CORPUS JURIS CIVILIS ROMANI,

IN QUO

INSTITUTIONES, DIGESTA AD CODICEM FLORENTINUM EMENDATA, CODEX & NOVELLÆ,

NEC NON

JUSTINIANI EDICTA,

LEONIS & aliorum Imperatorum Novellæ, Canones Apostolorum, Feudorum Libri, Leges XII, Tabb. & alia ad Jurisprudentiam Ante-Justinianeam pertinentia scripta, cum optimis quibusque editionibus collata exhibentur:

CUM NOTIS INTEGRIS

DIONYSII GOTHOFREDI,

QUIBUS

FRANCISCI MODII,

ET ALIÆ ALIORUM JCTORUM CELEBERRIMORUM,

Pauli receptæ Sententiæ cum selectis notis J. CUJACII; *& sparsim ad universum Corpus*

ANTONII ANSELMO A. F. A. N. JC. ANTUERP.

Observationes singulares, Remissiones & Notæ Juris Civilis, Canonici, & Novissimi ac in Praxi recepti differentiam continentes

ACCESSERUNT,

Opera & Studio

SIMONIS VAN LEEUWEN JC. LUGD. BAT.

ADDITI QUOQUE LOCIS CONVENIENTIBUS

INDICES TITULORUM AC LEGUM EMENDATISSIMI,

PRÆMISSA EST

HISTORIA ET CHRONOLOGIA JURIS CIVILIS ROMANI,

QUÆ SINGULARI METHODO LEGUM LATARUM TEMPUS DESIGNAT,

Editio nova omni qua licuit cura atque labore indefesso, in Notis præcipue accurate & diligenter examinatis a quamplurimis mendis falsisque allegationibus repurgata & correcta; & in quatuor Tomos distributa.

TOMUS QUARTUS

Tractatus cujus in retroversa pagina describuntur.

COLONIÆ MUNATIANÆ

Sumptibus FRATRUM DE TOURNES

M. DCC. XC.

SERIES TRACTATUUM, QUI IN HOC VOLUMINE SUNT.

AUTHENTICÆ,

SEU

NOVELLÆ CONSTITUTIONES

DN. JUSTINIANI

SACRATISS. PRINCIPIS,

ACCEDUNT

EDICTA XIII. JUSTINIANI,

LEONIS, ET ALIORUM IMPP. NOVELLÆ,

NEC NON

CANONES SS. APOSTOLORUM,

CUM NOTIS

DIONYSII GOTHOFREDI JCti

ET

ANTONII CONTII

IN LIBRUM NOVELLARUM

PRÆFATIONE.

INDEX
CONSTITUTIONUM NOVELLARUM
DOMINI JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS,

Nec non quarundam JUSTINI et TIBERII Principum, quæ eidem volumini insertæ fuerunt, eo ordine, quo apud veterem Interpretem Latinum collocatæ sunt, collatis ad marginem tribus aliis Novellarum voluminibus, SCRIMGERI, (quem ut plurimum secuti sumus) HALOANDRI, et JULIANI Antecessoris.

77 Ut

77 Ut non luxuriantur homines contra naturam, nec jurant per capillos Dei &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
78 Ut liberti de cætero aureo non indigeant annulo, & ut pristinis restituantur natalibus &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
79 Apud quos oporteat causam dicere monachos & ascetrias. — Græce tantum extat apud Scr. & Latina epitome apud Jul.
80 De quæstore. — *Scrimg. Hal. Jul.*
81 Constitutio quæ dignitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate.
(De emancipatione) — *Scrimg. Hal. Jul.*
82 De judicibus, & ut nullatenus cum jurejurando aligatur aliquis judex, quod permaneat ei &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
83 Ut clerici apud proprios episcopos primum conveniantur, & post hoc apud civiles judices. — Græce tantum extat apud Scrimgerum, non apud Hal. & epitome Latina apud Julianum.
84 De consanguineis & uterinis fratribus. — Græce extat duntaxat apud Scrimg. & Latina epitome apud Julianum.
85 De armis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
86 Ut differentes judices audire interpellantium allegationes, cogantur ab episcopis hoc agere & ut quando in suspicionem &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
87 De mortis causa donatione curialium. — *Scrimg. Hal. Jul.*
88 De deposito & denunciationibus inquilinorum, & de suspendenda administratione panum. — *Scrimg. Hal. Jul.*

COLLATIO VII.

89 Quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorum ex testamento sive ab intestato successione. — *Scrimg. Hal. Jul.*
90 De testibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*
91 Ut exactione instante dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti præponatur uxor prima &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
92 De immensis donationibus in filios factis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
93 De appellationibus, ut si mora apud appellationis judicem &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
94 Ut sine prohibitione matres debitrices & creditrices tutelam gerant minorum &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
95 De administratoribus. — *Scrimg. Hal. Jul.*
96 De executoribus, & de his qui conveniuntur & reconveniuntur. — *Scrimg. Hal. Jul.*
97 De æqualitate dotis, & propter nuptias donationis, & augmento dotis &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
98 Neque virum quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere &c. — Græce extat apud Scrimger. non etiam apud Haloand. & Latina apud Julianum.
99 De reis promittendi. — *Scrimg. Hal. Jul.*

COLLATIO VIII.

100 De tempore non solutæ pecuniæ super dote. — *Scrimg. Hal. Jul.*
101 De donationibus a curialibus factis, sive ab intestato, vel testamento, eorum successoribus. — *Scrimg. Hal. Jul.*
102 De moderatore Arabiæ. — Extat apud illos tres, quamvis Anton. neget extare apud Julianum, ubi tamen posita est § 510.
103 De proconsule Palæstinæ. — Extat apud illos tres, quamvis Anton. neget extare apud Jul. ubi posita est § 397.
104 De prætore Siciliæ. — Deest apud Scrimg. Brevis epit. apud Hal. amplior apud Jul. § 511. quamvis id neget Ant. Aug.
105 De Consulibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*
106 De usuris nauticis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
107 De testamentis imperfectis a parentibus in filios factis, & de divisione rerum &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
108 De restitutionibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*
109 De privilegiis dotis hæreticis mulieribus non præstandis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
110 De nauticis usuris. — *Scrimg. Hal. Jul.*
111 Hæc constitutio innovat constitutionem, quæ præscriptionem centum annorum locis venerabilibus dederat. — Extat in ora Græca editio Juliani, apud Scrimg. epitome a veteri interprete [illegible] Scrimg. [illegible] & epitome Latina apud Julian. § 44. & § 508.
112 De litigiosis, & de decima parte litis ab actore cautela præstanda. — *Scrimg. Hal. Jul.*
113 In medio litis non fieri sacras formas, aut sacras jussiones, sed secundum antiquas leges generales lites decidi. — *Scrimg. Hal. Jul.*
114 Ut divinæ jussiones subscriptionem habeant gloriosissimi quæstoris. — Extat brevis epit. Græca apud Scrimg. & Hal. deest apud Julian.
115 Ut cum de appellatione cognoscitur, secundum illas leges debeat judicari, quæ tempore litæ sententiæ & suggestionis obtinebant &c. — *Scrimg. Hal. Jul.*
116 Ut neque miles neque fœderatus observetur domui privatæ aut possessioni alicujus. — Extat apud Scrimger. & Hal. non etiam apud Julianum.
117 Ut liceat matri & aviæ, & aliis parentibus post legitimam partem liberis derelictam &c.

COLLATIO IX.

118 De hæredibus ab intestato venientibus, & de adgnatorum jure sublato. — *Scrimg. Hal. Jul.*
119 Ut sponsalitia largitas specialis sit contractus, & de diversis capitulis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
120 De alienatione & emphyteusi, & locatione, et hypothecis, et aliis diversis contractibus, etc. — *Scrimg. Hal. Jul.*

Tom.IV.

121 Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur. — Extat apud illos tres. Nam epitomen Juliani habet editio Augustini, quam in meis libris invenire non potui.
122 Edictum pientissimi domini nostri Justiniani, de formula Artincum. — Deest apud Scrimg. hic, sed postea integra inter edicta. Apud Haloandrum autem hic brevis Græca Latinaque epitome est. Deest apud Julianum.
123 De sanctiss. episcopis, et Deo amabilibus et reverendissimis clericis et monachis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
124 Ut litigantes jurent in exordio litis, quia neque promiserunt dare judicibus, neque dabunt: et de sportulis etc. — *Scrimg. Hal. Jul.*
125 Ut judices non expectent sacras jussiones, sed quæ videntur eis, decernant. — *Scrimg. Hal. Jul.*
126 Exemplum sacræ formæ de appellationibus. — *Scrimg. Hal. Jul.*
127 Ut fratrum filii succedant paternæ hereditati ad imitationem fratrum etiam ascendentibus extantibus, at ut mulieres etc. — Extat tantum Græce apud Scr. & epitome Latina apud Julian.
128 De collatoribus et aliis capitulis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
129 De Samaritis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
130 Quomodo oporteat milites transitum in civitatibus facere, et de introitu. — *Scrimg. Hal. Jul.*
131 De ecclesiasticis titulis et privilegiis aliisque capitulis. — *Scrimg. Hal. Jul.*
132 De interdictis collegiis hæreticorum. — Extat apud Scrimg. & Hal. deest apud Julian.
133 Quomodo oporteat monachos vivere. — Extat Græce apud Scrimg. & Hal. deest apud Jul.
134 Ut nulli judicum liceat habere loci servatorem, nisi certis ex causis divina concesserit jussio. — *Scrimg. Hal. Jul.*
135 Ne quis cogatur bonis cedere. — Extat apud Scrimg. & Hal. deest apud Jul. & vet. interpretem.
136 De Argentariorum contractibus. — Extat apud Scrimg. inter edicta & in epitome Juliani deest apud veter. interpretem.
137 De ordinatione episcoporum & clericorum. — Deest in epitome Juliani, & vet. interprete. Apud Hal. est inserta Nov. 123. quomodo & in Basilicis.
138 Interpretatio, Quomodo, quæ duplum excedunt usuræ, non præbeantur. — Deest apud Scrimg. & Hal. brevissimam tantum habet epitomen.
139 Indulgentia illicita contractarum nuptiarum. — Extat apud Scrimg. & Hal. deest apud Julian.
140 Ut consensu matrimonium solvi possit. — Deest apud Haloand. & vet. interpretem.
141 Edictum de his, qui luxuriantur contra naturam. — Extat Græce apud Scrimg. & Hal. deest apud Jul.
142 De his qui eunuchos faciunt. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
143 De muliere raptum passa. — Tantummodo Hal. edidit, extat & in due epitome Juliani, quam habeo manuscriptam.
144 De Samaritanis. — Extat Græce apud Hal. deest apud Jul.
145 Ut de cætero nullam licentiam habeat dux aut Biocolyta Lydiæ, & Lycaoniæ in Phrygiam utramque & Pisidiam advenire. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
146 Ut liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latine vel Græca, vel alia lingua &c. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
147 De reliquis publicis non exigendis, & de discussione diversarum actionum. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
148 De indulgentia reliquorum publicorum. — Extat hic apud Hal. & inter Nov. Jul. apud Scrimg.
149 Ut Dei amantissimi episcopi cum provinciarum indigenis &c. — Deest apud Hal. Est inter Nov. Justini apud Scrimg.
150 De ea quæ raptori suo nubit. — Græcam epit. edidit Hal. deest apud Jul.
151 Ne decurio aut cohortalis &c. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
152 Ne sacræ formæ, quæ de causis procedunt publicis, aliter robur accipiant, quam si gloriosissimorum præfectorum &c. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
153 De infantibus expositis. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
154 De his qui in Osdroena illicitas contrahunt nuptias. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
155 Ut matres etiam tutelæ rationibus obnoxiæ sint. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
156 De prole partienda inter rusticos. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
157 De rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
158 Ut deliberandi jus etiam ad impuberes transmittatur. — *Scrimg. Hal. deest apud Jul.*
159 Ut restitutiones fideicommissi usque ad unum gradum consistant. — *Scrimg. Hal.*
160 Exemplum sacræ pragmaticæ formæ de usuria. — *Scrimg. Hal.*
161 De provinciarum præsidibus. — Deest apud Scrimg. Hal. habet.
162 Sacra forma transmissa Dominico gloriosissimo præfecto, de diversis capitulis. — *Scrimg. Hal.*
163 De relevatione tributorum publicorum. — Hal. deest apud Scrimg.
164 De heredibus. — Hal. deest apud Scrimg.
165 Generalis forma de prospectu in mare scripta Dominico &c. — Hal. deest apud Scrimg.
166 Forma Præfectorum prima, περὶ ἐπιβολῶν, Ex Cujacio. De adjectionibus &c.
167 Forma P. P. vicesima quarta, [illegible] Ex Cujacio.
168 Forma P. P. secunda [illegible] Ex Cujacio, id est, De hominibus, qui eidem domino subjecta prædia possident.

Ergo centum sexaginta octo Justiniani Novellas, nec plures nec pauciores numerari, consentiunt omnes. Sed Matthæus Monachus in præfatione collectionis constitutionum ecclesiasticarum Græcarum diserte scripsit, Justinianum centum. & septuaginta constitutiones condidisse; unde constat, duas adhuc desiderari, ut omittam, plerasque superius relatas non esse ipsius Justiniani. Item Julianus in epitome ait, ultimam Novellam sic cœpisse QUAM *jam videor conscripsisse &c.*

IN-

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM

Secundum Litterarum ordinem, prout vulgo allegantur ex editione vetere.

Primus numerus collationem, alter titulum, postremus constitutionem demonstrant.

INDEX EDICTORUM JUSTINIANI IMPERATORIS.

INDEX NOVELLARUM CONSTITUTIONUM JUSTINI IMPERATORIS.

INDEX CONSTITUTIONUM TIBERII IMPERATORIS.

INDEX

Aliquot Constitutionum Justiniani, Justini, & Tiberii, ex libro Juliani antecessoris.

NOVELLARUM JUSTINIANI CONSTITUTIONUM EPITOME DIONYSIO GOTHOFREDO JC. Autore.

De fide.

Ut sacras Scripturas Latine vel Græce vel alia lingua secundum traditam legem Hebræis allegare liceat *Novell* 146. De quatuor sanctis conciliis 131. *cap.* 1. Ne oratio divinæ oblationis & baptismatis in secreto, sed palam ut a populo exaudiri possit, recitetur 137. *cap.* 6. De sacra communione 7. *cap.* 11. ad moniales deportanda 123 *c.* 36. De sacris mysteriis in privata domo non peragendis 58. & 131. *c.* 8. De litaniis 123. *c.* 32. De memoria & novendiali sacro defunctis præstito 13. *c.* 3. §. 2.

De sacrosanctis ecclesiis, & de rebus & privilegiis earum.

De divinis domibus, Tiberii constitutio. De templorum ædificatione eorumque dedicatione 5. *c.* 1. 131. *c.* 9. Ut qui ecclesiam ædificant, prius definiant, quæ ad ejus curam, constitutionem, & conservationem pertineant 67. *c.* 2. Intra quod tempus heredes gravati ædificare sacras domos debeant 131. *c.* 10. Ut auctori divinæ domus jus patronatus competat 123. *c.* 18. De monasteriis non alienandis 8. *c.* 21. De cruce figenda in templorum inauguratione & ferenda in litaniis 5. *c.* 1. 131. *c.* 7. De altari 7. *c.* 1. De vasis sacris non alienandis 7. *c.* 8. & 120. *c.* 10. Ne vir aliquo prætextu ingrediatur monasterium mulierum 133. *c.* 3. §. 1. De reditibus ecclesiæ a patrono præstandis 67. *c.* 2. De reditibus per Œconomos & Patriarchas in pios actus erogandis *d. c.* 3. De rebus ecclesiæ immobilibus, vel quasi non alienandis 7. *in pr.* & *c.* 1. *d.* nisi cum decreto 7. *c.* 9. & 67. *c.* 4. Permissum est ecclesiæ sanctæ Resurrectionis Hierosolymitanæ alienare prædia secundum ipsam civitatem sita *Nov.* 40. Idem & aliis ecclesiis postea permissum *Nov.* 120. *c.* 9. Permissum ecclesiæ Mysiæ fundos relictos in redemptionem captivorum & alimenta pauperum certa lege alienare 65. Possunt etiam alienari res, quæ ad Imperatorem ab Ecclesia pervenerant 119. *c.* 10. De pœna rem Ecclesiasticam alienantis citra solemnitatem 7. *c.* 5. & 10. *Nov.* 120. *c.* 11. De permutatione immobilium ecclesiæ prohibita *Nov.* 7. *in pr.* & *c.* 1. & *d.* nisi fiat cum alia ecclesia 54. *c.* 2. aut imperatore 55. *c.* 1. De locatione rerum ecclesiasticarum in 30. annos permissa 120. *c.* 5. De emphyteusi earundem rerum temporali & perpetua 7. *c.* 3. & 7. *Nov.* *c.* 2. & 119. *c.* 10. & 120. *c.* 1. 5. De precariis & usus constitutione 7. *c.* 4. 120. *c.* 2. De pignore 7. *in pr.* & *c.* 1. & *d.* 120. *c.* 4. 5. 6. *De* in solutum datione *Nov.* 45. Si sterilis ager ad ecclesiam pervenerit 7. *c.* 21. De legatis ecclesiæ ad pias causas. *Vide titulum de legatis.* De privilegiis & præscriptione adversus ecclesias & venerabilia loca 131. *c.* 6. Adversus ecclesiam Romanam 9. 111. Africanæ ecclesiæ 37. Justinianæ primæ 11. & 131. *c.* 9. mille & centum officinarum Constantinopolit. 43. possessionem ecclesiasticarum 131. *c.* 5.

De episcopis & clericis.

De Papæ senioris Romæ & ordine sedendi 131. *c.* 3. Archiepiscopis 109. *c.* 9. 10. Justinianeæ primæ 11 & 131. *c.* 3. Constantinopoleos & ut secundum habeat locum a Papa Romano 131 *c.* 2. & ut per eum ad Imperatorem reliqui episcopi introducantur 123. *c.* 9. Patriarchis 123. *c.* 9. 10. Metropolitanis 123. *c.* 9. 10. Episcopo Carthaginensi 131. *c.* 4. Episcopis, qui, qua ætate, num cœlibes, & quibus moribus & a quibus eligendi & ordinandi *d. c.* 1. 23. *c.* 1. 137. *in pr.* & *c.* 2. Ut examine præeunte eligantur 137. Quantum præstare debeant cathedratici nomine 123. *c.* 3. Ut in suis ecclesiis resideant 67. *c.* 3. Ultra annum extra suam ecclesiam ne degant *d. c.* 2. Ne ad Comitatum principis sine synodicis literis veniant 6. *c.* 3. 123. *c.* 9. Testimonii dicendi causa ne evocentur 123. *c.* 7. Ne propter quaslibet causas ad forum judiciale trahantur 123. *c.* 7. Ne propter qualibet causas ad forum judiciale trahantur 123. *c.* 8. Ne legationis tempore consenescant 123 *c. d.* Tutores & curatores esse prohibentur 123 *c.* 5. Quemadmodum & apud quos accusandi 123. *c.* 2. De episcopis regradatis 42. Ut liberati patria potestate 81. Ex a servili & adscriptitia conditione 123. *c.* 4. De heredibus episcoporum 123. *c.* 3. Cimeliarchis ecclesiæ 40. Abbates qui & quomodo eligendus 5. *c.* 9. & 7. *c.* 9. & 123. *c.* 34. & 133. *c.* 2. Abbatissa 133 *c.* 3. & 5. & *ult.* Exarchia monasteriorum 123. *c.* 4. Clericis qui 123. *c.* 5. Quales eligendi 6. *c.* 4. & 123. *c.* 10. An etiam servi 123. *c.* 17. An etiam adscriptitii 123. *c.* 15. Gratuito ordinandi 11. *c.* 16. Quantum solvant cathedratici nomine 66. De eorum ætate 123. *c.* 13. uxore 123. *c.* 14. superinductis 123. *c.* 29. numero multitudine & mensura 3. *c.* 1. 6. *c.* 8. & *Nov.* 16. foro 123. *c.* 21. Quasi castrensi peculio, & ut res suas in sua potestate habeant 123. *c.* 19. Ut muneribus personalibus ac negotiis secularibus abstineant 123. *c.* 6. Ne de minore Ecclesia ad majorem per patrocinium transeant 3. *c.* 2. Eorundem desertorum 57. in alium formam transeuntium *d. c.* 9. Et falsum testimonium dicentium pœna 123. *c.* 20. Presbyteris & eorum ætate 123. *c.* 5. Diaconis, & eorum ætate 123. *c.* 5. & 10. Subdiaconis & eorum ætate 123. *c.* 13. Tutela & cura illis interdicta 123. *c.* 5. & 10. Cantoribus & eorum gradu 3. *c.* 8. Lectoribus & eorum gradu 3. *c.* 8. ætate 123. *c.* 13. alea ludo & spectaculis eis interdicta 123. *c.* 10. Œconomis 3. *c.* 10. & 11. *Nov.* 123. *c.* 23.

Xenodochis 7. *c.* 12. *Nov.* 123. *c.* 23. Nosocomis 7. *c.* 12. & 123. *c.* 23. Ptochotrophis 7. *c.* 12. & 123. *c.* 23. Orphanotrophis 7. *c.* 12. Et ut ad instar tutorum inventarium faciant 131. *c.* 15. Gerontocomis 7. *c.* 12. Præsulibus collegiorum 7. *c.* 10. Prioribus 133. *c.* 2. Monachis non statim vestiendis & per triennium interdum probandis, eorum tonsura, schemate & veste 5. *c.* 3. *Nov.* 123. *c.* 35. Laicis interdicta 123. *c.* 44. Eorum cellulis & lauris 133. *c.* 1. Ne sine voluntate Abbatis monasterio discedant 133. *c.* 1. Ne occasione mortui, sororis aut agnatæ fœminarum monasterium ingrediantur 133. *c.* 3. Ne uxorem aut concubinas habeant 5. *c.* 8. Ut vel sacris scripturis 133. *c.* 6. Aut operibus manuariis vacent *d. c. d.* Ut communiter edant, dormiant 5. *c.* 3. & habitent 123. *c.* 36. & 133. Ut per procuratorem se defendant 123. *c.* 27. Quas sportulas debeant 123. *c.* 28. Monasterio se & sua Deo dedicant 76. & 123. *c.* 38. Dissolvunt sponsalia 123. *c.* 39. Matrimonium 123. *c.* 40. Amittunt facultatem testandi 5. *c.* 41. Tutelæ & curæ administrandæ 123. *c.* 5. At non capiendi relicta sibi sub conditione liberorum 123. *c.* 37. Exheredari quoque non possunt, ut ingrati 123. *c.* 4. Monachi desertoris pœna 5. *c.* 4. & *d.* *Nov.* 123. *c.* 42. Anachoretis 5. *c.* 3. Monastriis, 123. *c.* 27. Asceteriis 123. *c.* 27. Canonicis 63. *c.* 3. Sanctimonialibus & earum raptu 123. *c.* 43. Diaconissis, & ut cum viris non habitent 123. *c.* 30. & *Nov.* *d. c.* 6. Quatuorviris & quinqueviris senioribus reliquorum monachorum quasi didascalis 133. *c.* 1. Apocrisiariis 123. *c.* 25. 26. Seu Responsariis, & ut fœminæ, ut si fieri possit, ut Eunuchi rerum monachalium utilitatibus nuncupentur 123. *c.* 5. & *Nov.* 79. *c.* 1. Ostiario & janitore monasterii 133. *c.* 3. Ostiaria monialium 133. *c.* 5. Archipherecitis Hebræorum 146. *c.* 1.

De Episcopali Audientia, & diversis capitulis, quæ ad curam pertinent Episcopalem.

De synodis annuis 123. *c.* 10. Hic quis ante causæ exitum excommunicetur 123. *c.* 11. De depositione Episcoporum in hæresim prolapsorum, seu de Episcopis regradatis 42. Ut Episcopi ad principem referant, si quid magistratus deliquerit. Ut præsidibus, si in litibus judicandis suspecti illi sint, adjungantur 86. Ut potentes Ecclesiarum non idoneos clericos nominantibus invigilent, 123. *c.* 18. De alea, ludo tabularum & spectaculis interdictis 123. *c.* 10.

De hæreticis.

De his qui negant resurrectionem, Judicium, & Angelos esse creaturas Dei 146. *c.* 2. Hæretici legatorum incapaces: iisdem interdicta templorum ædificatio 131. *c.* 14. Interdicta collegia 132. Hæreticorum liberi ut succedant 115. *c.* 3. & 118. *c. ult.* De privilegiis dotis mulieribus hæreticis non præstandis 109. Ut in orthodoxos uno tantum casu testes esse possint 45. De regradatis Episcopis 42.

De Judæis, Samaritanis & Samaritis.

De Hebræis eorum Synagogis, & quomodo sacras Scripturas possint legere 146. Judæi, Samaritani occasione religionis non liberantur Curiali fortuna. & ut in orthodoxos uno tantum casu testes esse possint 45. Samaritæ testamenta facere non possunt 129. & 144.

De his qui ad Ecclesias confugiunt & ibi exclamant.

Ne quis, cum sacra ministeria fiunt, Ecclesiam ingressus injuriam ministerio Ecclesiæ inferat; neve ministeria aut litanias conturbet, quæ celebrare prohibeat 123. *c.* 31. Ut termini sanctorum homicidis & similibus non prosint 17. *c.* 7.

De legibus.

Ut gratiæ Deo ob leges utiliter latas agantur 8. *c.* 11. Ut Africa legibus Romanis utatur 36. Leges plerumque trahi, etiam ad præterita *c.* 3. & *Nov.* 19. *Nov.* 119. *c.* 4. at non ordinaria 22. *c.* 1. *Nov.* 54. 68. 76. *c.* 10. §. 1. Ut ex legibus, quæ obtinebant tempore sententiæ prioris appellationis, sententia pronuncietur 115. *c.* 1.

De mandatis principum.

De mandatis principum 17. Ut divinæ jussiones de operibus publicis apud præfectos prætorio insinuentur 152. Ut divinæ jussiones subscriptionem habeant Quæstoris 114. Ne ex divinis jussionibus a Principe impetratis, sed ex legibus antiquis lites dirimantur 113.

De statu personarum.

De impuberibus, & ut jus deliberandi transmittant ad heredes 158. De testibus 9. Tutoribus 72. 94. 118. *c.* 5. 123. *c.* 5. & 155. Undecimo mense natus post mortem patris num legitimus 39. *c.* 2. De infantibus expositis 153. Ex adscriptitia & libera natus liber 18. 54. *c.* 1. De argentariorum contractibus. *Edict.* 7. 9. Monetariis & ponderatoribus apud Ægyptios, *Edict.* 11. Agricolis & mutuo eis præstando 32. 33. 34. Rusticis qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & prole inter eos partienda 156. Colonis & capite censitis alienis a nullo recipiendis 18. *c.* 14. Hortulanis Constantinopolitanis 64. Lenonibus 14. Scenicis, & ne teneantur ex suo juramento in eadem semper turpitudine vivere 51. Afris 36. Osdroenis contrahentibus illicitas nuptias 154. Armeniorum successione, *Edicto* 3. Alexandrinis & Ægyptiis. *Edict.* 13.

De officio diversorum judicum eorumque judicialibus.

Adjutore quæstoris 35. primicerii Tribunorum notariorum 8. *c.* 15. §. 1. *passim.* Administratoribus 95. Assessoribus 60. *c.* 2. Aphrupistis 8. *c.* 13. Arbitris & ne per jusjurandum assumantur, sed solo compromisso 82. *c.* 11. eirenarchis 8. *c.* 13. Lydiæ & Lycaoniæ 143. Chartulariis sacri cubiculi 8. *c.* 15. §. 1. & *passim.* Cohorte præfectorum 8. *c.* 15. §. 1. cum seq. Comite Galatiæ primæ 8. *c.* 3. & *c.* 15. §. 4. Isauriæ 27. & 31. *c.* 3. adde 30. *c.* 4. Orientis 8. *c.* 4. & *c.* 15. §. 1. & *Nov.* 30. *c.* 5. Phrygiæ Pacatianæ 8. *c.* 2. & 15. §. 3. *Nov.* 31. *c.* 3. Decurionibus & filiis eorum 38. ac donationibus mortis causa 87. in jus vocatione 151. quinam liberentur curia 70. Defensoribus civitatum 8. *c.* 15. *in pr.* & *c.* 49. & *Nov.* 15. Duce Lydiæ & Lycaoniæ 149. Executoribus 96. Judice Palæstinæ primæ 8. *c.* 15. §. *d.* pridiæ Syriæ 30. *c.* 3. Communia de judicibus, ut qui sine suffragio aut suffragii datione creentur *Nov.* 8. ut in locum remoti alius subrogetur 8. *c.* 2. Apud quem & quomodo jusjurandum præstent 8. *c.* 7. & *c.* 14. & *c.* 15. ut successor decessoris mandata exequatur 134. *c.* 6. ut appellationes deferant 82. *c.* 12. expensarum rationem habeant *c.* 10. ad principem de re dubia referre possint *c. ult.* De diversis principum ad judices rescriptis 82. *c.* 13. ne mittant vicarios 8. *c.* 4. latrunculatores, viocalytas & aphuplistas 8. *c.* 13. *Nov.* 134. *c.* 1. Ut duos in exordio & fine litis aureos accipiant pedanei judices 82. *c.* 5. Officio præfectorum prætorio 8. *c.* 15. §. 1. & *passim.* Præfecti urbis & provinciarum 90. prætorio Illyrici 11. Præside Ægypti primæ 8. *c.* 15. §. 36. Æmi montis 8. *c.* 15. §. 30. Antiochiæ 8. *c.* 15. Arabiæ 8. *c.* 15. §. 39. Armeniæ primæ 8. *c.* 15. §. 42. secundæ 8. *c.* 15. §. 21. magnæ 8. *c.* 15. §. 23. quatuor Armeniarum 31. Augustamnicæ primæ 8. *c.* 15. §. 35. secundæ 8. *c.* 13. §. 37. Bithyniæ 8. *c.* 15. Cappadociæ primæ 8. *c.* 15. §. 24. & *Nov.* 20. *c.* 2. secundæ 8. *c.* 15. §. 37. Cariæ 8. *c.* 15. §. 31. Ciliciæ primæ 8. *c.* 15. §. 20. secundæ 8. *c.* 15. §. 42. Cypri 8. *c.* 15. §. 23. Euphratensis 8. *c.* 15. §. 40. Europæ 8. *c.* 15. §. 27. Galatiæ primæ 8. *c.* 3. & 15. §. 4. secundæ 8. *c.* 15. §. 44. Hellenoponti 8. *c.* 15. §. 26. Hellesponti 8. *c.* 15. §. 6. *Edict.* 12. Honoriadis 8. *c.* 15. §. 45. Insularum 8. *c.* 15. §. 46. & *Nov.* 41. Lybiæ superioris 8. *c.* 15. §. 34. Lycaoniæ 8. *c.* 15. §. 20. Lyciæ 8. *c.* 15. §. 32. Lydiæ 8. *c.* 15. §. 17. Mesopotamiæ 8. *c.* 15. §. 41. Mysiæ secundæ 8. *c.* 15. §. 47. Novæ Justinianæ 8. *c.* 15. §. 21. Osdroenæ 8. *c.* 15. §. 21. Palæstinæ primæ 8. *c.* 15. §. *d.* secundæ 8. *c.* 15. §. 7. & *Nov.* 103. *c.* 21. tertiæ 8. *c.* 15. §. 38. Phœniciæ maritimæ 8. *c.* 15. §. 8. Phryg. 8. *c.* 15. §. 18. Rhodopes 8. *c.* 15. §. 29. Scythiæ 8. *c.* 15. §. 48. Syriæ secundæ 8. *c.* 15. §. 19. Theodoriadis 8. *c.* 15. §. 22. Thraciæ 8. *c.* 15. §. 28. Communia de præsidibus provinciarum 8. 17. 95. 128. 149. 161. de honore, de acclamationibus illis præstandis 8. *c.* 6. & ut soli indigenæ præsides creentur 149. ingressis provinciam quid potissimum spectandum 17. *c.* 16. Iidem jurent initio adeptæ dignitatis, & quomodo 8. *c.* 7. gratis creati gratuitas præstent manus 17. *c.* 1. officiales cohibeant 17. *c.* 3. §. 1. & *c.* 10. & seditiones 17. *c.* 2. oblatas sibi de religione quæstiones contemnant 17. *c.* 11. & 105. *c.* 3. *Edict.* 2. *Justin.* viliores causas sine scripto decidant & de modo sportulis adhibendo 17. *c.* 3. Tributorum exactioni diligenter incumbant 8. *c.* 8. & 17. *c.* 5. §. 1. ut cogatur exactores tributorum exprimere quantitatem rerum perceptarum *c.* 8. ne permittant quemquam etiam extraneum 8. *c.* 10. uti privilegio fori in criminibus *Nov.* 17. *c.* 5. aut quid exigi formarum aut pontium causa *c.* 4. Prosectionibus & angariis subditos ne exigant *c.* 9. Terminosve sanctorum prosessis homicidis patiantur *c.* 7. Ne criminosis dent λόγον ἀσυλίας *c. d.* *Edict.* 2. Terribiles sint erga delinquentes, *Nov.* 17. *c.* 5. §. 5. Injusta patrocinia prohibeant *c.* 13. Titulos alienis prædiis affigi & colonos & capite censitos a quoquam recipi *c.* 14. Titulos alienis prædiis affigi *c.* 15. Paganos armis uti *c.* 17. Judices dari & loci servatoribus, *c.* 10. Confiscationes assumant optimos *c.* 3. §. 2. Ut si suspecti sint in aliqua lite, episcopum eis adjungatur 86. Quinquaginta dies agant in provincia postquam illis successum est 8. *c.* 9. *Nov.* 95. Prætore Isauriæ 20. *c.* 4. *Nov.* 28. Lycaoniæ Justiniani 25. *c.* 3. Paphlagoniæ 29. Pisidiæ 124. *c.* 1. *Nov.* 31. *c.* 3. *Nov.* 24. Siciliæ 104. Thraciæ 26. Primicerius clarissimorum Tribunorum notariorum 8. *c.* 15. §. 1. & *passim.* Proconsule Asiæ 8. *c.* 15. §. 2. Cappadociæ 30. *Nov.* 8. *c.* 15. §. 24. & *Nov.* 20. *c.* 8. Palæstinæ 103. Quæstore destinato ad compescendos vagabundos 80. Insularum & exercitus 41. 50. Palatii, hodie Cancellario, & ejus adjutoribus 35. Referendariorum palatii 10. 113. 124. Senatoribus & eorum ordine de Vicariis Asianis 8. *c.* 2. *Nov.* 20. *c.* 6. Ponti 8. *c.* 2. & *Nov.* 29. *c.* 4. Pontici tractus *Edict.* 8. Longi muri seu Thraciarum 8. *c.* 15. §. 5. Vicarii ne mittantur a judicibus 8. *c.* 4.

De in jus vocando.

De reis criminum per edicta evocandis 134. *c.* 5. Ne dicendi testimonii causa episcopus cogatur in judicium venire 123. *c.* 7. De literis compulsoriis 17. *c.* 14. Ne decurio aut cohortalis in jus vocetur aut judicio sistatur sine jussione principis Prætoris post manifestanda 151. De reis ex longinquo territorio vocatis & ut post exordium contestationis, actoris præsentiam non cogantur expectare, utque præterea in litem jurare possint 53. *c.* 1. ut qui ex longinqua & propria jurisdictione reum evocant, caveant de expensis 53. *c.* 2. De actore evocato 69. *c.* 4. ut qui juravit judicio sisti, nec comparet, manu in eum injecta ut perjurus prehendi possit 53. *c.* 4.

De transactionibus.

Ad transigendum neminem a judice compelli posse 115. *c.* 4.

De advocatis.

Injusta patrocinia prohibeantur 17. *c.* 3.

Ex quibus causis infamia &c.

Bonorum cessio an infamet v. *Titul. infr. qui bonis cedere.*

De procuratoribus.

Ut illustres in causa injuriarum, sive civili, sive criminali per procuratorem agere possint 71. *c.* 1. Ut monachi per procuratorem agere possint 123. *c.* 27.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt.

Ne quis titulos prædiis alienis affigat 17. *c.* 13. 164. *c.* 1. Ne utilitates se immiscent privatorum possessionibus defendendis 186.

Si minor, ab hereditate se abstineat.

De restitutionibus minorum adversus aditionem hereditatis 119. *c.* 6.

De receptis arbitris.

Ut arbitri per compromissum, non per jusjurandum assumantur 82. *c.* 11.

De

De jurejurando propter calumniam dando.

Huc refer *Novell.* 49. c. 3. & 124. c. 1.

De judiciis.

De reis præsentibus 69. c. 2. absentibus 69. c. 3. De lite prosequenda 112. c. 2. Ut litigatores intro litem jurent, se nihil judicibus promisisse, aut dedisse judicii accipiendi causa 124. c. 1. Viginti dierum induciæ reo post libelli dationem dantur ad refutandum judicem 53. c. 3. Præside suspecto quid remedii sit litigatoribus 86. c. 1. 2. 3. 4. & *seqq.* Huc etiam refer *Novell* 15. 60. c. 2. 82. c. 10. 86. c. 2. 116. c. 2.

De litis contestatione.

De lite contestanda intra duos menses 96. c. 2. *adde* & *Novell.* 53. c. 3.

De dilationibus.

Dilationes dantur probationum & instrumentorum proferendorum causa 115. c. 2. De decem dierum dilatione v. 53. c. 2. De dilatione Episcopis tribuenda tempore legationis 123. c. 6.

De sportulis.

Ut sportularum modus servetur 17. c. 3. & 53. c. 3. §. 2. 82. c. 7. De illicitis sportulis prohibendis 124. c. 3. De sportulis monachorum & clericorum 123. c. 27. 28.

De pedaneis judicibus.

Ut in exordio & in fine litis pedanei judices duos aureos possint accipere, vide *Nov.* 82. *præsertim* c. 9.

De jurisdictione & foro competente.

Actor reum plerumque ex suo foro evocat 53. c. 1. & 2. & contra 69. c. 4. ubi quisque deliquit, ibi conveniri potest 69. c. 1. ubi actor agit, ibi mutua ab eodem petitio fieri potest 96. c. 2. ubi episcopi conveniuntur in causis civilis 123. c. 21. criminali 123. c. 24. ubi clerici conveniendi 83. 123. c. 21. ubi Œconomi 123. c. 22. ubi Monachi & Ascetriæ 76. ubi Apocrisiarii 123. c. 25.

De inofficioso.

Ut dodrantem curialibus liberis 38. c. 2. non curialibus trientem, si tres sint aut pauciores, semissem, & proprietatem & usumfructum, si plures sint, parentes relinquant æqualiter inter eosdem partiendum 18. c. 2. De causis exheredationum justis & injustis v. 115. c. 3. Olim legitima liberis relinqui quoquo titulo poterat, *Novell.* 18. c. 1. Hodie titulo institutionis relinquenda, *Nov.* 115. c. 3.

De inofficiosis donationibus.

Ut ex donatione immensa in unum liberorum collata, reliqui liberi Falcidiam detrahant 92. c. 1.

De religiosis & funeribus.

Ut defuncti seu funera eorum non injurientur a creditoribus 60. & ne eorum heredes conveniantur ante 30. diem 115. c. 5. De debita impensa in exequiis defunctorum, seu de sumptibus funerum & quantum debeatur ascetriis, seu canonicis fuoru deducentibus, & quantum præstare eos oporteat, qui volunt deferri in uno majorum lectorum, in veterum custoditio positorum, & in deaurato posito in sanctissima majore Ecclesia 59.

De jurejurando.

De jurejurando calumniæ 49. c. 3. 124. c. 1. sceniearum mulierum 51. Ne quis juret per capillos Dei 77. ut jurata bonorum descriptio facta a parente inter liberos narrat 48. Ne arbitri ex jurejurando assumantur 82. c. 11. De juramento eorum, qui administrationem suscipiunt 8. tit. 3. De juratoriis cautionibus 53. c. 4.

Si certum petatur.

De argentariorum contractibus 136. Ne quis mutuum dans agricolæ, terras ejus teneat 32. 33. 34. Ut qui credidit militiæ quærendæ causa, debitore defuncto, fisco se placito & emolumento fruatur 53. c. 5. Ut res debitoris in subsidium creditori addici possit 4. c. 3.

De *obligationibus.*

Ne alius pro alio conveniatur, & de pignorationibus 52.

Ne filius pro patre.

Ne filius pro patre conveniatur 134. c. 7.

De constituto pecuniæ.

De variis formulis constituendæ pecuniæ, vide *Nov.* 135. c. 6.

De probationibus.

Rationes patris juratæ valent inter liberos 48.

De testibus.

Ut testes omnino illæsi integerrimi accipiantur *Nov* 90. c. 1. ut instrumentis debitæ pecuniæ testes rogati, non fortuiti adhibeantur c. 2. ut testimonia in scriptis redigantur 3. ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit 4. ut testes, si lis sit civilis, in provincia examinentur, si criminalis, apud judices repræsententur 5. ut testimonium ejus, qui servus dicitur, recipiatur 6. ut testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur 7. ut mendicitent testium, nisi de partium consensu testimonium ferant 8. ut testium productio non fiat præsente adversario 9.

De fide instrumentorum.

De instrumentorum cautela & fide 73. ut ipsi Tabelliones quantumvis ægroti 44. c. 1. §. 3. contractus intersint ab initio ad finem usque, neque prius complementum adponant, quam perfecte noverint negotium, de quo agitur 44. c. 1. Ut eisdem liceat per substitutum & adjutorem suum, in sola tamen statione, contractus formare d. c. c. §. 4. & subscribere 73. c. 7. §. 1. Ut in protocollo describant, idque cum die & Consule *Nov* 44. c. 2. Ut præponatur nomen Imperatoris in documentis 47. & ut tempora, quæ Latinis literis designentur, apertius scribantur, quam notis & siglis 47. c. 2. signum crucis instrumentis pro fide & subscriptione olim apponi solitum. *Nov* 73. c. 8. *Nov* 90. *Nov. Leon.* 72. *l. ult.* §. 2. *C. de credit.* Instrumentum non dicitur completum, antiquam ei sit subscriptum a testibus c. 5. Quemadmodum mortuo tabellione instrumenti, ut literarum ejus fiat comparatio 73. c. 7. ut notæ, si quæ fuerint in instrumento diligentissime comparentur inter se apud judices 73. c. d. ut ex solis documentis publice celebratis & publica orca depromptis fiat comparatio: exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur 49. c. 2. ut hominibus peritis & juratis committatur literarum comparatio d. c. 2. 3. 2. Ut si literarum fides a voce testium discrepet, testes præferantur 73. c. 3. ut non aliter credatur instrumento de altero instrumento faciente mentionem, quam si idipsum proferatur 119. c. 3. Insinuatum instrumentum majoris est auctoritatis 73. c. 7. §. 3. Nudi chirographi fides reiqui momenti 73. c. 4. Imperiti literarum quemadmodum caute contrahant 73. c. 8. quemadmodum in agris contrahatur *cap. ult.* De privatis instrumentis munitis trium testium præsentia & subscriptione 73. c. 12.

Ad Senatusconsultum Velleianum.

Rem propter nuptias sibi donatam uxor obligare, pignorare, alienare non potest 61. Uxor pro viro obligari nullo modo potest 134. c. 8.

De *non numerata pecunia.*

De pena negantis numerationem pecuniæ 18. c. 8. De dote cauta, nec numerata, vide infra de jure dotium.

De usuris.

Quas usuras ab agricolis stipulari liceat 32. 33. 34. De nautico fœnore 106. 110. De usuris supra duplum non computandis 138. Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur 121. Lex de usuris supra duplum non computandis ad civitates non pertinet 160.

Depositi.

Ne quis depositario interdicat depositi restitutionem 88. Quemadmodum tutores possint deponi 72. c. 1.

Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.

Ut emptor fundi tributarii tributi nomine teneatur 17. c. 8. §. 1.

De *vectigalibus & tributis.*

De indulgentia reliquorum publicorum *Nov* 147. 148. De relevatione tributorum publicorum 163. De prædiorum sterilium ad fertilia impositione 166. De hominibus, qui in eadem domo subjecta prædia possident 168.

Locati.

De his, qui denunciant, ne civiles annonæ, vel pensiones solvantur 88. c. 2. Ut hortulani eadem qualitate hortum reddant, qua acceperunt, & de meliorationibus ab eisdem factis 64. Ut artifices locent operas secundum veterem morem 122.

De donationibus ante nuptias.

Dotis & donationis propter nuptias æqualia pacta, & æquales quantitates esse debent 97. c. 2. Donatio propter nuptias specialis est contractus, & ex parte uxoris non requirit insinuationem 119. c. 1. ex parte mariti requirit: itaque ut non insinuatæ donatio propter nuptias ei non pariat æquale lucrum ex dote in casum mortis vel injusti repudii 127. c. 2. Ut immobilium propter nuptias donationis, neque hypothecæ dentur, neque omnino alienari possint a viro, etiam consentiente muliere, etsi post primam obligationem mulier finito biennio iterum obligationi consenserit 61. Ut si donatio propter nuptias consistat in immobilibus, mulier ita uti frui possit: si in mobilibus, vel pecunia: ut mulier eos exigere possit, si extant: data cautione de illis restituendis: sin minus, ut etiam a liberis usuras trientes possit accipere a. c. 4. & *Nov.* 22. c. 40. Olim mulier abstinens secundis nuptiis lucra nuptialia poterat inter vivos & testamento alienare 22. c. 20. §. 1. non abstinens nudum usum antenuptialis donationis consequebatur, proprietas ita liberorum erat, ut eo quidem in unum liberorum eam conferre posset 2. c. 1. & 4. *Nov.* 98. c. 1. in extraneum conferre poterat, sed in casum omnium liberorum præmortuorum 2. c. 2. hodie constitutum est, ut mulier secundis nuptiis abstinens præter usum antenuptialis donationis tantum habeat proprietatis, quantum unus filiorum 127. c. 3.

De nuptiis.

Ut viles personæ etiam illustribus possint nubere 131. c. 6. De rusticis, qui in alienis prædiis nuptias contrahunt 157. & de prole inter eos partienda 156. ut nuptiæ illustrium virorum fiant cum dotalibus instrumentis 117. c. 4. de ea quæ raptori nubit 150. De redintegrando matrimonio *Nov.* 117. c. 11. Quod tempus expectare maritum in expeditione degentem debeat mulier, *Nov* 22. c. 14. *Nov* 117. c. 11.

De incestis & nefariis nuptiis, *Nov.* 12.

Ut incestuosi nuptias contrahentis, neque liberos ex legitimo matrimonio habentis bona ærario applicentur 12. c. 1. habentis vero liberos, quarta pars in fiscum redigatur 12. c. 3. §. 1. Ut incestuosi nobiliores deportentur, viles verberentur 12. c. 2. Ut liberi legitimi patris incestuosi, ipso patrie incestu sui juris fiant 12. c. 2. Ut nati ex incestu priventur rebus paternis 12. & 74. c. 6. Ut a parentibus non possint legitimari, dicto c. 6. Ut ex eorundem substantia nihil consequantur 89. c. 15. De illicitarum nuptiarum indulgentia 150. 154.

De secundis nuptiis.

De favore viduitati attributo 22. c. 44. & 127. c. 3. De secundis nuptiis intra annum luctus contractis, & earum pœna 22. c. 22. & 40. Et de muliere, quæ parit undecimo mense post mariti mortem 39. c. 2. De secundis nuptiis post annum luctus contractis, & earum pœna prima 22. c. 23. 24. 25. 26. secunda c. 27. ad 29. 30. 31. tertia c. 32. 33. quarta c. 34. quinta c. 35. sexta c. 36. septima c. 37. octava c. 38. nona c. 39. decima c. 40. undecima c. 41. duodecima c. 42. decimatertia c. 43. 44. decimaquarta c. 45. & *Nov.* 2. c. 4. decimaquinta *Nov.* 22. c. 49. §. 2.

De jure dotium.

Dotis & donationis eadem pacta, eadem quantitas esse debet 97. c. 1. in fraudem creditorum dos augeri non potest 97. c. 2. Dotis privilegio mulier præfertur antiquioribus creditoribus, vel ei cujus pecunia res mobilis vel immobilis comparata vel refecta, at non ei cujus pecunia militia comparata est, quantumvis posteriori 97. c. 4. Ut dotis proprietas servetur filiis 98. c. 1. & 2. c. 4. Ne parens dotem filiæ secundas nuptias contrahentis minuat 97. c. 5. De dote scripta & non numerata s. præstita, & ut quæ nullam dotem dedit, antenuptialem donationem dotis causa factam accipiat: & ut, quæ minus dedit, quam est professa, tantum recipiat, quantum re ipsa numeravit 2. c. 5. De dote cauta non numerata & intra quod tempus dotis non numeratæ exceptio possit objici, De dote marito oblata nec numerata, & ut si per maritum steterit, quo minus dos illi ab uxore solveretur, teneatur de dote uxori restituenda 92. c. 2. De dotis collatione, & ut filia se immiscens patris hereditati fratribus dotem conferat, aut tanto minus accipiat de bonis paternis 97. c. 6. & quid si dotem inope facto marito consequi non possit, & ita fratribus non conferre d. c. 6. Ut dos prioris uxoris præferatur secundæ, sive ipsa sive liberis ejus agentibus 91. c. 1.

De divortiis.

De causis justi divortii marito 117. c. 8. & uxori permissi 117. c. 9. Ut dissolvi possit matrimonium mutuo consensu 140. ex causa probabili 117. c. 10. quæ sint causæ probabiles c. 11. quæ non sint c. 14. sine causa non est dissolvendum 117. c. 4. Divortium fit ex occasione 22. c. 4. Ob monachismum c. 5. impotentiam c. 6. captivitatem c. 7. desertionem c. 14. & 117. c. 12. servitutem directam, *Nov.* 22. c. 9. & 10. (ancilla non est quæ a domino dolose pro libera elocata est c. 11. aut exposita c. 12.) statum adscriptitium c. 17. certa delicta c. 15. 16. mortem c. 20. non fit ob damnationem in metallum *Nov.* 22. c. 8. deportationem c. 13. non acceptam ab uxore dotem c. 18. De pœnis injusti divortii 22. c. 16. & 19. *Nov.* 132. c. 13.

Divortio facto apud quem liberi morari debeant.

Soluto per repudium matrimonio, quomodo & apud quem liberi alantur 117. c. 7.

De alendis liberis a parentibus.

Ut qui usum donationis propter nuptias lucratur, divortio facto liberos alat 98. c. 2. Ut si pater causam divortio dederit, liberi apud matrem alantur: si mater, apud patrem, nisi pater sit pauper, mater locuples, & ut inopes parentes a liberis locupletibus alantur *Nov.* 117. c. 7. Ut liberi legitimi patrem quamvis incestuosum alant 12. c. 3. §. 1.

De concubinis.

Ne cui plures concubinas habere liceat, aut uxori concubinam superinducere 18. c. 5. *Nov.* 89. c. 12. §. 5. Ut concubinatu in matrimonium converso liberi fiant legitimi 12. c. 4. Quomodo concubinæ servilis conditionis constitutæ legitimæ uxores fiant 18. c. 11. Ut si filios concubinæ patris se immiscuerit, exheredari possit 115. c. 3. §. 5. Quemadmodum concubinæ ab intestato vel ex testamento concubinario succedant v. infra *tit.* de naturalibus liberis.

De naturalibus liberis & quibus modis efficiantur sui.

Ut naturales liberi legitimari possint oblatione curiæ 89. c. 2. 3. 4. 5. d. 7. vel nuptiis cum eorum matre contractis c. 8. per principis rescriptum c. 9. patris testamento a principe confirmato c. 10. non tamen per adoptionem c. 11. 3. 2. Ut per matrimonium legitimati, sive soli sint sive cum aliis legitimis concurrant 12. c. 4. sive post contractum matrimonium nulli procreantur aut procreati moriantur, patri succedant *Nov.* 19. Ut nominatus ab aliquo in instrumento publico vel testamento filius legitimus, jus legitimi consequatur 19. c. 2. Ut habenti liberos legitimos, concubinæ, ejusque liberis unciam testamento relinquere liceat 18. c. 5. *Nov.* 89. c. 12. c. 2. non habenti liberos legitimos aut ascendentes, etiam assem, *Nov.* 89. c. 12. 3. 3. non et olim semissem 18. c. 3. habenti ascendentes, reliquam partem legitimæ ascendentibus debitæ d. §. 3. Ut ab intestato defuncto liberis aut conjuge extantibus liberi naturales sola alimenta 89. c. 12. 3. 6. non vetantibus; duas uncias consequantur 18. c. 5. 89. c. 12. §. 4. Ut a naturalibus liberis parentes vicissitudinem accipiant 89. c. 13. Ut patri naturalibus liberis tutorem relinquere liceat *Nov.* 89. c. 14. Ut mater etiam naturalium liberorum tutelam possit gerere d. c. 14. ut quæ dicta sunt de naturalibus liberis ad eos, qui ex damnato coitu nati sunt, non pertineant c. 15.

De tutelis.

Ut qui (matres excipe *Nov* 94. c. 2.) obligatum habent minorem, aut res ejus omnino a tutela ejusque curatione, quantumvis legibus vocentur, arceantur 72. c. 1. Ut tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor, curator adjungatur c. 2. ut a tutela vel cura nullus debiti prætextu excusetur, nisi hoc probaverit c. 3. Ut si tutor vel curator se debitorem tacuerit, non possit redhibitionibus aut aliis debiti exceptionibus uti: & ut si se creditorem ab initio tacuerit, omni actione adversus minorem decidat c. 4. Ut curatores nullo modo cessiones suscipiant adversus minores c. 5. Quemadmodum tutores & curatores pupillorum vel minorum pecuniam administrare debeant c. d. p. 8. Ut orphanotrophi sint tutoribus similes & ad instar tutorum inventarium conficiant 131. c. *ult.* Ut mulieribus interdictum sit tutelæ officium, nisi matres sint aut aviæ 22. 40. & 118. c. 5. & 155. etiam naturales 89. 14. & ut ea ratio apud acta secundis nuptiis & auxilio Velleiani renuncient 118. c. 5. & 155. abrogata *Nov* 94. c. 2. Ut volente ad nuptias venire muliere tutelam liberorum gerente, ordinetur minoribus tutor, & rationes suscipiantur, & quod mater debet occasione gubernationis, hoc reddatur 22. c. 40. Ut mater tutelaribus rationibus obnoxia sit: & ut si secundo nubat, possit alium pro se designare tutorem, suo tamen suarumque rerum periculo 123. Ut soli testamentarii tutores matrem a liberorum tutela excludant 118. c. 4. 5. Ut patri liceat sororem dare naturalibus liberis 89. c. 14.

De

De furtis.

Ut qui occulte & sine armis furantur, mortis pœna, aut alicujus membri abscissione non puniantur 134. c. 13.

De jure aureorum annulorum.

De jure annulorum aureorum omnibus libertis liberaliter concesso 78. c. 1.

De obsequiis patrono præstandis.

De reverentia & obsequio patronis a liberto præstandis 78. c. 2.

Unde vir & uxor.

Olim ita constitutum, ut si maritus uxorem inopem sine causa repudiasset, aut justa de causa mulier ab eo fuisset separata, aut morte solutum matrimonium fuisset, quarta pars substantiæ mariti mulieri exsolveretur, ea tamen lege ut nunquam centum amplius libras auri mulier acciperet 22. c. 18. 53. c. 6. 74. c. 5. 117. c. 5. Hodie alterutro casu si defuncto tres pauciores fuerint liberi sive ex eo sive ex alio matrimonio, uxor quartam bonorum mariti accipit; si plures, virilem proprietate quidem tenus; si tali uxor filios ex defuncto non habuerit: usu tenus tantum, si habuerit 118. c. 5. Ut si minus supra dicta parte mulieri a viro legatum fuerit, ad supradictam quantitatem fiat repletio 74. c. 5.

De collationibus.

Ut sive parens intestatus moriatur, sive testatus, liberi conferant dotem & donationes propter nuptias, nisi parens expressim designaverit ipse se nolle fieri collationem 18. c. 6. Ut collationi ea natura sit acceptum a parente conferri, aut tanto minus accipi, & quemadmodum filiæ quæ propter inopiam mariti dotem ab eo recipere non potuerunt, collationi sint obnoxiæ 97. c. 6.

Qui testamenta facere possunt.

Ut Samaritæ testamentum facere non possint 144. abrogata Nov. 129. ut de his quæ post episcopatum adquisierint Episcopi, testari non possint 131. c. 13. Ut monachi post ingressum monasterii testari non possint: ante ingressum legitimam liberis relinquere cogantur 5. c. 5. 76. c. 1. 123. c. 38.

De testamentis & quemadmodum testamenta ordinentur.

Ut testator non cogatur ut olim 66. c. 1. §. 4. 107. c. 1. propria manu nomina heredum scribere, sed ut etiam per alterum possit scribere 119. c. 9. ut testator legitimas solemnitates in testamento observet d. c. 9. Ut ignorantia novarum constitutionum non supina excuset omissionem solemnitatis nova constitutione introductæ in testamentis 66. c. 1. §. 4. Ut pater literas sciens, inter liberos testaturus subscriptione tempus declaret: deinde filiorum nomina: adhæc uncias, in quibus scripsit suos heredes, non signis numerorum significet, sed per totas literas declaret 107. c. 1. Ut testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, alio testamento quam perfecto revocari non possit 107. c. 2. Ut divisio bonorum inter liberos facta a parente sola patris, vel liberorum subscriptione valeat 107. c. 3. Ut descriptioni bonorum a testatore jurejurando interposito factæ heredes omnem fidem adhibeant Nov. 48. c. 1.

De liberis præteritis, vel exheredatis.

Ut ascendentes liberis legitimam aut ejus supplementum nominatim relinquere in suo testamento cogantur, & ut certis tantum de causis liberi a parentibus & e contra exheredari possint 115. c. 34. Ut injusta exheredatio liberorum testamento adscripta vitiet solas institutiones, non legata, non fideicommissa, non libertates d. c. 3. in fin. Ne liceat parentibus exheredare filios, qui ingrediuntur monasteria, velut ingratos 123. c. 41.

De jure deliberandi.

Ut deliberandi jus etiam impuberes transmittant 158.

De legatis.

Ut legatum Deo relictum illi Ecclesiæ debeatur, ubi testator domicilium habuit 131. c. 9. Ut legata pro redemptione captivorum relicta præstentur ab episcopis 131. c. 11. Ut legatariis relicta æqualiter ab herede præstentur 1. c. 1. Ut legata intra annum modis omnibus præstentur 1. c. 4. Quemadmodum heres moram committens in legatis præstandis puniatur 1. c. 1. Ut matri etiam si ad secundas venerit nuptias, legari possit 22. c. 46. §. 1. Ut uti legaverit quisque de sua re, ita jus sit, nullo valente citra defuncti voluntatem, nec si sacram impetret formam, aliquid disponere in rebus alienis 22. c. 2. Quemadmodum naturalibus liberis quis legare possit, supra dictum est tit. de naturalibus liberis. Ut si maritus prohibeat uxorem ad aliud venire matrimonium, vel e contra, legatarius alterutrius habeat electionem aut ad nuptias venire & renunciare legato, aut legatum percipere, & abstinere nuptiis 22. c. 44. Ubi alia quædam ad hunc locum pertinentia, vide. Ut testator possit heredes damnare, ne res legata de familia unquam exeat 159. Ut testator remittere possit heredibus mutuam satisdationem d. Nov. 159.

De conditionibus.

Ut conditio legati, institutionis, donationis, facta hoc modo, si sine liberis decesserit, vel si nuptias non contraxerit, sacerdotio vel clericatu impleatur, aut potius remittatur hujusmodi conditio 123. c. 37. De conditione indictæ viduitatis 22. c. 43. 44. De conditione, ne legatum de familia unquam exeat vide Nov. 159.

Ad Senatusconsultum Trebellianum.

Ut institutis & substitutis legata non præstantibus, in jus eorum fideicommissarius universalis succedat 1. c. 1. §. *eorum legatariis*, ut is qui restituere jussus est quod ex hereditate superest, possit legitimam liberis reservare, & si ea non sufficiat ad dotem, sive donationis propter nuptias constitutionem honeste secundum personæ qualitatem & merita ex hereditate aliquid amplius delibare 39. Ut rogatus restituere quod ex hereditate defuncti ei superest, possit diminuere ad novem usque uncias trunco conservato fideicommissario generali, & certis casibus, puta, redemptionis captivorum causa, ex illo trunco 108. Ut si inter filios facta sit precaria substitutio, ea non porrigatur ultra filiorum gradum 159.

Ad legem Falcidiam.

Ut heres non implens voluntatem defuncti 1. c. 2. vel inventarium non faciens c. 2. §. 1. & 9. vel prohibitus Falcidia uti a testatore d. §. 2. *vers. si vero expressim*, vel quædam legata quibusdam sponte solvens in aliorum legatariorum præjudicium Falcidia non utatur 1. c. 3. Cesset quoque Falcidia in ea re quæ ita relicta est, ne alienaretur 119. c. 11. Ut eadem cesset in iis, quæ ad pias causas sunt relicta 131. c. 12.

De hereditatibus ab intestato 118.

Quemadmodum liberi parentibus succedant 118. c. 1. Quemadmodum parentes liberis succedant 118. c. 2. Quemadmodum fratres, fratrum filii, cognati cognatis succedant Nov. 84. & 118. c. 3. De agnatorum jure in hereditate sublato 118. c. 4. Ut fratrum filii succedant patruo, etiam ascendentibus primi gradus & patruis extantibus Novel. 127. Ut illegitimi ac serotini partus non succedant 39. c. 2. Quemadmodum naturales liberi succedant, dictum est supra *tit. de naturalibus liberis*. Ut incestuosi non succedant 86. c. 15. Quemadmodum hæretici liberi succedant v. 115. c. 3. & 118. *c. ult*. De justis exheredationum causis v. Nov. 115. c. 4. de legitima viro inopi ab uxore relinquenda & e contra, dictum est supra *tit. unde vir & uxor.*

De bonis materni generis.

Ut loca nuptialia parens alienare non possit, neve emptor ea possit præscribere nisi triccennio 22. c. 24.

De bonis quæ liberis in præstata potestate constitutis ex matrimonio vel aliter adquiruntur.

Ut filiofamilias relictum, ne ad ejus patrem perveniat, patri non quæratur 117. c. 1. Ut quoties pater consortium proprietatis cum filiofamilias habet, totum usumfructum in filii portione non habeat 118. c. 2. Ut parens injuste nuptias dissolvens detrudatur in monasterium, atque triens bonorum ejus monasterio addicatur, reliqui duo trientes ejus liberis, & ut usufructu privatur Novell. 134. c. 11.

De manumissionibus.

Ut minor in testamento servos manumittere possit 119. c. 2. Ut si militi reliquerit legatum servo vel ancillæ suæ, ipsa donatione legati libertatem donasse videatur 78. c. 4. Ut si dominus ancillam duxerit, liberam fecisse intelligatur d. c. 4. Ut si dominus ancillam suam elocaverit tanquam liberam aut servo suo, tanquam libero passus fuerit ingenuam matrimonio jungi, fraus aut ancillæ dominium amittat, iique in libertatem rapiantur 22. c. 11. Ut, si servus sciente domino meritus est militiam, aut quamlibet dignitatem adeptus, in libertatem rapiatur 81. *in fin. princ.* Ut episcopatus e servili & adscriptitia fortuna hominum liberet 123. c. 4. Ut a domino expositus liber censeatur, Nov. 153. c. 1.

De acquirenda possessione.

Ut ex sententia judicis non recte apprehendatur possessio nisi vacua 167.

De præscriptionibus.

De præscriptione rerum a Vandalis ereptarum 36. De præscriptione centum annorum Romanæ Ecclesiæ, id est, occidentalibus Ecclesiis attributa 9. & postea in 40. annorum præscriptionem mutata. De præscriptione biennii non objicienda tutorum, dum de transactione litis agitur cum adversario 93. c. 1. Ut qui rem alienam a malæ fidei possessore bona fide accepit, eam adversus verum rei dominum præsentem decennio, absentem viecennio possit præscribere 119. c. 7. Ut quoties de decenni præscriptione agitur, si dominus quibusdam annis præsens, quibusdam absens fuerit, tot ei anni supra decennium adjiciantur, quot in ipso decennio absens fuerit 119. c. 8. Ut si mora imperatoris sententia fieri non possit, judicum præscriptio non objiciatur 23. c. 2.

De sententiis.

De retractatione sententiarum præfecti prætorio 119. c. 5. Ut post annum & trio edicta in actorem contumacem sententia feratur 112. c. 3. Ut in medio litis aut pendente lite non jussione principis aut ambitiosis rescriptis judicetur sed secundum generales leges Novell. 82. c. 13. & 2. Ut breviores & viliores causæ sine scripto decidantur 17. c. 3. & Nov. 83. Ut coram eodem judice reconventio fieri possit 96. c. 2. 123. c. 23. De pœna judicis qui male judicavit, vel ejus qui judicem vel adversarium corrumpere curavit 124. c. 2. Ut judices nulla relatione utantur ad principem 123. c. 1. & ita abrogatur Nov. 82. c. 14. 123. c. 1. *vers. si vero.*

De appellationibus Nov. 23.

Ut a sententia principis non appelletur, nec ab ea fiat retractatio apud alium quam ipsum Imperatorem 113. c. 1. Ut ne cui judici appellationes recipere liceat 82. c. 12. & 13. Ut a sententia judicis intra decem dies appelletur, sive propria causa sit, sive aliena 23. c. 1. Ut tempus exercendæ finiendæque captæ appellationis annuum sit, nisi impedimentum aliquod subsit: tunc enim biennale Nov. 49. Ut si de causa appellationis compromittatur, tempora appellationum non currant 93. c. 1. Ut si stet per principem, quo minus judicetur, tempora appellationum non currant 23. c. 2. Ut si per judicem appellationis stet, quo minus sententia dicatur, tempora appellationis fatalia non currant 126. c. 4. Ut a spectabilibus ad illustres appellatum 23. c. 3. De appellationibus in Ægypto, Asia & Ponto 23. c. 3. De appellationibus quinque provinciarum 41. Siciliæ 75. De appellationibus ad principem ex 23. c. 2. Nov. 127. Ut appellari per alium possit 23. c. 11. Ut judex rationem expensarum examinet 82. c. 10.

Qui bonis cedere.

Ne quis cogatur bonis cedere 135.

De bonis auctoritate judicis possidendis.

Ut præsens in possessionem bonorum contumacis mittatur pro quantitate debiti: & ut contumaci revertenti possessio restituatur, redditis primo impensis litis 53. c. 4. *in fin.*

De pignoribus & hypothecis.

Ut pignus a debitore auferri possit, salvo creditorum jure 112. c. 1. *vers. ab hoc.* Ut prius conveniatur debitor principalis, quam fidejussor, & possessor rerum a debitore acceptarum 4. c. 2. Ut debitore pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus 4. c. 3. Ut creditor, cujus pecunia, navis, domus, aut ager emitur, anterioribus (mulierem excipe de dote agentem) etiam creditoribus præferatur in hujusmodi navi, domo & agro 97. c. 3. Ut mulieri de dote agenti præferatur is, qui pecuniam credidit, ut militia emeretur, quantumvis post dotem jam constitutam, pecuniam crediderit, Nov. 53. c. 5. § 1. Nov. 97. c. 4. Ut dos prioris uxoris præferatur doti secundæ, sive ipse, sive liberis ejus agentibus, nisi res secundæ uxoris adhuc extet 91. c. 1. Ut si possessor conventus rei vindicatione negaverit, rem ad actorem, postea convictus ad legem pignoris vel hypothecæ, vel superficiei causam, vel quam aliam defensionem confugiat, non audiatur, sed transferatur possessio in actorem, deinde agatur hypothecaria aut vectigali aut superficiali actione 18. c. 10. Ut ex scriptura depositi vel mutui, tribus testibus munita, jus pignoris aut hypothecæ & prælationis peti possit 83. c. 12.

De litigiosis.

Ut res litigiosæ dividi possint inter heredes 112. c. 2. Ut re litigiosa legata, fideicommissa, testamentove relicta, non ipsa, non ejus æstimatio, sed solus litis eventus debeatur d. c. 1. § 1. & vero heres ut quæ de litigiosis dicta sunt, ad res hypothecæ datas non pertineant d. c. 1. *vers. ab hoc.*

De duobus reis promittendi.

Ut duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tacite intelligantur teneri ex æquo 99. c. 1. Ut qui in solidum cum alio obligatus est, reo idoneo præsente in solidum conveniri non possit d. c. 1. *vers. si vero.*

De fidejussoribus.

Ut præsens principalis prius conveniatur quam fidejussor 4. c. 1. Ut mulier pro marito nullo modo fidejubere possit 134. c. 8.

De solutionibus.

Ut debitore pecuniam numeratam non habente addicantur creditori solutionis causa res ejus 4. c. 3.

De patria potestate.

Ut patriciatus dignitas, Nov. 81. in principio. Dignitas consulatus, præfecturæ prætorio Nov. 81. c. 1. Ut omnis dignitas, omne cingulum a curia liberare valeat d. c. 1. §. 1. Ut episcopatus liberet patria potestate, Nov. 81. c. 3. Ut liberati patria potestate legitimorum jura intacta habeant Novell. 81. c. 2.

De infantibus expositis.

Ut qui filium exposuit, jus patriæ potestatis amittat 153. c. 1. Ut qui expositum nutrivit, eum in servitutem non asserat d. c. 1.

De donationibus.

Ut qui rem donavit, eam tradere cogatur 162. c. 1. Ut si non insinuatæ donationes excesserint mensuram indigentem insinuatione, ad id usque duntaxat valeant, quo non insinuatæ donationes valent 162. c. 1. § 2. Ut si donator rem a se donatam alienaverit, vel pignoraverit, donationem revocasse non intelligatur d. c. § 1. Ut parens uni liberorum ita donet, ut reliquos liberos legitima non defraudet: & in eo casu liberi legatarii patris non cogantur hereditatem adire, cogantur tamen supplere reliquis fratribus legitimam: & ut ingrati liberi non revocent donationes factas a parente 92. Ut mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratis, post secundas nuptias revocare non possit 22. c. 25. Ut donationes Imperatori a privato homine factæ non egeant insinuatione, & e contra 52. c. 2. Ut mortis causa donationes legatis comparentur, & ne insinuatione indigeant 87. *in princ.* De donationibus curialium & ut decurio donare non possit etiam mortis causa 87. c. 1. De donationibus a curialibus factis 101.

De publicis judiciis, accusationibus & exhibendis reis, & eorum custodia.

Ut rei criminum edictis legitimis evocentur 134. c. 5. Ne mulieres in carceribus includantur pro privato aut fiscali debito: & ut pro crimine in monasterio aut asceterio contineantur, neve monastriæ, aut ascetriæ ulla actione de propriis monasteriis aut asceteriis trahantur 134. c. 9.

De adulteriis.

Quemadmodum maritus uxorem adulterii accusare debeat 117. c. 8. §. *si de adulterio.* De pœna adulteri & mulieris adulteræ 134. c. 10. Ut adulter præsumatur, qui ter vel solenniter monitus non desinit cum uxore alterius colloqui, & ut repertus a marito cum uxore loqui, possit ubivis interfici, at non in templo 117. c. 15. Ne quis luxurietur contra naturam 77. 141. De muliere raptum passa 143.

De sepulchro violato.

Ut non liceat creditori heredes defuncti pro debito molestare ante novem dies 115. c. 5. De pœna creditoris cadavere mortui inferri prohibentis 60. c. 1.

De pœnis.

De pœnarum omnium moderatione 134. c. 13.

De tributis.

De exactionibus sive delegationibus tributorum 128.

De fabricensibus & armis.

De armis 85.

De mendicantibus validis.

De ignavis & mendicantibus validis coercendis vide Nov. 80. c. 5.

De re militari.

De militum transitu & introitu 130. Milites ne privatorum possessionibus defendendis incumbant 116.

AN-

ANTONII CONTII JC.

et in Biturigum Metropoli Doctoris Ordinarii

PRÆFATIO

IN LIBRUM NOVELLARUM.

INterdixerat Justinianus ullam legem imperialem extra Corpus Codicis legi, l. 1. C. de emendatione Codicis; *sed non sine ulla exceptione; adjecit enim, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creasset, quod imperiali constitutione indigeret: quod si evenisset, novam legum congregationem pollicitus est, quæ Novellarum nomine Constitutionum significaretur. Porro idipsum accidit: & vix novus Codex promulgatus erat, cum interpellatus Imperator constitutionem de heredibus & Falcidia edidit; vix altero mense post editum Codicem, ut qui editus sit* 16. Kal. Dec. *ipso Imperatore IV. Consule: novella autem constitutio de heredibus data est* Kalend. Jan. *Belisario viro clarissimo Consule. Scripsit subinde & sequentibus mensibus atque annis alias novellas ad extremum imperii sui annum, quæ omnes in unam congregationem relatæ, novellæ appellatæ sunt constitutiones. Sane Gregorius Pontifex Romanus (qui vix triginta annis post Justinianum scripsit) constitutiones novellarum vocat* 11. q. 1. c. 37. *Cæterum paucæ illarum constitutionum Latino sermone primum sunt editæ, quæ etiam hodie ab aliis in Græco in Latinum factis, styli integritate discerni possunt: Cætera omnes Græca primum lingua compositæ. quod & Græcis jam hominibus & proceribus uteretur Justinianus, linguæ Latinæ ut plurimum ignaris, & firmum atque stabile Imperium in Græcia obtineret, in Latio verò jam illo tempore anceps atque dubium. Ad Latinorum tamen hominum usum, & ex Græca in latinam linguam translata eæ constitutiones fuerunt, eodem vel certe non longo post tempore: Illa est injucunda & salebrosa, atque ut ita dicam barbara hæc tralatio quæ hodie habetur. Verum id non omnino veteris interpretis culpa accidisse arbitror, tametsi illum ab omni culpa vindicare meum non sit. Paruit enim legi Justinianeæ, quæ ita demum in aliam linguam leges transformari permisit, si modo sub eodem ordine eademque verborum consequentia, id est, eo genere, quod Græci κατὰ πόδα dicunt, transferremus* l. tanta C. de vet. jur. enucl. *Metuebat enim, ne si vulgaris illa transferendi libertas passim permitteretur, nova in verbis legis subocirentur calumniæ, & occasiones illis legibus, ut variis & ambiguis, non parendi. Itaque & veteres illi septuaginta Bibliorum interpretes & qui novum Domini & Salvatoris nostri Testamentum transtulerunt: & veteres Aristotelis interpretes, eandem convertendi religionem & formidinem præ oculis habuerunt. Verba enim potius quam phrases converterunt. Scribit Dionysius Exiguus (qui atque temporibus floruit Anastasii Imperatoris) in præfatione Conciliorum Græcorum a se tralatorum, tantam fuisse priscæ tralationis confusionem, ut regulas ecclesiasticas de integro transferre coactus sit. Nihil igitur causæ est, cur hoc solo argumento, non esse hanc veterem tralationem novellarum dicamus, quod confusa & spinosa sit. Quid si certis indiciis demonstro, esse veterem & a temporibus fere Justiniani huc usque transmissam? Gregorius primus, qui fuit illis fere temporibus, ejus tralationis verbis utitur, eaque prolixe recitat apud* Gratian. 11. q. 1. c. 35. *Item in decretalibus* tit. de testib. c. 2. *ubi* c. ult. Nov. 90. de testib. *recitat. In Concilio quoque Parisiensi (quod constat esse antiquissimum & tempore S. Ludovici factum) recitatur ex ea tralatione integer locus in* Novell. *scil.* 123. *ubi etiam* Constit. 123. *appellatur. Locus extat apud Ivonem Episcopum Carnotensem* pannomiæ suæ parte quinta. *Jam vero leges Caroli M. filiorumque ejus & nepotum, hac tralatione plenæ sunt. Sanctus denique Isidorus (qui fuit iisdem fere temporibus, quibus Gregorius primus) in libro canonum ecclesiasticorum integram* Novell. 42. de depositione Anthimi, *&c. ex eadem veteri tralatione sumpsit: quam ex eodem Isidoro post vulgatas novem collationes idcirco adscripsi. Prætermitto innumera veterum Pontificum scripta: Meto Ivonis, Burchardi, Gratiani, Jo. Salesberiensis scripta, & rhapsodias, quæ multas paginas hujus tralationis continent. Unus post illos inventus est Irnerius, qui non solum tralationis, sed etiam totius sententiæ & libri fidem elevaret, & a quodam Monacho librum tam verbosum & acephalum scriptum assereret: quem optimis rationibus ab Azone confutatum legimus. Iisdem autem temporibus, quibus illa tralatio facta est, prodiit & horum constitutionum epitome, a Juliano quodam viro eloquentissimo, antecessore Constantinopolitanæ civitatis: sic enim appellatur in veteri quadam ejus epitome manuscripta, quam mihi communicavit aliquando doctiss. antecessor Jac. Cuj. Quæ quidem epitome longe purioribus verbis & elegantioribus conscripta est quam vetus illa tralatio. Utraque tamen tralatio diligenter a veteribus juris interpretibus, Jo. Pilio, Rogerio, Azone, Accursio, lectitata & comparata cum invicem, tum etiam cum cæteris juris libris. Ut autem in his duabus citandis atque allegandis vitaretur confusio, prolixiorem illam tralationem vocaverunt Authenticum, quasi dicerent verum & nullo modo detruncatum Justinianearum novellarum exemplum; breviorem enim hanc Juliani epitomen simplici nomine nuncupaverunt novellas, utraque etiam tralatio constitutiones singulas habuit propriis capitibus distinctas, ita ut breve singulorum capitum argumentum literis miniatis descriptum esset; quod nos in hac editione perpetuo observari curavimus & quæ ex manuscriptis libris interdum restituere non potuimus, proprio ingenio confingere conati sumus. Constat enim id a Justiniano factum & observatum fuisse, cum & ipse numerum capitum sæpe exprimat. Cur autem multa deperierint, in confesso hæc sunt. Erant inter has leges permultæ constitutiones œcumenicæ & locales, quarum nullus fere usus esse visus est illis præsertim Longobardis plus æquo Musas & humaniores literas abhorrentibus, nihilque quod non πρὸς ἄλφιτον conduceret, magnifacientibus; cujusmodi erant,* de privil. archiep. Justin. primæ. Ut Ecclesia sanctæ resurrectionis, &c. de Armeniis, de præside Pisidiæ, Lycaoniæ, Thraciæ, Isauriæ. *Et hujusmodi prope innumera, quæ quia ab interpretibus in schola non legebantur, desierunt paulatim describi, ut aliqua omnino perierint! A diligentioribus tamen librariis ad calcem libri describebantur, quemadmodum ex meis aliquot exemplaribus deprehendi, a quibusdam etiam ad antiquitatis memoriam asservabantur. Nam Jac. de Belloviso, qui commentarios ad novellas scripsit, testatur, se eas omnes extravagantes novellas (sic enim appellat) ad finem lecturæ suæ adscribi jussisse: sæpeque idcirco perquisivi lecturam ejusmodi manuscriptam, ut verum sit, quod scripsit, experirer. Nam impressis ejus commentariis desunt. Porro sciendum est, nullis titulis, nullaque arte, sed prout quæque constitutio facta est, ita omnes temere & fortuito in hanc congregationem congestas esse, solo temporum (ut mihi quidem videtur) ratione habita. Vulgata autem in novem collationes divisio, a nobis rejecta est, quia sicut nova est, & non multum ante Gratiani tempora excogitata, ita ad memoriam & allegandi promptitudinem apprime utilis. Quas autem ille Jacobus extravagantes appellabat, omnes partim ex Haloandro, partim ex Scrimgero, partim ex Juliano manuscripto, partim etiam ex meis manuscriptis in Decimam * collationem coacervavi, illasque tantum transtuli, quæ nec ab Hal. nec ab ullo, quod sciverim, aut quem haberem, Interprete tralatæ fuerant. Quod ad editionum varietatem attinet; illud diligens librorum inspector facile animadvertet, ex Græco exemplari longe fideliori & integriori vulgarem hanc tralationem prodiisse, quam aut Haloandrinam (quæ a quodam privato homine propria autoritate contaminata est) aut Scrimgerianam, quæ suas lacunas habet & nullam Latinarum continet. Sane ut Haloandrinam editionem elegantiorem esse non inficior: ita & hanc plerumque frequentem in plerisque locis adnotavi, nam dum vitat barbariem, incidit plerumque in pravam affectationem. In Novella* 96. cap. 11. *ad criminalem accusationem refert, quod ad civiles causas pertinet, dum vitat vulgarem tralationem, & ulcisci injuriam, in conventione facit. Cætera illius tralationis vitia invidiose nolo contra viri benemeriti existimationem congerere, malimque ob summos ejus, pro communi studiorum utilitate, labores & conatus gratias agere. Melius tamen (ut opinor) publicis studiis esset consultum, quando propter glossarum usum, quæ prima capitum seu paragraphorum verba semper usurpant, vulgata editione carere non possumus, si in illius tralationis vitiis purgandis, quæ multa permulta sunt, elaborasset.*

IN

* Decima Contii collatio continet Nov. 12. 15. 27. 24. & multas alias, quæ hic suis quæque locis inserta sunt.

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI JESU CHRISTI

INCIPIT

LIBER [1] CONSTITUTIONUM NOVELLARUM [2] D. JUSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS, PERPETUI AUGUSTI.

COLLATIO PRIMA [3].

TIT. (4) I.

DE (5) HEREDIBUS (6) ET FALCIDIA (7).

NOVELLA (8) CONSTIT. PRIMA.

Imperator Justinianus Augustus, Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

PRÆFATIO.

OCcupatis nobis circa totius Reipublicæ curas, & parvum (9) nihil eligentibus cogitare, sed quatenus Persæ quidem conquiescant, Vandali (10) vero cum Mauris obediant, & Carchedonii (11) antiquam recipientes habeant libertatem, Tzani (12) autem nunc primum sub Romanorum facti republica, inter subjectos habeantur: (quod nondum hactenus, nisi sub imperio nostro dedit Romanis Deus) incurrunt etiam propriæ sollicitudines a nostris subjectis semper nunciatæ, quarum quidem singulis damus competentem formam. Quæcunque vero frequenti quidem potiuntur (13) per partes auxilio, possibilia tamen sunt scripta lege, et communem omnibus præstent (in quibus opus habent) utilitatem: hæc oportere putavimus & lege sancire, & tradere subjectis per se juvantia, & non semper jussione Imperatorum egentia. §. 1. Semper igitur nobis importuni sunt, alii quidem nos pro legatis (14) relictis, non tamen præbitis, adeuntes: alii vero pro libertatibus; alii ob aliud quiddam: quod transmittentes quidem hereditates, dari quibusdam aut fieri constituerunt: Introeunte (15) autem & res adeunt, & eas percipiunt: & quod est jussum, non faciunt: cum utique etiam a veteribus legislatoribus dictum sit, competentes (16) deficientium dispositiones, quæcumque non repugnant legibus, omnibus modis impleri. † Sed quoniam ita positas leges jam plerumque neglectas invenimus: reparare eas judicavimus oportere: & tam viventibus præbere ex eis cautelam, quam morientibus hinc exhibere honorem. §. 2. Primum itaque illud est cogitandum, quia testantibus aliis (17) quidem necessitatem imponit lex distribuere quandam partem personis quibusdam tanquam hoc secundum ipsam (18) naturam eis debeatur, quale est filiis & nepotibus, & patribus (19), atque matribus, interdum vero etiam fratribus, & si quam (20) hujusmodi personam, aut in iis qui ex nobis sunt aut ex quibus nos sumus, enumeraverunt leges. Aliis autem nulla consistit necessitas partem dare quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis largitur, ad quoscunque testator voluerit, proferenda.

CAP. I.

Si heres legata solvere noluerit.

HIs igitur (21) a nobis præordinatis, sancimus eos qui ab aliquibus scripti sunt heredes, aut meruerunt fideicommissa, per universitatem forsan, aut per speciem, aut legatum, necessitatem habere, quæcunque testator & honorans eos, disposuerit, omni modo ea complere (22), si quod præcipitur, legitimum sit (23), aut si non illud aliqua lex prohibeat (24), vel si non fiat ab eo qui honoratus est, tamen ratum (25) esse expressa jam demonstrat. §. 1. Si quis autem non implens quod dispositum est, sed (26) dum competat ei qui honoratus est, quod relictum est, etiam ex decreto judicis admonitus, annum (27) totum protraxerit, non agens hoc quod præceptum est, si quidem aliquis illorum fuerit, qui necessario ex lege præcipiunt (28), in plus autem, quam quod lex ei dare vult, scriptus est heres: tantum accipiat solum, quantum lex ei dare secundum quartam ab intestato partem concedit: aliud (29) vero totum auferri. Et si quidem etiam alii quidam scripti sunt heredes, accrescere (30) illis secundum (31) partem institutionis quæ unicuique distributa est. Si vero nullus alter sit heres; aut sint quidem scripti quidam, non autem adeant hereditatem: tunc quod aufertur, adjiciatur aliis rebus: & licentia præbeatur & legatariis, & fideicommissariis & servis libertate honoratis, adire, & hæc acquirere: ita ut omnibus modis quod præceptum est, (per testantem) impleatur: cautione (32) videlicet prius ab eis facta, secundum quod personarum vel rerum exposcit modus; *quia (33) res accipientes, agent in eas quæ recte voluerunt testatores.* † Si vero nullus horum, de quibus testamento memoria facta est, voluerit adire (hoc est (34), coheres, aut legatarius, aut fideicommissarius, aut servus libertate honoratus;) tunc ad alios, quos lex ab intestato vocat, post eum quidem qui scriptus est, & legitima per hanc legem parte exclusus, deferri res; & similiter præbentes cautionem, *quia complent quæ testamento continentur.*

† Inordinatum vero nihil neque confusum, nec in his fieri volumus; sed primus secundum (35) ordinem vocatus, post eum qui jam exclusus est a lege nostra, ita vocetur prior; deinde qui post illum est; ita de cætero, donec ultimus relictus locum faciat etiam alicui extetius venientium, & adire, & quæ relicta sunt implere: post (36) quos etiam fiscum si voluerit, nominus; Etenim in legatariis & fideicommissariis hunc esse volumus ordinem, ut detur licentia aditionis priori per (37) universitatem fideicommissario; aut, multis existentibus, majorem partem habenti; quoniam & in similitudinem (38) heredis consistit, & maxime, apud nos, qui Trebelliano soli dogmati dedimus in talibus fideicommissis locum, pegasiani circuitiones (39) odio habentes, & expellentes. Si vero aut non fuerit quispiam per universitatem honoratus: aut fuerit sed noluerit agere quod jussum est: ad eos qui majoribus propriis legatis aut fideicommissis honorati sunt: hujusmodi veniat fiducia: sic quoque servis dari tempus qui libertate honorati sunt, & adire, & liberis cautum esse, & res percipere, & complere quæ jussa sunt, cum prædicta dudum cautione. Si vero nullus fuerit legatariorum vel fideicommissariorum per universitatem aut per speciem majori parte aut in legato, aut in fideicommisso honoratus, sed omnes æqualem habuerint fortunam: tunc præponi quidem etiam sic

(1) Hæ Justiniani Novellæ constitutiones Græco sermone sunt [illegible] earumque præcipuæ editiones duæ: Una Haloandri; Scrimgeri altera. Quæ nunc sequitur Latina interpretatio, veteris est ac incerti auctoris. Cujacius tamen a [illegible] hominem Græcum fuisse existimat, & quidem eruditum. Molinæus [illegible] Latinitas [illegible] appellat. Equidem animadverti unam eandem constitutionem [illegible] ut [illegible] editione [illegible] potuit. Extant præter veterem interpretationem alia [illegible] edita. Prior est Haloandri, altera Henrici Agylæi, cui tamen [illegible] fuit lacunas Haloandrinæ editionis ex Scrimgeriana supplere. (2) Novellæ [illegible] Non ita dicuntur, quod nova & alia a veteribus jura contineant, ut Cedrenus putat; sed quod [illegible], id est, quod novissime promulgatæ sunt, post Codicem Justiniani repetitæ prælectionis. Eadem appellatio tributa constitutionibus, quæ post primam editionem fuerunt, *l. ea. C. de inofficioso testam.* quales etiam dicuntur, quæ multis post seculis a variis Imperatoribus latæ sunt. Et extant [illegible] hujus Novellæ Leonis, & aliorum, quarum & apud Harmenopulum passim mentio, sed & in fine [illegible] Basilicon, dicuntur etiam *Authenticæ*: cujus vocis rationem vide apud Alciatum [illegible] (3) Sic liber Novellarum in 9. collationes distributus fuit, non a Græcis, sed a Latinis interpretibus. Collationum enim Græci Codices nullam mentionem faciunt. (4) Extat in [illegible] Bibliotheca novus & brevis in has Novellas titulorum Index, quem Latinum vide apud Cujacium tom. 4. fol. [illegible] (5) Vide Julianum Patricium [illegible] (6) Qui non obtemperant voluntati defuncti scilicet eorumque pœnis. Pertinet etiam hæc Novella ad legatarios, fideicommissarios, [illegible] donatarios, quibus adimplere voluntatem defuncti [illegible] omne testamenti commodum aufertur. (7) Heredibus [illegible], scriptis, vel nuncupatis tribuens & conservans, dummodo inventarium faciant, quod olim non exigebatur. (8) Adde Julianum Patricium [illegible] (9) [illegible], id est, neque de re parva cogitationem [illegible], *Haloand.* (10) Dixi ad *l. 1. & 2. C. de off. præf. præt. Afric.*

(11) Carthaginenses. (12) [illegible], de quibus Novella [illegible] Procopius & Agathias horum [illegible]. [illegible] Stephano: sed tamen Macrones, qui & [illegible] Arriano. Mutrica Apollonio [illegible] Xenophon. Arrian. Porro Tzani fuerunt gentes Pontica. (13) [illegible], Græci dicunt, hoc [illegible] & subinde. (14) [illegible] non modo sunt ea quæ legatis, hoc est, iis qui legationes fungantur, dantur, sed & quæ testamento relinquuntur. Cedrenus in *Theodosio* juniore, [illegible] (15) [illegible]: sunt autem [illegible] enumerare & invenire. (21) Testamenta quæ legibus non repugnant, servanda. *Novell.* [illegible] *Novell.* [illegible] *C. de fideicomm.* (19) Testatorum, alii lege coguntur certam hereditatis partem quibusdam personis [illegible] relinquere, alii non coguntur. (18) Legitima descendentium & ascendentium & quorundam collateralium [illegible] debetur [illegible] natura [illegible] necessitate legis [illegible] debito naturali [illegible] *C. de inoff. testam.* naturali quadam lege & tacita [illegible] *de bonis damnator.* (19) [illegible] *de inoff. testam.* [illegible] *de vulg. & pupill.* (20) [illegible], Julianus hic. (21) Vid. in hanc Novell. Gudelin. *de jure novis.* [illegible] & Rittershus. [illegible] (22) Voluntas defuncti ab herede implenda [illegible] (23) Vid. [illegible] *hodie.* Goth. De pœna eorum qui non adimplent ultimam voluntatem defuncti, vid. Rittershus. [illegible] (24) Conditione prohibitum, heres impleat non potest. [illegible] in nostra editione legitur. Quod [illegible] verisimilius est hic de lege repræsentationis [illegible] (25) Quod [illegible] Rubrianum [illegible] Jo. Cujac. [illegible] (26) Quod [illegible] (27) [illegible] in fraudem legis [illegible] *Haloand.* [illegible] Julian. (29) Qui nominandus est ab admonitione & [illegible] post condemnationem [illegible] (28) Puta filius, parens, mater, frater. (29) Pœna heredis [illegible] voluntatem defuncti adimplere. (30) Quod heredi contumaci decrescit, [illegible] non contumacibus accrescit. (31) Jus accrescendi fit secundum partes institutionum. (32) Pro parte hereditaria. [illegible] *C. de caduc. tollen.* de qua vid. [illegible] In persona tamen fisci cessat hæc satisdatio [illegible] (33) Gradus successionum ex testamento [illegible] (37) Fideicommissarii & legatarii universales præferuntur singularibus. (38) Fideicommissarius & legatarius qui majorem partem habent, similes sunt heredis [illegible] non posse dicere testamentum nullum, [illegible]

(39) Adde §. 7. *Inst. de fideicomm. heredit.*

sic per universitatem fideicommissarios, propter dictam jam dudum rationem, aut eum qui ex eis voluerit implere quod præceptum est: reliquos autem legatarios vel fideicommissarios, quicumque nihil alterutros in hoc, quod relictum est, antecedunt, etiam omnes, si voluerint, vocari, aut qui ex eis voluerint. Si vero nullus legatarius aut fideicommissarius elegerit hoc agere, demus servis licentiam libertate honoratis, secundum ordinem (1) denominationis (2), per quam eos dominus denominaverit, secundum hoc habere in alterutros præpositionem. §. 2. Et hæc quidem omnia sancimus, ubi necessaria (3) quædam subjaceat datio in aliquo, cui ex natura debetur quædam successio a testatore & moriente. Si vero nulla subest hujusmodi persona in institutionibus, sed spontanea largitas dispositionis a testatore fiat: deinde scriptus heres non compleat quod præcipitur, intra prædictum a nobis dudum tempus: illum quidem privari omnibus (4) relictis, nihil penitus neque per Falcidiæ occasionem, neque per aliam causam percipere valentem: similiter autem talia obtinere: & si quidem sint coheredes hoc vocari volumus: alioqui ad fideicommissarios, & legatarios, & servos, & omnes ab intestatu, secundum prius a nobis traditum ordinem, res venire, ubique onere cohærente, quatenus oporteat compleri ea, quæ testator secundum legem (sicut prius diximus) imperaverit. §. 3. Si vero institutio eam substitutionem (5) habuerit: certum est, quia prius ad substitutum volentem venient omnes res secundum legem complentem quæ relicta sunt: & sic illo nolente, tunc ad coheredes, & legatarios, & servos, & qui ab intestato, & qui extra sunt, & fiscum, secundum a nobis datam observationem, ea quæ auferuntur, venient: complentes ubique deficientium legitimas dispositiones: propterea namque etiam ad tantas respeximus successiones, ut (6) non remaneat sine aditione ipsius morientis hereditas. §. 4. Exheredatos autem liberos (si juste (7) a patre exclusi sint, & nihil ex patris habeant voluntate) non vocamus, neque respicimus, licet decies millies velint. Una est enim legis intentio (8): ut *quæ disposita sunt a morientibus, impleantur*: eum enim qui ab ipso testatore propria substantia pulsus est, quomodo erit justum vocare ad res, quarum eum ille per exheredationem factam in eum, expressim fieri participem noluit (9)? Si vero ablatam partem a non complente morientis voluntatem, prius (10) deduximus ad substitutos, deinde ad coheredes, & post illos ad legatarios, & fideicommissarios, nec non ad servos, & ita ad eos qui ab intestato vocantur, & ad extraneos (11) atque ad fiscum venimus: non absurde hoc factum est nec inaniter, nec quasi aliquem lateat quod decet, sed ex providentia, & secundum legem: ut finitis primum omnibus secundum testamenta personis, abrenuntiantibus, ita ad eam quæ est ab intestato vocationem & alias veniremus. † In omnibus autem casibus, in quibus scriptis non complentibus, vocamus aut ex testamento personas, aut ab intestato, & ceteros extraneos, & fiscum: damus omnibus talibus personis fieri heredes, & adire, aut *pro herede gestione habere jus* (12) (hæc enim legis verba sunt) & tanquam heredes omnia gerere & consentire & convenientes. Hæc quidem etiam antiquissimæ leges ex propria auctoritate præstabant: & heredes faciebant eos, qui neque scripti heredes, neque ab intestato ad hereditatem vocabantur. His omnibus obtinentibus, licet non ab herede, sed a legatario aut fideicommissario, aut mortis (13) causa percipiente, dari aliquid aut fieri testator voluerit: eodem ordine in occasione ablatarum rerum servando, & inchoante (14) quidem a substitutis legatariis: terminante vero in fisco. † Et nullus hanc legem duram habeat, tanquam relictis privatus, sed considerans, quia *omnibus hominibus terminus vitæ est mors* (15): & non solum ab aliis ipse se (16) percipere contempletur, sed cogitet (17), quia & ipse aliis moriens imperabit: & si non hujus legis mereatur auxilium, nihil horum quæ omni studio disposuerit, ad effectum perducet. Non enim iis qui sub nobis, neque qui nunc solum sunt hominibus, sed omni etiam post hæc currenti tempore legem ponimus.

C A P. II.

De lege Falcidia & inventario.

Hinc (18) nobis ingressa est cura, & quædam consideratio Falcidiæ legis, quæ (19) etiam invitis testatoribus (si extendantur (20) res per legata) præbet etiam retinere heredes, quantum eis impleat quartam substantiæ. Et hinc enim repugnare quidam videatur voluntati decedentis, & incumbere legi talia permittenti. Sancimus igitur, quoniam tuenda nobis ubique est deficientium voluntas, heredes, si voluerint hac utilitate potiri, putant servare legis potestatem: & non per ea quæ forte subripiunt (21) aut malignantur, introducere perituram Falcidiam, cum utique si nihil malignati essent, non forte competeret. §. 1. Fiat igitur *inventarium* ab herede (22), mittente (23) eo, ut sua non habeat post debita & legata Falcidiam, secundum modum & tempora (24) per quæ dudum sanximus, quando homines excepimus ex damno rerum suarum, in aditionibus statuentes onera usque ad substantiæ mensuram: illo adjecto *solo*, ut oporteat hujusmodi heredem, qui non creditores solum, sed etiam legatarios & fideicommissarios veretur, & meruit non damnificari solum, sed etiam non lucrari, convocare (25) omnes legatarios & fideicommissarios (26) quanticumque in eadem civitate sunt constituti, aut quosdam pro eis agentes, si forte personarum natura, aut dignitas, aut qualitas, aut ætas, aut quælibet necessitas facultatem eis non dat ad inventarii præsentiam. † Si vero absunt (27) aliqui, interesse testes in ipsa civitate fide dignos, & possidentes (28) substantiam (29), & optimæ opinionis existentes, non minus tres (tabulariis enim solis, quantum ad hoc competit non credimus (30)) coram quibus conveniens fieri inventarium (31), ita ut supervenientibus legatariis, & quærentibus forsan subreptum aliquid rerum, aut non manifestatum: licentia sit non solum per servorum examinationem causam quærere (hanc etiam hoc præbuimus per prolatam dudum a nobis in servilibus (32) examinationibus observationem) sed etiam per jusjurandum (33) heredis, & jusjurandum testium dicentium *se (34) & affuisse iis quæ gesta sunt & vidisse (35) quæ tunc agebantur, & in nullo conscios esse facta ab herede malignitatis*, sicque in eis quæ relicta sunt a testatoribus, invenire veritatem: nisi forte præsentes legatarii omnes aut quidam contestatione sibi præmissa voluerint venire: aut adesse inventario. Tunc enim licentia erit heredi, etiam non advenientibus legatariis, consequentem esse testium præsentia, & facere descriptionem: reposito (36) etiam hic legatariis, & jurejurando heredis, & servorum examinatione, & his omnibus observatis habere ex Falcidia præsidium. Sic enim non videbimur, neque legem ita hactenus approbatam minuere, neque injustitiam facere morienti. Si enim omnino quidem sibi vult aliquos fieri heredes, & habere quandam consolationem ex sua successione, & arbitratur sufficientem se habere substantiam, non tamen hoc causæ veritas ostendit: certum est, quia non hæc contrarietas est scientiæ morientis, sed ignorantia potius illius. §. 2. Si vero non (37) fecerit inventarium secundum hanc figuram sicut prædiximus, non retinebit Falcidiam: sed complebit legatarios, & fideicommissarios: licet puræ (38) substantiæ morientis transcendat mensuram legatorum datio. Et hoc dicimus, non nostram minuentes legem quam posuimus ut nihil de proprio damnificentur heredes creditoribus, sed dabit pœnam correctio suæ malignitatis, cur transcenderit leges, ex quibus caute omnia agens nihil poterat damnificari, sed ex diverso etiam quædam sunt ex Falcidia lege, lucrari. Hæc autem dicimus: ubi autem testator de sua substantia hoc egit: aut forte cum debuisset etiam ampliorem quantitatem heredi relinquere, pro minore disposuit: etenim hoc errantis sententiæ est, & non puræ & integræ designationis. † Si vero expressim designaverit (39), non (40) *velle heredem retinere Falcidiam*: necessarium est testatoris valere sententiam: & aut volentem eum parere testatori, forsan etiam quædam juste & pia relinquenti: lucrum non in percipiendo, sed (41) solummodo pia agendo habentem: & non videri sine lucro hujusmodi esse hereditatem: aut si parere noluerit, eum quidem recedere (42) ab hujusmodi institutione, locum vero fieri (sicut dudum prædiximus) substitutis, & coheredibus, & fideicommissariis, & legatariis, & servis, & iis qui ab intestato sunt, & aliis secundum prius a nobis inventam in talibus viam.

C A P. III.

De legatorum exæquatione.

Non autem dabimus licentiam heredi mensuram substantiæ subtiliter agnoscenti, solvere quidem mox ab initio quibusdam integra

(1) Ordo scripturæ servandus, §. 5. [illegible] Quid si ordo non apparet? An forte per [illegible] An vero [illegible] habebitur? An potius incertitudinis aut [illegible] omnes [illegible] admittentur? Quod posteriorum & mihi post Bart. & Angel. videtur. (2) Ab ordine igitur denominationis ascendemus ad conjecturam omnem, ut qui priore loco nominatus fuerit, præsumitur magis a testatore dilectus fuisse. (3) Quoties [illegible] personis quid ex suis bonis relinquere cogitur, quod accidit parentibus, liberis, fratribus [illegible] personæ turpi [illegible]) & liberis. (4) Pœna [illegible] heredis [illegible]. (5) Substitutus præfertur coheredi [illegible]. (6) Unde [illegible] opera ne quis sine successore moriatur, [illegible] in fin. Inst. de bon. poss. Interest enim defunctorum habere successores. l. 6 ff. de [illegible] (7) Juste exheredatis liberis extraneus etiam præfertur, & merito. [illegible] voluntatem, exheredari non sunt admittendi contra [illegible] voluntatem. Hinc [illegible] exheredatos [illegible] numero legitimorum aut extraneorum. Legitimorum, quia [illegible] l. [illegible] §. 1. ff. de B. P. contra tab. l. 1. [illegible] Extraneorum, quia extranei non veniunt contra voluntatem defuncti, & [illegible] beneficio, & [illegible] conditio. (8) [illegible] (9) Quod adeo verum est, ut legatarius [illegible] herede instituto non implente voluntatem defuncti, [illegible] defuncti. [illegible] de hered. instit. (10) Quod [illegible] herede [illegible] non instituto, [illegible] deferetur statim ad fiscum. Defertur primo ad [illegible] substitutos, §. 1 [illegible] deficientibus, ad [illegible] heredes, tum ad fideicommissarios. Ab his ad legatarios, [illegible] ad manumissos testamento, tandem ad heredes ab intestato, post hæc, ad extraneos [illegible] conservandæ causa. l. ult. C. de [illegible] Postremo ad fiscum. (11) l. ult. [illegible] C. de testam. manum. (12) Jus heredum in quibus consistat. (13) Hæc constitutio pertinet etiam ad mortis causa donationes. [illegible] (14) Primus & extremus successor [illegible] substitutus vel fiscus. (15) Mors omnibus vitæ terminus, l. ult. C. de [illegible] omnia solvit, [illegible] (16) Id est, sibi præcipi & imperari. (17) Adde l. 1. C. de his quæ [illegible] (18) Auth. sed cum testator C. ad leg. Falc. hinc sumpta est. (19) [illegible] (20) Forte extendantur hereditatem per legata. (21) Heres ex rebus hereditariis aliquid subtrahens, [illegible] l. [illegible] ff. de [illegible] (22) Inventarium facere quæ personæ teneantur, vid. Rebuff. tract. [illegible] Auth. sed cum testat. Cod. ad leg. Falcid. [illegible] (23) Heres non conficiens inventarium, Falcidiam amittit. l. [illegible] C. de jure delib. (24) Tres menses, vid. l. ult. C. de jure delib. (25) [illegible] in inventario conficiendo, l. [illegible] C. de bon. poss. (26) Creditores multo magis, quod eorum magis interest. [illegible] (27) Absens hic est extra civitatem esse, ut [illegible] (28) [illegible] magis creduntur. l. [illegible] ff. de testib. (29) Testes [illegible] (30) [illegible] (31) Legi in [illegible] inventario conficiendo [illegible] l. 22. C. de jure delib. [illegible] (32) Placet quod [illegible] hoc addere. Inventarium posse fieri etiam non [illegible] contento, [illegible] l. ult. §. [illegible] C. de jure delib. & tamen eundem tabellionem [illegible] adhibendum. [illegible] (33) De quæstione servorum adversus dominos [illegible] vid. l. ult. §. [illegible] Cod. de jure delibe. [illegible] (34) Formulam jurisjurandi observa. (34) Hanc particulam [illegible] editione non habet, adde etiam de [illegible] quod [illegible] Rebuff. tract. de [illegible] (35) Caveo an testis esse possit, vid. [illegible] Testimonium de auditu non admittitur. [illegible] ff. de [illegible] l. 24. in fin. ff. de probat. [illegible] ff. de aqua & aqua pluv. [illegible] l. [illegible] ff. de probat. ubi testimonium de [illegible] admitti [illegible] (36) [illegible] (37) Heres, non confecto inventario tenetur ultra vires hereditarias. [illegible] Trebellianicam vid. Ant. [illegible] lib. 4. cap. [illegible] (38) Pura substantia est, quæ ære alieno soluto est. [illegible] Cod. de [illegible] Novell. [illegible] quæ ære alieno solum superest vel [illegible] (39) In testamento scil. Quid? [illegible] poterat olim heres [illegible] testatore, ne Falcidia detraheretur? non poterat, l. [illegible] ad leg. Falc. [illegible] & post [illegible] hodie potest. l. ult. C. ad leg. Falc. [illegible] Vid. [illegible] lib. 4. cap. [illegible] (40) Testator prohibere potest heredem ne Falcidiam [illegible] l. [illegible] ff. de legat. [illegible] hoc est, olim Falcidia [illegible] contra voluntatem testatoris, nisi de libertate agebatur, l. [illegible] ff. ad leg. Falc. l. [illegible] ff. de fideicomm. libert. nisi Princeps id permisisset. [illegible] Trebellianicam [illegible] legatarii ac fideicommissarii [illegible] Falcidia prohibeantur. [illegible] (41) Ratio, propter quam cuique [illegible] Falcidiam. Hodie sane Falcidia [illegible] potest [illegible] Auth. sed cum testator Cod. ad leg. Falc. [illegible] (42) [illegible] non significat repudiare, sed abire ab hereditate.

gra (1) legata, & ad plenum sententiam testatoris servam, (quod etiam præcedentium nos dicunt constitutiones (2)) ab aliquibus autem retinere velle: neque ex parte quidem complere testatoris sententiam, ex parte vero eam minuere: sed omnino non errantem circa substantiæ quantitatem, sed agnoscentem, & mox sequentem sententiam testatoris, per omnia eam sequi, & non ad pejora pœnitere: neque enim hoc erit pure sequentis [heredis]. Sed neque concedimus eis ab initio scientibus quidem, & incauta solventibus, postea lites percipientibus ingerere, & recipere velle ab eis quodcumque contigerit exsolvisse eos. Oportet enim ante actionem cogitare, & agere, & non cogitantem recte, deinde transferri ad indevotionem: nisi forte justa quædam causa hoc introduxerit, inopinabili quodam [ære alieno] apparente, quod minuat substantiam, & locum receptioni faciat.

C A P. IV.

Ut legata intra annum [modis omnibus] præstentur.

ILlud quoque prospeximus, ne tempus fiat longum in talibus quæstionibus. Nullam enim talium quæstionum aut litium transcendere anni tempus sancimus: necessitatem imponentes omnino intra annum post aditionem & legata solvi, & quæ a testatore sunt relicta, compleri, secundum sui naturam: & omnia agi quæcunque prius diximus. Initium autem anno damus, sicut prius jam diximus, admonitionem (3) ex judiciali decreto. Anno enim per culpam heredis translacto, tunc ille quidem cadat relictis, alii vero ad hæc venient quos prius vocavimus. §. 1. Pupillis (4) autem & minoribus ætate, nihil nostra præjudicat lex. Est enim eis sicut quidem etiam secundum dictas a nobis causas lædantur, duplex quoddam subsidium: & per restitutiones, & per vim contra negligentes tutores vel curatores. Non autem excipimus a lege neque patronatus successiones, & ibi enim legitima eis servata parte, quam nos definivimus, quicquid ultra hanc eis relictum fuerit, & aliquid a libertis petiti fuerint, illi complere deinde noluerint: hunc ordinem tenere sancimus, quam inchoantes factam nostram hanc constitutionem diximus, ita ut legalis quidem pars maneat apud eos pro talibus, reliqua vero veniat secundum viam a nobis nunc apertam in talibus maxime, quoniam in ipsa de jura patronatus posita a nobis constitutione, ad similitudinem pene ingenuorum, etiam libertinitates ordinavimus. §. 2. Quia vero duplex est (5) testamentorum modus, aut in scriptam delatus dispositionem, aut in non scriptam voluntatem: hæc omnia obtinere similiter, & secundum æquam observationem, & in non scriptis testamentis, & in omni ultima voluntate sancimus, & in omni persona, sive privata (6), sive militari (7), sive sacerdotali, sive imperiali (8), sive alterius cujuslibet. Communem namque omnibus hominibus hanc legem ponimus.

E P I L O G U S.

Hæc nos, ut communiter omnibus prosint hominibus, scripsimus: quatenus & viventes relictis potiantur, & deficientes cum securitate moriantur: scientes quia lex eis etiam sepultis administrabit, & quæcunque illi disposuerint, ad effectum ipsa perducet. §. 1. Quamobrem (quoniam communis hæc utilitas omni us est hominibus) fiant quidem a tua eminentia hinc præcepta cunctis declaranda legis virtutem: dirigantur autem & per provincias in omnibus gentibus quæ dudum fuerunt, & nunc a Deo per nos sunt adjectæ principatui Romanorum. Metropolitani (9) vero judices hæc sumentes (sicut dudum sancitum a nobis est) unicuique dirigant civitati, nullusque manebit non audiens legem, *quæ neque in paupertate vivere, neque mori in anxietate permittit* (10). Datum kalend. Januar. *Constantinop.* FLAVIO BELISARIO V. C. Cons. Indictione decimatertia 535.

T I T. II.

DE NON (11) ELIGENDO SECUNDO NUBENTES MULIERES: ET ALIENATIONE ET LUCRO ANTENUPTIALIS DONATIONIS: ET DE SUCCESSIONIBUS EARUM FILIIS SUIS.

N O V E L L A C O N S T I T. II.

Imperator Justinianus August. Hermogeni gloriosiss. magistro sacrorum officiorum, exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

ET ante (12) nos legislatoribus Romanis continuam legislationis occasionem emergentium causarum dedit varietas, & nos omnem partem legislationis ornantes reipublicæ cunctam pene correctionem, aliquando quidam pro egentium interpellationibus, aliquando vero in judicialibus quæstionibus celebrae mos; & multas leges hinc subjectis nostris conscripsimus: quale est quod etiam nunc emergens ad hanc nos vocavit legem. §. 1. *Gregoria* enim supplicavit, dicens, habuisse se dudum virum & duos fecisse filios, masculum & fœminam, & extulisse (13) quidem maritum: plurimum vero a filio experta fuerit, existimavit oportere, ne relinqueret eum sine remuneratione, nec extra competentem honorem dimitteret. Igitur *antenuptialem* donationem, licet non veniens ad secunda vota, tamen restituit & dedit filio, qui tamen non vivens ei permansit, sed abiit ex hominibus, antequam ad secundas venire vellet nuptias mater: & lex tam antiqua quam nostra vocavit ambas (14), & filiam & matrem ad minoris successionem. Et si quidem in prioribus mater nuptiis permansisset, nulla quæstio fuerat: sed illa quidem ad virum descendit secundum, usumfructum, qui fuerat, omnem habens antenuptialis donationis: (sic enim eam etiam omnem donavit, ut (15) *usus quidem apud eam remaneret, proprietas autem fieret apud filium*) omnem vero proprietatem filia percipere minabatur, non (16) secundum quantum heres erat fratris, sed secundum (17) quantum pater dederat matri, dicens nullam fiduciam habere matrem ad secunda vota migrantem, proprietatem habere donationis quacumque ratione: verum mater nequaquam hoc *antenuptialem* esse donationem omnino affirmabat, sed *permixtam jam rebus filii*, & tanquam hereditatis, non adhuc tanquam donationis existentis, competere ei sea unciarum & proprietatem & usum habere. † Et non solum hoc dubitabatur, sed etiam de ipsa hereditate fratris contra eam filia muctabatur, matre quidem petente ejus hereditatem pro media parte, secundum quam eam nos ad hereditatem filii vocavimus, una existente sorore, moriente (vero) filio, cum ea vocata: filia vero obtinere hereditatem fratris valde fortiter ex prioribus sanctionibus insistente, & dicente, *quia mater si quidem ad secundas nuptias non venisset, recte vindicaret hereditatem filii: venientem vero ad virum alterum, omnino privari sit, quæ ex paterna substantia filius acquisivit: quia si post secundas nuptias filius mortuus esset, undecumque acquisita esset ei substantia, ipsa esset domina: hæc constitutionibus ambabus volentibus, quæ talia decernunt* (18). Mater quidem *valde crudeliter habere constitutiones illas, & indignas clementia nostrorum temporum affirmabat*: verumtamen usa est a nobis posita constitutione, dicens *hanc non subdi constitutionibus prioribus, atque matres quidem nondum ad virum secundum venientes* (19), *cum filiis vocari*, quæ *vero secundis copulantur nuptiis, nequaquam: hic autem etiam aliquid ad se peregrinum: se enim in filium largitatem conferentem occasione electionis, rursus de donatione potius recepisse videri, quam sic simpliciter lucrum irrationabile habere.* Hæc nos diu perscrutantes, & omnem talium electionum & hereditatum contemplationem considerantes, oportere credidimus communem super his scribere legem, secundum quam & præsens quæstio suscepit terminum.

C A P. I.

De electione sublata.

PRospeximus itaque non *confusum* hoc electionibus indiscretumque relinquere, sed hujusmodi dare ordinem causæ: Matre (20) semel ad secundas nuptias veniente, lucrum mox omnium filiorum proprietatem (21) antenuptialis fieri donationis: *& nullum esse licentiam matri, alios quidem filiorum eligere, alios autem exhonorare*: quoniam omnibus simul secundis nuptiis fecit injuriam, quapropter & in præsenti proprietas antenuptialis donationis tota ad filiam veniet: usu apud matrem, donec vivet, servando. & secundum nostram constitutionem, (si quidem matri præmoriatur) filiæ tota antenuptialis donatio competit: si vero filia, manet quidem apud matrem lucrum ex pacto non existentium filiorum, reliquum vero erit filiæ, & moriens hoc transmittit ad suos heredes, qui ea lege vocantur.

C A P. II.

De alienatione dotis, aut propter nuptias donationis extranee facta.

HOc (22) autem quod si quidem semper, expressim vero nondum lege determinatum est, hoc ad melius incrementum, & interpositionem damus huic legi: nam si non filio forte, sed alicui extraneo mater adhuc secundas (23) non experta nuptias, partem quandam antenuptialis donationis, aut aliquam rem ex ea, vel totam donet, aut per alium forte alienet modum, deinde ad maritum veniat secundum: palam est, quia supervenientibus (24) secundis nuptiis alienatio evacuatur, nec hoc omnibus modis, sed in suspenso & alienatio & evacuatio manet: nam si manserint superstites filii, evacuabitur omnino quod factum est, lege proprietatem antenuptialis donationis ad filios deducente, & non respiciente mulierem, si quid egerit in læsionem filiorum. Si vero præmoriantur (25) omnes matris filii, erit contractus firmus, non in totum, sed secundum pactum non existentium filiorum: quod nos introduximus primi, & statuimus nunc de hoc scribentes legem. Et secundum quandam quidem partem erit contractus firmus, secundum quandam vero infirmus apparebit: hoc est, secundum hoc quidem, quod permanet apud matrem, occasione pacti filiorum non existentium, valebit: secundum hoc vero quod transmittitur ad filii successores, infirmus erit: ut si mater sola filio succedens inveniatur, omnis contractus rursus firmus erit. §. 1 Quia vero *ex utra* (26) *hinubus pœna communes & viri sunt & mulieris*: Ille quidem in dote ad secundas veniens nuptias periculum sustinebit: hæc autem in antenuptiali seu propter nuptias donatione. Et hæc lex in utraque sit posita persona, hæc & de electione & de alienatione, & de lucro sanciens.

C A P. III.

De successione si filius intestatus mortuus fuerit, vel qualiter secunda nubentes ad filiorum hereditatem vocentur.

CUm (27) igitur aliquum sit cogitare de hereditatibus filiorum, pro quo etiam præsens est dubitatio: oportere credimus generali lege &

(1) Qui sciens viget [illegible] solidæ quibusdam legata [illegible] solvere, & reliquis integra debet solvere [illegible]. (2) l. 2. Cod. ad leg. Falcid. (3) Non ab aditione hereditatis, non a [illegible], sed a conventione judicis: quod nomen [illegible] indicat. (4) [illegible] (5) Testamentorum, scriptum est, aut nuncupativum. (6) [illegible] (7) Hoc vult, Teneri militem [illegible] voluntati. [illegible] (8) [illegible] Cæsaris [illegible] Hieronymus [illegible]. (9) [illegible] (10) Vid. Cornel. [illegible] (11) Sensus est, Matrem secundo nubentem, hodie non posse eligere unum ex liberis, eique uni largiri commoda donationis a marito acceptæ propter nuptias: sed ea omnia servanda liberis communia esse. Olim matri, secundo nubenti, permissum id erat, l. 3. C. de secund. nupt. [illegible] (12) Vid. [illegible] Novell. [illegible] (13) [illegible] (14) Mater non transiens ad secunda vota, filio minori [illegible] (15) Donare possumus proprietatem [illegible] (16) Id est, non ex sensu [illegible]. (17) Id est, integram. (18) Adversus crudelitatem legum principis auxilium [illegible] (19) Id est, quæ nondum ad virum secundum venerunt. (20) [illegible] (21) [illegible] (22) Hinc sumpta [illegible] (23) Nov. 22. [illegible] (24) Nov. 22. [illegible] (25) Nov. 22. [illegible] (26) Nov. 22. [illegible] C. de secund. nupt. (27) Hinc sumpta est Authentica ex testamento C. de secund. nupt. [illegible] Novell. 22. cap. 46. [illegible] & Bart.

& præsentem quæstionem dirimere & determinare, & in futuro movendis omnibus dare decisionem. Et sancimus alias res post antenuptialem donationem ad filios venientes, si quidem filius masculus, aut fœmina forte testetur, secundum legem venire ad scriptos heredes: hic matre non prohibita scribi a filio herede: sed etiam contra testamentum ai daris allegationibus, si forte filius eam prætermiserit, aut irrationabiliter exheredatam fecerit. Si vero intestatus (1) decesserit, reservans illius partem, si quidem habuerit filios proprios, ad filios venire, sin autem non habuerit quidem filios proprios, sit fratrum vocatio & matris una cum fratribus (secundum quod a nobis sancitum est) ad hereditatem venientis, & eam firme habentis, sive ad secundas vellet venire nuptias, sive non. Nec enim majores pœnas adversus mulieres, quæ ad secundas veniunt nuptias, facimus, neque ad hoc eas ad necessitatem deducimus amaram, & nostrorum temporum indignam, ut metu castarum nuptiarum (licet (2) secundæ sunt) ab his quidem abstineant, & descendent ad quasdem interdictas permistiones, & forsan etiam ad servorum corruptiones: &, quoniam non licet legaliter casta vivere, contra leges luxarientur. Nequaquam igitur valere volumus, neque in quinto libro Codicis cognominis nostræ pietatis positam constitutionem (3), decernentem de hereditatibus filiorum, quos matres ad secundas nuptias venientes viderunt præbentes, neque in sexto libro ejusdem conscriptionis sub Titulo (4) Tertulliani, quæ de mulieribus disputat, secundis quidem nuptiis junctis, ante secundam tamen copulationem filios amittentibus: sed vocetur ad filii hereditatem modis omnibus mater cum (5) fratribus, & hanc habeat firme, nihil ex secundis lædenda nuptiis, quod & in subjecta quæstione, quæ legem hanc movit, obtineat, & mater una cum filia succedat hereditati: aut etiam succedens hanc irrefragabiliter habeat, nihil ex spe secundarum lædenda nuptiarum, sed domina ejusdem hereditatis cum filia absolute consistens. Optimum itaque est, atque laudabile, & dignum oratione, ut mulieres, ita se honeste tractent, quatenus quæ semel ad virum venerunt, servent inviolatum morientium torum: *& hujusmodi mulierem & miramur pariter, & laudamus: & non (6) procul a virginitate ponimus.* † Sin autem non valuerit (cum fortitan & juvenis (7) hoc non patiatur) *nec possit contra (8) fervorem (9) naturæ resistere*, non est torquenda propter hoc, nec interdicendæ sunt ei communes leges: sed ad viri alterius veniat nuptias honeste, & omni luxurie abstineat: & fruatur successione filiorum. Sic enim eos adhuc amplius diliget, & non quasi quosdam odibiles respiciet, pœnis subdita sic emeris. Sicut enim patres, si ad secundas veniant nuptias, non (10) fraudantur filiorum suorum successione, nec qualibet est lex aliquid tale dicens: sic neque matres privabimus filiorum successione, si matres ad virum veniant secundum, licet ante nuptias secundas aut post secundas filii moriantur. Alioqui ex absurditate legis, licet præmoriantur filii omnes, non relinquentes filios aut nepotes, nihilominus supplicium manet. & non succedet eis mater, nec si sine filiis moriantur: sed inhumane ab eorum expellitur successione, frustra quidem pariens, frustra simul & nutriens propter legales nuptias subjecta pœnis, & succedent quidem illis aliqui ex longa cognatione. mater autem irrationabiliter expelletur. Quapropter, & ipsa succedat filiis: & sit hæc lex clemens, & mitis, matres filiis conciliaus. † Colligentes igitur hujus legis partes, sancimus, quoniam matrem (secundum quod jam dudum diximus) assimilamus (11) patri in antenuptiali donatione: & ipsam sustinere quidem pœnas, sicut sustinet pater in dota: in hereditatem autem filiorum sine tergiversatione veniant, & pater, & mater secundum subjectas utrique casui quæstiones. Proinde quod patres habent sive ad secundas venientes nuptias sive non, hoc etiam matres habeant, vocetur que mater ad filii hereditatem, sive jam ad secundas venit nuptias, sive postea veniat.

§. 1. Antenuptiali vero donatione, ad secundum veniens consortium, neque secundum quantum heres extitit filii, fruatur: sed hoc filiorum sit solum lucrum, eis a lege datum, & non videatur esse pars hereditatis filii: sed adhuc antenuptialis donationis non abjiciens naturam. Quæ competit tenere etiam circa eas, quæ nunc jam sunt viduatæ mulieres & propriis successerunt filiis: & quæ nondum ad secundas veniunt nuptias, licet postea veniant. Quod igitur hic habetur, sic omni tempore sanciatur.

C A P. IV.

De administratione donationis propter nuptias si mulier ad secundas nuptias transierit.

ALiud (12) vero quiddam occasione secundo nubentium mulierum & antenuptialis donationis, adjicere prioribus, bene se habere credimus. *Priscis namque constitutionibus præbentibus electionem mulieri, quæ ad secunda vota descendit, si vellet accipere ante nuptias donationem, secundum quod ei permittunt pacta & exponere filiis cautionem* (13), *quia moriens hæc restitueret: sive cum non valet dare cautionem, aut nollet forte, manerent quidem res apud filios antenuptialis donationis, solverent autem ei etiam* tertiam (14) partem, *centesima usura*: Nos ex quæstionum emergentium varietate mori, quoniam invenimus minores in hoc periculum patientes, antenuptiali donatione in pecuniis (15) existente: & alios aurum quidem non habentes, coactos eorum omnia paterna vendere, quatenus exsolveretur antenuptialis donationis debitum, ad eos utique secundum legem antenuptiali donatione veniente: propterea judicavimus oportere hunc dari ordinem causæ; Ut si (16) quis contulerit res secundum antenuptialem donationem, si quidem omnes immobiles sint, maneat (17) harum usus apud matrem: & ipsa eum colligat, & non respuat: neque exigat filius pro harum æstimatione usuras: sed & diligentiam earum habeat, sicut lex jubet, usu quidem existentibus dominis, & custodiat eas secundum leges antiquas filiis superstitibus (18): aut si omnes moriantur, secundum nostram legem, in casum quidem non existentium filiorum matri: reliquum vero filiorum heredibus conservandum. † Si autem omnia forte consistunt in pecuniis, aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam usurarum partem percipientem matrem cum (19) cautione jam definita, non exigere a filiis eorum; nisi forte idonea sit viri substantia, & habeat aurum & argentum & vestem, & quicquid conscriptum fuerit matri, tunc enim electionem matri dabimus, sive voluerit res percipere, & præbere cautionem; sive justam quam diximus usuram accipere, & secundum priores leges, & secundum nostram. † Si vero permistæ sint res, & donatio ante nuptias aliud quidem in pecuniis, aliud vero in immobilibus habeat rebus: immobilia quidem modis omnibus manere apud matrem, ut alimentum habeat inde: porro de mobilibus hæc valere quæ sancivimus prius, si essent in rebus mobilibus omnia antenuptialis donationis consistentia.

C A P. V.

De dote scripta & non numerata vel præstita.

ILlud (20) quoque dudum acerbe quidem sancitum, raro autem in judicio examinatum, existimamus oportere clara lege complecti, & tradere usui, & deducere ad judicia, pro communi positum adjutorio. Si enim conjungantur aliqui alterutris cum dotis & antenuptialis donationis documentis; deinde vir quidem antenuptialem præbeat donationem, mulier autem scribat dotem, aut ipsa præbente eam, aut dante patre, aut quolibet extraneo: postea appareat matrimonii tempore dos non data marito, sed sustineat onera matrimonii, & matrimonium morte viri solvetur: non est justum omnino mulierem dotem (21) non dantem marito, *antenuptialem* accipere donationem. Sic autem etiam non totam dedit dotem: & ipsa pro tanto exigat donationem, & in quantum dederit dotem, æqualitatis (22) enim & justitiæ sumus amatores, quam in omnibus aliis & in consortiis volumus obtinere. Quapropter *quæ mulier nil omnino dat, nil omnino percipiat, quæ vero minus quam professa est, dedit, tantum (23) recipiat solum quantum obtulit*, sitque etiam hoc optimum in præsenti lege incrementum, plurima decernente, quæ semper in dubitatione sunt, via autem modo ad legislationem deductam. † Hanc autem valere volumus legem & in casu dante ei principium, & in pendentibus (24) litibus & in omnibus de cætero provenientibus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua sublimitas operi effectuique contradere festinet, & manifeste universis per programmata propria faciat, quatenus in omnibus civitatibus, quas nostra ditio continet, hæc valeant, & certa omnibus fiant, secundum quod a nobis dispositum est (25).

T I T. III.

UT (26) DETERMINATUS SIT NUMERUS CLERICORUM SANCTISSIMÆ MAJORIS (27) ECCLESIÆ (28); ET CÆTERARUM ECCLESIARUM CONSTANTINOPOLITANARUM.

N O V E L L A C O N S T I T. III.

Imper. Justin. Aug. Epiphanio Sanctiss. & Beatiss. Archiepiscopo regiæ civitatis, & universali Patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

DUdum quidem communi & generali (29) lege ad tuam beatitudinem & ad reliquos sanctissimos Patriarchas scripta, de ordinatione venerabilium Episcoporum, & reverendiss. clericorum, nec non mulierum diaconissarum, & *ut non amplius sint ab antiqua mensura qui ordinantur*, disposuimus: quod nobis videbatur bene se & competenter habere, & regularum sacrarum digne: præsentem vero legem specialem ad tuam beatitudinem scribimus, de numero reverendiss. clericorum, qui in hac urbe sunt, disponentes. Quia enim *pene nihil immensum* (30) *bonum est*, competens est neque ordinationes quæ super reverendiss. clericis fiunt, aut super reverendiss. diaconissis, fieri tantas, ut illorum expensis sanctissima ecclesia incidat in causam motuoram maximorum, & paulatim ad novissimam inopiam deponatur. Novimus enim propter hujusmodi occasionem, hujus regiæ civitatis sanctissimam majorem ecclesiam, *nostri imperii matrem* (31) debitis inquietari majoribus, & non aliter valentem facere singulas erogationes reverendiss. clericis, antequam aurum non parvum sumat mutuum, faciens tam hypothecas quam pignorum dationes in optimis suis prædiis rusticis & suburbanis. Propter hoc igitur perspeximus nosmetipsos deponere ad hujusmodi causæ inquisitionem & agnoscere quemadmodum prius se habuerit, quidque longitudo temporis adinvenerit. † Investigantes igitur illud undique invenimus *quoniam singuli horum qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt in hac felicissima civitate, non pro ædificio solummodo cogitaverunt, sed etiam ut expensas sufficientes darent a se factis venerabilibus domibus: & determinarent quantos quidem competens esset presbyteros per unamquamque ecclesiam, quantosque diaconos masculos* (32) *atque fœminas, & quantos subdiaconos, & rursus cantores atque lectores & ostiarios constitui: & super hæc etiam oratorii expensas definierunt: & reditus proprios dederunt sufficientes iis quæ a se constituta sunt*: si quis autem adjecerit multitudinem, nequaquam amplius penitus erogandi valentes. † Et quidem permanserunt usque

ad l. 5. Cod. ad Senat. Tertullianum, ubi facit hoc caput 3. contrarium d. l. 5. sed d. [illegible] caput 3. [illegible] corrigi per Novell. [illegible] cap. 4. [illegible] sic [illegible] manere d. l. 5. puta quando mater succedit ab intestato, quando vero filio prioris matrimonii succedit ex testamento, tunc d. l. 5. esse [illegible] correctam per hoc caput 3. [illegible]
(1) Nov. [illegible] c. [illegible] (2) d. cap. [illegible] (3) l. 3. §. 1. C. de secund. nupt. (4) l. 5. C. ad SC. Tertull. (5) Mater cum fratribus defuncti, defuncto succedit ab intestato.
(6) Prima nuptia, non procul a virginitate. [illegible] illud fuit. Primas [illegible] quas ideo Nazianzenus vocavit [illegible] νόμον, ut & secundas, συγχώρησιν, tertias, παρανομίαν, quartas; [illegible] (7) Juvenes ad [illegible] vide 1. ad Tim. [illegible]
(8) Naturæ resistere difficile. (9) [illegible] fervore naturæ. (10) Parentes ob nuptias secundo contractas non privantur filiorum successione, ut hic, quemadmodum & parentes [illegible] liberorum [illegible], licet ad secundas venerint nuptias. l. [illegible] C. de bon. mat. [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] (11) Quod [illegible] pater competit in liberorum successione, idem matribus competit. (12) Hinc sumpta est Authentica [illegible] novum Cod. de secund. nupt. (13) Vid. [illegible] (14) Id est, [illegible] rem. (15) Κτήματα [illegible] χρήματα, Cujac. (16) Nota regulam. (17) Novell. [illegible] Cod. [illegible] (18) Cap. [illegible] supr. h. t. (19) Vers. priscis supr. [illegible] C. de secund. nupt. (20) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de [illegible] Goth. Guiderm. de jure [illegible] (21) Quæ dotem non dedit marito, antenuptialem donationem non accipit. Quid si per maritum [illegible], quo minus dos ei daretur [illegible] mariti [illegible] uxori non nocebit. Novell. [illegible] (22) Æqualitas servanda. (23) Quantum mulier dedit dotis nomine, tantum ex ea donatione propter nuptias recipit. (24) Leges interdum extenduntur ad pendentes etiam lites: alias earum generalis est conditio, ut ad futura tantum casus pertineant. l. 7. Cod. de legibus. (25) Dat. XVII. Kal. April. [illegible] IV. & Decio Coss. [illegible] Nov. [illegible] cap. [illegible] (26) Vid. [illegible] constit. [illegible] (27) Major ecclesia Constantinopolitana, S. Sophia (de qua dicam commodiore tempore) ut & Romana, Lateranensis Ecclesia. (28) Constantinopoli [illegible]
(29) [illegible] (30) Οὐδὲν τῶν ἀμέτρων καλόν.
(31) Major Ecclesia Constantinopolitana mater Imperii a Justiniano hic vocatur.
(32) Diaconorum alii masculi, alii fœminæ.

usque ad multum tempus talia conservata: & donec hoc fuit, duraverunt sanctiss. ecclesiarum domibus quæ sufficerent. Cum vero Deo amabiles episcopi ad aliquorum preces semper respicientes protracti sunt ad ordinationum multitudinem, aucta quidem est expensarum quantitas ad finem quaestem maxtam: creditores autem undique & usuræ, & novissime neque creditores inveniuntur propter incredulitatem jam causæ; sed alienationes cum necessitate, & contra leges, & causæ indecentes, & neque propria dignitate temperatæ, ut ea hac nimietate, neque prædia neque suburbana sufficerent hypothecis & pignoribus, neque creditores propter hæc invenirentur, sed ad inopiam descenderent novissimam, & nec ipsis ministris emolumentum dare sufficerent: sed ad viam omnium infelicissimam causa descenderet, quatenus rerum omnium creditoribus cederet: quod etiam dicere piget nos: & quemadmodum non fiet, providemus. Nam si non aliquis ferret libenter eum qui ultra (1) substantiam suam expendit, quomodo non & de his nobis est cogitandum? Non enim oportet ad mensuram (2) expensarum quærere etiam possessiones, (hoc enim simul ad avaritiam, impietatemque perducit) sed ex iis quæ sunt, expensae metiri. Quapropter competenter etiam de his sancimus, & immensitatem excludimus, certæ medicinæ causam tradentes.

C A P. I.

Ut numerus clericorum qui nunc est, maneat, & de futuro numero clericorum Constantinopolitanæ majoris ecclesiæ.

SAncimus igitur eos quidem qui hactenus sunt in eadem sanctiss. majore ecclesia & reliquas omnes venerabiles domos, & reverendiss. clericos, & mulieres diaconissas & ostiarios manere in quo sunt schemate, (non enim quod est, minuimus (3), sed de futuro providentes hæc sancimus) reliquo vero tempore nulla fiat ordinatio, donec ad antiquum numerum institutum ab iis qui sanctiss. ecclesias ædificaverunt, reverendiss. clericorum quantitas redigatur. † Sed quoniam pridem etiam reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ regiæ nostræ civitatis determinatus est numerus, & valde brevis erat: utpote una existente sanctiss (4) ecclesia: postea vero & venerabilis domus sanctæ gloriosæque virginis & Dei genitricis Mariæ juxta sanctissimæ majoris ecclesiæ vicinitatem posita, ædificata est a piæ memoriæ Verina (5), & venerandæ domus sancti martyris Theodori a Speratio (6) gloriosæ memoriæ dedicata est. Erat autem etiam venerabilis domus sanctæ Helenæ (7), quæ sanctiss. majori ecclesiæ copulata est: propterea (8) redigere numerum ad antiquam figuram impossibile est. Non enim sufficient tantæ ecclesiis pauci consistentes: quoniam quidem non proprios clericos, neque una quidem harum trium habeat basilicarum, sed communes sunt, & sanctissimæ majoris ecclesiæ, & earum: & omnes circumeuntes secundum quendam ordinem & circum, ministeria in eis celebrant: deinde etiam plurima multitudine, & ex antiquis hæreticis (9) ad sanctiss. majorem ecclesiam deducta, gratia quidem magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, laboribus autem & immutationibus nostris oporteat plures quam a principio ad præsens officii ministerium definiri. §. 1. Quapropter sancimus *non* (10) *ultra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima majore ecclesia esse, diaconos autem masculos centum* (11), *& quadraginta fœminas: subdiaconos vero nonaginta, lectores autem centum, & decem, cantores viginti quinque: ita ut sit omnis numerus reverendiss. clericorum sanctissimæ majoris ecclesiæ in quadringentis vigintiquinque: & insuper centum* (12) *existentibus iis qui vocantur ostiarii*. In sanctissima siquidem majori ecclesia hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas, ei tanta clericorum sit multitudo: nullo (13) quidem horum qui nunc sunt, excludendo: licet multo plurium sit numerus ab iis qui a nobis nunc determinati sunt: nullo autem de cætero adjiciendo in unoquoque ordine in iis qui nunc sunt, donec ad hunc numerum mensura redigatur.

C A P. II.

Ne liceat clericis de minore ecclesia in majorem per patrocinium transire, & de clericorum multitudine non facienda.

ILlud quoque adjicendum est, ut quod hactenus indecenter fiebat, nequaquam in repub. geratur, id est, multos reverendiss. clericorum, dedignari quidem in iis quibus ordinati sunt, sanctiss. ecclesiis, aut hic, aut in provinciis, deservire (14): ad sanctiss. vero majorem ecclesiam, & venerabilem clerum ejus per patrocinium quodlibet accedere, quod de cætero omnimodo fieri prohibemus: nam si super venerabilibus monasteriis prohibemus *ex alio monasterio* (15) *ad aliud transmigrare*: multo magis neque reverendiss. clericis hoc permittemus: lucri & negotiationis habere demonstrationem hujusmodi horum desiderium judicantes. Si vero, & aliquando talem quandam migrationem tua beatitudo, eus per tempore imperium fieri perspexerit: non aliter hoc agi, antequam ad prædictum a nobis numerum causa redigatur, ut migratio in officium deficientis fiat: & non supra numerum aliquid omnino excedatur: hoc enim nulla machinatione, neque ex aliquo modo fieri sinimus. Et hæc quidem de sanctissima majori ecclesia. §. 1. In aliis autem omnibus ecclesiis, quarum expensas sanctiss. major ecclesia facit, sancimus nunc quidem existentes manere, similiter eos etiam sub schemate (16), de cætero vero nullum ordinari, antequam ad *statutum uniuscujusque ecclesiæ* (ut vocant) *quod antiquitus* (17) *ordinatum est ab ædificatoribus ecclesiarum*, presbyterorum, diaconorum masculorum atque fœminarum, & subdiaconorum atque lectorum, nec non cantorum, & ostiariorum numerus redigatur, & nullus in medio penitus adjicietur. Nosque ipsi cavebimus tale aliquid agere: & ordinandos rogitare: nullusque nostrorum judicum tale aliquid agat, nostram formidans legem: & licentia sit beatiss. archiepiscopo & patriarchæ hujus regiæ civitatis ordinationi contradicere, licet jussio de (18) palatio veniat: nam qui & præcipit, & cui præcipitur, sub ecclesiastica erunt mulcta, si tale aliquid egerint. † Sed neque in aliis ecclesiis, quæcunque emolumentum & expensas non habent a sanctiss. majore ecclesia, competens est, multitudinem intromittere ordinandorum in ipsis, neque transcendere de cætero constitutam a principio etiam super illis mensuram: ne forsan etiam qui in eas creantur in multitudinem incidentes immensam, & accedentes sibimet a pie agentibus reditus dividentes, & exinde usque ad mensuram eorum non sufficere videntes in maximam angustiam incidant. † Si vero ultra mensuram definitam in sanctiss. majore ecclesia sive aliis ecclesiis ordinet, qui per tempora fuerit sanctiss. majoris ecclesiæ sanctiss. episcopus, & venerabilis ejusdem ecclesiæ œconomi erogationem ex ecclesiasticis præbuerint reditibus: ipsi quoque de sua & propria facultate præbeant expensam, & qui hæc expendere eos permiserit beatiss. patriarcha. Scient enim, quia si quid tale egerint, licentiam damus & sanctiss. patriarchis, qui post tale aliquid agentes fuerint, & posterioribus œconomis, & omnibus reliquis reverendiss. clericis talia perscrutari, & facta prohibere, & indicare imperio: ut illud cognoscens, præcipiat ex substantia hæc agentium œconomorum, aut etiam permittentis archiepiscopi hoc sarciri sanctiss. ecclesiæ. Quapropter ne rursus forte fiat aliqua rei confusio atque tumultus, causa ad mensuram e principio constitutam redacta, tunc ordinare liceat in tantum ut non transcendatur definita mensura, neque numerus transeatur, aut fiat quædam circa hoc calliditas. Non enim illud patimur omnino fieri, ut dicatur quia licentia erit ordinare quidem, non tamen emolumenta præbere: hoc enim est rursus confusionem efficientium, & immensa adjectione secunda collegia constituentium: deinde etiam plurimas habebit ea res circumventiones, ut aliae sibimet eius avaritiæ inveniant pro alimentorum expensis. Ex hoc igitur agi penitus, etiam sub mulcta, quæ vocatur ecclesiastica, prohibemus: maximam utilitatem hanc esse putantes, ut sanctissima major ecclesia neque debitis subjiciatur, neque angustietur, neque perpetuo deficiat, sed semper (19) abundet.

C A P. III.

De reliquis ecclesiarum reditibus in pios actus, & personas vere egentes per patriarchas, & œconomos erogandis.

SIcut autem de his expensam determinavimus, ita congruet pro tempore sanctiss. patriarcham & reverendiss. œconomos considerare, ut aliæ expensæ quæ fiunt ex ecclesiasticis reditibus, circa (20) pios erogentur actus, & Deo placentes, & illis hæc ministrentur qui pro veritate egent, & non habent aliunde alimentorum occasionem. Hoc enim dominum Deum placat: *& non patrociniis & studiis hominum ecclesiasticas expensas hominibus locupletibus* (21) *distribuant, ita ut inde inopes necessaria non mereantur*: Sciant autem Deo amabiles œconomi, & qui nunc & per tempore futuri sunt: quia si quid præter hæc egerint, & divinis suppliciis subjacebunt, & ex sua substantia indemnitatem sanctissimæ procurabunt ecclesiæ.

E P I L O G U S.

§. 1. Beatitudinem igitur tuam quæ ab initio, *& ex infantili pene ætate* in sacro omni ordine, & schemate sanctissimam ordinavit ecclesiam, quæ & ex sacro utrique genere descendit, hæc custodire continue sancimus: scientem quia non minor nobis cura est horum, quæ sanctiss. ecclesiis prosunt, quam ipsius animæ. Dat. 17. kal. April. DOMINO BELISARIO V. C. CONS.

T I T. IV.

DE (22) FIDEIUSSORIBUS (23) ET MANDATORIBUS (24), SPONSORIBUS (25), ET SOLUTIONIBUS.

NOVELLA CONSTIT. IV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. præf. sacrorum præt.

P R Æ F A T I O.

LEgem antiquam positam quidem olim, usu vero nescimus quemadmodum non approbatam, per causae autem semper exquisites atque necessarias apparentem, rursus revocare, & ad rempub reducere, bene se habere putavimus, non simpliciter eam, sicut jacebat, ponentes: (erat enim quædam (26) ejus pars omnino non discreta) sed cum competenti & placito distribuentes augmento.

C A P. I.

Ut creditores primo loco conveniant principalem (27).

SI (28) quis igitur crediderit, & fidejussorem aut mandatorem aut sponsorem (29) acceperit: is non (30) primum adversus mandatorem, aut fidejussorem aut sponsorem accedat, neque negligens debitoris intercessoribus (31) molestus sit: sed veniat primum (32) ad eum qui aurum accepit debitumque contraxit & si quidem inde receperit, ab aliis abstineat; quid enim ei in extraneis erit, a debitore completo? Si vero non valuerit a debitore recipere, aut in partem, aut in totum; secundum quod ab eo non potuerit recipere, secundum hoc ad fide-

(1) Ultra substantiam expensæ non sunt faciendæ. (2) Non ad mensuram expensarum possessiones quærendæ, sed ex ipsa possessione has expensas metiri oportet. (3) Princeps Ecclesiæ bona minuere non debet. (4) Ecclesiam S. Sophiæ intelligit. (5) Uxore magni Leonis. (6) Σπερατίου, Scrimger. Speragii. Is fuit consul sub Valentiniano, Marciano. (7) Ἑλένης, Scrimger. recte, huic enim eidem sacrarunt Constantinum recte Socrates. (8) Quoniam nunc sunt in ea tres plures Ecclesiæ, numerus ferri tantum excedatur. & per consequentias expensarum. (9) Id est, ex bonis hæreticorum. (10) Nota numerum presbyterorum, subdiaconorum, lectorum, ostiariorum, cantorum majoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ. adde l. 9. C. de sacr. Eccles. (11) Septem tamen diaconos tantum, quantumvis magna sit civitas, creari jubet Neocæsariensis Synodus c. ult. (12) Ostiarii centum in Ecclesia majore Constantinopolitana tribus aliis Ecclesiis ei unitis. (13) Retinetur facilius eorum numerus clericorum, quam futuri admittuntur. (14) Novell. [illegible] (15) Ex uno monasterio in aliud, non est permissa migratio. (16) Id est, modo, σχήματι, est etiam habitus Clericorum. Sylvanus appellat habitum sancti nominis. (17) Adde Nov. 4. [illegible] 2. (18) Παρὰ τῆς αὐλῆς. (19) Ecclesiam præstat reditibus abundare, quam egere.

(20) Ecclesiæ facultates in pios actus eroganda. (21) Bona ecclesiæ pauperibus, non locupletibus distribuenda. (22) Adde & de tertiis detentoribus rerum. Cæterum ad hanc Novell. vid. Goedd. de contrah. stipulat. cap. 9. n. [illegible] & quoad inscriptionem partitionem, & intellectum Wiesenbach. in exposit. Novell. part. [illegible] & seqq. Ant. (23) Dixi ad lib. 46. ff. 1. adde Jul. Parisium consil. 3. (24) Μανδάτορες in [illegible] περὶ μανδατόρων, de quibus agitur, l. 32. in fin. ff. & l. 21. l. 28. C. de fidejussor. (25) Ἀντιφωνηταί qui pro aliis constituunt, [illegible] (26) Quia scilicet electio erat penes creditorem utrum reum, an vero fidejussorem conveniret, l. 3. C. de fidejuss. (27) Hinc sumpta est Auth. præsente Cod. de fidejuss. et ad verbum extat apud Harmenop. 3. c. 6. (28) Et l. 21. in fin. ff. l. 9. l. 23. l. 28. C. de fidejuss. l. 5. C. de fidejuss. fisci. (29) Constitutore pecuniæ [illegible]. (30) Vid. l. 21. §. 1. ff. de verb. obl. (31) Deinde fidejussorem, postremo possessorem rerum debitoris: & ita beneficium epistolæ D. Hadriani ad fidejussorem pertinens, pertinet ad correos debendi. Novell. 99. c. 1. (32) Fidejussor vel possessor rei obligatæ creditori, conveniri ab eo non potest, nisi discusso principali. Hic ordo servandus est in conveniendo fidejussore, ut hic. gosb.

fidejussorem, aut sponsorem aut mandatorem veniat, & ab illo quod reliquum est, sumat: & si quidem præsentes (1) ei consistant ambo, & principalis & intercessor, & (fidejussor) aut mandator aut sponsor: hoc omni serveur modo. † Si vero intercessor, aut mandator, aut qui sponsioni se subjecerit, adsit: principalem vero abesse contigerit, acerbum est, creditorem mittere alio, cum possit mox intercessorem, aut mandatorem, aut sponsorem exigere. † Sed & hoc quidem curandum est a nobis possibili modo: non enim erat quoddam hic antiquæ legi datum pro sanatione remedium: quamvis Papinianus maximus (2) fuerit, qui hoc primitus introduxit. Probet igitur intercessorem, aut sponsorem, aut mandatorem; & causæ præsidens judex det tempus (3) intercessori (idem est dicere, sponsori & mandatori) volenti principalem deducere: quatenus ille prius sustineat conventionem: & sic ipse in ultimum subsidium (4) servetur: sitque solatio intercessori. (aut sponsori & mandatori) in hoc quoque judex: fidejussoribus enim & talibus prodesse sancitum est, ut illo deducto, interim conventione liberentur, qui pro eo in molestia fuerunt. Si vero tempus in hoc indultum excesserit, (convenit namque etiam tempus definire judicantem) tunc fidejussor, aut mandator, aut sponsor exsequatur litem, & debitum exigatur contra eum pro quo fidejussit, aut pro quo mandatum scripsit, aut sponsionem suscepit: a creditoribus actionibus sibi cessis (5).

C A P. II.

Alterum thema prioris capitis. Ut res apud alium constitutæ non possint vindicari, priusquam personalis actio exerceatur.

SEd (6) neque ad res debitorum, quæ ab aliis detinentur, veniat prius, antequam (7) transeat viam super personalibus contra mandatores, & fidejussores, & sponsores: sicque ad res veniens principalis (8) debitoris, sive ab alio detineantur, & detinentes (9) eas conveniens, si neque inde habuerit satisfactionem: tunc veniat adversus res fidejussorum, & mandatorum, & sponsorum: idem (10) enim est dicere: vel si quosdam habuerint homines ipsis sibimet obligatos, & qui hypothecariis actionibus sibi teneri possint. † Contra principales tamen & existentes apud eos res (sive personalibus, sive hypothecariis modo, sive ambabus, uti voluerit,) omnem ei damus licentiam, quæ dudum a nobis data est, & viam & ordinem in aliis personis casibusque sancimus. † Et non solum hoc in creditoribus dicimus: sed etiam si quis emerit aliquid ab aliquo, deinde acceperit eum, quem vocant confirmatorem (11), & moveatur in aliquo venditionis conventio contra venditorem facta: non adversus confirmatorem mox emptor accedat, neque tenentem aliquid rerum venditarum, sed adversus venditorem (12) prius, & sic ad confirmatorem (13), & tertio loco contra detentorem. † Eadem etiam hic existente divisione super præsentibus & absentibus, quam dudum in fidejussoribus & mandatoribus & sponsoribus (14) ac creditoribus causa debitorum sancivimus. † Similiter obtinente etiam in aliis contractibus, in quibus fidejussores aliqui, aut mandatores, aut sponsores accipiuntur: & in ipsis principalibus ex utroque latere, & in heredibus eorum, & successoribus, ubique (15) si quidem lex hæc valeat rursus, & cum hujusmodi justitia atque divisione nostros subjectos foveat.

C A P. III.

De solutionibus. Ut debitori aurum aut pecuniam numeratam non habente, addicantur creditori res ejus.

QUod autem de cætero hominis auxiliatur cordi: licet quibusdam creditoribus non forte sit gratum, a nobis tamen propter clementiam sancitur. Si (16) quis enim mutuaverit aurum, debitoris substantiæ credens; at ille (17) ad restitutionem auri non sit idoneus (18), substantiam autem immobilem habeat, verum creditor ardeat, aurum omnimodo quærens; illi vero non sit facile, neque ulla mobilis substantia: damus enim creditori licentiam volenti immobiles (19) res accipere pro auro, sed si nec quispiam emptor immobilium ejus rerum adsit, creditore frequenter etiam divulgante quoniam subjacent debitoris res, & ob hoc terrente adire volentes emptionem, tunc in hac quidem felicissima civitate gloriosissimæ nostræ reipubl. judices secundum unicuique concessam a lege & a nobis jurisdictionem: in provinciis autem gentium præsides præparent subtili æstimatione facta rerum debitoris, dari secundum quantitatem debiti possessionem immobilem creditoribus, cum tali cautela, cum qua debitor dare possit. Rerum vero datio sit hujusmodi: quæcunque quidem meliora sunt, dentur creditori: quæ vero deteriora, apud debitorem, post debiti solutionem manere sinantur: etenim non erit justum dantem quidem aurum, recipere autem aurum non valentem, sed coactum (20) suscipere possessionem immobilem, non saltem meliora rerum debitoris percipere; & per hoc habere consolationem, quia si aurum non recipit, aut alia rerum, quæ portari possunt, tamen licet ei possessionem non inutilem habere: sed hoc quidem sit clementia quadam legis. Agnoscant autem creditores, quia etsi hanc non scripsissemus legem, necessitatis ratio ad hoc causam perduceret. Si enim non sit idoneus pecuniarum debitor, nec ullus emptor sit: nihil aliud facturus erat quam propriis bonis cedere (21), & rursus res ad creditores merito venirent, aurum percipere non valentem. quamobrem quod cum injuria (22) & affectu acerbo perduceret creditorem & debitorem: hoc nos clementer simul & legaliter decidentes, & infelicibus debitoribus auxiliamur & acerbis creditoribus non apparebimus duri, causam eis deputantes ad quam si permanerent inobedientes, tamen modis omnibus advenirent. Si itaque creditor paratus est præparare quendam emptorem; necessitatem habere debitorem hoc agere, præbentem hujusmodi cautionem arbitrio judicantis, qualem omnimodo est dare possibile: undique enim ita creditoribus providendum est, ut non debitores graventur.

§. 1. Et absolute creditorem (23) ponimus, antiquas sequentes leges, omnem qui actionem habere contra aliquem potest, licet non sit mutuum gestum, sed alter quidem contractus consistat: argentariorum (24) quippe sponsionibus propter utilitatem contrahentium in ordine modesto durantibus (25).

E P I L O G U S.

† Quæ igitur a nobis pro cautela subjectorum sancita sunt, cognoscens tua eminentia, solemnibus programmatibus & hic & in omni ditione fieri manifesta procuret: ut etiam inter gentes agnoscant subjecti, quanta fuerit nobis pro illorum utilitate providentia. Dat. ante diem 17. kal. April. Ind. xiii. Consulatu Flavii Belisarii V. Clarif. 535.

T I T. V.

DE MONACHIS (26).

Novella Constit. V.

Imp. Justin. August. Epiphanio sanctissimo & beatissimo hujus regiæ urbis felicissimæ Archiepiscopo, (& universali patriarchæ).

P R Æ F A T I O.

COnversationis monachalis vita (27) sic est honesta, sic commendare novit Deo ad hoc venientem hominem, ut omnem quidem humanam ejus maculam deterget, purum autem declaret, ac rationabili naturæ decentem, & plurima secundum mentem operantem, & humanis cogitationibus celsiorem (28). † Si quis igitur futurus est monachus perfectus, indiget (29) & divinorum eloquiorum eruditione & conversationis integritate, ut tanta dignus factus sit mutatione. † Credimus igitur & nos explanare quod agendum est ab eis, & decertatores eos veros ad sacram viam constituere: & ita nobis inventio præterita est legis, ut post illa quæ de sanctissimis episcopis sancivimus, & quæ de reverendissimis clericis disposuimus; neque quod monachicum, extra quod competit, relinquamus.

C A P. I.

De monasteriis (30) & eorum ædificatione.

ILlud igitur ante alia dicendum est, ut omni tempore & in omni terra, si quis ædificare venerabile monasterium voluerit, non prius licentiam esse hoc agendi, quam (31) Deo amabilem locorum episcopum advocet: at ille manus extendat ad cœlum, & per orationem locum consecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum (32): (dicimus autem adorandam & honorandam vere crucem) sicque inchoet ædificium, bonum utique quoddam hoc & decens fundamentum ponens. Hoc itaque principium piæ venerabilium monasteriorum fabricæ fiat.

C A P. II.

De monachismum (33) profitentibus non statim vestiendis.

HInc (34) autem nobis etiam de singulis monachis cogitandum est, quo conveniat fieri modo, & utrum liberos solum, an etiam forte servos: eo quod omnes similiter divina susceperit gratia, prædicans palam, quia quantum ad Dei cultum, non (35) est masculus neque fœmina, neque liber neque servus: omnes enim in Christo unam mercedem percipere. Sancimus ergo, sacras sequentes regulas, eos qui singularem conversationem profitentur, non promte mox a reverendissimis præsulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere monachalem: sed per triennium (36) totum (sive liberi forte sint, sive servi) tolerare, nondum monachicum habitum promerentes: sed tonsure (37), & veste eorum qui laici vocantur, uti & manere diversa addiscentes eloquia: & reverendissimos eorum abbates requirere (38) eos sive liberi sint, sive servi, & unde eis desiderium vitæ singularis (39) accesserit: & discentes ab eis, quia nulla (40) maligna occasio ad hoc eos adduxerit, habere eos inter eos, qui adhuc docentur, atque monentur: & experimento percipere eorum tolerantiam & honestatem, non enim facilis est vitæ mutatio (41), sed cum animæ fit labore. §. 1. Et dum triennio toto ita permanserint, optimos semetipsos & tolerabiles aliis monachis & præsulis demonstrantes,

---

hoc si debit. C. de pign. & auth. præsente C. de fidejuss. Fallit, nisi fidejussor jurejurando interposito promisit pecuniam solutam iri creditori, cap. ex rescripto Extr. de jurejur. Si debitor pendente judicio cum creditore rem obligatam alienet, potest eorum hoc casu creditor emptorem convenire etiam non discusso principali, l. distractis, & auth. hoc nisi C. de pign. Fallit etiam, si debitor principalis absit, ut & si debitor confiteatur, se precario nomine creditoris sui possidere, & conditione ex illa lege agitur, l. ult. C. de adqu. poss. Fallit etiam, si certum sit, reum principalem solvendo non esse, Gl. l. filiusfam. 14. ff. si certum, l. debitor 116. ff. de verb. obl. si fidejussor vel possessor conventus discussionis exceptionem non opponit, Gloss. Bart. Bald. in l. si mancipium 14. ff. de evict. si creditor agit adversus commodatarium vel depositarium rei sibi obligatæ, vel si bona debitoris extra territorium vel in castro aliquo sita sint, ut facile creditor in ea experiri non possit. Si debitor ita [illegible] sit, ut eum facile convenire creditor non possit. Si debitor ab uno creditore sit jam discussus [illegible] forma statuti solemnitate omissa procedi potest, [illegible]. His adde, quæ scripsi ad authent. præsente C. de fidejussoribus.

(1) Reo principali & fidejussore præsentibus, ille primo loco conveniendus est: post eum, fidejussor. (2) Papiniani laus. (3) Fidejussori datur dilatio ad deducendos reos principales obligatos absentes. (4) Fidejussor obligatur subsidiarie. (5) Cedere suas actiones creditor debet fidejussori solventi, adversus reum principalem. (6) Hinc sumpta est Auth. sed hodie C. de oblig. & act. & Auth. hoc si debitor C. de pign. Hoc autem constituitur, ut fidejussores, mandatores & sponsores prius loco conveniantur, quam pignorum possessores. (7) Debitores [illegible] conveniri debent, discusso ipso fidejussore. De beneficio discussionis vid. [illegible] in tractatu action. [illegible] excep. excussionis [illegible].

(9) [illegible] hunc vocant Græci hac Novella & Harmenop. [illegible] (9) Vid. l. [illegible] ff. de fidejussoribus. (10) Vid. ad hunc locum Cujac. [illegible]. (11) [illegible]. Id est, auctorem [illegible] ff. de evict. (12) In personalibus actionibus venditor primo deinde confirmator: postremo detentor conveniendus est. (13) Confirmator [illegible] is spondet evictionis nomine pro venditore. Confirmator venditionis dicitur a Juliano, ut & a Cicerone confirmator pecuniæ. (14) Et sponsoribus. Et sponsorem [illegible] Græci vocant & constitutum, [illegible]. (15) Forsitan 12. tabularum: de quo vid. Cujac. [illegible]. (16) Ad verbum ex ea apud Harmenop. 3. tit. 1. §. 10. (17) Hinc sumpta est Auth. hoc nisi C. de solutionib. (18) Πρόχειρος, hoc est, paratus. Harmenop. d. loco. (19) Τὰ ἀκίνητα, res mobiles. (20) Vid. l. 24. C. de solut. ne aliud pro alio solvi possit, d. l. ad l. 1. ff. de reb. cr. [illegible] (21) De beneficio cessionis, vid. quæ notavi ad l. ult. C. de bon. ced. adde [illegible]. (22) Vid. Novellam 135. cap. 1.

(23) Creditum quis dicatur, vid. l. 10. ff. de verb. sign. (24) Vid. Nov. 136. (25) [illegible] sui sunt excussionis. argentariorum causa renunciaverint qui apud eum fidejusserint vel constituerint. (26) Adde Novell. 123. (27) Laus vitæ monasticæ. (28) Dicam ad c. 2. infra. h. t. (29) Monachus pertius sacrarum scripturarum esse debet, Nov. [illegible] cap. 4.

(30) Vide Novell. 131. c. 7. (31) Monasterium ignorante episcopo non est ædificandum, adde Nov. 131. c. 7. (32) Crucem appellat salutis nostræ signum, de qua dixi ad titulum [illegible] salvatoris, alibi quoque plenius dicemus. (33) Nov. 123. c. 35.

(34) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de episc. & cler. Goth. Vid. Gudelin. de jure novissimo lib. 1. c. 4. num. 5. & seq. si quis 5. caus. 20. quæst. 1 Aug. (35) Epist. ad Galat. 3. vers. 28. (36) Novell. 123. c. 35. (37) Habitus monachalis est tonsura & vestis diversa a laicis. At tondentur laici per pectinem: monachi [illegible]. (38) Cur [illegible] specialiter interdum facit monachum. (39) Τὸν μονήρη βίον, vitæ solitariæ. (40) Et [illegible], ut ubiquis monasteria fiant sine lascivia, §. 1. vers. si quis [illegible] b. t. (41) Non [illegible] capitis deminutionem contingere hinc colligunt: quod Cujacio displicet, nec enim omnis vitæ mutatio, mutatio est capitis.

strantes, hos monachicam promereri vestem atque tonsuram: & sive liberi sint, sine calumnia permanere: sive servi (1), penitus non inquietari, migrantes ad communem omnium (dicimus autem cœlestem) dominum: & arripiuntur in libertatem. Nam si multis casibus etiam ex lege hoc fit, & talis quædam libertas datur, quomodo non prævalebit divina gratia talibus eos absolvere vinculis? Si vero intra triennium venerit quispiam, & aliquem horum, qui conversationem professi sunt, trahere tanquam servum voluerit: hoc quod nobis nuper ex Lycia nunciavit Zosimus Deo amabilis, vir famosissimus in conversatione, & prope vicesimum (2) & centesimum ætatis agens annum, pollens autem & animi virtutibus, & corporis operationibus: tanta quædam in eo gratia Dei floret. Si quis igitur (sicut prædiximus) intra triennium veniat aliquem in servitutem trahens volentium, & perdurantium ut fierent monachi, & dicat quoniam subripuit (3) quasdam res, & propterea recurrit ad monasterium: sancimus eum non promte agere, sed primo probare pro veritate, quia servus est, & pro furto forsan, aut vita maligna, aut vitiis pessimis fugerit quidem propter suum vitium, ad monasterium autem venerit: & si quidem verax ostendatur, & apparuerit propter hujusmodi causam, monachicam simulans conversationem, aut propter turpitudinem vitæ forte diffugiens, & non pro veritate sanctimoniæ (4) habitum concupiscens, hunc reddi domino, cum quibus forsan abripuit, si tamen hæ res etiam in monasterio fuerint: eum vero qui dominus approbatur, date ei jusjurandum (5), *quia nihil mali ei faciet, & suscipere, atque eum reducere* (6) *domum*.

§. 2. Si vero is quidem, qui dicit se esse dominum, nihil tale probaverit, & appareat is qui in talibus accusatur, ex ipsa conversatione honestus ac mitis, & forsan testimonium habet aliorum, quod etiam apud dominum consistens disciplinatus fuerit, & honestatis amator: & si nondum forte completum est triennii tempus, attamen etiam sic maneat in venerabili monasterio, trahentium asperitate liberatus. Triennii vero semel expleto (7) tempore, judicatus quia monastica dignus est honestate, maneat in monasterio. Nequaquam enim damus licentiam ulli penitus perscrutari quæ ejus sunt: sed sive liber, sive servus sit, manere eum in conversatione volumus: nam etsi vitium in priori ab eo forte gestum est vita, (humana enim natura quodammodo labitur (8) ad delicta), attamen sufficiat ad mediocriam purgationem peccatorum, & ad virtutis augmentum triennalis temporis testimonium: ea vero quæ rapta sunt, etiamsi apud quoscunque inveniantur, modis omnibus reddantur (9) prisco domino. §. 3. Si vero servitii necessitatem effugiens, tentaverit monasterium quidem derelinquere, aliam autem vitæ sectari figuram; licentiam damus domino & trahere (10) eum, & probatum fortunam, inter servos habere; non enim injuriam patietur tantum ad verum servitium tractus, quantum ipse injuriatus est Dei cultuum refugiens, & hæc quidem de fortuna horum qui inter monachos profiteri volunt, sancimus.

CAP. III.

Ut monachi communiter (11) habitent & dormiant.

Cogitandum vero est quomodo ipsos habitantes et degentes monasticæ philosophiæ (12) certatores (13) dignos esse ostendamus. Volumus enim nullum monasterium sub (14) ditione nostra constitutum, sive plurimorum hominum est, sive paucorum: monachos, qui ibi sunt, divisos ab alterutris esse, et propriis (15) habitationibus uti: sed communiter (16) quidem eos comedere sancimus: dormire vero omnes in communi (17): unoquoque quidem in propria quadam stratora (18) jacente, in domo vero una collocatos: aut si forte non sufficit ad multitudinem monachorum domus una, in duas forsan aut plures, non tamen seorium et apud semetipsos, sed in communi, testes alterutris sint honestatis et castitatis: et neque ipsum somnum desidiosum habeant; sed meditantem bonam (19) ornatum, propter inspectionem respicientium; nisi tamen quidam eorum in contemplatione et perfectione degentes (20), vitam remotam habeant in hospitio: (quos vocare *anachoretas* (21), id est discedentes, et *hesychastas* (22), id est quiescentes, consueverunt, tanquam a communione ad meliora exceptos) aliorum alios quibuscunque inter multitudinem conversatio est, in his quæ vocantur cœnobia, id est communi vita, esse volumus: sic enim zelus eis ad virtutem crescit, et maxime juvenibus, si cum senioribus constituantur: fiet enim seniorum (23) conversatio, juventutis educatio perfecta: et sic sint in cœnobiis suo proprio abbati obedientes, et traditam sibi conversationem inculpabiliter observantes.

CAP. IV.

De monacho qui monasterium dimiserit (24).

Si quis autem forte semel dedicatus, schemateque potitus, deinde a monasterio discedere (25) voluerit, et privatam fortassis eligere vitam, ipse quidem sciat quam pro hoc dabit Deo satisfactionem: res autem quascunque habuerit dum in monasterium intrabat, eas dominii esse monasterii, et nihil penitus ejiciat.

CAP. V.

De viro vel muliere qui quæve solitariam vitam appetit (26).

Illud quoque decernimus: qui in monasterium intrare voluerit, antequam monasterium ingrediatur, licentiam habere suis uti (27) quo voluerit modo. Ingredientem (28) namque simul sequuntur omnino res: licet non expressim, qui introduxerit eas, dixerit. & non erit dominus earum ulterius ullo modo. Si vero filios habuerit, si quidem contigerit jam eum res aliquas donasse eis, aut per antenuptialem donationem, aut per dotis occasionem contulisse, & faciunt hæc quartam ab intestato, ejus substantiæ: nullum in reliquis rebus habeant participium filii: sin autem nihil eis donaverit, aut minus quarta: postquam abrenuntians conversatus fuerit inter monachos (29), nihilominus quarta debeatur filiis, aut supplementum, si contigit eos jam aliquid accepisse, aut etiam quatenus totum eis detur. Si autem uxorem habens, deinde eam relinquens, in monasterium ingrediatur: & dos (30) mulieri servetur, & ex morte pactum, (quod in alia nostra sancimus constitutione) omnibus, quæ super monachis de hic dicta sunt, & in mulieribus in monasterium ingredientibus, valituris.

CAP. VI.

De monacho monasterium dimittente.

Si vero relinquens monasterium, ad quandam veniat militiam, aut ad aliam vitæ figuram: substantia ejus etiam sic in monasterio (secundum quod a nobis prius (31) dictum est) remanente, ipse (32) inter officiales clarissimi provinciæ judicis statuetur; & hunc habebit mutationis fructum, ut qui sacrum ministerium despexerit, tribunalis terreni obsequet (33) servitium.

CAP. VII.

De monacho qui de uno ad aliud monasterium transit.

Si vero relinquens monasterium, in quo conversationem habuerit, ad aliud transeat monasterium: etiam sic quidem ejus substantia maneat, et vindicetur a priori monasterio, ubi abrenuntians hanc reliquit. Competens autem est reverendissimos Abbates non suscipere eum qui hoc egit. Erronea namque talis est vita monachica, nullatenus tolerantiæ proxima, neque constantis, & persistentis animæ, sed indicium habentis circumlatæ & aliunde alia requirentis. Ea propter etiam hoc prohibeant Deo amabiles episcopi, & archimandritæ (34) nuncupati, monachicam honestatem secundum regulas sacras conservantes.

CAP. VIII.

Ne monachi uxorem ducant aut concubinam.

Si quis autem monachicam profitentium conversationem meruit clerici ordinationem, maneat etiam sic puram servans conversationem: quod si fassi clerici abutantur fiducia, & ad nuptias venire præsumant: quippe in tali gradu constitutus inter clericos, qui ei uxorem (35) ducere permittat: (dicimus autem gradum (36) cantorum, aut lectorum, aliis enim omnibus nuptias secundum sacras regulas penitus interdicimus, aut concubinas (37) habere, aut luxuriis tradere vitam) excludatur modis omnibus a clero, tanquam priorem conversationem, & solitariam confundens vitam: & privatus sit de cætero ad militiam quidem, aut ad aliud officium venire non præsumens, nisi voluerit duduum a nobis interminatis subjacere pœnis: ipse autem apud semetipsum degens, & agnoscens qualem pro hoc daturus sit magno (38) Deo satisfactionem.

CAP. IX.

De electione & creatione Abbatis, & ut constitutio sit communis tam monachis quam sanctimonialibus.

Ordinationem vero abbatum (si quando contigerit egere monasterium abbate) non per (39) ordinem reverendissimorum fieri monachorum, nec omnino eum qui post primum est, mox abbatem fieri: nec qui post illum secundus est, neque tertium, aut reliquum: (hoc quod etiam alia lex nostra dicit) sed Deo amabilem locorum episcopum (40) percurrere quidem consequenter per omnes (non enim exhonorandum est omnino tempus, & ex eo ordo) *& eum qui apparuerit prius optimus* (41) *inter monachos constitutus & dignus præsulatu eorum, hunc eligere*, eo quod humana natura talis est, quod neque omnes per ordinem inter summos, neque rursus omnes inter novissimos constituti quidem sint: sed procedat quidem secundum gradum præcedentis inspectio: qui vero prior mox inter numeratos optimus apparuerit, is abbas sit, & ordinem simul (42) & virtutem suffragantem habens. Oportet enim eos qui discernunt quod melius est a priore, aliud quidem ad regendum dimittere, aliud vero inclinari jubere, & paulatim per eruditionem hoc etiam ad melius accedere. §. 1. Quæcunque tamen a nobis, in omnibus quæ prius & quæ nunc prolata sunt, sacris nostris constitutionibus sunt sancita de clericis, aut monachis, aut monasteriis,

hæc

---

(1) *Monachismi professione, servi fiunt liberi.* (2) Vitam & ætatem Zosimi hujus observa. Vita hominum quousque excurrere possit ex plac[illegible] quibusdam philosophorum, vide Plinium [illegible] cap. [illegible] Trebellius Pollio in *D. Claudio* refert doctissimos mathematicorum [illegible] annos hominibus ad vivendum datos, neque amplius [illegible] concessum, addit tamen sed [illegible] Mosem solum Dei amicum, ut Judæorum libri loquuntur, [illegible] annos vixisse [illegible] annum Mosem vixisse [illegible]. *Deut. ult.* [illegible] Plinius [illegible] plures enumerat [illegible] vitam hominum [illegible] annorum esse. David [illegible] *Psal.* [illegible] de senectute [illegible]. Valer. [illegible] Cœlium Rhodiginum [illegible] adde de *Macrobiis* [illegible] Goth. adde Cœlium Rhodiginum [illegible] Tholosan. *de republ.* lib. [illegible] Joann. [illegible] (3) *supp. est in prius* [illegible] Salvianus [illegible] *Eccles.* licet de [illegible] venerabili choro videaris, licet religionem vestibus similes, licet item cingulo [illegible], licet sanctitatem pallio [illegible] non credo. Notum est illud, Habitus non facit monachum. & Plutarchus [illegible] vide Cœlium Rhodiginum [illegible] (5) [illegible] *Serenus*. Gal. [illegible] (6) Confer epistolam ad Philemonem. vid. *Nov.* [illegible] (7) Leo [illegible] *Novell.* [illegible] (8) Hinc illud Poetæ [illegible] nemo Nascitur [illegible] & [illegible] Cereus in vitium flecti. (9) [illegible] (10) Servus deserens monasterii [illegible] in priorem servitutem. (11) *Novell.* [illegible] *cap.* [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) Ultra imperatorum non obligant extra territorium, *l.* 1. *C. de summa Trinit.* (15) Monachorum una domus, una cœnatio, unum cubiculum. (16) Id est, eodem cœnaculo, *Novell.* [illegible] (17) Id est, eodem cubiculo. (18) Id est, lecto. (19) [illegible] (20) Legendum ita est degentes vitam [illegible] peculiarem habeant domunculam. *Gr.* [illegible] Adde Novellam [illegible] & *Nov.* [illegible] *in pr. Auth.* (21) Heremita diversi a Monachis. (22) A quibus [illegible] diversa a monasteriis. Hujusmodi philosophos Aristoteles [illegible] aut bestias esse [illegible] *politic.* vid. Cujac. [illegible] (23) Seniorum conversatio juventuti prodest. (24) Adde *Nov.* [illegible] (25) Pœnam monachi deserentis [illegible] (26) [illegible] *Nov.* [illegible] (27) Testari ante monachismum, quis de suis bonis potest. (28) Hinc sumpta est Authentica *ingressi C. de SS. eccles.* & Authentica quæ autem [illegible] adde Nov. [illegible] (29) De quo vid. [illegible] *C. de episc.* [illegible] vid. Nov. [illegible] (31) [illegible] (32) *C. de episcopis & clericis*, adde Novellam [illegible] (33) Hodie revocatur ad monachismum. Novell. Leonis [illegible] (34) Archimandrita qui, dixi ad [illegible] *C. de summa Trinitate*. Epiphanius in *Panario* interpretatur monasteriorum patres [illegible] vid. [illegible] explicationem [illegible] (35) Monachis non licet uxorem ducere. Quid & clerici [illegible] hoc enim quondam [illegible] quibusdam præsertim locis, licet constitutionibus & canonibus [illegible] lectoribus & cantoribus ea facultas postea permissa, uxores ducere non possunt. (36) Nov. [illegible] (37) Nov. [illegible] (38) Pœna [illegible] monachus, qui uxorem duxerit. (39) Ad abbatias non semper promovendi seniores ex monachis, vide *Novell.* [illegible] (40) Abbates eliguntur ab episcopo. (41) Non qui senior, sed qui melior, eligendus. (42) Is, in quem ætas & virtus simul concurrunt, cæteris præferatur.

hæc communia ponimus & in masculis & in fœmineis, & monasteriis & ascetariis, non discernentes quorum ad illos masculum aut fœminam: eo quod sicut prædiximus, unum omnia in Christo consistant.

E p i l o g u s.

† Hæc igitur omnia sanctissimi Patriarchæ sub se constitutis Deo amabilibus Metropolitis manifesta faciant: at illi subjectis sibi Deo amabilibus Episcopis declarent: & illi monasteriis Dei sub sua ordinatione constitutis cognita faciant: quatenus per omnia Domini cultura maneat undique incontaminata. Imminebant enim maximæ pœnæ iste transgredientibus: dicimus autem de (1) cœlo: quas necesse est rectorum dogmatum contemptoribus imminere. Et nostræ si quidem reipublicæ judices, si hæc ais nuncientur, omnibus studeant modis, ea quæ sacris (2) regulis continentur, quas nostra sequitur lex, ad effectum perduci procurare. Nam nec illos deserit pœna hæc negligentes. Quapropter sequentem hæc tuam sanctitatem decet omnibus sub se positis sanctissimis metropolitanis hæc facere manifesta. Dat. 14. kal. April. *Constantinop.* Belisario viro clarissimo Cons. 535. (3).

T I T. VI.
QUOMODO OPORTEAT EPISCOPOS (4) ET RELIQUOS CLERICOS AD ORDINATIONEM ADDUCI, ET DE EXPENSIS ECCLESIARUM.
NOVELLA CONSTIT. VI.

Imp. Justin. August. Epiphanio Archiepiscopo & Patriarchæ Constantinopolitano.

P R Æ F A T I O.

MAxima quidem in hominibus sunt dona Dei a superna collata clementia, *sacerdotium* (5), *& imperium*: & illud quidem divinis ministrans, hoc autem humanis præsidens ac diligentiam exhibens: ac (6) uno eodemque principio utraque procedentia, humanam exornant vitam. Ideoque nihil sic erit studiosum imperatoribus, sicut sacerdotum honestas: cum utique & pro illis ipsi semper Deo supplicent (7). Nam si hoc quidem inculpabile sit undique, & apud Deum fiducia plenum: imperium autem recte & competenter exornet traditam rempublicam, erit consonantia quædam bona, omne quicquid utile est humano conferens generi. Nos igitur maximam habemus solicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem, quam illis obtinentibus credimus, quia per eam maxima nobis bona dabuntur a Deo, & ea quæ sunt, firma habebimus, & quæ nondum hactenus venerunt, acquiremus. † *Bene autem universa geruntur & competenter, si rei principium* (8) *fiat decens & amabile Deo*. Hoc autem futurum esse credimus, si sacrarum regularum observatio custodiatur, quam justi & laudandi & adorandi inspectores (9) & ministri Dei verbi tradiderunt apostoli, & sancti patres custodierunt & explanaverunt.

C A P. I.

De episcopi ordinandi moribus, vita, honestate, & fortuna.

SAncimus igitur sacras per omnia sequentes regulas, dum quispiam sequenti omni tempore ad ordinationem episcopatus adducitur, considerari prius ejus vitam (10) secundum sanctum Apostolum, si honesta (11) & inculpabilis, & undique irreprehensibilis sit, & in bonis testimonium (12) habeat, & sacerdotem decens. §. 1. Et neque ex officiali aut ex curiali (13) veniat fortuna: nisi tamen ex novella ætate (secundum quod jam dispositum (14) est) in monasterio constitutus fortuna liberetur: quartam tamen prius substantiæ reddens curiæ.

§. 2. Neque enim idiota (15), neque ex iis qui vocantur laici (16) existens, ita mox ad episcopatum ascendat: nec imaginariam suscipiat ordinationem: tanquam modo (17) quidam idiota, mox autem clericus, deinde parvum aliquod tempus præteriens, episcopus appareat.

§. 3. Et neque uxori [alii] copulatus: sed aut in virginitate degens a principio, aut uxorem quidem habens, ex virginitate autem ad eum venientem, & non viduam neque sejunctam a viro, neque concubinam.

§. 4. Neque (18) filios aut nepotes habens neque cognitos legi, neque illi odibiles: alioqui qui præter hoc aliquid agit: & ipse cadat sacerdotio: & qui eum ordinat, foris episcopatum spectabitur, hanc legem offendens. §. 5. Sed neque (19) pecuniis opportere emere sacerdotium ei permittimus: solum vero eum respicere Domini Dei culturam volumus: & non plurimis humanis cogitationibus distrahi. §. 6. Sed neque ineruditus existens sacrorum dogmatum, ad episcopatum accedat.

§. 7. Prius autem aut monachicam (20) vitam professus, aut in clero constitutus non minus mansibus sex, uxori tamen non cohærens, aut filios aut nepotes habens. Hoc enim omnimodo super Deo amabilibus episcopis quærimus: sicut etiam prius duabus nostris constitutionibus hoc sancitum est: per quas dudum cohærentes uxoribus, non perscrutamur, omne præteritum relinquentes, de cætero autem nulli permittentes a positione legis uxorem habenti, talem imponi ordinationem: quam legem etiam nunc renovamus: ne forte, si præter hoc aliquid fiat: & ipse cadat sacerdotio, & ordinantem similiter excludi procuret. Igitur ordinandus episcopus, aut ex monachis (21) aut ex clericis (22) sit, etiam in hujusmodi vita testimonii boni, vita bonus & honestus, & gloria fruens bona: & hoc fundamentum pontificatus deponens suæ animæ. §. 8. Sed etiam sic eum constitutum, & ad episcopatum præparatum, competens est venerabiles & undique probatas legere (23) regulas ante ordinationem, quas (24) recta & inviolata nostra suscipit fides, & catholica Dei apostolicaque disposuit & tradidit ecclesia: & dum ex frequenti earum lectione transierit qui ad ordinationem deducitur, tunc is qui ordinationem impositurus est, interroget (25) eum si sufficiens est custodire & agere quæ sacræ regulæ sanciunt. Et si quidem ille declaraverit & dixerit præcepta sacrarum regularum non se valere servare: nullo modo ei ordinationem imponi: si vero susceperit & dixerit, quia quantum homini est possibile, complebit hæc quæ bis continentur, tunc monere eum, & dicere, quia nisi hæc observaverit, & a Deo alienus erit, & cadet a jam dato honore: & neque civiles leges delictum inultum relinquant: eo quod a præcedentibus nostris imperatoribus, & a nobis ipsis recte dictum est, oportere sacras (26) regulas pro legibus valere: & si etiam sic permanserit causam amplectens: tunc super his professionibus unumquemque sacram suscipere episcopatus ordinationem. §. 9. Et hanc non (27) pecuniis emere, neque per (28) rerum aliquarum donationem suscipere, sed puram percipere, & sine mercede, & tanquam a Deo datam. Nam si etiam alia omnia habeat utilia (29) quæ prius a nobis dicta sunt, pecuniis autem vel rebus videatur episcopatum etiam emisse, sciat (30) se & ab episcopatu casurum, & hoc munus retributurum ordinanti: ut & ille episcopatum amittat, & a clero cadat; & utrique causa talem præstet retributionem, & hic quidem non adipiscetur quæ sperabat, ille autem etiam quæ habebat, amittat; verumtamen pecuniis ac rebus datis occasione ordinationis, sanctissimæ assignandis (31) ecclesiæ, sive episcopus sit accipiens, & propterea a sacerdotio cadens, sive etiam quilibet alius in clero constitutorum; nam & illi æquam imponimus pœnam: ut ab ordine quem inter sacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum, aut res quæ ordinationis occasione datæ sunt, injuriam passæ quantum ad ipsum ecclesiæ. Si quis autem extraneorum sit, & non in clero constitutus, qui aurum aut rem aliquam propter patrocinium ordinationis accepit: & maxime si administrationem aliquam gerat, habebit quidem ipse a Deo pœnam, & succedent ei de cœlo supplicia, verumtamen etiam illud quod datum est totum ablatum ab eo, sanctissimæ ecclesiæ omnibus reddatur modis in duplum. Insuper etiam si quam administrationem habet, ea cadat & perpetuo exilio (32) condemnetur. Illud quoque sciat aperte qui pecuniis aut rebus aliis emerit præsulatum: quia si prius diaconus aut presbyter sit, deinde per suffragium ad sacerdotium veniat: non solum cadat episcopatu, sed nec prior ei relinquetur ordo, presbyterii forsitan aut diaconatus. Amittit etenim etiam illud, utpote decentia indigne concupiscens: & omni sacerdotali excludatur ordine. Oportet autem in ipso ordinationis tempore eum qui imponit eam illi, coram (33) omni fideli populo sanctissimæ ecclesiæ hæc omnia prædicere, ut agnoscens eum omnia quæ prius dicta sunt a nobis habere, ad sacram eum deducat ordinationem, ut etiam ille coram omnibus hæc audiens, non solum habeat Dei timorem, sed etiam coram omnibus denuntiationem, & professionem erubescat. §. 10. Si quis autem talis quidam esse putetur, & ad episcopatus ordinationem transeat, contradicat autem aliquis atque dicat (34) *conscium se esse alicujus illicitorum ejus*: non prius mereatur episcopatus ordinationem quam examinatio querimoniarum fiat, & appareat undique innoxius. Quod si etiam post hujusmodi contradictionem, non passus is qui ordinationem facit, legitimam examinationem imponi causæ, currat ad ordinationem: sciat, quod ab eo fit, pro nihilo esse; sed & is qui contra legem facit, cadat (35) sacerdotio: & qui sine probatione imponit ordinationem, & ipse quidem similiter cadat sede sacerdotali, reus autem erit Deo, qui præcipue omnium quærit suorum sacerdotum puritatem. Si tamen is qui ordinationi contradicit, aut examinatione facta probetur calumniator (36), aut in ipso principio, neque in examinatione persistere confidat: segreget istum in perpetuum (37) a sacra communione is qui ordinationem facere vult: ut non ipsa falsitas (38) impunita sit. *Sicut enim bonam gloriam in eo qui ordinandus est, quærimus: ita etiam calumniam* (39) *in eo qui frustra accusavit, punimus*. Si vero nemo accusaverit omnino, aut in totum denuncians examinationem non faciat, aut facta examinatione demonstrare (sicut prædiximus) non valuerit accusationem veram: tunc oportet eum, qui per tot vias inculpabilis apparuerit, accedere ad venturam ordinationem. Qui enim ita ordinatur, ex hoc multa & meliora cognoscit præceptorum, & non incurrit ad vitam impunitam hujusmodi eruditus animo, verbo, & opera corporis & sapientia.

C A P. II.

Ne episcopus ultra annum extra ecclesiam suam degat.

ET illud etiam definimus, *Ut nemo Deo amabilium episcoporum foris* (40) *a sua ecclesia plus quam per totum annum deesse audeat; nisi* (41) *hoc per imperialem fiat jussionem*: (tunc enim solum erit inculpabile,) sacratissimis patriarchis uniuscujusque (42) diœceseos (43) compellentibus Deo amabiles episcopos suis inhærere sanctissimis ecclesiis: & non longo itinere separari, neque in peregrinis demorari velle, neque sanctissimas ecclesias negligere, neque annum excedere, quem & ipsum propter mune-

(1) Legibus familiare est, poenas coelestes religionis personis proponere. Perjurii poena [illegible] divina dicitur. Cicero de legibus & perjurium satis habere Deum vindicem, l. [illegible] C. de reb. cred. (2) Constitutiones de rebus sacris intelligit. (3) [illegible] verti debuit, qui habuit. (4) [illegible] (5) Sacerdotium & imperium, maxima dona Dei. (6) [illegible] (7) [illegible] (8) Principio finis respondet. Quale principium, talis finis. Male inchoato principio, non præsumuntur bonum exitum sortiri. l. 11. C. qui dare tutores. De qua præsumtione, vide Alciat. [illegible] (9) [illegible] (10) In vitam & mores ei [illegible] episcopi inquirere primum oportet. Nov. 123. cap. 1. (11) 1. Tim. 3. vers. 2. l. 42. C. de episc. & cler. l. 14. C. de episc. aud. [illegible] [remainder of footnotes (12)–(43) illegible]

misericordiam constituimus. Si vero ultra annum erraverit & dereliquerit, & non ad episcopatum remeaverit proprium, neque imperialis aliqua eum (sicus prædiximus) detineat jussio: tunc si quidem sit metropolita (1), circa ecclesiasticam dispositionem segregatum, reginnis illius patriarcha revocet quidem cum legitimis inclamationibus, servans ubique sacrarum regularum observationem. Si vero maneat per omnia inobediens, expellatur a sacro episcoporum choro: & alium introducat hujusmodi et reverentia & verecundia & honestate dignum. Si vero non metropolita, sed aliorum episcoporum aliquis sit, qui erraverit: hæc omnia a (2) metropolita fiant. Nemo enim eorum talem suscipiat occasionem, si dixerint propterea proprias derelinquere ecclesias, propterea quod litium causas, aut aliarum rerum propriarum, aut ad sacras ecclesias respicientium circumlustrant, & hic constituti adhærent, aut in aliis veniunt locis. Hoc enim non habet decentem rationem, ut cum multitudine, quam necesse est episcopum habere, ministeria lustrent peregre, & expendant, & neque ullum sanctissimis ecclesiis lucrum, neque ullum præbere juvamen, neque secundum quod decet sacerdotem proprium habere habitum, præsertim cum liceat, si quidem sint lites forte sanctissimis ecclesiis, propter quas has occasiones afferunt: huc per (3) eos qui sub ipso sunt religiosos clericos, aut apocrisiarios aut œconomos movere, & petitiones ad imperium dirigere: impetrate autem sperata. Propterea sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos qui res agunt sacrarum ecclesiarum, (quos apocrisiarios (4) vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos, notam imperio facere, aut nostris administratoribus, ut impetrent quod competens est: & non hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesiis læsionis occasionem fieri, tam in provincia ecclesiasticis rebus per absentiam eorum neglectis, quam etiam hic expensis multis ab ipsis factis, nec non peregrè habitatione non habili constituta, & undique causa nullum juvamen, magis autem læsionem, ecclesiis sanctissimis inferente.

CAP. III.

Ne episcopi ad comitatum Principis accedant absque systaticis literis.

NOn (5) autem aliter aliquem Deo amabilium episcoporum præsumere dirigere se ad hanc felicissimam civitatem, prius quam (si quidem episcopus sit) literas (6) acceperit proprii Metropolitæ ad imperium (7): & quæ secundum divinas regulas *probabilia* (8) vocentur testimonium perhibentia necessitatis ejus præsentiæ. Si vero Metropolita (9) sit qui proficisci vult: literas sumat ejusdem diœceseos Patriarchæ, ejus præsentiam necessariam esse dicentes: & sic oportere imperatorem jubere hunc præsentari, & non temere & sine conscientia Metropolitarum aut Patriarcharum proficisci, pro eo quod hoc divinis interdictum est regulis (10): ut huc advenientes non præsumant per semetipsos *se prius pronunciare ad imperium*: sed primitus aut ad Deo amabilem patriarcham proficisci, aut ad uniuscujusque diœceseos ve qua sunt, Apocrisiarios: & cum ipsis conferant causas propter quas venerunt, & ingredi ad imperium, & deinceps imperiali perfrui aspectu; mox quam imperanti astiterint, liceat quidem petentibus episcopis, aut per eos qui vocantur Referendarii (11) sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut per religiosos Apocrisiarios cujusque diœceseos sanctissimorum Patriarcharum, suggerere se imperio, & promereri responsum celeriter, ita aut justa ab Imperio petierint, hæc accipiant: aut si non justa quærent, velociter revertantur unde profecti sunt.

SECUNDA PARS LEGIS.

CAP. IV.

De clericis, quales eligendi sint.

HÆc autem de Deo amabilibus episcopis secundum divinas constituentes regulas, & religiosos clericos cum multa fieri inquisitione secundum divinas regulas, & boni testimonii viros ordinari sancimus, literas omnino scientes, & eruditus constitutos. † Litteras (12) enim ignorantes, omnino nolumus, neque unum ordinem suscipere, clericorum videlicet, presbyterorum, & diaconorum tam sacras orationes docentium (13), quam ecclesiarum & (14) canonum legentium (15) libros: ordinationem sine querela & inculpabilem & sine aliqua contradictione & datione pecuniarum aut rerum suscipientes. Neque autem eos volumus omnino officiales (16) aut curiales constitutos suscipere ordinationem, nisi secundum leges, quas super his posuimus pridem, quas & hic nunc confirmamus: ipsos autem ordinatos sacra præcepta in conspectu totius populi suscipere, propter has ipsas causas, propter quas hoc ipsum agi etiam super Deo amabilibus episcopis sancivimus (17).

CAP. V.

NEque autem secundas (18) habentem aut eum qui habuerit nuptias, ordinari in diaconum aut presbyterum, neque si mulieri conjungatur sejunctæ, & proprium virum derelinquenti: sed neque si concubinam habeat, sed & (19) ipsam uxorem, si cum castitate & ex virginitate sit. Nihil enim sic in sacris ordinationibus diligimus, quam cum castitate (20) viventes, aut cum uxoribus non cohabitantes, aut unius uxoris virum, qui vel fuerit, vel (21) sit, & ipsam castitatem eligentem, primum principium & fundamentum manifestum secundum divinas regulas & residuæ virtutis constitutam. Si autem aliquis presbyter aut diaconus aut subdiaconus postea ducat uxorem aut concubinam, aut palam, aut occulte; sacro statim cadat (22) ordine, & deinceps idiota sit. Quod si & lector secundam ducat uxorem propter quædam, & hoc forsan irrecusabili necessitate, nullatenus (23) ad altiorem accedat gradum, neque perfruatur gradu majori in Sacerdotio, maneat autem in eodem gradu perpetuo: sed non ad tertias veniat nuptias; satis est enim si ad secundas. Si vero aliquid tale egerit, & ad secundas veniens nuptias, ad majorem gradum venire festinaverit: exinde idiota erit & laicus, omnino sacro ministerio cadens: Pudice etenim nobis per omnia pertinet vivere. Si enim tales constituti ii qui in clero adducuntur ordinentur: facilis eis ad episcopatum ascensus (24) erit: & ex multis bonis viris facilius invenientur, qui adducantur ad primum gradum sacerdotii digni.

CAP. VI.

De diaconissis minoribus quinquaginta annis non ordinandis.

QUanta igitur super venerabiles clericos a nobis dicta sunt, hæc etiam super Deo amabilibus diaconissis agi volumus, ut neque ipsæ citra observantiam fiant, sed primum quidem eis ætatem neque novellam esse neque crescentem, neque ex hac ad delinquendum fallentem: sed super mediam constitutas ætatem, & circa quinquaginta (25) annos secundum divinas (26) regulas agentes: sicque sacram promereri ordinationem: & aut virgines constitutas, aut unius viri quæ fuerant uxores: non enim permittimus neque secundas contrahentibus nuptias, neque vitam non habentibus, ut dicimus, irreprehensibilem, sed nec suspectam omnino, ad sacrum venire ministerium (27), & adorandis ministrare baptismatibus (28), & aliis adesse secretis, quæ in venerabilibus ministeriis per eas rite aguntur. Si vero quædam necessitas (29) fiat, & minorem hac ætate quam diximus ordinari diaconissam contigerit: liceat eam in aliquo venerabilium asceteriorum (30) ordinari, & in illo habitare. Nequaquam viris admista constituta sit: neque suo arbitrio habitans: sed vita separatæ, & mediocris, & a conveniente multitudine bonum testimonium habens. Volumus autem & ipsas quæ ad ordinationem perducuntur diaconissas, sive ex viduitate, sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes aut cognatorum, aut eorum quos appellant dilectos (31): (talibus enim nominibus utentes, maligna suspicione suam replent vitam) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus solis & filiis aut vere fratribus: aut iis cohærere, de quibus si quis suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens simul & impius forsan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earum quæ in diaconissarum ordinationem ingredi vult, quod alicui cohæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, maligna vero suspicione: non oportet hujusmodi mulierem perduci omnino ad ordinationem diaconiæ. Nam si ordinetur, & tale aliquid egerit, & cohæserit alicui cum prædicto nomine aut schemate, cadet quidem a diaconia: & ipsa et ille subjecti erunt huic legi & reliquis quæ corruptores puniunt. Oportet enim omnes quæ ordinantur venerabiles diaconissas, tempore ordinationis & moneri, et sacrorum audire mandatorum præcepta coram reliquis quæ dudum sunt venerabiles diaconissæ: ut & ipsæ Dei timorem habeant, & adhæsentem sacris mandatis fiduciam: timere autem & confundi sacro cadere ordine: sciturae, quod si præsumpserint eum erubescentes ordinationem, aut derelinquentes sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliam omnino elegerint vitam: ipsæ quidem obligatæ efficientur morti (32): & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesiis aut monasteriis in quibus sunt. Qui vero eas aut uxores accipere aut corrumpere præsumpserint, obnoxii quidem & ipsi gladio (33) erunt: substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim (34) in antiquis legibus, virginibus (35) illis, quæ in eorum errorem vocabantur, mortis (36) incombebat damnum correptis: quomodo non magis nos in iis quæ a Deo glorificantur, definimus, pudicitiam (quæ quam maxime mulieres exornat) conservari volentes, quam diligentissime a venerabilibus diaconissis, ut quod decet naturæ, custodiant, & quod debetur sacerdotio, conservent?

CAP. VII.

De clericis in aliam vitæ formam transeuntibus.

SEmel autem secundum hoc factos diaconos (37) aut presbyteros, nullo modo derelinquere sacerdotium, quod non solum in presbytero & diacono sancimus, sed etiam si subdiaconus aut forte lector fiat aliquis, hunc relinquere pristinum schema, & ad alteram migrare vitam: scientem, quia si tale aliquid egerit, (secundum quod a nobis jam sancitum est) aut in curiam cum substantia, aut sub inopia degens, ad officialem deponetur fortunam.

TERTIA PARS LEGIS.

CAP. VIII.

De expensis ecclesiarum, & clericorum multitudine non facienda.

SEd neque effusas (38) competit fieri decætero reverendissimorum clericorum ordinationes, quod enim hactenus gestum est, licet corrigi oporteret,

(1) Metropolitani subsunt Patriarchæ. (2) Metropolitano subsunt episcopi. (3) Litis ecclesiasticæ obtentu, episcopus suam ecclesiam relinquere non debet, sed causam suam movere vel per clericos, vel apocrisiarios, vel œconomos. (4) [illegible], id est, adresponsa, Nov. [illegible] cap. [illegible] Nov. [illegible] cap. [illegible] in fin. Nov. [illegible] c. [illegible]. (5) Nov. [illegible] c. [illegible]. (6) Testimoniales. (7) Id est, ad comitatum principis. (8) [illegible] *Ferima.* [illegible] epistola canonica [illegible] Systaticis epistolis, separati a communione, ignoti, [illegible] declarantur. [illegible] formata dicuntur [illegible] Dominus & Deus noster sic fieri jubet. [illegible] Epistolas [illegible] formatas [illegible], unde constat formatas epistolas suisse de re majori & de consilii [illegible] commendatitias appellare. [illegible] *Chalced.* [illegible] *Antioch.* [illegible] Gerard. Rodolphum de literis Canonicis formatis, pacificis, commendatitiis & [illegible]. (9) Episcoporum gradus observa. Episcopi metropolitani, patriarch. [illegible] Episcopi [illegible] licentiam ad [illegible] a Metropolitano [illegible] Patriarcha. (10) [illegible] est, & hoc, ut [illegible] causam suam [illegible] per se ipsi in regiam deferunt, sed prius Patriarcham aut suæ regionis Apocrisiarios conveniant, & de rebus, ob quas venerint, cum illis communicent. (11) Referendarii ecclesiarum majorum destinati erant ad majoris ecclesiæ negotia principi referenda. De referendariis principum [illegible] ad Nov. 10. (12) Nov. [illegible] Nov. [illegible] c. [illegible] Ignari revocantur ab ordine clericali. (13) Sacerdotes, diaconos, cantores [illegible] & Psaltæ. (14) Intelligit, ut opinor, libros, qui [illegible] dicuntur, utrosque in ecclesia lectos fuisse hinc apparet. (15) Lectoris munus observa. (16) C. [illegible] *supr. h. t.* (17) C. [illegible] *supr. h. t.* (18) Hinc sumpta est Authentica *episcopi C. de episcop. & cler.* [illegible] Adde Nov. [illegible] c. [illegible] Aut. (19) Nov. 123. c. 12. (20) Id est, sed saltem. (21) Maritum diaconus & presbyter esse potest, 1. ad Tim. 3 vers. 12. [illegible] (22) Presbyteri & diaconi, & subdiaconi uxorem ducere non possunt. Si duxerint, non est irritum matrimonium: privantur tamen ordine ecclesiastico. (23) [illegible] lectoris [illegible]. (24) Ex clericatu ascenditur ad episcopatum, [illegible] ad Timoth. [illegible] (25) Dixi ad [illegible] C. *de episc.* (26) Vid [illegible] *ad Timoth.* [illegible] hodie ex Novella 123. c. 13. (27) Diaconissæ, sacro mysterio deputatæ. (28) Diaconissæ ministrant baptismatibus, & aliis quibusdam secretis. [illegible] *l.* [illegible] *ff. de muneribus.* (29) Asceteria, diversa sunt a monasteriis. (30) [illegible] Dixi ad *l.* [illegible] *Cod. de sacros. eccles.* (31) Diaconissas capitale est nubere. (32) Poena diaconissam ducentis. (33) Argumentum a minore ad majus observa. (34) Vestales intelligit, id est, Vestæ virgines, vel Junonis Achaicæ, Dianæ Scythicæ, Apollinis Pythii, Apidis seu bovis Ægyptii [illegible] de quibus vide Tertullianum in libro de Monogamia, ubi [illegible] sequens sententia: Unum matrimonium novimus, sicut unum Deum. (35) Vivæ defodiebantur [illegible] vide Plutarchum Romanis [illegible] (36) [illegible] (37) Diaconi, presbyteri, subdiaconi, lectores, in laicos transformari impune non possunt, Novell. [illegible] (38) Nov. [illegible]

oporteret, attamen propter tempus finimus: de cætero autem non propter hoc fieri, neque ad damnum sanctissimarum ecclesiarum venire sancimus. Quæcunque igitur oportebat de tali modo in sanctissima majore ecclesia hujus nostræ regiæ civitatis, & sub ea constitutis sanctissimis ecclesiis, & aliis quæ hic sunt, fieri, hac speciali lege complexi sumus. In omnibus autem quæ foris sunt locis, sancimus, si quis eum constituerit ab initio & ædificaverit ecclesiam, definivit ordinationum mensuram, tanquam secundum eam expensas constituens: non prius ordinari quemquam in eadem ecclesia, nisi ad numerum a principio definitum ejus mensura redigatur (1). Si vero hoc non fecerit, ipsa vero civitatis ecclesia ministrat emolumenta & sibi & aliis ecclesiis: tunc non promptum sit augere illi clericos, neque (2) propter aliquas forte compositiones aut beneficia ex hoc eam sumptibus (3) prægravare (non sunt enim hæc pia neque sacerdotibus digna) sed ex quibus Dominus dederit Deus, ex iis quæ possibilia sunt administrare, aut antiquam (4) conservare consuetudinem, nihil penitus innovantem. Unde competit Deo amabiles patriarchas & metropolitas hujus habere providentiam; & eos quidem, qui hactenus sunt, sinere in schemate in quo sunt clericos: metiri vero uniuscujusque ecclesiæ virtutem: & ita ipsos quoque sanctissimos patriarchas sub se constitutas ecclesias ordinare, & metropolitas hoc ipsum a sanctissimis patriarchis commonitos facere, illos autem alios omnes sub se positos episcopos ad mensuram hanc deducere: & studere non (5) ultra expensas facere clericorum ordinationes, scimus enim quantæ sanctissimæ ecclesiæ propter hanc ordinationem, & alterius expensæ effusionem, inopes factæ sunt. Et quas aliquas earum, vix quidem, tamen liberavimus: quædam vero adhuc oneratæ jacent, ex tali relevari angustia non valentes: ideo hoc provideant sanctissimi patriarchæ, & metropolitæ & reliqui Deo amabiles episcopi, ut & nos, quæ ab eis aguntur discentes, approbemus eos qui nostram legem in literis positam, apud semetipsos ostenderunt operibus adimpleri.

EPILOGUS.

† Quæ igitur a nobis sancita sunt, & sacrum ordinem statumque custodiunt secundum sacrarum regularum observationem & virtutem, de cætero conservent perpetuo integra & sanctissimi patriarchæ uniuscujusque diœcesis, & Deo amabiles Metropolitæ, & reliqui reverendissimi Episcopi atque clerici, ubique Dei culturam & sacram disciplinam custodientes inviolatam, pœna imminente hæc prævaricanti, quo penitus alienus sit a Deo & imposito sibi sacerdotii ordine: nam velut indignus hoc excluditur. Licentiam vero universis (6) damus, cujuscunque sint officii vel conversationis, respicientibus aliquid horum prævaricari, nuntiare nobis, *& ad imperium quod semper est*: ut nos, qui hæc secundum sacrarum regularum explanationem apostolicamque traditionem constituimus, decentem etiam indignationem prævaricantibus inferamus, etiam his videlicet quæ sancita a nobis sunt, de hereditatibus Deo amabilium episcoporum custodiendis. §. 1. Sanctissimi siquidem patriarchæ uniuscujusque diœcesis hæc proponant in ecclesiis sub se constitutis, & manifesta faciant Deo amabilibus metropolitis, quæ a nobis constituta sunt. Illi quoque rursus etiam proponant ipsi ea in metropolitana sanctissima ecclesia, & constitutis sub se episcopis (7) hæc manifesta faciant: illorum vero singuli in propria ecclesia hæc proponant; ut nullus nostræ reipublicæ ignoret, quæ a nobis ad honorem & ad augmentum Magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi disposita sunt. Insuper sequens hæc tua sanctitas omnibus qui sub ea sunt metropolitis sanctissimis hæc faciat manifesta universo tempore contrahenda.

§. 2. Scripta exemplaria (8) sanctissimo Archiepiscopo Alexandriæ, Æphremio sanctissimo Archiepiscopo Theopolitano. (9) : scripta exemplaria Petro sanctissimo episcopo Hierosolymorum: scripta exemplaria Joanni viro gloriosissimo præfecto sacrorum prætoriorum secundo exconsuli, & patricio: [Dominico gloriosissimo præfecto prætoriorum Illyrici. Datum XVII. Kal. Apr. *Constantinop.* BELIS. V. C. Cons.] *Cui etiam hoc adjectum est*:

Et tua quoque celsitudo hæc sciens, una cum semper suscepturis sedem tuam, hæc servare festinet, & si denuntiatum fuerit aliquod tale edictum, prohibeat, & maxime quæcunque in ordinationibus curialium vel officialium interdicta sunt. Nuntiet autem etiam nobis, ut decens super eis imponatur correctio. Utatur quoque præceptis ad clarissimos provinciarum judices: ut & ipsi quæ sunt suspicientes, non permittant aliquid extra hoc quod a nobis constitutum est fieri, imminebit enim eis pœna quinque librarum auri, si quidem & ipsi prævaricari videntes non denuntiaverint aut sedi tuæ, aut imperio: ut undique decens ornatus ordinationis gradus conservetur. Scripta cum adjectione, Dominico PP. Myrici.

(1) Adde Nov. 3. (2) Altera unum detonare non debemus, ut alterum vestiamus, adde cap. [illegible] causam Extr. de præbendis. [illegible] §. 2. versic. excepto, [illegible] (3) Adde l. 10. ff. de rei vind. (4) Impensæ non sunt improbabiles, quæ sunt ex consuetudine. (5) Vide 3. Nov. 1. In hoc loco videtur constare, [illegible] tempore Justiniani clericis non fuisse [illegible] sed certos annuos reditus, sed suas mercedes suosve reditus de manu episcopi, vel similis personæ accepisse. (6) Delicta clericorum popularia. (7) Cura episcoporum ad metropolitanum spectat. (8) Moris erat [illegible] exempla ad alios episcopos transmittere, l. 2. in fin. C. de summa Trinitate. (9) Theopolitanus Archiepiscopus, id est, Antiochenus, Theopolis, olim Antiochia, Novell. 44. cap. 7. dixi ad l. 6. in Cod. de summa Trinitate.

COLLATIO SECUNDA.

TIT. I.

DE NON ALIENANDIS (1), AUT PERMUTANDIS REBUS (2) ECCLESIASTICIS IMMOBILIBUS, AUT IN SPECIALEM HYPOTHECAM DANDIS CREDITORIBUS, SED SUFFICERE GENERALES HYPOTHECAS.

NOVELLA CONST. VII.

Imperator Justinianus August. Epiphanio sanctiss. & beatiss. Archiepiscopo felicis hujus civitatis, & œcumenico Patriarchæ, [& Patriarchæ Constantinopolitano].

PRÆFATIO.

Unam intentionem hanc semper proponimus, omne quicquid prius imperfectum, aut confusum (3) videbatur, hoc & expurgare, & perfectum ex imperfecto declarare: quod etiam in omni legislatione facientes, credimus oportere, & in alienationibus quæ fiunt super sacris rebus, una complecti lege, quæ priores omnes & renovet (4) & emendet; & quod deest, adjiciat: & quod superfluum est, abscindat. A Leone siquidem bonæ memoriæ (qui post Constantinum piæ memoriæ, Christianæ fidei inter imperatores principatum tenuit, & constituit sacrarum ecclesiarum honorem & disciplinam) scripta lex (5) est de alienationibus ecclesiasticis, conclusa in sola hujus felicissimæ civitatis sanctissima majore Ecclesia. Et laudamus plurima hujus legis, cum omni vehementia & Dei cultura posita: sed eo quod non generaliter posita sit in omnibus, egere etiam eam quadam correctione credimus. Ab Anastasio quoque piæ memoriæ scripta quædam de talibus lex (6) est, nec similis priori, & omnino minus habens. Effusa namque & per loca foris posita, nihilominus mansit imperfecta, eo quod ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutam sub eo quod non generaliter posita sit in omnibus, egere etiam quadam correctione credimus. Ab Anastasio quoque piæ memoriæ scripta quædam de talibus lex (6) est, nec similis priori, & omnino minus habens. Effusa namque & per loca foris posita nihilominus mansit imperfecta, eo quod ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutam sub beatissimo patriarcha hujus regiæ & felicissimæ civitatis: alias autem non perscrutata sedes; cum utique dignam correctione esse eam arbitrabatur: propter quam occasionem alia quidem corrigebat, alia vero incomposita relinquebat. Quamobrem eam quoque vacare de cætero sancimus, utpote imperfectam, & loco circumclusam, & non generalem inter leges existentem, neque aliquid studiosum (7) introducentem.

† Hæc ergo nos omnia emendantes, novam existimamus oportere legislationem imponere omnibus sanctissimarum ecclesiarum, & xenodochiorum (8), & nosocomiorum (9), & monasteriorum, & brephotrophiorum (10), & gerontocomiorum (11), totius sacrati collegii rebus, & hanc legem Leonis piæ memoriæ constitutioni adjicere, prius breviter ejus legislationem exponentes: sicque omne quod reliquum est integrantes. Vult (12) enim illa neque Deo amabilem *archiepiscopum & patriarcham* hujus felicissimæ civitatis, seu sanctissimæ majoris ecclesiæ, neque œconomum vendere, aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forsan aut agrum, aut colonum, aut mancipia rustica, aut civiles annonas (nam & hæc inter (13) immobilia sunt numeranda) quæ competunt Constantinopolitanæ sanctissimæ majori ecclesiæ: sed neque pro ulla (14) compensatione aut alia qualibet circumventione tale aliquid agi: & interminatur (15) emptori quidem rei restitutionem, ut reddat per tempora œconomo rerum sanctissimæ ecclesiæ rem quam ipse perceperit, cum omni medii temporis fructu, & aliis lucris: casu imminente pretiorum ei qui tale aliquid accipere aut comparare præsumpserit: cum etiam hoc quidem quod contra leges actum est, ita ponat ac si neque a principio gestum sit. *Œconomum* (16) vero hæc prævaricantem, dare quidem de suo sanctissimæ ecclesiæ jubet omne quicquid ex ea causa lucratus est, aut sanctissimam ecclesiam damnificavit. Super hoc autem etiam excludit eum officio œconomi: & dat actionem sanctissimæ ecclesiæ, non contra solos Deo amabiles œconomos, sed etiam contra successores eorum: sive ipsi hoc alienaverint, sive pro tempore Deo amabilem episcopum, aut aliquem aliorum clericorum videntes alienantem, taciturnitate degeneri, & sine libertate passi sunt; & multo potius si consentientes, & videntes tale aliquid permiserunt, & non causam prohibuerunt. Ad hoc autem, & *tabellionem* (17) qui talia confecit instrumenta perpetuo tradet exilio: nullam ei clementiam neque reversionem participans: ipsos quoque maximos (18) judices, qui ad hæc accedunt, & ministrant talibus causis, aut confici apud semetipsos monumenta pro confirmatione talium donationum aut aliorum actuum pariter: & cingulo, & dignitate & substantia interminatur excludere. Hoc igitur increpans vehementer, permittit (19) rei ecclesiasticæ usum, aut qui vocatur ususfructus, sub certo quodam tempore, aut etiam usque ad vitam percipientis dare sanctissimam majorem ecclesiam, sub hac tamen definitione, *ut is qui accepit munificentiam, ejusdem quantitatis recompenset rem sanctissimæ majori ecclesiæ sub proprietatis ratione, ex qua possit eundem reditum sanctissima ecclesia habere, quantum ille ex usu accepit*, post percipientis utique mortem, aut *definitum tempus usu videlicet, & usufructu dato ecclesiasticæ rei ad sanctissimam majorem ecclesiam redeunte, & usu donatæ rei cum proprietate sanctissimæ ecclesiæ faciendo*: talem namque contractum sine periculo esse ponit lex. Si vero minus fuerit quam quod datur a sanctissima ecclesia, illud quod compensatur ei, cujus mox quidem percipiet proprietatem, sperat autem & usum accipere, infirmum contractum, & pro non facto ponit: dans licentiam vindicationis, utpote circumventione contra jus sanctissimæ ecclesiæ facta. §. 1. Lex itaque talis sub brevitate decernit, & mulctam imponit, & usque ad res sanctissimæ ecclesiæ stat solummodo: & omnem quidem perimit circumventionem quam prædiximus: non tamen retinere calliditatem postea insurgentium valuit. Quidam enim dudum hoc quod vocatur colonarium

(1) Vid. Julian. Patricium const. 7. [illegible] (2) [illegible] (3) Nomos optimus [illegible] (4) [illegible] (5) Legem Leon. de alienationibus [illegible] Ecclesiæ Constantinopolitanæ [illegible] l. 14. Cod. de sacros. eccles. (6) l. 17. C. de sacros. eccles. (7) Utile. (8) Xenodochium locus est in quo peregrini suscipiuntur, Jul. ibi. (9) Nosocomium locus est in quo [illegible] vel agroti curantur. Jul. ibi. (10) Brephotrophium locus, in quo infantes aluntur, Jul. ibid. (11) Gerontocomium locus, in quo pauperes, & propter senectutem solam infirmi homines curantur. Jul. ibid. (13) Epitome l. 14. C. de sacros. eccles. [illegible] Civiles annonæ inter immobilia numerantur. (14) [illegible] ut Nov. 120. c. 5. l. 14. vers. [illegible] C. de sacros. eccles. [illegible] inhibentur, [illegible] & mercedes sint potius, quam liberalitates. l. 19. §. 10. ff. [illegible] (15) l. 14. [illegible] (16) d. l. 14. §. 1. (17) d. l. 14. §. 2. (18) d. l. 14. §. [illegible] (19) d. l. 14. §. [illegible] in fin.

jus (colonarium (1) jus est, veluti si domum valentem centum solidos & præstantem pensionem decem solidorum, accipiat quis ab ecclesia & det pro ea solidos centum, seu amplius, aut certe minus: & quasi jam de proprio adgravet (2) se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres. Iste autem appellatur paræcus (3), sed ipsam domum sub tam parva pensione in perpetuum, & ipse & heredes ejus possidebant) adinvenientes, neque nostris legibus neque alii cuiquam omnium notam, circumventionem non parvam meditati sunt contra legem, perpetuas penes cogitantes alienationes: quod nos de cætero agi prohibemus, & pro eo ipso conscripsimus legem. Dudum autem, & ad emphyteusim respexerunt, & imminuerunt plurimam quantitatem veri reditus illis qui emphyteusim accipiunt, præstantes hi qui rebus pridem sanctissimæ majoris ecclesiæ præsidebant. Ideoque nos in quadam constitutionum nostrarum definivimus quidem usque ad personas tres (4) emphyteusim fieri, accipientis, & duorum successorum aliorum, hoc etiam super rebus sanctissimæ majoris ecclesiæ fieri permittimus, non autem ultra sextam partem relevari emphyteusim percipientibus propter fortuitos casus sancientes. † Quia vero didicimus sic esse & impie ab aliquibus fieri documenta, ut neque sexta relinquatur sanctissimæ ecclesiæ pars, reliquis omnibus emphyteusim accipientibus donatis: Anastasius autem piæ memoriæ gesta monumentorum constituens fieri super alienationibus, sicut etiam hujus rei fieret tempus, & emphyteusim statuens sine gestis quidem usque ad solam vitam accipientis emphyteusim: cum gestis autem, in perpetuum eam extendens, neque perfectam fecit, neque utilem legem, & undique imperfectam, usque ad solam diœcesim patriarchicæ sedis hujus felicissimæ civitatis (sicut prædiximus) legislationem statuens.

CAP. I.

De rebus ad venerabilia loca pertinentibus non alienandis.

NOs igitur (jam enim ad legem venio dum est) sancimus, neque sanctissimam hujus felicissimæ civitatis majorem ecclesiam, neque (5) sub ea constitutas ecclesias, quarum ipsa prærogationem suscepit (sicut eam Anastasius piæ memoriæ interpretatus est) neque alias omnes ecclesias in hac felicissima existentes civitate, aut circa ejus confinia, neque sub patriarchica sede hujus felicissimæ civitatis constitutas, quantum metropolitas ipse ordinat, neque alium ullum undique patriarcham neque episcopum (dicimus autem & eos qui in Oriente, & qui in Illyrico, insuper & in Ægypto, & in Lycaonia, usque in Lycia, & eos qui in Aphricana provincia sunt, & compleetive dicendo per omnes quæcunque nostræ sunt terræ, necnon in Occidente sunt Deo amabiles episcopos ab ipsa seniori (6) Roma usque ad Oceanum consistentium sanctissimarum orthodoxarum ecclesiarum) neque aliquem xenodochum, aut ptochotrophum, aut nosocomum, aut orphanotrophum, aut brephotrophum, aut gerontocomum, aut monasterii virorum, vel mulierum abbatem vel abbatissam: aut quemlibet omnino præsidentem venerabilibus collegiis, licentiam habere alienare (7) rem immobilem, aut in domibus, aut in agris, aut in hortis, aut omnino in hujusmodi, neque rusticum mancipium, neque civilem annonam: nec per specialis pignoris occasionem tradere creditoribus. Alienationis autem nomen generaliter ideo posuimus, ut prohibeamus & venditionem (8), & donationem, & commutationem, & in perpetuum (9) extensam emphyteusim, quæ non procul ab alienatione consistit. Sed omnes ubique sacerdotes ab hujusmodi alienatione prohibemus, subditis pœnis quibus Leo piæ memoriæ usus est constitutio (10). Illam namque per omnia valere, & ratam esse sancimus: propterea hanc proposuimus, & protulimus, & non paterna (11) voce legem conscripsimus, sed hac communi & Græca, ut omnibus sit nota, propter facilem interpretationem. Quod itaque jam præteriit (12), relinquimus; nam (13) tanta documenta tempore longo facta nunc commovere, multæ erit tergiversationis. Quapropter quæ usque huc hactenus extant, proprium habeant schema: de cætero autem omnem alienationem interdicimus, prædictas ei pœnas imponentes.

CAP. II.

De principe qui rem immobilem venerabili loco dederit.

UT autem lex ad humanæ naturæ varietatem, & quod semper volvit, moderate, per omnia immota permaneat (quid enim erit stabile (14) inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem: cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat?) necessarium existimavimus quasdam exceptiones dare legi cum multa vigiliis, & subtilitate adinventas: ut eas habens in consilio, lex nequaquam moveatur. §. 1. Sinimus (15) igitur imperium, si quæ communis commoditas est, & ad utilitatem reipublicæ respiciens, & possessionem exigens talis alicujus immobilis rei, qualem proposuimus: hoc et a sanctissimis ecclesiis, & reliquis venerabilibus domibus, & collegiis percipere licere, undique sacris domibus indemnitate servata, & recompensanda re eis ab eo, qui percepit æque aut etiam majore (16) quam data est. Quid enim (17) causetur Imperator ne meliora det? cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum esse, & facile dare, & maxime in sanctissimis ecclesiis, in quibus optima mensura est donatarum eis rerum immensitas. Unde si quid tale fiat, & pragmatica præcesserit forma præcipiens imperio dari aliquid talium rerum, & recompensaverit meliorem rem æqualiorem, & uberiorem & utiliorem (18): sit ea permutatio firma: & ii qui præsident domibus, quarum est quod alienatur, & qui talibus administrant liceris, sine querela undique sint, nullam merentes pœnarum, quæ a Leone piæ memoriæ interminantur, & a nobis firmatæ sunt: usque cum nec (19) multum differant ab alterutro sacerdotium & imperium, & res sacræ a communibus & publicis: quando omnis sanctissimis ecclesiis abundantia & status ex imperialibus munificentiis perpetuo præbeatur. Alterutris itaque compensantes quæ decet, non ab aliquibus jure culpabimur. Aliam vero omnem sive ad imperium ipsum, sive ad aliam quamcunque personam factam sive venditionem, sive donationem, sive permutationem, sive emphyteusim perpetuam (20) omnino perimimus. sed neque donationem cujusdam pignoris in re immobili factam occasione mutuorum fieri sinimus. Et hæc valere volumus in omni ecclesia, omnique monasterio, & nosocomio, & xenodochio, & brephotrophio & asceterio, & gerontocomio, & omni absolute collegio quod actio pia constituit, nullo penitus horum aliquid accipere ab eis valente. Unde neque constitutione Anastasii divæ memoriæ ulterius opus erit, neque secundum illam facienda decreta memorare observationis: ipsa enim rei principia perimentes, & prohibentes quod fit, nequaquam perscrutatione deinceps indigebimus.

CAP. III.

Quomodo emphyteusis ecclesiasticarum rerum & utrubi permittitur.

EMphyteusim autem sive in sanctissima majore ecclesia, sive in omnibus reliquis alorandis domibus fieri sinimus, & in accipientis persona, & in duobus (21) ejus deinceps personæ heredibus deinceps, filiis tantum solis masculis, aut fœminis, aut nepotibus utriusque naturæ, aut uxore, aut viro, si hoc res videlicet de uxore aut viro expressim nominetur, alioqui non transire ad aliquem alterum (22) heredem: sed usque ad solum (23) vitam percipientium tendum, nisi filios aut nepotes habuerint. Aliter autem penitus emphyteusim agi ecclesiasticæ cujusdam aut ptochii rei immobilis, aut mancipii rustici, & civilis annonæ, nullo permittimus modo: neque quod fit, habere aliquod penitus robur sinimus. §. 1. Quia (25) vero Leonis quidem piæ memoriæ constitutio sub nulla penitus diminutione (26) dari rem ecclesiasticam sancivit: nos autem in alia constitutione a nobis scripta sextam ex ipsa solum super emphyteusim sancivimus (27): hujusmodi quendam diminutionis rei damus ordinem, ut quæratur cum omni veritate & subtilitate pensio eorum quæ dantur, tanta quanta ab initio fuit, quando ad sanctissimam venit ecclesiam: & detur emphyteusis talibus personis, quales dudum diximus, tunc enim sextam (28) si partem cum scrupulositate imputandam concedimus. Si vero minus contigerit, per quantam cladem pensionem, aut in toto, tunc constantem pensionem accipiat, qui emphyteusim subire vult: aut nec accipiat penitus, cum liceat conducere potius (29), quam tales diminutiones in emphyteusim celebrare. Si vero alicujus ecclesiastici prædii suburbani (30) emphyteusis detur; qualia plurima maxime in hac novimus felicissima consistere civitate, multo quidem digna (31) pretio, parvas vero reddentia pensionem, aut nihil pensionum omnino: non ex reditibus metiri emphyteusim, sed æstimari suburbanum subtiliter, & reputari ex pretio collecto reditus possibiles in viginti annis computari: & in reditibus ex hoc computatis agi emphyteusim, non perpetuo, sed in eum qui percipit, & duas ex eis successiones, & viro & uxori, sicut prædiximus faciendam. §. 2. Scire (32) autem emphyteutas convenit, quia si biennio (33) continuo non exsolverint emphyteuticum canonem, (hoc enim tempus pro triennio (34) aliorum hominum sufficere ad (35) casum ecclesiasticarum aut ptochicarum emphyteusium, pro non soluto canone ponimus) fient omnino extranei emphyteumatis, & volentibus præpositis sacrarum domorum licebit prædia aut domos defendere (36) nullam (37) metuentibus meliorationem redditionem. Sed si quidem deterius fecerit prædium aut suburbanum aut domum qui emphyteusim percepit: cogi (38) eum de suo diligentiam ac restitutionem prisci status facere, & obligatum esse ad hoc ipsum & heredes (39) ejus et successores, ejusque res, insuper et debitos omnes reditus sine dilatione exigi. Quod autem dictum est a nobis ut nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptochicæ alienatio sit permissa: ad nullam nostræ

(1) Colonarium jus seu [illegible] quid sit [illegible], de quo dixi ad l. 24. §. 1. C. de sacros. Eccles. (2) Libellarii [illegible] certo pretio numerato, & eo amplius certa pensione [illegible] rem immobilem [illegible] ut hic. Alias. Libellarius est qui [illegible] emphyteuta vel vasallus rem emphyteuticam vel feudalem alteri in emphyteusim vel feudum concedit [illegible] de prohibita feudi alienat. per Fredericum. [illegible] de sacr. eccles. [illegible] Contrarium tamen tenet Alvarottus in c. Imperialem [illegible] de prohibita feudi alienat. per Fredericum. [illegible] de jure emphyteutico. (3) Vid. Alciat. [illegible] (4) Adde l. 24. in fin. C. de sacr. eccles. (5) Hæc Novella [illegible] (6) Senior Roma, quæ in Italia est: Nova, quæ in Thracia [illegible] postea Constantinopolis dicta. (7) Res ecclesiasticæ immobiles & quasi immobiles alienari non possunt. (8) Alienationis verbo, venditio, donatio, perpetua emphyteusis intelliguntur [illegible] C. de reb. alien. (9) Res ecclesiastica in perpetuam emphyteusim dari non possunt, ut hic. (10) l. 14. C. de sacros. eccl. (11) Id est, Romana, vid. Nov. [illegible] (12) Vid. l. 7. C. de legib. (13) Cur leges ad præterita [illegible] (14) Inter homines nihil stabile aut immutabile. (15) Hinc sumpta est Auth. [illegible] C. de sacros. eccles. vide Novell. [illegible] (16) Minore [illegible] Ecclesia in damno [illegible] (17) Constantini [illegible] donationem validam esse [illegible] (18) [illegible] (19) Non multum differunt ab invicem sacerdotium & imperium [illegible] (20) Quid si non perpetua? [illegible] (21) Emphyteusis non est perpetua [illegible] (22) Neque vir in emphyteusim ecclesiasticam uxori [illegible] (23) Emphyteusis ecclesiastica ad heredes extraneos non descendit. Rolandus tamen a Valle [illegible] & Clarus [illegible] (24) Emphyteusis ecclesiastica [illegible] Novell. 120. c. 1. [illegible] (25) Hinc sumpta est Auth. perpetua C. de sacrosanct. Eccles. (26) [illegible] appellat Harmenopul. [illegible] (27) l. 24. C. de sacros. eccles. (28) Prædio ecclesiastico aliquatenus diminuto in reditu, poterit prædium [illegible] si enormis diminutio reditus. (29) Præstat prædia ecclesiastica [illegible] (30) Prædii [illegible] (31) Prædii urbani [illegible] (32) Emphyteuticarum Ecclesiæ [illegible] C. de jure emphyt. (33) Id est, ut cadant, ut minuantur. (34) [illegible] (35) [illegible] (36) [illegible] (37) [illegible] (38) Emphyteuticarius rei deterioratus cogitur restituere. (39) Actione emphyteuticaria heredes tenentur.

reipubl. personam sancimus valere, non solum super constantibus domibus & suburbanis, & hortis, & agris, sed etiam super ruinis sive ex igne, sive ex terræ motu, sive ex qualibet alia causa ruina fit, sed etiam in iis quæ omnino destructa sunt, & in pavimento jacent, sive etiam in puris ruinis nullum ædificium habentibus neque materiam jacentem. Non enim in illis alienationem fieri permittimus, nisi in sola emphyteusi temporali, secundum quod dudum a nobis dictum est, & in tribus (1) personis talibus quales prædiximus. Ut neque ulla circumscriptio in rem ecclesiasticam in talibus fiat: duobus pro tempore primatibus (2) mechanicis, aut architectis, sive in hac regia & maxima civitate una cum Deo amabilibus œconomis & quinque reverendissimis presbyteris, & duobus diaconis, præsente quoque Deo amabili episcopo: sive etiam in provinciis duobus insignibus (3) mechanicis (4) aut architectis, aut etiam uno (5), (si unum solum civitas habeat) interveniontibus in illis locis, sacrosanctis evangeliis positis definiatur ab architectis, quantum competat pro hoc solvi sanctissimæ ecclesiæ secundum modum emphyteusis: & in his emphyteuticam conscriptionem in eo celebrari secundum figuram prius dictam. Illum vero & ædificare, & uti materiebus, si materias habeat, & transmittere emphyteusim usque ad duas successiones: (sicut dictum est) & sic reverti post trium personarum mortem ad sanctissimam ecclesiam, aut venerabilem domum, ex qua facta est emphyteusis, & etiam valere talem contractum, utpote præsenti non repugnantem legi. §. 2. Neque illud quod hactenus contra talem contractus agebatur, valere permittendum est de adjectione (6), ut si vel duorum heredum compleatur tempus, licentia sit eis qui post illum sunt, in emphyteusim dare id unde agitur, & semper eos præponi aliis. In hoc enim nihil aliud est, quam per revolutionem & machinationem perpetuas eis emphyteuseis, magis autem privationes ecclesiasticarum agi rerum. Sed & si quid factum est tale: nullam necessitatem esse reverendissimis œconomis heredibus cessantibus (7), cæteris tradere.

C A P. IV.

Quomodo ususfructus rerum ad sancta loca pertinentium constituatur.

SI quis autem voluerit accipere secundum (8) rationem *Usus* (9), *aut qui vocatur* (10) *Ususfructus*, rem ecclesiasticam aut sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut alterius cujuslibet, quæ in omni nostra ditione sunt positæ, aut prochiorum, omnino percipiat hoc & secundum prædictam observationem, & secundum formam constitutionis (11) Leonis piæ memoriæ, ut iste locuples existens & substantiæ immobilis dominus alteram (12) mox rem secundum proprietatis jus compenset sanctissimæ ecclesiæ, aut venerabili domui, ex qua percepit tantos & tales frequentes reditus, quantos aut quales habet, quod datur ita, ut post ejus obitum ecclesiastica aut prochica res revertatur ad venerabilem domum cum usu qui datus est, non transcendente tempora vitæ percipientis. Accipiat autem similiter etiam rei in compensationem datæ & usum: quatenus sic post percipientis obitum, aut tempus in quo donatio usus convenit, non transcendens videlicet percipientis vitam: utrumque ea toto, & secundum proprietatem, & secundum usum apud sanctissimam Ecclesiam remansurum.

C A P. V.

Quibus pœnis subjaceant qui alienationes prædictarum rerum fecerint.

QUia vero Leonis piæ memoriæ constitutio pœnas (13) solummodo in venditione decrevit, nos autem interdicimus non (14) venditiones solum, sed etiam donationes & permutationes & perpetuas emphyteuses, & pignorum dationes in rebus immobilibus: videmus autem quosdam sic amatores periculi constitutos, ut præsumant ad ea quæ interdicta sunt, accedere, & circumventionem facere legibus ex voluntate & præsumptione, quam habent, & quæ omnibus modis interdicta sunt, & forsitan deducunt homines ad mortem, qui hæc agunt: propterea necessarium existimavimus in unoquoque contractu etiam certam statuere pœnam: his quippe pœnis quæ positæ sunt adversus œconomos ex constitutione prædicta piæ memoriæ Leonis, similiter & nunc imminentibus œconomo, aut xenodocho, aut nosocomo, aut brephotropho, aut abbati aut abbatissæ monasterii aut asceterii, secundum quod prius dispositum est. † Si quis igitur *emere* præsumpserit rem ecclesiasticam, aut prochicam: cadat (15) quidem mox pretio: exigatur autem ros quam accepit cum omni medii temporis incremento: & contra sanctissimam quidem ecclesiam, aut venerabilem domum, nullam omnino habeat actionem; contra venerabiles vero œconomos, aut qui omnino vendiderunt, in propriis eorum substantiis ex contractu habeat actionem: ut metu suæ substantiæ, etsi non propter Dei timorem, tamen segniores circa venditionem fiant. §. 1. Si quis autem *per Donationem* (16) accipere præsumpserit rem ecclesiasticam aut prochicam: & ipso quod datum est, omnino cadat: & aliud tantumdem ex sua substantia repenset sanctissimæ ecclesiæ aut venerabili domui ex qua hoc suscepit, ut quam oisus est agere contra eam novitatem, hanc sibimet in propriis exhibens, suam sentiat malignitatem. §. 2. Si autem *Permutatio* (17) in quibusdam personis fiat præter (18) solum imperium, sicut prædiximus: & qui permutationem accepit, subjaceat pœnæ, & datam sibi rem amittat, & recurrat rursus hæc ad venerabilem domum unde progressa est, & quod pro compensatione dedit, maneat apud venerabilem domum, & qui accesserit ad causam legi contrariam, cadat utroque juste: & secundum hoc pœnæ subjaceat, secundum quod & propriis cadet, & quod speravit, non acquisivit, etiam hic actione ei servata in propriam substantiam eorum, qui contractum cum eo celebraverunt.

C A P. VI.

Ut liceat res ecclesiæ generali hypothecæ subjicere, non autem speciali.

SI autem creditor in *pignore* (19) *corporali* elegerit accipere rem immobilem ecclesiasticam aut prochicam, in domibus forian, aut suburbanis, aut agris, aut hortis, aut civilibus panibus, aut rusticia mancipiis, & dederit aurum, ab hoc cadat (20) creditor, & habeat locum quæ mutuum accepit sanctissima ecclesia, aut venerabilis domus: quod mutuatum est aurum: etiam hic contra celebrantem mutuum œconomum, aut xenodochum, aut brephotrophum, aut præsulem monasterii aut asceterii, aut aliorum venerabilium collegiorum, creditori actione manente: his omnibus etiam in abbatissis mulierum asceteriorum aut monasteriorum valentibus. §. 1. Si enim omnino sanctissimis ecclesiis, aut aliis venerabilibus domibus crediti opus sit, aut in solam necessariam videlicet & inevitabilem occasionem, & præterquam non potest quod imminet, adimpleri: aut in aliam causam utilissimam sanctissimæ ecclesiæ consistentem: licebit præpositis earum usque ad generalem (21) hypothecam stare, & nullum speciale pignus creditoribus præbere.

C A P. VII.

Quibus pœnis subjaceant qui perpetuam emphyteusim contraxerint.

SI vero & perpetuam quisquam emphyteusim (22) accipere præsumpserit, quod non (23) licet, aut temporalem quidem, non tamen secundum hujus nostræ legis observationem: etiam sic cadat quidem ab emphyteusi, & quod datum est, maneat apud venerabilem domum. Det autem continuo, & post casum emphyteuticaris, quantum futurus erat solvere, & secundum legem subsisset emphyteusis: nihil apud eum remanente ex rebus (24) pauperum, quæ facta per emphyteusim data sunt. §. 1. Hæc igitur omnia custodiantur prædictis subjecta pœnis: neque tabellionibus (25) præsumentibus instrumentis talibus ministrare, sed metuentibus usque ad exilium, & ut nunquam revertantur, nec si sacra hoc præbeat forma: neque judicibus vel dictata talia instrumenta præsumentibus, vel facta suscipere, & gestis monumentorum ea firmare: ne etiam ipsi & cinguli, et dignitatis, et substantiæ casum secundum Leonis constitutionem (26) sustineant.

C A P. VIII.

De non alienandis sacris vasis.

IIsdem pœnis servandis etiam adversus eos qui sacrata vasa contra nostram legem aut pignori dant, aut vendunt, aut conflant propter alienationem: nam et illos æqua aut majori pœna dignos esse sancimus, quanto etiam circa sacras res, et Deo dicatas præsumpserunt impie agere: nisi (27) tamen aliquid tale fiat, quod diximus circa redemptionem captivorum, ubi animæ hominum liberantur a mortibus, et vinculis, inanimatorum (28) venditione vasorum. † Simili quippe ubi servatione, et super alienatione civilium panum (29) custodienda, sicut sæpe diximus: eo quod tales panes non solum in hac felicissima civitate, sed etiam in magna Alexandria, et in Theopoli (30) esse didicimus: forsitan autem tale quid, et in aliis provinciis quibusdam est. Si enim etiam alibi hujusmodi quædam sit possessio, ut in illa lex servetur, et suam observationem extendat.

C A P. IX.

De eo qui per pragmaticam rem ecclesiæ comparaverit.

QUia vero verisimile est quempiam etiam in circumventionem hujus legis tentare pragmaticas (31) nostras formas accipere, tale aliquid ei agere permittentes: et hoc prohibemus in omni persona majori vel minore, sive in cingulo constituta, sive horum qui circa nos sunt, sive aliorum quispiam inter populos habitantium: et sancimus nulli penitus licentiam esse, talem quempiam pragmaticum proferre typum; neque ex hoc accipere aliquod de sanctissimis ecclesiis compendium, aut monasteriis, aut prochiis, aut aliis venerabilibus collegiis, immobilium rerum, sed & gloriosissimo quæstori (32) pœnam imminere centum librarum auri, si quid tale dictaverit: simul & suscipientibus insinuationem (33) talem cujuspiam sacræ formæ gloriosissimis judicibus, aut aliis quibusdam eandem imminere pœnam: & tabelliones succumbere Leonis piæ memoriæ constitutioni, si egerint tale aliquod instrumentum: & Deo amabiles episcopos, aut venerabiles œconomos sine periculo rasectare hujusmodi sacras pragmaticas formas, magis autem cum periculo suscipere & agnoscere: quia circa ipsum sacerdotium (34) periculum sustinebunt, si negligentes has leges, quæ ita fiunt, pragmaticas sequantur formas.

§. 1. Oportet enim ea quæ communiter & generaliter in omnium utilitatem sanciuntur, potius (35) valere, quam ea quæ circa aliquos studentes agi

(1) Id est, usque ad nepotem. (2) Primates mechanicorum, vel architectorum observa. (3) Nobilibus, Julian. (4) Peritis in arte [illegible], *Nov.* [illegible] *C. de* [illegible]. (5) Unius testimonio fidem adhiberi observa, ut *hic*, verum hoc fit, quod [illegible] pluries alii [illegible]. (6) [illegible] cum œconomo & episcopo. [illegible] successoribus emphyteutæ [illegible] ecclesiasticas ab ecclesia caperet, & aliis personis anteponi, Julian. (7) *Novell.* 120. c. 2. (8) [illegible] (9) Usus vel ususfructus temporalis [illegible]. *C. de sacr. eccles. Novell.* 120. c. 2. [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) Agitur hic de [illegible]. (13) Id est, in [illegible]. (14) Alienationes rerum ecclesiast. [illegible] venditiones, donationes, permutationes, perpetuæ emphyteuses, pignorum dationes in rebus immobilibus. (15) Pœna ementis rem ecclesiasticam immobilem, [illegible] (16) Pœna donationem accipientis rem immobilem ecclesiasticam. (17) Pœna privati, ex causa permutationis rem ecclesiasticam accipientis. (18) [illegible] cum Imperatore rem immobilem cum ecclesia permutare. (19) [illegible], pignore corporale, speciale, [illegible]. (20) Pœna accipientis pignori speciali rem ecclesiasticam. (21) [illegible] (22) Pœna non legitime, vel non solemniter rem ecclesiasticam in emphyteusim accipientis. (23) [illegible] Constantinopolitanæ majoris. *Novell.* 120. c. 6. (24) Bona ecclesiæ, res pauperum. (25) Pœna tabellionis conscribentis instrumentum in rebus ecclesiasticis. *l.* 14. §. 3. *C. de sacr. Eccles.* (26) Id est, *d. l.* 14. (27) *l.* 22. *in fin. C. de sacr. Eccles.* (28) Animæ ut redimantur, aequum est inanimata vendi. (29) [illegible] Civiles panes. *l.* [illegible] *Cod. de annonis civilibus.* (30) Id est, Antiochiam. (31) Ne quidem ex pragmatica forma Principis, res ecclesiasticæ possunt alienari. (32) Quæstor, sive cancellarius mulctari potest, ob rescriptum legibus veterum [illegible], ut *hic*. (33) Judex aut Senatus insinuationem permittens rescripti [illegible], mulctari potest. (34) Pœna episcoporum, [illegible] privatis præstanda.

egi ad corruptionem communium legum. His solis videlicet conducendis, & emphyteusi dandis rebus, quascumque putant tali aliquo egere.

C A P. X.

De administratore qui rem ecclesiæ alienavit.

SI tamen voluerint quædam sub propria gubernatione habere Deo amabiles œconomi, aut aliorum præsules collegiorum: nulli eorum qui in potentatu sunt, neque secundum sacram pragmaticam formam licentiam esse, cogere eos, aut per conductionem, aut per emphyteusim hæc tradere ei qui hoc agit: & sacrilegii (1) subjacere pœnæ, & omnibus mulctis quæ hac nostra lege sacra continentur, & suppliciis.

C A P. XI.

De monasteriis non alienandis.

QUia vero cognovimus aliquod pessimum delictum factum & apud Alexandrinos, & apud Ægyptios, jam autem & in aliis quibusdam imperii locis quosdam præsumere ipsa venerabilia monasteria (2) vendere, aut permutare, aut donare, (in quibus & (3) altare collocatum est, & (4) sacrum (5) exhibitum ministerium, quale moris est in sanctissimis ecclesiis celebrari, sacris quippe lectis (6) scripturis, & sacrosancta & ineffabili communione tradita, & monastica illic facta habitatione) ita ut hæc mutarentur ex sacro & Deo amabili schemate ad privatam mansionem & statum: hæc omnino de cætero fieri prohibemus, nulli hominum permittentes hoc delinquere, sed etiam factum infirmum omnibus declaramus modis, & pretiorum casum imponimus accipientibus: venditorem quoque damnificamus, & rei casu, & pretii amissione, sanctissimæ ecclesiæ ejus loci, & venerabilibus monasteriis hoc tribuentes: quatenus ipsi provideant, ut quod male alienatum est, rursus ad monasticam revocent figuram: neque hypotheca super his valente, sed etiam ipsa infirmanda, et rursus sacro monasterio assignanda.

C A P. XII.

Si sterilis ager ad ecclesiam pervenerit.

SIcut autem damnosas alienationes, prohibemus, sic & damnosas possessiones interdicimus. Multæ enim apud nos motæ sunt quæstiones, ubi quidam minus (7) idonea prædia donaverunt sanctissimis ecclesiis, aut venerabilibus domibus, aut etiam vendiderunt tanquam idonea; cum utique sterilia principio essent, & ex hoc venerabilibus domibus nocuerunt, interdicimus igitur rectoribus venerabilium domorum tale aliquid agere: aut certe cognoscere, quia si non cum omni subtilitate fecerint contractus, sed fœnea (8) quædam possessio aut damnosa detur ecclesiis, aut monasteriis, aut xenodochiis, aut nosocomiis, aut aliis venerabilibus collegiis: contractus quidem pro non facto erit, & recipiet omnino qui dat, quod per circumventionem, & fallaciam datum est. Œconomus autem qui tale aliquid egerit, aut Abbas, aut Xenodochus, aut Nosocomus, aut Ptochotrophus, aut Orphanotrophus, aut Gerontocomus, de suo, ei qui dedit, salvabit ex hoc damnum. Si vero sic causa figuretur, ut etiam aliquod aurum pro hoc detur: & hoc lucrabitur quidem venerabilis domus quæ fœneum (9) aliquod acceperit: qui vero aurum dedit, habebit contra eum qui contractum celebravit, ex hoc actionem, sicut prædiximus.

E P I L O G U S.

Hæc omnino a nobis super ecclesiasticarum, aut omnino ptochicarum (10) rerum alienatione posita sit Lex: Leonis quidem piæ memoriæ sequens constitutionem, & non aliud quidem curans, aliud autem incuratum relinquens: sed in omni terra quam Romanorum continet lex, & catholicæ ecclesiæ sanctio, hæc extendatur, & determinet quæ sua sunt, & valeat perpetua & custodita, & a sanctissimis Patriarchis uniuscujusque diœcesis, & a Deo amabilibus Metropolitis, & ab aliis Episcopis, & Clericis, & Œconomis, & Abbatibus, & Xenodochis, & Nosocomis, & Brephotrophis, & Gerontocomis, & Orphanotrophis, & omnibus similiter rectoribus aliquorum sanctorum collegiorum: omnibus imponens proprium robur: & licentiam præbens volenti denuntiare quæ delinquuntur. *Laudabilis enim hujusmodi est, & calumniatoris* (11) *effugiet nomen, qui causam contra legem factam redarguit, auctor pietatis & utilitatis sacris domibus factus.* † Servabunt autem eam nihilominus & nostræ reipublicæ judices majores & minores, civile & militares: & præcipue per omnes diœceses constituti gloriosissimi Præfecti sacrorum prætoriorum: & medias (12) habentes administrationes, quos *spectabiles* vocant: dicimus autem Augustales, & proconsulares, & spectabiles comites, & alios Orientis, & qui post illos sunt magistratus, hoc est provinciarum consulares sive præsides constituti, atque defensores civitatum: & similiter omne civile & militare & publicum auxilium, hanc nostram legem, tanquam in communi utilitate, & pro totius terræ pietate positam servet: & prævaricatores subdat pœnis quas primitus diximus. †† Si quid autem de conditionibus ecclesiasticarum rerum aut in aliis capitulis sancimus, aut a prioribus nostris sancitum est: maneat hoc in propria firmitate: neque ex præsenti sacra nostra constitutione novandum: alia enim omnia manere in propriis terminis sinimus: nisi tamen aliquid de iis habeat quæ hic constituimus: cum sufficiat pro omnibus hæc lex super id quod a Leone piæ memoriæ factum est, omnem adversus ptochicas res auferre alienationis occasionem. † Tua igitur beatitudo, & qui post illam in pontificalibus sedibus fuerint, quæ a nobis disposita sunt, operi effectuique tradere festinet. Divinitas te servet per multos annos, sancte ac religiosissime pater. Dat. 16. Kal. Maii, *Constantinop.* BELISARIO V. C. CONS.

T I T. II.

UT (13) JUDICES (14) SINE QUOQUO SUFFRAGIO (15) FIANT.

NOVELLA CONSTIT. VIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto præt. iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

OMnes nobis dies ac noctes contingit cum omni lucubratione & cogitatione degere semper volentibus ut aliquid utile, & placens Deo a nobis collatoribus præbeatur, & non in vano vigilias ducimus: sed in ejusmodi eas expendimus consilia, pernoctantes, & noctibus sub æqualitate dierum utentes: ut nostri subjecti sub omni quiete consistant, solicitudine liberati: nobis in nosmetipsos pro omnibus cogitationem suscipientibus; per omnem namque curiositatem & inquisitionem subtilem discutimus, illa agere quærentes: quæ utilitatem nostris subjectis introducendo, omni eos onere liberent, & omni damno extrinsecus illato citra publicum censum & justam legitimamque collationem. Invenimus enim plurimam ingressam causis injustitiam: & hanc non olim, sed ex quibusdam temporibus violenter accessisse, & omnes nostros subjectos ad inopiam compulisse, ut ad novissimam ipsi penuriam devenire fluctuarentur & neque consueta & legitima tributa, & pro veritate pias functiones secundum publicum censum possint sine maxima necessitate persolvere. Quomodo enim valerent collatores, cum ex aliquo tempore imperatores semper aliquid lucrari ex proventu judicum cogitarent, & merito hos sequerentur etiam gloriosissimi præfecti, ex hoc injustitia, damnis extrinsecus illatis, solennibus piis collationibus sufficere? § 1 Cogitatio igitur nobis facta est, quod agentes omnia quæcunque in nostris provinciis sunt: uno actu communi ad meliora migraremus. Hoc enim omnino eventurum credimus si præsides gentium quicunque civiles administrationes provinciarum habent, *puris* (16) procuremus uti *manibus*, & ab omni abstinere acceptione, pro illis solis contentos eis, quæ a fisco dantur. Quod non aliter fiet, nisi & ipsi cingula sine mercede percipiant nihil omnino dantes nec occasione suffragiorum, neque iis qui cingula habent, nec alii omnium ulli. Consideravimus enim, quia licet quæstus immodicus imminuitur imperio, attamen nostri subjecti incrementum maximum percipient, si indemnes a judicibus conserventur: & *imperium & fiscus abundabit utens subjectis locupletibus* (17): & uno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit ubertas. An certe non omnibus manifestum est, quoniam qui (18) aurum dat, & ita administrationem emit: non dat hoc solum quantum occasione adinventum est suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus aut sordentibus? & sic *uno* (19) *principio illicite dare plurimas necesse est manus circumire eum qui donationem facit*: & hoc non de suo forte præbere, sed mutuatum, & ut mutuare possit, damnificatum, & computare apud se, quia convenit eum tantum ex provincia recipere, quatenus liberet et quidem debitas sortes & usuras, & damna pro ipsis omnino: computabit autem & in medio expensas largiores, item & judici & qui circa ipsum sunt, convenientes: & quendam etiam sibimet recondet quæstum in tempore sequenti, in quo forte non administrabit. Quapropter ejus quod ab eo datum est, triplum, magis autem, si oportet verius dici, decuplum erit, quod a subjectis nostris exigetur. & ex hoc etiam fiscus imminuitur: nam ea quæ oportebit in fiscum (20) inferri, eo quod administrationem habet puris utentem manibus hoc ad propriam utilitatem redigens qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius quæ per ipsum agitur, nobis reputat & quanta impie talia fiunt, ut horum furtorum merito reddat occasionem? Administrationes omnesque habentes provinciales, ad hanc acceptionem respicientes, multos quidem reorum dimittunt, vendentes (21) eis delictum: plurimos autem innoxiorum condemnant, ut noxiis præstent, & hoc non solum in pecuniariis causis agitur, sed & in criminalibus (22), ubi de anima (23) est periculum: fugaque fiunt ex provinciis, & confluunt huc omnes ingemiscentes sacerdotes, & curiales, et officiales et possessores, et populi, et agricolæ, judicum furta merito et injustitias accusantes: et hæc non fiunt sola, sed etiam civitatum seditiones, et publicæ turbæ plerumque pecuniæ causa fiunt atque sedantur: et omnino una quædam est hæc omnium occasio malorum: et accipere (24) suffragium a judicibus, totius nequitiæ est principium, et terminus est quoque hoc sacrorum eloquiorum mirabile et verum, quod avaritia (25) omnium sit mater malorum: maxime quando non privatorum, sed judicum inhæret animabus. Quis enim sine periculo non furetur? quia non latrocinabitur sine reatu ad administratorem respiciens? Illum namque videns (26) omnia auro vendentem, et præsumens, quia quicquid egerit

(1) Restrictum in perniciem Ecclesiæ qui impetrat, sacrilegii tenetur. (2) Nov. 120. c. 6. § 1. (3) [illegible] (4) [illegible] Antecessor Missam interpretatur hoc loco & Novell. 59. [illegible] (5) Sacrum ministerium [illegible] (6) In [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) [illegible] (10) Ptochica [illegible] quæ ad pauperes pertinent. (11) Calumniator non videtur [illegible] (12) Spectabilem [illegible] [illegible]

egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet: hinc homicidium, & adulterium, & invasiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confusio, & contemptus legum & judicum, omnibus hæc venalia proposita esse putantibus, tamquam aliquod vilium mancipiorum. Sed neque fufficimus considerare & exponere quanta ex furto provincialium judicum fiunt pessima: nullo (1) eos præsumente cum fiducia redarguere; cum illi repente se emisse cingula pronuncient.

C A P. I.

De Magistratibus sine suffragii datione creandis.

HÆc omnia apud nos cogitantes, & hic quoque participem (2) consilii sumentes eam, quæ a Deo data est nobis reverendissimam conjugem, & tuæ celsitudini causam communicantes, & quædam etiam a tuo sumentes consilio, ad hanc sacram venimus legem per quam sancimus, neque (3) proconsulariatu ullam, neque hactenus vocitatam vicariam, neque comitem Orientis, neque aliam quamlibet administrationem, neque proconsularem, neque præsidalem, (quas consulares & correctivas vocant) quarum expressim meminit subjecta huic sacræ legi nostræ descriptio, quasque solas sub hac lege ducimus dare aliquod suffragium neque pro administratione quemlibet donationem, neque judici ulli, neque horum qui circa administrationem sunt alicui, neque alteri per occasione patrocinii: sed gratis quidem sumere administrationes: pauca vero præbere occasione eorum, quæ pro singulis dantur codicillis & chartis (4), quam subjecimus etiam descriptionem (5) huic sacræ nostræ legi, declarantem quid compeþat unamquamque administrationem nostram præbere in sacro nostro laterculo, aut in foro tuæ celsitudinis occasionem codicillorum, aut præceptorum: unde & illud abbreviatum est, ne præstet illi maximum damnum.

C A P. II.

De vicario Asianæ & præside Phrygiæ (6) in comitis Phrygiæ Pacatianæ nomen translatis.

ILlud tamen decernimus, oportere *vicarium* (7) *Asianæ*, qui est quoque judex Pacatianæ Phrygiæ, non ulterius quidem ita nuncupari, sed de cætero *comitem Phrygiæ Pacatianæ* nominari: & percipere de fisco quæ etiam nunc occasione annonarum & capitum pro utraque administratione percipiebat, nihil horum imminuto; non autem duobus officiis uti: sed permixtum & judicis & vicarii unum esse, comitianum existens & nominatum: periculo functionum publicarum & ei & omnibus similiter imminente: utpote uno officio constituto, non dividendo penitus, sed per unam continuationem militantibus universis: quod accidet quidem propter duplex periculum, annonas, & capita: quæ utraque pridem percipiebat officium: non tamen in altera quadam administratione pridem quidem vicarium, nunc autem spectabilem comitem in Pacatiana Phrygia, non habentem penitus ullum participium in aliis Asianæ provinciæ diœcesibus (8): sed habeatem quidem spectabilis comitis Pacatianæ Phrygiæ cognominationem, contentum vero in sola Pacatiana, sicut prædiximus, Phrygia.

C A P. III.

De vicario Ponticæ sublato (9) & in comitis Galatiæ primæ nomen translato (10).

HOc autem ipsum & in alterutro pridem *vicario* definivimus: dicimus autem eum qui est in Pontica (11) diœcesi, ut non duo consistant de cætero: sed unus *Comes* quidem *Galatiæ* (12) *primæ* nominandus, & habiturus etiam super milites potestatem, sicut habet & *nunc*: & utriusque cinguli percepturus annonas, non tamen foris primam Galatiam: nullam etenim ei aliam penitus damus habere potestatem in *ulla Pontica* regione, sed in sola *Galatia prima*, officio quidem miscendo, & secundum unam (sicut dictum est) intelligendo & numerando conjunctionem, comitiano existente & nominando: nulloque penitus eorum ad alios habente aliquam differentiam: sed unum esse officium sub uno judice unius provinciæ positum: omni simili officio una cum suo judice circa fiscalia periculum sustinente.

C A P. IV.

Ut nulli judicum liceat mittere vicarios.

NUlli (13) quoque judici (14) penitus concedimus neque civili neque militari mittere per civitates provinciæ quibus præsidet, eos, qui vocantur *loci servatores*, scientibus (15), quia si quid tale fecerint, ipsi cadent administratione, præsumentes alios in suum officium elevare (16).

C A P. V.

Ut Comitis orientis & præsidis Antiochiæ officium misceatur.

HOc autem ipsum (17) dicimus et in clarissimo comite Orientis (18), et clarissimo judice: et illic enim unam administrationem utramque facimus, habentem quidem et spectabilis comitis Orientis nomen: officia vero uno præsidente comitiano existente et nominando: et primæ solius *Syriæ*, & *Syriensis* (19) *præsidente*, et utriusque administrationis annonas habente, æqualem namque vicariis illum ponimus, ut et ipse cum subjecto sibi officio periculum habeat, et pro fiscalium exactione, et pro civili et publica disciplina.

C A P. VI.

Ut omnes privati præsidibus subjaceant, & executores quoque urbis Constantinopolitanæ.

VOlumus autem omnibus judicibus (20) nostrarum provinciarum omnes subdi: privatos (21) quidem secundum quod singuli proprium præmium est, in omnibus causis (22), et universis pecuniariis et criminalibus occasionibus. Qui vero in militiis constituti sunt (et propriis judicibus deputati) etiam istos nihilominus occasione fiscalium et criminalium subdi omnibus eis modis. Sed etiam eos qui hinc (23) descendunt, et ex quolibet foro, qui quascunque exequuntur sententias, licet provinciarum judicibus non sinere amplius aliquid quam sacra nostra constitutione dispositum est, percipere (24) sportularum: scientibus quia si hoc neglexerint, omne damnum ex hoc postrit collatoribus illatum, ipsi persolvent. † Damus autem licentiam eis et referre de eo non solum ad judices, a quibus sunt missi, sed etiam ad nos ipsos: ut nos hanc agnoscentes causam competenter coæquemur.

† Si autem ipsi aliquos invenerint propter dignitatis et cinguli (25) supercilium nostris collatoribus violentias irrogantes, licentiam eis demus etiam examinare violentias, et tales inventos privare (26) cingulo: et nostrum ordinem in provinciis adimplere: hoc quod etiam veteribus dictum est legibus. Sicut enim eos omni injusto lucro prohibemus: ita etiam pure cingulis utentes, omni honore et reverentia et honestate frui sancimus.

C A P. VII.

De jurejurando a præsidibus præstando, quod pecuniam nec nomine quidem suffragii dederint.

SIc igitur a nobis cingulis (27) discretis, convenit eum qui sic acceperit administrationem, cum Dei memoria, coram (28) nobis, aut si non vacat, coram tua celsitudine, et qui tuam rexerint sedem, et qui semper fuerit gloriosissimo comite sacrarum nostrarum largitionum, et gloriosissimo quæstore sacri nostri palatii, et gloriosissimo comite ubique sacrarum nostrarum privatarum rerum, præsente quoque et per tempora magnificentissimo chartulario (29) sacrorum nostrorum cubiculorum, qui codicillis his apud nos ministret, jusjurandum dare, *nihil penitus nec quodlibet se præbere, neque occasione suffragii* (30), *neque patrocinii, & neque promittere, & neque de provincia prorsus dirigere, neque gloriosissimis præfectis, neque aliis cingula habentibus, neque iis qui circa eos constituti sunt, nec alteri cuilibet per occasionem patrocinii; sed sicut sine suffragio* (31) *accepit administrationem, a publico percepturus annonas*; (has enim sola accipere eum sinimus) *sic eam puris custodire manibus Deo & nobis pro ea redditurus rationem*.

† Scias enim tua celsitudo, et qui post te easdem conscenderint sedes: quia sive ipsi præsumpserint accipere quicquam ab iis, qui ad prædictas administrationes accedunt, sive proceres, ipsi, sive etiam officium tuum, ultra ea quæ occasione consuetudinum (32) a nobis eis definita sunt: quæ scilicet sufficere sola putantes, dari decrevimus: non (33) in parvis pœnam fieri; sed maximi quidem judices accipere aliquid præsumentes ab iis, qui ad administrationes accedunt, aut etiam permittentes suum officium (34) tale aliquid agere, et nunciatum non emendantes; non solum quadruplum reddent totius quantum perceperunt, sed etiam magnam indignationem sustinebunt, et cinguli periculum formidabunt; et qui circa eos sunt, et obediens eis officium, si amplius aliquid quam a nobis concessum est, tentaverint accipere, ipsi quoque subjicientur damnis quadruplæ redditionis, et cadent etiam substantia et (35) cingulo; insuper et suppliciis subjacebunt quæ conveniunt delictis eorum.

C A P. VIII.

Ut præsides (36) tributorum exactioni diligenter incumbant.

EOs autem qui ita sine mercede sumunt administrationes, præ omnibus studium habere decet fiscalia (37) vigilanter inspicere, et indevotos quidem et egentes necessitate, cum omni exigere fortitudine, in nullo fixos, neque pro hoc ipso lucrum aliquod omnino considerantes: devotis autem paternæ se exhibere: deinde nostros subjectos reservare undique sine violentia, nihil ab ullo eorum percipientes: sed æqui sint in judiciis; æqui vero in publicis disciplinis: exequentes quoque delicta, innoxios quidem undique custodientes eos, qui puri sunt: reis autem pœnam imponentes secundum (38) legem: et ita præsidentes collatoribus, tanquam (39) patres filiis: diligentes quidem eos qui sunt innocentes: qui vero rei monstrantur, castigantes ac punientes: omnemque justitiam in publicis et privatis documentis eis servantes; et non ipsi,

---

(1) Provinciales non sunt auso sine præsides audent accusare. (2) Imperatoris consilium suum ab uxore Augusta. id est, Imperatrices sic a principe in consilium adsumi. jus receptum est & antiquum. Sic Octavius Augustus Liviæ uxoris consilium saluberrimum admisit apud Senecam 1. de clementia 9. (3) Omnes magistratus sine pecunia creandi. Jul. (4) Chartiaticum est, quod pro chartis datur. (5) Whitlia quid, vide infr. h. t. (6) Novell. 145. (7) Quatuor olim fuerant vicarii in oriente Asianæ diœceseos, ut hic, Pontica, Thraciæ, Macedoniæ. l. ult. C. de divers. off. & appell. judic. Erat & etiam Phrygiæ Pacatianæ. Ex vicario Asianæ & præside Phrygiæ Pacatianæ, fit hic comes Phrygiæ Pacatianæ, qui in ea tantum provincia jurisdictionem habet, non in universum tractum Asianum. (8) Diœceses provinciæ. (9) Postea hic vicarius restitutus Edicto 8. (10) Cum antea fuisset vicarius Ponticæ & consularis Galatiæ primæ, pro utroque unus constituitur, Comes Galatiæ primæ, qui in ea tantum, non in cæteris provinciis Pontici tractus jurisdictionem exerceat, sed Edicto 8. restituitur vicarius Ponticæ. (12) Galatia a Gallis dicta, Stephanus lib. de urbibus, γαλατία, eadem & Gallogræcia, vid. Justinum 25. (13) Hic derogatur titulo de officio ejus, qui vicem alicujus judicis obtinet. (14) Præsidi provinciæ. Idem dicendum de defensore civitatis, cui non licet vicarium constituere. (15) Τοὺς [illegible] seu vicarios. Julian. Nov. 18. [illegible] Hi in singulis municipiis absentium vicem sustinent. Dalecati plerumque sequuntur præsides, ut legati proconsules. Vicariis munus erat exequi sententias præsidum, l. 9. C. de off. rect. qui [illegible] jure gladii. Nov. 190. [illegible] (16) Cur ita? quia in singulis civitatibus defensores civitatum præsidum vice funguntur. (17) Quod dicitur dictum de vicario Africæ & præside Phrygiæ, cap. 2. de vicario Ponticæ, c. 3. supra. (18) Pro Comite Orientis & consulari sive præside Syriæ, l. 9. C. de off. comit. Orient. constituitur hic Comes, qui in Syria prima tantum administrationem habet. De antiquo jure Comitis Orientis vid. Cuj. 8. obs. 19. (19) Καὶ τῆς [illegible], Scrimg. καὶ τῆς Κοιλ[illegible] Haloandri Græca editio: & Cyrenensis, Hal. Latina editio. Quilistica, Julian. Cyrrhestica, Cujac. 9. obs. 21. Cic. 5. ad Attic. 18. Hodie in Cyrrhestica, quæ Syriæ pars proxima est. (20) Præsidibus. (21) Ἰδιώτας, plebeios paganos, ut sit sensus, Præsides jurisdictionem habere in paganos omnibus in causis: in milites, in causis tributorum tantum & similibus [illegible] &c. (22) Κατὰ [illegible] ἀρχὰς ἴδιον, Scrimg. prout jurisdictionis proprium est. Hal. (23) Militaribus, vid. tit. C. de off. militarium judicum. (23) Id est, ex urbe Constantinopoli in provinciis magistratuum & præfectorum intelligit. (24) Adde Novell. 17. c. 3. Nov. 82. [illegible] (25) Id est, administrationis. (26) Privare cingulo, est privare dignitate & administratione. Cingulum enim pro administratione sumitur, l. 2. C. ne dignit. ordo. & infr. cingula discernere c. 7. (27) Cingula Græci vetant ἀρχὰς magistratus a Juliano dicuntur. (28) Jurare coram quem magistratum ei fieri soleant. (29) Chartularium sacrorum cubiculorum obferva, duplex cubiculum fuit Augusti & Augustæ. (30) Jurament a magistratum initurus præstandi formulam observa, adde Novel. [illegible] Cassiod. [illegible] Goth. Vid. Cicer. ep. 1. & Cassiod. l. 9. var. 4. & C. Tacit. Ann. l. 4. Quibus adde, quæ de nostris & aliorum moribus notavimus, conf. furent. l. 4. cap. 14. num. 1. & seq. & 4. (31) Cap. 1. supr. h. t. (32) Id est pretia consuetudinis a principe definitas, Consuetudo, l'ordinaire. (33) Id est, pœna non levis indicitur. (34) Id est, sous officiers, officiers. (35) Καὶ ἀνάγκης, καὶ ζώνης. (36) Novell. 17. c. 2. Edictum 4. c. 2. §. 2. (37) Ἀπαιτήσεις, Scrimg. exactiones tributorum, Julian. (38) Parum ex legibus servanda. (39) Judicis munus, præsidere & se gerere ad instar patris erga filios, cap. 10. infr.

ipsi soli hoc agentes, sed etiam semper consiliarium (1) talem sumentes, & qui circa eos sunt omnes, ut non videantur illi quidem veluti innoxii esse, per alios autem delinquant atque furentur: hoc quod magis turpe est, ut & participes (2) injustitiarum fiumant. Ideoque licebit tuæ celsitudini honestiorum quosdam ad administrationes dirigere, & scientium tributa fiscalia: curialium quippe & aliarum personarum expertimentorum sui dantium bonum, & ad magistratus opportunorum. Quis enim non diligat eum, & honestate compleri magne putet, si nostro decreto judicioque tui culminis ad cingulum veniat, testimonium quidem habens, quia sit optimus, gratis vero eum suscipiens: non vacans omnino per provincias ulli pravitati, nec quemadmodum quod (3) dedit congreget, nec unde colligat aurum, sed ut hoc solum habeat studium, Deo nobisque semetipsum commendare, & gloria frui optima, & recompensationem sperare præcipuam. §. 1. Si quis autem præter hoc aliquid egerit, & donec in administratione est judex, forti reus appareat, & probetur aut aurum dans ut (4) accipiat administrationem, aut accipiens ex administratione, (utrumque (5) enim similiter noxium est) sciat quia & confiscationem & exilium sustinebit, & in corpus verbera atque supplicium. Ipsum quoque qui acceperit ab eo (sicut prædiximus) malis subjiciemus maximis, puras (6) enim exigimus esse provincialibus judicibus manus: ut collatores custodiamus. Et istæ quidem tam ex legibus quam ex administrationibus imminebunt pœnæ iis qui in prædictis administrationibus sunt, si tale aliquid egerint. Damus autem provincialibus licentiam, si quid apud provinciam injustum, qui administrationem habet, egerit: vel si damnis aliquibus aut calumniis subdat nostros collatores: ut Deo amabiles episcopi & provinciæ primates, preces ad nos dirigant, exponentes cingulum habentis delicta, nos enim hæc agnoscentes dirigemus in provinciam hoc examinaturum (7), quatenus ipse ubi injustitiam fecit, illic (8) quoque pœnas subeat (9) delictorum: ut neque alter quispiam tale aliquid agere præsumat, ad exemplum (10) respiciens.

C A P. IX.

Ut præsides quinquaginta (11) dies faciant in provincia sua, postquam eis successum est.

NEcessitatem (12) habente eo qui administrationem rexit, secundum priores constitutiones, dum deposuerit fasces, dies quinquaginta (13) in provincia commorari, publice se monstrantem, & ab omnibus suscipientem conventiones, si tamen ante completos quinquaginta dies, fugiens capiatur velut aliquod inhonestissimorum mancipiorum; damus licentiam collatoribus detinere eum in provincia: & omne quod dederunt ei occasione furti, hoc exigere, præsente tamen Deo amabili episcopo, & causam ex suo scripto examinante, donec reddat omne quicquid furatus ostenditur, sed etiam ipsos provinciales, si senserint administratorum furtum, licentiam habere, magis autem necessitatem, hæc referre nobis: ut cognoscentes quia omnino auro vendidit justitiam, prædictis eum subjiciamus pœnis, super quod etiam cœlestibus suppliciis reus erit, transcendens jusjurandum in quo accepetit administrationem. Si autem voluerit ex quacunque causa non completis quinquaginta diebus ex provincia fugere: tunc comprehensus ubicumque degere videtur, revocabitur quidem in provinciam in qua administrabat: omne vero quod inventus fuerit accepisse, restituet in quadruplum.

C A P. X.

Ut omnes provinciales præsidibus suis debitum honorem & solitas acclamationes deferant.

ILlud videlicet observandum, nullam esse nostris subjectis licentiam in (14) alio quodam præter furtum hoc circa judices agere. Non enim si videatur vehementissimus indevotis propter fiscalium exactionem, aut propter delictorum executionem, dabimus subjectis agere aliquid adversus eum. Ex diverso autem etiam pœnis eos omnium amarissimis subjugamus, si eos qui puris usi sunt manibus, & fiscalium exactionem cum omni desulerint subtilitate, postea deponentes administrationem injuriari præsumpserint, & non cum omni favore post legitimum tempus provincias relinquentes deduxerint. Oportet enim eos qui post hanc legem nostram faciendi sunt clarissimos subjectarum provinciarum judices, considerare quanta quidem perfruentur gloria tales apparentes: quantis autem sint incursuri difficultatibus, legem hanc solvere quantum ad se præsumentes. Erit enim absurdum, si eos quidem qui in vilibus capiuntur furtis, ipsi torquebunt, & non primitus quiescant donec reddant furta: ipsi autem innoxii manserint in maximis constituti furtis, & neque apud subjectos erubescentes exemplum, cum liceat sic honestis & liberis & undique laudandis ostendi, & a nobis habere testimonium & spem. §. 1. Non sinimus autem nec spectabilibus judicibus, nec alteri alicui quamlibet eis oppressionem aut injustitiam inferre, aut civilibus omnino causis communicare: ut & nos eis honestatem servemus, & illi puritatem nobis devotionemque restituant. Sciant enim omnes subjecti, quia propter eorum utilitatem, & undique eorum indemnitatem, et ut per omnem agantur quietem, et non cogantur provincias (15) relinquere, et in peregrinis affligi, propterea præsentem legem scripsimus, Deo eam voventes, et præsentibus (16) venerabilibus maximæ (17) ejus communionis festivitatis diebus, ut (18 omnibus liceat partes suscipere magis judices, quam fures et sollicitatores, et eorum substantiis insidiantes. §. 2. Oportet quoque (19) vos nostros subjectos scientes quantam vestri posuimus providentiam, cum omni devotione publica, sine imminutione tributa persolvere: & neque administratorum egere necessitate, sed ita devotos vosmetipsos præbere, ut nobismetipsis ostendatur operibus, quia & ipsi pro hujusmodi clementia propriam nobis devotionem restituetis & merito habebitis omnem a judicibus occasione devotionis favorem & providentiam: illud scientes, quia judicibus imminet undique fiscalium periculum, & manifestum est, quia proprio suo periculo administrationes assumunt, & hæc agnoscentes, & omnimodo evitare indevotionem (20), & nolite vestras voluntates ita præbere inobedientes, quatenus eorum præsidum egeatis vehementia, quam necessarium est eos assumere propter inevitabilem (21) fiscalium exactionem: scientibus vobis nostris subjectis, quia militares (22) expensæ, & hostium incursiones multa egent diligentia, & non possunt citra (23) pecunias hæc agi, causa videlicet nullam recipiente dilationem, neque nobis concedentibus despici Romanorum terram diminutam, qui & Libyam omnem reparavimus (24), & Vandalos (25) in servitutem redegimus, & plurima adhuc, & majora horum speramus a Deo percipere & agere, pro quibus competens est fiscalia tributa sine (26) imminutione & devote & secundum definita exigi tempore. Quapropter si vos quidem devote occurratis judicibus, illi vero facilem & (27) præparatam fiscalium illationem in vos exhibuerint: & judicum laudabimus studium & vestram approbabimus voluntatem, & undique una quædam erit optima consonaque præsidentium, & quibus præsident, congruentia magna.

C A P. XI.

Ut omnes Deo gratias agant hujus legis latæ gratia.

ITaque Deo & salvatori nostro Jesu Christo omnes similiter offerant hymnos pro hac lege, quæ eis dabit & patrias habitare caute, & proprias facultates habere firmissime, & judicum frui justitia. Nam & nos propterea eam posuimus: ut & justitiam, quæ in lege (28) est, valeamus domino Deo vovere, & nosmetipsos & nostrum commendare imperium, & non videamur despicere homines oppressos, quos nobis tradidit Deus; ut eis per omnia parcamus, ejus sequentes benignitatem. Ideoque quantum ad nos conferetur (29) hæc lex Deo: eo quod nihil in mentem nostram veniens boni pro tuitione subjectorum relinquimus. Volentes enim inhonesta hæc & servilia (30) furta perimere, & nostros subjectos in quiete a provincialibus judicibus conservare: propterea festinavimus gratis (31) administrationes eis dare: ut nec ipsis liceat delinquere, & abripere subjectis, quorum causa omnem perferimus laborem, dedignantes (32) imitari eos, qui ante (33) nos imperaverunt, qui pecuniis (34) ordinabant administrationes: sibimetipsis auferentes licentiam administratoribus nocentibus increpandi juste, & ipsi ea quæ percipiebant, celando, justi putati & proprios collatores propter hoc abripere a malis judicibus non valentes: unde nec ipsis judicibus increpare poterant agere caste, occasione prædictæ causæ. Nos autem sufficientem imperio quæstum esse putamus, ut collatores sola fiscalia conferant tributa, & nihil aliud exteriosecus quæratur, quod subjectis omnem commoveat vitam.

C A P. XII.

In quibus causis a præsides detenti, fori præscriptionem non habeant.

QUod autem primitus a nobis dictum est adhuc majori opere, & subtiliori complecti existimavimus legislatione, quatenus nostra intentio omnibus fiat aperta. Sancimus enim clarissimos subjectarum provinciarum administratores citra omne factos pecuniarum suffragium (35), & ab his dati jurejurandi (36) memores, habere, & hanc a nobis licentiam, ut nulla sit ulli apud eos penitus fori (37) præscriptio, neque in iis quæ committuntur ab aliquibus violentiis, neque in criminibus, & quæ hinc oriuntur læsionibus, neque in seditionibus publicis, neque in publicorum tributorum exactionibus: sed omnes similiter subjacere horum jurisdictioni, non expectantes neque præcepta suscipere a judicibus, quibus subjecti sunt, neque nutriri ad eos, sed contentos esse hac nostra lege, per quam omnem eis potestatem præbemus: nemine licentiam habente penitus in prædictis causis neque privilegio uti quolibet, neque ex hoc sibimet imperare, ut delinquat innoxie. Non enim qui omni abstinent acceptione (38) judicet, aliud quiddam Dei, & legis nostroque præponent timori: sed ad illum respicientes servabunt subjectis justitiam, omnia secundum nostras judicantes, & agentes leges. §. 1. Quia enim milites, & hujusmodi in provinciis constitutos eis subjicimus: neque in hoc egebunt præcepto cujuspiam proprio aut a nobis, aut a nostris judicibus, sed præsenti lege utentur, & hanc eis ostendent, ut auxilientur (39) eis utentibus judiciali fiducia, scientibus quia nisi hæc egerint, & emolumentorum & militiæ sustinebunt casum, & in corpus periculum patientur: ut nobis nullo alio penitus opus sit judice, & aut latronum insecutores (40), aut appellatos violentiarum (41) inhibitores, magis autem fures aut violentos mittere occasione quidem quasi rationabili utentur, ipsos autem omnium pessima facientes. Cum enim judices provinciarum uniuscujusque maximorum judicum compleant officium, & pro omni alio cingulo provinciis sufficiant, & ad ea quæ ex nostris legibus super eis decreta sunt: quis præsumat, aut fori præscriptione, aut hujusmodi aliquo apud eos uti?

C A P. XIII.

De latrunculatoribus (42) & viocolytis, & aphoplistis.

INterdicimus autem & gloriosissimo magistro militum Orientis & omnibus

---

(1) Πάρεδρον, id est, assessorem, Julian. (2) Particeps delicti puniendus. (3) Vid. in principio supr. h. t. (4) [illegible] (5) l. ult. Cod. ad leg. Jul. repetund. Sic episcopus qui suffragium dedit & qui accepit, puniuntur pari pœna, §. 27. C. de episcop. (6) Καθαρὰς, non corruptas. Cruenta mente, pura manu, [illegible] Florid. (7) Ἐξετάζοντα, anquæsitor. (8) Nov. [illegible] c. 1. vid. l. 18 §. [illegible] ff. de [illegible]. (9) Etiam durante magistratu, vid. [illegible]. (10) Exemplo peccari solet. (11) Vid. Nov. 161. cap. 1. (12) Hanc sumpta est Authentica [illegible] Cod. ut omnes judices. (13) Novell. [illegible] l. 3. C. ut omnes judic. tam civil. quam crim. l. 1. C. de adsessorib. l. 3. C. de [illegible] l. ult. C. de [illegible] hoc spatio temporis [illegible] l. 33. ff. de [illegible] (14) [illegible] Licentia illa, de qua dictum cap. 9. supra provincialibus data est, si de furto arguere præsidem voluerint, in aliis causis ante dicta observatio cessat, Jul. (15) Facit l. 6. §. 1. ff. de off. præsid. (16) Id est, in Carnibus. (17) Τῆς μεγάλης [illegible]. (18) Id est, id studemus hac lege perficere, ut judices provincialibus sint parentum loco a. b. supr. h. t. (19) Id est, oportet vicissim vos (qui nobis estis subjecti) scientes &c. (20) Ἀγνωμοσύνην. (21) Ἀπαραίτητον, id est, inexcusabilem. (22) Militares expensæ moram dilationemve non admittunt, ut [illegible]. (23) Pecunia nervus belli, Leo Novell. 72. in princ. (24) Recuperavimus, vid. l. 1. & 2. C. de off. præf. præt. Afr. (25) Qui Libyam & Carthaginem occupabant. (26) [illegible] (27) Ex [illegible] præsto, & in manu. (28) Divina scil. (29) Imperator hanc constitutionem, Deo consecrat, ut hic: & vovet, c. 10. §. 1. supr. (30) Judicis peculatus, furtum servile. (31) Ut cum ingenium gratis accipiant, dent etiam & conferant suas operas gratis. (32) Pulchrum imperatori, non imitari scelera antecessorum. (33) Ante Justinianum tempore dignitates erant mercales. (34) Ab [illegible] & utile, dignitates pecuniis comparari, dixi in princ. supr. h. t. (35) c. 1. supr. h. t. (36) c. 7. supr. h. t. (37) Nemo in criminali causa, neque in tributorum exactione, neque in populari seditione, præsidi provinciæ objicit fori præscriptionem, Julianus hic, adde l. 3. in fin. ff. de off. præsid. (38) Pecuniæ scil. (39) Un juge peut demander main forte au premier venu, l. qui restituere 40. ff. de rei vind. (40) Vide c. 13. (41) Vide d. c. 13. infr. h. t. (42) Vide Rittershus. in expofit. Novell. part. 23. cap. 2. Aut.

bus nostris judicibus, aut latronum insectatores (1) aut violentiarum (2) inhibitores, aut armatos (3), aut aliquos tales destinare in provincias. Sciant enim qui ad hoc initiati post hanc nostram legem præsumpserint, quoniam capti ab his nostris judicibus provinciarum, & in vincula redigentur, & ad nos causa nuntiata, a nobis summum periculum sustinebunt, & qui hujusmodi eis præcepta tradiderint, triginta librarum auri sustinebunt pœnam: & majorem insuper ac vehementiorem nostram indignationem experientur. Oportet igitur Judices provinciarum nunquam promeritos a nobis potestatem, sic eis uti, ut juste & legitime sint omnibus metuendi: scientes, quia si data a nobis administratione, male & indigne abutantur a nobis concessa sibi licentia, subjacebunt suppliciis, quæ primitus diximus. & donec administrationes habent, hæc perferentes, & dum eas deposuerint, majori adhuc expetientur periculo. Non enim eis damus licentiam ante quam legitimum quinquaginta (4) dierum compleatur tempus, a provincia, in quibus administraverint, discedere, aut per occasionem revocatoriæ (5), aut per occasionem fugæ, aut per ullam quamlibet causam: scientibus (sicut prædiximus) sive ad hanc veniant felicissimam civitatem, sive in quamcunque regionem, ad provinciam denuo revocati, qui præsuarunt, pœnas sustinebunt omnes, quas prius diximus.

C A P. XIV.

Quomodo aut apud quem jurare debent Magistratus, & de exigenda ab his cautione.

Jusjurandum vero debent hoc quidem quod superius diximus (6). Si vero aliquibus in provinciis existentibus mittantur singuli codicilli, & coram Deo amabili Episcopo Metropolitano, & qui in eis primates sunt, jusjurandum subibunt, & ita singuli suscipient actiones, tua quippe celsitudine providente, sive in hac maxima civitate perceperit aliquis administrationem, sive in provincia; ei codicilli ejus transmittantur a tua celsitudine; et ipse qui accepit, cautionem faciat fisco, *De exhibitione inculpabili exactione*, sicut ipse pote prohaveris.

† Posita sit autem lex hæc a nobis, in omnibus administrationibus a nobo ominandis, & ex præsenti tempore sine suffragio percipiendis; nam quæ præcesserunt pridem, positis subjaceant legibus, nulla pœna horum quæ in hac nostra lege determinata sunt, imminente hactenus (7) administrationes habentibus; nisi tamen & ipsi post insinuationem hujus legis furati capiantur.

E p i l o g u s.

† Hæc igitur tua celsitudo universa cognoscens, in omnibus gentibus sub se constitutis fieri manifesta procuret, solenniter præceptis utens apud omnes provinciarum præsides: ut ipsi cognoscentes nostrum circa subjectos studium, et quantam habemus circa ordinationem judicum voluntatem, considerent quanta eis bona participentur (8), neque imperii fiscalitio (9) pro eorum felicitate parcentes. Dat. Belisario præfecto 16. Kal. Maii 535.

Edictum (10) scriptum in omni terra Deo amabilibus archiepiscopis & sanctissimis patriarchis.

Traditæ nobis a Deo reipublicæ curam habentes, et in omni justitia vivere nostros subjectos studentes, subjectam legem conscripsimus: quam et tuæ sanctitati, et per eam omnibus qui tuæ provinciæ sunt, facere manifestam, bene habere putavimus. Tuæ igitur sit reverentiæ et cæterorum hæc custodire: et si quid transcendatur a judicibus, ad nos (11) referre: ut nihil contemnantur horum, quæ sancte et juste a nobis sancita sunt. Sic enim nos quidem nostrorum subjectorum miserati, quoniam supra fiscalium functionum exactionem, etiam maximas sustinent ex furto judicum violentias, propter factas provinciarum venditiones, hæc auferre per subjectam studuimus legem. Vos autem si negligentes non retuleritis, a nobis quidem consecratam Domino Deo rationem reddetis apud eum pro aliorum injustitia, si quod non agnoscentibus nobis damnum apud vos hominibus inferatur: sed oportet præsentes vos provinciis, & pro eis ac reliquis detestantes, manifestos nobis facere & rectos judices, & transcendentes hanc legem nostram, quatenus utrosque cognoscentes hos quidem puniamus, illis autem remuneremus. Cumque lex publice proposita fuerit, & omnibus manifesta: tunc intus (12) recondatur in sanctissima ecclesia cum sacris vasis, ut pote, & ipsa dedicata Deo, & ad salutem ab eo factorum hominum scripta. † Facietis autem melius et illic habitantibus universis hominibus utilius, si eam insculpentes aut tabulis (13) aut lapidibus in porticibus sanctissimæ ecclesiæ describatis, plenam præbentes omnibus eorum quæ sancita sunt lectionem atque possessionem.

C A P. I.

De defensoribus civitatum.

Si vero pro judicum puritate hanc habuimus providentiam: palam est quia multo magis defensoribus non permisimus nec quicquam accipere, nec dare. Dabunt enim concessis sibi præceptis in foro gloriosissimorum præfectorum (si quidem majores (14) sint civitates) sol. IV. (15) si vero minores sint, sol. III. et ultra hæc, nihil. Accipient autem nihil ab illo, si aliquis ex fisco solennis eis quæstus erit, aut si nihil ex fisco percipient: nihil ultra quam sacra nostra statutum est constitutione, percipiant: alioqui si quid accipere capiantur, aut ipsi aut qui vocantur eorum chartularii, aut aliter quispiam qui circa eos sunt: illi quadruplum restituent quod acceperunt, et hac solicitudine repellentur: insuper exilio perpetuo mulctabuntur; et in corpore castigati, reddent provinciam viris bonis pro malis defendendam. Eritis autem et in hoc custodes vos et inhibentes quæ contra hæc fiunt, et insinuantes; ut neque lateat aliquid horum quæ delinquuntur, neque latendo sit impunitum; sed omnis æquitas atque justitia nostris subjectis floreat. Si vero etiam hactenus judices non post insinuationem hujus legis omni abstineant furto; sciant & ipsi hujus legis pœnæ se esse subjectos.

Scriptum est exemplar Edicti Constantinopolitanis habens ita:

Quantam subjectorum posuimus providentiam, ostendit a nobis nuper posita lex, quam ad gloriosissimos nostros præfectos scripsimus. Sed competens est & vos ipsos scire nostram providentiam quam circa omnes homines habemus, & propterea legem ipsam & in edicti proposuimus figuram, ut & vos domino Deo ac Salvatori nostro Jesu Christo, jotte referatis hymnos (16), & nostro imperio, quia omnem pro vestra utilitate perferimus laborem.

Notitia (17) eorum quæ ab unoquoque subditorum administrationum debent præberi circa consuetudinem quantitatis, ab iis qui administrationes habent: nullo præsumente extra ea, quæ subscripta sunt, nequaquam requirere amplius aliquid.

§. 1. A spectabili comite (18) Orientis (sic): in (19) sacro cubiculo, sol. LXIII. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, cum quatuor scriniariis sacri laterculi sol. num. L. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum pro jussione, sol. LXXX.

§. 2. A proconsule Asiæ ita: in sacro nostro cubiculo, sol. num. XIII. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum cum quatuor scriniis sacri laterculi, sol. n. XL. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum pro jussione, sol. n. XXXX.

§. 3. A spectabili comite (20) Phrygiæ Pacatianæ ita: Chartolariis tribus sacri nostri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. n. XXIV. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. L.

§. 4. A spectabili comite (21) Galatiæ primæ ita: Spectabilibus tribus chartolariis sacri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. n. XXIII. ejus adjutori, sol. n. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. L.

§. 5. A vicario Longimuri (22) ita: Spectabilibus tribus chartolariis sacri cubiculi, sol. n. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, sol. n. XL.

Et quæcunque administrationes consolariæ sunt. (IX).

§. 6. A judice (23) Palestinæ (24) primæ ita: Spectabilibus tribus chartolariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. officio gloriosissimorum præfectorum prætoriorum, pro jussione, solid. n. XL.

§. 7. A Præside Palæstinæ secundæ sic (25): Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 8. A præside Phœniciæ maritimæ sic: spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 9. A præside Syriæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 10. A præside Theodoriadis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 11. A præside Osdroënæ sic (26): Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 12. A præside Ciliciæ (27) primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 13. A præside Cypri (28) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 14. A præside Pamphyliæ (29) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 15. A præside Bithyniæ (30) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. XXIV. ejus adjutori, sol. III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. XL.

§. 16. A præside Hellesponti sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. IX. primicerio clarissimorum tribunorum notario-

rum

(1) [illegible] ut Novell. 128. c. 22. 134. c. 2. latrunculatores, Julian.

(2) [illegible]. Id est, qui vim, impressionem, & depredationem agunt. Vale olim specialis [illegible] in Phrygia utraque, Pisidia, Lycaonia, & Lydia. (3) [illegible] Novell. 127. [illegible] [illegible] Julian. [illegible] Novell. de [illegible] illud [illegible] provinciales [illegible] C. de [illegible]. (4) Vide c. [illegible] supr. h. t. (5) Concessa scil. a principe. (6) C. 7. supr. h. t. (7) Leges non trahuntur ad præterita. [illegible] C. de [illegible]. (8) [illegible] (9) [illegible] [illegible] Id est, cum neque regia familia ([illegible] eorum utilitatem) pepercerimus. [illegible] provinciarum, qui velut imperii regnique familiæ [illegible] ac ministrant, [illegible] provinciæ tuto sint & quietæ. (10) Vide [illegible]. (11) [illegible] referre ad principem, si quid magistratus delinquant. (12) Leges secundi [illegible] sublatæ in ecclesiis reconditæ. Nota & adde l. 4. in fin. ff. familiæ. (13) Leges interdum insculptæ tabulis & lapidibus in porticibus Ecclesiæ, ut hic: facit l. 2. § 4. ff. de origin. jur. Interdum etiam lectæ in Ecclesiis, l. 20. in fin. C. Theod. de [illegible]. (14) De majoribus & minoribus civitatibus alias dixi. (15) Julianus legisse videtur 60. & deinde in hac lege 40 vel 60. (16) C. 11. supr. h. t. (17) Adde & alio l. 1. 2. C. de off. præf. præt. vide & aliam in l. 12. §. 1. C. de prox. sacr. scrin. (18) Supr. cap. 1. (19) [illegible] (20) Cap. 2. supr. h. t. (21) Cap. 3. supr. h. t. (22) [illegible] seu Thraciarum, vid. Nov. 26. (23) [illegible], a Præside, ut legitur apud Scrimger. (24) Nov. 103. [illegible] in fin. infr. (25) [illegible] de præside Palæstinæ [illegible] §. [illegible] infr. h. t. (26) Eadem Osrhoena dicitur. (27) Hodie Turcomannia & Pentelia. (28) De secunda vide §. 47. infr. h. t. (29) Hodie Sersia, Gerava Alphons. Adriano. Zinu Theveto, Caramania Bellonio, qua ad mare, Scandeloram [illegible] qua ad Septentrionem Caramaniam, nuncupari. [illegible] Marius Niger de Pamphylia dixit alias. (30) Hodie Bursia, ut Gyrava refert, Becsangias, ut Castaldus.

rum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 17. A præside Lydiæ, (1) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 18. A præside Phrygiæ salutaris (2) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 19. A præside Pisidiæ (3) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 20. A præside (4) Lycaoniæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 21. A præside Novæ Justinianæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 22. A præside Armeniæ secundæ (5) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 23. A præside Armeniæ magnæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 24. A præside Cappadociæ (6) primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 25. A præside Cappadociæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 26. A præside (7) Hellenoponti sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 27. A præside Europæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 28. A præside (8) Thraciæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 29. A præside Rhodopeæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 30. A præside Æmimontis (9) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 31. A præside Cariæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 32. A præside Lyciæ (10) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

§. 33. A præside Augustanicæ primæ (11) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xxiv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xl.

Et quæcunque præsidiales, aut correctoriæ administrationes sunt.

§. 34. A præside Libyæ superioris sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 35. A præside (12) Ægypti primæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 36. A præside Ægypti secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 37. A præside Augustanicæ secundæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 38. A præside Palæstinæ tertiæ (13) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 39. A præside Arabiæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 40. A præside Euphratensis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 41. A præside Mesopotamiæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 42. A præside Ciliciæ secundæ (14) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 43. A præside (15) Armeniæ primæ (16) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 44. A præside Galatiæ secundæ (17) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 45. A præside Honoriadis sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori; sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 46. A præside Insularum (18) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 47. A præside Mysiæ secundæ (19) sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 48. A præside Scythiæ sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, sol. ix. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum, sol. xv. ejus adjutori, sol. iii. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussione, sol. xxxvi.

§. 49. (20) Pro uniuscujusque civitatis defensore, si quidem sit metropolis, (pro metropoli) apud officium gloriosissimorum præfectorum prætoriorum dandi sunt solidi num. iv. si vero alterius civitatis, solidi iii. & ultra hæc nihil. Nec enim defensores vel dare judicibus, nec alteri cuiquam, nec accipere volumus: nisi quædam sint (cum ab his solo præsideant) consuetudinis: scientibus eis, quia si quotiens nostræ potestati de aliquo eorum quia prævaricaror quæ a nobis sancita sunt: & quod receperint, quadruplum reddent: & officio soluto, exilium habitabunt continuum: cum etiam provinciarum judices si hoc neglexerint, & defensores sinant rapere; suo modicam & ipsi sustinebunt pœnam. Dat. 17. Kal. Maii, *Constantinop.* Belisario V. C. Cons. 535.

SCriptum est exemplar hujus Dominico gloriosissimo præfecto apud Illyricum prætoriorum. Sed ita quidem adjectionibus majorendum subeant, secundum proprium de hoc facto indiculum (21) sacramentum, cujus exemplar etiam directum est tuæ celsitudini. Qui vero administrationem suscipiunt a tua celsitudine, directos hinc eis a nobis codicillos suscipiant, præsente Deo amabili civitatis in qua degant, episcopo, & aliis qui in civitate sunt, in judicio tuæ celsitudinis congregatis, & officio omni tuo: cum quibus etiam codicillos accipiant, & jurent prædictum jusjurandum, & maxime hoc præcipimus coram curialibus agi, quos competens est magna frui & a tua celsitudine & qui idem ferent cingulum. † Optima autem erit providentia & studium, ut nihil ab ais in lucreris omnino, neque permittas eos ab ullo lædi; eos enim qui hanc nituntur iniquitatem, quatenus & felicissimo nostro utantur exercitu, & reliquas curiales adimpleant functiones: quia non oportet talis attentari solatia, ut possit referri ad tantam tarditatem; nihil enim nobis tam commendat tuam celsitudinem, quomodo circa curiales uniuscujusque civitatis providentia, quam præberi volumus istis & a tua celsitudine, & a singulis semper successoribus. Quapropter dum codicillos dederis (aut administrationes accipientibus a te, aut præsente, hoc ais jam denuntiare volumus sedem, ut curialibus omnem serant favorem, nihil penitus ab eis accipientes. Prohibeatur autem & ab aliis eis afferri damna: & agnoscant per te, quia si præter hoc aliquid egerint, pœnis subjacebunt gravissimis. † Sicut enim curialibus parcere te volumus, ita & defensorum (23) castigare & retinere avaritiam sancimus, & ab eis prænumera accipere a nostris subjectis, nisi secundum quod eis administrat respublica aut si (24) non est aliquod eis publicum solatium, quoniam inculpabilis antiquitas definivit: ut a sponsoribus ipsis magis quam ab invitis accipiant, et hoc parum, et quantum eis ad mediocram sufficit vitæ gubernationem. Sciant enim quia (25) si citra hæc aliquid acceperint; non solum quadrupli subjacebunt pœnæ, sed etiam exilium habitabunt continuum; prius eis plagis corporis infligendis.

D TIT.

(1) Ita in scriptoris Lud. (2) Σαλουταρίας, Phrygiam, hodie appellari *Forae* tradit Cu[illegible] (3) Nov. 24. *infr.* b. t. (4) Prætore *Nov.* 91. *infr.* b. t. (5) De prima vid. §. 43. *infr. hic.* (6) Hodie Amasia [illegible], Genech Theveto. Toccatu Alalaben Pinero. (7) Moderator, *Nov.* 28. [illegible] (8) Prætore, *Nov.* 26. *infr.* (9) De Agerochio præside Æmimontis Thraciæ, [illegible] inscriptionem, *Nov.* [illegible] (10) Lycia hodie [illegible], Guy[illegible] Thevetus [illegible] Castaldo. (11) De secunda vid. §. 37. *infr.* (12) Plures alias dignitates Ægypti recenset, Prætores, comites, consulares, moderatores, *Nov.* 23. *cap.* 2. (13) De prima & secunda vid. §. 6. 7. *supr.* (14) De prima vide §. 12. *supr.* (15) Vel proconsule. *Nov.* 31. *c.* 1. (16) De secunda & magna, vide §. 22. & 23. *supr. hic.* (17) De prima vide §. 4. *supr. hic.* (18) [illegible] *Nov.* 91. (20) Vide *Nov.* 15 *infr.* (19) Omissa est hic Macedonia secunda, & alia, de quibus *Nov.* 15. *infr.* (21) Infra positum. *Est.* (22) Præfecti prætorio codicillos dignitatem dabant præsidibus provinciæ, & sic a præfectis ipsis Prætorio, codicillos sunt accipere, hanc provinciarum præsides. (23) Defensorum avaritia coercenda, de defensoribus v. *Nov.* 15. (24) Salaria quondam nulla ex publico defensores habuerunt. (25) Pœna defensorum aliquid præter leges accipientium.

T I T. III.

JUSJURANDUM (1) QUOD PRÆSTATUR AB HIS QUI ADMINISTRATIONES ACCIPIUNT.

JUro ego per Deum omnipotentem, & filium ejus unigenitum, dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricem, & semper virginem Mariam, & per quatuor Evangelia quæ in manibus meis teneo, & per (2) sanctos Archangelos Michaelem, & Gabrielem, puram conscientiam germanumque servitium me servaturum sacratissimis nostris dominis Justiniano, & Theodoræ conjugi ejus, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem ac sudorem cum favore, sine dolo, & sine arte quacunque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio atque republica: & communicator (3) sum sanctissimæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ: & nullo modo vel tempore adversabor ei: nec alium quemcunque permitto, quantum possibilitatem habeo. Juro quoque idem jusjurandum, quod nulli penitus neque (4) dedi neque dabo occasione dati mihi cinguli, neque occasione patrocinii, neque promisi, neque professus sum de provincia mittere, neque mittam, neque occasione dominici suffragii, neque famosissimis præfectis administrationem habentibus, neque iis qui circa eos sunt, neque alii hominum ulli: sed sicut sine suffragio percepi cingulum, sic etiam pure me exhibebo circa subjectos piissimorum nostrorum dominorum; contentus iis quæ statutæ sunt mihi de fisco annonæ.

† Et primum omne habebo studium, ut fiscalia (5) vigilanter inspiciam: & indevotos quidem, & indigentes necessitate, cum omni exigam vehementia, nequaquam subinclinatus, neque ob hoc lucrum ipsum omnino considerans, aut per gratiam vel odium exigens aliquem citra quam competit, aut concedam alicui: decoctorautem paterne tractabo, & subjectos piissimorum nostrorum dominorum illæsos undique, quantum possibilitatem habeo, custodiam. † Et æquus in causis utrique parti, & in publicis disciplinis ero: nulli que parti citra quem justum est, præstabo; sed exequar universa delicta, & omnem æquitatem servabo secundum (6) quod mihi visum fuerit justum: & eos quidem qui innoxii sunt, undique innoxios illæsosque conservabo; noxiis autem imponam supplicium secundum legem, & omnem justitiam (sicut jam dictum est) in publicis & privatis contractibus eis seruabo: & si compererc fiscum injustitiam pati, non ego solum hoc ago, sed etiam semper mihi assidentem (7) talem studebo assumere, & circa me omnes: ut non ego purus quidem sim, qui vero circa me sunt, furentur & delinquant. Si quis autem inveniatur circa me talis: & quod fit ab eo, me sanare & eum expellere. † Si vero non hæc omnia ita servavero: recipiam hic & in futuro seculo in terribili judicio magni Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi; & habeam (8) partem cum Juda (9), & lepra Giezi (10), & tremore Caiu (11): insuper & pœnis quæ lege eorum pietatis continentur, ero subjectus. Scriptum est exemplar hujus Dominico gloriosissimo per Illyricum prætoriorum præfecto.

T I T. IV.

UT ETIAM ECCLESIA ROMANA (12) CENTUM (13) ANNORUM GAUDEAT PRÆSCRIPTIONE.

NOVELLA CONSTIT. IX.

2. Imp. Justin. A. Joanni viro beatiss. ac sanctiss. Archiepisc. & Patriarchæ veteris Romæ.

PRÆFATIO.

UT legum originem anterior (14) Roma sortita est, ita et summi (15) pontificatus apicem apud eam esse nemo est qui dubitet. Unde & nos necessarium duximus *patriam* (16) *legum*, *fontem sacerdotii*, speciali nostri numinis lege illustrare, ut ex hac in universas ecclesias catholicas, quæ usque ad Oceanum fretum positæ sunt, saluberrimæ legis vigor extendatur: & sit totius Occidentis, nec non & Orientis, ubi possessiones sitæ inveniuntur ad ecclesias nostras sive nunc pertinentes, seu postea eis adquirendæ, lex propria ad honorem Dei consecrata. Cum enim antiqua jura xxx. annorum metis temporales exceptiones concludebant, & si hypotheca fuerat, paulo longiora eis spatia condonabant: nos sacrosanctas ecclesias hujusmodi quidem curriculis temporum nullatenus excludi concedimus, maxime in his rebus, in quibus vel læsionem sustinuerint, vel quicquam debeatur: sed centum tantummodo annorum lapsu temporis eam exceptionem eis opponi sancimus, ut maneant per totum prædictum tempus integra jura ecclesiastica, & non possit eis alia (17) præter centum annorum obviare exceptio: cum hoc tempus vitæ (18) longævi hominis plerumque finis esse dignoscatur.

† Habeat itaque sanctitas tua hanc legem catholicis totius Occidentis ecclesiis profuturam, & in Orientales partes propagandam, in quibus aliquid sacrosanctæ possident ecclesiæ: ut sit Deo omnipotenti dignum donarium, divinarum rerum tuitio: nec iniquis hominibus impium (19) remaneat præsidium, & tutus peccandi locus etiam scientibus relinquatur: sed ille servetur innocens, qui re vera innoxius sit: nec improba temporis allegatione sese tueatur: tempus pro puritate prætendens. Quod igitur nostra æternitas ad omnipotentis Dei honorem, venerandæ sedi summi apostoli Petri dedicavit: hoc habeant omnes terræ, omnes insulæ totius Occidentis, quæ usque ad ipsos Oceani recessus extenduntur, nostri imperii providentiam per hoc in æternum, Reminiscentes, hujus legis prærogativam (sicut supra dictum est) non solum in Occidentalibus partibus Romanæ ecclesiæ condonamus, sed etiam in Orientalibus partibus, in (20) quibus ecclesiasticæ urbis Romæ possessiones sunt, vel postea fuerint, scilicet omnibus judicibus majoribus & minoribus, qui Christiani & orthodoxi sunt, vel postea fuerint: hanc nostram constitutionem servantibus: nihilominus hujusmodi legis temeratoribus, post cœlestes pœnas etiam legitimum semper vigorem pertimescentibus, et pœnam x. libr. auri formidantibus: hac lege non solum in postea emergentibus causis suum tenorem exercente, sed etiam in iis quæ jam sunt deductæ in judicium.

EPILOGUS.

† Sanctitas itaque tua præsentem nostræ mansuetudinis legem piissimam, sive sacrosanctam oblationem, quam Deo dedicamus, accipiens, intra sacratissima vasa reponat. & a nobis servandam, et omnes ecclesiasticas possessiones servaturam. Dat. *Constantinop.* 6. Kal. Maii, Belisario V. C. Consule.

T I T. V.

DE REFERENDARIIS (21) PALATII.

NOVELLA CONSTIT. X.

Imp. Justin. Aug. Hermogeni gloriosiss. sacrorum officiorum magistro, exconsuli, & patricio.

PRÆFATIO.

CUm aliis omnibus quæ in ordinem perduximus competentem, neque ea quæ de spectabilibus nostris *Referendariis* sunt, foras relinquere existimavimus a nostra providentia: et tanto magis, quanto nobis utiliores constituti sunt, primum quidem eos non in multitudine constitutos, nos, ut adjuvaremus multos per eos singularum facile petitiones discentes, plures esse quam dudum fecimus.

§. 1. Sed apparuerunt quidam nostram largitatem in immensum vocantes, et multos quidem nobis introducentes supplicantes; multis autem petitionibus usi, ita semper adjectiones in immensum incompetentem causam sic perduxerunt honestam: nil enim petentibus factum est finitum, donec in quatuor et decem eorum numerus exiret. Propterea igitur oportere causa jure a nobis honorata, deinde in multitudinem effusa, ne propria imminuatur honestate, prævidimus certa eorum numerum (22) comprehendere mensura: non ut quæ sunt auferamus (23) eis concessa, (nec enim hoc imperiale est majestatis proprium) sed ut omnium placentium nobis honeste ministrantium, foras aliquos ex his constituamus a nostro ministerio, nullo omnino concedimus modo: sed manere quidem eos sancimus secundum figuram qua sunt: neminem tamen omnino adjici, donec in octo viros pervenjat numerus: *ut hi perpetuo sint esse constituti*: numero quidem hoc per nullum modum aut tempus aucto, festinantibus autem ipsis perpetuo invicem transcendere circa nos et imperium cura et devotione; nemine licentiam habente, neque petere aliquid deinceps tale, sed scienta quod neque impetrabit petita: pro eadem autem petitione non solum obligatus erit pœnæ auri librarum decem, sed etiam propria spoliabitur militia. Volumus enim eos in mensura quidem usque ad dictum numerum contineri: justitia vero & aliis virtutibus augeri, & ad manus apparere. *Multitudo* (24) *enim numerosa nihil habet honestum: quoniam in paucis ex multis quæ secundum virtutem est, vita salvatur.* Maneant igitur, secundum quod prædiximus, nunc in eadem figura.

EPILOGUS.

† Hæc autem tua eminentia cognoscens custodiat, ut nullo tempore transgrediatur aliquid eorum quæ a nobis sancita sunt: sed eos qui præter hoc aliquid agunt, interminatam exigi pœnam, tanquam ea petentes, quæ nec petere licet, neque dare possibile est (25), sicque & hæc lex nostra multitudinem quidem expellant: introducens vero virtutem, quæ non (26) in multis apparet; & præcipue in eius procedentibus ex parribus (27) quidem bonis, suam autem vitam constituentibus jam in petitionibus indigentium, quem ad nostrum in eos auxilium.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram legem manifestata sunt, tua eminentia operi effectuique tradare festinet. Dat. [illegible] Maii. *Constantinop.* BELISARIO V. C. Cons.

Deest hic Novell. XI. ut & in omnibus Græcis editionibus, titulus ejus tantum superest in hanc sententiam:

UT QUÆ CIRCA VIMINACIUM (28) SUNT ECCLESIÆ (29) SUB PROPRIO ARCHIEPISCOPO SINT, NON AUTEM AMPLIUS SINT SUB ARCHIEPISCOPO THESSALONICÆ.

At illam integram reperi in veteri quodam libro manuscripto, ubi inscribitur.

TIT.

---

(1) Formulam jurisjurandi observa. (2) Jurare per sanctos Archangelos solebat magistratus, Justiniani tempore. (3) Hunc veteris formulam jurisjurandi a Cancellario Galliæ præstandi, ex Lucio 3. placit. 9. num. 1. (4) [illegible] *de episcop. aud.* [illegible] *de postulando.* [illegible] *de divers. off.* (5) [illegible] (6) [illegible] Jusjurandum [illegible] (7) [illegible] 6. cap. 9. (8) Formulam diræ imprecationis observa; Fiat mihi sic cum Juda, cum lepra Giezi, cum tremore Caini. (9) *Matth.* [illegible] *Act.* [illegible] (10) 4. *Reg.* 5. (11) *Gen.* [illegible] (12) Hæc constitutio pertinet ad occidentales Ecclesias: idem antea tributum fuerat ecclesiis orientalibus. *l.* 23. *C. de sacros. eccles.* (13) Hæc constitutio abrogata est, *Justinian.* per Novellam 111. introducta [illegible] annorum præscriptione, [illegible] Cujac. [illegible] *de temporib.* Goth. An hæc Nov. corrigatur per Nov. 131. c. 6. Affirm. Cujac. [illegible] (14) Roma *anterior*, hoc est vetus, Italica Roma est, altera vero Roma, est Constantinopolis. (15) Summi pontificatus apex apud Romam. (16) Roma fontem patriæ, [illegible] *de festis.* (17) Hæc diu abrogata per Novell. 111. introducta præscriptione [illegible] Nov. 131. c. 6. (18) *l.* 24. *C. de sacrosanct. eccles.* (19) Usucapio rerum ecclesiæ, impium iniquis hominibus præsidium. (20) Alias possessiones Romanæ sitæ in Oriente, jure Orientali fuissent præscriptæ. (21) De numero referendariorum vide Julianum Constit. 26. Referendarii porro palatii [illegible] principi supplicum desideria & mandata principis judicibus [illegible] Nov. [illegible] Procop. de bello Persico 2. Ammon. 91. Galliæ videntur ii esse, qui appellantur Maistres des Requestes, de l'hostel. De referendariis maioris ecclesiæ dictum est Nov. [illegible] (22) Referendarii ad [illegible] numerum rediguntur, at clerici [illegible] Nov. 3. (23) Concessa auferre non est proprium imperatoris. Nov. [illegible] (24) Multitudo numerosa nihil habet honesti, ut hic. [illegible] (25) Quod petere non licet, dare non potest, & e contra. (26) [illegible] (27) [illegible] (28) Vide Julian. Const. [illegible] (29) [illegible] imperator.

T I T. VI.

DE PRIVILEGIIS ARCHIEPISCOPI JUSTINIANÆ (1) PRIMÆ (2), ET SEDE (3) PP. ILLYRICO IN PANNONIAM SECUNDAM, ID EST JUSTINIANAM PRIMAM TRANSFERENDA.

N o v e l l a C o n s t i t. XI.

Imp. Juſtin. A. Catelliano viro beatiſſimo, Archiepiſcopo primæ Juſtinianæ.

P R Æ F A T I O.

MUltis et variis modis noſtram patriam augere cupientes, in qua primo Deus præſtitit nobis ad hunc mundum quem ipſe condidit, venire, et circa ſacerdotalem cenſuram eam volumus maximis incrementis ampliare, ut primæ Juſtinianæ patriæ noſtræ pro tempore ſacroſanctus antiſtes, non ſolum metropolitanus, ſed etiam archiepiſcopus fiat: et ceteræ provinciæ ſub ejus ſint autoritate, id eſt tam ipſa mediterranea Dacia, quam Dacia Ripenſis: nec non Myſia ſecunda (4), Dardania, et Prævalitana (5) provincia, et ſecunda Macedonia: et pars ſecundæ etiam Pannoniæ, quæ in Bacenſi eſt civitate. Cum enim in antiquis temporibus Firmi (6) præfectura fuerit conſtituta, ibique omne fuerit Illyrici faſtigium tam in civilibus quam in epiſcopalibus cauſis, poſtea autem *Attilanis* (7) *temporibus* ejuſdem locis devaſtatis Apennius præfectus prætorio de Firmitana civitate in Theſſalonicam profugus venerat, tunc ipſam præfecturam et ſacerdotalis (8) honor ſecutus eſt: *& Theſſalonicenſis epiſcopus, non ſua auctoritate, ſed* (9) *ſub umbra præfecturæ meruit aliquam prærogativam.* † Cum igitur in præſenti, Deo auctore, ita noſtra Reſpublica aucta eſt, utraque ripa Danubii jam noſtris civitatibus frequentetur, & tam Viminacium quam Recidua & Literata quæ trans Danubium ſunt noſtræ iterum ditioni ſubjectæ ſint, neceſſarium duximus ipſam glorioſiſſimam præfecturam quæ in Pannonia erat, in (10) noſtra feliciſſima patria collocare, cum nihil quidem magni diſtat a (11) Dacia Mediterranea, ſecunda (12) Pannonia.

† Et quia homines ſemper bellicis ſudoribus inhærentes non erat utile Reipublicæ ad primam Macedoniam, poſt tot ſpatia, tantaſque etiam difficultates venire, ideo neceſſarium nobis viſum eſt ipſam præfecturam ad ſuperiores partes trahere, ut juxta eam provinciæ conſtitutæ, facilius ſentiant illius medicinam. Et ideo tua beatitudo & omnes præfatæ primæ Juſtinianæ ſacroſancti antiſtites, Archiepiſcopi (13) habeant prærogativam (14), & omnem licentiam, ſuam auctoritatem eis (15) impertiri, & eos ordinare, & in omnibus ſupraſcriptis provinciis primam habere dignitatem, ſummum ſacerdotium, ſummum faſtigium, e tua ſede creentur, & ſolum archiepiſcopum habeant, nulla communione ad eum Theſſalonicenſi epiſcopo ſervanda: ſed tu ipſe & omnes primæ Juſtinianæ antiſtites, ſive ejus judices & diſceptatores, quidquid oriatur inter eos diſcrimen, ipſi hoc dirimant, & finem eis imponant, & eos ordinent, & nec ad alium quendam eatur, ſed ſuum agnoſcant Archiepiſcopum omnes prædictæ provinciæ, & ejus ſentiant creationem, & vel per ſe, vel per ſuam auctoritatem, vel clericos mittendos habeat omnem poteſtatem, omnemque ſacerdotalem cenſuram, & creationis licentiam. Sed & in Aquis, quæ eſt provinciæ Daciæ Ripenſis, ordinari volumus a tua ſanctitate epiſcopum, ut non in poſterum ſub Meridiano Thraciæ oppido epiſcopo ſit conſtituta, ſed Meridianus quidem maneat in Meridiano, nulla communione cum Aquis ſervanda. Aquenſis autem epiſcopus habeat præfatam civitatem, & omnia ejus caſtella & territoria & eccleſias, ut poſſit Bonoſiacorum (16) ſcelus ab ea civitate & certa repellere, & in orthodoxam fidem transformare. † Ut igitur ſciat beatitudo tua noſtri numinis diſpoſitionem, ideo præſentem legem ad tuam venerabilem ſedem tranſmiſimus, ut in perpetuum tale beneficium habeat patriæ noſtræ eccleſia in Dei omnipotentis gloriam & noſtri numinis ſempiternam recordationem. † Quando autem tuæ recordationis ſedis gubernatorem ab hac luce decedere contigerit, pro tempore Archiepiſcopum ejus (17) a venerabili ſuo concilio Metropolitanorum ordinari ſancimus, quemadmodum decet Archiepiſcopum omnibus honoratum eccleſiis provehi, nulla penitus Theſſalonicenſi epiſcopo, nec ad hoc communione ſervanda.

E p i l o g u s.

† Beatitudo igitur tua, quæ noſtra ſanxit æternitas, modis omnibus ad effectum perducere non differat. Dat. xx. * Belis. V. C. Conſule.

T I T. VII.

DE INCESTIS (18) ET (19) NEFARIIS NUPTIIS.

N o v e l l a C o n s t i t. XII.

Imp. Juſt. Auguſt. Flo e glorioſiſſimo comiti ubicunque poſita divina rei privatæ.

P R Æ F A T I O.

PRo inceſtis dudum nuptiis ſcriptas ab imperatoribus leges non perfecte habere judicamus: quæ eos quidem, qui inceſtis copulantur nuptiis, impunitos (20) ſinunt, ex iis autem procedentem ſobolem, utique inculpabilem (21) exiſtentem, privans rebus patris, ut neceſſitas ſit eos quidem qui peccant ſine reatu eſſe: eos autem qui innoxii ſunt, tanquam peccantes puniri.

C A P. I.

De inceſtis & nefariis nuptiis.

SAncimus igitur de cætero, ſi quis illicitas, & contrarias (22) naturæ (quas lex inceſtas, & nefandas, & damnatas vocat) contraxerit nuptias, ſi quidem (23) non habuerit filios ex prioribus legitimis & inculpabilibus ſibi contractis nuptiis, mox ei ſuarum rerum caſum imminere: ſimul autem, & eorum quæ nomine dotis data ſunt ei, in nullo potiri: ſed omnia ærario aſſignari: eo quod dum liceret nuptias facere legitimas, contra (24) leges amaverit: & confuderit (25) quidem ſobolem, nocuerit autem & generi: egerit vero quæ impia ſunt & ſceleſta, & talia concupierit, qualia plurima etiam irrationabilia (26) amovent animalia, ſitque ei pœna non confiſcatio ſolum, ſed etiam cinguli privatio, & exilium (27): & ſi vilis (28) fuerit, etiam corporis verberatio, quatenus diſcat caſte (29) vivere, & intra naturam ſe continere, non autem delectari, & amare (30) ultra terminum traditum nobis a natura, (etiam his legibus repugnare). Mulierem quoque, ſi legem ſciens (31), hanc quidem neglexerit, inceſtis autem ſemetipſam tradiderit nuptiis, ſub eadem conſtituenda pœna.

C A P. II.

Ut liberi legitimi inceſtuoſorum ſupplicio patris, ſui juris fiant, & res patris accipiant.

SI vero contigerit ex prioribus nuptiis inculpabilibus filios eſſe ei, aut nepotes forte, aut ulterius, paternam mox illi accipiant ſucceſſionem, ſuæ (32) quidem poteſtatis patris ſupplicio facti, paſcentes (33) autem eum, & alia neceſſaria præbentes. *Nam licet* (34) *legem contemptor & impius ſit, tamen pater eſt.*

C A P. III.

Intra quod tempus huic conſtitutioni locus ſit, & quid (35) *inceſtuoſi filii juris habeant in bonis patris.*

ET hoc quidem ſequens tempus habeat poſt præſentem noſtram conſtitutionem currens: nullo contriſtando ſi caſte vixerit: licebit enim nihil peccantes ſub hac lege non ſubdi. Quod vero jam tranſactum eſt, nec omnino relinquimus innoxium: nec omnibus modis ſub acerbam indignationem ſubmittimus: ſed ſi quæ inceſtæ factæ ſunt nuptiæ, ſi quidem contigerit eas quolibet modo diſſolvi (36), ſine reatu ſint.

† Si vero hæc noſtra lex invenerit aliquem poſt tales nuptias, licentiam illa habeat, ex quo omnibus inſinuata eſt, intra duos annos ſic ſibi copulatam dimittere conjugem, non reverſuram ulterius ad eum: neque ſeparatam quidem figuraliter (37), pro veritate vero conjunctam forſan enim ſic prioribus ſatisfaciat, ſola quarta ejus ſubſtantiæ parte ad fiſcum deferenda, & ad filios omni alia ſubſtantia: quam eis tanquam innoxiis concedimus: ut ſi quidem ſoli, & non cum aliis, & ipſis legitimis ſint ex aliis nuptiis inculpabilibus exiſtentibus, non priventur paterna ſucceſſione: niſi juſte eos odio habens pater, propter aliam quandam legitimam offenſionem a ſua excludat ſucceſſione.

§. 1. Si vero etiam nuptiæ ſint aliæ prius factæ, & non offendentes legem, & filii inde oriantur: tres quidem partes hæreditatis undique inculpabilibus, & innoxiis relinqui filiis, niſi (38) aliquid offendant aliud, quod eos indignos patris ſecundum legem ſucceſſione demonſtret: quartam vero filiis injuriam quidem paſſis, innoxiis tamen relinquere liceat, & ipſis inculpabilibus per omnia alia circa patrem viſis, ſcilicet & percepta ex paterna ſubſtantia quarta parte, quam fiſco dari præcipimus. † Damus autem eis non ex teſtamento ſolo, ſed etiam ab inteſtato genitorum ſecundum prius a nobis dictum modum fieri heredes: hoc eodem valente, ſi etiam poſtquam prius dimiſerit conjugem inceſte ſibi commiſſam vel copulatam, alteram duxerit ſecundum legem uxorem, filiis ei & ex priore exiſtentibus & poſtea ex legitima procreatis, ſic enim prius tempus clementiæ vincimus, dote quippe præcedenti mulieri danda. † Si autem uxorem non dimiſerit intra duos annos, ex quo lex fuerit publice inſinuata, & ipſe cadat ſua ſubſtantia, & mulier dote, & ſupradicta fiat pœna: tales quoque filii nihil ex paterna ſubſtantia habebunt, neque ex materna dote.

† Sed ſi qui fuerint ex prioribus nuptiis innoxii filii ei procreati: illi res accipiant (poſt quartam quippe partem quæ ad fiſcum defertur) ſuæ poteſtatis affecti, & patrem (39) alentes, & aliam ei præbentes ſufficientem ſeruationem, ſicut prædiximus: dote etiam hic inceſtæ conjugis ſub fiſco facienda. † Si vero filii non ſint ex prioribus inculpabilibus nuptiis hoc egenti procreati: tunc totius ejus ſubſtantiæ dominus erit fiſcus: hæc enim etiam in poſtea nubentibus inceſte,

Tom. IV. D 2

---

(1) Achrida, vel ut alii Acathius, Tedeſina civitas Illyrici Juſtiniani natalis fuit, vide Gregor. lib. 2. (2) Quæ & nova, Nov. 9. c. 11. §. 11. Alia ſunt Juſtiniana in Africa Carthaginenſium, Novell. 131. quæ a Juſtiniano vindicata & reſtituta impen. Romano. Alia ſunt Juſtiniana ſecunda in Cypro inſula, patria Theodoræ auguſtæ, Niceph. Alia Juſtiniana nova in Novell. [illegible] & alia Novell. [illegible]. Gregor. 4. epiſt. 10. facit mentionem Joannis epiſcopi Juſtinianæ primæ. (3) Sedes PP. Illyrici [illegible] (4) Nov. 9. c. 13. §. 4. (5) Nov. 131. c. 3. (6) Firmium olim ſedes Præfecti Illyrici & Archiepiſcopi Illyrici. [illegible] Firmii unde Pannonia Sirmienſis, quondam Gothorum ſedes, Caſſiod. 3. variar.
(7) Id eſt, Attilæ regis Hunnorum, ad hunc Attilam Caſſiodorus a Valentiniano miſſus eſt legatus cum Carpilione filio Ætii [illegible] intrepidus, [illegible] imperium: facies illas terribiles & minaces fretus auctoritate deſpexit, nec dubitavit ejus altercationibus obviare, qui furore neſcio quo tantus mundi dominatum videbatur expetere. Invenit regem ſuperbum & reliquit placatum, vide Caſſ. 1. variar. 4. (8) Epiſcopalis. (9) Hic locus valde notandus eſt, Indicat enim quemadmodum epiſcopi paulatim alii aliis imperaverint. Nam cœlorg ſed a præfectura prætoriana, epiſcopi [illegible] urbium ceteris antiſtare coluerunt, ut hic, eo nomine magnæ ſunt ortæ controverſiæ inter Ravennatem & Romanum epiſcopum.
(10) Hic locus oſtendit, Juſtiniani patriam non fuiſſe Dalmatiam vel Thraciam, ſed Pannoniam quæ hodie appellatur Bulgaria. (11) Daciæ verbum comprehendit hodie Tranſilvaniam, Valachiam, Moldaviam. (12) Id eſt, inferior hodie Hungaria: ſuperior Auſtria, Carinthia, Carniola. (13) Quaſi & patriarchæ. (14) Novell. 131. cap. 3. (15) Epiſcopis. (16) Videtur innuere Bonoſianos, quorum meminit [illegible] ad Quintum de [illegible] lib. 4. cap. 1. A [illegible] adde Innocentium epiſt. 22. 11. [illegible] adde eundem Gregor. 9. regiſt. [illegible] epiſt. 61. (17) Archiepiſcopus Illyrici ordinabatur a Metropolitanis Illyrici. (18) [illegible] Scrimg. 3. C. 5. Nov. 139. 154. [illegible] id eſt, de his, qui ſe ſuo ſanguini miſcent, Harmenop. 6. tit. 4. vide Julian. conſt. 32. Clarum 4. ſent. §. inceſtus. [illegible] Vid. Mittershul. part. 4. cap. 2. Anſ.
(19) [illegible] Prioris generis exemplum fuerit, ſi quis fratris filiam, vel amitam, vel ſimiles perſonas duxerit: Secundi [illegible] Tertii, cum [illegible] Harm. 6. in fin. (20) Ante Juſtinianum nuptias contrahentes inceſtuoſas impuniti videntur, cum tamen eorum liberi non ſuccederent: legimus tamen inceſtuoſos deportatos, l. 5. ff. de queſtionibus. (21) Inceſtuoſi filius, ſine ſua culpa ſic naſcitur. (22) Inceſtæ, nefandæ nuptiæ damnatæ, contrariæ naturæ, ut hic, morum, l. 8. [illegible] ff. de ritu nupt. [illegible] l. 39. [illegible] contra leges, infr. hic. (23) [illegible] inceſtuoſas nuptias contrahentis, adde l. [illegible] Cod. hic. (24) Inceſtuoſe contra leges amat. (25) Nov. 154.
(26) Irrationabilia quædam animalia ab inceſtu abhorrent, vid. Ariſtotelem 9. de hiſtoria animalium. (27) Id eſt, deportatio in inſulam. (28) Durius puniri vilis, quam nobilis. (29) Caſte vivendum. (30) Ultra terminos datos a natura, non eſt amandum. (31) Alias ſi ignarus, l. [illegible] ff. de ritu nupt. Ulp. 7. §. 3 [illegible] Auth. 2. coll. 4. (32) Patriæ poteſtatis ſolvendæ novum modum obſerva. (33) Parentes inopes a liberis alendi, c. 3. §. 1. in fin. infr. hic. (34) Pater quantumvis impius & contemptor legum, fovendus tamen a liberis. An in omni crimine id [illegible] maieſtatis crimen excipe, & ſimilia. An hominem parentem ſuum impune [illegible] excipere [illegible] minime tamen [illegible] l. 2. ff. de receptator. quia ſi [illegible] caſu fuerit, excuſandus omnino, [illegible] patris [illegible] vide quæ dixi ad l. 22. §. 7. ff de captivis. Id etiam contra leges ſieret. Parens legum contemptor hic quidem dicitur, & tamen ei nominatim lex indulget alimenta a liberis præſtanda. (35) Adde infr. Novell. [illegible] in fin. (36) Inceſtæ nuptiæ ſtatim diſſolvendæ, l. 4. in fin. C. hic. (37) [illegible] id eſt, ſpecie tenus. (38) Pœna inceſtuoſi contumaciæ. (39) C. 2. ſupr. hic.

ceste, sancimus, sub æqualitate per omnia ponentes eum, qui non dimittit ietre prædictum a nobis tempus incessam conjugem, cum eo, qui post hanc nostram legem incestas & odibiles quasdam nuptias elegerit.

CAP. IV.

De naturalibus liberis ante (1) dotalia instrumenta natis.

DUbitatum (2) itaque etiam in quibusdam gentibus aliquid de legitimis filiis ex nostra constitutione factis, existimavimus recte se habere nos tanquam legis patres & adjicere ei, & solvere dubitationem. Etenim cum tali intellectu ab initio legem posuimus: nam & si legitimorum quisquam sit pater & ebeunte (3) ejus uxore ex hominibus, aut etiam legitime transigente, habuerit quandam consuetudinem ad aliam mulierem, quam licebat etiam legitime ducere uxorem, & fuerint ei filii, aut ante dotalia documenta, si tamen ea fecit, aut etiam postea vel etiam soli maneant ante dotalia filii, secundis autem non procreatis, aut etiam postquam nati sunt, morientibus: existimaverunt quidam non posse secundos esse legitimos: quoniam præexistent ex priori conjuge ulli legitimi & proprii filii, quod nullam rectam & consequentem habet consonantiam. Si enim hujusmodi filios nos legitimos & proprios demonstravimus, dotalium (4) documentorum contenti confectione: legitimi vero etiam primi constituti sunt, in omnibus legitimus etiam pater moritur, & iis qui ex prima fuerunt. & qui de secunda, licet ante dotalia documenta procreati sunt, & nullus post eos post documentum dotis natus est, aut etiam natus & mortuus: & licentiam lex ei præstat, quo vult testari modo, in suam sobolem, ut tamen non offendat in aliquo leges, quæ mensura certe successionis omnes filios vocant. Venient igitur etiam ab intestato & ex testamento (sicut & patet & lex permittit) proprii existentes atque legitimi: alterutrisque succedent. Quid enim aliud decernimus, cum sufficiat legitime & suorum appellatio sub potestate eos ostendere, & dare etiam contra testamentum, quæ leges præbent, & omnia habere quæcunque hujusmodi appellationem decent?

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc legem declarare sunt, agnoscens, operi effectuique tradere festinet, præcepto utens apud gentium præsides, ut & qui foris sunt homines, agnoscant, quia sobolis innocuæ & puræ curam habuerimus, & alienigenas atque nostris odibiles (5) legibus aversamur copulationes. Dat. 6. Id. Octob. *Constantinop.* BELISARIO V. C. C. indictione 14. 535.

T I T. VIII.

DE PRÆTORIBUS POPULI (6).

NOVELLA CONSTITUT. XIII.

Idem A. Constantinopolitanis.

P R Æ F A T I O.

CLarissimorum *vigiliæ judicum* nomen honestum & antiquis Romanis cognitum, nescimus, quemadmodum in aliam translatum est appellationem & ordinem. Patriæ enim nostræ vox *Præfectos* eos *Vigilum* appellavit, vigilantibus & nihil imperscrutatum relinquentibus hominibus, hoc cinguli præponens. Vox enim Græcorum nescimus, unde *præfectos* eos appellavit *nocturnos*, tanquam necessarium esset, Sole quidem (verisimiliter) decumbente exurgere cingulum, quiescere autem debilitato. Quid enim erat, propter quod *nocturnum* addidit nomen? Si enim quodammodo hac sola dignitate, quæ in noctibus sunt non recte gesta curam habente & circumlustrante civitatem, hanc habuit appellationem, sed hoc ipsum & civitatis cingulum videmus agentem, quatenus nihil interesset quod prohiberet super appellatione ista, etiam dignitatem illam hoc nomine vocitari. Si enim dividi dignitates possunt, & gloriosum quidem præfectum felicissimæ hujus civitatis esse diurnum judicem, alios autem noctis, vehementer competentium aberraverint, rectitudinem nominum nescimus quemadmodum corrumpentes. Hanc igitur appellationem istam nebulosam existentem & obscuram & *noctis* (7) prænomen, fortassis refugiunt omnes, & pœnam esse hanc administrationem existimant. & neque imperialium dignam codicillorum esse putant.

CAP. I.

NOs igitur rem quomodo oportet aspicientes, æstimavimus oportere dignitatem hanc e principio incipientem ab appellatione, in totum erigere & ornare & *Nyctieparchum* nullatenus de cætero vocari. Curam enim habebunt eorum quæ in diem et in noctem. præter quod competens est aguntur. §. 1. Igitur quoniam antiquis Romanis vehementer *Prætoris* placuit nomen, propterea existimavimus eos *Prætores plebeios* oportere nominare, qui ad custodiam et disciplinam constituti sunt, et plebeiam possunt compescere seditionem, et sicut cæteri prætores sunt in curia Senatus, libertatum et tutorum et talium præsides: ita sint et isti prætores super (8) populorum rectitudine, et nostra quidem voce *plebis Prætores* appellentur, Græca vero ista et communi (lingua) *Prætores populorum* (9). *Prætoris* enim qualiter est honestum nomen, qualiter non (10) longe constitutum a consulatu, qualiter (11) vicinum lege edictum, manifestant leges, consulatui conjungentes prætores, secundum eis cum (12) lege dantes ordinem. Et quemadmodum antiquitus consules fuerunt, qui magnæ (13) præerant curiæ, principes autem plebis qui plebem gubernabant, ita et nunc sunt prætores quidem Senatus, qui ea quæ pridem a nobis dicta sunt, agunt: *principes* (14) vero *populorum* hi, qui quietem eorum defendunt, et quod eis expedit, provident. §. 2. Revera enim dignitatem hanc olim honestam constitutam et in seniore Roma in usu frequentatam splendide, in temporibus non solum quæ Imperatores habuerunt, sed et adhuc longius, et magna civitas hanc suscipiens dignitatem, non despectam habuit. Neque enim veteribus temporibus didicimus aliquas magnas dignitates administratas, quæ circa imperium sunt, et post hæc non dignari de hac re sollicitudinem fieri, paulatim (vero) ita res abjecta visa est et nullius rei digna, ut neque ex codicillis nostris (fieret,) jaceret autem sub gloriosissimis præfectis felicissimæ hujus civitatis, et multa ex ordine eorum ista susciperet dignitas et administraret eam pessime. Etenim si quis inspiciat antiquitatis ejus cingulum, vehementer eam qualis pridem erat, et de his, quæ nunc sunt, docebitur, cognoscet enim eam *et forum* (15) *proprium & officium commentariensis habentem, & alia omnia quæ pene civitatis cingulo a legibus deputata sunt.*

CAP. II.

QUia igitur nos omnia perscrutantes, quæ facta sunt pridem, festinemus in meliorem ordinem et antiquam honestatem et hujus rei reducere ornamentum, ut non furta ab ipsis fiant frequentia, et societates cum furibus, et judicia negligi et sperni, et nullius dignæ procedant rationis, propterea existimavimus, quæ circa ea sunt, definire. Scimus enim, quoniam si propter pecuniarias lites, in quibus non magnum est periculum, nisi in pecuniis solis, attamen dignitates eas judicant magnæ, et multotiens etiam conjudices (16) dantur, et innumerabiles nobis sollicitudines sunt, ut non causæ sine judicio procedant: quomodo (17) non competens est de judicibus, quibus super (18) animabus judicantium est periculum, omnem ponere providentiam, qualiter aliquæ digni efficiantur rationis, ne quando animam perdant hominis nati quidem semel, recipere (19) autem eam dum perdiderit, non valentis?

CAP. III.

PRimum quidem (igitur) sancimus neminem omnino in prædicta dignitate adesse, priusquam a nobis codicillos administrationis accipiat, et nulla ratione præsumere citra (20) Imperiales codicillos ad curam istam accedere, sed expectare imperium, et exinde conscriptum judicium. Nos enim nulli prædictam dignitatem trademus, nisi magnificis, illustribus aut spectabilibus comitibus consistorianis, aut clarissimis Tribunis prætorianis et notariis, qui hanc suscipiant dignitatem, aut aliis administrationes agentibus, et apparentibus (21) nobis aptis, et nostro dignis testimonio, quatenus eos prædictam habeores honestatem et honorem defendere (22), præsertim pro (23) justitia, propter quod pro (24) animabus est intentio, et multis homicidiis consueverunt litibus habitare, et de adulteriis, et invasionibus, et rapinis, et si quid tale est. §. 1. Oportet (25) ergo talibus criminibus præsidentem, virum esse undique honestum, et irreprehensibilem, ut hujusmodi auditorii dignum, et omnis abstinentem furti seu munerum acceptionis, et puras habere manus. Habere autem, et consiliarium probatum eum, etenim neque citra usum consolationis eos relinquemus, sed unicuique eorum tot solidos occasione annonarum annis singulis dabimus, quatenus hi sufficientes his, nulli adquiescens furto aut venalitati (26). §. 2. Sed neque per dationem fieri omnino, quemadmodum in quibusdam fiebat temporibus, neque ἐπισύνθεσιν (27) eorum ulli. In (28) æquali enim crimine efficitur, et qui dat alicui occasione dignitatis, quod si factum furtis, adquiescens, ut secundum dandum ab eo jusjurandum manifestatur.

CAP. IV.

DIdicimus eorum eis ad obsequium esse officia maligna: dicimus autem latronum cognitores (29) et veneficiarios (30) et cingulorum (31) incisores et aliam multitudinem, quorum unumquemque competens est, castigare magis, quam taliter vivere. Neque enim latronum cognitor talis est, quomodo, in bonum quid agere, sed in hoc tantummodo cognoscens fures, ut lucrum sibi et judicibus suis venentur, quæ omnia comperans est nos, qui nunc a nobis in præturam populi transeunt, odisse et aversari, et mundis uti manibus, et resecare omnia quæ præcepta sunt, sive de furtu, sive de aliis delictis, et civitatem (32) nobis emundare ab his, quæ furta operantur, hostiis, et viris industriis uti ad hæc ministris, et proprio officio offerri competenter, quatenus timor eos habeat sui judicis, et omni agens cum vehementia et bona voluntate, et (33) digne judicio de se, neque multi aliqui fures erunt, et furta celeriter inveniantur, et peccantes [illegible]minuentur, timentes dignitatem (34), quoniam nemo comparet pecuniæ. Sed et crimina vel si vehementissime sint, cognoscent, et populares sedabunt turbas, ita gloriosæ hujus et regiæ Judici civitatis,

---

(1) Nov. 89. & 12 cap. 8. (2) Id est mota quæstio est. (3) Hinc sumpta est Authentica quod jus C. de naturalib. liberis. (4) Concubinatu in matrimonium converso. [illegible] ut legitimi fiant, l. 1. Cod. de naturalib. liber. Dotalia instrumenta postea sequuta sunt, ut hic, & Novell. 18. Tunc est concubinatus [illegible], & nuptiarum [illegible]. Sufficit etiam quodcunque aliud argumentum nuptiarum, quomodo scriptum, Nov. 117. cap. 2.
(5) Incestas nuptias legibus odibiles. (6) Addunt Græci, ἤτοι νυκτεπάρχων, de officio prætoris populi. Julianus const. 19. præfecti vigilum, de quo vid. l. O. 1. addi Cod. t. [illegible] ὁ ἔπαρχος [illegible] λέγεται. Harm. lib. de dignitatibus. §. [illegible] ubi refert ad incendia [illegible] primum [illegible]: & de incendiariis, effractoribus, furibus & receptatoribus cognoscere, adde auctorem Eclog. 6. tit. 5. περὶ νυκτεπάρχου [illegible] τῇ [illegible]. Hic Glossa νυκτοφύλαξ, addiscam, nocte custos, vigilis, & [illegible]. (7) Magistratibus idoneam appellationes tribuenda. (8) Obiecta præfecti vigilum. (9) [illegible]. (10) Prætorium nomen, non longe a consulatu. Prætores consulum collegæ, non quod pari imperio (consulum enim imperium majus est, l. 4. ff. de officio cons.) sed quod iisdem auspiciis crearentur, [illegible]. Cic. ad Atticum, & 13. Gell. 15. quod iidem quasi collegæ, auspicia turbarent, aut retinerent. quod si [illegible] collegas appellarent. Plautus in [illegible], ubi [illegible] appellat Prætorem collegam, vide Novell. [illegible] cap. 1. Leo [illegible] Prætorem appellat collegam [illegible]. (11) Id est, quomodo proximum secundum leges obtineat. (12) [illegible] Ius civile subsequutus jus prætorium, l. 14. in fin. ff. de [illegible]. Prætor enim lex loquens: lex vero mutus Prætor. (13) Plautus in [illegible]. Parum est, ut consul in Curiam veniat, nisi & convocet: ut intersit Senatui, nisi & præsideat; ut censeat, nisi & [illegible]. (14) Id est, plebis [illegible] prætores populi. (15) Præfectus vigilum Constantinopoli forum habuit, officialem, & commentariensem. (16) Συνδίκαστας. (17) Major cura esse debet in judiciis criminalibus, quam civilibus & pecuniariis. (18) Judicia publica [illegible]. (19) Vita semel amissa reddi non potest. (20) Prætores plebis citra codicillos imperiales non creantur. (21) In iis, qui nobis [illegible], [illegible] est omnino permutatum, sic itaque [illegible]. Nemini prætorum administrationem trademus, nisi qui eam suscipiant, de numero sint magnificorum, illustrium & spectabilium comitum, aut [illegible] clarissimorum tribunorum prætorianorum & notariorum, aut qui [illegible] officiorum in provinciis administrationem habeant, & idonei [illegible] testimonio digni visi sint; quo magis prædicta gravitate & honore insigniti, jus diligentius reddant, præsertim cum de vita certandum sit. Consueverunt enim, ut plurimum de perpetratis cædibus, de adulteriis, de aggressionibus, rapinis, & id genus aliis judicare. Hotoman. (22) Id est, defendant. (23) Id est, in causis criminalibus. (24) Causæ capitales non sunt committendæ, nisi idoneis judicibus. (25) Mores dignos prætore plebis observa. (26) Καπηλείας. Ea est depeculatio. (27) Profundere, Verat Imperator, ne, ut olim, largitiones fiant, per quas illi eveherentur. (28) Id est, Pari crimine tenetur, qui dat & qui accipit. (29) Delatores, si sunt exploratores, qui magistratibus indicant fures, ab hic delatoria curiositas, l. 6. in fin. ff. de jure & facti.
(30) [illegible]. (31) Βαλαντιοτόμους, Itaque [illegible], coupeurs de bourse: quales innumeros multi hodie Curiam & Basilicam Parisiensem infestant, & ea quidem audacia, ut præfectum quendam sibi eligant & habeant. (32) Sic [illegible], & urbem velut bestiis ferè [illegible] pervergunt. (33) Id est, nam si digne se gerere studuerint, neque multi aliqui fures &c. (34) Id est, dignitatem timentes, quam nemo possit pecuniis corrumpere.

tis, sed nobis obsequentes, & omni digni eo honore, tanquam judicas minores a judice majore evacuent ejus solicitudines, nihil eligentes agere, quod non est bonorum virorum & imperialis testimonii dignum.

§. 1. Si vero aliquando contigerit (hoc quod non optamus) fieri aliquod in hac civitate incendium (1), oportet, eos præsentes esse & ministrare: & maximum hoc opus habere: ne fures & subtrahentes infelicissimorum res, eripere & salvare quantum possunt res ab ignis violentia. Etenim si circa hanc dignitatem facti fuerint industrii, major eos sedes excipiet & honestior dignitas, & cognoscent quantum est, quod cum honestate vivitur, quam hanc contemnere, uti autem mulctis manibus, & per eas impie agere: & postea agere propter quod nihil horum quæ ita congregantur, consuevit manere, sed male colligere & statim deperdere, ut igitur nostros subjectos invitare quidem per hanc æstimavimus oportere occasionem, & solatium eis dare tantum, & homines honoratos ad medium adducere, ut eorum virtutem sentiant subjecti. Habebunt autem spectabiles populorum prætores & consiliarium nostro super eo judicio, sicut diximus, dignum.

C A P. V.

Assistebunt autem eis & viceni milites & triceni matricarii (2) (quos nunc constituimus) dispositionibus obsequentes eorum, & fiebl AEOI (3) eos, qui indecenter aguot detinentes & competenti ordini tradentes (disciplinam). Oportet autem eos manifeste scire, quod si mundos semetipsos constituerint, & Dei auxilium habebunt, & nostra placatione non fraudabuntur, & longior eis dignitas erit. Quis enim bene & recte agentem amovere (4) velit?

C A P. VI.

Sed si transmittatur eis aliquis a judicio viri clarissimi præfecti hujus felicissimæ civitatis, quatenus suppliciis subjiciatur, scrupulose inquirant dignitatem, & doceantur in quibus occidunt hominem, aut auferunt membrum, aut tale aliquid, sciscitantes & ab ipso gloriosissimo præfecto, si & hoc prævideret, ut cum subtilitate proferant sententiam aut animæ aut membri alicujus auferendi a destinato. §. 1. Quemadmodum enim spectabiles prætores populorum talibus honoravimus donationibus, dignos eos facientes & codicillis (5) a nostra procedentibus manu & annonis & appellatione tanta & aliis quæ dicta sunt, ita eos exigimus reddere nobis suam puritatem & in omnibus vigilantiam, & cuncta agere æquali & justa conscientia & pura manu: Si enim aliquid apparuerint delinquentes, aut furantes, aut furibus adquiescentes, aut non omnibus resecantes malis, & dignos quidem morte suppliciis subdentes, mediocria vero agentes, expellentes e magna hac civitate ubi non præcepimus: sciant quod ipsi pro his reddent rationem non Deo solum, sed & nobis, & rei fiet, & omni damno quod subjectis contigerit, & nostræ indignationi, & velociter cum infamia a dignitate repelli nostra; propterea enim & laborem sustinemus & expensis magnis adquiescimus, ut non alicui nostrorum subjectorum inferatur aliqua calumnia, aut pecuniarum aut animæ perditio & quæ talia constituta sunt, sed omnia cum examinatione fiant competenti.

E P I L O G U S.

† Hanc igitur omnes nostram voluntatem per hanc præceptionem divinam & legem cognoscentes, & quia quod expedit vobis nullatenus derelinquimus, pro nostro orate imperio, sic vos tuente, sic vos proprios existimante, in his quæ in unoquoque contigerint, ita patronam in omnibus vobis custodiente providentiam. *Proponatur* Constantinopolitanis civibus nostris. Dat. 10. Kal. Octobr. *Constantinop.* D. N. Belisario V. C. Cons. 535.

(1) Prætores plebis incendiis arcendis deputati. (2) Matricarii [illegible], [illegible], & labris [illegible] ex [illegible], quasi materiarii, unde [illegible] a materia, aut potius materiarii, (hoc enim verbo utitur [illegible] cap. [illegible], dicti materiarii. Nam materia, [illegible] scriptura, sive materiaria, sive materiario, Festo id dicitur, unde fieri [illegible] ædificium, proinde [illegible], sive materiarii fuerint, qui apud Gallos appellantur *Charpentiers & Chapuis*. [illegible] apud Julianum matricarios legi, non materiarios, ut a Cedreno. (3) Id est, & sic ubi opus fuerit. (4) Siquidem judices non sunt ab officio removendi. (5) *Cap. 2. supr. hic.*

COLLATIO TERTIA.

TIT. I.

DE LENONIBUS (1).

Novella Constit. XIV.

Imp. Justinianus August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

Et antiquis (2) legibus, & dudum imperantibus satis odibile (3) visum est esse lenonum nomen & causam, in tantum, ut etiam plurimæ contra (4) talia delinquentes scriberentur leges. Nos autem & dudum posita contra eos, qui sic impie agunt, supplicia auximus: & si quid relictum est a nostris prædecessoribus, etiam hoc per alias correximus leges: & nuper interpellatione nobis facta rerum impiarum pro talibus negotiis in hac maxima civitate commissis, causam non despeximus. Agnovimus enim quosdam vivere quidem illicite: ex causis autem crudelibus & odiosis occasionem sibimet nefandorum invenire lucrorum, & circumire provincias & loca plurima, & juvenculas miserandas decipere, promittentes (5) calceamenta & vestimenta quædam: & his venari eas, & deducere ad hanc felicissimam civitatem, & habere constitutas in suis habitationibus: & cibum eis miserandum dare, & vestem, & deinceps tradere ad luxuriam eas volentibus: & omnem quæstum miserabilem ex corpore earum accedentem ipsos accipere, & celebrare conscriptiones (6), quia usque ad tempus quod eis placuerit, observabunt impiam & scelestam hanc functionem implentes. Quasdam vero earum fidejussores expetere: & in tantum procedere illicitam actionem: ut in omni pene hac regia civitate, & in transmarinis ejus locis, & (quod deterius est (7)) juxta sanctissima loca & venerabiles domos sint tales habitationes: & causæ sic impiæ & iniquæ sub nostris temporibus præsumantur: ita ut etiam quosdam miserantes earum, & abducere a tali operatione crebro volentes & ad legitimum deducere matrimonium non sinerent. Aliquos autem sic scelestos existere, *ut puellas (8) nec decimum agentes annum ad periculosam deponerent corruptionem:* & quosdam aurum dantes non parvum, vix inde redemisse miseras, & nuptiis copulasse castis. Esse etiam decies mille modos, quos nullus prævaleret sermo comprehendere: cum ad infinitam crudelitatem deductum sit tale malum: ita ut primum quidem in ultimis partibus civitatis esset, nunc autem & ipsa, & quæ circa eam sunt, omnia plena talium sint malorum. Hoc igitur dudum quidem aliquis nobis secrete (9) denuntiavit: deinde etiam nuper magnificentissimi prætores a nobis talia inquirere (10) præcepti, hæc eadem ad nos retulerunt: nosque audivimus & judicavimus oportere Deo hujusmodi commendare causam, & velociter liberare tali scelere civitatem. §. 1. Sancimus igitur omnes quidem, secundum quod possunt, castitatem (11) agere (12): *quæ etiam sola Deo cum fiducia potis est hominum animas præsentare*; quia vero plurima sunt humana: cum arte & dolo & necessitate qualibet talium ad luxuriam deduci omnibus prohibemus modis, & nulli fiduciam esse pascere (13) meretricem, & in domum habere mulieres, aut publice prostituere ad luxuriam, & pro alio quodam negotio talia mercari: neque conscriptiones (14) super hoc percipere, neque fidejussores exigere: nec tale aliquid agere, quod cogat miseras & invitas (15) suam castitatem confundere: neque sperare quia licebit de cætero eis vestium (16) donationem aut ornamentorum forsan aut alimenti decipere, et erga juvenes suis incant. Non enim permittimus quicquam fieri tale sed etiam nunc omnia talis breviter competenti cura disponimus, statuentes etiam reddi (17) eis omnem quam contigerit cautionem occasione sceleris hujus exponi: & neque permittimus scelestos lenones si quid dederint eis, hoc ab eis auferre: sed etiam ipsos lenones jubemus extra hanc fieri felicissimam civitatem, tanquam pestiferos (18), & communes castitatis vastatores factos, & liberas ancillasque requirentes & deducentes ad hujusmodi necessitatem, & decipientes, & habentes educatas ad universam confusionem. Præconizamus (19) itaque quia si quis de cætero præsumpserit invitam puellam assumere, & habere ad necessitatem (20) nutritam, & fornicationis sibi deferentem quæstum: hunc necesse esse a spectabilibus prætoribus populi hujus felicissimæ civitatis comprehensum, omnia novissima (21) sustinere supplicia. Si enim pecuniariorum eos furtorum & latrociniorum emendatores elegimus: quomodo non multo magis castitatis furtum, & latrocinium eos coercere permittimus? Si quis autem patiatur in (22) sua domo quendam lenonem & hujusmodi præpositum operationis habere, & hæc denuntiata cognoscens, non etiam domo sua expulerit: sciat se & decem librarum auri sustinere pœnam, & circa ipsam periclitaturum habitationem. Si quis autem conscriptionem de cætero in talibus præsumpserit, aut fidejussorem acceperit: sciat nullam quidem se utilitatem hujusmodi fidejussionis aut conscriptionis habere. Etenim fidejussor quidem obligatus non erit, conscriptio vero omnino invalida manebit, & ipse (sicut prædiximus) in corpore supplicium sustinebit: & a magna hac longissime civitate expelletur (23). Mulieres itaque caste quidem vivere volumus & oramus (24): non autem invitas ad luxuriosam vitam deduci; nec impia agere cogi, omnino enim lenocinium & fieri prohibemus, & factum (25) punimus, præcipue quidem in hac felicissima civitate, & in ejus circuitu: nihilominus autem & in locis foris positis omnibus, & quæ ab initio nostræ sunt reipublicæ: & quæ nunc a domino Deo donata sunt nobis: & maxime in illis: eo quod Dei dona, quæ circa nostram fecit rempublicam, volumus conservari pura ab omni tali necessitate, & domini Dei circa nos moneta esse permanere digna. Credimus enim in domino Deo etiam ex hoc nostro circa castitatem studio magnum fieri nostræ reipublicæ incrementum: Deo nobis omnia prospere per talia opera conferente.

Epilo-

(1) Tollendis scilicet. Julian. constit. [illegible] Eclog. [illegible] vid. Petr. Gregor. 36. [illegible] Adde [illegible] in exposit. Nov. part. [illegible] (2) l. 1. §. 2. ff. ad leg. Jul. de adult. (3) Vid. §. 1 [illegible] hic, vid. l. 7. in fin. C. de postliminio reversis. (4) Sunt enim infames. l. 4. §. 2. ff. de his qui not. l. 4. §. 3. ff. de ritu nupt. Constantinus [illegible] plumbo [illegible] & [illegible], ut nefariorum [illegible], claudi jussit, l. 1 C. Th. de raptu virg. De pœna parentis aut domini, [illegible], filiæ vel ancillæ, vid. l. 12. C. de episcopali audientia, l. 1. C. de [illegible] [illegible] lena [illegible] puniatur. vid. l. 2. [illegible] ad leg. Jul. de adult. [illegible] hac constitutione [illegible] lenones [illegible] §. 1. infr. hic. (5) Lenonum [illegible] (6) Instrumenta contra bonos mores apud lenonem interposita nullius sunt momenti. (7) Lenocinia graviora [illegible] in vicinia venerabilium domuum. (8) [illegible] quo junior est quæ decipitur. (9) [illegible] principis, [illegible] habere scelerum [illegible]. (10) Principes prætoribus [illegible] in inquirendis sceleribus. (11) Castitas non [illegible] animorum, sed & corporum, laudabilis. (12) Castitatis [illegible] (13) Lenones [illegible] dicti. (14) Id est, instrumenta, obligationes. (15) Prostituuntur facile [illegible] peccare, cum [illegible] a lenonibus decipiuntur, alias [illegible] invita quidem Lucretia, opinione Hieronymi, stuprum passa est. (16) Vestes, ornamenta, cupedia, meretricum decipula. (17) Cautio contra bonos mores [illegible]. (18) Lenonem esse, scelus [illegible]. (19) Id est, jubemus. (20) Peccandi sc. (21) [illegible], ultima supplicia. Sic infr. Nov. [illegible], novissima sententia dicitur, & [illegible] & apud [illegible] nova verba: & apud Virgil. [illegible] Æneid. novissima verba, id est, ultima. Julian. ultimum supplicium estne mortis naturalis? l. 21. ff. de pœnis, minime, [illegible] dictos lenones puniri [illegible], & [illegible]. (22) Lenoni domum suam locanti, aut in ea patienti lenocinium committi, pœnam observa. Huc [illegible] est, quod legimus, pœna [illegible], qui domum suam ad stuprum faciendum cum muliere vel masculo præbuit, l. 8. [illegible] ff. ad leg. Jul. de adulteriis. vel ad [illegible] & conventicula, tam [illegible], quam nocturna, l. 5. §. 3. C. de hæreticis, Novell. [illegible]. Quid quod [illegible] torum [illegible] verberare [illegible], [illegible] & res auferre? vid. l. [illegible] ff. de [illegible]. Huc refer [illegible] de receptatoribus. Adde Nov. [illegible] Nov. [illegible] Hinc etiam colligi potest, Meretricem domo [illegible] vel ante tempus finitum locationis migrare [illegible]. Nam si lenonem quis sciens non impune [illegible] habitare patitur, [illegible] hic, nec meretricem in ea habitare merito [illegible] debebit, vid. [illegible] arrest. [illegible] Peccat enim gravius, [illegible] certe non minus hic quam leno, l. 41. §. 6. ff. de ritu nupt. Quod si quisque potest ante tempus [illegible], multo minus ad conductionem admittendus est. Turpius enim ejicitur, quam non admittitur hospes, vid. [illegible]. Hoc cum ita sit, [illegible] fuit, vel est, qui vectigal a lenonibus [illegible], & in fiscum [illegible] reddiderunt? quod [illegible] sustulit lex ult. C. de [illegible]. (23) Lenones [illegible] naturali non fuisse affectos, hic locus ostendit. Aliud enim est pœna in corpore, & [illegible] civitate expulsio: aliud ipsa in separationem corporis ab anima patienter vel pati. (24) Id est, imperamus. Principis enim preces erga subditos jussa sunt atque imperia. (25) At ita [illegible] in lenones lata, perfecta est, non tantum enim vetat lenones esse, sed etiam punit, vid. quæ notavi ad l. 6. C. de legibus.

E p i l o g u s.

† Qoatenus ergo vos primi nostri cives casta hac nostra fruamini dispositione: propterea hac sacra prædicatione utimur, ut sciatis nostrem circa vos studium, circa castitatem atque pietatem labores nostros, per quos in omnibus bonis custoditi nostram rempublicam speramus.

Scriptum exemplar gloriosissimo magistro mutatis ad hunc modum verbis.

UT ergo omnibus hæc manifesta fiant in nostra habitantibus republica, tua sublimitas hanc nostram suscipiens sacram legem, in omni ditione præceptis propriis eum universis insinuet: ut non solum in hac felicissima civitate, sed (1) etiam in provinciarum custodiatur locis: domino omnium Deo pro alio quodam odore suavitatis oblata. [Data Constantinopolitanis civibus nostris.] Dat. Kal. Decembr. *Constantinop.* Belisario V. C. Cons. 535.

T I T. II.
DE (2) DEFENSORIBUS CIVITATUM (3).
N o v e l l a C o n s t i t. XV.

Imperator Justinianus Aug. Joanni gloriosiss. præfecto prætoriorum, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NIsi velociter revocemus cursum defensorum per competens officium: nec *ipsam* ulterius antiquorum (4) nominum *habebimus* veritatem: aliis si quidem alia data sunt ab antiquitate nomine significativa a parte rerum: hoc autem defensorum nomen vero demonstrat antiquitatem, aliquos præposuisse rebus, quatenus ex omni eas injustitia vindicarent, liberas. Si quidem & propter *hoc paterna* voce defensores eos vocamus, quatenus eripiant a malis injustitiam patientes. Nunc autem hoc defensorum nomen valde conculcatum est in multis nostræ reipublicæ partibus: & ita contemptum, ut in injuria quidem potius quam in qualibet jaceat honestate: siquidem fiunt viri quidem obscuri (5), decreta (6) vero super eis (7) *misericordia* magis quam electione conficiuntur; quibus enim non est victus & vita sufficiens, isti defensorum *emendicantes* (8) ordinationem, ad hanc accedunt curam: & pro alio quodam lusu, judicum (9) subjacent voluntatibus. Denique (10) removent eos (11) quando voluerint, aut nihil aut parvissimum delinquentes: & alios in illorum provehunt officium, quasi loci servatores eos (12) defensorum facientes: & hoc in anno frequenter in pluribus hominibus agentes, ut & officiales, & civitatum judices, & harum habitatores, in novissimo (13) contemptu defensores habeant. Quæ vero aguntur ab eis, ad instar non actorum (14) sunt; si enim imperaverint provinciarum judices, nequaquam præsumunt quædam gesta monumentorum conficere apud semetipsos per omnia servientes eis defensores, [&] illorum nutibus intendentes solis. Si vero quædam conficiantur, primum quidem etiam hæc venundant: deinde cum nullum habeant archivum (15), in quo gesta apud se reponant, deperit quod conficitur, & nequaquam invenies apud eos plurum temporum poni monumentum nullum penitus: sed ad heredes eorum, aut alias successiones his monumentis egentes, gesta quærunt: & horum quæ quidem inveniuntur, nulla fide sunt digna: alia vero etiam pereunt & in tantum caduca, ut in similitudine non actorum sint. Nos igitur quoniam de judicibus (16) bene disposuimus (17), & majores potestates eorum in gentibus fecimus, & procul ab eis est inspectio civitatum: propterea credimus oportere etiam de defensoribus constituere; sit enim sic congruentia utilis, si judicum sunt post officium, civitatum defensores: & provinciæ præses eidebitur quidem judex judicum potius esse, & ex hoc honestior præcedentium apparere: quanto (18) enim quilibet præest melioribus (19), tanto major ipse & honestior est.

C A P. I.

Ut nulli incolarum liceat defensoris officium refugere.

INterim illud sciendum est prius, ut nulli hominum sit licentia defensoris ordinationem declinare (20), sed invicem universi nobiliores (21) civitatum habitatores hoc ministerium eis adimpleant: hoc enim, & in prioribus (22) temporibus valuisse, & in republica gestum didicimus. Nulli, nec si honoratus sit *magnificentissimarum illustrium* dignitate, hoc declinare concedimus, nec si militiam habeat honestam: neque si proferat privilegium suum ex divinis formis, vel si pragmatici (23) sint collati: sed secundum circulum (24) habitatoribus civitatis, quorum aliqua ratio (25) est hoc implentibus, & dum circulus expletur, rursus revertentibus ad sollicitudinem, & civitati prædictam curam ministrantibus: ut in unaquaque civitate defensor judex (26) potius quam defensor esse videatur: decreto (27) quidem cum jurejurando factis omnium possessorum in illa civitate consistentium, sed non (28) in hac urbe degentium. §. 1. Jusjurandum vero præbens, *quod omnia secundum* (29) *legem ac jus agat, & omnium communiter*, confirmandus autem sicut nunc ex præcepto gloriosissimorum nostrorum præfectorum: in biennio (30) vero administrans solo, & removendus a cura: non habente licentiam clarissimo provinciæ judice (31) removendi eum: sed si quid videatur agere non recte, nunciare (32) ad gloriosissimos præfectos, ut (33) inde ei fiat curæ privatio, unde etiam datur.

C A P. II.

NUlla existente licentia Administratori (34), aut ipsis Defensoribus, Vices agentes Defensorum (35) facere, sed etiam hoc omnibus eis interdicimus modis. Sed neque proprias vices (36) agentes per civitatis clarissimos judices destinare, nisi ipsos defensores, quos judicum (37) officium complere in civitatibus volumus: ipsos quoque in omnibus diligentiam adhibere civitatibus in quibus sunt.

C A P. III.

Ut omnia monumenta (38) apud defensores insinuentur.

ET agi apud defensores, testamentorum (39) insinuationes, & donationum, & quicquid aliud est monumentorum proprium: non valente clarissimo provinciæ judice prohibere quod agendum est, aut præcipere, quia non velit aliquid agi, aut actum non edi: non enim hujusmodi alicuius ei omnino potestatem damus, absurdissimum existimantes, necessariis rebus cedere homines propter judicum forte irrationabiles motus atque præceptiones, sed etiam agere quæcunque voluerit & edere: & licet quod agitur, tangit provinciæ præsidem, aut quemlibet potentium, neque hoc prohibere. Oportet etenim sic agere eos qui in administrationibus sunt, aut in qualibet potestate, non ut prohibeant quædam fieri contra se (40) gesta, sed ita inculpabilem suum præbeant modum, ut nulli detur remotus querimoniarum adversus eos: & sive adfuerit civitatibus judex (41) sive non, nequaquam prohibeatur quispiam agere apud defensores quædam monumenta in quibuscumque voluerit, præter illa sola quæ jurisdictione (42) egent, & ea ipsa judicum (43) auctoritate pendent. §. 1. Deinde *& his qui publicas exactiones* (44) *habent, civitatum defensores omnibus auxilientur modis, & si apud fuerit occasione contemptus contumaciæ tributariorum, monumenta conficere & hoc fieri velociter jubemus, & interesse*, ut inordinate agentes videant, & his ipsis testimonium perhibere, vel publicum removere tumultum (45), & absolute judicum (46) obtinere ordinem & maxime quando absunt: & officiales provinciæ quicunque in civitate sunt illa in qua defensor est, obedire illi, & adjuvare ut absentibus præsidibus gentium, nihil videatur deesse civitatibus sub illorum præsentia.

† Ex provinciali autem officio habere & *Exceptorem* (47) eis administrantem, & duos officiales, qui ea quæ ab eis decernuntur, adimpleant.

§. 2. *Et judicare in causis omnibus pecuniariis usque ad aureos trecentos* (48): non valentibus nostris subjectis trahere sibimet obligatos ad clarissimos provinciarum judices, si usque ad prædictam trecentorum solidorum quantitatem lis consistat.

C A P. IV.

SEd neque pro hoc ipsi actores amplius (49) æstimare litem, ut conterant reos, & non civitatis Defensori, sed provinciæ deferant judici. Sed si quid tale egerint, & sententia manifestet minorem esse litem trecentorum aureorum, & studio auctam, ut apud provincialem judicem, & non civitatis defensorem examinaretur: solum actorem omni litis subdi dispendio.

C A P. V.

ET a *Defensoribus appellationes ad* (50) *ipsos fieri Judices*. Si vero egerint aliquid injuriosum circa defensores officiales: tunc provinciarum præsides ulcisci & castigare officiales (possunt). † Licentiam enim damus Defensoribus si hoc neglexerint præsides gentium, sedis tuæ eminentiæ hoc nunciare, ut inde detur auxilium eis, & vindicta competens: & re vera Defensores eos esse contra delinquentes, habentes judiciariæ (51) claritatis & honestatis imitationem. §. 1. Et si cadere (52) contigerit civitatis Defensorem: mox ad (53) alium deferri decretum, qui ex circulo (54) vocatur, cum dudum dicto jurejurando, & suscipere quidem mox curam; decretum vero nunciari & confirmari a tuo (55) culmine & nequaquam defensoribus vices agentes (sicut prædiximus) dari: ne rursus priori confusioni demus quasi rationabilem occasionem. §. 2. Præcepta vero faciat tua eminentia per unamquamque provinciam, ut in civitatibus habitatio (56) quædam publica distribuatur, in qua conveniens est Defensores monumenta (57) recondere, eligendo quendam in provincia, qui horum habeat custodiam: quatenus incorrupta maneant hæc, & velociter inveniantur a requirentibus & sit apud eos *archivum* (58), & quod hactenus prætermissum est in civitatibus emendetur.

CAP.

(1) Quod si prior erga incolis quadam legem in urbe tulerit generaliter, nulla subditorum omnium mentione facta: Num hujusmodi lex ad urbanos tantum seu provinciales extenditur? Hoc prope negaveris. Provincialium enim hic meminit, quos omisse non erat nominatim edere, si lex in urbe posita, tacite ad provinciales extenderetur. Verisimilius est tamen, legem generalem et in urbe latam ad provinciales quoque porrigi. (2) Vide quædam ad hanc Novellam apud Socinum respons. 133. & 190. (3) Περὶ τῶν ἐκδίκων, vid. 1. C. 15. seu plebis l. 9. C. de off. præf. Aug. l. 4. 5. C. de defensor. civit. Hos similes tribunis plebis urbis Romanæ. Porro hæc constitutio apud Julianum est 20. (4) Vana sunt nomina dignitatum sine effectu. (5) Magistratus vilescunt, quoties obscuris hominibus committuntur, & fere gratibus omnibus nobiliores gratia aut virtute præferendi sint, alias, quantumvis divites. (6) Sensus est electionem commiseratione dignam esse, quibus alias perfectis probis viris eligantur. (7) Pignoris scilicet. (8) Id est, ambientes. (9) Ἀρχόντων, gratiam. (10) Præsides scil. (11) Utpote viles. (12) Ut quasi vicarios defensorum. (13) Id est, extremo. (14) Id est, gestorum. (15) Olim nullum erat archivum defensorum. (16) Περὶ ἀρχόντων, id est, de præsidibus. (17) Nov. 8. *supr.* 4. (18) Nota sententiam. Sic Arist. 1. politic. 4. vel ἀεὶ δὲ βελτίων ἡ ἀρχὴ ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων, olim [illegible] τὸ γὰρ ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν βελτιόνων βέλτιον ἔργον, id est, semper id melius imperium est, quod alienatos in eos imperio subjectis præstantiores ac meliores, verbi gratia, melius est imperare in hominem, quam in feram. Nam quod unumquodque opus ex melioribus absolvitur, id est melius. Hæc magnus ille Philosophus, ex cujus sententia discimus: Hominis in hominem imperium non modo amorale, sed & omnium perfectissimum & maximum esse. (19) Κρειττόνων, præstantioribus. (20) Defensoris munus nemo potest declinare. (21) Nobiliores ad defensoris officium promovendi. (22) Prisco tempore imitanda. (23) Libelli scilicet, id est, pragmatico forma. (24) Κατὰ κύκλον, per ordinem. Jul. id est, sic ordine per vices. Vel [illegible] a sic esse: omnium ut quis statim defensor esse cogatur, donec alii defuncti non fuerint. Magistratus qui hoc modo creabantur, [illegible]. Demosthenes vocat, quos Cujacius passim appellare, ut ex quæ cum Accursio patet, paternos magistratus in circulum eastos; vel cum Tiraquello c. *de jure primogenitura* 10. hic de isto circulo agi, cujus meminit Cujac. 9. *lectt.* 5. & quem Ausonius orbem tertium appellat, cujus Icinius in *cap. cum delicta* X *de rescript.* & Cardinalis Alexand. meminit in c. *Nisanus de spoliationibus*, quod in hujusmodi circulo plurium nomine sic ab urbem scriberetur, ut dignosci non posset, quis prior aut posterior fuisset nominatus, adde Tiraquellum a [illegible]. (25) Ἀξίωμα, id est, æstimatio, honor, opinio, reputatio. (26) Ἀρχόντων id est, præsidem. (27) Ψήφισμα, suffragio, electione. (28) Παρόντων, jus suffragii non competit. (29) Pr. *last. de off. jud.* (30) Olim erat annuus magistratus. (31) Præside. (32) Nota gradus, Defensor civitatis, Præses provinciæ, Præfectus prætorio. (33) Præfectus prætorio defensorem confirmat, creat, & deponit. (34) Τῷ τὴν ἀρχὴν ἔχοντι, id est, præsidi. Julian. (35) Sensus est, Defensor vicarium sibi non potest substituere. (36) Græcis, vicem suam mittendi, jus non habet. (37) Ἀρχόντων præsidum. Julian. (38) Testamenta & donationum & alia monumenta publica. Julian. Paratitlas tao. 120. (39) Nota, quæ aguntur apud defensorem civitatis. (40) Vel, adversus hominum ejus. (41) Præses. (42) Quidam hinc colligunt, Defensores non habere jurisdictionem quod Cujacio displicet. Idem tamen negat, eos emancipare aut manumittere quenquam posse. *arg. l. pen. & ult. Cod. de emancip. lib. l. ult. C. de vind. libert.* (43) Præsidum. (44) Defensor vim facit adversus tributa differentes, ad similitudinem præsidis. Julian. (45) Acta adversus tumultuantes conficiuntur a defensore. (46) Præsidum. (47) Ταχυγράφον. (48) Olim habentur ad 50. usque. *l. 1. C. h. t.* (49) Plus petitionis actoris, non potest evitari audientia vel defensoris jurisdictio, & aliquis Julianus *cap.* 12. refert hunc locum ad plus petitionem. (50) A defensoribus ad præsidem appellatur. (51) Ἀρχικῆς σεμνότητος μίμησιν, præsidialis gravitatis imitationem atque severam, Hal. (52) Ἀποθανεῖν, intercidere, mori. (53) Id est, mox alius defuncti loco subrogatur. (54) Cap. 1. *supr.* (55) Id est, præfecti prætorio. C. 1. v. *supr.* (56) Οἴκημα τι δημόσιον, scrinium publicum, ubi monumenta publica deponere possit, Julian. (57) Ὑπομνήματα. (58) Ἀρχεῖον, idem quod scrinium.

C A P. VI.

QUia vero etiam Defensores civitatum extra[illegible] commodum fiont: & pro decretis eorum, si quidem civitates majores (1) sunt, quatuor solummodo dantur aurei foro tuæ sublimitatis: si vero minores, tres: sicut jam dudum nostris constitutum est legibus: si vero quædam salaria (3) habent publica, etiam hæc secundum consuetudinem percipient. §. 1. Audient quoque leviora crimina, & castigationi competenti contradent: & eos qui in majoribus (4) criminibus capiuntur, detrudent (5) in carcerem, & mittent (6) ad provinciæ Præsidem, sic enim fruetur civitas unaquæque cura judiciali: & omnis causa sub majori constituta judice majorem fentiet providentiam: & rescindentur plurimæ judicum (7) curæ, cum civitatum Defensores in semetipsis eas imponunt, & levigant (8) præsidum quas pro (9) omnibus hominibus habent sollicitudines, ipsi particulariter removentes ea quæ vim patientibus inferuntur, aut dubitationes solventes, & honestos (sicut sæpe dictum est) eos qui in administrationibus sunt, demonstrantes.

† Si vero etiam detineantur ab aliquibus publicæ functiones (10): gentium Præsides Defensoribus imperabunt contra detentores exactiones: ut & secundum hoc eos adjuvent. † Si que vero Defensoris præter hæc fiat ordinatio, aut tenuerit aliquis Defensoris officium in semetipsum veniens, sive dignitatis, sive militiæ, sive privilegii, sive alterius cujuspiam occasione: iste quinque libretam auri subjectus pœnæ, etiam sic post ejus exactionem ad (11) opera civitatis proficientem cogatur defensoris implere sollicitudinem. Convenit enim unamquamque nobilium (12) semper functionem agere civitatum quas inhabitat, & hanc eis inferre habitationis repensationem.

E p i l o g o s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram insinuavimus legem, tua sublimitas in provinciis quibus præest, facere manifesta per programmata propria studeat: quatenus cognoscant omnes, quia & *maximorum & mediocrium & parvulorum nobis cura est*, & *nihil est tale quod a nostra sollicitudine tem*[illegible]. Partem vero faciat tua eminentia suorum præceptorum: ut ex hoc jam gentium præsides præparent secundum unamquamque civitatem eos qui bonæ opinionis sunt nominari Defensores secundum (13) circulum (sicut jam dictum) & decreta fieri communia cum jurejurando in eis habito, & describere prædictum circulum: & ita per biennium subintrare curam eos qui subsequuntur: & si ceciderit (14) quispiam ex eis, alium introduci; semper quidem decreto cum jurejurando (15) faciendo: ipsoque dum futurus fuerit curam suscipere, definitum jusjurandum subeunte, & electione (16) ejus facienda a Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & aliis in civitate bonæ opinionis studentibus: quod etiam nunc mox fieri convenit, omnibus (sicut dictum est) secundum hanc nostram generalem procedentibus legem. † Nunc autem Defensores existentes, siquidem placiti videantur, etiam ipsos inscribi circulo, & biennio complere curam, & siquidem jam biennium in ea cura habent, removeri Defensoris sollicitudine: nisi (17) tamen voluerint communi decreto teneri eos biennio in eodem officio. Si vero nondum biennium impleverint, digni vero videantur communicare circulo, impleant reliquum tempus, ultra quod nullus civitatem defendat: sed usque ad hoc solum stet tempus: nisi cuncta civitas reluctante nullo elegerit eum: & hoc facto, alio biennio suscipiat sollicitudinem, & modis omnibus deponatur: & tunc rursus fiat, quando ipse eum circulus ad hunc adduxerit ordinem: ne frequentia & continuatione curæ, & per quandam machinationem illud semper renovando fiat aliquibus infinita (18) prædicta gubernatio.

† His omnibus valituris in omne tempus: quoniam cum toto hoc studio & vigilantia & Domini Dei intuitu adinvenimus, & nostris subjectis contulimus. Dat. 16. (19) Kalend. August. *Constantinop.* BELISARIO Viro Clarissimo Consule (20).

T I T. III.

DE MENSURA (21) ORDINANDORUM CLERICORUM,

N o v e l l a C o n s t i t. XVI.

Idem Imp. Anthemio sanctiss. & beatiss. archiepiscopo Constantinopolitano, & universali patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

LEgem nuper (22) scripsimus *de mensura ordinationum*, & *ut non competeret effusas eas esse, neque in sanctissima majore (23) ecclesia hujus felicissimæ civitatis (24) neque in aliis*: quam etiam firmam esse, & valere secundum omnem suam volumus virtutem. † Quia vero intentio nobis est abbreviare quidem ordinationes, huic autem sanctissimæ majori ecclesiæ excellentem expensam ad mediocrem quandam atque portabilem (25) reducere quantitatem, quatenus multitudo ei expensarum minuatur: propter hoc omnem circumeuntes viam, ad præsentem venimus legem: nihil quidem aliud existentem a priore, sed ex ejus procedentem voluntate (26), adhuc autem amplius sanctissimæ majori ecclesiæ prodesse valentem.

C A P. I.

SAncimus enim, si in quibusdam sanctissimarum ecclesiarum (quarum ipsa sanctissima major ecclesia gubernationem & expensas suscepit) contigerit aut presbyterum, aut diaconum, aut lectorem, aut cantorem mori, non alium mox extrinsecus introduci, sed considerare quanta tunc est mensura ibidem ministrantium reverentissimorum clericorum. Et si quidem nondum clericorum minuta mensura est, sed adhuc abundant quantum ad id quod superius definivimus & ut vocant (27) *statutum*, nullam fieri pro eo ordinationem, donec numerus in (28) (remedio) ipso restituatur. † Si vero sic diminuta multitudo est, ut necessitas sit, ne desit statutus numerus, alium pro moriente introduci clericum: considerare beatitudinem tuam, si (29) quis est in aliis ecclesiis citra sanctissimam majorem ecclesiam, ex abundanti ejusdem (30) ordinis clericus: & exinde restituere alium, & non novam facere ordinationem. Sic enim dum ex eo quod plus est, semper hoc quod defuit impletur: bona & Deo amabilis imponitur causæ mensura: & sic sanctissima mater ecclesia paulatim (31) debitis (32) liberabitur. Alioquin si quod fuerit quidem compleatur introductionibus extraneis: quod vero plus est, non minuatur: plurimum (33) & indebitum tranibit tempus, dum nec omne quod plus est, minuatur.

E p i l o g u s.

† Tua igitur beatitudo, ea quæ propter sanctissimarum ecclesiarum utilitatem recte nobis placuerant, operi effectuique contradere festinet. Etenim si quid fiat præter hæc, scire necesse est eum, qui contra hanc nostram legem inscipere ordinationem præsumpserit, nihil bini utilitatis habiturum, neque (34) reputabitur a reverendissimis œconomis in hac parte facta sanctissimæ majori ecclesiæ expensa: sed ipsi ex hoc cognoscent damnum a semetipsis hunc suæ negligentiæ recipientes fructum. Datum Idib. August. *Constantinopol.* post consulatum BELISARII V. C. (35).

T I T. IV. (36).

DE MANDATIS PRINCIPUM (37).

N o v e l l a C o n s t i t. XVII.

Imperator Justinianus August. Triboniano Quæstori sacri nostri Palatii & Exconsuli.

P R Æ F A T I O L A T I N A (38).

EX libris (39) antiquis, qui jura Romani nominis continebant, non ignorat tua sublimitas, quanta *de mandatis principum* legumlatores in suo quisque volumine conscripserunt. Quia igitur nobis reparantibus omnem vetustatem jam deperditam ac diminutam placuit etiam omnibus judicibus nostris, qui minores vel medias administrationes gerunt sive inter Correctores, sive inter Consulares, sive inter Spectabiles ordinentur, non solum codicillos præstare, sed etiam *Mandata* dare, quibus inspectis omnia gubernare [illegible] possint: ideo librum *Mandatorum* composuimus, qui subter per utramque linguam annexus est: ut detur administratoribus nostris secundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Græca lingua frequentatur, scire eorum sanctionem: ut nihil ea his sudeant præterire, sed saluberrimas dispositiones nostras observantes, in perpetuum nostras provincias, nostroque imperio subjectos gubernare festinent. † Illustris igitur auctoritas tua, ad quam Quæstoriæ pertinet censura, eadem mandata & in libris legum transcribi, & in sacro laterculo deponi præcipiat: quatenus ex his una cum codicillis suscipiendis, administratores, quemadmodum possint reipublicæ subvenire, non ignorent. Dat. 16. Kal. Maii, post consulatum BELISARII, V. C. Cons. (40).

In Nomine Domini Jesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, semper adorandus, Augustus.

JAm quidem in generali nostræ pietatis lege (41) omnia declarata sunt, in quibus conveniens est administrationes accipientes, eas gubernare, memorantes jusjurandum quod super his præstatur. Necessarium tamen existimavimus etiam nunc percipienti tibi administrationem, designare quod a progenitoribus reipublicæ nostræ adinventum est: qui ad administrationes directis certa præcepta dabant, *Mandata principum* ea vocantes, secundum quæ oporteret eos gubernare administrationes.

C A P. I.

Ut gratis creati magistratus, gratuitas quoque manus servent, erga Deum, Imperatorem, & legem.

OPortet igitur te pure sumentem administrationem, & sine (42) omni suffragio, præ omnibus aliis mundas servare Deo nobisque & legi manus, & nullum contingere lucrum, neque majus, neque minus: neque captiosum quiddam contra subjectos facere, negotiatione: sed contentum esse solis a fisco tibi ministratis, & tam per se quam per eos qui circa te sunt purum eis undique servare jus. † Et festinare primum quidem *fiscalia tributa* (43) *exigi vigilanter*, nihil diminuens circa publicam curam requirere, ne forte fiscus inde minuatur, & salvare ei undique quæ propria sunt. Sicut enim privatos injustitiam passos adjuvamus, sic & publicum (44) illæsum manere volumus. Collatores namque omni alia calumnia liberi conservati, facile & in promptu solvent tributa: & qui in furta prius dantes, manebant debentes adhuc fiscalia, ea nunc ipsis fiscalibus exsolventes, liberabunt facile se tributis.

CAP.

(1) [illegible] sive dationis pecuniæ, *Int. gratis*, Nov. 8. c. 5. (2) De majoribus & minoribus civitatibus alias dixi. (3) [illegible], publicas annonas, *Int.* (4) Vid. l. 7. C. [illegible] (5) Et sic habent jus [illegible], quod eo nesciebatur, l. 2. C. Th. *de exhib. reis.* (6) [illegible] (7) Præsidum. (8) Relevent, *Hal.* (9) [illegible] Scrimg. Hal. populorum curas, quo eo loco [illegible] hic constitui, [illegible] (10) C. 3. §. 1. *supr.* [illegible] (11) Multa [illegible] publica civitatum [illegible] (12) Cap. 2. *supr.* [illegible] Scrimg. [illegible] hic vetus interpres [illegible] & dignitores viros appellare. (13) Cap. 2. *supr.* [illegible] (14) Cap. [illegible] (15) [illegible] (16) Defensor eligitur a clero, & [illegible] honestioribus civibus, [illegible] confirmatus a Præfecto prætorio, [illegible] (17) [illegible] defensores [illegible] (18) Perpetua magistratus [illegible] apud Romanos. (19) Id. Idib. Augusti, quidam ita legunt. (20) Id est, anno 535. (21) *Novell.* 3. c. 1. *Novell.* [illegible] (22) *Novell.* 3. c. 1. *Novell.* [illegible] *Novella* 3. [illegible] ut numerus clericorum certus sit in majore Ecclesia urbis Constantinopolitanæ. Hæc autem constitutio jubet [illegible] clerici, id est, hi, qui supra statutum numerum [illegible] in locum mortuorum clericorum majoris Ecclesiæ transferantur. (23) Sanctæ Sophiæ scil. (24) Constantinopolis. (25) [illegible], id est, tolerabilem. (26) Voluntate legis [illegible]. (27) [illegible]. (28) [illegible], id est, sibi ipso restituatur. (29) Id est, an. (30) Qui desit, vel demum [illegible] esse dicatur. (31) Emissis ex suo corpore [illegible]. (32) [illegible] (33) Instituras semper eadem bene manserit. (34) Expensa illegitime administrata, non reputantur. (35) Id est, anno 536. (36) Additur in editione *Hal.* [illegible] et in l. 1. C. *de off. præf. prætr. Afric.* (37) Principis, Scrimg. principib. & præsidibus. Index Regiæ biblioth. [illegible] *editio Haloandri*, præcepta præsidum, alias de officio rectoris provinciæ, [illegible] (38) Deest in Græcis editionibus. (39) Horum mandatorum fit mentio in lege 6. in fin. ff. de off. procons. [illegible] *de off. præsid.* l. 4. Cod. *de sacr.* [illegible] l. 1. C. *de mandatis princip.* l. 1. C. *de off.* [illegible] Præscribunt autem hæc mandata Præsidibus modum administrandi. Cæterum hæc Novella est [illegible] apud Julianum ita conscripta *De officio rectoris provinciæ* ad quem modum conceptus est titulus Codicis: cui respondet [illegible] titulus *de off. Præsid.* (40) Id est, an. 536. (41) Nov. 8. c. [illegible] Vid. ad hanc Nov. [illegible] part. 2. [illegible] & *Novell.* [illegible] Eundem [illegible] part. [illegible] (42) *Novell.* 8. *cap.* 1. (43) Nov. 8. *cap.* 8. (44) Objecta juris publici & privati.

C A P. II.

Ut caveant Magistratus, ne quæ seditiones excitentur, & quieti publicæ omnium ordinum invigilent.

DEinde conveniens est te providere, ut nulli populi civitatum alternis seditiones (1) faciant, sed omnem pacem esse Dei civitatibus, dum æquitas etiam hinc nostris subjectis servatur, & neque lucri neque passionis alicujus causa, ad aliquam partium declinatur.

C A P. III.

Ut breviores & viliores causæ sine (2) scripto decidantur: & sportularum modus servetur.

SIt (3) tibi quoque *tertium* studium, *lites cum omni (4) æquitate audire*, & omnes quidem breviores, & quæcunque maxime (5) vilium (6) sunt, ex non (7) scripto decidere, & judicare, & liberare omnes alterna (8) contentione, & non permittere in aliquo ultra quam continetur sacra nostra constitutione, occasione expensalium expensarum damnificari, si tamen sufficientes in datione consistant: alioqui etiam gratis lites audire, & non permittere ex negligentia de provincia eli cujus præsidis quemquam ad hanc currere felicissimam civitatem, & nobis molestum esse. Scito namque, quia si quis veniet, & aditionem nobis faciat, & a nobis interrogatus si prius te adiit, deinde te dicat adisse, & quod justum est, non impetrasse, & hoc verum inveniamus, in te indignationem convertemus. † Si vero cum (9) te non adierit, venire ad hanc regiam præsumpserit civitatem, & remittemus eum cum omni correctione, & responsum non dabimus.

C A P. IV.

Ne præsides permittant Executores aut Magisterianos aliquid formarum & portuum causa, exigere.

DEinde competens est te etiam hinc venientes sive ex Magisteriano (10), sive ex quolibet foro, non permittere lædere, nec superexigere subjectos nostros. Sed si quis adierit tale aliquid quæstus: hoc & exequi, & indemnitatem ei procurare, & neque permittere alicui proferenti præcepta cujuscunque fori, hæc videlicet quæ solenniter diriguntur, *formarum (11) etiam aquæ causa, & portuum, & itinerum sternendorum, & imaginum, & murorum, & domuum destructionis (12) tanquam in publico factarum, & aliarum talium* damnificare nostros subjectos. Non enim volumus, nec per talem causam ullum eis inferri damnum. Ipse vero omnium horum providebis sine damno omni gestum. † Si quis autem cui tale aliquid jussum est, venit: omnino non respicias eum, nisi sacram nostram pragmaticam ostendat formam pro hoc scriptam: tunc tu suscipiens quidem talem formam, non autem aliquid agens ex ea, antequam ad nos nuntians secundam præceptionem nostram suscipias. §. 1. Sed etiam pro ubertate necessariorum, & operum (13) civitatum diligentiam habebis: procurans ex civilibus pecuniis patres (14) quæ valde necessariæ sunt operum facere, & pontium, similiter & viarum, & portuum, & in quibus omnino sunt locis provinciæ cui præsides: portuumque, & murorum curam habebis: & quidquid omnino est publico, & civitatibus utile, & cogitabis, & facies, & nunciabis. §. 2. Habebis autem obedientes tibi, & qui in provincia sunt milites, in quibus eorum opus habueris ad ministerium justum. Quod si delinquentes inveneris: sub omni castigatione decenti insuper ex (15) emolumentis eorum satisfieri læsis procurabis.

C A P. V.

De criminalibus.

NOn permittes privilegiis (16) aliquibus uti nocentes (17): sed illud solum eis in exilium observabis, ut undique puri horum quæ eis inferuntur, & innoxii videantur. Homicidia (18) autem, & adulteria, virginumque direptiones, & invasiones, & oppressiones, ita cum vehementia corrige, puniens delinquentes secundum nostras leges, ut paulatim supplicium alios omnes faciet salvos. §. 1. Præcipue vero Officiales (19) tuos retinebis, non permittens eis subjectos nostros deprædari (20): neque ut illi officiales videantur quidem subjecti tibi, pro veritate autem suæ præsint voluntati. §. 2. Festinabis etiam *Consiliarium* (21), & quicunque fuerit circa te, assumere virum optimum, & purum undique, & contentum iis quæ e fisco dantur, & si quid præter spem accesserit, & non inveneris eum custodientem tibi fidem justam: illum quidem expelles, alio vero uteris Consiliario, legem & justitiam cum puris servante manibus. §. 3. Talem vero præbebis temetipsum omnibus & publice, & privatim, ut (22) terribilis quidem sis delinquentibus, & indevotis circa fiscalia (23): mansuetissimus autem & mitis omnibus placidis & devotis, & paternam eis adhibens providentiam.

C A P. VI.

De fide publica aut securitate non passim danda.

SEd neque hæc quæ dicuntur *Verba* (24), id est jusjurandum prompte dare festines, in amplius tempus: sed & cum examinatione in tempore mediocri (25) & non transcendente *ex grata dierum induciae*, ne ex hoc infinitæ sint hominibus ad invicem contentiones. Si vero etiam aliquem sub nuncupato *Verbo* feceris: deinde aliquis adierit (26) adversus eum: deduces quidem eum, custodiens datum ei *Verbum*: & examinabis negotium, *Verbo* ubique servato; & si etiam contra eum sententia necessaria sit, condemnabis eum & duorum propones electionem, utrum velit dato *Verbo* absolute abrenuntiare, & agere quæ judicata sunt, an non. Certe (27) si hoc non facit: facris eum terminis restitues & ibi executionem inferes temperate, & cum debita venerabilibus locis reverentia.

C A P. VII.

Ut termini (28) sanctorum homicidis &c. non prosint.

NEque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum (29) raptoribus delinquentibus terminorum custodies *cautelam* (30), sed etiam inde (31) extrahes, & supplicium eis inferes. Non enim talis delinquentibus parcere competit, sed hoc patientibus: ut non talia a præsumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non (32) nocentibus, sed læsis, datur a lege: & non erit possibile utrumque tueri cautela sacrorum locorum, & lædentem, & læsum. §. 1. Publicorum vero tributorum exactiones etiam (33) intra templa decenter fieri procurabis: quoniam *fiscalium ratio & militibus, & privatis ipsisque templis, & cunctæ reipublicæ utilis & necessaria est*. Auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles ecclesiarum Defensores & Œconomi: nullum horum, qui fiscalia tributa exigunt, abripientes exactioni, sed neque permittentes violentum aut seditiosum aliquid pati exactionem inferentes: scientes quia si quid tale gesserint, de suo (34) satisfacere fisco cogentur.

C A P. VIII.

Ut cogant exactores tributorum in apochis suis exprimere quantitatem zygocephalorum.

COges autem publicos *Exactores* in suis *de susceptis* (35) manifesta facere omnia in quibus ea dederunt, nempe quantitatem *zygocephalorum* (36), aut *jugorum*, aut jugalium, aut quolibet modo per regiones nuncupantur: & pro quibus hæc & qualibet prædiis exiguntur: & datorum quantitatem, sive in speciebus, sive in auro. Et interminaberis eis, & magnum damnum, & *manus* (37) *amputationem*, si hoc quod præcipitur quidem semper, usque nunc autem non custoditum est, non deinceps omnibus servent modis. † Si vero (ut assolet) declinationem inveniant aliquam, dicentes non posse jugorum poni quantitatem: maxime quidem eos malignari putamus: sed tamen nihil hinc læditur fiscus nec collatores: fiscus etenim sine præjudicio omnia sua percipiat, & solenniter celebrata suscepta percipiant ii qui hæc exsolverint, nihil exigendi amplius. Causa vero in nullo læditur, & secundum consuetudinem quidem tributa solvantur ab eis, & inferantur fisco. † Nunrietur autem ad gloriosissimos nostros præfectos de istis primitus cogendis censualibus nuncupatas *expositiones* (38) subtiliter dare, ut ex hoc fiat causæ dijudicatio: & sic interim secundum consuetudinem quidem datis fiscalibus inculpabiliter inferendis, quicquid in iis quæ dubitantur, gloriosissimi nostri præfecti judicaverint, in iis quæ controversa sunt, hoc valere: necessitatem habentibus exactoribus, post cognitam veritatem super his quæstionibus, & in illis de cætero quantitatem zygocephalorum, & aliorum omnium describere, secundum quod a nobis jam ordinatum est. §. 1. Non (39) permittas autem censualibus, aut *Censualibus* (40), dum vendita sunt prædia eorum, aut in alias personas mutatur possessio, tergiversationibus uti quibusdam, & non transferri a venditoribus ad emptores prædia: sed coges eos omnino facere mutationes sine damno. † Si vero dixerint minus idoneos esse emptores, & propterea non fieri migrationem: hoc ipsum examinabis sine quolibet damno: & si quidem idonei fuerint emptores coges fiscalium præsides omnibus modis & sine quolibet damno celebrare transpositionem. Si vero pro veritate eos inveneris non satis idoneos, coges venditores hoc ipsum profiteri ad gesta, quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos qui ab ipsis emunt: hoc quod etiam in Oriente novimus in multis fieri gentibus. Sic enim neque fiscus nocebitur (41), & fiscalia tributa a possessoribus inferentur, et non alii quidem sint possessores, alii vero collatores. Oportet enim maxime contra possessores fieri collationes; sed non contra non detinentes neque possidentes res.

C A P. IX.

De profectionibus præsidum, ne provinciales angariis &c. vexent &c.

ILlud tamen te volumus nosse: quia si quando præceperimus ad alias forte proficisci te provincias, competens est contentum te iis quæ de

---

(1) [illegible], id est, circenses factiones: de quibus scripsi ad L. 1. §. 12. ff. de off. præf. urb. L. [illegible] §. [illegible] ff. de pœn. adde Cuj. [illegible] obs. [illegible] in fin. l. 17. ff. de off. Præsid. (2) Nov. 82. (3) Nov. 27. c. 1. (4) Hinc sumpta est pars authenticæ [illegible] C. de sententiis ex periculo. (5) Breviores lites non sunt [illegible] tantum sunt personarum, sed quæ vilem summam continent [illegible] sive inter nobiles, sive inter pauperes agitur. Id genus lites sine scripto decidi jubet Imperator, maxime si inter viles personas agatur. (6) [illegible], qua voce [illegible] [illegible] sed apud Græcos [illegible] viles esse homines, ut apud Harmenop. [illegible] [illegible] (7) [illegible] ff. de [illegible] (8) [illegible] (9) L. [illegible] ff. de appellat. (10) [illegible] (11) [illegible], aquæductuum, [illegible] C. de [illegible] (12) Vid. l. 1. ff. de off. præsid. [illegible] (13) L. 1. §. 1. ff. de off. proconf. l. [illegible] C. de [illegible] oper. (14) Patres civitatum qui & curatores operum, [illegible] (15) Salaria & honoraria officialium [illegible] (16) Nov. [illegible] l. [illegible] in fin. ff. de off. præsid. (17) Confugientes ad ecclesiam profani [illegible] Alciatus intelligit [illegible] (18) L. [illegible] ff. de off. præsid. (19) [illegible] ff. de off. præsid. (20) C. [illegible] (21) [illegible], assessorem, facit l. [illegible] Cod. de assessoribus, & ff. de off. assess. (22) Facit l. [illegible] ff. de off. præsid. (23) Cap. [illegible] Nov. [illegible] (24) [illegible] λόγον: & Novell. [illegible] Intellige autem λόγος [illegible] καὶ [illegible] καὶ [illegible], Nov. [illegible] fidem publicam. Sauf-conduit [illegible] [illegible] vide edictum Justiniani [illegible] infr. (25) Tempus modicum [illegible] dies, l. [illegible] de [illegible] vid. Cujac. [illegible] ad [illegible] (26) Id est [illegible] (27) Id est, [illegible] (28) Vid. quæ scripsi ad l. [illegible] C. de his qui ad ecclesias [illegible] (29) C. [illegible] (30) Fidem publicam & securitatis promissionem. (31) Asylis quos possint extrahi & quibus non proficiat ius asyli, adde l. [illegible] C. de his qui ad eccles. Novell. [illegible] Mosis legibus id etiam constitutum fuit [illegible] Templa innocentibus & injuriam [illegible] prodesse. (32) L. [illegible] ff. ad SC. Velleian. (33) L. [illegible] C. de his qui ad eccles. [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible], Novell. [illegible] (36) [illegible] est jugatio & capitatio, vide [illegible] (37) Falsi [illegible] Apud Ægyptios, Diodor [illegible] [illegible] a Lothario Longobardorum rege [illegible] legibus Wisigothorum [illegible] Apud Græcos [illegible] (38) [illegible], id est, exemplaria publici census. [illegible] (39) Hinc sumpta est [illegible] (40) Censuales Græci [illegible] (41) [illegible].

de fisco laeduntur, non gratis expendere: neque nostros subjectos atterere, sed ex quibus in provincia consistens expendebas, ex his ipsis & ad alias proficiscentem regiones facere expensas: neque angariis (1) collatores affligentem, neque te, neque obediens tibi officium: sed propriis quidem subjugalibus (2) proprieque expensa agere iter, hoc ipso custodiendo, vel si non ultra terminos properes provinciae: sed propter quandam occasionem necessariam circumeas civitates.

C A P. X.

EOs autem qui vocantur loci servatores (3), dare judices in civitatibus provinciae cui praesident, (licet spectabiles viri, vel clarissimi, vel praesides sint) omnibus interdicimus modis. Sed neque si milites aliqui sequantur te, neque illos gratis (4) permittas expendere, sed ex propriis emolumentis. Si vero hoc non egerint, sed ex tributis expenderint, & angarias acceperint: omne quicquid damnificabuntur subjecti, hoc ex (5) eorum emolumentis exigens proprio periculo laesis servabis.

C A P. XI.

Ut praeses oblatas sibi de religione jussiones contemnat.

NEque occasione (6) *Religionum Haeresiumque* quaestionis (7) permittas, alicui provinciam commovere, aut alteras quandam praeceptionem injungi provinciae cui praesides: ipse vero providebis cum competenti utilitate fiscalibus, & quae alia sunt perscrutari: & non permittere aliquid contra nostras fieri praeceptiones occasione religionum. † Si vero canonicum (8) sit quod quaeritur, una cum Metropolita provinciae hoc disponere, & decernere, sive episcopi dubitent (9), sive alii quidam, & causae dare (10) Deo amabilem, & decibilem (11) terminum, qui & decenter orthodoxam custodiat fidem, & indemnitatem procures fiscalibus, & nostros subjectos servet inviolatos.

C A P. XII.

De capitali crimine damnatis, ut bona eorum non publicentur, sed propinquis relinquantur.

OPortet (12) autem te, & in hoc omnem ponere providentiam, cum aliquis dignus apparuerit poena illum quidem punire, res autem ejus non contingere, *sed sinere eas* (13) *generi & legi* (14), & *secundum illam ordini*. Non (15) enim res sunt, quae delinquunt, sed qui res possident, at illi reciprocant ordinem: eos quidem qui digni sunt poena, dimittunt, illorum autem auferunt res, alios pro illis punientes, quos lex forte ad illorum vocavit successionem.

C A P. XIII.

De injustis patrociniis prohibendis.

PAtrocinia (16) quoque injusta, quae cognoscimus in nostris provinciis fieri, omnibus corrige modis, non sinens ulli aliorum vires in (17) se suscipere, non ampliare sibi praedia nullo modo ei competentia, non in aliorum laesionem promittere patrocinium (18), non quemadmodum fraudant fiscum, suam virtutem objicere. Neque sit tibi curae cujuslibet sint haec agentes dominii: sufficit enim per omnia tibi ad perfectam fortitudinem & lex, & imperii favor.

C A P. XIV.

De alienis colonis, & capite censitis, ut nemo eos suscipere audeat.

SEd etiam suscipientes (19) alienos agricolas (20) sic odio habebis, sic compelles cito reddere quod suscipiunt male, ut si plerimum manserint inobedientes, omne quicquid in onus provinciae est, illorum possessionibus hoc impones. Si vero in aliis provinciis agricolae dicantur esse constituti, literis [illegible] literis publicis ad provinciarum praesides, ut in eas fugientes (21) agricolas confitentes eos convictos tradant possessionibus, & revocentur ad provinciam cui praesides, & inobedientes vehementer corripies minus idoneorum adjectione. Competent enim est, talia sinentem, hinc onus, & rerum diminutionem in sua facultate cognoscere: ut minoratus cognoscat, quantum est laedere, & delinquere in alios. Sed hoc ipsum age sive praedia possidentes in provincia sint, sive aliquorum aliis competentium gubernatores sint. Oportet etenim & possessores illa solum habere quae eis dat lex, & gubernatores alienarum illis praeesse solummodo, quae per conductionem aut alium legitimum eis sunt tradita modum: extraneis (22) autem abstinere: & non providere quidem aliis, laedere vero alios & sibimet lucrum impium ex hoc acquirere.

C A P. XV.

De titulis (23) affixis alienis praediis.

TItulos (24) autem imponere praediis alienis, aut ergasteriis (26) in civitatibus constitutis, & superscribere sua vocabula (27) ita praesumentibus periculosum esse scias, ut agnoscant, quia haec agentes ipsi suam substantiam (28) applicabunt fisco. Si enim causam soli imperio & fisco datam tentaverit aliquis arripere, in suis agnoscas experimentum: & suis rebus titulis impositis publicis, fiat aliis exemplum abstinentiae: qui si iisdem implicentur malis, similibus subdentur poenis. Haec igitur omnia observa, sciens nostram circa te voluntatem atque sententiam, qualis quidem erit delinquente te, qualis autem probato, & nostra sequente praecepta, ac leges.

C A P. XVI.

Quid primum facere debeant praesides cum provinciam ingrediuntur.

MOx autem ut ingredieris provinciam, convocatis omnibus in metropoli (29) constitutis (dicimus autem Deo amabili Episcopo, & venerabili clero, & Nobilibus civitatis) insinuabis haec nostra sacra praecepta sub gestorum insinuatione: & propones exemplar eorum publice, non solum in metropoli, sed etiam in aliis provinciae civitatibus, transmittens ea per officiales tuos sine damno: ut omnes cognoscant in quibus suscepisti cingulum, & videant, si hoc conservas, & nostro dignum temetipsum ostendis judicio.

C A P. XVII.

De armis.

HAEc enim conservata apud te faciunt praesentem tibi cingulum diuturniorem, & gloriosiorem, si quidem super alia, neque armis (30) uti non militantem permittes aliquem. Haec te & Deo, & legibus & nobis castissimum constituunt. † Sed & illud providebis, ut, si quis eorum qui populum in turbas sollicitant, tentarit aliquando ab hac magna civitate fugere aut solus, aut cum aliis, & venerit in provinciam cui praees, queras investigare de hoc, & examinare cum omni subtilitate & cautela (cures) & ubi constiterit, nunciare hoc, si forte dignae in ultione sint personae, & adduci ad hanc felicissimam civitatem, & poenas sustentare, quas lex de talibus constituit. Dat. 16. Kal. Maii, *Constantinop.* BELISARIO V. C. 535.

T I T. V.

DE (31) TRIENTE (32) ET SEMISSE (33), ET SUCCESSIONIBUS FILIORUM (34) ET NEPOTUM NATURALIUM (35): ET COLLATIONIBUS (36), VEL DISTRIBUTIONIBUS (37), NECNON ET LITERARUM (38) AUT NUMERATIONUM, ATQUE RERUM EX QUIBUS DETINENT, INFICIATIONIBUS (39).

N O V E L L A C O N S T I T. XVIII.

Imperat. Just. August. Joanni gloriosissimo praefecto sacrorum per Orientem praetoriorum, iterum exconsuli & patricio (40).

P R Æ F A T I O.

JAm quidem magnae huic, & ut ita quis dicat, bene a Deo constitutae reipublicae (dicimus Romanorum) plurima de testamentis disposita sunt, & pleni legum codices de talibus consistunt: & non solum sapienter antiqui haec scripserunt, aut priorum potestas imperatorum: sed etiam a nobis jam non aliquo priorum principum minus legislationes prolatae sunt: Deum vero semper considerantes, & quatenus ei placiti (41) videamur, & aliquid bonorum dignum in nobis agamus: nitimur aliquid adinvenire semper, & naturae consequens, & quod possit priora corrigere. † Frequenter igitur & alia vice mirati (42) sumus, quomodo legitimis & benevolis filiis, quibus agunt (43) gratias parentes, quibusque quod relinquitur, jam etiam debitum (44) vocant: solum triuncium (45) definierunt ex necessitate relinqui: reliquum vero jacet in voluntate parentum: & capiunt quidem cognati omnia, & extranei, vel cum libertate servi: filii vero licet multi consistent, etiamsi nihil offenderint parentes, confunduntur: & triuncium dividunt solum, vel si decem forte aut amplius fuerint: & pauperes erunt filii patris, donec vixerit, idonei.

C A P. I.

De legitima portione liberis relinquenda, id est, triente, si intra quaternarium numerum consistant: aut semisse, si quaternarium numerum excedant.

HAEc (46) nos moverunt corrigere legem, & non eam despicere semper erubescentes: talique modo determinare censuimus, ut si quidem unius (47) est filii pater aut mater: aut duorum vel trium, vel quatuor: non triuncium eis relinqui solum, sed etiam tertiam propriae substantiae partem: hoc est, uncias quatuor: & hanc esse definitam mensuram usque ad praedictum numerum. Si vero ultra quatuor habuerint filios, mediam

(1) Angariis quid, alibi dixi, adde Novel. 128. cap. 22. & 134. cap. 1. (2) Τοῖς ζυγίοις, jumentis, *Hal.* (3) Τοποτηρητάς. (4) Cum detrimento, scilicet subditorum, *cap.* [illegible] (5) Cap. 4. in fin. [illegible] (6) [illegible] Cod. de summa Trinit. (7) [illegible] quaestionem [illegible] *Nov.* [illegible] (8) Id est, si ad canones pertineat ecclesiasticum. (10) Id est, [illegible] (11) Id est, [illegible] Deo gratum & convenientem finem. (11) Convenientem. (12) [illegible] [illegible]

[illegible] (24) Καὶ τῷ [illegible] (25) Res non delinquunt, sed personae. (26) [illegible] Goth. Vide Rittershus. part. [illegible] cap. 1. (27) Hinc refer titulos C. de his qui potentiorum nomine [illegible] (28) [illegible] Cod. ut nemini liceat [illegible] (29) Bona aliena, alienosve agricolas defendendos suscipere [illegible] patrocinium. [illegible] (29) Γεωργοὺς, colonos, sive capite censitos, adscriptitios, Julian. [illegible] (30) [illegible] Novell. [illegible]

[illegible] cap. 2. (31) l. 33. Cod. de agric. & censit. (32) Hinc illud sapientis, alieno [illegible] (33) Novell. [illegible] (34) [illegible] Novell. [illegible] Cod. ut nemo privatus [illegible] (35) Officio. [illegible] (36) Προπομπεῖς [illegible] (37) Adde l. [illegible] (38) Arma [illegible] nemo privatus [illegible] (39) Titulus [illegible] Graeca, hoc [illegible] quatuor. legitima portio [illegible] hibent. [illegible] hereditaria portione, & de collatione dotis, & de divisionibus bonorum & de inficiationibus [illegible] & de his qui alienas res tenere deprehenduntur. & de his, qui ex ancilla nascuntur. (40) Legitima liberorum [illegible] (41) Cap. 1. [illegible] (42) Et de [illegible] (43) [illegible] (44) Vid. Cap. [illegible] (45) Vid. cap. 4. infr. (46) Vid. Cap. [illegible] (47) Adde & quomodo ancillae fieri possint legitimae uxores, [illegible] cap. ultim. (41) Salomoni, fil. P. P. Afric. ut indicat Nov. 94. (42) Legitimorum filiorum [illegible] (43) Οἷς ἔχουσι χάριν. (44) De legitima liberis debita, [illegible] (45) Ex duodecim unciis [illegible] (46) Hinc [illegible] [illegible] Novell. [illegible] liberis debetur quincunx, [illegible]

mediam eis totius substantiæ relinqui partem, ut semuncium sit omnino quod debetur, singulis ex æquo (1) quatrunciam vel semuncium dividendo: & hoc non sub iniusta circumstantia rerum (forsan enim ob hoc etiam alii injustitiam patiuntur, & alii quidem meliora, aliis vero deteriora percipientibus) sed quod contigerit unumquemque per omnia æquum esse in qualitate & quantitate, sive quis illud institutionis modo, sive (2) per legati, idem est dicere, & si per fideicommissi relinquat occasionem: licebit enim ei reliquum octoncium forte aut semuncium habere: & largiri sicut voluerit filiis ipsis, aut cuilibet extraneorum: & natura (3) primo curata competenter, sic ad extraneas largitates accedere: hoc observando in omnibus personis, in quibus ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioso lege decreta est.

C A P. II.

Ut legitima portio filiorum curialium sit dodrans.

EXcipiatur (4) autem a nobis de curialibus nuper posita lex, quæ filiis curialibus aut filiabus curialibus nubentibus noniuncium omnino dari iubet, reliquo triuncio a parentibus secundum potestatem dispensando: omnibus aliis de inofficioso positis legibus, & præcipue nostris, in sua virtute servandis, & de ingratis (5) filiis, & de naturalibus (6) præter solam quantitatem, quam ad præsens augimus secundum omnes prædictas definitiones.

C A P. III.

Si liberis suis pater nudam proprietatem, & uxori usumfructum omnem reliquerit.

PRohibemus autem & illud grave existens, & habens quidem aliquam legalem occasionem, in aliam tamen incidens crudelitatem & amaritudinem. Novimus enim aliqua testamenta secundum quæ morientes, non paterne, nec ut aiunt oportebat, sed nimis molliter atque remisse fecerunt institutiones uxoribus. siquidem illis omnem reliquerunt suarum rerum usumfructum, filiis autem proprietatem nudam. Quamobrem arbitror studium esse hujusmodi testamentis, uxores etiam proprietatem acquirere, filiis forte fame peremptis. Unde enim, & in medio gubernentur, & quotidianum habeant cibum, nihil eis derelicto, uxoris ira, forsan & irrationabili, intercedente, quæ eis etiam quotidianam gubernationem eripiet? Non licebit igitur de cætero ulli omnino filios habenti, tale aliquid agere, *sed modis omnibus eis hujus legitimæ legitimæ partis quam nunc deputavimus, & usumfructum (7) insuper & proprietatem relinquat*, si vult filiorum non repente fame morientium, sed ditare valentium vocari pater. Et hæc omnia dicimus non in patre solo, sed & in matre, & avo, & proavo, & adjunctis unicuique fœminarum personis, id est, avia & proavia, sive paternæ, sive maternæ sint.

C A P. IV.

Quemadmodum liberi ab intestato per fœmininum sexum descendentes, succedere debeant.

NEque (8) illo de cætero servando in nepotibus, & pronepotibus non suis, & sub potestate constitutis, minus tertia (9) parte eos habere, quam eorum parentibus viventibus oportebat relinquere testatores. Non enim excipimus ulterius nepotes, qui ex filio paternis avis accedunt, ut illi quidem integram accipiant partem, quantam eorum acciperet pater vivens, nepotes autem ab avo per mediam filiam venientes, aut avia paterna vel materna minus tertia accipiant: sed unum ordinem in omnibus ponimus nepotibus, & pronepotibus, non ferentes fœmininam (10) a masculo in talibus minui. Neque (11) enim masculus ipse in se neque fœmina solum ad nativitatis propagationem sufficiens est: sed sicut utrumque eorum coaptavit Deus ad generationis opus, ita etiam nos eandem utrisque servemus æqualitatem. §. 1. Sed nec aliquid in hoc statuimus legem. Hæc enim dicimus, & in illis filiis qui ex nuptiis sunt legitimi, licet non sint secutæ nuptias dotes, sed affectus indubitatus, & manifestus inter conjuges existens filios præstet esse legitimos. Dotem etenim celebrent (12) nuptiæ (13): nuptias autem dotes non faciunt, sed conjunctorum affectus. † Hoc idem obtineat, & in iis qui ex posteriori (14) affectu cum dotibus secundum nostras constitutiones, legitimi fiunt: & hæc sit sanctio legitimæ sobolis.

C A P. V.

De concubinis & naturalibus liberis, quomodo hi ab intestato succedant.

COnsideramus autem aliquid ad solam naturam clemens. Multi namque molesti sunt nobis semper, precesque crebræ, & flentes filii. *Et semper equidem clemens aliquid adferimus*: sed quia non hoc cum lege agimus, erubescimus (15): ideoque causæ etiam legem adjicientes, ipsi quidem populos (16) remunerabimus: dabimus autem omnibus habere ex lege remedium. † Quia enim *testari naturalium filiorum patribus etiam ipsi dedimus, legitima quidem existente prole, usque (17) ad unam solam unciam quam habebant una cum matre*: (hoc quod etiam prius fuit) *filiis autem non existentibus legitimis, usque (18) ad medietatem totius substantiæ*: hoc dicunt a nobis positæ leges, non in testamentis solum patribus concedentes hoc agere, sed etiam aliis munificentiis, quas & superstites donant, præsens autem lex de iis quæ ab intestato sunt, loquitur, & novi aliquid introducit. † Nunc enim si *quis moriens legitimo sibi penitus sobole non existente* (filiorum dicimus aut nepotum, aut cæteræ successionis) *neque (19) uxore legitima, proprie moriatur, non disposita substantia, & veniat cognatio fusa, aut certe manumissor bonorum possessionem movens, & insurgens, aut etiam nostrum ærarium*; (nec enim illi quantum ad hoc parcimus) *sit autem ei domi donec vivit, libera mulier in habitu concubinæ cum eo degens, & filii ex ea* (talibus enim solis hæc sancimus, ubi omnino indubitatæ sunt sive concubinæ in domo habitæ, sive naturalium ibidem proles) *& nutrimentum damus eis, & intestato (20) parentibus morientibus duas (21) habere uncias paternæ substantiæ, cum matre partiendas, quantæcumque fuerint filii, ita ut pro portione unius filii, & mater accipiat.* Et hæc dicimus si uni concubinæ cohabitaverit, & filios ex ea habuerit, aut præcedente concubinæ morte forsan aut divisione, filii domi sint: tunc enim damus eis ab intestato duarum unciarum successionem.

† *Si autem confusa quædam sententia ita fiat, ut alias superinducat priori concubinas, & multitudinem habeat concubinarum fornicantium (sic enim dicere melius est) & ex eis filios faciens moriatur, multas simul relinquens concubinas, addidit (22) quidem nobis est ista, qui talis est: penitus autem omnibus modis ab hac lege excellatur.* Sicut enim qui legitimæ uxori conjunctus alias (23) superinducere, non poterit matrimonio consistente, & ex eis legitime (24) filios procreare; sic neque post cognitam (quemadmodum diximus) concubinam & ex illa filios dabimus, si aliud opus libidinis egerit, etiam hoc ad successionem ejus introduci, si mortuus fuerit intestatus. Nam si hoc non constituimus, indiscretæ erunt mulieres, quam magis, aut quam minus amaverint: indiscreti etiam filii; & nos non præbemus luxuriantibus, sed caste viventibus legem. † Non autem distinguimus (25) de filiis sive masculi sive fœminæ sint. Sicut enim natura nihil circa hoc aliter ratiocinatur: ita nec nos alteram in masculis, & alteram in fœminis secundum hoc ponimus legem. † Valebit itaque hæc lex nobis in futuris, & maxime omnium hæc: quoniam eorum quæ dudum non recte tenebant plurima & emendavit, & explanavit: & quod præteriit (26), non potest ob ea quæ nondum erat, regulæ subjici. Hæc a nobis de prædictis successionibus sunt sancita.

C A P. VI.

De collationibus (27) dotis, vel donationis propter nuptias.

ILlud (28) quoque bene se habere credimus hac lege complecti: prioribus enim legibus volentibus, *in collationibus si quidem sine testamento morerentur parentes, collationes secundum earum virtutem fieri: si vero testati nihil (29) decreverit de eis, locum non fieri collationibus, sed res habere per dotem forte aut alio (30) modo datas: & quæ sunt relicta defendere*: Nos sancimus, *non esse omnino talem divisionem; sed sive quispiam intestatus moriatur (31), sive testatus*, quoniam incertum est ne forsan oblitus datorum, aut præ tumultu mortis angustiatus, hujus non est memoratus, *omnino (32) esse collationem, & eandem æqualitatem, secundum quod olim dispositum est, nisi expressim (33)* designa-

[illegible]

designaverit ipse si velit non sibi collationem, sed habere eum qui cogitur ex lege conferre, & quod jam datum est, & ex jure testamenti; omnibus quæ prius de collationibus a nobis sancita sunt in sua virtute manentibus.

C A P. VII.

Si res suas pater inter liberos distribuere voluerit.

ET quod sæpe nobis judicantibus placuit, necessarium credimus nunc partem fieri præsentis legis. Frequenter enim quidam plurimorum filiorum constituti patres, deinde putantes mox substantiam dividere, ut a fraterno certamina eos præservent: ad majores (1) adhuc et sæviores eos contentiones adducunt. Cum enim oporteret, si hoc vellent, aut aperta omnia dividere in testamentis suis, aut si non hoc vellent, partes (2) facere, et eas subscribere, at sic indubitatam dare filiis divisionem: et illi non hoc faciunt, sed partem quidem aliquam per se ipsi scribunt, et neque hanc continua, sed forte interscriptam alterius cujuspiam literis, et in descriptione abjecta, et nulla custodia digna positam: residua vero pars nequaquam illorum est manus, sed subscriptosis cujuspiam forte corrupti, aut cujuscunque: et hinc illis lisium occasiones decies millies, utrum hæc voluntate gesta sint patris, an alicujus artificis operarii certaminis et contentionis, et ad favorem partia alicujus scribentis. † Hæc nos molestata de cætero nostros subjectas nolentes sancimus: *Si (3) quis voluerit (4 suas res filiis aut dividere aut omnes, aut etiam aliquas sorte relinquere præcipuas; hoc modo quidem, si possibile est, dicat in testamento, & indubitatam det filiis hinc utilitatem. Si autem hoc non agat, propter aliquas necessitates, quæ plurima circumsistunt hominibus; licet tamen describtiones facere rerum quas partiri voluerit; & subscribere (5 omnibus aut ipsum aut filios universos subscribere præparare, inter quos res dividet, & ea hac causa dare indubitatam fidem & quod secundum hanc fit speciem, ratum sit modis omnibus, reliqua cautela non indigens. Si vero aliquis hoc non egerit, sed dispositum 6) (sic ut plerumque) sine testimonio subscripticium, fecerit: sciat nihil (7) hinc filiis sese præbiturum utilitatis; sed quasi nihil sit factum, divident substantiam filii, incertas & plerumque sine testimonio conscriptiones non sequentes; neque judicibus causæ* (quos judices familiæ erciscundæ legis appellent) *has sequi cogendis.* Oportet enim providere subtiliter cautelæ filiorum, at non aliud quidam minuere, aliud sub errore relinquere, quod difficilium insuper et insolubilium; crebro etiam crimina ferentium causarum occasionem præstat. De successionibus itaque et collationibus et aliis quæ prædicta sunt, usque in hoc sancitum sit.

C A P. VIII.

Si quis prolatam manum suam negaverit (8).

STudium vero malevolentiæ quod fit ab aliquibus, necessariam nobis fecit plebis denuo legislationem approbare, quam per quendam suorum protulit tribunorum (9), et quæ *Aquiliæ* nuncupationem ab illo suscepit: secundum quam *pro abnegatione dupli cibus* (10) *subdebat exactionibus malevolentes, & abnegare tentantes,* ubi etiam aliæ quædam actiones ad eundem cooptatæ sunt ordinem, seu paulatim mutata clementia, blata est, quæ consuevit iniquorum anutrire malevolentiam. Quamobrem etiam nobis necessarium visum est indecentes et turpes (11) abnegationes prædictæ pœnæ subjicere: *Si (12) enim protulerit aliquis scripturam, alter autem eam negaverit, cum hæc literas ejus habeat, reo autem (13) patiatur actor causas pati circa probationem ejus, aut literas quidem suscipiat (14),* dicat autem, *Non solutum debitum sibi, & probaverit hoc legitimis modis actor; condemnationem (15) adversus eum duplicem in utroque casu fieri sancimus:* non quia amariotibus legibus delectamur, sed quia lites eorum minores efficimus: quatenus timore (16) pœnæ citius dicant quod confiteri competit. In talibus itaque omnibus modis condemnationem hoc fieri volumus modo: et si præter hæc agerit judicem scire, quia transcendens legem ipse talis sit pœnis. † Hæc autem dicimus nisi probationibus actor abrenuncians, sacramento rei usque nunc abnegationem factam solvi eum luerit. Si enim tale aliquid egerit: si quidem mox ab initio post abnegationem intulerit jusjurandum, at ille continuo (17) confessus fuerit quod in negationem deductum erit: sine periculo erit quantum ad duplum. † Si vero longiori tacta lite, tunc actor inferat sacramentum, at ille etiam sic quod *infertur*, profiteatur, de dupli quidem eum eximimus pœna: omnes vero expensas (18) quæ usque tunc factæ sunt propter probationes, actori jurejurando ejus definitas, exsolvere eum qui ab initio quidem negavit, postea vero confessus est, jubemus. † Si quis autem adnumerationem in se factam pecuniarum negans, postea mutat solutionibus (19) a se factis: tali homini nullam utilitatem horum quæ vere soluta sunt, esse sancimus, sed totum eum debitum exigi præcipimus, ut hanc solam sustinere negationis pœnam: hoc quod etiam quidem ante nos imperator constituit: nullo judicantium usque in hoc flectendo, sed integritatem legis custodiente. † Si autem etiam reus proferat literas actoris, deinde ille eas neget, et ille prober eas, non solum illud reportet de quo negatio fuit, sed etiam tantum aliud adjiciatur. Hic quoque de jurisjurandi datione similiter etiam in actore introducatur ratio.

C A P. IX.

De tutore, vel curatore infitiatore.

SI vero lis agatur per curatores (20) nimirum (21) pertinens ad personas quæ curatoribus indigent, hujusmodi negationis pœnam (quando (22) in ipsorum curatorum fuerit literis) non adversus eos (23) quorum sunt curatores, sed adversus eos (24) ferri, qui turpem & indecentem hanc negationem fecerint. Si vero aliud (25 condemnationis augmentum aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum ab antiquis legibus, aut principum introductum est constitutionibus: maneat quidem illud secundum propriam formam, sicut nos illud in nostris Institutis & Digestis & Constitutionum libro sancimus: hoc autem nunc augmentum priorum sit.

C A P. X.

De improbis possessorum exceptionibus (26).

ILlud (27) quoque in judiciis arbitramur oportere melius quam omnes ante nos determinare, & constituere. Si quis enim conventus fuerit re, habere alterius; illa vero dixerit *res non esse illius de quo dicit actor*, & cogatur qui actionem infert, aut documentis, aut testibus, aut aliis uti laboribus, ut ostendat *res illius esse*; postea vero is qui semper abnegaverat *illius hoc non fuisse*, uti voluerit illius jura, & dicere quia ex hypotheca aut aliis causis in illam personam relatis propinquior est, quam ille qui causam movat: aliæ quidem sententiæ vacent, quæ prioribus nostris placuerunt: mediocris autem quædam, & clemens, & ipsi causæ conveniens pœna abnegantibus inferatur: pro abnegatione namque circa hoc, & actoris laboribus dum adhuc causa dicitur, ad (28) actorem transferatur (29) rerum, de quibus est quæstio facta, possessio. licentiam habente eo qui hanc reddet, si qua jura habeat ex illa persona, de qua prius negationem passus est, competentia sibi hæc proponere, & legum justitiam promereri, pœna in sola translatione possessionis constituta. † Hec a nobis pro successionibus, & collationibus, & distributionibus, & litigantium cautele, & ut multitudo litium minoretur, & inventa sunt, & sancita & de cætero tenebunt: quatenus & successiones agnoscant, & collationes non ignorent: sed circa distributiones non resultent; & neque petulantes suarum literarum abnegationibus insiliant malignari volentes, neque anumerationes abnegent, neque postea forsan solutionibus utantur, neque res ex quibus detinent, abnegent personis, sed mediocres, & mites ex causis ostensi, mediocri etiam potiantur judicio.

C A P. XI.

Quomodo concubinæ servilis conditionis constitutæ legitimæ uxores fiant.

QUod autem ab aliquibus maligne dubitatur, in quibusdam nostris constitutionibus, & in judiciis quidem plurimis motum est; cum sit justum ulterius non quæri, præsenti conjungimus legi, Constituentibus enim nobis, ut si quis repererit aliquam mulierem clamens, & hanc sortiatur absque dotalibus documentis, deinde faciat filios; postea vero maritalem ad eam receperit affectum, & scripserit hujusmodi instrumenta, & fecerit filios; non solum eos qui post hoc nati fuerint filii, sed etiam priores esse legitimos, & propter circumvenientium, & maligne interpretantium calliditatem; etiam jam aliam scribentibus constitutionem: quia hæc volumus tenere, licet secundi non sint nati post dotem filii, aut existentes moriantur, adinvenerunt quidam etiam aliam dubitationem, non recipientes hæc tenere in iis qui libertatibus copulantur; cum utique recte conjicientibus nostrarum interpretationem etiam hoc fuerit jam sancitum. Si enim ad libertam non omnino nuptiæ prohibentur; certum fuit quia etiam in illis hæc tenere volumus. Sed quoniam utique hoc dubitatum est; sancimus: *Si quis uxorem non habens legitimam, aut filios legitimos, ad ancillam propriam habuerit quandam meliorem sententiam, & filios protulerit ex ea in servitute constitutis; postea vero libertate honoraverit, & ancillam & natos & jus (30) etiam aureorum petierit annulorum, & regenerationis (31), & inter ingenuos (32) secundum justos reduxerit modos, & nuptiis consummaverit, postea vero nuptialia conscripserit documenta, & aut fuerint filii postea, aut non fuerint,* (ut utrinque nostræ constitutionis amplectamur casus) *sit & uxor legitima, & filii sub potestate ipsius, & sui, & ab intestato heredes genitori;* (dicimus autem eos qui ante nuptias nati sunt) *his viis per quas ad ingenuitatem, secundum quod prædictum est, venerunt, & celebratione postea dotalium, jus legitimorum eis præbentibus.*

E P I L O G U S.

† Tua igitur excellentia, quæ bene nobis & sancte visa sunt, & pro nostrorum quiete adinventa, omnibus gentibus, quibus præes, per præcepta propria faciat manifesta; ut agnoscant quia nulla maxima cura per quam semper aliquid adjicit Deus nostris sceptris, extra nos consistit pro eorum sollicitudine & providentia. Dat. kal. Maii, *Constantinop.* post consulatum BELISARII V. C. CONS. 537.

(1) Dum vitant belli vitia, in contraria currunt. (2) In codicillis verbi gratia. (3) Nota remedium & cautionem [illegible] parentibus utilem dividendi hereditatem suam inter liberos. [illegible] hereditatem suam inter liberos, divisionem [illegible] liberorum subscriptione. (4) Potest enim parens dividere inter liberos hereditatem, l. ult. C. de inoff. testam. l. 20. l. 16. l. ult. C. famil. ercisc. l. 20. § 3. l. 32. § 1 ff. familia. (5) Nov. 107. c. [illegible] non solenni divisionis instrumento qui non potest [illegible] & [illegible] Vid. Cujac. hic. & [illegible] (8) [illegible] (9) Plebis. Est lex Aquilia plebiscitum, [illegible] ad legem Aquil. (10) l. 2 § 1. l. 23. § 10. ff. [illegible] adversus [illegible] Institut. De [illegible] scripturam denegare. (12) Hinc sumpta est Authentica [illegible] (13) Onus enim probandi [illegible] l. 2. ff. de probat. (14) Suam esse agnoscat. [illegible] dupli [illegible] quod congruit cum l. 9. C. [illegible] multi a delictis. Oderunt peccare mali [illegible] (17) [illegible] ut hic, & in aliis causis. [illegible] l. 11. [illegible] ff. de interrogat. l. 22. Cod. [illegible] ff. de furtis [illegible] Cod. de plus petit. (19) [illegible] (20) Διὰ κηδεμόνων, per tutores vel curatores, *Julian.* (21) [illegible] ad eas personas pertinens, quæ curatoribus indigent. (22) [illegible] Hal. Anglem. (23) Eos, qui sunt in potestate curatorum. (24) Id est, curatores. (25) Hæc constitutio nullam facit innovationem ex legibus, quæ duplam vel quadruplam in quibusdam actionibus exigi præcipiunt. *Jul.* (26) Adversus dominum vindicantes res suas. (27) Hinc sumpta est Authentica *item possessor Cod.* [illegible] (28) [illegible] si possessor conventus rei vindicatione negaverit rem esse alterius, postea [illegible] pignoris, vel emphyteuseos aut superficiei [illegible] non auditur, [illegible] transferenda possessio in actorem, [illegible] hypothecaria aut vectigali, aut superficiaria actione. Et sic pœna [illegible] [illegible] C. de rei vindicat. l. 8. Cod. uti possidetis & in specie [illegible] ff. de Carbon. edicto, l. 11. in fin. C. de [illegible] (29) Pœna infitiantis [illegible] [illegible] dupli, d. s. 2. in [illegible] & quarta apud veteres, de duplis [illegible] (30) Hodie non est necesse jus aureorum annulorum petere, cum manumissio mera sola & contractus dotis cum ea habitus, [illegible] naturales ingenuos & suos faciat. (31) Παλιγγενεσίας [illegible] est, natalium restitutionis, *Novell.* [illegible] Manumissio, libertinum natalium [illegible] aureorum annulorum [illegible] honorem & jura ingenuitatis tribuit. (32) Recte hic exigitur ingenuitas, in hujusmodi [illegible] ra & liberis. Nam soli ingenui [illegible] suorum heredum agnatorum, & cognatorum habent. Libertini vero cognationem non habent, vid. Cuj. *ad Nov.* 84.

T I T. VI.
DE FILIIS (1) ANTE DOTALIA INSTRUMENTA NATIS.

N o v e l l a C o n s t i t. XIX.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

PErvenit ad nos dubitationem vanam quibusdam incidisse, si (2) quod sancitum est a nobis de filiis procreatis ante dotalium celebrationem, postea dotalibus factis, non (3) etiam in præteritum feratur in iis quæ non decreto aut transactione sunt terminatæ quæstionibus. Nobis utique cum particulariter poneremus leges, expressim in prima (4) constitutione quæ hoc sanciit memorantibus, ut sive superfiat eis patres, sive defuncti sint, nondum tamen hujusmodi quæstiones aut sententiis aut transactionibus susceperunt terminum: omnino ita judicari sicut nostra dicit lex, quam complentes, etiam secundam (5) posuimus legem, eadem valere sancientes etiamsi non post dotes procreentur filii, aut procreati moriantur, nihilominus & ante dotes natos legitimos esse, & in hanc quoque secundam nostram constitutionem similiter adjecimus, oportere ejus legislationem & ad seniora (6) referri tempora, exceptis (7) illis causis, quas aut judicialis sententia, aut transactio terminavit. † Sed quoniam quidam post has nostras claras leges audaci mente nostram præsumpserunt male interpretari legislationem & sensum: tertiam (8) coacti sumus ponere constitutionem, per quam jussimus, *si quis legitimam uxorem habens, & legitimos ex ea filios: deinde ea moriente, aut matrimonio repudio soluto, habuerit filios ex aliqua, ad quam nuptiæ non interdicuntur: postquam vero hi nati sunt, dotalia confecerit in eam documenta: legitimos etiam eos et natos filios existere.* Sed quia in ipsa nostra constitutione non adjecimus aperte valere hujusmodi legislationem, etiam in illis quorum patres adhuc supersunt, aut defuncti quidem sunt, contentio autem neque judiciali sententia, neque amicabili interventione decisa est: hinc quidam arbitrati sunt nos nollemus velle ea quæ in memoratis continentur legislationibus de filiis qui ante (9) celebrationem dotium nati sunt, valere etiam in illis qui ante hujusmodi legislationem nati sunt, & maxime eo, quod hujus pars in prima & secunda constitutione posita, ablata sit a nobis in Codicis compositione. Quod absurde arbitrati sunt. Justissime namque & primæ & secundæ hoc subtraximus constitutioni, & tertiæ non adjecimus, in particularibus enimque positis legislationibus necessarium erat forte hanc accipere in præterito legislationis relationem: in omni vero conservatione legum Codicis cognominis nostri recte abscindere talia proposuimus: quatenus non multitudo superflua in Codice scriberetur. † Tertia vero constitutione non adjecimus aliquid de temporibus, cum omnibus manifestum sit, oportere ea quæ adjecta sunt, per interpretationem in illis valere, in quibus interpretatis legibus sit locus.

C A P. I.

Ut caput ultimum Novell. XII. ad præterita pertineat nondum judicata aut transacta.

QUia vero omnino emerserunt quidam & de sic manifestis se dubitare contendentes, vel errantes, hanc adjecimus legem, sancientes *in prædictis tribus constitutionibus factam a nobis legislationem valere*, in quibus etiam expressim primæ positæ a nobis legi adscripsimus: hoc est, sive superesse contigerit talium filiorum patres, sive mori: nondum vero hujusmodi negotio aut decreto (10) aut transactione finis acceptus est: secundum hæc tales causæ ad leges a nobis positas decidantur: exceptis illis negotiis, quæ contigit ante leges a nobis positas aut decreto judicum aut transactione determinari.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & præsente sacra declarata sunt lege, tua sublimitas manifesta omnibus facere studeat. Dat. 15. Kal. Aug. *Constantinop.* post consulatum BELISARII V. C.

T I T. VII.
DE ADMINISTRANTIBUS (11) OFFICIA IN SACRIS (12) APPELLATIONIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. XX.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

JAm (13) quidem sacram fecimus legem (14) *de appellationibus* eloquentem *quem oportet servari modum super eis, & unde ad quas fieri appellationes quasque deceat*: quam tam ad tuam celsitudinem, quam ad gloriosissimum misimus quæstorem. Quia vero plurima facta est dubitatio de administrantibus eis officiis: cum ii qui ex sacro quidem epistularum scrinio sunt spectabilium judicum, vindicarent sibi appellationis ministerium: qui vero ex sede tuæ sunt celsitudinis, maxime dicerent se lædi, si mutato schemate, nequaquam soli appellationibus ministrarent iis quæ a clarissimis provinciarum judicibus veniunt, ad solum tuum judicium, sicut prius erat dum in divino quidem ipse audires consistorio, ministraret vero officium (15) tuum: sed propter spectabilium schema in ordine sacri auditorii negotio moto, & pariter audiente tua celsitudine cum gloriosissimo nostro quæstore, utriusque partis totum sibimet applicarent: congregatis apud tuam celsitudinem & gloriosissimum nostrum quæstorem sæpius & iis qui ex sacris scriniis appellationibus ministrant, & qui ex tuæ sedis celsitudine & officio: novissime ad quandam formam causa perducta est, quam ex nostro scripto ad nos deduxistis. Causa vero nobis non incongrua visa placuit: & interim, quoniam Paphlagonia & Honorias divisæ prius in judices duos, in unum eundemque reductæ sunt *Prætoris* nomen suscipientem: hoc indubitate placuit schema tuo competere cingulo. Hoc idem & in duobus aliquando positis, hoc est, Hellesponto, & Ponto Polemoniaco: nam & illic duobus constitutis prius judicibus, nunc autem uno *Moderatore* facto, & decorato etiam ipso *Spectabilium* dignitate, rursus hoc proveniebat: & ad tuum solummodo judicium ferri appellationum lites oportebat, secundum terminum tamen constitutionis de appellationibus.

C A P. I.

Ut sola cohors P. P. ministret in eius appellationibus.

COmplacuit igitur simul iis quidem officiis utriusque administrationis, simul autem vobis ambobus insuper et nobis recte se habere visum est, solum officium tuæ celsitudinis talibus ministrare appellationibus, sicut et prius fuit in schemate *sacri auditorii* dicantur, et adsit gloriosissimus noster *Quæstor*, et particeps sit gestorum.

C A P. II.

SEd etiam quoniam *primæ* (16) *Cappadociæ præses* prius ad tuum cingulum respiciebat solum, et tibi appellationes ferebantur; nunc autem in spectabilis *Proconsulis* figuram mutatus est, nihilominus competens est et illam administrationem appellationem suscipientem si ministrantem, hic litem secundum nostram sacram constitutionem in ordine sacri nostri auditorii eam examinari; præsente quoque gloriosissimo nostro *Quæstore*, et pariter audiente negotium, solo officio ministrante tuo; quoniam et prius hoc solitum erat; nam etsi spectabilis *Comes* (17) *domorum* permixtus est, tamen neque pridem multæ quædam movebantur causæ apud eum; neque ex judicio ejus ferebatur aliqua penes appellatio hic. Nunc autem quæ circa ærarii dispensationem sunt, et aliis hæc quibusdam tradidimus: et non oportet ob hoc minui sedem tuam; sed similiter tuum ministrare officium solum hic delatis negotiis.

C A P. III.

HOc ipsum etiam *in Armenia* (18) *Proconsule* (19); quoniam prius administrationem eam ordinariam (20) facientes, & nunc nihil ei addentes, in *Proconsulis* figuram mutavimus. Etenim inde venientibus litibus tuæ celsitudinis ministraoit officium, lite quidem in ordine sacri auditorii (sicut prædiximus) movenda apud eos; apud autem ambos vos examinanda; nihilominus autem officium tuo ministrante causæ, sicut prius fuit, dum solum administrationis ordinariæ haberet schema, majore ordine non suscepto.

C A P. IV.

QUoniam vero Lycaoniam (21) & Pisidiam & Isauriam sub (22) judicibus prætoribus constitutas, & appellationes destinantes ad sedem tuam, nunc decorari *Prætorum* (23) cingulo contingit, licet videatur quodammodo permixtum quoddam ei etiam militare officium; quoniam unius & *Dux* in utraque horum provinciarum fuit; necessarie nobis se habere placuit propter hanc novitatem, soli sedi tuæ & gloriosissimo *Quæstori* tradere appellationum examinationem; cedere quoque clementiæ tuum officio ut iis quæ super hoc aguntur, ministrent, unde sive aliquid factum est tale prius, sive etiam postea fiat; eundem ordinem causæ imponi sancimus.

C A P. V.

QUia vero duæ (24) fuerunt ministrationes (25) pure & *Comitis Orientis*, & *Judicis primæ Syriæ*; & civiles quidem hujus administrationis appellationes ad tuam referebantur sedem, officio administrante solummodo tuo: comitis autem Orientis, utpote spectabilis, in sacrarum auditionum figura, ad sedem tuam & gloriosissimi quæstoris veniebat, solis qui ex sacris sunt scriniis ministrantibus.

C A P. VI.

SEd hoc in hac parte nobis bene se habere visum est, in hac videlicet administratione communem dare ministerium, & iis qui et sacrarum epistolarum scrinio sunt, & qui ex officio tuæ celsitudinis; quod enim prius duorum vicariorum fuit Pontica (26) & Asia, & omnino innovatum est, & in unius administrationem solios provinciæ mutatum (dicimus autem aliud Galatiæ, aliud autem Phrygiæ Pacatianæ) veniat quidem tam ad tuam celsitudinem, quam ad gloriosissimum quæstorem; solum autem modo ministerium suscipiat officium sedis tuæ.

C A P. VII.

ILlud tamen sancimus, ut ex administrationibus nunc a nobis adinventis, & mutantibus antiquum schema, sive hoc ipsum secundum naturam propriæ judicetur administrationis, sive etiam ex delegatione nostra, idem servetur schema: & ibi solum administrare officium tuæ celsitudinis sancimus.

C A P. VIII.

SImiliter sive ex delegatione, sive ex cinguli natura appellatio veniat, officium tuæ celsitudinis ministrare appellationibus sancimus: sive etiam ex delegatione nostra, similiter officii erit tui.

CAP.

(1) Nov. 12. c. 4. (2) Id est, an quod sancitum est. (3) Id est; pertineant etiam retro ad eas quæstiones, quæ nondum decreto judicis vel transactione sunt decisæ. (4) l. 10. C. de natural. lib. lata anno [illegible]. (5) l. 11. C. de natural. lib. lata anno 530. (6) Vid. l. 7. C. de legibus. (7) Utrumque constitutionem contra suo naturam referri ad negotia præterita, d. l. 7. Non referuntur tamen constitutiones ad ea, quæ sententia judicum vel transactione jam sunt decisa. (8) Nov. 12. in fin. lata anno 535. (9) Liberis ante dotalia instrumenta nascendis beneficium a Principe datum, ad eos qui jam nati sunt ante dotalia instrumenta, ex æquo & bono porrigitur. (10) Vis sententiæ & transactionis hæc est, ut finita refricari non possint [illegible]. (11) De his qui in causis appellationum apparitorum officio funguntur. Judex apud Cujacium. De provocatione Prætoris Paphlagoniæ ad Honoriadis porrecta, & aliis provocationibus in diversis temporibus porrectis, Julianus const. 19.

(12) [illegible], Cujac. Sacra judicia appellationum sunt, quæ in consistorio ab ipso principe per consultationem disceptantur, adhibitis proceribus palatii, & senatoribus. Novell. 23. l. 2. C. de temp. (13) Id est, antea. (14) Ultimam, tit. Cod. de tempor. appellat. quæ lata est anno 529. Cujacius intelligit Nov. 23. infr. quæ hanc tempore præcedit, quod ut constet, vix scio: Hæc enim lata est Belisario V. Consule anno 535 illa, post Belisarium V. Consulem anno 536. (15) Officium præfecti prætorio, præfectianum quæstoris, memorialis. (16) De appellationibus primæ Cappadociæ, adde de prima Cappadocia. Novell. 8. c. 11. §. 24. (17) [illegible] Scrimger [illegible] Comes. Ius & b. obs. 40. (18) De appellationibus Armeniæ. (19) [illegible] præside, Nov. 8. cap. 31. §. 41. (20) [illegible], Scrimg. Ordinaria, id est, minima, seu dignitas clarissimatus: media enim spectabilitas, major illustratus. Nov. 8. 23. 100. adde Nov. 91. cap. 1. §. 1. (21) De appellationibus a prætore Lycaoniæ, Pisidiæ & Isauriæ, Jul. ibid. (22) [illegible], sub Præsidibus. (23) Imo Lycaonia & Pisidia præsidem habet. Novell. 8. c. 15. § 10. & 20. Ibidem comitem, Nov. 29. (24) Ut in Comite Orientis utrumque officium obsequatur, id est, præfecti prætorii & scrinii epistolarum. Jul. const. 20. (25) Id. administrationes. (26) Ut in Pontica & Asiana, quæ translata est in Galatiam & Phrygiam & Pacatianam officium tantum præfecti obsequatur, Julian.

C A P. IX.

IN quibus (1) autem commune dicimus & tuorum officiorum & sacri scrinii ministerium, similiter commune servamus, sive ex delegatione, sive (secundum quod dispositum est) in judicio fiet examinatio. † Super illis tamen litibus quas non spectabiles judices judicant, *sed advocati* solum, referatur negotium tam ad sedem tuam, quam ad gloriosissimum Quæstorem devotissimis *libellensibus* (2) ministrantibus eis; quoniam dum nihil omnino super istis innovatum sit, antiquam servamus figuram, sicut etiam in aliis omnibus non innovatis antiqua ministeria manere in semetipsis disponimus, nulla novitate facienda; accedens namque novatio, aliter quodammodo oportere fieri etiam ministrantium ostendit figuram.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem: tua celsitudo omnibus faciat manifesta edictis destinatis a se: ut omnes cognoscant quæ nobis sunt placita. Dat. 15. Kal. April. CP. P. C. Belisarii V. C. 535.

T I T. VIII.

DE ARMENIIS (3).

Novella Constit. XXI.

Imper. Justinian. August. Acacio Proconsuli Armeniæ.

P R Æ F A T I O.

ARmeniorum regionem bene legibus gubernari volentes, & nihil ab alia nostra differre republica, & administrationibus eam Romanis ornavimus, prioribus eam liberantes nominibus & figuris (4) uti Romanorum assuevimus, sanctionesque non alias esse apud eos quam quas Romani nominant, disposuimus, & existimavimus oportere expressa lege illud quoque corrigere, quod male apud eos delinquebatur, & non secundum barbaricam gentem *virorum quidem esse successiones tam parentum quam fratrum & alterius generis, mulierum* (5) *vero nequaquam* (6) *neque* (7) *sine dote eas ad viros venire, nec emi* (8) *a maritis futuris*, quod barbarice hactenus apud eos servabatur, non ipsis solummodo hæc ferocius sentientibus, sed etiam aliis gentibus ita exhonorantibus naturam, & fœmineum injuriantibus genus, tanquam non a Deo sit factum nec serviat nativitati, sed tanquam vile & exhonorandum, & extra omnem competentem honorem.

C A P. I.

SAncimus itaque per hanc sacram legem, & apud Armenios hæc ipsa tenere, quæ & apud nos occasione successionis fœminarum, & nullam esse differentiam masculi & fœminæ: sed sicut & in nostris legibus dispositum est, secundum quam figuram heredes existunt parentum, hoc est, patris & matris, & avi & aviæ, & adhuc longius, vel eos qui post ipsos sunt, hoc est, filii & filiæ, & quemadmodum ipsi hereditatem transmittant, ita apud Armenios esse, & nihil Armeniorum leges a Romanorum differre. Si enim nostræ reipublicæ sunt, serviuntque (9) nobis cum aliis gentibus & omnibus nostris fruuntur, nequaquam solæ apud eos fœminæ nostra æquitate repellentur, sed omnibus sub æquitate nostræ erunt leges, quascunque & ex veteribus collegimus & in nostris posuimus Institutis atque Digestis, & quæcunque ex imperiali legislatione tam priorum Imperatorum, quam nostra conscriptæ sunt.

C A P. II.

HÆc igitur omnia valere per omne tempus sancimus incipientia a principiis præsentis quartæ decimæ (10) *Indictionis* & hujus secundum quam hanc scripsimus legem. Nam & antiquiora perscrutari, & ad superiora tempora ascendere, confusionis magis quam legislationis est: sed ex temporibus (sicut prædiximus) præsentis quartæ decimæ indictionis tantum & in subsequenti universo tempore successiones maneant similes: ex omni causa quæ in successionibus relata est, similiter in mulieribus, similiter in viris de cætero servandis. † Quod autem prius factum est, omne manere in priori figura sinimus, sive in *progenitorialibus* (11), sive in aliis factum est, nibil omnino communicantibus fœmineis personis super jam divisis *progenitorialibus* (12) prædiis aut factis in successionibus usque ad tertiam decimam indictionem & hanc, sed ex nunc tantum temporum, hoc est, quarta decima indictione, valere quæ a nobis sunt legislata, sancimus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, et per hanc sacram declarata sunt legem, tua magnificentia, et qui post eam administrationem susceperint, in perpetuum custodire festinent. Dat. 15. kalend. April. post Belisarii V. C. Consulatum (13).

(1) Ut in quibus causis antiquo jure libellenses obsequuntur, in his nulla fiat innovatio: & [illegible] hujusmodi ministerium iidem soli impleant. *Jul.* (2) De libellensibus adde *l. ult. C. ubi senat.* *l.* 32. *C. de appellationibus*. & Julianum constit. 25. (3) Adduntur in Scrimgerana editione hæc, & et ipsi per omnia Romanas sequantur leges, adde Edictum Just. [illegible] 3. *infr.* Porro, quod multitudinis numero hic Armenias adjicit, ad omnes referendus est hic locus. Enim est alia magna, alia prima: alia secunda. *Nov.* 8. *cap.* 13. §. 12. [illegible] (4) Σχῆμα, id est, Romanorum habitu. Locus hic sane notandus est, & quem in commentariis nostris plenius exposuimus. (5) *l.* 14. *C. de legitimis hered. Nov.* 118. *c.* 4. (6) Ab Armeniis fœminæ olim exclusæ successionibus ab intestato parentum, liberorum, fratrum, cognatorum. Eadem lex observata a Salliis. Thuringis. (7) Indotatæ & sine dote [illegible] (8) Fœminæ emebantur a maritis apud Armenios. Mos illum Germanorum fuit, teste Tacito. (9) Subditi a magistratibus [illegible] leges accipiant. (10) Id est, anno Christi [illegible] Hic annus fuit Justiniani octavus. Idem & annus constitutæ Edicto 9. (11) Ἐκ γονικῶν. Genetrchica, sunt prædia quæ Princeps olim genere, vel generis alicujus familiis suis [illegible] (12) [illegible] & edicto 13. c. 2. Genearchica prædia a majoribus accepta. (13) Id est anno 536.

COLLATIO QUARTA.

T I T. I.

DE NUPTIIS (1).

Novella Constit. XXII.

Idem Imperator Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfect. iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

PLurimæ quidem jam variæque positæ sunt leges a nobis unicuique parti prius a nobis sancitorum quidem aut dispositorum, visorum autem nobis habere non recte, ad meliora dantes viam et exponentes subjectis quo competet degere modo: hoc autem quod nunc a nobis fit, lex quædam est communis (2) omnibus et propria, rebus competentem ordinem ponens. *Si enim matrimonium sic est honestum* (3), *ut humano generi videatur immortalitatem* (4) *artificiose introducere, & ex filiorum procreatione renovata genera maneant; juxta Dei clementia, quantum est possibile, immortalitatem donante naturæ, recte nobis studium est de nuptiis. Alia namque omnia quæ sancita sunt a nobis, non omnibus competunt, nec hominibus, nec rebus, nec temporibus, studium vero* (5) *nuptiarum potius est* (ut ita dicatur) *humanæ sobolis: ex* (6) *quo etiam non variatur falsa; & ampliori quam alia sollicitudine dignum est.* † Antiquitas (7) equidem non satis aliquid de prioribus aut secundis perscrutabatur nuptiis: *sed licebat & patribus & matribus & ad plures venire nuptias, & hoc a nullo privari*: et causa erat in simplicitate confusa. † Majoris (8) autem Theodosii temporibus amplior institutio facta est circa hujus rei tractatum, dehinc circumiens per cæteros imperatores, in *Leonem* (9) piæ memoriæ pervenit virum fortiter atque viriliter etiam de istis plerinque sancientem. Nos (10) autem in constitutionum compositione multa (11) quidem et alia de illis decrevimus: existimavimus autem oportere nunc considerare perfectioribus causam considerantes etiam quædam corrigere, non aliorum solummodo, sed etiam quæ a nobis ipsis sancita sunt. *Non enim erubescimus* (12) *si quid melius etiam horum, quæ ipsi prius diximus, adinvenimus, hoc sancire, & competentem prioribus imponere correctionem, nec ab aliis exspectare corrigi legem.*

C A P. I. (13).

Ut hæc constitutio in futurum valeat, non in præteritum.

DUo (14) igitur hæc præmittantur huic legi. † Et primum illud: Ut omnia quidem quæcunque in prioribus sancita sunt, sive a nobis, sive a prioribus nostris, hæc valeant singula secundum propria tempora non habentia ullam ex præsenti lege novitatem: sed & in suis casibus valitura atque tractanda: & suos eventus ex iis quæ jam positæ sunt legibus expectantia, & nihil communicantia præsenti legi. Præsentem vero legem ex nunc valere volumus in omnibus futuris casibus, & in omnibus postea nuptiis, sive prioribus, sive (15) deinceps, & in posteris erit futuris sive nuptialibus lucris, sive successionibus quæ ex filiis sunt: etenim quod quidem omne jam præcessit (16), conscriptis relinquimus legibus: quod vero futurum est, per præsentem munimus legem. Unde sive secundæ provenerint nuptiæ, sive parentibus successiones ex prioris matrimonii filiis, sive lucra ex dotibus, aut antenuptialibus donationibus, aut ex alia causa: sive existentibus ex secundo matrimonio filiis, sive etiam non: in prioribus temporibus hæc serventur secundum sua singula tempora & fruantur tam viri quam mulieres prioris legislatione, sive ad alias venerint nuptias, sive etiam usque ad priores steterint, sive successerint filiis, sive aliquid omnium egerint priores sequentes leges. Illis enim credentes, & ita contrahentes *nullius culpabit quare non futurum* (17) *sciverunt, & hoc quod videbatur* (18) *quidem & tractabant omnibus modis crediderunt: quod vero nondum factum erat, non formidaverunt.* Unde illa quidem omnia maneant suam servantia ordinem: deinceps vero tempus in posterioribus pariendis casibus omnia in una hac lege posita atque collecta respiciat quæcumque de futuris (sicut dictum est) nuptiis competunt valere. Unum itaque hoc præmittatur legi.

C A P. II.

Ut pœnam hac lege secundis nuptiis constitutam, conjuges testamento sibi remittere possint.

SEcundum vero illud: Ut omnia quæcunque ex hodierna die testator disposuerit de talibus sive vir sive mulier consistat, hæc valeant. *Disponat* (19) *itaque unusquisque super suis*, ut dignum est: *& sit lex ejus voluntas*: sicut & antiquissima nobis lex & prima pene reip. Romanorum disponens ait, (dicimus autem duodecim tabularum) secundum antiquam & patriam (20) linguam ita dicens, *Uti* (21) *legassit quisque de sua re, ita jus esto*, nullo valentia citra illius voluntatem, nec si sacram impetret formam, nec si quidpiam aliud omnium, aliquid aliter disponere in rebus alienis. §. 1. Si vero nihil testator dixerit aut disposuerit.

(1) Περὶ τῶν δευτερογαμούντων, Scrimger. de sec. nuptiis. Jul. *Constit.* 36. de solutione secundarum nuptiarum & de secundis nuptiis [illegible] apud Cujac. Go h. ad hanc Nov. vid. Godelin. *de jure novissimo lib.* 2. *cap.* 11 [illegible] Rittershus. in exposit. *Nov. part.* 4. *cap.* 3. [illegible] (2) [illegible] (3) Vocat Paul. *ad Hebr.* 13. [illegible] (4) Nov. Leonis 26. *l.* 122. [illegible] *de verb. sign.* (5) [illegible] (6) Hoc dicit: Humanum genus nuptiarum solo interventu reparari: & propterea hanc de nuptiis constitutionem majore sollicitudine suscipi eadem esse. Nuptias immortalitatem quandam generis humani Numa introduxit. Theoph. in 3. *de jure natur.* (7) Jus vetus ad secundas nuptias pertinens. (9) *l.* 2. 3. [illegible] *C. de sec. nupt.* (9) *l.* [illegible] *C. de secund. nupt.* (10) Jus novum ad secundas nuptias pertinens. (11) *l.* [illegible] *C. de secund. nupt.* (12) Pulchrum est discere, quod ignores. [illegible] *de adiutorum.* [illegible] quam nescieris, te velle doceri, scire aliquid laus est, pudor est nil discere velle. *Cato.* [illegible] Judex, Ecclesia, testis, Imperator. *Gloss. in* [illegible] (13) Hæc lex in futurum fertur, non in præteritum. (14) [illegible] videtur authentica *ad eos Cod. de secund. nupt.* (15) Id est, [illegible] (16) Differt in eo lex a judice: hic enim de præteritis: ille de futuro statuit, *l.* 7. *C. de legibus.* (17) Futuri ignorantia excusabilis. (18) Communis error jus facit, *l.* [illegible] *ff. de offic. præt.* [illegible] *de legibus.* (19) Hæc lex non tollit conjugibus jus libere legandi. (20) Id est, [illegible] *de supellectile.* (21) [illegible] Romanam, ut Nov. 10. cap. 1. (21) vid. Inst. de leg. Falc. [illegible] *de verb. sign.* adde Novell. 1. in fine [illegible] *C. de sacrosanct. eccles.* [illegible]

fuerit, quod non jam positis & valentibus præoccupatum sit legibus, nec aliquid contra universales leges ordinaverit; tunc hæc nobis lex posita sit, omnia quantum est homini possibile comprehendens, & transiens in brevi, & ea quæ in prioribus erant corrigens nuptiis, & quæ in secundis, & ea quæ in successionibus & in solutionibus (1) nuptiarum, sive ex morte, sive ex separatione: & ea quæ ante luctuosum tempus sunt, & post illud, & unam quandam continuationem faciens totius hujus conscriptionis atque legislationis: olim quidem inchoatam (2), ex quinque vero præcipue & quinquaginta & centum annis frequentius moram, & particulariter correctam simul, & paulatim colligatam ad semetipsam & cohærentem, & confusam in plurimis, & quadam semper egentem correctione, duramque & consonam sibi omnino declarans.

CAP. III.

Efficiens nuptiarum, & quæ res constituat nuptias, quæ dissolvat.

NUptias itaque affectus alternus (3) facit, dotalium non egens augmento (4): cum enim semel convenerint sub puro nuptiali affectu, sive etiam oblatione dotis, & propter nuptias donationis: oportet causam omnino sequi etiam solutionem aut innoxiam (5), aut cum pœna: *quoniam rerum quæ in hominibus subsequuntur, quicquid ligatur, solubile est.* Ut autem etiam super indotatis matrimoniis distractione facta, pœna merito subsequatur: hoc nos adinvenimus primi.

CAP. IV.

Contrarie nuptiarum, & de diversis bona gratia factis, & aliis modis.

DIstrahuntur itaque in vita contrahentium matrimonia: alia quidem consentiente utraque parte; pro quibus nihil hic dicendum est, pactis causam sicut utrique placuerit (6), gubernantibus: Alia vero per occasionem rationabilem, quæ etiam *bona* (7) *gratia* vocatur: alia (8) vero citra omnem causam; alia quoque cum causa rationabili.

CAP. V.

De monachismo.

SEcundum occasionem itaque inculpabilem, quando conversationem (9) altera eligit pars, ad meliorem (10) migrans vitam, & sub castitate conversationem concupiscens: tunc enim lex alia nostra dicit *licentiam esse viro & mulieri ad meliora migranti, transfigere matrimonium, & abscedere, quodam brevi* (11) *dimisso, si qui relinquuntur, solatio. Quodcunque enim pacti fuerint contrahentes ex morte fieri lucrum, hoc habere oportet eum qui dimittitur ab altero, sive vir, sive mulier sit*: eo quod & iste, quantum ad matrimonium, videtur mori, aliud pro alio vitæ eligens iter.

CAP. VI.

De impotentia.

PEr occasionem quoque necessariam & non irrationabilem distrahitur matrimonium, *quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, & agere* (12) *quæ a natura viris data sunt: si biennium* (13) *quidem secundum de hoc a nobis pridem scriptam legem transcurrat ex nuptiarum tempore; ille vero quia pro veritate est vir, non ostendat*: licebit enim mulieri aut ejus patribus, disjungere matrimonium, & mittere repudium, vel si noluerit hoc maritus: & hic siquidem (14) dos (si quæ omnino data sit) sequetur mulierem: & reddet hanc vir, si contigit eam accipi: propter nuptias autem, seu ante nuptias donatio maneat apud virum, nihil de suo damnificandum. Hanc itaque legem corrigimus brevi quadam adjectione: non enim biennium numerari solum ex ipso tempore copulationis, *sed triennium* (15) volumus: edocti namque sumus ex iis, quæ ante hæc provenerunt, quosdam amplius quam biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi.

CAP. VII.

De captivitate.

SEd etiam *captivitatis* casus talis est, quale est *bona gratia* distrahere matrimonium: sive (16) enim contingat tale infortunium viro, muliere in repub. manente, sive rursus mulier quidem in captivitatem ducatur, maneat autem vir in republica: scrupulosa quidem & subtilis ratio transigit nuptias; (servitute (17) namque semel superveniente alteri personæ fortunæ inæqualitas æqualitatem ex nuptiis manere non sinit) attamen humanius talia contemplantes, donec quidem est manifestum superesse aut virum, aut uxorem, manere insolutum matrimonium sinimus: & non venient ad secundas nuptias neque mulieres, neque viri, nisi voluerint videri actu temerario hoc egisse, & pœnis succumbere: illum quidem ante nuptias donationis dicimus exactioni, illam vero dotis. † Si vero incertum sit, utrum superest, an non quæ ad hostes persona devenit: tunc *quinquennium* (18) expectandum (19) est sive a viro, sive a muliere: post quod, sive manifestum (20) de morte fiat, sive incertum maneat, nubere licebit sine periculo: hoc enim & in nuncupatis *bona gratia* transactionibus, a præcedentibus connumeratum est. nos quoque in hoc consentimus, ut hic neque repudio fiat usus, ita personis distantibus ab alterutris, & nullus ex hoc lucrabitur, neque vir dotem, neque mulier antenuptialem donationem, sed unusquisque in suis manebit.

CAP. VIII.

De servitute pœnæ.

QUod (21) autem prius ex legum severitate introductum est, nos clementi cessione (22) resolvimus. Si enim ex decreto judiciali in *metallum* (23) aliquis aut vir aut mulier dari jussus esset, (quale nunc est in Proconneso (24) & in appellata Gypso (25)) servitus quidem erat & ab antiquis (26) legislatoribus sancita, & ex supplicio illata; separabatur vero matrimonium, supplicio possidente damnatum, sibique servientem. Non (27) autem hoc remittimus: *& nullum ab initio bene natorum ex supplicio permittimus fieri servum.* Neque enim mutemus nos formam liberam in servilem statum: qui etiam dudum servientium manumissores esse festinavimus. Maneat igitur matrimonium hoc nihil ex tali decreto læsum, utpote inter personas liberas consistens.

CAP. IX.

Servilis conditionis detectio.

SI vero decretum (28) judiciale libertum aut libertam aut horum filios in servitutem redigat (29): constat quidem ab initio matrimonium, postea vero apparens (30) servitus separat (31) eos ab invicem, tanquam morte secuta: quoniam præcedentes nos dicunt *superveniens servitutem non procul a morte differre.* † Idcirco hoc quidem quod proprium est, unusquisque recipiat: placitum vero solum quod ex morte est, liberis (32) acquiratur: reliqua vero veniant ad eum qui redigitur (33) in servitutem.

CAP. X.

De iis qui ancillam duxerant putantes esse liberam.

SI (34) vero ab initio putaverit aliquis liberæ jungi personæ, illa vero famula postea declaretur existens: non dicimus solvi matrimonium, sed ab ipso initio (35) neque matrimonium fieri, secundum prius a nobis dictam causam, propter inæqualitatem fortunæ: unde neque lucrum ex matrimonio contemplendum esse, neque aliquid tale esse, sed omnium rerum competentium per congruas actiones redditionem. † Hæc autem decernimus: & tale non esse dicimus matrimonium, si causam animos incertus disponat solum, neque consensu domini, neque malignitate ejus aliqua, neque negligentia convicta.

CAP. XI.

NAm (36) si (37) tradiderit tanquam liberam suam ancillam dominus: ille autem liber existens, & credens tradenti hanc accipit, forsan etiam dotalibus celebratis documentis, aut neque celebratis quidem, eum autem voluntate causam gubernante: non erit justum, tale non constare matrimonium; sed tacitam libertatem sequi sive virum, sive mulierem. Et cum tale aliquid a domino fit: sancimus, & rapi talem virum aut fœminam ad ingenuitatem & causam tanquam super liberis, & ingenuis judicari. † Si vero ipse quidem non celebraverit nuptias, alterius personæ dominus, sciat autem quod agitur, & ex studio taceat, ut postea causa faciat alteri conjunctorum: eicisimus hujusmodi, si aperta probetur nequitia: & privamus dominum ita maligne cogitantem: sitque rursus hoc etiam matrimonium, tanquam si consensisset dominus ab initio: & ille quidem cadat dominio, ad ingenuitatem vero servilis persona rapiatur: hoc ipso eveniente effectu, sive consensit, sive malignatus est dominus. Palam itaque est, quia etiam filii ex talibus nuptiis, liberi & ingenui secundum hanc nostram erunt legem.

CAP. XII.

De servo & ancilla ægrotanti.

ET multo potius hæc valeant, si contigit dudum servum aut ancillam seu *languentes* (38), *dereliquisse* (39), seu etiam contempsisse eos, aut etiam amisisse super dominio adversus eos voluntatem. Illi namque utpote jam constituti liberi, & secundum pro derelicto titulum sui, & non aliorum existentes, non in posterum inquietabuntur ab iis qui possidere eos olim odio habuerunt.

CAP. XIII.

DEportatio (40) tamen in quam migravit, & antiqua *ignis & aquæ interdictio*, quem aqua & igni interdictionem vocant nostræ leges, non (41) solvit matrimonia: hæc enim & sacratissimo pridem placuit Constantino (42) clementer quædam causæ, & a nobis quidem probata est, præsenti vero non copulata legi; unde neque effectus causæ dicendi sunt, cum in suo maneat ordine.

CAP.

(1) Nuptiis. (2) Intelligit legem 5. C. de [illegible] (3) Mutuus. (4) Recipe Nov. [illegible] cap. [illegible] (5) Id est, necesse est, ut nuptiarum solutio sine pœna fiat, aut cum pœna aliqua. (6) l. 9. C. de repud. Hodie mutuo consensu nuptias dissolvi vetitum, nisi castitatis vovendæ causa, Novell. 117. cap. 10. Novell. 134. cap. 11. (7) Bona gratia dissolvitur matrimonium, Nov. [illegible] cap. [illegible] l. 62. ff. de don. int. vir. [illegible] dicitur, sine querela, sine libello repudii, [illegible] Plutarch. unica separatione, Tertull. lib. de monogamia, quæ constitutio sublata per Nov. 117. cap. 10. iterum reducta est per Novell. 140. (8) Matrimonia mutuo consensu, vel justa occasione [illegible] cap. [illegible] id est, præterea rationabili, irreprehensibili, necessario, neque rationabili, vel citra causam, vel cum causa dissolvuntur. (9) Monachismi professio justa divortii causa [illegible] visa est. Sic olim [illegible] matrimonia propter sacerdotium commode retinere non poterant. l. 40. in fin. ff. de don. int. vir. adde Nov. [illegible] cap. [illegible] Nov. 123. cap. [illegible] l. 10. C. de episc. Cæterum sacerdotes, viventibus etiam [illegible] & constitutionibus unica separatione [illegible] Tert. de monogamia. (10) Id est, [illegible] (11) Id est libello. (12) [illegible] (13) [illegible] cap. [illegible] de frigid. & malefic. [illegible] (14) [illegible] (15) [illegible] divortium patientis hæc est, dotis redditione ut non donationis propter nuptias amissio. Nunc enim retinet. (16) Triennii [illegible] in viro justa divortii causa est. adde l. 55. ff. de donat. [illegible] Nov. [illegible] l. 10. C. de repud. per contrarium, in muliere causa divortii justa fuerit, si sic [illegible] ut cognosci non possit, vid. l. 14. §. [illegible] ff. de adulter. [illegible] Goth. Olim [illegible] l. 10. Cod. de repud. Jure Canonico [illegible] dissolutione. [illegible] frigiditate sive impotentia, si casus sit dubius, [illegible] cap. laudabilem 5. Extr. de frigid. & malef. & ibi Cujac. [illegible]

(18) Novella Leonis 33. (19) Jure veteri matrimonium captivitate dissolvebatur, l. 45. in fin. ff. de ritu nupt. l. 1. ff. de divort. l. 12. [illegible] ff. soluto, l. 12. §. 4. ff. de captivis. (18) Quinquennii captivitas & de vita captivi summa incertitudo, divortii causa, Novell. [illegible] cap. [illegible] (19) [illegible] ullo modo contrahi nuptias, nisi plane certum nuntium mortis mariti mulier acceperit, Novel. [illegible] (20) l. 6. ff. de divort. (21) Hinc sumpta est Auth. sed hodie Cod. de donat. inter vir. (22) [illegible] id est, indulgentia, concessione. (23) Damnatio in metallum non est justa divortii causa. De metallicis [illegible] l. 8. §. 4. ff. de pœnis. (24) Proconnesus una est ex insulis [illegible] in Propontide, vide Novell. 22. l. 24. l. ult. C. de pœnis. (25) Gypsum, insula Ægypti, quæ [illegible] Stephano metallorum ferax. Nov. 143. cap. [illegible] (26) Et ita [illegible] l. 17. ff. de pœn. [illegible] §. 1. Instit. quib. mod. jus patr. potest. solvitur. (27) Sententia judicii. (28) In metallum damnatus, neque servum pœnæ fieri eum, qui in metallum damnatus, neque matrimonium solvit, Goth. Cod. Gothl. de contrah. [illegible] cap. [illegible] num. 11. 24. [illegible] & Gudelin. de jure novissi. lib. 1. cap. 8. num. 4. Ans. (29) Ut puta, quia servitus alterius detecta. (30) Emergens. (31) l. 1. C. de incest. & inut. nupt. (32) [illegible] (33) [illegible] id est, ad illum, qui in servitutem retraxit. (34) Hinc sumpta est pars Authenticæ ex hoc C. de incestis [illegible] (35) Non est matrimonium liberi hominis cum ancilla. Serviles nuptiæ non sunt nuptiæ, vid. tamen quæ scripsi ad l. 3. C. de incestis. (36) Auth. ad hoc C. de [illegible] (37) [illegible] non est, quæ a domino clam dolo malo elocata est. (38) Cf. l. un. §. 3. Cod. de latina libert. toll. (39) Ancilla non est, quæ a domino exposita est. (40) Deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis successit. (41) Olim dissolvebat, l. 5. ff. soluto. Deportatio non solvit matrimonium. Deportatis hodie comparantur damnati ad triremes, ut hinc colligas, non dissolvi matrimonium ob pœnam triremium. (42) Cod. l. [illegible] C. de repud. l. [illegible] ff. de bonis damn. l. [illegible] ff. qui & a quib. manumiss.

C A P. XIV.

Quintus modus disjungendi matrimonii bona gratia, & de desertione.

NOvimus autem, & hujus nostræ felicissimæ civitatis conditorem (divinæ memoriæ dicimus Constantinum) scripsisse legem (1), secundum quam *si quis in expeditione fuerit, & remanserit ad uxorem per quadriennium, & nullum ei fiat ab illo signum ejus circa eam affectus, tunc licentia sit mulieri ad secundas nuptias venienti, afferenti prius libellum militiæ principi, & hoc ipsum testificante: & si hoc fiat, inculpabiliter mulier ad virum alterum transiet, & non damnificabitur quidem dote; non tamen antenuptialem donationem lucratur.* Hoc itaque sacratiss. Constantinus. Vehementer autem nobis inhumanius habere illa constitutio videtur (2): *ubi enim bellicis occupato marito, uxoris præsumptionem infestæ non minor est pœna, quam ab hostibus capi.* Ideoque non prius ad virum veniat secundum hujusmodi mulier, quam legislator iste proposuit, quam etiam decennii transeat tempus, & hæc importuna quidem sit viro mittens literas, aut per aliquos verbis utens ad eum. ille (3) vero aut aperte renuat nuptias ejus, aut absolute conticeat: tunc quoque libellum (4) offerat, aut gloriosiss. magistro militum, aut spectabili duci, aut clariss. tribuno, sub quibus ipse miles est: tunc enim licentiam (5) damus, & preces porrigere imperatori, & inde hoc promereri. Sciat autem, quia si citra hoc aliquid egerit, tanquam temeraria fiebens legitimis pœnis subjacebit. §. 1. Mitiores (6) itaque nuptiarum solutiones, tanquam generali quadam ratione sub *bona gratia* factis disjunctionibus, sciendum est tales esse quodammodo.

C A P. XV.

Causæ repudiorum.

CÆteræ vero causam quærunt inspicere, aut a viro aut ab uxore factam, ut damnificent temerarium in casu eorum quæ ab eo data sunt: dotis dicimus, aut propter nuptias donationis. † Sed harum causarum antiquiores quidem faciebant plurimos diversosque tractatus: *Theodosius* autem *junior* alias quidem causas deinde sumens, alias autem & ipse adinveniens, de repudiis scripsit constitutionem: a nobis autem, & aliæ quidem adinventæ sunt causæ, quas recte habere perspeximus ad culpam referri ejus qui succubuerit. §. 1. Si igitur secundum Theodosii piæ memoriæ constitutionem valuerit mulier (7) ostendere maritum aut adulterio delinquentem, aut eum homicidii, aut veneficiis, aut seditionibus occupatum, aut (quod pessimum omnium peccatorum est) communicantem delicto (dicimus autem machinatum aliquid contra ipsum imperium) aut condemnatum falsitatis, aut sepulchra effodientem, aut ex aliqua sacratam domum aliquid rapuisse, aut latrocinii (8) sectantem vitam, aut latrocinantes suscipientem, aut unum eorum qui appellantur abigei (quibus est cura alienis insidiari animalibus aut jumentis, & ea transponere alibi) aut probet plagiarium esse (9), aut ita luxuriose viventem, ut inspiciente uxore cum aliis corrumpatur, quod maxime mulieres nuptas, utpote circa cubile stimulatas, exasperat, & præcipue castas, aut si insidiatur se passam a viro probet circa ipsam salutem, aut venenis, aut gladio, aut per alium aliquem talem modum, (multæ namque hominibus ad malitiam viæ sunt) aut etiam si flagellis (10) super ea utatur. † Si igitur mulier tale aliquid ostendere potuerit, licentiam ei dat lex repudio uti, & nuptiis abstinere, & dotemque percipere, & antenuptialem donationem totam, non solum si omnes simul probaverit causas, sed etiam si secundum se unam. §. 2. Et rursus licentiam dat viro (11) mulierem abjicere, si adulteram inveniat, aut veneficam, aut delinquentem homicidium, aut plagiariam aut sepulchrorum violatricem, aut sacrilegam existentem, aut faventem latronibus, aut viro nesciente vel etiam prohibente gaudentem conviviis (12) aliorum nihil sibi competentium: vel etiam invito viro extra rationabilem causam foris pernoctantem, aut extra ejus voluntatem Circensibus congaudentem, & spectaculis inhærentem, aut theatris advenientem, (dicimus autem ubi scæna, & talia sunt, aut etiam ubi bestiis adversus homines pugna est) aut insidias sibi facientem ex venenis, aut gladio, aut alio factas modo, ex quibus circa vitam periculum est, aut etiam consciam tyrannidem meditantibus, aut falsitatis reum constitutam, aut audaces ejus manus inferentem sibi, scilicet tali aliquo facto dat lex hæc viro abjicere mulierem, si vel unam harum, & solam probaverit causam; & lucrari quidem dotem, antenuptialem vero habere donationem. §. 3. Si (13) vero altera harum personarum irrationabiliter repudium miserit, & hoc ipsum solvendi matrimonium sine ratione: subdita erit dudum a nobis dictis pœnis. Insuper etiam uxor rex omnino ea memoratis causis pro irrationabilis repudii missione facta, & in quinquennium totum ad secundum venire prohibetur matrimonium, & ante quinquennium nuptias non esse sine reatu, neque legitimas vocari: sed omnis volens adeat, & accuset factum, tanquam contra legem præsumptum.

C A P. XVI.

SI vero etiam rationabiliter mulier repudium miserit, & in certaminibus vicerit, aut vir irrationabiliter eam abjiciens subjacuerit pœnis: lucretur quidem lucra præmissa dicta: expectat (14) autem ante annum completum ad secunda vota venire. Quod non observandum nobis est in viro irrationabiliter obtinente talia lucra: eum & non obrienti etiam repente nuptias facere licet: quoniam nulla circa sobolis confusionem (15) rationabilis est suspicio: quod in mulieribus ante (16) anni completionem recte prohibetur: & tanta (17) est prohibitio ex hoc, quia licet bona gratia dissolvi matrimonium contingat, tamen etiam ex Constantii piæ memoriæ constitutione, in annum prohibitio secundarum nuptiarum mulieribus instituta est. §. 1. Has itaque causas nobis Theodosius explanavit: nos autem ex veteribus sumentes, & alias adjecimus tres. Si enim mulier tanta teneatur nequitia, ut etiam ex studio abortum (18) faciat, virumque contristet, & privet spe filiorum: vel tanta libido est, ut etiam cum viris voluptatis occasione lavetur (19): aut etiam dum adhuc constat matrimonium cum viro, ad (20) alios de nuptiis suis loquatur (21): licentia datur a nobis, viris mittere eis repudia, & lucrari dotes, & antenuptiales habere donationes: utpote etiam his causis rationabiliter solvere valentibus matrimonium: & sub eundem deserentibus ordinem, sub quem & pœnas Theodosii divinæ memoriæ definivit constitutio.

C A P. XVII.

De adscriptitio, qui liberam mulierem habere non potest.

ADscriptitio (22) autem alieno nubere liberam non licet, neque ignorante, neque sciente, neque consentiente possessore: sed licet aliquid tale ab adscriptitio geratur, licebit domino & ipsi per se & per provinciæ judicem castigare plagis (23) mediocribus hoc agentem adscriptitium, & abstrahere ab ea quæ frustra ei conjuncta est: unde neque nuptiæ sunt quod factum est, nec oblatio dotis, nec antenuptialis donationis: sed pura facti mali correctio. §. 1. Sic itaque matrimonia dissolvuntur viventibus adhuc iis qui ea contraxerunt: & pecuniariæ pœnæ circa dotem & sponsalitiam consistunt donationem.

C A P. XVIII.

De nuptiis sine dotalibus instrumentis contractis.

SEd a nobis aliquid etiam aliud adinventum est, ut etiam indotata matrimonia irrationabilibus factis divisionibus castigationi tradantur competenti. † Si quis enim duxerit uxorem, aut etiam mulier ad virum veniat, nuptiali quidem affectu pro voluntate atque sententia (24), non tamen secuta dote, aut sponsalitia largitate, (ubi quoque præsumptive fieri solutiones contingebat, nullo ex hoc contra temerarium sequente periculo) constitutionem scripsimus dicentem: Si quis sub potestate constitutam mulierem voluntate parentum, aut etiam suæ potestatis forte ducat uxorem, neque dote oblata, neque instrumentis dotalibus factis, nuptiæ quidem sunt, licet (25) dotalia instrumenta non sint conscripta: ut non ob hoc vir (quod in multis novimus factum) expellat domo uxorem sine ulla prius dictarum rationabilium causarum, quasque & Theodosius, quasque & nos enumeravimus. Si quid autem tale fiat, & aut sine causa eam abjiciat domo, aut etiam ipse rationabilem causam præstet, ut mulier separetur ab ejus matrimonio: quartam (26) partem propriæ substantiæ rogatur persolvere ei: & usque ad quadringentas quidem auri libras substantiam habens, centum libris damnificabitur, hoc est quarta substantiæ parte; minorem autem hac, in quantum quartæ facit quantitas. Si vero etiam majorem prædictæ quadringentarum auri librarum quantitatis substantiam habeat: non amplius centum (27) auri damnificetur libris: ad maximam (28) namque plerumque respicientes dotem, legem hanc scripsimus: substantiam illam merito secundum nostras leges aestimantes esse, quæ pura debitis videatur. † Ratio quoque ex ipsis causis e (29) contrario procedat. Et si mulier per culpam propriam separetur a viro indotata existens, aut etiam mittat ei sine aliqua causa rationabili repudium: iisdem in omnibus subjaceat pœnis: & si quidem per culpam ejus matrimonium solvatur, quinquennium observandum est mulieri, & secundis non copulabitur nuptiis: si vero per causam vel culpam mariti, aut etiam bona gratia distrahatur: merito & hæc annum custodiat, propter seminis confusionem (30): ut per omnia nobis lex perfecta sit.

C A P. XIX.

De repudiis quæ a filiis familias mittuntur.

EST quoque quoddam, & aliud a nobis piissimum simul & gratum adinventum (31), ubi etiam repudiis (32) missis nuptiæ consistunt adhuc. Eorum namque qui sub potestate sunt calliditates circa parentes habitas prohibemus: quoniam quosdam invenimus ex studio repudia scribere fingentes, & mittere suis uxoribus, aut etiam ex diverso (33), & nulla rationabili penitus existente causa, solvere matrimonia, ut eorum parentes subjaceant exactioni dotis (34), aut sponsalitiæ largitatis (35), quasi soluto matrimonio: & ipsi quidem forsan latenter miscentur alterutris: discedunt autem parentes damnificati, & hanc suæ ad filios humanitatis habentes recompensationem. Ideoque legem scripsimus, volentes: Neque sub potestate constitutos, neque emancipatos filios, neque masculos, neque fœminas posse distrahere matrimonia in suorum læsionem patrum aut matrum, qui dotes (36) aut antenuptiales donationes (37) obtulerunt, aut susceperunt soli, aut etiam cum (38) filiis: sed sicut in contractu nuptiarum expectamus patrum (39) consensum, ita neque transigere matrimonia sinimus in (40) parentum læsionem, citra illorum voluntatem: sed si mittatur repudium, competere contra eos exactionem

---

(1) *L. 7. Cod. de repud.* quam hic in parte Justinianus corrigit. (2) De desertore. (3) [illegible] Desertoris causa nuptiæ permissæ, non tamen permittuntur [illegible] *adde Novell. 117. cap. 13.* An permittuntur desertori, a deserto permitti [illegible] Negaverim [illegible] (4) Nuptiarum solutiones aliæ [illegible] (4) Divortiorum hodie pauciores sunt causæ. *Novell. 117. cap. 9. & 8.* (7) Repudiari ob quæ delicta vir ab uxore possit, observa, *vid. Nov. 117. cap. 8.* (8) *Vid. Nov. Leonis 123. in fin.* (9) *l. 10. §. 4. ff. ad leg. Jul. de adulteriis.* (10) *l. 8. §. 2. in fin. C. de repud.* [illegible] verbera non [illegible] repudium. *Nov.* [illegible] (11) Causæ, propter quas maritus uxorem possit repudiare, observa. (12) *Vid. Novell.* [illegible] *Novell. Leonis* [illegible] *in fin.* (13) *Vid.* [illegible] *Harmen.* [illegible] (14) Quibus causis matrimonium dissolvitur, mulier nubere potest, si velit, annum tamen expectare debet, propter sanguinis [illegible] (15) [illegible] *Cons.* [illegible] Cessante causa prohibitionis, cessat prohibitio. (16) *Vid. l. 10. C. de quib. caus. infam.* (17) *Vid. Cujac.* [illegible] (18) *Vid. Nov. Leonis* [illegible] (19) *Nov.* [illegible] (20) *Vid. Nov. Leonis* [illegible] (21) [illegible] *l.* [illegible] *in fin. ff. de donat. int. vir. &* [illegible] ala fœminis ignotus fuisse [illegible] *Valer.* [illegible] *Plin.* [illegible] *& Tertull.* [illegible] (22) Ob conditionem adscriptitiam, matrimonium solvitur, *l. 24. C. de agricol.* (23) [illegible] (24) Ob non acceptam uxoris dotem, maritus [illegible] (25) Dotalia instrumenta verum probant matrimonium, quam [illegible] (26) *Vid. l. 11. §.* [illegible] *Novell.* [illegible] (27) [illegible] (28) Dos maxima, [illegible] (29) Argumentum a contrario [illegible] (30) *C.* [illegible] (31) [illegible] *Harmen.* [illegible] (32) Libellis repudii. (33) [illegible] (34) [illegible] (35) Hoc dictum est propter parentes [illegible] (36) [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] (39) Ipsis consentientibus. (39) Parentum consensus in liberorum nuptiis requiritur, *dixi ad l. 22. ff. de ritu nupt.* (40) Parentum consensus in repudiis liberorum requiritur.

nem pœnarum non finimus, sive ipsi dederunt hoc, vel susceperunt soli, sive etiam cum aliis susceperunt. Non enim habet rationem, parentem quidem citra (1) voluntatem filii non posse transigere matrimonium: filiis autem permittere forsan, & minori ætate constitutis, neque quod utile sit scientibus, citra patrum voluntatem solvere matrimonium, & ex hoc parentes lædere. † Hoc autem bene quidem inchoans philosophissimus (2) sancivit Marcus (3): Diocletianus (4) autem hunc secutus est: nos autem similiter approbavimus: sitque terminus nobis hic disjunctionum, quæ superstitibus contrahentibus fiunt.

C A P. XX.

DEinceps (5) autem matrimoniorum terminem: *quæ omnia similiter solvit, expectat mors* (6). Unde sive morte viri solvetur matrimonium, sive fine mulieris, lucrum (7) sit viro quidem in dote secundum quod nuptialium instrumentorum continetur pacto: mulieri vero ex nuptiali donatione, sicut & ibi convenerit a principio contrahentibus: non prohibendis quibus inæqualibus secundum quantitatem oblationibus: prohibendis autem inæqualibus pactis, hoc quod fortissimus quidem Leo (8) in suis conscripsit legibus, nos autem hoc sumentes, adhuc clarius ordinavimus. Si enim alter quidem amplius, alter vero minus in lucro pacificatur: incertum erit quale oportet esse, quod teneat, utrum quod plus, an quod minus, dubitatione ex utroque similiter insurgente: Unde nobis placuit immoderationes aversantibus ad minus pertrahere quod in pacto plus est, & non alii quidem licere tertiam (9), alii autem forsan quartam lucri pacisci: sed si quid tale fiat, quarta in utroque percipienda, & deinceps similiter in partibus: non (10) tamen in constituta ex utroque quantitate. §. 1. Soluto (11) igitur *matrimonio* secundum prædictas omnes (12) disjunctiones, *solum* (13) *quidem & beatum* (14) *est utrique contrahentium perdurare in priore conjugio, & non procreatam sobolem sequentibus matrimoniis forsitan contristare.* Et si (15) hoc egerint, & in prioribus steterint nuptiis: habebunt quidem propria (16), hoc est dotem quidem mulier: sponsalitiam (17) vero largitatem vir: nihil perscrutantibus nobis hoc quod super secundis est nuptiis. Percipient (18) autem lucra: vir quidem ex dote: mulier autem ex antenuptiali donatione, & erunt hæc eis propria (19), nihil pene ab alia eorum differentia possessione: unde donec vixerint, omnem (20) licentiam habebunt alienationis super his, sicut in aliis quæ de suo ab initio habuerunt. Si vero etiam moriantur: liceat eis & legatis, & fideicommissis tet hæc in alios migrare: talem quippe alienationem permisimus nos constitutionem pro his conscribentes. §. 2. Si vero filios ex aliqua parte scripserint heredes, extraneos autem ex alia: maneant (21) autem tales res, aut etiam quædam earum non alienatæ: non (22) ob hoc alienatæ hæ videbuntur: quoniam aliquis etiam alter scriptus est heres: sed maneant etiam hæc filiis. Non (23) enim si scripserit omnes filios heredes ex inæqualibus partibus, has secundum hereditarias accipient portiones, sed ex æquo divident secundum numerum suum: sicut etiam si nullum eorum scripserit heredem, sed extraneos omnes, eis per alios modos satisfactione habita, percipient eas, cum (24) utique non sint heredes parentum. Placuit enim nobis per præsumptionem (25), quia pater dum non vivens alienaverit, aut expressim obligaverit aliquid harum rerum, aut moriens non expressim in alium eas transposuerit, voluerit magis servare filiis, tanquam ex causa illorum sibimet acquisitas, & non ad extraneos deducere: & dabuntur hæc filiis honore præcipuo ex nostra lege, licet (26) non fiant heredes aut patris, aut matris, aut utriusque: vel si quidam eorum fiant heredes, alii vero repudient: hoc enim nobis rectius quam prioribus placuit habere. Unde si præmium est ex lege descendens in eos: nulla adjectione neque turbetur, neque minuatur, nisi forte causam (27) ipsi dent sibi hujus diminutionis.

C A P. XXI.

De ingratis liberis (28).

SI quis enim ex eis ingratus videtur, præmium hoc aliis (29) damus nihil tale agentibus, ut & alios corripiamus parentes (30) honorare, & ad fratrum exemplum (31) respicere: Unde si tantum infortunium filiorum sit sobolis, ut omnes ingrati sint: ad heredes veniant hæc defuncti, tanquam illius substantiæ constituta, non valentibus filiis ex parente a se exhonorato (32) præmium habere: quod nos eis propter hanc causam non damus. §. 1. Si vero filiorum alii quidem inter vivos sint, alii vero defuncti quidem sint, filios autem relinquant: defuncti portionem illius damus (33) filiis, si heredes sint patris: alioqui ad (34) fratres deducimus. Et ideo legem nostram perficientes, volumus hæc valere non super dote solum, neque super sponsalitia largitate: sed etiam super indotatis matrimoniis: ex constitutione nostra introductis lucris: & illud (35), nisi ad secundas veniant nuptias parentes, sed servent (36), erit filiorum quo dudum diximus modo. Primæ siquidem nuptiæ, & hinc lucra & observationes, usque ad hoc disposita sint.

C A P. XXII.

De secundis nuptiis (37).

SI qui vero prioribus non contenti nuptiis, etiam ad secundas venerint: necesse est legi hos supponere, aut sine filiis existentes ex prioribus, ex secundis autem filios habentes: aut etiam ex diverso sine filiis quidem ex secundis, parentes autem ex primis: aut sine filiis ex ambobus: aut parentes ex utroque. † Si igitur sine filiis manserint ex prioribus, aut etiam ex ambabus nuptiis, nulla perscrutatio circa nuptias secundas est: sed viri quidem liberi omnino omni obstinatione liberi: mulieribus autem solummodo imminebit metus, ut non ante (38) annale tempus ad secundum veniant matrimonium: aut sciant, quia si quid tale gesserint, & immaturas (39) contraxerint nuptias, subibunt pœnas: alias quidem si sine filiis ex prioribus sint matrimoniis: meliores autem si etiam filii sint. Si enim non est soboles, infamia (40) mox sequetur: & erit omnino mulier propter nuptiarum festinationem infamis, & neque (41) percipiet aliquid horum quæ a priore relicta (42) sunt ei consorte: neque (43) fruetur sponsalitia (44) largitate: neque (45) marito secundarum nuptiarum ultra tertiam suæ substantiæ offeret partem: sed neque (46) extrinsecus sentiet largitatem: neque (47) percipiet penitus ab alio extraneorum, non hereditatem, non fideicommissum, non legatum, non mortis causa donationem: sed hæc veniant aut maneant apud heredes defuncti (48), aut coheredes ejus, si poterat bene esse, utpote ea nullam utilitatem habente. Sed si scripti & alii sint heredes, sive etiam ab intestato (49) vocantur: ad illos venient quæ tali mulieri derelicta sunt: non enim fiscus hæc vindicabit: (ne aliquo modo videamur talia corripientes fisci providere utilitati) sed illa quidem quæ extrinsecus (50) ei derelicta sunt, ad alios venient. Quæ vero a priore marito sunt ab ea sublata: venient ad decem personas relinquentis cognationis quæ edicto continentur: hoc est ascendentes, & descendentes, & ex latere usque ad secundum gradum: gradibus in suo servandis ordine. Quibus non existentibus, ad ærarium (51) venient. §. 1. Sed neque (52) longius hereditas ab intestato pro

---

(2) Invitum filium matrimonio pater disjungere non potest, [illegible]

(2) Sapientissimus. (3) [illegible] (4) [illegible] ubi Marci [illegible] sententia.

(5) Hinc sumpta est Authentica [illegible] Cod. de secund. nuptiis. (6) Mors omnia solvit, [illegible]

[illegible]

(25) Κατὰ πρόληψιν. Ex præsumptione voluntatis [illegible]

[illegible]

(27) Id est, forte fint ingrati. (28) Additum apud Julianum [illegible]

(29) [illegible] (30) [illegible]

(31) Exemplo non judicatur, [illegible] (33) Immerito præmium non deferunt.

(32) Filii heredes patrem repræsentant [illegible]

(34) Id est, non alienat. (36) [illegible]

(38) Mulier intra annum luctus [illegible] non potest. (39) Nuptias intra annum luctus [illegible] (40) Quæ intra annum [illegible]

[illegible]

propriorum ejus veniet cognatorum, sed usque ad tertium (1) gradum inspiciendum ondique stabit solum successio ejus; longius autem existentes, alios habebunt heredes: & quæ præ aliis ei pœnis inferter, dicimus autem infamiam, si quidem sine filiis ex prioribus fuerit nuptiis, solvitur Imperatoris libera jubentibus. † Si vero ei filii fuerint cujuscunque sexus, licebit (2) quidem ei Imperatori pro infamia supplicare: non tamen utilitatem aliquam rescriptorum habere. Si tamen voluerit ex imperio habere utilitatem, & aliis (3) liberari pœnis: ex priore matrimonio filiis mediam suæ substantiæ donet portionem pure, & sine omni conditione, & neque usum retineat: sed omnis substantiæ quam habuerit quando ad secundas veniebat nuptias, mediam, (sicut diximus) eadem partem prius procreatis filiis. Et divident hæc filii omnes ex æquo: & filios quidem habentes, ad suos transmittent filios: (oportet enim aliquid etiam veteribus (4) adjici legibus) si vero non habuerint defuncti filios: defunctorum potiantur accipient, omnino pro portione eorum fratres: si vero omnes defuncti sint, habeat consolationem suæ infelicitatis mater, ut ea rursus recipiat: & hoc dicimus, si postea moriantur filii: non enim in iis quæ semel facta sunt, prohibemus aut testamenta conscribere, aut superstites quo volunt, hoc modo disponere. † Igitur imminentes pœnæ ante luctus nubentibus tempus, tales quodammodo sunt: & tres (5) pro his constitutiones prius scriptas, una quadam hac interpositione, hæc nobis lex competenti prodit adjectione.

C A P. XXIII.

Si mulier ad secundas nuptias post annum luctus transierit, & de lucro dotis & ante nuptias donationis.

SI (6) vero expectet quidem tempus mulier & propterea effugiat prædictas pœnas: ad secundum (7) vero veniat matrimonium, priores negligens nuptias: si quidem non habeat filios (dicatur etiam denuo) sine periculo est totum ex hoc. † Si vero sit suboles, & filios ex hoc exhonoratos (8) viderit lex: tunc (9) omni largitate a viro ad eam veniente, eam secundum proprietatis privat partem, solum ei derelinquens usumfructum. † Et hæc sancita sunt etiam super antenuptiali donatione, & super omni largitate: sive cum viveret a viro ad eam veniente, aut etiam ex testamento, aut mortis causa donatione: sive institutionis sit pars, sive legatum, sive fideicommissum. † Et generaliter dicendum est, quod omnis (10) eam deserit proprietatis modus (11), in iis quæ e priori viro in eam venerunt: & filii ea percipient, & proprietatis erunt domini, secundum tempus mox quo mater conjuncta est alii viro. † Et hæc communis (12) mulieris, & viri multa sit posita: nam si & ille filios habens, secundam eis superinduxerit uxorem: non ex dote fruentur lucris secundum proprietatis rationem: sed largitatem aliam e muliere percipiens, hanc habebit firmam: præter quam quod licet uti & frui, donec advixerit solum: & si quoque filii licet sub potestate constituti sint, sed tamen domini secundum proprietatem talium erunt venientium mox in eos simul cum secundæ nuptiis conjunctione. † Et non discernimus de dote & ante nuptias donatione, utrum (13) ipsi hæc dederint pro se contrahentes, an aliqui alii pro eis hoc egerint, sive ex genere, sive etiam extrinsecus, licet videatur quodammodo comprehensa, & antenuptialis donatio in dote.

C A P. XXIV.

SEd quod sancitum est super lucris hinc venientibus ad nubentes, etiam sic tutum sit: & ita certa talium lex eis erit cavens, Ut neque alienationem ullam permittet parentibus in talibus, neque hypothecam (14): sed vel si quid egerint parentes, nos (15) eorum obligat eis substantiam: non ut prohibeat eos aliquid agere in iis quæ voluerint. *Erubescit (16) enim lex colligatores filios genitoribus statuere.* Illos quidem erubescit: interminatur autem accipientibus, tanquam nihil eis quod accipiunt, prosit: & sciant ex hac nostra lege (17), quia vel si quam a talibus parentibus comparationem fecerint, vel si acceperint donationem, vel si quid omnium egerint: tale erit, quale nec (18) gestum, nec scriptum, quod factum est. † Vindicabunt enim ea omnino filii heredesque eorum & successores, ab heredibus illorum & successoribus non aliter excludendi, nisi tricennale (19) transeat tempus, & detentatio (20) dominos accipientes constituat: incipiente filiis tempore currere ex quo suæ potestatis apparuerint existentes, aut facti, nisi tamen aliqua impubes ætas adjuvet adhuc.

C A P. XXV.

VEnient (21) autem talia lucra ad filios omnes ex prioribus nuptiis. Non (22) enim permisimus parentibus, hoc recte introductam electionem in eos, neque aliis quidem filiorum dare, aliam vero exhonorare: omnes enim secundis similiter exhonorati sunt nuptiis. Sed quemadmodum omnium filiorum similiter heredes existunt parentes, & non alii quidem succedunt, alii vero non: sic nec similiter & ipsi omnibus ex æquo (23) quantum ad hæc conferant; sed alios quidem eligant, alios vero despiciant: ideoque secundum portionem unusquisque hoc lucretur: & si habeat filios (24), ad eos hæc transmittat: illi vero hæc inter alterutros (25) partiantur, non quidem secundum mensuram quanti consistant, non tamen patris transcendentes portionem.

C A P. XXVI.

De lucro dotis & ante nuptias donationis ex pacto non existentium liberorum, ubi supra Novell. . .

QUoniam (26) autem infirmas declaravimus alienationes e parentibus super talibus (27) factas: subtiliorem imponere convenit causæ ordinem. Si enim omnes superstint filii ex prioribus nati nuptiis, & præmoriatur eis parens; infirma omnino manebit alienatio, secundum quod prius a nobis dictum est. † Si vero moriantur omnes, & rursus ad orbitatem causa veniat: nunc (28) ex effectu firmum erit quod alienatum est. Quis enim hoc etiam infirmat filiis (quibus videlicet solis hoc servavimus) non existentibus. † Sed hic quidem nobis pridem ingressus est sermo subtilis & solicitus, & mediam utrorumque calumniam pertractans. Quia enim omnibus quidem existentibus filiis, & præmoriente genitore, nulla relinquebatur spes ... omnibus autem morientibus totum in eos exsequebatur; cogitavimus medium quendam causæ ordinem invenire: unde si pluribus existentibus filiis moriatur unus, si (29) quidem habeat filios, ad illos fertur hereditatem: hoc quod sæpe diximus. Si vero non habeat filios, non omnino ad fratres totum venire; sed quantum ex pacto non existentium filiorum acquireretur generanti, hoc eum lucrari, reliquum vero concedere in illius venire successores, sive fratres sint, sive extranei forte, (quod maxime (30) inveniatur contingit) sive disponant suas substantias, sive etiam intestati moriantur. Et hoc nos scripsimus in nostra lege, cogitantes illud, & invenientes primi, & clementer sancientes. Quapropter etiam si hæc alienaverit parens, antequam ad secundas veniret nuptias, deinde moriatur unus filiorum; in tantum valet solummodo quod alienatum est, quantum ad alienantem ex pacto non existentium filiorum pervenit; alioquin secundum aliam partes quæcunque ad illius heredes veniunt, omnino infirma erunt; unde alienatione facta manet causa in suspenso, supergentibus committenda fortunis; & aut perfecte ab initio infirmanda alienatione, aut perfecte valente; aut particulatim quidem infirmanda alienatione, particulariter vero constante. §. 1. Et super iis quoque lucris quæcunque ad secunda venientibus vota parentibus percipiuntur, non perscrutamur, utrum heredes existant aut præmorientis parentis, aut secundi morientis, nec si alii quidem heredes existant, alii vero non; sed, sicut superius diximus, præximum eis damus hoc, sive heredes fiant, sive etiam non; & hoc ex æquo percipient ipsi quidem superstites; cum eis autem, & defuncti filii genitoris accipientes partem. † Ubique tamen ingratitudine (31) (sicut prædiximus) impedimenta ad tale lucrum facientem hujusmodi filio. Contra ingratos enim positas non transcendimus leges; taliter & parentes honorantes, & filios ad pietatem deducentes. Sicut enim electionem prohibemus & denuo omnibus similiter damus talia præmia; sic ea quæ de ingratitudine sunt non interimimus. † Palam vero est (32), quia ingratum intelligi non oportet, qui circa ambos parentes, aut omnino circa posterius morientem factus aperte monstratur.

C A P. XXVII.

De non alienanda (33) nisi portione unius (34).

OPtime (35) vero nobis Leo (36) divæ memoriæ videtur cogitasse de oblationibus, quas in secunda faciunt matrimonia, qui ea contrahunt. Ait enim quia si (37) ex priori matrimonio filios habeant parentes, deinde ad secundum, aut deinceps veniant matrimonium; non possunt neque in novercam patres, neque in vitricum matres, secundum vitæ tempus quamlibet facere largitatem, aut in morte relinquere, nisi tantum quantum unus filius aut filia, solus existens ex generante habeat. Si vero multi filii sunt, & unusquisque æqualem habet portionem; non amplius quam ad singulos venit, aut vitricus, aut noverca percipiat. † Si vero inæqualia quæ relinquuntur fuerint: tantum necesse est solum ad novercam aut vitricum venire ex quacunque largitate parentis, in quantum qui minus habet filius, ex illius substantia percepit, aut ex novissima voluntate dimissum, aut in vita datum: quippe dudum quarta, nunc autem tertia (38) aut media secundum nostram legem portione omnino filio relinquenda, aut danda; nisi (39) rursus ingratitudinis ratio contradicat. † Hoc idem observando & in avo, & in avia, & in proavo, & proavia, & nepotibus masculis, aut fœminis, & pronepotibus similiter; sive sub potestate forsan, sive emancipati consistant, ex paterna vel materna linea descendentes.

† Et hoc decernens recte intulit; quia quod plus (40) est in eo quod relictum aut datum est omnino aut novercæ aut vitrico, ac si neque scriptum, neque relictum, aut datum, vel donatum competit filiis; & inter eos solos ex æquo dividitur, ut oportet. Namque & secundis nuptiis filios participari etiam horum, scriptum quidem in quadam constitutione est; non tamen etiam nunc nobis placet: sed ex priori matrimonio filiis, propter quos & observatum est, detur solis, nulla machinatione neque per suppositas (41) personas, neque per aliquam aliam causam interponi valente. Hoc autem quod plus est, dividant aliovidem grati filii parentibus, non ingrati circa hos apparentes, per ingratitudinem hujusmodi obnoxii constituti qualem leges nuntiant; tales namque etiam hac utilitate privamus, ne sicut forte propter spem hujus possessionis contra parentes accedant, & protervi sint, & naturæ (42) injurientur leges. Palam quoque est quoniam & hic, si quis horum

cum moriatur, ad quos, quod plus est, deducebatur, filiis existentibus, defuncti filii hoc accipient secundum proprium quidem multitudinem, ad defuncti vero partem.

C A P. XXVIII.

Quia vero hactenus legibus (1) indiscretum est, quando conveniat quod plus est inspicere, utrum secundum oblationis tempus, an secundum matrimonii solutionem, optimum nobis visum est esse, mortis binubi (2) parentis observari tempus. Scribunt itaque homines & horum quæ habent amplius, scribunt autem & minus, evenientes autem fortunæ e diversis eventus semper operantur. Unde ut non circa hoc erremus, tempus illud considerandum est, secundum quod binubus moritur, & portio inde sumenda: & secundum eam id quod plus est complantes auferre quod transcendit oportet, & filiis applicare: in omnibus talibus non ad initium donationis, aut scripturæ respiciendo, sed qui vocatur eventus considerandus est.

C A P. XXIX.

Ut primi matrimonii filii cum aliis filiis capiant lucra.

Nec (3) illud quoque nobis relinquendum est, quod recte habendum Theodosius piæ memoriæ junior constituit, dicens quia si (4) mulier filiis procreatis ad secundas veniat nuptias, & exinde ei nascantur alii filii, deinde etiam secundus vir moriatur: ejus quidem proprias res ex ambobus matrimoniis percipient filii intestata matre moriente, ex æqua & simili divisione: antenuptialem vero donationem utraque soboles proprii accipiet patris: & ex solido quidem prioris matrimonii filii illius lucrabuntur donationem: ex solido quoque ex secundis nati seminibus, ab illo facta fruentur magnificentia, licet non ad tertiam ille mulier matrimonium venerit. Quid enim hoc prioribus prodit? quid autem invideant priores filii secundis, si non & illis tertiis injuriam passi sunt nuptiis? Et ex solido unaquæque soboles proprii (5) parentis accipiat sponsalitiam largitatem: & omnino prioribus filiis propter secundas nuptias accipientibus & secundi liberi medie omnibus eam habeant: quamvis quæ [illegible] contraxit nuptias, ad tertia minime migraverit vota. † Ex tertia vero consequentia hoc ipsum & in patribus sit secundas nuptias facientibus: & servetur quidem ex priori matrimonio filiis propter secunda vota lucrata dos: secundis quoque licet non ad tertia pater pervenerit vota. § 1. Reliqua vero quæcunque in talibus lucratus est pater aut mater ex secundis nuptiis, aut per legatum fortitan, sive fideicommissum, non tamen ad tertias venerunt nuptias; hæc commixta eorum substantiæ, & a tertiis non mutilata matrimoniis, maneant apud eos immota: & ad eorum, velut propria, successiones perveniant, aut etiam a superstitibus quo volunt disponantur modo.

C A P. XXX.

Ut quoquo modo per divortium solutum sit matrimonium lucra omnia primi matrimonii serventur filiis ipsius matrimonii.

Quia vero lucra ubique secundam rationis frequentiam in disjunctiones ex morte sancimus: brevi quodam sermone & illud adjicimus, quia quæcunque lucrati fuerint parentes repudio soluto matrimonio, sive bona gratia misso, sive etiam aliter, sive per dotis, sive per sponsalitiæ largitatis occasionem; hæc ad ipsas ex morte lucrorum omnia serventur filiis; hoc idem custodiendo etiam super indotatis uxoribus, ubi a nobis posita constitutio procacitatem punit. † Et non discernimus ex cujus culpa matrimonium repudio sit solutum.

† Quocunque enim modo se habeat causa, servatur etiam quod lucratum est ex illis nuptiis, filiisque qui ex his processerunt, sive prima soluta sint matrimonia repudio, sive etiam secunda, licet tertiæ non fecutæ sint nuptiæ.

C A P. XXXI.

Ut liceat augere vel diminuere dotem vel donationem propter nuptias primi matrimonii; secundi vero, si non supersint liberi ex primo.

De augmentis autem aut diminutionibus dotium aut antenuptialium donationum dictum est quidem aliquibus prioribus (6) legibus: a nobis autem perfectius perscrutatum est: *qui etiam consistentibus matrimoniis propter nuptias donationes non augere solum, sed etiam a principio dare præcipimus, & sinus augeri (7) permisimus, ita quoque minui [illegible] concessimus.* † Sed hoc quod de diminutione dictum est, si secundæ sint nuptiæ non permittemus, ut non aliquo modo Leonis piæ memoriæ offendamus constitutionem (8), cum filii ex prioribus fuerint nuptiis. Si enim immensam obtulerit dotem, aut antenuptialem donationem parens, aut aliquid largiatur aliud deinde sentiens quo ferret lex, abstrahet quod factum est, & diminuat dotem, aut antenuptialem donationem, nequaquam lucrum erit ei id quod datum est, sed licebit lucrari aut vitricum aut novercam filiis secundum hoc lesis.

C A P. XXXII.

De usufructu [illegible] vel donatione ante contractum matrimonium.

Si (9) vero solum usumfructum rerum aut vir uxori aut conjunx marito per novissimam (10) dederit voluntatem, ante nos quidem dicebat lex (11), si ad secundas veniret nuptias aut pater, aut mater, statim relicto usu cadere sicut prius cadebat proprietate, & repente filiis restitui; si vero impuberes forsan filii fuissent, etiam cum medii temporis fructibus; hoc enim videbatur legi. Nobis autem non satis hoc placuit: sed volumus, vel si ususfructus detur per largitatem (12), aut mortis causa donationem factam inter vivos, in quibus hoc etiam donari, si relinquatur, & accipiens ad secundas veniat nuptias, manere (13) sic quoque usum, donec supersit qui hunc habet usumfructum: nisi (14) expressim ille qui donationem (sicut dictum est) fecit, aut hunc reliquit, sive masculus, sive femina, dixerit velle, ut secundas veniente nuptias eo qui usumfructum accepit, solvi eum, & ad suam reverti proprietatem. Sed hæc quidem de iis, quæ per largitatem dantur, diximus.

C A P. XXXIII.

Si ususfructus dotis nomine vel propter nuptias donationis constituatur.

Si autem (15) in dotem aut in sponsalitiam largitatem rerum ususfructus detur, nihil penitus innovamus; sed dudum sancita teneant, & maneant apud accipientes donec vivunt, licet (16) decies millies contrarium aliquid celint morientes. Quod enim ex lege datum est lucrum, [illegible] auferre (17) modis omnibus non valebit.

C A P. XXXIV.

De rebus maternis vel nuptialibus lucris, ut in his pater non amittat usumfructum.

Quoniam (18) omnino ad (19) memoriam de usufructu legum venimus; illud quoque misceri (20) legi bonum est, quod tribus (21) pridem dictum est constitutionibus, quod omnium pater bonorum quæ ad filios veniunt (22), sive ex materna linea sive ex nuptiali sive ipsorum causa, sive aliunde, usumfructum habeat (23), licet ad secundas veniat nuptias. Usum namque eorum donec vivunt, habere sine casu etiam ante nos omnes volunt leges & in maternis, & in aliis omnibus & nos similiter dicimus. † Castrensium vero & quasi Castrensium peculiorum excipiatur ratio.

C A P. XXXV.

Si mulier res quas filiis donaverit, quasi ab ingratis post secundas nuptias revocare voluerit.

Mater (24) tamen donans aliquid filio de suo, si ad secundas venerit nuptias, non poterit (25) per occasionem ingratitudinis revocare quod datum est. Non enim ex pura videtur voluntate ingratitudinem introducere, sed secundas nuptias considerans, ad hanc venisse cogitationem putabitur: nisi (26) tamen aperte filius aut circa vitam ipsam insidians matri, aut manus inferens impias, aut circa substantiæ potius ablationem agens adversus eam aliquid declaretur.

C A P. XXXVI.

Ut secundo marito copulata mulier, prioris viri dignitatibus vel privilegiis non utatur.

Non tamen permittimus mulieribus ad secundas venientibus nuptias, adhuc velle priorum (27) maritorum dignitatibus aut privilegiis uti; sed ad quale post prius venerint matrimonium, illius amplectantur fortunam; quæ enim priorum oblita est, non rursus ex prioribus adjuvabitur.

C A P. XXXVII.

De libertinis mulieribus, quæ patronis suis conjunctæ sunt.

Jucundum quoque illud, & non extra pietatem a divæ memoriæ Alexandro (28) super aliis plurimos antiquorum legislatorum determinatum est, Ut si quis manumiserit ancillam, deinde eam ducat uxorem, at illa (ut videtur) elata (29) & epulata solverit circa manumissorem matrimonium; non sinit lex ad secundas nuptias venire invito priore marito, sed deinceps nuptias, fornicationem judicat & corruptionem, sed non (30) nuptias nec matrimonium, ex quo injuriæ non decens ei, qui libertatem imposuit, fuit.

C A P. XXXVIII.

Ejusdem quoque principis (31) illud jacentes, dignum putavimus partem nostræ facere sanctionis, quoniam omnium mater fide (32) dignior ad filiorum educationem videbatur, dat ei etiam hoc hæc lex, nisi (33) ad secundas accesserit nuptias.

C A P. XXXIX.

Si adhuc constante matrimonio dotem maritus uxori suæ persolverit.

Dotes autem quas acceperint contrahentes, non dabunt (34) ipsis (35) mulieribus, constantibus (36) adhuc matrimoniis, nisi tantum ex causis quas lex enumeravit (37); alioqui si quid tale gesserint; inutile (38) donationis, quod agitur, hoc ipso esse videtur. Et si moriantur mulieres, recipient dotes qui dederunt eas immature mulieribus mariti, ab heredibus mulierum cum (39) medii temporis fructibus, ipsi & heredes eorum, & habebunt in lucrum secundum pactum. Et si (40) ad secundas venerint nuptias, [illegible], servabunt (41) sine alienatione has filiis

[illegible]

filiis; hoc videlicet quod generaliter conſtitutum eſt. Si vero non contigerit accipere contrahentes dotes, adhuc conſtante matrimonio: etiam poſt mortem uxorum ſecundum legem ab illarum percipient heredibus, ſicut ſcriptura vult dotis.

C A P. XL.

Si mulier filiorum ſuorum tutelam adminiſtraverit, & ad ſecundas migraverit nuptias.

SI (1) autem tutelam gerat mulier filiorum, palam eſt, quia impuberum exiſtentium, jurans non (2) *ad ſecundas venire ſe nuptias*, deinde contemnens & prius connubium & jusjurandum ad maritum veniat ſecundum, non prius tutorem petens, & rationem reddens, & exolvens omne quicquid hinc debet: non ſolum quæ ejus ſunt, in hypothecam (3) habere lex permittit filiis: ſed etiam mariti (4) ſubſtantiam trahit cum hypothecis: ipſi quoque interdicit filii ſucceſſionem impuberis morientis, licet ex ſubſtitutione pater eam venire ad filii ſtatuerit ſucceſſionem. Sed hoc quidem priores (5) noſtri. Nos autem miramur quod mulierem ſic impiam conſtitutam, ut etiam hoc ipſo jusjurandum negligeret, & ſic ad immaturas (6) nuptias deveniret, tribus (7) maximis neglectis, Deo, & defuncti memoria, & caritate filiorum: ita parvis ſubdiderunt pœnis: & illam quidem quæ ante luctuoſum nubit tempus (8), & nec omnino mater filiorum conſiſtit, puniunt amare: & licet filios non habeat propter ſolam honeſtatem hoc agunt: mulierem vero ſic effuſam concupiſcentiis, vel non ipſis ſubdiderunt pœnis quas ſuſtinent quæ ante (9) lugubre tempus ad ſecunda vota declinaverunt. Ideoque ſancimus: *Eas quæ ſic pejerare de cætero præſumant mulieres: ſuper dudum præcedentes pœnas* (10) *& has ſuſtinere omnes, quas* (11) *premiſſas diximus ſuper his mulieribus quæ ante lugubre tempus nubunt: & infamiam & omnia alia his inferentes*: & ſolutionem pœnarum eis dantes, eandem quam etiam illis, ut ſupplicent imperatori, & mediam portionem dent filiis ſuarum rerum, neque uſufructu apud eas manente: & ſimpliciter æqualem eam ponimus propter nuptiarum immaturitatem, ei quæ ante lugubre tempus nupſerit. Si vero etiam naturalium tutelam gerat filiorum, (nam hoc quoque præbuimus (12) ei) tamen ad virum veniens, & non hæc agens quæ prius dicta ſunt, iiſdem ſubjaceat pœnis. Providentia (13) vero ſit per provincias quidem gentium præſidibus, hic autem glorioſiſſimo præfecto felicíſſimæ hujus urbis una cum prætore, cui hujus urbis cura eſt, ut volente (14) ad nuptias venire tutelam gerente muliere, & ordinetur minoribus tutor, & rationes ſuſcipiantur: & quod mater debet, occaſione gubernationis, hoc reddatur.

C A P. XLI.

Si ſub conditione pater vel mater legatum liberis ſuis reliquerit, confirmat legem Zenonianam Conſt.

PLacet quoque nobis Zenonis piæ memoriæ conſtitutio (15), volens, patrem ſi jubeatur proprio filio legatum ſub conditione aut die dare, non aliter exigi pro donatione legatorum cautionem (16) hanc, videlicet quæ legatorum (17) ſervandorum cauſa vocatur, niſi (18) ſecundas pater contraxerit nuptias: ſit enim & hæc ſecundo nubentibus pœna.

C A P. XLII.

De clericis qui nuptias contrahere non poſſunt. Supra Novell. 6.

SEd (19) & ſi quis inter reverendiſſimos conſtitutus clericos (ultra (20) lectorem aut cantorem dicimus) omnino contraxerit nuptias: hunc ex noſtra conſtitutione cadere (21) ſacerdotio conſtituimus atque volumus. Si vero lector exiſtens, & nuptias faciens, deinde propter aliquam inevitabilem neceſſitatem (22) ad ſecundas (23) veniat nuptias, nequaquam (24) ad majoris ſacerdotii aſcendet culmen: ſed illic manebit (25) apud mulierem, affectum illius præponens meliori provectui. Si vero cum ſit laicus, ad ordinationem ſubdiaconi, aut diaconi, aut presbyteri venire voluerit, deinde appareat mulierem habens, non ea (26) virginitate ſibi copulatam, ſed aut disjunctam a marito, aut aliter non ab initio mox ſibi legitime conjunctam: aut etiam ipſa ad ſecundas venerit nuptias: non impetrabit ſacerdotium: ſed & licet lateat ad hoc venerit, omnino eo cadet.

C A P. XLIII.

Si maritus (27) ita reliquerit uxori, ſi ad ſecundas nuptias non tranſeat & ad legem Juliam Miſcellam.

QUæ (28) vero nunc ſequitur cauſa, eſt antiqua, & multas quidem ſuſcipiens correctiones non ab aliis ſolum, ſed etiam a nobis, non tamen ad ſummam ſui veniens rectitudinem: quam nunc ſectantes, præſentia ſancimus. Lex enim quæ vocatur *Julia* (29) *Miſcella*, lex antiqua, lex vetuſta, filiorum procreationis præponens ſtudium, permittebat (30) mulieribus, licet vir prohiberet, & aliquid ob hoc relinqueret, quatenus (31) non ad ſecundas veniret nuptias, tamen & ad virum venire & jurare, *quia* (32) *filiorum cauſa hoc ageret*, & quod relictum erat, acciperet; & hanc quidem in (33) annum dabat mulieribus licentiam. Ex autem conſequenti (34) ſi vellet accipere relictum, non aliter licebat mulieri hoc accipere, antequam cautionem exponeret, *quod ad ſecundas non veniret nuptias*, ſed hanc quoque adjectionem ipſe (35) Julius Miſcellus haud invenit, ſed Quintus Mutius Scævola hoc præſancierat (36), ſuper omnibus quippe pendentibus in cauſarum prohibitionibus hujuſmodi adinveniens cautionem (37). Nos igitur videntes plurimas mulieres deſiderio nuptiarum non propter filiorum procreationem, ſed propter neceſſitatem & jurantes & nubentes, & tranſcendentes morientium voluntates, exiſtimavimus prius interim ſacramentorum mederi partem, & perjurium (38) eis cobibere, nec ſinere talia ſubire juramenta, in quibus omnino perjurium promptum eſt. Nam nec illud tuemur legi, ut oporteret ſine filiis exiſtentes mulieres hoc jurare ſacramentum, ſed etiam filios habentibus hoc adjacebat jusjurandum, quod Deum ſimul, & defuncti animam contriſtaret: cum utique perjurium quidem eſſet in promptu: filiorum vero procreatio in fortunæ (39) mulieribus jaceret. Quia igitur hac noſtra ſancimus lege jusjurandum eis auferentes, & talem permittentes relictorum perceptionem, conſideravimus (quoniam alterum quoque a nobis prætermiſſum eſt) oportere & defuncti animæ mederi. Quapropter præſentem ponimus legem: non enim volumus deficientium nihil illicitum (40) habentes voluntates fruſtrari: Si enim (41) diceremus oportere mulierem omnino viro præcipiente non nubere, hoc cuſtodire: pro amaritudine habuiſſet hoc merito lex: nunc autem cum ſecundo præſto ſit lex, ſc. ut ſi voluerit nubere, accipiat quod relictum eſt: noviſſimi ſceleris eſt deſpicere voluntatem defuncti ita fluctuantem, ut ei detur licentia nubendi, & accipiendi quod relictum eſt, & per omnia contriſtandi priorem maritum.

C A P. XLIV.

UNde ſancimus: Si quis prohibuerit uxorem ad aliud venire matrimonium, ſive etiam uxor (42) maritum (idem namque eſt utrinque) & pro hoc aliquid reliquerit: unam (43) ex duabus conditionem habere contrahentium alterum: aut ad nuptias venire, & *abrenuntiare perceptioni* (44), aut ſi hoc noluerit, ſed honorat defunctum, omnino abſtinere de cætero nuptiis. §. 1. Sed ut non cauſa ſuſpenſa ſit, & poſt tempore forſitan longa revertatur rurſus exactio: propterea bene nobis viſum eſt, hujus rei determinare cauſam; & ut quæ ad annum (45) quidem non eſſe penitus petitionem relicti; niſi tamen

modus

[illegible]

modus sacerdotii adveniens alteri personarum statim præbeat exceptionem: utpote nequaquam nuptiarum existente spe (1). §. 2. Si vero transire contigerit annale tempus; damus quidem personæ huic accipere quod relictum est: non absolute tamen, nec simpliciter: sed si quidem immobilis fuerit res, non aliter hanc accipere, nisi juratoriam cautionem exposuerit, & supposuerit suas res (hoc quod tacite ex hac lege damus) *ut si ad secundas venerit nuptias, reddat quod datum est, tale quale percepit restituens, & quos accepit in medio fructus* (2).

§. 3. Si vero mobilis fuerit res: si quidem idoneam habeat substantiam persona volens accipere, dari quod relictum est sub eadem cautione & iisdem hypothecis. Sed si quidem aliquid aliud mobilium fuerit: tale restitui, quale recepit, aut diminutionis medeatur partem.

§. 4. Si vero pecuniæ (3) fuerint etiam cum usuris (4), quas inde percipere valuerit; jurejurando restituentis hoc judicando. Si vero non mutuaverit quidem, sed usus est; tertias (5) centesimæ reddat usuras.

§. 5. Si vero non (6) valde locuples fuerit, etiam fidejussorem hunc exigi. Si autem non valuerit fidejussorem dare, tunc sub juratoria (7) cautione, & hypotheca (secundum quod dictum est) suarum rerum accipiat quidem quod relictum est. §. 6. Mox autem, ut ad secundas nuptias venerit, hoc ab eo qui dedit, vindicetur, apud (8) quamcunque apparuerit personam, tanquam si ab initio neque datum fuisse videretur, quod in omni restitutionis casu, sive mobile sive immobile sit quod futurum est reddi, valere sancimus. §. 7. Si vero aurum (9) fuerit quod relinquitur: minus idonee vero se habeat ad fidejussionem: & nec ipse dignus sit cui hoc credatur; manere quidem apud illum a quo relictum est; tertiam (10) vero centesimæ ejus usuram præstari: quam usque tunc solvet, donec aut secundas ille contrahat nuptias (quando & restitutio præstiterarum usurarum suscipiat facultatem) aut fiat manifestum nullatenus posse illum ad nuptias pervenire, sive secundum modum sacerdotii (tunc enim ei dabit quod relictum est) sive (11) morte; accipient enim hoc omnino ejus heredes, nihil neque de datis usuris reddentes. §. 8. Hanc ipsam autem introducimus observantiam & eundem intellectum, etiamsi (12) non conjuges alterutris sub tali reliquerint conditione; sed aliquis alius extraneus sive viro sive mulieri sub tali conditione dari quid voluerit, scilicet fortuitorum (13) casuum secundum suam naturam, lege super his tam in præstandis quam in restituendis conservata. Hæc igitur ex jam nuper factis a nobis occasione Juliæ Miscellæ constitutionibus rescribimus: alia vero sint firma secundum terminos & casus secundum quod hæc exposuimus.

§. 9. Præfatæ autem a nobis observationes dentur, (si institutionis sit pars (14) aut legatum) heredibus aut substitutis, aut illis a quibus hæc relicta sunt; si quidem mortis causa donatio, omnino heredibus. Si vero ex asse secundum talem conditionem conscribatur quis heres; substitutis si fuerint, aut omnino iis qui ab intestato vocantur ad hereditatem, hujusmodi observationes præstentur, ut undique lex habeat propriam perfectionem; nisi (15) forte testator & hoc præcipiat, dicens licentiam habere eum cui dereliquit, sive per institutionem particularem, sive ex asse, aut per legatum vel fideicommissum, sive per mortis causa donationem, & accipere quod relictum est, & nullam cautelam dare; tunc enim sequenda est defuncti voluntas, studii enim nostri est, defunctorum conservare (16) secundum legem voluntates.

C A P. XLV.

De administratione donationis propter nuptias. Idem dictum fuit supra Novell. 2. cap. 4.

ET (17) quia parum nova de cautela rerum edisimus, & Leonis novimus divæ memoriæ constitutionem (18) de secundis nuptiis, si ad eas veniens mulier non valeat dare fidejussionis cautelam, quia filiis restituat res, tertiam partem centesimæ accipere; nos causam adhuc melius ab ea constituimus, illius super hoc statutis competentem adjicientes subdivisionem. §. 1. Et sancimus (hoc quod pridem (19) a nobis in quadam dictum est constitutione) ut si quis (20) offerat (21) res propter antenuptialem donationem: siquidem omnes immobiles constitutæ sunt, maneat earum usus apud matrem ad secundas venientem nuptias: & eadem hæc eliget, & non recuset, neque (22) exigat a filiis pro æstimatione earum usuras: sed diligentiam earum habeat secundum quod lex dat usus dominis constitutis. conservet autem hæc secundum leges filiis superstitibus: aut si omnes moriantur, secundum nostram legem casu filiorum non existentium, matri reliquo remanentibus filiorum heredibus conservando. §. 2. Si vero universa constituta est forte in pecuniis (23), aut aliis mobilibus rebus antenuptialis donatio: tertiam partem usurarum accipiente matre, cum prius sancita cautela non exigi a filiis aurum, nisi forte sine invidia sit viri facultas, & habeat aurum & argentum, & vestes, & quicquid conscriptum est matri: damus etenim tunc electionem matri, si velit res accipere, & dare fidejussoriam cautionem, sive prædictas accipere usuras; dicimus autem ex tertia parte centesimæ tam secundum anteriores leges, quam etiam secundum nostras. §. 3. Si vero permixtæ sint res, & donatio tam in pecuniis quam in immobilibus rebus sit, immobiles quidem omnes manere apud matrem: propter quod alimenta habeat exinde: in reliquis vero mobilibus illa tenere, quæ pridem sancivimus, si contigerit in mobilibus rebus omnia antenuptialis donationis esse constituta: providente muliere quod non negligat immobilia, neque imminuta hæc faciat, sed qualia accepit, restituat.

C A P. XLVI.

De successione (24) matrum in bonis filiorum pro qua parte fiat, & quomodo.

HInc (25) non alia evocat ratio quæ de filiorum successione est: quam accipient quæ ad secundas veniunt nuptias. Jampridem enim de his scripta est lex a nobis ad Hermogenem (26) gloriosæ memoriæ magistrum sacrorum nostrorum factum officiorum referipta, Belisarii gloriosi præcedens (27) consulatum, septimo decimo Kal. Aprilis, per quam sancivimus matres ad filii non relinquentis liberos, cum eius qui mortuus est fratribus, sine cautione vocari successionem: & opus cum ea etiam proprietatem habere firmam; sive priusquam heres relinquatur, sive postea ad secundas venerint nuptias: auferentes leges quæ de his contrarium quid præcipiebant. † Hanc autem nostram sanctionem figuram etiam modo manere super solas personas parentum, quæ dudum ad secundum venerint matrimonium, sancimus: & quasdam propriorum accipientes filiorum, firme ei servantes, & secundum deinceps tempus; sive ante nuptias, sive post nuptias hereditatem in eas filii descendisse contigerit. † De his autem quæ post hæc ad secundum veniunt virum, ita nobis præsens lex disponatur, & sanciatur. Ergo necesse est filio moriente, sive masculo, sive fœmina, sive testatus moriatur, sive et am sine hoc; interim ea, quæ ex testamento sunt dicenda, ita ad ordinem qui ab intestato est, veniamus. §. 1. Si igitur legitime filius testatus (28) fuerit, & relinquat matri substantiam, sive partem ejus aliquam: hanc illa accipiat per scripturam (quia ubique custodire morientium (29) volumus voluntates) & habeat quod dimissum est, aut datum, & secundum proprietatem, & secundum usum. Sicut enim licebat relinquere alicui extraneorum, & nihil heredi secundæ mulieris nocebant nuptiæ: ita & matri relinquens, sive institutionem (30), sive legatum, recte derelinquat & dominium, & usum, sive (31) ex rebus quæ extrinsecus advenerunt, fuerit facultas, sive ex paternis: nihil ex hoc fratribus contradicere valentibus. §. 2. Si autem intestatus (32) filius moriatur jam ad secundas veniente matre nuptias, aut postea veniente: vocetur (33) quidem & ipsa cum filii aut filiæ fratribus (34) secundum nostram constitutionem ab intestato ad eius successionem. Sed quæ (35) quidem ex paterna substantia ad filium pervenerunt, eorum solummodo (36) habeat usum ad secundas omnino, sive prius, sive postea veniens nuptias; in residuis vero omnibus rebus, quæ aliunde erant filio præter paternam successionem, veniat secundum vocationem nostram, quam statim dicemus, quadam correctione & ea indigere. Et hæc dicimus in rebus quæ extra (37) nuptialem donationem sunt. Quæ enim in illis sancita sunt a nobis, & a Leonis divæ memoriæ constitutione (38), integra conservamus in quibus solum mater habeat usumfructum. §. 3. Sed in aliis rebus hæc sancimus, & deinceps ipsi tradimus quæcunque post nuptialem donationem sunt a parte venientia filio, aut ex aliis causis, tam ex testamento, quam ab intestato successionibus: ratione contra (39) ingratos filios undique & super istis rebus, servata, quando manifestæ (40) causæ ingratitudinis demonstrantur: aliorum omnium, quæ de successionibus dicta sunt parentum in filiis, aut filiorum in parentibus, intactis manentibus.

§. 4. Ingratitudinem autem hic consideramus, non solum ad matrem secundum pridem a nobis dictum; sed etiam adversus (41) eundem ipsum fratrem defunctum.

C A P. XLVII.

ET quoniam scimus multas fratribus (42) ad invicem factas contentiones: illum solum, tanquam (43) ingratum circa fratrem affectum, participari hoc lucrum non concedimus qui (44) mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eum inscriptionem (45), aut substantiæ ei properavit inferre jacturam: ejus enim portio tam ad reliquos fratres, quam ad matrem veniat. Et hæc lex supra filiorum successionibus, quibus cum matre succedunt filii, maneat, illam quæ a nobis facta est subdivisionem introducens iis, quæ futuro tempore matrimonio secundo sunt socianda viris. Quæ enim jam ad secundum matrimonium pervenerunt, (& beneficio memoratæ nostræ legis potitæ sunt) his liceat successionem, sive per testamentum, sive ab intestato habere firme, & secundum dominium, & secundum usumfructum, & alienare & testari, & transmittere secundum quem voluerint modum, nihilque sit eis impedimento quolibet tempore ex præsenti constituta lege. §. 1. Illud autem firmum ex primo matrimonio filiis maneat, quod super

---

(1) Sacerdotii nulla spes nuptiarum. (2) Qui [illegible] cautioni non satisfacit: & rem & fructus reddit, l. 24. §. 1. ff. de [illegible] l. 15 [illegible] §. 2. ff. de cond. & dem. & [illegible], si quos percepit, vers. si vero [illegible]. (3) Mobilium rerum duo genera hic [illegible] colligas. Unum eorum, quæ ita restituuntur, ut sunt accepta, vers. sed si quidem [illegible] hic, aliud ut aliter, ut hoc. (4) Usura ob usum debita. (5) Id est, trientes [illegible] ut l. 9. §. 1. C. de secund. nupt. (6) Non valde locuples, solam fidejussoriam dare tenetur, si minus, [illegible]. (7) Juratoria cautio, & hypotheca rerum propriarum fidejussionis subsidia. (8) l. 9. in fin. ff. de rei vindicat. adde l. 2 in fin. C. depositi. (9) Χρυσίον, pecunia numerata: Julian. (10) Id est, trientem. (11) Sacerdotium & mors, nuptiis hic obsistere dicuntur. (12) Id est, etiamsi extraneus. [illegible] [illegible]

(15) Testator cautionis necessitatem legatario remittere potest. [illegible] [illegible] (16) Voluntas defuncti servanda. (17) Hinc sumpta est Authentica sed si autem C. de sec. nupt. (18) l. 6. §. 1. C. de sec. nupt. (19) Novell. 2. [illegible] cap. 4. (20) Maritus scilicet. (21) [illegible], id est, dederit. (22) [illegible] [illegible] (23) Pecunia mobilium appellatione continetur, hic, & l. 93. §. 2. ff. de legat. 3. De quo non est dubitandum, quando mobilia simpliciter, & per se, non autem tanquam accessoria certo rei relicta sunt, de quo late [illegible] [illegible] (24) Et quemadmodum mater secundas nuptias contrahens succedat liberis ex testamento, vel ab intestato, vid. Jul. c. 104. (25) Hinc sumpta est pars authenticæ ex testamento C. de secund. nupt. (26) Novell. 2. supr. hic. [illegible] (27) Id est, anno [illegible]. (28) Testato filio matres ad succedunt secundo nubentes. (29) [illegible] voluntates servandæ. (30) Id est, institutionis jure. (31) Sensus est, Mater secundas nuptias contrahenti filios quantum voluerit testamento conferre potest, nulla habita ratione bonorum, cum ea sint a patre, non ab aliis personis accepta. (32) Intestato filio ut succedant matres secundo nubentes, adde Novell. [illegible] (33) Filio mater succedit ab intestato, cum eius fratribus in capita. (34) Idque in capita. (35) Mater filio succedens in eius profectitiis, hujusmodi profectitiorum quidem habet usumfructum, in adventitiis proprietatem, quam ideo potest quoquo modo alienare. Julianus hunc locum ita interpretari videtur c. [illegible] (36) [illegible] [illegible] (37) In rebus acceptis donatione propter nuptias, mater solum habet usumfructum. [illegible] (38) l. 6. C. de sec. nupt. (39) Ingratitudinis causæ quæ sint in liberis. De causis ingratitudinis, vide cap. [illegible] (40) Ingratitudinis manifestas causas esse oportet in liberis, ut possint exheredari. (41) Ingratitudo fratri potest objici: & ob ingratitudinem fratri fratrem exheredare posse, adeo ut interpretes existimant, [illegible] querelam inofficiosi, etiam turpibus personis institutis. (42) Fratres fratribus ut succedant. (43) Ingrati loco habetur, qui mortem fratri [illegible], qui se adversus eum criminaliter inscripsit, qui omnium bonorum [illegible] (44) Ingratitudinis signa [illegible]. (45) Adde l. [illegible] ff. de bon. libert. [illegible] ff. [illegible]

per his per prædictam a nobis constitutum est sanctionem. † Quod (1) si antenuptialem donationem, quam mater moriente marito lucrabatur, contigerit ad morientem filium pervenire, & propterea partem ei illius fieri hereditatis: matrem neque secundum quod succedit filio, dominium eorum, scilicet antenuptialis donationis rerum perfrui: solum autem habere horum, quamdiu superest, usum & usumfructum.

† Maneat igitur & hoc his, qui ex prioribus nuptiis sunt, filiis condonatum: nisi forte ante prædictam constitutionem judicialis sententia & transactio inter partes facta de his aliquid statuerit. §. 2. Et (2) quoniam mater excludebatur (3) quidem a filio masculo, hoc faciente senatusconsulto quod Tertullianum vocant: filiabus autem commiscebatur: nos non quærentes filiorum jus, sed deinde et legitima jura dantes, vocamus quidem eam (4) etiam cum masculis fratribus morientis in tantum in quantum (5) numerus filiorum fuerit: quatenus & ea partem habeat tantam quantam unusquisque fratrum. Si vero permixti masculi & fœminæ fuerint: hoc ipsum disponentes. Si vero mater & filiæ solæ consistent, ibi senatusconsultum mediam quidem partem dabat matri: residuam vero mediam sororibus quantæcunque existissent. Quod quoniam non primitus correximus, modo adducimus ad competentem correctionem, & in isto casu vocantes eam pro (6) rata filiarum: quatenus quantum unaquæque filiarum habet, tantum solummodo & ea accipiat: & in omni casu hic relato, in virilem portionem (hoc quod legis est) etiam mater veniat: sive consistant soli masculi, sive solæ fœminæ, sive etiam permixta utraque soboles.

C A P. XLVIII.

Ut parentes studeant æqualitatem inter liberos primi & secundi matrimonii servare.

ILlud quoque super hoc adjicere legi justum existimavimus. Si enim moriatur vir aut mulier filios habentes & ex prioribus & ex secundis nuptiis, quas post hanc nostram contraxerint legem: † in his enim præsentia disponimus) quæ quidem super lucris denuptiis servari oportet, hoc sancimus: insuper & decrevimus portiones, quas necesse est parentes legitimis & non ingratis relinquere filiis, ipsos tamen genitores non erit justum ad secundam omnino declinare prolem, & quod ex lege est, tantummodo relinquentes prioribus alia omnia ad secundos deducere, sed aliquid & prioribus adjicere. Nam si aliquem ex secundis habeant nuptiis, aut etiam ex primis forsan, ita festivum, ita dilectum, ut valiat præponere eum aliis in possessione, damus licentiam hoc agendi: non tamen omnino priores quidem filios minuere, secundos autem augere: sed neque vehementer magnificare augmentum, nec omnino oblivisci priorum matrimoniorum, neque infirmare ea quæ a præcedentibus nos de talibus dicta sunt: sed providere quidem & secundis, providere autem & primis: cogitantes (7), quoniam ambo filii sunt: & ita facientes successionum in testamentis divisionem. Si enim intestatis eis mortuis lex omnes ex æquo (8) vocat: competens est eos imitantes legem, non vehementer magnis eos abbreviare (9) minutionibus, erubescentes legem, sic enim erunt boni patres, & nostra digni legislatione: & justi quidem erunt solam legem custodientes. Si quid autem etiam supra legem reliquerint: erunt justi simul & humani patres: & non hæc dicimus inter gratos & ingratos filios, (de ingratis enim jam sæpius dictum est) sed de iis qui magis aut minus diliguntur: cum utique multæ differentiæ sit ingratitudinis, & gratiarum actionis, & dissimilis honoris. Hanc itaque partem de æquitate filiorum ex priore & secundo matrimonio venientium, adhortantes (10) potius (11) quam sancientes dicimus: alioqui semel augentes (12) ab intestato partem omnino filiis relinquendam: & usque (13) ad (14) quatuor quidem filios, quatuor uncias omnino definientes, si autem ultra quatuor sint, usque ad mediam substantiæ partem: idoneum jam dedimus filiis solatium, non ex parva mensura antiquam eorum angustiam resolventes. §. 1. Sit igitur præsens lex futuro tempori, sancimus, sicut sæpius dicentes prævenimus, & nihil priorum tangens, sed collectis undique & complexa sub una continuatione: & omnia pene de secundis pronuntians nuptiis: & priora quidem prioribus in sua virtute servans, quæ vero ab ea disposita sunt, futuris secundis explanans nuptiis, & novam quandam undique ac subtilissimam introducens quærentibus utilitatem: omnibus quæ super talibus positæ sunt constitutionibus; in futuris post hanc nostram legem nuptiis, & quæ ex his evenerint, vacantibus: hæc videlicet una constitutione futuro tempori, secundum quod a nobis definitum est, in iis qui continentur in ea casibus, pro cunctis sufficiente.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur tua celsitudo omnibus gentibus quæ sub tuo sunt cingulo (15), solemni modo manifesta fieri præcipiat: ut omnes agnoscentes quia majorem laborem sustinemus quam oportet imperialibus incurrere cogitationibus, tamen nihil prius illorum duximus salute, ne undique emendicent quod justum est, sed omnes videntes in unum collectam de hac legislatione partem, sciant quia & priorem iis quæ jam posita sunt, servavimus legem: & futuro tempori competentem posuimus congruentiam. Datum 15. Kal. August. Constantinop. post (16) Belisarii V. C. Cons. Scriptum exemplum (17) Patricio gloriosissimo præfecto hujus almæ urbis. Scriptum exemplum Basilidæ gloriosiss. magistro sacrorum officiorum exprætecto, exconsule, & patricio. Scriptum exemplum Triboniano gloriosissimo quæstori iterum & exconsule. Scriptum exemplum Germano gloriosissimo magistro equitum sacri Præsentis, exconsule & patricio. Scriptum exemplum Tzigæ gloriosissimo magistro peditum sacri Præsentis, exconsule & patricio. Scriptum exemplum Floro gloriosiss. comiti sacrarum rerum privatarum & exconsule.

† Tua igitur excellentia cognoscens ea quæ nobis placuerunt, in judicio tuo insinuet tam advocatis, quam aliis quibus præes, secundum hanc nostram constitutionem sufficientibus his, quæ hac de re a nobis scripta sunt ad Joannem gloriss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfectum, iterum exconsulem & patricium. Dat. 15. Kal. April. Constantinop. post (18) Belis. V. C. Cons. *.

T I T. II.

DE APPELLATIONIBUS (19) ET INTRA (20) QUÆ TEMPORA DEBEAT APPELLARI.

Hanc legem non habent Scrimgeriana & Haloandrina editiones, sed ejus tantum argumentum & summam: quod argumento est hanc vulgarem translationem ex meliore & integriore archetypo desumptam, quam ullam aliam editionem, sed & omnes Novellæ Latinæ desunt in illis novis editionibus.

N O V E L L. C O N S T I T. XXIII.

Imp. Justin. August. Triboniano gloriosiss. quæstori iterum & exconsuli.

P R Æ F A T I O.

ANteriorum legum acerbitati plurima remedia imponentes, & maxime hæc circa appellationes facientes in præsenti ad hujusmodi beneficium pervenire duximus esse necessarium. Antiquitati (21) etenim cautum erat, *ut si quis per se litem exercuerit, & fuerit condemnatus intra duos (22) dies, tantummodo licentiam appellationis haberet, si autem per procuratorem causa ventilata sit, & in triduum (23) proximum eum extendi*. Ex rerum autem experientia invenimus hoc satis esse damnosum: plures enim homines ignaros legum subtilitatis, & putantes in triduum esse provocationes porrigendas, in promptum periculum incidisse, & biduo transacto causas perdidisse. Unde necessarium duximus hujusmodi rei competenter mederi.

C A P. I.

ET (24) sancimus omnes appellationes, sive (25) per se, sive per procuratores, seu per defensores, vel curatores, vel tutores ventilentur, posse intra (26) decem dierum spatium a recitatione sententiæ (27) numeranda, judicibus ab iis quorum interest offerri: sive magni, sive minores sint, (excepta videlicet sublimissima prætoriana præfectura (28) ne liceat homini in [illegible]id spatium plenissime deliberare, sive appellandum ei sit, sive [illegible]dum ne timore instante onus appellatorium frequentetur, sed [illegible] inspectionis copia, quæ indiscussos hominum calores potest [illegible].

C A P. II.

De consultationibus (29).

AD hæc sancimus, si quando lis speratur in nostrum (30) inferri consistorium: si forte contigerit imperatoriam majestatem occupatam publicis causis ex mundanis provisionibus, non posse convocare patres (31) quatenus causa agitetur non (32) ex hoc litem periclitari. Quod enim vitium est litigantium, si cui non imperatorium occupetur? vel (33) quis tantæ est auctoritatis, ut nolentem principem possit ad convocandos patres ceterosque proceres coarctare? Sed si quid tale evenerit, causa intacta permaneat donec imperator sua sponte motus & convocari proceres (34) jusserit, & litem inferri patiatur, & omnia secundum morem procedere.

C A P. III.

De Appellationibus in Ægypto, Asia, Ponto &c.

ILlud etiam in tertio capitulo disponendum est, quod antiquitas bene statuit, novitas autem neglexit. Cum enim veneranda vetustatis auctoritas ita (35) magistratus digesserit, ut alii majores, alii medii, alii minores sint, & appellationes a minoribus judicibus non solum ad maximos judices remitterentur, sed ad spectabilium judicum tribunal, quatenus & ipsi sacro auditorio adhibito litem exercerent: novitas autem hoc deliquerit: evenit ut super minimis causis maximi nostri judices inquietentur & homines propter minimas causas magnis fatigentur dispendiis, ut forsan totius litis æstimatio ad sumptus judiciales non sufficeret. Ideoque sancimus, si quando in Ægyptiaco (36) tractu, vel adjuncta ei utraque Lybia provocatio speratur, usque ad decem (37) librarum auri quantitatem: non in hanc regiam urbem eam venire, sed ad præfectum Augustalem, qui audiat, & causam dirimat vice sacri cognitoris (38) nulla ei (penitus) post definitivam sententiam appellatione porrigenda. §. 1. Similique modo quoties in Asiana (39) diœcesi vel Pontica tale aliquid emerserit, usque ad prædictam quantitatem decem librarum auri appellationes ad viros spectabiles, comites (40) forte, vel proconsules, vel prætores, vel moderatores, quibus specialiter easdem lites peragendas deputavimus, remittantur: quatenus & hi ad similitudinem

(1) Novell. 2. c. 9. (2) Hinc sumpta est authentica *& sum h. ad SC. Tertyll.* (3) §. 2. vers. fratres. de. [illegible] l. 4. C. [illegible] SC. Tertyll. (4) C. 46. §. 2. supr. l. 9. 8. ad SC. Tertyll. (5) Id est, in capita. (6) Et ita abrogatur d. l. 2. Fratri [illegible] succedunt ita res ac sorores cum defuncti matre [illegible], id est, æquis portionibus. Et sic mater hodie non excluditur a masculis fratribus defuncti, ut olim *supr. hic*, nec concurrit cum sororibus defuncti in iterum dimidiam (ut scilicet habeat tantum sola, quantum reliquæ omnes defuncti sorores,) ut olim, *supr. hic*, sed in virilem. (7) Æqualitas parentibus servanda in instituendis liberis [illegible] æquum & bonum facere videntur parentes, [illegible] hereditatem masculis adjiciunt, & filias modico contentas esse jubentes: adversus [illegible] l. Cod. de collat. [illegible] Vid. Perez. de [illegible] (8) Liberi, matri ex æquo succedunt ab intestato. (9) Id est, depauperare. (10) Parentes studere debent filios suos, tam ex secundo matrimonio natos, quam ex primo procreatos, æquis portionibus heredes scribere. Hæc tamen adhortatio necessitatem parentibus non imponit. (11) [illegible] vide quæ scrips. ad l. 7. ff. de [illegible] (12) Legitima pars ab intestato, omnino filiis relinquenda. (13) Novell. 18. c. 1. (14) Legitima quæ [illegible] hodie sit. (15) [illegible] tua jurisdictione. (16) Id est Justin. [illegible] (17) [illegible] (18) Id est, 536. (19) Dixi ad L. 49. O. 4. Huic Novellæ respondet constitutio [illegible] apud Julianum, Cujac. [illegible] Novell. [illegible] Vid. etiam [illegible] in exposit. Nov. part. [illegible] (20) ad L. 49. D. 4. (21) Id est, antiquis legibus, [illegible] ff. quando appell. [illegible] C. de appell. (22) [illegible] (23) [illegible] ff. de appell. (24) Hinc sumpta est authentica hodie C. de app. (25) Appellare quis potest, per se, vel per procuratorem, vel defensorem, vel curatorem, vel tutorem. (26) A sententia judicis appellandum intra decem dies, sive propria sit, sive aliena causa. cap. [illegible] in fin. X. de electionibus. cap. 15. X. de verbor. cap. 15. X. de sententia & re judicata, alias transit sententia in rem judicatam, & pro veritate habetur, ut dixi ad [illegible] ff. quando appellandum. (27) Debuitum, Julian. c. 13. (28) A qua non appellatur. (29) Novell. 20. supr. hic, Julianus 90. c. 91. (30) Quid si ad alios judices causa introducta non fuerit (ex mora judicis) intra annum definita? dubitur temporis [illegible] vid. l. [illegible] §. 4. Cod. de tempor. appell. l. 2. in fin. ff. a quib. appell. [illegible] (31) Id est, senatum, Jul. (32) Ex mora imperatoris sententia ferri non potest, judicii præscriptio non objicietur. Mora & cunctatio principis litigatoribus non nocet. Hinc autem sumpta est Auth. sed & hi Cod. de temporib. & reparat. appell. (33) Princeps cogi non potest, ut intra certum tempus sententiam ferat. (34) Senatores, Julian. d. loco. (35) Magistratuum alii majores, alii medii, alii minores. (36) De provocationibus in Ægyptiaca regione porrectis, Jul. c. 91. (37) Ne dicas 10. aureorum quantitatem, ut Julianus ait [illegible] ex sed [illegible] v. Cuj. hic. (38) Ita ut hodie Princeps vel imperator in hisce summis non appellatur. (39) De provocationibus in Asiana vel Pontica regione porrectis, Julian. c. [illegible] (40) Hic [illegible] Novell. [illegible] 41. 16.

nem præfecti Augustalis vice sacri cognituris intercedant, & causas sine spe quidem appellationis, Dei tamen & legum timore proferant decidendas. † Orientalem (1) autem tractum causas appellatione suspensas, & usque ad decem librarum auri quantitatem limitatas ad virum spectabilem (2) comitem Orientis mittere; simili modo audientiam & finem eis impositurum.

C A P. IV.

Ut a spectabilibus ad illustres appelletur.

ILlo videlicet observando, ut (3) viri spectabiles (4) duces (5), vel alii spectabiles judices, non ad alios eadem spectabilitate decoratos judices suas transmittant appellationes in litibus (6), quæcunque sint quantitatis, (cum non oporteat ad compares (7) judices appellationes (8) referri, sed a minore judicio in majus (9) tribunal ascendere) sed ad illustrissimam præfecturam, illorum appellationes, cujuscunque sint quantitatis, (ut dictum est) dirigantur, qui una cum viro excelso pro tempore quæstore eas dirimat: utroque officio subministrante, id est, tam ex sacris scriniis more solito, quam præfecto prætorio. Ita (10) tamen hæc sancimus, ut nec a ducibus vel aliis spectabilibus judicibus, quibus forte, etsi privati (11) sint, imperialis majestas causas injunxerit, appellatio ad memoratos spectabiles judices currat: ne (12) causæ non gradatim procedere, sed perperam videatur. Sed a præsidibus quidem provinciarum, & judicibus a nobis datis, si non sint spectabiles judices, intra memoratam quantitatem referetur. Si autem vel illustres (13) sint dati a nobis judices, quibus apices dignitatum super spectabilitatem sunt, vel duces, qui omnimodo spectabilitate sunt decorati: vel ii qui e principe delegati sunt, spectabilem habeant dignitatem: eorum appellationes sub quacunque quantitate in hanc regiam urbem ad competentes antiquo more judices referantur. † Omnibus aliis quæ de appellationibus statuta sunt vel ab antiqua prosapia, vel ab auctoritate anteriorum constitutionum, vel a nostra humanitate, intactis illibatisque custodiendis. Dat. Kal. Jul. *Constantinop.* post Belis. V. C. Cons.

DE APPELLATIONIBUS, AD QUEMNAM REMITTANTUR, SI RES OB QUAM APPELLATIO INSTITUITUR NON SUPRA AURI LIBRAS (14) DECEM VALEAT.

Epitome superioris Constitutionis.

NOn principalis litigator duntaxat, verumetiam procurator ejus, defensor quoque & curator & tutor intra decem dies a lata sententia provocare potest. † A prætoriorum præfectis provocare non (15) licet.

C A P. I.

SI dum principi (16) appellationis causam [illegible] non vacat, legitimum tempus decurrat, nullum hinc [illegible] præjudicium gignitur. Quando ad principem ejusque consilium provocatur, si lis ipsa decem libras auri non exsuperet, illam in Ægyptiaco tractu, & adjuncta ei utraque Libya præfectus Augustalis audiet, et cognoscet: in Orientali autem tractu comes Orientis: in Pontico vero, & Asiatico, spectabiles comites, proconsules, prætores, & denique moderatores, si quidem hoc specialiter ipsis injunctum fuerit. Qui omnes sacrum habebunt auditorium, neque quisquam eorum sententiam de appellationis causa latam poterit detrectare.

C A P. II.

QUando a spectabilibus præsidibus provocabitur, sive res litigiosa plus decem libris auri, sive minus valeat, prætoriorum præfectus una cum quæstore, ipsis utraque cohorte ministrante, de illa cognoscito.

T I T. III.

DE PRÆSIDE (17) PISIDIÆ.

NOVELLA CONST. XXIV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NUnquam sane credidimus, veteres Romanos ex (18) parvis adeoque minutissimis principiis tam amplam constituere rempublicam, & totum exinde terrarum orbem (pene diximus) sibi adjungere, & premere ac tueri imperio potuisse, nisi majoribus in provincias magistratibus missis, plus ex eo dignitatis sibi comparassent, simulque illis armorum (19) juxta ac legum potestatem fecissent, neque non ad (20) utrumque accommodatos & idoneos habuissent, quos quidem prætores vocabant, appellatione illis ex eo indita, quod (21) cæteris omnibus præirent (22) & præponerentur, permissa scilicet eis tam rei bellicæ administratione, quam legum præceptione. Unde & ea loca in quibus publice magistratus vel jus reddere, vel habitare solebant, *Prætoria* (23) appellare, & ut pleræque in rempublicam leges ex viva prætorum voce inferrentur, constituerunt. Et multi (24) prætores partim Siciliam, partim Sardiniam insulam, partim Hispaniam, partim terra marique alii aliud vel imperio adjecerunt, vel rexerunt.

C A P. I.

HÆc nos in animo reputantes, & vetustatem (25) denuo majore cum flore & venustate quasi postliminio reducentes in rempublicam, Romano præterea nomini dignitatem addentes, & videntes quod duplici in asperiores provincias magistratu ad hunc usque diem destinato, neuter ad plenum sua sorte contentus fuerit, sed ex ea causa per quasdam nostras provincias, in quibus tam civilis quam militaris magistratus existit, semper inter se rixentur (26), semper pugnent, non quo subditis boni aliquid faciant, sed quo eos magis atterant: e re fore putavimus, si (27) utrumque magistratum tam civilem quam militarem in unam (28) formam contrahamus, imponamusque denuo ei qui hanc potestatem habebit, appellationem (29) Prætoris: ut idem & militaribus copiis, quæ per provinciam sunt secundum cognomentum antiquitus illis impositum præeat, & præficiatur legibus: si quidem & hoc initio Prætorum erat proprium: & cum utriusque officii annonas (30) habeat, una tantum cohorte utatur ex centum (31) cohortalibus, (hi enim ei sufficient) quæ Prætoriana cohors appelletur, & per (32) probatorias convenienter hinc procedentes constituatur. Ita enim dignitate (33) plenus erit, latrocinia exercentibus terribilis, ita injustis inevitabilis: si majore cum potestate omnia conficiat: & cum lex jampridem a nobis posita jubeat omnes omnino judices puris uti manibus, ei obtemperet, & præstito juramento, secundum hanc res gubernet, tam (34) arma utens quam civilia secundum nostras leges ordinans. Unde tametsi ex gloriosiss. Consulib. (35) aliquis ad hanc administrationem accedat, nihilominus in hoc imitatio quædam priorum elucet, qua videlicet provincias sortientes Coss. consularesque viri, & non multo (36) illis inferiores Prætores, paulatim Romanorum nomen ita auxeruet, & tam amplum effecerunt, quantum nulli (37) unquam alii reipublicæ seu imperio concessit Deus. Id quod *in Pisidarum regione initium, primum sumere volumus: propterea quod* veteres annalium (38) scriptores prodidisse invenimus, olim (39) Pisidarum gentem universæ illius terræ summam tenuisse imperium, & jam nunc majore & vehementiore hanc provinciam magistratu indigere, (nam & maximi (40) in ea pagi sunt, & multi homines; & qui sæpenumero ob (41) ipsa publica tributa seditiones movent) & prædatoribus illis & sanguinariis regionibus, quæ supra voracitatem & quandam insatietatem lupini (42) capitis collocatæ sunt, & Lycocranitarum (43) habitaculum vocantur, hunc magistratum præficiendum credimus, qui jam inde ordine legitimo in eam progrediatur. Ac si hic magistratum sub specie quadam incursionis misceatur, componantur etiam in unum tam militaria, quam præsidalia insignia, et omnes eam militares copiæ sequantur, quæ in provincia sunt. Ad hæc tota civilis cohors venerando jam vocabulo appelletur, & prætoris cognomento honoretur, quis ipsum non abhorreat? quis non revereatur, simul in (44) unum leges & arma coire spectans, & indidem conditione proposita, ut aut legibus obtemperet, si bono esse animo, & servari velit, aut, ut vel primo statim intuitu pereat, armis in proximo leges corroborantibus.

C A P. II.

OPortet igitur, ut qui hunc magistratum suscipit (semper autem gratis (45) eum, & absque ulla datione pecuniæ ipsi conferimus, ut & ipse per omnia sordibus abstineat, & his solis, quæ ex publico solvuntur, contentus sit, id quod etiam prima (46) nostra lex dicit) juste & pure & cum quadam (47) asperitate humaniter se erga subditos gerat, quemadmodum in priore lege diximus, homicidia, adulteria (48) raptus virginum, omne denique maleficium provincia expellat, & qui ea delinquerint, secundum (49) nostras leges puniat, neminem præterea maleficorum reservatus, etsi de potentioribus sit, neque his se submittat, qui nullam de se utilitatem, at bene nefarias de se occasiones præbere possunt: sed per omnia jus ipsum tueatur, & ad nostras leges respiciat, & secundum eas judicet, & ut subditi nostri secundum illas vitam suaque studia instituant, efficiat. insuper ad Deum quoque, & nostri timorem respiciat, neque præterea quicquam omnino in animo cogitet. Item ut neque crebro (50) ea provincia huc commeet, neque immodicis litteris nos interpellet, sed in omnibus prius ipse audientiam accommodet, easque disceptat, & memor, quantam illi dignitatis magnitudinem dederimus, ita se hac in re gerat, ut pro gesto magistratu causam dicere necesse non habeat, sciens, quod si quis eo adito jus suum non consequatur, compellatorque hac ad nos referre; pro eo deinceps certamen illi nobiscum, futurum est. Quemadmodum enim jurisdictionis augmento ipsum honoravimus, ita rursus si præter intentionem & opinionem nostram tradita eum administratione abuti deprehenderimus, competenti ipsum animadversione persequemur, tam Deo in hoc subserviente,

quam

(1) De provocationibus in orientali regione porrectis. Jul. c. 43. (2) Vel ita, de appellationibus contra sententias spectabilium porrectis. Jul. c. 43. (3) A spectabilibus ad illustrissimum P. Præt. appellatur. (4) In his causis, in quibus ipsi principaliter judicant. (5) [illegible] Jul. (6) Proconsules, Julian. (7) Appellari non solet a pari ad parem. (8) Par [illegible] parem non habet imperium. l. 3. in fin. l. 4. ff. de recept. qui arbitr. (9) De appellationibus contra spectabiles judices introducendis & exercendis. Jul. c. 91. c. 304. (9) A minore ad majus tribunal appellatur, vide l. 1. l. 21. § 3. ff. quis & a quo appelletur. (10) Aut potius non spectabiles, Jul. hic, hoc sensu: si non spectabiles sint hi, contra quos appellatio porrecta, & a divina jussione vel ab aliis magistratibus judices constituti, tunc proconsules appellationem audiant. (11) Id est, non illustres. l. 32. Cod. de appellat. (12) Gradatim causa procedere debet. & sic omissis mediis judicibus ad summum non est appellandum. (13) Si illustres sint ii, a quibus appellatur, provocatio fieri debet in Constantinopolitana civitate. Julianus. (14) Auri libra 72. solidos continet, l. 5. C. de susceptoribus lib. 10. Decem libræ auri efficiunt 720. aureos. (15) Supplicare tamen licet, l. un. C. de sent. præf. præt. (16) An idem in judice? dixi supr. [illegible] cap. 1. (17) Περὶ τοῦ ἄρχοντος [illegible] τοῦ Πραίτωρος Πισιδίας. Scrimg. [illegible] Πισιδίας [illegible] Kel. 9 & apud Julianum const. 17. de off. præt. Pisid. Pisidia, ita quoque appellatur Nov. 27. cap. 1. Nov. 31. c. 3. (18) Vide Livium 1. [illegible] Florum [illegible] rio, [illegible] de [illegible] populi Romani. (19) [illegible] & legum potestas olim prætoribus provincialibus commissa, facit l. 7. [illegible] ff. de off. procons. l. 10. 11. ff. de off. præsid. [illegible] [illegible] erat provinciali [illegible] urbani, arg. d. l. 10. (20) Id est, tempus belli & pacis. (21) Prætor unde dicatur. (22) [illegible] quasi [illegible] 4. 1. quasi præceptores civitatis & principes. [illegible] (23) Dixi ad l. [illegible] C. de offic. rector. provinc. (24) l. 2. § 12. ff. de orig. jur. (25) Vet [illegible] postliminio reducendi. (26) Civiles judices a militaribus sæpe dissentiunt. [illegible] (27) [illegible] Pisidia magistratus, id est, civilis & militaris in unum miscentur. Jul. cap. 94. (28) Id est, si utrumque magistratum [illegible]. (29) Ut qui [illegible] Prætor [illegible] vocetur, Julian. (30) Quibus dignitatibus in unum [illegible], duplices annonæ quoque [illegible]. (31) Cohors [illegible]. (32) Ut [illegible] Pisidia per [illegible]. (33) Vid. [illegible] (34) Vid. [illegible] (35) Consuls [illegible] provinciæ [illegible]. (36) Prætores suo tempore, non multo inferiores consule, vid. [illegible] [illegible] eorum potestas admodum postea degeneravit. [illegible] de [illegible] olim potestas magna, nunc nudum nomen & [illegible] gravis [illegible]. (37) Romano imperio nullum [illegible]. (38) Annales probare & ex annalibus probationem [illegible] hinc colligas [illegible] Nov. 22. [illegible] ff. de off. quæstoris, l. [illegible] ff. de [illegible]. (39) Pisidarum imperium quale olim fuerit, [illegible]. (40) Provinciæ [illegible] done. (41) Seditiones ob tributa. (42) [illegible] [illegible] capita, cujus [illegible] mentio apud Solinum; [illegible] Pisidia [illegible] Ptolemæi. Turpiter itaque [illegible] Lycii [illegible] capite, [illegible] & ex [illegible] fecit. (43) [illegible] Hal. [illegible]. Scrimg. (44) Concursus legum & armorum. (45) Venales dignitates esse, non convenit. Vid. supr. Nov. 8. c. 7. Nov. 1[illegible]. (46) Nov. 17. c. 1. § 1. (47) l. [illegible] ff. de off. præsid. (48) [illegible] supr. de off. quæst. (49) l. 13. ff. de off. præsid. [illegible] l. [illegible] ff. de verb. sign. & [illegible]

quam opem ferentes legibus, sive furta (1) eum fecisse, sive gratia forte aut inimicitiis impetratum, sive leges nostras transgressum esse deprehenderimus: dum eum subditos iterum exigere, & his malis, quæ usque adhuc extiterunt, mederi volumus: & magnas opes despreximus, & ad hanc dispositionem oculos convertere properavimus.

C A P. III.

Porro non tantum ad hæc eum prospicere oportet, quæ ante a nobis dicta sunt, sed etiam curare ut affluens rerum copia (2) sit in urbibus, ne quid civez deficiat. Inspiciat etiam in civitatibus opera (3) neque in hoc seipsos a se vinci patiatur: sed & aquarum ductus, & pontes, & muros, & itinera publica refici studeat, neque committat, ut tractores (4) qui illuc commeant, ullo aliquo subditos nostros prægravent: neque jussiones alias, quæ improbato more fieri solent, ex throno excellentiæ tuæ de refectione murorum, de sternendis itineribus publicis, deque aliis, plus mille causis procedunt, suscipiat. Omnium enim horum causa, & si aliud præterea ejus generis, nemini permittit, ut subditos nostros injuriis afficiat, neque prodibit de throno tuo sententia, quæ tale quid dicat, (jam enim hoc prohibuimus) sed solus ipse omnium curam geret. Si vero ea sacræ nostræ legis sententia prægnantiam aliquam formam (5) dirigamus, quam forte ad tuam emittamus præfecturam, examinabit ille prius, quæ inibi a nobis jubentur; nam in autem alii omnino copia fiet deprædandi subditos, quo magis aliquando provincias iterum referiat hominibus, iterum suis civibus efflorescentes, neque undique hoc confluentem videamus hominum multitudinem, qui propter improbitatem præsidum in suam patriam reverti non audeant. Ideoque sancimus ne amplius excellentia tua Pisidicæ gentis magistratus pro divisis habeat, sed ut unum sit in ea spectabilis Prætoria officium, quod idem & militare & civile existat: quod similiter & publicarum civiliumque rerum curam gerat, & militibus præeat, ut mutuo (6) auxilio & jurisdictio ex armis vires colligat, & cohors armata condecoretur lege. Neque enim deinceps aliquot per urbes orietur seditio, si talem de cætero virum præfecerimus, qui utroque nobis officio dignus putabitur.

C A P. IV.

Quæcunque igitur fiscus erogaturus est, ea secundum subjectam huic sacræ nostræ legi descriptionem spectabili prætori, circaque ipsum versari solitis præstari jubemus. Unde & sacræ nostræ appellationis nomen præponi volumus, & qui Pisidiæ præses erit, is prætor (7) Justinianeus esto. Obtemperet autem illi Prætoriana cohors, ex probatoriis (8) (ut diximus) constituenda, quæ similiter tam civilibus quam militaribus hominibus justa & rebus occupata sit. † Adhæc publicorum quoque tributorum exactio hunc præsidem cohortemque ejus respiciet & omnia magistratus habebit insignia (9), quæ etiam modo habet, sellam (10) scilicet curulem ex argento, *securim quoque*, & fasces: habebit etiam inter milites Adresponsum (11), adeoque & eo ipso pro... illi inter milites, qui illic locorum sunt, tribuimus, ut ipsos & pulchre regat, & cogat in ordinem, instruatque ut non solum latrocinantes persequantur, sed etiam subditos inter se mansuetos & modestos reddant. Neque item committat, ut seditiones moveantur in urbibus aut comites quidquam ad suum spectans divellant, sed supra (12) omnes potestatem habeat, nemine prorsus excepto. † Collocatus autem hic magistratus sit in mediis (13) & in numerum spectabilium descriptus. Unde quæcunque in vicariis olim, hodie in comitibus Justinianeis Pacatianæ (14) Phrygiæ & Galatiæ primæ (15), item spectabili comite Orientis (16), spectabilibus proconsulibus sunt, ea & in hoc existant: atque & ipse spectabilis magistratus, & (17) appellationes quæ apud ipsum interponuntur, mittantur huc, & examinentur: sicut in cæteris spectabilibus fieri solet magistratibus, introducanturque (18) in judicium gloriosissimorum præfectorum, in cognitionem causæ, adhibito etiam gloriosissimo quæstore sacri nostri palatii: propterea quod tametsi (19) is magistratus non nihil in se habet militare, tamen quia prorsus in civilem & legitimam mutatus est formam, ideo necessario eundem tenere ordinem debet, qui pro consuetudine jam olim obtinuit in spectabilibus magistratibus observatus esse.

C A P. V.

Quoniam vero nuper facta constitutione conscripta promulgavimus, ut causæ appellationem, *quæ quidem quingentorum aureorum (20) summam non excedant*, a spectabilibus præsidibus huc devolutæ, in habitu & ordine sacri auditorii examinentur, sancimus (21), ut si qua ejusmodi causa emergat, scilicet in Pisidia duntaxat, ex delegatione sive nostra, sive alicujus gloriosissimorum nostrorum procerum, nisi qui datus est judex spectabilis sit, ut non ad spectabilem Justinianeum comitem Pacatianæ Phrygiæ (id quod prius lege (22) determinavimus) proficiscatur, sed ad ipsum deferatur in sua provincia interposita appellatio, & ipse de ea cognoscat in habitu sacri auditorii (cohonestamus (23) etenim magistratum hunc etiam) & perfectam illi formam imponat, non remittendam ad hanc almam urbem, ne forte parvis (24) de causis magnas bonorum suorum perturbationes & damna litigatores sustineant.

C A P. VI.

Ut autem qui vel hoc prætoria, vel alia nobis inventa & invenienda officia suscipiunt, cognoscant, quo tandem modo provincias eos gubernare conveniat, visum nobis est, non tantum signa (25) eis præbere administrationis in codicillis (ut vocant) sed etiam, modum præscribere, secundum quem provinciam administrent, (quæ quidem, qui nos antecesserunt legislatores, consulta (26) quædam præsidialis appellabant) ut ad hæc intentis oculis propriam dirigant administrationem, perque hanc omni ex parte subditis nostris prosint. Unde & id genus sacra mandata jussimus in sacro laterculo reponi, ut una cum codicillis præberentur, præsidibus tum jusjurandum, quod in sacra nostra constitutione (27) descripsimus, præstantibus, tum omnia alia, ut nos ordinavimus, administrantibus. Subjicietur autem a nobis huic sacræ legi quædam etiam descriptio, quæ exprimat quid ipsum cum deligitur, præbere conveniat occasione codicillorum officii, *sive in sacro laterculo, sive in foro gloriosissimorum præfectorum*, quid rursum illi, item adsessori, & circa ipsum versati solitis porrigatur ex publico: ut omnibus nota facta providentia, quam circa officia gerimus, ille incontaminatum nobis & undique spectatum suum exhibeat ministerium.

§. 1. Hanc sane legem tum sacrarum nostrarum constitutionum lectio monstrabit, (jussimus enim & hanc inter eas describere) tum ipsa ad effectum deducet, ut perpetuo in ipsis factis reluceat conspiciaturque.

Oportet (28) prætori Pisidiæ annonarum, & capitum, ac reliqui solarii titulo præberi solidos ccc. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti, aureos LXI. Rursum pro codicillis administrationis oportet ipsum præbere sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, solidos XIV. ejus adjutori, solidos III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus & omni alia causa, solidos 12.

T I T. IV.

DE PRÆTORE (29) LYCAONIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XXV.

Imp. Just. Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

Cum ad prima illa principia, ex quibus Lycaonum gentem, antiquarum rerum scriptores (30) & enarratores constitisse tradiderunt, respicimus, & quod maximam cum Romanis affinitatem habeat, quodque ex eadem ferme occasione in unum coacta sit, majore, quam hactenus magistratu eam exornare, justum putavimus. Siquidem usu venit, ut olim Lycaon, qui (31) Arcadiæ in Hellade rex fuit, & Romanum solum incoleret, & assumptis quondam Oenotriis Romano imperio daret velut principium (dicimus autem tetera illa, quæ longo ante tempore Æneæ & Romuli ætates præcesserunt) & deductis in has partes coloniis, Pisidiæ bonam partem assumeret, eique deinde suum nomen inderet, & regionem ex se Lycaoniam appellaret. Itaque adeo justum fuerit & ipsam magistratu adornare, cui veteris illius Romanos instituti signis & notis inscribantur, & illos, qui hoc ipsam tempore regunt (de præside civilis jurisdictionis loquimur, & eo cui armorum cura commissa est) in unum contrahere, & prætoris (32) appellatione decorare. Est enim hoc nomen quasi jure patrio Romani Imperii proprium, & ante (33) ipsos etiam Coss. in ampla Romanorum republica usui habitum. Nam veteres Romani suos imperatores prætores appellabant, simulque illis præbebant, ut militaribus præessent copiis, & descriptis ab illis parebant legibus, & prorsus erat hic magistratus ex ambobus contemperatus, præ se ferens & ostentans tum in instruenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem.

C A P. I.

Quoniam igitur propositum nobis est etiam hic utramque administrationem in (34) unum contrahere, propterea (35) optimo illi jure prætoris (36) appellationem imponimus, ut una cum prætoris appellatione audientium animis insonet ipsius quoque magistratus substantia ac natura, & quod non simplex sit, nec ad unam aliquam rem tantummodo (neque vel arma, vel leges) respiciat, sed simul utrumque ad se munus ex æquo attrahat, quodque per copias militum vehemens & robustus, per leges lenis & mansuetus sit: & per hanc causam maleficis quidem vehementiorem, probioribus vero civiliorem se & moderatiorem exhibeat. Neque hoc sine causa agimus, aut solam appellationem attendimus, sed ex usu ac necessitate magistratus quoque metimur. Nam fortes ea regio viros habet, neque in ullo differt (37) ab Isauria in medio, ut quæ mediterranea, aprica, equorum altrix existens, tum multos viros, tum multos equos enutriat: magnus quoque in ea numerus est magnorum pagorum, & virorum ad equitandum, ad sagittandum, et animos sine negotio & celeriter excitandos, ad arma prompte tractanda, denique tam ad militare imperium forte aversandum, quia illorum status privatam ipsis fortunam & solis civilibus magistratibus subditam adscribit, quam ad hoc rursus *ut civile si licet*, contemnendum, quia soli obtemperare legi, quæ non item severitatem quandam adjunctam habeat, audacioribus formidabile est, idoneorum. Hæc nos permoverunt ut hunc quoque magistratum quemadmodum apud Pisidas (38) fecimus, coadunatum redderemus, & nostro apposito nomine Prætoris ei appellationem inderemus. Volumus itaque & hunc prætorem (39) Justinianeum Lycaoniæ appellari, quomodo sane & Pisidiæ, & aliarum. Deinde utramque (40) etiam cohortem in unam contrahimus, *& cui civilis & cui militaris magistratus præfuit*, ac *Prætorianam illam appellamus*, constituendam (41), ex probatoriis more solito, ex sacro libellorum scrinio, a quo olim & ducianl eas ferebant, procedenti-

(1) ... Avaritia, gratia, inimicitia, judicem pellere. (2) ... ff. de ... (3) Nov. 17. c. 4. in pr. & §. ... ff. de off. procons. (4) Nov. 17. c. ... (5) Nov. 17. c. 4. (6) Alterius se altero ... (7) Ideo apud Julianum ... conceptus est hic titulus de officio prætoris Justinianei Pisidiæ. (8) Ex scrinio libell. Novell. 25. c. 1. (9) ... præsidum sella curulis ex argento, securis & fasces, vid. Novell. ... (10) ... (11) ... (12) Vid. l. ... ff. de offic. præsid. (13) Spectabilis dignitas media inter illustrem & clarissimam. (14) Novell. ... (15) d. Nov. cap. 3. (16) d. Nov. c. ... (17) Si provocatio porrecta fuerit contra sententiam Prætoris Pisidiæ, vel alterius, qui ... (18) Ut appelletur a sententia Prætoris Pisidiæ ad P. Præt. & Quæstorem simul. (19) Prætor Pisidiæ nonnihil habet militare, & tamen prorsus in civilem & legitimam mutatus est formam ... [illegible]

Præf. & ad Quæstorem simul. (20) ... (21) Ut si in Pisidia ... non appelletur ad Comitem Pacatianæ, sed ad Prætorem Pisidiæ ... (22) Novell. ... (23) Ut Prætor Pisidiæ sacrum ... auditorium habeat. ... (26) ... (27) Nov. 8. ... (29) ... Lycaoniæ ... (31) Vid. Pausaniam in Arcad. ... (40) Ut prætor Lycaoniæ habeat civilia & militaria insignia. (41) Ut Prætorii Lycaoniæ apparitio fiat per probatorias. [illegible]

deputabit, mensuramque illius ad (1) centum usque virorum numerum extendimus, & ei utique magistratus annonas (2) illi adsignamus, sed & adsessori & reliquis, Quæ quidem ex subjectis sacræ huic nostræ constitutioni descriptionibus clara faciemus. Habeat item Adsessorium (3), *sive assecretis*, ut inter milites omnia recte gerantur atque ordine: utroque & aliis cum militibus qui per dictam provinciam stationes agunt, imperitare sancimus.

C A P. II.

Mittemus sane, qui id officii suscepturus est, unum aliquem de probatis, & de numero nostrorum procerum, unde (4) & olim prætores procedebant, suisque laboribus adornabant rempubl. nunc residentes in solo Italico, nunc proficiscentes ad loca forensia. Ac talis quidem semper sui ipsius memor, & unde illi hæc administratio accesserit, venerandum te præbeas subditis, horrendum latrocinantibus & maleficis, omnia majore cum fiducia peragens. Neque dubium (5) quin puris utetur manibus, quandoquidem & officium gratis suscipit: & alioqui lex nostra nuper a nobis lata, omnibus omnino magistratibus in ipsa descriptis, præcipit ut manus contineant (qui de causa & jusjurandum (6) præstant) & secundum leges nostras dijudicent, omnemque æquitatem & justitiam subditis impertiant. Eo pacto cum reipub. suæ statum veteres Romani exornarent, omnibus aliis rebus pobl. potiti sunt. Quis enim hunc magistratum non revereatur simul & horreat, videns duplici eum forma excubias agere, tum ut quæ lex jubet, facile ordinet, tum vero, si quid de lege violetur, ut hoc armis corrigat? §. 1. Quibus autem de rebus Prætorem (7) Pisidiæ in lege quæ de ipso conscripta est, appellavimus; de iisdem pulchrum putavimus & hunc appellare. Oportet enim ut cum undique gratuitum hoc officium suscipiat, ab omnibus & ipse sordibus alienissimus sit, his solis contentus, quæ fiscus præstat, prout jam ante de præsidalibus officiis lata lex disserit, ut item in rebus gerendis syncerum & justum se præbeat, ac quo modo administrationis ratio permissa est, ita & ipse harmoniam animi sui nunc acutioribus & intensis, nunc lenioribus & remissis sonis contemperet. §. 2. Odio quoque habeat & puniat omne adulterium (8), ad hæc homicidium, sed multo (9) his vehementius raptus virginum. Cæteros etiam maleficos, si quidem incurabili morbo laborant, citra exceptionem puniat: si vero mediocriter, ad meliorem frugem transponat. † Insuper neminem improbe agentium revereator, etsi (10) dives, etsi majore aliqua dignitate præditus sit; propterea enim de numero præstantiorum electum ipsum mittimus, ut pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quam nobis & legibus, secundum (11) quas & ipse judicet, & subditos vitam instituere procuret.

C A P. II.

SEd neque socordiæ se dedat, neque alicui injuriam faciat, ne eius provinciæ homines cui præest, propter injurias illic acceptas, regionem (12) suam relinquant & continue nobis hic facessant negotia. † Quin ipse prius audientiam his quæ ad eum referuntur, præbeat, atque disceptet: & usque memor honoris quem illi detulimus, ita administrationis laboribus se exerceat, ut laudem inde, & a rationibus gesti magistratus reddendis dicendaque causa immunitatem consequatur. Illud certo sciens, quod si quis nos adeat referens domesticam sibi rem incommode affectam esse, siquidem expertus apud eum, jus suum obtinuisset, hunc ipsum sine aliquo dato responso remittemus: si vero eum prius ad ipsum remisisset, deinde non obtento jure suo, ad nos decurrat, tunc non illi nos in posterum, sed ei qui magistratu fungitur, judicium constituemus, & quemadmodum ampliorem ei honorem reddidimus, ita & si socordiæ eum se dare, & his quæ in ipsum contulimus, negligentius uti deprehenderimus, opem ferentibus legibus, & convenienti, eum animadversione (13) persequemur: & quemadmodum ille neque verba nostra, neque leges, neque formam & gradum magistratus veretur, ita neque nos ipsum verebimur, sed perinde ei obviabimus, ut & ipse rerum administratione utetur: & sive sordidis eum manibus uti, sive ad effectum aliquam respicere, sive leges nostras transgredi deprehenderimus, nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam, eum sistemus: neque enim ut subditos servaremus, pecuniis aut quapiam aliarum rerum quæ nobis suppeterent, pepercimus.

C A P. IV.

OPortet præterea ipsum providere, ut omnia recte atque ordine fiant in civitatibus, & primum quidem ut civitates sub ipso collocatæ, seditionibus (14) careant, ex omni parte æquitatem conservans, & summo studio prospiciens ne nimium subditis indulgeat, & frena relaxet. §. 1. Deinde neque *opera* (15) in civitatibus negligat, ne per hanc causam diminuantur, vel aquarum ductus, vel ipsorum pontium (16) transitus, vel murorum munitio, vel cura itinerum, sed omnia reficiat, aut saltem ad nos referat, ut partim ex civilibus ea redditibus, partim nostra liberalitate queant reficere. §. 2. Neque item committat ut exactoribus (17) qui a nostris hinc proceribus commeant, sit in aliquo damnum subditis nostris inferendi licentia, aut ut hi subditos nostros graventi qui consuetas illas jussiones adferunt, quæ olim ad subversionem eorum qui mediocriter vitam instituerant, de thronis tuis procedebant, nunc injungentes murorum reparationes, nunc curam itinerum, nunc imaginum, pontium, portuum, aquæductuum publicorum renovationes, locorum denique publicorum ablationes & ædium quasi in solo non justo ædificatarum demolitiones, & id genus alia magis ad nectendas calumnias expedita: sed ipsemet hæc ad animi sui curam revocabit, omnia peracturus absque dispendio. Si vero nobis visum fuerit majore eam rem inspectione indigere, sacra pragmatica forma utemur, *quam sane & ad tuum magistratum, si videbitur, mittemus*, qua secundum ipsum alteri quoque hanc inquisitionem injungamus. Ita ubi quando respirabunt subditi, ita denuo efflorescent civitates, iis qui eas incolunt, magnum incrementum capient, neque de patriis sedibus diffugient (18) rerum suarum incolatum propter præsidum improbitatem quasi terriculamentum aliquod metuentes.

C A P. V.

SCire igitur oportet excellentiam tuam, quod unus & simplex hic magistratus, non duplex futurus sit, ut omnia quæ fiscus utrique prius officio præbebat, ea secundum descriptionem sacræ huic nostræ legi subjectam, tam ipsi det, quam circa ipsum versari solitis, & cohorti ejus: quemadmodum & hactenus præbita sunt. §. 1. Et publicorum tributorum exactio ipsi simul & obtemperantibus ei prætorianis cohortalibus incumbet: habebitque utriusque officii insignia, tametsi priora militaria sunt: tamen & in vehiculo (19) sedebit argenteo, & præcedet ipsum securis, (nam & hoc consularis imperii signum (20) est) similiter & fasces (21) ipsi cum solennitate præibunt: observabitque eum universus exercitus, qui per eam provinciam stationes habet, cui curæ erit, ut & latrocinia resecet, & injuria affectis opituletur, & subditos nostros mansuetos inter se & modestos reddat.

§. 2. Sed neque comitibus (22) permittet, ut ad publica tributa annona, aut quidquam adjiciant. Sed & inter spectabiles ipse collocabitur, tametsi qui eam administrationem susceperit, majoris forte sit dignitatis, si quidem dignatio eorum, qui provincias regunt, talis futura est, qualem nos ad quamque administrationem idoneam fore judicaverimus. Ipsum vero, propter imperium quod gerit, conveniens est inter (23) spectabiles numerari, inter quos & proconsules & comites Orientis, Galatiæ, & Phrygiæ sunt. §. 3. Unde & ipse causis quæ in ejus moventur provincia, tam pecuniariis, quam civilibus & liberalibus, audientiam præbebit, uti id genus magistratibus licet. † Appellationes (24) quoque contra ejus sententias interpositas examinabunt hic ex more qui jam pridem in spectabilibus magistratibus obtinuit, tam gloriosissimorum sacrorum nostrorum prætoriorum præfecti, quam gloriosissimus quæstor, (prout jam inde ab initio traditum est) eo (25) quod alter jam magistratus civilior factus sit admissis legibus, quas (26) etiam in ipsa arma imperium habere volumus.

C A P. VI.

SEcundum legem vero nuper a nobis positam, si quæ causa inter provinciam suam mota quingentorum (27) aureorum quantitatem non excedat, quæ per provocationem deinde a suo transferatur judice, de hac non Pacatianæ Phrygiæ comes (ut prius (28) diximus) sed ipse cognoscet, etsi ex delegatione, sive (29) nostra, sive alicujus gloriosissimorum nostrorum procerum causa alicui commissa sit, modo propter rationes quas nuper in constitutione de appellationibus lata præscripsimus, spectabilis non sit: & causæ finem imponet, non (ut olim) post etiam huc mittendæ, ne ob parvas occasiones magnorum ea res dispendiorum subditis nostris ansam præbeat. Hæc autem & nos illi manifesta faciemus. Siquidem studio habet potentia nostra, non tantum ut administrationis (30) signa eis ex codicillis (quos vocant) præbeamus, qualia spectabilibus magistratibus attribui solent, sed etiam ex mandatis (31) principalibus, quæ veteres olim principes & legislatores responsa præsidibus edita vocabant: quæ cum nos descripsissemus, jussimus in sacro nostro reponi laterculo, ut inde semper una cum codicillis præbeantur magistratibus: ac hi quidem ipsum conferant officium, illa vero dirigant administrandi officii rationem. Cæterum ex descriptione quæ sacræ huic nostræ legi subjicitur, clarum erit tum quid ipsum, cum deligitur, occasione codicillorum officii præstare conveniat, tum etiam quid ipsi simul & adsessori, ac cohorti ejus e publico erogabitur. Sed & si quos vicinarum ei provinciarum præsides circa tributariam rationem negligentes inveneris, non aliam emittet, sed ipsos spectabiles præsides fatigabis, ut vicinarum provinciarum præsidibus si socordiæ se dedant, immineant, & provideant, quo magis ea omnibus in publicum modis inferant.

E P I L O G U S.

† Præsentem itaque legem nos quidem sacrarum nostrarum constitutionum volumini jussimus inseri: ipse vero ea suscepta, omnia ex illius præscripto agas, immortalem perpetuo beneficii nostri memoriam præ se ferentis.

Oportet (32) Lycaoniæ prætori in hunc modum præberi. Ipsi quidem annonarum capitum & reliqui solatii nomine, solidos ccc. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti, aureos LXI. Rursum oportet eum præbere spectabilibus chartulariis sacri cubiculi per censam codicillorum solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus (33), solidus XXIV. ejus adjutori, solidos III. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus & omni alia causa, solidos IX.

T I T. V.

DE (34) PRÆTORE (35) THRACIÆ.

N O V E L L A C O N S T I T. XXVI.

Imp. Justin. August. Johanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

ILlud in confesso est, quod si quis Thracum regionem nominet, statim una cum dicto virilitas quædam animum, & militarium copiarum, bellorum (36) ac pugnæ cogitatio subeat. Sunt enim ista ingenita & quasi patrio quodam jure huic regioni attributa. Itaque & prius

(1) Ut Prætor Lycaoniæ ad centum usque apparitores habeat. (2) Ut Prætor Lycaoniæ habeat non solum civiles, sed & militares magistratus annonas. (3) [illegible] [illegible] [illegible]. de apocrisiariis ad Novell. [illegible] Julianus, hic, habeant, autem & Adsessorium, adde Novell. [illegible] c. [illegible] (4) Prætores provinciarum olim ex numero procerum electi. (5) Præsumitur gratis judicaturus, qui gratuito administrationem accepit. (6) Novell. 8. c. 7. (7) Sic appellatur Novell. [illegible] alibi Pisidiæ, Novell. 24. Impr. hic. [illegible] l. [illegible] ff. de offic. præsid. (9) Raptus virginum grave crimen, quin videtur id scelus homicidio gravius esse, ut hic. (10) Nov. 24. cap. 2. (11) Judicandum est ex legibus, [illegible] de offic. præsid. (12) Novell. 24. c. 1. [illegible] (13) d. Novell. c. 9. in fin. (15) [illegible] ff. de offic. præsid. (16) Novell. [illegible] c. 1. [illegible] ff. [illegible] de offic. proconsul. (16) Novell. [illegible] c. 9. (17) d. cap. [illegible] (18) cap. [illegible] hic. Novell. 24. c. [illegible] (19) [illegible] [illegible], [illegible] carrucam argenteam habeat, Jul. cap. [illegible]

(20) Securis, & fasces insignia proconsuli. (21) Sive virgæ, Jul. (22) Novell. [illegible] c. 4. (23) Ut prætor Lycaoniæ sit inter spectabiles magistratus. (24) Si provocatio porrecta fuerit contra sententiam prætoris Lycaoniæ, vel alterius cui in Lycaonia judicavit, Jul. cap. [illegible] (25) Id est, eo ipso, quod Prætor Lycaoniæ civilis factus sit magistratus [illegible] militia ratio adsentur Novell. 24. cap. [illegible] (26) Leges imperium in ipsa arma habere jubet Imperator, adde l. [illegible] 1. Cod. de legibus. (27) Ut Nov 24. c. 7. (28) Novell. [illegible] c. 2. (29) Delegare qui olim poterunt. (30) [illegible] (31) Vid. Nov. 17. (32) Notitia præ[illegible] Lycaoniæ. (33) Qui laterculo inserviunt & de laterculo [illegible] (34) Præsidem nominat Novell. [illegible] c. 31. §. 18. (35) [illegible] de officio prætoris Justinianei Thraciæ, & de provocationibus in Thracia porrectis, Jul. [illegible] (36) Ovidius. Armisonam Thraceam qui negat, [illegible] [illegible] Mavortia Thraca.

prius a nobis suscepta est cogitatio redigendi in meliorem statum ea quæ illa loca concernunt, & hoc tempore de his, quæ longo jam agitavimus consilio, præsentem legem tulimus. Duos (1) sane vicarios nomine ad Longum murum (2) sedere omnes scimus, quorum alter militares cohortes regit, (est enim magna vis militum eo in loco) alter præfectus est negotiis civilibus. At cum ambo vices (3) illic impleant, hic (4) quidem gloriosissimorum præfectorum (5), ille vero magnanimorum magistrorum militiæ, nunquam tamen inter se consentiunt: sed tametsi suas unicuique fiscus annonas separatim suppeditat, & alia præbet solatia, nihilominus unum hoc sibi negotii perpetuo & indesinenter sumunt, ut contentiones inter se immortales exerceant.

C A P. I.

Recte igitur atque ordine visum nobis est hic quoque facere, quod apud alias (6) gentes, quanquam non ita efferas, non ita militaris custodiæ indigentes fecimus: & ut non hic quidem civilibus negotiis præsit, ille vero inter milites & solos imperitet; utrumque (7) officium in unum contrahere & præficere ei loco gravem aliquem & reverentia dignum magistratum, qui ex æquo tam civilia illic negotia curet, quam de venusto & decenti ordine militum sollicitus sit. Nam qui provinciam moderatur, is in aliis versatur locis, vir illis sufficiens.

§. 2. Si vero horum locorum custodia, omniumque rerum per ea loca administratio, & in bonum ordinem collocatio, tum etiam militia bono aliquo viro indiget, & qui idonee tam milites possit excolere, quam imperitare ea lege: quod tamen [illegible] ex vetustate accommodatum imponemus? aut quam appellationem, [illegible] hunc gerenti magistratum aptabimus? an vero re ipsa manifestum non est, quod quemadmodum Pisidiæ rector, & summus Lycaoniæ magistratus a nobis nominatus institutusque est, ita & hic prætor (8) nominabitur assumpto pietatis nostræ cognomine? Nam si prætor Romanorum Imperatoris simul (9) & legislatoris locum in sua republica tenuit: in confesso est, quod nihil perinde hujus magistratus appellationem deceat, quam nomen prætoris. Siquidem & militum copias reget, & paganos subditos non paucos habebit, quibus ex nostris legibus jus reddet. Denique tam civiles res, quam militares in iis locis bono aliquo viro indigent. Nam et anterioribus temporibus semper quidam militares viri in summis constituti dignitatibus, tam militaribus illic copiis præerant, quam ceteris auxilio erant, quamvis non milites, sed pagani existerent. Barbarorum enim excursiones continendi opus habent præsidio. Quæ vero illic contingunt, ea committi debent uni alicui, qui secundum leges ipsis præesse possit, cum militum interim soleat rectum et perversum ordinem, ut omnibus perspicuum sit, quod militaris (10) quidem res ipsa est per se confusa, ultra quam decet, efferaturque audacia: civilis vero, nisi (11) adminiculum habeat robur militum, infra mediocritatem auctoritate careat: utrumque vero si in idem cum altero concurrat omnium perfectissimum et absolutissimum sit, quod una tam ad gerendum bellum, quam ad tuendam pacem sufficiat.

C A P. II.

Deinque hujus etiam provinciæ officia copulantur, et Prætor hic Justinianæ Thraciæ nuncupatur. Signa vero magistratus a nobis erunt tum codicilli hinc procedentes in forma ceterorum spectabilium magistratuum, quum mandata quædam Imperialia, rationem explicantia, quæ provinciæ administrationem perdoceat, quæ majores nostri (12) Mandata (13) Principis nuncuparunt, cum quibus in provincias proficiscentes, qui eo mitti erant, inde quid facto opus esset, accipiebant. Atque ea res semper et pulchre excellens habita est, magnumque nominis splendorem prætoribus addidit apud plurimas reipublicæ nostræ gentes, & maxime Occidentales, a quibus progressi Romani totum (pene diximus) Septentrionem & Meridiem, et multo maximam Orientis partem suo adjecerunt imperio. Quæ igitur in dicta a nobis lege de provincialibus (14) olim inscripta sunt, quæ item de Prætore Pisidiæ (15) et Lycaoniæ (16) diximus, ut et ipsi gratis hic designentur, et gratis se vicissim subditorum nostrorum commodis exponant: omnibus manifesta sunt. Id enim [illegible] jam imperii nostri ordinem lex prodiit, et apud omnes vulgatissima facta est. Descriptum sane et jusjurandum (17) est, quod magistratus nostros conveniet, cum officia suscipiunt, animam suam devovere Deo, et servari subditos nostros in æquitate et justitia, ab omnibus sordibus, inimicitiis, et gratia remotissimos. §. 1. Ceterum cohortales ei non ultra centum (18) apparebunt, habebitque tam civilis quam militaris officii insignia. Intoperanderit illi etiam Adreponsum (19) propter copias quæ illic tadlent, in quas plenum habebit imperium, et quodvis cum illis ad utilitatem reipubl. et attentandi et perficiendi licentiam. §. 2. Publicorum præterea per illa loca tributorum exactio, tum ipsum, tum cohortem ejus respiciet: et tota cohors Prætoriana appellabitur, hinc edendis et ex sacro epistolarum scrinio prodeuntibus, probatoriis constituenda, unde tales olim probatoria Vicariana quoque cohors ferebat.

C A P. III.

Curæ autem habebit, primum quidem, ut a (20) donis et muneribus puras conservet manus: deinde ut omnem æquitatem subditis nostris tam publice quam privatim exhibeat *& litigantibus, & inter se contrahentibus, qua omnem ab ipsis controversiam depellat.* † Item ut milites quidem bellicis exercitationibus meliores et alacriores efficiat, paganos vero per legem comprimet, ut justi, et ab omni improbitate et malitia immunes reddantur quo magis hi quidem ad justitiam, illi vero ad virtutem et fortitudinem progressus faciant; et si belli causa aliqua fiat excursio, facillime hanc expediat, utraque cohorte præsente, illa quidem alteri subministrante in iis quæ civiles cohortales decet, copiis vero militaribus citra tergiversationem hostiles insultus propulsantibus. §. 2. Oportet insuper, ut etiam in causis, sive hæ pecunias, sive crimina, sive aliud quiddam concernant, audientiam (21) præbeat, & recte secundum leges nostras, & absque omni affectu judicet, ne aliqui inde excurrantes, nostram inquietent potentiam. Neque enim volumus ut collatores nostri relicta provincia sua a provinciæ præsidibus despecti, huc adcurrant. Nam si posthac nobis ab his qui ex loco commeant, negotium fiat, omnino percontabimur adeuntes, si ea renunciaverint imperium in provincia gerenti: ac si edocti fuerimus, quod ista non denunciaverint: cum summa eos increpatione remittemus in provinciam: si vero illi denunciarint quidem, at provinciæ imperium gerens, aut per socordiam omisit, aut turpi aliqua de causa legum rationem non habuit, tunc omnem animi nostri motum in ipsum convertemus. Quemadmodum enim majores in illum erogationes fecimus, (nimirum utriusque officii) tantæque hominum multitudini eum præfecimus: ita si compertum habuerimus, quod insigne in hoc versetur officio, neque remisse agemus, neque mediocres pœnas irrogabimus: *itaque quemadmodum ipsum altius in sublime evehimus, si probe se gerat, tanto [illegible] gravioribus eum torquebimus pœnis si quid contra leges deliquerit.* † Ad hæc Prætori (22) omnino oportet eum succumbere (23), neque si insigni aliqua dignitate sit præditus, neque si opibus abundet: propterea enim gravioribus viris & auctoritate plenis ejusmodi tradimus officia: ne quid necesse habeant remittere his, qui opibus suis freti, aliis velint inferre injuriam.

C A P. IV.

Curabit quoque omnia illic *opera* (24) *publica*, neque patietur, ut vel portus, vel muri, vel pontes, vel itinera, vel denique alia vitium contrahant: sed ipse, quæcunque ex civilibus redditibus possunt refici, ea procuret: si quid vero ex his majore (25) cura indiget, id per suggestionem ad nos referat, & rationes confirmentur, prout jam a nobis lege sancitum est. † Neque enim volumus, ut qui solitas hasce negotiationes, item operum pervestigatione, & hortorum, murorum, imaginum, aliorumque id genus reparationes (quæ quidem omnia olim abrogari placuit) exercent, hi a præfectura quam moderatis mittuntur in provinciam: sed ipse pervestiget ea quæ fieri debeant, & secundum constitutionem positam rationes illos faciat edere. §. 3. Quod si nobis placuerit aliquos ad hoc dirigere: per pragmaticas formas id efficiemus, quæ (si ita visum sit) ad tuam deferantur præfecturam. Nam ut subditos nostros eripiamus & liberemus dispendiis, propterea & magnam pecuniæ vim (ut ex parte vel ipse nosti) despicimus, & ita amplis annonis tam præsides, quam cohortes & circa illos versari solitos consolari sumus, ne per egestatem forte, aut ejusmodi aliquid, parum decentibus factis occupentur, sed insigni dignitate præditi, & de amplo (26) senatorum ordine sint, & ita cum Dei & nostri memoria versentur in provincia. Quam si nullo unquam pacto memoria neque hinc exciderint, per omnia se ipso pulchrior futurus est. §. 4. Nec si (27) veteres Romani consularibus (28) tantum & prætoriis viris provinciarum administrationes demandarunt neque nos alienum a bonis moribus faciemus, si talibus eas tradamus, qui exactorum hinc in provincias tendentium, & præter rationem collatores nostros damnis involvere tentantium violentias reprimentes, hujusmodi necessitatem queant resolvere. Damus etenim ei & cotiesius ista indaganti, & prohibendi, & ad nos per suggestionem nuntiandi facultatem, & ut partim ipse per se ea corrigat, partim celerius ad nostram referat notitiam: ut si qua in re imbecilliores sunt, ibi vires crescant, & suppleantur scientiæ, et jussionis nostræ accessione.

C A P. V.

Hæc etiam in sacris ipsos admonebimus mandatis, quæ una cum signis magistralibus tradentur, ut memores juramentorum quæ præstant, et monitorum quæ illis dabimus: pure nos ubiquaque da illis mereantur judicium, et propriam exoment vitam, et tradium gubernent officium *servandum nostras leges. Quibus ipsis conditionibus* (29) *magistratum tradimus*, dantes illis (ut dictum est) omnem potestatem ut tam in pecuniariis, quam criminalibus, et omnibus denique causis judicent, et appellatio apud ipsos interposita ad gloriosissimos nostros præfectos et gloriosissimum decurrat quæstorem, qui causæ communem præbeant audientiam secundum formam earum causarum, quæ in sacrum introducuntur palatium. Si quam (30) vero causam minorem quingentis aureis per ea loca provocari ne suspendi contigerit, et si ex delegatione vel nostra vel judiciaria sit, neque is cui ea causa delegata est, spectabilis judex sit, ut ex illis locis appellatio ad ipsum procedat, eamque audiat in forma sacri palatii. Ornamus enim officium ejus hoc etiam modo, et æqualem (31) constituimus spectabili comiti Orientis, et proconsulibus et comitibus Phrygiæ et Galatiæ: ut et *ipsum spectabile* (32) *sit, quemadmodum harum regionum officia sunt, atque in hac forma persistat: ut interim tamen hæc nostra lex clarissimi provinciæ præsidis officium non minuat, sed illo in aliis provinciæ locis conficiente*, quæ quidem propria legum sunt: hoc scilicet demandatum sibi a nobis sollicitudinem in illis partibus in quibus, consistit implente.

§. 1. Subjicietur item a nobis huic legi descriptio (33), quæ commemoret et quid ipsum erogare pro codicillis magistratus, et quid ipsum circaque ipsum versari solitos rursus auferre ex publico conveniat titulo annonarum, quas etenim solas ipsos omni alio extra hanc causam lucro abstinentes accipere permisimus. *Propterea enim*

(1) Vicarii duo olim in Longo muro sedebant, quorum unus militaris, alter civilis magistratus, vid. Nov. [illegible] cap. 1. ubi [illegible] dignitatum conjunctio §. 1. (2) Longus murus, munimentum [illegible] Thracicorum. (3) Decreti, sint & appellentur Vicarii. (4) Vicarii igitur ex hoc loco [illegible] dicti, quod vices Præfectorum & magistrorum militum impleant. (5) Prætorio [illegible] cura [illegible] negotia civilia. hic locus argumento [illegible]. (6) Pisidiæ Nov. 24. Lycaoniæ Novell. 25. (7) Ut qui Thraciæ præest Prætor, duorum vicariorum, qui in Longo muro sedebant, solus habeat magistratus. Sane mihi suspicio est, [illegible] rebus distantibus deprehendisse, sectiones illas magistratuum in civiles & militares magistratus, a Constantino Magno introductas, ipsis pluribus noxias esse, atque eo nomine rebus ita postulantibus, utrosque magistratus (qui antea distracti ac divisi a Constantino) in unam potestatem conjunxisse. Vide Zosimum de partitione illa Constantiniana lib. 2. adde Nov. 24. in pr. cujus [illegible] Justinianus reprehendit has magistratuum diffectiones. (8) Nota de prætore Thraciæ. (9) Prætoris Romani auctoritas, adde l. 2. §. 32. ff. de origine juris. (10) Fortitudo sine sapientia res barbara. (11) Vana est sine viribus ira, adde l. 2. §. 13. ff. de origine juris. (12) Mandata provinciarum rectoribus dabantur ab ipso Imperatore, ut provinciam bene regendæ atque administrandæ, quâ rectores, instituerent. (13) De quibus vid. Auth. 17. (14) Novell. 8. (15) Novell. 24. (16) Novell. 25. (17) Novell. 10. (18) Ut Novell. 24. cap. 2. Nov. 25. c. 3. in fin. (19) Quid esset adreponsus, dixi ad Novell. 24. (20) Adde l. 6. §. 3. ff. de offic. procons. (21) Facit l. 19 §. 1. de offic. præsid. (22) Nov. 25. cap. 2. (23) Id est, connivere. aut tales ejusmodi metuere. (24) V. Novell. cap. 4. §. 1. Opera publica, portus, muri, pontes, itinera, & his similia. adde l. 1. de sacros. eccles. (25) Ut non possit sumpto publico refici. (26) Rector Thraciæ honore senatorio insignitur. (27) Provinciarum administratio olim a Romanis consularibus tantum & prætoriis viris demandata. (28) Vid. tit. de offic. procons. & præsid. (29) Ea & quidem [illegible] conditione magistratui quis præficitur, ut secundum leges judicet. (30) Ut a non spectabilibus Thraciæ judicibus appelleretur ad Prætorem ipsum Thraciæ. (31) Prætor Thraciæ æqualis Comiti orientis & proconsulibus. (32) Prætor Thraciæ, spectabilis. (33) Id est, notitia.

enim per majores erogationes ampliores eos efficemus, ut & ipsi subditos nostros una quæ conservemus, & remunerationem quæ præstare solent memores, ipsi hanc nobis factis remunerationem reddant.

† Atque hanc sane præsentem legem habebit quidem legum volumen, sed thronus tuus susceptam eam & memoriæ mandatam perpetuo conservet in opere. † Oportet autem prætori Thraciæ emolumentum capituum & reliqui solatii nomine præberi, solidos ccc. ejus adsessori, solidos LXXII. ejus cohorti aureos LII. Occasione vero codicillorum præbere oportet eum sic: spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, solidos XXIV. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus et omni alia causa, solidos XL. (1).

TIT. VI.

DE (2) COMITE (3) ISAURIÆ (4).

Novella Constit. XXVII.

Imperat. Just. August. Joanni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

Quod quibusdam ante nos imperatoribus [illegible] in Isauria [illegible] facere [illegible] per imaginem & figuram in mentem venit [illegible] ipsa jam per ipsum operum efficaciam [illegible] quam Pacatiana (6) Phrygia confecimus, [illegible] pellabetur) cum civili annonato, & una [illegible] ipsit (ut oportuit) exornatis, neque non [illegible] tiona *Comitis* nomine imposita: ut ille quidem, *comes Galatiæ* [illegible] nuncuparetur; is vero nominetur *comes Pacatianæ Phrygiæ*, utrumque horum ipsorum nostro cognomine [illegible].

CAP. I.

IDemque hoc & in Isaurorum provincia præcipimus. Neque enim volumus, ut qui de cætero in hoc constituitur officio, duplicibus utatur codicillis, & *sumat quidem civilis officii* [illegible], *sumat vero etiam militares potestatis signa* (7), & duplex [illegible] circumscribatur cum [illegible] plane sit eadem: sed jam inde ut unitum officium habeat [illegible] quod ipsum & armis praesideat, [illegible] publica [illegible], omnia [illegible] se continens, & una cohorte etiam [illegible] *Comitiana* (8) appelletur: [illegible] sox militiæ probatorias ferat ex sacro libellorum scrinio. † Observat autem omnino & is magistratus gratis [illegible] quidquam exhibebit numerabitve pecuniæ. Et ei ipse quoque pariter utatur [illegible] omnibus, quemadmodum reliqui, ad ipsum nuper a nobis editam legem transmisimus. † Sed præter codicillos, qui & ipsum inter spectabiles ed[illegible] scripserunt, dabimus ei sacra etiam præcepta, quæ Mandata (9) principis *a veteribus nuncupantur, & a nobis nuper in rempubl. sunt illata*, ex quibus intelliget quæ singulatim ad eius pertineant sollicitudinem tam in publicis omnibus, quam privatis contractibus, quid quid præter venustum & decorum est, ne quid minus sentiat ut [illegible]. & [illegible] pliciter quæcunque ipsum facere convenit, ex iis illi manifesta fient.

CAP. II.

HOc unum sciat, quod & ipse inter *Spectabiles* magistratus collocatus est, & appellationes apud illum interpositas gloriosissimorum sacrorum nostrorum prætoriorum Præfecti, tum etiam gloriosissimus Quæstor noster, audient, quemadmodum & Augustalis, & Proconsulis, & trium Prætorum nuper a nobis in Pisidia (10), Lycaonia (11), Thracia (12), institutorum, & *Comitis Orientis* (13), & insuper Comitis Pacatianæ (14) Phrygiæ & Galatiæ (15) primæ. † Quod si qua in Isauria causa minor quingentis aureis sit, ea publica per provocationem suspendatur, huic & ipse audientiam accommodabit, *in forma sacrorum auditoriorum*. Nam & hoc illi concedimus, dignitatis illi pleniorem magistratum in hac etiam parte efficientes.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia ad prædictorum magistratuum imitationem, ea quoque quæ hunc concernunt, constituat. † Subjiciemus enim & descriptionem huic nostræ legi, declarantes quid ipsum cohortemque ejus, & eius adsessorem ex publico ferre, quid item nomine codicillorum magistratus dare conveniat. † Ac noverint qui hosce a nobis nuper ad novam pulchritudinem redactos magistratus suscipiunt, quod & pecunias, quæ continue pro officiis offerebantur, omnino recusare, & quæ non provenerant, de nostro tam ipsis quam ipsorum adsessoribus dare, & cohortibus largiri, quæ ab aliis ablata erant, & ipsis præsidibus majora adsignare salaria sustinuimus, in hoc [illegible], ut undique subditos nostros immunes a dispendiis conservemus.

† Quod si quos vicinarum illi provinciarum præsides negligentius agere circa tributa publica deprehendas: non alium emittes, sed ipsos spectabiles magistratus fatigabis, ut vicinarum provinciarum præsidibus si socordiæ se tradant, immineant: & efficiens, ut omnibus hæc modis inferent, quo magistratus multo pulchrior sit & præstantior, quam dudum.

Oportet Isauriæ comiti pro annonis præstari solidos cc. ejus adsessori, sol. LXXII. cohorti eius, aureos LII. Oportet item ipsum præbere occasione codicillorum sic: Spectabilibus tribus chartulariis sacri cubiculi, solidos IX. primicerio clarissimorum tribunorum notariorum & laterculensibus, sol. XXIV. cohorti gloriosissimorum præfectorum pro jussionibus, & omni causa, solidos XL. (16).

TIT. VII.

DE (17) MODERATORE (18) HELENOPONTI.

Novella Constit. XXVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio.

PRÆFATIO.

QUod pulchra & longo ante tempore concinnatum adornatumque et in sua jam firmitate compositum extitit: id sane movere aut dividere absque rationabili causa, confirmati validique imperii non est. Neque enim in verborum (19) multitudine, sed in vero et justo rerum effectu robur imperii collocandum est. Et tamen circa duos (20) illos (ut vocant) Pontos, nempe *Helenopontum* (21) et *Pontum Polemoniacum*, tale quiddam factum esse didicimus. Cum enim sub unum antea præsidem ordinata esset provincia, duo constituti sunt, neque (22) publica id necessitate exigente, neque alio aliquo rationabili prætextu [illegible], quem expedite aliquis et facile inveniat. Adeoque amplum [illegible] testimonium res ipsa præbet: cum in hodiernum usque diem [illegible] publicorum tributorum et dispositionum tractatore utraque [illegible] provincia. Ac si quis urbes quæ per utramque sunt, enumeret, vix unius provinciæ justa & sufficiens mensura repleretur, si modo *Helenopontum* quidem octo (23) urbes implent, hoc est Amasia, Ibora, [illegible], nuper et Zela, et [illegible]apa, et quæ ad climatas, hoc est [illegible] sitæ sunt, Sinopa, & Amisus, antiquæ urbes, sed et Leontopolis, [illegible] in ipsa jam inter urbes numeratur: aliæ vero quinque Polemoniacum [illegible] continent, Neocæsarea, et Commana, & Trapezus, et Cerasus, et Polemonium. Pityus enim et Sebastopolis inter castra potius quam urbes numerandæ sunt: ut intra hosce terminos uterque Pontus consistat. † Post quos jam postea constitutus est Lazicus, [illegible] urbs Petra, [illegible], quæ nostro beneficio [illegible] dominatui urbs [illegible], quam [illegible] nostræ pietatis nomine ornavimus, et *Justinianus* appellavimus. Archæopolis quoque et Rhodopolis, maxima et antiqua castra: in quibus plane [illegible] castra sunt, quæ nos a Persis recepimus, Scandis et Sarapanis et Murisius [illegible] Lusitis, et si quid aliud præterea a nobis in Lazis elaboratum est. † Hunc deinde Tzanorum (25) [illegible] excipit, sub [illegible] nunc primum imperiu Romanorum ditioni [illegible] quæ et ipsa [illegible] nuper sacras suscepit [illegible] suscipiens [illegible] aliæ item gentes consistunt, Suani, et Scymni [illegible] vel aliæ, quæ omnes (permittente [illegible]) nostri [illegible].

CAP. I.

SEd ista quidem [illegible] his locis instituta oratio deduxit, nunc autem [illegible] ad Pontos & illorum unitionem revertamur. Ambos (26) [illegible] Pontos [illegible] comprehensos urbibus, iterum nunc in unam provinciam contrahimus, [illegible] ipsis tam veterem unionem, quam moderatoris appellationem. [illegible] ab omnibus *Helenopontus* nuncupatur; [illegible] illi nomen (27) a piissimo principe Constantino impositum est, occasione [illegible] matris, Helenæ scilicet piissimæ mulieris, quæ nobis etiam sacrum Christianorum signum (28) invenit. Vetus enim illud nomen *Polemonis*, quo plerique in Ponto tyranni usi fuerunt, dehinc quod [illegible] primum, quia (29) tyranni exstitit: secundo, quia urbem de suo nomine appellatam habet, scilicet Polemonium: tum etiam, quia pulchrius (30) fuerit, regiones Christianorum & regum nominibus designare, quam his quæ polemi, hoc est belli, & tumultus per se fictionem ferunt.

CAP. II.

OMnes autem illæ tredecim urbes unius sunto provinciæ, ut tamen neque (31) alterutri in his metropolis, Amasiæ (32) scilicet & Neocæsareæ (33) metropolis (34) nomen derogetur: & Dei amantes earum episcopi, metropolitani (35) quidem in (36) hac urbe: qui vero sub metropolitanis collocati sunt, ab his qui metropolis sub cura [illegible] habent (ut hactenus in more fuit) ordinentur, nihil enim circa sacerdotium illarum innovamus, cum multas ejusmodi institutiones inter [illegible] amantissimos episcopos *in una etiam provincia* exstitere, tam vetustum seculum quam quod per nos modo exornatur, noverit. Et cum imperio quidem inducitur illis unus utriusque provinciæ præses, cognomento *Moderator* (37), quam quis vulgari lingua usus *Harmosten* appellet, quandoquidem & moderatoria nomen vetustum est, Romanaque amplitudine dignum: & ipse *Harmostes* (38) quidam olim magistratus erat, qui e Lacedæmone hinc inde per omnem huius ditionem dirigebatur.

CAP. III.

UNde qui id officium suscipit, *Moderator Justinianus Helenoponti* nominator: obtemperentque illi per eam provinciam stationem agentes militares copiæ. † Habeto etiam Adresponsum (39), cujuscunque (40) conditionis homines, omnes se illi submittanto sine ulla prærogativa privilegii. † Audientiam quoque præbeto in causis tam pecuniariis quam criminalibus, & aliis minimis quidem, sine scripto & gratis: majoribus vero, licet scripti intervenientibus, eo tamen sumptu quem sacra nostra præscribit constitutio. Item qui hunc magistratum suscipit, sit utriusque officii annonas ferto, surgantes usque in septingentos viginti quinque aureos, usque etiam cohortis, & publicorum tributorum decursio & periculum idem & commune esto tam contra eum qui officium obtinet, quam contra cohortem, quandoquidem & ipsa in unam coibit formam, & inter se conglutinabitur, quemadmodum is ordinaverit qui supra provinciam positus est. † Sed & magistratus Adsessor septuaginta duos ex publico aureos (41) capiet, & cohors ex ambabus prioribus [illegible]

(1) Dat. xv. Kal. Junii Belis. V. C. *Julian.* (2) Præsidem vocat Nov. [illegible] c. 4. (3) [illegible] De officio prætoris Isauriæ. & de appellationibus in eadem provincia porrectis. [illegible] Jul. [illegible] (4) De Isauria vid. Ammianum 14. & de Isaurorum criminibus [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] Nov. [illegible] cap. 4. (7) Insignia. (8) Cohors comitiana, ab hic appellata comitiana. (9) Novell. 17. (10) Novell. 24. (11) Novell. 25. (12) Novell. 26. (13) Novell. 8. c. 3. (14) Novell. 8. (15) Novell. 8. c. 8. (16) Dat. xv. Kal. Jun. Belis. V. Cos. Julian. (17) [illegible] (18) [illegible] Nov. 8. c. 13. & 18. [illegible] de offic. moderatoris utriusque Ponti. id est, Helenoponti. Jul. [illegible] (19) Imperii robur non consistit in [illegible] sed in agendo. (20) Duo provinciæ Helenopontus & Pontus Polemoniacus [illegible] hac constitutione uniuntur. (21) Pontus duplex, Helenopontus & Pontus Polemoniacus. (22) Reprehendit partitionem [illegible] (23) Octo urbes in Helenoponto. [illegible] Pontus Polemoniacus quinque urbes [illegible] Zosimus lib. [illegible] [illegible] L. [illegible] C. de offic. magistri [illegible] (25) [illegible] Novell. [illegible] (26) Ut duorum Pontorum unionis [illegible] appellatione [illegible] (27) Hi [illegible] (28) Id est [illegible] crucis Domini [illegible] (29) Tyrannus [illegible] (30) [illegible] nomina rebus & personis imponenda. (31) In una provincia [illegible] metropoles [illegible] sic provincia Syria [illegible] (32) [illegible] Cod. de metropoli Beryto. & provincia Paphlagonia [illegible] (33) Amasia metropolis Helenoponti [illegible] (33) Neocæsarea, metropolis Ponti Polemoniaci. (34) Metropoles [illegible] (35) Episcopi metropolitani [illegible] dict. Nov. [illegible] de metropoli Beryto. (36) Ut Amasia & Neocæsarea [illegible] episcopi metropolitani [illegible] (37) Moderator Helenoponti. (38) Harmostes [illegible] Pausanias [illegible] & Appianus. (39) Vid. Nov. [illegible] (40) L. 3. in fin. ff. de off. præsid. (41) [illegible]

ora facta, quadringentos quadraginta septem aureos feret, et tremissem.

C A P. IV.

INsuper (1) qui hoc fungitur officio, neque Vicarios (2) in locum suum per urbes dimittet: (observabitur enim et id quemadmodum in sacris nostris continetur mandatis) sed ipse oberrando urbes lustrabit, nulla omnino lege aut sacra forma pragmatica forma prohibendus, temerè præcedens tempus tale quid jusserit. † Stativaque (3) aget (4) ubicunque illi visum fuerit, vel in una metropoleon, vel in aliis urbibus, si modo ad ejus sustentationem urbs per omnia sufficit.

† Sordium ipse et lucri abstinens, omniaque citra incolarum dispendium gerens. Nam neque ipse, neque cohortalis, neque miles ipsum comitatus a collatoribus aliquid capiet, aut gratis sumptum faciet, aut etiam collatores nostros vel ipse atteret, aut comitantes ipsum milites hoc ipsum agere permittet, hoc etenim et ipsum pars est nostrorum mandatorum. † Ipse certe sacramenti (5) memor quod præstitit, et quod *gratis officium suscipit*, quodque tam magnum annonarum incrementum meruit, nunquam quidquam aufit accipere, nisi magna id cum pœna velit restituere: neque ut cohors per ejusmodi occasionem tale quid vel exigat, vel oblatum accipiet permittens. Et nisi procuraverit, ut milites ipsum annonis suis contenti sequantur, neque ipse justam indignationem effugiet, irrogatumque ab ipsis damnum compelletur ex eorum annonis exigere, & hoc collatoribus sarcire.

§. 1. Propterea autem majores hujusce magistratus auctoritatisque pleniores tam (6) multitudine apparitorum (centum enim illum cohortales habere volumus) quam dignitatis magnitudine (7) (siquidem spectabilem illi magistratum efficimus) esse volumus, ut necessitatis tempora amplioribus utamur magistratibus, & qui nostris subservire possint jussionibus. Quid enim facerent hi qui vetere forma præfuerunt provinciis; qui cum paucos circa se haberent, pauciffimis ipsi imperitabant, modicaque admodum ferentes a publico, plurima dantes, rapere cogebantur, & unum hoc habere studio, ut sequentibus & undique ipsis imminentibus creditoribus occasione pro officio datorum nonnihil gratiæ referrent & beneficii? Quibus rebus nostros consueverunt auctionari subditos, impios quæstus & periculi plenos sibi reditus conquirentes.

§. 2. Horum nos rerum indignitas permovit, ut non solum exinde provenientibus lucris (8) renunciaremus, sed & de nostro magnos insuper sustineremus sumptus: & si quibus species aliqua magistratus interveniente pretio a decessoribus nostris tradita esset, adhibita id medicina curaremus, atque hoc genere tributi collatores nostros redderemus liberos, & officia suscipientibus de nostro solatium introduceremus, quo magis hos quoque libertatis participes efficaremus. Siquidem in parato nobis est, Deo, (ut apparet) talia largiente, ut non solum Afros, & quæ ibidem gentes sunt libertate donemus, sed etiam ut eos, de quibus in meditullio quodammodo nostræ reipublicæ singulis ferme annis nova actio instituebatur, neque tamen dabatur sub eodem manere *cauponatore, sed per modica intervalla nunc hujus, nunc illius præstari subdebantur*, hujusmodi dispendio & turpitudine liberemus. Hanc nos gratiam Deo referendam putavimus, qui Imperii nobis coronam imposuit, qui communi omnium calculo per patrem nostrum purpuram nobis donavit, qui denique tot tantasque in nos liberalitates explicuit, quotas nulli majorum nostrorum unquam dedit.

C A P. V.

OPortet igitur, ut qui ad hoc officii accedit, sciens prudensque quam multis hominibus, quam multis præsideat urbibus, quam venerandus item futurus sit, mutata dignitatis forma ex Consulari & Correctoria in majorem magistratum & spectabilem, per omnia subditis pateat, & indemnes ipsos tueatur, puris atlam ubique utatur manibus, & publicum augeat, ad ejusque commoda omnem referat providentiam: præterim quoque sordibus (9) & muneribus abstineat: & civitatibus publice simul & privatim sua jura decernat, oberrando eas perlustret, et iis medeatur, nihil lucri causa faciet: neque parvum neque magnum, sed bonum ac memorabile nomen appetat, ac diligenter, tenacteque per omnia datum jusjurandum observet, in omnibus denique gratiosum se nobis exhibeat. §. 1. *Cavebit vero etiam, ut quod præcipue in Ponte committi solet, ejus rei cuipiam facultatem det, ut nempe titulos* (10) *imponat prædiis*, vel alienis ædibus, siquidem hoc (11) solummodo fisci proprium est, et regiarum domuum tam nostrarum quam piissimæ Augustæ. Si vero sub alterius appellatione tabulas sive titulos impositos deprehendat, tam ipsas protinus dattabat (12), quam eum qui illas affixerit, persequigebit. At siquidem is qui se rei dominum esse dicit, hoc fuerit, exemplo illius (13) rebus publicos imponet titulos, prius his titulis, quos ipse apposuit, ad (14) caput ejus impactis contrectisque. Si vero alienarum rerum procurator fuerit, tam titulos (ut diximus) ad (15) ejus caput confringat: quam modicis (16) etiam tormentis eum subjiciet, quo magis hæc perdiscant *is cujus causa id factum fuerit, cognoscat*, quod neque ipse per se, neque per certos satellites, aut per eos qui in hoc assumuntur, ut explendæ ejus avaritiæ satagant, subditos injuriis afficere liceat.

C A P. VI.

COnsimiliter oportet, ut ipse spectabilis Moderator latrocinia exercentes, et habendi studio alios defraudantes, mulieres denique, bona, jumenta, & ejus generis alia rapientes, reprimat, quo incontaminatum jus conservet, & nos recte hoc videamur cepisse consilii: neque quibusdam per provinciam grassantibus, ipsis vero ejus facti vindictam non repetentibus, pœnitentia nos incessat, quod latrunculatores & violentiarum impressiones cessare fecerimus (17): propterea enim illi etiam milites submisimus, ut illorum manu instructus, difficilius queat ab insultantibus expugnari.

C A P. VII.

HÆc nos illi strictim & sub compendio commendata esse volumus. Nam quæ per partes gerenda sunt, ea manifeste perspiciet tam ex lege, quam (18) cum magistratus ordinaremus, in commune omnibus descripsimus: quam ex mandatis principalibus, quibus illi datis explanabimus quomodo magistratum disponet tractabitque. Atque hæc agens, non solum nobis ingratus non erit, sed etiam Deo simul ac nobis animam suam devovebit, & pro magistratu denique bene gesto bonam remunerationis spem concipiet. † Subjicietur autem & quædam recensio (19) huic sacræ nostræ legi, per quam clarum fiet, quid ipsum, & adsessorem, cohortemque ejus ex publico percipere, quid item ipsum pro codicillis magistratus præbere conveniat: ut edoctus quanta in ipsum conferatur liberalitas, & ad quantam moderationem impensa pro codicillis ab ipso facienda redacta sit, manibus ut æquum est & recte utatur, majorum insuper gentium & plurium hominum imperium sperans, si his quæ in manibus habebit, convenienter utetur.

C A P. VIII.

POrro damus huic quoque, ut appellationes (20) in spectabilium magistratuum forma ab ipso huc transmissæ, tam apud gloriosissimos præfectos, quam gloriosissimum nostrum quæstorem vice sacræ consultationis disceptentur. At si quæ causæ minores quingentis aureis apud aliquos in sua provincia moræ, (tametsi ea delegaverint forte) non tamen apud spectabilem etiæ per provocationem suspendantur, tunc & in hoc gravior venerabiliorque factus, augmenti a nobis in ipsum collati meminerit, & ita in rebus gerendis versetur, ut omnibus subditis & nobis ipsis & ante nos Deo simul ac legi irreprehensibilem se præbeat.

E P I L O G O S.

† Hæc igitur omnia pernoscens excellentia tua, & tam magnas illi annonas addat, & ita ample eum dignitatis effectum sciat, ut honoris & dignitatis jam nunc e nobis illi traditæ cupiditate multis hunc consequi maxime affectabile sit (21).

T I T. VIII.

DE PRÆTORE (22) PAPHLAGONIÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. XXIX.

Imp. Justin. Aug. Joanni præfecto prætorio.

P R Æ F A T I O.

PAphlagonum gens & antiqua, neque ignobilis olim extitit, in tantum quidem, ut & magnas colonias deduxerit: & sedes in Venetiis (23) Italorum fuerit, in quibus & Aquileia omnium sub occidentem urbium maxima (24), & quæ multoties cum ipsis etiam regiis certamen susceperit, condita fuit.

C A P. I.

HAnc sane Paphlagonum gentem Honorii pientissimi principis temporibus diminutionem passam, & aliquot amissis urbibus nulla utili de causa veteris illius contentionis & rigoris remissionem amplexam, nos denuo ad pristinam formam redacendam esse, ipsam quoque Paphlagoniam ad instar unius civitatis redigendam, & quæ in duobus jam Ponte (25) fecimus, eadem putavimus & in ipsa constituenda: ut qui horum gentium adunatum imperium, & unum ex duobus prioribus, (nempe Paphlagoniæ & Honoriadis) factum tenet, is prætor nuncupetur (quod nomen & ipsum Romanum est, et provinciarum rectoribus accommodatum) et una utetur cohorte ex duabus prioribus conglutinata quam et centum virorum numerus supplebit. Immiscebit autem omnino hic quoque tributis (26) publicis exigendis, tam Paphlagonæ, quam quæ Honoriadis olim incolæ pendebant. Præterea omnibus ex æquo urbibus provideat, quas utraque prius habuit provincia, hoc est in Honoriade quidem, Prusiadi, Cratiæ, Hadrianopoli, Tio; Claudiopoli, ac Heracleæ. Tametsi enim ex ipsis quædam, ut Prusias (27), Heraclea, ac ipsa provinciæ metropolis et caput, Claudiopolis (28) scilicet ex Bithyniæ prius illi assumptæ sunt, tamen eo quo semel eo transmigrarunt, magnæ curiositatis (29) esse putavimus, denuo ipsas ad Bithynos reducere, et formam perturbare veterem. Unde hæ selectæ urbes, et in Honoriade prius existentes, erunt jam nunc et ipsæ pars Paphlagoniæ. Inter ipsos vero Paphlagonas jurisdictionem habebit in alias sex urbes, quæ jam inde ab initio ad eam provinciam pertinent, nempe Germanicopolim, Gangram (30), Pompejopolim (31), Dadybros, tumulos Amastridis (32), et insuper Jonopolim. Et duodecim omnino tunc provinciæ urbes erunt quantum ad præsens institutum. Cæterum circa sacerdotia nihil innovamus, sed Metropolitani qui olim sacerdotia hic suscipiebant, tam in eodem manebunt ordine, ipsorum ordinationa quoad locum non mutanda, sed ab hujus almæ urbis beatissimis Patriarchis ordinandi, quam quos sub se positos hactenus ordinarunt,

(1) Jul. c. 109. (2) Τοποτηρητάς, Areios. (3) Stativa διατριβὰς appellant Græci. (4) Graece: [illegible] (5) [illegible] (6) De quo cohortalium numerum. (7) Moderatoris honorem habentes inter spectabiles sunt [illegible] Jul. c. 100. (8) Turpia lucra bonus princeps non admittit. Caligula ex captura gratissima [illegible] Alexander Severus, qui lenonum vectigal meretricum & exoletorum in sacrum ærarium inferri vetuit, [illegible] sumptibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri & ærarii ad deputasse dicitur, Lampridius in *Alexandro Severo*. Vespasianus ex lotio, Sueton. in *Vespas.* [illegible] Plin. [illegible] Michael Paphlago pro aere [illegible] id est [illegible] Cedren. hinc apud Harmen. lib. [illegible] (quanquam ibi legitur [illegible]) & P. Sennium Nigrum apud Spartianum [illegible] Procopius [illegible] id est, novum [illegible] vide Cujac. [illegible] (10) Nov. 17. c. 15. (9) l. 6. §. 3. ff. de off. præs. (10) Titulos imponere rebus prædiis vel ædibus alienis, fisci vel Cæsaris tantum proprium est, Jul. cap. 100. (11) Dist. ad l. u. Cod. ut nemo privat. [illegible] ad le Novell. 20. c. 4. (12) d. c. 10. (13) Εἰς ἀσφάλειαν [illegible] (15) Κατεάξαι κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς.

(16) Πληγαῖς, id est, verberibus, Jul. (17) Nov. 8. c. 12. (18) Novell. 8. (19) Κατάλογος, descriptio, quæ & alibi [illegible], ac notitia; sed & λόγος dicitur. (20) De provocationibus moderatoris Helenoponti [illegible] ut eadem illi moderatores [illegible] jura, quæ alii spectabiles, de quibus superioribus Nov. dictum. (21) Dat. 15. Kal. August. Constant. Belis. V. C. Jul. id est, anno 535. (22) Περὶ ἐφέσεως [illegible] de provocatione Prætoris Paphlagoniæ vel Honoriadis porrecta, & de aliis provocationibus in diversis provinciis porrectis, Jul. [illegible] de off. præt. Paphlagoniæ. (23) Solinus, Paphlagonia insignis loco Heneto, a quo (ut Cornelius Nepos perhibet) Paphlagones in Italiam transvecti, mox Veneti sunt nominati. Solinus c. 46. Plin. 6. cap. 2. Quo loco, inquit, Henetos adjicit Cornelius Nepos, a quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat. Henetorum etiam meminit Liv. 1. decad. 1. in princip. Strabo 5. (24) Ausonius [illegible] Aquileiam nonam facit: Non erat iste locus; merito tamen aucta recensi, Nona inter claras Aquileia cieberis urbes [illegible] objecta colonia montes, Mœnibus & portu celeberrima. (25) Nov. 28. (26) Nov. 8. c. 8. (27) Prusias metropolis olim Bithynum, condita a rege Prusia, [illegible] vide Strabon. 12. (28) Claudiopolis, metropolis Paphlagoniæ olim Cythorus, Dion. in *Adriano*. (29) Id est, non utile esse duximus. (30) 6. Plin. 2. Inde concilium Gangrense, tempore Sylvestri Papæ, [illegible] unde dicta, vide Strabon. lib. 12. (31) Quæ antea Eupatoria dicebatur, condita a Mithridate, Solin. 45. & 2. Plin. 2. (32) Olim Sesamum oppidum, 6. Plin. 2.

narent, eos et nunc ordinantes, non de illis inter se diffideant, non confundantur. Et una de ceteris fiet provincia, plures (1) habens Metropoles, id quod et in aliis quibusdam nostris fastitit provinciis.

C A P. II.

ENimvero qui totius provinciæ imperium tenet (appelletur autem totâ provincia, quemadmodum et ante, Paphlagonis) etiam oberrando urbes lustrabit, nolle id factum prohibente sacra forma olim factæ ad talium prohibitionem composita, sed neque *Vicarios* in locum suum hinc inde per urbes dimittens. Omnino enim hoc ipsum prohibemus, si quidem turpe est, ut quando (2) ipse in provincia jus reddit, interim alteri quoque vices suas contra legem committat. Sed ipse omnia dispensabit, et publica tributa summa cum animi promptitudine profligabit, neque plus neque minus exigens. Justitiæ præterea consentaneam æquabilitatem retinens, simul providentiam adhibebit, ut si quid damni fiscus acceperit, id corrigat simul urbes illæsas tam publice quam privatim conservet. † Annonam quoque, quam uterque prius magistratus habebat surgentem in septingentos vigintiquinque aureos capiet; tum adsessorem habebit, qui septuaginta duos ferat aureos: & cohortem unam ex ambabus compositam, procedentem usque ad centum virorum numerum, & quadringentos quadraginta septem aureos & tremissem percipientem e publico. Cumque gratis (3) officium suscipiat, gratis etiam hoc ipsum obeat. Nos enim in hac quoque parte subditos nostros redimemus, & his qui ex consuetudine per (4) occasionem suffragii (ut vocant) *aliquid perciperent*, dabimus ipsi, hoc omnium illis per thronum tuum erogantes ex publicis eius provinciæ tributis: neque patiemur, ut sub specie & velamento auctionis subditi nostri in servitutem adigantur. Neque enim nos, qui decessorum nostrorum collatores a Barbaris ereptos, ad veterem libertatem reduximus (5), committemus, ut qui nobis ipsis semper addicti fuerunt, aliis serviant; quin potius Deo, qui multis per nos gentibus libertatem elargitus est, subditorum nostrorum, usque novis auctionibus oppressorum libertatem (quoad ejus fieri potest) quasi donarium aliquod offeremus, neque oblædentes eos qui jam accipiunt (introducemus enim solitam illis ad hoc securitatem) neque item permittentes, ut dare pro officio pecuniæ nomine magistratus, quasi mancipium aliquod subditos nostros vendentibus coemant, & revendant injuriam inferentibus. Ejo igitur incidentibus ... super Pontici tractus provincias & hæc una, duplex (6) antea (haud sci... mus qua de causa) facta, appellabuntque (ut diximus) cum qui provinciæ præerit, Prætorem Paphlagoniæ Justinianeum, licebit autem Græca ipsum lingua etiam Strategum (7) appellare.

C A P. III.

PRæterea semper illi in memoriam redíges jusjurandum, cujus interventu officium suscipiet, *ut puras manus neque turpi lucro sordidas habeat, ut fisci commoda justis & undique integris accessionibus augeat, ut subditis nostris æquitatem & justitiam impertiat*, tam in *causis publicis, quam privatis*, sive contrahant, sive judicio inter se contendant. Urbes autem absque læsione subditorum lustrabit, & ut neque ipse, neque Adsessor, neque quod ipsum sequitur famulitium, sive ex militibus, sive ex cohortalibus, sive ex servis, aliquid lucretur, aut gratis sumptus faciat. Oportet enim ut tam ipsi ex iis annonis quæ porriguntur ipsi e publico, sumptus faciant cum convenienter modiocritate agentes vitam, quam milites, qui ipsos comitantur, cognoscant, quod si non suis contenti annonis iter faciant, sed collatores nostros ausi fuerint tentare injuriis, aut damnis involvere, aut gratis sumptus facere, collatoribus indemnitas futura est ex ipsorum annonis, per eum qui magistratu defungitur, ut ipsi tam eas repetat, quam etiam ex illis suo periculo collatoribus indemnitatem afferat.

C A P. IV.

ATque hæc sane lex nobis de Paphlagonibus posita esto, honoratiorem illis magistratum efficiens, ut qui inter *spectabiles* (8) numeretur, præbens ipsi auctoritatem tam in provinciales milites, (quatenus tamen juste eis præcipiat) quam etiam contra alios, nullis exceptis, sive majores, sive minores provinciæ hominibus privilegio uti gaudentibus, sive procurationi rerum ad potentes homines pertinentium præfecti sint. Certe quod facile per ea loca admittitur, hujus rel excellenter curam geret, ne committat, ut aliquorum prædiis *Tituli* apponantur, ullum aliud nomen habentes inscriptum, quam vel fisci vel regiarum domuum. Sed si quid tale factum deprehendat, eos quidem titulos e vestigio detrahet (9): fisci vero nomine prorsus alios titulos prædiis ejus qui talia delinquit (si præsens hæc faciat) imponet, prius detractis titulis ad illius caput confiactis. Si vero absens sit, prædiorum curatore comprehenso tam corpus ejus tormentis subjiciet quam titulos detrahet: & in capite (10) eos curatoris prædiorum communiet: sciens quod si quid ejusmodi negligat, nos vero didicerimus simul aliquorum ab aliquibus impositos prædiis titulos hærere quam fisci regiarumque domuum tam nostrarum quam pientissimæ Augustæ, simul præsidem re ipsa comperta istos per negligentiam omisisse, is qui hunc magistratum obtinet, bonorum suorum publicationem sustinebit, ut qui cum facile pro magnitudine imperii præsens ista prohibere potuisset, debita ea opera neglexerit.

C A P. V.

AD hæc diligenter ibi ipsum locorum prospicere volumus, ut omnes qui *latrocinia* (11) *exercent*, qui alienas substantias aut etiam uxores rapiunt, qui alia denique patrant crimina, persequatur, comprehendat, & competentibus suppliciis subdat, & omnem prorsus justitiam reprimet: neque committat, ut in aliquo probiores & mansuetiores injuriis afficiant, ut aliis denuo talium persecutoribus opus habeamus, cogamurque rursus violentiarum repressores, latrunculatores (12) & alia id genus inusitata nomina simul & negotia quæ nos adversati ipsum ad hunc ordinem produximus, & ita amplum dignitatisque plenum magistratum effecimus, ut tam appellationes apud ipsum causam judicat, interpositas ad excellentiam tuam, quique eandem unquam magistratum susceptuti sunt, & celeberrimum quæstorum sacri nostri palatii, qui in forma consultationis audientiam iis accommodabant, quam minores causas quingentis solidis, in provincia ejus apud aliquos non spectabiles motas, & si ex delegatione sint, cum per provocationem suspenduntur, ad se deducat in habitu, & ordine sacri auditorii, & ne ipse inter a nobis inventos, & in ampliorem formam redactos magistratus ubique connumeretur. Siquidem & ipsi majores erunt, & in majore quam priores reputatione habebuntur, & facilius nobis vel in majoribus negotiis suum exhibebant ministerium. Nihil enim in parvo (13) magnum existere, tum a nostris dictum est majoribus, tum nos etiam ex ipsis judicavimus probavimusque factis. Subjicietur autem & huic legi descriptio (14) quæ significet, quid e publico tam is qui provinciam regit, quam adsessor & cohors ejus accipiet, quo item dato magistratus codicillos percipiat. §. 1. Ipsa sane ratio qua magistratum geret, cum hoc loco sub compendio explicata est, tum in lege quæ de omnibus magistratibus, in commune descripta est, simul & ex imperatoriis nostris mandatis, quæ ei dabimus cum administrationis codicillos conferemur, & jusjurandum secundum legem nostram in hoc conscriptam exigemus, manifestabitur.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur omnia perdiscens excellentia tua, & tam magnae illi annonas subministret, & ita ipsum sciat amplæ dignitatis effectum, ut sine sumptu, & dignitatis hoc a nobis tempore in illum collatæ cupiditate meritoris & dignitatis hoc a nobis tempore in illum collatæ cupiditate merito multis ipsum consequi sit affectabile.

T I T. IX.

DE PROCONSULE (15) CAPPADOCIÆ (16),

N O V E L L A C O N S T I T. XXX.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsule & patricio.

P R Æ F A T I O.

QUam amplum nomen (17) Cappadocum gens habeat, & quanta Romanis negotia exhibuerit, priusquam in illorum ditionem redigeretur, non ignorant veteris eruditionis studiosi. Certe olim totius ferme Ponti imperium tenuit, & nominatissimi viri, inque magna apud Romanos reputatione habiti inde *orti valde floruerunt*. Terram præterea habet diffusam admodum, & mirabiliter præstantem, & quæ ita majestati imperatoriæ placuerit, ut etiam possessionibus quas illic habet; peculiarem magistratum præfecerit, non minorem civili; & urbem maximam *sed re ipsa majorem*. Siquidem & populosissima est; & ... Cæsarea (18), qui ... præbet ejusdem cognominis cum carissimo nobis Cæsare, bonum dedit principium orbis terrarum arbitrio, quod nos obtinemus, nominatissimum ... cipium: qua etiam de causa apud omnes terræ populos nominatissimum majestati Cæsaris nomen est, et nos præter omnes alias imperatoriæ majestati notas eo gloriamur.

C A P. I.

HAnc sane regionem parvo tradere magistratui contra omne nobis decorum et dignitatem fore visum est, cum alias tum vero maxime, quia semper ipsam adversus magistratum nostris domibus præfectum seditiones movere cernimus, et quia factionibus (19) inter se divisa est civitas, quarum alteram *Tamiacam* (20), quasi fiscalem et ærariam: alteram *Eleutheriam*, hoc est liberam appellant; et cum existat ... bitu murorum una, duplex est sententiis. Unde et seditionum et dissensionum occasiones, et si quid omnino mali fatigat homines, id (ut arbitramur) ex hac provenit causa: qua sublata, robur simul et concordiam negotio adderemus, quo (21) nihil unquam inter homines præclarius extitit, et præstantius. §. 1. Ac cum aliis magistratibus, quos nuper inter Pisidas (22), Lycaonas (23), Thraces (24), instituimus, administrationis forma et acervus ex duarum rerum congressu constitutum vero majore hunc forma adornare cupientes, tertiam etiam potestatem illi adjicimus. Nam is quem huic præficiemus officio non solum præsidebit legibus, et universæ cohorti civili: sed etiam præsidebit militibus tam qui in prædicta regione, quam qui in aliis Pontici tractus provinciis, in quibus Tamiaca (25) existunt prædia, stationes habent, perinde quasi per ea loca super milites cum imperio positus sit. Permittimus etiam illis in homines (26) Tamiacos imperium (27): et omnes quicunque ad Comitianam (28) prius cohortem pertinebant, sive ... *maris* (29) sive id genus alii fuerunt, hisce obtemperabunt: et triplici (30) forma constatum habebit magistratum: siquidem et *civilis magistratus* erit et militaris, neque non Tamiacis quoque rebus præsidebit: neque cum utraque illi cohorte, tam Comitiana, quæ et sua conficiet, neque cum civili cohorte habebit commercium, quam clarissimi provinciæ præsidis appareat. Universam vero proconsulatum fieri appellarique volumus; utraque cohorte, tum quæ Comitiana prius, quam quæ civilis vocabatur, tametsi unam appellationem (nempe proconsularem) obtinet, separatim tamen sua obeunte munera: et civilis quidem curet tributaria et civilia, quæ initio semper ad ipsam pertinuisse scimus. Quæ vero Comitiana prius cohors erat, imperialium rerum administrationi insistat, et exactionem conficiat, ea scilicet forma quam modo explanabimus.

CAP.

---

(1) Dixi ad Nov. 15. c. 2. (2) Præfectis, vicario non est opus. (3) Nov. 8. c. 1. Nov. ... (4) Προφάσει τῶν καλουμένων συνηθειῶν, vid. l. universo Cod. de suffragio ... Nov. 8. ... (5) Nov. 28 c. 4. (6) Prætor Paphlagoniæ ... item habet parallelum, Paphlagoniæ scilicet & Helenoponti. (7) Strategum Paphlagoniæ observa. (8) Prætor Paphlagoniæ spectabilis. (9) Nov. 28. c. 3. §. 1. [illegible] (10) ... affixum alicui prædio, in caput curatoris ipsius prædii ... communiat. Adde Nov. ... (11) 8. Novell. 8. c. (12) Nov. 8. c. 13. (13) [illegible] ... supr. (14) [illegible] notitia. (15) Præsidem vocat. Nov. 8. c. 11. §. ... & 15. Nov. 30. c. 2. ubi de ... præsidis Cappadociæ primæ & secundæ. ... Cappadociæ ... pro equite, & ... addidit propter ... Barbarorum incursione. Sueton. *Vespasiano* c. 8. (16) Περὶ τοῦ ἀνθυπάτου Καππαδοκίας. ... De officio proconsulis Cappadociæ, vide Jul. cap. ... (17) Novell. 30. Cappadoces duo tempore imperium aliquod habuerunt, Medis potiti ac Persis parentes, ... Xenoph. ... a Philippo. Justin. Orof. De regibus Cappadociæ, vid. Diodor. ... (18) Cæsaream ... qua ... imperarunt. ... mater urbium Cappadociæ ... Mazacha ... a Mesech filio Japheti, ut quidam volunt ... de qua nunc agimus ... (19) ... in Cappadocia ... vid. ... C. de præd. Tamiac. ... magnus sub Valente. (20) Tamiaca prædia, possessiones patrimonii principis, vid. ... (21) Nov. ... (22) Concordia civium, nihil inter homines præstantius. (23) [illegible] (24) Nov. 20. (25) Facit l. 4. C. de oper. publ. (26) Tamiaci homines, qui ... Tamiacis habent imperio. (27) Proconsul Cappadociæ in homines Tamiacos ... vid. ... Cod. ... patrimonium principis. (28) ... (29) ... ita dicuntur ... (30) ... Novell. ... Cic. 12. ad Attic. ... quarum ... Cappadociæ civilem, militarem & in Tamiacos potestatem habuit.

C A P. II.

CUratorum (1) etenim & tractatorum (2) ne nomen quidem omnino superesse volumus, respicientes ad vetere exempla, & nimiam læsionem quam miseris illi collatoribus induxerent, sed per singulas domos, & totius Comitianæ cohortis, tredecimque (3) primatium, quos primos (4) & secundos magistros vocant, periculo, alios tredecim, qui statim post illos separati sint, nominari volumus, singulos (ut dictum est) ex singulis ædibus: & post priores tredecim exactioni incumbere, & servare fisco quæ sua sunt, prospicere item collatorem indolentiæ, & ne quid ab aliquo ipsorum damni sustineant: scientes quod damnum ex causa collatoribus irrogatum, multo magis ipsorum facultates respiciet, cum totius publicæ exactionis periculum ad ipsos devolvetur. Sed neque eos qui primi & secundi prius magistri vocitabantur, neque tredecim illos qui post ipsos modo separati sunt, quos profligationem (5) tributorum facere sanximus, quidquam omnino spectabili pro tempore Proconsuli præbere vel nominationis titulo, vel quacunque alia de causa: si quinquageni solidi aurei ab unoquoque horum tredecim exactorum primoribus tredecim magistris præbeantur.

C A P. III.

POrro neque ipsos exactores (6) amplius aliquid a rusticis aut denique iis qui ab ipsis exactionem tolerant, accipere, quam quæ *formis* (7) *Nicetæ* magnificæ memoriæ continentur, & exactoribus deputata sunt, nequeuntibus ipsis nomina fingere & damna pro hisce nominibus inducere per causam *Aspasticon* (8), seu tractatoriarum, vel quocunque alio prætexte, sive ad aliquam consuetudinem, sive ad quamcunque vexationem porrigatur: cum enim ab omnibus illis collatores nostros liberos conservari volumus, tum improbo etiam & perniciosu tributo eos liberemus, quod pendebant tractatoribus, per quod fiebat ut circa publicum, & suas descriptiones idonei non essent, quin & si forma aliqua sit pragmatica, quæ velit tractatoribus aliquid præberi, aut longa consuetudo: etiam hanc tollimus, sublato enim ipso nomine tractatorum merito quidquid ad eam causam pervenit une sustulimus, specialem hanc collatoribus nostris largitatem impartientes. Quod si quis exactorum præter ea quæ forma beatissimi Nicetæ definita sunt, quæ sola ipsos ferre concedimus, aliud quiddam ausus fuerit accipere: sciat tam militia se, quam dignitate & sua substantia casurum.

C A P. IV.

QUoniam vero fieri potest, ut inter tredecim exactores (siquidem ut gradatim (9) ad hunc perveniant ordinem, sancimus,) unus aliquis ad expediendam exactionem idoneus non sit: concedimus, ut sic quoque reditus quidem ex eo gradu salvus illi permaneat. Cæterum sancimus, ut tredecim illi primores magistri, & insuper qui post ipsos sunt proximi proprio bonorum suorum periculo alterum quempiam illi *Adjutorem* adnominent, qui convenienter pro illo exactionem expediat: ut neque per illius imbecillitatem injuria afficiatur fiscus, neque ille temporis & gradus sui solatio defraudetur, promotione videlicet adjutoris ejus, qui ad hoc munus idoneus non est, facienda, periculo (ut dictum est) tredecim primorum magistrorum, & aliorum qui post illos sunt proximi. Ac magnas merito nobis gratias publicorum tributorum exactores (10) habere oportebit, qui ingentibus illis damnis quibus antea tam magistris quam spectabili pro tempore comiti, ejusque cohorti obnoxii erant, eos liberaverimus, propterea autem hisce omnibus eos liberavimus, ut neque ipsi collatores nostros injuriis opprimant, neque (11) prætextus excogitent introitus illos aut aliter nominantes, quibus rusticorum facultates anervent: sed his solis contenti quæ secundum formam Nicetæ claræ memoriæ coretoribus præbebantur, omnibus aliis abstineant.

C A P. V.

IPsi vero spectabili proconsuli omnium ex æquo rerum cura imminebit, sive civile aliquod sit, sive ad militarem magistratum, sive ad potestatem Tamiacam respiciat, neque quidquam omnium negliget. Ac quoniam majorem huic loco, quam cæteris magistratum attribuere volumus, & veteribus Romanis in more fuit, ut vel designatis consulibus, vel his qui illorum loco proficiscerentur, quos proconsules vocitabant, provincias inirentur; propterea & Cappadocum magistratum proconsulatum esse volumus, quo in Africa (12) prius Romani imperium suum exornarunt. Et in tantum illum nos magistratum auximus, ut eum qui hunc suscipit, gloriosissimis sacrorum nostrorum prætoriorum præfectis connumeremus. Appelleturque patria (13) lingua is qui huic præsidet, *Proconsul Justinianeus Cappadociæ*, ut & appellationem magistratui propriam habeat, & simul ex re ipsa archegetes (14), quasi primarius magistratus nominetur; susceperit enim is qui hunc magistratum obtinet facile talem formam, quando & potestatem per se magnam, & per causam Tamiacæ possessionis etiam ad alia loca, protensam habeat. In summa tot rebus hominibusque præsidens dignitate & auctoritate affluet, adjunctisque militaribus copiis omnia disponet minore negotio. Civiles igitur res conficiet more solito: militaribus vero & ipsis commode præibit, nempe & illis se ipsi submittentibus.

§. 1. Sed cum primis animum advertito ad rerum Tamiacarum administrationem, quæ in tam gravem & omnium calumniationibus expositam inopiam delapsæ sunt, ut in nullo fere amplius pretio existant. Tot tantaque enim edocti sumus per provinciam delinqui quæ vix amplissimo cuique adhibita medicina curare facile est. Nam qui potentium possessiones procurant (sed pudet nos jam propemodum dicere) quanta cum insolentia passim oberrent, ut stipatores (15) illis inserviant, ut non ferenda hominum multitudo ipsos sequatur, ut impudenter omnes latrocinentur: miramurque sedulo, quomodo eo loci subditi, tot perferendis injuriis suffecerint. Inde adeo quotidie Cappadocum injuriis oppressorum multitudo occupatos nos & rempub. tractantes adit, ex quibus multi sacerdotes, pleromque mulieres, qui omnes lamentantur, queruntur que res suas sibi ablatas esse, quando nemo in proximo sit, qui hujusmodi prohibere valeat. Tamiaca (16) certe possessio jam (17) pene in formam privatæ redacta est, tota convulsa, direptaque una cum suis equitiis (18), nemine omnino reclamante, ore scilicet ipsis auro obstructo.

C A P. VI.

HIs igitur de rebus unum aliquem ex perspectissimis nobis regioni huic præficere decrevimus, qui triplici (19) huic ordini præsit, solus omne in se imperium & potestatem circumferens, civilis officii utens Insignibus, habens in usu vehiculum (20) ex argento, securim, fasces, & quæcunque olim proconsularis imperii fuerunt insignia: præcipiet autem & militibus & curam geret Tamiacorum redituum, ut sine ullo detrimento & cessatione omnibus ad hoc ordinatis magistratibus obveniant, multoque magis ad nostrum palatium, quemadmodum etiamnum occasione aurum quæ vel nobis, vel sacratissimæ & piissimæ Augustæ conjugi nostræ inferuntur, tam in auro quam veste ingrediantur: nihil enim illinc volumus decedere. §. 1. Non tamen ut ea forma præbeantur, qua hactenus, ex rapinis scilicet, & ex titulo læsionis damnisque collatorum, (hæc enim omnia tum odio prosequimur, tum e nostra ejicimus republica) sed ex justis legitimisque causis, quas subjici sacræ huic nostræ legi jussimus, ut eas ferens is qui pro tempore hunc gerit magistratum sacratissimæ Augustæ conjugi nostræ *quinquaginta* auri libras, prout dictum est, inferat. Magistratum etenim gratis nos creamus: & ordinationes ejus absque omnibus procedere largitionibus facimus: neque quisquam erit, qui pro hac quidquam capiet.

§. 2. Sed & annonas ipsi quidem ad viginti usque auri libras damus, prout subjicitur: adsessori vero ejus præbemus ad duas auri libras: capiet item utraque cohors id quod usque adhuc e publico suppeditabatur, nullo prorsus modo deminutum: nulla enim re hunc magistratum minuimus: & maxime (21) gloriosissimi præpositi sacri nostri cubiculi (22): si quidem & hunc et suppositam ipsi devotiss. Palatinorum scholam in Cappadocia simili cum potestate, ordine & figura manere sancimus: non tamen quicquam exinde ferentem vel consuetudinum vel annonarum titulo, vel in auro, vel in veste, vel in aliis speciebus, neque a *spectabili* pro tempore proconsule, neque ab ejus cohorte: nam aliter puritas conservari nequeat, sub unum enim magistratum, quidquid in ea regione geritur, contrahimus, ne convulsione ipsa claudicet.

C A P. VII.

SAne Tamiacæ possessionis curam (23) & rationem magnam habebit is ipse, qui ad hoc a nobis officium proficiscitur: & circumspiciet, si quid a Tamiaco solo detractum, & frustra ab aliis detentatum sit, sive (24) in pascuis, sive in arvis, sive in locis vitibus consitis, sive in prædiis, sive domibus, & vetus solum rebus suis vindicabit, nulla longi (25) temporis præscriptione illi opponenda, neque (26) enim fisco licet tale quid opponere, neque lucrum captans, ut maxime patrimonium suum exinde collocupleret: nam depauperatio (27) potius est, quam locupletatio, si quis sordidis tendo manibus arbitretur ex eo lucrum se facere, quod multifariam cum impietate & summo probro restituet (28).

§. 1. Sed & ipsam urbem ab omni prorsus perturbatione quietam conservabit, neque committet, ut seditio (29) aliqua ordinem & administrationem reipubl. corrumpat. Publica quoque tributa (30) vigilanter & cum justitia exiget, nihil in illis curæ prætermittens, neque concedens, ut aut fiscus, aut privati in aliquo circa res suas damnum sentiant: ut qui ex æquo in omnes imperium obtineat, sive milites sive scriniarii sint, tam gloriosissimorum præfectorum, quam magnanimorum magistrorum militiæ, sive in civili cohorte numerentur, sive cingulum Tamiacum gestent, sive in majoribus sive minoribus dignitatibus consistant, sive inter sacerdotes cooptati sint. Unus enim hic magistratus omnibus præficietur: & tam suæ ipsius existimationis, quam nostrarum legum, & ante omnia Dei memor, ut publica quidem tributa per proconsularem cohortem sine detrimento & cessatione importentur, curabit: reditus vero Tamiacos per subditas prius illi throno personas inferet, intendens etiam ad ea quæ pro consuetudinum præcipiuntur a gloriosissimo præposito sacri nostri cubiculi, nequeuntibus ipsis canonicariis (31), qui pro tempore a gloriosissimo præposito emittuntur, vel saltem oboli tenus aliquid accipere, vel consuetudinum nomine, vel quacunque alia de causa, vel (32) ab ipso pro tempore summario (33), sive qui publicas exactiones conficiunt, vel a spectabili proconsule, vel ejus cohorte, vel his qui *Katasceuastæ* (34), quasi instructores, vocantur, vel præpositis, vel quacunque alia persona ad sacrum nostrum pertinente patrimonium. At vero exercitu utrique harum solicitudinum opem feret, sedabitque potentium satellites, neque committet ut loca depopulentur, & latrociniis infesta reddant: neque ipse ea percurret, quemadmodum prius facere solebant comites. Neque

(1) Epitropi & tractatores non sunt, Julian. (2) Τρακτευτῶν, Tractatus Nov. 128. cap. 24. in fin. Jul. Occurrunt etiam tractores, l. ult. C. de susceptorib. lib. 10. & [illegible] Glossariis. [illegible] liquet. Tractatores ergo sunt, qui tractant & administrant [illegible], Brissonius. Sed tamen Cujacius ad l. 3. C. de canon. largitional. tit. tractatores & chartularios pro iisdem dici notat. Quid tractatorium, vid. Cod. de tractatoriis & stativis lib. 12. tit. 52. (3) Tredecim magistri. (4) Primi & secundi magistri. (5) [illegible]. (6) Canonicarii hi mittebantur a præpos. Cu. Julian. hic in fin. & n. 20. in fin. (7) [illegible]. Formæ sunt velut edicta vel leges præfectorum prætorio. (8) [illegible], salutationes. (9) Gradatim honores deferendi, ut hic, l. ut gradatim 11. ff. de muneribus, appellationem quoque gradatim faciendam, hoc est, ab imis per medios ad eos, qui summi sunt, judices, Nov. 23. c. 4. in fin. Gradatim ire præstitur, quod familia [illegible] est. l. successioni 1. C. de verb. sign. (10) [illegible]. (11) [illegible], neque occasiones illas in damnum excogitantes introitus, aut simili alio nomine appellantes. (12) Id est, Carthagine, quæ, ut Sextus Rufus scribit, prima fuit proconsularis provincia, & simpliciter proconsularis provincia cum dicitur, hæc dicitur, & proconsul quoque per eminentiam, Africæ proconsul. Vid. Cujac. hic. (13) Id est, Latina, Nov. 22. c. 2. (14) Ii ut verba, quæ sequuntur, sunt interpretis, ἀρχηγέτης princeps e [illegible] (15) [illegible]. (16) Id est, res patrimoniales principis. (17) Tamiacæ possessiones a forma rerum privatarum differebant. (18) Equitia, ἵππων ἀγέλαι, equorum armenta & greges. Cappadocia altrix equorum & proventui equino accommodatissima. Solinus cap. 47. [illegible] Cappadocum. [illegible] Claudianus 2. in Rufinum. Argæum autem montem [illegible] Cappadociæ intelligit, de quo Solinus d. loco. (19) Sustinet enim munus duorum præsidum Cappadociæ, & comitis domorum in eadem Cappadocia. (20) [illegible], carrucam argenteam. Jul. hic n. 87. §. 2. adde Nov. 24. 3. 6. (21) Cubicularios regum vel [illegible] hæc notanda sunt, nam si quæ privilegia minui oportebit, cubiculariorum primo [illegible] privilegia postremo loco minuentur. (22) [illegible], hoc ideo dicitur, quia deputati erant Tamiaci reditus cubiculo & cellario sacro, id quod proprie [illegible] est. (23) Vid. Julian. hic n. 86. (24) Nota in quibus consistebant prædia Tamiaca. (25) Temporis prolixitas publico non nocet, Jul. hic. (26) l. 6. C. de oper. publ. (27) [illegible]. (28) Non ita turpe est non locupletari, quam male accepto restituere. (29) [illegible] a præsidibus provinciarum compescenda, l. 21. ff. de off. præsid. (30) Ut tributa juste exigantur, ad officium præsidum pertinet. (31) Id est, exactoribus. (32) Παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν σουμμαρίου. (33) De summariis dixi 3. 2. supr. hic. (34) Κατασκευασταί.

que hem in locum suum dimittet vicarios (1), sed locorum defensoribus & cohortalibus suis ad id ministerium obeundum utetur. §. 2. Sicubi (2) vero & militibus opus erit, ex iis locis milites, ubi necessitas postulat, opitulari jubebit, atque hi propriis ista sumptibus expedient, neque subditos damnis involvent, aut gratis ulla ex parte sumptus facient, sed tam ipse his abstinebit, sumptum de suo faciens, ubicunque tandem erit, quamvis ad aliam ipsum proficisci regionem jubeamus, quam etiam adsessor ejus, & reliquum famulitium, sive ex proconsularibus sive ex militibus, quamvis servile etiam aut subjugale (3) aliquod omnes hosce sequatur, necessitatem habentibus (ut prædiximus) militibus & quicumque alii ibi locorum habitant, scholares forte aut domestici, ut illius jussionibus obtemperent, singuli & substantiæ suæ periculum reveriti: damus enim ei potestatem, ut hæc illis adimat (4) nisi ejus jussis pareant, propterea quod eum qui hunc magistratum obtinet, volumus formidabilem subditis, & venerandum existere. Etenim sive (5) miles, sive proconsularis, sive scholaris, sive domesticus per causam illius jussionum damni aliquid collatori nostro irrogaverit, conveniens est, ut ipse hoc ex istius annonis proprio periculo recepto, injuriæ effecto medeatur. Postremo neque ulli eorum qui ex hac urbe (6) eo commeent, collatores nostros injuriæ tentati permittet.

§. 3. Sed & cursum (7) publicorum equorum illæsum conservabit. *Nihil enim ab ipsius jurisdictione eximimus*. Et si quis ea quocunque judicio ad eam regionem commeantium injurius erit, & ultra deputatum & constitutum exegerit, hunc persequetur.

C A P. VIII.

CUram autem geret etiam civitatis, & eorum (8) quæ ad frumentationem (9) publicam pertinent, & sitonicæ appellantur, operumque (10) ejus, & procurabit, ut secundum legem nostram ratiocinia (11) conscribantur, & tam Tamiaca quam civilia informantur. Et si (12) quem eorum qui solitas illas jussiones insinuare consueverunt, nempe quod aquarum aliquis ductus impediet, & quod quæ muros concernunt diffundantur, aut quæ pontes aliqui sint per provinciam, aliave itinera, aut alia denique ejuscemodi existat occasio, prout improbe olim fuit in usu habitum, penitus ipsum provincia expellet, nec permittet ei ut vel jussionem ejusmodi insinuet, vel per hanc causam quidquam omnino lucri capiat. Nam si nobis visum fuerit ejusmodi inspectionem operum celebrari, sacra pragmatica forma usi ad eum qui hunc geret magistratum, communicato præterea de hic cum throno tuo consilio, rem ipsam nos disponemus, ne cui facile ad ejus generis pecuniarum exactiones pateat aditus & accessus. Omnia quoque quæ audierit *improbe*, prohibebit is qui hoc magistratu defungitur. Quod si vehementiore aliquo & asperiore opus erit, certiorem ea de re faciet tam excellentiam tuam, quam gloriosissimum præpositum, & alios celeberrimos magistratus, quibus ad talem rem conficiendam aliquid adest facultatis: nos denique ipsos, & nos illi, quid facto opus sit, explanabimus.

§. 1. Titulos (13) vero prædiis apponere per provinciam cui præsidet, continentes certorum hominum appellationem, excepto nomine majestatis Imperatoriæ aut Tamii, hoc est ærarii, in totum prohibebis, ut patrimonium eorum, qui tale quid perperam moliantur, in publicum redigat, & (14) manus (15) abscindat eos imponentibus, si præfectores forte id ausi fuerint: si vero procuratores absentium, ingenuibus illos tormentis subdet. Titulos certe quicunque tandem affigere ausi fuerint, sive præsentes, sive absentium procuratores, detractos protinus ad (16) capita eorum qui affixerunt, infringet: sciens fore, ut si id factum cognitum neglexerit, ipse bonorum suorum publicationem sentiat.

C A P. IX.

JUri dicundo cum summa animi intentione & cura incumbet, neque (ut hactenus) rusticanos (17) homines sinet inutiliter opprimi. Neque amplius negotia nobis hic facessent Cappadoces, magno cum clamore supplicantes & lamentantes, sed ipse judicem se illis & disceptatorem præbebit. Nam si quem huc advenientem viderimus, qui non prius apud ipsum calamitates suas lamentando explicuerit, hunc nos denuo cum increpatione mittemus in provinciam, propterea quod relicto (18) magistratu provinciæ, continuo ad nos decurrit. Si vero cum eos qui injuriam intulerunt, conveniret, ipse comessationibus deditus & luxeria perditus, illorum se orationibus non accommodaverit, sed supplices plorare permiserit, hique ad nos cogantur decurrere, & maxime (19) si mulieres sint, nosque edocti fuerimus, quod hi quidem adierint, illi vero injuriam ultus non est, protinus negotium ut suspectum (20) habebimus, quasi propter lucrum, vel per gratiam, vel aliquorum obsequium factum, & nos ipsos illi prorsus opponemus, & cum triplicem magistratus functionem gerat, tripliciter quoque (21) illi resistetur, tam ipso jure, quam nobis, & legibus eum oppugnantibus.

§. 1. Quæ ipsum teneritum, memoria item repetentem præcepta nostra, quæ illi una cum codicillis magistratus dabimus, (appellabant autem ea majores Mandata (22) Principis) convenit omnia secundum legem nostram agere utentem in cognoscendo æquitate (23), in rebus gerendis puritate, ubique colentem justitiam (24), qua nihil inter homines unquam extitit robustius aut pulchrius, quodve Deum & Imperatorem placere conciliareque magis possit. Talis enim ipse cum sit, ita nostro quoque testimonio comprobatus: volumus ut solus omnia in provincia conficiat, neque causis audientiam alium quempiam præbente, neque nobis facile vel in eam venturis sententiam, ut alicui alii hasce delegemus, vel occasione cohibendarum violentiarum, seu quacunque alia de causa emissuris aliquos: ultra hoc, quod remetsi tale quiddam vel sacris nostris formis, vel ex magistratuum jussionibus hactenus factum est, omnibus id vacetorum sit modis, ipsa totius provinciæ administrationem suscipiente, neque ulli omnino, ut accessum eo habeat, permittente.

C A P. X.

POrro (25) autem hunc quoque magistratum, prout (26) proconsulum proprium est, inter (27) spectabiles ponimus, appellationesque (28) ab ipso transmissas, tuam excellentiam volumus una cum gloriosissimo quæstore sacri nostri palatii in forma & habitu consultationum disceptare. Si quæ (29) vero alia in Cappadocia causæ minor aureis quingentis per provocationem suspendatur, sive nostro sive alicujus magistratus jussu datus judex fuerit, qui tamen non sit spectabilis: huic spectabilis ipse proconsul in forma sacri consistorii & vice sacri auditorii accommodabit audientiam: siquidem & hoc illi jus addimus, decoramusque illi magistratum tam amplo privilegio, quantum nullus in hunc usque diem in Cappadocia obtinere visus est. Esto igitur justus & elato animo, & tam nos (30) quam legem præ oculis habeto: cognoscitoque, quod si strenue ista exequetur, longiore (31) tempore in hoc officio permanebit, & majus ipsum alius forte magistratus excipient. Cæterum si nostris jussionibus neglectis potentiores aliquos, non legem aut nos colat & veneretur; tum primo quoque tempore iis, quæ in ipsum collata fuerunt, excidet (32), tum de cætero inter condemnatos habebitur, indignus nostro visus judicio.

C A P. XI.

ADulteria (33) vero & raptus virginum, & immoderatas illicitasque (34), & augendæ rei suæ causa comparatas circumscriptiones, neque non homicidia, & si quid ejusmodi delictorum est, ita acerbe pulcito, ut (35) paucorum hominum supplicio omnes reliquos contineas castiges, esto quia secundum legem exquisitus delinquentium castigator, neque enim inhumanitas hoc, sed potius summa quædam humanitas est, cum multi paucorum animadversione fulcientur. Quod si quem hoc nomine in crimen vocatum sustineat, qui vel cinguli, vel dignitatis, vel sacerdotii, vel ejusmodi alio prætextu speret ea illius se manibus ereptum iri: certo sciet quod nostro judicio indignus videbitur. Nemo enim quantumque potentiæ suæ fretus, quodcunque alienum prætendens patrocinium (36), in talibus delictis severitatem legis effugiet. Quia potius si quis talibus se patrociniis ausus fuerit immittere, similem cum delinquente pœnam, & ipse sustinebit: idem cum sit, ipsum aliquem delinquere, & eum qui talia peccavit & deliquit, velle de manu legis eripere (37). §. 1. Subjicietur autem legi & descriptio (38), quæ significet, quid ipsum, eosve qui circa ipsum sunt, e publico capere: quid item vel occasione codicillorum dare, vel sacratissimæ Augustæ conjugis nostræ piæ domui inferre conveniat: trifariam videlicet inferendis iis *quinquaginta libris auri*, prout jam inde ab initio & in hunc usque diem obtinuit. §. 2. Et subditis nostris (id quod sæpe diximus) pure utetur; quæ res summo e nobis studio habita effecit, ut magnas etiam opes despexerimus, quanquam in tot sumptibus & magnis bellis, per quæ Deus nobis dedit, ut non solum pacem ad finem deduxerimus, & Vandalos Alanos (39), Mauritanos subegerimus, & totam Africam (40) insuper & Siciliam recuperaverimus: sed & bonam spem habeamus, quod Deus nobis annuet, ut & cæteras gentes (41) quas socordia sua Romani amiserunt, cum ad utriusque Oceani terminos tenerent, iterum ditioni nostræ adjungamus, quas nos divino freti auxilio, ad meliorem statum redigere properamus: neque quicquam detrectemus eorum quæ vel ad extremam pertingunt difficultatem; vigiliis simul, & inediis, cæterisque laboribus, jugiter pro subditis nostris, ultra quam humanæ naturæ modus patitur, utentes. Perleget etiam mandata nostra, quæ illi dabimus una cum codicillis magistratus, quemadmodum ante diximus. Et si quidem omnia secundum illa peregerit: & admirabilis futurus est, & undique dignum se nostro exhibebit imperio.

E p i l o g u s.

† Hæc igitur omnia quæ per hanc exprimuntur legem cognoscens excellentia tua, & prædictas annonas hujus officii throno præbeto; & ita ipsum scito amplum effectum, ut collati modo in ipsum floris & dignitatis cupiditate, multi merito hunc consequi affectent (42).

T I T. X.

DE DESCRIPTIONE (43) QUATUOR (44) PRÆSIDUM ARMENIÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXI.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosissimorum sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto. iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

PErperam effusæque (45) posita, si ad competentem perveniant ordinem, & belle disponantur: aliæ propemodum res apparent, speciosæ pro turpibus, ornatæ pro incultis, articulatæ distinctæque pro incompositis prius & confusis. Quod cum & in Armenia admissum deprehenderimus, putavimus & ipsam ad congruentiam quandam & unam harmoniam collocari debere, quo magis ex bene constituta ejus moderatione & competens illi robur addamus, & decentem imponamus ordinem.

CAP.

(1) Julianus c. 82. (2) Julianus ibid. (3) Subjugalium nomine jumenta intelliguntur. (4) Præsides jussu de causa apparitores suo officio pellere poterant. (5) Pœna scholaris & domestici proconsuli non obtemperantis. (6) Constantinopoli. *Julianus*. (7) Cursus publici cura ad præsides etiam pertinebat. addit & hoc Julianus de hoc proconsule Cappadociæ, veterinorum dispositiones sub jure ejus districtione esse. (8) Julianus, ibid. (9) l. 1. §. 11. ff. de offic. præf. urb. (10) Nov. 24. c. 3. Nov. 25. c. 4. §. 1. l. 1. §. 1. ff. de offic. proconf. (11) Ratiocinia, λογισμοί. (12) Julianus c. 80. (13) Novell. 28. cap. 5 ... Cod. de his qui potent. nom. tit. ... ut nemo privatus titulos ... ut nemine litem suo judicii ... Jul. cap. 80. (14) Pœna privatos titulos rebus alienis apponentis. (15) De manus abscissione aliud dixi, vid. Nov. ... c. 8. De pedis amputatione dixi, l. 3. C. de servis fugitivis. (16) Nov. 28. c. 5. & 29. c. 4. (17) Rusticorum viro patrocinio præsidis indiget, unde authenticam ... Cod. quæ res pignori. (18) Ordinario relicto, ad extraordinarium judicem ire non oportet. (19) Mulierum causæ favorabiles. (20) Si quis injuriam patitur a suo præside, præses præsumitur corruptus. (21) Triplicem dignitatem obtinens, peccando tripliciter adversarios sentiet: jus, principem, & leges. (22) De quibus vide Nov. 17. (23) Æquitas & pa-ritas judicem decet. (24) De laude justitiæ dicam ad Nov. 80. (25) Julianus d. c. 80. (26) Proconsules omnes, spectabiles. (27) Proconsul Cappadociæ spectabilis. (28) Appellatur a proconsule Cappadociæ ad præfectum prætorio & quæstorem. (29) Julianus c. 80. (30) Objecta magistratuum præcepta. (31) Spes optimi magistratus. (32) Pœnæ judicis injusti. (33) l. ult. ff. de off. præsid. Jul. d. c. 80. (34) l. 6. ff. de off. præsid. (35) Ecclesiæ ... (36) d. l. 6. §. 2. adde tit. C. ne liceat potentioribus patrocin. (37) Facit titulus ff. ne quis eum qui in jus vocabitur; Edictum Justiniani 13. ... (38) Ἀναγραφή, notitia. (39) Alanicus unde Justinianus. (40) Africanum unde Justinianus se appellat in multis edictorum inscriptionibus. (41) Inter quas etiam Gallia. (42) Datum Cal. Belis. sol. ... id est, anno 535. (43) Περὶ τῆς ... τῶν τεσσάρων ἀρχόντων Ἀρμενίας. Scring. ... de Præsidibus Armeniæ. Inden Regina apud Cujac. Quatuor Armeniæ qualibet sint decreta judices, Julian. constit. 30. (44) Quatuor præsides Armeniæ hic constituuntur; Primum proconsulem, secundo Correctorem; tertio Comitem (de quo vide Julianum constit. 1.) quarto Consularem, Goth. Ad hanc Novell. vid. Cujac. lib. 21. obs. 29. ... (45) Confusa ... superiorum.

C A P. I.

UNde quatuor (1) Armenias fecimus: Unam (2) quidem interiorem, cujus metropolis (3) piæ appellationis nostræ cognomine exornata est, prius Bazanis seu Leontopolis dicta, quam etiam proconsulatu honoravimus, cui magnificentissimus Vir Acacius præfuit, magistratu inter spectabiles relato, omnibusque illi traditis, quæ proconsulatum habere convenit. Nam & stola ipsum adornavimus *proconsulari, quæque ad istas res pertinent, ea ut habeat, constituimus*, & urbes (4) illi adsignavimus, Theodosiopolim, quam etiam prius habuit; Satalam, & Nicopolim. Coloniam quoque ex prima (ut ante vocabatur) Armenia assumpta: item Trapezunte, & Cerasonte (5) ex Polemoniaco prius dicto Ponto: his partim a clarissimo provinciæ præside: partim a spectabili moderatore separatis: in septem omnino urbes, & quæcunque circa ipsas in proximo sunt loca, tota provincia redacta. §. 1. Secundum (6) vero ordinem tenere jussimus eam Armeniam quæ ante prima dicebatur, in qua cæteras præcedit (7) Sebastea urbs, attributa illi, & Sebastopoli, quam prius quoque habuit, & insuper Commana (8) ex Polemoniaco prius Ponto dicto: & Zela ex Helenoponto: neque non Brisa: ut ea provincia quinque (9) contineatur urbibus, officio (10) quod Correctorium est, in pristina forma relicto, neque præside ejus majore aliquo nomine consecrato, sed ipso in eodem quod prius habuit, derelicto. §. 2. Ad hæc tertiam (11) Armeniam instituimus, eam quæ prius secunda dicebatur, in qua principatum tenet Melitena (12) urbs antiqua, urbs insignis, in pulchro solo, clementique cœlo posita, neque multum distans a fluentis Euphratis fluvii. Hanc nos in præsentia & augendam, & ad formam spectabilium (13) traducendam putavimus. Præsidem quoque hujus comitem (14) Justinianeum nominandum, dandosque ipsi pro annonis solidos 700. ejus adsessori solidos 72. & cohorti ejus solidos 360. & ut omnia habeat quæ ejusmodi thronorum propria sunt. Et qui prius cohortales nominabantur, tum omnia faciant quæ etiam prius, & maxime circa publicam exactionem occupentur; tum ad Comitianorum appellationem transeant, perinde omnibus eis conservatis ac si cohortales esse fierent. Urbes (15) vero ei partim Arcam & Arabissum, partim Ariaratheam, & alteram Comanam (quam etiam Chrysam (16) appellant) & Cucusum subdidimus: quas & prius habebat e sex omnimodo ei assistens urbibus. §. 3. Constituimus autem & quartam (17) Armeniam, quæ prius non in forma provinciæ continebatur, sed e gentibus erat & ex multis barbaricis colligebatur nominibus, Tzophanena (18), Anzethena (19), Ozhena (20), Asthianena (21), Balabitenaque dicta (22), & Satrapis subdita: Id vero nomen (23) magistratus neque Romanum, neque majorum nostrorum, sed ex altero imperio introductum fuit: exornavimus igitur & illam civili magistratu & forma, tam civili sibi magistratu instituto, quam Martyropolitanorum (24) illi urbe, & Citharizo (25) castro addito. Consistatque ipsa in forma ordinariorum magistratuum, Consularis a nobis facta: ut cum quatuor sint Armeniæ, duo quidem earum magistratus existant spectabiles, nempe alter proconsul, alter comes; & primæ quidem Armeniæ proconsul, tertiæ comes præeat; secundæ vero & quartæ ordinarii (26). Et quia summo a nobis studio curatum est, ut appellationes intra quingentorum solidorum quantitatem, non ad hanc alegant deferantur urbem, sed ad proximos spectabiles magistratus: propterea disponimus, ut appellationes quæ quidem ex secunda Armenia proveniunt, hoc est, in qua Sebastea urbs [illegible], ad Armeniæ primæ præsidem, hoc est, proconsulem, deferantur: quæ vero ex quarta moderatur Armenia, hæ intra dictam quantitatem ad tertiæ Armeniæ comitem, *qui nempe Melitenæ residet*, deveniant.

C A P. II.

HIs ita a nobis ordinatis, insuper illud etiam determinare justum putamus, ut *Primæ Armeniæ* talis vir præficiatur, qui pro amplitudine sua, & spectatissimo qui erga nos [illegible] magistratus hujus tam juramento, quam excellenti majestate [illegible] ac cum Proximum magnificentissimum, virum aliquor [illegible] Armeniorum regione officio deleniatum, & aliqui frugi hominem esse, & [illegible] *absque* (27) *fuco* semper inserviisse, & quod quoque in eo [illegible] deprehendimus, promovemus ipsum ad hujus officii administrationem, ut non solum prædicta a nobis sacra ad omnes hujus provinciæ præsides, sed etiam aliis provideat, quæcunque ei vel nos [illegible] commiserimus, sive in provincia quam ei tradidimus, sive in aliis; quod [illegible] fecimus, sacris ad ipsum compositis [illegible] & diversis actibus quos ipsum & in aliis regionibus ad effectum deducere æquum est. §. 1. Quæ vero ad sacerdotia (28) spectant, (ut [illegible] disimus) volumus ea pristinum manere [illegible] negotio ipso neque circa jus metropoliticum, neque circa ordinationes vel mutationem vel novationem suscipiente: sed omnis ordinatis nunc quoque ex ordinatione auctoritatem obtinentibus, & prioribus item metropolitanis in suo permanentibus ordine: ut quantum ad ipsa nihil penitus innovetur.

C A P. III.

ILlud sane in confesso est, ex quo *tertiæ Armeniæ* Comitem non tantum civilem, sed etiam militarem magistratum fecimus, necesse habere etiam milites qui in ea stationes agunt, ut huic suppositi sint: licentia illi præbita, ut (quemadmodum militaribus permittitur magistratibus) & nomine quemque suo evocet, & inquirat, & de ipsorum annonis despiciat, & supplicio eos persequatur, si quando injuste egerint: neque committat ut milites in subditos nostros injurii sint. Quod si quid flagitiosius perpetrent, ad instar criminalium causarum audientiam præbeat, tametsi milites existant; omnia denique agat, quæcunque militaribus attributa sunt magistratibus. Et quemadmodum comiti Isauriæ (29) & Pacatianæ Phrygiæ (30), & insuper Lycaoniæ (31), Pisidiæ, (32), ac Thraciæ (33), prætoribus militares etiam copias subdidimus: ut æque & ipse non solum ad res civiles cohortem, sed etiam in copias militum potestatem habeat & imperium, & cum summa auctoritate & amplitudine tam militibus quam paganis facienda præcipiat, omnia agens quasi uno aliquo officio existente. Inque unam hanc rem providentiam conferat, ne quid per provinciam admittatur flagitii, sed & ut admissum competenter coerceat. Neque hanc illi potestatem in ulla omnino persona, quæ in provincia sit, detrahimus, sive paganica, sive militaris, sive familiaris sit: sub æquabili enim & perpetua pace nostros tueri subditos volumus, non pro diversitate personarum inducentes legum contemptum.

E P I L O G U S.

Quæ igitur nobis placuerunt, ea secundum descriptionem quatuor Armeniarum, & maxime tertiæ, cujus occasione præsentem sacram legem tulimus, jam inde in omne reliquum tempus excellentia tua custodire studeto: omnibus quæ singulis annis dari jussimus, per particulares descriptiones thronorum motuum conficiendis (34).

T I T. XI.

NE (35) QUIS (36) MUTUUM DANS AGRICOLÆ, TERRAM EJUS TENEAT. ITEM QUAM MAGNAS USURAS CREDITORES AB AGRICOLIS DEBEANT PERCIPERE.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXII.

Imperator Justinianus Augustus Agerochio (37) clarissimo præsidi Æmi (38) montis Thraciæ.

P R Æ F A T I O.

REm duram, & quæ omnem longe impietatem & avaritiam superat, communi lege quasi medicina quadam curare nobis visum est, quæ non in præsenti tantum necessitate, sed per omne deinceps ævum suo in repub. munere defungi queat: comperimus enim nonnullos in provincia, cui præsides, non dubitasse captato ad hoc de industria sterilitatis frumentariæ tempore, sub modica admodum mensura frugum mutui cum agricolis contractum celebrare, & ex eo universam aliorum terram ad se recipere: ut plerique ea occasione rusticorum diffugerint, plerique etiam fame (39) perierint, & terra quædam lues ac contagio exorta sit, in nullo pene barbarica incursione inferior.

C A P. I.

SAncimus (40) igitur, ut quicunque agricolis quantamcunque mensuram quorumcunque aridorum fructuum crediderint, si ab his receperint, citra ullam exceptionem, creditis restituant, nemine prorsus audente per tantam prædictorum mutuorum, sive scriptura interveniente, sive sine scripto celebrata sint, tertium (41) penes se detinere, octavam (42) duntaxat modii partem in singulos modios (43) per integrum annum usurarum nomine ferentes, si fruges mutuo datæ erant: si vero pecunia numerata, in singulos (44) solidos singulas annuas (45) siliquas. Cæterum de reliquo contenti creditores octava modii parte in singulos modios per annum, aut quantumcunque maneat, pro portione crediti, aut siliqua omnium restituant, sive terram, sive aliud quiddam, boves forteasse oves, aut mancipia, pignori ceperint. Atque hæc lex omnibus humanitatis & pietatis de se specimen præbeat, & tam egenorum necessitati medeatur, quam creditoribus nonnihil afferat solatii.

E P I L O G U S.

† Quæ itaque nobis placuerunt, ea claritas tua effectui finique tradere studeto, scituros creditores, quod si hæc contra facere aliquid ausit, exactione cadet; & qui mutuum accepit, quive injuriam pertulit, ex eo solatium habebit, quod tum ipse a facessendo negotio liberatus sit, tum creditorem in rebus suis jacturam pati videat. Dat. 15. kal. Jul. *Constantinop.* Belis. V. C. Cons.

TIT.

(1) Ex duabus Majore & Minore, *tit. C. de off.* [illegible] (2) Prima Armenia. (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) Secunda Armenia. (7) [illegible] (8) [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] (11) Tertia Armenia. (12) Melitena, metropolis tertiæ Armeniæ. (13) [illegible] (14) Comes Justinianeus [illegible] (15) Urbes tertiæ Armeniæ. (16) [illegible] (17) Quarta Armenia. (18) [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] (21) [illegible] (22) Balabitena [illegible] (23) [illegible] (24) De qua vide *d. l. ult.* (25) [illegible] (26) [illegible] (27) [illegible] (28) [illegible] (29) *Novell.* 27. (30) *Novell.* 8. *cap.* 2. (31) *Novell.* 25. (32) *Novell.* 24. (33) *Novell.* 26. (34) Dat. 15. Kal. April. Const. Belis. [illegible] (35) Pertinet hæc constitutio ad agricolas Thraciæ. [illegible] (36) De his [illegible] (37) Agerochius [illegible] (38) [illegible] (39) [illegible] (40) [illegible] (41) [illegible] (42) [illegible] (43) [illegible] (44) [illegible] (45) [illegible]

T I T. XII.

DE HIS QUI MUTUUM DANT AGRICOLIS (1).

NOVELLÆ CONSTIT. XXXIII.

Imp. Justinianus Augustus Dominico Præf. Sac. prætorio per Illyricum.

PRopter avaritiam creditorum qui angustia temporum abutentes, terrulas infelicium agricolarum sibi adquirunt, pro pauco frumento omnem illorum substantiam retinentes, legem posuimus, quam primo quidem in Thraciam, & in omnes ejus provincias, in præsenti autem & in Illyricanas provincias direximus. Cujus exemplum subdi etiam præsenti legi præcepimus, ut non solummodo privati homines putent legem contra se esse propositam, sed etiam milites altiore nitentes fastigio, legem contra se esse prolatam existiment. Ut ergo & tua magnitudo sciat, quod communis hæc lex posita est, & provincialibus & militibus, & omni singulo, nulla excusatione exiguum competente, ideo ad tuam sublimitatem præsentem legem destinavimus, scituris militibus, qui præsenti legi non esse obediendum existimant, quod singulo denudati inter privatos habebuntur, pœnis quas in anteriori lege posuimus, prius nihilominus subjugandi.

T I T. XIII.

NE (2) QUIS QUOD AGRICOLÆ MUTUAM PECUNIAM DEDIT, ILLIUS TERRAM DETINEAT, ET QUEM USURARUM MODUM CREDITORES ACCIPERE DEBENT AB AGRICOLIS.

NOVELLA CONSTIT. XXXIV.

Idem August. Agerochio clariss. præsidi Æmimontis in Thracia.

PRÆFATIO.

REm duram atque inhumanam, & [illegible] impietatem & avaritiam sit, perspeximus lege saluberrima sancire, & communem omnibus deponere medicinam, non tantum in præsentis necessitatis tempore, sed etiam in omni ævo futuro. Venit enim ad nostras aures, quosdam in (3) ea ipsa provincia, quam tu administras, avare temporum necessitate captata, fœneratorios fecisse contractus, & paucam annonam dantes, terrulas eorum abstraxisse, & ex hac causa quosdam colonorum fugæ latebras petiisse, alios fame esse necatos, & tristissimam pestem homines invasisse, in unione barbarica [illegible].

C A P. I.

SAncimus itaque omnes hujusmodi creditores, quanticumque vel tritici vel hordei, vel in alia specie quæ in fructibus aridis (4) est, dederint: hoc reddito, in præsenti cum parte modii octava per singulos modios in unoquoque anno præstanda terrulas colonis restituere: nemine penitus eorum audente terra eas detinere sub occasione fœneraticiæ cautionis, sive in scriptis, sive sine scriptis credita sint [illegible]: Sin autem pecunias dedit, nihil amplius quam siliquam unam pro singulo solido annuam præstare. Et hanc saluberrimam legem in omnes extendimus, in præsenti quidem tempore initium accipientem, in omne autem ævum modis omnibus observandam, ut si quando fuerit vel triticum, vel hordeum fœneratum, vel alii aridi fructus, creditores jam quod dederunt accipientes, quum pro usuris octavam modii partem annuam pro singulis modiis, vel siliquam pro singulo solido, secundum hanc [illegible] in quantum fœnus permanserit, percipientes, sive terrulas sive aliud in pignus acceperint, boves forte, vel pecora, vel mancipia, hæc modis omnibus reddant, & hæc lex communis omnibus [illegible] humanitate & pietate gaudens, neque non omnibus egenis consulens, & creditoribus mediocre solatium adferens.

EPILOGUS.

† Hæc igitur, quæ a nobis sancita sunt, claritas tua in omni provincia, quæ tuo moderamine gubernatur, observare [illegible]. Sciant omnibus creditoribus, quod si aliquid præter hoc commiserint, exactione cadant: & cui fœnus alienum est, hoc habebit solatium, ut ipse quidem securus degat, avarum autem creditorem videat in suis pecuniis patientem jacturam.

T I T. XIV.

DE (5) ADJUTORIBUS (6) QUÆSTORIS (7).

NOVELLA CONSTIT. XXXV.

Hæc proœm deest in Græc. solam autem epitomen inveni in Novellis Juliani, quam hic adscripsi.

VIginti sex (8) adjutoribus Quæstoris, quos boethos dicunt Quæstoris, liceat in suo loco alios substituere, idoneos tamen, & quos pro tempore Quæstor elegerit, propositis sacris evangeliis. Hi (9) autem qui fiunt in locum eorum qui suo loco cesserunt, centum solidis præstitis (10) fiant. Istorum autem trium graduum viri, id est, scrinii memoriæ, & duorum qui proximi futuri sunt, quamvis non ex viginti sex adjutoribus, tamen licentiam habeant surrogare in locum suum. Habeant igitur jus vendendi (11) militiam suam, & non ultra (12) centum solidos, dummodo & is qui subrogatur, electione Quæstoris fiat. Prærogativas autem constitutio dat Theodosio, & Epicteto, & Quintilio, & Sabbatio, & Perigeno. Illo videlicet observando, ut si quis ex viginti sex adjutoribus defunctus fuerit, ab herede ejus centum solidi dentur, & electione Quæstoris militent. Sin autem liberi sint defuncti, idem juris habeant, quamvis heredes parenti suo non exstiterint (13). C. Belis.

T I T. XV.

DE SUCCESSORIBUS EORUM QUI IN AFRICA DEGUNT.

NOVELLA CONSTIT. XXXVI.

OMne infinitum, &c. Ut Afri ea quæ Vandalorum temporibus vel ipsis, vel propriis parentibus, vel avis utriusque sexus, vel ex transverso cognatis usque ad (14) tertium gradum erepta sunt: intra quinque annorum spatium vindicent, nisi (15) legitimis excludantur præscriptionibus. 2. Ut ad comprobandum genus ambæ (16) partes probationes proferant. 3. Ut omnes Afri (17) Romanis legibus subditi sint.

T I T. XVI.

DE ECCLESIIS CONSTITUTIS IN AFRICA.

NOVELLA CONSTIT. XXXVII.

VEnerabilem ecclesiam &c. Ab Arianis ablata capiunto, sibique habento ecclesiæ Africæ: ut tamen publicas pro illis pensiones (18) conferant, ab iisdem acceptis immobilibus a nemine lædendis. Hæretici non (19) baptizanto, ad (20) rempubl. non accedunto, catechumenum (21) non circumcidunto (22). Nulla omnino hæresis domum (23) aut locum orationis habeto. Carthaginiensis (24) Ecclesia privilegia obtinento, quæ in universum de omnibus (25) dictatasunt Ecclesiis in Codice. Qui ad Carthaginiensem Ecclesiam confugerit, is impunitatem habeto, nisi (26) homicidium, aut raptum virginis, aut vim in Christianos [illegible] admiserit. Ecclesiis Africæ ab aliquo pro sua ipsius salute oblata [illegible] prorsus auferuntor. Hoc ipse generaliter de omnibus Ecclesiis accipito.

T I T. XVII.

DE DECURIONIBUS (27) ET FILIIS EORUM.

NOVELLA CONSTIT. XXXVIII.

Imperator Justin. August. Joanni P. P. per Orientem.

PRÆFATIO.

QUi rempublicam olim nobis constituerunt, existimaverunt oportere [illegible] in unaquaque civitate nobiles viros, & [illegible] (29) Senatus dare curiam, per quam [illegible] (30) publica agerent, atque omnia fieri secundum ordinem. Sic [illegible] res erat, & fuit elata, ut magnæ & populosæ domus [illegible], numerose quidem existente curialium, quod [illegible] esse onus, [illegible] omnino intolerabile esse [illegible] quod in [illegible] onus insensibile propemodum [illegible] eis, qui hoc [illegible]. Quando autem per (31) partes quidem [illegible] album Curiæ, & occasiones invenire per quas liberi (32) his [illegible], paulatim diminutæ sunt curiæ innumeris excogitatis [illegible], per quæ possessiones [illegible] quidem bene haberi, communes autem & publica [illegible]. Propterea ad paucos viros redacta [illegible] commoverunt, & civitates ita diminutæ [illegible] conductores, quos [illegible] (33) vocant, [illegible] curiis [illegible] republica, plena quidem defectibus, plena vero [illegible] fieret. § 1. Hæc nos sæpe perscrutantes æstimavimus oportere medelam rei adhibere, & quantum (34) nos in hoc laboramus, tantum omnem adinvenerunt curiales artem adversus ea quæ recte [illegible] sancita sunt, & curiæ [illegible]. Dum enim vidissent compelli se omnimodo [illegible] levare, & quantam partem, & hoc vix per nostras leges impositum, cœperunt dispergere proprias facultates, quatenus [illegible] idonei deficerent, & non quantam portionem, sed omnem continuo proprietatem (36) suam curiæ derelinquerent. Denique quoniam ipsis corporibus fraudare curiam voluerunt, rem omnium impiam adinvenerunt, a (37) nuptiis legitimis abstinentes, ut eligerent magis sine filiis, quam sub lege defecisse, aut generi suo, vel curiæ inutiles (38) apparere. Et rursus egerunt dudum poni legem, quæ præter decretum jubebat eis donare (39) propria, cum quandam venditionem cum decreto fieri ad eam lex volebat. Sed hæc ipsa erat mirabilis (40) quæ solam venditionem subjiciebat adjectioni decreti & aliis exinde necessitatibus, alia vero omnia derelinquebat

quebat eis agere, secundum quem voluissent modum: hac transfulerunt curialium facultates ad alias et alias personas nihil exinde habente curia. Denique si quis dinumerat nostræ reipubl. curias, attenuatas inveniet virorum, neque alias quidem, neque rerum copias habentes, aut paucorum forsan hominum, rerum autem nihil penitus. §. 2. Igitur olim per partes nos protulimus sanctiones (1), volentes et venditiones et donationes simplices (2) et omnem actum alienationem habentem immobilium curialium rerum, subjacere decreto, cum observatione facta quæ in illa lege posita est. Deinde post hæc quia sub falsas (3) causas faciebant donationes, & hoc omnino abrogavimus, donationem simplicem (4) facere curialem in quacunque persona, excepimus autem competenter ante nuptias donationes, eo quod neque (5) donationes omnino sunt, sed contractus species in eis inserta est, & filiorum procreandorum copiam introducunt, quod nobis & maxima in curialibus studii est, post hæc conspicientes de hoc ipso multas circumscriptiones fieri, legem conscripsimus, omnino debere curiam sive cum corpore, sive sine ipso, omnino tres (6) uncias habere, & non minus licere cuidam relinquere curiæ, neque circumscribere, neque diminuere eas sub ullo modo, sive (7) filius sit, qui in curia est, sive ipsa suscapit tres uncias curia. §. 3. Et non usque ad hoc stetimus, sed & fœminas in propria institutione dare quandam partem sanximus, quatenus per nullam occasionem diminueretur curiæ (sicut prædiximus) quarta pars totius substantiæ curialis. Sed & multas istas & diffusas munificentias abrogavimus non concedentes liberari aliter curia, nisi per (8) maximarum dignitatum acceptionem, patriciatus, aut consulatus, aut præfecturæ, sive civilis, sive militaris: præfecturas autem esse & eas quæ principatum agunt exercitus, lex novit (9) itaque si quis præfecturæ dignitatem administraverit, in ipso actu constitutus, & sive administrans eam, sive principatum agens exercitus, curiali iste liberatur a conditione secundum nostram legem aliis omnibus exceptionibus abrogatis. Nam quæ propter solum honorem (10) dantur tales dignitates, (præfectorias dicimus, idem autem est dicere & magistro militarus) non eximere curiæ albo eos qui hæc meruerunt, sancimus. Hæc itaque in anterioribus a nobis sancita sunt, cum aliis multis quæ licebit ex ipsis olim positis legibus advertere, absolvimus autem & quosdam a curiæ conditione diversas his pragmaticas concedentes leges, quas omnes firmas esse volumus, & præsentem sanctionem ab undecima Indictione nuper delapsa inchoare, ex qua nobis in consilio venit hæc lex. §. 4. Quoniam autem vidimus quosdam sic adversos esse contra proprias patrias, ut eligant potius aliis suas relinquere substantias, & vix quartam partem curiæ: & hoc per nostram legem existimavimus oportere, ubi filii desunt, hanc partem augere.

C A P. I.

Si (11) igitur post hanc nostram legem defunctus fuerit curialis filios non habens neque masculos neque fœminas, iste propriam substantiam curiæ derelinquat, quartam vero quibus voluerit, erit namque ei pro (12) filio forsan uno vel pro plurimis tota curia, id est & totius civitatis plenitudo in filiorum modo existens, & fama bona perpetua, & immortalis memoria, & fructus totus quantus nequaquam a filiis esset. Quod si quis legitimos filios non habuerit, naturales (13) autem ei fuerint, liceat cum onere curiæ scribere sibi hos heredes, & scriptura pro omni datione sit, & non indigeat antiquarum legum aut aliis adjectionibus, neque dum adhuc superstes est datione, sed hoc scripti, si quidem liberi fuerint, curiales & heredes efficiantur, & habeant ipsi novem uncias substantiæ, secundum quod pater eis diviserit, quod si omnia eis relinquere voluerit, adhuc melius faciet, verumtamen usque ad novem uncias modis omnibus eis relinquat, cognoscens quia vel si reliquerit minus, a lege eis omnino usque ad novem uncias supplenda (14) erit substantia: illi vero si quidem desideraverit, [substantiam accipere] & curiales efficiantur: quod si quidam voluerint, quidam autem recusaverint, ad eos qui elegerint, recusantium veniant (15) partes, quod si omnes recusaverint, tunc tanquam si nullus filius sit, taliter ad curiam veniant omnes novem unciæ.

C A P. II.

Quod si ille quidem tacuerit (16), filiorum autem legitimorum ei procreatio non fuerit: tunc quarta pars (17) ad heredes, qui (18) sine scriptura sunt, veniat: naturales autem filii, si voluerint se offerre curiæ, recipiantur, secundum quod voluerint, sive omnes sive quidem ex eis, modis omnibus novem unciis substantiæ ad eum qui curiæ sedet, devolutis. Quod si ex ancilla (19) ei progeniti fuerint, deinde ipse eos manumiserit, aut dum superest (20), aut in testamento, & obtulerit eos, & isti suscipiantur & sint curiales, secundum quod testator voluerit, aut secundum quod desiderium eorum fecerit, dantium se curiæ, accepturi, secundum quod dictum est, novem uncias. Ubique enim volumus sive testatus fuerit, sive intestatus decesserit, eos qui ad curiam venerunt, novem (21) uncias accipere, quod si manumiserit quidem tantummodo, non tamen obtulerit, illi autem etiam taliter voluerint, aut unus aut quidam ex eis ad curiam venire, & tunc novem unciæ ei vel eis, qui in curia sunt, secundum virilem partem dentur. Quod si nullus naturalium voluerit, aut datus non fuerit, tunc (22) novem uncias curia percipiat.

C A P. III.

Quod si legitimorum filiorum fuerit pater, tunc res decernenda est, utrum tantummodo masculi aut tantummodo fœminæ, aut certe permixti sexus sint, quatenus lex undique perfectionem habeat & curiæ utilitatem. Si (23) ergo masculi ei tantummodo fuerint filii, vel forsan nepotes masculi ex prædefuncto filio, novem (24) uncias in omnes filios sicut (25) voluerit dividet, sic tamen ut in nullo diminuatur lex quæ de inofficiosis legitur testamentis, nisi (26) forte ingratitudinis modus hoc fecerit: neque enim quæ in his positæ sunt leges omnino destruimus, illo omnimodo custodito, ut novem unciæ inter non ingratos filios dividantur, & secundum hoc unusquisque subeat curiæ paternæ functionem, secundum quod eis pater diviserit substantiam, tribus unciis tantummodo paternæ derelictis voluntati, ubi eas pervenire voluerit sive ad filios sive ad alium.

C A P. IV.

Quod si omnes fœminæ nuptæ fuerint, siquidem ejusdem civitatis (27) curialibus nuptæ fuerint, licentia erit patri, si quidem nuptæ fuerint (sicut dictum est) curialibus, dividere inter eas omnem substantiam, aut certe novem uncias secundum quod voluerit, inspiciens & hic legem quæ de successionibus sine scriptum disposuit. Quod si quædam ex eis nuptæ sunt curialibus, quædam (28) vero non his, talibus (29) quidem novem unciæ omnimodo relinquentur a patre curialium, sororibus (30) divisæ & hic (31) secundum quod pater voluerit: residuum (32) autem his quæ non curialibus propriæ patriæ nuptæ sunt, vel certe aliis, proculdubio legitima (33) portione & eis omnino reservata. Quod si (34) necdum nuptæ sint, tunc sub tali definitione (35) scribendum est, de his aut quandam aut quasdam ex eis in novem uncias esse heredes, quatenus omnimodo nubant ejusdem civitatis curialibus. Quod si hoc noluerint, aut ipse quidem scripserit, illæ vero non pertulerint, novem unciæ quidem ad curiam civitatis veniant, tres autem unciæ tantummodo inter omnes secundum quod lex vult, dividentur in modum deductis in rationem etiam dotibus earum.

C A P. (36) V.

Quod si masculi (37) & fœminæ fuerint, masculi quidem omnimodo substantiæ mediam habeant portionem: fœminæ vero residuam mediam, non integram quidem; dabunt namque ipsæ quartam partem curialibus fratribus, si tamen non fuerint curialium uxores omnes aut quædam ex eis: quod si ad tales pervenerint nuptias, & curialibus propriæ patriæ fuerint sociatæ: tunc liberabuntur a quarta parte, curiæ danda, utpote quæ videantur & ipsæ per viros suos, donec supersunt, esse participes functionum. Hæc nos sancire oportere existimavimus, non quo auferamus hominibus propriarum rerum dispensationem: sed ut civitatum non integra desolatæ curiæ remanerent, neque adinventionibus quibusdam forsan & impiis dimoverentur curiæ. Denique cognovimus quosdam interdictas lege contrahere nuptias, ut ex hoc non legitimi sed naturales filii procreentur, & ipsis revera utpote extraneis, relinquere, & sic defraudare curiam debita facultate.

C A P. (38) VI.

Sed & illud etiam ex ipso reperimus experimento, quod adversus curiam sint multi quasi dicentes (39), aut (40) sacri ærarii (41) aut vicaneæ (42), aut purpurariæ (43), aut alterius cujuscunque conditionis esse alterum parentum curialis: & tentant adjudicare seipsos vel sacri ærarii, vel vicaneæ, vel purpurariæ, aut aliis quibuscunque conditionibus & curiam avitare. Sancimus itaque nullam esse talem artem (44) adversus publicum. Sed omnino sive ex (45) sacri ærarii matre, sive ex purpuraria, sive ex vicanea nati fuerint filii curiali, curialem conditionem obtinere volumus. Curiales enim pauciores sunt ubique locorum nostræ reipublicæ: sacri vero (46) ærarii & vicanei & purpurarii in multitudinem effusi, constituti sunt: & congruens est magis amplificare curias civitatum in paucis corporibus angustatas, quam multitudinem multitudini adjicere. Quod si quidam nomine propriæ matris tanquam sacri ærarii vel purpurariæ aut vicaneæ conditionis sit, se subtrahere a curiæ conditione tentaverunt, vel tentaverint, a nuper præterita *Decima indictione* & ipsa & ea quæ secundum hunc acta sunt modum, sive a nostra aule, sive aliunde, vacua & invalida sint, & hos tales curiales de cætero esse sancimus: nam si quid actura est ante decimam indictionem, hoc firmum & in sua fortitudine permanere volumus.

E x c e p t i o.

† Excipimus (47) autem ab hac nostra divina constitutione Theodosium & ejus fratres, & filios Joannis qui cognomen habuit Xascun (48): qui in (49) sacri ærarii conditione permanserunt, licet de curialibus essent patri-

Tom IV. H

(1) *l. 4. Cod. de pigd. decur.* intelligit, cum tamen ille titulo desit. (2) Id est, mera Donatio propter nuptias & eos, non sunt donationes simplices permittuntur cum consensu matrimonio. *l. ult. C. de sec. nupt.* simplici donationi non inest contractus [illegible] nuptias [illegible]. (3) In fraudem legum [illegible]. (4) Decurio immobilia donare non potest, nisi propter nuptias vel dotis causa. (5) Donatio propter nuptias, est contractus. (6) Decurio tres uncias olim cogebatur curiæ relinquere. (7) Et ita abrogatur *l. 2. Cod. quando & quib. quarta pars*. (8) Dignitates quædam liberant a Curia, ut hic, adde *l. ult. Cod. de decur.* (9) [illegible], id est, lex: ut in *l. [illegible] in fin. ff. de [illegible]*. (10) Honoraria dignitates (quæ [illegible]) non liberant a Curia. (11) Curialis moriens sine liberis legitimis, novem uncias Curiæ cogitur relinquere: tres vero reliquas uncias, cui voluerit donare potest. (12) Curialis sine liberis moriens, Curia filii loco est. (13) [illegible] Jul. *hic*. Decurio liberis naturalibus (non extantibus legitimis) [illegible] potest relinquere, qui alias a parente [illegible] decurione non percipiunt, nisi [illegible]. *Novell.* [illegible]. (14) Naturali filio datur actio ad supplementum legitimæ. (15) Quod decresceret heredibus a non [illegible], in dubio coheredibus [illegible] accrescit. (16) Id est, testamentum non fecerit. Jul. *cap.* [illegible] intestatus decesserit. (17) Id est, tres unciæ. (18) Id est, heredes ab intestato. (19) Naturales filios ex ancilla procreatos testamento potest legitimari & heres institui. & ita videtur abrogata *l.* [illegible] *C. de decur.* (20) Id est, dum vivit. (21) [illegible] curialium liberorum, novem unciæ. (22) Naturalibus filiis decurionum non adeuntibus paternam hereditatem, ingreditur ad Curiam devolvitur. (23) Julianus *cap.* [illegible]. (24) Olim quartam, *l. 1. C. quando & quibus quarta pars*. (25) Decurio minus liberorum [illegible] potestatem habet, quam cæteri [illegible] favore solo liberorum, sed liberorum [illegible], cui [illegible] eis relinquere novem uncias, [illegible] tribus reliquis potestatem testandi habet ac donandi. (26) Possunt enim ingrati liberi exheredari. (27) De filiabus decurionum Jul. *cap.* [illegible]. (28) Non omnes filiæ decurionum nuptæ degentes hoc fruuntur privilegio, sed quæ nuptæ sunt decurionibus suæ patriæ. (29) Filiæ [illegible] nuptæ Curiali, fruuntur eodem privilegio, quo liberi masculi decurionum utuntur, [illegible] legitima est novem unciarum. (30) Id est, iis, quæ maritos habent. (31) [illegible] Sensus est: Novem uncias filiabus omnibus nuptis [illegible] decurionum parentem esse relinquere; sed tamen eum posse inter easdem novem illas uncias ex animi sui sententia dividere, id est plus uni, alteri minus conferre. (32) Id est, tres unciæ. (33) Perplexa est [illegible] hæc successio [illegible] cum tradat hic tres tantum uncias substantiæ paternæ, quomodo Novellis de triente & semisse pertinebit ad filias decurionum non nuptas curialibus suæ patriæ. *Novell.* [illegible] Quod si ita sit, adhuc restat hoc perplexum, an parens ex tribus illis unciis aliquid delibare possit legati, fideicommissi, vel institutionis nomine, quod si non licet, jam adimetur decurioni integra testandi facultas. (34) Propter nuptias nondum contractas, jus filiarum decurionum manet suspensum. (35) Conditione. (36) De liberis utriusque sexus decurionum. (37) Inter fratres curiales, & sorores curialibus suæ patriæ nuptas, novem unciæ pro dimidia parte dividuntur. Inter eosdem fratres & sorores nuptas non curialibus non pro dimidia, sed inæquali portione: fratribus s. scil. unciis [illegible] sororibus, [illegible] reliquis unciis. (38) Ut ex curiali patre & morilegula vel comitica matre curialis filius nascatur. Jul. *cap.* [illegible]. (39) [illegible]. (40) Tamiacæ vel morilegulæ vel comiticæ conditionis meminit Julianus *d. c.* [illegible] quod idem atque hic plane. Nam qui hic sacri ærarii dicuntur, Tam[iaci] in Græca exemplari dicuntur qui vicanea, comitica qui purpuraria conditione, [illegible] qui & morilegulæ. (41) Sensus est, Ex curiali, & tamiaca, vel morilegula, vel vicanea natos, patrem sequi: & ita abrogatur *l.* [illegible] *C. de decurionib.* *l.* [illegible] *C. de murileg.* (42) [illegible] &c. *Scrimg.* aut comitica, *Jul.* id est, dicente quod Tamiaca, comitica aut morilegula conditionis fuerit alterutra parentum, [illegible], hic [illegible] sunt comitiani, id est, officiales comitum privatorum, vel largitionum, vel domorum, ut vult Hal. sed [illegible], *infr. eod.* vicani, ut *Nov.* [illegible] *c. 1.* & capitationi subjecti. (43) Sed morilegula [illegible]. (44) [illegible]. Ars nulla adversus publicum. (45) Ex [illegible] *Scrimg.* (46) [illegible]. (47) Solent imperatores nonnunquam excipere quasdam personas a lege generali, ut *hic*, & *l.* [illegible] *C. de episc.* (48) [illegible], *Scrimg.* Xisca *Julian.* (49) [illegible].

partibus ante decimam indictionem, & omne quidquid actum est in eorum liberatione destruimus. Nihil enim eorum quæ licuerunt frui volumus, sed curiales esse & quæ curialium sunt agere, & ad functiones curiales respicere, nihil sicut prælocuti sumus eis prodesse possibile, sed & si quid elicitum est eis sive ex nostro palatio sive aliunde.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur visa sunt nobis & ad utilitatem civitatum & curiarum complacuerunt, & quæ per hanc indicantur legem, tua excellentia & custodire & operi tradere festinet: imminante pœna xx. *librarum auri* adversus eum, qui hanc legem nostram prævaricari præsumpserit. Datum 15. Kal. Mart. *Constantinop.* Indictione undecima post consulatum Basilii (1) anno (2) septimo.

T I T. XVIII.

DE RESTITUTIONIBUS (3), ET EA QUÆ PARIT UNDECIMO (4) MENSE POST MORTEM VIRI.

N o v e l l a C o n s t i t. XXXIX.

Imper. Justin. Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

DEcursio & varietas humanæ naturæ paulatim egena curatione, non aliter ad bene se habendum revocatur: (licet prima eius gubernentur principia) nisi etiam quod particularitas ei resistit, corrigatur, sicque constituatur sub tranquillitate & quiete ut legi conveniens est: quale scilicet quiddam etiam nunc emergens, ad legis nos opus adduxit. Scimus enim quod etiam dudum de restitutionibus dubitabatur (5): & si contigisset quasdam (6) hypothecas obligari ejus qui restitutione gravabatur, plurimæ contentionis erat negotium, sive (7) oporteret etiam res quæ restitui jussæ fuerant, periculum pati, sive solas ejus, qui gravabatur restitutione: & multa quædam erat etiam circa ipsam verborum differentiam quæstio: utrum (8) defunctus præcepisset res quæ manerent post mortem ejus qui gravabatur restitutione, oportere restitui: an absoluta restitui quod relictum erat, post detentionem legitimæ partis juberet: & introducebantur etiam fideicommissi persecutiones, & ex inopia in (9) rem missiones & plurimi alii, & varii (10), & insolubiles pene prædictæ in rem missionis circuli. Sed tanquam (11), nos dudum hoc sanantes, legem (12) scripsimus modis omnibus prohibentes restitutione gravatas res aut alienari aut obligari, sed cum propria ambulare fortuna (13): & apud quemcunque fuerint, non manere firma, sed reverti ad illum cui dari jussæ fuerint. Et facta lex jam quodammodo longæva est, & in judicio approbata frequentatur, sed futurum erat quod prædiximus: ut (quod ferre omnia consuevit) tempus (14) ostenderet indigere quadam exceptione necessaria legem. Adierunt enim nos viri & mulieres ex his (15) læsi. Moriente namque viro, uxor quidem & dotem exigebat, & donationis ante nuptias factæ partem, seu propter nuptias, quam viri morte ei dabat: defuncti vero frater aliunde vindicabat res, & patris proferebat voluntatem, & trahebat mulieris res, dicens fratrem quidem suum eas expendisse: se vero apud mulierem videre paternas res, quas pater non existentibus filiis restitui præceperat ei: & recipere ex omnibus eas instabat, neque cessabat donec satisfactio legi nostræ per omnia proveniret. Sed ingemiscebat juste mulier, & dicebat injustum esse quasi per deceptionem dominum quidem fieri dotis totius: & si præmori mulierem contigisset, lucrum habere secundum pactum: quia vero vir mortuus est se ignorante restitutionem amissionis periculum sustinere. Sed huic quidem data est negotio forma (16) quam bene se habere putavimus. Rursus autem alter supplex apparuit, dicens uxoris patrem substantiam ejus substituisse aliis suis filiis: parvamque partem solam apud eam jussisse manere: & magnum sibimet imminere periculum, si suæ quidem substantiæ periculum pateretur & circa dotis restitutionem, & circa totum ex dotalibus instrumentis super antenuptiali (17) donatione pactum, sibi vero nihil liceret pronumerari bonorum propter sublationem & restitutionem. Hæc nos merito commoverunt, & in majus arbitrati sumus nostram (18) corrigere legem, quam subjectos despicere periculum sustinentes, maxime in nuptiis: quarum nihil est hominibus utilius (19), tanquam solis facere homines valentibus.

C A P. I.

Si quis unum ex liberis suis heredem instituerit, vel extraneam personam (20).

QUamobrem (21) præsentem ponimus legem, omnia quidem alia prioris a nobis positæ constitutionis rata manere volentes: hoc vero innovantes solummodo: ut si quis de cætero restitutionem fecerit futurorum: primum quidem servet filiis legitimam (22) partem, non quartam, (hoc enim emendavimus, inopiam ejus plurimam reprehendentes) sed tertiam (23) modis omnibus, aut mediam secundum filiorum numerum, deinde (24) ex reliqua substantiæ parte, si non sufficerit legitima pars ad dotis (25) aut antenuptialis (26) donationis oblationem: honeste (27) & secundum personarum qualitatem & meritum excipere (28) etiam hoc ad restitutionem, secundum quod adjectum legitimæ parti, dotem aut antenuptialem facit donationem. Sancimus enim secundum hunc modum excipi modis omnibus ad restitutionem nuptialia documenta, & super his factas alienationes, aut hypothecas: & vel si gravata sit persona aut viri, aut mulieris restitutione tali, liceat ei etiam nuncupatam antenuptialem seu propter nuptias donationem offerre, nihil quantum in illis rebus restitutione valente: & si mulier restitutione gravetur, non impedimentum ad dotis oblationem fieri, *ea enim quæ communiter* (29) *omnibus prosunt, iis quæ specialiter quibusdam utilia sunt, præponimus*, sitque hoc nuptialibus donationibus & harum actionibus privilegium. Si (30) enim & ante nos ex generalibus (31) hypothecis plurima per præsumptionem exceperunt, (cum utique non ita nobis necessaria consistant) quomodo non nos ex majore & meliore sententia nuptialium lucrorum exceptionem facimus? §. 1. Hæc (32) igitur omnia futuro conferimus tempori, et faciendis restitutionibus post hanc legem: non enim illam concedimus fieri læsionem, ut si qua mulier parvam habens dotem, deinde legem cognoscens nostram, aut si quis vir mediocrem fecerit antenuptialem donationem, ad circumventionem (33) legis velit augmentum aut dotis, aut antenuptialis donationis facere: & hoc trahere ad insidias restitutionum: hanc enim perimimus circumventionem, nullam utilitatem habere concedentes facientibus augmentum, quantum ad restitutionis læsionem, putam futuro tempori nostram servantes legem. Unum si quidem hoc capitulum est præsentis legis.

C A P. II.

De muliere quæ peperit undecimo mense (34).

SEcundum vero illud de mulieribus, quæ post priores nuptias ad secundum venerunt matrimonium antequam annus expleretur, quem lugubrem (35) legem appellant, quas puniebant constitutiones tres (36) ante nos imperantium (37): & nos nuper (38) de his scribentes legem, cum quibusdam correctionibus, etiam super his sancita in brevi quadam parte nostræ legislationis tetigimus: sed impudentissimum quoddam nunc accessit, quod in nostris provenire temporibus nolebamus. Quam ob rem nobis recta placuit emendatione dignum existimare. Mulier enim ad virum veniens (39), hunc extulit (40), ut appareat (41) etiam superstite eo non caste vivere cogitans (42): nondum enim completo anno, undecimo mense perfecto (43) peperit, ut non esset possibile dicere, quia de defuncto fuisset partus: neque (44) enim in tantum tempus conceptionis extensum est. Et quoniam etiam hæc una (45) est poenarum earum, quæ acerbas (46) nuptias faciunt, et uxor mox cadat antenuptiali donatione a viro data, & repente eam amittat, & neque usum habeat: recte filii sic mirabili matre partu injuriati, antenuptialem patris poscebant accipere donationem, & non lucrari valere mulierem per virum, quam sic velociter (47) dehonestavit. At illa (sed quomodo dicamus verba illius, erubescimus) non dignam se dicebat esse, ut caderet: quia (48) legem nosceret de legitimis loquentem nuptiis: sibi vero non fuisse nuptias nisi primas: porro (49) partum hunc esse opus naturalia concupiscentiæ. Sed quis hæc etiam decies millies alia subjacere castigationibus committendo stuprum indubitatum est, et pœnis illis eam non privabimus, interim tamen (parcimus enim defuncti filiis) inferimus ei antenuptialis donationis amissionem, ut in hoc casu, quam constituit lex super eis, quæ ad legitimas accedunt nuptias intra lugubre tempus. Si (50) enim illas lex inultas non relinquit licet legitimas nuptias celebrantes, eo quod forte suspicio fuerit, ne qua præteriterit suspicionis malignæ causa ad secundum maritum, eo quod velociter ad nuptias festinavit: quomodo non hic, ubi causa non per suspicionem est intuta, sed hoc ipso increpatio manifesta & indubitata præbita est delicto, omnino impiissimus ista partus (51), innoxiam eam relinquemus? §. 2. Unde sancimus, si quid tale contigerit, et ante luctus tempus pepererit mulier circa (52) terminum anni, ut indubitatum sit, sobolem non ex priori consistere matrimonio, modis omnibus eam privari antenuptiali donatione, et secundum proprietatem, et secundum usum: subdendam quoque aliis omnibus pœnis, ac si secundas eam contigisset ante luctus tempus legitimas celebrasse nuptias. Non enim aliquid amplius habebit castitate luxuria: sed subjiciatur quidem et ipsa pœnis periculumque sustineat etiam circa spem scripturæ propter stuprum: ut neque nuptias intempestivas desideret, neque legitimas nuptias majore malo circumveniat.

Epi-

(1) Belisarii, *Scrimger. Julian.* (2) Id est, anno 540. hæ duæ voces non leguntur apud Jul. (3) De quarum rerum restitutione hic agitur? Ne dicas τῶν προικώων ... [illegible] ... & ad donationes ante nuptias pertinentium (ut exstat in Scrimgeri editione) sed hereditatis seu de graduali restitutione. Nov. pos. [illegible] *de rest.* [illegible] ... Julian. de fideicommissariis hereditatibus. *const.* 101 vel [illegible] ... De fideicommissaria hereditate ... [illegible] ... apud eundem Julianum *const.* 13. his verbis: Si quis unum de liberis vel extraneum heredem scripserit, & rogaverit eum tempore, quo moreretur, hereditatem aliis restituere. *Gerb.* [illegible] ... *part.* 4. *cap.* [illegible] (4) Et ita ex [illegible]. Multis enim non videtur [illegible] ... (5) Id est, maxime si. (6) Id est, quædam bona obligata [illegible] (7) Sensus est. Quærebatur? An jussus restituere hereditatem [illegible] ... an vero suam & propriam restituere? (8) Sensus est. Magnam esse differentiam, an quis jubeat hereditatem restituere τὸ καταλειφθὲν, id est, omne quod accepit a defuncto, deducta quarta: An vero jubeat restituere quod ex hereditate defuncti ei superfuerit. (9) Vide *l. ult. C. communia de legatis.* (10) §. 7. *Instit. de fideic. heredit.* (11) Id est, quia. (12) *l. ult. C. comm. de legat.* (13) Τύχας, [illegible] ... (14) Tempus exceptionem parit. (15) Leges nonnunquam [illegible] ... [illegible] ... *l.* 22. *§.* 4. *ff. ad SC. Trebellian.* & donationis [illegible] ... (16) *supr. d.* [illegible] (17) *l. ult.* [illegible] ... (18) Nuptiis nihil utilius, *vid. Novell. Leonis* [illegible] (20) Fi [illegible] ... (21) Hinc sumpta est authentica *res quæ Cod. comm. de legat.* (22) [illegible] ... (23) Trientem vel semissem, *supr. Nov.* 18. *cap.* 1. (24) Id est, post legitimam [illegible] ... propter nuptias ... [illegible] ... (25) Et [illegible] ... liberorum. (26) Sibi suisque liberis masculis constituendæ. (27) [illegible] ... (28) De hac multi quæstione [illegible] ... *Novell.* [illegible] (29) Communia [illegible] ... (30) [illegible] ... (31) Ex generali hypotheca [illegible] ... *l.* 6. *ff. de pign.* (32) Hæc [illegible] ... (33) Sensus est nullum augmentum [illegible] ... *Jul. d. loco.* (34) [illegible] ... (35) [illegible] (36) *l.* 1. *Cod. de secund. nupt.* [illegible] *ad SC. Tertyll.* (37) Gordiani, *d. l.* 11. Gratiani Valent. & Theodos. *d. l.* 1. & *l.* 4. (38) [illegible], intelligit autem *Novell.* 22. (39) Id est, postquam nupsisset. (40) Id est, maritum amisit. (41) [illegible] ... (42) Id est, cogitasse. (43) Ocam *infr.* [illegible] §. 1. (44) Vid. 2. Gell. 16. (45) Sunt enim plures, *d. Nov.* 22. (46) [illegible] ... (47) Ἀώρως, id est, intempestivas, ante luctus tempora. (48) [illegible] ... (49) [illegible] ... (50) [illegible] ... (51) [illegible] ... (52) Multi medici & philosophi [illegible] ... *fus de privilegiis rusticorum* [illegible].

Epilogus.

† Quæ igitur placuerunt nobis, et per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo cognoscens, solenniter per programmata propria, manifesta faciat universis. *Lex scripta est Joanni gloriosissimo sacrorum per Orient. m prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio*. Dat. kalend. Jan. Constantinop. post. Belis. V. C.

T I T. XIX.

UT ECCLESIA SANCTÆ RESURRECTIONIS (1) ALIENARE POSSIT ÆDIFICIA SECUNDUM IPSAM SITA CIVITATEM.

Novella Constit. XL.

Antonio Contio iterum ad verbum interpretante.

Idem Imp. Petro sanctissimo & beatissimo Archiepiscopo Hierosolymorum.

PRÆFATIO.

JAm quidem ex quæ de prohibitione ecclesiasticarum alienationum (erant), lege communi (2) promulgata sunt a nobis, quam sane et obtinere et ratam in omnibus esse volumus. Quando autem conducentis omnibus ecclesiis (boni) providentiam agere convenit, præcipue autem (3) *Sanctæ resurrectionis, & loci in quo mundi creator dignatus est in humana consistere generatione*, propter hoc existimavimus præsentem scribere legem, non ad subversionem eorum, quæ jam a nobis constituta sunt, sed ad aliquam convenientem ei necessariam rebus utilitatem. Omnibus enim est hominibus manifestum hoc, Sanctissimam Resurrectionem, eos qui ex omni orbe eo confluunt (quorum multitudinem infinitam est dicere) & suscipere, & alere, & facere sumptus immensos & insperatos, his qui illic concervati sunt sufficientes, secundum miraculorum operationem magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi (qui multitudinem ineffabilem ex paucis enutriit panibus) in dies suscipientem. Itaque ipsi & reditus esse oportet plurimos, & occasiones pias, secundum quas futurum sit possibilis constitui, os multitudini auxiliens tantæ. §. 1. Novimus igitur, quatenus secundum præsens Eusebius Deo amantissimus presbyter & Cimeliarches (4) ejus quæ secundum regiam hanc urbem & sanctissimæ ecclesiæ, profectus in præfatam Hierosolymorum civitatem, & honestos suos & Deo amabiles, & jam nunc indicans mores (per quos multis & maximis & justis augmentis, sanctæ ec lesiæ auxit reditum) potuit trecentis octoginta libris auri comparare reditum triginta (paulo plus (5) minus) auri librarum, quosdam quidem pecunias colligens pie, quasdam vero et mutuas sumerent, exhortans Deo amabilissimos œconomos præsta Sanctæ Resurrectionis. Docuit autem & nos, quia & creditores sua accipere quærunt, & quia aliod excogitavit inopinabile lucrum: multis namque confluentibus & accedentibus ad prædictam Hierosolymorum civitatem, desiderio depositorum & dicatorum Deo locorum, concupiscunt comparare habitationes ecclesiasticas uno modo, quatenus utique liceat ipsis, ea quæ secundum dictum locum est habitatione perfrui: non posse autem hæc facere antistites Sanctæ Resurrectionis metu legis a nobis de ecclesiasticis alienationibus positæ, quamvis tanta existente utilitate hujus inventi, ut in annos quinquaginta velint quidam tabernacula seu cœnacula istiusmodi comparare. Et inde multo & majore quam dici possit commodo futuro, si quidem possessio sanctissimæ ecclesiæ accedat reditus triginta auri librarum (hæc constituente admiratione) vix in tredecim annis, cum ædificiorum venditio in ipsis quinquaginta annis fiat, & præsertim cum substantia ipsius Resurrectionis in domibus sit constituta, quæ fortuitis omnibus subjacent casibus, repente una pereuntes cum ipsis, nec vestigium vel tantulum servare facile valentes, si quidem ex aliquo (absit autem & hoc ut dicamus) casu cadant, aut alias consumantur.

C A P. I.

HÆc nos venire ad præsentem legem fecerunt, quam dedicamus Deo & omnium ecclesiarum sanctiss. Resurrectioni (6), per quam sancimus omnia quidem alia, & in Sanctissima Resurrectione obtinere occasione prædiorum ecclesiasticorum, (neque enim ipsi omnino permisimus venditionem nullam facere prædiorum) super sane ædificiis laxamus aliquid de rigore legis. Si enim super utilitate sanctissimarum ecclesiarum hanc scripsimus, videmus autem totam in re utilitatem existentem, quomodo non utique per præsentem legem hoc ipsis permittemus, omnem dantes & vendentibus licentiam & ementibus securitatem: & maxime postquam præsumimus, tempore ipso citius reducturo iterum ædificia ad ipsam, utpote ipsorum emptoribus (qui scilicet propter studium circa Deum emerint ista) ita & postquam obierint, ipsi ea relicturis. Liceat igitur ipsi sanctissimæ ecclesiæ facere ædificiorum venditionem (7), nihil verenti legem, in genere de his positam, propterea quod lege recentiore subdivisionem accepit, neque aliqua pœna inde contra quamlibet personam omnino conveniente.

§. 1. In sequens vero tempus hoc ipsum facere liceat, sicubi aliqua talis emerserit utilitas, ut multoduplum bonum pro minimo Sanctissimæ accedat per alienationem Resurrectioni. Omnem habentibus facultatem eorum emptoribus, nunc et in futurum omne tempus, et nullam ablationem verentibus, non ipsis, non heredibus ipsorum, non successoribus, neque nunc, neque in aliud tempus, propterea quod per præsentem legem ipsos confidentes posse ad emptionem accedere, non sunt jussi aliquam pro hoc sustinere turbam, aut accusationem, aut damnum, aut ablationem. Decreto (8) proculdubio faciendo apud tuam beatitudinem præsentibus qui ex clero venerabili, et demonstrata causa secundum quam alienatio ædificiorum fit, quia majorum causa bonorum eorum venditioni studetur, exiguis quidem rebus venditis existentibus, pluribus autem et in melioribus iis quæ inde adquiruntur. Scilicet secundum præsentem mercedem congregatum ex pensionibus habitantium, venditione in quinquaginta annis facta, et pretio in solutionem debitorum solvendo, quæ creditores dederunt pro præfati reditus adquisitione. Si enim omnium dominus simul et creator Deus dignatus est tantum ipsi dare privilegium (9) præter alias civitates, ut ex ipsa renasceretur secundum carnem, manifestum, quia et nos imitantes dominum Deum, et magnas ejus miraculorum operationes, quantum homini possibile est, privilegium aliquod dedimus ipsi præter ceteras ecclesias, ut ipsa fruatur hac nostra lege, quam velut aliquas primitias ipsi adducimus, ejus commodum per omnia eligentes & venerantes.

Epilogus.

† Quæ igitur a nobis confirmata sunt per hanc praesentem legem, & ipsam legum inscribendam voluminibus, tua beatitudo cognoscens, manifestam ipsam omnibus ibi constitutis constituat: indices autem nostram voluntatem, quam pia sanctissima & merito ab omni hominum genere adoranda resurrectione nostrum habet imperium, & domino dedicat Deo, tantis nos et tot bonis, præter alios omnes qui ante nos imperarunt, in re qualibet dignato et donanti. Specialiter lex scripta Petro sanctissimo et beatissimo archiepiscopo, et patriarchæ Hierosolymitanæ civitatis. Dat. 15. Kal. Jun. CP. post Belis. V. C. Cons. (10).

T I T. XX.

DE QUÆSTORIBUS, ID (11) EST, PRÆFECTIS INSULARUM.

Novella Constit. XLI.

HÆc constitutio quendam virum magnificum Bonum (12) nomine, Quæstorem exercitui facit. Nam ex more (13) antiquo duplex erat quæstorum magistratus: et unus quidem circa latus Principis erat, alter autem quæstor exercitui præerat. Disposuit autem præsens constitutio etiam annonas quæstoris et consiliarii ejus adscriptionem quoque ei dedit ad imitationem quandam præf. præt. id est, Scriniarios, et ab Actis, et Præcones et commentarienses, et Lampadarios (14), et omnem deinceps ordinem. Sed et annonas militum tam comitatensium quam limitaneorum disposuit, quomodo distribui debeant. Subjecit autem ei et quinque provincias (15), id est, Scythiam et Mysiam, & Cariam, et omnes Cycladas (16) insulas, et Cyprum totam. Causarum quoque auditorium habere ei concessit, ut non objiciatur ei fori præscriptio. Subjunxit autem et notitiam impensarum. Et est promulgata hæc constitutio Kal. Jun. Indictione 12. post consulatum Belis. V. C.

cap. n. refert, Senatusconsulto Pelliano patrum heredem pronunciatum filii 11. mense editum ventris matris [illegible] l. 3. *Cod. de postum.*) nunquam octavo mensi (quod tamen fassum est, teste Varrone [illegible] Hippocrate in *lib.* [illegible], Aristotele 7. *de histor. animal.* 4.) Caecilius, solet nasci mulier 10. mense pariens? Potest 9. etiam 7. atque 6. Et Gellius 11 mense 4. refert Roma quaestione, an 9. mense infans ex utero vivus editus, ius trium liberorum suppleverit, [illegible] non partus [illegible] mensis 6. [illegible], Plin. [illegible] refert [illegible], id est, vulgare in Ægypto fuisse, octavo [illegible] partus esse vitales contra priscorum opiniones, & adfert exempla Tertull. *lib. de anima*, octavo non creat, sæpe nono, sæpenumero 10 mense, Plaut. in *Cistellaria*, tum illa quam compresserat, 10. post mense exacto hic peperit filiam. [illegible], Paul. 4. *sent.* 9. § 5. Sacro pythagorei numeri hoc videtur admittere, ut aut 7. pleno aut 10. mense maturius videatur. Tertull. *d. loco*, id honori decalogi tribuit, ut tanto numero nascamur, quanto vivamus. Quid undecimo? Decemviri 10. mense gigni hominem putarunt, neq 10. Gell. *d. 3.* 4. Post 10. menses mortis natus non admittitur *l. 3. ff. de suis & leg. hered.* *l.* 3. § 11. *ff. de suis*, sed tamen D. Hadrianus, cum femina bonis atque honestis moribus 11 mense post mortem peperisset, causa cognita, requisitis veterum Philosophorum & Medicorum sententiis, decrevit eo quoque mense partum edi posse. Varro in *satyra quæ inscribitur testamentum*. Si quis 10. mense [illegible] natus, esto heres. Quod Cujac. *hic*, & apud Paulum 4. *sent.* 9. § 5. *&* *cap.* 10. *de præscript.* intelligit de mense undecimo incepto non perfecto, vel ut Phavorinus apud Gell. *d. 3.* inquirit, affirmo non confido. & [illegible] 25. [illegible] non esse [illegible] esse. Quid annuus ergo partus non admittetur? Gellius *d.* 4. ex Homero probat annuum partum reperiri, citatque Homeri versus [illegible]. Quid 13 mense? Gellius [illegible] Plinium 7. cap. 4. ex Masurio refert L. Papyrium prætorem secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, quum mater partum se 13. mensibus tulisse diceret: quoniam nullum certum tempus pariendi statutum ei videretur. Audio apud Parisienses arbitrio doctissimorum advocatorum & inter eos Chapeiarum, domini admissam fuisse viduam, quæ 14. mense peperisset. His autem circumscriptis omnes movebantur, quod eidem apud heredes defuncti mariti dignitatis semper spectatæ [illegible], quod eorum uxoribus assidue comes semper fuisset, nec ob eorum latere quoquam discessisset, quod heredes ipsos defuncti nihil esse honori, vel pudicitiæ detraherent: quo nobis & solemni causa magna propter moram maritii lictata [illegible], [illegible] ita positis summis juris antistites ac prudentes, communis vulgarisque partus rationem tanti faciendam esse non putarunt, quia matrona moribus honestissimis prædita (cui nihil quicquam objiceretur aliud, quam quod extra vulgarem mulierum morem pareret) audiretur. Hæc tamen in exemplum facile trahi non oportet, ne per contrarium contractis a nuptiis, trimestris partus mariti obtrudatur. *Gerb.* Quo tempore partus nascantur lequimur, vide Cujac. hic Carm. *decis.* 312. Vivil *decis.* 40. Joachim. Beust. *de matrimon. part.* 2. cap. 10. Alciat. *parerg. lib.* 3. *cap.* 7. Didac. de Nerbona *tract. annal.* [illegible] *quæst.* 6. a n. 62. & *segq.* *Ans.* Adde Menoch. *de arbitr. judic. lib.* 2. *cap.* 89. num. 40. Gomez. Tholosan. *syntagm. jur. lib.* 9. *cap.* 10. num. 23. Mynsinger. *centur.* 5. *observ.* 19. Carpzov. *defin. forens. pars.* 4. *constit.* 20. *defin.* 13. 17. Joann. Sande, *decis. Frisicar. lib.* 4. *tit.* 4. *defin.* 10. § 4.

(1) Ecclesiæ hoc sanctæ resurrectionis fuit in urbe Hierosolyma. *Novell.* 120. *cap.* 2. ord. Julianum *constit.* 37. apud quem ita conscriptus hujus Novellæ titulus De rebus immobilibus alienandis, quæ ad Ecclesiam Hierosolymitanam pertinent. (2) *Novell.* 7. (3) Hæc verba sunt ab Haloandro translata in verbo Ecclesiæ sanctæ resurrectionis. (4) [illegible] suum ecclesiæ etiam habuerunt. *l.* 20. § 1. *C. de sacr. eccles.* adde *l.* ult. *Cod. de bonis [illegible]*. (5) Hæc emptio reditum ad jus Galliæ propius accedit. Sed quæ 380. libris 30. librarum reditus emi potest. Parum autem distant 380 libræ, quarum fit hic mentio, a 390. & hic quoque dicitur [illegible], ut hæc ratio [illegible] pro duodecim. Privatis aliter id emi licet. (6) Quæ sita est Hierosolymis, adde *Nov.* 120. c. 9. (7) Lex de venditionibus immobilium Ecclesiæ Hierosolymitanæ. (8) Permissa est ecclesiæ Hierosolymitanæ domorum venditio cum decreto. (9) Privilegium Hierosolymitanæ ecclesiæ, collatum ab ipsomet Christo. (10) 535. (11) Hoc constitutum scriptum est ex Juliano *const.* 34. in Indice Uaclon apud Cujac. ita conceptus est hic tit. De appellationibus quinque provinciarum, quinque, inquam, puta Scythiæ, Mysiæ, Cariæ, Cycladum (quarum caput Rhodus,) Cypri, adde *Nov.* 50. *infr.* eod quæ edidi Scrimger. quoque curat, *Gerb.* Per hanc Novell. derogatur pro parte *Novell.* 20. quæ tempore prior est. vid. Cujac. *hic*, *Ans.* (12) Scripta est hæc constitutio ad Bonum, quæstorem exercitus, quem Procop. 2. *de bello Persico* definit [illegible], *Nov.* 50. quæ tempore prior est, cuique hæc derogat. Alter fuit quæstor palatii, de quo dictum est supra. (13) Quæstores duo antiquitus erant circa latus principis: alter in exercitu. (14) Lampadariorum fit mentio in *l. ult. C. de divers. off. lib.* 12. sed alio forte sensu fit mentio in *Edicto Justiniani* 8. in *fin.* (15) Quibus singuli erant præsides attributi. (16) Quarum caput Rhodus. De præside Cycladum vid. *l.* 10. 6. *C. de naviculariis*, & *Novell.* 103. ct. 14.

T I T. XXI.

DE DEPOSITIONE (1) ANTHIMI (2) ET SEVERI (3) ET PETRI (4) ET ZOARÆ (5) ET RELIQUORUM.

Novella Constit. XLII.

Versa quidem est ab Haloandro: sed veterem ejus translationem ex tomo Concilii quinti Constantinopolitani restituimus, & mendis quibus scatebat etiam in novissima editione Coloniensi anno 1567. perpurgavimus.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imp. Cæsar, Flavius, Justinian. Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victoriosus, triumphalis, semper Augustus, Menæ sanctiss. & beatiss. archiepiscopo & universali patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

REm non insolitam imperio & nos facientes ad præsentem venimus legem. Quoties enim sacerdotum sententia quosdam indignos sacerdotio de sacris sedibus deposuit, (quemadmodum Nestorium (6), Eutychen (7), Arium (8), Macedonium (9) & Eunomium, ac quosdam alios ad iniquitatem non minore illis) toties imperium ejusdem sententiæ & ordinationis cum sacerdotum auctoritate fuit. Sicque divina & humana pariter concurrentia, unam consonantiam rectis sententiis facere. Quemadmodum & nuper factum esse circa *Anthemum* (10) scimus, qui quidem dejectus est de sede hujus regiæ urbis a sanctæ & gloriosæ memoriæ *Agapeto* (11) sanctiss. ecclesiæ antiquæ Romæ Pontifice, eo quod nullo modo sibi ipsi convenienti (contra omnes sacros canones) se involuerat sedi, sed & communi sententia ipsius sanctæ memoriæ viri primum, atque etiam sacræ synodi hic celebratæ condemnatus & depositus fuit, eo quod a rectis dogmatibus recessit, & quæ prius multotiens diligere videbatur, hæc demum diversis lustrationibus ausugit, simulans sequi sanctas quatuor synodos (trecentorum videlicet decem & octo patrum in Nicæa, & centum quinquaginta in hac felici civitate, & in Epheso primo congregatorum ducentorum, & sexcentorum triginta venerabilium patrum in Chalcedona). At quidem nec dogmata sequi, nec nostram clementiam & condescensum, quem propter ipsius salutem habebamus, suscipere voluit, neque ipse abdicare auctores impiorum dogmatum, qui prius a sanctis synodis expulsi fuerant, sed putavit oportere secundum ipsum & in æquali ducere & condemnatos & condemnatores. Nam semel alienis a sanctissima ecclesia intellectibus mancipatus, & a rectis dogmatibus alienatus, merito ad ipsorum rectitudinem reverti non voluit, etiam ad hæc invitatus a nobis & directus, qui omni studio usi sumus ad ipsius salutem.

C A P. I.

PRopter hæc igitur omnia sententiam depositionis in ipsum a sancta synodo factam occasione non liciti neque a sanctis canonibus approbati raptus sacrarum sedium hujus regiæ urbis, & aversionis a rectis & veris dogmatibus Cyriam (12) propriam nostrum facit imperium, & contra istum præsentem scribit legem. Interdicimus autem & ei commorari in hac felici civitate & ejus districtu, ac in quacunque alia insigni civitate, sancientes in quiete esse, & eos diligere, quibus se ipsum digne supposuit, & non aliquibus communicare, neque eos imbuere in perditionem interdictorum dogmatum. §. 1. Nec utique extra imperialem confirmationem relinquimus sententiam justu contra Severum (13) latam, ac ex omnibus (ut ita dicamus) pontificalibus & patriarchalibus (una cum monachicis consessibus) provenientem sedibus, & anathematismum ipsi inferentem, qui prius contra sacras sanctiones, accipiendo sedem sanctissimæ ecclesiæ Theopolitanorum (14), sic universa conturbavit, sicque accumulatas turbationes fecit, quod commune quoddam ac abominabile bellum sanctissimis ecclesiis adinvicem immitteret. Et hoc e sceptris quæ ante nos fuerunt contra ipsum scriptum erat variis dogmatum, & a rectitudine alienatis intellectibus ac blasphemiis usum fuisse, ac universa conturbasse, & illum quemcunque errorum abominabilem hæresiarcharum & iniquorum dogmatum recipere, Nestorii dicimus & Eutychis, & cum utrique horum præceptorum contrarii quodammodo adinvicem esse videantur, ad unum vero impietatis finem inferant, etiam illorum divulgatos sermones, eum in unum formavisse: duobus enim existentibus dogmatibus adinvicem repugnantibus, quorum utrumque similiter ad animæ perditionem adducit, Nestorii videlicet & Eutychis (quemadmodum dicendo narravimus) quæ ex Arianorum & Apollinaris contagione consistunt, ipse paradoxum quid perpessus in utrumque similiter incidit, & ibi quidem hoc, ibi quidem illud mittendo seipsum & sermones suos visus est constituisse commune receptaculum tantorum delictorum. §. 2. Sit itaque & ipse sub prædicto anathematismo, quem universus patriarchalis, pontificalis, ac monachicus nostræ (ut ita dicamus) politiæ cœtus juste in ipsum induxit, de Theopolitana (15) quidem ecclesia ejectus, idcirco quod thronus de illa ipsum removit, eo quod ipsius principatum recte non acceperat, sed adhuc vivente eo & in sanctissimis ecclesiis commorante, qui ante ipsum sacerdotium habebat, & propter eum, qui post ipsum fuit, de sacerdotio exciderat. Nec vero usque adhuc stetit, sed etiam sub communi orthodoxæ ac catholicæ ecclesiæ anathematismo factus multis libris blasphemiisque & abominationibus nobis politiam implevit, quare universis interdicimus, aliquid de libris ipsius possideri. Et sicut non licet Nestorii libros scribere (16) vel possidere, (quia prædecessoribus nostris imperatoribus in suis constitutionibus visum est statuere similia his, quæ dicta & scripta sunt a Porphyrio (17) in Christianos) sic nec dicta & scripta Severi maneant penes aliquem Christianum, sed sint profana & aliena ab ecclesia catholica, igneque comburantur a possidentibus, nisi qui ista habent, velint periculum pati. A nemine ergo scribantur neque ad pulchritudinem, neque ad velocitatem (18) scribentium, sciendo quia amputatio manus his qui scripta ejus scripserint, pœna erit. Neque enim volumus in futuro tempore ex illis blasphemiam protrahi. §. 3. Similiter autem & huic interdicimus omnino regiam civitatem ingredi, aut districtum ejus, nec aliquam aliam de insignibus, sed in aliqua solitudine, & in silentio sedere, & non corrumpere cæteros, neque in blasphemiam ipsos adducere, & non semper aliquid novi invenire contra vera dogmata, per quod rursus nobis conturbare sanctissimas ecclesias festinet.

C A P. II.

SEd nec Petrum (19) Episcopum Apameæ, & simul depositum, & simul ab ipsis a quibus Severus, sub prædicto anathemate factum, imperium admittit, sed sint propria contra ipsum sententiam. Et qui sub communi anathematismo ordinatus est, sub ipso esto: & sententia sanctissimorum pontificum, quæ ipsum prævenit, firma permaneat. Neque vero permittimus illi hanc regiam urbem habitare, aut ipsius districtum, vel aliquam de insignibus, sed quorum securus est errorem, horum imitetur diætam, quam longissime abscedens, & occultans seipsum. Nam talibus occultari quam videri, utilius est: ignoti etenim existentes, se ipsos lædunt solos, publicantes vero sua dogmata, multis & simplicioribus occasionem perditionis præbent, quod nullo modo fieri in Christiano ovili Dei & orthodoxo populo justum est, neque ab imperio permissum est.

C A P. III.

QUoniam vero & Zoaram (20) digne penitus judicarunt sub anathematismo esse reverendissimi & qui justa judicant episcopi, (cum parvo quædam talium malorum interpositio sit) & in quibus dehonestatus est, omnia videlicet comprehendendo ex memoria quadam abundanti, sit & Zoaræ interpositio (quædam parva) hujus male partis, (Anthimi dictimus at Severi ac Petri) ordinetutque et ipse inter anathematizatos, sacra sententia ipsum deferente, quam propriam & ipsam in se ipsa existentem, adhuc magis [illegible] (21) imperium facit, et hunc de hac regia urbe et ejus districtu abjicit, et habitationem in aliis civitatibus ipsi omnino interdicit. Itaque cum illis solis habitat et consulat, qui a nobis ante memorati sunt, qui similia quidem blasphemant, (similia patiuntur) et similiter in exilio ponuntur. Si quid vero aliud in sententia sanctissimorum episcoporum continetur, quæ prædictos deponit et anathematizat, hoc firmius ponimus et diutius in imperialibus nostris legibus ipsum corroboramus, ac si ab imperio ipso provenisset. Si vero aliquis ipsorum deprehendatur de cætero facere aliquid præter constituta, sciat incidisse in legibus imperialibus, quæ minores pœnas declinantes, ad majores immittunt indignationes.

§. 1. Interdicimus autem et omnibus conantibus catholicam Dei ecclesiam divellere, (sive secundum Nestorii (22) hæretici doctrinam, sive secundum insensatam Eutychis (23) traditionem, sive secundum blasphemiam Severi (24), qui et similia illis intellexit, aut eorum qui illos sequuntur) seditionem immittere sanctissimis ecclesiis, et loqui aliquid de fide: sed sancimus quemlibet talium silentium ducere, et non convocare aliquos ad se, neque accedentes recipere aut *parabaptizare* audere, aut *sacram communionem* tradicare, & ipsam aliquibus tradere, aut interdictas doctrinas exponere sive in hac nostra regia, sive in alia: sed omne supportare periculum, si quid tale faciet. §. 2. Interdicimus etiam omnibus istos suscipere. Abjici ergo ipsos sancimus de civitatibus ab ipsis concitatis, scientes pœnas jam contentas in nostris divinis constitutionibus, quæ domos (25) ipsas in quibus tale quid fit, & campos ex quibus nutrimenta præbentur, sanctissimis ecclesiis assignant, & a possidentibus auferunt, quia detrimenti causa fit simplicioribus, sub sanctissimis vero & orthodoxis ecclesiis hæc juste ducunt esse.

§. 3. Hæc pro communi pace sanctissimarum ecclesiarum statuimus, hæc sententiavimus, sequentes sanctorum patrum dogmata, et ut sacerdotium imperturbatum de cætero nobis permaneat. Quo in pace servato, taliqua nobis exuberabit politia, desuper pacem habens, quam omnibus magnus Deus & Salvator noster Jesus Christus Trinitatis unus, unigenitus Dei filius prædicat ac donat his, qui syncere ipsum & verè glorificare ac adorare digni habiti sint.

E P I L O G U S.

† Custodiat itaque beatitudo tua, quæ recte adnotata sunt, & mittat ipsa per suas Deo dilectas literas omnibus sanctissimis metropolitis sub ipsa existentibus, quorum cuilibet cura erit ipsa manifesta facere sanctissimis ecclesiis sub ipsis ordinatis, ut neminem ex omnibus lateant quæ sacerdotio visa sunt, & ab imperio confirmata. Divina (26) subscriptio. Divinitas te servet per multos annos sancte ac religiose pater. Dat. 8. (27) Id. Aug. *Constantinop.* post consulatum Belis. V. C. (28).

T I T. XXII.

DE OFFICINIS SIVE TABERNIS CONSTANTINOPOLITANÆ URBIS: ET UT MILLE (29) TANTUM ET CENTUM (30) OFFICINÆ (31) SACROSANCTÆ MAJORIS ECCLESIÆ EXCUSENTUR: OMNES RELIQUÆ, AD QUEMCUMQUE DOMINIUM PERTINEANT, CONSUETA OBEANT MUNIA.

Novella Constit. XLIII.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imper. Cæsar, Flavius, Just. Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germa-

(1) Περὶ τῆς καθαιρέσεως Ἀνθίμου &c. De episcopis [illegible] apud Cujac. [illegible] duo esse paragrum ecclesiasticorum genera, [illegible] episcoporum [illegible] presbyterorum & monachorum. (2) In pr. infr. adde [illegible] (3) Cap. 1. §. 1. infr. (4) Cap. 2. infr. (5) Cap. 3. infr. (6) Nestorius duas personas in Christo constituebat. (7) Eutyches unam tantum naturam in Christo asserebat. (8) Arius tres [illegible] in Trinitate asserebat. (9) Macedonius Spiritum sanct. in Deum esse negabat. (10) Anthimus Constantinopolit. episc. depositus. (11) [illegible] Agapetus, [illegible] Petrus & Damasus, [illegible] Cod. de summa Trinitate. Item Papa Joann. II. l. 8. Cod. eod. inscript. Papa Vigilius, Novell. [illegible] cap. 3. [illegible] (12) Id est propriam vel totam; [illegible] ut apud Paulum. [illegible] (13) Severus depositus. (14) De Theopoli seu Antiochia [illegible] C. de summa Trinit. (15) Severus episcopus Theopolitanus depositus. (16) l. 6. §. 1. C. de hæret. adde Nov. [illegible] (17) Porphyrius adversus Christianos scripsit. [illegible] de summa Trinit. Porphyr. vitam vid. apud [illegible] in vitis Philosophorum & Sophistarum. [illegible] in vita Porphyrii. (18) Celeres [illegible] (19) Petrus Episcopus Apameæ depositus. (20) Zoaras depositus. Syrus erat, parabaptismata faciens, [illegible] conventiculum, [illegible] parabaptismata [illegible] hoc est, [illegible] (21) [illegible] (22) De quo l. 3. §. 1. [illegible] C. de summa Trinit. (23) l. 6. C. de summa Trinit. (24) C. 1. supr. eod. (25) De ea re alibi dixi Novell. [illegible] Novell. [illegible] (26) Id est, imperatoris. (27) [illegible] Kal. August. [illegible] (28) Anno 536. (29) Vide Julianum const. [illegible] (30) [illegible] Magna ecclesia Constantinopolitana [illegible] officinas in [illegible] quarum alio Vespillones, alio [illegible] ecclesiæ præstabant. (31) [illegible] vocat Julianus, cap. [illegible] ut & Græci [illegible] Novellam & inf. Novell. [illegible] & Leo Novell. [illegible]

manicus, Lazicus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, nunquam non colendus, Augustus, Longino præfecto urbis.

P R Æ F A T I O.

QUoniam potentiæ nostræ subditi nostri sive vivant, sive moriantur, curæ sunt: ne vel graves ipsis sepulturæ, vel defuncti cognatis damnosæ existant, propterea & hæc, quæ eorum sepulturam concernunt, quo convenit modo, disposuimus. Et quia tam divæ memoriæ Constantinus (1) amplæ hujus (2) nostræ urbis conditor, quam etiam pientissimus princeps Anastasius, lecticariorum (3) seu decanorum (4) (ut vocant) numerum ad certam mensuram redegerunt, mille & centum tantummodo decanis, totidemque officinis definitis, ut nullo hæ unquam tempore augmentum reciperent: propterea sane cupientes, ut numerus eorum, quos ex unoquoque collegio convenit esse lecticarios, divæ memoriæ Anastasii formulæ subjaceat, firma ea & fixa manere volumus. Cæterum quia edocentes nos almæ hujus & regiæ nostræ urbis collegiati, quorum excellenter & præ cæteris curam gerimus, potentiam nostram edocuerunt, magnam & intolerandam se necessitatem sustinere. Sacrosanctam etenim majorem ecclesiam centum (5) & mille officinas in fructu habere ab omni vectigali (6) liberas (7), quas oppido quam libenter illi concedant, eo quod ad (8) peragendas in commune omnium hominum exequias proficiant: sed cætera se onera ferre non posse. Nam cum plurimæ in alma hac orbe diversarum mercium & negotiationum officinæ tabernæque existant, non hasce solas (nempe centum & mille) officinas prædictis publicis muniis obeundis exemptas esse, sed etiam multas sacrosanctas ecclesias, multa sacra hospitalia, monasteria, & alias sacras ædes, quarum pleræque prius hæreticis mancipatæ (9), deinde ad orthodoxam fidem reversæ sunt, multas quoque regias domus, & insuper magistratuum, ac senatorum, & illustrium, & cubiculariorum a præstatione vectigalium eximi, harumque dominos peculiarem sibi exinde reditum comparare, & oblædere rempublicam, exemptionum multitudine rem ipsam angustis admodum terminis concludente, ut paucissimi existant, qui publica agnoscant & sustineant munia, & priores contributiones aliquoties in triplo & quadruplo, hoc tempore etiam decuplo majores factæ sint: quemquam divus princeps Anastasius in statuta ab ipso formula nulli omnino alii immunitatem concedat præter centum & mille officinas, quæ per (10) causam exequiarum sacrosanctæ majori ecclesiæ attributæ sunt: Ea propter & nos petavimus, tum proceribus nostris & insuper beatissimo hujus almæ urbis archiepiscopo id negotii dandum, ut certo loco convenirent, & rem ipsam examinarent, atque placita ad nos sua referrent, tum ad excellentiam tuam præsenti utendum lege, confirmantes ea quæ Anastasio pientissimo in hoc principi placuerunt.

C A P. I.

ET sancimus, ut (11) centum quidem illæ & mille officinæ, sacrosanctæ majori ecclesiæ occasione decanorum, sive lecticariorum, & ad (12) peragendas defunctorum exequias deputatæ, omnibus modis integro numero & omni præstatione liberæ conserventur: præter ipsam nulla alia queunte decanum exigere, sive ex hæreticis recepta, sive quæcunque sacrosancta ecclesia. Sed quod nuper constituimus, valeat, & octingentæ quidem officinæ corpora (13) præstens, trecentæ autem in exactione pecuniarum consistant (14). nam quod exinde cumulatur, ad quid proficere conveniat, sacra jam nostra pragmatica forma disposuit. Semperque quod intercidit, restauretur: at qua ratione fieri debeat restauratio, satis per Anastasii piæ memoriæ jussiones expressum est. Has igitur ut immunes & ab omni vectigali maneant exemptæ, sancimus: neque his ipsis officinis, neque vectigalia imperantibus collegiis, quæ istas præbent, quidquam damni sustinentibus, aut ullos titulos agnoscentibus. §. 1. Cæteræ vero omnes hujus almæ urbis quatuordecim (15) regionum officinæ, sive sacrosanctæ alicujus sint ecclesiæ, sive hospitalium, sive monasteriorum, sive orphanotrophiorum, sive prochiorum, sive alterius cujuscunque dominii, sive regiarum domuum, sive aliquorum magistratuum, ampla, media, minorave officia administrantium, sive gloriosissimorum senatorum, sive magnificentissimorum illustrium, sive spectabilium cubiculariorum, sive aliquorum militiis adscriptorum: hæ inquam omnes publica ipsis imposita præstent vectigalia, & omnia alia tum faciant, tum impleant, quemadmodum quemque in suo collegio facere æquum est, *semperque per collegii præfectos in publicum persolvant*: nemine queunte ea de causa inniti privilegiis aut ejusmodi alia uti excusatione. Neque enim sustinemus aliorum onus ad alios deferri, aut tam iniquitem proponere formulam (16), ut quotidie vectigalia augeantur, & (quemadmodum edocti sumus) quadruplo, aut quintuplo, adeoque etiam decuplo majora irrogentur, cum nihil tam magno studio tamque serio affectemus, quam, ne (17) novo quisquam vectigali oneretur. Novum (18) autem fuerit non tantum quod nunc primum impositum est, sed etiam quod primum modum excedit. Sed eadem conditione ac fortuna omnes sunto, & sacra hæc nostra pragmatica forma (quam legem etiam appellare licuerit) contra omnes communis esto, ut omnibus largiatur, quo molestia vacent. Neque enim facile eam quis ægre tulerit, si neminem alium præterea exemptum intueatur: nisi quod in centum & mille officinis exequiarum defunctorum ratio habeatur, quæ maxime communis est omnibus & ex æquo universis parata (19) hominibus. §. 2 Si quis vero conetur excusatione aliqua uti, & seipsum a præstanda alleviare contributione, & aut non committere, quo magis ab inquilinis suis exigatur, aut præstare etiam patrocinium, sive militare, sive civile, sive ecclesiasticum, sive quodcunque tandem: in universum officinæ (20) domino excidito, estoque ipsis publica, toti, addicta collegio. Eo enim pacto & cautiores erunt, & vetita non attentabunt. Porro si minutatim (21) & pariter in omnes vectigalia distribuantur: non solum paululum erit quod præstitum fuerit, sed etiam tanto moderatius, levius, tolerabilius faciliusve quod confertur, existet, quanto a pluribus colligitur. An vero non multo absurdissimum (22) fuerit, homines propriis laborantes manibus, & uxores ac liberos alentes, & reliqua denique vitæ necessaria inde acquirare fatigentes, etiamnum majoribus onerare vectigalibus, & quanto plures inter alleviatas inferuntur, tanto etiam majores exinde læsiones oboriri? idque onus infinitum sit, neque possit ullum habere terminum. §. 3. Hæc nos omnia prohibentes, sacram hanc pragmaticam formam proponimus, amissionis pœnam similiter omnibus ordine subditis interminantes, si ex quoquo collegio imperitantes solita illa, & ab initio statuta vectigalia percipere prohibuerint, aut vectigalia conentur in (23) pensiones privatas convertere: sed quisque pro se quidem pensionum illatione perfruitor, officinas autem seu tabernas solito reciproque more contributiones agnoscere concedito. Quemadmodum enim quisque pro se rebus suis prospicit, ita & nos necesse est ei quod amplæ & regiæ huic urbi expedit & confert, nutanti quodammodo & jam lapsuro, manus porrigere, neque enim aliter, quæ publice expediunt, progressus habitura sint, *quam si tali onere, qui id hactenus ferre coacti sunt, liberentur.*

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & sacra hac exprimuntur lege, ex excellentia tua, imo non ipse tantum custodies, sed & quicunque post se idem officium suscepturi sunt & obtemperans tibi cohors, jam inde in omne reliquum tempus custodiet (24).

T I T. XXIII.

DE TABELLIONIBUS (25) ET UT PROTOCOLLA (26) DIMITTANT IN CHARTIS (27).

N O V E L L A C O N S T I T. XLVI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

LItem paulo ante audivimus præsenti legi præbentem occasionem. Ex persona quidem mulieris cujusdam ferebatur documentum (28), literas quidem ejus non habens (29), (erat enim harum ignara) completum autem a tabellione (30) & tabulario, subscriptionem ejus (31) habens, & testium ostendens præsentiam; deinde dum quædam dubitatio super eo fieret, muliere dicente, non esse a se delegata (32) quæ charta loquebatur: qui litem audiebat, quærebat (33) a tabellione cognoscere negotii veritatem: denique tabellionem deduxit (34): at ille literas recognoscere dixit completionis (35) tabellionis, non tamen nosse aliquid horum quæ secuta sunt (36), nec enim sibi ab initio penitus delegata, sed commisisse cuidam suorum hoc facere: neque postea venisse ad completionem, sed rursus alii hoc commisisse, & is quidem qui affuit completioni, venit, nihil nec ipse dicens se nosse: etenim neque scriptor fuit documenti, sed solum docuit, quia præsente se hoc dimissum sit, nec cui ab initio delegatum est, inventus est: unde nisi per testes judex valuisset agnoscere causam pure, periculum patiebatur, undique cadente negotii notitia. Et illud quidem competentem meruit examinationem atque decretum.

C A P. I.

NOs autem credimus oportere universis auxiliari, & communem in omnibus facere legem: quatenus præpositis operi tabellionum, ipsis per se omnibus modis injungatur (37) documentum, ut dum dimittitur (38) intersit: & non aliter imponetur chartæ completio, nisi hæc gerantur: ut habeant unde sciant negotium, & interrogati a judicibus, possint quæ subsecuta sunt cognoscere, & respondere, maxime quando literas sunt ignorantes (39) qui hæc injungunt (40): quibus facile est & inconvincibilis denegatio horum quæ pro veritate secuta sunt.

§. 1. Ut ergo omnia hæc prohibeamus, propterea præsentem conscripsimus legem: & hæc custodiri modis omnibus volumus a tabellionibus, sive in ipsa felicissima civitate, sive in provinciis sint: scientibus, quia

(1) *Novell.* 59. *Nov. Leonis* 12. (2) Constantinopolitanæ scilicet. (3) Lecticarii, decani, & Vespillones, *Novell.* 59 *Græci hic* λεκτικαρίους ἤτοι δεκανούς. (4) *l. 4. C. de sacros. eccles.* (5) *Nov.* 59. c. 2. (6) Seu muneribus & contributionibus. (7) Et hoc jure possidentur etiam hodie a sacerdotibus Mahometanis. (8) Nota, quos in usus ecclesiastica officina inferviant, adde c. 3. *infr. ead.* (9) Officinæ ecclesiasticæ ad hæreticos pertinentes, orthodoxarum factæ. (10) Nam ex earum reditu sumptus funerum fiebant. *Leon. Nov.* 12. (11) *Nov.* 59. c. 3. (12) *In prior. supr. eadem.* (13) Id est, Vespillones ac fossarios. (14) Id est, reditum pecuniarum præstent. (15) Regiones tandem erant Romæ, nempe quatuordecim, quarum binis singulis cohortes attributæ. *l. 3. ff. de off. præfect. vigil.* unde etiam non incommode eas ad regiones referri *lex l. §. 1. ff. de offic. præfect. urb.* eo sensu: Lucere nimirum præfectus interdicere non tantum urbe intestra, sed & cuique aliqua regione, *faire defense de demeurer en tel quartier.* (16) Iniquitatis formula, per quam vectigalia augentur. (17) Vid. sic. Ç. *vectigal. nova institui non posse.* (18) Novum vectigal est, nunc primum inventum, vel excedens modum veteris. (19) Ἑτοιμασμένῳ parato. (20) Ergasterio, *Jul.* (21) Vectigalium distribuendorum rationem optimam nota. (22) Proletarii immunes a vectigalibus. (23) Εἰς συντελείας τρέπειν, Scrimg. (24) Dat. 15. Kal. Jun. Const. post Belis. V Conf. anno 3. Scrimg. Dat. 6. Kal. Jun. &c. *Jul.* (25) Περὶ συμβολαιογράφων καὶ συμβολαίων, 13. *Kal.* 9. De tabellionibus & eorum [illegible]. *Jul.* [illegible] Porro tabelliones sunt publici contractuum translatores, *l. 16. §. 2. C. de sacr. eccles. l. 20. Cod. de fide instrum. l. 2. Cod. de Eunuch. l. 1. Cod. ut nemo ad suum pat.* & testamentorum perscriptores, *l. 24. C. de testam.* Eorum instrumenta ἔγγραφα, *Novel.* 73. adde *l. 12. Cod. ad leg. Cornel. de fals. l. 11. C. de decurion.* iidem tabularii [illegible] (26) Πρωτόκολλα. Protocollum; non est minor & regia charta velut quidam opinantur: nec est scheda negligentius scripta. Non est etiam exemplar formularum, quo tabelliones uti solent: sed brevis adnotatio, quæ declarabat, quo Comite largitionum, (sub cujus cura erant chartariæ) quo tempore & a quo propagatæ fuissent chartæ. Ex eo argu[illegible] bantur sæpe falsitates, quas & ratione Caroc. refert Lucetius accidisse, ut sanarent suspectum chirographum [illegible] quod nondum ejus nota (Galli *la marque*) charta illa erat in cerum natura. Et hac ratione verat Justinianus ex chartis abscindi protocolla, item instrumenta in aliis chartis scribi, quam in his, quæ protocolla habeant. *Jul.* num. 175. & *cap.* 2. *infr. ead.* (27) In instrumentis, *Iudex Regina* apud Cujac.

(28) Συμβόλαιον. (29) Non perscriptum ejus manu. (30) Aliud est συμβόλαιον ἔγγραφον a Ταβουλαρίῳ. Instrumentum enim hic proferatur completum a tabellione, subscriptum a muliere tabularii manu, ut *Novell.* 73. (31) Αὐτῆς, id est, mulieris. (32) Ἐντεταλμένα, id est, demandata. (33) Hinc colligunt notarios non sponte, sed ad id rogatos debere instrumentum conficere, arg. *l. 12. ff. de precario. cap.* [illegible] *Extr. de privileg. Ans.* (34) Ἤγαγεν, id est, in judicium deduxit. (35) Πληρώσεως τοῦ συμβολαίου, id est, perfecti instrumenti. (36) Id est, tabellio ferebatur, se nosse instrumentum completum esse, se tamen ignorare, quid inter eos [illegible] postremo convenisset, allegabat: nec enim se integrum instrumenti initium conscripsisse, sed eius compositionem demandasse suorum alicui, id est, discipulo vel ministro, vel se alteri ejusdem instrumenti completionem commisisse, *l. 16. Cod. de fide instrum.* (37) Sensus est: Contrahentes [illegible] tabellionem ipsum per se præesse & interesse debere, interesse inquam, ab initio ad finem usque, nec ante complementum instrumento adponere, quam adsit [illegible], negotium, de quo agitur. (38) Tabelliones ipsi per se convenire debent instrumenta componentes, neque aliter instrumentum absolvere, nisi causas cognoscant, ut interrogati a judice, id, de quo agitur, recte ac certo referre possint. (39) Id est, tunc maxime, cum contrahentes literas ignorant, γραμμάτων ἀνεπιστήμονες, dicuntur Græcis, literarum legendarum & scribendarum ignari, qui ne scavent ni lire, ni escrire. (40) Instrumenti ad substantiam pertinere hinc colligunt, ut tabellarius de eo conficiendo sit rogatus: aliàs non præsumi rogatum. Idque putat Rolandus a Valle motus communi interpretum opinione, *l. cons.* 18. n. 4. & *l. cons.* 41. n. 25. 37. 12. 24.

qui si præter hæc aliquid egerint, cadent (1) omnino iis quæ vocantur stationibus (2): & qui (3) ab eis diligitur ad injungendum (4) documentum, & interest, ipse dominus super stationis auctoritate erit (5), & mutabitur causa: & ille quidem de cætero hoc obtinebit officium in statione, quale qui in ea primatum tenebat: ille vero cadet ea: aut unus erit ministrantium illi: quoniam ille quidem designatus est hoc agere, quod erat concessum ei; ille vero secundum illius voluntatem hoc egerit, propterea nos hanc intulimus eis pœnam, ut optimi fiant circa documenta, & justi, & cautiores, & non propter suam requiem & delicias corrumpant alienas vitas. §. 2. Si vero indignus sit forte potestatem in stationibus suscipere, is (6) cui documentum extra ea quæ a nobis disposita sunt per præsentem legem, injungitur, tabellio quidem cadat omnibus modis hac causa: alter (7) vero pro eo constituatur: nihil omnino damnificando ex hoc stationis (8) domino quicunque fuerit extraneorum, & non ipse tabellio, neque cadente foris exinde venientibus, sed illo solo qui talia perpetravit, & designatus est suum complere opus, primum cadente: omnibus quidem aliis super stationis jure integris dominis ejus ab ipsis tabellionibus qui talia peccaverunt, servandis.

§. 3. Et non fingant tabelliones occasiones, per ægritudinem forte discedentes, aut occupationes hujusmodi: licebit enim eis, si quid tale fuerit, evocare (9) eos qui contrahunt, & per se causam complere: proinde hæc quæ contingunt raro (10), non impedimentum facient universis, eo quod nihil inter homines sic est indubitatum (11), ut non possit (licet aliquid sit valde justissimum) tamen suscipere quandam solicitam dubitationem. Sed nec quæstus eorum minores fieri per hoc, propter contrahentium frequentiam occasionem habentes: cum melius sit pauca (12) agere caute, quam multis interesse periculose. §. 4. Ut tamen non vehementer eis dura lex esse videatur, nos conjicientes (13) humanam naturam, mediocres (14) etiam eis leges nostras ponimus, propter tales enim eorum forte dubitationes damus eis licentiam singulis unum (15) ad hoc constituere (gestis (16) apud clarissimum (17) magistrum census (18) felicissimæ civitatis (19) solenniter celebratis) & licentiam (20) ei dare, ut delegentur ei ab iis qui veniunt ad ejus stationem & documenta, & dimissis (21) eis interesse: & nulli omnino alteri in statione existenti, licentiam esse, ut aut delegetur ei initium, aut cum dimittuntur, intersit: nisi tabellioni qui auctoritatem habet, aut qui (22) ab eo ad hoc statutus est. Si vero præter hoc fiet, & alter delegetur: tunc subjacet pœnæ tabellio, qui auctoritatem habet a nobis dudum definitam: ipsis tamen documentis propter utilitatem contrahentium non infirmandis. Novimus enim quia legis metu de cætero & ipsi custodient quæ a nobis decreta sunt, & documenta sub cautela facient.

C A P. II.

Ut tabelliones in protocollo describant, idque cum die & consule.

ILlud quoque præsenti adjicimus legi, ut tabelliones non in alia charta pura (23) scribant documenta, nisi in illa quæ in initio (quod vocatur protocollum (24) per tempora gloriosissimi comitis sacrarum nostrarum largitionum habeat appellationem (25), & tempus quo charta facta est, & quæcumque in talibus scribuntur: & ut protocollum non (26) incidant, sed insertum relinquant: novimus enim multas falsitates ex talibus chartis ostensas & prius, & nunc: ideoque licet aliqua sit charta (nam & hoc sancimus) habens protocollum non ita conscriptum, sed aliam quandam scripturam gerens, neque illam suscipiant, tanquam adulteram, & ad talia non opportunam, sed in sola tali charta, qualem dudum diximus, documenta scribant. Hæc itaque quæ de qualitate talium chartarum a nobis decreta sunt, & de incisione eorum quæ vocantur protocolla, Valere in hac felicissima solum (27) civitate volumus, ubi plurima quidem contrahentium multitudo, multa quoque chartarum abundantia est & licet legali modo interesse negotiis, & non dare occasionem quibusdam falsitatem committere, cui se obnoxios existere demonstrabunt, qui præter hæc aliquid agere præsumserint.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sanctam declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. 19. (28) Kal. Septembr. *Constantinop.* post BELIS. V. C. CONS. anno 2. (29).

T I T. XXIV.

UT (30) NON LIBERENTUR CURIALI (31) FORTUNA JUDÆI, NEC SAMARITANI, AUT HÆRETICI, OCCASIONE EORUM RELIGIONIS, SED CURIALIBUS QUIDEM FUNCTIONIBUS SUBJACEANT, PRIVILEGIIS VERO CURIALIUM NON FRUANTUR: POSSE VERO EOS CONTRA ORTHODOXOS QUOD SUBJACEANT CURIALI FORTUNÆ, TESTIMONIUM PERHIBERE, UT QUI ET PRO ORTHODOXA POLITIA RECTE TESTIMONIUM PERHIBEANT.

N O V E L L A C O N S T I T. XLV.

Idem Imp. Joanni P. P. iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

VErbum quoddam nobis tua retulit eminentia, quosdam inter curiales esse Judæos forte, aut Samaritas, aut Montanistas, aut aliter nefandos homines, quibus nondum hactenus recta & immaculata fides illuxit: sed & in tenebris sedent animis vera non sentientes sacramenta: & quoniam hæreticos (32) odio habemus, putant per illam occasionem liberi curialium esse functionum, & quæ competunt his, declinare. Nos igitur mitcri sumus, si sapientia & acumen suum tales eorum perscrutationes, & non repente talia dicentes dilacerasti. Si enim homines quidam sunt, qui quidem putent propter novissimam absurditatem illa promereri se præmia, quæ solis maximis dignitatibus reservavimus, quis non eorum habeat exosam inverecundiam & stultitiam? Quapropter curiam exerceant (33) hujusmodi homines, & nimis ingemiscentes, & curialibus functionibus, sicut etiam officialibus, ut dudum sancitum est: & nulla (34) religio ab ejusmodi eos excipiat fortuna, (horum enim nihil neque antiquorum quilibet legum, neque Novellarum dictum est) indigni tamen curiali sint honore, & quos jam leges plurima curialibus præbent privilegia, & ut non cedantur (35), neque ad (36) aliam ducantur provinciam, & alia plurima, horum nullo (37) fruantur: sed si quid scriptum est de curialibus, quod non confert privilegium, hoc etiam in his valeat, & compleant corporalia & pecuniaria munera, & nulla ab his eripiat eos lex: honore vero fruantur nullo, sed sint in turpitudine (38) fortunæ, in qua & animam volunt esse. Sic igitur eis de hoc dispositum sit.

C A P. I.

ILlud quoque nunciasti dignum (39) quæstione tua natum. Quia enim hæreticos (40) testimonium (41) perhibere prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, dantes eis per nostram constitutionem (42), siquidem inter alterutros misceantur illi & litigent, & utrque (43) hæreticus sit, actor & reus, posse testimonium perhibere, dignis admodum existentibus, & litigantibus, & testimonium perhibentibus: si vero rursus hæreticus sit & orthodoxus, contra hæreticos quidem etiam valde dari testimonium orthodoxo, adversus orthodoxum autem nequaquam: orthodoxis quoque existentibus litigatoribus nullum esse penitus accessum illis ad testimonium perhibendum. Docuisti igitur nos quod quidam orthodoxi constituti refugiunt curialis esse fortunæ, & necessitatem subire perhibendi testimonii eos qui illi genere juncti sunt, vel qui alias aliquo modo eorum sciunt fortunam. Et quoniam lex enim suspendit super (44) orthodoxis testimonia, propterea judices piguisse hoc admittere, cumque in vanum mittant invicem, qui hujusmodi dubitant recipere testimonium, primum quidem pro (45) orthodoxis sunt, (hoc autem leges agere hæreticos non prohibent) deinde si existentes curiales postea contra fortunam reluctantes trahit quilpiam ad curiam, & hæreticos ad testimonium vocat, quomodo non hoc pro nostra agit republica? ut sit quidem respublica litigans orthodoxa, & maxime ex quo nos Deus dedit imperare: qui autem super hoc testentur, pro orthodoxis perhibeant testimonium. Conversatio enim nostra recta est, & plena orthodoxa fide, omni alia hæresi merito constituta sub odio.

E P I L O G U S.

† Et hoc igitur tua eminentia custodiat, nostram cognoscens mentem, & quod reipublicæ expedit commemorans, & sciens per omnia, quia ille nobis agere & sancire lege studii est, quæcunque nostræ prosunt reipublicæ. Dat. 15. Kal. Septemb. *Constantinop.* post Consulatum BELIS. V. C. (46).

(1) Poena tabellionis in hanc legem committentis. (2) Id est munere. [illegible]

COLLATIO QUINTA.

TIT. I.

DE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM (1) ALIENATIONE ET (2) SOLUTIONE (3).

NOVELLA CONSTIT. XLVI.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ET circa leges studium, & alia omnia a nobis ideo quotidie cum labore aguntur, ut utilitatem nostris subjectis inveniamus: quod effusum quidem immansumque est, removentes, quod autem & optimum & meritum, subrogantes. Sæpe quoque ex studio propter priorem immensitatem etiam ultra mensuram legem constrinximus: ut quod primitus effluebat retinentes, ita æqualitatem de cætero introduceremus. Nuper (4) igitur scripsimus legem de sanctissimis ecclesiis omnibus, & monasteriis, & reliquis venerabilibus domibus, nullum (5) esse eis rerum immobilium alienationis licentiam permittentem. Videbamus (6) enim causam effusam, & paulatim ad alias ecclesiasticas migrantes possessiones, neque pretiis solutis dignis, neque opere inevitabili imminente alienatis: sed etiam contra positas jam leges, decies millies circumventiones factas. Quocirca primam perimentes viam, omnibus similiter inaccessibilem contra earum facimus circumventionem. Sed hinc pleræque quidem sanctissimarum ecclesiarum aliarumque venerabilium domuum utilitatem habuerunt possessiones, nullo has minuere præsumente. Occurrit tamen etiam aliquid difficile (7), debita enim aut longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maxime per fiscales occasiones eis accidentia, ad alienationis necessitatem sacras perduxerunt domos. Mobili enim non extante substantiæ sufficienti, periclitabantur in novissimam venire necessitatem harum præsules, neque vendere potentes, neque unde debita solverent habentes. Sed pro talibus quidem debitis posse pro (8) solutione creditoribus dari possessiones ecclesiasticas: tamen cum competenti subtilitate & observatione facienda solutione, jam sæpe permisimus: sicut neque palam hoc nostra prius permisimus lege. Si vero non privatus aliquis est creditor, sed imminet fiscus, & exigit debita: est autem inopia pecuniarum, accipere vero immobilem possessionem impossibile est: fiscum hic relaxare aliquid subtilitati legis competere judicavimus. Et si qua necessitas hujusmodi fiat, etiam alienationem fieri permisimus.

CAP. I.

SAncimus igitur, si sanctarum aliqua ecclesiarum aut reliquarum colendarum domuum fiscales debeat functiones, & unde faciat harum redditionem, non habeat: convenire omnes in unum & qui ex clero sunt, & Deo amabilem episcopum ejus civitatis (9), insuper & metropoleos & sacris (10) propositis eloquiis causam examinari: & si non apparuerit ullus (11) quæstus citra alienationem immobilis rei valens solvere fiscale debitum, tunc licentiam eis esse sententia tali procedente, & decreto (12) celebrato apud provinciæ judicem, etiam possessiones immobiles contingere, & eas alienare ad solutionem debiti: ementibus (13) quidem, in fiscum solventibus, & de suscepta (14) inde percipientibus & subeuntibus (15) fiscale debitum, & cautelam inde habentibus, & nihil metuentibus primitus positam legem: constitutis etiam fiscalibus de susceptis insinuaria (16) inter monumenta gestorum, deponentibus his qui fecerunt ea, ut & apud sanctissimas ecclesias salventur data de suscepta, eo quod fiscalia soluta sint tributa, & omnia secundum nostram legem gesta sint: non potentibus aliquibus fingere fiscale debitum, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere. Ideo enim & decreti factionem permisimus (17), ut & fiscale debitum testimonio pandatur, & ex quantis descendit temporibus, & quoniam non pecuniis solutum est, sed in necessitatem alienationis venit, ut veritas undique protestata sit: omnibus coram sacris Evangeliis agendis: scientibus & episcopis, & clericis, & aliis omnibus, quia Deus respiciet quæ geruntur ab eis; & si quid egerint per dolum, aut lucrum, aut machinationem: hoc in suis recipiant animabus viventes ac morientes.

CAP. II.

SI vero privatus aliquis creditor fuerit, posse secundum pro solute (18) schema accipere immobiles possessiones, hic quoque decreto faciendo: pro mensura vero eorum debitorum assignandis eis possessionibus. Si vero fiscale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem immobilium accedere secundum priorem observationem: ut nihil desit neque subtilitatis neque communis utilitatis.

CAP. III.

HIs autem universis sanctissimam majorem (19) ecclesiam felicissimæ hujus urbis, & ejus confinia, & orationum domos, quarum ipsa curam suscepit, omnibus eximimus modis, quæ jam de hoc sancita sunt a nobis, in sua virtute durantibus. Si autem & aliqua monasteria sub eadem sanctissima majore ecclesia sint: nec ea sub præsentem facimus legem, forinsecis (20) in provinciis eam constituentes solum, in quibus multa quidem est inopia pecuniarum, per quam sanctissimæ ecclesiæ solvere per pecunias debita non valuerunt.

EPILOGUS.

† Tua igitur celsitudo, quæ placuerunt nobis, cognoscens secundum hæc procedere super sacris rebus alienationes custodiat. Datum 14. (21) Kal. Sept. *Constantinop.* post Consul. BELIS. V. C. Anno (22) secundo.

TIT. II.

UT (23) PRÆPONATUR (24) NOMEN (25) IMPERATORIS (26) DOCUMENTIS (27), ET UT (28) LATINIS LITERIS APERTIUS TEMPORA INSCRIBANTUR.

NOVELLA CONSTIT. XLVII.

Imp. Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

ILlud omnium honestius esse putandum documentum, & gesta, & quod omnino pro temporis memoria hominibus adinventum est, quod ipsa quoque commemoratione ornatur imperii. Consules (29) etenim & indictiones, & quodcunque indicium temporum omnino est apud nos, sunt quidem forsan & hæc significativa horum quæ volunt: non tamen nos aliquod horum perimimus, sed majorem adjectionem eis imponimus: ut ex majoribus & perfectioribus eis temporum designetur cursus. Si quis enim respexerit (30) ad vetustissima hominum, & antiqua reipublicæ: *Æneas* (31) nobis Trojanus rex, reipublicæ princeps: & nos quidem *Æneadæ* ab illo vocamur, sive quis etiam ad secunda (32) principia respexerit, ex quo pure Romanorum nomen apud homines coruscavit, reges eam constituerunt Romulus & Numa: ille (33) quidem civitatem ædificans, hic (34) autem eam legibus ordinans & exornans: sive etiam tertia (35) principia sumat cujuslibet imperii: Cæsarem maximum, & Augustum Pium: & ita rempublicam nobis inveniet hanc quæ nunc est valentem: sitque immortalis ab illis procedens (36). Erit ergo absurdum in documentis (37) & in iis quæ in judiciis aguntur, & absolute in omnibus, in quibus memoria quædam fit temporum, non imperium his præponi.

CAP. I.

UNde sancimus eos quicunque gestis (38) ministrant, sive in judiciis, sive ubicunque (39) conficiuntur acta, & tabelliones qui omnino qualibet forma documenta conscribunt in hac magna civitate, sive in aliis gentibus omnibus quibus nos præesse dedit Deus, hoc modo incipere (40) in documentis: *Imperii (41) illius sacratissimi Aug. Imperatoris anno tot*: & post illa inferre consulis appellationem, qui illo anno est: tertio loco indictionem (42), mensem (43), & diem: sic enim per omnia tempus servabitur & pro imperii memoria, atque consulatus ordine, & reliqua observatione interposita documentis, inadulterata hæc valde constituentur. §. 1. Si qua vero apud Orientis habitatores aut alios homines observatio custodiatur in civitatum temporibus, neque hanc invidemus, sed præscribatur quidem imperium: sequatur vero (sicut dictum est) consul & indictio, atque mensis, & dies secundum quam geruntur & conscribuntur quæ aguntur: & tunc inferatur etiam civitatis (44) omnibus modis annus. Nos enim auferimus quidem priorum nihil, imperiali vero additamento causam augemus. Et inchoetur mox auctore Deo a præcedente prima indictione, ita quodammodo eis scribentibus: *Imperii Justiniani sacratissimi Augusti & Imperatoris anno xi. post Consulatum Flavii Belisarii clarissimi viri anno 2. die autem tot, & tot, Kal.* sicque in omnibus nominentur imperii anni, & nostri in quantum eos Deus elongaverit, & de cætero imperatorum. Palam namque est, quia nunc quidem annum xi. nostri scribent imperii: inchoante vero Aprili mense, & prima (45) die, in qua nos Deus Romanorum superposuit rebus, xii. annum scribent: & ita de cætero donec nostrum Deus imperium extenderit: ut nobis etiam hæc causa super leges, & harum celebrationem continue maneat immortalis (46), dum memoria imperii omnibus simul interfuerit causis atque temporibus.

CAP.

(1) Rerum scil. vel urbanarum [illegible], vel rusticarum [illegible]. [illegible] Nov. v. supr. & eandem Jul. const. [illegible] (2) Et aliis [illegible], Jul. constit. 1.
(3) Additur in editione Scrimg. [illegible] Constantinopolitanis. (4) Intellige Novell. v. (5) [illegible] Novell. [illegible] (6) Causa prohibitionis. Nov. 1. (7) Eorum scilicet (8) Sensus est, Prædia ecclesiastica [illegible] pecuniæ & mobilia desunt) privato creditori in solutum dari [illegible] vendi item posse cum præsidis decreto, ita ut pretium solvat emptor & tributa, quæ debet ecclesia. nec enim [illegible] prædia in solutum [illegible]. (9) De cujus dicecesi ecclesiastica agitur. (10) [illegible]
(11) Id est, alia vero. (12) Bona ecclesiastica [illegible] utiliter non possunt sine decreto judicis, ut [illegible], quod tamen immutatum est, Nov. 120. (13) Emptoribus pretium fisco solventibus. (14) [illegible], id est, apocha. (15) Id est, [illegible] ad id exsolvendum, quod ecclesia fisco debuit. (16) [illegible] instrumenti exemplum [illegible] actis publicis, l. 4. Cod. de fide instr. l. [illegible] (17) Hodie non requiritur decretum: satis enim est acta confici gratuito apud Patriarchas, metropolitanos episcopos secundum suam jurisdictionem, Nov. 120. (18) Pro soluto [illegible], in solutum, [illegible] Privatum creditorem posse titulo pro soluto immobiles ecclesiæ possessiones accipere.
(19) [illegible] Sanctam Sophiam. (20) Exteris, [illegible]. (21) [illegible]
(22) Hæ duæ voces non extant apud Scrimgerum [illegible] anno 536 vel 537. (23) De præfatione instrumentorum. Jul. [illegible] (24) De præfatione instrumentorum, Jul. const. [illegible] (25) [illegible] (26) Hinc colligitur Nomen Christi necessario quoque præponendum esse instrumentis (27) Omnibus sive in judicio, apud judicem, sive apud magistrum census, sive apud defensores, sive in urbe, sive in provinciis, Jul. [illegible] (28) Hoc refert [illegible] (29) Ideo constitutum fuit, quod tempus instrumentorum [illegible] designaretur, per Consules, indictionibus, mense & die adjectis. Quibusdam in civitatibus consueta civitatis annos proscribi mos erat. [illegible] annos numerabant ex suo [illegible], vide quæ [illegible]. C. de off. præf. [illegible]. Aliæ civitates per suos consules, per lustra seu Olympiades, vel [illegible] tempora numerabant, ut [illegible] civitas [illegible]. Quin & Roma post [illegible] imperio [illegible] (ut Roma [illegible] potius, quam sedes imperii [illegible]
decretum) per Olympiadas ratio annorum cœpit computari, ut patet ex decreto Tert. Romæ urbis [illegible], cujus ultima clausula ita legitur, 2. Kalend. Jul. anno imperii Justiniani V. [illegible] Olymp. Vide Scalig. [illegible] Auson. [illegible] (30) Historiæ Romanæ brevis & succincta partitio. (31) Vide Liv. 1. (32) Consules intellige. tria enim fuerunt præcipua tempora apud Romanos, Regum, Consulum, Imperatorum. (33) Vide Plutarch. in Romulo. (34) Vide Plutarch. in Numa. (35) Id est, Cæsarum [illegible] principium [illegible] §. [illegible] ff. de orig. jur. [illegible] ad necessitatem, id est, ad vim populo factam. Ammianus, [illegible] ad liberum populi arbitrium. Ideo, inquit, urbs venerabilis post superbas efferatarum [illegible] cervices oppressas, [illegible] leges fundamenta libertatis & retinacula sempiterna, velut frugi parens, prudens & dives Cæsaribus [illegible] liberis suis [illegible] patrimonii sui jura permisit. (36) Hoc longum, sub Regibus, Romanos suos annos numerasse per reges, sub consulibus per consules. (37) Id est, in instrumentis. [illegible] Nomen Principis [illegible] instrumentis adhiberi solet. Vid. Gloss. in l. 4. Cod. de tabell. [illegible] ff. de [illegible] l. 3. Cod. de divers. rescriptis. & ibid. DD. plures solemnitates vide apud Wesemb. parat. de fide instrum. num. 2. Aut. (38) Actis publicis. (39) Apud magistrum census, apud defensores sive apud tabelliones. (40) Instrumentis ubique omnibus nomen imperatoris proponendum. (41) [illegible] (42) [illegible] fere, Imperatore illo divo Augusto, imperii anno illo, Jul. c. [illegible] (43) [illegible] spatium 15. annorum. [illegible] tempore Theodosii magni, ut [illegible] Cassiod. [illegible] sed Constantini, ut ex fastis Onuphrius prodidit, in quibus sub Constantini [illegible] consulatu & Licinii [illegible], ita est, [illegible] Incipiunt autem indictiones mense Septembri, [illegible] C. de [illegible] Nov. [illegible] notandum hæc sibi paria quinto indictione quinta, [illegible] C. Theod. de indulg. [illegible] Cod. de indictionib. (44) Vide quæ scripsi ad l. [illegible] ff. de [illegible]. (45) Quædam enim civitates, ut antea ostendi, conditæ suæ civitatis annos numerabant, a prima institutione municipii, vide Scalig. [illegible] (46) Prima die Aprilis Justinianus Imperator inauguratus est. (47) Tempora, quo primis [illegible] fulgorem victura, dum erunt homines, Roma, Ammianus 14.

C A P. II.

Ut tempora quæ Latinis literis designantur apertius scribantur.

ILlud quoque adjicimus, quoniam hi qui tempus in judiciis (1) designant, cum incertis illis, & antiquis (2) literis hæc declarant, observatur in omni judicio, ut post illas literas antiquitatis alias subdant, id est, has communes (3) & omnibus notas, & quæ legi ab omnibus facile possint, & significare gestorum tempus, ut non fatigentur requirentes id tempus: deinde errantes aspiciant, donec hominem quemcunque comperiant literas illas pro veritate lecturum, sed si quidem reliqua etiam post præscriptionem incertarum literarum, si Græcæ sint vocis, Græcis literis, subdi tempus: si vero Latinus quidem totius chartæ consistat ordo, Latinis quidem subscribatur tempus, interpositis istis incertis elementis: clariorem tamen ordinem habentibus literis, quas liceat omnibus legere omnino syllabarum Latinarum non ignaris.

E P I L O G U S.

Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, & in hac maxima civitate, & in provinciis universis quibus præest, manifesta constituat: ut nullus præsumat aliter numerare tempus, aut aliud agere, sed ita sicut dudum decrevimus. Datum Kal. Sept. *Constantinop.* Belis. V. C. anno ii. (4).

T I T. III.

DE (5) JUREJURANDO (6) A MORIENTE PRÆSTITO, PROPTER (7) MENSURAM (8) SUÆ SUBSTANTIÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. XLVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

SEmper hanc unam habemus intentionem, dispositiones morientium esse firmas: nisi resultent (9) legi, & apertæ contrariæ sint iis quæ illi placent. Scimus igitur (10) motum & annunciatum nobis, quia cum testaretur quidam, cum jurejurando suam substantiam omnem dixit (11), & quia hanc solam reliquit suis heredibus, aliqui vero eorum heredum ad hoc (12) resultant, non juste facientes: quia (13) substantiæ quidem illius heredes fiunt, & in hoc acquiescunt iis quæ ab eo disposita sunt: quæ vero dixit cum jurejurando, nequaquam habere munera, neque custodire ea secundum competentem modum volunt: cum utique nostris videtur legibus unam (14) quodammodo esse personam heredis & ejus qui in eum transmittit hereditatem: ideoque nullus eidem sibimet edicit reluctari, & quod dixit utque juravit ratum esse hoc nolle valere, sed contra proprios reluctari sermones.

C A P. I.

SAncimus (15) igitur, si quis descriptionem (16) faciens, sive propria manu sive per (17) alterius quidem scripturam, a se autem subscriptam, aut in suis testamentis substantiæ suæ mensuram faciat manifestam, heredibus forte aliis quidem præsentibus, aliis vero absentibus, aut etiam omnibus præsentibus: non licere heredibus contra hoc resultare, neque dicere quia aliquis heredum celaverit res extra ea quæ dicta sunt a defuncto. Sed si quidem jusjurandum moriens praebuerit, & juraverit (18) secundum (19) sua testamenta, quia nihil est aliud ei præter hæc: hoc amplecti heredes, sive filii, sive etiam extranei sint, & neque tergiversari, neque calumniari suos coheredes, neque ob hoc servos quærere ad tormenta deducere, & alia similia discutere & perscrutari, quæ solius sunt contentionis, alterius autem penitus nullius, utpote dum substantia videatur esse tanta, quantam testator jurans hanc solam apud heredes inveniri voluit. §. 1. Sed hoc quidem inter heredes qui curiosi videntur in defuncti esse substantia, valere volumus: non tamen hoc ratum esse & inter (20) creditores: eo quod nostris declaratum est legibus, quæcunque quilibet pro (21) se dixerit, aut scripserit, hæc nihil ei prodesse, neque creditoribus præjudicare: sed illis licentia sit omnia perscrutari quo volunt modo: heredes autem contentos (22) esse iis quæ a testatore dicta sunt. Sitque (23) pœna negotii inter heredes, ut qui adversatur iis quæ relicta sunt, eis non possit omnino frui: necessitate imminente aut obedire omnibus, aut universa contemnere, & non hæc quidem eligere, hæc vero resultare, sed defuncti voluntatem ab ejus successoribus ita servari, ut in nullo ei contradici præsumetur. His valentibus in reliquo tempore universo, & in omni negotio nondum moto in judicio, neque (24) judiciali sententia aut interpositione amicabili transacto.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, cognoscens, solenniter per programmata propria manifesta faciat universis. Dat. 10. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum Belis. V. C. anno secundo (25).

T I T. IV.

DE (26) HIS QUI INGREDIUNTUR AD APPELLATIONEM: ET QUANDO PER SCRIPTURAM (27) MANUS PROPRIÆ (28) FIAT COLLATIO LITTERARUM: ET DE JUREJURANDO DILATIONIS (29): ET UT CONIUNGANTUR JUREJURANDO (30) CALUMNIÆ (31).

N o v e l l a C o n s t i t. XLIX.

Imp. Justin. Aug. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

VOlubile (32) hoc & humanum, & quod manere idem nunquam valet, sed fit quidem semper, manet autem nunquam: & legislationibus introducit aliquem tumultum, & iis quæ videntur se habere recte & firme posita judicantur. Sed & ea quæ subtili observatione cauta sunt, plerumque turbavit emergentium varietas causarum. Scimus enim, quia dudum correximus (33), quod mala & dolosa circa appellationes agebatur: quia hoc solo ut cognitionem introducerent in judicium appellantes contenti, & personam facientes firmam, aut per (34) unam partem, aut etiam per cognitionem (hoc enim indifferens est) relinquebant causam: & victori omnino erat inexplicabilis victoria, non valenti neque iis quæ erant judicata, frui propter appellationem, neque appellationem examinari posse propter absentiam appellantis.

§. 1. Hæc nos dudum sancientes correximus (35), annum (36) quidem deputantes appellationem offerenti, sive ipsi secundum se ingredienti, sive communiter: quatenus intra hanc litem exequatur, & mereatur quæ justa sunt, & non relinquat ea sine provisione, deinde propter clementiam, si per occasionem judicis appellatio prolongetur, aut per aliam quamlibet causam inevitabilem, etiam alium adjicientes annum: post quem nisi litem compleverint, totam manere victoris sententiam sancimus. Hæc itaque placuerunt nobis, & communi lege conscripta sunt: & obtinere legem hanc volumus, & observationem illius.

§. 2. Sed plurimi interpellaverunt nos, dicentes se quidem decurso appellantibus, & voluisse litem examinari: non tamen ab ipsis judicibus impetrare valuisse, propter quasdam forsan inevitabiles occupationes. Alii vero etiam ventorum (37) immensitatem accusaverunt: & quia navigare non licuisset de provincia, contrariis flatibus ventis: per terram vero venire non valentes propter inopiam, aut certe qui in insula commanentes, aliter nisi per mare venire non poterant: & propterea non valuerunt examinare usque ad finem negotium, neque secundo anno: & quidam tempestatum acerbitatem, alii languorem inevitabilem, quæ omnia ex ipsis agnoscimus rebus nobis insinuatis. Unde nos hæc juste moverunt, & legem transcendere nolentes, & iis qui per talem quandam fortunæ circumventionem læduntur, dare præsidium possibile cupientes,

C A P. I.

Ut imminente biennii finis appellationis causa pertractetur.

QUid ergo agere oportebat, nisi ad legem aliam respicere, quæ digne causam juvaret? Observatio si quidem reliqua prædictæ legis nostræ (sicuti prædiximus) per omnia custodietur. Si vero pro veritate inevitabile quiddam evenerit: & qui appellationis litem exequitur (38), non observet: & licet (39) ingressum & fatalem fecerit, non occurrat: & periclitetur (40) biennii compendio tempus: tunc confirmari (41) victoris sententiam, (quod etiam prior nostra dicit lex) sed cum quadam subdivisione, quam in præsenti adjicimus. Quia enim victores novimus immensitatem temporis fingentes iis qui appellationem quidem & per (42) fatalem ingrediuntur, non tamen ulterius examinationem subire volunt, aut etiam in mediis certaminibus relinquunt eam, propterea parvo quodam victores minuentes, consideravimus bene forte quod decet. Volumus etenim eum qui vicit causam, si voluerit pro (43) veritate firmari sententiam: non ex circumventione, nec tempora quodam, sed ex ipsa rerum veritate (etiam deserenta eo qui appellationem obtulit) ingredi: & hoc ipsum accusare (44) & quærere desertorem: & (45) sive invenire eum valuerit, sive ille non appareat, suas allegationes deducere ad medium: quippe biennio

(1) In monumentis publicis dixit Jul. cap. 190. hoc fecit: ut ne qui scribunt tempora in monumentis publicis, utantur illis literis veteribus & obscuris, sed per Græcas literas tempora scribant, si monumenta Græce composita sint: si Latine, Latinis literis, & quidem claris, ut possint a quocunque Latinas literas cognoscente [illegible]. (2) Antiquas vocat literas puta C aversum, hoc modo Ɔ, ad instar apostrophi, & I & V: hoc modo IV. pro quatuor: & V inter se Ɔ complectens pro 90. (3) [illegible] numerorum & temporum notationes esse [illegible]. Eodem modo rescripta fuisse vel [illegible] Justinianus ajunt Pandectas esse [illegible], & ultimas voluntates inter liberos. [illegible] Goth. Vide Cujac. [illegible] Ans. (4) Id est, anno 540. (5) Vide quæ notavi ad l. 4. C. de edict. [illegible]. (6) De eo, qui moriens juravit, quantum haberet in bonis. Index Reginæ apud Cujacium, adde l. 1. C. arbitr. tut. (7) Id est, de modo, de mensura [illegible]. (8) Si quis modum substantiæ suæ in scriptis declaraverit, Jul. const. 41. (9) [illegible]. Goth. Vide Unterholz. part. 8 c. 2. Ans. (10) [illegible], id est, scimus de facto agitatum. (11) Declaravit, edixit. (12) [illegible], id est, hanc aliquoni. (13) Absurdum est credere [illegible] non credi. (14) Persona quodammodo una est heredis ac defuncti, l. 1. § 2. ff. de præter. [illegible] patris & filii, l. ult. Cod. de liberis præteritis. (15) Hinc sumpta est Authentica quod obtinet Cod. de probat. (16) Sine testamento scilicet. Jul. [illegible]. Id & adversarius [illegible], [illegible] in solo testamento. Que testamento, non [illegible] codicillos, sed quamcunque scripturam defuncti, testibus munitam, & ad id [illegible], ut de modo [illegible] bonorum defuncti [illegible]. (17) Per quam descriptio bonorum facta requirit domini subscriptionem. (18) Alias si non juraverit, veritate non officiet patrimonii [illegible], l. 20. Cod. commun. utrius. jud. [illegible], l. 1. C. arbitr. tut. l. 45. § 1. ff. de legat. 1. l. 10. § [illegible] ff. de legat. 2. l. 10. in fin. ff. ad leg. Falc. nam plerumque testator [illegible], sive bona non exquisite [illegible]. At vero qui [illegible], magis deliberata res [illegible] intelligitur, & ita velle, ut æstimationi [illegible]. Jusjurandum, certæ voluntatis [illegible]. [illegible] l. 29. addo l. [illegible] ff. de jure fisci. (19) Id est, in suo testamento. (20) Bonorum descriptio vel [illegible] a defuncto facta licet [illegible] heredibus noceat, non tamen nocet creditoribus. Licet itaque creditoribus omnia perscrutari, & veritatem exquirere & suo commodo uti, Jul. c. 180. (21) Nemo privata confessione, l. 1. [illegible] de [illegible] vel subnotatione aliena sibi obligat. l. [illegible] C. de probat. Quod si contra se scripserit [illegible] ad [illegible]. (22) Heredibus necesse est [illegible], non testator descripsit, subscripsit, vel quocumque modo declaraverit. [illegible]. (23) [illegible] heredis [illegible] reprehensio hæc est, ut hereditatem amittat. (24) [illegible] hic notat, hanc constitutionem non solum in futuris, sed etiam in causis ejus pendentibus vigere. (25) Id est, anno 541. (26) [illegible], id est, de his, qui ingrediuntur ad appellandum. De temporibus appellationum, Jul. const. 44. de appellationibus, Index Reginæ apud Cujac. vide cap. 1. infr. eod. (27) [illegible], id est, de privatis scripturis prolatis [illegible]. De comparatione literarum. Sive ex prolatione instrumenti. Sive ex chirographo, Jul. [illegible]. De privatis scripturis, Index Reginæ apud Cujac. vide c. 2. infr. eod. (28) Privatæ. (29) Index Reginæ apud Cujac. [illegible]. (30) [illegible]. Index Reginæ de jurejurando propter calumniam dando, vel propter dilationes petendas [illegible] extendat. Jul. const. 44. [illegible] cap. 3. infr. eod. (31) Additur in [illegible] & in Indice Reginæ, & ut semel tantum pro omni probatione jurato. (32) [illegible], id est, [illegible]. (33) l. ult. § 4. C. de temp. appell. (34) [illegible]. Nov. 23. cap. 1. l. ult. ff. ad SC Treb. (35) d. § 4. (36) Appellationis causa intra annum finienda. (37) Venti contrarii navigationi [illegible], adde l. 2. § 7. ff. si quis cautionibus. (38) Id est, & si condemnatus [illegible] judicem non comparuerit, Goth. De temporibus appellat. & ad hanc Novell. adde Unterholz. [illegible] part. 10. cap. 1. Ans. (39) [illegible], id est, & usque ingressus fuerit, seu comparuerit ad diem præstitutum. Nam quos Græci [illegible], tabulæ appellant fatos dies, fatalia tempora. Gallis [illegible]. Non bene hic fatales dies [illegible] Haloander [illegible] putat, errorem causam dedisse [illegible], quod qui ex Græco Latinam fecerunt has constitutiones, [illegible], adde l. 11. § 7. Cod. de adificiis privatis, [illegible] enim solum significare [illegible] fatalem diem. [illegible] contra Midiam, [illegible] & contra Stephanum [illegible], & ad Nicostratum, [illegible]. Alii appellant [illegible], fatalia tempora, l. 1. Cod. de temp. appell. Hinc Synesius epistola ad Theophilum [illegible]. Plura vide apud [illegible] dicto loco, [illegible] a Cujacio, adde, quæ de fato causarum scripsi ad l. 19. C. de advocat. divers. jud. (40) Id est, & periculum sit, ne biennii tempus effluat. (41) [illegible]. (42) [illegible], au jour prefix, ou propre jour qui a esté prefix.

(43) [illegible], id est, & re vera. (44) Nota, quid vitiosum [illegible] Ephesum [illegible] appellationis, victo per biennium non prosequente causam appellationis. (45) Qui per biennium cessat in causa appellationis, litem deseruisse dicitur.

biennio instante ; ad finem minen, ita ut unus forte superfit negotio, motosis : & siquidem apparuerit superior, firmam esse sententiam : si vero inferior circa (1) certamina, etiam eo qui appellationem obtulit & fatalem ingressus est, non observante causam, suscipiat (2) ea jure decretum. Illo tantummodo adjecto, ut sive obtineat causam is qui etiam prius vicit, sive circa eam minor inveniatur, expensas ei modis omnibus post appellationis ingressum factas desertor præstet. Sive namque obtineat causam occasione expensarum secundum hoc ipsum quod etiam vincit, recte justum est etiam expensas accipere ; sive minor inveniatur, eo quod omnino ille deurgit ; & contingit eum etiam deserentem vincere ; expensas quidem præstet ; sententia vero fruatur, gratias agens Deo, & præsenti legi ita justitiam sibi servanti, & tantummodo in expensas damnificanti, quibus non lex, sed ipsa absens se damnificavit. Si (3) vero neuter occurrit, neque victor, neque victus ; qui etiam secundum fatalem ingressus, postea deseruit, sententia victoris maneat firma ; omnibus reliquis super appellationibus scriptis legibus, existentibus & in spatiis temporum, & in aliis, hanc enim legem specialiter super iis qui post ingressum fatale factum deserunt, ponimus ; nihil aliarum legum aut temporum appellativorum neque permutantes, neque permutantes ; firmas igitur eas etiam per hanc ponentes legem. §. 2. Illud quoque determinare optimum est ; siquidem victores contingit jam sententiam promereri, firmas declarantem eorum victorias : his eos frui : nihil enim eorum quæ jam determinata sunt, commovemus. Si vero hactenus pendent, biennio instante, & nondum transacto, & nondum decreto firmata : etiam istæ eandem mereantur examinationem : & ita potiantur victoris sententiis, si eas recte habere monstraverint.

C A P. II.

De (4) ex solis documentis publice celebratis comparationes fiant, exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur.

ILlud (5) etiam judicavimus huic oportere adjici legi : Quia enim dudum (6) scripsimus legem volentem ex propriæ (7) manus scriptura nullam fieri comparationem (8), sed ex solis documentis publice celebratis : videmus autem causarum experimentum egere competenti correctione in lege : & hoc ex ipso litigantium invenimus experimento : emendare eam secundum hoc volumus schema. Crebro namque proferentes quidam cujusdam (9) manus documentum, & ex eo faciens aut consensionem, aut suarum allegationum probationem : cum ejusdem manus adversa pars protulisset literas, et legitimam probationem exinde vellet fieri, ex quibus ipse adversarius illud obtulerat, ille utebatur lege (10), quia oportet ex publice confectis documentis fieri comparationem, & non ex aliis quæ a quoquam scribuntur. §. 1. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundum eas quæ ab adversario prolatæ sunt literas, fieri examinationem, non accusetur hoc tanquam non recte sit factum. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is contra quem & ex quo suas affirmat allegationes, hoc (11) non accuset : neque prohibeat comparationem literarum ad eum fieri : licet contingat esse documentum manu cujuscunque (12) conscriptum. Neque enim ipse sibi resistit, & quæ affirmavit, hæc accusabit. §. 2. Si vero etiam ex publicis archivis proferatur charta, velut (13) de suscepto descriptio, more gloriosissimorum præfectorum (14) : (novimus enim etiam aliquid tale quæsitum) & quod ex publicis archivis profertur, & publicum habet testimonium, etiam susceptibile hoc esse ad collationes manuum ponimus (15). Ubique enim falsitatis peccatum odio habentes, & (16) jusjurandum (17) præbere discutientes, & eximentes literas sancimus, & ex publicis solummodo documentis comparationem fieri permisimus (18). Quapropter valeat per omnia lex illa præsenti subdivisione delata (19) ei, jurejurando tamen comparantium (20) modis omnibus prohibendo (21).

C A P. III.

De (22) juramento præsentis hypothesis cum juramento calumniæ jungendo (23).

QUia (24) igitur nos pro reverentia litigantium volumus mox in principio (25) litis jurare litigantes ; actores quidem, *quia* (26) *non calumniantes inferunt lites* : fugientes (27) vero, *quia credunt, satisfactionem competenter se facere, & non causa contentionis* : & hanc communem posuimus legem contra omnem personam, modis omnibus hoc nulli concedentes. Illud quoque adjicimus, ut si quis probationem petierit, quanquam instrumentorum aut literarum : juret prius, *quia* (28) *non dilationis causa hoc ago*, multa namque sola injuriæ causa, & maxime super nobilibus mulieribus, sive literarum probatio objiciatur, sive alia quælibet causa, ad jusjurandum hoc concurrunt : ut in uno negotio frequenter jusjurandum præbeatur. §. 1. Sancimus igitur, hanc perimentes injuriam, & nolentes crebro (29) in eodem negotio jusjurandum præberi : ut utraque (30) pars, dum una quidem *de calumnia sacramentum* præbuerit, alia vero *quia justam putant reluctationem esse litis*, adjiciat, *quia in tota lite sicubi quæsierit probationes adversarium suum, non per occasionem dilationis hoc faciat, sed pro veritate necessariam sibi a suo adversario exhibendam putans probationem* : & si hoc juraverit sacramentum, nequaquam (31) penitus (licet crebro requirendo sint probationes) ab alterutra parte repeti sacramentum : sed dari probationes, & non crebro cogi quemquam sacramenta subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito (32).

E P I L O G U S.

† Quæ igitur visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo omnibus faciat manifesta, edictis a se directis, ut omnes agnoscant, quæ nobis sunt placita. Dat. 15. kal. Septemb. CP. post Cons. Belis. V. C.

T I T. V.

CONSTITUTIO AD BONUM (33) QUÆSTOREM EXERCITUS ORDINAT APPELLATIONES A QUINQUE PROVINCIIS, CARIA, ET CYPRO, ET CYCLADIBUS INSULIS, ET MYSIA, ET SCYTHIA, APUD QUEM OPORTET EAS EXAMINARI.

N O V E L L A C O N S T I T. L.

Idem Imperator Bono gloriosissimo quæstori Justiniano exercitus.

P R Æ F A T I O.

SCimus antea divinam facientes constitutionem (34) secundum quam tuæ gloriæ tradidimus quinque has provincias, Cariam & Cyprum, & in circuitu positas insulas, & ad hæc Mysiam, sed & Scythiam, ad hoc ut functiones suscipiant sub tua gloria : addentes & evocatas factas lites per dictas provincias, non amplius ad gloriosissimos nostros præfectos, sed ad tuam remitti magnificentiam. Quoniam igitur multi adierunt nos ex Caria, & Rhodo, & Cypro, moleste ferentes & dicentes cogi sæpe & hyemis (35) tempore fieri secundum Scytharum & Mysorum [terram] ubi degis, & illic appellationes, forte neque (36) super magnis pecuniis exercere & periclitari, & maria peragrantes longa, et appellentes in regiones a Barbaris infestatas : propter hoc perspeximus hanc legem scribere ad tuam gloriam, ut emergentes quidem ex Scythia et Mysia lites, tanquam ex propinquis existentes, tua gloria per se audiat : alias vero, id est ex Caria, et prædictis insulis, et Cypro, si quidem ab initio apud gloriosissimos nostros præfectos motæ sunt, ex divina jussione nostra traditæ præfecturæ magistratui, siquidem adveneris in hanc regiam urbem, et ipsas sub te moveri et examinari una cum gloriosissimo Quæstore sacri nostri palatii in sacro auditorio (quemadmodum et super appellationibus, posita introducit lex). §. 1. Si vero ipse in Scythia et Mysia commoreris, apud eum qui locum implet tuum in hac felici urbe, introduci appellationem, omnino siquidem factum ipsum una cum gloriosissimo nostro Quæstore, hypothesin (37) audire secundum harum examinationum schema, et minime homines dictas sustinere dyscolias (38), sed sub ipsis in communi, secundum a nobis prius dictum, judicari, propterea quod præbuerunt nobis causam, ut ita ordinaremus legem, ut cum majore et grandiore diligentia et auctoritate causæ exerceantur. §. 2. Si autem ipse det judicem in prædictis superius provinciis, is qui officium sustinet tuum in hac felici civitate, audiat, prout et a gloriosissimo præfecto constitutum est. Si enim inchoari apud tuam gloriam contingat litem, hic, ut probabile est, inventam, postea vero in medio propter militares impensas emigrare, ipsam absque mora impleri apud tuum habentem officium, sicut ipsam et ipse audisses. Si vero ab initio non a gloriosissimis præfectis appellatio ex quibusdam provinciis remittatur, sed in aliud judicium, antiquitatem omnino non innovamus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt, et per hanc sacram manifestata sunt legem, tua gloria operi et fini tradere, et custodire in perpetuum, festinet. Datum 15. kal. Septemb. CP. DN. Justin. PP. A. Anno 21. (39) post Belis. V. C. Cons. Indict. 2.

(1) Id est, in lite. (2) Id est, condemnabitur, & ita quidem absens potest condemnari quoties cuncti jure destruitur, sed tamen cessator & absens semper condemnabitur in expensas, sive vincatur, sive vincat. (3) [illegible] (4) De comparatione literarum sive ex publico instrumento, sive ex chirographo, Jul. c. 202. (5) [illegible] (6) Hoc est, quarta Codicis, Julian. cap. [illegible] (7) Id est, privatæ. (8) [illegible] ex collatione literarum ab ipso descriptæ convincantur, vide l. 20. C. de fide instrumentorum. Goth. De comparatione literarum vide Rittershus. part. 2. cap. [illegible] (9) Privati. [illegible] (10) d. l. 20. (11) [illegible] (12) Privati. (13) [illegible], quasi apocha. (14) [illegible] (15) Comparationes literarum non sunt, nisi juramento [illegible], adde l. 20. in fin. Cod. de fide instrum. (16) Sensus est : Apochas ex publico arca depromptas valere ad comparationem, licet non habeant subscriptionem [illegible] (17) [illegible] (18) [illegible] hodie ex solis publicis instrumentis fieri comparationem, esset enim sibi contraria hæc constitutio. Sed quod antea constituit d. l. penult. comparatores literarum [illegible] juratos admitti, hos etiam jurare cogi, [illegible] (29) Adhibita. (20) Id est, ab his, qui literas & scripturas aliquas inter se comparant. (21) [illegible] (22) Cod. Nov. Leon. [illegible] (23) De jurejurando propter calumniam [illegible] Jul. c. 183. (24) Hinc sumpta est Authentica hoc sacramentorum, Authentica in [illegible] Cod. de jurejur. propter calumn. (25) l. 2. Cod. de jurejur. propter calumn. (26) [illegible] (27) [illegible] (28) Jurare debet, qui probationes ab adversario exigit [illegible] (29) Jurare in uno negotio pluries nemo cogitur. (30) Jurisjurandi de calumnia [illegible] (31) Jusjurandum unum sufficit. (32) [illegible] (33) De bono quæstore exercitus, vide quæ dixi ad Novell. 41. (34) d. Novell. 41. qui hæc derogat quod ad appellationes. (35) Navigatio hyeme periculosa est. (36) Id est, in causis vilibus & non ita magni momenti. (37) Negotium & causam, litem. (38) Molestias. (39) Id est, anno 548.

TIT. VI.

SCENICAS (1) NON SOLUM SI FIDEJUSSORES (2) PRÆSTENT, SED ETIAM SI JUSJURANDUM (3) DENT, SINE PERICULO DISCEDERE.

NOVELLA CONSTIT. LI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

NOvimus (4) pridem facientes legem (5) interdicentem *nulli licentiam esse in scenas detinens (6) mulieres fidejussores (7) exigere, quia observabant (8) & impiam complebant operationem*, pœnitentiæ tempus non habentes, et pœnas interminantem novissimas (9) his qui tales fidejussores exigunt: insuper et ipsos fidejussores sine obligatione recedere, et nullam inferri eis necessitatem personarum harum præsentationis. Sed in præsenti comperimus crudelem quandam et importabilem calumniam contra studendam a nobis fieri castitatem. Quia enim eos fidejussores accipere prohibuimus, invenisse illos aliam viam ad impietatem deducentem majorem; jusjurandum (10) enim eas exigere, *quia nunquam ab impia illa & turpi operatione cessabunt*; mulieres autem existentes miseras, et sic male seductas, pie agere se putare, si impie egerint, et ut custodiant jusjurandum, propterea suam prostituere castitatem, cum oporteret agnoscere, quia hujusmodi (11) transgressiones magis placeant Deo, quam jurisjurandi observationes. Non enim si quis ob aliquid jusjurandum acceperit, *quia (12) occidet forsitan, aut adulterabitur aut aliquid aget tale illicitum*: oporteret servari jusjurandum: utpote cum sit ita turpe & illicitum, & ad perditionem ducens. Ideoque liceat mulieri, licet hujusmodi jusjurandum juraverit, recedere a jurisjurandi hujus amaritudine, & caste vivere sine periculo perjurii (13): magis autem Deo amabiliter pœna perjurii (si qua omnino est pœna) contra eum qui jusjurandum exigit convertenda.

CAP. I.

UNde etiam nos repente inferimus decem librarum auri pœnam (14), exigentes eum qui præsumpserit omnino tale jusjurandum accipere: & hanc scilicet quantitatem ipsi infelici dari mulieri sancimus ad reliquam bonæ figuræ vitam, exigendam per administrationem provincialem, & dandam ei sciente judice, quia si neglexerit, tenebitur ab eo deponens administrationem, heredesque ejus & successores & eius substantia, eo quod actionem piam agere neglexerit. §. 1. Si autem ipse provinciæ præses jusjurandum exegerit, ipse etiam memoratam decem librarum auri pœnam exigatur: siquidem militaris judex sit in illa provincia, per illum danda, sicut dictum est mulieri. Si vero non habeat militarem judicem, metropoleos (15) illius provinciæ episcopus non provideat, causam etiam ad nos, si probaverit, referens: & insuper a (16) vicinis majoribus singulis, & undique hoc agentem, sive judex sive privatus sit, memorata castigari pœna, & dari hanc ei, quæ quantum ad illum neque caste vivere valeat ulterius, ut non videatur quasi pejerasse.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem sacram declarata sunt legem, tua celsitudo præceptionibus propriis omnibus faciat manifesta, ut cognoscant nostri imperii circa castitatem studium. Dat. kal. Septemb. Imp. DN. JUSTIN. PP. Anno 12. post BELIS. V. C. Cons. Anno 2. (17).

TIT. VII.

UT NON FIANT PIGNORATIONES (18) PRO ALIIS PERSONIS: ET UT SICUT PRINCIPUM (19) DONATIONES NON EGENT GESTIS MONUMENTORUM, SIC NEC A PRIVATIS IMPERATORIBUS FACTÆ DONATIONES INDIGEANT.

NOVELLA CONSTIT. LII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

INhonestas (20) pignorationes, & odibiles (21) super his exactiones plurimæ quidem & aliæ leges odio habent: præcipue autem a nobis positæ, sed nescimus quemadmodum causa licet tantis castigata legislationibus, adhuc præsumitur, & in republica est, & majorem sui præbet virtutem, quam legum necessitas.

CAP. I.

De pignoratione.

PRopterea (22) sancimus nullam omnino pignorationem in nostra republica prævalere, neque in mercatis (23) (hoc quod maxime ibi præsumptum invenimus) neque in agris, neque in civitatibus, neque in vicis, neque in civibus, neque in vicaneis (24), neque in agricolis, neque alio omnino quocumque modo vel tempore: sed præsumentem alium pro alio secundum pignorationis formam, aurum aut aliquid aliud exigere, hoc reddere in quadruplum violentiam passo: & cadere etiam ab actione quam habuit adversus eum, pro quo exactionem fecit. Non (25) enim habet rationem, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi: sed nec alteri molestum esse pro altero quodam tanquam invasionem aut injuriam committentem: & alium quasi vicaneum existentem cædi, aut injuriam sustinere, & aliquid pati, quod omnino non competit, pro alio: & absque legitima occasione quamlibet perferre calumniam: & supplicia (26) sustinere in corpore præsidentibus gentium; scientibus quia si non hæc egerint, sed in provinciis quibus præsunt, pignorationes præsumi patiantur: nihil erit ille quod a nostris eos eripiat manibus.

CAP. II.

Ut donationes imperatori a privato homine factæ, non egeant insinuatione.

ILlud (27) quoque perspeximus huic adjicere legi: *Ut sicut (28) ab imperio in alios factæ donationes non egent gestis monumentorum, sed ex hoc ipso habent virtutem, ita neque a privatis, imperatoribus factæ* (nisi tantummodo pro veritate fiant in publico a tabellionibus completæ, subscriptionem habentes & ejus qui fecit, & testium (29), & aliam donationum observationem) *non egebunt gestis monumentorum, cujuscunque quantitatis sint*. Non enim consequens (30) est, ut non fruatur imperium a privatis, quæ ab eo præbentur illis. Hæc autem inæqualitas facta est ex novitate, quam Zenonis piæ memoriæ introduxit constitutio (31), *ut imperiales donationes non egeant monumentis*. Quia igitur imperfectius causa prius apparuit: propterea nos perfectionem imponentes ei, ex utroque tenere hoc volumus, & in his donationibus quæ ab imperatoribus in privatos fiunt, & quæ a privatis in imperatorem, ut ex æqualitate justitia causæ adjiciatur.

EPILOGUS.

† Tua igitur excellentia, quæ per hanc divinam nostram constitutionem sancita sunt, præceptis propriis solenniter manifesta facere studeat universis. Dat. 10. kal. Septemb. Imp. DN. JUSTIN. PP. A. Anno 12. post Cons. BELIS. V. C. Anno secundo (32).

TIT. VIII.

DE (33) EXHIBENDIS ET INTRODUCENDIS (34) REIS: ET (35) UT HI QUI CONVENIUNTUR, POST VICESIMUM DIEM PRÆSENTENTUR JUDICIBUS: ET DE HIS QUI JURATORIAM (36) CAUTIONEM EXPONUNT ET ANTE LITIS CONTESTATIONEM ABSENTES FIUNT: ET DE HYPOTHECIS (37) QUÆ APPELLANTUR EX CASU: ET QUÆ PERSONÆ ET QUANDO HOC JUS

(1) Ut ibi ea mulieres non continentur in eadem turpitudine manere. [illegible]

(2) Novell. 14. (3) [illegible] Græci appellant juratoriam cautionem, quæ & [illegible]

[illegible]

JUS HABENT: ET DE INDOTATIS (1) UXORIBUS, UT HABEANT QUARTAM PARTEM IN SUBSTANTIA VIRI, ET IPSE VIR IN SUBSTANTIA UXORIS, QUANDO INOPS EST (2) CUI (3) RELINQUITUR.

NOVELLA CENTESIMA LIII.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

PLurimi adeuntes nostram docent potestatem, quia exhibentur ab aliquibus, aut etiam in alias pertrahuntur provincias ex sacra nostra jussione aut decretis judicialibus: & ad miseriam quidem per hoc aguntur: coacti vero jussionibus aut decretis exhibentur. Proinde qui eos exhibent, etiam cautiones exigentes, *quia intra certum tempus venient ad determinatum judicium ii qui ab eis conventi sunt*: ipsi remaneant in provincia, affligi in peregrinatione sumptibus exhibitum, aut præsentatum relinquentes.

CAP. I.

De reis ab alio loco in alium retrahendis (4).

HOc (5) igitur miserantes, sancimus si quid fiat tale, & tempus impleatur, quod in cautione exhibitionis aut præsentationis ipse actor constituit, deinde ille quidem observet in judicio, actor autem desit, & non intra decem (6) dies, postquam reus venerit in provinciam, actor occurrerit: reum quidem ingredientem apud judicem, & hoc docentem, repente dimitti, jurejurando autem ejus judicetur de omnibus expensis, quas pertulit circa viam & circa peregrinam habitationem, & his judices addicant actorem convenientem frustra. Et quoniam (7) mos est non aliter fieri exhibitiones aut præsentationes, nisi actores fidejussores ad certam quantitatem dederint, quia exequentur causam, & suscipient sententiam, hanc quidem quantitatem omnino eos exigi, & dari frustra calumniam passo. Si vero per jusjurandum etiam plus aliquid declaraverit, (certa tamen quantitate definita a judice quam leges taxationem (8) vocant) etiam hoc superexigi, ut cognoscant non illudere vitas alienas, sed in provincia eligere judices, & ibi contra suos adversarios litigare.

CAP. II.

De cautione præstanda ab his qui de proprio territorio sibi obnoxios abstrahunt.

QUia (9) vero ab actoribus fidejussiones plerumque novimus hic datas tanquam (10) in exhibendis personis: si vero in aliam deducantur provinciam, forte declinare hanc observationem: sancimus hic judicem aut gloriosissimum quæstorem nostrum sacris nostris ministrantem literis, si quid tale agere (11) jubeantur: non (12) aliter ad aliam exhibere provinciam reum, antequam fidejussorem præbeat actor in judicio in quod futurus est reum deducere, quia dabit secundum locorum spatium aurum quantumcunque decretum fuerit fugienti (13), si non sequatur, aut exequens non vincat causam: & ibi omnia agi quæcunque in exhibitione decrevimus, debitorum vero aurum, a fidejussoribus exigendum, & dandum ei, qui deductus est: præbendo quoque ab illo etiam jurejurando usque ad taxationem: ut si juraverit se etiam amplius expendisse, & hoc recipiat: ut undique videantur perfectæ nostræ legislationes.

CAP. III.

Ut (14) reo in jus vocato post libelli dationem viginti dierum induciæ dentur.

ILlud quoque antiquitas quidem benefaciens disposuit, nunc autem studio machinantur nostrarum legum clementiam (15) occasionem facientes suarum calumniarum; vetustate namque volente conventionis factæ libellum (16) suscipientem, diebus æque decem deliberationem habere, quo possit discutere causam, & forte etiam recognoscere & liberari: post decem autem dierum (17) inductias tunc & subscribere misso libello, & judiciales implere cautiones. Quidam vero respicientes ad nostras leges (18) quæ post (19) litis contestationem neque refutare (20) judicem, neque alium petere judicem permittunt, causam arte machinantur, & maxime executoribus talia dolose adinvenientibus, & mox ut oblata fuerit qualibet admonitio, forte neque libello dato neque judiciali ulla cautione, deducunt hominem invitum ad judicium datum: & nihil scientem compellunt facere litis contestationem, ut semel sub litis contestatione constitutus obligetur, & nullam habeat licentiam neque refutare judicem, neque alium judicem petere, cum forte suspectus judex sit: & sic agunt quæ volunt: & sub suis artibus hominem statuentes, quo volunt modo de eo agunt. §. 1. Sancimus igitur dum admonitio oblata fuerit alicui modis omnibus offerri libellum, & non secundum antiquitatem decem solummodo dierum habere eum qui admonetur, inducias; sed duplices, hoc est viginti (21), ut sive repudiare voluerit, sive etiam cum eo alium judicem petere, licentiam habeat hoc facere, aut forte cognoscere debitum & liberare se ab adversarii sui contentione amicabiliter, & non per calumniam & circumventionem sub judice constitui forsan suspecto & forsan ingrato, plerumque autem aliquid etiam proprium contra eum dispensante: & eo qui litem sustinet, nullum habente tempus ad agnoscendum ea in quibus conventus occurrit. §. 2. Suscepto vero libello, sola personali (22) fidejussione ab eo data, & sportulis (23) secundum sacram nostram (24) præbitis constitutionem subscribere libello (25), qui appellatur (26) responsionis: & declarare etiam tempus quo ei libellus datus est, ne etiam ob hoc ars quædam fiat: cumque futura est celebrari contestatio litis, apud judicem interrogari fugientem, si viginti dies transierint deliberationis: & illum quidem dicere veritatem: ostendit quoque illud etiam ex die & subscriptione (27) libelli, & si dixerit transisse viginti dierum numerum, tunc (28) fieri litis contestationem. In medio (29) autem ei licentiam esse repudiare judicem, & alium petere: aut etiam cum eo judicem percipere, aut etiam absolvi amicabiliter: nihil in medio neque damnificando, neque ab executoribus conturbando: sed & judiciariam cautionem exponentem sicut qui de his judicat, perspexerit: & viginti dierum habentem deliberationem. Si vero hæc non servenrur: licet videatur quædam fieri contestatio litis, pro nihilo eam esse, sed licentiam esse, & post hujusmodi contestationem litis intra definitos viginti dies sic omnia agere, tanquam si neque ab initio facta sit quædam contestatio litis.

CAP. IV.

De juratoriis cautionibus.

SI (30) vero semel repudians judicem, alium acceperit: non sinimus (31) ei eum qui petitus est, rursus repudiare. Sicut enim ejus curam habemus, sic etiam per dilationem (32) agi aliquid adversus actorem, modis omnibus aversamur. Si vero etiam quidam jurant quia observabunt: & antequam contestatio litis fiat, ab hac maxima discedant civitate, licentiam esse etiam non facta litis contestatione adire actorem statutum judicem, & hoc denunciare. Illum vero (siquidem administrator (33) sit) jubere omnimodo exhiberi reum tanquam perjurum (34) & pene sui accusatorem per fugam (35) factum. Si vero non administrat (36), sed datus sit a quodam judice sive ex sacra forma aut jussione, aut etiam ab aliquo administratore: ad illum renuntiare, a quo datus est, ut deducatur ab illo: ne causa maneat actori undique desolata, judice agere aliquid non valente, eo quod nondum apud eum facta sit litis contestatio: illo contemnente legem & juramentum suum manifestatione sua, & actorem extra omne legitimum adjutorium relinquente. §. 1. Igitur ne latente eo, & tardata exhibitione, causa maneat suspensa: examinet (37) ut potuerit judex in quam terram abiisse dicitur: & det inducias certas, ut nisi intra eas occurrerit, (liberam (38) tamen hujus rei fiduciam habens, si non forte studio actoris impediatur, aut venire prohibeatur) tunc secundum unam (39) partem examinet negotium, & in possessionem mittat actorem rerum ejus secundum (40) mensuram declarati debiti: ipsumque in possessionem missum, habere etiam rem debiti servandi (41) causa: & tunc si ille occurrerit (42), omne ei prius salvet (43) damnum: & tunc recipiens res, & fidejussorem præstans, persequatur causam.

CAP. V.

De hypothecis militiarum (44) eo casu, quæ personæ & quando hoc jus habeant.

OPtimum (45) quoque est etiam hoc propter dubitationem quæstionem lege communi determinare. Primum namque fuerunt dubitationes plurimæ, utrum oporteat (46) militias sub hypothecæ (47) deduci vinculis, an etiam his liberis esse: sed hoc quidem jam definitum est lege (48): & certæ consistunt militiæ quæcunque vendi aut obligari possunt. Nos autem ex majoribus causam considerantes, scimus, quia ex antiquis temporibus non erat in militiis hypotheca, sed quædam nomina omnino antiqua & deficientia in talibus efferebantur. Paulatim vero imperatores interpellantium (49) creditorum miserati: hæc præbebant, cum utique omnis militia publica existeret, nullum quæstum omnino alium quam ex imperiali munificentia habens.

§. 1. Propterea igitur sancimus ea quæ appellantur ex (50)

cu'u,

(1) De inope muliere, quæ sine dote nupta est, quæ quartam partem defuncti mariti capere debet. Jul. d. loco n. 522. De his, qui sine dote aut donatione propter nuptias præmortuo conjuge locupletes, inopes relinquuntur, ut ii scil. quartam per ejus præmortui conjugis bona consequantur, sive sint liberi, sive non sint, [illegible] Novellis 117. c. 5. (2) Persona scil. (3) Id est, quæ superstes manet. (4) [illegible] Quid si [illegible] post decimum diem actorem [illegible] de expensis [illegible] (5) Hinc sumpta est Authentica quod fieri C. de dilationib. (6) Vid. hic Cujac. & c. 9 de præscriptionibus. (7) Jul. c. 190. in fin.

(8) Reus eo actu in judicium, non comparente actore, viatico jurejurando æstimat, quæ tamen judex taxabit moderatione adhibita. (9) Jul. c. 190 (10) Id est, in casu d. s. supr. h. t. (11) Id est, evocari reum ex sua jurisdictione ad forum actoris. Huc pertinet l. 51. ff. de jud. c. [illegible] de appellationib. de evocationibus vide quædam apud [illegible] (12) [illegible] Id in aliis casibus fieri non solet. & merito: [illegible] principis, vel auctoritate præfecti prætorio ad suum extra suum territorium pertrahendum. (13) Id est, reo. (14) De admonitione reorum seu in jus vocandis Jul. c. 000. (15) Clementia autem calumniam parit, calumniæque occasio est.

(16) Βιβλίον [illegible], libellus citationis. (17) Vid. cap. [illegible] Nov. 96. c. 2. Nov. 82. c. 10. [illegible] (18) l. 14. in fin. C. de judic. [illegible] (19) Post litis contestationem judex refutari non potest. (20) De refutatione judicis alias dixi, vid. l. [illegible] C. de jud. adde Cujac. [illegible] (21) Viginti dierum induciæ dantur reo, ad refutandum judicem, Nov. 96. c. 2. §. 1. vid. Cujac. c. 9. de postea.

(22) [illegible] judicio sisti cautionem intelligit, quæ sic dicitur ad differentiam judicatum solvi, quæ de re est, non de persona. (23) Quas tamen, si absolveretur, repetiturus est, l. ult. C. de fructib. & lit. expens. l. ult. C. de administr. tutor. l. ult. C. de [illegible] (24) Nov. 17. c. 3. Nov. [illegible] (25) Contradictionis sc. Jul. (26) [illegible] libelles conventionis, qui reo ab actore dari solet, [illegible] subscriptio [illegible] non sit ab actore, sed a reo, vid. Jul. hic, n. [illegible] qui ex adverso libello & epistographo fatetur, libelli exemplum se accepisse. [illegible] vero dare, est dare libellum responsionis. Galli, respondre, fournir de response, male igitur Haloand. hic [illegible], exemplum libelli. (27) [illegible] Scrimger. (28) His adde cupio, cum de litis contestatione scripsi ad tit. [illegible] (29) Id est, ante viginti dies elapsos. (31) Hinc sumpta Authentica & qui semel C. de bon. aut. jud. (30) Judex petitus repudiari non potest. (32) [illegible] (33) Id est, inter majores magistratus. (34) Qui jurasse judicio sisti, nec comparet, [illegible] (35) Fugitivus [illegible] Adversus fugitivum præsumitur, adde l. 11. C. de probat. [illegible] (36) Id est, non sit magistratus. (37) Inquisitio [illegible] (38) Potest enim reus [illegible] l. 1. §. 1. ff. de eo per quem.

(39) Κατὰ [illegible], Scrimg. id est, [illegible] (40) Olim in universa bona mittebantur, l. 2. ff. quib. ex caus. in possess. [illegible] (41) l. [illegible] Cod. de pign. id est, pignoris causa, ut creditor [illegible] jus habeat pignoris, quatenus est debiti quantitatis modus. [illegible] (42) Integris omnibus bonis nondum venditis. (43) Scilicet restituet, l. 13. C. de jud. (44) [illegible] vocant Orac. 25. [illegible] hoc loco [illegible] de casu militum c. 101. (45) Hinc sumpta est Authentica quod [illegible] Cod. de pignorib. (46) Id est, liceat. (47) l. ult. C. de pignorib. l. 3. C. qui militare. (48) [illegible] adde Nov. 53. in fin. supr. Nov. 97. c. 4. (49) Militiarum hypotheca indulta creditoribus. (50) Qui Titio pecuniam credidit, ut militaret, Titio defuncto, Schola placito [illegible] Jul. [illegible] ea commoda [illegible] vindicabit, [illegible] hypotheca [illegible] vendi poterit, [illegible] vendi non possunt militiæ. pignoratione inutiliter, nec transferuntur in alium. l. ult. C. de pign. [illegible] Nov. 53. [illegible] vendi potest, ideo & pignorari, l. [illegible] ff. de pign. l. [illegible] Curtorum commoda non possunt pignorari, [illegible] l. 4. C. de eo [illegible] stipendia armatorum [illegible] l. 4. C. de execut. rei jud. & eodem modo commoda ecclesiastica, vid. hic Cujac.

casu, non omnibus prompte subjacere: nisi tamen creditor fuerit, qui *ad hoc ipsum mutuavit, ut militia illi emeretur*: alioqui aliis creditoribus non prompte damus hoc, sed si quidem filii fuerint aut uxor defuncti, isto omnibus præponimus (1) modis, ut adeant nos: & secundum jussionem nostram hoc habeant, non (2) tanquam paternam hereditatem, si in aliis inops sit, sed tanquam imperialem munificentiam: ut & substantiam relinquentibus, & non habentibus, metuo solatium præbeamus. Si vero nullus eis neque filius neque uxor fuerit, neque creditor qui ad ipsam militiam mutuavit: tunc et aliis creditoribus præbemus hoc, ne videamur inhumanum aliquid facere, at non propter piam et Deo placentem actionem ponere legem. De militia quippe spectabilium Silentiariorum (3) proprie datis et largitis eis privilegiis in sua virtute manentibus.

C A P. VI.

De muliere inope indotata (4).

QUoniam (5) vero ad clementiam omnis a nobis aptata est lex, videmus autem quosdam cohærentes mulieribus indotatis, deinde morientes et filios quidem ex lege vocatos ad paternam hereditatem, mulieres autem licet decies millies in statu legitimæ conjugis manserint, attamen eo quod non sit facta neque dos neque antenuptialis donatio, nihil habere valentes, sed in novissima viventes inopia (6): propterea sancimus providentiam fieri etiam harum at in successione morientis, et hujusmodi uxorem cum filiis vocari, et sicut scripsimus legem (7) volentem, si sine dote existentem uxorem vir dimiserit, quartam (8) partem ejus substantiæ accipere eam: sic etiam hic, quoniam contingit (9) forte paucos aut plures esse filios, quartam partem ejus substantiæ habere mulierem, sive plures, sive minus filii fuerint. Si tamen legatum aliquod reliquerit ei vir minus quarta parte, compleri (10) hoc: ut sicut læsas eas juvamus, si forte dimissæ fuerint a viris indotatæ consistentes: ita vel si perduraverint semper cum eis, eadem fruantur providentia, scilicet omnibus secundum instar illius nostræ constitutionis quæ quartam decernit eis, etiam hic servandis similiter quidem in viris (11), similiter autem in mulieribus, communem namque etiam hanc super eis ponimus legem, sicut et præcedentem.

§. 1. Si vero quasdam res proprias mulier in domo viri aut alibi repositas habuit, harum actionem (12) et retentionem habeat omnibus modis imminutam: subjacere hujusmodi rebus viri creditoribus nullo modo valentibus: nisi forte secundum quod in illius jure ex hac lege heres extiterit. §. 2. Hæc itaque dicimus, si conjunctorum alter dotem aut antenuptialem donationem non faciens, inops aut vir aut mulier inveniatur, et moriens quidem aut vir aut mulier locuples sit, ille vero vel illa superstes pauper existat. Nam si aliunde (13) forsan habeat: non offerentem dotem, aut non dantem propter nuptias donationem, non erit justum gravare filios per successionem: quoniam lex alia est nostra dicens dotem non (14) offerentem, non posse res viri acquirere per antenuptialem donationem, quod etiam volumus hic obtinere: nisi tamen ipse vir aut legatum ei, aut aliquam partem institutionis reliquerit, fieri namque hoc nullo invidemus modo; ut omnibus modis concordantiæ legum serventur, et inopia conjugis per divitias salvetur alterius.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo in omnibus valere, effectuique contradere festinet, per præcepta a se conficienda universa faciens manifesta, quatenus ipsi secundum hæc vivant etiam, et conversentur. Dat. 10. Kalend. Octobr. Imper. Dom. Justin. PP. A. Anno xi. post Cons. Belis. V. C. Anno secundo (15).

T I T. IX.

CONSTITUTIONEM (16) QUÆ EX ADSCRIPTITIO (17) ET LIBERA NATOS, LIBEROS ESSE VULT, NON IIS QUI ANTE CONSTITUTIONEM NATI SUNT, SED QUI POST CONSTITUTIONEM, PRODESSE: ET UT NE (18) VENERABILES DOMUS COMMUTATIONES FACIANT ADINVICEM IMMOBILIUM RERUM ECCLESIATICARUM, DECRETO PRIUS INTERPOSITO, EXCEPTA HAC MAJORI ECCLESIA.

N o v e l l a C o n s t i t. LIV.

Imp. Justinian. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

IN quadam (19) nostrarum constitutionum nihil obscuritatis habente, motæ sunt quæstiones ab aliquibus ex studio et ad suam intentionem obscuritatem ei introducentibus. Cum (20) enim *libertatis amatores simus*: nuper posuimus legem (21), *ut non secundum antiquitatem* (22), *si ex adscriptitio & libera persona processerit soboles, omnino eam sequi adscriptitiam fortunam secundum servilis fortunæ observationem: sic etiam super adscriptitiis putari: & secundum ventris statum, ejus etiam qui nascitur considerari fortunam*. Ex libera (23) namque matre procedere servilem partum, nostra benefaciens noluit lex: quoniam diximus in lege, si quidem conjuncti sunt mulieribus, sive etiam conjuncti fuerint, & filii procreantur: ita legem, in iis qui procreantur valere. Quidam autem sic fatua aut callide interpretari ausi sunt levem, ut etiam si ante (24) constitutionem nati sunt aliqui, vel si eadem sint senes, putent eos liberati tanquam modo natos, & non longe præcedentes legem: cum utique nos hunc habuerimus intellectum, ut si cohærent jam quidem uxoribus, & post legem filii procreati essent, aut non cohærent quidem, postea vero nuptiæ fierent, post legem nati haberent ex lege datam libertatem.

C A P. I.

Ut natus ex adscriptitio & libera sit liber.

NE igitur liceat artibus uti & malignari: & possessionum nocere dominis talibus interpretationibus, propterea sancimus, omnes qui nati sunt a tempore legis (25), hos solutos esse adscriptitia fortuna, si ex liberis nascantur matribus, omne præteritum antiquæ servando legi.

C A P. II.

Ut venerabilium locorum œconomi res ecclesiæ permutare invicem possint, excepta ecclesia Constantinopolitana.

QUia (26) igitur nuper (27) scripsimus legem, medentes iis quæ de ecclesiasticis alienationibus fiunt, & volentes, si quidem publicum debitum sit, posse eas alienare cum omni subtilitate secundum legis observationem. Si vero privatum debitum est, pro (28) solum dare rem immobilem, & in nullo videri offendere positam legem, quæ omnem alienationem prohibet: etiam illud adjicimus, & per quandam inevitabilem occasionem & utilem danti & accipienti venerandæ domui: hoc est, aut ecclesiæ ad ecclesiam, aut ptochotrophii ad ptochotrophium, aut xenodochii ad xenodochium, aut simpliciter venerabili domui ad aliam reverendam domum: hoc est, aut ecclesiam ad ptochotrophium, aut monasterium ad venerandam domum, aut xenodochium, aut asscomium aut illis ad ecclesiam, aut alterutrum, aut unum horum quæ prius a nobis sunt dinumerata, aut alteri cuilibet venerabili domui, licentiam damus præsulibus horum monasteriorum per hanc legem commutationem (29) facere, & hoc valere: & non (30) solum imperium (sicut prior dabat lex) licentiam habere commutare, sed etiam venerabiles domos, quæ (31) regi omnium Deo dedicatæ sunt: sic tamen ut etiam decretum (32) interponatur cum omni subtilitate & jurejurando: & apud locorum metropolitam hoc considerari: & si revera probatum fuerit cum jurejurando, quia utile est utrique parti hoc agi, ratum esse & valere, & non egere neque speciali jussione, neque pragmatico divino typo: habentibus quippe iis qui ad talia conveniunt, magni Dei judicium, si quidem prævaricati fuerint horum quæ competunt, aut quoddam colludium fiat, aut aliquid propter utilitatem utriusque geratur partis. Nam etiam maledicta his omnium terribilia imminebunt, & quæ inferunt eloquia divina peccantibus, & quæ nunc sic disposita sunt, si quid autem prætermittatur, & postea demonstretur maligne factum: pro non facto erit. §. 1. Excipimus (33) etiam hac lege sanctissimam majorem (34) ecclesiam: sicut etiam priori: illam namque in priori prohibitione alienationum stare volumus, quoniam & hoc ipsis gubernatoribus ejus sanctissimis viris videtur.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ nobis bene & sancte visa sunt, & per hanc sanctam declarata sunt legem, in omnibus gentibus quibus præes, per præcepta propria solenniter facias manifesta. Dat. 15 Kal. Sept. CP. Imper. Dom. Justin. Anno xi. (35) post Belis. V. C. Cons. Anno 3.

T I T. X.

UT DE CÆTERO (36) COMMUTATIONES (37) ECCLESIASTICARUM RERUM NON FICTE FIANT AD PIISSIMUM IMPERATOREM, ET HOC MODO AD ALIAS PERSONAS TRANSEANT RES: SED HÆC TANTUMMODO FIANT AD IMPERIALEM DOMUM: ET UT LICEAT PERPETUAS EMPHYTEUSES (38) AGI AB ORATORIIS IN ORATORIA, DECRETO VIDELICET INTERPOSITO: EXCEPTA HAC MAIORE ECCLESIA: NEC TAMEN IN PRIVATAM PERSONAM TRANSEAT EMPHYTEUSIS.

(1) Liberi & uxor percipiunt annonam seu scholæ pretium militis defuncti. & creditori [illegible] & si non sint heredes defuncti, scholæ pretium ab eos lege defertur. Jul. [illegible] l. 10. in fin. Cod. de pignor. Secum Joann. Quod si creditor eum in finem pecuniam [illegible] ut militia emeretur, eamque specialiter pro debito pignoravit creditori, [illegible] potior muliere liberisque defuncti, [illegible] Mercatorem 5. nov. 91. (2) Id est, etsi patri heredes non extiterint. (3) Hujusmodi enim militia pignorari potest & vendi. (4) Ea quæ quartam partem bonorum defuncti mariti capere debet, Jul. [illegible] vel ita, quæ partem percipit in bonis mariti defuncti: seu de legitima, quæ [illegible] debetur ne penuria in bonis mariti moritur. (5) Hinc sumpta est Authentica præterea C. unde vir & uxor. [illegible] (6) [illegible] l. 11. C. de repud. Nov. 22. c. 18. (8) Si tres liberi [illegible] virilem ususfructus [illegible] Nov. 117. c. 5. [illegible] proprietatis [illegible] Nov. Leon. 106. (9) Novell. 22. cap. [illegible] (10) Mulier inops potest agere ad supplementum quartæ sibi debitæ in bonis mariti locupletis. (11) Quoniam viro competentem in bonis uxoris locupletis defunctæ [illegible] (12) Mulier res suas mortuo marito retinere potest ac vindicare. & ita mariti creditores excludere, nisi marito successerint. (13) Dives uxor quartam non habet in bonis mariti. (14) Indotata uxore maritus donare [illegible] potest. ultima tamen voluntate aliquid ei relinquere potest. (15) Id est, anno [illegible] (16) Id est, legem ultimam C. de agric. & censit. (17) Ut constitutio, quæ de adscriptitiis agit, [illegible] ex quo publicata est. Interpret. Scrimg. [illegible] De his qui ex libera matre & adscriptitio patre nati sunt. Jul. const. 48. De colonis natis ex liberis parentibus. [illegible] apud Cujac. Huc pertinet, c. 2. Inst. h. t. (18) Ut unicuique oratoriæ domui, & [illegible] loco [illegible] cum simili domo aut loco interposito decreto immobilium possessionum commutationes facere liceat. [illegible] Si venerabilis locus cum alio venerabili loco permutationem facere maluerit. Jul. hic const. 48. Ut loca sacra prædia invicem commutare possint, Index Regina apud Cujac. Huc pertinet c. 2. Inst. h. t. (19) Undecima juxta Codicem Jul. [illegible] l. ult. C. de agricol. & censit. (20) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de infantibus expos. (21) d. l. ult. (22) Olim qui nascebatur ex adscriptitio & libera, erat adscriptitius: hodie ingenuus, ut hic. & d. l. ult. Qui sic nascitur in Africa, liber quidem ad [illegible] res proprias habet: in ordine tamen colonorum est, nec potest prædium dimittere, in quo natus est, & alterum excolere. Vid. const. quandam Just. apud Cujac. [illegible] Nov. 162. c. 2. (23) Ex libera matre [illegible] ingenuus est. (24) Lex non porrigitur ad præterita casus, nisi nominatim dictum fuerit, vide l. 7. C. de legibus. (25) Id est, d. l. ult. (26) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de sacr. eccl. (27) Nov. [illegible] Nov. 7. (28) d. Nov. 46. c. 1. (29) [illegible] ecclesiæ [illegible] fieri possint. (30) Non soli imperatori permutare cum ecclesia licere res immobiles, sed & ipsis ecclesiis. (31) Argumentum observa: Res principis [illegible] cum ecclesia possunt permutari, ergo & ipsis Ecclesiæ quia Ecclesiæ omnes [illegible] principis, nempe Dei sunt. (32) Dixi ad Novell. 46. (33) Nov. 46. c. 3. (34) Sanctæ Sophiæ. (35) Id est, 537. (36) Ut in posterum. (37) De permutatione rerum ecclesiasticarum. Interpretatio Scrimg. [illegible] Ut cum solo principe fiat [illegible] bonorum permutatio [illegible] Index Reginæ (38) De emphyteusi rerum ecclesiasticarum, Scrimg. Ut liceat venerabilibus locis perpetuos contractus emphyteuseos inter se facere. Jul. const. 49. Ut loca sacra invicem perpetuam emphyteusim contrahere possint, Index Reginæ.

NOVELLA CONSTIT. LV.

Imp. Justin. August. Menne archiepiscopo Constantinopolitano.

PRÆFATIO.

LEgem scripsimus dudum, ecclesiasticas quidem alienationes (1) prohibentem, solam autem commutationem permittentem sanctissimis ecclesiis, necnon sanctissimæ majori ecclesiæ hujus felicissimæ civitatis, dum imperium accipere aliquid ab aliqua venerabilium domuum voluerit, postea siquidem aliam scripsimus legem (2), qua excepimus sanctissimam majorem ecclesiam; permittentes, quasdam alienationes ques illa lex dicit. Quia vero cognovimus eo quod aliqui prioris constitutionis capitulum, quod de permutatione competentium rerum sanctissimis domibus ad imperium scripsimus, ad artem legi contrariam converterunt: postulaveruntque nos quidem a sanctissima ecclesia accipere. his autem hæc dare, hinc aggressi sunt multi quidem similibus petitionibus nitentes sacrem circumvenire constitutionem. Quæcunque ergo gesta sunt a nobis usque ad præsentem diem, hæc sub schemate quod nunc est, valere volumus, nullo permutando horum quæ jam a nobis cum sanctissima ecclesia in talibus contractibus gesta sunt, aut cum iis qui hæc a nobis perceperunt,

CAP. I.

DE cætero autem sancimus, nulli penitus ullam esse licentiam aliquid tale agere: sed illas solas valere permutationes, quæ ad imperialem domum in hoc factæ sunt, ut perpetuo apud imperium maneant, & non (3) transferantur ad privatum: neque illæsum jus per medium imperium ad eos proficiscetur. Sed si quid tale fiat, licentiam damus reverendissimis œconomis res apprehendere hujusmodi, & trahere eas rursus ad sanctissimam ecclesiam, tanquam si nec ab initio contigisset permutationes harum ad imperium factas; sed servari hoc schema in perpetuum ex præsenti die inchoatum, omnibus, quæ dudum (sicut prædiximus) post priorem legem secundum modum prædictum gesta sunt ratis manentibus: eo quod illa quidem quæ sic facta sunt, a vitiis gesta sunt. Nunc autem quidam volunt, illorum exemplo utentes, & nobis esse molesti, & sanctissimam majorem ecclesiam hujus felicissimæ civitatis circumvenire: quod per omne tempus nullo modo fieri volumus. Sed & si fiat quolibet schemate, hoc etiam infirmum esse, & a sanctissima majore ecclesia in perpetuum vindicari: nulla ei temporis præscriptione in hoc objicienda.

CAP. II.

Ut ecclesiis inter se liceat perpetuos contractus emphyteuticos facere.

ILlud quoque sancimus, ut alias omnibus de jure emphyteuseos sancitis, & in sanctissima majore ecclesia, & in aliis omnibus venerabilibus domibus proprium robur habentibus, licentia sit sanctissimis ecclesiis & venerabilibus domibus ad invicem (4) & emphyteusim perpetuam agere: decreto quippe hic faciendo: excepta quidem hac sanctissima majore ecclesia in hac celebrata emphyteusi: ut non ad privatam personam extendi omnino possit,

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, quæ jussa sunt a nobis, custodiat: & iis, qui sub ea metropolitanas sedes habent, faciat manifesta, ut & ipsi quæ nobis placuerunt cognoscentes, nihil horum prævaricari præsumant: erit enim universis a Deo judicium & exinde pœna, si quid præter hæc aut ipsi egerint, aut agi permiserint. Dat. 3. Non. Novembr. CP. Imperat. DN. JUSTIN. PP. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. Indictione prima (5).

TIT. XI.

UT EA QUÆ VOCANTUR INSINUATIVA (6) SUPER CLERICIS, IN MAJORE ECCLESIA QUIDEM DENTUR: IN ALIIS AUTEM ECCLESIIS PENITUS NON DENTUR.

NOVELLA CONSTIT. LVI. (7).

Imperator Justinianus Augustus, Menna Archiepiscopo civitatis regiæ Constantinopolitanæ.

PRÆFATIO.

PLurimas aditiones suscipientes, hanc legem dirigere ad tuam beatitudinem justum existimavimus. Qui enim ordinantur a tua reverentia clerici in sanctissimis ecclesiis (absque tamen sanctissima majori ecclesia) omnium patiuntur crudelissima, non suscipientibus eos illic ecclesiis, antequam (8) quantum voluerint accipiant aurum: & novimus hoc ex frequentibus aditionibus de hoc factis nobis.

CAP. I.

SAncimus igitur, beatitudinem tuam hoc validissime custodire, ut si quidem consuetudo est dare eos, qui ordinantur in sanctissima majore ecclesia, hoc eos præbere: nihil enim de iis quæ damus in sanctissima majore ecclesia innovamus. Præterea vero in aliis omnibus nulli in eis clericorum licentiam esse penitus pro iis quæ vocantur insinuativa (9), aliquid ferre. Sed & si quis tale aliquid egerit, illum quidem privari (10) sacerdotio: in illius autem officium introire qui missus est: & hanc eum avaritiæ ferre mercedem: custodire vero hæc etiam Deo amantissimos defensores sanctissimæ majoris ecclesiæ, pœnam formidantes decem librarum auri, si quid horum neglexerint: sed gratis omnia procedere. Deinde (11) etenim desponsiones & ministeria non per venditionem (12), nec per mercationem fieri ulignam volumus, sed pure & citra redemptionem, sic enim rei digni fient nulla venditione ac mercatione facienda.

EPILOGUS.

† Tua igitur beatitudo, & qui postea in pontificalibus accesserint sedibus: quæ a nobis ordinata sunt, & per hanc declarata sunt legem, operi effectuique tradere festinet. Dat. 3. Kal. Novemb. CP. Imp. DN. JUSTIN. Aug. Anno XI. post BELIS. V. C. CONS. Anno 2. (13).

TIT. XII.

UT CLERICI QUI RECEDUNT (14), ALIIS PRO EIS SUBROGATIS, PRÆBEANT SUBROGATIS (15) EMOLUMENTA: RECEDENTIS AUTEM REMEARE VOLENTES NON SUSCIPI: ET UT SI (16) QUIS ÆDIFICANS ECCLESIAM, AUT ALITER IN EADEM SERVIENTIBUS MINISTRANS EMOLUMENTA, VOLUERIT ALIQUOS CLERICOS INSTITUERE: NON FORTUITE EOS, SED PROBATIONE SANCTISSIMI PATRIARCHÆ SUSCIPIAT.

NOVELLA CONSTIT. LVII.

Imper. Justin. Aug. Menne sanctissimo hujus regiæ urbis archiepiscopo & universi ejus tractus Patriarchæ.

PRÆFATIO.

PLurimi sæpe clerici quibusdam orationis observientes domibus, aut etiam forte ab aliquibus prius instituti, ministrantur eis ab aliquibus solemnes expensæ: deinde separant semetipsos a divinis omnino sacramentis propter quas ipsi noverunt causas, aut pro qualibet occasione recedunt omnino a sanctissima, in qua constituti sunt, ecclesia.

CAP. I.

De clericis subrogandis in locum desertorum clericorum.

SAncimus igitur, non (17) ex hoc fieri prohibitionem sacro ministerio, sed alios subrogari (18) a Deo amantissimis episcopis, sub quibus ipsæ constitutæ sunt ecclesiæ, & eos hæc accipere. Non enim volumus aliquibus dari lucra (19) quæ jam eis per ipsos aut propter ipsos expendebantur sanctissimis ecclesiis: quoniam nolumus per quamlibet occasionem lucrum aliquos facere ex aliorum (20) fraudatione: sed quæ ab initio ministrabantur semper dari, & non factum ex hoc ministerium corrumpi, non existente licentia, postquam statuti fuerint aliqui pro prioribus clericis aut a sanctissimo patriarcha aut a provincialibus episcopis, rursus recedentes denuo remeare velle, & expellere subrogatos: & cogi duplicia (21) ministrare eos qui faciunt talem expensam: dare etiam subrogatis, & denuo remeare volentibus: sed illos quidem revertentes non suscipi. Qui vero post decessum priorum statuti sunt, eis dari emolumenta, nulla vero hinc ministrantibus accessu talia lucrari nitentibus: ex tua substantia omnino præbentibus his qui ab eis statuti sunt emolumenta, & omnes expensas: heredibus eorum & successoribus scientibus, quia si etiam post hæc fraudaverint, certa possessio deputabitur ex eorum substantia sacris nostris privetis, ut hinc ministratio eis fiat,

CAP. II.

Ut fundatoribus ecclesiarum facere in eis clericos non liceat, sed tantum præsentare.

ILlud quoque ad honorem, & cultum sedis tuæ decernimus, si quis ædificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos statuere: non (22) esse ei fiduciam ullam quos vult per potestatem deducere tuæ reverentiæ ad ordinandos eos, sed examinari a tua sanctitate, sententiaque tua, & qui pontificalem sedem sortitus erit, semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini & qui postea opportuni videbuntur existere, & Dei ministerio digni: ut (23) non profanentur sancta Dei, (hoc videlicet quod sacris sancitur (24) eloquiis) sed intacta hæc & ineffabilia tremendaque constituta, sancte & Deo amabiliter & venerande tractari.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, beatitudinem tuam servare perpetuo sancimus: cognoscentes, quia non minus nobis curæ est sanctarum ecclesiarum conservare utilitatem, quam ipsius animæ. Dat. 3. Non. Novemb. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XII. post BELIS. V. C. CONS. Anno tertio (25).

TIT.

(1) *Novell.* 7. (2) *Nov.* 46. c. 2. *Nov.* 54. c. 2. [illegible] (3) Res ecclesiasticæ delatæ ad imperatorum causa permutationis, privatorum fieri non debent. Sed hoc abrogatum, *Novell.* 120. c. 10. (4) Ecclesiæ ad ecclesiam permissa permutatio. (5) Id est, anno 536.

(6) [illegible], [illegible]. De emphyteusi [illegible] quæ a clericis exigantur. Jul. *const.* [illegible] in sola ecclesia Constantinopolitana [illegible]. *Index Regiæ*. Insinuativa sunt, [illegible] *Nov.* 123. c. 3. cathedratica [illegible] [illegible] *Novell.* 123. cap. 16. ubi [illegible] *de annalis*, Canonica. *Infr.* [illegible] (7) [illegible] Novella [illegible] (8) [illegible] *Relig.* c. cap. 4. (9) [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] Dei ministeria & functiones non per venditionem &c. (12) Simonia est, [illegible] a Simone Mago sic dicta, qui primus sceleris hujus detestandi auctor fuit, vid. l. [illegible] *Cod. de Episc.* cap. 1. & [illegible] *Kutt. de Simonia*. (13) Id est, anno 536. (14) De clericis, qui a suis desertores ecclesiis, *interpres* [illegible] si ecclesiam suam clerici dereliquerint, Jul. *const.* 52. ubi hujusmodi desertores vocat desertores. (15) De subrogatis clericis, *Index Regiæ*, huc pertinet *cap.* 1. (16) De his, qui ædificant [illegible], id est, orationum domos, *Scrimger*. De eo qui ecclesiam ædificat, vel annonas clericis donat, Jul. *d. l. c.* 10. ut qui ædificant ædem sacram, nidment in ea clericos Patriarchæ autoritate. *Index Regiæ*, huc pertinet c. 2. (17) *Nov. Leon.* 7. (18) Clericus desertor non privatur alimentis, sed eius loco alius subrogatur. (19) Diaria, salaria, *Jul.* sportulas. *Cyp.* [illegible] erogationes annonarum, *Novell.* 6. cibaria. l. [illegible] *de [illegible]* [illegible] *Inst.* h. t. (20) Alterius fraudatio, nemini adjumento esse debet. (21) Id est, conduplicatas impensas sustinere. (22) Qui ecclesiam ædificant, aut de suo clericis præbent annonam, jus habent instituendi & substituendi clericos, quos voluerint (id vulgo appellatur *jus patronatus*) dummodo prius eos oblatos & commendaverint episcopo, cui dignos admittere, indignos respuere licet. *Nov.* 123. c. 18. de hoc jure lectissime [illegible] a Cotte [illegible] *de jure patronatus*.

(23) [illegible] (24) [illegible] (25) Id est, anno 537. quam subscriptionem Cujacio non probantur, ut pleraque alias harum *Novellarum* 4. *observ.* 28.

T I T. XIII.

UT IN PRIVATIS DOMIBUS SACRA (1) MYSTERIA (2) NON FIANT (3).

Novella Constit. LVIII.

Imperator Justinianus Augustus Menna archiepiscopo regiæ civitatis Constantinopolitanæ.

PRÆFATIO.

ET priscis sancitum est legibus, nulli penitus esse licentiam, domi quæ sacratissima (4) sunt agere: sed publice fines procedere in credulitatem, & Dei cultorum, secundum sanctionem de his sacraria vetibus traditam. Et nos etiam hanc in præsenti ponimus legem, quem cum omni cautela teneri volumus. Omnibus enim interdicimus magnæ hujus civitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis in domibus suis habere quasdam quasi orationem domos: & in his sacra celebrare mysteria (5): & hinc fieri quædam Catholicæ, & Apostolicæ traditioni contraria. Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis (6) videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum quæ sacri sunt mysterii, hoc eis permittimus. Invidia enim nulla est, si volunt circa hæc habere habitacula quædam, & in eis tanquam in sacris orare, aliis autem omnibus abstinere: nisi tamen in eis voluerint aliquos invitare clericos, hic quidem sanctissimæ majoris ecclesiæ, & sub ea sanctissimarum domuum voluntate ac probatione sanctissimi archiepiscopi ad hoc deputatos: in provinciis vero Deo amabilium episcoporum: nulla novitate sedi ejus beatitudinis ex præsenti nostra lege facienda circa existentia ei quolibet modo in ordinationibus aut gubernationibus hic aut in provinciis jura: sed omnibus etiam competentibus ei quolibet modo & tempore, tatis nunc & in omne reliquum tempus servandis: sancimus tuam hæc conservare gloriam, & manifesta omnibus per literas proprias constituere, quatenus per omnia valeat lex. Hæc enim & gloriosissimo præfecto felicis hujus urbis, & sanctissimo archiepiscopo, & universali Patriarchæ præcipimus, ut ex civili & sacerdotali virtute hæc perpetue custodiantur. Sciant enim & ipsi domuum domini: quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub imperiali fient motu: domus (7) autem in quibus aliquid tale agitur, & publicæ fient, & sub sacratissimum nostrum ærarium deducentur. Si autem & aliquos contingat tale aliquid in suis habere domibus: sciant quod nisi intra tres menses, ex quo hæc lex insinuata fuerit, hæc correxerint, & ad figuram a nobis ordinatam deduxerint, sub prædicta pœna fient. Hæc autem agi cum veritate, non per aliquam calumniam volumus: *Veracium* (8) *enim solummodo sumus amatores*. Hæc sancimus tuam custodire celsitudinem, & nihil tale fieri concedere. Scito enim quia si didicerimus, quod tibi tale aliquid denunciatum, deinde non prohibuisti aut tu, aut successores tui cinguli futuri: ipse quidem quinquaginta librarum auri expones pœnam, & qui successores cinguli tui fuerint: parens autem tibi officium, idem sustinebit damnum, quia rem nobis studiosam, & sanctissimæ ecclesiæ custodientem unitatem, & prohibentem quæ a nobis aperte interdicta sunt agi latenter, passum est despicere commissum: & circa ipsum cingulum periclitabitur: insuper & ipsam domum in qua aliquid tale agitur, fieri publicam & sub sacratissimum venire ærarium.

EPILOGUS.

† Scriptum autem est a nobis & sanctissimo Patriarchæ felicis hujus urbis, ut & ipse hujus ponat rei providentiam. Volumus enim sacerdotaliter et judicialiter hæc servata durare in reliquum tempus immutilata. Dat. 3. Non. Novembr. CP. Imp. Dom. Justin. PP. A. Anno 21. post Belis. V. C. Cons. (9).

T I T. XIV.

DE DEBITA IMPENSA (10) IN EXEQUIIS DEFUNCTORUM.

Novella Constit. LIX.

Idem Imperator Justinianus Augustus Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SIngula bonorum operum a nobis Dei auxilio oportet accipere principium, aut si qua, ea quæ aliis facta sunt bona, secuta est corruptio, hanc emendari a nobis & in antiquum reduci ordinem. Ut nos aut factione rei aut correctione ad bonum actum studeamus habere semper participium. Quale videlicet aliquid & super exequiis defunctorum factum non recte perspeximus emendare, & donare omnibus, ne duplicem sustineant difficultatem simul quidem ut quæ sua sunt amittant, simul autem ut pro se damnificentur. Sed quod *Constantinus* (11) piæ memoriæ recte cogitans disposuit, & post hæc *Anastasius* piæ memoriæ firmavit, adjiciens etiam reditus causæ, hoc nos ipsi cum periculum patiatur cadere, reparare & dare cum omni cautela & terminis competentibus cogimur, illud facientes manere immortale. Constantino (12) enim piæ memoriæ nongentis (13) octoginta (14) ergasteriis, ea diversis corporibus felicissimæ hujus urbis, sine tributis dante sanctissimæ majori ecclesiæ; Anastasio (15) vero piæ memoriæ non solum ergasteriis illis quinquaginta & centum adjiciente, sed & reditum (16) certum largiente per duas pragmaticas formas, quatenus quod & ipso reditu colligitur aurum, proficiat ad ea quæ dantur a Deo amabilibus œconomis his qui ad hoc laborant: plurimi plerumque alienum nos, dicentes non similiter causam procedere, neque sine mercede fieri defunctorum exequias, sed exigi amare, & inveniri plurima locis nomina & corpora quæ etiam invitos exiguos lugentes, & cogunt dare non habentes, hæc omnia justum judicavimus competenti correctione digna facere.

C A P. I.

PRimum itaque ea quæ per ergasteria plurimam susceperunt læsionem & deminutionem, ad plenum restituimus sanctissimæ majori ecclesiæ sacram propter hoc scribentes formam ad urbis præfecturam, quatenus ipsa cum obediente sibi officio traderet mille (17) centum ergasteria omnibus modis Deo amantissimis ecclesiæ defensoribus & œconomis sanctissimæ dictæ ecclesiæ: octingentis quidem in corporibus ergasteriorum præbendis Deo amantissimis defensoribus, trecentis autem (18) Dei cultoribus œconomis, ut Deo amabiles œconomi habeant quadraginta (19) ergasteria, & reditum ab Anastasio divæ memoriæ donatum, nequaquam quærentes tanquam minus sit, sed supplementum ex trecentorum ergasteriorum datione habentes, facere menstruorum expensas, & decanis, & aliis ordinibus, Deo vero amabiles defensores habentes octingenta ergasteria & appellatos lecticarios præbere & aliud ministerium facere quod defunctorum exequiæ volunt, quatenus per hoc damna auferantur lugentium.

C A P. II.

OPortet ergo supradicta mille centum ergasteria custodiri & Deo amabilibus œconomis & defensoribus semper sine tributis & sine deminutione, & supplenda a gloriosissimo præfecto felicis hujus urbis, si quis faciat casus quolibet modo aut mutatio horum faciei aut mercationis, ut Deo amabiles quidem œconomi (20) habentes præsidiorum administrationem quæ sepulchris deputata sunt, habentes etiam sine tributis trecenta ergasteria, defensores autem octingenta, circa exequias defunctorum faciant gubernationem, ea quidem quæ ex prædiorum reditu accedunt a Deo amabilibus œconomis dari sepulturis, sicut descendentes diximus, adjecto etiam ex trecentis ergasteriis cremento, quod etiam ipsum in ipso opere percipere perierunt. Quia igitur mille centum ergasteriorum in hac existentium felici urbe plurima ceciderunt, præcipimus secundum præsens tempus repleantur, & horum mille centum ergasteriorum numerum imminutum conservatum & sine tributo, dividum secundum dictum a nobis modum servari & Deo amabilibus œconomis & Dei cultoribus defensoribus: ut tamen non minus sint Decani seu laboratores (21) octingentis deputati Deo amabilibus defensoribus, pro vero trecentis datis Deo amabilibus defensoribus, pro vero trecentis datis Deo amabilibus œconomis, licentiam in his esse iisdem Deo amabilibus viris si voluerint, in corporibus accipere trecenta ergasteria, aut omnia aut quædam ex his, aut percipere occasione appellatorum excussatorum, pecunias pro cunctis aut pro aliquibus ergasteriis, ipsasque pecunias, quas hactenus non habebant, (sicut & ipsi nostram docuerunt potestatem) expendere circa defunctorum exequias, ut ex his pecuniis & ex reditibus prædiorum distributio fiat & decanis (22) & asceteriis (23) & canonicis, [& acolythis (24)] sicut descendentes ordinavimus. Iidem enim Deo amabilibus œconomis docentibus quia jam impossibile est ex prædiis de cætero eundem reditum servari, recte nos trecentorum ergasteriorum crementum distribuimus huic parti, quatenus, quod inculpabiliter hactenus datum est laborantibus, circa funerum exequias, & deinceps detur, hoc est per singulum menses quadringentos solidos dividendos Decanis & acolythis & asceteriis & canonicis (25), secundum eam, quæ hactenus apud eos tenuit consuetudo. hoc est decanis quidem per singulos menses centum octoginta duos solidos, asceteriis autem nonaginta (unum) solidos. & acolythis nonaginta unum solidos. & canonicis triginta & quinque solidos, congregandos quidem ab eisdem Deo amabilibus œconomis, solvendo autem to eis, qui consueverunt accipere, per sex menses.

C A P. III.

OPortet autem competentem quidem auri partem reverendissimis asceteriis (26) dari, per Deo amabiles œconomos secundum (27) dictas inducias, Eugenio Deo amabili diacono & xenodocho Sampsonis (18) sanctæ memoriæ Xenonis, & ejus qui per nos constitutus est, & his qui erunt post eum Deo amantissimi xenodochi memoratorum xenodochiorum, eo quod asceteriæ ad hoc ministrantes opus sub xenodochis per tempus memoratorum venerabilium xenodochiorum constitutæ sunt. quod autem contingit Acolythos & reverendissimas canonicas similiter dari ab eisdem Deo amabilibus œconomis, & qui nunc præsunt eis, & quibus per tempus præpositus earum committitur, ut per eos distributio fiat prædeclaratis, & sub eis constitutis asceteriis & canonicis, necnon & acolythis: Si vero retro (29) fecerint circa talem solutionem Deo amabiles œconomi: & hoc palam fiat intra sex menses, in secundo semestre veniente si nullam fecerint solutionem, tunc omne quod post primum semestre debetur, exigi semper a Deo amabilibus œconomis, cum usura tertiæ (30) partis legitimæ centesimæ post semestre tempus, providentiam hujus ponente per tempus sanctissimo archiepiscopo & patriarcha felicis hujus urbis sanctissimæ majoris ecclesiæ.

CAP.

(1) Et illicita, *L.* 15. *Cod. de episc. l.* 9. *c. 2. Cod. de hæreticis.* (2) Græci appellant. [illegible] μυσταγωγίαν, [illegible] μυσταγωγῖαι, *infr. h. c.* ut ne domos fiat communio sacra [illegible] Græci quoque vocant τὰ ἱερουργεῖα, *infr. h. t.* sacram Missam. Jul. [illegible] c. 100. [illegible] Leon. Nov. [illegible] Syn. in Trullo c. 31. & 59. (3) [illegible] in domo sua oratorium habuerit, vide Jul. const. 15. (4) Τὰ ἱερώτατα. (5) Μυσταγωγίας. (6) Christiani propriis in ædibus oratoria habere possunt, & in iis orare. (7) Vid. Nov. [illegible] Nov. [illegible] (8) Martial. [illegible] epigram. [illegible] *Dic verum mihi Marce, dic, amabo, Nil est quod magis audiam libenter.* (9) Id est, anno 542. (10) De impensis in funera mortuorum faciendis, Jul. const. 52. De sumptibus funerum, [illegible] (11) Leon. Nov. 12. (12) [illegible] (13) [illegible] Nov. 43. (14) Forte quinquaginta, [illegible] Cod. de sacr. eccles. (15) A. Novell. 43. (16) [illegible] (17) A. Nov. 43. (18) Œconomi a defensoribus distinguuntur. (19) Τριακόσια, id est, [illegible] (20) Œconomi ad funerum sepulturæ [illegible] ergasteriis: Defensores vero [illegible] ergasteriorum administrationem.

(21) Κοπιᾶται. Decanorum hoc munus erat, cadavera mortuorum involvere, efferre, sepelire. Epiphanius eos numerat inter vetera Ecclesiæ ministeria. (22) Decani. [illegible] vespillones [illegible] (23) Asceteriæ & Canonicæ sunt monachæ [illegible] Macarius [illegible] Basilius [illegible] asceteria monasteria [illegible] Sanctimoniales [illegible] funeribus [illegible] & [illegible] acolythis [illegible] (24) Acolythi, quasi assecla, [illegible] funeralia [illegible] (25) [illegible] (26) [illegible] (27) [illegible] Decani [illegible] lib. de divers. temporib. cap. 9. (28) De Xenodochio Sampsonis [illegible] (29) Κατόπιν, id est, retro. (30) Ex mora sex mensium œconomis infligitur usura triente.

C A P. IV.

SI autem & alter ennut transeat, & neque sic aliquid easolvent Deo amabiles œconomi reverendissimis mulieribus eut memoratis decanis, licentiam esse per tempus sanctissimo patriarchæ, non solum exigere Deo amabiles œconomos debitum cum dicta usura, sed etiam dare eos cogere quæcunque decreta sunt, (& si voluerit sanctissimus Patriarcha) expellere eos a gubernatione prædiorum, & exigere horum faciem puram ab eis qualis est. Horum omnium sollicitudinem ponente pro tempore beatissimo archiepiscopo & universali patriarcha, sub quo sunt & Deo amabiles œconomi & omnis clerus, & universus sanctissimæ majoris ecclesiæ status. §. 1. His ita factis nullum penitus ab invito percipere pro mortuo corpore rutato (1) quicquam ut autem discreta sint omnia, sancimus singulo lecto gratis dato unum asceterium (2) dari, asceteriarum aut canonicarum non minus octo mulierum præcedentium lectum & psallentium & tribus acolythis, qui nihil penitus accipient. Si tamen quis voluerit competentium defuncto & exequias facientium ipse sponte, cogente nullo & aliud asceterium unum (3) aut duo aut etiam amplius assumere: hoc sit quidem ejus munificentiæ, tamen nec hoc indefinitum relinquimus, & hic eandem mensuram esse volumus harum quæ per munificentiam assumuntur asceteriarum seu canonicarum, & acolythorum, quam superius definivimus, non minus octo asceterias seu canonicas esse, quæ ex unoquoque asceterio assumuntur, & tres acolythos per singulum asceterium.

C A P. V.

DAri autem asceteriis seu canonicis hic, quæ circa id gratis ministrare sumuntur, si quidam intra novos (4) muros felicis hujus urbis fiunt exequiæ, usque ad ternos (5) solidos, nihil ex hoc acolythis penitus recipientibus, neque dividentibus hæc cum reverendissimis asceteriis aut canonicis. Acolythis autem qui præter tres gratis ministrantes sumuntur, siquidem alii tres sint, fieri contentos siliquis tribus: si vero sex, siliquis sex: & deinceps secundum hunc modum etiam de his gubernari. Certum vero est, quia si & spatium plus consistat, & qui (6) lecto ministrant decani plures sint, asceteria plura propter hujus oneris partem, etiam aliquid & ipsis dabitur secundum similitudinem ad asceteriæ disciplinæ laborantium, ut differentia laboris videantur aliquod & ipsæ habere hinc solatium. Videtur autem intra novos muros & transitus (7) Jostinianarum (8) seu Sycorum, quoniam non longe constitutæ (neque) egeret ampliori tempore vel labore ad veniendum ibi. Si vero foris novos muros felicis hujus urbis exequiæ fient, aut etiam in alios (9) transitus citra quam dictum est, tunc asceterias quidem sex canonicas dimidiam partem solidi accipere, neque hic communicantibus penitus ullo modo eis acolythis. Ipsis autem acolythis in singulo asceterio quatuor accipientibus siliquas, & ultra hæc nihil, secundum memoratam divisionem, asceterio sequente gratis datum lectum cum tribus acolythis, & ipso omnino veniente, per octo asceterias aut canonicas, & tres (sicut dictum est) acolythos, & nihil penitus accipientibus, neque per circorum (10) dationem exigentibus, & aliam mensuram adinvenientibus sub alio velamine.

C A P. VI.

HÆc itaque omnia definivimus super his, qui non per munificentiam quærunt duos majores lectos in venerabili vasorum (11) custodiario positos. Dicimus autem Studii gloriosæ memoriæ, & Stephani magnificæ memoriæ. Si quis enim illos voluerit accipere, utpote (12) & pluribus hominibus egentes, & custodia potiori & omnimoda curiositate egentes, hoc non conjungimus his quæ prius diximus, sed tanquam magnificam exhibens voluntatem, quantumcunque pro labore decanis eor reverendissimis asceteriis vel canonicis dare placuerit, tantum & præbeat, non tamen valentibus transcendere decem solidorum quantitatem in duobus lectis Studii & Stephani, in (13) deaurato autem posito in sanctissima majore ecclesia, vel uno solido pro eo forsan faciendo quatuor solidorum, asceteriis autem, & canonicis, & acolythis duplicia accipientibus, quam prius de his definivimus, quippe & ipso asceterio seu canonicis gratis in aliis lectis præcedentibus, eandem accipiente quantitatem, quam & reliqua asceteria. Hoc ipso & supra acolythis observando quod prædiximus, ut & isti duplum horum quæ jam a nobis ordinata sunt, accipiant: quando unus tamen horum trium fuerit lectus, in quo funus agitur, id volente qui hoc celebrat: quippe Deo amabilibus defensoribus necessitatem habentibus corpore decanorum præbere, ex iis deputavimus octingentis ergasteriis & etiam lectos, non tamen expensas facere aliquas, Deo amabilibus œconomis cogendis, vel ex reditu ab Anastasio divæ memoriæ relicto, vel ex trecentis ergasteriis omnem memoratam expensam fieri circa dictas personas secundum in omnibus ordinatam a nobis divisionem. Sic nihil indefinitum erit, sed mediocres (14) sepulturas fieri volentes hac fruentur dispositione, & ad munificentiam respicientes, non magis damnificabuntur, sed erunt cum mediocritate munifici.

C A P. VII.

HÆc igitur nos decrevimus, & super ergasteriis, & super reditibus, & super exequiis, vel quæ gratis, vel quæ per munificentiam fient. Custodes quoque ponimus, ut imminutus semper custodiatur ergasteriorum numerus, non solum gloriosum præfectum hujus urbis, & ei obediens officium, sed multo potius tuam celsitudinem, & qui semper cingulo sunt addendi, cui nunc ipse præsides. Insuper & pœnam definimus & adversus officium tuum, si quis neglexerit, quinquaginta librarum auri, & adversus eos qui semper tuam perceperint sedem, duplicem, ut non concedatur aliquando memoratorum mille centum ergasteriorum numerus deficere, secundum dictam a nobis divisionem: sed si docearis hoc, aut ipse, aut qui post te, hujus omnem ponas providentiam, & procures eum imminutum per omnia perdurare: & inconcussum (15) & sine adinventione, & a tua celsitudine & ab omni alia persona, ut non hæc fiat occasio quatenus contra quod definitum est detur aliqua merces pro funere alicujus personæ, nulla (16) discretione facienda personarum defunctarum, sive divites sint, sive pauperes, nisi tantum, sicuti præcedenter diximus, unum trium lectorum elegerint, in quibus competentia disposuimus. Et volumus etiam illa tenere secundum hunc modum, & esse per omnia immutilata & immortalia, hac sacra pragmatica lege per omnia tuente, donec (17) sunt homines, donec magnum & valde laudandum Christianorum nomen in hominibus est, & quotidie per Dei providentiam augetur: prossistente quippe his, ante alios omnes ipso sanctissimo patriarcha hujus felicis urbis, ut cum pontificali dignitate (18) ipse causa (19) utens, non sinat ab ulla persona neque sacerdotali, neque judiciali, neque aliorum ulla depravari, quæ a nobis ordinata sunt, sed (20) & ipsum imperium conjuramus, ad magnum respicientes Deum, ut semper sceptrorum Dominus vigilanter huic rei provideat. Non enim hoc pro solis mortuis, sed etiam pro viventibus & maxime imperantium salute est, pios actus omnino ad effectum adduci, et non prælaborantium bonum opus a subsequentium desidia perire. Sicut autem ad mille centum ergasteria imminuta et sine tributo servari disposuimus, ita reliqua (21) ergasteria omnia sub tributis constitui sancimus, nullo penitus licentiam habente ea excipere a tributis, neque venerabiles domos, neque ex Xenodochiis, neque ex asceteriis, vel monasteriis, aut alio quolibet, sed neque ipsa imperiali nostra domo, aut qui in principatibus vel potestatibus sunt, sed omnibus ergasteriis similiter agnoscentibus tributa, nec paulatim singula excutere, et proprium levigare, et reliquis paucis existentibus totum imponere pondus, et ea hoc magnum sustinere dispendium, ferre hoc non valentes.

E p i l o g u e.

† Tua igitur celsitudo, & qui post eandem administrationem acceperit, et parine tibi officium, quæ placuerint nobis per præsentem divinam pragmaticam formam, nunc et in reliquum omne tempus servabunt. Dat. 3. Non. Novembr. CP. DN. Justin. PP. A. An. xt. post Belis. V. C. Cons. Ann. 2. (22).

T I T. XV.

UT DEFUNCTI (23) SEU FUNERA (24) EORUM NON INJURIENTUR A CREDITORIBUS (25), ET UT CONSILIARII (26) NON SUSCIPIANT COGNITIONES (27) ABSQUE JUDICIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. LX.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum per Orientem præfecto, iterum ex-consuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

QUi varietatem (28) causarum conjiciunt, non facile ad culpam veniunt, si veritatem examinent: quosdam namque verisimile est multitudinem (29) legum, quæ per singula a nobis adjiciuntur, culpare, non considerantes, quia opere (30) semper vocante, consonas causis ponere leges compellimur: cum semper impinabile emergat, et ab iis quæ jam positæ sunt, mederi non valeat: quale quidem nuper est agnitum. Deberi enim (31) sibi quidam dicens ab aliquo, dum hominem in morte cognovisset esse constitutum, milites congregans, et servos alios plurimos, ingressus est super morientem: verum ille anhelatus clamare cœpit, donec eum violentia compressum reliquisset spiritus: at ille etiam signacula (32) imposuit rebus sua potestate, præsente nullo in cingulo constituto, aut quolibet omnino legali et civili officio observato: et neque ita recessit, sed etiam defunctum injuriare eum non piguit, primum quidem insistens (33) non fieri exequias: deinde, cum vir cœpisset de domo deponi mortuum, instabat publice portari lectum non sinens: neque deducendum dicens, nisi debitum perceperit, donec sponsorem accepit, et ita jam defunctum stadii terræ permisit. Negotium siquidem, quo hæc commissa sunt, competenter dispositum est: oportere autem judicamus etiam generali lege hæc emendare: non sinentes hæc rursus committi semper sine legislatione manentia.

C A P. I.

De creditoribus qui mortuis debitoribus imminent sic Julianus.

SAncimus (34) igitur, si quis illo superstite adhuc quem putat debere sibi, ascendat domum ejus, & molestus sit superstiti homini, aut qui ejus sunt, uxori forte vel filiis, aut domui omnino, aut etiam signacula (35) per propriam potestatem imponere præsumat, non prius decreto & officio legali servato: post ejus qui dicitur debere, mortem, actione quidem modis (36) omni-

(1) Id est, curato. (2) Asceterium unum, octo monialibus & tribus acolythis constat. Jul. hic. (3) Duobus aut tribus etiam asceteriis [illegible] defuncti prosequi licuit. (4) Qui a Theodosio juniore constituti sunt, l. 10. C. de sacros. eccl. l. 10 Cod. de operib. public. l. 7. C. de muneribus. (5) Ternos, Jul. hic male [illegible] [illegible] [illegible] partem solidi: [illegible]. (6) Decani lecto ministrabant. (7) [illegible], Novell. 110. [illegible] appellatur [illegible] Pera. (8) Justinianum vel Sycas. [illegible] Greek [illegible]. (9) Transmarina loca, Jul. Constantinopoli erant domus & prædia trans mare, unde cadavera in urbem deferebantur. (10) [Greek], ceterorum. (11) [Greek]. De thesauro & [illegible] ecclesiæ vide l. ult. Cod. de bonis auctorit. judic. possid. l. 20 Cod. de agricolis. De Cimeliarcha, Novell. 40. (12) Lecti funebres Studii & Stephani pluribus hominibus & custodia potiori & curiositate egebant, ac propterea eorum commodatorum nomine majus pecunia exigebatur, non tamen ultra decem solidos. (13) [Greek], Scrimg. [illegible], quod ante interjectum est, quodque in [illegible] majore ecclesia ponitur. (14) Id est, mediocris sumptus, 1. Cicer. 2. de leg. (15) [Greek]. (16) Quod recte observari hanc constitutionem [illegible] (17) [illegible] [illegible], ut in hujusmodi rebus principes [illegible] [illegible]. (19) [Greek], auctoritate, potestate. (20) [Greek], oratione. (20) [Greek] Scrimg.

(21) Supernumeraria ergasteria ecclesiæ, sumptibus funerum non deputantur, ideoque a tributis non sunt immunia. (22) Id est, ann. 5[illegible]. (23) Adde l. 1. § 4. l. [illegible] ff. de [illegible]. (24) [Greek], Scrimg. [illegible] reliquas debitorum a creditoribus injuria afficiantur, Codex Regius. De reliquiis sive cadaver hos [illegible] alibi, hæc refer a. 2. infr. C. 2. (25) De creditoribus, qui mortuis debitoribus suis imminent, Julian. const. 54. (26) [Greek], Scrimg. Ne assessores causarum cognitionem suscipiant, Codex Regius. (27) [Greek], Scr. id est, neque litis contestationem fieri sinant, neque sententiam ferant. (28) Varietatem [Greek]. (29) Multitudo legum multitudini actionum imputatur, non voluntati vel studio legislatoris. (30) Necessitate, [Greek], Scrimg. (31) 3. Harm. 3. §. 12. (32) Vid. tit. C. ut nemini liceat sine judicis auctoritate signacula rebus imponere alienis. (33) Nov. 115. c. 5. l. 38. ff. de relig. l. 3. §. 4. l. 8. ff. de sepulchro. l. ult. Cod. de sepulchro. 7. Eclog. 4. & l. 15. tit. 2. c. 1. fol. 51. Ambrosius lib. de Tobia, adde l. 2. in fin. ff. de in jus vocando. (34) Hinc sumpta est authentica item quæ Cod. de sepulchro violato. Goth. De pœna eorum, qui vel ægrotantibus, vel animam agentibus, vel reliquiis defunctorum, sub prætextu crediti consequendi, vid. Blastaribus part. 35. c. 9. [illegible] Adde Poen. de [illegible] cap. 4. n. 24. S. L. (35) d. l. C. ut nemini liceat sine judicis auctoritate signacula &c. (36) Modis omnibus cadere est ipso jure cadere: qua de re vide alios apud Marhesilanum singulari 111. & 113. Ludovicum Romanum singulari 3. Franciscum Cremens. singul. 7. qui formulas similes esse notat, quæque quid lege jubetur fieri omnino, penitus, mox, illico, funditus &c.

omnibus eadat (1), sive justam habeat hanc, sive non: quantum vero deberi sibi dicit, tantum aliud super exigatur, & detur inmerlati heredibus. Confiscationem (2) quoque in tertiam partem substantiæ sustineat, (sicut (3) & Marcus Philosophus imperator in suis conscripsit legibus) & infamia feriatur. Qui enim hominis naturam non (4) erubuit, dignus est, & pecuniis, & gloria, & aliis omnibus condemnari.

§. 1. Si vero etiam moriente quodam, circa funus peccetur aliquid morientis, quod exequias prohibeat (5): scripta quidem jam lex est, & a nostro patre super hoc: tamen simul etiam ex nostris major sequatur delicti pœna, & iisdem subjaceat, quæ præsens infert lex eis, qui in viventem tale aliquid, quale diximus, committunt: hujus rei providentiam habente præcipue quidem gloriosissimo præfecto hujus felicissimæ civitatis, cui talium emendationum cura est: nihilominus autem & gloriosissimo sacrorum nostrorum prætoriorum præfecto, & gloriosissimo magistro sacrorum officiorum, & semper his obedientibus officiis. Oportet enim communibus (6) existentibus contra naturam injuriis, communem esse judicibus super his prohibitionem atque vindictam: his non in sola hac felicissima civitate valentibus, sed etiam in omnibus gentibus, quarum nobis principatum alium quidem ab initio dedit Deus, alium vero adjecit, & adhuc etiam dabit, sicut vir quidam ante nos: provinciarum quippe judicibus, sive militaribus, sive civilibus, hujus rei providentiam habentibus. Sequitur enim hic quidem judices eorumque officia triginta librarum auri pœna, si quid horum neglexerint: provinciales autem quinque, si neque ipsi ad hoc institerint, denunciatione qualibet aut hic aut per provincias facta.

C A P. II.

Ne consiliarii sive adsessores suscipiant cognitiones absque magistratibus.

ILlud (7) etiam recte se habere perspeximus, non permittere (sicut Zenonis piæ memoriæ dicit constitutio (8), & nostra quoque) consiliarios judicum ipsos causas per se audire, quæ apud administratores (9) aut datos a nobis (10) judices agitantur. Multo namque melius atque perfectius coram ipsis administratoribus præsentibus illis quorum interest, causæ moventur, terrore imminente exhibitis testibus, & omnino causa propriam habente honestatem, quam si apud pedaneos judices talia decernantur, in nullo consiliariorum officio distante ab illis. Sed quoniam a nobis constituti semper administratores, occupationibus rerum, nostrarumque jussionum comprehensi, ad hanc necessitatem deponuntur: oportet consonum congruamque legem rebus imponere.

§. 1. Sancimus igitur contestationes quidem litium omnibus modis apud (11) ipsos fieri administratores (12), sive majores, sive minores sint: sed etiam in mediis litibus introduci rursus apud eos semel moti negotii res, quatenus ea quæ examinantur, agnoscant; cum vero novissima (13) sententia proferenda est, nullo modo præsumere consiliarios absque administratoribus audire, sed eum cum competenti honestate, quam dudum disposuimus, propositis sacrosanctis eloquiis, ipsum administratores (14) & audire quæ examinata sunt omnia, consequenter & judicare eos negotia, & suscipere appellationes, si quis appellaverit, sine ulla dilatione, ubi lex hoc fieri permittit: & rursus appellationis judices modis omnibus per se audire negotia, nullo agere aliter præsumenta: sed si quid tale fiat, ipsis quidem administratoribus viginti librarum auri formidantibus pœnam: consiliariis autem qui tale aliquid agere præsumpserint, si quidem advocati sunt, expellendis ab eloquentissimorum advocatorum collegio: si vero advocati non sunt, sed alii quidam: etiam cingulo (siquidem habeat) privandis, & decem librarum auri castigandis pœna. Non enim oportet eos qui Zenonis (15) piæ memoriæ contempserint legem, & dudum nostram & præsentem, arbitrari ut unquam falsitatis hujus fugiant pœnas. Erit enim curæ per tempus gloriosissimi comitis sacrorum nostrorum privatorum (16), hujus rei habere providentiam & exigere pœnam, & inferre ærario, dum tale aliquid commissum fuerit: cognoscente etiam ipso, quia de suo, fisco complere debeat, nisi hujus rei habuerit competentem providentiam.

§. 2. Sed hoc quidem in administratoribus (17) decernimus: quibus publicæ & circa nostras jussiones occupationes, ut non per se audiant causas, concedunt veniam. Alios autem omnes qui nullam administrationem habent, causas autem ex jussionibus nostris audiunt, aut in hac felicissima civitate, aut in aliis, si tale aliquid egerint, & eos qui in officio consiliariorum cum eis audierint, adhuc vehementioribus affligimus pœnis, nisi per omnem consequentes litem, ipsi cum suis consiliariis audiant causam, nam & dignitatum casum eis interminamur, & pœnam viginti librarum auri; & eorum consiliarios ex ipsa pelli civitate in qua hoc egerint: insuper etiam ipsos proprio cadere honore.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, & per hanc divinam declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, secundum solennem modum edictis per provincias utens: ut nullam gentium lateat aliquid quod a nobis sancitur; in hac enim felicissima civitate gloriosissimus præfectus urbis hoc proponat. Dat. Kal. Decemb. CP. Imp. Dom. Justin. PP. Aug. Anno xi. post Belis. V. C. Cons. Anno 2. (18).

T I T. XVI.

UT IMMOBILIA ANTENUPTIALIS (19) DONATIONIS NEQUE HYPOTHECÆ DENTUR, NEQUE OMNINO ALIENENTUR A VIRO, NEC CONSENTIENTE UXORE, NISI POSTEA SATISFIERI POSSIT UXORI: HÆC VERO ETIAM IN DOTE VALERE.

N o v e l l a C o n s t i t. LXI.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

CAusam miserandam fieri cognoscentes, coram nobis ipsis negotio moto: illud quidem correximus competenti modo, lege autem generali emendamus hujusmodi negotia (hoc quod moris est nostri).

C A P. I.

Ut immobilia propter nuptias donationis neque hypothecæ dentur, neque omnino alienentur.

ET sancimus, si quis conscripserit antenuptialem aut propter nuptias donationem, (sic enim eam oportere magis vocari decrevimus (20)) sive ipse pro se hoc faciens, sive etiam altero scribente, aut patre, aut matre, aut cognatis; aut extraneis forte: Si quis (21) igitur tale aliquid fecerit, & scripserit donationem, in qua etiam aliquid immobilium est: interdicimus (22) ei aut de cætero supponere rem conscriptam in antenuptiali donatione, aut alienare omnino. Quod enim semel vinculis sponsalitiæ largitatis obligatum est, non erit conveniens alienari: ut mulier eveniente forsitan lucro, quod ei confert antenuptialis donatio, difficultatem patiatur, non inveniens (23) rem in viri substantia, cum sit alienata aliis aut supposita, ut potentibus forte personis, quatenus illi propter hujusmodi causas aut sit omnibus modis inadibilis vindicatio aut difficilis, & litibus egeat, dum ex hoc ipso sit adjuvanda.

§. 1. Quapropter hoc observetur, & qui posthac contraxerit, sciat, quia sive emptionem, sive hypothecam habeat, nihil horum utilitatis habebit omnino, sed æqualia erunt non scriptis, nec dictis, quæ super hoc scripta sunt, aut convenerunt: ut servetur uxori lucrum. Non enim videntur nobis immoderate fecisse quidam nostrorum judicum, qui etiam ipsam in rem actionem mulieribus post matrimonii transactionem in sponsalitia largitate dederunt, quod recte inchoatum, deinde a posteris judicibus quasi pro supervacanea quadam subtilitate contemptum est: & non quaslibet vias & artificiosas inveniant: fumeantes hypothecas præparando mulieres consentire, & ita proprio cadere jure. Consensus (24) etenim in talibus aut in hypothecam, aut in venditionem, aut in aliam alienationem conscriptus, percipienti omnino non prodetit, si semel consensus fiat: sed sicut in intercessionibus scripsimus, ut oporteat biennii (25) tempore existente (26) & rursus aliam professionem scribi confirmantem consensum: & tunc ratum (27) esse quod factum est: sic & in hoc fiat. §. 2. Et si consentiat mulier secundum speciem in intercessionibus, sit omnino indemnis, nisi etiam secundum (sicuti prædiximus) celebraverit consensum: plura namque ea primo motu auditu delinquuntur: muliere quippe mariti seductionibus (28) facile decepta, & propria negligente jura. Cum vero in plurimo tempore cogitaverit pro negotio, fiet forsan cautior. §. 3. Veruntamen neque hoc simpliciter damus, sed tunc mulierem ex secundo consensu damno submittimus, dum sunt aliæ res, ex quibus possibile est ei satisfieri pro re vel rebus immobilibus, quæ in antenuptiali donatione continentur, & quæ ab alio detinentur, propter alienationis aut suppositionis modum: alioquin (29) si nihil aliud supersit, neque sic læsionem sustinere mulierem permittimus; sed licet secundo vel frequentat consentiat, causa ad intercessionis feratur rationem, & sit omnino ei lucrum sub cautela positum: nisi apparuerit relictum aliud sufficiens ad antenuptialis largitatis quantitatem. Et hæc dicimus non (30) solum parcentes mulieribus, sed multo potius viris talia facientibus: siquidem & multis & pene pluribus casibus communibus filiis antenuptialis donationis servantur res: & rursus hæ remanent apud substantiam viri, ejusque successionem, ex hac observatione: ideoque utilis est lex uxori & marito secundum has ratiocinationes. Et multo (31) potius hæc in dote valebunt, si quid dotis aut alienetur, aut supponatur: jam enim hæc sufficienter delimata atque sancita sunt. §. 4. Sed neque ipsos contrahentes omnino negleximus: nam si etiam super his obligationem quantum ad mulieres neque dictam neque scriptam esse volumus: tamen ipsos viros in aliis earum rebus obligari volumus occasione alienationis aut hypothecæ, mulieribus quidem servantes in ipsis immobilibus rebus sponsalitiæ largitatis jus innovatum: illis autem competens jus ex docu-

(1) Pœnam creditoris cadaver mortui debitoris inferri prohibentis observa. Est autem hæc pœna legis Juliæ de vi, l. 10. in fin. l. [illegible] ff. quod met. caus. (2) Confiscationem tertiæ partis bonorum inferebat. Hæc est pœna legis Juliæ de vi, ut ea damnatus, tertia bonorum parte mulctetur, & fiat infamis. l. ult. ff. ad leg. Jul. de vi priv. (3) Divus Marcus meminit tantum amissionis crediti, d. l. 10. l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi priv. (4) Pœna Talionis ita solet infligi: Qui non erubuit cadaver defendi [illegible] infamis. Qui famam [illegible] vendiderat, Alexandri Severi jussu, fumo punitum legimus, vide Lamprid. Qui nefaria [illegible] ad [illegible] virgines & viduas [illegible], [illegible] plumbi [illegible] claudebatur. l. 1. C. Theod. de raptu virg. & delatores [illegible] in navigia [illegible] tempestatibus dediti, ut ita abirent [illegible] terram. Plin. in panegyrico; adde quæ notavi ad Nov. 143. cap. [illegible] (5) Quid supr. (6) [illegible] pauci [illegible], [illegible] Salvian. ad Eccles. Novella Leonis 95. (7) Hinc sumpta est Auth. ad hæc C. de judiciis. (8) Nostra constitutio hodie extat, facit tamen l. 1. C. de judic. (9) Αἱ παρὰ τῶν ἀρχόντων, quæ apud magistratus. (10) l. 5. C. de judic. (11) Ut Magistratus Constantinopolitanæ civitatis causas in conventionibus [illegible], & [illegible], Julian. num. 202.

(12) Περὶ αὐτοὺς γίνεσθαι τοὺς ἄρχοντας, apud ipsos fieri magistratus. (13) Id est, ultima cognitio, Julian. hic, & l. ult. Cod. de [illegible], definitiva, [illegible] est definitiva, quæ sane ultima est, sic Novissima pœna, quæ ultima. Novissimum judicium, id est, ultima voluntas, l. 6. Cod. de codic. (14) Magistratus, hic autem [illegible] Magistratum urbanum seu Constantinopolitanæ urbis causas in conventionibus certis audire & sententiam dicere, Jul. Sit num. 202. (15) [illegible], hanc constitutionem non extare. (16) Vide tit. C. de off. com. rer. priv. (17) Ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, id est, in magistratibus. (18) Id est, anno 540. (19) De jure propter nuptias donationum, Jul. const. 57. ut ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias, Index Reginæ apud Cujac. Huc pertinet cap. 1. Goth. Ad hanc Novell. vid. Gudelin. de jure noviss. lib. [illegible] Rittershus. in exposit. Nov. part. [illegible] cap. [illegible] Aut.

(20) Vid. Nov. [illegible] l. [illegible] C. de donat. ante nupt. (21) Hinc sumpta est Authentica Sive a me C. ad SC. Vellejan. & Authentica permisso Cod. de don. ante nupt.

(22) Rei propter nuptias donatæ, non constat obligatio aut pignus, aut alienatio, l. 6. [illegible] de don. ante nupt. Atque nondum est ea uxoris? Potest esse. Si ita est, aut non [illegible] restitutione potius juvatur? [illegible] est ipso jure obligationem a principio non substitisse, quam valuisse & rescindi. Quid si mulier semel consentiat pignori aut alienationi? Creditori consensus mulieris non prodest, §. 1. vers. Consensus supr. h. t. Nunquam igitur proderit? Imo vero: si videlicet mulier iterum consenserit, d. vers. consensus. (23) Vide tit. Inst. quib. alienare. (24) Consensus etiam uxoris maritum obligare non potest aut vendere rem propter nuptias ei donatam. (25) Professionem certa animi scientia & perseverantia confirmatam, quod post biennium confirmamus. (26) Consensus mulieris intra biennium manifestus, post biennium novo consensu firmari potest. l. un. §. 15. C. de rei uxor. act. et [illegible] emptori rei propter nuptias donatæ consulatur, si modo mulieri ex rebus aliis mariti cautum fuerit. §. 3. infr. h. t. An idem est de dote? [illegible] §. 10. Julianus vero antecessor hic const. 57. §. hæc autem dicimus, facit §. 3. vers. & multo potius §. 4. in fin. [illegible] omnibus privilegiis jam doti datis, infr. hoc tit. (27) Nota regulam.

(28) Mulier est fragilis natura, d. §. 11. & facile seduci potest, ut hic. Nisi tamen [illegible] occurrat, [illegible] dicere, omnem contractum mulieris instinctu mariti [illegible], [illegible] factum in instigatione & seductione mariti. (29) Exceptio regulæ superioris.

(30) Causa exceptionis. (31) Argumentum a donatione propter nuptias ad dotem, [illegible] a minore ad majus [illegible]; Quod valet in donatione propter nuptias, hoc multo magis in dote valere oportet.

documentis quantum in aliis ejus rebus : omnibus privilegiis (1) jam dotis datis a nobis in sua firmitata manentibus, quando mulier moveris, aliis etiam omnibus prætes (2) muliarem, hujusmodi privilegia, nec ex antiquo dedimus, neque nunc damus.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc facram declarata funt legem, omnibus faciat manifesta, secundum solennem modum edictis (præceptis) per provincias utens, ut nullam gentium lateant, quæ a nobis fancita funt, in hac anim feliciſſima civitate glorioſiſſimus præfectus urbis hæc proponet.

T I T. XVII.

DE CONSULTATIONIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. LXII.

DE ORDINE (3) SENATORUM (ut in qoibusdam libris inscribitur) seu DE CONSULTATIONIBUS (4), (ut in Contii manuscriptis Novellis) sau, (ut Anton. Augustinus ax Florentino Codice refert) DE SENATORIBUS (5). Epitoma partim ex Haloandri, partim ax Juliani apitomis collecta per Antonium Contium, nam apud Scrimgerum nihil ejus extat præter nudum (6) Titulum : ANTIQUIS TEMPORIBUS. AL. ANTE DE HIS IPSIS.

Fuit ergo Latina lingua edita hæc Novella, cujus omissa præfatione sententia hæc est apud Julianum & Haloandrum.

HÆc (7) constitutio jubet provocationes in consultationibus, non tantum in ampliſſimis magiſtratibus, fed etiam omnibus (8) Senatoribus induci, ut totus Senatus causas (9) appellationum audiet & convaniat, quamvis silentium (10) tantum fine conventu Senatoribus denunciatum fuerit, Silentio anim convantum inesse (11) videri. Audiant itaque provocationes fanctis Evangeliis propositis, & quod sibi visum fuarit, Imperatori referatur, ut aa divina lententia ejus, Senatus calculus confirmetur (12). §. 1. Agat autem Senatus conventus in Hippodromo (13). §. 2. Urbicaria (14) præfectura omnibus aliis præsideat (15) dignitatibus, id est, anta sedeat (16). Et post præfectum cæteri patricii numerentur : & consules quidem, & qui intar eos consularibus infignibus decorantur, secundum consulatem ordinem & prærogatiaas consulatus fui fadeant, ut tamen anteponantur ordinarii (17) consulares honorariis consularibus. Et post (18) hos præfectorum & magiſtrorum militum & illuſtrium viarum ordo ponatur. Omnes autem iſti habeant facultatem in Senato lententiam dicere. Qui autem propter cingulum magiſtratus a Senatoribus honoratur, etiam post depositionem cinguli fui, intar Senatores connumeretur. Liceat autem illuſtribus viris patriciatus codicillos accipera, quamvis (19) ne oa consulares, neque præfecti facti sunt. Quod nuo solum in futoro tempora, sed esi in in prætetito conſtitutio relaxavit. §. 3. Illud autem certum aſt, quod tartiam partam sportularum in ingraſſo dignitatis dare compellaotur, omnibus aliis ea consuetudine sportulis dandis in quovis promotione in fua firmitate durantibus. Qui autem præſentem constitutionem non obſarvaverint, pœna quinquaginta librarum auri plectentur. Et pœna non solum ipſis violatoribus constitutionis imminabit, fed etiam aliis, qui eam violari conceſſarint. Dat. CP. post consulatum Belisarii iterum Cons. Al. in editione Haloand. PP. Mense Januario post consulatuo Belisarii V. C. Anno secundo (20).

Tom. IV.

T I T. XVIII.

DE NOVI (21) OPERIS NUNCIATIONE MARITIMI (22) ASPECTUS.

N o v e l l a C o n s t i t. LXIII.

Imp. Justin. Aug. Longino hujus almæ urbis (23) præfecto.

P R Æ F A T I O.

CAusam quæ dolose fit in hac regia civitate circa domuum ædificia, cohibere & emendare justum credimus. Quia enim *certis mensuris distare domas ab invicem, Zenonis piæ memoriæ constitutio* (24) *dicit* : nos etiam aliquid tale (sancivimus. Sequitur autem) *in hac regia urbe non posse aliquid* (25) *ultra centum pedes prohibere maris aspectum*, *rem omnium gratiſſimam*. Oportebat quidam forsan & uaamplius mensura aspectus ejus parram, & non eos prohibere. Sed tamen hoc inopinabili quadam machinantur arta. Quidam (26) anim centum pedum relinquantes mansuram, aut etiam parum aliquid huic addentes, deinde ædificant : nihil aliud habentes, sed tanquam aliquod valum retendant : & cum abstularint maris aspectum per omnem potestatem, & non rapugnantes legi propter centum pedum spatium, interim ædificant sina prohibitione : & dum quod quærunt potiuntur, deponunt illud, quod propter utilitatem ab ais iounctum est. Sed & ita schema circumvenientes omni voluntate, astrane possessorum constituunt domos : quod de cætero fieri nullo modo volumus inventum.

C A P. I.

SEd si quis voluerit tale aliquid axcogitara & malignari, non taliter ludat : sad si hoc ageit, pro veritate domum totam ædificat : & usque ad spatium totum (centum dicimus pedum) tendat : ædificia faciens tanquam necessaria sibi, & inevitabilia futura, non autem propter (27) aicini læsionem construat pariates, & velut ex quadam pictura talem extendens machinationem, privationem aspectus arripiat. Sicut (28) enim eis qui aliena diripiunt, directe adveriamur, & pœnia dignos putamus : ita & hæc molientes nihilominus in malitiam eorum qui alienas res abripiunt, æſtimavimus. Unde si parvam (29) aliquam rem per modum abraptionis auferre præsument, beneficio (30), vi bonorum raptorum conquadruplatur pœna : quomodo non hunc necesse est qui tale aliquid agit, & cogit quod ab eo factum est, alia maiori pœna multari ? hoc aſt decem librarum auri inferendarum theatralibus (31) tuæ celſitudinis, ut non malus (32) vicinus (hoc quod in sermone) constitutus vadat deridens legem, tanquam non valentem eum propriis inhibere dispositionibus.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc facram declarata funt legem : tua celſitudo in hac feliciſſima civitate operi terminoque contradere, & in perpetuum una cum obedienti officio servari festinet, aadem decem librarum (33) imminente pœna contra hæc prævaricantes, aut prævaricari finentes. Dat. 7. Id. Mart. CP. Imp. Domin. Justin. PP. August. Anno 21. Joan. V. C. Cons.

T I T. XIX.

DE (34) HORTULANIS (35) CONSTANTINOPOLITANÆ (36) CIVITATIS.

N o v e l l a C o n s t i t. LXIV.

Antonio Contio interprete.

Idem Imp. Longino glorioſiſſ. præfecto felicis & regiæ hujus urbis.

P R Æ F A T I O.

MUltæ undique nobis accusationes aa tempore multo contra felicis hujus urbis & ejus proaſtiorum (37) hortulanos deferuntur, indignantibus cunctis de ipsorum malitia. Quæ autem delata sunt, talia quodammodo sunt.

K CAP.

(1) Ac si diceret, donata propter nuptias contra legem possunt obligari & alienari. §. 1. *supr.* [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] (7) Julianus constit. [illegible] (8) De numero Senatorum [illegible] vide Paulum Manutium lib. de Senatu cap. de senatusc. quæst. [illegible] (9) Quibus de rebus cognosceret Senatus, vide Manutium [illegible] (10) [illegible] Senatusconsultum [illegible] conventu [illegible] (11) Id est, qui tacet, nec contradicit, approbat & consentire videtur. (12) Si princeps præsens [illegible] Hoc refert Manutium [illegible] (13) Hippodromus locus fuit Constantinopoli. Romæ semper habebatur Senatus in sacris locis ac ædibus, ut in templo Vulcani sub Romulo: in Curia Hostilia, sub Hostilio : post multos annos, modo in Iove, Apollinis, Martis, Bellonæ, Castoris, Concordiæ, Virtutis, Fidei : modo in curia Hostilia, Pompeia [illegible] Extra urbem duobus tantum de causis habebatur, in æde Bellonæ, [illegible] Livius [illegible] Festus [illegible] Gell. [illegible] Festus. Idem ex Nicostrato refert, olim tria tantum conveniendi facta Senatus, ædim Bellonæ [illegible] Concordiæ inter Capitolium & forum : tertium ad portam Capenam, [illegible] (14) Urbicariam præfecturam Augustus instituit, teste Suetonio & Victore Aurelio. (15) l. 1. Cod. de [illegible] (16) Et ita abrogatur lex [illegible] Cod. de consulibus [illegible] (17) Ordinarii consulares, qui ordinarium consulatum [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] Cod. de consulibus. (20) Id est, anno [illegible] (21) Divi [illegible] (22) De prospectu maris Jul. const. [illegible] Harm. [illegible] (23) [illegible] Cod. de ædif. privat. [illegible] Harm. [illegible] (24) Pertinet etiam hæc constitutio ad provinciales [illegible] Cod. de ædif. privat. (25) Tit. (26) Sensus est, [illegible] maris tollaret [illegible] ædificando [illegible] pedum spatium a domo vicini reliquerit. [illegible]

[illegible] pedum, maris prospectus [illegible] vicino ablatus est. [illegible] pedum, postea domum ædificaret, quasi nullam [illegible] maris conspectionem haberet vicinus, [illegible] Minime. [illegible] (27) Non licet [illegible] (28) Non licet aliam rapere, ergo nec prospectum [illegible] (29) Tit. [illegible] (30) [illegible] (31) Id est, arca theatralis Præfecti urbi. [illegible] (32) Vicinorum [illegible] leges ad [illegible] & adversus eas calumnias & fraudes [illegible] Plautus in Rudente. Nunc ergo verum illud verbum esse experior vetus, aliquid mali esse propter vicinum malum. [illegible] Plutarchus etiam refert, Themistoclem prædium vendentem per præconem proclamari jussisse, quod prædium haberet bonum vicinum. [illegible] (33) [illegible] (34) [illegible] Nov. [illegible] (35) Vide Julian. [illegible] (36) Hortulani eadem conditione hortos reddere debent, quo acceperunt. (37) Hæc verba desunt in edit. Scr. (37) Id est, suburbiorum, [illegible] Novell. [illegible] Ager qui ante urbana, [illegible]

C A P. I.

Adsunt ex corpore hortulanorum etiam pretiorum æstimatores (1) (seu censitores) ut plurimum esse, & rem facere gravem. Quando enim horti dominus ipsum tradit hortulano mercedem subeunti, nihil aliud quam plantetum in ipso olus æstimant, & ejus æstimationem tradunt, accipienti hortulano seu conductori. Cum redditurus est post implementum temporis conductor, tunc facere eos subtilissimam oleris æstimationem, ipsam vero in sextuplum & multiplex offerre; & si quidem ipsi quinquaginta aureorum sit olus, non minus trecentis, interdum etiam & pluris, hoc æstimare; & non usque ad hoc solum rei constituere inexplebilitatem, sed & majorem illam facere, ut plurimum dicentes quod sterquilinum (2) injecerunt terræ, & quædam inde habeant emponemata, & inde extollunt utique quoad possunt æstimationem, & super hæc pro æstimatione plantarum, (forte) arborum alias pretii accessiones facere, tametsi quando a dominis accipiunt, nulla talis expensa imputata sit, etiam hæc ut plurimum in pacto, consentientibus hortulanis, quod & custodient implantatas arbores, & alias (3) plantabunt. Sed æstimator, etiam in se ipso similem (4) rem paulo post forte putans, revera pro se ipso talem inexplebilitatem infert, ita ut si quidem miser sustineat dominus ex imperitia tantum sibi inferri damnum & sua recipere, alteri autem tradat hortulano ipsum hortum, & rursum sub illo idem patiatur, & ad hæc plus tertia forte aut quarta parte tanta, patiatur illius avaritiam, periclitetur & ipso penitus excidere horti dominio, & a suis rebus abalienetur, fiat autem & ipsi major quædam improbitatis accessio. Nam si post hæc adveniens hortulanus eddat quid priori reditui, & ipse ab hujusmodi conductione desinens exigat æstimationem, tanquam ex emponematibus (5) ipsius factam, quamvis nulla penitus accessio ex illius sedulitate facta sit, sed forte ab initio vel per temeritatem eorum qui tradiderunt, vel per desidiam, minoris quam par erat, locantium, quæ quidem nobis omnia supra omnem videntur esse malitiam & audaciam, quam reprimi volumus a tua excellentia, divinæ huic nostræ legi attendente, & ut quemadmodum (6) hortulanus accipit hortum a possessore, ita & ipsum reddere debeat. Et si quidem olus habeat quando hortulanus ipsum accipit, & æstimatio fit ejus, similiter & in restitutione, subtilem æstimationem oleris solius accipiat. Si vero non habeat, sed nudum accipiat hortum, sive habentem stercus, sive non, sic & restitutionem fieri oporteat: & simpliciter sic observari rei ordinem in tradente seu reddente hortulano, qualis fuit quando ipse accepit, nullo alio contingente domino damno: æstimationem autem olerum, non solum ab hortulanis fieri, sed e vocatis *Summariis* (7), & ipsis horum peritiam habentibus, divinis nimirum propositis (8) Evangeliis. Non enim volumus possessoribus inutiles esse possessiones propter conductorum malitiam & inexplebilitatem. Propter hæc igitur congregatis his definies, neque permittes fraudem aliquam inferri possessoribus, sed undique ipsos innoxios & indemnes custodies. Volumus enim in pari (9) mensura & conditionem dominorum erga hortulanos, & hortulanorum erga dominos esse, propterea quod undique paritas nobis curæ est, & ne alterutra pars injuria afficiatur.

C A P. II.

Si vero quis terram spinosam (10) (squalidam) locaverit, hic vero eam excoluerit, culturæ mercedem accipiat, & veram oleris quod ibi erit, æstimationem, atque ita sine negotio recedat, nulla avaritia, neque callide excogitata arte in ea re admissa: ut per hanc divinam nostram pragmaticam legem, & futuram ex ea dispositionem a tua excellentia, de cætero maneamus ab hujusmodi rebus immolestati, & non reliquis nostris super republica curis, etiam tales superveniant curæ. Quandoquidem nobis non parva, non magna nostræ reipublicæ pars extra sollicitudinem constituta est, omnia lustrantibus ipsis mentis oculis, & nihil inornatum, neque inordinatum, neque ambiguum manere volentibus. Comminaberis autem, & pœnam quinque librarum auri contra eos qui posthac tale quid faciant aut facere permittent. Dat. (11) CP. * Joanne Consule.

T I T. XX.

UT TERRULÆ (12) AUT DOMUS, AUT VINEÆ SANCTISSIMÆ ECCLESIÆ MYSIÆ (13), IN RE EMPTIONEM CAPTIVORUM AUT ALIMONIAM PAUPERUM RELICTÆ, POSSINT ALIENARI SECUNDUM COMPREHENSAM HAC LEGE DISTINCTIONEM.

Novella Constit. LXV.

Integra deest apud Scrimgerum præter superiorem titulum. Ea primitus Latina fuit. Ejus epitome Græca apud Haloandrum. Latina apud Julianum extat.

Scimus antea promulgasse legem. Hæc constitutio localis est, nam promulgata est de ecclesia Mysiæ, & jubet, ut si quis rem immobilem eidem ecclesiæ dederit, vel reliquerit certum reditum habentem: & adjecerit, ut in continentia pauperum reditus administretur, (addit Haloander, vel ad redemptionem captivorum (14)) hujusmodi legatum vel hereditas vel donatio nullo modo alienetur. Quod si incertus reditus eorum sit, domus autem relicta vel vinea procul a civitate fuerit in qua ecclesia sita est, cui legatum vel donatio facta sit, tunc liceat tales possessiones vendere. Sin autem domus vel agri aut intra civitatem aut circa muros ejus fuerint, testator autem voluerit venundari ea, & ex pretio eorum redemptiones vel alimonias fieri, tunc secundum tenorem verborum testatoris, & in his venditio celebretur. Talis enim rei actus firmissimus est. Qui judicio conventus fuerit, si destiterit, condemnatur, quippe malam (15) causam habens, & prius in jus vocatus, & contestatus, & vocatus legitime, & non obtemperans. Emissa mense Aprili XIV. Anno imperii Justiniani sub Joanne (Cons.).

DE ALIENATIONE RERUM ECCLESIÆ MYSIÆ RELICTARUM PRO CAPTIVORUM REDEMPTIONE ET ALIMENTIS PAUPERUM.

Scimus (16) antea legem promulgasse, per quam omnes alienationes ecclesiasticas inhibuimus. Sed postea alia lege prospeximus, quatenus liceat pro solutione ecclesias, vel aliis quæ piis domibus deputata sunt, persolvere. Sed & hoc in nostra venit memoria, quod Martino viro sanctissimo, Episcopo Clinete civitatis, firmam & ante legem nostram dedimus prohibentem eum ecclesiasticas res vendere, neque ex potentioribus necessitatem ei imponant secundum suum propositum res ecclesiasticas alienare. Sed & in nostram venit memoria alia res, quam pro divinis fecimus vasis, pro quibus omnibus abdicavimus, ne cui liceat sacrosancta vasa vel venundare vel obligare, nisi tantummodo in redemptionem captivorum: quia animæ redemptio aliis omnibus rebus pretiosior est. Sed hæc quidem antea. Subsecuta sunt quæ * nam ratione necessaria nobis fuit ad præsentis legis memoriam. Venit etenim in præsenti memoratus sanctissimus vir in hanc sanctissimam civitatem, & edocuit nos, multas terras sine redditu, vel domunculas, vel vineas relinquere ad redemptionem captivorum, vel pauperum alimonias, & alienatione prohibita memoratos actus, licet piissimi sint, attamen inhiberi competens sibi, permitti legem hoc facere. Sancimus itaque, si quis reliquerit ad redemptionem captivorum, vel pauperum alimonia, res immobiles, siquidem certus reditus est ex relictis rebus colligendus, manere legatum vel hereditatem, vel donationem, nulla alienatione mutilanda, cum possit ex reditibus redemptio vel sustentatio fieri. Si autem vel certus reditus non est, vel domus pene diruta, & longe ab ecclesia posita, vel vineæ, quarum fructus non semper similes sed varii, colliguntur, & incursionibus forsitan Barbaricis dediti, in his tantummodo speciebus permittimus venditionem hac speciali lege in memorata provincia fieri, si tamen domus intra fines ecclesiæ vel vineæ juxta muros civitatis minime positæ sint: ita ut in venditionis instrumento ipsa verba testatoris exprimantur, ut ei placuit venditionem fieri, & redemptionem ex his captivorum vel alimoniæ pauperum celebrari. Et si hoc ita subsecutum fuerit, habeat venditio firmitatem, liceat sine metu alterius legis, & Œconomis ecclesiasticis, & viro sanctissimo Episcopo vendere, & emptoribus habere easdem res firmo jure. Habebunt autem Dei omnipotentis crimen Œconomi ecclesiæ, si pretia quæ acceperint in aliam causam consumpserint, licet piissima sit, & non in prædictas duas tantummodo causas, ad imitationem legis quæ super sacrosanctis vasis alienandis lata est. Sic enim venditio necessaria procedat, ne actus piissimi exinde fraudentur, & animæ hominum inde pereant, cum & terrarum possessio & rerum immobilium non talem habeat curam, nec ita sit necessaria ut captivorum redemptio & vita egentium, quæ & animas liberant, & Deo omnipotenti placabiles sunt. Gravitas itaque tua quæ per hanc specialem legem nostra decrevit æternitas, tam effectui mancipare quam observare procuret. *

T I T. XXI.

UT FACTÆ NOVÆ CONSTITUTIONES POST (17) INSINUATIONES (18) EARUM, POST (19) DUOS MENSES VALEANT. PARCIT AUTEM NON CUSTODIENTIBUS SUBTILITATEM CONSTITUTIONUM SUPER (20) TESTAMENTIS IN RELINQUENDO QUADRANTE, AUT NON SUBSCRIBENDO NOMEN HEREDIS, AUT NON DICENDO.

Novella Constit. LXVI.

Idem Imp. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

Semper legum nobis occasiones multarum negotiorum præbuerunt causæ. Pluribus enim nobis additionibus factis occasione nostrarum constitutionum, quas super successionibus scripsimus: (quale est, *ut oporteat testatorem propria* (21) *manu heredis scribere nomen. Et ex quantis* (22) *unciis reputari oporteat Falcidiam, quam filiis parentes relinquunt, sive ex tribus, sive ex quatuor, sive etiam ex pluribus*) & multis propter hoc periclitantibus testamentis cadere, ut completentur quæ in eis scripta sunt: quia licet factæ sint leges, tamen non sunt cognitæ aut provincialibus, aut etiam hic nondum forte propositæ: nullique manifestatæ: necessarium existimavimus talia lege brevi corrigere.

C A P. I.

Sancimus igitur ex illo nostras constitutiones, quæ pro testamentis sunt, valere, ex quo in commune factæ sunt manifestæ. In provinciis autem, ex quo discretæ (23) per Metropolitas palam factæ sunt, vel postea factæ fuerint: ne legum (24) ignorantia (secundum quod dudum venit) testamenta homines facientes, videantur prævaricari legem. Ut autem apertius adhuc causa declaretur, sancimus, *si scripta fuerit hujusmodi lex, hanc post duos* (25) *menses dati ei temporis valere,* & in republica tractari, sive in hac felicissima civitate, sive in provinciis, post insinuationem sufficienti hoc tempore omnibus manifestam

eam

(1) Ἀτιμηταί. (2) Ita legitur apud Julianum, Stercolinum, ut & alibi Sterquilinum, vel Stercolinum, l. 17. §. 1. & si servis vindic. l. 11. §. 2. ff. de act. empt. Stercus, l. 1. §. 1. ff. ad subis Græci, κόπρον. (3) Facit l. 71 ff. de usufruct. (4) Æstimatores rerum adsumendi, quibus velut peritis in arte credendum est, vide quæ dixi ad l. 1 §. ult. ff. de jure & legibus. Sic ad æstimationem [illegible] locati faciendam, alii hortulani [illegible] adsumi solent, ut hic, & [illegible] hortum æstimare possit, [illegible], cum reddatur, ut in locatoris detrimentum, sic in conductoris [illegible] lucrum. (5) Meliorationibus, quas solent coloni repetere, l. 55. §. 1. l. 61. ff. locati. (6) Notanda est hæc sententia adversus hortulanos. (7) Summarius summa faciendæ [illegible], Novell. 90. Galli prisœurs. (8) Id commune est omnium æstimatorum, Nov. 48 [illegible] de causa Galli vocant Juger. (9) Claudicare contractus in [illegible] non debet. (10) Χέρσον, terra est squalida, inculta. Terre en friche. (11) Dat. 16. Kal. Aug. Imp. Dn. Justin. XI. Joanne V. C. Cons. Jul. Contius & Cujacius Joannis consulatum referunt ad annum 12, qui est Christi 538. (12) Τόπια.

(13) De rebus immobilibus ad ecclesiam Mysiæ pertinentibus, Julian. const. 19. De relictis ecclesiæ Mysiæ, Index Reginæ, quod attendit editioni Haloandri. (16) Nov. 120. c. 9. vid. l. 21. C. de sacr. eccles. vid. Cujac. in hunc locum. (15) Contumax ita demum condemnatur, si malam causam habuerit l. 13. ff. de judiciis, l. 13 §. 3. C. de judiciis, adde l. 15. ff. de re judic. (14) Hanc constitutionem integram, ut extat, edidit P. Pithœus. (17) Vide l. 19. Cod. de testamentis. (18) Id est, non statim ab ipsa insinuatione, sed duobus mensibus post insinuationem. Insinuantur autem in urbibus regiis, in metropoli & civitatibus cujusque provinciæ. (19) De legibus, quas noster imperator de ordinatione testamentorum posuit, Jul. const. 60. de successionibus, Index Reginæ. (20) L. 29. C. de test. & Novell. 18. (21) d. l. 29. (22) d. Novell. 18. (23) Κατὰ χώραν ἐκ [illegible] id est, evulgatæ. (24) Tabellio, juris peritus esse debet in tabellione requiritur peritia juris, ut hic, & Novell. Leonis quidem. (25) Novæ constitutiones post duos menses insinuationis obligant. De duobus mensibus adde Cujac. c. 19. C. de præsc. Goth. Adde Ant. Mattæi. contr. lib. 2. cap. 6. [illegible]

cum constituere, & tabellionibus (1) ejus cognoscentibus virtutem, & subjectis agnoscentibus, legemque servantibus. Sic nulli omnino erit desiderio, ut nostram custodiat legem. Non enim volumus deficientium infringi voluntates, omnibus siquidem studemus modis ratas eas constituere. Cur enim culpabimus (5) eos qui positas nostras ignoraverint constitutiones: vel si post paululum forte quam scripta lex est, & adhuc ignorata, decesserint testatores, & propterea in testamentis aut non scripserint propria manu heredum nomina, aut etiam tres uncias solum reliquerint filio, & non quatuor? In quo legem aut non positam esse contingit, aut positam (3), & eo quod nondum proposita fuerit, juste ignoratam? §. 1. Igitur etiam hactenus, licet antiqua constitutio sit, & in cognominis nostri posita constitutionum Codice (4), quæ scribi propria manu heredis nomen disposuit; tamen plurimi præter ejus tenorem fant civitatem, ignorantes ejus legislationem: & hactenus talia prætermissa denuntiantur nostræ potestati & omnibus semper talia potentibus, veniam dedimus; quoniam nondum fieri has manifestas eveneraf: & factas super his facimus formas instam eis singulares versarum. Ne igitur importunitatem patiamur de his per singulos dies, & formas scribere cogamur: propterea sancimus (sicuti dictum est) leniorem quidem in Justinianeo positam Cod. legem (5) valere, hic quidem ex quo insinuata est: in provinciis autem ex quo directa & palam facta est in unaquaque metropoli aut alia civitate. Tempore namque præterito transeunte, & nostro Codice ubique directo, non recte ignorabitur. §. 2. Alteram vero novellam (6), quæ inter Constitutiones post Codicem posita est, decernentem quod filiis relinquatur, valere & in hac felicissima civitate, & in provinciis post duos menses insinuationis: sicuti prædiximus: eo quod factis a nobis uniformibus (7) constitutionibus de mensura institutionis filiorum, alia quidem Græcorum lingua conscripta: propter multitudinis frequentiam, alia vero Latina, quæ etiam firmissime (8) propter reipublicæ figuram (9) est: illa quidem Kalendarum Martiarum habet conscriptionis tunc diem: non autem tunc insinuata est: alia vero est Latina voce conscripta ad Salomonem gloriosissimum apud Afros sacrum præsulem (10) tunc prætoriorum, Kalendis Aprilis. §. 3. Quia vero neque Græca lingua conscripta, neque palam facta est & directa, denique etiam quæ hic ad gloriosissimos Præfectos factorum nostrorum prætoriorum conscripta est, id est, Græca lingua, Majo mense insinuata est in eadem sede atque directa; ideo sancimus oportere ejus legislationem (11) quæ de mensura institutionis filiorum eloquitur, valere hic quidem ex Kalendis Maiis, ut quos menses ei servemus: in provinciis autem ex quo hæc palam facta est, etiam ibi duobus mensibus post insinuationem servandis. Si vero non dum hactenus in omnibus provinciis destinata est, velociter & eam & alias, quæ forte non missæ sunt adhuc, aut etiam postea committende a nobis faciendas mitti nunc vel mittendas esse; quatenus nostræ constitutiones in metropolitanis civitatibus sunt vel faciendæ sint manifestæ. Provinciarum vero præsides ipsos mittere eas, & missuros esse per omnes civitates sub unaquaque provincia constitutas: ut nullus de cætero occasionem sumat cujuslibet ignorationis. §. 4. Unde præteritum omne justam habeat veniam, valeantque defunctorum voluntates & dispositiones, vel si nuper factæ sunt, sicut eas illi fecerunt: vel si secundum prius tenentem legislationem literis (12) propriis non scripserunt heredum appellationes, aut testibus eas non fecerunt manifestas, aut tres uncias & non amplius reliquerunt filiis. Non enim infringi (sicut prædiximus) defunctorum volumus dispositiones: sed ratas eas esse per omnia declaramus: ut si vel proxime (13) scripta sint testamenta post positionem legis, nondum vero contigerit constitutiones factas innotuisse: & supervivantibus forte testatoribus non sunt mutata: maneant etiam sic institutiones, quæ ab initio secundum tunc certas extantes factæ sunt leges, propriam virtutem habentes; & non accusandæ eo quod tempore quo (14) supervixerunt illi, eas non mutaverunt. Non enim omnia sunt in nobis; nec semper quibusdam tempus est testandi repente, plerumque enim incidunt hominibus mortes, repente, plerumque enim insidiunt hominibus mortes, testandi eis potestatem auferentes. Quamobrem ab initio factum recte, eo quod non fuerit mutatum, non arbitramur postea mutari, aut aliquo modo infringi: sed immutilatum manere quod tunc placuit testatoribus sententiam, validque servari. Erit namque absurdum, ut quod factum (15) est recte ex eo quod tunc non erat factum, postea muteur.

§. 5. Collective igitur dicendum, percipiant filii relictas sibi (si ita contigerit) a patribus tres uncias ex testamentis ita factis, aut ante legis positionem, aut post positionem legis, invenium hæc tamen sibi [illegible]: Si vero ad [illegible] sit testamentis, [illegible] quod reliquum est, eis impleri, secundum quod tunc legibus declaratur: hoc percipiendum secundum antiquas leges: ut si quid deest tribus unciis, secundum illas supplementum fiat, non in quadriunciis, quod postea quidem sancitum est, quidem tamen tunc [illegible].

E P I L O G U S.

Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarare sunt legem: præceptis propriis tua eminentia omnibus faciat manifesta, & qui in hac maxima civitate, & qui foris inhabitant: quatenus omnibus fiant palam quæ a nobis pro omnium cautela sancita sunt. Dat. Kal. Mart. Constantinop. Dom. Justin. PP. August. Anno XI. (16) Joan. V. C. Cons.

T I T. XXI.

UT NULLUS (17) FABRICET ORATORII DOMOS PRÆTER VOLUNTATEM EPISCOPI: ET UT DEPUTET PRIUS QUÆ CIRCA DILIGENTIAM ET STATUM FABRICATI ORATORII SUFFICIANT: ET UT EPISCOPI (18) NON DESINT SUIS ECCLESIIS: ET DE ALIENATIONE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM (19).

N o v e l l a C o n s t i t u t i o LXVII.

Idem Imp. Justinianus August. Menna sanctiss. & beatiss. archiepiscopo Constantinopolitano, & universali ejus [illegible] patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

Ea quæ de sanctissimis ecclesiis sunt a multis comprehendentes legibus, adhuc etiam alia lege egemus, ad multa negotia, & sursum emergentia sufficiente. Plurimi namque nominis (20) causa, non ad opus sanctissimarum ecclesiarum accedunt, deinde eas ædificantes, nequaquam curam ponunt, ut expensas quasque eis deponant decentes, & ad luminaria (21) & ad observantium alimenta, & ad sacra (22) ministeria: sed deserunt eas etiam in nudis ædificiis constitutas, & aut destruuntur, aut omnino sacro ministerio defraudantur.

C A P. I.

Sancimus igitur non omnibus quidem illud fieri, & nulli licentiam esse, neque monasterium, neque ecclesiam, neque orationis domum [illegible] ædificare, antequam civitatis Deo amabilis episcopus orationem (23) in loco faciat, & crucem (24) figat, publicum (25) processum illic faciens, & causam manifestam omnibus statuens. Multi enim simulantes fabricare quasi orationis domos, suis medentur languoribus (26), non orthodoxarum ecclesiarum ædificatores facti, sed speluncarum (27) illicitarum.

C A P. II.

De (28) qui ecclesias ædificant, prius definiant quæ ad curam & constitutionem ejus [illegible] pertinent.

Deinde non aliter quempiam ecclesiam ex novo ædificare, priusquam loquatur ad Deo amabilem episcopum, & definiat mensuram quam deputat & ad luminaria [illegible] sacrum ministerium, & ad incorruptam (29) domus custodiam, & observantium (31) alimenta: & si sufficienter habere videtur, faciat prius (32) donationem eorum quæ futura sunt deputari: & ita domus ædificetur. Si autem non sufficiat quidem aliquis ad hoc nomen (33) forte destinatum, quia & ipse fabricator ecclesiæ vocatur, & vult aliquid tale facere (multæ enim & in hac regia civitate, & in provinciis ecclesiæ sunt, in quibus competenter quidem administratur modo, periculum vero ruinæ patiuntur per vetustatem aut etiam prius constitutæ sunt & inordinatæ secundum desiderium eorum qui in eis deputati sunt) licebit ei unam (34) aliquam ecclesiarum accipientem hanc ædificare: & hic voluntate Deo amabilis orthodoxorum episcopi res agenda est: sic enim poterit & sacræ domus fabricator vocari, & nihil deinde superexpendere: deputatis jam circa hoc expensis oblatis ab eis, qui etiam prius has expendebant.

C A P. III.

De episcopis non residentibus in propriis ecclesiis suis (35). Julianus epitomator [illegible].

Illud quoque sancimus, quatenus secundum jam a nobis prolatam legem (36), Deo amabiles episcopi in suis ecclesiis maneant, & non relinquant quidem eas, tempus vero multum hic (37) morentur, & cogant per provincias œconomos expensas (38) sibi transmittere, & sanctissima ecclesia expendat: quod & ipse inde ei observare non patiatur. Sancimus igitur jam a nobis positam legem in sua manere virtute. Si vero defuerit Deo amabilis Episcopus ecclesiæ suæ amplius tempus, nullam ei mitti expensam de provincia: sed illam quidem circa actus pios & sanctissimam ecclesiam expendi: ipsum vero hic errantem (39) non expensis sanctissimam ecclesiam prægravare: cum certum sit, quod si plurimo tempore defuerit, quæ jam a nobis super eisdem sancita sunt, valebunt.

C A P. IV.

De alienatione rerum ecclesiasticarum immobilium.

Quoniam vero contigit jam nos sancisse (40), ut si qua in provinciis alienatio rei immobilis ecclesiasticæ facienda est, secundum decretum hanc procedere, sicuti dudum prolata a nobis constitutio dicit: quarum vero decretum (41) non solum præsente Deo amabili episcopo civitatis, ejusque clero, sed etiam metropoleos episcopo: nec non & illud insuper ei sancimus, ut si metropoleos sanctissimus episcopus futurus est venditor, sive ejus ecclesiæ sanctissimæ œconomi, quid oportet fieri: etiam hoc adjicimus, ut duo ex synodo quæ sub eo est, Deo amabilium episcoporum, quoscunque elegerit, ipsi intersint, & alia omni observatione custodita quæ jam sancita est, præsentia duorum Deo amabilium episcoporum adjiciatur, ut secundum se videatur cum sua synodo rem agere: & sicut ipse rem facit credibilem (42) & sufficientem ei qui sub eo constitutus est, dum præsens est: ita & ipsi quæ sub eo est synodus præsent, per duos Deo amabilium episcoporum eidem rem præbere cautissimam, sufficiente ex hujusmodi synodo testimonio.

E P I L O G U S.

Hanc itaque nostram legem, & ad sedem tuæ beatitudinis, & ad cæteros

[illegible]

cæteros sanctissimos patriarchas missam, ipsi per literas proprias sub vos metropolitis facietis manifestam, ut illi palam faciant sub se constitutis episcopis: ut nullum lateant quæ a nobis constituta sunt. Dat. Kal. Maii, CP. Imp. DN. Justin. PP. A. Anno xii. Joanne V. C. Cons. (1).

T I T. XXIII.

UT CONSTITUTIO SACRATISSIMI IMPERATORIS DE SUCCESSIONIBUS NUPTIALIUM (2) LUCRORUM, QUÆ APÆDIÆ, ID EST NON EXSTANTIUM LIBERORUM, LUCRA INTRODUCIT, OBTINEAT IN HIS FACTIS, QUÆ ACCIDERUNT POST CONSTITUTIONEM: IN HIS AUTEM FACTIS, QUÆ IPSAM PRÆCESSERUNT, LEONIS CONSTITUTIO LOCUM HABEAT.

N o v e l l a C o n s t i t. LXVIII.

Antonio Contio interprete.

P R Æ F A T I O.

SCimus Leonis (3) piæ memoriæ constitutionem de his scriptam, qui ad secundas perveniunt nuptias, sive viri sint, sive fœminæ, & nuptiale lucrum procreatis ex illo matrimonio liberis sancte custodientem, & eum qui id lucratur solius ususfructus dominum facientem: dominium autem illis conservantem, & jubentem ut si quidem filii vel nepotes moriantur nullo superstite, per quem, qui ad secundas nuptias transiit, dominio privetur: tunc immota & solida apud lucrantem etiam perveniat dominii utilitas.

C A P. I.

IPsam nos nuper (4) correximus, alia quidem statuentes, volentesque ut heredes mortuorum liberorum vel nepotum, sive parentes sive alii quicunque sint, habeant inde aliquod subsidium, lucrenturque etiam jure dominii per eorum mortem quantum ex pacto non existentium liberorum erant lucraturi: reliqua vero pars ad heredes filiorum vel nepotum qui mortui fuerunt, perveniat: nihil enim a nobis occasione ususfructus immutatum est. §. 1. Hæc itaque [illegible] nunc, & in omnem tempus obtinere volumus, præterquam in his filiis qui mortui fuerint ante nostram constitutionem. Postquam enim prævenit lucrum solidum jam adjectum ei qui ad secundas pervenit nuptias, liberis ante legem mortuis, nequicquam laboraverit nostra lex circa ea quæ lex (5) piæ memoriæ Leonis antevertens sub suam redegit potestatem. Itaque non solum filiis aut nepotibus non existentibus secure habebunt, quæ lucrati fuerunt, sed & si quid eorum apud alios est, secundum jus quod dominis competit, evincent. Hæc igitur brevi lege comprehendentes, hujusmodi dubitationes tollimus, ne assidue super causis molestiam patiamur: sed lege hac communi recolentes, his liberemur turbis, volentes servari formam quæ nostram legislationem præcessit, et qui ante eam beneficio affici meruit.

E p i l o g u s.

† Tua itaque excellentia quæ a nobis hac de re constituta sunt in hunc modum omnibus manifesta propriis præconiis & programmatis afficere studeto. Dat. 8. Kalend. Jun. Imp. Dom. Justin. PP. A. Anno xii. (6) Joanne V. C. Cons.

T I T. XXIV.

UT OMNES OBEDIANT JUDICIBUS (7) PROVINCIARUM (8) ET IN CRIMINALIBUS, ET IN PECUNIARIIS, ET IBI NEGOTIA EXAMINENTUR, NULLO EXCEPTO PER PRIVILEGIUM: NEC HUC CONVENTI DEDUCANTUR, NISI SACRA PRAGMATICA FORMA EXHIBERI QUEMPIAM JUSSERIT.

N o v e l l a C o n s t i t. LXIX.

Imp. Just. Aug. Constantinopolitanis.

P R Æ F A T I O.

UNam quidem esse omnium perfectissimam (9) virtutem arbitrandum est hominibus, quæ jura omnibus distribuit: hæc est ex causa cognominata justitia (10). Etenim quamquamque aliarum virtutum nisi (11) subsequantur hujus bona, fiet nihil horum quæ competunt: itaque nec fortitudinem (12) quæ non est cum justitia, laudabimus: cum scilicet patria (13) lingua fortitudinem (14) in armis, virtutem appellet (15) solum: & si quis ab ea justitiam subtrahat delictorum solummodo, non quorundam bonorum fiet occasio, quam in nostris provinciis intuentes contemni, lege placenti Deo eam corroborare, & ad fortitudinem decentem reducere judicavimus oportere. Plurimorum namque alii quidem literas sacras, alii privilegia, alii pragmaticas formas, alii præcepta judicum, quidam alias ex aliis adinvenientes occasiones sibi peragunt peccandi: quidam in provinciis & etiam eas litigare simulant. Qui enim in quolibet loco male patitur, aut aliquod suorum amittit, aut de terminis terræ litigat, aut de proprietate (16), aut de possessione, aut de hypotheca, aut de alio quocunque (17): quomodo valebit in alio loco probationes horum quæ pertulit exhibere? hæc enim agentes, ostendentesque potentiam solam & fortitudinem, ita justa credentes talia machinantur: & hæc homines perpetrant tanquam perpetuam virtutem habituros se confidentes, & non respiciunt ad millia & decies millia exempla, quia sero tandem & in personis numerabilibus ex potentibus videmus potentes procedere, & ex divitibus divites: in omne autem ævum pene ex potentibus processerunt inanes, ex divitibus autem pauperes: dum patrum injustitiam soboles est secuta: & non cogitant neque reputant, quoniam quod ipsi quasi per se machinantur potestatibus utentes: hoc forsan contra eos qui ex eis procreantur, agunt: non eadem potentia sobolem, quæ illos sequitur.

C A P. I.

HÆc (19) considerantes, præsentem ponere legem existimavimus oportere: & præcipimus omnibus in provinciis judicibus quicunque nostris obediunt sceptris in universali ditione, & quæ ascendentem videt, & quæ occidentem Solem, & quæ ex utroque est latere: ut unusquisque in (20) qua provincia deliquit, aut in qua pecuniarum aut criminum reus sit, sive de terra & (21) de terminis, sive de proprietate, sive de possessione, aut hypotheca, vel de qualibet alia occasione: illic etiam juri subjaceat: (hoc enim apud legislatores præcedentes varie quidem dictum est, licet non pure, & sicut nos illud consideravimus) ut ultra terminos litigare non quærat. §. 1. Sive enim magna delicta sint, sive contractus consistant, oportet omnibus modis super eis & conventiones esse, & scripturam, si opus fuerit, & examinationem provincialem propter facilem probationem: sive quidem in parvo quispiam similiter delinquat: sive majus adhuc peccatum fiat: quale est si nec in parvis jure potiatur, sed expectet venire in extraneæ terræ provinciam: ibique eum convenire, & de talibus litigare: quem neque præsentem, neque in provincia forsan, propter virtutem illius, aut infirmitatem suam convenire poterat competenter. Quid enim erit durius, quam læsum circa sublationem bovis, aut equi, aut jumentorum alicujus, aut pecudum, aut (ut exiguum dicamus) domesticæ gallinæ (22), hunc cogi non (23) in qua aufertur provincia litigare, sed alibi currere, & ibi probationes horum quæ pertulit exigi: & aut plures expensas pati, quam rei æstimatio est, aut inopiam ingemiscentem ferre? Hinc nobis multitudo plurima est interpellantium quotidie: & crebro in talibus causis inquietamur parvarum gratia occasionum: & ipsi multas insinuantes importunitates, & videntes plurimam quidem multitudinem virorum plurimamque mulierum ex propriis locis agitatas, & ad hanc venientes felicissimam civitatem: quorum plurimi etiam mendicantes & afflicti hic agunt: interdum quoque hic moriuntur.

C A P. II.

De præsentibus reis (24).

SI igitur fuerint ambo in provincia & actor & reus, nequaquam ad aliam provinciam causa trahatur, neque ad hanc felicissimam civitatem, neque ex privilegio cujuspiam, neque ex jussione: sed illic decidatur. Si vero alter quidem adest, alter autem abest: qui vero præsens est, ex domo absentis injustitiam patiatur: conveniatur omnibus modis ipse qui injustitiam egit, sive curator (25), sive conductor, sive quicunque sit ejus: & liceat ei secundum provinciæ spatium, & secundum legem communem antiquitus positam inducias accipientem, nuntiare quæ de his gesta sunt, illi ad quem causa refertur. §. 2. Sed si quidem vicina provincia est in qua hoc agitur, una aut duabus mansionibus (26) in medio provinciarum constitutis: quatuor ei mensium dare inducias: si vero majus sit spatium, sex. Si vero ex Palæstina forsan, aut ex Ægypto, aut ex spatio gentium longinquarum, menses octo ad hoc sufficient. Si vero ex Hesperiis gentibus, aut Septentrionalibus, aut e Lybia: tunc quod etiam præcedentibus legislatoribus sufficiens visum est esse tempus determinatum, hoc est novem mensium: ut ille (si quidem ipsi nuntianti credat) litem illi [illegible] committat. Si vero aliquid aliud de illo sapit, alium dirigat susceptururum [illegible] dis omnibus actionem, & completurum omnino quæ decernenda fuerint: nisi appellatio fuerit subsecuta, sive in majori, sive in minori causa. §. 3. Si autem ille (27) quidem nuntiet (28), ille (29) vero non ordinet (30), & statutum transeat tempus: tanquam (31) [illegible] tem eum qui conventus est, & pro absente persona, etiam [illegible] repræsentas negotii judex apud suum tribunal, & causam examinans præsente eo (32) qui conventionem suscepit, condemnet [illegible] (33) in quo obnoxius apparuerit, & insuper illum post hujusmodi admonitionem mittere in provinciam non volentem: & tamen omnino obnoxius (34) apparuerit, & si quidem locuples sit: ipse exigatur

(1) Id est, anno Christi 539. (2) De constitutione Imperatoris, quæ lata est de lucro ex morte liberorum contingente per pacta dotalia. [illegible]

[illegible]

exigatur quæ decreta sunt. si vero minus sit quod habet, ut non sufficiat in ista condemnatione: tunc & de absentis rebus compleatur (1) victori damnum hujusmodi.

C A P. III.

De absentibus reis (2).

Si vero neque ipse (3) apparuerit, qui dominum litis præsentare jussus est, aut, (4) qui pro eo legitime cogatur: tunc vocetur quidem legitima (5) voce, non autem obediens condemnetur & absens, secundum schema quod appellatur eremodicium (6), id est, desertæ causæ. Nam qui per contumaciam deserit, in nullo minor (7) præsente putabitur. Si vero ille quidem forsan advenerit, aut ostenderit quempiam, accusator autem desit, tunc & absolvere eum, & damna (8) ejus mederi calumniatorem cogat; sic erunt temperatiores & sic peccare cessabunt: sic non putabunt potentiam (9) divitiarum justitiæ prævalere.

§. 1. Nec latet nos, quia forsan nec sufficiat hoc ad perfectissimam causæ medelam: cum judicantes potentioribus magis quam justitiæ consentientibus & ad provincias venientibus præstent. Sed tamen novimus plurima injustitiarum curata ab hac legislatione, magis autem quantum ad nos est, totum erit sanatum, namque non aliter tradimus cingula, nisi (10) prius jusjurandum subierint hæc accipientes, juste omnibus judicare, & puras servare manus. Non puto post præsentem legem ulterius quolibet egebimus augmento, si illi quidem juste judicent ad legem simul & jusjurandum respicientes.

C A P. IV.

De fori præscriptione (11) *tollenda*.

Aripiat (12) autem nullus provincialium cingulis violentus, nullo utens privilegio, aut potestate, aut forma: nisi (13) forte sacra nostra pragmatica forma occasione publicæ causæ procedens, exhibitum hic quempiam inferri præcipiat: aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus: licet etiam hoc ex multa parte curavimus, plurimos majorum judicum in provinciis appellationum constituentes, ut apud illos magis appellatio, quando non de maximo negotio fuerit quæstio, quam in hac examinetur maxima civitate. §. 1. Hanc (14) dicentes justitiæ legem, adhuc potius faciemus eam justiorem. si nulli (15) permittamus habere contra eam quædam privilegia: neque excipi ab hac lege quolibet privilegio (16): nec si cuilibet sanctissimarum ecclesiarum largitum sit, aut alicui venerabilium xenodochiorum, aut aliis venerabilibus domibus, aut alii cuilibet ipsarum domuum imperialium, quæ sacro patrimonio (17), aut sacris privatis, quæ merito post (18) supremum honorem secundo loco sunt posita: nec si aliquibus judicibus, aut in potestate positis, aut omnino sub nos constitutis hominibus, sed obediant omnes legi, & succumbentes justitiæ sanctioni, honorent (19) eam, & per omnia habeant fortem: non solum in semetipsos respicientes, sed etiam in futuras successiones: & scientes quia nihil pene in semetipso manet, sed currit (20) natura, semper multas evolvens mutationes, quas neque prævidere facile est, neque prædicere: solummodo Deo, & imperatore sequente Deum, hæc gubernare mediocriter & mansuete valente. §. 2. Si vero quisquam utatur aliquibus sacris formis, sive pragmaticis, sive aliis, de tali quodammodo sibi largitis (21): erunt omnino infirmæ, judicibus maximam (22) solventibus pœnam, si omnino susceperint & non hoc quod (23) sit, solummodo meditabuntur, sed quod etiam faciendum est: etenim si posthac tale aliquid impetretur ab aliquibus nostrorum subjectorum, aut ab alio quolibet, quibus prius interdiximus, inter quos complectimur (sicut dictum est) ecclesias, & venerabilia monasteria, & sacras nostras domos, & sacra privata, & sacrum patrimonium: neque hoc omnino valebit. Erit (24) autem hæc lex ubique suam juste extendens virtutem, & simul quidem future caute constituens, simul autem quod præteriit curans. §. 3. Scitote (25) igitur omnes subjecti, quos Deus nostris progenitoribus & nobis donavit, quoniam hanc nobis damus legislationem, omnem vobis cautelam conferentes: & neque itinere fatigabimini longiore, neque adversus maximos lacrimabitis: neque nos culpabitis tanquam hæc non corrigentes: sed unusquisque de proximo respiciens pœnam, in quibus forte damnificatur atque læditur, & hanc curam videns, magnum & bonum laudabit Deum, qui hæc nos sancire bene & juste illuminavit. Sit ergo pœna talia admittentibus aut suscipientibus judicibus & cingulo cassis, & decem librarum auri damnum.

E P I L O G U S.

† Gloriosissimi igitur præfecti nostrorum sacrorum prætoriorum, qui per omnem subjectam terram consistunt, legem hanc cognoscentes proponant, & per diœceses sub se constitutas, & in omni (26) Italia, & Libya, & insulis, & Oriente, & quodcunque in Illyrico est: ut sciant omnes, quomodo curam eorum habemus, Deo qui talia nobis contulit offerentes legem: qui magnam nobis pro eis recompensationem dabit, dum talia pro causa subjectorum salutis sanciverimus: proponatur Constantinop. civibus nostris. Dat. Kalend. Jun. Constantinop. Imp. Justin. PP. Aug. Anno XII. Joan. V. C. Cons. (27).

T I T. XXV.

UT ORDINARIÆ PRÆFECTURÆ URBANÆ (28) ET PRÆTORIANÆ DUÆ (29) ET PRÆFECTURÆ QUÆ IN CINGULO ET QUÆ (30) IN ACTU SUNT, SOLÆ, NON ETIAM HONORARIÆ LIBERENT (31) A CURIALI FORTUNA.

N o v e l l a C o n s t i t. LXX.

Imp. Justin. Aug. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli, ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

Plurima horum quæ olim sancita sunt, neglecta, & non facile in republica tractata, omnino visa sunt absque lege & sine legislatione consistere. Novimus enim quia antiquitus erat quædam præfecturæ figura (32), quam honorariam (33) vocabant, codicillis ab imperio super ea collatis: hanc autem ita nominabant, ut nihil aliud nisi purum honorem iis, quibus præbebatur, conferret: quæ curiales non liberabat a fortuna curiali, nisi quis eam ipso (34) opere ministrasset: & sicut de gloriosissimis magistris militum videbimus, quia nullus ex magisterio armorum eripitur fortuna curiali, nisi cum opere gesserit: (nam & magistrorum militiæ præfecturam esse nostræ dicunt leges: puri vero magistrorum militiæ codicilli solam præbent dignitatem, fortuna non liberantur) sic etiam in ipsa præfectura si futurus sit aliquis liber hujusmodi fieri fortuna, necesse est in ipso cingulo (35) designatum, ab ea curiæ vinculis liberari.

C A P. I.

Renovamus igitur hujusmodi legem, sancientes, si quando visum fuerit imperio honorare curialem, ut etiam liberet fortuna, dare ei codicillos administrationis, & præparare eum in talibus constitui sedibus aut cingulis urbanæ præfecturæ senioris Romæ, & novæ videlicet hujus nostræ, aut in prætorianis tribunalibus, & Orientis, & Hesperiæ (36), & Libyæ nec non & Illyrici: quia omnes sub nobis fecit Deus: & ita libertate frui, quatenus magno promeriti honore, & in carpentis (37) vecti, & clamores præconum audientes. Insuper judiciales conscendentes sedes, hujusmodi fortuna liberi constituantur. Si vero solo eos participare voluerit honore, fieri quidem codicillos, & his dari: tantum vero valere hujusmodi imperialem largitatem, ut ille honoratus quidem sit, & maximæ curiæ pars esse videatur: non tamen neque provinciali curia, neque ejus albo liberetur: sed maneat sub antiqua fortuna, solum lucratus honorem: & ita gratias agens Deo & imperio, quia migravit, eum ad meliora prioris tranquillitatis educans. Sitque etiam hoc additamentum imperialium præmiorum, quod neque publicum minuit, neque fortuna, neque consuetis et functionibus privans curialem: & si qui hanc promeruerit, etiam præsentem addens fortunam, & ostendens honoratiorem, & aliis curialibus dignitate solummodo præcedentem.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo servare festinet: sciens quia neque curiales minuimus, & honoratiores eos omnibus demonstravimus: ut fiant hæ civitates per tua præcepta, quatenus imperio datur. Dat. Kal. Julii CP. Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno XII. Joanne V. C. Cons. (38).

T I T. XXVI.

UT (39) AB ILLUSTRIBUS, ET QUI SUPER EAM DIGNITATEM (40) SUNT, OMNIMODO, SUPER PECUNIARIIS CAUSIS, SED ET INJURIARUM (41) CRIMINALITER PER PROCURATOREM DICANTUR: CLARISSIMIS AUTEM IN PECUNIARIIS LICERE EIS ET PER PROCURATOREM ET PER SE LITIGARE.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXI.

Idem Imp. Justinian. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum per Orientem præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

Quæcunque procedunt quidem quasi honoris causa, schematis mensuris sunt; quod autem hinc evenit, non honorem, sed forsan etiam quandam læsionem inferens, hoc bene habere judicavimus brevi mederi lege. Fertur enim quibusdam constitutionibus (42), *Ut nulli clarissimorum liceat per se litem exercere, sed per procu-*

(1) [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] ... [footnotes (1)–(42) illegible]

procuratorem omnino. Sed hanc quidem antiquitas pro dignitatum honore scripsit; multos autem conspicimus dignitates quidem adeptos, & inter clarissimos inscriptos, aut comites, aut tribunos, vel si qui alii consistunt hujusmodi: substantiæ vero minoris dominos, ut penitus non sufficiant ad procuratores ordinandos, & propter hoc agendas expensas.

C A P. I.

SAncimus (1) igitur usque ad magnificentissimos Illustres hæc valere, & modis omnibus eos per procuratores pecuniarias exercere causas: nec non etiam injuriarum per procuratorem criminali modo movere, secundum quod datum est eis super hoc privilegium: ne (2) cogantur aut sedere (3) cum judicibus cum judicant: aut stare (4) tanquam litigantes: ex utroque enim causa videtur incurrere, aut dignitatibus injuriam sustinentibus, aut judiciali schemate indigne procedente. Post magnificentissimos igitur illustres, omnibus licentia sit volentibus procuratores ordinare, & per se lites exercere, nulla ex hoc neque prohibitione, neque damno, neque pœna inferenda eis.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, omnibus faciat manifesta, quæ moris sunt super his agens. Dat. prid. Non. Jan. *Constantinop.* Imper. DN. JUSTIN. PP. August. Anno XII. JOANNE V. C. Cons.

(1) Auth. [illegible] (2) Causa hujus constitutionis. (3) Non est honestum, ut qui judicatus, cum judicibus sedeat. [illegible] ... ut dignitate majus [illegible] ... nos sunt, in pecuniariis causis (& actione injuriarum, quamvis criminaliter motâ) per procuratorem omnino agant: clarissimi vero agant, si voluerint. (4) [illegible]

COLLATIO SEXTA.

T I T. I.

UT HI QUI OBLIGATAS SE HABERE PERHIBENT RES MINORUM (1) AUT OBLIGATI SUNT EIS, AD EORUM GUBERNATIONEM PENITUS NON (2) ACCEDANT: ET CURATORES NULLO (3) MODO SUSCIPIANT CESSIONES ADVERSUS EOS, QUORUM CURATIONEM AGUNT, AUT EGERUNT: HÆC AUTEM GENERALITER VALEBUNT IN OMNI CURATIONE, IN QUIBUS PERSONIS LEGES CURATORES PRÆBENT: ET DE GUBERNATIONE PECUNIARUM COMPETENTIUM EIS, QUORUM NEGOTIA ADMINISTRANTUR: ET QUANDO EAS RECONDI AUT MUTUARI OPORTET, AUT EX EIS REDITUS COMPARARI.

N O V E L L A C O N S T I T. LXXII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

OMnia quidem legislatori reipublicæ in magna cura sunt, quemadmodum optima se habeant, & peccari nihil relinquatur: præcipue autem instrumenta minorum, & quæ circa eos curatio est, studiosa (4) cura est eis qui proferendi leges a Deo licentiam perceperunt: dicimus autem de eo qui imperat. Multas itaque causas audivimus, ubi administrantibus curatoribus cessiones factæ sunt adversus minores, sive puberes, sive impuberes quidem, in secunda (5) tamen ætate constitutos: & mox efficiuntur eorum domini facultatum, aut non existentia forsitan debita sebeuntes, aut parvo pretio cessiones (6) accipientes, eorum quæ sunt undique fragiles (7): aut etiam celantes *de fuso pia* (8) existentia in minorum rebus, & ita cessiones accipientes secundum multas & plures occasiones. Quid enim homo ad mali jam semel (9) deditus non adinveniat, ut minorum res proprias faciat?

C A P. I.

Qui tutores vel curatores pupillo vel adolescenti esse non possunt (10).

HÆc omnia lege corrigere volumus, & præcipue illud, ut si quis obligatum (11) habuerit minorem, aut ejus res: hunc non omnino ad curationem ejus, vel si a legibus vocetur, accedere, quid enim non agat pro se dominus earundem existens, & adversarii rerum detentorum super effectus? Propter hoc enim & illud sancimus, ut si apertissime manifestum est, quia is qui fit administrator, ipse est justi (12) minoris obnoxius: neque (13) ipse curator erit, necubi (14) aut cautionem (15) furetur, aut alias probationes (16) quæ erant minoris, corrumpat: & curatio fiat ei rerum interitus propriarum. Hoc itaque lege (17) tutissima colligetur, ut nullus eorum qui obligatas perhibent habere res defuncti, ipsumque minorem & ejus res, aut etiam qui aperte obligatus existit, ad curationem ejus accedat: neque habeat licentiam tale aliquid agere.

C A P. II.

Ut (18) tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor curator adjungatur.

SEd (19) & si quis jam curam (20) gerens, obligatum sibi effectum habeat minorem, in se forsan hereditate (21) perlata cujuspiam, qui minorem habuit obligatum, aut alia hujusmodi occasione: non jam solum eum esse fidelem ad impuberum aut adolescentium curam, sed conjungi tutorem alterum aut curatorem, (hoc quod in plurimis legum casibus invenimus) ut (22) custodiat ille, ne fiat adversus adolescentem, aut ejus substantiam, ab eo, qui eum habet obligatum, in medio (23) ulla malignitas: sed hoc ipsum observet, ejusque jusjurandum (24), jurans in ordinatione, quia hoc custodiet, etiam eam, quæ ex proditione (25) ad concuratorem pœna est, reformidans.

C A P. III. (26).

Ut a tutela vel curâ nullus debiti prætextu excusetur nisi hoc probaverit.

UT autem non demus recusationem omnibus hominibus tutelæ vel curæ, si dicant quia obligatas habent res adolescentium, aut aperte obligati sunt, sancimus, si quis dixerit obligatam se habere minorem, aut ejus res, aut etiam minoris parentes, mox ostendere hoc ipsum recusationis tempore apud eum qui dedit curatorem, & absolvit: aut si incertum est hoc, præbeat ad sancta eloquia jusjurandum, quia ex veritate obligatum eum se habere credens (27) recusat: & si hoc factum fuerit, tutelam non contingere, neque curam: sed eum ab ea re procul expelli, ne ex hoc ipso hostem (28), & non curatorem adolescentulo præbeamus.

C A P. IV.

Si tutor vel curator se debitorem vel creditorem esse ab initio tacuerit.

SI vero tacuerit (29) in initio hoc, & factus fuerit curator: sciat omni actione adversus minorem, si vera fuerit, se casurum propter hoc quod ex studio adversus hanc nostram legem firmetur. Sed si quis aperte obligatus existens tacuerit, sciat etiam ille, quia sustinebit pœnam, quod non possit redhibitionibus (30) aut aliis solutionibus debiti se miscere tempore curationis forsan arte compositis.

C A P. V.

Ut curatores nullo modo cessiones suscipiant adversus minores.

QUod si quis (sicuti dictum est) factus curator, deinde minoris res fuerit perscrutatus, & cessiones in (31) semetipso, aut per donationem, aut per venditionem, aut alio quolibet egerit modo; sciat omnino infirmam (32) esse quod ab eo fuerit factum: & neque per se, neque per interpositam personam tale aliquid agi: sed undique invalida hæc talia fieri, tanquam si neque ab initio facta fuerint. Manifestum est namque, quia si in talem constitutionum inciderit, omnia agi & disponi ad interitum sue animæ, & ad rerum, quæ eius quasi videntur, utilitatem. §. 1. Et non solum donec fuerit curator, prohibemus eum ab hujusmodi cessione: sed neque (33) postea gerere concedimus: ne forsan hoc considerans, differat rem, & præordinans illud male, postmodum dum a cura cessaverit, & latere fecerit quod maligne egerit, forte jam nunc non curator existens cessionem accipiat, & tum maligne disponat. Tunc enim infirmum esse volumus quod agitur, & non posse ullam actionem valere cessam adversus eum, cujus prius curam administraverat, sed pro non facto id esse, & lucrum fieri adolescentis; licet hæc cessio pro veris causis facta sit: non ut rursus ad eum qui cessit, tanquam si nihil quasi in medium contra legem visum fuerit actum: sed cadat (34) ab eis, quæ ex hoc sunt quæsita propter transgressionem nostræ legis, & hæc minorem lucrari. Nam si non hanc imposuerimus pœnam: facilis erunt ea, quæ sunt malignitatis, & eum qui cessit, faciet iterum movere: & per medium ea quæ sunt cessionis, recipiet; legem per suam malignitatem circumveniens. Et hæc (35) dicimus (36) in omni curatore, in quibus omnino curas aliquorum introducere leges, prodigorum forte, aut furiosorum, aut amentium, aut si quid aliud jam lex dicit, aut si quid inopinabile natura adinvenerit.

C A P. VI.

De administratione pecuniæ pupilli vel minorum.

QUoniam (37) autem videmus curatores, quicunque Dei memoriam habent (38), ad curam difficulter accedere (39) (nam plurimis volentibus ea quæ minorum sunt impie in se vertere, amabilis (40) est res & appetibilis), videmus autem præcipue difficilem esse curatorum causam propter fœneratorum necessitatem: sancimus nullam (41) necessitatem ex legibus esse curatoribus minorum pecunias (42) fœnerare, sed caute (43) reponere (44) & reservare: quorum

(1) De tutoribus, Joden Regius; ubi Judicium [illegible] ... [illegible]

[illegible]

melius (1) est eis in antiquis tutamen manere, quam usurarum appetitione etiam antiqua (2) pecunia cadere, & periclitari quidem curatorem, si non mutuaverit, sursus autem si mutuaverit, periculum sustinere, facto forsan in debitis detrimento. Si vero ipse sponte mutuare voluerit, sub (3) obligatione forte pignorum, aut sub aliis, quæ putantur indubitatæ, cautelis: tunc habeat quidem duorum mensium per singulos annos (4) inducias, hoc quod leges laxamentum (5) vocant: sciat autem mutui periculum omnino ad se venturum.

C A P. VII.

SI (6) vero habeat (7) reditus sufficientes (8), is cujus cura administratur, eos expendat. Si vero plus sint, quam sufficiat, quod plus est, reponat (9). Quod si mobilis forte ejus cujus cura administratur, substantia est: tunc (10) illud solum mutuare curator cogatur, quantum ad dispensationem sufficiet adolescenti, ejusque rebus: quod vero plus est, caute recondatur. Licebit (11) autem ei cum omni subtilitate perscrutari, si aliquos forsan invenire caute potuerit reditus (12), & comparare minori ex abundantibus (13) pecuniis, modicis functionibus publicis obligatos: venditorem vero habentes idoneum, & opulentos reditus existentes: damus enim ei licentiam & hoc agere; scienti quia si quid horum neglexerit, hujusmodi emptionis ipsum respiciet (14) periculum.

C A P. (15) VIII.

SI (16) vero tantum solummodo sit minoris aurum cujus (17) usuræ vix eum & qui ejus sunt pascere, & aliquam aliam ei præbere vitæ dispensationem sufficiant: tunc necessitatis ratio nos etiam ad hoc vocat, ut curatores respicientes (18) ad Deum, ita faciant gubernationem tanquam in suis rebus. Etenim volumus dum (19) celebratur decretum quod tradit curam ei qui ad eam accedit, etiam jusjurandum eum dicere sacrosancta Dei Evangelia tangentem: quia per omnem pergens viam, utilitatem adolescentis aget, quod tamen non eripiet eum a ratiociniis (20), neque a legis ordine, sed cautionem (21) faciet ad rerum gubernationem, timentem semper circa eas, propter jurisjurandi memoriam factam. Hæc lex a nobis pro cautela sit posita horum qui curatoribus indigent. Si quid vero & aliud adinvenerimus, neque hoc lege complecti pigebit: ut per omnia patres (22) eorum, qui sibi auxiliari nequeunt, existamus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ visa sunt nobis, edictis per provincias quibus præes, utens, omnibus faciat manifesta, ut nullum lateant, quæ a nobis pie & pro subjectorum providentia sancita sunt. Datum Kal. Jun. CP. Imper. DN. Justin. PP. August. Anno XII. Joanne V. C. Cons. (23).

T I T. II.

DE INSTRUMENTORUM (24) CAUTELA ET FIDE, ET PRIMUM DE DEPOSITO (25), ET MUTUO, ET (26) ALIIS DOCUMENTIS PRIVATE QUIDEM SCRIPTIS, HABENTIBUS AUTEM TESTES. ET DE NON HABENTIBUS TESTES: ET DE INSTRUMENTIS PUBLICE CONFECTIS ET DE COLLATIONIBUS MANUS PROPRIÆ SCRIPTURÆ: ET DE EXPOSITIS INSTRUMENTIS AB ILLITERATIS, AUT PAUCAS LITERAS SCIENTIBUS, ET DE NON SCRIPTIS CONTRACTIBUS: ET DE CONTRACTIBUS USQUE AD UNAM LIBRAM AURI ET DE CONTRACTIBUS QUI IN AGRIS FIUNT: ET UT IN DOCUMENTIS ET CONTRACTIBUS FUTURIS LOCUM HABEAT LEX.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXIII.

Idem Imp. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus nostras leges (27) quæ volunt ex collatione literarum fidem dari documentis, et quia quidam Imperatorum super accrescente jam malitia eorum qui adulterantur documenta, hæc talia prohibuerunt: illud studium falsatoribus esse credentes, ut ad imitationem literarum semetipsos maxime exercerent, eo quod *nihil est aliud falsitas* (28), *nisi veritatis imitatio*. Quoniam igitur in his temporibus innumeras invenimus falsitates in judiciis multis, quorum fuimus auditores, & quoddam inopinabile ex Armenia nobis exortum est. Oblatu namque commutationis (29) documento, & literis dissimilibus judicatis, quoniam postea inventi sunt ii qui de documento testati sunt, subscriptionem subdentes, & eam recognoscentes, fidem suscepit documentum, & quoddam hic inopinabile occurrit, eo quod literæ quidem sine fide visæ sunt, licet examinata responsa verorum testium cum veritate concordaverunt: & hoc per fidem testium, quæ videtur quodammodo esse cauta; videmus tamen naturam ejus crebro egentem rei examinatione, quando literarum dissimilitudinem sæpe quidem tempus (30) facit, non (31) enim ita quis scribit juvenis & robustus, ac senex & forte tremens, sæpe autem & languor hoc facit: & quidem hoc dicimus, quando calami & atramenti immutatio, similitudinis per omnia aufert puritatem, & nec invenimus de reliquo dicere quanta natura (32) generans innovat, & legislatoribus nobis præbet causas. §. 1. Quia igitur imperium propterea Deus de (33) cœlo constituit, ut (34) difficilibus imponat quæ apud eum sunt bona & leges aptet secundum naturæ varietatem: propterea existimavimus oportere & hanc scribere sanctionem, & dare in commune subjectis, quos nobis Deus & prius tradidit, & paulatim semper adjicit. Etenim quiddam de deposito in scripto dubitatum & ad contentionem deductum invenimus, & oportet etiam omnino horum prospicere: itaque illico nobis est a deposito inchoandum.

C A P. I. (35).

De instrumentorum cautela & fide: & primum de deposito, quemadmodum caute dari potest.

SI (36) quis igitur vult caute deponere (37), non soli (38) credat accipientis scripturæ, (hoc quod etiam in judicio quæsitum est, quia enim non (39) professus est is qui scripsisse dicebatur, *suam esse scripturam*: magnum res habuit tumultum & scribere alia coactus (40) est, quæ visa sunt veluti similia quidem, non tamen per omnia similia, & quorum ad illam scripturam sine termino causa permansit) sed is qui depositum dat, advocet (41) etiam testes, ut possibile est (42), honestos & fide dignos, & non minus tribus (43): ut non in sola scripturæ & ejus examinatione pendeamus: sed sit judicantibus etiam testium solatium. Etenim tales testificationes suscipimus, quas præsentes testes dicant: *quia his præsentibus subscripsit qui documentum fecit, & hunc asseverant*. Nam si invenerimus & tales quosdam testes non minus quam tres dignos fide existentes: neque (44) talem interdicimus fidem: neque enim ut abbreviemus probationes, ponimus legem: sed ut esse eas & caute esse faciamus.

C A P. II.

Quemadmodum sine tabellione instrumentum mutui vel depositi caute fieri potest.

SEd & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cujuspiam faciet, & noluerit hoc in publico conficere, quod & in deposito definiemus, non ex ipso videatur credibile quod scribitur super mutuo documentum, nisi etiam testium habeat præsentiam fide dignorum non minus trium (45): ut sive veniant, & propriis subscriptionibus attestentur sive (46) alii quidam testificentur, *quia præsentibus eis confectum est documentum*: fidem causa ex utroque percipiat, etiam literarum examinatione penitus non repulsa, sed sola non sufficiente, augmento autem testium confirmanda.

C A P. III.

Si (47) literarum fides a voce testium dissentiat.

SI vero tale aliquid contigerit quale in Armenia factum est, ut aliud quidem faciat collatio literarum, aliud vero testimonia: tunc nos quidem existimavimus ea quæ viva (48) dicuntur voce, & cum jurejurando, hæc digniora (49) fide quam scripturam ipsam secundum se subsistere. Veruntamen sit hoc judicantis prudentiæ (50) simul atque religionis, ut veracibus potius pro talibus credat: & nos quidem secundum hunc modum existimavimus oportere probari fidelia documenta.

C A P. IV.

De instrumentis incaute (51) compositis.

SI tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliter contrahens, contentus sit scriptura sola ejus cum quo contrahit: in ipso erit ut sciat quia in illius fide totum ipse suspendit (52), & quidem quantum ex scriptura non sufficiens videbitur fides, nisi (53) secundum nostram legem adji-

(1) Melius est, sortem impuberis vel adolescentis conservari, quam usurarum cupiditate etiam sortem amittere. (2) Id est sorte. [illegible] (3) Id est, sub pignoribus. (4) Usuras annuales [illegible] fuisse, non ad menses; denique usuras annuas, Justiniani seculo, fuisse, non menstruas, hinc colligunt. (5) Ita appellat Græce [illegible] & Jul. [illegible]. Olim Tutores cogebantur nummos pupillares fœnori dare intra sex primos menses gestæ tutelæ, l. 15. ff. de admin. tut. sequentibus annis, intra menses duos, [illegible] ff. de adm. tut. [illegible] pecuniam pupillorum [illegible] dare. [illegible] pupilli substantia sit mobilis. [illegible] sed si semel dederit [illegible] ad tempus communiter receptum, id est, [illegible] anni) puto. optime ex hoc loco [illegible] ad eam perpetuo fœnerandam teneri. Perpetuo: & tamen cum laxamento duorum mensium, ut quolibet anno duorum mensium spatium habeant, ad idoneos debitores perquirendos. Quid si pecunia illa otiosa sit? nullum laxamentum ei datur, vid. [illegible] Harmenop. Id tamen paulo aliter explicat Cujac. [illegible] obs. [illegible] & cap. [illegible] de præsc. num. 4. quem vide, duo hinc colligit: Tutorem semel fœneratorem pupilli pecuniam teneri perpetuo eam fœnori occupare, & ita usuras (ante redditas rationes) præstare. Laxamentum tamen ei dari duorum mensium [illegible], semel ea [illegible], quamdiu non erunt redditæ rationes, usurarum nomine pupillo obstringi. [illegible] l. qui per an. ff. de negotiis [illegible], qui si alias negra fœnori dedisset, neque usus ea fuisset, non teneretur usuras præstare, [illegible]. Quid si tutor eo casu pecuniam pupillarem coram testibus aut judice postea repræsentavit, eamque testium [illegible] obsignatam postea recepit, puto laxamentum ei dari duorum mensium ad eam fœnori reponendam, ut idem sua in causa quod in aliena custodiat. Usus autem pecuniæ pupillaris facile deprehendi [illegible] ex circumstantiis, veluti si novum receptumque genus moneræ, hoc est [illegible] pupilli, quæ [illegible] quidem, sed non multo [illegible] ante redditas rationes pupillo [illegible]. (6) Jul. num. 230. (7) Notandum est hoc tutoribus & pupillis. (8) Ex reditibus (si sint sufficientes) pupilli alendi. [illegible] pecunia (si quæ sit pupillo) [illegible] esse debet, potest tamen eam fœnori occupare, v. 9. supr. [illegible] (9) Nota de pecunia pupillorum ex reditibus ejus [illegible], per tutorem conservanda vel impendenda. (10) Nota [illegible]. De pecunia pupillari fœneranda. (11) Nota tertio. De pecunia pupillari & nummorum in emptionem ei quam collocanda. (12) Reditus annui in pecunia & fructibus consistentes, possunt licite emi, nec contractus hujusmodi emptionis illicitus est. Novell. [illegible] ubi [illegible] (13) Ex superflua pecunia, Jul. d. loco. (14) Periculum nominum contrahendorum spectat ad tutorem. (15) Jul. num. 231. (16) Hinc sumpta est Authentica quod nunc Cod. de curat. fur. (17) Nota casum singularem: Pupillus rem suam habens in solis mobilibus, si ex eorum reditibus ali non potest, [illegible] bona fide aliquid deminuere [illegible]. Si plusquam ali, superfluum deponet, [illegible] supr. h. t. At si pupillus mobilia & immobilia habuerit, utique mobilia tempore periculo distrahet, [illegible] C. de adm. tut. Ex reditibus vero & usuris pupillum alet, [illegible] nisi utrimque redditu ei in pupillo alendo non sufficiant. [illegible] tunc sortem attinget, nisi [illegible] ex sorte mobilium, quam immobilium, arg. d. [illegible] enim ex alterutro poterit deminuere [illegible]. [illegible] si plus quam ali potest, superfluum deponet, ut casu superiore. (18) Cum cogitatione cœlestis judicii, Jul. d. loco. (19) Antequam se administrationi immisceat, [illegible] (20) Tutor ratione jurisjurandi non est [illegible]. (21) Al. [illegible] (22) Principes pupillorum curatores. Rittershus. exposit. Novell. part. [illegible] cap. [illegible] num. 4 [illegible] Idemque solent dici parentes ac regis advocati & procuratores pupillis, quorum [illegible] defendant. (23) Id est, anno [illegible] agitur. [illegible] (24) De instrumentis, Index Reginæ, adde Jul. const. 60. Quomodo depositum caute poni seu dari potest, adde 4. C. 22. (25) Hoc refer [illegible] infr. (26) Hoc refer [illegible] infr. (27) Nov. 49. c. 2. (28) Adde [illegible] Harmen. [illegible] ff. ad leg. Corn. de falsis. (29) Permutationis. (30) Tempus efficit, ut unius ejusdemque hominis diversæ quodammodo videantur scripturæ. (31) Quo res efficiant, ut unius ejusdemque hominis scripturæ diversorum videantur hominum. (32) Natura generans multa innovat, Nov. [illegible] (33) Magistratus a Deo. (34) Supplet magistratuum. (35) Jul. num. [illegible] (36) Hinc sumpta est Authentica si quis vult C. qui potior. adde [illegible] Harm. [illegible] (37) Id est, alicui depositum tradere, vel rem custodiendam committere. (38) Cur ita? vid. infr. h. t. (39) Id est, quia noluit agnoscere, suam esse scripturam. (40) Negans [illegible] aliquam a se scriptam, scribere cogitur, ut [illegible] ex nova [illegible] scriptura veritas antiquioris arguatur. (41) Cautio deponenti observanda. (42) Vid. Jul. c. 60. n. [illegible] (43) Quid si omnis depositum evulgare? vid. [illegible] infr. hic. [illegible] hoc necessitatis causa non datur, sed majoris probationis gratia, [illegible] alia tamen probatur. (44) Depositum probari non potest paucioribus testibus quam tribus [illegible] (45) l. 20. C. de fide instrum. [illegible] quinque [illegible] testibus, c. 4. in fin. supr. [illegible] (46) Nihil interest, utrum subscripserint testes, an præsentibus ipsis [illegible] Harm. [illegible] (47) [illegible] Harm. [illegible] instrumentum depositi fuerit compositum, Jul. const. [illegible] (48) Viva vox cum jurejurando scripturam superat. (49) Deest hoc particula apud Scrimgerum. [illegible] l. 15. C. de fide instrum. [illegible] Harmen. [illegible] (50) Vid. [illegible] C. de testib. [illegible] (51) Idemque incaute factum est, Jul. [illegible] (52) Interrogatio est [illegible] hoc est: Deponentem, accepta depositarii sola scriptura, pendere pene ex sola fide depositarii, cum is postea facile scripturam neget suam [illegible] difficillimum sit (propter varietatem, quæ in scripturis accidit in pr. supr. [illegible]) probare. Superesse tamen [illegible] hoc dubium remedium, ut jusjurandum depositario deferatur.

adjiciatur documento credulitas, aut præsentia testium eorum quibus contractus est factus: aut forsitan novissimum (1) ejus rei refugium invenerit: dicimus autem quod ex jusjurando est, nam non infirmamus quod factum est: nam falsitates & imitationes metuentes, & nobis eis existentibus non credentes, hujusmodi subtilitatem causæ addimus: non (2) ut credentes privemus fide sua circa amicos, sed ut quantum possibile est, & perfidiam & negationem multis reconvincamus modis.

C A P. V.

Quomodo tabelliones caute debeant instrumenta componere.

SEd & si instrumenta publice confecta sint: licet tabellionum habeant supplementum (3), adjiciatur & eis antequam (4) compleantur (sicut dictum est) testium ex scripto præsentia.

C A P. VI.

De comparatione notarum.

OPortet autem judicantes, & si qua signa (5) invenerint adscripta chartis, etiam hæc requirere, & legere niti. Plurima namque novimus & ex aliis apparuisse, & non facile fidem ex literarum aliarum collatione recipere, propter dudum dictas a nobis causas.

C A P. VII.

De comparatione literarum.

SI vero moriantur omnes testes, aut fortan absint, aut aliter non facile sit fidem ex testium subscriptionibus invenire, neque tabellio superest qui compleverit: (si quidem publice sit confectum) quatenus testimonium perhibeat pro se, aut non est in civitate: sed necesse est omnino collationem literarum suppletiones eorum qui subscripserint, assumere: tunc (6) competens est properare quidem ad comparationes, (neque enim eas modis omnibus interdicimus) per omnem subtilitatem procedere, & omnino, (si putaverit eis judex oportere credi,) etiam jusjurandum (7) injicere proferenti: *Quia (8) nihil malitiæ conscius in eo quod a se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri preparans, sic utitur eo, quatenus neque perimatur quicquam omnino, & per omnem munitio in rebus fiat.* §. 1. In his vero quæ conficiuntur publice (9) documentis, si tabellio veneris, & testimonium perhibueris cum jurejurando, si quidem non per se scripserit, sed per (10) alium ministrantem sibi, & ille (11), si vivit, si quidem possibile omnino est eum venire, & nulla causa prohibet ejus adventum ægritudo forte valida, aut qualibet aliarum necessitatum quæ hominibus accidunt. Quod si etiam adnumeratorem (12) habuerit instrumentum, & ipse (13) adveniet: ut tres sint testificantes, & non unus. Si vero neque adnumerator (14) assumptus est, & instrumentum ipse tabellio totum per se conscripsit, atque suppleuit, aut si etiam qui hoc conscripsit (15), non est, aut aliter ipse venire non valet; tamen cum jurejurando propriæ (16) completioni attestetur (17), ut comparationi non fiat locus, sint etiam sic credibilia documenta, testimonium enim & ex voce complentis factum, & jusjurandum habens adjectum, præbuit quoddam cautæ monimentum (18). §. 2. Quod si tabellio defunctus est, & testimonium perhibeatur suppletioni ex alia collatione: si quidem etiam sic habeat eum, qui conscripsit instrumentum, viventem, & adnumeratorem: adveniant (19) & illi, si quidem præsentes sunt, & habeat ex collatione adimpletionem & ex testibus cauta fidem. Si vero nullus horum sit, tunc fiat quidem completionum collatio: non autem sola hæc ad hoc sufficiat, sed & aliorum subscribentium forma aut contrahentium scripturæ examinentur: ut ex plurimis comparationibus, tam completionis quam subscribentium forte aut etiam contrahentium, una quædam colligatur undique & efficiatur fides. §. 3. Si vero nihil aliud inveniatur præter collationem instrumentorum: quod hactenus valuit, fiat: ut qui profert ad (20) collationis documentum juret solemniter (21). Ut autem aliquod omnino sumat augmentum ad majorem negotii fidem: & ipsa qui (22) hoc petit fieri, juret: *quia non aliam idoneam habens fidem, ad collationem instrumentorum venit: nec quicquam circa eam egit aut machinatus est quod possit forte veritatem abscondere*: de quibus (23) licebit sese liberare contrahentes, si consenserint utique ad hoc venire, ut insinuent (24) instrumenta: & profiteantur ea sub gestis monumentorum ipsi contrahentes, quatenus priventur nequitia & corruptione & falsitatibus: & quæcunque alia mala contingentes, præsentem promulgamus legem: iis quæ dudum a nobis in collationibus literarum factarum, per scripturam propriæ manus sancita sunt, in sua virtute manentibus: proculdubio & in iis qui literas (25) nesciunt, quæ olim valent in judiciis, suam habentibus firmitatem: quoniam quidem ex judiciali forma acceperunt examinationem hæc talia competentem.

C A P. VIII.

Imperiti literarum quomodo caute contrahant.

OPortet vero in iis qui literas (26) nesciunt, & testes & omnino (27) tabularios (28) adhiberi, in quibus locis sunt tabularii, maxime autem testes (29) non ignotos (30) contrahentibus: ut quidam scribant pro illiterato, aut paucas literas sciente: alii vero attestentur *quia etiam præsentibus eis hæc gesta sunt, & sciebant eum*: & im talium instrumentorum suscipiatur fides, manifestum existens, quia non minus quam quinque (31) testes in his talibus adhibendi sunt, inter quos erit & qui scribit pro (32) contrahente, aut totum (aut post ea quæ) post paucas (33) literas illius posita sunt: quatenus nihil mittant de summa subtilitate.

C A P. IX.

De contractibus sine scripto compositis.

ET hæc dicimus super instrumentis ex (34) scripto confectis: nam si quis facere quemlibet contractum ex (35) non scripto voluerit, hoc manifestum est, quia aut per testes, aut per jusjurandum (36) fidem percipiat: actore quidem testes deducente, pulsato autem jurante aut referente, sicuti judex negotium disposuerit. Ut (37) autem nihil sit neque horum inemendatum: illud quoque adjicere legi bonum est, ut si usque ad (38) *unam* auri (39) libram fuerit contractus: hujusmodi observationem in hoc minime custodiri: sed secundum hoc quod tunc actum est, causam fieri, ut non de rebus (40) exiguis maximas attritiones homines sustineant. Hæc (*in quibusdam editionibus hic, sed perperam, incipit Cap. IX.*) autem omnia tenere in (41) civitatibus volumus, nam in agris (ubi multa simplicitas (42) est, & neque scribentium aut testium multorum copia est) quæ hactenus apud eos valuerunt, & nunc sint etiam firma: hoc enim & in ipsis testamentis quibus maxime studemus, jam a nobis sancitum (43) est. Valeat itaque lex in omnibus quæ (44) post (45) hæc facienda sunt instrumentis & contractibus: quod enim jam transiit, cur quispiam sanciat? Hanc autem legem peperit contentionum multitudo factarum quidem in litibus, apud nos autem introductarum, quatenus quotidie inter sese contendere homines compescamus, præauferentes eis altercationes per legislationis subtilitatem.

E P I L O G U S.

† Quapropter convenit tuam eminentiam hæc cognoscentem, manifesta omnibus facere subjectis, & qui hic sunt, & qui in gentibus: etenim ad alios gloriosissimos præfectos, & qui in Hesperia sunt (46), & in Libya, & qui in Septentrionalibus (dicimus autem in Illyrico) scripsimus ut omnis nobis respublica plena fiat hac lege subjectorum medente concessionibus. Datum prid. Non. Jun. CP. Imp. DN. Justin. PP. A. Anno XII. Joanne V. C. Cons. (47).

T I T. III.

QUIBUS MODIS NATURALES FILII, EFFICIANTUR LEGITIMI (48) ET SUI (49) SUPRA ILLOS MODOS QUI IN SUPERIORIBUS CONSTITUTIONIBUS CONTINENTUR

N o v e l l a C o n s t i t. LXXIV.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

REcte dictum est a prædecessoribus nostris, & ante omnes a Juliano (50) sapientissimo, quia nulla lex (51) neque senatusconsultum prolatum in republica Romanorum, videtur ad omnia sufficienter ab initio promulgatum, sed multa indigere correctione, ut ad naturæ varietatem & ejus machinationes sufficiat. Igitur de iis qui ex naturalibus ad suorum (52) jus perveniunt, & multas & varias conscripsimus leges. Ex his autem quæ a natura rerum per singula moliuntur invenientes aliquid deesse iis quæ jam statuta sunt: hoc in præsenti corrigimus. Sancitum (53) namque est, ut si quis habens mulierem puro sibi affectu consternatam (54), deinde filios procreaverit, & postea etiam nuptialia fecerit instrumenta (55), & legitimos ex ea procreaverit filios: neque

(1) l. 1. ff. de jurej. l. 25. §. 3. ff. de prob. l. 4. C. de reb. credit. (2) c. 2. in fin. supra h. t. (3) Πληρωσιν, completionem. (4) Instrumentum non dicitur completum, nisi [illegible] subscriptum a testibus sit, adeo ut sola tabellionis subscriptio non sufficiat, nec credatur [illegible] tabellionem sine testibus. In judiciis tamen acta sine testibus valent, l. 11. C. de donation. [illegible] a Valle, vide conf. 58. n. 4. [illegible] ad instrumenti necessaria, subscriptionem, ut & sequentia, tabellionem rogari a contrahentibus & locum contractus [illegible]. adde Jul. hic n. 228 (5) [illegible], notas. Julianus. Comparatione non [illegible] literarum, sed etiam [illegible] fallitas arguitur, Jul. hic n. [illegible]. Notæ non sunt literæ, l. 6. in fin. ff. de bon. possess. sed literarum compendia. (6) Testibus & Tabellione absentibus aut mortuis, is, qui jus ex instrumento prætendit, comparationem ejus cum aliis scripturis [illegible] fieri, potest petere. (7) Postulans comparationem instrumentorum [illegible] jurare debet de calumnia. (8) Jurisjurandi formulam observa.

(9) Ἐν [illegible] id est, in forensibus instrumentis. (10) Notarius per substitutum potest subscribere. (11) Minister ac substitutus notarii, amanuensis.

(12) Ἀριθμητὴν, argentarium, numeratorem pecuniæ [illegible] continet in instrumento pecuniam numeratam fuisse per Titium, vide Julian. hic n. [illegible]. (13) [illegible] tabellio, atque amanuensis & argentarius pro tribus testibus habentur. (14) [illegible], id est, argentarius. (15) Amanuensis scil. (16) Confectæ a se operæ. (17) Solus tabellio, scil. [illegible], testimonium idonee probabile sit, Julianus hic, [illegible]. [illegible], sed tamen Cujacius hic ex hujus Novellæ sententia requirit duorum talium [illegible], aliàs forensia instrumenta fidem non habere [illegible] aliud esse in instrumento [illegible] apud magistrum census, vel magistratus municipales, vel defensores plebis. [illegible] l. publicari 3. C. de testam. (19) [illegible]. (20) Mortuo tabellione instrumentum falsi per duos testes potest [illegible] Primo per tabellionis subscriptionem [illegible] pecuniam [illegible] testes, qui instrumento subscripserunt [illegible] mortuis, eorum scripturæ cum aliis eorundem [illegible] comparantur. (20) Id est, ut qui instrumentum petit proferri, juret solemniter. (21) Quod scribit [illegible] nullo malitia usum, vide Jul. hic num. [illegible]. (22) Id est, qui petit comparationem literarum fieri. (23) Id est, qui contrahunt, [illegible] possunt facile se liberare, si consenserint &c.

(24) Instrumentum insinuatum magnæ auctoritatis est, & nomine creditur omnimodo.

(25) Vid. Jul. hic num. [illegible]. (26) Hoc est, qui imperiti scribendi, Nov. 44. c. 1.

(27) [illegible], scribæ, [illegible]. (28) Jul. [illegible] n. [illegible]. (29) Quinque, infra h. t. (30) Testis instrumentarius potest reprobari, si ignotus sit contrahentibus.

(31) Tabellio scil. tabularius ejus, & tres testes. (32) Sensus est obscurus, quem ita ex Juliano hic n. [illegible] colligo. Pro imperito literarum tertius potest subscribere. Nemo tamen scribendi sic imperitus est, [illegible] manu ab uno testium. [illegible] possit, & nesciat literas scribere. Hoc ita peracto, quinque testes subscribere debent, qui [illegible] imperitum scribendi cognoscentibus, [illegible] omnes ita processerint. Jul. [illegible], vide quæ [illegible] ad Novell. [illegible] & ita literarum imperiti debent instrumenta componere. [illegible] pro literarum imperito scribi potest. l. 3. §. 2. ff. de acquis.

(33) [illegible] intelligit. Nov. [illegible] in fin. vide l. [illegible] C. de jure delib.

(34) De quibus convenit, ut in scriptis fierent. (35) Contractus ex non scripto per testes aut jusjurandum probari potest, Jul. num. [illegible]. (36) Jusjurandum genus esse probationis [illegible] hinc colligere possumus. (37) Hinc sumpta est Authentica at si contractus C. de fide instrum. (38) De vi & potestate hujus constitutionis in quantitate. Jul. hic. (39) [illegible] est, [illegible] solidos, [illegible] C. si certum. (40) Non hoc est, [illegible] admittit petitio [illegible], cum & gallinæ, Nov. 60. [illegible] §. 1. & §. 12. Inst. de rerum divis. & quamquam [illegible] admittitur petitio, vide l. [illegible] C. [illegible] sed æquum negat esse scrupulosas nimis & curiosas [illegible] in contractibus, non ita magna quantitate habenda, sequi.

(41) De vi & potestate hujus constitutionis in loco, Julian. hic. (42) Rusticorum simplicitas summa est: ideoque rusticitas dicitur innocens & quieta. l. 4. Cod. de defensor. civit. Remittitur rusticitati solemnitas exacta testamenti faciendi, ut hic, & l. 31. C. de testam. ut & in nuptiis. [illegible] in fin. [illegible] Nov. [illegible]. Valent etiam ignosci [illegible] ignorantiam investitorum intra tempus statuto definitum non petenti, l. [illegible] §. [illegible] ff. de liberis & posthumis. Alio sensu dicitur rusticitas, id est, imperitia, quæ potest etiam in urbanis hominibus esse, ea non excusat semper a tutela, l. 6. §. 19. ff. de excus. tut. [illegible] vero a pœna edicti de in jus vocando, l. 2. C. de in jus vocando. (43) De testamento rustico vide l. 31. C. de testam. (44) De vi & potestate hujus constitutionis in tempore, Julian. hic. (45) Vid. l. 7. C. de legibus. (46) Italia. (47) [illegible], anno 538.

(48) Adde Paponem [illegible] de [illegible] de bastardis [illegible] de legitimatione, Goth. De liberorum differentia & legitimatione, vid. [illegible] in suppl. Novell. part. 4. c. 11 & part. 7. [illegible]. 4. & ex. Aut. (49) Juliani [illegible] De statuto liberorum & de nuptiis, Index Regina. [illegible] Posse ergo huic titulo recte conjungere Novell. 89. de modis quibus naturales efficiuntur sui, & de eorum successione ab intestato, adde §. ult. Inst. de nuptiis, & Nov. [illegible] & 9. C. ar.

(50) l. 10. et. 12. ff. de legib. (51) d. l. 10. 11. (52) Quorum [illegible] sui, legitimi, justi. (53) l. 10. C. de naturalibus liberis. (54) Ἐγκατεσπαρμένην, complexam.

(55) Pater non habens legitimos liberos, si concubinatum in matrimonium convertit, liberos naturales legitimos efficit, (lege Constantini & Zenonis, l. 5. C. de naturalibus liber

neque ii qui prius nati sunt, maneant naturales: sed & illi connumerentur suis, eo quod occasio omnino eis fuit nasci legitimis. Sed habuit etiam ista lex correctionem (1): nam quia secundi & post dotem nati mortui sunt, ideo volebant quidam nequaquam priores a non existentibus adjuvari; & hoc emendavimus, & dedimus eis etiam sic, vel si mortui sunt ii qui secundi fuerunt fratres, habere jura legitima. Illud quoque adjicientes, (quoniam & hoc dubitatum est.) ut vel si aliqui filii post dotalia non nascantur, attamen præcedentes licet ante dotalia nati sunt inter suos adscribi, patre quippe ad hoc festinante.

§. 1. Sed (2) & aliud quiddam tale occurrit: ex hujusmodi namque consuetudine nati filii erant alicui: at ille eos volebat a nobis adinvento modo facere suos, nuptialium confectione documentorum, deliberante autem hoc patre, mortua est mulier, & constitutionis eum deseruit modus. Non enim erat ad quam oporteret nuptiale confici documentum, & naturales manebant filii inviro patre. Et quiddam etiam secundum tale exortum est apud viros neque nobis incognitos. Procreavit etenim quidam filios non legitime, & filios quidem ultra quam diligebat, & legitimos sibi fieri secundum legem volebat. Ea autem quæ sunt mulieris, non erant omnino sine peccato, neque dignam eam existimavit legitimo quodam nomine, quæ etiam semetipsam injuriaverat, sufficit (3) enim hoc tantum dicere. Quapropter secundus iste modus est, quæ filios gravat: in priori quidem post mortem matris: in secundo vero, per id quod illa peccavit. §. 2. Novimus autem etiam quendam tertium modum: Pater namque volebat legitimos facere filios: & ad ea quæ de dotibus sancita sunt a nobis, respiciebat: filii vero sentientes, quoniam quædam inopinate evenissent ad matrem eorum (licet uxorem non legitimam existentem, a quodam cognatu ducere) maligne simul & dolose agentes, matrem occultaverunt, ne eos faceret legitimos esset patri possibile, & moriente forte matre, maternarum rerum fruerentur usufructu: hoc quod patribus dat benefaciens lex. Talibus itaque resistere artibus, legis est propositum subtilis, quam in præsenti sancimus.

C A P. I.

De variis modis legitimandorum filiorum naturalium, & de legitimatione per matrimonium, *seu de contractu cum matre naturalium liberorum matrimonio ab ipso patre naturali.*

SI (4) quis sane non habens filios legitimos, naturales autem tantummodo, ipsos quidem suos facere voluerit, mulierem vero aut non habet penitus, aut quæ non sine delicto sit, aut quæ non appareat, habeat autem secundum quandam legem ad matrimonium præpeditam: damus ei fiduciam nova quadam & nunc adinventa a nobis via ad legitimorum jus perducere naturales, procul dubio suis in talibus casibus non existentibus filiis. Sicut (5) enim quidam a præcedentibus nos adinventus modus est, qui liberos ad ingenuitatem deducit, præmandans (6) quidem eos alio quodam actu, & dans eis aureorum jus annulorum, postea (7) vero ad ipsam deducens naturam (8), quæ servum & liberum ab initio non discrevit, sed liberam hominis fecit prolem: sic & nos hunc modum adinvenimus causæ: & licebit id patri, ut in iis qui dudum a nobis dicti sunt modis, vel etiam si quis alter occurrerit talis: multæ namque, sicut prædiximus, naturæ (9) sunt novitates. Liceat igitur, (sicuti prædiximus) patri, si (10) legitimam non habeat sobolem, filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, si ex libera ei fiant, & suos de cætero, & sub potestate habere: neque enim a principio, quando sola natura sanciebat, hominis (antequam (11) scriptæ provenirent leges) fuit quædam differentia naturalis atque legitimi, sed antiquis parentibus antiqui filii mox ut procedebant, fiebant legitimi. Et sicut in liberis (12) natura quidem liberos fecit omnes, bella (13) vero servitutem adinvenerunt: sic etiam hinc natura quidem legitimae produxit soboles: attamen ad concupiscentiam diversam (14) naturales eis immiscuit: tanquam ergo similibus passionibus factis, oportet etiam medelam ex qualitatibus inveniri: illam quidem a prædecessoribus nostris, hanc vero a nobis.

C A P. II.

De legitimatione ex testamento.

SIt (15) igitur licentia patri merentem in priori statu relinquenti, si ex veritate aliquid circa (16) thorum (17) apparuerit deliquisse, (aliter namque fieri hoc in talibus casibus non permittimus) & si quædam circumventio est, aut non est, aut lateat, aut *aliquid etiam aliud* fiat circa eam, aut quod prohibeat venire ad viam ducentem ad dotalia: etiam sic providere filiis, & offerre imperatori precem hoc ipsum dicentem, quia vult naturales suos filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, & legitimorum juri, ut sub potestate ejus consistant, nihil a (18) legitimis filiis differentes: & hoc facto exinde filios sui tali solatio: & neque fraudem posse patrem, & celantes matrem, & jus legitimorum abjicere. Uno enim hoc modo omnibus hujusmodi naturæ excessibus & adinventionibus, in iis qui legitimos non habent filios, medemur, ita brevi solatio tantum naturæ impetum corrigentes. §. 1. Si vero solummodo naturalium filiorum pater hoc (19) quidem propter quasdam fortuitas circumstantias non egit: moriens vero sub quodam prædictorum casuum scripserit testamento (20), *velle sibi eos legitimos esse filios successores*: etiam hujus rei damus licentiam: supplicantibus tamen etiam sic filiis post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & heredibus existentibus, in quantum pater eos scripserit: & ab imperio hoc percipientibus: ut in uno eodemque hoc quod agitur, sit donum patris & principis: id est, dicere, naturæ (21) simul & legis: & hoc dicimus nullum anteriorem legitimum perimentes modum: sed etiam hunc addentes, in quibus illos accipere non licet, omnino enim suis existentibus, deinde naturalibus procreatis, aut primitus natis, nequaquam legitimorum jus eis adjicitur; nisi forsitan per constitutiones nostras, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum.

C A P. III.

De legitimatione per adoptionem.

ET nos non latuit, quia etiam adoptionis (22) modus erat antiquitus ab aliquibus ante nos imperatoribus super naturales ad legitimos transferendos non improbabilis existimatus: sed atque piæ memoriæ noster pater (23), & constitutio ab illo prolata talia reprehendit (24). Manere ergo & illam in suis terminis volumus: quoniam castitatem diligenter consideravit: & incompetens est, quæ bene exclusa sunt, rursus ad rempublicam revocare.

C A P. IV.

Qui sine dotalibus instrumentis contrahere non possunt. Julianus hic num. 243.

ILlud quoque melius arbitramur constituere competenter, quod ex plurimo causarum experimento cognovimus: multæ quidem & continuæ lites nuntiatæ nostræ majestati, ad opus nos deduxerunt hujus legis. Quia enim & antiquis promulgatum est legibus, & a nobis ipsis sunt hæc eadem constituta, *ut etiam nuptiæ extra dotalia instrumenta ex solo (25) affectu valeant & ratæ sint*: sed falsatis contractibus nostra ex hoc est completa respublica: (nam introeuntes testes sine periculo mentientes, quia vir vocabat (26) *Dominam* cohærentem, & ista illum similiter nominabat: & sic eis finguntur matrimonia non pro veritate confecta) hoc existimavimus oportere secundum naturales definire leges. Novimus etenim, & castitatis (27) sumus amatores, & hoc nostris sancimus subjectis, sed nihil est furore (28) amoris vehementius: quem retinere philosophiæ (29) est perfectæ, monentis etiam & insilientem atque inhærentem concupiscentiam infrenantis, ut hi qui hoc tali detinentur, si abstinebunt sermone ad eas quas amant, quæ eis non per blandimenta conferunt: denique in tantum etiam ante nos legislatores fecerunt animorum affectus, ut etiam donationes (30) constante matrimonio prohiberent: ut non concupiscentiæ magnitudine victi, latenter paulatim conjuges semetipsos privarent sua substantia. Hæc ergo casta lege sancire bene se habere credidimus. §. 1. In majoribus (31) itaque dignitatibus, & quæcunque usque ad nos (32) & senatores, & magnificentissimos Illustres, neque fieri hæc omnino patimur: sed sit omnino & dos, & antenuptialis donatio: & ad omnia quæ honestiora decet nomina. Quantum vero in militiis honestioribus & negotiis, & omnino professionibus dignioribus est: si voluerit legitime uxori copulari, & non facere nuptialia documenta: non sic quomodocunque & sine cautela effuse, & sine probatione hoc agat; sed veniat ad quandam (33) orationis domum, & fateatur sanctissimæ illius ecclesiæ defensori (34): ille autem adhibens tres aut quatuor exinde reverendissimorum clericorum, attestationem (35) conficiat declarantem (36) *quia sub illa indictione, illo mense, illa die mensis, illo imperii nostri anno, consule illo, venerunt apud eum in illam orationis domum ille, & illa, & conjuncti sunt alterutri*: & hujusmodi protestationem, si quidem accipere volunt aut ambo convenientes, aut alteruter eorum, & hoc agant, & subscribant ei, et sanctissimæ ecclesiæ defensor, & reliqui tres, aut quantoscunque voluerint: non tamen minus trium literis hoc significantibus. §. 2. Si vero etiam hoc illi non egerint: ille tamen talem reponat (37) chartam venerabilis illius ecclesiæ defensor in ejusdem sanctissimæ ecclesiæ archivis (38) (hoc est, ubi (39) venerabilia vasa servantur) prædictas subscriptiones habentem, ut recondita sit omnibus ex hoc munimen, et non aliter videatur nuptiali affectu eos dem convenisse, nisi tale aliquid agatur, & omnino ex literis causa testimonium habet: his ita gestis, et nuptias, et ex eis sobolem esse legitimam. Hæc autem dicimus, ubi non dotis, aut antenuptialis donationis fit documentum: fidem enim in solis testibus suspectam (40) habentes, ad præsentem venimus dispositionem.

liber. Hodie autem & ex Novella Justiniani 12. requiruntur, gratas matrimonium, dotalia instrumenta [illegible] ... *l. 10. C. de naturalibus.* [illegible]

(1) Per *l. 10 C. de naturalibus liberis.* (2) Hinc sumpta est Authentica *præterea C. de naturalibus liberis.* (4) Jul. cons. 240. [illegible]

(28) Furore amoris nihil violentius, [illegible] Euripid. in Antigon. [illegible] Theophrastus. Plato quoque amorem vocat furorem in Phædro. [illegible]

(30) Donationes constante matrimonio vetitæ, [illegible]

[illegible]

§. 2. Quisquis autem in abjecta (1) degit vita, parvæ quidem substantiæ dominus consistens, in (2) novissima vero vitæ parte jacens, habeat etiam in hoc licentiam. Sed neque agricolas aut milites armatos, et quos lex Caligatos appellat, (hoc (3) est viliores (4) et obscuriores) perscrutamur, quibus civilium causarum ignorantia (5) est, at solius circa terram operationis, at circa bella concupiscentiæ causa est studiosa, et juste laudabilis, sic ut in vilibus personis, et in militibus armatis obscuris et agricolis licentia (6) sit eis et ex non scripto convenire et matrimonia celebrare inter alterutros: sintque filii legitimi qui patrum mediocritatem, aut militates, vel rusticas occupationes et ignorantias adjuvent.

C A P. V.

Si divinis tactis Evangeliis juravit quis in domo privata aliquam uxorem fore.

QUoniam autem interpellationibus quæ nobis fiunt semper, omnium tamen assidue mulieres audivimus ingemiscentes & dicentes, quia quidam earum concupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis sacra tangentes eloquia aut (7) in orationis domibus jurantes *habituros* (8) *se eas legitimas uxores*: taliter eas habentes (9) tempore multo, & fors suscipientes filios, deinde dum se satiaverint earum desiderio, aut extra filios: aut cum filiis, eas projicientes de suis domibus: judicavimus etiam hoc oportere sancire: Ut si (10) mulier ostendere potuerit modis legitimis, quia secundum hanc figuram (11) vir eam acceperit domi, ut eam uxorem legitimam haberet, & filiorum legitimorum matrem, nequaquam penitus licentiam esse ei hanc de domo præter ordinem (12) legis expellere: sed habere eam legitimam, & filios suos esse ei: & illam si quidem indotata sit, nostræ constitutionis uti bonis, quartam (13) substantiæ viri percipientem, sive superstes, sive prius moriatur vir; non perscrutantibus nobis sive repudio utens dimittat eam, sive etiam sine hoc: neque enim verisimile est eum mittere repudium, qui (14) & ipsas nuptias denegat: sed si eam irrationabiliter expellat de domo, hoc ipsum sit adversus virum justa causatio (15), & mulier hoc facto repudium ei mittat, & exigat quartam (16), si non ostensa fuerit extitisse; licet extra (17) dotem convenerit, jurejurando credens. Quid (18) enim agat aliud, quæ ad dotem non est idonea, quam ut semetipsam pro omni dote contradat? §. 1. Sit autem & soboles legitima etiam invito (19) patre. Qui enim ad hoc nuptias fecit, & filios procreavit, ut mulier legitimorum et filiorum fierat mater: non potest ex tali natos germine, rursus ut naturales (20) abjicere: neque quædam postea forte nuptias post mortem uxoris, aut repudium contrahens, eos qui ex illis nascuntur nuptiis, velle habere eos solos esse legitimos: nisi aliis etiam illi priores fuerint copulati, quorum similiter pater est, tale (21) existente nuptiarum priorum quidem Deo, secundarum autem lege. Eadem nobis lex pro cautela sit nuptias contrahentium promulgata, & si filii quidem ex talibus processerint nuptiis, erunt sui; & his legibus quæ sunt de suis positæ, fruentur.

C A P. VI.

Qui sint filii legitimi, naturales, & neutrum, id est, ex damnato coitu.

SI quid autem præter hæc fiat, non tamen ex conscripta procedat copulatione, erunt naturales (22): & quæ a nobis largita sunt naturalibus, sive ex testamento, sive ab intestato, potiantur. Eos enim qui semel ex odibilibus (23) nobis, & propterea prohibitis nuptiis procedunt, neque naturales vocari, neque participanda eis (24) ulla clementia est; sed sit supplicium etiam hoc patrum, ut agnoscant, quia neque quicquam peccatricis concupiscentiæ eorum habebunt filii.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelam, & naturæ plenitudinem per hanc legem statuta sunt, tua celsitudo manifesta faciat universa, programmatibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognoscentibus secundum quam circa talia conversentur modum, & nostram considerantibus providentiam; quia omni occupationi alteri eorum utilitatem præponimus. Datum Nonis Jun. *Constantinop.* Imper. DN. Justin. PP. August. Anno XV. Joanne V. C. Cons. Indict. [illegible] (25).

T I T. IV.

DE APPELLATIONIBUS SICILIÆ (26).

N o v e l l a C o n s t i t. LXXV.

SIciliæ appellationes suscipiat Quæstor (27) & interveniant psephismata tam judicorum quam patrum.

E p i t o m e e j u s d e m e x J u l i a n o

DE APPELLATIONIBUS IN SICILIA PORRECTIS.

APpellationes (28) quæ in Sicilia porriguntur (29) adversus sententias prætoris vel ducis vel cujusvis alterius judicis in Sicilia constituti, apud quæstorem in hac regia urbe exerceri præcipimus, ut ipse discutiat causas provocationis & sententiam dicat, & nostro imperio referat, ut nostra auctoritate sententia ejus roboretur. Sed & si aliud civile emergat, veluti defensoris (30) confirmatio, vel decretum patris (31) civitatis Siciliæ; similiter ad quæstorem referatur, & calculo ipsius confirmetur, nostra scilicet auctoritate suggerente quæstori sequenda.

T I T. V.

HÆC CONSTITUTIO INTERPRETATUR PRIOREM CONSTITUTIONEM, DE IIS QUI INGREDIUNTUR MONASTERIUM (32) ET DE SUBSTANTIIS (33) EORUM, ET EX QUO TEMPORE OPORTEAT EAM VALERE.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXVI.

Idem Imper. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

CAusa talis ad nos pervenit, quam existimavimus oportere competenti uti a nobis interpretatione, simul & adjutorio. Cognovimus etenim, quia mulier quædam habens filium sibi ex nuptiis legitimis procreatum, voluit quidem segregare se a communi (34) ista conversatione, & in quodam mulierum monasterio commanere, plurima bona faciens mulieribus reverendissimis ibidem congregatis. Et quoniam nostræ pietatis lex (35) vult eos qui se monasteriis dederint, seu viros, seu mulieres, antequam ingrediantur monasterium, eo quo voluerint modo quæ sua sunt disponere, nec posse, postquam ingrediuntur monasterium, ulterius agere quicquam de propriis, utpote domini (36) rerum non existentes ulterius, eo quod sanciverimus nos hujusmodi viros & mulieres cum corpore & anima ipso ingressu ad monasterium dedicare se (37) suasque substantias, & si quidem discesserint, manere etiam sic eorum substantias in monasterium, eo quod domini harum ulterius non existunt: hinc autem metuens, ne forte quamvis nostra constitutio multo posterior sit, quam quod in prædictam venerabilem domum ingressa est, aliqui prohiberent eam prospicere suo filio: & oportere propter prædictum metum hæc interpretari & lege nostra fieri manifesta, quia nihil læsa sit, aut ipsa, aut filius ejus circa ejus successionem ex memorata constitutione.

C A P. I.

PRopterea sancimus, si quis monasterium habitaverit vir aut mulier ante prædictam (38) nostram constitutionem, aut hactenus habitat, & maxime filiis existentibus, nullam habere necessitatem nunc eorum substantiam in monasterium, sed filio aut filiæ transmittere aut totam, aut etiam partem suæ substantiæ aut etiam quo voluerit modo res suas disponere; utpote primam illam legem alia nostra hac constitutione interpretante, (eos enim qui semel ante memoratam dudum nostram legem monasteria intraverint, in nullo postea posita lex contristatura est, aut ablatura eorum quæ prius eis ut liceat, data sunt) neque prius nostræ legi impedimentum penitus faciente, eo quod neque possibile sit hoc fieri, ut oportuisset prius disponere, & ita ingredi in monasterium. Si vero nulla tunc tali lege posita, in monasterium ingressa est; quomodo fieri potuerit converti ordinem legis, & exigere eos qui prius ingressi sunt monasterium, illa facere quæ prius ignorata, postea per sacram nostram constitutionem sunt innovata? Sed unumquemque competit secundum sua tempora exspectare, & ea quidem quæ post legem sunt ita quærere fieri, sicut lex vult; si quid autem ante legem subsecutum est, hoc non commovere, neque perscrutari, sed in priori figura relinquere. §. 1. Hæc igitur lex pro interpretatione utili posita sit prioris nostræ illius constitutionis; ut illa in (39) posterioribus temporibus ex quo facta est, locum habeat; & iis qui postea conversentur viris ac mulieribus posita sit; sibique potestatem in illis custodiet; nihil horum quæ antea fuerint, perscrutando, cum licentia sit prioribus viris ac mulieribus qui habitaverunt aut etiam hactenus habitant in monasteriis, & maxime filiis existentibus, suas res quo volunt disponere modo.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, solenniter per programmata sua omnibus facere manifesta festinet. Dat. Idib. Octob. Imper. DN. Justin. PP. A. Anno XII. Joanne V. C. Cons. Indictione secunda (40).

TIT.

(1) Id est vilissimi homines dicuntur, Jul. [illegible] (2) [illegible] Græci [illegible] (3) [illegible] Græci [illegible] Nov. [illegible] & apud Harmen. l. 3. tit. [illegible] viles & abjecti. [illegible] (4) Caligati, id est viliores, dixi ad l. [illegible] Cod. de [illegible] hinc caligata militia. [illegible] (5) Milites & rusticani jus civile ignorant. (6) Scriptura non exigitur in nuptiis militum & agricolarum. In [illegible] requiratur scriptura, dixi ad l. [illegible] (7) Sponsalia non curasse [illegible] ecclesiastica hic locus [illegible] (8) [illegible] hoc enim differunt sponsalia a nuptiis. (9) Jurisjurandi hanc qualitatem non edicit, sed simpliciter [illegible] si quis divinis tactis scripturis juraverit mulieri, legitimam se uxorem habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illa legitima uxor, Jul. [illegible] & merito, cum testem Deum habuerit, cur velle [illegible] (10) Præsumptio contra mulierem [illegible] (11) Id est, sub hac [illegible] (12) Id est, legitimæ causæ repudii, de quibus [illegible] Nov. [illegible] (13) Quartam uxori competentem in bonis mariti [illegible] de qua vide Nov. [illegible] (14) [illegible] repudium mulieri dari non potest: [illegible] (15) Querela, [illegible] (16) De [illegible] (17) Id est, [illegible] (18) Indotata [illegible] intelligitur [illegible] loco [illegible] de l. [illegible] Cod. qui potiores [illegible] (19) [illegible] legitimus esse potest. (20) Tantum fil. [illegible] (21) [illegible] est omnium, quo [illegible] maxime vero eorum, quæ in domo [illegible] templo, ac ecclesia [illegible] (22) [illegible] Græci hic. (23) Qui ex damnato coitu nascuntur, neque naturales sunt, neque patri succedunt, Jul. const. [illegible] adde Novell. [illegible] Authenticum ex complexu C. de incest. (24) [illegible] Nam si damnati ex [illegible] parentibus non succedunt, nec illi succedent, qui ex illis descendunt [illegible] Valla [illegible] & qui nascuntur ab illis. (25) Id est, anno [illegible] (26) Id est, in Sicilia porrectis. Jul. const. [illegible] adde Nov. [illegible] de [illegible] Theodorici regis verba sunt: Novimus, inquit, teste Tullio, Siculorum [illegible] quam [illegible] querelas, etiam [illegible] vid. Cassiodorum [illegible] (27) Quæ [illegible] ad præfectum prætorio. l. [illegible] C. Theod. de appellat. (28) Jul. d. loco. (29) A consulari scil. vel prætore Siciliæ. Consularem enim prius habuit Sicilia, deinde prætorem, Novel. [illegible] (30) Alii defensores confirmantur auctoritate præfecti prætorio. (31) Patres civitatum [illegible] in singulis Siciliæ urbibus. (32) De monachis, [illegible] (33) De [illegible] quæ loquitur de substantia monachorum vel [illegible] Julian. const. [illegible] (34) [illegible] monachismo. (35) Novel. [illegible] (36) Monachismi professione dominium [illegible] rerum suarum proprietatem [illegible] (37) Vid. Authent. ingressi C. de sacr. eccl. (38) Novell. [illegible] (39) Nov. [illegible] & [illegible] Novell. [illegible] (40) Id est, anno [illegible]

TIT. VI.

UT NON LUXURIENTUR HOMINES CONTRA (1) NATURAM, NEC JURENT (2) PER CAPILLOS DEI, AUT ALIQUID (3) HUJUSMODI: NEQUE BLASPHEMENTUR (4) IN DEUM.

NOVELLA CONSTIT. LXXVII.

Imp. Justinianus August. Constantinopolitanis.

PRÆFATIO.

OMnibus hominibus qui recte sapiunt, manifestum esse putamus, quia omne nobis est studium & oratio ut crediti nobis a domino Deo bene vivant, & ejus inveniant placationem: quoniam & *Dei misericordia non perditionem, sed (5) conversionem & salutem vult; & delinquentes qui corriguntur, suscipit Deus*: propter quod nos omnes invitamus Dei timorem in sensibus accipere & invocare ejus placationem: & novimus, quia omnes qui dominum diligunt, & misericordiam ejus sustinent, hoc faciunt.

CAP. I.

IGitur quoniam quidam diabolica instigatione comprehensi, & gravissimis luxuriis semetipsos inferunt, & ipsi naturæ contraria agunt: istis injungimus in sensibus accipere Dei timorem, & futurum judicium, & abstinere ab hujusmodi diabolicis & illicitis luxuriis, ut non propter hujusmodi impios actus ab ira Dei justa inveniantur, & civitates cum habitatoribus earum pereant. Docemur enim a divinis scripturis, quia ex hujusmodi impiis actibus & civitates (6) cum hominibus pariter perierunt. §. 1. Et quoniam quidam ad hæc quæ diximus, & blasphema verba, & sacramenta de Deo jurant, Deum ad iracundiam provocantes; istis injungimus abstinere ab hujusmodi, & aliis blasphemis verbis, & non jurare *per capillos (7) & caput, & his proxima verba*. Si (8) enim contra homines (9) factæ blasphemiæ (10) impunitæ non relinquuntur: multo magis qui ipsum Deum blasphemant, digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus hominibus hujusmodi præcipimus a prædictis delictis abstinere, & Dei timorem in corde accipere, & sequi eos qui bene vivunt. Propter (11) talia enim delicta, & fames, & terræ motus, & pestilentiæ fiunt: & propterea admonemus abstinere ab hujusmodi prædictis illicitis, ut non suas perdant animas. Sin autem & post hujusmodi nostram admonitionem inveniantur aliqui in talibus permanentes delictis: primum quidem indignos semetipsos faciunt Dei misericordia: post hæc autem & legibus constitutis subjiciuntur tormentis. §. 2. Præcipimus enim gloriosissimo præfecto regiæ civitatis permanentes in prædictis illicitis & impiis actibus post hanc admonitionem nostram comprehendere, & ultimis (12) subdere suppliciis, ut non ex contemptu talium inveniatur & civitas & respublica per hos impios actus lædi. Si enim & post hanc nostram insinuationem quidam tales invenientes, hoc subtercelaverint, similiter a Domino Deo condemnabuntur. Ipse etenim gloriosissimus præfectus si invenerit quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerit secundum nostras leges: primum quidem obligatus erit Dei judicio: post hæc autem & nostram indignationem sustinebit.

TIT. VII.

UT LIBERTI DE CÆTERO AUREO NON (13) INDIGEANT (14) ANNULO: ET UT PRISTINIS RESTITUANTUR (15) NATALIBUS: ET DE CELEBRATIONE DOTALIUM INSTRUMENTORUM IN LIBERTIS MULIERIBUS FACTA, ET HOC IPSO ETIAM NUPTIAS LEGITIMAS FIERI, ET FILIOS SUOS SI NUPER ETIAM ANCILLA FUERIT, ET IPSAM LIBERAM ESSE CELEBRATIONE DOTIS, ET NUPTIAS LEGITIMAS, ET QUI EX EA PROCESSERINT FILIOS SUOS.

NOVELLA CONSTIT. LXXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum ex consuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

PErfectis nobis omnibus bonis a magno Deo datis, existimavimus oportere & ipsas servorum libertates, (cum a priore conditione a dominis liberantur) eis omnino puras & infucatas & perfectas efficere: propterea etiam dedititiorum (16) injuria liberavimus libertates: & Latinitates (17) velut imperfectas eaiecimus & iterationes (18) superfluas demonstravimus: & Juniam (19) legem & Largianum (20) odivimus senatusconsultum, utpote in initio inaniter introductum, & recte postmodum reprobatum: solamque (21) veteram Romanam civitatem in libertatibus voluimus, non locis, non ætatibus (22), non alia quadam causam discernentes. Quoniam autem semper aliquid melius de nostris subjectis tractamus, etiam ipsum quod perfectione dignum est a majoribus existimavimus oportere adjectionibus ampliare.

CAP. I. (23).

De jure annulorum aureorum omnibus libertis generaliter concesso.

PRopterea (24) sancimus, si quis manumittens servum aut ancillam suam cives (25) *denunciaverit Romanos*, (neque (26) enim aliter licet) sciet ex hac lege, quia qui libertatem acceperit, habebit subsequens mox, & aureorum annulorum & regenerationis (27) jus, & non jam ex necessitate hoc a principibus (28) postulabis: neque indigebit omnino ulla scrupulositate: sed libertatis virtute hæc omnia subsequentur: hac nostra lege ex præsenti die inchoante. Non enim aliquid horum quæ prius facta sunt, perscrutamur. Firmamus igitur omnia præcedentia: ut valeant secundum eos, per quos facta sunt modos; sed hæc quidem sic habere sancimus.

CAP. II.

De reverentia & obsequio patronis a libertis præstandis &c.

ILlud vero adjicimus, ut nihil neque post hanc legem nostram lædantur patronatus jura, illa vero quæ nos sensimus, in quibuscunque omnino hæc personis servabimus, nisi (29) tamen etiam ab his libertum qui libertatem donavit, absolverit, aut per fideicommissum hoc reliquens, aut in ipsa libertate hoc adjiciens, nam si hoc ille dederit, omnino qui manumittitur, absolvetur etiam a patronatus jure, eo quod ille hoc expresserit. Habeant itaque hæc omnia qui libertatem merentur: verumtamen servent etiam post hanc nostram constitutionem eis qui ad talem eos perduxerunt honorem (30), omnem reverentiam, & hoc quod vocatur obsequium & reverentiam recte legibus introductam; quin etiam abstineant aut manibus (31), aut insidiis, aut aliis ex quibus liberti tale aliquid agentes rursus, & servitutem sustinent secundum de his scriptas leges, & restituuntur priori conditioni. Nam (32) si nullum penitus ingratum (33) esse circa donatorem permisimus, licet fuerit bene (34) natus, sed donationes infirmas pronunciavimus in iis, quæ dudum a nobis scriptæ sunt legibus, & in iis quæ a nobis quotidie præcipiuntur: quomodo patiemur manumissorem, qui æqualis patri (35) circa libertum factus est, ab eo aliquid pati maligenum, aut injurias forsitan asperas & indecentes, seu plagas, aut maxime intolerabilia sustinere dispendia: Sed si quid horum legitimis probationibus convicaris passum se, qui libertatem dedit, vel ejus filios, post prædictas probationes libertum in priori restituimus habitu; nominum quidem perscrutatione, & propter hoc dispendiis, omnes eripientes, justitiam autem ubique & æquitatem: & quod legislatorem decet, & quod placet Deo & liberto, & dudum domino conservantes. §. 1. Quapropter sint quidem & liberti & ingenui, sive ii qui dudum manumissi sunt, & evidenter eis hoc largitum est; sive illi qui post hanc legem nostram ad ingenuitatem venientes, tanquam bene (36) nati jam facti vivant, & debitum honorem manumissoribus reddant, ut non denuo & libertate & benenatione (37) cadant, tanquam indevoti ingratique convicti, et a lege damnati. Erunt namque ita perpetue liberi et ingenui, si manumissoribus eorumque filiis (38) inconfusam et liberam suam venerationem et reverentiam devotionemque servaverint; quibus videlicet conservatis nunquam ad priorem relabentur fortunam.

(1) De impudicis dictum ad Novellam 141. ... [illegible]
(2) Jul. const. 71. ... [illegible]
(3) Aut per ejus membra vel per creaturas, vide 1. 26. ... de carpor ... (4) Blasphemia in Deum prohibita, de qua vide Petrum Gregorium 11. ... 12. Clarum ... §. blasphemia. Tomum 4. Ordinationum Gallicarum ... de la punition ... contre les blasphemateurs. Porro βλασφημεῖν dicitur ... id est, ea eo, quod alterius famam lædat, atque idem, quod ... Committitur autem vel in Deum ... vel in homines ... Primo sensu peccat, qui Deo capillos & caput tribuit; qui Dei beneficia ... ut qui contempta formula jurat per passionem & sanguinem Christi. ... quoties aliquid de Deo id, quod in eo est, aut ei tribuitur id, quod in eo non est, aut id ... (ut nomen ejus ac verbum) ab hominibus vulgare fit ac profanum, blasphemia est, Levit. 24. & 2. Reg. 19. Esaiæ 52. Rom. 2. vers. 24. Apoc. 13. vers. 6. Id autem, quod in eo est, opinione hominum non est metiendum, sed ipsius rei veritate. Idcirque Christus remittens peccata, Matth. 9. ... Matth. 26. vers. 64. Marc. 2. vers. 7. ... Joan. 10 vers. 33. Stephanum ... Mosaicæ. Act. 6 vers. 11. 13. ... blasphemasse. Exempla atrocia hujusmodi blasphemiarum vide apud Clarum d. sent. §. blasph. ... In hanc Novell. vide Altershus part. 12. c. 3. 201. (5) Deus non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat, Ezech. 33. ... Nov. 12. & 141. (6) Genes. 19. vers. 24. & 2. Petr. 2. vers. 6. (7) Κατὰ τριχὸς τῆς κεφαλῆς. Erxime. (8) Argumentum a minori ad majus: sed a pœnis delictorum in homines commissorum ad ea, quæ committuntur in Deum. ... crimen maledicti dicitur, l. 5. ff. ad leg. Jul. majest.
(9) Puta magistratum, l. un. Cod. si quis imperat. maledix. parentem, l. 1. ... ff. de obseq. servos Dei Exod. c. 1. Reg. 10. 3. Reg. 21. 2 Paralip. 20. ... Act. ... 1. Corinth. 4. vers. 13. 2. Petr. 2. vers. 2. ... Polycarpo causam suam agenti turba conclamavit, ... Just. martyr. adde Tertull. c. 9. apolog. Minutium Felicem in Octavio ... (10) Ut sunt convicia, injuriæ, exsecrationes, libelli famosi. (11) Blasphemia effectus. (12) Pœna blasphemi, ultimum supplicium: id etiam jure divino constitutum fuit, Levit. 24. Gregorius pœnam mitigavit, blasphemis ... diebus pro foribus templi ... [illegible] ... de maledictis. Quæ tamen pœna ... (ne ob id ... vilescat) idem Gregorius noluit, quam sequuntur canonistæ. vid. Clarum d. sent. §. blasphemia 3. vers. ... quare, ita ... legitima pœna servetur, quod Clarus ... deplorat. Lege ... Gal. ... sub Philippo Valesio Francorum rege, blasphemum a prima hora ad nonam usque ... ad collare publice ... iterata vero ad ... torquem ... [illegible] ... ferro candente fissum, ... tertia vice, labrum inferius, quarta utrumque ... linguam abscissam ... ut qua parte peccasset, eadem & puniretur, vid. plura apud Petr. Gregor. 11. syntag. 12. Quid ... & confirendo ... provinciis, necessariæ blasphemum ... Clarum ... Placet ... quod refert ... a Senatu articulos & exceptiones blasphemorum. ... & ... An blasphemus damnatus non ... [illegible] ... l. 14. §. 6. ff. de his qui notantur. (13) Olim indigebant ... & Cod. de jure aurear. annul. (14) Vid. tit. C. de dedititia libert. tollend. ... Juniam ... lege Ælia Sentia, §. 3. Inst. de libert.
(15) Παλιγγενεσίαν Græci hic & alibi vocant, quam Latini appellant natalium restitutionem. (16) Vid. tit. C. de dedititia lib. tollenda. (17) Quod reliquos homines, non quod ... patronus manumittendo jus suum ... l. un. ... C. de Lat. libert. (18) Latini ... inter veteres ... quod ut fieret, vide Ulpianum ... & §. 3. (19) Norbanam ... libertini ... §. 1. Inst. de libert. (20) Latinos ... (cum ...) ... heredibus ... §. ... Inst. de success. lib. & ita Senatusconsultum Largianum ... Junia Norbana de libertinis Latinis ... l. un. in princ. Cod. de Latina libert. tollend. (21) Vid. tit. C. de Latina libert. tollend. & per omnes modos in civitatem Romanam translata.
(22) Vid. Ulp. tit. ... §. 1. (23) Jul. const. 180. (24) Hinc semper est Authent. sed hodie C. de jure aurear. (25) Qui a domino manumissus est ex formula, ut civis Romanus fiat, ingenui jus habet. (26) Quotquot enim manumittuntur, cives sunt Romani. Hinc colliges, privato cuique licere per ... quem civem Romanum facere, & jus civitatis Romanæ conferre. Manumittens enim manumisso jus civitatis confert, lege videlicet id permittente. (27) Παλιγγενεσίας, id est, natalium, non e ... libertinos, esse ut ingenuos. Nov. 18. cap. 11. (28) Natalium restitutio olim a solo principe dabatur, l. 2. ff. de natalibus restituendis. (29) Sergius ... omnibus ... ut non manumittenti, aut ... patroni nominatim remissum ei fuerit, Imp. princ. l. ... C. de ... lib. Voluit enim manumissor patronatus prærogativa ... vel testamento renunciare, Julian. const. 70. ... 201. Jus patronatus remitti ... si non obsequium & honor, Inst. ... (30) Jure patronatus remisso, obsequium remissum non intelligitur.
(31) Nota, quibus modis manumissi recidant in servitutem, vid. l. ... C. de libert. ... (32) Argumentum a pecuniariis donationibus ad donationem libertatis observa. Illa propter ingratitudinem, ut possunt revocari, ita & hæc potest.
(33) Donatio revocari potest ob ingratitudinem, vid. l. ult. C. de revoc. don.
(34) Καὶ μὴ τῶν εὐγενεστάτων εἴη. Erxime. (35) Manumissor manumisso patris loco est. (36) Ὡς εὐγενεῖς. (37) Εὐγενείας. (38) l. 9. C. de obseq. l. 3. C. de libert.

C A P. III. (1).

Si libertam suam patronus uxorem habere maluerit.

SI (2) quis autem libertam ducere voluerit, aut legitimam facere conjugem, cujuslibet (3) dignitatis existens, nuptialia confiziat documenta, (hanc enim solam post manumissionem observationem adjicimus) & sint etiam præcedentes filii, sicut & qui post dotalia nati sunt, liberi & ingenui & sui, & patris successores, & a postulatione annulorum aureorum & pristinorum natalium liberati (4) nullamque penitus habentes differentiam ad cætera ingenuorum matrimonia. Libertas enim matris insuper & documentum nuptiale, sobolem liberam & ingenuam & patri succedentem demonstrabunt.

C A P. IV. (5).

Si quis ex ancilla sua liberos habuerit.

ET ita rebus & veritate toti efficimus, ut si (6) cui etiam ex serviente muliere procreentur filii, & voluerit ille postea mulierem manumittere, & dotalia conficere documenta: mox cum ipsa dotis inscriptione & filiis competet libertatis simul & suorum (7) jus: non requirentibus nobis specialem libertatem in filiis fieri, & simul manumitti cum matre aut postea vel ante eam forte libertatem accipere: sed conscriptione sola nuptialium documentorum moe eis etiam libertatem donamus. Quod enim majus utique ostensurus est pater libertatis filiorum indicium (8), quam uxorem ostendere, liberamque simul & legitimam nuptialium documentorum conscriptione? Si (9) enim miles (10) relinquens legatum alicui suorum servorum ipsa donatione legati & libertatem dare videatur: quomodo non multo magis pater si documentum nuptiale conscripserit, habebit proprios filios ex hoc solo & liberos & legitimos successores? Neque enim quilibet eum putaturus erit voluisse filiorum quidem matrem, legitimam esse, & hoc tam magnum ei donasse opus (11) libidinis, proprios autem filios ex suo natos semine, adhuc relinquere servitutes. §. 1. Hoc similiter quidem pro manumissoribus, similiter autem & pro manumissis sancimus. Nam si ea quæ in præcedentibus dicta sunt, manumissoribus non servamus: segniores forsan homines circa libertatis largitatem efficiemus. Nobis autem omne erat studium subsistere libertates atque valere, & in nostra florere & augeri republica: etenim hujus causæ desiderio & in Libya & in Hesperia (12) tanta suscepimus bella, pro recta scilicet ad Deum religione, & pro subjectorum pariter libertate.

C A P. V. (13).

Ratio constitutionis.

FAcimus autem novum nihil, sed egregios ante nos imperatores sequimur. Sicut enim Antoninus (14) Pius cognominatus (ex quo etiam ad nos appellatio hæc pervenit) jus (15) Romanæ civitatis prius ab unoquoque subjectorum petitum (16) & taliter ex iis, qui vocantur peregrini (17), ad Romanam ingenuitatem deducens, hoc ille omnibus in commune subjectis donavit, & Theodosius (18) Junior post Constantinum maximum sanctissimæ hujus civitatis conditorem, filiorum (19) prius jus petitum (20) in commune dedit (21) subjectis: sic etiam nos hoc videlicet regenerationis (22) & aureorum annulorum jus, unicuique petentiam datum, & damni & scrupulositatis præbens occasionem, & manumissorum indigens auctoritate omnibus similiter subjectis ex hac lege damus; restituimus enim naturæ, ingenuitate dignos, non per singulos de cætero (23), sed omnes deinceps qui libertatem a dominis meruerint: at hanc magnam quandam & generalem largitatem nostris subjectis adjicimus.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur pro indulgentia subjectorum nostræ placuerunt clementiæ per hanc legem, hæc tua celsitudo cognoscens, nostris subjectis faciat manifesta per programmata propria & hic, & in provinciis: ut discant quia nostrorum subjectorum per omnia curam habemus, ea quæ pro utilitate eorum sunt, sancientes. Valebit (24) autem hæc lex in subsequentibus omnibus & eis, qui postea emerserint casibus; quod enim recessit, non perscrutamur. Datum 15. Kalend. Febr. CP. Imper. DN. JUSTIN. PP. A. Anno ev. (25) ARIONA (26) V. C. CONS.

T I T. VIII.

APUD QUOS OPORTEAT CAUSAS (27) DICERE MONACHOS ET ASCETRIAS (28).

N o v e l l a C o n s t i t. LXXIX.

Imperator Justinianus Augustus Menna archiepiscopo, Constantinopolitano, & universali patriarchæ.

P R Æ F A T I O.

REm cognoscentes non rectam fieri in hac regia civitate, communi lege existimavimus hoc mederi: inchoantes quidem ab hac felicissima civitate; in omnia vero loca ea quæ subjecta sunt distendentes. Quidam enim volentes corrumpere orthodoxæ fidei honestatem, si quidem litem habuerint, quasi cum monachis aut ascetriis, civiles judices interpellant: ut illi mittant executores, præsumentes accedere intra loca sancta, & monachos trahere, atque monasteria, vel ascetrias inquietare, forsan etiam eas quæ non videntur: & hinc injuriam & confusionem non parvam adorabilibus fieri locis.

C A P. I.

Si quis in jus vocare monachum vel sanctimonialem conatus sit (29).

PRopterea (30) igitur sancimus, si quis quamcunque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasteriis consistentibus, Deo amabilem civitatis illius episcopum (31) interpellet: ille vero mittat, & cum omni honestate quæ sunt de personarum præsentia disponat: sive oportet per (32) abbates (33), sive per responsales (34), sive per alios quoslibet hoc fieri, ipsi vero cum omni veneratione sacerdotali causam examinent & judicent, & civiles non sint penitus eis judices, neque confundant eorum honestatem cum idonei sint Deo amabiles singularum civitatum episcopi, & quæ de lite sunt, & de cautela judiciorum disponere & judicare honeste atque sacerdotaliter (35), & secundum leges nostras (36), & sacratissimas regulas (37). Sic enim & qui aliquam actionem habere putantur, merebuntur justitiam, & honestas sacratorum (38) inviolata integraque servabitur.

C A P. II.

Cura (39) & custodia constitutionis, & ut lites monachorum citius dirimantur.

COmmunis igitur sit lex, habeatque custodiam & a gloriosissimis præfectis, qui per cunctas existant diœceses (40), & Illyrici dicimus, & Libyæ, Italiæque (41), & Occidentis totius, & a gloriosissimis præfectis utriusque Romæ, & magnificentissimo prætore populorum (42) & judicibus (43) gentium, eorumque officiis: & nulla ejus fiat omnino conturbatio, sed integra ad honorem reverendissimorum monachorum custodiatur. Hæc autem etiam tua celsitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac felicissima civitate, & (44) ejus confiniis, utatur autem ad Deo amabiles civitatum metropolitanos (quorum ipse suscepisti (45) ordinationem) proponens propriis literis hanc nostram sacram legem. Verum illi sub (46) se constitutis episcopis hæc nuntient, ut ex paucis literis una continuatio legis ad omnem perveniat ditionem. Sed etiam *accelerari lites sancimus monachis illatas*, ut non mens eorum occupetur (47) circa litis sollicitudinem; sed velociter liberati, sacris (48) operibus obsecundent.

C A P. III.

De (49) temeratoribus hujus constitutionis.

SCiant igitur qui præter hæc aliquid egerint: si quidem judex sit qui talem protulerit sententiam præsumserit, quia ab administratione repelletur tanquam divinitati contumeliam faciens, & pœna x. librarum auri una cum officio suo mulctabitur sacratissimo nostro danda ærario: executores (50) autem præsumentes offerre omnino admonitionem, ab ipsis Deo amabilibus episcopis prohibeantur, & retrudantur in locis quæ decaneta (51) nuncupantur, pœnas competentes passuri; exactionem nullam de cætero agere permittendi.

E p i l o g u s.

† Hac (52) valente lege si quis cum aliquo reverendissimorum monachorum aut virginum aut mulierum omnino sacrarum & in venerabilibus monasteriis habitantium habuerit causam. De clericis etenim & ordine conventionis eorum jam leges conscripsimus, quas valere & firmas esse omni volumus modo. Scriptum exemplar viro clarissimo Joanni præfecto sacrorum Orientis prætoriorum, iterum exconsuli ordinario, & patricio. Scriptum exemplar Basilidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum. Scriptum exemplar Longino gloriosissimo præfecto urbis. Dat. 6 Mart. CP. Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno xv. (53) ARIONA V. C. CONS.

TIT.

(1) Adde Julian. num. 282. (2) Hinc sumpta est Authentica *sed novo jure C. de nupt.* & Authent. *nova C. de jure aureor.* (3) Olim a patronorum pratimorum parentes non poterant suas libertas ducere. & ita abrogatur *l. 9. ff. de senatoribus l. 14 [illegible] ff. de ritu nupt. l. 2. in fin. C. de incest. Novell. 22. cap. 10.* (4) Olim non erant liberati. *Novell. 18. cap. 11.* (5) Jul. num. 283. (6) *l. 1. C. comm. de manumiss.* (7) [illegible], id est, suitatis. (8) Non præsumitur pater velle ancillam suam liberam facere, filios vero ex ea susceptos relinquere in servitute. (9) Argumentum a minori aliquod servis legante ad eum, qui filiorum qui [illegible] matrem uxorem ducit. observa. (10) Aliud in pagano. *l. 10. ff. de probat. l. 2. Cod. de necessar. serv. hered.* (11) Καὶ τηλικοῦτον αὐτῇ χαρίσασθαι [illegible] Scrimg. ob nihili redemptorem tanto donare munere. *Hal.* & tantum illi voluptatis consulium largiri. *Agylaeus*, alii [illegible] accessionem vocant. (12) Id est, Italia. (13) Jul. num. 284. (14) *l. 17. ff. de statu hom.* (15) Ab Antonino [illegible] omnibus ingenuis, qui in orbe Romano, concessum est τὸ τῶν Ῥωμαίων πολιτείας: a Theodosio, τὸ τῶν παίδων [illegible] a Justiniano hic, τὸ τῆς [illegible] [illegible]. Eo effectum est tandem, ut sine speciali impetrationis necessitate, cives omnes facti fuerint: omnes jus liberorum haberent: omnes liberti jus aureorum annulorum & natalium forent adsecuti. Sic solent plerumque boni principes alii alios, in subditos uno jure tuendis & beneficiis adficiendis, superare. (16) Petitum o [illegible]. (17) Omnes ingenui Quirites facti ab Antonino. Aurelius Nomantianus, Fecisti patriam diversis gentibus unam. Profuit invitis, te dominante, capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat. (18) *L. 1. Cod. de jure liber.* (19) Id est, liberorum. (20) Id est, [illegible]. (21) Theodosius Junior omnibus ingenuis jus trium liberorum dedit, vid. *l. [illegible] Cod. de jure liberorum.* (22) Omnibus ingenuis jus Quiritum ab Antonino, *sup. lib.* liberorum a Theodosio: omnibus manumissis jus ingenuitatis, seu natalium & aureorum annulorum a Justiniano datum est, ut hic. (23) Ut olim fiebat, *l. 1. Cod. de jure aureor. annul.* (24) De privilegiate hujus constitutionis in tempore. Jul. num. 285. (25) XIII. vid. Cujac. *o. obs. 38.* & in anno 139. (26) Apione, Cujac. *ibid.* error nasci potuit ex litera B Latina, quæ Græcis est B. id est, ut adde quæ scripsi ad *l. 6. C. de off. rector. provinc.* (27) De monachis litigatoribus, *sudex Scrimg.* (28) Sanctimoniales. Jul. *Const. 79.* (29) Jul. num. 286. (30) Hinc sumpta est Authentica *contra ea C. de episc. & cler.* (31) Eorum monachorum, episcopale, ut hic: olim præsidis vel præfecti protectio, & ita abrogatur *lex 33. C. de episc.* *prop.* (32) Monachus ab aliquo conventus, respondere potest per abbatem, vel per actorem, vel per syndicum communem, qui & Apocrisiarius. (33) Ἡγουμένων, Scrimg. Julian. *hic.* (34) Ἀποκρισιαρίων *Scr. Jul.* iidem responsarii, *Novell. 123. cap. 25.* [illegible] (35) ἱερατικῶς, Scrimg. (36) Episcopi judicare debent secundum leges imperatoris & sacros canones. (37) Κατὰ θείους κανόνας. Scrimger. Julian. (38) Ἱερῶν Scrimg. (39) Ut hæc constitutio ad certam magistratuum & episcoporum pertineat. Julianus num. 287. (40) Præfectus episcopales ad ipsius diœceseon imperialium officiorum fuisse, verisimile est: adde *Novell. 69.* (41) Præfectus prætorio Italiæ, ut & totius Orientis fuit sub Justiniano. adde *Novell. 69. in fin.* (42) Legendum δήμου, ut *Novell. 13.* Prætor populi, Præfectus olim vigilum. (43) Τῶν ἀρχόντων τῶν ἐθνῶν, Scrimger, provinciarum præsides vertit Julian. *hic.* (44) Urbis & ejus confinium cura ad Archiepiscopum pertinet. (45) Metropolitani ordinantur ab archiepiscopo. (46) Episcopi subsunt metropolitanis. (47) Monachis litigare indecorum. (48) Monachorum exercitia, vacare orationi, precibus, lectioni sacrorum librorum, & quibusdam artificiis manuariis, *Novell. 133. cap. 6.* vid. Hieronymum, [illegible] de opere monachorum. Facito, inquit, aliquid operis, ut semper te diabolus inveniat occupatum &c. locus est lectu dignissimus. Vide de consecratione *distinct. 5. can. nunquam.* (49) Jul. num. 288. (50) Pœna executoris decernentis monacho apud alium judicem. (51) Δεκανεῶν, *Scrimg.* decanicis, Jul. *hic* decaneis, ut hic, decanica, Jul. decanonica, *l. 30. Cod. Theod. 16. tit. 2.* diaconica, vid. *l. 3. C. de hæreticis.* Cancelli Balsamon ad Photium *cap. 2.* secretaria *[illegible] Concil. Chalcedonens.* quæ & aliis [illegible], & [illegible] [illegible] aliquod capere vel custodiarum locus pone: adde Julianum hic: unde & interpretes Græci [illegible] [illegible] [illegible], in decanicis ecclesiarum includantur. Decanicis non alia loca existimo, quæ Galli vocant, *la Chapelle*: & hic quoque executores decanicis reclusi in decanicis, compotentes pœnas luituri: potius hanc etiam colligere, Monasterio forsan hoc casu ius prehendendi, recludendi, adde & coercendi, addatur decanicis monasteriorum illud de decade Spartanorum, quo loci damnatos solebant strangulare. Plutarch. in *Agide.* (52) Quorum hæc constitutio tueretur. Ita conceptus est hujus epilogi titulus apud Julianum num. 289. (53) Lege 19. ut *super, Novell. 1. 6.* anno 540.

T I T. IX.

(1) DE (2) QUÆSTORE (3).

N o v e l l a C o n s t i t. LXXX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

SEmper cum Dei auxilio omnem facimus providentiam, ut subjecti ab ejus clementia traditi nobis illæsi serventur. Itaque & leges ponimus omnem eis curantes justitiam: & quod paulatim labitur, reparare festinamus: insuper etiam administrationes invenimus, quæ castigantes quod inhonoratum est, mediocria faciunt delicta, quale videlicet aliquid *Prætores* (4) *populi* in hac felicissima magna urbe, utilissimo ex ipso rerum experimento omnibus regiam hanc civitatem nostram habitantibus approbatum. Ex hoc igitur experimento & aliud quiddam medela egens moliri & adinvenire, legi & cingulo justum existimavimus. Invenimus enim quia paulatim provinciæ quidem suis habitatoribus spoliantur: magna vero hæc civitas nostra populosa est turbis diversorum hominum, & maxime agricolarum suas civitates & culturas relinquentium.

C A P. I.

De his qui Constantinopolim veniunt.

HÆc ad præsentem legem nos respicere procuraverunt, & ad cingulum (5) quod nunc a nobis pene novatum est: cui non piget nos de publico & annonas dare & sufficiens etiam officium constituere, & ex negligentia ejus periculum relevare. Cingulo etenim & hoc accipienti, quæstoris imponimus nomen, sic enim & in initio eum invenientes, (dicimus autem priscis temporibus) *Erevanadas* (6), vocabant inquisitores ad hoc venientes officium. Volumus autem cingulum habentes hoc, respicientes ad Deum, nostrumque timorem, & legem, requirere ad magnam hanc civitatem venientes, ex quacunque provincia sint, viros, sive mulieres, aut clericos, seu monachos, vel monachas, sive externarum civitatum advocatos (7), aut alterius cujuscunque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari (8) qui sint, aut unde venirint, & qua occasione, & si quidem agricolæ (9) sint, intendere quibus nostrorum judicum horum competunt lites, & his imminere, velociterque eos eripere difficultatibus propter quas huc venerunt, & festinantur, unde venerunt, eos remittere, competentia fruentes.

C A P. II.

De agricolis.

SI vero aliqui sint agricolæ constituti (10) sub dominis, & egentes (11) eis ad hanc venerunt regiam civitatem: præparare (12) possessores, citius eas discernere pro quibus venerunt causas, & remittere merentes mox quæ justa sunt. Si vero forsitan ad (13) refutationem possessorum venerunt, & adversus eos dicant causas: si quidem multitudo sit, plures quidem remittere continuo ad provinciam, duobus aut tribus relictis, qui secundum (14) colitigantium schema litem exerceant: & in eum imminere litis auditori (15), & procurare citius incidi negotia, ut non longitudo eis fiat temporis, & maxime agricolis: quorum (16) & hic præsentia superflua, & agriculturæ vacatio damnum & ipsis & possessoribus facit.

C A P. III.

SI (17) vero neque agricolarum sit adveniens multitudo, sed quidam forsitan alii, aut etiam litigatores adversus alios & hic tardent, non quiescere, sed cum omni instantia judices urgere cum festinatione eos contentionibus absolvere, & litibus liberatos remittere in suas civitates et provincias habitare. Si (18) vero forsan cum institerint auditores (19) litis, aut agricolarum domini (20), qui a nobis sunt judices statuti, ut litigantes aut observantes liberent, ipsi adhuc differant, et non citius eos a litis observatione liberaverint, tunc ipsum qui a nobis in hoc cingulo constitutus est, deducere ad se litigantes, aut agentes aliquo jure a possessoribus, proinde non merentes examinare, et citius disponere, pro quibus illi huic magnæ observant civitati, ad suas remittere patrias, aut omnino ex quibus venerunt locis omnibus perempto ad hoc privilegio, & fori præscriptione.

C A P. IV.

SI vero vitæ occasionem aliqui aut lites non habentes, in hac sunt nostra civitate, ut propter (21) victum, aut eo quod hic ad eorum desideria non sufficiat, jam etiam processit, corporum eorum statum, qualis quis est inspicere: & si quidem valent eis corpora, potentes autem sufficere ad laborem sunt: si quidem servilia fuerint: cognoscere quorum sunt, & hos etiam invitos possessoribus (22) transmittere. Si vero liberi fortuna & ex aliquibus civitatibus aut provinciis orti, hos transmittere ad provincias ex quibus orti sunt.

C A P. V.

De mendicantibus validis.

SI vero hujus (23) terræ fuerint, & corporibus quidem validis utantur, vitæ autem eis decens non est occasio: hos non frustra esse *terræ* (24) *onus* permittere, sed tradere citius eos operum publicorum attinas artificibus, ad ministerium, & præpositis (25) panificantium stationum, & hortos operantibus (26), aliisque diversis artibus, aut operibus, in quibus valent simul quidem laborare: simul autem ali: & segnem (27) ita ad meliorem mutare vitam. §. 1. Si vero aliqui noluerint observire operibus quibus traditi sunt, hos sectari (28) hac regia civitate: parcentes enim eis, hoc sancimus: ut non segnitie eos ad (29) illicitos actus impellente, leges eos abripiant ad pœnas (30), nostris (31) tradentes judicibus. Læsos (32) autem aut læsas corpore, aut canitie graves, hos sine molestia esse jubemus in hac nostra civitate (33), aut pia agere volentibus adscribendos: & aliorum singulos interrogare qua venerint gratia & inquisitis quæ digna sunt super eis agere, ut non pigri hic sedeant, sed competentia (34) agentes, ad proprias revertantur provincias.

C A P. VI.

De fraudulis.

SI vero aliqui aut in hac habitantium civitate, aut etiam de foris venientium, incutiant (35) aliquos tanquam ab eis damnificari per occasionem forte eorum quæ dicuntur sportulæ (36) aut etiam ex hoc læsionum: & dicant eos aut prævaricari pro his nostras leges, aut etiam sine judiciali præcepto admonitionem eis offerre: quærere subtiliter hæc delinquentes, cujuscunque fuerint dignitatis aut militiæ, & sub quo constituti sunt cingulo: eosque simul quidem comprehendere: simul autem post probationes interminatas, secundum nostras leges exigere pœnas: nullo competentium aut judicum defendere eos valente: & tam illæsos servare eos qui injustitiam passi sunt, recipientes quæ contra legem exacti sunt, quam pœnas nostris definitas constitutionibus superexigere: ac de eis referre, ubi perspeximus dandas.

C A P. VII.

De falso.

SUper hoc autem quicunque (37) querelam suscipiunt falsitatis, seu quæ vocatur falsa (38) scriptura; in quocunque collegio (39) hoc requirere, & qui super his denunciantur, comprehendere, & post inscriptiones & probationes punire: sic enim hujusmodi audientiæ damus potestatem ei. Si vero aliquis taliter lætorum adierit ordinatum secundum præsentem legem judicem, & (40) non justam impetraverit providentiam, ut cogatur ad nos & ad semper imperium hoc denuntiare: sciat aperte qui cingulum hoc assumit quia ipse de (41) suo reddet ea, ei qui ab eo neglectus est mala, quæ decuerat eum a delinquente accipere, insuper & majorem indignationem nostram experietur juste, utpote nostras jussiones transcendere præsumens.

C A P. VIII. (42).

De salario Quæstoris & ejus officialium.

MAxime autem omnium, qui hanc administrationem habet, & perpetue hoc ponet studium puris manibus omnia agere, & administratores (43) habere non sordidos, neque turpi acceptioni paratos, sed

---

(1) Adde huic Novellæ tit. Codicis 25 lib. 11. *de mendicantibus validis.* (2) De officio quæstoris Jul. const. [illegible] id est, de cohorte quæstoris ejusque adjutoribus & receptoribus. [illegible] Servato Cal. XI. [illegible] vide Cujac. [illegible] *observation.* [illegible]

(3) Quæstor, de quo hic agitur, non palatii, de quo [illegible] ad coercendos homines otiosos, peregrinos, vagantes, cujuscunque conditionis, etiam ecclesiasticos. [illegible] l. 14. *Cod. eit.* [illegible] adde Petrum Gregor. [illegible] Huic quæstori similes prope sunt, quos Galli vocant *Prevosts des mareschaux*, de quibus vide Papon [illegible] hunc quæstorem [illegible] appellari, hoc est, inquisitorem, refert [illegible]

(4) De quibus dictum est Nov. 13. (5) [illegible] (6) Erevanadas [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) Coloni, *Julian.* (10) Hoc est qui ad privatos dominos [illegible] pertineant, *Jul.* [illegible] Græci hic. (11) Hoc est, ut suppleant dominos, *Julian.*

(12) [illegible] Hæc verba satis obscure reddita [illegible] ab interprete. Haloander ea refert ad ipsum Quæstorem, de quo hac Novella agitur, cui mandat hac Novella Justinianus, diligenter consideraret, ad quem magistratum pertineant coloni seu agricolarum Constantinopolim venientium controversiæ. [illegible] Quæstor cogat dominos, agricolas suos citius dimittere, quod & apertius [illegible] Nam [illegible] appellat agricolarum, rusticorum, colonorum dominos. (13) [illegible] contra dominum [illegible] *Jul. hic* [illegible] si cum dominis in disceptationem venerint. *Hal.* (14) [illegible] more syndicorum litem propugnant, *Jul. hic.* Sic [illegible] adversus dominos per syndicum. (15) Id est, judici. (16) Agricolarum [illegible] in urbe superflua: absentia ab agris, damnosa. (17) Neque hoc nunquam loco vetus interpres hunc locum satis [illegible] Quod si non [illegible] agricolæ, sed multitudo rusticorum sit aliqua, quæ litem adversus dominos motura in urbem venerit. Quæstor multitudinem illam continuo urbe excedere jubeat [illegible] ex ea tamen multitudine duos treseve seligat, [illegible] id est, qui more syndicorum litem absentis multitudinis & quasi universitatis nomine peragant: [illegible] & sic citius lis dirimatur. (18) Jul. n. [illegible] (19) [illegible] Juliani hic [illegible] (20) [illegible] tempore Justiniani dominos habuisse in suos domesticos, & agricolas & causis illis [illegible] in prima instantia cognitorem quæstionem delegasse, quidam hinc colligunt. (21) [illegible] *Jul.* [illegible] i. e. victum sibi quærunt aut mendicent, vel etiam (si mendicitas non sufficit ad eorum desiderium) peccandi licentiam quærant. (22) Id est, dominis. (23) [illegible] Græci, id est, indigenæ, adde Julian [illegible] (24) [illegible] Otiosus, terræ pondus inutile.

(25) [illegible] id est, pistrinariorum, *Jul. hic.* huc refer historiam Cleanthis, de quo mox dicam. (26) Senatusconsulto Parisiensi anno [illegible] mendicantes validi fossis urbium [illegible] purgandis adhiberi jubentur. (27) [illegible]

(28) [illegible] id est, expellant. (29) Mendicando homines ad delicta proniores fiunt, *Jul. hic* [illegible] (30) Otii & ignaviæ hæc pœna est [illegible] ignavia vetita est lege divina. Genes. 3. [illegible] *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* [illegible] Homo nascitur ad laborem & avis ad volatum [illegible]

sed pure & libere administrare : & si ta a aliquid super ministris peccatum invaneris, hoc ariam punire, & ee ipsis prius ostendere suam firmitatem simul, & castitatem. Propterea enim & decem (1) libess auri occasiona expensarum decernimus ei & eius consiliario solidos centum, & ministrantibus ad aspensaram caulem solidos trecentos triginta damus annonæ, quorum etiam descriptionem huic legi apponi præcipimus, ut fisci largitata contenti, alienis abstineant : atuntque Dei & nostri subtiles cultores, & e cœlo hanc nostram fruentes providentiam & administrationem, causis facilius & legalius utentes.

C A P. IX.

De magistratibus & præsidibus.

DAmus autem administrationem habenti fiduciam & judicibus (2) insisteta (3), & ad nos referta, & ea se agere competantia : ut neque infirmitate, neque alio omnino culpatus, nostro super eo judicio minor appareat. Licentiam (4) vero similiter ei damus publicis epistolis uel ad provinciarum præsides, ut ii qui remittuntur ab eo, mittant ad suas provincias sine lite ibi ducturos : & si quo egent legitimo auxilio hoc percepturos. Illud maxime providere, non de iisdem secundo molestari (quod sæpe) eos qui hic vane commorentur : deinde transmissos ab eo, rursus remenere : & mox reversos, secundarum ai causarum præbere occasiones. Si enim denuo in hac felicissima civitate inveniat quosdem nidificantes (5) frustra, qui liberati & ad propriam provinciam transmissi sunt : his & castigationem imponat decentem, & vehementius iterum transmittat. Sic nobis etiam foris civitates habitabuntur, & magna civitas hac confusione liberabitur. Si vero aliquos perspexerit sui officii in transmarinis (6) partibus collocare, qui etiam de foris convenientes inquirant (7), & hinc destinatos suscipientes, ad provincias dirigant : & hoc agat, quod utile est reipublicæ per omnia veomius.

C A P. X.

HÆc omnia sancimus nostrorum subjectorum curam habentes : ut non suas provincias deserentes hic errerantur, & moriantur forsan propriis privati, & neque paternis (8) fruentes sepulturis : eo quod & ante nos ponentibus leges, & rempublicam constituentibus, hæc non transitorio studio fuerunt : sed & pigritiæ fuit quædam scriptura (9), & peregrinos omnes perscrutebantur, & neque novum, neque leve hoc causis studium, bonum quidem & antiquum, neglectum vero in medio ab universa lædente negligentia, paulatim periclitatum est corrumpi & perimi : donec nos prodesse hoc, & utilissimum invenientes, rursus in rempublicam introducimus. Sicut (10) enim præbemus incorruptum eum, & ejus officium esse volumus, & nihil extra quæ a nobis dicta sunt accipere : ita et indemnes eos servari jubemus, ut neque occasione codicillorum, neque per occasionem annonarum, neque per aliam quamlibet causarum, aut in sacrum nostrum palatium, aut in forum tuæ celsitudinis occasione codicillorum aut preceptorum aliquid dare nunc, aut in futuro tempore immensæ tuæ celsitudinis occasione emolumentorum quæ per eos impenduntur ei, aut consiliario, aut ejus officio : sed undique eis pura servari quæ nostra largitate dantur, sufficiet enim omnibus pro medela decenti germane eum gubernantem cingulum universis utilissimum esse.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nostræ placuerunt potestati, cognoscens tua celsitudo, omnia ad effectum perducere festinat, approbetque nostram providentiam : quia et novum cingulum adjecimus, et nostrorum subjectorum per omnia curam habemus. Dat. 7. Id. Maii, *Constantinop.* Imp. DN. Justin. PP. A. Ann. XII. (11) Antone (12) V. C. Cons.

T I T. X.

DE EMANCIPATIONE.

Constitutio quæ dignitatibus et episcopatu (filium) liberet patria (13) potestate (14).

N O V E L L Æ C O N S T I T. LXXXI.

Imperator Justinianus August. sacro senatui hujus regiæ civitatis.

P R Æ F A T I O.

QUicquid ad utilitatem et ornatum respicit a Deo traditæ nobis reipublicæ, hoc semper cogitantes ad effectum deducere festinamus. Igitur etiam dudum legem (15) scripsimus super gloriosissimis nostris *patriciis* : quæ liberos eos, dignitatis collatione, paterna potestate demonstrat. Non enim decens putavimus, ut hos quos nos in officium patrum provehimus nostrorum, hi sub aliena sint potestate. Nam si emancipationis actio dudum quidem et per eas quæ nuncupantur legis actiones, facta cum injuriis (16) et alapis (17) liberabat eos hujusmodi vinculis : quomodo futuri essent codicilli omnium honestissimi dati a præsidente universis imperio, non eos posse paterna potestate liberare? Nunc autem clementius aut etiam honestius in republica cogitantes : sed super gloriosissimis consulibus, qui proprium nomen ipsi post (18) imperium præbent : & solis consularibus codicillis honorantur : & super singulis quæ liberare a curia possunt, hoc est præfecturæ & magistri militum : dicimus autem in ipsis sedibus & operibus agentis hoc ipsum sancimus esse, ut omnis talis dignitas, aut etiam cingulum hujusmodi acquisitum aliquibus quoscunque nos probaverimus quod eos liberet a curia (19), hoc valeat, & ut potestate eos liberet patrum atque avorum. Nam si sancivimus, ut si quis servus (20) sciente domino mereatur militiam, aut quamlibet dignitatem adipiscatur, repente ab imperio liberetur, & in ipsam rapiatur ingenuitatem : quomodo non est justum, tantos promerentem codicillos, non etiam paterna potestate liberum fieri?

C A P. I.

PRopterea igitur hoc honestissime utentes lege, sancimus & ordinarios consules (21), si sub potestate consistant, una cum ipso verbo, quo hoc his donatur officium, suæ potestatis fieri : nec non & iis qui honoramur (22) ab imperio per consulares codicillos, si sub patris sunt manu, fieri codicillos motum suæ potestatis occasionem. Et si quos nos per universas diœceses gloriosissimos Præfectos sacrorum nostrorum prætoriorum instituemus, aut in præfectura civitatis utriusque Romæ proveexerimus, aut in quolibet magisterio militari : hos repente etiam suæ potestatis fieri. Eum namque qui (23) tantorum judex est, & tantis jubet, manere sub potestate alterius, & non intrat eos qui suæ potestatis sunt, scribi, nostrarum indignum judicavimus legum simul & temporum. §. 1. Generaliter autem, sicut dictum est, sancimus : Ut omnis dignitas & omne cingulum e (24) curia liberare valens, hoc etiam suæ potestatis præmium honoratis præstet, & nobiliores (25) adhuc patres ostendat. Si ergo ab imperio sic honoratorum aliqui sint patres : qui si non hoc esset, etiam ipsi pariter studerent imperium pro istis petentes : quapropter sive est aliquis nunc quidem sub potestate ijs fruens honoribus aut cingulis, quos in primis enumeravimus, sive postea erit, etiam hunc jus potestatis suæ sequatur, & (26) peculium ei donans, & arbitrii liberi esse præbent ; ac digne agere honore & judicio super his ab imperio habito, hoc enim multo major patribus laus erit, & lætitiæ occasionem præbebit magnæ.

C A P. II.

Ut liberati per dignitatem patria potestate, legitima jura intacta habeant.

ILlud quoque lege cavemus, ut (27) non has tales suas potestates similia præbere, qualia aliæ quæ per emancipationes fiunt, sed præcipuum quoddam præmium imperium conferre talibus suis potestatibus. Non enim volumus eum qui ita suæ potestatis fit, perdere aliquod legitimorum jus, sed sint & generis ad eos, & ipsis ad genus intacta legitima, & ea naturæ servata jura : & filii (28) eorum post mortem avorum sub eorum recidant potestatem, ac si contigisset eorum parentes morte suorum patrum, & non ex præsenti lege, suæ potestatis fieri : & merito filios post mortem suorum patrum sub potestate habere, ut nihil horum quæ ab imperio conferuntur, eis deesse videatur : quoniam *omne bonum, sive a Deo (29) acquiritur hominibus, sive ab imperio sequente Deum, decet esse mansurum* (30), *& omnis malitiæ ac diminutionis extraneum.*

C A P. III.

Ut per (31) episcopatum liberetur filius patria potestate.

PAlam vero est nullum esse qui nesciat, præ omnibus sanctissimis episcopis ipsa ordinatione (32) etiam suam potestatem (33) acquiri. Qui enim omnium sunt spirituales (34) patres, quomodo sub aliorum potestate consistant? Sed convenit (35) etiam eos hujusmodi potiri honore, & hoc etiam ex hac nostra legislatione fui.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis visa sunt ad vestram reverentiam & honorem, o colendissimi patres, volumus in perpetuum splendere nostræ Reipublicæ tam ad nostrum ornatum quam ad nostræ largitatis probationem quam nostris patribus, & consulibus, sacerdotibusque contulimus. Dat. 15. Kalend. April. CP. DN. Justin. PP. A. Arsone V. C. Cons. (36).

TIT-

(1) Id est, ров. auruв. (2) Judices inquietare diale, Jul. num. 00. (3) Ἀνεχ... (4) Jul. n. 298. (5) Ἐμφωλεύοντας, nidulantes. (6) Ἐν τοῖς πέραν ... Scrime. In altera marinis navium Stationibus collocare, Wal in portubus. Julian. hoc num. 301. Quidam intelligunt partem illam civitatis Constantinopolitanæ, quæ ex Asia Constantinopolim respicit. (7) Qui sint, seu unde veniant, & quam ob causam. Jul. d. loco. (8) Est enim grave, paternis sepulchris carere, ut & domo æterna. l. ... C. de adm. tut. (9) Ἀργίας γραφή, Scrime, cessationis. Julian. n. 300. id est, otii ... lentudinis, de quo dixi supr. cap. 1. Refert Gellius 4. cap. 20. Apud censores deliberatum fuisse de nota alicujus, qui ad censorem advenerat ... [illegible] (10) Jul. num. 301. (11) 11. ut &c anno 538. (12) Lege, Apione. (13) Ex servili & adscriptitia. adde Nov. 118. cap. 2. & 3. Cassam a. & 2. Paul. sent. 18. (14) Περὶ τοῦ αὐτεξούσιον ... id est, de libera sui potestate & emancipatione ... [illegible]

... admodum in emancipatione alapa, ut ... in mancipatione ... & libra ... Ulp. ... [illegible] (18) Vid. Novell. 10. ... (20) Sensus est, Non modo consularem ... ult. C. de consulib. sed & omnes dignitates, quæ curia liberant ; de quibus vid. Nov. ... patria potestate liberare. (20) Servum sciente domino militiam adeptum, intelligi ... manumittere ... (21) Consulatus dignitas patria potestate liberat, c. 5. infra. hic, adde l. ult. Cod. de consulib. l. ult. C. de decurionibus. (22) De honorariis consulibus ... (23) Ablativum est, esse in potestate patris ... quem, qui tot hominum sit judex, ... (24) Vid. Nov. 70. ... (25) Parentum favore hæc etiam constitutio lata est. ... [illegible] (26) Effectus emancipationis. (27) ... [illegible] (28) Paterfamilias dignitate ... [illegible]

T I T. XI.

DE JUDICIBUS (1), ET UT NULLATENUS CUM JUREJURANDO ELIGATUR ALIQUIS JUDEX QUOD PERMANEAT EI: ET UT APPELLATIONES ACCIPIANT MODIS OMNIBUS JUDICES: ET UT IN MEDIA LITE FACTÆ FORMÆ QUOMODO OPORTEAT DECIDI COGNITIONEM, NON ATTENDANT JUDICES.

NOVELLA CONSTIT. LXXXII.

Idem Imp. Aug. Joanni gloriosiss. prætoriorum Orientis præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

A Zenone piæ memoriæ scripta est, lex (2) *de judiciorum ordine*, multas quidem mutationes subsequentibus suscipiens temporibus: ad hoc autem pervenit, ut paulatim pene omnino caderet, nam & qui in ea conscripti sunt *Pedanei* (3) *judices* humanam omnes reliquerunt vitam, & plurima definiti juris tacita sunt, et certam non meruerunt memoriam: sed usus hæc percipiens, in aliam transtulit figuram. Nos igitur videntes omnino confusum judicum schema, existimavimus oportere hac lege determinate quæ decentem ordinem imponat causæ. Non enim existimavimus oportere habere judicum quorundam nomina, maxime legum (4) ineruditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. Nostrie enim administratoribus adsunt modis omnibus etiam Assessores (5), et (6) ea (7) quæ legum sunt explicantes, et occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis quas apud nos habent, maxim judiciorum complent partem per suorum præsentiam Assessorum. Illi autem neque cingulum (8) habentes, neque nobis ministrantes, nisi potuerint per se nosse quod justum est, sed aliunde emendicare judicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ (9), non eis qui ex se quod agendum sit sciunt, lites tradere, sed sinare eos quærere alios, a quibus liceat discere, quæ ipsos in judicando eloqui decet? Hæc nos merito ad præsentem erexerunt, nostrorum subjectorum curam agentes et volentes eis etiam quæ de judiciis sunt in promptu esse atque facilia, et absque omni dilatione transigenda.

C A P. I.

De judicibus a Justiniano electis.

Vetus igitur schema Zenonis constitutionis (10) piæ memoriæ quæ unicuique Prætorio (11) certos definivit judices (12), omnino resolvimus: eligere vero perspeximus in rebus utilibus habentes attestationem qui communes omnium erunt judices, tanquam undique electi, et hoc quidem gestum est: et electi sunt a nobis judices, *Anatolius* vir spectabilis jam advocationem (13) dudum complete, et inter spectabiles fisci advocatos deputatus: ac *Flavianus*, qui nunc advocatus (14) fisci consistit: et *Alexander*, et *Stephanus*, et *Mennas*, eloquentissimi advocati, ut pedanei judices tui fori: et *Alexander* (15) alter, quem pedaneum (16) judicem esse prætorii gloriosissimi Magistri sacrorum officiorum cognovimus: at duo subsequentes alii advocati (17) tui fori (18), *Victor*, et ex Quintico (19) *Theodorus*. Ex advocatis itaque isti judicia præponantur. §. 1. Quia vero competens est esse etiam majores judices aliquos dignitate provectos, experimento causarum multarum, aut plurimi temporis exercitatos, magnis cingulis, aut multitudine horum exercitates, qui etiam nostræ observent pietati: ideo perspeximus ex gloriosissimis quidem patriciis *Platonem* gloriosissimum (patricium) longum qui in urbana præfectura obtinuit tempus, & secundo in illis sedibus constitutus est, & *Victorem* gloriosissimum & ipsum, qui tam in magna Hellade, quam in nobili Alexandrinorum civitate administravit, & Præfecturæ urbanæ tenuit præsulatum, & neque legum inexpertum, & *Focam* (20) gloriosissimum inter nostros annumerandum judices, virum quæcunque sedes noverit laudatum, quam sibi præstantam, insuper & quæ legum sunt scientem. Inter hos *Marcellum* quoque magnificentissimum, semper quidem eum nobis præsentem & circa justitiæ miramur observationem, & ab omnibus pene nos adeuntibus propter hoc petitum scimus, & consiliario utentem laudabili, quatenus disponere quæ ex legibus sunt, possit, id est *Appione* (21) viro spectabili, & fisci advocato, & in aliis habente testimonium optimum tam apud alios, quam a nobis ipsis.

C A P. II.

Ut judicibus tantum hac lege datis delegare causas liceat.

Judices itaque post nostros administratores (22) hos esse volumus: & his omnibus negotia secundum quod nobis visum fuerit, delegamus. Si quis autem nostrorum judicum deputare (23) voluerit causas, iis qui definiti sunt a nobis pedaneis judicibus tradat, & alteri omnino nulli, nisi consiliariis suis commiserit particulares (24) examinationes: ipse (25) pro omni negotio judicium portaturus.

C A P. III.

De ordine & tempore quo judices sedere debent.

Sedebunt (26) autem hi *Pedanei* judices continue, & nunc in regia *Basilica* (27) in quibus et nunc domunculis judicant, maturino mox et meridie (28) et vespere audientes causas, non solum quæ post legem movendæ sunt apud eos (29), sed etiam alias quæcunque apud alios (30) quidem sunt secundum antiquum motæ schema, nunc autem a nobis ad eos mutari præceptæ sunt.

C A P. IV.

De provocationibus.

Illud custodiendo: Ut si sub (31) appellatione a pedaneis judicibus aut gloriosissimis viris fiant causæ, et ipsæ quidem a nobis ipsis delegatæ sint secundum quantitatem aut in commune (32): apud gloriosissimos judices nostros examinabuntur: aut aliis secundum consuetudinem sacrarum consultationum delegabuntur. Si qui tamen gloriosissimorum nostrorum judicum causas eis delegaverint: ad eos qui hos miserunt, eis audientibus appellatio remeabit: ab illis autem rursus secundum prædictum modum talia judicabuntur.

C A P. V.

De jurisdictione judicum pedaneorum.

Audient igitur omnes quidem litem usque ad trecentos solidos existentem sub schemate adnotationis (33). Sic enim velocius lites judicabuntur, et circulis cognitionalibus ac temporis contritione omnes litigantes liberabuntur. Palam vero est, quia nisi *per* (34) *annotationem* audient causas: veruntamen dabunt terminum per scripturam, qui eorum manifestet sententiam: appellationibus in his nulli penitus permandis: nisi forte tertio (35) appellare voluerit (36), aut per (37) contumaciem deseruerit, talibus (38) enim etiam appellationum perimitur ratio.

C A P. VI.

De appellationibus, ut cursum duorum mensium habeant nulloque amplius concedatur reparatio.

Appellationes autem ex hac magna civitate a pedaneis judicibus non ultra duos menses habere inducias in cursu fatalium (39) volumus: post quos necesse est fatales (40) suum inchoare cursum ea quæ vocatur a legibus reparatio (41) locum in his nullum habente.

C A P. VII.

Ut sportularum modus lege (42) Justiniani introductus servetur.

Nullo quoque præsumente transcendere quæ in sportulis eis in litis expensis a nobis disposita (43) sunt: sed omnibus his contentis: et formidentibus pœnam quam in talibus sacra nostra constitutio terminavit. §. 1 Hic qui causas præparant, sic esse sentientibus, sicut et militiæ figura hactenus definivit unoquoque tamen judice duobus quidem exceptoribus utente, et duobus causas præparantibus (44) et complentibus: non volentibus eis pluribus quam duobus omnino ministrare judicibus. hos autem omnino locupletes, et probatos esse: ut neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque maligne agatur: sed periculo officiorum (45), aut scholarum, aut scriniorum præbentium eis super eos electionem simul et ministerium: et vel si quid ab eis peccatur, ad illos qui deputant eos, referri eundem periculum, qui omne damnum eorum causa factum his, qui ab eis læsi sunt, eruebunt. Necessitatem habentibus etiam competentibus (46) judicibus, si eis interpellatio fiat præparare modis omnibus eos qui ex officiis suis aut scholis aut scriniis eligunt ministrantes, hinc læsis damnum curare. Si vero judex aliquam senserit malignitatem ab aliquo ministrantium fieri, expellet quidem auditorio suo eos qui non cum utili opinione causæ utuntur: alios autem instituat, sententia et electione eorum quibus hoc (sicuti prædiximus) periculi est.

C A P. VIII. (47).

Ut in locum remoti judicis alius a principe subrogetur.

Si quis autem aut gloriosissimorum, aut eloquentissimorum judicum removeatur judicare pro qualibet causa vel necessitate: non aliter alter in ejus succedat auditorium, nisi hoc nos (48) decernentes, alii tradiderimus pro eo causarum examinationem.

C A P. IX.

Ut (49) duos in exordio & duos in fine litis aureos accipiant pedanei judices.

Ne autem circa hæc labor sine mercede nostris fiat pedaneis, sancimus eos in unaquaque dicta apud eos causa, vel si divinitus fuerit deputata, duos (50) quidem aureos ab utraque parte in constitutione litis accipere, et duos in fine negotii, et ultra hoc nihil, (quod etiam prædecessores nostri definierunt) sed his contentos esse solis: privilegiis (51) quippe quæ in diminutione sumptuum quibusdam concessa sunt, omnibus integris secundum suum ordinem conservandis. Hoc autem dicimus in litibus transcendentibus quantitatem aureorum centum. Si enim usque ad hoc mensura fuerit litium: nihil eos audientiæ (52) causa volumus exigi, qui enim ita parvæ quantitatis exactionem fecit, pro maxima parte victoriæ sic pauperem fraudat. Et nequa

(1) Pedaneis scil. eisque urbanis, Jul. *const.* 82. Goth. Vid. ad hanc Nov. l. Rittershus. part. 9 c. 2 Ansf. (2) Vid. quæ adscripta sunt 8. 0. D. *de pedan. judic.* (3) [illegible] Græcis & Juliano dicuntur, qui hic pedanei judices, nonnullis commissarii judices. (4) Imperiti legum, & usu rerum destituti, indigni sunt munere judicandi, vid. l. 2. ff. *quod quisque juris.* (5) [illegible], assessores, qui [illegible] [illegible] cap. 1. (6) Assessor magistratus, ea, quæ sunt legum, explicant, & occupationes magistratuum ipsorum adimplent, vide quæ scripsi ad l. 1. ff. *quod quisque jur.* (7) In assessoribus peritia juris requiritur, l. 1. ff. *de offic. adsess.* l. 1. Cod. *de assessor.* (8) Cingulum habere est [illegible]. (9) Vitium est reip. peritis juris causas dirudicandas non tradere. (10) De qua vid. l. 5. C. *de pedan.* (11) [illegible], id est, judices. (12) Eidem [illegible] dicebantur, Julian. *hic.* (13) Vide sc. Jul. *hic.* (14) [illegible] (15) [illegible]. Scrimg. Alexander alter, *Jul.* (16) Pedaneos judices apud magistratum fuisse, hic locus argumento est. (17) Scholastici viri, Jul. *hic.* (18) Daniel & Victor, *Hal.* (19) Quintanitius, Jul. *hic.* (20) [illegible], *Scrimg.* Focatem, Jul. *hic.* (21) Appione scholastico consiliario, *Jul.* (22) [illegible], magistratus populi Romani, Jul. *c.* 304. (23) [illegible] deputare causas, ne hoc, delegare, ut apud Julian. *hic.* (24) [illegible]. (25) Hoc est, ipse sententiam dicat, *Jul.* (26) Sententiam non valere, nisi feratur a judice stante, hinc colligunt, vid. Val. a Valle c. *cons.* 91. num. 10. (27) [illegible] Scrimg. In Basilico, Jul. *hic* c. 301. In portico regia, in foro, Synesius in epist. [illegible]. In eadem portico Agathias scribit, se a mane ad occasum libellis dirigendis dedisse operam: quibus ostendit, ex pedaneorum numero se fuisse. (28) Pedanei a mane usque ad vesperam sedent, hinc colligunt nostro judicare posse, de quo alias dixi ad l. 2. §. 30. ff. *de orig. jur.* (29) Apud duumvias, *Jul.*

(30) Id est, apud abrogatos duntaxat, *Jul. hic.* (31) [illegible] causæ, in quibus appellatum est. (32) In commune procerum, *Jul.* [illegible]. (33) [illegible], *Scr.* more quidem [illegible] Jul. c. 300. [illegible] complectitur [illegible], hic contraria [illegible], quam minorem complectitur judicii, [illegible] vero subscriptio libellorum. (34) [illegible]. (35) l. un. C. ne liceat in una [illegible]. (36) Molestie. Jul. c. 301. (37) l. 1. Cod. *quor. appell.* (38) Hoc est, Tertio provocatum illicite est, & contumaces condemnari appellare non possunt, *Jul.* (39) [illegible], de fatalibus diebus dixi alias. (40) [illegible], *Scrimg.* nominat legibus dies, Jul. *hic* c. 300. (41) [illegible], *Scrimg.* ut ex hoc loco suspicio sit, apud Græcos legendum, [illegible]. Nam & reparato hic apud veterem interpretem & Julianum legitur c. 302. (42) Nov. 17. c. 3. Goth. De jure canonico dantur tantum viatica, *cap. cum ab omni* Extr. *de vit. & honestat. cler.* c. Statutum §. *insuper de rescript. in* 6. Ans. (43) Nov. [illegible] (44) Hos Julianus vocat exceptores ex [illegible]. Unusquisque judex habeat duos exceptores fideles & probates &c. (45) [illegible]. (46) Id est, magistratibus. (47) Jul. c. 302. (48) Princeps judices pedaneos urbanos eligit. (49) De salariis judicum, Julian. c. 303. Goth. Dignus est operarius sua mercede. 2. *Timoth.* cap. 5. 3. *Cor. jurh.* cap. 9. etc. caritatem 12. *quæst.* 2. Ansf. Labore mereris paretur stipendium, Menoch. *de arbitr. jud.* cas. 214 & cas. 313 [illegible] *de* 10 *judic.* Ans.

(50) Pedaneis dantur [illegible] sive sportulæ: magistratibus non dantur, quia annonis salaria habent. Pedaneis permodice, duorum scil. librarum auri, neque in omnibus causis, sed in iis tantum, quæ excedunt summam 100. solidorum, *infr. hic vers. hoc autem.* (51) Privilegia sumptuum judiciariorum nonnullis data sunt. (52) [illegible] Ja-

neque in hoc folummodo ftamus, fed etiam de proprio ipfi largimur. Volomus enim unumquemque iftiufmodi pedaneorum, annis fingulis a menfa tuæ celfitudinis percipere duas (1) libras auri & his effe contentum folis & neque redimi: & aurum omnino defpicere. Propterea enim eligimus fifcum (2) minuere, quatenus horum unufquifque contentus noftra largitate & quaternis aureis, putas Deo & nobis & legi cuftodiat manus, cogitans quæ a prioribus legislatoribus de his definita funt.

C A P. X.

Ut judex rationem expenfarum examinet (3).

OPortet (4) autem expenfarum rationem judices omnino examinare (5). (Et quia hoc bene Zenonis piæ memoriæ decrevit fententia & auctoritas: & nos non dedignati fumus partem etiam hoc noftrarum facere difpofitionum). Maneat ergo etiam nunc in eodem fchemate cuftoditum: illo folo adjecto, fi jusjurandum intulerit de expenfis judex victori, fcilicet eum quantitate quæ vifa fuit ei recte fe habere: (quam taxationem vocant leges) deinde ille juraverit: non habere licentiam judicem minus quam juratum eft, condemnare, neque videri clementiorem (6) lege quæ hæc difponit, fi tamen perfpexerit neutrum fumptuum fubdere rationi, et propter negotii forte varietatem, hoc ipfum decernat fua fententia (7). Omnibus aliis fuper appellationibus (8), ficut prædiximus, et excufationibus, et ut non prompte, et cum neceffitate fiant litis conteftationes, fed habeant viginti dierum inducias (9), et quidquid aliud judiciale decrevimus; in propria virtute manentibus.

C A P. XI.

Ut arbitri per compromiffum non per facramentum affumantur.

QUia (10) vero multæ quædam nobis fiunt interpellationes, eligentibus quibufdam judices penitus ignorantes (11) leges, et experimentum, et prone jurant judicibus fe contentos, quibus nequaquam quifpiam quolibet credat; deinde fuadent forfan etiam judicibus quafi fibi præbere jusjurandum juris, neque quid fit juftum, neque ejus obfervationes fcientibus; et merito læfi ipfi rurfus volunt examinari negotium, obliti jurisjurandi quod juraverunt; caufa nobis fubverfione digna vifa eft. §. 1. Et quia cognovimus ex rerum experimento incautum hoc effe, fancimus de cætero nullum (12) fieri omnino judicem (13) arbitralem, et cum jurisjurandi cautione judicare: ne ex hoc in perjurium inviti incidant homines propter judicum ignorantiam pejerare compulfi; fed omnino qui judicem aut judices eligunt cum pœna (14) eligant eos, quatenus partes ad invicem coeant, et neceffitatem habeant aut contentæ effe judicio, aut fi retractare voluerit alter, det multam, et fic licentiam habeat difcedere reus ab iis quæ judicata funt, et ad aliud venire auditorium; noftris judicibus fi aditi fuerint, exigentibus multam, et iis qui eam juffi funt accipere, reftitui præparantibus (15). Scientibus iis qui judices eligunt, quia fi hoc non egerint, neque ftipulati fuerint pœnam: fed exiftimaverint (16) fufficere fibi ex jurejurando cautionem; deinde judices fic electi nocuerint eis fi quidem ex ftudio (17), a Domino Deo (18) pœnas perjurii fuftinebunt, fi autem ex ignorantia hoc paffi fuerint, nihil præter jusjurandum erit eis amplius; quia neque perjurium volumus ab aliquo inferri, neque rurfus litigantes fuftinere damnum magnum propter judicantium ignorantiam citra jurisjurandi reverentiam permittimus. Omnibus autem incitis five ex antiqua legislatione, five a nobis de compromifforiis judicibus, aut arbitris, extra tamen neceffitatem jurisjurandi, in propria virtute manentibus, et nequaquam ex hac noftra lege novandis.

C A P. XII.

De (19) appellationibus, & eo cui eas non recipere liceat.

NOftros tamen judices omnibus modis fufcipere appellationes fancimus, et nulli licentiam effe penitus hoc repellere præter folam tuam eminentiam: cui hoc ab initio largitur imperium, retractationis (20) introducens auxilium.

C A P. XIII.

De diverfis refcriptis (21) ad judices directis.

OMnis autem judex five cingulum habens, five aliter judicans (22) cuftodiat leges, et fecundum eas proferat fententias, et vel fi contingat juffionem noftram in (23) medium, vel fi facram formam, vel fi pragmaticam procedere [fanctionem] dicentem aliter agi, fequatur legem, nos enim volumus obtinere quod noftræ volunt leges. Si enim fub appellatione lis fiat, judex quidem fufcipiat modis omnibus oblatam appellationem, nihil penitus excufans, in quibus omnino licet appellare, auxilium vero circa appellationes omnibus adjacet, per quod licet læfo et quæri, et mereri correctionem aut ab iis qui de appellatione judicant, aut a nobis ipfis, fi ad nos fententia refertur.

C A P. XIV.

De relationibus (24).

SI quid autem audientes judices putaverint effe dubium, damus (25) eis licentiam de his nunciare nobis, et confulere nos, et dicant quæ neceffaria funt, et ita quod agendum eft explicent, et faciant jufta fimul et rationabilia judicia.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, et propter noftrorum fubjectorum utilitatem gefta funt, hic et in imperiali proponat bafilica, et in aliis partibus noftræ regiæ civitatis, ut univerfis hæc fiant manifefta, et difcant quia per omnia nobis cura eft eorum utilitatis pariter et æqualitatis. Dat. Abione (26) V. C. Consule.

T I T. XII.

UT CLERICI (27) APUD PROPRIOS EPISCOPOS PRIMUM CONVENIANTUR, ET POST HOC APUD CIVILES JUDICES.

Novella Constit. LXXXIII.

Idem Auguftus Joanni gloriofiffimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconfuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

PLurimas facras fcribentes leges et de Deo amabilibus epifcopis, et reliquo omni facerdotio, necnon de reverendiffimis monachis, et nuper hoc agentes, in quibus volumus reverendiffimos monachos apud folos (28) civitatis epifcopos, fub quibus funt monafteria, conventiones fufcipere, petiti fumus a Menna Deo amabili archiepifcopo hujus feliciffimæ civitatis, & univerfali patriarcha, reverendiffimis clericis hoc dare privilegium (29), ut fi quis habet adverfus eos quamlibet pecuniariam caufam, prius ad Deo amabilem archiepifcopum pergat fub quo conftitutus eft, & interpellet eum, & (30) ex (31) non fcripto judicium mereatur; &, fi hoc fiat, nec inquietet eum, nec trahat ad auditoria civilia, neque a facro (32) eum vacare faciat minifterio, fed ex non (33) fcripto examinetur negotium fine damnis, & accipiat formam forfan etiam fcriptam, fi hoc quoque partes voluerint & popofcerint, & liberentur alterutro (34) certamine. §. 1. Si vero aut propter caufæ naturam, aut propter quandam forte difficultatem non fuerit poffibile Deo amabili epifcopo decidere (35) negotium, tunc licentiam effe & ad civiles judices pergere, & privilegiis omnibus cuftoditis, quæ reverendiffimis clericis facræ præftant conftitutiones, & litigare & examinationem fieri, & terminum imponi liti, & ita liberam fieri caufam clariffimis judicibus fecundum noftras conftitutiones vel leges ftudentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere, ut non propter hujufmodi caufas facris amoveantur obfequiis, & cum oporteat Deum placari & deceatia facerdotibus agi, auditoriis detineantur et illis turbis, atque inhærente tumultu litigantium animabus.

§. 2. Si tamen de criminibus conveniantur, fi quidem civilibus, hic quidem competentes judices (36), in provinciis autem earum præfides five judices, non tranfcendente lite menfium duorum fpatium ex quo litis conteftatio fit, quatenus brevis imponatur caufæ terminus. Illud palam eft fi reum effe putaverit eum, qui convenitur, provinciæ præfes, et pœna judicaverit dignum: prius hunc fpoliari a Deo amabili epifcopo facerdotali dignitate, et ita fub legum fieri manu.

C A P. I.

SI vero ecclefiafticum (37) fit delictum, egens caftigatione ecclefiaftica et multa, Deo amabilis epifcopus hoc difcernat, nihil communicantibus clariffimis provinciæ judicibus; neque enim volumus talia negotia omnino fcire civiles judices: cum oporteat talia ecclefiaftice examinari, et emendari animas delinquentium per ecclefiafticam mulctam fecundum (38) facras et divinas regulas, quas etiam noftræ fequi non (39) dedignantur leges. Si (40) vero quædam prius conteftatæ funt lites, hæ maneant in ipfo fchemate, velocem accipientes finem; omnibus quæ jam a nobis fancita funt, five fuper fanctiffimis ecclefiis, five fuper Deo amabilibus epifcopis, five fuper clericis, five fuper monachis, propriam virtutem habentibus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, et per hanc facram declarata funt legem, per programmata propria manifefta faciat univerfis, et in perpetuum ftudeat cuftodiri. Dat. kal. April. Conftantinop. Dom. Justin. PP. Aug. Abione V. C. Cons. (41).

TIT.

Judicum [illegible] quatuor aurei. Majora funt apud Gallos [illegible] de quibus vid. [illegible] [illegible] Michael Hofpitalius, Francicus Cancellarius [illegible]
(3) Id eft, [illegible] (4) Felix caufa fub bono principe peffima. (5) Et rationem expenfarum habent in definitione fententiæ. Jul. c. 302. (6) Hinc fumpta eft authentica poft jusjurandum Cod. de judiciis. (7) Expenfa a judicibus pedaneis taxabuntur [illegible] (8) Symmachus epift. [illegible] (9) [illegible]
(10) Arbitrium Jul. c. 302. [illegible] (11) Vel ex [illegible] Jul. c. 302. [illegible] (12) [illegible] de receptis arbitris. (13) [illegible] Merito laudatur Alexander Severus [illegible] (14) Et ita abrogatur leo 4. C. de arbitr. [illegible]

[illegible]

TIT. XIII.
DE (1) CONSANGUINEIS (2) ET UTERINIS (3) FRATRIBUS (4).

NOVELLA CONSTIT. LXXXIV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

MUltis undique natura (5) novitatibus utens (dictum jam est in legibus hoc sæpe proœmium, dicetur autem & iterum donec illa quæ sua sunt operatur) ad opus multarum nos pertrahit legum. Legitimas enim & cognatitias (6) successiones dicunt (7) quidem nobis & veteres, & qui ex antiquissimo jure hæc sumentes, descenderunt usque ad nos, qui plurima horum correximus, pervenit autem ad nos aliquid tale. §. 1. Duxit (8) quidam uxorem, & filii ex eadem sunt nati: deinde moriente illa duxit rursus aliam, ex qua nati sunt filii ei, prioribus consanguinei solum, non autem uterini: deinde etiam tertium introduxit matrimonium: fecitque filios etiam: post mortem vero ejus ad secundum mulier descendit virum, ex quo alios fecit filios, iis qui ex priore viro fuerant uterinos solum, non tamen consanguineos: moriente igitur matre, postea mari (9) unum fratrum ex tertio matrimonio contigit sine filiis & sine testamento, multos fratres relinquentem, alios quidem consanguineos, alios autem uterinos, alios vero simul & consanguineos, & uterinos. Et quæ quidem adinventa est naturæ novitas, talis quodammodo fuit. Licebit autem tali principio dato nobis, ab eo & alios quosdam opinari casus tale aliquid proferre volentes, sive morte viri, sive morte mulieris, sive alia legitima separatione nuptiis diversis hoc facientibus. Quæstio igitur illa erat, si ad mortui fratris hereditatem oporteret omnes vocari, & consanguineos, & uterinos & simul quidem consanguineos, simul autem uterinos fratres.

CAP. I.

QUia (10) igitur considerantes leges omnes quas congregavimus, & veteres omnes, & nostras, hujusmodi non invenimus emersisse quæstionem: congruum est eam sero tandem refrenare lege, & considerare, quia fratribus sunt ad defunctum aliis quidem cognationis jura, quæ nos legitimis copulavimus: aliis autem hoc ipso legitima: communicabant enim aliquid ei circa paternam prolem, sicut alii circa maternam: alii autem illud pure habebant, & lege & natura juvante ea, eo quod ex iisdem erant procedentes matrum finibus, eratque eis patris semen unum: & undique veluti quoddam signum eis germanitatis resplendebat. Si igitur hujusmodi frater liribus liberare & legem & dubitantes voluisset, ad testamentum veneret: & suam sententiam fecerat manifestam, & per scripturam honorati ad hereditatem vocarentur. Quia vero hoc agere noluit, aut non potuit, (multæ namque sunt hominibus & anxietates innumeræ, & repentinæ mortes) hæc nostra lex causam determinet. §. 1. Vult autem hæc lex, ex utroque (11) decoratos, & simul quidem consanguineos, simul autem uterinos fratres, ad successionem morientis meliores esse quam illos qui solummodo consanguinei, aut solummodo uterini sunt, & nos non faciat hæsitare naturæ varietas; sed nos hujusmodi adinventiones ostendimus legitimas, atque decernimus, perfectioribus distribuentes quæ meliora sunt, & minores exæquari eis non patientes. §. 2. Plurima namque ad hoc nos invitaverunt. Primum quidem altera nostra lex (12), si filius moriatur non habens filios: deinde existentibus ita forte maternis (13) rebus, aut ex nuptiali, aut etiam ex alia causa quæ non acquirimus, prima ex iisdem nuptiis fratres ad hereditatem vocari: deinde ex aliis, & post (14) hos patrem, quod probabile erat eo quod dudum talia nostra legislatio concessisset. Nam si etiam patre existente, suo patri, & iis qui sunt ex aliis nuptiis, præponi consanguineos & uterinos fratres contingit: consequens est, licet pater non existat, sed fratres solummodo, præponi iis qui ex uno parentum solummodo copulantur morienti, eos qui similiter quidem consanguinei, similiter autem uterini sunt; & his conveniens erit illud quod dudum & in maternis, & in iis quæ ex nuptiali causa, aut aliter non acquiramur, sancitum est, hoc etiam in reliquis morientis rebus valere atque tractari. Hæc igitur lex in isto casu data sibi occasione, sicuti dictum est, posita sit. Et quia ex tribus matrimoniis hoc processit, novitas naturæ nihil prohibet, vel si quis proponat & in duobus solummodo matrimoniis alios quidem esse solum uterinos, alios autem consanguineos simul & uterinos, vel si quis extendi dicat matrimonia, & adhuc amplius tale aliquid fieri. Et sic in hujusmodi casibus ubi tales quidam introducuntur ordines fratrum lex habeat suam virtutem: & excludant (15) duplici utentes jure eos qui uno solo uti possunt.

CAP. II.

SI vero non talis est casus, sed solummodo constituti sunt uterini aut consanguinei, & moriatur aliquis fratrum: hæc prioribus subjaceant legibus quæ eorum successiones disposuerunt. Locum tamen hæc lex habeat non solum in hoc casu, qui quæstionem movit: sed etiam in iis, qui postea futuri sunt. Quocirca priora si aut judicis sententiis, aut pactionum expedita sunt formis, habeant propriam, decisionem hujus legis judicio non egentia.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram manifestata sunt legem, per literas proprias declarata cunctis & in perpetuum observare festinet. Dat. 15. Kalend. Jan. Constantinop. Imp. Dom. JUSTIN. Aug. Anno 15. (16) ABIONE V. C. CONS.

TIT. XIV.
DE ARMIS (17).

NOVELLA CONSTIT. LXXXV.

Imperator Justinianus Augustus Basilidi gloriosissimo magistro sacrorum officiorum.

PRÆFATIO.

MAgnum Deum & salvatorem nostrum Jesum Christum & ejus auxilium semper invocantes, studemus omnes subjectos nostros, quorum regimen credidit nobis Deus, illæsos (18) & sine calumnia (19) custodire & inhibere bella, quæ per suam considerationem suscipientes adversus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicium inferentes, tam quod sibimet inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus patiuntur.

CAP. I.

VOlentes igitur hujusmodi morbis homines liberare, prospeximus armifacturæ (20) opus nullum privatum operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armifactoriis (21), aut qui dicuntur fabricensii (22): eos autem qui operantur arma, nulli vendere privato (23). Sed neque qui in (24) numeris constituti sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant, qui de fisco annonas accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solam diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero novum aliquid faciunt, hoc auferri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento (25) adjiciendum ibi repositis publicis armis.

CAP. II.

HOc autem observare volumus & eos, qui in ordinibus ballistariorum (26) sunt, quos per diversas statuimus civitates, ordinantes eos & arma facere: sancientes, ut & ipsi sola publica arma in armamentis (27) publicis uniuscujusque civitatis recondita corrigant, atque renoveat. Si qui vero novum aliquid armorum instruxerint, hoc similiter & ipsis inter publica arma præstent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoque custodiant, qui in ballistariis deputati sunt, periculo (28) patrum (29) civitatum, sub quibus & ipsos ballistarios statuimus, & publicorum armamentorum (30) diligentiam atque custodiam constituimus: quatenus si qui visi fuerint aut deputati aut fabricensii (31), vendentes arma, provideant per loca judices (32) eos suppliciis subdere, insuper etiam arma ab iis qui ea comparant, sine pretio auferre, & publico vindicare.

CAP. III.

HAnc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per præsentem sancimus legem, *In nulla civitate aut provincia nostræ reipublicæ habere licentiam privatos aut alium quempiam arma facere aut vendere, aut quolibet mercari modo: sed solos eos qui inter fabricenses referuntur, hæc instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum*: & hoc a tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos (33) chartulariorum, qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti fabricensium, periculo quinque inter eos priorum (34) bonam opinionem habentes, & opportunos qui & eos qui in hac felicissima civitate, & in aliis civitatibus nostræ reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant privatos, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt inter fabricenses, armifacturæ agere causam: & in quibuscunque comperierint locis aliquos privatos hoc agentes, hæc auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios privatos artifices opportunos (35) invenire potuerint: hos, si voluerint, in militiis statuere, & in descriptione (36) nomina eorum facere, & destinare nobis descriptionem artificum: ut per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, in quibus sunt publicæ fabricæ, quatenus ibi operantes arma, & de fisco annonas accipiant: hoc enim facto & subtiliter observato a prædictis personis licentia penitus nulli dabitur, neque civitates inhabitantibus privatis, neque villas incolentibus rusticis, armis uti adversus alterutros, necesque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terræ cultores vitam emittere metuentes, fuga propter timorem utuntur. §. 1. Oportet ergo eos qui diriguntur a tua celsitudine ex memorato fabricensium scrinio ad prohibendos privatos armorum factores confessionem (37) accipere etiam per loca judicum, & subjectorum eis officiorum, & civitatum defensores, & patres, quia nihil valebunt de cætero horum quæ a nobis prohibita sunt aliquid agere: sed quæ per præsentem sancita sunt legem, custodient, pœnam & in pecuniis, & in ipsum formidantes caput. Sancimus enim magnæ quidem Alexandriæ judicem negligentem quæ a nobis sancita sunt viginti auri librarum exsolvere pœnam, & cinguli cadere: & hujus officium similiter auri librarum viginti dare pœnam, & capitale subire supplicium, aliarum vero provinciarum judices, da-

mnum

(1) De fratribus, inder Aegine, de successionibus, quæ ab intestato fratribus deferuntur, Jul. [illegible] 78. vide hujus Novellæ [illegible] Latinam [illegible].
(2) Περὶ τῶν [illegible], Scrimg. qui scilicet nati sunt ex eodem patre: vel ex eodem patre & matre simul. (3) Περὶ τῶν ὁμομητρίων, Scrimg. qui nati sunt ex eadem matre. Uterini enim sunt diversis patribus nati, Ambros. epist. [illegible] [illegible]
(4) Frater fratri ab intestato ut succedat. (5) Multas formas edere naturam [illegible] Cod. de veter. jur. (6) Καὶ τὰς Cognaticas, Scrimg. (7) Id est, explicant.
(8) [illegible] (9) Quintilio, [illegible]
(10) [illegible] (11) Olim [illegible] (12) [illegible]
(13) [illegible] (14) [illegible] (15) Duplici utentes jure, [illegible] (16) [illegible] id est, anno 539. (17) Περὶ ὅπλων, Scrimg.

[illegible] l. 1. C. de armis & fabricensibus. [illegible] C. de fabricensibus [illegible] (18) [illegible] ad Novellam 109. [illegible] in fin. (19) Ut [illegible] non [illegible]. (20) Τῆς ὁπλοποιίας ἔργον. (21) Ὁπλοποιεῖα, publicis fabricis, Jul. armamentis, armificatoriis. (22) [illegible], id est, fabrica (23) Arma privatis vendere non licet, ut hic, multo minus licet arma ad barbaros exportare vel eis vendere, l. 2. C. quæ res exportari. (24) Ἐν ταῖς [illegible], id est, matriculis, Julian. hic. Numerorum fabri [illegible] nova arma fabricare non licet, licet tamen ea curare.
(25) [illegible], Scrimg. (26) Βαλλιστρίων. (27) Ἐν ταῖς [illegible], Scrimg. (28) Οἱ βαλλιστάριοι [illegible]. Basil. vid. Cujac. hic. (29) Patres [illegible] Gallis dicuntur [illegible] [illegible] ballistarii [illegible] hac Novella [illegible]. (30) Ὁπλοθηκῶν. (31) [illegible], qui & fabricenses. (32) Ἄρχοντες [illegible] provinciæ, Jul. hic [illegible] (33) Quinque scil. Jul. [illegible] (34) Πρωτευόντων. (35) Matriculam vocat Julian. hic [illegible] (36) Id est [illegible]. (37) Καταθέσεις, depositiones, Julian. hic.

minum quidem decem librarum auri sustinere, similiter autem & ipsos casui cinguli subjacere, & eorum officia. Defensores autem & patres civitatum trium librarum auri multari pœna, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum comperientes non punierint, aut hoc agere calentibus non nuntient, sed latere permiserint.

CAP. IV.

UT autem palam fiant quæ a nobis prohibita sunt, a privatis, & aliis quibusdam, extra eos qui in sacris nostris fabricensibus referuntur, fieri, aut privatim vendi arma: & hoc per præsentem legem significare curavimus. Prohibemus enim (1) privatos operari & emere arcus (2), & sagittas, & spathas, & enses, quæ vocare consueverunt semispathia (3), & quæ vocantur Zabæ (4), sive loricæ, & contos (5), & quolibet modo ex figura factas lanceas; & quæ apud Isauros nominantur monocopia (6), & appellatus sitinnos (7), seu missilia, insuper & aspidas, sive scuta? & galeas, seu cassides; non enim ista alii cuidam instruere sinimus, præter eos qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus; solos autem fieri (& vendi a privatis) & privatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in prælia utitur. Præsentem igitur legem generalem tua celsitudo, in hac proponet regia civitate, nec non & per alias civitates nostræ reipublicæ, ut omnes agnoscentes quæ placuerunt nobis, hæc observent.

CAP. V.

DEnunciamus autem futuris præesse hujusmodi custodiæ chartulariis ex memorato fabricensium scrinio, quia ea negligentia non solum pecuniarias sustinebunt pœnas, sed etiam in corpora supplicia patientur, & militia cadent, insuper nec ipsum ulterius permitti a nobis scrinium in hujusmodi adesse sollicitudine, sed aliis committi fabricensium curam.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc legem declarata sunt, tua celsitudo, & qui post te in cingulo fuerint, operi terminoque suo tradere festinent: indignationem nostram & ipsi metuentes: nisi rem sic utilem reipublicæ custodierint.

T I T. XV.

UT (8) DIFFERENTES IUDICES AUDIRE INTERPELLANTIUM ALLEGATIONES COGANTUR AB EPISCOPIS HOC AGERE. ET UT QUANDO IN SUSPICIONEM (9) HABUERINT IUDICEM, PARITER AUDIAT CAUSAM ET CIVITATIS EPISCOPUS ET DE CAUTELA ALIA QUAM OMNINO OPORTET EPISCOPUM AGERE.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVI.

Imperatoris Justiniani Augusti edictum.

PRÆFATIO.

EX quo nos Deus Romanorum præposuit imperio, omne habemus studium universa agere ad utilitatem subjectorum commissæ nobis a Deo reipublicæ, & illa facere quæ omni difficultate & læsione atque contritione privent: ne occasione litium, & aliorum quorundam discedere cogantur a propria patria, & in peregrinis affligi.

CAP. I.

PRopterea igitur & in præsenti prospeximus præsens edictum ad omnes dirigere subjectos, & palam facere omnium civitatum & vicorum habitatoribus, quatenus si quis habuerit contentionem adversus alium, sive (10) de pecuniaria causa, sive de sublatione rerum mobilium & immobilium, seseque moventium, sive de criminalibus, prius interpellet clarissimum provinciæ judicem, & ut ipse secundum nostras leges examinet ea, quæ proponuntur, & unicuique justitiam servet. Si vero dum aliquis adierit judicem provinciæ, non meruerit justitiam, tunc jubemus eum adire (11) suum sanctissimum episcopum, & ipsum mittere ad clarissimum provinciæ judicem, aut per se venire ad eum, & præparare eum ut omnibus modis audiat interpellantem, & liberet eum cum omni justitia secundum nostras leges, ut non cogatur peregre de sua patria proficisci. Si vero etiam sanctissimo archiepiscopo compellente judicem cum justitia determinare interpellantium causas, judex differat discernere negotium, & non servet litigantibus justitiam: jubemus sanctissimum civitatis illius episcopum dare ad nos literas ei qui non meruerit quod justum est, insinuantes quia coactus ab eo judex distulit audire interpellantem, & judicare inter eum & qui ab eo conventus est: ut hæc cognoscentes nos supplicia inferamus judici provinciæ, qui interpellantem ab eo qui injustitiam passus est, & coactus a sanctissimo archiepiscopo, non judicaverit quæ in dubitationem venerant.

CAP. II.

SI (12) vero contigerit quendam nostrorum subjectorum in dubitationem habere judicem, jubemus sanctissimum archiepiscopum audire cum clarissimo judice: ut ambo (13) per amicabilem conventum dissolvant quæ dubia sunt: et aut per annotationem (14) scriptis factam, aut cognitionaliter (15) judicetur inter litigantes: & forma (16) detur justitiæ legibusque conveniens: ut non cogantur positi subjecti propter hujusmodi causas recedere (17) a propria patria.

CAP. III.

SI quis vero existimans habere se adversus aliquem quemlibet actionem, neque clarissimum provinciæ judicem interpellet, neque sanctissimum civitatis episcopum adeat, & ita (18) veniat huc absque literis Deo amabilis episcopi civitatis: sciat quoniam & ipse tales sustinebit pœnas quales futurus esset sustinere judex, si interpellatus ab eo non studuisset ei servare justitiam. Hæc autem omnia sancire perspeximus propter utilitatem eorum qui habitant per civitates & vicos: ne privati propriis provinciis, & ipsi in peregrinis affligantur, & res eorum lædantur. Propterea enim judices gratis facimus, & jusjurandum eos jubemus subire, ut unicuique interpellanti justitiam servent secundum nostras leges.

CAP. IV.

SI tamen contigerit quendam nostrorum subjectorum ab ipso clarissimo provinciæ judice lædi, jubemus eum adire (19) sanctissimum illius civitatis episcopum: & ipsum judicare inter clarissimum illius provinciæ judicem, & eum qui putatur lædi ab eo. Et si quidem contigerit judicem legitime & juste judicari a sanctissimo episcopo, satisfacere eum omnibus modis ei qui interpellavit adversus eum. Si vero refutaverit judex hoc agere, & pervenerit ad nos ipsa lis: si quidem invenerimus quia juste & secundum leges auditus a sanctissimo episcopo, ea quæ condemnatus est, non fecit: novissimis (20) eum suppliciis subdi præcipimus: quoniam qui debet vindicare oppressum, ipsum opprimere reperitur.

CAP. V.

SEd etiam subjectum ei officium (21) jubemus cum omni studio & administrantes clarissimis judicibus interpellantes absolvere, nihil (22) accipientes præter illa quæ nostris constituta sunt legibus. Si vero hæc non custodiant, subdi jubemus suppliciis (23).

CAP. VI.

SI tamen invenerimus quendam sanctissimorum episcoporum pro gratia cujuspiam pendere justitiam, regularem (24) ei castigationem inferri jubemus: ut studeant cum timore Dei juste judicare: ne non impetrantes justitiam, cogantur homines relinquere proprias civitates atque provincias, & in (25) loca quælibet alia iniqua concurrere.

CAP. VII.

IN civitatibus autem in quibus non sunt judices (26), jubemus eos qui habent causas, adire (27) defensorem, & ipsum discernere inter eos. Si vero litem habentes voluerit defensorem una cum sanctissimo episcopo judicare, & hoc agi præcipimus.

CAP. VIII.

NEque autem monachum, neque clericum, neque episcopum jubemus venire huc absque (28) literis sanctissimi sui patriarchæ. Si vero hoc fecerint, sciant quia semetipsos schemate faciunt indignos.

CAP. IX.

SI quis autem magistrianus, aut præfectianus (29) aut cujuscunque fortunæ existens acceperit amplius sportularum quam definitum est sacris nostris constitutionibus: jubemus omnibus modis judicem provinciæ periculo proprio secundum nostram legem hoc vindicare, & vindictam inferre hoc præsumentibus. Si vero non vindicaverit hoc ipse judex, licentiam damus sanctissimo uniuscujusque civitatis episcopo nunciare nobis quæ de eis aguntur, & qualem habet militiam, aut dignitatem, qui hoc præsumpserit: ut & judici periculum inferamus prætermittenti & despicienti nostram jussionem, & ipsum quoque jubeamus puniri talia præsumentem.

T I T. XVI.

DE MORTIS CAUSA DONATIONE (30) CURIALIUM.

NOVELLA CONSTIT. LXXXVII.

Arnaldo Contio interprete.

PRÆFATIO.

CUrialium fraudes nihil posse ferre damni Reipublicæ, sed resistere legem talibus curiis [vel consiliis] omni volumus modo. Cognovimus enim, quemadmodum, postquam interdiximus curialibus donationum modum, non concedentes ipsis possessionem immobilem donare (31), neque testamento relinquere ultra (32) tres uncias, sed dodrantem omni modo Curiæ servare, illi calumniantes legem, excogitaverunt tales aliquas fraudes contra ipsam legem. Scientes enim quod nos invenientes vetustas legumlatores, dubitantes de mortis causa donatione utrum donatio an legatum sit, & illos quidem connumerantes ipsam donationi, quosdam vero legatis, ea quæ pluribus (33) & optimis legislatoribus visa sunt eligentes, legatum (34) ipsam esse omnimodo decidimus, nec (35) confectione monumentorum egere, sed licentiam habere facere ipsam & inferere ipsi etiam certos fines quos donator voluerit, & si hoc fecerit, licentiam habere revocare eam huic ipsi facultati, quæ possit pœnitere super talibus donationibus, revocare (36), & quos utique voluerit terminos inferere mortis causa donationibus, sicuti *Julianus* sapientissimus constituit quod quidem nos in trigesimo nono (37) nostrorum Digestorum scripsimus. Omnia enim comprehendimus

(1) Arma gestare prohibitum, c. Socin. regul. 30. (2) Edicto Justiniani 9. [illegible] Græcorum quoque observa. (3) [illegible] Cedrenus [illegible] Forum [illegible] quod femori accingeretur. [illegible] appellatur. [illegible] Tull. [illegible] (4) Zabæ, loricæ. Jul. Sard. [illegible] (5) [illegible] Hesych. (6) [illegible] monocopia, Jul. (7) [illegible] Fusius Rhinus, vid. Cujac. hic, Hesych. [illegible] Gloss. [illegible] vocabulum. (8) Ut prudidi suspecto in audiendis litibus [illegible] fecere Rep. (9) Vid. Jul. [illegible] (10) [illegible] de pecunia, aut de re mobili, immobili, vel moventi se, aut de crimine. (11) Si præses provinciæ preces provincialium contempserit, provinciales [illegible] de eo conquerantur apud Episcopum, Jul. d. c. 260. (12) Hinc sumpta est authentica [illegible] C. de Jud. (13) Episcopo scil. cum præside considente, Jul. d. 260. (14) Vel more [illegible] Jul. hic, adde Nov. 82. c. 4. (15) Sive scriptura. (16) Sententia. (17) [illegible] (18) Jul. d. 261. (19) Adde l. 4. C. de [illegible] (20) Id est, ultimis suppliciis. Ultimum supplicium mors. l. 21. ff. de pœnis. (21) Id est, officiales, ministros, apparitores. (22) Jul. hic c. 272. (23) Ultimis, Jul. aut [illegible] (24) Id est, ex lucris [illegible] (25) Cuj. c. 2. in fin. (26) Præsides provinciæ. (27) Jul. [illegible] (28) Jul. [illegible] Novell. [illegible] (29) [illegible] agens in rebus. Julian. hic num. 293. (30) De diversis donationibus [illegible] (31) In [illegible] Novell. [illegible] (32) Novell. 46. (33) Id semper sequendum est, quod pluribus & optimis videtur. (34) Mortis causa donatio legatis comparatur, l. [illegible] C. de don. caus. mort. (35) Mortis causa donatio non eget insinuatione l. [illegible] C. de don. caus. mort. l. [illegible] in fin. [illegible] ff. de mort. caus. l. 1. [illegible] de don. (36) Mortis causa donatio revocari potest. (37) [illegible] l. 16. 17. 42. ff. de mort. caus.

in brevi & quæ vetustis & quæ nobis placita sunt. Hoc igitur scientes putaverunt oportere secundum modum hunc facere quasdam mortis causa donationes & inserere pacta secundum legem ad auferendum potestatem sibi ipsi super donationis pœnitenti, eam revocandi. Alium vero terminum ipsis placentem addere ipsis donationibus, ut inde ipsis nimirum liceat facere donationes a revocatione liberas, & ita suas minuere substantias.

C A P. I.

ETsi autem ea his quæ jam lege sancivimus adempta est omnis illis occasio plus dodrante relinquere quaeundi, vel in testamento relinquendi, vel per donationis modum alienandi, tamen ut adhoc etiam magis ipsorum fraudem compescamus, idcirco & nunc *sancimus* nemini (1) curiali neque per mortis causa donationem licere donare quid, præterquam tantummodo per antenuptialis donationis modum pro seipsis aut propriis liberis factæ aut per dotis occasionem, quatenus ipsa nostra constitutio dicit, etiam filiabus donare nubentibus: siquidem aliter ipsos non posse donare certum est res immobiles, sed ipsas manere semper apud ipsas curialibus obnoxias functionibus, sola ipsis venditione concessa, & ipsa secundum Novellæ nostræ constitutionis observationem. Mortis causa donationibus suam vim habentibus, & valentibus cæteris hominibus, exceptis (2) curialibus, facere dictas mortis causa donationes in quascunque voluerint personas, & conditiones ipsis imponere, & renunciare (siquidem hoc voluerint) pœnitudini concessæ circa pactionis revocationem: manere quippe oportet rem etiam sic in mortis causa donationis conditionibus, (hoc enim insuper sancimus) & tales donationes firmas esse & stabiles, quod quidem non nunc primum lege statuimus, sed jam lege statutum, & nunc per nostram interpretamur & corroboramus vocem in omnibus aliis personis, præter solos, ut dictum est, curiales: idque propter ipsam nostram erga rempublicam curam & studium.

E p i l o g o s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & hac lege manifestata sunt, tua gloria custodire studeto, in primis utilitati Reipublicæ providentiam impertiens.

T I T. XVII.

DE DEPOSITO (3), ET DENUNCIATIONIBUS INQUILINORUM, ET DE (4) SUSPENDENDA ADMINISTRATIONE (5) PANUM.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

LItem nuper audientibus nobis (hoc quod in imperio publice sedentes multotiens agimus) orta est aliqua quæstio, quam resolvimus statim: hujusmodi vero discentes contingere multa communi & generali lege definire hoc justum esse arbitrati sumus.

C A P. I.

SI (6) enim quis ab aliquo ceperit aurum aut res aliquas depositi causa in quibusdam conditionibus, deinde illi agant: necessitatem habeat omne restituere aurum aut res, conditionibus semel impletis, & nulla omnino licentia sit aliquibus (7) extrinsecus interdictionibus uti, & retinere depositi restitutionem: cum & alia multa privilegia (8) tam a præcedentibus legislatoribus, quam a nobis ipsis data sunt: licentia enim est prohibenti redditionem, eum quidem, cui creditum est depositum, non molestare: eum vero de rebus quæ in quæstione sunt, qui aurum, aut res aliquas acceptura est, litem sortiri, & justitiam & legem promereri: sed ne per hanc causam damnis magnis subjiciat eum qui interdictionem suscepit, & compellatur aut defensionem expetere, aut res habere, & non possit voluntarie cum deponente benigne agere: quod si tale aliquid egerit (omnino enim oportet non sola delictorum nos contentos esse prohibitione: sed (9) etiam timorem inferre justum transgressoribus) sive perditionem contigerit rerum aut pecuniarum fieri, & hoc probetur, sive alium quemcunque casum fortuitum, ipsum respicere qui contestationem dixerit. Insuper etiam ea quo facta est hujusmodi contestatio, usuras pecuniarum usque ad tertiam (10) centesimæ cognoscere prohibentem accipere propria: non solum si aurum fuerit quod depositum est, restitui vero prohibitum: sed & si aliæ res sint: ut hoc timore stultorum simul, & perversiorum maligne versandi, in depositionibus homines cessent.

C A P. II.

De his qui denunciant ne civiles annonæ, vel pensiones solvantur (11).

SEd & totum hoc quod de mandatis est, & aspicere, & constituere secundum legem providimus. Videmus enim frequentari hoc in regia hac præcipue civitate & aliquos interdicentes eis qui ministrant publicas (12) annonas, & tesseras (13) accipiunt ab annonarum præfecto, volentes suspendi administrationem: & eos qui ex hoc solummodo forsan nutriuntur, defraudari administratione, per quam eis omnis tribuitur vitæ occasio. Huic autem res severius & difficilius illud est: multis (14) enim domos possidentibus in hac felicissima civitate (15), qui imbanchiti (16) non videntur, mox futuris pensiones ab inquilinis accipere, calumniantur per interdictiones inquilinis dirigentes, ut non inferant eis. Illi (17) vero ultra (18) eas suscipientes, quidam propter inopiam forsan comedunt eas: quidam vero & exules a magna hac fiunt civitate, & decidit omnino pensionum administratio iis qui ex hoc forsan solo nutriuntur, secundum quod occurrentes in civilibus annonis diximus. §. 1. Nemini (19) igitur damus hujusmodi licentiam: sed unusquisque si aliquam habeat cautam ad obnoxium sibi, non obdormiat: in liberalibus (20) autem perversitate omni plenius aspiret interdictionibus. Cognoscat enim, quia si tale aliquid egerit, & per occasionem ejus ceciderit aut administratio panum, aut pensionum datio ex hoc accidens ipse sustinebit periculum, mox quod interdictionem (21) inquilinis & ministrantibus panem miserit, aut suspenderit annonam: nihil enim horum agi omnino volumus: sed ex quo interdictiones egerit, sancimus eum omne damnum sarcire domino rerum: super hoc & usuram & tertiam centesimæ agnoscere pecuniarum, aut rerum quas non accipere per eum is qui secundum hunc modum læsus est, valuit. Et neque aliquis opponat defensiones, quia qui præsens est ei exactionis domino danti defensionem aut in deposito, aut in aliis recipere rem propriam, non enim omnibus (22) est facile fidejussorem præbere nostris legibus, nullam defensionem omnino ratam esse ponentibus, nisi (23) cum fidejussione fiat, fidejussorem enim omnino dandum idoneum non facile neque possibile passim est. Et propterea igitur ad securitatem nostrorum subjectorum volumus hoc custodiri a modo, & de cætero omni tempore, ut immortale sit hujus nostræ sanctionis juvamen Reipublicæ, quæ judicantibus quidem nobis in mentem venit, præsentem vero legem commune juvamen nostris peperit subjectis.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc divinam manifestata sunt legem, operi effectuique tradere, & in perpetuum observare festinet.

(1) Nota regulam. (2) Decurio donare non potest etiam mortis causa. Donare tamen potest, dotis aut donationis propter nuptias causa. (3) De rebus depositis. & de his, qui denunciant, ut deposita non reddantur. Jul. const. 81. (4) De suspensione erogationis annonarum, sudeo Reg. De his, qui denunciant, ne civiles annonæ vel pensiones non solvantur, Julian hic n. 310. (5) Χ[illegible], administratio panum, ut hic. Julianus est. civilium annonarum vel pensionum solutio. (6) Hinc sumpta est Authentica *sed jam omnino C. deposit.* [illegible] Rittershus. part. 2. cap. [illegible] (7) Puta creditoribus. Creditori denunciare quidem potest depositario, ne depositum reddat, l. [illegible] ff. de lege commissoria, potest tamen eo invito deposit. [illegible] depositum reddere, exacta cautione, quod hac Novella non tollitur. Ad hæc, cum hic dicitur aliquibus, ne intelligas ipsum vel dominum, cui jus competit rei suæ vindicandæ, l. [illegible] ff. de rei vind. [illegible] ff. depos. Hac enim Novella repellitur denunciatio creditoris, non domini prohibentis denique denunciatio, non vindicatio. (8) Deposito non opponitur compensatio, l. ult. C. de compensat. Depositum anteponitur privilegiis, l. [illegible] ff. depos. Chirographo depositi accepto rei, non opponitur exceptio non numeratæ pecuniæ, l. 14. C. de non num. (9) Pœne nihil ab delicto prohibet, nisi puniantur, l. [illegible] ff. de dolo [illegible] (10) Id est, trientes. (11) Jul. hic, num 310. (12) Τὰ [illegible] [illegible]. (13) Tesseras annonarum accipientes ab annonarum præfecto. (14) Græcus [illegible] ita habet. πολλοὶ γὰρ τοῖς [illegible] [illegible] id est, multi enim domos possidentibus in hac felicissima civitate insidiantur, ut pensiones domorum ab inquilinis accipiant, denunciant testatione facta, ut ne inquilini pensiones solvant proprietario seu vero domino. (15) Sensus est corruptus, quem [illegible] illud omnium incommodius est, quod plerique dominis ædium insidiantur, ut pensionis eorum inquilini denunciant, testato, ne pensionem solvant. (16) Mirum unde vox hæc, imbanchiti, irrepserit [illegible] in Græco textu est [illegible] hanc vocem nullus sensus commonstrat. (17) Inquilini. (18) Id est, ultro ac libenter. (19) Denunciatione injusta creditoris, si quod detrimentum debitoris depositi fuerit illatum, creditor debitori damnum resarcire tenebitur. (20) Hic locus valde depravatus est [illegible] ita atque: illiberalibus autem & omni perversitate plenis abstineas interdictionibus. (21) Vid. l. ult. ff. de lege commissoria. (22) Fidejussorem invenire vel dare non est omnibus facile, l. 11. §. 2. C. de [illegible] quæ dixi ad l. [illegible] C. de [illegible] l. [illegible] ff. ut legatorum seu fideic. (23) Defensio nulla est sine fidejussore.

C O L L A T I O S E P T I M A.

T I T. I.

QUIBUS MODIS NATURALES (1) EFFICIUNTUR SUI, ET DE EORUM EX TESTAMENTO SIVE AB INTESTATO SUCCESSIONE.

N o v e l l a C o n s t i t. LXXXIX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

NAturalium nomen Romanæ legislationi dudum non erat in studium, nec qualibet circa hoc fuerat humanitas, sed tanquam alienigenum aliquid & omnino alienum a republica putabatur: a *Constantini* vero piæ memoriæ temporibus in constitutionum scriptum est libris (2). Deinde paulatim in mediocritatem clementemque sententiam Imperatores transeuntes, leges posuerunt: alii quidem & dari & relinqui aliquid eis a patribus concedentes: aliqui autem etiam adinvenientes modum per quem naturali jure priore (3) liberati legitimi fierent, & paternæ substantiæ successores: paulatimque etiam ad nepotes (4) processerunt hujusmodi legislationes: & quoniam in nostra tempora venerunt, & eorum qui paulo ante nos fuerunt, multam varietatem causa suscepit. Nos enim duplex habuimus studium, & plurimus in libertatem perducere homines ex priore servitute, & ex naturalibus ad legitimos elevare: non enim altio & interdictio despicienda est: sed quod est in necessitate, curandum est; & diffugiendum quidem quod malum est, inveniendum (5) vero undique quod melius est. Quia igitur aliqua quidem in constitutionum Codice (6), quam ex omni priorum imperatorum legislatione collegimus, de naturalibus scripta sunt filiis: quædam vero in (7) libro Institutionum; de his autem nos constituimus, aut jam perfecta comperimus, & nos ipsi plurimas fecimus de his constitutiones, alias quidem in prædictarum collectione constitutionum, alias autem etiam postea: ne causa sit dispersa, bene se habere credidimus, in una constitutione totum colligere, quæ pro omnibus sufficiat ea quæ de naturalibus sunt, corrigere atque sancire.

CAP.

(1) Περὶ τῶν νόθων. De liberis naturalibus vide Julian. const. 81. de filiis naturalibus, eodem Regime: vide Novell. 74. L. 4. C. Th. 8. (2) l. 1. Cod. de naturalib. lib. Goth. Vid. in hanc Novell. Godefr. de [illegible] lib. 1. c. 10. & lib. 2. c. 10. Rittershus. part. 4. cap. 12. & part. 7. cap. 4. Anf. (3) Id est, pristino naturalium jure. (4) Nepotes, ut & illi legitimari possent. (5) Nota nullus inveniri potest. (6) l. ult. de natur. lib. (7) Ἐν τῷ τῶν [illegible] λόγῳ, Ursinus id est, in tractatu de tutoribus, intelligit autem legem ultimam C. de confirmando tutor. leg. ult. Cod. quando mulier tutelæ offic. fung.

C A P. I.

De liberis naturalibus.

PAlam namque est, quia hominum alii (1) quidem liberi simul consistunt, & inter legitimos sunt: alii vero hoc prius non habentes, postea fiunt, & ex servis ad liberos ascendunt, & ex naturalibus ad legitimos. Alii vero ex ipso hoc naturales sunt, & quædam eis successiones existunt: alios autem neque naturales esse decet, sed etiam hoc monstrantur indigni (2). Oportet igitur nos ita facere constitutionem, ut nullus ignoret quæ possunt in naturalibus valere: dicimus autem inchoantes legem, qui consistunt naturales, quibusque modis procedunt ad legitimos, (quorum plurimos invenimus nos) & quæ sunt horum successiones, & quomodo quidem vetustas ista est his amara, quomodo nos humana. Nec illud quoque relinquitur, qui nec naturalium digni sint, sicuti diximus, appellatione. Natura (3) siquidem ab initio, dum de filiorum procreatione sanciret, scriptis nondum positis legibus omnes similiter quidem liberos, similiter autem produxit ingenuos. Primis namque parentibus primi filii, similiter quidem liberi, similiter autem legitimi a (4) creatura fiebant: bella vero, & lites atque libidines, & concupiscentiæ causam deposuerunt ad aliud schema. Servitutem namque invenit bellum (5): naturales autem castitatis (6) casus: lex autem prius hujusmodi delicta curans, libertatem (7) servis molita est, & multum de his tractavit, modos introducens dena millia, imperatoriæ vero constitutiones aperuerunt iis (8) quæ non recte facta sunt, ad jus legitimum vias, quod non transitorie neque nos sancimus, neque subjectos hanc legem negligenter audire præcipimus. §. 1. Legitimi siquidem successores procedunt hominibus ex nuptiis (9), quas contrahunt aut cum dotalibus instrumentis, aut etiam absque eis, sic ad fœminas masculis convenientibus, ut ab initio habeant ad eas legitimarum nuptiarum affectum (10). Et hoc enim in calumnia positum nos respicientes, lege decrevimus, quid in (11) iis quidem, qui fortunæ dignitate provecti sunt, quid autem in mediocri hominum statu agendum sit ad demonstrationem (12) legitimarum nuptiarum: quid vero deinceps permissum est plebi (13). Quapropter nuptiis (14) procedentibus, ex hoc ipso sunt successiones certæ. Et si inter legitimos (15) connumerentur, nova lex introducit successionum modos, plurimum de his tractans. Legitimum igitur jus sic se habet. Quod vero non est hujusmodi, sed liberum quidem, non (16) tamen ex nuptiis procedens legitimis, aut etiam in servitute natum: si libertatem quidem meruerit, manserit autem naturale: hoc modi varii ad jus legitimum ferunt, quos enumerantes, sic etiam reliqua sanciemus.

C A P. II.

De primo (hoc est per oblationem curiæ) modo legitimationis.

PRimus itaque modus est legitimi juris existens civitatibus nimis utilis, quem Theodosius piæ & novæ introduxit memoriæ. Sancitum namque est ab eo, *ut possit naturales filios, aut omnes, aut aliquos offerre curiis, aut filias curialibus (17) copulare*. Et quoniam modus iste non simplicem habuit legislationem, sed varie de oblationibus dictum est, & de successionibus, quomodo ipsi, & quorum heredes existant, & qui rursus ad jus eorum hereditarium accedant: justum credimus hoc primum legislationis disponentes capitulum, ita ad reliquos modos qui ad legitimorum jus ferunt, accedere: quæ enim inde sunt facta omnino est dicere. §. 1. Si quis igitur fuerit naturalium filiorum pater, sive curialis existens, sive liber a curia, licentiam habebit, omnes, aut quosdam ex eis, sive legitimorum sit filiorum pater, sive etiam non, sed solummodo naturalium offerre curiæ (18), licet forte illustris dignitatis sint filii suscepti: nisi tamen dignitas intercesserit talis, quæ homines, licet curiales sint, ab hac fortuna liberos facit. Oblationis autem modos sive fiat e patre adhuc superstite, cum quispiam in commune filium offerret, (hoc namque gestum est in Philocalo naturali filio, curiali e patre in Bostrenorum (19) civitate) & hoc ipsum dicit secundum inspectionem ibi factam, & ita eum offert, sicut a Leone piæ memoriæ scripta dicit constitutio: sive ergo secundum hunc modum fiat aliquis a patre pronunciatus curialis, sive eum pater sub gestis monumentorum offeret, sive moriens in testamento conscribat oportere fieri curialem: deinde ille amplectatur scripturam: legitimus mox fiet, naturalium jure omnino liberatus, sive etiam mortuo patre semetipsum filius aut filii offerant, non existente quidem legitima sobole. etiam sic erunt legitimi & curiales. Proinde pater quidem etiam existentibus legitimis offert curiæ non legitimos filios, qui vero per semetipsum ad hoc procedit, tunc solummodo audietur, cum nullus legitimorum filiorum existit. Hoc itaque de oblationibus sit, quod indifferenter sancitum est a nobis, in hac præsenti lege reconditum: non autem simpliciter neque fortuitæ oblatione: oportet enim & modos facere manifestos secundum quos offerantur. §. 2. Si quis igitur ex qualibet oriatur civitate, sive curialis, sive etiam liber hujusmodi sit fortuna: licebit ei suum naturalem offerre filium curiæ illius unde oritur civitatis. Si vero (20) nec civis ipse consistat, sed ex villa quadam aut vico sit oriundus: illi a patre offeratur civitati, aut semetipsum offerat, sub qua civitate villa aut vicus tributa persolvit (21). Palam vero est, quia siquidem pater eum, aut avus offerat, aut aliquis ascendentium parentum, & liberos habentes filios, hoc agere poterit: si (22) vero ipse quispiam semetipsum offerat, hoc permittimus, cum (23) non alii legitimi sunt fratres. §. 3. Si tamen aliquis offerre volentium suos naturales curiis, aut ex maxima hac oriatur civitate, aut ex juniora Roma, huic damus licentiam, in quam voluerit metropolim oblationem celebrare: & hanc esse regulam etiam in filiabus, ut jungat (24) eas curialibus aut ex civitate ipsa ex qua orti sunt, aut sub qua villa aut vicus tributa persolvit, aut si quis liber simul & Romanus, aut Byzantius fuerit, cuicunque curialium alterius cujuspiam metropolis (25) terrae. Sic itaque nobis curialium diligentiæ est, & iste modus placet juris legitimi, quia damus curialium naturalium existenti solummodo filiorum patri, licet ex ancilla eos habeat, & liberos facere, & offerre curiæ secundum quod prædictum est. Et adhuc amplius sancimus de causa, ut vel si non pater offerat, liber autem semel filius fiat: possit & semetipsum offerre curiæ, etiam hic legitima non existente prole.

C A P. III.

De successione curialium.

ET quoniam varie etiam de hujusmodi personarum successione sancitum est: non videtur absurdum nobis & de successione, sicut prædiximus, terminare. Si quis igitur naturalis secundum hoc schema, (id est oblationis) fiat curialis: erit patri & ab intestato (26) successor & ex voluntate: nihil dissimilis legitimis, & ex donatione (27) percipere poterit patris: ita tamen, ut non amplius habeat uno horum qui ab initio legitimi sunt, & inter omnes minus habentis. Cum semel autem illi susceperint oblationem, & propterea ad jus legitimorum ascenderint: non sinimus eos abstinere se patrum hereditate, aut videri quasi donationem in se factam, & rerum habitam ab eis, relinquere, & fortuna recedere. Manentes itaque curiales, relictam aut donatam (sicuti dudum a nobis dictum est) habebunt mensuram. §. 1. Si vero ab initio refutaverint oblationem, manere liberi præponentes, licet naturales, quam fieri ditiores & curiales: deinde videantur postea aut in totum, aut ex parte possidere res donatas, aut relictas sibi, aut etiam alienare: teneantur omnino, curiali fortuna etiam inviti (28); ut non adulterari nobis videantur legislationem & lucra quidem venentur, quæ occasione oblationis fiunt: repellant autem fortunam propter quam lucra promeruerunt. Et hoc similiter sancimus & in masculis oblatis curiæ, & in filiabus nubentibus curialibus: nulla existente differentia sive per masculos quispiam curiæ munera agat, sive per generos curiam in filiabus augere voluerit, & per illorum filios novos adjicere pluribus curialibus filios eorum.

C A P. IV.

FIlium vero per hujusmodi causam factum legitimum, ipsi soli (29) genitori legitimum facimus, non etiam extraneæ cognationi patris, (dicimus autem & ex quibus ille natus est, & qui ex utroque sunt, & qui ex eo processerunt) facimus eum velut ex quadam machinatione cognatum. Sancimus enim oblatum curiæ naturalem filium solummodo patri legitimum fieri successorem, nullum tamen habere participium ad ascendentes, aut descendentes, aut ex latere agnatos vel cognatos patris, aut illos aliquod habere participium ad illorum successiones: æquum etiam ei dantes privilegium, ut sicut nec cognatis patris sit ipse successor, sic nec illi ad ejus vocentur successionem, nisi forte scripserit aut ipse illos, aut ab illis scribatur, soli enim patri fiunt legitimi, & cognati esse creduntur.

C A P. V.

ERgo sanciendum est qui sic fiunt ita legitimis efficiantur successores. Et si quidem habuerit filios qui talis est, aut nepotes de legitimis sibi procreatos uxoribus & merito etiam curiales constitutos: modis omnibus ei (30) succedant: quid enim legalius (31) est proprio filio ad paternam successionem? si vero filios habuerit non curiales quandoque sibi progenitos, tunc legitima mensura veniat ad fiscum & curiam: reliquum vero quantumcunque fuerit, ad illos filios qui curiales non sunt accedat. Si vero etiam generaliter nulla (32) ei sit proles, & moriatur intestatus: novem quidem uncias curia & fiscus habeat: secundum quod dudum a nobis sancitum est: in reliquis autem tribus unciis, qui ex lege vocantur omnibus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendent heredes. Semel autem factum curialem lex suscipiens, & inscribens curia, & successiones, & aliam omnem ordinatam dedit vitæ successionem & quæstum. Si quis autem vel ex genere, vel extraneus, scriptus forsan, aut etiam non scriptus, voluerit adire imperium, & semetipsum offerre curiæ: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curiæ partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ quam functionum successor, si hoc imperium annuerit.

C A P. VI.

SI quis autem legitimos quidem filios non habeat, naturales (33) autem ei solummodo sint: liceat ei curiæ honore scribere eos heredes: et scriptura pro omni oblatione consistat et non egeat hoc antiquarum legum alia adjectione, neque oblatione, dum superstites essent; sed ex (34) hoc ipso scripti si liberi sint, curiales simul et heredes fiant, & habeant ipsi substantiæ *novem uncias*, sicut pater eis distribuerit: sin autem etiam totum eis relinquere voluerit, adhuc faciet melius; veruntamen usque

usque ad novem uncias omnimodo eis relinquat, sciens quia si reliquerit minus, a lege modis omnibus supplementum ei, substantiæ fiet: illi vero si voluerit, curiales fiant. Si vero aliqui quidem eligant, aliqui vero refutent: ad eos qui eligunt refutantium veniant portiones. Si vero omnes renuerint, tunc tanquam filiis non existentibus, ita ad curiam veniant novem unciæ omnes. Si vero ille quidem tacuerit, filiorum vero legitimorum ei non sit proles: tunc legitima quidem pars ad heredes ab intestato veniat, filii vero naturales si voluerint, semetipsos offerre curiæ, hoc faciant sicuti voluerint, sive omnes, sive quidam ex eis: & modis omnibus novem unciæ substantiæ ad curiales aut curialem perveniant. Si vero etiam ex ancilla ei nati sunt, si eos manumiserit aut vivens, aut in testamento obtulerit eos, etiam sic suscipiantur, & sint curiales sicut testator voluit, aut sicut eorum desiderium fuit, offerentes enim semetipsos curiæ, percipient (sicuti dictum est) novem uncias: undique enim volumus, vel si testetur, vel si non facta voluntate decesserit, eos qui ad curiam veniunt, novem uncias accipere. Si vero manumiserit quidem solummodo, non tamen obtulerit, aut illi etiam sic volunt, aut quidam ex eis ad curiam respicere: etiam tunc novem unciæ curiam agenti vel agentibus secundum quantitatem dentur. Si vero nullus naturalium aut velit, aut offeratur, tunc novem uncias curia percipiet. Palam quippe est, quia simul sequitur ubique fiscus secundum constitutionem de hoc a nobis positam. De naturalibus itaque qui per transitum (2) ad curiam fiunt legitimi, & de modo secundum quem offeruntur, & successionibus, hæc a nobis nunc sancita sunt.

C A P. VII.

Tribus (3) autem aliis constitutionibus scriptis Zeno quidem piæ memoriæ, non (4) de futuris aliquid plene sancivit, sed de iam præteritis: quam scribi ideo solummodo permisimus, ut eos quibus illa forte constitutio prodest, quod descendit eorum exinde proles, non hac utilitate privaremus: sicut etiam Anastasii piæ memoriæ, quæ naturales adoptare contribuit, non esse importunam de cætero nostris subjectis permittimus, nisi ad hoc positam solummodo sinimus, ut si qua utilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non videamur per nostras amputare leges. Oportet enim semper aliquod inchoare bonum, non ea quæ a quibusdam præexistunt, destruere: nostri enim patris (5) approbamus constitutionem, tempestate quidem introductam, & ordinem positam: quæ (6) adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indiscrete velut advenas quosdam legitimis naturales superinducentes.

C A P. VIII.

De secundo legitimationis modo per instrumenta dotalia (7).

Reliqui igitur sunt modi, qui a nobis inventi sunt, quos percurrimus, legitimum jus præbentes his qui erant primitus naturales: circa quorum successionem non laboravimus: semel enim eos efficientes legitimos, damus habere etiam successiones illas, quas habent ii qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur dotalia (8) scripserit ad liberam in principio, sive ad libertam mulierem, cui omnino licet copulari, in concubinæ schemate sibi, aut legitimorum filiorum jam pater existens, aut etiam filiorum naturalium pater, legitimas esse nuptias, & filios vel (9) præcedentes, vel conceptos, legitimos ei esse sancimus: & licet (10) postea non nascantur filii ei, aut etiam nati moriantur, nihilominus prior soboles legitima consistit. Affectus enim circa filios iste ei procedens, qui eum etiam ad dotale provocavit instrumentum, ipsa dedit secundis filiis occasionem, qui postea nati sunt, legitimi juris. Quapropter absurdum erat, benignam occasionem, quam posteri sibi filii invenerunt ex prioribus sumentes: eam non etiam prioribus legitimum jus simul & sine calumnia circa patrem dare successiones. Palam enim est, quia juniores filii ex lege facti sunt sui, hoc initium dotalibus præbentibus. Quapropter unum amborum fecimus ordinem, & de cætero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus: illud dicentes: Ut vel si non habuerit filios postea pater, dotale tamen exposuerit instrumentum: etiam sic nihilominus suos habeat filios. Ut enim nascerentur ei filii alii, casus quidam fecit potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos auferre (11): affectionis vero probationem quæ in prioribus fuit patris, hoc est ante dotale instrumentum, præbentem legitimum jus, nihil tale fuit quod auferre omnino potuerit. §. 1. Insuper etiam ex rationalibus hoc adjectum est causis, quod si ante dotalia conceptus (12) quidem est filius, natus autem post dotalia: exeilistur sui sit: qui etiam ex prioribus constitutionibus hoc facere potuit, & quædam a nobis inventa est ratio regularis optime narrans de ordine nascentium. Cum enim dubitaretur utrum oporteat conceptus, an partus inspici tempus, sancimus, ut non tempus conceptus, sed partus inspiciatur, propter filiorum utilitatem. Si vero contigerit tales aliquas excogitari circumstantias casuum, in quibus est utilius conceptionis tempus quam partus: tempus illud valere magis præcipimus quod (13) utilius sit nascenti.

C A P. IX.

De tertio modo legitimationis per Principis Rescriptum.

Illud tamen a nobis sancitum est: Ut si quis voluerit legitimam suam facere sobolem, & non habuerit uxorem talium filiorum matrem, aut filios quidem valde diligat, mulier autem non sine peccato sit apud eum, neque digna (14) sit qualibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere aut legitimo jure non digna in matrimonio putanda, aut causa a filiis maligna tractata aut ex studio mulieris celata, aut a filiis, aut forte aliter ei divitiis accedentibus, ne jure legitimorum usum pater & fructum defuncta matre tanquam sub potestate filiis constitutis habeat. Si (15) quis ergo filios legitimos non habens, sed tantummodo naturales, ipsos quidem legitimos facere voluerit, mulierem vero in promptu non habeat omnino, aut habeat quidem, non tamen sine peccato (16), aut si non appareat, aut aliter dotalium instrumentorum non habeat facultatem: (quid enim si ad sacerdotium (17) alter eorum ascendat?) damus (18) ei fiduciam (hoc quod dudum gessimus) ad legitimum jus filios educere naturales, legitimis, sicuti prædiximus, non existentibus, per quandam hujusmodi viam. Sicut enim sunt modi, qui servos ad libertatem simul & ad ingenuitatem deducunt, & naturæ restituunt; ita si pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, sive ex ingenua nascantur ei, sive ex liberta, & legitimos de cætero & sub potestate habere: hoc agat per nostrum rescriptum; non enim fuit in principio quando natura hominibus sanciebat sola, antequam scriptæ procederent leges, quædam differentia naturalis atque legitimi: sed primis parentibus primi filii (sicut præsentem inchoantes diximus legem) etiam ipso processu (19) nati, legitimi fiebant; & sicut in liberis natura quidem fecit liberos omnes, bella vero servitutem adinvenerunt; sic etiam hinc nobis natura legitimas protulit soboles: ad (20) concupiscentiam vero facta conversio, naturale jus eis interuit. Quapropter similibus passionibus auxilio convenit curam ex æqualibus invenire; aliam quidem a prioribus nostris, aliam vero a nobis. §. 1. Sit igitur licentia patri in prædictis casibus matrem in priore (21) schemate relinquenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales suos filios restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, & juri legitimo: ut sub potestate ejus consistant, nihil a legitimis filiis differentes: quo facto, ex hoc filios frui hujusmodi adjutorio, una namque hoc modo omnes hujusmodi naturæ digressiones & opiniones in his qui legitimos non habent filios, curamus: sic brevi solatio tantum impetum naturæ corrigentes.

C A P. X.

De quarto modo legitimationis per testamentum *patris a principe confirmatum.*

Si vero is qui solummodo naturalium filiorum est pater, per quosdam fortuitos casus non valuerit hoc agere, moriens autem sub quodam prædictorum casuum scripserit testamentum (22), volens sibi legitimos esse filios successores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam, supplicantibus tamen etiam sic filiis post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & heredibus existentibus secundum legem: hoc quoque donum habeant patris & principis, id est dicere, naturæ (23), simul & legis (24).

C A P. XI.

Generaliter autem in omnibus qui per prædictos modos deducuntur ad legitimum jus, tunc hoc volumus obtinere, dum & filii hoc ratum habuerint. Nam si solvere (25) jus patriæ potestatis invitis filiis non permissum est patribus, multo magis sub potestatem redigere invitum filium & nolentem, sive per oblationem ad curiam, sive per instrumentorum celebrationem, sive per aliam quamlibet machinationem, tanquam forsan (26) metuentem paternam, justum non est: neque imperii & legislatoris (27) ponimus proprium (28). §. 1. Si vero plurimis existentibus filiis, alii quidam eligant, alii respuant: hi qui volunt legitimi fieri, fiant, aliis in jure naturali manentibus: & hoc dicimus, nullum priorum legitimorum perimentes modum, sed hunc adjicientes aliis, in quibus illos accipere non licet: omnino enim legitimis (29) existentibus, deinde naturalibus provenientibus, nequaquam jus legitimorum eis adjicitur, nisi omnino aut per curiam aut per nostras constitutiones, quæ dotalium instrumentorum introduxerunt modum.

§. 2. Adoptionis (30) autem modum, qui fuit olim a quibusdam (31) ante nos imperatoribus super naturalibus putatus non improbus, invenientes: secundum (32) paternæ (33) constitutionis virtutem & nos (sicuti dictum est), excludimus, quoniam castitatem non perfecte consideravit. Et non erit decens, ut quæ bene (34) exclusa sunt, in rempublicam rursus introducentur. Quapropter his a nobis sancitis atque manifestatis quo conveniat modo ad civitatem Romanam legitimorum que jus transire: nihil de successione super talibus est dicendum. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis oportet etiam in his fieri successiones.

C A P. XII.

De successione omnium naturalium (35) filiorum.

Discretis igitur & iis qui facti sunt legitimi, & iis qui manserunt naturales: ordinandum est jam etiam de successionibus eorum. Valenti siquidem & Valentiniano, & Gratiano (36) divæ memoriæ primis placuit humanum aliquid agere circa naturales. Et siquidem sit naturalium patri legitima soboles, una (37) uncia eos dignos esse fecerunt, & hanc cum sua matre; non donari, neque ex ultima dari voluntate ulterius aliquid permittentes: si vero filii quidem non sint naturales, concubinæ

(1) Supplementum legitimæ datur legitimato, & sic [illegible] omnimodo C. de inoffic. testament. [illegible] (2) Oblationem. (3) Quarum non Zenonis, l. [illegible] (4) Vid. Jul. [illegible] C. de naturalib. [illegible] (9) Nov. 12. [illegible] (12) Conceptus ante dotalia instrumenta, natus post eadem, fit legitimus. (13) Tempus, quod nascenti utilius est, semper [illegible] (14) Vide Jul. [illegible] (15) Nota, quemadmodum liberi naturales, non existentibus aliis liberis legitimis, [illegible] a patre rescripto principis. (16) Non sine peccato uxorem habet, qui [illegible] (17) Sacerdos dotalium [illegible] (18) Et ita abrogatur l. 1. C. de [illegible] (20) Quemadmodum bello, contra jus naturale, servitus [illegible] (21) Id est, [illegible] (22) Utcunque testamento [illegible] (23) Id est, [illegible] (24) Et confirmatione imperatoris [illegible] (28) Argumentum a minore ad majus, [illegible]

igitur minus quis invitus in potestatem redigitur, l. ult. ff. de his qui sui vel al. [illegible] (26) [illegible] Patria potestas [illegible] (27) Καὶ [illegible] (28) [illegible] (29) [illegible] (30) Id est, [illegible] (31) Id est, Justinol. [illegible] (35) Vid. Gothofr. [illegible] (36) Auctoribus lege 1. C. Theod. de naturalib. liberis. (37) [illegible]

cubinæ vero folummodo iis qui non habeant atque conjugem (hoc etenim tantum concubinam (1) habentibus eft conscriptum) mediam unciam folam donantes. Si vero filiorum legitimorum non fint parentes, & neque patrem neque matrem habeant, usque ad tres uncias relinquere eis aut donare permiffi funt, & hoc cum matre: & fi quolibet modo acceperint aliquid, in hoc reputari folummodo: quod autem plus eft, ad eos qui vocantur ex lege venire, hoc quod Theodofii fenioris filii, licet non perfecte, fanciverunt. §. 1. Nos igitur etfi prius humana ufi lege, pro tribus unciis, fex (2) uncias eis, filiis legitimis non exftantibus, per patrum magnificentiam dedimus: fed tamen ea iis quæ fubinde proveniunt caufis perfectius fimul clementiufque confiderantes, præfentem ponimus legem. Plurima utique funt, & prius commiffa, & noftris temporibus delinquuntur: & ideo ab impietate homines liberamus. Quidam enim non habentes licentiam quantum volunt fuis naturalibus filiis relinquendi, eligunt (3) quafi viros (4), & fcribunt heredes, quatenus reftituant filiis. At illi aut ex hoc impie agunt, & prævaricantur voluntatem fcribentium, aut (quod omnium leviffimum putant) pejerant: & tacemus ea, quæ tradita funt ex memoria nobis in perfonis gloriofiffimis talia delinquentibus prifcis temporibus.

§. 2. Ne (5) igitur femper tale fieri delictum finamus: usque quod agere licet in extraneis & ignotis, hoc in propriis filiis naturalibus homines agere prohibeamus, propterea præfenti lege fancimus, ut fiquidem quifpiam habuerit filios legitimos, non poffit filiis eorumque matri ultra (6) unam relinquere unciam, aut donare naturalibus aut concubinæ: (hoc enim proprium prioris judicavimus effe conftitutionis) fed & fi quid amplius dare tentaverit quolibet modo, hoc fieri filiorum legitimorum: vel fi filii non fint, concubina vero folummodo, huic mediam unciam relinqui aut donari concedimus. §. 3. Si (7) vero filios non habuerit quifpiam legitimos, aut quenquam afcendentium quibus neceffitas (8) eft legis relinquere partem propriæ fubftantiæ competentem: teftatori licentia fit etiam (9) in duodecim uncias fcribere filios naturales heredes, & dividere inter eos quocunque voluerit modo res, & per donationes aut fimplices, aut antenuptiales, aut per dotes: aut per alium quemlibet modum legitimum fuas in illos fubftantias transponere: fic enim nequaquam agebunt, quibufdam ad impietatem aut perjurium præparatis: fed ea ipfo fuam difponent pura fententiam. Si vero habuerint hi quos prædiximus, aliquos afcendentium: legitimam eis relinquant partem, quam lex & nos conftituimus: reliquam vero totam in naturales filios habeant relinquendi licentiam. Et hæc dicimus fuper iis, qui in fcriptis & legitimis voluntatibus difponunt fuam fubftantiam. §. 4. Si quis autem defunctus fuerit, legitima ei omnino fobole non exftante, (filiorum dicimus aut nepotum, vel deinceps fucceffionis) neque (10) legitima conjuge, deinde moriatur non difponens de fubftantia fua, & veniat cognatio (11) forfan aut etiam manumiffor (12), utpote bonorum poffeffionem movens & infurgens, aut etiam noftrum ærarium (13), (nam nec illi quantum ad hoc parcimus) fit autem ei donec vixerit, libera mulier in fchemate concubinæ fociata, & filii ex ea: (talibus enim folummodo hoc fancimus, ubi omnino indubitatus eft & concubinæ in domo affectus, & filiorum ibidem proles) & alimentum damus eis, & inteftatis parentibus defunctis duas (14) paternæ fubftantiæ uncias habere, cum matre partiendas, quanticunque fuerint filii: ut unius filii portionem mater accipiat. Et hoc dicimus fi uni concubinæ focietur, aut filios ex ea habeat, aut etiam præcedente concubina, morte forfitan, aut feparatione filii ei domi fint: tunc enim damus eis ab inteftato ad duas uncias vocationem.

§. 5. Si vero effufa concupifcentia ei fuerit, & alias fuperinduxerit priori concubinas, & multitudinem (15) habuerit mulierum fornicantium, (fic (16) enim dicere melius eft) & ex eis filios habens moriatur, multas fimul detinens concubinas, odibilis quidem eft ifte talis: procul autem hac lege modis omnibus cum talibus filiis (17) & concubinis excludatur. Sicut enim fi quis legitimæ copulatur uxori, alias (18) fuperinducere non poteris matrimonio confiftente, & ex his legitimos procreare: ita neque poft agnitam quam diximus modo concubinam, & ex illa filios, dabimus, fi etiam aliquod opus libidinis aliud fecerit, etiam hoc ad fucceffionem ejus introduci, fi mortuus fuerit inteftatus. Nam fi hoc non fanciverimus; indifcreta quidem erunt quæ mulierum funt quam potius aut quam minus amaverit: indifcreta quidem & quæ filiorum funt, & nos non damus luxuriantibus, fed pudicis legem. Non autem differentiam facimus (19) de filiis five mafculi fint five fœminæ. Sicut enim natura nihil circa talia tractat: fic nec nos aliam in mafculis, & aliam in fœminis fecundum hoc ponimus legem.

§. 6. Si quis autem (oportet enim per omnem viam fubtilitatem (20) fimulque pietatem tranfire) habens filios legitimos, relinquat & naturales, ab inteftato quidem nihil eis exiftere omnino volumus: pafci (21) vero naturales a legitimis fancimus, ut decet eos fecundum fubftantiæ menfuram a bono viro arbitratam: quod videlicet apud noftras leges viri boni arbitratu dicitur, hoc ipfo cuftodiendo, vel fi conjugem quidem habet, filios autem naturales, & ex defuncta concubina fibi natos, & illi aluntur ab ejus fuccefforibus. De nepotibus enim naturalibus, quæ jam a nobis fpecialiter etiam de ipfis difpofita funt (22), obtineant.

C A P. XIII.

IN quibus autem cafibus naturales filios vocavimus ad fucceffionem, in iis quoque & ipfi decentem naturalibus patribus devotionem fervent: eademque menfura ficut parentes profpiciunt naturalibus filiis fecundum noftram legem, & ipfi parentibus compenfent (23) five in fucceffionibus, five in alimentis, ficut fuperius fancivimus (24).

C A P. XIV.

QUoniam vero & dudum in quibufdam conftitutionibus dictum eft oportere, in quibus patres donant filiis aut relinquunt, in his etiam curatores (25) eis præbere confirmandos tamen: hoc ratum effe etiam nunc ponimus, & antea & matri (26) (fecundum quod jam de his difpofitum eft) & naturalium tutelam agere filiorum, omnia agenti quæcunque in legitimis definita funt filiis.

C A P. XV.

Ut filii ex damnato coitu nati, nec (27) alimenta a parentibus confequantur.

ULtima (28) fiquidem nos pars legis expectat, ut ipfa competentem fufcipiat ordinem, & enumeremus qui neque ipfo naturalium nomine digni funt. Primum quidem *omnis qui ex complexibus* (non enim hoc vocamus nuptias) *aut nefariis, aut inceftis* (29) *aut damnatis proceſſerit, iſte neque naturalis nominatur, neque* (30) *alendus eſt a parentibus, neque habebit quoddam ad præſentem legem participium.* Unde etfi certa a Conftantino piæ memoriæ in conftitutione (31) ad Gregorium fcripta, quædam de talibus dicta funt filiis: hæc non recipimus: quoniam & non (32) utendo perempta eft. *Phœnicarchorum* enim & *Syriarchorum* (33), & magiftratuum, & infignium meminit, & clariffimorum: & neque naturales effe vult ex his procedentes: amovens eis etiam imperialis munificentiæ manfuetudinem. Quam videlicet conftitutionem omnino perimimus (34). §. 1. Hæc a nobis fancita funt, & nulla penitus ignorantia noftrarum erit legum, nec qui funt legitimi, qui vero naturales, nec quomodo eis legitima jura dantur: aut quomodo etiam naturales permanentes promerentur humanitatem: & quomodo etiam ipfi competenter honorati funt, ab eorum qui neque naturales dici digni funt, communione fegregati.

E P I L O G U E.

Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum medelam atque naturæ fupplementum per hanc legem decreta funt, tua fublimitas faciat omnibus manifefta, programmatibus propofitis, per quæ omnibus lex erit aperta, cognofcentibus quomodo in talibus converfentur, & noftram confiderantibus providentiam, qui omni alii occupationi eorum præponimus utilitatem. Dat. Kal. Septembr. CP. Imp. Domin. JUSTINIAN. PP. Aug. Anno XIII. (35) APPIONE V. C. CONSULE.

TIT.

(1) Unicam fcil. §. 1. infr. hic. (2) Nov. 18. c. 5. (3) In fraudem legis. (4) Legatis & inftitutionis capaces. (5) Hinc fumpta eft authentica, nunc [illegible] C. de naturalib. lib. [illegible] Parentibus permittit unciam naturalibus liberis non legitimatis & eorum matri [illegible] Concubinam cum dicimus, intellige, non quamvis mulierem, fed eam tantum, quæ [illegible] (7) Hinc fumpta eft authentica [illegible] C. de natur. lib. (8) Novell. 1. (9) Olim in femiffem, Nov. 18. c. 5. (10) Nov. [illegible] (11) Id eft, veniant agnati legitimi [illegible] (12) Quid fi, quoties agitur de fucceffione liberti. (13) Id eft, Ficus. (14) Naturales nunquam legitimati a patre, non cum fua matre patri ab inteftato nullis exiftentibus legitimis liberis, fuccedunt in duabus unciis.

(15) Plures concubinas Romanis habere non licuit, Novell. [illegible] C. de [illegible] (16) Concubinam qui concubinæ fuperducit [illegible] (17) Poteftne ei teftamento aliquid relinquere? [illegible] (18) d. l. [illegible]

(19) Aliud jure feudali. (20) [illegible], fubtilitatis & pietatis.

(21) Naturalibus liberis debentur alimenta ab inteftato [illegible] legitimis.

(22) l. 12. C. de naturalib. lib. (23) Liberi naturales parentibus vicifitudinem debent & in alimentis & in fucceffionibus, [illegible] (24) Aliud lege [illegible] (25) l. ult. C. de confirmando tutore. (26) Mater naturalis [illegible] tutelam gerere poteft, l. ult. C. quando mulier tut. (27) [illegible]

(28) Hinc fumpta eft authentica ex complexu C. de inceft. nupt. & [illegible] C. de naturalib. liber. (29) Nefarias nuptias [illegible] [illegible]

[illegible] (31) l. 1. C. de naturalib. liber. (32) Lex, non utendo [illegible] (33) De Phœnicarchis & Syriarchis [illegible] ad l. 18. ff. de muneribus. (34) Abrogatur d. l. 1. (35) [illegible], anno 539.

TIT. II.

DE TESTIBUS (1).

Novella Constit. XC.

Imperator Justinianus Augustus Joanni glorios. prætoriorum Orientis præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

TEstiom, propter probationes, utilitas (2) adinventa quidem dudum est, ne quid lateat facile actorum aut calliditate plurima hominum adveniente animis periclitetur migrare in contrarium ordo causæ. Nunc enim ut patefiant quæ gesta sunt, testantur plurimi: sed quatenus adhuc amplius occultentur; nam alia quidem scientes, alia vero pronunciantes, aut quæ non sunt, dicentes, hoc ipso confitentur, quia ea quæ vere sciunt, neque volunt patefieri, neque secundum ea proferri judicia: sed quæ nunquam facta sunt, hæc & pronuntiant, & ad judicium deduci quærunt. Omnino itaque perimere testimonia usui rerum incautum est, plurimis existentibus, quæ non (3) aliter patefiunt, nisi testibus pronunciantibus. Licere autem omnibus etiam valde vilissimis (4) testimonium perhibere, & ante nos prohibuerunt legislatores (5), scilicet multas exceptiones facientes (6) & pluribus cædentes etiam ipso testium nomine (7), vel schemate (8). Quia vero neque post has prohibitiones, adhuc parum est testium opus: existimavimos oportere & nos adjicere aliquid causæ subtilitati, & falsa testimonia, quantum est possibile, removere. Tale enim aliquid etiam nunc apud clarissimum Bithyniæ provinciæ judicem gestum invenimus in testamento, ostensa testium fallacia pessima atque convictorum, & maxime convicta, quia cum testamentum notum, & fuisset defuncta testatrix, testes quidam scientes jam mortuam, manum ei ita per calamum (9) visi sunt factam, & ei latere ductam fixerunt, & signum venerabile crucis videri scripsisse defunctam præparaverunt. Nos igitur ad hoc inspicientes, alia quidem de modo testium, alia vero de eorum statu existimavimus oportere decernere. Quæ itaque dicta sunt ab antiquis legislatoribus in prohibitione horum, quos suspenderunt testimonium perhibere, rata omnia ponimus.

CAP. I.

Ut testes nonnisi illæsa existimationis recipiantur, seu de testibus judiciariis.

SAncimus autem, & præcipue in hac maxima & felicissima civitate, ubi plurima consistit (Deo favente sermoni) multorum hominum copia virorum, bonæ (10) opinionis esse oportere testes, & aut (11) carentes hujusmodi derogatione per dignitatis (12) aut militiæ (13), aut divitiarum (14), aut officii (15) causam: aut si non tales constant, ex utroque tamen quia fide digni sunt, testimonium perhibere. Et non quosdam artifices (16) ignobiles, neque vilissimos, neque nimis obscuros (17) ad testimonium procedere, sed ut si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demonstrari testium vita, quia inculpabilis & quæ moderata est. §. 1. Si vero ignoti (18) quidam fuerint undique, & aliquid suspicati erint circa testimonii veritatem extremam ere (19) testificantes: posse eos etiam verberibus (20) subjacere. Et si judices siquidem administratores (21) fuerint, hoc ipsi agunt. Si vero alii præter eos sunt, qui administrationes habent, ipsi quidem assumant apparitorem magnificentissimi prætoris plebis, in provincia vero locorum defensorem, & per eos inferant eis verberum experimentum: quatenus propter hoc adhibeant veritatis, aut etiam capiantur per hanc viam pecunia testimonium perhibere, aut aliter circa hoc malignantes.

CAP. II.

Ut instrumentis debita pecuniæ testes rogati non fortuiti adhibeantur, seu de testibus instrumentariis.

ET (22) licet dudum nullam in debitis ex scripto factis non scriptarum solutionum probationem per testes suscipi sancierimus, nisi secundum observationem ibi (23) dictam, quam scilicet valere præcepimus: & tamen etiam nunc hoc renovamus. Si enim scriptum sit debitum, & non scripta proferatur solutionis a litigantibus per testes probatio: tunc susceptibilem eam apud judices esse, dum ad hoc ipsum assumantur (24) testes, ut pro facienda solutione aut memoria factæ alicui jam solutionis, & confessione ejus qui pecunias accepit, testimonium perhibeant viri fide digni constituti (25); aut etiam causam testimonii forte faciant manifestam. Hæc autem inania & ex transitu (26) perhibita testimonia, nulla modis omnibus valere ratione, & hujusmodi quædam fingere testimonia, ut propter aliud quoddam opus adjuvenientes, audiat aliquos dicentes accepisse ab aliquo aurum, aut debere alicui. Hæc namque aperte nobis suspecta sunt, & nulla digna ratione dum quando & tale aliquid in judicando invenimus, eo quod cum quo res pecuniæ dicantur solutæ, tabularii duo (27) tantummodo hoc dixerunt audisse se, teste præsente nullo, & debitum in scriptis constitutum, & licentia scribere ex hoc sciente & volente per proprias literas hæc manifesta facere: quod ex illo odio habentes occasionem prætermittitur acceptionis legis. Et iterum adductus est aliquis (28) alius futuris calumniantis, & præsentibus testibus ad hoc, & coram tabulario deposuit nihil sibi met ipsum debitum esse, & is quidem qui mercede hoc egit, decessit, aliud autem exactus est debitum, quod ab alio quodam tanquam ab eo scilicet confessum est, Deo hujusmodi omnino non indulgente occultari.

CAP. III.

Ut testimonia scriptis redigantur, & quorsum.

NEque igitur hujusmodi credimus testimoniis, aut tabulariorum (sicut prædiximus) depositionibus, eo quod literis eruditi sint, qui confiteri volunt, apud quem, & scribere, aut in judicio confiteri, & dare rei fidem indubiam: neque manere eas veracibus pestiferas concedimus: neque si tale aliquid factum est, recipimus: sed exigimus quod deprecatum est ab eo, qui deduxit testes in hoc ipsum: & hoc per testificationes demonstrare necesse est eos (hoc quod in (29) testamentis) cognitos (30), & bonæ opinionis constitutos, & ita eorum suscipere ab eis probationem, & neque (31) attestationem deinceps, neque testium habentem præsentiam, & depositionem, & subscriptionem, tenere. Si vero non hujusmodi constituti testes sint, quales pridem ediximus, & suppliciis (32) subdi eos præcipimus. Si (33) vero quidam aperte contraria (34) dicant sibi, aut alterutris testificentur, maxime judices hoc animadvertere: & si veraciora (35) testificatis adversitatem (36) invenerint, ejiciant quidem ejusmodi testificationes: ea autem quæ a dignioribus (37) fide & plurimis dicta fuerint, considerent. Si vero actu (38) apparuerint malignantes, & ex hoc incidentes in contrarietatem: neque impunes eos derelinqui, nisi secundum aliquem errorem fortuitum, & non astu contraria dicentes demonstrentur.

CAP.

[illegible]

C A P. IV.

Ut cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit, vel, quot & quomodo testes producantur.

QUia (1) vero (2) multi sæpe testes producunt, & tertio hoc agentes, postea mox ut concluserint, & excepta fuerint testimonia, tentantes interpellationibus nobis importuni esse, & velle etiam quarto (3) deducere testes, sancimus nostros judices hoc maxime considerare: & si tertio producti jam sint testes: & ab eo qui testes deduxit, concludente & editum accipiente, iterum petantur testes: hos omnino non adesse: utpote suspicione habita, ne forte (4) relictis quidem prioribus, & dudum manifestis propter eorum testimonia factis, ille non productionem testium, sed de præcedentibus aut non testificatis additamentum, aut eorum depositionibus emendationem desideret. Si vero deducens quidem testes, editionem nondum acceperit, neque perlegerit testationes, neque ipse, neque aliquis advocatorum (5) ejus: adversarius autem ejus acceperit solus, & fecerit (6) disputationem, non tamen eam dederit ei, qui tertio dudum fecit testium productionem, neque per (7) dispositionem edoctus sit is qui eos produxerit, quæ testimoniis desunt, hæc adjici: tunc datum esse & quartam productionem testium ei qui hoc petierit, primitus jusjurando dando ab eo, quod neque subtraxit, neque perscrutatus est testationes, neque ipse, neque aliquis advocatorum ejus, aut omnino pro eo agens: neque per aliquem dolum aut machinationem vel artem, quartam productionem petit fieri testium: sed propterea quod non valuit primus uti denunciatis testimoniis, & si hoc factum fuerit: neque jussionem a talibus imperiali egere sicut pridem erat: sed ex hac lege sufficiant eis hæc quæ permissa sunt: & usque ad quartam testium productionem licentiam esse testimoniis uti, non tamen per longum intervallum, ut non ex hoc protrahantur lites: sed oportere omnino velocitatem eis imponere, secundum quod judex existimaverit hoc fieri. §. 1. Illud tamen indubium est, quia etsi semel producens testes, aut bis, aut testificationes tractaverit, aut adversario hoc faciente, ipse disputationem (8) acceperit, & ex hoc didicerit testificata, non habebit omnino licentiam ullam alterius uti testium productione, neque si divina hoc jussio præceperit.

C A P. V.

Ut testes in propria provincia examinentur: & quo eo loco teneantur.

ET (9) quoniam scimus dudum factam legem (10), ut si quis hic (11) litem exerceat, oporteat autem in provinciæ (12) parte aliqua approbari: licentiam habere, judice hoc decernente, & sufficiens ipsorum temporis definiente, deducere (13) intra provinciam testes, & huc transmittere litem gestis perlatis: & ab eodem judicari judice. Multæ autem hujusmodi interpellationes nobis fiunt, volentibus aliquibus, qui in provinciis quidem litigant, hic vero testes habent, ut teneantur hujusmodi lege: & licentiam esse in provinciam judicanti dirigere huc, ut præsententur testes, aut testificationes omnino dentur, & iterum ad eum referri lites. Et si (14) de provincia in provinciam hæc petantur fieri: sancimus propter probationum abundantiam & hoc valere, & posse etiam e provincia huc ab eo qui judex est in provincia dirigi: & ab uno (qui a nobis definitus fuerit) eloquentissimorum judicum, interlocutione de eo a judice facta testationes dari: & e provincia alia in (15) aliam provinciam, aut apud defensorem, aut apud præsidem testificationibus ex interlocutione judicantis datis: illic videlicet definitiva sententia danda, ubi (16) & lis contestata est: ut quemadmodum hinc in provinciam apud judices aut defensores de productione testium agi sancita sunt, ita & a provincia in provinciam, & a provincia huc teneant: & perfecta per omnia sit probationum omnibus facultas: testimoniis quidem non editis, neque in provinciis, sed gestis datis eis a quibus producuntur, aut eorum adversariis sub gestis monumentorum signa percipientibus, & ita huc, aut in provincias destinandis a judicibus: ne quando forsan & aliis egeat testibus causæ natura, & excludatur propter editionem testium adjectio. Hæc omnia in pecuniariis quæstionibus intelligentes: in criminalibus (17) enim in quibus de magnis est periculum omnibus modis apud judices præsentari testes: & quæ sunt eis cognita, edocere: ubi & tormentorum forsan erit opus, & aliis omnibus observationibus.

C A P. VI.

Ut testimonium recipiatur ejus qui servus esse dicitur: & de testium statu.

SI (18) vero dicatur servilis (19) esse fortunæ qui testari voluerit, is vero *liber asseveret constitutus*: si quidem ex nativitate, impleatur quidem testimonium; disputationum vero de statu servetur ratio: ut si apparuerit fortunæ servilis esse, ejus testimonium, ac si neque datum fuerit, ita sit. Si vero *libertum se dicat*, compellatur demonstrare primum instrumentum, in quo libertatem percepit: & sic testetur. Si vero *in alia provincia libertatem dicat percepisse, aut non esse in promptu sibi probationem*, & hoc evidenter juraverit: testatio quidem scribatur, non monstrato vero manumissionis instrumento, is qui deduxit eum, non utetur ejus testimonio.

C A P. VII.

Ut testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur, & de testibus inimicis.

SI vero quis dicat *odiosum* (20) præsentem ad testimonium sibi constitutum, & approbaverit statim, quoniam criminalis (21) inter eos lis movetur: non adit ad testimonium qui usque adeo infestus est, donec de crimine judicetur. Si vero aliter (22) odiosus esse dicatur, aut conventus pecuniarie: procedat quidem testatio, servatis vero disputationum (23) serventur hujusmodi quæstiones.

C A P. VIII.

Ut mediatores non nisi de partium consensu testimonium ferant, & de testimonio procedatur.

QUoniam vero legem (24) proposuimus in pecuniariis causis nolentes testificari, illos non compellendos (25) testimonium dare, qui ante mediatores (26) facti sunt ipsis, & quidam abutuntur hoc, & testimonio nolunt uti: sancimus, si utraque pars consentiat, quod & mediator eorum fiat testificator (componantur enim ea quæ ab te, conveniunt) compellere eum etiam nolentem testimonium perhibere: prohibitione propter quam eum nolentem testificari penitus nostra voluit lex, propter consensum utriusque partis sublata.

C A P. IX.

Ut testium productio non nisi præsente fiat adversario: & quo tempore testes in testimonium admittantur.

ET (27) hoc (28) enim quia multoties actum scimus, quod quidam aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum præsides, aut forte (ut assolet) hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediuntur, et queruntur tanquam ab aliquo sustinentes aliquid contra leges, aut aliter læsi, aut damnificati, testes volentes producere, ut non in posterum opponantur eis, quæ ab una parte gesta sunt: oportet etiam illum in ea civitate constitutum, in qua testationes dantur, admonitum a judice, sive a defensore, præsentem (29) esse, et audire (30) attestationes. Si vero noluerit advenire, sed reponerit, ut ab hac ab una (31) parte testimonia dentur, ut secundum hoc ipsum justa essent: sancimus hujusmodi attestationes ita tenere, ac si non ex una parte constitutæ sint, sed tanquam eo præsente factæ sint. Si enim recusaverit, et advenire noluerit, et audire depositiones; (etenim publicabuntur) ut nisi per inexcusabilem aliquam necessitatem (32) deduci non possit (33), similis (34) advenienti erit; & nullum juvamen ex sua protervitate (35) ei efficietur; sed videantur quidem probationes factæ: quæcunque vero competierint ei ad disputandum de eis, licebit h[illegible] tantummodo quod videntur esse ex una parte (36): propter ejus protervitatem (37), propterque audaciam minime advenientis, testationibus opponere non valente. Omnibus (38) aliis quæ de testibus & ab his quæ ante nos, & a nobis ipsis dicta sunt & sancita, fixis manentibus, & a nostris judicibus observandis: sive majores, sive minores sint, & sive in hac magna civitate, sive foris in provinciis, ut ea quæ deficientibus sunt, quantum possibile nobis est, corrigentes, adhuc purius & [illegible] lites agi præcipiamus: propter quas & cognitiones fieri a judicibus omnibus divinis (39) propositis Evangeliis sancimus, & jusjurandum subire et pulsantes et pulsatos et advocatos præcipimus, ubique Deum inspectorem et eorum qui judicant et quibus judicatur, et qui testimonium præbent animabus; ut perennis Dei commemoratio et præsentia, sine falsitate (40) et citra suspicionem litigantibus fiat, quam legem tenere volumus de cætero omni tempore.

E P I L O G U S.

seu promulgatio.

† Quæ igitur placuerunt nobis, et per hanc divinam manifestata sunt legem, tua eminentia operi effectuique tradere festinet. Dat. v. Kalend. Octobr. Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno xiii. (41) Apione V. C. Consule.

TIT.

---

(1) Hinc sumpta est Authentica *at qui semel C. de test.* (2) Adde [illegible] Harmenop. [illegible] §. 16. (3) Post tertiam testium depositionem [illegible] (4) Testes interrogati [illegible] (5) Advocato [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible]

(9) [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) [illegible] (15) [illegible] (16) [illegible] (17) In criminalibus causis testes non interrogantur in foro domicilii [illegible] (18) [illegible]

[illegible] (20) Hinc sumpta est Authentica [illegible] (21) Ut testium productio [illegible] (22) Testimonia [illegible] (23) Ne hunc [illegible] (28) [illegible] (29) Contumax et non videtur abesse [illegible] (30) [illegible] (34) Absens contumax habetur pro [illegible] (39) Confirmatio jurisjurandi [illegible] (40) [illegible] (41) Id est, anno 539.

C A P. III.

UT (1) EXACTIONE INSTANTE DOTIS PRIMÆ (2) ET SECUNDÆ, VIRO AD SECUNDA VOTA MIGRANTI PRÆPONATUR UXOR PRIMA, VEL EX PRIORI MATRIMONIO FILII: ET SI VOLUERIT UXOR, AUT IS QUI PRO EA DOTEM SCRIPSERIT, DARE VIRO QUÆ SCRIPTA SUNT, DISTULERIT AUTEM VIR SUSCIPERE: SOLUTO MATRIMONIO EXIGI EUM AB EA ETIAM CONSCRIPTAM ANTENUPTIALEM DONATIONEM.

N o v e l l a C o n s t i t. XCI.

Imperator Justin. August. Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Ut dos primæ uxoris præferatur doti secundæ uxoris, sive ipsa sive liberi ejus agant.

P R Æ F A T I O.

Dudum judicantibus nobis in dubitationem venit causa multa correctione digna, & legislatione clariori non indigna. Etenim quidam prioris factus uxoris vir, cum eam extulisset, deinde secundæ dotem suscipiens, & filios ex priore relinquens, obiit adhuc secunda superstite, volebat igitur secunda uxor dotem a se datam exigere, privilegio utens a nobis dato: contradicebant autem ex priori matrimonio filii, & ipsi maternam objicientes dotem. Et dubium erat, utrum etiam non superstite uxore priori, oporteret suscipi filios contra secundæ dotem litigantes. Non enim aliis dedimus (3) dudum & damus hoc privilegium, aut heredibus, aut creditoribus, sed solis filiis. Plurimæ siquidem dubitationes extiterunt in hac causa, dicente secunda, quoniam expendisset antequam ad ejus venisset matrimonium prioris uxoris dotem: & non esse justum, suam quidem, quod tantum inventum est reliquisse vir, quantum sufficeret soli secundæ, dotem eam perdere: illos autem expensam jam dotem percipere. Sed filii hypothecas proponebant, quoniam omnino rebus existentibus (4) morienti hypothecæ seniores potiores quam secundæ essent.

C A P. I.

His (5) igitur in dubitationem venientibus, illud certum atiem a nobis sancitum est, quia si (6) aliquid appareat rerum prioris (7) aut secundæ dotis, hoc necessarium filios prioris aut secundæ habere: aut si moriatur etiam illa, filios ejus singulos, quod proprie habendum suum ostenderint. Hinc enim & in rem quæ de proprietate est, competit pure, & unumquemque quod suum est habere, nullo privilegii indigens. Si vero nihil appareat utriusque rerum, aut aliqua quidem appareant, aliqua vero desint: sive superstites sint mulieres, repudio forsan priori matrimonio dissoluto: competere mulieri dotem: sive defunctæ sint filiis existentibus ambæ, aut etiam una harum: in iis quæ desunt, superiorem esse primam, & filios ex ea, antiquiorem dotem præponentes, id est dicere nepotes & pronepotes, & deinceps successores, cujuscunque naturæ fuerint. Sicut enim si duo (8) debita publica (9) fuissent, necessario antiquum præponeretur posteriori: ita & hic privilegia necessarium est priori doti dare priora: & ita secundæ: & dotem non præponere doti, nec hypothecam hypothecis: sed quod antiquius (10) est tempore, amplius manere proprium robur habens & privilegium. Tempora namque hypothecarum permutare, aut interimere vel minuere, nullo modo patimur. Et hoc dicimus non ignorantes, quoniam jam & in alia quadam nostra legislatione hoc decrevimus, sed quoniam omnino motum est apud nos, & quasdam habuit diversas causa quæstiones: & propterea ad præsentis legis opus accessimus: ut non nunc aliquid prius sanciremus, sed ut clariorem eam omnibus constitueremus.

C A P. II.

Si per maritum steterit quo minus dos ei solveretur.

Illud (11) quoque adjicere legi bonum est, quod mota quæstio similiter necessarium nobis ad legislationem fecit. Si (12) enim debeat dotem mulier, & illa quidem dare voluerit ipsa forsan, aut qui pro ea promisit illam, quicunque fuerit aut proximorum, aut extraneorum; aut *profectitia* aut *adventitia* sit dos: (hæc enim verba legis sunt) vir autem, aut ejus pater (13) forsan aut avus suscipere eam noluit; pars autem mulieris contestetur (14), & parata sit hoc solvere, aut etiam aliquid majus peragere, & offerat forsan, & si mobilis sit, signacula (15) etiam imponat, & secundum leges recondat: aut secundum unam (16) partem ingrediens in judicium, petat hoc fieri: & pergentes ex judicio quidam denuncient hæc ad personam viri: at ille permaneat ita differens: non poterit soluto matrimonio antenuptialis donationis exactionem declinare, tanquam dote non data. Qui enim dare voluit: dum perceptionem recuset is, qui suscipere postuletur, proximus (17) est danti, & hoc cum aliis in dote valeat. Sicut enim nisi dederis, per dilationem dotis, negationem ei antenuptialis donationis inferimus: ita vel si voluerit dare, & percepturus ex studio recusaverit perceptionem, damus ei antenuptialis donationis matrimonio soluto petitionem: licet (18) dotem propter viri causam non intulerit.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, eminentia tua operi affectuique tradere festinet. Dat. Kal. Oct. Constantin. Imper. DN. Justin. PP. Aug. Anno xiii. (19) Apione V. C. Cons.

T I T. IV.

DE IMMENSIS (20) DONATIONIBUS IN FILIOS FACTIS.

N o v e l l a C o n s t i t. XCII.

Imp. Justin. August. Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

Dudum (21) de Falcidia & illius parte decrevimus, augentes eam non (22) ignobili incremento, quod enim nimie inæquale est, non valde placet nobis, sed oportere quidem præponi filios, quos pater coluerit, non tamen in tantum minui aliis, ut (23) importabilis sit eis imminutio.

C A P. I.

Posita (24) igitur a nobis lege in sua virtute manente, illud volumus, Ut si quis donationem immensam in aliquem aut aliquos filiorum fecerit, necessarium habeat in distributione hereditatis, tantam (25) unicuique filiorum servare ex lege partem, quanta fuit priusquam donationem pater in filium aut filios, quos ea honoravit, faceret. Sic enim nihil ulterius in donationibus querentur, qui habent quidem in omni substantia patris, quod legitimum est: in tantum (26) autem aucta quantitate, quantum habuit substantia patris antequam donationibus exhauriretur: non (27) valentibus filiis qui donationibus honorati sunt, dicere contentos se quidem esse immensis hic donationibus, videri autem abstinere paterna hereditate: sed neque (28) cogendis quidem si contenti sunt donationibus, suscipere hereditatem: necessitatem autem habentibus omnibus modis complere fratribus quod hæc defert, secundum quam scripsimus mensuram, ut non minus habeant illi quam quod ex legibus eis debetur, propter factam in donationibus immensitatem: dum liceat patri mediocriter sapienti (29) circa omnem prolem, etiam iis qui ab eo potius diliguntur, donare aliquid amplius (30), & non cæteros filios per immensitatem in illos factam lædere, & nostram transcendere intentionem. Et hæc quidem nostra ab initio cogitatio fuit, differentes autem illud dudum, & humanarum experti animorum, quoniam videbamus eos in hujusmodi passionibus labefactari, atque descendere, propterea nunc augmentum illi legi hoc fecimus. § 1. Hæc itaque dicimus de filiis gratis (31) existentibus eis, non de ingratis, & quibus pater justam & legitimam ingratitudinem infert; nam si hoc ita se habere apparuerit, & approbentur ingratitudinis causæ, sint ea quæ in lege de ingratis posita sunt, rata: nihil hac nostra legislatione minuenda.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram nostram declarata sunt legem, tua celsitudo operi affectuique tradere festinet.

T I T. V.

DE APPELLATIONIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. XCIII.

Ut si mora apud appellationis (32) judicem causa litigetur, vel arbitros deveniens, interimque tamen moris biennium (33) decurrat & contingat denuo causam ad appellationis redire judicem, ne biennii decursu nihil obstet.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

Subjectorum nostrorum interpellationes legum nobis præbent occasiones pro salute subditorum conscribendarum. Additionem namque nobis quidam [personus] fecit: quia lege eulente *appellantem* (34), *& per biennium tacentem, aut certe exercentem quidem, non tamen persequentem, appellationum cadere certaminibus, & confirmata sententia, non posse ulterius procedere. sed ratam* (35) *fieri utrique sententiam*. Hesychium autem & adversarium ejus exercuisse quidem

N

dem litem apud pedaneum judicem: addictum (1) autem eundem Hesychium appellasse: & causam contigit recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in judicio tuæ celsitudinis exerceretur, recessisse quidem a certaminibus apud te gestis, arbitros autem elegisse communes ex conscripto, & apud illos concurrisse, & quædam exercuisse, postea vero neglexisse quidem electos arbitros, non autem persecutos apud eos motam litem, sed transacto biennio uti (2) adversarios ejus, quia non posset a condemnato (3) exerceri in tuo judicio talis lis, sed oportet eam confirmari semel biennio transacto. illum (4) vero propterea non persecutum apud suam gloriam, eo quod litem apud electos diceret arbitros.

C A P. I.

SAncimus (5) igitur memoratum quidem negotium, ex quo hæc nobis sunt nunciata, nihil lædi ex cursu temporis, neque ratam esse judicis sententiam semel appellatione data: sed & exerceri apud tuam gloriam, & terminum legitimum suscipere: etiamsi decies millies plusquam biennii tempus excesserit aut excedat. Deinceps autem in omni negotio in quo tale aliquid agitur, & in medio motæ causæ apud judices appellationis, aut non motæ, si aliqui eligantur alii, & propterea biennium (6) transeat, intra quod oportaat appellationis judices litem decidere: & per quamlibet circumstantiam rursus revertatur ad judices appellationis causa: aliis quidem omnibus liceat uti partibus, tanquam si eos non contigisset deferere quidem appellationis judicium, ad electos autem venisse: non tamen posse uti, quod biennium præteriit. Nam qui semel judices alios elegit, non est justum ut taciturnitatem culpet ejus, qui propterea læsus est, quia iis quæ gesta sunt, de electione judicum credidit: & ideo non est executus, neque complevit litem illic, eo quod apud judices illos sit exercitum negotium.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur in omni negotio servari apud tuum forum volumus, & in omni alio, ubi secundum appellationis judicatur schema: quatenus nihil injuste circa nostros subjectos agatur. Si vero etiam postquam detulerint electus judices biennii transeat tempus: tunc confirmari volumus sententiam secundum constitutiones de hoc factas a nobis, quod etiam deinceps in omnibus futuris secundum hos modos negotiis valere volumus, aliis omnibus quæ de appellativis certaminibus priscis dicta sunt legibus, & a nobis in legum conscripta sunt codicibus, in propria virtute manentibus.

T I T. VI.

UT SINE PROHIBITIONE MATRES (7) DEBITRICES (8) ET CREDITRICES TUTELAM (9) GERANT MINORUM, NEQUE JUSJURANDUM PRÆSTENT, QUOD NON VENIENT AD SECUNDA VOTA.

N O V E L L A C O N S T I T. XCIV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

NUper (10) scripsimus legem super cura minorum (malignitates quæ circa eos fiunt ex frequentibus litibus, quæ apud nos agitantur invenientes) quatenus nullus obligatus existens minoribus aut obligatos eos habere se dicens, curam exerceat: ne forsan in potestate rerum factus agat aliquid circa minorem malignitatis: & lex ipsa rata nobis sit, & ex præsenti firmata.

C A P. I.

QUia vero matribus volentibus curam habere minorum, & petentibus secundum veteres & nostras leges curam subire, objecta est contra nostram intentionem ab aliquibus non recte hujusmodi (11) constitutio: volumus in legem hoc dicentem, matrum excipi personas. Primum quidem causam introductam pro minoribus semper (12) prohibere nunc ineptissimum existimamus: deinde nullus eandem constitutionem objiciat matri & aliis, cum illam namque naturæ (13) amor plus circa filios, sine (14) suspicione faciat quamplurimum, illis nullam habentibus ad filios favoris necessitatem: recte non est matribus derogandum, ideoque licentia sit matribus secundum antiquam (15) observationem abrenunciantibus & obligantibus suas res, sicuti prius schema fuit, & tueri filios, & talem præscriptionem non formidare: sed ita super his esse ac si nec ab initio contigisset legem in hoc scribi. Quapropter sive dotes, sive sponsalitiæ largitates exiguntur, sive alia debita habeant sive matres ad minores, sive minores ad matres, ex paternis forsan occasionibus, aut etiam ex propriis: (multa namque quilibet cogitans & considerans adinveniet) sint hæc integra utique, secundum priores constitutiones judicanda & tractanda, sive legitimorum sive naturalium mater filiorum tutelam gerat.

C A P. II.

QUia vero multam habemus formidinem, ne facile jusjurandum per magnum Deum detur, & hoc prævaricetur: propterea credimus oportere & hanc emendare (16) legem (17), quæ vult matres (18), dum suorum filiorum (19) curam gesturæ sunt, jusjurandum jurare, quod ad secundas nuptias non venient; & toties (20) scimus prævaricatam legem & jusjurandum perjurum datum, quoties pene datum est: ut peccatum apertissimum esset, quia hoc intulimus jusjurandum ad prævaricandum: non enim eo quod aliquæ (21) servaverunt jusjurandum, propterea oportet & eas quæ exhonorant eum, habere occasionem impietatis in Deum. Nam quod (22) raro fit (sicut etiam vetus sapientia docet) non observant legislatores: sed quod fit plerumque, & respiciunt & medentur. Propterea (23) igitur sancimus aliam quidem observationem quam in matribus observamus, valere secundum schema, & abrenuntiationem (24) eat & Velleiano (25) SC. & omni (26) auxilio, & omnia agere, quæ prius decreta sunt: jusjurandum vero non (27) præberi, sed sufficere abrenunciationem solam Velleiani, & aliorum omnium: & de secundis nuptiis nullo (28) jurejurando de hoc dando: mox tamen ut secundas contraxerit nuptias, repente expelli (ap) a tutela, & agi, quæ si eam jurare contigisset, perferret, semel in judicium mentita, & præponens propriæ confessioni & depositioni secundas concupiscentias.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur lex super pietate sit posita: ut enim non injurietur in aliquo honor in Deum, hæc a nobis sancita sunt: ut ex nunc valeant, tua celsitudine manifestam faciente hanc legem in provinciis omnibus. Hinc enim gloriosissimo præfecto hujus felicissimæ civitatis, cui hæc curæ sunt, de his transmisimus legem: ut providentia ejus, & viri clarissimi prætoris, cui hujus partis cura est in omni tempore servari, & ex nunc teneat: quatenus in omni pupillari substantia omnis cautela (30) fiat circa res minorum custodiæ, & præcipue, ut cum subtilitate descriptiones (31) fiant, præsente (32) quoque clarissimo scriba, cui de talibus cura commissa est, & aliis qui consuete (33) talibus interveniunt: subtiliter & fidejussionibus dandis & omnibus agendis, sicut nostris decernitur legibus, providentia clarissimi prætoris, cui hujus partis cura est: proponatque eam ipse in hac regia civitate, ut omnibus sit manifesta, & nullum lateant quæ a nobis sancita sunt. De hoc enim legem sicut oportet in provinciis servari, gloriosissimis præfectis sacrorum nostrorum prætoriorum destinavimus. Dat. 5. Idus Oct. DN. JUSTIN. PP. A. ANNO XIII. (34) APPIONE V. C. CONS.

T I T. VII.

DE (35) ADMINISTRATORIBUS (36).

N O V E L L A C O N S T I T. XCV.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

JAm quidem novimus positam legem volentem eos qui in cingulis fuerint, sive civilibus, sive militaribus, neque si removeantur ab administratione, discedere inde non posse, antequam dies quinquaginta (37) in metropolibus commorentur, publice apparentes, & convenire volentibus satisfacientes: ut nec per occasionem hinc evocationis, possint e provincia discedere: & vel si quid egerint tale, rursus eos ad provinciam destinari. Invenimus autem aliquos sic existentes audaces ut etiam hac posita lege antequam discingerentur præsumerent derelinquere provincias, & ad hanc felicissimam civitatem venire timore a se gesturum, & ne justa perferent horum quæ deliquerunt.

C A P. I.

SAncimus igitur nulli penitus licentiam esse cujuscunque provinciæ judici, & Orientalium, & Occidentalium, & ex utroque, eam relinquere antequam deponat cingulum: sed etiam postea (renovamus enim vetustatem) quinquaginta (38) commorari dies, publice apparentem in provincia in qua administravit: gesta quoque monumentorum conficere secundum quæ advenit provinciæ: ut sit palam sive fiduciam habeat in suis actibus, sive etiam non. §. 1. Si qui autem administrationem administrans aliquam militarem, vel civilem, aut etiam remotus ab ea relinquat provinciam: administrans quidem adhuc eam dum relinquit citra nostram jussionem, ipse quidem majestatis (39) reus sit: in provinciam vero denuo destinatus, postquam accusantibus satisfecerit, tunc majestatis novissimas sustineat pœnas. Si vero deponens cingulum, deinde non moretur, nunc legitimis diebus publice cunctis semetipsum ostendens, & fugiat de provincia: quæ dudum a nobis de hoc sancita sunt, valere. §. 2. Illud autem omnibus prædicimus ut dum aliqui acceperint cingulum, tueantur illud: successores autem eis cinguli factos, solere non ultra terminos (40) mittere quæ vocantur interdicta (41), neque removere quidem præsides, ipsos autem non movere iter agere: aut hic degere: aut [ad] aliquas alias prius in provincias patriam visuros: & quæcunque fortuitis & blandientibus hominibus consueta sunt: sed velociter ad administrationem ire, cujus regimina susceperunt, ut non alii quidem removeantur, alii vero non fiant, & provincia sine judice maneat: sed ante duos (42) solum dies quam ad provinciam accedant, in qua qui cingulum habet, ust: mittere

---

(1) Condemnatum. (2) Dicere. (3) Hesychio. (4) Hesychium. (5) Hinc sumpta est Auth. & tamen C. de tempor. appell. (6) Si quis appellaverit, & appellatione interposita arbitrum compromissarium elegerit cum adversario suo, non excluditur venire iterum ad appellationum judicium, quamvis biennium fuerit transactum, Jul. hic. (7) An & aviæ? utique quod enim constitutum est de matre, ad trahitur ad aviam, l. 1. §. 10. ff. ad SC. Tert. (8) Et ita restringe Nov. 72. c. 1. & 3. (9) Si mater filiorum suorum tutelam suscipere maluerit, Jul. const. 10. De tutela matrum, Inden Reg. (10) Nov. 72. c. 1. 2. 3. & 4. (11) Ista Novell. 72. quæ vetat creditorem minoris ejus tutelam gerere vel curare. (12) In quibuscunque casibus. (13) Movet, ipsa natura, liberos amat. (14) Liberi sine suspicione vivunt apud matrem: nullius enim fraudis suspicio ob nimium amorem, qui matribus inesse præsumitur. (15) l. 3. C. quando mulier tutel. (16) Emendatur hic d. lex 2. ea scilicet parte, qua [illegible] a matribus exigebat, Gothof. Vid. in hanc Novell. Gudel. de jure noviss. lib. 2. c. 27. Rittershus. in exposit. Novell. part. 3. [illegible] & 3. Jul. (17) d. l. 2. (18) Et avias. Authent. matri & aviæ C. quando mulier. (19) Liberorum. (20) Sensus est: frustra exigi id juramentum, quod quotidianum non servari communiter non soleat. (21) [illegible] a quorundam hominum observantia [illegible] ad necessitatem & conditionem omnium. (22) Vid. leg. 4. ff. de leg. jur. (23) Hinc sumpta est Authentica sacramentum C. quando mulier tut. (24) Matribus tutelam filiorum ambientibus [illegible] abrenunciet Velleiano, ut promittant in judicio, se non venturas ad secundas nuptias, ut inventarium ab eisdem fiat, infr. hic, Jul. hic. (25) Mulier renunciare Velleiani privilegio certis casibus potest. (26) Renunciationem omni legum auxilio observa. (27) Hoc abrogatur Novell. 118. c. 5. (28) Et ita derogatur d. l. 2. (29) Mater perpetuo tutela filiorum ob secundas nuptias ab ea contractas. (30) Satisdatione rem pupilli salvam fore. (31) Inventarium. (32) Inventarium privatim factum non valet, debet enim præsentibus publicis personis fieri, vid. l. 24. C. de administ. tut. (33) Solemnitates sumendæ sunt ex consuetudine loci, in quo res & actus geritur. (34) Id est, anno 539. (35) De officio omnium magistratuum provincialium, & de 50. diebus, Jul. const. 88. De præsidibus & ut depositis magistratu 50. dies in provincia sua morentur, sive militarem sive civilem gesserint administrationem, Inden Regina. (36) Ἄρχοντας vocant Græci hoc loco magistratus provinciales, Jul. const. 88. (37) Vid. c. 1. infr. hic, Nov. 8. cap. 9. l. 1. Cod. ut omnes judices. (38) In pr. supr. hic. (39) Magistratus relinquens provinciam injussu principis, reus est majestatis, ut hic, novissimas pœnas sustinet, infr. hic, id est, ultimo supplicio punitur, Jul. hic: vide tamen l. 11. ff. de offic. præsid. (40) Id est, fines provinciæ. (41) Ἀπαγγέλματα, Scrimger. olim edicta ante adventum suum mittere præsides solebant, & ita abrogatur lex 4. §. 1. ff. de offic. proconsul. (42) De hodie vide Cujac. 4. de præscript.

mittere ad eum amicabilem epistolam volentem ubique (1) destinari ad occursionem ejus: & neque tunc annonas accipere in cingulo existentem & gubernantem eum: & non ea codicillis cinguli judicata tempus, neque præceptis tuæ sedis: sed ex quo (sicuti dictum est) in provinciam ipsam accesserint, illius accipere reipublicæ emolumenta (2): utque tunc eum qui in rebus uarint, ea percipere, & alium omnium nullum. Non enim possibile neque portabile est omnino, sine (3) judice relinqui provinciam, stateto quidem quasi aliquo ab eo qui a nobis ordinatus est, ut ejus impleat locum, homine forsan rerum non habente experimentum: illo vero, qui in ipsis operibus est, & discedente de provincia antequam adveniat tempus, & fraudando emolumenta quæ eum accipere oportet, donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum successor accesserit in provinciam, ante duos solum dies quam provinciam ille ingrediatur.

E p i l o g u s.

† Quæ omnia custodiri a sede tuæ celsitudinis in perpetuum volumus: & mox, ut cognoveris adstitisse eum provinciæ, ex illo transponere emolumenta in successorem: alioqui ministrare ea priori, secundum quod a nobis dispositum est, donec in provinciam successor veniens semetipsum subjectis ostendat. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram insinuata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. Kalend. Novembr. CP. Imp. Justin. PP. Aug. Anno xiv. (4) Appiona V. C. Cons.

T I T. VIII.

DE EXECUTORIBUS (5), ET DE (6) IIS QUI CONVENIUNTUR (7) ET RECONVENIUNTUR (8).

N o v e l l a C o n s t i t. XCVI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

Quoniam calumniam odimus, & omnem tergiversationem aversamur, propterea hujusmodi actus egere legitimis medelis existimavimus. Didicimus enim quia quidam non habentes ullam obligationem, sed unam statuentes voluntatem (9) cum iis qui causas exequuntur, conveniunt quosdam: deinde libellos dirigunt, & dum damnum pertulerint fugientes, deserunt eos, et proficiscuntur, incurabila eis dantes dispendium: et hoc adhuc amplius in provinciis committitur, commotione futurum ipsis convenientibus, et causarum executoribus proficientes.

C A P. I.

De (10) in jus vocando; vel ut actor caveat de contestanda lite intra duos menses.

Ne (11) igitur hæc ingiter committantur; sancimus non aliter actores libellus (12) dirigere (13) et damni occasionem præbere conventis, antequam cautionem exponant et in fugientem, et in negotii executorem, *quia intra duos menses omnibus modis litis contestationem faciant apud judicem; aut si hoc non egerint, omne (14) damnum eorum eis convenerit restituant duplum*, non transcendente cautione triginta et sex aureos.

C A P. II.

De his qui conveniuntur & reconveniuntur (15).

Illud quoque promeruit competentem correctionem docet. Adiit nos quidam docens, quia in conventionem fecit obligatum sibi apud quendam gloriosissimorum nostrorum judicum. deinde qui factus est in conventione (16) tanquam et ipse actorem obligatum habens, eum apud alium traxit (17) judicem: et aliquid inopinabile fiebat: quia enim uterque, seorsum actoris obtinet officium (18), miserandum quidem ut risibile inde veniebat: nne enim cum voluisset aliquis propriam movere litem; repente is, qui ea diverso convenerat, apud alium judicem trahebat eum, apud quem ipse sortitus fuerat judicium; et alterutros protrahentes, immortaliter permanserunt litigantes. §. 1. Sancimus (19) igitur si quis obnoxium arbitratur habere (20) eum qui contra se conventionem exposuit, non apud alium judicem, sed apud eum mox e principio conveniat, et eundem (21) esse judicem in utroque negotio. Si vero forsan displicuerit apud quem litem sortitus est judex, licet ei etiam hæc amandare, vigore (22) enim dierum inducias dantibus nobis post libelli transmissionem, postquam oportet litem contestari; sicut intra prædictam suspensionem refutare quidem illum: alium vero mereri, apud quem iterum similiter utramque exerceri competit litem: et ejusmodi artet in nullo fieri, sed unumquemque proprio jure uti. Si itaque tacuerit, deinde postea voluerit causam apud alium judicem movere; necessitatem eum habere sustinere terminum ejus litis illatæ sibi ab eo qui eum in judicium traxit. et dum finem lis acceperit, tunc eum suam causam apud alium judicem proponere: ut ita tales eorum auferamus artes, et in alterutros calumnias.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. Kalend. Novembr. CP. Imp. DN. Justin. PP. August. Anno xiii. (23) Appione V. C. Cons.

T I T. IX.

DE ÆQUALITATE (24) DOTIS, ET PROPTER NUPTIAS DONATIONIS: ET AUGMENTO DOTIS, ET ANTE NUPTIAS DONATIONIS: ET DE PRIVILEGIO DOTIS, QUIA ALIIS PRÆPONETUR PRIVILEGIIS: (ET) UT EXCIPIANTUR HOC PRIVILEGIO CREDITORES MILITIÆ: (ET) DE DOTE REMEANTE AD PATREM; ET RURSUS DATA PRO EADEM FILIA SECUNDO VIRO. ET DE DOTIS COLLATIONE, INOPE MARITO MORIENTE.

N o v e l l a C o n s t i t. XCVII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

Quoniam plurimas in legibus quæstiones videmus & circa primas (25) nostras nativitates, (id est nuptias, & filiorum procreationes) moras, & circa novissima (26), quale est aliquid voluntatum & testamentorum: cogitatio facta est nobis nuper perscrutari & agnoscere, quid volens nobis antiqua lex super dotis instrumentis, mensuram quidem pactionum nuptialium inter alterutros æquam esse & masculos & fœminas vult, & æqualitatem pensat eorum, qui ad invicem copulantur: non alii quidem mediam forte dat stipulari partem, alteri vero tertiam, aut quartam: sed ex medio trahens, æquale utrinque exigit fieri pactum, aut mediam, dicimus, in utroque constituens, aut tertiam, aut quartam, aut quantamcunque contrahentes voluerint: hoc autem non multo prius quæsivit, et & ipsorum quæ dantur, æquæ sint mensuræ: sed aliis quidem permisit in mille forsan, aut in duobus millibus aureis facere rationem, aut in quantumcunque voluerint: aliis autem non (in) tantum, sed in minus: ut æqualitas in verbis solis, & literis posita, sed non in rebus ipsis quæreretur.

C A P. I.

De exæquatione dotis & propter nuptias donationis.

Hoc la... igitur ante alia universa corrigimus (28), æqualia (29) in dotibus esse & propter nuptias donationibus & ea quæ offeruntur, & ea quæ in stipulationem deducuntur pacta, & tantam quidem quantitatem conscribere virum, quantam & mulierem: tantum quoque lucrum stipulari & ex tanta parte, vel quanta voluerit, æqualis tamen mensura. Non enim aliter justitiæ & æquitatis servabitur ratio, si *negotiative* (30) alterutros circumveniant (31), & videantur quidem æquae facere stipulationem, pro (32) vero autem inæqualis maneat effectus, non prius quantitate datorum eadem constituta. Irrideri videatur undique lex, si ille quidem conscribat duo millia aureos: mulier autem sex millia forte in dotem offerat: & stipulentur alterutros quartam conscriptæ in lucro percipere. proinde illo evenienti lucro, illa quidem nihil aliud lucrabitur, nisi quingentos aureos ex quarta; ille autem quingentos & mille ex eadem quarta: & tanquam in (33) ænigmate multo videbitur quarta unius alterius quarta minor: ea suspecta namque vel æqualitate quanta inæqualitas ex hoc ipso procedit. Quæ igitur prius exposita sunt dotalia, secundum quem constituta sunt modum habeantur: quod enim factum (34) est, infectum manere impossibile est. De cætero autem, in omni datione sancimus (35) æquas quidem esse oblationes (36): ipsos autem meliorare (37) lucra pacisci; ut per omnia justitiam æquitatemque honoremus. Si enim aliquis amplius alio dives est, licet ei per alium modum, legitimum tamen et agnitum nostris legibus, clementiam præbere alii: non per inæqualitatem (38) religens ad æqualitatem, lucrum majus alteri acquirere. ut hæc quidem de hoc lex ita quodammodo habeat, suam justitiam universis ostendens.

C A P. II.

De augmento dotis & donationis propter nuptias (39).

Aliud (40) quoque quod circa nuptiales oblationes fit, inspeximus atque consideravimus: dicimus autem de augmento. Quia enim et ab ante nos legislatoribus, et a nobis ipsis, de augmentis dictum (41) est; plurima autem a nobis ut non facile numeranda, etiam in his super (42) antiquitate philosophata sunt, adinventas ab aliquibus circumscriptiones perimentes, et puram justitiam servare volentes, etiam illud corrigimus. Privilegium enim dedimus dotibus, ut contra (43) antiquiores hypothecas habeant honorabiliora (44) jura utpote dum contrahentes cum viris eorum credant substantiis, at non mulierum; et quæ forte tunc neque competebant iis qui prius contraxerunt. Dedimus autem licentiam (hoc videlicet quod antiquitus) ut augmenta facere permittentes et viro et mulieri, sive ambo voluerint, sive etiam horum alter celebrare augmentum. Primum quidem illud sancimus, ne (45) aliqua fiat circumscriptio; sive augere voluerit dotem aut propter nuptias donationem

non

(1) Id est officiales. Solebant enim in provinciis esse perpetui, vid. l. ... ff. de ... & ... præsidibus obtemperare, l. 19. Cod. Theod. de appell. (2) Id est, annonas. l. ... C. de annonis. (3) Præside, antequam successor ... decedere e provincia non licet, adde l. ... ff. de off. præsid. l. ... ff. de ... l. un. ff. de off. præfect. Aug. Dion. ... (4) ... id est, anno ... (5) ... Græci ... ... quibus ... commentarios ... Rev. ... cap. ... Goth. ... part. ... cap. ... (6) Et de ... pertinentibus, eadem Revion ... quod proprie pertinet ad cap. 1. infr. hic, de in jus vocando, Jul. const. ... quod præcipue pertinet ad c. 2. infr. hic. (7) ... (8) ... (9) ... est, sed colludentes cum executore. (10) Jul. Constit. ... (11) Hinc sumpta est Authentica libellum Cod. de ... Goth. Non observantur hæc in praxi, vid. ... autb. libellum & contra §. ... per Nov. ... cap. ... Quæ tamen ... est ... (12) Accusatores ... (13) Alterius ... (14) Nov. ... (15) ... de mutuis petitionibus, adde leg. ... ff. de ... (16) Id est, deinde reus. (17) Et ita ... reconvenit. (18) In diversis tamen judiciis. (19) Hinc sumpta est Authentica & consequenter Cod. de sent. & interlocution. (20) Id est, reconventio. (21) Novell. ... l. ... ff. de judiciis. ... Cod. de sent. & interlocutionibus. (22) Vid. Novell ... cap ... (23) Id est, anno 539. (24) De exæquatione dotis & propter nuptias donationis, Jul. const. 90. hoc pertinet cap. 1. infr. hic. De jure dotis, ... Revion. adde Novell. Leonis ... (25) Procreationem ... Novell. ... cap. ... (26) Mors ultima linea rerum est. (27) Hinc sumpta est Authentica æqualitas dotis Cod. de pactis convent. (28) Leo ... Cod. de pactis convent. Novell. ... in princip. cap. ... (29) ... dotis & donationis propter nuptias ... æqualia ... esse debent pacta. (30) ... ut in commercio solet fieri. (31) Circumscriptio, ... animum ... quidem ... (32) Id est, re ipsa. (33) In ... (34) Facta infecta esse non possunt, ... Cod. de ... (35) ... regulam. (36) ... hoc est, Dos mulieris par quantitate donationi propter nuptias esse debet. Quia & facta & stipulatio ... dote & propter nuptias donatione, modo pari ... debent. Jul. const. 90. (37) ... hoc est, æqualia. (38) ... id est, sed per inæqualitatem quæ accedit æqualitatem. (39) ... in ... creditorum non ... (40) Hinc sumpta est Authentica ... Authentica ... C. de donat. ante nupt. (41) Vid. §. ... Instit. ... (42) Id est, olim philosophati sumus. (43) Dos præfertur antiquioribus hypothecis, vid. l. ... Cod. qui potior. ... ad Nov. ... (44) Potiora. (45) Dos quidem augeri potest matrimonio constante, non tamen in creditorum fraudem.

non (1) licere alii quidem facere, alii autem in prioribus manere; sed utrumque (2) celebrare omnino augmentum: & non in electione, sicuti prius, sed in necessitate causam consistere, omnino tamen quantitate æquali hoc quod etiam nostri patrie dicit constitutio (3). Et ne contingat augmentum non ipsa fieri veritate, sed schematicum (4), & maxime in parte mulieris, & ne viri creditores circumscribat, privilegio utens: si (5) quidem habuerit uterque immobiles res, melius est in immobilibus fieri oblationem: (6) quatenus sit palam & indubitatum, quod quidem ab initio fuit, quod autem postea additum est. Si autem non utrinque immobiles res fuerint: mulierem omnino per immobiles res celebrare augmentum, ut & dos & augmentum similiter habeat adversus antiquiores creditores privilegium, undique indubitate augmento existente: vir autem in rebus immobilibus faciat augmentum: nulla enim hinc orietur læsio: si autem mulier immobilium habens rerum substantiam, in rebus mobilibus scribat augmentum: sciat privilegium non habituram, nisi in antiqua sola dote, non in figurato existente augmento. Quod enim ab initio factum est, in toto sine suspicione est: quod autem postea machinatum est contra creditores, hoc ipsum introducit meditationem: & lædi homines ex dato a nobis dotibus privilegio, nullo volumus modo. Si vero non fuerit debitum contra virum ullum, neque suspicio contra creditores circumventionis, tunc & in pecuniis, & ut solent, augmentum fiat ab eis: utique tamen augmento sic faciendo, & æqualitatem habente, ut æquitatem servemus. Quæ enim erit circumventionis suspicio, rebus obligatis nulli existente, & præterea augmentis sine tergiversatione factis?

C A P. III.

De privilegio dotis, & creditorum ex causa militiæ emptæ.

His (7) consequens est & illud decernere, quod in casibus hujusmodi dubitatum est. Novimus & antiquioribus creditoribus aliquas hypothecas præponere juniores (8) existentes, ex privilegiis a legibus datis: quale est quando aliquis propriis pecuniis procuraverit navem (9) comparare (10), aut fabricare (11), aut reparare (12), aut domum (13) forsan ædificare, aut etiam emi (14) agrum, aut aliquid horum: in his enim omnibus priores existunt posteriores creditores, quorum pecuniis empta (15) aut renovata res est, iis qui etiam multo antiquiores sunt. Quæsitum est igitur, si mulier prætendens privilegium super antiqua dote, & augmentum, in (16) quo etiam hoc servatur privilegium, (sicuti prædictum est) prioribus creditoribus præponi creditoribus, veniat autem & alter creditor posterior (17) quidem, prætendens autem pecuniis suis emptam (18) aut reparatam navem, aut domum, aut agrum, aut competere, eum in his rebus quæ ejus pecuniis emptæ aut reparatæ sunt, habere prædictum privilegium: utrum (19) oporteat dotem etiam talibus præponi: in aliis quidem prævalere creditoribus, quicunque non talia prætendunt: his autem cedere, quoniam (20) ex eorum substantia res acquisita est. Plurimum igitur super his cogitantes, non invenimus mulierem juste existentem (21) cedere alicui tali privilegio. Videbamus enim (quæ causæ absurditas est) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore adveniunt quæstus, & vivunt ex hoc quæstu: adversantibus autem, & quæ semetipsas atque substantiam ad virum introducunt, non solum nullus sit quæstus a viris male degentibus, sed etiam minuantur, & spes eis nulla sit. Volumus igitur secundum hoc, ut si quis domum renovasset (22) aut etiam agrum emisset, non possit talia privilegia mulieribus opponere, infirmitatem namque muliebris naturæ satis novimus, & quia facile circumventiones fiunt adversus eas, minui autem eis dotem nullo sinimus modo; sufficit enim quod a lucris cadunt, si priora antenuptiali donatione inveniantur, & sufficiens quoddam existet eis ex hoc damnum: non etiam eas cplumus & circa ipsam dotem periculum sustinere.

C A P. IV.

Ut (23) excipiantur hoc privilegio creditores in emptione militiæ.

Quia vero & hujusmodi quædam additiones nobis factæ sunt, eo quod quidam aliorum militant pecuniis, & oportet eos qui in has crediderunt causas (24) præponi: sancimus, si quis crediderit aurum occasione militiæ, sive illa emtum fieri, vel pro aliis quibusdam talibus causis, & expressim (25) hoc ipsum scribatur in instrumento, et in hoc fiat pactum, *ut casu proveniente, prior sit solus, qui ad hoc credidit*, (ei) huic soli (26) casui cedere mulierem: neque facile credendum, neque per testes, sed negotio ex scripto gesto, et testium habente subscriptiones, et ipso opere procedente: tunc enim, si per omnem hujusmodi viam causa procedat, suspicionem non habeat, et competit contrahentes propriis non privari: aliis omnibus prævalere mulierem, secundum quod jam a nobis ei datum est privilegium.

C A P. V.

De dote remeante ad patrem, & rursus data pro eadem filia secundo viro (27).

Quia (28) vero jam legem scripsimus, ut patres semel offerentes dotem pro filia sub potestate, aut suæ quidem potestatis, receptionem autem in semetipsos facientes: quæsitum est apud aliquos, si competens est moriente genero, et remeante ad patrem dote, quæ ab eo data est, hanc patrem semel offerentem, posse ad secundas venientem nuptias filiæ, minuere, aut hæc non facere, cogitantem, quia semel alienata est ab ejus substantia: sed ipsa mensura ei nubenti rursus dare, tanquam si nec contigisset viduatam: hoc (29) enim nobis nunciatum est, quia triginta librarum auri quidam pater existens obtulit dotem: deinde filia viduata, et ad secundas veniente nuptias, non jam triginta libras ipse obtulit, sed quinque et decem solas: quoniam contigerat mulierem, lucratam mediam antenuptialis donationis partem, in quinque et decem auri libras existentem: et pater nequaquam de sub obtulit triginta auri libras, sed quinque quidem et decem ipse, quindecim vero ex lucro mulieris. Non justum igitur existimavimus hoc esse: sed similiter in divisione habere quidem eam præcipuum antenuptialis donationis lucrum, ex paternis autem quinque et decem percipere reliquas: tanquam studuerit pater lædere filiam. Quid enim egisset, si non contigisset secundis eam nuptiis copulari, sed manere eundem generum vivum? Aut quomodo futurus erat minuere dotam jam a se datam, aut proprium illius lucrum, suum facere, et in dotem secundi viri deducere? cum utique oporteret eam in paraphernis hæc habere, et forsan propter hanc causam ditiori nubere viro: non solum triginta librarum auri dominam factam, scilicet quindecim antenuptialis donationis, et quindecim a patre oblatis; sed quadraginta et quinque, lucrum quidem in paraphernis ei constitutum, fortuna ei datum: quod autem ex largitate paterna oblatum est, manente integro. Hæc autem sancimus, si et patris substantia manserit in ipsa figura in qua prius fuit. Sin autem fortuita quædam clades imminuerit ejus substantiam, ut neque volenti sit possibile æqua mensura qua prius dare rursus dotem, et probetur a patre fortuita deminutio patris substantiæ; tunc non amplius cogi patrem dare secundo filiam jungentem nisi in quantum substantiæ virtus est; sed lucrum quidem prioris antenuptialis donationis habere integrum, tantam vero percipere a patre in secundo ordine dotem, quantum substantia ejus mensura susceperit palam enim est, quia hoc lucrum quod ex antenuptiali dicimus donatione, (cujus solum ei usum damus) ex omni necessitate moriens restituet filiæ, proprietatis, antenuptialis donationis dominæ omnibus modis factæ.

C A P. VI.

De (30) collatione dotis inopi moriente marito.

Illud (31) quoque sancire necessarium existimavimus, in plurimis videlicet et innumeris rebus quæsitum: obtulit enim pater dotem, aut forte mater pro filia sua, hanc autem illa obtulit marito: et defunctus est vir inops, deinde patre et matre mortuis, exigitur quæ nupsit, conferre suam dotem, aut minus (32) tanto accipere. Si (33) quidem vir idoneus est; causa undique absoluta est. Si vero nullius alterius domina consistit illa, nisi actionum quæ contra maritum sunt, at illæ minus idoneæ sunt; et objiciatur mulieri, quod jam data sit dos pro ea; illa vero actionem conferat, nullum habentem penitus effectum legis; causa nobis digna putata est. Et novimus quidem jam in plurimis judiciis dubitatam postea sic judicatam, et mulierem coactam conferre dotem; aut certe reputare pro se datam, ea quæ nullum ei omnino contigit effectum in ipsis rebus recipere. Nos autem ex aliis nostris legibus juvamus causam. Quia enim dedimus (34) mulieribus electionem etiam constante matrimonio, si male res maritus gubernet, & accipere eas, et gubernare, et secundum

(1) Quando liceat mulieri dotem suam augere. Jul. p. 348. (2) Et ita tollitur lex 19. C. de donat. ante nupt. (3) l. 19. C. de donat. ante nupt. (4) Id est, simulatum.

(5) Si quo tempore maritus dotem auget, uxor aliunde non laboret, dotem po[illegible] augere; si laboret, dotem augere potest immobilibus datis, (est enim [illegible]) non mobilibus. (6) Incrementum. (7) Hinc sumpta est Authentica quo jure C. qui potior. [illegible]

[illegible]

dum decentem modum, & ficuti noſtra conſtitutio (1) dicit: ſi (2) quidem ſuæ poteſtatis, & perfectæ ætatis mulier eſt, ſibimet (3) culpam inferat, cur mox viro inchoante male ſubſtantia uti non percepit, & non auxiliata eſt ſibi: (ſic enim habitura erat in collationis ratione proprias res undique, & ſine deminutione, & in ea minus tanto collationem facere). §. 1. Sin autem ſub poteſtate eſt, & ſine patris voluntate hoc agere non poterat, ſi quidem aliens patrem hoc dicit, & conteſtata eſt ut conſentiret ei, & res percipere etiam conſtante adhuc matrimonio, & ſecundis temporibus eas ſervare, & hoc egit pater, etiam turſus hic integre habebit ſua jura, rebus ei ſuis ſervatis; cum etiam antenuptialis donationis res vindicata etiam conſtante matrimonio dederimus ei & poſteriori periculo omni liberari. Sin autem illa quidem hæc conteſtata (4) eſt patrem, ille autem, neque movit, neque conſenſit, & neque dedit licentiam filiæ hoc agere, non eam periculum pati, ſed & conferre nudam actionem contra inopis mariti res, & fortunam eſſe communem, & ipſi, & ejus fratribus. non tamen ea collatione damnificari: ſed competentem ei partem dari ex paternis rebus: actionem illa quidem conferente: ab omnibus autem novandam fratribus, & hoc proficiendo univerſis ipſis. quod fortunæ eventus dederit. Sed ſi quidem pater in talibus caſibus abſtulerit dotem, & de ejus ſubſtantia ſperari futura eſt collatio, hoc valere. Si vero major forte oblata fuerit, & collatio circa illam vertitur ſpem (5) ex patris inobedientia neque movere volentis, neque permittentis ei movere: tunc etiam per ſemetipſam filiam movere, & non habere occaſionem, eo quod non potuerit movere, & ſibimet auxiliari, & futuræ læſionis ex inopia viri eximere iterum. Et novimus Ulpianum (6) ſapientiſſimum tale quæſiſſe: & inope viro comperto, juviſſe mulierem, & in (7) quantum vir idoneus eſt collationem ei fieri voluiſſe. §. 2. Sed quoniam in multitudine legum exiſtentium antequam eas conſtitueremus, & ad conſpicuum perduceremus ordinem, plurima & neceſſaria ignorabantur: & decreta quæ contraria valent, a judicibus poſita ſunt: ne ulla ſeductio circa hoc fiat, propterea neceſſarium putavimus, proinde etiam in medio noſtræ poſitæ conſtitutionis (8), quæ etiam conſtantibus matrimoniis molieri auxiliatur, ad meliorem & magis conſequentem viam venientes præſentem ponere legem. Ut autem non per partes enumeremus perſonas, in quibus valere eam oportet, generali ſermone decernimus. Quapropter in quibus eſt collationis ratio, in his & conſtitutionem valere, ſive pater, ſive avus, ſive mater, ſive avia, aut aſcendentium aliqua ſit perſona.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram inſinuata ſunt legem, tua celſitudo per programmata propria, manifeſte facere univerſis ſolenniter procuret, & in perpetuum ſervare feſtinet. Dat. 15. Kal. Decemb. CP. DN. Just. PP. Aug. Anno xiii. (9) Apiona (10) V. C. Cons.

T I T. X.

NEQUE VIRUM QUOD EX DOTE EST, NEQUE MULIEREM EX SPONSALITIA LARGITATE LUCRUM PROPRIUM HABERE: SED SERVARE DOMINIUM (11) SUIS FILIIS, VEL SI AD SECUNDAS NUPTIAS NON VENIANT, USU SOLO IN LUCRO (12) CONSISTENTE: ET UT EX REPUDIO TRANSIGENTES NUPTIAS, LUCRANTES AUT DOTEM, AUT ANTE NUPTIAS DONATIONEM, ET IPSIS SIMILITER DOMINIUM SERVENT FILIIS: USUM HABENTE PERSONA COGENDA FILIUS ALERE. SI VERO BONA (13) GRATIA SOLVANTUR NUPTIÆ: ET VIDEANTUR OCCASIONI DAMNI DETINERI QUÆDAM: ET HAC ARTE PERIMENDA QUÆ DETINENTUR, ET FILIIS SERVENTUR.

N o v e l l a C o n s t i t. XCVIII.

Imp. Juſtin. Aug. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconſuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

EA quidem quæ ſemper idem ſe habent legibus non egent variis, ſimplicitatem, & quod ſine ullius diverſitatis mixtura eſt, continue poſſidentia, & utentia legibus ſempiternis ac ſacris nulla correctione egentibus. Quod autem ſecundum nos eſt in redundationis comprehenſum tumultu, *gubernativa*, (14) indiget ſapientia, ex legibus ſupervenientes negotiis. Unde quoniam nos neque ad judicia ſegnes, multis interpellantium cauſis, ſingulis quidem medemur: comprehendentes autem unamquamque quæſtionem dubitatam a nobis & judicibus nobis, per legiſlationem quæ oporteat egi, generaliter in unaquaque quæſtione expoſuimus. Itaque illud ante omnia viſum quidem eſt forſan eſſe priſcis legiſlatoribus non ſine quadam diviſione: nobis autem putatum eſt bene ſe habere temperata lege ad ſimplicitatem cauſam tranſponere, & nunc inchoante, & nihil perſcrutante horum quæ prius terminata ſunt: quoniam & nobis ipſis pridem non diſplicentibus de hoc ipſo legibus, viſa ſunt meliora ſecunda. Nuptialibus namque lucris ſi quidem aliquis conjunctorum ſervaverit pudicitiam manentibus apud ipſos valide, & eorum ſubſtantiis infixis: ſi vero venit ad alterius perſonæ conjunctionem ex prioribus nuptiis filiis ſervandis, ſimplici quadam & meliori lege duplicem hanc placuit interimere. Si enim ſecundis mixta nuptiis mulier, aut etiam vir forte ad ſecundam reſpiciens conjugem: quæ ex morte lucrata ſunt aut etiam ex repudio forte ſervat filiis, (eum utique forſan & alii erunt eis filii ex nuptiis ſequentibus, quomodo juſtum eſt eos, qui in ſolis filiis legitimis moriuntur, non ſervare eis lucra ex mortuis eorum parentibus, ſed aliis ea tranſmittere? Scilicet quid erit pretioſius filiis parentibus non ingratis?

C A P. I.

Ut proprietas dotis & propter nuptias donationis ſerventur filiis.

PRoptterea (15) igitur ſancimus, ſi mulier moriatur, eveniat lucrum ſuo viro, dotem hanc omnino ſervare (16) filiis, ſive ad ſecundas veniat nuptias, ſive etiam non. Et ex diverſo ſi mortuus fuerit vir, mulierem antenuptialis donationis lucra propriis filiis ſervare; uſum quidem lucrorum ex nuptiis apud eos conſtitutum, proprietatem vero eorum filiis omnino ſervandam: his quæ ſuper parentibus ad ſecundas venientibus nuptias ſancita ſunt, in ſuo ordine ſervandis: & hoc valere, matrimoniis quocunque modo ſolutis, ab hodierna die: & in omne quod ſequitur. & his matrimoniis quæ jam ſoluta ſunt quidem ſive morte, ſive quolibet alio modo, adhuc autem pendente, eo quod unus ſuperſtes ſit. Nam ſi ambo defuncti ſint, hoc heredibus non damus: ſed tanquam ſemel terminatum, veteribus relinquimus legibus: illud certum eſt, quia dum ſemel fuerit filiorum, & proprietatem lex deferens eis præſtiterit: tunc in ſucceſſionibus & aliis acceſſionibus, ita & in his erit, ſicut & prioribus ſancitum eſt filiis, qui propter ſecundas nuptias parentum, lucrum aliquod ex legibus ſunt potiti.

C A P. II.

Ut repudio vel bona gratia ſoluto matrimonio, id (17) quod alterutri perſonæ cautum eſt, filiis ſuis conſervet, & de alendis liberis a parentibus.

ILlud quoque ex quadam cauſa denunciatum nobis ad legiſlationem deducere exiſtimavimus oportere. Quia enim tranſegerunt quidam inter alterutros & vir & uxor, filiis autem qui eis erant ex matrimonio, deſpexerunt eos ambo, & circumibant mendicantes; propterea judicavimus vehementiori quidem forte, ſed convertenti ad melius ſe habens, uti lege. ut timore ſcilicet pœnarum quieſcant, aut lucrorum cauſa injuſtorum matrimonia dilacerare, aut etiam proprios negligere filios.

§. 1. Si enim omnino aut per tranſactionem, aut per modum alium ſeparetur matrimonium: ſi quidem non ſunt filii, maneant priora in ſuo ordine. Si vero filiis exiſtentibus fiat hoc: & neque filios erubeſcentes, dent tamen occaſionem ſpontaneam & tranſactionis, & per conſenſum factæ, aut etiam invitæ, forſan peccante viro, aut committente digna emiſſione antenuptialis donationis, aut muliere digna caſu dotis: neque vir dotem lucretur, neque mulier antenuptialem donationem: ſed repente caſu procedente aut dotis aut antenuptialis donationis, proprietatis lucrum mox ad communes veniat filios, & eorum ſiat uſu ſolo apud tranſigentes manente: cogendo tamen eo qui uſum (18) lucretur, filios ex eo matrimonio & alere (19), & alia omnia miniſtrare eis ſecundum lucratæ ſubſtantiæ menſuram. §. 2. Novimus autem aliquid etiam tale factum, & quia *bona gratia* (20) viſo diſſolvi matrimonio, & recedere quidem antenuptialem donationem ad eum qui conſcripſit, dotem vero ad eam quæ obtulit: tamen occaſione quaſi damni, & aliarum cauſarum, auri quantitas non mediocris utrique data eſt parti, ut non videretur hoc nuptiale lucrum, neque ſervaretur filiis ſecundum de hoc leges: ſed extrinſecus accedens, quaſi ex alia cauſa lucrum fieret ejus qui accipere hoc egit. Ideoque ex hac arte factam curantes læſionem, ſancimus, ut vel ſi quid tale fiat, & adveniat alteri aliquod lucrum: & hoc ſimiliter ſervari filiis: proprietate quidem mox veniente ad eos, uſu vero ſolo apud lucrantem conſtituto. Sic abſtinebunt omni vitio, ſic omni deſiderio irrationabili: ſic nec inviti, nec ſponte, ſuis nocebunt filiis: ſed erunt temperati, maxime quidem circa ſuam caſtitatem, deinde etiam circa matrimonii affectum, quem competens eſt habere eos qui ſemel conjuncti ſunt alterutris. Res enim eſt & caſtitate plena, bonis moribus congrua, & paterno, maternoque affectu plena, ut quod eis parentes ſponte non ſervant, hoc poſt Deum (qui eſt communis (21) omnibus pater, dicimus autem qui imperium habet) per legem iis, qui a parentibus læſi ſunt, ſervet: ut hic quoque ea quæ de lucris & ſucceſſionibus pridem diſpoſita ſunt, teneant: nihil enim eorum innovamus, præter illa ſola quæ expreſſim in hac lege conſcripſimus.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſacram declarata ſunt legem, tua celſitudo operi effectuique tradere feſtinat. Dat. 15. Kal. Jan. *Conſtantinop.* Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno xiii. (22) Just. V. C. Cons.

T I T. XI.

DE (23) REIS (24) PROMITTENDI.

N o v e l l a C o n s t i t. XCIX.

Imperator Juſtinianus Auguſtus Joanni glorioſiſſ. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus priorem ponentes legem (25) de electione mandatorum, & fidejuſſorum, & ſponſorum, multas habentem & in commune utiles noſtris ſubjectis legiſlationes. In præſenti vero & aliud nobis viſum eſt egere quadam explanatione & incremento, non ea generatione, neque uſu imperfecto & inutili conſiſtente.

CAP.

(1) *d. l. 19. l. 50. in fin.* (2) Hæc diſtinctio per hanc Novellam inventa eſt. (3) Negligentia admittenti nocet. (4) Conteſtatio moram purgat. (5) Non paternorum bonorum, ſed collationis, vide *l. 1. §. 11. ff. de collat.* (6) In *l. 1. §. [illegible] ff. de collat.* (7) *d. §. [illegible]* (8) *d. l. 29. C. de jure dot.* (9) Id eſt, anno 539. (10) Apprione. (11) Ut proprietatem dotis vel antenuptialis donationis filiis communibus conſervent, mortua alterutra perſona. [illegible] a hoc refer *cap. 2.* Goth. Adde *Novell. 117. cap. [illegible]* [illegible] (12) De lucris nuptialibus, Index Reginæ. (13) Hoc refer *c. 2. infra hic.* (14) Quæ hæc [illegible]? Jurisprudentia, quæ legibus conſiſtit [illegible] appellatur, a Juriſconſultis vera [illegible] ſapientia. (15) Hinc ſumpta eſt Authentica [illegible] C. *de ſecund. nupt.* (16) Ex ita habet uſumfructum, olim [illegible], quam & alienare poterat. [illegible] *Novell. [illegible] cap. [illegible] §. [illegible]* [illegible] *Cod. de ſecund. nuptiis.* Hodie proprietatis jure virilem [illegible] habet. *Novell. [illegible] cap. 1.* (17) Id quod ab alterutra perſona lucrata eſt. [illegible] *Novell. [illegible] num. 148.* (18) Ut qui uſum lucri nuptialis lucratur, [illegible], liberos alat. Goth. Vid. Gudelin. *lib. 1. cap. [illegible] num. [illegible]* Anſ. (19) Parens, qui propter nuptias donationis uſumfructum habet, liberos alere tenetur. *Novell. 117. c. 7.* (20) Si bona gratia matrimonium ſolvatur, & quaſi tranſactionis nomine alterutra perſona aliquid acceperit: nihilominus ejus proprietatem liberi habent, & parens [illegible] uſumfructum. Goth. Vid. Gudelin. *de jure noviſſimo lib. 1. cap. [illegible]* Anſ. (21) Deus communis omnium pater. (22) Id eſt, anno 539. (23) Περὶ ἀλληλεγγύων. Græci hic & [illegible] *lib. 24. tit. 2. c. 2.* Sunt autem [illegible] fidejuſſores. Sic ἀλληλεγγύων [illegible] apud Harmenop. [illegible] dicitur. [illegible] & [illegible] pro eodem [illegible]. Eadem ratione in [illegible] Baſilii Porphyrogeniti, [illegible] Goth. Appendix hæc eſt, *Novell. 4.* & eſt [illegible] *d. Novell. 4.* vid. [illegible] Anſ. (24) De duobus reis, Index Reginæ: de duobus reis promittendi Julianus [illegible] *l. 1. 2. D. [illegible]* (25) *Novell. 4.*

C A P. I.

SI quis (1) enim alterna fidejussione obligatos sumat aliquos ; si (2) quidem non adjecerit oportere & unum horum in solidum teneri : omnes ex æquo conventionem sustinere. Si vero aliquid etiam tale adjiciatur, servari quidem pactum : non (3) tamen mox ab initio unumquemque in solidum exigi; sed interim secundum partem qua unusquisque obligatus est: cedere autem eum & contra reliquos actionem, si & idonei sunt, & in eo loco, & si hoc ita se habere videatur : si quidem idonei (4) sint, & præsentes inveniantur, illos periclitari complere, (singulos in propria parte) quod sub alterna promissione creditum est, aut ex quo omnino obligati sunt, & non commune debitum, proprium cujuspiam fieri onus. Si vero minus idonei se habere reliqui videantur, sive omnes, sive quidam: sive in partem, sive in solidum, sive absentes forte : in illud teneri, quod accipere ab aliis non potuit. Sic enim & illis servabitur pactionis modus, & nullum sustinebit damnum actor, licet aliquid inter se illi pepigerint ignorante isto qui habet eos obligatos : & unusquisque tenebitur in id quod ab initio scripserit, artibus aut dolis, aut transactionibus prævaricari quæ constituta sunt, non sinendus. §. 1. Sin autem in iisdem commorentur utrique aut omnes locis: sancimus negotii judicem deducere illos ante, & communiter examinare negotium, communiter autem inferre sententiam. Sic enim & rei omnes obligabuntur : & substantiæ eorum qualitas examinabitur : & debitum similiter quidem secundum justitiæ, similiter autem secundum legum ordinem procedet. §. 2. Si autem non administrator sit caute judex, sed alter aliquis, damus licentiam aut hic competenti judici interpellationem suscipienti, aut in provinciis, his denonciatis clarissimo præsidi, aut competenti judici cogere per suum officium & illos interesse liti, & partem ejus fieri : ut nullam impedimentum huic nostræ legi fiat ; his omnibus incipientibus in contractibus sequentis temporis, & ab hujus legis dispositione : quod autem ante eam præteriit, positis pro his relinquimus legibus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua quoque celsitudo operi effectuique contradere festinet. Dat. 15. Kal. Januar. CP, Dom. Justin. PP. August. Anno xiss. Antonio V. C. Cons.

(1) Hinc sumpta est Authentica hoc ita. Cod. de duobus reis. (2) Duobus simul obligatis, si non fuerit adjectum, ut in solidum teneantur, tacite intelliguntur teneri ex æquo. l. 11. in fin. ff. h. t. (3) Qui in solidum cum alio obligatus est, altero idoneo & præsente in solidum conveniri non potest: non idoneo vel absente conveniri potest, leg. 26. l. 24. ff. de fidejuss. l. 10. Cod. de fidejuss. §. 4. Instit. de fidejuss. & ita abrogatur lex 47. in fin. ff. locati, l. 2. 3. §. 2. ff. de duob. reis. l. 2. 3. Cod. hic. (4) Beneficium est epistolæ D. Adriani, quod hic extenditur ad correos principales, de quo vid. l. 10. C. de constit. pec. l. 26. ff. de fidejuss. §. 4. Instit. de fidejussor. adde Paulum l. sent. 20. cap. quot.

C O L L A T I O O C T A V A.

T I T. I.

DE (1) TEMPORE NON SOLUTÆ PECUNIÆ SUPER DOTE (2).

N o v e l l a C o n s t i t. C.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

OMnes pecuniæ non numeratæ replicationes (3) subjectas (4) in aliquibus casibus non (5) examinatas nostræ reliquerunt leges : sed prolixitatem earum & effusionem abbreviavimus, ne sua negligentia aut calliditate forsan negotiis (6) fruantur homines, & causas præbeant aliis : non enim sub æqualitate semper probationes sunt eas exhibere volentibus. multa quoque tempus refutat. Quapropter benefacientes abbreviavimus in quibusdam casibus pecuniæ non numeratæ querelas, quas licet ex iis quæ a nobis jam sancita sunt, colligere. Quia enim omne (7) tempus matrimonii dabatur viris, donec matrimonium constaret, queri de non data dote : interpositio quoque major facta est etiam post mortem virorum, ut & post repudium in sua (8) annum daretur querela : ideo existimavimus brevi & compendiosa lege velocem facere & pecuniæ non numeratæ super dote querelam, & liberare a probatione mulieres in talibus ex longo tempore.

C A P. I.

De (9) dote non numerata.

SI ergo annis duobus (10) solummodo habeat aliquis uxorem, aut etiam his temporibus minus, & non accipiat dotem : nihil ex taciturnitate vir lædatur : neque heredes viri, licet tacuerit ille, sed intra (11) annum alium querela moveatur; brevitas enim matrimonii ad hanc nos legislationem vocat. Si vero majus biennio tempus, minus autem decennio matrimonium protendatur : damus marito queri, & dicere non illatam sibi dotem aut in partem aut in solidum : & si hoc fecerit, transmittere querelam, semel marito querente, & muliere quia dedit non probante. §. 1. Si autem neque intra decennium (12) queratur, taciturnitate mariti auferimus querelam ; neque ei post decennium hoc agere sinemus, nec annum dantes ulterius heredibus ejus ; sitque in hoc non nostra adversus aliquos pœna, sed libertatis subjectorum diligentia. Ubi enim licet in prolixo (13) sic tempore (decennii dicimus) proponere querelam : si tacere elegerit, palam est voluisse, vel si non accepit dotem, omnino eam, aut suos reddere heredes : his valentibus & si repudio solvi contingat matrimonium : in nullo discernentibus nobis, sive mulier tanquam dotem offerens conscribat, sive pater, sive alter quispiam pro ea : tempore in omni casu tali, sicuti prædiximus, extendente suos effectus, & dante vel perimente querelam. Contestationem (14) vero dicimus non in sermonibus solum : (sæpe enim indignationis, aut alterius incidens occasio, talia quædam virum præparat dicere : aut etiam ille quidem dicit nihil, testes autem redempti hoc mentiuntur) sed oportet contestationem (15) in literis esse. Si autem etiam in judicio eam aliquis forte facere voluerit, oportet omnino innotescere mulieri, aut ei qui dotem omnino offerre conscripsit ; nam nihil est quod prohibeat maritum in semetipsum hoc agere, & queri, & quasi partem quidem mulieris quod agitur, ignorare : providentiam vero sui etiam ponere nullo valere modo; & quia vel ab eo querela facta est, nescire.

C A P. II.

GEneraliter (16) igitur (17) dicendum est, intra biennium quidem matrimonio soluto sive morte, sive repudio, & ipsi marito, de non numerata pecunia licere queri & heredi ejus intra alium annum. Si vero ultra biennium usque ad decem annos matrimonium extendatur, marito damus querelam & heredi ejus intra menses tres (18). Si vero transcurrerit decennium : tunc neque marito, neque heredibus ejus quæ ele erit ; tempore ad omnia sufficiente mulieri. Et si quidem intra ætatem (19) maritus sit, & non queratur : tantum ad in integrum restitutionem ei damus tempus, ut non transcendit duodecim annos e tempore nuptiarum. Novimus enim eos qui vehementer citius contrahunt nuptias, non (20) minus quindecim annorum ad hoc procedentes; quo de re transit quintum & vicesimum annum : & erit possibile intra vicesimum septimum annum queri de non numerata pecunia dotis : moriente quoque eo intra prædictum tempus, heredes habere annum ad querelam. §. 1. Si autem minores sint non querentis heredes, sive majoris, sive minoris ; quinquennium habeant solummodo ad movendam querelam non numeratæ pecuniæ, sufficiente tempore, & non expectante exitum omnium minorum temporum ; quod nos ad præsentem legem movit ; muliere namque conjuncta quarto & decimo anno post vicesimum annum mortis patris, abutente minori ætate, movebat quidem contra matrem non numeratæ pecuniæ objiciens rationem post quartum & vicesimum nuptiarum annum, quod nos judicantes curavimus ; & propter has circumstantias, & ætatem minorum in quinquennium in præsenti decernimus lege, illo videlicet non numeratam pecuniam objiciente, qui scriptus fuerit dotem suscepisse, & secundum sua tempora, sive perfectæ ætatis sit, sive minoris causa judicanda. Valente hac lege super iis quæ postea futuræ sunt nuptiis ; super iis enim quæ constant, siquidem residuum est decennium aut non minus biennio, hoc habeat tempus in non numerata pecunia, quod ei etiam post transmissionem dabit. Si vero aut minus ei biennio reliquum est tempus, aut etiam excessit totum decennii tempus ; tunc ipsis quidem biennium damus ad querelam non numeratæ pecuniæ : eorum autem heredibus, & post solutionem matrimonii intra tres menses : ut per omnia eis justitiam servemus.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo effectui & fini contradere festinet. Dat. 13. Kal. Jan. CP. Dom. Justin. PP. Aug. Anno xiss. Antonio V. C. Cons.

T I T. II.

DE DONATIONIBUS A CURIALIBUS (21) FACTIS, SIVE AB INTESTATO VEL TESTAMENTO, EORUM SUCCESSORIBUS.

N o v e l l a C o n s t i t. CI.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

BOnæ nobis sanctionis occasionem interpellatio quorundam curialium dedit. Et hanc legem facimus non ad quosdam curiales, sed ad omnes qui nobis obediunt ; dicimus autem quantum quidem ad Orientem est, & quantum Occidens sol respicit, et quantum ex utriusque lateribus est. Quoniam enim sollicitudo fuit eis qui ante nos fuerunt de curialibus & de collationibus in curias, quidam autem sunt qui trahuntur ad curiam, quidam vero liberantur, illud sancimus licentiam esse curialibus non solum ejusdem civitatis curiales heredes instituere, (hoc enim hactenus licitum fuit) sed etiam quosdam liberos a curia, si voluerint instituere heredes, hoc agere sub hac videlicet conditione ut offerat modis omnibus se heres, sive heredes conditioni curiæ defuncti, id est, ex qua ille progressus est, & curialis sit particeps functionis, & hereditatem nullo impediente percipiat. Scientes enim quia hæc res erit in præsenti correctio, quoniam nunc quidem adjicitur curiæ ex istis modis in pecuniæ utilitas, ex futura vero legislatione, et curialis, et substantia proficiet, et (florebit curia corporibus pluribus et) substantias habebit eorum.

CAP.

(1) Nov. 2. cap. 1. (2) De non numerata dote. Index Reginæ, de dote cauta vel adscripta non numerata. Julian. const. 91. adde l. 3. C. 15. (3) Exceptiones. (4) Quæ proponebantur & allegabantur. (5) [illegible], id est, non legitime. (6) Id est, mercis negotiatione fruantur homines. (7) Hoc abrogatur Inst. hic cap. 1. (8) Hoc u[illegible] abrogatur, ut [illegible] hic. (9) [illegible] 32. Kal. [illegible] §. [illegible] Harmenop. 3. §. 21. (10) Id est, si duobus annis durat matrimonium. (11) Si biennio tantum duravit matrimonium, exceptio non numeratæ dotis [illegible] post solutum, l. [illegible] Cod. de [illegible] const. si plus biennio, non plus tamen decennii tempore, [illegible] post mensibus intra [illegible] plus decennio, maritus nunquam queri potest de dote. (12) [illegible] ex [illegible] non numeratæ, ut [illegible] Potest vir [illegible] defuncti [illegible] dotem [illegible] damnatur. [illegible] Harmenop. 4. §. 7. (13) Decennium prolixum tempus. (14) Hinc sumpta est Authentica hanc autem C. de non numer. pecun. (15) Querelam non numeratæ dotis contestandam esse non nuda denunciatione, sed literis, in judicium vocata muliere, vel eo, qui pro ea dotem cavit. l. 10. §. 4. C. de non num. pecun. Contestatio perpetuat exceptionem & transfert onus probandi in actorem. l. 3. C. de non num. nisi ex chirographo, in quo sit adscripta debiti causa, agatur. l. 3. C. de non num. (16) Hinc sumpta est Authentica si minor C. de tempor. in integr. restitut. & Authent. quod locum C. de dote cauta & non num. (17) Nota ita regulam. (18) De tribus mensibus vid. Cujac. [illegible] de divers. temp. (19) Id est, infra 25. annorum. Ætas enim id hic significat, ut Græci, [illegible]. (20) Pubertas in nuptiis contrahendis finitur anno 14. in masculis, 12. in feminis, non affectu, sed expleto, vid. Novell. Leon. 14. (21) [illegible] Græci [illegible]. De curialibus, Julian. const. 97. de decurionibus, Index Reginæ, adde Novell. 80. cap. 3. & 4.

C A P. I.

PRopterea sancimus licentiam esse eis qui curiales sunt, dum testamenta (1) conficiunt, uti heredibus sive curialibus ejusdem civitatis voluerint (hac lege permittentes) sive quibusvis ex suo genere, sive extraneis · sive curiales fuerint, sive non, sive in portionem non minus novem unciarum, vel certe in integrum, dantibus se tamen curiæ & unitis ejus corpori & explentibus inculpabiliter functiones. Hoc valente circa ipsos filios & nepotes & residuos successores, non tamen secundum modum, secundum quem ante paululum constitutio promulgata circa eos, qui se curiæ offerunt, præceperat prolem eorum qui se obtulerunt ad conditionem non trahens, sed tanquam si ab initio fuissent constituti curiales, ita & ipsi cum propria prole curiæ uniti & albo & corpori. Neque (2) enim quicquam differt, aut eum qui est curialis ejusdem civitatis scribere heredem, aut eum qui mox erit.

C A P. II.

SEd & si quis consanguineus curialis existens, vel aliter ab eadem conditione liber ad successionem curialis defuncti fuerit vocatus tanquam ejus qui non (3) scripserit testamentum, voluerit autem & ille seipsum dare curiæ, licere ipsi hoc agere, & suam voluntatem in actis indicare intra (4) menses sex: & pariter curialem cum suis successoribus atque substantia pariter, & fieri heredem, nihil omnino ex eadem substantia expetendo occasione quartæ portionis seu novem unciarum, simul eo qui successerit in hereditatem aut curiali existente, aut mox extituro, & re ac substantia rursus ad curiam veniente. Sed & si quis donaverit res propriæ facultatis, aut multas, aut omnino non minus novem (5) unciarum vel curiali ejusdem civitatis existenti, vel alii cuidam, offerens tamen se & propriam substantiam atque prolem sive quæ est, sive quæ erit, & residuam successionem curiæ, cujus est qui donationem fecit, sancimus valere (6) factam sub hac conditione largitatem, omnimodo enim nobis studii dignum est videre, ut nullo modo substantiæ curialium alienentur a curia illius civitatis cujus sunt curiales.

C A P. III.

UT autem non ad collusionem hæc fieri videantur, & quidam domini effecti hereditatum curialium aut per donationes, aut per testamentum, (secundum quod prædiximus) aut ab intestato deferantur, & propter hanc oblationem, & rebus quidem frui velint, oblationem autem suam non faciant: Sancimus si quidem per donationem, hoc quod prædictum est, deferit, non prius traditionem fieri rerum, sed hoc manere apud donatorem, donec is qui donationem accepit, inter gesta (7) confecta apud judicem provinciæ, ætatis & citra omnem dationem secundum prædictum modum, datus fuerit curiæ, & mox conscriptus albo (8), tunc enim etiam res ei dari volumus. Quod si donator tradiderit res, & necdum confessione facta quæ accipientem societ curiæ, etiam sic defendi quæ donata sunt curiæ, usque ad novem uncias, in quibus omnino vocari curiam censemus. §. 1. Quod si ex testamento, aut per vocationem (9) legis, qui non est curialis, ad successionem perveniat curialis, tunc mox a morte curialis concurrere curiam, & una cum defensore civitatis, præter (10) læsionem futuram rerum defuncti, descriptionem fieri rerum (11) præsente etiam eo qui ad hæc vocatur, & res tradi curiæ sub facto signaculo (12) eam defensoris quam (13) Deo amabilis episcopi, & dum prædicta actio gestorum facta fuerit apud judicem provinciæ, & data fuerit curiæ, secundum quod frequenter dictum est, cum substantia, & prole quæ est & quæ fuerit, tunc eum & res percipere & esse eum dominum secundum quod & prior ille curialis fuit, nihil ab eo differre visus. His gestis sine dubio apud judicem provinciæ habitis præter omne lucrum & dispendium. Neque enim ad illusionem vel ad dispendium curiæ, sed ad utilitatem hanc proferimus sanctionem, ut in perpetuum valeat, augens & corporibus & pecuniis curialium facultates, atque substantias. Si vero is qui ab intestato vocatur curialis heres, non tamen existens & ipse curialis, voluerit adire & se dare curiæ, curia quidem teneat novem uncias, tantummodo autem ipse dominus efficietur trium unciarum, quas ei dat & anterior lex vel si non fuerit curialis. Quod si plures fuerint ejusdem gradus qui vocantur ad curialis hereditatem, & quidam dederint se, quidam recusaverint, novem quidem uncias accipere eum vel eos qui se dederint curiæ, tres autem uncias residuos, qui ex lege vocantur, accipere heredes. Studium enim nobis est omnimodo novem uncias ad curiales ejusdem civitatis pervenire.

C A P. IV.

SIn autem defunctus fuerit quidam superstite filia, si nupta (14) quidem fuerit curiali ejusdem civitatis, dubium non est, quia præter calumniam habebit paternas res, aut in integro, aut omnimodo novem uncias, si forte ad alium quendam pater voluerit tres uncias pervenire; sed & si non ab initio existenti curiali nupta fuerit, accesserit autem quidam ad eas nuptias, volens eam ad hoc accipere, ut fit curialis & dare se curiæ, & stabiles ei nuptiæ fuerint: etiam sic habere novem uncias sine calumnia, occasione bonæ circa curiam voluntatis: & qui curialis offertur rebus & gubernabit eas, propter quod & omnimodo mulieri dari eas volumus. Quod si plures fuerint filiæ, & quædam ex his nuptæ fuerint curialibus aut existentibus aut per oblationem factis, novem unciæ quidem inter eas dividendæ sunt: ad residuas autem tres unciæ quidem venient, illi autem qui uxores eas acceperint, usuri sunt rebus ipsis ad curiales causas, licet in dominio sint uxoris, propterea enim eis dedimus res patris, ut exinde conjuges earum impleant curiæ functiones. Quod si contigerit deficere eam quæ nupta fuerat illi, qui se curiæ tradidit, si quidem filios masculos de eo habuerit, apud filios erunt res, & ipsi erunt in curia, & nulla tergiversatione res indigebit.

§. 1. Quod si fœminæ fuerint quæ natæ sunt, & si ipsæ quibusdam nuptæ fuerint, aut curialibus ejusdem civitatis, aut qui se ipsos dederint curiæ ejusdem civitatis, similiter & ipsæ eas habebunt sine ulla molestia, subjectas curiæ functionibus per proprios viros. Quod si non nuptæ fuerint curialibus, aut qui sunt, aut fuerint secundum datam olim divisionem, nuptæ quidem curialibus novem uncias habebunt, propter quas functiones curiæ compleantur, residuis autem sufficient (15) tres unciæ. Quod si neque masculi neque fœminæ ei erunt, quousque vir superest, habeat earum usum, explens in eis curiæ functiones, & si quidem ad secundas venerit nuptias & filiorum fuerit effectus pater masculorum seu fœminarum, & has conjunxerit curialibus, rursus similiter curiæ servabuntur corpori: quod si mortuus fuerit aut ad secundas nuptias non venerit, aut filias non procreans, eas non sociaverit curialibus vel qui sunt vel qui fuerint, tunc recto ordine curia has res accipiet, neque enim unquam hanc partem curialium copiarum & functionum alienari concedimus: vel si ad plurimos relictum fuerit genus successionis, quatenus per omnes, hac linea descendentes, sive per masculos liberos curialium, sive per generos dantes se curiis, novem unciæ curiæ salvæ sint. Quam legem valere volumus in omni deinceps tempore, & in causis adhuc etiam nunc pendentibus, & quæ consecutæ non sunt judiciali sententia aut amicabili interventu absolutionem.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur visa nobis sunt, & hac sacra lege declarata, tua excellentia custodiri festinet, maxime omnium utilitatis publicæ providentiam omnem faciens. Dat. Kalend. Aprilis, CP. DN. JUSTIN. PP. Aug. ANTONE V. C. Cons.

T I T. III.

DE (16) MODERATORE ARABIÆ (17).

N O V E L L A C O N S T I T. CII.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

CUm plerosque alios provinciarum magistratus ad meliorem jam formam traduximus, qui humiles abjectique prius existentes, atque ulli rei convenienter agendæ idonei, postquam in ampliorem constituimus ordinem, & valentiores per omnia facti sunt, & ita rerum administrationem capessere cœperunt, ut universa in melius commutarentur: tum vero a nobis etiam proconsules & prætores, & moderatores, & veterum horum nominum amplitudo inventa est, auctæque ipsis annonæ, & summa (18) potestas data, & ante omnia interdictum illis fuit, ne perniciem inferant subditis, & multis ad ipsos diripiendos utantur manibus, juramentis quoque eam munivimus omnium horrendissimis (19), neque aliter eis officia tradimus, quam præstitis juramentis, ita codicillis magistratus digni sunt habiti. Convertimus igitur & ad Arabum regionem oculos, & requisita causa, quamobrem & publicum laboret inopia, quamquam regio florentissima (20) sit, & tam magnus nos interpellantium numerus iis locis excedat, & omnes lamententur: alii furta & rapinas, alii injurias, alii alia damna in querelam deferentes: occasionem & causam hujus mali ex imbecillitate & impotentia eorum qui magistratum ibi gerunt, provenire deprehendimus. Erat enim ita tenui potestate præditus is qui civili magistratu defungebatur, ut (21) ei qui præesset armis, servili propemodum more mancipareter, & in illius arbitrio hujus salus esset posita, aut ut ne esset quidem omnino hic magistratus. Inde adeo & longum tempus est, ex quo is desierit, & militaris ea quæ civilem magistratum concernunt, peragat. *Cum tamen neque sibi, neque ipsi per omnia sufficiat. In hoc enim est, non ut utilitatem aliquam subditis afferat, sed ut utrinque lucrum capiat.*

C A P. I.

HÆc nos ad suscipiendum præsens consilium excitarunt: & præsenti utentes lege, magistratum ad pulchriorem formam transponimus, benigneque & ipsi Moderatoris appellationem largimur, (id quod etiam in Ponto fecimus (22) & spectabilium magistratuum jus concedimus, ut in nullo sit Duciano (23) inferior (24). Sed & publicis (25) exactionibus cum summa vehementia adhærescito, adhærescito etiam privatorum utilitati. neque committito, ut vel spectabilis dux, vel tribunus, vel aliqua potentiorum domuum, vel etiam sacrum patrimonium, vel sacræ nostræ res privatæ, vel ipsa sacra nostra domus, quæcunque subditis nostris damnum irroget: neque facile succumbito, neque formidinem (26) contrahito: sed viriliter subditis præito, & ante omnia Deo pariter ac nobis, & legi puras conservato manus, si quidem iisdem juramentis (27) & hunc submitti volumus, quibus & cæteros magistratus submisimus. Deinde cum codicillis percipito etiam Imperialia mandata: quæ tam ante nos legumlatores, quam vetus illa reipublicæ forma novit. & nos cum pene obsolevissent, denuo reparavimus, & in rempublicam reduximus: ut ea semper adhibeat veluti in collo-

(1) Curialis moriens dodrantem debet Curiæ, vel suis liberis curialibus, vel ultro se dantibus curiæ, quo de re dictum est. *Novell.* 89. *cap.* 4. (2) Nihil interest utrum aliquis curiali suæ civitatis propriam substantiam det, an ejusdem civitatis curiali futuro. Jul. [illegible] (3) Curiali intestato mortuo, is ei cognatus succedit, [illegible] curiæ se obtulerit. (4) Vid. Jul. *const.* 93 *cap.* [illegible] (5) Jul. *ibid.* *in pr.* (6) Nihil enim interest, ut antea diximus, curiali suæ civitatis aliquis propriam substantiam dederit: an ejusdem civitatis curiali futuro, Jul. *ibid.* (7) Donatio a curiali facta non curiali requirit solemnitatem scripturæ, Jul. hic num. 314. (8) Albo, τῷ λευκώματι. Scrimo. (9) Id est, ab intestato. vocantur enim hujusmodi heredes a lege, non a testatore, Jul. hic num. 315. (10) Inventarium sine fraude fieri oportet. (11) Id est, inventarium bonorum defuncti. (12) Vismu, quoties ejus interest, rebus defuncti, facta bonorum ejus inventatio, signaculum posse imponere. (13) Signa, id est, sigilla sua Episcopi, vel alium, Justiniani tempore habuerunt. [illegible] (14) Vid. Julian. *hic num.* 316. (15) Legitimam liberorum [illegible] posse. [illegible] (16) *l.* 9 *C.* *ad* [illegible] (16) [illegible] de officio moderatoris Arabiæ. Julian. [illegible] (17) Quam Trajanus obtemperare Regibus Romanis coegit, provinciam nomine imposito, [illegible], Ammian. 14.

(18) Καὶ ἀρχὴν ἔδωκε ταύτῃ. (19) Φρικωδεστάτοις. (20) Arabiæ locus. vid. Ammian. *lib.* 14. (21) Civiles magistratus regionum quæ ita sunt negligendi, ut eorum duces pro militaribus vilescat, & sint militarium veluti servi. (22) *supr.* *de moderatore* [illegible] *Novell.* 28. (23) Id est, Duci militari. Jul. *hic.* (24) Ducianus dignitas [illegible] (25) Objecta moderatoris Arabiæ. (26) Julianus ita refert, magistratus civilis Arabiæ. [illegible] Phylarchum, id est, Saracenorum [illegible] locum habeat, aut timeat neque ducem, neque Phylarchum, id est, Saracenorum ducem, neque potentium domum &c. *hæc ille*. Phylarchi erant, Juliano teste, Saracenorum duces seu optimatum. Procopius 1. *de bello Persico*, [illegible] [illegible] *Cod. de* [illegible] Sextus Rufus. Phylarchi Saracenorum in Osroenam cessere [illegible] Phylarchi dexteri Romanis se dediderunt. *Idem ad* [illegible] Saracenorum Phylarchi [illegible] *Novell.* 19 [illegible] ex Ammiano 14. Malechus [illegible] Phylarchus Saracenorum [illegible] De Phylarchis Arabiæ & [illegible] *Epistolarum familiarium Ciceronis* 2, adde Strabonem 16. (27) *Nov.* 8, *cap.* 1.

colloquium, & jussiones nostras custodiat. Nam si illas sane secutus fuerit, non est causa, quamobrem non omnia illi præclara & ex animi sententia occurrant, & legum & beneficio ad summam ipse in rebus gerendis facilitatem & justam facultatem perveniat.

C A P. II.

PRincipio igitur (ut diximus) studio sit illi publicorum tributorum exactio, devotis quidem humano paternoque se affectu exhibens, indevotis vero vehementem & severum. Deinde curam gerat etiam reipublicæ, & ut recte in ea atque ordine omnia fiant, neve tumultibus & ne seditionibus dediti sint vel Bostreni (1), vel alii, & quæ a vetustate permissa sunt ad delectationem, ea convertant in furorem & cædes. Habebit item secundum mandata nostra dicto suo audientes milites (siquidem & hoc inde licebit desumere) neque ullam omnino rem negliget quæ commoditatem aliquam in se habeat. Quemadmodum enim in Ponto (2) cum Moderatore egimus, ita & ipsum per eadem etas magistratus vestigia ingredi facimus, Eritque & ipse spectabilis, & consimiliter cum alia multa, tum etiam ea quæ appellationes concernunt, administrabit. Sed neque ad modum prioris contraxit solatii resistemus, Volumus enim, et ipse quidem per causam annonarum & reliqui solatii percipiat quindecim auri libras, adsessor vero ejus magistratus duas libras, & cohors ejus novem auri libras habeat. Et quamquam (ut diximus) ex Imperialibus mandatis jam etiam militibus præest: erit tamen nobis curæ, ut nonnullos illic stativa agentes militares numeros & ei subdamus qui in hos magistratum gerit, ut illi soli obediant, ejusque formulis ac præscriptis cedant & obtemperent. Non igitur communionem omnino habebit aliquam spectabilis Dux, neque cum militibus quos expresse huic assignabimus, neque cum pagano aliquo, neque cum illorum litibus, si quas inter se habent: neque si paganorum aliquis in jus producatur. Nullam denique habeat cum paganicis causis commercium: quandoquidem magnum (3) in medio intervallum est inter civilem & militarem administrationem: discernunturque ea inter se, quemadmodum patres nostri in republica ista ordinarunt & instituerunt, scituro spectabili duce, quod si rebus se civilibus immittere ausit, neque militaria retinebit, sed & illis spoliatus privatum aget, & hujus magistratus imperio subditus erit.

C A P. III.

ATque hæc nobis item de magistratu regionis Arabicæ sancita sunto. Persuasum enim habemus voluntate Dei, quod ea res ad melius profectura sit. Ex quo enim neque pecuniis pepercimus, & annonas illi auximus, inde adeo certo scimus, quod & is qui hunc magistratum gerit, talem se circa vere publicorum tributorum exactionem præbere studebit, ut non damnum exinde, sed justum lucrum fisco adducat. Illud sane fieri obtinereque volumus, ut spectabilis dux inde annonas suas percipiat, unde provinciæ præses jusserit, cum manifestarium sit, non eum tanta cum ignavia his rebus admoturum animum, ut suas ipse annonas exigere nequeat: sciens, quod si quid hæc contra fecerit, quindecim librarum auri pœna multabitur. Dat. 6. Kal. Jun. CP. DN. Belis. V. C. Cons. (4).

T I T. IV.

DE PROCONSULE PALÆSTINÆ (5).

Novella Constit. CIII.

Scripta Joanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

P R Æ F A T I O.

JAm quidem & alios gentium præsidatus majores reddidimus, qui prius humiles pridem erant, & ad aliquid fortiter agendum impotentes: & tam inter spectabiles ipsos constituimus, quam etiam annonas ipsis, adsessoribusque & cohorti auximus: & inter alia omnia, quæ benigna illis elargiti sumus, ut etiam de appellationibus cognoscerent, præbuimus, aliosque honore proconsulum exornavimus, alios (ut appellant) comitum, alios prætorum, alios denique moderatorum; & semper præclaro aliquo adinveniendo, novum veluti florem nostræ addimus reipublicæ. Venit autem nobis in mentem & metropolis (6) Cæsarea, quæ in prima Palæstina principatum tenet, quam præ cæteris majore etiam honore perfrui oportebat: propterea quod & quondam proconsul ipsam tenuit, & præfectus illi talis magistratus fuit, licet postea ab ampliore dignitate ad minorem transierit: siquidem cum una prius tota Palæstina esset, ea deinde in tres divisa partes, & neque proconsulatum retinente, sed ad magistratum hunc (ut appellant) ordinarium delata. Quanquam sane & vetusta urbs sit, & semper ampli nominis fuerit, tum cum Strato (7) primus eam in formam urbis redegit, qui metatis sedibus excedens Græcia hujus conditor extitit: quam quum divæ memoriæ Vespasianus (8) celebratissimus ille Imperator, qui piæ memoriæ Titi pater fuit, quod illi ad summam gloriam vel solum potuit sufficere, ipsorum Cæsarum appellatione eam nominavit, cum antea *Stratonis* (9) *turris* vocaretur: hoc illi honore impertito, eo quod in ea post (10) Judaicas victorias inter Imperatores adscriptus esset.

§. 1. Cernimus autem, quod & magnæ admirandæque regionis imperium habeat ea provincia, & quam maximam reipublicæ nostræ gratiam & censum exhibeat, tam tributorum magnitudine, quam devotionis exsuperantia, præbeatque ampli (11) nominis civitates, ac bonos cives enutriat, & omni doctrinarum genere refertos, neque non inter sacerdotes celebres, & (quod omnium maximum est) quia universi conditor Dominus noster Jesus Christus (12), verbum illud Dei, & totius humani generis salus, in ea (13) comparuerit, dignatusque sit assumere nostræ.

C A P. I.

HAnc igitur quomodo non honore afficiemus, & provehemus ad formam proconsularem, concedamusque illi qui in ea defungitur magistratu, ut proconsul pariter sit & vocetur: id quod facimus per hanc pragmaticam formam. Appellari autem eam volumus & Cæsariensium (14) privilegium. Et qui eum magistratum gerit, proconsulem (15) efficimus: præbemusque ei, ut inter spectabiles adscribatur: & omnia habeat quæ ejusmodi magistratus sunt propria: audiat etiam provocatione suspensas lites usque ad decem auri libras, quæ ex utraque ad ipsum Palæstina devolvuntur: valeatque omnino talis existere, ut jussiones nostras præclarius & majoribus cum viribus queat ad effectum deducere. Utetur autem & veneranda illa atque antiqua Veneta (16), (de purpurea plane stola loquimur) in (17) sacris eam mensium festis induens, venerandumque se præbens tanto redimitus honore, & multis imperans militibus ac tantis: & quicquid denique vel publice, vel nostris utile est subjectis, faciet. Cæterum per occasionem annonarum (18) præbemus illi viginti (19) libras auri, quas tam inter se, quam adsessorem simul & obtemperantem sibi cohortem dividat, quo ipse voluerit modo, per suggestionem nos de iis certiores reddens, ut sacra pragmatica forma eam divisionem corroboremus. Neque enim sustinemus videre, aut ut ipse adsessorque ejus sub pristina tenuitate annonas percipiant, aut ut cohortem ejus, quamquam circa tot tributorum illationes laborantem periclitantemque, omni destitutam auxilio non sublevamus, quo majore cum benevolentia, & illi appareant, & publica tributa exigant, & injustis rapinis abstineant.

C A P. II.

INsuper nullam omnino cum civilibus causis publicorumque tributorum profligationibus communionem habebit pro tempore spectabilis eorum locorum Dux: sed ipse omnes (20) publicas privatasque causas (prout dictum est) disceptabit, & maxime omnium providebit, ut publica tributa sine retardatione detrimentoque inferantur, & purie ipsi exactor manibus. Qua quidem re diligenter observata, cum & spectabilis vir Stephanus, qui nunc primus in ea versatur, magnam laudem consecutus sit: prorsus in eam opinionem venimus, sumpta (21) videlicet ex antecedentibus conjectura, quod rursus hoc faciet. Maxime omnium vero curam geret, ut quæque suo ordine fiant in civitatibus, neque popularis aliquis tumultus excitetur in urbibus. Si quidem & hoc ejus, cum in magistratu esset, proprium fuit: qui cum provinciam tum ex aliis occasionibus, tum vero maxima ex diversitate (22) religionum seditionibus laborantem suscepisset: evidenter pacatam eam reddidit, & omni motu ac turba liberavit: quod sane nunc illi quoque, ut faciat, injungimus. Et si quando res ita ferat, ut etiam in secundam (23) Palæstinam excurrat, & ibi tumultus sedet, neque committat ut incommode aliquid in illa geratur, & præsertim in illa: quandoquidem & multos illic tumultus existere cernimus, neque leves horum eventus.

C A P. III.

QUod si etiam militibus indigeat, qui in provincia stationes habent: adjungimus & hos illi ex quo militarium numerorum strenuitatem compertam habemus, tam in tuenda dignitate urbium, quam conservanda moderatione in iis qui ruri habitant, & exigendis tributis publicis. Sacra pragmatica forma, quæ ad eam illi rem prius data est, nunc quoque rata maneat, quæ non vult, ut vel spectabilis dux, vel gloriosissimus magister militum licentiam habeat, militum præsidia quæ apud illum constituta sunt, ab illo abstrahendi, ne quis exinde in civitatibus oriatur motus ac turba: id quod nunquam eventurum est, si ille & civilem magistratum gubernet, & inter publicorum tributorum collatores rectæ disciplinæ providentiam accommodet, tam in auxilium paratos habens milites, quam si quid indecore vel ab ipsis, vel ab aliis per ipsos geratur, corripiens. §. 1. Etenim omnino inter se distincti (24) officiis spectabilis locorum Dux, & is qui proconsularem gerit magistratum. Nam ille quidem militibus, & limitaneis, ac fœderatis, & quicquid omnino in provincia armatæ militiæ adscriptum est, præibit, exceptis his militibus qui proconsuli deputati sunt: hic vero tam pro civilibus personis, quam rebus, & præsidiis militum illi adhærentibus providentiam adhibebit & custodiam. Certe publicorum (25) tributorum nomine, aut per causam motæ in populo seditionis nemo prorsus a spectabilis proconsulis jurisdictione eximetur. Sed omnibus imperabit, omnibus præcipiet, neque quisquam ejus resistet formulis ac dispositionibus præcipiet, neque quisquam ejus resistet formulis ac dispositionibus, aut ullum habebit prætextum vel defraudandi publicum, vel civibus inferendæ injuriæ, publicæ seditionis auctor factus: aut etiam utetur vel cinguli, vel dignitatis, vel sacerdotii, vel cujuslibet alterius causæ prærogativa: sed eo solo seipsum non liberabit & supplicio, ut nullam pœnam contrahat. §. 2. Hæc igitur (ut diximus) & huic magistratui concedimus, & conservare perpetuo per hanc sacram pragmaticam legem volumus. Sed & ut excellentia tua perpetuo ipsam conservet, & eo modo particularibus thronorum suorum dispositionibus ac formulis adscribat, sancimus: neque non ut omnes Palæstini, qui in sequenti futuri sunt tempore, cognoscant, quod denuo proconsulatus ipsis jus restitutum sit, summusque in prima (26) Palæstina magistratus Proconsul rursum sit, ut olim qui liberatus pristino fastu, nunc in honore quam qui civitati debeatur, futurus sit majore, & priore liberata supercilio, in majore nunc honore erit, nempe civitati debito.

Ert-

(1) Bostra civitas Arabiæ, de qua alias dixi. Ammianus 14. principatus Arabiæ civitates facit Bostram, Gerasam atque Philadelphiam. (2) Seu Polemoniaco. (3) Magnum intervallum est inter civilem & militarem administrationem. (4) Id est, anno 535.

(5) C. Palæst. 44. de off. procons. Palæstinæ. Jul. const. 94. quam Pompeius Judæis domitis & Hierosolymis captis in provinciam [illegible] rectori delata jurisdictione firmavit. Ammian. 14. Est ea terra Chanaan Scripturis cognita. (6) Cæsarea, metropolis Palæstinæ primæ, colonia Vespasiani. l. 1. §. 6. l. ult. §. 7. ff. de censibus, a qua Cæsariensis advocatio. l. ult. C. de pist. et 33 Palæstina. l. pen. Cod. de [illegible]. Cæsarienses quondam [illegible] [illegible] Judæorum [illegible] Joseph. 19. (7) Strato fundator Cæsareæ. (8) Id tamen contra nitet ab omnibus historicis tribuitur Herodi, rege Judææ, qui in honorem Augusti Cæsaream nunc pavit, ann. [illegible] lib. 14. Joseph. [illegible].

(9) Turris Stratonis. Cæsarea: Ptolemæus. Hieronymus refert, vocatam etiam fuisse Accaron. (10) Vid. Ammian. d. loco. (11) Et quasi ad perpendiculum nominas, ita ut nulla alii cedat. Præter Cæsaream autem enumerat Eleutheropolim, Neapolim, Ascalonem, Gazam. Ammianus d. loco. (12) Ejusque Apostoli & quidem Cæsarea [illegible] Act. c. 21. 24. 25. (13) Id est, Palæstina, quæ terra Chanaan, [illegible] [illegible] & Thraciam, anno 1500 ante Christi adventum: ante Titi tempora [illegible] in eadem Palæstina fuit Judæa, cujus metropolis Hierosolyma: fuerunt etiam Galilæa, Samaria, præsentia Christi illustrata. (14) Cæsariensium privilegium, id est, forma pragmatica ad Cæsarienses.

(15) Proconsul Palæstinæ. (16) [illegible], Ferrug. induatur [illegible], [illegible] [illegible] (cujus et etiam meminit Plutarchus) est habitus Romuli, Pollux & Theseo [illegible], cujus inventor Timæus Areas. Stola proconsularis. Novell. 30. [illegible] [illegible] Dionysius Halicarnass. [illegible] Polyb. [illegible] Cujac. hic. (17) [illegible] Hesychio, [illegible] est [illegible] Fidem [illegible]. Glossæ [illegible] festi mensis. (18) Annonæ proconsularis Palæstinæ. (19) Id est, [illegible] (20) Officia Proconsulis Palæstinæ.

(21) Præsumitur diligens in aliqua re futurus, qui semel in ea diligens fuerit. (22) Religiones seditionibus obnoxiæ propter diversitatem religionum, [illegible] Novell. [illegible] c. 11. [illegible] [illegible] 1. (23) Nov. 8. c. 11. §. 1. (24) Dux militum Palæstinæ distinctus a proconsule Palæstinæ. (25) Duo solent præcipue commendari præsidibus provinciarum, quies reorum, cap. 2. & tributorum exactio, ut hic. (26) Palæstinæ duæ, Prima & secunda, Nov. 8. c. 11. §. 6. & 7. quia & tertia, d. Nov. 8. c. 11. §. 18.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarantur legem, ea studeat excellentia tua effectui & fini tradere.

Novella 104. (quæ Latina fuit) epitome partim ex Haloandro, partim ex Juliano.

T I T. V.

DE PRÆTORE (1) SICILIÆ.

Novella Constit. CIV.

HAbeto Sicilia Prætorem, qui & res civiles tractet, & curam gerat militaris impensæ. §. 2. Publica tributa Siciliæ non pertinent ad sollicitudinem prætoris, sed censentur sub comite patrimonii Italiæ (2). §. 3. Provocationes a Sicilia in hanc civitatem venientes apud excellentissimum Quæstorem ventilentur. Et si defensorum civitatis vel patrum (3) creandorum decreto opus sit celebrari, apud eundem illustrissimum virum celebrentur.

T I T. VI.

DE CONSULIBUS (4).

Novella Constit. CV.

Idem Augustus Strategio Comiti sacrarum largitionum, exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

COnsulatus nomen (5) & causa (6) priscis (7) quidem Romanis adversus (8) hostium adinventum est utilitatem: & in decretis quæ eis ordinatio communis dabat reipublicæ figura, sortiebantur repente provincias, in quibus Romani bellum habebant: & secundum has sortiebantur fasces (9), sequens (10) vero tempus in (11) imperatorum piissimorum transponens bellandi & (12) pacificandi potestatem, ad largitatem solam causam consulibus mutavit, & hanc temperatam & ordinatam, mensuramque non excedentem, paulatim vero quidam ita sumptuosæ causam aggressi sunt, ut suam quidem ederent magnanimitatem, non tamen cogitarent, quia exemplum aliud non haberent, non enim ad plurimos usque substantiæ magnitudo, transcendens etiam magnificantissimi animæ, non mensura rei, sed propria magnitudine proveniens. Quia igitur vidimus periclitari consulum nomen, quod ea temporibus ita prolixis, & ad millesimum prope annum vacans, cum Romanorum republica pullulavit: propterea credimus oportere causam comprehendere, & immensitatem ejus recidentes, ad beneplacitas consulares statuere expensas, quatenus continua sit Romanis, omnibus autem bonis viris existat accessibilis quoscumque hujusmodi nos dignos esse honore decreverimus. Cuncta siquidem perscrutantes, perspeximus quantam esse conveniat quod datur. A Marciano (13) itaque imperatore eximie scripta lex est, quæ volebat *non spargere pecunias consules*, & ipsa ejus constitutionem prima fuit. Igitur & post prædictam constitutionem, quoniam invenimus quod quidam hanc sequutus, nihil spargere populo passi sunt, alii autem & ultra legem agere hæc petentes & promerentes quæ petiverunt, deinde ad sui animi respicientes mensuram, circa aspersionem largitatem ultra terminum celebraverunt: quidam vero medium (14) bene eligentes mediocribus pro plurimis contenti fuerunt: quoniam etiam nos præcedentibus, quod (15) medium est, optimum visum est esse, tanquam ex utroque summis periclitantibus, mox ad immensitatem procedere: propterea existimavimus & nos de hoc definire quod decet: ut nihil nec immensum, nec inordinatum sit, neque nostrorum temporum indignum.

C A P. I.

De septem processionibus consulum.

QUantumcunque ergo competens est dari ab eo qui a (16) nobis eligitur per annum (17) consul, occasione sportularum omnium, & & distributionum & expensarum: hæc omnia competenti scriptione huic nostræ interponi sacræ jussimus legi. In legis enim hoc ponimus schemate, ut transcendenti etiam pœna quædam inferatur competens. Processiones (18) autem eorum esse volumus septem. Si enim ad hoc adinventum est, ut spectacula ad (19) animi voluptatem (20) agantur populo, hæc autem a nobis determinantur in Circensibus (21), & bestiarum (22) spectaculis, & thymeles (23) delectatione, nullo horum noster privabitur populus: sed erit quidem ei processus primus (24) quo suscipiat consulatum, & hujus possidebit codicillos, Kalendis (25) Januariis. Post (26) illum vero secundum aget spectaculum certantium equorum, (quam mappam (27) vocant.) Et tertium (28) qui theatroquinegium (29) dicitur, non bis, sed semel exhibendam, & post (30) illud, quod dicitur tutius (31) dies, multa delectatione implebit populum: hoc quod vocatur Græce κυνηγέσιον (32), & cum bestiis pugnantes homines & vincentes audacia, insuper & interemptæ bestiæ. Quintum (33) quoque faciet processum, qui ad theatrum ducit, quem (34) adorna vocant: ubi in scena ridiculorum (35) est locus, tragœdis & thymelicis choris, & spectaculis universis, & audibilibus (36) apertum est theatrum. Rursus (37) quidem spectaculum equorum certantium edit, seu quæ vocatur (38) hippomachia (39). Sextum agens hunc conventum. Ex (40) hoc deponit annalem hunc honorem, in depositione agens solamnem editionem (41). Et ita septem noctium (42) & processuum complebitur cursus: nullam specierum antiquitus statutarum derelinquens. Unam si quidem aliam adinvenim mappam (43), duoque continuare, quæ vocantur theatroquinegia (44), & non priorum horum contentos esse; palam est, quia nihil novi ultra id quod prius agitur, habet. Sufficere itaque rite causa putabitur: & singulæ dantur clare & non in tantum, ut jam populo etiam odibile sit: in iis enim quæ raro (45) fiunt, miraculum est. Hæc itaque de consulatibus a nobis scripta & determinata sunt expensis.

C A P. II.

De uxore & matre Consulis.

SI autem etiam uxorem consul habeat: definita est a nobis & circa illam expensarum mensura (46), decet enim frui (47) eas & conjugis claritate. Si vero non copulatus est uxori, his satis est, nisi mater ejus constat jam consulatu digna & prius honorare, & velit eam una frui secum schemate, & hoc in sola (48) matre præbemus: alia vero non decorabitur mulier penitus, præter conjugem (49) & matrem, & istæ quidem omnibus modis: quoniam uxores (50) coruscant radiis maritorum, hoc lege dante: matres vero, si consul hoc voluerit, non neque filia, neque soror forte neque uxor filii: & multo magis si nec pertinens ad genus sit: hoc enim pure illicitum existebat. §. 1. Quid autem oporteat spargere (51) in septem his processionibus populo consulem, melius nos designabimus, quam sicut Marciani divæ memoriæ constitutio (52) dicit. Illa quidem abnegavit omnino munificentiam: nos autem corrigimus eam causam, voluntate ejus, qui consulatus habet honorem, disponentes, sive enim nihil voluerit spargere non cogimus: sive rursus venire ad hoc voluerit, & ex argento muneribus honorare populum, nec hoc interdicimus, non tamen aurum spargere sinimus, non minoris alicujus, non majoris omnino, non medii characteris aut ponderis: sed argentum, sicut prædiximus. Soli (53) enim aurum

aurum spargere damus imperio, cui soli (1) etiam aurum contemnere praestet fortunae fastigium, argentum vero quod nos post (2) aurum (3) pretiosissimum fiet, & aliis consulibus largimur decernentes & hæc finimus eos spargere (4) in his quæ vocantur missilia (5), thymelicis (6), & caveis (7), & in quadrangulis (8) & talibus. Quanto enim minora sunt quæ sparguntur, tanto plures suscipientes erunt, sitque rei mensura dantis virtus (9), & voluntas, sive nihil, sive mediocre, aut transcendens populo erogandi, hoc enim in consulatu definimus, neque invitos spargere cogentes, neque volentes prohibentes. Sed de argento quidem spargendo ita a nobis sancitum sit, & si omnino ad hoc accesserit, licentiam habeat distribuendi argenti munificentiam in suis processionibus, sicut ipse recta se habere putaverit: solo prohibito aurum omnino jaciendi, quod imperatori tantum tributum est contingere. §. 2. Aliorum autem quæ a nobis decreta sunt & conscripta in descriptione quæ hac continetur lege, transcendi (10) aliquid omnino aut addi nos nullo permittimus modo. Quod itaque infinitum est (dicimus autem spargere) in dantis ponimus voluntate, omnino propriæ potestatis hoc ejus qui dat, facientes, quod vero a nobis definitum est semel & ordinatum, transcendi hoc nostra lex prohibet. Sed si quis præsumpserit, quod definitum est, egredi, centum (11) librarum auri persolvet pœnam, utpote nostra prævaricatus præcepta, & omnem hujus legis corrumpens, quantum in se est, intentionem. Si enim pro hoc tantummodo posita est lex occasione, ne dandorum immensitate consulatus desint, & propterea nos superfluas illas donationes (12) & expensas abbreviavimus, & in populum effusas processiones, & spectacula ad bene se habentem deduximus mensuram: rite aliquid decentius de numeris considerantes, id est spargere argentum & neque quicquam dare, eorundem consulum dimittentes voluntatibus, ut nobis sint amplius (13) & semper ex suo vocabulo (14) tempus adornent: qui quod dispositum est, transcendit, sit; utpote nostram prævaricatus legem, dignus est pœna: sic enim nobis erunt jugiter consules, causæ immensitatem non formidantes: nec tanquam certissimum periculum consulatum refugientes & aversantes, & propterea sancimus legem hanc sub firmitate servari. §. 3. Nullus igitur eam egredi præsumat, nec si vehementer idoneus sit, nec si nostrorum sit judicum, nec si maximæ curiæ, aut nulli administrationi præsit. Hæc enim omnia nos considerantes, omnibus proposuimus super donationibus æqualitatem, nulli penitus licentiam dantes exire mensuram quæ hac continetur lege, nisi in solo argento in processionibus spargendo, aut neque hoc faciendo: quod in eorundem consulum posuimus (sicut sæpe diximus) voluntatibus. Ipsi quoque qui hoc accipere consueverunt, maximæ gratiæ in hac nostra repositæ sunt lege: si enim periculum erat deficientibus consulibus, neque quicquam accipere, nunc autem accipient mediocriter, multam habebunt rite huic legi gratiam, quod sufficiat pro nihil offerente: & hoc enim ipsum non permisimus nos gloriosissimis consulibus aut aurum spargere, aut (15) vasa majora, sed in militeriis (16), & meiis (17) & caveis (18) & quadrangulis mediocribus & hujusmodi facere donationem: sanctio ad humanitatem a nobis adinventa est, & populo medelam præbens. Si enim hoc egerint, qui consularem edent munificentiam, & his solis concilient populares, nequaquam de maximis lucris decertantes seditiones exercebunt ad invicem, & venient usque ad alternas plagas, quas per (19) fustes, & gladios, & lapides egerent frequenter, rem omnino nobis odibilem. Videbamus enim eos contendentes quidem, & malis innumeris implentes alterutros occasione spatiorum, & ab eis arreptorum, domum vero referentes omnino nihil: sed ea die in ebrietatibus (20) & potationibus omnia expendentes. Si vero forsitan spe lucri majoris etiam præexpendisse contigerit, postea vero aut nihil aut minus accipiat: etiam damnum & debitum habebit, & plagis & vulneribus & ex hoc malis incurrere cogetur. Si autem mediocre sit quod spargitur, nec (21) vehementer contendent: nec quæstus expectantes, abundantiæ vulnera aut plagas alterutris ultra mensuram dabunt. Ideoque communem providentiam introduximus ex hac lege & communi reipublicæ figuræ, quatenus tempus habeat post (22) imperium, & consulis jugem memoriam, atque vocabulum in gloriosissimis nostris judicibus, & qui ex maxima curia sunt (eo quod honorare nobis placet dignos non expendentes immense) decentem damus consolationem & nostro populo, & aliis omnibus, licet desperantibus jam causam: propterea quod superfluum est offerentes, ut consulatum immortalem reipublicæ statuamus.

§. 4. Subjaceat igitur (sicuti prædiximus) nostræ dispositio huic legi: cujus exemplaria recondentur in foro tuæ celsitudinis cum hac lege, quam ad eam direximus. Per tempora tamen gloriosissimos consules sancimus ex solo tuo foro exemplar descriptionis accipere huic subditæ legi, ut secundum eam omnia dentur. Descriptionem namque ideo a sede tua dari volumus, ut nec ipsis liceat prævaricari, nec his qui vocantur brevitatores (23), adulterari aliquid horum quæ a nobis disposita sunt: sed periculo custodientium hanc descriptionem in foro tuæ gloriæ, dari exemplar ejus cum subscriptione cingulum habentis hoc, cui tunc ipse præsides: ut per omnia inadulterata maneant quæ a nobis disposita sunt. Difficultatem vero nullus habebit homo qui ad consulares venit honorem, si mediocrem ita faciens expensam in omni tempore fiet: etenim omnes quicquid hactenus consulatus habentes honorem, & ex foro tuæ celsitudinis, & ex gloriosissimis præfectis nostris, aut etiam aliunde per munificentiam nostram percipiebant, & nunc eis dabimus: ab eis quidem faciendas expensas abbreviantes: a nobis autem largitatem non minorantes. Omnibus autem a nobis dictis, Imperatoris excipiatur fortuna: *cui & ipsas Deus leges* (24) *subjecit* (25), *legem animatam* (26) *eum mittens hominibus*, eo quod imperatori quidem jugis (27) & indesinens consulatus omnibus civitatibus & populis, & gentibus, in singulis quæ placent distribuenti (28), adaequit: aut cum ipse (29) annuerit trabea: ideoque & imperii consulatus per omnia sit sequens (30) sceptra.

E P I L O G U S.

† Tua igitur celsitudo hanc nostram suscipiens legem perpetuitatem in sua manere fortitudine procuret secundum omnem quæ in ea continetur virtutem legis. Scriptum exemplum Joanni gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto iterum exconsuli & patricio. Scriptum exemplar Longino prudentissimo & gloriosissimo præfecto hujus almæ urbis. Dat. 5. kal. Jul. *Constantinop*. post (31) Cons. Belis. V. C.

T I T. VII.

DE (32) USURIS NAUTICIS (33).

NOVELLA CONSTIT. CVI.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosiss. præfecto sacrorum prætoriorum.

P R Æ F A T I O.

Nuntium audivimus a tua celsitudine, cui occasionem nos ipsi præbuimus. Duos enim istos Petrum & Eulogium supplicasse nostræ sacræ potestati, & per se explanasse dicentes quod consueverunt naucleris seu negotiatoribus mutuare, & maxime in mari negotia facientibus, & hanc vitæ habere occasionem. Ipsa vero marina credita vocare nostra consuevit lex trajectitia (34), & metuere nos, utpote dubitationibus hinc vis exortis, oportere propterea fieri manifestum quæ valeat super his consuetudo, ut & sacra nostra in hæc procederet jussio, quæ consuetudinem ad certissimam duceret formam. Itaque nos delegavimus tibi dubitationis naturam cognoscere, & hanc ad nos deducere: quatenus manifesta nobis facta, quod videretur, lege comprehenderetur perpetua, teamque gloriam hoc a nobis agere jussam, convocasse naucleros quibus hæc mutua curæ sunt, & interrogasse quæ aliquando antiqua consuetudo fuit. Illos autem & jusjurandum adjicientes testimonio, perhibuisse modos esse varios talium mutuorum: & si quidem placeret creditoribus in singulis solidis pecuniarum quas dederint, unum tritici modium aut hordei imponere, qui mercedem publicis præberent teloniariis, sed quantum ad ipsos sine telonio navigare naves, & hunc habere fructum & harum quas crediderint pecuniarum, & insuper etiam pro (35) decem aureis unum percipere solidum pro usuris: in ipsos autem creditores respicere ex eventibus periculum. Si vero non eruperit hanc etiam creditores: octavam partem percipere pro singulis solidis nomine usurarum, non in tempus aliquod certum numerandum, sed donec naves revertantur salvæ. Secundum hoc autem schema contin-

(1) Soli principi aurum contemnere licet. (2) Horatius, Vilius argentum est auro, [illegible] (3) [illegible] (4) Spargebat Imperator, [illegible] missilium genere permittat Consulibus.

(5) [illegible] Locus est perelegans & tamen neglectus ab interprete, vertit enim satis generaliter [illegible]. Militarenses [illegible] Idem Cedrenus scripsit, & Militarenses dici nostri militares. & hi quidem decimam solidi partem faciunt auctore Suida [illegible] L. 1. Cod. de Palatin. sacr. larg. ubi vide Cujac. adde Novell. Leonis [illegible] cap. 1. (6) [illegible] quod miror, ut interpres perperam in his verbis [illegible], scenis, thymelicis. (7) [illegible] dicuntur a forma, quod sint [illegible] Germania habet. (8) [illegible] id est, facultas, id est, Cuique consuli tantum spargere licebit, quantum voluerit, quantum denique facultas ejus patietur. (10) [illegible] id est, transcendi. (11) Multa consulum spargentium missilia in vulgum [illegible]. (12) Largitiones. (13) [illegible] (14) [illegible] id est, ex sua appellatione tempus adornent. §. 2. infr. hic, vide [illegible] ut anni per Consules numerentur. (15) [illegible] aut majorem [illegible]. (16) Vide §. 1. supr. hic. (17) Vide d. §. 1. (18) [illegible] (19) [illegible]

(20) Eadem de causa apud Gallos edicto Regis Francisci [illegible] sublata sunt. (21) [illegible] (22) §. 2. supr. hic, Novell. 47. cap. 1. (23) Breviatores, [illegible], id est, brevium prescriptores, breves, brevia, breviculo, charta sive libelli breves [illegible] in Carthag. concil. [illegible] (24) Principi Deus leges subjecit [illegible] Tertull. [illegible]

etiam, quod [illegible] omnes contractus, qui aliqui [illegible] sunt, bonæ fidei existere, si cum principe [illegible] fuerint.

(25) §. 6. Instit. de jure nat. l. 31. ff. de legib. l. 4. §. 1. ff. de orig. jur. l. 3. Cod. de testam. l. 30. Cod. de donat. Principes [illegible] Plato. Jura negant sibi data [illegible] Spartian. in Antonino Caracalla. [illegible] Apollonius Tyaneus ad Domitianum, teste Philostrato [illegible] Non est princeps supra leges, sed leges supra principem. adde Plutarchum [illegible] Agapetum [illegible] (26) Principem [illegible] (27) Imperatoris [illegible] (28) [illegible] (29) Cujacius, post Petrum Fabrum [illegible] id est dignitatem consularem. (30) Sensus est, Consulatum imperatoriam dignitatem sequi. (31) Id est, anno 5[illegible]. (32) [illegible] ad [illegible] ff. de naut. fœnore. Jul. [illegible] (33) Hæc Novella abrogatur per Novellam [illegible] (34) Creditum maritimum, [illegible] (35) Usura centesima est, [illegible]

contingit forsitan & in enatum exceedi tempus, si tantum foris moretur navis, ut annum aut terminos suos sumat, aut etiam transcendat: citius autem ea remeante, tempus in unum solum aut duos trahi menses: & ea tribus (1) siliquis utilitatem habere: vel si ita breve sit tempus, vel si apud alterum extra debitorem maneat debitum, hoc idem valere: aliam rursus negotiatoribus professionem assumentibus, & per unumquodque onus definiri schema, secundum quod competit mutuum, aut manere aut permutari secundum pactum quod ob hoc convenerit partibus. Si tamen post reversionem navis salvæ nequaquam navigare propter tempus valentem revertantur: triginta solum dierum inducias dari a creditoribus debitoribus, & nihil pro debitis usurarum causa exigere, donec vendi contingat onus, putantes apud alium esse debitum non reddendum, duas partes centesimæ dominis pecuniarum dare usuras, & mutuare (2), & mox mutuum in terrenum transponere modum: nequaquam maritimis periculis creditoribus molestandis: & hæc omnes dixisse cum jurejurando perhibentes testimonium quæ ad nos nunciasti, ut nos sanciremus quod nobis videretur, & super his dignam hæc nostræ nutare potestati.

C A P. I.

NOs igitur & ipsa legentes gesta, & causam edocti, sancimus, secundum quod testatum est coram tua celsitudine, ita nunc & deinceps in omne tempus tenere, eo quod neque jam positis repugnet legibus, ut oporteat nunc & de cætero secundum quondam proprium legem in naucleris aut negotiatoribus super talium causarum hæc servari litibus, & secundum dictum modum prædictarum pactionum ita fieri etiam eventus, & alia omnia, quæcunque in prioribus testata sunt apud sedem tuam, unde secundum propriam legem teneant in naucleris aut negotiatoribus. Quod enim longis (3) ita servatum est temporibus & tenuit immutabiliter, sicut testimonia apud tuam gloriam definierunt: quomodo non est justum & in aliis omnibus valere, quæ postea erunt, & esse hanc eis futuram transactionem ex propria lege valentem, & altera quadam dispositione non egentem: sed in naucleriis seu negotiatoriis occasionibus in omne tempore valentem, ut puta generalem existentem legislationem, & naucleris seu negotiatoribus & eorum contractibus expositam? Quæ debet etiam pars fieri jam a nobis positarum legum, & judicantes ad hanc respicientes proferre sententiam.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, tua celsitudo jugiter servare festinet.

T I T. VIII.

DE TESTAMENTIS (4) IMPERFECTIS A (5) PARENTIBUS IN FILIOS FACTIS: ET DE DIVISIONE RERUM A FILIIS CORAM PARENTE, ET DE EJUS FACULTATIBUS FACTA ET SUBSCRIPTA.

N o v e l l a C o n s t i t. CVII.

Imperator Justinianus Augustus Basso magnificentissimo comiti devotiss. domesticorum locum obtinenti Joannis gloriosiss. prætoriorum præfecti, iterum exconsuli & patricio.

P R Æ F A T I O.

A Constantino (6) divæ memoriæ lex scripta est per antiquæ conjecturæ simplicitatem: porro causarum varietas & natura eas frequenter mutans, egere leges illas emendatione nostra præparavit. Dicit itaque lex, oportere morientium voluntates, quando sunt parentes, omnibus modis inter filios tenere, & tamen eos erubescit parentes assistentes, quia eis & claram rerum concedit significationem, dicens & si non manifestæ sint eorum dispositiones, appareuerint autem ex quibusdam indiciis (7) & conjecturis, & qualibet scriptura: & sic eas valere & hoc in suis & emancipatis filiis. Insuper & Theodosius (8) decrevit non in patribus solum hoc disponens, sed etiam in matribus & ascendentibus utriusque naturæ (9). Hanc apprehendentes licentiam homines in tantam ingressi sunt obscuritatem, ut divinantibus (10) magis quam interpretantibus hæc egerent. Itaque neque personas scribentes, neque rerum dicentes notitiam, & forte nec quantitatem, tamen dignantur conjecturis & verisimilium ratione talia permittere.

C A P. I.

De voluntatibus parentum in distributione patrimonii facienda.

NOs (11) igitur omnia clara & aperta consistere volentes, (quid enim sic proprium (12) est legum, sicut claritas maxime super defunctorum dispositionibus) volumus si quis literas sciens, inter suos filios voluerit facere dispositionem, primum (13) quidem ejus subscriptionis tempus (14) declaret: deinde quoque filiorum nomina propria (15) manu (16): ad hoc uncias in quibus scripsit eos heredes, non signis (17) numerorum significandas, sed per totas (18) literas declarandas: ut undique claræ & indubitatæ consistant. Si vero etiam rerum voluerit facere divisionem, aut in quibusdam rebus certis aut omnes aut quasdam institutiones statuere, & harum inscribat significationes: ut etiam literis omnia declarata, nullam ulterius contentionem filiis derelinquant. Si tamen aut uxori aut extraneis (19) personis aliquibus voluerit relinquere legata, aut fideicommissa, aut libertates, & hæc propria scripta manu, dictisque a testatoribus coram testibus, quoniam omnia consequenter in dispositione posita ipsi & scripserunt, & volunt valere, sint firma: nihilo minuenda eo quod videantur in charta scripta, reliquam observationem testamentorum non (20) suscipientia: sed hoc solum immoverunt, quod ejus manus & lingua habet omnem virtutem chartæ præbitam.

C A P. II.

ET (21) si quidem usque ad mortem maneat hoc schema, nullos postea deducet testes, quia voluit forte talem voluntatem commutare, aut convertere, aut aliquid tale facere, cui licuit rumpere quod factum est, & aliam facere voluntatem, declarantem perfectam ejus sententiam quam competit valere hoc enim concedimus ei agere, hoc ipsum expressim significantem sub præsentia testium septem (22), quia & si fecerit quandam talem voluntatem, non tamen eam valere ulterius vult, sed rursus vult etiam facere: & hanc aut in testamento perfecto (23) faciet, omnia testamentorum habente signa, aut in non scripta perfecta voluntate: videri eum defunctum esse prioribus infirmis factis ex secunda ejus secundum perfectum testamentum aut voluntatem dispositione.

C A P. III.

QUia vero novimus aliquos divisiones facientes inter proprios filios, & præparantes eos his subscribere: & hoc schema suscepimus. Si quis enim dividat proprias res, & ipsos filios avocans faciat (24) subscribere divisionibus ipsis, & ratas eas judicare, & profiteri filios hoc secundum hunc habere modum: sit & hoc firmum in hujusmodi rerum divisione (25) secundum nostram constitutionem quam ob hoc posuimus: quam in omnibus, quæ in ea continentur, firmam esse per hanc legem sancimus. Si autem & in divisione ipse subscripserit, & clare omnia per subscriptionem suam fecerit, sit & hoc ratum: quoniam & hoc jam nostra legislatione continetur. Palam vero est, quia in talibus casibus valebit hæc lex, quoscunque postea moveri contigerit.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua gloria cognoscens, omnibus faciat manifesta: ut nullum lateant quæ recte & providenter pro nostris subjectis sancita sunt. Datum Kalend. Januar. Constantinop. Dom. Justin. PP. Aug. Imperii Anno xiii. Basilio V. C. Cons.

T I T. IX.

DE (26) RESTITUTIONIBUS (27).

N o v e l l a C o n s t i t. CVIII.

Imp. Justin. Aug. Basso magnificentiss. comiti devotiss. domesticorum locum tenenti Joannis gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecti.

P R Æ F A T I O.

NEgotium audivimus pro testamento dubitato, quod etiam interpretari justum existimavimus, & lege comprehendere certissima: hoc quod nostræ consuetudinis est, in negotiis multis ex legibus optimæ accipere occasione. §. 1. Filios enim quidam suos instituens heredes, deinde alterutrie eos, filiis non existentibus, substituere volens, jussit, *si contigerit aliquem ejus filiorum, & heredem futurum sine filiis humanam solvere vitam, post exceptionem earum, quæ ex lege debentur ei, ex eis quæ ab eo relinquebantur ei rebus, reliquas omnes res, & jura quæcumque apud eum in tempore mortis inveniuntur, venire & restitui ex his superstiti, aut ejus filiis, si etiam ipse moreretur; omni cessante inter eos propter memoratam substitutionem cautione & fidejussione in his.* Eo moriente, et uno quidem ejus filiorum et heredum filios habente, alio vero manente sine filiis, prohibet eum qui sine filiis est, is qui filios habet, uti rebus, utpote eas deterentem; at ille utens verbis testamenti, quia quicquid inveniretur in tempore mortis apud eum, hoc eum restituere jussit: secundum hoc vult schema licentiam habere uti rebus sicut voluerit, nulla prohibitione de earum gubernatione illata ei. §. 2. Nos igitur sumentes ex hoc occasionem, existimavimus oportere et antiquam definitionem, et deinceps discretionem hanc quidem definire, hanc autem penitus hominibus reponere, ac propterea lege causam comprehendere, ut discant homines

omnem

(1) Compensatur hic conventio recepta. Ut creditor [illegible] siliquas [illegible] usura est concessa. (2) Lat. mutuo. (3) Argumentum a more diu recepto licet [illegible] (4) De testamentis inter liberos factis, [illegible] De voluntatibus parentum in distributione patrimonii facienda. [illegible] Græci [illegible]
(5) Vid. l. 21. §. 1. C. de testam. [illegible] Ad hanc Novell. vide Gudelin. de jure noviss. lib. 2. c. 9. Rittershus. in exposit. Nov. part. 6. cap. 3. Ans. (6) l. 21. C. fam. ercisc. [illegible] Cod. Theod. fam. ercisc. (7) Lex Constantini parentum voluntates, quibuscunque indiciis, conjecturis, quacunque scriptura manifesta, inter liberos valere, adde l. 21. §. 1. Cod. de testam. (8) l. 21. §. 1. C. de testam. (9) Sexus. (10) Obscuritas [illegible] (11) Hinc sumpta est Authent. quod sine C. de testam. (12) Obscuritas legibus [illegible] (13) Nunc formam, secundum quam parentes [illegible] scripto [illegible] debent inter liberos. (14) [illegible] testamenti [illegible] non valere testamentum inter liberos, nisi sua manu suisque literis parens scripserit nomina liberorum, tempus & unciarum modum [illegible] non omnia [illegible] testamentum non valere. (16) Vid. Nov. [illegible]
(17) [illegible] Gall. [illegible] Anf.
(18) [illegible] inter liberos testaria mentis [illegible] debet esse [illegible] adde Novell. [illegible] plenis atque universis integris literis perscripta.
(19) Extranei [illegible] hinc colligunt, Testamentum imperfectum inter liberos favore extraneorum non firmari, l. 21. §. 3. C. de testam. [illegible] Vid. Gudelin. de jure noviss. lib. 2. [illegible] Ans. (20) Extraneis legari per fideicommissa potest in testamento inter liberos minus solenni. Minus solenne hic [illegible] non [illegible] testibus. [illegible] Testibus, inquam, saltem duobus. Nomen enim [illegible] l. 12. ff. de testib. Cum dicitur legari vel fideicommitti posse, satis intelligitur, aliud dicendum fore, si instituantur heredes. Nec enim possunt extranei in imperfecto testamento heredes scribi. [illegible] In perfecto testamento extraneis liberi relicta legata vel fideicommissa [illegible] si modo holographum & testibus [illegible] testamentum. (21) Hinc sumpta est Authentica hoc inter C. de testam.
(22) [illegible] vetus interpres hic non agnoscit, nec Scrimgeri editio Græca, nec Julianus interpres [illegible] Testamentum imperfectum, quod inter liberos valere potest, alio testamento imperfecto revocari aut rumpi non posse [illegible] testamentum revocatum [illegible] l. 35. ff. de [illegible] Post [illegible] sufficere præsentiam quoque testium in revocando eo testamento, quod quinque testibus perfici [illegible] l. ult. C. de testam. vel [illegible] Aliud est in testamento militis, cujus imperfectum testamentum alio imperfecto [illegible] revocari potest, l. [illegible] de testam. milit. & ita facilius imperfectum militis testamentum, quam patris inter liberos [illegible] (23) Imperfecta inter liberos dispositio non potest, nisi solenniter, revocari [illegible] (24) [illegible]
(25) Divisio bonorum facta a patre [illegible] vel ejus subscriptione [illegible] in divisione subscriptione, vel liberorum [illegible] scriptam vel subscriptam, sed tamen subscriptam a liberis, valere. Valere, inquam, non jure testamenti, sed contractus. [illegible] De fideicommissariis hereditatibus, [illegible]
(26) Hac reddi constitutione [illegible] & quatenus jussus restituere, quod ex bonis superfuerit, possit deminuere, adde Novell. [illegible] seqq.

omnem legis ordinem, cum quo competit talia & discere, & judicare. Novimus igitur apud Papinianum sapientissimum, dictum in decimo nono (1) libro ejus quæstionem, ubi permittit alienationes in tali casu: illud solum velut ex studio in ænigmate proponent, ut tunc oporteret prohiberi alienationes, cum ad solvendum fideicommissum, ex studio (2) qui hoc oneratus est, ad alienationem venit. Et tanquam philosophatus inter Imperatores Marcus, tali quodam proposito casu, viri boni arbitratum videre inesse talibus verbis disposuit.

C A P. I.

NObis (3) ergo recte visum est, hanc ita disponere legislationem, ut si quidem universaliter aliquis dicat restitutionem fideicommissi; hæc tenere quæ in talibus decreta sunt & a nobis jam sancita. Sin vero tale sit fideicommissum, quale subjacet: & ea quæ inveniuntur seu remanent in tempore mortis, testator submittat sola in fideicommissum: tunc indefinite dictum prioribus, sub quadam legitima deducere divisione & ordine. Si quis enim hæc, aut etiam aliquid aliud tale dixerit: sancimus usque (4) ad Falcidiam solum suæ institutionis necessitatem habere servare eum qui oneratus est fideicommissi restitutione, & non posse aliquid penitus ex illa minuere sufficiens existens: sed heredi quidem superfint tres partes, illi autem quartæ solior relinquatur ratio. Non enim concedimus ei qui gravatus est, etiam donationibus (5) uti aliquibus, & forsan ex studio (quod Papinianus (6) dicebat) intervertendi fideicommissi causa, ut etiam quarta minuatur institutionis ejus: sed hoc omnino relinquere fideicommissum: alia omnibus in ejus positis potestate: & licentiam habere eum his sicut voluerit uti, quemadmodum perfectis dominis competit. Si vero & ipsam quartam is qui gravatus est, contingat: necessarium est perscrutari causam secundum quam hoc egit: & si quidem aut dotem (7) voluerit dare, aut sponsalitiam largitatem, aliam non habens substantiam: oportet ei hoc permitti agere, hoc videlicet quod nostra continetur jam lege, in qua ei omnino non negavimus talem diminutionem. Si vero & in captivorum redemptionem (hanc enim excipimus, & dicamus Deo causam) & hoc licentiam eum habere facere, & minuere etiam quartam pietatis ratione; quod omnium nobis pretiosius videtur.

C A P. II.

SI vero contigerit neque ipsum habere ex aliquibus causis unde faciat expensas, ex tali restitutione, etiam has facere, damus ei licentiam: (hoc quod & testator permisit) quod relinquetur, omnino hoc volens ad restitutionem trahi, & quasi aliquis dicat, ex hoc quod remaneret, ei restitutionem fieri. Si autem nulla talis subjacet occasio, necessitatem habere omnino quartam partem propriæ institutionis servare, & tali & aliis restitutionem donare. Si (8) tamen aliquid expenderit, habens unde supplementum faciat, ex illo suppleri quartam, & per nullam causam hanc minui. Si vero contigerit quartam, & non habeat ad supplementum aliam substantiam: tunc damus ei & contra emptores, aut aliter accipientes res, in rem & hypothecas ex autoritate hujus legis, ut liceat complere sibi fideicommissum ex rerum vindicatione, hoc quod in legatis jam dedimus, & ex constitutione in rem ei donantes, & fideicommissi persecutionem, unde & cautionem fideicommissarius (9) dabit (10) non minus quartam servare: nisi & ipsam testator sicut in pronunciato nobis facto, prohibuit; cum enim ipse testator omnem non fidejussionem solum, sed etiam cautionem relaxaverit, nos aliter disponere, non est violentis quicere voluntatem.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur sit causis decisio, ipsi quæ præbuit quæstionem, & aliis omnibus, in quibus pendere contigerit casus testamentorum quidem factorum, & testantium quippe defunctorum: nondum autem sibi locum accipiente fideicommisso, sed adhuc eo qui gravatus est, superstite. Et hæc dicimus non in filiis solum sed etiam in aliis cognatis & extraneis agere, in quibus omnino tale fideicommissum relinqui contigerit. Tua igitur gloria omnibus hæc manifesta faciat nostris subjectis, ut sciant quemadmodum competat & vivere eos, & mori, & testari, & fideicommissa relinquere & alia agere quæ in talibus sunt sancita. Dat. Kalend. Febr. CP. Dom. Justin. PP. Aug. Anno xiv. (11) Basil. V. C. Consule.

T I T. X.

DE PRIVILEGIIS DOTIS (12) HÆRETICIS (13) MULIERIBUS NON PRÆSTANDIS.

NOVELLA CONSTIT. CIX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

UNam nobis esse in omni nostra republica & imperii vita, in Deo spem credimus, scientes quia hæc nobis & animæ & imperii dat salutem, unde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eam respicere: & hoc eis principium (14) esse, & medium, & terminum. Sicut igitur universi qui ante nos imperantes, & maxime Leo (15) piæ memoriæ, & Justinus (16) piæ memoriæ noster pater in suis constitutionibus, hæreticis omnibus interdixerunt, ut neque alia ipsi participarentur militia (17), neque quodlibet in publicis curis participium haberent, ut ne occasione militantium & publicorum colligantur sanctæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ membra viderentur vastare: ita & nos ipsi hoc egimus, nostris constitutionibus hoc roborantes. Hæreticos (18) vero & illi dixerunt, & nos dicimus eos qui diversarum sunt hæresium; quibus conjungimus & connumeramus & qui Nestorii Judaicam (19) sequuntur vesaniam, & Eutychianistas (20), et Acephalos (21) qui Dioscori (22) & Severi (23) mala secta langeant, & Manichæi (24) & Apollinaris renoventium impietatem; & ad hoc omnes qui non sunt membrum sanctæ Dei Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, in qua omnes concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarum patriarchæ (25), & Hesperiæ (26), & Romæ, & hujus regiæ civitatis, & Alexandriæ, & Theopoleos (27), & Hierosolymorum, & omnes qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi, Apostolicam prædicant fidem, atque traditionem. Igitur sacram (28) communionem (29) in Catholica Ecclesia non percipientes a Deo amabilibus sacerdotibus hæreticos juste vocamus. Nam licet nomen (30) Christianorum sibimet imposuerint, attamen a Christianorum se fide et communione separant, Dei judicio semetipsos subdi cognoscentes.

C A P. I.

QUæ igitur de hæreticis prolatæ sunt lege, omnibus sunt manifesta. Nos autem volentes orthodoxam amplectentes fidem, et eam defendentes, habere aliquod amplius privilegium his qui alienant semetipsos a Dei ovili (quoniam neque (31) justum est æqualibus cum orthodoxis hæreticos dignos fieri privilegiis) propterea et nunc ad præsentem respeximus legem. Quia (32) enim dedimus privilegium mulieribus dotium, ut etiam prioribus (33) creditoribus præponantur, et meliorem ordinem eas habere, et nec a tempore superatas: in donationibus autem propter nuptias secundum tempora per quæ fiunt, hypothecas (34) habere, omnibus in præsenti facimus manifestum per hanc sacram nostram legem, quia et hoc privilegium et tacitas hypothecas, et omnia alia quæ mulieribus omnibus in diversis privilegiis a nostris legibus data sunt, illis damus solis quatenus his fruantur, et utantur, et quæ diligentiam habent rectam, et adorandam nostram fidem tenere (Catholicæ dicimus et (35) Apostolicæ Ecclesiæ) et participare in ejus salutari communione. Quæ enim separant se a sancta Dei Catholica et Apostolica Ecclesia, et sacrosanctam in ea communionem percipere non patiuntur a Deo amabilibus sacerdotibus, nolumus omnino talibus frui privilegiis. Si enim se separant a Dei muneribus et a sacra communione alienas faciunt; multo potius et nos non eas dignas fieri privilegiis, neque ex nostris legibus frui permittimus continentia; sed sint eis inaggressibilia (36) omnino ex legibus beneficia; et omni privilegio ex nostris constitutionibus eis dato privabuntur.

C A P. II.

LIcebit autem eis melioris (37) sententiæ factis, et rectam veramque amplectentibus fidem, et hac semper contentas, talibus perfrui muneribus et privilegiis; his in omni ditione valentibus, atque servandis, principaliter quidem a Deo amabilibus episcopis et sacerdotibus, deinde

(1) [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] (13) De hæreticis. [illegible] (14) [illegible] (15) l. 2. C. de [illegible] (16) Hæc desiderantur in [illegible] (17) [illegible] (18) Quinam hæretici, [illegible] (19) [illegible] (20) Eutyches [illegible] (21) Acephali [illegible] (22) Dioscorus successor D. Cyrilli Alexandrini [illegible] (23) Severus fuit [illegible] (24) [illegible] (25)–(37) [illegible]

deinde a nostris administratoribus & judicibus, sive sint majores sive minores: & insuper a tua celsitudine, apud quam & præsentem facimus legem. Unde competens est, & judices apud quos aliquæ movebuntur contra mulieres causæ, aut a mulieribus quædam privilegia sibi vindicare volentibus, inspicere ad præsentis nostræ legis subtilitatem: & si non invenerint eas orthodoxæ fidei existentes, & percipientes sacrosanctam, & adorabilem communionem in sanctissima catholica & apostolica a venerandissimis ejus sacerdotibus, non permittere frui ex nostris constitutionibus privilegiis.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo cognoscens, causis apud eam motis servare, & operi effectuique tradere curet, & per solennia edicta & præcepta propria omnibus faciat manifesta, & in hac felicissima civitate, & in provinciis, ut cognoscant omnes quanta & quæ nobis cura est & veræ circa Dominum Christum verum Deum fidei, & nostrorum subjectorum salutis. Dat. a. Kal. Maii, *Constantinop.* Dom. Just. PP. Aug. Anno xiv. (1) Basilio V. C. Cons.

T I T. XI.

DE NAUTICIS (2) USURIS (3).

Novella Constit. CX.

Imperator Justinianus Augustus Joanni gloriosiss. sacrorum Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

NOvimus ex denunciatione tuæ celsitudinis, legem fecisse jam (4) nos de trajectitiis pecuniis, quæ manifesta facta est foro tuo.

C A P. I.

SEd quoniam postea aditionibus nobis factis, percepimus legem illam non valere, rescindi (5) eam sperantes ex foro tuo: cognovimus autem eam & in quibuslibet provinciis jam insinuatam: propterea sancimus talem legem omnino vacare, & si contigerit etiam per provincias eam destinari, nec ibi valere, sed invalidam esse. Sicque non volumus causam procedere, tanquam si nec scripta fuisset memorata lex: sed secundum de talibus positas leges a nobis negotia & æstimatione & sententia potiantur.

E P I L O G U S.

Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. 6. Kal. Mai. CP. Dom. Justin. PP. Aug. Belisario V. C. Cons. (6).

T I T. XII.

HÆC CONSTITUTIO INNOVAT (7) CONSTITUTIONEM, QUÆ PRÆSCRIPTIONEM CENTUM (8) ANNORUM VENERABILIBUS LOCIS DEDERAT.

Novella Constit. CXI.

Imp. Just. Aug. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

QUod medicamenta (9) morbis, hoc exhibent jura negotiis. Unde consequitur, ut nonnunquam a judicio (10) discordet effectus, & quod credebat conjectura prodesse, experimento inveniatur inutile. Probat igitur hoc præsentis etiam necessitas sanctionis, in qua privilegium ex religioso (11) proposito sacrosanctis ecclesiis Dei, & monasteriis, aliisque religiosis locis constitutione nostra nuper indultum, necessaria correctione distinguimus. Dudum (12) siquidem jusseramus ad centum illis annos exceptionis propagari curricula, per cujus licentiam sanctionis negotia quidem multa commota sunt, & velut antiquorum vulnerum obductæ paruerunt iterum cicatrices: sed eorum sanitas provenire non potuit, probationum scilicet difficultatibus impedita: quoniam *per tantum seculi (13) magis quam temporis spatium, nec documentorum integritas, nec actis fides, nec ætas valet testibus suffragari.*

C A P. I.

UNde quia largitati nostræ causarum non occurrit angustiis cum ratione simul ac religione tractantes prædictum privilegium, usque ad possibilem modum deducere experimento retraximus, & jubemus in negotiis quæ antehac triginta annorum removebat exceptio, nunc venerabilibus ecclesiis, monasteriis, & xenodochiis, nec non orphanotrophiis, & brephotrophiis, & ptochotrophiis quadraginta (14) annorum protelatio conservetur: salva scilicet circa alias personas & causas vitæ, quam semper tricennalis (15) sibi præscriptio vindicabat: quoniam hanc decem annorum adjectionem solis (ut dictum est) religiosis locis, eorumque juri vel contractibus indulgemus: ut sopito hoc temporis spatio tam personales quam hypothecariæ actiones in perpetuum conquiescant: nihil penitus aliis exceptionibus derogantes: sed tam in aliis quasi triennio vim roburque tenentibus. In illis namque (ut dictum est) negotiis religiosos contractus memorato quadraginta annorum privilegio volumus perfrui, in quibus eis centum annorum prærogativam constitutio (16) nostra contulerat. Si quas plane causas ante hanc nostram constitutionem ab ecclesiis cæterisque sacris locis ubicunque commotas, judicialis sententia aut transactionum conventio terminavit, nolumus refricari, sed in reliquum illis hanc objici sanctionem, quas antehac solitas octo (17) lustrorum silentio moveri hactenus, aut motas terminari non contingit.

E P I L O G U S.

† Illustris igitur & magnifica auctoritas tua, quæ per hanc generalem legem nostra statuit æternitas, edictis propositis ad omnium notitiam faciat pervenire. Dat. Kal. Jun. CP. Imperii DN. Justin. perpetuo Aug. Anno xv. Basilio V. C. Cons. 18.

T I T. XIII.

DE LITIGIOSIS (19) ET DE DECIMA (20) PARTE LITIS (21) AB ACTORE CAUTELA PRÆSTANDA.

Novella Constit. CXII.

Imp. Just. Aug. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

MUlta quidem de litigiosis tam antiqua (22) legislatorum prudentia quam imperialis dispositio promulgavit, sed in præsenti quidem judices a nostra clementia petierunt, ut dubietatem discernamus, quæ adhuc pro hujusmodi causis in judiciis commovetur, & leges nec non constitutiones super his positas apertius explanemus: ut jam manifestissimum sit quas res vocari litigiosas oporteat.

C A P. I.

Quæ res litigiosa sit.

IDeoque (23) sancimus litigiosam dici & intelligi (24) rem mobilem, & immobilem, seque moventem, de cujus dominio causa inter petitorem & possidentem movetur, aut per judicialem (25) conventionem, aut per preces principi oblatas, & insinuatas (26) judici, ac per eum adversario (27) interpellatoris cognitas: in his enim casibus etiam præcedentem constitutionem mansuetudinis nostræ per hanc volumus obtinere: in qua scientes & ignorantes emptores discernimus. Et hoc adjiciendum esse perspeximus, ut si lite de re litigiosa pendente, pulsatum contigerit ab hac luce recedere, heredes autem ejus velle divisionem (28) rerum facere, sine aliquo obstaculo liceat eis hoc agere. Quando enim res litigiosæ per successionem ad heredes perveniunt, non (29) debet alienatio intelligi earum inter coheredes divisio. Et (30) hoc autem præsenti nostra lege decernimus, ut si contigerit quem pro tali causa litigantem, ab humano consortio recedentem, per ultimam voluntatem res aliquas de quibus dominii dubitatio vertitur, legati (31) nomine cuicunque relinquere: si quidem heres judiciali sententia dominus earum fuerit demonstratus, tunc legatarius quod ei relictum est modis omnibus consequatur. Si vero heres in judicio victus (32) extiterit, non (33) habeat legatarius licentiam aliam rem pro eadem legato heredem exigere: quoniam sciens testator rem litigiosam esse, litis eventum (34) legatario dereliquit. Unde damus licentiam legatario (si hoc prodesse sibi putaverit) litis participem fieri: ut ne aliquam forte negligentiam seu proditionem heredi possit objicere. Ab (35) hoc autem litigiosi vocabulo hypothecas separari (36) decernimus, & in his hanc distinctionem tenere: ut siquidem speciales res mobiles, vel immobiles, aut se moventes nominatim (37) fuerint hypothecæ suppositæ (38), liceat quidem debitori eas, cui & quando voluerit vendere: sic tamen ut ex pretio earum usque ad debiti quantitatem satisfaciat creditori. Si (39) autem hoc debitor non fecerit, damus licentiam creditori, qui rem venditam suppositam habet, eandem rem vindicare, donec ei satis pro debito fiat. Hoc autem præcipimus observari,

[illegible]

si (1) non forte ante, aut per generalem aut per specialem nominatim hypothecam eadem res aliis fuerit creditoribus obligata: tunc enim secundum sacrarum nostrarum legum tenorem temporum (2) privilegia unicuique creditorum servari decernimus. Ex quo jam claret quod generales hypothecas multo (3) magis litigiosi vocabulo nolumus contineri: sed earum actiones secundum veterum legum constituta examinari, & inde eam præcipimus obtinere. Et hæc quidem de litigiosis, & speciali nec non generali hypotheca disposuimus, ut jam nulla de his in judiciis dubitatio generetur, sed secundum distinctionem hujusmodi certamina terminentur.

C A P. II.

De cautione quæ ante reorum citationem præstari debet ab actore.

AD excludendas autem calumniose moventium intentiones, & executorum fraudes, aliud invenit providentia nostra remedium. Sancimus (4) enim omnes judices, si quando aliquos teneri (5) vel (6) amoveri voluerint, hanc conditionem in suis interlocutionibus (7) adjicere, *ut non aliter conventionales libelli pulsatis porrigantur, aut sportulæ (8) executoribus dentur, nisi prius & in libello actor per se, aut per (9) tabularios subscripserit (10): & aliis intervenientibus fidejussorem (11) idoneum periculo competentis officii præstiterit, confitentem quod (12) usque ad finem litis permaneat, & suas intentiones aut per se aut per legitimum procuratorem exerceat; & nisi postea fuerit approbatus injuste litem movisse sumptuum, & expensarum nomine decimam (13) partem ejus quantitatis, quæ in libello continetur, pulsato restituat.* Si (14) autem dixerit non valere fidejussorem dare: tunc apud judicem a quo causa examinanda est sanctis propositis Evangeliis per sacramentum hoc ipsum affirmet, & sic (15) juratoriam (16) cautionem exponat, & per eam hæc quæ superius dicta sunt, profiteatur.

§. 1. Si vero non hæc omnia quæ prædiximus, secundum ante latum modum processerint, nullatenus pulsatum responsum facere executori concedimus, nam si citra memoratam dispositionem, aut aliquis judicum, aut officium ejus, vel quilibet executor negotii aliquem convenire præsumpserit: judex quidem & officium ejus denarum (17) librarum auri pœnam sustinebit: ipse autem executor negotii & confiscationem suæ substantiæ patietur, & exilio quinquennali damnabitur: pœna videlicet ex hac lege competente, periculo viri magnifici pro tempore comitis rerum privatarum exigenda, & nostri fisci juribus (18) inferenda. Omne autem dispendium quod pulsatus ex hac conventione præter tenorem nostræ legis factum perpessus fuerit, ex petitoris substantia pulsato sarciatur periculo judicis, cujus ab executore detentus est, necnon & officii, quod ejus jussionibus obsecundat, ut undique nostro imperio superna majestate ac divinitate crediti, pro sua indemnitate lætentur. Causas vero quæ ex consensu utriusque partis in judicio moventur, a pœna hujus constitutionis liberas esse decernimus: & sicut aliis nostris continetur constitutionibus terminari.

C A P. III.

Ut (19) post annum & tria edicta in actorem contumacem sententia feratur (20).

OMnem (21) vero causarum finem colentes celeriter pervenire, illorum malignitatibus obviamus, qui tantummodo proponunt actiones, nolunt autem usque ad finem exercere judicium, dicentes legem (22) esse, quæ decernit *neminem (23) actiones suas exercere nolentem compelli*. Et hanc igitur pravitatem extinguere festinantes, jubemus memoratæ legis auxilio non (24) eos uti, qui contra aliquem suas proposuerint actiones: sive per judiciariam conventionem, sive per preces principi oblatas, & judici insinuatas, & per eum ad scientiam adversarii deductas, vel sub legitimi judicis cœptas examine. Injuste enim agere recusat, qui paratus (25) adversarium suum ad judicium vocavit: cum excusatio hæc pulsato magis quam actori conveniat. Quamobrem sancimus *actorem (26) cœptum negotium usque ad finem litis exercere*. Si vero causam prosequi distulerit: damus pulsato licentiam, judicem apud quem lis cœpta est postulandi: ut ab eodem judice actor ad judicium aut per se aut per legitimum procuratorem venire moneatur: & si hoc minime fecerit, propositis tribus vocetur edictis: unoquoque cautione non minus quam triginta (27) dierum spatio concludenda. Jubemus enim ordinarios (28) judices non solum præconum (29) vocibus, sed etiam edictis (30) propositis quamcumque litigatorum partem absentem in judicium vocare. Vocem enim præconum pauci possunt qui præsentes inveniuntur, audire: edicta vero per multos dies sic posita possunt pene omnes agnoscere. Aliis autem omnibus judicibus qui per imperialem jussionem causas examinant, ex præsenti lege permittimus partes quæ in judicio non permanent, propositis edictis vocare, ne causæ infinitæ permaneant. §. 1. Si vero apud judicem initium (31) lis non acceperit, sed tantum conventionali libello quicunque pulsatus est, aut precibus nostræ oblatis clementiæ: jussio nostra super hoc prolata, sive scriptis, sive per mandata judici fuerit intimata, & ea adversario per eum cognita: etiam sic licebit pulsato ire ad competentem judicem & per eum suum adversarium simili modo vocare: ut si quidem sui præsentiam actor fecerit, causa secundum legum ordinem examinata finem legitimum sortiatur.

§. 2. Si vero propositis edictis vocatus ad judicium venire, & suas intentiones aut per se aut per legitimum (sicut dictum est) procuratorem proponere noluerit: tunc & aliud unius (32) anni spatium ei concedimus; intra quod, nisi suam intentionem fuerit prosecutus, damus licentiam judici, & absente adversario, partis permanentis allegationes secundum nostras leges examinare: & veritate subtiliter requisita, legitimam (33) proferre sententiam. Si vero intra prædictum anni spatium venerit: & suas intentiones exercere voluerit: jubemus judicem modis omnibus expensas vel sumptus quos propter litem pulsatus permanens in judicio sustinuerit, ante omnia exigere actorem, & pulsato dare; & sic actorem permittere: donec causa finem secundum leges accipiat. Nam si tantummodo venerit, & expensis sive sumptibus datis solum annale tempus interrumpere voluerit, & iterum a judicio recedens, usque ad exitum causæ non permanserit: jubemus eum post prædictas edictorum & annalis spatii observationes ab omni cadere actione, quam sibi competere contra pulsatum existimabat. *Deterior namque dolus ejus agnoscitur, qui interruptam iterum litem deserit, quam qui semel acceptam dereliquit.* Legis autem privilegio, quæ nolentibus non imponit necessitatem proprias actiones movere: illis (34) tantummodo uti concedimus, qui nullam secundum prædictos modos adversario moverint quæstionem.

E P I L O G U S.

† Hæc autem omnia obtinere decernimus in causis quæ necdum vel judiciali sententia, vel amicabili conventione, vel alia juri cognita decisione finitæ sunt, Theodote (35) parens carissime atque amantissime. Illustris itaque & magnifica auctoritas tua præsentem nostri numinis legem in perpetuo valituram edictis in hac regia urbe propositis, & præceptionibus in universa provinciis sub sua constitutis jurisdictione directis faciat manifestare: ut omnes ea quæ pro utilitate eorum sancimus, a se custodienda cognoscant. Dat. 5. Idus Septembr. CP, Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno xv. (36) Basilio V. C. Cons.

T I T. XIV.

IN (37) MEDIO (38) LITIS NON FIERI (39) SACRAS (40) FORMAS AUT SACRAS JUSSIONES: SED SECUNDUM ANTIQUAS LEGES GENERALES LITES DECIDI.

N o v e l l a C o n s t i t. CXIII.

Imp. Justin. Aug. Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

OMnia secundum (41) nostras leges agi volentes, & harum virtutem servari studentes, perspeximus præsentem scribere legem, ad ipsarum legum observationem. Agnovimus enim quoniam quidam judicum volentes eis qui causas dicunt, tergiversari, & celare suas festinantes dilationes, excusant se frequenter, dicentes quod sacræ formæ aut sacræ jussiones aut dispositiones spectabilium nostrorum referendariorum insinuatæ eis sunt, tanquam disponentes, quemadmodum oporteat negotium examinari aut judicari.

C A P. I.

ET propterea sancimus, ut dum lis examinatur, sive in pecuniariis, sive in criminalibus, aut aliis quibuscunque emergentibus causis ne judi-

[illegible]

judicet, sive hic, sive in provinciis, neque (1) pragmaticum typum, neque etiam præscriptionem, neque sacram nostram quamlibet ex scripto, aut non scripto jussionem aut dispositionem in hac regia civitate spectabilium nostrorum referendariorum (2), aut alterius cujuslibet, disponentium nos quomodo decet inchoatum examinare aut judicare negotium: insinuare judicantibus, aut insinuatam valere: sed secundum generales (3) nostras leges causas examinari & decidi. Quod (4) enim in legum positum (5) est potestate, non egebit aliqua extrinsecus (6) dispositione. Si quod enim ad nos negotium, apud judicem jam dictum, aut antequam hoc principium sumat, perspeximus nos hoc per proprium nostrum judicium disponere & dicere: hoc nequaquam alterius judicis egebit judicio. Sicut enim a nobis per sacrum (sicuti dictum est) judicium disposita aut decisa, non (7) egebunt aliorum examinatione, aut judicio, aut retractatione (8) aliqua: sic nos (quibus Deus sanciendi potestatem donavit) si aliquod judicium in quolibet negotio protulerimus, non alii judici hoc committimus sive per formas, sive per dispositiones spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cujuslibet, quomodo convenit hoc negotium examinari aut judicari: utpote quia a nobis semel judicatum est, quod retractari a nullo valeat: his videlicet tenendis, quando scripta talis aliqua nostra procedit sententia. Si (9) vero aliqua dubitatio judici de aliqua fiat lege, nunciet ad nostram potestatem, & a nobis expectet causæ scriptam declarationem, aut interpretationem, & secundum eam decidat litem. §. 1. Si vero dum causa dicitur, pragmatica nostra forma, aut dispositio spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cujuslibet, aut aliud aliquid horum quæ dicta sunt omnium, judicantibus insinuetur, ordinans in his examinationem, aut sententiam; jubemus judicem quidem omnino non respicere: sed his vacantibus, & nullam penitus habentibus virtutem secundum generales nostras leges causam examinare, & legitimo fini contradere. Si autem hoc non custodierit judex, decem librarum auri eum subjacere pœnæ, ut etiam aliam nostram majorem indignationem experiatur; eidem pœnæ subjecto & eo, qui præsumet talem aliquam dictare formam, & ministrantibus ei, & talem aliquam dispositionem facientibus spectabilibus nostris referendariis. Et hæc dicimus sive (10) ea sacra nostra sanctione judicare quispiam deputatus est, sive ex præcepto judiciali, sive secundum arbitrium, aut compromissariorum schema quæstionem audit: sive scripto, sive sine literis. Sed vel si quis judicum propriam despiciens salutem ex aliquo tali præsumpserit sententiam proferre: hanc ita infirmam (11) esse volumus, ut neque appellatione indigeat, neque ex compromisso inferatur pœna. Nos enim omnes judices secundum generales nostras leges examinationes & sententias ferre volumus. Illud quoque indubitatum erit, quia neque judicialia qualibet valebit jussio extra quod ordinatum est hac nostra lege.

C A P. II.

SUper hæc autem & illud judices nosse opus est, quia competens est eos, & quæ (12) adhuc & nunc moventur quæstiones, secundum generales determinare leges, vel si quispiam præcessit impetrans (13) sanctionem, disponentem judicantis examinationem, aut sententiam. Ei enim qui tale aliquid impetravit jam, sententiamque definitivam nondum promeruit, nihil ea iis quæ impetravit, prodesse volumus. Si enim semel pervenit sententia definitiva (14) data: nequaquam hanc ex nostra hac perscrutari lege jubemus: licet appellatio subsecuta sit, aut retractationis est aliqua species contra sententiam. Eam autem jussionem, quæ non disponit quidem judicantem, aut judicare futurum, quemodo oporteat quæstionem fieri, aut judicium inferri: causam vero fini (15) similiter tradi legitimo vult: aut actorum imponet editionem, aut judicem coget legitimam proferre sententiam, aut simul (16) alium judicem secundum nostras præstituere leges; & fieri, & valere, & scripto & sine scriptura non prohibemus.

C A P. III.

UT autem omnes nostri subjecti & maxime qui litibus afferuntur, nostram pro se noverint providentiam, & nullus hanc sacram nostram circumveniat legem, neque ignorantiam in ea proponat: sancimus in unoquoque negotio initium apud judicem accipere ex prooemiis (17) mox, & ante ipsam personarum firmationem (18) inscribi eam, & monumentorum fieri partem: sic enim gestis præfulgens prohibebit ea quæ præter ejus virtutem tentantur circa eam, & circa ipsam forsan personarum firmationem (19): & prævaricari eam nitentibus per multa interminata refrenebit a talibus eos præsumptionibus, & propriis tempus non sinet fieri pœnis. Ut enim iniquitatem simul & injustitiam per omnia expellamus, propterea præsentem posuimus legem, undique eam, & per eam alias cautas & incircumveniendas custodientes reipublicæ leges, secundum quas & nos ipsi imperium, quod Deo dante suscepimus, custodire, nostramque rempublicam ab his legibus muniri semper optamus.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo servare quidem studeat, omnibus autem palam faciat, proponens quidem eam in hac felicissima civitate, præceptis autem solennibus utens ad provinciarum præsides, ut omnes homines sciant eam quam super eus habemus providentiam. Dat. 10. Kal. Decembr. CP. DN. Justin. PP. August. Anno xv. (20) Basilio V. C. Cons.

T I T. XV.

UT (21) DIVINÆ (22) JUSSIONES SUBSCRIPTIONEM (23) HABEANT GLORIOSISSIMI QUÆSTORIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXIV.

Imperator Justinianus Augustus Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

NOstræ serenitatis solicitudo remediis invigilat subjectorum, nec cessamus inquirere, si quid sit in nostra republica corrigendum, ideo namque voluntarios labores appetimus, ut quietem aliis præparemus. Unde ad universorum utilitatem pertinere perspeximus, si sacras etiam jussiones cum competenti jubeamus cautela procedere, ne aliquibus liceat eas pro sua voluntate proferri.

C A P. I.

NAm (24) præsenti lege decernimus, nullam divinam jussionem neque per viri magnifici quæstoris adjutores, neque per aliam cujuslibet militiæ aut dignitatis aut officii personam, cuicunque judici confectam, a quolibet suscipi cognitore, cui magnifici viri quæstoris (25) annotatio subjecta non fuerit, qua contineatur *& inter quos, & ad quem judicem* (26), *vel per quam fuerit directa personam*; quatenus omni posthac ambiguitate submota, nulla cuilibet excusationis relinquatur occasio: scientibus judicibus vel administratoribus universis, quod si in quolibet negotio sacram susceperint jussionem, nisi cui quæstoris viri magnificentissimi fuerit subjecta annotatio, mulcta viginti librarum auri, & officium eorum simili pœna plectetur: quibus jubemus si qua talis jussio ad vos pervenerit, mox ad prædictum virum magnificum quæstorem transferre, aut cum illo qui hæc ingerit, destinare: ut in eum vindicta procedat, quam in falsarios jura nostra constituerunt, Theodote, parens [illegible] carissime, atque amantissime.

E p i l o g u s.

† Quam legem perpetuo valituram celsitudo tua ad universorum faciat pervenire notitiam.

Ejusdem breve argumentum.

Omnis sacra jussio quæstoris subscriptionem (28) habeat: & quibus de rebus publicetur quemque judicem det, manifestatur. Non repugnat quod jubetur, omne principis rescriptum principis manu omnino subsignari debere. Nam præsens constitutio non tollit & abrogat quod in Cod. (29) dictum est, sed addit quod hic statuitur, videlicet quæ a principe subsignari non oportet (30).

T I T. XVI.

UT (31) CUM DE APPELLATIONE COGNOSCITUR, SECUNDUM ILLAS LEGES DEBEAT JUDICARI, QUÆ TEMPORE (32) LATÆ SENTENTIÆ OBTINEBANT: NON SECUNDUM EAS QUÆ POSTEA PROMULGATÆ SUNT: ET DE ALIIS CAPITULIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXV.

1. Ut cum de appellationibus, & retractationibus, & relationibus judicum cognoscitur, secundum illas leges controversiæ decidantur, quæ tempore latæ sententiæ & suggestionis obtinebant, non quæ postea promulgatæ sunt. 2. Si altera litigantium pars renunciet se allegationibus contentam fore, altera vero differat, quasi non contenta, judex dato unius, & item alterius, & tertii mensis dilationem, his autem præteritis non amplius expectato, sed proferto sententiam. 3. Quæ causæ ingratitudinis rationabiliter filiis objici possint a parentibus. 4. Quæ rursum causæ ingratitudinis, rationabiliter possint parentibus objici a filiis. 5. Ut lugentes, & qui genere illis proximi sunt, nulla de causa intra nonum diem prehendantur vocenturque in jus. 6. De constitutæ pecuniæ obligatione & sponsionibus, si quis ita pecuniam constituet aut spondeat, satis tibi facio, aut satis tibi fiet a me, & hoc illo: aut satis tibi fiet a me, aut hoc aut illo.

Imp. Justin. August. Theodoto orientalium sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

PErvenit ad scientiam nostræ serenitatis, quod cum inter Eustathium virum reverendissimum Tholonæ (33) civitatis Episcopum, & Pistum, diaconum ecclesiæ Thelmissensis (34) fuisset causa commota, processit a rectore provinciæ definitiva sententia, contra quam appellatio est porrecta. Judices igitus apud quos appellatio ventilabatur, dubitantes, ad nostram clementiam retulerunt, an secundum leges quæ obtinebat, quando processit definitiva sententia, an secundum tenorem illius legis, quæ post definitivam sententiam a nobis promulgata est, eandem causam examinare deberent. Nos itaque justum esse perspeximus, secundum leges quæ obtinebant tempore latæ sententiæ prædictam appellationis causam examinari, & terminum secundum ipsas accipere. Præcidimus autem & post hanc si quandocunque dubitatio talis emerserit, eam finali ordine terminare.

CAP.

(1) Non ex jussione principis, pendente lite, impetrata judicantium est. (2) Referendarii interdum nunciabant judicibus, quemadmodum litem finiri vellet princeps.
(3) [illegible] appellant Græci. [illegible] Novell. [illegible] Cod. [illegible] publicam, ubi dixi. (4) l. 1. §. 4. ff. ad SC. Turpill. (5) [illegible] ibid. quod ex legum auctoritate decretum est.
(6) Id est, aliunde petita. (7) Appellari a sententia principis non potest, nec ab ea fit retractatio, interdum tamen princeps [illegible] restitutionem adversus eam sententiam quam ipse dixit, l. 18 ff. de minoribus. Potest & quod vulgo dici consuevit, a principe dormiente ad ipsum vigilantem appellare, qua de re vide exemplum, apud Plutarch. in apophthegm. ubi de Philippo rege. (8) [illegible], Novell. 82. cap. 12. in fin.
(9) Hoc [illegible] Nov. 125. 1. [illegible] (10) Judices dantur, vel a principe, vel a magistratu, [illegible] a litigatoribus. (11) Sententia ex rescripto lata, non ex legibus, ipso jure nulla est & ex compromisso, pœna promissa non est. l. 20. 10. C. de judic. (12) Leges [illegible] formam dant pendentibus negotiis. (13) Ambitiosis ex rescriptionibus non judicatur, Jul. [illegible]. Ambitiosa sunt ad gratiam composita [illegible], adulatoria, per adulationem [illegible]. (14) Finita negotia rescripto non sunt revocanda. Finitum dicitur, quoties definitiva sententia lata est: quamvis appellatio aut retractatio in eam speretur, Jul. [illegible]. (15) [illegible] hac lex vetet rescripta a principe impetrari: non tamen vetat id genus rescripti, quo jubentur judices sine dilatione vel mora causas dirimere, vel secundum legem judicare, vel alia litigatoribus edere, vel cum alio judicare, l. ult. C. de mand. princ. l. 2. C. ne lite pendente. (16) d. l. 2. (17) Id est, ab initio. (18) Firmatio personarum, [illegible], §. 3. Inst. de satisd. (19) Id est, satisdationem, supr. hic.
(20) Id est, anno 541. (21) Fuit hæc constitutio Latine, ut & Nov. 87. & 143.
(22) De sacris jussionibus, [illegible] divinum, intellige imperatoriam, hoc enim titulo Justinianus sibi blanditur, ut & quidam Episcopi, sanctitatis nomine. Sic divina beneficia l. 1. in fin. C. de divers. rescr. sacri afflatus, l. 4 [illegible] oracula. l. 1. d. 1. (23) De his verbis Quæstor legi, vide constitutionem Juliani de filiis liberorum, infra. (24) Hinc sumpta Authent. gloriosissimi C. de div. rescr. (25) Cancellarium apud Gallos appellatur.
(26) Forma divinæ seu imperatoriæ jussionis. (27) Solent Galliæ reges hac formula uti ad judices, à nostre ame & feal, vid. l. 27. ff. de pate paston adde Papon. 3. [illegible] des termes en rescripts d'ame & feal. (28) Subscriptio quæstoria his verbis fiebat, Quæstor legi; ut supr. dixi. (29) l. 2. l. pen. C. de divers. rescrips. (30) Cujacius hanc subscriptionem addit, Dat. Kal. Novemb. CP. Just. P. P. August. anno XVI. Basil. V. C. Is est annus 542. (31) Jul. const. 109. (32) Puniatur tamen reus ea pœna, quæ obtinebat tempore delicti commissi non sententiæ, leg. 1 ff. de pœnis. In [illegible] fil. [illegible], in bonæ fidei judiciis tempus rei judicatæ: in stricti juris judiciis, litis contestatæ tempus spectamus, l. 3. §. 2. ff. commod. (33) Τῶν [illegible], est autem [illegible] civitas Lyciæ, 5. Plin. 27. & Ptol. a [illegible] Tremili & Praxidicis Nymphæ filio, vid. Stephan. lib. de urbibus in [illegible]. (34) Telmessos urbs maritima Lyciæ, Plin. d. l. Ptol. Strabo, alii Cariæ, Stephanus in [illegible].

C A P. I. (1).

Ut causæ appellationum dirimantur ex iis legibus quæ tempore latæ sententiæ (2) obtinebant.

IDeoque sancimus, si quando de aliqua causa processerit definitiva sententia, & provocatio fuerit subsequuta: appellationis examinatores secundum leges quæ tempore definitivæ sententiæ obtinebant, terminum dare negotio: hoc eodem videlicet observando & in retractandis (3) amplissimæ præforianæ sententiis, & in suggestionibus (4) judicum, quando (5) utræque partes *omnibus allegationibus suis renuntiaverint*, & judices per sua relationes, quid disponi debeat, interrogaverint. In omnibus enim prædictis casibus illas leges a cognitoribus (6) servari decernimus, quæ (7) tempore sententiæ, aut certæ relationis obtinebant: tametsi contigerit postea legem promulgari novi aliquid disponentem, & tenorem suum ad (8) præterita quoque negotia referentem.

C A P. II.

De his qui post renunciationem adversariorum se allegationes habere dicunt (9).

SEd (10) & hoc præsenti addimus sanctioni. Quia inter litigatores aliquando contingit unam quidem partem suis allegationibus renunciare, aliam vero scientem se malas causas habere, post cognitionalia (11) certamina, & dilationes (12), quas (13) probationum causa leges concedunt, nolle confiteri allegationes sibi sufficere, ne cito causæ qualitas agnoscatur: jubemus (14), ut quando una pars *allegationibus renunciaverit*, alia vero pars dixerit *se habere aliquid quod proponat*: judex negotii modis omnibus eam partem quæ utitur dilatione (15), compellat *intra triginta dies postquam altera pars renuntiaverit, quidquid velit, sine aliqua intermissione proponere*: quod si non fecerit, tunc ad ejus malitiam convincendam alius unus mensis indulgeatur a judice. Si vero & sic distulerit, alterius unius mensis ei dilatio præbeatur: ita ut si usque ad prædictos tres menses quos litigatoribus protrahentibus concessimus, suas non proposuerit allegationes: tunc cognitor causæ non (16) amplius expectans modis omnibus proferat sententiam legibus consonantem: vel si voluerit, referat, ne litigatoribus male certantibus liceat causarum exitum ultra protrahere.

C A P. III.

Quæ (17) sunt justæ exheredationis liberorum causæ (18).

ALiud (19) quoque capitulum præsenti legi addendum esse perspeximus. Sancimus igitur non (20) licere penitus patri vel matri, avo vel aviæ, proavo vel proaviæ suum filium vel filiam, vel cæteros liberos præterire, aut exheredes in suo facere testamento, nec (21) si per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum, vel alium quemcunque modum eis dederint legibus debitam portionem: nisi forsan probabuntur ingrati: & ipsas nominatim (22) ingratitudinis causas (23) parentes suo inseruerint testamento. Sed quia causas ex quibus ingrati liberi debeant judicari, in diversis legibus dispersas, & non aperte declaratas invenimus, quarum aliquæ nec *dignæ* nobis ad ingratitudinem visæ sunt: aliquæ vero cum essent dignæ, prætermissæ sunt: ideo necessarium esse perspeximus eas nominatim præsenti lege comprehendere: ut præter (24) ipsas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere, nisi quæ in hujus constitutionis serie continentur. Causas autem justas ingratitudinis has esse decernimus. §. 1. Si quis parentibus suis manus (25) intulerit. §. 2. Si gravem (26) & inhonestam injuriam (27) eis ingesserit. §. 3. Si eos in criminalibus causis accusaverit, quæ non sunt adversus (28) principem, sive rempublicam. §. 4. Si cum maleficis hominibus ut (29) maleficus versatur. §. 5. Vel vitæ (30) parentum suorum per venenum, aut alio modo insidiari tentaverit. §. 6. Si novercæ (31) suæ, aut concubinæ (32) patris, filius sese immiscuerit. §. 7. Si delator (33) contra parentes filius extiterit, & per suam delationem gravia eos dispendia fecerit sustinere. §. 8. Si quemlibet de prædictis parentibus (34) inclusum (35) esse contigerit, & liberi qui possunt ab intestato ad ejus successionem venire, petiti ab eo vel unus ex his in sua eum noluerit fidejussione suscipere, vel (36) pro persona, vel pro debito, in quantum esse qui petitus, probatur, idoneus, hoc tamen quod de fidejussione censuimus, ad masculos tantummodo liberos volumus pertinere. §. 9. Si convictus fuerit aliquis liberorum ex eo quis prohibuerit (37) parentes suos condere (38) testamentum, ut si quidem postea facere potuerint testamentum, sit eis pro tali causa filium exheredandi licentia (39). Si autem in ipsa prohibitione, sine testamento aliquis ex parentibus decesserit, & alii sive qui ab intestato ad hereditatem defuncti, aut cum ipso filio qui testamentum fieri prohibuit, aut post illum vocantur, sive illi quos heredes, aut legatarios habere volebat, vel qui læsionem aliquam ex prohibitione testamenti sustinuerunt, hoc ipsum approbaverint: secundum alias leges super hoc positas talia negotia terminentur. §. 10. Si præter voluntatem parentum inter (40) arenarios vel mimos sese filius sociaverit, & in hac professione permanserit: nisi forsitan etiam parentes ejusdem professionis (41) fuerint. §. 11. Si alicui ex prædictis parentibus volenti suæ filiæ vel nepti maritum dare, & dotem secundum vires substantiæ suæ pro ea præstare, illa non (42) consenserit, sed luxuriosam degere vitam elegerit. Si (43) vero usque (44) ad vigintiquinque annorum ætatem pervenit filia, & parentes distulerint eam marito copulare, & forsitan ex hoc contigerit in suum (45) corpus eam peccare, aut sine (46) consensu parentum marito se, libero (47) tamen, conjungere: hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non sua culpa, sed parentum id commisisse cognoscitur. §. 12. Si (48) quis de prædictis parentibus furiosus (49) fuerit, & ejus liberi vel quidam ex his, aut liberis ei non existentibus, alii ejus cognati, qui ab intestato (50) ad ejus hereditatem vocantur, obsequium ei & curam competentem non præbuerint: siquidem a tali sanatus fuerit infirmitate, erit ei potestas utrum velit negligentem filium vel filios, aut cognatos, ingratum vel ingratos in suo scribere testamento. Si autem aliquo furoris morbo eum detentum extraneus aliquis viderit a suis neglectum liberis vel cognatis, aut aliis ab eo scriptis heredibus, & pro misericordia voluerit eum procurare: damus ei licentiam attestationem eis qui ab intestato, vel ex testamento jam facto ad furiosi hereditatem vocantur, scriptis dirigere, ut eum procurare festinent. Si autem post hujusmodi attestationem neglexerint, & extraneus in suam domum furiosum susceptum sumptibus propriis usque ad finem vitæ ipsius procurasse monstratus fuerit: eum qui obsequium ac diligentiam furioso exhibuit, licet extraneus sit, ad ejus successionem pervenire decernimus, evacuata institutione eorum, utpote indignorum, qui furioso (sicut diximus) curam præbere neglexerint: ita tamen ut cætera testamenti capitula in sua maneant firmitate. §. 13. Si unum de prædictis parentibus *in captivitate* (51) *detineri contigerit*, & ejus liberi, sive omnes, sive unus, non (52) festinaverint eum redimere: siquidem valuerit calamitatem captivitatis evadere: in ejus sit potestate, utrum hanc causam ingratitudinis testamento suo velit adscribere. Si autem per liberorum negligentiam (53) vel contemptum non fuerit liberatus, & in captivitate decesserit, illos ad successionem ejus venire non patimur, quia non festinaverunt ejus redemptionem citius procurare: sed omnibus liberis in hoc negligentibus res universas ab eodem relictas, ecclesiæ civitatis ex qua oritur, applicari, inventario scilicet sub publica attestatione celebrando, ne quid ex ejus facultatibus pereat: ita ut quicquid exinde ad ecclesiam pervenerit, captivorum redemptioni proficiat. Sed hæc quidem quantum ad personas dicta sunt, quas exheredare non licet, nisi ingratitudinis causas ubique approbari contigerit. Occasionem autem nobis ad generalem legem promulgandam hæc præsens causa noscitur obtulisse. Sed universaliter jubemus, ut si ille qui in captivitate detentus fuerit, liberos non habuerit, & aliis qui ad ejus hereditatem vocati sunt, eum redimere non festinantibus, in captivitate detentus fuerit: nullus ex iis qui neglexerit, ad hereditatem ejus perveniat

(1) *Sol. prioris.* (2) De appellationibus. *Eadem Rep.* Si qua nova lex per gorrestam pragmaticam promulgetur, Jul. *ibid.* [illegible] Vide Rittershus. [illegible]
(3) [illegible] Græcis. (4) Relationes vertit Julianus, quas Græci hic [illegible] appellant. (5) [illegible] Græci hic appellant. (6) Qui [illegible]
(9) [illegible] (10) Hinc sumpta est Auth. [illegible] C. de [illegible] (11) [illegible] (13) Tempora probationum. (14) Nota regulam. [illegible]
(17) [illegible] Harmenop. [illegible] (20) Hinc sumpta est Authentica [illegible] (21) [illegible] (22) Quarta liberis relinquenda est [illegible]

[illegible]

niat, licet ante captivitatem testamentum forsan ab eo fuisset conscriptum, in quo memoratas personas scripsit heredes; sed hac quoque institutione heredum infirmata, & cæteris testamenti capitulis in suo robore permanentibus substantiæ talium personarum simili modo ecclesiis civitatum ex quibus orti sunt, applicentur, & nullis aliis causis, quam in captivorum redemptionibus expendantur: ut unde (1) illi a suis non sunt redempti, aliorum redemptio procuretur, & ipsorum quoque animæ ex hac causa piissima subleventur. Hoc eodem observando & si aliquam extraneam personam ante captivitatem scripsit heredem: & illa sciens se ab eo heredem scriptam, eum redimere a captivitate neglexerit. Hanc autem pœnam contra illos valere jubemus, qui octavum (2) & decimum suæ ætatis annum compleverint. In hujusmodi (3) vero casibus quando pro captivorum redemptione necessarium fuerit dare pecunias, si quis proprias pecunias non habuerit, licentia erit ei, si memoratæ sit ætatis, mutuandi pecunias, & res mobiles vel immobiles supponendi, sive propriæ ipsius sint, sive illius (4) qui in captivitate detinetur: quoniam in prædictis omnibus, quæ pro (5) captivorum redemptione data esse aperte probabuntur, contractus hujusmodi tanquam a persona suæ potestatis & legitimæ ætatis factos, ita firmos esse decernimus; nullo eis qui cum hujusmodi personis in memoratis causis quo prædictum est modo contraxerint, præjudicio generando: necessitatem scilicet habente eo qui ex captivitate redierit, tales contractus ratos habere, & eis tanquam suis debitis obligari. §. 14. Si quis (6) de prædictis parentibus orthodoxus constitutus senserit suum filium vel liberos (7) non esse catholicæ fidei, nec in sacrosancta ecclesia communicare, in qua omnes (8) beatissimi patriarchæ una conspiratione & concordia fidem rectissimam prædicant, & sanctas quatuor (9) synodos, Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, & Chalcedonensem amplecti seu recitare noscuntur: licentiam habeant pro hac maxime causa ingratos eos & exheredes in suo scribere testamento. Et hæc quidem pro ingratitudinis causa decernimus. Generalem autem (10) providentiam liberis catholicis deferentes, jubemus salvis legibus quæ jam de aliis hæreticis sunt positæ & circa Nestorianos & Acephalos, hæc observari, ut si quando parentes inventi fuerint sive Judaico Nestorii furori dediti, sive Acephalorum amplectentes insaniam, & ideo ab Ecclesiæ catholicæ communione separati, non liceat eis alios heredes sibi instituere (11) nisi (12) liberos orthodoxos (13) & Ecclesiæ catholicæ communicantes, vel liberis non existentibus agnatos, vel cognatos, qui scilicet catholici sunt. Quod si forte ex filiis alii quidem sunt orthodoxi, & Ecclesiæ catholicæ communicantes, alii vero ab ea separati, omnem parentum substantiam ad (14) filios tantum catholicos pervenire sancimus: licet ultimas voluntates hujusmodi personæ fecerint contra tenorem hujus nostræ constitutionis aliquid disponentes. Si vero posthac fratres ab ecclesia separati, ad eam conversi (15) fuerint, pars eis competens, in statu in quo inventa fuerit tempore quo redditur, eis præbeatur, ut nullam de fructibus aut gubernatione medii temporis inquietudinem vel molestiam catholici patiantur qui ante prædictas res detinebant; quoniam hujusmodi rerum, quas ex fratrum parte non communicantium catholici possidebant, sicut alienationem vetamus, ita præteritorum temporum fructus aut gubernationem nullatenus ab his a quibus detenti sunt, exigi vel retractari permittimus. Si autem usque ad finem vitæ suæ in eodem errore non communicantes permanserint: tunc catholicos fratres, vel heredes ipsorum, plenissimo jure dominii easdem res possidere decernimus: quod si filii quidem omnes perversi, & ab Ecclesiæ catholicæ communione alieni inventi fuerint, alii autem propinqui agnati vel cognati religionem catholicam colentes, & communicatores esse fuerint approbati, eos liberis (16) hæreticis anteponi, & eorum hereditati succedere. Si vero liberi & propinqui agnati vel cognati ab orthodoxæ religionis communione sunt externi: tunc siquidem schema clericorum parentes eorum habuerint: ad (17) ecclesiam civitatis ubi (18) domicilium habebant, res eorum volumus pertinere: ita ut si ecclesiastici intra annale spatium hujusmodi personarum vindicare res neglexerint: earum dominium nostri fisci juribus vindicetur. Si autem laici sunt, sine aliqua distinctione substantias eorum ad res privatas nostras similiter pervenire sancimus. Quæ obtinere decernimus etiamsi testamento non facto tales personæ decesserint: omnibus quæ contra cæteros hæreticos in aliis constitutionibus disposita sunt, & contra Nestorianos & Acephalos, & alios (19) omnes qui catholicæ ecclesiæ (in qua prædictæ quatuor synodi, & patriarchæ recitantur) non communicant, & successiones eorum, similiter observandis. Si enim pro cautis corporalibus cogitamus: quanto (20) magis pro animarum salute providentia est nostræ sollicitudinis adhibenda? Sive (21) igitur omnes memoratas ingratitudinis causas, sive certas ex his, sive unam (22) quamlibet parentes in testamento suo inseruerint, & scripti heredes nominatam, vel nominatas causas, vel unam ex his veram esse monstraverint (23), testamentum suam habere firmitatem decernimus. Si autem hæc observata (24) non fuerint, nullum exheredatis liberis præjudicium generari: sed quantum (25) ad institutionem heredum pertinet, testamento evacuato, ad parentum hereditatem liberos tanquam ab intestato ex æqua parte pervenire, ne liberi falsis (26) accusationibus condemnentur, vel aliquam circumscriptionem in parentum substantiis patiantur. Si vero contigerit in quibusdam talibus testamentis quædam legata (27) vel fideicommissa, aut libertates, aut tutorum dationes relinqui, vel quælibet alia capitula concessa legibus nominari: ea omnia jubemus adimpleri, & dari illis quibus fuerint derelicta, & tanquam in hoc non rescissum obtineat testamentum. Et hæc quidem parentum ordinavimus testamentis.

CAP. IV.

Quæ sint justæ causæ parentum (28) exheredationis (29).

JUstum autem perspeximus, & e contrario de liberorum testamentis hæc eadem cum aliqua distinctione disponere. Sancimus (30) itaque non (31) licere liberis parentes suos præterire, aut quolibet modo a rebus propriis, in quibus habent testandi licentiam, eos omnino alienare: nisi causas quas enumeravimus, in suis testamentis specialiter nominaverint. Has autem esse decernimus. §. 1. Si parentes ad interitum (32) vitæ liberos suos tradiderint: citra causam tamen quæ ad (33) majestatem pertinere cognoscitur. §. 2. Si veneniis (34) aut maleficiis, aut alio modo parentes filiorum vitæ insidiari probabuntur. §. 3. Si pater nurui (35) suæ, aut concubinæ filii sui sese immiscuerit. §. 4. Si parentes filios suos testamentum (36) condere prohibuerint in rebus, in quibus habent testandi licentiam: omnibus videlicet, in hujusmodi testamentorum prohibitione servandis quæ in parentum persona distinximus (37). §. 5. Si contigerit autem virum (38) uxori suæ ad interitum, aut alienationem (39) mentis dare venenum, aut uxorem marito, vel alio modo alterum vitæ alterius insidiari: tale quidem utpote publicum crimen constitutum, secundum leges examinari, & vindictam legitimam promereri decernimus, liberis autem esse licentiam, nihil in suis testamentis de facultatibus suis illi personæ relinquere, quæ tale scelus noscitur commisisse. §. 6. Si liberis, vel uno ex his in furore (40) constituto, parentes eos curare neglexerint: omnia & hic observari præcipimus, quæ de parentibus furiosis superius disposuimus (41). §. 7. His casibus etiam cladem captivitatis (42) adjungimus: in qua si liberos detineri, & per parentum contemptum vel negligentiam non redemptos ab hac luce transire contigerit, nullatenus eorum parentes ad facultates perveniant liberorum, de quibus filii testari potuerant: sed omnia in hoc quoque capitulo serventur, quæ & de parentibus vel cognatis atque agnatis qui ab intestato ad talium personarum jura vocantur, aut de extraneis scriptis heredibus supra constituimus (43). §. 8. Si quis de prædictis liberis orthodoxus constitutus senserit suum parentem vel parentes non (44) esse catholicæ fidei: hæc & in eorum persona teneri, quæ supra de parentibus jussimus (45).

§. 9. Si tales igitur causas, vel certas, aut unam ex his liberi suis testamentis inscripserint, & scripti ab eisdem heredes, aut omnes, aut certas, aut unam ex his probaverint, testamentum in sua firmitate manere præcipimus. Si autem hæc omnium non fuerint observata, nullam vim hujusmodi testamentum quantum ad institutionem heredum habere sancimus: sed rescisso testamento, eis qui ab intestato ad hereditatem defuncti vocantur, res ejus dari disponimus: legatis videlicet vel fideicommissis & libertatibus & tutorum dationibus, seu aliis capitulis, sicut superius (46) dictum est, suam obtinentibus firmitatem. Si quid autem pro legatis sive fideicommissis & libertatibus, & tutorum dationibus, aut quibuslibet aliis capitulis, in aliis legibus inventum fuerit huic constitutioni contrarium: hoc nullo modo volumus obtinere. Et hæ quidem exheredationis aut præteritionis pœnæ, quantum ad ingratitudinis causas contra prædictas personas statuendæ sunt: si quæ autem ex his inter crimina reputantur, earum autores etiam alias (47) pœnas sentiant legibus definitas.

CAP. V.

Ut (48) non liceat creditori heredes defuncti pro debito molestare ante novem (49) dies.

HÆc autem disposuimus, ut & parentes & filios a testamentorum injuria (50) liberos reddamus. Cæterum si qui heredes fuerint nominati: etiam (51) si certis rebus jussi fuerint esse contenti, hoc casu testamentum quidem nullatenus solvi præcipimus. sed quid autem minus ei legitima portione relictum est, hoc secundum nostras alias (52) leges ab heredibus impleri (53). Sola enim est nostræ serenitatis intentio, a parentibus & liberis injuriam præteritionis, & exheredationis auferre: *Considerare namque debent parentes, quia (54) & ipsi filii fuerunt, & eadem a suis parentibus speraverunt. Et similiter qui nunc filii sunt debent studere parentum animos sanare: quia (55) & ipsi parentes fieri desiderant,*

[illegible]

derat, & a suis filiis optant honorari. Unde & constat ad utriusque partis utilitatem atque cautelam præsentem legem fuisse prolatam: quam ex hac occasione promulgandam esse perspeximus. In aliquo autem negotio disceptantes, invenimus Pulchriam filiam gratam quidem e sua genitrice fuisse dictam, exheredatam autem testamento nominatam tam in paternis, quam in maternis facultatibus: & talem quidem scripturam, quia dolo tam, & machinatione quorundam compositam fuisse comperimus, nullo modo permisimus obtinere: filiam autem heredem patris ac matris jussimus fieri: sicut & in scriptis prolatum super hac causa nostrum manifestat arbitrium. §. 1. Meminimus (1) insuper legem (2) a nobis fuisse prolatam, per quam jussimus *nulli penitus esse licentiam corpora defunctorum debiti gratia detinere, aut impedimentum eorum facere sepulturæ*. Sed in præsenti quendam cognovimus cujusdam mortui genitorem e sepultura sui filii redeuntem, nomine debiti tenuisse: ideoque pium, & humanum esse perspeximus talem crudelitatem hac lege piissima coercere, Sancimus itaque nulli penitus esse licentiam, aut heredes, aut parentes, aut liberos, aut conjugem, aut agnatos, vel cognatos, aut alios affines ejus, aut fidejussores, ante (3) novem dierum spatium, in quibus videntur lugere, conveniendi, aut quocunque modo inquietandi, aut aliquem admonitionem eis offerendi, aut in judicium (4) eos vocandi, sive debiti gratia quod e defuncto descendit, sive alterius cujuscunque causæ nomine ad memoratas personas specialiter pertinentis. Si vero intra novem dierum spatium aliquis ausus fuerit quamlibet de prædictis personis prehendere, aut admoniri, aut aliquam cautionem seu promissionem vel fidejussionem exigere ab ea: hæc omnia invalida esse decernimus. Post novem autem dierum excursum, si quis contra tales personas aliquas habere putaverit actiones, eas secundum leges exerceat, nullo videlicet præjudicio actoribus ex hoc intervallo circa temporalem præscriptionem, aut in alia quacunque legitima allegatione penitus generando.

C A P. VI.

De (5) constituta pecunia (6).

AD (7) hoc, aliud capitulum ad pecuniæ constitutionem seu promissionem respiciens, hac lege prævidimus definire. Sancimus igitur, si quando aliquis aut pro (8) se, aut pro alia persona pecuniam constituerit, vel spoponderit, dicens forte cuicunque: *Satis (9) tibi facio*: eum in quantitatem quam dixit, modis omnibus obligari, atque promissionem seu sponsionem suam adimplere, & debitum compelli persolvere. Si quis autem dixerit, *Fiet tibi satis a me, & ab illo, & illo*; illis quidem quos nominaverit, non consentientibus, nullum ex tali voce fieri præjudicium: ipsum autem qui hoc promiserit, integrum quidem debitum cogi persolvere. Si quis autem dixerit, *Fiet tibi satis*, cum tali verbo, ut impersonaliter (10) dicto, tanquam si nihil promiserit, ita ab omni exactione liberum servari. Si quam autem contra nominatas personas putaverit sibi actionem competere, eam secundum leges adversus eas proponere, & legis auxilio perpotiri.

E P I L O G U S.

† Hæc autem obtinere sancimus in causis omnibus quæ nondum judiciali sententia, vel amicabili conventione sopitæ sunt, parens carissime atque amantissime. Celsitudo itaque tua præsentem nostri numinis generalem constitutionem edictis quidem in hac regia civitate more solito proponendis, præceptionibus autem ad provinciarum rectores dirigendis, ad omnium notitiam faciet pervenire. Dat. Kal. Februar. *Constantinop.* Imper. DN. Justin. PP. August. Anno xv. (11) Basil. V. C. Cons.

T I T. XVII.

UT NEQUE MILES (12), NEQUE FŒDERATUS (13) OBSERVETUR (14) DOMUI PRIVATÆ (15) AUT POSSESSIONI ALICUJUS.

N O V E L L A C O N S T I T. CXVI.

Imp. Justin. August. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

CUm domini Dei benevolentia ad custodiam nostrorum subjectorum militarium rerum incipit ordinatio. His enim providentia Dei dispositis, Barbarorum quidem incontinentia refrenatur, reipublicæ vero res augetur. Et quoniam aliqui propriæ salutis pro nihilo facientes rationem, milites & fœderatos, qui debent pro libertate reipublicæ contra inimicos certare, præsumunt subtrahere, & in privatas suas occupare utilitates: prævidimus per præsentem legem nostram omnibus interdicere, ut nullum de cætero præsumant militem in quocunque relatum numero, aut fœderatum subtrahere, & in sua domo aut in propriis habere possessionibus, pro quibus nos multos sustinemus labores: exercentur enim & militant, ut communibus utiles sint rebus.

C A P. I.

SInt igitur omnes scientes, qui milites aut fœderatos aliquos in suis habent domibus (16) aut possessionibus, aut qualitercunque observantes, & quasdam eis proprias implentes utilitates: quod nisi intra triginta dierum dilationem computandorum ab insinuatione per loca præsentis nostræ dispositionis, eos expulerint; substantiæ quidem habentium eos, aut retinentium publicationi subjectæ, fisco applicabuntur: ipsi vero & dignitatibus & militiis, quas habent, expellentur: milites vero & fœderati qui eis post dilationem observaverint, non solum militia spoliabuntur, sed etiam ultima (17) sustinebunt supplicia, scientibus etiam uniuscujusque provinciæ judicibus, quia si aliqui inveniantur in locis (18) quæ sub his sunt exactoribus, aut conductoribus, aut personis aliquibus, aut (19) dominiis, aut possessionibus, aut quibuslibet propriis utilitatibus permanentes, & non celeriter istos comprehenderint, & suppliciis subdiderint, & milites quidem ad numeros suos transmittant in quibus militant, fœderatos (20) vero ad proprias (21) optiones: ipsi decem librarum auri pœnam exigentur, & insuper exilio tradentur, utpote nostras jussiones præsumentes negligere. Nemo igitur neque divino quodam typo de hoc forsan facto, neque præceptis judicum utatur, neque aliquis nostrorum judicum hujusmodi aliquos typos aut præceptiones judicum suscipiat, sed cum omni celeritate militantes quidem ad proprios numeros (22), fœderati vero ad suas optiones revertantur, & pro communibus certent rebus: nullo enim modo de cætero concedimus nostros milites aut fœderatos in quibusdam omnino privatis utilitatibus occupari.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem manifestata sunt legem, tua eminentia præcognoscens, in hac quidem felicissima civitate edictis secundum morem propositis, in provinciis vero præceptionibus destinatis (23) omnibus manifesta constituere festinet. Dat. Id. April. *Constantinop.* Imper. DN. Justin. PP. Aug. Anno xv. (24) Basil. V. C. Cons.

T I T. XVIII.

UT (25) LICEAT MATRI (26) ET AVIÆ, ET ALIIS PARENTIBUS POST LEGITIMAM PARTEM LIBERIS DERELICTAM, QUOMODO VOLUERINT RESIDUAM FACULTATEM SUAM DISPONERE, ET ALIA CAPITULA PLURA.

N O V E L L A C O N S T I T. CXVII.

Imp. Just. Aug. Theodoto præfecto Orientalium prætoriorum.

P R Æ F A T I O.

DIversis capitulis ad nos relatis, necessarium esse perspeximus generali hac lege disponere.

C A P. I.

Si quis filiumfamilias heredem instituerit, ut pater ipsius usumfructum hereditatis non habeat (27).

SAncimus (28) igitur licentiam esse & matri & aviæ, aliisque parentibus, postquam reliquerint filiis partem, quæ lege (29) debetur: quod reliquum (30) est suæ substantiæ sive in solidum voluerint, sive in partem, filio vel filiæ, nepoti vel nepti, & deinceps descendentibus donare, aut etiam per ultimam relinquere voluntatem, sub hac definitione atque conditione, si voluerint (31) *ut pater aut qui omnino eos habent in potestate, in his rebus neque usumfructum, atque quodlibet penitus habeant participium*. Hæc enim & extraneis relinquere poterant, unde nulla parentibus utilitas nasceretur. Hoc itaque non solum parentibus, sed etiam omni personæ licere præcipimus. §. 1. Res autem ita relictas sive donatas positis sub potestate personis, si quidem perfectæ (32) sint ætatis licet (33) sub potestate sint, licentiam habeant quo volunt modo disponere. Si vero ætate minores sint per quem perspexerit testator, aut donator, hæc gubernentur, donec illi quibus donata sunt aut relicta, ad perfectam ætatem veniant: licentiam (34) habeant testatore, vel donatore, & matri & aviæ horum quibus res collatæ sunt, ipsarum rerum si voluerint gubernationem committere, licet maritis juncta sint memoratæ mulieres: ita tamen, si & ipsæ hujusmodi gubernationem suscipere voluerint. Si vero forsan is qui relinquit, aut donat, nullum his dispensatorem ordinaverit, aut ab eo datus hujusmodi gubernationem subire noluerit, aut non potuerit, aut moriatur antequam illi perfectæ (35) fiant ætatis, tunc jubemus judicem (36) competentem curatorem fide dignum cum legitima fidejussione (37) rebus talibus ordinare, qui debeat relictam talibus personis substantiam gubernare atque custodire, donec

(1) Hinc sumpta est Authent. *sed neque C. de sepulchro violato*. (2) Novell. [illegible] *l. ult. Cod. de sepulchro violato. l. 2. ff. de in jus vocando, l. 18. ff. de jud.* Goth. Vide Pet. *de jure Manium cap.* [illegible] (3) Solebant enim in [illegible] [illegible] Græce [illegible] [illegible] Dion. in *Adriano*. [illegible] Augustin. in qu. super Gen. Nescio, utrum inveniatur, alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum [illegible] dierum, quod apud Latinos Novendiale appellant, unde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum servant, qui magis est in Gentilium consuetudine. [illegible] *Macrob.* [illegible] Statius Thebaidos 6. vers. [illegible] [illegible] Novendialia [illegible] Eadem die cœnam funebrem & epulas [illegible]. (4) *l. 2. l.* [illegible] *ff. de in jus vocando*. (5) Actio de constituta pecunia (de qua vide §. 9. *Instit. de actionib.*) Græcis [illegible] Harmen. [illegible] (6) Vide Jul. *constit.* [illegible] (7) Hinc sumpta est Authentica *Si quando Cod. de constitut.* Goth. Vide Rittershus. part. [illegible] (8) Constituimus aut pro nobis aut pro alio. (9) Formulas quatuor constituendi hic observa. Satis tibi faciam. Fiet tibi satis a me & ab illo, & illo. Fiet tibi satis aut a me, aut ab illo & illo. Fiet tibi satis. Priore & tertia formula constituentem in solidum obligari, secunda virilitet tantum: Quarta nullo modo obligari. (10) Impersonalis enunciatio non obligat loquentem. (11) Id est, anno 541. (12) [illegible] Syrian. de militibus, Index Reg. (13) Fœderati qui sint, vide cap. [illegible] (14) Id est, recipiatur in domo vel possessione alicujus privati. (15) [illegible] [illegible] (17) Id est, [illegible] (18) [illegible] Scrimger. (19) Hæc verba [illegible] conductoribus, aut commissoribus, desunt in Scrimger. editione. (20) [illegible] *Cod. de locat.* Julian. [illegible] [illegible] (21) [illegible] Scrimger. (22) Numeri militum, optiones fœderatorum. (23) Id est, [illegible] (24) Id est, [illegible] (25) De divortiis & aliis capitulis, Index Reglon. adde Jul. [illegible] (26) Non refert [illegible] (27) Jul. hic [illegible] (28) Hinc sumpta est Authent. [illegible] *Cod. de bonis quæ liberis*. Goth. Vid. [illegible] Rittershus. in capite Nov. part. 4. cap. 7. & part. [illegible] (29) Ex lege ascendentes & extranei bona alicui relinquere possunt, ut usufructus earum [illegible] (30) Id est, [illegible] annorum. (31) Vide [illegible] (32) [illegible] *l. 1. §. 1. ff. de usufr.* [illegible] *C. de confirmando* [illegible] (33) Id est, 25. annorum. (34) Vide [illegible] *ff. de* [illegible] (37) [illegible]

donec (1) illi ad perfectam (sicut dictum est) ætatem perveniant. In illis enim casibus legem quæ usum (2) parentibus præbet, volumus custodiri, quibus non inest specialiter hujusmodi conditio.

CAP. II.

De eo qui in aliquo instrumento nominatus est filius (3).

AD (4) hoc autem & illud sancire perspeximus: ut si quis filium aut filiam habens de libera muliere cum qua nuptiæ consistere possunt, dicat in instrumento, sive publica sive propria manu conscripto, & habente subscriptionem trium (5) testium fide dignorum, sive in testamento sive in gestis monumentorum, *hunc aut hanc filium suum esse* (6) *aut filiam*, & non adjecerit naturalem: hujusmodi filios esse legitimos, & nullam aliam probationem ab iis quæri, sed omni frui eos jure quod legitimis filiis nostræ conferunt leges: utpote ipso patre (sicut dictum est) filios proprios eos vocante; ex hoc enim & cum eorum matre monstratur legitimum habuisse matrimonium: ut neque ab ea pro nuptiarum fide alia probatio requiratur. Si autem pater ex ipsa muliere multos filios habens, uni ex eis testimonium quolibet ex prædictis præbuerit modis: sufficere ex eadem muliere natis, ad legitimorum jura patris testimonium uni datum.

CAP. III.

De muliere quæ sine dotalibus instrumentis nupsit (7).

HOc quoque præsenti constitutioni perspeximus adjiciendum: ut si quis ex non scripto per affectum nuptialem uxorem acceperit, & ex ea filios procreaverit: soluto autem matrimonio contingat eum etiam aliam ducere conjugem cum dotalibus instrumentis, & ex ea similiter filios procreare, nullum circa paternam hereditatem aliis filiis ex indotata (8) conjuge natis præjudicium fieri: sed cum aliis filiis ex secunda natis uxore, quæ cum dotalibus instrumentis copulata est, ad patris etiam illos hereditatem vocari, cum etiam ex solo affectu possit consistere matrimonium: quod similiter valere volumus, etiam si prius quidem cum dotalibus instrumentis jungatur aliquis uxori, post illam vero alteram ducat solo nuptiali affectu.

CAP. IV.

De nuptiis (9) *illustrium, ut cum dotalibus instrumentis fiant.*

QUia (10) vero legem (11) dudum protulimus jubentem aut dotalia fieri documenta, aut alias probationes procedere factas apud ecclesiæ defensores, per quas nuptias competat confirmari, aut certa sacramenta præberi: in præsenti perspeximus melius disponere ea quæ de his pridem sancita sunt. Et propterea jubemus eos (12) qui maximis dignitatibus decorati sunt, usque (13) ad illustres, non aliter nuptias celebrare, nisi dotalia scribantur instrumenta: nisi tamen aliquis antequam mereretur hujusmodi dignitates, ex affectu solo duxit uxorem. Tales (14) enim nuptias ante dignitates factas, & post dignitates, legitimas manere præcipimus, & ex his natos legitimos esse filios. Postquam vero honorati fuerint aliqui hujusmodi dignitatibus: non aliter ducere uxores, nisi cum dotalibus instrumentis. Hanc autem legis subtilitatem concedimus (15) subjectis nostræ reipublicæ Barbaris (16), licet dignitatibus hujusmodi decorati sint, ut etiam sub affectu (17) possint ipsi volentes contrahere nuptias. Reliquos autem omnes præter eos qui maximis (sicut dictum est) dignitatibus decorati sunt, cujuslibet sint dignitatis, aut militiæ, aut studii, si quidem voluerint, aut potuerint, non prohibemus eos cum dotalibus instrumentis ducere uxores. Si autem etiam hoc non custodierint, & ex solo (18) affectu celebratas nuptias firmas esse sancimus, & ex eis natos, legitimos esse filios jubemus.

CAP. V.

Ut cum matrimonium est sine dote, & conjunx superstes inops, mortui quartam (19) *partem accipiat.*

QUia (20) vero legem (21) dudum posuimus præcipientem, *Ut si quis uxorem aliquando sine dotalibus acceperit, eam affectu solum nuptiali, & hanc sine causa legibus agnita projecerit* (22): *accipere eam quartam* (23) *partem substantiæ ejus*, & aliam (24) post hanc fecimus legem decernentem: *si quis indotatam uxorem per affectum solum acceperit, & usque ad mortem cum ea vivens, præmoriatur, accipere similiter & eam quartam illius substantiæ portionem: ita tamen, ut non transcendat hoc centum* (25) *librarum auri quantitatem.* In præsenti melius utramque legem disponentes, sancimus in utroque casu ex talibus matrimoniis natos filios legitimos esse, & ad paternam vocari hereditatem: uxorem autem ex utroque horum casuum, siquidem usque ad tres habuerit filios ejus viri sive ex ea, sive ex alio matrimonio, quartam partem ex substantia viri accipere. Si autem amplius fuerint filii: tantum in utroque similiter casu accipere jubemus mulierem quantum uni competit filiorum: ita quippe, ut usum solum (26) in talibus rebus mulier habeat: dominium autem illis filiis servatur, quos ex ipsis nuptiis habuerit. Si vero talis mulier filios ex eo non habuerit, jubemus etiam dominii jure habere eam res, quas ex viri facultatibus ad eam venire per præsentem jussimus legem. Qua tamen irretrorabiliter (27) exclusa (28) est: in ipso tempore expulsionis partem jubemus accipere, quæ continetur hac lege. Virum etiam in talibus casibus quartam, secundum priorem nostram legem, ex substantia mulieris accipere, modis omnibus prohibemus.

CAP. VI.

De Leoniana (29) *& Constantiniana constitutione* (30).

ILlo indubitanter observando, ut Leonis piæ memoriæ constitutio (31) in omnibus aliis casibus qui non continentur præsenti lege, propriam habeat fortitudinem. Constantini vero piæ memoriæ legem (32) ad Gregorium scriptam, & super ea factam interpretationem a Martiano (33) piæ memoriæ, per quam mulierum conjunctiones (quas Constantini lex (34) abjectas vocavit) ad quosdam dignitatibus decoratos prohibentur, nullo penitus modo valere permittimus: sed licentiam (35) volentibus præbemus, etsi quibuslibet magnis dignitatibus decorentur, hujusmodi mulieres cum dotalibus instrumentis sibimet copulare. Reliqui vero citra eos qui majoribus dignitatibus decorati sunt, licentiam habeant hujusmodi mulieres accipere, sive scripto voluerint, sive solo affectu nuptiali: si tamen liberæ sint, & cum quibus liceat nuptias celebrare.

CAP. VII.

Soluto per repudium matrimonio quomodo & (36) apud quem liberi alantur (37).

ILlud (38) quoque disponendum esse perspeximus, ut si quando inter maritum & uxorem nuptias solvi contigerit: ex hujusmodi nati filii, nullo modo lædantur ex separatione nuptiarum, sed ad parentum hereditatem vocentur, ex patris substantia indubitanter alendi. Et si (39) quidem pater occasionem (40) separationis præbeat, & mater ad secundas non venerit nuptias: apud (41) matrem nutriantur, expensas patre præbente. Si vero per causam matris ostendatur solutum matrimonium: tunc apud patrem maneant filii, & alantur. Si autem contigerit patrem quidem minus idoneum esse, matrem (42) vero locupletem: apud eam pauperes filios manere & ab ea nutriri jubemus. Quemadmodum (43) enim filii (44) locupletes coguntur matrem egentem alere: ita justum esse decernimus & a (45) matre locuplete filios pasci. Quod autem de alenda matre, & filiis indigentibus definivimus, hoc quoque in omnibus ascendentibus descendentibusque personis utriusque naturæ valere præcipimus.

CAP. VIII.

De justis (46) *divortiorum causis marito permissis* (47).

QUia (48) vero plurimas in veteribus & nostris legibus invenimus causas, ex quibus facile nuptiarum solutiones fiunt: ea causa perspeximus ex his abscindere aliquas, quæ nobis indignæ ad solvendas nuptias visæ sunt: & eas solummodo nominatim præsenti inserere legi, pro quibus rationabiliter potest sive vir sive mulier repudium mittere. Nunc autem causas ex quibus maritus repudium mittere sine periculo potest, & dotem (49) uxoris lucrari, servato in ea dominio ex eodem matrimonio filiis aut filiabus, quibus non extantibus, frui etiam proprietate: has esse decernimus. §. 1. Si (50) contra imperium (51) cogitantibus aliquibus conscia est mulier, aut etiam viro suo non indicet (52). Si autem vir hoc a muliere denunciatum tacuerit, liceat mulieri per quamcunque personam hoc declarare imperio: ut vir nullam ex hac causa repudii inveniat occasionem. §. 2. Si de adulterio maritus putaverit posse suam uxorem convinci: oportet virum prius (53) inscribere (54) mulierem, aut etiam adulterum, & si hujusmodi accusatio vera esse ostenditur, tunc (55) repudio misso habere virum super ante nuptias donationem, etiam dotem: & (56) ad hoc, si filios non habeat, tantum accipere ex alia uxoris substantia, quantum dotis tertia pars esse cognoscitur: ut ejus proprietati & dos, & a nobis definita pœ-

---

(1) Major 25. ann. in cura esse desinit. (2) Usumfructum, Jul. hic. (3) Jul. hic c. 380. (4) Hinc sumpta est Auth. *si quis liber C. de natur. lib.* (5) Instrumentum patris manu scriptum, subscriptionem trium testium habens, pro hoc idem facit. (6) Justa uxor videtur, cujus liberos in instrumento publico, vel privato, tribus testibus munito, vel in testamento, vel apud acta, filios suos nominaverit, unde possis colligere, adoptione filios suos fieri, nisi plus aliquanto dare liberis nominationi, quam adoptioni, [illegible] *Novell.* 74. *cap.* 2. [illegible] (8) Indotatæ [illegible] liberi cum dotatæ liberis æqualiter succedunt, ut ita exæquentur liberi primarum & secundarum nuptiarum, licet non in utrisque intervenerint dotalia instrumenta. (9) Jul. hic c. 381. (10) Hinc sumpta est Auth. [illegible] *C. de nupt.* & Auth. *sed novo jure Cod. de nat. lib.* (11) Nov. 74. c. 4. (12) Nota, quando & quorum in nuptiis, exigantur nuptialia instrumenta.

(13) [illegible] Græci hic [illegible] v. Harm. 4. §. 16. [illegible] (14) Sine instrumentis. (15) [illegible] (16) Puta Gothis, Vandalis & similibus, qui frequentes in exercitu & aula Justiniani fuere. (17) Sine scripto scil. (18) Citra instrumenta scil. & ita hac constitutione confirmatur ut ex [illegible] solo affectu, contra *Novell.* 74. *cap.* 4. solos illustres [illegible] ut & *Novell.* 74. Emendatur hic quoque *Nov.* 74. *cap.* 4. [illegible] procedere nuptias apud episcopum, exceptis servis, militibus, agricolis & abjectis personis. (19) Nov. 53. c. 6. *Nov. Leon.* 106. & [illegible] (20) Hinc sumpta est Auth. *præterea C. unde vir & uxor.* (21) Nov. 53. c. 6. (22) Id est, ab ea divertit. (23) V. Jul. hic c. 382. *Nov.* 22. c. 18. Nov. 53. c. 6. *Novell.* 74. c. 5. Nov. 117. [illegible] *Cod. de repud.* (24) Nov. 74. c. 5. (25) Dotis maxima quantitas quæ fuerit veteribus, *Novell.* 22. *cap.* 18. (26) Hoc abrogatur *Novell. Leon.* 106. (27) Sine justa causa. (28) Repudiata. (29) Jul. hic c. 383. (30) Viles personas illustribus possunt nubere. (31) Leo [illegible] *C. de nuptiis* [illegible] hic confirmatur. (32) *l.* 1. C. de nat. lib. hic abrogatur. (33) Martiani novella de matrimonio senatorum, hic abrogatur.

(34) [illegible] (35) Viles mulieres duci possunt a viris etiam in magna dignitate, dotalibus etiam instrumentis non confectis, & ab aliis magna dignitate præditis, [illegible] dotalia instrumenta componantur, & ita hodie senator libertinam ducere, senatoris filia libertum nubere potest, abrogatis [illegible] *de ritu nupt.* [illegible] *C. de incestis.* [illegible] Novella [illegible] *Novell.* 78. *cap.* 3. [illegible] nuptialia instrumenta [illegible] *Cod. de natural.* (36) Nov. 98. c. 7. (37) Vid. Jul. hic num. 384. (38) Hinc sumpta est Auth. *si pater C. divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant*, vide Harmen. 4. §. 4. (39) Olim erat pastrem in judicum potestate, statuere, apud quem educarentur, *l. un. C. divortio facto.* (40) Ergo [illegible] (41) Apud matrem potius, quam apud patrem liberi aluntur, *l.* 1. §. 3. *ff. de lib. exhib.* (42) *l.* 3. §. 5. *ff. de lib. exhib.* (43) Argumentum a relatis, vid. *l.* 21. *ff. de reb. cur.* (44) Ut enim [illegible] matrem egere, cum filius sit in facultatibus, *l.* 5. §. 15. *ff. de agnosc. liber.* (45) *l.* 1. [illegible]

(46) De repudiis a marito mittendis, Jul. hic num. 385. (47) Vid. Nov. 22. cap. 15. 4. *Harm.* 12. An propter furorem dirimatur matrimonium, vid. Nov. Leon. 111. 112.

(48) Hinc sumpta est Auth. *sed novo jure Cod. ad leg. Jul. de adult.* [illegible] Vid. Rittershus. part. 4. cap. [illegible] (49) Adultera nupta, dotis proprietatem maritus lucratur, si [illegible] liberi sunt, solum usumfructum, ut hic. Quid si adulterium in secundo matrimonio sit commissum? maritus nihil percipiet in dotalibus bonis primi matrimonii. [illegible] proprietas eorum ad prioris matrimonii liberos pertinet, *l.* 6. *C. de secund. nupt.* [illegible] *secund.* [illegible] Quid si [illegible] secundo marito solam dotem prioris matrimonii [illegible] Nam [illegible] hoc multo magis extraneo seu vitrico denegetur. [illegible] *Nov.* 134. *cap.* 10. quo vult, adulteram detrudi in monasterium [illegible] quatuor [illegible] monasterio adnosci, quod si ascendentes habeat, vult bessem monasterio, reliquas quatuor uncias ascendentibus addici, [illegible] nulli sint ei liberi vel ascendentes, totum assem monasterio adjudicari, adde *Novell. Leonis* 32. (49) Repudiorum causas observa. (51) Repudiare uxor etiam potest propter crimen majestatis, & e contra cap. 9. *infr.* hic, 4. Harm. 12. [illegible] [illegible] in eandem, idem ob crimen, testis etiam maritus esse potest, & e contra, 4. Harm. 4. [illegible] (52) Crimen est majestatis, reus majestatis non indicare. Interdum non indicare, est delictum, ut hic, & vers. si [illegible] *infra & cap.* [illegible] & *l.* 1. §. 4. *Cod. ad leg. Jul. majest.* *l.* 4. *Cod. de falsa monet.* [illegible] *Cod. de malefic.* *l.* 2. *ff. ad leg. Pomp. de parricid.* [illegible] *l.* 45. §. [illegible] *ff. de furtis.* [illegible] delicti contrahendi puniuntur, *l.* 6. *l.* 7. *ff. ad leg. Pomp. de parric.* [illegible] qui potuit prohibere, nec prohibuit, *l.* 9. §. 1. *ff. ad leg. Corn. de falsis*, *l.* 50. *ff. de reg. jur.* [illegible] (53) Ordinem accusandi de adulterio observa. (54) 4. Harm. 2. & ita abrogatur pars leg. 30. *Cod. ad leg. Jul. de adult.* (55) Pœna adulteræ.

(56) Adulteræ pœnis maritus non tantum dotem lucratur, si ex ea non susceperit liberos, sed etiam in aliis ejus bonis tantum lucratur, quantum tertia pars dotis fuerit. Lucratur, inquam, in omnia etiam proprietate. Quid si liberos ex ea susceperit? solam dotem lucratur, quam etiam filiis ex eo matrimonio susceptis servare cogitur.

na applicetur. Si enim filios habuerit ex eodem matrimonio, jubemus etiam dotem (secundum quod de hoc censent leges) aliamque mulieris substantiam filiis conservari: & ita adulterum legitime convictum una cum uxore puniri: & si quidem habeat uxorem adulter (1), accipere eam & dotem propriam & propter nuptias donationem, & si filios habeat, solo usu mulier fruatur donationis, proprietate secundum leges filiis servanda, aliam vero mariti substantiam ejus filiis ex nostra largitate donamus, filiis autem non existentibus, antenuptialis quidem donationis proprietatem mulieri competere sancimus: aliam vero mariti substantiam omnem fisco (2) secundum (3) antiquas applicamus leges.

§. 3. Si quolibet modo mulier vitæ viri fuerit insidiata: vel aliis hoc facientibus consentiens viro non (4) indicaverit. §. 4. Si cum viris extraneis (5) nolente marito convivatur, aut cum eis lavatur (6). §. 5. Si nolente viro foris (7) domum manserit, nisi forsan apud proprios (8) parentes. §. 6. Si Circensibus (9) aut theatris aut amphitheatris interfuerit ad spectandum, ignorante aut prohibente viro.

§. 7. Si vero contigerit aliquem citra (10) unam prædictarum causarum uxorem suam a domo propria expellere, & illa non habens parentes apud quos possit manere, ex necessitate foris habitare nocte: jubemus nullam esse marito licentiam propter causam hanc repudium mittere uxori, eo (11) quod ipse hujus rei auctor existat.

C A P. IX.

De justis (12) divortii causis mulieri (13) concessis.

CAusas (14) autem pro quibus rationabiliter potest viro a muliere mitti repudium, ex quibus potest & dotem recipere, & propter nuptias donationem exigere, similiter filiis servanda donationis proprietate, aut, filiis non extantibus, habere etiam hujusmodi dominium, has esse solas disponimus. §. 1. Si contra (15) imperium aut ipse cogitaverit aliquid, aut cogitantibus conscius non (16) indicaverit imperio, aut per se aut per quancunque personam. §. 2. Si quolibet modo vir insidiatus fuerit vitæ mulieris, aut aliis hoc volentibus sciens non manifestaverit uxori, & studuerit secundum leges ulcisci (17).

§. 3. Si maritus uxoris castitati insidiatus (18), aliis etiam eam adulterandam tentaverit tradere. §. 4. Si vir de adulterio inscripserit uxorem & adulterium non (19) probaverit, licere mulieri volenti, etiam pro hac causa repudium destinare viro, & recipere quidem propriam dotem, lucrari autem & antenuptialem donationem: & pro hujusmodi calumnia, si filios non habuerit ex eodem matrimonio, tantum secundum proprietatem accipere mulierem ex alia viri substantia, quantum antenuptialis donationis tertia pars esse cognoscitur. Si autem filios habuerit, jubemus omnem viri substantiam filiis conservari: firmis manentibus, quæ de antenuptiali donatione aliis legibus continentur: ita tamen, ut etiam propter illatam adulterii accusationem & non probatam illis quoque maritus subdatur suppliciis, quæ esset passura mulier, si hujusmodi fuisset accusatio comprobata. §. 5. Si quis in ea domo in qua cum sua conjuge commanet, contemnens eam, cum alia inveniatur (20) in ea domo manens: aut in eadem civitate degens, in alia domo cum alia muliere frequenter manere convincitur, & semel & secundo (21) culpatus, aut per suos, aut per mulieris parentes: aut per alias aliquas fide dignas personas hujusmodi luxuria non abstinuerit: licere mulieri pro hac causa solvere matrimonium, & recipere datam dotem, & antenuptialem donationem, & pro tali injuria tertiam partem æstimationis, quam antenuptialis facit donatio, ex ejus substantia percipere: ita tamen ut si filios habuerit, usu solo mulier potiatur rerum, quas ex antenuptiali donatione, & pœna tertiæ portionis, mariti substantiæ acceperit, dominio communibus filiis conservando. Si autem filios non habuerit ex eodem matrimonio, habere eam talium etiam proprietatem præcipimus.

C A P. X.

Ut non liceat consensu matrimonium dissolvere, nisi ex causa probabili (22).

QUia (23) vero ex consensu aliqui (24) usque ad præsens alterna matrimonia solvebant, hoc de cætero fieri nullo sinimus modo, nisi forte quidam castitatis concupiscentia hoc fecerint. Si autem hujusmodi personæ filios habuerint: eam dotem quam antenuptialem donationem eorum filiis conservari disponimus. Si quis autem horum aut maritus forsan aut uxor, postquam propter castitatem ex consensu solverit matrimonium, inveniatur alias contrahens nuptias, aut luxuriose vivens: jubemus, si quidem (sicuti dictum est (25)) filii fuerint ex memorato conjugio, super dotem & propter nuptias donationem, eis tradi & proprietatem pene substantiæ illius quæ convincitur deliquisse personæ. Si vero filii minoris sint ætatis: gubernari eos & pasci ab illo parente præcipimus, qui nihil præsenti legi contrarium egerit. Si autem ambo parentes in hujusmodi vitium (26) incidant, tunc utriusque parentis substantiam filiis applicari: dispensatorem (27) autem eis, qui in minori sunt ætate constituti ordinari providentia competentis judicis & aliorum quibus hæc ex nostris legibus sunt commissa. Si autem filii non non fiat, utriusque personæ substantiam fisci rationibus applicari (28), & eos qui talia deliquerunt legitimis subdi suppliciis. Aliter enim separationem matrimoniorum fieri ex consensu, nulla ratione permittimus.

C A P. XI.

Quod tempus exspectare maritum in expeditione (29) degentem debeat mulier.

QUod (30) notum a nobis sancitum est (31) de iis qui in expeditionibus sunt & in militiis constituti, sive milites sint, sive fœderati (32), sive scholares, sive alii quidam sub alia quacunque militia armata constituti: melius ordinare perspeximus, & jubemus, quantoscunque (33) annos in expeditione manserint, sustinere eorum uxores, licet nec literas nec responsum aliquod a suis maritis susceperint. Si qua vero ex hujusmodi mulieribus suum maritum audierit (34) esse mortuum, neque tunc ad alias eam venire nuptias sinimus, nisi prius accesserit mulier aut per se aut per suos parentes, aut per aliam quamcunque personam, ad priores numeri (35) chartularios, in quo hujusmodi maritus militabat: & eos, seu tribunum (si tamen adest) interrogaverit, si pro veritate mortuus est ejus conjux: ut illi sacris Evangeliis propositis sub gestis monumentorum deponant, si pro veritate vir mortuus est. Et postquam hæc gesta monumentorum confecta mulier pro suo testimonio perceperit, etiam post hoc jubemus manere eam per unius anni spatium, ut etiam post hunc decursum liceat legitimas contrahere nuptias. Si autem præter hanc observationem mulier præsumpserit ad aliud venire matrimonium: & ipsa, & qui ducit eam uxorem, velut adulteri puniantur. Si autem qui sub gestis monumentorum cum jurejurando testati sunt, convincantur etiam falsum postea deposuisse testimonium: ipsi quidem militia denudari, decem auri librarum pœnam compellantur exsolvere illi quem mentiti (36) sunt mortuum esse: ipse vero licentiam habeat, si voluerit, suam (37) uxorem recipere. Si vero scholaris fuerit ille de cujus morte dubitatio est, a primis scholæ & actuario: si autem fœderatus, ab optione ejus memoratam depositionem accipere ejus uxorem, his observandis, & circa alios omnes, qui in armata militia referuntur.

C A P. XII.

Ex quibus (38) causis matrimonium sine pœna solvatur (39).

PRædictis itaque causis prospeximus etiam has nominatim adjicere, ex quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est, de iis qui (40) non poterunt (41) ab initio nuptiarum misceri suis uxoribus, & quæ per naturam viris concessa sunt, agere: insuper de iis viris ac fœminis, qui consistente matrimonio sanctimonialem (42) conversationem & monasterii habitationem elegerint, & de iis personis quæ in captivitate (43) aliquanto tempore detinentur: in his enim etiam casibus quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsenti nostra lege continentur, solas sufficere jubemus ad transactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas autem omnes vacare præcipimus, nullamque aliam causam citra eas quæ nominatim insertæ sunt huic legi posse solvere legitimum matrimonium, sive nostris sive veteribus legibus contineatur.

CAP.

(1) Pœna adulteri mariti. Adulter autem dicitur, non qui uxori fidem semel aut secundo fallit, [illegible] sed qui cum alterius uxore rem habet, ut hic. (2) Adulteri bona olim confiscabantur. Novell. 134. cap. ult. & Harm. 11. d. loco, & [illegible]
(3) d. cap. ult. (4) De delicto non judicamur, [illegible] hoc cap. (5) Extraneorum nomine [illegible] intelligemus ejus agnatos & cognatos proximos? (6) Si uxor invito viro cum masculis extraneis convivetur aut lavet, repudiari potest, [illegible] Nov. 22. c. 15. §. 2.
(7) Nov. Leon. 31. (8) Apud quos nihil iniqui suspiciendum esse potest, & ita, nolente etiam viro, potest uxor [illegible] extra domum mariti apud parentes manere. (9) Ludis scilicet [illegible] (10) [illegible] Nov. Leon. 30. 31.
(11) Nemo enim [illegible] cujus admittendæ causa fuerit, l. 13. §. 1. ff. ad leg. Jul. de adult. (12) De repudio, vid. Nov. 22. c. 15. (13) Nov. 22. c. 15 §. 1. & 4. Harm. 17. cap. [illegible] & Jul. const. [illegible] 186. (14) Hinc sumpta est Authentica [illegible] Cod. de repud. (15) [illegible] (16) d. c. 15. supr. hic (17) [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] Novell. 22. cap. 15 §. 4. (21) [illegible] (22) [illegible] (23) Hinc sumpta est Authent. quod hodie C. de repud.
(24) [illegible] Novell. 22. cap. 4. [illegible] Verum hac Novella postea abrogatur per Novellam 140. [illegible]
(25) Cap. 8. [illegible] supr. hic. (26) [illegible] (27) [illegible] (28) [illegible] (29) De [illegible] militum, vid. Jul. num. 370. (30) Hinc sumpta est Authentica hodie Cod. de repud. (31) Nov. 22. c. 14.
(32) [illegible] Novell. 122. cap. 2. (33) [illegible] l. 7. C. de repud. [illegible] Novell. 22. cap. 14. [illegible]
(34) [illegible] (35) [illegible] hant nomina [illegible], & qui eorum essent mortui, ut hic. (36) Pœna mentientis [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] (39) [illegible] (40) Vid. Jul. const. 100. cap. 380. (41) Vid. Nov. 22. c. 6. [illegible] (42) Impedimentum potest esse vel in viro, ut hic, vel in uxore, l. 10. §. [illegible] de adulteriis. (43) Novell. 22. cap. 5. Novell. 123. cap. 40. [illegible] l. 53. in fin. l. 20. C. de episc. (44) Vid. [illegible]

C A P. XIII.

Si (1) mulier sine justa causa marito suo repudium miserit (2).

QUia vero quædam mulieres inhoneste volentes vivere, festinant propria matrimonia solvere: sancimus si quando mulier citra aliquam prædictarum a nobis causarum voluerit matrimonium solvere, licentiam quidem eam non habere hoc agere: si vero permanserit in hujusmodi impia voluntate, & repudium marito transmiserit: jubemus (3) dotem quidem viro dari, communibus filiis secundum legem servandam: si autem filios non habuerit, lucrum fieri marito mulierem vero periculo judicis negotium audientis tradi episcopo civitatis, in qua communiter domicilium habuerint, quatenus illius providentia in (4) monasterium ipsa mittatur, ut quoad vixerit, debeat ibi consistere: & si quidem filios habuerit hujusmodi mulier, duas partes propriæ ejus substantiæ dare filiis: tertiam vero monasterio (5) in quod mittitur, applicare jure proprietatis. Si vero filios non habuerit, sint autem ei parentes: duas partes quidem ipsius substantiæ monasterio præberi obl mittitur, tertiam vero partem illius parentibus dari: nisi tamen sub potestatu eam habentes, irrationabili repudio consenserunt (6): in hoc enim consentientes, nihil eos penitus ea substantia filiæ habere permittimus: sed hæc omnia venerabili monasterio volumus applicari. Porro neque filiis, neque parentibus existentibus ei omnem similiter ejus substantiam competere monasterio. Si vero judex qui negotium examinat, hoc non fecerit, id est, tradiderit in hoc deprehensam civitatis episcopo, ut debeat in (7) monasterium mitti: siquidem in hac felicissima civitate sit judex, ipse quidem viginti quinque librarum auri pœnam exigatur: officium autem ejus alias decem. Si vero in provincia sit hujusmodi judex, & non egerit quæ a nobis in hac jussa sunt, decem librarum auri persolvat pœnam, & officium ejus alias quinque. Si vero judex fuerit non (8) habens cingulum, ipse quidem pœnam decem librarum auri exigatur, ministrantes autem ei quinque, quatenus multa quæ hinc accedit a memoratis personis, per comitem (9) rerum privatarum, & palatinorum scholam exigatur: & nostro assignetur ærario. Si (10) autem & vir circa mulierem transigere (11) studuerit matrimonium, & irrationabiliter (12) repudium destinavit: jubemus reddere quidem eum, quam susceperit dotem una cum sponsalitia largitate; & tantum ex alia ejus substantia præberi mulieri, quantum tertiam partem sponsalitiæ faciat largitatis: & si quidem ei filii sunt, solum usum & antenuptialis donationis, & a nobis additæ tertiæ partis mulierem habere: proprietatem vero filiis conservare, filiis autem non existentibus, habere mulierem super (13) usum in ipsis rebus etiam proprietatem, & prædictas quidem dispositiones dissolutis rationabiliter aut etiam irrationabiliter nuptiis ordinamus: & omnia de memoratis casibus secundum hanc nostram constitutionem judicari & decidi decernimus.

C A P. XIV.

Si quis uxorem suam flagellis castigaverit (14).

SI quis autem propriam uxorem flagellis (15) aut fustibus (16) ceciderit sine aliqua causarum, quas contra uxores ad matrimonii solutionem sufficere jussimus, matrimonii quidem solutionem ex hoc fieri nolumus (17): virum autem qui monstratur sine hujusmodi causa vel flagellis vel fustibus cecidisse uxorem suam, tantum (18) pro hujusmodi injuria ex alia sua dare substantia uxori etiam constante matrimonio, quantum tertia pars antenuptialis facit largitatis.

C A P. XV.

Si quis suspicatus fuerit de aliquo, velle eum pudori uxoris suæ illudere (19).

HIs (20) quoque etiam illud adjicimus, ut si quis forsan suspicatur aliquem velle suæ uxoris illudere castitati, & *contestationes et ex scripto* (21) *tres destinaverit*, habentes testimonia trium virorum fide dignorum, & post has tres ex scripto contestationes invenerit eum convenientem suæ uxori: siquidem in sua (22) domo, aut ipsius uxoris, aut adulteri, aut in popinis, aut in suburbanis: esse licentiam marito propriis manibus talem perimere (23) nullum periculum ex hoc formidanti. Si vero in alio loco talem invenerit cum sua uxore loquentem; non minus tribus testibus fide dignis convocatis (24) per quos probare possit, quod eum cum sua uxore comperit: judici tradere crimina examinanti. Illum vero pro veritate cognoscentem post tres ex scripto contestationes cum tali muliere eum inventum: talem quidem tanquam ex (25) hoc solo adulterii crimini subjacentem, nulla alia ratione quæsita punire: licentiam autem exequi crimen. §. 1. Quia vero ita comperiuntur aliqui impii, ut etiam in (26) venerandis domibus præsumant in talibus se miscere sceleribus, & ibi (27) de peccatis tractare, ubi consueverunt Deum timentes, peccatorum veniam postulare: jubemus, ut si quis talis inveniatur in (28) locis venerabilibus alienæ uxori, de qua in suspicione est, post tres (sicut dictum est) contestationes loqui, licentiam esse ejus marito utrasque personas defensori ecclesiæ aut aliis clericis tradere (29): ut ad eorum periculum divisim (30) isti serventur (31), donec judex hoc cognoscens mittat ad episcopum civitatis, quatenus ei isti tradantur, ut debeant sustinere tormentum secundum leges quæ interdicunt adulteros (32) a sanctissimis ecclesiis vindicare (33): nullam neque in hoc aliam judice quærente de adulterio probationem, nisi tres (sicuti jam supra diximus) contestationes, his enim tribus contestationibus ostensis, omnibus modis illi sicuti adulteri punientur. Non enim debent hujusmodi personæ in venerabili loco munimen habere, quem (34) ipsi per scelus proprium despexerunt: nam si eos qui alibi rapinas mulierum, aut adulteria committunt, & ad orationum domus confugiunt, ab eis vindicari (35) nostræ leges non sinunt: quomodo (36) illis qui in ipsa ecclesia tale scelus studuerint perpetrare, permittimus aliquod auxilium ex ecclesiasticis terminis inveniri? sed omnibus modis judicibus eos tradi, & pœnam sustinere qua digni sunt, qui sanctissima loca violare præsumunt. Quis enim (37) ibi delinquit, ubi salutem petat? Et generaliter disponimus, ut si quis invenerit suam uxorem aut filiam aut neptem, aut sponsam (38) in venerandis locis cum aliquo loquentem, & suspicatus (39) fuerit turpis gratia causa eos colloqui, tradet eos defensori, aut aliis sanctissimæ ejus ecclesiæ clericis, ut ipsi suo periculo utrasque personas divisim tamdiu custodiant, donec judex eos accipiat, & secundum leges causas decernat.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur per præsentem & in perpetuum valituram legem nostra definivit tranquillitas, in omnibus prædictis casibus valere volumus: nisi tamen nondum (40) aut judiciali decreto, aut amicabili conventione decisa sunt: quæ suum robur habere sancimus. Gloriosa igitur & eminentissima auctoritas tua in hac quidem inclyta civitate edictis propositis ad notitiam perducat universorum: in provinciis autem per præcepta ad clarissimos provinciarum judices destinata hæc omnibus facere manifesta festinet: ut nullus penitus ignoret, quæ pro utilitate nostrorum collatorum a nobis disposita sunt: ita tamen, ut omnibus per propria præcepta pronuntiet: quatenus sine quolibet injusto dispendio nostris collatoribus præsentis legis fiat insinuatio. Dat. 15. Kal. Jan. Dom. JUSTIN. PP. August. Anno xv. (41) BASIL. V. C. CONS.

COL-

(1) Nov. 22. cap. 16. 29. (2) Vid. Jul. hic num. [illegible] (3) Pœna conjugis injuste repudium mittentis. (4) l. 1. & l. 2. Cod. Theod. de repud. adde vers. si vero judex infr. hic. Pœna ecclesiastica, detrudi in monasterium perpetuum ob injustam repudii causam, ut hic: ob adulterium, Novell. 134. cap. 10. de detrusione in carcerem, vid. Petrum Gregorium [illegible] 19. De perpetuo carceris pœna dixi ad l. 8. §. 9. ff. de pœnis, dictum & ad Novell. Jano Emanuelis cap. 8. (5) Tertia bonorum ingredientis monasterium mulieris, hic asseratur monasterio: et hic, versic. si vero infr. & in interdum, vers. [illegible] infr. hic. (6) Pœna consentientis illegitimo matrimonio. (7) Vid. verbis. si autem supr. hic. (8) Id est, non magistratus, Jul. hic. (9) Vid. hic. Cod. de offic. comit. rer. privatar. (10) Hinc sumpta est Authentica sed novo C. de repudiis. (11) Dissolvere, est enim transactio [illegible] solutio. (12) Pœna mariti injuste repudium mittentis. (13) Id est, præter usum. (14) Jul. hic num. [illegible] De conditione ex hac lege pro honestio [illegible] adversus maritum, adde Oldendorpium class. 7. act. 12. agitur autem hic de pœna mariti flagello [illegible] uxorem. (15) Flagellis [illegible] injuria, l. 11. §. 1. ff. de injuriis. (16) [illegible] Jul. hic. (17) Et ita [illegible] l. 8. §. 2. C. de repud. (18) In quibus causis vir potest uxorem repudiare, in aliis omnibus potest uxorem acriter verberare & domo exigere. In aliis casibus volunt interpretes marito modicam uxoris castigationem permitti, arg. l. 17. §. 1. ff. de [illegible] l. 1. in [illegible] ff. ad leg. Aquil. l. 13. §. 4. ff. locati, l. 2. in fin. ff. de obsequiis, l. 1. Cod. de emendat. propinq. & tamen id acciderit, volunt eo casu jurari vel cautionem a marito præstari, nunquam uxorem in posterum sic verberatum iri, arg. l. 4. in fin. C. de his qui ad eccles. confug. adde Bellovisum, 1. pract. 9. n. 10. 11. (19) Vid. Jul. hic n. [illegible] (20) Hinc sumpta est Authentica si quis C. ad leg. Jul. de adult. adde 6. Harm. 2. (21) Eodem modo sacerdotes, presbyteri, diaconi, subdiaconi, & similes, si post primam, secundam & tertiam denuntiationem perseverint cum alterius uxore confabulari & conversari, excommunicentur. cap. 2. Extra de cohabitat. cleric. (22) Adulterum uxoris quemadmodum maritus possit occidere, Goth. Vid. sent. forens. [illegible] lib. 1. cap. 1. num. 9. S. L. (23) Vid. l. 24. ff. ad leg. Jul. de adult. (24) Testes in quibus casibus [illegible] Novell. 90. cap. 2. (25) Præsumitur adulter, qui ter & solenniter [illegible] non destitit cum uxore alterius loqui. (26) Prov. 1. Eccles. 24. Illic (id est, ibi) [illegible] (27) Magnum [illegible] potuerunt contemnere loci. Plusque peccavit plurima causa loci. [illegible] ibi de peccatis tractare, ubi Deum timentes consueverunt peccatorum veniam postulare. Crescit delictum qualitate loci. Hinc Juvenalis 9. vers. 24. quo non prostat fœmina templo. (28) Protestatio fieri potest in Ecclesia, vid. l. 2. Cod. de sacrosanct. eccles. (29) Non licet marito adulteram in templo occidere: licet tamen adprehendere. (30) Id est, locis & [illegible] separatis. (31) Episcopi jus est, ex causa reos deprehensos custodire. (32) Adulteri jure asyli non fruuntur, vid. l. 6. in fin. Cod. de his qui ad eccles. (33) [illegible] (34) Quod quis despicit, eo non tuetur. (35) Id [illegible] immunitatem sperare, Hal. (36) Argumentum a minori ad majus. Asyli jure non fruitur adulter, qui ad ecclesiam confugit: multo minus qui in ipsa ecclesia de adulterio tractavit. (37) [illegible] Quod si videtur oratio. [illegible] nisi salutem speret, ubi deliquit. (38) Quod de uxore dicitur, interdum ad sponsam extenditur, ut hic. (39) De sola suspicione potest quis adulterii causa prehendi. (40) Leges non porriguntur ad casus sententia vel transactione decisos. (41) Id est, anno 541.

COLLATIO NONA.

TIT. I.

DE HEREDIBUS AB INTESTATO (1) VENIENTIBUS (2), ET DE AGNATORUM (3) JURE SUBLATO.

NOVELLA CONSTIT. CXVIII.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo præfecto sacrorum prætoriorum Orientis.

PRÆFATIO.

Plurimas & diversas leges veteribus temporibus prolatas invenientes, per quas non juste differentia (4) ab intestato successionis inter cognatos ex masculis & fœminis introducta est, necessarium esse perspeximus, omnes simul ab intestato cognationum successiones per præsentem legem clara compendiosaque divisione disponere: itaque prioribus legibus pro hac causa positis vacantibus, de cætero ea sola servari, quæ nunc constituimus. Quia igitur omnis generis ab intestato successio tribus (5) cognoscitur gradibus, hoc est, ascendentium, & descendentium, & ex latere: (quæ in agnatos cognatosque dividitur) primam (6) esse disponimus descendentium successionem.

CAP. I.

De descendentium (7) successione.

SI (8) quis igitur descendentium (9) fuerit ei qui intestatus moritur, cujuslibet naturæ (10) aut gradus, sive ex masculorum genere, sive ex fœminarum (11) descendens, & sive suæ potestatis, sive sub potestate sit: omnibus ascendentibus & ex latere cognatis præponatur (12). Licet enim defunctus sub alterius potestate fuerit: tamen ejus filii, cujuslibet sexus sint aut gradus, etiam ipsis (13) parentibus præponi præcipimus quorum sub potestate fuerit, qui defunctus est, in illis (14) videlicet rebus, quæ secundum nostras alias leges patribus non acquiruntur. Nam in usu (15) harum rerum qui debet acquiri, aut servari, nostras de his omnibus leges parentibus custodimus: sic tamen, ut si quem horum descendentium filios relinquentem mori contigerit, illius filios aut filias, aut alios descendentes, in (16) proprii parentis locum succedere, sive sub potestate defuncti, sive suæ potestatis inveniantur: tantam de hereditate morientis accipientes partem, quanticumque sint, quantam (17) eorum parens si viveret, habuisset: quam successionem in (18) stirpes vocavit antiquitas. In hoc enim ordine gradum quæri nolumus: sed cum filiis & filiabus ex præmortuo filio aut filia, nepotes vocari sancimus: nulla introducenda differentia sive masculi, sive fœminæ sint, & seu ex masculorum seu (19) fœminarum prole descendant, sive suæ potestatis sive (20) sub potestate sint constituti. Et hæc quidem de successionibus descendentium disposuimus. Consequens (21) autem esse perspeximus & de ascendentibus constituere, quomodo ad descendentium successionem vocentur.

CAP. II.

De ascendentium (22) successione.

SI igitur defunctus descendentes quidem non relinquat heredes, pater (23) autem aut mater, aut alii parentes, ei supersint, omnibus ex latere cognatis hos præponi sancimus, exceptis solis fratribus ex utroque (24) parente conjunctis defuncto, sicut per subsequentia declarabitur. Si autem plurimi ascendentium (25) vivunt, hos præponi jubemus, qui (26) proximi gradu reperiuntur, masculos & fœminas, sive paterni, sive materni sint. Si autem eundem (27) habeant gradum, ex (28) æquo (29) inter eos hereditas dividatur: ut medietatem (30) quidem accipiant omnes a patre ascendentes quanticunque fuerint: medietatem vero reliquam a matre ascendentes quantoscunque eos inveniri contigerit. Si (31) vero cum ascendentibus inveniantur fratres aut sorores ex utrisque (32) parentibus conjuncti defuncto: cum proximis gradu ascendentibus vocabuntur: si autem pater aut mater fuerint, dividenda inter eos quippe hereditate secundum (33) personarum numerum, uti & ascendentium & fratrum singuli æqualem habeant portionem: nullum (34) usum ex filiorum aut filiarum portione in hoc casu valente patre sibi penitus vindicare, quoniam pro hac usus portione, hereditatis jus & secundum proprietatem per præsentem dedimus legem: differentia nulla servanda inter personas istas, sive fœminæ, sive masculi fuerint, qui ad hereditatem vocentur: & sive per masculi, sive per fœminæ personam copulantur: & sive suæ potestatis, sive sub potestate fuerit is, cui succedunt. Reliquum est ut tertium (35) ordinem decernamus, qui vocatur ex latere, & in agnatos & cognatos dividitur: ut etiam hac parte disposita, undique perfecta lex inveniatur.

CAP. III.

De successione ex latere (36) venientium.

SI igitur defunctus neque descendentes neque ascendentes reliquerit, primos ad hereditatem vocamus (37) fratres & sorores ex eodem (38) patre (39) & ex eadem matre natos: quos etiam cum (40) patribus ad hereditatem vocavimus. His (41) autem non existentibus, in secundo ordine illos fratres ad hereditatem vocamus, qui ex uno parente conjuncti sunt defuncto, sive (42) per patrem solum, sive per (43) matrem. Si autem defuncto fratres fuerint, & alterius (44) fratris aut sororis (45) præmortuorum filii, vocabuntur ad hereditatem isti cum de patre & matre thiis masculis & fœminis: & quanticunque fuerint, tantam ex hereditate percipient portionem, quantam (46) eorum parens futurus esset accipere, si superstes esset. Unde consequens est, ut si forte præmortuus frater, cujus filii vivunt, per utrumque parentem nunc defunctæ personæ jungebatur, superstites autem fratres per patrem solum forsan, aut matrem ei jungebantur: præponantur (47) istius filii propriis thiis, licet in tertio (48) sint gradu, (sive a patre, sive a matre sint thii, & sive masculi, sive fœminæ) sicut eorum parens præponeretur si viveret. Et ex diverso (49) siquidem superstes frater ex utroque parente conjungitur defuncto, præmortuus autem per unum parentem jungebatur: hujus filios ab hereditate excludimus sicut ipse, si viveret, ab hereditate excludebatur. Hujusmodi vero privilegium in hoc ordine cognationis solis (50) præbemus fratrum masculorum & fœminarum filiis aut filiabus, ut in suorum parentum jura succedant. Nulli enim alii omnino personæ (51) ex hoc ordine venienti, hoc jus largi-

(1) Ulp. 26. Paul. 4. sent. 8. & l. 9. Inst. 1. ad Sn. 19. & l. 18. ff. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 16. 17. & L. 4. Cod. 14. 15. 16. 17. ad 65. & 43. Eclog. 2. & 4. Harm. 9. Porro hac constitutio definit ... [illegible]

[illegible]

largimur. Sed & ipsis fratrum filiis tunc (1) hoc beneficium conferimus, quando cum propriis (2) vocantur thiis masculis & fœminis, sive paterni, sive materni sint. Si autem cum fratribus defuncti etiam ascendentes (sicut jam diximus) ad hereditatem vocantur: nullo (3) modo ad successionem ab intestato fratris aut sororis filios vocari permittimus: neque si ex utroque parente eorum pater aut mater defuncto jungebatur. Quandoquidem igitur fratris & sororis filiis tale privilegium dedimus, ut in propriorum parentum succedentes locum, soli in tertio constituti gradu, cum iis qui in secundo gradu sunt, ad hereditatem vocentur, illud palam (4) est, quia thiis defuncti masculis & fœminis, sive a patre sive a matre, præponuntur, si etiam illi tertium cognationis similiter obtineant gradum. §. 1. Si (5) vero neque fratres, neque filios fratrum (sicut diximus) defunctus reliquerit, omnes (6) deinceps a latere cognatos ad hereditatem vocamus, secundum uniuscujusque gradus prærogativam, ut viciniores (7) gradu, ipsi reliquis præponantur. Si autem plurimi ejusdem gradus inveniantur, secundum (8) personarum numerum inter eos hereditas dividatur: quod in (9) capita nostræ leges appellant.

C A P. IV.

De agnatorum iure in hereditate sublato (10).

NUllam vero volumus esse differentiam in quacunque successione aut hereditate inter eos, qui ad hereditatem vocantur, masculos ac fœminas, quos ad hereditatem communiter definivimus vocari (11) sive per masculi, sive per fœminæ personam defuncto jungebantur: sed in omnibus successoribus agnatorum cognatorumque differentiam vacare (12) præcipimus, sive per fœmineam personam, sive per emancipationem, sive per alium quemlibet modum prioribus legibus tractabatur, & omnes sine qualibet hujusmodi differentia, secundum proprium cognationis gradum ad cognatorum successionem ab intestato venire præcipimus.

C A P. V.

De legitima tutela liberorum, & de matre & avia (13).

EX (14) his autem quæ de hereditate diximus & disposuimus: & quæ de tutela sunt, manifesta consistunt. Sancimus enim unumquemque secundum (15) gradum & ordinem, quo ad hereditatem vocatur, aut solum, aut cum aliis, etiam functionem tutelæ suscipere: nulla (16) neque in hac parte differentia introducenda de agnatorum seu cognatorum iure: sed omnibus similiter ad tutelam vocandis, quique ex masculorum, quique ex fœminarum prole descendunt minori conjuncti. Hæc autem dicimus si (17) masculi & perfectæ (18) ætatis sint, & nulla lege prohibeantur tutelam suscipere. neque excusatione competente sibimet utantur. Mulieribus enim etiam nos interdicimus tutelæ subire officium, nisi (19) mater aut avia fuerit. His enim solis secundum hereditatis ordinem & tutelam subire permittimus, si (20) inter gesta & nuptiis (21) aliis & auxilio Velleiani senatusconsulti renuntiant. Hæc enim servata res, omnibus a latere cognatis quoad tutelam præponuntur, testamentariis (22) solis tutoribus præcedentibus eas, defuncti namque voluntatem & electionem præponi (23) volumus. Si autem plurimi eundem cognationis gradum habentes ad tutelam vocantur: jubemus communiter (24) convenientibus apud judicem, cui (25) hujus partis solicitudo est, unum (26) aut plures, quanti ad gubernationem substantiæ sufficiunt, ex ipsis eligi, & denunciari, & eum vel eos minoris res gubernare: tutelæ periculo (27) omnibus imminente qui ad tutelam vocantur, & substantiis earum minori ætate tacite (28) subjacentibus pro hujusmodi gubernatione.

C A P. VI.

De vi & potestate hujus constitutionis in personis & in rebus.

HÆc autem omnia quæ de successionibus generis sancivimus, obtinere in illis volumus qui catholicæ fidei sunt: in hæreticis (29) enim jam a nobis positas leges firmas esse præcipimus, nullam novitatem aut immutationem ex præsenti introducentes lege. Quæ igitur per hanc constitutionem in perpetuum observandam sancivit nostra tranquillitas, in illis volumus obtinere casibus, qui a principiis Julii mensis præsentis sextæ indictionis (30) seu evenerunt, seu posthac emerserint. Præcedentes namque casus qui usque ad memoratum tempus pertransierunt, secundum veteres leges decidi præcipimus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria, per præsentem legem a nobis disposita, ad omnium cognitionem venire procuret: in hac quidem regia civitate edictis consuetis propositis: in provinciis autem præceptis dirigendis ad clarissimos præsides earum: ut nulli nostri imperii subjectorum sit ignota nostræ circa eos mansuetudinis providentia: ita tamen, ut sine omni dispendio civium aut provincialium, in omni loco præsentis legis fiat insinuatio. Dat. 7. Kal. Aug. Septimiliario (31) in novo palatio DN. JUSTIN. PP. August. Imperii ejus Anno XVIII. (32) post consulatum BASILII V. C. Anno tertio (33).

T I T. II.

UT SPONSALITIA (34) LARGITAS SPECIALIS (35) SIT CONTRACTUS: ET DE DIVERSIS CAPITULIS.

N O V E L L A C O N S T I T. CXIX.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto.

C A P. I.

Donatio propter nuptias insinuanda non est.

SPonsalitiam (36) largitatem contractum specialem (37) esse, & judicari, & non (38) aliis donationibus eam connumerari per præsentem sancimus legem: quoniam pro ea æqualitas dotis offertur. Sive igitur fiat sub gestis monumentorum ejus insinuatio, sive etiam non: jubemus eam per omnia suum robur habere tam apud mulierem, quam (39) apud virum, sive ab ipso viro, sive ab altero aliquo mulieri detur seu conscribatur, vel in viri personam donatio fiat, quatenus ipsas res in nuptialem donationem conscribat. Et hoc valere præcipimus cujuscunque sit donatio quantitatis, vel (40) si non (41) (sicuti dictum est) insinuetur.

C A P. II.

Minor in testamento servos manumittere potest (42).

ET (43) hoc quoque præsenti constitutione sancimus: ut licentia sit minoribus in ipso tempore, in quo (44) licet eis testari de alia substantia, etiam (45) suos servos in ultimis voluntatibus manumittere, nullo eis impedimento ætatis (46) faciendo: sed vacante lege quæ hoc primitus (47) prohibebat.

C A P. III.

Ut non aliter credatur instrumento de altero instrumento facienti mentionem, quam si ipsum proferatur (48).

ET (49) hoc insuper jubemus, ut (50) si quis in aliquo documento alterius fecerit (51) mentionem documenti: nullam (52) ex hac memoria fieri exactionem, nisi (53) aliud documentum cujus memoria in secundo facta est, proferatur: aut alia secundum leges probatio exhibeatur: quia & quantitas cujus memoria facta est, pro veritate debetur: hoc enim etiam in veteribus legibus invenitur.

C A P. IV.

De appellationibus (54).

HOc (55) quoque sancimus: ut si quando appellatione sequuta, in novissima (56) induciarum (57) die, aut pars utraque, aut solus qui appellatione usus est, occurrerit, & suam præsentiam manifestaverit judici futuro appellationis examinare judicium, aut consiliariis ejus, aut qui lites intromittent, & judex eum in definitis diebus suscipere distulerat; nullum præjudicium partibus aut uni earum ex hoc penitus fieri, sed & post hoc examinari appellationes hujusmodi, & sententia legitime terminari.

C A P. V.

De retractationibus sententiarum P. Prætorio (58).

ALiud (59) ad hoc capitulum nostra indigens providentia prospeximus emendare, quia enim nostræ leges decernunt; *si quando gloriosissimi præfecti sacrorum prætoriorum sententiam protulerint, nullam* (60) *appellationem adversus eam offerri*: sancimus, quoties sententia gloriosissimorum præfectorum cujuscunque regionis proferatur, & unus forsan litigantium putaverit se gravari, habere eum licentiam petitionem (61) offerre gloriosissimis præfectis qui sententiam protulerunt, aut eorum consiliariis, aut causas introducentibus, intra decem dierum inducias post prolatam sententiam: ut hoc subsecuto, non aliter executioni

(1) Hoc abrogatur per Novellam 127. c. 1. (2) Et solis. (3) Hoc abrogatur per Novellam 127. c. 1. (4) De eo dixi ad vers. unde consequens supr. hoc. (5) Hinc sumpta est Authentica post fratres C. de legit. hered. (6) Liberis, fratribus aut ascendentibus defuncto non extantibus, defuncto succedunt cognati proximiores. (7) Vicinior gradu ulteriorem excludit. (9) Id est, in capita, Instit. hic, l. 11. C. familiæ. [illegible]

[illegible]

colloni sententia contradatur, nisi prius fidejussiones dignas præbuerit victrix pars, *tanta quantitatis, quanta fuit condemnatio: ut si post hanc retractationem modo legitimo procedente sententia resolvatur* (1), *res ei cum augmentis legitimis restituatur*. Si vero intra memoratas decem dierum inducias post prolatam sententiam non obtulerit libellum is qui putat se læsum: jubemus causæ executionem sine fidejussore procedere, retractationis jure servando illi qui se gravatum putaverit.

C A P. VI.

Si minor viginti quinque annis restitutionem adversus aditionem hereditatis petere voluerit (2).

AD (3) hæc quoque sancimus: ut si contigerit minores velle se abstinere (4) ab hereditate in se devoluta, & a se suscepta: si quidem omnes creditores præsentes fuerint in illis locis, in quibus in integrum restitutio postulatur, vocentur (5) a judice creditores: & præsentibus omnibus, ab hujusmodi hereditate se minores abstineant. Si vero omnes aut aliqui creditorum absentes fuerint: jubemus minores volentes hoc agere, locorum judicem in quibus ipsi degunt, adire: illum vero per consuetas (6) citationes vocare creditores, & si intra spatium trium mensium nusquam appareant creditores, licere minoribus sine periculo ab hujusmodi hereditate abscedere: judice providente, apud quem agitur in integrum restitutio, ubi debeant hereditariæ res mobiles & immobiles custodiri (7): quantitate quippe harum, publica (8) descriptione sub gestis monumentorum manifestanda.

C A P. VII.

De præscriptionibus, alias, De mala (9) *fide possessoris rei alienantis.*

RUrsus (10) sancimus ut si quis mala fide rem possidens, aut per venditionem aut per donationem, aut aliter hanc rem alienet: qui vero putat easdem res competere sibi, hoc agnoscens, intra decem annos inter præsentes, & viginti inter absentes, non contestatus fuerit secundum leges emptorem, aut donationem accipientem, aut illum ad quem res alio quolibet modo translatæ sunt: eum qui tales res habet, firme eas habere, post decennii videlicet inter præsentes, & vicennii inter absentes decursum: Si autem ignorat verus alienatarum rerum dominus, & quia res ei competunt, & quia alienatio facta est: non aliter hunc excludi, nisi per tricennalem (11) præscriptionem: non valente dicere eo qui res hoc modo possidet, quia ipse bona fide possidet, quando ipsa a (12) mala fide possidente hoc accepit.

C A P. VIII.

De absentibus & præsentibus in decennali præscriptione (13).

DE (14) præscriptione vero decennii hoc ordinare prospeximus, ut si quando quispiam in prædicta decennii temporali præscriptione in quibusdam quidem annis præsens sit, in quibusdam vero absens: alios tantos ei annos super decennium adjici, quantos ex ipso decennio absens fuit. Hæc autem omnia quæ de temporali præscriptione decrevimus, non in præteritis, sed in futuris, & tantum post præsentem legem negotiis atque causis valere præcipimus.

C A P. IX.

De testatore non cogendo propria manu nomina heredum scribere (15).

QUia (16) vero ante (17) hanc legem protulimus, *ut testator aut manu* (18) *propria, aut per testes, nomina heredum scribat in testamento*: agnovimus autem ea hujusmodi subtilitate plurima testamenta destructa, testatoribus non valentibus (19) hujusmodi custodire subtilitatem aut forsan nolentibus (20) scire aliquos voluntatem: jubemus licentiam quidem esse volentibus hoc servare in propriis testamentis: si enim hoc non observant, sed secundum priscam consuetudinem testentur, etiam sic firmum testamentum esse sancimus, sive per se alienis, sive per (21) alterius (22) personam nomen heredis inscripserit: si omnino reliquam legitimam observationem (23) in testamento testator observaverit.

C A P. X.

De rebus immobilibus quæ locis venerabilibus pertinent (24).

LEgem (25) vero per quam sancimus non transferri ad alios res quæ ad nostram domum ex venerabili ecclesia pervenerunt, vacare (26) sancimus tam in iis, quæ jam ad nostram domum legitime pervenerunt, quam quæ postea pervenire futura sunt.

C A P. XI.

De lege Falcidia in rebus alienari prohibitis cessante (27).

SI (28) quando autem aliquis testamentum faciat, & aliquam rem immobilem suæ familiæ aut alteri cuicunque personæ nomine legati reliquerit, & specialiter dixerit, nullo tempore hanc rem alienari, sed aut apud heredes, aut apud successores illius cui relicta est, permanere: in hoc legato jubemus Falcidiam legem locum penitus non (29) habere: quoniam alienationem ejus testator ipse prohibuit. Hæc autem obtinere præcipimus illis casibus, qui nondum judiciali decreto aut per amicabilem conventum, aut quolibet modo legitimo decisi sunt.

E P I L O G U S.

† Eminentia igitur tua, quæ per præsentem legem in perpetuum valiturum nostra sancit tranquillitas, edictis quidem in hac regia civitate propositis, præceptis autem ad omnium provinciarum judices destinatis, ad omnium notitiam venire procuret. Dat. 13. Kalend. Febr. CP. Dom. JUSTIN. PP. Aug. Anno * (30) BASIL. Cons.

T I T. III.

DE ALIENATIONE, ET EMPHYTEUSI (31) ET LOCATIONE, ET HYPOTHECIS ET ALIIS (32) DIVERSIS CONTRACTIBUS, IN UNIVERSIS LOCIS RERUM (33). SACRARUM (34).

N O V E L L A C O N S T I T. CXX.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

MUltis & diversis legibus super alienationibus, & emphyteusibus, & locationibus, & reliquis administrationibus ecclesiasticarum rerum plantantibus (35) prævidimus omnes præsenti comprehendere lege.

C A P. I.

De alienatione (36) *& emphyteusi rerum ecclesiæ.*

SAncimus itaque nullam habere licentiam ordinatores rerum hujus regiæ civitatis, sanctissimæ majoris ecclesiæ, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut xenodochii, aut ptochotrophii, aut alterius venerabilis domus in hac regia civitate, sive in ejus finibus constitutæ, exceptis venerabilibus monasteriis, aut vendere, aut donare, aut commutare, aut (37) subalterno dono dare, aut alio quolibet modo alienare rem immobilem, aut civilem (38) annonam, aut rusticum (39) mancipium: nisi (40) ad imperialem domum commutatio sola facta est: Sed neque (de (41) colonis jure) dari quidem concedimus. Emphyteuses (42) vero a prædicta sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, & commemoratorum locorum fieri jubemus in personam ejus, qui accepit, & aliis duobus deinceps heredibus, & non amplius de sexta parte instantis canonis dimittimus ei qui emphyteusis jure acceperit. De competentibus vero proastiis (43) ipsi sanctissimæ majori ecclesiæ, & nominatis venerabilibus domibus in regia hac civitate, aut in ejus regione (44) aut mansione constitutis: jubemus, siquidem hæc reditus habeant integro canone, ab iis ordinatoribus, qui regunt ipsa venerabilia loca, in emphyteusim secundum prædictum modum accipienti, & aliis duabus successionibus dari, & nullam omnino relevationem, sed augmentum fieri. Si vero non habeant ipsa proastia aliquos omnino reditus: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorum in alia quantitate (45) hoc (sicut prædictum est) in emphyteusim dare.

§. 1. Si vero contigerit quamlibet rem ex aliquo prædictorum locorum venerabilium emphyteutico jure datam, aut in imperialem domum, aut in sacrum nostrum ærarium, aut in civitatem aliquam, aut in curiam, aut in aliquam venerabilem aliam domum pervenire: licentiam præbemus ordinatoribus venerabilium locorum a quibus a principio emphyteusis facta est, mox ut pervenerit in unam prædictarum personarum ipsa emphyteusis, manifestare suam voluntatem intra biennium (46), & aut ab iis derelinqui eandem rem ad quos pervenit, & annuam pensionem, quæ pacto continetur, inferri, aut hoc recipere emphyteusi soluta, eo quod hoc sibi prodesse existimant. §. 2. Si (47) vero quædam sunt loca aut ipsi sanctissimæ ecclesiæ majori, aut alicui venerabilium domorum competentia, in quibus antiquæ habitationes depositæ sunt, & ex quibus (48) nullus præbetur reditus: prædictæ vero venerabiles domus quibus competunt hæc loca, reædificare non possunt, licentiam damus ipsis ordinatoribus earum in emphyteusi perpetuo jure tradere ipsa loca: ita tamen ut emphyteusis in tertia parte pensionum quæ ex habitationibus adhuc stantibus colligebantur, ex principiis temporis emphyteuseos procedat: aut si emphyteuta maluerit, magis sub isto pacto accipiat loca, ut primitus ædificet, & ex adjectis illic per æstimationem pensionibus medietatem patris deri venerabili domui, a qua ipsa loca accepit; & hoc fieri concedimus: utatur ergo hujusmodi emphyteuta, & illic inventa de depositis habitationibus materia.

C A P. II.

Si quis usus nomine rem ecclesiæ habere voluerit.

SI (49) vero aliquis voluerit quamlibet rem immobilem nomine (50) usus accipere a sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, aut unius me-

(1) L. 21. ff. de appellationibus. (2) Jul. novell. [illegible] (3) Hinc sumpta est Authentica ff. omnes C. si minor ab hered. (4) L. 7. §. 5. l. 30. §. 2. ff. de minorib. [illegible] ff. de adquir. vel omitt. hered. (5) [illegible] (6) Citandi [illegible] varii sunt. (7) Deponi, sequestrari. (8) In Publico inventario. (9) Jul. hic [illegible]

(10) Hinc sumpta est Authentica mala fidei Cod. de præscript. longi temp. (11) [illegible] (12) Quando mala fides est [illegible] [illegible] (13) Jul. hic [illegible] (14) Hinc sumpta est Authent. quod si quis C. de præscript. longi temp. (15) Jul. hic [illegible] (16) Hinc sumpta est Authent. [illegible] C. de testam. (17) [illegible] C. de testam. [illegible] Novell. [illegible] Inst. de testam. Novell. [illegible] cap. 1. (18) Nemo cogitur in testamento propria manu, vel testis, nomina heredum scribere, Jul. [illegible] (19) Quod [illegible] (20) Tunc [illegible] nomen heredis, non nuncupare. (21) Nomen heredis, vel per testatorem, vel per testes [illegible] testamenti scribi [illegible] hodie per qualemcunque personam nomen heredis potest scribi [illegible] (22) Quam testatoris aut testium. (23) Testamentum non valet si sine solennibus [illegible]

(24) Jul. hic [illegible] (25) Vide Novell. [illegible] cap. 1. (26) Abrogatur [illegible]

(27) Jul. [illegible] (28) Hinc sumpta est Authent. sed & si [illegible] C. ad leg. Falcid.

(29) Falcidia multis casibus cessat: [illegible] Novell. [illegible] Falcid. [illegible] Novell. 1. cap. 2. in fin. [illegible] (30) Id est, anno [illegible]

[illegible] (31) [illegible] cap. [illegible] infr. [illegible] (32) [illegible] (33) Constantinopoli [illegible] cap. [illegible]

(34) [illegible] Scrimg. Id est, cum nullæ leges promulgentur de rebus ecclesiasticis.

(36) Jul. [illegible] (37) [illegible] Scrimg. [illegible] Jul. hic, remunerandæ donationis gratia dare. [illegible]

(38) [illegible] Scrimg. (39) [illegible] Scrimg.

(40) Nov. 7. cap. 2. (41) [illegible] Scrimg. Sed neque [illegible] Jus [illegible] colonarium seu libellarium, de quo dixi ad Novell. 7. [illegible] C. de sacr. eccles. (43) [illegible] (43) Suburbanis ædificiis. (44) Regio, mansio, [illegible]

(45) [illegible] Scrimg. [illegible] (46) Nota [illegible] De biennio vide Cujacium [illegible] de præscr. (47) Hinc sumpta est Authentica si quas C. de sacr. eccl. (48) Novell. [illegible] (49) Hinc sumpta est Authent. hoc jure C. de sacr. eccl. (50) Nov. 7. cap. 6.

memoratarum venerabilium domorum, non aliter hoc accipiat, nisi aliam rem mox dominii jure præbuerit, ex qua eandem rem accepit, tantum habentem reditum, quantum habeat res quæ ei datur: & non majoribus fisci præstationibus prægravatam: ut post ejus mortem, aut post tempus in quo datio usus convenit, non transcendentem videlicet accipientis vitam, utraque res integra & in dominium & in usum in eandem venerabilem domum perveniat.

C A P. III.

Ut liceat usque ad xxx. (1) annos res ecclesiasticas locare.

LOcationes vero ab ipsis venerabilibus domibus fieri concedimus in quantoscunque contrahentibus annos placuerit, non transcendentibus videlicet xxx. (2) annorum temporibus.

C A P. IV.

Ut liceat res ecclesiæ immobiles pignori obligare.

SI vero contigerit aliquam prædictarum venerabilium domorum nomine fiscalium (3) tributorum, aut alterius cujuslibet supervenientis necessitatis, venerabili domui, pecuniis egere: liceat ejus ordinatoribus immobilem rem aut supponere, aut dare in speciale pignus, & creditor possideat eandem rem, & (4) ejus fructus colligat, & reputet sibi tam in his creditis pecuniis quam in usuris, non autem majoribus quam quartam partem centesimæ. Si vero persolverint debitum præpositi ejusdem venerabilis domus, aut ex fructibus adimpleatur creditum: redeat iterum res ad venerabilem domum ex qua data est.

C A P. V.

De emphyteusi & hypotheca rerum ecclesiæ.

EMphyteuseis vero & hypothecas, & ultra quinquennium volumus (5) fieri a sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, conscientia & consensu beatissimi hujus civitatis episcopi & patriarchæ, jurantibus præsentibus Deo amabilibus œconomis & chartulariis ejusdem (6) sanctissimæ majoris ecclesiæ, quod non ad præscriptionem juris ejus contractus efficitur. In aliis vero venerabilibus domibus, siquidem sint chartularii, ipsos æquali modo jurare præsente eo qui præest venerabili domui. Si vero non sint chartularii, ab his qui præsunt venerabilibus domibus, propositis sanctis evangeliis contractum fieri in scriptis cum jurejurando addito hujusmodi instrumentis, quod non ad læsionem aut præscriptionem venerabilis domus contractus efficitur. § 1. Œconomis (7) vero & Orphanotrophis, & reliquis venerabilium domorum ordinatoribus (8), nec non omnibus chartulariis, & parentibus eorum, & filiis, & aliis qui per cognationem vel nuptiarum jure conjuncti sunt, interdicimus (9) emphyteusim & locationem sive hypothecam rerum ipsis venerabilibus domibus competentium, aut per semetipsos, aut per interpositam personam accipere. Jubentibus nobis, quod si tale aliquid fiat, & hoc invalidum erit: & omnem substantiam tam eorum qui accipiunt, quam œconomorum & chartulariorum & ordinatorum, quibus secundum prædictum modum conjuncti sunt, in venerabilem domum, de qua rem acceperint, post obitum eorum pervenire jubemus.

C A P. VI.

De rebus aliarum ecclesiarum extra civitatem (10) Constantinopolitanam.

ET hæc quidem super iis quæ majoris ecclesiæ sunt, & prædictarum venerabilium domorum, quæ sunt in hac regia civitate, vel ejus circuitu adhærentium disposuimus. In aliis vero sanctissimis ecclesiis & monasteriis, & xenodochiis, & nosocomiis, seu reliquis venerabilibus domibus, quæ in omnibus provinciis nostræ reipublicæ nostræ sunt, verum etiam monasteriis in hac regia civitate, & ejus circuitu adhærentibus, consequenter definire prævidimus. § 1. Licentiam (11) igitur damus prædictis venerabilibus domibus non solum ad tempus emphyteusim facere immobilium rerum sibi competentium, sed & perpetuo hæc eis emphyteutico jure volentibus dari. Et si quidem sanctissimæ ecclesiæ sint, vel aliæ venerabiles domus, quarum gubernationem facit sanctissimus episcopus aut per se, aut per venerabilem (12) chorum clericorum faceret, cum voluntate eorum & consensu fieri hujusmodi contractum, jurantibus præsentibus (13) œconomis & administratoribus, & chartulariis ipsius venerabilis domus, quod ex hac emphyteusi nullum damnum eidem venerabili domui infertur. Si vero ptochia, aut xenones, aut nosocomia, aut reliquæ venerabiles domus sint propriam administrationem habentes: si quidem venerabilia oratoria esse contigerit, cum voluntate majoris (14) partis ibidem ordinatorum (15) clericorum, necnon & œconomi. Si vero xenones, aut ptochium, aut nosocomium, aut alia sit venerabilis domus, apud (16) præpositum ipsius fieri contractum, jurantibus ordinatoribus earundem venerabilium domorum in præsentia Deo amabilis episcopi, a quo præponuntur aut ordinantur, quod nihil ad læsionem aut præscriptionem ipsarum venerabilium domorum de hujusmodi contractu efficitur. § 2. In venerabilibus vero monasteriis primates (17) eorum cum ampliore & majore (18) parte ibidem deservientium (19) monachorum contractum efficiant. In prædictis vero omnibus jubemus inscribi instrumentum cum jurejurando, quod non ad læsionem aut præscriptionem earundem res agitur. Hæc vero observatione hujusmodi præcedente, relevationem non amplius fieri a sexta parte reditus quem habet res quæ in emphyteusim datur. Quæcunque vero de lapsis domibus competentibus venerabilibus domibus quæ in regia sunt posita civitate, superius disposuimus: hæc in his venerabilibus domibus valere præcipimus. Hoc (20) etiam super ipsis venerabilibus domibus definire prævidimus, ut si quædam ex eis sive pro publicis collationibus, sive pro alia necessaria causa ejusdem domus debitis obnoxiæ fiant, & non est possibilis de rebus mobilibus eadem persolvi debita: primo (21) quidem ordine in speciali pignore dari rem immobilem creditori, ut ejus fructus colligens, reputet sibi tam in (22) ipsis debitis mutuis pecuniis, quam in usuris non amplius quarta parte centesimæ. Si vero noluerit isto modo debitum transigere, jubemus per eos quidem qui a sanctissimo patriarcha ordinantur, sive metropolitæ, sive alii episcopi sint, sive archimandritæ, sive orphanotrophi, aut nosocomi, aut xenodochi, aut aliarum venerabilium domorum ordinatores, apud sanctissimos patriarchas, a quibus ordinantur aut præponuntur, monumenta fieri, & cum jurejurando ordinatorum & consensu amplioris (23) partis in eis deservientium debitum manifestari, & quia non est possibile de rebus mobilibus illud persolvi: per eos vero qui a metropolitis ordinantur, sive episcopi sint, sive archimandritæ, sive orphanotrophi, sive ptochotrophi, aut aliorum venerabilium locorum ordinatores apud eos similiter metropolitas episcopos hujusmodi monumenta conscribi; ab illis vero episcopis qui aut a patriarchis aut a metropolitis episcopis ordinantur, & habent sub propria jurisdictione aut monasteria, aut ptochia, aut xenones, aut nosocomia, aut alias venerabiles domos, sub similem modum fieri gesta: ita tamen, ut sive apud patriarchas, sive apud metropolitas, sive apud episcopos alios hujusmodi gesta fiant, nullum (24) pro hic dispendium aut expensam venerabiles domos sustinere. Propterea enim volumus de cætero apud judices provinciarum, aut defensores locorum hujusmodi monumenta a memoratis personis sive domibus agi, ut nullum dispendium sentiant (25). Postquam vero ista subsecuta fuerint apud memoratos sanctissimos patriarchas, apud metropolitas, aut alios episcopos, tunc per prædictos ordinatores debitricis domus venerabilis in scriptis in (26) publicis civitatis locis proponantur, per viginti (27) dies: & isto modo hortentur eos qui emere voluerint immobilem rem: ut qui plus (28) præponatur. His vero omnibus præcedentibus, venditionem fieri, pretio modis omnibus pro debito dando: ut non aliter habeat emptor monitionem (29), nisi pretium pro ipso debito persolvatur, & hoc evidenter inscribatur, quod nihil ad læsionem aut præscriptionem ejusdem venerabilis domus efficitur. Si vero secundum prædictum modum emptor hujusmodi rei non inveniatur: jubemus creditorem ex jure prædictarum venerabilium domorum, quod pro (30) soluto dicitur, eandem accipere possessionem, justa & districta (31) æstimatione facta: & addita in pretio decima parte universæ æstimationis, in ipsa quantitate accipere rem creditorem pro solutione, certo (32) dominio possessurum: ita tamen, ut ordinatores (33) debitricis venerabilis domus, & amplior (34) pars deservientium, hujusmodi venditionibus consentiant. Quod autem præbetur in hoc immobilis res, non per electionem creditoris detur, sed secundum æquitatem: aliud quidem fructiferarum, aliud vero possessionum sterilium (35) ejusdem venerabilis domus, & in reditu (36) earum & in fiscali solutione & reliqua ordinatione. § 3. Si vero quis aut episcopo, aut œconomo, aut ordinatori cujuslibet venerabilis domus sive in regia civitate, sive in provinciis constitutæ pecunias credidit, aut posthac crediderit: jubemus neque eis hoc reputari (37) pro venerabili domo, nisi primitus ostenderit, quod in utilitates prædictæ venerabilis domus ista profecerunt, neque ipsum creditorem, aut heredes ejus contra venerabilem domum habere aliquam pro ipsis actionem, nisi (38) monstraverit quod in utilitatibus venerabilis domus competentibus pecunia profecerunt: sed contra tantum accipientem pecunias, aut heredes ejus, proprias moveant actiones.

C A P. VII.

De permutatione rerum ecclesiasticarum.

HOc (39) vero jubemus, ut excepta sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis, & venerabilibus orphanotrophiis, xenonibus, & ptochiis, quæ sunt in regia civitate sub ejus constitutis ordinatione, licentiam esse omnibus sanctissimis ecclesiis, & venerabilibus domibus, necnon & monasteriis, tam in hac regia civitate, quam in diversis provinciis constitutis permutationes (40) ad invicem facere: quando utrique venerabili domui servatur indemnitas, consentientibus in scriptis aut per depositiones hujusmodi contractui non solum ordinatoribus utriusque venerabilis domus, sed etiam ampliore parte in eis deservientium. Ea vero quæ ab imperiali domo in quamlibet venerabilem domum pervenerunt, aut postea pervenerint, nullo modo vendi, aut pignori suppo-

[illegible]

supponi, aut permutari, aut omnino alienari concedimus, neque si ad alteras venerabiles domos, tale aliquid egerint. §. 1. Et quoniam cognovimus ab aliquibus fieri alienationes (2) monasteriorum, ut hæc a facta figura in privatorum conversationem transferantur, & hoc omnibus modis prohibemus. Si vero tale aliquid factum deprehendatur, licentiam præbemus sanctissimo loci episcopo hoc monasteriis vindicare & in antiquam figuram reducere. Si (e) vero quis de prædictis venerabilibus domibus quæ in hac regia civitate, sive in aliis provinciis, sunt, [excepta sanctissima majore ecclesia regiæ civitatis] prædium habeat plurimi fiscalibus tributis gravatum, ex quo nullus inferatur reditus venerabili domui: licentiam (3) præbemus ejusdem venerabilis domus ordinatoribus tale prædium alienare quolibet modo voluerint, ad perfectam securitatem ejusdem venerabilis domus, gestis monumentorum videlicet in hujusmodi alienatione conficiendis ab illis a quibus ordinatores talium locorum præponuntur sive ordinentur, & jurantibus in sanctis scripturis præsente antistite ejusdem venerabilis domus, & ampliore parte in ea deservientium, quod neque per proditionem, neque per gratiam, aut quamlibet præscriptionem alienatio fiat, sed ut servetur immunitas eidem venerabili domui. Œconomis vero & ordinatoribus clericorum, & chartulariis ubicumque venerabilium domorum constitutarum, aut parentibus eorum & filiis, & quibus secundum genus aut secundum matrimonii jura conjunguntur, locationes, aut emphyteuseis, aut emptiones, aut hypothecas rerum immobilium ipsis venerabilibus domibus competentium subire aut per se, aut per interpositam personam, secundum quod & iis, qui in regia civitate sunt, prohibemus.

C A P. VIII. (4).

Si emphyteuta ecclesiæ per biennium in solvendo canone cessaverit.

SI (5) vero quis aut locator aut emphyteuta alicujus rei competentis aut sanctissimæ majori ecclesiæ, aut alteri venerabili domui in quolibet loco nostræ reipublicæ constitutæ, aut deteriorem faciet rem, quam quidem aut accepit, aut post hoc acceperit, aut per biennium (6) non intulerit quod ab eo promissum est emphyteuticum aut locationis canonem: damus licentiam venerabili domui ex qua locatio aut emphyteusis facta est, & quæ debentur solum pro præcedente tempore, & antiquum statum locatæ sive emphyteuticæ rei exigere, & ejicere de emphyteusi, sive de locatione, non (7) valentem de emponematis actionem aliquam contra venerabiles domos movere. Si vero noluerint prædicti ordinatores expellere eum, exigi quidem eum præcipimus quæ pro locatione sive emphyteusi debere cognoscitur; usque ad definitum vero tempus completum, sibi datam rem tenere eum, & quæ placita sunt dare. Si vero refugiat, licentiam præbemus præpositis eorundem venerabilium locorum indemnitatem venerabilibus domibus de eisdem rebus facere, non valente neque hic emponematis (8) aliquid prætendere.

C A P. IX.

Ut liceat pro redemptione captivorum res immobiles ecclesiæ alienare.

SAnctissimas vero ecclesias (9) (omnes seu œconomos) civitatum præcipimus alienare res immobiles pro captivorum (10) redemptione: nisi (11) sub hac conditione possessiones aliqui eis dederint: ut nullo modo has alienent. Hoc autem concedimus, ut Hierosolymorum (12) sanctissima ecclesia licentiam habeat domos competentes ei non positas in eadem sancta civitate vendere, non minori pretio quam de pensionibus ejus in quinquaginta (13) annis colligitur: ut ex eodem pretio reditus meliores emat. Si vero quidam cuilibet venerabili domui, sive in hac regia civitate, sive in provinciis positæ steriles (14) possessiones donaverint, aut vendiderint, aut alio modo concesserint, aut dereliquerint: jubemus pro talibus rebus nullam læsionem sustinere venerabilem domum in quam hujusmodi possessiones pervenerunt: aut fiscalium nomine, aut alterius cujuslibet causæ gratia prægravari: sed omne hujusmodi onus in dantes & eorum heredes recurrere: necessitatem habentibus recipere datas hujusmodi possessiones, & restituere de propria facultate venerabili domui omne damnum quod ex hujusmodi occasione ei contigerit. Si vero (15) etiam talis dolus in re subsecutus sit, ut aliquæ pecuniæ pro hoc venerabili domui dentur, & eas jubemus in proprium lucrum venerabilem domum habere, steriles vero res ei, qui dedit, & heredibus ejus omnino restitui. §. 1. Ad hæc jubemus, ut nulla (16) necessitas sanctissimis ecclesiis, vel aliis venerabilibus locis tam in regia civitate, quam in omnibus reipublicæ nostræ provinciis positis inferatur, possessiones steriles aut frugiferas ubilibet constitutas emere: ut non inveniantur per hanc occasionem, & quas habent perdere; aut debitis obnoxiari. Si vero quis voluerit rem immobilem nomine (17) usus accipere ab aliqua prædictarum venerabilium domorum (secundum (18) quod superius de venerabilibus domibus, quæ in regia civitate sunt positæ, disposuimus) non aliter hoc accipiat, nisi aliam rem domini jure præstiterit venerabili domui, a qua eandem rem acceperit, tantum habentem reditum, quantum habet res quæ ei datur, & non majoribus tributis gravatam: quatenus post ejus transitum, aut temporis in quo datio usus est placita, non dimicantibus scilicet ejus qui acceperit vitæ tempus: utramque rem integro jure, & secundum dominium, & secundum usum in ipsam venerabilem domum pervenire. Et hoc quidem de immobilibus rebus jubemus.

C A P. X.

De sacris vasis cujusque ecclesiæ vel oratorii.

DE sacris autem (19) vasis competentibus sanctissimæ majori ecclesiæ regiæ civitatis, aut aliis venerabilibus oratorii domibus, in qualicunque loco nostræ reipublicæ positis, generaliter constituimus, ut non aliter hæc vendantur, aut supponantur, nisi pro captivorum redemptione. Si (20) vero sunt vasa plura in aliqua memoratarum venerabilium domorum, nullum necessarium usum facientia, & contigerit hujusmodi venerabilem locum debito aggravari; & non sint aliæ manifestæ res mobiles de quibus debeant debita reddi: licentiam ei damus gestis monumentorum (sicuti superius dictum est) constitutis prædicta superflua vasa (21) aut aliis venerabilibus locis necessaria [non (22)] habentibus vendere, aut conflare, & similiter vendere, & eorum pretium in debitum præbere: ut (23) non immobiles res alienentur.

C A P. XI.

Quibus pœnis subjiciantur qui præsentem constitutionem violaverint (24).

SI (25) vero præter hæc quæ inserta sunt præsenti legi, contractus fiat super competentibus rebus mobilibus & immobilibus uni memoratarum venerabilium domorum, reddi quidem eidem sanctissimæ ecclesiæ sive venerabili domui rem super quam tale aliquid subsecutum est, cum medii temporis fructibus: maneat autem apud eam, & pretium aut antidotum (26), aut quod pro permutatione aut alia qualibet occasione datum est ei. Si vero emphyteusis agatur præter hæc quæ disposita sunt a nobis, reddi sanctissimæ ecclesiæ, sive venerabilibus domibus vel locis eandem rem jubemus, & emphyteuticum, secundum quod (27) placitum est, dare, & pactum finiri secundum virtutem emphyteuticalium instrumentorum. Si vero donetur res ecclesiastica, aut alterius venerabilis domus, & hanc reddi sanctissimæ majori ecclesiæ, aut aliis venerabilibus domibus cum medii temporis fructibus, & tantum aliud quantum valebat ipsa res. Si vero hypothecæ contra hæc dentur, creditor quod ei debetur, perdat, & res venerabili loco reddatur: tabellionibus (28) præsumentibus præter hanc nostram legem talibus ministrare instrumentis, perpetuo (29) exilio condemnandis. Si vero aliquid ante hanc nostram legem secundum antiquas constitutiones factum est: hoc jubemus omnibus modis propriam virtutem habere. Omnia vero quæ contra antiquas leges facta sunt, evocari sancimus, & res quæ contra virtutem earum data est, venerabilibus domibus reddatur: & de cetero secundum præsentem legem omnia fieri disponimus: vacantibus posthac aliis omnibus constitutionibus quæ super talibus casibus dudum loquebantur.

E p i l o g u s.

† Eminentia igitur tua, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, inconvulsa observari festinet: edicto in solennibus & legitimis locis per decem dies proposito: & nullo pro tali occasione in provincias destinando. Nos enim providemus quali modo sine collatorum læsione omnibus præsens nostra generalis constitutio manifesta fiat. Dat. 7. Id. Maii, *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. (30) Basil. (31) V. C. Cons.

T I T. IV.

UT PARTICULARES (32) USURARUM SOLUTIONES IN (33) DUPLUM COMPUTENTUR

N o v e l l a C o n s t i t. CXXI.

Imp. Justin. August. Basilio præfecto. Tarsi.

P R Æ F A T I O.

CUm decuriones videamus nobis instare precibus, & libenter iis indulgeamus: merito sane legibus contrarias artes, & per fraudem excogitatas confessiones valere non concedimus.

C A P. I.

DOcuerunt enim potentiam nostram Eusebius, & Aphthonius, qui Demetrio nepotes extiterunt, nati ex Palladio Demetrii filio: quod is Demetrius Artemidoro per causam mutui quingentos aureos debuerit, in quam summam etiam usuras stipulatus sit. Nuper (34) vero sacram prodiisse formam, quæ voluerit, *si duplum debiti solvatur, ut nulla contra ipsos secundum leges nostras supersit exactio.* Artemidori autem creditoris successores Epimachum, & Artemonem dixisse, *mentitos (35) ipsos in precibus neque nostro dignandos auxilio: cum debito plene satisfactum non fuerit, sed soli (36) nongenti quadraginta novem aurei persoluti sint.* Aiunt enim supplices, patrem suum Palladium una cum Demetrio patre ejus & Paulo octingentos sexaginta septem solvisse aureos. Sed Artemonem & Priscianum Artemidori filios, qui Epimachi & Artemonis illius alterius avus fuit, dixisse *particularem se solutionem ferre non adjungere,* sed

(1) Hinc sumpta est Authent. [illegible] C. de sacr. [illegible] Vide Julian. [illegible] (2) Hinc [illegible] Authent. [illegible] C. de [illegible] eccles. (3) [illegible] (4) Vide Julian. [illegible] (5) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de sacros. eccles. (6) Vide l. 2. Cod. de jure emph. [illegible] Nov. [illegible] cap. [illegible] (7) Emponemata, meliorationes. [illegible]

[illegible]

(27) Ordinate [illegible] (28) [illegible]

[illegible] (30) [illegible] (31) Id est, anno [illegible] (32) [illegible] (33) [illegible] (35) [illegible] (36) Hypobolon [illegible]

sed omnia vilis reputari in usuras, hac item sumere sententiam prævincia præsidis. & propterea exegisse Palladium pro pretio quingentorum aureorum fœneratitia syngrapha alteram aureorum sexingentorum. Solvisse autem ipsi (inquiunt) diversis temporibus, & Palladium aureos septuaginta duos, & Eusebium atque Aphthonium decem, ut inde colligetur nongentorum quadraginta novem aureorum summa. Eum vero qui controversiæ audientiam præbuerat, cum in animo non revolveret, quod totius accusationis eadem causa esset: non admisisse ipsos, sed voluisse in sexingentos eos aureos sortis condemnare. Petieruntque, ut hac necessitate eximerentur: & collecto universo debito quingentorum aureorum, si quinquaginta unum adhuc solverent, qui reliqui essent ad mille solidorum quantitatem, tam universo debito liberarentur, quam fœneratitiam sexingentorum aureorum syngrapham reciperent.

CAP. II.

CUm igitur leges (r) nostræ nihil ultra (s) duplum solvi velint: & nos in hoc tantum differentiam habeamus cum prioribus, quod illæ quidem debita constituant usque ad duplum, si nulla particularis facta fuisset solutio: nos vero recipiamus, ut particulares etiam solutiones debita dissolvant, si usque ad duplum pertingant: sancimus ut secundum hoc fiat computatio: & si tantum hi persolverint, quantum adhuc ad mille aureos deest, recuperent etiam fœneratitiam sexingentorum aureorum syngrapham, ne debitum ex hac causa multipliciter exigi deprehendatur.

EPILOGUS.

† Quæ itaque nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, ea studeto magnificentia tua effectui & fini tradere, tam ea interpretatione, quæ de hac causa in sententiis, quorum supplices meminerunt, facta est, abolita: quam omnibus quæ per obreptionem & ex una tantum parte confecta sunt, aut conficientur, vacantibus. Divinitas te servet per multos annos, frater jucundissime. Dat. 17. Kal. Maii, *Constantinop.* Bel.is. V. (t) C. Coss.

TIT. V.

EDICTUM (u) PIENTISSIMI DOMINI NOSTRI JUSTINIANI DE FORMULA (x) ARTIFICUM.

NOVELLA CONSTIT. CXXII.

PRÆFATIO.

COgnovimus, quomodo post castigationem Domini Dei benignitate immissam, qui negotiationes & ludos literarios (y) exercent, diversi etiam generis artifices & agricolæ, insuper & nautæ, cum potius meliores fieri deberent, lucri cupiditati se dediderint, & duplicia triplicia que pretia ac mercedes præter veterem consuetudinem requirant.

CAP. I.

VIsum igitur est per sacrum edictum omnibus interdicere detestandam istiusmodi avaritiam, & ne quis in posterum cujuscunque disciplinæ aut artis magister, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus consuetudo ferat, plus pretii mercedisve nomine exigat, jubemus vero etiam ut (z) ædificiorum, & colendæ terræ, aliorumque operum mensores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam consuetudinem conserent. Hæc autem observare jubemus & eos qui qualiacunque opera demandant, & eos qui aliqua redimunt. Si quidem nec ipsis amplius quam more constitutum sit, dare concedimus. Sciant vero qui quicquam amplius, quam pro veteri consuetudine requirunt, quod triplicem quantitatem in fiscum inferre cogentur, si supra id quod ab initio constitutum fuerit, cepisse illos quicquam aut dedisse ostensum sit.

EPILOGUS.

† Hæc porro inquiri ac vindicari jubemus & ab excellentia tua & a gloriosiss. felicis hujus urbis præfecto. Volumus enim per vos ab hujus nostri edicti transgressoribus constitutam multam exigi, pœnisque illos subdi: ita ut quæ vobis parent cohortibus, quinque librarum auri multa incubitura sit, si quid ex iis quæ a nobis constituta sint, neglectum fuerit. Dat. 2. Kal. Apr. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. post (8) Bel.is. V. C. Coss.

TIT. VI.

DE SANCTISSIMIS EPISCOPIS (9) ET DEO AMABILIBUS ET REVERENDISSIMIS CLERICIS, ET MONACHIS.

NOVELLA CONSTIT. CXXIII.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosiss. magistro sacrorum nostrorum officiorum.

PRÆFATIO.

DE gubernatione, & privilegiis, aliisque diversis capitulis ad sanctissimas ecclesias, & alias venerabiles domos pertinentibus, jam quædam disposuimus (10): super sanctissimis autem episcopis, & clericis, & monachis dudum in diversis constitutionibus disposita cum competenti correctione hac comprehendere lege prospeximus.

In editionibus Haloandrinis duæ hic paginæ infarciuntur, quæ nec in Scrimgeriana editione, nec in meis manuscriptis reperiuntur. Contius.

CAP. I.

De ordinatione episcoporum (11).

SAncimus igitur quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & (12) primates civitatis cujus futurus est episcopus ordinari, mox in tribus (13) personis decreta facere, propositis eis sacrosanctis evangeliis, *periculo suarum animarum* dicentes in ipsis decretis: *quia neque propter aliquam donationem* (14), *neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scientes eos rectæ & catholicæ fidei* (15), *& honestæ* (16) *esse vitæ, & literas* (17) *nosse, hos elegerunt: & quia neque* (18) *uxorem, neque* (19) *filios* (20) *aliqui eorum habent, neque concubinam* (21) *aut filios naturales* (22) *cognoscunt eos habuisse* (23), *aut habere*: sed & si prius *uxorem aliquis ex eis habuit ipsam & unam* (24), *& primam* (25) *& neque viduam* (26), *neque viro contunctam* (27), *neque legibus* (28) *aut sacris constitutionibus* (29) *interdictam, sed & quod neque curialem* (30) *aut officialem hunc esse cognoscunt, aut si curiali vel officiali subjaces fortunæ, sciunt eum in monasterio non minus quindecim* (31) *annis monasticam conversationem implevisse.* §. 1. Hoc quoque decretis oportet inseri, *quia non minus quam triginta quinque* (32) *ætatis annos habet is, qui eligitur ab eis qui cognoscunt personam*: ut ex trium personarum pro quibus talia decreta facta sunt, melior ordinetur electione & periculo ordinantis. Curialem vero vel officialem, qui, sicut dictum est, quindecim (33) annis in monasterio conversatus est, & ad episcopatum provectus, liberum esse propria fortuna: ita tamen, ut liberatus a curia, quartam partem suæ substantiæ sibi retineat: reliquis ejus rebus secundum nostram legem curiæ & fisco vindicandis. §. 2. Damus autem licentiam decreta facientibus, si quempiam laicorum præter curialem & officialem (34), dignum memorata electione esse putent: hunc cum aliis duobus clericis aut monachis eligere; ut si laicus (35) hoc modo ad episcopatum eligatur, non repente episcopus ordinetur, sed primo clericis non minus tribus mensibus connumeretur, & (36) ita sanctas regulas & cotidianum ecclesiæ ministerium edoctus, episcopus ordinetur, qui enim alios debet docere (37), post ordinationem ab aliis doceri non debet. Si vero (ut evenit in quibusdam locis) non inveniantur tres personæ ad talem electionem opportunæ liceat decreta facientibus in duabus & in una persona decretum facere: eos tamen omnes jam dictas a nobis habentes testationes. Si vero qui debent episcopum eligere, citius ipsa decreta intra (38) sex menses non faciant: tunc periculo propriæ animæ ille, quem competit ordinare episcopum, ordinet, omnibus aliis quæ diximus observandis. Si quis autem citra memoratam observationem episcopus ordinetur, jubemus hunc omnibus modis episcopatu depelli (39). Sed etiam illum qui præter hoc præsumpserit ordinare, segregari (40) uno anno a sacro ministerio, & omnem ejus substantiam, quæ quolibet tempore aut modo in ejus dominium deducta est, propter culpam quam fecit, dominio ecclesiæ cujus episcopus est, vindicari.

CAP. II.

De accusatoribus episcoporum (41).

SI quis autem electum ad ordinationem episcopatus accusaverit in qualibet causa quæ possit secundum leges (42) aut canones ejus impedire ordinationem, differetur hujusmodi ordinatio: & prius contra eum propositam causam sive præsente accusatore (43), & ab eo propositam causam exequente, sive etiam deficiente per tres menses suam accusationem impleta: diligenter examinari ab illo a quo futurus erat episcopus ordinari: & si quidem obnoxium eum accusator invenerit, prohibeatur ordinatio. Si vero obnoxius non ostendatur, ordinatio quidem non impediatur: accusator autem, sive non probaverit, sive etiam fugit propositam a se accusationem, a provincia in qua habitat abjicietur. Si quis autem ante examinationem accusatum ordinaverit, ordinatus quidem a sacerdotio repellatur: qui vero talem ordinare festinaverit, superius dictæ subjaceat pœnæ, tam anneli (44) prohibitioni sacri ministerii, quam etiam ut omnes ejus res ecclesiæ vindicentur. §. 1. Pio (45) omni-

O 2

(r) Vid. l. pen. C. de usuris Eclog. d. cap. 10. & 13. (s) Id ut fieret, vide apud Mo[illegible] ... de usur. n. 49. ibi. Ea prudentes generaliter sequitur, quod, quamquam usura lapsu temporis [illegible] ... Idem. si [illegible] quantitatem solvi [illegible] ... (t) Id est, anno 541. (u) Vid. a Edict. Justinian. Goth. Vid. ad hanc Novell. [illegible] part. 3. c. 12. Ans.

(x) De dispositione artificum, Index Regina. (y) Metr[illegible], quo nomine intellige conventus hominum, & mercator. (z) Vetat Justinianus, agricolas, nautas, artifices, negotiatores, pretii mercedisve nomine plus more veteri exigere: quinimo vetat, ut locent operas κατὰ τὴν παλαιὰν διατύπωσιν: sic enim legendum, non ut Haloander ex epitome Theodori κατὰ τὴν πρώτην διατύπωσιν, id est, secundum antiquam formulam. (8) Id est, anno 541. (9) De episcopis & clericis, Index Regina, [illegible] Cod. Theod. 3. Hæc constitutio de ecclesiasticis diversis capitulis loquitur, Jul. const. 119. [illegible] Goth. In cap. ecclesia Sanctæ Mariæ 10. Extr. de constit. aufertur laicis omnis facultas disponendi de rebus ecclesiasticis. Quamvis quæ in hac Nov. [illegible] Cod. de summa Trinit. [illegible] de episc. & clericis, rursus quæ sub tit. de episc. [illegible], sunt contra jus canonicum, Ans. (10) Novell. [illegible] (11) De episcopi [illegible]. Jul. hic num. 430. adde Nov. 137. infra. Goth. Diversa circa electionem episcopi forma [illegible], cap. quia propter Extr. de elect. Ans. (12) Καὶ τοὺς πρώτους τῆς [illegible] jus habent [illegible] in nominandis seu eligendis episcopis, adde Nov. [illegible] quod est notandum [illegible] alibi plenius. (13) Quod si tres non reperiantur, duos sufficit nominasse, cap. [illegible] Cod. de episc. [illegible] ergo hoc notandum, [illegible] probatæ vitæ & [illegible] nominari e clericis & primatibus civitatis, ut ex eis eligatur episcopus, adde [illegible] C. de sacros. & [illegible] Sidon. Epist. 41. (14) [illegible] potest reculari, si dicatur ad [illegible] dicendum donationem, promissionem, amicitiam, aut causa [illegible].

(15) Hoc abrogavit Novella Leonis. [illegible] orthodoxam in episcopo esse debet & ut [illegible] oportet ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ad Tit. 1. versu. 9. [illegible], 1. ad Tim. 3. vers. 2. in fin. & idem diaconos vult [illegible] τὸ μυστήριον τῆς πίστεως, ibid. vers. 9. (16) Oportet eundem habere testimonium ab externis [illegible], 1. Tim. 3. vers. 7. adde l. 42. Cod. de episc. (17) Γραμματικὸν, ita ut nulli [illegible] dist. 38. Novell. 6. c. 1. §. 2. Linguæ [illegible] cognitione instructos esse oportet [illegible], vid. Duar. 1. de sacris 9. (18) Uxorem habens vetatur hic Episcopus fieri.

(19) Liberos habens Episcopus eligi non debet, vid. epist. 1. ad Tim. 3. vers. 4. 5. & Tit. 1. versic. 6. Novell. 6. cap. 1. §. 4. (20) Concubina est quasi uxor, vide quæ dixi ad l. [illegible] in fin. ff. de concubinis. (21) Nascuntur enim illi ex concupiscentia, Novell. 74. c. 1.

(22) Nota est, non tantum habere, sed habuisse concubinam aut liberos naturales, Nov. 6. c. 1. §. 4. (23) Loquitur de primo bigamiæ genere, quo ius non eodemque tempore duas vel plures quis habet uxores, vid. epist. 1. ad Tim. 3. vers. 2. ad Tit. 1. versic. 6 adde 27. dist. Nov. 6. c. 1. §. 3. (24) Loquitur de secundo genere bigamiæ, quoties mortua priore uxore, alteram quis ducit. (25) Cor[illegible] honesta existimatur, quæ secundo nubit. Hæc tamen [illegible] minus honesta est. (26) Separatam a viro. (27) Vid. sup. [illegible] de incest. nupt. (28) Canonibus, ferire scenicam [illegible], Jul. hic. (29) Cod. dist. [illegible] (30) Curialis 15. annis purgatur monastica conversatione, sic fieri potest episcopus, ut hic, & §. 4. infra, alias episcopatus est incapax l. 4. l. 12. Cod. de episc. (31) l. 2. Cod. de apost. (32) Anno 30. ætatis ordinari quis episcopus potest, hodie 30. ut Nov. 137. c. 2. adde dist. 18. (33) Dixi supr. (34) Tacentem, Jul. hic. (35) Ex laico fieri quis episcopus potest, si tamen trimestre prius inter clericos fuerit. (36) Nota, [illegible] sanctarum regularum, quotidianique ministerii, episcopum eligi posse, si modo spes in eo sit, ut brevi Canones & regulas ecclesiasticas addiscat.

(37) Instruendus ab aliis instituere non potest alios. (38) Sedes episcopalis ultra sex menses vacare non debet. De collegio ecclesiastico, vacante sede episcopali, vid. Duar. 1. de sacr. 6. 3. Vigilium, method. juris Pontif. 4. (39) Illegitime electus non fruitur episcopatu. (40) Pœna episcopi, alium illegitime ordinantis. (41) Vid. Jul. hic c. 491. & 1. Eclog. 7. c. 8. Nov. 137. cap. 1. (42) Removetur quis ab adipiscendo episcopatu legibus, ac canonibus. (43) Nov. 6. cap. 1. §. 10. Parte sumtum est ex illo loco 1. Tim. 5. versic. [illegible] κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.

(44) Τῇ ἐνιαυσιαίᾳ κωλύσει τῆς θείας λειτουργίας, Scrimg. (45) Jul. hic c. [illegible] ut nulla pecunia data episcopi consecrentur.

omnibus illud servari sancimus, ut nullus per suffragium (2) auri, aut aliarum rerum, episcopus ordinetur. Si quid autem tale committatur, ipsi semetipsos, & (e) dantes (3) & accipientes (4), & mediatores (5) eorum, secundum sacras scripturas & sanctas regulas damnationi subjiciunt; & propterea qui dat, & qui accipit, & mediator ejus factus, sacerdotii aut cleri honore removeatur: quod autem pro hac causa datum est, ecclesiæ illi vindicetur, cujus voluit sacerdotium comparare. Si vero laicus (6) forte pro hac causa aliquid accipiat, aut mediator rerum factus est: datas res in duplum eum exigi jubemus, ecclesiæ vindicandas. Non solum autem quæ secundum hunc modum dantur, vindicari præcipimus: sed etiam omnem cautionem (7) pro hoc quolibet modo expositam, & pignorum vel fidejussorum dationem, vel obligationem, & omnem quamlibet aliam cautionem vacare sancimus. Et qui super hoc promissionem accepit, non solum professionem (8) reddat: sed etiam aliud tantum quantum professio continet, exigetur, quod debet ecclesiæ dari.

C A P. III.

Si quis episcopus ante ordinationem (9) vel postea ecclesiæ res suas obtulerit: & quid pro cathedratica dari conveniat.

SI quis autem episcoporum sive ante suam ordinationem, sive post ordinationem voluerit proprias res, aut partem earum ecclesiæ offerre cujus sacerdotium accepit, non prohibemus, & omni condemnatione & pœna præsentis legis liberum eum esse sancimus: sed etiam omni laude dignum judicamus: quoniam hoc non est emptio, sed oblatio (10). Pro consuetudinibus autem illis solis permittimus præberi ab ordinatis episcopis, quæ subsequenter præsenti legi inserta sunt. Jubemus igitur beatissimos archiepiscopos & patriarchas, hoc est (11) senioris Romæ, & Constantinopoleos, & Alexandriæ, & Theopoleos (12), & Hierosolymorum, siquidem consuetudo (13) habet episcopis (14) & clericis (15) in eorum ordinatione, non minus quam viginti auri libras dari, ipsa solummodo præberi, quæ consuetudo (16) recognoscit: plus autem ab hac quantitate nihil supra viginti auri libras præberi metropolitas autem a (17) propria synodo (18), aut a beatissimis patriarchis ordinatos, & alios omnes episcopos, qui aut a (19) patriarchis aut a metropolitis ordinantur, dare (20) pro inthronisticis (21) quidem solidos centum: notariis autem ordinantis, & aliis ministrantibus ei, & solenniter accipientibus solidos trecentos. Si vero ecclesiæ reditus minus quidem quam triginta (22) auri libras per annum (23) reddunt, non minus autem quam decem: dari pro inthronisticis (24) solidos centum: aliis autem omnibus, qui ex more capiunt, solidos cc. Si vero minus quidem quam decem, non minus autem quinque auri libras ecclesiæ reditus esse contigerit: pro inthronisticis (25) quidem dari solidos quinquaginta: omnibus autem aliis ex consuetudine percipientibus, solidos ducentos. Si autem minus quam quinque, non minus autem duas auri libras ecclesiæ reditus habeat, pro inthronisticis (26) solidos decem & octo: omnibus autem aliis ex consuetudine percipientibus solidos octo. Si autem minus tres, non autem quam duas auri libras quantitas redituum ecclesiæ comperiatur, dare pro inthronisticis (27) quidem solidos duodecim, pro omni vero alia consuetudine solidos sex. Episcopum enim ecclesiæ minus (28) duas auri libras reditus habentem, neque pro inthronisticis (29), neque pro alia qualibet consuetudine dare aliquid permittimus. Hæc autem quæ præberi disposuimus (30), primus presbyter (31) ordinantis episcopi & archidiaconus (32) suscipientes, ex consuetudine percipientibus divident hæc. Igitur jubemus hæc omnibus modis observari: ut non ex talibus occasionibus ecclesiæ debitis prægraventur, & sacerdotia venalia (33) fiant. Si quis autem ultra quantitatem a nobis definitam pro inthronisticis (34) aut consuetudinibus quolibet modo præsumat accipere: jubemus quidquid plus acceperit, triplum (35) ex rebus ejus vindicari ecclesiæ dantis. Sed hæc quidem pro episcoporum ordinatione dicta sint.

C A P. IV.

Ut episcopatus a servili, & adscripititia (36) fortuna (37) hominem liberet.

POst (38) ordinationem vero servili & adscripititia fortuna episcopos liberos esse præcipimus, nisi curiales aut officiales citra prædictam observationem ordinentur: tales enim episcopatu remotos, curiæ aut officio restitui jubemus: ut non ex tali fortunæ sacerdotio fiat injuria. Illos autem qui ante hanc nostram legem ex curiali fortuna inveniuntur episcopi ordinati, hujusmodi quidem fortuna liberos esse sancimus: legitimam vero partem ex propriis rebus curiæ, & fisco dari, sic tamen, ut nullam imminutionem ecclesiastica jura sustineant in rebus, quas in episcopatu acquisitas, ecclesiæ eorum competere disposuimus. Si vero contigerit ordinatum episcopum sub proprii parentis potestate esse: ea ipsa ordinatione suæ potestatis fit.

C A P. V.

De presbyteris, & diaconis, & subdiaconis cognationis jure ad tutelam vel curam vocatis (39).

DEo (40) autem amabiles episcopos (41) & monachos, ex nulla lege tutores, aut curatores cujuscunque personæ fieri permittimus: presbyteros (42) autem, & diaconos, & subdiaconos jure & lege cognationis tutelam aut curam suscipere hereditatis permittimus, proprio & solo gradu cognationis (43) ad tutelam & curam vocatis, hujusmodi suscipere administrationem permittimus: si tamen intra quatuor menses ex quo vocati sunt, apud competentem judicem scripto declarent talem administrationem propria (44) voluntate suscepisse; & si quis eorum forsan hoc fecerit, nullum ex hoc in (45) alia tutela aut cura præjudicium patiatur.

C A P. VI.

Ut clerici a muneribus personalibus & negotiis secularibus (46) abstineant.

SEd neque fieri susceptorem (47) aut exactorem fiscalium functionum, aut conductorem (48) publicarum aut alienarum possessionum, aut curatorem (49) domus, aut procuratorem litis, aut fidejussorem (50) pro talibus causis episcopum, aut œconomum (51), aut alium clericum cujuslibet gradus, aut monachum proprio nomine, aut ecclesiæ, aut monasterii sinimus: ut non per hanc occasionem & sanctis domibus damnum fiat, & sacra ministeria impediantur (52). Si autem ecclesiis aut monasteriis possessiones quædam adjacentes (53) inveniantur, & voluerint dispensatores ipsarum venerabilium domorum in conductionem aut emphyteusim has accipere: tunc omnibus clericis & monachis pro his causis in ipso instrumento sub gestis monumentorum consentientibus & manifestantibus pro utilitate venerabilium domorum hoc fieri: talem conductionem & emphyteusim procedere sinimus. Sed etiam ipsis sanctissimis ecclesiis & aliis venerabilibus domibus damus licentiam conductiones & emphyteuses facere ad (54) invicem: & clericis (55) similiter propriarum (56) ecclesiarum possessiones conducere & gubernare, cum voluntate (57) tamen episcopi & œconomi permittimus: exceptis personis quas per aliam legem hoc facere prohibuimus. Si quis autem contra ea quæ dicta sunt aliquid fecerit, si quidem episcopus fuerit, omnes ejus res ex qualibet causa vel persona sive ante episcopatum, sive post hoc fuerint ad eum venientes, ejus ecclesiæ (58) vindicari sancimus. Si autem œconomi, aut alii clerici fuerint hoc delinquentes: pecuniariam eos pœnam, qualem episcopus eorum probaverit, exigi, ecclesiæ vindicandam: cum etiam conductionem telonariorum, aut cujuslibet possessionis, aut publicarum collationum perceptionem, aut exactionem, aut solicitudinem domus eis credentes, aut fidejussores eos pro memoratis causis suscipientes: nullam contra ecclesiam, aut monasterium, aut res ejus, aut gubernantium, aut contra illas personas quibus crediderint, aut contra facultates aut fidejussores eorum habeant actionem. Illi vero qui publicarum collationum aut tributorum susceptionem, aut conductionem, aut exactionem memoratis personis crediderint, aut fidejussores eos acceperint: si quod publico damnum contingat, hoc ex (59) propria facultate restituere compellentur.

[illegible]

C A P. VII.

Ne episcopus dicendi testimonii causa evocetur (1).

NUlli vero judicum (2) licebit, Deo amabiles episcopos cogere ad judicium venire pro exhibendo testimonio (3): sed judex mittat (4) ad eos quosdam ex personis ministrantium sibi: ut propositis sanctis evangeliis secundum quod decet sacerdotes, dicant quæ noverint.

C A P. VIII.

Ne propter quamlibet causam episcopus ad secularem judicem trahatur (5).

SEd (6) neque pro qualibet pecuniaria causa vel criminali episcopum ad judicem civilem aut militarem, invitum producere aut exhibere citra (7) imperialem jussionem permittimus: sed judicem qui tale aliquid sive ex scripto sive ex non scripto præsumpserit imperare: post cinguli privationem, viginti librarum auri pœnam exsolvere jubemus ecclesiæ, cujus episcopus produci aut exhiberi jussus est: executorem similiter post cinguli privationem, & verberibus subdendum, & in exilium deportandum.

C A P. IX.

Ne episcopi proprias ecclesias relinquant (8).

INterdicimus autem Deo amabilibus episcopis proprias relinquere (9) ecclesias, & ad alias regiones venire. Si vero necessitas faciendi hoc contigerit: non aliter, nisi cum literis (10) beatissimorum patriarchæ aut metropolitæ, aut per imperialem videlicet jussionem hoc faciant: ita tamen ut nec illis episcopis qui sub beatissimo archiepiscopo Constantinopoleos & patriarcha fuerint, liceat citra permissionem ejus, aut nostræ jussionis, ad regiam civitatem venire. Si vero etiam secundum hunc modum episcopus cujuscunque loci profectus fuerit, non amplius uno (11) anno suam relinquet ecclesiam. Episcopos autem in regiam civitatem, sicut dictum est, venientes, cujuslibet fuerint diœcesis, præ omnibus ire ad beatissimum archiepiscopum Constantinopoleos, & ad patriarcham, & ita per (12) eum ad nostram introire tranquillitatem. Citra autem hanc nostram dispositionem aut proficiscentibus, aut ultra definitum unius anni tempus extra suam ecclesiam facientibus moram, primum quidem non (13) ministrari ab œconomis propriæ ecclesiæ expensas: deinde admonere eos per literas (14) sacerdotum sub quibus agunt, ut revertantur ad suas ecclesias: differentes autem reverti secundum sanctas revocari regulas: & nisi intra definitum a sacris canonibus tempus revertantur ad suas ecclesias, ipsos quidem ab episcopatu expelli (15), alios autem pro eis meliores ordinari secundum præsentis legis virtutem: hoc ipso & super clericis valituro cujuscunque ordinis fuerint aut ministerii.

C A P. X.

Ut archiepiscopi & patriarchæ sæpius in annis (16) *singulis concilia & synodos celebrent.*

UT autem omnis ecclesiasticus status, & sacræ regulæ diligenter custodiantur: jubemus unumquemque beatum archiepiscopum (17), & patriarcham & metropolitam sanctissimos episcopos sub (18) se constitutos in eadem provincia semel (19) aut secundo per singulos annos ad se convocare, & omnes causas subtiliter examinare, quas (20) episcopi aut clerici aut monachi ad invicem habeant: easque disponere: & super hoc quicquid extra regulas a quocunque persona delinquitur, emendare. Interdicimus (21) autem sanctissimis episcopis, presbyteris, & diaconis, & subdiaconis, lectoribus, & omnibus aliis cujuslibet venerandi collegii aut schematis constitutis, ad tabulas (22) ludere (23), aut aliis ludentibus participes ac inspectatores (24) fieri, aut ad quodlibet (25) spectaculosum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit, jubemus hunc in tribus (26) annis a venerabili ministerio prohiberi, & in monasterium redigi. Si autem in medio tempore ostenderit dignam sui vitii pœnitentiam (27), liceat & sacerdoti sub quo constitutus est minuere tempus & hunc rursus proprio reddere (28) ministerio: scientibus quoque sanctissimis episcopis debentibus hoc vindicare, quia si tale aliquid agnoscentes non vindicaverint, ipsi rationem Deo pro tali causa persolvent. Nullum autem episcopum invitum cogi quemlibet clericum sub se constitutum de proprio clero dimittere (29).

C A P. XI.

Ne quis ante (30) *causæ exitum excommunicetur.*

OMnibus autem episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione, antequam causa monstretur propter quam sanctæ regulæ hoc fieri jubent. Si quis autem præter hoc a sancta communione quemquam segregaverit: ille quidem qui injuste a communione segregatus est, solutus (31) excommunicatione a majore sacerdote, sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregare præsumpserit: modis omnibus a sacerdote, sub (32) quo constitutus est, separabitur (33) a communione quanto tempore ille perspexerit: ut quod injuste fecit, juste sustineat. Sed neque propriis manibus liceat episcopum aliquem percutere (34), hoc enim extraneum sacerdoti est. Si (35) quis autem episcopus secundum ecclesiasticas regulas sacerdotio pulsus, præsumpserit (36) ingredi civitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum in quo jussus est degere: jubemus hunc in (37) monasterio in alia regione constituto tradi: ut quod in sacerdotio deliquit, degens in monasterio corrigat.

C A P. XII.

Quales (38) *esse debent qui in clericos ordinantur.*

CLericos autem non aliter ordinari permittimus, nisi literas (39) sciant, & rectam (40) fidem, vitamque habeant honestam, & neque concubinam (41) aut naturales habuerint aut habeant filios, sed caste (42) viventes, aut uxorem (43) legitimam, & ipsam unam & primam habentes, neque viduam, neque separatam a viro, neque aliter legibus aut sacris canonibus interdictam.

C A P. XIII.

De ætate (44) *presbyterorum* (45) *& cæterorum clericorum.*

PResbyterum autem minorem (46) triginta quinque (47) annorum fieri non permittimus. Sed neque diaconum aut subdiaconum minorem (48) viginti quinque, neque minorem lectorem decem & octo annorum: diaconissam (49) vero non ordinari in sancta ecclesia, quæ minor (50) est annorum quadraginta, aut ad secundas (51) venerit nuptias.

C A P. XIV.

De uxoribus (52) *clericorum.*

SI autem tempore ordinationis clerici cujuscunque collegii aut ordinis, accusator (53) aliquis apparuerit, dicens *eum indignum ordinatione esse*: differatur ordinatio, & universa procedant tam pro examinatione, quam pro multis causis, quas in episcoporum ordinationibus sancivimus. Si vero futurus ordinari diaconus non (54) habuerit uxorem (sicut prius dictum est) conjunctam sibi: non aliter ordinetur, nisi prius ab ordinante eum interrogatus promiserit *posse post ordinationem & sine legitima uxore honeste vivere*: non valente eo qui ordinat, in tempore ordinationis permittere diaconum aut subdiaconum post (55) ordinationem uxorem accipere. Si autem quis permittit (56), episcopus, expellatur ab episcopatu. Si vero post ordinationem presbyter aut diaconus aut subdiaconus uxorem duxerit: expellatur (57) a clero, & curiæ civitatis illius in qua clericus erat, cum propriis rebus tradatur. Si vero lector secundam (58) ducat uxorem, aut primam quidem viduam, aut separatam a viro, aut legibus vel sacris canonibus interdictam (59), nequaquam ad alium ecclesiasticum ordinem provehatur: sed & si quolibet modo ad majorem ordinem perducatur, expellatur eo, & priori restituatur.

C A P. XV.

Quibus casibus curiales (60) *clerici ordinari possunt.*

SEd (61) neque curialem (62) aut officialem clericum fieri permittimus: ut non ex hoc venerabili clero injuria fiat. Si vero tales personæ in clero constituantur, tanquam nec ad ordinem perducti, propriæ fortunæ restituantur, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus

(1) Jul. hic v. ... (2) Hinc sumpta est Authentica *sed neque* C. de episc. ... [illegible]

minus quindecim annis implevit, tales enim ordinari præcipimus, legitima videlicet parte curiæ & fisco danda, si in clero constituti monacho condecentem vitam impleverint. Si vero post clericatus honorem aliquis eorum uxorem duxerit, aut concubinam habuerit, curiæ & officio, cujus fortunæ subjacebat, reddatur: etiam si maxime tali ecclesiastico gradu tenebatur, in quo quis constitutus non prohibetur sacris canonibus & legibus uxorem accipere. Hoc autem & super aliis omnibus monachis (1) tenere sancimus, qui de monasteriis ad quemlibet ecclesiasticum transferuntur gradum, etiam si nulli fortunæ subjecti fuerint. Et generaliter sancimus, nulli (2) licere in quolibet ecclesiastico gradu constituto, discedere ab eo, & secularem fieri, scientibus tale aliquid facientibus, quia & quasi apposito sibi cingulo aut dignitate aut militia nudabuntur, & curiali fortunæ propriæ civitatis tradentur. Qui autem ante (3) nostram legem clerici ordinati sunt ex (4) curiali fortuna: per substitutas personas pecuniaria munera complere, a corporalibus autem liberos servari.

C A P. XVI.

Ut ordinationes gratis (5) fiant.

SEd neque clericum cujuscunque gradus dare aliquid ei a quo ordinatur, aut alii cuilibet personæ permittimus: solas autem præbere eum consuetudines (6) iis, qui ordinationem ministrantes sunt, ex consuetudine accipientibus, unius (7) anni emolumenta (8) non transcendentem. In sancta vero ecclesia in qua constituitur, sacrum compleat ministerium, & nulla penitus propriis clericis (9) dare pro sua insinuatione: nec ob hanc causam propriis emolumentis aut aliis portionibus hunc privari. Sed neque (10) xenodochum, aut nosocomum, aut ptochotrophum, aut alium quemlibet venerabilis domus gubernatorem, aut quamcunque ecclesiasticam solicitudinem agentem, dare aliquid illi a quo constituitur, aut alii cuicunque personæ pro commissa sibi gubernatione. Qui vero præter hæc quæ disposuimus, aut dat, aut accipit, aut mediator (11) fit, sacerdotio aut clero hujusmodi commissæ sibi cujuscunque gubernationis (12) nudabitur, iis quæ accipiuntur vindicandis venerabili loco, cujus talis persona ordinationem aut solicitudinem aut gubernationem accipit. Si autem secularis (13) sit qui accipit, aut mediator factus est: quod datum est, duplum repetitur, & venerabili loco in quo talis persona ordinationem aut gubernationem aut solicitudinem susceperit, præbeatur. Si quis autem clericos cujuslibet gradus, sive gubernator cujuslibet venerabilis domus, aut ante ordinationem commissam sibi cujuscunque gubernationis aut solicitudinis, aut postea aliquid voluerit suarum rerum offerre (14) ecclesiæ in qua ordinatur, aut loco cujus gubernationem aut solicitudinem suscepit: non solum non prohibemus hoc fieri, sed etiam magis invitamus eos talia pro salute animæ suæ facere. Nos enim illa solum dari prohibemus, quæ propriis personis quibusdem præbentur, non (15) quæ sanctis ecclesiis, aut aliis venerabilibus locis afferuntur.

C A P. XVII.

Quomodo servus (16) ordinari possit, aut adscriptitius.

SI servus (17) sciente (18) & non contradicente domino in clero ordinatus fuerit: ex hoc ipso quod constitutus est, liber & ingenuus erit. Si vero ignorante domino ordinatio fiat: liceat domino intra (19) spatium unius anni & servilem fortunam probare, & suum servum recipere (20). Si vero servus sciente domino sive insciente (sicut diximus) eo quod in clero constitutus est, liber factus ecclesiasticum ministerium reliquerit, & ad secularem transierit vitam: suo domino ad servitium tradatur. Adscriptitios (21) autem in ipsis possessionibus, quarum sunt adscriptitii, clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tamen, ut clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant.

C A P. XVIII.

De ædificatoribus ecclesiarum (22).

SI quis oratorii domum fabricaverit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse, aut ejus heredes: si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant (23), denominatos ordinari. Si vero qui ab eis eliguntur, tanquam indignos prohibent sacræ regulæ ordinari: tunc sanctissimus episcopus quoscunque putaverit meliores, ordinari procuret. Sancimus autem reverendissimos clericos suis ecclesiis obsecundare, & omne eis competens ecclesiasticum ministerium (24) adimplere: hoc requirente uniuscujusque civitatis sanctissimo episcopo, & cujuscunque ordinis ecclesiastici primatibus, eos qui hoc non custodiant, regulari multæ subdentibus.

C A P. XIX.

Ut omnes clerici res suas in sua potestate habeant.

PResbyteros (25) autem & diaconos & subdiaconos, cantores & lectores, quos omnes (26) *clericos* appellamus, res quolibet modo ad eorum dominium venientes habere sub sua potestate præcipimus, ad similitudinem castrensium peculiorum (27), & donare secundum leges, & in his testari, licet sub parentum sint potestate: sic tamen, ut horum filii, aut his non existentibus, parentes eorum legitimam partem ferant.

C A P. XX.

Quibus pœnis subjiciantur clerici, qui falsum tulerint testimonium.

REverendissimis (28) autem presbyteris aut diaconis etiam, si inventi fuerint pro (29) pecuniaria causa falsum (30) perhibuisse testimonium: sufficiet pro verberibus, tribus (31) annis separari a sacro ministerio, & monasteriis (32) tradi. Pro criminalibus autem causis si falsum testimonium dixerint: clero nudatos, legitimis subdi pœnis præcipimus: reliquos autem omnes in aliis etiam ecclesiasticis ordinibus constitutos, si falsum testimonium cujuslibet causæ, sive pecuniariæ sive criminalis dixisse convincantur, non solum ecclesiastico officio repelli, sed etiam verberibus subdi.

C A P. XXI.

Ut clerici (33) apud proprium conveniantur episcopum (34).

SI quis contra aliquem clericum aut monachum, aut diaconissam, aut monastriam, aut ascetriam habeat aliquam actionem, adeat prius sanctissimum episcopum, cui horum unusquisque subjacet: ille vero causam inter eos judicet: & si quidem utraque pars iis quæ judicata sunt, acquieverit; jubemus per (35) loci judicem hoc executioni perfectæ contradi (36). Si quis autem litigantium intra decem dies contradicat (37) iis quæ judicata sunt, tunc locorum judex causam examinet: & si invenerit judicium recte factum, etiam per sententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat, quæ judicata sunt: & non liceat secundo (38) in tali causa victo appellare. Si vero judicis sententia contraria (39) fuerit iis, quæ a Deo amabili episcopo judicata sunt: tunc locum habere appellationem contra sententiam judicis, & hanc secundum legum ordinem referri & exerceri. Si tamen ex imperiali jussione (40) aut judiciali præcepto episcopus judicat inter quascunque personas: appellatio ad imperium, aut ad eum qui transmisit negotium, referatur. §. 1. Si vero crimen fuerit quod adversus quamlibet memoratarum reverendissimarum personarum inferatur, si quidem apud episcopum aliquis accusatur, & ipse veritatem invenire potuerit: ab honore aut gradu (41) hunc secundum ecclesiasticas regulas dejiciat, & tunc (42) competens judex hunc comprehendat, & secundum leges litem examinans causæ finem imponat. Si vero prius civilem judicem adeat accusator, & crimen per legitimam examinationem potuerit approbare, tunc episcopo locorum gesta monumentorum palam faciat: & si ex his agnoscatur proposita crimina commisisse eum, tunc ipse episcopus hunc secundum regulas ab honore sive gradu quem habet, separet: judex autem ultionem ei inferat legibus congruentem. Si vero episcopus putaverit gesta non juste confecta: tunc liceat ei deferre (43), & nudare honore seu gradu accusatam personam: ita tamen, ut hujusmodi persona sub legitima cautela fiet (44), & ita ad nos negotium tam ab episcopo quam a judice, referatur, ut nos hoc cognoscentes, quæ nobis videntur, jubeamus. §. 2. Si quis autem pro pecuniaria causa contra aliquem omnium memoratarum personarum habuerit actionem aliquam, & episcopus distulerit inter eas judicare: licentiam habeat actor (45) civilem judicem adire: ita tamen ut accusata persona nullo modo cogatur fidejussorem dare, sed solam (46) cautionem sine jurejurando cum hypotheca suarum rerum exponere. Si vero pro criminali causa accusatio

(1) Vide Jul. hic c. 460. (2) Nov. 5. c. 7. (3) Vide Julian. hic c. 461. (4) Vid. l. 21. C. de episc. & cler. (5) Julian. hic [illegible] adde Nov. 56. c. 2. Novell. [illegible] (6) Vid. cap. 3. supr. h. t.
(7) Et si quædam ejus pene generis dicta sunt, c. 3. supr. hic, non puto tamen alibi [illegible] manifestius Annatarum originem, quam ex hoc loco ostendi; quam tamen nonnulli referunt ad Bonifacium IX. alii ad Joannem XXII. [illegible] Id tamen vectigalis Concilio Basileensi sess. 21. & in Gallia, damnatum fuit, ut ex edicto Caroli VI. & [illegible] senatusconsulto anno 1406. apparet [illegible] Molinæus [illegible] Tractatum ejus de annatis. [illegible]
(8) [illegible] bic, 1. Reg. [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] Jul. hic c. 463. (11) [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) De administratoribus venerabilium locorum [illegible] (15) Adde [illegible] (16) Si servus clericus fiat, Jul. hic num. [illegible] Vide Petr. Gudelin. de jure novissimo lib. 1. cap. [illegible] (17) Hinc sumpta est Authentica si servus C. de episcop. [illegible]
(18) Adde l. [illegible] C. de præpos. sacri cubiculi. [illegible] C. qui militare. (19) Nullo [illegible] Novell. Leonis 11. adde Nov. [illegible] (20) Paulus eodem modo Onesimum ad Philemonem remittit, vide epistolam Pauli ad Philemonem [illegible] (21) Si adscriptitium clericus fiat, Jul. hic num. [illegible] adde l. 16. Cod. de episcop. [illegible] hinc sumpta est Authentica adscriptitii Cod. de episc.
(22) De clericis electis ab ædificatoribus venerabilium locorum vel heredibus eorum, Jul. hic c. 470. (23) De jure patronatus ecclesiastici [illegible] Novell. 57. c. 2. quibus adde Duarenum 3. de sacris ecclesiæ ministeriis [illegible] addo Vigilium [illegible] (24) De clericis ministerium adimplentibus, Jul. hic num. [illegible] (25) Hinc sumpta est Authentica presbyteros C. de episc. (26) Clericorum nomen generale, l. 24 C. de episc. & cleric.
(27) De peculio quasi castrensi, & [illegible] Jul. hic c. [illegible] adde l. 33. C. de episc. & cleric. [illegible] Cod. Theod. de episc. [illegible] de monachis. (28) Hinc sumpta est Authentica presbyteri C. de episc. (29) Hujus constitutionis meminit Leo Novell. [illegible] (30) De testimonio clericorum, Jul. hic num. [illegible] id est, qua pœna puniendi sunt clerici, si falsum testimonium dixerint. [illegible] (31) Nota de triennali privatione ministerii [illegible] De pœna suspensionis beneficii [illegible] (32) De detrusione in monasterium [illegible] (33) Adde, & monachi, & diacon. & ascetria, Jul. hic c. 482. Forum itaque clericorum observa.
(34) Cum in civili, tum criminali causa, Jul. ibid. (35) Judex civilis mandat executioni sententiam probatam ab episcopo. (36) Hinc sumpta est Authentica si quis litigantium C. de episc. aud. (37) Et appellet. Nota [illegible] appellationes a sententia episcopi ad judicem civilem receptas fuisse. (38) Nota solum, in quo secundo appellari non potest. (39) Judex civilis cognoscens de sententia episcopi, potest eam comprobare vel infirmare. (40) A delegato Principis, Principem ipse appellatur. (41) Clericus criminum reus degradatur ab episcopo. [illegible] degradari possunt [illegible] & ducenarii, non a quovis tamen, l. 2. C. de primicer. [illegible] & miles etiam degradatur [illegible] adde Nov. [illegible] De episcopis degradandis [illegible] de pœna [illegible] & Petrum Gregorium [illegible]
(42) Clericus degradatus, id est, spoliatus honore clericali, mox traditur judici civili. (43) Honore spoliatum scil. Jul. hic. (44) Et ita tamen ut [illegible] custodiatur.
(45) Leges de foro clericorum nonnihil variant. Quapropter sciendum, in [illegible] potestate fuisse, clericum totam episcopo [illegible] judice seculari in jus vocare, l. 25. Cod. de episcop. & cleric. l. 13. Cod. de episc. aud. Hoc autem [illegible] l. 32. Cod. de episcop. & cleric. l. 30. Cod. de pall. Nov. 79. & auth. [illegible] Cod. de episcop. & cleric. Nov. 83. [illegible]
(46) l. 33. l. 34. Cod. de episc. & cleric.

ditio contra aliquam memoratarum personarum proponatur, sub legitima cautela accusata fiat persona. Si autem (1) ecclesiastica (2) causa est, nullam communionem habeant judices civiles circa talem eam negotium, sed sanctissimus episcopus secundum sacras regulas causæ finem imponat.

C A P. XXII.

Ut Episcopi apud proprium conveniantur metropolitanum: & ne caveri pro lite non tentantur.

SI quis vero sanctissimorum episcoporum ejusdem synodi dubitationem (3) aliquam adinvicem habeat, sive pro ecclesiastico jure, sive pro aliis quibusdam rebus: prius metropolita (4) eorum cum aliis de sua synodo episcopis causam examinet & judicet: & si non rata habuerit utraque pars quæ judicata sunt, tunc (5) beatissimus patriarcha diœceseos illius inter eos audiat, & illa determinet quæ ecclesiasticis canonibus & legibus consonant: nulla parte ejus sententiæ contradicere valente. Si autem & a clero, aut alia quacunque aditio contra (6) episcopum fiat propter quamlibet causam: apud sanctissimum ejus metropolitam secundum sacras regulas & nostras leges causa judicetur: & si quis judicatis contradixerit, ad (7) beatissimum archiepiscopum & patriarcham diœceseos illius referatur causa, & ille secundum canones & leges huic præbeat finem. Si vero contra metropolitam (8) talis aditio fiat ab episcopo, aut clero, aut alia quacunque persona: diœceseos illius beatissimus patriarcha simili modo causam judicet. Pro omnibus autem causis, pro quibus apud proprium metropolitam, aut patriarcham, sive apud alios quoscunque (9) judices episcopi conveniantur, nullæ fidejussiones aut cautiones pro lite exigantur: sic tamen, ut illi studeant illatis sibi causis semetipsos absolvere.

C A P. XXIII.

Ut Œconomi & similes apud proprium episcopum conveniantur.

ŒConomos (10) autem, & xenodochos, nosocomos, prochotrophos, & aliorum venerabilium locorum gubernatores, & alios omnes clericos, jubemus, pro creditis sibi gubernationibus apud (11) proprium episcopum cui subjacent, conveniri, & rationem suæ gubernationis facere, & exigi quod ex ipsis debentes ostenduntur illi venerabili residendum domini, ex eorum ordinatione debitum apparuerit. Si vero putaverint se gravari: post repetitionem (12) metropolita (13) causam examinet. Si vero metropolita fuerit contra quempiam prædictarum personarum hujusmodi causas examinans, & debitum exegerit, & exactus putaverit se gravatum (14): diœceseos illius beatissimus patriarcha causam determinet: non enim concedimus prædictis personis pro memoratis causis ante examinationem & exactionem debiti proprios episcopos declinare, & ad alia currere judicia. Si quis autem ex ecclesiasticis cui aliqua talis dispensatio credita est, ante rationum expositionem, & debitorum solutionem moriatur, jubemus ejus heredes (15) simili modo & rationibus & exactionibus subjacere.

C A P. XXIV.

Ut episcopi illic ubi deliquerint (16), conveniantur.

SI quis episcopus aut clericus ex quacunque provincia in Constantinopoli reperiatur, & voluerit aliquis adversus eum actionem proponere: siquidem litis contestatio in provincia pro ipso negotio facta est, ibi litem compleri. Si vero nondum inchoata est, apud gloriosissimum præfectum Orientis prætoriorum, aut apud eos qui a nobis fuerint deputati judices, conveniendibus eum respondere.

C A P. XXV.

De apocrisiariis (17).

REverendissimi vero apocrisiarii (18) cujuscunque sanctissimæ ecclesiæ, qui in regia civitate degunt, aut ad beatissimos patriarchas, aut ad metropolitas a suis episcopis ordinati & destinati, neque pro suis episcopis, neque pro causa ecclesiæ, aut pro debito publico aut privato aliquam conventionem sustineant, nisi mandatum habuerint a suis episcopis aut œconomis, ut aliquos conveniant. Tunc enim solis illis, qui ab eis conveniuntur, damus licentiam si quam obligationem habent contra ecclesiam aut contra episcopos eorum, proponere. Si vero & in quibusdam causis vel actionibus semetipsos obligatos fecerint, in tempore in quo responsa faciunt, pro his conventiones (19) suscipiant.

C A P. XXVI.

Ne episcopi legationis tempore conveniantur.

SI vero episcopi vel clerici pro (20) civitate aut pro suis ecclesiis propter suam legationem (21), aut ordinationem episcopi, ad regiam civitatem, vel ad alium quemlibet locum proficiscantur, jubemus eos nullam molestiam aut importunitatem a qualibet persona sustinere: licentia existente his, qui obligatos eos putant se habere, postquam ad provinciam revertuntur, convenire eos, nullo in iis quæ se putant habere, eis faciendo præjudicio de temporalibus præscriptionibus, propter tempus quod in tali causa protraxerint.

C A P. XXVII.

Ut monachi per procuratorem se defendant; & de quantitate sportularum.

SI quando autem causa emerserit, ut admonitio aut executio (22) inferatur pro qualibet pecuniaria causa, sive publica, sive privata a clerico aut monacho, aut monastriæ, aut cuicunque monasterio, & maxime feminarum: jubemus hoc in pia, & cum competenti honore admonitionem fieri, non tamen monastriam aut ascetriam monasterio (23) vexari: sed procuratorem ab eis ordinari, qui pro causa respondeat: Monachis autem liceat sive per se, sive per procuratorem monasterii causas agere: sciente qui hoc prævaricatur judice, vel executore, quia & cingulo spoliabitur, & pœnam quinque librarum auri exigetur per magnificentissimum comitem privatarum rerum: executore videlicet super hoc verberando, & in exilium dirigendo: locorum sanctissimis episcopis provisuris, ut nihil his contrarium fiat: aut si aliquid committatur, memorata ultio procedat: judicem vero vindictam differentem imponere, ad scientiam nostram episcopus referat.

C A P. XXVIII.

De modo sportularum (24) in persona clericorum.

SPortularum (25) vero nomine omnem personam in quocunque ecclesiastico officio constitutam, & ad hæc diaconissam & monacham, aut ascetriam aut monastriam pro omni criminali, & pecuniaria causa, cujuscunque quantitatis sit, sive a clerico, sive a quolibet in militia constituto admonitionem suscipiant aut in regia civitate, aut in provinciis quibus degunt: non amplius quatuor siliquis dare permittimus. Si vero ex nostra jussione eos ad judicem, aut ad beatissimum patriarcham mittat executor in alias provincias, admonitionem inferat alicui memoratarum personarum: non ultra unum solidum accipiat. Si vero pro una eademque causa multas ex memoratis personis admoneri contingat, unam & solam personam pro omnibus sportulas dare sancimus. Episcopum vero pro (26) rebus ecclesiæ suæ nullam exactionem molestiamque sustineat sportularum, si pro talibus causis admoveatur exactio: actiones videlicat contra ecclesiam propositas œconomis suscipientibus, aut illis qui in eam causam ordinati sunt. Qui vero contra hæc exigere (27) sportulas præsumpserit: in duplum quod accepit, eandem personæ reddere compelletur: &, si quidem militat, cingulum perdat: si vero clericus fuerit, a clero removeatur.

C A P. XXIX.

Ne clerici mulieres superinductas in (28) propriis domibus habeant, episcopi vero nullas.

PResbyteris autem & diaconis, & subdiaconis, & omnibus in clero conscriptis, non (29) habentibus uxorem secundum sacros canones, interdicimus etiam nos secundum sanctarum regularum virtutem, mulierem aliquam in propria domo superinductam (30) habere: tamen citra matrem, aut sororem (31), aut filiam, & alias personas quæ omnem suspicionem (32) effugiunt. Si quis autem absque hac observatione mulierem in sua domo habet, quæ potest ei suspicionem inferre, & semel & secundo a suo episcopo aut a suis clericis admonitus ne cum tali muliere habitaret, ejicere eam de sua domo noluerit: aut accusatore apparente approbetur inhoneste cum muliere conversari: tunc episcopus ejus secundum ecclesiasticos canones de clero eum amoveat, curiæ civitatis cujus clericus erat, tradendo. Episcopum (33) vero nullam penitus mulierem habere, aut cum ea habitare permittimus. Si autem prohibetur nequaquam hoc custodiens, episcopatu projiciatur, ipse enim se ostendit indignum sacerdotio.

C A P. XXX.

De diaconissis (34).

DIaconissam vero nullo modo cum viro ex quo potest inhonestæ vitæ emergere suspicio, habitare permittimus. Si vero hæc non observet: sacerdos sub quo subjacet, admoneat eam, ut omnibus modis talem virum ejiciat e sua domo, si vero hoc dissimulet agere, ecclesiastico ministerio, & propriis (35) emolumentis alienata, monasterio tradatur (36), & ibi omni suæ vitæ tempore degat: rebus (37) ejus, si quidem filios habeat, inter se & illos secundum numerum personarum dividendis: ut competentem ipsi mulieri partem monasterium accipiens, eam alat, & regat. Si autem non habuerit filios, omnis ejus substantia inter monasterium ubi mittitur, & ecclesiam (38) in qua prius erat constituta, æqua portione dividatur.

C A P. XXXI.

De his qui in ecclesia episcopo aut aliis clericis injuriam inferunt (39).

SI (40) quis, cum sacra ministeria celebrantur, in sanctam ecclesiam ingrediens, episcopo aut clericis, aut ministris aliis ecclesiæ (41) injuriam aliquam inferat: jubemus hunc verbera sustinere, & in exilium mitti. Si vero hæc sacra (42) ministeria conturbaverit, aut celebrare prohi-

(1) Cum forum [illegible] non pertinet ad judicem civilem. (2) Canonica causa. Jul. hic c. 432. [illegible] (3) De rebus dubiis [illegible] (4) Synodum [illegible] ex metropolitanis & [illegible] (5) Appellatio [illegible] in synodo provinciali ad patriarcham. [illegible] (6) [illegible] ad patriarcham. (8) Forum metropolitani [illegible] Jul. hic c. 434. (10) [illegible] (11) Administratores [illegible] (12) [illegible] (13) Ab episcopo ad metropolitanum [illegible] (14) Appellatur a metropolitano ad patriarcham [illegible] [illegible] Jul. hic c. 437. [illegible] Jul. hic c. 438. [illegible]

[illegible] adde Petr. Greg. [illegible] (20) Nov. 86. [illegible] (21) Episcopi officio legati fungi possunt [illegible] (22) Vid. l. 1. §. 3. ff. de [illegible] (23) Nov. 120. cap. 6. (24) De exactione religiosæ personæ. Jul. hic c. 440. (25) Hinc sumpta est Authentica [illegible] (26) De episcopis, pro rebus ecclesiæ non conveniendo sed œcono [illegible] C. de episc. & cler. Jul. hic c. 442. (27) De his qui sportulas ex [illegible] [illegible] (30) Vid. Novell. [illegible] Novell. 137. cap. 2. [illegible] C. de episcop. & cleric. Auth. (31) [illegible] cap. 2. (32) [illegible] (33) Vid. tamen l. 19. C. de episc. [illegible] (34) Diaconissas [illegible] Jul. hic c. 446. [illegible] (39) [illegible] (40) Si quis inter [illegible] Cod. de episc. [illegible] Jul. hic c. 450. (41) Hinc sumpta est Authentica [illegible] Cod. de episc. [illegible] [illegible]

prohibuerit: capitaliter puniatur; hoc ipso & (1) in litaniis (2), in quibus episcopi aut clerici reperiuntur, custodiendo. Et si quidem injuriam solum fecerit, is verberibus exilioque tradatur. Si vero etiam litaniam (3) concusserit, capitale periculum sustinebit; & vindicare jubemus non solum civiles, sed etiam militares judices.

C A P. XXXII.

Ne laici (4) faciant litanias sine episcopis & clericis, & crucibus.

OMnibus autem laicis interdicimus litanias (5) facere sine sanctissimis episcopis, & qui sub eis sunt reverendissimis clericis. Qualis enim est litania (6), ubi sacerdotes non inveniuntur, & solennes orationes faciunt? Sed & ipsas honorandas (7) cruces (cum quibus & in litaniis ingrediuntur) non alibi, nisi in venerabilibus locis reponi: & si quando opus fuerit ad litanias celebrandas, tunc solum ipsas sanctae cruces accipere eos qui consuete eas portare solent, & cum episcopo & clericis litanias celebrare: hoc custodientibus sanctissimis locorum episcopis, aut etiam eorum clericis, & per loca judicibus. Si quis autem in hoc capitulo praesentis nostrae legis virtutem aut transcenderit, aut non vindicaverit: praedictas poenas patietur, monasteriorum & reverendissimorum monachorum dispositione.

C A P. XXXIII.

REliquum nobis est & de venerabilibus monasteriis & reverendissimis monachis formam dare. Illud igitur ante caetera dicendum &c.

Transcribitur hic in Graeca totum primum caput Novellae quintae supra (8).

C A P. XXXIV.

Ut abbas non tam antiquitate quam bona existimatione censendus sit & eligendus.

JUbemus igitur, abbatem (9) aut archimandritam in unoquoque monasterio ordinari, non (10) omnino secundum gradum (11) monachorum: sed omnes (12) monachi melioris opinionis existentes eum eligant propositis sacrosanctis evangeliis: dicentes quia neque propter amicitiam, aut aliam quamlibet causam, sed scientes eum & fide (13) rectum, & vita castum, & gubernatione dignum, & qui possit monachorum disciplinam, & omnem monasterii statum utiliter custodire, eum elegerunt: & sanctissimum episcopum sub quo monasterium constitutum est, eum qui ita electus est, modis omnibus abbatem ordinare. Haec autem omnia quae a nobis disposita sunt pro ordinatione abbatum, valere praecipimus & (14) in venerabilibus foeminarum monasteriis & asceteriis.

C A P. XXXV.

De monachis non (15) statim vestiendis.

SI quis autem ad monasticam vitam venire voluerit: jubemus, si quidem notus est quia nulli fortunae subjacet, abbas monasterii si perspexerit, schema ei praebeat. Si vero non cognoscitur, aut cuilibet fortunae subjacet: intra tres (16) annos non accipere eum schema (17) monasticum: ut intra memoratum tempus experiatur (18) hujus hominis conversationem monasterii praesul. Et si intra triennium aliquis emerserit dicens aut servum, aut colonum, aut adscriptitium suum hunc esse, aut etiam tanquam fugientem agricolturam, aut quasi aliquid rapientem, aut propter aliquam culpam in monasterium eum ingressum: proprio domino hunc restitui cum rebus quae probatur in monasterium introduxisse: jurando (19) primum, quia (20) nihil patietur a suo domino percipiente. Si autem intra triennium nullus convenerit, aut inquietaverit, aut contra aliquem memoratarum personarum quaestionem fecerit, abbas monasterii post transcursionem triennalis temporis, si talem virum dignum judicaverit: tunc det ei schema; & nullus sit ei postea molestus propter fortunam, donec tamen degat in monasterio. Res autem quas in monasterium introduxisse videtur, illaesae domino reddantur. Si quis autem memoratarum personarum reliquerit monasterium, & ad saecularem venerit vitam, aut in civitatibus, aut in agris circumiens, propriae fortunae reddatur.

C A P. XXXVI.

Ut monachi in uno conclavi habitent (21).

IN omnibus autem monasteriis, quae (22) coenobia dicuntur, jubemus secundum canones monachos in uno habitaculo (23) omnes separatim dormire, et mutuum alterutris testimonium castae conversationis praebeant: nisi quidam tamen ex eis aut propter longaevam in monasterio conversationem quiete volentes vivere, aut senectutis atque corporis infirmitatis causa in remotis cellulis (24) intra monasterium constitutis degant: & hoc cum conscientia & voluntate abbatis (25) fieri. Haec omnia in monasteriis & asceteriis foeminarum servantibus: in nullo loco nostrae reipublicae esse (26) monasteria permittimus aliter. Ubi autem monasterium invenitur, omnibus modis jubemus viros a foeminis separari, & foeminas quidem in quo sunt monasterio remanere: viros autem aliud monasterium sibimet facere. Si vero plura sunt monasteria, ut necesse non sit nova monasteria aedificare: locorum sanctissimus episcopus monachos cum monachis, & foeminas cum foeminis separare (27), & in aliis monasteriis congregare procuret: quaecunque vero habentur communia, inter eos secundum competens eis jus dividere. Foeminis autem quemcunque ipsae elegerint (28) sive presbyterum, sive diaconum, ad faciendum eis responsum (29), aut sanctam eis communionem portandam (30): sanctissimus episcopus sub quo sunt, deputet, quem rectae fidei, & vitae bonae esse cognoverit. Si vero qui ab eis electus est, non sit presbyter aut diaconus, dignum tamen eum hujusmodi ministerio episcopus judicaverit: ordinationem ei imponat, qui dignus esse videbitur, ut responsa (sicut dictum est) monasteriis distribuat: ita tamen, ut neque sic electus ad responsa foeminarum, in monasterio maneat.

C A P. XXXVII.

Conditionem nuptiarum vel liberorum non valere si quis monasterium ingrediatur.

SI quis sub (31) conditione nuptiarum sive liberorum, sive dotis causa, sive antenuptialis donationis donaverit sive reliquerit suis liberis, sive alii cuicunque personae hereditatem, sive legatum, aut ab initio pure relinquens eis, onerat eos substitutione, aut restitutione, aut sub una praedictarum conditionum reliquerit, vel donaverit: substitutiones vero vel restitutiones eis fecerit, adjectis conditionibus quibuscunque ex his quae superius enumeratae sunt: sancimus, si personae talibus conditionibus subjectae, sive masculi, sive foeminae, monasteria ingrediantur, aut clerici, aut diaconissae, aut asceteriae fiant: tales conditiones (32) invalidas & pro non scriptis esse, hoc autem solatio & clerici & diaconissae ecclesiarum fruentur, si usque ad suam vitam in his perseveraverint, ut res sub tali conditione donatas aut relictas, ad pia opera expendant aut relinquant. In personis enim quae in monasterium vel asceterium ingrediuntur & relinquunt hujusmodi conversationem castam: monasterio aut asceterio ubi a principio ingrediuntur, res sub tali conditione donatas aut relictas, cum alia eorum substantia competere volumus. Si tamen in redemptionem (33) captivorum, aut egentium alimenta sub praedictis conditionibus substitutio aut restitutio fiat: ex nullo memoratorum modo eam excludi permittimus (34).

C A P. XXXVIII.

Ut qui monasteria ingrediuntur, se suaque (35) dedicent monasterio.

SI (36) qua mulier aut vir monasticam elegerit vitam, & intraverit monasterium; filiis non exstantibus, monasterio quod ingreditur, res ejus competere (37) jubemus. Si vero talis persona filios habeat, & non antequam intret monasterium, de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filiis deputaverit: etiam sic liceat ei postquam monasterium (38) ingreditur, suam facultatem in proprios dividere filios: ita tamen ut nulli filiorum suorum minuat (39) legitimam partem. quam vero non dederit filiis partem, monasterio competat. Si vero omnem substantiam inter filios dividere voluerit, propria sua persona filiis connumerata, unam sibi partem omnibus modis retineat, quae debeat juri monasterii competere. Si vero in monasterio degens moriatur antequam inter filios suos proprias distribuat res, legitimam partem filii percipiant: reliqua vero substantiae pars monasterio competat.

C A P. XXXIX.

Ut solutis sponsalibus per monasterii ingressum simpla tantum arrha reddantur.

SPonsalibus (40) quoque secundum leges factis inter aliquos, sive sponsus monasterium ingrediatur, recipiat quae pro sponsalibus arrharum nomine sunt data: sive sponsa monasticam vitam elegerit, illa solummodo reddat quae similiter arrharum nomine accepit: poena utrique parti concedenda.

C A P. XL.

Si vir, aut uxor ingrediatur monasterium.

SI vero constante (41) adhuc matrimonio, aut vir solus, aut uxor sola intraverit monasterium, solvatur matrimonium, & citra repudium, postquam tamen persona pergens ad monasterium schema perceperit. Et si quidem vir elegerit monasticam vitam, restituet prius mulieri dotem, & si quid aliud ab ea receperit, & super hoc ex nuptiali donatione tantam partem, quanta ex morte viri competeret mulieri, secundum pactum dotalibus instrumentis insertum. Si vero mulier fuerit monasterium ingressa, similimodo retineat vir nuptialem donationem (42), & casum dotis ex morte mulieris placitum: reliquum vero dotis mulieri restitui praecipimus, & si quid aliud ex rebus mulieris apud eum inveniatur. Ambobus autem monasticam vitam eligentibus, jubemus vacantibus dotalibus placitis, virum retinere donationem antenuptialem, & mulierem propriam accipere dotem, & quicquid aliud viro dedisse probatur: ut unusquisque citra damnum suis fruatur rebus: nisi forte sponsus sponsae, aut sponsa sponso, aut maritus uxori, aut uxor marito aliquid donare aut cedere voluerit: quoniam neque ex pactis nuptialibus viro aut mulieri lucrari aliquid conceditur.

C A P. XLI.

Ne liceat parentibus exheredare filios qui ingrediuntur monasteria, volunt ingressi.

NUllam vero licentiam damus aut parentibus filios aut filiis parentes, secu-

(1) Argumentum a perturbatore mysterii facti, ad eum, qui litanias perturbat. [illegible]

[illegible]

fecularem vitam fectantes, & relinquentes, velut ingratus (1) a sua excludere hereditate, monasterium aut monasticam vitam subsequutos. Interdicimus autem parentibus filios suos monasticam vitam eligentes, ex venerabilibus monasteriis abstrahere (2).

C A P. XLII.

De monacho monasterium deserente.

SI monachus reliquerit suum monasterium, & in aliud (3) ingrediatur: qualcunque res tempore, quo monasterium dereliquerit, habere videbitur: proprio monasterio in quod ab initio ingressus est, eas competere jubemus. Providere autem sanctiss. locorum episcopos, ut neque monachi neque monachæ circumeant (4) civitates, sed si quod necessarium responsum habuerint, per proprios responsarios (5) hoc agant in suis manentes monasteriis. Si monachus reliquerit (6) monasterium, & ad secularem vitam migraverit: hunc militia, & honore, si quem habet, prius spoliatum ab episcopo locorum & provinciæ judice in monasterium mitti, & res quas postea habuisse probatus fuerit, monasterio, in quod mittitur, competere. Si vero rursus reliquerit monasterium: tunc eum judex provinciæ in qua inventus fuerit, teneat, & subdito sibi officio commoneat (7).

C A P. XLIII.

De raptoribus sanctimonialium.

SI quis rapuerit (8) aut sollicitaverit, aut corruperit ascetriam, aut diaconissam, aut monastriam, aut quamlibet aliam fœminam venerabilem habitum habentem, hujus res ea talis sceleris participio jubemus venerabili loco in quo talis fœmina habitat, per locorum sanctissimos episcopos & œconomos eorum, nec non etiam cujuslibet provinciæ judices & eorum officia vindicari. Eos autem qui talia deliquerint, & participes eorum sceleris fuerint, capitale (9) periculum sustinere: talem vero mulierem ubicunque est, cum propriis rebus in monasterio recondi, in quo cautius custodiri possit, ut non rursus in eodem crimine reperiatur. Si vero diaconissa fuerit, & filios habuerit legitimos: legitimam partem dari filiis. Si autem intra unum annum postquam cognoscitur tale facinus commisisse, tales res juri venerabilium domorum non vindicentur: jubemus omnibus modis comitem (10) privatarum fisco nostro has assignare, locorum judice qui neglexerit easdem res vindicare, cingulo privando, & mulctam quinque librarum auri a comite privatarum exigendo.

C A P. XLIV.

Ne liceat laicis & scenicis uti monachi schemate.

OMnibus itaque generaliter in seculari vita conversantibus, & maxime theatralia (11) exercentibus viris ac mulieribus, nec non & prostantibus interdicimus uti (12) schemate monachi, aut monastriæ, aut ascetriæ, aut cujuscunque personæ hujusmodi imitari schema: scientibus universis præsumentibus aut uti tali schemate, aut imitari, aut illudere in quacunque ecclesiastica disciplina: quia & corporalia supplicia sustinebunt, & exilio tradentur: providentibus huic rei non solum locorum episcopis, & qui sub eis sunt clericis, sed etiam militaribus civilibusque judicibus, & quæ sub eis sunt officiis, & locorum defensoribus. Pœnas autem præsenti legi insertas, quæ etiam ex prioribus legibus sunt notæ, non solum in futuris, sed etiam in præcedentibus casibus seu delictis valere, & omnibus modis vindicari sancimus. Per præsentem enim legem nuper dispositas videlicet pœnas in solis futuris temporibus servari jubemus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, per omnia custodiri provideat. Dat. Kalend. Maii, *Constantinop.* JUSTIN. PP. Aug. BASIL. (13) V. C. CONS. missa Petro præfecto prætorio.

T I T. VII.

UT LITIGANTES (14) JURENT IN EXORDIO LITIS. QUIA NEQUE PROMISERUNT DARE JUDICIBUS, NEQUE DABUNT: ET DE SPORTULIS (15), ET UT QUÆ JUBENTUR, REFERENDARII COMPLEANT, ET NON MISCEANT SEMETIPSOS CAUSÆ, ET PER SE EXEQUANTUR.

N O V E L L A C O N S T I T. CXXIV.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

PRæsentem legem proferimus, ut & judicum puritas appareat, & non valeat litigantium suffragium circumvenire leges.

C A P. I.

JUbemus (16) igitur, quoties apud quoscunque judicantes (17) aut administratores, lites aut appellationes examinantur: præ omnibus principales (18) litigantium personas, aut illos ad quos in medium negotium forte migraverit, in præsentia judicum tangentes sancta evangelia, jurare (19), quod nihil penitus judicibus, aut patrocinii (20) causa ipsis vel alii cuiconque personæ pro hac causa quolibet modo dederunt, aut promiserunt, aut postea dabunt vel per se, vel per aliam quamcunque mediam personam: exceptis iis quæ propriis advocatis pro patrocinio (21) præstant, aliisque personis quibus nostræ leges dari disposuerunt. Hæc autem servari præcipimus & in sacro nostro consistorio, quando consultationes intromittuntur, ut sub præsentia sacri senatus memorata sacramenta præstentur. Si autem (ut contingit) aliqui litigantium nequeunt ad judices venire, tunc jubemus præsentes quidem jurare prædictum jusjurandum: ad absentes (22) autem dirigi ex officio ministrantibus aliquos cum adversa parte, ut eis præsentibus memorata sacramenta similiter præbeantur. Si vero mulier fuerit, quæ propter honestatem vitæ extraneis viris se monstrare non consuevit: tunc & absente adversario, ab officio missos memorata suscipere sacramenta. Si autem abesse partes in aliis locis contingat (23), aut unam earum: præcipimus absentem in provincia in qua degit, jusjurandum modo a nobis dicto sub gestis monumentorum apud judicem provinciæ, aut apud locorum defensorem præbere. Illo videlicet generaliter observando, ut si quis litigantium absens vel præsens hujusmodi jusjurandum præbere noluerit, & hoc manifestetur judici: per sententiam ejus actor quidem casum actionis, reus autem condemnationem sustineat.

C A P. II.

Si pœnitentia ductus litigator personam, cui aliquid dedit proferat.

SI (24) quis autem ex litigatoribus dixerit se dedisse alicui aut promisisse, & personam declaraverit, & hoc probaverit: ipse quidem in eventu litis veniam mereatur: qui vero accepit, aut promissionem suscepit, aut ei probetur: si quidem pecuniaria sit causa, quicquid datur, triplum (25): quod vero promittitur, duplum a comite rerum privatarum exigatur, & dignitatem seu cingulum quod habet, in utroque casu amittat. Si autem criminalis sit accusatio, confiscationem propriæ substantiæ patiatur, & mittatur in exilium, qui propter acceptionem alienum crimen in se transponi festinavit. Si autem datum aut promissum litigator probare nequiverit: juret persona, quæ datum aut promissum dicitur suscepisse, quia neque per se, neque per aliam personam aut accepit aut promissionem habuit: & hoc præbito sacramento, ipse quidem liber sit; litigator autem qui non potuit ostendere, in pecuniariis quidem causis æstimationem litis a comite rerum privatarum exigatur · lite quippe eventum proprium sustinente; in criminalibus autem causis confiscationem suarum rerum sustineat; & causæ apud competentes judices secundum ordinem legum terminentur. Si autem a litigatoribus manifestetur persona, quæ memoratum refutaverit jusjurandum, tam in criminalibus quam in pecuniariis causis, memoratis subjaceat pœnis. Si quis autem litigantium juraverit non dedisse, aut non promisisse, intra decem (26) vero menses post prolatam sententiam numerandos ostendatur dedisse: memoratæ pœnæ & contra dantes (27) & contra accipientes habeant locum. In causis autem quæ per tutores aut curatores aguntur, sacramenta (28) quidem tutores aut curatores præstent. Si qua vero memoratarum pœnarum locum habuerit per talia sacramenta, hanc tutores aut curatores sustineant, nullo (29) ex hoc præjudicio generando iis, qui sub tutela aut cura esse noscuntur.

C A P. III.

De (30) illicitis sportulis prohibendis.

ET hoc quoque præcipimus ab omnibus judicibus tam militaribus (31) quam civilibus in omni loco nostræ reipublicæ custodiri, ut neque magisterianis, neque præfectianis, neque alii cuicunque executori concedant aliquid amplius a quacunque persona sportularum nomine percipere quam nostris legibus declaratum est, nec si sacram nostræ tranquillitatis proferant jussionem. Sed si quidem invenerint aliquid amplius exigentem, licentiam habeant & comprehendere hunc, & includere, & quadruplum exigere quod plus acceperit: ut simplum quidem damnum passo reddatur, triplum vero inferatur ærario. Si autem civilis aut militaris judex sive interpelletur, seu quolibet modo neglexerit læsum (sicut diximus) vindicare: ex sua substantia quadruplum secundum prædictum exigetur modum. Ipsam vero pœnam exigi jubemus per comitem (32) nostrarum rerum privatarum. Et competentes judices si cognoverint aliquos ex suis officiis executores sportularum nomine contra nostras leges aliquid exigere: & hoc neglexerint vindicare, damus licentiam cunctis nihil amplius exigentibus quam ex nostra constitutione definitum est, dare: & si quid amplius exigere eos voluerint, licentiam habeant eis resistendi (33).

C A P. IV.

Ne judex (34) aliquem ad transigendum compellat.

QUia vero lex tam piæ memoriæ patris nostri, quam etiam nostra (35) tranquillitatis disposuit nullo modo judices suis sententiis inscribere, tanquam ex imperiali verbo ea non scripto procedente jussum sit, aliquos adhiberi, aut præsentari, sed etiam spectabiles referendarios nostros jussiones secundum quod competit, facere manifestas, easdem leges firmantes, jubemus spectabiles referendarios (36), in causa quae docent, seu referunt ad nostram tranquillitatem, nullam (37) habere licentiam eos, aut adjutores eorum, vel per se, vel per aliam quam-

---

(1) Monachi non possunt exheredari, quamvis dum laici essent, in causam ingratitudinis inciderint, l. 54. 56. §. 1. C. de episcop. [illegible] militum exemplo, jure antiquo non poterant exheredari, l. 14. ff. de lib. [illegible] non posse exheredari ex causa ingratitudinis, quæ monachismum antecesserit, vide Cujac. 12. observ. 26. in fin. quod & a Gratiano relatum [illegible] 21. q. 2. non licet. Idem [illegible] Harmen. [illegible] Atque ita [illegible] Nov. 1. & Alciat. [illegible] jure civili [illegible]. His add. quæ scripsi ad l. 10. §. 1. C. de [illegible]. Idem adversus Alciatum tenet Emanuel a Costa in repetitione l. Gallus Aquilius 29. §. & quid si tantum [illegible] ff. de lib. & post. Et ita monachismo delerur ingratitudo [illegible] & e contrario. (2) d. l. 54. §. 2. Jul. hic n. 490. (3) Novell. 5. c. 4. Jul. hic num. 401. 4. Ecl. 2. [illegible] (4) Vide Jul. hic num. 472. (5) [illegible] Scrimg. per apocrisiarios, Jul. hic. (6) Jul. n. 398. Ecl. c. 18. (7) [illegible] secundum, [illegible]. Nam hic Græci legunt [illegible] ut pœna desertoris, de qua Nov. 5. c. [illegible] & in secundo desertore. (8) Jul. hic n. 402. (9) Stuprum vel incestum cum moniali pœna capitis puniri hinc colligunt, vide Clar. [illegible] fornicatio vers. cum moniali, & tamen idem ibid. vers. cum [illegible], [illegible] non esse sacrilegium aut capitale, si cum presbytero rem habuerit. (10) Vide tit. C. de off. comit. rer. privat.

(11) [illegible] Scrimg. & 4. Ecl. 2. cap. 17. adde Jul. num. 405. (12) l. 4. C. de episc. aud. l. [illegible] ff. de injur. & d. n. [illegible] Jul. hic. (13) Id est, [illegible] (14) Jul. const. 112. de litigatoribus, [illegible] Græci hic. (15) Hinc refer c. 3. (16) Hinc sumpta est Authent. principales C. de jurejur. propter calum. (17) Quinimo & hoc in consistorio Principis fit, infr. hic. (18) Id est, [illegible]. (19) Vide Plin. [illegible] Eclog. [illegible] cap. 6.

(20) [illegible] (21) Id est, exceptis honorariis advocatorum. (22) Id est qui in forum non veniunt. (23) Mittitur nonnunquam ad domum litigatoris, ut juret, vid. l. 15. ff. de jurejurando, vide Nov. 123. c. 7. (24) Hinc sumpta est Authentica novo jure C. de pœn. judicis qui male judicavit. (25) Pœnam judicum observa, qui quid judicandæ causæ accipiunt. (26) [illegible] Scrimg. [illegible] vid. Cujac. [illegible] de præscript. in fin. (27) Dantes & accipientes [illegible] l. 31. C. de episcop. (28) Tutores & curatores jurare possunt pupillorum & adolescentium nomine, l. 2. §. 2. C. de jurejur. propter calum. Jurant autem de calumnia, de non data pecunia judicibus, id est, de conscientia sua. Possunt-ne pupillorum nomine jurare in litem [illegible] possunt, vid. l. 4. ff. de in litem jur. (29) [illegible] tutoris aut curatoris, non nocet pupillo vel adolescenti. (30) Ut exhibeant judices supra dictum modum sportulas exigi, Jul. c. 229. (31) 7. Ecl. [illegible] §. 4. Jul. n. 419. (32) Vide tit. Cod. de off. com. rer. privat. (33) Executori injusto licet resistere, adde Jul. hic n. 370. adde Nov. 8. [illegible] (34) Referendarius scil. infr. hic. (35) l. 2. C. de mandatis principum. (36) Jul. hic n. 372. (37) Referendarii munus est, referre desideria supplicantium ad Principem, & referre judicibus sacram jussionem, non immiscere se causis, multo minus prehendere, [illegible] tionem exigere, adhiberi [illegible] aut manufactionem aliquam. Et ita est Referendarius [illegible] similes erant (quos Galli vocant, Maistres des requestes de l'hostel du Roy) [illegible] Nov. 10. quæ est de referendar. Palat. Novell. [illegible]

quamcunque personam tenere aliquem, aut sub fidejussoribus facere, aut aliquid exigere, aut cogere transactiones, aut pactis quasdam cum suis adversariis exponere, aut quolibet modo in quacunque causa se permiscere. Nihil enim aliud facere eos concedimus, nisi solas nostras jussiones in quocunque negotio, aut ea scripto aut non scripto prolatas, competentibus aut deputatis insinuare judicibus. Si quid autem præsenti legi contrarium aliquis eorum præsumpserit agere: is quidem qui damnum aliquod aut circumventionem in suis rebus pertulerit, nullum præjudicium penitus circa jus proprium sustinebit. Qui vero tale aliquid egerit, ex sua substantia damnum læsæ personæ delatum, per competentem judicem restituere compelletur: & super hoc cinguli & dignitatis sustinebit amissionem. Hæc autem omnia jubemus non solum in futuris causis, sed etiam in his quæ jam inchoatæ, nondum tamen sunt terminatæ, servari.

E p i l o g u s.

† Tua igitur eminentia præsentem legem in perpetuum valituram edictis solemnibus in regia civitate proponens, ad omnium notitiam venire procuret: ut omnes agnoscant quæ pro communi eorum beneficio a nobis disposita sunt. Datum * Basilio (1) Cons.

T I T. VIII.

UT JUDICES (2) NON EXPECTENT SACRAS JUSSIONES, SED QUÆ VIDENTUR EIS DECERNANT.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXV.

Imper. Justin. Aug. Gabrieli gloriosiss. prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

Quoniam quidam judicantium, post multa litis certamina, & plurima a litigantibus facta dispendia in negotiis apud eos motis, suggestionibus utuntur ad nostram tranquillitatem: præsenti generali lege hoc perspeximus emendare, ne dilationes negotiis ex hoc fiant, & aliud rursus principium examinationis accipiant.

C A P. I.

Jubemus (3) igitur nulli (4) judicantium quolibet modo vel tempore pro causis apud se propositis nuntiare ad nostram tranquillitatem, sed examinare perfecte causam: & quod iis justum legitimumque videtur decernere: & si quidam partes cessaverint in iis, quæ decreta sunt, executioni tradi sententiam secundum legum virtutem. Si autem aliquis putaverit ex prolata novissima sententia se læsum, appellatione utatur legitima: & hoc secundum ordinem legibus definitum examinetur, & perfectum suscipiat terminum. Si autem duo vel amplius fuerint cognitores litis, & aliqua inter eos emergat dissonantia: etiam sic jubemus unumquemque eorum secundum quod videtur ei, dare suam sententiam.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur per præsentem legem in perpetuum valituram nostra tranquillitas definivit, tam tua celsitudo, quam omnes alii judices majores & minores custodire festinent: ut nullus penitus ignoret, quæ pro utilitate nostrorum collatorum a nobis disposita sunt: ita tamen, ut universis interdicatis proprio præcepto, quatenus sine ullo injusto dispendio nostris collatoribus insinuatio legis præsentis fiat. Dat. Id. Octobr. Constantinop. DN. Justin. PP. August. Basilio (5) V. C. Cons.

T I T. IX.

EXEMPLUM (6) SACRÆ (7) FORMÆ DE APPELLATIONIBUS (8).

N o v e l l a C o n s t i t. CXXVI.

Imper. Justin. August. Petro gloriosiss. prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

Manifeste Theodosius & Valentinianus sacratissimi principes lege (9) sanxerunt, ut causas appellationum quæstor sacri palatii una cum præfecto Orientalium prætoriorum, qui pro tempore thronum regat excellentiæ tuæ, secundum formam (10) sacrarum consultationum examinaret. Invenimus autem in hujusmodi examinationibus aliquid evanire, quod & reipubl. & nostro indignum sit imperio. Litigatores enim & procuratores, & horum advocati, & omnes, qui in hujusmodi causis ministerium suum adhibent, quasi nobis ipsis præsidentibus & audientiam præbentibus, tam vestis (11), quam calceamentis (12), & verbis (13) apud nostros magistratus utantur, quibus solummodo uti convenit eos qui ad majestatem ingrediantur Imperatoriam. Quin & ipsi judices non ex propria persona, sed quasi nobis ipsis præsentibus & interloquentibus, ita suas proferunt sententias.

C A P. I.

Quod de cætero in quocunque judicio fieri prohibemus, sancientes, ut sacri quidem nostri palatii pro tempore quæstor quidem una cum tua excellentia, sive pro tempore sacrorum prætoriorum præfecto hujusmodi causas examinet: non autem ex nostra, sed ex propriis personis interlocutiones proferant, & legibus cognitam edant sententiam: solitis videlicet scriniis in hujusmodi cognitionibus suum adhibentibus ministerium: scientibus quoque magistratibus, qui id genus causas di- judicant, quod si quid hæc contra quocunque modo de cætero delicti fuerit admissum, crimini perduellionis subjacebunt.

C A P. II.

In (14) omnibus præterea appellationibus hoc valere jubemus, ut quotiescunque appellatione interposita, intra præfinitum tempus utraque pars fatalem diem observaverit, absque omni dilatione judices tam acta causæ, tum judicata examinare studeant, & legi ac juri consentaneam depromere sententiam. Sin vero solus is qui provocavit fatali die ingressus fuerit: jubemus, ut judices sub extremum fatalem diem, si vel requisitus victor non inventus fuerit, examinatis actis causæ legitimum adsignent terminum. Si solus is qui victricem retulit sententiam, ingreditur: qui vero provocavit, requisitus inventus non fuerit: præstolentur judices non solum ad extremum usque fatalem diem, sed etiam per tempus reparationis, hoc est, tres menses. Quod si ne tunc quidem inventus fuerit, qui provocavit, non amplius decursu temporis corroboretur sententia, sed vel una tantum parte præsente judices actitata in causa & judicata examinent. Et si quidem recte prolatam sententiam invenerint, eam confirment. Si quid in ea per negligentiam omissum est; id corrigant, & legitimam edant sententiam. Simulatque (15) vero semel appellationis causa intra eos dies, qui dilationis causa præfiniti sunt, sive ab utraque parte, sive ab una tantum introducta fuerit: non amplius biennii decursu firmitatem de cætero capiat sententia, sed attentis oculis veritate ac jure considerato, terminum hujusmodi causis legitimum adhibeant, sive una, sive utraque parte præsente. Ac propterea (16) jubemus, ut in hoc genere causarum non amplius, quemadmodum in præsentem usque diem obtinuit, in primam appellationem omnes cognitiones conferantur, sed unaquæque cognitio suum diem præscriptum habeat.

C A P. III.

Ad hæc sancimus, ut omnes judices appellationem quidem, quæ intra deputatos dies offertur, neque interdicta (17) est legibus, omnibus modis suscipiant (18). Intra triginta vero dies quam oblata fuit appellatio, acta (19) in causa cum propria (20) subscriptione præbeant litigatoribus, ut illi pro suo hæc auxilio competenti possint insinuare magistratui. Quod si quis judicum hoc facere supersederit: sententia quidem temporis decursu confirmabitur, ipse vero judex, qui ista non observavit, quique huic apparent, omne damnum, quod per causam non editorum actorum litigator sustinuerit, ex propriis facultatibus ei resarcire compellantur, & denarum librarum auri pœnam nostris inferendam rebus privatis persolvent.

E p i l o g u s.

† Gloriosa igitur, & magnis rebus gerendis nata auctoritas tua præsentem legem & in regia urbe proponere studeat, *& alibi manifestam facere procuret*, ut omnes cognoscant, quid observare debeant.

T I T. X.

UT FRATRUM (21) FILII SUCCEDANT (22) PARITER AD (23) IMITATIONEM FRATRUM ETIAM ASCENDENTIBUS EXTANTIBUS, ET UT MULIERES NON INSINUATA (24) ANTENUPTIALI DONATIONE NON LÆDANTUR: NON INSINUANS AUTEM VIR, VEL SI COMPETAT NUPTIALE LUCRUM, EO NON FRUATUR. ET RURSUS UT MULIERES NON SECUNDO NUBENTES, DOMINÆ SINT PARTIS SPONSALITIÆ LARGITATIS, QUANTUM (25) PARS FACIT UNIUS FILII. ET UT SIMILES SINT POENÆ UTRIUSQUE SEXUS, DUM SINE (26) CAUSA RATIONABILI REPUDIUM MITTITUR.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXVII.

Idem August. Basso præfecto prætoriorum.

P R Æ F A T I O.

Nostras leges emendare (27) nos non piget, absque utilitatem subjectis invenire volentes. Meminimus igitur scripsisse legem (28), per quam jussimus, ut si quis moriatur reliquens fratres, & alterius fratris filios præmortui: ad similitudinem fratrum, & præmortui fratris filii (29) ad hereditatem vocentur, paternum adingredientes gradum, & illius ferentes portionem. Si vero moriens reliquat ascendentium aliquos, & fratres ex utrisque parentibus conjunctos sibi, & filios ex præmortuo fratre: fratrem quidem jussimus per ipsam legem cum parentibus vocari; fratris vero filios exclusimus.

C A P. I.

Ut fratrum filii succedant etiam ascendentibus primi gradus extantibus.

Hoc (30) itaque juste corrigentes (31), sancimus, ut si quis moriens relinquat ascendentium aliquem, & fratres qui possint cum parentibus vocari, & alterius præmortui fratris filios: cum ascendentibus & fratribus vocentur etiam præmortui fratris filii; & tantam accipiant portionem

(1) Id est, anno 540. (2) Ut judices nulla relatione utantur ad Principem. Jul. const. 113. de judicibus. *Eodem Basilio*, Goth. Vid. Ritterhus. *expos. Nov. part.* 9. *cap.* 2. Ans. (3) Hinc sumpta est Authentica *novo jure C. de relat.* (4) Hac Novella sublatæ relationes judicum, quæ superioribus comprobatæ sunt, Novell. 82. c. 14. Nov. 113. c. 1. Nov. 125. (5) Id est, anno 540. (6) Græci [illegible] appellant. (7) Julianus hanc hujus Novellæ inscriptionem habet: Quomodo factum auditorium celebrari oportet, & post cap. 42. de appellationibus, Goth. Vid. ad hanc Nov. Ritterhus. in expos. Nov. part. 10. cap. 4. Ans. (8) Vid. Jul. constit. 133 adde Novell. 90 [illegible]. (9) L. 32. C. de appell. (10) Id est, servata forma & observatione, [illegible] temporibus, quibus in sacris consistoriis lites [illegible]. (11) Id est, vestitu eodem omnes utebantur, quo [illegible] apud principem uti licet. (12) Id est, *campagis*, ut Julianus interpres ait, quo voce utuntur [illegible] & Pollio, pro calceamento [illegible], de qua re vide [illegible] Cujacium, & Petrum Pithoeum *adversar.* 10. ubi etiam monet, legi *Campagos*, [illegible] de calceis [illegible] ad l. 100. [illegible] Gesner. in Observationibus [illegible] uti Campagis & compedis. (13) Prætorio & quæstores ita [illegible]. *Nostra serenitas*, *nostra pietas*, *nostra mansuetudo*, & advocati iisdem vocibus ad eos utebantur. Julian. const. 113. Qui mos hodie nimis in usu promiscuo, ita appellationibus repertis, *Altesse*, *Excellence*, *Grace*, & similibus. (14) Vid. Julian. [illegible] (15) Reinhard. diss. [illegible] (16) Vide Cujac. [illegible] (17) Jul. [illegible] (18) Nov. [illegible] (19) Nov. [illegible] Cod. de appell. (20) Cum sua relatione, l. 24. C. de appel. [illegible] subscribebant, adnotabant, quæ res subscriberent. (21) De successione, quæ ab intestato defertur fratribus & parentibus & filiis fratrum, Jul. const. 114. (22) Et ita abrogatur lex 7 l. 14. in fin. C. de legitimis hered. (23) c. 1. infr. (24) c. 2. infr. (25) c. 3. infr. (26) c. 4. infr. (27) Variare interdum Principi licet: sed tamen in melius, Goth. Vide in hanc Nov. Ritterhus. part. 9. cap. 10. & part. 10. c. 10. Ans. (28) Nov. 118. (29) Hoc prohibitum fuit Nov. 118. cap. 3. vers. *si autem*: Quod tamen non extenditur ad præmortui fratris nepotes. Auth. *post fratres* Cod. de legit. hered. Vide Godelin. de jure noviss. lib. 1. cap. 9. n. 8. Ans. (30) Hinc sumpta est Authentica *itaque* C. de legit. heredib. (31) Cum parentibus & fratribus defuncti concurrunt ejusdem defuncti nepotes ex fratre vel sorore, quod posteriorum vetabat Nov. 118. c. 3. versic. *sed & ipsis fratrum filiis*.

tionem, quantum eorum futurus erat pater accipere si vixisset. Hoc vero sancimus de illis filiis fratris, quorum pater ex utroque parente jungebatur defuncto, & absolute dicimus: ordinem, quando cum solis vocantur fratribus, eundem eos habere jubemus, & quando cum fratribus vocantur aliqui ascendentium ad hereditatem, [hoc (1) jubentes ex kal. Jan. præsentis indictionis undecimæ].

C A P. II.

Quando donatio propter (2) nuptias insinuationi (3) subjaceat.

ILlud (4) quoque dignum correctione aliqua esse judicantes, partem hoc præsentis facimus legis: ex ipso enim rerum invenientes experimento, necessarium esse mulieribus, actis monumentorum antenuptiales donationes insinuari, ut (5) vel si principalia instrumenta (6) pereant, (quod facile est,) per monumenta matrimonii eius probatio maneat, sancimus necessitatem habere viros ipsos, aut etiam qui pro his antenuptiales donationes scribunt, si quingentorum (7) solidorum transcendit quantitatem, insinuare eam in actis monumentorum, in regia (8) quidem civitate apud (9) magistrum census: in provinciis autem apud uniuscujusque civitatis defensorem, aut apud quos omnino talis documenta confici possunt. Si vero non insinuent eas: quantum (10) quidem ad partem mulieris, etiam sic eas valere jubemus, & si tempus fiat exactionis, donationis, & partis eius: non opponi mulieri non insinuatam fuisse donationem. Si vero dotalium pacta & horum eventus parti (11) viri concedunt actionem dotis, aut etiam eius partis: nullam eum habere jubemus actionem, si non donationem insinuavit in actis monumentorum, sicut dictum est, cum enim habentibus potestatem insinuare donationes, pro non insinuatis periculum mulieribus impingere, ineptum nobis esse videtur.

C A P. III.

Ut mulier quæ ad secundas (12) non transit nuptias, tantum habeat quantum unus filiorum.

QUia (13) vero mulieres ad secundas nuptias non venientes, portione aliqua dignas ultra eas quæ secundo nubunt esse putamus: si qua emisso viro, alterius abstineat nuptiis, habere quidem eam usum antenuptialis donationis, sicut prius sancimus: habere vero eam & proprietatis (14) tantum, quantum filiorum quantitas faciat: ut secundum proprietatis rationem unius & ipsa filii personam obtinere videatur. Hæc vero valere non in matribus solis jubemus, sed etiam in patribus, & aliis ascendentibus volumus, ad secundas nuptias non venientibus.

C A P. IV.

Matrimonium sine (15) causa dissolvendum non esse.

QUia vero interdiximus dudum per nostram legem & viris & mulieribus repudia mittere, & transigere matrimonia, (nisi tamen quædam sit causa nostræ legi cognita) & pœnas hoc facientibus & viris & mulieribus imposuimus: mutationem quandam circa pœnas viri et mulieris facientes, & ad melius hoc transformantes, sancimus nullam esse differentiam quantum ad pœnam inter virum & mulierem hoc præsumentes: sed iisdem (16) pœnis quæ contra mulieres a nobis definitæ sunt, si sine causa nostræ legi cognita matrimonia distrahant, etiam viros subdi hoc præsumentes, & similes pœnas esse in viro, & in muliere, in delicto (17) enim æquali similes eis imminere pœnas justum esse putamus.

E p i l o g u s.

† Præsentem igitur generalem legem nostram manifestam tua gloria faciat per edicta solennia & iis qui hanc maximam civitatem, & qui provincias habitant: ut nullus hominum quæ ad salutem communem sancita sunt a nobis, ignoret. Dat. 5. kal. Sept. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno XXII. (18) post Cons. BASILII V. C. Anno VII.

T I T. XI.

DE (19) COLLATORIBUS, ET ALIIS CAPITULIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXVIII.

Imp. Just. Aug. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

C A P. I.

QUæcunque ad utilitatem nostrorum collatorum respiciunt, studentes adimplere, & hanc præsentem ponimus legem: per quam sancimus per Julium vel Augustum mensem uniuscujusque indictionis,

particulares dispositiones collationum futuræ indictionis in foro uniuscujusque diœcesis gloriosissimorum nostrorum præfectorum sub confectione monumentorum manifestari: declarantes quantum unicuique provinciæ sive civitati pro unoquoque jugo (20), aut villis, aut centuriis (21), aut alio quolibet, tam in specie quam in auro, fiscalium causa imminet: indicatores quoque specierum æstimationem secundum mensuram in unoquoque loco tenentem, & quicquid ex his in arcam inferri, aut in unaquaque dari aut expendi oporteat. Sic igitur compositas tales dispositiones provinciarum judicibus mox destinari in proœmiis (22) uniuscujusque indictionis, & per eos proponi in civitatibus sub actis constitutis intra Septembrem aut Octobrem menses. Sed & volumus exemplaria eorum ex foro gloriosissimorum præfectorum sine dilatione dari: ut collatores cognoscant quemadmodum debent collationes inferre. Si vero ante insinuationem in alios titulos, præter eos; qui continentur particulari dispositione anni, collatores fiscalia exsolvant, aut in provincia expendant: jubemus eis in ejusdem indictionis collationes hoc reputari: ut nullum ipsi patiantur damnum. Si vero secundum a nobis definitum tempus non dirigantur hujusmodi particulares dispositiones; qui quidem per tempus gubernant nostrum prætorium, triginta librarum auri pœnam persolvant: uniuscujusque vero provinciæ contractæ quinque & viginti librarum auri pœnam exigantur. Si autem judex missas easdem particulares dispositiones, in provinciis non proposuerit, decem librarum auri pœna damnabitur, & spoliationem cinguli sustinebit: ejus quoque officium quinque libras auri exigetur.

C A P. II.

JUbemus vero specierum quidem illationem mox ex principiis (23) uniuscujusque indictionis incipere: argenti vero illationis titulum secundum definita tempora.

C A P. III. (24).

PRo fiscalibus autem collationibus desuscepta (25) sive securitates particulares aut plenarias (26), omnibus ab iis qui fiscalia suscipiunt, fieri definivimus, manifestantes & solidorum qualitatem (27), & specierum, necnon & jugorum (28), sive villarum, sive centuriarum (29) & nomine possessionum, pro quibus functiones suscipiunt. Si vero secundum prædictum modum desuscepta (30) sive securitates non fecerint, jubemus eos & pœnam x. librarum auri exigi, & tormentis subdi: similiter judicem provinciæ decem librarum auri exigi pœnam, si de hoc interpellatus non judicaverit, & compulerit desuscepta sive securitates secundum quem definivimus ordinem scribi.

C A P. IV.

HOc autem jubemus observari, si quis forsan collatorum dubitet (31) de possessione pro qua fiscalia exiguntur, aut pro qua fiscalium quantitate: omnibus modis fiscalium (32) descriptionum custodes cogi a provinciæ judice, aut illo negligente a locorum sanctissimo episcopo res proferre & fiscalium ostendere quantitatem, & servitutem publicæ descriptionis exigi possessorem.

C A P. V.

ET in hoc quoque adjuvare nostros collatores perspeximus, ut non necessitas inferatur possessoribus (33) sub hypothecis decimationes nominare in auro collationis, ut non aliquam ex hoc ipsi patiantur læsionem, sed eos quibus in unaquaque provincia aut civitate periculum fiscalium exactionum imminet, sive (34) vindices (35) sint, sive cohortales, sive exactores, aut canonicarii (36): aut alii quidem: proprio periculo & suscipere pecunias & transmittere, & expendere in quibus deputatæ sunt utilitatibus.

C A P. VI.

ET hoc custodiri jubemus, canonicarium (37) talem in provinciam destinari, qui possit periculo ordinantium (38) eum exigere fiscalia tributa, & per nullam (39) occasionem impulsorem (40) post eum mitti, & damnum subjectis inferri impulsionis: & ipsum vocabulum (41) de cætero perimimus. Si vero non opportunus inveniatur canonicarius, non impulsor mittatur, sed illo remoto alter dirigatur canonicarius. Ipsum quoque canonicarium contentum esse jubemus deputatis consuetudinibus (42), & nullam subjectis inferre læsionem.

C A P. VII. (43).

SIn autem aliquando contigerit superindictionem (44) cujuslibet possessionis conscriptæ (45) aut contributariæ fieri: ex illo tempore jube-

(1) Inclusa desunt in Scrimgeri editione, leguntur autem apud Haloandrum. (2) Quid [illegible] nunquam insinuanda. *l. ult. C. de pact. dot.* licet a veteribus nominata inter donationes, *l. ult.* §. 1. *C. de donationibus ante nupt.* [illegible] omnes [illegible] insinuentur, [illegible] quam Leonis Novell. [illegible] donationibus [illegible] insinuationem [illegible]. (3) Insinuationi, Julianus hic [illegible] (4) Hinc sumpta est Authentica ex [illegible] *Cod. de donationibus ante nupt.* (5) Utilitas insinuationis. (6) *l.* 2. *in fin. l.* 7. *ff. de edendo.* (7) Quanta quantitate donationes insinuandæ sint. (8) Quæ in urbe, seu quo in loco donationes propter nuptias insinuandæ. (9) Apud quem judicem donationes propter nuptias insinuandæ. (10) Insinuatio donationis propter nuptias valet ex parte uxoris [illegible] vel [illegible] repudii. (11) Et ita abrogatur *Nov.* [illegible] *c.* 1. [illegible] vel [illegible] legis alia, quæ volebant donationes propter nuptias omnimodo insinuandas, etiam ex parte mulieris, nisi donatio [illegible] *l.* [illegible] *C. de donat. ante nupt.* (12) De his qui secundas contrahunt nuptias, Jul. *hic num.* [illegible] Goth. Adde *Novell.* [illegible] *part.* 3. *cap.* [illegible] (13) Hinc sumpta est Authentica *Si tamen C. de secund. nupt.* (14) Abstinens secundis nuptiis donationis antenuptialis usu fruitur [illegible] proprietatis bonorum concurrit cum liberis mariti defuncti, adde *Nov.* [illegible] abrogatur ita *Nov.* [illegible] Sed huic Novellæ derogatur per *Novellam Leonis* 22. (15) Jul. *num.* 489. (16) Pœna, quæ mulieribus, eadem maritis dirimentibus [illegible] vide Julianum *hic* [illegible] vide Cujac. *ad Nov.* 22. *fol.* [illegible] (17) Paribus delictis [illegible] (18) Id est, anno 540. (19) De exactoribus sive delegationibus tributorum, Julian. [illegible] *Regina* [illegible] *Scrimg.* de publicis exigendis, & [illegible] capitulis, *Haloand.* [illegible] *ad l. pen. C.* [illegible]

(20) [illegible] (21) [illegible] *Scrimg.* Plenariæ apochæ sunt [illegible] apochæ generales. [illegible] *Alexandrinis cap.* [illegible] (22) [illegible] *Scrimg. hic et supr. hic in pr.* (23) [illegible] (24) [illegible] *Scrimg.* (25) Jul. *hic n.* [illegible] (26) [illegible] *Scrimg.* id est, [illegible] *Nov.* [illegible] *cap.* [illegible] (27) Sic legunt Græci [illegible] *Scrimg.* id est, ne quo possessoribus inducatur necessitas [illegible] (28) Græci ita legunt [illegible] *Scrimg.* (29) Vindices ab Anastasio creati, Niceph. [illegible] exactionibus curialium essent oppositi [illegible] scribit, de quibus *Nov.* [illegible] (36) Vid. [illegible] (37) Canonicarii Palatini mittebantur in provincias ad [illegible] canonum, ad exigendos solemnes titulos fiscales seu canones [illegible] Cassiodori [illegible] *Nov.* [illegible] (38) Nominatorum, Jul. [illegible] (39) Et [illegible] abrogatus [illegible] *Cod. de* [illegible] (40) [illegible] *Scrimg.* [illegible] Jul. *hic*, [illegible] (41) Impulsoris [illegible] compulsoris. (42) Solatiis, Jul. *hic*. (43) Quando steriles agri fertilibus [illegible] Jul. *hic num.* [illegible] Justiniani tempore invaluisse scribit Suidas [illegible] (44) [illegible] est superindictio [illegible] (45) [illegible] *Scrimg.* [illegible]

i. us superindictum suscipiemem exigi pro eo fiscalia (1) ea quo tradita est ei superindicta possessio. Non aliter autem superindictum (2) fieri: nisi ex rescripto de hoc examinatio fiat apud provinciæ judicem, & sententia ejus procedat, definiens eum qui debet superindictum suscipere. Si quis autem putaverit se lædi, liceat ei provocare: ut in foro gloriosiss. præfectorum appellatio examinetur, & secundum leges terminum suscipiat.

C A P. VIII.

SI vero aliquando contigerit dominum cujuscunque possessionis aut (3) non apparere, aut ad fiscalium solutionem non sufficere, ut ex hoc superindictionis necessitas suscipiatur: jubemus hanc repente tradi iis qui conserva (4) aut contributaria prædia possident, cum omnibus, qui in ea inveniuntur agricolis, & peculiis eorum, & enthecis (5), & fructibus, & animalibus, & omni alio instrumento ibi invento. Si vero aut persona quæ debeat eam secundum legem suscipere, non inveniatur, aut alio quocunque modo differri superindictum (6) contigerit, jubemus gesta confici apud provinciæ judicem, significantia & qualitatem & statum ejus possessionis, & omnia in ea inventa, ut sic eam curiales aut exactores (7) aut officiales suscipiant: & si postea inveniatur, qui debeat eam secundum leges suscipere, non aliter fieri, nisi ut quod per occasionem exactorum, aut curialium, aut judicum, aut officialium ejus pejus aut minus factum est, ei qui suscipit, restituatur.

C A P. IX.

HOc quoque jubemus, ut pro pecuniis aut speciebus in provinciis expensis non exigantur collatores ea quæ dicuntur transmissoria (8) pro iis autem quæ transmittuntur, non amplius præberi horum, quæ ex initio in unaquaque provincia deputata sunt.

C A P. X.

EOs autem qui in provincias pro quibuscunque publicis exactionibus diriguntur, non aliter inchoare exactionem, nisi prius provinciali judicio insinuaverint (9) impositas sibi de hoc jussiones: ut exolventes fiscalia tributa, nulli pro his periculo aut damno subjiciantur, hoc ipso & super privatis negotiis observando (10).

C A P. XI.

HOc quoque jubemus eis quibus fiscalium exactio injungitur, nullam (11) privatarum causarum executionem committi: sed & si quid eis tale injungitur, nullo modo præsumere eos hoc agere: ne occasione publicarum functionum nostri subjecti lædantur.

C A P. XII.

SI autem aliquis pro veritate publica debens tributa dicat executori esse sibi alium debitorem: non licere executori molestiam aliquam denominato inferre, nisi (12) prius debitor probetur nullo omnino modo posse publica tributa persolvere. Hoc tamen prius requiri apud judicem provinciæ si pro veritate debitor est is, qui denominatus est, & ita fiet exactio: in utroque vero casu si quis aut exequi aut exigere contra ea quæ a nobis disposita sunt, præsumpserit: & cingulo nudabitur & confiscabitur, & exilio tradetur. Qui autem injunxerit aut præceperit judex: decem librarum auri exigatur pœnam, & officium ejus quinque librarum auri subjaceat pœnæ.

C A P. XIII.

NUlli vero penitus liceat publica tributa exigentium, neque censualibus, aut rationum scriptoribus, aut aliis quibusdam publice ministrantibus, excusatione uti, *quod* (13) *in sacro loco resideant*, contra eos, qui dicunt se læsos ab eis in fiscalium exactione.

C A P. XIV.

NUllus autem penitus molestetur pro (14) tributis terrarum quas non possidet, sed etiam si contingat agricultores alicui competentes, aut adscriptitios propriam habere possessionem, illos molestiam sustinere, nisi forte (15) propria voluntate tali functioni se fecit obnoxium.

C A P. XV.

EOs autem qui publica tributa exigunt, justis (16) ponderibus (17) & mensuris (18) uti præcipimus: ut neque in hoc nostros tributarios lædant. Si autem collatores putant gravari se sive in mensuris, sive in ponderibus: habeant licentiam (petentum (19) quidam mensuras & pondera a gloriosissimis præfectis: auri (20) vero & argenti & reliquorum metallorum pondera a gloriosissimo per tempora comite sacrarum largitionum accipere: & has mensuras & pondera in sanctissima uniuscujusque civitatis ecclesia (21) servari, ut secundum ea & gravamen collatorum, & fiscalium illatio, & militares & aliæ expensæ fiant.

C A P. XVI.

CIvitatum vero nostræ reipublicæ & habitantium eas perfecte prospicientes, jubemus nullam omnino esse licentiam fiscalium (22) exactoribus commeneicare pecuniis, quæ (23) operibus (24) & frumentis civitatum, & aquæductibus, aut aliis quibuslibet solennitatibus, aut salariis (25) deputatæ sunt: aut retinere aliquid ex iis, aut ad proprium lucrum redigere: sed sine (26) aliqua dilatione aut imminutione has præbere, ut proficiant ab initio in quibus deputatæ sunt operibus: sed neque possessores aut habitatores civitatum præsumere quolibet modo auferre aliquid ea ipsis pecuniis aut nomine descriptionum, aut pro sportulis dare aliquid ea his aut expendere. Si quis autem dare aut accipere ea his præsumpserit: jubemus eum de suo in duplici quantitate hoc civitati reddere. Sed neque provinciarum judices, aut eorum officia, aut alium quemlibet omnino participium habere aliquod ad prædictas pecunias, aut eorum dispensationi semetipsum miscere, sed civitatis sanctissimum episcopum & primates (27), nec non & ejus possessores constituere quidem patrem (28) civitatis, & frumentarios (29), & alios hujusmodi dispensatores. Singulis autem annis impletis, sanctissimum episcopum cum quinque primatibus civitatis rationes exigere eos qui ab ipsis ordinati sunt: & si quid ex talibus ratiociniis apparuerit debitum, aut remansisse: exigi hujusmodi dispensatores periculo eos constituentium: & utilitatibus quibus deputata sunt, reservari. Si quis autem ex prædictis dispensatoribus inefficax inveniatur: repente hunc removeri jubemus, aliumque pro eo a sanctissimo civitatis episcopo, & reliquis possessoribus (sicut prædictum est) ordinari: scientibus iis qui denominant eos, quia si quod damnum civitati contigerit, ea propriis substantiis hoc medebuntur.

C A P. XVII.

NUlli vero liceat eorum qui in officio sunt gloriosissimorum præfectorum (30) aut in alio officio, aut in schola constitutorum talia ratiocinia committi, neque ea præcepto cujusdam administratoris, aut alterius judicis scriptis, nec si pragmaticam, aut aliam sanctionem, aut sacrum commonitorium accipiat, præcipiens ei aliquid tale. Sed si quid fiat hujusmodi, licentiam habere uniuscujusque civitatis sanctissimum episcopum, & ejus primates, non respondere pro memoratis capitulis talibus personis: referre autem ad nos, ut hoc agnoscentes, & illatum civitatibus damnum ex eorum substantiis restitui jubeamus, & competentem vindictam talibus inferamus.

C A P. XVIII.

SUper hoc jubemus, scriniarios (31) operum sub præfecto sacrorum prætoriorum constitutos, nullum participium ad (32) talia ratiocinia omnino habere: vacantibus omnibus, per quæ eis sive generaliter, sive specialiter aliquid tale pridem concessum est, aut postea impetretur, pro prædictis enim causis rationes nulli committi volumus, nisi nos prodesse civitatibus æstimantes virum opinionis bonæ, & dignitate ornatum elegerimus, qui debeat a nobis in scriptura divinam jussionem percipere continentem nostram piam subscriptionem, & illius nomen & dignitatem, & causas & tempora, quorum ei ratiocinia committimus. Eos autem qui a talibus personis rationes exiguntur, omnem habere tutelam jubemus, aliquam quæstionem nullatenus sustinentes.

C A P. XIX.

AD hæc sancimus in (33) nullo nostræ reipublicæ loco eundem (34) episcopum (35) & judicem esse, & loci servatorem gloriosissimorum præfectorum aut magistrorum militaris cinguli: sed nec aliquam exactionem fiscalium tributorum agentem loci servatorem esse gloriosissimorum præfectorum aut magistrorum militum, & simpliciter dicendum est nullum in provinciis fieri loci servatorem præfectorum, nisi per nostram jussionem in expeditionibus, ubi utilitas exigit loci servatorem mitti ejusdem præfecturæ, qui debeat providere militaribus expensis. Si quid autem extra hoc delinquatur & committatur: qui quidem loci servatorem suum fecit, triginta librarum auri pœnam exigetur, restituturus omne damnum quod per eum qui ab eo directus est, aliquis pertulerit: qui vero fieri præsumpserit, proprio cingulo & dignitate & militia privabitur, & decem librarum auri pœna multabitur.

C A P. XX.

AD hæc prohibemus (36) & in provinciis existentes judices civiles & militares, in civitatibus aut castris *loci servatores* (37) in commissis sibi provinciis facere, ea quo videlicet in provinciam accesserint, & in quantum in ea administrant: quinque auri librarum pœna imminente tam facienti loci servatorem judici, quam fieri præsumenti. Antequam vero in provinciis veniant judices, damus eis licentiam vices agentes suos instituere, qui debeant omnia usque ad sui præsentiam agere, quæ possunt ipsi judices facere: citra tamen novissimum supplicium, aut membri incisionem. Sed si quis ex judicibus secundum jussionem nostram in aliam regionem mittatur, liceat ei per similem modum loci servatorem suum facere.

C A P. XXI.

JUbemus (38) autem omnes judices tam militares, quam civiles per se requirere eos, qui latrocinia, aut violentias, aut rapinas rerum, aut feminarum, aut alia quælibet in provinciis illicita committunt, & supplicia eis legitima inferre, neque pro his causis accipere aliquid consuetudinis nomine, ut omnes undique nostri collatores illæsi serventur, non enim permittimus cuilibet majori aut minori militari judici, aut latronum insecutores (39), aut violentiarum inhibitores, aut tribunos pro talibus causis in provinciis ordinare, aut qui debeant aliquos examinare (40): ut non per tales occasiones ampliores violentiæ inferantur provincialibus. Si quis autem judicum hoc non custodierit: cognoscat

(1) Τὰ δημόσια. (2) Sive superindictio. *Iuvr. hic.* (3) Julian. *hic num.* 540.
(4) Ὁμοδούλα ἢ ὑπόσχετα, *Scrimg.* (5) Καὶ ἐνθηκῶν enthecæ sunt prædiorum. *Hal.* instructum. Jul. *hic*, *l.* 12. §. 1 *ff. de legat.* 3. *l.* 8. *ff. de instruct.* Dotes prædiorum, sunt instrumenta & ferramenta agri causa reposita, *l.* 29. *in fin. ff. de legat.* 3. & 1. Columell. 6.
(6) Superindictum non esset, sicut *supr. c.* 7. (7) Græci ita legunt: οἱ ὑποδεχόμενοι ἢ βιβλικοὶ ἢ ταξεῶται. (8) Παραπομπικά, *Scrimg.* Jul. *hic n.* 550. *l. ult. C. de dis*[illegible] *eadem* [illegible]. Sunt autem species a provincialibus illatæ & eorundem sumptibus transvehi solitæ. (9) *l. ult. Cod. de executoribus & exactoribus*, Jul. *hic*, *n.* 551.
(10) Fuit hæc Placentini sententia, de qua disputat Accurs. in *l.* 30. §. 1. *ff. de procur.* Procuratorem scil. agentem exigendi debiti causa, non prius admitti, quam si judici mandatum insinuaverit, nisi sint conjunctæ sic cautione de rato, vel nisi procurator ex proximis personis sit, *l.* 25. *C. de procuratoribus.* (11) Jul. *hic num.* 551. (12) Exactori publicorum tributorum debitores sui debitoris alicui convenire prius non potest, quam si debitor publicus solvendo non sit, Jul. *hic n.* 553. *l.* 1. §. 1 *ff. de quo*[illegible] *l.* 4. *Cod. quando fiscus vel privatus.* (13) Λέγω [illegible], *Nov.* 10. *c.* 8. Exactor tributorum, censualis, logographus, & similes personæ, si quem provincialium læserint, & postea confugerint in ecclesiam, sive asyli non fruuntur: tributorum debitoribus jus asyli denegatur, *Nov.* 17. *c.* 7. §. 1. (14) Jul. *hic n.* 553. & ita prohibentur clarigationes. *l.* 4. *C. ne rustic. & exact. l.* 14. *C. de omni agro*, *Nov.* 17. (15) Dominus scil. alias dominus pro colono adscriptitio non est conveniendus, *l.* 4. *C. de agricolis & censitis.* (16) Jul. *hic* *n.* 556. *l.* 9. *C. de susceptor.* *l. pen. C. de defensorib. civitat.* (17) De ponderibus falsis, vid. *l.* 13. § 22 *ff. de furtis*, *l.* 1. §. 2. *ff. de extraord. crim. l. penult. in fin. ff. ad leg. Corn. de falsis*, Goth. Vide Miræsbur. *part.* 3 *c.* 11. Ans. (18) De falsis mensuris vid. *l.* 6. *in fin. ff. de extraord. crim.* (19) Mensuras specialem tradebantur a præf. de prætorio. (20) Pondera auri, argenti & æris a largitionum Comite tradebantur.
(21) Deponi, vid. *d. leg. pen.* (22) Tributorum, Jul. *hic n.* 557. (23) Exactores tributorum transferunt pecunias civiles, destinatas annonis civilibus, operibus publicis, vel salariis professorum. Nam graeciter eas quodammodo sibi vindicabant, *l.* 2. *C. de petition. bon. sublat.* sed non boni. (24) Possis hunc exequutore comparare, quem Galli vocant *receveur des fortifications ou bastiments.* (25) Puta professorum. (26) *l. ult. C. publicæ lætitia.* (27) Τοὺς προτεύοντας τῆς πόλεως, id est, locupletiores, *l. ult. C. ut nemini liceat in coempt.* (28) Pater civitatis, curator reipublicæ. (29) Σιτώνας.
(30) Id est, nulli præfectiano, neque scriniario, Jul. *hic num.* 558. (31) Scriniarii operum qui, adde *l. ult. C. de oper.* (32) Περὶ τὰ τοιαῦτα λογίσματα. (33) Ut idem non sit judex & loci servator. (34) Jul. *hic n.* 559. (35) Hæc vox, *episcopum*, supervacua, nec legitur a Græcis, ait itaque, ut nullo Reipublicæ Romanæ loco idem & præses & vicarius sit præfecti prætorio vel militaris cujuscunque magistratus. (36) Jul. *hic n.* 560. (37) Τοποτηρητὰς, de quibus vid. *Novell.* 8. *c.* 4. agimus vertit vicarios.
(38) Jul. *hic n.* 561. (39) Λῃστοδιῶκτας ἢ βιαιοκωλύτας, de quibus vid. *Novell.* 8. *cap.* 13.
(40) Ἐξετάζειν φροντίζειν, *Scrimg.* de apographis vide 8. *c.* 20.

gnoscat non solum se commisso sibi cingulo spoliandum, sed decem libratum auri pœnam exolvere, eo quod prætumpserit talem causam assumere: post tormenta vero & confiscationem substantiæ in exilium relegandum & relegandum.

C A P. XXII.

AD hoc jubemus provinciarum judices, & officia eorum, si quando (1) de civitate ad civitatem veniunt, neque (2) angeriis neque descriptionibus, aut aliis expensis collatores gravare: sed ex deputatis sibi de fisco annonis expensas facere.

C A P. XXIII.

SUper hoc sancimus provinciarum judices omnibus modis post depositionem cinguli quinquaginta (3) dies in provinciis commorari, & conventiones aliquas contra se moventibus respondere. Si vero contigerit aliquem ex eis ante completos quinquaginta dies deserere provinciam: jubemus omnes ab eo damnum aliquod passos simul ingredi apud sanctissimum metropoleos episcopum ejusdem provinciæ & sub gestis monumentorum unumquemque tangentem sancta evangelia palam facere illata dispendia: & ex illius substantia, contra quem talia facta sunt monumenta, omne damnum læsis restitui providentia & periculo per tempus præfectorum ejusdem provinciæ: scientibus quia si hoc cumplere neglexerint, ipsi de propriis facultatibus omnia damna læsis restituere compellentur.

C A P. XXIV.

SI quis autem ex judicibus provinciarum aut evocetur ad aliam administrationem, aut opus ad aliam provinciam ei credatur: jubemus eum legitimo (4) procuratore constituto conventiones pro damnis proponentibus respondere: quod nisi fecerit, sancimus monumenta apud sanctissimum episcopum (sicut superius dictum est) agi, & pro damnis illatis, eis curantibus, secundum gestorum virtutem omne damnum reddi, providentia similiter, & periculo per tempus præfectorum & uniuscujusque provinciæ tractatorum (5).

C A P. XXV.

OMnes (6) autem pecuniaries pœnas, quæ præsenti lege continentur, a comite (7) per tempus privatarum exigi eos qui præsentem legem non servant, & nostro fisco vindicari sancimus: qui nisi eas exigere, ipse cum ministrante sibi schola ex propria facultate hujusmodi quantitatem solvere cogatur.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur per præsentem legem nostram salutarem, in perpetuum valituram, pro utilitate & statu nostrorum collatorum disposuimus, tua gloria inviolata & immota per omnia servare festinet, & ad omnium notitiam pervenire faciat: edictis quidem in hac regia civitate sollemniter propositis: præceptis autem ad clarissimos provinciarum judices directis, ut per eos omnibus collatoribus manifesta fiant. Dat. Id. Jun. Dom. Justin. PP. Aug. * Basil. V. (8) C. Cons.

T I T. XII.

DE SAMARITIS (9).
Novella Constit. CXXIX.
Idem Augustus Areobindo P. P.

P R Æ F A T I O.

NUllum ita magnum subjectorum nostrorum delictum est, quod non nostra clementia medeatur. Licet enim eorum facta odio habentes ad vindictam pro eis insurgamus, tamen tempus medentes (10) & commonentes modis competentibus delinquentes, rursus ad nostram clementiam tendimus, justitiam iracundiæ, benignitatis reconciliationes rationibus quale quiddam & præsens nostra celebrat lex. Samaritas (11) enim pridem atroces & elatos contra Christianos & in omnium velut novissimam superbiam excedentes pluribus quidem pœnis affiximus, una (12) vero maxime, *quod neque testamenta ipsi possent conscribere, neque hi defuncti absque testamento, cognatis qui ab intestato vocantur, hereditatem transmittere, nisi ad hereditatem in utraque causa* (13) *vocatos rectæ Christianorum fidei esse contingeret*. Interdiximus autem eis *& legata dare & donationes scribere, aut aliquas omnino alienationes in suis ponere rebus, nisi forsan orthodoxa fide percipiens persona esset.* Licet autem lege generali hæc comprehendentes tunc meminerimus, tamen non eandem in operibus (14) quam in literis (15) subtilitatem reservavimus. Nam neque (16) nostrum fiscum, nec aliquam publici partem ex his quicquam accipere passi sumus, licet hoc expressim lex dederat.

C A P. I.

NUnc itaque ad moderationem reductos videntes eos, & nobis ipsis indignum esse putantes in iisdem permanere terminis, contra eos qui non similia prioribus languent, præstantes maxime omnium Sergii sanctiss. Cæsariensium metropolis episcopi justis petitionibus (17), quas pro eis facit, testimonium quidem perhibentis meliores eos factos: quietem vero eorum futuro tempore promittentis, ad præsentem sacram nostram venimus legem, per (18) quam sancimus, licentiam (19) esse Samaritis jam scribere testamenta, & suas proprias dispensare substantias, sicut & aliæ præbent leges, & per præsentem nos decernimus, & sine testamentis morientes, ab intestato vocatos secundum imitationem aliorum hominum heredes habere eos præter ea quæ per præsentem nostram transponimus legem. Sed & donationes eis permittimus scribere & legata dare & accipere, & hujusmodi contractus facere cum omni licentia. Qui enim testari (20) dedimus eis & omnem dispensare substantiam, quomodo de particulari dispensatione negabimus?

C A P. II.

SEd tamen non eundem reddimus ordinem & Christianis successoribus & Samaritis. Iterum vero & merito, meliora (21) sectantibus privilegium præstamus. Unde si quis eorum sine testamentis moriatur, & filios ad Deum discretos reliquerit, illi vocabuntur ad hujusmodi hereditatem, qui rectam Christianorum alligent fidem, aliis exclusis, quicunque ipso detinentur quo defunctus errore. Hæc autem dicimus non super filiis solis, sed etiam aliis cognatis ex quacunque sint linea, ut recta sectantes, illis qui non proxima colunt, præponantur, tamen & eundem, qui vocantur, omnes gradum accipiant, aut unam ad hereditatem habeant vocationem (22). Non enim his qui ex longiore gradu sunt, & a vicinioribus excluduntur, licet meliora sectantibus, proximorum damus prælationem aut privilegium.

C A P. III.

NEc tamen pœnitentiæ (23) locum in causa exclusæ, auferimus & ex hoc. Nam si voluerint & postea ad rectam fidem Christianorum reverti, qui pro hoc hereditate exclusi sunt, suas recipient portiones, ita vocandi ad hereditatem tanquam si rectæ hujus religionis extitissent, solis fraudati medii temporis fructibus. Si vero & testamenta scripserit aliquis eorum, valere quidem ea quantum ad religionem jubemus. Si autem pater aut etiam aliquis descendentium (aut etiam ascendentium) sit, qui testamenta conscribit, si quidem omnes ex ordine qui ad hereditatem vocantur, ejusdem quo pater erroris sint, his non relinquat ultra (24) duas substantiæ uncias, reliquis ad eos qui recte colunt deferendis. Tamen nisi aliquis forte Christianis ex ipsis reliquerit legata, servanda etiam hic pœnitendi loco volentibus, ut possint æqualitate frui cum eis qui ab initio Christiani fuerint, sicut ab intestato decrevimus. Ad hunc itaque ordinem & partem, & de inofficioso damus ascendentibus & descendentibus & recte sectantibus dogmata, & forte læsis per celebratas in testamentis rerum divisiones.

C A P. IV.

COncedimus autem eis & donationes dare, & accipere, & legata relinquere, & libertatibus servos honorare, contrahere quoque ad invicem, nihil ea quæ a nobis pridem (25) posita est, prohibente lege: nostrum enim fiscum & aliam omnem publici partem excludimus (26) omnino, nullum ex illa lege ad eorum hereditates eorumque substantias aut documenta participium habere volentibus. Hæc autem dicimus non in futuris solum, sed etiam in (27) præteritis (28), ut neque pro his quæ tunc facta sunt, aut noster fiscus aut alter omnium, substanties perscrutetur eorum. Qui enim in (29) futuris clementiam dedimus, quomodo de præteritis subtilem tractatum haberemus? ut omni modo præsentem nostram clementiam promerentes, gratias Deo profiteantur, & nobis & Sergio (30) sanctissimo ad hanc nos quam maxime circa nos provocanti clementiam.

E P I L O G U S.

† Tua igitur gloria nostram in eis declaratam humanitatem per præsentem nostram legem cognoscens, manifesta per provincias solennibus edictis, quæ nunc nobis placuerunt, faciat, ut perpetuo hoc ipsi fruantur auxilio. Dat. 17. Kal. Jul. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. Anno xxv. (31) Basilio V. C. Cons.

T I T. XIII.

QUOMODO OPORTEAT MILITES TRANSITUM (32) IN CIVITATIBUS FACERE, ET DE INTROITU.
Novella Constit. CXXX.
Idem August. Petro prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

PRimum & maximum arbitramur statum esse nostræ reipublicæ, ut inculpabiliter noster exercitus in itineribus conversetur, & innoxietas atque indemnitas nostris cultoribus custodiantur.

C A P. I.

JUbemus igitur quoties transitus fit nostrorum judicum & exercituum, delegatores (33) simul esse cum eis qui curam habent eorum alimenti, & singulorum provinciarum judices per quas transitus fit, præparationem facere expensarum, ut nostri exercitus in unamquemque provinciam adscendentes, inculpabiliter conversentur, & uniuscujusque numeri optiones (34) suscipere species sine qualibet tergiversatione, & erogare magistris militum & militibus in specie præbitas annonas, habere autem eosdem optiones deputatam ipsis occasione emolumenti quintam decimam (35) portionem. Ex consuetudine autem & recata

(1) Jul. hic c. 520. (2) Nov. 17. c. 9. (3) Jul. hic c. 519. vid. Nov. 8. Nov. 95. Nov. 102. l. 3. C. ut omnes judices. l. 1. Cod. de adsessorib. de diebus 50. v. Cujac. c. 13. de orato. (4) Jul. hic c. 520. (5) Τραχτευτῶν, tractatorum. Jul. hic, de quibus dixi ap Nov. 30. c. 2. (6) De multis & pœnis exigendis per Comitem rerum privatarum. (7) Comes privatarum rerum pœnam hujus legis exigit. Julian. hic c. 529. (8) Id est, anno 541. (9) Samaritæ. Nov. 144. Julian. const. 119. l. 19. l. 17. l. 20. C. de heret. l. 2. C. ne Christian. mancip. [illegible] Justinian. 2. & 3. [illegible] Epiph. [illegible] qui & Samaritani. (10) Id est, tempus hoc medendi gratia [illegible] & convenienti modo castigatis iis, qui deliquerunt. (11) Samaritæ pagani dicuntur non absimiles in l. 21. C. de heret. unde & [illegible] sabbatho, Nov. 144. c. 2. (12) l. 17. C. de heretic. (13) Ἐφ᾽ [illegible], id est, in utroque [illegible], id est, ab intestato, vel testato, ut l. 17. C. de heret. (14) [illegible]. (15) [illegible]. (16) Hæreticas punientes leges, non semper stricte observatæ fuerunt ab Imperatoribus. (17) Hæreticos quietos tolerari & pœnis legum solvi, sanctissimi interdum episcopi a Christianis Imperatoribus petierunt. (18) Hæreticis Samaritis licentia datur testari, & ab intestato hereditatem deferre: ut & donare, ut hic. Julianus const. 119. mentionem tantum facit juris inter se donandi, contrahendi, & ab intestato successionis deferendæ. (19) Et ita abrogatur d. l. 17. sed hæc constitutio mox abrogatur. Nov. 144. (20) Argumentum nota, qui testamentum facere potest, idem & donare vel legare potest, est autem a testamento & ultima voluntate ad contractum & donationem. (21) Adde Nov. 119. (22) Id est, eundem ordinem habent. (23) Pœnitentibus hæreticis ignoscendum, ut hic. Samaritæ in successione, quæ ex testamento venit, si pœnitentiam egerint, nullam patiuntur læsionem. (24) Ut Christiani de inofficioso querelam habeant contra Samaritanorum testamenta ad duas usque uncias. (25) l. 17. C. de hæreticis. (26) Hodie non excluditur Nov. 144. (27) Lex extenditur ad præteritos interdum casus, si nominatim eorum facta est mentio, vide l. 7. C. de legib. (28) Retrorsum vires suas extendit hæc constitutio, id est, etiam in præteritum, Jul. const. 119. in fin. (29) Quod in futurum indulgetur, videtur non indulgeri præteriti ratione (quod tamen hic cessat) a contrario. quod lex indulget in præteritum, in futurum valet, l. 29. ff. de legibus. (30) Episcopo Cæsariensi scil. c. 1. supr. hic. (31) Legend. xv. id est, anno 541. (32) Περὶ παρόδου στρατιωτῶν, Strimp. de transitu militum, [illegible]. adde Jul. const. 119. adde quæ scripsi ad l. 27. §. 3. ff. de usufruct. Goth. Vide Rittershus. part. 6. cap. 2. n. 23. & part. 10. cap. 6. Ans. (33) Delegatores qui & legatarii. Harmenop. 6. tit. 14. ad finem quarti lib. & Eparchicorum libris providentes annonam militari, Commissaires de vivres. Annonam per optiones exigebantur, l. 9. C. de erog. milit. (34) Optiones erogant annonam. d. l. 9. l. 1. C. Theod. de oper[illegible] quod & in Basilicis ad l. 1. ff. de muneribus & honorib. optio militum pro divisione annonæ sumitur, vid. Cujacium hic. (35) Eorumque susceptoribus certa pars datur earum susceptarum pro salario, ut hic, & l. 9. C. de suscept.

sa (1) fieri ab optionibus, collatoribus pro his quæ ab his expenduntur, periculo eorum qui cum eis sunt judicum & tribunorum, & comitum & diasostarum (2) & delegatorum & cujuscunque numeri primatum (3), & nullo modo gratis expendere (4) milites e collatoribus, aut occasione (5) non factæ forsan præparationis, aut *introitorum* (6) nomine, quorum etiam ipsum vocabulum omnino perimimus, ut undique illæsi & indemnes custodiantur nostri subjecti.

C A P. II.

SPecies autem quæ (7) inveniuntur in unoquoque loco ipsos accipere milites, & non alias quærere quæ in ipsa regione non inveniuntur, & propter hoc tergiversationem aut damnum inferri nostris collatoribus.

C A P. III.

EAm vero quæ fit a nostris possessoribus expensam, & declaratur per recauta (8), jubemus reputari eis e sede tuæ celsitudinis sine qualibet tergiversatione aut damno aut injunctione in collationem eam, quam ab eis fiscus capit pro indictione illa in qua expensa fit. Si vero amplius quam *professiones* (9) sunt ab his qui dant species, inveniantur expensæ, jubemus ex omni corpore fiscalium ejusdem provinciæ compleri eos qui ultra functiones suas exhibuerunt. Si vero non habeat ipsa provincia sufficientia ad expensam factam, compleri eos qui hanc expensam fecerunt ex generali mensa, quæ regitur a tua gloria, aut retinere hæc eos ex his quæ ab his inferenda sunt secundum sequentem indictionem, & hæc reputari eis ex omni modo ab his qui fiscalia exigunt: his omnibus admittendis & observandis periculo tuæ gloriæ & singularum provinciarum tractatorum (10) & judicum & obsequentium eis officiorum & *susceptorum* (11), & curialium, & omnium fiscalia tractantium.

C A P. IV.

HOc quoque jubemus servari, nullum judicum aut militum occasione transitus, aut e civitatibus aut prædiis in (12) minimo aliquid accipere. Si autem inventus fuerit quis pro transitu annonam (13) accipere, jubemus tale aliquid agentem exigi duplum totum, quod accipere pro hoc præsumpserit.

C A P. V.

SI (14) quis vero nostrorum judicum aut militum aut optionum ipsorum non recaute fecerit factæ ab iis expensæ, jubemus expensas facientes collatores gesta monumentorum conficere, siquidem invenitur judex in illis locis, apud eum & sanctissimum civitatis episcopum. Si vero non inveniatur judex in locis illis, apud sanctissimum civitatis episcopum, aut defensores locorum, sub quibus possessio jacet, ex qua facta est expensa, & per talia gesta palam facere qui nostrorum judicum & cum quali exercitu transitum facientes non fecerunt recaute (15), & quantam quantitatem expenderunt, & talia gesta mitti ad tuam gloriam: tuam vero celsitudinem oportere recautis factis, collatoribus quidem præbere aut etiam reputare quæ ab eis facta expensa, sicuti superius diximus: retineri autem hanc quantitatem quæ ex gestis declaretur, ex his quæ delegata sunt de fisco principalibus militiæ, & militibus qui expensam fecerunt.

C A P. VI.

AD hæc jubemus principes militiæ nostros, sive eos *qui deducunt* (16) *exercitum*, & delegatores, in transitibus *præmittere* (17) ad illum locum in quo futurus est noster exercitus applicare, & præparationem facere expensarum, & non mittere ad alias civitates aut possessiones, aut prædia quasi debeat exercitus ibi manere, & ex hoc pecunias accipere de possessionibus & villis. Si autem accipere aliquid pro hoc præsumpserit, jubemus etiam sic quidem gesta fieri, significantia & unde & cui datum est, & reputari damnificatis a tua gloria, aut præberi secundum prædictum modum omnia, quæ ex talibus gestis significantur, principes autem militiæ, & quocunque modo diasostas (18) nostri exercitus & delegatores & in duplici quantitate dare quæ accipere præsumserint: prometatores vero etiam supplicium & exilium sustinere.

C A P. VII.

SI qui vero judicum provinciarum colludentes (19) forte cum diasostis (20) nostri exercitus, non præparaverint expensas, & ex hoc per diversas civitates & villas eos perducant, jubemus eos cingulo remotos confiscationi & exilio cum obedientibus eis officiis subdi: nostros autem collatores & ita indemnes servari ex recautorum datione aut ex gestis, quæ secundum prædictum modum debent fieri.

C A P. VIII.

HÆc autem ipsa servari præcipimus non solum in transitibus nostrorum judicum & militum, sed etiam aliorum, qui (21) ex qualibet genere in auxilium nostræ reipublicæ nobis mittuntur.

C A P. IX.

UT autem non occasione metatorum (22) damnationis injurietur nostrorum collatorum libertas, jubemus nulli penitus licere nostrorum militum in *authenticas* (23) habitationes, in quibus domini domuum inveniuntur manentes, accipere sibi metata, sed illas quidem sine molestia servare propriis dominis, accipere autem milites in aliis diæsis metata.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentem declarata sunt legem, tua gloria in regia civitate & per loca sanctissimis episcopis, clarissimisque judicibus & omnibus nostris subjectis in unaquaque provincia & civitate palam faciet, ut sciant nostri subjecti quæ e nobis pro eorum indemnitate disposita sunt, & agnoscant, quia si contra hæc aliquid agatur, & qui læduntur taciturnitati causam tradiderint, ipsi hujusmodi læsionis sibi auctores fient. Datum kal. Mart. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. August. Anno XIX. (24) Post consulatum BASIL. V. C. Anno quarto, indictione octava. Proposita in civitate Constantinopolitana.

T I T. XIV.

DE ECCLESIASTICIS TITULIS (25), ET PRIVILEGIIS, ALIISQUE CAPITULIS (26).

N O V E L L A C O N S T I T. CXXXI.

Imperator Justin. August. Petro gloriosiss. præfecto sacrorum prætoriorum.

P R Æ F A T I O.

DE regulis ecclesiasticis & privilegiis, aliisque capitulis ad sacrosanctas ecclesias & reliquas venerabiles domos pertinentibus, præsentem proferimus legem.

C A P. I.

De quatuor sanctis Ecclesiis.

SAncimus igitur vicem (27) legum obtinere sanctas ecclesiasticas regulas, quæ a sanctis quatuor conciliis expositæ sunt, aut firmatæ, hoc est in Nicæna trecentorum decem & octo, & in Constantinopolitana sanctorum centum quinquaginta patrum, & in Ephesina prima, in qua Nestorius est damnatus, & in Chalcedonia in qua Eutyches cum Nestorio anathematizatus est: Prædictarum enim quatuor synodorum dogmata sicut sanctas scripturas accipimus, & regulas sicut leges observamus.

C A P. II.

De ordine (28) sedendi patriarcharum.

IDeoque sancimus secundum earum definitiones sanctissimum senioris Romæ papam (29), primum (30) esse omnium sacerdotum: beatissimum autem archiepiscopum Constantinopoleos novæ Romæ, secundum habere locum (31) post sanctam Apostolicam senioris Romæ sedem; aliis (32) autem omnibus sedibus præponatur.

C A P. III.

De archiepiscopo primæ Justinianæ (33).

PEr tempus autem beatissimum primæ (34) Justinianæ, nostræ patriæ archiepiscopum habere semper sub sua jurisdictione episcopos provinciarum Daciæ mediterraneæ, & Daciæ Ripensis, & Privalis (35), & Dardaniæ, & Mysiæ superioris, atque Pannoniæ, & ab eo hos ordinari: ipsum vero a proprio (36) ordinari concilio, & in subjectis sibi provinciis locum (37) obtinere eum sedis (38) Apostolicæ Romæ, secundum ea quæ definita sunt a sanctissimo Papa Vigilio.

C A P. IV.

De episcopo Carthaginensi (39).

SImili quoque modo jus (40) pontificis, quod episcopo Justinianæ Carthaginis (41) Africanæ civitatis (42) dedimus, ex quo Deus hanc nobis restituit, servari jubemus. Sed & aliæ civitates, & earum episcopi, quibus in diversis locis metropolitanum (43) jus præstitum est, hujusmodi privilegio in perpetuum potiantur. Omnia autem privilegia (44) vel solatia quæ ex imperiali munificentia, aut etiam alio quolibet modo sanctissimis ecclesiis aut aliis venerabilibus domibus & locis collata sunt, firma eis per omnia conserventur.

C A P. V.

De privilegiis possessionum ecclesiasticarum (45).

AD hæc sancimus omnium sanctarum ecclesiarum & omnium venerabilium domorum possessiones, neque (46) sordidas functiones, neque extraordinarias descriptiones sustinere. Si tamen itineris (47) sternendi, aut pontium ædificii, vel reparationis opus fuerit, ad instar aliorum possessorum: hujusmodi opus & sanctas ecclesias & venerabiles domos complere, dum sub illa possident civitate, sub qua tale fit opus. Si quæ vero res ex curialium substantiis ad quamlibet sacrosanctam ecclesiam, aut aliam venerabilem domum secundum leges venerint, aut postea venerint: liberas eas esse sancimus descriptione (48) lucrativorum.

C A P. VI.

De (49) præscriptione 40. annorum ad venerabilia loca pertinente.

PRo (50) temporalibus (51) autem præscriptionibus decem & viginti, & triginta annorum, sacrosanctis ecclesiis & aliis universis venerabilibus

(1) Ita quoque Græci legunt, & c. 2. *susc. hic*, Jul. *hic*, apochas [illegible] recauta [illegible]. Porro recautum idem est quod [illegible] [illegible] *Cod. de solut.* [illegible] [illegible] Suidas, ubi [illegible] recautum [illegible] *pro mercede*. Recavere est cautionem dissolvere, [illegible]. [illegible] cautio, obligatio. Recavere [illegible] dicitur, quasi repignorare, pignus dissolvere. (2) [illegible], vide c. 6. *cust. hic*. (3) Πρωτευόντων [illegible] primipositorum. (4) Id est, accipere. (5) Id est, etiamsi eis apparatum non sint [illegible]. (6) [illegible], *Scrimg.* (7) Jul. *hic n.* 530. (8) Dixi *supr.* cap. 1. adde Jul. n. 535. (9) Professiones [illegible] vocat Julianus *hic*. (10) Τρακτευτῶν. (11) [illegible], *Scrimg.* exceptorum. Jul. *hic*. (12) Ἐν [illegible], *ut inte. hic*, adde Jul. num. 530. (13) [illegible], *ut supr. hic*, & Novell. [illegible] non est simpliciter aut [illegible] ex [illegible] pecuniam, sed etiam pro annona, [illegible] *Cod. de* [illegible]. (14) Jul. *hic n.* [illegible]. (15) Recautum est [illegible] & [illegible] opponuntur [illegible] & *recautum*, [illegible]. (16) Τῶν [illegible]. (17) [illegible] exercitus, c. [illegible] *susc.* Jul. n. [illegible] *de quibus infra hic*, & *supr.* [illegible]. (18) Qui [illegible] Julianus vocat prometatores. [illegible]. (19) [illegible], *ut supr. hic*. (20) Jul. num. [illegible]. (20) Dixi *supr. cap.* 6. (21) Jul. num. 540. (22) Metata sunt hospitia militibus destinata, vid. l. 2. C. *de metat.* [illegible] (23) Εἰς τὰς [illegible], *Scrim.* Authentica habitatio, in qua paterfamilias habitare solet. Jul. *hic n.* [illegible] principalis [illegible], *l.* 2. §. *de metatis*, primaria habitatio. adde *l.* [illegible] §. [illegible] *ff. de* [illegible] Nov. 134. c. 1. Novell. 91. cap. 10. [illegible]. (24) Anno [illegible] (25) Canonibus, Jul. Regiam, adde Jul. *const.* 120. (26) De fideicommissis & [illegible], [illegible] *Regium*. (27) Canones qui [illegible] sanctorum conciliorum pro legibus habentur, Jul. *hoc num.* [illegible], adde [illegible] *l.* [illegible] *C. de sacros. eccles.* [illegible] Harm. [illegible] §. [illegible] ubi [illegible]. (28) Jul. *hic n.* [illegible] *de patriarchis*. (29) Vide quæ notavi ad *l.* 16. *C. de sacr. eccl.* Goth. Vide & [illegible] *de patriarch.* [illegible] *de primatu*, [illegible]. (30) Id est, primum sedere, Jul. *hic*. (31) [illegible] appellant Græci hic post [illegible]. (32) Hierosolymitano, [illegible] Antiocheno, Alexandrino, primæ Justinianæ, [illegible] Novell. [illegible] patriarcharum [illegible] Carthaginensi episcopo, ut & Nov. [illegible] (33) Jul. *hic n.* [illegible] adde Nov. 11. (34) Nov. 11. (35) Τριβαλλέως & Nov. 11. Triballeæ Julian. *hic*. (36) Id est, ab [illegible] provinciarum, adde [illegible] 12. (37) Hoc est, ut eadem super eos jura habeat, quæ Romanus super episcopos sibi suppositos, Jul. *hic num.* [illegible]. (38) [illegible] appellant Græci. (39) Jul. *hic n.* [illegible] (40) [illegible] appellant hic Græci. (41) Nov. 37. (42) [illegible] Græci *hic*. (43) Μητροπολιτικὸν [illegible]. (44) *l.* [illegible] *C. de episcop.* (45) Jul. n. [illegible]. (46) *l.* [illegible] *Cod. de sacros. eccles.* (47) *l.* [illegible] *C. de sacros. eccl.* *l.* [illegible] *C. de* [illegible] *dom. Aug.* (48) *l.* [illegible] *C. de sacros. eccl.* *l.* [illegible] *C. de* [illegible] descriptio. (49) Jul. num. [illegible] *Ecl.* [illegible] *cap.* [illegible] & [illegible] Harm. [illegible]. (50) [illegible] Harm. [illegible] (51) Hinc sumpta est [illegible] quæ [illegible] *C. de sacr.* [illegible]

bus locis solam quadraginta (1) annorum præscriptionem opponi præcipimus: hoc ipso servando & in exactione legatorum & hereditatum, quæ ad pias causas relicta sunt.

C A P. VII.

De (2) ædificatione ecclesiarum (3).

SI quis autem voluerit fabricare venerabile oratorium aut monasterium, præcipimus non (4) aliter inchoandam fabricam, nisi locorum sanctissimus episcopus orationem ibi fecerit, & venerabilem figerit crucem (5). Si vero semel (6) cœperit aut novam ædificare basilicam, aut veterem renovare: modis omnibus compellatur a beatissimo locorum episcopo, & œconomis ejus, & civili judice, eam explere, & si is distulerit, hoc moriente heredes ejus opus inchoatum adimpleant.

C A P. VIII.

Ne in (7) prædiis vel domibus, vel fundis, vel privatis locis sacra ministeria fiant.

SI quis in sua domo, aut in (8) suburbano ecclesiasticum (9) ministerium ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine clericis ministrare præsumpserit, aut aliis celebrare concesserit sine clericis sanctissimo locorum episcopo subjacentibus: jubemus hanc domum, aut suburbanum, aut prædium, ubi tale aliquid delinquitur, loci illius sanctissimæ ecclesiæ vindicari (10) per Deo amabilem episcopum, & œconomum ejus, & civilem judicem locorum. Si vero nesciente locorum domino, ejus curatores (11), aut conductores, aut emphyteutæ contrarium aliquid exerceri permiserint: dominum quidem loci nullum præjudicium aut dispendium sustinere: eos autem qui hoc fecerint, aut fieri permiserint, ea provincia ubi hoc commissum est, expelli, rebus eorum loci illius sanctissimæ ecclesiæ vindicandis.

C A P. IX.

Ut legatum Deo relictum, illi ecclesiæ deputetur, ubi testator domicilium (12) habet.

SI quis in nomine magni Dei (13), & Salvatoris nostri Jesu Christi hereditatem aut legatum reliquerit, jubemus ecclesiam loci (14) illius in quo testator domicilium habuerit accipere, quod dimissum (15) est. Si quis autem *unum sanctorum* (16) heredem scripserit, aut legatum ei reliquerit, & non specialiter nominaverit locum in quo est venerabilis domus, inveniantur autem in eodem loco aut civitate plura oratoria ejusdem sancti: illi magis domui quæ pauperior (17) est, quod relictum est, præbeatur. Si (18) autem non est in civitate basilica nominati sancti, inveniatur autem in territorio ejus, illi detur. Si autem neque in territorio ejus, reperitur hujusmodi domus, tunc ecclesiæ civitatis in qua testator domicilium habuerit, quod dimissum est, præbeatur.

C A P. X.

Si quis (19) oratorium ædificari (20) jusserit.

SI quis ædificationem (21) venerabilis oratorii, aut xenodochii, aut ptochii, aut orphanotrophii, aut nosocomii, aut alterius reverendæ domus, in novissima voluntate fieri disposuerit: oratorium quidem intra quinque (22) annos compleri jubemus providentia locorum episcopi, & civilis judicis: xenodochium (23) autem aut ptochium, aut aliam venerabilem domum intra unum (24) fieri annum. Si autem intra annum non fecerint heredes xenodochium, aut quamlibet venerabilem domum a testatore dispositam fieri: jubemus eos domum aut comparare aut locare, ubi possint quæ jussa sunt adimplere, donec hujusmodi domus venerabilis expleatur. Et si quidem ipse testator decreverit qui debeant xenodochii fieri, aut ptochotrophii, aut alterius talis gubernatores, sive suis heredibus hujusmodi electionem commiserit: jubemus modis omnibus heredes ejus, quæ ab eo definita sunt, adimplere, locorum beatissimis episcopis inspicientibus si gubernatio recte procedit: & si invenerint non utiles existentes rectores, licentiam habentibus sine damno alios pro eis opportunos efficere.

C A P. XI.

Ut (25) legata pro redemptione captivorum relicta, præstentur ab episcopis &c.

SI quis autem pro (26) redemptione captivorum aut alimentis pauperum hereditatem aut legatum reliquerit in rebus mobilibus, aut immobilibus, sive semel, sive annale, & hoc modis omnibus secundum testatoris voluntatem ab iis quibus (27) jussum est hoc facere, compleri. Si autem specialiter dixerit quomodo pauperibus hoc reliquit: præcipimus sanctissimum episcopum civitatis in qua testator habuit domicilium, percipere easdem res, & ejus civitatis pauperibus erogare. Si autem pro redemptione captivorum aliquid relinquitur, & non nominatim testator dixerit per quem oporteat fieri redemptionem captivorum, etiam sic jubemus res ad hoc relictas locorum (28) episcopum & ejus œconomus accipere, & nullo modi morum onus implere: in omnibus enim talibus piis voluntatibus sanctissimo locorum episcopos volumus providere, ut secundum defuncti voluntatem, universa procedant: licet (29) præcipue a testatoribus aut donatoribus interdictum sit eis habere ad hoc aliquid participium. Si (30) autem qui hoc facere jussi sunt, semel & iterum a beatissimo locorum episcopo aut ejus œconomis per publicas personas admoniti distulerint quæ disposita sunt, adimplere: jubemus eos omne lucrum (31) relictum eis ab eo qui hoc præceperit, amittere: & locorum episcopos omnes res cunctis (sicuti dictum est) piis causis distribuetas, cum (32) fructibus & augmentis medii temporis & memorato lucro vindicare: & quæ testator disposuit adimplere, scientes, quia si neglexerint, pro his omnibus rationem Deo persolvent. Si (33) autem sanctissimus locorum episcopus reliquerit aliquid horum quæ a nobis dicta sunt: liceat sanctissimo ejus metropolitæ hæc omnia exigere, & complere: & omni alii licentia sit hujusmodi movere quæstionem, & studere ut modis omnibus causæ piæ compleantur.

C A P. XII.

Ut (34) in piis legatis cesset Falcidia.

SI (35) autem heres quæ ad pias causas relicta sunt, non impleverit, dicens relictam sibi substantiam non sufficere (36) ad ista: præcipimus omni Falcidia (37) vacante, quicquid invenitur in tali substantia, proficere provisione sanctissimi locorum episcopi ad causas quibus relictum est. Si autem legatum ab aliquo ad pias relinquitur causas: jubemus intra sex (38) menses ab insinuatione testamenti numerandos, hoc modis omnibus præberi quibus relictum est. Si autem distulerint qui in hoc onerati sunt, hujusmodi præbere legatum: & fructus, & usuræ, & omne legitimum exigatur augmentum a tempore mortis ejus qui hoc reliquit. Si autem annale (39) legatum cuilibet venerabili domui relinquatur: si quidem qui hoc dare jussi sunt, aut locus ex quo jussum est hoc præberi, in ipsa, aut vicina provincia fuerit: jubemus nullo modo legatum alienari. Si vero loca aut personæ ex quibus hoc dari præceptum est, longius fuerint: tunc si sat illis quibus hoc relictum est, si etiam pars obligata consentit, commutare legatum, & pro eo præcipere reditus idoneos, & cum augmento non minus quartæ partis relictæ quantitatis, & neque plurimis tributis fiscalibus prægravatos: aut vendere, si voluerint, hujusmodi legatum, & non minus pro pretio percipere, quam ex tali legato intra vigintiquinque (40) annos colligitur; ita tamen, ut hujusmodi pretium ad utilitatem prædictæ venerabilis domus ubi relictum est, proficiat.

C A P. XIII.

Ut de iis quæ post episcopatum adquisierint episcopi testari non possint.

INterdicimus autem sanctissimis episcopis res mobiles aut immobiles seseque moventes, quæcunque post (41) episcopatum ad eos quoquo modo pervenerint, in proprios cognatos aut in alias qualcunque transferri personas. In captivorum vero redemptionem, & egentium pabula, & alias pias causas, aut pro utilitate propriæ ecclesiæ, ex his expendere licentiam habeant; & quicquid ex hujusmodi rebus post obitum eorum in ipsorum facultate remanserit, jubemus hoc ad proprietatem ecclesiarum, quarum sacerdotium habuerunt, competere. In illis enim solummodo rebus licentiam eis alienandi aut relinquendi quibus voluerint, damus, quas ante episcopatum probantur habuisse: post episcopatum vero, quæ ex genere sibi conjuncto ad eos devolutæ sunt, quibus ab intestato usque ad quartum (42) gradum succedere poterunt. Hæc autem omnia quæ diximus de rebus quæ post episcopatum devolutæ sunt ad sanctissimos episcopos, & in reverendissimis orphanotrophis, & ptochotrophis, & nosocomis, & xenodochis, & gerontocomis, & omnibus aliis rectoribus venerabilium domorum, valere sancimus, in rebus quæ in tempore propriæ administrationis secundum prædictum modum ad eos pervenerunt. Si quis autem episcopus, aut clericus aut cujuslibet ecclesiastici gradus minister aut ecclesiæ diaconissæ moriantur sine testamentis & legitimis successoribus, horum successio ecclesiæ (43) competat in qua constituti fuerint.

C A P. XIV.

Ne hæretici ab ecclesiis vel privatis res immobiles quoquo titulo accipiant: & ne speluncam fidei suæ ædificent.

JUbemus autem nullum hæreticorum, neque (44) per conductionem, neque per emphyteusim, neque per emptionem, aut alio quolibet modo res immobiles accipere a qualibet sancta ecclesia, aut alio venerabili loco; si quid vero hæreticus pro tali causa præbuerit, amittat: hujusmodi (45) vero res venerabili loco a quo etiam datæ sunt, vindicentur: rector autem domus qui ipsas res dedit hæretico, omni guberna-

(1) Nov. 111. c. 1. & ita videtur abrogari centum annorum præscriptio. Nov. 9. [illegible] C. de sacr. eccl. (2) Nov. 5. cum [illegible] Vid. Gudelin. de jure noviss. [illegible] (3) Venerabilium Jul. [illegible] (4) Loca ecclesiastica quomodo consecranda. Nov. [illegible] (5) De cruce alibi diximus. (6) Ædificationem ecclesiæ semel cœptam [illegible] perficere.

(7) Novell. 58. Novell. Leon. 4. (8) [illegible] (9) Ecclesiastica munera facere, Jul. [illegible] Nov. 4.

(10) Domus privata ecclesiæ vindicantur, in quibus sacra ministeria fiunt, vid. Nov. [illegible] (11) [illegible] domus [illegible] (12) Jul. [illegible] Goth. Vid. Gudelin. de jure noviss. [illegible] & Ritterhus. [illegible] (13) Dei vel Christi nomine qui quid relinquit, domicilii sui ecclesiæ videtur reliquisse, [illegible] (14) [illegible] (15) Relictum aut legatum. (16) Si quis in nomine sancti Martyris [illegible] (17) In dubio favendum pauperiori. [illegible] (18) [illegible] Legatur O Petro [illegible] (19) [illegible] (20) Potest heres damnari ædificare domum. Paul. [illegible] oratorium, xenodochium, templum & his simile quid, [illegible] (22) Domum religiosam, Jul. [illegible] vocant Græci hæc. [illegible] (23) [illegible] (24) De anno, vide Cujac. [illegible] (25) [illegible] Goth. Vid. Gudelin. de jure noviss. [illegible] & Ritterhus. [illegible] (26) [illegible] (27) Id est, ab executoribus, [illegible] (28) Executores redemptionis captivorum non expressi a testatore, [illegible] (29) [illegible] (30) Heredes si piam dispositionem implere [illegible] Jul. hic num. 130. (31) Etiam Falcidiam. [illegible] (32) [illegible] (33) [illegible] (34) [illegible] (35) Si heredes testatoris substantiam non sufficere dixerint, Jul. hic num. 130. (36) [illegible] (37) [illegible] Falcidia [illegible] (38) [illegible] (39) De legatis annalibus ad loca religiosa relictis [illegible] (40) [illegible] (41) [illegible] (42) [illegible] (43) Ecclesiasticis personis mortuis sine testamento [illegible] (44) l. un. C. de hæreticis. (45) Vide quæ scripsi ad l. 10. C. de hæreticis.

bernatione removeatur, & in monasterio recludatur, & uno anno a sancta communione segregetur: cum hæreticis prodiderit Christianus. Si autem orthodoxus possessionem habens in qua est & sancta ecclesia, alienaverit aut reliquerit, aut per emphyteusim, aut per conductionem, aut quemlibet gubernationem hanc dederit Judæo, aut Samaritano (1), aut Ariano, aut alii hæretico: & sancta (2) ecclesia ejusdem vici hujusmodi vindicet proprietatem alienationis. Si quis autem hæreticorum (quibus etiam connumeramus Nestorianos, & Acephalos, & Eutychianistas) præsumpserit speluncam (3) suæ incredulitatis ædificare, aut Judæi novam synagogam constituere, locorum sancta ecclesia ædificia suæ proprietati defendit. Si vero quis emphyteusim, aut conductionem, aut etiam per quamcunque aliam gubernationem dederit possessionem hujusmodi personæ: si quidem sciebat dominus possessionis ejus, quia hæretico hanc commisit, omnes reditus illius temporis quod in contractu transiit ecclesiæ civitatis, sub qua possessio constituta est, vindicari. Si vero ignorabat dominus possessionis, quia hæreticus erat cui hæc commissa est, ipsum quidem dominum propter ignorantiam indemnem servari: hæreticum vero in utroque casu expelli de possessionibus, & ejus substantiam applicari fisco.

C A P. XV.

Ut orphanotrophi sint tutoribus similes & ad instar eorum inventarium conficiant.

ORphanotrophi (4) vero, tutorum & curatorum fungantur officio: ita tamen, ut etiam sine satisdatione & conveniant, & conveniantur de rebus orphanotrophiis, & ipsis propriis orphanis competentibus. Res autem competentes alicui orphanorum, publicis præsentibus tabulariis, aut sub gestis monumentorum in hac quidem regia civitate apud magistrum census habitis: in provinciis autem apud judices earum, aut defensores locorum, orphanotrophis accipere & custodire: & si necessarium putaverint, etiam alienare, & pretia earum orphanis conservare: aut alias res pro illis emere: non autem subjacere tutelaribus aut curatoriis rationibus: servari autem jubemus venerabili orphanotrophio hujus regiæ urbis, & xenodochio quod vocatur sanctæ Mariæ Senso (5), & sub ejus gubernatione constitutis oratoriis aut xenonibus, aut venerabilibus domibus omnia privilegia quæcumque habet major sanctissima ecclesia Constantinopolitana.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sancit tranquillitas, tua celsitudo edictis solenniter in hac regia urbe propositis, ad omnium studeat pervenire notitiam. Nos enim providebimus quatenus sine collatorum dispendio fiat etiam in provinciis manifeste. Dat. 15. Kal. April. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. * Basil. V. (6) C. Cons.

T I T. XV.

DE INTERDICTIS (7) COLLEGIIS HÆRETICORUM (8).

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXII.

Imperator Flavius Justinianus, felix, inclytus, victor ac triumphator semper Augustus, Episcopo Constantinopolitano.

P R Æ F A T I O.

PRimum esse & maximum bonum omnibus hominibus credimus, veræ & immaculatæ Christianorum fidei rectam confessionem: ut per omnia hæc roboretur, & omnis orbis terrarum sanctissimi sacerdotes ad concordiam copulentur, & consone immaculatam Christianorum confessionem prædicent, & omnem occasionem, quæ ab hæreticis invenitur, auferant, quod ostenditur ex diversis conscriptis a nobis libris & edictis. Sed quoniam hæretici neque Dei cogitant timorem, neque imminentes talibus pœnas ex legum severitate considerantes, diaboli opus implent, & quosdam simplicium seducentes sanctæ fidei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, adulteras (9) collectas, & (10) adultera baptismata latenter faciunt: pietatis existimavimus, per præsens nostrum edictum monere eos, qui tales sunt, quatenus & ipsi recedant ab hæretica vesania, & nec aliorum animas per simplicitatem perdant, sed magis concurrant ad sanctam Dei ecclesiam, in qua recta prædicantur dogmata, & omnes hæreses cum principibus suis anathematizantur. Nosse enim volumus omnes, quia si de cætero aliqui inveniantur aut (11) contrarias collectas facientes, aut apud semetipsos collectionem: nequaquam omnino eos ferimus, sed domos (12) quidem ubi aliquid delinquitur, sanctæ assignamus ecclesiæ: hic autem qui colligunt, aut apud se colliguntur, ex constitutionibus pœnas inferri omnibus modis jubemus. Dat. Prid. Non. April. *Constantinop.* Dom. Justin. PP. Aug. * Basil. Cons.

T I T. XVI.

QUOMODO OPORTEAT MONACHOS (13) VIVERE.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXIII.

Idem Aug. Mennæ beatissimo Archiepiscopo.

P R Æ F A T I O.

SIngularis (14) vita hujusque contemplatio res (15) est sacra, & ex hoc evehens animas ad Deum, & non solum juvans eos qui ad hanc accedunt, sed etiam aliis omnibus pro eius puritate & supplicatione ad Deum, præbens respectam utilitatem. Unde & priscis imperatoribus studii fuit & a nobis non pauca sancita sunt de eorum honestate & ornatu. Sequimur etenim sacras regulas & antiquos patres qui hæc sanxerunt, quia *nihil (16) sine ea ad quæstionem est inventum*, communem omnium hominum sollicitudinem ex Deo accipientes. Dudum (17) quidem scripsimus constitutionem volentem *in multitudine existentes monachos in commune (18) degere secundum quod vocatur cœnobiticum schema: & neque proprie habere habitacula (19), neque substantiae (20) congregare, neque vitam (21) habere sine testimonio: sed communiter quidem ipsos comedere (22): dormire (23) vero omnes in commune, & honestam sectari vitam, & testes esse ornatus alterutris, & juvenes (24) quidem vereri canitiem hac respicientiam, & ex studio etiam vigilias (25) assumere*, ut ne quid facinoris velut per somnum fiat, neque turpis videatur aliis, sed unusquisque suam honestatem etiam dormiendo custodiat.

C A P. I.

QUibusdam vero nobis nunciatis quæ digna & majori cautela legis egebant; recte ad præsentem venimus sanctionem ad illius perfectionem & supplementum, per quam sancimus nullam penitus habere licentiam separatim habitandi, neque appellatam cellulam (26) nisi solus fuerit, & monasterium duobus aut tribus ministris, & continentem & quietam degens vitam, sed omnino cum sint plurimi viri, una sit eorum conversatio & oratio & quæ naturæ sunt opera (27) facientium, quatenus inculpabiles & inaccusabiles consistant: & communiter quidem sicut dictum est, comedere, communiter quoque dormire, & siquidem tanta sit multitudo, quantam in uno habitaculo capiatur, alioquin duo forsan aut tria habitacula esse quæ capiant eos. Nullum tamen omnino proprium habere, sed in commune vivere diebus & noctibus, ut noctes eis eandem habeant quam dies observationem. Non enim dormiunt omnes semper, sed palam est, quia alii quidem in somno sunt, alii vero vigilant, & omnino erunt quidam dormientes inspicientes. Si autem aliqua habitacula sint in quolibet monasteriorum sub tua constitutorum senectute, sive in hac magna civitate, sive in ejus per circuitum habitaculis, sive a nobis ipsis ædificatis, sive ab aliis seorsum habitata, hæc omnibus modis depones (28), aperiesque eis alterutra ubi celebrent: quid enim formidabunt hoc agentes semetipsos dicentes Deo & abrenunciantes publicæ conversationi? & hoc quidem ita valere nunc & in futurum omne volumus tempus, nullo ut dictum est, habente habitaculum seorsum, sed congregandis omnibus & inspicientibus quæ ab alterutris aguntur. Certum est enim quia talia studebunt ea constituere, qualia omnino inculpabilia maneant. Si quis autem apparuerit tantum impedens, ut audeat tentare prævaricari quod sancitum est; monasterii præsul hæc examinet. Volumus enim vehementiorem quam nunc est, fieri observationem, & quidem primum non plurimos (29) esse in monasterium ingressus, sed unum, aut secundum forte, & addere januæ (30) viros senes & castos & testimonii boni ex omnibus, qui quidem neque reverendissimis monachis concedant sine (31) abbatis voluntate extra monasterium, (sed intus eos detineant, quia Dei sunt zelantes, nec semetipsos lacerantes, nec actus, nec studia) nec alios quosdam introire monasterium noctibus, & diebus sinant, qui non rectam minere procurent venerabilem monachorum voluntatem. Sitque cautissima maceria munitum monasterium, ut nullus exitus alionde, nisi per januas, sit.

C A P. II.

DEinde vel si ulla ecclesia in monasterio sit, neque sic occasione ecclesiarum, ingredi (32) & deambulationes licite illic facere, & confabulari cum quibus non convenit, sed venire quidem tempore sacri ministerii, cum Abba suisque prioribus & senibus, sacrificioque completo omnes monachi rursus ad cœnobium revertantur, ibique sedeant, magnumque Deum benedicent, & sacris (33) scripturis incumbant. Plurimus itaque est bonum librorum chorus (34), & possibile est unicuique animum corrigere, atque rigare sacris scripturis, quas si (35) frequenter legant, nunquam decipientur, nec ad humanas descendent sollicitudines. Quatuor autem vel quinque seniores (36, ex ipso monasterio esse in constituta ecclesiæ, quibus jam omnis exercitatio est expleta in continentia, & qui ordinationem habere meruerunt in clero presbyterorum forsan aut diaconorum aut deinceps habentium schema. Dicti enim & supervenientes alloquentur, & de divinis eloquiis disputabunt (37), & putari omnes esse tales procurabunt, & custodient sacram domum, juventutem autem exardescentem, & suos terminos salire volentem in continentia detinebunt.

C A P. III.

NOn ingredientur autem neque mulieres in (38) virile monasterium, neque viri in fœmineum occasione (39) mortui, & ibi sepulti memoriam, vel per aliam causam, & maxime si quia fratrem forte vel sororem aut aliquem ex genere habere in monasterio dicat: cognatio enim monachis in terra non est; cœlestem zelantibus vitam: quid enim volentes tales ingressus facient, nisi voluerint aliquid agere interdictorum? cum liceat & viris convenientia in monasteriis virilibus celebrare, & mulieribus similiter distributa in muliebribus monasteriis facere mulieres, nullo permixto alterutri, neque si forte frater esse dicatur: aut soror (40) aut cognatus alter. Neque enim per hanc occasionem ingredi

(1) Dixi de Samaritanis Nov. 129. (2) Olim fiscus eam vindicabat, l. 10. C. de hæret. [illegible] nec id mirum. Novæ siquidem constitutiones ecclesiæ plerumque tribuunt, id quod veteres fisco dederunt, ut hic, & c. 13. in fin. supr. hic. (3) Templa hæreticorum, speluncas. (4) Vide quæ dixi, l. 32. C. de episc. adde l. [illegible] [illegible] (5) [illegible] hujus meminit. Nov. 59. c. 3. & Procopius, [illegible] adde Cujac. 1. obs. 12. (6) Id est, [illegible] (7) l. [illegible] C. de hæret. Nov. 37. (8) De hæreticis. Inter Novell. [illegible] [illegible] Scrimg. adde Nov. 45. 109. (9) [illegible] Scr. vid. l. 2. §. 9. sup. 14. C. de hæreticis. (10) [illegible] d. l. 14. (11) [illegible] Scrimg. (12) Quæ ob causam domus confiscentur, dixi ad Novellam 10. §. 2. (13) De monachis & asceticis & eorum conversatione, Scrimg. Vid. de vita monachorum, Inter Novell. vid. Nov. 5. (14) [illegible] (15) [illegible] de qua vide plura apud Cedrenum in vita Claudii. (16) Principis omnium sollicitudinem gerit, id est, nihil quod [illegible] est, de quo princeps non sit sollicitus, adde l. 2. ff. de off. præf. vigilum, [illegible] (17) Nov. 5. cap. 3. Nov. 123. cap. 36. (18) Monachi in communione degant.

(19) [illegible] Scrimg. possessiones eo sensu, vetari hic monachos proprias habere possessiones. (20) De bonis. (21) De vita. (22) De victu. (23) De somno. (24) De mutuo inter se honore. (25) De vigiliis & otio vitando. (26) [illegible] Scrimg. [illegible] quod & Laura, Nov. Nicephor. [illegible] & Suidas [illegible] secretum. l. 26. Cod. de Episc. leg. ult. C. de metallariis, adde Novellam 123. c. 31. 38. (27) Victum & somnum intelligit. (28) Ædificia illicita possunt deponi. (29) Plures ad monasterium ingressus esse non debent. (30) Janitores monasteriorum quales esse debeant. (31) cap. 4. infr. Novell. 123. cap. 42. (32) Quemadmodum monachi in templum se conferant. (33) Monachorum opus est, sacris scripturis incumbere. (34) Bibliothecas suas monachi habuerant. (35) Scripturarum sacrarum [illegible]. (36) [illegible] monachorum sunt veluti eorum procuratores & professores, de quibus vid. cap. 1. infr. hic. eorum munus inter cætera fuit, rudiores instituere, & cum eis conferre & disputare de rebus sacris. Erant ergo reliquis quasi lectores & professores. (37) Disputationes & disputationum [illegible] monachi in suis monasteriis habuerunt. (38) Nov. 123. c. [illegible] l. 19. C. de episc. Gothi. [illegible] l. 40. C. de episc. & cler. Ans. (39) Hoc causa prætextu & colore lex posset circumveniri. (40) [illegible] l. 36.

ingredi sinemus aliquem. Si enim ipsa principia (1) abscindamus, & per ipsum aspectum insitam animabus delectationem, & ex hoc lapsum prohibeamus, erit multo possibilis ac facilior sacris (2) decertatoribus melioris vitæ status. Omnes ergo huic legi obediant, & neque viri recondant in muliebri monasterio sepulchra, neque mulieres in virilibus asceteriis fodiant. *Neque enim viros mulierum (3) studia decent, neque rursus virilia mulierum collegiis conveniunt.* Neque ex hoc propter defunctos turpes & mali principii tales permixtiones agi volumus, ut non inter se hoc fiat naturæ apud se inhoneste grassari (4), & ludere, & divinas confundere causas, & pietatis quasi velamine, & cognationis schemate hæc agere, quæ neque dicere neque cogitare singularem vitam eligentibus est bonum. Illo existente manifesto, quia necessarium est sepulturæ ministrantes & maxime lectia (5), & fossores non ingredi monasteria, sed in virilibus quidem monasteriis causa facilis est: in muliebribus autem non ita, propter memoratam interdictionem.

§. 1. Sancimus igitur, si quando aliquid futurum sit tale fieri, & sepeliri mulier in muliebri monasterio, (virum namque non sinimus) reverendissimas quidem fœminas in suo manere habitaculo, solam vero ostiariam (6) & abbatissam forte ipsam, si voluerit interesse his quæ aguntur: & ipsos celeriter illa agentes, quæ circa funus solennia sunt, & sepulchrum fodientes, & corpus obvelantes (7) repente discedere, neque videntes aliquas reverendissimarum mulierum, neque ab aliqua earum visos. Sed neque aliquam excogitent occasionem aut viri ad muliebria monasteria ingrediendi, aut mulieres viri deputata occasione horum quæ circa funus aguntur (quas utique memorias (8) vocant) in tertiam & nonam (9) convenientes diem, aut dum quadraginta complentur, aut etiam annus, cum liceat, siquidem muliebre sit monasterium, mulieres omnia agere: si vero virorum viros: & non occasione talium observationum inhonestatem quandam venerabilibus monasteriis imponere.

C A P. IV.

Quia vero nihil quod sancitur, nisi (10) custodiam habeat competentem, poterit servari decenter, sancimus per tempus uniuscujusque monasterii præsulem (11) frequenter inspicere & perscrutari uniuscujusque conversationem & disciplinam: & sicubi aliquid pravum fiat, contra quam decet, hoc repente corrigere, & non sinere majus fieri lapsum, & perire animam ad salutem conversationis confugientem. Monasteriorum autem exarchos (12), si quis fuerit per loca, sicut in hac felicissima civitate hæc sollicite curet, & mittat eos qui appellantur responsarii (13) ejus per monasteria, & requirat etiam vicinos (14), ne forte aliquid nequam in aliquo monasteriorum proximo fiat, & hæc universa castiget, & competenti digna faciat providentia. Sed etiam uniuscujusque civitatis episcopus (15) hujus rei providentiam habeat sive patriarcha, sive metropolita sive singuli sunt episcoporum, & reverendissimos defensores, qui mittant hæc requirentes & servantes, & non sinentes, quicquam fieri extra quam decet: sed & si quid fiat, velociter hoc emendare. Sanctissimus autem patriarcha felicissimæ hujus urbis de monasteriis hic positis similiter examinet & custodes rei Deo amabiles ecclesiæ defensores sanctissimæ majoris ecclesiæ, & quos putaverit perfectos & honestissimos esse, constituat, ut per plures custodia facta, adhuc amplius observatio & super peccatis vindicta fiat.

C A P. V.

Oportet autem unumquodque monasterium sub abbate (16) constitutum habere (sicut prædiximus) eos, qui vocantur *Responsarii* (17), viros senes & monachicum certamen superantes, & non facile corporales injurias passuros, qui eorum rebus & eorum occupentur utilitatibus, & non solum si virorum sit monasterium, sed etiam si mulierum contingant, esse duos aut tres viros, aut vel eunuchos (18), si possibile est, esse, aut senes & castitatis testimonium habentes, qui causas agant, & ineffabilem eis præbeant communionem (19), cum hujus tempus fuerit. Si vero de alia monasterii utilitate, aut ad unam reverendissimarum ascetriarum pertinente, dicere aliquid necessariorum voluerint, loquentur abbatissæ, & alteri penitus nulli fœminarum quæ in monasterio sunt, hæc per reverendissimas (20) ostiarias agentes. Oportet enim tales aliquas ad januas ordinari, quæ similiter ingressus & egressus in monasterium inspiciant & egressus prohibeant, & inaccessibiles viris ingressus præterquam apocrisiariis constituant. Illi vero ad ostiariam loquentur, & dicent suum adventum: abbatissa vero per eas agnoscentes & descendentes his loquentur, & illi referent ad illas de earum gubernatione aut utilitate pro qua venerint, & ita & quæ humana sunt, agentur bene, & castitas permanebit undique a nullo tentata malo. Si quis autem deliquerit, (nam multa sunt humana: & nullus (21) potest naturam sic retinere, ut non peccet nihil, hoc enim proprium est solum Dei) hunc, si (22) quidem mediocre peccatum est, & monere & suspendere & pœnitentiæ ei dare tempus, ut meliorem ordinem sumens, mox revertetur ad semetipsum, & non quos jam posuit, amittat labores. Si vero major culpæ sit modus secundum commissum & medelam correctionis esse & rursus admonitionem vehementiorem & pœnitentiam fortem exigere: & si quidem valuerit istis modis amovere lapsum, & corrumpi cœptum (hoc autem & in mulieribus conversis & viris dicimus) grates agere magno Deo, cum & in cœlo fiet magnum gaudium angelicis virtutibus, quando aliquis salvus fit peccatorum. Si vero potiores ultra medicinam causæ fiant, tunc etiam expelli (23) eum a monasterio, quatenus dans semetipsum ex melioribus ad pejora, ipse suis malis potiatur solus, & non per ejus malum etiam alii violentur, sicut morbosorum (24) & inexcusabiliter languentium jumentorum. Neque enim imperium despiciet hos negligi, neque retinebit indignationem adversus abbatem, neque contra loci episcopum & sub eo positos defensores ecclesiæ, si non hæc observaverint, tanquam necessaria sit etiam imperio rei diligentia. Si (25) enim illi puris manibus & nudis animabus pro republica supplicent Deo, manifestum quod & exercitus habebunt bene, & civitates bene disponentur. Deo quoque placato & propitio existente, quomodo non universa plena totius pacis & devotionis? sed & terra nobis feret fructus, & mare quæ sua sunt dabit, illorum oratione propitiationem Dei ad omnem rempublicam deducente. Sed & ipsum commune schema hominum reverentius erit, & vivet melius, illorum erubescens *perdurationem* (26), ideoque una pariter conspiratio erit, omnibus simul ad hoc concurrentibus, & in exilium missa quantum possibile est, malitia omni & melioribus & sanctioribus studiis introductis, & rebus ipsis decentibus, quod nos requirentes, causam agimus, ut putamus, utilem.

C A P. VI.

Illud quoque omnibus servari volumus modis. Si visus fuerit aliquis reverendissimorum monachorum & in aliqua tabernarum (27) conversari, hunc repente dari locorum defensoribus, aut his *gloriosissimis præfectis sacrorum Prætoriorum*, & castigari convictum, & nuntiari hoc *Abbati*, quatenus eum expellat (28) monasterio qui talia deliquit, utpote in confusionem vitæ angelicam hanc conversationem mutantem. Oportet enim duplex (29) hoc opus monachis esse, aut divinis vacare scripturis, aut quæ monachos decent (quæ vocant manuum (30) opera) meditari & operari. Mens enim frustra (31) vacans nihil bonorum parit. Pro his hanc ponimus legem & in hac regia civitate valentem & in gentibus omnibus. Utique ad singulos patriarcharum dirigimus eam ad cautelam observationemque competentem: illi vero sub se constitutis metropolitis mittent. Illi quoque aliis omnibus innotescent episcopis & per episcopos omnia hæc reverendissimis monachis & abbatibus eorum fient manifesta. Damus autem causæ observationem non solum abbatibus monasteriorum singulorum, nec solum Deo amabilibus episcopis, nec sanctissimis metropolitanis, neque sanctissimis patriarchis, sed his quidem & tuæ (32) excellentiæ, ut si cujus causa egeat vehementioris correctionis, discentes a Deo amabilibus viris exequantur. In provinciis autem earum judicibus, primitus a Deo amabilibus episcopis, quod agitur agnoscentibus, & ut sint per omnia & personis sacratis & magistratibus innoxia ea quæ ad Deum & præ cunctis imperio, tanquam nihil sit sanctius custodiri rempublicam magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi clementia frui per reverendissimorum virorum puritatem, quam custodient quoque clerici & monachi & episcopi majores & minores, sacrorum memores canonum sacrarumque legum & constitutionum de hoc scriptarum, quas & valere & gratas esse etiam per præsentem sancimus legem.

E p i l o g u s.

† Tua igitur beatitudo quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem cognoscens, operi effectuique tradere festinet. Dat. 17. Kalend. April. *Constantinop.* Basilio (33) V. C. Cons.

T I T. XVII.

UT NULLI JUDICUM LICEAT HABERE LOCI (34) SERVATOREM (35), NISI CERTIS EX CAUSIS DIVINA CONCESSERIT JUSSIO (36).

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXIV.

De Vicariis.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar, Flavius Justinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, felix, pius, gloriosus, victor, triumphator, semper venerandus Augustus, Basso *præfecto urbis.*

P R Æ F A T I O.

Quæcunque ad utilitatem nostrorum subjectorum, intentionem habentes semper, invenimus diversas læsiones nostris subjectis inferri ab emissis vicariis in provincias ab aliquibus civilibus & militaribus judicibus: & de hoc dudum legem scripsimus, particularem aliquam facientes rei emendationem.

C A P. I.

Ne ulli magistratuum liceat constituere vicarios.

Nunc vero perfecte juvare nostros subjectos studentes, sancimus nullam licentiam habere pro tempore præfectos tam Orientis quam Illyrici prætoriorum aut comitem largitionum, aut comitem privatarum, locorum (37) servatores destinare in provincias, aut ipsos provinciarum judices facere, & proprii singuli loci servatores emittere. Sed neque vicarios judices in creditis eis provinciis loci servatores emittere in qualibet civitate. Solum vero jubemus esse loci servatores præfecturæ in Hosdruma (38), & in Mesopotamia, & si necessitas vocaverit in

(1) Principiis obsta. Principia delinquendi abscindenda, vide l. 6. §. 0. ff. de injust. (2) Agonistas fieri, monachi, velut in sacro certamine currentes, alludit eorum ad veterum sacra certamina (de quibus vide l. 9. in pr. ff. de his qui not. infam.) Olympia, Isthmia, Pythia, Nemea. (3) Mulierum studia viris indecora: ut & virorum mulieribus. (4) Τρυφᾶν. (5) Id est, & maxime eos, qui feretra deportant, quique defodiunt. (6) Μόνην δὲ τὴν θυρωρὸν ἢ τὴν θυρωρὸς ... [illegible] Græci dixere. Janitrices & portarias fuisse quasdam monialium, de quo c. 5. infr. hic. (7) Vid. Tertull. lib. de velandis virg. (8) Ας δὴ καλοῦσι μνήμας. Memorias & preces solennes defunctorum nomine tunc fieri festitas intelligis. (9) Novendiale sacrum mortuorum quod esset, dixi ad Nov. 115. c. 5. §. 5. (10) Parum est leges promulgari, nisi aliquis earum vindex & custos constituatur. Nov. 20. cap. 9. l. 2. §. 13. ff. de orig. jur. (11) Πρεσβύτερος. (12) Ἔξαρχοι μοναστηρίων. Exarchi monasteriorum: i. e. Priores. (13) De quibus vide c. 5. infr. hic. (14) Vicinus enim præsumitur scire factum vicini, l. 9. C. de nuptiis. (15) Episcopis cura monasteriorum incumbit. (16) Ὑπὸ ἡγουμένῳ τελοῦν, Græci hic. (17) Τοὺς λεγομένους ἀποκρισιαρίους, c. 3. & c. 4. supr. hic, de apocrisiariis dixi ad Nov. 123. c. 25. (18) Minus enim suspicionis est in eunucho, quam in alio. Ideoque regio cubiculo ut sæpius ministrabant Eunuchi, unde & Eunuchi dicti quod εὐνὴν sive cubile ἔχωσι, custodiant. Ex eo factum, ut Eunuchi servi pretium veteribus inter omnia mancipia summum esset, l. 3. §. 4. vers. Sed vero & [illegible] de communi servo manumisso. (19) Τὴν ἄχραντον κοινωνίαν [illegible], Scrimg. ἀγίων, l. 40. pr. C. de episc. Nov. 123. c. 26. Similiter itaque communionem monialibus fungebant ut plurimum a senibus & eunuchis monachis. (20) Janitrices monialium, ingressus & egressus monasterii observabant, & cum advenientibus loquebantur, c. 5. §. 1. supr. (21) Nihil est omni ex parte beatum, vid. [illegible] de consecratione [illegible] §. 14. (22) Gradus delictorum monachorum. (23) Pœna monachica, expelli a monasterio, ut c. 6. infr. hic. (24) Morbosi monachi pecus, ab aliis separari. Cato c. 2. de re rust. jumenta vetera, servum senem, servum morbosum, & si quid superfluum, vendat. (25) Opera Dei ministrorum [illegible] l. 40. Cod. de episc. (26) Καρτερίαν, id est, patientiam. (27) Εἰς τὰ καπηλεῖα ... [illegible], Scrimg. in cauponam, frustra hoc non dixit, nam & tabernarii inter abjectas personas numerantur, l. 7. C. de incestis, solentque valde prodigi [illegible] l. 2. ff. de his qui notantur. In tabernis etiam nihil ... [illegible] mancipia esse, l. 41. §. 9. ff. de vino [illegible]. (28) Expellebantur interdum monasterio monachi, ut hic. & c. 5 supr. hic, tantum abest ut illic perpetua custodia detinerentur. (29) Duplicia monachorum opera, c. 5. supr. l. 32. Cod. de episc. audient. (30) Ἐργόχειρα, Aug. in Psalm. 99. & lib. de opere monach. c. 17 vers. sed. ... [illegible] monachos non licere [illegible] sua vitæ causa aliquid operari, atque ita [illegible] monachos [illegible], ut omnino ab operibus vacent, August. ad Quodvultdeum de hæresib. hujusmodi [illegible] leges detestantur atque puniunt, l. 26 C. de decur. (31) Id est, otio. (32) l. 44. §. 3. Cod. de episc. (33) Basilio, id est, anno 540. (34) Et vicarios Nov. 8. c. 4. (35) Ἐκ τοποτηρητῶν, Scrimg. de vicariis, seu locum tenentibus, Jul. const. 126. de quibus dicam plenius c. 2. infr. (36) Sunt & alia capita, de quibus hic tractatur. (37) De eo re dixi ad Nov. 8. 13. 128. 130. (38) Ὀσδρόηνῃ, Osdroena.

i.. -liis locis tempore expeditionis pro nutrimento eis destinato: & hoc quidem per nostram jussionem. His insuper jubemus, ut neque magistri militum, neque duces in provinciis, in quibus administrare jussi sunt, loci servatores, aut biocolytas (1), aut latronum expulsores habeant. Si vero contigerit, necessitate faciente, sive magistros militum, sive duces destinari per nostram jussionem in aliis locis, tunc fieri loci servatores absentes, & hoc secundum nostram præceptionem. Nulli vero liceat civili nec militari judici circumire provinciam sine causa necessaria. Si vero aliqua necessitas vocaverit tale aliquid fieri: expensis propriis hoc facere jubemus tam judices quam competens & obediens eis officium. Neque vero angariis (2), aut iis quæ vocantur epidemiticis (3), aut alio quolibet dispendio gravare nostros subjectos: neque consuetudines nominare, aut quærere, quas forsitan aliqui prædictorum in proprium lucrum injuste adinvenerunt. *Male enim adinventa malæque consuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa (4) consuetudine confirmantur*: scientibus omnibus prædictis judicibus civilibus & militaribus, quod si aliquid præter hoc fiat, & qui facit, si loci servator est, viginti librarum auri inferet pœnam, & cingulo spoliabitur: & qui fieri se acquievit, cadens propria substantia exilio subjicietur.

C A P. II.

AD majorem autem nostræ dispositionis cautelam, jubemus per loca episcopos, & provinciarum rectores, & eos qui civitates habitant, nullum contra præsentem nostram dispositionem suscipere biocolytam (5), aut latronum persecutores: omnino enim nullum judicum civilium nec militarium constitutum in provincia, habere loci servatorem concedimus. Præcipue quidem jubemus provinciarum rectores sic recte conversari, aut res gubernare, ut non necessitas fiat de qualibet re debenti queri, aut gubernari, ad provincias aliquem destinari. Si vero opus fuerit transmitti aliquos in provincias occasione publicarum exactionum, aut quarumlibet emergentium querelarum, neque ordinem, neque nomen habere loci servatoris. Destinatus vero in provinciam nullum subjectis inferat dispendium: creditum vero sibi opus adimpleat, judice provinciæ eum & ejus officium adjuvante. Si vero contra ipsum judicem forte accusatum transmittatur; tunc jubemus & provinciale officium obedire ei. Quemadmodum enim prohibemus loci (6) servatores fieri: ita omne periculum jubemus habere judices provinciarum, & eorum officium: ut sollicitudinem faciant tam publicarum exactionum, quam locorum quietem: & ut omnis injustitia & læsio suspendatur. In quibus vero provinciis aut judices (7), aut exactores sunt fiscalium, & opus habuerint aliquo adjutorio: jubemus judices provinciarum & officia eorum omne solatium & studium eis conferre, ut sine impedimento fiscalium exactio procedat. Et omnes quæ motæ fuerint sive civiles sive criminales causæ, & competentes provinciarum judices ipsos jubemus inquirere, ut illi proprio periculo has discutiant, & legitimum finem eis imponant. Super hoc autem jubemus provinciarum judices eos qui futuri sunt cingulo suscipere, sive præsentes, sive absentes sint, cautelam impendere, tam præfecturæ, quam nostris largitionibus, & comiti privatarum pro inferendis pecuniis unicuique prædictarum dignitatum: cum etsi non caveant, tanquam facientes cautelam, ita jubemus eos & eorum officia subjacere prædictis dignitatibus. In illis vero civitatibus & provinciis volumus judices periclitari pro fiscalibus, & exigi, in quibus neque scriniarii (8), neque judices (9), neque alii quidam proprio periculo exactionem faciunt.

C A P. III.

ET hoc pervenit ad nos, quod quidam provinciarum judices ita inique agunt, occasione vilium locorum, ut neque testamenta (10) concedant facere, neque facta insinuare (11), neque nuptias (12) aliquas facere, aut super nuptialibus donationibus monumenta (13) componere, neque defunctorum (14) corpora sepulturæ tradi; neque rerum descriptionem (15) concedunt fieri, aut aliud quid hujusmodi agi aut ex gestis aut ex testimoniis. Propterea interdicimus omnibus judicibus tam civilibus quam militaribus & eorum officiis aut alii cuilibet tale aliquid præsumere. Si vero quidam hujusmodi odibilem rem in quolibet loco nostræ reipublicæ præsumpserit agere, aut ministrare ei qui hoc præsumpserit facere, jubemus hujusmodi extra cingulum factus in exilium destinari: & de substantia eorum eveniens dispendium, læsis in duplum restitui: non sublato ab eis neque ab alio quidem ex legibus adjutorio. Omnem vero damus licentiam locorum sanctissimis episcopis, & primatibus civitatum, hujusmodi præsumptiones prohibere: & studere, ut hæc omnia sine impedimento & sine dispendio secundum legum virtutem procedant, & de his nobis nuntiare. Illas vero quæ secundum leges offeruntur appellationes (16) suscipere volumus omnino judices, & eos qui secundum nostram jussionem specialiter (quia & a divinis licet appellare judicibus) audiunt, sive majores, sive minores sint: & edere gesta (17) sine aliqua dilatione (18) litigantibus, ut quæstio legitima de his procedat. Super hoc jubemus appellatione (19) porrecta secundum leges, neque exactionem fieri (20), neque possessiones rerum transferri, neque ad definitum super ea judicium.

C A P. IV.

QUoniam vero (21) contingit adulteria, aut raptus mulierum, aut homicidia, aut alia quælibet crimina in provinciis committi: jubemus provinciarum judices omnia secundum leges vindicare, & peccantes tenere, & non alios pro aliis, aut ex quibus nati sunt vicis qui crimina præsumpserunt, alium pro (22) alio comprehendere, aut damnum inferre vicis, sed neque pignorationes facere propter peccantem, aut criminis vindictam proprii lucri causa inferre, aut delinquentium res proprium lucrum facere. Nos enim reos quidem ex legibus pœnas sustinere volumus: damna vero subjectis nostris, aut lucrum ex hoc judicibus aut eorum hominibus sive officialibus fieri nullatenus concedimus, ut ne propter rerum desiderium inveniantur injuste aliquos castigantes, aut peccantes vendere. Si enim præter hæc fiet: ipse provinciæ judex omne ex hoc accidens damnum læsis medebitur: & suppliciis subjectus, exilio tradetur: & consiliarius ejus simile sustinebit supplicium, si factis a judice contra leges, in scriptis consentiat. Officium vero ejus, & alii qui circa hoc propter lucrum proprium ei obsecundant: non solum damna læsis compellantur restituere: sed culpabiliores eorum legalibus suppliciis subjecti, exilio tradentur.

C A P. V.

Ut rei criminum edictis legitimis evocentur.

SI (23) vero quis comprehensorum criminum latuerit, aut reliquerit provinciam illam (24) in qua crimina deliquit, jubemus legitimis (25) edictis (26) a judice avocari (27) eum: & si non obediat, illa in eum procedere quæ nostris legibus definita sunt. Si vero cognoscatur quod in alia (28) provincia degit, jubemus provinciæ illius judicem in qua peccari quid hujusmodi contigerit, epistola publica (29) uti ad provinciæ illius judicem, in qua delinquens persona degit, illum vero qui publicas (30) susceperit literas, & periculo (31) suo & officii sui comprehendere hujusmodi & ad judicem provinciæ transmittere in qua peccavit, suppliciis legitimis subjiciendum. Si vero qui publicam epistolam susceperit, neglexerit hoc facere, aut officium ejus tradere, aut imperatum neglexerit: tunc & ipsum judicem tres auri libras, & officium ejus alias tres pro pœna inferre jubemus. Si vero judex aut aliquis officii ejus propter lucrum hujusmodi personam non comprehendat, aut comprehendens non transmittat, & hoc agens convincatur: spoliatus cingulo, exilio tradatur.

C A P. VI.

Ut judex compleat quod decessori mandatum est.

ET hoc vero jubemus observari ab omni administratore, ut si contigerit in scriptis nostram jussionem fieri ad aliquem judicem, & interea iste quiescat ab administratione: is qui post illum susceperit dignitatem, accipiat (32) eam, & insinuet, & siquidem privata est causa: & implere eam, & exsequi quemadmodum ad eum promeruit rescriptum. Si vero hujusmodi in scriptis jussio publicum respicit, inquirat eam, & siquidem non læditur fiscus, quæ in ea comprehensa sunt, adimpleat. Si vero ad læsionem est fisci, nihil super ea omnino agi: nuntiare vero nobis primum, ut secunda nostra fiat de hoc jussio. Si vero & præcepta cujuslibet judicis sint, & priusquam insinuentur hæc, aut præcipientem, aut ad quem præcepta facta sunt, contigerit removeri de cingulo: sic qui factus fuerit judex, hæc suscipiat & exigat, si legitime facta sunt: si vero contra legem, aut contra publicum facta sunt, hæc pro non scriptis esse jubemus.

C A P. VII.

Ne quis creditor filium (33) debitoris pro debito retinere præsumat.

QUia (34) vero & hujusmodi iniquitatem in diversis locis nostræ reipublicæ cognovimus admitti, quia creditores filios debitorum præsumunt (35) retinere aut in pignus, aut in servile (36) ministerium, aut in (37) conductionem (38): hoc modis omnibus prohibemus: & jubemus, ut si quis hujusmodi aliquid deliquerit, non (39) solum debito cadat, sed tantam aliam quantitatem adjiciat dandam ei qui retentus est ab eo, aut parentibus ejus, & post hoc etiam corporalibus (40) pœnis ipsum subdi a loci judice: quia personam liberam pro debito præsumpserit retinere, aut locare, aut pignorare.

C A P. VIII.

De intercessionibus mulierum.

ET illud vero prævidimus pro subjectorum utilitate corrigere, ut si (41) qua mulier crediti instrumento consentiat proprio viro, aut scribat, & propriam substantiam aut seipsam obligatam faciat: jubemus nullatenus (42) hujusmodi valere aut tenere, sive semel, sive multoties hujus-

(1) Vid. Nov. 8. c. 11. (2) Nov. 85. c. 4. (3) Ἐπιδημητικὰ, sunt pretia, quibus se provinciales ab onere hospitum suscipiendorum redimunt, l. ult. C. de metatis & epidemet. adde Nov. 130. (4) Consuetudo prava non est toleranda, & ita argumentum a prava consuetudine non subsistit. (5) Nov. 8. c. 11. (6) Τοποτηρητὰς. Scrimg. Τοποτηρηταὶ sunt loci servatores, Novell. 8. c. 4. & 17. c. 10. & 128. c. 20. defensores civitatum seu plebis, l. 1. C. de off. juridic. Alexand. non sunt vindices ut infra dicetur, τοποτηρητὴς id. Δε-[illegible], Suidas loci servator, Paulo Monacho c. 41. [illegible] Leunclavio, & in l. 29. de for. C. Leunclavio loci judex, l. 2. C. de nabib. rei. vicarius & locum tenens, Jul. hic const. [illegible] mittebantur autem a præfectis prætorio, vel comitibus, vel præsidibus [illegible] co[illegible]fa. vid. Cujac. 3. obs. 24. adde quæ de iis notavi ad Novell. 8. c. 4. (7) [illegible] Scrimg. id est, vindices, de vindicibus quædam dixi ad Novell. 128. c. 8. in fin. Sunt exactores tributorum, instituti in singulis civitatibus ab Anastasio, teste Nicephoro [illegible] cap. 42. ita dicti, quod oppositi sint decurionum iniquæ exactionibus. His sunt affines canonicarii, de quibus dixi Nov. 128. c. 8. ita dicti quod exigendis canonibus præfecti, differunt tamen ab iis, qui hic dicuntur [illegible], de quib. supr. dixi. Vindices, alia significatione sunt defensores civitatum, l. 7. C. Th. [illegible]. (9) Iidem qui & canonicarii, dixi ad Nov. 128. c. 8. (10) [illegible]. (11) Testamentorum inter liberos actus numeratur, l. 1. C. de sacr. eccles. (11) [illegible] Testamenta insinuantur. (12) Nuptiæ inter liberos actus referuntur, l. 11. ff. de verb. oblig. l. 14. C. de nuptiis. (13) [illegible] donationem insinuare ante nuptias, Jul. indigent enim ex parte alii insinuatione. Nov. 127. (14) Vid. Nov. 59. (15) [illegible], inventarium facit, Jul. hic. (16) Nov. 23. c. 1. (17) Et apocham tribuere. Jul. hic.

(18) Vid. [illegible] l. 1. C. de [illegible]. l. 6. in fin. C. de appell. alias [illegible] dies dantur in edendis actibus, Nov. 126. c. 4. adde l. 24. C. de appell. (19) Interposita appellatione nihil innovandum, l. 6. C. quando provoc. non est necesse. l. 9. in fin. ff. de muneribus & hon. l. 1. ff. nihil innovari. (20) Id est, interposita appellatione sententiæ executio & translatio possessionis suspenditur. Idem sic postulata restitutione in integrum, l. un. C. in integr. restit. postulat. non etiam postulata retractatione. (21) Vid. [illegible] part. 4. cap. 7. Ans. (22) In causa criminali alius pro alio conveniri non potest, licet conviva, aut contubernalis, ut hic: licet propinquus, l. 22. C. de pœnis. Idem est in causa quasi

Nov. 12. 134. (23) Hinc sumpta est Authentica si vero C. ad leg. Jul. de adulter. [illegible] Ad intellectum hujus loci vid. Zanger. de except. part. 2. cap. 4. num. [illegible] Ans. (24) Et in ea forum sortitur, Novella 34. cap. 1. l. 1. C. ubi de criminib. (25) Per triduum [illegible] l. 10. ff. de publicis judiciis. (26) [illegible] Scrimg. vid. l. 7. §. 1. ff. de requirend. reis, Galli adjourner a son de trompe & cri public. (27) Evocari leg. 6. Cod. de accusationib. citari, d. l. 10. adde l. 3. ff. de custod. reor. (28) Quid agendum sit judici, reo criminis agente in alia provincia, nec comparente ad edictum.

(29) Epistola publica [illegible], Scrimg. de hujusmodi literis dixi ad Novell. 17. c. 14. vid. Edict. 13. c. 13. Judex criminis admissi, vel rei, literas mittere solet ad judicem alterius territorii, in quo citandus domicilium habet, ut futuram litem illi significet, & proinde admoneat citandum, ut responsurus veniat libello actoris, vid. Gail. 1. obs. 24. n. 1. Plura vide apud [illegible] cent. 2. [illegible] de literis requisitoriis seu rogatoriis. Hujusmodi literis utimur in sententiis extra territorium exequendis, l. 15. §. 1. Cod. de judiciis, l. 15. §. 1. ff. de re judicata, adde [illegible] n. 6. & in evocandis plerumque testibus, l. 3. in fin. ff. de testibus. (30) [illegible]. (31) Pœnam judicis non deferentis literis requisitoriis aut compulsoriis obtemperare. (32) Et merito, nam licet mutentur personæ, idem tamen judicium manet atque tribunal, l. 10. ff. de off. proconf. l. 16. ff. de jud. (33) Nov. [illegible] adde 117. C. ne filius pro patre, 7. [illegible]. (34) Hinc sumpta est Authentica [illegible] C. de oblig. (35) l. 12. C. de oblig.

(36) d. l. 12. (37) Græci ita loquunt [illegible], hoc est elocationem pro mercede. (38) Vid. quæ notavi ad l. 1. ff. ad leg. Fab. de plag. (39) d. Authentica [illegible] debito. (40) In quibus [illegible], Sic Julianus [illegible] const. 125. c. 7. a [illegible] l. 1 [illegible] ipse libertatem [illegible]. (41) Hinc sumpta est Authentica si qua mulier C. ad SC. Velleian. [illegible] Vid. [illegible] expos. part. 2. c. 6. num. 13. Ans. (42) [illegible] pro viro obligari nullo modo potest, etiamsi intercessionem sæpius confirmet, nisi pecunia accepta in rem ejus propriam versa sit, ut [illegible] hic. Nisi forma, vel consuetudine aliud sit receptum. Hinc fit, ut in Gallia mulier pro marito possit fidejubere, si prius tamen Velleiano renunciaverit, vid. Paponem 13. arrest. 1. Gail. 2. obs. 90. refert in Germania receptum esse, ut uxores mercatorum quasi socii pro maritis teneantur. Quid si pro alio obligantur, juvantur tamen Velleiano, nisi post biennium obligationem confirmaverint, l. 22. C. ad SC. Velleian. adde Nov. 61. c. 1. §. 2. l. 2. ff. ad SC. Velleian. An maritus pro uxore obligari possit, vid. [illegible] d. loco.

hujusmodi aliquid pro eadem re fiat: sive privatum sive publicum sit debitum: sed ita esse ac si neque scriptum esset: nisi manifeste probetur, quia pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sunt.

C A P. IX.

Ne mulieres in carceribus includantur.

NEcessarium (1) vero credimus & illud competenti adjutorio emendare (2), ut nulla mulier (3) de (4) qualibet re (5) includatur (6), aut custodiatur: sed si quidem pro fiscalibus debitis aut privatis pulsetur, secundum legem mulier aut per (7) virum suum, aut per se, aut per quam voluerit personam legitime respondeat; & transigat rem. Si vero vidua sit, aut non (8) a principio viro conjuncta: liceat similiter mulieri aut per se aut per quos voluerit propria jura proponere secundum legem. Eum vero qui præter hæc præsumpserit agere aliquid prædictorum, jubemus siquidem majores judices sint, viginti auri librarum; si vero minores sint, decem librarum auri pœnæ subjacere: obedientes autem eis in prædictis causis, spoliatos cingulo, pœnis subjici, & in exilium destinari. Si vero mulier post legitimam admonitionem noluerit instituere aliquem, qui pro ea respondeat, aut litigans addicta sit, nec sic includi aut custodiri eam, sed legitima jura in competentibus ei rebus procedere. Si vero crimen sit quod infertur mulieri, in quo necessarium est ipsam custodiri: siquidem fidejussorem personæ præstare potest, ipsi credatur. Si vero juraverit *non posse se dare fidejussorem*, juratoriam (9) cautionem faciat, de observatione judicii. Si vero gravissimum inveniatur crimen in quo accusatur, in monasterium (10) aut in asceterium mittatur: aut mulieribus tradatur, per quas potest publice & libere custodiri, donec causa ejus manifestetur; tunc autem ille procedant in eam, quæ legibus definita sunt. Nullam enim mulierem pro pecunia fiscali sive privata causa, aut pro criminali quolibet modo, aut in carcerem mitti concedimus, aut a viris custodiri: ut non per hujusmodi occasiones inveniantur circa castitatem injuriatæ. Monasteriam quidem aut ascetriam per nullam actionem trahi (11) concedimus de propriis monasteriis aut asceteriis.

C A P. X.

Quæ sit mulieris adulteræ pœna.

SI (12) quando vero adulterii crimen probetur; jubemus illas pœnas peccantibus inferri, quas Constantinus (13) divæ memoriæ disposuit (14): & illis similibus subjiciendis pœnis, qui medii (15) ministri hujusmodi impio crimini facti sunt. De substantia vero adulteri, si habeat uxorem, dotem & propter nuptias donationem ei solvi: aut partem a nostra lege datam, si dotalia instrumenta non subsequuta sunt; residuam vero ejus substantiam, siquidem sint ascendentes aut descendentes usque ad tertium gradum, accipiant hi secundum ordines & gradus. Si vero non sunt hujusmodi aliqui, fisco (16) applicari hæc jubemus. Adulteram (17) vero mulierem competentibus vulneribus subactam, in (18) monasterium mitti: & si quidem intra biennium recipere (19) eam vir suus voluerit, potestatem ei damus hoc facere, & copulari ei, nullum periculum ex hoc metuens: & nullatenus (20) propter ea quæ in medio tempore facta sunt, nuptias lædi. Si vero prædictum tempus transierit, aut vir, priusquam recipiat mulierem, moriatur, tonderi eam, & monachicum habitum accipere, & habitare in ipso monasterio in omni propriæ vitæ tempore: & si quidem habeat descendentes, duas partes (21) accipere eos substantiæ, secundum legum ordinem divisas, reliquam vero tertiam partem monasterio, in quod mittitur, dari. Si vero descendentes non fuerint, sed ascendentes inveniantur non consentientes hujusmodi iniquitati: quatuor uncias eos secundum legem divisas accipere: octo vero uncias dari monasterio in quo includitur hujusmodi mulier. Si vero neque descendentes neque ascendentes habeat, aut ascendentes consenserint hujusmodi iniquitati: omnem ejus substantiam accipere monasterium ibi conservandam: ut per omnes casus viro pacta dotalibus illata instrumentis serventur.

C A P. XI.

Pœna injusti repudii.

QUia (22) vero aliqui nostram legem (23) transcendere student, in qua evidenter causas enumeravimus, ex quibus solum repudia possunt transmitti aut e viro, aut a muliere, jubemus præter illas causas nullo modo repudia fieri, aut per consensum (24) nuptias solvi, & concedere invicem delicta. Si (25) vero præter a nobis definitas causas præsumpserint aliqui solvere matrimonium: jubemus si quidem descendentes habuerint sive ex ipso, sive ex alio matrimonio, substantiam eorum illis dari secundum legum ordinem, & tam virum quam mulierem in monasterium (26) mitti in omnibus vitæ suæ temporibus & de singulorum facultatibus quaternas uncias monasteriis, in quibus mittuntur, separari: vito nihilominus neque (27) usum habente datæ partis filiis; quoniam pater verum filii in potestate positi non habet usumfructum. Si vero descendentes non habeant, sed ascendentes inveniuntur: tertiam partem substantiæ accipere eos, si non iniquitati solutionis matrimonii consenserint, duas vero partes monasteriis, in quibus unusquisque mittitur, separari. Si vero neque descendentes neque ascendentes inveniantur, & ascendentes consenserint facto: jubemus omnem substantiam monasteriis, in quibus missi sunt, dari: ut non propter hunc contemptum, & Dei judicium contemnatur, & nostra lex transgrediatur. Sed & ministros talis solutionis nuptiarum, aut qui hujusmodi infanda instrumenta composuerint (28), corporalibus pœnis subjici jubemus, & in exilium destinari. Si vero ii qui matrimonium solvere præsumpserunt, voluerint iterum (29) sibi conjungi priusquam mittantur in monasterium: licentiam eis damus hoc facere, & prædictas pœnas concedimus eis, & proprias habere substantias, & ita adinvicem vivere, tanquam si nihil delictum fuisset. Uno vero volente matrimonium revocare, si non consentiat alia persona, contra (30) eum qui noluerit teneant pœnæ. Hæc vero omnia servari jubemus tam in regia hac civitate quam in provinciis, tam a comite privatarum, quam a Palatinorum schola, & provinciarum judicibus & officiis eorum: scientibus quod si neglexerint hujusmodi alicujus delicti, & non omnia hæc custodierint, & exilium & proscriptionem bonorum sustinebunt. Hæc vero jubemus servare locorum sanctissimos episcopos (31), ut providentia eorum traditæ personæ in monasteriis mittantur: & de rebus earum quod a nobis definitum est, monasteriis vindicetur.

C A P. XII.

SI quis vero accusatus de adulterio, per proditionem judicum, aut alio quolibet modo a legibus pœnas effugerit, & post hoc inveniatur cum muliere, de qua accusatus est, turpiter conversatus, aut in matrimonium accipere eam, & hoc fiat vivente marito, aut post (32) ejus mortem: neque matrimonium valere jubemus: sed eum qui hoc delinquere præsumpserit: & si prius profugerit, attamen licentiam damus omni judici & comprehendere eum, & post tormenta ultimis supplicii subjicere, nulla alia excusatione aut probatione facienda: & mulierem castigatam, & detrusam monasterio insinuari jubemus: & ibi manere in omne tempus propriæ vitæ: utriusque vero substantiam secundum prædictum ordinem dividi periculo (sicut prædiximus) tam comitiæ privatarum quam judicis loci.

C A P. XIII.

De pœnarum omnium moderatione.

QUia (33) vero nos oportet humani generis infirmitatem protegere; corporales pœnas secundum aliquas partes imminentes, interdicimus alterutras (34) manus aut pedes (35) abscindi aut hujusmodi quasdam inferri supplicia, per quæ articuli (36) dissolvuntur: quia membrorum dissolutio gravior est utriusque manus abscissione. Propter quod jubemus, si quidem tale aliquid delinquatur, unde leges mortem delinquentibus inferunt, secundum legum virtutem sustinere eum pœnas. Si vero tale fuerit crimen quod morte dignum non sit, ipse aut castigetur aut in exilium transmittatur. Si vero criminis qualitas membri abscissionem exigat fieri, unam solam (37) manum (38) abscindi.

Pro furto (1) autem nolumus omnino quodlibet (2) membrum abscindi, aut mori, sed aliter eum castigari. Fures (3) autem aocamus, qui occulte & sine armis hujusmodi delinquunt. Eos vero qui violenter (4) aggrediuntur aut cum armis, aut sine armis, in domibus aut itineribus (5), aut in mari (6), pœnis eos legalibus subdi jubemus. Ut autem non solum corporales pœnæ, sed etiam pecuniariæ mediocres fiant, sancimus eos, qui in criminibus accusantur, in quibus leges mortem (7) aut proscriptionem definiunt: si convincantur, aut condemnentur, eorum substantias non fieri lucrum judicibus aut eorum officiis, sed neque secundum veteres leges fisco (8) eas applicari, sed si quidem habent descendentes & ascendentes usque ad tertium gradum, eos habere (9). Si vero mulieres (10) habeant qui condemnati sunt: omnibus modis jubemus istas & dotem & antenuptialem donationem accipere. Si vero sine dote talibus personis conjunctæ fuerint: a legibus definitam (11) partem de tota substantia condemnati eas accipere: sive filios habeant, sive non. Si vero neminem prædictorum habeat qui deliquit: tunc fisco sociari ejus substantiam. In majestatis (12) vero crimine condemnatis, veteres leges servari jubemus.

E p i l o g u s.

† Providentiam igitur adhibeto gloria tua, ut præsentem sacram legem nostram, & in alma hac urbe proponas, & per provincias mittas insinuesque harum præsidibus, quo magis omnes subditi intelligant, quantam pro ipsis geramus providentiam. Dat. Kal. Maii, Constantinop. Dom. Justin. PP. Aug. Basil. (13) V. C. Cons.

T I T. XVIII.

NE QUIS COGATUR BONIS (14) CEDERE.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXV.

P R Æ F A T I O.

QUibus maxime rebus divinum a nobis numen placari perhibetur, ea sane inter subditos jugiter incrementum accipere, atque elucescere contendimus. Zosarius quispiam ex Mysis oriundus (15) cum (16) lacrymis porrectis precibus nos edocuit, quod cum pecuniarum publicarum pariter & privatarum nomine conveniretur a clarissimo provinciæ præside per contumeliam, & quidem iniquam. Neque enim credidit de iis pecuniis propriarum rerum suarum persecutionis libellos oblatum iri, id quod injustissimum habetur, & inter ea capitula quæ cum plenia adferunt molestiam. Ubi enim iniquorum justum est, ut is qui in omniarium ex accidenti (17), non supina negligentia res suas amissas traditus esset, denuo per vim ad ignominiosam (18) vitam transponatur, & ad quotidiani victus, neque non (ut licet conjicere) amictus corporis inopiam adigatur?

C A P. I.

DE his edocti, alacriterque cupientes id, quod deterius est, per melius corrigere, quo magis ea re omnium optimus Deus concilietur, neque (19) calamitosi aliquid nostris geratur, inque usu habeatur temporibus: sancimus (20), ut nemini gloriosissimorum aut magnificentissimorum magistratuum liceat rei causa cessionis bonorum necessitatem alicui eorum inferre, qui de prædictis causis *propter* (21) *pecunias publicas forte, aut etiam privatas* judicium sustinent, aut hujusmodi contumeliis uti, et prætentibus, perinde quasi dum corporis (22) supplicium ipsi remittitur, maluerit earum suarum amissionem capessere potius, quam cum inopiæ jugo itidem ad mortem usque premi opprobrio ignominiæ (23). Jusjurandum (24) tamen per adorandas præbeat eloquia, *quod nullam rerum causa occasionem aut aurum reliquum* (25) *habeat, unde æris alieni supplementum faciat*. Præterea si qua ipsi jura sua, vel ex hereditate, vel cognatarum donatione in rebus mobilibus præter, in quarum possessione nondum constitutus sit, competere tamen ipsi videantur, possintque (26) creditores vel partem ex iis, vel etiam totum colligere (extra tamen res uxoris, *siquidem vere ad illam pertineant*, hoc fiet, creditoribusque hujusmodi actionum vindicandi, & in personam ejus, qui aliquando justum futurus sit dominus, actiones instituendi, sive præsens debitor est, sive non, & (ut simpliciter dicamus) quamvis actionem & vindicationem rerum consistendi in persona ejus, qui ita fuerit obnoxius, licentia sit.

E p i l o g u s.

† Diligens itaque & virtutis amans magnificentia tua, ea, quæ tam pie nobis placuerunt, observato: decem librarum auri mulctam ei, qui ex iis aliquid, quæ de his a nobis sancita sunt, transgredi præsumpserit, irrogans. Neque enim absque periculo erit, sed & vitæ periculum inferetur iis, qui vel sola cogitatione tenus ea quæ juste a nobis per hanc sacram exprimuntur legem, transilire attentaverint. Dat. Kal. Jun. *Constantinop.* Belis. V. (27) C. Cons.

T I T. XIX.

DE ARGENTARIORUM (28) CONTRACTIBUS (29).

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXVI.

P R Æ F A T I O.

QUI in corpore ac collegio consistunt argentariorum hujus almæ urbis, hi supplices apud potentiam nostram facti, de multis nos capitulis petierunt, potiri cupientes auxilio, ut qui multis (30) se utiles præbeant, *unde* (31) *sponsiones & mutui obligationes periculo pleno accedunt*. Nam cum facta nostra existat constitutio (32), quæ vult, *ut exactiones ordine fiant, ac primum quidem principales rei, & qui eorum cautionem, deinde vero & fidejussores & mandatores atque non constitutæ pecuniæ rei*: ab hac legislatione ipsorum eximi contentionem, & pati omnium gravissima, si ipsi quidem constitutionis auxilio uti nequeant, sed protinus exigantur: cum vero constitutæ pecuniæ obligationes ab aliis percipiant, non item ipsis satisfaciant, qui pecuniam constituerint mandatoresve in eam rem aut fidejussores extiterint, & convenire, ut ipsi communium legum participes sint, aut sibi constitutio nostra non adversetur.

C A P. I.

SAncimus igitur, ut cum aliqui ex his qui argentariæ mensæ præpositi sunt, mutuam alicui pecuniam dederint (33), & vel constitutæ pecuniæ reos, vel fidejussores, vel mandatores in eam rem acceperint, opponaturque ipsis constitutio, & ordo per eam introductus nihilominus & in ipsis constitutio obtineat, nisi (34) speciale pactum fecerint, *ut creditori licentia sit, tam principalem debitorem quam mandatorem atque fidejussorem, & constitutæ pecuniæ reum conveniendi, non expectato* (35) *constitutionis gradu*. Propter ingens enim illud studium, quod argentarii circa publicos contractus adhibent, hujusmodi pacta conventa admittimus; cum non videantur contra legem esse, propterea quod *unicuique integrum est his, quæ ipsi a lege data & concessa sunt, renunciare* (36). Proinde sicubi tale pactum fiat: licitum ipsis esto, tam principalem debitorem, quam mandatorem & fidejussorem, atque alias porro personas convenire. Ut quidem si nullum pactum adscriptum sit, penitus & in ipsis valeat constitutio (37). Si pacta vero adscripta sint: simul formam ac regulam (38) addant contractui simul exinde inferatur exactio.

C A P. II.

SEcundum vero ipsis capitulum de altera illa exceptione erat, quam pridem (39) fecimus, cum quis argentariæ mensæ præpositus militet, aut filios suos militare faciat, et nequeant eo militantes ipsorum filii vel quasi ope sua paternis, aut aliunde quæsitis pecuniis militent, sed creditorum

[illegible]

rorum: & petierunt, ut aut neque in ipsis hujusmodi locum haberet præsumptio (1), aut ipsis quoque eadem suppeteret, ut si quis mutuo ab ipsis sumpto militet, aut etiam ejus filii, neque debitum possit aliunde dissolvi, vel ex istiusmodi militiæ ejus, aut filiorum venditione, satis ipsis fiat. Nos igitur cum neque simpliciter legem (2) proposuerimus, sed cum convenienti observatione neque facile subverti ipsam sustineamus: sancimus, ut sacra constitutione valente, neque hac præsumptione, quæ secundum sacram constitutionem contra ipsos protenditur, sublata, quandoquidem multi, cum contrahunt, non suis omnia pecuniis facere videntur: habeant & ipsi hoc privilegii (3), ut si quis militet, aut ejus filii, ipsius quidem militiæ omnibus modis obnoxia teneatur, si de numero earum sit, quæ (4) vendi solent. Consimiliter autem & filiorum nisi manifestissime ab ipso comprobetur, quod vel ex maternis filiorum bonis vel ex principali largitate militia ipsis accesserit. Nam si debitum aliunde dissolvere nequeunt: tunc argentariæ mensæ præpositis etiam ex filiorum militia satisfiet: siquidem ipsorum gratia hanc legem proponimus, opponentes eam præsumptioni, quæ ex constitutione nata est. Et quemadmodum (5) illa prædictam contra ipsos præsumptionem efficit: ita & nos contrarium ipsi remedium addentes, his solummodo, qui de prædicto consortio sunt, liberalitatem nostram applicamus propter communem (6) ipsorum utilitatem, quam in contractibus exhibent, dum multis se periculis immiscent, ut ingruentibus aliorum necessitatibus medeantur.

C A P. III.

Porro neque illud abs re dicere visi sunt, si cuipiam mutuentur, aut etiam præterito tempore mutuati sint ad nonnullarum (7) mobilium aut immobilium rerum emptionem, & certam auri summam dederint, *& mutuata pecunia res empta sit*, ut prorsus ipsi ea in re potiora jura habeant, neque distorsione aliqua tententur: sed simul ac ostenderint suis pecuniis eam rem comparatam (8) esse, neque possint debitores pecunia ipsis numerata satisfacere: res istiusmodi pecuniis empta perinde ipsis addicatur, quasi revera ab ipsis emptio celebrata foret, & nuda (9) emptoris appellatio fuisset apposita. Neque enim justum est, ut qui (10) tam largiter pecunias suas profundunt, non item primum (11) & extra omnem controversiam positum ordinem in rebus sua pecunia (12) comparatis teneant: dumtaxat si in contractibus scripturæ interveniente celebratis hypothecæ aliqua facta sit mentio, hoc namque si observaverint: totum habituri sunt, quod a nobis petierunt: imo vero etiam amplius quam petierunt: si quidem omnibus præstantiora ipsis jura in iis rebus concedimus, quæ ipsorum pecuniis emptæ probantur. Si tamen contractus factus sit, aut fiat, nulla scriptura interveniente, ipsique vel pecuniam numeratam dederint, vel (quod maxime apud argentariæ mensæ præpositos fieri consuevit) species (13) aliquot mundi forte muliebris, aut argenti, quod ob ejusmodi datur venditurve, pro quo tamen pretium (14) nondum perceperint: tunc liceat ipsis hæc tanquam sua vindicare, etsi hypothecarum jus in iis non habeant. Neque enim illi possidebunt aliena: & cum aurum pro pretio non solverint, frustra detinebunt ea, quæ ipsis ab aliis tradita sunt: sed sive ad heredes transmiserint, heredes eorum pro ipsis, vel ipsa data reddent: sive ad heredes non pervenerint, licebit hæc ipsis vindicare, nulla contra ipsos hypotheca in eorum rebus, quæ per alios forte quæsitæ sunt, valitura.

C A P. IV.

Quia vero legem tulimus, ne argentariæ mensæ præpositi ultra (15) besses usuras fænerarentur, docuerunt autem nos, quod cum sine scripto fœnerari soleant: hi deinde illiberales se circa usuras præbeant, propterea quod & mutuum sine scripto contractum, neque stipulatio interposita sit: scilicet juxta illud quod vulgo dicitur, *non convenire, ut usuræ extra* (16) *interpositam currant stipulationem*: quamquam multi (17) casus sint, in quibus vel sine stipulatione & ex pacto nascatur usurarum obligatio: nonnunquam etiam hæ, tametsi non ex pactis, sed suapte (18) sponte introducuntur, tamen exiguntur: propterea sancimus, ut usuræ ipsis non solum ex stipulatione, sed etiam absque scripto præbeantur, nimirum tales quales ipsos lex stipulari permittit, hoc est usque ad bessem (19) centesimæ. Nam qui omnibus propemodum indigentibus opem ferre parati sunt, hos utique per hujusmodi minutias injuriam perpeti, justum non fuerit.

C A P. V.

Insuper de hoc (20) quoque nos instruxerunt, quod hi qui cum ipsis contrahunt, cum instrumenta contractus & ratiocinia conficiunt, partim publice ea in foro componunt, partim ipsi propria manu conscribunt, partim ab aliis conscriptis subscribunt: petieruntque, ut si quid ejus generis conscribant, ii qui cum ipsis contrahunt, teneantur obnoxii & ipsis satisfaciant, neque possint hoc in usum afferre & dicere, quod tametsi instrumenta sive confessiones, sive ratiocinia omnia manu sua conscripserint, aut aliis scribentibus his subsignarint, aurum tamen, quod in iis comprehenditur, datum non sit: & ut exinde hypothecas habeant, & besses usuras, quamvis scriptæ non sint, tamen percipiant. Nos itaque, quoniam ejusmodi communia, ac publica sunt & majore consideratione indigent: respondemus ad hæc, uti conveniens est. Et quidem si quis publicum instrumentum confecerit, aut totum propria manu conscripserit, aut etiam instrumentis, vel ratiociniis ab aliis conscriptis subscripserit: ut omnibus modis tam ipse, quam heredes ejus personalibus scilicet actionibus teneantur obnoxii, sancimus. Neque enim temere hypothecam dederimus his qui de ea pactum non fecerint, nisi omnino in scriptura eorum quæ in bonis sint comprobetur facta esse mentio, aut ipsi bona sua pignori apposuerint, aut saltem hoc simpliciter adjecerint periculo eorum quæ in bonis habeant, aut denique aliquid proloquuti fuerint, aut conscripserint ejusmodi, quod intellectum quendam hypothecæ afferat. Tunc enim ipsis etiam hypothecam præbemus, ut neque legum nostrarum in universum naturam perturbemus, neque ipsos tolerabili defraudemus auxilio. Usuræ sane siquidem certas pepigerint, pacta præstentur. Si vero duntaxat scriptum fuit, quod fœneratitium creditum extiterit: nequeant contrahentes dicere, quod ex quo usuræ finitæ non sunt, propterea & debitum sterile haberi debeat, sed ex præsumptione (21) ita celebretur exactio, quasi besses usuræ expressis verbis nominatæ sint, atque hoc quidem de cætero observetur: in ratiociniis vero, quæ jam confecta sunt, & si nulla usurarum habita sit mentio: tamen quia manifestarium est, quod apud argentariæ mensæ præpositum solummodo contractus sub usuris ineatur, cum non possit, qui ipse usuras dependit, sine usuris dare impendia: liceat ipsis besses usuras expetere, ut tamen de cætero observent ea, quæ præsens ipsis facta lex largitur.

C A P. VI.

In illo utique casu nimis quam ipsis opem ferimus, ut si ratiocinia proferantur, quæ expresse quamque causam (22) habeant adscriptam, in quam aurum datum est, atque hic ratiociniis ipsis subscripserit: etsi (23) singulas in ipsis causas propria manu non scripserit, aut etiam confessionem de hoc aliquam sive sub specie mutui, sive ex acceptilatione, sive etiam aliter non confecerit: nequeat amplius ab eo qui hoc fecit, singularum causarum particulatim probationes exigere: nisi forte ex abundanti velit vel ipsi, vel creditoris heredibus jusjurandum (24) deferre, hoc enim solum ei concedimus: intra tamen ea tempora (25), quæ exceptioni non solutæ pecuniæ attributa sunt. Nam si id quoque tempus præterire contigerit, neque jurejurando ipsos gravamus: id quod etiam in generalibus legibus descripsimus, quamquam ne hoc quidem ex usu erat; nam eum qui propria manu vel scripsit, vel tradidit ratiocinia, quomodo justum fuerit putare ita dissolutum extitisse, ut quæ data non essent, pro datis scriberet?

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea tam gloria tua, quam quicumque præterea reipub. nostræ magistratus, inviolata custodire in perpetuum studeto: decem librarum auri pœna imminente his, qui hæc vel transgrediantur, vel transgredi patiuntur. Dat. kal. April. *Constantinop.* DN. Just. PP. Aug. Basil. V. C. (26) Cons.

T I T. XXI.
DE ORDINATIONE (27) EPISCOPORUM (28) ET CLERICORUM.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXVII.

Antonio Contio Interprete.

Imperator Justinianus Augustus Petro magistro officiorum.

P R Æ F A T I O.

Si civiles leges, quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, firmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum & divinarum legum custodiam, quæ super salute nostrarum animarum definitæ sunt? Qui enim sacros canones (29) custodiunt, domini Dei adjutorio digni sunt: qui autem eos transgrediuntur, ipsi semetipsos judicio reddunt obnoxios. Majori (30) igitur condemnationi subjacent sanctissimi episcopi, quibus concreditum & commissum est, & canones inquirere & conservare, si quod eorum prætermissum fuerit, indemnatum atque impunitum reliquerint. Sane cum hactenus canones observati non recte fuerint, diversas ex eo passi sumus interpellationes contra clericos & monachos, & quosdam episcopos, ut qui secundum divinos canones non viverent, & quidam etiam inter eos invenirentur, qui nec ipsam quidem vel sanctæ oblationis (31) vel sancti baptismatis orationem tenerent aut scirent (32).

C A P. I.

Dei igitur intelligentes & animo infigentes judicium, singulorum quæ nobis delata sunt, inquisitionem simul & correctionem jussimus canonice procedere. Si (33) enim illa quæ a laicis peccantur, generales leges non concedunt extra inquisitionem & vindictam manere, quomodo a sanctis apostolis & patribus super omnium hominum salute canonice statuta

[illegible]

statuta despici patiemur? Sane multos ex eo maxime deprehendimus in peccata fuisse prolapsos, quod (1) non sunt factæ synodi sanctissimorum sacerdotum, juxta ea quæ a sanctis apostolis & patribus definita sunt. Si enim hoc fuisset observatum, quilibet metuens gravem in synodo accusationem, studuisset utique, *& sacras ediscere* (2) *liturgias* (3), *& temperanter vivere*, ne condemnationi divinorum canonum subjaceret: illud quoque nihilominus quibusdam peccandi occasio fuit, quod absque (4) examinatione, & rectæ fidei atque honestatis vitæ testimonio ordinantur episcopi, presbyteri, diaconi, & cæteri clerici. Nam si ad orandum pro populo destinati, indigni divino ministerio inveniantur, quomodo pro transgressionibus & delictis populi Deum propitiare poterunt? Plane ordinationes sacerdotum *cum omni diligentia & rigore* (5) *fieri oportere*, docet nos & qui inter sanctos censetur Gregorius Theologus, sequutus sanctos Apostolos & divinos canones. Sic enim in magno Apologetico (6): *Quis* autem (inquit) secundum Pauli canones & definitiones seipsum dirigens, quas de episcopis & presbyteris constituit, ut sicci sive sobrii sint, modesti, non vinolenti, non percussores, ad docendum idonei, irreprehensibiles in omnibus, non conversantes malis: non multum aberrare se inveniet ab illa canonum rectitudine? Idemque rursum loquitur (7) in hæc verba: *Mundari* (inquit) *oportet* (8) *primum, ac deinde mundare: sapere, ac deinde sapientiam docere: lucem fieri, & postea illuminare: propinquare Deo, tum alios adducere: sanctificari, tum sanctificare: manu ducere cum manibus, consultare cum consilio*. Et rursus idem sanctis connumeratus Gregorius, de iisdem in eadem oratione istud scribit: *Quis instar figuli una ipsa die sigillum sua tornantis, ita repente fingat veri cultus antistitem, cum angelis stantem, & cum archangelis laudes canentem, & Christo consacrificantem*. Et per hæc quidem indicat ille Theologus, qualesnam oporteat ad sacerdotium promoveri. De his autem qui ordinantur indigni, idem hæc dicit in eadem oratione: *Qui cum nihil* (inquit) *ad sacrum Dei altare & sacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchre prius insonarint & elaborarint, simul* (9) *discipuli & præceptores pietatis ostenduntur: & priusquam purgati sint, purgant, heri* (10) *sacrilegi, hodie sacerdotes: heri extra sacra, hodie præsules mysteriorum: veteratores malitia, novitii pietate, qui sunt opus atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus sancti*: Quod autem divini canones prohibent *clericos esse qui secundam uxorem duxerunt*, & inter sanctos Basilius (11) docens, sic ait. Digamos canon ministerio exclusit (inquit) & ex iis progenitos. Et hæc quidem sanctus Basilius. In tantum autem patribus sacerdotium curæ fuit, ut qui Niceæ convenerunt, canonem (12) ediderint hunc habentem: interdixit per omnia magna Synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam (13) habere mulierem, nisi forte aut matrem aut sororem aut amitam, vel eas tantum personas, quæ suspiciones effugiunt.

C A P. II.

HIs igitur quæ sacris canonibus definita sunt, insistentes, præsentem sancimus legem, per quam sancimus ut quoties usu evenerit episcopum ordinari (14), conveniant clerici & primores (15) civitatis cui ordinandus est episcopus, & propositis (16) sanctis evangeliis super tribus (17) personis psephismata fieri, & quemque ipsorum jurare secundum divina eloquia, & ipsis psephismatibus inscribi, *quod neque* (18) *per datum, neque promissionem vel amicitiam vel gratiam, vel aliam qualemcunque affectionem, sed quod scientes ipsos recta* (19) *& catholicæ fidei, & honestæ* (20) *vitæ* (21), *& excedere* (22) *trigesimum ætatis annum, ipsos elegerint, & quod* (23) *neque uxorem* (24), *neque liberos* (25) *sciunt aliquem ex ipsis habere, nec pellicem* (26), *aut filios naturales sciunt ipsos habere vel habuisse, sed si quis eorum prius uxorem habuit, & illam solam* (27), *& neque* (28) *viduam* (29), *neque a viro separatam, neque sacris canonibus aut legibus interdictam, sed nec muneribus* (29) *publicis addictum, aut curialem, aut taxeotam, sive subjectum aliquem eorum qui electi sunt esse cognoscunt*, præterquam si in monasterio non minus quindecim (31) annis monachicam vitam sine ulla calumnia egerit: ea sane observatione quæ antea a nobis dicta est, & in talibus personis earumque electione observanda, ut ex tribus ita electis personis melior (32) eligatur electione & judicio ordinantis. Exigi etiam ante omnia ab eo qui ordinandus est, libellum (33) eius propria subscriptione complectentem quæ ad rectam ejus fidem pertinent. Enunciare (34) etiam ab ipso & sanctam oblationis formulam, quæ in sancta communione fit, & eam quæ fit in baptismate precationem, & reliquas deprecationes. Jusjurandum (35) autem suscipere eum qui ordinatur per divinas scripturas, *quod neque* (36) *per seipsum neque per aliam personam dedit quid, aut promisit, neque posthac dabit vel ordinanti ipsum, vel his qui sacra pro eo suffragia fecerunt, vel aliis cuiquam ordinationis de ipso faciendæ nomine*. Si quis autem præter memoratam observationem episcopus ordinetur, jubemus & ipsum omnibus modis episcopatu dejici (37), & eum qui contra talem observationem eum ordinare ausus fuerit.

C A P. III. (38).

SI quis autem accusationem (39) instituat contra ordinandos in episcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel alium clericum, vel etiam abbatem ex quacunque causa, differatur talis ordinatio, & fiat (40) prius inquisitio accusationis præsente etiam accusatore, & ea quæ ab ipso delata sint, usque ad finem prosequatur. Si vero desistat & comperendinet accusator, nihilominus is qui ordinationem facturus est, inquisitionem diligentissimam faciat intra tres menses: & si quidem obnoxium invenerit eum qui accusationem sustinet, sive contra divinos canones, sive secundum nostras leges, prohibeatur ordinatio. Si vero accusator aut præsens non probaverit, aut se absentaverit, siquidem clericus sit, proprio gradu expellitor; si vero laicus, competentem coercitionem sustineat. Si autem quis ante examinationem causæ ordinaverit accusatum: tam ordinator quam ordinatus sacerdotio cadunto.

C A P. IV.

QUando autem quod in canonibus cautum est de synodis sanctissimorum episcoporum per (41) singulas provincias congregandis, hucusque minime observatum est: illud in primis corrigere est necessarium. Sancti igitur Apostoli & patres definierunt, *bis* (42) *in unoquoque anno fieri debere synodos sanctissimorum sacerdotum in unaquaque provincia, & emergentes causas ventilare, & competentem accipere correctionem*, hoc est, *unam quidem in* (43) *quarta* (44) *septimana sanctæ Pentecostes, alteram vero Octobris mense*. Nos autem invenientes quod ex hujusmodi negligentia (45) multi diversis peccatis impliciti sunt, jubemus omnibus modis unam (46) synodum fieri singulis annis in singulis provinciis mense (47) vel Junio, vel Septembri: & convenire quidem apud (48) beatissimos patriarchas, illos qui ab ipsis ordinati sunt, & qui non habent jus alios episcopos ordinandi: at apud sanctissimos metropolitas cujusque provinciæ, eos qui ab eis sunt ordinati. Quo in loco motas lites & interpellationes vel pro (49) fide, vel canonicis quæstionibus vel administratione rerum ecclesiasticarum, vel de episcopis & presbyteris, vel diaconis aut aliis clericis, vel de abbatibus, vel monachis, vel de accurata vita, vel de aliarum rerum correctione, moveri quidem & agitari, & convenienter examinari, & eorum correctionem secundum sacros canones procedere, & secundum nostras leges.

C A P. V.

NOn solum autem in anniversariis synodis ista quæri volumus, sed etiam quoties quidam sacerdotum vel clericorum, vel abbatum, vel monachorum accusabuntur, vel de fide, aut turpi vita, aut ob aliquid aliud contra sacros canones admissum. Et si quidem episcopus est is qui accusatus est, ejus metropolitanus examinet ea quæ dicta sunt: si vero metropolitanus sit, ejus beatiss. archiepiscopus, sub quo degit. Si (50) vero presbyter vel diaconus vel alius clericus vel abbas, vel monachus, tunc sanctissimus episcopus cui subsunt, examinet delatas hujusmodi querelas: & cum veritas probata fuerit, unusquisque pro qualitate delicti canonicis pœnis subdatur examinantis arbitrio. Hæc autem omnia obtinere volumus non solum in ordinandis posthac episcopis & abbatibus, sed etiam in his qui nunc sunt, & qui ex quibuscunque causis per canones, & nostras leges interdictas accusantur. Si enim hæc ita observata fuerint, & laici maximum hinc & ad rectam fidem & ad vitæ bonitatem profectum promerebuntur & percipient.

C A P. VI.

AD hæc jubemus *omnes episcopos & presbyteros non in secreto* (51), *sed cum ea voce quæ a fidelissimo populo exaudiatur* (52), *divinam oblationem* (53) *& precationem quæ fit in sancto baptismate facere*, ut inde audientium animi in majorem devotionem & Dei laudationem & benedictionem efferantur. Sic enim & divinus Apostolus docet, dicens in priore ad Corinthios

thios epistole (1). *Cæterum* (inquit) *si solum benedicis spiritu, is qui idiotæ (2) locum imples, quomodo tuæ gratiarum actioni subjiciet Deo sanctum illud Amen? si quidem quid dicas, non novit: tu autem pulchre gratias agis, sed alius non ædificatur*. Et rursus in ea quæ est ad Romanos (3), sic dixit: *Corde quidem creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Idcirco igitur convenit, ut ea precatio quæ in sancta oblatione (4) dicitur, & aliæ orationes cum voce a sanctissimis episcopis & presbyteris proferantur Domino nostro Jesu Christo Deo nostro cum Patre & Spiritu sancto, scituris religiosissimis sacerdotibus, quod si quid horum contempserint, & horrendo Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi judicio rationem reddituri sunt, & nos ista cognoscentes non relinquemus quieta, & inulta. §. 1. Jubemus autem & provinciarum præsides (5) si quid neglectum ex his quæ statuimus invenerint, primum quidem cogant metropolitas & alios episcopos dictas synodos congregare, & omnia implere quæcunque de synodis per præsentem legem jussimus, si vero eos morantes noverint & remissos, tunc nobis indicent, ut ad competentem protinus correctionem procedamus contra detrectantes synodos celebrare: scituris vero ipsis præsidibus & obedientibus ipsis officiis, quod si quidem ista non servaverint, extremis subjicientur suppliciis. Confirmamus autem & per præsentem legem omnia a nobis diversis legibus sancita de episcopis & presbyteris & cæteris clericis, ad hæc & xenodochiis & orphanotrophiis, & cæteris quicunque venerabilibus locis præsunt.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præsentem manifestata sunt legem, tua celsitudo per programmata in consuetis locis regiæ civitatis usitata in cognitionem omnium perducere festinet, & manifesta facere omnibus qui provinciis præsunt. Dat. 10. kal. Mart. *Constantinop.* DN. Just. PP. Aug. Basil. V. (6) C. Cons.

T I T. XXI.

DE (7) USURIS SUPRA (8) DUPLUM NON COMPUTANDIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXVIII.

Imp. Just. PP. Aug. Hermogeni Magistro officiorum.

MAnifestissima est nostri numinis constitutio (9) quæ usque ad dupli quantitatem exactionem debiti concludit. Si igitur creditores tui quidam in duplum acceperunt, alii adhuc minus consecuti sunt: hi quidem qui in duplum ex usurarum quantitate per diversa tempora consecuti sunt, nullam adversus te inquietudinem proponere concedantur: alii autem si simili modo repleti fuerint, fœneratitias cautiones recuperare, vel si remenserint, suis viribus vacare, si (10) preces veræ sunt, præsentis oraculi sanctione decernimus.

T I T. XXII.

INDULGENTIA ILLICITE CONTRACTARUM NUPTIARUM.

N o v e l l a C o n s t i t. CXXXIX.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri. Imp. Cæsar, Flavius Justin. August. Floro.

P R Æ F A T I O.

REtulit ad nos gloria tua incolas Syndios pagi, neque non Hebræos in Tyro insula, illicitis contractis nuptiis, in sacram nostram incidisse constitutionem (11), nec secundum ea quæ de hoc constituta sunt, quartam bonorum suorum partem inferre: jamque (12) ex iis nonnullos in tertia ætate consistere & filiorum patres esse, ac propterea cum lacrymis supplicasse, ne nunc tandem uxores a se dimittere (13) compellantur: sed ut tam ipsas retineant: quam qui (14) ex ipsis procreati sunt filii, aut procreabuntur, successores eorum existant, neque ullam exinde revereantur pœnam.

C A P. I.

SAncimus igitur ut pro hujusmodi indulgentia propter præfatas causas singuli denas auri libras præbeant, ipsisque vel solis major ille pœna remittatur, & tam uxores, quam qui exinde nati sunt, & (ut potest fieri) postea nascentur, successores habeant, neque id a nobis in exemplum (15) aliis sancitum intelligatur: sed quocunque alio scituro, quod si quid tale petierit, ultra hoc quod petitis non potietur, etiam facultates amittet (16) atque insuper corporalibus pœnis exceptis, perpetuum incolet exilium. Nemo autem his qui a nobis nostra digne si sunt indulgentia, aut eorum uxoribus existentibusve vel futuris filiis, aut bonis, sive ex judiciaria sententia, sive alio quocunque modo inquietudinem inferat.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram declarantur legem, quæ & vigorem habet specialis nostri indulti, ea studeat gloria tua effectui & sibi tradere.

T I T. XXIII.

UT CONSENSU MATRIMONIUM SOLVI POSSIT (17).

N o v e l l a C o n s t i t. CXL.

P R Æ F A T I O.

NIhil in rebus mortalium perinde (18) venerandum est, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat, quod regiones atque civitates frequentes reddat, unde denique optimæ reipublicæ coagmentatio fiat. Quocirca conjugibus matrimonia adeo fortuna optamus, ut nunquam adverso numine inita esse videri queant, neque illi citra justam dissolvendi matrimonii causam a se invicem recedant. Verum, quoniam ut in omnibus hoc servetur, perquam id difficile est, (ut enim in tanta multitudine non aliquæ atroces irreconciliabilesque inimicitiæ incidant, prorsus impossibile est) par esse putavimus, ut hujus rei remedium aliquod commolisceremur: præcipue vero, ubi pusillanimitas eo progressa sit, ut, quod odium inter conjuges obortum fuerit, mitigari & componi nequeat. Pro veteri (19) sane juris ratione fas atque licitum fuit, ut hujusmodi a se invicem recederent, dummodo id communi (20) voluntate atque consensu facerent. Adeo vero, ut multæ leges essent, quæ hac de re & agerent & constituerent: tum etiam talem matrimonii dissolutionem bona gratia (21) fieri patria (22) lingua dicerent. At postmodum a patre (23) nostro sacratissimo principe, (qui pietate atque sapientia omnes quotquot unquam imperarunt, superavit) dum ad benignum suum atque firmum propositum respiceret, nec non ad aliorum etiam miserum & pusillanime consilium oculos converteret, scripta lex (24) est, quæ consensu matrimonia solvi vetat. Quam sane nos etiam obtinere, atque in suo vigore manere magnopere vellemus. Verum permulti nos adierunt, qui matrimonium quo inter se nexi essent, mutuo odissent atque aversarentur, & (id quod dolendum valde, ac alioqui molestia mœroreque plenum est) propterea belligeratum domi pugnatumque esse per criminationem exponerent, ideoque matrimonium solvi peterent, tametsi (25) causas, ob quas toto id illis facere lex concederet, nullas afferre possent: nos vero alias monendo, alias minis terrendo, ut a mutuo inter se, eoque citra causam suscepto odio desisterent, & ad concordiam proclinarent, animisque inter se pacatis essent, illorum in his desiderium festinationemque ad tempus suspendimus. Sed nihil profecimus. *Eos siquidem qui violento affectu odioque semel correpti fuerint, perquam est difficile* (26) *reconciliare*. Contigit enim ut ex his nonnulli ad mutuas insidias procederent, venenisque, & aliis quibusdam quæ lethalia essent, uterentur in tantum, ut sæpe neque liberi, qui ipsis communiter nati essent, illos in unam eandemque voluntatem conjungere potuerint.

C A P. I.

QUum itaque hæc a nostris temporibus aliena judicaremus, ad præsentem sacram legem respeximus, per quam statuimus, ut prout olim (27) juris fuit, matrimoniorum solutiones ex consensu fieri liceat (28), & ne amplius patris nostri sanctione in eos qui consensu matrimonia dirimunt, constitutæ pœnæ in usu sint. Si (29) namque mutua affectio matrimonia conficit, merito (30) diversa voluntas eadem per consensum dirimit, modo hanc missi repudii libelli satis declarent. Cæterum illud manifestum fit, quod alia omnia quæ legibus, & præcipue sacris patris nostri constitutionibus de matrimoniis liberis, & causis per quas dirimere matrimonium permissum est, aut de iis etiam qui nulla de causa (non tamen ex communi voluntate, & consensu, quomodo præsens nostra lex constituit) matrimonium solvunt, & de constitutis in illos pœnis cauta sunt, ex præsenti etiam nostra lege obtinebunt, suamque per omnia vim habebunt.

E p i l o g u s.

† Proinde quæ a nobis in publicum usum producta sunt, & per præsentem sacram declarantur legem, gloria tua consueto modo per regiam hanc urbem omnibus manifesta reddi jubeto. Dat. 17. kal. Octobr. *Constantinop.* Imp. DN. Justin. PP. Aug. Anno 1. (31).

T I T. XXIV.

EDICTUM DE HIS QUI LUXURIANTUR CONTRA (32) NATURAM.

N o v e l l a C o n s t i t. CXLI.

Imp. Justin. August. Constantinopolitanis.

P R Æ F A T I O.

CUm semper omnes benignitate, ac bonitate Dei indigeamus: tum vero maxime hoc tempore, cum propter peccatorum nostrorum multitudinem variis ipsum modis ad iracundiam provocavimus. Et quanquam minitatus est, & clare ostendit, quibus secundum peccata nostra digni essemus: tamen clementer nobiscum egit, itamque suam

(1) c. 14. vers. 16. (2) Nov. 6. cap. 1. §. 2. Idiotam laicum nominat *Chrysostomus*. (3) cap. 10. vers. 10. (4) Προσκομιδῇ, oblatione. Justinianus superius dixerat ad se perlatum, episcopos quosdam electos fuisse, qui sacram communionem, seu oblationem, & sacri baptismatis, & similes orationes ignorarent. hac Nov. in sin. prius ideoque ut hæc occurrat malo, jubet, ordinandum episcopum eas orationes prius recitare, *cap. 2. supr. hic*. Jubet etiam, ut sive baptismus, sive communio celebretur, attamen oratio palam, & audiente & intelligente populo, recitetur, eoque c. 14. epist. 1. ad Corinth. refert. (5) Provinciarum præsides, episcopos, metropolitanos & archiepiscopos negligentes, suum munus ut impleant, possunt cogere. (6) Id est, anno [illegible]. (7) Hanc constitutionem restituit P. Pithœus. Extat eadem, sed alia forma, apud Haloandrum, apud quem hoc secundum caput ita legitur, ὅτι [illegible], quod movenit, l. 45. ff. de [illegible] Goth. Vide Nov. 121. & 160. & Rittershus. part. 5. c. 8. Anf. (8) Adde Nov. 121. (9) d. Nov. 121. (10) Clausula, si preces veritate nitantur, rescriptis solet inseri: de qua vid. l. 2. Cod. de divers. rescript. (11) Novell. 12. cap. 1. Goth. Ad hanc Novell. vid. Rittershus. part. 12. cap. 15. Anf. (12) Adde l. 27. ff. de ritu, & Nov. 154. (13) Separatio namque uxoris a marito dura est, l. 4. l. 5. l. 8. ff. de pign. (14) Maxime tribuitur precibus parentum, numerosam prolem habentium, adeo ut eorum nomine parentes nuptias suas retineant, illicitas alioquin, d. l. 17. bonorum etiam publicatio eis interdum prodita ob causam remittitur, l. 4. §. 1. ff. de bon. damnator. (15) Indulgentia non trahuntur in exemplum, l. 1. in fin. ff. de const. princ. (16) Pœna postulantis jus ineundi illiciti conjugii, quod multis locis hodie non servatur, cum dispensationes ad matrimonia contrahenda gradus intra prohibitos indulgeri vel etiam vendi soleant. Quod probari hac Nov. nullo modo potest. Nam si puniuntur, qui rescripta postulant ad retinendas hujusmodi nuptias, multo magis puniendi, qui ad contrahendas. Favetur enim semper magis retentioni, quam novis petitionibus. (17) Reducitur jus vetus legis 60. 61. 62. ff. de donat. inter vir. Novell. 22. c. 4. abrogata Novell. 117. c. 10. Est tamen hæc Novell. Justini, non Justiniani. Eadem extat inter constitutiones Justini, quam non possis nisi insulsam & injustissimam dicere. l. 8. C. de repudiis. (18) Laus matrimonii. (19) Jus vetus repudiorum & divortiorum. (20) Non altero invito. (21) Bona gratia dicitur matrimonium dissolvi, quoties dissolvitur volentibus conjugibus. Tertullianus: enim stultitia cupidinis, pervertit consilium bona gratia, ut parvifaceret. Bona gratia, idem est, quod apud Tertullianum in libro de monogamia, amica separatione viduari. Ut ad rem redeam, dissolvitur matrimonium bona gratia, interdum ex causa, ut d. l. 60. 61. 62. interdum sine justa causa, ut hic. (22) Id est, Romana, Nov. 7. c. 2. Nov. 22. c. 8. Nov. 10. c. 1. Nov. 60. (23) Id est, Justiniano. (24) Nov. 22. c. 4. (25) Id est, etiam sine justa causa, mutuo tamen consensu potest matrimonium dissolvi. (26) Nov. 22. (27) Jure veteri inter volentes, quavis de causa, permissum repudium. (28) Id est, mutuo consensu matrimonia possunt dissolvi constitutione hac Justini. (29) Causa dubitandi sumitur ex his, quæ dicuntur in leg. 35. ff. de reg. jur. (30) Imo non recte, l. 8. C. de repudiis. (31) Id est, anno 566. (32) Περὶ ἀσελγαινόντων. *Scaliger.* adde Nov. 77. 22. Levit. 19. Exod. 22. περὶ ἀσελγῶν ἢ τῆς [illegible], 60. Ecloa. 50. §. 4. Instit. de public. jud. l. 31. C. ad leg. Jul. de adult. Collatio legum Mosaicarum titul. 5. de stupratoribus, & ita quoque hic titulus conceptus est in Indice Regiam, 6. Harm. 4. c. περὶ ἀσελγῶν [illegible] περὶ ὀλιγωρημένων, Clar. 3. §. sodomia, Bossius 24. 9. Petrus Gregor. 16. synt. 20. Goth. Vid. Rittershus. part. 12. cap. 6. Ans.

suam in aliud tempus rejecit, nostram expectans pœnitentiam, *ut qui nolit* (1) *mortem nostram peccatorum, sed conversionem & vitam*. Quapropter justum non fuerit, ut omnes nos opulentiam bonitatis, ac tolerantiæ, & longanimitatis benigni Dei contemnamus, ne in obduratum & pœnitentiam refugiens cor nostrum, iram nobis in die iræ accumulemus, sed cum omnes improbis studiis, & actionibus abstineamus, tum vero maxime, qui abominabili illa, & merito Deo exosa atque impia actione compurruerunt. Loquimur autem de stupro masculorum, quod nonnulli mares sacrilego & impio ausu præsumunt, cum (2) masculis perpetrantes turpitudinem.

C A P. I.

SCimus etenim sacris scripturis edocti, quam justum Deus supplicium his, qui olim in Sodomis (3) habitabant, propter hunc ipsum in commistione furorem intulerit, ut in hunc usque diem ea terra igni conflagret inextinguibili: Deo per hoc nos erudiente, ut legibus contrariam hanc actionem aversemur. Rursum scimus, qualia de hujusmodi divus dicat Apostolus (4) qualiaque reipublicæ nostræ leges promulgent. Unde omnes, qui timori Dei intenti sunt convenit, ut e tam impia & scelesta actione abstineant, quam ne (5) in brutis quidem animantibus admissam reperire est. Et qui quidem nihil tale sibi conscii sunt, hi & in posterum eo se pacto conservent. Qui vero hoc morbi genere contabuerunt: illi non solum de cætero peccare desistant, sed etiam rite agant pœnitentiam, & coram Deo procidant, & morbum beatissimo patriarchæ renuntient (6), rationemque curationis percipiant, & (prout scriptum est, fructus producant pœnitentiæ, ut benignus Deus pro opulentia miserationum suarum dignetur nos quoque benignitate: & omnes illi agamus gratias de pœnitentium salute, quos modo jussimus, ut etiam magistratus persequerentur, conciliantes sibi Deum, qui merito nobis irascitur. Et quidem scientes prudentesque ad sanctorum dictorum severentiam benignum Deum obsecramus, ut ita hi, qui impiæ hujus actionis cœno coinquinati sunt, pœnitentiam capessant, ne alia nobis persequendi ejus flagitii præbeatur occasio. Prædicimus autem omnibus deinceps, qui hujusmodi alicujus sibi peccati conscii sunt, nisi peccare desierint: & seipsos renunciantes (7) beatissimo patriarchæ, salutis suæ curam gesserint, pro tam impiis actionibus Deum intra sanctum festum placantes: quod acerbiora (8) sibi accersent supplicia nimirum qui nulla de cætero venia digni habebuntur. Neque enim de ejus rei inquisitione ac correctione quidquam relaxabitur, negligentiusve tractabitur contra eos, qui intra sanctum festum se non detulerint, aut in tam impia actione perstiterint: ne si omisso circa id animo simus, Deum contra nos irritemus: quod connirentibus oculis transmiserimus actionem tam impiam, ac prohibitam, & quæ maxime idonea sit, ut bonum illum Deum in omnium perniciem ad iram provocet. Proponantur Constantinopolitanis civibus nostris. Dat. Id. Mart. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. August. Anno xxxiii. post BASIL. V. C. CONS. ANNO XVIII. (9).

T I T. XXV.

DE (10) HIS, QUI EUNUCHOS FACIUNT (11).

NOVELLA CONSTIT. CXLII.

Imp. Just. August. Marthano.

P R Æ F A T I O.

SUpplicia, quæ ab aliquot retro (12) principibus contra eos, qui eunuchos facere auderent, constituta sunt, omnia sane manifesta existunt. Ex quo enim nonnulli rationem salutis suæ non habentes, ante parvum admodum tempus ausi sunt tam impium in se delictum admittere: propterea & nonnulli meritas de se dederunt pœnas, alii post irrogata supplicia (13) etiam in exilium missi sunt. Verum enimvero quia ne sic quidem a tam impia actione temperarunt, sed in tantam multitudinem hoc flagitii genus excurrit, ut sæpenumero e multis vix pauci evadant incolumes, usque adeo, ut quidam ex his, qui servati fuerunt, sub nostro aspectu deposuerint e nonaginta ægre (14) tres servatos esse, quis obsecro in tantum salutis suæ contemptor existit, ut hæc despiciat, & inulta relinquat? Nam si leges nostræ eos etiam, qui gladium contra aliquem distringunt (15), suppliciis subdunt, quomodo impune conniventibus præterita oculis possimus tot perpetratas cædes, & factum contra Deum pariter, & leges nostras præsumptum? Inde adeo necessarium duximus eos, qui hujusmodi facere audent, exquisitius per hanc legem persequi.

C A P. I.

SAncimus igitur, ut qui in quocunque (16) reipublicæ nostræ loco, quamcunque personam castrare præsumunt, aut etiam præsumpserint (17), siquidem viri sint, qui hoc facere præsumpserint, aut etiam præsumunt: idem (18) hoc quod aliis fecerunt, & ipsi patiantur: & si incolumes evaserint, tum bona eorum addicantur (19) fisco per eum qui pro tempore magistratum obit gloriæ tuæ: quum ipsi mittantur in Gypsum (20), ubi locorum per omne vitæ suæ tempus esse debebunt. Sin vero mulieres sint, quæ id egerint, afficiantur & ipsæ supplicio, & bona earum per eum qui pro tempore gerit magistratum tuum, addicantur fisco, mittanturque in exilium: ut (21) ex quo putaverint, aut putant impium se lucrum assecuturas, ex eo supplicia simul & bonorum suorum amissionem sustineant. Porro & eos qui ad hoc mandatum (22) dederint obtulerintve personas, aut etiam domos (23), vel locum aliquem ad hoc præbuerint, aut præbent, sive viri sint, sive mulieres, eadem subire supplicia jubemus, utpote qui injustæ hujus actionis testes facti sunt.

C A P. II.

VErum ipsos castratos tametsi a vetustioribus temporibus liberos esse oportebat: jubemus tamen, ut qui jam inde a decima (24) indictione nunc ineuntis mensis per quemcunque in locis nostræ reipublicæ castrati fuerint, liberi (25) sint, neque ullo modo aut quovis genere contractus in servitutem retrahantur: neque (26) item instrumentum de ipsis vel publicum, vel privata manu conscriptum quocunque tandem modo aut per fraudem factum aut fiendum valeat. Sed neque inquirendi illorum status causa cognitiones, quæ anacrises (27) dicuntur, de istiusmodi personis interponantur, aut interpositæ valeant. Sed & omnes eos qui tali contractui in posterum ministerium (28) præbent, superius traditas subire pœnas jubemus. Præterea si usuveniat, ut servus propter morbum (29) castretur: jubemus, ut & ille libertatem nanciscatur. Qui enim initio liberi erant, eos probabile est, cum in hoc genus morbi inciderint, sui potestatem habuisse, ut quod vellent, sibi remedium adhiberent. Jubemus igitur, ut in nostra republica castrati jam inde a memorato tempore apud quamcunque personam sint, liberali causa asserantur manu, & liberi sint, neque unquam in servitutem retrahantur. Cæterum si qui eorum post præsentem nostram legem aliquos detinere apud se castratos præsumpserint: damus etiam ipsis castratis licentiam, nimirum qui semel ex præsente nostra lege libertatem promeruerint: ut hic quidem majestatem Imperatoriam; & sanctissimum pro tempore patriarcham adeant, neque non apud gloriosissimos Imperii nostri proceres relationem ea de re instituant, in provinciis vero apud religiosissimos locorum episcopos & harum præsides: quo magis providentia omnium nostrorum magistratuum, & periculo obtemperantium ipsis cohortium (sive Constantinopoli, sive alibicunque locorum nostræ reipublicæ) his secundum libertatem dentur vindiciæ (30), libertasque ex præsente nostra lege ipsis largita conservetur. Nam tot cædes conniventibus oculis accipere per causam eorum, qui talia (31) in nostra præsumunt republica, neutiquam sustinuerimus. Si enim *Barbari* (32), simulatque nostra de hoc audierunt mandata, hæc custodierunt: quomodo tandem permittemus, ut post tot retro principum sanctiones tale quid denuo delinquatur, & inultum relinquatur in nostra republica?

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram generalem declarantur legem, ea tam hic, quam in provinciis gloria tua manifesta pariter faciet & conservabit. Dat. 15. kalend. Decembr. Domino JUST. PP. Aug. BASIL. (33) V. C. CONS.

T I T. XXVI.

DE MULIERE RAPTUM (34) PASSA.

NOVELLA CONSTIT. CXLIII.

Imper. Justin. August. Areobindo gloriosissimo prætoriorum præfecto, expræfecto almæ urbis, & exmagistro militum.

P R Æ F A T I O.

LEgis interpretationem (36) culmini tantum principali competere, nemini venit in dubium: cum promulgandæ quoque legis auctoritatem fortunæ sibi vindicet eminentia. Meminimus itaque pro raptu mulierum, sive jam desponsatæ fuerint, vel maritis conjunctæ, sive

(1) Deus non vult mortem peccatorum, *Nov.* 14. & 77. *Ezech.* 13. *vers.* 19.

(2) Ἄῤῥενες ἐν ἄῤῥεσι, *Sermo.* [illegible], *Rom.* 1. *vers.* 26. (3) In *Genes.* 19. *Deut.* 29. 23. *Esai.* 1. 9. *Jerem.* 49. 18. *Ezech.* 16. 46. *Amos* 4. 11. *Lucas* 17. *Petr.* 2. *vers.* 6. *Idem vers.* 7. adde *Nov.* 77. c. 1. (4) *Rom.* 1. *vers.* 31. 32. 49. (5) De [illegible], vid. 6. Harm. 4. 6. [illegible], adde quæ dixi ad *Novell.* 77 Petrum Gregorium 18. *cap.* 14. *Lev.* 20. *Exod.* 22. *mulier* 19. [illegible] Rolandum a Valle 3. *cons.* 73. Clar. 5. *sent.* §. *fornicatio* [illegible] *cum animali* [illegible].

(6) Vide *infr. hic.* Confessionem auricularis aut certe [illegible] quondam [illegible].

(7) [illegible] *supr. hic.* Notari tamen hic obiter poterit: Magistratus [illegible] interdum [illegible] commutandarum pœnarum [illegible] *hic.* Commutandarum, [illegible] pœnam Sodomiticis debitam, ut *hic.* (8) Quæ? morte puniuntur lege divina, *Levit.* 20. [illegible] §. 4. *Inst. de publ. judiciis.* l. 31. *C. ad leg. Jul. de adulteriis*, quod etiam receptum apud Athenienses fuit, Æschin. *contra Timarchum* apud Gothos castrabantur, *leg.* 6. *C. Wisigoth. de incestis*, l. 3. *eit.* 5. Valentinianus, Theodosius & Arcadius jubent comburi. l. 6. *C. Theod. de adult.* [illegible] fragmentum collationis legum Mosaicarum *tit.* 5. Hanc pœnam usus tandem recepit, vid. Clar. 5. *sent.* §. *sodomia vers. sed quæro.* In id genus delicti lex Scatinia vel Scantinia Romanis [illegible] fuit, Cœlius apud Ciceronem 8. *epist.* 14. [illegible] hominem [illegible] lege Scantinia curant, Cicero 3. *Philippica*, hinc Scantinia lepos. Suetonius in *Domitiano* c. 8. Quosdam ex utroque ordine lege Scatinia condemnavit, Tertullianus *lib. de monogamia.* [illegible] Scatiniam [illegible], Juvenalis *satyr.* 2. [illegible] Scantiniam metuens non metuit Titium. Tribuni plebis Cai Scantinii meminit Valerius 6. c. 1. [illegible] Marcello [illegible] quod filium Marcelli de Rogro appellasset: [illegible] Pœna legis Scantiniæ non erat capitalis, sed decem millium, Quint. 4. c. 2. [illegible] in *fin.* de hac lege [illegible] apud [illegible] in *Marcello*: nec mirum [illegible] (utpote [illegible]) hoc crimen pecunia mulctatum, Refert enim [illegible] ex [illegible], impudicitiam illam in ingenuo crimen esse, in servo necessitatem, in liberto officium.

(9) Id est, anno 144 (10) Fit mentio hujus Novellæ apud Scholiasten, [illegible] *lib.* 14. *tit.* 4. *sup.* 12. (11) *L.* 4. *C.* 42. Omnino [illegible] castrare mares vetuit. Suetonius in *Domitiano.* c. 7. [illegible] Martialis aliud pertinet *epigr.* 6. ad Domitianum, Lusus erat [illegible] fallere [illegible], Lusus & [illegible]. Unumque [illegible] Leo *Novell.* 60. hunc [illegible], *Goth.* Vide Rittershus. *part.* 11. c. 15. *Anf.* (12) Extant etiam Senatusconsulta adversus castratores, *l.* 3. §. 4. *l.* 6. *ff. ad leg. Corn. de sicariis*, extant & edicta Domitiani. Sueton. *in Domitiano* c. 7. Dion. *in Domitiano*, Neron, Adriani. *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *ff. ad leg. Corn. de sicariis.* (13) Dicam de pœnis, *infr.*

(14) Periculum, in quod conjiciuntur ii, qui castrantur. (15) Nemo distringere gladium in aliquem impune potest. (16) Barbaris enim licebat suos barbaros castrare, vide 5. Novellam 14. (17) Castrabant autem ut plurimum servos, *d. l.* 6. itaque libidinis aut promercii causa, *d. l.* 4. §. 2. Paul. 5. *sent.* 23. §. 7. faciebantque castrando pretiosiores. *l.* 27. §. 28. *ff. ad leg. Aquil.* (18) Castratur, qui alium castravit, *ut hic*, hæc est talionis pœna. [illegible] Gallienus, cum quidam gemmas vitreas pro veris uxori vendidisset, surripi quasi ad leonem venditorem jussit, deinde cavea caponem emitti. mirantibus cunctis rem tam ridiculam, per præconem dici jussit, *imposturam fecit & passus est.* [illegible] de talione, *Novell.* 60. c. 1. *in fin.* locum elegantem ex Galeni 6. *de Hippocratis & Platonis placitis* relatum a Cujacio 7. *obs.* 14. In *fin.* Sed hanc pœnam castrationis sustulit, Leo *Novella* 60. ubi dictum de pœna castratorum. (19) Vide quæ dicam ad Novellam Leonis 60. (20) Gypsus insula [illegible] 22. c. 8. (21) Avarus nimium spoliatione bonorum magis [illegible] hic privantur. (22) Mandatores sceleris puniuntur, *l.* 15. *ff. ad leg. Corn. de sicariis*, *l.* 20. *ff. de jure fisci.* (23) Domum præbens ad delictum committendum, punitur, adde *l.* 1. *C. de* [illegible], *l.* 8. 1. 9. *ff. ad leg. Jul. de adult. Nov.* 14. §. 1. *Nov.* 40. c. ult. *Nov.* 20. (24) Indictio decima sexta, vid. *Nov.* 146. *in fin.* de prima vid. *Novell.* 147. *cap.* 2.

(25) Hinc victum est, quod quæri solet, An castratus testari possit, de quo dicam ad *l.* 5. *C. qui testam. fac.* (26) Quinimo Tabellio quoque, qui hujusmodi instrumentum conscripsit, puniendus est, *l.* 2. *C. de eunuchis.* (27) Anacrisis *hic*, & *l.* 2. *ff. de custod.* Interrogatio reo vel de reo facta. *Interrogationes*, *enquestes*, *informations.* Libellus vel aliquis in *l.* 2. §. 2. *ff. de cessio.* Sic Festus ad Agrippam. *Actor.* 25. *vers.* 26. de quo (id est, de Paulo) quod scribam domino (id est Cæsari) non habeo; quapropter produxi eum ad vos & maxime ad te rex Agrippa, ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης σχῶ τι γράψαι. Possis tamen dicere, *Anacriseis* hic esse cognitiones de statu. (28) Ministri delictorum puniuntur. (29) Qui servum castrat, liberum facit. *hic.* (30) *Qui les feront mainteniz en possession de leur liberté*, vindictæ, *maintenus en [illegible]*. Hoc contrarium vindiciis abeuntur. *l.* 2. §. 24. *ff. de origine juris.* (31) Qui alios castrant. (32) Id est Abasgos hic intelligendum est, de quibus vide Evagrium 2. (33) Id est, anno 54. (34) Adde *Novell.* 150. de eo qui raptori suo nubit. *l. un. Cod. de raptu v.* 9. *tit.* 13. vide omnino *Novell. Leonis* 35. *Goth.* Vide Rittershus. *part.* 14. c. 27. *Anf.* (35) Hanc constitutionem est Latinam. (36) *l.* 1. *Cod. de legib.*

sint non, vel etiam si viduæ sint, legem antea posuisse: & capitis (1) subjecisse supplicio non tantum raptores, verum etiam comites eorum: nec non alios, qui eis auxilium tempore invasionis contulisse noscuntur: & non tantum parentibus mulierum, verum etiam consanguineis, & tutoribus hujusmodi dedisse per eandem legem vindictam & præscriptis pœnis locum dedisse, si jam nuptæ vel desponsatæ mulieres rapiantur: cum non solum raptus mulieris, verum etiam adulterium per hujusmodi temeritatem committitur. Et super alias pœnas raptoris etiam, necnon aliorum qui cum eo fuerint, patrimonium raptæ mulieri vindicari, per eandem legem præcipimus, ut dotis etiam merito legitime dandæ copia per raptoris ei ministretur substantiam. Illa quoque specialiter adjecto: Ut (e) nulla sit mulieri vel virgini raptæ licentia, raptoris eligere (3) matrimonium, sed cui parentes voluerint (excepto raptore) legitimo matrimonio copulari: nullo modo, nullo tempore licentia mulieri raptæ permissa, raptoris se conjungere matrimonio. Sed parentes etiam, si tali consenserint matrimonio, deportari (4) præcipimus. Sed mirati sumus, quod conati sunt aliqui dicere raptam mulierem sive volentem sive nolentem, & si raptoris matrimonium contra nostræ constitutionis tenorem amplexa sit, debere tamen eam raptoris habere substantiam, vel quasi legis præmium, vel ex testamento forte, si hoc etiam factum esse contigerit. Qui enim talia dicere præsumpserunt, hi prædictæ legis seriem intelligere non potuerunt. Qui enim tale fieri matrimonium, & si rapta voluerit, prohibuimus, & ob hoc parentes raptæ mulieris deportationis subjecimus pœnæ, si hujusmodi consenserint matrimonio; quomodo (5) raptas mulieres, raptorum eligentes conjugium, præmiis honoratissimus raptæ datis mulieri? Superfluam igitur eorum dubitationem vel in posterum relecantes, priorem per præsentem legem interpretari consuimus. Sancimus itaque si rapta mulier cujuscunque sit conditionis vel ætatis, raptoris nuptias eligendas esse censuerit, parentibus præsertim non consentientibus: nec (d) ex beneficio legis, nec ex testamento raptoris hereditatem suscipere, vel quocumque modo substantiam vindicare: sed præmium, quod per legem nostram raptæ mulieri datum est, ut raptoris, & eorum qui ei auxilium tempore invasionis præbuerint, bona (7) vindicet: hoc ad parentes, si ambo vel unus superstit, qui nuptiis specialiter non probantur consensisse, ex tempore raptus ipso jure transferri, & patrimonium raptoris non raptam jam habere mulierem, quæ conjugio se raptoris inquinare non piguit, sed in personas transferri, quas superius nominavimus, ei non consentientes conjugio. Nam nefarios hujusmodi coitus pœnis corrigi, non (8) præmiis honorari convenit. Quod si parentes jam decesserunt, vel hujusmodi sceleri consenserunt: substantia raptoris, nec non & aliorum, qui facinoris fuerint participes, fisci juribus (9) vindicetur. Quam interpretationem non in futuris tantummodo casibus, verum in præteritis etiam valere sancimus, tanquam si nostra lex ab initio cum interpretatione tali a nobis promulgata fuisset, præfecte carissime atque amantissime. §. 1. Quæ igitur per hanc legem nostra statuit æternitas, tua celsitudo effectui mancipari, observarique præcipiat (10).

T I T. XXVII.

DE SAMARITANIS (11).

Novella Constit. (12) CXLIV.

Justinus Imperator Diomedi P. P.

PRÆFATIO.

UT impiam Samaritanorum heresim, & omni ratione carentem hominum vesaniam ad meliorem frugem perduceremus, neque non ipsorum animas, quo detinentur morbo, liberaremus: sæpenumero tam pientissimus princeps pater (13) noster, quam etiam nos ipsi studio habuimus. Sed in plerisque horum non potuimus id, in quod longo studio incubuimus, effectui tradere. Evaserunt enim in tantam nonnulli eorum vesaniam, ut vel salutari baptismo dignati denuo ad id mali, unde discesserant, redierint, & eadem cum Samaritanis habere in pretio, eodem cum ipsis agitati furore dignoscantur. Præclarum igitur nobis visum est veterem illam & prius contra ipsos propositam patris nostri legem renovare.

C A P. I.

AC propterea sancimus, ut ipsi neque (14) ex testamenti tabulis, neque absque iis heredes fiant legatave capiant, aut donationis titulo rem aliquam nanciscantur. Sed neque Samaritani, qui in universum heretici, quive rectam in Christianorum fidem amplecti simulant, cum severa neque ita sentiant, neque huic consentanea faciant: ad hereditatem ab intestato vocati, successionem habeant. Item neque (15) testamenta conscribant, neque legata relinquant, aut donent: nisi qui ex perceptori sunt, & recte de fide sentiant, & fideles sint operibus. Nam si nemo horum sit: jubemus, ut post ipsorum mortem horum bona ad sacratissimum pertineant ærarium. Unde & sacra illa forma, per indulgentiam ipsis a patre nostro concessa, quæ legis vicem obtinens, largitur ipsis, ut (16) hereditatem pariter adire & transmittere, item legatis honorari & legata relinquere possint: in posterum vacabit, neque prorsus ullam firmitatem habebit. Nam si hujus se clementia indignos esse perhibuerint, qui Samaritanorum agitantur vesania: nemini alium, quam seipsos accusabunt, cum a benignitate Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi alieni sint: liberalitate autem ab Imperatoria olim majestate ipsis concessas amittunt in hoc, ut ad meliorem mentem redeant, non ut perpetuo in perversa hac opinione sua permaneant.

C A P. II.

EXcipimus autem e præsenti lege rusticos, qui Samaritanorum opinionibus honorem habent: idque non ipsorum gratia, sed propter constitutionem prædiorum, quæ ab ipsis coluntur (17), propter redditus & tributa, quæ exinde inferuntur publico, ut (18) qui sufficiatur seducantur. His etenim permittimus, ut tam ascendentes quam descendentes & ex transverso cognatos suos heredes legatariosve scribant, ex meris Samaritanorum stirpe derivantur: ut tamen fundos recte colant, quo magis & uberior exinde proventus ad prædiorum dominos deferatur, & per ipsos ad fiscum. Sed & sine testamentis prædicti alter ad alterius hereditatem pervenient propter eandem causam. Quandoquidem, & si nemo horum inveniatur: nihilominus tamen volumus, ut prædii dominus (19), in quo rusticus defunctus est, ab illo relicta capiat, & fisci locum teneat, utpote qui & pro illo publicis satisfacit tributis. Præterea Samaritanum omnino neque militiam (20) capessere concedimus, neque ad civilem administrationem accedere, neque postulare (21) in judicio, neque postremo in consortium disertissimorum assessorum (22), neque adolescentes instituere. Sed & si qui ex iis salutari dignati baptismo, ad pristinum denuo errorem revertit, observare (23) sabbata, aut etiam alia quædam agere videantur, quæ coarguant per simulationem ipsos sanctum baptisma assumpsisse: eos proscribi jubemus, & in perpetuum tradi exilium. Iisdem quoque pœnis eos subdimus, qui contra rectam Christianorum fidem impium illis patrocinium præstiterint. Perpulchrum vero nobis videtur; ut ad incontaminatum accurrentes baptisma non temere suscipiantur, sed cum quadam observatione, & instructione, quæ initiationis tempore fieri solet. Dicimus autem, ut qui omnino sensu aliquo bonæ doctrinæ tangi possunt, per duos primum annos in (24) fide instituantur (25), & pro viribus scripturas ediscant: tuncque demum sacro redemptionis afferantur baptismati, tam longi temporis pœnitentia prorsus redemptionis fructum assecuti. Pueros autem admodum, qui per ætatem doctrinæ intelligere nequeunt, etiam absque hac observatione sacro dignari baptismate admittimus. Porro nullus Samaritanus Christianum (26) habebit mancipium: sed simulatque emptum fuerit, protinus in libertatem (27) rapiatur (28). Quod si æque perversa opinione mancipium, ut ipse dominus, fuerit, licitum ei esto, si (29) Christianorum de fide sententiam exosculetur, illico & Romana ipsum libertate potiri.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præsentem declarantur legem: ea proponens gloria tua solennibus locis effectui, & fini contradi præcipito.

T I T. XXVIII.

UT DE CÆTERO NULLAM LICENTIAM HABEAT DUX AUT BIOCOLYTA (30) LYDIÆ ET LYCAONIÆ IN PHRYGIAM UTRAMQUE ET PISIDIAM ADVENIRE.

Novella Constit. CXLV.

Idem Augustus Ariobindo gloriosissimo P. P.

PRÆFATIO.

HIc quæ semper incidunt, competentem singulis medicinam invenientes, postquam quæ utilitatis sunt præterierint, iterum priorie efficimus ordinis usque ad solum dolentem medicinam sustinentes, quod tale aliud præsens nostra sacra vult lex. Modicæ enim prius aliud quidam indisciplinationes populares, aliud vero latronum incursus in Phrygiam atque Pisidiam fieri dicentes, eo quod civilem gubernationem iciadar rei solicitudo, tam his quam Lycaoniæ & Lydiæ militarem administraturiquem præposuimus *Ducem* seu *Diocolotam* nominantes eum qui super hanc ordinatus est partem, sed nunc adiere nos, qui Phrygiam utramque & Pisidiam habitant, ut ea quæ pridem commissa sunt in eis compescantur, dicentes neque latrocinia in locis illis compescita, neque enim in hominibus enuatis provincias (31), bonos vero non tertis a nobis inventi cinguli, quod ministrantes ei continuo inradant provincias & comprehendant aliquos & damnis efficiant, & quod turbis militaribus impleta sint loca illa, & omnino inhabitabiles esse provincias, etenim & ipsis per se civilibus judicibus copiosis ad rei correctionem constitutis, & eorum qui provincias habitant multos aliutum quietem inventum facientes quo cinguli hujus abutantur vendone (32) & comprehendant innocentes, & quæ non sunt tesla in eis agi.

C A P. I.

HÆc sæpius dicentes eos misereti ad præsentem nostram sacram venimus legem, per quam *sancimus*, auferri (33) de cætero, quæ dicta sunt

(1) Pœna raptus, capitalis, [illegible] Clarum [illegible] *fent.* §. raptus [illegible]. (2) [illegible] Cod. *de rapt. virg.* 4. Harmenop. [illegible]. (3) Rapta raptori nubere prohibetur, [illegible] quandam exceptionem, nisi pater dissensio in secundum consensum transierit. [illegible] *Extra de raptoribus*, l. 2. Cod. *de his quæ vi* [illegible]. (4) Parens consensum præstans [illegible] raptori nubat, deportatur. (5) Ex illicito matrimonio nullus conjugum potest fructum sperare, vide l. [illegible] C. *de incestis*. (6) [illegible] raptori. (7) Bona raptoris [illegible] C. *de rapt.* (8) Delicta pœnis, non præmiis [illegible], & contra virtuti præmia, non pœnæ [illegible]. (9) [illegible] Cod. *de bonis vac.* [illegible] Novell. 123. cap. [illegible] Cod. *de judic.* [illegible] Cujac. [illegible] *observ.* [illegible]. (10) Dat. Kal. [illegible] CP. Imper. DN. Just. PP. August. anno [illegible] post Consl. Basil. [illegible] Cujac. [illegible]. (11) Vid. Nov. 129. [illegible] (12) [illegible] est hæc Novella, successoribus Justiniani [illegible]. (13) Justinus [illegible] hanc constitutionem [illegible]. (14) l. [illegible] C. *de apostat.* (15) Heretici testari non possunt, nisi [illegible] liberos orthodoxos, l. 17. C. *de heret.* & ita abrogatur Novell. 129. cap. 1. (16) Novell. 129. cap. 1. (17) Id est, ut agrorum cultura cesset. (18) Rusticitas [illegible] heresem [illegible] Nov. [illegible]. (19) In successione [illegible] dominus fundi, ut qui pro eo soleat fisco tributa solvere, l. 4. C. *de agricol. & censit.* (20) Samaritani removentur ab omni militia, administratione civili, & jure [illegible] juventutem instituendi: quod commune est omnibus hæreticis, Nov. 109. (21) l. [illegible] C. *de postulando*. (22) Julianus eadem adversus Christianos constituerat, Ammian. [illegible] inter quos, inquit, erat inclemens, quod docere vetuit magistros, Rhetores & Grammaticos [illegible]. (23) Samaritani sabbatum observabant [illegible] l. 21. Cod. *de heret.* [illegible]. (24) Samaritani [illegible] admittuntur ad baptismum, nisi catechumeni fuerint per duos annos. (25) Catechumeni partes. (26) l. [illegible] C. *ne Christianum mancipium* [illegible]. (27) Novus adipiscendæ libertatis modus. (28) Idem de vendito servo Christiano Judæis [illegible] Constantinus, [illegible] Eusebio. Constantinum [illegible] Theodosiano, lib. [illegible] C. Theod. Ne Christianum mancipium Judæus habeat. (29) Novus alius modus adipiscendæ libertatis. (30) Vid. Nov. 8. [illegible] ad hanc Novell. Rittershus. part. [illegible]. (31) Locus est corruptissimus [illegible] Phrygas & Pisidas [illegible] apud Justinianum fuisse, utramque provinciam [illegible] ducis, seu Biocolytæ, in illis regionibus [illegible] a Justiniano constitui, [illegible] causis, quod [illegible] officiales ac ministri ducis [illegible] provincias [illegible] & provincia utraque fieret deserta [illegible] provinciæ magistratus [illegible] comprehendendis posse sufficere [illegible] calamitati utriusque provinciæ succurrendum, quod non tantum ipsi Biocolytæ, eorumque ministri grassarentur, sed & nonnulli ex ipsis provincialibus [illegible] atque [illegible] abstinerent. (32) Id est [illegible]. (33) Abrogamus Imperium [illegible] Biocolytæ Lydiæ atque Lycaoniæ [illegible] utramque Phrygiam & Pisidiam veniendi.

sont a nobis provinciæ (dicimus Phrygiam Salutarem (1) & Phrygiam Pacatianam (2) & Pisidiam) de cingulo illo quod tam ipsis quam Lycaonis, & Lydis imposuimus olim, & nullam licentiam ex præsenti esse eis, qui eam habent administrationem, ita in eis fieri provinciis tanquam dignitates, habentes aliquod cum eis participium, aut transmittere aliquem de officio suo aut aliter eis competentibus, & comprehendere aliquem. Sed neque eis licentiam esse, eis, qui ex illis provinciis sunt, confugere ad unumquemque hanc habentem (dignitatem) & querelam insinuare adversus inicum, sive pro pecuniariis, sive pro criminalibus fuerit quod movetur, pœnam metuentibus *triginta librarum auri*, utpote nobis omnem transitum ad dictas nobis provincias excludentibus his, qui per tempus habuerint dignitatem, aut his omnino qui in eorum ordinem relati fuerint, ut neque præcepta in illis provinciis aut contra eos qui in eis habitant, faciant, neque aliter sibi aliquid vindicabunt eorum quæ in his feruntur, sed contenti sint tam Lycaoniorum quam Lydorum (provincia) in ipsis jubentes solis, tanquam si in principio istis duabus provinciis conclusissemus dignitatem eorum, nullum participium in Phrygiam utramque aut Pisidiam dantes ei. Omni enim ex hoc difficultate provincias liberamus, illas civilium judicum dignas in omnibus, tam pecuniariis quam criminalibus respicientium, scientibus his quod si quodlibet factum latrocinium aut invasionem in illis locis aut ablationem rerum persequantur, & ablatum vindicent, ex ipsis suis facultatibus ex hoc datum dispendium curare necessitatem habebunt, tam in cingulo constituti, quam etiam post depositum illud. Itaque si vel tentaverit post præsens tempus qui Lycaoniæ & Lydiæ militarem habet dignitatem, aut ipse ire ad prædictas nobis provincias, aut dirigere aliquos de suo officio, fiduciam damus episcopis civitatum prohibere, eum aut eos qui ab eo destinati fuerunt irruere volentes & expellere de locis eos, utpote semel per præsentem sacram prohibitos legem, super quod & pœnam XXX. librarum auri impositam tam ei qui pro tempore habet cingulum, quam his qui ei obedire deputati sunt, sive tale aliquid jubeat, aut ipsi præsumpserint ministrare, & super hoc cinguli amissione periclitabunt & ipsius substantiæ.

E p i l o g u s.

† Tua igitur gloria quæ per præsentem nobis divinam legem sancita sunt, cognoscens, faciat quidem decreta consequentia ipsis, edictis vero utetur & præceptis ad eos qui provincias moderantur, & civitatum episcopos, ut & hanc per civitates proponant legem, & omnibus manifesta faciant quæ per eam nobis placuerunt occupationem. (Datum 6. Id. Febrrar. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. Anno XV. post consulatum Basil. V. C. Cons. Anno XII. (3)).

T I T. XXIX.

UT (4) LICEAT HEBRÆIS (5) SECUNDUM TRADITAM LEGEM SACRAS SCRIPTURAS LATINE VEL GRÆCE VEL ALIA (6) LINGUA (LEGERE) ET, UT DE LOCIS SUIS EXPELLANTUR NON (7) CREDENTES JUDICIUM VEL RESURRECTIONEM (8) AUT DICENTES ANGELOS (9) SUBSISTERE CREATURAM DEI.

N o v e l l a C o n s t i t. CXLVI.
Idem Augustus Areobinda P. P.
P R Æ F A T I O.

NEcessarium quidem erat Hebræos sacros audientes libros non solis literis (10) adhærere, sed ad reconditas eis prophetias respicere, per quas magnum Deum & Salvatorem generis humani *Jesum Christum* annunciant. Sed etiam si insensatis semetipsos interpretationibus tradentes a recta usque nunc aberraverant gloria (11), tamen certare ad invicem discentes ipsos, non sustinuimus sine judicio eis relinquere tumultum. Per has enim ipsorum quæ nobis adductæ sunt ἐντυχίας (12) dicimus, quod quidem solam habentes Hebraicam vocem, & ipsa uti in sacrorum librorum lectione volunt, nec Græcam tradere dignantur, & multum dudum tempus pro hoc ad invicem commoventur. Nos igitur hujusmodi discentes meliores judicavimus esse (13) & Græcam vocem ad sacrorum librorum lectionem tradere volentes, & vocem omnem simpliciter, quam locus aptiorem & magis cognitam audientibus facit.

C A P. I.

SAncimus igitur licentiam esse volentibus Hebræis per Synagogas (14) suas in quocunque Hebræi omnino loco sunt per Græcam vocem sacros libros legere convenientibus, vel etiam patria (15) forte (Italica hac dicimus) lingua, vel etiam aliorum simpliciter, una scilicet cum locis etiam lingua commutata, & per ipsorum lectionem, per quam clara sunt quæ dicuntur convenientibus omnibus deinceps, & secundum hæc vivere & conversari, neque fiduciam esse his qui apud eos sunt expositoribus, solam Hebraicam tradentibus, malignari hanc quemadmodum voluerint, multorum ignorantia suam ipsorum abscondentes malam consuetudinem. Veruntamen hi qui per Græcam legunt, *Septuaginta* (16) utantur traditione, quæ omnibus certior est, & præ aliis melior judicata, præcipue propter quod circa interpretationem contigit; quia & per duos divisi, & per diversa interpretantes loca, tamen unam tradiderunt omnes compositionem. §. 1. Ad hæc vero quis non horum virorum & illud admiretur, quia multo antiquiores salutari apparitione magni Dei & Salvatoris nostri *Jesu Christi* constituti, tamen illam futuram, tanquam videntes, sacrorum librorum traditionem fecerunt tanquam prophetiæ gratia circumfulgente eos? & hac quidem utuntur præcipue omnes. Sed, non tamen tanquam eis residuas excludere sanciverimus interpretationes, licentiam damus & *Aquilæ* (17) uti, licet ille alienæ (18) tribus ille, & non competentem in aliquibus sermonibus habet cum Septuaginta interpretatione dissonantiam (19). Eam vero quæ ab eis dicitur *secunda editio* (20), interdicimus omnimodo, utpote sacris non conjunctam libris, neque desuper traditam de prophetis, sed inventionem (21) constitutam virorum ex sola loquentium terra, & divinum in ipsis habentium nihil. Et ipsas ergo sacras voces legant, codices ipsos *reserantes* (22), sed non abscondentes quidem quæ per eos dicta sunt: exterioribus vero traditis sine scriptis vanæ vocis utentes, ad simpliciorum per ipsos excogitatis perditionem. Ut hac data a nobis licentia, neque damnis aliquibus subjicientur omnino qui Græcam vocem & alias tradunt, neque ab aliis quovis prohibeantur. Neque licentiam habebunt hi qui ab eis majores, omnibus *Archipherecitæ* (23) aut presbyteri (24), forsitan, vel magistri appellantur, periraxis (25) aliquibus aut anathematismis hoc prohibere, nisi velint propter hos castigari corporis pœnis, & insuper privationem facultatum nolentes sustinere; meliora vero & Deo amabiliora volentibus nobis & jubentibus.

C A P. II.

SI quidam vero apud eos (26) *atheos* vanas novæ vocis eloquia inferre præsumpserint, aut *resurrectionem* (27) & *judicium* (28) negare, aut (29) *facturam Dei, & creaturam angelos subsistere*: hos & expelli volumus loco omni & non relinqui vocem blasphemiæ, & ita a Dei simul lapsam notitia: præsumentes enim eos afari aliquid hujusmodi ultimis subdantur suppliciis, illato errore ex hoc Judæorum emendantes gentem.

C A P. III.

ORamus vero eos, aut per istam (30) aut per illam linguam sacros libros audientes, serare quidem interpretantium malignitatem, non solas vero considerare literas, sed rebus refici, & divinum veracitèr intellectum excipere, ut & redoceri quod melius est, & quiescere aliquando errantes; & in hoc ipso quod est omnium κυριώτατον (31) peccantes, in Deum spem dicimus. Propterea enim omnem eis vocem aperimus ad sacrorum librorum lectionem, *ut omnes de cætero eorum accipientes scientiam doctiores ad meliora fiant*, re confessa constitutum paratiorem multo ad discretionem esse, & ad melioris intentionem sacris innutritum libris, & parum quod desit habentem ad emendationem, quam scientem quidem horum nihil, solo vero cultus inchoatum nomine, & tanquam anchora (32) retentum sacra, & doctrinam (33) piam, hæresis appellationem esse putantem.

Erg-

(1) Duplex Phrygia. (2) Metropolis Phrygiæ Pacatianæ Laodicea, ... [illegible]

[illegible]

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc præsentem piam legem declarata sunt, custodiet quidem tua gloria, & quod sibi obtemperet officium. Servabit & pro tempore, qui in eodem cingulo ordinabitur, & non permittet omnino Hebræos præter hæc facere, sed insistentes & prohibere omnino nitentes, corporalibus primum pœnis subjiciens exilium incolere compellet, auferens & bona, ut non simul ipsi contra Deum, sed & imperium audaciter insurgant; utetur autem & præceptionibus ad provinciarum præsides, præcipiens ipsis nostram legem, ut & ipsi hanc discentes, proponant per civitatem unamquamque: scientes, quod hæc observari utile erit his, qui nostram indignationem veriti fuerint. Dat. (1) 6. Id. Febr. *Constantinop.* DN. Just. PP. Aug. Anno xxv. post Basil. V. C. Consulatum Anno xii. (2).

T I T. XXX.

DE RELIQUIS (3) PUBLICIS NON EXIGENDIS (4), ET DE DISCUSSIONE DIVERSARUM ACTIONUM.

Novella Constit. CXLVII.

Idem Augustus Areobindo P. P.

PRÆFATIO.

ET si expensam multam nunc supra quam aliquando respublica esse oportet, tantam magnitudinis præbitionem benignitate accipienti Dei, & ad augmenti rationem superimpositam expugnanti barbaros, omnem tamen providemus viam, ut et expensarum non prohibita fiant, et nulla misericordiæ species circa subjectos nostros relinquatur. Quanta igitur singulis interpellantibus nobis et debita prætendentibus publica et inopiam redditionis, præparate remuneramus, et qualiter nullus misericordiam petens sine actu a nostra recessit facie, hoc dicere non nostrum est, his quæ pro his scripta sunt et ipsis qui remunerationes acceperunt, attestantibus nobis. Sed quia modicum & imperio indignum est de singulis interpellantibus proprias aliquorum remunerationes facere, aut etiam usque ad villas aut civitates solas aut in solas provincias nostram extendere misericordiam, & non magnum aliquid et commune de omnibus subjectis facere.

C A P. I.

PRopter hoc ad præsentes nostras venimus donationes, per quas *sancimus* dimitti omnibus nostris subjectis reliqua omnino debita a præterito circulo primæ indictionis et ejus, et in quam præcedentes nostras conclusimus donationes usque adhuc currentem septimam (5) indictionem et ipsam: ut sint viginti duo anni continui in nostros subjectos a nobis factæ largitatis, et nulla reliqua exigi ex illo relata tempora. Hoc vero dicimus non in his quæ in auro solum, sed etiam si argentum aut triticum, aut quædam alia species debita sit, et hoc quidem sive quod a subjectis debitum sit, sive ab Illirica præfectura aut sacrorum nostrorum thesaurorum, sive pro fructibus (6), sive assidua titulis quomodocunque inferendis ab eis. In commune enim omnibus nostris subjectis hanc nostram largitatem concedimus, ut nemo pro (7) temporibus illis super eos reliquum inducat, qualemcunque faciens reliquorum exactionem, sive ab ipsis destinatus cingulis, aut qualitercunque publicam personam sibi vindicans, sive aliqua inferens præcepta aut deputationes (8): quoniam quidem & his qui hujusmodi quid acceperint, & tanto continue non exigere tempore, contra subjectos nostros auferimus exactionem. Insuper & contra ipsum publicum, qui enim debet continue tantum, vel negligens, vel sportulis magis & non principalibus factus, & neque ab eis neque a publico accipiens, non in tempore deinde memoratur deputationum, aut exinde exactionem inferre tentat. E contrario autem, eum qui hujusmodi aliquid facere se præsumpserit, tanquam nostris positorum repellimus donationibus, ut omnem de cætero repetitionis occasionem aut perinœam (9) auferri, tum contra subjectos, quem contra publicum & majorem prævalere, & ex hoc ἀνενεχυράστως nostris subjectis. Quoniam autem & his perfruentur donationibus, & quæ sacris nostris privatis aut divino nostro patrimonio competunt possessiones, & neque contra colonos neque contra locatores aut emphyteutas assectio fiscalium prædictis a nobis fiet temporibus, aut ab his qui publicum exigunt, aut palatinis ipsis manifestum est. Hæc vero dicimus de his quæ debentur adhuc, & apud nostros sunt subjectos. Si enim aliquid contigerit illis dare & hoc apud curiales forsan aut officiales aut hypodectas (10) aut delegatores, aut apud hos qui provinciarum sunt numerarii (11) remansit, hoc non comprehendimus neque partem facimus præsentis nostræ donationis, sed servabitur publico. Inutilissimo (12) constituto, ut quod a subjectis datum est, non fiscus accipiat, sed proprium aliorum lucrum fiat.

C A P. II.

HAc vero nostra largitate excludimus, & quæ cauta sunt forsitan, aut fidejussa publico a numerariis (13) aut arcariis (14) aut scriniariis (15), nihil enim neque his de æqua conferimus donatione, quia semel propria fecit, & pene habet hæc accipiens fiscus. De sacra vero hac largitate excipimus tam militares, quam fœderaticas (16) discussiones: ipsæ enim non contingunt quidem nostros subjectos: justam vero exactionem contra illos inferunt, qui non competentur de publico acceperint, quanquam si occasione militaris vel fœderaticæ expensæ contigerunt accipientes, tamen proprium hoc lucrum facientium: & multo magis hoc nostra excepimus donatione civilium pecuniarum inquisitiones, & insuper operum discussiones (17) tam quæ in hac felicissima

civitate quam in aliis provinciis, quoniam non est justum tanto a nobis emisso auro pro occasione munitionis reipublicæ, administrantes quidem lucrum injustum habere, fraudari vero loca nostra largitate, aut debita vie munitionis, aut civitates pecuniis quæ ad ornatum earum divisæ sunt, defraudari. Quia vero etsi malignantes omnino odimus; sed nostras tamen humanitates (18) oblivisci nullo possumus modo, propterea sancimus quæ a nobis in quibusdam capitulis facta exceptio est, locum habere super his quæ nuper transiit, primæ (19) indictionis temporibus, hanc vero dicimus sexdecim pridem annis factam. De his enim quæ præcedunt temporibus, simplicem & generalem omnibus continue nostram humanitatem concedimus, nullam exceptionem in ea facientes, ut communem omnes homines perfruantur securitatem, & nullam reliquorum exactionem ex qualibet occasione ex illis procedere temporibus. Hanc nos quidem subjectis humanitatem concedentes Deo magno offerre actum existimavimus oportere, ut omnes his perfruentes bonis, gratias pro imperio confiteantur magno Deo, qui & hunc nobis in mentem actum immiserit.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarantur legem, ea studeat tua excellentia ad opus adduci, & servari festinet. Datum (20) prid. Kal. Maii *Constantinop.* DN. Justin. PP. August. Anno xxviii. (21) post consulatum Basil. V. C. Anno xii. (22).

T I T. XXXI.

DE INDULGENTIA (23) RELIQUORUM PUBLICORUM.

Novella Constitut. CXLVIII.

Antonio Contio interprete.

PRÆFATIO.

QUantam circa communia rerum statim ex prooemiis (24) nostri Imperii fecimus providentiam et studium, traditæ nobis ex Deo reipublicæ curam gerentes, ex his quæ jam fecimus, manifestum fecimus universis. Nam publicum debitis multis prægravatum invenientes, & ad ultimam penuriam repulsum in nosmetipsos suscepimus debitum, onera simul & difficultate multa sublevantes illud & rem militarem diffluentem jam necessariorum penurie, ita ut respublica barbarorum insultibus & incursibus immensis pessum daretur, secundum quod nobis fuit possibile, competenti correctione sumus dignati: quia nec usque ad hæc & sola oportere existimavimus circa subjectos suum auxilium, sed & cujusdam alterius participes facere humanioris sententiæ subditos lege justimus opus esse, liberos ipsos his quæ ab ipsis debebantur debitis publicis facientes.

C A P. I.

COmmunem igitur & hanc nostram beneficentiam in omnes subjectos extendentes, indulgemus superioris temporis usque ad octavam (25) indictionem, & ipsam præsentis cycli: debita a subjectis publico: & sancimus nullam exactionem fieri eorum quæ in reliquis debentur usque ad dictam indictionem, sive generalem, sive specialem mensam tuæ gloriæ hæc respiciant, sive cingulum sacrorum apud Illyricos prætoriorum, sive gloriosissimi Justiniani præfecti eorum, qui in Mysia & Scythia sunt militares numeri, sive sacrorum nostrorum thesaurorum, sive sacratissimi nostri ærarii, sive sacri patrimonii, sive magnificentissimi curatoris domorum (26). Sed omne quicquid tam in auro quam argento & cæteris speciebus debitum sit, id omnibus debentibus indulgeatur, ita ut neque coloni neque conductores, neque emphyteutæ, neque etiam possessores exigantur debita publico reliqua eorum quæ a prædicta indictione fluxerunt & ipsa temporum.

C A P. II.

EXcipimus autem ab hac nostra largitate militares (27) & fœderaticas (28) discussiones. Ipsas enim subjectos neque omnino contingere accidit, præter eos & quidem solus, qui sibi ex publico pecunias erogatas in lucrum proprium conferunt. Item ea quæ militaribus ordinibus vel fœderaticis deputata fuere a publico, & quæ apud dictos hypodectas (29) vel exactores aut delegatores, sive in auro sive in argento & in aliis quæ in specie conferuntur, inveniuntur a subjectis soluta, exigentur & ipsa, & solventur quibus competens est prædictorum nostrorum cingulorum. Ad eundem vero modum & alios omnes qui acceperunt a nostris subjectis aurum vel aliud quid ex dictis a nobis indictionibus, & hoc non deposuerunt in publicum, (si deponi competens erat) excipimus a præsenti nostra donatione, ut illud in publicum aut his quibus congruit, solvatur. Subjectorum enim misertescentes, præsenti eos dignati sumus humanitate. Sed neque eos, qui apud se publicas susceperunt pecunias, privare vero publicum volunt, sive illos ad quos destinati erant. Perspicuum autem est, quod si quidam hanc nostram præsentientes munificentiam super indultis reliquis, per aliquam τεχνὴν (30), id est, machinationem a subjectis cautiones aut fidejussiones acceperint, aut in propria transtulerint debita, vel aliud quid in fraudem hujusmodi meditati esse aut fecisse deprehendantur, nihil ex his utilitatis habebunt, reddent vero cautiones his a quibus receperunt ipsas. Omnes autem gratias Deo & nobis confitebuntur: alii quidem quia debentes reliqua, indulgentia & humanitate dignati sunt, alii vero quia nihil reliquorum omnino debentes, liberati sunt sollicitudine, susceptorum gratia custodiæ, ne hi quibus accidit sæpe, pro iisdem inquietati temporibus, rursus tanquam quibus furto propria jugatio interciderit, ad solvendum præsto esse debeant, us-

que

(1) Id est, anno 546. sed Scring. ita legit: Dat. Id. Feb. CP. DN. JUST. PP. A. BASIL. V. C. CONS. (2) Id est, anno 543. (3) Adde Nov. 148. Nov. 163. l. a. C. de jure fisci. (4) De indulgentia reliquorum publicorum, *Inde Regine*. Amman. 16. [illegible] de Juliano id eum [illegible] imperii finem & vitæ [illegible] observasse, ne per indulgentias, quas appellant, tributariis [illegible] concederet aliqua. & lib. 29. loquens de eodem, liberalis [illegible] testimonia plurima sunt. [illegible] inter quæ indulta sunt tributa admodum [illegible] solvunt. (5) Id est, annum 9. indictionis, cui si 15. addideris, efficies 24. annos, ut *infr.* hic, ut hinc possis colligere, Circulum indictionalem esse 15. annorum. (6) Τοὺς φόρους, id est, tributa. (7) Indulgentia dicitur, quoties præterita tributa remittuntur: relaxatio, quoties futura. (8) Καταγραφάς, vid. l. 23. C. de annon. l. ult. & antepen. C. de exact. trib. (9) Περίοδον, id est, commeatum. *Novell.* 166. c. 3. in fin. (10) Id est, susceptores. (11) Ταμιευτικοῖς. (12) Id est, qui sit mens ab-[illegible]. (13) Ὑπὸ [illegible] (14) [illegible] Arcarii sunt præpositi his cal-[illegible] quæ in arcam Præf. prætorio inferuntur, ut *vid. de susceptoribus & arcariis*. Alias arcarii sunt servi dispensatores & œconomi. Ideo vetus interpres Epist. ad Romanos 16. vers. 23. œconomum vertit arcarium, quem alii civitatis procuratorem exponunt: alii, quæstorem ærarium civitatis. (15) Id est canonicariis. (16) Nov. 148. c. 2. (17) Id est, & quid civilibus commodis deputatur, nec erogatum sit. (18) Nihil est, quod Imperatores melius commendet [illegible] quam clementia, vid. Volcatium Gallicanum in *Cassio*. & Julian. apud Ammianum [illegible] Hæterunt [illegible] clementiam. adde Senecæ *libros de clementia*. (19) Indictio prima, ut hic, de sexto & decimo, vide Nov. 148. c. 1. de octava, vid. Nov. 148. c. 1. (20) Dat. v. Kal. Maii, *Constan.* DN. Just. PP. August. Basil. V. C. Cons. id est, anno 531. & male, ut *infr*. (21) Id est, 544. (22) Contius legit XI. (23) Nov. 147. *supr.* de hac constitutione & Joannis Corippiano, dicam *infr.* (24) Id est, initio. (25) De indictione prima, sexta decima dixi Nov. 147. c. 2. *supr.* (26) Rerum privatarum, *Hal.* (27) Id est, si quod commodis militiæ deputatum est, nec erogatum. (28) De quibus Nov. 147. c. 2. (29) Id est, susceptores. (30) Ut Nov. 146. c. 2. Nov. 147.

que ad octavam indictionem habentes securitatem, ut ita omnes revera præsens nostra distribuatur donatio.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur sancita sunt a nobis & per hanc nostram pragmaticam legem manifestata, tua gloria literis usa per hanc regiam urbem omnibus manifesta constituet. Dat. *Constantinop.* DN. N. Justin. (1) PP. August. Anno XIX. (2) post consulatum Basil. C. V. Anno IV.

T I T. XXXII.

UT (3) DEI AMANTISS. EPISCOPI CUM PROVINCIARUM INDIGENIS (4) ET INCOLIS, QUOS SIBI PRÆSIDES (5) ESSE VELINT, EOS SIBI A SACRATISSIMO PRINCIPE CONCEDI PETANT, IIQUE GRATIS PRÆSIDES FIANT: UT TAMEN QUI IN PRÆSIDEM PETITUR, IDONEE FISCO CAVEAT: SI VERO PRÆSIDEM PETERE DISTULERINT, UT TUM ADVERSUS EUM QUI IPSIS PRÆSES MISSUS FUERIT, QUODCUNQUE ETIAM OCCASIONE PUBLICORUM TRIBUTORUM FECERIT, QUERELAM INSTITUERE NEQUEANT.

N o v e l l a C o n s t i t. CXLIX.

P R Æ F A T I O.

Dum rempublicæ a Deo nobis datæ curam gerimus, simulque ut subditi nostri in omnibus justitiæ bono fruantur, operam damus, hoc unum nobis inde ab initio proposuimus, ut quicquid antea imperfectum, & confusum fuisset, id & corrigeremus & undique perfectum exhiberemus. Accita itaque reputatione habita, quomodo & fiscus & subditi illæsi & indemnes permaneant, animadvertimus nos facile id consecuturos, si efficeremus ut provinciarum præsides, ubi magistratu gratis (6) suscepto, rite fisco cavissent, in omnibus recte ac legitime magistratu fungerentur; ita ut ab omni injustitia, quæstu, alioquique turpitudine atque re vetita abstinerent.

C A P. I.

Ne igitur peregrini (7) aliqui in provincias se ingerentes, illas injuria afficiant, nosque crebris adversus illos interpellationibus instituendis molestias sustineamus; hortamur cujusque provinciæ sanctissimos episcopus, eosque, qui ex indigenis & incolis primas tenent, ut per communem libellum supplicem de iis ad nostram potentiam referant, quos idoneos esse ad provinciæ suæ gubernationem existiment. His enim magistratus insignia gratis tradituri sumus: tamen ut publicum & fiscalem canonem se illaturos caveant, atque nihil contra leges se exacturos; neque cuiquam collatorum vim illaturos, illis datis sponsoribus promittant, se annonis contentos publicorum tributorum exactioni invigilaturos, iisque qui in sacris illationibus probi & prompti sint, mites simul & paterno affectu exhibituros, cum improbis vero atque refractariis acerbiùs in exactionibus acturos, neque inde quidquam lucri ablaturos. Oportebit vero etiam nihilominus illos, conjectis (8) in leges oculis quibuscunque litigatoribus æqualitatem atque justitiam tribuere, &, ne sumptibus ac longinquitate temporis atterantur, cito (9) lites dirimere; tum & eos qui deliquerint, in jus rapere, & secundum legem pœnas illis infligere: denique in omnibus justitiam exhibere.

C A P. II.

Ac sane non hisce solis hæc præcipimus, verum etiam cujusque magistratus assessoribus, aliisque quicunque magistratibus subserviunt. Nam si quis illorum aut in publicorum tributorum exactione negligenter se gesserit, aut collatores nostros damnis contumeliosisve oblæsionibus involverit, simul bonis excidet, simul summo subjicietur supplicio. Etenim Deo auspice *hoc* unum *nobis studium est*, *ut provinciæ bonis legibus regantur*, *tutoque* (10) *habitentur*, *atque præsidum justitia fruantur*: *& vero publica tributa citra querelam inferantur*. *Impossibile enim est*, *ut sacris tributis non illatis*, *aliqua* (11) *respublica conservetur*. *Militares* (12) usque copia, assignato sibi salario inde percepto, *hostibus resistunt*, *collatores a barbarorum incursionibus & truculentia vindicant*: denique *agros atque civitates a latronum alioque modo incompositam vitam sectantium*, *vi & irruptionibus*, *agendis excubiis defendant*: ex illis etiam reliquæ cohortes ea quæ ipsis attributa sunt, accipiunt: muri atque civitates indidem instaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: postremo spectacula, aliaque omnia quæ ad delectationem subditorum inventa sunt, ex iisdem curantur: ut quæ ab illis contribuuntur, partim in ipsos, partim propter ipsos insumantur & impendantur: nobis autem prorsus nihil inde præter istarum rerum curas habere contingit, non tamen nos mercede vacuos, quum magnus ille Deus & Servator noster Jesus Christus, magnitudine clementiæ suæ permultis propter hoc nos bonis remuneretur.

C A P. III.

His itaque omnibus provincialibus hominibus velut præconio a nobis denunciatis, & quanta nostra sit erga subditos benevolentia & liberalitas per hoc ostenso, magis propitium ac benignum Deum habituri sumus, qui tantopere ne quid (13) detrimenti subditi capiant curemus. Si vero hoc nostrum beneficium consecuti, in præsidum electione, opinione atque spe frustrentur, neminem (14) præter seipsos culpare poterunt. Neque etiam, si hos eligere, & ad nos referre distulerint, ullo amplius jure de iis qui hinc in provincias emittentur, si propter publicorum tributorum collectionem nihil non fecerint, querimoniam instituent; neque vero nos ut de his nos adeant, eosque defferant, deinde sustinemus. Qui enim facultatem eligendi præsides a nobis ceperunt, ut illi gratis magistratibus susceptis publica tributa inferrent, ipsique ab illis nulla injuria afficerentur, si hi in illorum electione negligenter versati fuerint, permittendum illis nullo modo erit ut de ipsis conquerantur, nosque illos delaturi adeant, atque molestiam exhibeant. Ceterum nullus omnino in persolvendis quæ ipsi incumbunt publicis tributis, ulla dilatione uti poterit, non (15) sacra domus, non sanctissima ecclesia, non piam pauperum receptaculum aut monasterium, non denique clarus aut obscurus quisquam. Neque vero eos qui rempublicam administrant, neque quos ὑπὲρ τιμῆς (16) vocant, neque etiam alios, quibus publicarum contributionum cura incumbit, periculo, quod hinc existere possit, eximimus. Quæ enim in commune omnibus conducunt, illorum qui in fiscum improbi esse velint, injusto proposito anteferimus (17).

E p i l o g u s.

† Ut autem quæ pulchre a nobis proponuntur, omnibus manifesta fiant: jubemus, ut tua excellentia hoc præsens sacrum edictum per felicem hanc urbem & in provinciis, conspicuis in quaque civitate locis proponat, quo neminem ratio, qua fisci subditorum indemnitati consulatur, a nobis serenissime adinventa lateat. Dat. 15. kalend. Febr. *Constantinop.* Imp. DN. Justin. PP. August. Anno VIII. post Cons. ejusdem Anno III. (18).

T I T. XXXIII.

DE (19) EA, QUÆ RAPTORI SUO NUBIT.

N o v e l l a C o n s t i t. CL.

Præsens constitutio confirmat pœnas in constitutione ipsam præcedente prædictas. Jubet enim, ne puella raptum passa, raptori suo nubat. Sin vero hoc fecerit: non succedit ei, cujuscunque tandem sectæ aut ætatis sit. Nam si ipsi conjuncta non fuerit; capiet omnia bona ejus. Si parens consenserit raptum passæ filiæ suæ, ut raptori suo copuletur, mittetur in exilium. Si mortuus est non præbito consensu, tunc raptoris bona confiscantur, videlicet cum nefariæ sint ejusmodi nuptiæ, si denuo raptori suo raptum passa puella copuletur.

T I T. XXXIV.

NE DECURIO AUT COHORTALIS (20) PERDUCATUR IN JUS, SISTATURVE JUDICIO (21) CITRA JUSSIONEM PRINCIPIS, QUÆ INSINUETUR PRÆFECTIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CLI.

Imperator Justin. August. Aeochindo prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

Suggestio nobis per epistolam gloriæ tuæ facta est, quæ dicit, non (22) ex usu esse, ut decuriones aut cohortales, cum publico privatove cum ipsis jure agendum est; ad diversa judicia, vel ad hanc almam perducantur urbem, vel in alias mittantur provincias, sæpenumero autem sacras nostras præberi jussiones, quæ id velint: petiitque ut sacra pragmatica forma prohiberetur, ne quis cohortalium aut decurionum judicii causa, vel ex alia in aliam provinciam duceretur, vel ad hanc usque regiam pertraheretur urbem, si vero sacræ de hoc componantur formæ: ut hæ prius insinuentur (23) judicio excellentiæ tuæ, & decreta, uti æquum est, suscipiant.

C A P. I.

Nos igitur tametsi omnem productionem in jus exhibitionemque in judicio aversamur: si tamen necessitas incidat ut hujusmodi aliquid agatur, nulli nostrorum magistratuum, excepto throno suo, concedimus, ut cohortalem aut decurionem ad hanc almam urbem judicii causa perduci faciat: nisi sacra aliqua interveniat jussio, quæ expressis verbis id præcipiat, quam ipsam convenit ut & excellentia tua perdiscat, neque citra decretum tuum ipse huc in jus perducatur, cum ita fieri id expediat publico; ne si ex iis locis ubi (24) publicas tractant pecunias, abstrahantur, hanc ansam arripiant nocumentum inferendi contra rempublicam.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram pragmaticam declarantur formam, ea studeto excellentia tua effectui & fini tradere.

T I T. XXXV.

NE SACRÆ FORMÆ (25) QUÆ DE CAUSIS PROCEDUNT PUBLICIS (26), ALITER ROBUR ACCIPIANT, QUAM SI GLORIOSISS. PRÆTORIORUM PRÆFECTIS INSINUATÆ SINT, VEL FUERINT, ILLICQUE HABEANTUR RATÆ.

N o v e l l a C o n s t i t. CLII.

Imper. Justin. August. Joanni gloriosiss. prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

Dantes operam, ut divino cooperante auxilio, cum summa diligentia res Imperii, a Domino Deo nobis concrediti gubernentur: jubemus ne aliter forma de publicis confecta causis ad magnificentiss. ducem, aut etiam Augustalem, aut clarissimos provinciarum præsides valeat, nisi prius insinuata fuerit judicio excellentiæ tuæ: quæ vero insinuatæ non fuerint, nullam firmitatem habeant. Absurdum etenim fuerit, sacram formam pro publicis confectam causis, non

(1) Hæc verba indicant, hanc constitutionem esse Justiniani, non Justini Compaliste. (2) Id est, anno 545. (3) Cujacius notat, hanc Novellam esse Justini. (4) Indigenæ ad præsidis officium promovendi. (5) De præsidibus, Index Reina. (6) Nov. 8. (7) Peregrini remoti ab adipiscendo provinciarum aliarum [illegible]. Hoc refer regnum apud Gallos consuetudinem, qua vetantur peregrini ad beneficia & eorum possessionem admitti, nisi naturalitatis (ut loquuntur) literas a Rege prius impetraverint: id est, nisi jure civitatis Galli ex donati a Rege fuerint, arg. l. sed si accepto ex. ff. de jure fisci, vide Rupon. a. arrest. 3. arrest. 6. (8) Judex secundum leges judicare debet, Nov. 15. c. 5. Nov 82. c. 13. & Justit. de off. jud. (9) Vid. l. 13. C. de judiciis. (10) Incepto [illegible] non tuti, de qua vide Clementinam pastoralis 2. de sent. & re judicata, [illegible] c. 17. tractatus [illegible] l. 10. ff. de vi. (11) Pecunia, nervi reipublicæ, Novell. 8. c. 10. § 2. (12) [illegible], necessitas atque utilitas [illegible] maxime vero tributorum. (13) Legum omnium hic scopus est, Salus populi suprema lex esto. Erat & illa formula solennis in auspiciis magistratuum, ut consulerent, ne quid detrimenti Respublica pateretur. (14) [illegible] male eligenti imputanda. (15) adde Nov. 17. l. 7. C. de sacros. eccles. (16) Susceptores. (17) Publica utilia bonis Principis, & fiscalibus commodis anteponuntur, adde l. non puto in ff. de jure fisci. (18) Id est, anno 566. (19) Ordo [illegible] Novell. 143. (20) Cohortales officiales præsidum, qui sunt ex cohorte præsidis, tit. C. de cohortalibus. Augustinus in Evang. Joann. Cohors non Judæorum, sed militum fuit. (21) Extra suam provinciam [illegible] Novell. 69. (22) Privilegium probatur consuetudine. (23) Evocationum formulæ impetratæ adversus decuriones aut cohortales, insinuandæ sunt apud præfectum prætorio. (24) Huc referri possit titulus Codicis, ubi de ratiociniis. (25) Seu jussiones, Index Regina, sacri typi, [illegible] 2. Koloz. 16. (26) Puta de publicis operibus.

non prius insinuari throno excellentiæ tuæ, atque ita transmitti in provincias, sinique contradi,

C A P. I.

SI quid igitur hucusque ad detrimentum (1) reipublicæ factum est, jubemus hoc irritum esse: sancientes, ut quævis de cætero sacræ formæ pragmaticæ sive ad Augustalem, sive ad ducem, sive ad reliquos provinciarum præsides conficiantur, occasione (ut dictum est) causarum publicarum, omnino insinuentur judicio excellentiæ tuæ, eoque pacto (uti dictum est) cum jussionibus excellentiæ tuæ mittantur in provinciam: ut quæ quidem sacræ formæ ad detrimentum reipublicæ factæ non sunt, hæ & suscipiantur, conjiciantur que in præceptiones, & ab excellentia tua mittantur in provincias, quatenus certo fini tradantur, quæ vero detrimentum reipublicæ per obreptionem (2) fiunt, has quidem sacras formas tua suscipiat excellentia: non tamen prius quæ ibibi sunt reposita faciat, quam ad nos relationem ea de re pertulerit: quo magis si quid (ut potest fieri) ad detrimentum factum est reipublicæ, id corrigamus. Quæcunque enim sacra pragmatica forma publicarum causarum nomine facta throno excellentiæ tuæ insinuata non fuerit, hanc nullo valere tempore volumus.

T I T. XXXVI.

DE INFANTIBUS EXPOSITIS (3).

NOVELLA CONSTIT. CLIII.

Imperator Justinianus Augustus Menna gloriosissimo præfecto prætoriorum Illyrici.

P R Æ F A T I O.

CRimen a sensu humano alienum, & quod ne ab ullis quidem barbaris admitti credibile est, Dei amantissimus Thessalonicensis ecclesiæ apocrisiarius (4) Andreas ad nos retulit, quod quidam via ex utero progressos infantes abiciant, inque sanctis eos relinquant ecclesiis; & postquam educationem atque alimoniam ab hominibus pietatis studia exercentibus promeruerint, hos vindicent, & servos (5) suos esse pronuncient, capientes crudelitati suæ hoc etiam apponere, ut quos in ipsis vitæ primordiis ad mortem exposuerint, eos postquam adoleverint, defraudent libertate. Ea quo igitur hujus generis factum multa simul in se absurda complectitur, cædem (6) videlicet ac calumniam, & quæcunque aliquis in tali actione facile enumeraverit: æquum sane erat, ut qui talia perpetrarent, vindictam quæ proficiscitur ex legibus non effugerent, sed quo magis alii exemplo horum temperantiores fierent, extremis pœnis subjicerentur: ut qui per actionis impudentiam (7) sua detulerint flagitia, id quod in posterum custodiri jubemus.

C A P. I.

QUi itaque ad eum modum in ecclesiis, aut vicis publicis, aut aliis locis projecti fuisse comprobati erunt: hos omnibus modis liberos (8) esse præcipimus, licet ei qui præjudicio contendit ad hoc, manifesta existat probatio, & possit ejusmodi personam ad suum pertinere dominium ostendere. Nam (9) si nostris præcipitur legibus, ut ægrotantes (10) servi a dominis suis pro derelicto (11) habiti, & quasi desperata jam valetudine, cura dominica non dignati, prorsus ad libertatem rapiantur, quanto (12) magis eos qui in ipso vitæ principio aliorum hominum pietati relicti, & ab ipsis enutriti fuerunt, non sustinebimus in injustam servitutem pertrahi? Quin sancimus, ut tam religiosissimus Thessalonicensium archiepiscopus, quam sancta Dei sub ipso constituta ecclesia, & gloria tua his opem ferat: neutiquam illis qui hæc patrant, legibus nostris constitutas pœnas effugientibus: nimirum qui omni inhumanitate & crudelitate referti sint, tanto deteriores homicidio pollutis, quanto calamitosioribus id inferunt.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostram declarantur legem, ea tam gloria tua, quam qui eundem pro tempore magistratum suscepturi sunt, & obtemperans vobis cohors, effectui ac fini tradere & observare studento. Quinque etenim librarum auri pœna imminebit tam his qui hæc transgredi pertentaverint, quam qui alios transgredi permiserint.

T I T. XXXVII.

DE HIS QUI IN OSDROENA ILLICITAS (13) CONTRAHUNT NUPTIAS.

NOVELLA CONSTIT. CLIV.

Imperator Just. August. Floro comiti sacrarum rerum privatarum.

P R Æ F A T I O.

PRæter opinionem incerta ad nos rumor pervenit: quod hi, qui Mesopotamiam & Osdroenam provincias incolunt, illicitis se jungere ausint nuptiis; & Romanas leges, neque non interminatas in iis pœnas veteres simul & novas transgrediantur, in illicitas ac prohibitas incidentes nuptias, dum vicinis (14) & adjacentibus (15) populis morem gerunt. Cæterum nos nihil quicquam horum credidimus, neque enim arbitramur homines esse, qui quidem, cum portio sint nostræ reipublicæ, tale quid facere audeant, quo facto & progeniem suam dehonestent, & confundant (16) nomina.

C A P. I.

UNde & pervestigare ea volumus, & si omnino hujus generis aliquid factum sit, extremum delinquentibus inferre supplicium. Sed quia & longum tempus est, neque credimus hujusmodi aliquid delicti admissum esse, ut maxime hujusmodi quid contigerit, tamen quod præteriit, quocunque se modo habeat, his qui Osdroenam & Mesopotamiam provincias incolunt, propter diversas hostium irruptiones, quæ quotidie in ipsis fiunt, indulgemus (17), maxime vero quia agrestis (18) ut plurimum multitudo hæc fertur delinquere: sinimusque ea manere sub præsente forma, haud scrupulosius nimisque anxie hæc inquirentes, quæ usque ad novellam sacram de hoc nostram (ut potuit fieri) constitutionem perperam admissa fuerunt: sed omnem hujusmodi de hoc inquisitionem contra personas, & res ad earum provinciarum incolas pertinentes prohiberi sancientes. Post (19) nostram vero legem quæ nuper (20) de hoc fuit proposita, si quis præsumpsit aut etiam præsumpserit tale quid facere: volumus, ut is extremis subdatur pœnis, scituros: quod non intra pecuniarias pœnas resistemus, sed tam ipsum, quam uxorem, & liberos ex illicitis procreatos nuptiis post nostram constitutionem digna animadversione persequemur, & periculum (21) capitis simul atque bonorum ademptionem irrogabimus: nulli parcentes, sive majoris, sive minoris status, aut conditionis, aut (quod multo etiam difficilius est) sacerdotii sit, sed omnibus plectendis solemnem & Romanis legibus decentem ordinem conservabimus, non tantummodo partem bonorum ablaturi, sed & cum toto patrimonio partem corporis: & si importunius illicitas contractas nuptias deprehenderimus, ne ipsam etiam vitam quoquam salvare queunte: ut per omnia pœnæ consectaneæ sint delictis. Oportet enim recta pariter ac convenientia sapere, & alios ad earundem rerum æmulationem excitare: non vero ipsos perpetrare legibus contraria, & ex mutua (22) vitiorum imitatione refugium quærere. Hæc igitur conservari in prædictis provinciis volumus: tam civilibus, quam militaribus magistratibus idipsum custodientibus, & ut pœnæ delinquentibus imponantur procurantibus. Atque hoc mandatu tuo volumus ibi locorum programmatis per proprios magistratus manifestum fieri: nisi & ipsi extremis subdi velint suppliciis, simul & magistratuum ac honorum amissionibus, si quid horum per negligentiam omiserint.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, ea studeto gloria tua effectui & fini tradere.

T I T. XXXVIII.

UT (23) MATRES ETIAM TUTELÆ RATIONIBUS OBNOXIÆ (24) SINT.

NOVELLA CONSTIT. CLV.

Imperator Justin. August. Belisario.

P R Æ F A T I O.

POrrexit potentiæ nostræ supplicationem Martha clarissima fœmina, qua continebatur, quod magnificæ memoriæ Sergius, qui pater ejus fuit, cum obiisset mortem, tenera admodum ætate ipsam reliquerit: quodque clarissima mater ejus Auxentia, testatione apud actorum monumenta deposita, non (25) se ad secundas perventuram nuptias, tutelam ejus subierit: & legibus nostris de hoc definito jurejurando (26) præstito, res administraverit. His ita ab ea gestis, quasi neque jusjurandum ab ipsa præstitum, & despicabile patrimonium relictum esset: pocula (27) quædam in inventario ab ea confecto designasse, postea etiam secundas elegisse nuptias, cum (28) tutorem ipsi nominasset Petrum. Item e secundo matrimonio duos habuisse filios, & cum recte erga ipsam (29) affecta non esset: institutum quidem ab ea tutorem administratione destitisse, cum ipsa vix decimum tertium apprehendisset annum: petiisseque, ut *secundæ ætatis curatorem quæreret*, mox etiam persuasisse, ut pro ea acceptilationes conscriberet, & omni actioni, quæ secundum leges ipsi posset competere, per causam tutelarium rationum, in hujusmodi acceptilationibus renunciaret: cum in cubiculo per id tempus esset, neque quicquam sciret eorum quæ gererentur. Neque enim (30) possibile fuit, ut ea, quæ apud illam educaretur, neque in ullo contradicere posset his quæ adversus ipsam gererentur, ut maxime inferri sibi detrimentum sensisset: aliquid ageret eorum, quæ prohibere potuissent ad ipsius attentata jacturam. Postquam vero tempus advenerit, ut quæ adversus ipsam agitata essent consilia, persentisceret: se quidem apud matrem usam exhortationibus, ne his, quæ in fraudem suam gesta essent, perperam uteretur: sed uti matrem deceret, se ostenderet: & quas primum res in bonis habuisse nosceretur, sibi restitueret. Ipsam vero cum se totam filiis ex secundo matrimonio procreatis exposuisset (31), neutiquam istiusmodi rationes edidisse, quin e contrario sacram nostram prætendisse sanctionem, qua continetur non posse restitutionis contra (32) ipsam jura in usum essumi: tametsi (33) ea nihil ejus generis de matribus, quæ filiorum tutelam suscepissent, & secundas consultatæ essent nuptias, sanciret. Atque ea de causa supplicationem nobis porrexit: quo magis & mentem sacræ constitutionis redderemus manifestam, & extra controversiam positam: neque si perperam in ea contentis uteretur Auxentia mater ejus, res a patre relictas in lucrum proprium converteret.

CAP.

(1) Reipublicæ ad detrimentum quæ fiunt, inutilia sunt, nec tenent. (2) Obreptitia [illegible]

C A P. I.

CUm igitur hæc in se contineret supplicatio: merito ad sacram hanc pragmaticam formam respeximus. Per quam sancimus, ut quoniam (2) sacra nostra sanctio nullam mentionem facit earum mulierum, quæ suscepta filiorum suorum tutela, secundas amplexæ sunt nuptias: non liceat Auxentiæ clarissimæ fœminæ eam faciam nostram sanctionem perperam in usum desumere. Propter causas autem prædictas, & quia monumenta actorum, sub quibus Marthæ filiæ suæ tutelam suscepit, ostendunt legibus definitum ipsam jusjurandum (e) præstitisse, non se ad secundas perventuram nuptias, & quod jusjurandum aspernata, in matrimonium secundo se marito junxit, & susceptis ex eo liberis, effecit, ut clarissima filia ejus Martha pro earum restitutione acceptilationes in ipsam exponeret, summam utique licentiam habere Martham clarissimam fœminam posse sancimus, ut restitutionis (3) in integrum jure utatur, præsertim cum nondum se vicesimum quintum ætatis suæ annum excessisse profiteatur sacra sanctione a nobis proposita, quæ sancit, ne (4) filii contra parentes suos, aut liberti contra patronos suos possint restitutionis in integrum jure uti, nequiquam ipsi objicienda, propterea quod nihil lex de his disputet, quæ filiorum suorum tutelam susceperunt, quin contra, eo quod altera (5) post hæc facta nostra processerit sanctio, quæ sancit: *Ne qui tutores constituantur, aliter filiorum suorum tutelam suscipiant: quam si designationis sua tempore apud (6) acta deposuerint, quod pupillos indefensos non relinquent: & si contingat etiam matrem filiorum suorum tutelam suscipere: ut & ipsa hoc faciat, tutelaribusque rationibus (7) obnoxia fit: & si alium pro se designare tutorem velit, ut suo (8) & subsistentium illi rerum periculo id faciat.* Unde omnibus modis hoc etiam casu convenit, ut si Martha clarissima fœmina comprobaverit, non præteriisse ea (9) tempora in quibus restitutoriæ ipsi actiones competunt: tam restitutione in integrum utatur, quam omnibus aliis, per quæ leges nostræ minoribus ætate opem & auxilium præbent. Sancit etenim nostra potentia, ut omnis reverentia (10), quæ parentibus debetur a liberis, item honor, atque obsequium parentibus conserventur: dum tamen nihil ab ipsis in illorum detrimentum fiat. Ut vero ex prioribus nuptiis filios despiciamus, neque religioni putamus consentaneum: neque alioqui convenire, ut res quæ ex paterna ad ipsos pervenerunt substantia, hujusmodi matres possint vel sibi, vel his, qui secunda vice ipsas habent in matrimonio, vel ex istiusmodi matrimonio procreatis liberis lucrifacere.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per sacram hanc pragmaticam declarantur formam, ea studeat gloria tua una cum beatissimo archiepiscopo Theopolitanæ (11) ecclesiæ, effectui & fini tradere. Dat. Kal. Febr. *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. V. C. Cons.

T I T. XXXIX.

DE PROLE (12) PARTIENDA INTER RUSTICOS (13).

N o v e l l a C o n s t i t. CLVI.

P R Æ F A T I O.

DOcuerunt nos, qui sacrosanctæ Apamiensis ecclesiæ negotia gerunt, quod ad alios quosdam pertinentes rustici cum rusticanis mulieribus suis se conjunxerint, exindeque procreaverint filios: petieruntque, ut & rusticos ipsis adsignarent, & horum filios maternum (14) sequentes uterum. Sed qui hæc petunt, hi sane constitutionem nostram, quæ nuper prodiit, intelligere non videntur, quid ea sibi velit.

C A P. I.

NAm si liberi aliqui se adscriptitiis (15) conjungant: secundum rationes constitutione comprehensas, infantes matrem sequentur, unde ad libertatem non perveniunt. Si vero rustici sint, non amplius constitutioni illi per omnia locus fit: sed quemadmodum nuper (16) decrevimus, & lege cavimus, proles dividitur (17) in partes. Et si quidem æqualis sit (18) natorum numerus: in duas partes dividitur: si inæqualis, aut etiam unus tantum natus sit: tunc quod redundat, venter (19) habet, propterea quod & amplius laboraverit: & unus quidem si sit, matrem sequetur, si vero tres nati fuerint: duo quidem duæve matrem sequentur, unus autem ad proprietatem paterni dominii perventurus est, atque ita semper (ut prædiximus) id quod impar (20) est, habebit venter. Et secundum hæc Apamienses quoque prolem partiendam esse cognoscunto: ut quod multis retro temporibus in controversia fuit positum, intelligant denuo sub nostram redactum sanctionem.

T I T. XL.

DE RUSTICIS (21) QUI IN ALIENIS PRÆDIIS NUPTIAS CONTRAHUNT (22).

N o v e l l a C o n s t i t. CLVII.

Imp. Just. Aug. Lazaro Comiti Orientis.

P R Æ F A T I O.

EX his quæ diverso modo ad nos relata sunt, didicimus in Mesopotamia & Osdroena provinciis quidpiam delinqui, nostris plane temporibus indignum. Consuetudinem (23) etenim apud ipsos esse, ut qui ex diversis (24) originem trahant prædiis, nuptias inter se contrahant. Inde sane conari (25) dominos, de facto jam contractas nuptias dissolvere, aut procreatos filios a parentibus abstrahere, exindeque totum illum locum misere affligi, dum & rusticani viri & mulieres ex una parte distrahuntur, & proles his adimitur, qui in lucem produxerunt, & sola nostra opus esse providentia.

C A P. I.

SAncimus igitur, ut prædiorum domini de cætero rusticos suos, prout voluerint, conservent: neque quisquam eos qui jam conjuncti sunt, possit secundum consuetudinem prius obtinentem divellere, aut compellere ut terram ad ipsos pertinentem colant, abstrahereve a (26) parentibus filios prætextu conditionis colonariæ. Sed & si quid hujusmodi forte jam factum est, corrigi hoc simul, & restitui efficies, sive filios abstrahi contigerit, sive etiam mulieres, nempe vel a parentibus, vel contubernii consortibus: eo, qui reliquo deinceps tempore hujusmodi aliquid facere præsumpserit, etiam de ipso prædio in periculum vocando. Quare libera sunto contubernia metu, qui dudum ipsis immittitur, & parentes habento ex hac jussione filios suos: nequeuntibus prædiorum dominis subtilibus contendere rationibus: & vel nuptias contrahentes, vel filios abstrahere. Qui enim tale quid facere præsumpserit: etiam de ipso prædio in periculum veniet, cui eos vindicare rusticos attentat.

E p i l o g u s.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per sacram hanc pragmaticam declarantur formam, ea providentiam habeto magnificentia tua, tibique obtemperans cohors, & qui pro tempore eundem magistratum geret, ut ad effectum deducantur conserventurque, trium librarum auri pœna imminente ei, qui ullo unquam tempore hæc transgredi attentaverit. Dat. kal. Maii *Constantinop.* DN. Justin. PP. Aug. Belis. (27) V.C. Cons.

T I T. XLI.

UT (28) DELIBERANDI JUS ETIAM AD IMPUBERES TRANSMITTATUR.

N o v e l l a C o n s t i t. CLVIII.

P R Æ F A T I O.

OBlatæ nobis a Thecla, quæ & Manno appellatur, preces sunt, quæ declarant, Theclam quandam e vita decessisse, relicta Sergia filia impuberem ætatem agente: cumque vix sedecim dies matri supervixisset filia, obiisse & ipsam mortem in contagione illa, quæ nuperrime homines invaserat: Eam vero quæ nobis preces porrexerit, inquit Sergiæ patri (29) sororem extitisse. Cosmam autem Theclæ fratrem Sergiæ hereditatem vindicasse, dictasseque eo nomine judicium. Rursum hanc, ne non recte contentiones fereret, abiisse ad Joannem provincialis fori advocatum: percontatum (30) de legibus, quæ hanc causam concernerent. Illumque responsum in scriptis (31) edidisse eo ipso significantem, quod Sergiæ ad ipsam delata esset hereditas. Atque ea sane de causa controversiæ judicem delegisse (32) ipsum Joannem, Cosmæ partes agente Æsculapio quodam scriniario per Orientem magisterii militum. Sed Joannem contrariam edidisse sententiam his quæ in scriptis responderat, usurpato ad hoc in sententia lege (33) justissimi Principis Theodosii, quæ dicit non posse eum, qui nondum septem (34) annorum natus sit, maternam vindicare hereditatem, nisi tutorem habeat: sed ut ad illos ea deferatur, quibus competitura esset, & si defunctus impubes ad hereditatem legibus vocatus non esset. Neque hæc tantum protulisse in sententia, sed & effecisse (35), ut quæ nobis supplicaret, consequenter secundum sententiam pacta iniret, & eadem denuo dictaret Æsculapio, qui pro Cosma causam egerat. Petiitque nos ut ipsam tam misere affectam injuria respiceremus: & maxime cum lex (36) in Codice, qui de nostro nomine cognomen accepit, posita sit, quæ innuat recte maternam hereditatem vindicare eum, qui fari possit, & rursus alia (37) a nobis lege proposita, quæ vult, ut si quis hereditate ad ipsum delata antequam eam vindicet, aut contrariam ea in re sententiam suam ostendat, ex hac vita emigret: super ea hereditate deliberandi jus ad heredes suos transmittat. Porro eam legem, quæ nuper (38) a nobis proposita sit, qua idem in hereditatibus ordo adgnatis (39) pariter & cognatis tribuitur, locum in hac controversia non habere, cum antiquior sit nostra (40), cujus occasione lex illa valere jussa est.

C A P. I.

SAncimus igitur, ut gloria tua, si (41) hæc ita se habere compererit: opem ferat supplicanti, & legem nostram illi conservet, quæ deliberandi jus ei tribuit, cum illum Sergia ante excessum anni post matrem suam demortua, volentique maternam Sergiæ hereditatem vindicare, ejus agendi copiam præbeat. Neque enim pugnare inter se aliquis Theodosii pientissimi Principis (42) & nostram (43) legem dixerit: cum in eodem utraque volumine sit posita, & nos per constitutionem, quam pro eo potuimus, obfirmaverimus, nihil in eo residere contrarii. Sed obtinere quidem lex nostra in præsenti controversia, & omnibus casibus in quæstionem deductis assimilibus: obtineto autem Theodosii sacratissimi Principis lex, in

(1) Dic ut supr. hic. (2) leg. 2. Cod. quando mul. Novell. 118. cap. 5. (3) Filia [illegible] adversus matrem secundo nubentem potest, & acceptilationem seu apocham rerum [illegible] ab ea conditam. (4) l. 1. l. 2. C. qui & advers. quos in integr. restit. non poss. l. 11. ff. de dolo. l. 27. in fin. ff. de minoribus. (5) l. ult. §. 2. Cod. de admin. tut. (6) d. §. 2. (7) Et reliqua solvendi. (8) d. §. 2. (9) Vide tit. Cod. de tempor. in integr. restit. (10) Tria hic conjungit: [illegible]. l. 2. ff. de obseq. parentibus & patron. præst. (11) Id est, Antiochia. (12) De sobole cum colonis partienda, Index Reginæ. hæc constitutio confirmat Novellam 156 quæ hac tempore prior est. (13) Adscriptitia ex mea & tuo adscriptitio qui nascitur, meo dominio subjicitur: [illegible] secundus tui sit dominii: [illegible] tertius, mei & sic deinceps, ut quotiens impar matrem sequatur. Nov. 162. (14) Partus ventrem sequitur, vid. l. 10. ff. de statu hominum. (15) Mulieribus. (16) Novell. 162. quæ hac est prior. (17) Dandum est enim aliquid matri propter puerperii difficultatem, vid. l. 11. §. 2. Cod. qui potior. (18) Quid si duo simul nascuntur, [illegible] forte res dirimetur, ut & quibusdam in aliis causis [illegible]. leg. ult. in pr. Cod. comm. de legat. (19) In pari sorte, partus ventrem sequitur. (20) Inter conjuges adscriptitios, filii impares ventri cedunt, id est, conditionem, & dominium matris sequuntur. (21) De colonis &c. Index Reginæ. (22) In Mesopotamia scil. & Osdroena, Index Reginæ. (23) Confœderatio in nuptiis attenditur. (24) Personæ adscriptitiæ diversorum dominorum inter se possunt nuptias contrahere. (25) Domini non possunt adscriptitiorum matrimonia dissolvere. (26) Est enim dura separatio parentum a liberis, vid. l. 8. ff. de pignorib. l. 35. §. 1. in fin. ff. de legat. 2. l. 41. §. 2. in fin. ff. de liberali. Paul. 3. sentent. 5. § ult. (27) Id est, anno 541. (28) Ut jus deliberandi etiam impuberes transmittant, Index Reginæ, Goth. Vid. in hanc Novell. Rittershus. part. 9. cap. 11. Aus. (29) Moritur aliquis impubes non adita hereditate, quis illi succedet? num avunculus, num amita, num neuter? (30) Advocati sine consilio vel conventi, non temere actiones ullas suscipiebant. & breviter, litem nunquam suscipiebant patroni, id est, advocati inconsulto [illegible] §. 1. ff. si ferrus. vindic. ibi, omnes consilium jurisperiti desiderant. Testamenta etiam vix sine jurisperitis faciebant, l. 88. in fin. ff. de legat. 2. [illegible] quod non uteretur ignorantia, [illegible] qui Jurisconsulti copiam habere potuit, l. 9. §. 3. ff. de jur. & facti ign. (31) Advocati responsa sua in scriptis redigebant. (32) Compromissum in advocatum & scriniarium [illegible] obtentum. (33) l. 18. C. de jure delib. (34) Id est, infantem. (35) Id est, effecisse, ut sententiam arbitrium confirmaretur. (36) l. 18. C. d. tit. (37) l. 19. Cod. de jure delib. (38) Novell. 118 c. 4. (39) Agnatici jure & cognatici nulla fiet differentia est in succedendo. (40) Id est, cum hic casus, qui nunc proponitur, sit antiquior Nov. 118. per quam sublata est differentia juris agnatici & cognatici. & ita leges non trahuntur ad præteritos casus, l. 7. C. de legib. (41) Id est, si preces veritate nituntur, hæc enim conditio tacite rescriptis inest, vide l. 2. C. de diversis rescriptis. (42) d. l. 18. C. d. jure delib. (43) d. l. 19. C. de jure delib.

in quibus (1) annum præterire contigit, & deliberandi tempus elapsum est. Pacta enim post sententiam conscripta cum altero inita, qui obligationem adquirere non potuit: manifestum est, quod nullam actionem Colmæ de his, quæ ipsi confessa fuerunt, dederint. Datum pridie Idus Julii, Constantinop. DN. Just. PP. Aug.

T I T. XLII.

UT (2) RESTITUTIONES FIDEICOMMISSI USQUE AD UNUM (3) GRADUM CONSISTANT.

N o v e l l a C o n s t i t. CLIX.

Imperator Justinianus Augustus Petro gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

TAntum nobis benignitatis adest, ut ne privatas quidem causas, quæ judicum nobis inquisitionem superare videntur, legibus nostris definire indignum putemus, ne si quando privata causa audientiam in judicium deferri solitam excedat, longa mora eos, qui in jure controverso hærent, atterat. Aliquoties igitur gloriosissimus vir Alexander ad nos retulit, gloriosæ memoriæ patrem suum Hierium, cum testamenti tabulas conscriberet, hisce verbis usum esse: *Volo (4) ac jubeo, ut heredes mei, Constantinus quidem clarissimus vir deputatam sibi domum cum omnibus (ut præscriptum est) cohærentibus illi juribus, & suburbium in Capariis appellatum, item cum omnibus (ut præscriptum est) juribus ad ipsum pertinentibus, & domum Antiochiæ sitam, emptam ab Ammiano, Anthemius vero dulcissimus suburbium in Blachernis (5) dictum, redemptum a gloriosæ memoriæ viris Eugenio & Juliano, & suburbium in promontorio situm (6) Sosthenii, quod olim in dominio Ardaburii gloriosæ memoriæ fuit: Callipius autem clarissimus vir suburbium Bythavinum sive Philothei nuncupatum: & Alexander clarissimus vir suburbium in Venetis, neque (7) per venditionem neque donationem, neque permutationem, neque quocunque tandem titulo in alium transferant, vel rejiciant, aut eam domum seu præscripta quinque suburbia e meo nomine & mea familia alienent: sed si quidem (quod Deus faxit) nascentur filii, & relictis post se filiis aut nepotibus, sive legitimis, sive etiam naturalibus moriantur: ut pro se quisque deputatum sibi suburbium aut domos tam in hac regia urbe quam Antiochiæ positas filiis ac nepotibus legitimis aut etiam naturalibus suis relinquant. Persuasum etenim habeo, quod neque in naturalibus liberis ac nepotibus dispositionem voluntatemque hanc meam negligent. Si vero in universum omnes aut aliqui, aut unus ex iis (quod abominor) sine liberis decedat: volo & jubeo, ut qui liberis orbi, aut orbus mortem obierit, superstitibus aut superstiti ex ipsis fratri præscriptas domos, tam quæ in hac urbe, quam quæ Antiochiæ est, & item prius declarata quinque suburbia cum omnibus eorum juribus, & omnibus denique rebus ac personis quæ iis contineantur, citra ullam exceptionem restituat: cessante (8) videlicet inter eos fideicommissorum seu legatorum servandorum causa satisdatione. Volo etenim ac jubeo, ne quisquam ab alio hujus generis satisdationem exposcat: iis vel eo, qui præter paternam & patrueis erga ipsos plenissimam intentionem meam a fratribus filiis satisdationem in rebus abalienari prohibitis exposcere pertentaverint, vel perseveraverit: omni modo ejus fideicommissi amissionem sustinentibus, vel sustineat.* Atque hæc quidem ipsum protulisse in testamento: conscripsisse autem & codicillum, in quo talibus propemodum verbis usus sit: *Manifestum (9) plane facio, quod pridem testamentum per scripturam fecerim, & quæ in eo conscripta sunt, ex animi mei sententia composuerim: voloque ac jubeo, ut omnia quæ in eo testamento continentur, omnimodo firmitatem obtineant: his solis exceptis, per quæ forte in hoc meo codicillo vel aliquid mutavero, vel relicta alicui legata ademero (10). Volo igitur ac jubeo, ut suburbium illud meum, quod Caparia appellitamus, quod in præfato testamento magnificentissimo filio meo Constantino reliqui, detur & pleno proprietatis atque possessionis jure ad clarissimum favitor & gratissimum nepotem meum, Constantini magnificentissimi filii mei filium Hierium simul universum pertineat, cum omnibus prætoriis quæ in eo sunt, & omnibus scalis (11), & quæ vel intra urbem, vel extra urbem pro pensione elocantur, ædibus atque officinis, & balneo, & hortis tam intra quam extra muros existentibus, & hippodromo, neque non horto qui in ipso est, & cisterna, atque omni denique jure, quod ullo modo in meo hoc suburbio competit. Idipsum (12) vero suburbium tunc demum prædicto clarissimo nepoti meo Hierio dari volo, cum (13) primum post meam mortem patris sui potestate solutus, per emancipationem sui juris factus erit: nulla licentia eidem generosissimo nepoti meo concedenda, ut præfinitum rei terminum excedat: aut iis, qui vel ex hoc meo, vel ejusdem clarissimi nepotis testamento in eadem jura successerint, ut idem suburbium, vel partem ejus aliquam, vel jus divendant, permutentve, aut alicui donent, aut quocunque titulo denique abalienent; propterea quod hoc ipsum suburbium, & ædes situm sitasve intra portam muri Fienduei, qua via ducit ad sacrosanctum Martyrium sanctæ Teclæ, per omnia & perpetuo velim permanere in familia mea, neque unquam de meo nomine egredi. Volo autem & jubeo, si quidem eveniat, ut generosissimus nepos meus Hierius vel intra pubertatem, vel etiam post pubertatem sine liberis legitimo matrimonio procreatis moriatur; ut ejus suburbii sive ædium possessio simul & proprietas perveniat, & deferatur, aut restituatur magnificentissimo patri ejus Constantino sub eadem conditione, ne (14) unquam de familia mea neque nomine abalienentur.* His ita confectis ipsum quidem e rebus humanis abiisse, Hierium vero gloriosæ memoriæ domum quidem Theopoli sitam, quæ successione paterna ad ipsum pervenerat, aliis personis vendidisse: ipsam autem domum, quæ in hac alma urbe est, & insuper suburbium, quod illi codicillo datum erat in quibus omnibus interdicta fuerat alienatio, ad Constantem gloriosæ memoriæ filium suum transmisisse. Illumque rursus prægnante uxore relicta vitam finiisse: scripto prius testamento, in quo disposuerit, *ut si puer vel natus non esset, vel natus ante pubertatem mortuus esset: tam gloriosissima ejus mater Maria, quam inclyta etiam uxor ejus altera Maria ad successionem ejus vocarentur.* Postea vero quam nata filia in ipsa infantia & teneram adhuc ætatem agens, humanis rebus excessit: cum reliquam substantiæ partem, tum etiam domum in ampla hac urbe, & insuper suburbium, quod expressis verbis Hierio, gloriosæ memoriæ in codicillo relictum fuit, ad inclytas mulieres devoluta esse: meritoque tam ex testamento, quam ex verbis codicilli, domum juxta & suburbium vindicandi sibi locum datum, utpote qui solus hoc tempore ex Hierii gloriosæ memoriæ liberis superstes permanserit, & primum gradum in nomine familiæ obtineat. Verum qui pro Maria & Maria gloriosissimis fœminis faciebant verba, hi urgebant, neque testamenti verbis ullum locum factum esse. Neque enim Constantem gloriosæ memoriæ ubique liberis e rebus humanis abiisse, ut utrarumque ædium restitutioni locus sit. Sed neque suburbii nomine rite secundumque leges Alexandrum gloriosissimum virum hasce adortum: cum & ipse suburbium, quod ipsi relictum fuerat, in quo communis pater æque, ut in cæteris, alienationem illi prohibuit, ante id tempus alienaverit: sed & alios fratres idem hoc fecisse. Et leges nostras, si quidem omnes ordine, in quibus hujusmodi aliquid definitum sit, defuncti voluntatem transgrediantur: ex æquo omnibus restitutionem adimere: ne si vicissim alter alterum mutuæ petitione in jus vocent, multis in una causa fabulantur judiciis, legesque de hoc propositas nobis revocarunt in memoriam. Alexander autem gloriosissimus vir recte se actionem intentare ajebat, & maxime de utrisque ædibus: defunctum enim satis manifeste suam in codicillo sententiam de iis rebus declarasse, cum res familiæ conservari voluerit: sed multo justioribus se rationibus inniti in suburbio. Neque enim recte illas sibi alienationem exprobrare, cui ex imperiali jussione hoc facere indultum fuerit. Ac prolixis in ea causa disputationibus utraque pars usa est, nunc testatoris interpretando voluntatem, nunc nostras usurpando leges, quas in rem quæque suam facere arbitrabatur.

C A P. I.

NOs igitur cum & legum, & testamenti interpretationem perspectam haberemus: non (15) nuda sententia, sed lege (16) ejus causæ decisionem complectendam duximus, simul ut præsentem dirimeremus controversiam, simul ut cæteris movendæ de his contentionis ansam præciperemus. Unde subtilius pariter & exactius testamenti verbis innitentes, deprehendimus ipsis quidem filiis hereditatem capessentibus *alienationem interdictam, si sine liberis vita functuri essent, non aliarum vero his etiam qui ex filiis succederent*: sed contentum fuisse defunctum, *si inter filios duntaxat alienationis interdictum consisteret*: neque enim si & ipsi relictis filiis decederent, majora ipsum cura perquisiisse, cui aut quomodo res relinqueretur: nec voluisse alienationis interdictum ultra (17) filiorum vitam extendere. Enimvero codicillum, qui de suburbio duntaxat factus fuit, interdixisse his etiam, qui ex testamento gloriosæ memoriæ Hierii (de juniore loquimur) res per successionem cepissent, ne suburbium alienarent, & quod consequenter inducitur, in his quoque defunctum voluisse, ut id perpetuo in familia permaneret. Et quidem quæ in controversiam deducta sunt, ejusmodi fuerunt.

C A P. II.

NOs (18) vero cum totam causam cum diligentia qua decet penitius intueremur: in aliis quidem rebus, quarum sane Constantinus gloriosæ memoriæ, Hierii senioris filius, ex paterni testamenti tabulis dominus factus fuit, præclare nullam quæstionem excitandam rati sumus, arcendumque in his actione, non solum Alexandrum gloriosissimum virum, sed etiam omnem reliquam familiam: cum & testamenti ejus prohibitionem inter solos constituant filios: & ipsi gloriosæ memoriæ Hierii filii, per quos qui post eos illius familiæ portio extiterunt, Hierii sibi jura vindicant, nonnullas apud se constitutas res alienaverint, perinde quasi ex una voluntate substitutionem interdixerit: quod autem ad suburbium attinet, cujus dominum codicillus ostendit esse gloriosæ memoriæ Hierium, præter modum scrupulosa nobis diligentia plenum visum est, si post quatuor demum generationes hujusmodi quæstionem produceremus in medium. Nunc certe cum Maria & Maria gloriosissimæ fœminæ etiamnum supersint, quas alicubi & ipsæ nostræ leges in familiam reponunt, ut quæ sponsas (19) quoque hac appellatione dignentur: neque recte neque ordine Alexander gloriosissimus vir litem a se prætensam instituit: Quin ut maxime hæ decessissent: tamen quod quatuor (20) jam generationes præteriisse viderentur, haud sustineremus tam obsoletam causam denuo tradi judiciis, & maxime cum

(1) Infans per se adire hereditatem matris non potest, sed per tutorem. Si per eum non fecerit [illegible] ... (2) De substitutione facta in familia ... (3) [illegible] ... (4) Testator remittere potest heredibus mutuam satisdationem ... (10) Codicillis testamentum ... [illegible]

codicilli fundum fundum Hierio nepoti suo (id est, filio Constantini) legat, cum emancipatus esset, interdicta ei omni alienatione extra familiam ... [illegible]

cum Constantis filia in pupillari adhuc ætate vitam finiaris. Unde tametsi testamentum ille non confecisset, subsidium tamen ad matrem ejus pervenisset: non ipsa pupilla, sed ipsa quodammodo lege horum causa existente: quamvis nemo successorum gloriosæ memoriæ Hierii circa voluntatem ejus deliquisset: Licet enim Constans, cum testamenti tabulas conscriberet, substitutiones quasdam fecerit, filia intra pubertatem mortua: nihil tamen inde excellens introducitur: cum & ipsa lex pupillæ substantiam matri, quasi ea sine testamenti tabulis decessisset, per se præbitura esset.

C A P. III.

SAncimus igitur, ut neque gloriosissimus vir Alexander, aut ejus filii, neque reliqui senioris Hierii gloriosæ memoriæ liberi, neque (1) alius quisquam omnium qui genus suum in eorum familiam referunt, vel Meriam & Mariam gloriosissimas fœminas occasione rerum apud ipsas consistentium, vel alios apud quos aut hoc tempore res existant, aut ad quos sequente tempore perventuræ sint, in (2) quibus alienationem forte Hierius gloriosæ memoriæ prohibuit, adoriantur judicio, aut omnino mentionem de cætero prohibitionis & familiæ nominis faciant, & aliquod sibi exinde jus adquirant: utpote cum & alii Hierii gloriosæ memoriæ filii res suas abalienaverint, & reliquorum quodammodo alienationibus consenserint (3), ac per has, neque non alias, quas prædiximus rationes, quæ ad hujusmodi judicationem & legislationem abunde nobis sufficiunt, sibi pariter, & successoribus suis actiones, quæ ipsis potuissent competere, sustulerint. Atque hæc non tantum præsentis causæ decisio esto, sed & reliquarum in quibus hujusmodi prohibitione facta, tot successiones prævenerint, & ultimus heredum per (4) intervenientem aliquem in medio impuberem hereditatem capessat. Tunc enim his etiam, qui sunt extra familiam ejus, qui primus prohibuit, per præsentem nostram legem transmittendarum rerum licentiam habebit. Siquidem in communem hanc legem, tam de præsenti casu, quam de omnibus post hac futuris ad eum modum prohibitionibus protulimus, simul contentionem componentes, quæ hoc tempore evenerat, simul (ut probabile est) futuras præcidentes.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, ea proponere gloria tua in alma hac urbe, & affectui ac fini tradere studeto, atque observari præcipito.

T I T. XLIII.

EXEMPLUM (5) SACRÆ PRAGMATICÆ FORMÆ DE USURIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CLX.

Imperator Justin. August. Papiæ.

P R Æ F A T I O.

ARistocrates prudentissimus Aphrodisiensis reipublicæ pater, quique immobilia in ea possident, supplices nobis facti sunt, ajentes prædictam civitatem &c. Ac principio quidem illud cognoscimus, quod plerique leges nostras ita accipiant atque intelligant, ut unde minime conveniat, inde (6) injustarum ipsis actionum ansas præbeant. Siquidem a patre reipublicæ adocti fuimus, quod cum bene magna auri summa Aphrodisiensium reipublicæ ex legatis a nonnullis civitati relictis collecta esset, ne quando ea deperiret: quidam eorum qui in republica cum potestate erant, eam auri summam collocaverint, ut quamdiu id auri apud ipsum resideret, tamdiu qui suscepisset, quoquo anno pro eo civitati dependeret (sive (7) quis id pactum, sive reditum sive etiam usuram (8) appellare velit) quantum ferre civitatem æquum esset. Eos vero, qui aurum susceperunt, postquam constitutionem protulimus, ne creditoribus permittatur, ut debitum ultra (9) duplum exigere, sed hoc ipso duplo contenti sint, sane legatum civitati deperire, & tam calefactiones balnearum publicarum, quæ exinde fieri soleant, injuria affici quam opera publice per legem nostram labefactasi, & illorum interpretationem vitium afferre reipublicæ.

C A P. I.

UT igitur omnia hæc a nostra expellamus republica, sancimus, ut qui id auri perceperunt in hoc, ut pensionem (10) aliquam pro eo persolvant reipublicæ singulis annis, quoad illud penes se aurum habuerint, inferre compellantur id quod pro eo se illaturos constituerint, haudquaquam sacra nostra ad hoc constitutione usurpata. Illam etenim de creditoribus conscripsimus, & qui in ea comprehenduntur, casibus. Præsens vero species illam non attingit; siquidem hoc magis annuo (11) reditui, quam usurarum præstationi simile videtur, nos autem ex æquo civitatum curam gerere oportet, ut rerum fiscalium. Quod si quis post hanc præsentem nostram formam aliter ea quæ a nobis lege promulgata sunt acceperit, & defraudare civitatem dato auro voluerit: & pro universo tempore, quantum debet, civitati persolvet, & præterea reddet duplum: ut malitiosæ interpretationis justam retributionem percipiat: propterea quod cum in manu illi esset, ut bonum se perhiberet civem, ita improbus est, ut quæ illum in lucem protulerit eam non dubitet afficere injuria.

T I T. XLIV.

DE (12) PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS.

N o v e l l a (13) C o n s t i t. CLXI.

P R Æ F A T I O.

NOn tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancire accurate custodire (14), & ad effectum deducere transgressoresque competentibus pœnis subjicere. Quæ enim legum erit utilitas, si in literis (15) duntaxat consistant, non etiam per ipsa facta atque opera subditis utilitatem de se præbeant? Ac scimus quidem, quam vehementer majestas Imperatoria collatorum curam gesserit, cum aliquoties definierit, ut provinciarum præsides officia gratis (16) suscipiant: quo magis & ipsi, cum pure his utuntur, æquum & bonum subditis impertiantur & ex collatorum incolumitate omnium rerum copia abundet respublica. Sed hæc quidem per immodicam avaritiam eorum, qui officia redimunt (17) potius, quam suscipiunt, devicta paulatim in oblivionem devenerunt.

C A P. I.

NOs autem de his propositas leges renovantes, sancimus, ut illi magistratum gerant, qui & bona existimatione noti sunt (18), & in exercenda justitia plurimum reposuerunt solicitudinis. Sed & ut citra ullum munus & largitionem magistratus suscipiant. Item ut tam collatores incolumes indemnesque conservent, quam publica (19) tributa diligenter expediant. Præterea ut neque per se, neque per adsessores suos, aut cancellarios (20), domesticosve aut quempiam eorum, qui (21) ad ipsos pertineant quidquam a subditis accipiant, nisi in quadruplum velint, (ut leges loquuntur) quod ab ipsis acceptum est, dependere: sed contenti his sint, quæ lege ipsis deputata sunt e publico. Simulatque magistratu abierint, ut per solennes quinquaginta (22) dies in provincia assideant, sub publico versantes conspectu, & omnibus actionem inferre volentibus respondeant. Lite vero intra quinquaginta dies non finita, si quidem pecuniaria sit, procuratorem dato: sin vero criminalis, ad terminum usque causæ permaneto, his, qui in ea causa dijudicant (sive magistratus sint, sive a præfectis dati) nisi intra viginti dies, quam initium ceperit, eam litem finierint, decem libras auri mulctandis: lite nihilominus secundum prædicta procedente. Si qui enim mala conscientia stimulati, vel clam aufugerint (23), vel ad sacras (24) ædes decurrerint: substantia excidant, secundum legem pro modo admissorum inter injuria affectos dividenda. Et quemadmodum procedens de hoc constitutio & ex una parte, prout antea lege (25) comprehensum est, fuerit: quæ pro collatoribus (26) introducta sunt, ea firma permanento, permanentibus videlicet & aliis firmis, quæ ad collatorum utilitatem de præsidibus pulchre a majestate sancita sunt Imperatoria. Quemadmodum autem eos, qui hæc perperam in se admittunt, punimus: ita & eos, qui per hanc causam contra interdictum aliquid ab ipsis accipiunt (27), restitutioni quadrupli subjicimus.

C A P. II.

ATque ut hæc ita caveremus lege, ex eo nobis in mentem venit, quod pluris (28) a nobis fit subditorum opulentia & medela, quam reditus qui exinde inferuntur Imperio. Contrahimus enim una cum largitionibus præsidum in arctum ipsa etiam suffragia (29), quæ Imperialibus inferebantur rationibus, & magnum reddebant pecuniarum cumulum: quo magis hac causa & respublica meliore successu potiatur, & locupletior reddatur, aliquot retro temporibus a nonnullis excogitatis præstationibus liberata. Una enim hæc res potentiæ nostræ studio (30) est, *ut provinciæ & bonis gubernentur legibus, & tute inhabitentur, neque non ex præsidum justitia fructum capiant, & tributa publica sine querela inferantur:* neque enim aliter conservare licet rempublicam nisi (31) pientissimæ præstationes inferantur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, ut resistatur hostibus, & per agros ac urbes agantur excubiæ: perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparantur quoque muri & urbes, denique omnia alia proveniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem: ea gloria tua in alma hac urbe consuetis locis proponet, sed & solitis usa jussionibus mittet per provincias: ut omnes intelligant, quantum nobis respublica simul & subditorum nostrorum incolumitas curæ sit.

T I T. XLV.

SACRA (32) FORMA TRANSMISSA DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆFECTO, DE DIVERSIS CAPITULIS.

N o v e l l a C o n s t i t. CLXII.

Antonio Contio Interprete.

P R Æ F A T I O.

PErcontata nos est tua gloria de quibusdam controversiis apud disertissimos eos quod apud Illyricos est fori causarum certatores quas quidem dixisti nostra dijudicatione egere, ut non perpetuo dissentiant.

C A P. I.

De donationibus.

PRimum (33) igitur capitulum tale erat: Mulier quædam super his quæ ei a conjuge donatæ fuerant rebus, non tamen traditæ, volebat mortuo viro & qui silentium egerat super donatione, res persequi, ut domina harum tam donatione quam silentio viri facta. Opponebatur a detentoribus, exceptionem ipsam solam habere conventum, si detineat, non tamen & sub alio posse ipsa vindicare. Quod igitur controversum fuit, tale erat. Nos vero recordati sumus

(1) Ut ita excludantur familiæ in hac hypothesi. (2) Adde l. [illegible] ff. de adquir. rer. (3) Alienatione prohibita extra familiam, omnibus vendentibus, vel nostro consentientibus, fideicommissum remittitur, l. [illegible] §. [illegible] ff. de legat. [illegible] vid. l. [illegible] Cod. de fideicommiss. (4) Ut mater per abnepotem ex pupillari ætate decedentem [illegible] ad alios [illegible] perrexit [illegible] vide Cujac. hic [illegible] (5) De reditu [illegible] civitatem, Fornerius. Adde l. [illegible] ff. de usuris, Goth. Vide Novell. [illegible] & Nov. [illegible] Ant. (6) [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) Usura supra duplum non debentur, Nov. [illegible] Nov. [illegible] (10) De reditu ex pecunia constituto vide Molinæum de usur. [illegible] (11) Annui reditus & usurarum similem differentiam ostendes. (12) De præsidibus, fudex Reginæ adde Nov. [illegible] Nov. [illegible] (13) Hæc Novella est Tiberii. (14) [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] l. [illegible] §. [illegible] de [illegible] (15) Legum utilitas non in eorum scriptura consistit, sed observatione. (16) Novell. [illegible] (17) Aliud est suscipere magistratum, aliud eum redimere. (18) Nota, quos promoveri oporteat ad magistratum. (19) Novell. [illegible]

(20) Cancellarii sunt a secretis judicum, dixi ad l. [illegible] C. de adsessoribus. (21) [illegible] quoties [illegible] personam id fit, quod lex vetat fieri, vid. l. [illegible] Cod. de [illegible] adde l. [illegible] ff. de [illegible] (22) Nov. [illegible] (23) [illegible] Nov. [illegible] cap. [illegible] Cod. de [illegible] adde [illegible] ff. de [illegible] Bald. in l. admonendo [illegible] ff. de jurejur. Exceptiones vero hujus regulæ, vide apud [illegible] regula [illegible] (24) Facit Nov. [illegible] cap. [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] (25) Novell. [illegible] (26) [illegible] Novell. [illegible] (27) Vide l. [illegible] & [illegible] ff. de [illegible] (28) [illegible] subditorum suis commodis optimus Princeps anteponit. [illegible] Marc. [illegible] Imperatorem [illegible] compendiis nunquam favisse. Capitolinus [illegible] (29) [illegible] Novell. [illegible] (30) Vita & Studia optimorum Principum. (31) Pecunia nervus reipublicæ [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] (32) De donationibus [illegible] forma, & de [illegible] Fudex Reginæ. (33) [illegible] Novellæ [illegible] Goth. [illegible] Gudelin. de jure [illegible] cap. [illegible] part. [illegible] cap. [illegible] Ant.

mus constitutionis (1) nostræ, dicentis, donantem, & si non sit stipulatus (2) traditionem, necessitatem habere tradere donatum. Non enim ad defraudationem, neque ut literæ sint nudæ, interpositum convenit conficere instrumentum. Animum quoque advertimus & ad Ciaciæ (3) legis veteris legislationem (quam benefaciens a sua legislatione removit dudum respublica) nulla lege includentem seu tractantem, qualia in præsenti controversia fuerunt. §. 1. Et sancimus: Si quemadmodum prius a nobis dictum est, perfecte omnia se habeant ea quæ ad talem donationem pertinent: tam secundum (4) mensuram, quam secundum (5) insinuationem, valere ipsam ex modo omni, per viri silentium illico ab initio, (secundum nostram constitutionem) ex quo facta fuit, sive (6) ut quarevis postea vis in hypothecam dederit (7) rem, vel in pignus tradiderit, non tamen prælienasse videri ipsum, quamdiu superstes erat, silentem, & traditionem ipsam (sive intervenit) dare ipsi exceptionem, sive non intervenit, præbere & exactionem, si (8) quidem stipulatio intervenit, per ea stipulatio: sin minus per ex lege condictionem ad consequendum id quod donatum est. §. 2. Et illud etiam constituere justum duximus: Ut si quidem insinuatæ fuerint ab initio donationes in gestis, omnibus modis ipsius silentio confirmari. Si vero minime insinuatæ manserint, excesserint autem mensuram indigentem insinuatione, usque (9) ad tantum duntaxat ipsas valere usque ad quantum & non insinuatas donationes validas esse a nobis constitutum est. Hoc enim in extremo constituentes, obtinere idem volumus, & non propter adjectionem quantitatis, accidere & id quod recte se habere poterat. Quod quidem & super universitatis donationibus jam lex (10) nostra dicit. His obtinentibus non solum in viro & uxore, sed etiam in aliis personis, inter quas quæ in matrimonio sunt donationes, prohibentur.

C A P. II.

SEcundum etiam insuper capitulum e tua excellentia interrogati sumus. An post constitutionem (11) nostram volentem ex libera & inscriptitia (12) natos quospiam postea liberos propter matris conditionem existentes, oportere existimare, tametsi non adscriptitii facti sint secundum [jus] antiquum, tamen omnino (13) colonos factos esse: propterea quod alia nostra constitutio etiam colonorum liberos non permittit relinquere (14) terram, sed manere colonos. & multo magis hoc esse oporteat, quandoquidem est in his personis prorsus inscriptitiorum prosapie. Hæc igitur in interrogatione erant tua; & hoc erat dictum capitulum. Oportet enim nostram considerantes mentem, nosse quia nunquam nos liberum (15) ventrem parem inscriptitium (16) concessimus, sed symbolum sane hoc & signum superponi oportet genitu, post statim positam legem, hoc ipsum scilicet, nempe libertatem convenire ex libera natis matre. Si igitur ex (17) libera quis & inscriptitio nascatur, manet quidem liber, & maternam non abjicit ullo modo ingenuitatem. Indicat autem a nobis posita constitutio (18), quæ vult tales habitatores regionum manere, & agrorum cultores, tanquam ibi natos. Hoc enim coloni (19) vult appellatio. Non concedimus igitur ipsis licentiam relinquere quidem regionem, ad alia vero se recipere: sed si quidem omnino nati fuerint quidem in aliquo prædio, si quidem ex adscriptitia matre, manifestum est eos omnino inscriptitios fore: si (20) vero ex libera, manent quidem liberi: & (21) quæ ab his adquisita sunt, sub illis erunt, neque peculium sicut dominorum, non (22) egredientur vero ex eo prædio, sed illud colent, neque erit eis licentia hoc quidem relinquere, alia vero circumire aliena, nisi si domini fiant possessionis cujusdam propriæ, sufficientis eos ibi occupatos alere circa seipsam, & non concedentis, & alia colere, & in ea migrare: quandoquidem omnibus modis ipsos manere sancimus in prædio, liberos quidem constitutos, habitatione (23) tamen detentos, & hoc quidem hactenus constitutum esto.

C A P. III.

SEd neque extra modum visum est nobis, & illud quæsitum nostra dijudicatione dignari. Si enim inscriptitia mulier ad (24) inscriptitium alicujus prædii ad alium pertinentem venerit conjugium, quæsitum est de prole, si liberi ex his nascantur, utrum deceat ad dominum viri an dominum mulieris pertinere prolem? *Sancimus* igitur si quid tale fiat, & conveniant ad invicem diversorum dominorum adscriptitii, quandoquidem ea quæ ad fortunam eorum pertinent non sint in controversia posita, ventre non libero existente, sint quidem progeniti adscriptitii: non tamen omne dabimus matri neque ejus domino, sed si quidem unigenitus fuerit filius, venter (25) femini præfertur, sitque domini matris id quod erit progenitum. Sin duo forte contigerint filii, dividantur ambo: electione per (26) sortem dirimenda. Sin impar (27) sit liberorum numerus: majorem obtineat matris sinus, ita ut si tribus existentibus, duo quidem sint matris, unus vero patris. & rursum si quinque, tres quidem ex genitis sint domini matris, duo vero patris: & secundum hoc incrementum, numeros progrediatur, id quidem quod in æqualitatem dividi potest dividens ex æquo, quod vero exsuperat, tanquam gratiosius illud distribuens matri. Oportet enim ipsam dignari majore studio, ut quæ & parturierit (28) & pepererit, & nutrierit, supra eum qui voluptatis superfluum, pueri fecerit originem.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur hac sacra pragmatica forma comprehensa sunt, tua gloria in similibus casibus custodire festinet. Etenim & communem de hoc scribimus legem, ipsa quidem & alia quædam reformantes, quæ quidem necessariæ legislationis esse credimus. Dat. 5. Idus Septembr. Constantinop. DN. Justin. PP. August. Anno (29) V. C. Cons.

T I T. XLVI.

DE (30) RELEVATIONE (31) TRIBUTORUM PUBLICORUM.

N O V E L L A. C O N S T I T. CLXIII.

P R Æ F A T I O.

PRæstantissima inter homines bona sunt *justitia* (32) & *benignitas*: quarum altera æquabiliter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat. Hæc ornare firmareque imperium, hæc conservare rempublicam, hæc pulchre humanam noverunt gubernare vitam. Unde & nobis ex quo divinitus Imperii sceptra suscepimus, magno affectatum est studio, ut undique tam bonis actionibus conspicui simus; quo magis si utiles nos præbeamus subditis, ex virtute & gloria remunerationem habeamus. Ac scimus quidem mutua illa, & omnimode hominum existia ad tantam inopiam possessiones redegisse, ut neque reditus possint suis producere possessoribus, neque satis idonee publica inferre tributa. Atque hæc militari & alio necessario sumptu imminente, vehementerque nos impellente, dum multis undequaque bellis allidimur, ut crebriores pecuniarum collationes faciamus. Inde adeo non semel curas in eam tem impendimus, quanam ratione fieri possit, ut & necessitati faceremus satis, & subditorum egestati afferamus remedium: cumque in multas nostra circa hæc distraheretur sententia, magis tamen obtinuit, ut ad benignitatem respiceremus, & Deo placentem collatoribus impertiremus medelam, & quod communibus deesset sumptibus, hoc in ejus vicem introduceretur ex thesauris principalibus.

C A P. I.

ACceptare igitur & hanc nostram curam ferentes domino Christo, & salutaris passionis, neque non sanctæ resurrectionis ejus præsentibus (33) magni festi (34) diebus condigna facientes, merito & ipsi in præsentia hanc pro republica largitionem offerimus, per quam concedimus in universum omnibus agricolis pariter & collatoribus, (idem enim dicere licet & de prædiorum dominis) integrum unum canonem publicorum tributorum, in quadriennium partiendum: hoc est quartam (35) quidem ejus portionem pro nova indictione proxime initura, deinde vero alteram & pro decima, quæ hanc secutura est, consimiliter, & pro undecima & *duodecima*, unicuique quartam portionem, una eademque opera diminuentes & consuetudines, quæ quocunque modo aliquibus hoc nomine præbentur.

C A P. II.

REmittimus autem his & præteriti (36) temporis reliquationes, usque ad finem proxime præteritæ quintæ indictionis. Ac sancimus ne qua fiat exactio pientissimorum nobis condonatarum præstationum, sive maximam præfecturam respiciant sacrarum orientalium prætoriorum, sive præfecturam Illyricianam, sive præsidatum insularum, atque præfecturam militarium in Scythia & Mysia ordinum, aut sacras nostras largitiones, aut denique ullum magistratum: interdicentes decurionibus, & exceptoribus scriniariis, & cohortalibus, palatinis, & exactoribus, neque non susceptoribus, & quicunque vel exactionem vel susceptionem publicarum expedivit, aut expedit tributorum, ne per vafritiem excogitatis contra agricolas & collatores utantur artibus: aut etiam prædiorum dominos, ut diversos ex reliquis indultis pro se instituant, aut consututæ pecuniæ obligationes, aut fidejussiones, aut confessiones dolo malo suscipiant. Constituimus etenim omnem contra munificentiam nostram factam aut futuram circumscriptionem irritam: cum illud constet, quod si qui nostram antevertentes largitionem ex reliquationibus jam inde a quinta indictione factis aliquid exegerint, neque id persolvisse videbuntur: omnibus modis publicis id rationibus inferent. Nam ut collatores beneficio afficeremus, præsentem ipsis benignitatem impartiti sumus, non autem his (37) qui publica tributa suscipiunt, & in suum lucrum conferre ea voluerint, præsentis ad tempus canonis indulgentiam instituimus: nullo modo embola (38) (hoc est annuæ specierum transmissione, ut in conditu & ad militares sumptus habeantur) diminuenda. Oportet enim universum frumenti aliarumque specierum modum consueto ac solito more & contribui, & importari: pretiis quartæ partis per singulos annos a nobis usque in quadriennium collatoribus indultæ ad mensam publicam cum aliis, quæ in auro ab ipsis contribuuntur æstimandis solvendisque e publico. Idemque hoc in Osroena & Mesopotamia peragetur eorum gratia, quæ pro reconditis & militari sumptu in speciebus conferuntur. Consimiliter & in speciebus, quæ ploimæ (39), quasi navibus transportandæ dicuntur, quæ proveniunt in Lazica, & Bosphoro, & Chersoneso, percipiant enim harum pretia ex publico, prout in mensis præfectorum ordinatum fuerit, unde hæ importantur, ut & ipsi nostra in hoc perfruantur benignitate. Earum enim specierum illationem negligere, haudquaquam tutum est: cum & inevitabilis existat impensa, & publicas (ut ita dicamus) res in unum conciliet. Credimus autem & ex hac nostra largitione magna reipublicæ incrementa futura, Deo omnia nobis fausta per hujusmodi actiones præbente: ea quæ pro subditorum utilitate a nobis disposita sunt, transcendere præsumentibus, tam de substantia, quam de ipsa periclitandis salute.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per præsentem sacram declaramus legem: ea programmatis usa gloria tua, tam in alma urbe, quam etiam per provincias omnibus manifesta faciet, ut neminem nostræ lateat munificentia.

(1) l. 35. C. de donationib. §. 2. Instit. de donat. (2) Id est, etsi non promiserit. (3) [illegible] (4) Ut non sit insinuanda. (5) [illegible] (6) [illegible] (7) [illegible] (8) l. 35. Cod. de donationib. (9) [illegible] (10) l. 34. Cod. de donat. (11) l. ult. C. de agricolis. (12) Adscriptitiis. (13) [illegible] (14) Adscriptitios non licet a gleba discedere. (15) Ex ventre libero [illegible] (16) Adscriptitium. (17) Ex libera & adscriptitio natus liber. [illegible] (18) l. 1. ult. Cod. de agric. (19) Colonus quid. (20) Ex adscriptitia nascitur adscriptitius, ex libera liberi nascuntur. (21) Effectus adscriptitiæ [illegible] (22) Effectus adscriptitii juris. (23) Atenim quia [illegible] liber est: habitatione vero & domicilio servus. (24) [illegible] Novell. 156. 157. (25) [illegible] (26) Sortibus judicis [illegible] (27) Ex duobus in adscriptitio nato [illegible] (28) l. ult. C. [illegible] (29) [illegible] (30) Hæc Novella est Tiberii. (31) De relevatione tributorum, [illegible] Relevatio ita differt ab indulgentia. (32) Laus justitiæ. (33) [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible] (36) Relevatio hæc tributorum Constantinopolitana [illegible] quarta parte tributorum in quadriennium [illegible] (37) Indulgentia hæc non pertinet ad [illegible] (38) Embola, [illegible] publico & annua [illegible] specierum transmissio. l. 10. C. de suscept. [illegible] (39) Ploimæ species navibus transportandæ.

TIT. XLVII.
DE (1) HEREDIBUS (2).
NOVELLA CONSTIT. CLXIV.
PRÆFATIO.

D*Ea simul & justitia (3) nihil majus existit: absque his enim nihil unquam commode geri potest, & præcipue in nostra hac republica. Eaude enim & recte regnare & subditos ad benevolentiam, neque non ad summam licet attrahere devotionem.* Ea propter cum & nos divinitus, perque justitiam imperii sceptra suscepimus, tametsi multis undique curis implicamur, quo magis & Romani quotidie virtutibus reddantur auctiores, & Barbari devicti succumbant: non tamen penitus a solicitudine nostra secludimus, ea non in his, quæ privatim ului esse possint subditis, competens accommodetur providentia. At cum multa, quæ prius confusa erant, ad meliorem statum erexerimus: conveniens esse putavimus & id, quod longo jam tempore in successionibus neglectui fuit habitum, ad actionem Deo placentem reducere. Cognovimus enim, quod quidam oberrantes defunctorum perturbant patrimonia, sed (4) neque testamento valere sinunt, neque item ab intestato successiones locum capere, mobilibus quidem rebus immittentes signacula (5), immobilibus vero imponentes titulos: ut hac ratione ipsis illorum successio adcrescat, inque ea decentem aliquem ordinem occupent. Quoniam vero impossibile est in tanta multitudine exacte ea quæ singulatim in talibus eveniunt perdiscere: perpulchrum nobis visum est, si generali hac lege ad certam redigeremus formulam.

CAP. I.

PRopterea sancimus, ut universi citra invidiam & rebus juribusque suis perfruantur, & ad suos ista transmittant heredes. Penitus autem nemo omnino illorum ineadat patrimonia, aut horum successores damnis implicet, aut titulos (6) sive signacula rebus præter legum nostratum placitum imponat. Nam & successiones ab intestato, quo quisque vocatur ordine, confirmamus: & ultimas horum voluntates legitime consistentes non subvertimus. Si enim sedulo advigilamus, similque solliciti, ut collatores bonis gubernentur legibus, & de eorum incolumitate multo maximam potentia nostra curam sustinet: quomodo non in hanc quoque partem providentiam ipsis accommodaverimus, & alacriter nostrum ipsis impertiamur beneficium? hæc etenim placere Deo persuasissimum habemus, & hoc justitiæ munus esse asserimus: persuasissimum quoque est, Imperium per hæc nobis undique munitum & quietum futurum. Connumeretur itaque & hæc nostra lex cæteris præclaris nostris facinoribus; & subditi pristinis liberati molestiis, & tanta a potentia nostra dignati providentia, Deo simul & post illum nobis gratias agant: divinum numen placantes precibus ut devictis hostibus, etiam insuper & majorem ipsis securitatem impertiamur.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem ea conservanto tam gloriosissimi sacratum domuum curatores, quam quibus vel maximorum, vel etiam minorum gerendorum magistratuum cura sive in alma hac urbe, sive item in provinciis commissa est, publicationem bonorum juxta & supplicium formidantes capitis, si sancita nostra transgressi fuerint. Præsentem itaque sacram nostram legem gloria tua in insignioribus (7) locis hujus almæ urbis proponat, sed & usa ad hoc jussionibus transmittet in provincias.

TIT. XLVIII.

GENERALIS FORMA (8) DE PROSPECTU (9) IN MARE, SCRIPTA DOMINICO GLORIOSISSIMO PRÆTORIORUM PRÆFECTO.
NOVELLA CONSTIT. CLXV.

DOcuit nos mater &c. Prospectus (10) in mare, qui intra centum esse pedes solet, non solum per directum, sed ne per transversum quidem, impediri nozo debet opera, hoc enim præsens formæ adjicit, tum Zenonis constitutionem custodiens, tum Novellam interpretans.

Hactenus editæ Novellæ extant, aut apud veterem interpretem, aut Haloand. aut Scrimg. aut Julianum. Trium sequentium titulos ex Haloandro aut Augustino. Verba vera, ac quid sibi singulæ breviter velint, quando a nullo adhuc conversæ certum est, ut doctissimus Cujacius hic excudi curavimus.

Formæ præfectorum (11) prima.

TIT. XLIX.
DE ADJECTIONIBUS (12), ID EST, DE PRÆDIORUM STERILIUM AD FERTILES IMPOSITIONIBUS.
NOVELLA CONSTIT. CLXVI.
Hæc est fere sententia hujus constitutionis.

SI defunctus juste ex causa fundum aut territorium aut compossessionem (13) alienaverit, & moriens residua bona liberis vel extraneis heredibus reliquerit, qui ex eis similiter prædia quædam alienaverint, ex quibus possidente emptore aliquod forte postea defecerit, ita ut locus sit ἐπιβολῆ (14), quam prædia sustinent, quæ sunt ex eadem substantia & origine *l. 10. & 12. C. de omni agro desert.* ut ne defecti vel deserti prædii onus irrogetur simul ejusdem substantiæ prædiis omnibus, sed cæteris primum prædiis quæ possidet is qui ea emit a liberis vel extraneis heredibus defuncti: vel, si hic idoneus non sit, heredibus defuncti, id est, prædiis quæ possident heredes defuncti ex eadem substantia: aut si forte hæc etiam non sufficiant publicæ collationi, tum ut onus transferatur ad alia defuncti bona, quæ ad alios quam ad heredes pervenerunt. Ad eum igitur qui fundum aut compossessionem a defuncto emit, ut posuimus initio. Idemque dicendum est, si ea prædia per plures successiones transierint. Quamdiu enim proximiores sive posteriores possessores idonei sunt, ἐπιβολὴ antiquioribus non irrogatur, id est, defecta prædia eorumque tributa antiquiores possessores non agnoscunt: quod si ejusdem gradus & ordinis plures sint possessores quibus injungi ἐπιβολὴν oporteat, ut inter eos oneris divisio non fiat ex æquo, sed pro rata fertilium bonorum quæ possident ex eadem substantia.

Forma P. P. vicesima quarta.

TIT. L.
GENERALIS FORMA (15) DE POSSESSIONE, QUOMODO OPORTEAT MITTI IN EAM, BISSI GLORIOSISSIMI PRÆFECTI.
NOVELLA CONSTIT. CLXVII.
Hæc est hujus constitutionis sententia.

EX sententia judicis non recte apprehenditur nisi possessio vacua, & quam in urbe quidem vacuam esse exequutorum testimonia adseverent, in provinciis acta defensorum plebis vicinorum testimonio confirmata. Et similiter ex contractu in provinciis quoties quis ingredi possessionem desiderat, acta apud defensores civitatum fieri debent traditæ possessionis, simul ac consentientium voluntati tradentis, neque domino colonorum vel actorum possessionis. Si non sit copia defensoris, apud præsidem: vel etiam, si hic longe absit ab eo loco, quo traditio fit, apud episcopum.

Forma P. P. secunda.

TIT. LI.
DE HOMINIBUS QUI EIDEM DOMINO SUBJECTA (16) PRÆDIA POSSIDENT.
NOVELLA CONSTIT. CLXVIII.

HÆc est περὶ ὁμοδούλων, id est de prædiis hominibus vel prædiorum ratione eidem domino servientibus. His solent accrescere invitis defecta desertave prædia ejusdem substantiæ ut diximus *Novell.* 128. & 166. denique ἐπιβολὴ, onus est, ὁμοδούλων & ὁμοκήνσων & irrogatur rusticis prædiis tantum. Nam & hæc sola referuntur in censum, non annonæ civiles, non ædes. Et ideo in tit. Dig. *de censibus*, agrorum tantum censendorum mentio fit: ac quod est de servis, *l. 4. §. in servis*, id de rusticis tantum accipio, qui pars agrorum sunt, ut dixi supra *Novell. 7.* Sed & quod dicitur de tributo capitis *l. 3.* id in agris tantum locum habet, non in urbibus aut metrocomiis, *l. 1. C. de cap. civ. l. 8. C. de exact. trib.* Prædiis igitur urbanis aut annonis civilibus non irrogatur agrorum ἐπιβολὴ, quia nec sunt ὁμόδουλα, nec satis est si sint ejusdem originis.

JUSTI-

(1) Hæc etiam Novella est Tiberii. (2) Et eorum jure confirmato. (3) Vide Novell. 69. (4) Novell. 112. cap. 1. (5) Signacula mobilibus, Tituli immobilibus imponebantur. [illegible] Titulo, [illegible] (6) Novell. 17. c. 15. l. 2. C. ut nemini liceat sine jud. vide quæ ibidem notavi. (7) Edicta solent in insignioribus locis civitatum publicari, facit Novell. [illegible] cap. 4. §. 2. l. pen. C. de defensoribus civit. l. 2. C. de annali, l. 7. C. de bon. proscr. (8) Videtur esse ὑπογραφὴ, nam & de eadem re extant quædam apud Harm. lib. 2. de eparchicis dicam Novell. 164. infr. (9) Hæc Novell. pertinet ad Novell. 63. (10) De prospectu in mare, vide Nov. 63. & Novella de jure marit. lib. 3. cap. 1. [illegible] (11) Sicut Basilica sunt libri complectentes leges promulgatas ab imperatoribus: sic Ἐπαρχικὰ sunt libri continentes formas sive edicta præfectorum prætorio, quæ constat vim legis habere. [illegible] (12) Περὶ ἐπιβολῶν, ἐπιβολαὶ hic non sunt adjectiones quæ fiunt in cottidianis & [illegible] publicis, ut in l. 11. [illegible] ad municipalem, ἐπιβολὴ hic, [illegible] ἢ συντελεσταὶ ὁμόδουλοι καὶ ὁμοκήνσοι, legendum [illegible], vide Cujac. [illegible] (13) Σύγκτησις. συγκτήσεις est universa possessio multorum prædiorum, l. 14. §. [illegible] ff. de legat. 2. l. 20. §. 1. ff. de aliment. legat. Græci [illegible] appellant d. l. 14. in fin. id est, universum prædiorum una clausula conceptionem. Massa dicitur a Leone & Anthemio, Novell. de bon. vacantibus, massa terræ, [illegible] quod septis firmata sit. [illegible] (14) Ἐπιβολὴ est [illegible] [illegible] ὁμόδουλοι ἢ ὁμοκήνσοι, Harm. l. 4. tit. de nov. [illegible] [illegible] quod sufficit tantum prædiis irrogari, non urbanis aut annonis civilibus, hac Novell. & Novell. 2. & 128. ἐπιβολὴ est [illegible] (15) Vide Cujac. 2. observ. 10. (16) [illegible] περὶ ὁμοδούλων, vide Cujac. d. l. ad Nov. 128. 166.

FINIS NOVELLARUM D. JUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS.

JUSTINIANI IMP. EDICTA (1).

HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

EDICTUM I.

Edictum scriptum piissimis in omni terra Archiepiscopis & sanctissimis Patriarchis.

TRaditæ (2) nobis a Deo reipublicæ curam habentes, & in omni justitia vivere nostros subjectos studentes, subjectam legem conscripsimus: quam & tuæ sanctitati, & per eam omnibus qui suæ provinciæ sunt, facere manifestam, bene habere putavimus. Tuæ igitur sit reverentiæ & cæteroium hoc custodire: & si quid transcendatur a judicibus, ad nos referre, & quæ sequuntur.

EDICTUM II.

NE PRÆSIDES IN FISCALIBUS CAUSIS FIDEM (3) PUBLICAM DENT.

Idem Imperator Joanni prætoriorum præfecto.

PRÆFATIO.

EX iis quæ a gloria tua sine scripto ad nos relata sunt, non exiguam publicorum tributorum illationi difficultatem provinciarum præsides dum quibuslibet fidem publicam dent, attulisse cognovimus. Eos enim qui tributa publica suscipiunt, inde sibi securitatem atque juramentum prætendentes, quod aurum ipsis persolutum sit non transmittere, sibique maximam partem retinere, & cum aurum debeant, male sibi data fide publica abuti. §. 1. Missa igitur ad excellentiam tuam hac sacra pragmatica forma, statuimus, ut per edicta sua omnibus clarissimis provinciarum præsidibus interdicat, ne in fisci causis fidem (4) publicam dent: in privatorum autem solum causis liceat ipsis, iis qui id desiderant fidem publicam dare, idque ad certum tempus: quod non continuo poterunt, ubi elapsum fuerit, denuo renovare. Sciant vero omnes quod ubi tales securitatis promissiones ab illis acceperint, nullam inde utilitatem sensuri sint: sed facultas cuicunque cui hoc injunctum est, ut quæ ab illis debentur publica tributa persolvat, fuerit, ut illos comprehendat: ut quæ illis in provincia data fides publica fuerit, in nulla re ipsis utilis futura sit. Cæterum illi ipsi securitatem habeant, qui aut ad sacram nostram jussionem, aut ad excellentiæ tuæ mandata securitatis promissiones abstulerint.

CAP. I.

POsteaquam etiam a gloria tua edocti sumus, quomodo nonnulli in diversis provinciis, inquisitione (5) in eos qui se hæreticorum erroribus dedissent facta, cum multos subditos hanc ob causam comprehendissent, sportularum ratione magnam vim auri ab ipsis ceperint: sancimus, ut qui id ausi sunt, & comprehendantur, & ad clarissimos provinciarum præsides adducantur, post probationes, quod ceperint, in triplum restituri: ut simplum iis qui damno affecti sunt, reddatur, duplum vero in fiscum inferatur. §. 1. Porro qui in vicariana cohorte, quæ spectabili Asianæ Jurisdictionis vicario apparet, locum & ordinem obtinent, suo bonorumque suorum periculo publicorum tributorum illationi incumbant: cum quidem qui in provinciali cohorte numerantur (quomodo & id ad nostram pietatem excellentia tua retulit) deficiant, numerusque ipsorum in paucos admodum coarctetur, ac a longo jam tempore clarissimi provinciæ Phrygum Pacatianorum (6) gentis præsidis magistratum etiam vicarius assumpserit. Qui ergo in vicarianam cohortem referentur, facultatem habeant, ut ex vicarii, qui nunc est, & pro tempore futurus est, jussu publicas contributiones exigant, illasque fisco inferendas curent. §. 2. Constituimus etiam, ut qui in quacunque provincia provinciales tributorum susceptores sunt, in apochis quas faciunt, quod ipsis persolutum aurum est, distincte describant: distincte etiam ponant, quantum occasione eorum, quæ excellentiæ tuæ mensæ, quæque sacris nostris largitionibus competunt, transfusum sibi sit, ut persolutam quantitatem per hujusmodi acceptilationes evidenter explicent & manifestent: denique ne qui facultatem habeant, ut quæ ex aliis titulis acceperint, in alios transponant & accepta ferant. §. 3. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea excellentia tua ad effectum deduci præcipito.

EDICTUM III.

DE ARMENIORUM SUCCESSIONE (7).

PRÆFATIO.

ARmenios pristina injustitia liberatos, tum ad nostras per omnia leges deducere, tum decora æquabilitate donare volumus.

CAP. I.

ET quoniam barbaricam (8) quandam insolentemque & quæ neque Romanos, neque nostræ reipublicæ justitiam decat, apud ipsos esse legem nuper didicimus (ut *nempe masculi in parentum hereditatem succedant, fœminæ vero non*) emissa præsenti ad magnificentiam tuam sacra lege decernimus, ut successiones æquales sint: & quæ de viris mulieribusque Romanorum legibus constituta sunt, hæc etiam in Armenia obtineant. Sane idcirco illuc nostras etiam leges transmisimus, ut in eas oculos convertentes ad præscriptum illarum rempublicam gubernarent. §. 1. Quoniam vero quæ præcesserant, ea omnia commovere absurdissimum esset, statuimus, ut hæc lex inde ab initio pii nostri imperii vim & vigorem habeat: et ab eo tempore huc usque defunctorum successiones hunc ad modum fiant, præterquam si qui jam transegerint, aliove modo se invicem liberarint. Si enim tale quippiam factum sit, in suo robore permaneat, nulloque modo commoveatur, jubemus. §. 2. Porro *mulieres* a prædicto tempore eorum etiam prædiorum quæ genearchica (9) vocantur, participes esse volumus. Si vero inveniri nonnullos contingat, qui filias quanquam non vocarentur ab intestato ad successionem, heredes tamen scripserint, illæ similiter, quique ex illis nati fuerint, in res genearchicas successionis participes sint.

EPILOGUS.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, excellentia tua & custodire & fini tradere studeat: et leges nostræ per omnia obtineant, autoritatemque habeant. Ac præsens quidem lex ab initio imperii nostri (ut jam diximus) incipiat, & simul in omne tempus extensa, in posterum omnibus modis in republica vim habeat, atque ab omnibus observetur. Dat. 10. Kal. August. Belis. (10) V. C. Cons.

EDICTUM IV.

DE MAGISTRATU PHOENICIÆ LIBANICÆ (11).

Idem Imperator Jo. gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

MAgistratus creari oportere gratuito jam lex nostra (12) præcipit, quam sane & autoritatem per omnia obtinere volumus.

CAP. I.

POsteaquam vero omnia ad subditorum benevolentiam *demerendam*, locorumque custodiam & munitionem undique indagantes, magistratus partim conjunximus, partim divisimus, alios in aliam atque aliam formam transmutavimus, nonnullos vero sublimiores fecimus, nominibusque majoribus quam quæ tunc essent, decoravimus, prætores (13), proconsules (14), moderatores (15), & comites 16 præter pristinam consuetudinem in rempublicam introducentes, omniaque ad ipsius utilitatem facientes: oportere etiam putamus, ut magistratum Phœniciæ ad Libanum ex ducalibus in spectabilem transferamus, & moderatoris formam illi demus, tum etiam annonas ad decem auri libras assignemus: ipse vero istius proventus occasione fisco nihil præbere debeat. Interim apud Phœnices scrinii tractator, pro nuper attributo illi munera, quod & beneficium (17) nuncupatur, ex canone ejusdem provinciæ clarissimo pro tempore spectabilium tribunorum notariorum primicerio denas auri libras in singulos annos dabit, quibus ille solis contentus esse debebit. Moderator porro a muneribus (18) omnia pura conservet, & quatenus ipsi sacra nostra constitutio permittit, militum, ministerio utatur.

CAP. II.

VEruntamen eximium illi fortissimorum Tertiodelmatorum (19) numerum, ut in Phœnicum regione est, assignamus, qui præcepta ipsius exaudiant, qui ipsum insequantur: qui denique jussis ipsius, quæ aut de vectigalium exactionibus aut de reipublicæ statu, aut de civitatum incolumitate procedent, pareant. Qua de re cum instrumenta etiam confici jusserimus, statuimus ut excellentia tua hæc omnia cognoscens, hujus magistratus præfecto decem libras auri in annonas assignatas, ex provinciæ tributis persolvendas constituat. Interim quæ constituta sunt, ut quotannis a publicarum rationum procuratore spectabili clarissimo tribunorum notariorum primicerio darentur, imminuenda non sunt: neque vero præterea quicquam illi est addendum. §. 1. In primis autem *moderatori* studio sit, ut fisco faveat (20): deinde, ut disciplina & conveniens ordo in civitatibus conservetur: tertio ut justitiam inter plebeios exerceat. Quæ ergo (ut dictum est) scripta sunt a nobis de mo-

deratore

(1) Edicta sunt generales leges, quæ omnes populos & provincias tenent, l. 3. C. de legibus. (2) Hoc edictum exstat in Novell. 8. post cap. 14. (3) [illegible] λόγον [illegible] in edict. 13. cap. 11. [illegible] tributorum exactores [illegible] Novell. [illegible] cap. 15. dicitur etiam simpliciter [illegible] Novell. [illegible] cap. 4. appellatur [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] C. [illegible] ubi Interpres vertit [illegible], Galli, *franchise & sauf-conduit*, vid. Papon. [illegible] *sauf-conduit & nouveaux d'hôtes* [illegible] *sauvegardes & passeports*.
(4) [illegible] (5) Vetat hoc edictum ullas *quæstiones hæreticorum* [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] Novell. [illegible] cap. 6. Hanc enim potestatem [illegible] quondam Principes [illegible] capitaneo. [illegible] Gallia [illegible] *des Inquisiteurs de la foy, & de leur jurisdiction*. Pap. [illegible] Greg. [illegible]
(6) Phrygiam Pacatianam [illegible] Novell. 8. cap. 3.
(7) Adde Nov. 21. de Armen. [illegible] apud Armenios [illegible] Nov. 21. (8) Eadem lex servata fuit a Salicis, seu Francis hic verbis, *de terra Salica nulla portio hereditatis in mulierem perveniat &c.* [illegible] & ab Anglis seu [illegible], addita prohibitione, *ne hereditas transeat a lancea ad fusum* [illegible] l. 3. Displicuit tandem ea lex Fran-

gis, excepta regni successione, ut ex formula Marculphi apparet, quæ exstat apud Cujac. [illegible] (9) Τῶν γενεαρχικῶν χωρίων. *Scrimt.* Genearchica prædia, progenitorialia prædia vertit interpres Novell. 23. c. 2. in fin. propria cujusque patrimonia, quæ nihil pendebant, nec fidem, vel hominium, investigarunt, vel [illegible] debebant [illegible] Allodia: & lib. 2. Feud. [illegible] si datum sit ad proprium sive ad libellum. allodium intelligit, [illegible] allodium sive libellarium, Galli *franc aleu.* (10) Id est, anno 535.
(11) Ἀ [illegible] Phœnicia Libanica, ad Libanum montem sita, de Libano vid. Plin. [illegible] Libani [illegible] in scripturis. (12) Novell. 8. (13) Hinc prætores [illegible] Novell. 24. Paphlagoniæ. Novell. [illegible] Pisidiæ, Novell. 24. Siciliæ, Novell. [illegible] Thraciæ, Novell. 26. Populi Novell. 13. (14) Hinc proconsules Cappadociæ, Novell. 30. Palæstinæ, Novell. [illegible] (15) Hinc moderatores Arabiæ, Novell. [illegible] Helenoponti, Novell. 28. (16) Hinc comes Isauriæ, Novell. (17) [illegible] (18) Excepto [illegible] lente [illegible] quæ ad paucos dies prodeguntur. l. 18. ff. de off. præsid. excepto [illegible] de quibus dictum est; ut nec omnia, nec quovis tempore, nec ab omnibus accipiantur. l. 6. §. 3. ff. de off. proconsul. (19) [illegible] sic infra hic. (20) [illegible] est, vectigalium exactionem commendari præsidibus, Novell. 8. c. 8. Novell. [illegible] quanquam in dubiis causis fisco favendum esse negat, l. 10. ff. de jure fisci.

deratorum relinquorumque magistratuum statu in sacra nostra constitutione, ea omnia & in illo locum habeant. §. 2. Sane si dictus devotorum Termodelmatorum (1) numerus nostro jussu in alia transferatur loca, alterum illi *in ejus locum* surrogatum & subjiciendum curabimus: ut ne quid ex solenni plenoque auxilio omnino illi desit. In his porro jam dictis rebus spectabilis dux nihil communionis habebit. Nolumus enim, quicquam illi commercii esse, aut cum militibus spectabili moderatori certo assignatis, aut cum plebeiorum quoquam, aut cum illorum controversiis quas inter se habuerint: aut si cui plebeiorum, in quos illi nullum jus concessimus, dica impingatur: propterea quod inter rei militaris curam & civilem administrationem permultum intersit, ac discerni hæc oporteat, quemadmodum patres reipublicæ id nobis ordinarent, & constituerunt. Ac sciant spectabiles duces, quod si rebus civilibus se ingerere (2) audeant, militarem magistratum non retinebunt, & huic magistratui subjiciendi erunt. In nulla namque re inferiorem hanc magistratum ducis magistratu esse volumus. Volumus insuper ut (quomodo dictum est (3)) quam vehementissime publicarum contributionum exactioni incumbat plebisque incolumitati invigilet & ne spectabilibus ducibus, neque clarissimis tribunis, neque cuiquam, potentium domuum, imo ne sacro quidem nostro patrimonio, aut sacris nostris privatis, aut sacræ nostræ domui, qualecunque tributariis nostris damnum inferre permittat: ut ne etiam demisso animo neque pavidus sit, sed virilem in modum subditis præsit, omniaque faciat quibus alii moderatores ex præscripto obstricti sunt. Atque ita *quidem* rerum summa ab ipso administretur.

C A P. III.

Illud sane etiam fieri & obtinere volumus, ut spectabiles duces (4) inde annonas auferant, unde spectabilis provinciæ moderator eas auferendas constituerit: propterea quod manifestum sit eos non tam socorditer ad res animum adversuros esse, ut quæ sibi competant, petere non possint. Sciant vero, quod si præter hæc quippiam fecerint, viginti librarum auri mulctam persolvent.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram declarantur legem, excellentia tua effectui & fini tradere studeto.

E D I C T U M V.

DE (5) TEMPORE (6) ACTIONUM QUÆ SACRIS LOCIS COMPETUNT.

P R Æ F A T I O.

Quod (7) medicamenta morbis, hoc jus præstat controversiis, & cætera.

E D I C T U M VI.

EDICTUM PIENTISSIMI DOMINI NOSTRI JUSTINIANI (8).

P R Æ F A T I O.

Cognovimus, quomodo post castigationem Domini Dei benignitate immissam, qui negotiationes & ludos (9) literarios exercent; diversi etiam generis artifices & agricolæ, insuper & nautæ, cum potius meliores fieri deberent, lucri cupiditati se dediderint, & duplicia triplicia que pretia ac mercedes præter veterem consuetudinem requirant.

C A P. I.

Visum igitur est per sacrum edictum omnibus interdicere detestandam hujusmodi avaritiam, & ne quis in posterum cujuscunque disciplinæ aut artis magister, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus consuetudo ferat (10) plus pretii mercedisve nomine exigat. Jubemus vero etiam, ut ædificiorum, & colendæ terræ, aliorumque operum mensores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam consuetudinem conservent. Hæc autem observari jubemus, & eos qui qualiacunque opera demandant, & eos qui aliqua redimunt. Si quidem nec ipsis amplius quam more constitutum sit, dare concedimus. Sciant vero qui quicquam amplius quam pro veteri consuetudine requirunt, quod triplicem quantitatem in fiscum inferre cogentur, si supra id quod ab initio constitutum fuerit, cepisse illos quicquam aut dedisse ostensum sit. Hæc porro inquiri ac vindicari jubemus & ab excellentia tua, & a gloriosissimo felicis hujus urbis præfecto. Volumus enim per vos ab hujus nostri edicti transgressoribus constitutam mulctam exigi pœnisque illos subdi: ita ut quæ nobis parent cohortibus, quinque librarum auri mulcta incubitura sit, si quid ex iis quæ a nobis constituta sunt, neglectum fuerit. Dat. 2. Kal. April. *Constantinop.* DN. JUSTIN. PP. August. post (11) BELIS. V. C. CONS.

E D I C T U M VII.

FORMA PRAGMATICA DE ARGENTARIORUM (12) CONTRACTIBUS.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imperator Cæsar Flavius Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo adorabilis, Augustus.

P R Æ F A T I O.

Quemadmodum virtutis vis in rebus adversis semper elucet, ita etiam imperatoria cura & gubernatio in subditorum controversiis manifesta fit. Et optandum (13) quidem nobis est, ne quid unquam reipublicæ nostræ adversi eveniat: verum si aut rerum humanarum mutabilitas, aut commota ad id divina voluntas mortalibus mala immittat, desuper benigne inducta castigatio imperatoriæ curæ benignitatisque occasio fit. Quod sane hoc tempore *ita evidenter* accidit, ut opus expositione non sit. Cum enim mortis aculeus & periculum omnia loca pervagata sint, quod quisque sensit, nemini audire necesse est. Quando itaque multa ex improviso inciderunt, quæ non temere tempus aliud induxisset, qui in corpore ac collegio argentariorum recensentur, nos accesserunt, dicentes (14), heredes nonnullos ac successores quorundam, qui scriptura non interveniente ab argentariis aurum, aut argentum etiam, aut alias species accepissent, ad perfidiam improbitatemque spectare: quod videlicet neque qui ceperunt, superessent; neque ipsi heredes sive successores, cum contractus conscripti non sint, convinci possint.

C A P. I.

Huic igitur rei mederi conantes, statuimus, ut qui ad hunc modum judicium subeunt, oculis in conscientiam (15) defixis, expresse ac plene quæ illis, in quorum bona & jus successerunt, ab argentariis data sint, confiteantur: ut etiam *qui adhuc* superstites *sunt*, ejus collegii (16) quod ipsis actionem intendit, argentariis id plane faciant. Idem etiam a servis, qui ab iisdem judicibus examinantur, fieri jubemus. Sciat vero utraque pars, si ministrorum testimonio, aut quæ cum jurejurando fiat, diariorum productione, aut alia etiam aliqua sufficienti probatione res convincatur, quod qui improbe egerint, quæ fraudulenter & per improbitatem negaverint, in duplum (17) dependent, sive rei veritatem occultaverint, sive illam cognoscere neglexerint.

C A P. II.

Alterum ad nos ab eisdem corporis argentariis relatum caput est, ut ne teneantur quæ ab illis cum quibus contraxerunt, confessiones, tabulæ, aut ratiocinia ipsorum manu conscripta, sibi exhibita sunt, postquam in dubium devocantur, ista ipsi per publicorum instrumentorum collationem probare: propterea quo ipsorum collegium multis, & præcipue nobilibus credat, qui contractus suos publicari (18), aut statum (19) rerum suarum manifestum fieri non sustinent, malunt que (ut consentaneum est) divites quam obærati aliis videri, sed ut propria manu (ut dictum est) in se conceptæ literæ eandem cum publicis instrumentis vim obtineant. §. 1. Et in hoc mediam (20) quandam nos viam ingressi, qua & argentarios adversus eos qui de talibus capitulis litem movebunt, & rursus hos adversus illos uti volumus, statuimus, ut si hujusmodi illorum qui contraxerunt propria manu scriptas literas argentarii proferant, quas aut ipse cujus esse dicuntur, aut ipsius heredes successoresve non possunt cum jurejurando abnegare tanquam *procul dubio* ab illo cujus præ se nomen ferunt, scriptæ sint, numeratam pecuniam (21) non esse opponi nequeat. Insuper vero si argentarius ex (22) publico instrumento propriæ manus (23) scripturam confirmare possit, aut ipse quidem id negligat, adversarius vero ex alterius publici scripti comparatione scripturam illam ut falsam redarguere nequeat; tunc ex instrumentis, quæ illorum manu *de quibus agitur*, conscripta esse certo constat, & testium subscriptione stabilita sunt, ad ea *eorundem* scripta quæ ab argentariis, aut adversus eos ab iis qui contraxerunt, proferuntur, comparatio fiat, firmaque sint, nec minorem quam publica instrumenta vim & autoritatem habeant non ex firmitate & vigore qui illis insit, sed ex sola forma. Nihil etiam præjudicii in hoc supplicibus sit, quod in scripto ab iis qui contraxerunt ipsis dato, hypothecæ, aut heredum successorumve nomina non (24) insint.

C A P. III.

Ejusdem porro corporis argentarii similiter etiam qui cum illis contrahunt, dummodo similes adversus illos actiones moveant, facultatem habebunt, ut si qui defuncti propter inopiem heredes non habuerint, debitores vero reliquerint, aut res aliquæ quæ ad ipsos pertineant, apud aliquos depositæ oppignoratæve inveniantur; adversus illos competentes actiones moveant, & ex illis satisfactionem sibi parent. Idem etiam ipsis in bonis illorum qui cum ipsis contraxerunt, & debent, dum illi adhuc vivunt, servabitur. ut ipsis, sive actores, sive rei sint, si velint, tametsi in instrumentis hypothecæ nulla mentio insit, hypothecarias tamen actiones movere liceat: quasi ex naturaliter (25) argentariorum, eorumque qui cum ipsis contrahunt, contractus comitentur. Habebunt vero id etiam, ut tempore posterioribus creditoribus præferantur. Non æquum enim est, & nostrorumque temporum justitia alienum, eos qui bene de aliis merentur, rebus suis privari; qui vero debent, superbire de alieno.

C A P. IV.

Illud sane etiam in illorum subsidium adjicimus. Quoniam enim quæ ab ipsis ineuntur contractibus, vehementer novella nostra (26) lex repugnat, quæ jubet ne creditores adversus eos qui aliquid a debitoribus emerint, prius judicio agant, quam principales debitores per cessionem bonorum non solvendo esse constet, (id quod admodum illis grave & molestum fuit, propterea quod qui emunt, velut ex consuetudine quadam & *ob evictionem* (27) fidejussores quærant;

&

(1) [illegible] ut supr. h. ois. officiales ac domestici moderatoris Phœnicis Libanicæ fuisse videntur, audivi, qui diceret, Syriaca lingua [illegible] significari [illegible] [illegible]

(4) Militum scil. (5) [illegible]

[illegible] (13) Idem [illegible]

[illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) Vid. [illegible] (21) Medium [illegible] (22) [illegible] (23) [illegible]

& aliam (1) sibi omnem securitatem parent : ipsis vero id neque consuetudo, neque in conficiendis contractibus celeritas permiserat) per præsentem sacram pragmaticam formam, eam speciali munificentia ipsis elargimur, quæque alteri personæ, collegio, corpori, aut officio nostro modo competat, statuimus, ut & ipsi & qui cum ipsis contrahunt, quando adversus ipsos actiones instituunt, in inquirendis persequendisque rebus in quibus ipsis tempus prærogativam præbet, tali privilegio (2) utantur, quale ante legis nostræ lationem habuerunt : ut probatione debitores bonis cessisse non gravari, siquidem satisfactionem a principalibus consequi nequeant, adversus res ab illis abalienatas, & ea speciali generalive hypotheca ipsis obnoxias, in quibus, (ut dictum est) antiquius quam alii creditores jus habent, actionem movere possint. Existimamus enim, quæ prædicto argentariorum corpori, & qui cum ipsis contrahunt, conceduntur, in communem (3) se beneficentiam attendere : ideo quod illi non paucis quibuspiam, sed omnibus ferme quæ in universa republica fiunt contractibus ministerium præstent.

C A P. V.

HOc quoque illis ad petitionem ipsorum concedere visum est : Ut quando dicam aliquibus impingunt, & ad promissionem decimæ (4) partis adiguntur, ne ab illis fidejussiones exigantur, sed sufficiat ipsorum hac de re factam promissam : quippe qui digni sint quibus per (5) se credatur, cum ipsorum fides & pro aliis sufficere existimetur. Illud non factum sit, quod si legi succubuerint, nihil illis proderit fidejussorem non dedisse : sed nihilominus decimæ partis pœnam dependuri sunt, quemadmodum & qui illos in jus vocant, ipsis. Insuper & qui ab illis in jus vocantur, similibus pœnis subjicientur. Hoc unum discrimen in hoc capite fuerit, quod (quemadmodum jamjam dictum est) qui e collegio argentariorum actiones instituunt, fidejussorum datio in decima parte per speciale nostrum beneficium his condonata & remissa sit.

C A P. VI.

QUoniam vero quod supplices ad diversa tribunalia (6) protrahuntur (idcirco quod eorum qui cum ipsis contrahunt infinitus numerus sit, & ut contingit, pauci probi sint & grati) non solum ipsis damnum, verumetiam communibus rebus impedimentum inferri compertum est : etiam in hac parte priorem nostram circa illos providentiam imitamur, ac jubemus ut speciales illis judices sint, sive in jus vocent, sive vocentur, & prudentia tua (7), & Petrus gloriosissimus sacrarum nostrarum largitionum comes, consularis, & patricius, ut apud utrumque hutum movandæ inter ipsos & alios qualescunque controversiæ, aut etiam apud judices antehac a nobis illis datos ac deinde defunctos jam motæ examinentur, atque brevi finem, qui nostris legibus conveniat, capiant, & supplices prætoriorum vexatione liberati, officiis & rebus suis vacent : tantoque candidius & libentius subditorum contractibus operam navent, quanto minore improbitate & ingratitudine tentantur, aut qui improbi esse conantur, iniqua illis damna inferre non sinentur.

C A P. VII.

POrro postquam & aliam nobis dolosorum hominum fraudem exposuerunt, denuntiantes, quomodo quidam a dicti collegii argentariis pecunias mutuati aut mutuantes emerint aut, emant possessiones immobiles suarum uxorum aliorumve quorumpiam familiarium nomina, quo videlicet generalem illam acquisitorum acquirendorumque bonorum oppignorationem circumscribant : nonnulli etiam quæ sibi debentur, a debitoribus aut in pecuniis, aut omnino in immobilibus rebus recapturi, non in suam personam, sed (quemadmodum dictum est) aut uxorum, aut cognatorum istiusmodi solutionem, cessionem, aut venditionem faciendam curent, quo per istiusmodi rationem inopiam prætendere possint : ipsi vero qui ex dicto argentariorum corpora de illis benemeriti essent, hos quibuscum contractum iniisse non videantur, in jus vocare nequeant : in hoc quoque capite parem munificentiam argentariis, & qui adversus ipsos similes controversias movent, adhibentes jubemus, ut si si debitorum quempiam dolo fecisse quominus res suas possideat, aut jus suum clam in alium transtulisse demonstretur, liceat actoribus in rem, aliave legitima actione id factum esse ostendere, adversusque dictas res, quasi debitoris sint, procedere, & undique technis pulsis, indemnitati suæ & in debito & in hoc factis expensis consulere. Eam autem prudentiæ tuæ memoratique gloriosissimi viri diligentiam esse scimus, ut jam motas, nondum autem finitas, aut in posterum etiam movendas controversias ita dijudicaturi sitis, ut neque supplices ea debitorum improbitate aut fallacia injustum dispendium subeant : neque innoxii ea iniquis obliquisque commentis importunas evasiones sustineant. Ita vero etiam, ut quæ nuper ipsis petentibus præbita sunt, rata & inconcussa maneant, & quæ per præsentem sacram nostram pragmaticam formam liberaliter conceduntur, ad meulis voluntatisque nostræ † opum perficiantur, qui hoc agimus, ut omnes subditi recte & non captiosa in negotiis versentur, & quibus (9) debetur, quod ministerium reipublicæ negotiis præbeant, quieta vita fruantur, ac nequaquam per improborum machinationes judiciis, quæque inde manant difficultatibus, & dispendiis implicentur.

C A P. VIII.

CÆterum quod in quoque dictorum capitum specialiter posuimus, id in orationis obligatione & fine generaliter ponere visum est : ut in omnibus prædictis, his qui in prædicto argentariorum corpora recensentur, eorumque heredibus & successoribus (10), *tum etiam illis qui cum ipsis contrahunt, ac eorum heredibus & successoribus*, in quibus rebus adversus argentarios actiones movent, æqualia (11) privilegia sint. Convenit enim, ut utraque pars eam simplicitatem integritatemque in contractibus ac negotiis suis servet, quam sibi ab altera servari velit.

§. 1. His demum per præsentem sacram nostram pragmaticam formam jussis & hoc addimus, ut prudentia tua (12), omnesque magni magistratus eos qui in prædicto collegio recensentur, juvent, ut sive per edicta, sive per literas, sive per alium quemcunque consuetum modum servato juris ordine competens subsidium consequantur, possitque illis adversus improbos succurri, neque cogantur & ipsi adversus alios improbi esse, sed æquos atque bonos se illis, qui cum ipsis contrahent, exhibeant : quippe quum id nostrorum temporum bonitati universæque reipublicæ contractibus, quorum præcipui quique & maxime necessarii semper per prædictum collegium fiunt, conveniat.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram pragmaticam declarantur formam, prudentia tua, & quicunque alius reipublicæ nostræ judex, firma servato. Supplicibus vero hanc sacram pragmaticam formam in quocunque judicio, & majori & minori, producendi, illamque recipiendi, ac inde subsidium consequendi facultas esto : utpote quæ tamen in præsenti proposito & in prædictis tractatulis vim habeat, quamiam in aliis negotiis generales nostræ leges obtinent. Dat. 5. Kal. Mart. *Constantinop.* I. p. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno xvi. post (13) BASIL. V. C. Cons.

E D I C T U M VIII.

DE PONTICI TRACTUS VICARIO (14).

Idem Imperator Basso gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto.

P R Æ F A T I O.

SUffecturos *civiles magistratus* Pontici tractus provinciis existimantes, præpositum quondam illis locis *Vicarium* medio post tempore inhibuimus (15) : nihil eorum quæ postmodum ab illis facta sunt, commissum iri expectantes. Atqui postquam ex rerum experientia cognovimus, in provinciis hisce homines habitare *latrocinijs* & cædibus intentos, & homines † furentes semper † congregantes & * armis orantes ** & his, effugientque in has res constitutas pœnas, dum provincias in quibus deliquerint, deserunt, neque *provincialium* magistratuum quisquam ex attributa sibi provincia egredi audet : ut nos etiam, quanquam persæpe homines in provinciam emisarimus, & cumque illi aemilis graviverimus, nihil tamen amplius effecerimus, quod ad nimium is magistratus non esset, qui auxilium ferre, & istiusmodi insolentiam reprimere possit.

C A P. I.

REvocare *Vicarii* magistratum visum est, & Galatiæ (16) primæ magistratu *ad pristinum statum redacto*, ut non nisi civilis sit, quemadmodum ante erat, quam nos illam, sublato vicarii magistratu, dignitate annonaque majore decoravimus : vicarium denuo omnibus Pontici tractus provinciis præficere : *ita* (17) *vero* ut non solius præfecti locum adimpleat, verum etiam gloriosissimi magistri sacrorum nostrorum officiorum, gloriosissimorum etiam ducum, magnificentissimorum denique *eorum magistratuum*, qui sacro nostro patrimonio, cubiculo etiam, & domesticis, protectoribusque præfecti sunt : deinde istiusmodi potestatem habet, qualem cujusque provinciæ magistratus in sua provincia habere solet : ut neque per dignitatem, neque per sacerdotium (18), neque per cingulum, neque per militiam, neque demum per quodcunque aliud quisquam hujus jurisdictioni eximatur : sed ad consimilem modum omnes illi subsint, sive plebeii sint, sive etiam cingulo, dignitate, militia aut sacerdotio etiam decorati fuerint, idque non in criminibus solum : (non enim militarem tantum hunc magistratum facimus) verumetiam si quis de re pecuniaria litem instituere velit. Omnibus etenim hominibus, omnibusque rebus magistratum hunc communem facimus.

§. 1. Reddimus autem illi, quod & antea habuit, sacrum (19) auditorium, ut controversiæ in aliqua Pontici tractus provincia provocatione suspensæ, dummodo quingentos aureus non exsuperent, non in felicem hanc urbem deduci, sed apud seipsum ad sacrarum formam examinari debeant, sive ea ipsa civilium magistratuum jurisdictione *prorumperint*, sive etiam ex sententiis cujuspiam magnæ hujus urbis magistratuum, aut ea nostra jussione motæ sint. Nemini vero potestatem facimus, ut postquam provocatione suspensa (20) controversia mota fuerit, altera (21) provocatione utatur. At sane si qua controversia ab initio apud illud cœpta sit, eamque provocatio consecuta fuerit, procedet provocatio quemadmodum solebat, antequam magistratum misissemus, tanquam si medio tempore nihil novi intervenisset. Quod sane & in Galatiæ præside jubemus : quem simplicem (22) denuo magistratum facimus, quasi in illo nihil medio tempore innovatum esset.

C A P. II.

FAcultatem etiam huic (23) vicario damus, ut (24) a vicina hac Bithynia incipiens, usque ad Armenios ipsos, Trapezunta etiam, & nostræ reipublicæ Persas versus fines in quamcunque Pontici tractus provinciam velit, proficiscatur : ut velut ab initio ac primario quæ hucusque commissa sunt, competentibus pœnis persequatur, (quorsum sane & gladii jus illi concedimus) præcipue vero milites adoriatur si qui *desertis* (25) *stationibus* suis istiusmodi se nequitiæ dediderint. Et si quidem criminibus obnoxium quempiam invenerit, hunc cingulo privet, qualecunque etiam habeat : non aspectans donec eum magistratum sub quo is militat, ea de re certiorem fecerit, tanquam qui istius magi-

(1) Vota pignora (2) Argentariis datum hoc fuit, ut inscriptio non committerent : fidejussoria vero inscriptio non conveniret, quod inæquale adversum fuit. Hodie licet argentariis pacto [illegible] Novell. 136 cap. 2. (3) Argentariorum officium publicam causam habere dicitur. l. 10. § 1. ff. de edendo. Nov. 136. (4) Decimam, cujus hic fit mentio, inferebant : qui calumniose agebant. [illegible] [illegible] vocabat [illegible] ut decimam præstarent [illegible]. Hermogeniano [illegible] de calumniatoribus, constat. [illegible] ut decima cautio satisdationem habeat. Nov. 112. c. 2. [illegible] argentarios, quibus [illegible] satisdationem contenti esse debere. (5) Idonee crederetur. (6) Forum competens argentariorum [illegible]. (7) Præfectum [illegible] intellige. arg. edict. 9. infr. (8) Vid. Nov. 136. cap. 3. (9) [illegible], sed [illegible] Justinianus hoc verbo [illegible]. (10) l. 2. § 1. ff. quod quisque juris in alium statuerit, eodem utatur. l. 2. § 1. ff. quod quisque jur. l. 5. in fin. ff. mandati, l. 5. C. de rescindenda venditione. (11) [illegible] (12) Id est, anno 542. (13) [illegible] (14) [illegible] Justinianus, [illegible] Pontico dioecesim [illegible] (15) [illegible] (16) Galatia prima [illegible] civilis magistratus. (17) Vicarius Pontici tractus, civili & militari magistratu fungitur [illegible] plurium magistratuum. (18) Sacerdotes [illegible] civile, [illegible]. (19) [illegible] (20) Appellationis proprium est, litem suspendere. (21) Vide l. un. ff. [illegible] appellatione [illegible]. (22) Ac civilem. (23) Pontico. (24) Tractum Ponticum [illegible]. (25) De desertoribus vide l. 5. § 1. & l. 3. ff. de re militari.

magistratus locum edimpleat ; & is omnes omnino jus & potestatem habeat. In quævis etiam loca & latifundia, sive ad sanctiss. (1) ecclesias, aut ad religiosa pertineant monasteria, sive etiam ad *sacra nostra privata*, aut ad sacrum patrimonium, aut etiam ad nostram domum, aditum illi & introitum concedimus : & (ut simpliciter loquamur) nullum omnino locum ipsius jurisdictioni eximimus.

C A P. III.

INspectabit vero etiam militares transitus, an satis ordinatim (2) procedant : & si quicquam in illis commissi invenist, id corriget tum milites ipsos castigando, tum etiam subditis nostris in quibus injuria affecti fuerint, satisfactionem curando. Potestatem item concedimus, ut omnis (3) privet, qui illa ad nullam militiæ necessitatem habent, illaque omnia in publica magnæ hujus urbis armamentaria inferat.

§. 1. Inhibebit etiam adulteria, homicidia, latrocinia, præcipue vero mulierum raptus, rerum ereptiones, infestationes etiam & vim, denique universum istiusmodi delictorum cumulum, tanquam id præcipuum a nobis illi assignati magistratus caput sit. Refrænabit quoque injurias, sive sacerdotes, sive magistratus sint, sive etiam nobiles, sive plebeji : neque cuiquam quod leges nostræ non probant, facere permittet. §. 2. Sustinebit autem controversiarum & examinationes & dijudicationes, habebitque propriam cohortem virorum vicarianorum septuaginta (4), qui per sacra nostra probatoria stipendia facient, quæ ex illo scrinio præbebuntur, ex quo & olim solebant quum vicarius esses. Reddimus illi multas (5) etiam, quas quondam vicario assignatas, nunc provinciæ præses in usus suos & ministerium percepit. Quum enim hic aliud nihil, quam civilis magistratus sit, supervacuus ipsi illarum usus est : spectabili vero vicario, ut qui hac illac circumcursare debeat, necessarium illarum ministerium est. §. 3. Obediet (6) vero ipsi universus in illis locis constitutus exercitus, dictoque illi audientes erunt domestici & protectores, scholares etiam & milites : ita ut præsidali mandato nostrove jusso non indigeant, sed ipsi jure magistratus obedientiam ministeriumque præstent. Præstabunt autem ministerium quo loco degunt, extra quam si qua justa inevitabilisque necessitas, majoris auxilii indiga, ipsum hoc adigat, ut ex uno loco in alium transferre *ipsos* necesse habeat. §. 4. Utetur porro præconis voce (7), & lampadibus (8) quatuor, quippe cum in hanc rem sumptus a nobis constitutus sit ; quin & aliis omnibus, quæcunque civilis simul & militaris magistratus sunt, insigniis. Unde ad gloriosissimorum nostrorum ducum imitationem, & adresponsum (9) ministrare illi jubemus : per quos milites, si quando ita tempus postulabit, compescet, & in necessariis rerum ministeriis ac officio continebit. Quantum vero illi, assessori quoque ejus, & cohorti annonarum nomine assignaverimus : quantum etiam de reliquo Galatiæ primæ præsidem pro se, assessore suo, & obediente ipsi cohorte habere oportet : item quantum ipsum aut in sacro nostro palatio, aut in religiosissimorum præfectorum prætorio pro magistratus codicillis dare conveniat, per subjectam descriptionem omnibus fiet manifestum. Hunc autem nos magistratum illis locis reddimus, ut iis qui injuria afficientur in promptu auxilium esset, omnesque qui in illis locis habitant, quibus hactenus pressi sunt difficultatibus liberarentur : & vero quiete ac recta legum moderatione fruerentur, magistratuum opera, quos tales illis locis præfecimus, ut ad omnem injuriam, ac aliena invadendi cupiditatem reprimendam sufficere queant.

E P I L O G U S.

† Hæc igitur gloriæ tuæ manifesta facere visum est, quo ipsa cognoscens quid hac de re nobis nunc placuerit, id in omne deinceps tempus observet : & quemadmodum in subjecta a nobis descriptione comprehenditur, annonas illi præbeat. Dat. 15. Kalend. Octob. *Constantinop.* Imp. DN. Just. PP. Aug. Anno xxv. (10) post Basil. V. C. Cons. Anno vi.

E D I C T U M IX

DE ARGENTARIORUM CONTRACTIBUS (11).

Imperator Justin. Aug. Triboniano præfecto urbis.

P R Æ F A T I O.

COmmune collegii (12) argentariorum qui in hac magna urbe sunt, libello supplici a potentia nostra petiit, ut supra alia omnia quæ ipsis munifice largiri solemus, alio nunc etiam modo sibi opitulari velimus. Exposuerant autem quomodo nonnulli, quum debuerint, aut etiam debeant, quando pecuniæ aut res ab ipsis repetuntur, quod solvendo non sint, a se petant ut puras sponsiones pro ipsis subeant : & alias quidem hoc ipsum in obligatoriis schedulis conscribant, alias vero, propter contrahentis fidem, & sine scripto hoc facere sibi mandent : ipsi autem, illorum petitionibus cedentes, iis qui illis molesti sunt, certum tempus constituant, intra quod sponsor omnino debitum transfundat : *se itaque ad hunc modum* illis spondere, ac deinde ad diem liberaliter iis qui sponsiones susceperunt satisfacere : debitores *autem interea*, quasi per sponsiones satis caverint, aut mutui forte syngraphas obligationisque suæ schedulas recipere, aut apochas capere ; *quomodo item* multi quum parare sibi rem aliquam voluerint aut velint, sibi mandent, ut pro ipsis pecuniam aut rem aliquam se daturos spondeant : & illis quidem quod affectarunt, obtingat : ipsi vero prompte pecunias aut res transfundant : *denique quomodo quum* ita simpliciter mandantibus illis sponsiones fiant, pecunias tamen aut res non aliter solvere velint quam qui sponsionem accepit, pecunias aut res ostendat, aut eas *se accepisse probet* ; *unde quum* ipsi pecunias aut res dederint, quod illi probationes, pecunias aut res datas esse deposcant, postmodum contentionibus ac controversiis irretiantur. Quæ res simul in præteritis, simul in futuris sane quam perplexa illis sit & formidabilis, imo & impossibilis. Quis enim eorum eorum, pro quibus aut pecuniæ aut res sponsæ fuerint, vel spondentur, *quando et cui sponsæ fuerint*, quæ data sunt ostendere, aut ea se accepisse, apud acta probare *debeat* : ad eam *tergiversationem* devenire non velit? *Ac ideirco* persæpe se fatigatos aliis cedere actiones : neque hæc sibi actionem intendentibus opponi solum, verum etiam quibus actiones cessæ sunt aut ceduntur. Ac *vero* petierunt, ut ab hac difficultate liberentur. Si etiam si quidem *nulla* omnino *apposita conditione* pure mandatum factum sit, aut fiat, ut pecunias aut res intra certum tempus transfundant, simulatque præfinitum tempus elapsum sit, mandator sibi, & quibus a se actiones cessæ sunt, aut etiam cedantur, ad debiti persolutionem teneatur : idque non solum si hoc interveniente scriptura mandaverit, verumetiam si sine scripto totum negotium confectum sit.

C A P. I.

NOs ergo succurrere isti rei volentes (cum omni æquitate tamen & justitia, atque ut in posterum omnibus citra periculum hæc procedant) statuimus, ne aliter (13) ipsi sponsiones subire velint quam scripto comprehensum de his mandatum ipsis detur, quod quomodo quamque rem fieri oporteat, luculenter explicet : ne ex bona *scilicet* fide in evidens exitium manifeste incidant. Verum si quo modo scriptura non interveniente mandatum factum sit, tempus autem determinatum sit, & tacuerit per omne tempus ille pro quo sponsio facta est, neque querelam moverit : decurrat vero etiam constitutum tempus, neque tum demum intra alios duos menses hoc ipsum in querelam deduxerit : omnibus modis mandator solvat sponsori debitum, quod ex ipsius voluntate ab aliquo eorum qui argentariæ mensæ præpositi sunt, sponsum esse constiterit : & neque ipsis, neque ipsorum heredibus, aut quibus cessæ ab ipsis sunt vel ceduntur actiones, istiusmodi quiddam opponi queat : sed illud obtineat quod mandati ostenderit tenor : qui quidem si literis comprehensus sit, literas judex sequetur : sin in literas contractus relatus non sit, probationibus ea de re secundum leges prolatis insistet. Atque hæc quidem teneant, & in jam factis ad hunc modum, & in faciendis etiamnum sponsionibus.

C A P. II.

SI quis vero ipsis interveniente scriptura, aut sine ea, famulatus (14) promissus fuerit, aut promittatur, probatio vero aut ex scripto (15), aut ex testium fide sufficiens & legitima producatur, hunc suam vim obtinere volumus, & ut quod pacto convenerit, exigi possit, ita ut nulla prorsus lex obsistere queat, quasi (16) id gratis & non pro mercede fieri oporteat : propterea quod omnis (17) illis ex eo vivendi facultas pendeat, quod usuras pendant, quod mercedem pro habitatione dent, & velut propugnaculum communis utilitatis fiat : ut ne damnum sentiant, neque alimoniis destituantur, sed hanc habeant suorum laborum consolationem. §. 1. Sane si vel rationes, vel mutuas (18) syngraphas, vel propriæ (19) manus scripta quæpiam ediderint, edantve, aut ipsi illis qui cum ipsis contrahunt, aut illi ipsis, in quibus pecuniarum illatio & solutio descripta sunt, quæque ipsius mensæ præpositi, ipsius etiam amanuensis, (quos Samaritenos (20) vocant) & eorum rursum qui cum ipsis contraxerunt, literas præferunt, aut per omnia illius qui cum ipsis contraxit, manu scripta sunt, subscriptionemve habent : non poterunt qui cum ipsis contraxerunt, pecuniarum quidem illationem, quam argentarii in commentariis aut a se scriptis brevibus descripserunt, agnoscere atque inde in ipsos exactionem constituere : expeditionis vero solutionisque, tanquam facta non sit, descriptionem refellere : neque rursum poterunt argentariæ mensæ præpositi solutionem quidem exigere, illationem vero non agnoscere. §. 2. Verum si aut ex antisyngraphis, aut ex ratiociniis, aut ex propriæ manus scriptis probetur, & de illatione & de solutione, literarum veritas, utrunque omnino firmum & ratum erit : neque unum quidem adversus ipsos obtinebit : alterum vero pro ipsis irritum fuerit ; exigetur autem quantum ratiocinia perhibebunt : nisi altera aut utraque pars in calculo (21) se errasse, aut in usuris (22) dispendium sustinuisse demonstret. Si enim tale quiddam evidenter commonstretur, id, quo quisque justitia & æquitate fruatur, correctione dignandum esse statuimus.

C A P. III.

HOc vero etiam nos docuerunt, quomodo quidam illorum, postquam a pluribus aut vice mutua inter se fidejubentibus, aut aliis pro aliis mandantibus, obligationis confessiones abstulissent, deinde debiti longe maximam partem percepissent, ut reliqua perquam jam exigua essent, reliquorum nomine extrinsecus ab uno aut duobus illorum obligatione capta, quod intra certum tempus isthæc persolvent, apochas forte aut liberationis confessiones omnibus ediderint : & quum aut omnium aut plures eorum qui reliquorum obligationem subiissent, mori contigisset, heredes quæ ab illo aut ab illis pecuniæ pacto promissæ essent, eas exsolvere noluerint. Statuimus igitur, ut si hæc ita sese habeant, quæ pecuniæ in obligationibus comprehensæ sunt, & quas defunctus aut defuncti scripto pacti fuerint, hæ ab heredibus (23) cum pactis usuris exigantur.

CAP.

(1) Ecclesiæ non sunt immunes a jurisdictione civili, adde n. [illegible] sup. [illegible] (2) Nov. 130. (3) [illegible] (4) Cohors vicarii Pontici. (5) Quibus forte utebantur ad erarium publicum. (6) Obedientia magistratibus debetur, Nov. [illegible] (7) [illegible] [illegible]

[illegible] (11) Cautio hæc argentariis utilis, [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] (21) Error calculi veritati non adfert præjudicium, l. un. Cod. de errore calculi. (22) In usuris dispendium [illegible] (23) Heredes debitoris [illegible] de usur.

C A P. IV.

QUod si qui datis pignoribus ab illis mutuati fuerint, aut mutuentur, deinde etiam in mutui syngraphis permiserint aut permittant (1), ut pignoribus pro ipsorum bona fide divenditis, eorum pretium in debiti solutionem imputetur (2): ipsi vero hoc fecerint: ne molestiis illi implicentur, neque propter hoc negotia sustineant: sed juratis quanti pignora vendiderint, credatur: idque ipsis ad omnis improbitatis abolitionem suppeditet. At si quis non interveniente scriptura mutuatus, pignora obsignata aut non obsignata det, necesse habebit qui mutuatus est, ut aut pignora recipiat, agnoscens (3) sigilla: vel ipsa etiam pignora non obsignata, & adimpleat sortem pactasque usuras: aut si pecunias non habet, ad justam æstimationem illa relinquat, & reliqua suppleat, neque dicere poterit, pignoribus, quanquam minus (4) valeant, creditorem contentum esse oportere: sed omne debitum quod cum pactis usuris in rationem deductum fuerit, omnibus modis adimplebit. Si vero datis pignoribus, sive obsignatis, sive non obsignatis, mutuationi tempus præfinitum sit, ac intra id non satisfiat, tantumque elabatur alterum: liceat ipsis, præsentibus (5) tabulariis, sacrisque eloquiis in medium propositis, & æstimatoribus adhibitis, diligenti æstimatione facta illorum pretium constituere, ac sive ad plenum debitum, sive ad ejus aliquam partem sufficiant, sibi imputare atque assignare.

C A P. V.

HUic sane etiam medicinam adhiberi cupierunt, ut quoniam (6) mutuo & dando & accipiendo, pro aliis etiam spondendo, & denique usuras pendendo vitam tolerent, ne ipsis in mutuationibus nostra opponatur constitutio (7), qua nemini ultra duplum accipere quicquam permittimus, si quidem quantum sors & usuræ faciant, persolutum sit. Nos igitur in posterum eam legem omnino violari nolumus; quod vero præcessit, quia nondum judiciis obnoxium sit, huic ipsis medentes sancimus ut in contractibus, qui revera argentariorum sunt, ad hodiernum diem factis, facultas ipsis sit, ut licet in iis debitis usuræ supra duplum datæ sint, nihilominus tamen quæ debentur cum constitutis usuris exigant: ita ut neque in usuras, neque in primitivum debitum quæ supra sortem jam soluta sunt, imputare compellantur: & ne ipsis in hac specie & quidem sola nostra de duplo constitutio obstet, quominus secundum contractuum naturam hæc exigant. Verum neque ipsi adversus eos qui cum ipsis jam contraxerunt, nostra constitutione abuti, neque imputare poterunt solutas jam usuras aut duplo usurarum, aut primitivo debito.

C A P. VI.

QUandoquidem vero postquam argentariæ mensæ Præpositis excepta (8) armata militia, cum omnibus aliis militiis in hac alma urbe commercium instituere permisimus, illique deinde quum mutuum dedissent, aut etiam darent, Bessales (9) usuras (quantas argentariis concessimus) stipulati sunt: hi liberaliter hoc ipsis opponant, quod dicant, ipsos non quæ argentariis, sed quæ militantibus conveniant, usuras capere oportere: hanc eorum iniquam & improbissimam objectionem vacare nulliusque momenti esse, & quæ pacto convenerint, aut etiam conveniant, obtinere volumus. §. 1. Neque vero id nobis placet, quod de argentariorum contractibus nonnulli petunt; ut omnino non dentur aut sortes aut usuræ, vel id (quod iis etiam pejus est) ut quæ legitimæ usuræ dantur, sorti imputentur. Etenim hoc quoque in contractibus qui cum argentariis initi sunt aut ineuntur, obtinere volumus.

C A P. VII.

UNum certe & hoc eorum est, quæ illi inter supplicandum proposuerunt, quod persæpe nonnulli qui ipsis obnoxii sunt, quum illi alios obnoxios habeant, ab istis sibi non satisfaciant: sed in suis uxoribus (10) solvendum prætextu dotis, eorumve quæ præter dotem data essent, aut aliorum etiam debitorum, ab iisque apochas sive solutionis probationes ferendas curent: & quod quum illi ad inopiam devenerint aut deveniant, vel mortui sint etiam, aut postmodum moriantur: ipsi vero suum debitum accipere velint: uxores, licet latenter illas acceperint, aut postea acceperint sint, integra tamen ipsis debita opponant, ut ipsorum prorsus omnis spes concidat: petierunt autem, ut si quid istiusmodi factum sit, aut posthac (ut consentaneum est) fiat, necesse habeant qui apochas liberationemve a mulieribus acceperint, aut etiamsi quis contractus factus sit, aut omnino faciendus est, heredibus ad probationem eorum quæ gesta sunt *devocatis*, *eas omnes* proferant, ut uxores quibus nihil debetur, emolumentum sentiant: ipsi vero quibus debetur, defraudentur. Statuimus *nos vero*, ut si tale quidpiam factum sit, aut fiet, necessario illi instrumenta proferant, attamen absque omni suo incommodo, & ut nullum damnum ex prolatione sustineant: (memores enim sumus nostræ (11) constitutionis, quæ exactas literarum, ex quibus quis jus quodpiam suum tueatur; prolationes innoxias (12) iis qui proferunt esse vult,) sed proferant illi quidem instrumenta, & recipiant. Et si quidem inde aliquam utilitatem, qui adversus mulieres prolationem fieri coegerint, habere possint, hanc secundum legem ex ipsis sentiant, nulloque prorsus damno, qui protulerint, ob prolationem efficiantur. §. 1. Quod si mutuis syngraphis cum aliquo pacta, liberationes, aut etiam qualescunque conventiones instituerint, aut posthac etiam instituant, & quæ apud ipsos manserint modo aliquo (quod facile est) perierint: volumus, ut qui adversarias syngraphas habent, eas proferre, aut si nihil istiusmodi habere vel proferre posse, jusjurandum dare cogantur. Quod jusjurandum ubi apud acta monumentorum præstitum fuerit, non ulterius illos molestia affici oportet. Nemo vero in *exigendis* sportulis (13) judicialibusque expensis, pœnam, quæ talia committentibus imminet, severitas, constitutionis nostræ modum transcendat.

C A P. VIII.

QUoniam deinceps quando petere semel cœpissent, hoc etiam petierunt, ut tua (14) excellentia curam ipsorum suscipiat, quibusque ipsi controversiis impetuntur, eas audiat; & si quos obligatos habeant, aut alii ipsos, his velut peculiaris (15) judex audientiam præbeat (propterea quod exacta cura quæ ad leges pertinent tractes, ac cuique suum jus tribuas, & facile rationem invenias qua quæ valde difficilia videntur, quæque alii non assequantur nec intelligant, dissolvi queant) sancimus ut secundum ea quæ a nobis constituta sunt, & ipsos, sive actores sive reos, in peculiaris judicis modum audias, & præterita secundum hanc legem componas, & quomodo æquum esse videbitur, futuris curam adhibeas: ut legitimum quoddam ipsis ac decens a nobis accedat auxilium. Convenit enim, ut qui pro omnibus se obstringunt, ac cuique utiles se exhibere student, eximio etiam aliquo fruantur auxilio. Et certe quæcunque & hoc tempore & olim, aut ex nostris legibus, aut ex sacris pragmaticis formis concessa ipsis sunt, illæsa rataque conservantor: ac in speciebus rerum jam gestarum atque etiam gerendarum, locum habento.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, ac per hanc sacram pragmaticam declarantur legem, ea gloria tua, & quicunque alius reipublicæ nostræ judex, firma servato.

E D I C T U M X.

DE (16) APPARITORIBUS PRÆSIDUM.

P R Æ F A T I O.

CUjusmodi insidias provinciales apparitores (17) seu cohortales fisco struant, persæpe ex ipsis rebus didicimus.

C A P. I.

POsteaquam autem & hoc unum ipsorum audaciæ tantum esse edocti sumus, quod fiscalia involent, ac deinde in sacris (18) locis se occultent, hac ratione meritas pœnas se effugituros existimantes: statuimus (id quod & Dei amantissimis provinciarum episcopis scripsimus) ut si qui illorum in sacra septa confugiant, in potestate tuæ excellentiæ sit, ut hos ex illa provincia exire, & in quocunque velis loco esse jubeat: hoc adjecto, ut Dei amantissimi episcopi necesse habeant, ut illos ex sacris locis producant: ubi tamen fidem (19) publicam acceperint, se ex illis locis unde discedunt, sine aliqua distorsione a publicis ministris ad constituta loca ducendos esse; Ad hunc igitur modum in cohortales excellentia tua imperio utitor. Illud sane etiam Dei amantissimis *episcopis & religiosissimis* ipsorum clericis interminati sumus, ne a provincia data (20) fide publica illos ejicere, & in constituta loca cum fide publica ducere velint: *ob* sacrorum autem fortasse locorum *privilegium illos* illic morari *sinant*: ipsos de suo, minime vero de ecclesiasticis proventibus fisco indemnitatem præstituros, neque a sacerdotii ademptione liberos futuros.

E P I L O G U S.

† Tua igitur excellentia, quæ nobis placuerunt, quæque per hanc sacram pragmaticam exprimuntur formam, effectui simul & fini tradere studeto.

E D I C T U M XI.

UT PONDERATORES (21) ET MONETARII (22) APUD ÆGYPTIOS QUICQUAM PRO OBRYZO (23) EXIGENDI, NULLAM DE RELIQUO FACULTATEM HABEANT: SED QUEMADMODUM IN MAGNA HAC URBE, ITA ILLIC QUOQUE SIGNATUM AURUM ÆSTIMETUR: ET ILLI SIGNA PRO PONDERE, QUOD IN SIGNATURA SERVATUM EST, IMPONANT.

Idem Imperator Petro gloriosissimo sacrorum Orientalium prætoriorum iterum præfecto, iterum etiam sacrarum largitionum comiti, & exconsuli.

P R Æ F A T I O.

QUod obryzum (24) apud Ægyptios sermone hominum celebre est, quod idem, superioribus seculis, cum prorsus incognitum fuisset, admodum nuper in Ægypto contractus involvere & turbare cœpit: ad tantamque absurditatem processit, ut in unamquamque libram novem aurei dentur, in posterum reprimi, ac ex communi usu tolli oportere putavimus. Ideo id autem, ne rempublicam oblædat, neu subditorum contractus obturbet, ac involvat: præcipue vero quod cujus absurditatis longe maxima pars (quantum cognoscere potuimus) in ipsa Alexandria solum consederit, neque similiter per Ægyptum aut illius tractus alias civitates in publicum usum pervenerit.

C A P. I.

SAncimus itaque, ut secundum id quod olim obtinuit, tametsi mediis postmodum temporibus in signatura quæ apud Alexandrinos obryzata dicitur, vitiatum sit, in Ægyptiaco tractu de auri tractatione & valore statuatur: ita ut non possit a quoquam pro male adinvento atque excogitato obryzo quicquam exigi. §. 1. Item, ut quod aurum per Ægyptum ratum & receptum est, sic in contractibus computetur, quomodo quod in hac magna signatum est urbe: idque periculo pro tem-

(1) Permittere argentaria debitor potest, ut pignora citra solemnitatem vendat, pretiumque venditionis redactum sorti imputet. (2) Quod ex pretio pignoris venditi creditor capit, in debitum imputare tenetur. Pretium pignoris acceptum, sorti imputatur, vide l. 2. C. de pign. & pigneris & omni causa. (3) Attende genus obsignationis, ut debitor sigillum suum agnoscat. (4) Ad justam quantitatem sortis & usurarum sæpe debitores pignora dare solent [illegible], quod pignus sortem excedat, creditor non excedat. Quemadmodum ergo quod superest, non cedit lucro creditoris; ita quod deficit, non cedit in ejus detrimentum, l. 9. in fin. Cod. de pignorib. l. 24. ff. de rebus creditis. (5) Conjunge l. 1. §. 36. ff. depositi. (6) Vita argentariorum in quibus consistat. (7) Nov. 138. (8) Argentariis urbanis interdictum commercium cum militibus armatæ militiæ. (9) Argentariorum usuræ sunt besses [illegible] (10) [illegible] (11) l. ult. C. de fide instrumentorum. (12) Qui constitit instrumentum protulit, non est ei onerandus. (13) [illegible] l. 1. l. ult. C. de sportul. (14) Præfectum urbis alloquitur. (15) Judex argentariorum [illegible] præfectus prætorio. [illegible] (16) [illegible], Scrimg. (17) [illegible], Scrimg. id est, provinciales decuriones. (18) Iniqui apparitores judicis, qui fruuntur jure asyli, facit Novel. [illegible] l. 6. §. 4. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. (19) [illegible], Scrimg. ut alibi, [illegible] Novell. 117. cap. [illegible], Nov. [illegible] cap. 2 §. 4. sacramenti interventionem, l. 4. §. 4. C. de his qui ad ecclef. [illegible], facit Edict. 9. supr. (20) [illegible], Scrimg. (21) Græci [illegible], Scrimg. [illegible] l. ult. C. de pond. [illegible] Cod. Theod. de ponderatorib. de quib. infr. hic dicam. (22) Græci [illegible], Scrimg. (23) [illegible], Scr. de quo infr. dicam. (24) [illegible], Scrimg. Sic in quadam lege Caroli Magni Aurum ad obrussam. Dicitur etiam [illegible] in nummo, unde Budæus, capitaliter ponitur, qui [illegible] dicere voluere. Obryzum Hieronymus quasi ophirizum ex Ophira (quam nonnulli putant hodie vocari la Peru) insula [illegible] quod obrudius splendore. Est enim coloris optimi, quod Hebræi Ophaz, [illegible] (id est [illegible]) vocant. alii, obryzum quasi [illegible], id est, purum & sincerum. Ab obryzo obryzatus solidi ex auro [illegible], l. [illegible] C. Th. de ponderatoribus, l. 2. C. ne [illegible] l. ult. Cod. de veteris numismatis potest. l. un. Cod. de oblatione votor. [illegible] in fin. obryzæ incrementum, l. 6. C. Th. de auro coron.

tempore præfecti apud Alexandrinos Augustalis, & quæ ipsi parent cohortiam, servetur.

C A P. II.

QUoniam vero fraudulenti hujus facinoris ponderatores monetariique autores sunt, injunximus illi qui illos magistratus nunc obtinet, ut ad dandam idoneam cautionem se per absolutam signaturam (1) contractibus ministraturos, &, si quando signare oporteat tantum solummodo se inscripturos, quantum revera quod signaverint aurum pendeat, ipsos adigat: ut pro eo more qui perperam hactenus obtinuit, non liceat illis amplius quam revera signati auri pondus sit, signaturæ inscribere. Si namque tale quippiam ausi fuerint, & bona illorum publicamus, & corporalibus pœnis ipsos subjicimus, ut qui secundum jussa nostra ab usitato sibi & consueto scelere non destiterint. Sed & necesse omnino habebunt, ut tum præfecto apud Alexandrinos Augustali, quique pro tempore eum magistratum habebunt, in consuetis frumenti emissionibus, tum vero etiam alabarchæ (2) qui nunc est, quique pro tempore futurus est, & sacrorum nostrorum thesaurorum præposito, nullo prorsus accepto lucro aurum suppeditent.

C A P. III.

ITa vero illi hujus rei curam injunximus, iisque qui magistratum post ipsum suscepturi sunt & cohortibus quæ ipsis parent, ut sciant, si pro obryzo aut a sacrarum nostrarum alabarchiarum (3) præfectis, aut a sacrarum nostrarum largitionum præposito quicquam exactum esse manifestum fiat, sibi id de suorum ex suppeditatis ipsis, & cohortibus annonis tum etiam ex facultatibus suis dependendum fore: idque non solum donec in magistratu fuerint, verum etiam postquam magistratum deposuerint: deinde etiam, sive initis ab initio pactis (vetus enim illud de obryzo (4) non est, cœpitque temporibus admodum nuperis & recentibus) participes istius lucri fuerint, sive etiam nihil istiusmodi pacti sint. §. 1. Aliis porro qui mercaturam faciunt, & hactenus lucri aliquid capere consueverunt (5), interdicto similiter denunciabis, quod si quid in contractibus capere pro obryzo, aut in computationem deducere comperiantur, & bonis excasuri, & corporales (6) pœnas subituri sunt. Rem perverse cœptam, tantoque progressu facto universam rempublicam dispendiis involventem, per præsentem legem in reliquum tempus tolli jubemus, ne de cætero contractus afficiat & obruat: idque ita observari periculo præfecti apud Alexandrinos Augustalis, quique pro tempore eundem magistratum gesturi sunt, & utrorumque cohortium. *Adeo autem id jubemus*, ut vel ejus memoriam aboleri *velimus*, quo a tanto incommodo & damno per Ægyptiacum tractum contractus *aliquando* liberi fiant.

E P I L O G U S.

† Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram exprimuntur legem, gloria tua effectui finique tradi & observari jubeto. Dat. 6. Kal. Januar. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTINIAN. PP. Augusti. Anno XVIII, (7) post BASIL. V. C. Cons. Anno XVIII.

E D I C T U M XII.

DE HELLESPONTO.

P R Æ F A T I O.

EDocta nostra est potentia, quomodo Joannes scriniarius per Hellespontum, ut cui nomine ratiociniorum civilium, sive (ut vocantur) solennium proventuum commissæ formæ essent, quum in regionem illam venisset, a nulla re, quæ ad summam deprædationem spectarant, abstinuerit civitates populatas sit, & reversus in almam hanc urbem, ipse quidem auro abundaverit, Hellespontiorum vero regioni omnem summamque paupertatem reliquerit. Ac sane quomodo *idcirco* cum illo agi oporteat, & injuria affectis resarciri damnum possit, *jam* a nobis definitum est.

C A P. I.

AT quoniam propter eorum, quibus istiusmodi demandantur, insatiabilem avaritiam, generali (8) *lege* forma universale isti rei remedium adhiberi debere putavimus, sancimus, ut si quis istiusmodi rei causa in provinciam quampiam sive Hellespontiorum, sive aliam quamlibet profectus, præsidale jussum habeat, ne quispiam illi obtemperet citraque periculum ipsius exactio propulsetur: si vero cum sacra pragmatica forma venerit, & quod profert commonitorium sit, aut literæ de hoc conceptæ, neque iis obtemperetur, uti quæ ad deprædationem, præterque nostram notitiam & voluntatem prodierint: sin quod ostenditur, pragmatica forma sit, ut (9) ne sic quidem ex eo confestim aliquid fiat, sed talem pragmaticam formam provinciæ præses apprehendat, de eaque ad nos referat, & alteram a nobis jussionem expectet: ut si illam, cuique talis forma commissa est, agnoscamus, altera nostra pragmatica forma, quæ exactionem fieri demandet, procedat: sin aut rem, aut personam reprobemus, nihil istinc fiat, sed sacra forma a provinciæ præside remittatur, qui sciat; quod si hanc rem neglexerit, indeque damnum aliquod subditis nostris proveniat, istud ipse de suo resarciet.

C A P. II.

FAcultatem vero etiam episcopis (10) damus, ut si provinciæ præses pragmaticam formam inhibere negligat, cuique ille demandata est, concedat & conniveat, eam rem nobis significent. Ac si hoc didicerimus, illum tanquam criminis socium, de magistratu dejiciemus, cingulo quoque & facultatibus privabimus, & qui quacunque in re injuriam passi fuerint, iis indemnitatem recuperabimus.

E P I L O G U S.

† Tua igitur excellentia, quæ nobis placuerunt, ex præsenti sacra pragmatica forma discens effectui simul & fini tradere studeto. Dat. 15. Kal. Septemb. *Constantinop.* BELIS. V. C. Cons.

E D I C T U M XIII.

LEX DE ALEXANDRINIS ET ÆGYPTIACIS PROVINCIIS.

P R Æ F A T I O.

QUum vel minima (11) quæque nostra cura dignemur, certe multo minus quæ maximi ponderis & momenti sunt, ac rempublicam nostram continent & conservant, pro derelicto habere, aut neglecta competentique ornatu vidua esse debemus sinere: præsertim cum tua excellentia ministerio nobis sit, cui per omnia nostra incolumitas, rerum publicarum incrementum & subditorum nostrorum gubernaculum curæ est. Considerantes itaque, quomodo superioribus temporibus, tametsi aliis locis publicæ exactiones sic satis constitutæ viderentur, in Ægyptiaco tamen tractu adeo confusæ fuerint, ut quid in provincia gereretur, hic cognosci non posset: ejus rei conturbatum modum atque ordinem, qui hucusque duravit, valde admirati sumus. Sed Deus hoc etiam temporibus nostris, tanquam officio servatum voluit. Ut enim nobis frumentum inde adjiciebant, sic nihil aliud contribuere volebant; verum subditi omnia plene a se exigi omnino affirmabant: pagorum (12) autem præfecti, & reipublicæ administratores, publici exactores etiam, & præcipue pro tempore præsides hactenus eam rem ita administrarunt, ut nemini innotescere posset ac ipsis solis lucrosa esset. Quoniam igitur si rem in (13) genere ac promiscue administrari sinamus, haud unquam illam perpurgare decenterque constituere possimus; ideo magistratum qui Ægypti rebus præest (*Præfectorum* (14) *Augustalium* nempe) moderatoribus curis præficere visum est. Non temere enim unius (15) hominis industria tantis (16) curis par sit, nec ita rem administrare valeat, ut inde cuiuspiam boni sensus ad nos resultet.

C A P. I.

PRopterea igitur statuimus, ut excellentia tua hanc nostram ea de re legem ad se receptam sic formet atque ordinet, ut illam nos tulisse, tuam vero excellentiam ministerium habuisse dignum sit. In primis autem spectabilem *præfectum* Augustalem ipsi Alexandriæ (17) præesse, & omnium ejus rerum curam habere volumus, & insuper duabus (18) Ægyptis, ac iis solis, excepto oppido Menelaita (19) dicto, quod Ægypto præjacet, & præterea Mareota (20). De illis enim qui videbuntur, constituturi sumus. §. 1. Volumus autem ipsum (ut dictum est) non uni Alexandriæ, verum etiam duabus Ægyptis, dictis Mareota Menelaitaque exceptis, *ita* præesse, ut magistratus provincialis dictarum duarum provinciarum (quomodo etiam hucusque obtinuit) ipsi soli subsit. Et (quod in idem recidit) *volumus* spectabilem *præfectum* Augustalem propter dictæ maximæ urbis (21) populositatem, magistratus militaris jus habere: non ut res dividatur, in duosve magistratus distrahatur: id enim conducibile esse omnino non putamus) sed ut unus homo dicto solio præsit, & in omnes qui illic sunt milites, sive in ipsa magna Alexandrinorum urbe, sive in duabus (ut dictum est) Ægyptis stationes habeant, jus & potestatem habeat.

C A P. II.

CUrare enim etiam te oportet, ut decorum in civitate servetur, neque tumultus quispiam in dicto populo oboriatur: & quum dicti magistratus præfectus, & civilis magistratus, vim & militum robur in subsidium habeat, (quod quantum ad ipsos milites, tum qui in Alexandria, tum qui in utraque Ægypto sunt, vicarius sit) ille Deo duce & auspice dicti decori per civitatem servandi curam gerat: illique gloriosissimus generosissimusque dux præsentalium (22), Orientalis etiam * (23) & adresponsum (24) præsto sint, & quæ is jubeat, in iis obsequiosi sint. Est autem ipsi cohors & Augustaliana & Ducalis, militum plus minus sexcentorum: non ut seorsum Ducales sint, seorsum etiam Augustaliani: sed ut una cohors, unaque recensio sit, in qua centum primates sint, quinquaginta in Augustaliana cohorte, totidem inter Ducales: quorum inter

(1) Ζυγοστάται, de quibus hoc edicto, & l. ult. C. de ponderator. libripendes, seu ponderatores, signa ponderibus imprimebant, ut hic eorum judicio singulis in civitatibus nummi probarentur, ut ex his apparent [illegible] in explorandis veteribus fuerit diligentia, Synesius [illegible] ζυγοστάτημα [illegible] Plautus in Querulo. Quid tam simile [illegible] in auro vultus, aut & color, nobilitas [illegible] patria, gravitas atque adscriptio [illegible] quæritur in auro plus quam in homine. [illegible] l. 1. C. [illegible] Ut ad Zygostatas [illegible] in publico occuparis, [illegible] Consg. [illegible] de frumento Alexandr. Verum eo loco ζυγοστάτης est, qui frumentum admetitur.

(2) Κατὰ ἀκριβῶν ἀλαβάρχης, Scrimg. de Alabarchis dixi ad l. 9. Cod. de vectigalib. & commiss. (3) Προεστῶσι ἀλαβαρχιῶν. (4) Obryzum quid esset, superius dixi. (5) Obryzum pro incremento solet aliquid exigi [illegible] (6) Sic in Basilicis [illegible] (7) Id est, anno 544. (8) Edictorum hoc definitio est, l. 1. C. de legib. (9) [illegible] principaliter [illegible] præsertim si in his de vectigalibus imponendis agatur. (10) Episcopi præsidibus negligentibus [illegible] l. 26. C. de episc. aud. (11) Minima quæque Imperatori quoque curæ esse oportet. (12) Πάγαρχοι, Scrimg. [illegible] divisa Ægyptus in plures pagos, quorum quilibet νομὸς appellaretur, [illegible] l. 1. Cod. de susceptorib. [illegible] in l. 2. C. Theod. de pignor. [illegible] (13) Εἰς ἅπαξ, Scrimg. [illegible]

in universum aversione. de quo dixi ad l. 22. in fin. ff. de contrah. empt. (14) Vid. l. un. ff. & Cod. de off. præfecti Aug. (15) Cum plurium vices sustinere non possit, unius hominis industria curis tantis sufficere non potest. (16) [illegible] jurisdictio præfecti Augustalis. (17) [illegible] Ægypti. (18) Ægyptus (quam Mezraim sacris scripturis & Chaldæi Arias Montano) duplex. Superior, olim Thebais: hodie Sahid Joanni Leoni: Inferior, quæ & Delta antiquitus, postea Augustamnica, vel [illegible] dicta est. Idem Leo refert Ægyptum hodie duas in partes divisam & Orientalem [illegible] vocari. Ammianus [illegible] Tres, inquit, provincias fertur habuisse temporibus priscis Ægyptus ipsam, Thebaidem, & Lybiam: quibus duas adjecit [illegible] ab Ægypto Augustamnicam & Pentapolim a Lybia [illegible] (19) Menelaita oppidum, [illegible] Canopus, de quo sic Ammianus lib. 22. in fin. [illegible] inquit [illegible] & salutari temperamento [illegible] (20) Marcia (Μάρεια) [illegible] Stephanus [illegible] Mareoticum [illegible] apud Plinium l. 5. cap. 9. (21) Alexandriæ sc. de qua vide Ammianum 22 in fin.

(22) [illegible] Scrimg. Præsentales, qui præsentes adsunt Præfecto Augustali, [illegible] l. 6. C. de advocat. divers. judicum, [illegible] l. ult. C. de decret. [illegible] præsentales [illegible] C. de re milit. [illegible] Novella imperii [illegible] Nicephor. [illegible] præsentalium militum, l. ult. C. de ex [illegible] l. ult. C. de off. magist. milit. [illegible] Præsentale magisterium. [illegible] militum præsentalium. (23) Τῶ [illegible] (24) Adresponsum [illegible] quasi legatus & vicarius ducis præsentalium militum. [illegible]

inter ipsos ordo alternet, ut priores partes Augustalianis, alteras Ducalis habeat, quam centum inter ipsos primatum formam deinceps conservari volumus. Cætera, ut ei qui magistratum obtinet videbitur, constituantur: ut tamen cohortis mistim ex Augustalianis & Ducalibus constantis numerum, sexcentorum militum scilicet, non excedat.

C A P. III.

OMnia vero quæ sub illo fiunt, & ad tuum solium, & per excellentiam tuam ad nos referuntur: ut quod a vobis fit, si rectum & bonum sit, autoritatem accipiat: & ubi cohors constituta fuerit, absque probatoriis, quibus nostra manu subscriptum sit, ut hactenus obtinuit, nemo Augustalianus fiat. Ipsa autem universa cohors Augustaliana appellabitur. Enimvero qui ab Imperatore designatus, Imperatorioque judicio dignus habitus, Magistratum assumet, & puras (1) manus conservabit, & se in omnibus Imperatorio judicio dignum exhibebit. Neque enim nos tantam solummodo consolationem, quantam usque ad hanc diem spectabilis Augustalis habet (quinquaginta annonas, & quinquaginta capita (2) videlicet) ex publico illi dabimus: sed magno auctuario adjecto, quadraginta auri libras pro annonis, consuetudinibus, & calandicis (3) quotannis ipsum accipere volumus: idque a vindice (4), & ex subjectis huic formæ locis & causis.

C A P. IV.

ADsessores autem ejus ex eisdem quinque libras auri accipient, quæque ipsi apparet cohors, mille solidos: quanquam ante hac tertiam ejus summæ partem solummodo habere soleret: Ita res per se splendida erit, proque nostrorum temporum dignitate administrabitur.

§. 1. Ut porro solennis stataque frumenti illatio (5) recte procedat, id ejus qui hujusmodi magistratum tenebit, primam curam esse volumus: ut ipse spectabilis *præfectus* Augustalis, & quæ illi cohors apparet, suo bonorumve suorum quæ in præsentia habet, quæque aliquando habiturus est periculo: cohortis vero etiam tanto periculo, ut non de his modo, verum etiam de salute & vita judicium subitura sit, omnem curam & diligentiam subire debeat, ut dictum felicis (6) solennisque illationis frumentum & exigatur, & consuetis temporibus emittatur. §. 2 Atque hoc quidem, quod ex utraque Ægypto contribui debet, exiget: aliud vero citra dilationem suscipiet, aut etiam navibus injiciet: quantumque canon ejusdem solennis illationis, quæ in hanc almam urbem advehi solet, postulat, huc emittendum curabit. §. 3. Volumus insuper ut similiter quod a nobis magnæ Alexandrinorum urbi donatum est, quantum quidem ex utraque Ægypto pendi debet, exigat suo cohortisque suæ periculo: quantum vero ex utriusque locis provenit, suscipiat: quod tradatur modo, quam qui hactenus obtinuit longe explicatione, qui in sequentibus declarabitur: & (quomodo consuevit) in ejusdem urbis alimoniam expendet, quo illi Deo propitio per omnia satis fit. Quo autem huic rei nullum omnino impedimentum adferatur, cum ipso spectabili Augustali eidem periculo subjici placet, quoscunque militum sub ipso constitutorum, clarissimorum etiam tribunorum, & cujuscunque civilis publicique auxilii officium atque numerum adscripti sunt.

C A P. V.

CÆterum quod *frumentum* ex locis ipsius jurisdictioni non subjectis exportatur, id eatenus inducere ipsi periculum & necessitatem volumus, ut postquam exportatum sit, ipse sine ulla mora id suscipere, & quæ ipsi paret cohors ad hanc almam urbem suo periculo devehere debeat. Summa etiam cum diligentia curabit, ne ex subjectis ipsi civitatibus, provinciis, quibuscunque locis, portubus etiam aut ostiis, prius frumenti quicquam exportetur, quam stata (7) illatio Alexandria solverit: ac vero ut ne tum quidem, extra quam si id a nobis per sacras nostras formas, aut filiorum tuorum (*) jussu permissum fuerit aut permittendum sit. In omnibus autem cohortales quæ ipsis injunxerit (quemadmodum dictum est) ipsi ministerium præstent: navicularii vero frumentum suscipiant, navibusque imponant; atque Deo duce ad hanc almam urbem navigent.

C A P. VI.

SAne si ex utraque Ægypto frumentum non exegerit, neque illud huc mittendæ felicis (8) solitæque illationis Alexandriam importandum, neque ante finem mensis Augusti ad almam hanc regiamque urbem (9) vehendum curarit: si etiam frumentum Alexandrinis a nobis in alimoniam elargitum, mense Septembri in ipsorum urbem non importarit: sciat, quod quantum illationis alimoniæve frumento, pro eo modo qui ex utraque Ægypto inferri consuevit, deest, in ternas artabas (10) pro singulis solidis a solio tuo & ipse sive magistratum adhuc obtineat, sive privatus factus sit, & heredes successoresque ipsius exigentur: nulloque modo bona ipsius libera erunt, antequam quicquid inde debet, ad ternas æstimatum artabas tuis mensis intulerit. Interim convenit omnino ut ad prædicta tempora ipse ex utraque Ægypto plenariam etiam exigat.

C A P. VII.

QUandoquidem vero de solenni illatione tractatus connexum & inseparabilem habet portoriorum titulum, volumus etiam, quæ ad ipsum pertinent (quo isti negotio plane convenienterque prospicietur) certa juris forma comprehendere. Volumus igitur, ne in posterum portoriorum susceptor facultatem habeat, ut se quibuscunque publicis vectigalibus immisceat, ac nonnullis, solvendo vectigali obnoxiis illud remittat: itaque quæ ἐπιφανεῖα (11) nuncupantur (*quæ per indulgentiam & gratis ei data dicuntur*) accipiat; & publica inde negligat: ab aliis vero plus quam par sit exigat, & plura ut violentius & supra consuetas, ac hinc confundendæ rei occasionem initiumque capiat, portoria quidem recusari non posse prætendens, ex rei vero confusione suum commodum captans: & mensas quidem rei tribunalis despiciens, simul autem lucri causa cuncta ad se trahere conans.

C A P. VIII.

QUoniam etiam tua excellentia vigilanter cuncta gubernans, nos docuit quantum (12) portoriorum canon qui ex Alexandria suppeditatur, subducta ratione conficiat, solidorum *videlicet octoginta* millia, (quippe quum quod frumentum transmittitur, in octogies centena millia exurgat) volumus, ex subjectis provinciis, locis & proventibus portoriorum susceptori octoginta hæc solidorum millia dari. Quam largam liberalitatem ideo fecimus, ut ne quid omnino ex dilatione defectuve solennis frumenti transmissionis conficeretur. Spectabilis autem *præfectus* Augustalis, & quæ ipsi cohors ex Augustalianis,

ptio-

[illegible]

prioribusque Ducalibus (ut dictum est) in omnem coitionem conjunctionemque conflata patet, portoriorum susceptori per civitates atque loca, & ab hominibus ea Alexandria & utraque Ægypto in hoc delectis exactiones facient. Cujusmodi exactionem ipse etiam portoriorum susceptor similiter faciet. Ut suo periculo (quomodo dictum est) *præfectus* Augustalis ac ipsius cohors una cum portoriorum (1) susceptore hæc exigant, ipsi vero harum rerum exactionis periculum etiam incumbit, ut irreprehensibiliter autem exigat, & in dictum usum expendat, & prout hactenus moris fuit, navicularis (2) distribuat: una cum ipso portoriorum susceptore in omnibus labores & pericula sustinente spectabili *præfecto* Augustali, cum ipsi parente cohorte, & fortissimis per illa loca constitutis cohortibus cum suis tribunis: quippe quia conveniens fit, ut omnibus modis portoriorum ratio per contributionem suppleatur hæcque susceptori dentur, qui convenienti consuetoque modo illa dispenset, ac pro more solemni illatione navicularis præbeat. Atque hæc quidem prima illi cura administratioque applicanda est solennis illationis & portoriorum.

C A P. IX.

SEcundo deinde loco excellentiam tuam & pro tempore hujus magistratus præfectum, scriniarios etiam & tractatores (3) & duos ex Ægypto & Alexandria curam habere volumus exactionis publicorum tributorum, in tribunalis tuæ excellentiæ utramque mensam, & privatam & publicam inferendorum, ex illis scilicet civitatibus, & ab illis personis bonisque fidejussoribus & a locis quæ in hoc selecta sunt, & sacræ huic legislationi subjecti; ut nullo modo neque spectabilis *præfectus* Augustalis neque quæ ipsi paret cohors, neque Dei amantissimus Alexandrinus Episcopus cujuspiam publicæ exactionis rationem reddere vel exigere, aut etiam per quascumque causam indictæ exactionis, quæ ad excellentiæ tuæ mensas, aut ad homines ab illa delectos pertinet, communionem habere possit: præterquam si tractatores, quinque in provincia illorum locum supplent, auxilii causa id fieri petierint.

§. 1. Si enim hoc petant, aut si gloria tua, quique pro tempore eundem magistratum obtinebunt, id jubeant, necesse habebit *præfectus* pro tempore Augustalis, quique sub ipso sacramento obstricti milites sunt, & horum tribuni, cohors etiam quæ eidem magnificentissimo Augustali apparet, & quodcunque civile publicumque auxilium, ut scriniariis tuis suppetias veniat: & ut omnes hujusmodi illationibus utrique excellentiæ tribunalis tuæ mensæ competentibus obnoxii, citra omnem dilationem imposita sibi publica tributa inferant, neque contradicere audeant, faciet. §. 2. Si enim qui in utraque Ægypto excepta Mareota (4) & Menelaitu urbe, de quibus in sequentibus convenientia statuemus) aut Alexandriæ habitant, istiusque modi illationibus obnoxii sunt, ad dationem vultum obvertere, in quove adversari audeant: & spectabilis *præfectus* Augustalis militarem simul & civilem magistratum obtinens cohortiumque primores & tribunos illum aut illos qui debent, inferre, atque in fiscum benevolos esse non coegerint: sciant, & ipse magnificentissimus *præfectus* Augustalis, & quodcunque auxilium cujus paulo ante mentionem fecimus, se in singulis fisco in partem eorum quæ debentur adjudicandis periclitaturos: qui vero contradicere ausi fuerint, bona sua publicanda, seque e provincia ejiciendos esse. Manifestum vero fit, quod in omnibus quæ ab excellentia tua decernentur, *præfectus* pro tempore Augustalis tuæ excellentiæ potestati ac imperio, prout hactenus moris fuit, subjectus est.

C A P. X.

CÆterum si gloria tua, aut scriniarii, aut tractatores, aut qui illorum locum supplent, in provincia fidem publicam nonnullis dari voluerint, pro illis ipsi periclitabuntur. Dabit tamen illam Dei amantiss. patriarcha (5) in tot dies atque in hunc modum, in quem ab excellentia tuæ magistratu jussum, aut a tractatoribus petitum fuerit. Et si præter hæc publica (6) fides detur, erit illa omnino irrita. Non enim quemquam præter hæc hominibus in quamque causam delictis fidem publicam dare concedimus, præterquam si quis in hoc fidem publicam capiat, ut in publico versetur, & intra certos dies quicquid debet omnino fisco persolvat aut sufficientem tractatoribus scriniariisve cautionem præstet. Ad hoc, qui præter hæc fidem publicam quocunque modo ceperit, æqualis cum iis qui non acceperint conditionis sit, intraque sacra etiam septa exactionem sustineat. §. 1. Verum si Dei amantissimus archiepiscopus extra dictum modum fidem publicam dederit, necessario Dei amantissimi œconomi, & sanctissimæ ecclesiæ defensores, quod damnum fisco hinc obortum fuerit; id omnium de suo & de facultatibus suis resarcient. Qui si sat divites non fuerint, ex (7) sanctissimæ ecclesiæ pecuniis & rebus fisco satisfiat. §. 2. Quod si præter notitiam & voluntatem Dei amantissimi episcopi fidem publicam ipsi fisco dare ausi fuerint, non modo ea omnino irrita erit: verumetiam ipsi damnon rependent: & beatissimus patriarcha, si quid præter voluntatem ipsius fecerint, omnino ipsos & ab officiis quæ habent removebit, & e sacerdotio ejiciet. §. 3. Si vero magistratus quispiam contra verita, cuipiam qui publica tributa tuis mensis assignata debeat, fidem publicam dederit, sive *præfectus* Augustalis, sive clarissimi tribuni qui cohortibus præsunt, sint, & a dignitate magistratuque removebitur, & fisco privatus factus damnum resarciet: idque non modo quum adhuc superstes erit, verum etiam (8) ubi mortuus fuerit. Obnoxii enim ipsi heredesque & facultates ipsorum hujusmodi exactionibus erunt, ut *videlicet* pœnarum metu istiusmodi nihil committatur, neque *quispiam*, priusquam omne debitum persolutum sit, pœnam effugiat.

§. 4. Item si quis ex iisdem civitatibus locisve in jus vocatum exemerit (9), aut exactioni impedimento sit, oportet, & hunc in quantum exemptus tenebatur, obnoxium esse, ejusque exactionem cum heredibus, successoribusque suis & in bonis sustinere. Cæterum quibus, (ut dictum est) omne periculum incumbit, (tractatoribus nempe & scriniariis) omnem ipsi potestatem procurationemque hujus rei habeant, totumque canonem qui ex dictis civitatibus, provinciis, atque locis mensis tuis infertur, ad mensas tuæ excellentiæ, tum publicam, tum privatam emittant, & quibus tu dari constitueris tradant.

C A P. XI.

STatuimus porro, ut spectabilis *Præfectus* Augustalis sit qui a solio tuo in hoc mittuntur, sive tractatoribus, sive scriniariis, sive (10) qui ipsorum locum supplent, in exactionibus ipsos respicientibus, & in publicam privatamque mensam inferendis, necessario opem ferant.

§. 1. Et si quem ex dictis locis in fiscum improbum esse, atque ut exactionem effugiat, tumultum (11) ciere contingat: volumus tractatori, sive scriniario, sive qui illorum locum obtinet, facultatem esse, ut hoc magnificentissimo *præfecto* Augustali manifestum faciat: qui suo cohortisque sibi apparentis periculo milites succurrere rei inhibereque improbos, & quæ mensis debentur, exigere cogat: ut dum hæc per civilem militaremque manum perficiuntur, citra dilationem exigi, & in magnam hanc urbem (12) importari possint. Sciant autem clarissimi tribuni fortissimique milites, & maxime qui inter illos principatum obtinent, quod si hoc neglexerint, neque ut illa omnia quæ diximus facerent, curarint, de (13) annonis etiam periclitabuntur. Retinebuntur enim illæ a *præfecto* pro tempore Augustali, ipsiusque periculo mensis tuis inferentur. Tum & bonorum publicationem sustinebunt clarissimi ipsorum tribuni, quique inter ipsos primas tenent, qui sane & capitale supplicium metuant: & universum agmen e provincia motum ultra Istrum flumen (14) sive Danubium transferetur, ut in illorum locorum limitibus custodiæ causa perseveret. §. 2. Illi vero qui in fiscum improbi fuerint, atque istiusmodi necessitatem expectarint, publicationem ac perpetuum exilium Sebastium (15) & in Pityuntam (quæ in extremis * Euxini Ponti finibus est) deportati sustinebunt. Eandem vero similemque curam & occasione largitionalium titulorum, omniumque quæ ad sacras nostras largitiones pertinent, spectabili *præfecto* Augustali imponimus, quæ quidem ab ipso atque etiam ejus cohorte & Alexandriæ & per utramque Ægyptum debeant expediri. Etenim harum rerum hæc a nobis constituta procuratio est. Et conveniens est, ut ipsa ejusque cohors suo periculo largitionalium tributorum, omniumque causarum ad sacras nostras largitiones pertinentium exactionem curet: ut hujusmodi publicæ illationes, quæ sacris nostris thesauris applicantur, omni periculo spectabilem *præfectum* Augustalem ipsique obsecundantem cohortem concernente, & exigantur, & sacris nostris largitionibus inferantur. Si enim horum quicquam neglectum fuerit, periculum illi & de magistratu & bonis imminebit: idque non solum dum in magistratu erit, sed postmodum etiam quando magistratum deposuerit: adeo ut illud periculum ad successores quoque ejus, & heredes transitum sit. Donec enim quæcunque ea locis ipsi subjectis sacris nostris largitionibus debentur, expleta fuerint: non ipse tantum hujusmodi exactionibus obstrictus erit, verum (16) heredes etiam ejus & successores. §. 3. Sed neque asylum (17) dabit quisquam iis qui ipsius jurisdictioni subsunt, præterquam ii qui exactionis periculum (ut dictum est) *sustinent*, quæ fit periculo spectabilis pro tempore præfecti Augustalis, & obsecundantis ipsi cohortis. Pecuniæ autem devotis sacrarum largitionum palatinis transfundendæ sunt, quorum hæc res curæ incumbit, aut qui alioqui ad hoc a gloriosissimo præfecto inclyto huic magistratui præposito emittuntur. Neque contra ea quæ ante excepta sunt, fidem publicam dare quisquam, aut in exactionibus impedimento esse poterit. §. 4 Devoti autem milites, & qui in agris, & qui in urbibus illis sunt, passuri eadem sunt, nisi ipsi quoque opem tulerint: omnibusque modis largitionales pecuniæ collectæ, ac iis qui in hoc missi fuerint, transfusæ sint, & denique tanta cum alacritate exactionem exercuerint, quantam in ea ab arcariis exhiberi præcepimus.

C A P. XII.

ILlud item spectabili præfecto Augustali tribuimus, ut ipsi & militibus, & regionis primoribus (18), & rerum fiscalium suo ipsius jurisdictione & potestate constitutarum exactoribus, in omnibus imperare licitum sit: ut tamen regionis (19) primores, si aut circa frumentum, aut circa portoria (20) aut alias fiscales res, quæ vel dictae causas vel sumptus per provinciam faciendos concernant, improbati atque retractati sint, pro imperio removere non possit. Si quid autem mali fecerint, non removeant quidem illos, sed in custodia continuet: delectisque circumspecte aliis qui recte in negotio versentur, omnia hæc solio tuo, & per hoc potentiæ imperatori nunciabit, quo nos omnia cognoscentes, & de illorum qui recte in negotio versati non sunt ejectione & delectorum regionis primorum (21) (si videbitur) institutione, eorumque quæ ad regionis (22) primatum ac primorum bona pertinent traditione, quod æquum & conveniens sit, statuamus. §. 1. Sed & qui Alexandriæ & per utramque Ægyptum rempublicam administrant, omnesque etiam qui tributa ipsius exactionibus assignata in locis ipsi subjectis tractant, ipsius imperio suberunt. Quin & in alias quascunque provincias ipsi non subjectas, & ut *debitores* ad se adducat, & fiscalia exigat concedere: & si qui, quum Alexandriæ aut in duabus Ægyptis possessiones habeant, alibi degant, aut in provinciis ipsi non subjectis habitent, hos in provinciam quam deseruerunt (quo rebus fiscalibus ipsi subjectis nihil impedimenti obveniat) reducere illi liberum fuerit. Quod idem faciet, si qui ad mensas tuas pertinentia debeant, & tractatores, quive illorum locum supplent, aut qui exactionibus publicis privativa tuis mensis inferendis incumbunt, tale quippiam ipsi significarint. Nam & tunc ad eundem modum & emittere & adducere hos debebit, ut a tractatoribus tuis exactionem sustineant. Non poterunt autem debitores, quum in aliis locis sunt, in fiscalium rerum causa præfectum Augustalem exceptione submovere, quasi competens ipsorum judex non sit, quod sane & in largitionalibus exactionibus fieri volumus.

C A P. XIII.

REstat ea exactionum cura quam spectabilis præfectus Augustalis ipsique obsecundans cohors militaribus impensurus sit sumptibus, iis qui Alexandriæ, quique in duabus (23) *subsibuntur* Ægyptis tum etiam

---

(1) Ἀνελάετε τῶν ναύλων. (2) Ναυκλήροις. (3) Τραπεζιτῶν. (4) Vid. cap. [illegible] (5) Πατριάρχης. (6) [illegible] vid. [illegible] 2. supr. [illegible]
(7) [illegible] (8) [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) Constantinopolim scilicet. (13) Un prince peut arrêter les gages de ses officiers, & se payer sur iceux de son dû. (14) Ister sive Danubius. (15) Σεβαστούπολιν καὶ Πιτυοῦντα. Sebastopolis & Pityus ad Pontum Euxinum sitæ fuerunt. * (16) Heres falso defuncti tenetur, l. cum a matre 14. C. de rei vindicat. (17) Ἄσυλον [illegible] vid. [illegible] 2. supr. [illegible] (18) Πατρικίους. (19) Πατριάρχαι. (20) Ναῦλα. (21) Πατριάρχαι. (22) Πατριαρχίαν. (23) De utraque Ægypto dixi cap. 1. supr. [illegible]

etiam civilibus solennibusque magnæ (1) Alexandrinorum urbis & utriusque Ægypti tributis. Erit igitur spectabilis præfecti Augustalis ipsiusque obsecundantis cohortis, ut hæc suo periculo & exigant, & tradant, neque eam rem amplius tuæ excellentiæ scriniarius exequetur, quem quod res militares administret, [illegible] (2) Ægyptii nuncupant. Atque hic quidem in universum definet: spectabilis autem præfectus Augustalis, ipsique obsecundans cohors, quibuscunque voluerit modis, suo periculo exactionem faciet, omnibusque deemsis militibus qui Alexandriæ stationem habent, sumptus suppeditabit, eos suo periculo a subjectis locis & civitatibus exigens.

C A P. XIV.

COgat porro pro tempore Alexandrinum vindicem (3), ut quos sumptus facit, eos omnes in accendendis calefaciendisque publicis balneis, ac aliis omnibus civilibus solemnibus faciat, qui quidem *sumptus* sacræ huic nostræ legi expresse omnes subjecti sunt, quæ descriptio hos quoque evidenter declarabit, ex cujusmodi locis, atque titulis, sive censu, & personis hi colligantur, deinde quanti sint, quemque ad modum dispensari debeant: solennes sumptus videlicet, & quotquot in duabus Ægyptis civiles (4) sunt, qui civitatibus periculo peculiaris harum provinciarum magistratus porriguntur. In iis vero qui a spectabili præfecto Augustali ipsius cohortisque periculo dispensabuntur, fidem (5) publicam dandi, & quæcunque negotio conducere putaverit, faciendi facultatem habebit: quippe cum periculum in ipsum ejusque cohortem omne concedat, ut tamen qui sumptus Alexandriæ fiant, per illos qui hactenus eos faciunt, servata consuetudine fiant. §. 1. Nullus autem hoc prætextu, quod spectabili præfecto Augustali non subsit, neque vero etiam ipse spectabilis Augustalis, neque ejus cohors improbitatem aliquam incipiant, fraudemve quampiam aut in illationibus aut in frumenti solenniter illati transvectionibus committant: sed pum rem tractent, eoque modo quo quam maxime reipublicæ & prospiciant & commodent: expendentes quam ea res necessaria atque inevitabilis sit: & scientes etiam quod extremo (6) supplicio obnoxii erunt, si quid hac in re non solum maleficiose perpetrarint, verumetiam vafre quicquam & per commentum egerint.

C A P. XV.

ENimvero illud etiam quod ab excellentia tua ad nos relatum est, in hac lege inscribendum esse duximus. Gloria enim tua, in dicta civitate Alexandria omnia perscrutata invenit in tabula, quæ temporibus Anastasii piissimi principis confecta fuit, quando Marianus vir inclytus sub ipso res administrabat, extitisse tabulam publicam, quam vindicis (7) in modum Potamon fiscalibus Alexandrinis præesset, qua in tabula (8) descriptus esset rerum exportandarum titulus, qui diversis causis mille * aureos ita expensos ferret: quadringentos nonaginta duos publicis ejusdem civitatis balneis: quadringentos item & undeviginti anticantharo (9), ut vocant: quingentos postremo & quinquaginta octo cum dimidio, portorium (10) susceptori: ut descripta summa in mille quadringentos sexaginta novem aureos exurgat. Deinde vero ab iis qui rempublicam administrant, in eandem rerum exportandarum causam aureos centum perceptos esse. Præfectum autem pro tempore Augustalem pro triginta sex pullis equinis trecentos & viginti aureos accepisse. Similiter præbere dictæ Alexandriæ civitatis equestribus (11) ludis. Atque hanc quidem formam esse non solum magistratus illustrissimi Strategii (12), verum etiam usque ad secundam indictionem præteriti circuli (quæ fuit ante annos quindecim) durasse. Ex eo autem tempore quorundam negligentia, aliorum autem dolo malo, plurimorum vero etiam furto eam rem paulatim imminutam, & publicas balneas illas quadringentorum nonaginta duorum aureorum summæ, portoria autem quingentorum quinquaginta octo, & semissis aureorum illatione defraudata esse: idque occasione illis data, quod nonnulli partim ex Principis nutu, partim ex solita sua facultatem sibi pararent, ut gratis e dicta civitate Alexandria tegulas (13) aliasque species, quæ istiusmodi tributo obnoxiæ sunt, exportarent. Atque ita quidem memoratam civitatem paulatim esse depauperatam.

C A P. XVI.

EXcellentiam itaque suam & in his animum intendentem amplexati, statuimus, ne aliquibus istiusmodi sacra Principalis forma data quicquam utilitatis adferat, sed omnes agnoscant, quid usque ad illustrissimi illius Strategii (14) tempora dari consueverunt: ne etiam spectabilis præfectus Augustalis majores sumptus faciat, quam antea & temporibus illustrissimi Strategii fieri soliti sunt: neque novo aliquo commento tributa illa attingat, sibique vindicet: sed vetus forma quæ usque ad Strategium illustrissimum illum & ipsum obtinuit, custodiatur; ne denique pro tempore Augustali contentionis occasio detur, ut hic quod nihil ceperit, ille vero quod minus ceperit, dicat: sed ex universa summa mille octingentorum & undenonaginta aureorum aurei trecenti & undeseptuaginta leventur & demantur. Aliquanto enim benignius quam pro exactione jure agere, & ob copias præfecto pro tempore Augustali colligendas, alios mille quingentos & viginti aureos solos ex titulo inferri volumus, quibus ex aureis trecentos illos & viginti aureos occasione triginta sex pullorum, quos ex antiqua consuetudine Alexandrinis equestribus ludis suppeditare tenetur, spectabilis præfectus Augustalis sibi imputabit. Reliquos vero mille ducentos aureos; eidem in annonas ipsius annumerari volumus. Atque ita quidem ea res non difficilis solutu fuerit, & pristinam rationem servabit, neque ulli pro ios ad dolum malum fenestra aperietur.

† De publicarum autem balnearum calefactione, & anticantharo (15), & publicis portoriis, ex aliis causis descriptio in hac sacra lege adhuc instituetur.

C A P. XVII.

QUoniam vero Mareotam (16) Libyco (17) tractui subjecimus & nonnullos Alexandrinos in popularibus seditionibus deprehensos, qui sibi inferendas e spectabili præfecto Augustali pœnas effugiant, illuc profugere constat: statuimus, ut pro tempore spectabili Augustali facultas sit, ut ob hanc causam, & quidem solam, commentariensem (18) illuc mittat, qui ad eum qui clarissimi provinciæ Libyæ præsidis locum obtinebit, cum publicis (19) literis proficiscatur, quo illos & comprehendat, & per cohortes militesque qui sub ipso sunt, tradet: ut nemo qui Alexandriæ publicos tumultus moverit, illuc confugiat, & spectabilis præfecti Augustalis pœnas evitet. Insuper & illi ipsi qui istis partibus præfuerit, facultas erit, ut si quos tales invenerit, eos & comprehendat, & castiget, atque etiam ** publice manu emittat, & liberet. In his itaque dictum magistratum circumscribimus, quæque in hac lege explicavimus, hæc illi facienda injungimus. Sic enim cura ipsi rei facile per, contracta etiam undique neque confusa fuerit, nullamque ad confusionem furtumque propensis maleficii occasionem præbebit.

C A P. XVIII.

HInc nos cura Libycorum limitum vocat, quos ad Paratonium (20) constituimus, collocata inibi militari manu, quæ in illis locis barbaros compescat. Spectabilem enim Libyæ ducem (ut dictum est), per Paratonium, & per subjectas illi civitates in quibus qui sub ipso sunt milites, ipsius jussis obsequantur (velut stativa castra obtinere volumus. Percipiet autem ipse attributas sibi annonas, ut pro annonis, quæ in speciebus sunt, nonaginta, proque capitibus centum & viginti aureos consequatur supra mille quinque & quadrantem: pro annonis autem, quæ in auro consistunt, quinquaginta: ac pro totidem capitibus, aureos quadringentos. Ipsi item obsecundans cohors habebit aureos centum octoginta septem. Et milites qui videlicet ex his Libybus (21) Justinianeis, quique apud aliquam Justinianeorum cohortium dictis locis assignatarum sunt, suas annonas, quemadmodum respublica ipsis constituit, percepturi sunt. Manifestum *interim sit*, quod & omnia solennia quæ civitatibus ipsis assignatis *dari solent*, quo modo hactenus data sunt, deinceps *ipsis* dabuntur. Similiter vero & provincialis magistratus, obsecundansque ipsi cohors, suas annonas habebit.

§. 1. Verum quoniam, si quis omnes hosce sumptus supputet, non parie neque sufficientia futura sint quæ ex locis ipsi subjectis, sive ex Libyum provincia inferuntur: idcirco necessarium esse duximus, ut Mareotam (22) (quomodo dicitur) & Menelaitam urbem (23) (quæ ante Ægyptiacam provinciam sita est) ipsi adjiceremus. Efficere enim alioqui nequeat ut e publico militibus sub ipso constitutis salarium suppeditetur, si, quæ danda sunt, aliunde pendeant, ac sub alio magistratu contribuantur: tum etiam hinc ex diversitate magistratuum innumeræ sollicitudines atque tumultus essent exorituri. Atque ille quidem dictis locis præerit, tu vero tuo periculo, tibique obsecundans cohors, & civilis magistratus, una cum cohorte, exactionem perficietis, & quod collegeritis, militibus vobisque ipsis distribuetis, ut ipsorum & sumptus, & annonæ hinc conficiantur, proprio periculo exactione illorum faciendo.

C A P. XIX.

NE vero hic cuiquam excogitandi, quomodo aut majores sumptus faciat, aut minorem illationem colligat, occasionem demus: hac etiam in decenter constituta, per subjectam huic sacræ legi descriptionem manifestum fecimus, quantus sis census qui & ex dictis provinciis locisque, & ex Libya ipsa, Mareote etiam, Menelaitaque urbe illatos, ad tribunal tuæ excellentiæ deferatur: tum etiam quanti fiunt sumptus quos circa magistratus, cohortes, solennia, & devotorum militum alimoniam fieri conveniret. Spectabilis autem præfectus Augustalis, ipsiusve cohors, aut quicunque alius provincialis magistratus cum dicto duce in subjectis ipsi provinciis, civitatibus & locis nullam omnino cujusquam rei communitatem habebit. Verum ipse spectabilis dux & civilis Libyæ magistratus in dictis locis, tum in pecuniariis & criminalibus causis, tum etiam in publicis exactionibus omnem potestatem obtinebit, ut quæcunque in Libya sunt, & omnes qui illa loca possident, in suis quisque possessionibus, & qui incolæ sunt etiam spectabili duci subjecti sint. Adeo ut tametsi qui sub dictis civitatibus aut locis quibus spectabilis dux præest, possessiones habent, in aliis provinciis habitent, similiter tamen in publicis exactionibus ipsi subjici velimus: ut potestatem habeat, ut ad ipsos exactores emittat, omniaque quæ exactionis ratio postulat, faciat.

C A P. XX.

POrro quia etiam sacræ nostræ largitiones ex his provinciis atque locis, quæ dicto Libycorum limitum duci parent, nonnulla recipiunt, nosque æqualem atque similem illis curam impendimus: sancimus, ut dictus Libyæ, & Mareotæ, Menelaitæque urbis (hæc enim illi adjecimus) spectabilis dux (24), & provinciæ præses cum obsecundante ipsi cohorte suo periculo largitionalium pecuniarum, quæ ex omnibus dictis debentur locis, exactionem faciat: ita ut plenæ illæ, citraque ullum defectum quotannis exigantur, & ab ipsis Alexandriam emittantur: portoque cui pro tempore ex devotis palatinis, ut illic præpositi officium adimpleat, commissum fuerit, tradantur: qui ipsis auxilium ferre debebit, sciens quod nisi has res omnibus modis curaverit, in idem cum duce, præside, & obsecundantibus ipsis cohortibus periculum incidet. In hoc etiam milites suppetias venient: & nisi id fecerint, in periculo erunt, ne easdem pœnas subeant quas Alexandriæ, & in utraque Ægypto constitutis militibus, nisi & ipsi eam rem æquali cura dignarentur, imposuimus. Neque vero præter causas superius exceptas præterque devotorum dicti magistratus palatinorum voluntatem, qui a suo pro tempore præfecto ad exactionem publicarum largitionalium omnino emittuntur, aliquæ securitatis promissiones in largitionalibus causis dari poterunt: sed e diverso, in iis (25) etiam locis quæ asyla appellantur, exactio exercebitur, omniaque alia similiter per Libyam, Mareotam, Menelaitamque Ægyptiacam civitatem in largitionalibus exactionibus exigentur, quemadmodum Alexandriæ atque in utraque Ægypto pro arcariarum exactionum occasione fieri oportere diximus.

Tom. IV.

(1) Alexandriam vocat Ammianus 22. verticem omnium civitatum Ægypti, inter cætera ibi Alexandrinos laudatur ab eodem. Nullo, inquit, pene die incolentes hanc civitatem solem serenum non vident, adde 5. Plin. 10. (2) Stratiota Ægypti, quem & [illegible] videtur appellare, cap. 19. §. sup. eod. (3) [illegible], de vindicibus alias dixi. (4) Civiles sumptus [illegible]. (5) [illegible]. (6) Id est, morte, vid. l. 21. ff. de pœnis. (7) [illegible]. (8) Tabula rerum exportandarum, vid. l. 2. C. quæ res exportari non debeant. (9) [illegible] Anticantharum, navigii genus, ut ait [illegible]. Anticanthari fit mentio, infr. c. 16. in fin. (10) [illegible]. (11) [illegible]. (12) [illegible]. (13) Tegulæ Alexandria Constantinopolim exportari solitæ. (14) [illegible].

(15) [illegible], dixi ad cap. 15. supr. eod. (16) Vid. cap. 1. & §. 2. supr. eod. (17) Libycus tractus, provinciæ Ægypti, estque duplex Libya, sicilicet & Pentapolis, cujus urbes præcipuæ Cyrene, Ptolemais, Arsinoe (quæ & Teuchira) Darnis, & Berenice. Illius Paratonium, Chereta & Neapolis, vid. Ammian. 22. in fin. (18) [illegible] (19) [illegible]. De literis requisitoriis & earum negotiis in criminalibus usu, alias dixi. (20) Quo & Paratonium Ptolomæo in Africa, & Plinio 5. cap. 6. Paratonium Ammian. 22. (21) [illegible]. (22) De Libya Mareotide, dixi ad cap. 1. §. 2. supr. eod. vid. 5. Plin. 6. (23) De qua dixi cap. 1. supr. eod. huic cognomen datum a Menelao, cum antea Canopus diceretur, Ammian. 22. in fin. (24) De duce Libyæ Mareotæ, & Menelaitæ urbis. (25) [illegible].

C A P. XXI.

CÆterum neque portoriorum, neque privatæ publicæve tribunalis excellentiæ tuæ mensæ rationes cum dicto Libycorum limitum magistratu & exactione (*eo autem magistratu, eaque exactione qui quoque hactenus* fuit & qui quæque jam adjicitur, Mareotæ nempe, & Menelaitæ civitatis, quæ Ægyptiacæ provinciæ sunt) nihil prorsus commune habeant: propterea quod jam ante constituimus, ut universus canon qui ex Libya, Mareota, Menelaitaque urbe quocunque modo, & ea quocunque eorum quæ ad excellentiæ tuæ magistratum referuntur, titulo contribuitur, ad hos sumptus quos supra diximus procedat, nempe ad alimoniam magistratuum, cohortium & militum, ac denique ad solennia. Quæcunque autem occasione largitionalium illationum dicta nobis sunt, omnibus observentur. §. 1. Quoniam vero hoc etiam in curam nostram suscipimus, ne subditi nostri ex magnis locorum intervallis collisionem subeant, itaque injuria afficiantur, sed et quia Mareota Alexandriæ vicina (1) sit, & nonnulli qui illic turbant, veniant, necesse est facere adimplentem magistratus officium *, tradentur autem ipsi consolationis causa aurei centum. Atque hæc quidem etiam quæ a nobis de Lybiæ administratione constituta sunt, finem habento.

C A P. XXII.

SEquitur dehinc, ut transeamus ad limites Thebaicos, hoc est, duas Thebaidas, quibus præest spectabilis dux (2) qui e nobis hanc administrationem accipit: cui etiam harum provinciarum peculiares magistratus obedient, quique in eodem honore in quo præfectus Augustalis est, tanquam si et ipse esset, futurus est: ac per omnia tuæ excellentiæ statuis tribunalique Orientali suberit, quemadmodum nunc etiam spectabilis præfectus Augustalis subest. §. 1. Damus enim illi omnem jurisdictionem & potestatem, quam spectabilis Augustalis habet * tem olim ipsi attribuitis, hoc est duabus Thebaidis (3). Hoc ipsius curæ suo periculo incumbit, ut primum summa diligentia frumentum solennis illationis exigat: dein emittat, tradatque spectabili Alexandrino Augustali & omne frumentum quod ad ipsius provincias, civitates atque loca pertinet, quodque etiam ad illationem felicis hujus urbis, & ad alimoniam a nobis Alexandriæ benigne donatam refertur, ut ad jam dictas constitutas dies citra defectum & cum effectu paratum sit, suo periculo operam det: ita ut nulla in hic dilatio fiat: quippe cum omne * etiam obsecundantem ipsi cohortem, * Periclitabuntur * etiam milites qui in illis locis sunt, & tribuni, omneque civile atque publicum auxilium, nisi in his suppetias ferant. Oportebit autem solennis illationis quæ huc emittitur, mensuram ante (4) diem nonum mensis Augusti ab ipso cum effectu fluvialibus navibus imponi, & quæ sub ipso est plenariam ab ipso exigi: deinde idem frumentum ante decimum mensis Septembris Alexandriam deportari, atque spectabili præfecto Augustali, aut qui ab illo in hoc designati sunt, tradi: alimoniam autem a nobis per liberalitatem magnæ urbi Alexandriæ donatam, ante decimum quintum mensis Octobris. §. 2. Illud enim in confesso est, quod nisi ad dictas dies omne solennis illationis huc mittendæ, atque Alexandrinis in alimoniam datum frumentum Alexandriam emissum, spectabilique præfecto Augustali traditum fuerit, ipse quod frumenti mensuræ deest, quodque traditum non est, id omne in ternas artabas (5) singulis solidis apponere debebit. Hoc autem periculum, non ad vitam, neque ad magistratum ipsius modo durabit, verum etiam privatus factus, & mortuus productiorem vita sua exactionem feriet. Heredes si quidem & res ipsius hujusmodi difficultatibus obnoxiæ erunt: cum negligentia illius continenter adversus ipsos periculum currat, & exactionem dabit, quoad omnis debiti ad dictum modum dissolutio fiat.

C A P. XXIII.

NEque vero eorum quicquam quæ hactenus secta sunt, conquisitis aliis innovamus. Scimus enim quomodo Joannes gloriosissimus comes illius magnificæ memoriæ filius, ante completum eundem mensem primæ indictionis jam nunc præteritæ, omne frumentum Alexandriam intulerit, eique qui eo tempore Augustalem magistratum obtinebat tradiderit Mareotæ. Ne autem spectabilis Alexandrinus Augustalis amplius metuat, statuimus, ut clarissimus pro tempore Libyæ civilis magistratus suo periculo hominem industrium eligat, atque emittat huic vicarium, qui Mareotæ & Menelaitæ residebit, pecuniariasque atque criminales causas, necnon alia omnia quæ in vicinis circa Mareotam & Menelaitam civitatem locis aguntur, audiet, ac quæ deceant faciet: tum etiam si qui Alexandrini seditiosi fugerint, hos comprehendet, & ut eorum quæ ita committuntur nihil inultum relinquatur, ad spectabilem præfectum Augustalem, scriptis ad illum publicis literis, mittet. Sane, si quum seditiosi aliqui Mareotam fugerint hos spectabilis præfectus Augustalis prehendere velit, facultatem habebit, ut (6) unum aliquem ex commentariensibus suis cum publicis (7) literis ad eum qui clariss. Libycæ provinciæ præsidis locum supplet, emittat quo ipsius cura & periculo ordinis honestatisque turbatores comprehendantur, tradantur, & Alexandriam emittentur. Assignamus enim dicto vicario viginti cohortales, ex ea cohorte quæ provinciali Libyæ præsidi paret: & milites ex illis qui illic stativa habent, numero ad quinquaginta, ut & qui pareant & ministrent habeat, & ad exigenda ea quæ competunt, par sit. §. 1. Ministerium autem ipsi præbebunt dicti cohortales & milites, tum in conservatione ordinis, tum in aliis omnibus, quæ illorum officii essent, qui ab ipso in hoc quod jam constituimus, designari solent. Exiget etiam plenariam (8), prout quondam a nobis constitutum est. Deinde quod huic ter annexum est (de portoriis loquimur) omnino ipsius provincialiumque magistratuum, & obsecundantium ipsi cohortium curæ atque periculo subjacebit: ut quotcunque civitates, loca atque homines suppositæ huic legi descriptioni subjecimus, portoriorumque titulo assignavimus; ab his citra ullam imminutionem omne eorum quod inde provenit, & exigat, & portoriorum (9) susceptori tradat: idque intra constitute tempore, in nulloque prorsus ille transgressus: ne videlicet portoriorum rationi impedimentum inferat, quod rursum solennem illationem impediat. Certe enim ita ipsum hujus rei periculum respiciet, ut quodcunque portoriorum susceptori ad diem persolutum non fuerit, hujus duplum ab ipso ejusque cohorte deposcendum sit. §. 2. Quæcunque vero ex provincia ipsi a nobis tradita excellentiæ tuæ mensis (10) inferuntur, hæc per excellentiæ tuæ cohortem & scriniarios, distarumque provinciarum tractatores (11) a locis, civitatibus, & personis huic sacræ nostræ legi subjectis evidentioremque exactionis facilitatem facientibus proprio ipsius periculo exigi volumus. Illi enim hæc exigent, atque huc transmittent. Neque securitatis (12) promissiones dabit quisquam, sive magistratum gerat, sive civitatis episcopus sit, ne spectabilis quidem Alexandrinus Augustalis, nisi jussu a solio tuo procedat, quæ id velit, aut etiam ipsi tractatores. Hoc ipsum etiam fecit qui in præsentia eundem magistratum obtinet, Orion videlicet gloriosiss. orbicæ plenariæ (13), & quæ sub Joanne, & quæ sub Oriona collecta emissa est, tua excellentia nosque inspeximus. Socordiæ igitur solummodo fuerit & proditionis, eos qui tanti fuerint, nolle imitari: præsertim quum majorem potentioremque illum fecerimus, & Augustalis dignitatem atque jurisdictionem ipsi dederimus. Et profecto tolerabile non esset, si qui majorem potestatem indeptus sit, superioribus se inferiorem exhibeat, universamque rempublicam periculo subjiciat: se vero perpetuo exitio implicet, dum magistratu excidit, atque in judicium protrahitur: dein in privata vita, & post mortem per suos heredes debitum dissolvit, donec in ternas artabas (14) frumenti omnis mensura quæ exportata non fuerit, per solidum excellentiæ tuæ exacta, fisco plene admensa sit.

C A P. XXIV.

IMperium vero habebit & in milites & in (15) pagenses, in illos quidem pro jure militaris magistratus: in hos autem, pro ratione jurisdictionis Augustalitiæ insuper in subjectos ipsi (quemadmodum antea diximus) provinciales magistratus, quibus dictæ provinciæ curæ sunt, atque in obsecundantes illis cohortes: in omne item civile publicumque auxilium, & in omnem magistratum, quique rempublicam tractat: breviter, in omnes qui in illis provinciis aut sunt, aut habitant, aut pagos gubernant, aut quoquo modo rempublicam administrant. Quos facultatem habebit, ut ad se adducat, quamquam in aliis provinciis ipsi non subjectis habitent, in solis tamen publicis exactionibus. Quod faciet, tametsi qui in ipsius locis sunt, aufugerint. Ita enim in publicorum tributorum exactione undique cavillationes atque prætextus excludentur. §. 1. Quod si quos illorum qui pagos (16) gubernant (pro quibus etiam periclitatur) circa solennem frumenti transmissionem, aut circa ea quæ portoriorum provincialiumque sumptuum nomine dantur refractarios reperiatur, non hos tenuabit, sed in custodia constituet, aliosque ad eam rem idoneos quæret, atque hæc tuæ excellentiæ solio indicabit: quo res per te, & qui in posterum eundem quem tu magistratum obtinebunt, ad aulam Imperatoriam relata, inde dispositionem dijudicationemque suscipiat: ita ut improbitatis accusati, si sic nobis videtur repellantur: qui vero in horum locum delecti sunt, si idoneos esse judicabimus, sufficiantur, & divina sacraque nostra atque solii tui de hoc jussione facta, in illorum pagarchias (17) atque bona jubeantur. §. 2. Ante omnia itaque curate ipsum volumus solennem illationem atque alimoniam Alexandrinorum, ut suo provincialiumque magistratuum & obsecundantium ipsius cohortium periculo illam Alexandriam emittat, quatenus sub ipso constitutæ provinciæ & civitates, periclitaturis etiam clarissimis tribunis cum omni civili publicoque auxilio circa cingulum, bona, & salutem ipsam, nisi ana liati fuerint. Verum hoc felicis frumenti transmissionis (18) usque ad decimum mensis Septembris, uniuscujusque indictionis, nisi Alexandriam emiserit, & hujus Augustali, quive ab ipso designati sunt, tradiderit.

§. 3. Donatam autem a nobis Alexandrinæ urbi alimoniam usque ad decimumquintum mensis Octobris mittet, tradetque spectabili præfecto Augustali aut scriniarii, aut qui ipsorum locum obtinent, si hoc petierint: verum tamen ad eandem diem, & in hos terminos, quos solium tuum præstituerit, & si ipsi hæc fieri velint: extra quem si nonnullis in hoc fidem publicam dent, ut a sacris locis egressi res suas inspicerent, omnibusque modis explendum fiscum, illive satisfaciendum, curent e quo hoc tribunalis tui scriniarii, qui hujus rei periculum in se receperunt, accipiant. Nam quæ præter hæc fides publica datur, eam nullam esse: atque ubicunque (19), in sacris etiam locis, eum qui eo modo frustra fidem publicam acceperit, exactionem sustinere volumus. Insuper & qui ita fidem dederit, quæ hinc exactiones & damna obvenient, iis ipse & heredes ipsius atque suæ essentiæ & bona subjacebunt.

§. 4. Quod si quis Dei amantissimorum episcoporum contra jam dicta fidem publicam dederit, necesse habebunt Dei amantissimi ecclesiæ ipsi subjectæ œconomi & defensores, ut inde proveniens damnum fisco resarciant, ac primum quidem de suo & ex bonis suis: deinde vero, si inopes sint, ea (20) ipse etiam sanctissimæ ecclesiæ rebus. Verum si præter voluntatem Dei amantissimi episcopi aliquo modo ipsi dare fidem publicam ausi fuerint, non modo quod factum est, omnino irritum erit, verum etiam ipsi damnum fisco resarcient. Ad hoc etiam, si tale quippiam præter episcopi sui voluntatem fecerint, & ab officiis quæ habent removebuntur, & a sacerdotio ejicientur. §. 5. Ac si præses contra vestrum modum culpam, qui publice tributa tuis mensis assignata debeat, fidem publicam dederit, aut tribuni, aut priores, * * *

JUSTI-

(1) Vid. Ptolemæum. (2) De duce Thebaidos. (3) Thebais, provincia Ægypti, in ea Thebæ portarum centum, [illegible] Hecatompylon, [illegible] urbes in Ægypto [illegible] Plin. [illegible] (4) Illationis seu ambolæ Thebaicæ tempus. (5) Qui ad [illegible] supr. [illegible] (6) Forte mittendarum literarum quæ requisitoriæ dicuntur. (7) [illegible] ad Novell. [illegible] cap. [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] (8) Πληρωτικῆς. Plenariæ [illegible] epochæ [illegible] ad Novell. [illegible] cap. [illegible] in prine. (9) [illegible] Καιλιμ ergo, idem quod portoriorum. (10) Τῆς [illegible] (11) Τραχτευτῶν &c. (12) Λόγου ἀσφαλείας, vid. Edict. [illegible] supr. (13) [illegible] ad §. 1. supr. [illegible] ad Novell. [illegible] cap. [illegible] (14) Vide ad cap. [illegible] supr. [illegible] (15) [illegible] Idiotæ itaque hic sunt pagani, & quicunque milites non sunt. (16) Τῆς πάγαρχων. Pagorum sunt præfecti. Vide ad [illegible] edict. (17) Παγαρχίας. (18) Adde cap. [illegible] supr. [illegible] (19) Asyli jure nemo adversus fiscum fruitur: adde [illegible] de his qui ad ecclesias, Novell. [illegible] cap. [illegible] (20) Ecclesiæ de facto œconomi & defensoris sui, ut subsidiario tenentur, vid. cap. [illegible] supr. [illegible] cap. [illegible] in [illegible]

JUSTINI (1) IMP. AUGUSTI
NOVELLÆ CONSTITUTIONES
HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

C o n s t i t. I.

DE INDULGENTIA (2) TRIBUTARIORUM RELIQUORUM.

QUantum studii & providentiæ jam inde ab imperii nostri primordiis in commoda publica contulerimus: & quæ sequuntur.

C o n s t i t. II.

UT CONSENSU (3) MATRIMONIUM SOLVI POSSIT (4).

NIhil (5) in rebus mortalium perinde venerandum est, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omnisque deinceps sobolis series existat: & quæ sequuntur.

C o n s t i t. III.

DE HIS QUI IN OSDROENA (6) ET MESOPOTAMIA ILLICITAS NUPTIAS CONTRAXERUNT.

Idem Imperator Petro sacri ærarii comiti.

P R Æ F A T I O.

LEgum severitati interdum Imperatoriam clementiam immisceri (7) convenit, præcipue vero quando subditos multis damnis atque incommodis ea res eximit: quale profecto quiddam in præsentia nostræ potentiæ facere visum est. A patre enim nostro qui una cum aliis virtutibus pudicitiam mirifice amplexatus est, conscripta lex (8) est, quæ eos qui illicita matrimonia ineunt, & punit, & mulctat, & ad honestatem reducit, ut ne quæ extra ipsius naturæ fines posita sunt, concupiscant. Ac sane perpulchra ea lex est, maximeque in modum nobis placet: adeo ut eam & ratam habeamus, & omnibus modis vigorem suum obtinere jubeamus. Verum multi ex Mesopotamia, Osdroena quoque & Euphratica provincia nos adierunt, qui docerent, quomodo nonnulli, dum consuetudinem cum Persis, (e quibus hæ provinciæ non-(9) multum distant) & qui inter illos sunt, Saracenis (10) habent, partim per ignorantiam legis, partim amoris affectu victi *aliorum imitatione* illegitimis matrimoniis conjuncti fuerint, ita ut nonnullis horum liberi atque nepotes nati sint, *quomodo etiam* nonnulli, hac cupiditatis suæ occasione capta, quod paululum quiddam pro acceptis jussionibus quæ hujusmodi investigari atque vindicari velint, gloriæ tuæ magistratui quot annis dependuri sint, post hujus rei faciendæ commissionem turpis causa per calumniam multos injuria afficiant, vexent, ac innocentibus negotium facessant: adeo ut sæpe mortuis illis qui illicite inter se juncti fuerant, ab horum filiis, nepotibus, & ulterioris seriei liberis, qui nihil deliquerint, quod parentes majoresque ipsorum illicite in matrimonium coierint, pœnas exigant. Atque hæc quidem quum dicerent, simul a potentia nostra clementiam petierunt.

C A P. I.

NOs igitur horum precibus admissis statuimus, ut nullus (11) omnino eorum in tribus *istis* provinciis, qui ante eum diem quo Deus nobis Romanorum Imperium est largitus, in illicitas nuptias inciderit, ob id negotiis irretiatur, vel difficultatibus ac dispendiis fodiatur. Quamquam enim sacratissimum nostrum ærarium ita damno afficiatur, & iis quæ ex lege per hanc occasionem ipsi dabantur, privetur, nihilominus tamen quod præteriit, ex speciali beneficio usque ad id tempus condonamus. Quod profecto facimus, non quasi pudicitiam aut quæ de hac lata lex est, negligamus: sed quo iis qui parvo redempta talia ex fisco sustulerunt, multorumque facultates ac substantias in dictis provinciis quassant, & communes calamitates cient, omnem quæstus occasionem succidamus. Quocirca sane legem illam, & quæ in illa adversus eos qui illicite nuptias contrahunt, pœnæ constitutæ sunt, ubique per nostram rempublicam, & in paulo ante dictis provinciis inde ab initio Imperii nostri *vim & auctoritatem habere*, jubemus. Provinciis autem istis ideo benignitatem simul & veniam elargiti sumus, quod qui in illis habitant, Persis, & qui sub ipsis agunt barbaris Saracenis finitimi (12) & vicini sint: itaque humanis affectibus tacti, illos imitati sint, neque naturæ morum atque vim superare valuerint.

E p i l o g u s.

† Proinde quod nobis visum est, & per hanc sacram pragmaticam declaratur formam, gloria tua, & quique pro tempore eidem magistratui præerit, effectui atque fini tradere & observare studeto. D. 1. Kal. Jan. *Constantinop.* Imp. DN. JUSTIN. PP. Aug. Anno 1.

C o n s t i t. IV.

UT (13) DEI AMANTISS. EPISCOPI CUM PROVINCIARUM INDIGENIS, ET QUÆ SEQUUNTUR.

DUm reipublicæ a Deo nobis datæ curam gerimus simulque ut subditi nostri in omnibus justitiæ bono fruantur, operam damus: & quæ sequuntur.

C o n s t i t. V.

DE SAMARITANIS (14).

Idem Imp. Diomedi sacrorum prætoriorum præfecto.

UT impiam Samaritanorum hæresim, & omni ratione carentem horum vesaniam, ad meliorem frugem perducéremus: & quæ sequuntur.

(1) Justinus hic fuit successor Justiniani, cognomento Curopalates. Paulus Aquilegiensis nepotem Justiniani fuisse scribit. Zonaras, consobrinum: Cedrenus, sororis Justiniani natum: Paulus Diaconus Justinianum minorem appellat. (2) Extat hæc Novell. ut & cæteras [illegible] nostri ordine 149. (3) Vid. Nov. 22 cap. 4. Novell. 117. (4) Vid. quæ nota [illegible] ad Nov. 140. (5) Haec matrimonii [illegible] (6) Conjunge Novellam Justiniani 154. (7) Severitati clementia miscenda. (8) d. Novell. 154. (9) [illegible] tamen [illegible] inter fines Persarum & Romanorum. vid. Amm. 19. (10) Saracenorum nomen satis antiquum. Eorum enim meminit Sextus Rufus in Trajano. Saracenorum, inquit, & Arabum loca occuparit. Sed nomine [illegible] expressit Ammianus *lib. 14. & lib. 23.* [illegible] & Scenitas Arabas, quos Saraceno[s] posteritas appellavit. Hæc ille. Inde Mahumetis tempore, cujus posteri Saraceni: postmodum Turcæ. Nec [illegible] cum [illegible] ab Agare, Agarenos, aut a Sara Abrahami uxore, Saracenos appellari. De phylarchis Saracenorum alias dixi. (11) Indulgentia nuptiarum illicitarum [illegible] de indulgentia illicitarum nuptiarum. [illegible] 17. [illegible] (12) Ab occidente [illegible] *Ammianus* [illegible] Ab occidua plaga [illegible] Armenios & Niphatem, & in Asia sinus Albanos [illegible] Arabas quos Saracenos posteritas appellavit. (13) Extat hæc Novella inter reliquas Justiniani, ordine [illegible] (14) Extat hæc Novell. apud Justinianum [illegible] Novell. 129.

TIBERII (1) IMP.

DE DIVINIS DOMIBUS

CONSTITUTIO

HENRICO AGYLÆO INTERPRETE.

In nomine Domini Jesu Christi Dei nostri.

Imperator Cæsar Flavius Tiberius Constantinus, fidelis in Christo clementiss. beneficentiss. pacificus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor, Triumphator, semper colendus, Aug. sacratiss. Senatui,

P R Æ F A T I O.

CUm opera sint, quæ Deo conveniant, simulque eundem cum humano genere ortum habeant, in supplices beneficum esse, maleficia extirpare, & quæcunque subditis utilia sunt, ea & meditari & facere: sum ea ipsa nos præcipuum Imperatoriæ Majestatis insigne esse arbitrati, ex quo Deus nobis reipublicæ Imperium atque gubernacula dedit, nulla (ut ita loqui liceat) neque die neque nocte quicquam earum rerum studio antiquius cariusque habuimus. Hinc certe quum permulti qui partim in inclyta hac urbe habitarent, partim ex omnibus ferme subditorum nostrorum provinciis *alii aliunde prodirent*, diversimode nos adsiliant: *qui sidem* quum prope possessiones domosve quaspiam Imperatorias prædia & bona sua haberent, elisque rebus & controversiis involuti essent, variis injuriarum modis a procuratoribus, chartulariis, conductoribus, & qui aliqui ad Imperatorias domus attinent in se peccati annunciarent, *atque res mobiles*, interdum etiam possessiones, agros & agricolas sibi ereptos lamentarentur: *ea autem ratione*, *quod* illi aliquid tacendorum condonare ab ipsis alienis prædiis & agris defensionem quæ illis non competat, tribuant, tabulasque Imperatorias ac signacula (2) affigant, & (ut uno verbo dicamus) quæ ad ipsos non pertinent, suo dominio subjiciant: *quod* aliorum adversus alios nulla ratione nitentes lites suscipiant, itaque & auctores rebus sibi debitis potiri non sinant, & rei citra judicium indicteque causa debiti exactionem vi inducant: *ad extremum vero*, *quod* ut nonnulli fraude inducti, rerum debitarum syngraphas in ipsas divinas domus concipiant & conscribant, efficiant, aliensque emptionum, aut fortasse donationum contractibus, in eorum qui aliis debent circumscriptionem immisceant: *inde* (*inquam*) *factum est*, *ut* quæcunque ad nostras aures pervenerint, de iis recte & competenter statuerimus, quum his quidem restitui ablata jusserimus, ac incompetentes defensiones interdixerimus (3): illos vero a judiciis liberaverimus, debitorumque syngraphas irritas judicaverimus & fraudes

(1) Hic successor fuit Justini, de quo supr. sub quo patricius regebat, teste Paulo Diacono, Cedrenus & Zonaras tusse [illegible] scribunt. (2) Vid. l. 2. Cod. ut nemo privatus titulos præd. suis vel alien. impon. &c. (3) Facit n. C. 24. 15.16. 17.18.

des (1) in contractibus fieri solitas prohibuerimus? quum denique Imperatoriarum domuum procuratores leges justumque pietatis nostræ propositum sequi jusserimus. Verum quoniam impossibile est, ut extranei, quique procul hinc habitant, pariter omnes huc conveniant, atque nos singulatim omnia quæ ad hunc modum fiunt, ubique manifesta faciamus: quæ ad hæc attinent, evidenti lege explicare visum est, quo non solum nostræ ætatis, verum etiam omnis futuri ævi hominibus nostrum æquitatis justitiæque studium innotescat. *Innotescat* vero etiam quam Imperatoriis nostris ædibus, quive illis præsunt, si quid delinquant, non parcamus: *quomodoque* si (2) subditis bene sit, id nostram esse opulentiam felicitatemque, & (quia non solum divinarum domuum negotia, verum etiam communia præsentis reipublicæ nos cognoscere par est) subditorum facultates, quantum ad curam, nihil (3) ab Imperatoriis differre existimemus.

C A P. I.

STatuimus igitur, ut nulli gloriosissimorum, magnificentissimorumve divinarum nostrarum aut piatiss. Augustæ domuum (quibus & patrimonialis & regia domus, quæ ante novas ecclesiæ sita est, annumeranda est) curatores, aut chartularii, aut provisores (4) aut conductores, aut quicunque alii ad easdem divinas domus pertinent, vel tabulas quæ nostram appellationem contineant, vel effigies (5) insigniave Imperatoria alienis ædibus aut prædiis vel mobilibus defunctorum, aut etiam vivorum superstitum rebus signacula (6) imponere, vel aliorum rusticos suscipere, vel solutiones aliquas quæ ipsos aut etiam ipsorum proventus transferant, in Augustalem domum faciendas curare in posterum ausint: neque si etiam secundum dominium, prædiorum, rerum, aut rusticorum partem aliquam ad Augustas ædes pertinere contingat, hinc adversus eos qui una cum ipsis possident, fraudis laesionisque occasionem capiant.

C A P. II.

QUin & si quos rusticos, qui in aliorum mancipio sunt, in præsenti ipsos habere, aut quales diximus solutiones accepisse constet, simul ipsum rusticum restitui, simul ipsas solutiones irritas esse jubemus. Quod si de his rebus aut etiam de aliquibus contractibus actionem se habere adversus alios dicant, nequaquam reum ad se trahant (7), neque (id quod & absurdissimum & iniquissimum putamus) suarum (8) controversiarum judices sedeant, liceat autem ipsis ut coram competente judice, sub quo sunt qui actiones sustineant, litem moveant, suumque jus suum obtineant. At si ipsi gloriosissimos magnificentissimosque curatores, divinarum domuum, quorum curam gerunt, nomine ab aliquo in jus vocari contingat, tum quidem si hic actio instituatur communi & actoris & Augustalis domus curatoris consensu, unus ex gloriosissimis nostris præfectis ad rei examinationem dijudicationemque eligatur: & si (ut fieri assolet) contentio huc insurgat, libellus supplex Principi offeratur, datusque ab ipso judex suscipiatur: si vero in provincia aliqua, ejus præses controversiam sibi audiendam sumat. Cæterum si quis chartularius emphyteuta, conductor, aut colonus Augustalium rerum occasione in jus vocetur, facultas sit actori, si velit, ut coram ipso Augustalis domus curatore, aut (si suspectum illum habeat) in alio foro coram eo coram quo communiter visum sit, aut etiam quem ex imperiali jussu hic nacti fuerint, actionem instituat. Quæ vero istiusmodi controversiæ in provinciis movebuntur, eas cujusque provinciæ præses audiendas assumet. Sane quæ iisdem divinis domibus privilegia (9) jam concessa sunt, ea non in his, sed in litium sumptibus observentur, pro inducendis *nempe* (quomodo dicitur) agendis & edendis, atque in aliis quæ circa lites fiunt sumptibus, ut nemo constitutum horum modum transgredi audeat, judiciorumque ministri eo contenti esse debeant. Illis vero etiam qui adversus ipsas Augustas ædes, earum curatores, provisores, conductores, chartularios aut colonos actionem dictant, ut iisdem utantur privilegiis facultas sit: ut ne in hoc quidem (quo tamen legibus nostris constitutum est modo) illis esse inferiores videantur.

C A P. III.

POrro quia nonnullos esse scimus, qui quum creditores suos debitis defraudare volunt (10), res suas illis oppigneratas alicui nostrarum ædium aut vendunt aut donant, aut alio quocunque contractu perscribunt, & per illas medias (11) in alios vel cognatos vel familiares aliquo contractus modo transferendas curant: ut hac ratione hypothecæ jus miserum in modum iis qui pecunias suas erogarint, fere dispereat: dum divinæ domus præfectus (per quem hæc facta esse dicuntur) propter potestatem quam habet movendam de his rebus actionem non suscipit: & qui rem percepit, contractum cum divina domo initum prætendit, per datumque domui privilegium a nemine actione conveniri sustinet: *insuper etiam quia esse scimus*, qui domibus, locis, aut aliquibus unius cujuspiam Augustarum ædium officinis majore aut quacunque mercede conductis illatam rerum prærogativa utantur: itaque creditores, aut etiam qui ipsis actiones intentant, & arceant & illudant: idcirco jubemus ne quis de reliquo fraudolis commentis adversus creditores suos uti audeat, neque per divinam domum mediam cum alio donationem aut contractum instituat: *sciens* quod nullum (12) fructum ea versutia sua percepturus est, quum res alienata ubicunque fuerit, sive penes divinam domum, sive penes alium quempiam, nihilominus vindicari poterit, & omnia ei qui actiones aut etiam hypothecæ jus habet, integra atque illæsa, perinde ac si nihil intervenisset, servabuntur. Ad hoc etiam, si quid hujus commenti causa ipsi divinæ domui ejusve procuratori captandæ benevolentiæ ratione datum esse contingat, eo qui dedit excidet, hancque (quamquam minorem quam pro merito) remunerationem feret.

C A P. IV.

CÆterum neque per earum ædium quæ ad Imperatorias domus pertinent inquilinos, neque per alienos colonos, aut alium quempiam omnium, divinarum ædium præfecti aliquid faciendum condicant (13), neque illis patrocinium tribuant, aut quod *προστασίαν* (14) dicitur, ex liberis aliquibus, exactionibusve obnoxiis, aut decurionum etiam, quæve in universum ad alios pertinent, prædia capiant: ac vero ab his omnibus desistant. Et si tabulæ aut insignia Imperatoria istiusmodi prædiis, domibus, officinis aut locis jam affixa sint (15), hæc detrahant (16), aliisque qui illa detrahunt, quasi nostro jussu id faciant, nequaquam contradicant. Ad hæc quietam agant, adversusque inquilinos, & qui quocunque modo teneantur, coram competentibus tribunalibus moveri actiones sinant: ac nullum ad alienas controversias, aut res, aut jus, aut prædia, horumve colonos accessum habeant, neque adversus aliquos actiones cedant, aut his *ab aliis* assumant: itaque alios, ut istiusmodi actionibus obnoxios, in jus vocent. Etenim hanc injuriæ rationem omnino tolli jubemus, etiamsi donationis modo istiusmodi actiones ipsarum dominis in nos divinasque nostras ædes transferat, & quæ justa videantur, debita se habere dicat: ne *videlicet* hoc commento aliis iniquitatis quicquam obveniat. Istiusmodi (17) si quidem donationes nobis caræ non sunt, neque calumniæ opinionem inferre & subditis nostrarum divinarum domuum procuratores volumus: utpote qui singulis (ut dicitur) diebus nostra subditis donemus, magnamque rerum mobilium immobiliumque & pecuniarum vim prope omnibus elargiamur. Facultas vero cuique sit, ut quas se habere actiones dicit, eas adversus obnoxios secundum consentaneum in hoc obtinentem modum, nullo Augustarum domuum præfecto interposito, moveat: & quando sua per legem recuperatit, de his quocunque velit modo statuat. Ipsas enim actionum cessiones, quod fraudis & calumniæ notam complectantur, & odimus & aversamur. Quapropter etiamsi quæ hujusmodi in ipsas divinas domus jam conscriptæ sunt, has irritas constituimus, & (18) nullam illas petitionem exactionemque habere concedimus, ut hi adversus quos factæ sunt, inde provenientibus actionibus liberentur, hancque pœnam iis qui has cessiones facere ausi fuerint, imponimus.

C A P. V.

SI vero etiam ipsarum Augustarum domuum præfecti, aut chartularii, aut emphyteutæ, aut conductores, aut dispensatores (19), aut qui alioqui ad illas pertinent, ob res privatim ad ipsos pertinentes ab aliquibus coram competentibus magistratibus in jus vocentur, ipsos promptè obedire jubemus, & secundum procedendi ea lege ordinem actiones suscipere, indeque manantibus exactionibus cedere, idque perinde ac si ad divinas domus nihil pertinerent: ne hac potestate eos qui adversus ipsos actiones habent obruere, iisque quæ debent fraudare videantur. Adeo autem ab istiusmodi injuria divinas nostras domus alienas cogitamus, ut controversias apud illarum magnificentissimos gloriosissimosve curatores sive in scriptis, sive sine scriptis jam motas, ulterius procedere non sinamus, extra quam (20) si utraque pars sponte id facere velit. Quod sane si utraque pars non velit, *volumus* ut unus aliquis nostrorum magistratuum, in quem partes consenserint, quemve etiam nos assignaverimus, secundum hoc quod recens a nobis constitutum est, controversiam a quocumque horum examinatam, quæque in illa forte acta sunt, suscipiat, ac deinceps audiat, quæque legibus conveniant, de eo statuat.

C A P. VI.

DE oneribus (21) profecto etiam, & metatis & angariis, & viarum (22) pontiumque instaurationibus, de descriptionibus quoque & indictionibus tractare nobis visum est: ac ne hæc indistincta maneant, consentanea quædam justissimo nostro proposito de illis descriptio procedat. Quum enim privilegia jam olim Augustalibus domibus data ab his illas eximant, recte animum nostrum subiit, ut rei utilem & necessarium ordinem imponeremus. Si etenim ob Imperatoriorum exercituum, qui in barbarum mittuntur, transitum, aut etiam nostro jussu, quo abunde huic inclytæ civitati annona sit, aliarumve occasionum causa, specierum quandam contributionem (23) fieri contingat: his omnibus non modo alios subditos (24), verum Augustarum domuum possessiones & habitacula profecto etiam obnoxia esse volumus. Ac sane citra has causas, ne divinæ domus, neque alius subditorum quisquam molestia afficiantur, jubemus: neque ut tale aliquid illata necessitate fiat permittimus.

C O N S T I T. II.

DE HEREDIBUS.

DEo (25) simul & justitia nihil majus existit: absque his enim nihil unquam commode geri potest, & præcipue in nostra hac republica. Exinde enim & recte regnatur, & subditos ad benevolentiam, neque non ad summam licet attrahere devotionem. Ea propter cum & nos divinitus, perque justitiam, imperii sceptra susceperimus: & quæ sequuntur.

C O N S T I T. III.

DE (26) PROVINCIARUM PRÆSIDIBUS.

NOn tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancita accurate custodire, & ad effectum deducere, transgressoresque competentibus pœnis subjicere. Quæ enim (27) legum erit utilitas, si in literis dumtaxat consistant, non etiam per ipsa facta atque opera subditis utilitatem ex se præbeant? & quæ sequuntur.

Novella quarta deest integra.

C O N S T I T. IV.

DE (28) RELEVATIONE TRIBUTORUM PUBLICORUM.

PRæstantissima inter homines bona sunt justitia (29) & benignitas: quarum altera æquabiliter suum cuique tribuit, neque appetit aliena: altera ad misericordiam decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat. Hæc ornare firmareque imperium, hæc conservare rempublicam: hæc pulchre humanam noverunt gubernare vitam, & quæ sequuntur.

ALIÆ

(1) Vid. l. 1. Cod. de sordibus. (2) Ignorat enim Princeps locupletes habere subditos. Novell. 8. & l. 1. Cod. de naviculariis. Jubere. (3) Hinc illud Aliud ad Trajanum. Tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis, adde Novell. 109. cap. 1. in fin. (4) Προνοητῶν. (5) Εἰκόνας ἢ γράμματα βασιλικά, adde Nov. 17. cap. 15. (6) Σημεῖα. (7) De evocationibus alias dixi. (8) l. 10. ff. de jurisd. (9) Vid. tit. de privileg. domus August. (10) Adde l. 1. ff. de alienatione judicii. (11) Transfert a persona ad alium. l. 1. ff. de donat. int. vir. & l. 7. ff. de usur. l. 14. in fin. C. de usur. Novell. 112. cap. 2. (12) l. 10. in fin. ff. soluto matrim. (13) Ἐπαγγελλεσθαι, id est, mercede accepta defendere. sic in Novell. 17. cap. 14. Τοῖς ἰδίοις ἐπαγγελλεσθαι. (14) Πατρωνείαν, mercem patrocinii. (15) Quod ad l. 1. C. ut nemo privatus. (16) Adde Nov. 10. cap. 9. (17) Adde l. pen. ff. de donat. (18) Adde l. ult. C. ne liceat potentioribus. (19) Ἢ διοικηταί. (20) Licet enim cuique renuntiare iis, quæ pro se introducta sunt, l. 29. Cod. de pactis. (21) Vid. l. 10. Cod. de pact. Novell. 131. cap. 5. (21) Τῶν ὀνομάτων, vid. infr. quod. (22) Vid. l. 4. Cod. de sacrosanct. eccl. l. 4. Cod. de privilegiis domus August. (23) Συνωνὴν, ut de supra συνωνή, coemptio. l. 2. Cod. de frumento urbis Constant. Boethius de consolatione indicta coemptio. Cassiodor. in variis. Lucius atque tabulæ Specierum nullis temporibus coemptionis nomine inde docere nos postulet. Coemptio dicitur quoties quis frumenti pretio suo vendere cogitur. Menandri ἀγορᾶς, id est, unus dicitur. Suidas in Συνωνὴ, a quo nemini liceat se excusare. Cod. ut nemini liceat in coempt. specierum; dicitur etiam συνωνὴ, l. 1. C. Theod. de publ. comparat. Specierum erogationem curæ, frumentum & similia. (24) Ut nemini liceat in coemptione spec. & de munere, l. 1. C. de privil. domus Aug. (25) Extat inter Novell. 164. (26) Extat inter Nov. 165. (27) l. 2. §. 11. ff. de orig. jur. (28) Extat inter Novell. 163. (29) Hinc illud apud Ciceronem, l. de republica, seu in somnio, justitiam cole & pietatem.

ALIÆ ALIQUOT
CONSTITUTIONES
JUSTINIANI, JUSTINI, ET TIBERII
EX LIBRO JULIANI ANTECESSORIS.

PRAGMATICA SANCTIO JUSTINIANI IMP. COMPLECTENS VARIA CAPITULA.

I. Imper. Justinianus August. ut omnia firma sint, quæ Amalasunta, vel Atalaricus, vel Theodatus concesserunt.

PRo petitione Vigilii (1) venerabilis antiquioris Romæ Episcopi quædam disponenda esse censuimus ad utilitatem omnium pertinentia, qui per Occidentales partes habitare noscuntur. In primis itaque jubemus, ut omnia quæ Atalaricus vel Amalasunta (2) regia mater ejus vel etiam Theodatus (3) Romanis, vel Senatu poscente concessa sunt, inviolabiliter conserventur. Sed & ea quæ a nobis vel a piæ memoriæ Theodora Augusta quondam conjuge nostra collata sunt, volumus illibata servari, nulla cuicunque danda licentia contra ea venire, quæ a prædictis personis pro quibuscunque rebus vel utilitate data vel concessa esse noscuntur, excepta videlicet donatione a Theodato in Maximum pro rebus habita Marciani, ex quibus dimidiam portionem Liberio viro gloriosissimo dedisse meminimus, vel quam dimidiam Maximo viro magnifico reliquimus, quam apud utrumque firmam manere censuimus.

II. Ut per Totilanem facta donationes irritæ sint.

SI quid a Totilane (4) tyranno (5) factum vel donatum esse invenitur cuicunque Romano seu cuiquam alio, servari vel in sua firmitate manere nullo modo concedimus: sed res ablatæ ab hujusmodi detentatoribus antiquis dominis reformari præcipimus; quod enim per illum tyrannidis ejus tempore factum esse invenitur, hoc legitima nostra tenere tempora non concedimus.

III. Nemini noceat in captivitate hostium amissio instrumentorum.

LIcet enim generali lege prospectum sit (6) ne instrumentorum amissio dominis, pro quibus instrumenta conscripta sunt, quodcunque præjudicium rerum possit inferri: tamen specialiter etiam per illa loca hoc renovare censuimus, cum sciamus per diversas calamitates & hostiles pervasiones tam in ipsa civitate Romana, quam in aliis locis hominibus instrumenta periisse. Nequaquam igitur ex hoc quicunque patiatur calumniam, aut aliquod sustineant detrimentum; sancimus, ut instrumentorum quidem amissionem (7) vel consumptionem nullum præjudicium pro dominio vel possessione prædictis dominis rerum, vel possessoribus, aut creditoribus pro quibus instrumenta conscripta fuisse inferre pragmatum.

IV.

SEd & si quis res absentis vel etiam capti, forsitan greges (8), per suam aut cujuslibet auctoritatem invasit, vel petendo eas tenuit, reverso ipso vel liberato, sine ulla dilatione jubemus restitui ipsi vel etiam heredibus ejus. Et si forte ille fatale munus subiit, etiam heredibus ejus restituatur, legis auctoritas [illegible].

V. Ne [illegible] [illegible] alienaverunt.

QUia autem verisimile putamus diversos tyrannidis tempore res suas per metum alienasse hominibus vel officinis quodcunque patentibus, vel aliam a Totila commissam actionem vel potentiam vel gratiam apud eum habentibus, sive venditionis, sive aliis quibuscunque contractus titulis, modo vero quod factum est prius rescindi (9) denegare, utpote per violentiam vel per metum tyrannici temporis factum: sancimus omnibus esse licentiam sui recipiendi sive vindicandi, vel possessionis a judice adipiscendæ, prætio tantummodo videlicet restitutis, qui tamen eo qui se dedisse perhibet adprobante veraciter constiterit esse soluta, nec aliquo postea modo vel fraude infirmandi, vel ab eo retere pta: cum non ob quæ ratione esse putamus, multa tunc temporis per metum vel violentiam facta esse quæ nostris temporibus rescindi expedire jostitia, pœna videlicet instrumentis inserta propter prædictas fictiones modis omnibus quiescente.

VI. De tempore præscriptionis, id est, post captivitatem.

CUm autem Deo propitio nostro imperio sint quæque restituti, sancimus pro nostrorum legum auctoritate tricennalis (10) necnon & quadraginta annorum præscriptionem, aliasque super his legibus locum habere, & suam tenere per omnia firmitatem: his dumtaxat temporibus, quæ ab adventu tyrannorum bellica confusio comprehendit, nullatenus in præscriptionum curriculis imputandis.

VII. Ut instrumenta irrita [illegible].

COgnovimus, dum hostilis ferocitas Romanam civitatem vel alias obsideret, diversos contractus esse factos inter Romanos qui obsidebantur, vel etiam instrumenta conscripta. In præsenti vero quosdam prædictos contractus rescindere vel etiam instrumenta irrita revocare. Sancimus, & si postea per hostilem incursionem hujusmodi documenta perierunt, nullam esse licentiam quæ facta sunt, infirmandi; sed omnes (11) contractus obsidionis tempore factos in sua firmitate durare instrumenti etiam competentem vim habituri, sed nullum per eorum amissionem dominis præjudicium generandum; quod enim rite perfectum est, per fortuitos belli casus vim stabilitatis non patitur rasso.

VIII. De rebus mobilibus vel immobilibus.

REs insuper mobiles vel immobiles seseque moventes, quas a Theoderici regis (12) temporibus usque ad nefandissimi Totilæ ingressum quocunque jure vel titulo Romani possedisse noscuntur per se vel usufructuarios vel alias personas, per quos eas quolibet modo præcepit possidere, in posterum sine aliqua concussione [illegible] eos servamus, eo videlicet ordine quo per prædicta tempora easdem res possedisse noscuntur.

IX. Pro immunitate tributorum.

NE autem tributorum exactionis iniuria habitatores patiantur molestias quarumcunque provinciarum, sancimus nullius majoris dignitatis officia pro exigendis functionibus dirigi, sed per provinciarum judices & eorum officia quocunque dominum collatores sustinere pro tributorum videantur exactione, adiumenta non denegando majoribus judicibus, & eorum officiis, si quando tarde fuerint functiones, ipsos judices & eorum officia convenire, ut quod minus est illatum exigere, & tam publicæ utilitates, quam collatoris utilitas procuretur. Dat. anno, die, & Conf. SS.

X. De confirmatione absolutionis tributorum.

IPsarum etiam functionum solutionem per consueta loca vel tempora solenniter præcipimus fieri, nulla innovatione per hostilem adventum solutioni tributarium penitus inferenda, sed pro sua consuetudine vel nostrorum beneficiorum tenore, sive ad arcem sive in provinciis, unumquemque solutionem in posterum etiam celebrare.

XI. Ut leges Imp. per [illegible] [illegible] [illegible] dilatentur.

JUra insuper vel leges (13) Codicibus nostris insertas, quas jam sub edictali programmate in Italiam dudum misimus, obtinere sancimus. Sed & eas quas postea promulgavimus constitutiones, jubemus sub edictali propositione vulgari ex eo tempore quo sub edictali programmate evulgatæ fuerint, etiam per partes Italiæ obtinere, ut una, Deo volente, facta republica, legum etiam nostrarum ubique prolatetur auctoritas.

XII. De suffragio collatorum.

PRovinciarum etiam judices ab (14) episcopis & primatibus uniuscujusque regionis idoneos eligendos (15) & sufficientes ad locorum administrationem, ex ipsis videlicet jubemus fieri provinciis, quas administraturi sunt sine suffragio: litis etiam [illegible] per competentem judicem esse præstandis: ita videlicet, ut si aliquam collatoribus læsionem intulisse inveniantur: aut supra statuta tributa aliquid exegisse, vel in coemptionibus (16) mensuris (17) emptionibus, aliisque præjudiciis vel gravaminibus, aut iniquis [illegible] [illegible] ponderibus possessores damnificasse ex suis satisfaciant facultatibus. Quod etiam si quis [illegible] administratoribus aut actionariis de [illegible] [illegible] [illegible] tempore fecisse invenitur, ex suis facultatibus eis quæ abstulit, restituere jubemus, cum nos indemnitatem subjectorum undique volumus procurari.

XIII. Ut proprietas unicuique restituatur.

CUm autem cognovimus inimicis Deo propitio diversis expulsis provinciis quosdam greges (19) invenientes ab illis relictos (20), & suo eas vindicare dominio, licet ad alios antea pertinebant: sancimus causa discussa, quorum quidem ad eos pertinet, eis præstari. Si quid vero [illegible] aliis agnosceretur, dominum suo reciperet: quod vero excepto domino non cognoscitur, inter illos distribui, qui per eandem provinciam greges amisisse inveniuntur, divisione pro rata portione scilicet facienda.

XIV. De eo quod aliquid ablatum est, ut restituatur.

SI quid etiam collatorum per occasionem tributorum exactiones vel cujuslibet [illegible] prætextu, aut alio irrationabili modo a quibusdam in [illegible] auro

[illegible]

auro (1) vel in speciebus læsi esse noscuntur; hoc etiam competenter, ei cui ablatum est, jubemus sine ambiguitate restitui, ut undique provinciarum habitatores legitime sua recipiant & nostri temporis possint felicitatem sentire.

XV. *De servis qui tyrannorum tempore liberas duxerunt uxores.*

ILlud etiam præteritis capitulis inserendum esse censuimus: Ut si qui per Gothicæ (2) ferocitatis nefandissima tempora servi constituti liberas uxores inveniantur duxisse, vel etiam liberis hominibus ancillæ conjunctæ, licentiam (3) quidem liberæ personæ discendendi per præsentes nostros mereantur affectus, ancillæ videlicet vel servo in dominorum suorum jure remanentibus, nullo præjudicio dominis servorum vel ancillarum ex præterito tempore generando. Si vero in posterum etiam conjugia tenenda esse putaverint, nullum (4) præjudicium circa libertatem propriam patiantur, filii vero maternam (5) conditionem sequantur, quod etiam in illis, qui ex tali conjugio nati sunt, obtinere jubemus.

XVI. *De servis & colonis ab aliis detentis.*

SErvos etiam vel colonos, quos ab aliquo contigerit detineri, suis restitui dominis una (6) cum medii temporis prole jubemus.

XVII. *De Deo dicatis virginibus.*

CUm autem tyrannicæ ferocitatis præsumptionem res etiam illicitas quasi permissas egisse sine dubio sit: sancimus, ut si qui mulieres Deo sacratas vel habitum religiosum habentes sibi commixtas inveniantur, nullam eis tenendi, vel dotes forte conscriptas iterum (7) monasteriis vel ecclesiis, aut sancto proposito cui dedicatæ sunt, restituantur.

XVIII. *Ne pro comparatione specierum collatores graventur.*

NE vero per coemptiones (8) etiam quodcunque collatores detrimentum sustinere inveniantur, sancimus per unamquamque provinciam illarum fieri specierum coemptionem, quæ per eandem provinciam abundare noscuntur: neque enim ejus quod ibi non abunde nascitur, coemptionem non fieri patimur: pretiis videlicet pro specierum venalitate, quæ tunc temporis in foro (9) rerum venalium obtinere noscuntur, statuendis, ipsis tamen pretiis specierum unicuique collatorum in tributorum imputandis exactionem, commerciis videlicet navium nullo modo prohibendis, ut & noster felicissimus exercitus possit nutriri, & collatores aurarias (10) functiones ex abundantiam specierum commercio infundere valeant, distributione coemptionis pro arbitrio tam locorum antistitis quam primatum uniuscujusque celebranda, ne collatores ex Officiorum (11) avaritia per quemcumque modum opprimi videantur.

XIX. *De mensuris & ponderibus.*

UT autem nulla fraudis vel læsionis provinciarum nascatur occasio, jubemus illis mensuris vel ponderibus species vel pecunias dari vel suscipi, quæ beatissimo Papæ vel amplissimo senatui nostro (12) dictas in præsenti contradidit.

XX. *De mutatione solidorum, id est, monetæ.*

CUm autem scimus veterum Romanorum principum solidos per illa loca facile inveniri, comperimus autem negotiatores vel alios quosdam propter mutationem solidorum dispendium aliquod collatoribus nostris inferre, sancimus, solidos Romanorum principum forma signatos sine permutationis dispendio per omnes provincias ambulare, & per eos celebrari contractus: eum, qui dispendium aliquod permutationi solidorum inferre præsumpserit, pro (13) unoquoque solido alterum tantum ei cum quo contraxerit, inferat.

XXI. *Ut pretium satisfaciat & quod tulit quis.*

SI quis etiam de rebus immobilibus ad aliem pertinentibus aliquem ornatum vel materiam abstulisse invenietur, modis omnibus restituere: vel si jam alicui immobili (14) sint ædificio, pretio satisfacere cogatur, ut undique nostrarum legum conservetur auctoritas. Instrumenta (15) etiam quæ ad alios pertinentia, forte ab aliis detinentur, prioribus dominis jubemus restitui, ut omnes undique nostrarum legum adjutorio potiantur. Si vero instrumentum periisse inveniatur, cujus exemplar apud alteram invenitur, utpote duobus (16) scriptis authenticis, prout id contractis (17) solitum est, ex eo quod apud partem alteram invenitur, aliud conscribi jubemus, & parti dari, cujus jam instrumenta perierunt, ut competentem possit habere cautelam. Sed & si quis instrumentum alienum sive ipse tollendo, sive quocunque casu inveniendum malignitate vel incendio (18) vel absconderit, aut corrupit, aut quocunque modo habere desierit, tunc quanti interest ejus, ad cujus jura instrumenta pertinebant, is qui dolum fecit, satisfacere compellitur. Dat. die, anno, & Coss. SS.

XXII. *Ut annona ministretur Medicis & diversis.*

ANnonam etiam quam & Theodoricus (19) dare solitus erat, & nos etiam Romanis indulsimus, in posterum etiam dari præcipimus, sicut etiam annonas, quæ grammaticis ac oratoribus vel etiam medicis, vel jurisperitis antea dari solitum erat, & in posterum suam professionem scilicet exercentibus erogari præcipimus, quatenus juvenes liberalibus studiis eruditi per nostram rempublicam floreant.

XXIII. *Ut civiliter inter se causas audiant.*

LItes etiam inter duos procedentes Romanos, vel ubi Romana persona pulsetur, per civiles judices exercere jubemus, cum talibus negotiis vel causis judices militares (20) immiscere se ordo non patitur.

XXIV. *Ut mutationes in suo statu sint.*

REipublicæ permutationes etiam vel comparationes sive competitiones (21) cum publico factas usque ad adventum sceleratæ memoriæ Totilæ (22) in sua firmitate firmamus, si tamen nulli aliquid alio possidente competit.

XXV. *Ut fabricæ publicæ serventur.*

COnsuetudines etiam & privilegia Romanæ civitatis vel publicarum fabricarum separationi, vel alveo (23) Tiberino, vel foro aut portui Romano sive separationi formarum (24) concessa servari præcipimus, ita videlicet, ut ex iisdem tantummodo titulis, ex quibus delegata fuerunt, præstentur.

XXVI. *Ut per negotiatores coemptiones fiant.*

SUper hæc cognovimus Calabriæ vel Apuliæ provinciæ possessoribus pro coemptionibus non inferendis superindictitium (25) titulum impositum esse pro unaquaque millena, unde coemptiones per negotiatores annis singulis exercerentur, in præsenti vero negotiatoribus specierum coemptiones recusare tentantes tam superindictitium titulum, quam coemptionis onus provinciæ possessoribus imminere, cum abunde mercatores sint, per quos possit exerceri coemptio: sancimus magnitudinem tuam hæc examinantem, si hoc libera sit, per negotiatores species comparatas inferri, collatores provinciæ nullatenus prægravari, cum superindictitio titulo semel eis imposito, coemptionis etiam onus inferre sit impossibile. Dat. die, Anno, Coss. SS.

XXVII. *Ut qui voluerint ad præsentiam Imp. navigare non impediantur.*

VIros etiam gloriosissimos ac magnificos Senatores ad nostrum accedere comitatum volentibus, sine quocunque impedimento venire concedimus, nemine prohibendi eos habituro licentiam, ne senatoribus nostris vel collatoribus debitum introitus quodammodo videatur excludi, sed etiam ad Italiam provinciam eundi eis, & ibi quantum voluerint tempus commorandi pro reparandis possessionibus apertam licentiam, cum dominis absentibus recreari (26) possessiones aut competentem mereri culturam difficile sit. Quæ igitur per hanc divinam pragmaticam sanctionem nostra statuit æternitas, magnitudo tua modis omnibus effectui mancipare, observareque procuret, pœna decem librarum auri imminente contra temeratores nostrarum jussionum. *Pragmatica data Imp. August. Const. Imper. DN. Justiniano PP. August. Anno* 28. (27) *P. C. Basilii V. C. Anno* 13. *Narsiæ,* (28) *Ill. Præposito sacri cubiculi, & Antiocho V. Magnifico Præfecto per Italiam.*

DE ADSCRIPTITIIS ET COLONIS.

Impe. Justin. August. Dominico præfecto.

DOcuerunt nostram serenitatem Lycaonensium (29) habitatores, & hoc nos docuerunt: quia ante proposuimus legem per quam justimus adscriptitios vel colonos commiscentibus se liberis mulieribus progreientes filium ad similitudinem liberorum, & ex hoc desumerari fundos & eorum functiones, recedentibus agricolis, velut ex utero libero procedentes: ex hoc corrigentes sancimus, secundum veterem legem *de adscriptitiis & colonis constitutis agricolis, quod nascitur adscriptitium & colonum esse*; sed si sola fuerit mulier libera constituta cum procreaverit filium, tunc ejus nullo modo patimur læsi ex hoc per jus liberum ascriptum, utique talis mulier tali vitæ sociata fuerit, neque adscriptitium, neque colonum, in hoc tantummodo casu continente lege. Sancimus ergo generalem legem, *ut qui ex adscriptitia & colono natus est, patris statum sequatur*. Sic ergo & indemnitas fisco collatoribus erit P. J. In hoc ergo medentes, præsentem dispositionem disposuimus; quam observari tuam celsitudinem sancimus in omnibus Illyricanis partibus, ut non exinde deminutio aliqua dominis inferatur. Tua igitur gloria quæ nobis visa sunt per hanc legem divinam significantem effectui mancipare festinet, multa imminente decem librarum auri, si quis eam violaverit, aut concesserit violandam. *Dat. Sub. Id. April. Constant. Imp. DN. Justiniano Aug. Anno* 14. (30) *Justino Cons.*

CONSTITUTIO JUSTINI IMPER. DE FILIIS LIBERARUM, IN AFRICAM DIRECTA.

Imperator Cæsar Fl. Justinus, fidelis in Christo, mansuetus, maximus benefactor, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor ac Triumphator, semper Aug. Theodoro.

DIe noctuque pro utilitate reipublicæ fideliter cogitantes, illa properamus renovare quanta in locis opportunis sunt necessaria, & maxime pro tributis atque functionibus sine quibus impossibile est aliquid agere prolixerum. Suggessit autem tua magnitudo maximam partem possessorum Africanæ provinciæ, precibus suis insinuare desolatos agro tenen-

(1) Vasil Rein. [illegible] (2) Quibus [illegible] tenuerunt. (3) Matrimonia [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) [illegible] (8) Procuratores species [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) Malim [illegible] [illegible] (14) [illegible] (19) De quo [illegible] (23) [illegible] (26) Id est [illegible]

e mansisse, cum divina lex promulgata fuisset constituens creatos ex libera matre & adscriptitio marito liberos esse, quod contrarium est legibus antiquis: cum aliæ manifeste decreverunt talem sobolem adscriptitiam esse; ex hac enim licentia filii adscriptitiorum, prædia in quibus nati sunt, dimittentes, & in aliis habitantes locis, tam fiscum quam dominos prædiorum minuere, & hæc dicentes supplicaverunt corrigere hoc capitulum apud illam provinciam, sicut & pater noster prædictus legislator in Illyricanam provinciam fecit, constituens *filios, qui nascuntur ex libera matre atque adscriptitia patre, liberos esse cum suis rebus* (1), *sed tamen colonos ut non liceat terrulas ubi nati sunt relinquere, & alienas colere*. His igitur nostræ serenitati suggestione tua relatis, necessarium esse perspeximus possessores subjectos nostros atque functiones publicas adjuvare. Unde sancimus in Africana provincia filios ex libera matre & adscriptitio patre productos, liberos quidem esse, & res proprias habere, in ordine tamen colonorum esse, & non posse eos dimittere prædia, in quibus nati sunt, & excolere aliena, sed vicos ipsos in quibus orti sunt cum libertate colere: sic etenim nec fiscus nec possessor læditur, neque prædicti imminuuntur, terras ubi nati sunt excolentes, Theodore parens (2) carissime atque amantissime. Quæ igitur per hanc divinam pragmaticam sanctionem nostra sanxit æternitas, tam tua magnitudo, quam qui post te eandem administrationem adepti fuerint, una cum officio suo effectui mancipare observareque procurent. *Dat. Kal. Mart. Constant nop. Imper. D. N. PP. August. Justini an. v. Indict.* VIII. Et subscriptio (3) imperialis, *Vale Theodore parens carissime atque amantiss* &, Quæstor legi (4). *Dat. Kal. Mart CP. Imp. DN. Justin. PP. August. Anno v. post Cons. ejusdem D. N. Anno* II.

SACRUM PRAGMATICUM TIBERII (5) AUGUSTI. DE CONFIRMATIONE CONSTITUTIONUM JUSTINI IMPERATORIS DE FILIIS COLONORUM ET LIBERARUM.

In nomine Domini Jesu Christi,
imperator Cæsar Fl. Tiberius Constantinus, in Christo mansuetus, maximus, benefactor, & Fl. Nob. Tiberius, Mauritius, Felicissimus Cæsar, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Atticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor & Triumphator, semper August. Theodore.

Consuetum & peculiare nostræ mansuetudinis remedium necessitatibus subjectorum nostrorum imponere cupientes, suggestionem viri beatissimi Publicani (6), antistitis Carthaginensium civitatis & possessorum ejusdem Africanæ proconsularis provinciæ libenter suscepimus, per quas pragmaticam sanctionem Justini divæ memoriæ patris nostri pro conditione sobolis ab adscriptitio patre & ingenua matre ad Theodorum tunc præfecturam tuam agentem ante tempus emissam firmam illibatamque nostris etiam affatibus constitui supplicaverunt, ut cultura terrarum permaneat nulla lege vel machinatione ab ea separari valitura. Consulentes itaque collatoribus Africani tractus, sancimus eandem pragmaticam sanctionem, & ejus dispositionem omnibus modis ex quo data est, suas vires habere, & in certam et auctoritatem universis dominis terrarum opitulari, ut liberi procreati e matre ingenua & patre adscriptitio vel colono rusticitatem paternam cognoscant, & operibus uis consuetos reditus his quibus suppositi sunt, subministrent, deterioris quidem conditionis alieni, ipsius autem cespitis ubi orti sunt, recedere, & in aliis quibuscunque locis degere non permissi, Theodore parens carissime atque amantissime. Illustris igitur & magnifica autoritas tua hanc pragmaticam sanctionem in æternum valituram edictis propositis omnibus habitatoribus Africanarum partium innotescat, ut omnibus pateat, qualem pro utilitate eorum providentiam gerimus.

Et subscriptio Imperialis.

(7) *Divinitas te servet per multos annos, parens carissime atque amantissime*, &, Quæstor legi. *Dat. 3. Id. August CPL. Imp. DN. Tiberii Constant. PP. August. Anno oct. & P. C. ejus Anno tertio, & RS, Nob. Tiberii Maur. felicis. Cæsar. Anno primo* (8).

(1) Vid. Nov. 162. cap. 2. (2) Antiquum est viros graves ab Imperatoribus parentum nomine appellari. (3) Subscriptionem Principis, rescriptis & constitutionibus add [illegible], adde l. 3. C. de diversis rescriptis, sed & subscriptionem quæstoris præcedere. (4) Moris fuit Quæstores ita subscribere Quæstor legi, vid. Pragmaticam præsim. [illegible] adde [illegible] in [illegible] & [illegible] eadem forma subscribebant patriarchæ, l. 15. § 4. C. de sacros. eccl. (5) Hic fuit successor Justini [illegible] de quo supr. (6) Publicanus Episcopus Carthaginensis. (7) Præcedebant, interdum illas Et manu divina: devinitas te servet per multos annos, Nov. Valentiniani de homicidiis casu factis: & manu divina optamus vos felicissimos, Novell. de indeb. [illegible] (8) Subscriptiones rescriptorum [illegible], addebant interdum rescriptis & constitutionibus diem, quo ii ad quem dirigebantur rescripta vel constitutiones accepissent, & quo fuissent ante in [illegible], id est, programmate proposita, l. 91. C. Theod. de [illegible] [illegible]. Idemque in una & eadem constitutione interdum quatuor dies subnotabantur. Data, Subscripta, Accepta, Antelata, vel Lecta, vel Allegata.

INDEX
NOVELLARUM CONSTITUTIONUM
LEONIS IMPERATORIS.

I N D E X
CONSTITUTIONUM IMPERIALIUM
AB ENIMUNDO BONEFIDIO COLLECTARUM.

E P I T O M E

NOVELLARUM LEONIS,

AD ORDINEM CODICIS REDACTA,

CUJUS NUMERI AD NUMERUM CONSTITUTIONUM REFERUNTUR, AUTORE DIONYSIO GOTHOFREDO JC.

IMPERATORIS (1) LEONIS AUGUSTI NOVELLÆ (2) CONSTITUTIONES

AUT

CORRECTORIÆ LEGUM REPURGATIONES (3)

HENRICO AGYLEO INTERPRETE.

PROŒMIUM.

Rerum humanarum vicissitudo, vitæque inconstans atque multiformis status, permultis ac omne genus legibus ortum (4) præbuere: quæ *leges* quia sua multitudine ad quascunque se facile res protendunt, quum illas sibi admovent, quidquid recte aut secus sese habeat, dijudicant. Sunt itaque tanquam (5) custodes quidam vitæ nostræ & medici (6), dum mala, partim ne oriantur ac in communem vitam promanent, impediunt (7): partim vero, quæ mala occulta sunt, insinuanterque irrepserunt, eorum noxam corrigunt (8), ac velut radicitus vitiositatem evellunt, eamque non sinunt corroborari. Atqui *eorundem* humanarum rerum cursus (9) veloxque reciprocus quidam æstus, dum sursum deorsum omnia vertit ac volvit, & multa quæ recte constituta essent in pejus commutat, permulta item oblivione obruit, ut perinde ac si in rerum natura visa nunquam essent, incognita sint: non mediocrem illis labem intulit, has profundo silentio tegendo, in illis vero ut inter sese dissentiant efficiendo: idque alias dum illi ipsi qui illas tulerunt, in priore sententia ac voluntate non persistunt, verum sibi ipsi contradicunt; alias etiam, dum posteriore modo consuetudine, modo lege illis contraria sustinent, ut hinc confundi leges, nec exiguum rebus mortalium inferri detrimentum contingat, aliis cum aliis commutatis, talesumque (10) instar huc illuc temere volventibus. Illas itaque res, ex quarum tranquillo & imperturbato statu salus reipublicæ dependet, in tanta confusione perturbatiuneque versari, indignum neglectu rati, eam accuratissima legis inspectione ac consideratione dignati sumus; & quas obtinere conducibile fore animadvertimus illis selectis, scripto (11) Imperatoriæ nostræ majestatis decreto in republica autoritatem confirmavimus: atque controversias dijudicarent, insuper etiam scivimus: quas vero inutiles judicavimus, harum nonnullas in perpetuum silentium conjectas, decreto & ipsas a legum honore atque ordine exulare jussimus: quarum autem nullam prorsus mentionem fecimus, has etiam, hoc ipso quod earum non meminerimus, juxta atque illas in exilium ejecimus. Denique quoniam & inter receptas consuetudines (12) nonnullas ratione non destitui, talesque quales prudens aliquis non contemnat, vidimus, has quoque legis prærogativa honestantes, ex inscriptæ (13) consuetudinis statu ad legis imperium atque honorem eveximus. Quum ergo hæc ita a nobis comparata sint, sciat quisque quod quæ leges per scriptum Imperatoriæ nostræ majestatis decretum autoritatem nactæ, aut quæ consuetudines legis dignitate honoratæ fuerint: hæ & in republica obtinebunt, & controversias in se suspensas habebunt, quæ autem ab illis in contrarium vergunt, aut mentione sempiternam illis taciturnitatem injungente, citrave hanc etiam ut quæ cum despectis ejusdem conditionis sint, eodem decore dignæ habitæ sunt; hæ vero dehinc & rejectæ & a republica exules atque extorres erunt.

CONSTIT. I.

QUOD UNUMQUEMQUE, QUI JUDICANDI PRÆROGATIVAM ACCEPERIT, QUEMADMODUM LEGALIUM CAPITULORUM A NOBIS HABITUS DELECTUS (14) STATUERIT, DIRIMERE CONTROVERSIAS OPORTEAT: QUÆ VERO INTER REPROBATA (15) HABITA SUNT, UTI EX ILLIS NULLA LITIS AMBIGUITAS DIJUDICETUR.

In nomine ejus qui universo humano generi salutares leges tulit, Christi veri Dei nostri,

Imperator Cæsar Flavius Leo, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo venerabilis, Augustus, fidelis Rex: Styliano Illustrissim. sacrorum nostrorum officiorum magistro.

Celeberrimi ille inter imperatores nominis Justinianus quum animo esset erga rempublicam & optimo, & ejus utilitatum studiosissimo, velut sylvam (16) quandam, constitutiones in Romano Imperio inde ab initio usque ad suam ætatem diversis temporibus editas accipiens, quo bene de subditis mereretur, industria & laboribus suis opus admiratione dignum, universarum nempe legum illam incorporationem (17), summa cum contentione afficere est conatus. Si quid contrarium aut inconveniens appareret, repurgavit: ex quibus vero compositum reipublicæ ac decorum statum exoritum crederet, hæc in unum contexuit, atque velut in artem (18) aliquam informavit, quasique in una justitiæ libra (19), ex qua justum a diverso & injusto discerneretur, constituit & collocavit. Atqui (ut constat) ubique est pulcherrimum, *Ut ne quid* (20) *nimis*. Quum namque in multas partes divisam legum substantiam ac materiam in unum Corpus (21) tanta cum laude coagmentasset, præterea etiam quæ legalis regiminis ordinem & convenientiam sæpenumero labefactarent, in concordiam redegisset: itaque quod ad hæc sola omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consensum judices compulisset, eosque ad pacifice judicandum, legalibus capitulis in tranquillo & ab omni contentione libero statu constitutis, inter se conciliasset: his ille non contentus, sed præstantius (22) quippiam in reipublicæ gratiam postmodum conficere cogitans, imprudens iis quæ postea statuit primum opus evertit: neque alterum vituperationi non obnoxium fecit, cum ex posteriore ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitatæ contradictiones & controversiæ sint. Atque ad hunc sane modum ipse Justinianus a seipso vitium passus est. Certe quidem cum usque ad hodiernum diem nunc ex recentioribus sanctionibus, nunc ex inscriptis, & non aliunde quam (23) quod multitudini placeant autoritatem præ se ferentibus consuetudinibus, permulta ab illo tempore innovata sint: verum abest, quin res legalis prorsus turbata confusaque sit, & communis vitæ negotia sursum deorsum subsultim ferantur. Quapropter (24) quum si quid aliud, hoc certe quod opitulatrice nostra industria & cura necessario potiatur, dignum sit ** tractatum insuper & consuetudinibus quæ ad rerum gubernationem devenissent, diligenter excussis, legum inter se contradictionem sustulimus: quicquid adversarium & ad præsentem rerum constitutionem rationemque illicitum esset, huic legalem autoritatem abrogantes: quæcunque vero consuetudines non male neque noxie de rebus constituere viderentur, has non amplius inscriptas & neglectas consuetudines manere sinimus, sed ad legis vim ac potestatem extulimus: alicubi autem & ad sævitiam quiddamque præfractius spectantem, ac ceu justitiæ penitus oblitam legem, ad suum decentemque modum legibus debita cum æquabilitate contraximus. His itaque hoc pacto dispositis & confectis, omnibus quibus justitiæ trutinæ commissæ sunt, & magistratibus & judicibus mandamus, *ut* (25) *quæ leges* ab imperatoria nostra majestate a legali solo exulare jussæ sunt, has inutiles judicantes, dehinc in omne ævum rejici sinant: secundum reliquas vero scriptas atque veteres, & quæ haud ita pridem a sempiternæ memoriæ patre (26) nostro, atque nunc a nobis selectæ aut latæ sunt, controversiis dijudicationes suppeditent, neminique posthac ad aliquam a legali autoritate exterminatam juris speciem declinare, neque ad consuetudinem quampiam, quæ accepta prærogativa pro eo quod consuetudo esset ac diceretur, ad legis majestatem & honorem a potentia nostra subvecta non sit, recurrere permittatur.

Con-

(1) Originem Græcarum constitutionum, quæ multorum manibus hodie teruntur, hic referre, non inutile fore [illegible], Basilius Macedo cum filio Constantino & Leone Philosopho (cujus Novellas hic interpretor) [illegible] Novell. [illegible] Novell. [illegible] de nupt. Hunc consequutus Leo filius, collatis omnibus quæ de jure civili extabant voluminibus, Digestis, Codicibus, Institutis, Novellis, novum opus libris [illegible] complexum est: quod ideo [illegible], & quia Principum leges continet [illegible] nuncupavit, & [illegible], Novell. [illegible] hoc itaque constat Leonem [illegible] autorem esse [illegible] Harmenopul. [illegible] in proœ. Balsamon in [illegible]. Eodem tempore Photius patriarcha Constantinopolitanus [illegible] edidit, quasi breviarium & indicem Canonum usu receptorum distinctum titulis [illegible] quem & [illegible] appellarunt, forte quod is Photii liber velut Index [illegible]. Idem enim [illegible] Photius & Balsamon, Græci, quod Latini [illegible] Wormaciensis anno [illegible] Carnotensis anno [illegible] & Gratianus anno [illegible]. Postea Constantinus Leonis filius, cognomento Porphyrogenneta, libros Basilicon repurgavit, fuitque autor [illegible], id est, Basilicon [illegible] Balsamon intelligendus est in præfatione, eo aliogain sibi [illegible] Constantinum Porphyrogennetam autorem facier τῶν Βασιλικῶν. Neque tantum a Constantino Porphyrogenneta libri Basilicon repurgati; sed & Photii Procanon seu Nomocanon. A Constantino [illegible] Lecapenus [illegible]. Constantini Porphyrogennetæ nepos edidit (ut quidem putant) librum qui inscribitur [illegible], quod est parvum manuale, ordine alphabetico titulos dispositos habens, quo libro multis locis utitur Constantinus Harmenopulus, ut & alius nuncupatus [illegible] Magister sive Patricius, titulis & capitibus distinctis, de utroque vide in Nomenclatore Græcarum [illegible] ad Harmenopulum. Hos omnes [illegible] est Balsamon temporibus Photii, ex Diacono magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, Nomophylace, & Chartophylace, & præfecto Blachernensi, Antiochiæ, postea [illegible] Patriarcha. De eparchicis aliis [illegible] quibus addi [illegible] Cujacium [illegible] observat. [illegible] de Synopsi Βασιλικῶν seu Ecloga hoc visum est addere: Βασιλικῶν [illegible] vid. Leunclavium in præfatione Eclogæ, quam multis erroribus [illegible] Cujacium [illegible] observ. [illegible]. Quod ad Novellas Leonis, quas nunc interpretor, existimet verisimile est editas fuisse post libros Βασιλικῶν, ut & fuerunt Novellæ Justiniani post editionem Codicis. (2) Has Novellas edidit a Leone post libros Βασιλικῶν, multa antiquant et Justinianei juris, [illegible] apud nos autoritatis sunt, Cujac. [illegible] observation. [illegible] quas ex Leone quidem [illegible] obtinuisse [illegible], nisi, ut Græci apud eundem Cujacium notant, in iis, de quibus antea nihil constitutum fuerat, ut Novell. [illegible] vel quæ jus vetus duplicant, ut Novell. [illegible] aut supplent, ut Novell. [illegible]

(3) [illegible]. His verbis verisimile est repetitam legum prælectionem factam a Leone philosopho ostendi, non has Novellas, et hoc videlicet proœmio de autoritate legum a Leone philosopho emendatarum agere. (4) Ex corruptis moribus civium optimæ leges nascuntur. (5) Ad salutem civium, civitatisque incolumitatem, vitamque hominum & quietam conditæ sunt leges, Cicero [illegible] de legibus. (6) Quod medicamenta morbis, hoc exhibent jura negotiis, Novell. Justinian. [illegible] in princ. (7) Prohibendo scilicet, lege [illegible] de legibus. (8) Hinc pœnæ constitutæ. (9) Legum desuetudinis causa. (10) Κατὰ [illegible] species est [illegible]. (11) Has Novellas non intelligit, sed Βασιλικῶν libros, de quibus supra diximus, alioquin, quid est in his Novellis, quod omnibus litibus [illegible] sufficere posse. (12) Ex consuetudinibus leges fiunt. (13) Consuetudo scripta. (14) [illegible]. Intelligit haud dubie libros Βασιλικῶν, in quibus, quod a seculo Justiniani ad sua tempora defunctum erat, abrogatur: his tantum selectis, quæ in usu quotidiano erant posita. (15) Lites non ex legibus abrogatis dirimendæ. Idem a Justiniano constitutum, §. [illegible] constit. de Justinianeo Cod. & §. [illegible] de emendat. Cod. (16) [illegible]. (17) [illegible]. (18) Ars aliqua juris. (19) Justitiæ libra. (20) Τὸ μηδὲν ἄγαν Terentius in Andria act. [illegible] scen. [illegible] Id arbitror adprime in vita esse utile, ut Ne quid nimis. (21) [illegible] de corpus Homeri dicitur, l. [illegible] §. [illegible] ff. de legat. [illegible] (22) Codicem Justinianeum repetitæ prælectionis intelligit. (23) l. [illegible] §. [illegible] ff. de legibus. (24) Quid a Leone præstitum fuerit in emendatione juris. (25) Observa sententiam hujus Novellæ, [illegible] §. [illegible] Justinianeo Cod. §. [illegible] C. de emend. Cod. (26) Basilio sc. Macedone, [illegible] Basilium Macedonem cum filiis Constantino & Leone [illegible] titulo [illegible]

C o n s t i t. II.

UT QUI CÆTERA SECUNDUM SACROS DIVINOSQUE CANONES EPISCOPALI DIGNITATE DIGNUS ESSE PROBATUR, SI LIBERI EX LEGITIMO MATRIMONIO ILLI SINT, OB ILLOS IN CONSEQUENDO HONORE NULLUM IMPEDIMENTUM SENTIAT.

Aliter.

UT QUI ALIOQUI PRINCIPE (1) SACERDOTIO DIGNUS EST, SI LEGITIMI ILLI LIBERI SINT, NON IMPEDIATUR ILLUM CONSEQUI.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm sacrosancti divinique canones, & quicumque alii de sacerdotio ac episcoporum creatione statuere, in optimum numerisque omnibus plenum editi sint modum (& quidem quomodo illi non exacte perfectique editi sint, quum divine inspiratio in auctoribus efficaciter operata sit?) mirari (2) subit, quomodo non veriti nonnulli sint, sacras divinasque leges, tanquam illæ absolutæ non essent, promulgatis aliis legibus abrogare. Etenim quum sacri canones (3), quibus locis de episcoporum creatione præscribunt, statuant *eum* (4) *qui ex* legitimo matrimonio liberos habeat, si modo in reliqua vitæ ratione nihil impedimenti sit, ad primarium (5) sacerdotium promoveri posse: hi in contrarium statuentes (6) aiunt, ut ii qui liberos habent, tametsi legitimi conjugii munus sint, ad episcopalem dignitatem evadant, suo impedimento non vacare. Quod ideo fortasse in animum induxerunt, quod (7) istiusmodi affectione quadam erga liberos (quid enim quis aliud dicat?) sacras facultates oblæsuros videntur. Verum non recta sese illa ratio habet. Sic namque (8) nec fratribus aliisve cognatis superstitibus eccasum quisquam ad Episcopatum haberet: siquidem & ad hos sanguinis propinquitatisque affectio respicit. Quin & hoc prævidentes divini canones fecerunt episcopis potestatem, ut si ipsis pauperes cognati essent, illorum inopiam ex sacris facultatibus sublevarent. Nostra igitur Imperatoria quæ ex Deo est majestas, si mandatis divinis insistitur. Id longe convenientius fore animadvertens, consonam illis profert legem: ut quemadmodum ipsis videtur ad primarium sacerdotium promoveri posse (9) qui illo honore alioqui dignus sit, tametsi liberi ipsi lege tamen honorati sint: id ita liceat, & ita quidem censemus, ut a lege, quæ contradicere ausa fuit, in audaciæ pœnam perpetuum in futurum exigatur silentium.

C o n s t i t. III.

UT QUI SACERDOTES CREANDI SUNT SECUNDUM ECCLESIÆ RITUS, EA LEGE CREENTUR, UT OMNEM DEINCEPS VITAM CŒLIBEM AGANT, AUT SI MATRIMONIUM CONTRAHERE VELINT, PRIUS ID FACIANT, AC DEINDE AD CREATIONEM PROCEDANT.

Aliter.

QUOD ANTE INEUNDUM SACERDOTIUM MATRIMONIUM CONTRAHI DEBEAT.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm decenter inde ab initio de iis qui faciendis Deo sacris digni essent, ecclesiasticus ordo constituerit, non recte (meo quidem judicio) qui præsentis temporis consuetudinem sequuntur, interdum ecclesiasticam traditionem contemnunt. Nam ubi illa (10) mandat, *ut qui creandi* sacerdotes sunt, aut per omnem vitam, si promissum non falsum fore fidant, cœlibatum voveant: aut si (11) illum servare impossibile ipsis videatur, legitimum matrimonium ineant, ac deinde divinum ministerium suscipiant: consuetudo quæ in præsenti obtinet, iis quibus matrimonio conjungi in animo est, concedit, ut (12) antequam uxorem duxerint, sacerdotes fieri possint, & deinde biennium ad perficiendam voluntatem jungi matrimonio volenti præstituit. Id igitur quia indecorum esse videamus, jubemus ut ad vetus Ecclesiæ & antiquitus traditum præscriptum (13) dehinc creationes procedant. Neque enim dignum est, ut qui spirituali ascensu supra corporis abjectionem & sordes evecti sunt, hi rursum ad carnis (14) sordes delabantur: sed e diverso, ut divinum ministerium ex corporis sordibus tanquam in altum aliquem gradum conscendat, convenientius fuerit.

C o n s t i t. IV.

UT NON MODO UNIVERSALIS (15) ECCLESIÆ SACERDOTES, VERUM ETIAM QUI AD QUAMCUMQUE SACRAM ÆDEM PERTINENT, SI IN HOC VOCENTUR, LICITE SACRA MYSTERIA (16) EXPONERE DIVINUMQUE CULTUM CELEBRARE DOMI PRIVATÆ POSSINT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

PLacuit veteribus, ut quæ sacrificia & communiones in privatis ædibus fiunt, ab illis sacerdotibus, qui ad generales (17) ecclesias pertinent, solis celebrentur: ab aliis vero qui alicui alii sacræ ædi addicti deleguntur, privatoque vitæ in statu sunt, ut nullum neque officium neque sacrificium perficiatur. Atque hoc quidem ut statuerent, religionis conservandæ causa in mentem illis venisse videtur, quo videlicet (ut conjicere est) dum nonnulli sacerdotii prætextu lethale defectionis malum regunt, usu non veniat, ut qui profanati sacrificii participes fuerint, longe magis contaminentur quam expientur. Qui profecto votum qui istiusmodi religioni cautionem excogitarunt, propositus finis hoc ipso nomine quod sacrosanctæ fidei stabilimentum adinvenerint, simul laudabilis, simul commendatione dignus est. Veruntamen quatenus sa firmitatem allaturos existimarunt, eatenus illam ex lege promanasse atque se extendisse non videas. E diverso vero subinde illam ipsam legem religiosis & divinis ministeriis operam navantibus etiam adversari conspicitur. Ut autem pollutus secundus, qui notus non est, pollutæ suæ inquinationis aliquem participem faciat, verisimile fortasse est aliquando id evenire: verum non ita ut semper & omnino tale quiddam contingat. Quis enim animo tam facili est, tamque omnia promiscua habet, ut quem non norit sacerdotem, neque cujus religionis, neque quibus moribus sit, hunc ad sacrificandum advocet? Rursum vero qui defectionem moliuntur, remque sacram profananter faciunt, ne illi cum aliena ab impietate conventus agere non velint. Ut unde stabiliri lex videtur, non inde quemadmodum existimatum sit, stabilietur. Tum & religiosis in multis utilitatibus consequentiis eandem impedimento esse competitur. Siquidem cum divina gratia in omnibus fere omnium non modo potentiorum, verumetiam tenuiorum domibus sacrariæ (18) Deo erecta sint, & vero sumptus reliquaque ad rem familiarem necessaria sacerdotibus ab omnibus similiter suppeditari non possint: evenit propter legem, ut (quemadmodum dixi) qui tenuiores sunt quam ut privatim sacerdotes suscipere possint, persæpe divinorum mysteriorum expertes maneant, & sacra (19) delubra, quæ in illis sacrificia fieri deberent, his defraudentur. Quin verisimile etiam est, nonnunquam defunctorum (20) memoria instante ob defectum sacerdotis præsentem memoriæ diem nullo facto sacrificio (21) elabi, ut inde & qui hic vivunt, & quos altera vita tenet, utrique non exiguum damnum obveniat. Statuimus igitur, *ut non solum* generalis ecclesiæ sacerdotes, sed etiam qui ad quamcumque aliam sacerdotum domum pertineant, quibuscumque cujusque domus dominis accersitis accessum ad sacra oratoria, & sacrarum rerum functionem (22) dare voluerit, in quibuslibet ædibus sacrificandi (23), Deique arcana enarrandi facultatem (24) habeant (25).

C o n s t i t. V.

NE, QUIBUS, POSTQUAM MONASTICÆ VITÆ INSTITUTUM SUBIERINT, FACULTATES SUPPETUNT, IN UNIVERSUM HI DE ILLIS TESTARI PROHIBEANTUR, SED UT SI, QUO TEMPORE MONASTERIUM ADIERUNT, IN ID QUIPPIAM CONTULERINT, IN ILLORUM POTESTATE SIT, UT QUEMADMODUM VELINT, DE IIS QUÆ SIBI POSTMODUM PARARUNT, IN PLENUM ASSEM ETIAM TESTAMENTUM CONDANT; SI VERO NIHIL AB INITIO INTULERINT, TUM UT DE BESSE STATUENDI FACULTATEM HABEANT, MONASTERIUM AUTEM ALTERAM PARTEM SIVE TRIENTEM ACCIPIAT.

Aliter.

UT MONACHUS (26) DE ACQUISITIS TESTARI POSSIT.

Idem Imperator Stephano (27) sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUoniam de monachorum bonis quæ post susceptam vitam monasticam coacervassent, persæpe nobis una cum Dei amantissimis sub te primariis sacerdotibus dubitare te (o divinum, &, ut mundo præluceas, in magno ecclesiæ firmamento a principe lumine collocatum lumen) dixisti, an constitutione facta monachos istiusmodi bonorum dominos designari oporteret, an vero ipsos ab illorum dominio arceri conveniret: nimirum quod tanquam nubes, quæ illinc ambiguitas existit, rationis radios, quo minus perspicue ea res dijudicari possit, subeat & offuscet: quoniam (inquam) de hoc dubitantes variis nos postulationibus ad hujus rei considerationem una vobiscum suscipiendam hortati estis: nos, ut in aliis, ita & hic sacerdotalem tuam dignitatem venerantes, ad satisfactionem petitionis tuæ accingimur. Ac illa quidem primum a nobis dicantur, quæ a veteribus (28) de illis qui se jam in monasticam rempublicam (29) adscribi volunt, constituta sunt: illis nempe de rebus suis prius testandum esse, ac deinde ad concupitum vitæ institutum procedendum, nec dispositionem rerum suarum vitæ mutatione anticipandam. Nam si hoc ita evenisse constet, non amplius ipsis jam tonsis, ut de rebus suis quicquam statuant permittendum esse: omnemque substantiam, in qua ecclesia tonsi sunt, illi cessuram. Quod sane de iis qui vitam monasticam jam subierunt, decretum (extra quam si liberi qui hereditatem petant, supersint) & optimum, & ita ut nemo possit melius, constitutum est: tum

(1) Ἀρχιερωσύνῃ; intellige sacerdotium episcopale. (2) Leges divinas abrogari non possunt. (3) 1. ad Tim. 3. ad Tit. 1. vers. 6. (4) Nemo removetur ab episcopatu adipiscendo propter liberos quos habet. (5) Ἀρχιερωσύνῃ. (6) Vid. l. 42. §. 1. Cod. de episc. & cler. Novell. 6. cap. 1. §. 4. Nov. 123. cap. 1. Nov. 137. cap. 2. (7) Adde & alias ex d. §. 1. dist. 28. c. [illegible] c. Eorum. Unde dubitandi ratio sumitur. (8) Evelli ratio dubitandi ab a [illegible]. (9) Et ita abrogatur d. §. 1. de Novell. 6. c. 1. §. 4. Nov. 123. c. 1. Nov. 137. c. 2. adde c. præsbyterum 1. de [illegible] dist. 28. (10) Traditio ecclesiastica. (11) Traditio fuit ecclesiastica ut qui creandi sacerdotes essent, vel cœlibatum voverent, vel, si eum vovere non auderent, uxorem prius ducerent, & [illegible] ministerium susciperent. (12) Hæc nova, tollendam esse sui temporis, ut inquit, consuetudinem, quæ sacerdoti, intra biennium sacerdotio [illegible] ducendæ potestatem faciebat, reducta, ut loquit, veteri consuetudine, quæ futuris episcopis matrimonium permittere, non tamen electis, l. 45. Cod. de episcop. vid. Nov. 22. [illegible] (13) De quo supra dictum. (14) Nuptias intellige. Idem pene dicitur in l. 44. §. ult. vers. sponsa Cod. de episcop. & cler. [illegible] Hebr. 13. vers. 4. [illegible] Synod. dist. 28. c. 4. & [illegible] dist. 28. c. 1. & Gregorii dist. 28. c. præsbyterum. (15) Καθολικῆς. (16) Ἱερουργεῖν [illegible] in [illegible], Novell. Justinian. 58. [illegible] verum hoc videtur innuere sacerdoti privatis in domibus permissi [illegible] ut hæc Novella pertinent ad sacrificia & administrationem verbi, cap. clericos dist. 2. de consecrat. ut & Novell. 58. infr. ad baptismum. (17) Καθολικάς. (18) Quæ Græcis εὐκτήρια, Theophil. §. 8. Inst. de rer. divis. (19) Ἱερὰ τεμενίσματα. (20) Κεκοιμημένων. (21) Sacrificia pro mortuis & defunctis fieri solita. (22) Ἱερατεύειν. (23) Ἱερᾶσθαι, intellige [illegible] Novell. 123. cap. 2. aliquem sacrificandi. (24) Μυσταγωγεῖν. (25) Et ita abrogatur Novell. 58. Novell. 131. c. 8. Olim sine consensu episcopi, qui in privata domo vel possessione sacrificasset, Canones notabant, ut [illegible]. Balsamon ad cap. 31. Synodi 6. in Trullo. adde cap. clericos 2. 34. dist. 1. de consecrat.

(26) Περὶ τοῦ [illegible] &c. inter alias hujus Novellæ Epitome apud Harmenopulum, lib. 1. §. 3. Goth. Ne eundem Papa potest concedere. Monacho ut aliqua bona retineat, vid. cap. 6. Extr. de stat. monach. [illegible] vid. Covarruv. de testam. num. 4. [illegible] (27) Quem Cedrenus in Leone vocat Στέφανον σύγκελλον Leonis ἀδελφόν, cui mortuo successit Antonius cognomento Cauleas. [illegible] idem quibusdam, quod contubernalis. Zonaras vero & Monomacho id in Ecclesia σύγκελλος [illegible] quod Agarenis Scriph. hoc est Caliphæ successor. Apud alios est suffraganeus. Plura dixi in Nomenclatore meo Græcarum vocum [illegible] in voce [illegible] & in voce σύγκελλος. (28) Jure veteri monachi testari non poterant, Novell. 5. cap. 5. Nov. 76. Nov. 123. cap. 38. (29) Τῇ μοναστικῇ βίῳ.

tum nec addi nec adimi illi quicquam queat. Etenim qui ante mutatam vitæ rationem, quam bonorum dispositionem in arbitrio suo positam haberat, de iis statuere noluerit: merito postmodum id facere prohibetur, ut qui se ipse in has angustias conjecerit. Propterea enim quod quem licitam ipsi esset prædisponere res suas testamento noluerit, ejus postea faciendi facultatem, tanquam ab ipso damnatam, sibi adimi, id vero jure longe optimo sustinet. Cæteroquin etiam, quomodo non absurdum fuerit, si qui se ab hujus vitæ curis sejunxerit, illatam adhuc onus sufferat, indeque promanante molestia prematur? Liberos igitur qui in monachorum numerum adscriptus est (quemadmodum dixi) quando non habet, non profecto hoc decretum decreto alteri cedat. At si liberi supersint (non enim tunc illos propter parentis silentium damno affici fas esset) non omnino testamenti ordinationem monachicus habitus impediat: sed manifestum est quod (1) de liberorum portionibus testari poterit, quæ illis æquabili legitimaque divisione attribuentur. Quæ vero pars ad ipsum respicit, in ea testamenti factio deficiat: quippe quæ integra ad monasterium pertineat. Cæterum si mors etiam (ut multæ sunt rerum humanarum casus) subito superveniens rerum distributionem intercipiat, neque tunc quidem quæ liberis succurrat dispositio omnino conticebit: sed secundum dictum modum, quæ ad illos pertinent legitimo ipsis jura separabuntur: residuum autem incolabit monasterium. Atque hæc quidem de hisce facultatibus, quas ante susceptam vitam monasticam habuerit quisquam. Verum de quo paterna vestra beatitudo prodire decretum petiit (de iis nimirum rebus quæ post monasticæ vitæ susceptionem accesserunt) de eo hoc statuimus, ut inde ab eo tempore ex quo monasticæ vitæ rationem susceperit, consideratione procedente, quæ postmodum ab ipso comparata sunt, discernantur. Non enim quod qui a profana vita ad monasticam transit, nisi prius testetur, testandi postmodum facultate privatur: ideo & de iis quæ postmodum conquisierit, quicquam statuere in universum prohibeatur. Illic namque jure testamenti factione privatur: quia quum ipsi in profano statu res adhuc tractanti, aliquid constituere integrum esset, eo ipso quod id non fecerit, se ipse in (a) has angustias circumclusit, hic vero nihil simile est ut quisquam aut a seipso, aut ab alio prohibeatur. Quod si quis dicat, hoc solo nomine quod monachus sit, monasterium omnia esse percepturum: haud scio, si illiusmodi, quæ monachos deceant, statuat. Primum enim an qui homines opum contemptum professi sunt, hos ita illas amplecti, ac quacunque ratione retinere convenit? Deinde sint alicui cognati pauperes, alioquin noti, qui consolatrice manu indigeant: quomodo non ab omni humanitate alienum, nullo illos ex cognati rebus sublevamine [illegible], tanquam non modo peregrinos, sed & cognatos amicosque [illegible]pellere, atque omnia ad se trahere monachis decorum sit? quemadmodum helluones (3) voracesque homines nullam omnino partem aliis qui una accumbunt relinquere velle videmus. Neque enim servus servitutis vinculis liberatur, neque egenus commiseratione potitur, non alius quisquam necessitatibus pressus consolationis fructum invenit, quum omnes monachi facultates monasterio dantur. Ac propter hoc sane statuimus, *ut si quis, quo tempore* monasticam vitam suscepit, ecclesiæ quidpiam consecravit, illi circa res postmodum comparatas liberum ratumque judicium sit (4), quomodocunque de illis statuere velit; sin nihil omnino ab initio in monasterium allatum sit: tum ut bifariam substantia dividatur, ita ut una pars in bessem, altera vero in trientem circumscribatur, ac monachus quomodocunque ipsi visum fuerit de besse testamento statuat: triens autem applicetur monasterio. Atque hæc quidem, de quibus requisitis nostra decrevit potentia. Oportebit autem tuam beatitudinem, quæ decreta sunt, omnibus sub ipsa Dei amantiss. metropolitanis facere manifesta, & hos similiter sub se constitutis Episcopis, illosque quarum curam sortiti sunt ecclesiis iste indicare: quo videlicet & in præsens & in futurum hæc ab omnibus tum cognoscantur, tum hunc ad modum fiant.

Constit. VI.

UT UTRUMQUE TEMPUS TUM QUOD SANCTA SEXTA CONSTITUIT SYNODUS, TUM QUOD DECERNIT DIVUS BASILIUS, IN IIS QUI MONACHI FIERI STATUUNT, OBSERVETUR: ET BONORUM EJUS QUI A SYNODO PRÆSTITUTO TEMPORE MONACHUS FIT, DISPOSITIO SECUNDUM EDITAM A NOBIS FORMAM PROCEDAT.

Aliter.

UT DECENNIS (5) PUER IN MONACHORUM NUMERUM ASSUMATUR.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUo tempore eos qui monasticam vitam subire desiderant, re concupita potiri oporteat, id quia non unum atque idem, sed aliud atque aliud a divinis nostris patribus præstitutum sit, ut ad hanc etiam tractatum dijudicandum, & quæ subesse videtur contrarietatem conciliandam me componerem, effectum est. Itaque quæ magnus ille ac admirandus decernit (6) Basilius (ut videlicet qui monachicum habitum ambiant, decimo sexto primum aut decimo septimo ætatis anno digni illo habeantur) quæque sancta sexta (7) mandat (8) synodus, anno decimo, qui istiusmodi vitam capesserent, suscipiendos esse monens: hæc cum sanctiss. Patriarcha Deique amantissimis metropolitanis diligenter expendentes, neutram sacratum legum dicimus esse contemnendam: sed contra ad utrumcunque tempus religioso habitu qui illum sumere cupiunt, dignos habere jubemus. De bonorum autem dispositione peculiarem sententiam pronunciavimus, *ut nempe qui* sexto decimo aut decimo septimo tonderi voluerit, de rebus suis quomodo velit, statuere (9) possit. Existimo enim propterea etiam magnum illum Basilium hoc tempus hujusmodi actioni tribuisse, quod ad id legitimæ ætatis requisitio ad statuendum de rebus suis impedimento non sit. Qui vero decimo anno in monasticæ vitæ sanctimoniam mutato statu transire in animo habeat, ut neque huic salutaris conatus impedimentum aliquod obsiet (hoc enim, ut videtur, & sacra synodo intelligens, ac volens, tempus quo vitam monasticam adire esset, ampliavit) *ne tamen is* quo modo illiusmodi vitam ineundi, sic etiam de rebus suis testandi (10) facultatem accipiat: sed donec illud tempus, quo legitimam plenamque ad testandum ætas potestatem capit, advenerit, a disponendis rebus inhibeatur. Quod si (ut sunt res humanæ) ante illius temporis completionem a vita excesserit, servi ejus omnes a servitute liberentur: reliqua vero bona bifariam dividantur in bessem & trientem: ac bessem quidem monasterium auferat, triens autem defuncti cognatis detur. Quorum si nulli supererunt, quo bes processit, eo triens quoque abeat.

Constit. VII.

UT QUOTIESCUNQUE A CLERICORUM HABITU AD PROFANORUM TRANSIRE PER VECORDIAM ALIQUIS TENTARIT, IN ILLUM IS INVITUS ETIAM RESTITUATUR.

Aliter.

NE CLERICUS DENUO PROFANUS (11) FIAT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUemadmodum antehac, quando certiorem firmioremque rerum constitutionem investigaremus, si civilis lex plus roboris ac firmitatis, quam ecclesiastica præbere videretur, illi prærogativam dedimus: eo modo & hic decretum sacrum rectæ rerum moderationi, quam civile sit, conducibilius fore intelligentes, illi per assensionem consona præscriptione edita, statuimus, *ut quicunque clericorum* habitum mutata profanorum habitu improbe induerit, is quotiescunque actus fuerit in istiusmodi vecordiam, secundum ecclesiasticum decretum, quantumvis invitus in clericorum habitum (12) restituatur, tametsi qui ecclesiastici ordinis statum recipiet, dignus non sit, uti qui se ipse illo indignum transfugio constituerit.

Constit. VIII.

UT QUI SPRETO ET DESERENDUM MONASTICÆ VITÆ (13) HABITUM IN ANIMUM INDUXERIT, AC PRO ILLO PROFANORUM (14) HABITUM SUSCEPERIT, QUOTIESCUNQUE HOC FACERE AUSUS FUERIT, ETIAM INVITUS IN ILLUM RESTITUATUR: ET EX QUO MONASTERIO IMPROBE AUFUGERIT EIDEM REDDATUR.

Aliter.

DE EO (15) QUI VITAM MONASTICAM DESERIT, QUI PRÆSIDUM COHORTIBUS (16) ASCRIBI SOLET.

Idem Imper. Stephano sanctissimo Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm aliquid, qui incomposite vivere instituunt, ac præ laudatis moribus sectantur vitiosos, quotiescunque flagitii quicquam designasse deprehensi sint, malum ipsorum institutum malitiamque coerceatur, nec improbam, scelestamque voluntatem ac molitionem correptione vacata toleretur: subit mirari, quomodo lex vetus iis qui monasticæ vitæ exercitationi se mancipassent, deinde vero stationem suam & ordinem deseruissent, quomodoque sacræ (17) literæ habent, tanquam (18) canes ad suum ipsorum vomitum, aut sues ad pristinæ vitæ cœnosam cloacam reversi essent, ac profanorum in habitu statuque se ipsi collocassent: improbum hoc scelus tentari omninoque perfici permiserit. Jubet enim, ut qui semel monasticæ vitæ institutum reliquerint, ante flagitiose egissent, reverterentur; qui vero iterum (19) id ausi essent, ex eo tempore posthac monachi, inter cohortales provincialis cohortis recenserentur (20). Atqui si ut desertor ordinis profanorum habitu indueretur, id illi statutum pulchrum visum fuit, quid causæ est cur ipsum ab initio ita non vestierit? sed ut qui monachus professionem suam semel deseruerit, is ad illam quamlibet invitus denuo cogaretur, constituerit? Si hoc ita præcipi decorum putavit, quare in eodem decreto non consistit, sed tanquam ipsum placiti sui pœniteat, miserum illum monachum ad militarem vitam protrahit? Nequaquam vero id nobis esse sic videtur, neque (21) qui in divinæ militiæ (22) legiones receptus sit, hunc in mundanis militiis placet collocari. At contra, quod ecclesiastico ordini observari debere visum est, ut si quis sæpius vitam monasticam aspernatus vagetur, huic profanum habitum recipere non concedatur, id per legem etiam nos jubemus. Si enim qui vitam monasticam exuit, mundanæ voluptatis velut æstro concitus id fuit: quæ ratio est, tametsi semel cupiditatis

(1) Vid. Novell. 94. in fin. Nov. 123. cap. 38. (2) Adde l. 1. § 1. ff. qui testament. [illegible] (3) Helluones natos. (4) Et hoc [illegible] Novell. 5. c. 5. Nov. 123. c. 38. (5) Vid. in Corpore Canonum c. 14. extra, de temporibus ordinationum & qualitate ordinandorum. Clementinam de ætate & qualitate præficiendorum, & c. [illegible] de regularib. cap. [illegible] de temporib. ordinat. [illegible] Ab infantia potuisse monachos fieri constat ex lege 49. C. de episc.
(6) In epistola ad Amphilochium canone 18. (7) In Trullo. (8) Canone 40. ubi vid. Balsamonem. (9) Id est, testari. Adde Nov. 5. [illegible] (10) Videtur abrogata lex Constantini, qua permittebatur impuberi [illegible] in ipsa militia [illegible] testamenti [illegible], de quo vid. Sozomenum 1. cap. 9. vide quæ scripsi ad l. ult. C. de test. milit. (11) [illegible] id est, ne clericus denuo fiat laicus. (12) Vid. Nov. 8. infr. eod. (13) [illegible] (14) [illegible] (15) Græci ita legunt [illegible] (16) Arcadius & Honorius in l. 53. § 1. C. de episcopis & cler. [illegible] posten Justinianus monachum desertorem addici voluerat cohorti præsidis provinciæ, Novell. 5. cap. 4. postea idem Justinianus monasterio reddi jusserat, non cohorti addici: nisi plus semel monasterium deseruisset, Nov. 123. c. 42. [illegible] Hac quoque Novella cohorti addici prohibetur. (17) Proverb. 26. vers. 11. & 2. Pet. 2. (18) Proverbii genus observo. (19) Nov. 123. c. 42. (20) Sic solebant clerici desertores cohortalibus addici, Nov. [illegible] apparitores præsidis [illegible] l. 2. C. de apparitorib. præfecti [illegible] curiales addicebantur Curiis, l. 30. & de decurionibus, vel [illegible] de pæn. Nam [illegible] conditio deterior non [illegible].
(21) Et ita [illegible] Nov. 5. c. 6. Nov. 123. cap. 42. l. 52. § 1. C. de episcopis & cler. l. ult. § 4. § 5. in fin. C. de episcop. aud. (22) Monachismus divina militia, vide Nov. 4. Justin. Cedrenum in vita Claudii Imperatoris. Suidam in [illegible].

tatis suæ motu prohibitus sit, quum si rursum ad hoc faciendum animum appellat, se ad finem insolens suum consilium perducturum, ac in profanorum statum recipiendum esse sciat, ut is non omnibus modis monasticæ vitæ institutum iterum communi vivendi modo mutet?

C o n s t i t. IX.

DE SERVO QUI IGNORANTE (1) DOMINO CLERICUS FACTUS EST.

Idem Imperator Stephano sanctiss. universalique Constantinopolitano Archiepiscopo.

Eidem rectæ rerum ecclesiasticarum constitutionis curæ insistentes, quæque sacrosanctis canonibus placuerunt, hisce nos etiam album calculum adjicientes, ab adversariis civilibus legibus hanc contradictionis pœnam, ut ex legitimis constitutionibus subtrahantur, eximimus. *Ut enim qui*, cum servilis conditionis esset, ignorante domino venerandam sacerdotii dignitatem assumpserit, nudatus istinc promanante honore, in pristinum servitutis restitueretur statum, secundum (2) ecclesiæ Dei voluntatem & nos constituimus (3). Legem autem, quæ servum ignorante domino sacerdotem factum servitute liberat, huc ut neque affectum (4), neque fandi facultatem habeat, redigimus.

C o n s t i t. X.

DE SERVO QUI INSCIO DOMINO MONACHISMUM SUSCEPIT (5).

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Quam præstans monasticæ vitæ professio sit; quique suave illud & beatum jugum suscipiunt, quanta illi reverentia & honore digni sint, scimus quidem & ipsi. Itaque non quo illum vituperemus, sed potius quo vituperatione eximamus, hæc statuere visum est, & censemus. Quanto enim illa admirabilior divinorque est, tanto majora & quidem quæve maxima attingi cum veneratione, nequaquam vero in ingratitudinis & improbitatis velamen ac prætextum monasticæ vitæ dignitatem fieri oportet. Et certe quomodo improbitas dicenda non est, si homo servus, dominum suum fugiens, ad illud vitæ institutum deveniat? Quoniam igitur de servis fugitivis ad vitam monasticam devenientibus, statutum a superioribus (6) est, ut si intra tres annos fugitivus manifestus fiet, illum habitu nudatum recipiendi facultatem dominus habeat: si vero usque in tertium annum incognitus manserit, tametsi postmodum agnoscatur, ni domini potestati non obnoxius sit, præterque illius voluntatem liber nuncupetur: & vero inde multos fugiendi dominos suos occasionem cepisse, ac re honeste monasticæ vitæ professiona, ad tegendam malitiam abuti eidemus (cuilibet enim servo perfacile est, ut ad triennium se occultet, deindeque libertatem consequatur) jubemus, *ut quotocunque* tempore servus tali consilio monachus factus delituerit, si ipsum aliquando dominus inveniat, nihilominus is quem malo proposito habitum sumpsit, hoc exuatur (7), rursumque in domini potestatem subigatur. Nam quod pio affectu habitum illum sumpserit, quantumvis id verbis ipse finget, ne dici quidem potest. Sive enim cum benevolo placidoque domino versetur, pro amore, odio concepto, fugere decreverit, extremæ ingratitudinis & improbitatis argumentum habes: sive (ut sunt res humanæ) molestias & injurias effectas non toleravit, ac idcirco dominum deseruerit, quomodo eam rempublicam magnifaciet, quæ cives suos in *Christi* crucem (8) mortem continentur respicere vult?

C o n s t i t. XI.

DE SERVO QUI IGNORANTE DOMINO EPISCOPUS FACTUS EST.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, Patriarchæ universali.

Quod de servo (9) qui venerandam sacerdotii dignitatem furatus sit, deinde & de illis servis quibus nesciente domino ad primarii sacerdotii honores conscendere visum est, statuimus: ut videlicet secundum ecclesiasticæ constitutionis voluntatem exauctorati, honore in quem clam irrepserint, priventur, & ad suum servilemque statum revocentur. Non enim profecto qui aliis in rebus furto vel fraude aliquid subtrahunt, his non modo ea quæ subtraxerint retinere non concedimus, sed interdum etiam ut maleficos puniemus: & qui tantarum rarum fures audent, hos inde honeste vivere, & ex uno fraudis pessimo exercitio duo omnium longe pretiosissima, libertatem & sacerdotii prerogativam lucrari sinemus. Ergo si quis servus ignorante domino episcopus creatus sit, inde ad servitutis effugium nil juvatur.

C o n s t i t. XII.

DE OFFICINARUM (10) MAGNÆ ECCLESIÆ USU.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Constantinus (11), is qui primus *Christi* nomine Imperii coronam splendidiorem ac augustiorem reddidit, ubi etiam dignum aliis suis præclaris facinoribus imperatoriæque curæ fore prospexisset, de sepultura *memor* eorum mortuorum quos in ea etiam re egestas premeret, officinas (12), ex quarum vectigali necessarios ad humandos mortuos sumptus suppeditandos ordinasset, sanctæ Dei ecclesiæ applicavit. Hanc igitur provisionem quum piorum hominum æmulatio postmodum excepisset, quæ & ipsi pauperibus ad sepeliendum sufficere, permutum illa in hunc usum sumptus auxit. Verum nunc omnino nihil ex sollicitudine, qua initio ter ille quaterque beatus princeps voluit, dispensari inde videas. At nos, & scientes quidem quod postquam ecclesiæ officinarum vectigalia occupavit, tametsi (quod usus non postulet (in quem ab initio constitutum est. Numinis cultum illa non expendat, in aliud tamen quodpiam ministerium, & ipsum ad Numinis cultum pertinens, prorsus illa dispenset, statuimus, *ut quæ de his* jam olim edita constitutio (13) est, immota & inviolata permaneat. Officinæ autem omnes, quæ in hoc ministerium attributæ sunt, supra mille numero sunt ad centum.

C o n s t i t. XIII.

DE PERPETUIS EMPHYTEUSIBUS (14).

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Rem fraudulentam simul & illicitam consecratarum Deo ædium (ecclesiarum videlicet, hospitiorum, & viduis pupillisque alendis destinatarum domuum) præfectos etiam audere ad nostras relatum est aures. Narratum est enim quum domus elocatæ sint, jamque tempus pacto constitutum decurrat, quando locationis terminus, ac possessionis renovatio (15) instat, non fieri certam aliquam & statutam solutionem, quam peculiari nomine *[illegible]* (16) vocant: sed quomodo præfectis pro ipsorum avaritia visum sit, ita exactionibus domuum possessores prægravari. Id igitur cum omnibus grave, tum pauperioribus (quod ita ipsis durior egestatis necessitas imponatur) longe esse acerbissimum videntes, ne id amplius fiat lege cavemus: sed *ut certa* quantitate ad (17) duplum emphyteutici vectigalis constituenda solutio definiatur: & insuper omnis illatio locationis instrumentis inscribatur, domuique nulla novatio afferatur: non vero in præfectorum quæstum intervertatur, dum illi non ut domuum utilitati consulant, sed scelestè sibi lucrum parent, hoc agunt.

C o n s t i t. XIV. (18).

DE (19) IIS QUI MONASTERIUM IMPERFECTUM RELINQUUNT.

Eidem.

Qui præcipitanter ambitioseque ad faciendum aliquid fertur, ac ipso in initio viribus ac facultate destituitur, sive manifestum vitium, sive benignitatis speciem conatus præ se ferat, simul ille reprehensione dignus, simul aspernandus est. Hoc sane & qui similitudines ab initio proverbiaque loquitur, Dominus noster & servator in Evangeliis vult, ubi de ædificatione urbis & absolutione, ac de similibus sermocinatur. Merito igitur & sacræ leges (20) & civilia decreta similes edunt, ejusdemque sensus admonitiones, ut quicunque monasterium constituere instituerent, si ad perficiendum opus pares non essent, id aggredi prohiberentur. Oportet enim quascunque res, ubi ad perfectionem pervenerint, tum demum convenientem appellationem indipisci: nequaquam vero nomen rebus imperfectis, ut consummatæ constitutionis sint, præstare potest. Itaque (quod dictum est) recte sacra civilisque lex eos qui ad rem absolvendam pares non sint, fabricandi monasterii inceptionem prohibet. Verum quoniam incognitum illud est, quando monasterium sufficienter absolutum judicari debeat (non enim expresse ab illis hujusmodi absolutio definita est) hac de re certum atque evidens edictum promulgare placuit. Decimus igitur (quoniam divinum os loquutum (21) est: *Ubi duo aut tres in nomine meo congregati sunt, ibi in medio illorum sum*) *quod opus aliquod* monasterii appellationem subiturum, minimum (22) tribus sufficere oporteat; quod nimirum idem opus, si facultatibus quoque abunde instruatur, ad celebritatem nominis etiam valeat. Ut ergo quis liberam impedimentoque carentem ad dedicandum monasterium aggressionem habeat, in tot minimum monachos dedicationem concipiat necesse fuerit. Porro quia permulti, qui se istiusmodi incepto dedunt præveniente morte, ipsoque hominum consortio eripientes, interdum proposito destituuntur; illud a nobis statuitur, ut *si testamentum conditum fit*, quæ in illo Ecclesiæ assignata sunt, ea illi cedant. Si vero (ut identidem ex mortis incertitudine contingit) *antequam de rebus suis statueret*, evectus fuerit, tum si ad tres numero liberi superfint, quadrantem bonorum incolabit monasterium: sin ultra ternarum numerum sobolis multitudo procedet, liberis connumerabitur monasterium, & deducto ære alieno, ex universa substantia, quantum ipsorum quisque capiet. Quod si defunctus sine liberis decesserit, parentes autem superstites habeat, rebus bifariam divisis, una pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At si neque parentes, neque liberos heredes habeat, & cognati ad hereditatem prodeant, ipsi quidem quotcunque fuerint, trientem inter se distribuent, bes vero ecclesiæ accedet. Verum enim vero si aut per oblivionem aut aliam quampiam causam, in contrarium laudabili legitimoque proposito testamentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci antistes Dei amantissimus, quantum ad ecclesiæ, eorumque qui in illa adsessuri sunt, sustentationem suffecerit, vendicet: de reliquis vero legum præscriptio & testamentum dijudicent.

Con-

(1) Adde Nov. 123. c. 17. (2) Adde epist. ad Philemon. (3) Vid. d. c. 17. (4) [illegible] (5) Ut a domino posse ex monasterio in servitutem retrahi, quandocunque tempore in monasterium delitescit. (6) Nov. 5. c. 2. §. 2. [illegible] vero semel exacto tempore. (7) Ne ex sua fraude & improbitate commodum consequatur. (8) Servitutem autem aspernari non debet, qui in crucem Christi continentes respicere jubetur. (9) Novell. 5. supr. eod. (10) Novell. 43. Nov. 59. (11) Vid. d. Nov. 43. in princ. & Nov. 59. in princ. (12) Officinarum magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ reditus sepulchrorum sumptibus deputati. (13) Novell. 43. (14) [illegible] vid. Cuj. 2. Feud. 1. (15) [illegible] Cujacius 4. [illegible] videtur legisse [illegible], qui & hunc locum de precario accipiendum esse existimat, hinc illud Caroli magni 4. leg. Francic. Si quis in censibus solvendis & precariis novandis negligens fuerit. Precaria porro non est eadem cum libellaria, dixi ad l. 24. §. 1. C. de sacrosanct. cum feudo, cum usufructu, quia cum ipsa emphyteusi, quamvis illa omnia sint ususfructus. Ideo perspicitur, quod is qui dat, proprietatem retineat ad instar pignoris, hypothecæ, fiduciæ. [illegible], non omnia non eadem sunt, etiamsi in hoc omnia conveniant, nihil sint pignora. Itaque Cujacius putat precariam esse cessionem ususfructus rei immobilis, quæ fit clerico ad tempus vel dum vixerit, ea lege ut ecclesiæ ministerium exhibeat. Quod vix est ut huic loco conveniat; videtur enim pertinere ad omnes omnino homines, quibus jus est ab ecclesia emphyteusim accipere, non ad solos sacerdotes. (16) [illegible], renovationis pretium, de mercedibus dixi ad Edict. 19. Justin. [illegible] (17) Quonam quantitas [illegible] esse debeat. (18) Adde Nov. 67. c. 2. Nov. 131. c. 7. (19) Meminit hujus Novellæ Harmenop. 5. tit. 8. §. 106. (20) d. c. [illegible] (21) Matth. 18. vers. 20. (22) Tres duo videntur sufficere. l. 22. ff. de vestibus. Sed id satis receptum sit, quod duo familiam non faciant, l. 40. in fin. ff. de verb. sign.

C o n s t i t. XV.

UT SALUTAREM BAPTISMUM (1) IN QUOCUNQUE SACRO ORATORIO PERAGI LICEAT (2).

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

ETiam hic venerandæ sextæ synodi (3) sacer canon (4), qui non in privatarum ædium oratoriis seorsum, sed in solis in communem usum consecratis templis, divinam regenerationis lotionem perfici vult, quum similia cum illis jubeat, qui sacrosancta sacrificia & mysteria in privatis domibus celebrari vetant (5): ideoque a nobis jam pridem considerationi expositi sunt: tanquam illorum germanus similiter correctionem consequetur. Statuimus igitur, *quemadmodum de sacrificiis*, sic quoque de salutifero baptismate, ut & ipsum in quocunque sacro oratorio quibuslibet peragere licitum sit. Nam hæc tam stricta sacrum synodi decretum constituisse mihi quidem videtur, propter eos qui quanquam sacerdotum nomen gerant, profani tamen sunt, & quos ad lavacrum adducunt, pollutos reddunt: qui (ut apparet) domos ejusdem opinionis hominum subeuntes, non rem divinam faciunt, sed cum iis qui conveniunt inauspicati aliquid moliuntur. Hanc vero provisionem & mentis & divinam esse & multa salutaria continere constet: non tamen illa ad impietatis plenos a suis vitiis coercendos sufficiat. Nam & res nodus est malitia, omnique modo, clausis aliam oratoriis, ad explendum propositum suum, suam inveniat viam. Verumtamen quum nunc divina gratia omnes perversæ opiniones sint profligatæ, etiam quantum ad hoc attinet, quamobrem reipublicæ hoc decretum ad prohibendam in privatarum ædium oratoriis regenerationis lotionem obtrudatur, nullam equidem esse necessariam causam video.

C o n s t i t. XVI.

UT QUI VIGINTI (6) ANNOS HABET, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.

Eidem.

VEtus verbum, *quod (7) de rebus suis dicenti aures esse aperiendas monet*, cum in aliis omnibus perbelle sese habeat, tum hic longe esse pulchrius apparet. At quorsum hoc? Civilis (8) lex statuit, *ne minor* vigintiquinque annis in divinis officiis creetur hypodiaconus. Decretum sacrum contra statuit, ut qui ad istiusmodi ministerium accedit, hanc vigesimus annus ad ordinationem perducat. Dignam itaque sacram legem de rebus suis præcipientem audire imperatoria nostra majestas censet, & in eandem cum illa sententiam descendit, & statuit, *ut qui* ad vigesimum annum pervenit, modo anteactæ vitæ ratio obstaculo non sit, quantum ad ætatem, hypodiaconi officium suscipere non impediatur.

C o n s t i t. XVII.

DE PUERPERIS, QUANDO DIVINORUM MYSTERIORUM PARTICIPES FIANT ET QUANDO INFANTES BAPTIZENTUR, POST QUADRAGINTA VIDELICET DIES, EXTRA QUAM SI NECESSITAS URGEAT.

Eidem.

ID quod beatitudo tua postulat, a nobis procedere, quam a nobis originem sumere ac proficisci, æquius fuerat. De te (9) enim sacra sanctitatem tuam sancire oportebat. Verum quoniam saepe uno duntaxat capite concilium consultare (quum de multis decernere concilii sit) inconveniens esse, nos vero & citra concilium decretum facere posse dicitis: admonitionem suscipientes, quibus de rebus postulationem instituistis, de iis constitutionem emittimus. Quum itaque Dominus & servator noster, quo splendore gloriæ ipsius illuminarentur qui in tenebris ambulant, juxta atque nos carnis atque sanguinis nostri particeps factus fuerit: valde, mea quidem sententia, a salutifera ipsius providentia diverse sentiunt, quotquot eam quæ ex recenti puerperio decumbit, & morte (10) præ (11) morbus consistante, nec diem quem ipsi expectandum autumant (quadragesimum nempe post partum) expectante, citiusque obtorto velut collo pertrahente, corripitur: illuminatione (12) indignam esse opinantur, & ut ob corporis immunditiem (13) revera illa e vita immunda excedat (quippe quæ in sacris non instituatur (14), nec sacri lavacri lustrationis, regenerationisque particeps fiat) efficiunt. Neque vero illi periculi damnique magnitudinem, quam inconsiderate ipsorum & perniciose religio affert, præ oculis habent. Verum ea illic est absurditas, ut oratione non indigeat. Talem enim mulierem incredulam reformationeque destitutam decedere & istiusmodi ob causam pro eo quod inter servandos collocanda esset, in perditorum damnatorumque locum rejici: quomodo fas, Deove, qui per fidem in ipsum & in aqua Spirituque regenerationem, salutem donat, non grave atque acerbum est? Vanam igitur istiusmodi prudentiam dehinc in futurum a medio tollentes de mulieribus, quæ recens pepererunt, quæque naturali expurgatione occupatæ sunt, statuimus, *ut si quidem* alia quæcunque affectione morbida ipsarum vita non tentetur, usque ad præfinitum quadragesimæ dierum tempus expertes maneant, nondum initiatæ illuminatione (15): ad sacra receptæ & initiatæ, sacrosanctorum mysteriorum perceptione: at si quis ipsis morbus, qui vitæ internecionem minitetur, superveniat & incumbat: sacrarum rerum omnibus modis participes fiant. Etenim si illis (16) qui propter enormia flagitia multis annis vivifica communione arcentur, mors ad obtruens præscriptum tempus incidit, neque quisquam hos sacrorum participatione prohibere sustinet, qua ratione hæ propter naturales carnis sordes prohibebuntur? Quod profecto non tam propter muliebrem hanc immunditiem, quam ob alias causas in intima legis ratione reconditas, & veteri (17) prohibitam esse lege, & gratiæ tempus traditionis loco suscepisse puto. Existimo siquidem sacram legem id præscripsisse, quo protervam eorum qui intemperanter vivebant, concupiscentiam castigaret: quemadmodum & alia multa per alia præcepta ordinantur & præscribuntur, quo indomitus quorundam in mulieres stimulus retardatur. Quin & hæc providentiæ quæ legem constituit voluntas est, ut partus a depravatione liberi sint. Quia enim quicquid naturæ supervacaneum est, idem corruptivum & inutile est, quod hic sanguis superfluus sit, quæ illi obnoxiæ essent, in immunditie ad id temporis vivere illas lex jubet: quo ipso etiam nomine suo lasciva concupiscentia ad temperantiam redigatur, ne ex immili & corrupta materia ipsum animans coagmentetur. Et sane de infantibus eundem ad modum constituimus, *ut si non inquinentur*, infelicesque naturæ casus superent, antequam gratiæ splendore illustrentur, quadragesimus (18) dies expectetur. Consentaneum namque est, ut quemadmodum sex et quadraginta (19) diebus in naturæ maternoque receptaculo plene informantur, sic etiam in æquali dierum numero in divinæ gloriæ æternique omnium Patris domum procedant. Si tamen & octavo (20) a partu die, baptizare aliquis volet, neque id absurdum fuerit. Dominus enim noster *Christus* octavo die circumcisus, imposito circumcisioni fine, pro hac vivifico baptismate initiari concessit. Verum hæc obtineant, si nulla necessitas, quæ mortem minetur, existat. At si periculum aliquod emergens vim vitæ inferat, omni diligentia omnibusque viribus etiam intra octavum diem sacram lotionem peragi oportebit, ne non illuminatus, neque sacri lavacri, atque adeo summi boni expers partus decedat.

C o n s t i t. XVIII.

UT (21) IN SPONSALIBUS CONSTITUTA PŒNA EXIGATUR (22).

Idem Imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

IN omnibus rebus & dictis quod præstantius sit seligi, reprehendendum non est. Atque tunc quidem, ut aliquid sequare, aut declinandum censeas, non eorum qui aliquid aut faciunt aut dicunt, habenda ratio; sed eorum quæ fiunt ac dicuntur, cognoscendus status est. Idcirco quod consuetudini placuit *ut in sponsaliorum* reprobationibus pœnæ imminerent iis, qui reprobare instituerent, id in legis autoritatem collocamus. Arbitror enim, id quod consuetudini visum est, ea lege quæ de hujusmodi rebus lata est, nihil improbabilius esse, ac res ipsas referre in melius. Nam quum lex arrhæ perditione, aut in duplum (23) restitutione solum temeritatem puniat, hæc definitio pactoque constitutum in sponsaliorum rescissione subiri damnum vult. Ac sane (24), ne (ut fieri assolet) sponsalia sursum deorsum ferantur, hoc mihi (quemadmodum dixi) majorem obtinere vim videtur. Solius enim arrhæ perditio, quæ in eum qui dedit, ac deinde sponsalibus non acquiescit, constituta est: ejusque in duplum restitutio, quam mulctam is qui arrham cepit, deindeque in pacto convento non persistit, sustinet: ut propter pœnæ levitatem ad pactorum rescissionem, qui id facere cogitant, faciliores ferantur, facit. At ea pacto definitæ pœnæ gravius demum sibi obvenire videns inconstans ille, tardior omnino ad divellenda sponsalia fiet. Quod sane nos etiam nuptialibus contractibus magis conducibile fore animadvertentes, quod ea consuetudine fieri solet, in legitimam constitutionem traducimus. Ex arrhæ siquidem (25) perditione faciles sponsaliorum aversiones video: ex pœnæ persolutione non item. Nam gravius dispendium (pacto enim constitute pœna arrha major prorsus atque gravior est) vel invitum inhibens, animi inconstantiam acquiescere illis, quæ antea de sponsalibus placuerunt, compellet. Sic igitur quod e consuetudine confirmatum est, quemadmodum hactenus, ita deinceps & obtineto, & causas dijudicato: tum etiam qui sponsalia everterit, pœnæ exactione feritor.

C o n s t i t. XIX.

DE PACTO (26) PATERNO, EX ÆQUO HEREDEM FUTURUM FILIUM.

Idem Imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

NOn contemnendi ejus studio (ut & antea a nobis dictum est) neque ut gloriam nobis pariamus, ad legum correctionem processimus: sed ut, quod conducibile non est, quoad ejus fieri potest, a subditorum consortio removeamus: id scientes, ad moderandam rempublicam legum rectam constitutionem omnium esse præstantissimam. Nam *qui leges (27) reipublicæ oculos esse dixerit*, is profecto mea sententia illas ita vocans, nihil indecens pronunciaverit. Quemadmodum enim res maxima ac necessaria est animali non titubans oculus, ita & reipublicæ legum æquus & rectus status. Hujus ergo non curam gerentes, posteaquam in selecto (28) Codice legem esse cognovimus, (quæ propter evidentem absurditatem in hominum animis neutiquam locum invenit, ut susciperetur: nedum vim aliquam & efficaciam habet. Contraria enim fœdus naturali, quæ a parentibus liberis debetur, æquabilitati, adversusque filium patri ad iniquitatem fenestram aperit: quin & parentem ut illi morem gerat obstrictum mendacio doloque obnoxium facit) posteaquam, *inquam*, istiusmodi quandam esse legem animadvertimus, tametsi etiam ante nostram sanctionem ipsam ne susciperetur, excluserit communis hominum voluntas,

(1) Superius dicit περὶ τοῦ μὴ τὰς ἱερὰς μυσταγωγίας κατ' οἴκους εὐκτηρίους ἐπιτελεῖν, Novell. 4. nunc de baptismo. (2) Et ita abrogatur canon 59. synodi 6. in Trullo. adde Nov. 4. (3) In Trullo 6. 59. (4) Canon. 59. (5) Novell. 4. supr. eod. Nov. 15. (6) Nov. 75. infr. eod. cap. 14. syn. 6. in Trullo. (7) Ne dicatur aliquem tum poetam: Dedecus ille domus sciet ultimus. (8) Et sic abrogatur Novella Justiniani 123. c. 13. (9) Cuique turpe est, jus in quo versatur ignorare. l. 2. §. 43. ff. de origine juris, & in Quintil. 1. (10) Puerpera pro suprema morte posita, l. ult. §. 2. C. qui potiores. (11) Παρὰ πόδας, Proximo. (12) Φωτισμῷ, id est, baptismo. (13) Puerpera immunditiem. (14) Ἀμυσταγώγητος. (15) Id est, baptismo: hoc sanxit: mulieres baptismo non initiatas intra dierum 40. puerperii baptizari non posse, nisi casus aliquis aliud cogeret: baptizatas initiatas non admitti intra eosdem dies ad sacram communionem. adde Photium tit. 9. c. 30. (16) Excommunicatis, mortis tantum imminentis causa, communio datur. (17) Mosis lex, mulier, si masculum peperisset, septem diebus immunda, 33 diebus præterea manebat in sanguine purificationis suæ: si fœminam, duabus septimanis immunda, 66. diebus in purificatione nullam rem sacram attingere poterat. Levit. 12. (18) Leo nunc, non tamen jubet, ad quadragesimum usque diem baptismum differri in infante, nisi mors infanti immineat. (19) Quadragesimo die partus formatur, ut dicit ad l. 3. in fin. ff. de suis, adde l. 39. ff. de poenis, vel quadragesimo sexto, l. Gell. 20. (20) Octavo die baptismum infanti conferri posse. (21) Vide Epitome apud Harmenopulum 4. tit. 1. §. 20. (22) Sic ita est, abrogatur l. 134. ff. de verb. oblig. (23) Vid. l. 5. C. de sponsalib. (24) Ratio decidendi. (25) Hoc sanxit, dupli pœnam legibus constitutam non ita astringere, quantum conventa atque pacta, adde in Gell. 1. ubi de pœna injuriarum legis XII. tabularum contempta. (26) Cit. l. 15. C. de pactis. (27) Oculi Reipublicæ leges, ὀφθαλμὸς πόλεως τοὺς νόμους qui dicit, non errat. Persis ὀφθαλμοὶ βασιλέως, oculi regis dicebantur Satrapæ, ut per quos Rex omnia spectaret & sicut Regis aures delatores, per quos Rex audiebat omnia quæ ab quoquoque gerebantur, Suidas ὀφθαλμὸς βασιλέως.
(28) Ἐν τῷ τῶν ἀνθίων ἐκλογῇ: hæc est in Codice repetitæ prælectionis.

luntas: tamen nos nihilominus omnem illi prorsus functionem & usum decreto adimemus. At quid dicit? Etiamsi, *inquit*, pater, quum in matrimonium collocaret filium, illum post decessum suum ex æqua parte cum aliis fratribus paternorum bonorum heredem fore pacto promiserit, in potestate tamen illius, si velit, erit, ut pactum ejusmodi negligat, aliisque liberis amplius attribuat: & illi cui æquam portionem in hereditate pactum concedebat, minorem assignet. Hoc itaque quanquam aliqui (quomodo dicimus) in republica nullum locum habeat, nostro etiam decreto velut in exilium ejectum, omnibus modis in rempublicam ingressu prohibemus. Statuimus vero, *ut parentum* (1) nemo jura filiorum, quibus cum reliquis liberis æqualem hereditariæ portionem servatum iri in nuptialibus contractibus spoponderint, innovare tentet. At si quis pactiones suas aspernari, & illius, cui tantundem, quantum alii fratres habituri sunt, promiserit, portioni detrahere compertus fuerit: sciat is, pœnitentia mutatam voluntatem invalidam atque vanam habendam. Ex æquo enim cum aliis fratribus secundum initum pactum filius in bona succedet. Neque vero mendacium veritati (2) præferri ulla ratio patitur, nec æquum est, neque rationabili animali convenit pacta (3) consensu per improbationem adulterari. Atqui si quid aliud, hoc certe hominem decet (4), ut verbis suis fidem præstet: nisi mendaciis veritatem corrumpendo destitutus ratione, eorum albo, quæ ratione prædita sunt, excidere velit. Quinimo nec illud consentaneum est, ut parentes iis qui pariter (5) ex ipsis nati sunt, non parem curam exhibeant, neque æquabiliter ipsorum vitæ prospiciant, sed alios quidem uberiores facultates habere, aliis vero nihil parcere, neque illorum misereri, tametsi inopes in miseria victuri sint, velint. Cæterum æquum est ut quemadmodum omnibus liberis ex æquo vitam impertiti sunt, ita etiam ad hanc facultates impertiantur: nequaquam vero, velut aucipiti libra his levius quiddam, illis vero gravius, pro inæquabilitate animi sui attribuant.

C o n s t i t. XX.

UT (6) NE MARITUS, QUEMADMODUM UXOR, ILLA PRÆMORIENTE, PRÆTER (7) DONATIONEM PROPTER NUPTIAS QUICQUAM CAPIAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrarum officiorum magistro.

CUm vetustis legibus (8), quæ de pactionibus nuptialibus tractant, tum in prima matrimonii coitione, tum in ejus dissolutione, quam mors in alterum conjugum irruens efficit, æquabilitatem (9) & viro & mulieri assignare visum sit: haud scio quæ re moti, quibus postmodum leges condere studio fuit, diversis constitutionibus has subjecerint. Etenim vetustiores (10) leges moe a conjugii coitione æquales esse collationes, tum muliebrem, tum virilem, & ut altero vita defuncto, quum liberi nulli superessent, nec pactum in quo quippiam de lucro significaretur, subesset, ex æquo ad utrumque sua reverterentur, constituerunt. Si vero de lucro pactum initum esset, tunc ut utercunque vita excessisset, qui superstes esset receptis rebus suis, insuper quantum pacto comprehensum esset lucraretur, & in utrobique lucri æqualitas servaretur: ita ut viro præmortuo mulier dotem, propterque nuptias donationis partem aliquam, sive totam, si ita convenisset, asportaret: & si mulier ante virum in mortem incidisset, vir donationem propter nuptias conservaret, illumque lucrum, sive dos tota, sive ejus pars, prout pacta vellent, sequeretur. Atque hæc quidem quum vetustioribus placuissent, posterioribus (11) displicuerunt. Quapropter & contra statuunt: quanquam non recte: Statuunt autem, uti statim ab initio conjugii inæquales procedant collationes, & major dos sit, donatio vero propter nuptias contractior, ejusque uxor ab eo die quo matrimonium contractum est, sit domina, quanquam (ut fieri assolet) alterius viri consortio postmodum se mancipet. Et inde judicantes, ubi matrimonium morte distractum fuerit, mulieris mœstitiam lucro consolantur: viri vero supra amissionem uxoris, dispendio rerum ipsius mœrorem adaugent. Jubent enim, uti mulier superstes cum sua dote universam propter nuptias donationem auferat, & ad hæc ex reliqua mariti substantia tantum quantum dotis donationisque propter nuptias in unam summam contractarum quadrans conficit, ceu heres capiat. Quod si mulier ante maritum mortem obeat, tum ut illius heredes una cum dote donationem propter nuptias lucrentur: maritus autem nihil aliud quam quantum dotis donationisque propter nuptias quadrans facit, habeat: utique res eam ad modum procedat, sive subsit pactum, sive nihil hujusmodi inter ipsos convenerit. Sed hæc quomodo non iniqua? quomodo pro jure hæc non extrema injuria est? Quæ quidem præmortuo marito mulier accipit, in his fortasse aliqua ratio: quæ vero illa præmortua ad ejus heredes devolvuntur: id his quomodo non omnis injustitia & enormitas inest? Ea propter decenter valde sapienterque perpetuo ille memorandus Imperator, & qui ex ipsius lombis natus post ipsum *rebus præest*, fecit, qui veteribus legibus autoritatem conservandam, quæque perverse contra statuerunt, eas e republica in exilium ejiciendas putavit. At enim refractaria contentiosaque consuetudo est, ac frequenter absurda aliqua opinio, ubi in hominum animis (eorum præsertim, quibus recto judicio illam expendere curæ non est) alias velut radices egit, haud facile extirpari quit. Qui homines anticipatam opinionem, quamvis frivola sit, amplexantur, noluntque sequi meliora. Adeo ut ne nunc quidem in æternum commemorandi patris nostri constitutio, quæ ad veteres leges nuptialium pactionum rationem reducit, absurdam constitutionem missam esse faciendam persuaserit, atque in quæ ille exilium decreverat in publico hæc etiamnum olu sint. Quid nos igitur? *Postquam semel* prævalere visum est, ne (12) in matrimonii coitione ex æquo collationes fiant, sed major donatione propter nuptias dos sit, hoc in republica obtineto, & si mors matrimonium dirimat, tum si (13) maritus sine liberis decedat, pactumque non subsit, uxor dotem donationemque propter nuptias, nihil autem amplius auferto; si vero mulierem mors abripiat, dotem heredes ejus capiunto: maritus autem suis rebus ne privator, neque quæ ipsius sunt alii, sed ipse habeto. Quomodo enim iniquum non est, alios ex illius rebus lucrum sentire: ipsum vero, supra amissionem conjugis, bonis etiam suis, sive donatione propter nuptias privari?

C o n s t i t. XXI.

UT (14) DOTIS PROMISSIO EX PATERNIS AUT MATERNIS BONIS FACTA PRÆSTETUR.

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

QUemadmodum in libra videmus, eam tum recte ad rerum earum quas ponderantes, dijudicationem deservire, quando lances æquales (15) sunt, neque vel tantillum in alteram partem proclinant: ita quoque lex, quum ne tantillum quidem jus intorquet ac depravat, digna est quæ ad rerum dijudicationem procedat. Illius enim partes sunt, ut æquabilitatem: hujus autem, ut jus stabile conservet. At quorsum hæc? In Codicibus descripta (16) constitutio est, quæ dum a parentibus qui in matrimonium liberos collocarunt, promissæ dotis donationisve propter nuptias nomine facta exigit, haud scio quomodo jus commisceat. Volt (17) namque, uti pater, qui pro liberis dotem donationemve propter nuptias promiserit, si promissionem indistincte fecerit, illam totam de suo expleat, suisque solis ex bonis persolvat: sin distinxerit, hancque ad modum locutus sit, *Ex meis filiique bonis promissa exhibebo*: tum si inops sit, nihil ille in promissum contribuat, sed filii facultates, quas se una cum filio daturum pollicitus est parens, solæ expleant: sed si dives sit, contrarium statuatur, ut ipse solus de suo quæ pollicitus sit, expleat, filiusque nihil cum illo communicet, tametsi non se solum, sed cum filio promissum expleturum pollicitus sit: quod filium, qui ipse non promiserit, data quippiam indignum patetur. Hoc itaque æquitatis subversionem esse rati sumus. Nam quantacumque inopia teneatur parens, si filius solus de suo promissa solvat, nulla justitia legis apparet: neque rursum quum satis affluens rerum patri copia est, filium contributionis omnino esse expertem, universumque promissum a parente exhiberi convenit. Quamobrem etiam statuimus (18) *ut* (19) *secundum* parentis verba promissorum solutio procedat, ab ipsoque solo quando is solum daturum pollicitus est, promissum exigatur: quando vero cum filio se daturum promisit, filius etiam solutioni obnoxius sit, eaque ex æqualibus partibus, quando illæ definitæ non sunt, fiat: ac tum ex inæqualibus etiam, quum utrique certe partes diversæ assignatæ sunt. In hoc nulla æquitatis eversio est, insuperque id ad liberorum utilitatem spectat, quam in Codicibus edita constitutio non magnopere curat. Quid ita? Quoniam sæpenumero parens quum ad dispendium respicit, ideoque illud tempus quod filio efficaciter promittendi potestatem facit, ineundo nuptiali contractu expectat, quod conducibile filio sit, perdit. Ut igitur ea res ambobus commoda felixque sit, neque æquitas iniquo judicio involvatur, nec vero denique liberorum utilitati noceatur, Codicis decretum vacato, hoc vero jam etiam consuetudine cognitum in republica obtineto. Quum enim pro decreto legis in republica habeatur, jam prælatum est, quæ in Codicibus est, constitutioni.

C o n s t i t. XXII.

UT MULIER QUÆ MATRIMONIUM NON (20) ITERAT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM PROPRIETATIS JURE CAPIAT: SIMILITER ET PATER.

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

SIcut in plerisque aliis, quando absurdi nihil incideret, neque rebus noxium quicquam inferretur, *consuetudini* (21) *cessimus: quin & legis prærogativam illi dedimus: quum jam plebs assuefacta illi esset, nec ab illa se avelli fineret*: ita etiam in parte donationis propter nuptias, quam mulier liberos habens, nec animo alteris nuptiis applicito sponsalem torum commiscens accipit, faciendum putavimus. Quum enim antiquior (22) lex id donum ita circumscribat, ut donatione propter nuptias mulieri in usumfructum data, illa præter usumfructum ex eadem propter nuptias donatione, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: ac deinde posterior (23) lex rursum hanc unius liberorum portionem non ex donatione propter nuptias duntaxat lucrum mulieri afferre: sed in alia etiam mariti bona procedere illam velit. His ita per leges constitutis, consuetudo neutram legem directe, sed partim hanc partim illam sequens neque ex sola donatione propter nuptias, neque ex aliis extra donationem consistentibus mariti facultatibus, unius liberorum portionem mulieri dari dignum putat: verum immutata illa portione, omnium (24) simul ipsius bonorum illi partem largitur.

Z

Haud

---

(1) Dixi ad l. 20. C. de pactis. (2) Mendacium veritati postponendum. (3) l. 7. §. 7. ff. de pactis. (4) [illegible] enim grave fidem fallere, l. 1. ff. de constituta pecun.

(5) Par a [illegible] cura [illegible]. (6) Adde Novell. Justin. [illegible]. (7) [illegible] Græci hic appellant [illegible] & [illegible], [illegible]. 10. §. 20. [illegible] extat hujus Novell. epitome. (8) l. Novell. [illegible] (9) l. Novell. [illegible] de æquabilitate dotis & donationis propter nuptias. (10) Nov. [illegible]. (11) [illegible], his, qui Justiniani tempore secuti sunt.

(12) Inæqualis potest esse quantitas dotis & donationis propter nuptias, Nov. 22. c. 20. Inæqualis [illegible]. Nam donatio propter nuptias dotis donatione major esse potest.

(13) Mulier, marito [illegible] sine liberis mortuo, dotem propter nuptias pleno jure lucratur, nisi pactum sit contrarium. Quid si mulier præmoriatur? ejus heredes dotem tantum auferunt [illegible] propter nuptias donatione penes maritum manentibus. (14) Extat hujus Novell. epitome apud Harmen. [illegible]. (15) Lances justitiæ æquales. (16) l. ult. Cod. de dot. promiss. (17) Sententia d. legis ultimæ. (18) Emendatio d. l. ultimæ.

(19) [illegible], patrem (si solus dotem promisit, vel donationem propter nuptias) solum exigi: si cum filio dotave promiserit, pro sua tantum parte conveniri, nisi ex parte inæquali specialiter promiserit, atque [illegible], indefinite dotem promittentem, ac donationem propter nuptias, solum non exigi: quod [illegible] constituerat. Alii non male sentiunt, [illegible] esse, quoniam jure pater dotem dederit: ut si tantum tutor filiæ, qui gessit, non de suis bonis, videtur filiam dotasse, vid. Warmf. [illegible] observ. 17. §. 2. Interea videri [illegible] legum 22 [illegible] in fin. ff. [illegible]. (20) Adde Nov. [illegible] Nov. Justin. [illegible]. (21) Consuetudini quando cedendum. (22) Mulier primis nuptiis contenta, donationis propter nuptias usumfructum habet & præterea virilem proprietatis. In eadem Novell. [illegible] cap. [illegible]. (23) Mulier non transiens ad secundas nuptias non tantum usumfructum & proprietatis virilem in rebus donatis propter nuptias consequitur, sed in aliis rebus mariti virilem etiam habet. (24) Res ita constituenda est. Conjux superstes non contrahens secundas nuptias, lucra nuptialia poterat eligere, l. 3. in fin. l. 6 in fin. l. 8. § 1 C. de sec. nupt. ut hinc colligas plenam proprietatem bonorum nuptialium veteri jure habuisse. Postea constitutum fuit, ut eorum rerum proprietas liberorum esset, id est, ne in prejudicium liberorum alienaretur, Nov. 2. c. 2. Cui constitutioni postea derogarunt, alienandi facultate parentibus permissa. Nov. 22. c. 20. §. 1. ibi, omnem licentiam habebunt alienandi etc., paulo post, facultas alienandi eisdem fuit denegata, Nov. 98. c. 1 in pr. dehinc cautum ut rebus in illis mater usumfructum & eo amplius virilem proprietatis consequeretur Novell. 127. c. 3. Post hanc legem alia successit, quæ non modo usumfructum, virilemque quasi omnia pro-

Hanc (1) *igitur consuetudinem* (e) quoniam acerbam esse rebus mortalium non videmus, ut in aliis etiam faciendum putavimus, legis dignitate honestamus: illaque quidem dehinc (3) vim legis, non autem consuetudinis obtineto. Ac si quidem omnes mariti facultates in sola (-) donationa propter nuptias numerentur, cum hujus liberis superstes meter portionem quæ ad ipsam pertinet, pleno domloio accipiet, residuique usumfructum habebit. At si ad donationem propter nuptias facultates non sufficiant, non pro quantitate imminutæ donationis portionem mulier accipiet, sed quæ tantundem habeat quantum haberat, si nihil imminuta & plena donatio propter nuptiat esset. Hujusmodi igitur portione mulieri data, reliqua liberorum sunto: &, si nihil superfuerit, tanquam hereditatem, successionis privationem & egestatem illi auferunto. Atque hæc quidem de muliere. Vir autem si liberos non habeat (quo modo alibi correctum & constitutum est) nihil neque accipiet, neque perdet: si habeat, neque alteris nuptiis maoris desiderium iraniat, liberorum educationis exhibitæque priori matrimonio reverentiæ & honoris gratia, & ipse unius liberorum portionem capiet (5).

Constit. XXIII.

NE PRÆSIDES IN PROVINCIIS SUIS DOMESTICA (6) SPONSALIA CONTRAHANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Dignum herede humano ingenio magistratuumque virtute esset, si qui in magistratum assumuntur, eo quod supra multos alios gloria & honore fruuntur, religiose præcepta Dei observarent, & custodirent, provideque subditorum res curarent, nequaquam vero illos gravi manu opprimerent. At quia sunt quos feroe iniquusque animus a recta præceptorum semita exorbitans, in perversam tyrannicamque cupiditatem ducit, & pro reipublicæ cura efferati animi propositum exhibere facit, tanquam illos refrenatura lex (7) vetus statuit, ne præsides in suis provinciis contractus & sponsalia ineundi facultatem haberent. Atque hanc quidem juris rationem quum in filiis, nepotibus, & aliis constituisset, filiarum elocationem non prohibuit. Hoc igitur nos tanquam quod desit (8) optimæ legi adjicientes, statuimus, *ut quibus præsidatus obvenit*, quemadmodum filius aliosque virilis sexus cognatos & domesticos, ita quoque filias aliasque feminini seeus personis, in suis quoque provinciis in matrimonium collocare prohibeantur. Quid etenim causæ est, quare filius, & si quis alius virilis seeus est, decreto obnoxius sit, filia vero a legis observatione libera permansat? quum præsertim virilis seeus sæpenumero multis & modis & exercitiis sibi, conjugi, aliisque, quos effinitas conjuncit, utilis esse possit. Nam dignitates fortasse consecutus, aut mercatura (9) aliqua instituta, aliave sustentandæ vitæ cura suscepta, neque sibi (quomodo diei) neque aliis propinquis inutilis fuerit. Quæ ut muliebris sexus subeat, non fere idoneus est.

Constit. XXIV.

NE FILII NATURALES CUM ADOPTIVIS MATRIMONIUM CONTRAHANT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

Multi, dum prisca (11) tempora laudibus celebrant, prima illis in ordinandis constituendisque rebus tribuere volunt. Atque illa in plerisque recentiora vincere, scio quidem & ego: verumtamen in nonnullis (12) vinci etiam video. Et cum non pauca sint, in quibus a recentioribus temporibus illa superentur, tum vero maxime in adoptionibus id fieri conspicitur: quas illa adoptiones neutiquam decenti cum ritu & ornatu faciebant, dum citra (13) divinum sacrificium divinosque cantus faciebant: & qui adoptari vellent, id illis simpliciter fieri lex permittebat. Unde usu veniebat persæpe, ut (14) sororis appellatio in uxoris transiret, & quæ puella paulo ante filia dicta esset, nurus nomine compellaretur, aut filias qui esset, pro eo gener agnosceretur: quando videlicet naturalis quemque adoptio in filiorum ordinem collocaret, matrimoniali commercio inter se jungerentur: ac fusque deque istæc actio haberetur: quod cum sacrum ministerium non intervenisset, nullum inde ad matrimonialem consuetudinem existeret obstaculum. Cæterum olim quum decenti ratione non adoptaretur, quanquam matrimonium (15) infamia quiddem complecteretur, non tamen nefarium aliquid continebat. Verum *nunc* quum adoptio secundum (16) ritus tum decoros tum justos fiat, & per sacrosanctum (17) sacrificium hi in parentum locum, illi vero in filiorum jus subeant, nulla amplius reliqua ratio est, ut filii adoptivi cum naturaliter genitis in matrimonium connectantur. Quocirca etiam statuimus, ut qui eo modo fratrum nomen subierint, iis nequaquam mutato fraternitatis jure in matrimonium jungi liceat.

Constit. XXV.

DE EMANCIPATIONE, ET DOTIS RESTITUTIONE.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ a veteribus Imperatoribus de emancipatione constituta sunt, eximia illa quidem, dignaque quæ ab innovatione libera conserventur, haud scio quomodo non decentem reverentiam obtinuerint: sed, tametsi non omnino, ut certa despici tamen cernantur. Non recta sane. Quod enim statuerunt, servis libertate donatis, non prorsus non offerri munificentiam posse, sed si quis in unam aliquam veterarum causarum, quæ libertatis dignitatem in servitutis habitum transformare possunt, malo animo commisisse deprehenderetur, uti tum rursum (18) in servorum locum deduceretur: illos religiose omnes audiunt, legisque lationem venerantur. Quod vero liberis parentum potestate semel liberatis, libera animi voluntate per omnia plene uti permittunt (19): non visum est audiendum, neque, quasi illi improbanda statuissent, decreto acquiescendum. Sed manifestum nunc est, nulla id ratione (neque enim lege noviter lata reprobatum est) autoritate privatum esse. Quidam *saltem* judex censuit (& miror quo pacto censuit) ne, qui liberi sui juris facti essent, simpliciter potestatem quam cepissent, haberent, sed nisi (20) ipsis liberi essent, liberum arbitrium abrogaretur, rursumque patriæ potestati subjicerentur. Neque vero *ille* hoc unum *censuit* (21), sed etiam si quis ex semine suo efflorescentem fœtum viderit, ac vero hunc mors torvis oculis inspexerit, itaque ad liberorum orbitatem redactus sit: nisi ille pariter cum liberis liberam voluntatem emitteret, neque testamenti factionem haberet, neque quæ donata a parentibus essent, pro arbitrio administrata permitteretur. Atque hoc quidem ubi nonnullis placuisset, facileque a posterioribus susceptum esset, despecta veteri legislatione, in hodiernum usque diem in republica valere conspicitur. Nos itaque pristinam legum ac de re autoritatem renovantes, statuimus, *ne quis* illorum qui de dotis (22) restitutione disceptant, rejiciatur, infectaque re inanis dimittatur. At quid ajunt illæ? si filius liberis orbetur, donum quod illi a patre processerit, ad donatorem oportere reverti: quod vero aut a matre aut ab extraneo quopiam donatum filius habet, non item, nisi reverti debere id donatores pacto complexi sint. Sed (23) quæ filiis patres inter emancipandum dederunt, apud eos qui acceperunt, irrevocabiliter permanere. Illosque de illis testari jubent: nisi pacti cujuspiam, quum pater donaret, initi, obstaculum subsit. Nos itaque in harum sententiam pedibus euntes, *scire omnes* jubemus, si filius sui juris factus, nullosque liberos habens testetur: parentes illa duntaxat quæ ex lege Falcidia ad ipsos manant, nisi pactum (quo modo supra dictum est) initum sit, percepturos: reliquos vero cognatos, quanquam ab intestato vocarentur, ut qui de restitutione pactum interponere neglexerunt, omnino nihil. Illud porro annotatu dignum, solitae (24) virilis personæ in potestate esse filium dici. Cæterum quoniam præter alios modos hic quoque sui juris filium esse ostendebat, si qui ipsum in potestate habebat, (sive is pater, sive avus esset) libertate ipsum suo (25) ore donasset: nos hoc insuper annectimus, ut (26), si pro suo saltem arbitratu vivere filius videatur (sive id ejus verbis cujus sub potestate degit, concessum fuerit, sive verbis quidem concessum non sit, sed consensus tacitus (27) filio vitæ rationes separatim instituenti non adversatus sit, verum ipsum suo modo seorsum vivere permiserit) tametsi (28) a conjugii commercio liber sit, jus tamen liberi arbitrii ratum illi & confirmatum sit. Etenim si servi semel jugo emissi, dum mali non apparent, iterum illud trahere non coguntur: quomodo indignum non est, filios patria potestate liberatos, denuo sub jugum mittere, ipsosque perpetua libertate, qua, quomodo dixi, servi etiam fruuntur, expertes esse?

Constit. XXVI.

UT (29) EUNUCHI ADOPTARE POSSINT (30).

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

Magnum sane excellensque donum (31) a Deo creatore ad mortales promanavit, matrimonium. Non modo enim naturæ mortis (32) ingluviei obnoxiæ opem fert, humanoque generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depascitur, cum omnino deperire sinens: verumetiam per liberorum procreationem permagna alioqui hominum vitæ præstat. Nam quid ea quæ ex liberis percipitur voluptate ad oblectandos hominum animos suavius? aut vero quid in humanæ vitæ negotiis, cum aliis, tum quæ in senectute nobis se offerunt, utilius? Levari certe senectutis molestias liberorum ministerio videmus. Verum quoniam eam utilitatem per matrimonii commercium consequi non omnes valeant, voluit lex, & recte quidem, in eos, qui id donum a natura non accepissent, sua benignitate beneficium conferre. At id propositum

---

[illegible] per nuptias indotse, sed & virilem in aliis mariti bonis. *Sopr. eod. ibi, ut posterius ita.* Hic successit consuetudo, qua matri abstinenti secundis nuptiis concessa est virilis in omnibus mariti bonis, quamque Leo hic confirmat, ut hac consuetudo differat a lege de qua edictum est *supr. eod. ibi, at donata postea ita*, non video, mihi non videntur dissimilia. Cui matris virilem in rebus donatis propter nuptias & aliis bonis mariti, ut *ibidem*. & eidem Cari virilem in omnibus mariti bonis. Ut hinc notare liceat non esse de nihilo quod Harmenopulus operis sui initio retulit, Tribonianum pretio leges fixisse & refixisse.

(2) Extat 4. Harmenop. 10. §. 12. (e) Hanc consuetudinem probat Leo *vers. hac igitur infr. eod.* (3) Ex consuetudine lex oritur. (4) Τ[illegible]. (5) Plura vide ad hunc locum apud Harmenopulum ibi, §. 12. (6) Id est, quod ante constitutum, ne præsides ex... [illegible] ac domestici nuptias contraherent in provincia, id hac Novella extenditur ad filias [illegible], idque adjicit legi veteri. (7) *L. un. C. si rector provinciæ vel ad eum pertinentes.* (8) Quod de filio constitutum fuerat p. dicta lege, etc. ad filias extenditur. (9) Mercatura utilitas. (10) Etiam post dissolutam adoptionem, & ita *lex 17. ff. de ritu nuptiarum* abrogatur. (11) Antiquitas non omnis est melior novitate. (12) In nonnulla excellentia tempora antiquora potiora. (13) Ἄνευ τελετῆς θείας, [illegible] est enim ita legendum non [illegible], vide Nov. 89. infr. Veteres extra divinum sacrificium & divinos cantus adoptionem faciebant, quod emendat Leo hac Novella. (14) Si inter adoptivos permitterentur nuptiæ, necesse erit, ut quæ antea mihi soror fuerit, uxor esse posit: ut, quæ mihi olim adoptiva fuerit, postmodum mihi nurus sit, si filio meo adoptivam meam filiam uxorem ducere liceat, vicissim quoque, ut, qui filius antea mihi fuerit, idem mihi [illegible], si filiam meam adoptivam ducere ei permittatur. Est autem absurda omnium confusio: ergo & inter fratres adoptivos nuptiæ. (15) Matrimonium inter fratrem adoptivum & sororem adoptivam infame veteribus fuit, non tamen nefarium. (16) Adoptio fieri debet [illegible] decoro, & sacrosancto sacrificio interposito. (17) Διὰ τῆς ἱερᾶς [illegible], hujus constitutionis meminit alicubi Theodorus Balsamon, quibus addo & illud genus adoptionis quod fiebat per baptismum. Huc etiam referri potest adoptio per arma, qua Theodoricus Herulorum regem filium sibi fecit, Cassiodor. 4. variar. & Justinianus Athalaricum Cassiodor. 8. variar.

Desiderio concordiæ factus est per arma filius. Idem autor lib. 6. Gensimundus armis filius factus est. Procopius 1. *belli Persici* refert, cum Cabades Persarum rex Justino Imperatori pacem obtulisset, si Cosroem ex sorore filium adoptaret, consilio Procli Justinum respondisse, paratum se id facere, sed ita ut barbarum deceret, id est, per arma, non per literarum instrumenta: alioquin ex data apud Romanos adoptione, ius sui heredis Cosroi tribuisset. Erat & aliud genus adoptionis per arma, seu per capillos. Paul. Monachus 6. *de gestis Longobardorum*. Circa hoc tempora Carolus Francorum princeps filium suum ad Luitprandum misit, ut ejus juxta morem capillum susciperet, qui ejus cæsariem incidens, ei pater effectus est. Vid. P. Pithœum 1. *adv.* 1. (18) *L. 2. C. de libertis.* (19) Legibus solvuntur liberi patria potestate per emancipationem: revocantur tamen in eam potestatem ingratitudinis causa. *L. unic. C. de ingratis liberis*. Quod cum ita sit, qui fit, ut Leo dicat hoc non audiendum? Imo quin tota simpliciter dicitur legibus permitti plenam omnem potestatem emancipatis, ... legibus damnato? Nam modo hic locus est corruptus, sed revera Novella ... (20) Hoc est, Emancipator in patriam potestatem ob [illegible] vitium revocari. (21) Hoc caput existimo referendum ad emancipatos ingratos (de quibus agi satis constat hujus Novellæ principio) eo sensu. Emancipatos si liberos habeant non revocari in patriam potestatem: sed tamen testari de profectitiis non posse. (22) Locus est corruptus. (23) *L. 6. C. de emancipationib. liberorum. l. 9. C. de bonis profectitiis... l. 19. C. de collat.* (24) Hoc ostendit filium non esse in potestate matris ... *l. 11. ff. de [illegible]. leg. 6. Cod. de præscriptione longi temporis. l. 3. C. de adoptionibus.* (25) Emancipatio non requirit scripturam, imo requirit, *l. 2. C. de emancipationib. liberorum.* (26) Hujus constitutionis meminit Harm. 1. tit. 17. (27) Tacito consensu filius emancipatus dicitur, si patre non ignorante separatim rationes instituit, aut seorsum vivit, tametsi contractum non habet, & ita abrogatur *l. 3. C. de emancipat.* quæ negat nudo consensu (extra solemnitatem verborum) filios emancipari. (28) An id videtur velle? Filios nuptiis contractis volunt [illegible] patria taciti emancipatos videri? uno arbitror, quemadmodum in multis locis hodie sit receptum. (29) Abrogatur §. 9. *Instit. de adopt. l. 2. §. 1. ff. de adopt.* (30) Vide Harm. 4. 6. (31) *Novell. 22. Novell. 89.*

(32) Laus matrimonii sumpta ab utilitate & voluptate.

tam non ita erga omnes servavit, ut omni defectu vacuum beneficium daret. Aliis enim etiam extra matrimonium acquirendi liberos potestatem fecit, alios hujus beneficentiæ expertes reliquit. Quanquam ejus legis, quæ in hoc semel edita esset, ut liberorum orbitate qui nullos haberent, liberaret, ac sua ope patres, quibus ex matrimonio id esse non contigisset, efficeret, pertinere ad omnes beneficentiam conveniebat. Verum illa id ita non vult: sed rejicit illos qui lethalia passi sunt; quorum tamen quod injuria affecti, generandique facultate privati sint, misereri par erat. Repulsæ autem causam hanc ponit, quod dicat: Quos (2) natura ad generandum non idoneos noverit, hos neque legem hoc beneficio affecturam. At vero non (3) natura, sed hominum injuria his generandi vim ademit. Qui homines, si præter injuriam quam ab hominibus sustinuerunt, alteram per leges non subirent, dignum fore Imperatoria nostra majestas rata statuit, ut si adoptare vellent, liberam id faciendi potestatem haberent (4). Existimo enim illic beneficium magis esse necessarium, ubi ejus impensius requiritur utilitas. Eunuchis autem præcipue liberorum acquisitio, quæ per legem fit, est necessaria, eoque magis, quod una hac ratione, ut patres sint, consequantur: itaque liberorum ministerio ipsis frui contingat: quo inhumanum esset, si, quod genitalibus privati sint, insuper etiam privarentur. Sed quemadmodum (5) cui (6) vocis usus ademptus est, quæ linguæ munia sunt, per manum adimplere, & qui sermonem labris fundere nequit, per scripturam ad ordinandas res suas procedere non prohibetur (7): ita neque qui, quod genitalibus privati sunt, liberos non habent, horum indigentiam alio modo compensare vetandum est.

C o n s t i t. XXVII.

UT PARITER (8) OMNIBUS (9) ADOPTARE LICEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm eos qui sua industria rem aliquam humanæ vitæ utilem adinvenire student, in commune illam proponere, quam (10) certis hominibus devovere aliosque ejus expertes relinquere decentius sit: tum vero longe magis legum beneficium commune esse convenit. Nam sicut sub principe, virtute: sic sub legibus, quotquot illis paremus atque subditi sumus, illarum beneficio in commune frui debemus. At quid sibi vult hoc proœmium? Quod quum liberorum orbitate infelices liberare infortunio lex vellet, adoptare, & quod a natura accipi non posset, opinione comparare, jubendo, non erga omnes similiter servarit propositum: atque viros quidem & mulieres, quas natura, postquam matres novisset (11), adoptione sobolis ad liberorum orbitatem redegisset, adoptandi jure donarit: eunuchos (12) vero & mulieres, e quarum sinu nondum ullus fœtus effluxisset, beneficii ut indignos censuerit, tam viliter nescio quomodo ratiocinata. Non enim quia hoc incommodo, ut natura patres esse nequeant, eunuchi affecti sint, continuo, idem incommodum lege augeri (13) oportet: sed e diverso ejus rei defectum alio modo compensari non prohibere, longe magis par est: quemadmodum aliis membris, quæ ad actiones naturales requiruntur (ut manibus (14), pedibus) mutilatis, aut si quo alia parte privati sint homines, illi quocunque possunt modo, mutilationem sarcire non prohibentur. Jam vero neque mulieres quia matres non fuerint, ne adoptent, coerceri, rationi consentaneum est. Quæ enim ratio est, ut illis, quod liberis orbatæ sint, denuo acquirendorum liberorum jus largiare: has vero, quod istiusmodi possessionis prorsus inopes fuerint, per omnem vitam in illa inopia vivere velis? Et certe si (15) hæc præcipua liberorum utilitas est, ut parentes in senio sustentent: quo pacto non tam has quam illas ex æquo ut beneficii participes essent concedere æquum fuit? Sic enim quibus tenues arctæque facultates sunt, filiorum ope & auxilio levior paupertas esset: quæ vero illis omni rerum copia affluentes haberet, & his adoptio conduceret. Nam qui in filii locum assumptus esset, is & inservients matri & pro illa quæ par est filium facere sedulo exequens, quum bona illius, ita ut in suo statu manerent, administraret, tum cum matre curarum onus partitus, ut illa tranquillius securiusque viveret, efficeret. Nostra itaque Imperatoria Majestas, iis legibus quæ adoptam his quos diximus non permittunt, administrationem abrogans, evulgat legem, quæ *omnibus qui* adoptare velint, sive quispiam viri facultate orbatus sit, sive aliquam (16) necdum matrem Sol viderit, ejus faciendi potestatem facit: non solum autem ob commoditates quas ea adoptione manare dixi, sed etiam quod inde virginitatis decus cohonestari animadvertam. Si quidem quæ conjugali consuetudini virginitatem anteponunt, interimque liberorum desiderio pungunt, quum id extra matrimonii consuetudinem consequi se posse et ... , virginitatis honestatem negligere non sustinebunt. Neque (17) porro verum est, ut quia mulieri liberos in potestate habere permissum non est, idcirco illi adoptare non liceat. Primum (18) enim, quia si quis hoc admittat, non modo mulieres, quæ nunquam pepererunt, verumetiam quæ matrem exuerunt, ab adoptione arcet. *Fæmina* enim (ut lex (19) inquit) *habere in potestate non potest*. Deinde (20) quæ hoc sancit lex, loquitur de illis qui a matribus recedentes seorsum suo arbitratu vivere malunt: non item vero de his qui materna imperia libenter tolerant, ipsarumque præceptis per omnem vitam parere proposuerunt. Non igitur obedientiam & famulatum voluntarium, quenquam lex ratus sit, lex prohibet: sed illic fœmina potestate privatur, ubi voluntaria assensus ad obedientiam non coit. Nam si hoc ita sit, quomodo multæ matres jam eidem liberos secum una viventes & subditos ad extremum usque diem habent & animam in illorum manibus expirantes maternæ benedictionis suarumque facultatum illos relinquunt heredes? Porro & illud etiam Imperatoria nostra Majestas benigne subditis largitur, *ut non modo ab Imperatore* (quemadmodum vetustiores (21) leges præcepere) sed etiam a quocumque, cui cuicunque loci rectio injuncta erit, qui adoptare volet, id faciendo facultatem accipere possit.

C o n s t i t. XXVIII.

* QUO TEMPORE (22) ET A QUIBUS RERUM SUARUM ADMINISTRATIO ADULTIS CONCEDI DEBEAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

QUandoquidem hoc etiam legislatoribus recte placuit, ut (23) minoribus curatores præficerentur, qui penitum de illis curam suppientes, & ætatis imbecillitatem curæ haberent, & bona convenienti solicitudine illæsa conservarent: quod legislationi recte se habenti deest, ex nobis addendum putavimus. At quis ille defectus est? Quod a solo Imperatore, jussis recedere curatoribus, rerum administrationem tradi minoribus: idque quum jam præfinitæ ætatis modum attigerint, (quem maribus vigesimus, fœminis vero decimus octavus annus tribuit) & tanquam ad hanc ætatem, qua sapere recteque atque utiliter res suas administrare possunt, jam pervenerint, in plenam rerum suarum potestatem collocari velit. Verum quoniam ut sapiant, omnibus non (24) eadem ætate contingit, non ita simpliciter statui, neque ex sola ætate ad rerum suarum gubernationem pariter omnes produci oportebat; sed erat quam ætatem cujusque eorum qui rerum suarum administrationem suscepturi essent, status requireret, inspiciendum. Quid enim? an quum hic, postquam eam ætatem egressus sit, nondum autem satis sapere cœperit, administratione dignus judicatus fuerit: ille, quanquam etiamnum infra eam ætatem sit, prudentia tamen non destituatur, ut recte res suas administrandas suscipere non possit, ab administratione arcendus erit? Quando igitur non (25) minus animo quam corpore inter sese homines differunt, & alii etiam ante legitimum tempus rationem bene constitutam habent: aliis vero etiam id supergressis mens nondum stabilire est: quod lex hæc ita vellet, ut defectuosa eadem esset, factum est. Quin & alia hujus legislationis incommoda sunt. Ac primum quidem quod difficile, imo vero omnino impossibile sit, ut ad omnes legislatoris voluntas pertingat. Quomodo namque qui longis terræ marisque distinentur intervallis (ut interim alias vitæ difficultates, ut morbos, insidiarum hostilium metus, membrorumque mutilationes omittam: quæ persæpe difficultates, ne in ipso quidem domicilio loco prodire, nedum longinquam profectionem suscipere permittunt) quomodo, inquam, hisce, similibusque, quæ mortalium vitam allidunt, rebus aliæ *adolescentes* impediti, rerum suarum administrationem ab unius Imperatoris nutu petent? Quod ergo (sicut superius diximus) legislationi deerat, id adimplentes, jubemus, ut (26 *qui puberes* imperfectæ ætatis tempus jam superarunt (mares nempe annum xx fœminæ vero xviii.) animumque ad res gerendas idoneum habent, ac prudentiam, qua administratio commissa res non labefactet, ut illa nocenter concessa non videatur, collegerunt: his plena rerum suarum autoritas detur. Accipiunto itaque hi, plenaque potestate res suas agunto. At quibus rerum recte gerendarum judicium adhuc deest, eo quod sibi ipsis (utpote qui quum gubernare debeant, imprudentiæ imperio regantur) damnosi futuri sint, etiamsi id tempus prætergressi fuerint, non percipient. Si quidem si, qui propositus finis erat, ut bona recte administrarentur, is nondum præsens sit, qua ratione, quanquam ætas advenerit, cum periculo ipsius committentur, quo ipsius procuratione non recte administrabuntur? *Ad hunc* ergo modum qui rebus prudenter præesse poterunt, tametsi (27) ad administrationis tempus haud dum pervenerint, non prohibebuntur. Unum est enim quod requiritur, ne bona labefactentur. Quod quum adsit, supervacaneum est ætatem expectare. *Et non tantum* Imperator rerum suarum procurationem administrationemque concedet, verum etiam (28) quibus cujusque loci magistratus obtigerit, plenamque jurisdictionem habent. Ita enim legislatoris providentia omnibus qui indigebunt, utilis erit, atque lex vim suam magis exeret.

C o n s t i t. XXIX.

* UT ANCILLARUM PARTUS APUD ALIUM EDITUS, AD IPSIUS DOMINUM SEQUATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum hunc sermonem, qui nullam præ se fert mendacii perversitatem, verum esse atque rectum scimus: ita etiam veram legem, quæ iniquitate perversa non deprehenditur. Atque adeo si qua id non obtineat, ea lex non est, quamvis ea appellatione digna habita sit. Si enim hoc legis est (29) ut *cuique jus suum tribuat*, quomodo quæ hoc non præstat, lex erit? *At cum alio etiam* nomine nonnullæ leges iniquitate deprehensæ sunt, tum etiam illa (30) maxima, quæ partum ancillæ, quæ non apud dominum, sed furto aliove modo subducta, apud alium quempiam pepererit, postquam facinus innotuit, non cum matre ad suum dominum abire, sed ab hoc quem alieni mancipii dominum fuisse constat, detineri jubet. Hoc itaque quia non recte se habere visum est, convenienti medela nos dignati, uti suam matrem partus sequatur, jubemus. Non enim quia ea quæ lex domino persolvi debere decernit, obtinet, idcirco etiam ille ancillæ suæ partu privari, eumque alius lactari debet. Ad luctum autem huic satis sit, quod (31) illa ad ministerium

(1) Per adoptionem scil. (2) Ratio dubitandi sumitur ex §. 9. *Instit. de adopt.* l. 2. §. 1. *ff. de adopt.* Ex eo sic ex augeri heredem instituere Eunuchis non licuit, l. 6. §. 2. *ff. de liber.* & *posth.* vel matrimonium contrahere, l. 39. in fin. *ff. de jure dot.* nam quod dicitur, pro morbosis haberi, id levius est. l. 7. *ff. de ædilit.* hodie testamentum facere possint. l. 5. C. *qui testam.* (3) Eunuchi non fiunt natura, ut hic licet in quibusdam sponte nati. l. 15. *ff. de verb. sig.* quibus adoptio permissa, l. 40. in fin. *ff. de adopt.* differunt enim a castratis de quibus hic agitur, dixi ad d. l. 128. (4) Olim castrati adoptare non poterant, & ita abrogatur §. 9. & d. §. 1. (5) Ratio decidendi satis elegans, posita & a simili id etiam confirmare, licet Eunuchis testamentum facere, l. 5. C. *qui testam.* etiam & adoptare. (6) l. 10. C. *qui testamenta.* (7) Vi contra qui manum amisit, verbis testari potest. l. 10. *ff. qui testamenta.* (8) v. Harm. 4. §. 4. (9) Etiam fœminis quæ nunquam liberos habuerunt, & ita abrogatur §. 10. *Inst. de adopt.* & l. 5. C. *de adopt.* (10) Superflue est non nunc scribitur, ubi est causa constrictum. Salvian. *ad eccles.* adde Nov. Just. 60. cap. 1. in fin. (11) Sensus est: Veteri jure fœminis (non matres fuissent) tantum licuisse adoptare in solatium liberorum amissorum, l. 5. C. *de adopt.* (12) Eunuchi & mulieres impuberes adoptare jure veteri non potuerunt. De Eunuchis dixi ad Novell. 26 *supr. eod.* (13) Addito nullius augendo. Novell 26 *infr. eod.* (14) Qui manum amisit, verbis testari potest d. Nov. 26. & l. 10. *ff. qui testam.* (15) Ratio decidendi. (16) Sensus est: Verum etiam (licet) nunquam habuerint liberos (adoptare posse. (17) Ratio dubitandi. (18) Prima refutatio dubitationis. (19) Vid. l. 5. C. *de adopt.* §. 10. *Inst. de adopt.* Ulp. 8 § 8 (20) Secunda refutatio. (21) d. §. 10. (22) Etiam ante 20. & 18. Qui non semper 25. aut 18. quod addi oportet l. 2. C. *de his qui veniam ætatis.* (23) *Inst. de curat.* (24) Non omnes eadem ætate sapiunt. (25) Non minus animo quam corpore, inter se homines differunt. (26) Vid. C. *de his qui veniam ætatis impetr.* (27) Idque addit lex l. 2. C. *de his qui veniam ætatis.* (28) Idque addit ... l. 2. 3. 4. C. *de his qui veniam ætatis.* (29) l. 10. *ff. de justit.* & *jure.* (30) l. 39. in fin. l. 48. *ff. de usurp.* [illegible] l. 4. *ff. de furt.* (31) Ex hoc loco potest deferri. Tutorem pupillo [illegible] alimentorum pensionem imputare non posse, si pupillus ministerio suo ad compendium usus fuerit.

rium pro arbitrio usus est. At dicenit aliquis: Sed si quid in illam, dum possidet, impenderit, oportet & ipsum ex pretio lucrari: ideoque alienum non est partum apud ipsum permanere. Atqui si quisquam ad detinendum fœtum hoc rationem præbere putat, quomodo ut ille matrem sequi debeat, a domino persolutum pretium non majorem mæ[illegible]bit? Quin quomodo convenientius non est, si qui perdidit, indeque dolorem in corde pertulit, ea accessione delinimentum sentiat: quam si ille eam habeat, qui præterquam quod nihil amisit (ab illo enim qui furto subductam ancillam ipsi vendidit, pretium recuperare licet) ancillæ etiam ministerium lucratus est? *Nunquam ergo* (quomodo diximus) *detineatur partus*, sed quemadmodum matrem sic etiam filium prior dominus habeat. Sive enim qui furtum commisit, dives sit, tumque ipsi quod male accepit, ejus pretium reddat, nihil amplius negotii [illegible]: sive mortuus aut vivus adhuc inopia laborans, ut quæ [illegible] a furibus exigit, exsolvere nequeat, tum vero quoque qui ancillam amisit, ejus calamitatem filii cum matre receptione deliniri æquius sit.

Constit. XXX.

DE MULIERE QUÆ VIVO MARITO ALIOS DE MATRIMONIO COMPELLAT (1).

Idem Imperator eidem Styliano.

UT quum leges reipublicæ inutiles deprehenduntur, necessario illas justæ reipublicæ providentia in melius transformet: ita quoque ejusdem providentiæ munus sit, ut leges recte constitutas, nihilque subditos contristantes a male constitutis subditosque contristantibus seligat, hisque illas anteponat: præsertim vero quando eadem de re duæ inter (2) se pugnantes leges statuunt. Quomodo enim ratione fultum sit, si quum duces atque præfecti ex pejoribus præstantiores eligantur, & qui in gubernatione ad subditorum utilitatem omnia facturi putentur, præponantur; non item ea legibus, quibus donec respublica consistet, præesse datur, quum contra temporaneæ ducum præfectura sit, non præstantissimæ, sed pejoris notæ, quæque neque a principio innotuisse decuisset, ad gubernacula deducantur? At quorsum hæc a nobis dicta sunt? Justinianus ille, cujus diadema præter religionem subditorum, cura etiam decoravit, quum prius (3) de solutione matrimoniorum sanctionem edidisset: ut si mulier marito etiamnum superstite de matrimonio cum altero agat, non amplius illam, ut ipsius membrum ipsi jungi liceat, sed ceu insidiatrix ab ipso avellatur: postmodum (4) sibi ipse contradicens, ob hanc causam dirimi non permittit (5) matrimonium. Nos itaque priorem hominis voluntatem, ut quæ hic ipsis quæ statuit roboretur, & adversus matrimonii insidias præcidat humanæ vitæ conducibiliorem esse intelligentes: eam lege lata in republica observari jubemus: quam vero cantata palinodia evulgavit, eam in reipublicæ nostræ theatro locum invenire non permittimus. *Si qua* igitur marito adhuc vivo, de contrahendo matrimonio cum altero sermonem habuisse deprehendetur, ut quæ seipsa nefario proposito abruperit, & matrimonii solutione ob illo abstrahetur, & profecto etiam pecuniariis pœnis, quibus quæ aliis modis a maritis avelluntur, obnoxiæ sunt, subjicietur. Quæ enim matrimonii compage in unam (6) carnem cum marito coiit, non acquiescit autem, sed simul ad alium respiciendo, creatorem qui illam conjunxit, contumelia afficit, simul in maritum hostili animo est: quomodo non juste hæc quum prius se ipsa a conjunctione prorsus abruperit, abscindetur? Et sane quando (7) mulier protervo proposito oculum (8) a membro suo avertens, in alienum respicere gestit: quæ alia signa & testimonia ipsam in maritum hostilia cogitare desideret?

Constit. XXXI.

UT (9) QUÆ MULIER MARITI ODIO ABORTAT, REPUDIARI AB ILLO POSSIT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUI hominem e (11) terra creavit, costa ipsius in mulierem transformata, adjutricem (12) illi ex ipsius membris conjunxit, quo videlicet suæ creationis causam ille cognoscens, vel hinc discat, qua lege erga conjugem, benevolentiam atque amorem incontaminatum conservet. Quæ igitur ira animata est, benevolentiamque suam marito custodit, revera illa auxiliatrix est, neque conditoris promissum fallit: quæ vero diverso animo est, non amplius neque hoc esse cognoscitur: neque quanquam conjugium in unum illam cum marito cogere annisum fuerit, caro ex carne, membrumve ipsius est. Idcirco quum de muliere, quæ propter inimicitias quas cum marito habet, de industria abortando (13), neque in vitæ lucem fœtum producendo, seminis ipsius fructum opprimit, duæ leges latæ sint, quarum una (14) repudiare injuria affectum maritum jubeat, altera (15) vero non permittat: nos, legi divortium suadenti assentientes, illi ut multo utiliori auctoritatem attribuimus. Alienum enim mihi a ratione, penitusque iniquum videtur, ut quæ tam apertum in maritum odium suscepit, ut ipsius semen disperdat (ut interim omittam, quod communi naturæ insidiatrix sit) ipsi cohabitet. Nam si (16) qui alicui operi damnum inferunt, eos tanquam inimicos aversamur: quomodo eam quæ procreandorum liberorum operi, tum maxime necessario, tum præstantissimo noxam fecit, ipse qui damno affectus est, ut [illegible] apud se habere poterit, nec ut insidiatricem & hostem dimittet? Quod insuper evidentius signum requiritur ut mulierem marito inimicam esse cognoscat? quomodo & inde manifestum non est, quod dum adversus illum hostilia cogitat, in vitam progressu fœtum privet? Quomodo igitur dictum est: lex quæ ipsos separat, obtinere, maritoque secedendi a muliere in hoc facinore deprehensa, facultatem habere. Nam si quæ totum extra (17) ædes mansit, aut cum hominibus cum quibus non decebat conversata (18) est, hanc lex a nexu matrimoniali separat (quum tamen hic in mariti odii nullum tam evidens testimonium sit, & accidisse id illi citra matrimonii injuriam videri etiam possit) cujus rationis erit, eam quæ tantam, tamque in maritum & naturam injuriam odium conceperit, non disjungere, si ita marito videatur, & jubere ipsum uxorem habere, quæ ipsius vitæ insidietur?

Constit. XXXII. (19).

DE ADULTERIS MANIFESTO (20) DEPREHENSIS (21).

Idem Imperator eidem Styliano.

ADulterii scelus, si quod aliud, gravem horrendamque pœnam exigit, & (ut puto) homicidii pœna non (22) minorem. Homicida enim persæpe unius tantum sanguinariæ manu vitam evertit: scelestus vero adulterii perpetrator quam plurimos (23) fere de medio tollit, maritum, liberos, cognatos, aliosque, dum uno vulnere dilacerato matrimonio omnes prosternit. Veruntamen quia, cum olim id facinus morte (24) puniretur, visum est posterioribus mitiorem proferre sententiam: ac vero nos fere ad benigniora trahimur: quam illi constituerunt pœnam, ut nempe nasus (25) detestandis illis ambobus abscindatur, hanc & nos statuimus, atque hæc quidem nefarii istius sceleris esto pœna. Ac quoniam maritum pro tanta injuria citra consolationem relinqui non oportet, in matrimonii jus injuriæ mulieris (26) dotem percipiendo se consoletur. Insuper mulieri ad alteras nuptias prosultare, neque, quasi in nasi abscissione præmium acceperit, libere in posterum se cum libidinosis commiscere, nequaquam permittitur: sed ob scelus commissum, in monasterium (ubi in contritione animæ leviorem sibi pœnam faciat) velut in exilium detruditor. Et, si monasticæ vitæ desiderio correpta, illam susceperit, quæcunque ipsius bona a dote separata sunt, ea liberi & monasterium inter se distribuunto: si liberi nulli supersint, pro illis parentes, & si neque hi sint, alii cognati ad divisionem inducuntor. Quod si in profano habitu e vita excedat, cum testamenti factionem omnino habeat, prout illa constituerit, quæ bona extra dotem habuit, dispensabuntur.

Constit. XXXIII.

NE (27) CAPTIVORUM UXORIBUS ALIIS NUBERE LICEAT (28).

Idem Imperator eidem Styliano.

SI qui olim leges tractarunt, eo fuisse animo, ut prorsus sua quanquam in illis correctione nonnulla indigerent, corrigi tamen nollent, suspicatus essem, fortasse nunquam hoc consilium suscepissem, uti leges, quæ sese recte non haberent, corrigere tentarem, & tametsi arctie reipublicæ cura quo videlicet recte illa administraretur, necessario correctionem injunxisset: ut ne tamen primos legislatores contristare videremur, qui nos in hoc impetus ferret, inhibuissemus. At quoniam illis quoque ipsis, si etiamnum in vivis essent, non modo illorum institutum, qui corrigere conantur, non displiciturum, sed eosdem etiam qui ita faciendum censerent, his gratias acturos arbitror, (non enim gloriæ causa, sed quod reipublicæ commoda curæ haberent, leges edidere) age quæ reipublicæ conducant, ne ne illis ipsis veteribus legislatoribus displiceant, facientes, ex divina consideratione, seu medicamento quodam Pæonio (29), legum morbos propitio Deo curemus. Supra cætera etiam ubi de captivis sanxerunt, hoc caput, in quo de matrimonii dissolutione statuerant, valde rationi esse dissentaneum videtur. Sic autem & in hæc verba ajunt (30), *sive marito captivitatis infortunium accidat*, manente uxore in civitate: sive quum uxor in eas captivitatis pervenit, maritus in civitate permaneat: exquisita quidem & subtilis ratio distrahit matrimonium. Semel enim servitute alteri superveniente, conditionis inæqualitas æqualitatem, quæ in nuptiis spectatur, permanere non patitur. Nos tamen humanius talia contemplantes, *donec certum* est superesse maritum vel uxorem, pro non solutis matrimonia haberi sinimus: neque ad alias migrabunt nuptias vel mariti vel uxores, nisi petulanter id egisse videri velint, & in pœnas incidere, ille quidem exactionis donationis ante nuptias, hæc vero dotis. Hi ergo hujusmodi de captivorum matrimonio pronunciarunt sententiam. Nobis autem neque causa, quam exquisite (ut ipsi loquuntur) subtilisque ratio suppeditat, rationi esse consentanea: neque humanitas, quæ dirimendi matrimonii facultatem præbet, dum ipsos damno subjicit, sincera videtur. Si enim (quemadmodum inquiunt) durare matrimonium fortunæ non (31) permittit inæqualitas, quomodo si ad libertatem revocetur capti-

(1) Omittenda, ex Nov. 22. c. 16 §. 1. neglecta, Nov. 117. c. 8. & ita reducitur ad Nov. 22. (2) [illegible] in iure occurrunt. (3) Nov. 22. c. 16. §. 1. (4) Nov. 117. c. 9. in fin. (5) Saltem non omittitur [illegible]. (6) Gen. 2. vers. 24. Matt. 19. vers. 5. Luc. 10. (7) [illegible] quæ protervo oculos a marito in alium conjicit. (8) Tertull. lib. de velandis virginibus: [illegible] Nuptias de animo & [illegible] fieri, quemadmodum & [illegible] Matth. 5. vers. 28. (9) [illegible] Harm. 12. § 6. (10) Ut Nov. Justin. 22. c. 16. § 1. fuerat constitutum: [illegible] Nov. 117. c. 8. in fin. (11) Genes. 2. (12) Mulier [illegible] virum. Tertull. 2. advers. Marcionem. & lib. de veland. virginib. (13) De abortu vide l. 8. ff. ad leg. Corn. de sicar. l. 39. ff. de poenis. (14) Nov. 22. c. 16. §. 1. (15) Novell. 117. c. 8. in fin. (16) [illegible] crimen abortionis. (17) [illegible] Nov. 117. c. 8. §. 1. [illegible] (18) Nov. 22. c. 15. §. 1. [illegible] (19) Decimanona [illegible] Harm. [illegible]

(20) [illegible], dixi ad l. 13. ff. ad leg. Jul. de adult. Gal. [illegible]

(21) [illegible] pœna, [illegible] adulteris [illegible] hac constitutione, quod veteribus legibus non erat. (22) Adulterii pœna in homicidio non minorem meretur. (23) [illegible] adulterii. (24) Adulterium olim morte puniebatur. vid. l. 30. in fin. C. ad leg. Jul. de adult. (25) Harm. 6. [illegible]. Sic [illegible] præciduntur in [illegible] & [illegible] (26) Cfr. quæ dixi ad Nov. [illegible] (27) [illegible] Harmenop. [illegible] (28) [illegible] Novell. [illegible] vero incertum, Nov. 117. c. 11. (29) Medicamentum [illegible] Medicus Deorum. [illegible] (30) Nov. 22. c. 7 in princ. (31) l. 45. [illegible] ff. de ritu, l. 1. ff. de divort. l. 40. l. 14. ff. [illegible], l. 12. §. 4. ff. de captivis.

captivus, quum post matrimonii dissolutionem ad æqualitatem fortunæ redeat, amboque in libertate vivant, ad æqualitatem matrimonium non reddibit? Quæ vero illa sincera humanitas, quæ amicissimorum membrorum subtractione damnum inferre, aliorumque substitutione id quasi sarcire conatur? Quomodo item, etsi aeque ad vilissima quæque capitivorum substantia jure statuque ipsorum integro taxetur, illos non ita præstantiore parte (sui nempe membri conservatione) atque rerum suarum jure periclitari velle, immensumque damnum fore, si altera pars membrum suum negligere in animum inducat, non perquam est manifestum? Quid igitur ergo? *Si quum altera pars* in captivitate sit, altera quæ a captivitate libera mansit, ad alterius conjugium respexerit: postliminio vero revertatur quæ in captivitate detenta fuit: ut illi (1) si velit suum membrum recipiendi facultas sit, ac nequaquam quod alteri conjunctum fuerit, prius matrimonium innovetur. Si enim conjugium cum altero postmodum initum videbitur aliquibus dissolvi non oportere, quomodo non æquis fuerit, si primus matrimonii nexus in suum statum revertatur? Et si eo quod alienæ parti conjunctum sit, id quispiam avelli non permittat: quomodo quod a sua parte abruptum sit, id in suum locum restitui, rationi non fuerit consentaneum? At dixerit aliquis: Sed in locum captivis redit quod propter alterum temeritate contractum matrimonium, per compensationem pœnæ nomine introductum est. Verum hunc sermonem non dico non labris exprimi, sed ne in mentem quidem auctoribus ejus venire melius fuerit. Nam quomodo ille, qui membrum suum pecuniis commutat, non extrema mentis infelicitate & penuria laborat? Sancimus itaque, *ut nequaquam* amplius quæ pars a servitute intacta mansit, ad alterius conjugium procedat: sed quotcunque annis altera in servitutis miseria detinebitur, tamesti (2) inde nullam neque de scripto, neque citra scriptum significationem accipiat, illam expectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priore abrumpi aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decimaseptima de quoibus eorum, qui in expeditione sunt, relatam, fiat: sciunto illi, quod positis in dicta constitutione pœnis subjacebunt. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærumnas sustinet, liberetur, suum si velit membrum recipiat, licebit.

Constit. XXXIV.
DE TUTORE QUI PUPILLAM SUAM (3) VITIAT (4).

Idem Imperator eidem Styliano.

Nefaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat, quasi probi futuri essent, quum ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habiti sint, pro bonis atque fidis inimicos & infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillorum obvenit cura, si cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum eversores existant, tanto id scelus gravius (5) est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major judicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis relinquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui lex fidit, demandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationi (6) enim hunc subjiciunt, ac bonorum privatione multant. Verum in decora specie decorum non servarunt, neque ullam injuria affectæ graviaque passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, cum vitiatoris bona in fiscum statuunt esse inferenda: non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimentur. Ubi enim injuriæ ultio quando injuria affecto damnum injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucram (7) etiam progressu ætatis ex suo dedecora atque infamia paratum esse videt? Ut igitur hoc lege, tanquam (8) probrum aliquod reprehensione affricatum porgemus, *ut vitiatoris* bona in fiscum deferantur, abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam & infortunium projecerit.

Constit. XXXV.
DE RAPTORIS VIRGINIS EORUMQUE QUI IN RAPTU ADFUERUNT, POENA (9).

Idem Imperator eidem Styliano.

Neque quod ecclesiasticæ legi rebelles nos, neque quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginis raptorem sententiam proferimus: sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacræ legis id malum quasi insolescere, civilis vero legis austeritate supprimi, cognovimus: in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex (10), ut non solum qui per raptum & vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adjumento fuerunt, eandem & pœnam & mulctam sustineant: idque tum etiam, quum voluntarie se mulier raptori dedidit. Quin & ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si quum quo tempore raptus committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filiolæ citationem postmodum parvi pendat, neque judicium remittat, aut illiusmodi matrimonium approbet, in incurrit pœnam deportationem sustinet. Atque hæc quidem veteribus placuere. Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in molestis raptum, verum etiam in circumstantias oculus dirigens, ad illam sententiam accommodat ac sancit, *ut si cum armis* (11), sive gladiis, aliisve nonnullis præter gladium lethalibus raptus commissus sit: qui raptum fecit, gladio puniatur; ut pote qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immunis sit: qui vero suppetias (12) tulerint, sive ejus perpetratores susceperint, naso mutilentur, verberentur, & cute tenus tondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non (13) essent: ut mortem sententia non spectet, quod nempe tunc homicidium locum non habuerit: sed raptor auctor manus (14) mutilatione persequatur, qui vero ministerium (15) præbuerint, aliquove se illi rei immiscuerint, verberibus, tonsura & deportatione pœnas pendant. Ac sane corporalis pœnæ hæc est descriptio. Quod vero ad pecuniariam attinet, ne a primitiea legislatione muteteur, ejusque effectum retinere permittitur (16). Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum & nos approbatricem sententiam suscipientes, legislationem illam & in præsens & in futurum auctoritate & effectu obsignavimus.

Constit. XXXVI.
UT CAPTIVI FILIUS (17) HERES SIT (18).

Idem Imperator eidem Styliano.

Si reipubl. sustentaculum (19) atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservent oportet. Legis autem sanitatem quid aliud quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æquabiliter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem (20) illam, quæ eum qui ex duobus *captivis natus est* heredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc (inquam) legem, ne legum sanitate (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare voluimus. Nam quod injuste istud statuat, non difficile cognitu est. Quam enim vim locorum natura ad adscribendam filio hereditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod quum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exheres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ, si captivum liberari contigisset, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum heredem esse non permittet: sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit. Tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognatosne? At quomodo servitus obsistem his ad hereditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permissum est, non longe prius heredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est! Si enim rationi consonum est, ut (21) captivorum liberi e publico subsidium sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quod si sæpenumero, quum nonnulli parentes graviter constientia abusi, atque ideo pœnis subjecti, acerbeque e vivis sublati sunt, liberi eorum substantiæ domini esse legem non (22) prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando plum propositum parentes decorat (& quidem in fidei testimonium effusus sanguis ut eximius ipsorum animus magnusque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset persæpe effecit) liberi facultatem ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio (23) illa sana esse nostræ Majestati videtur: eaque propter sancimus, ubi deinceps, sive quum captivitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodiit filius, sive etiam in libertatis splendore ipsum mater peperit, parentum substantiæ heres sit: idque sive ambobus parentibus e captivitatis vinculis liberari contingat, aut non: sive (24) quum unus eorum libertatem nactus sit, alter in calamitatis vinculis vitam finiet: sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, heredes erunt: tamen ut trientis legitimum subsidium filio servetur.

Constit. XXXVII.
* UT DOMINI TESTAMENTO MANUMISSUS, SI ILLUM DECESSISSE ADITAMQUE EJUS HEREDITATEM ESSE IGNORET, TESTARI POSSIT (25).

Idem Imperator eidem Styliano.

Præsenti etiam legi plena absolutione deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. Ait autem (26), servum qui quum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque incertis rationibus libertatem obtinet, ceteras nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere: ut autem tanquam liber testetur, ipsum potestatem non habere: quasi videlicet illam pœniteat, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Quum enim illi ut libere de rebus suis testandi facultas non sit, quomodo non ad pristinam servitutem redit? Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vitæ liberum præbuit lex, illam etiam (27) alia quæ libertatem comitantur, præbituram. Nam si ipsum facere quæ hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui istæc faciat judicavit: quare item illis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? *Est igitur* libertate donatus, severa liber, statuitoque de rebus quæ illi dominus eximiæ dedit, quomodocunque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob (28) incertam suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.

Constit. XXXVIII.
* UT IMPERATORIS (29) SERVI DE REBUS SUIS, QUOMODO VELINT, STATUERE POSSINT.

Idem

(1) Dixi ad Novell. 22. cap. 7. (2) Quid exacerbatur d. c. 7. (3) Id est, cujus tutelam vel curam gerit, vel gessit, & ita communiter intelligi tradit Cujac. 3. tom. 8. ... cum pupil los. (4) Eumque bona pupillæ vim passæ addicendis, non fisco ... C. si quis eam cujus tutor fuerit corruperit. (5) Dixi ... Quintilianus declamat. 284. (6) d. l. un. (7) ... Cujac. 17. observ. 12. (8) ... (9) Mutatur lex un ... C. de rapto virgin. adde Novell. 143. & 150. de ea quæ raptori ... (10) d. l. un. (11) De eo qui cum armis virginem rapuit. (12) De eo qui suppetias raptori cum armis tulit. (14) De eo qui sine armis virginem rapuit. (16) De manus mutilatione dixi ad Nov. 150. (15) De eo qui opem tulit raptori sine armis. (16) Eaque in re nihil mutatur, ... (17) Id est, captivo natus. (18) Olim heres non erat nisi ambo parentes postliminio redissent, & ita abrogatur L. 9. C. de postl. revers. (19) Legum commendatio ... (20) d. L. 9. (21) Captivorum liberi e publico ... (22) d. l. 9. (23) Et hoc ... (24) ... (25) ... (26) d. l. un. ... C. de postlim. revers. (26) Et ita abrogatur ... (27) Data libertate, quæ necessario consequuntur libertatem, dare etiam videtur ... (28) Ea fuit ratio decidendi ... (29) Ad eundem modum ... servis populi Romani testari licuit, Ulp. ... servis privatorum aut civitatis non licuit, l. 16. l. 19. ff. qui testamenta.

IMPERATORIS (1) LEONIS AUGUSTI
NOVELLÆ (2) CONSTITUTIONES
AUT
CORRECTORIÆ LEGUM REPURGATIONES (3)
HENRICO AGYLEO INTERPRETE.

PROŒMIUM.

Rerum humanarum vicissitudo, vitæque inconstant atque multiformis status, permultis ac omne genus legibus ortum (4) præbuere: quæ *leges* quia sua multitudine ad quascunque se facultates protendunt, quum illas sibi admovent, quidquid recte aut secus sese habeat, dijudicant. Sunt itaque tanquam (5) custodes quidam vitæ nostræ & medici (6), dum mala, partim ne oriantur ac in communem vitam permanent, impediunt (7): partim vero, quæ mala occulta sunt, insinuanterque irrepserunt, eorum noxam corrigant (8), ac velut radicitus vitiositatem evellunt, aemque non sinunt corroborari. Atqui *earundem* humanarum rerum cursus (9) velotique reciprocus quidam æstus, dum sursum deorsum omnia vertit ac volvit, & multa quæ recte constituta essent in pejus commutat, permultis item oblivione obruit, ut perinde ac si in rerum natura visa nunquam essent, incognita sint: non mediocrem illis labem intulit, has profundo silentio tegendo, in illis vero ut inter sese dissentiant efficiendo: idque aliat dum illi ipsi qui illas tulerunt, in priore sententia ac voluntate non persistunt, verum sibi ipsi contradicunt: alias etiam, dum posteriores modo consuetudine, modo lege illis contraria sustinent, ut hinc confundi leges, nec exiguum rebus mortalium inferri detrimentum contingat, aliis cum aliis commutatis, talutumque (10) instar hac illac temere volventibus. Illas itaque res, ex quarum tranquillo & imperturbato statu salus reipublicæ dependet, in tanta confusione perturbatiuneque versari, indignum neglectu rati, quam accuratissima legis inspectione ac consideratione dignati sumus: & quas obtinere condecibile fore animadvertimus illis selectis, scripto (11) Imperatoriæ nostræ majestatis decreto in republica autoritatem confirmavimus: utque controversias dijudicarent, insuper etiam sivimus: quas vero inutiles judicavimus, harum nonnullas in perpetuum silentium conjectas, decreto & ipsas a legum honore atque ordine exulare jussimus: quarum autem nullam prorsus mentionem fecimus, has etiam, hoc ipso quod earum non meminimus, juxta atque illas in exilium ajecimus. Denique quoniam & inter receptas consuetudines (12) nonnullas ratione non destitui, talesque quales prudens aliquis non contemnat, vidimus, has quoque legis prærogativa honestantes, ex inscriptæ (13) consuetudinis statu ad legis imperium atque honorem avesimus. Quum ergo hæc ita a nobis comparata sint, sciat quisque quod quæ leges per scriptum Imperatoriæ nostræ majestatis decretum autoritatem nactæ, aut quæ consuetudines legis dignitate honoratæ fuerint: hæ & in republica obtinebunt, & controversias in se suspensas habebunt, quæ autem ab illis in contrarium vergunt, aut mentione sempiternam illis taciturnitatem injungente, citrave hanc etiam ut quæ cum despectis ejusdem conditionis sint, eodem decora digna habitæ sunt: hæ vero dehinc & rejectæ & a republica exules atque extorres erunt.

CONSTIT. I.

QUOD UNUMQUEMQUE, QUI JUDICANDI PRÆROGATIVAM ACCEPERIT, QUEMADMODUM LEGALIUM CAPITULORUM A NOBIS HABITUS DELECTUS (14) STATUERIT, DIRIMERE CONTROVERSIAS OPORTEAT: QUÆ VERO INTER REPROBATA (15) HABITA SUNT, UTI EX ILLIS NULLA LITIS AMBIGUITAS DIJUDICETUR.

In nomine ejus qui universo humano generi salutares leges tulit, Christi veri Dei nostri,

Imperator Cæsar Flavius Leo, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, omni ævo venerabilis, Augustus, fidelis Rex: Styliano Illustrissim. sacrorum nostrorum officiorum magistro.

Celeberrimi ille inter imperatores nominis Justinianus quum animo esset erga rempublicam & optimo, & ejus utilitatum studiosissimo, velut sylvam (16) quondam, constitutiones in Romano Imperio inde ab initio usque ad suam ætatem diversis temporibus editas accipiens, quo bene de subditis mereretur, industria & laboribus suis opus admiratione dignum, universarum nempe legum illam incorporationem (17), summa cum correctione efficere est conatus. Si quid contrarium aut inconveniens appareret, repurgavit: ex quibus vero compositum reipublicæ ac decorum statum exiturum crederet, hæc in unum contexuit, atque velut in artem (18) aliquam informavit, quasque in una justitiæ libra (19), a qua justum a diverso & injusto discerneretur, constituit & collocavit. Atqui (ut constat) ubique est pulcherrimum, *Ut ne quid* (20) *nimis*. Quum namque in multas partes divisam legum substantiam ac materiam in unum Corpus (21) tanta cum laude coagmentasset, præterea etiam quæ legalis regiminis ordinem & convenientiam sæpenumero labefactarent, in concordiam redegisset: itaque quod ad hæc sola omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consensum judices compulisset, eosque ad pacifice judicandum, legalibus capitulis in tranquillo & ab omni contentione libero statu constitutis, inter se conciliasset: his illa non contentus, sed præstantius (22) quippiam in reipublicæ gratiam postmodum conficere cogitans, imprudens iis quæ postea statuit primam opus evertit: neque alterum vituperationi non obnoxium fecit, cum ex posteriore ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitatæ contradictiones & controversiæ sint. Atque ad hunc sane modum ipse Justinianus a seipso vitium passus est. Certe quidem cum usque ad hodiernum diem nunc ex recentioribus sanctionibus, nunc ex inscriptis, & non aliunde quam (23) quod multitudini placeant autoritatem præ se ferentibus consuetudinibus, permulta ab illo tempore innovata sint: parum abest, quin res legalis prorsus turbata confusaque sit, & communis vitæ negotia sursum deorsum subsultim ferantur. Quapropter (24) quum si quid aliud, hoc certe quod opitulatrica nostra industria & cura necessario postulat, dignum sit ** tractatum insuper & consuetudinibus quæ ad rerum gubernationem devenissent, diligenter excussis, legum inter se contradictionem sustulimus: quicquid adversarium & ad præsentem rerum constitutionem rationemque illicitum esset, huic legalem autoritatem abrogantes: quæcunque vero consuetudines non male neque novie de rebus constituere viderentur, has non amplius inscriptas & neglectas consuetudines manere sinimus, sed ad legis vim ac potestatem extulimus: alicubi autem & ad sævitiam quiddamque præfractius spectantem, ac ceu justitiæ penitus oblitam legem, ad suum decentemque modum legibus debita cum æquabilitate contraximus. His itaque hoc pacto dispositis & constitutis, omnibus quibus justitiæ trutinæ commissæ sunt, & magistratibus & judicibus mandamus, *ut* (25) *quas leges* ab Imperatoria nostra majestate a legali solo exulare jussæ sunt, has inutiles judicantes, dehinc in omne ævum rejici sinant: secundum reliquas vero scriptas atque veteres, & quæ haud ita pridem a sempiternæ memoriæ patre (26) nostro, atque nunc a nobis selectæ aut latæ sunt, controversiis dijudicationes suppeditent, neminique posthac ad aliquam a legali autoritate exterminatam juris speciem declinare, neque ad consuetudinem quampiam, quæ accepta prærogativa pro eo quod consuetudo esset ac diceretur, ad legis majestatem & honorem a potentia nostra subvecta non sit, recurrere permittatur.

Con-

(1) Originem Græcarum constitutionum, quæ nostrorum manibus hodie teruntur, his referre, non inutile fortasse fuerit. Basilius Macedo cum filio Constantino & Leone philosopho (cujus Novellas hic interpretur) πρόχειρον [illegible] edidit, distinctum titulis 40. adde Novell. 1. in fine. Novell. 71. infr. de [illegible]. Hunc consequenter Leo filius, collatis omnibus quæ de jure civili extabant voluminibus, Digestis, Codicibus, Institutis, Novellis, novum opus libris 60. complexus est: quod ideo [illegible], & quia Principum leges continet [illegible] nuncupavit, & [illegible], Novell. 1. infr. ord. hoc itaque constat Leonem [illegible] autorem esse [illegible]. Harmenopul. 1. in proœm. Balsamon in [illegible]. Eodem tempore Photius patriarcha Constantinopolitanus [illegible] edidit, quasi breviarium & indicem Canonum usu receptorum distinctum titulis 14 quem & [illegible] appellarunt, forte quod is Photii liber solus [illegible] præponeretur canonibus. Idem enim [illegible] Photius & Balsamon, Græcis, quod Latinis postea [illegible] Wormatiensis anno 1020. Ivo Carnotensis anno 1090. & Gratianus anno 1150. Postea Constantinus Leonis filius, cognomento Porphyrogenneta, libros Basilicon repurgavit, suisque [illegible], id est, Basilicon [illegible], & ita Balsamon intelligendus est in præfatione, [illegible] Constantinum Porphyrogennetam autorem faciat τῶν Βασιλικῶν. Neque tantum a Constantino Porphyrogenneta liber Basilicon [illegible], sed & Photii Procanon [illegible] a Constantino, [illegible] Lecapenus [illegible], Constantini Porphyrogennetæ nepos edidit (ut quidam putant) librum qui inscribitur [illegible], quod [illegible] ordine alphabetico titulos dispositos habens, quo libro multis locis utitur Constantinus Harmenopulus, ut & alius nuncupatus [illegible] Magister [illegible] Patricii, titulis & capitibus [illegible], de utroque [illegible] Græcorum [illegible] ad Harmenopulum. Hos omnes [illegible] est Balsamon interpres Photii, [illegible] magnæ ecclesiæ Constantinopolitanæ, Nomophylax, & Chartophylax, & præfecto [illegible], Antiochiæ, [illegible] Patriarcha. De [illegible] alias dixi, quibus addi [illegible] Cujacium [illegible] observat. [illegible] de [illegible] hoc visum est addere, [illegible] quasi [illegible] vid. Leunclavium in præfatione [illegible], quam multis [illegible] occasionem dedisse scribit Cujacius [illegible] observ. [illegible]. Quod ad Novellas Leonis, quas hic interpretor, attinet: verisimile est editas fuisse post libros Βασιλικῶν, ut & fuerunt Novellæ Justiniani, post editionem Codicis. (2) Has Novellas editas a Leone post libros Βασιλικῶν, multa corrigunt ex Justinianeo jure, nullius tamen apud nos autoritatis sunt, Cujac. 18. observationum [illegible], quin ne Leonis quidem [illegible] videntur, [illegible], ut Græci apud eundem Cujacium notant, [illegible], de quibus [illegible] constitutum fuerat, ut Novell. [illegible] vel quæ jus vetus explicant, ut Novell. [illegible] aut supplent, ut Novell. [illegible].

(3) [illegible]. His verbis verisimile est repetitam legum prælectionem [illegible] a Leone philosopho prætendi, qua has Novellas, ut hoc videlicet [illegible] de autoritate legum a Leone philosopho [illegible] agatur. (4) Ex corruptis moribus civium optimæ leges nascuntur. (5) Ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietem conditæ sunt leges, Cicero 2. de legibus. (6) Quod medicamenta morbis, hoc exhibent jura negotiis, Novell. Justiniani [illegible] in princ. (7) Prohibendo scilicet, lege septima ff. de legibus. (8) Hinc pœnæ constitutæ. (9) Legum deformandarum causa. (10) Κατὰ [illegible] est proverbium. (11) Has Novellas non intelligit, sed Βασιλικῶν libros, de quibus supra diximus, alioquin, quid est in his Novellis, quod [illegible] libris [illegible] esse possit. (12) Ex consuetudinibus leges fiunt. (13) Consuetudo scripta.

(14) [illegible]. Intelligit haud dubie libros Βασιλικῶν, in quibus, quod a [illegible] Justiniani ad sua tempora defectum erat, abrogatum: his tantum selectis, quæ in usu [illegible]. (15) Latet non ex legibus abrogatis dirimenda. Idem a Justiniano constitutum, §. [illegible] de Justinianeo Cod. & §. 1. de emendat. Cod. (16) [illegible]. (17) [illegible]. (18) Ars aliqua legis. (19) Justitiæ libra. (20) Τὸ μηδὲν ἄγαν. Terentius in Andria act. 1. scen. 1. id arbitror apprime in vita esse utile, ut ne quid nimis. (21) [illegible], ut corpus Homeri dicitur, l. 12. §. 9. ff. de [illegible]. (22) Codicem Justinianeum repetitæ prælectionis intelligit. (23) l. 32. §. 1. ff. de legibus. (24) Quid a Leone præstitum fuerit in emendatione juris. (25) Observa sententiam hujus Novellæ, [illegible] §. 3. Justiniano Cod. §. 1. C. de emend. Cod. (26) Basilio sc. Macedone, [illegible] Basilium Macedonem cum filiis Constantino & Leone [illegible] τρίχειρον [illegible] fragmenta.

CONSTIT. II.

UT QUI CÆTERA SECUNDUM SACROS DIVINOSQUE CANONES EPISCOPALI DIGNITATE DIGNUS ESSE PROBATUR, SI LIBERI EX LEGITIMO MATRIMONIO ILLI SINT, OB ILLOS IN CONSEQUENDO HONORE NULLUM IMPEDIMENTUM SENTIAT.

Aliter.

UT QUI ALIOQUI PRINCIPE (1) SACERDOTIO DIGNUS EST, SI LEGITIMI ILLI LIBERI SINT, NON IMPEDIATUR ILLUM CONSEQUI.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm sacrosancti divinique canones, & quicumque alii de sacerdotio ac episcoporum creatione statuta, in operum omnibusque omnibus plenum editi sint modum (& quidem quomodo illi non exacte perfecteque editi sint, quum divina inspiratio in autoribus efficacius operata sit?) mirari (2) subit, quomodo non veriti nonnulli sint, sacras divinasque leges, tanquam illæ absolutæ non essent, promulgatis aliis legibus abrogare. Etenim quum sacri canones (3), quibus locis de episcoporum creatione præscribunt, statuant *eum* (4) *qui ex* legitimo matrimonio liberos habeat, si modo in reliqua vitæ ratione nihil impedimenti sit, ad primarium (5) sacerdotium promoveri posse: hi in contrarium statuentes (6) aiunt, ut ii qui liberos habent, tametsi legitimi conjugii munus sint, ad episcopalem dignitatem evadant, suo impedimento non vacare. Quod ideo fortasse in animum induxerunt, quod (7) ejusmodi affectione quadam erga liberos (quid enim quit aliud dicat?) sacras facultates oblæsurus videatur. Verum non recte sese illis ratio habet. Sic namque (8) nec fratribus aliisve cognatis superstitibus accessum quisquam ad Episcopatum haberet: siquidem & ad hos sanguinis propinquitatisque affectio respicit. Quin & hoc prævidentes divini canones fecerunt episcopis potestatem, ut si ipsis pauperes cognati essent, illorum inopiam ex sacris facultatibus sublevarent. Nostra igitur imperatoria quæ ex Deo est majestas, si mandatis divinis insistitur, id longe convenientius fore animadvertens, consonam illis profert legem: ut quemadmodum ipsis videtur ad primarium sacerdotium promoveri posse (9) qui illo honore alioqui dignus sit, tametsi liberi ipsi lege tamen honorati sint: id ita liceat, & ita quidem censens, ut a lege, quæ contradicere ausa fuit, in audaciæ pœnam perpetuum in futurum indicatur silentium.

CONSTIT. III.

UT QUI SACERDOTES CREANDI SUNT SECUNDUM ECCLESIÆ RITUS, EA LEGE CREENTUR, UT OMNEM DEINCEPS VITAM CŒLIBEM AGANT. AUT SI MATRIMONIUM CONTRAHERE VELINT, PRIUS ID FACIANT, AC DEINDE AD CREATIONEM PROCEDANT.

Aliter.

QUOD ANTE INEUNDUM SACERDOTIUM MATRIMONIUM CONTRAHI DEBEAT.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm decenter inde ab initio de iis qui faciendis Deo sacris digni essent, ecclesiasticus ordo constituerit, non recte (meo quidem judicio) qui præsentis temporis consuetudinem sequuntur, interdum ecclesiasticam traditionem contemnunt. Nam ubi illa (10) mandat, *ut qui creandi* sacerdotes sunt, aut per omnem vitam, si promissum non falsum fore fidant, cœlibatum vivant: aut si (11) illum servare impossibile ipsis videatur, legitimum matrimonium ineant, ac deinde divinum ministerium suscipiant: consuetudo quæ in præsenti obtinet, iis quibus matrimonio conjungi in animo est, concedit, ut (12) antequam uxorem duxerint, sacerdotes fieri possint, & deinde biennium ad perficiendam voluntatem jungi matrimonio volenti præstituit. Id igitur quia indecorum esse videmus, jubemus ut ad vetus Ecclesiæ & antiquitus traditum præscriptum (13) dehinc creationes procedant. Neque enim dignum est, ut qui spirituali ascensu supra corporis abjectionem & sordes evecti sunt, hi ea sua ad carnis (14) sordes delabantur: sed e diverso, ut divinum ministerium ex corporis sordibus tanquam in altum aliquem gradum conscendat, convenientius fuerit.

CONSTIT. IV.

UT NON MODO UNIVERSALIS (15) ECCLESIÆ SACERDOTES, VERUM ETIAM QUI AD QUAMCUMQUE SACRAM ÆDEM PERTINENT, SI IN HOC VOCENTUR, LICITE SACRA MYSTERIA (16) EXPONERE DIVINUMQUE CULTUM CELEBRARE DOMI PRIVATÆ POSSINT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

PLacuit veteribus, ut quæ sacrificia & communiones in privatis ædibus fiunt, ab illis sacerdotibus, qui ad generales (17) ecclesias pertinent, solis celebrentur: ab aliis vero qui alicui alii sacræ ædi addicti detineantur, privatoque vitæ in statu sunt, ut nullum neque officium neque sacrificium perficiatur. Atque hoc quidem ut statuerent, religionis conservandæ causa in mentem illis venisse videtur, quo videlicet (ut conjicere est) dum nonnulli sacerdotii prætextu lethale defectionis malum tegunt, usu non veniat, uti qui profanati sacrificii participes fuerint, longe magis contaminentur quam expientur. Qui profecto eorum qui istiusmodi religioni cautionem excogitarunt, propositus finis hoc ipso nomine quod sacrosanctæ fidei stabilimentum adinvenerint, simul laudabilis, simul commendatione dignus est. Verumtamen quatenus se firmitatem allaturos existimarunt, eatenus illam ex lege promanasse atque se extendisse non videas. E diverso vero subinde illam ipsam legem religiosis & divinis ministeriis operam navantibus etiam adversari conspicitur. Ut autem pollutus sacerdos, qui notus non est, pollutæ suæ inquinationis aliquem participem faciat, verisimile fortasse est aliquando id evenire: verum non ita ut semper & omnino tale quiddam contingat. Quis enim animo tam facili est, tamque omnia promiscua habet, ut quem non norit sacerdotem, neque cujus religionis, neque quibus moribus sit, hunc ad sacrificandum advocet? Rursum vero qui defectionem moliuntur, remque sacram profanantes faciunt, ne illi cum alienis ab impietate conventus agere non velint. Ut unde stabiliri lex videtur, non inde quemadmodum existimatum sit, stabiliatur. Tum & religiosis in multis utilitatibus consequendis eandem impedimento esse comperitur. Siquidem cum divina gratia in omnibus fere omnium non modo potentiorum, verumetiam tenuiorum domibus sacraria (18) Deo erecta sint, & vero sumptus reliquaque ad rem familiarem necessaria sacerdotibus ab omnibus similiter suppeditari non possint: evenit propter legem, ut (quemadmodum dixi) qui tenuiores sunt quam ut privatim sacerdotes suscipere possint, persæpe divinorum mysteriorum expertes maneant, & sacra (19) delubra, quæ in illis sacrificiis fieri debent, his defraudentur. Quin verisimile etiam est, nonnunquam defunctorum (20) memoria instante ob defectum sacerdotis præsentem memoriæ diem nullo facto sacrificio (21) elabi, ut inde & qui hic vivunt, & quos altera vita tenet, utrisque non exiguum damnum obveniat. Statuimus igitur, *ut non solum* generalis ecclesiæ sacerdotes, sed etiam qui ad quamcumque aliam sacerdotum domum pertinent, quibuscumque cujusque domus dominis accersitis accessum ad sacra oratoria, & sacrarum rerum functionem (22) dare voluerit, in quibuslibet ædibus sacrificandi (23), Deique arcana enarrandi facultatem (24) habeant (25).

CONSTIT. V.

NE, QUIBUS, POSTQUAM MONASTICÆ VITÆ INSTITUTUM SUBIERINT, FACULTATES SUPPETUNT, IN UNIVERSUM HI DE ILLIS TESTARI PROHIBEANTUR. SED UT SI, QUO TEMPORE MONASTERIUM ADIERUNT, IN ID QUIPPIAM CONTULERINT, IN ILLORUM POTESTATE SIT, UT QUEMADMODUM VELINT, DE IIS QUÆ SIBI POSTMODUM PARARUNT, IN PLENUM ASSEM ETIAM TESTAMENTUM CONDANT; SI VERO NIHIL AB INITIO INTULERINT, TUM UT DE BESSE STATUENDI FACULTATEM HABEANT, MONASTERIUM AUTEM ALTERAM PARTEM SIVE TRIENTEM ACCIPIAT.

Aliter.

UT MONACHUS (26) DE ACQUISITIS TESTARI POSSIT.

Idem Imperator Stephano (27) sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUoniam de monachorum bonis quæ post susceptam vitam monasticam coacervassent, persæpe nobis una cum Dei amantissimis sub te primariis sacerdotibus dubitare te (o divinum, &, ut mundo præluceris, in magno ecclesiæ firmamento a principe lumine collocatum lumen) dixisti, an constitutione facta monachos istiusmodi bonorum dominos designari oporteret, an vero ipsos ab illorum dominio arceri conveniret: nimirum quod tanquam nubes, quæ illinc ambiguitas existit, sermonis radios, quo minus perspicue ea res dijudicari possit, subeat & offuscet: quoniam (inquam) de hoc dubitantes variis nos postulationibus ad hujus rei considerationem una vobiscum suscipiendam hortati estis: nos, ut in aliis, ita & hic sacerdotalem tuam dignitatem venerantes, ad satisfactionem petitionis eæ accingimur. Ac illa quidem primum a nobis dicantur, quæ a veteribus (28) de illis qui se jam in monasticam rempublicam (29) adscribi volunt, constituta sunt: illis nempe de rebus suis prius testandum esse, ac deinde ad conceptum vitæ institutum procedendum, nec dispositionem rerum suarum vitæ mutatione anticipandam. Nam si hoc ita evenisse constet, non amplius ipsis jam tonsis, ut de rebus suis quicquam statuant permittendum esse: omnemque substantiam, in qua ecclesia tonsi sunt, illi cessuram. Quod sane de iis qui vitam monasticam jam subierunt, decretum (extra quam si liberi qui hereditatem petant, supersint) & optimum, & ita ut nemo possit melius, constitutum est:

tum

(1) Ἀρχιερωσύνη: intellige sacerdotium episcopale. (2) [illegible] (3) [illegible] ad Tim. & ad Tit. [illegible] (4) Nemo remoratur ab episcopatu adipiscendo propter liberos quos habet. (5) Ἀρχιερωσύνη. (6) Vid. l. 42. §. 3. Cod. de episc. & cler. Novell. 6. cap. 1. §. 4. Nov. 123. cap. 1. Nov. 137. cap. 2. (7) Adde & alias [illegible] [illegible] dubitandi varia similiter. (8) Evertit ratio dubitandi ab a [illegible]. (9) Et ita abrogatur d. §. 1. de Novell. 6. c. 1. §. 4. Nov. 123. c. 1. Nov. 137. c. 2. adde c. [illegible] dist. 28. (10) Traditio ecclesiastica. (11) Traditio fuit ecclesiastica, ut qui conjugi sacerdotes essent, vel cœlibatum vovere, vel, si cum uxore non possent, uxorem prius ducerent, & [illegible] ministerium susciperent. (12) Hoc [illegible] [illegible] [illegible] (13) De quo supra dictum [illegible] (14) Nuptias intelligit. [illegible] Cod. de episc. & cler. [illegible] (15) Καθολικῆς. (16) [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] dist. 2. de consecrat. ut & Novell. 58. infr. ad baptisandum. (17) Καθολικάς. (18) Quæ Græcis εὐκτήρια, Theophil. §. 8. Inst. de rer. divis. (19) Ἱερὰ τεμενίσματα. (20) Κεκοιμημένων. (21) Sacrificia pro mortuis & defunctis fieri solita. (22) Ἱερατεύειν. (23) Ἱερᾶσθαι, intellige, [illegible] [illegible], ut Novell. [illegible] cap. 2. [illegible] sacrificandi. (24) Μυσταγωγεῖν. (25) Et ita abrogatur Novell. 58. Novell. 131. c. 8. Olim sine consensu episcopi, qui in privata domo vel possessione sacrificasset, Canones notabant, ut παρασυνάγωγον. Balsamon ad cap. 31. Synodi in Trullo, adde cap. [illegible] dist. 1. de consecrat. (26) Περὶ τοῦ διατίθεσθαι τὸν μοναχόν [illegible] alias hujus Novellæ Epitome apud Harmenopulum [illegible] Nec quidem Papa potest concedere. Monacho ut aliquo bona retineat, vid. cap. 2. Extr. de stat. monach. quo posito non poterit testari, vid. Covarruv. [illegible] de testam. num. 4. (27) Quem Cedrenus in Leone vocat [illegible] σύγκελλον, Leonis ἀδελφόν, cui mortuo successit Antonius cognomento Cauleas. Porro σύγκελλος [illegible] idem quibusdam, quod contubernalis. Zonaras vero in Monomacho id in Ecclesia σύγκελλον, quod Agarenis Scriph. hoc est Caliphæ successor. Apud alios est suffraganeus. Plura dixi in Nomenclatore meo Græcorum [illegible] in voce [illegible] σύγκελλος. (28) Jure veteri monachi testari non poterant. Novell. 5. cap. 5. Nov. 76. Nov. 123. cap. 38. (29) Τῷ μοναστικῷ βίῳ.

tum nec addi nec adimi illi quicquam queat. Etenim qui ante mutatam vitæ rationem, quum honorum dispositionem in arbitrio suo positam haberet, de iis statuere noluerit: merito postmodum id facere prohibetur, ut qui se ipse in has angustias conjecerit. Propterea enim quod quum licitum ipsi esset prædisponere res suas testamento noluerit, ejus postea faciendi facultatem, tanquam ab ipso damnatam, sibi adimi, id vero jure longe optimo sustinet. Cæteroquin etiam, quomodo non absurdum fuerit, si qui se ab hujus vitæ curis sejunxerit, illatum adhuc onus sufferat, indeque promanante molestia prematur? Liberos igitur qui in monachorum numerum adscriptus est (quemadmodum dixi) quando non habet, non profecto hoc decretum decreto alteri cedat. At si liberi supersint (non enim tunc illos propter parentis silentium damno affici fas esset) non omnino testamenti ordinationem monachicus habitus impediat: sed manifestum est quod (1) de liberorum portionibus testari poterit, quæ illis æquabili legitimaque divisione attribuentur. Quæ vero pars ad ipsum respicit, in ea testamenti factio deficiat: quippe quæ integra ad monasterium pertineat. Cæterum si mors etiam (ut multi sunt rerum humanarum casus) subito superveniens rerum distributionem intercipiat, neque tunc quidem quæ liberis succurrat dispositio omnino conticebit: sed secundum dictum modum, quæ ad illos pertinent legitimo ipsis jure separabuntur: residuum autem involabit monasterium. Atque hæc quidem de hisce facultatibus, quas ante susceptam vitam monasticam habuerit quisquam. Verum de quo paterna vestre beatitudo prodita decretum petiit (de iis nimirum rebus quæ post monasticæ vitæ susceptionem accesserunt) de eo hoc statuimus, ut inde ab eo tempore ex quo monasticæ vitæ rationem susceperis, consideratione procedente, quæ postmodum ab ipso comparata sunt, discernantur. Non enim quod qui a profana vita ad monasticam transit, nisi prius testetur, testandi postmodum facultate privatur: ideo & de iis quæ postmodum conquisierit, quicquam statuere in universum prohibeatur. Illic namque jure testamenti factione privatur: quia quum ipsi in profano statu res adhuc tractanti, aliquid constituere integrum esset, eo ipso quod id non fecerit, se ipse in (2) has angustias circumcluserit, hic vero nihil simile est ut quisquam aut a seipso, aut ab alio probibeatur. Quod si quis dicat, hoc solo nomine quod monachus sit, monasterium omnia esse percepturum: haud scio, si istiusmodi, quæ monachos deceant, statuat. Primum enim an qui homines opum contemptum professi sunt, hos ita illas amplecti, ac quacunque ratione retinere convenit? Deinde sint alicui cognati pauperes, alioquive noti, qui consolatrice manu indigeant: quomodo non ab omni humanitate alienum, nullo illos ex cognati rebus sublevamine dignari, tanquam non modo peregrinos, sed & cognatos amicosque propellere, atque omnia ad se trahere monachis decorum sit? quemadmodum helluones (3) voracesque homines nullam omnino partem aliis qui una accumbunt relinquere velle videmus. Neque enim servus servitutis vinculis liberatur, neque egenus commiseratione potitur, non alius quisquam necessitatibus pressus consolationis fructum invenit, quum omnes monachi facultates monasterio dentur. Ac propter hoc sane statuimus, *ut si quis, quo tempore* monasticam vitam suscepit, ecclesiæ quidpiam consecravit, illi circa res postmodum comparatas liberum earumque judicium sit (4), quomodocunque de illis statuere velit: sin nihil omnino ab initio in monasterium allatum sit: tum ut bifariam substantia dividatur, ita ut una pars in bessem, altera vero in trientem circumscribatur, ac monachus quomodocunque ipsi visum fuerit de besse testamento statuat: triens autem applicetur monasterio. Atque hæc quidem, de quibus requisitis nostra decrevit potentia. Oportebit autem tuam beatitudinem, quæ decreta sunt, omnibus sub ipsa Dei amantiss. metropolitanis facere manifesta, & hos similiter sub se constitutis Episcopis, illosque quarum curam sortiti sunt ecclesiis ista indicare: quo videlicet & in præsens & in futurum hæc ab omnibus tum cognoscantur, tum hunc ad modum fiant.

Constit. VI.

UT UTRUMQUE TEMPUS TUM QUOD SANCTA SEXTA CONSTITUIT SYNODUS, TUM QUOD DECERNIT DIVUS BASILIUS, IN IIS QUI MONACHI FIERI STATUUNT, OBSERVETUR: ET BONORUM EJUS QUI A SYNODO PRÆSTITUTO TEMPORE MONACHUS FIT, DISPOSITIO SECUNDUM EDITAM A NOBIS FORMAM PROCEDAT.

Aliter.

UT DECENNIS (5) PUER IN MONACHORUM NUMERUM ASSUMATUR.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUo tempore eos qui monasticam vitam subire desiderant, re consecuta potiri oporteat, id quia non unum atque idem, sed aliud atque aliud a divinis nostris patribus præstitutum sit, ut ad hunc etiam tractatum dijudicandum, & quæ subesse videtur contrarietatem conciliandam me componentem, effectum est. Itaque quæ magnus ille ac admirandus decernit (6) Basilius (ut videlicet qui monachicum habitum ambiunt, decimo sexto primum aut decimo septimo ætatis anno digni illo habeantur) quæque sancta sexta (7) mandat (8) synodus, anno decimo, qui istiusmodi vitam capesserent, suscipiendos esse monens: hæc cum sanctiss. Patriarcha Deique amantissimis metropolitanis diligenter expendentes, neutram sacrarum legum dicimus esse contemnendam: sed contra ad utrumcunque tempus religioso habitu qui illum sumere cupiunt, dignos habere jubemus. De bonorum autem dispositione peculiarem sententiam pronunciavimus, *ut tempore quo* sexto decimo aut decimo septimo tonderi voluerit, de rebus suis quomodo velit, statuere (9) possit. Existimo enim propterea etiam magnum illum Basilium hoc tempus hujusmodi actioni tribuisse, quod ad id legitimæ ætatis requisitio ad statuendum de rebus suis impedimento non sit. Qui vero decimo anno in monasticæ vitæ sanctimoniam mutato statu transire in animo habeat, ut neque huic salutaris conatus impedimentum aliquod obviet (hoc enim, ut videtur, & sacra synodo intelligens, ac volens, tempus quo vitam monasticam adire esset, ampliavit) *ut tamen is* quo modo istiusmodi vitam incundi, sic etiam de rebus suis testandi (10) facultatem accipiat: sed donec illud tempus, quo legitimam plenamque ad testandum ætas potestatem capit, advenerit, a disponendis rebus inhibeatur. Quod si (ut sunt res humanæ) ante illius temporis completionem e vita excesserit, servi ejus omnes a servitute liberentur: reliqua vero bona bifariam dividantur in bessem & trientem: ac bessem quidem monasterium auferat, triens autem defuncti cognatis detur. Quorum si nulli supererunt, quo bes processit, eo triens quoque abeat.

Constit. VII.

UT QUOTIESCUNQUE A CLERICORUM HABITU AD PROFANORUM TRANSIRE PER VECORDIAM ALIQUIS TENTARIT, IN ILLUM IS INVITUS ETIAM RESTITUATUR.

Aliter.

NE CLERICUS DENUO PROFANUS (11) FIAT.

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

QUemadmodum antehac, quando certiorem firmioremque rerum constitutionem investigaremus, si civilis lex plus roboris ac firmitatis, quam ecclesiastica præbere videretur, illi prærogativam dedimus: eo modo & hic decretum facimus rectæ rerum moderationi, quam civile sit, conducibilius fore intelligentes, illi per assensionem consona præscriptione edita. Statuimus, *ut quicunque clericorum habitum* mutata profanorum habitu improbe induerit, is quotiescunque actor fuerit in istiusmodi vecordiam, secundum ecclesiasticum decretum, quantumvis invitus in clericorum habitum (12) restituatur, tametsi qui ecclesiastici ordinis statum recipiat, dignus non sit, uti qui se ipsa illo indignum transfugio constituerit.

Constit. VIII.

UT QUI REJICERE VENERANDUM MONASTICÆ VITÆ (13) HABITUM IN ANIMUM INDUXERIT, AC PRO ILLO PROFANORUM (14) HABITUM SUSCEPERIT, QUOTIESCUNQUE HOC FACERE AUSUS FUERIT, ETIAM INVITUS IN ILLUM RESTITUATUR: ET EX QUO MONASTERIO IMPROBE AUFUGERIT EIDEM REDDATUR.

Aliter.

DE EO (15) QUI VITAM MONASTICAM DESERIT, QUI PRÆSIDUM COHORTIBUS (16) ASCRIBI SOLET.

Idem Imper. Stephano sanctissimo Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

CUm alioqui, qui incomposite vivere instituunt, ac præ laudatis moribus sectantur vitiosos, quotiescunque flagitii quicquam designasse deprehensi sint, malum ipsorum institutum multi etiam coerceatur, nec improbam, scelestamque voluntatem ac molitionem correptione vacare toleretur: subit mirari, quomodo lex vetus iis qui monasticæ vitæ exercitationi se mancipassent, deinde vero stationem suam & ordinem deseruissent, quemadmodoque sacræ (17) literæ habent, tanquam (18) canes ad suum ipsorum vomitum, aut sues ad pristinæ vitæ cœnosam cloacam reversi essent, ac profanorum in habitu statuque se ipsi collocassent: improbum hoc scelus tentari omninoque perfici permiserit. Jubet enim, ut qui semel monasticæ vitæ institutum reliquerint, unde flagitiosi exiissent, reverterentur: qui vero iterum (19) id ausi essent, ex eo tempore pulsi monachatu, inter cohortales provincialis cohortis recenserentur (20). Atqui si ut desertor ordinis profanorum habitu indueretur, id illi statutu pulchrum visum fuit, quid causæ est cur ipsum ab initio ita non vestierit? sed ut qui monachus professionem suam semel deseruerit, is ad illum quamlibet invitus denuo cogeretur, constituerit? Si hoc ita præcipi decorum putavit, quare in eodem decreto non consistit, sed tanquam ipsum placiti sui pœniteat, miserum illum monachum ad militarem vitam protrahit? Nequaquam vero id nobis esse fas videtur, usque (21) qui in divinæ militiæ (22) legiones receptus sit hunc in mundanis militiis placet collocari. At contra, quod ecclesiastico ordini observari debere visum est, ut si quis sæpius vitam monasticam aspernatus vagetur, huic profanum habitum recipere non concedatur, id per legem etiam nos jubemus. Si enim qui vitam monasticam exuit, mundanæ voluptatis velut asylo concitus id fuit: quæ ratio est, tametsi semel cupiditatis

(1) Vid. Novell. 94. in fin. Nov. 123. cap. 38. (2) Adde l. 9. §. 1. ff. qui testam. facere, l. 2. §. 1. ff. [illegible] (3) Helluones [illegible]. (4) Et ita [illegible] Novell. 5. c. 5. Nov. 123. c. 38. (5) Vid. in Corpore Canonico c. 14. extra, de temporibus ordinationum & qualitate ordinandorum. Clementinam de ætate & qualitate præficiendorum. & c. [illegible] de regularib. cap. [illegible] de temporib. ordinat. [illegible] distinct. [illegible] & [illegible] Vigelium [illegible] Abstinentia [illegible] monachos fieri constat ex lege [illegible] C. de episc. (6) In epistola ad Amphilochium canone 18. (7) In Trullo. (8) Canone 40. ubi vid. Balsamonem. (9) Id est, testari. adde Nov. 5. sub. eod. (10) Videtur abrogare leg. Constantini, quæ permittebatur impuberi clericorum profitenti ut vovenoti, in suo monasterii [illegible] testamenti factio, de qua vid. [illegible] vide quæ [illegible] ad l. ult. C. de test. milit. (11) Περὶ τὸ [illegible] id est, ne clericus denuo fiat laicus. (12) Vid. Nov. 9. infr. eod. (13) Τῆ μοναχικῆ [illegible]. (14) Τὸ λαϊκόν. (15) Græci ita legunt περὶ τῶ [illegible] καὶ [illegible] τὸν κοινὸν βίον. (16) Arcadius & Honorius in l. 17. §. 1. C. de episcopis & cler. sed & postea Justinianus monachum desertorem addici voluerat cohorti præsidis provinciæ. Novell. 5. cap. [illegible] postea idem Justinianus monasterio reddi jusserat, non cohorti addici: nisi plus semel monasterium deseruisset, Nov. 123. c. 42. [illegible] Hoc autem Novella cohorti addici prohibetur. (17) Proverb. 26. vers. 11. & 2. Pet. 2. (18) Proverbii [illegible]. (19) Nov. 123. c. 42. (20) Sic solebant clerici desertores cohortibus addici. Nov. [illegible] apparitores præfecti urbi, [illegible] l. 2. C. de apparitorib. præfecti urbi: dissimiliter cohortales addicebantur Curiæ, l. 90. C. de decurionibus, vel [illegible] l. 10. C. de pœn. Nam hujusmodi mutatione cohortalium [illegible] conditio deterior non fiebat. (21) Et ita abrogatur d. Nov. 5. c. 4. Nov. 123. cap. 42. l. 11. §. [illegible] C. de episcopis & cler. l. ult. §. 4. §. 1. in fin. C. de episcop. aud. (22) Monachismum divinam militiam, vide Nov. 4. Justin. [illegible] Claudii Imperatoris. [illegible]

ratie suæ motu prohibitus sit, quem si rursum ad hoc faciendum animum appellat, se ad finem insulens suem consilium perducturum, ac in profanorum statum recipiendum esse sciat, ut is non omnibus modis monasticæ vitæ institutum iterum communi vivendi modo mutet?

C o n s t i t. IX.

DE SERVO QUI IGNORANTE (1) DOMINO CLERICUS FACTUS EST.

Idem Imperator Stephano sanctiss. universalique Constantinopolitano Archiepiscopo.

Eidem rectæ rerum ecclesiasticarum constitutionis curæ insistentes, quæque sacrosanctis canonibus placuerunt, hisce nos etiam album calculum adjicientes, ab adversariis civilibus legibus hanc contradictionis pœnam, ut ex legitimis constitutionibus subtrahantur, exigimus. *Ut enim qui*, cum servilis conditionis esset, ignorante domino venerandam sacerdotii dignitatem assumpserit, nudatus istoc promanente honore, in pristinum servitutis restitueretur statum, secundum (2) ecclesiæ Dei voluntatem & nos constituimus (3). Legem autem, quæ servum ignorante domino sacerdotem factum servitute liberat, huc ut neque effectum (4), neque standi facultatem habeat, redigimus.

C o n s t i t. X.

DE SERVO QUI INSCIO DOMINO MONACHISMUM SUSCEPIT (5).

Idem Imperat. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Quam præstans monasticæ vitæ professio sit; quique suave illud & beatum jugum suscipiunt, quanta illi reverentia & honore digni sint, scimus quidem & ipsi. Itaque non quo illam vituperemus, sed potius quo vituperatione eximamus, hæc statuere visum est, & censemus. Quanto enim illa admirabilior divinorque est, tanto majore & quidem quanta maxima attingi cum veneratione, nequaquam vero in gratitudinis & improbitatis velamen ac prætextum monasticæ vitæ dignitatem fieri oportet. Et certe quomodo improbitas dicenda non est, si homo servus, dominum suum fugiens, ad illud vitæ institutum deveniat? Quoniam igitur de servis fugitivis ad vitam monasticam devenientibus, statutum a superioribus (6) est, ut si intra tres annos fugitivus manifestus fiat, illum habitu nudatum recipiendi facultatem dominus habeat: si vero usque in tertium annum incognitus mauserit, tametsi postmodum agnoscatur, ut domini potestati non obnoxius sit, præterque illius voluntatem liber nuncupetur: & vero inde multos fugiendi dominos suos occasionem cepisse, ac re honesta monasticæ vitæ professione, ad tegendam malitiam abuti videmus (cuilibet enim servo perfacile est, ut ad triennium se occultet, deindeque libertatem consequatur) jubemus, *ut quantocunque* tempore servus tali consilio monachus factus delituerit, si ipsum aliquando dominus inveniat, nihilominus is quem malo proposito habitum sumpsit, hoc exuatur (7), rursumque in domini potestatem subigatur. Nam quod pio affectu habitum illum sumpserit, quantumvis id verbis ipse fingat, ne dici quidem potest. Sive enim cum benevolo placidoque domino uteretur, pro amore, odio concepto, fugere decreverit, extremæ ingratitudinis & improbitatis argumentum habes: sive (ut sunt res humanæ) molestiis & injuriis affectus non toleraverit, ac idcirco dominum deseruerit, quomodo eam rempublicam magnifaciet, quæ cives suos in *Christi* crucem (8) mortem continenter respicere vult?

C o n s t i t. XI.

DE SERVO QUI IGNORANTE DOMINO EPISCOPUS FACTUS EST.

Idem Imper. Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, Patriarchæ universali.

Quod de servo (9) qui venerandam sacerdotii dignitatem furatus sit, idem & de illis servis quibus nesciente domino ad primarii sacerdotii honores conscendere visum est, statuimus: ut videlicet secundum ecclesiasticæ constitutionis voluntatem exauctorati, honore in quem clam irrepserint, priventur, & ad suum servilemque statum relegentur. Non enim profecto qui aliis in rebus furto vel fraude aliquid subtrahunt, his non modo ea quæ subtraxerint retinere non concedimus, sed interdum etiam ut maleficos punimus: & qui earum rerum furta audent, hos in non honeste vivere, & ex uno fraudis pessimo exercitio duo omnium longe pretiosissima, libertatem & sacerdotii prærogativam lucrari sinemus. Ergo si quis servus ignorante domino episcopus creatus sit, inde ad servitutis effugium nil juvatur.

C o n s t i t. XII.

DE OFFICINARUM (10) MAGNÆ ECCLESIÆ USU.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constant. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Constantinus (11), is qui primus *Christi* nomine Imperii coronam splendidiorem ac augustiorem reddidit, ubi etiam dignum aliis suis præclaris facinoribus imperatoriaque cura fore perspexisset, de sepultura *eorum* mortuorum quos in ea etiam re egestas premeret, officinas (12), ex quarum vectigali necessarios ad humandos mortuos sumptus suppeditandos ordinasset, sanctæ Dei ecclesiæ applicavit. Hanc igitur provisionem quum piorum hominum æmulatio postmodum excepisset, quæ & ipsa pro viribus ad sepeliendum sufficere, permultum ille in hunc usum sumptus auxit. Verum nunc omnino nihil ea solicitudine, qua initio ter ille quaterque beatus princeps voluit, dispensari inde videas. At nos, & scientes quidem quod postquam ecclesiæ officinarum vectigalia occupavit, tametsi (quod usus non postulet) in quem ab initio constitutum est. Numinis cultum illa non expendat, in aliud tamen quodpiam ministerium, & ipsum ad Numinis cultum pertinens, prorsus ille dispenset, statuimus, *ut quæ de his* jam olim edita constitutio (13) est, immota & inviolata permaneat. Officinæ autem omnes, quæ in hoc ministerium attributæ sunt, supra mille numero sunt ad centum.

C o n s t i t. XIII.

DE PERPETUIS EMPHYTEUSIBUS (14).

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

Rem fraudulentam simul & illicitam consecratarum Deo ædium (ecclesiarum videlicet, hospitiorum, & eidus pupillisque alendis destinatarum domuum) præfectos etiam audere ad nostras relatum est aures. Nam si tum est enim quum domus elocatæ sint, itemque tempus pacto constitutum decurrat, quando locationis terminus, ac possessionis renovatio (15) instat, non fieri certam aliquam & statutam solutionem, quam peculiari nomine *τὸ ἀκαίνιον* (16) vocant: sed quomodo præfectis pro ipsorum avaritia visum sit, ita exactionibus domorum possessores prægravari. Id igitur cum omnibus grave, tum pauperioribus (quod ita ipsis durior extremis necessitas imponatur) longe esse acerbissimum videntes, ne id amplius fiat lege cavemus: sed *ut certa* quantitate ad (17) duplum emphyteutici vectigalis constituenda solutio definiatur: & insuper omnis illatio locationis instrumentis inscribatur, domuique nulla novatio afferatur: non vero in præfectorum quæstum intervertatur, dum illi non ut domuum utilitati consulant, sed scelesto sibi lucrum parent, hoc agunt.

C o n s t i t. XIV. (18).

DE (19) IIS QUI MONASTERIUM IMPERFECTUM RELINQUUNT.

Eidem.

Qui præcipitanter ambitioseque ad faciendum aliquid fertur, ac ipso in initio viribus ac facultate destituitur, sive manifestum vitium, sive benignitatis speciem conatus præ se ferat, simul ille reprehensione dignus, simul aspernandus est. Hoc sane & qui similitudines ab initio proverbiaque loquitur, Dominus noster & servator in Evangeliis vult, ubi de ædificatione urbis & absolutione, ac de similibus sermocinatur. Merito igitur & sacræ leges (20) & civilia decreta similes edunt, eundemque sensus admonitiones, ut quicunque monasterium constituere instituerent, si ad perficiendum opus pares non essent, id aggredi prohiberentur. Oportet enim quascunque res, ubi ad perfectionem pervenerint, tum demum convenientem appellationem indipisci: nequaquam vero nomen rebus imperfectis, ut consummatæ constitutionis sint, præstare potest. Itaque (quod dictum est) recte sacra civilisque lex eos qui ad rem absolvendam pares non sint, fabricandi monasterii inceptione prohibet. Verum quoniam incognitum illud est, quando monasterium sufficienter absolutum judicari debeat (non enim expresse ab illis hujusmodi absolutio definita est) hac de re certum atque evidens edictum promulgare placuit. Decimus igitur (quoniam divinum os loquutum (21) est: *Ubi duo aut tres in nomine meo congregati sunt, ibi in medio illorum sum*) *quod opus aliquod* monasterii appellationem subiturum, minimum (22) tribus sufficere oporteat: quod nimirum idem opes, si facultatibus quoque abunde instruatur, ad celebritatem nominis etiam valeat. Ut ergo quis liberam impedimentoque carentem ad dedicandum monasterium aggressionem habeat, in tot minimum monachos dedicationem concipiat necesse fuerit. Porro quia permulti, qui se istiusmodi incepta dedunt præveniente morte, ipsoque hominum consortio eripiente, interdum proposito destituuntur: illud a nobis statuitur, *ut si testamentum conditum sit*, quæ in illo Ecclesiæ assignata sunt, ea illi cedant. Si vero (ut identidem ex mortis incertitudine contingit) *antequam de rebus suis statueret*, evectus fuerit, tum si ad tres numero liberi supersint, quadrantem bonorum involabit monasterium: sin ultra ternarium numerum sobolis multitudo procedet, liberis connumerabitur monasterium, & deducto ære alieno, ex universa substantia, quantum ipsorum quisque capiet. Quod si defunctus sine liberis decesserit, parentes autem superstites habeat, rebus bifariam divisis, una pars parentibus, altera monasterio applicabitur. At si neque parentes, neque liberos heredes habeat, & cognati ad hereditatem prodeunt, ipsi quidem quotcunque fuerint, trientem inter se distribuent, bes vero ecclesiæ accedet. Verum enim vero si aut per oblivionem aut aliam quampiam causam, in contrariam laudabili legitimoque proposito testamentum sententiam conceptum sit, ut ejus loci ant stes Dei amantissimus, quantum ad ecclesiæ, eorumque qui in illa adsessuri sunt, sustentationem suffecerit, vendicet: de reliquis vero legum præscriptio & testamentum dijudicent.

Con-

(1) Adde Nov. cap. 8. 20. (2) Adde epist. ad Philemon. (3) Vid. d. d. ..
(4) Ἀνενέργητον καὶ ἀνυπόστατον καὶ ἀναπόδεικτον. (5) Ut e domino possit ex monasterio in servitutem revocari, quandocunque tempore in monasterio delituerit. (6) Nov. 5. c. 2 § 2. ... triennii vero fraudi explorato tempore. (7) Ne ex sua fuga & improbitate commodum consequatur. (8) Servitutis jugum aspernari non debet, qui in crucem Christi continenter respicere jubetur. (9) Novell. 9. supr. cod. (10) Novell. 59. Nov. 59.
(11) Vid. d. Nov. 59. in princ. & Nov. ... in princ. (12) Officinarum magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ reditus sepulchrorum sumptibus deputati. (13) Novell. 43.
(14) ... legum περὶ ἐμφυτεύσεως, add. Cuj. ... Pand. ... (15) Ἀνανέωσιν Sciver Curacius d. loco videtur legisse, περὶ ἀνανεώσεως, qui & hunc locum de precario accipiendum esse existimat, hinc illud Caroli magni ... lib. ... Francor. Si quis in censibus ... & precariis novandis negligens fuerit. Precaria porro non est eadem cum libellaria, dixi ad l. 24. § 1. C. de sacrosanct. cum feudo, cum usufructu, quin cum ipsa emphyteusi, quamvis illa omnia sint ususfructus. Ideo perspicitur, quod is qui dat, proprietatem retineat ad vitam pignoris, hypothecæ, fiduciæ, ἀντιχρήσεως, quæ omnia non eadem sunt, etiamsi in hoc unum conveniant, quod sint pignora. Itaque Cujacius sinat precariam esse cessionem ususfructus rei immobilis, quam ... clerico ad tempus vel dum vixerit, ea lege ut ecclesiæ ... ad omnes ... exhibeat, quod ... hoc loco convenit ... videtur enim pertinere ad omnes omnino homines, quibus jus est ab ecclesia emphyteusin accipere, non ad solos sacerdotes.
(16) Εἰσκαίνιον, renovationis pretium, de mercedibus dixi ad Edict. 13. Justin. c. 2.
(17) Quantum quantitas ... esse debeat. (18) Eadem Nov. 67. c. 1. Nov. 120. c. 7. (19) Meminit hujus Novellæ Harmenopul. ... (20) d. c. 1. d. c. 7. (21) Matth. 18 vers. 20. (22) Tam duo videntur sufficere, l. ... ff. de vedibus. Sed ... forte receptum sit, quod duo familiam non faciant, l. 40. in fin. ff. de verb. sign.

C o n s t i t. XV.

UT SALUTAREM BAPTISMUM (1) IN QUOCUNQUE SACRO ORATORIO PERAGI LICEAT (2).

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

ETiam hic venerandæ sextæ synodi (3) sacer canon (4), qui non in privatarum ædium oratoriis seorsum, sed in solis in communem usum consecratis templis, divinam regenerationis lotionem perfici vult, quum similia cum illis jubeat, qui sacrosancta sacrificia & mysteria in privatis domibus celebrari vetant (5): ideoque a nobis jam pridem considerationi expensi sunt: tanquam illorum germanus similiter correctionem consequetur. Statuimus igitur, *quemadmodum de sacrificiis*, sic quoque de salutifero baptismate, ut & ipsum in quocunque sacro oratorio quibuslibet peragere licitum sit. Nam hæc tam stricte sacrum synodi decretum constituisse mihi quidem videtur, propter eos qui quanquam sacerdotum nomen gerant, profani tamen sunt, & quos ad lavacrum adducunt, pollutos reddunt: qui (ut apparet) domos ejusdem opinionis hominum subeuntes, non rem divinam faciunt, sed cum iis qui conveniunt inauspicati aliquid moliuntur. Hanc vero provisionem tametsi & divinam esse & multa salutaria continere constet: non tamen illa ad impietatis plenos a suis actis coercendos sufficiat. Nam & res audax est malitia, omnique modo, clausis etiam oratoriis, ad asplendum propositum suum, suam inveniat viam. Verumtamen quum nunc divina gratia omnes perversæ opiniones sint profligatæ, etiam quantum ad hoc attinet, quamobrem reipublicæ hoc decretum ad prohibendam in privatarum ædium oratoriis regenerationis lotionem obtrudatur, nullam equidem esse necessariam causam video.

C o n s t i t. XVI.

UT QUI VIGINTI (6) ANNOS HABET, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.

Eidem.

VEtus verbum, *quod (7) de rebus suis dicenti aures esse aperiendas monet*, cum in aliis omnibus perbelle sese habeat, tum hic longe esse pulchrius apparet. At quorsum hoc? Civilis (8) lex statuit, *ne minor* vigintiquinque annis in divinis officiis creetur hypodiaconus. Decretum sacrum contra statuit, ut qui ad istiusmodi ministerium accedit, hunc vigesimus annus ad ordinationem perducat. Dignum itaque sacram legem de rebus suis præcipientem audire imperatoria nostra majestas rata, & in eandem cum illa sententiam descendit, & statuit, *ut qui* ad vigesimum annum pervenit, modo unde aliæ vitæ ejus obstaculo non sit, quantum ad ætatem, hypodiaconi officium suscipere non impediatur.

C o n s t i t. XVII.

DE PUERPERIS, QUANDO DIVINORUM MYSTERIORUM PARTICIPES FIANT ET QUANDO INFANTES BAPTIZENTUR, POST QUADRAGINTA VIDELICET DIES, EXTRA QUAM SI NECESSITAS URGEAT.

Eidem.

ID quod beatitudo tua postulat, a nobis procedere, quam a nobis originem sumere ac proficisci, æquius fuerat. De re (9) enim sacra sanctitatem tuam sancire oportebat. Verum quoniam super uno duntaxat capite concilium consultare (quum de multis decernere concilii sit) inconveniens esse, nos vero & citra concilium decretum facere posse dicitis: admonitionem suscipientes, quibus de rebus postulationem instituistis, de iis constitutionem emittimus. Quum itaque Dominus & servator noster, quo splendore gloriæ ipsius illuminarentur qui in tenebris ambulant, juxta atque nos carnis atque sanguinis nostri particeps factus fuerit: valde, mea quidem sententia, a salutifera ipsius providentia diverse sentiunt, quicunque eam quæ se recenti puerperio decumbit, & morte (10) præ (11) foribus consistente, nec diem quem ipsi expectandum autumant (quadragesimum nempe post partum) expectante, cujusque obstetro velut collo protrahente, corripitur: illuminatione (12) indignam esse opinantur, & ut ob corporis immunditiem (13) revera illa e vita immunda excedat (quippe quæ in sacris non instituatur (14), nec sacri lavacri lustrationis, regenerationisque particeps fiat) efficiunt. Neque vero illi periculi damnique magnitudinem, quam inconsiderate ipsorum & perniciosa religio adfert, præ oculis habent. Verum tu illa est absorditas, ut oratione non indigeat. Talem enim mulierem incredulam reformationeque destitutam decedere & alius modi ob causam pro eo quod intac servandos collocanda esset, in perditorum damnatorumque locum rejici: quomodo fas. Deove, qui per fidem in ipsum & in aqua Spirituque regenerationem, salutem donat, non grave atque acerbum est? Vanam igitur istiusmodi prudentiam dehinc in futurum e medio tollentes de mulieribus, quæ recens pepererunt, quæque naturali expurgatione occupatæ sunt, statuimus, *ut si quidem* alia quacunque affectione morbida ipsarum vita non tentetur, usque ad præfinitum quadraginta dierum tempus expertes maneant, nondum initiatæ illuminatione (15): ad fuera receptæ & initiatæ, sacrosanctorum mysteriorum perceptione: at si quis ipsis morbus, qui vitæ internecionem minitetur, superveniat & incumbat: sacrarum rerum omnibus modis participes fiant. Etenim si illis (16) qui propter enormia flagitia multis annis vivifica communione arcentur, mora ad obruens præscriptum tempus incidit, neque quisquam hos sacrorum participatione prohibere sustinet, qua ratione hæ propter naturales carnis sordes prohibebuntur? Quod profecto non tam propter muliebrem hanc immunditiam, quam ob alius caetus in sacris legis ratione reconditus, & veteri (17) prohibitum esse lege, & gratiæ tempus traditionis loco suscepisse puto. Existimo siquidem sacram legem id præscripsisse, quo protervam eorum qui intemperanter viverent, concupiscentiam castigaret: quemadmodum & alia multa per alia præcepta ordinantur & præscribuntur, quo indomitus quorundam in mollities stimulus retundatur. Quin & hæc providentia quæ legem constituit voluntas est, ut partus a depravatione liberi sint. Quia enim quicquid naturæ supervacaneum est, idem corruptivum & inutile est, quod hic sanguis superfluus sit, quæ illi obnoxiæ essent, in immunditia ad id temporis vivere illas lex jubet: quo ipso etiam nomine suo lasciva concupiscentia ad temperantiam redigatur, ne ex inutili & corrupta materia ipsum animans coagmentetur. Et sane de infantibus eundem ad modum constituimus, *ut si non inquietentur*, inimicosque naturæ casus superent, antequam gratiæ splendore illustrentur, quadragesimus (18) dies expectetur. Consentaneum namque est, ut quemadmodum fœtus quadraginta (19) diebus in naturæ maternoque receptaculo plene informantur, sic etiam in æquali dierum numero in divinæ gloriæ æternique omnium Patris domum procedant. Si tamen & octavo (20) a partu die, baptizare aliquis volet, neque id absurdum fuerit. Dominus enim noster *Christus* octavo die circumcisus, imposito circumcisioni fine, pro hac vivifico baptismate initiari concessit. Verum hæc obtineant, si nulla necessitas, quæ mortem minetur, existat. At si periculum aliquod emergens vim vitæ inferat, omni diligentia omnibusque viribus etiam intra octavum diem sacram lotionem peragi oportebit, ne non illuminatus, neque sacri lavacri, atque adeo summi boni expers partus decedat.

C o n s t i t. XVIII.

UT (21) IN SPONSALIBUS CONSTITUTA PŒNA EXIGATUR (22).

Idem Imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

IN omnibus rebus & dictis quod præstantius sit eligi, reprehendendum non est. Atque tunc quidem, ut aliquid sequare, aut declinandum censeas, non eorum qui aliquid aut faciunt aut dicunt, habenda ratio; sed eorum quæ fiunt ac dicuntur, cognoscendus status est. Idcirco quod consuetudini placuit *ut in sponsaliorum* reprobationibus pœnæ imminerent iis, qui reprobare instituerent, id in legis auctoritatem collocamus. Arbitror enim, id quod consuetudini visum est, ea lege quæ de hujusmodi rebus lata est, nihil improbabilius esse, ac res ipsas referre in melius. Nam quum lex arrhæ perditione, aut in duplum (23) restitutione solum temeritatem puniat, hæc definitum pactoque constitutum in sponsaliorum rescissione subire damnum vult. Ac sane (24), ne (ut fieri assolet) sponsalia sursum deorsum ferantur, hoc mihi (quemadmodum dixi) majorem obtinere vim videtur. Solius enim arrhæ perditio, quæ in eum qui dedit, ac deinde sponsalibus non acquiescit, constituta est: ejusque in duplum restitutio, quam mulctam is qui arrham cepit, deindeque in pacto convento non persistit, sustinet: ut propter pœnæ levitatem ad pactorum rescissionem, qui id facere cogitant, facilius ferantur, facit. At ea pacto definitæ pœnæ gravius damnum sibi obvenire videns inconstans ille, tardior omnino ad divellenda sponsalia fiet. Quod sane nos etiam nuptialibus contractibus magis conducibile fore animadvertentes, quod ex consuetudine fieri solet, in legitimam constitutionem traducimus. Ex arrhæ siquidem (25) perditione faciles sponsaliorum aversiones video, ex pœnæ persolutione non item. Nam gravius dispendium (pacto enim constituta pœna arrha major prorsus atque gravior est) vel invitum inhibens, animi inconstantiam acquiescere illis, quæ antea de sponsalibus placuerunt, compellet. Sic igitur quod a consuetudine confirmatum est, quemadmodum hactenus, ita deinceps & obtineto, & causas dijudicato: tum etiam qui sponsalia everterit, pœnæ exactione ferito.

C o n s t i t. XIX.

DE PACTO (26) PATERNO, EX ÆQUO HEREDEM FUTURUM FILIUM.

Idem Imperator Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

NOn contemnendi alios studio (ut & antea a nobis dictum est) neque ut gloriam nobis paremus, ad legum correctionem processimus: sed ut, quod conducibile non est, quoad ejus fieri potest, a subditorum consortio removeremus: id scientes, ad moderandam rempublicam legum rectam constitutionem omnium esse præstantissimam. Nam *qui leges (27) reipublicæ oculos esse dixerit*, is profecto meo sententia illas ita vocans, nihil indecens pronunciaverit. Quemadmodum enim res maxima ac necessaria est animali non titubans oculus, ita & reipublicæ legum æquus & rectus status. Hujus ergo non curam gerentes, posteaquam in selecto (28) Codice legem esse cognovimus, (quæ propter evidentem absurditatem in hominum animis neutiquam locum invenit, ut susciperetur: nedum vim aliquam & efficaciem habet. Contraria enim statuit naturali, quæ a parentibus liberis debetur, æquabilitati, adversusque filium patri ad iniquitatem fenestram aperit: quin & parentem ut illi morem gerat obstrictum mendacio doloque obnoxium facit) postsaquam, inquam, istiusmodi quandam esse legem animadvertimus, tametsi etiam ante nostram sanctionem ipsam ne susciperetur, excluserit communis hominum voluntas,

(1) Superius dixit περὶ τοῦ μὴ τὰς ἱερὰς [illegible], Novell. 4. nunc de baptismo. (2) Et ita abrogatur canon 59. synodi 6. in Trullo, adde Nov. 12. (3) In Trullo [illegible]. (4) Canon. 59. (5) Novell. 4. supr. eod. Nov. 15. (6) Nov. 75. infr. eod. [illegible] in Trullo. (7) Ne dicatur aliquis cum poeta: [illegible] ille domus scire ultimus. (8) Et ita abrogatur Novella Justiniani 123. c. 13. (9) Colum turpe est, [illegible]. (10) Puerpera præ foribus mortis posita. [illegible] qui posterga. (11) [illegible]. (12) [illegible], id est, baptismo. (13) Puerpera immunditiem. (14) [illegible]. (15) Id est, baptismo: hoc innuit [illegible] baptismo non initiatas [illegible] puerperii baptizari non posse, nisi [illegible] baptismo initiatas non admitti intra eundem dies ad sacram communionem, adde Photium tit. 8. c. 18. (16) Excommunicatis, mortis tantum impendentis causa, communio datur. (17) Moses [illegible] mulier, si masculum pepererit, septem diebus immunda, 30 diebus præterea manebit in sanguine purificationis suæ. Si fœminam, duabus septimanis immunda. 66. diebus in purificatione nullam rem sacram attingere poterat. Levit. 12. (18) Leo monet, non tamen jubet, ut quadragesimum usque diem baptismum differri in infante, nisi mora infanti immineat. (19) Quadragesimo die partus formatur, ut dixi ad [illegible] de [illegible], adde l. 30. ff. de poenis, vel quadragesimo nono, [illegible]. (20) Octavo die baptismum infanti conferri posse. (21) Forte [illegible] apud Harmenopulum [illegible]. (22) [illegible] abrogatur l. [illegible] ff. de verb. oblig. (23) Vid. l. [illegible] C. de sponsalib. (24) Ratio decidendi. (25) Hoc innuit, dupli poenam legibus constitutam non ita adstringere, quantum conventa atque pacta, adde 20. [illegible], ubi de poena [illegible]. (26) Vid. l. 15. C. de pactis. (27) Oculi reipublicæ leges, ὀφθαλμὸς [illegible] non extat. Persis ὀφθαλμοὶ βασιλέως, oculi regis dicebantur Satrapæ, ut per quos rex omnia spectaret: sicut regis aures [illegible], per quos rex audiebat omnia quæ ab unoquoque gerebantur, ὀφθαλμὸς βασιλέως.
(28) Ἐν τῷ [illegible] hoc est in Codice repetitæ prælectionis.

luatas: tamen nos nihilominus omnem illi prorsus functionem & usum decreto adimimus. At quid dicit? Etiamsi, *inquit*, pater, quum in matrimonium collocaret filium, illum post decessum suum ex æqua parte cum aliis fratribus paternorum bonorum heredem fore pacto promiserit, in potestate tamen illius, si velit, erit, ut pactum ejusmodi negligat, aliisque liberis amplius attribuat: & illi cui æquam portionem in hereditate pactum concedebat, minorem assignet. Hoc itaque quanquam alioqui (quomodo diximus) in republica nullum locum habeat, nostro etiam decreto velut in exilium ejectum, omnibus modis in rempublicam ingressu prohibemus. Statuimus vero, *ut parentum* (1) nemo jura filiorum, quibus cum reliquis liberis æqualem hereditatis portionem servatum iri in nuptialibus contractibus spoponderint, innovare tentet. At si quis pactiones suas aspernari, & illius, cui tantundem, quantum alii fratres habituri sunt, promiserit, portioni detrahere compertus fuerit: sciat is, pœnitentia mutatam voluntatem invalidam atque vanam habendam. Ex æquo enim cum aliis fratribus secundum initum pactum filius in bona succedet. Neque vero mendacium veritati (2) præferri ulla ratio patitur, nec æquum est, neque rationabili animali convenit pacta (3) conventa per improbationem adulterari. Atqui si quid aliud, hoc certe hominem decet (4), ut verbis suis fidem præstet: nisi mendaciis veritatem corrumpendo destitutus ratione, eorum albo, quæ ratione prædita sunt, excidere velit. Quinimo nec illud consentaneum est, ut parentes iis qui pariter (5) ex ipsis nati sunt, non parem curam exhibeant, neque æquabiliter ipsorum vitæ prospiciant. sed alios quidem uberiores facultates habere, aliis vero nihil parcere, neque illorum misereri, tametsi inopes in miseria victuri sint, velint. Cæterum æquum est ut quemadmodum omnibus liberis ex æquo vitam impertiti sunt, ita etiam ad hanc facultates impertiantur: nequaquam vero, velut ancipiti libra his levius quiddam, illis vero gravius, pro inæquabilitate animi sui attribuant.

C o n s t i t. XX.

UT (6) NE MARITUS, QUEMADMODUM UXOR ILLA PRÆMORIENTE, PRÆTER (7) DONATIONEM PROPTER NUPTIAS QUICQUAM CAPIAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

CUm vetustis legibus (8), quæ de pactionibus nuptialibus tractant, tum in prima matrimonii coitione, tum in ejus dissolutione, quam mors in alterum conjugum irruens efficit, æquabilitatem (9) & viro & mulieri assignare visum sit: haud scio qua re moti, quibus postmodum leges condere studio fuit, diversis constitutionibus has subjecerint. Etenim vetustiores (10) leges mox a conjugii coitione æquales esse collationes, tum muliebrem, tum virilem, & ut altero vita defuncto, quum liberi nulli superessent, nec pactum in quo quippiam de lucro significaretur, subesset, ex æquo ad utrumque sua reverterentur, constituerunt. Si vero de lucro pactum initum esset, tunc ut utercunque vita excessisset, qui superstes esset receptis rebus suis, insuper quantum pacto comprehensum esset lucraretur, & in ambobus lucri æqualitas servaretur: ita ut viro præmortuo mulier dotem, propterque nuptias donationis partem aliquam, eamve totam, si ita convenisset, asportaret: & si mulier ante virum in mortem incidisset, vir donationem propter nuptias conservaret, illumque lucrum, sive dos tota, sive ejus pars, prout pacta vellent, sequeretur. Atque hæc quidem quum vetustioribus placuissent, posterioribus (11) displicuerunt. Quapropter & contra statuunt: quanquam non recte: Statuunt autem, uti statim ab initio conjugii inæquales procedant collationes, & major dos sit, donatio vero propter nuptias contractior, atque uxor ab eo die quo matrimonium contractum est, sit domina, quanquam (ut fieri assolet) alterius viri consortio postmodum se mancipet. Et inique judicantes, ubi matrimonium morte distractum fuerit, mulieris mœstitiam lucro consolantur: viri vero supra amissionem uxoris, dispendio rerum ipsius mœrorem adaugent. Jubent enim, uti mulier superstes cum sua dote universam propter nuptias donationem auferat, & ad hæc ex reliqua mariti substantia tantum quantum dotis donationisque propter nuptias in unam summam contractarum quadrans conficit, ceu heres capiat. Quod si mulier ante maritum mortem obeat, tum ut illius heredes una cum dote donationem propter nuptias lucrentur: maritus autem nihil aliud quam quantum dotis donationisque propter nuptias quadrans facit, habeat: utique res eum ad modum procedat, sive subsit pactum, sive nihil hujusmodi inter ipsos convenerit. Sed hæc quomodo non iniqua? quomodo pro jure hæc non extrema injuria est? Quæ quidem præmortuo marito mulier accipit, in his fortasse aliqua ratio: quæ vero illa præmortua ad ejus heredes devolvuntur: id his quomodo non omnis injustitia & enormitas inest? Ea propter decenter valde sapienterque perpetuo ille memorandus Imperator, & qui ex ipsius lumbis natus post ipsum *rebus præest*, fecit, qui veteribus legibus autoritatem conservandam, quæque perverse contra statuerunt, eas e republica in exilium ejiciendas putavit. At enim retractatu consentiusque consuetudo est, ac frequenter absurda aliqua opinio, ubi in hominum animis (eorum præsertim, quibus recto judicio illam expendere curæ non est) altas velut radices egit, haud facile extirpari quit. Qui homines anticipatam opinionem, quamvis frivola sit, amplexantur, noluntque sequi meliora. Adeo ut ne nunc quidem in æternum commemorandi patris nostri constitutio, quæ ad veteres leges nuptialium pactionum rationem reducit, absurdam constitutionem missam esse faciendam persuaserit, atque in quæ ille exilium decreverat in publico hæc etiamnum usu sint. Quid nos igitur? *Postquam semel* prævalere visum est, ne (12) in matrimonii coitione ex æquo collationes fiant, sed major donatione propter nuptias dos sit, hoc in republica obtineto, & si mors matrimonium diremat, tum si (13) maritus sine liberis decedat, pactumque non subsit, uxor dotem donationemque propter nuptias, nihil autem amplius auferto: si vero mulierem mors abripiat, dotem heredes ejus capiunto: maritus autem suis rebus ne privator, neque quæ ipsius sunt alii, sed ipse habeto. Quomodo enim iniquum non est, alios ex illius rebus lucrum sentire: ipsum vero, supra amissionem conjugis, bonis etiam suis, sive donatione propter nuptias privari?

C o n s t i t. XXI.

UT (14) DOTIS PROMISSIO EX PATERNIS AUT MATERNIS BONIS FACTA PRÆSTETUR.

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

QUemadmodum in libra videmus, eam tum recte ad rerum earum quæ ponderantur, dijudicationem deduci, quando lances æquales (15) sunt, neque vel tantillum in alteram partem proclinant: ita quoque lex, quum ne tantillum quidem jus intorquet ac depravat, digna est quæ ad rerum dijudicationem procedat. Illius enim partes sunt, ut æquabilitatem: hujus autem, ut jus stabile conservet. At quorsum hæc? In Codicibus descripta (16) constitutio est, quæ dum a parentibus qui in matrimonium liberos collocarunt, promissa dotis donationisve propter nuptias nomine facta exigit, haud scio quomodo jus commisceat. Vult (17) namque, uti pater, qui pro liberis dotem donationemve propter nuptias promiserit, si promissionem indistincte fecerit, illam totam de suo expleat, suisque solis ex bonis persolvat: sin distinxerit, huncque ad modum locutus sit, *Ex meis filiique bonis promissa exhibebo*: tum si inops sit, nihil ille in promissum contribuat, sed filii facultates, quæ se una cum filio daturum pollicitus est parens, solæ expleant: sed si dives sit, contrarium statuatur, ut ipse solus de suo quæ pollicitus sit, expleat. filiusque nihil cum illo communicet, tametsi non se solum, sed cum filio promissum expleturum pollicitus sit: quod filium, qui ipse non promiserit, dare quippiam indignum putetur. Hoc itaque æquitatis subversionem esse rati sumus. Nam quantacunque inopia teneatur parens, si filius solus de suo promissa solvat, nulla justitia legis apparet: neque rursum quum satis affluens rerum patri copia est, filium contributionis omnino esse expertem, universumque promissum a parente exhiberi convenit. Quamobrem etiam statuimus (18) ut (19) *secundum* parentis verba promissorum solutio procedat, ab ipsoque solo quando se solum daturum pollicitus est, promissum exigatur: quando vero cum filio se daturum promisit, filius etiam solutioni obnoxius sit, eaque ex æqualibus partibus, quando illæ definitæ non sunt, fiat: ac tum ex inæqualibus etiam, quum utrique certæ partes diversæ assignatæ sunt. In hoc nulla æquitatis eversio est, insuperque id ad liberorum utilitatem spectat, quam in Codicibus edita constitutio non magnopere curat. Quid ita? Quoniam sæpenumero parens quum ad dispendium respicit, ideoque illud tempus quod filio efficaciter promittendi potestatem facit, ineundo nuptiali contractui expectat, quod conducibile filio sit, perdit. Ut igitur ea res ambobus commoda felixque sit, neque æquitas iniquo judicio involvatur, nec vero denique liberorum utilitati noceatur, Codicis decretum vacato. hoc vero jam etiam consuetudini cognitum in republica obtineto. Quum etenim pro decreto legis in republica habeatur, jam prælatum est, quæ in Codicibus est, constitutioni.

C o n s t i t. XXII.

UT MULIER QUÆ MATRIMONIUM NON (20) ITERAT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM PROPRIETATIS JURE CAPIAT: SIMILITER ET PATER.

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

SIcut in plerisque aliis, quando absurdi nihil incideret, neque rebus noxium quicquam inferretur, *consuetudini* (21) *cessimus: quin & legis prærogativam illi dedimus: quum jam plebs assuefacta illi esset, nec ab illa se avelli sineret*: ita etiam in parte donationis propter nuptias, quam mulier liberos habens, nec animo alteris nuptiis applicito sponsalem torum commiscens accipit, faciendum putavimus. Quum enim antiquior (22) lex id donum ita circumscribat, ut donatione propter nuptias mulieri in usumfructum data, illa præter usumfructum ex eadem propter nuptias donatione, unius liberorum portionem proprietatis jure capiat: ac deinde posterior (23) lex rursum hanc unius liberorum portionem non ex donatione propter nuptias duntaxat lucrum mulieri afferre: sed in alia etiam mariti bona procedere illam velit. Hæc ita per leges constitutis, consuetudo neutram legem directe, sed partim hanc partim illam sequens neque ex sola donatione propter nuptias, neque ex aliis extra donationem consistentibus mariti facultatibus, unius liberorum portionem mulieri dari dignum putat: verum immutata illa portione, omnium (24) simul ipsius bonorum illi partem largitur.

Tom. IV. Z Hunc

(1) [illegible] ad *l.* 15. C. *de pactis*. (2) Mendacium veritati postponendum. (3) *l.* 7. §. 7. *ff. de pactis*. (4) [illegible] *l.* [illegible] *ff. de* [illegible].

(5) [illegible] (6) Adde Novell. *Justin.* [illegible] (7) [illegible] Harmenop. [illegible] (8) *l.* Novell. [illegible] (9) *l.* Novell. [illegible] *de æqualitate dotis & donationis propter nuptias*. (10) Nov. [illegible] (11) Id est, [illegible] Justiniani tempora secuta sunt.

(12) [illegible] potest esse quantitas dotis & donationis propter nuptias. Nov. [illegible] Nam [illegible] propter nuptias dotis donatione majus esse potest.

(13) Mulier morte mariti sine liberis mortui, donationem propter nuptias pleno jure lucratur, nisi pactum sit contrarium. Quod si mulier præmoriatur ejus heredes dotem [illegible] apud maritum [illegible]. (14) Extat hujus Novellæ epitome apud Harmen. [illegible] (15) [illegible] (16) *l. ult. Cod. de dot. promiss.* (17) Sententia *l. legis ultimæ*. (18) Emendatio *l. ultimæ*.

(19) [illegible] pater [illegible] dotem promisit, vel donationem propter nuptias) [illegible] promiserit, pro sua tantum parte [illegible] promiserit, atque ita, [illegible] dotem promittentem, ac donationem propter nuptias, solum non exigi: quod *d. lex ultima* constituunt. Alii non male sentiunt, [illegible] esse, [illegible] pater dotem dederit: at si tantum [illegible] suis bonis, videatur filiam dotasse, vid. [illegible] observ. 35. §. 2. Interea videant [illegible] legem [illegible] (20) Adde Nov. [illegible] Nov. Justin. [illegible] (21) Consuetudini quando cedendum. (22) Mulier primis nuptiis contenta, donationis propter nuptias usumfructum habet & præterea virilem proprietatis, in eadem Novell. [illegible] (23) Mulier non transiens ad secundas nuptias non tantum usumfructum & proprietatis virilem in rebus donatis propter nuptias consequitur: sed in aliis rebus mariti virilem etiam habet. (24) [illegible] Conjux superstes non contrahens secundas nuptias, lucra nuptialia [illegible] *l.* [illegible] *C. de sec. nupt.* [illegible] plenam proprietatem bonorum nuptialium veteri jure [illegible] constitutum [illegible] liberorum [illegible] alienaretur, Nov. 2. c. 2. Cui constitutioni postea derogatum, alienandi facultate parentibus permissa, Nov. 22. c. [illegible] §. 1. *ibi*, [illegible] alienationis, paulo post, facultas alienandi visa fuit [illegible] Nov. [illegible] rebus in illis mater usumfructum & eo amplius virilem proprietatis consequeretur. Novell. [illegible] Post hanc legem alia successit, quæ non modo usumfructum, [illegible] pro-

Hanc (1) *igitur consuetudinem* (2) quoniam acerbam esse rebus mortalium non videmus, ut in aliis etiam faciendum putavimus, legis dignitate honestamus: illaque quidem dehinc (3) vim legis, non autem consuetudinis obtineto. Ac si quidem omnes mariti facultates in sola (4) donatione propter nuptias numerentur, cum hujus liberis superstes mater portionem quæ ad ipsam pertinet, pleno dominio accipiet, residuique usumfructum habebit. At si ad donationem propter nuptias facultates non sufficiant, non pro quantitate imminutæ donationis portionem mulier accipiet, sed quæ tantundem habeat quantum haberet, si nihil imminuta & plena donatio propter nuptias esset. Hujusmodi igitur portione mulieri data, reliqua liberorum sunto; &, si nihil superfuerit, tanquam hereditatem, successionis privationem & egestatem illi auferunto. Atque hæc quidem de muliere. Vir autem si liberos non habeat (quo modo alibi correctum & constitutum est) nihil neque accipiet, neque perdet: si habeat, neque alteris nuptiis uxoris desiderium inaniat, liberorum educationis exhibitæque priori matrimonio reverentiæ & honoris gratia, & ipse unius liberorum portionem capiet (5).

Constit. XXIII.

NE PRÆSIDES IN PROVINCIIS SUIS DOMESTICA (6) SPONSALIA CONTRAHANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Dignum herede humano ingenio magistratuumque virtute esset, si qui in magistratum assumuntur, eo quod supra multos alios gloria & honore fruuntur, religiose præcepta Dei observarent, & custodirent, provideque subditorum res curarent, nequaquam vero illos gravi manu opprimerent. At quia sunt quos ferox iniquusque animus e recta præceptorum semita exorbitans, in perversam tyrannicamque cupiditatem ducit, & pro reipublicæ cura efferati animi propositum exhibere facit, tanquam illos refrenatura lex (7) vetus statuit, ne præsides in suis provinciis contractus & sponsalia ineundi facultatem haberent. Atque hanc quidem juris rationem quum in filiis, nepotibus, & aliis constituisset, filiarum elocationem non prohibuit. Hoc igitur nos tanquam quod desit (8) optimæ legi adjicientes, statuimus, *ut quibus præsidatus obvenit*, quemadmodum filios aliosque virilis sexus cognatos & domesticos, ita quoque filias aliasque fœminini sexus personas, in suis quique provinciis in matrimonium collocare prohibeantur. Quid etenim causæ est, quare filius, & si quis alius virilis sexus est, decreto obnoxius sit, filia vero e legis observatione libera permaneat? quum præsertim virilis sexus sæpenumero multis & modis & exercitiis sibi, conjugi, aliisque, quos affinitas conjunxit, utilis esse possit. Nam dignitates fortasse consecutus, aut mercatura (9) aliqua instituta, aliave sustentandæ vitæ cura suscepta, neque sibi (quomodo dixi) neque aliis propinquis inutilis fuerit. Quæ ut muliebris sexus subeat, non fere idoneus est.

Constit. XXIV.

NE FILII NATURALES CUM ADOPTIVIS MATRIMONIUM CONTRAHANT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

Multi, dum prisca (11) tempora laudibus celebrant, prima illis in ordinandis constituendisque rebus tribuere volunt. Atque illa in plerisque recentiora vincere, scio quidem & ego: verumtamen in nonnullis (12) vinci etiam video. Et cum non pauca sint, in quibus a recentioribus temporibus illa superentur, tum vero maxime in adoptionibus id fieri conspicitur: quas illa adoptiones neutiquam decenti cum ritu & ornatu faciebant, dum citra (13) divinum sacrificium divinumque cantus faciebant: & qui adoptari vellent, id illis simpliciter fieri lex permittebat. Unde usu veniebat persæpe, ut (14) sororis appellatio in uxoris transiret, & quæ puella paulo ante filia dicta esset, nurus nomine compellaretur, aut filius qui esset, pro eo gener agnosceretur: quando videlicet naturalis quemque adoptio in filiorum ordinem collocarat, matrimoniali commercio inter se jungerentur: ac susque deque istæc actio haberetur: quod cum sacrum ministerium non intervenisset, nullum inde ad matrimonialem consuetudinem existeret obstaculum. Cæterum olim quum decenti ratione non adoptaretur, quanquam matrimonium (15) infame quiddam complecteretur, non tamen nefarium aliquid continebat. Verum *nunc* quum adoptio secundum (16) ritus tum decoros tum justos fiat, & per sacrosanctum (17) sacrificium hi in parentum locum, illi vero in filiorum jus subeant, nullis amplius reliqua ratio est, ut filii adoptivi cum naturaliter genitis in matrimonium connectantur. Quocirca etiam statuimus, ut qui eo modo fratrum nomen subierint, iis nequaquam mutato fraternitatis jure in matrimonium jungi liceat.

Constit. XXV.

DE EMANCIPATIONE, ET DOTIS RESTITUTIONE.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ a veteribus Imperatoribus de emancipatione constituta sunt, eximia illa quidem, dignaque quæ ab innovatione libere conserventur, haud scio quomodo non decentem reverentiam obtinuerint: sed, remetsi non omnino, at certe despici tamen cernantur. Non recte sane. Quod enim statuerunt, servis libertate donatis, non prorsus non offerri munificentiam posse, sed si quis in unam aliquam veterum causarum, quæ libertatis dignitatem in servitutis habitum transformare possunt, malo animo commisisse deprehenderetur, uti tum rursum (18) in servorum locum deduceretur: illos religiose omnes audiunt, legisque sanctionem venerantur. Quod vero liberis parentum potestate semel liberatis, libera animi voluntate per omnia plene uti permittunt (19): non visum est audiendum, neque, quasi illi improbanda statuissent, decreto acquiescendum. Sed manifestum nunc est, nulla id ratione (neque enim lege noviter lata reprobatum est) auctoritate privatum esse. Quidam *saltem* judex censuit (& miror quo pacto censuit) ne, qui liberi sui juris facti essent, simpliciter potestatem quam cepissent, haberent, sed nisi (20) ipsis liberi essent, liberum arbitrium abrogaretur, rursumque patriæ potestati subjicerentur. Neque vero *ille* hoc unum *censuit* (21), sed etiam si quis ex semine suo efflorescentem fœtum viderit, ne vero hunc mors torvis oculis inspexerit, itaque ad liberorum orbitatem redactus sit; uti ille pariter cum liberis liberam voluntatem amitteret, neque testamenti factionem haberet, neque quæ donata a parentibus essent, pro arbitrio administrare permitteretur. Atque hoc quidem ubi nonnullis placuisset, facileque a posterioribus susceptum esset, despecta veteri legislatione, in hodiernum usque diem in republica valere conspicitur. Nos itaque pristinam legum ac de re auctoritatem renovantes, statuimus, *ne quis* illorum qui de dotis (22) restitutione disceptant, rejiciatur, infectaque re inanis dimittatur. At quid aiunt illæ? si filius liberis orbetur, donum quod illi a patre processerit, ad donatorem oportere reverti: quod vero aut a matre aut ab extraneo quopiam donatum filius habet, non item, nisi reverti debere id donatores pacto complexi sint. Sed (23) quæ filiis patres inter emancipandum dederant, apud eos qui acceperunt, irrevocabiliter permanere, illosque de illis testari jubent: nisi pacti cujuspiam, quum pater donaret, initi, obstaculum subsit. Nos itaque in harum sententiam pedibus euntes, *scire omnes* jubemus, si filius sui juris factus, nullosque liberos habens testetur: parentes illa duntaxat quæ ex lege Falcidia ad ipsos manant, nisi pactum (quo modo supra dictum est) initum sit, percepturos: reliquos vero cognatos, quanquam ab intestato vocarentur, ut qui de restitutione pactum interponere neglexerunt, omnino nihil. Illud porro annotatu dignum, solius (24) virilis personæ in potestate esse filium dici. Cæterum quoniam præter alios modos hic quoque sui juris filium esse ostendebat, si qui ipsum in potestate habebat, (sive is pater, sive avus esset) libertate ipsum suo (25) jure donasset: nos hoc insuper annectimus, ut (26) si pro suo saltem arbitratu vivere filius videatur (sive id ejus verbis cujus sub potestate degit, concessum fuerit, sive verbis quidem concessum non sit, sed consensu tacito (27) filio vitæ rationes separatim instituenti non adversatus sit, verum ipsum suo modo seorsum vivere permiserit) tametsi (28) a conjugii commercio liber sit, jus tamen liberi arbitrii ratum illi & confirmatum sit. Etenim si servi semel jugo emissi dum mali non apparent, iterum illud trahere non coguntur: quomodo indignum non est, filios patris potestate liberatos, denuo sub jugum mittere, ipsosque perpetua libertate, qua, quomodo dixi, servi etiam fruuntur, expertes esse?

Constit. XXVI.

UT (29) EUNUCHI ADOPTARE POSSINT (30).

Idem Imperator Styliano excellentissimo sacrorum officiorum magistro.

Magnum sane excellensque donum (31) a Deo creatore ad mortales promanavit, matrimonium. Non modo enim naturæ mortis (32) ingluviei obnoxiæ opem fert, humanoque generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depascitur, cum omnino deperire sinens: verumetiam per liberorum procreationem permagna aliqui hominum vitæ præstat. Nam quid ea quæ ex liberis percipitur voluptate ad oblectandos hominum animos suavius? aut vero quid in humanæ vitæ negotiis, cum aliis, tum quæ in senectute nobis se offerunt, utilius? Levari certe senectutis molestias liberorum ministerio videmus. Verum quoniam eam utilitatem per matrimonii commercium consequi non omnes valeant, voluit lex, & recta quidem, in eos, qui id donum a natura non accepissent, sua benignitate beneficium conferre. At id propositum

---

per nuptias indidit, sed & virilem in aliis mariti bonis. *supr. eod. tit.* [illegible] *posterior leo.* His successit consuetudo, qua matri [illegible] secundis nuptiis concessa est virilis in omnibus mariti bonis, quamque Leo hic confirmat, ut hac consuetudo differat a lege de qua diximus *ad supr. eod. tit.* [illegible] *posterior lex*, non video, mihi non videntur dissimiles. [illegible] virilem in rebus donatis propter nuptias & aliis bonis mariti, at [illegible] virilem in omnibus mariti bonis. Ut hinc notare liceat non esse de nihilo quod Harmenopulus operis sui initio retulit, Tribonianum pretio leges [illegible].
(3) Extat 4. Harmenop. 10. §. 12. (4) Hanc consuetudinem probat Leo *vers. hanc igitur* [illegible] *eod.* (5) Ex consuetudine [illegible]. (6) [illegible]. (7) Plura vide ad hunc locum apud Harmenop. [illegible] §. 12. (8) Id est, quod ea constitutum, ut præsides [illegible] domestici nuptias contraherent in provincia, id hac Novella extenditur ad filias [illegible] legis [illegible]. (7) *l.* [illegible] *C. si rector provinciæ* [illegible] *perem.* (8) Quod de filio constitutum fuerit in dicta lege unica, ad filias extenditur.
(9) Mercatura utilis [illegible]. (10) Etiam post dissolutam adoptionem, & ita *lex* 17. *ff. de ritu nuptiarum* abrogatur. (11) Antiquitas non omnis est melior novitate. (12) In nonnullis [illegible] tempora [illegible] potiora. (13) [illegible], est enim ita legendum non [illegible], vide *Nov.* [illegible]. Veteres citra divinum sacrificium & divinos cantus adoptionem faciebant, quod emendat Leo hac Novella. (14) Si inter [illegible] nuptiæ, [illegible] erit, ut quæ antea mihi soror fuerit, uxor esse possit, & quæ mihi filia adoptiva fuerit, postmodum mihi nurus sit, & filium meum adoptivum meum filiam [illegible] dicere liceat, eveniet quoque, ut, qui filius antea mihi fuerit, idem mihi sit gener, si filiam meam adoptivam ducere ei permittatur. Est autem abiendo nominum confusio [illegible] & inter fratres adoptivos nuptiæ. (15) Matrimonium inter fratrem adoptivum & sororem adoptivam infame veteribus fuit, non tamen nefarium. (16) Adoptio fieri debet [illegible] decore, & sacrosancto sacrificio interposito. (17) [illegible], hujus constitutionis meminit [illegible] Theodorus Balsamon, quibus adde & illud genus adoptionis quod fiebat *per baptismum*. Huc etiam referri potest adoptio *per arma*, qua Theodoricus Herulorum regem filium sibi fecit, Cassiodor. 4. *variar.* & Justinianus Athalaricum Cassiodorus 8. *variar.*

Desiderio concordiæ factus est per arma filius. Idem auctor *lib.* 8. Gensimundus armis filius factus est. Procopius 1. *belli Persici* refert, cum Cabades Persarum rex Justino Imperatori pacem obtulisset, si Cosroem ex forma filium adoptaret, consilio Procli Justinum respondisse, paratum se id facere, sed ut barbarum decet, id est, per arma, non per literarum instrumento, [illegible] apud Romanos adoptione, jus sui heredis Cosroi tribuisset. Fuit & aliud genus adoptionis *per comam*, *sive per capillos*. Paul. Monachus 6. *de gestis Longobardorum*. Circa hæc tempora Carolus Francorum princeps filium suum ad Luitprandum misit, ut ejus juxta morem capillum susciperet, qui ejus cæsariem incidens, ei pater effectus est, vid. P. Pithœum [illegible]. (18) [illegible] C. *de liberis*. (19) Legibus solvuntur liberi patria potestate per emancipationem: revocantur tamen in patris potestatem ingratitudinis causa, *l. unic. C. de ingratis liberis*. Quod cum ita sit, [illegible], ut Leo dicit hoc non audiendum? Imo quo jure simplicius dicitur legibus permitti plenam omnino potestatem emancipatis, nullamque mentionem facit ingratitudinis legibus damnatæ? Non modo hic locus est corruptus, sed [illegible] Novella. (20) Hoc est, Emancipatos in patriam potestatem ob ingratitudinem revocari. (21) Hoc caput existimo referendum ad emancipatos ingratos (de quibus age fatis constat hujus Novellæ principio) eo sensu, Emancipatos si liberos habeant, non revocari in patriam potestatem: sed tamen testari de profectitiis non posse. (22) Locus est corruptus. (23) *l.* 2. *C. de emancipationib. liberorum.* *l.* [illegible] *C. de bonis* [illegible]. (24) Hoc ostendit filios non esse in potestate matrum suarum. *l.* 13. *ff. de* [illegible], [illegible] *de præscriptione longi temporis*, *l.* 5. *C. de adoptionibus.* (25) Emancipatio non requirit [illegible], Imo requirit, *l. ult. C. de emancipationibus liberorum.* (26) Hujus constitutionis meminit Harm. [illegible] (27) Tacito consensu filius emancipatus dicitur, si patre non repugnante separatim rationes instituit, aut seorsum vivit, tametsi conjugem non habet, & ita abrogatur *l.* [illegible] *C. de emancipat.* [illegible] nudo consensu (citra solennitatem verborum) filius emancipari. (28) An id [illegible] velit? Filios nuptiis contractis volunt hic patrum sacris emancipatos videri? non arbitror, quamvis in multis locis hodie sit receptum. (29) Abrogatur §. [illegible] *Instit. de adopt.* *l.* [illegible] *ff. de adopt.* (30) [illegible] Harm. [illegible] (31) *Novell.* [illegible] *Novell.* [illegible]
(32) Lues matrimonii sumpta ab utilitate & voluptate.

tum non ita erga omnes servavit, ut omni defectu vacuum beneficium daret. Aliis enim etiam extra matrimonium unde acquirendi liberos potestatem fecit, alios hujus beneficentiae expertes reliquit. Quanquam ejus legis, quae in hoc semel edita esset, ut liberorum orbitate qui nullos haberent, liberaret, ac sua ope patres, quibus ex matrimonio id esse non contigisset, efficeret, pertinere ad omnes beneficentiam conveniebat. Verum illa id ita non vult: sed rejicit illos qui lethalia passi sunt: quorum tamen quod injuriis affecti, generandique facultate privati sint, misereri par erat. Repulsae autem causam hinc ponit, quod dicat: Quos (2) natura ad generandum non idoneos noverit, hos neque legem hoc beneficio affecturam. At vero non (3) natura, sed hominum injuria his generandi vim ademit. Qui homines, si praeter injuriam quam ab hominibus sustinuerunt, alteram per leges non subirent, dignum fore Imperatoria nostra majestas rata fuisset, ut si adoptare vellent, liberam id faciendi potestatem haberent (4). Existimo enim illic beneficium magis esse necessarium, ubi ejus impensius requiritur utilitas. Eunuchis autem praecipue liberorum acquisitio, quae per legem fit, est necessaria, eoque magis, quod una hac ratione, ut patres sint, consequantur: itaque liberorum ministerio ipsis frui contingat: quo inhumanum esset, si, quod genitalibus privati sint, insuper etiam privarentur. Sed quemadmodum (5) cui (6) vocis usus ademptus est, quae linguae munia sunt, per manum adimplere, & qui sermonem labiis fundere nequit, per scripturam ad ordinandas res suas procedere non prohibetur (7): ita neque qui, quod genitalibus privati sunt, liberos non habent, horum indigentiam alio modo compensare vetandum est.

Constit. XXVII.

UT PARITER (8) OMNIBUS (9) ADOPTARE LICEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm eos qui sua industria rem aliquam humanae vitae utilem adinvenire student, in commune illam proponere, quam (10) certis hominibus devovere aliosque ejus expertes relinquere decentius sit: tum vero longe magis legum beneficium commune esse convenit. Nam sicut sub principe, virtute: sic sub legibus, quotquot illis paramus atque subditi sumus, illarum beneficio in commune frui debemus. At quid sibi vult hoc prooemium? Quod quum liberorum orbitate infelices liberare infortunio lex vellet, adoptata, & quod a natura accipi non posset, opinione comparare, jubendo, non erga omnes similiter servarit propositum: atque viros quidem & mulieres, quas natura, postquam matres novisset (11), ademptione sobolis ad liberorum orbitatem redegisset, adoptandi jura donarit: eunuchos (12) vero & mulieres, e quarum sinu nondum ullus foetus effloruisset, beneficio indignos censuerit, tam viliter nescio quomodo ratiocinata. Non enim quia hos incommodo, ut natura patres esse nequeant, cum hi affecti sint, continuo, idem incommodum lege augeri (13) oportet: sed e diverso ejus rei defectum alio modo compensari non prohibere, longe magis par est: quemadmodum aliis membris, quae ad actiones naturales requiruntur (ut manibus (14), pedibus) mutilatis, aut si qua alia parte privati sint homines, illi quocunque possunt modo, mutilationem sarcire non prohibentur. Jam vero neque mulieres quia matres non fuerint, ne adoptent, coerceri, rationi consentaneum est. Quae enim ratio est, ut illae, quod liberis orbatae sint, denuo acquirendorum liberorum jus impetrare: has vero, quae ejusmodi possessionis prorsus inopes fuerint, per omnem aetatem in illa inopia vivere velit? Et certe si (15) haec praecipua liberorum utilitas est, ut parentes in senio sustentent: quo pacto non tam his quam illis ex aequo ut beneficii participes essent concedere aequum fuit? Sic enim quibus tenues arctaeque facultates sunt, filiorum ope & auxilio levior paupertas esset: quae vero illas omni rerum copia affluentes haberet, & his adoptio conduceret. Nam qui in filii locum assumptus esset, is & inserviens matri, & pro illa quae par est filium facere sedulo exequens, quum bona illius, ita ut in suo statu manerent, administraret: cum rum matri curarum onus pitritus, ut illa tranquillius latiusque viveret, efficeret. Nostra itaque Imperatoria Majestas, iis legibus quae adoptare his quos diximus non permittunt, administrationem abrogans, evulgat legem, quae *omnibus qui* adoptare velint, sive quispiam viri facultate orbatus sit, sive aliquam (16) necdum matrem sol viderit, eam faciendi potestatem facit: non solum autem ob commoditates quas se adoptione manare dixi, sed etiam quod inde virginitatis decus cohonestari animadvertam. Si quidem quae conjugali consuetudini virginitatem anteponunt, interimque liberorum desiderio pungentur, quum id extra matrimonii consuetudinem consequi se posse videbunt, virginitatis honestatem negligere non sustinebunt. Neque (17) porro verum est, ut quia mulieri liberos in potestate habere permissum non est, idcirco illi adoptare non liceat. Primum (18) enim, quia si quis hoc admittat, non modo mulieres, quae nunquam pepererunt, verumetiam quae matres extiterant, ab adoptione arcet. *Femina* enim (ut lex (19) inquit) *habere in potestate non potest.* Deinde (20) quae hoc sancit lex, loquitur de illis qui a matribus recedentes seorsum suo arbitratu vivere malunt: non item esse de his qui materna imperia libenter tolerant, ipsamque praescriptis per omnem vitam parere proposuerunt. Non igitur obedientiam & famulatum voluntarium, quanquam is rarus sit, lex prohibet: sed illic femina potestate privatur, ubi voluntaris assensus ad obedientiam non coit. Nam si hoc ita sit, quomodo multae matres jam viduae liberos secum una viventes & subditos ad extremum usque diem habent & animam in illorum manibus expirantes maternae benedictionis suarumque facultatum illos relinquunt heredes? Porro & illud etiam Imperatoria nostra Majestas benigne subditis largitur, *ut non modo ab Imperatore* (quemadmodum vetustiores (21) leges praecepere) sed etiam a quocumque, cui cuicunque loci rectio injuncta erit, qui adoptare volet, id faciendi facultatem accipere possit.

Constit. XXVIII.

* QUO TEMPORE (22) ET A QUIBUS RERUM SUARUM ADMINISTRATIO ADULTIS CONCEDI DEBEAT.

Idem Imp. Styliano excellentiss. sacrorum officiorum magistro.

QUandoquidem hoc etiam legislatoribus recte placuit, ut (23) minoribus curatores praeficerentur, qui parentum de illis curam supplentes, & aetatis imbecillitatem curae haberent, & bona convenienti sollicitudine illaesa conservarent: quod legislationi recte sa habenti deest, ex nobis addendum putavimus. At quis ille defectus est? Quod a solo imperatore, jussis recedere curatoribus, rerum administrationem tradi minoribus: idque quum jam praefinitae aetatis modum attigerint, (quam maribus vigesimus, feminis vero decimus octavus annus tribuit) & tanquam ad hanc aetatem, qua sapere recteque atque utiliter res suas administrare possent, jam pervenerint, in plenam rerum suarum potestatem collocari velit. Verum quoniam ut sapiant, omnibus non (24) eadem aetas contingit, non ita simpliciter statui, neque ex sola aetate ad rerum suarum gubernationem pariter omnes produci oportebat; sed etat quam aetatem cujusque eorum qui rerum suarum administrationem suscepturi essent, status requireret, inspiciendam. Quid enim? an quum hic, postquam eam aetatem egressus sit, nondum autem satis sapere coeperit, administratione dignus judicatus fuerit: ille, quanquam etiamnum infra eam aetatem sit, prudentia tamen non destituatur, ut recte res suas administrandas suscipere non possit, ab administratione arcendus erit? Quando igitur non (25) minus animo quam corpore inter sese homines differunt, & alii etiam ante legitimum tempus rationem bene constitutam habent: aliis vero etiam id supergressis mens nondum stabilita est: quod lex haec ita vellet, ut defectuosa eadem esset, factum est. Quin & alia hujus legislationis incommoda sunt. Ac primum quidem quod difficile, imo vero prorsus impossibile sit, ut ad omnes legislatoris voluntas pertingat. Quomodo namque qui longis terrae marisque distinentur intervallis (ut interim alias vitae difficultates, ut morbos, insidiarum hostilium metus, membrorumque mutilationes omittam; quae persaepe difficultates, ne in ipso quidem domicilii loco prodire, nedum longinquam profectionem suscipere permittunt) quomodo, inquam, hisce, sexcentisque, quae mortalium vitam alliciunt, rebus aetatis *adolescentes* impediti, rerum suarum administrationem ab unius Imperatoris nutu petent? Quod ergo (sicut superius diximus) legislatori deerat, id adimplentes, jubemus, ut (26) *qui pubores* imperfectae aetatis tempus jam superarunt (mares nempe annum ac feminae vero avtir.) animumque ad res gerendas idoneum habent, ac prudentiam, qua administratio refrenata res non labefactet, ut illa nocenter concessa non videatur, collegerunt: his plena rerum suarum autoritas detur. Accipiunto itaque hi, jusaque potestate res suas agunto. At quibus rerum recte gerendarum judicium adhuc deest, eo quod sibi ipsis (utpote qui quum gubernare debeant, imprudentiae imperio reguntur) damnosi futuri sint, etiamsi id tempus praetergressi fuerint, non percipient. Si quidem si, qui propositus finis erat, ut bona recte administrarentur, is necdum praesens sit, qua ratione, quanquam aetas advenerit, cum periculo ipsis committentur, quae ipsius procuratione non recte administrabuntur? *Ad hunc* ergo modum qui rebus prudenter praeesse poterunt, tametsi (27) ad administrationis tempus haud dum pervenerint, non prohibebuntur. Unum est enim quod requiritur, ne bona labefactentur. Quod quum adsit, supervacaneum est aetatem expectare. *Et non tantum* Imperator rerum suarum procurationem administrationemque concedet, verum etiam (28) quibus cuiusque loci magistratus obtigerit, plenamque jurisdictionem habent. Ita enim legislatoris providentia omnibus qui indigebunt, utilis erit, atque lex vim suam magis exeret.

Constit. XXIX.

* UT ANCILLARUM PARTUS APUD ALIUM EDITUS, AD IPSIUS DOMINUM SEQUATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum hunc sermonem, qui nullam prae se fert mendacii percerimatem, verum esse atque rectum scimus: ita etiam veram legem, quae iniquitate pervertitur non deprehenditur. Atque adeo si qua id non observat, ea lex non est, quamvis ea appellatione digna habita sit. Si enim hoc legis est (29) *ut cuique jus suum tribuat*, quomodo quae hoc non praestat, lex erit? *At cum alias etiam* nomine tenus leges in id committere deprehensae sunt, tum vero illa (30) maxime, quae partum ancillae, quae non apud dominum, sed furto aliove modo subducta, apud alium quempiam pepererit, postquam facinus innotuit, non cum matre ad suum dominum abire, sed ab hoc quem alieni mancipii dominum fuisse constat, detineri jubet. Hoc itaque quia non recte se habere visum est, convenienti medela nos dignati, uti ipsus matrem partus sequatur, jubemus. Non enim quia ius quae lex domino persolvi debere decernit, obtinet, idcirco etiam ille ancillae suae partu privari, eumque alius lucrari debet. Ad lucrum autem huic satis sit, quod (31) illa ad ministerium

(1) Per adoptionem scil. (2) Ratio dubitandi sumitur ex §. 9. Instit. de adopt. l. 2. §. 1. ff. de adopt. Ita est sic ex quaeri heredem instituere Eunuchis non licuit. l. 4. §. 1. ff. de liber. [illegible] vel matrimonio [illegible] l. 30. [illegible] ff. de ritu nupt. Nam quod dicitur, pro [illegible] id tamen est. l. 9. ff. de aedilit. hodie testamentum facere possunt, l. 5. C. qui testam. (3) Eunuchi non sunt [illegible] licet in quibusdam spadonibus [illegible] l. 39. ff. de verb. sig. quibus adoptio permissa, l. 40. in fin. ff. de adopt. differunt enim a castratis de quibus hic agitur. Brunnem. ad d. l. 128. (4) Olim castrati adoptare non poterant, & ita abrogatur §. 9. & d. §. 1. (5) Ratio decidendi satis elegans, [illegible] & a simili id etiam confirmare. licet Eunuchis testamentum facere, l. 5. C. qui testam. [illegible] & adoptare. (6) l. 10. C. qui testamenta. (7) [illegible] qui manus amisit, verbis testari potest. l. 10. ff. qui testamenta. (8) v. Harm. [illegible] (9) Etiam feminis quae [illegible] liberos habuerunt, & ita abrogatur §. 10. Inst. de adopt. & l. 5. C. de adopt. (10) Superflua [illegible] scribitur, ubi est causa [illegible]. Salvian. ad [illegible] Nov. Inst. de cap. 5. in fin. (11) Sensus est. Etiam tunc feminis (quae matres fuissent) [illegible] licuisse adoptare in solatium liberorum amissorum, l. 5. C. de adopt. (12) Eunuchi & mulieres [illegible] adoptare jure veteri non potuerunt. De Eunuchis dixi ad [illegible] 30. [illegible] (13) Afflicto nullus [illegible] (14) Qui manus amisit verbis testari potest d. [illegible] (15) Ratio decidendi. (16) Sensus est: [illegible] liberos [illegible] adoptare posse. (17) Ratio dubitandi. (18) Prima refutatio dubitationis. (19) Vid. l. 5. C. de adopt. §. 10. Inst. de adopt. Ulp. [illegible] (20) Secunda refutatio. (21) d. §. 10. (22) [illegible] 20. & 18. Qui non semper 25. [illegible] (23) Inst. de curat. (24) Non omnes eadem aetate [illegible] (25) Non minus animo quam corpore, inter se homines differunt. (26) Vid. C. de his qui veniam aetatis impet. (27) Idque additur [illegible] C. de his qui veniam aetatis. (28) [illegible] C. de his qui veniam aetatis. (29) l. 10. ff. de justitia & jure. (30) l. 39. in fin. l. 48. ff. de usuris. l. 48. §. 5. ff. de furt. (31) Ex hoc loco potest defendi [illegible] operibus plenam alimentorum pensionem imputare non posse, si operibus ministerio suum ad compendium usus fuerit.

captivus, quum post matrimonii dissolutionem ad æquabilitatem fortunæ redeat, amboque in libertate vivant, ad æqualitatem matrimonium non redibit? Quæ vero illa sincera humanitas, quæ amicissimorum membrorum subtractione damnum inferre, aliorumque substitutione id quasi sarcire conatur? Quomodo item, etsi usque ad vilissima quæque captivorum substantia jure statuque ipsorum integro taxetur, illos non ita præstantiore parte (sui nempe membri conservatione) atque rerum suarum jure periclitari velle, immensumque damnum fore, si altera pars membrum suum negligere in animum induxerit, non perquam est manifestum? Quid igitur ergo? *Si quum altera pars* in captivitate sit, altera quæ e captivitate libera mansit, ad alterius conjugium respexerit: postliminio vero revertatur quæ in captivitate detenta fuit: ut illi (1) si velit suum membrum recipiendi facultas sit, ac nequaquam quod alteri conjunctum fuerit, prius matrimonium innovetur. Si enim conjugium cum altero postmodum initum videbitur aliquibus dissolvi non oportere, quomodo non æquis fuerit, si primus matrimonii nexus in suum statum revertatur? Et si eo quod alienæ parti conjunctum sit, id quispiam avelli non permittat: quomodo quod e sua parte abreptum sit, id in suum locum restitui, rationi non fuerit consentaneum? At dixerit aliquis: Sed in locum captivis cedit quod propter alterum temeritate contractum matrimonium, per compensationem pœnæ nomine introductum est. Verum hunc sermonem non dico non labris exprimi, sed ne in mentem quidem autoribus ejus venire melius fuerit. Nam quomodo ille, qui membrum suum pecuniis commutat, non extrema mentis infelicitate & penuria laborat? Sancimus itaque, *ut nequaquam* amplius quæ pars a servitute intacta mansit, ad alterius conjugium procedat: sed quotcunque annis altera in servitutis miseria detinebitur, tamesti (2) inde nullam neque de scripto, neque citra scriptum significationem accipiet, illam expectet. Et quod si præter hanc legem alterius matrimonii commercio a priore abrumpi aliqui velint, idque non secundum observationem in Novella centesima decimaseptima de uxoribus eorum, qui in expeditione sunt, relatam, fiat: sciunto illi, quod pœnis in dicta constitutione pœnis subjacebunt. Insuper etiam (quemadmodum diximus) ut si qui servitutis ærumnas sustinet, liberetur, suum si velit membrum recipiet, licebit.

Constit. XXXIV.

DE TUTORE QUI PUPILLAM SUAM (3) VITIAT (4).

Idem Imperator eidem Styliano.

NEfaria res est, si illi, de quibus ea expectatio fuerat, quasi probi futuri essent, quam ab illis qui talem de ipsis opinionem conceperant, jam aliqua fide digni habiti sint, pro bonis atque fidis inimicos & infidos se exhibeant. In illis autem quibus pupillarum obvenit cura, si cum pupillis salutariter prospicere debeant, ipsorum aversores existant, tanto id scelus gravius (5) est, quanto illorum fides ab iis, qui id ipsis injunxerunt, major judicata est. Constat enim, quod parens persuasum habens, quos pupillaris ætatis relinquit liberos, ab eo cui cura committenda est, paternum patrocinium sensuros, eam cui ita fidit, demandat. Recte igitur superiores fecere, qui pro patre conservatoreque pupillæ deprehensum vitiatorem punierunt. Deportationi (6) enim hunc subjiciunt, ac bonorum privatione mulctant. Verum in decora specie decorum non servarunt, neque ullam injuria affectæ gravisque passæ puellæ, ut illius infortunio succurrerent, suscepisse curam videntur, cum vitiatoris bona in fiscum statuunt esse inferenda: non animadvertentes hinc fieri, ut ulcisci quidem injuriam velle, sed in proposito non persistere existimentur. Ubi enim injuriæ ultio quando injuria effecto damnum injuria datum non resarcitur, neque qua tenetur calamitatem legis auxilio effugit? Quale autem calamitatis puellæ est effugium, quando non modo infortunii compensationem non invenit, sed lucrum (7) etiam progressu ætatis sa suo dedecore atque infamia paratum esse videt? Ut igitur hoc lege, tanquam (8) probrum aliquod reprehensione affricatum purgemus, *ut vitiatoris* bona in fiscum deferantur, abrogamus: jubemus autem, ut eo concedant, quo ipsorum dominus injuriam & infortunium projecerit.

Constit. XXXV.

DE RAPTORIS VIRGINIS EORUMQUE QUI IN RAPTU ADFUERUNT, POENA (9).

Idem Imperator eidem Styliano.

NEque quod ecclesiasticæ legi rebellemus, neque quod civilem simpliciter collidamus, hanc adversus virginum raptorem sententiam proferimus. sed posteaquam velut via quadam rebus humanis conducibili investigata, commiseratione sacræ legis id malum quasi insolescere, civilis vero legis austeritate supprimi, cognovimus: in eam sententiam, unde rerum statui plus subsidii esset, inclinavimus. Vult autem civilis lex (10), ut non solum qui per raptum & vim virginem ingenuam stupravit, morti addicatur, insuperque supra mortis adjudicationem bonis privetur, verum etiam qui in scelere adjumento fuerunt, eandem & pœnam & mulctam sustineant: idque tum etiam, quum voluntarie se mulier raptori dedidit. Quin & ejus patrem, si facti conscius fuerit, deportatione punit. Neque vero tunc solum, sed etiam, si quum eo tempore raptus committeretur, ejus rei ignarus fuerit, filiolæ vitiationem postmodum parvi pendat, reoque judicium remittat, aut istiusmodi matrimonium approbet, in incuriæ pœnam deportationem sustinet. Atque hæc quidem veteribus placuere. Verum sempiternæ memoriæ pater noster non tantum in mulieris raptum, verum etiam in circumstantias oculos dirigens, ad illam sententiam accommodat ac sancit, *ut si cum armis* (11), sive gladiis, aliisve nonnullis præter gladium lethalibus raptus commissus sit: qui raptum fecit, gladio puniatur; e parte qui eo quod cum armis ad id factum processerit, neque ab homicidio immunis sit: qui vero suppetias (12) tulerint, factive perpetratores susceperint, naso mutilentur, verberentur, & cute tenus tondeantur. Quando autem arma violentiæ adhibita non (13) fuerint: ut mortem sententiæ non spectet, quod nempe tunc homicidium locum non habuerit: sed raptus auctor manus (14) mutilatione plectetur, qui vero ministerium (15) præbuerint, aliquoties se isti rei immiscuerint, verberibus, tonsura & deportatione pœnas pendant. Ac sane corporalis pœnæ hæc est descriptio. Quod vero ad pecuniariam attinet, ne a primitiva legislatione mutetur, ejusque effectum retineat, permittitur (16). Atque hæc quidem pater noster sancit, quorum & nos approbatricem sententiam suscipientes, legislationem illam & in præsens & in futurum auctoritate & effectu obsignavimus.

Constit. XXXVI.

UT CAPTIVI FILIUS (17) HERES SIT (18).

Idem Imperator eidem Styliano:

SI reipubl. sustentaculum (19) atque fundamentum sunt leges, certe ut illa in tuto sit, sanitatem leges conservent oportet. Legis autem sanitatem quid aliud quam æquitatem quis dicat? Circa hanc itaque, quo leges, quæ rempublicam nostram gubernant, æquabiliter sese habeant, cogitationes nostras obvertentes legem (20) illam, quæ eum qui ex duobus *captivis natus est* heredem bonorum ejus parentis qui apud hostes mansit, fieri non vult: hanc (inquam) legem, ne legum sanitate (quæ æquitas est) privetur, periclitari animadvertentes, illam ad sanitatem transformare voluimus. Nam quod injuste istud statuat, non difficile cognitu est. Quam enim vim locorum natura ad adscribendum filio hereditatem habet? Neque vero hoc quisquam objiciat, quod quum parens servus sit, propter servilem conditionem filius exheres erit. Quomodo enim civilis lex, quæ, si captivum liberari contigisset, illum liberum agnosceret, ex eo natum liberum heredem esse non permittet: sed qui apud hostes est, servo bonorum administrationem dabit. tum etiam ad quem captivi bona aliquis pertinere putabit? Ad cognatosne? At quomodo servitus obsistens his ad hereditatem introitum non præcludit? Aut quomodo, quibus permissum est, non longe prius heredes esse licebit? An vero fisco danda erunt? Verum quomodo manifesta illa injuria non est? Si etenim rationi consonum est, ut (21) captivorum liberi e publico subsidium sentiant: quomodo captivi filium bonis privari, illaque fisco attribui, non perquam evidens injuria est? Quod si sæpenumero, quum nonnulli parentes graviter conscientia abusi, atque ideo pœnis subjecti, acerbeque e civis sublati sunt, liberi eorum substantiæ domini esse legem non (22) prohibentur: quæ ratio est, quamobrem quando ob eum propositum parentes decorat (& quidem in fidei stimulum effusus sanguis ut eximius ipsorum animos magnosque spiritus ipsis etiam impiis miraculo esset, persæpe effecit) liberi facultatem ipsorum domini esse non permittantur? Nequaquam itaque constitutio (23) illa sana esse nostræ Majestati videtur: eaque propter sancimus, ut deinceps, sive quum captivitatis caligine circumfusi parentes essent, in lucem prodiit filius, sive etiam in libertatis splendore ipsum mater peperit, parentum substantiæ heres sit: idque sive ambobus parentibus e captivitatis vinculis liberari continget, aut non: sive (24) quum unus eorum libertatem nactus sit, alter in calamitatis vinculis vitam finiet: sive denique uterque parens in captivitate morietur, extra quam si mortem testamento condendo præveniant. Tunc enim illi quos testator voluerit, heredes erunt: tamen ut trientia legitimum subsidium filio servetur.

Constit. XXXVII.

UT DOMINI TESTAMENTO MANUMISSUS, SI ILLUM DECESSISSE ADITAMQUE EJUS HEREDITATEM ESSE IGNORET, TESTARI POSSIT (25).

Idem Imperator eidem Styliano.

PRæsenti etiam legi plena absolutione deficienti, ejus quod deest additione decoram formam imponimus. Ait autem (26), servum qui quum domini sui testamento liber esse jussus sit, id ignorat, ideoque incertis rationibus libertatem obtinet, interea nequaquam propter ignorantiam libertate privari, sed in libertate vivere: ut autem tanquam liber testetur, ipsum potestatem non habere: quasi videlicet illam potestatem, quam libertatem dedit, hanc ipsi perpetuo competere. Quum enim illi ut libero de rebus suis testandi facultas non sit, quomodo non ad pristinam servitutem redit? Nos itaque dicimus, posteaquam gradum statumque vitæ liberorum præbuit lex, illam etiam (27) alia quæ libertatem comitantur, præbituram. Nam si ipsum facere quæ hominibus liberis duntaxat licent, prohibere oportebat, ipsa vero id non prohibuit, sed dignum illum qui istæc faciat judicavit: quare item illis actionibus quæ proprie libertatis dignitati competunt, illum non dignabitur? *Est igitur* libertate donatus, revera liber, statuitoque de rebus quas illi dominus estimat dedit, quomodo unque visum sit. Non decet enim, ut qui libertatis dignitatem manifeste accepit, ob (28) incertam suspicionem ignominia afficiatur, atque a testando arceatur.

Constit. XXXVIII.

UT IMPERATORIS (29) SERVI DE REBUS SUIS, QUOMODO VELINT, STATUERE POSSINT.

Idem

(1) Dixi ad Novell. 117. cap. 11. (2) Quid exigebatur d. c. 11. (3) Id est, cujus tutelam vel curam gerit, vel gessit, & ita communiter intelligi tradit Clarus 5. sent. § fornicatio vers. cum pupillas. (4) Itaque bona pupillæ vim passæ addicendo, non fisco ut olim, *leg. un. C. si quis eam cujus tutor fuerit corruperit*. (5) Duci prodiisset comparatur violator pupillæ tutor, Quintilianus declamat. 284. (6) d. l. un.
(7) [illegible] (8) [illegible] (9) Mutatur lex un. C. de raptu virgin. adde Novell. 143. & 150. de ea quæ raptori suo nubit, & Harm. 6. Clar. 5. sent. § raptus. (10) d. l. un. (11) De eo qui cum armis virginem rapuit. (12) De eo qui suppetias raptori cum armis tulit. (13) De eo qui sine armis virginem rapuit. (14) De manus mutilatione dixi ad Nov. 134. c. 13. (15) De eo qui opem tulit raptori sine armis. (16) Itaque in re nihil mutatur, d. l. unica. (17) Id est, captivo nato. (18) Olim heres non erat nisi ambo parentes postliminio rediissent, & ita abrogatur l. 1. C. de postl. revers. (19) Legum commendatio, adde l. 2. ff. de legib. Novell. Just. 105. (20) d. l. 1. (21) Captivorum liberi e publico aluntur. (22) Vid. l. 1. ff. de bon. damnat. (23) d. l. 1. (24) Et hoc adjectum d. l. 10. C. de postlim. revers. (25) Et ita abrogatur l. 19 ff. qui test. (26) Data libertate, quæ necessario consequuntur libertatem, data etiam videntur, arg. l. 2. ff. de jurisdict. (27) Fa [illegible] ratio decidendi veteribus, de qua vid. l. 14. in fin. l. 19. ff. qui testamenta, l. 1. ff. de legat. 3. Ulpian. tit. 20. § 11. (28) Ad eundem modum olim servis populi Romani testari licuit, Ulp. tit. 20. in fin. servis privatorum aut civitatis non licuit, l. 16. l. 19. ff. qui testamenta.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm omnibus humanæ vitæ negotiis, quæ testium fidem requirunt, inde robur adesse oporteat: tunc vero maxime quæ ultimi vitæ nostræ diei contemplatione dispositiones fiunt, istiusmodi corroboratione indigent. Nullus enim reliquus modus est, qui recte ipsis jus dictet, nisi ipsis a testibus præsidium adsit. Oportebat itaque quo magis necesse est, statuta hominum a vita decedentium firma esse, eo quoque magis eadem per testimonia stabiliri. Verum quoniam frequenter res propter eorum quos strictius requiruntur penuriam, ad possibilem modum deduci videmus (cum namque stricto jure uti non datur, quemque quo modo potest uti necessitas est) de testium numero, quo testamentis adesse debeant, statuere non alienum a providentia nobis visum est. Atque hoc quidem etiam sempiternæ memoriæ patri nostro in mentem venit; verum quod statuit non valde id exacte statutum esse judicatum est. Quum enim superiorum legislatorum alius (1) septem alius (2) vero quinque assumendos esse testes censuisset, (septem quidem in civitatibus, quippe ubi propter hominum multitudinem, ut consentaneum est, testes defuturi non sunt: in agris vero & itineribus, quinque, quod magna illic plerumque hominum fide dignorum raritas (3) sit) cum hoc (inquam) ita de illis constitutum esset, pater noster (4) exuperantem numerum despiciens, simul in civitatibus, simul in agris & itineribus per quinque testes testamentis vigorem attribuit: idque ideo (mea quidem sententia) quod quanta nunc virorum inopia humanam vitam occupet, consideraverit. Attamen (id quod dictum est) non admodum exacta ratione placitum illud nititur. Dicet enim fortasse aliquis, æqualem numerum attribui non oportuisse, atque testimonium quod in agris & itineribus adhibetur, arctius contrahendum fuisse. Nos igitur quod ille neglexit, non negligendum putantes, sancimus, *ut in civitatibus* quinque testibus stabilitum testamentum approbetur: In itineribus vero & agris, aliisque inhabitatis locis trium testium confirmatio suscipiatur.

CONSTIT. XLII.

UT (5) SUFFICIENS NUMERUS TESTIUM TESTAMENTUM RATUM FACIAT, TAMETSI (6) ID NEQUE ILLORUM SUBSCRIPTIONES NEQUE SIGNACULA HABEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ in verbis residet obscuritas, multum quod tractatur involvere videtur: quippe quæ tanquam expansa quædam nubes, tum intelligendi vim animo auferunt, tum a recta rerum administratione avertat. Hanc igitur obscuritatis caliginem ubi illis constitutionibus quæ de testamentis agunt, neque mediocrem noxam rebus afferunt, circumfusam esse cognovimus: pulchrum fore rati sumus, si illas repurgaremus, quomodoque testamenta confirmari, aut non oporteat, lege non ambigua, neque quæ varie apprehendi possit, definiremus. Qui ante nos de testamentis tractarunt, bifariam illa diviserunt, & alia quidem scriptis, alia vero sine scriptis confici tradiderunt. Quin & modum quo utrumque testamentum, (& scriptum nempe, & non scriptum) ratum fiat, subjecerunt: ut scripti confirmatio in eo consistat, quod vivente etiamnum testatore testium subscriptione obsignationeque omnibus numeris absolutum sit: nuncupativi vero, sive non scripti, quod septem non indigni fide testes se audivisse, cum ita testator lingua sua de rebus suis pronunciaret, confiteantur. Atque his hunc ad modum constitutis, annectunt scriptum testamentum, nisi (7) ad scripturæ, qua testatoris voluntas significatur, perfectionem simul omnia conveniant, & testium subscriptiones, nempe quæ illis de sinceritate testimonio sint, & signacula, quæ subscriptionibus fidem præbeant: nisi hæc simul omnia (inquam) priusquam is cujus id testamentum est, a vita excedat, concurrant, omnino id irritum esse, ut neque tanquam scriptum, neque tanquam nuncupativum valeat. Ex quo sane præoccupativo placito, quum non admodum cauta (ne interim dicam male) conceptum sit, confusio atque ambiguitas rem testamentariam invadit. Aliis enim videtur testamentum velut adulterina femina, prorsus abjiciendum: ut aliis quidem ex bonis utilitatem capere permittatur, defunctis vero ne minimum quidem utilitatis ex rebus suis accedat: si tamen defuncti utilitatem aliquam sentiunt. Sentiunt autem quum ex ipsorum morte per beneficii erogationem nonnulli reviviscunt. Atque hi quidem (quomodo dixi) hunc in modum a rerum suarum utilitate hominem prorsus arcere volunt. Quibus vero benignior sententia animo residet, hi testamento, quod sigillorum impressione perfectionem non accepit, si non ut scriptum censeatur, certe tamen qualem non scriptum & nuncupativum accipit, talem vigorem tribuunt. Nos itaque perplexitatem hanc adeo rebus humanis esse nocumento videntes, in benigniorum judicum sententiam pedibus imus, veterisque legis caliginem & ambiguitatem in simplicem atque apertam cognitionem convertimus, ac sancimus, *ut* (8) *quod testamentum*, respectu eorum quæ scripto testamento adesse debent, imperfectum est: si tamen nuncupativi testamenti testimonio non indigeat vigore nuncupativi testamenti firmum sit: sin testium fide indigeat, ut quod nihil ad faciendam fidem idoneum habeat, in irritum concidat. Quæ enim ratio est, imo quomodo non omnino absurdum nimisque crassum est, alias tales istiusmodi approbatione dignari, ut quæ nulla sui parte scripto mandata sunt, confirment? alias vero quasi qui per scripturam declarare confirment, indigni sint, ita illos vilipendere, præsertim vero, cum hic aliquo etiam modo fides corroboretur. Quomodo insuper id detestandam inverecundamque æquitatis proditionem non continet? Quid si testamentum scripto tradi cœperit, quodque constitutum est, dignorum fide testium auribus insonuerit, deinde vero aut scribam morbus corripuerit, aut mors etiam ipsum sustulerit, & mox testator quoque enectus sit: (ut multæ hominibus ex improviso contingunt) num propterea quos is moriens beneficio dignos censuit, illi eo privati injuriam sustinebunt? Et vero, quod indignissimum est, non modo non cum vita id mali testatorem deserit, verum etiam mortuum insectatur, privatque (quantum quidem ad eorum qui testamentum irritum faciunt sententiam attinet) misericordis Dei commiseratione, cujus participem illum fore, ex eo quod ipso defuncto alii beneficiis sublevantur, spes est. Idcirco simulatque nostra potestas hæc animadvertit, evidentem atque indubitatam formam sanciit, *ut* (9) *si testes tantum* dicant illius hominis proprium id esse testamentum, id non improbetur, sed firmum atque ratum sit: tametsi non solum signacula, sed etiam cum illis testium subscriptiones desint.

CONSTIT. XLIII.

UT PER SCRIBENDI IGNAROS (10) TESTAMENTA ETIAM CONFIRMENTUR (11).

Idem Imperator eidem Styliano.

NOn quod superiores, quia communis vitæ negotiis diligentem cautionem adhibuerunt, reprehendere velimus, legem proferimus: sed potius, ut exacta ipsarum ratio in usum recipiatur, operam damus, sesque ipsæ (quod illas exacto informi præscripto respondere impossibile sit) ne, quoad ejus fieri potest, debito suo statu excidant, sanctione cavemus. At quid est quod dico? Decretum est a veteribus de testamentis tractantibus, ut per (12) septem testes, minimum autem per quinque defunctorum statutis autoritas accedat. Neque vero id simpliciter, sed ne (13) ignari literarum testes essent, si quidem in civitatibus, ubi non fere peritorum penuria est, testamenta facta sint: sed si aliis in locis in quibus literarum studia disciplinæque non admodum usitatæ sunt, istic testium non exacte haberetur ratio: neque illi soli qui ad literarum studium educati sunt, quærerentur, sed ad testandum & literarum rudibus aditus esset. Quod ita illis in locis in quibus hominum scribendi peritorum abundantia non est, lex fieri statuit, id consuetudo omnibus ubique locis & civitatibus, quanquam magna doctorum hominum copia esset, ita facere volentibus concessit. Quod sane & Imperatoriæ nostræ Majestati legum autoritate dignandum esse placuit. Sancimus igitur, *ut quocunque* in loco & civitate, etiam (14) ab imperitis testamenta confirmentur, dummodo mores testium fidem mereantur. Quin & numerum non solum ad quinque contrahimus, sed iis in locis in quibus raros fide dignos prodire constat, tres (15) quoque admitti, ac testimonium illorum non reprobari volumus.

CONSTIT. (16) XLIV.

* A QUIBUS (17) OBSIGNARI TESTAMENTA OPORTEAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm omnes alii hominum actus ac negotia quæ in literas referuntur, necessario exquisitum testimonii subsidium requirant: tum maxime id faciunt, quæ homines natura sua ad interitum vergente, discessuque a carne imminente litteris exponunt, his in ipso a vita excessu rationes suas & voluntatem committentes. Quæ enim inter vivos conscripta sunt, quanquam obsignata sint, nihilominus tamen illorum vitia ex verborum ejus qui scripsit, eorumque de quibus scriptum confectum est, examinatione deprehenduntur. Quæ vero a morientibus scripto constituuntur, ea se minus recte habere, si nullum certum testium suffragium adsit, impossibile dicere est. Verum enimvero & hic tractatus longe optime a legislatore conscriptus est, dum sæpe testamentorum testes ad jusjurandum adigi nolens, illis census (18) magistri qui nunc generalis (19) appellatur, sigillo parem firmitatem jubet. Etenim quod tanquam levem promptumque ad jurandum aditum non præbet, insignique sigillo ambiguis testamentis vigorem tribuendo, ut juramenta reprimerentur, fecit: ea sane res & prudentissimi consilii, & præstantissima est. Atque hoc quidem obtinuit olim. Postmodum autem consuetudo id mutavit, ut supra testes ejus qui ad quæstoria dignitatem pervenisset, sigillum testamento testimonium ferret. Et quidem illa etiam confirmatio majoribus nostris optima visa est. Quos & nos sequentes, quo illa validior sit, jubemus, *ut* (20) *sigillo* magistri census (quod nunc ad illum neque legum cura, neque administratio pertineat) nihil prorsus in obsignatione testamentorum juris nec commercii sit (quemadmodum neque nunc id illa obsignat), sed pro (21) illo quæstoris sigillum obsignet. Neque vero hoc solum testa-

(1) Justinianus scilicet, *l. ult. Cod. de testam.* (2) Jus vetus intelligit, de quo vid. §. 3. §. 2. §. 9. *Inst. de testam.* (3) *l. ult. C. de testam.* (4) Basilius Macedo.
(5) Epitome exstat apud Harm. 1. 5. 10. (6) Hoc vult: firmum ratumque testamentum esse, si testes una voce duntaxat pronunciaverint, id testamentum esse [illegible] licet signacula non et adposita, licet etiam testium subscriptiones cum signaculis desiderentur: & breviter in testamentis subscriptiones & signacula testium non [illegible] quod olim requirebantur, & ita hac constitutio abrogat §. 3. *Inst. de testam.* [illegible] (7) *l.* §. 3. (8) Sensus est a Leone nihil hic eorum immutari, quae vel de scripto, vel nuncupativo testamento cauta sunt. (9) Et ita jus vetus abrogatur, quo subscriptiones testium [illegible] signacula requirebantur. (10) Olim constitutum, ut [illegible] testes pro illiteratis subscriptionem interponerent. *l. ult. vers. si vero omnes vel pleno fuerint illiterati Cod. de testam.* quod hac Nov. remittitur. (11) Titulus ita [illegible] est apud Græcos, [illegible] Scrimg. (12) §. 3. *Inst. de testam. ordin.*
(13) *d. vers. si vero.* (14) Abrogatur *d. vers. si vero.* (15) *Novell.* [illegible] Harmen. 1. §. [illegible] (16) Hujus constitutionis meminit Harm. [illegible] Leonis constitutionem, ut testamenta a magistratu cum signato valeant, [illegible] testium subscriptionem non habeant. Puto tamen locum illum Harmenopuli pertinere ad Novellam [illegible] *supr. cit.* (17) Olim magistro census, *l.* [illegible] *C. de testam.* hodie a Quæstore: & ita pars *d. l.* [illegible] *abrogatur.* (18) *Nov.* [illegible] *l.* [illegible] *Cod. de facr. eccl.* [illegible] *C. de testam.* (19) [illegible] (20) Harm. *d. l.*
(21) Apud magistrum census insinuari testamenta moris erat, *d. l.* [illegible] hodie a Quæstore & aliis Magistratibus hic commemoratis.

testamenta obsignet: verumetiam magnificentissimi nostri magistri & patricii, præfecti urbis etiam, aliique qui judiciis præsunt, sigillis suis illa fidei commendent. Verum hi in urbe: in aliis autem locis & civitatibus præfecti, & in quaque provincia præsides hoc sciunto & faciunto.

C o n s t i t. XLV.

* UT SENTENTIAM JUDICES IN LITERAS REFERANT, SUAQUE (1) MANU OBSIGNENT.

Idem Imperator eidem Styliano.

DUm ut res judicatæ firmæ maneant, & ne qua suspicio atque controversia sententias insequatur, curam gerimus, hoc se nobis constituendum obtulit, *ut quibuscunque* dijudicare ac dirimere lites obtigisset, de quibus rebus judicium pronunciaturi essent, de iis sententiam de scripto ferrent, eamque manibus suis (2) obsignarent: ut ne si temere judicatum esse postmodum deprehenderetur, negare illi suam sententiam possint: neque alii cuipiam supposititia adulterinaque sententiæ scriptura effecta, illam in judicium aliquem referre liceat. Quicunque igitur judicum dignitate honoratus est, dehinc ita facito: ac quibus de rebus judicavit, decretum scriptum suaque manu obsignatum edito.

C o n s t i t. XLVI.

* ABROGATIO (3) QUARUNDAM DE CURIIS ET DECURIONIBUS (4) LATARUM LEGUM.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum ut quæcunque aliæ res in communis vitæ usum efformantur, ipsarum commoditas facit, & quæ utilitatem aliquam adferunt magnifacimus: quæ vero ad nihil conducunt, contemnimus: sic omnino & ad legalium capitum compositionem nos accommodari oportebit, ut quarum usus aliquis sit, qui bono quopiam rempublicam h.et, hæ necessario & serventur & honorentur: quarum vero usurpatio est nullius momenti, aut mala sit, harum non modo non ratio habeatur, sed etiam e legum corpore exemptæ rejiciantur. Hæc idcirco dicimus, quod inter veteres de decurionibus & curiis latas leges quædam gravia intolerabiliaque decurionibus quæpiam munera injunxerint. curiis autem privilegium, ut quosdam magistratus constituerent, suaque autoritate civitates gubernarent, præbuerint. Quæ nunc, eo quod res civiles in alium statum transformatæ sint, omniaque ab una Imperatoriæ Majestatis solicitudine atque administratione pendeant, tanquam incassum circa legale solum oberrent, nostro decreto illinc submoventor.

C o n s t i t. XLVII.

* ABROGATIO (5) LEGIS QUÆ SENATUI PRÆTORES, DECURIONIBUS VERO PRÆFECTOS CONSTITUERE CONCEDEBAT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUod alius olim reipublicæ status esset, rerum ordo similiter alius erat. Quum enim cuncta in Principis deliberationem non caderent, sed nonnulla essent, de quibus dispicere, & jubere senatus officium esset, ea ab illo etiam proferebantur. Prætores itaque tres (6) numero in urbe rebus administrandis ab eo præficiebantur, idque actus sanctione legis procedebat. Neque vero id in urbe solum, sed in aliis etiam civitatibus a decurionibus (7) ut vocabantur, præfecti quidam (non tamen quales hodie militaris præfectura novit, sed excellentiores quidam, quique aliam curam demandatam haberent) præficiebantur. Quum igitur aliter sese tunc res haberent, communis usus illam legem requirebat. Nunc autem quum omnia a principali cura pendeant, Deoque opitulante ipsius providentia discutiantur & dijudicentur: ac vero ille lex nullum de se usum præbeat, cum aliis quæ de republica ejectæ sunt, hanc etiam ejiciendam esse statuimus. Quemadmodum enim legibus nondum ineris nascendi causam rerum usus (8) præstat: sic quando lex rerum utilitati non subservit, eam abolendam esse sequitur.

C o n s t i t. XLVIII.

* NE MULIERES IN CONTRACTIBUS (9) TESTIMONIUM PRÆBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAud scio quomodo, an non exactiore judicio disquisita, mulieribus ad dicendum testimonium procedendi facultatem dederint veteres (10). Illud saltem vulgo notum, voluntandum animo fuerat, crebrum semper in virorum oculos occursum (11) mulieri dehonestamento esse: pudicam vero & honestam ejusdem rei fugam efficere. Qua ratione igitur illas ad testimonium assumi permiserint, (unde fit persæpe, ut in magnis hominum turbis conversentur, irreverentiusque quam mulierum sermo ferat, lingua utantur) hoc quemadmodum dixi, mihi dubitare subiit. Quantum enim hisce visum est, ut in (12) negotia publice mulierum prodiret testimonium, quibus juxta atque viris testari permiserunt, quemadmodum Scythicas (13) mulieres cum maritis ad bella coarmari audimus? Et sane quomodo præter absurditatem ingentem, hoc naturæ etiam finium, quibus virilis muliebrisque sexus discriminati sunt, tum confusionem, tum eversionem non continet? Quomodo item mulieribus (quas etiam domi observantes, nequaquam autem dissolute atque indulgenter, conveniri oportet) debitam non produnt & verecundiam & honestatem? Si quidem ad ferendum testimonium progressio, quum eo (quod multorum illæ hominum commiscentur conventibus, negotiisque implicantur virilibus) ad liberius loquendum quam mulieribus decorum sit, fenestram aperiat: muliebris sexus submissum morem pudoremque adimit atque ipsas ad inverecundiam & procacitatem exercet. Jam vero res illa contumeliam aliquo modo etiam viris adfert. Quid enim hoc aliud nisi contumelia, & ea quidem gravissima erit, si quarum rerum tractatio virorum maxima propria est, ad illas secus etiam fœminæ procederent? Quapropter non minus consuetudinem, quam legis erratum Majestas nostra corrigens, *illis* ad testandum præcludit aditum, ac proposita sententia sua decernit, legeque prohibet, ne quo modo mulieres ad contractuum testimonia accedant. In rebus autem peculiariter ad ipsas (14) pertinentibus, quibus interesse viris fas non est (de partu (15) loquor, & si cui rei (16) alii sola mulier adhibetur) sua peculiaria virisque occulta testentur.

C o n s t i t. XLIX.

* NE SERVI AD DICENDUM TESTIMONIUM ADMITTANTUR (17).

Idem Imperator eidem Styliano.

TEstimonium cum magni momenti, necessariaque ad tuenda communis vitæ negotia res sit, non a quibuslibet, sed ab iis qui extra ignominiam vivunt, ferri æquum est. Recte ergo exquisita ratione de hoc disceptant leges, & non simpliciter ad dicendum testimonium cuique aditum præbent. Verumtamen, quia nonnullæ leges servilis conditionis hominibus in quibusdam (18) rebus testari concesserunt: visum nobis est, hoc nota inducendam esse, ut qui liberæ vitæ participes non sunt, in universum ad testandum non admittantur, lexque Novellarum (19) Constitutionum obtineat, & de quocunque simpliciter testimonio statuat, idque in quacunque re, sive testamente, sive aliam humanæ vitæ actionem testimonium complectatur. Si enim illis qui cum liberæ vitæ sint, vitam ingenue, eaque libertate quam nacti sunt digne non degunt, neque quantum fieri potest animi magnitudinem e servitute liberam conservant, sed in illicitarum actionum servitutem subiguntur, testimonium dicere non licet: neque his quorum vitam non esse liberam constat, ferre testimonium concedetur. Nam tametsi alius hic servituris modus sit, attamen ea servitus est, quam libertatis dignitate participem esse indignum sit.

C o n s t i t. L.

UT (20) DONATIONES QUÆ IN LITERAS RELATÆ NON SUNT AD QUINGENTOS USQUE AUREOS VALEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem multi aliis gratias relaturi, alias benigno duntaxat proposito moti, dona in nonnullos conferunt: & de hoc capite distincte tradendum esse visum est, quales donationes non evarti, qualesque contra irritas esse oporteat. Atque veteres quidem hac de re tractantes pronunciarunt, illam donationem concidere, ne firma sit quæ quingentorum aureorum summam exsuperat, nisi in acta publica relata sit: quanquam etiam donatarius donationis certam probationem propria donatoris manu privatim scriptam abstulerit. Ac nescio quid sibi illi superflua hac subtilitate velint. Quando enim donatio scripto comprehensa, eique justum testimonium adhibitum esset, quorsum amplius accurate finire oportebat? Nobis itaque exacta hac definitione, quam neque de donationibus dictam (21) esse omnino scimus, per sanctionem consopita, illud proponere visum est, *ut* (22) *si* donatio quæ quingentos aureos excedit, in literas relata sit, rata permaneat: quæ vero scripto comprehensa non est, pro eo modo qui quingentos aureos excedit, irrita sit, tametsi donatarius præsentibus testibus rem donatam adeptus sit. Etenim donatio, cujus æstimatio quingentos aureos non superat, etsi conscripta non sit, dummodo tribus testibus confirmetur, rata judicatur. Ad hanc ergo formam examinatæ donationes, aut valeant, aut irritæ sint.

Con

(1) Poterant olim manu aliena, *l. ult. §. de fenestellis ex periculo vestrandis* [illegible] cui hoc additum a Leone. (2) Et ita supplet, *C. l. ult.* (3) Hac Novell. sublatus ordines decurionum, ideoque hic titulus non est in Basilicis, vid. Cujac. *ad tit. C. de decur.* (4) *L. 50. D. [illegible] L. 20. Sed. 31. Nov. 38.* (5) Abrogatur *l. 2. C. de off. præsor.* (6) *d. l. 2.* (7) Non quod Constantinopoli atque Romæ senatores, hoc decuriones se municipiis [illegible] (8) Leges usu ex acute promulgantur, usu contrario [illegible]. (9) Testis in contractu mulier esse prohibetur [illegible] Nov. Gell. [illegible] *cap. 9.* scribit nulli femina dicendi testimonii jus fuisse. [illegible] Constantinus *l. 1. C. Theod. de repe. [illegible]* mulieres removet [illegible] postulationibus & testimoniis, omnibusque rebus judicialis [illegible] ut & autoritate [illegible] [illegible]. Harmenop. 1. tit. 6. refert mulieres admitti in testimonium [illegible] post caput [illegible], mulieres ait in testamentis non admitti, ut & in aliis negotiis [illegible] exceptis, [illegible], in quibus non adeo[illegible] vel adhibentur masculi. Idem paulo post notat mulierem admitti [illegible] admitti vero ait [illegible] appellat autem [illegible] [illegible] vid. [illegible] *ff. de test.* [illegible] *ff. qui testam.* Hic adde quod scripsi a. [illegible] in [illegible] fœminas removentur a testimonio [illegible] eadem habuit ab eodem domino. (10) *d. l. 18. d. §. 6.* (11) Mulier dehonestamentum, frequenter viris occurrente. (12) [illegible] *Sorimo.* (13) Mulieres Scythicæ cum maritis ad bellum coarmari soli[illegible]. (14) In quibus negotiis mulieris testimonium admittatur. (15) *Vid. tit. de ventre inspiciendo.* (16) Puta balneo mulierum. *l. Harmenop.* 11. admittitur etiam in quæstionibus [illegible], *l. [illegible] ff. ad leg. Jul. [illegible] majestatis*, & in domestico facto, *l. [illegible]. §. 5. C. de repud.* adde quæ dixi ad Nov. [illegible] & ad epigraphen hujus tit. (17) Testis esse nullo modo non potest, qui servus est, Nov. Just. 90. c. 6. & ita abrogatur *l. 7. ff. de test.* (18) In iis scil. in quibus alia probatio ad eruendum veritatem non est, *l. [illegible] ff. de test.* (19) Nov. Just. 90. c. 6. (20) Titulus aliter e Græcis accipitur his verbis, [illegible] *Scrimo.* Mihi se videtur hac Nov. non [illegible] insinuationem in donatione [illegible] aureos excedente [illegible], *l. [illegible] C. de don. §. 2. Inst. de don.*) [illegible] in ea requiratur scriptura, & tamen testibus probari possit, [illegible] Harm. 2. [illegible] ubi hujus constitutionis meminit quam & pro 50. laudat. (21) [illegible] *Scrim.* [illegible]; Cujac. 27. *observ.* 33. (22) Græce aliter legunt his verbis [illegible] *Scrimg.* ut locum esse corruptum hinc colligamus.

Constit. LI.

* DE INVENTO THESAURO CUJUS ESSE DEBEAT (1).

Idem Imperator eidem Styliano.

BOnum sane atque salutare esset, si divinis salutiferisque morem gereremus legibus, minime enim tum humanis indigeremus, illarumque luce tutam viam commonstrante, humano ex legibus auxilio nobis non esset opus. Verum quoniam cœno atque luto omnes emergere, divinisque præceptis in cœlum tollentibus elevari difficile est: humano generi salutem etiam humana prudentia per leges suas adinvenit. Quapropter etiam nunc, quum, quanquam Dominus & Servator noster misericordes esse, eorumque qui inopia premuntur, illos qui ipsius donis fluentes in effluenti rerum copia vivunt, angustiis succurrere jusserit, nonnulli tamen ita in Dominum ingrati, atque communem hominum cognationem commiserationis expertes sunt, ut non modo non benignam manum egentibus præbeant, verum etiam tanquam solis quoque radiis externos thesauros suos aspicere invideant, in terram illos defodiant: de inhumano hoc invento in medium legem prodire oportuit. Quæ quidem *lex* cum olim lata fuerit, victa autem postmodum a cupiditate, quæ multas egregias res labefactat, ab eademque suo vigore privata sit: nunc ab Imperatoria nostra Majestate in integrum restituitur. Jubebat autem illa (2), ut qui in defossum thesaurum incidisset, si prædium in quo inventus esset, ad Principem (3) pertineret, alioquive publicum esset, illum ex æquo cum fisco partiretur: si vero locus unde thesaurus in lucem prodiisset, neque ad Principem pertineret, neque publicus, sed alterius cujuspiam esset, iis æqualibus partibus inter inventorem prædiique dominum divideretur: denique si inventoris prædium esset, ipsi res inventa universa cederet. Atque hæc quidem lex illa sancit. Verum (4) perversa cupiditas haud scio quomodo illa circumscripta, iniquoque lucro fisco donato, illi in hunc usque diem inventum thesaurum attribuit, legemque otiosam reddidit. At quid hinc contingit? Qui alicubi reconditos latere thesauros sciunt, dum alios laboribus suis gavisuros, se autem frustra illos subituros, quin & interdum acerbis examinationibus subjiciendos considerant, illos investigare negligunt: itaque in perpetuum recondita manent & pereunt, quæ in lucem producta magnam hominibus erant utilitatem allatura. Jubemus ergo, *uti* (5) *deinceps* secundum veteris legis æquitatem judicetur: & quando thesaurus aliquis inventus fuerit, si locus ubi inventus est, in publicis imperatoriisve fundis sit, inventor illum cum fisco partiatur: si vero alterius cujuspiam sit, simili modo ipsum & inventor, & loci in quo thesaurus inventus est dominus inter se dividant. Cæterum si improbus esse, neque quicquid repererit confitari inventor omnia velit, sed dolo mendaciisque ex re reperta nonnulla detineat: in vanum tunc ille laborarit, & tanquam malitiosus rerumque alienarum occultator & fur, nihil omnino accipiat, ac beneficium loci domino soli cedat.

Constit. LII.

* UT TAM VETERUM (6) PRINCIPUM QUAM RECENTIORUM NUMISMATA, MODO JUSTI PONDERIS, PROBÆQUE MATERIÆ SINT, VALEANT (7).

Idem Imperator eidem Styliano.

SI pecuniarum nervi (8) sufficiens & copiosa illarum materia est, remque publicam pecuniarum vis stabilit; recte profecto veteres defectum, velut morbum quendam ac tabem, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, sive ad veteres & priscos Principes referatur, similiter valere voluerunt (9). Verum egregium hoc institutum haud scio qua de causa posteriores Principes in eadem forma consistere non permiserint, ac, tanquam subditorum opulentiæ inviderent, quæ numismata superiorum Principum effigiem ferrent, ea publico usu interdixerint: sua vero sola in communi commercio esse voluerint. Næ illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item detrimenti, quod cum ad omnes, tum præcipue ad pauperiores, potiusque auxilio & defensione indigentes pertineat, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus, quique alioqui manibus victum quæritant, & demum universa rusticorum natio, dum, antiquata ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non possunt, in perquam augustas adiguntur angustias. Ea propter nos novi recentiorum placito non acquiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, *ut secundum benignum* illorum reique publicæ commodissimum judicium, numismatis omne genus (quod (10) quidem formam (11) materiamque non adulteratam (12) & plenum pondus habeat) sive vetustioris cujuspiam Principis, sive recentioris sit, æqualiter & æstimetur, & in republica tractetur. Pœna vero eorum, qui rebelli animo decretum hoc contemnent, fuerit, ut flagris cædantur, & cute (13) raso tondeantur, insuperque libras auri tres dependant.

Constit. LIII.

* UT CUIQUE TAM INTRA CIVITATES QUAM EXTRA, MORTUOS SEPELIRE LICEAT (14).

Idem Imperator eidem Styliano.

MEa quidem sententia, leges civiles non ea modo quæ communi subditorum vitæ prosunt præscribere: verum de iis etiam qui jam vitam finierunt, humanæ commiserationi convenientia decernere decet. Quæ autem defunctorum corpora ignominiæ contumeliæque exponant, ac per quæ communi hominum naturæ dedecus atque turpitudo concilietur, nequaquam in leges sunt includenda. At quod lex (15) mortuos non nisi extra civitates humari vult, quomodo id humanam naturam dedecore afficere non est? Et quidem si hoc præcipiens, de iis humandis ageret, quibus facilem elationem facultates, quas vivi habuerant, suppeditarent, fortassis lex aliquam ad id jubendum rationem habuisset. Quanquam tunc etiam ad amicorum, cognatorum, necessariorumque defuncti commiserationem respicere oportebat. Quorum dolori atque orbitati magnum sane solatium est, si (16) amici sui sepulchrum amplexari, ac in id lachrymas profundere possint. Quæ officia extra civitatem sepulto non facile est exequi. Attamen si illos solum extra civitatem sepeliri vellet, quibus id ipso mortis die per facultates facile esset, ad eam inclementiam aliquam lex occasionem haberet. Verum nunc, cum inclementia illa simul ad omnes se extendat, quomodo non manifesta est absurditas? quomodo legem in naturæ opprobrium ferri non est evidens? Qui enim, dum adhuc viverent, inopes & deserti erant, quomodo mortui ipso mortis die humabuntur? Quomodo item, cum propter paupertatem sepultura non accelerabitur, multis diebus insepulti non miserabile simul & horrendum spectaculum jacebunt, tabescentemque hominum naturam dedecorabunt? Extra hæc autem, cum mortui interdum famuli Dei appellantur, propterque cœlestem gloriam colantur, ipsorum corpora inhumata abjici, quomodo id vero expiationi etiam obnoxium non est? Ne igitur ullo modo inter civiles leges hæc lex recenseatur: sancimus; quin potius, ut a consuetudine recta contemnitur, sic etiam decreto nostro prorsus reprobatur. *Quicunque autem sive* extra muros sive intra civitatem sepelire mortuos volet, perficiendæ voluntatis facultatem habeto.

Constit. LIV.

* UT DOMINICIS DIEBUS OMNES (17) AB OPERIBUS VACENT (18).

Idem Imperator eidem Styliano.

PRæstantissimum illorum est studium qui se edendis quæ communi vitæ utilia sint, præceptis dedunt; digniqua sunt, eo quod ad subditorum utilitatem omnes suas curas intendunt, quorum pius in rempublicam amor laudibus celebretur, ac præcepta sancte observentur. Interim vero multo æquius fuerit, illis potius istiusmodi reverentiam attribuere, quos majores pro humani generis salute, tanquam universi terrarum orbis legislatores, suscepisse solicitudines constat, quasque leges tulerint, has aliis omnibus anteferre, idque non solum propter id quod dixi, quod *videlicet* ad hominum utilitatem, incomparabiliorem susceperint atque contulerint curam, sed quod etiam divini numinis virtute scripserint sua decreta. Quoniam itaque illorum inter discipulos præceptorum legi, quæ Dominicæ resurrectionis diem cessatione ab operibus omnes venerari mandat, legem aliam contradicere conspicitur, quæ non omnes simul operari prohibendos, nonnullisque otio operantur indulgendum esse censet: (ait (19) enim *omnes judices urbanæque plebes & cunctarum artium officia, venerabili die Solis quiescant: Ruri tamen positi agrorum culturæ libere licenterque inserviant*, cujus istius diei dehonestationis nulla ratione nititur causa. Nam quanquam fructuum conservatio prætendi posse videatur: nullius tamen

Tom. IV. A a ille

---

(1) Thesaurus cujus esse debeat, breviter hæc notemus: Thesaurum non esse, quod quis vel lucri, vel metus, vel custodiæ causa sub terra condidit, [illegible] ... De invento hoc [illegible] ... Hadriani constitutionem amplexi. Quid si in Cæsaris, fisci, vel publico, vel civitatis loco thesaurus sit repertus? inventor thesaurum cum fisco ac civitate dividet ex constitutione Hadriani, d. §. 39. [illegible] (2) [illegible] §. 39 Inst. de rer. divis. (3) d. §. 39. [illegible] (4) Hoc [illegible] (5) [illegible] in usum revocator a Leone. (6) [illegible] de veteris numism. [illegible] (7) Nummi veterum etiam principum, modo justi ponderis, probæque materiæ sint, recipiendi, [illegible]

[illegible] Niceph. Phocæ contraria, c. 9. infr. (8) [illegible] Plutarch. in Cleomene, [illegible] Diog. Laertius Zenoni tribuit. Demosthenes [illegible] Æschines [illegible] Nicetas in Emanuele Comneno, [illegible] Eustath. [illegible] Sic in l. 1. §. 10. ff. de quæst. In tributis dicuntur esse nervi reipub. & alibi. [illegible] Plura vide apud Cujac. [illegible] de Nov. [illegible] (9) l. 2. C. de veteris numismat. potestat.

(10) [illegible] (11) Principum, quam imprimi numismatibus moris fuit, vide l. 1. C. de vet. numism. potest. (12) Olim lege Cornelia plectebatur qui monetam [illegible] Paul. 5. sent. 25. §. 1. Arrian. 3. ad Epictetum, [illegible] &c. adde Edictum 2. Just. c. 1.

(13) [illegible] in Nov. 98. in fin. (14) Sepelire etiam in civitatibus mortuos licet, [illegible] l. 3. §. 5. ff. de sepulchro violato. l. 12. C. de religiosis, l. 6. C. Th. de sepulchro violato. Paul. 1. sent. 21. §. 2. & in locus Ciceronis e [illegible] hominem mortuum in urbe ne sepelito, de quo dixi ad legem XII. tabularum. (15) Vide [illegible] (16) [illegible] (17) Dominicis diebus omnes ab operibus vacare debent, ut hic. Omnes, inquam, licet rustici, quod olim non fuit: [illegible] l. 3. C. de feriis, facit constitutionis mentionem Harmen. [illegible] (18) Vid. l. ult. §. 1. C. de feriis, adde c. 1. c. 1. Extra de feriis, ubi traditur, quemadmodum etiam festis diebus [illegible] capere liceat, adde quæ dixi ad leges XII. [illegible] (19) l. 3. C. de feriis.

Illa momenti, neque vero futilis est: quum non agriculturæ diligentia, sed solis virtus, quando frugum largitori visum sit, fructuum abundantiam suppeditet:) Quoniam, inquam, istiusmodi lex in lucem prodiit, quæ Domini cultum vilipendat, diversumque ab illis, qui contra omnes adversarios a Spiritu sancto victoriam obtinuerunt, decretum præscribat: statuimus nos etiam quod Spiritui Sancto, ab ipsoque institutis Apostolis placuit, ut omnes in die sacro, quoque nostra integritas instaurata est, a labore vacent; neque agricolæ, neque quiquam alii in illo illicitum opus aggrediantur. Si enim, qui umbram quandam atque figuram observabant, tantopere Sabbathi (1) diem venerabantur, ut ab omni (2) prorsus opere abstinerent: quomodo qui gratiæ lucem, ipsamque veritatem colunt, hos eum diem qui a Domino honore ditatus est, nosque ab exitii dedecore liberavit, non venerari par est? aut quomodo, cum ex septem (3) diebus unus in Domini honorem consecratus sit, nos aliorum ad opera usu contentos non esse, neque illum Domino eximium & inviolatum conservare: sed ipsum etiam vulgarem facere, nostrisque operibus applicandum putare, religionis non est prorsus dissolutæ?

C o n s t i t. LV.

* UT JUDÆI SECUNDUM CHRISTIANISMI RITUS VIVANT (4).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi olim sceptris potiti sunt, de Hebræorum gente (quæ quondam quoad divino patrocinio fovebatur, inclyta fuit, nunc autem ob contumaciam in *Christum* & Deum nostrum, in calamitatibus celebris est) diversas (5) promulgarunt leges, quæ de ipsorum vitæ statu tractantes, jubent, ut (6) sacras ipsi scripturas legant, & ne a suis ritibus arceantur: quinetiam ut liberos supra sanguinis cognationem circumcisionis etiam cognatione suo instituto accommodent. Atque hæc quidem, qui olim (ut dixi) imperium obtinuerunt. Verum sacratissimus Princeps, ille ex cujus semine nos nati sumus, ut qui majore quam cæteri salutis ipsorum desiderio teneretur, hos in sola superiorum legum observatione relinquere (quod ante illum alii fecerant) non contentus: sed partim sacrorum oraculorum explicatione, partim eorundem admonitionibus ad salutarem Christianorum cultum traducens, vivifica baptismi aqua initiavit. Atque quod ipsos in novum secundum *Christum* hominem transformari debere persuasit ut veterem deponerent, plane effecit, & quæcunque vetustatem saperent, circumcisionem (7), sabbathum (8), & si quid aliud est, cum illo simul exuit. Atqui cum tanto cum effectu a Judaica pertinacia ipsos deduxisset, non etiam prioribus legibus, quæ Judaico ritu vivere permittebant, silentium, & vacationem alterius legis decreto imposuit. Quod igitur pater noster prætermisit, id nos adimplendum putantes, omni antiquiori, quæ de Hebræis statuit, legi silentium injungimus: *& ne illi aliter* quam pura salutarisque Christianorum fides vult, vivere audeant, jubemus. Quod si quis a Christianorum ritibus defectione facta ad Judæorum mores & placita reverti deprehendatur, hic secundum leges de apostatis (9) latas pœnas luat.

C o n s t i t. LVI.

DE ORIS (10) MARITIMIS.

Idem Imperator eidem Styliano.

HÆc etiam lex quæ maritimorum prædiorum jus tollit, eorum unde apud (11) oras mare conspicitur: quæque insuper illorum dominum, si illic piscari volentes prohibeat, injuriarum actioni subjicit: nobis non æque statuere visa est. Quicquid enim non iniquo titulo in cujuspiam dominium devenit, sive parentum hereditate laborumque emolumentum, sive alio quocunque non illegitimo modo paratum sit: quæ causa est, quamobrem id non ab eo qui in dominio habet, administretur, & illi non longe potius quam alteri cuipiam utilitatem præbeat? Non est igitur legis, quæ quidem æquitatem spectet, ut alios ad utilitatem rei: in quam nihil juris habent, introducat: illos vero qui aut suorum pretium, aut cognationis jus, aut denique alium aliquem possidendæ rei non illegitimum titulum laudent, ille privet. Jam vero quod, quum ab illo tanquam loci illius domino, annuum tributum exigatur, expellere inde illum, qui præter ipsius voluntatem loci commodis uti velit, non possit: sed si hoc faciat, injuriarum actionibus teneatur: quomodo id præterquam quod iniquum est, non omnibus modis absurdum est etiam? Quid si prædii dominus piscatoriæ artis non ignarus sit, num ipsi otioso dormiendum erit, aliisque earum (12) emolumenta venari permittere debebit? aut, si otium non amplectetur, in aliorum oris errabundus piscabitur, in suis autem id ipsi non licebit? At quare ita fieri debeat, nullam equidem rationem video. Sancimus itaque, *ut quisque erat* suas inconcusso jure possideat, illorumque dominus sit: & si qui sine ipsius permissu illorum emolumento frui velint, hos propellere possit. Nam quemadmodum terrenis locis juris est, ut quicunque domus dominus sit, is præter illius usum, vestibulum (13) quoque atque atrium possideat: ut ita etiam in maritimis obtineat, rationi esse consentaneum putamus. Et sicut terrenis locis præter voluntatem domini ex alieno fructus percipere nemini conceditur: sed si quis fructus ex alieno colligit, eos vel benignitate domini percipiet, vel pro loci (14) usu vectigal solvat necesse est; sic etiam in maritimis observari præcipimus.

C o n s t i t. LVII.

(*) QUANTUM IN PISCATIBUS REMORÆ (15) PISCATORIÆ INTER SE DISTARE DEBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem quum plurimæ leges de piscatione statuant, illud quod ἀποχὴν (16) nominandum putarunt, adhuc lege definitum non est (quippe, quod, ut videtur, quo tempore leges illæ promulgabantur, nondum id institutum innotuisset) hoc quoque legis constitutionem auferre volumus. Quam itaque juris rationem in hoc piscationis instituto pro legitimo decreto obtinere consuetudini visum est (ut nempe interstitiorum modus ad trecentos sexaginta quinque passus protendatur) hoc nos quod extra convenientem modum non feratur, legis dignitate honorantes, dehinc legem esse sancimus. Nam tametsi citra hoc privilegium, ut remoræ piscatoriæ ad hanc rationem disponantur, præsentis ævi hominibus bonum videatur: quo tamen id firmius sit, cautiusque in æternum observetur, lex esto, *remoræque illæ trecentorum* sexaginta quinque passuum intervallo a consuetudine approbato inter se distanto: idque ita, ut ab utraque parte hic intervalli modus desumatur: ut videlicet centum octoginta duo, & semis (17) ab unius partis finibus exporrigantur, residuum vero ad vicinum usque pertingat. Atque hæc quidem de constituendis introducendisque post hanc legem remoraris dicimus. Quæ vero hoc decretum prævenerunt, tametsi præstituto hoc intervallo non distent, ex ejus præscripto tamen nihil novabitur: permanebuntque illa, ut initio constituta sunt.

C o n s t i t. LVIII.

* NE (18) EX SANGUINE CIBUS CONFICIATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

SImul olim legislatori Mosi (19) sanguine vescendum non esse mandavit Deus, simul ab istiusmodi cibo abstinere debere a præconibus gratiæ (20) est constitutum. Et quanquam tum veteris tum novæ gratiæ tempore illa res vilis habita sit, & nefaria: eo tamen contumaciæ, imo vecordiæ homines processere, ut neutri legi autem præstent morigeram. At contra alii lucri, alii gulæ causa summa cum impudentia mandatum contemnunt, in escamque qua vesci vetitum est, sanguinem convertunt. Perlatum enim ad aures nostras est, quod intestina tanquam tunicis illum infarctum, velut consuetum aliquem cibum ventri præbeant. Quod tolerari non debere Imperatoria nostra majestas ratæ, neque tam impio soli gulæ inhiantium hominum invento, nunc præcepta divina, nec reipublicæ nostræ honestatem dedecore affici sustinens, jubet, *ne quis id* scelus, neque ad suum usum, neque ut emptores detestando cibo contaminentur, ullo modo exercere audeat. At sciat, quicunque dehinc divinum mandatum contemnere, sanguinemque in cibum convertere (sive vendat, sive emat) deprehensus fuerit, se bonorum publicationi subjiciendum, & ubi acerbum in modum flagris cæsus, ac cute tenus fœde tonsus erit (21), perpetuo patriæ exilio mulctandum esse. Qui quidem in judicio, neque civitatum magistratus citra criminationem dimittendos censemus: sed ut & ipsi (neque enim, si illi convenienti alacritate magistratum gessissent, id scelus commissum esset) quod negligenter socorditerque subditis præfuerint, decem librarum auri mulctam sustineant.

C o n s t i t. LIX.

* ABROGATIO LEGIS (22) QUÆ HOMINEM LIBERUM SE VENDERE, PERMITTIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

Quæ

---

(1) Sabbathi observatio. (2) Juvenalis 14. Sermone de Judæis: Sed pater in causa est cui septima quaque fuit lux ignava. & *Satyr.* 6. Observant ubi festa mero pede sabbatha reges; cum dicit *mero pede*, iter sabbathi intelligere videtur, de quo *Act.* 1. *vers.* 12. quod circiter mille passuum erat. (3) Unus ille ex septem diebus non est dies sabbathi; sed prima sabbathi. (4) Judæi jubentur fieri Christiani. & ita abrogatur Nov. *Just.* 146. & 120. *Cod. de Judæis*, quo permissum erat Hebræis suo more vivere. (5) *Cod. de Judæis* & Nov. 146. (6) d. Nov. 146. (7) Vid. Nov. Justin. 45. adde quæ dixi ad l. 11. ff. ad leg. Corneliam de sicariis. (8) l. 2. & l. 13. *Cod. de Judæis*. (9) Vid. tit. Cod. *de apostatis*. (10) Περὶ προθύρων θαλαττίων. *Scrimg.* πρόθυρα vestibulum odium. l. 13. §. 7. ff. *com. divid.* olim, qui alterum prohibebat ante Prætorium, seu prothyrum ædium suarum piscari, injuriarum tenebatur. l. 13. in fin. ff. *de injuriis*, adde 11. *Bas.* 6. c. 3. hac novella non tenere. & ita abrogatur d. l. 13. in fin. adde l. 14. d. *eod.* Nam ut ædium, ita & prothyri sui plenum dominium quemque habere apparet. Est enim prothyrum sequela ædium d. l. 10. in fin. (11) Περὶ τοῖς προθύροις. (12) Τὸ ἐν προθύρῳ κείμενον [illegible] *Scrimg.* τὰ τοῦ προθύρου κέρδη, Cujac. 10. obs. 1. quid esset προθύρων [illegible], dixi ad l. 35. in fin. ff. quo modo. (13) d. l. 35. in fin. (14) Ὑπὲρ τῷ τόπου [illegible] quod & solarium & locarium, vid. d. l. 10. in fin. (15) Adde Novell. 102. 103. 104. inf. eod. & his quidem de rebus ante hanc, legem nihil constitutum. (16) In prothyris seu vestibulis ædium, de quibus superiore Nov. dictum est, maxime in angusto mari, ut in Bosphoro Thracico ut plurimum erant ἀποχαὶ aut certe ἀποχῶν initia, quo posteriores dixere θύννου retia in mari extensa continue pars. Phavorinus [illegible] [illegible] ἰχθύας: quam ob rem ἀποχὴν τῶν θύννων dixit Leo Novell. 103. & 104. infr. eod. & [illegible] [illegible] Novell. 102. vid. Cujac. 10. obs. 1. (17) Inter Leo intermitti spatium 182 cum semisse ulnarum a superiore vicina epocha & totidem ab inferiore. (18) Sanguinis animalium cibus homini esse prohibetur, ita tollitur jus Mosaicum, Leo. 1. secundum etiam temporibus primitivæ ecclesiæ, *Act.* 15. *vers.* 20. (19) *Levit.* 17. (20) *Act.* 15. *vers.* 20. Canon. Apost. 63. (21) Pœna similis extat in *Novell.* 30. in fin. (22) Liber homo se nullo modo vendere ad pretium sui participandum potest; & ita abrogatur l. 2. §. 1. ff. de statu hom. l. 4. §. 1. ff. de injusto, l. 14. ff. de pœnis, §. 4. Instit. de jure personarum.

QUæ lex hominem liberum, qui tam ignavi atque abjecti animi est, ut libertatis dignitatem dedecore afficiens, quo execrabile pro servitute persolvendi pretii lucrum particeps (1), suam servitutem mercetur, non castigat, neque scelus illud corrigit: profecto & illa earum una est quæ tactum reipublicæ nostræ statum dedecent, ac approbatione indignæ sunt, neque auctoritatem & efficaciam accipere debent. *Illam* itaque de eo qui res suas ita gubernat, *latam* legem, quæ dementiam firmam esse permittit, neque adversa indigna illa mercatura, hos qui per insipientiam talia faciunt, competentibus pœnis subjicit, neque legis propositum selmut servare, neque quæ convenienti legibus reverantia putatur, dignam putamus. Si enim quod (2) patet filije est, id idem leges civilibus esse oportet, ut in hoc unum quod illis conducat ac salutara sit, collimient: quomodo hanc legem quæ tantum incommodum atque damnum incumbere iis qui per dementiam in id se conjecerunt, sinit, legibus annumerari æquum est? Hanc itaque nos legibus excerptam in exilium mittentes, sancimus, *ut si quis* ita demens sit, ut libertatem servitute commutans seipsum vendat, ne is contractus validus sit, sed evertatur. & simul ipse libertatis suæ proditor, simul is qui cum ipso id facinus designavit, verberibus castigentur, nihiloque minus venaniæ mancipio libertas in pristino suo statu servatur.

Constit. LX. (3).

* QUA POENA (4) CASTRATORES (5) AFFICI DEBEANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

VIrtutis (6) ad procreandum a Deo naturæ inditæ exactio non minore cum audacia identidem committitur, quam si apud Deum nulli pœnæ obnoxia esset, cum tamen vel maxime sit: & quamquam veteribus legislatoribus curæ fuerit, ut id malum ultrice lege excideretur, quo respublica ab istiusmodi invento munda esset: haud scio tamen, quum si cui alii, huic certa præscripto obtemperari, atque a naturæ mutilatione abstineri æquum sit, quamobrem non ita faciant homines. sed tanquam utilitatem quandam, istiusmodi adversus generandi vim insidias reputantes, membra quæ homini nascendi causam suppeditant, lancinent, & creaturam aliam quam qualis conditoris sapientiæ placuerit, in mundum introducere contendant. Hoc igitur cum inultum relinquendum non putemus, lege in id pœnam constituentes, quibus adeo divinam creaturam deformata religio non est, eorum audaciam, auxiliante Deo, reprimere conemur. Ac superiorum quidem legislatorum decretum eos qui id auderent ad (7) eandem mutilationem quam aliis intulerint adigit, quodque ipsi in aliis videre desiderarint, id ut itidem in se videant, conficit: idque me judice, non ita præter æquitatem: quanquam non valde decore. Non enim quia ille creaturam Dei *quasi* refingere ausus est, continuo vindicem id imitari, & pariter (8) refingere, æquum est. Verumtamen, quantum ad inventum attinet, non valde (quemadmodum dixi) id alienum est. Ad hoc autem alio etiam modo, qui impium hoc factum auderent, puniebat. Bona namque publicabat, perpetuoque ipsos exilio adjudicabat: & qui injuriam sustinuisset, si servus esset, libertate honorabat (9). Atque superiorum quidem decretum istiusmodi erat. Nos vero de re illa sententiam pronunciantes, naturæ insidiatores simili mutilatione vicissim mutilari prohibemus: aliis autem isti crimini constitutis pœnis, (tametsi hic etiam ad clementiorem sententiam respiciamus) subjacere ipsos non displicat. Sancimus itaque, *ut qui detestandæ* hujus artis artificem ad castrandum advocarit (10), si in albo (11) Imperatorii famulatus sit primum albo eximatur: ac deinde decem auri libris in fiscum deferendis multatus in decennium relegetur. Malæ vero istius artis artifex (12), & ipse primum flagris cuteque tenus tonsione deformetur, & deinde bonis privatus, eodem temporis spatio patria abeat (13); qui autem injuriam sustinuit, si servilis conditionis sit, reliquo vitæ suæ curriculo ab illa liber erit: sin liberæ, tanquam ipse, quo injuriam admisit, ejus sibi autor sit, quod passus est, suo consensu acceptum feret (14). Ceterum si qui exsectionem sustinuit, ea illi (ut sæpe fit) remedium (15) attulerit, nihil neque nobis neque legi adversari videtur. Id enim naturam non mutilare, sed illi succurrere est.

Constit. LXI.

* TRIBUTORUM EXACTORES, SI PLUS QUAM DEBEANT EXEGERINT, QUA POENA (16) AFFICIENDI SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

SI rectam æquitatis semitam mortales ingredi vellent, sane quam magna hinc communi vitæ tum beatitudo, tum salus accederet. Non enim sollicitatem præ se ferre legislatoribus opus esset, neque ultrices leges in periculorum difficultates aliquos conjicerent. Nunc vero quanquam & commoda & salutaris æquitatis via sit, plerique tamen illam ingredi nolunt: sed tanquam laboriosa (17) atque aspera sit, miseriasque viatoribus afferat, declinant. Sunt enim, sunt, *inquam*, quibus passima (18) *quæque* placent: quique ab æquitatis itinera deflectentes, ad iniquitatis viam densis spinis stratam (qua viatores in perditionis præcipitia aguntur) alacri avidoque animo se conferunt. Quorum etiam temerarium impetum veteres castigandum esse putantes illum lege, tanquam freno, inhibere instituerunt. Sed quomodo illi iniquitatem profligare, atque e diverso æquitatem constituere studuerint. * * * Et quis (quæso) quæ nostra mensura suscipit, non approbet? Quod vero in nonnullis non pro delicti merito pœnam statuere, istiusmodi decretum amplecti recusamus. Quando etenim pro commissi ratione reis judicium obvenit, æquum revera decretum est: quæque illis irrogatur pœna justa. At quando delictis gravius (19) quam oporteat punitur, non id justitiæ sed potius injustitiæ esse censendum est. Quocirca sane, cum superiores legem (20) promulgarint, quæ illis qui colligendis publicis tributis præfecti sunt (*διοικητὰς* (21) promiscuum vulgus appellare consuevit) si supra legitimum modum tributa extendere audeant, gravissimam pœnam infligit (mortis enim id delictum persequitur), & vero non omnino merito tantæ pœnæ illos subjici nos existimemus, admissionem illis denegamus: contraque statuimus, *ut si quis* in id crimen incidisse deprehendatur, semelque tantum id auius sit, quod amplius exegerit, ejus duplum dependat: sic id facere pergat, in quadruplum, quod amplius exemptum est, ad injuria affectum redeat, illeque cum ignominia a concredito sibi officio decedat. Ac sit sane posthac delicti hujus hæc pœna, neque pecuniariæ fraudis reus de vita periclitetur.

Constit. LXII.

* DE PŒNA (22) EJUS QUI REM ALIQUAM PUBLICAM VENDIDERIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

PUblicarum injuriarum reos castigari, & hujusmodi pœnis quæ in illas pronos ad temperantiam adigentes, quam maxime injurias succidant, subjici justum est. At non idcirco amplius quam par est puniri, neque jus ut fines suos excedat, speciesque justæ vindictæ cum in justitia velut conspiret, cogi convenit. Si enim pro delicti modo qui deliquit, puniatur, justa ac juris ultio sit: at si quam pro eo pœna major infligitur, justi propositum servari non existimo. Ea propter nostra majestas, posteaquam in iis quæ a superioribus (23) constituta (24) sunt, ubi eos qui publicæ rei aliquid divendere ausi sunt pœnis subjiciant, non justam sententiam proferri dicit: ut ejus criminis persecutio non amplius hanc vim habeat decernit. Quomodo enim justum est, ut quisquam, quia quiddam quod detrimentum fisco afferat, vendidit, incurabile damnum vitæ nempe privatio obveniat? Nequaquam itaque delictum illud morte puniri dignum est, neque nos hoc judicio deprehensos feriri sinimus. *Quicumque autem* publicam rem divendere deprehensus fuerit, ubi quadruplum reddiderit, justis pœnarum sustinuisse putetur.

Constit. LXIII.

* DE POENA ILLORUM QUI RES VETITAS AD HOSTES TRANSVEHUNT (25).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUin & hoc crimen, cum ex eodem fonte manet, eidemque pœnæ a superioribus subjectum sit, insanabili nos castigationi (quip-

(1) [illegible] ad pretium participandum. [illegible] Theoph. [illegible] ... (2) Lex [illegible] (3) [illegible] (4) Castratores [illegible] (5) De castratoribus [illegible] ad leg. Aquil. [illegible] (6) [illegible] (7) Id est, ad eandem castrationem. (8) [illegible] (9) [illegible] (10) Talionis est pœna, ut tale quis patiatur, quod fecit, de talionis pœna dixi multis locis, [illegible] Aristoteles tamen [illegible] apud Gellium [illegible] reprobat. Nec est etiam hodie in usu, [illegible] (11) [illegible] Qui publicabantur, id est, publici [illegible] (12) [illegible] castrari vel autoritatem castrationi hominis præbueris. (13) [illegible] (14) De pœna ejus qui aliquem castravit, [illegible] Lege Ripuariorum [illegible] castrasset. [illegible] legis Ripuariorum. (15) [illegible] (16) Tributorum exactores [illegible] olim capitali supplicio afficiebantur, [illegible] Hac autem Novella pecuniaria dupli vel quadrupli mulcta puniuntur. [illegible] (17) [illegible] Nam via virtutis [illegible] Hesiodus [illegible] (18) [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] (21) [illegible] (22) Pœna ejus, qui rem publicam vendidit, quadrupli [illegible] (23) Arcadii, Honorii & Theod. (24) [illegible] (25) [illegible] res vetitas ad hostes transvehentis olim capitalis fuit, [illegible] alia pœna hac constituitur.

pe quæ mortis pœnam continent) eximentes, mitiora, quemadmodum & par [illegible], dignantur pœna. A veteribus (1) enim statutum est, ne ad hostes transportentur, quibus illi instructi firmioresque reddi possint, a [illegible] de rerum contemptores de medio tollebat. Nos vero ibi [illegible] mitiorem pœnam (licet acerbam requirat) assignantes, talia [illegible] : ut si navis dominus sit, qui res vetitas ad hostes transvexit [illegible] si illumque suum cum nautis non communicarit, is solus pœnam [illegible] & supra universum navis onus, ni ipsum inopia val de [illegible] reliquorum bonorum trientem etiam fisco dependat. Si vero soli nautæ (ut multa illis (2) malitiosum suum animum celantibus contingunt) id facinus ausi sint, ille quidem prorsus liber esto, hi vero pœnam non effugiunto : ac primum quidem flagris cæduntor, cuteque tenus tondentor : deinde vero, si divites sint, eorum quæ exportarunt, quadruplo mulctantor : si inopes & pauperes, supra verbera ignominiosamque tonsionem, quod alios in servituram tradiderint, libertatem amittunto. Nam qui, quantum in se est, non modo quamplurimos in servitutem ducunt, sed etiam communi vitæ acerbitatem adstruunt, tametsi ad servilis vitæ conditionem adigantur, mediocris tamen hæc atque mitis pœna est. Atque hæc quidem, quando communi consensu patratum non est facinus. Si vero communi consilio & malitia res gesta fuerit, ut simul eam perpetrarunt, ita etiam utrique ad præstitutum a nobis modum castigandis, simul pœnas sustinebunt.

Constit. LXIV.

* DE POENA EORUM, QUI NAUFRAGIUM SUPPRESSERINT (3).

Idem Imperator eidem Styliano.

ILlud etiam atque etiam admiror, quomodo qui naufragio vjectas res occultat, tantum delinquere videatur, ut id mortem ipsi inferre debeat (4). Quod autem qui illos rebus suis defraudat, quibus aliquis misericordia motus, vel de suo sumptus suppeditat, quemque in corde dolorem circumferunt, leniat (cum præsertim graves cruciatus in bonorum amissione sustineri consentaneum sit) ille non mediocre flagitium audeat, id vero luce clarius est. Atqui quod hos, quos vecors cupiditas hoc impulit, vita privari oporteat, hoc profecto intellectu assequi nequeo. Nam quid tantum ablatum est, ut cum anima conferri possit, qua privari debere ille condemnatur? Pessimus quidem certe est & sacrilegus, qui se istiusmodi lucro mancipat: ac sane ille (id quod ab aliquibus fit) mortuos spoliat. Verumtamen id facinus istiusmodi non meretur pœnam. Pro (5) re enim materiali & fluxa, materiæ expertem atque immortalem, animam nempe, capere haud est æquum. Nam si persæpe neque in rebus materialibus mulcta illatum damnum longe superat, quo videlicet velut circulum aliquam iniquitas excessu non conficiat: quomodo tam inæqualis pœna illos, qui naufragorum res occultant, percellat, et excessum, quem ultra ad facinus refert, apprimi verbis nequeat? Jubemus igitur, *ut de hoc* non amplius ira vindicetur, sed pro re detenta, qui occuluit, quadruplum (6) dependat, eaque pœna id delictum defungatur.

Constit. LXV.

* DE INCANTATORUM PŒNA (7).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi propter (8) temulentorum incompositum malignumque animum reprobandum esse vinum, ejusque oblectamentum aversandum dicit; ne ille propter perversum usum, rem per se non perversam sugillat. Ego vero promul etiam a veteribus legislatoribus legem (9) considerans, eam quæ modo incantamentum malum esse ratus, id punit, modo vero admittit & approbat, *quanquam* id ne utentium proposito malum non fiat, sed sua naturæ vitiositate, tanquam sterquilinia graveolentia scaturiat: non *tamen* illos legislatores reprehendendos dixerim, sed ne quis legem (quod merito fiat) vituperet, eam ex legum quasi fundo tollendam puto. Vult autem puniri incantationes, eo quod modestia animi sublata, stimulis furorisque (10 amatoriis in mentem ad insaniam adigant: ac approbat (11) eassum illas, tanquam segetes [illegible]), & fructum curent, aliaque bona (ut quidem videtur) suppeditent. Atque ita quod tanquam insidiosum puniisset, idem rursum tanquam beneficium honorat. Atqui nos istiusmodi incantationes perniciosas esse persuasum habemus: & ut boni quicquam inde manare credamus, induci non possumus. Ac sane etiam si boni quippiam producere illas appareat (quomodo *quidem* approbanti ipsius legi videtur) non *id* bonum esse, sed illecebram atque nassam, quæ illectos in malorum omnium extremum, ubi à summo bono excidant, absorbeat, compertum habemus. Notum enim nobis est illas, ut qui se ipsis dedunt, præ creatore & Domino infaustis dirisque dæmoniis adhæreant, efficere: & qui illas affectantur, hos per æternarum earum [illegible] quandam speciam vulnera in animam excipere. Quale quiddam inter pugnandum meticulosis frequenter accidit: qui dum ictus in manus excipere nolunt, illis vel caput vel ventrem exponunt. Sane vero *si quis aliquo* modo incantamentis usus esse deprehensus fuerit, sive id tuendæ conservandæque valetudinis, sive avertendæ a rebus frugiferis calamitatis causa fecerit, is apostatarum pœnam subiens, supremum supplicium sustineto (13).

Constit. LXVI.

DE PLAGIO (14).

Idem Imperator eidem Styliano.

UT justitiæ liberam non plus æquo ad misericordiam inclinare, ita neque nimia austeritate delinquentibus graviorem quam peccatum requirat, pœnam imponi, honestum est. Illud enim (intempestiva commiseratio nempe) in illis quibus decorum excedere religio non est, contemptum, & ad audenda mala ferventiorem promptitudinem gignat: & graviore quam pro merito delictum pœna ferire, id vero non justitiæ ultio, sed sub specie justitiæ rem injustam aggredi est. Nam non pro delicti modo delinquentem punire, injuria afficere, nequaquam vero justam (*) exercere est. At quem in finem hoc dictum est? Quod lex (15) quo nescio modo (est enim hoc constitutum) eum qui alienum servum abduxit, morte puniat. In quo illa pœnam ad delictum haud dubie non expendit. Quum enim quod recuperari nequeat, amissum nihil sit, mortis pœnam illi qui cœpit inferri, irrecuperabilique ita damno subjici, non est æquum. Idcirco itaque ab iis qui digna morte non commiserunt, tam acerbas pœnas exigi, ubi iniquum esse animadvertimus, quam legem consuetudo contempsit (et quæ vita plagiarium non privet, sed alio modo puniat) eandem nos etiam legalibus constitutionibus ejicientes, quod consuetudini placuit, lege confirmamus ac jubemus, *ut si quis* alienum servum abduxisse deprehensus sit, is eundem, ejusdemque pretium, tum etiam quicquid ex industria ejus ipsi accessit, reddere, & quantum dominus non amisso servo ejus nomine percipere potuerit, tantundem (16) dependere, cogatur: atque ultra hæc delinquentibus pœna non aggravetur. Si quidem ita illi, qui servum amisit, sufficienter damnum resarcitur, furique satis magna pœna irrogatur: quippe quem ille servum cum accessione recipiat: & quam utilitatem ex servo non surrepto sensisset, illa non imminuatur, hic vero in duplum servum surreptum reddere debeat, nihilque ex ipsius servitute lucretur.

Constit. LXVII.

DE IIS QUI AD HOSTES TRANSEUNT, SUAQUE SPONTE REVERTUNTUR (17).

Idem Imperator eidem Styliano.

SImul nimia austeritas & severitas, simul immoderata lenitas & clementia ex æquo utraque quod utile est intervertunt. Etenim & qui supra modum præfractus est, & qui lenitatem gravitate miscere nequit, uterque sive alicui uni, sive familiæ, sive civitati præsit, quibus præfectus est, cum illorum detrimento res administrat. Oportet enim, ut qui recte præfuturus est, quemadmodum temperata salubriaque loca æquabiliter mixtas habent aeris qualitates: ita & ipse affectionum commistione ad rerum administrandarum utilitatem attemperata se moderatum præbeat, & neque morositate gravis atque intolerabilis sit, neque indecora lenitate despicabilis, & ad gubernandum ineptus fiat. Quod autem de aere dicimus, hoc certa & in legibus servari omnino convenit. Nam oportet leges, quum revera reipublicæ principes sint, quam dixi contemperationem conservare, neque ad severitatem lenitatemve supra modum respicere: siquidem, qui ipsarum rectionem agnoscunt, incolumes futuri erunt. Atque hæc quidem respectu præfatæ illius legis, quæ adversus eos qui ad hostes transfugerant, lata est, a nobis dicuntur. Vult autem illa (18), uti transfuga, quando pœnitudine ductus, redeundo ad suos commissum delictum obliterare velit, bestiis devorandus objiciatur, aut in furcam tollatur. Quod sane mihi reipublicæ magnopere nocumento esse, magnamque multorum ad salutem iter monstrantium contrarietatem gignere videtur. Necessitatem enim transfugis inducit: ne unquam recordentur suorum, neque revertendi in patriam concipiant desiderium. Nullus *est enim omnium*, qui quum se istiusmodi pœna accipiendum sciat, inter hostes vivere, quam tam acerbam in patria mortem subire non malit. Quapropter rigidam hanc severitatem, ut ne iniquitatem dicam (nam eum qui deliquit, deindeque sua sponte ad medendum delicto resipiscit, tam acerbe puniri quomodo non est iniquum?) ex nostris legibus profligamus, ac jubemus, ut (19) *si quis* transfuga in patriam recurrat, quum semel duntaxat transfugerit, veniam consequatur, si iterum (20) id fecerit, in triennalem servitutem divendatur: si vero tertio transfugerit, reversus in perpetuam ac æternam servitutem addicatur. Tam incerti enim consilii homo, tamque inconstans, qui libertate fruatur indignus est. Cæterum si transfuga non ultro redierit, sed ab aliis comprehensus in patriam retractus sit, morte tum illum, tanquam hostem puniri, neque injustum, neque crudele fuerit: præsertim vero, si ante civili sanguine manus contaminaverit.

Constit. LXVIII.

UT MONACHI ET CLERICI TUTORES (21) ESSE POSSINT: SED AB ADMINISTRATIONE AC PUPILLORUM RECTIONE ARCEANTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

VEteribus quidem legislatoribus (22) (quum ut simile veri est, uniformis & simplex tunc temporis tutela esset, iique soli qui pupillorum tuitionem susciperent, tutorum nomine censerentur) edi-

(1) Valente, Gratiano, & Valentiniano. (2) Nautis malitia sæpe inesse solet. (3) Pœna [illegible] in supprimentis, quadrupli hic constituitur, & ita abrogatur pœna mortis, quæ olim [illegible] fuit, vid. l. 1. in fin. ff. de incendio, l. 5. §. 2. ff. ad leg. Corn. de sicariis. (4) Ex d. l. 3. de incendio. l. 9. §. 2. ff. ad leg. Corn. de sicariis. (5) Observa hanc [illegible]. (6) Pœna naufragium supprimentis. (7) Incantatores, quorum opera olim grandines [illegible] [illegible], vid. l. 4. C. de malefic. Hac Novella [illegible] supplicium pati. Adde Photium 9. nomoc. 25. (8) Usus rei propter abusum hominum non tollendus. (9) d. l. 4. C. de malefic. & mathematicis. (10) Vid. l. 19. ff. de [illegible]. (11) d. l. 4. (12) Vide omnino quæ scripsi ad d. l. 4. (13) Pœna incantatorum supremum supplicium, adde Deut. 18. Lev. 20. 1. Reg. 28. Plutarchum 11. de [illegible], Cassiodor. 9. variarum 18. [illegible] 52. Herodian. 4. [illegible] in Indic. c. 24. Capitularia Caroli Magni: Xiphilinum in Jovian. Tacitum 2. annal. Sueton. in Tiberio 36. Columell. de re rustica 1. Suidam in verbo [illegible], vide Petr. Gregor. 34. [illegible]. (14) Περὶ ἀνδραποδισμοῦ. Plagii pœna sit hic pecuniaria, olim fuit capitalis, Vid. l. 7. C. ad leg. Fab. de plag. (*) In edit. Col. Mur. legitur *justitiam*. (15) d. l. 7. (16) De pœna plagiarii adde Petr. Gregorium 36. [illegible]. (17) Transfuga bestiis non objiciendi, ut olim ex lege 38. §. 11. ff. de pœnis, quæ lex abrogatur hac constitutione, adde [illegible] in fin. (18) d. §. 11. (19) De pœna transfugæ adde l. 3. §. [illegible] ff. de pœnis. l. 7. ff. de re milit. l. 4. C. de desertorib. l. 1. C. de [illegible] fugit. vid. l. 3. in fin. ff. ad leg. Corn. de sicariis. (20) Iterata delicta gravius puniuntur, l. 3. §. 9. ff. de re militari. (21) Περὶ τοῦ [illegible], &c. Scilicet Monachi & Clerici executores testamentorum esse possunt: Tutores dari vel curatores non possunt. [illegible] Novell. 123. c. 5. quæ de pœnis [illegible] sumpta loqui videbatur. (22) Justiniani in Nov. 123. c. 5.

efficere visum est, ne monachi aut quicunque sacro ordo devinctos habet, tutorum officio fungantur. Et certe quidem id recte edixere. Intellexerunt enim, qui divino ministerio consecrati sunt, hos ab externarum rerum occupationibus & molestiis liberos esse oportere. Quantum autem alendorum alioquique regendorum puerorum cura hominum animos distrahat, utque Deum debite colere non possint, impediat, nemo ignorat. Cum itaque non exigua difficultas isti rei insit, ac præcipue propter temporis diuturnitatem (tota enim plerumque vita tutores laboriosis istis curis irretiti tenentur) recte (quomodo dici) istud illi decretum promulgarunt. Verum quoniam posteriores illis duntaxat qui tutelam administrarent, tutorum appellationem non servarunt: sed hos etiam quibus (1) testatores, bona illorum æstimatione mori, testamentarias de rebus suis præscriptiones (2) committunt, ac post mortem earum executionem concredunt, tutores vocare cœperunt: ac vero inde dubitatio exstitit, an monachi, quique sacrum ordinem subierunt, quod dictum decretum id non admittere videtur, hanc demandatam curam suscipere possint: nos discrimine adhibito sancimus, ut ab illa tutelæ ad quam veteres tempora respicientes, promulgandi decreti, quod dictis personis ad illam aditum præcluderet, occasionem præbuere, penitus illi arceantur, natam autem postmodum tutelæ speciem subire ipsis licitum sit. Hujus namque muneris non ita graves curæ sunt, ut a divino ministerio aliquem abstrahant, sibique totum astringant. Tum alioqui quanto hi illis qui profanis rebus impure inhærent, ac in terrenis sordibus volutantur, cautius divinius que vivent: tanto melius cancinisque defunctorum præscripta expedienda esse spes est.

Constit. LXIX.

* CÆCOS (3) SECRETO (4) TESTAMENTUM FACERE POSSE (5).

Idem Imperator eidem Styliano.

Quandoquidem de eo, quomodo cæcos testari oporteat, dubitatur, eaque dubitatio ex locis legalibus (quod ea de re leges inter se diversa statuant) & ex ea quæ nunc obtinet consuetudine existit: neque hoc altius expendere atque repurgare inconveniens aut alienum putavi. Etenim alia lex (6) prohibet, ne cæcus arcano (7) modo testamentum condat & ne aliter id vim habeat, statuit, quam si testes quæ constituta sunt, a cæci ore processisse, suisque auribus insonuisse afferant: atque per solum tabularium illorum fidem communiri non vult. Alia (8) autem latam quandam ad arcanum (9) testandi modum mulieribus, & illiteratis hominibus viam aperit, dum nullam aliam observationem præscribit, quam, ut si testator literarum non omnino ignarus sit, sua subscriptione testamentum corroborare debeat: si vero id præstare non possit, pro se alium ad subscribendum assumat. Atque sic quidem ex legibus illæ inter se res dissident. Quomodo enim si mulieres rudesque literarum quam paucissimis voluntatis suæ consciis testamenta condant, quum fides in solo tabulario fluctuet, non ex eadem causa cæcus liberam testamenti factionem habeat? Jam vero & consuetudo, non solum autem alterius legis ratio, cum lege pugnat. Etenim placet huic, ne mulierum, & imperitorum literarum, cæcorumve testamenta arcane facta vigore priventur. Quod cum ita sit, nos quoque, ut secreto (10) confecta testamenta, sive cæcorum, sive aliorum (11) quorumvis sint, autoritatem obtineant, sancimus: illudque insuper statuendo addimus, ut antequam testes jurent, subscriptiones eorum qui testamenta conscripserint, in medium proponentur, quo forent, quod revera illa scripserint quæ ipsa testatoris lingua dictante audiverunt. Et si quidem falsum commissum esse postmodum probetur, ipsos, si divites sint, bonorum ademptio: sin pauperes, vehementia verbera & exilium in delicti pœnam maneant. Quibus hoc insuper annectimus, ut si quando ad sui confirmationem (quod frequenter incidit) juramentis testamento opus sit: ipsi etiam qui testamentum conscripserunt, una cum juraturis testibus rei fidem & veritatem corroborent.

Constit. LXX.

DE GRASSATIONIBUS (12).

Idem Imperator eidem Styliano.

Quos communio (13) in unam aliquam eandemque conditionem conjungit, inter hos communes etiam animos esse ubique videas. Ita in negotiationibus socii (14) lucrum damnumque æqualiter inter se partiuntur; ita itinerum comites, quum fortuito in rem aliquam incidunt (15), tametsi sæpe unus illam momento pariter non conspiciant, ejus tamen inter se jus communicant (16). Ita vero & commilitones (17), licet omnes non pari studio & impetu in hostem ferantur, attamen victoriæ palmam ex æquo auferunt. Quapropter etiam, ut qui maritiose consensu coitione facta, rem aliquam in quam a lege pœna constituta est, inceptant (utpote si (18) raptus committatur, vel parricidium (19), alteriusve cujuspiam cædes perpetretur) quanquam non omnes tantundem momenti & operis re peragenda conferant, eandem tamen pœnam sustineant: sane quam recte veteri legislatori placuit. Et nos quoque idcirco, quæ de his qui simul & communiter latrocinandi (20) animo homines invadunt, jam olim sancita sunt, approbantes (21), statuimus, ut omnes, qui cunque fuerint (22), eodem (23) supplicio afficiantur: tametsi pares operas rei perpetrandæ non omnes adhibuerint. Non enim si quis ipse manus infestas neci non admoverit, continuo insons & a pœna immunis esse poterit. Quid enim si pressis ipse manibus, alterius tamen dextram ad cædem intenderit atque confirmarit? Sane quod manus homicida, a communi perversitate instigata, rem aggressa sit, constat. Nam nisi aliorum manus huic in subsidium præsto fuissent, non certe ita atrociter homicidium perpetrasset. Ac propterea (quemadmodum dictum est) quanquam uno cujuspiam ictu (quod fieri potest) mors illata fuerit, aliorumque manus suppetias non tulerint: ut eandem tamen omnes pœnam sustineant, decernimus.

Constit. LXXI. (24).

DE IIS QUI IN LOCIS ARABILIBUS (25) AUT VINEIS (26) ÆDIFICATURI SUNT (27).

Idem Imperator eidem Styliano.

Præstantissimum illud æque simul atque patris nostri sempiternæ gloriæ Principis placitum, quanto (28) quis debeat a vicini finibus spatio abstinere debeant, qui in locis, quo hactenus aratrum secarit, inve quibus vineæ conditæ sint, noviter domus assignandas (29) muneribus publicis ædificare velint, quoniam ab ipso in legum corpus (30) transcriptum (31) non est, legis (32) autoritate decorari oportere judicavimus. Statuimus itaque, ut qui in locis ad sementem excultis novas ædes construere volunt, si loci amplitudo ferat, secundum illius (33) placitum a vicini finibus tanto spatio ædificent (34), in quantum arcus iterare (35) vice telum ejaculetur: sin tantum spatium interstitio loci angustia non præbeat, uno etiam arcus jactu hoc constituatur. Intra dictum autem spatium novam (36) domum extruendi nemini facultas sit. Cujus ratio evidentior est, quam ut exprimi opus sit. Quo enim ædificium propius vicini fruges ponitur, eo illi etiam noxa propinquior est.

Constit. LXXII. (37).

UT PACTA ETIAM NON CONSTITUTA PŒNA (38) VALEANT (39).

Idem Imperator eidem Styliano.

Legali (40) decreto, quod nudum pactum non actionem, sed solum exceptionem parere tradit, nonnullos illædere videmus. Dum enim omne pactum quod pœna stabilitum non est, nudum esse volunt: etiamsi (41) scripto comprehensum sit pactum, etiamsi (42) qui pactum ineunt, sua manu sacrosanctæ (43) crucis (44) nota (45) scriptum signarint, etiamsi divini (46) ternionis appellationes adjectæ sint: si tamen pœna constituta non sit, id ut invalidum, contemnunt ac rejiciunt. Qui sane male sentiunt, minimeque judicium suum comprobant, ut qui rebus divinis communes res mortalium longe præferendas censeant. Quem enim tantam, recto quidem hominum judicio, adjectio pœnæ, pactis autoritatem, quantam sacrosanctum signum, divinitatisque nomenclatura in illis conspecta præbeat? Sancimus igitur, ut omne pactum, in quo ex divinis hisce adjumentis (47) idoneum aliquid ad facien-

(1) Vetustas executores testamentarios quocunque ἐπιτρόπους appellavit, dixi ad l. 107. ff. de legat. 1. l. 41. §. 4. ff. de annuis legatis, vide Nov. 131. c. 12. (2) Præstationem [illegible] ff. de legat. [illegible] ff. de alimentis, distributionem, [illegible] ff. de legat. [illegible] si cui plus quam per leg. [illegible] & petitio compellit [illegible] C. de episc. (3) Cæci [illegible] Paul. 4. sent. [illegible] Speculator tit. de testibus [illegible] l. 1. §. 1. ff. de postulando. (4) Id est, scripto, non tamen per nuncupationem, quod exigebat lex 8. C. qui testament. Olim dubitatum fuit, num cæcus testamentum posset facere [illegible] Paul. 3. sent. 4. §. 4. Porro quod secretum testamentum hic dicitur, Græci μυστικὴν διαθήκην appellant, Harmen. [illegible] de quo plenius alias apud eundem Harmenopulum in Græcorum [illegible] (5) Extat eadem hujus constitutionis [illegible] Harmenop. 5. §. 31. & 32. l. 8. C. qui testamenta [illegible] (6) l. 8. C. qui testamenta facere. (7) Κατὰ τὸν μυστικὸν τρόπον, Scrimg. id est, scripto, sed per solam nuncupationem. Nam μυστικὴν διαθήκην Harmenop. 5. tit. 3. vocat testamentum scriptum [illegible] (8) Nov. 109 [illegible] (9) Εἰς τὸν τρόπον τῆς μυστικῆς [illegible] Scrimg. (10) [illegible] Scrimg. (11) Puta, mulierum, & imperitorum scribendi. 5. Harmenop. 4. §. 14.

(12) Περὶ [illegible] Scrimg. Hæc Novella confirmatur jus vetus pœnam constitutam adversus grassatores. (13) Communio armorum, ex communione conditionis præsumitur.

(14) l. 29. ff. pro socio. §. 1. Inst. de societat. (15) Vide l. 3. ff. pro derelicto [illegible] §. 39. Inst. de rerum divis. (16) Puta ut [illegible] (17) [illegible] commilitones qui simul militant.

(18) De complicibus raptus, l. un. §. 2. C. de raptu. (19) De complicibus parricidii, [illegible] ff. ad leg. Pompeiam de parricidiis. (20) [illegible] Græci. Galli [illegible] (21) [illegible] (22) Nihil igitur hac lege innovatur. (23) Consilii, complices, ministri, & [illegible]

§. 13. ff. ad Senat. (24) Pœna ministerium præbentis grassationi facienda [illegible]

(25) Apud Harmenopulum nominatur [illegible] vid. 2. Harmen. 4. §. 112. l. ult. ff. finium regund. (26) [illegible] (27) [illegible] (28) Et de spatio quo domum ædificatam in agro abesse oporteat ab arvo vicini. Spatium autem definitur [illegible] olim duorum pedum spatium videtur fuisse. l. ult. ff. finium regundor. [illegible] (29) l. ult. ff. finium regundor.

(29) Εἰς [illegible] Scrimg. [illegible] vide Cujac. 17. obs. 12.

(30) Εἰς τὸν τῶν νόμων [illegible] Scrimg. Intelligit πρόχειρον Basilii, de quo dixi initio harum Novellarum. (31) [illegible] (32) Νόμου [illegible] Cujac. 17. observ. 32. [illegible] Cujac. 17. obs. 32. (33) Κατὰ τὴν [illegible] (34) [illegible] Cujac. d. loco. (35) [illegible] ut apud Harm. Cujac. d. loco. (36) [illegible]

(36) Τὸ [illegible] Scrimg. (37) Hæc Novella trigesima octava [illegible] apud Harm. 1. tit. 6. §. 11. (38) [illegible] (39) Nudum pactum [illegible] l. 7. §. 4. ff. de pactis. Nudum non [illegible] crucis signo, ut hic. (41) Hic [illegible] valde suspectum. Nudum enim pactum non est quod literis est munitum, Instit. de literar. oblig. (42) d. §. 4.

(43) Ratio abrogandæ legis hinc sumitur. (44) Τὸν θεῖον [illegible] Scrimger.

(44) Crucis Christi signum [illegible] ut in instrumentis pro fide & subscriptione cederet, l. ult. §. 9. C. de jure delibe. Nov. 73. c. 8. [illegible] profana loca [illegible] Nov. 5. c. 1. [illegible] Nov. 123. c. [illegible] C. Theod. de pig. [illegible] in locum publicum, aut privatum voluptatibus destinatum [illegible] Christi deferretur, l. 1. C. de [illegible] l. un. C. de [illegible] ut si signum Judaic. aut humi in silice vel marmore pingeretur, vel insculperetur, C. quod [illegible] signum salvatoris Christi. (45) Ἐν τύπῳ, Scrimg. Signum etiam veteres appellarunt, Cod. [illegible] Salvatoris Christi. Ratio a Chrysostomo affertur, [illegible] vide Prosopopœiam [illegible] Tertullianum & Hieronymum in vita Pauli.

(46) Θεαρχικῆς τριάδος. (47) Crucem intelligit & Trinitatis denominationem.

faciendam fidem in sit, quamvis de pœna nihil scriptum sit, firmam solidumque robur habeat.

C o n s t i t. LXXIII.

ª UT NEMO CUM (2) MULIERIBUS IN ECCLESIARUM CŒNACULIS HABITET.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ res etiam antequam jure prohibita esset, detestabiliter committebatur, ac vero post prohibitionem multo detestabilius audetur (quod nempe in (a) Ecclesiarum cœnaculis, quæ promiscuum vulgus κατηχούμενα (3) vocare solet, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere æquum non est: neque vero ita a nobis habebitur. Ac fuit hæc quidem res ad sextam (4) usque synodum, haud scio qua ratione, impune admissa, in ipsa autem sexta synodo, ubi penitius excussa esset, sacerdotibus ita habitantibus, remotionem (5) e sacro ordine, profanis vero a rerum sacrarum communione separationem (6) indixit. Verum, ut plene ab eo ausu ecclesias vindicaret, ad id sacerdotale decretum non par fuit. Nam cum ad id usque tempus, quo pater noster inclytus Princeps sceptra moderatus est, in republica constitisset, ut Principis decretum atque manus eam insolentiam sacris ædibus expelleret, oportuit. Quod nos quum dehinc obtinere velimus, statuimus, *ut omnino nullus* neque sacerdos, neque profanus, in (7) dictis cœnaculis cum mulieribus habitet: ac si quis sacram ædem hoc modo fœdare deprehendatur, hic illinc ignominiose principali manu exturbetur, qui vero illi eum locum habitandum præbuit (sive sacerdos sive aliquis alius qui templum procurat, sit) ipse quoque propter legis contemptum sacrumque profanationem procuratione periclitetur.

C o n s t i t. LXXIV.

ª NE ANTE LEGITIMUM MATRIMONII TEMPUS FUTURIS CONJUGIBUS BENEDICATUR (8).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam in iis quæ a sacra magnaque sexta synodo de nuptiis in duodecentesimo (9) canone præcipiuntur, quiddam civilis juris placitis contrarium existere videtur (synodus enim (10) ne sponsa, vivente adhuc sponsa, in matrimonium alteri conjungatur, in universum prohibet, eamque rem pro adulterio (11) habet: civilis autem lex (12) nequaquam talem dissolutionem magnum aliquod esse crimen judicat: sed si maturius (13) quam pro connubiali tempore solennis nuptialis benedictio celebretur, in solis arrhis, & quicquid pœnæ nomine permissum fuerit, dependendis, pœnam circumcludit.) Quoniam itaque ipsam contrarietatis velut vulnus hinc acrior ratio conspicit, (quod enim post benedictionem dirimatur, id eo vere sponsaliorum dissolutio statuenda est) sancimus, ne prius benedictiones (14) celebrentur, quam legitimum matrimonii advenerit tempus, quod (15) in maribus decimumquintum (16), in fœminis decimumtertium expectat annum. Sic enim & benedictio tempestive fiet: & desponsatis a se invicem dissentientibus, quod perfectum matrimonium dirimant, a civili lege judicium quod ecclesiæ placitis non adversetur, obveniet.

C o n s t i t. LXXV.

ª UT QUI VIGINTI (17) ANNORUM EST, HYPODIACONUS CREARI POSSIT.

Idem Imperator Stephano sanctiss. Constantinop. Archiepiscopo, & Patriarchæ universali.

SI sacrorum decretorum sanctio ad res civiles tendentem, in illis sæpe plus auctoritatis quam ipsæ civiles de iisdem rebus tractantes leges habeant, quanto magis sacra decreta in suis rebus civilibus legibus prævalebunt? At quid est quod dico? Sexta Synodus (18) vicenarium hypodiaconum ordinari posse sancit: huic vero civilis lex contradicens, viginti annis quinque admetiri jubet. Nos itaque *uti sacram* legem sacer ordo sequatur, convenire rati, ut ad hypodiaconatum, qui quidem eo digni sunt, anno ætatis suæ vigesimo admittantur, sancimus.

C o n s t i t. LXXVI.

ª DE PŒNA (19) FALSUM TESTIMONIUM DICENTIUM SACERDOTUM.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ præconibus Dei (sacrosanctis Apostolis nempe) sacræ sanctiones (20) adscribuntur, sacerdotes falso jurasse deprehensos, sacra dignitate privant (21). Civilis vero reipublicæ moderatrices leges (22), ubi hujus rei constituendo tractatui incumbunt, falsum testimonium bifariam dividunt: & quod falsum dictum in causa criminali deprehenderint, amotione a sacro ordine puniunt: qui vero in re pecuniaria falsum testimonium dixerint, hos ad tempus relegando, non autem penitus removendo puniunt. Nos igitur jubemus, *ut qui jurati* falsum testimonium, sive in causa criminali, sive pecuniaria tulerint, profani illi a sacerdotio abspellantur: at si ad falsum testimonium jusjurandum non accesserit, qui falsum veritatis specie obtegere conati sunt, in triennium (23) relegentur, (relegandi autem in monasterium aliquod erunt, ubi illos ad arctiorem vitæ quandam normam vivere oportebit) delictique convenienti pœnitentia facta, in pristinum suum restituantur statum.

C o n s t i t. LXXVII.

ª DE FALSARIORUM PŒNA (24).

Idem Imperator eidem Styliano.

CUm in plerisque aliis, tum præcipue in legum tractatibus reprehendenda obscuritas (25) est. Nam sicubi alibi, illic certe diluto intricatoque dicendi genere vacare, recteque informari oratione (ni fallor) oportet: non enim arcana quædam sanctiones legis sunt, ut a multitudinis intellectu remotæ esse debeant: sed potius, si fieri posset, neminem illas (26) latere, neque virum, neque puerum, neque mulierem oportebat. Quippe quod id ad hominum mores in melius convertendos, communisque vitæ utilitates vel maxime condeceret. Ob id cum ad difficilem illum legalium capitum locum substitissemus, ubi ipsis verbis quasi legislator in eo quid diceret occultare voluisset, ita (27) comprehensum est, *Falsarius in maximo delicto supplicio capitali afficitur*: cum quale tandem maximum illud delictum esse legislator ipse existimarit, non constet, illeque ejus rei intellectum non definitum præcidit: evidenter & definite illam orationem explanare nobis visum fuit. Sancimus igitur, ut si istiusmodi quædam falsarius conscripserit, ex (28) quibus is adversus quem falsum scriptum concinnatum est, mortis pœnæ subjiciendus sit: ipse falsarius pœnæ quam in alium machinari cogitarit, traditus decolletur.

C o n s t i t. LXXVIII.

ª NE AMPLIUS SENATUSCONSULTA FIANT (29).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum & in aliis legibus, quæ ad communem rerum usum nihil conferrent, fecimus, ut eas tanquam supervacaneas e legum corpore subduceremus: ita hic quoque facientes *eam* (30) *legem quæ Senatui* ferendarum legum potestatem facit, a legum quasi republica secerni sancimus. Nam cum, ea quo Senatoriam administrationem Imperatoria Majestas sibi vindicavit, inutilem illam esse judicari debeat: si cum utilibus conjungeretur, & ineptum & supervacuum esset.

C o n s t i t. LXXIX.

ª DE (31) PŒNA SACERDOTIS, DIACONI AUT HYPODIACONI (32), SI POST ASSUMPTUM ORDINEM MULIERI IN MATRIMONIUM JUNGATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ semel Deo dedicata sunt, ea deinceps auferri non oportere, sancitum est: idque non solum in donariis, verum multo etiam magis in hominibus qui per sacrum ordinem divinæ Majestati consecrati sunt, observandum est: tametsi (ut multi sunt hominum lapsus) e statu in quem tanquam honeste victuri, electi erant, peccatorum dominio in ipsos suscepto, exturbet. Non approbantes igitur veteris (33) legislatoris propositum, qui sacerdotem, diaconum aut hypodiaconum, si post assumptum ordinem mulieri in matrimonium jungatur, omnino a clericali habitu discedere, atque ad profanam vitam reverti vult: illud decretum irritum facimus, ac vero statuimus, *ut ab* ordine quem ante nuptias obtinuerint, solum recedentes, satis tamen pœnarum luere videantur, & nequaquam

(1) Vocat Novell. [illegible] cap. [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] C. de episc. canon. [illegible] synod. in Trull. synod. [illegible] cap. [illegible] & [illegible] ubi de duplicibus monasteriis, Novell. [illegible] cap. [illegible]
(2) Εν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, Græci &c. est vero ὑπερῷον domus editiore loco posita. [illegible] Harmenop. [illegible] (3) Κατηχούμενα, ut infr. eod. Catechumenorum mansiones, [illegible] synod. cap. [illegible] (4) In Trullo. (5) Quam Græci καθαίρεσιν, Scrimg. [illegible] (6) Ἀφορισμὸν, Scrimg. Clericorum est, καθαίρεσιν, de qua supra, monachorum & laicorum ἀφορισμὸς. (7) Εν τοῖς λεγομένοις κατηχουμένοις οἴκοις, Scrimg. ut supr. eod. κατηχούμενα. (8) Benedicendi conjugibus morem observa, adde Novell. [illegible] infr. eod. (9) [illegible] Scrimg. legendum [illegible] (10) Sexta Synod. [illegible] (11) Adulterium sententia sexta synodi committit qui alterius sponsam ducit.
(12) [illegible] C. de sponsal. (13) Vid. d. l. [illegible] (14) Τὰς εὐλογίας. (15) Pubertas in nuptiis [illegible] adde Novellam Justiniani [illegible] C. Theod. de [illegible] Sane testamentum [illegible] (16) Legitimum nuptiarum tempus in masculis & fœminis. (17) Hypodiaconus creari posse, qui annorum est [illegible] adde Photium [illegible] can. [illegible] in Trullo. (18) In Trullo can. [illegible] (19) Falsum testimonium dicentis sacerdotis pœnam observa. Distinctio can. [illegible] Apost. & Nov. [illegible] adhibenda [illegible] ob falsum testimonium clericum privari dignitate, ut canon [illegible] vult, non ob falsum testimonium in criminalibus, ut d. Novell. Perjurio itaque falso privantur dignitate: non vero falso testimonio. (20) [illegible] intellige Canones, & quidem [illegible] qui Balsamoni est [illegible]
(21) Ἀποχειροτονεῖ, Scrimg. (22) Nov. [illegible] (23) Similis est pœna in [illegible] (24) Falsi crimen non semper est capitale: & ita abrogatur l. [illegible] C. de falsis, l. [illegible] ff. de falsis, adde quæ dixi ad l. [illegible] C. de falsis.
(25) Obscuritas legibus inimica. (26) l. [illegible] C. de legib. (27) [illegible] (28) Deponens falsum in causa capitali, capitaliter punitur, [illegible] falsum [illegible] ex communi opinione refert falsum testimonium dicentem dolo, capite puniri: sed [illegible] arbitraria pœna vel publicatione bonorum & deportatione, [illegible] damnatione [illegible] in pecuniariis causis, plerumque reo linguam amputari [illegible] (29) Senatusconsulta fieri prohibentur: & ita abrogatur [illegible] C. de senatusc. [illegible] (30) [illegible] (31) Vid. Bals. [illegible] in Trullo [illegible] (32) Nuptias post assumptum ordinem contrahentes sacerdotis, diaconi & hypodiaconi: Extenuat est canonis [illegible] Apost. qui est [illegible] apud Photium, quo soli lectores & cantores uxorem ducere vetabantur, & abrogatio Novell. Justiniani [illegible] si autem aliquis presbyter [illegible] qui post assumptum ordinem presbyter, diaconus & hypodiaconus nuptias contraheret ordine privabatur. Subsequor [illegible] Hac Novella post assumptum ordinem ducta uxore, hujusmodi homines ordine suo quidem privantur: non tamen & clericali habitu, vel alio in ecclesia ministerio. (33) Nov. [illegible]

quam clericali habitu alioque ecclesiæ ministerio, cujus quidem usus illicitus non est, judicio priventur.

C o n s t i t. LXXX.

* UT PURPURÆ SEGMENTA (1) ET PARTICULÆ IN PUBLICIS MERCIMONIIS SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAud scio qua ratione superioris ævi Imperatores, cum ipsi toti (2) purpura vestirentur, inducti fuerint, uti ne (3) qua omnino purpuræ (4) particula venundaretur, statuerent, neque cuiquam talem colorem vendere aut emere permitterent. Ac sane si integram (5) talem venire illi prohibuissent, aliquam fortasse ejus faciendi non alienam a ratione occasionem habuisse videri possent: at quod segmenta (6) atque frustula, quæ utilitatem atque usum neque vendenti neque ementi inconvenientem præbeant, in mercimoniis esse prohibuerunt (7): id vero quam honestam, & quæ subditorum invidentia vacet, illorum judicio prætendet causam? Nam quod aut Imperatoriæ Majestatis adversetur eminentiæ, aut eam in communem usum devocet, quid *quæso* hinc existat? Nos itaque isti decreto non acquiescentes, constituimus *ut purpuræ* (8) frusta atque segmina, quæ magnificentiæ speciem aliumve non prohibitum usum subditis præbeant, tam divendi quam emi possint. Decet enim Imperatoriam Majestatem, cum aliis multis modis subditos beneficiis afficiat, eorundem magnificentiæ ne invideat.

C o n s t i t. LXXXI.

* NE EX AURO (9) ET PRÆTIOSIS (10) LAPILLIS QUICQUAM CONFIERI IN UNIVERSUM NEFAS SIT.

Idem Imperator eidem Styliano.

HAnc vero etiam legem (11) quæ mundo muliebri annulisque eæ proprie, aliquid aliud ex auro & gemmis conficiendi omnem prorsus facultatem adimit, ejusdem cum illa quæ de purpura tractat esse instituti animadvertentes, in eandem quoque cum illa conditionem reponimus. Non enim simpliciter ex auri materia quicquam in opificium præberi, sed species operum prohiberi oportebat. Quoniam ne quod omnino ex auro & gemmis opus confiat vetare, manifesta id se supra omnes offerendi cupiditas est. Jam vero, quod in quacumque re legem transgressus esse deprahensus, tam gravem pœnam sustinet (centum librarum auri mulctam quodque huic accedit, capitale supplicium dico) ut ea lex non summæ immanitatis esse putatur, qua ratione devitabitur? Quantum autem aliam absurditatem in sacris thesauris aliisque nonnullis rebus effectus pœnæ designet, non attingo. *Nos* itaque non simpliciter opus aliquod ex auro & gemmis confici, sed illa opera quæ solis Imperatoribus permittuntur, quorumque usus magnificentiæ Imperatoriæ Majestatis, ejusque necessitatibus destinatus est, prohibenda judicamus. Quare si quis vel monumentum sacrum, vel aliud quiddam quod supra privatam dignitatem & honorem non sit, conficere poterit, liberam ejus faciendi voluntatem habeto.

C o n s t i t. LXXXII.

DE TESTAMENTO RESIGNATO (12).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ fortuito quodam casu contingunt, eorum permulta nondum expensa criminis nomine notantur: quæ eadem accuratius postmodum perspecta, a noxa absolvuntur. At quale est quod dico? Persæpe non de industria, sed fortuito aut ferri aut lapidis jactu aliquis læditur. Eo necdum discusso, qui jaculatus est, sons judicatus: diligenti autem de eodem examine habito, quare culpetur, nulla justa ratio invenitur. Quamobrem quæ casu eveniunt, ea circumstantiis magis quam e rei natura judicari convenit. Verum quorsum hæc dicuntur? Quoniam testamentum postulante necessitate apertum (13), quum interdum deinceps resignatum talemqui contingat, aut ipsum tempus (quod fieri assolet) sigillum consumat, fide quam signatum haberat destituatur, indeque incertitudo quædam istiusmodi testamentis insidatur: testamentis alio modo ad fidem confirmatis subvenire visum est, ac jubemus, ut (14) *licet ad fidem faciendam illis sigillum salvum non sit, subscriptiones tamen, ut rata maneant, testimonia præstent.* Quemadmodum enim testamenta nondum aperta, quanquam (ut fit facile) sigillum illæsum servatum non sit, subscriptiones confirmant (15): sic illa etiam quæ postmodum aperta sunt, aut negligentia non obsignata manserunt, aut quibus diuturnitate temporis sigilla perierunt, ne fide priventur, dummodo ea subscriptionibus fides illis supersit, justum putamus. Illud porro insuper sancimus, ut si judicis socordia, ne testamentum denuo obsignaretur, factum sit, ipsi in socordiæ pœnam duodecim librarum multa imponatur.

C o n s t i t. LXXXIII.

UT AD TRIENTES USURAS PECUNIA LICITE MUTUETUR (16).

Idem Imperator eidem Styliano.

SI a Spiritus legibus ita se mortale genus regi sineret, ut humanis præceptis nihil indigeret, id vero decorum & salutare esset: At quoniam sed ad Spiritus sublimitatem elevare, divinæque Legis vocem amplecti non cujusque est: ac vero quos huc virtus ducat, numero valde pauci sunt: bene sese adhuc res haberet si saltem secundum leges humanas viveretur. Quæ vocantur pecuniæ creditæ usuræ, ubique a Spiritus decreto (17) condemnantur. Id sciens (18) pater noster æternæ memoriæ Princeps usurarum solutionem sanctione sua prohibendam putavit. Atqui propter paupertatem res illa non in melius (quem tamen finem legislator proposuerat) sed contra in pejus vergit. Qui enim (19) antea usurarum spe ad mutuandam pecuniam prompti fuerant, post latam legem, quod nihil lucri ex mutuo percipere possint, in eos qui pecuniæ indigent difficiles atque immites sunt. Quinetiam ad facile jurandum, quodque id fere consequitur ad jusjurandum abnegandum, id occasionem præbuit. Breviter propter redundantem in humana vita perversitatem, non modo non profuit legis virtus; verum etiam obfuit. Quanquam *igitur* ea se legem culpare (quod quidem etiam absit) nequeamus: propterea *tamen* quod humana natura (quomodo diximus) ad illius sublimitatem non perveniat, egregium illud præscriptum abrogamus: ac in contrarium statuimus, ut æris alieni usus ad usuras procedat, idque quomodo veteribus legislatoribus placuit, ad trientes centesimæ nempe, quæ (20) quotannis in singulos solidos singulas fœneratoribus siliquas (21) pariunt.

C o n s t i t. LXXXIV. (22).

UT NEGOTIARI, ÆDIFICARE, MUNERAQUE ACCIPERE URBIS MAGISTRATIBUS LICEAT (23).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ a superioribus (24) de magistratibus regiæ urbis decreta sunt (*ne videlicet illis neque mobile aliquid, neque immobile emant, neque ad ædificandum accedant, nisi Principis permissu: insuper vero, ut, si qua magistratus tempore munificentia accedat, hæc rata fiat, extra quam si donator finito magistratu scriptura auctoritate illam confirmet, aut post magistratum quinque anni elapsi sint*) hæc, quanquam bujus contemplatione, ne (25) vis locum inveniat, optima ratione constituta sint: quia tamen alio etiam modo violentiæ viam præcludere facile est, nobis non videntur esse necessaria. Quocirca etiam abrogata illa esse volumus: *itaque ideo* præsertim, quod ex quo transgressione illorum in dies *magis atque magis* impunita relicta, pœna exercari desiit, etiam ante nostrum decretum nullam vim habuerint. At qua de causa illa necessaria non sunt? Quod cuique tam pauperi quam diviti (cum iis qui apud hanc urbem *habitant*, compellare Principem, eique supplicare expeditissimum sit) liceat, si quam vim sustineat, ne omnino a violento magistratu conficiatur, precibus a Principe impetrare, adeo ut nulla necessitas sit, ut quemadmodum in provinciis omni auxilio vacuis, ita etiam in Urbe, ubi abunde auxilii est, hæc adeo exacte requirantur. Sancimus itaque, *ut secundum* præsentem rerum statum tum emere, tum ædificare magistratus (26) possint, & in suscipiendis quæ sponte offeruntur muneribus (27), criminatione vacent, quippe (28) cum, qui vim sustineant, quandocunque

(1) Purpuræ segmenta quæ τμήματα *Iufr. vod.* in publicis commerciis permissa, videntur abrogari l. ult. Cod. de vestib. holober. (2) Ἀλουργίδα ὁλοσχερῆ. *Scrimg.*

(3) l. 2. C. quæ res venire non poss. l. ult. C. de vestib. holob. & antea a Cæsare purpuræ usus interdictus præterquam Senatoribus qui in magistratu essent. Dion. 49. & Neronem quoque mutanam purpuræ usum non vetuisse tantum, sed bonis exuisse refert Suetonius.

(4) Ἀλουργοῦς τι μέρος. (5) Ὁλόκληρον ὕφασμα. (6) Τμήματα δὲ καὶ μόνα ἀρχαῖα. Sev. Tiberium Posteriorem Cedrenus scribit permisisse purpuram [illegible] ἐν ταῖς χώραις [illegible] χρέος φόρειν, [illegible] quasi [illegible]. Illorum segmenta, ut hic. Liv. 15. sancitum mulieribus ut aurea [illegible] uterentur. [illegible] de pontificis habito in [illegible]. Quæ [illegible] mediis alteribus assui, segmenta, limbi, seu instita, l. 23. §. 1. ff. de aurea. adde Cuiac. 10. observ. 24.

(7) Intelligit, ut opinor, l. pen. C. de vestib. holober. (8) Τὰ ἀλουργὰ μὲν [illegible] καὶ τμήματα. (9) Ex auro vel pretiosis lapillis aliquid fieri prohibetur, videtur itaque abrogare constitutionem Aureliani, qua permissum fuerat, ut aureis, qui vellent & mensis uterentur & poculis, auctore Vopisco. Abrogatur autem seu potius vers. nulli Cod. nulli licere in frenis. (10) Lapilli pretiosi, margarita, smaragdi & hyacinthi; aliis enim gemmis frena, equestres sellas & baltheos ornare permissum. d. l. un. (11) d. l. un. vers. nulli præterea principum liceat exceptis ornamentis [illegible] C. nulli liceat in frenis. (12) Περὶ τῆς σφραγῖδος διαθήκης παρὰ τὸ ἀρχαῖον. *Scrimg.* hoc innuit, testamentum non ideo non valere, quod signa casu corrupta sint [illegible] modo de testamenti fide [illegible] subscriptionibus constare possit. (13) Vid. tit. ff. test. quemadmodum aperiantur.

(14) Scrimgerus ita legit. [illegible] ἐὰν μὴ τὴν σφραγῖδος [illegible] τὸ διαθήκης τὰ [illegible] [illegible], qui locus [illegible] apud Cujac. 17. observ. 24. his verbis, [illegible] εἰς τὸν [illegible] &c. id est, jubemus etiamsi sigilla testamenti non supersint, ut [illegible] fidem subscriptiones testamento adhibeant, ut quid ob eam rem fides testamenti infirmetur.

(15) l. 10. ff. quæ testamenta [illegible]. (16) Usuræ trientes hic permittuntur, & ita abrogatur Basilii constitutio, quæ veteres fuerunt in universum usuras, *infr. vod.* (17) Exod. 22. Luc. 6. adde Clar. s. sent. §. usura. 10. (18) Usuras quomodo interdixisse a Basilio cujus nomen videtur legendum apud Harmenop. 3. tit. 7. §. 27. ubi tamen legitur Leo. (19) His fere ostenditur, in hac hominum vita usuras via prohiberi posse. (20) Observa ex hoc loco, & ex Ammiano l. 2. C. Theod. de usur. & Novella Justiniani 32. c. 2. [illegible] in singulos solidos annuas siliquas: definitionem usuræ trientis. (21) [illegible]. *Scrimg.* (22) Harmenopulus 3. tit. 4.2. περὶ ἀρχόντων [illegible]. (23) Magistratibus urbanis hac permittitur, negotiari, ædificare, & munera accipere, & ita abrogatur Justiniani seu potius Cod. de contractib. judic. [illegible] adhibita inter urbanos & provinciales magistratus. Videtur tamen hanc Nov. [illegible] Harmenop. 3. c. περὶ ἀρχόντων. (24) A Justiniano seniore, cap. 1. *infr.* 3. Harmenop. 3. c. περὶ ἀρχόντων. (25) Vid. l. 12. Cod. de his quæ vi. (26) Urbani scil. ut indicat [illegible] in d. l. un. (27) Vid. l. 12. Cod. de his quæ vi. [illegible] Idem tamen de provincialibus constitutum refert a Leone Harmenopulus 3. tit. 3. cap. 13. in fin. ubi & solum excepit [illegible], qui Mercero dux [illegible] citur. Hodiano Harmenopuli interpreti Tribunus militum dicitur. (27) Adde l. 6. §. 3. ff. de off. proconsul. l. 18. ff. de off. præsid. (28) Scrimg. ita habet, [illegible] τὰ δίκαια [illegible] τὸ [illegible], ne [illegible] Cujac. vero 10. obs. 12. [illegible] ἐπὶ τῆς βασιλείας [illegible], eo sensu, non deesse auxilium his quibus vis infertur, cum possint principem invocare.

que tale aliquid incidat, his supplicando Principi illam effugere integrum sit. De provinciarum autem magistratibus illud insuper statuere visum est, ut præfectus magistratus sui tempore neque quicquam emat, neque in suum usum extruat, neque denique dona libere admittat. Alii vero minores magistratus, relato ad præfectum re, ipsius judicio, aut removeantur, aut administrationem expleant.

Constit. LXXXV.

UT PATRES (1) QUI NUPTIAS NON ITERANT, UNIUS LIBERORUM PORTIONEM CAPIANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam maritis cum liberis ab uxoribus relictis, quid de donatione propter nuptias statui debeat, non præscripsimus: illam autem donante consuetudine præmorientes uxores capiunt, nihil in hoc nos consuetudinem innovandam putantes, statuimus, ut *quemadmodum hactenus* comparatum legibus fuit, mulieribus donatio propter nuptias detur: viris autem si iterum matrimonium contrahant, nihil accipere liceat: sin prius matrimonium venerentur, in remunerationem hujus honorificæ voluntatis, ipsis unius liberorum portio secernatur: idque hac ratione, ut si illa donationem propter nuptias vel æquet (2) vel exuperet, eo quod aut lucrum, aut *saltem* nullum damnum sentiatur, hac accepta illi contenti sint: si vero non exæquet atque minor sit, neque de suo quicquam dent, neque e *diverso* ex mulieris bonis quicquam accipiant.

Constit. LXXXVI.

* DE PŒNA EPISCOPORUM, SACERDOTUM, ET CLERICORUM QUI SE ADVOCATIONIBUS, SPONSIONIBUS, REDEMPTURIS, ALIISVE SIMILIBUS DEDUNT (3).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUi a divina bonitate ad divinum sacrosanctumque altare delecti sunt, hos non modo a peccati turpitudine mundos esse, verum etiam a communis vitæ negotiis & molestiis vacare decet. Sicut enim alia incontaminati sacrique cultus monumenta vulgari contrectatione profanari non licet: ad eundem modum neque animatæ immaculati sacrarii ornamenta communi usu dedecorari, sed in quem ordinem consecrata sunt, in eodem consecrationem puram conservare convenit. Admodum igitur decenter Apostolorum, præconum Dei, decretum, episcopos, sacerdotes, & clericos, qui se advocationibus (4) sponsionibus (5), redempturis (6), idve genus aliis (7) rebus dedunt, sacro ordine denudat. Qui enim attributam sibi a sacrosancto Spiritu dignitatem adeo dehonestant, & quantum in ipsis est, sublimitatem gratiæ deprimunt, merito cujus beneficii magnitudinem non sentiunt, eo, ut indigni, privandi judicantur. Verumtamen quia nunc temporis hominum genus, quam ut ad constitutæ a divinis istis legislatoribus vivendi rationis apicem pertingat, imbecillius est: non ipsis (ni fallor) displiceat, si quatenus in delictum omnino venia indignum non est, modicam quandam ipsi veniam impertiam. Certe idcirco, non quod contrarium (quod absit) statuere, sed potius quod sacram sanctionem sequi, nullasque illis qui ab illa condemnantur excusationum tergiversationes relinqui velimus: decernimus, ut si aut primarii (8) inferioresve sacerdotes, aut omnino clericus quispiam, vel præstando (9) in litibus patrocinio, vel spondendo, vel alio simili modo de sui ordinis dignitate detrahant: excommunicentur, & ad aliquod tempus a celebrandis sacris supersedeant, atque ubi ita pro delicto dignam pœnitentiam egerint, promisso facto, se ab humanorum negotiorum commercio pro viribus deinceps mundos conservaturos, ad sacra tractanda denuo introducantur: & si iterum iisdem rebus se polluere deprehendantur, omnimodo ut profani & indigni a sacris functionibus abstineant.

Constit. LXXXVII.

* DE ECCLESIASTICORUM ALEA (10) LUDENDENTIUM PŒNA (11).

Idem Imperator eidem Styliano.

JAm vero qui sacri ordinis homines aleæ (12) vacant, neque hi rem modica aliqua pœna dignam audent. Quid ita? Nam cum tranquilla mente animoque a contemplandis rebus divinis immoto, quantum humanæ naturæ possibile est, summo isti bono inhærescere deberent: e contrario ad juveniles lusus deprupetant. Quos etiam a sacerdotio succidi, secundum divinum sacrosanctorum Apostolorum (13) decretum, par est. Verum quoniam id, ipsum etiam præscriptum mitigat, ut qui non desistunt, pœnam subituros addat: statuimus nos quoque, *ut qui* aleæ luso sacram sortem contaminant, in monasteria relegentur, (quam tamen relegationem triennale (14) tempus finiat) & *quando* delictum satis expiatum videbitur, in pristinum statum restituantur. At si rursum in fritillo vane tempus terere instituant, tanquam piaculares ex sacrosancto ecclesiastico statu omnino exturbentur, ab eoque profligentur.

Constit. LXXXVIII.

* CELEBRIBUS QUIBUSDAM IN ECCLESIA VIRIS FESTI DIES CONSTITUUNTUR (15).

Idem Imperator eidem Styliano.

VEnerabili sacrosanctorum Apostolorum decreto (16) (quod promulgatum est ad gloriam & honorem sacratissimorum dierum, quibus omnium Domino feriamur, & illorum qui horum ipsorum celebrium legislatorum aliorumque victoriosorum pugilum, qui morte sua impietatem in fugam verterunt, consecrationem significant) quum hoc quod conjungatur dignum sit, ut nempe horum diginiloquorum virorum etiam, qui post illos in ecclesia claruerunt, luminariumque instar ecclesiæ firmamentum rebus gestis atque documentis illustrarunt, memoria solenniter celebretur: nos quod deest, adimplentes, sancimus: Ut horum etiam sacri consecrationis dies convenientibus honoribus colantur, quorum hæc sunt nomina: *Athanasius* (17), inclytus ille in principibus Dei sacerdotibus nominis: *Basilius* (18), regium illud ecclesiæ decus: *Gregorius*, cognomine Theologus (19): *Gregorius* (20), dulcis ille & illustris ecclesiæ fons: *Joannes* prorsus illud spiritus aureum (21) os: unaque cum iis *Cyrillus* (22) & *Epiphanius* (23), qui præclaris facinoribus gloriaque illis pares sunt.

Constit. LXXXIX.

* NE MATRIMONIA CITRA (24) SACRAM BENEDICTIONEM CONFIRMENTUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUemadmodum adoptionem promiscue habitam neglexit vetustas, quam tametsi sine (25) precibus sacrisque ceremoniis peragi lege permitteret, non tamen illam se parvi pendere putabat: ita & absolutam matrimonii constitutionem, dum id citra (26) jam receptam (27) benedictionem (28) iniri sineret, neglexisse videtur. Sed veteribus istius voluntatis fortasse ratio inveniri possit: a nobis vero, cum divina gratia ad honestius multo sanctiusque vitæ institutum jam res comparatæ sint, neutrum dictorum negligi convenit. Itaque *quemadmodum* adhibitis sacris deprecationibus adoptionem perfici præcipimus (29): sic sane etiam sacræ benedictionis (30) testimonio matrimonia confirmari jubemus. Adeo, ut, si qui citra (31) hanc matrimonium ineant, id ne (32) ab initio quidem ita dici, neque illos in vitæ illa consuetudine matrimonii jure potiri velimus. Nihil enim inter cœlibatum & matrimonium, quod reprehendi non debeat, medium invenias. Conjugalis vitæ desiderio teneris? Conjugii leges serves necesse

(1) Secundas nuptias non contrahens pater portionem unius liberorum capit, ut hic, idem de matre constitutum fuit, Nov. 22. *supr. cod.* (2) Vide Nov. 20. *supr. cod.*
(3) Nov. Just. 123. c. 6. l. 17. Cod. de episc. Can. 6. 20. 81 Apost. Phot. 9. nomocan. 21.
(4) [illegible], Scrimg. Nov. Justin. 123. c. 6. prohibet episcopum [illegible]. (5) Can. 20. Apost. [illegible] (6) [illegible], Scrimger. eodem modo Justinianus Nov. 123. c. 6. vetat episcopum & clericum [illegible] can. 3. can. 4. Synodi Chalcedonensis: c. 16. synod. supr. Carthaginensis.
(7) Secularibus, canon. 6. Apost. publicis administrationibus, can. 81. Apostol.
(8) [illegible] (9) [illegible]. Adde Photium 9. nomocan. 13.
(10) [illegible] ad l. 11. l. ult. §. [illegible] ibi, aut cubitare [illegible] de episc. [illegible] C. de aleatoribus. Nov. Justin. 123. c. 10. adde [illegible] adde Photium 9. nomoc. 27. (11) [illegible] canonem 42. Apostol. quo aleatores episcopi, aut presbyteri [illegible] deponuntur. Depositionis autem loco triennalis [illegible] in monasterium [illegible]. (12) [illegible], Scrimg. adde [illegible] (13) Canon 41. 42. Apost. (14) Ut Nov. 76. supr. eod. (15) Adde Nov. Emanuelis Comneni [illegible] Balsamonem ad 7 Photii 3. (16) De die dominico vid. can. Apostol. 65. Bulsamon, [illegible] (17) Alexandrinus, cujus extat symbolum.
(18) Archiepiscopus Cæsareæ Cappadociæ. (19) [illegible]
(20) [illegible], fuit & alius cognomento Thaumaturgus, item & alius Damascenus.
(21) [illegible], intellige Chrysostomum. (22) Alexandrinus, l. 4. C. [illegible] de summa Trinitate. (23) Episcopus Constantiæ, provinciæ Cypri. (24) Adde [illegible] Nov. Alexii Comneni [illegible] infr. (25) [illegible] Scrimg. adde Nov. 24. supr. eod. Nov 26. in pr. infr. eod. (26) Imo, non citra benedictionem, vel quæ dixi Nov. Just. 74. c. 4 §. 1. [illegible] (27) Ista [illegible].

(28) [illegible] (29) Nov. 24. supr. (30) Jubet Leo benedictionem nuptiis adhiberi [illegible] Nov. 24. illud constat, apud [illegible] sacramento [illegible] & aqua nuptiis adhibita [illegible] Apud Christianos Deus nuptiarum conciliator creditur, Marc. 10. conjugia precibus & benedictione confirmata fuisse apud veteres [illegible] Tobiæ [illegible] & Evaristus refert [illegible]. Non aliter legitimum conjugium esse, quam si suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus & oblationibus a sacerdote fuerit benedicatum, & Tertull. ad uxorem. Unde sufficiam, inquit, ad enarrandam tantam felicitatem matrimonii, quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant? Concilio Carthaginensi 4. c. 13. [illegible], ut sponsus & sponsa in templum [illegible] ad benedictionem sacerdotis [illegible] Ambrosius [illegible] epist. 70. Ipsum, inquit, conjugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oportet. Scholiast. Harmenop. 4. tit. 4. negat modo consensu matrimonium contrahi: ita ut nisi sacrum Dei verbum fuerit recitatum, neque nuptiæ constant, neque prohibeantur contrahentes a se mutuo separari. Item probatur ab Innocentio III. [illegible] de sponsalibus. Illud notandum est, proclamationes (quas Banna [illegible] vocabulo appellat [illegible]) [illegible] in ecclesiis fieri solitas. Pompam quidem non requirit in nuptiis, l. 13. C. de nupt. [illegible] conditio nuptiarum [illegible] Tridentina synodus *sessione* 24. requirit præsentiam parochi & duorum vel trium testium. Rogerius Rex III. Neapol. constit. 24. matrimonia sine sacerdotali benedictione publica (maxime inter nobiles) vult esse clandestina & illicita [illegible] illo casu testamento vel intestato, nuptias hujusmodi contrahentibus, succedi, & mulieres [illegible] amittere; [illegible] adde de clandestinis matrimoniis [illegible] De clandestinis nuptiis dicam ad l. 6. C. de nupt. (31) [illegible], Scrimg. ut superius dixit [illegible]. (32) Non est matrimonium cui sacrorum benedictio deest.

necesse est. Displicent matrimonii molestiæ? Cælebs vivas, neque matrimonium adulteres, neque falso cœlibatus nomine culpam prætexas.

Constit. XC.

* UT QUI TERTIUM (1) MATRIMONIUM CONTRAHUNT, SACRI CANONIS (2) POENÆ (3) OBNOXII SINT.

Idem Imperator eidem Styliano.

OPortebat nos, cum divina manu formati menteque ac ratione præditi simus, quorundam brutorum præstantiæ non cedere. Non enim illa imbecillitas reprehensione vacat, neque a justis vituperationibus libera est: sed tanto obnoxior, quantum brutis naturæ rationabilis prudentia antecellit. Oportebat (inquam) homines, cum in aliis, tum præcipue in castitate matrimoniali a brutis (4) non vinci. Multa autem brutorum animantium genera (5), conjuge mortuo perpetuam viduitatem amplectuntur, alterisque nuptiis priores velut congesta terra obtegere nolunt. Verum quoniam hanc imbecillitatem turpem non esse (quanquam turpissima sit) existimans natura, primo matrimonio contenta non est, sed nullo pudore tacta ad secundum etiam procedit: quin cum illam hic saltem sistere deberet, non tamen id facit: &, quanquam per sacram legem non liceat, a secundo matrimonio ad tertium prorumpit: haud dubie constitutam in tertium matrimonium pœnam, quod non exerceatur, contemptui habens: idque eo etiam magis quod civilis lex, qua nescio de causa, Spiritus pœnam constituentis decreto non consentiat, sed hos a reprehensione porro liberat, qui post alterum matrimoniale consortium a matrimoniis abstinere nolint: idcirco nos quæ Spiritui placent sequentes, statuimus, *ut qui* ad tertium matrimonium pervenerint, pœnæ quam in ipsos sacer canon (6) promulgavit, obnoxii sint.

Constit. XCI.

* UT CONCUBINAM HABERE NON LICEAT (7).

Idem Imperator eidem Styliano.

NEque minus ea lex (8), quæ probrose cum concubinis immisceri non erubescentibus id permittendum judicavit, honestatem susque deque habuit. Ne ergo hoc legislatoris erratum dedecore nostram rempublicam afficere sinamus. Itaque lex illa in æternum sileto. Ab illa enim non modo religionis (9), verumetiam naturæ injuria secundum divina Christianisque convenientia præcepta prohibemur. Et quidem si tuum fontem habeas, sobrie inde haurire divino præcepto monearis: qua ratione, cum puras aquas haurire liceat, lutum tu mavis? Tum etiamsi fontem non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes. Cæterum vitæ consortem invenire difficile non est.

Constit. XCII.

* DE POENA EJUS QUI ALIQUEM DEDITA OPERA EXCÆCAVIT (10).

Idem Imperator eidem Styliano.

TAmetsi aliter quam veteres leges (11) sanciant, de eo qui alteri violentis manibus oculos effodisset, cum ipse judicio interessem, a nobis sententia lata sit: nunquam tamen in legem illam transformare animus fuit. Nonnihil enim misericordia moti (id quod ipsa res etiam indicat) tunc ita judicavimus: Quoniam oculi, ei qui illos amisisset, restitui non possent, eum qui id damni dedisset, quanquam qui idem pateretur, dignus esset, in eandem esse cæcitatem conjiciendum non putavi. Interim tamen tantam pœnam constitui, ut qui oculos eruit, ejus signa ferat: & cui eruti sunt, in tanta calamitate adeoque profunda cæcitate, ex laboribus ejus, qui illa ipsum affecit, aliquam consolationem habeat. Verumtamen, licet ita judicatum esset, ex te judicata legem facere (quemadmodum dixi) non tamen animus erat. Sed quoniam qui (12) inter sacra nostra officia relatus est (cujus ego qua ratione postulationem rejiciam?) illam sententiam, quod mitis sit, inter leges collocari petit, quo deinceps, si quando tale quippiam incidat, qualiter in præsenti in injurium pœna constituta est, taliter ea res dijudicetur: postulato paremus, judicialeque decretum legis auctoritate donamus. Si quis ergo cujusquam visum læserit, hunc, si unum oculum ademerit, uno similiter eodemque privari, ac talionis pœnam subire jubemus. Si vero ambobus oculis maleficas manus injecerit, quoniam hic pœnæ æqualitas, utque cui nocitum est, prosit, (quæ (13) enim in hoc cæco utilitas est, si alius etiam cæcus fit) neque pœnæ obnoxio, tametsi non immerito, tamen acerbius quam par sit (cum cæcis nihil miserius sit) inferatur: jubemus, ne æquabiliter, sed diverso modo pœna procedat: ita ut & maleficus puniatur, & qui læsus est, utilitatis quiddam sentiat. Hunc autem in modum legem concipimus. Quicunque amborum (14) oculorum jacturam alicui intulerit, quo sceleris sui notam ferat, ipse uno (15) orbator. Et quoniam scelerata manu mutilari ipsum æquum esset, pro manus amissione bessem bonorum suorum mulctator: eumque in acerbæ vitæ consolationem, cui eruti sunt oculi, accipito. Atque sic cæcus quidem inde quod ad sustentandam vitam sumptus accipiat, modicum quodpiam calamitatis lenimentum sentito: ille vero in facinoris sui pœnam, ut dictum est, tum altero oculo, tum bonis privator, pro manuum mutilatione. Et hunc quidem ad modum, si reus dives sit, pœna procedito. At si omnino pauper (16) sit, atque in angustiis vitam agitet, neque quicquam illi qui ipsius violentia in miserias conjectus est, in compensationem dare possit: similis tum calamitatis & socius & particeps esto, orbatusque utroque (17) lumine cæcus vivito. Si qui vero in scelere malefico opem (18) tulerint, si quidem manus rei admoverint, simulque oculos effoderint, eundem ad modum & ipsi puniuntor: at si ne suas manus in oculos conjicerent, caverint, aliud autem quodpiam auxilium in facinus contulerint: his ad corporis verberationem, cute tenus tonsionem, trientisque bonorum mulctam pœna sistitor. Qui vero cæcitatis auctores sunt, prædictis pœnis subduntur.

Constit. XCIII.

* UT SI SPONSA EX ALIO GRAVIDA (19) DEPREHENDATUR, SPONSALIA RESCINDI POSSINT (20).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem veteres qui de sponsalibus tractarunt, quo nescio modo ea de re non absolute præceperunt (sive quod hoc de quo nunc sanciturì sumus, inter causas dissolvendorum sponsaliorum comprehendere noluerint, sive quod tale quiddam quale impræsentiarum exortum legis promulgationem requirit, tum nondum inciderit) nos, quod hac in parte deest, adimplentes, sponsaliorum tractatum ad justam absolutionem deducimus. Vetus autem constitutio (21) sponsalia dirimit, aliis atque aliis de causis: ob diversam videlicet de religione opinionem, & si aliter insaniæ morbo capiatur, ac insuper ob nonnullas alias atque harum utramlibet utercunque desponsatorum haberet, sponsalia divelli jubet. Quod vero nunc in considerationem nostram venit, sive tunc temporis, uti diximus, nondum (22) evenerit, sive legislatores non eventurum arbitrati sint, sive qua alia causa ejus silentio prætereundi fuerit, inter dictas causas non commemoratur. Est autem istiusmodi: sponsam quandam furtivis complexibus ab alio esse gravidatam, cum illa interim sponsalem præ se castimoniam ferret, sponsaliorum tempore compertum est. Atque hoc quidem illud est quod veteribus legibus comprehensum non est. Nos igitur quod deest adjicientes, decernimus, ut non *modo* propter diversitatem religionis, neque propter mentis emotionem, aut alias ob causas (23): verum etiam propter hoc, quo nihil magis matrimonio adversetur, quos sponsaliorum opinio, non veritas copulavit, disjungantur. Quomodo enim vera sponsalia sunt, in quibus nihil verum neque genuinum conspicitur? ubi meretricium (24) se offert scelus, ubi causæ sunt diffidentiæ & odii, ubi animorum alienatio (quæ mala acervatim omnia pariter cum peregrino, alienoque semine suscipiuntur) quomodo ibi matrimonialis concordia, quomodo purus sponsalisque est amor? Quin ut quispiam alterius fœtum sibi subjiciat, id vero ratio non patitur. Neque item justum est, ut qui spe honestæ casti matrimonii oblectationis sponsam in domicilium suum recipere constituerit, si ille matrimonii legibus insultet, & cum (25) aliis lasciviendo, oblectationis spem evanidam ipsi reddat, in meretricia illa facilitate ipsam uxorem agnoscere debeat.

Constit. XCIV.

* LEGIS (26) QUÆ DE CONSULATU (27) AGIT, ABROGATIO (28).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUoniam nostra legum repurgatio (29) hunc sibi propositum finem habet, ut non modo illa quæ subinde rerum statum labefactant, verumetiam quæ longo tempore silentio obruta, inutilia prorsus, & tanquam propter cariem publico usu non contrectata esse videntur, e legali solo deleas: consequens est, ut & quæ de consulatu tractat legem (30), tanquam nihil in præsenti ad rempublicam pertinentem, cum aliis inutilibus legali corpori eximat.

(1) De tertiis nuptiis, vide constitutionem Porphyrogenneta, Nov. 2. c. 2. et [illegible] (2) [illegible] Neocæsariensis. (3) Tempus aliquod [illegible] Bigamis & Trigamis imponitur. [illegible] (4) Hinc illud Nazianzeni. τὸ πρῶτον [illegible] τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ τέταρτον [illegible] (5) Ut turtures. (6) Canon. [illegible] Neocæsariensis [illegible] Basilius c. 4. ad Amphilochium, ubi vide Balsamonem. (7) Concubinam habere non licet, ut [illegible] Cod. de concubinis, [illegible] Cæterum concubina a meretrice discrepat: concubina uni tantum [illegible] meretrix vero pluribus. Concubina cum uno tantum peccat, meretrix cum pluribus. [illegible] (8) [illegible] ff. & C. de concubinis. (9) Concubinatus jure divino reprobatur, vide Clar. [illegible] fornicatio [illegible] (10) [illegible] Harmenop. [illegible] (11) [illegible] XII. tabulae. [illegible] (12) [illegible] (13) Ut dicit [illegible] (14) Qua pœna divus afficitur, qui ambos oculos alteri effodit.

(15) De pœna unum oculum alteri excæcantis. Sic [illegible] apud Longobardos. l. si quis [illegible] de latronibus in legibus Longobardorum. (16) Qua pœna afficiatur pauper, qui ambos oculos alteri effodit. (17) De pœna excæcationis utriusque oculi. [illegible] (18) Qua pœna afficiatur, qui alteri excæcando vel opem [illegible] vel consilium dedit. (19) Adde [illegible] Harmenop. [illegible] (20) Videtur [illegible] Severior tamen fuit lex Mosis [illegible] ad sponsum non [illegible] sed gravidam compertam. vid. Harmenop. [illegible] (21) l. 9. [illegible] C. de sponsalib. (22) [illegible] Novellæ [illegible] (23) Quod [illegible] (24) Hinc [illegible] (25) [illegible] Nov. 94. [illegible] Nov. Justin. 22. cap. 15. [illegible] (26) Nov. Just. 105. (27) Et [illegible] (28) Adde Nov. 47. & 79. supr. (29) Anonymus [illegible] (30) l. Novell. 105. & Amilas.

Olim quidem consularis dignitas veneranda erat, venerandosque qui ipsam subirent, & magnificentia praestantes efficiebat, ac idcirco quibus consulatum gerere obtingeret, pro honore quem ex dignitate perciperent, remunerari rempublicam volantes, liberalia (1) promiscuæ plebi munera elargiebantur. Ac initio quidem, quantam munificentiam faceret, cujusque arbitrio permittebatur: postmodum autem ad certum modum decreto legali circumscribi illam placuit. Atque hoc quidem donec consularis dignitatis in republica majestas floruit, observatum esse apparet. Nunc vero, quum qui omnia (2) mutat, temporis cursus, hanc etiam consularem magnificentiam a pristina gloria & amplitudine in abjectam speciem transformarit: ac vero qui ad illam procedunt, interdum sibi non sufficere, nedum aliis emgere quicquam possint: illam de consulatu legem, quam propterea altum silentium occupavit, cum aliis inutilibus, ut dixi, frustra legalibus constitutionibus immistam, decreto majestatis nostræ illinc eximimus.

CONSTIT. XCV. (3).

DE AVULSA TERRÆ CRUSTA (4).

Idem Imperator eidem Styliano.

ANtiquioribus, quæque ante natæ sunt legibus ortus causam rerum usus præbuit. Legislatores enim quæ in communem vitam incidunt, singulatim accurate exequientes, pro illorum natura leges condunt. Quoniam ergo ex (5) communis vitæ negotiis (quemadmodum diximus) legibus nascendi occasio existit, & vero propter novam quampiam rem, quæ ad veterem aliquam legem referri non potest, lege (6) opus esse videmus, quo videlicet si alias quoque hujusmodi aliquid contingat, id legitime dijudicari possit: legem pro conditione rei in rerum naturam producimus. At quæ illa lex? Quando diversi dominii agri sibi invicem adjacent, & alter superiore loco (7), alter autem depresso (8) & campestri situs est, si (9) superioris & impendentis agri pars aliqua cum arboribus aut sine his prærupta, subjacentem (10) agrum, qui ruinam excepit, obteget, ne simpliciter, neque inferioris agri dominus avulsam materiam tanquam suam vindicet; neque superioris dominus, qui avulsionem passus est, de fundo qui ruinam incidentem exceperunt, dominio, illi litem moveat: sed inferioris agri dominus superioris (11) agri domino, si divulsam materiam (sive arboribus consita sit, sive (12) illis vacet) recipere & asportare velit, id permittat: ille autem optionem habeat utrum receptam, suisque finibus restitutam materiam, quemadmodum solet obtinere; an vero (si illam asportare nolit) prorsus tum a materia, tum a finibus qui illam exceperunt, abstineat, neque agri qui divulsa suscepit, domino negotium facessere velit. Quemadmodum enim quum domus sibi invicem adjacent, & alterius structura supereminet, alterius humilis & pressa est, si eminentiorem domum in humilem collabi contingat, dominus ejus aut (13) delapsam materiam recipere, aut, si id nolit, illa prorsus cedere: neque domus quæ casum excepit, dominum inquietare debet: ita hic quoque eo ad consequentiam & exemplum tracto, idem custodiri & observari convenit.

CONSTIT. XCVI.

* DE SEPULCHRO VIOLATO (14).

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæ delicta sola animi nequitia committuntur, nullaque naturali necessitate excusari possunt, his neque (15) venia tribuenda neque inferendæ pœnæ effugium concedendum est. Quæ vero non omnino a malitia procedunt, sed mixtam (16) naturæ violentiam habent, his æquum ab illis, qui proposita sibi naturæ vi judicare solent, venia non denegabitur. Ex hac ego ratione civile, sacrumque decretum, dum de sepulchrorum perscrutatoribus statuunt, sibi mutuo non contradicere conjicio. Civilis namque lex (17), malam voluntatem tantummodo intuens, negata prorsus venia, id delictum punit (18): sacra (19) vero (ad paupertatem, quæ humanam vitam miserum vexat, sæpeque pressos non audenda audere (20) cogit, ni fallor, respiciens) pœnam in deprehensos non constituit. Nos itaque ad utrumque decretum nos accommodantes, ac, quoad fieri potest, pœnam atque veniam inter sese conjungentes, sancimus, ut qui semel duntaxat id ausi fuerint, leni misericordique sententia feriantur: qui vero ex clementia illa iterum peccandi occasionem rapiunt, nec inde prudentiores facti a malitia desistunt, nullis precibus admissis pœnam sustineant. Illa autem in dorsi verberatione (21) criniumque (22) tonsione consistet.

CONSTIT. XCVII.

UT IN (23) CONTESTATIONE LITIS, ET MAGISTRATUUM (24) INITIO JURETUR (25).

Idem Imperator eidem Styliano.

TAmetsi lex quæ magistratuum initio (26) litiumque contestatione (27) jurandum præcipit, divino jussui qui jusjurandum prorsus evitandum præscribit, aliquo modo contradicere videatur; tamen si quis verborum mentem perspiciat, non in contrarium illam rogatam esse, sed a diverso jurisjurandi susceptione idem quod ejus prohibitione sacra lex (28), efficere conari deprehendat. Etenim hæc quidem, quo mendacio prorsus viam præcludet, in universum (29) juramentum vetat: illa (30) vero, dum hoc ipsum vult, ad fugandum mendacium jusjurandum in auxilium assumit. Quapropter nobis non in verborum formam, sed propositum illorum finem cogitationes adigentibus, non aspernari civile decretum, tanquam (31) cum divino & Domini nostri mandato pugnet: sed tanquam eodem vergat, illi honorem conservare visum est. Cæteroquin etiam hoc sentimus, Domini jussum non simpliciter ad moderanda communis vitæ negotia, sed ad constituendam illis, qui ad beatam illam sublimitatem ascendere desiderant, in perfectionem republicam gradum esse promulgatum. Cujus sane generis nonnulla etiam alia sunt, ut hoc (32): *Ne soliciti sitis animo vestro, quid esuri sitis, & ne reponatis thesauros in terra &c.* quæ eodem dicta sunt. Hæc enim & similia seorsum perfectioribus demandantur. Ea propter nos civili legi suam vim (quomodo diximus) imminutam conservantes, sancimus, ut qui magistratum ineunt, litemve contestantur (33), se veritatem mendacio prælaturos, nec ullo modo recta via declinare, in obliquam fraudis semitam concessuros, jurejurando affirment.

CONSTIT. XCVIII.

* DE POENA EUNUCHORUM, SI UXORES DUCANT.

Idem Imperator eidem Styliano.

LEgum ortus, tum ut respublica recta constituatur, hunc sibi finem proponit, tum interdum naturæ injuria affectæ auxilium offert. Justum est ergo, ut nunc etiam de hac specie, an eunuchus in matrimonium conjungi liceat, in quæstionem ducta, lex enascatur. Sed priusquam illa proponatur, rem examinare, & an istiusmodi conjunctio matrimonium appellari possit, imo an omnino quæ in matrimonio peraguntur, (quæ sunt sacræ (34) preces, sacrificium, carnalis (35) oblectatio ac voluptas, & quæcunque in matrimonio fiunt) fas sit in illa perfici. Sacerdos igitur ad imitationem (36) cœlestis a Conditore (qui sexus ad (37) multiplicationem copulavit) pronuntiatæ benedictionis (38) verba sacra effatur. Humani autem ingenii voluptas & lætitia ad (39) geniales complexus, & (40) utriusque lateris fœtum respiciens, progressum fecit. Sponsorum enim parentes (41), dum se viscerum suorum visuros fœtum, & sponsi ipsi, dum se in lucem edituros generis successores sperant, multiplici voluptate perfunduntur. At hic nihil tale subest. Quali enim cum oblectatione illi (42) conveniant? quale (43) sacrificium (44) eorum aggregationem stabiliat? Quum autem illorum conjunctio adeo omni oblectamento vacet, & consecrationis, sacrificiorum, benedictionisque adeo non capax sit, quomodo in ipsos matrimonii appellatio quadrabit? Imo quomodo non aliqua quæ nefariis (45) debetur, idque ea lege ipsos pœna sequetur? Atque quod ne ab initio quidem matrimonium vocari possit, breviter ita dictum sit. Sed magis exactiusque rei indignitatem oratio exploret. Rerum conditor quum initio marem & fœminam consociaret ad largum quod inde extiturum esset, incrementum respiciens, consociationem illam faciebat (46). Quin & naturæ (quæ tanquam famula, quantum potest, a conditore tradita præcepta observat) ut in hoc matrimonii consuetudo ineatur, quo (47) sobolis procreatio procedat, quoad quidem ab ipsa tale ministerium Conditor præstari valit, propositum est. Si igitur vel hic quod naturæ Conditor, ipsaque natura voluit, apparet, quod prohibendum ducimus, ne prohibeator: sin minus (ut certe nihil illiusmodi est, sed contraria omnia, & nulla ad implendam Domini voluntatem vis, & ejus generis quiddam quod natura non agnoscat) quare non omnibus modis prohibebitur? Quod (48) si quis contentionibus gaudens, dicat, si propter sterilitatem eunuchi a conjugio secluduntur, multis etiam aliis conjugium interdici debere, quum non omnes quicunque in conjugium coeunt fœtificos se præstent: ad contentionem in promptu est responsio (49), quod tametsi nullus ex iis fœtus gignatur, non tamen in hoc congregati sint, ne quem communi vitæ utilitatem conjugalis (50) copulæ adferant: quum potius contra procreandorum (51) liberorum desiderio congregatos constet, quos effectum desiderio susceptorum opinentes in eventu spes fefellerit: hic vero ut tale aliquid dici possit, permultum abest, quum qui ad peregrinam (52) illam commistionem conveniunt, liquido scientes se steriles (53) ac ad gignendum inutiles convenire, naturæ quasi insidiari sint. Ac sane ob hoc duntaxat odio etiam ambo digni sunt; mulier, quod cum conjugalis consuetudinis cupida secundo se

(1) [illegible] missilia intelligit. (2) Tempus omnia mutat.
(3) Hac Novella [illegible] ab Harmenop. [illegible] vid. Harmenop. [illegible]
(4) Περὶ [illegible] qui & infra [illegible] locus est sive ager superior, cui [illegible] opponitur, de quo lex 1. §. 23. & 23. ff. de aqua & aquæ pluv. arc. [illegible] ff. de damno infecto.
(5) Leges unde nascantur. (6) Videtur Leo ignorasse legem [illegible] ex fundo tuo crusta lapsa sit in meum fundum ff. de damno infecto. (7) [illegible] (8) [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible]
(12) [illegible] (13) l. 7. §. ult. l. 9. ff. de damno infecto. (14) Et hujus delicti pœna in [illegible] criminaliter & pecuniariter de eo [illegible] l. 3. [illegible] ff. de sepulc. viol. (15) Qua confessio [illegible] delicto, venia aut indulgentia dari non potest. (16) [illegible]
(17) l. 3. [illegible] ff. de sepulc. viol. (18) Criminaliter & pecuniaria pœna [illegible] Balsamon [illegible]
(19) Vide Petrum Greg. [illegible] (20) [illegible] (21) Sepulchri violatio per [illegible] punitur [illegible] Balsamon [illegible] Basil. epist. ad Amphiloc. [illegible] adde Nyssenum epist. ad Letoium Episcopum Mytilenes [illegible]
(22) [illegible] adde Nov. [illegible] (23) [illegible] (24) [illegible] (25) Et ita [illegible] titulus Codicis de jurejurando propter calumniam, Nov. [illegible] (26) [illegible]
(27) [illegible] (28) Matth. 5. v. 34. (29) d. vers. 34. (30) Civilis scilicet. (31) Lex civilis de jurejurando non pugnat cum lege divina.
(32) Matt. 6. v. 25. (33) Cujac. ad Nov. Justin. [illegible] colligit ex hoc loco, juramentum de calumnia non esse de quæstione, sed de litium contestatione tantum, & dari in causis civilibus tantum, non in criminalibus [illegible] Novella confert & 107. infr. [illegible] de pace tenenda, & de incendiariis [illegible] Honorius [illegible] Eugenius [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible]
(36) Gen. 1. vers. 28 & 9. 9. vers. 1. (37) [illegible] formulam divinam intelligit, crescite & multiplicamini. (38) [illegible]
(39) [illegible] (40) [illegible] (41) Sincera voluptas commixtionis matrimonialis in quibus consistat. (42) Eunuchi scilicet [illegible] (43) Quasi dicat [illegible] precatio & formula: Crescite & multiplicamini [illegible] (44) [illegible] vid. Nov. [illegible] (45) Eunuchi matrimonium quasi nefarium est. (46) Gen. 2. vers. 18.
(47) [illegible] (48) [illegible] Si propter sterilitatem eunuchi conjugio arcentur, ergo & steriles & senes. (49) Responsio ad objectionem.
(50) [illegible] (51) [illegible] (52) [illegible]
(53) [illegible]

ſe jungere potuiſſet, inſecundum & ſterilem prætulerit: eunuchus vero, quod ut in vanum Dominus benediceret, impotentia ſua effecerit. Si (1), quis porro fundum ex quo alius aliquis fructus metat, vaſtet, & incultum relinquat, an hunc tanquam malum, atque perniciosum odio habebimus, ejuſque ſi fieri poteſt inſtitutum reprimemus? illi vero qui fundum ex quo ratione prædium germen pullulet, deſolat, & inutilem reddit, tanquam nihil indignitatis committet, id facere permittemus? Et ſane quid quiſquam dicat? Sed (2) Paulus, inquiunt, ait (3), *Matrimonium contrahere quam* (4) *uri* (5) *ſatius eſt*: quapropter naturalis ſeveritis contemplatione contentio prohiberi non debet. Sed (6) tu qui Paulum laudas, ad Pauli verba attende. Matrimonium contrahere (7), inquit, id eſt, per matrimoniale commercium cum muliere conjungi. Si igitur tua cum muliere commiſtio, conſociatio matrimonialis, & benedictione quæ in matrimonium coeuntibus debetur, digna eſt, matrimonium illam nomina, & obſerva uxorem: ſin ne tantillæ quidem benedictionis unquam capax fueris (quæ enim aut qualis conſecratio in iis, qui ſimul contra Conditoris decretum, ſimul contra naturæ legem conjunguntur, locum habeat?) quid Paulum in approbationem cœlibis (8) tui & peregrini (9) matrimonii pertrahere audes? Ad hoc vero ſi qui (10) ipſis naturalem & propriam marium potentiam exſecant, hoc conſilio id faciunt (tametſi vitioſe ac quadam in Deum rebellione id faciant) ne amplius eleos ſe exhibere queant, ſed quantum ad libidinis ſtimulos attinet, prorſus elangueſcant, cubiliſque (11) fidi, & in quos ſuſpicio non cadat, cuſtodes ſint (quod ſane ipſe vocis (12) ſonus promittit) quomodo in hoc non juſtam adverſum ſe indignationem cadeat, quod non ſolum inimicam (13) naturæ voluntatem capeſſant: verum etiam illis qui licet malitioſe, quomodo tamen ipſis videretur, utiles illos reddere ſtudio habuerunt, adverſari deprehendantur? & quum novum (14) atque peregrinum ſexum repræſentent, non tamen ſe neque initio attributæ naturæ, neque qua transformati ſunt, malitioſæ arti accommodent? Propterea ſancimus, ut ſi quis eunuchorum ad matrimonium procedere comperiatur, & ipſe flagri (15) pœnæ obnoxius ſit: & qui ſacerdos iſtiuſmodi conjunctionem profanato ſacrificio perficere auſus fuerit, ſacerdotali dignitate denudetur.

C o n s t i t. XCIX.

UT QUI JUSJURANDUM DEFERT, PRIOR (16) DE CALUMNIA JURET.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUæcunque ad recte cavendum ſpectant, quæcunque ad bonos mores pertinent, hæc & ſingulis & univerſæ reipublicæ, quæ a me adinveniende quomodo poſſim, aut ab aliis inventa in publicum uſum deducenda petant & contendant, in medium pono. Ac idcirco ſupra alias hæc etiam lex, quæ eum qui aliquem ad jurandum adigit, ſe (17) nullo dolo malo, neque faceſſendi negotii animo, ſed ut rei, cujus ambiguitate ratio ipſius æſtuat, veritatem cognoſcat, jusjurandum exigere, prius jurare jubet: quum velut diſpeſierit, quæ reviviſcat digna viſa eſt. Quum enim id decretum recte veterioribus placuiſſet, recentiores ejus cautionem negligentes, deleto jurejurando, a quo exigitur, hunc id ſubire volunt: qui vero exigit, de eo nihil ſoliciti ſunt. Statuit igitur noſtra majeſtas, ut ſecundum veterum (18) legislatorum decretum juramentorum forma ſervetur: & qui ab adverſario auferre jusjurandum conatur, quam fidem ex aliis quærit, de moribus ſuis prius ipſe præſtet: *quod nempe non dolo, ſed neceſſaria & inevitabili de cauſa ad deferendum jusjurandum procedat*. Exiſtimo (19) enim, quum ambo ita ad jurandum adigentur, aut dilucidiorem in juramentis exituram veritatem, aut hos aliquo modo reprimendos, neque tam prompte alacrique greſſu, atque nunc progredi videntur, ad deferendum jusjurandum prodituros.

C o n s t i t. C.

DE SERVIS QUI LIBERIS IN MATRIMONIUM CONJUNGUNTUR (20).

Idem Imperator eidem Styliano.

LEges*, quia ex benigno (21) judicio propoſitæ ſunt, bona ſua ordinatione & moderamine iis etiam controverſiis, quæ non admodum crebro (22) in res humanas incidunt, auxilium ferre inſtituunt. At vero quum tantæ benignitatis ſint, quomodo non longe magis eorum, quæ in hominum vita aſſidue verſentur, curam ſuſcipient? Si enim (23) medicus quiſpiam iis quæ minus angunt curam adhibeat, quæ vero magis angunt, negligat: id quod minus angit, non per peritiam & prudentiam curare videatur? Ea propter legum dignitati plus majeſtatis attribuentes, quod hactenus ex (24) conſuetudine dijudicatum eſt, de iis nempe qui inæquali fortuna (libera videlicet & ſervili) amore inſtigante in matrimonium conjungi contendunt, in legem includimus, ac ſancimus, ut ſi homo liber ſervilis perſonæ nuptias ſectetur, ſub duplici hac conditione matrimonium iniatur, ut is aut æqualem cum ſervili perſona, cui per amorem aſſociatur, fortunam ſuſcipiat, aut pretium, quo illa ſervitute liberata in libertatem perveniat, ſolvere promittat. Atque hoc quidem, tanquam inæqualis matrimonii tributum quandam, eum qui conſuetudinis ſocietatem cum ſervili perſona init, perſolvere oportebit. Statuimus vero etiam, ut domini hac in re ſe inhumaniter gerant: &, ſi perſona quæ ſervum in matrimonium delegit, ſervire malit, utriuſque ſervitus domini (25) morte terminetur; eaque ubi inciderit, cum (26) liberis, ſi quos ipſis matrimonium largitum eſt, dimittantur liberi: ſin in ſervitutem non conſentiat, neque in promptu habeat, unde pretium plene perſolvat, libertate per vim mulctetur: ſed ſerviens apud eundem dominum, mercede quotannis binis ſolidis æſtimanda, ſervitutem tot annis duret, quot pacto pretio in plenam ſummam deducto dominum ſatis pro ſervo accepiſſe, neque juſtam cauſam ad detinendum amplius habere, ſunt oſtenſuri.

C o n s t i t. CI.

DE SERVIS CONJUGIBUS (27), SI ALTER ILLORUM LIBERTATE DONETUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

NOn ſolum quod inter perſonam liberam & ſervilem ab initio contrahitur matrimonium, ſed quod communiter, in ſervitute degentes in pari fortuna contraxerunt, hoc etiam, altero illorum forte a domino libertate donato, altero vero in ſervitute retento, ad inæqualitatem redactum eſt, ut iſtiuſmodi cauſa valde contentioſas ambiguitates & quæſtiones, eo quod lege dijudicatum non ſit, perſæpe exſuſcitare conſpiciatur. Quum itaque hoc quoque a noſtra majeſtate lege conceptum, convenienter diſtingui deberet, hanc per quam recte dijudicetur legem accipit. At vero quæ illa lex? jubemus, ut ſi ſervitute liberata perſona conjunctioni ejus, quæ in ſervitute relicta eſt, acquieſcat, ſecundum formam (28) de perſonis liberis & ſervilibus matrimonio conjungendis lege comprehenſum matrimonium indiſruptum maneat. Oportet enim, ut aut datam ſibi libertatem non uſurpet, & æqualiter cum altera libertate non donata ſervitutis jugum ſubeat, donec (29) extremus vitæ dies domino obveniat: aut, ſiquidem libertatis dignitatem amittere nolit, pro adjuncta ſibi perſona pretium ſe ſoluturum promittat. Cæterum ſi hoc negliget, & ex libertate ſua occaſione arrepta, in ſervitute relictam perſonam in vitæ ſortem ſtatum abripere conetur, non ſolum non hac arrogantia quicquam efficiat, neque alteri libertatem donandi poteſtatem habeat: verum etiam ipſa quam libertatem nacta eſt, hac excidat, rurſumque ſervitutis jugo collum ſubdat: utpote quæ ingrato animo benignæ domini ſui ac beneficæ voluntati injuriam intulerit, ejuſque judicium, quod revereri & venerari debebat, tanquam per rebellionem contemnere cogitarit.

C o n s t i t. (30) CII.

DE PRÆDIIS MARITIMIS AD REMORAS (31) PISCATORIAS CONSTITUENDAS SEORSUM NON SUFFICIENTIBUS: ET UT INVITUS ETIAM AD SOCIETATEM ADIGATUR.

Idem Imperator eidem Styliano.

MUlta (32) cumulatim bona mortalium vitæ confert prudenter & cum ratione inſtituta rerum communio. Etenim qui viribus valet, ſi cum altero, qui ſimiliter viribus valeat, communicet, longe præſtantiores atque utiliores ejus vires fuerint: & divites, ſi divitias communes faciant, majorem ex divitiis voluptatem capient: denique ſi paupertas premat, operarum communio conſolatione, qua paupertatis acerbitas mitigetur, non indigebit. Verum quum adeo commoda atque utilis in communi vita communio & ſocietas ſit, mirabilis quædam hominum animos ſubiens pravitas, nedum aliis ad utilitatem impedimento eſt, verumetiam qui ipſam fovent, ut rebus ſuis noceri, quam ut inita cum vicinis ſocietate ipſis aliquid lucri accedat, permittere malint, perſuadet. Ac tale quiddam certe de nonnullis audivimus, qui quum maritima prædia habeant, quæ per ſe non ita multum lucri adferant, cum vicino autem & adjacente prædio communicatione conjuncta, uberiorem utilitatem reddent: ſocietatem inire, neque illa cum viciniis prædiis commiſcere (qua ratione ambo aliquid lucrari poſſent) per malignitatem nolunt: ſed contra, ſeipſos etiam damno afficere malunt, dummodo (33) vicino nocumento ſint. Verum enimvero tametſi damnum ſuum tales agnoſcere nolint, ſuaque male adminiſtrantes utilitatem per improbitatem negligent, tanquam immanes belluæ, ut propinquos lædant, in ſua vulnera proruentes: non tamen iſtiuſmodi malignitatem in communi vita imperatoria noſtra majeſtas inſoleſcere patitur: neque quia illi utili cura digni non ſunt, auxilio vacuos relicturi ſumus. Quare ex parte aliqua ipſis, præcipue vero vicino, quem iſta inhumanitas male torquet proſpicientes ſancimus, ut ſi iſtiuſmodi prædia mare verſus, non adeo ſingula lata ſint, ut ſeptl remoratorii conſtituendi jus habeant (34) ejus juris conſequendi cauſa communione conjungantur: quo per iſtiuſmodi communionem domini ea ſuis poſſeſſionibus

---

(1) Comparatio elegans. (2) Secunda dubitandi ratio. Sed ſatius matrimonium contrahere, quam uri. Eſt igitur eunucho permittendum matrimonium. (3) 1. Corinth. 7. verſ. 9.
(4) Sententia notanda, mirum ut ſit Tertullianus lib. de monogamia, Didacum commendare, quod, ne ſecundis nuptiis experiretur, maluerit uri, quam nubere. Ubi cum dicit, alludit ad fabulam Didonis. (5) Urantur enim ſpadones & qui amarentes ſunt mulierum, nil conſtet eos nihil prodeſſe, ut Terentius loquitur in Eunucho act. 4. ſcen. 3. (6) Reſponſio ad ſecundam objectionem. (7) Matrimonium contrahere, ſeu γαμεῖν, quid Paulo. (8) Ἄγαμον γάμον. (9) Ξένον γάμον. (10) De his qui ſerſos caſtrant.
(11) Καὶ τοῖς εὐνῆς φύλακας Alludere videtur ad veterem morem, quo caſtratis regii cubiculi cura demandabatur. l. 3. C. de prapoſ. ſacri cubic. Ammian. l. 2. ep. Gallicus propoſitus cubiculi, eunuchus regius. [illegible] Εὐνοῦχοι τὸ ἐξ ἀρχῆς [illegible] ... Adde Claudianum in Eutropio. (12) Εὐνοῦχος τὸ εὐνὴν φυλάσσειν, ut hic, vel, παρὰ τὸ εὔνουν, quod ſint benevoli, & fidem ſervent maxime, didicerint. Euph. ... Phavorin. παρὰ τὸ ... quod maxime compotes eſſe exiſtimentur. ... quod veterem abſtineant, quæ veteres ... dixerunt. (13) Caſtrandis ſe ipſum voluntas, naturæ inimica, vide Canones Apoſtolorum 21. 22. 23. ubi plenius diximus.
(14) Καὶ ξένον τινὰ γένος ... (15) Eunuchus uxorem ducens, pœnam flagri ſubeunt.
(16) Reducitur lex vetus 34. §. 4. l. 32. in fin. ff. de jurejur. l. 2. C. de rebus cred. & jurejur. Hic adde quæ de juramento calumniæ diximus Nov. 97. ſupr. eod.
(17) Οὐδὲ ἀπὸ γνώμης δολερῶν κινούμενος, Ferime. ... Cujac. ... obſ. 32. & & inſr. Novell. 109. ... quod eſt dolo malo, malitia mala.
(18) Vid. l. 6. 4. & l. 37. & 1. 2. (19) Ratio decidendi. (20) De eorum [illegible] perous. (21) Semper enim in dubiis, cauſarum benignior interpretatio. vid. l. 192. ff. de reg. jur. (22) Id eſt, quod raro. (23) Comparatio. (24) Ex conſuetudine lex.
(25) Nov. 101. inſr. eod. (26) Vide leg. 3. ff. de liberali. (27) Περὶ δούλων ἐν συνοικεσίᾳ ὄντων, Ferime. (28) De qua diximus ad Nov. 100. ſupr. eod. (29) d. Nov. 100.
(30) Hæc conſtitutio ex eorum genere eſt, de quibus ante Leonem nihil conſtitutum fuerat. Hac autem debent, vicinos invitos cogi ad ſocietatem remorarum piſcatoriarum, ut hæc conſtitutio vice ſit exceptionis ad l. 26. §. 4. ff. de condict. indeb. & alias, de quibus dixi ad l. ult. C. commun. divid. (31) Περὶ ἐποχῶν ... adde Nov. 56. ſupr. eod. Nov. 103. 104. inſr. eod. ἐποχὰς, septum. (32) Laus communionis, de incommodis, vid. l. 26. ff. de ſervit. præd. urban. l. 77. §. 20. ff. de legat. 2. (33) Malignitatis evidens eſt argumentum, ſibi nocere velle, ut alteri noceat, de quo diximus ad Novell. Juſtin. 63. c. 1.
(34) Quid ſi non habent? ... Cujac. ... ſocietatem, ſi modo praeſtet illi competens lucrum ex empto & locato. Græf apud Cujac. le obſ. 6.

nibus utilitatem sentire possint: & si dominorum alter communionem facere nolit, ad illam invitus (1) etiam compellatur. Quum enim quamvis invitos aliquis beneficii (2) particeps sit, id benignitatem etiam esse persuasum habemus. Hic autem longe major se exerit benignitas, ubi non solum qui beneficium non agnoscit, illo tamen afficitur: verumetiam qui illo inique privabatur, id sentit & percipit.

Constit. CIII.

DE IIS QUI DE MARITIMIS PRÆDIIS (3) AD (4) CONSTITUENDAS REMORAS PISCATORIAS SOCIETATEM INEUNT (5).

IN societatibus usitatum est, ut fere (6) qui (7) plus contulit, idem plus lucri sentiat. Et recte sane negotium instituunt, inter quos ita convenit. Veruntamen de maritimis prædiis societate inita, non ideo recte, cujus prædium latius est, eo cujus arctius est, majus lucrum auferat. Exempli gratia, hujus prædium centum passus latum sit, illius vero longe angustius, si hæc conjungens communio inde utilitatem suppeditet, ut æqualiter, non autem secundum cujusque portionem, proventus inter socios dividatur, rationi consentaneum est. Quid ita? quia in aliis negotiis (in collatione pecuniarum nempe, aut pecorum, aut etiam, si quis ita velit terrestrium locorum) unaquæque res quæ in communionem coiit, per se domino, quantum ejus natura fert, utilis esse possit; in maritimis vero prædiis id similiter se non habeat. Nam non quemadmodum illa, sic quoque maritimi juris portio, in se considerata, peculiare lucrum habet. Non enim præda (8) ibidem semper loci consistit, tanquam venatores expectans. Alioqui vero, etiam quod major portio propter minoris defectum inutilis sit. Quis enim ex re imperfecta usus aut utilitas? Additio autem minoris quum imperfectionem expleat, quodque per se ad nihil conducat, utile reddat, rationi consentaneum sit (9), ut utilitatis ex majore portione, quæ citra accessionem minoris nihil emolumenti adferat, provenientis æqualem partem domino suppeditet. Propterea igitur legem etiam quæ deinceps juste hoc gubernet, Imperatoria nostra majestas profert. Statuimus vero, ut si duarum maritimarum portionum, quarum altera major, altera vero minor sit, ad constituendas remoras piscatorias in communionem conjunctio fiat, utriusque portionis domini ex æquo inter se lucrum dividant.

Constit. CIV.

DE PISCATORIIS (10) REMORIS INTER QUAS LEGITIMUM INTERSTITIUM (11) NON EST.

Idem Imperator eidem Styliano.

QUandoquidem sæpe usuvenit, ut quum legitimo intervallo vicinæ inter se remoræ piscatoriæ non distent, contentiones atque lites exardescant: de iis etiam controversiis statuimus, ut reus ubi legitime convictus fuerit, si loci spatium patiatur, eo remoras transferat, ubi tanquam legis præscriptum despiciat, litem subiturus non est: si vero quo transferat locus non sit, annorum curriculum observetur, quo in litigioso loco remorarum septum fixum (12) fuerit: & si actore præsente, nullamque protestationem interponente decem (13) annos constiterit, immotum eodem in loco permaneat: at si actor peregre sit, ut septum non moveatur, decennium non sufficiat, sed alterum annumerari oporteat, ut anni omnes viginti sint. Atque hoc quidem præscriptum in profanis obtineat. Ecclesiæ vero & monasteria & si qua alia venerabilis domus, eum denique quæcunque ad fiscum referuntur, quum ipsis ad annum quadragesimum jura conserventur, dictum tempus despicient. Ac si quidem de (14) remorarum statione, quæ (15) propter temporis longitudinem moveri non possint sancientes; jubemus ne actor maritimæ oræ (16) emolumento privetur: tametsi (17) quod tempus elapsum sit, obtinere litem non potuerit.

Constit. CV.

SI MAGISTRATUS ALIQUIS RES FISCALES FURATUS ESSE DEPREHENSUS SIT (18).

LAudabilis res est legitima castigatio & pœna, quod incomposita emendet: & ad mala propensos, ne in illa procedant, vel invitos restringat. Laudabilis est, inquam, quando legibus convenientem servat clementiam, neque hanc excedere argui potest, neque vero castigandi prætextu crudeliorem se exhibet. Quando & pater (19) donec benigne delinquentem filium castigat, simul prudentiæ, simul castigationis nomine laudandus est: ubi vero paterno affectu abjecto, non ut (20) patrem decet, sed atrocem in modum pœnam filio infligit, non paterno more castigat, neque quisquam atrocitatem approbat. Ac sane si leges revera reipublicæ parentes (21) sunt, (quemadmodum sunt profecto) requiritur omnino, ut pro (22) ratione delictorum pœnas etiam constituant: nequaquam vero immanem aliquam multoque quam pro delicti modo graviorem pœnam imponant. Nam quomodo id legitimæ est correptionis, quomodo inde manantis medicationis, si qui cuiquam mortem intulisse convictus non sit, morte puniatur? Medici sane quidem non præcise integra membra secari jubent, & *lex quum medicorum commiseratione infinito majorem* (23) *præ se ferat commiserationem*, (*si quidem* (24) *corpora tantummodo spectat medicina beneficium, leges vero tam* (25) *animo, quam corpori beneficia præstant*,) tantam crudelitatem in eos, quibus mederi vult, exeret? Hæc itaque quum hunc ad modum sese habeant, placuit nostræ majestati, uti quæ lex mortem decernit in magistratum, qui res fiscales furatus esse deprehensus sit, neque vero in hunc solum, sed in illos etiam, qui hac in re illi socii fuerint; hæc tanquam ab humano legalique ingenio aliena, non amplius in legalibus constitutionibus locum habeat, neque nominetur quidem, & velut supervacanea extra rempublicam projiciatur. Dehinc vero ejusmodi magistratus pro fiscalis rei furto dignitate expellantur: quæque surripuerint, hæc in duplum dependant. Qui autem in hoc communicarunt, si divites sint, eidem pœnæ subdantur: sin pauperes, flagris cæsi ignominioseque tonsi (26) exulare jubeantur.

Constit. CVI. (27).

DE INDOTATIS (28) MULIERIBUS QUANTUM MARITIS MORTUIS EX IPSORUM BONIS LUCRENTUR (29).

SI rem quæ modo aliquo absurda, æquitatique esse dissentanea apparet, lata de illa lege ad decentem constitutionem deducamus, operæ pretium nos facturos videmur. At quæ illa tandem est? Quod quum mulieres inopes (id quod non rarum (30) est) locupletibus viris matrimonio junguntur, hæ illis defunctis provenientem ex ipsorum bonis portionem (provenit autem, si pauciores quatuor liberi sint, cognominis isti numero portio, *quadrans* (31) *nempe*: sin *tot aut* plures, quantum quisque illorum habet) non in perpetuum dominium, neque ut de illa testari possint: sed ad vitam in usumfructum tantummodo, &, ut inde vitam sustentent, accipiant: & ipsis mortuis in liberos hujus portionis dominium transferatur, neque illis rebus suis utendi quomodo velint potestas concedatur, extra quam si nulli liberi supersint. quod infortunium illas rerum dominio beet: ut haud sciam utrum mulier ex se fructum videre præoptet, an vero ne nascatur aliquis, quo devolvendæ ad ipsam portionis domina fiat, execrabunda precatur. Hanc vero absurditatem Imperatoria nostræ majestas corrigens, sancit, ne (32) istius portionis dominium mulieri auferatur, utique ipsa quomodo visum sit, de illa statuat, & nihil aliud liberis quam quod ex Falcidia ipsis competit, debeatur: tamen (33) ut priorum nuptiarum illa non obliviscatur, neque inducto altero marito prioris toro contumeliam inferat: quod si contingat, a nobis attributo dominio prorsus excidet; illaque fato functa liberi rerum domini fient.

Constit. CVII.

UT ACTOR ANTE LITIS CONTESTATIONEM (34) PORRECTO LIBELLO JUDICI FIDEM SUAM PROBET (35).

SI quicquid honestum vitæque humanæ utile est, a senio liberum ac semper vernans permaneret, neque unquam ejus utilitas deficeret: id vero longe præstantissimum foret. Quamobrem etiamsi contingat (ut sane persæpe contingere solet) ut eo neglectu utilitas depereat, quorum curæ communis vitæ bona incumbunt; hi certe ut ne id quod de se multum utilitatis in commune diffundat, restituere negligant, sane quam conveniens est. Ea propter & nostra Majestas legem quandam rebus humanis multo quondam utilissimam, nunc vero velut senio confectam, & ne prorsus inutilis fiat periclitantem, ad pristinum robur reducens, senii incommodum quasi abradit, & ad primitivum ipsius usum, reique publicæ utilitatem renovat. *Lex autem* de illis, qui actionem movent, agit, ut hi priusquam ad rei disquisitionem deveniatur, de suo instituto judici fidem faciant, scripto complexi, se nullo (36) dolo malo adversarium inquietare, neque alio judicio condemnatos esse, neque in præsens scire se nullum ad tribunal editum habere, & maligno consilio negotium facessere, neque denique mendaciis veritatem intervertere conaturos esse. Atque hæc quidem legis præscripta sunt: quæ sane recte sese habent, eaque qui transgrederetur, huic pœna infligebatur. Neque vero huic soli, sed causarum etiam patronos iisdem dicta lex adjudicabat. Itaque hanc (quemadmodum dixi) ceu deperditam (37) prorsusque inutilem redditam, Imperatoria nostra majestas, tum ad pristinas vires reducit, tum in rem publicam reditu donat. Ac vero sancimus, ut qui dehinc in judicium procedere volent; ante introitum quæ a lege præscribuntur, exhibeant.

Constit. CVIII.

DE EO, QUI AD PRIMAM DENUNCIATIONEM JUDICIO SE NON SISTIT (38).

NEque vero hoc, tametsi neglectum hactenus contemptuique habitum sit, incorrectum relinqui fas est, potiusque ut convenienti anai-

(1) Si ita est, invitii interdum compellantur ad communionem. R ita restringitur l. [illegible] ff. de [illegible] & alia de quibus dixi ad l. [illegible] C. comm. divid. (2) Vide quæ dixi ad l. 40. ff. de reg. jur. (3) Νομαῖς. (4) Πρὸς ἐποχὰς [illegible]. De epochis, adde Novell. [illegible] Novell. [illegible] supr. eadem, Novell. [illegible] infr. (5) Non ut ceteris casibus, qui plus contulit in societatis communionem, plus lucri percipit, ita fit in earum maritimarum communione; ideoque hæc constitutio exceptio est ad leges, quæ poriores partes conferenti plus conferenti [illegible] l. [illegible] ff. pro socio. (6) Recte hæc particula addita est. Interdum enim qui plus pecuniæ contribuit, pari jure non plus percipit ex societate. Quam qui vel minus, vel nihil (operam tamen) contulit, l. 1. §. 1. ff. pro soc. §. 2. Instit. de societ. (7) l. [illegible] ff. pro soc. (8) Ἄγρα, id est, captura. (9) Non pro ratione prædiorum, d. l. [illegible] (10) Περὶ ἐποχῶν, Scring. de epochis. adde Nov. [illegible] sup. (11) Διάστημα, Scring. (12) [illegible] (13) Si quis in prothyrum [illegible] [illegible] (14) [illegible] (15) [illegible] Scring. quo & Græci & Latini sæpe utuntur. (16) Τῶ [illegible] Scring.

quod lucrum Græci interpretantur [illegible] & [illegible], vid. l. [illegible] ff. qui potiores in pignore. (19) [illegible] Conc. [illegible] (20) Dupli pœna punitur, ut hic, non capitaliter, & ita abrogatur [illegible] Cod. de crimine peculatus. (21) Vid. [illegible] C. de emend. propinquorum. (22) Exemplum vid. l. [illegible] ff. ad leg. Pomp. de parricid. (23) Leges, parentes [illegible] (24) Nov. [illegible] supr. eod. Nov. Justin. [illegible] l. [illegible] ff. de pœnis. (25) Legum commiseratio medicinali major. (26) [illegible] medicum antecellit: & consequenter medicina [illegible] jurisdiction cedit. (27) Legum utilitas. (28) Nov. [illegible] supr. eod. (29) Hæc Nov. [illegible] Leonis dicitur ab Harmenopulo [illegible] (30) Novell. [illegible] (31) Quartam scilicet & ut pleno dominio sit uxoris, ut hic, non usu solo, ut [illegible] & ita abrogatur Nov. 117. c. 5. vers. A autem, ibi, ut usum fructum in talibus rebus mulier habeat. (32) Sæpe evenit, ut pauperes mulieres ditioribus maritis nubant. (33) De quarta parte inopi competente in bonis mariti locupletis defuncti, vid. quæ scripsi ad Novell. Justin. [illegible] & Authenticam præterea Cod. unde vir & uxor. (34) Abrogatur d. c. [illegible] d. loco. (35) Id est, ita tamen ne ad secundas transeat nuptias. (36) Dixi ad Novell. [illegible] supr. eod. (37) Id est, jurat, [illegible] Nov. [illegible] Justin. [illegible] (38) [illegible], dixi ad Nov. [illegible] supr. eod. (39) Nov. Just. [illegible] cap. [illegible] (40) In usum revocatur Nov. Justin. [illegible] Novell. [illegible] cap. [illegible] Harm. [illegible] in fin.

auxilio potiatur, convenit: utpote quod humanis rebus multam de se utilitatem præbeat. Nos itaque quemadmodum is tractatus, qui litem instituere volentibus formam præscribit, innovatus est, ad consimilem etiam modum hoc innovantes, sancimus, ut qui semel judiciali citatione in jus (1) vocatus, neque ipse paret, neque alium qui pro ipso in judicio se offerat, mittit, iterum judicii denunciatione imperatur: cui si similiter non obtemperet, neque tertia denunciatione indignus censeatur: & si quidem, quum tam patienter judicialis clementia ipsum exspectet, ipse nihilominus tertiam (2) citationem contemnens (quum nulla justa causa comparitionem ejus impediat) neque per se, neque per alium judicio sistat: tunc omnino etiam absens condemnetur, & nequaquam deinceps, vel quæstionem movere, vel condemnationem subterfugere ipsi permittatur. Atque hoc in utrumque litigatorem decernimus, sive quis in jus vocatus comparere negligat; sive quis actionem instituat, adversarioque in judicium producto, deinde ipsi molestias protelationesque litis machinans ab intenta actione dolo malo desistat. Eveniat hic quoque, ubi ter a judice citatus non paruerit, absens condemnabitur, ita tamen (quemadmodum dixi) si nulla causa, quæ illum, qui se in judicio non obtulit, verisimiliter purget, ad justam excusationem subsit.

Constit. CIX.

NE (3) INTRA SEPTIMUM (4) ÆTATIS ANNUM SPONSALIA INEANTUR, NEQUE ANTE DECIMUM QUINTUM MARITUS, AUT DECIMUM TERTIUM FŒMINIS MATRIMONIUM CONSECRETUR.

QUum suum cuique (5) rei tempus esse sapiens (6) tradat, idque communis omnium, qui modo mentis compotes sunt, sententia tum amplectatur, tum probet: In omni actione tempus observare (7), longe pulcherrimum fuerit. Quod si fortasse alibi, in contrahendis certe matrimoniis negligi non debet. Oportet enim, ut quo ea res in communi vitæ magis necessaria est, eo prudentius cautiusque, ad illam procedatur. Quam sane nos ob causam secundum veteres (8) qui recte hac de re lege lata statuerunt: sancimus ut quo modo ante (9) septimum ætatis annum sponsalia constituantur, neque matrimonium (10) sponsa duodecim, sponso vero quatuordecim annis minore, sacris (11) ceremoniis confirmetur. Atque hoc quidem quantum ad communem publicumque reipublicæ usum attinet, ita vetitum sit. Verum si Imperator (12) (ut sæpe accidit) novam familiam conficiens, & sponsalia, & consecratione peragendam conjunctionem intra præstitutos annos desponsandis decreto permittat, id nihil legi adversabitur. Licitum enim est, ut quibus Deus universi terrarum orbis, tanquam familiæ (13) cujuspiam administrationem demandavit, hi secus quam lex quæ subditos devincit, præscribat, familias cogant.

Constit. CX.

UT (14) MULIER SOLUTO MATRIMONIO DOTEM SUAM PROPTERQUE NUPTIAS DONATIONEM, ET RELIQUAM OMNEM MARITI SUBSTANTIAM IN COMMENTARIUM (15) CONSCRIBAT (16), AC EO PROLATO RESARCIRI SIBI POSTULET, SI QUID DAMNI IN REBUS SUIS A MARITO SE PASSAM DICAT: CITRA (17) COMMENTARIUM AUTEM EVIDENTEMVE PROBATIONEM NIHIL PETAT, AUT PETENDO ACCIPIAT.

QUum præter alia, quæ sancte a veteribus (18) de matrimonii rebus tractata sunt, huic quoque tractatui satis prospectum sit: ut nempe mulier soluto matrimonio non quoquo modo res maritales percipiendas & detinendas vendicet; sed si de illis controversia moveatur, confectum post mortem mariti de dote sua & donatione propter nuptias, reliquisque maritalibus facultatibus commentarium publice prius exhibeat: & si quid ex dote a marito consumptum esse appareat, id ex ipsius bonis repetat, quum hoc, inquam, quomodo jus atque æquitas postulat, a veteribus constitutum sit, ac vero nunc ejus nulla ratio habeatur: quoniam veterum prudentiæ utilitatem conservandam ducimus, illorum sanctionem renovantes statuimus, ut deinc omnibus modis de dote, propterque nuptias donatione, & aliis quibuscunque maritalibus rebus a mulieribus commentarius conficiatur: quæ si quando ad istiusmodi controversiæ speciem redigantur, & ad res maritales, pro eo quantum ipsarum res deteriores redditæ sunt, procedere velint; ex eo commentario aut probatione petitionis æquitas cognoscatur, ut tum recte res maritorum vendicent, quando commentario comprehensa ab illis insumpta esse constiterit. Citra commentarii autem testimonium, neque petitio locum inveniat, neque illæ contentiose petentes aut audiantur, aut quicquam eorum quæ petunt consequantur. Porro commentarii conficiendi tempus statuimus, ut intra tres (19) menses fiat: & cujusmodi multa veteribus in tutores constituta est, talis etiam hic procedat.

Constit. CXI.

UT SI UXOR (20) MENTE CAPIATUR IDQUE NEQUE DOLO MARITI, NEQUE IPSO CONSCIO, ALIORUM MALEFICIO FIAT, ET ULTRA TRES (21) ANNOS ID MALUM DURET: MATRIMONIUM DIRIMATUR, ALTERAMQUE UXOREM DUCERE MARITO LICEAT (22).

Idem Imperator eidem Styliano.

NIhil adeo ad conservandum genus humanum esse necessarium atque quod (23) e costa viro attributum est, subsidium, cum artifex ille qui istud condidit, docet, tum ipsa natura divino documento attestatur. Quod cum ita sit, par atque conveniens erat, legis providentiam, & si qua aliunde cura mortalium rebus succurrit, istiusmodi de re illa commentari & statuere, quæ per omnem vitam illis qui conjugii nexu uniti sunt, auxilio gaudioque sint: quæ initio propositum conjugii finem confirment, non vero contra affligant, & miseriam perpetuumque mœrorem adferant. Si ergo conjugium tale esse oporteat (quemadmodum certe oportet) non sane suscipienda mihi illa lex (24) videtur, quæ si post initum matrimonium furore uxor corripiatur, maritum illam perpetuo retinere, & furoris incommodum semper ferre cogit. Ubi enim approbetur, ubi rationi consentaneum, est matrimonialis convictus sollicitudine dignum videatur, ut per totam vitam maritus insanienti uxori alligetur, ejusque fœditatibus conficiatur? Si enim nullus adeo truculentus est, ut vel momento quemquam cum feris in eundem locum includere sustineat: quomodo legis benignitate prædita illa lex est (25), quæ perpetuo efferatæ furore conjugi cohabitare maritum jubet? Sed per conjugium, inquiunt (26), in unum (27) corpus coierunt, oportetque membrum alterum alterius morbos perpeti: & divinum præceptum (28) est, quos Deus junxerit, ne separentur. Præclara (29) quidem hæc & divina, utpote quæ a Deo pronunciata sint: verum non recta, neque secundum divinum propositum hic in medium adferuntur. Si enim matrimonium talem statum conservaret, qualem ejus in principio pronuba (30) exhibuisset, quisquis separaret, improbus profecto esset, neque reprehensionem effugeret. Jam vero quum præ furore ne vocem quidem humanam e muliere audias, nedum aliud quidquam eorum quæ ad oblectamentum & hilaritatem matrimonium largitur, ab illa obtineas, quis adeo acerbum horrendumque matrimonium dirimere nolit? Ea propter sancimus, ut si quando post initum matrimonium mulier in furorem incidat, ad tres (31) annos infortunium maritus ferat, mœstitiamque toleret: & nisi interea temporis ab isto malo illa liberetur, neque ad mentem redeat, tunc matrimonium divellatur, maritusque ab intolerabili illa calamitate exoneretur. Cui sanctioni hoc adjicimus, ut furoris causa investigetur, in eamque inquiratur, num (32) forte mariti, aut ipso conscio familiarium ejus aliorumve quorumlibet technis atque dolo sit conflatus. Quod si sic esse deprehendatur, & quidem maritus (33) malefici arguatur: ut hic in monachum transformatus, nolensque volens monasterio inclusus, nequitiæ suæ pœnas luat, manensque ex sacris canonibus animæ curationi subjectus sit, decernimus. At si a cognatis ipsius, aut aliunde ipso conscio noxa orta sit ***.

Constit. CXII.

UT SI MARITUS (34) PER MATRIMONII TEMPUS IN FUROREM INCIDAT, INTRA QUINQUENNIUM (35) MATRIMONIUM SOLVI NEQUEAT: EO AUTEM ELAPSO, SI FUROR EUM ADHUC OCCUPET, SOLVI POSSIT.

VEterum (36) Jurisconsultorum sententiam, qua furorem matrimonium impedire, jam initum autem non infirmare constituitur, neque convellere, neque reprehendere est animus: illosque ipsos ad judicium suum, quo ad id decernendum commoti sunt, expendendum remitto: tamen illam aut approbem aut confirmem, quod id mihi approbatione indignum videatur, induci nequeo. Nam quum matrimonium, si furor præveniat, impediatur: at vero si initio jam matrimonio furor supervaniat, illud nihil lædi dicatur, quomodo hinc ad comprobandum illectemur? Si enim hoc in matrimonio spectetur, ut cum utriusque conjugis commodo contrahatur: quomodo, qui ne id ab initio tanquam inutile consistat, suadet, si postquam initum erit, eadem calamitas existat, non idem ejus compagem tanquam inutilem dissuadebit? An operam dari oportet, ne quis omnino in mali cujusquam periculum incidat: qui vero jam inciderit, hic sine omni ope relinquendus, ipsiusque calamitatum non miserescendum est? Quod perinde (37) sit, atque si quis, priusquam morbo quispiam corripiatur, adhibendum remedium existimet, at jam correptum negato remedio mori sinat. Veruntamen, id quod dixi, reprehendere Jurisconsultos non est animus: ut tamen ipsis adstipuler, permultum abest. Præsertim vero quum multi alii modi ad solvendum

(1) Vid. [illegible] ff. de in jus vocando. (2) Vid. [illegible] (3) [illegible] l. 14. ff. de sponsal. [illegible] (4) [illegible] (5) Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι. (6) Eccl. 3. (7) [illegible] (8) d. l. 14. [illegible] (9) Ante septimum annum sponsalia non consistunt. (10) Matrimonium fœminæ ante 12. annum non contrahunt, masculi ante 14. l. [illegible] ff. de sponsal. (11) [illegible] (12) Vid. Novell. [illegible] (13) [illegible] principis [illegible] (14) Extat apud Harmenopulum lib. [illegible] (15) Ἀναγραφὴν, non de inventario rerum dotalium. (16) [illegible] tres menses, ut infr. (17) [illegible] (18) Jurisconsultis & Imperatoribus: adde Photium [illegible] (19) Idem tempus [illegible] inventario bonorum defuncti [illegible] inventario bonorum pupilli [illegible] Harmenop. [illegible] (20) De viro [illegible] Nov. 112. infr. eod. (21) Novella Nicephori Botaniatæ [illegible] & Photius [illegible] quo loco [illegible] hujus Novellæ mentionem facit, ut & Harmen. [illegible] (22) Et ita abrogatur [illegible] ff. de [illegible] quæ generaliter vetabat matrimonium ob furorem dissolvi, [illegible] Photius [illegible] hanc Novellam Leonis [illegible] jure civili, & Novellæ Justiniani [illegible] Novell. 117. [illegible] causas divortii hanc non enumerat. (23) Gen. 2. v. 22. (24) d. l. 16. [illegible] (25) [illegible] intelligi hoc loco d. §. 7. (26) Objectio. (27) [illegible] Matth. 19. vers. 5. (28) Matth. 19. vers. 6. (29) Refutatio objectionis. (30) [illegible] (31) Triennali furore uxoris matrimonium potest dirimi. (32) Quid enim, si uxor malis artibus mariti in furorem versa sit? (33) Pœna mariti [illegible] (34) De mulieris furore dictum est Novell. 111. supr. eod. [illegible] (35) [illegible] Harmenop. [illegible] Novellam Leonis observari [illegible] (36) Vid. [illegible] (37) Argumentum [illegible] ad hujus Novellæ confirmationem observa.

dum matrimonium constituti sint, quorum nullus (1) cum furoris malo conferri recte possit. Quomodo (2) namque mariti prodigalitas, aut religionis (3) diversitas, aut in naturali consuetudine importunitas & imbecillitas, aut si quid aliud his connumeratur, quod ad dissolvendum matrimonium valeat, (cujusmodi est, si servilis conditionis conjugem esse appareat, & si quæ (4) in pactionibus nuptialibus promissa sunt, propter paupertatem plene præstari nequeant) hæc, inquam, & similia, quibus matrimonia dissolvere lege tributum est, quomodo tandem cum furoris calamitate comparari possunt? Nos itaque sancimus, ut si furor post initum matrimonium superveniat, ne intra quinque annos conjuges disjungantur. Etenim quemadmodum quando per omnem vitam furor durat, nec tamen matrimonium dirimi possit, id durum & acerbum esse visum est: ita tanto tempore expectare & perseverare necesse est. At si postquam tantum temporis decurrerit, malum se non remiserit, neque furiosus resipuerit: cum neutrius commodo aut incommodo conjugium dirimatur. Atque hæc quidem statuimus, non quo superioribus legislatoribus obtrectemus: sed ut quam subditis curam debemus, eam impleamus. Jam vero si furor ipse nuptiarum die animadvertatur, quominus consessum matrimonium, tametsi (5) sacro ritu confirmatum sit, dissolvatur, nihil obsistit: perindeque ac si ante nuptias furor animadversus esset, matrimonium in irritum recidet, atque distrahatur. Sed (6) quod post consecrationem disjungendos esse conjuges dicitur, fortasse id nonnullis recto judicio destitui videbitur: quasi, posteaquam sacrificio (7) juncti in unum corpus coierunt, non dirimi illos, sed unitos sibi oporteat. Et præsertim quidem quum præstantius membrum, adeoque caput (8) maritus sit: neque præcipua corporis membra, si morbo aliquo occupentur, amputari soleant. Atqui hæc ratio dum a conjunctione stare, atque illam defendere se putat, quid sibi benedictio velit ignorare videtur. Hæc enim præstantissima quæque connubio largiri cogitans, pudicitiam indissolubilique (9) quodam amoris vinculo conjuges devinciens, propagationem generis, & si quid aliud matrimonium jucundum reddit, concreat. At furori, quæso, quomodo cum hoc sacrificii proposito conveniat? Ubi enim pudicitiæ integritas, quando mens seipsam non novit, miserabilisque ignorantiæ infortunio premitur? Unde vero propagatio generis speretur, quum furor spectaculum solo aspectu horrendum miseræ uxori miserentem meritum exhibet, nedum ipsi cum illo consuetudinem habere permittit? Quali porro amoris vinculo colligentur, quam morbus universum hominem efferat, & ut quidvis potius quam homo videatur, efficit? Ac profecto si forte ex tam infortunato connubio fœtus (10) in lucem prodeat, quum natura fructus rebus ut plurimum assimilare soleat: quomodo non hic ipse fœtus humano generi commune detrimentum afferet? Mihi igitur propter hæc etiam, matrimonium post furoris correptionem solvendum esse constituere, justum rationique esse consentaneum, neque ad reprobationem matrimonialis benedictionis, neque ad aliud quodpiam crimen vergere visum est. Quod si quis sanctionem a crimine non liberet, hic apud se furiosi matrimonii utilitate expensa, quantum momenti judicium suum habeat, cognoscet.

Constit. CXIII.

UT QUEMADMODUM IN ALIIS STRUCTURIS LEGE CAUTUM EST: ITA ETIAM SUBDIALIUM (11) AMBULACRORUM STRUCTURÆ, QUÆ SOLARIA (12) APPELLANTUR, DECEM PEDIBUS A VICINORUM ÆDIFICIIS DISTENT.

QUæ veteres de domorum & alioqui parietum structuris tractaverunt, perbelle illa se habent, & vicina ædificia decem (13) inter se pedibus distare debere, ab iisdem recte constitutum est. Verum quoniam de subdialibus (14) deambulationibus, & quomodo aliquis fortasse vocet prospectus spectatoriis, quæ ad apricandi usum, & eum quidem solum excogitata sunt, atque a Sole nomen acceperunt (solaria enim appellantur) in lege nulla mentio facta, nihilque constitutum est: decreto quod de illis statuat, quæque subinde ut verisimile est, de iisdem contentiones emergunt, dirimat, opus est. Decernimus igitur, ut & in his structuris, solariorum nempe, inter vicinos tantum interstitium servetur, quantum in aliis constitutum est. Etenim quemadmodum in illis conspectus prohibendi causa decem (15) pedum interstitium statutum est: ita hic quoque merito idem (16) spatium eadem de causa præscribetur: præsertim vero, cum conspectus majorem etiam distantiam hic requirere videatur. Nam si ne se invicem vicini conspiciant, inter alia ædificia decem pedum intercapedo relinquitur: hic tanto id magis fieri debet, quanto hujusmodi structuræ conspectui magis sunt expositæ. Constat enim sedentem quippiamve facientem in ædibus aliquem, quod multa septorum obstacula intersint, non ita facile posse conspici. In prosceniorum vero de quibus agitur operibus, aut (quomodo multi dicere malint) menianis, quominus in quamcumque partem circumspectas nihil obstet. Ea propter sancimus, ne aliter cuiquam talem structuram fabricari liceat, quam si decem pedibus a vicinorum structuris abstineat. Similiter si quis ædium suarum fastigium novatis, marmoreas (17) crustas obducat: hic etiam non aliter id faciat, quam si dictum decem pedum interstitium inter se & vicinum relinquat ***, aut alius quispiam modus auxilium ferat: longi temporis præscriptio nempe, si ex quo opus constitit, a legibus præfinitum tempus decurrerit, aut pactum asservatur, ex quo quis facultate accepta ad ædificandum accesserit: jubemus, ut in suo statu structura maneat, tametsi a vicini structura decem pedibus non distet.

ZENO

(1) Argumentum aliud fortum satis observa. (2) Vid. Nov. 22. cap. 15. Nov. 117. 8. 9. (3) Vid. l. 1. vers. hic illud C. de sponsalibus, adde Phot. tit. 12. [illegible] (4) Vid. Nov. 22. c. 16. (5) Μετὰ τὴν ἱερολογίαν. (6) Decidendi ratio. (7) Διὰ τῆς συναμφοτέρων [illegible]. (8) Caput uxoris, maritus 1. Cor. 11. vers. 3. (9) Ἀρρήκτῳ τινὶ ἔρωτος φίλτρῳ, Serimg. (10) Hoc vult, sanum ex furioso [illegible] nasci non posse. (11) Ἐν τοῖς [illegible]. (12) Ἀ τοῖ τῶν [illegible] Serimg. adde 2. Harmenop. 4. περὶ [illegible] & c. περὶ Σολαρίων. Eadem & Meniana & [illegible] appellant. l. 12. C. de ædific. priv. adde 1. pro. §. 1. C. de ædific. priv. (13) Harmen. 4. cap. περὶ οἰκοδομῶν. Imo duodecim, idem 2. tit. 4. περὶ [illegible] [illegible], l. 12. §. 2. C. de ædific. privat. (14) [illegible] ἀνοίθρων. (15) l. 12. C. de ædificiis privatis. (16) Decem pedum scilicet ut supr. vid. & ad l. 12. C. de ædific. privatis, nisi publicum solum [illegible], spatium enim quindecim pedum relinquendum, Harmenop. d. c. περὶ οἰκοδομῶν. (17) Μαρμάρων πλακῶν.

ZENONIS IMPERATORIS
DE NOVIS OPERIBUS
CONSTITUTIO.

Imperator Cæsar Zeno, Pius, Victor, Triumphator semper Maximus & Venerandus, Augustus, Adamantio Præfecto urbis.

Quandoquidem subditos nostros tam judicieram quiete frui sci, quam ab externis bellis liberari volumus, æquitatis illes & justitiæ identidem admenere est animus. Quapropter etiam præsentem scrimus legem, quæ sufficienter ostendat, quomodo & tua magnificentia ad justitiam nos instruat, *& nos quæ ad tollendas difficultates faciunt, prudenter decernamus.* Verum ab elegantioribus, reique publicæ convenientioribus verbis paulum recedentes, vulgo notioribus usuri sumus, ne qui in legem incidet, adjutore opus habeat in illa intelligenda. Cognovimus igitur ex illis, quæ a magnificentia tua ad nos relata sunt, propter perperam interpretantium opiniones, quibusdam locis ambiguam videri sacram illam legem, quam immortalis nominis pater noster Leo de iis tulit, qui in inclyta hac urbe ædificare vellent: ac jubemus, ut qui suas ædes renovant, nequaquam veterem modum excedant: ne qui ædificant, vicinorum luminibus & prospectui, contra quam antea res illæ se habuissent, officiant. Non addiderim tamen id obtinere debere, qualecunque jus qui ædificet, habeat, quod ex pacto aut stipulatione peculiariter ipsi competens, veterem formam si velit, mutare permittat. Tunc enim statuimus, ut si pactum aut stipulatio ædificantem juvet, illi secundum pacti stipulationisve vim ædificare liceat: tametsi vicinos, quibus pactum adversatur, oblædere ita videatur. Quia vero partim mei constitutio dicit, eum qui ædificaturus est, inter suam & vicini domum duodecim pedum interstitium relinquere oportere, & plus aut minus addit, quod nimirum maximam certitudinem facit (nam quod huc atque illuc inclinat, & anceps est, id ad tollendam ambiguitatem non idoneum est) luculenter jubemus, ut inter utramque domum duodecim pedum intercapedo sit, quæ a structura fundamenta contingenti inchoet, atque usque ad summam altitudinem conservetur: tum qui in posterum hoc observabit, ut ei sive novam domum ædificare, sive veterem renovare, sive ex incendio collapsam instaurare velit, secundum sacram legislationem in quantamcumque velit altitudinem domum suam tollere, & fenestras perspectitias, ut vocantur, & luminis tantummodo causa parandas facere liceat: ut tamen ipsi ex hoc intervallo non permittatur vicinum privare aspectu in mare recto, neque coacto, quem is quocunque intere domus in proprio stans, aut etiam sedens habet, *atque ita quidem habet:* ut inter prospiciendum se in obliquum inflectere, sibique ut mare videat, vim inferre, non cogatur. De hortis autem & arboribus in priore legislatione nihil tractatum est, neque quicquam præscribi addetur, neque convenit etiam. Nulli vero ædificaturo domum, si in medio angiportus, aut platea duodecim pedibus latior sit, propterea partem plateæ, aut angiporti adimere, & suo ædificio applicare fas esto. Non enim quod quæ ad rempublicam pertinent oblædere, & ædificantibus attribuere velimus, duodecim pedum interstitium inter domos esse debere constituimus, sed ut ne angustiora inter ædes essent interstitia & ampliora etiam, si ampliata essent, haberentur, ac essent, ut essent, quum vetus spatium imminui non sinimus, ut civitati sue jure conserventur. Si vero vetus ædificium ita constitutum erat, ut minus duodecim pedibus inter utramque domum intervallum esset, fas non sit, ut ultra veterem statum & formam, aut extollatur ædificium, aut fenestræ fiant, nisi decem pedum spatium in medio sit. Tunc enim, ut dictum est, prospectitias quæ olim non fuerint, ædificator facere non poterit. Fenestras autem luminis duntaxat causa parandas faciet ab area sex pedum interstitio in altitudinem, ut tamen luminari fenestra ad dictum sex pedum in altitudinem, præscriptum confecta nequaquam in suo ædificio id quod fictitia area dicitur facere, & legem circumvenire audeat. Si enim hoc liceat, sursum luminares fenestras per fictitiam aream prospectitiorum usum explebunt, ac vicino incommodabunt, quod fieri prohibemus: ut tamen nusquam ex pactis, aut stipulationibus ædificatoribus competens auxilium, si quidem omnino tale aliquid sit, perimamus. Insuper quum prior lex jubeat, ut domos antea incendio consumptas, tametsi alteri prospectus in mare præstringatur, centum pedes in altum attolli liceat: & hanc ambiguitatem tollentes sancimus, ut hoc ipsum obtineat, similiter in exustis ædibus & renovandis, & quæ prius non fuerint nunc primum extruendis: ut id posthac etiam in iis, quæ ignis nocumentum non senserint, sed propter vetustatem, aut etiam quamcunque aliam causam ruinosæ extent, observetur. Et a quacunque ædificata domo in medio controversiorum locorum centum pedum sit intervallum, itaque citra ullum impedimentum structura procedat, etiamsi cujuspiam ad alios pertinentis domus prospectus in mare corrumpatur. Qui vero e solis coquinis, aut (ut vocantur) latrinis, sive ad naturæ necessitatem secessibus, aut e scalis etiam, aut pontibus parietalibus ad transitum solummodo utilibus, aut ex iis denique quæ *βαθμοὺς* multi vocant prospectus in mare est, ei impedimentum adferri liceat, si quis intra centum pedes ædificare velit, dummodo duodecim pedes in medio sint. Atque hæc quidem observari placet, quando pactum alicui non suppetit, quod ædificare permittat. Qui vero ex pacto cum vicino inito ædificant, his in eo quod utrinque placuit persistendum est. Tunc enim non observato intervallo ad pactum structuras tolli sinimus: tametsi illis qui pacti sunt, aut qui in ipsorum domus successerunt in maris prospectu noceatur: propterea quod quæ jam ex pactis alicui jura suppeditant, ea per generales leges perimi non conveniat. Insuper placet, ut quæ solaria vocantur, post præsentem legem non ex solis lignis & asseribus fiant, sed Romanensium (quæ vocantur) specie ædificentur: ut etiam inter duo solaria sibi invicem opposita decem pedum intervallum intersit. Quod si propter loci angustiam possibile non sit, alternatim solaria fiant. At si ipse angiportus decem pedibus latior non sit, neutra pars solaria, sive mæniana facere aggrediatur. Et quidem quæ quo dictum modo est, fiunt, ea jubemus, ut a solo quindecim pedum interstitio in altum distent, & nequaquam ipsa columnæ aut lapideæ, aut ligneæ ad perpendiculum in solo substituantur, aut muri substruantur: quo ne qui subsolariis in altitudine, ut dictum est, factis aer existit, is obstruatur, neque inde angustior angiportus publicusque transitus fiat. Vetamus vero etiam, scalas quæ a solo incipiunt, & in solaria ducant, in angiportis fieri: quo videlicet ex rantiore structura, eoque quod non ita inter se solaria propinqua sint, leviora aliquando rarioraque, & quæ facilius restinguantur, ex igne civitati, iisque qui domos habent pericula obveniant. Quod si contra nostram legem solarium aut scala fiat, nedum quod factum est, restringetur, verum etiam ædium dominus decem librarum auri mulctam sustinebit: & architectus aut redemptor, qui opus informavit, alteras decem auri libras dependet: & artifex qui fecit, si ob paupertatem mulctam exsolvere nequeat, ubi in corpore verbera exceperit, ab urbe propelletur. Ad hæc jubemus, ut nulli liceat mulias deinceps columnas in publicis porticibus a Milio (quod vocatur) usque ad Capitolium (quod vocant) aut domunculis, aut aliis etiam quæ inter columnas fabricari solent, ex solis asseribus construere: sed ut istiusmodi domunculæ cum parietibus latitudine plateam versus sex pedes, altitudine vero septem non superent: tum etiam ut per quatuor omnino columnarum interordinia liberi a porticibus in plateas transitus relinquantur & istiusmodi domunculæ, sive officinæ extrinsecus marmoribus exornentur, quo ornamento sint civitati, & oblectamento prætereuntibus. Quæ vero in aliis urbis partibus inter columnas officinæ constituuntur, eas ad eam mensuram, eumque modum confici placet, quam mensuram quemque modum conducere civitati magnificentia tua judicabit: tamen ut æqualitas omnibus modis conservetur, ne quod aliquibus permissum est, aliis prohibeatur. Illud item lege complecti visum est, ne probi viri calumniatorum subdolis commentis oblædentur. Multi enim invidia, non vero quod injuria afficiantur, iis qui ædificare volunt, litem texentes, procrastinandæ ædificationis necessitatem inferunt: ita ut qui ædificare cœperit: deinde prohibitus, opusque intermittere coactus, & in judicium tractus, qua pecunia domum se erecturum sperasset, eam in litem insumat. & (quod omnium absurdissimum est) ubi victricem sententiam obtinuit, velut indissolubilibus aliquibus vinculis irretiatur, dum qui novum opus nunciasset, obtenta provocatione vadimonio expectat, & quod ædificationem impedit, ex vicini incommodis voluptatem capit. Jubemus itaque, si in istiusmodi controversiis adversus decreta judicis provocatio instituatur, ut simulatque subsidiaria actio, sive scripto comprehensa forma a judice data fuerit, etiam vadimonio non observato, victori una cum victo, aut seorsum soli ad magnificentiæ tuæ tribunal ingredi & adversario, si absit, pro consuetudine vocato sententiam judicis manifestam facere liceat: quo omni dilatione succisa, legitimæ controversiæ imponatur finis: neque si forte hiems adsit, aut appropinquet, dum longa constitutorum dierum tempora expectentur, qui ædificare voluisset, & non jure prohibitus esset, intolerabilia damna sustineat. Similiter etiam, ut si quis in tali controversia, magnificentiæ tuæ judicio non acquiescens, provocare voluerit, confestim consultatio (quomodo vocatur) fiat, nullaque intermissa dilatione, in sacro nostro palatio, & ipsi & victori, prout fieri consuevit, sententia considerande detur. Sciant vero omnes qui novum opus nunciare ædificatoribus tentant, quod si causa cadant, ipsis & omnia damna, quæ obvenerint, & materiarum, quas litis tempore forte corruptas, aut deteriores factas esse constabit, pretium refundent. Qui autem non jure ad ædificandum aggressi fuerint, hi, si judicio superabuntur, isti, qui opus novum nunciaverit, eaque de re judicium illos sustinere coegerit, damna resarcient. Cæterum omnes istiusmodi lites unius magnificentiæ tuæ tribunalis sententia dijudicari jubemus, & ne alius quisquam gloriosorum magistratuum istiusmodi controversiam audiat: neque eorum aliqui qui de istiusmodi controversie contendunt, militiæ aut fori præscriptione utantur: quo videlicet litigare, aut multas quas gloriosissimi præfecti urbis, dative ab ipso judicis sententia date jusserit, persolvere non cogantur. Verum qui judicio superatus est, per cohortem magnificentiæ tuæ exactionem sustineat, ita ut in hoc nullus fori præscriptione uti possit. Hoc vero magnificentia tua provideat, ne qui operum redemptores aut artifices, ubi opus aliquod inchoarint, id imperfectum relinquant, sed ipsum qui inchoarint, id imperfectum relinquant, sed ipsum qui inchoarit, aut capta mercede perficere opus aut quod inde ædificatori obvenerit, damnum, quantique ipsius interest opus absolutum non esse illi dare cogat. At si forte pauper sit, qui id delinquit, verberibus cæsus ejiciatur orbe. Nec vero alius ejusdem artis, quod ab alio cœptum est adimplere prohibeatur. Quod sane artifices redemptores adversus ædificatores ausos esse intelleximus: qua re intolerabile damnum ædificatoribus machinantur & inferunt, dum neque ipsi quod opus facere cœpissent, huic finem imponunt, neque alios idipsum opus consummare sinunt. Qui vero cœptum ab alio opus ob hoc ipsum, quod ab alio cœptum sit absolvere recusat, similem & ipse cum illo qui opus incorruptum reliquit, pœnam sustineat.

IM-

IMPERATORIÆ CONSTITUTIONES (1).

ENIMUNDO BONEFIDIO INTERPRETE.

HERACLII.

1. De Fide.

QUum S. Sophronius tum summo sacerdotio fungens Hierosolymis, subjectis sibi sacerdotibus convocatis synodice demonstrasset, eos qui unam in duabus Christi naturis voluntatem atque energiam affirmarent, palam unam quoque naturam statuere: eique Joannes Papa Romanus assensus esset: Imperator edictum proponit: Neque singularem, neque duplicem in Christo energiam esse asserendam.

2. De Judæis.

ANno 19. vere ineunte, Heraclius Constantinopoli Hierosolyma proficiscitur, & avehit venerabilia ac vivifica crucis ligna: utrique Deo persolutis, patriarcham Zachariam restituit: Omnes porro Hebræos sancta urbe exigit, edicto, ne iis intra tertium milliare accedere liceret.

3. De foro competenti episcoporum, clericorum, & monachorum.

SCias autem Novellam plurium Imperatorum Heraclii & Constantini, quæ statuit ne episcopus, vel clericus, vel monachus ob pecuniariam criminalemve causam apud civilem vel militarem conveniatur magistratum: sed apud suos episcopos deberet, aut metropolitanos, aut patriarchas. Eadem etiam statuit aurea bulla celeberrimi Imperatoris domini Alexii Comneni, vulgata mense Julio indictione 4. anno (*ab orbe condito*) 6589.

LEONIS ICONOMACHI.

1. De Hebræis & Montanis.

ANno sexto Imperator Hebræos (2) ac Montanos ad baptismum adegit.

2. De patrimoniis templorum urbis Romæ: & de capitatione infantium.

FUrore percitus majore homo adversus Deum pugnans, tertiæ Siculi ac Calabri populi parti tributum in singula hominum capita imposuit. Patrimonia quoque templorum Romæ principibus Apostolis consecratorum (quæ pecunia quotannis antiquitus pendebatur talentorum trium semis) in ærarium publicum conferri jussit: & mandavit inspici atque describi infantes qui nascebantur, ut census iste de singulis capitibus (*cephaloticum* vocant) exigi posset.

3. De duabus siliquis præstandis provinciarum administratoribus.

IMperator, ruina murorum urbis cognita, cives ita est allocutus: Vos muris urbis reficiundis cum non sitis pares, nos procuratoribus provinciarum negotium dedimus, ut ultra constitutum tributum in singula numismata accipiant *miliarisium* unum, idque in ærarium nostrum conferant; ex quo nos muros condamus. Exinde obtinuit, ut binæ siliquæ seu ceratia quæstoribus solvantur. Ceratia autem appellantur duodecim folles, sive nummi.

CONSTANTINI CABALLINI.

1. De reliquiis & intercessione Sanctorum.

IDoneum se Antichristi instrumentum præbuit: atque adeo universali edicto vetuit, ne quis in universum domini servorum Sancti titulo cohonestaretur: quinimo conspui eorum inventas reliquias jussit, prohibuitque eorum intercessionem postulari, quod eos nihil posse diceret. Atque addidit scelestus, Mariæ quoque virginis intercessionem non esse implorandam, nihil enim eam præstare posse. Quin & Deiparam hanc noluit appellari.

NICEPHORI.

1. De militia inopum, de chartiatico, & fumario, & naucleris, & inventione thesauri: & aliis quibusdam.

UT eaurcitus deprimeret, quid non mali excogitavit adversus Christianos? Primo enim Christianos ex omnibus regionibus in Sclabinias (3) cœpit demigrare, & eorum habitationes divendidit. Quæ res nihil ab hostili captivitate abfuit, omnibus in summas angustias conjectis. Secundum maleficium, imperavit ut egeni militarent, iisque a vicinis arma & stipendia in singulos aurei. numismatum darentur, ac census præterea publicus eorum nomine penderetur, id *Allelengyum* vocabatur, quod alteri pro alteris tributi nomine sponsores essent. Tertio, omnium bona inspici, indeque censum in publicum exigi jussit, nomine *chartiatici* præterea urgens in singulos duabus siliquis. Quarto omnes onerum relevationes sustulit. Quinta calamitas, quod ab omnibus sacris ædibus, parœciis, pupillis educandis destinata domo, hospitalibus, ad senes fovendos factis ædibus, necnon ab ecclesiis, atque monasteriis imperatoriis, *fumarium* tributum exegit, ab initio usque sui imperii. Meliora de eorum bonis sub imperialem curam transferri jubebat, nihilominus tamen tributum de his pendendum iis imponebatur, quæ reliquerat in iis ipsis sacris domibus, ita ut multis tributum duplicaretur: interim habitationibus ita exinanitis, ut inde emigrare cogerentur. Sextum tyrannicum institutum, quod a magistratibus inspici res eorum jussit, qui ex paupere subito ad opes pervenissent, ab iisque, veluti qui thesauros invenissent, pecuniam postulari. Septimum, quod emunxit etiam hoc pecunia, qui a viginti retro annis ad præsens usque tempus dolium, aut vas aliquod aliquando reperissent. Octavum: qui ab avis vel proavis hereditatem percepissent, etsi ea divisa jam inde a viginti annis esset, eos pensionem in publicum conferre coegit, utque ii qui extra Abydum mancipia emebant, de singulis duo numismata solverent, maxime Dodecanesum incolentes. Nonum: naucleros maritima, præsertim minoris Asiæ inhabitantes, & nunquam agriculturam expertos, invitos coegit emere prædia, quæ aliis ipse eripuerat, indeque tributum solvere. Decimum: insignes Constantinopoli naucleros in unum conduxit, iisque duodecim cuique libras auri tradidit: ea lege, ut in singula numismata usuræ nomine quatuor siliquas solverent: cum nihilominus reliqua etiam vectigalia navigiorum ab iis penderentur.

2. De usura.

USuras de navigiis usurpatas (cum interim re fœnebri aliis omnibus interdixisset) aliaque infinita mala excogitavit.

3. De vasis sacris & rebus ecclesiasticis.

DUces exercituum jussit episcopis & clericis mancipiorum loco uti, pro sua auctoritate in ædes episcopales, & monasteria divertere, eorumque rebus pro arbitrio abuti. Vituperabat eos qui ab omni ætate Deo aurea vel argentea vasa consecrassent: & res templorum sacras in publicos debere usus converti statuebat.

LEONIS ARMENII.

1. De præfecto pœnam adultero non irrogante.

PRæter vigilem accuratamque reipublicæ gubernationem, summa fuit in eo in flagitiosos severitas, cujus rei exemplum referam. Exeuntem aliquando palatio accessit quidam, querens suam sibi uxorem a Senatore quodam raptam: idque facinus se ad urbis præfectum detulisse, neque tamen suum jus consequutum. Leo statim mandavit, ut redeunti sibi sisteretur senator reus tam atrocis flagitii, & urbis præfectus. Quo facto, actorem proponere suam causam jussit, qui quum rem ab initio ad finem usque exposuisset, reus convictus probationibus, quum nullum inficiandi criminis locum inveniret, scelus confessus est: & præfectus causa interrogatus: cur flagitium digna pœna ultus non esset, inops excusationis obmutuit. Hunc ergo Imperator statim numero suo cavit, & adulterum ex legibus puniendum dedidit.

THEOPHILI.

1. De imaginibus.

IN eos qui cultum divinis imaginibus præstarent, nimis durum se atque inhumanum præbuit, omnes qui ante ipsum fuere tyrannos crudelitate vincere contendens. Nam Michael pater ejus ediderat, *ne ulli pictæ imagini, ubicumque ea esset, nomen, Sanctus, imprimeretur*, quod id nulli rei præterquam soli Deo congruere putabat. Leo autem & filius ejus Copronymus, *omni earum adoratione prorsus interdixerant*. Theophilus autem *ne pingi quidem eas coloribus concessit*: abjecti dicens animi esse talium rerum admirationem, ipsamque solam spectandam esse veritatem.

2. De expulsione monachorum.

EDixerunt Theophilus ne monachis ullam urbem intrare liceret: jusseratque omni modo eos arceri: atque adeo non tutum erat iis conspici ea in regione. Quin & monasteria atque otii causa conditas ædes hominibus frequentans, mundana fecit hospitia.

3. De connubio Persarum cum Romanis.

PErsæ hunc Theophobum, Constantinopoli abducere, regemque suum facere cupientes, ejus causa aliquoties ad Theophilum legatos miserant,

pacta

(1) Miscella &c. non unius ac certi Imperatoris, ut Leonis & Justiniani; sed variorum Imperatorum, quibus ideo nullos commentarios adere visum est, ut clare pateret, & ordine meliore aliquando daturus sim. (2) Plenniorem hujus rei historiam vide apud Cedrenum. hoc accidit anno 25. Leonis: vide Cedrenum in Leonis vita. (3) Sclavinias, Paul. Aquilegien. sis lib. 24.

pacta simul pacti offerentes. Neque tamen persuaserant Imperatori, ut Theophobum ipsis dederet; sed eum potius patricii dignitate ornatum, sorori suæ matrimonio copulavit: lege etiam lata, quæ Persis conjugiorum cum Romanis licentiam concederet.

4. *De tonsura capillorum.*

QUia vero e natura paucos capitis capillos habebat, & erat recalvaster: ideo edicto edito jussit crines ab omnibus tonderi: neque ab ullo Romano ultra collum demissos gestari. Sanxitque edictum graci flagrorum supplicio, priscorum Romanorum virtutem revocare studens.

5. *De pœna raptoris equi.*

MIles quidam manu promptus equum habuit egregium, qui ipsum sæpe ex prælio incolumem extulerat. Hujus equi amore captus dux sub quo is militabit, quum neque pollicitationibus, neque minis impetraret; hominem timiditatis accusatum apud Imperatorem exauctorat. Quum autem Theophilus equum insigni virtute cuperet habere, & missis in omnes partes mandatis talem sibi quæri, atque afferri juberet, eam occasionem nactus dux iste, militi ei equum invito adimit, & tanquam suum Imperatori mittit. Post, quum necessitas bellica plures milites requireret, mandaretque Imperatoris omnes qui arma ferre possent, in exercitum allegerentur; ille etiam miles arma sumpsit, & in prælio fusa suis, quod equum a quo servari consueverat, non haberet, occubuit, uxore & liberis relictis. Vidua amissi mariti desiderio accensa, & quod necessaria pupillis suppeditare nequibat, justitiæ Imperatoris fama instigante, Constantinopolim venit; Theophilumque ad templum Blachernense equitantem de more conspicata in eo ipso equo vehi, concitato cursu aggressa frenum equi apprehendit, suum hunc esse vociferans: & non alium, sed ipsum Imperatorem cædi mariti sui causam præbuisse. Perterritus Imperator manere eam jubet, dum in palatium ipse rediret: ac reversus statim ad se vocat, ac de re tota accuratius inquirit. Quam quum ex principio ad finem usque recitaret: illico etiam dux ille sistitur, & muliere jussu Imperatoris occultata, de equo acriter interrogatur; quem quum assevereret suum fuisse, neque, sapro paratum, producitur auræ velum mulier, reum de vi peractora. Qua is conspecta diriguit. & aliquamdiu mutus adstitit: tandemque ad se reversus, supplex pedibus Imperatoris se advolvit, lacrymens, ac peccatum confitens. Ergo Imperator ejus facultates viduæ, ejusque liberis hereditaria jure addicit: ipsumque dignitate spoliatum exilio perpetuo damnat. Adeo infensus erat & iis qui injuste opes parare intenderent.

BASILII.

1. *De judicibus, & foris quibusdam: & de pauperibus lites habentibus.*

OPeram dedit, ut justitia vigeret: & æquo jure inter se viverent subditi, neque a divitibus inopes opprimerentur: propositis passim decretis, quibus injustitia exterminabatur. Judices quoque constituit, amplisque stipendiis, & honoribus auctis jussit per diem sedere pro tribunali, & litigantium causas dijudicare. Ad eam rem loca iis designavit commoda, Magnauram, Circum & Chalcen (æream portam) quam vetustate laborantem, ruinamque minantem, ad hoc instauravit atque adornavit. Alimenta etiam pauperioribus, quibus judicio erat disceptandum, ordinavit; ne inopia coacti litibus renunciarent.

2. *De notis numerorum.*

ANimadvertens occasionem maleficii pravis hominibus ac dari, quod numeri quibus (verbi gratia) familiis, sextans, uncia, & similia designantur, per notas recepta antiquitus consuetudine scriberentur: loco notarum literis uti jussit, quas etiam rustici legere possent: & de suo sumptus in chartas, literas atque scribas ipse suppeditavit.

LEONIS ET ALEXANDRI.

De judicibus.

EXistimo equidem, eorum neminem qui justitiario funguntur munere, eo unquam stuporis, aut inscitiæ proruptorum, aut aliter quam ex præscripto legum, judicium sententiamve ferre audeat. Quod si quis in tantam evaserit dementiam, reus peractus eas dependet pœnas, quæ legibus sunt irrogatæ. Sin forte non effugerit, pervigilem tamen illum atque insomnem oculum, cui nihil non, quamlibet occultum sit, patere potest, effugere non poterit. Tametsi idipsum imprecationibus quoque dirisque execrationibus stabilire ac firmam non ab re alienum censuimus. Inveniat itaque iste & Deum & cœlestes omnes atque incorporeas potestates sibi nunquam non adversantes. Immature ex hac vita excidat potius quam excedat, incommodis insuper afficiatur perpetuis. Ipsius ædium fundamenta ignis tandem devoret, & posteritas eo redigatur inopiæ, ut panem ostiatim quæritet. Atque hæc jure sane optimo, propterea quod leges, quas liberrimas esse oportuit, servas quodammodo atque captivas efficit sceleratorum pravorumque judiciorum.

CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ.

1. *De rebellibus & seditiosis anathemate feriendis.*

QUæ autem mense Julio 9. Indict. anno 6534. ab Imp. domino Const. Porphyrogenneta facta est Novella, sanctissimo quoque Patriarcha domino Alexio, & synodo assentiente, quæ decisionis locum obtinet, ut quæ ab Imp. & synodo descripta est, & quæ decernit eos anathematizari, qui defectionem ab Imperatore moliuntur, vel tyrannidem, & ea ratione subjectos adversus eorum dominos incitant, inter alia hoc quoque circa finem expresse definit. Iis qui ab hoc tempore deinceps insidias sunt machinaturi, vel tumultum excitaturi, anathema. Iis qui ipsis opem ferunt, & in defectione sunt socii, anathema. Iis qui consulunt, vel ad hujusmodi incitant, anathema. Iis qui ipsos ad pœnitentiam suscipiunt, quum defectionis pœnitentiam non agant, nec eam relinquant, anathema.

2. *De polygamis.*

UNionis vero decisio, quæ facta est sub Constantino Porphyrogenneta & Romano, Constantino quidem imperante, socero autem ejus Romano patris Imperatoris dignitatem obtinente, anno 6429. indict. 9 & quæ singulis annis legitur in suggestu, mense Julio, hæc dicit circa finem. Deinceps autem communi sententia ac judicio pronunciamus ex præsenti anno, qui est 6429. indict. 9. neminem oportere se quarto (1) matrimonio jungere, se esse omnino rejiciendum; & si quis ad ejusmodi conjugium venire voluerit, esse omni ecclesiastica congregatione privatum, & ab ipso in sanctum templum ingressu alienum, donec in conjugio permanserit. Hoc enim etiam sanctis patribus, qui nos præcesserunt, visum est. Nos vero etiam sententiam apertiorem reddantes, ipsum ut a Christiana republica alienum abdicamus. Ac sic quidem de quarto matrimonio. Ut autem quæ ad alia quoque matrimonia pertinent, decentius constituantur, & non Christiana vita indignam institutionem habeant, de tertio (2) quoque matrimonio definimus, ut non absolute ac simpliciter & temere perficiatur. Etenim a patribus quidem ut sordes permissum est, non sic tene quidem ut nunc, re citra ullam ruborem impudenter peracta, & indiscriminatim contracta: sed quemadmodum si quis qui in domo in angulum incidit, multas sæpe sordes ejiciet: nunc autem quando libertatem accepit & perinde ac si nihil habeat dedecoris & sordis reputatur, recte visum est hoc repurgare, quemadmodum & turpitudinem non in angulum conjectam, sed in ædibus diffusam, nullo modo permittimus, sed repurgamus, & quod molestum est & indecorum ab eo rejicimus. Quinetiam humanæ cedentes infirmitati, honestatis autem Christianæ vitæ convenientis curam gerantes, hoc in tertiis nuptiis servandum statuimus, ut si quis qui quadragesimum annum excesserit, & nec naturam reveritus, nec honestæ vitæ, quæ in Christianis requiritur, ullam curam gerens, sed sola libidinis perturbatione victus, se in tertium matrimonium projecerit, is cum omni diligentia & observatione sit usque ad quinquennium sacramenti communionis minime particeps: & nec hoc tempus illi contrahatur. Qui enim post annum 40. sordem in Christi ecclesia esse vel dici amavit, quod melioris vitæ argumentum præbebit, propter quod tempus sacramentorum participationis ei contrahatur. Sed & postquam impollutæ participatione dignus habitus fuerit, non erit ei permissum in alio tempore ad participationem accedere, quam in sola salutari Christi & Domini nostri resurrectione, per præcedentis jejuniorum abstinentiæ repurgationem. Hæc autem dicimus, quando ex prioribus matrimoniis non fuerint liberi, qui iis post quadragesimum annum tertiam uxorem ducere voluerint. Nam si liberos habuerint, eis nullo modo tertium permittimus matrimonium. Est enim valde iniquum tempestivæ libidini indulgere, priorum autem matrimoniorum liberis non prospicere, ut sint securi, & a molestia & e perturbatione remoti, quæ solent evenire hominibus ex filiorum multorum susceptione. Quod si quis triginta annos natus, ex prioribus matrimoniis habens liberos, tertiæ mulieri conjunctus fuerit, is quoque nulla ei venia data, ad quartum usque annum communionis sacramentorum sit expers: quia manifestum eum sola intemperantia motum, & quod sit carnalis libidinis servus, ad hoc se matrimonium conferre. Et postquam etiam sacramentorum participatione dignus fuerit habitus, semel quidem in salutari Christi, & domini nostri resurrectione: secundo autem in dormitione immaculatæ Dominæ nostræ Deiparæ; & tertio in natali Christi & Dei nostri, quod in his procedat jejunium & ejus utilitas. Sin autem non sint liberi (quia liberorum susceptionem desiderare facile est) condonandum, & sola ea pœna, quæ ab initio & hucusque servata est, in eum animadvertetur. Hæc etiam de tertio matrimonio. Atqui nec secundum (3), nec primum extra cautionem adhibitam relinquimus, sed & illa sic contrahi statuimus, ut nullam malam causam habeant, vel ex raptu, vel ex præcedente clandestino concubitu, sed legitima & ab iis qui ab ejusmodi inquinamentis & fornicatoria impuritate mundi sunt. Si quis ergo prædictis constitutionibus neglectis ad matrimonii consuetudinem primam vel secundam processerit, eum Christi ecclesia quæ est pura, immaculata, & sine ruga, salutaribus examinationibus subjicit, nec prius ad divinorum mysteriorum participationem admittit, quam definitum ob fornicationem tempus explevisse cognoverit, nisi forte necessarius e vita excessus urgeat, donec scilicet septimus annus completus fuerit. Sacerdos autem qui ausus fuerit, præter id, quod statutum est, divina participatione aliquem dignari, de proprio gradu in periculum veniet, eo videlicet qui præter formam constitutam divina communione dignus est habitus, ad excommunicationem redacto, usque ad septimi anni complementum.

IMP.

(1) Quarta nuptia non permissa. (2) Tertia nuptia quemadmodum permissa. (3) Secunda & prima nuptia uti permissa.

IMP. D. CONSTANTINI PORPHYROGENNETÆ NOVELLA SECUNDA CONSTITUTIO DE VOLUNTARIIS HOMICIDIS, SUSCIPIENS QUIDEM EOS PRÆTER VIM PRIORIS, PER COMMISERATIONEM, DAMNAS AUTEM PERPETUO EXILIO ET BONORUM SPOLIATIONE.

HÆc sancire nunc proposuimus, severitatem quidem prioris constitutionis benigniore ecclesiasticorum decretorum censura commutantes: dissolutæ autem & indulgenti delinquentium disciplinæ, atque de causa ad imitandum facili, non solum vinculo pœnarum obedentes, sed & totius fere substantiæ ad homicidam pertinentis spoliatione, homicidis quidem ipsis de salute, reipublicæ autem ne quis simili moveatur affectu, utiliter prospicientes, ut horum utrumque tam jus observetur, & magnum divinumque ecclesiarum conservetur privilegium, quam his cautionibus imitationis frequentia coerceatur. Quod igitur attinet ad vitæ rationem homicidæ ordinari jubemus, quemadmodum canonica præscripserit disciplina. Nos autem hac constitutione perpetuo (1) eum damnamus exilio, ab eo loco, in quo scelus perpetratum fuerit. Quo quidem tam punietur reus quam propinquis occisi non majoris fiet tristitiæ & doloris augmentum, quod utrumque fortasse non inutile ne assiduo conspectu ejus qui dolorem intulit & defuncti memoria propinqui sponte ad ultionem impulsi majum malo sanare conentur, & homicidii duplicent infortunium. Omnino igitur homicida perpetuo illinc exulat, nec unquam eo revertatur, & terram habitet, quæ injuste sublati fratris sanguinem hiscendo suscepit. Et hanc primum post ecclesiasticam censuram condemnationem feret: præterea vero bonorum suorum privationem subeat: ne tamen applicantur fisco. Nam si uxor sit homicidii damnato, dotem & propria omnia auferre eam oportet & hoc amplius donationem ante nuptias. Quod si theoretron pacta fuerit, aut aliud quippiam, hujus omnino recuperationem & proprietatem habere, si liberi non subsint. Sin autem subsint liberi, eam habere lucrorum nuptialium usumfructum, observatis omnibus legum præscriptis, liberi autem in trientem reliquæ substantiæ paternæ succedant. Et si quidem homicida proprio motu, aut consilio ac approbatione eorum a quibus examinatur, ad monasticam vitam (prius sceleris purus effectus) transierit, accipiat monasterium tertiam partem illius substantiæ, reliquo triente reservato uxori & liberis becisi in parvum eorum infortunii solatium. Quod si liberi non supersint occiso, inter uxorem & ascendentes triens ille æqualiter dividatur. Uxore autem relictis liberis præmoriente præferantur ii ascendentibus. Sed si nec liberi, nec uxor, nec ascendentes sint occiso, & alii qui lege ad successionem vocantur cognati, diligentiam adhibuerint, ut scelus manifestaretur, trientem accipiant ejus qui injuriam intulit. Sin autem solitariam vitam homicida non appetierit, non triens, sed bes juxta prædictam distinctionem parti ejus qui interfectus est, distribuatur. Præterea nemo eorum qui hujusmodi sceleris convicti sunt, civile officium, aut aliud quodlibet administret unquam, nec si divinum rescriptum impetraverit: sed omnimodo maneant infames, quibus ut viverent tantum benigne concessum est. Cæterum ii omnino tondebuntur, & in numerum monachorum referentur: qui malitiæ exuberantia, præmeditati sunt cædem proximi, & eam prius habito consilio, in animæ suæ perniciem & fratris sui necem, instructi patrarunt. Nec ad tempus modo pœnitentiæ præstitutum, sed quandiu vixerint, in monasterii regula coerceantur. Nam qui aliter sponte interfecerint, sed lascivia (2) & impetu iræ retinere carentis, non consulto & præmeditate ac hujus habite deliberationa arguentur occidisse, perpetuo quidem prætat alie omnia subjiciantur exilio, non tamen monasticam vitam eligere cogantur.

2. De laicis qui intestati moriuntur absque liberis.

NEc tibi repugnare videatur Novella Imperatoris domini Constantini Porphyrogennetæ, quæ tractet de iis qui sine liberis ab intestato moriuntur, non succedere ex linea transversa cognatos, sed tertiam partem bonorum eorum qui sic moriuntur, ad pias animæque salutares elargitiones procedere, cum eo etiam collectis pretiis servorum ejus qui mortuus est, utpote iis in ipsu liberatis. Hæc enim Novella de laicis loquitur & solis, sicut prædicta Justiniani Novella locum habet in episcopis & clericis, qui ab intestato moriuntur.

ROMANI SENIORIS.

1. De prædiorum acquisitione.

NOvella quoque Cæsaris Romani senioris idem pene statuit: Ne quis olim conspicuorum & spectabilium magistrorum, aut patriciorum: neque eorum qui imperiis, potestatibus, aut omnino principalibus dignitatibus insigniti sunt & ornati, neque item civilium, aut militarium aut delegatorum magistratuum, aut hic substitutorum, neque Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum, aut præfectorum, aut eorum qui sacris domibus præsunt, aut denique ad alium quemvis honorem seculi provecti sunt, prædiorum aut fundorum possessionem, aut emptione: aut donatione, aut alio quovis modo adeat. Eos enim qui post præsentem constitutionem, ejusmodi quippiam moliri & aggredi ausi fuerint, inde jubemus absque suæ pecuniæ restitutione detrudi, propriisque laboribus ac sumptibus fraudari, quos ad rem ornandam & pretiosiorem faciendam contulerunt, atque ipsam prædii æstimationem, si quidem conspicui viri sint & illustres, qui hoc admiserunt, fisco applicari: sin abjectiores sint, & omnino absque ulla pretii restitutione expelli, & meritis insuper pœnis castigari.

2. De rescindenda venditione.

NOvella quoque Cæsaris Romani senioris ita habet: Si deprehensum & exploratum fuerit eos, qui post a se perfectam venditionem, si modo testibus perfecta comprobetur, ad judicium provocarunt, intra quadriennium (3) id fecisse ac conquestos esse, citra controversiam his succurrimus. Succurritur autem, non ut vendita suburbana recipiant: sed ut si quidem emptor quod reliquum est justi pretii explerini præstare voluerit, hoc ei facere liceat. Atque ita justum (4) rei pretium supplens ac persolvens, ipsa prædia sibi retineat, & qui de facta venditione queruntur, justum pretium quanti prædium ipsum æstimatur, accipiant. Sin nolit emptor justam rei æstimationem complere, pecuniam quam ab iis qui cum eo expostulant, accepit, una cum ejus causis ac usuris restituat, & e prædio decedat venditori restituendo.

3. De prælatione.

SI qui communes ædes, fundum, vineam, aut quamvis aliam rem soli habentes, aut aliter quam communionis jure propinquis prædiis aliqua ex parte permixti aut adjacentes, consortes, vel alioquin vicini & proximi sua alienare aut venditionis, aut emphyteuseos, aut locationis nomine voluerint, ne prius hæc alii cuiquam alienanto, quam testatum iis fecerint, quos in prærogativa ex ordine, hoc est, ordine, succedentes dicimus. Ut primi, inquam, vocentur permistim quoquo gradu juncti cognati, aut quibuscum aliquid est commune, ut ædes, fundus, vinea, aut quævis alia res. Ejusmodi siquidem cognatos lex præfert. Ubi vero cognati communionem in re non habent, tum anteponuntur qui aliquid in ea communionis habent. Quibus ii succedunt, qui mutuum permixti sunt, etsi omni ex parte ei qui rem alienat, sint externi: deinceps & simul juncti consortes. Postremo qui simpliciter aliqua ex parte rei alienandæ uniti sunt, & vicini. Consortes porro appellamus, quotquot sub eodem censore perscripti sunt, & in censum publicum relati, etiamsi propria tributa diversis in locis penderent. Enimvero cum multi finibus prædii alienandi circumquaque adjacent, suo cuique ordine testationis prærogativa tribuatur, ut tenentibus forte iis qui jure præferantur, qui deinceps vocantur, contractum, si velint, inire queant. Quod si æqualibus omnes subnixi reperiantur privilegiis, et nihil omnino sibi invicem in hujusmodi vocatione præjudicent, eadem quoque eorum fiat denunciatio, ut intra triginta dies justum pretium, quodque verus emptor haud segnius præstiturus esset, si absque ulla mora solventes, pro rata parte vel sponte sua, vel alicujus opem & arbitratu distribuant. Quotquot autem intra præfixum tempus sibi delatam pretii partem non præstiterint, jus prærogativæ amittent: nisi si quis forte eorum captivus sit, deportatus aut relegatus: aut ob publica privatave negotia citra dolum absens; aut etiam nondum annum ætatis 25. explevit. Horum enim qui administranda negotia susceperunt, intra 4. menses, cum præsentibus novis emptoribus pro rata portione concurrunt, pretium explentes, quod a minoribus subducta ratione est præstandum, una cum legitimis usuris & necessariis sumptibus. Externos vero emptores in totum summoveant, pretium cum usuris ac sumptibus ipsis restituentes. Quin & in universitate villarum quæ dicuntur, aut prædiolorum (universitatis autem unica sunt, qui ex eodem sunt villa) longe satius est, ut earum habitatores sibi mutuo præferantur. Quod si omnes, quibus in rei distractione prærogativæ jus datur, recusarint, vel eos exploratum fuerit, ei qui rem alienat, & ejus familiæ aut pecuniarii damni, seu multæ auctores fuisse, aut ejus corpori ac vitæ insidias struxisse, gravissimamque infamiam peperisse, idque non fortuito, sed de industria, aut per se, aut per suos, hos invito eo qui talia sit passus, nulla ratione volumus ad ipsius prædia aspirare. Post decennium tamen silentio peractum, adversus eos qui quovis modo contraxerint, quive donatione aut testamento quippiam fuerint consecuti, nulla omnino ab iis qui dictis ex causis prærogativæ jus habent, imo nec a fisco controversia moveatur. Occasione tamen dotis, aut propter nuptias donationis, ex testamento vel permutatione, vel transactione & propinquis & externis omnes alienent, absque simulatione nimirum ac dolo. Si vero qui in fraudem nostræ constitutionis alienent, aliud quid facere ausi fuerint, & aliud aperte simulare, si quidem post jusjurandum convicti fuerint, tam ipsi quam qui ita dolose cum ipsis contraxerunt, & perjurii pœnas dabunt, & hi quidem prædio, illi vero clam soluto pretio excident, & utraque fisco inferentur, ut e fisco propinquis renundentur. Sin vero ante jusjurandum deprehensi fuerint tale quippiam egisse, & quod actum fuerit, erit irritum, & qui semel fundum præter juris formulam alienare conatus est, vel invitus postea cogetur iis vendere, quibus jus prærogativæ concessimus. Et hæc quidem ita de his statuenda.

NICEPHORI PHOCÆ.

1. De tetartero, quod est numismatis genus.

NUmisma (5) attenuavit, tetartero excogitato. Cumque eo modo duplex esset nummus, pensiones publicæ graviorem exigebant, minor in sumptibus faciendis dissipabatur. Cumque esset (6) lege & consuetudine receptum, ut omnes nummi imagine Imperatoris alicujus notati, modo ponderi nihil decederet, idem valerent: ipse sua insignes imagine præferri, aliorum depressis pretiis, voluit: eaque re haud leviter subditis in permutationibus incommodavit.

2. De eodem, & de hexagio.

APparet eundem avaritiæ quoque sordibus fuisse contaminatum. Nam cum usque ad eum quodvis numisma *hexagium* (7) penderet, ille *tetarterum* (8) excogitavit pondere imminuto.

3. De prælatione.

NE quod privilegium prætendant pauperes, dum distrahitur prædium a potentioribus, neque ex consortio, neque ex communicatione, licet milites vel etiam cives esse deprehendantur: sed in hoc tertium succedat persona quæpiam potestate prædita, quæ scilicet pauperum hinc inde adjacentium tranquillitatem ac utilitatem possit tueri. Et potentes cum potentioribus duntaxat emptiones contrahere volumus: milites vero & pauperes, cum iis qui parem secum sortiti sunt ordinem ac locum.

4. Ne

(1) Homicidii voluntarii pœna. (2) Homicidii lascivia aut ira admissi pœna. (3) Præscriptio quadriennii quo rescindenda venditionis. (4) l. 2. C. de rescind. vend. (5) Hæc desumpta sunt ex Cedreno in vita Nicephori Phocæ. (6) l. unica Cod. de veteris numismatis potestate. (7) Sextula Hexagium. (8) Cum itaque nummi veteres essent hexagii, tetarterum effecit, id est, tertiam partem ponderis ademit. Ea est enim hexagii ad tetarterum proportio, quæ bessis ad assem.

4. Ne ecclesiæ prædiis locupletentur, & ne sine sententia Principis Episcopus creetur.

PRæterea ad officium (1) assidue veniens, gravitar subditos affligit, non modo pensionum & tributorum omnigenis rationibus, sed & rapinis intolerabilibus. Ad hæc partem quandam eorum quæ Senatoribus solebant Imperatores largiri donorum, in fiscu retinuit, causatus sibi ad bella gerenda deesse pecuniam. Neque hoc tantum, sed & donationes monasteriis, atque templis relictas a quibusdam piis Imperatoribus, prorsus abolevit, lege etiam lata, *ne (2) ecclesiæ immobilibus locupletarentur bonis*; causatus, Episcopos mala prodigere ea, quæ pauperibus darentur, interim militibus deficientibus. Id vero omnium gravissimum, quod legem tulit, cui & episcupi quidam leves atque adulatores subscripserunt: *ne Imperatoris injussu ullus crearetur episcopus;* & (3) mortuo aliquo episcopo aliquem suorum submisit, qui demtos faceret sumptus: ipse quod erat de reditibus reliquum accepit.

5. Ne de novo construatur monasterium, aut venerabilis alia domus.

IMperatoria autem domini Nicephori Phocæ Novella decernit non (4) *esse de novo construenda monasteria*, vel xenodochia vel nosocomia, vel alia sancta & religiosa loca, sed eorum quæ sunt curam geri oportere, & hæc expresse in fine adjicit: Quare ab hoc deinceps tempore, quod est septimæ indictionis initium, nemini liceat, nec loca, nec agros ad monasteria, vel gerocomia vel xenodochia transmittere, sed neque ad metropolim vel ad episcopatum, neque enim illis est hoc conducibile. Si quæ autem prædictæ & religiosæ domus vel episcopatus & monasteria, adeo malam administrationem & providentiam sortitæ sunt, ut locis privatæ destitutæque sint, iis sententia & examinatione Imperatoria, eorum quæ sufficiunt acquisitio non prohibebitur. Cellas autem, & quæ appellantur lauræ in desertis ædificare, quæ non ad possessiones & agros alienos attenduntur, sed soli monastico ambitui seorsum præstituuntur, tantum abest, ut volentibus prohibeamus, ut etiam in magna laude ponamus.

BASILII PORPHYROGENNETÆ.

1. De possessione Ecclesiarum & venerabilium domorum.

QUam quidem Novellam Porphyrogenneta dominus Basilius junior sua Novella sustulit, mense Aprili edita indict. 1. anno 6495. quæ & hæc expresse continet: Imperium nostrum, quod a Deo profectum est, cum & a monachis, quorum pietas & virtus est testata, & a multis aliis, legem de Dei Ecclesiis & sanctis domibus, vel potius contra Dei Ecclesias & sanctas eorum domos a domino Nicephoro, qui imperium invasit, conditam præsentium malorum causam fuisse, & radicem, & universalis hujus subversionis & confusionis (ut quæ ad injuriam & contumeliam non solum Ecclesiarum & sanctarum domorum, sed etiam Dei ipsius facta sit) intellexisset, & maxime cum id re ipsa expertum esset, ex quo enim hæc lex est observata, nihil boni penitus in hodiernum usque diem vitæ nostræ occurrit: sed contra, nullum penitus calamitatis genus defuit. Statuit per præsentem auream bullam, ut lex prædicta ab hoc præsenti die cesset, & deinceps infirma & irrita permaneat, & locum habeant, & in usu sint, quæ de Dei Ecclesiis & sanctis & religiosis domibus factæ sunt leges.

2. De allelengye communis census pensitorum.

COnstituit tributum pauperum qui solvendo non essent a locupletibus exigendum esse; quod allelengyum vocabatur.

3. De prædiis potentiorum.

LEge etiam sanxit, ne potentiores multiplicandis prædiis augescerent. Quanquam eadem etiam ab avo ejus Constantino, hujusque socero Romano lata fuit.

4. De præscriptione 40. annorum.

CÆterum Novella lex Cæsaris Basilii Porphyrogennetæ in his quadraginta (5) annorum præscriptionem tullit. Neque rursum inopes, si potentiorum injuriis oppressi fuerint, quadraginta annorum præscriptione repelli; neque ullas prorsus valere præscriptiones, etsi aureis bullis infartæ sint, quæ injuste & fraudulenter inductæ fuerint. Neque ipsum etiam fiscum ullo temporis excludi intervallo, sed ab Augusto principe jus suum revocare, probationesque suas ad illud recuperandum afferre.

ROMANI ARGYRI.

De reditu magnæ Ecclesiæ, & de allelengyo.

INitio Imperii bonis ac laudabilibus institutis subditos demeritus est. Principium fecit beneficentiæ in religionem. Cum enim sciret magnæ Ecclesiæ reditus non sufficere, ut qui superioribus temporibus dispensator fuisset ejus, & aliarum quibus hujus clerus de more inserviebat, LXXX. auri libras quotannis ex ærario imperatorio ei pendi jussit. Abolevit etiam allelengyum, quod Constantinus erat sublaturus, nisi mors eum antevertisset.

ZOÆ.

De magistratibus non vendendis.

IMperio Zoæ restituto, quæ sororem Theodoram quantumvis invita, consortem habebat, statim & honorum gradibus senatorio ordini & largitionibus multitudini gratiæ sunt actæ, ac reipublicæ quanta omnino poterat cura gesta. Nam in omnes imperii partes literæ & dicta

dimittebantur, quæ & magistratus vendi (quod erat ante factitatum) prohiberent: & omnia injustitiæ genera de medio tolli juberent.

MICHAELIS.

De prætorio, & velamine capitis, & de publicis curatoribus.

CUm autem esset admodum senex, multaque antiqua recordaretur, multas veterum consuetudinum reducere intendit, nihil vel imperio, vel reipublicæ profuturas. Nam prætorium expurgari jussit, & civium capita non liteis, ut nunc, sed byssinis pileis, magnis lineis purpureis intertextis tegi. Et procuratores publicos non ex senatu delegit, sed alios scribarum e numero velocium, in singulis archivis educatorum: & id genus alia multa.

ISAACI COMNENI.

De canonico, & consuetudinibus, quæ dantur pro ordinatione.

DE Canonico autem, & consuetudinibus, quæ pro ordinatione dantur, hactenus vim habet aurea bulla invicti Imperatoris domini Isaaci Comneni, quæ partim ita habet. Statuit vero imperatoria mea majestas, ut etiam in ordinatione sacerdotum & Canonico vetus forma autoritatem obtineat, & nihil in ordinatione Episcopus, qui ordinat, amplius accipiat, quam præstantioris monetæ imperatoriæ meæ majestatis, septem aureos nummos duntaxat: unum videlicet, quando facit simplicem (6) papam, sive lectorem: tres, quando ordinat diaconum: alteros tres, quando sacerdotem, sive presbyterum perficit. Sic similiter pro Canonico a vico triginta infumibula habente, similem aureum unum, argenteos duos, arietem unum, ordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ modios sex, gallinas triginta: a vico vero qui viginti infumibula habet, aurei bessem, pro duobus argenteis argenteum, agnum dimidiatum, ordei modios quatuor, vini mensuras quatuor, & gallinas viginti: a vico denique, qui decem infumibula habet, argenteos quinque, agnellum unum, ordei modios duos, vini mensuras duas, farinæ modios duos, & gallinas decem: quemadmodum in veterum actuariorum sigillis præscripta sunt. Atque provincialium conveniens ordinatio Imperatoriæ meæ majestati placuit. Cum hac vero aurea formali bulla, confecta est etiam 15. mensis Januarii, indictionis 10. a sanctissimo illo patriarcha domino Nicolao synodalis annotatio, quæ jubet, ut secundum hanc auream bullam canonica, ac pro ordinatione dentur.

MICHAELIS.

De prælatione in antichresi.

POtior est propinquus externo in rerum soli antichresi.

NICEPHORI BOTANIATÆ.

1. De solutione matrimonii ob furorem conjugis.

AT vero C. & Cl. Imperatoris domini Leonis Philosophi Novellæ statuunt, ut viro triennium duret, neque intra illud, postquam uxor furere cœperit, conjugium dirimat: mulier autem, nisi quinquennium præterierit, a furente marito non separetur. Leges quoque Novellam Imperatoris D. Nicephori Botaniatæ, quæ de furentibus conjugibus eadem disserit.

2. De relevatione (7) fiscalium debitorum.

BOtaniates cum ad imperium pervenisset, a Patriarcha, regali fascia tertio die coronatur, ac primum illud liberalitatis specimen edidit, ut quicquid fisco deberetur, id universum citra exceptionem aboleret, ac novas tabulas magnifico edicto institueret.

ALEXII COMNENI.

1. De ætate ineuntium officia.

DE iis autem qui in imperfecta ætate officia, aut dignitates suscipiunt, repositum est in publicis secretis edictum D. Alexii Comneni semper celebrandi Imperatoris: illud etiam cognosce. Habet ita ad verbum: Multi ubi ob denuntiatam reipubl. aliquam utilitatem, aut per ambitionem, qualemcumque dignitatem vel officium, aut capere, aut permutare, aut vendere petierunt: ea in parvos pueros transferunt. Ne igitur hoc fiat, neque tales imponere aut decipere conspiciantur, statuit Imperatoria mea majestas, ut quicunque dignitatem vel officium, sive propter denuntiationem, sive propter benevolentiam aliquam, sive per commutationem, sive in munus & per largitionem, aut dum animum nostrum oblectant ea, ab imperatoria mea majestate acceperit: ne quempiam qui honoretur, viginti annis minorem admittat. Quin omnes quicunque per easdem causas, aut dignitatem, aut officium accipiunt, majores viginti annis sunto. Quando vero imperatoria mea majestas non propter talem causam, sed nulla causa interveniente honoraverit quempiam, aut officium donaverit, tametsi honoretus viginti annis minor fuerit, citra dubitationem tamen illi insternuntor. Reponatur igitur præsens hæc tabella inter chartas secretorum nostrorum, ad ostendendam imperandi gubernandique imperatoriæ meæ majestatis rationem, ut hoc modo deinceps in omne futurum tempus efficaciam habeat. Debet autem in ejus qui citra medium honoratur, tabula adjici: Insternitor, non impeditur per edictum de iis qui minores viginti annis honorantur, ab imperatoria mea majestate factum. Ac vero esto hoc signum eorum, qui (ut dictum est) citra causam mediam honorentur, tanquam imperatoria mea majestas hoc sciverit. Mense Januario, indictione quinta, per Imperatorem.

2. De

(1) Ταξεῶτον seu Cubrenus. Locus videtur fuisse ubi vectigalium aut pensionum ducebantur rationes: Galli dicerent: *la Chambre des Comptes ou des finances ou threfor.*
(2) Contra legem 1. *C. de sacros. eccles.* (3) Regalium jus in Ecclesias sibi eodem modo Reges Galliæ adseruit, quod & vocant, *droit de Regale.* (4) Novas religiones, novos ordines, seu novum habitum religionis creari vel adduci. Sic Gregorius X. in concilio generali Lugdunensi statuit, vid. *c. 1. de religiosis domib. in 6.* (5) Præscriptione annorum inopes non excludi, qui a potentioribus spoliati. (6) Papa simplex, inferioris ordinis clericus, lector, ostiarius, acolytus, dicit *l. 6. C. de episcopali audient.*
(7) Περὶ Χρεωκοπίας de indulgentiis reliquorum.

2. De nuptiis amitæ & fratris filiæ cum filio fratris & patruo (1).

EXtat jussio semper celebrendi Imperetoris domini Alexii Comneni, ad suggestionem proedri illius & betosiarchi Bardæ Zerl, mense Martio, indictione decimaquinta adita, & ad illius temporis sanctiss. patriarcham dominum Nicolaum, ac sanctam divinamque synodum missa, quæ amitam & fratris filiam cum patruo & fratris filio, tametsi sexti gradus cognationem ex affinitate obtineant, citra impedimentum jungi statuit. Quam jussionem synodali subnotatione, quæ in memorati patriarchæ domini Nicolai codice reperitur, insertam legas.

3. De sponsalibus Novella celebrandi Imperatoris domini Alexii Comneni, emissa mense Julio indictionis septimæ anni (ab orbe condito) 6592.

SPonsalium nuptiarumque terminos vetusta superiorisque ætatis legislatio longe separavit: horumque intervallum magis quam Mysorum (2) & Phrygum (3), proverbium (4) notum fecit. Verum quæ sub felicis memoriæ patriarcha domino Joanne Xiphilino synodi opera confecta est subnotatio (cui etiam perpetuo inter Imperatores celebrandum dominum Nicephorum Botaniatem per aureæ bullæ scripturam autoritatem largitum esse compertum est) quæ multum inter se dillabant, in unum contraxisse cernitur. Qua ratione quod synodice decisio de nuptiis promulgarat, hoc illa diversis verbis de sponsalibus cenlet, duobus fratribus duos patrueles sponsare non permittens. Atque promiscua quidem plebs indiscriminatim rem aggrediens, & se in synodalis statuti sensum mergere prorses nequiens, sine ratione quidnam sponsalia essent, fingebat, neque quo pacto cautius firmarentur, exacte constituere calebat. Interdum etiam mentis suæ inconsiderantiam adversus absolutam ecclesiæ normam venditabat. Verum imperatoriæ nostræ majestatis pietas peritius considerationem auspicata, ubi apparentem contrarietatem recte dijudicasset, per præsentem legislationem, optimam adinvenit consonantiam. Posteaquam enim vetus lex sponsalia in sola contrahentium voluntate constituit, nihilque amplius quam de consensu, instrumentis, atque sponsalitiis arrhis elaborat: nobis autem ejus negotia ad longe ornatius, magisque sacrum divina gratia devenerunt incrementum, atque hinc non nuptiæ solum, verometiam sponsalia peragendam sacram benedictionem sibi conjunctam habent: ac certum tempus primæ conjugum conjunctioni per recentiorem sapientissimi Imperatoris domini Leonis sanctionem est promulgatum (in maribus nempe annus (5) ætatis decimusquintus, in fœminis decimustertius: quod profecto tempus ad perfectam conjugum cohabitationem vetus lex sufficiens esse jussit) necessarium esse potentia nostra judicavit, ut per præsens oraculum firmiter definiat, proprie illa esse sponsalia, & revera secundum exactæ synodalis normæ considerationem cum nuptiis æquipollere, quæcunque tempus quod Imperatoris D. Leonis sanctio determinavit, integrum sibi habuerunt, & sacra benedictio consecuta est, atque in illis synodalis decisionis observationem valere debere. Si namque contrahentium alteram partem morte forte aliove fortuito casu, aut sententiæ mutatione recedere, ad aliudque vitæ consortium transferri contingat: non exiguus hic absurditatis tractus existet, si præambulæ nuptiarum preces in sponsalibus peractæ, tanquam vanum aliquid & temere accumulatum reputentur, & indiscriminatim ea res intelligatur, quasi si Deus per sponsalia inter conjungendas personas introductus non esset. Hoc autem commemoratus celebris Imperator recte sequutus, sancti universalisque sexti Concilii canonem, qui sponsam, dum sponsus adhoc in vivis est, cum alio in matrimonii consuetudinem coire vetuit, adulterium rem manifeste statuens, cum aperta veteris legis contrarietate pulchre conciliavit. Quoniam post benedictionem sponsis factam, separatio ea secundum ejus eorem justorem sponsaliorum est solutio. Quod si sponsalia quædam secundum multorum consuetudinem congruenter jam contracta fuerint & instrumenta confecta sint, nondum autem statorum tempus, quo Christianis debita benedictio fieri consuevit, advenerit, neque solemnes super desponsatis preces per sacerdotem pronunciatæ fuerint: hæc sponsalia quantum ad exactam ecclesiæ disceptationem, neque esse, neque dici justa possunt: neque vero adversus hæc synodalis subnotatio efficaciam habet, sed tanquam hominum placita simpliciter per stipulationes confirmata, autoritatem ferunt, veterisque legislatio in illis firmitatem obtinet. Hoc enim pacto cum vetusta lex, quæ antea de sponsalibus promulgata est, integra conservabitur: tum synodi judicium secundum hic [positam] observationem & intellectum, & interpretatum, intactum atque intentatum custodietur. Quandoquidem vero hæc ita sunt explicata, & hæc vera sponsalia designata sunt, quæ cum sacra benedictione, statutoque tempore peracta esse noscuntur: quæ vero secundum antiquiorem legislationem fiunt, veluti hominum placita stipulationibus constabilita vim habere, atque soli priscæ legi, quæ certas personas ad sejunctam sponsam ingredi prohibita recensuit, in his valere concessum est, quiddam cum conveniente Christianis honestate conjunctum, præsenti oraculo nunc etiam addi oportet. Quia enim non secundum exactam, convenientemque rationem ceteris, novæque legislationis decreta peragebantur, sed promiscuum vulgus antiquiori legum autoritati adhærescens, post septennale tempus citra dilationem sponsalia celebrabat: ac pro arbitrio quisque ad desponsatas ingrediebatur, continua consuetudine atque libertate congressus ad colloquia amoris flammam accendens: sacratior autem pars Novellam Imperatoris jussionem secuta, inter sponsalia & nuptias distinctionem ponebat, primum preces sponsalitias, ac deinde matrimoniales conjungendas accinens: atque conjunctim simul & eodem tempore, quando interea vel minimum quidquam incideret, isthæc perficiebantur, & sponsalia nuptiæque uno spatio peragebantur: hoc tanquam sine disquisitione fiat, nostra pietas corrigens per præsentem generalem jussionem sancit, ut qui ad annum contrahentium septimum, & deinceps usque ad decimum quartum, aut duodecimum velut imaginarii sponsaliorum contractus fiunt, legitimorum firmorumque sponsaliorum vicem non obtineant: sed tantum tanquam confirmatæ stipulationes habeantur, atque secundum aliorum contractuum naturam operentur. Et ad hunc quidem modum apud omnes subditos nostros illa obtineant: ut tamen interim vetus lex, quæ de sponsalibus promulgata est, in personas ad sejunctam sponsam ingredi prohibitas plenam efficaciam habere debeat: atque quo is status quem in Christianorum republica vigere convenit, augmentum accipiat. Nam tametsi ea res secundum exactam rationem perfecta sponsalia non sint: attamen quia quod agitur, sponsaliorum propositum habere videtur, atque inde nuptiarum fundamentum jaci incipit: magna profecto ratio est, quamobrem a lege prohibitæ personæ iterum impediantur, adeoque nemo impudenter procari præsumat, ut in uxorem assumere audeat, quam vetus lex sponsam alicujus factam, diremptis sponsalibus in ulterius manum convenire non sinebat. Veruntamen ubi id tempus advenerit, quod sponsalibus simul & nuptiis convenire judicavimus (ubi nempe fœmina duodecimum annum, masculus vero decimumquartum excessarit) tunc in primis sponsalia decantandis sacris precibus, illorumque solemnibus (arrhis videlicet, gratoque desponsatis osculo) observandis perficiantur: atque deinde exiguo longioreve tempore, quomodo contrahentibus visum fuerit, intermisso, citra recusationem legitimæ etiam nuptiæ procedant: non autem multum disjunctæ res simul uno die, & sæpe una hora effectum sortiantur. Taliter enim ordine in nuptias procedente, cum lex vetus, quæ prohibitarum personarum catalogum fecit, illis non permittens ad sejunctam cognatæ personæ sponsam ingredi, observabitur: tum sapientissimi imperatoris Novella jussio decore in omnibus & valere & in republica obtinere conspicietur: quin & contrahentes personæ ab intempestivis & indecoris congressibus coercitæ, castam vitam ducent, opportuno tempore, quando sponsalia nuptiasque ipsis perfici conveniet, cum sacra invocatione invicem congressuræ. Quod si quis contra atque præsenti potentiæ nostræ constitutione prohibitum est sponsalia conficere præsumpserit, neque hæc generaliter & adversus omnes promulgata, quæ in posterum obtinere debent, ab ipsis Calendis ineuntis mensis Julii instantis 7. indictionis anni 6592. sequi visus fuerit, & ante legitimum tempus, sacramque benedictionem arrhas pacisci fuerit ausus, aut etiam in mutuum conspectum contrahentibus personis convenire, atque inter se promiscua omnia habere permiserit: tabellio qui arrhabonicum contractum conscripserit, a sua statione removebitur; qui vero ante tempus sponsalia confecerint, humanæ divinæque iræ se obnoxios reddent. Fiscus namque propter præsentis jussionis contemptum per rerum domesticarum secretarium positam ex stipulatione in instrumentis pœnam ab ipsorum singulis integram exiget. Credimus vero etiam ipsum Deum adversus hoc insurrecturum, quod inter juvenes nequitiam palam, & destinato introducere non erubuerint. Etenim si vetus lex irrita facta est, & perfecta sponsalia confici nequeunt, earum recentioris legislationis præscriptum ad effectum deducere contrahentes recusant: quid aliud faciunt, quam homines sibi mutuo secundum legem non obstrictos, contra legem inter se corrumpi sinunt, juvenumque animis lascivos amores per pollutam conversationem ingenerant?

4. De solutione sponsalium.

MEnse Martio, indictione decimaquinta, anno 6600. suggestio Curopalatæ & magni Drungarii Vigiliæ D. Jo. Thracensis, ex qua declaratio facta est Imperatoris D. Alexii Comneni, præcedentem ipsius Novellam de nuptiis confirmans, ac statuens, ne dissolvi possint sponsalia quæ sacra benedictione munita sunt. Domine mi sancte, cum quidam nuptiarum repromissiones liberorum suorum nomine contraxissent, deinde displicerent conventa, & sponsaliorum contractum rescindere conarentur, cumque supplicassent sanctæ tuæ majestati, & ad forum hippodromi remissi, in eo insisterent, ut pœnæ instrumento sponsaliorum comprehensæ præstarentur, & sponsalia dirimerentur. Cum autem alii contradicerent, oportere hæc indissoluta manere, non ut antea, datione pœnæ dissolvi, & Novellam tui imperii constitutionem de sponsalibus ante aliquod tempus emissam in auxilium suum allegarent: quæ a veteribus legibus recedens, fecit ne aliter perficerentur sponsalia, quam si mas decimum quartum ætatis annum excessisset, fœmina autem duodecimum, solita precatione in sponsalibus facienda, cum aliis solemnibus observationibus, nimirum arrhabone & osculo; ut inclyto Imperatori D. Leoni Philosopho constitutum est: & brevi temporis spatio, vel etiam majusculo, ut iis qui contrahunt placuerit, nuptias differri: non eadem die vel hora concurrere: Divisum est judicium in diversas sententias. Sunt enim qui censeant præstandas esse pœnas, & sponsalia solvi debere: allegantes si id non procedat, nullam inter nuptias & sponsalia fore differentiam, si quidem nuptiarum prærogativa sponsalia ornentur. Præsertim cum arrhabonis ea sit natura (quemadmodum lex ait) ut si is qui dedit non impleat ea de quibus convenit, amittat datum: sin autem is qui accepit, reddat in duplum. Alii e contrario indissoluta manere sponsalia putant: dicentes non esse consentaneum, ut quæ post liberorum perfectam ætatem simul parentibus placuerunt, eorum consensu & sacris precibus obsignata, datione pœnæ rescindantur: hoc enim conveniens esse, & accipere quando nudum vinculum processerit, aut etiam sponsalia post septimum annum initiata fuerint juxta veterem ritum, quæ nec sponsalia esse tuæ majestatis lex demonstrat. Sic igitur divisis judicum sententiis, tuæ majestati vilis servus ejus refero, quærens utri sententiæ adjicere se oporteat. Utraque enim pars probabilia proferre videtur. Et per venerandum rescriptum dari mihi postulo interpretationem, quæ dilucide pureque dubitationem solvat. Legis enim vigorem obtinebit in posterum: & oportet certam puramque esse sententiam, ne postea amplius in controversiam revocetur. Et interrogationem quidem meam sancta tua majestas æqui bonique consulat. Ego vero audacter etiam de tempore refero. Vilis enim servus tuus arbitror justum non esse, ut eodem tempore sponsalia & nuptiæ desinantur: sed parvam aliquam prærogativam

(1) Permissis etiam in sexto gradu. (2) Mysorum ultimus, proverbium. Mysorum populus contemptissimus habitus fuit, Cicer. orat. pro Flacc. & Strabo 12. (3) Phryx plagis fit melior, proverbium, vid. Cicer. pro Flacc. (4) Proverbium de Mysis & Phrygum versibus trimetris hujusmodi fuit: [illegible], sunt separati Mysorum Phrygumque termini, sed finem perquam difficile est. Hi enim populi non satis stabiliter totae sunt sedes, fusone fides, sed subinde aliunde, alio depulsi terminos incertos reddiderunt, vide Strabonem 12. Plinius quoque Mysiam in Phrygia collocat, vide Plin. lib. 5. Hinc Plutarchus [illegible] Philosophorum & Medicorum professionem, non aliter Mysorum Phrygumque fines.

(5) Vid. Nov. Justin. 100. c. 2.

vam vel in tempore habeant nuptiæ, & a sponsalibus differant, quæ in eo nuptiæ sunt inferiores. Etenim hoc valde profuturum spero Reipublicæ. Nam parentes amore qui in liberos affecti sunt victi, & quamprimum iis providere festinantes, & securitatem adipisci, temporis angustiis impediti, moleste & graviter ferunt. Sunt autem qui & ex contemptu mentiuntur annos, amore liberorum ad perjuria impulsi, quod si sublatum fuerit, & diminuatur sponsaliorum tempus, tum & quæ ex contemptu vecordia parentum sanabitur, & quæ ex hac contingere suspicamur mala, mendacium & perjurium, convenienter reprimentur. Et sanctum Imperium tuum gloriæ, magnificentiæ & honoris fructum ineffabilem percipiet, & assiduas intensasque preces, quandoquidem subditis conducibilia, utilia & salutaria semper procurat. Si imperium nihil aliud est quam legitima præfectura: leges autem Rempublicam tuentur indemnem, procul expellentes & ejicientes ea quæ civili administrationi officiunt: regibus autem permissa est legis secundæ potestas: opus sane regium ad communem reipubl. utilitatem, legum interpretationem, ab iis qui rerum potiuntur, fieri, & earum quæ deficiunt, ad implementum solidi, & ad earum quæ obscuræ sunt dijudicationem, quas vel ipsi sanciverunt, vel ante latas offenderunt, ab his exponi. Hic convenienter cum nostra majestas Julio mense præcedentis sextæ indict. anno 6592. legem fecisset, & Novella (1) constitutione D. Leonis philosophi & Imperatoris fundaretur definiente *ut prima contrahentium conventio sacra* (2) *benedictione initiaretur*, ipsa videlicet sponsalia, & tempus certum, quod utique & ad nuptialem conjunctionem sufficere lex antiqua statuit: instituit ea esse propria sponsalia, & vere nuptiarum potestatem habere, quæ & tempus Leonis Novella definitum integrum habent, & subsequentem sacram benedictionem noverunt: & in his sponsalibus synodalis decisionis observationem in nuptiis obtinere, quemadmodum & quæ tempore beati patriarchæ domini Joannis Xiphilini ex synodali consultatione emissa declaravit annotatio. Cui & inter principes inclytus D. Nicephorus Botaniata robur invenitur tribuisse. Diserte namque pronunciat: duos fratres non adsciscere sibi duas consobrinas per sponsaliorum conciliationem, neque etiam conjungi vetitis personis synodica decisione hujusmodi sponsalia contrahere licere. Quin potius etsi personæ hujusmodi sponsalia contraxerint, quæ alterius forte partium morte dissoluta sint, superstes alia sponsalia prohibebitur contrahere cum ea persona cum qua, si nuptiarum societas ei processisset, cum defuncta persona contractum inire non posset. Et secundum ea quæ in hac ab Imperiali nostro culmine de his præscripta sunt, gubernari constituit eos qui nostræ orthodoxæ & Christianæ reipubl. sunt subjecti, *neque omnino sponsalia initiari unquam, aut actum proprie sponsaliorum nomen sortiri, nisi in iis sacra peragatur benedictio, & nuptiis præstitutum tempus habeant*. Etenim quæ aliter factæ fuerint, non sponsalia proprie, sed hominum placita per stipulationem confirmata censeri, & tanquam talia effectum sortiri, vereremque legislationem in his vim suam obtinere. Et hæc quidem ab imperio meo accurate tunc constituta sunt. Cæterum, quia nihil de eo quod magnifice suggessisti additum est, quæ dictæ Novellæ constitutioni desunt, nostra adjicit potentia, & definit, talia sponsalia quæ proprie sponsalia sunt immota manere & inconcussa, ac indissolubilia, utpote Deo inter eos qui conjunguntur interveniente, & primam vitæ conciliationem confirmante corroboranteque, per sacrarum precum recitationem. Nunquam vero ipsa pœnarum resolventur dationibus. Neque enim hæc ex hoc tempore contrahentium instrumentis adscribentur. Nam quando solis pœnis corroborabantur, & eæ adscribebantur, datione etiam earum infirmabantur dissolvebanturque: nunc autem cum Deus disjuncta conjungens, sponsalia roborat & constabilit, indissolubilia prorsus remanebunt, quia facimus ut horum solutio perfecti matrimonii esse censeatur; perfecti enim matrimonii dissolutionem facere videbuntur, qui hæc sponsalia dirimere conabuntur. Sic igitur probabiliter & cognatæ personæ, prohibitæ cum sponsa, vel sponsæ sorore nuptias, aut sponsalia primæ coeuntium conventione contrahere, ab hujusmodi contractibus arcebuntur. Si quidem nuptiæ juxta tempus antiquis & recentioribus legibus nostraque Novella constitutione præstitutum servabuntur cum solitis his observationibus. Nec licebit cuiquam eorum qui in republ. nostra degunt, præter ea quæ præsenti majestatis nostræ constitutione vetita sunt peragere quidquam, nisi Imperator (ut sæpe accidit) sponsalia, & ex sacra benedictione conciliationem intra definitos annos per dispensationem (3) quandam fieri permiserit. Licet enim quibus a Deo rerum humanarum dispensatio commissa est, supra leges dispensare, ut philosophorum summus, & veteres legislationes dicunt. Licebit igitur Principibus, quando voluerint, in angustum cogere & contrahere per dispensationem & utraque sponsalia: nimirum, quæ secundum antiquam legem præscribuntur fieri non minoris ætatis, quam annorum septem, quæ & imperfecta sponsalia censentur: & ea quæ juxta Imperatoris D. Leonis philosophi summi legem cum sacrarum precum recitatione celebrantur, & perfecta sponsalia existunt, utpote cum nuptiis concurrens tempus habentia, & conjunctionem sponsorum quæ per sacram benedictionem fit, omnium perfectas nuptias intra præstitutos ipsis annos circumscribere, ante hanc lata constitutione ab Imperatore philosopho summo. Nam ut & sponsalia & ex sacra benedictione conjunctionem sponsis intra præfinitos annos princeps decerneret, ab eo constitutum est. Quod si sponsalia non sint perfecta, quæ per precationes in ipsis arrhis sponsalitiis confirmationem non acceperint, neque definitum nuptiis tempus consentaneum acquisierint, qui sponsis conventionem ex sacra nuptiarum benedictione decreto suo permittit, puberibus hanc & impuberibus sponsis omnino decernere. Et hæc quidem ab Imperatoribus per dispensationem quandam efficientur. Non permittent tamen naturalem concubitum, sed ab eo repellent tam eos qui per sponsalium sacram precationem initiandi sunt, quam qui per divinum carmen nuptialium precum conjunctionem suscipiunt, intra annos declaratis sponsalibus & nuptiis præstitutos, & tam juxta leges antiquas quam Novellas philosophi regis constitutiones. Tunc enim naturalis coitus his concedetur, quando & ab initio lege definitum est: nimirum mare decimum quartum annum excedente, & fœmina duodecimum. Donec autem vel ambo, vel alter eorum definitum annorum spatium percurrerit, eis non dabitur conjunctionis naturalis potestas, illo a parentibus exigendo, ne circa hujus rei custodiam negligenter & segniter se gerant: ne præter decorum & ab initio definitum naturali coitui tempus ad se invicem conveniant. Si enim per eorum incuriam hoc perpetratum fuerit, tam qui perpetraverit, quam parentes ejus, subjicientur pœnis legitimis eorum, qui virginem intra præstituta nuptiis tempora corruperunt. Sed & si cum Princeps per dispensationem aliquam tempus sponsaliorum, vel nuptiarum præciderit, contigerit ante benedictionem nuptiarum & coronarum, post sponsalia sacris precibus initiata sponsos morte separari, superstes persona contrahere nuptias prohibebitur, cum quibus contrahere prohibetur jam dicta synodali consultatione. Non erit enim superstitibus permissum ab hujusmodi personas ingredi, quod tempus perfectorum sponsaliorum non invenitur concurrens. Nam quæ per Imperatoriam dispensationem peraguntur, idipsum dispensationem pro tempore ferunt auxiliantem. Leges enim, ut sæpe dictum est, legem condere & dispensare Imperatoribus permiserunt. Nam etsi in imperfecta ætate sponsalia, & nuptiæ fiant, cum talibus certe personis contrahere prohibebuntur, cum quibus contrahere perfectæ nuptiæ, & perfecta sacris initiata sponsalia non sinant. Et hæc obtinebunt etiam in his quasi perfecta æstimentur contrahanturque, quæ & in perfectis nuptiis obtinent, quæ sine Principis dispensatione fiunt. Constitutione igitur ante promulgata Junio mense VII. indict. anni 6592. juxta omnia quæ ita disposita sunt inviolabiliter obtinente; nullo enim modo per præsentem constitutionem mutilata est, quin potius repletur & ad integritatem reducitur. Quæ vero nunc per præsentem & in perpetuum valituram constitutionem nostra definiit serenitas, omnibus omnino manifesta quam primum fieri curato, illustrissime Curopalata, & magne Drungarie (4) Viglæ: ut nemo eorum qui sub ditione nostra sunt, ignoret ea quæ pro ipsorum utilitate a nobis sancita & constituta sunt. Nam omnem Christianissimam multitudinem præsenti constitutione frui volumus, ne quis ex omnibus ignorantiam hujus constituti juris unquam prætendat: cui debes auxilio esse in omnibus judiciis, & omnibus quæ nostri imperii sunt provinciis, & apud omnium ecclesiarum quæ in iis sunt Præsules, eosque qui observantur ab omni Christiana civilitate. Actum Martio mense præsentis XV. indict. anni 6600. Excepto eo quod etsi sponsalia sacra precatione initiata debeant indissolubilia manere, non omnino tamen nuptiæ posthac indissolubile servabuntur. Sed quibus ex causis hæ solutionem admittunt, iisdem & sponsalia dissolventur. Mense Martio indict. 15. rubris literis.

5. *De chartophylace.*

IMperium meum, quod ecclesiasticæ honestatis maximam curam gerit, & bonum quidem ordinem cum in omni civili ratione quærit, tum autem multo magis in rebus divinis eum versari studet, quæ unicuique gradui ecclesiastico sunt ab initio tributa privilegia, & eam quæ in his hucusque obtinuit constitutionem, deinceps quoque esse immutabilem, & perseverare vult, & censet, sanctissime Domine, utpote quæ per tot annos suscepta, & in usu civili longo tempore versata, & ab alio in aliud immutabilibus hucusque transmissionibus vindicata, ac confirmata sit. Sed quoniam Imperatoria mea sublimitas didicit, nonnullos antistites contentione quadam & gloriæ studio incitatos velle chartophylacis privilegium minuere, & canones in medium adducentes, per eos contendere illum ante antistites sedere non oportere, quando aliquo usu exigente oportet eos convenire, & considere ante excelsum ad tuam sanctitatem: non ferendum regiæ meæ majestati visum est, ut res quæ tanto tempore approbata est & a prioribus patriarchis, & ab aliis antistitibus, sed & ab iis qui nunc ob rem non honestam contendunt, longissimi temporis silentio nunc obiter aboleatur & tanquam neglectum quidpiam convellatur. Hanc ergo rem decernit esse valde rationi consentaneam & justam. Si enim contra vellent antistites immobilia non movere, nec ea quæ iis qui prius fuerunt patribus placuere: sed & quæ iis ipsis longo silentio, & hucusque patientia, probata fuere, rursus in certamen non deducere, recte se haberet, & eis magna gratia haberetur, quod pugnandi studio abjecto, pacem & quietem prætulissent. Si autem etiam adhuc nonnulli, verba canonis usurpantes (a sententia enim longe absunt) voluntatem suam confirmare conantur, & non recte ordinem ad id quod est inordinatum transferunt; permittit quidem imperatoria mea serenitas canonis interpretari & declarare contextum, qui facile comprehendi potest, & pulchre dignosci iis qui exacte penetrant, & canonicum sensum attingant. Hoc autem utique ipsum in antistitibus increpat, quod cum canonem scirent, & ejus verba perfecte intelligerent, suam ipsorum conscientiam præter rationem conculcarent, & dum disturbaretur canon, tolerarint, & in antenioribus chartophylacibus inferiorem sedem elegerint. Et his mercedem contemptionis sacrorum canonum, dat expulsionem ad proprias ecclesias: canonem ecclesiasticum hic subsequens, & canonum contemptoribus iratos illos canones in subsidium opponens. *Neque enim pontifices occidentalium præsules, qui longo tempore sibi creditarum ovium curam non gesserunt, nec ut oportebat iis præfuerunt, dicere possint, bestiam scabiem quæ per orientem grassata est, impedimento fuisse, indeque rationalium ovium episcopatu esse spoliatos*. Et quod ita quidem a meo imperio dispositum est, judicium ipsius rei gestæ reliquit. Quoniam autem & illud ad aures ipsius perlatum est, aliquos ex ecclesiæ clero in ferendis suffragiis præteriri, iisque præferri nonnullos inferiores forte & ætate & statu vitæ meliores, & qui non multum pro ecclesia laborarunt: ea res nequaquam visa est sacra antistitum synodo digna. Unde religiose simul & regie mandat, ne ludatur in non ludicris, neque affectui indulgeatur in divinis, (ubi enim anima est id quod periclitatur, cujus alterius cura gerenda est?) illi autem præferantur aliis, & in suffragiis hono-

(1) Nov. Leonis 74. & 75. (2) Novella Leonis 109. (3) Οἰκονομίαν, indulgentiam, unde & οἰκονομεῖν veniam dare. (4) De Drungario Viglæ, vel Vigla dicitur quidam in Nomenclatore meo Harmenopul.

honorem ferant, quos cum doctrina vita ornat inculpata: aut deficiante forte doctrina, diuturnum tempus, & multus circa ecclesiam labor, defectum implent. Sic enim & suffragiis recte judicent, nec in suæ animæ condemnationem arguantur, Deo sententiam ferentes.

6. *De doctoribus.*

NOta ex hoc præsenti canone, potestatem docendi populum solis episcopis datam esse: & magnæ ecclesiæ doctores patriarchæ jure docere. Hoc autem etiam ostenditur ex Novella illustris Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ describit & quomodo & quinam debent in ecclesiis eligi, & decernit omnibus doctoribus tam iis qui sunt extra ecclesiam, quam iis qui sunt intra, tres asperorum (1) libras, & frumenti modios quinquaginta, & hæc aperte decidit. Sit autem & hic doctoribus honor tributus, ut iterum in propriis ecclesiis, propter quas secesserunt, statim post officiales proximi patriarchæ assideant, tanquam ejus personam repræsentantes. Audimus enim eum qui Pontificis locum tenet maximum gerere honorem: & nemo poterit ad hoc contradicere. Qui autem & verbo & opere digni sunt, quorum ratio habeatur, ad doctrinæ ministerium introducantur, & per docendi munera ad officia provehantur. Propterea enim monuit qui erat eo tempore patriarcha, nec ipsi docere possunt.

7. *De electis ad orientales ecclesias.*

LEge jussionem, quæ mense Novembr. 2. indict. emissa est, illustris imperatoris domini Alexii Comneni, decernentem, eos qui in orientales ecclesias electi sunt, & iterum suas habere præposituras & adelphata, & officia: *Dudicet* imperium meum, sanctissime domine & universalis patriarcha, quod cum in Dei ecclesia electiones procedant quidam eorum qui electi sunt, in monasteriis prioratum tenentes, & administrationem habentes, vel alia etiam ministeria exercentes, & omnino monachi existentes, alii autem in magna Dei ecclesia, & aliis in officiis, & aliis quibusdam ministeriis, ea quæ victui sufficiunt, possidentes, ægre ferunt pontificale jugum subire, & illis ecclesiis præesse, in quas renunciati sunt: veriti ne, quum ejusmodi ecclesiæ in orientis partibus sitæ sint, eis necessaria desint, utpote cum ecclesiæ, in quibus electi sunt, reditum non ferant, & fiat ipsis omnino inaccessæ: priventur autem & ipsi, eo quod illarum regionem suscipiant, præfecturis & œconomiis quæ sibi adsunt, & aliis muneribus & iis quæ simpliciter dicuntur, adelphata, & officiis, & quibusdam aliis ministeriis. Meum itaque statuit Imperium, ea quæ ad ipsos pertinent, dispensativa quadam ratione disponens: ne quis propterea pontificale jugum subire recuset, ii enim omnes rursus fruentur iis quæ sibi adsunt præfecturis, & œconomiis, & aliis ministeriis, ac muneribus, & officiis, & quæ illis adsunt adelphatis: & doctrinæ rationem subeuntes, a se suscepto ordine perfectivo, illorum quoque reditus libere percipient, donec remissionem acceperint, & ab ea quæ nunc est cleri calamitosa sorte, ad meliorem cleri successum eis attributarum ecclesiarum, quæ ab eis, ut dixi, adiri non possunt, ut quæ ab infestissimis teneantur hostibus, pervenerint. Sed hæc quæ a meo imperio constituta sunt, locum non habebunt in officiis, vel gradibus sacerdotum, diaconorum, & cæterorum cleri magnæ Dei ecclesiæ. Pone ergo præsentem constitutionem in codicibus chartophylacii, seu tabularii magnæ ecclesiæ.

8. *De erigendis episcopatibus in metropoles.*

INterim autem scire debes in mense Maio, decima indictione, anno 6565, misisse edictum ab illustri Imperatore D. Alexio Comneno, continens, cum metropolis Basilæi, & metropolis Madytana viduæ essent, & antistitum electionem fieri oporteret, exurrexisse Heracleanum & Ancyrenum (2) metropolitanum, & dixisse non debere eas ecclesias, etiamsi metropolium dignitate honoratæ sint, a magnæ ecclesiæ partibus antistitem suscipere, sed ab ipsis, eo quod Madytana quidem ecclesia sit Heracleæ episcopatus, Basilæi autem ecclesia sit Ancyrani metropolitani episcopatus. Et cum usi essent ii metropolitani duodecimo canone Chalcedonensis synodi, decernente, servanda veræ metropoli jura quæ illi adsunt in honorata ecclesia, decretum fuit imperiale in præsentia tunc convocatæ synodi consentientis, unaque decernentis, licere imperatori pontificalem thronum ecclesiis largiri, & episcopatus, vel archiepiscopatus in metropoles erigere: eaque quæ ad electionem pertinent, & reliquam dispositionem prout ipse voluerit, describere: nec a canone impediri, qui statuit metropoli jura servari, quæ illi adfuerunt ab initio in honorato episcopatu. Et lege hoc edictum quod interpretatur, quomodo debeant servari jura antiquæ metropolis. & non dividendam esse unam provinciam in duas. Hoc ipsum autem edictum post decretum quod continet, debere ecclesias quæ sunt honoratæ, jussu imperiali a throno Constantinopolitano præsulum electionem accipere, nec eos qui paulo ante erant, metropolitanos ullam in eis partem habere, hæc quoque expresse continet. Quoniam autem rursus quoque antistites Chalcedonensis synodi canonem adducentes, eos qui jussu Imperatoris altiore throno digni habiti sunt, dicebant præter canones honorem perfectiorem consequi & rationis expertes eorum appetitiones coerceri volebant, & canonicam auctoritatem afferebant: imperium meum, & Imperialis potestas, quod ei a divinis canonibus datum est privilegium, neglectui haberi non sinens, & antistitum ob honoris provocationem supplicationes, ut non canonicas, neque legitimas, appellationis eventum accipere nolens, statuit episcopatum non aliter in sublimiorem thronum erigendum, archiepiscopatus scilicet, vel metropoleos, quam si Imperator illius temporis, proprio motu impulsus, gratia humana non intercedente indecora, voluerit illam quæ est superior, ac eminentior, dignitatem ei præbere, vel propter civitatis honorem, vel propter ejus fidem in sanctam ecclesiam vel ejus qui illi præest virtutem honorans, & ea eo sua sponte incitatus ad largiendum honorem. Ac ei quidem qui propter humanam affectionem, & mores non laudatos, ordinem sublimem largitur, divinorum canonum metus incutitur. In quos ne sæpe Imp. incidat, permittit & sanctissimo ejus temporis patriarchæ, ne aliter a quovis allatam de cujuscunque ecclesiæ primatu chartam confirmet, nec ejus præsulem inter archiepiscopos, vel metropolitanos recipiat, quam postquam de ea re ad Imperialem potestatem retulerit, & quid sacris canonibus sit cautum docuerit, intellexerit quod Imperator, proprio motu justa de causa ecclesiæ hunc honorem largitus est. Tunc enim & eam admittet, & in eorum qui sub se sunt antistitum numerum illum cooptabit, qui præstantiorem honorem ab Imperatore sortitus fuerit.

9. *De testibus, & benedictione matrimonii servorum.*

LEge etiam Novellam Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ edita est de non admittendis testibus qui contra opponuntur, quando testes adducuntur ab eo qui ad libertatem proclamat: & de eo quod liberi servi non fiant qui sacram benedictionem acceperint, quæ his verbis hæc persequitur: *Duo* hæc ad aures mei Imperii pervenerunt, sanctissime domine, quosdam eorum qui ad sanctum & magnum divini verbi sapientiæ templum accedunt, ad libertatem proclamantes, & genus suum ad libertatis ostensionem allegantes: (dicunt enim se ex liberis parentibus esse natos, Bulgaris forte, vel aliquibus aliis, quos in servitutem nostra accepit Respublica) ea quidem quæ dicunt demonstrare permitti: & postquam testes omni exceptione majores, & in quos nulla cadit criminatio, adduxerint, ad alios eis testes opponendos eorum dominos procedere. Et sic eos qui proclamant, quum semper in judiciis subsistere non possint, servilis conditionis onere rursus opprimi. Et quando matrimoniales fiunt servorum conventiones, & conjunctiones in nostra republica, eas tamen sacram non sequi benedictionem, caventibus dominis *ne servos inter se invicem cum sacra benedictione conjungant, & ex eo ad libertatem perveniant.* Eorum utrunque convenienti correctione opus habere censuit, & propterea hanc constitutionem magna cum cautione & observatione edidit, per quam statuitur de iis qui ad libertatem proclamant servis, ne ii qui contra adducuntur testes, vim ullam, locumve habeant, in quocunque seu civili, seu ecclesiastico judicio: sed ii soli qui proclamant, legitimas probationes afferant: & si ii quidem testibus abundent qui jure sunt recipiendi, neque calumnia inducti, testium jurejurando judicium solvatur. Sed non aliorum etiam testium adversus hæc productiones eorum dominis permittantur: ne magna adversariorum inæqualitas sit inferioribus damni causa: sed quemadmodum in iis qui idem tributum solvunt, lex beatissimi domini Basilii potentibus adversus pauperes contrarias productiones non permisit: sic & hic dominis adversus servos vis contrariæ productionis extincta erit: & sola apud eos valebit adversus testes illata criminatio contraria productione non omnino iis exclusa qui ad libertatem proclamant, quando ii qui eos habent in servitutem, eos adversus illos qui jure sunt liberi produxerint. Inferioribus enim & imbecillis præsens constitutio gratificatur, & quod eos juvet subministrat: non autem pro majoribus & potentioribus editur. Adjicit autem. *& benedictionem non solum in liberis, sed etiam servis valere.* Et nuptias non aliter legitimas & Christiana institutione dignas esse & existimari, nisi etiam benedictio eos qui conjunguntur obliget. Absurdum enim esset, cum una in omnibus Christiana fides valeat, & unus sit in confesso baptismus, per quem ad Dominum deducti sumus, & eadem salus a nobis omnino speretur, nonnullis hinc obortam esse suspicionem, quod servi sint boni minus participes, & liberi quidem matrimonio invicem conjungantur prius oratione colligati: servi autem a tali bono excidant; & Deum non assumant in congressus benedictione, vel metuant, si eam assumpserint, ne heres in dominio injuria afficiatur, illorum servitio privatus. Si (3) hoc autem locum habuerit, sanctum quoque baptismum timere oportet, ne servi a dominis alienentur: sed etiam immaculatorum mysteriorum assumptionem (4), ne per eam ab illis quoque alienentur, quo fiet ut in servis intereat magnum & venerabile divinæ fidei nomen: & non solum hominum, sed etiam diaboli servi fient homines. Eorum autem domini in periculum quoque venient, ne dum ministerio hominum privari formidant, a Dei gloria se ipsos abalienare sustineant. Sed neque hoc est rationi consentaneum, & sacram benedictionem in servis quoque valere, æquum, & Christiana institutione dignum est. Verum enimvero fortuna novit in hominibus diversa esse dominium, & servitutem. Et quæ nostra accepit respublica, ea in iis quoque valere oportet. Unus autem dominus omnium, una fides, unum baptisma, & quod ad finem quidem attinet dominii, & servitutis differentiam non cognovimus. Omnes enim sumus ex æquo servi ejus, qui nos suo divino & vivifico sanguine redemit. Et quoniam hæc sic recte & utiliter constituta sunt; oportet magnam tuam sanctitatem hæc omnia in omnibus ecclesiis manifeste reddere; ut qui eis præsunt, ea quæ ad libertatem pertinent, sic examinantes, contrarias testium productiones adversus servos dominis non permittant, & omnibus in suis provinciis manifestum efficiant, eos qui non cum sacra benedictione servos invicem conjungunt, non Deo gratum inter eos matrimonium constituere, sed fornicatorium coitum & stuprum confirmare. Quos enim non conjungit Deus per sacram benedictionem assumptus, hi omnes ad peccatum conveniunt: & sicubi hoc ab aliquo, quicunque is sit, factum tenun-

(1) Aspron, Glossæ nomicæ: ἀσπρότης, asperitudo, candor. Cum de re alias dicam pluries. (2) Hodie Angur. (3) Benedictio facta in servorum nuptiis non minus consentanea est, quam consentaneum eos & baptizari & ad sacram communionem admitti, quorum tamen interventu nulli in libertatem asseruntur. (4) Convivii hujus sacri adhibitione videbantur quodammodo liberi fieri. Sic enim olim Ethnicis servi fiebant Latini convivii adhibitione 1. Capit. a. 6. 4.

renunciatum fuerit, sciunt domini se non solum iræ divinæ fore obnoxios, sed a servis quoque abalienatum iri, eis abductis in libertatem. Cum eis enim liceat servos suos jure invicem conjungere, & integrum in eos habere dominium, nisi hoc fecerint, jure omnino ab eorum dominio excident: præsens autem constitutio non solum debet in ecclesiis, quæ ubique sunt, promulgari, sed in omni etiam civili foro deponi, tradi autem etiam iis qui in provinciis magistratus gerunt. Quoniam autem in personis servilem fortunam habentibus nuptiæ prius factæ sunt, & nuptiæ convenienter iniquæ quæ hucusque invaluit consuetudini præcesserant: oportet in iis quoque sacram benedictionem fieri, ut per eam, etiamsi tarde fiat, id quod est colendum, ac venerandum habeant superioribus observationibus etiam in hoc conjugio obtinentibus.

10. *De oblationibus, & aliis ecclesiasticis juribus.*

QUia autem de oblationibus & aliis ecclesiasticis juribus emissa est constitutio illius inclyti Imp. D. Alexii Comneni ad suggestionem quorundam diaconorum, qui curam patriarchalem monasteriorum susceperunt a patriarchali magnificentia, quæ subscriptionem habebat, Decembrem mensem quintæ indictionis: scito eam hæc ad verbum continere. Observationem & correctionem animæ lapsuum constat habere sanctissimum ejus temporis patriarcham, tam in liberis monasteriis, quam in traditis, & donatis, & iis quæ ad administrationem, vel dispensationem data sunt. Jus enim habet subeundi & corrigendi delicta animæ & secularia & publica monasteria, &, ut semel dicam, omnia quæ sunt sub ejus regione, sive sint patriarchalia, sive imp. & quæ sunt sui juris. Et in propria quidem quæ superiores Patriarchæ ad incrementum non elocabant, absque impedimento, quando volet ingredietur, sive ipse per se, sive ejus suasione, quem ipse ex Ecclesiasticis elegerit: & ea perscrutari dignum esse statuerit. Libera autem & sui juris monasteria, quando ad sanctissimum dominum meum, & patriarcham delictum in monasterio factum pervenerit, sive alioqui ex fama aliquorum vel etiam unum audiverit, tunc, ut dictum est, ingredietur, & perscrutabitur delicta animæ, etiamsi is, qui dixit, nolit subire probandi periculum. Homo enim Christianus, quando aliquid factum audiverit, debet hoc dicere communi patri & antistiti: fortasse enim non vult hoc subire periculum, & propter hujusmodi causam delicta animæ inobservata & incorrecta relinquere, est hoc valde absurdum, nullo quocunque scripto Imperatorio, vel patriarchali hoc prohibente. Sed monasteria quidem debent non innovata conservari in perscrutationibus eorum, qui reiruntur, nullo inde sumpto dato. Tunc enim animæ delictorum correctio facile, si Deus volet, fiet. In monasteriis autem non solum alia animæ delicta inquiret, sed etiam an dissoluta sint, vel dissolvantur in parte, vel in universum, ab iis qui ea accepere, & si inveniet in iis aliquas fieri diminutiones, coget eos, qui ea detinent, restituere, quemadmodum accepere, & secundum monasterii facultates. Sed in illis quidem qui propter inopiam non sufficiunt ad statum, in quo ea accepere, quæ sunt quidem effecta meliora & aucta, cum recte se habeant, non minuentur, sed manebunt ut se habent. Qui autem ea detinent quæ sunt illis tradita, ut regimen & administrationem ad tempus suscipiant, & eis damnum afferunt, si nolint in eum quem acceperunt statum ea restituere, eis auferantur, nec ab iis quæ habent scriptis juventur, eis dato convenienti die præfinito. Interea autem dum penderet terminus, debent observari an ipsi eorum de in integrum restitutione operibus vacent, ut ostensum est. Tum enim etiam terminus servabitur. Renunciationes autem, quoniam præter canones dantur & accipiuntur, omnino cessabunt: & qui accipere, vel dare inventus fuerit, si est quidem monasterii præfectus, ex præfectura expellatur; sin autem beneficiarius, e monasterio expellatur. Quæ autem ab iis, qui ad tonsuram veniunt, fiunt offerentium spontanea voluntate oblationes, suscipientur, & describentur in breviario monasterii, de iis quæ offerantur etiam sanctissimo patriarchæ cognitione data: etiamsi ii qui habent monasteria, documenta habeant de accipiendis renunciationibus, & oblationibus & in lucrifaciendis, hoc enim cessare nunc debet, & fieri quemadmodum dictum est superius. Sed etiam servatæ oblationes non debent alienari prætextu documentorum. Porro autem non solum cura animarum monachorum, sed etiam ipsorum sæcularium, incumbit sanctissimo patriarchæ: & quando viderit aliquem sæcularium sitientem propriam salutem, quomodo continget inhiberi patriarcham, quominus in monasterium eum collocet ad salutem animæ ejus qui accedit? citra ullum enim impedimentum sanctissimo patriarchæ licebit collocare, quam charisticarii, licet documenta habeant. Præterquam, si jubet sanctissimus meus dominus fraternitatis usum accipere sæcularem aliquam vel etiam monachum ex alio monasterio ab eo dissidente, ne det sæculari vel externo monacho monachatum, & gravetur monasterium adelphato, si enim gravetur, omnino deerit monachis qui sunt intus & pro mercede fiet judicium. Si autem accedit laicorum quispiam, qui est omnino inops & pauper, ad sanctissimum meum dominum, vel ex antistitibus qui suos thronos perdiderunt, & sunt inopes, & voluerit statuere ut is victum capiat e ditiori aliquo monasterio, hoc recte faciet, non supra facultates numeri eorum qui sunt ordinati, monachi enim, qui sunt intus, debent præferri cæteris omnibus ad ea quæ sunt sibi necessaria capienda.

11. *De foro clericorum, & de judice per rescriptum prohibito causam ad se transmissam disceptare.*

SI vero partitio inter adversarios fuerit, & alterum mundani status esse appareat, alter in sacrum clerum allectus sit: actor foro rei per omnia subjacebit, & uterque ad competens judicium abibit: nisi si quando tribunal imperatorium aliquis requirat. Tunc enim omnibus cessantibus Imperatoria majestas litem dijudicabit, & decidet controversiam. Verum hujus aureæ bullæ segmentum, quod statuit, ut quicunque ad qualecunque tribunal trahuntur, si Imperatorii tribunalis auditorium requirant, admittantur: irritum factum est ex posteriore jussione ejusdem Imperatoris domini Alexii Comneni, quæ vulgata est mense Majo, indict. 3. & statuit post procemium in hæc verba: *Præscribit* igitur omnibus vobis, qui judiciis præestis, Imperatoria mea majestas, ne unquam posthac ulli obtemperetis rescripto, quod judicum quempiam judicium ad ipsum transmissum exercere prohibeat, tametsi cinnabari subsignatum sit, tametsi cereæ bullæ sigillum habeat, sed siquidem post libelli oblationem intra viginti cognitionis dies, qui in judicium pertractus est, dimissionem Imperatoriæ nostræ majestatis impetret, quæ alterum judicem illi cui prius causa transmissa est, adjungat: in unam conveniant constituti judices, & legitimam decisionem controversiæ imponant. Si vero viginti dierum tempus decurrerit, ne alter judex admittatur (quoniam hoc etiam legi videtur) neque vero prætextu, quod fortasse postmodum statui possit ut causa ad imperatoriæ majestatis tribunal introducatur, nullo modo, quominus judicium ferat, impediatur, sed transmissam sibi controversiam ad legis præscripta exacte decidat: ut tamen litigator, si se injuria affectum putet, a provocatorio judicio nequiquam excludatur. Atque hoc omnes vos judices cognoscentes nitimini commissas vobis lites servare, & legitimam illis finem imponere. Non vult enim Imperatoria mea majestas, ut posteaquam ex jussione ipsius ad judicem quempiam controversia transmissa fuerit, per cujusmodicunque posterius scriptum, quod controversiam, ad Imperatoriam meam majestatem introduci demandet, cognitio impediatur: sed ut illa apud eundem judicem, aut (ut superius dictum est) judices, intra viginti cognitionis dies cura ipso datos, usque ad finem, ita ut subtrahi non possit, procedat: ac post judicium finitum ei qui fortasse injuria se affectum putabit, facultas sit ut per provocationem aliud tribunal imploret, aut potentiæ nostræ audientiam requirat.

MANUELIS COMNENI.

1. *De executoribus testamentorum.*

MEnse autem Martio, indict. 14. facta est Novella sancti nostri Imperatoris domini Manuelis Comneni, quæ partim hæc statuit. Cum his hoc etiam iis quæ ante scripta sunt, sanciendo conjungimus. Multi homines in extremis suis dispositionibus procuratores sive executores eorum quæ præscripserunt, relinquunt, iisque Christo, dulci isto ac mundo salutari nomine, herede scripto, rerum suarum dispensationem atque administrationem injungunt. Hoc autem videntur facere, cum pauperibus substantias suas dividi præcipiunt. Quum enim mendicans accipit, adstat Christus, ac una cum illo manum porrigit. Quatenus namque, inquit, uni ex minimis hisce fratribus fecistis, mihi fecistis. Jubemus igitur, ut quando hujusmodi procuratoriæ dispensationes, & in pias causas distributiones, quæ ad animæ rectum ductum ac pupillorum, senum atque pauperum educationem & exhibitionem tendunt, proponuntur, in his judiciorum protelationes, atque qui hinc existunt inanes temporum decursus, locum non habeant. Contingit enim hinc ut defunctorum animæ damnum subeant; & communis omnium boni utilitatisque causa latæ leges commutentur in contrarium. Tum neque justum esse Imperatoria mea majestas judicat, ut qui ordo in reliquis judiciis obtinet, etiam in ejusmodi usurpetur: sed ut talium specierum ambiguitates confestim solvantur: utque libellus detur, & cognitio in tres aut summum 4. dies differatur, nulla judiciaria dilatione introducenda, quid cuique tum competat, disquiratur: citra omnem dilationem utraque pars accersatur: atque ut quid juris se habere putet, proponat, audiatur: tumque demum per breve tempus, in mensem forte unum aut etiam alterum extendendum, res in controversiam deducta, prout judici visum fuerit, convenienter dirimatur: in sua sede ac soliditate firmiter maneant leges, quæ non mox a defuncti morte, sed post aliquot dierum decursum successores ipsius in judicium trahi statuunt; quemadmodum quæ hoc pertinent, suas in Basilicis tractata sunt. Si vero procurator ad dilationem vergere videatur, eaque avertere dolo deprehendatur: nec quemadmodum testator præcepit, procrastinationes nectendo faciat: a rerum defuncti procuratione ac dispensatione removeatur: eaque quibus Imperator statuerit injungatur: aut si is forte peregre sit, præfectus urbis una cum sanctissimæ ecclesiæ œconomo res illas procuret ac dispenset: qui de his quæ in hujusmodi speciebus administrarunt Imperatori, aut (si fortassis hic peregre erit) sanctissimo patriarchæ rationem reddere debebunt. Non tamen prout Imperator jusserit, defuncti voluntas adimplebitur.

2. *De feriis.*

CÆterum, si quonam die judicia cessent, [illegible] velis, lege adeundam illam divinitus coronati optimi ac sancti nostri Imperatoris, domini Manuelis Comneni Novellam, mense Martio, Indict. 14. anno ab orbe condito 6674. emissam, atque hæc post procemium complectentem. Sancimus igitur, ut illi dies feriati sint, quos in præsenti constitutione nominatim enumerabimus. Quorum alii omnino toti feriati sint, ut nullo modo ulla ipsorum parte constitui judicium possit, extra quam si forte Imperator dispensationis modo, aut propter necessitatem (ut multa sæpenumero rerum vicissitudo noviter introducit) in illis etiam judicium constituere velit. Alii vero ex parte a judiciis cessent, a mane videlicet usque ad ipsum divini ministerii tempus: ut judicibus, precationibus, atque glorificando Deo vacare liceat, ac deinde post divinum sacrificium justitiæ operam navent, secundumque legum vim injuriam passis auxi-

noxilium ferent. Verumenimvero quibus ita poſt divinum miniſterium judicare permiſſum eſt, in conficiendis a ſe inſtrumentis, temporis quo illa confecta ſunt, mentionem facient. Ac primum quidem de omnino (1) feriatis eſt agendum. Natalis itaque dies puriſſimæ dominæ ac Dei genitricis qui eſt 8. *Sept.* (2) feriatus eſt. Item 14. qui propter exaltationem Vivificæ crucis honoratur. Item vigeſimus ſextus, propter Apoſtoli & Evangeliſtæ Joannis Theologi transmutationem. Item 6. *Octobris*: quod tum memoria ſancti Thomæ Apoſtoli celebretur. Item 9. in honorem Jacobi Alphæi Apoſtoli. Item 18. in honorem Lucæ Apoſtoli & Evangeliſtæ. Item 13. *Novembris*, quod tum memoria patris Chryſoſtomi celebretur. Item 14. quod tum Philippus Apoſtolus feſtiviter honoretur. Item 16. quod tum Matthæus Evangeliſta & Apoſtolus honoretur. Item 21. quod tum Dei Genitricis in templum introitus celebretur. Item trigeſimus, quod tum Andreas Apoſtolus feſtiviter honoretur. Item nonus *Decembris*, quippe quia tunc Genitricis Dei noſtri conceptio celebretur. Item vigeſimus, uſque ad ipſum ſextum *Januarii*, utpote quod diebus iis natalitia & baptiſmus domini & Dei & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti celebretur. Item ejuſdem Januarii duodevigeſimus, divinorum patrum & doctorum Athanaſii & Cyrilli gratia. Item ejuſdem menſis vigeſimus quintus, propter memoriam magni patris Gregorii Theologi. Item 2. *Februarii*, quod tum Servatori obviam itum ſit. Item 3. celebrandæ memoriæ Simeonis Dei ſuſceptoris cauſa. Item vigeſimus quintus *Martii*, boni Nuntii ergo ad Dei Genitricem delati. Item dies Paſcales ab ipſa Lazari reſurrectione, uſque ad ipſum poſt ſacrum Paſcha octavum. Item 25. *Aprilis*, in honorem Apoſtoli & Evangeliſtæ Marci. Item trigeſimus, in honorem fratris theologi & Evangeliſtæ, Jacobi Apoſtoli. Item 8. *Maii*, ob memoriam Evangeliſtæ, Joannis theologi. Item 10. propter memoriam Simonis Zelotæ apoſtoli. Item 21. propter memoriam ſanctorum ac apoſtolis æqualium, magnorum Imperatorum, Conſtantini & Helenæ. Item 26. propter memoriam apoſtoli Alphæi Judæ. Item 11. *Junii*, in honorem Bartholomæi Apoſtoli. Item undevigeſimus in honorem Apoſtoli Judæ, qui & Thaddæus & Lebæus & Jacobus nominatur. Item vigeſimusquartus, propter Præcurſoris natalitium. Item undetrigeſimus propter principum apoſtolorum, Petri & Pauli, celebrationem. Item trigeſimus propter duodecim Apoſtolorum celebrationem. Item vigeſimusquintus *Julii*, propter ſanctæ Annæ matris Dei Genitricis, obdormitionem. Item 6. *Auguſti*, propter Servatoris noſtri Jeſu Chriſti transformationem. Item nonus propter memoriam S. Matthiæ apoſtoli. Item decimusquintus, propter glorioſam ſanctæ Dei Genitricis emigrationem. Item vigeſimus, propter memoriam S. Thaddæi Apoſtoli. Item vigeſimusquartus, propter Bartholomæi Apoſtoli memoriam. Item undetrigeſimus, propter venerabilis Præcurſoris decollationem. Hiſce omnino feriatis diebus connumerebuntur medietates quadrageſimalis jejunii. & Pentecoſtæ: tum etiam Servatoris aſſumptio (3), & omnes totius anni dominici dies: ut in illis omnis in judicium aditus præcludatur, ac nemo judicum judiciale quiddam faciet. Sane vero qui ex parte (4) judicium ſiſtent, neque tota (uti antea diximus) feriati erunt, hi ſunto. Menſis *Septembris* ſextus, quoniam tunc in Chonis ſummi ducis Michaelis miraculum prodigioſe peragitur. Item 23. *Octobris*, quoniam memoriam fratris Dei, Jacobi celebramus. Item vigeſimus ſextus, quo magnum illum martyrem & unguento ſcaturientem feſtivitate veneramur, Demetrium. Item 1. *Novembris*, quod miraculoſi illi anargyri, Coſmas & Damianus, feſtive colantur. Item 8. quod conventus deſunctorum celebretur. Item duodetrigeſimus, quod S. Stephanus martyr junior celebretur. Item 4. *Decembris*, in honorem egregiæ martyris Barbaræ. Item 6. in honorem miraculis celebris unguentoque ſcaturienſis Nicolai. Item 10. *Januarii*, in honorem divini Gregorii Nyſſeni. Item 16. propter adorationem venerabilium principis Apoſtolorum Petri vinculorum. Item 19. propter recuperationem venerabilis defuncti Gregorii theologi. Item 27. propter recuperationem venerandarum reliquiarum Chryſoſtomi. Item 7. *Februarii* in honorem magnifici martyris. ducis exercitus Theodori. Item 17. in honorem præmiis decorati Theodori tyronis. Item nonus *Martii*, nempe quod tum ſanctorum quadraginta Chriſti martyrum memoria celebretur. Item vigeſimustertius *Aprilis*, quippe quia tum magnificus martyr Georgius honoretur. Item ſecundus *Maii*, in honorem magni Athanaſii. Item octavus *Junii*, in honorem magnifici martyris Theodori, exercitus ducis. Item nonus, in honorem ſancti Patris noſtri Cyrilli Alexandrini. Item vigeſimusſeptimus, in honorem ſancti & miraculoſi Sampſonis. Item primus *Julii*, quia tum ſanctorum & miraculoſorum anargyrorum illorum memoriam colimus. Item 2. quia depoſitionem pretioſæ veſtis Dei genitricis recolimus. Item 8. quia magnificum martyrem Procopium feſtiviter honoramus. Item 11. quia eximiam martyrem Euphemiam concelebramus. Item 20. quia prophetam Heliam honoramus. Item 27. quoniam præmiis decoratum, & miraculoſum Pantaleemonem feſtive colimus. Item 31. *Auguſti*, propter pretioſi cinguli immaculatæ Dei Genitricis [illegible]ſitionem. Atque hi quidem dies ſunt qui quodammodo feriati, & quodammodo non feriati ſunt. Quibus vero diebus propter nativitatem, aut creationem principis feriamur, hos Imperatoria mea majeſtas inter non (5) feriatos collocat: præſentem ſanctionem a ſe inchoans, & per ea quæ ipſa nunc actura eſt, aliquos docens. Non perinde enim præſentis conſtitutionis ſermo, quantumvis in illum attentis, atque imperatoriæ majeſtatis meæ actio perſuadeat. Mea itaque Imperatoria majeſtas quibus diebus, tum in hanc vitam producta, tum divina providentia in Imp. deſignata eſt, ne feriati ſint, neque ullas inducias in illis judicia habeant, ſancit. Sane præter ſupra deſcriptos anni dies omnes faſti erunt, & in illis judicia judiciariiſque ſententiis conſentaneæ executiones exercebuntur. Perſuaſum autem habemus, Deo etiam, hanc Imperatoriæ meæ majeſtatis ſanctionem fore gratam. Cum enim Phariſæos execratur dominus, neglectum ab ipſis miſericordiæ (6) judicium ante omnia cenſſatus eſt.

3. De ſynodica ſubnotatione patriarchæ Lucæ de nuptiis ſeptimi gradus cognationis.

FActa eſt autem etiam poſtea juſſio potentis & ſancti Imper. noſtri & domini, emiſſa menſe Majo ejuſdem indictionis, quæ hæc in ejus parte decernit. Noſtra itaque Imperatoria ſublimitas hoc ſynodale de quæſito reſponſum, vel, ut vere dicam, decretum conſequenter divinis canonibus legibuſque civilibus editum, in poſterum obſervandum, & perpetuo immobile ac immutabile futurum judicavit, eandem de propoſita quæſtione habens ſententiam, quam ſanctiſſ. D. & univerſalis patriarcha, & ſancta ac divina ſynodus.

4. De deciſione Siſinnii de nuptiis duorum fratrum cum duabus conſobrinis.

CUm hæc ita ſe habeant, & de ejuſmodi contractu exorta eſſet controverſia, emiſſa eſt Novella conſtitutio potentis & ſancti noſtri Imper. & domini menſe Junio, indictione octava, quæ hæc in fine perſequitur. Itaque ut utraque recte ſerventur & colantur Imperialium & ſacerdotalium juſſionum majeſtas legumque & canonum ſubtilitas, nec deciſio omnino ſolvenda eſt, nec turſus permittendum, ut omnino exerceatur. Sed media quædam & regia, ut ajunt, via eſt incedendum: & utrumque eſt conſervandum, nempe, & reverentia quæ debetur antiſtiti, qui illam deciſionem conſcripſit: & Imperatoribus, qui illius deciſionis meminerunt; & videndum ne quid quod a legibus canonibuſque diſcrepet, ſuadeatur, quod hæc induxit deciſio. Oportet enim contractum ea deciſione introductum jam quidem etiam ante interrogationem perfectum non diſſolvi, ſed eos qui ſic matrimonio conjuncti ſunt, pœnis impoſitis gravari, judicio & examinatione illius loci antiſtitis, & conſervari conjugium. Quod ſi prius ſciſcitatum acceſſerint, non concedere ſine convenientibus pœnis & mandatis propter eam, quæ ſuperius dicta eſt, reverentiam: Nec libere ac ſecure, nullaque ad eos increpandos allata cauſa ſciſcitantibus permittere, ſed cum mandato vel ipſos potius ab Eccleſia, dictæ deciſionis, & eorum quæ in illa decernuntur, commemorationem accipere. Etſi decretum quidem honorare volentes, quæ etiam in eo comprehenſa ſint, velint inconcuſſa manere, ſunt omnino laudandi: ſin autem quod ab eo vetitum eſt, velint agere, hoc eis facere permittetur, convenientibus tamen eis prius pœnis impoſitis.

5. De nuptiis cum duabus ſobrinis.

QUia autem aliquando ad Imperatoris tribunal agitatum eſt, an poſſet unus & idem duas ſobrinas in matrimonio habere: utpote cum contractus ad 7. affinitatis gradum deduceretur, edita eſt Imperatoris D. Emanuelis Comneni juſſio, quæ ſtatuit hoc non poſſe fieri: quoniam maritus cenſeatur unius eſſe gradus cum uxore: & quod contractus ad ſextum affinitatis gradum deveniat.

6. De ſententiis judicum.

HIs ſic definitis, quæſierit quiſpiam, cum præſens canon definiat in omnibus cauſis pluriam ſententiam vincere: Novella autem conſtitutio potentis & ſancti noſtri domini & Imperatoris D. Emanuelis Comneni menſe Julio 14. indict. anno 6674. promulgata, conſtituat cum aliis & hæc nominatim: Si omnes non ſunt ejuſdem ſententiæ, ſed aliqui diſſentiant, ſi qui diſſentiunt, numero ſunt æquales, eorum præferetur ſententia, quibus is qui judicio præeſt, conſenſerit: utrum ſequi debeamus?

7. Ne morientium Epiſcoporum diripiantur bona ab exactoribus.

PRæterea tene memoria conſtitutionem Septembri menſe, xiv. indictione emiſſam, Imperatoris domini Emanuelis Comneni, de non rapiendis ab exactoribus bonis, quæ ad defunctos epiſcopos pertinuerunt, quæ quidem hæc complectitur. Res quæ & in Dei contemptum, & ad legum naturæ infirmationem, ab iis qui, ut ajunt, neque Dei vocem, neque hominum vindictam formidant, ut eſt veriſimile, patratur, non ferenda omnino meo imperio viſa eſt, cum ad ejus aures perveniſſet. Quamobrem eam ut omnino Chriſtiana profeſſione indignam meum corrigit imperium. Ei enim relatum eſt, in exceſſu e vita eorum qui ubivis pontificatum gerunt in ſanctiſſimis Dei eccleſiis partim quidem antequam funus efferatur, partim vero poſtquam elatum fuerit, eos qui in ea regione fiſci procurationem exercent, ipſorum mortis prætextu eorum cellas inhumane invadere, & immobilia quæ ſunt ſub eccleſiis quæ eis obtigerant, & omnes quidem facultates quæ in illis inventæ fuerint, auferre: univerſam autem ejuſmodi immobilium exactionem facere, & ea aliuqui omnino conterere. Imperium ergo meum ne vel auditu quidem ferendam eorum eſſe audaciam exiſtimans, ne cum damnum & calamitas ex antiſtitum morte ad eorum eccleſias pervaſerit, hi multo majorem calamitatem invehant, & ea ſint quam jam habent moleſtia longe moleſtiores: ſtatuit per hanc præſentem conſtitutionem, ne ab iis qui ducales magiſtratus gerunt, vel deſcriptiones, vel aliqua alia publici juris exercent, tale quid in ſanctiſſimas eccleſias, vel earum immobilia, vel antiſtitum cellas, in eorum morte deinceps amplius innovetur: ſed ſi teſtati quidem moriantur antiſtites, eorum voluntate & ordinatione omnia fiant, quod ad ea attinet, quæ in eorum cellis inveniuntur. Quod ſi forte etiam inteſtati deceſſerint, omnia quoque fiant, ut ſacris canonibus & legibus videtur. Atqui in viduarum eccleſiarum immobilia ne pedem quidem omnino immittet aliquis ex ducibus, vel aliquibus aliis, ut dictum eſt: ſed nec quælibet illinc pars quomodocunque apprehendetur, ſed omnia a patribus ejuſmodi eccleſiarum in ipſis adminiſtra-

(1) Feriati omnino dies. (3) Annum a Septembri inchoari hic obſerva.
(2) Id eſt, eſcaſio. (4) Feriati ex parte dies.
(5) Non feriati dies. (6) Miſericordia neglecta Phariſæi a Chriſto notati.

ministrabuntur, quemadmodum de ea legitime & canonice edictum est: donec ii, qui post mortuos antistites in ecclesias renunciati sunt, in regione fuerint, & eorum administrationem apprehenderint: debente scire eo qui ad infirmationem alicujus eorum, quæ a præsenti imperii mei constitutione decreta sunt, processerit, quod etiamsi Deus in tali ejus tamque audaci incepto in præsentia siluerit, omnino in futurum dignum ejus supplicium reservans: Imperium tamen meum eum acerbius in præsentia aggredietur, pœnis eum corporalibus subjiciens & suorum membrorum truncationibus bonorumque publicationi, & diuturno exilio. Non solum enim ex eo simplum reddet ecclesiæ, quod ei illo modo ab ipsis auferendum est, sed etiam e fisco talis quantitas in duplum absque ulla commiseratione exigetur, perfectissima de ea re cognitione ab antistite illius temporis data mystico, qui debet etiam utraque administrare: de suo autem peccato omnino excusationem non habebit. Vocit enim meum Imperium, & eis per præsentem constitutionem evangelice locutum est, quæ in sacro chartophylacio, seu tabulario reponetur, sanctissimis ecclesiis opem latura, etiamsi ejus exemplaria sola competenti fide munita ab ipsis partibus insinuentur, ea enim archetypi vim habebant, & exhibentibus adeunt ad æternam securitatem.

8. *De homicidiis voluntariis.*

QUia autem de voluntariis homicidiis mense Aprili, indict. xiv, a potentissimo & sancto imperatore nostro domino Emanuele Comneno Novella edita est, eam manda memoriæ, quæ sic habet, post prœmium sic tractans. Jubet ergo omnibus qui sunt in regionibus judicibus & militaribus qui sunt in eis capitis, & earum ducibus, ubi fuerit cædes voluntaria, & sola quidpiam ausus fuerit aliquis, ut omnes statim excitentur ad apprehendendum homicidam, & eum vinctum mittant ad Imperatoriam circumspectionem: vel, si ea absit, ad magnæ urbis quæ a Deo custoditur præfectum, ut ipse in carcerem publicum introducatur, & tam in corpore, quam in bonis secundum legum & Novell. constit. potestatem puniatur, & alia supplicia subeat. Scientibus his omnibus, si probatum fuerit, potuisse quempiam homicidam apprehendere, & non fecerit, eum non leges condemnandum quam si Imperio insidiatus fuerit: Sin autem latuerit fortasse quispiam, & ad sanctissimam Dei magnam ecclesiam confugerit, postquam pœnæ ecclesiasticæ adversus eum processerint, ea legali observatione, præsente quidem in regia urbe eo qui imperium obtinet, ab eo mittetur in provinciam quam censuerit, ut totum vitæ suæ tempus illic transigat, nec illinc effugiat, ut recurrat in eum locum in quo facinus execrandum admisit. Absente autem forte Imperatore, a præfecto, ut dictum est, in aliquam remotiorem regionem exterminabitur, & illic vitæ suæ tempus peraget. Sin autem non solum voluntarie, sed etiam præmeditato captoque consilio cædem perpetraverit, non cogetur ex prædicta regia constitutione tunderi. Si enim eum qui sua sponte ad tonsuram accedit, non eo ipso statim admittit canonica subtilitas, sed ei sufficiente tempora attributo, & per ipsum mature ejus, firma sit ac instabilis examinata, siquidem hominem inveneris in eo quod primum habuit proposito perseverantem, & monastico habitu, & corporis mortificatione se impigre præparantem, boni quoque operis ei affert complementum, eo in monasticam institutionem statumque suscepto: quomodo non fuerit a ratione alienum, & a legibus spiritualibus dissidens, aliquem necessario tundere, eumque homicidam, quem Deus eo usque reliquit ut etiam manus fraterno sanguine polluerit? Timendum est utenim, ne invitus vitam angelicam ingressus, eaque vi suscepta exsecrando habitu in ludibrium vertat. Homines enim leviores cum in dementiam inciderunt, pessimas & perversissimas actiones suapte natura aggrediuntur. Loco ergo tonsuræ statuit mea Imperialis majestas, ut qui voluntariam cædem capto consilio perpetraverit, in custodia toto vitæ suæ tempore degat, & nec illinc quidem educatur jussu forte Imperatorio per oblivionem exhibitæ. De eorum autem facultatibus fiat sicut jussit Imperator memoratus. Quia autem plures homicidæ qui cædem meditato & consilio capto perpetrant, ad sanctissimam Dei ecclesiam postea accedentes, non ut facta est a se, sed ut ad suam facit utilitatem, cædem confitentur, jubet mea Imperialis sublimitas, ut e sanctissimo hujus temporis patriarcha ad regionis antistitem, & qui ei subest clerum, quinetiam ad provinciæ judicem cum pœna scribat, & quemadmodum factam esse cædem ex illius rescripto intellexerit, ita eam quoque persequatur: & non eum qui capto consilio cædem facit propter falsam suam confessionem, ad easdem pœnas, & eadem supplicia admittat, ad quæ qui fortuito & improviso in tale aliquod crimen incidit. Si quis autem homicida, qui ad sanctissimam magnam ecclesiam confugerat, & vel perpetuo exilio condemnatus, vel in vinculis esse, vel in perpetua esse custodia toto vitæ suæ tempore jussus erat, solutus, inventus fuerit in loco ubi cædem perpetravit ambulare, vinctus ab exactore qui est in provincia, ad meam Imperialem sublimitatem mittetur: & quæcunque quidem res tunc ei inventæ fuerint, exactori in lucrum cedent, & ei qui homicidam indicavit, ex æquo divisæ. Omnino autem curæ erit iis, qui sunt in sanctissima magna ecclesia illorum judicibus, ut cum convenienti canonica severitate crimina cædis puniant, & tempora non temere contrahant, nec plusquam par sit in iis quæ non decet, se lenes & clementes præstent. Imperialis autem meæ constitutionis exempla, ab iis qui præsunt judiciis descripta, missa ad ecclesias quæ sunt in provincia, ibi reponentur, ut eorum quæ sunt constituta omnes scientiam habeant, & faciant quemadmodum eis comprehenditur. Quod si is qui capto consilio cædem fecit tonsuram sua sponte elegerit, non absque probatione inter monachos cooptabitur: sed sufficienti tempore accuratissime & diligentissime ex canonicis constitutionibus examinatus, & probatus, in monasterio, vel invitus toto vitæ tempore manere cogetur, nec ei unquam exire permittetur. Monasterium autem erit omnino in alia provincia, & non in ea terra quæ mortui sanguinem dehiscens male suscepit.

9. *Ut ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad urbem, immobilia intacta sint a manu fisci.*

POtenti ergo & sancto nostro Imperatori gratiæ agendæ sunt, qui apostolico canoni consequenter & præsenti constitutioni ecclesiarum & monasteriorum quæ sunt ad urbem, intacta & integra immobilia conservavit a manu fisci, seu publici, per tres aureas bullas suæ Imperialis majestatis: quarum altera quidem Julio mense, xa. indictione 6654. anno facta est, & constituit non lædi monasteria, eo quod jura quæ illis forte adsunt claudicent: & secunda, quæ mense Octobri, vi. indictione 6665. anno emissa est, & jubet monasteria indivulse & inseparabiliter habere immobilia, etiamsi eis allegationes a census descriptora datæ sunt, quæ pro jure fisci faciunt. Hic autem sitæ non sunt, quod non perpetua cautio & utilitas monasteriis ex iis suppeditetur, sed temporalis. Alia vero quæ mense Martio ex. indictione, 6666. anno edita est, & in omnibus sectatis posita quæ post prœmium hoc expresse edicit. Imperialis mea sublimitas aliquot abhinc annis auream bullam emittere dispensareque prævenit, iisque quæ in hac urbium regina sitæ sunt, monasteriis, & iis quæ sunt in occidentali parte Steni, quantum est in littore & longius: similiter & iis quæ sunt in sinu Nicomediæ, & usque ad ipsam Nicomediam, & iis quæ sunt in insulis Oxea, Prima, Chalce, Plate, S. Glyceria, Principo, Antigonio, Tragonesio, Terebintho, S. Andrea, S. Tryphoni, S. Liberio, Codonæ, Pelago, Co insulæ dimidio, Medicæ, & sancto Demetrio, & iis quæ sunt in possessionibus portuum, & usque ad complexum Athyræ: & (ut semel dicam) iis qui circum circa Reginam civitatum exercentur monachis, viris & mulieribus iis multa jura largita est, & in immobilium detentione, ac dominatione, quæ quibusdam juribus ad eos pertinent, firmam & inconcussam possessionem concessit: quemadmodum aurea bulla hæc fusius persequitur. Sed quoniam cavillatores quiescere non potuerunt, sed fisci, seu publici prætextu eis gravem afflictionem intulerunt: Imperialis mea majestas Deum placare & propitium efficere volens: ob ea quæ ipsum ut homo offendit: simul etiam colens, magni Imperatoris, Christi scilicet, milites qui vitam monasticam propter ipsum elegerunt, & spiritus armaturam induerunt, socios habere, & strenuos defensores adversus hostes, tam qui videntur, quam qui non videmur, bono illi fundamento tectum quoque proportione conveniens imponere voluit: & præsentem auream bullam ea ex causa edidit, per quam statuit & definit, omnia immobilia quæ hodie ab enumeratis monasteriis possidentur, vel etiam silentiariis & anachoreticis cellulis, vel lauris, & omnino monasticis habitaculis, quocunque nomine vocentur, parœcias, prædia, conventus, tributa, vectigalia, portus, flumina, jura maritima, & ut semel dicam, quodcunque jure in possessione immobili consideratur, & in quocunque loco situm sit, in quo scil. hucusque non data est iis denotatio, seu designatio ab iis qui sunt in ea regione census descriptoribus quæ publicum in iis jus habere comprobet, habere dictas mansiones perpetuo dominio ut imperii mei donum & liberalitatem, & eis deinceps semper in posterum dominari, etiamsi probabili, vel non probabili de causa aliqua eorum, vel etiam fortasse omnia hucusque detinuerint: vel etiam sine ullo titulo, vel ex titulo quidem, qui male se habet, vel est fortasse falso confictus. Omnia enim quæ ab ipsis in quacunque sita possidentur in oriente & occidente, sive ex iis qui eo tempore administrabant Imperatoribus, sive sint ex fragmentis, sive ex commiserationibus, sive e loco mortis vel caducis, vel ex eis quæ penduntur dieriis, vel ex villbus calamitate vexatis, vel iis quæ a potentibus vendita sunt, vel contra: vel ex correctione male factarum venditionem, & si in aliis locis jussa dari, in aliis tradita sunt, vel donata, non tradita sunt: vel tradita, donata non sunt, vel quovis alio modo male ab ipsis detinentur inconcusse & nullo negotio eis exhibito, a dictis monasteriis vult meum Imperium ea in æternum possideri, ut meum mei Imperii donum a mea liberalitate & munificentia profectum. Cum enim sola nunc apud ipsos immobilium invenietur detentio, quæ pro omni titulo debet eis sufficere, est supervacaneum, de ullis aliis curiose investigare. In omnibus enim quæ hodie possident, præterquam in iis in quibus a publici census in ea regione descriptoribus documenta data sunt, quæ jus fisci, seu publici, ut dictum est, probant, debet præsens aurea Imperii mei bulla sufficere, & pro donatione, & emptione, & quovis alio titulo satis esse etiamsi quodcunque aliud secretum in eis probetur. Nec cogentur monasteria, ob ea quæ nunc possident immobilia, antique alia quæ eis adsunt jura proferre. Sed hæc præsenti aureæ bullæ scriptura pro omni jure utentes, ea contenti esse debent, ut quæ eis, ut prius scriptum est, sufficere debeat, & pro donatione & pro traditione, & quovis alio jure. Sin autem incitante fortasse tempore voluerit ullum monasterium iis etiam quæ habet juribus & titulis uti, ea pro se afferens, a nullo penitus prohibebitur, hoc enim non faciet necessario. Si autem hoc propria voluntate elegerit, nemo impeditorum admittetur. Non solum autem ad probandum jus terreni quod habent monasteriis sufficiet præsens bulla aurea: sed etiam in parœciis quæ nunc ab eis detinentur, & prædiis, vectigalibus, conventibus, trajectionis solutionibus, portubus fluviis, juribus maritimis, & quocunque alio jure, quod ab eis possidetur, præterquam in iis, in quibus documenta pro publico (ut sæpe superius dictum est) assumpta sunt. Sin autem recenseri jussa sunt, vel amputari quædam tributa, vel pacta, vel militiæ, vel publica, vel libellica, vel aliquid aliud quod ad publicum pertinet, & non factum est quod recensendum erat, vel habet aliquod aliud jus quod apprehendi possit, monasteria ex eo nihil lædentur. Quid autem opus est multa dicere & enumerare, & exempli gratia afferre? Verborum multitudinem Imperii mei majestas prætercurrens, ne quis in ejusmodi rebus callidus, & vafer nonnullis quidem dictis, ex iis causis quæ immobilia concutient, aliis vero silentio præteritis, verba arripiat, & more Judaico, literæ insistat, & conetur in iis quæ dicta non sunt, monasteria agitare & vexare, universali & generali oratione, Imperium meum vult & decernit, ut quod in iis quæ hodie a monasteriis possidentur, vel in ipsis sunt monasteriorum cathedris, pro publico cogitatum fuerit ab aliquo, vel nunc, vel quandocunque, monasterio datum esse reputetur. Et simul ac hoc cogitarit quispiam vel dixerit, id quoque statim apprehendet monasterium, ut hodie a mea Imperatoria sublimitate donatum. Quod enim ad ea attinet quæ nunc possident immobilia, de quibus pro publico documenta non acceperunt monasteria, Imperium meum vult unumquodque eorum publicum existimari, & perpetuam firmitatem obtinere, & a nullo de ea re disceptari, & quemadmodum publico nulla a se molestia negotiumve exhibetur, sic nec silentiaria, nec monasteria, nec reliqua ab ullo publici curatore litibus agitabuntur, sive quis probabilem sive non probabilem causam afferat, sive cujusmodicunque sit quod loquetur. Quisquis enim hoc facere aggressus fuerit, invalida & revera infirma dicere videbitur: & citra ullam misericordiam ejus facultates fisco confiscabuntur, & ipse omnino infamis semper erit.

erit: etpote qui Imperatori adversetur, qui pie, ac religiose omnem molestiam vexationem a monasteriis in iis quæ ipsis data sunt, per præsentem auream bullam amoveat, & per ipsam exiguum aliquod donum offerat pro innumerabilibus beneficiis quæ a munifica ejus dextra accepit. Non licebit ergo, nec publici census descriptori, nec ullius secreti præfecto, vel peræquatori, vel in rebus agenti, vel alii personæ, quæ publicum tractet, monasteriorum immobilia describere, vel focos censere, & terræ mensuras investigare vel parœcorum quantitatem, vel quod extra emptionem possidetur, vel non justo pretio emptum est, vel injuste detinetur, examinare. Sed quoniam Imperii mei mandato acta facienda sunt, eorum nomina quæ hodie a monasteriis detinentur immobilium, & parœcorum, tunc demum juste monasterium molestia afficient, & quod injuste detinet, ab eo auferetur, quando publici census descriptor ostenderit monasterium extra terminum occupare loca, vel parœcos, vel jus aliud. Nec enim licentiam habebunt monasteria augere & amplificare ea quæ ab ipsis hodie possidentur, sive parœci sint, sive loci, sive ἀγρίδια. Veruntamen per hujusmodi occasionem non licebit exactori, aut descriptori ulli fumarium, vel mensurium, aut aliud quodpiam vectigal quod ad ipsius officium pertineat recipere ab immobilibus quæ suprascriptis subjacent monasteriis. Qui enim contra ausus fuerit, sciat se non tantum id quod exegit multiplicatum restituturum, sed & omnium bonorum publicationi cum infamia & civilium munium incapacitate subjectum iri. Sic enim vult mea majestas jam manifestatorum monasteriorum immobilia omnia haberi ab unoquoque exactore, quasi non subsint ipsius officio, vel potestati. Et quemadmodum exactores in non sibi subjectis provinciis nihil juris habent, ut in iis agant administrentve quicquam: sic nec in immobilibus monasteriorum exactores provinciarum, quibus ea subsunt, censebuntur exactores. Quæ igitur fient acta, & descriptiones ab iis quos Imperium meum statuerit ad probationem eorum quæ a monasteriis possidentur, competentibus secretis propter notitiam insinuabuntur. Scire namque debent omnia monasteria, si quod ex iis deprehensum fuerit, astutiam aliquam, vel collusionem, vel dolum fecisse in immobilibus quæ hodie ab ipsis possidentur, non solum nihil utilitatis ex hac meæ majestatis aurea bulla consequuturum, sed etiam casurum jure concessu prædictis monasteriis per præcedentem mei imperii auream bullam. Deinde autem sustulit hæc aurea bulla omnem quoque jussionem quæ ei adversaret, quæ scilicet facta est, vel fiet: & statuit ut monasteria suis quoque antiquis titulis utantur.

10. De immobilibus magnæ ecclesiæ.

ET illi quidem antiquo & celebri Solomonis sapientiæ templo pro viribus offerebant omnes: & huic quoque sacro & maximo templo, quod est sub nomine Dei sapientiæ, qui ex Solomone & David secundum humanitatem derivatur, gloriose & regaliter extructo, cujus erat illud Solomonis præfiguratio, novæ inquam Sion, arcæ sanctificationis, Servatoris nostri ecclesiæ, (quam super Apostolicorum mandatorum Petram adeo stabilem & immobilem Spiritus sanctus ædificavit) multi diversa munera obtulerunt, quæ in immobilibus possessionibus spectantur, ad orientem & occidentem sita: sed nonnulla in insulis (sunt autem eorum quæ dixi, per redemptionem multa, ne dicam plurima) publico ea applicare decreverunt ex diversis causis ii qui sunt ubique publici census descriptoribus & in ejusmodi rebus exercitatis. Quoniam autem hoc ad mei Imperii aures frequenter delatum est relatione eorum qui hoc magnum & divinum templum dispensant, statim nostra potentia nihil cunctata hanc præsentem bullam huic venerabili domicilio elargita est, per quam ei pure donat & concedit nostra pietas omnia quæ ad fiscum, seu publicum quomodocunque pertinent, ex iis quæ sunt in oriente & occidente, & ab eis in omnibus insulis possidentur, immobilium possessionibus, tanquam ejus donum aliquod & sacram oblationem, sive sint parœci, sive terra fortasse arabilis, vel pratensis, vel consita vitibus, vel hortensis, vel cujusmodicunque prædia, sive in eorum domibus agant famuli negotiatores, vel artifices, etsi castra in aliquibus eorum extructa sint, vel aliquid aliud, quod ad publicum atque pertinet, inventum fuerit. Corrigit autem meum Imperium per præsentem auream bullam quæcunque claudicare inveniuntur in iis quæ dictæ magnæ Dei ecclesiæ adsunt, viribus, ac titulis in omnibus ejusmodi immobilibus quæcunque ea fuerint, & omnia quæ illis adsunt in oriente & occidente, & in omnibus insulis, ut nunc a meo imperio data, & ei concessa reputentur per præsentem bullam auream nostræ serenitatis. Ob eam enim causam & exactas procedere descriptiones, quæ declarent cujusque generis immobilia, & qui eis præsunt incolas ac inquilinos: hoc amplius inventa in iis omnis generis δικαιώματα a locorum descriptoribus, eorumque subscriptionibus confirmari & in perpetuam securitatem patri sanctissimæ magnæ ecclesiæ tradi jubet nostra majestas: ut omnia sint manifesta & extra controversiam posita, nec ullo tempore in disquisitionem revocentur a descriptorum quenquam vel inspectorum, vel peræquatorum & eorum qui aliter publica perscrutantur declaratarum descriptionum competentibus secretis, in futuram rei memoriam insinuandarum. Neque enim unquam eorum quis poterit ullo modo ingredi hujusmodi immobilia, aut ea in controversiam deducere & disquisitionem. Sed nec instrumenta in iis requirere, non fumarium, vel metreticion exigere, aut aliud ullum vectigal excogitatum in descriptorum lucrum: qui prohibentur insinuatione ipsa & sola præsentis aureæ bullæ mei imperii, & descriptionum, quæ ut supra comprehensum est, valituræ sunt. Omnis autem facta jussio, sive de prius separatis, sive de fragmentis, sive de commiserationibus, sive de iis quæ ab humilibus ordinibus, sive de iis quæ incisionibus subjecta, sive de militiis affectatis licet compensatio facta non sit, sive de non acquiescendo factæ sine quantitate donationibus, sive de quacunque re edita fuerit jussio, & alia in re repugnat præsenti Imperii mei bullæ aureæ, irrita erit & invalida. & si ne irrita fiat in ea expressum sit, nisi nominatim pronunciatum sit. Omnium enim jussionum quæ factæ sunt, notitiam habet mea pietas, quas sigillatim enumerare supervacuum esse mavult: & ut expressim enumeratas & eversas quod ad hanc aureæ bullæ orationem attinet, censeri constituit mea majestas. Sed nec alia ulla quæ in posterum fiet jussio huic piæ scripturæ prævalebit: quinimo & illa, quatenus præsenti meæ majestatis definitioni adversatur, irrita fiet, nullarumque virium: licet, ne subvertatur opposita sit clausula. Nisi nominatim pronunciatum sit, aut quævis alia distinctio. Ut autem sint manifesta quæ adsunt sanctissimæ Dei magnæ ecclesiæ immobilia omnia in præsenti bulla aurea aperte inscripta sunt: quæ habent hoc modo: in Thracia & Macedonia illa & illa, & deinceps enumerat omnia immobilia. Et post horum enumerationem ait, Judæi Strobilenæ ubicunque inventi, & excussi amplior capacitate triginta millium. Sancit Imperialis mea potestas sanctissimam magnam ecclesiam & omnem ejus partem habere jus suum inviolatum omnino & inconcussum, cum exactiores fieri debebunt terminorum definitiones a locorum descriptoribus, ut sæpe dictum est. Verum eo prætextu non licebit prædictis descriptoribus fumarium exigere, vel metreticion, aut necessariorum dationem, ullamve exactionem facere a quibuscunque immobilibus ejus. Sed absque ulla collatione & petitione prædictas finium descriptiones conficient. Quod si quis ausus fuerit violare quidquam eorum quæ præsenti aureæ bullæ oratione majestatis meæ definiuntur, præter Imperialem indignationem, in periculum veniet subeundi pœnam triginta librarum, quæ sine commiseratione a domesticorum secreto, ex aditione sanctissimæ magnæ ecclesiæ exigentur: quippe cum firma ac munita sit præsens aureæ bullæ oratio, facta mense Augusto 1. Indict. anno 6661. cui nostrum pietate præcellens subscripsit Imperium.

11. De instrumentis omnium quæ ubique sunt ecclesiarum ad possessionem immobilium.

PRæterea autem emissa est & alia bulla aurea Imperatoris quæ dicitur vindicatrix, utpote quæ fortasse medeatur titulis & juribus omnium ecclesiarum quæ claudicant, episcopatuum scil. & metropolium, & ipsius magnæ ecclesiæ, quæ etiam ad verbum sic habet: Qui post Mosem fuit electi illius populi Imperator Jesus, Hierichuntis festinans munimenta ac propugnacula diruere, sacerdotibus jussit in circuitu tuba canere & sic murorum propugnacula mirabiliter dejecit. Imperio autem meo, quod novo populo a Deo electo præest, post illum principem populi servatorem & ducem alium Mosem inclytum, dico Imperii mei dominum & genitorem, veluti quædam Hierichuntina mœnia, diruere properanti communis Christianorum inimici propugnacula, occidentalis dico draconis, qui (1) in Siciliæ tyrannidem exercet, & illinc adversus Romanum Imperium latenter prorepit veluti spiritalibus quibusdam tubis, vestris antistitum Deum nobis quotidie placantium precibus, ad illum diruendum adjuvantibus opus est. Sed & ipse divinus Moses, quando cum Amalech prælium commisit, sacerdotibus utrinque innixus, sic eum fugavit, & vicit. Sicut ille ergo, meum quoque Imperium, antistitum sustentaculo indigens, ad aciem adversus novum hunc Amalech propositam. & veluti quandam lucis columnam novum hunc Israel præcedentem, & ejus gressus dirigentem preces eorum habere volens, hanc præsentem auream bullam. & omnium ecclesiarum matri, novæ Sion, Dei sapientiæ habitaculo, & iis qui sunt in omnibus insulis & in oriente & occidente antistitibus donavit: eorum pro Imperio meo preces magis confirmans. Recte enim scit meum Imperium, Regem non servari per multam potentiam, & gigantem non servatum iri in multitudine virtutis suæ: mendax autem equus ad salutem, ut dicam cum Propheta & Psalmographo & Dei patre. Volens enim ut firmitas & stabilitas ecclesiæ quæ omnibus præest, servetur, & omnibus dictis antistitibus sanctarum quæ ubicunque sunt ecclesiarum, & securitatem titulorum ac jurium quæ illis adsunt, in ipsorum immobilium detentione firmius constituens, & præterea corrigens si quid in eorum juribus claudicet, & mero jure sit destitutum. Et non solum hoc, sed & si quod jus consequi debeant ad ejusmodi immobilium dominationem, detentionem & proprietatem; id fortasse prius factum non est, hanc Imperii mei bullam auream ejus quod deest medicatricem illis tradidit, quæ veluti perfectum & integrum omnino inconcussum jus ejus ostendit. Per quam confirmat quidem & tutius facit quodcunque jus adest sanctis Ecclesiis. eique quæ illis præsidet, in ipsarum immobilibus cujusmodicunque fuerint, & ubicunque ea sita sint: & quod bonum est, melius fecit Imperii mei sententia & calculo. Quicquid enim est in eis in quibuscunque quis spectatum id dixerit, sive in aureis bullis diversorum Imperatorum, sive in sigillis, & sive in simplicibus jussionibus, sive in relationibus, sive in actis, claudicans, & aliquatenus, ab eo quod est exactum, & a debita consequentia deficiens regalium jussionum & legum corrigit & decernit, dictis sanctissimis ecclesiis nullum ex ea re præjudicium in æternum afferri; sed quod in eis est infirmum & imbecillum, esse firmissimum & nulla juris allegatione oppugnandum ab eo qui velit aliquid pro fisco, seu, publico dicere, ut quod præsenti Imperii mei bulla aurea confirmetur & valde corroboretur. Et ut ex multis eorum quæ cuipiam in mentem venire possint, pauca quædam Imperium meum memoriæ repetat: si forte donatio ipsius peracta sit sine certa quantitate, aut mensuratum terræ, vel autergia alia innovarint in hujusmodi possessionibus forte quæ ipsis donatæ non fuerunt: aut donatæ quidem fuerunt, jussiones autem de his factæ, non sunt revocatæ: vel in prius designatis donariis ipsis jussiones de prius dissolutis non sunt revocatæ: aut jussionum principalium quæ ipsis tributæ sunt aliquæ nullo modo insinuatæ fuerunt, aut fuerunt quidem insinuatæ in aliquo secreto, non tamen competente: aut insinuatæ perierunt, exempla autem earum fide digna reperiuntur: aut acta quæ procedere debebant, non processerunt, vel quæ processerunt, non sunt insinuata, aut quæ fieri debuerunt rationum computationes factæ non sunt, aut forte quamlibet aliam ob causam sive ex parte sive in totum jura sæpe dictis sanctis Dei ecclesiæ, & matri omnium claudicant, & inde firmitatem suam non habent, etsi non quæ id faciat causa nominatim expressa sit, aut forte alia ipsis adhiberi debuerant jura de hujusmodi immobilibus velut quibusdam omnino procedentibus in ipsis (nam si documentum de quopiam ex possessis a se immobilibus nequaquam adquisierint, nihil a præsente aureæ bullæ oratione juvabuntur) nulla in re hæc omnia & quæcunque alia cuipiam pro fisco certanti in mentem quandoque venerint, lædere unquam sanctissimas ecclesias & Sophiæ Dei templum, reliquasque metropoles, archiepiscopas, episcopas poterunt in iis immobilibus, quæ (ut dictum est) ad ipsas pertinent, ex qualibuscunque documentis. Nam si nullum quæsierent unquam jus in aliquibus forte immobilibus quæ habent, nullam ex præsenti

(1) Satanam videtur intelligere.

senti autem bullæ oratione sentient utilitatem: licet nec in quibus fiscos, ad hodiernum usque diem possessionem habuit ex justa quapiam causa, in his enim omnibus juris observabitur exacta disciplina. Si quis igitur voluerit per avaritiam, aut quampiam aliam causam, ea contemnere quæ hac chrysobulla mei Imperii oratione definita sunt: primum quidem sanctæ Trinitatis splendorem, cum ad tremendum sistemur tribunal, non conspiciet: excidet autem & Christianorum parte ut Judas duodenario. Et præter hæc execrationem sibi conciliabit primogenitorum sanctorum justorum & deiferorum patrum qui ab ævo præmortui fuerunt.

12. De citatione absentium.

AC In iis quidem consistit canon. Tu autem scias, terminum qui hic præstituitur, hodie locum non habere, & per tria XXX. dierum edicta omnes actores, & reos accersiri, cujuscunque sint status, & cujusmodicunque causa sit: secundum Novellam potentis & sancti D. nostri & Imp. mense Julio editam indict. XIV. anno 6674. Sed hoc quidem servatur, quando per libellum & reliquam judicialem consequentiam pecuniaria vel criminalis causa adversus episcopum illata fuerit. Si autem per ordinem adversus episcopum vel clericum aliqua ecclesiastica quæstio denunciata fuerit, quando nec libello opus est, vel aliqua alia judiciali consequentia: & qui accusatur, seu defertur, non adest: punietur secundum LXXIV. canonem apostolicum, sicut condemnatur seu punitur etiam a legibus contumax impudens.

13. De tonsura mulierum degere volentium in monasteria, post trimestre facta.

NOn est lex scripta quæ statuat, ut si qua tonderi atque divortium facere cum marito velit, ne confestim tondeatur, sed in monasterium abducatur, & trimestri spatio exploretur, num forte in ipso veluti pugnæ initio tonsuram deprecetur. Sed ea in scripta consuetudine, sæpenumero in judicio probata & confirmata, receptum est, ne aliter mulieri tonsura permittatur, quam si post tres menses interrogata sit, an in hoc bono proposito permanere velit. Ac sane hac de re coram imperatorio tribunali satis certatum est. Cum enim multi dicerent, debere Pyrrogeorgii illius uxorem confestim detonderi, quod firmi judicii esset, ut quæ etiam quadraginta annos haberet: ac vero nulla lex scripta de trimestri isto ageret: a Deo coronatus optimus & sanctus noster Imperator longam consuetudinem, ut dictum est, confirmatam, pro scripta lege suscepit: atque subnotatione confirmavit.

14. De foro Judæorum.

CUm moris esset ut Judæi coram solo Steni præfecto litigarent, optimus atque sanctus noster Imperator statuit, ut coram quocunque tribunali secundum leges causas agerent. Ac consuetudo pro nihilo habita est, ut quæ legitime non fuisset confirmata.

ALEXII COMNENI SECUNDI.

Ne monasteriorum prædia describantur.

IMperium meum ex vestris precibus exaltatione indigens. & vestigiis domini & patris sui bonæ memoriæ volens insistere, illius quoque in eos qui sunt Deo dedicati beneficentiam imitari constituit. Ideo per hanc unam in vos beneficentiam & Deo, qui ipsum Imperatorem fecit, gratificatur, Imperatorisque & patris nostri sanctæ animæ & nostræ potentiæ profectus in bonam basim ac fundamentum ponit: & vestræ petitioni se inclinans, ut vim suam habeant, sintque stabiles, firmæ ac immobiles, quæ de vestris monasteriorum beneficiis aureæ tres bullæ emissæ sunt a sancta illius majestate decernit, & ut in eodem robore immobiliter permaneant; in quo a principio expositæ sunt, & quæ iis consequenter processerunt traditionis acta securitatem referant, etiamsi post biennium facte fuerint: licet fortasse quædam eorum in conventionibus secretis prius posita non fuere: iis quæ ad interpretationem vel subversionem virium bullarum aurearum particularem vel generalem editæ sunt jussionibus, quæ in nostris monumentis declarentur, quomodocumque emissæ fuerint, per præsentem resolutionem inutilibus invalidisque redditis, & perinde ac si ne essent quidem omnino reputatis. Cessabit autem & quæ hucusque vestris monasteriorum immobilibus in Thracia & Macedonia sitis insolitavit, Practorici & Carepanici usus exactio, stuppæque & axungiæ redemptio & exactio, tanquam per hanc præsentem resolutionem excisæ & radicitus extirpatæ, & eo redactæ, ut nec sint, nec nominentur: prætoribus & exactoribus & catepanis, & iis qui stuppæ & axungiæ redemptionem vel exactionem exercent, iisque qui illis ministrant, sic ejusmodi immobilia prætercurrere debentibus, perinde ac si ne in suis quidem omnino regionibus sita essent, utpote quæ non sint a publico omnino requirenda in omnibus, quæ hoc modo decreta sunt ipsi, ab initio hodierni diei repetiti diurno, & deinceps in omne ac perpetuum tempus suscepta sine contradictione, nec habeantur pro descriptis in publicis actis, licet autem non descriptæ sint in actis, sed alio quo modo agnita, & sic recepta. Si quis autem præter ea quæ constituta sunt his aureis bullis & præsenti solutione mei imperii, fuerit ausus aliud exequi in quibusvis possessionibus immobilibus vestrorum monasteriorum, præterquam quod læsæ majestatis tenebitur reus (sicut his aureis bullis definitum est) & ab eminentissimo temporis illius mystico illatum cuipiam vestrarum possessionum damnum sarcire compelletur. Monasteriis quoque omnibus vicissim curæ erit, tam iis quæ sunt intra orbem quam quæ extra sub terminis iis aureis bullis comprehensis imperatoris bonæ memoriæ inclyti D. & patris imperii mei, ea peragere quæ in vestra suggestione declarata sunt: nisi velint tali excusatione privari, eo quod semel ea neglexerint.

ISAACI ANGELI.

1. De metropolitanis revocationibus ad se pertinentes episcopatus jure metropolis aut archiepiscopatus honoratas.

QUoniam autem mense Aprili, et. Indict. anno 6707. edita aurea bulla Imperatoris domini Isaaci Angeli, quæ & metropolitanis episcopatus ad se pertinentes, & metropolium, vel archiepiscopatuum honore donatos ad se revocantibus, & iis itidem qui imperialem circumspectionem privare conantur, ut episcopatus in metropoles & Archiepiscopatus erigat, secundum sibi datam a superis potestatem, os occludit: a nonnullis quæsitum est quid sit quod canone comprehenditur, ut honore affectæ metropoles solum honorem habeant, utpote aliis juribus veræ metropoli servatis. Dicimus de ea re dubitationem ab Imper. hac constitutione dissolvi. Quæsitum enim est, & post multas rationes allatas, hæc ejus rei gratia expressim comprehensa sunt: *& quod* universali ratione & generaliter exposita dispositione, ecclesias quæ jussione Imperatoria in altiorem thronum eriguntur, honore quoque dignas censeri oporteat, & electiones illic procedere ex forma canonica, quæ in magna ecclesia consequta est, metropolitanis & archiepiscopis convenientibus & metropolitanum eligentibus: hoc & Imper. mea sublimitas decernit, & hanc constitutionem sancta quoque sequetur synodus, ut quæ ecclesiasticum ritum accurate servet, & a canonica rectitudine non excidat.

2. De nuptiis septimi gradus.

SCias vero, licet synodalis hæc decisio, & ipsam confirmans Imperatoria jussio consanguineorum in septimo gradu matrimonium minanter prohibeat: indictione tamen IV. anno 6694. cum dominus Basilius (t) Camaterus patriarcha esset, ab Imperatore nostro sancto domino Isaacio Angelo jussionem esse factam quæ statuit, ne ex dictis actis, matrimonio post illa inter longe felicissimos Cæsares, dominum Joannem Cantacuzenum videlicet, atque germanam imperatoris sororem dominam Irenen, contracto quemquam in septimum consanguinitatis gradum referatur, præjudicetur: sed quantum ad illos, & quidem solos, quæ a synodo atque Imperatore domino Manuele de hujusmodi nuptiis determinata sunt, inefficaria sint. Quod etiam a synodo approbatum est.

3. Subnotatio inclyti Imperatoris domini Isaaci Angeli, ut tondeantur electorum pontificum uxores, facta die 20. mensis Septemb. 4. indict. 5.

LEgitimam Imperatoris sententiam non sine periculo delinquentes experientur. Ut enim dentibus acerba ova, oculis fumus nocet: sic iniquitas iis qui ipsa utuntur. Quorsum vero mihi hoc orationis spectat præludium? Cum sacratissimus Cyzici metropolitanus invenisset majestatem meam hodierno die jura reddentem, assidentibus sanctissimo domino meo œcumenico patriarcha, & aliis sanctissimis patriarchis, Antiocheno videlicet & Hierosolymitano, nec abessent qui tunc in urbe regia sacratissimi pontifices erant, quorum nomina inferius continebuntur: Propositum est quosdam eorum qui ad metropoles, vel archiepiscopas electi & ordinati sunt, cum uxores ante ordinationem haberent, non recusare quidem quin primarii sacerdotii chrismate inungerentur: sed eorum uxores eundem rursum mundanum habitum induere, inverecunde agentes in iis ædibus quas antea habitabant: nec fœminicie introductas esse monasteriis, sed nec Deo seipsas dedicasse, & vitam delegisse monasticam. Et hæc, quod sacri divinique canones expressim moneant electos pontifices, a legitimis suis uxoribus, quas ante ordinationem habebant, omnimodo abstinere: ut non ex præcepto, sed propria voluntate eorum quisque continentiam, vel cœlibatum proprium sibi deligat, propter dignitatem sacerdotii, aut propter matrimonii honestatem, conjunctionem castam præferat. Hæc dicens, varios canones allegabat, inter quos & quadragesimus octavus erat sextæ synodi, hæc ad verbum comprehendens: Uxor ejus qui ad episcopalem dignitatem promotus est, communi viri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est, ac consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione extructum, & episcopi providentia fruatur. Sin autem digna visa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem provehetur. Lecto igitur hoc canone, Imperium meum in hominibus agnoscens maxima dona Dei a superna clementia, & regni, ac sacerdotii divinitus concessam unctionem & dignitatem ex uno eodemque perenni fonte manare humanamque exornare vitam, & amplificare: nihil etiam studiosius colens quam sacerdotum auctoritatem, qui regia & divina speculatione manus erigentes, Deum pro Christiana multitudine deprecantur, & ut sacræ quædam anchoræ Imperialem potentiam suffulciunt: postquam etiam canones contemni & infringi cognovisset in bene instituta republ. & quidem nostræ potentiæ, quasi non saluti essent creati pontifices, qui suis uxoribus cohabitare non vererentur: non parum commotum est. Triste etiam quiddam nec gratum in piissimum chartophylacem mea intuens majestas, desiliit cohortantibus ad id sanctissimis patriarchis uxores creatis pontificibus ante ordinationem conjunctas in muliebria monasteria procul situ ab habitatione pontificum sine dilatione induci, tonderique eas, & canonica apud monachas degere, in quo monasterio comam deposuerint: aut si ipsæ tonsuram recusent, qui eis ante creationem juncti erant matrimonio pontificali solio & dignitate priventur, & in eorum locum alii sufficiantur. In posterum autem, qui ante creationem legitimam uxorem habebit, non aliter ordinari, quam si communi conjugum scripto consensu, & placito a se invicem separentur, & mulier monasticam vitam amplexa sit. Sic enim creatio sine offendiculo & damno juxta sacros & divinos canones procedet, remota ab omni sacerdotalis ordinis reprehensione. Assidebant ad meæ majestatis tribunal pontifices Cæsareæ, Ephesi, Cyzici, & alii non pauci.

(t) Basilius Camaterus patriarcha Constantinopolitanus.

JOANNIS DUCÆ.

De vestibus externis prohibitis.

ALterum vero illius imperatoriæ providentiæ specimen: quod cum videret Romanas divitias, in peregrinas ac sumptuosas vestes, sericas, Assyrias, Babylonicas, atque Italicas, vario ac solerti artificio confectas effundi: decreto sancit ne quis subditorum iis uteretur, nisi ipse, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet: sed iis contenti essent, quas Romanæ provinciæ, ac manus præberent. Necessariarum enim rerum usus est immutabilis: & subditi quantum licet, principum sequuntur cupiditates, idque lex his est & honor, quod principibus visum fuerit. Proinde cernere erat illa quoque brevissimo tempore voluisse: nobilitas autem limites Romania vestimentis definitos: & divitias domo, quod ajunt, domum ferri.

MICHAELIS PALÆOLOGI.

De primatu, & appellatione & commemoratione Papæ Romæ.

PRoinde tot difficultatibus circumventus Imperator, ac pene ad desperationem compulsus, legatos ad Papam mittit, de ineunda veteris & novæ Romæ ecclesiarum concordia, modo Caroli (1) expeditionem averteret. Ea legatio a Pontifice benigne audita est: qui ea se facile, quæ Imperator petivisset, confecturum est pollicitus: statimque suos legatos illis adjungit, qui concordiam conciliarent, atque amplecterentur. Cujus hæc tria (2) capita fuerunt: Primum, ut in sacrorum voluminum hymnodiis, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret: Alterum, ut liceret cuivis Romam veterem, quæ curia major & perfectior esset, appellare: Tertium, ut illi principatus in omnibus deferretur.

INCERTI IMPERATORIS.

De episcopatibus detentis a laicis.

EPiscopatus quidem episcopis nullo tempore claudentur, quoniam qui electi sunt, ad eos revertantur: quemadmodum & in Megarensi episcopatu factum est, qui tot annis quot hominum memoriam excedunt deletus extinctusque fuerat, & per jussionem Imperialem synodalemque actum metropoli Athenarum paulo ante rursus est.

(1) Andegavensis. (2) Papa Romanus Primatum Orientis consequitur, & in quibus consistat potissimum primatus.

CANONES (1) SANCTORUM
ET
VENERANDORUM APOSTOLORUM.
PER CLEMENTEM A PETRO APOSTOLO ROMÆ ORDINATUM EPISCOPUM, IN UNUM CONGESTI.
GREGORIO HALOANDRO (2) INTERPRETE.

EPiscopus a duobus aut tribus episcopis ordinator (3).

2. Presbyter ab uno episcopo ordinatur (4), item diaconus, & reliqui clerici.

3. Si quis episcopus aut presbyter, præter ordinationem Domini, quam de sacrificio instituit, alia (5) quæpiam, puta aut mel, aut lac, aut pro vino siceram (6), aut confecta quædam, aut aves, aut aliqua animalia, aut legumina supra altare obtulerit (7), ut qui contra ordinationem Domini faciat, deponitor: excepto novo frumento, & uva opportuno tempore. Præterea licitum non esto aliud quippiam admovere ad altare, quam oleum in candelabrum, & incensum oblationis tempore.

4. Omnium (8) aliorum pomorum primitiæ (9) episcopo & presbyteris domum mittuntur, non super altare. Manifestum est autem, quod episcopus & presbyteri inter (10) diaconos & reliquos clericos eas dividunt.

5. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam prætextu (11) religionis non abjicito: si abjicit, segregatur a communione: si perseverat, deponitor.

6. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus seculares (12) curas non suscipito, alioqui deponitor (13).

7. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum diem paschæ (14) ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit: deponitor.

8. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicunque ex sacerdotali consortio oblatione facta, non (15) communicaverit: causam dicito. Et si bona ratione subnixa sit, veniam promeretor. Si minus dixerit, a communione excluditor, tanquam qui populo auctor offensionis fuerit, mota contra (16) eum suspicione qui obtulit.

9. Quicunque fideles ecclesiam ingrediuntur, & scripturas audiunt, neque apud preces (17) & sanctam communionem permanent (18), eos tanquam, qui ordinis in ecclesia perturbationem inducunt, a communione arceri oportet (19).

10. Si quis cum (20) excommunicato (21), licet in domo, preces (22) conjunxerit: iste communione privator.

11. Si quis cum deposito clerico, ut (23) cum clerico preces conjunxerit, deponitor & ipse.

12. Si quis clericus aut laicus a communione segregatus, seu nondum in communionem receptus, ad aliam profectus civitatem, sine commendatitiis (24) literis receptus fuerit: a communione excluditor, tam qui receperit, quam qui receptus est. Si excommunicatus fuerit, in longius illi tempus excommunicatio protenditor.

13. Episcopo qui parochiam (25) suam dereliquerit, alteri insilire (26) nefas esto, licet a pluribus (27) ad hoc compellatur: nisi rationabilis aliqua causa subsit, quæ hoc ipsum facere vi adigat, nempe quod plus lucri & utilitatis his, qui illic constituti sunt, verbo pietatis conferre possit: neque hoc tamen a seipso, sed multorum episcoporum judicio & exhortatione maxima.

14. Si quis presbyter, aut diaconus, aut quicunque tandem de clericorum consortio, relicta parochia sua in aliam concesserit, & omnino transmigratione facta præter voluntatem (28) sui episcopi in alia parochia moram traxerit: hunc jubemus, ne porro in ministerio publico sit ecclesiæ, maxime (29) si accersenti ipsum episcopo ejus, redire contemnat, perverso illic ordine perseverans, ut laicus tamen illi locorum in communionem admittitor.

15. Quod si episcopus (30) ad quem accesserint, pro nihilo reputata vacationis a ministerio ecclesiastico pœna, quæ contra eos definita est, ipsos ut clericos susceperit: a communione excluditor, ut perversi ordinis magister.

16. Qui post (31) baptismum duabus (32) implicitus fuit nuptiis, aut concubinam (33) habuit: is episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique in consortio sacerdotali esse non potest.

17. Qui viduam (34) duxit, aut divortio separatam a viro, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam, quæ publicis mancipata sit spectaculis;

(1) Hi canones non obtinent in Gallia, Imbert. 3. Inst. Goth. Neque probat sedes Apostolica, nec sancti Patres illis assensum præbuerunt. Ab hæreticis enim Apostolorum nomine compositi dignoscuntur, c. 1. distinct. 15. [illegible] c. 3. dist. 16. & Cont. [illegible] lib. 2. cap. 1. num. 4. in fin. & num. 5. Aut. (2) Alia extat editio Canonum apud Photium & Balsamonem huic in multis dissimilis, Goth. Alii etiam sunt Canones Apostolorum, quos dicunt non ab Apostolis editos, sed paulatim a diversis diverso tempore collectos, & uno eorum nomine comprehensos, excus. Tiguri apud Gesner. Ann. [illegible] Græce & Latine. Aut.

(3) [illegible]. Balsamon hoc caput refert non ad electionem episcopi, quæ fiebat a populo per manuum elevationem, sed ad ordinationem, quæ fit ab Antistitibus in ecclesia. (4) De ordinatione presbyteri & clerici. (5) Oblationes supra altare ne fiant mellis, lactis, siceræ, confectorum, avium, animalium, leguminum. (6) Sicera est quidquid sine vino inebriat. Balsamon. (7) De oblationibus vide Duarenum 7. de benef. 3. Vigilium 5. numb. Jur. Pontifici 15. Oblationem pro defunctis Græci [illegible] vocant. Balsam. hic.

(8) Deest hujus capitis initium apud Balsamon. (9) Primitias [illegible] Græci vocant, Paulus [illegible] & agere bulla Nicephori. De primitiis vide Duarenum 7. de beneficiis 3. Rebuffum in tract. de decimis q. 1. n. 13. Vigil. [illegible] Pont. 14. (10) Primitiæ inter quos & a quibus olim dividebantur. (11) Vid. dist. 30. c. si quis. c. 13. synodi in Trullo. (12) [illegible], adde can. 20. infr. (13) [illegible] d. c. [illegible] (14) Paschæ diem nemo cum Judæis celebret ante vernum æquinoctium. Jubet ergo Canon, Pascha celebrari post XIV. lunam primi mensis, id est, Martii, vid. c. 94. Concilii Carthaginensis, & ibid. Balsamon. (15) De prece episcopi, presbyteri, & diaconi communioni offerentis, nec tamen communicantis. (16) Hæc verba satis indicant hic agi de episcopis, presbyteris, diaconis & similibus aperienis communionem offerenti sacerdoti non communicantibus. Videntur enim recusantes communionem, offerentem in suspicionem aliquam trahere: hoc facit Can. 2. synod. Antioch. (17) Quæ fiunt in sancta celebratione: Balsamon c. 2. synod. Antioch. arbitr. hoc caput pertinere ad vespertinas & matutinas laudationes. (18) De laicis precibus & communioni adsistentibus, & ad finem usque non permanentibus, vid. d. Can. 2. synod. Antioch. (19) Communicantium loco cacogitatum [illegible], ad eorum utilitatem qui sanctorum mysteriorum participes esse non possunt, ut Antidoro de manu sacerdotis accepto ad finem usque communionis perseverarent, Balsam. ad d. c. 2. (20) Adde d. Can. 2. in fin. (21) Excommunicatio Græcis [illegible], [illegible] (22) Can. 14. synod. Sardicens. Can. 2. synod. Carthagin. colloqui [illegible] excommunicato nemo prohibetur, Balsam. hic. (23) Id est, quodpiam clericale & sacerdotale agens: & ita Balsamon intelligit. Nam ea [illegible] (inquit) quod quis cum aliquo excommunicato precatur laicis, non affertur depositio, sed excommunicatio. (24) [illegible] Canonicarum epistolarum, aliæ sunt [illegible], aliæ [illegible], sive [illegible]. [illegible], hic & Can. 33. infr. & c. 11. synod. Chalcedonens. & Arriano in Epictet. testimoniales literæ dicuntur, dantur proprie separatis a communione, igamis, suspectis, reis postulandis quibus absolutio declaratur: vel apertius [illegible] sunt probatoriæ, quæ & formales dicuntur, can. 23. synod. Carthag. ut formales epistolæ Suetonio in Domitiano cap. 13. Quæ [illegible] sive [illegible] dicuntur, dantur episcopis in [illegible] principis, vel clericis in aliam civitatem euntibus, Chalced. cap. 11. Antioch. cap. 1. cap. 8. & sext. synod. in Trullo cap. 33. [illegible]. Quarum usum frequentem apud Christianos Nazianzenus notat contra Julianum his verbis, [illegible] vid. Cujac. ad Novell. Just. 6. c. 9. Gerard. Rodolphum Gramensem lib. de literis commendat. formatis, pacificis, commendatoriis, ac dimissoriis, quibus in ecclesia primitiva [illegible] Patres usi sunt. (25) Can. 16. synod. Nicæn. (26) Quo verbo Balsam. translationem quæ fit justis de causis non intelligit, nisi quis, inquit, vellet reprehendere Gregorium Theologum & alios, qui ex episcopatibus translati sunt in sedem Constantinopolitanam & alias sedes patriarchales. (27) Quid, si cui permittitur ab Imperatore extra suam dioecesim [illegible] velle id permitti ait Balsamon. (28) Ejusque dimissoriam, can. 17. synod. in Trull. (29) Vid. Can. 3. synod. Antioch. (30) Balsamon excipit Constantinopolitanum & Carthaginensem. (31) Cur ita? quia, inquit Balsamon, omnia peccata per baptismum eluuntur. (32) [illegible], adde dist. 5. cap. si quis post, l. 2. § 4. C. de jure. Tit. 1. (33) [illegible], id est, pellicem, ut Nov. 137. cap. 2. adde Phot. 9. nomoc. 29. (34) Vid. d. c. 2. dist. 30. c. si quis viduam.

Arculis: episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex consortio sacerdotali esse non potest.

18. Qui duas (1) sorores duxit, aut consobrinam (2), clericus esse non potest.

19. (3) Clericus qui se fidejussorem (4) dat, deponitor.

20. Si quis humana violentia (5) eunuchus factus est, aut in persecutione amputata ei sunt virilia, aut ita natus fuit, & dignus est: efficitor episcopus.

21. Qui sibi (6) ipsi virilia amputavit, clericus (7) non efficitor: sui enim ipsius homicida est, & inimicus creationi Dei.

22. Si quis cum clericus esset, virilia (8) sibi ipsi amputaverit, deponitor: homicida etenim sui ipsius est.

23. Laicus qui seipsum (9) mutilavit, per tres annos a communione ejicitor: nota, quia ipse vitæ suæ posuit insidias.

24. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus in fornicatione (10) aut perjurio (11), aut furto deprehensus, deponitor, non tamen a communione excluditor. Dicit enim scriptura (12): Bis (13) de eodem delicto vindictam non exiges. Eidem conditioni consimiliter & reliqui clerici subduntor.

25. Ex (14) his qui cœlibes in clerum pervenerunt jubemus, ut lectores tantum & cantores, si velint, nuptias contrahant.

26. Episcopum aut presbyterum, aut diaconum, qui vel fideles delinquentes, vel infideles injuriam inferentes percutit (15), & terrorem ipsis per hujusmodi vult incutere, deponi præcipimus: nusquam enim Dominus hoc nos docuit. Imo vero contra, cum ipse percuteretur, non repercutiebat: cum lacesseretur conviciis, non regerebat convicium: cum pateretur, non comminabatur.

27. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, ob certa crimina juste depositus (16), attingere ministerium, quod aliquando tractaverat, ausus fuerit: omnino hic ab ecclesia abscinditor.

28. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus pecuniæ (17) interventu hanc dignitatem nactus fuerit: deponitor tam ipse, quam qui eum ordinavit, & omnino a communione abscinditor: quemadmodum Simon (18) Magus a [me] Petro.

29. Si quis episcopus secularium magistratuum familiaritate usus, per (19) ipsos ecclesiam nactus fuerit: deponitor: segregantor quoque a communione, quicumque cum ipso communionem habent.

30. Si quis presbyter proprium aspernatus episcopum, seorsim conventicula (20) egerit, & altare erexerit, cum de nullo crimine episcopum in pietate, ac justitia condemnavit, deponitor: quasi qui principatum ambiat, tyrannus enim est. Consimiliter & reliqui clerici qui suum illi calculum apponunt. Laici vero a communione segregantor. Atque hæc post unam, & item alteram ac tertiam episcopi exhortationem fiunto.

31. Si quis presbyter, aut diaconus, per episcopum a communione exclusus sit; hunc neutiquam ab (21) alio fas esto suscipi, quam ab eo qui ipsum a communione exclusit: nisi forte fortune episcopus qui ipsum a communione segregavit, defunctus sit.

32. Nemo peregrinorum episcoporum, aut presbyterorum, aut diaconorum sine commendatitiis (22) suscipitor literis: & si eas obtulerit, attente in disquisitionem vocantor. Et quidem si prædicatores pietatis fuerint, suscipiuntor: sin minus, ubi necessaria ipsis suppeditaveritis, ad communionem & ulteriorem ipsos consuetudinem non admittitore, multa enim per obreptionem fiunt.

33. Cujusque gentis episcopos oportet scire quinam inter ipsos primus (23) sit, habereque ipsum quodammodo pro capite, neque sine illius voluntate quidquam agere insolitum, illa autem sola quemque pro se tractare, quæ ad parochiam ejus, & loca ipsi subdita attinent. Sed neque ille citra omnium voluntatem aliquid facito. Ita enim concordia erit, & Deus glorificabitur per Dominum in sancto Spiritu.

34. Episcopus extra (24) terminos suos in civitatibus & regionibus sibi non subjectis, ordinationes facere non præsumito. Si vero præter voluntatem eorum qui civitates illas aut regiones detinent, id fecisse convictus fuerit, deponitor tam ipse, quam etiam hi quos ordinavit.

35. Si quis ordinatus episcopus ministerium & curam populi sibi commissam non (25) susceperit: hic a communione sejunctus esto tamdiu, donec susceperit: (*obedientiam accommodans. Similiter autem & presbyter & diaconus.*) Si vero non præ voluntate sua, sed præ (26) malitia populi non susceperit, maneto ipse quidem episcopus, clerus vero ejus civitatis a communione segregator, eo quod tam inobedientem populum non correxerit.

36. Bis (27) in anno episcoporum celebrator synodus; & pietatis inter se dogmata in disquisitionem vocanto, neque non in ecclesiis incidentes contradictiones dirimunto: semel quidem quarta feria Pentecostes, secundo duodecima Hyperberetæi (28).

37. Omnium (29) rerum ecclesiasticarum curam episcopus gerito, & eas dispensato quasi inspectante Deo, non licitum autem ei esto quippiam ex iis sibi tanquam proprium assumere aut cognatis suis (30) elargiri, quæ Deo dedicata sunt. Quod si pauperes illi sint: ut pauperibus subministrato, non tamen horum prætextu res ecclesiæ venundato.

38. Presbyteri & diaconi, absque (31) voluntate episcopi nihil peragunto, ipsius enim fidei populus Domini commissus est, & pro eorum animabus ab ipso repetetur ratio.

39. Manifestæ (32) sunto privatæ res episcopi, (si modo & privatas habet) manifestæ item sunto Dominicæ: ut privatas quidem res episcopus, cum moritur quibus vult, & quomodo vult, relinquendi facultatem habeat; neque occasione ecclesiasticarum rerum intercidant res episcopi, qui nonnunquam uxorem, & liberos, aut cognatos, aut servos habet: justum est enim apud Deum pariter & homines, simul ne ecclesia per ignorantiam rerum episcopi damni aliquid sustineat, simul ne episcopus aut cognati ejus prætextu Ecclesiæ oblædantur, aut etiam qui illum generis proximitate contingunt, incidant in negotia ejusque mors implicetur diffamationibus.

40. Præcipimus (33), ut episcopus res ecclesiæ in potestate habeat (34). Nam si pretiosæ hominum animæ fidei ejus committendæ sunt, multo utique magis oportuerit, & de pecuniis mandatum dare, ut illius arbitratu dispensentur, neque non cum timore Dei, summaque sollicitudine per presbyteros ac diaconos (35) erogentur in pauperes. Percipiat autem & ipse (si modo indiget) quantum ad necessarios suos & hospitio exceptorum fratrum usus opus habet, ne quo modo ipse posteriore loco habeatur, quam cæteri. Ordinavit enim lex (36) Dei, ut qui altari inserviunt (37) de altari nutriantur: quando nec milites unquam suis stipendiis arma hostibus inferant.

41. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus qui vel aleæ (38), vel ebrietatibus (39) indulget: vel desinito, vel deponitor.

42. Subdiaconus, aut cantor, aut lector qui consimilia facit, vel desinito, vel a communione sejungitur: similiter & laici.

43. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui usuras (40) a mutuum accipientibus exigit, vel desinito, vel deponitor.

44. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui cum hæreticis preces (41) conjunxerit, duntaxat a communione suspenditor: Si vero etiam ipsos tanquam clericos aliquid agere permiserit, deponitor.

45. Episcopum, aut presbyterum, qui hæreticorum baptisma, aut sacrificium susceperit, deponi præcipimus. Quæ etenim conventio inter Christum (42) & Belial? aut quæ particula fideli cum infideli?

46. Episcopus, aut presbyter, si eum qui verum baptisma habeat, iterum (43) baptizaverit, aut pollutum ab impiis non baptizaverit, deponitor: ut qui crucem & mortem Domini derideat, neque discernat veros sacerdotes a sacerdotibus impostoribus.

47. Si quis laicus cum suam a se uxorem abjicit, alteram duxerit, ut ab alio dimissam (44), a communione segregator.

48. Si quis episcopus aut presbyter secundum ordinationem Domini non baptizaverit *in Patrem & Filium & Spiritum sanctum*, *sed* (45) *tres principio carentes, aut tres filios, aut tres paracletos*: deponitor.

49. Si quis episcopus aut presbyter, in una initiatione non tres (46) immersiones, sed unam (47) duntaxat quæ in mortem Domini detur, peregerit: deponitor. Non enim dixit Dominus, In mortem meam baptizate: sed, Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti.

50. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quivis omnino de sacerdotali consortio, nuptiis (48), & carnibus & vino (49) abstinuerit: non (50) propterea quo mens ad cultum pietatis reddatur exer-

(1) Vid. epist. Basilii ad Diodorum, de eo qui duas sorores duxit in matrimonium [illegible] ... (3) Laudatur hic canon ab Harmenop. [illegible] ... [illegible]

(30) Can. [illegible] ... (40) Can. 17. synod. Nicæn. [illegible] ... [illegible]

exercitatint, sed propter abominationem (1): oblitus, quod omnia (2) pulcra valde, & quod masculum & fœminam Deus creavit hominem, sed diffamationibus lacessens creationem Dei vocat ad calumniam: aut corrigitur, aut deponitor & ex ecclesia rejicitor. Consimiliter & laicus.

51. Si quis episcopus, aut presbyter, eum qui a peccato revertitur (3), non recipit, sed rejicit: deponitor, eo quod Christum offendat qui dixit, ob unum peccatorem qui resipiscat, gaudium oboriri in cœlo.

52. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus carnibus (4) & vino festis diebus non utatur: idque per abominationem, non propter exercitationem ad cultum pietatis, deponitor, tanquam qui cauterio notatam habeat conscientiam, & multis autor sit offendiculi.

53. Si quis clericus in caupona (5) cibum capere deprehensus fuerit: a communione excluditor; excepto tamen eo qui necessario in itinere in commune diverterit hospitium.

54. Si quis clericus episcopum contumelia affecerit, deponitor: principi enim populi tui non (6) maledices.

55. Si quis clericus contumelia affecerit presbyterum, aut diaconum: a communione segregator.

56. Si quis mancum, aut mutum surdumve, aut cæcum, aut eum cui vitiosus (7) incessus est subsannaverit: communione privator, consimiliter & laicus.

57. Episcopus, aut presbyter qui (8) negligentius circa clerum, vel populum agit, neque in pietate eos erudit, a communione segregator. Si vero in ea socordia perseveraverit, deponitor.

58. Si quis episcopus (9), aut presbyter, clerico in inopia laboranti necessaria non suppeditaverit, a communione rejicitor: sin perseverat, deponitor, ut qui fratrem suum necaverit.

59. Si quis falso inscriptos impiorum (10) libros, tanquam sacros in ecclesia ad populi & clerici corruptionem publicaverit, deponitor.

60. Si accusatio contra fidelem instituatur de fornicatione, aut adulterio, aut quacunque alia actione prohibita, & convictus (11) fuerit: in clerum non perducitor.

61. Si quis clericus per metum (12) humanum, vel Judæi, vel Græci, vel hæretici, negaverit, siquidem nomen Christi, *ab ecclesia* rejicitor: si vero nomen clerici, deponitor: pœnitentia tamen ductus, ut laicus recipitor.

62. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex sacerdotali consortio, comederit carnes in sanguine (13) animæ ejus, aut a bestiis (14) abreptum, aut suffocatum deponitor, hoc enim lex prohibuit (15). Sin vero laicus fuerit, a communione excluditor.

63. Si quis clericus, aut laicus, synagogam (16) Judæorum, aut hæreticorum conventiculum ingressus fuerit, ut preces (17) cum illis conjungat: deponitor, & a communione secluditor.

64. Si quis clericus in concertatione aliquem pulsaverit (18) & uno ictu, ac pulsatione interemerit, deponitor, propter temeritatem suam. Sin vero laicus sit, arcetor a communione.

65. Si quis Dominicum (19) diem, aut Sabbatum (20), uno (21) solo dempto jejunare deprehendatur, deponitor: sin laicus, a communione ejicitor.

66. Si quis virginem sibi non desponsatam (22) admota (23) vi deriret: a communione suspenditor. Non licitum autem esto ei aliam ducere, sed eam detinere quam solicitavit quamvis paupercula sit.

67. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, secundam (24) ab aliquo ordinationem susceperit: deponitor tam ipse, quam qui ipsum ordinavit: nisi forte constet ordinationem eum habere ab hæreticis. Qui enim a talibus baptizati (25) aut ordinati sunt, hi neque fideles, neque clerici esse possunt.

68. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor sacram quadragesimam (16) Paschæ, aut quartam feriam, aut parasceven non jejunaverit, deponitor: præterquam (17) si imbecillitate impediatur corporis: Sin laicus sit, communione privator.

69. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex clericorum consortio cum Judæis (28) jejunaverit, aut communem festum diem cum ipsis egerit, aut lautia festi, nempe azyma, aut aliud hujus generis, ab eis susceperit, deponitor: si laicus, a communione segregator.

70. Si quis Christianus oleum (29) ad sacra gentilium, aut in synagogam Judæorum in festis eorum detulerit, aut lucernas incenderit: a communione excluditor.

71. Si quis clericus, aut laicus, ceram, aut oleum ex sancta surripiat ecclesia: a communione sejungitor.

72. Vas aureum & argenteum sanctificatum, aut velamen (30) lineumve, nemo amplius in suos usus assumito, iniquum enim est. Cæterum si quis deprehensus fuerit, excommunicatione mulctator.

73. Episcopum de aliquo per fide dignos accusatum (31) homines, ab episcopis vocari necessarium est. Et si quidem comparuerit, & confessus convictusque fuerit, censura irrogatur ecclesiastica. Si vero vocatus non obtemperaverit, secundo (32) quoque vice vocator, missis duobus ad ipsum episcopis. Quod si per contumaciam (33) ne sic quidem comparuerit; synodus suam contra ipsum pronuntiato sententiam, ne quid tergiversando detractandoque judicium lucri facere videatur.

74. Ad dictionem testimonii contra (34) episcopum hæreticus (35) non admittitur, sed neque fidelis, si solus sit. In ore enim duorum aut trium testium consistet omne dictum.

75. Item non oportet episcopum fratri, aut filio, aut alteri cognato, humano gratificari affectu (36): neque enim ecclesiam Dei conferre debet in heredes. Enimvero si quis id fecerit, irrita permaneto ordinatio; ipse autem excommunicatione percellitor.

76. Si quis oculo (37) defectus, aut obtusu crure existat, & dignus sit, episcopus efficitor, non enim mutilatio corporis ipsum polluit, sed inquinatio animæ.

77. Qui vero mutus (38), surdusve & cæcus est, episcopus non efficitor: non quia oblæsus corpore est, sed ne ecclesiastica impediantur munia.

78. Si quis (39) dæmonem habeat, clericus non efficitor: sed neque cum fidelibus preces fundito. Mundatus vero recipitor: & si dignus fuerit, efficitor.

79. Qui ex vita gentili advenerit, & baptizatus est, aut ex conversatione prava: justum non est eum protinus (40) promoveri in episcopum. Injurium est, eum qui prius (41) non specimen & documentum de se præbuerit, aliorum doctorem existere, nisi alicubi dono divinæ gratiæ hoc fiat.

80. Dicimus, quod non oporteat episcopum, aut presbyterum publicis (42) se administrationibus immiscere: sed vacare & commodum se exhibere usibus ecclesiasticis. Animum igitur inducito hoc non facere, aut deponitor. Nemo enim potest duobus dominis servire, juxta præceptum Dominicum.

81. Servi (43) si in clerum promoveantur citra dominorum voluntatem, hoc ipsum operatur redhibitionem. Si quando vero servus, quoque gradus ordinatione dignus videatur, qualis & noster (44) Onesimus apparuit, & domini consenserint, manuque miserint, & domo sua ablegaverint: efficitor.

82. Episcopus, aut presbyter aut diaconus qui militiæ (45) vacaverit, & simul utrumque retinere voluerit, tam officium Romanum, quam functionem sacerdotalem, deponitor. Quæ enim Cæsaris sunt, Cæsari: & quæ Dei, Deo.

83. Quisquis Imperatorem (46), aut Magistratum contumelia affecerit, supplicium luito, & quidem si clericus sit, deponitor: si laicus, a communione removetor.

84. Sunto omnibus vobis, clericis simul & laicis, venerandi (47) ac sacri libri: veteris quidem Testamenti, Mosis quinque, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Jesu filii Nave unus, Judicum unus, Ruth unus, Regnorum quatuor, Derelictorum ex libro dierum duo, Hester unus. De Machabæorum gestis tres, Job unus: Psalterium unus: Salomonis tres, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum: Prophetarum duodecim, unus Esaiæ, Hieremiæ unus, Jezechiel unus, Daniel unus. Inquiritor autem a vobis extrinsecus, ut adolescentes vestri addiscant, item Sapientiam eruditi Syrach. Nostra vero, hoc est Novi Testamenti, Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis: Pauli Epistolæ quatuordecim, Petri Epistolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una, Clementis epistolæ duæ, & præceptionis quæ vobis episcopis per (48) me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt, quas omnibus publicari non oportet, ob quædam arcana quæ in se continent: Et actiones nostras Apostolorum.

INDEX

[illegible]

INDEX
CANONUM APOSTOLICORUM
id est,
RERUM IN CANONIBUS APOSTOLICIS TRACTATARUM.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

N

Obla-

O

P

Q.

R

S

T

V

CON-

CONSUETUDINES FEUDORUM

INDEX

ALTER INDEX ORDINE ALPHABETICO.

Prior numerus librum, secundus titulum, hæc nota * titulos ex editione Cujacii sumptos ostendunt.

EPI-

EPITOME FEUDORUM
DIONYSIO GOTHOFREDI AUTORE.

De jure Feudorum.

Feudi etymon.

FEudis operam daturum prius nosse oportet, unde nomen Feudi descendat. Est autem Feudum a fidelitate & fide. Potest tamen conveniri, ut sine juramento fidelitatis feudum habeatur, *libro feudor.* 1. *tit.* 3. *in fin. lib.* 2. *tit.* 24. §. 2. *tit.* 40. 76.

Beneficii seu Feudi definitio.

Beneficium in genere dicitur benevola actio &c. *lib.* 2. *tit.* 23. Senec. 2. de *beneficiis cap.* 6. In specie vero & quod attinet ad hunc Feudorum tractatum, Beneficium seu Feudum id dicitur, quod ex benevolentia ita datur, ut Proprietas rei immobilis beneficiatæ, id est beneficio datæ & acceptæ, penes dantem remaneat; ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque ejus masculos & fœminas (si de his nominatim dictum sit) perpetuo pertineat: ad hoc, ut ille, ac sui heredes, fideliter domino serviant, ita uti expressum est.

De juris præceptis.

Legibus & moribus præceptum est, jus suum cuique tribuere, honeste vivere, alterum non lædere 5. 14.

De origine juris feudorum & autoritate Prudentum.

AB initio feuda ita fuerunt in dominorum potestate, ut quando vellent, ea auferrent: dein annalia; tum ad eum quem ex liberis vasalli dominus elegisset; postremo ad omnes filios æqualiter deferri cœpta *lib.* 1. *tit.* 1. §. 1. & ad nepotes ex filio 1. 1. 2. Quinetiam feudum a patre acceptum seu paternum ad fratres defuncti sine legitimo herede, id est masculo deferri cœptum: at non adquisitum a fratre, vel separatim, vel communiter: nisi nominatim ita convenium esset 1. 1. 2. Quemadmodum nec ad filias defertur, nisi eo jure ita acquisitum 1. 1. 3. vel nisi e domino redemerint, aut gratiose propter servitium & amorem patris obtinuerint 1. 24. Ad venientes ex latere ad septimum geniculum seu gradum, olim non ultra fratres patrueles 1. 1. 4 hodie in infinitum defertur 1 50. Hoc jus duobus libris in editionibus vulgaribus comprehensum, quinque vero in Cujacii editione. Prioris autor Gerard Niger Consul Mediolan. teste Othone Frisingensi 2. *de rebus gestis Friderici* 12. Secundi ac tertii, Obertus de Orto c. *Feudor.* 1. & 2. *Feudor.* 24. §. 2. Quartus ex variis & incertis autoribus est consutus. Quinto continentur constitutiones quædam imperatoriæ his libris ab Hugolino (Odofredo teste) insertæ. Quod ad prudentes juris feudalis attinet: citatur Obertus de Orto 2. 1. 2. 23. 4. 25. 2. 28 2. 30. 2. 32. 1. 33 1 2. 34 2. 2. 36. 2. 42. in Mediolanensi curia versatus 2. *Feudor. citatur* 24. 2. 25. 2. 52. 1. *& ibi passim*. Mediolanensis consul fuit teste *Othone Frisingensi*.

Ex peritis juris feudalis citatur etiam Gerardus Capagistri 2. 25. 2. 28. 2. 30. 3. 32. 34. 1. 2. 36. 2. 52. 1. *& ibi passim*.

De legibus.

CAusarum aliæ dirimuntur jure Romano, aliæ Longobardorum legibus, aliæ secundum regni consuetudinem, quæ pro diversorum locorum & curiarum moribus varia ac diversa esse solet *lib.* 2. *tit.* 1.

In judicio, quo de feudis agitur, illud dici solet: Legum Romanarum non esse vilem autoritatem, sed non adeo vim suam extendere, ut usum vincant aut mores 2. 1.

Strenuus legisperitus, sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta 2. 1.

De constitutionibus Principum.

PRincipum constitutiones his libris variæ extant Corradi 1. 1. 2. 2. 34 40 Lotharii 1. 9. 13. 19. 2. 1. 1. 9. 2. 24. 3. 2. 38. 2 44 1. 53. 2. 76. 55. 5. 6. Friderici 2. 3. 2. 2. 27. 1. 13. 1. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 17.

Henrici 5. 1 3. 4.

Romani 5. 15. 16.

De consuetudine regni, vide 2. 1. 2. 28.

Leges plerumque ad casus præteritos trahi 2. 55.

De jure Romano & legibus Romanorum 2. 2.

De lege Salica vide *lib.* 2. *tit.* 29.

De legibus Longobardorum 2. 1. 2. 8. *in fin.* 2. 39.

De Longobardis 1. 10. 2. 38. 2. 2. 58. 3. 2. 53. 4.

De Canonum statutis 2. 27. 1.

De Decretis 2 6

De constitutionibus principum, vide *Titulum proxime superiorem*.

De moribus curiarum 2. 23. hinc illa, Mediolani non tenetur. Mediolani non obtinet 2. 34. 1 Mediolani consuetudo 2. 39. 2. 2. 40 Mediolanenses 1. 27 *in fin.* viri prudentes Mediolanenses 1. 28. Sapientes Mediolanenses 2. 49. Mediolanensium Curia 2. 10. 22. 4 mos 26. 1. usus 2. 28. 1. 2. 39. 2. 52. 2. 57. 2. Archiepiscopus Mediolanensis 2. 35 Mediolanenses irrationabiliter considerant 1. 14. Citantur quoque viri Placentini 1. 27. 1. Cremonenses 1. 27 1. Et usus qui in Lombardia 2. 40. sed & in Teutonia 2. 40.

Responsa citantur 2. 40.

Pronuntiata & judicata 2.

Citatur & Eugenius Papa 1. 19.

Honorius III. Pontifex, vid. *Constitutiones Friderici* 2. 6. 5. 23.

Urbanus 1 6.

De statu hominum seu jure personarum & earum divisione.

De Duce, Marchione, Comite, Capitaneis vel Valvasoribus majoribus & minoribus vel Valvasinis.

QUi a principe de Ducatu, Duces: qui de Marchia, Marchiones: qui de Comitatu, Comites: qui de plebe aliqua ejusve parte, Capitanei (olim proprie majores Valvasores) qui a Capitaneis, Valvasores minores: qui a minoribus Valvasoribus investiti, minimi Valvasores & Valvasini appellantur *lib.* 1. *tit.* 20.

De his, qui in Feudum dare possunt vel non.

Feudum dare possunt Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, Præpositus (si antiquitus consuetudo eorum fuerit) Dux, Marchio, Comes (qui & regni & regis capitanei) regni vel regis Valvasores (qui & Capitanei). Ab his minores Valvasores feudum accipiunt 2. 3. ecclesiasticæ personæ, (aliud in laicis) ad suam tantum vitam, feudum dare possunt: ac proinde successores eorum non tenentur feudi investituram ratam habere 3. 5. 1. 9. Si, qui in feudum dare non potest, in feudum dederit, nullum habebit vigorem infeudatio 3. 6. *in fin.*

De plebeis.

Qui ab antiquis temporibus beneficium non habent, plebei, id est, jus parium (aut, ut quidam volunt, nobilitatis) non habent 2. *tit.* 30.

De liberis.

Libertas est facultas qua naturaliter quid cuique facere libet, nisi vi vel jure prohibetur 5. 13.

De servis.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manumissi in feudo non succedunt 3. 26. Servos communi jure militia prohibetur, adeo ut si dominum servum in militia retinet, in 3. libras condemnetur 5. 10. *in fin.*

Nomenclatura generalis personarum de quibus his libris tractatur.

DE Abbate, v. 1. 2. *in pr.* 1. 3 1. 6. 2. 40 *in fin.* 2. 89. Abbatissa v. 1. 1. *in pr.* 2. 3 2. 6. 2. 89. Absente 2 48 Acceptabili 2. 55. 2 34. Actore 1. 26. 1. Actore domini 1 20 Actore regis 2. 10. *in fin.* Adoptivo 2. 26. 4. Advena 5. 37. 10 Advocato 2. 27. 9. Adgnatis 1 2. 13. 2. 21 2. 25 1 26. 3. 1. 26. 6. 2. 45. 2 49. 2. 98. Agricultoribus 5. 37. 11. Antecessore 2. 92. Antecessoribus vasalli 2. 25. Antiquiore domino 2. 18. 4. Arbitro 2. 46. 2. 34. Archiepiscopo 1 1. *in pr.* 2. 1 2. 2. 52. 2. 89. Archiepiscopo Mediolanensi 2. 35. Ascendentibus 2. 50. Auctore 2. 25 Avo 2. 20 3. 1. 39. 2. 11. Bannito 2. 28 Bono judice 2. 33. Capitaneis 1. 14. 1. 1. 15. 1. 17. 2. 18. 1. 19. Capitaneis improprie dictis 2 17. Capitaneis principis 1. 17. Capitaneis proprie appellatis 1. 17. Capitaneis Regis vel Regni 1. 1. 2. 13. quis Capitaneus 2. 10 2. 51. 2. 55. 2 89. Claudo 2. 36. Clericis 1. 25. 2. 1. 26. 2. 26. 4. 2. 27. 1. 2. 30. 2. 32. 2. 55. 2. 34. 2. 42. *in fin.* 2. 104. Clientulis 1. 19 2. 13. Cognatis patrui magni 2. 22. Coherede 2. 58 2. 78 Comite 1. 1. *in pr.* 1. 13. 1. 26. 2. 10. 2. 52. 2. 53. 2. 54 4. 84 Comite judice 2. 27. 2. 2. 27. 5. Compatribus 2. 54. Conrado 2 34. 1. 40. 5. 1 Conjuge vel amico 2. 58. Consobrinis 1. 14. 1. Consortibus 1 25. 1. Contumace 2. 22. Conversis 2. 22. 2. 50 Creditore 2. 86. Cremonensibus 1 47. Curia 2. 9. 2. 10. 2 22. 2. 33. 2 34. 2. 46. 2. 53. 4. 76. 2. 89. Curia Mediolanensi 2 30. 2. 24. Curiæ majoribus 1. 89. Curte 1. 4 5 1. 83 2. 52. Curtis paribus 2 46. Damnatis 1. 36. Defensoribus locorum 2. 55. Delatore 1 24. 2. Descendentibus 2. 50. 1. 1. 14. 2. 8. 26. 6. Dissipante 2 92. Doli capace 2. 46. 2. *in fin.* Domestico 2. 5. 2. 55 2. Domine 1. 5. Dominæ filia 2. 24 2. Domino antiquiore 2. 18. 4. Domino æquali, majori, inferiore 2 30. 2. Domino plebis seu capitaneo 1 6 Domini paribus 2. 12. Duce & Ducibus 1. 1. *in pr.* 1. 19. 2. 10. 2. 32. 2. 55. 1. 54. 2. 89. 1. 100. Ecclesia 1. 13. 2. 105. Ecclesiasticis personis 2. 26. 1. 2. 91. Egeno 2. 38. Emptore 2. 26. 6. 2. 41. 2. 42. 1. 53. 5. 2. 55. Episcopo 1. 1. *in pr.* 1. 1. 1 5 1. 6. 2. 20. 2. 55. 2. 40. *in fin.* 2. 52. 2. 54. 1. 55. Excommunicato 2. 28. Extraneis testibus 2 32. Fideli seu vasallo 1. 1. 2. 2. 4. 1. 4. 5. 1. 5. *in princ. & fin.* 1 10. 2. 26. 2. 19. 2. 57. Filiabus 1. 1 1 1. 5 1 8. 1. 8. 32. 1. 8. 2. 1. 24. 2. 1. 4. 1. 11. 2. 17. 2. 24. 1. 2. 126. 1. 2. 50. 2. 51. Filia domini 1. 5. Filio 1. 1. 1 1. 8. 1. 8. 2 2. 14 1. 1. 15. 2 46. 2. 50. 2. 53. 2. 58. 4. Filio domini 1. 18 Filio feudum adquirente 2. 27. 4. Filio fratris 1 19 1. Filio impubere 2. 56. 5. Filio masculo 2. 26. 5. 2. 18. 2. Filio militis 2. 38. Filio prioris matrimonii 2. 26 4. Filio secundi matrimonii 2. 26 4. 2 103. Filio & successore domini 1. 2. Filio vasalli 2. 55. 2. Fœmina 1. 6. 2. 1. 15. 2 5 1. 2. 32. 56. 2. [illegible] 2. 104 Fratre 1. 1. 2 1 5 1. 8. 1 2. 8. 2. *in fin* 1. 13 1. 24. 1. 1 14. 2. 1. 19. 1. 1 20. 2. 12. 2. 12. 2. 18. 2 24. 31. 2. 26. *in fin.* 2. 28. 4. 2. 19. 2. 37. 2. 52. 2. 90 2. 93. Fratre patris 1. 19. 1 Fratre patrueli 1 4 Fratris filio 1. 5. 2. 32. Friderico ejusque constitutionibus 2. 5. 2 2. 27. 2. 55. 1. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9 10. 11. 12. 13. 14. 15. Gastaldio 1. 2. 1. 1. 10. 32. 1. 11. 2. 94. Gerardo Capagistro 2. 45. 28 30. 32. 2. 34. 2. 2. 34 2. 2. 36. 2. 52. passim. Hæreticis 5. 17. 5. 7. 8 4. Henrico ejusque constitutionibus 5. 2. 3. 4. Herede 2 9 1. 14. 2. 25. 2. 28. 1 2. 58. 2. Herede legitimo 1. 15. Herede masculo 1. 19 2. Hoste regis 1 20 2. 7 Idoneis testibus, v. Testibus. Ignorante 2. 4. 1 2. 42. 2. 56. 6. Imperatore 1. 14. 1. 18. 1. 26. 2. 55. 2. 3. 100. Imperfecto 2. 96. Impubere 2. 26. 5. Incendiariis 5. 10. Inculpato seu accusato 1. 19 Indigno 2. 24. 3. Infami 2. 52. 2. Infante 1 22. Inferiori domino 4. 54. 3. Infeudato 2. 35 Ingrato 2. 24 *in pr.* & §. 1 Inimico 2. 37. Investitore 2 27. 2. 34. 2. 35. Investito 2. 9 Invito 2. 32. Judice 2 46. Judice agnati 2. 35. Judice Curtis 1. 18. Judice ordinario 1. 15. Laicis 2. 3. 2. 32. 2. 55. Legitimatis 2. 26. 4 Legitimo herede 1. 1. 2. 1. 13. 2 21. Legitime liberis 2. 29. Longobardis 2 2 8. *in fin.* 2. 39. Lothario ejusque constitutionibus 2. 9. 1 13. 1. 19. 1. 2 1. 2. 9. 24 3. 2. 38. 2 44 1. 53. 2 5. 5. 6 Magistrato 2 57. 1 Majore 2 3. 52. 2. 35. Majore Curia 1. 89. Majore domino 2. 34 1. Majore judice 2. 33. 2. Majore potestate 2 22 Manumisso 2. 106. Marchionibus 1. 1. *in pr.* 2. 10. 2. 15. 2 24 2. 53. 2. 33 2. 54. 2. 55. 1. 2 89. Marito 2. 13. 1. 37. 2. 83. Masculis 1. 13 1. 6. 2 1. 8 1. 1. 23 1. 19. 1. 2. 20 1. 24. 2. 41. 2. 45. Masculini sexus heredibus 1 14 1 Descendentibus 1. 14 2. Matre 2. 50. 2. 107 Mediolano & Mediolanensibus 1. 2 5. 1. 13. 1. 26. 2. 27. 1. 2. 10 2. 14 1. 24. 2. 32. 2 34. 2 37. 1 2. 34. 2. 40 2 44 Mercantibus peregrinantibus 2 27. 5. Militibus 1. Vasallis 1. 13. 1. 2 21. 1. 21. 2. 1 22 1. 32. 2. 1 13. 1. 27. 2. 37. 2. 21. 2. 26 1 2. 26 6. 2 27. 1. 2. 27. 5. 2. 34. 2. 2. 32. 2. 96 2 88. Minoribus 2. 5. 2. 26. 2 2. 27. 2. 91. Mortuo 1 5. 1 24 Muliere 1 26 4. Muto 2. 6. 2 Muto & surdo 2. 36. Naturalibus filiis legitimatis 2. 26 4. Nepotibus 1 1 2 1. 14 2. Nepotibus ex filio 1. 8. 1. 19. 1. 8. 11. 2 50 Nepotibus ex filia 2. 11. Nepote seu filio fratris 1. 5. 1. 13. Nepte 1 5. 2. 11. 2. 90 Nobilibus 2. 52. Nobili conjuge 1. 29 Notariis 2 52. 2. Nuncio 1. 26. 2. 58. 1. Nupta filio domini 1 5 Nuru domini 2. 24 2. Oberto de Orto 2. 2. 2. 23. Palatinis 2. 32 2. 54. Papa Eugenio 1. 19. Papa Urbano 1. 6 Paribus 2. 24. 1. 2. 39. 2. 58. 5. 2 73. 1. 78. 2. 79 3 82 Paribus Curiæ 1. 10. 2. 20. 1. 32. 2. 34. 53. 2 Paribus Curtis 1. 2. 1. 1. 1 1. 4. 1. 4. 1. 1. 4. 5. 2. 2. 1. 15. 2. 42. 2. 51. 5 Paribus domus vel curiæ 1. 11. Paribus testibus 2. 58. 2. Parium judicio 1. 18. 2. 12. 1. Parium laudatione 2 76. Parium laudamento 1. 31. Parentibus 2 58. 1. Parente adgnationis alicujus communi 2. 11. Parente domini vel vasalli 4. 33. Parentibus, id est, cognatis 1 24. Patre 1. 1. 2. 1. 1. 3. 1. 14. 1. 1. 19. 1. 91. 84. 2. 36. 1. 1 50 2 84. Patriarcha 2. 89. Peregrinis 5. 17. 10. Persona commixta 2. 91. Persona ecclesiastica & seculari 2. 91. Persona tertia, quarta 2. 34. 2. Personali servitio 2. 26. 5. Placentinis 1. 26. 1. 31. 27. Primatibus locorum 2. 55. Principe 1. 7. Privato 1. 15. Proclamatore seu actore 2. 37. Proceribus 2 54. Procuratore 2. 2. 1. Progenie 2. 90. Prole fœminini sexus 2. 11. Pronepotibus ex filia 2. 1. Plebe & plebis parte 1. 10. Plebeis 2. 10. *in fin.* 2. 55. Pluribus dominis 2. 77. Possessore 1. 26. 2. 27. 1. *in fin.* Posterioribus patrui 2. 95. Prælatis Ecclesiarum 2. 91. Præposito 1. 1. 6. 1. 26. Pronepte 2. 11. Proscriptis 2. 56. Proximis & proximioribus agnatis 2. 9. 1. 2. 2. 1. 2. 50. *in fin.* 2. 24. 5. 2. 37 & 36. 5. Publicis latronibus 2. 75. 5. Rebellibus 5. 29. Recipientibus 2. 31 2. Rectoribus locorum 2. 55. Rege 1. 26. 2. 38 Reo 1. 26 2. 38. 1. Roma 1. 1. 2. 1. 5. 2 34. Roncaliis 2. 52. Rustico 2. 27. 5. 3. 34. 1. Semimonialibus 2. 1. 1. 4 2. 1. 10. 1. 26. 1. 1. 29. 2. 41. Sciente 1. 26. 1. 2. 9. 1. 3. 24 2. Scriba 2. 56. Semiferorum feudis 2. 74. Seculari persona 2. 91. Secundi matrimonii filius 2. 103. Senioribus seu dominis 1. 19. 1. 18. 1. 2. 51. 5. 2. 52. Servis 2. 3. 1. 2. 10 6. Sorore domini 1. 5 2. 24. 3. Substituto acceptabili 2. 49. Successoribus 1. 9. 1. 22. 2. 40 1. 2. 95. Surdo & muto 2. 36. Testibus 1. 26. 1. 2. 81. 2. 88 2. 92 Testibus corruptis odio, gratia, pretio 2. 2. 2. 58. 3. Testibus duobus, tribus, pluribus 2. 58. 1. Testibus extraneis 1. 26. Testibus idoneis 1. 10. 1. 11. 2. 2. 1. 2. 19 2. 23. Testibus quinque 2. 57. Testibus septem 2. 37. 5. Testibus liberis 2. 58. 1. Testibus testimonii boni 2. 37. 2. Valvasoribus 2 10. 2. 55. Valvasoribus majoribus 1. 7. 1. 19 2. 13. 1. 1. 19. 1. 18. 1. 1. 19. 2. 30 2 89. Valvasoribus minoribus 1. 9. 1. 1. 25. 1. 16. 1. 18. 1. 18. 2. Valvasoribus minimis 1. 7. 1. 15. 16. Valvasoribus regis vel regni 1. 1. *in pr.* 1. 1. 5. Valvasoris filio 2. 10. Valvasinis 2. 10. Vasallo 1. 9. 1. 19. 1. 15. 1. 36. 2. 26. 3 1. 47. 2. 79. Venientibus ex latere 1. 1. 4. Urbano Papa 1. 6. Uxore 1. 17. 1. 21. 1. 2. 8. 2. 19.

De Adoptionibus.

ADoptivus filius in feudo non succedit 2. 26. 4. *vers. Adoptivus*.

De rebus & earum divisione.

De rebus immobilibus & quasi.

BEneficium seu feudum in immobilibus seu rebus solo ext solo cohærentibus tantum consistit, aut his, quæ inter immobilia connumerantur, veluti cum de Camera aut de Cavena feudum datur 1. 1. *in fin.* 2. 23.

De soldata.

Qui soldatam (præstationem annuam quorundam solidorum, vini vel annonæ, quæ morte dantis vel accipientis finitur, nec transit in heredem) habuit vel etiam habet, nullum paradoxum aut usum obtinet 2. 10.

Nomenclatura generalis rerum quarum his libris fit mentio.

DE allodio 2. 26. 1. *in princ. & in fin.* infeudato 2. 34 Paterno 2 19. *in fin.* ejus venditione 2. 54. Angariis 2. 56 1. 81. Annona ejusque pretio 2. 27. 4. Annua præstatione 2. 30. Argentariis 2. 56 Armis bellicis 2. 21. armandis 2. 56 Beneficio seu feudo 1. 1. 4. 1. 16. 2. 26. 6 2. 1. 1 quid sit 2 23 Beneficio avi 3. 4. 1. communibus bonis empto 1. 20 ecclesiastico 2. 27. 1 2. 40. 1 hereditario 2 83 cujus nomine jusjurandum fidelitatis fieri debet aut non debet 2. 24. 3. materno 1. 15. novo 1. 14 2 2. 3. 2. 13. 2. 32. 2. 49. 2 91. paterno 1. 24. 1. 1. 24 1. 19 1. 9 24 5. 2. 83. regali 2. 54. 2. 40. 1. veteri 2. 8 93. Bonis vacantibus 2. 36. Brevi instato 1. 2. *in fin.* 1. 5 1. 4. 2. 5. 5 1. 4 5. 2. 32. 1. 88. 2. 92. Cameræ seu de Camera feudo 2. 1. 1. 3. 2. 1. 2 58. Casa communi 2. 11. Castro 1. 9 5. Cavenæ seu de Cavena feudo 2 1. 1. 2 2. 1 2. 58 Civitate 2. 33 2. Conscientia 2. 58. Criminali causa 2 32 1. Culpa 1. 17. 1. 23. 2 26. 2. 78 Contractu 2. 55. 1. Curia & curte, dixi supra de personis. Debito servitio 2. 55. Debito hereditario 1. 45 Dignitatis feudo 1. 13 Dignitate legali 2 34 Dimidio reditus feudi 2. 55 Districtu 2 54. Dominico 1. 35. Dominicaria vice 2. 81. Domus paribus 1. 11. Domus destructione 2 53. 2. Donationibus 5 25. Ducatu 1. 55 1. 2. 100 Duello 2. 37. 2. 27. 1. Duplo 2 53 2. Ecclesia 1. 13. Equis & armis communibus 2 28 Estado aliano 2 9 armis & equis communibus adquisito 2. 12 Cameræ 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Cavenæ 2. 1. 1. 2 2. 2. 58. Comitatu 1. 13 1. 14. Communiter a fratribus adquisito 1. 6. 2. Conditionali & non conditionali 1. 75. ex divisione veniente 2. 30. Divisio dividendo 2. 55. 2. dignitatum 2. 13. ducatus 1. 14. fœminæ 2. 30. filii 2. 84 cujus nomine fidelitas non præstatur 2. 24 1. Guardiæ & Gastaldiæ 2 2. Habitationis 2. 105. Heredibus aperto 2. 46. 2. Improprio 2. 81. Indiviso 2. 36. 4. initium habente a fratribus 1. 8 2. lege commissoria dato 2 27. 2. 55. 6. ligio 2 99. Marchiæ 2. 33. 1. 14. Militis 2 26 2. Novo 2 26. 2 49 paterno 2. 97. paterno 1. 4. 2. 2. 8. 1. 1. 8 2. 1. 22 2 11. 32. 2. 26. 6. 14. 1. 2. 31. 2 17. 2. 26. 2. 49 2. 36 2. 37. 2 39. 2. 45. 2 46 2. 50. 2. 93. Proprio 2. 34. 1. 2 1. Propriam feudi naturam non habente 2. 48 recto seu cujus possessio justa 2. 2. 2 2. 20. 2. 95. 2. 39 reverso ad eum, qui dedit 1. 4. 9. 1. 6. 2 quod reverti speretur 2. 26. 2. ad servitium certum dato 2. 58. 7. scutiferorum 2. 94. vero 2. 48 veteri v *beneficium*, uxoris 2 85. Feudi alienatione 2 9. Conditione 1. 9. 2 2. 2. 2. 26. 3. 2. 26. 6. 2. 76. 2 89. Causa 2. 44. consuetudine 2. 10. Honore 2. 83

De officio domini.

Inter dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum cogitatum intervenire debet 2. 51. in fin. Dominus vicem fideli suo rependere debet &c. 2. 26.

Feloniam in vasallum committens feudo privatur 2. 26. 6. v. domino 2. 47.

Si dominus feudum de Camera aut Canova debet vasallo, & sine culpa promissiones utraque evacuata est, expectandum est vasallo, ut iterum de ea solvi possit, Dominus enim pacto intelligitur, amoto aere deducto. Non aequum est videre egentem, quem prius habuit in conjugem & amicum 2. 58.

Vasallum mittere in possessionem & in eadem vasallum in judicio defendere debet, dixi in fin. tit. de evictionibus.

Juvare & defendere vasallum debet, gloss. vide 2. feud. 28. ab omnibus receptae.

Justitiam vasallo facere tenetur 2. 19.

De officio vasalli.

Domino bellum facienti alicui, si vasallus id sciat juste agi, aut si de eo dubitat dominum adjuvare tenetur: si injuste agi sciat, non tenetur 2. 28.

Eadem lege vasallus domino excommunicato aut e lege bannito, servitium praestare non tenetur 2. 28.

Contra omnes debet vasallus dominum adjuvare & contra fratrem & filium (& patrem) & non contra dominum antiquiorem; hic enim caeteris est praeferendus 2. 28. in fin.

Operas suas vasallus ultra offerre non tenetur, nisi sciat dominum versari in magno periculo 2. 28. 6. vid. ibid.

Personales operas & servitium, etiam alius vasalli nomine praestare potest 2. 55. 2. 99. in fin. Vide plura in fine tit. de jurejurando, ubi de Nova forma fidelitatis agitur.

Dominum justitiam facere negligentem vasallus degravari potest 2. Feud. 22.

De officio parium.

Ad officium parium spectat, ut vasallum de suo recto feudo prius investiri faciant fidelitatis jurejurando dilato, donec de principali causa cognoscatur 2. 20.

Pares majorem de suo pari quam de suo domino jurisdictionem habent 2. 79. Curia contumacem dominum adire debet, eumque salva reverentia compellere cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiae se committat &c. 2. 12.

De jurisdictione.

Si de feudo fuerit controversia inter Capitaneos, coram Imperatore lib. 2. c. 58. vel Rege definiri debet 2. 34. quod Mediolani non obtinet 9. 34.

Si inter duos vasallos sit controversia, dominus cognoscit 2. 55. 2.

Si inter majores & minores Valvasores de feudo fuerit controversia, in judicio parium lis definienda, vel per judicem curtis 1. 18.

Si inter dominum & vasallum sit controversia, Pares Curiae a domino sub fidelitatis debito conjurati cognoscant 2. 55. 2.

Si contentio fuerit inter dominum & fidelem de investitura feudi, per pares ejusdem Curiae (jurejurando prius ab eis interposito 2. 26.) lis dirimitur.

Orta quaestione de investitura feudi, facta sit an non: inter dominum & vasallum, pares judicant. Ea tamen causa, actor de feudo prius investiendus (ut ita pares aliquos habeat) fidelitatis jurejurando dilato, donec in principali causa, hoc est, de investitura cognoscatur. De alio tamen feudo controversia, nemini investiri & jurare potest 2. 82.

Si contentio orta fuerit de feudo inter generum fidelis mortui & ejus agnatos, non apud dominum, sed apud ordinarium judicem vel arbitrum lis dirimitur 2. 17.

Pares majorem jurisdictionem habent de suo pari, quam de suo domino 2. 75.

Curiae judicium a vasallo declinari non potest 2. 49. nisi dominus pares nullos habeat.

Ab iniqua sententia parium ad Imperatorem appellatur ipsis paribus etiam praesentibus judicaturum 1. 12.

Paribus jurare omnibus Imperator adiri potest 1. 26.

Quod quisque juris &c.

Ut vasallus calumniae sacramentum a domino non exigat, quod etiam a parte domini intelligendum est in quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur 2. 15. 1.

Si quis jus dicenti non obtemperaverit.

Si dominus ter admonitus facere destiterit, id quod curia jussit, tunc licet vasallo ad majorem potestatem ire & sibi consulere, & si dominus ei justitiam facere omiserit, poterit eum deprecari 2. 23. in fin.

De in jus vocando.

Dominus vasallum ad curiam vocare debet: & si non venerit, iterum vocare debet usque in spatio tertio septem vel decem dierum, arbitrio curiae terminando. Quod si neque venerit ad tertiam vocationem, hoc ipso feudum amittit: & ideo debet curia dominum mittere in possessionem: sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio, alioquin & beneficium & possessionem amittit. Si contrario si vasallus de domino conqueritur, eum in curiam vocabit, & in eadem curia de domino conqueretur. Curia autem debet adire dominum, eumque salva reverentia compellere cogere, ut vel possessionem restituat & adquiescat, vel judicio curiae se committat 2. 12.

De pactis.

De pactis contra communem feudi rationem.

Si tenor praeter communem feudi rationem in investitura intervenit, vide 2. 2. 2.

Si ut ad feminas feudum perveniat.

Si specialiter dictum fuit, ut ad feminas feudum pertineat 3. 1. 3. Si pactum fuit, ut filiae succederent 1. 14. 3. in fin. Si quis ita investitus fuerit, ut ad feminas feudum transiret 2. 31. vers. similiter. Si investitura fuerit facta in patre, ut filii & filiae succedant in feudum 1. 8. 9. Si eo tenore feudum quis acceperit, ut ejus descendentes masculi & feminae illud habere possint 2. 6. 3. Si duo fratres in heredes masculos & feminas de beneficio investituram acceperint 2. 90. Si ejus conditionis sit feudum vel eo pacto adquisitum, ut ad filios, nepotes, pronepotes & deinceps, ad ea filia nepotes ac pronepotes, ad prolem feminini sexus, vel ex feminino sexu descendentes pertineret 2. 82. Si feudum ea lege alicui datum sit, ut ipse & heredes sui masculi & feminae, & cui dederit, habeat 2. 26. 6. vers. feudum. Si quis sibi vel heredibus suis masculis, vel, his deficientibus, feminis beneficium per investituram accepit 2. 17. Si duo fratres simul investiti fuerint eo tenore, ut quamdiu ipsi vel eorum heredes masculi viverent, & masculis descendentibus, feminae si superessent, feudum haberent 2. 28. Si quis ea lege feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit, habeant 2. 98. 2. 26. 6. vers. feudum.

Si ut ad fratres feudum perveniat.

Si eo pacto facta sit investitura, ut frater fratri succederet 2. 12. Si hoc nominatim dictum sit, ut uno fratre defuncto sine legitimo herede alter succederet 1. 1. 2. Si per investituram a domino ordinatum fuerit, ut frater succedat fratri 1. 20. Si dictum fuerit, ut frater fratri succederet 1. 8. 2. in fin.

Si ut filii, aut ex certa ux. succedant.

Si quis ea lege uxorem minus nobilem duxerit, ut nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis paternis, quam dederit tempore sponsaliorum, verbi gratia decem libras 2. 29. Si cum uxore ea conditione matrimonium contractum est, ut ex filii ex ea nati patri ab intestato succederent 2. 29. versic. filii.

Si ut ad patrem feudum deferatur.

Si nominatim cum domino pactum sit initum, Ut si filius ante patrem decesserit, feudum ad patrem revertatur 2. 81.

Si ut filii matri succedant.

Si specialiter dictum, ut filii matri succederent 2. 13.

Si ut post mortem possessoris feudum habeatur.

Si feudum ita datum fuerit, ut post decessum ejus, qui possidet, habeatur 1. 3.

Si ut sine juramento fidelitatis habeatur.

Si ut pacto adquisitum sit feudum, ut sine juramento fidelitatis habeatur 2. 3. in fin. 2. 24. 3. 2. 60. 2. 76.

Si ut omne feudi incrementum vasallus habeat.

Si ita dictum fuerit, ut omne incrementum feudi pertineret ad eum, qui investituram accepit 1. 3. 4. 5. 6.

Si pactum de non petendo.

Si Titius cum Sempronio fratre feudum paternum possidente pactum fecit, de eo feudo non petendo a Sempronio, ejusque heredibus 2. 26. in fin.

Si certae conditiones exceptae.

Si nominatim in ipsa traditione certae conditiones sint exceptae 2. 89.

De generali alienatione.

Si nominatim dictum fuerit, ut in generali alienatione contineretur feudum 2. 26. 6. vid. in generale.

De certo genere servitii.

Si ita convenit, ut lectivis diebus vasallus vadat cum uxore domini ad Ecclesiam 2. 2. 2.

De evictione.

Si emptor sciens rem alienam, pacto speciali sibi prospexit de evictione 2. 8.

De feudo non auferendo.

Si hoc actum est, ut dominus non liceat feudum improprium vasallo auferre 2. 81. Si specialiter cautum est, ne feudum habitationis morte accipientis finiretur 2. 105.

De refutatione feudi.

Si frater fratri vel domino vel ex mea partem feudi dederit 2. 89.

De jure subfeudandi.

Si quis feudum sibi suisque heredibus (masculis) habuerit, non debet alii dare, ut ipse habeat & sui heredes masculi & feminae 2. 34. 2.

De pacto legis commissoriae.

Non potest ad conventione feudum constitui, ut si tempore statuto pecunia soluta non sit, pro feudo habeatur 1. 27. 2. 58. 7.

De feudo.

Ad certum servitium feudum dari potest 2. 81. 3.

De refutatione feudi.

Uni dominorum partem feudi refutare vasallus potest, partibus aliorum dominorum reservatis: facta refutatione, domino, quem elegerit, servitium exhibere debet, tametsi eum offendere non debet 2. 38.

De Transactionibus.

De transactione non fraudulenta.

Transigere cum adversario, citra fraudem domini vasallus potest: eo quod accepit transactionis nomine feudum erit 2. 26. 6. vers. si vasallus 2. 42.

De transactione rei communis.

Transigere de re communi in fraudem proximioris agnati non licet 5. 13.

De his qui notantur infamia.

Scriba, qui instrumentum jure prohibitum conscribit post amissionem officii, eum infamiae periculo manum amittit 2. 52. 2. in fin. 2. 53. in fin. pr.

De Procuratoribus.

Investitura per se vel per suum nuncium dari & accipi potest 2. 50. 2. Utrum ipse vel alius pro te investituram faciat vel suscipiat, nihil interest, potest enim hoc negotium & per procuratorem ab utraque parte expediri 2. 3. 2. vers. sed utrum.

De negotiis gestis.

De agnatorum assensu.

Pater in filiam feudum confirmare non potest, etiam domini voluntate, nisi agnati consentiant aut ratum habeant 2. 30.

Si maritus uxoris negotium gessit.

Si maritus de feudo uxoris investiatur, ea absente, nisi nominatim quasi gerendo uxoris negotium investiatur, sibi adquirit a 83.

De in integrum restitutionibus.

IN fraudem legis facta investitura rescinditur 2. 3. Excusatur vasallus, si justa causa intercesserit, quare non petierit investituram, veluti mortis vel capitalis inimicitiae, vel infantia, vel justa absentia 1. 22. Justo errore vel ignorantia quemadmodum excusemur, *vid. infra tit. de juris & facti ignorantia.*

Quod metus causa gestum erit.

PEr vim & justum metum, etiam a majoribus extorta sacramenta, nullius sunt momenti 28. *in fin.* 2. 33. *in fin.*

De dolo malo.

Si quid in fraudem vetitae alienationis factum.

SI vasallus dolo quid egit in fraudem vetitae alienationis feudi, amissione feudi multetur 2. 5.

Si vasallus dominum periculi non admonuit.

Si vasallus dolo aut negligentia vel fraude dominum celaverit, id est, non certioraverit de obsidio, morte, captione, vel grandi patrimonii jactura, beneficio careat 2. 24. 2.

Si intra annum & diem investituram non petiit.

Inter dominum & vasallum, nulla fraus, nec ullum malum ingenium debet intervenire. ac proinde si non dolose investituram intra annum & diem non petiit, feudum non amittit. Dolus autem abesse videtur, si justa causa impediente steterit 2. 52. 3. vel etiam cum annuum servitium fecerit domino consicio 2. 97.

De doli capace.

De majori doli capace *vid.* 2. 26. 4. *vers. si minori.*

Si vasallus dominum ejuravit.

Si vasallus fraudulenter, id est, sciens, feudum se a domino tenere negaverit 2. 34. *in fin.*

De fraudulenta subfeudatione.

Beneficium a vasallo in feudum si nihil in fraudem legis fiat, recte dari potest, 2. 26. 6. *vers. beneficium.*

De fraudulenta transactione.

Vasallus cum adversario transigere potest, dummodo fraudulenter actum non sit 2. 43.

De fraudulenta alienatione.

Si callida machinatione sub colore investiturae feudum quis vendiderit 2. 55. *vers. callidis* 2. 52. *in fin.*

De minoribus XXV. annis.

De fidelitate.

SI minori datum fuerit feudum fidelitatem facere non cogitur, donec ad majorem aetatem venerit, in qua doli capax sit, feudum tamen retinet 2. 26. 4. *vers. si minori.*

De jurejurando.

Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inviolabiliter custodiantur 2. 33. 3.

De veteris beneficii investitura.

Quae de veteri beneficio fit investitura, etiam a minore potest fieri 2. 3. 2. 91 minore inquam XXV. annis.

De jussu possessionis.

Sive a minore sive a majore fiat investitura, non de omni possessione vasalli, sed de justa tantum facta intelligitur, nisi aliud nominatim dictum sit 2. 8.

De novi feudi investitura.

Novi feudi investitura non fit a minore XXV. annorum (vel ut quidam volunt) a minore XVIII. annorum 2. 91 sed nec ab alio fit recte, nisi ab eo; qui legitime suorum bonorum administrationem habet: qui enim qualibet ratione de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum poterit investituram facere 2. 3.

De non petita investitura.

Si infeudatus major XXV. annorum sua injuria vel negligentia per annum & diem steterit sine petitione investiturae a domino, translato hoc spatio, feudum amittit 2. 55. *in fin. pr.*

De juramento pacis.

Ut a XVIII anno ad LXX. obstringantur omnes juramento, ad pacem tenendam 2. 53.

En quibus causis majores

De sacramento per vim & metum extorto.

SAcramenta per vim & justum metum etiam a majoribus extorta, nullius sunt momenti 2. 53. *in fin.*

De receptis, qui arbitrium receperunt.

DE arbitrio utriusque consensu electo 2. 35. 2. 26. 2. 34. *in fin. pr.* 2. 47.

De pactis.

De ratione convasalli & domini.

UT ratio convasalli adversus convasallum priusquam Domino discutiatur 2. 79.

De possessione & principali causa.

Ut prius possessio restituatur; quam de principali causa agatur 2. 80.

De rei vindicatione.

De aedificiis & meliorationibus feudi.

SI vasallus in feudo aliquod aedificium fecerit; vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus moriatur sine filio masculo, dominus non patiatur aedificium auferri aut solvat pretium meliorationis 2. 28. 1. *vers. si vasallus.*

Rei vindicationem vasallo competere.

Etiam absente domino utiliter agendi & excipiendi adversus vindicantem proprietatem totius feudi vel partem jus vasallus habet 2. 43. Rem per beneficium datam vasallus hanc habet potestatem, ut tanquam dominus possit a quolibet possidente, sibi quasi vindicare: & si ab alio ejus rei nomine conveniatur, defensionem imponere 2. 8. *vers. beneficium.*

De fructibus, & incrementis feudi.

De fructibus & incrementis feudi ad quem pertineant, *vid. infra tit. de usufructu & fructibus.*

De usufructu.

Penes quem possessio & proprietas feudi.

PEnes vasallum feudi ususfructus: penes dominum proprietas 2. 23. *in fin.*

De precariis & quid precarium.

Legis Lotharii de precariis fit mentio *lib.* 3. *tit.* 9. *in fin.* Ut libellariae & precariae in suo statu permaneant secundum consuetudinem uniuscujusque civitatis, modo Constitutionem Friderici & Henrici *lib.* 5. *tit.* 21. [illegible] precaria est cessio ususfructus rei immobilis, quae ad aliquod tempus vel dum vixerit, ea lege, ut Ecclesiae ministerium exhibeat *Synod. Tolețan.* c. 5. habet etiam ei absolvo liberis, qui remfuam Ecclesiae donasset: de quo dixi ad *Novell.* 7. *cap.* 4 *Novell.* 20. *cap.* 2. *l.* 14. §. 5. *C. de sacros. Eccles.*

De Servitutibus.

De actione confessoria.

SErvitutem feudo debitam vasallus petere potest & retinere 2. 8. §. *vel.*

Si vasallus, servitutem feudo adquisiverit.

Si vasallus pretio servitutem feudo adquisivit, dominus pretium ei solvere debet. Alii tamen dicunt omnino, id est, etiam pretio non restituto ad dominum pertinere 2. 28. *vers. si vasallus.*

Si vasallus servitutem feudo imponi passus fuerit.

Si pretio, vel dolo, vel injuria servitutem rei beneficiariae vasallus imponi patitur: & ad dominum postea feudum revertitur, sibi, donec feudum tenet, obest: domino autem & si per longa tempora perseveraverit servitus, minime nocet 2. 8. *vers. vel.*

Si quid per se subsistens vel non subsistens feudo a vasallo adjectum.

Si, quod feudo a vasallo additum est, per se non potest subsistere, ut servitus, feudo accedit: & sicut pars feudi censetur 2. 8. 1.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, & de pastu.

Pabulatio quatenus peregrinanti permissa.

LIcet peregrino ad equi pabulationem secundum viam stare in loco publico, & uti herba, & viridi sylva sine vastatione aliqua pro suo commoditate & usu necessario 2. 27. *in fin.*

Familiae erciscundae. Communi dividundo, & de hereditariis actionibus.

Quae feuda dividantur.

DIvidere non licet feuda Ducatus & Comitatus, 2. 53 1. alio, licet 2. 52 3 2 97. 2 102. si velint eorum Domini ac consortes 2 53. 1 quinimo etsi nolint 2. 58 2. ut proinde, hoc jure, feudum regale majori natu deferri videtur.

De praescriptione iniquae divisionis.

De iniqua feudi divisione inter fratres post 40. annos queri non potest 2. 58. 2

Plures vasalli unam feudi fidelitatem ut praestent.

Cum plures vasalli idem beneficium possident indivisum, una fidelitas & unum servitium domino fieri debet 2. 77. Si vero partitum fuerit, quot partes, tot erunt fidelitates 2. 77. servitia vero non pro partibus (ut annum praestum), videlicet graviora, sed pro quantitate beneficii moderanda 2. 75

Pluribus dominis fidelitas ut praestetur.

Si plures Domini feudum inter se diviserint, nullo modo nisi unam fidelitatem ex feudo habere poterunt 2. 77. *in fin.* Servitium autem nonnobis non graviora sed moderamine faciendum est 2. 27. *in fin.* quod si plures domini idem feudum indivisum habent, vasalli qui communiter illud tenent, non coguntur fidelitatem pro eo feudo facere, nisi domini illud feudum prima partiantur, quoniam secundum jus feudi non debet quidam fidelitatem pro eodem feudo facere 2. 102 & vasallus pro uno feudo plures dominos habere non compellitur 2. 55 1. *in fin.*

Factum coheredis alteri non nocere.

Cum feudum hereditarium uni ex coheredibus propria culpa aufertur, caeteris non praejudicat. Hoc autem ita intelligitur, ut vivo eo vel sine heredibus feudum ad caeteros venire non intelligatur 2. 78.

De heredibus investiendis.

Heredes domini necesse habent tenere firmam investituram quam pater fecit 2. 58. *in vers. item heredes.*

De juramento successorum.

Cum datus successor domini defensio, jurare debet se non credere investituram factam esse ab antecessore suo 2. 58. *vers. cum datur.* Hereditarium sacramentum multum discrepat a principali 2. 58 2. *in fin.* Heres, successor filius, de conscientia jurare debent, non de alieno facto. Jure tamen Lombardiae filius praecise debet jurare, patrem suum non fuisse debitorem 2. 58 2. *in fin.*

De acquirenda & omittenda hereditate (aliud in filio).

Agnatus repudiare hereditatem defuncti potest; feudum vero ipsum paternum retinere: nec de debito hereditario aliquid feudi nomine solvere cogitur, sed de fructibus tantum, si quos relinquat 2. 46.

De jurejurando & fidelitate.

Investitus jurata domino fidelitatem tenetur.

FIdelitatem investitura praecedere debet 2. 4.

Fidelitatis definitio.

Fidelitas est juramentum quod vasallus praestat domino 2. 4

Qui fidelitatem jurare coguntur & qui non.

Omnis vasallus, ne imperatore quidem excepto, nisi feudo ad se aliquo delato, fidelitatem faciat, feudum amittit 2. 100. Non id in in Ecclesia, quae nulli fidelitatem facit 2. 103. Minor quo ut feudum sibi datum retinet non tamen cogitur fidelitatem facere antequam ad majorem aetatem venerit 2. 26. *vers. si minori.* Eadem ratione impuberes filios vasalli defuncti, neque fidelitatem neque servitium sive per se, sive per alium debet 2. 26. 5. Quod si plures vel vasalli vel domini, num plures fidelitates debeantur, an potius una? dixi *sup. tit. familiae erciscundae.*

Fidelitatis forma.

Nova (de veteri vide *lib.* 2. *tit.* 5. & 6.) forma fidelitatis haec est: vasallus, tactis Evangeliis omnem fidelitatem jurare cogitur contra omnem hominem (excepto tamen nominatim imperatore vel rege 2. 55 *in fin.* quod ulim facile subintelligebatur 2. 8. 2.) id est, se nunquam scienter alfuturum consilio vel facto (ut) nota hi, ubi dominus vitam, membrum honorem praesentem aut futurum amittat, aut in sua persona laesionem, injuriam, & contumeliam accipiat: se enim conatui animi id impediturum, aut domino quam proxime nunciaturum; se consilio atque auxilio domino adfuturum ad res amissas recuperandum, aliasque juste defendendum, secretum sibi a domino commissum conservaturum &c. 2. 7.

De calumniae, veritatis & conscientiae juramento.

Calumniae sacramentum vasallus a domino, & e contra non exigit 2. 33. 3. Sacramentales sunt testes jurantes secundum conscientiam: requiruntur autem duodecim: duo aliqui deponentes de veritate sufficiunt. 2. *Feud.* 26. §. 2. 2. *Feud* 2. 33. & cum datur: ubi Laudensis.

De juramento parium.

Pares Curiae, testimonium probent jurati 2. 26.

De puberum juramento

Sacramenta puberum sponte facta non retractantur: per vim aut metum extorta etiam a majoribus nullius sunt momenti 2. 33. *in fin.*

Masculo, foeminae, & emptori juramentum ut defertur.

Si masculus rem feudalem esse affirmet, filia neget, masculo defertur juramentum 2 42 2. 31. *vers. si contentio.* Si dominus feudum esse dicit, foemina neget, foeminae 2. 42 Si dominus dicat esse feudum, emptor neget, emptori defertur juramentum 2. 42. 2. 31. *vers. si contentio.*

De jurejurando delato, vel relato.

Jusjurandum defertur aut a judice aut a parte. Utroque casu, is cui delatum est, jurare debet aut referre. Jurare, inquam, cum XII sacramentalibus, sex paribus (ubi quidem legunt pagensibus) sex extraneis: idque sine mentione vasalli: nisi agatur de facto fratris, vel avi, vel alterius ascendentis 2. 53. *vers. & cum datur.* Idem est in domino *d. vers. & cum datur.*

De juramento principalis personae & successorum.

Cum jurat dominus de investitura non facta, ita jurat, se investituram non fecisse: successor ejus ita jurat, se non credere investituram factam esse ab antecessore: multum enim discrepat juramentum & sacramentum hereditarium a principali sacramento *l. generaliter* 12 *Cod. de rebus credit. & jurejurando.* ita jurat tutor, se credere & existimare *l.* 3. *C. de juram. calumniae*: sic filius, successor heres, jurant de sua conscientia, non de alieno facto, *l. Marcellus ff. rerum amotarum.* In Lombardia contrarium extat. Ibi enim filius praecise debet jurare, patrem suum non fuisse debitorem 2. 58. *vers. cum datur.*

Possidenti juramentum quemadmodum deferatur.

Jusjurandum interdum possidenti, interdum non possidenti seu actori, interdum neutri pro motu judicis defertur 2. 35. *vers. sacramentum.* Possidente domino, & vasallo non probante, dominus absolvitur suo juramento: vasallo longo tempore possidente & domino non probante, jusjurandum defertur vasallo, si non longo tempore possedit, domino jusjurandum defertur 2. 33. 2. 1. 23. nisi aliud faciat pro possidente 2. 33 2. Possessori asserti pignoris juramentum non defertur 1. alterius sit omnino 30. annorum praescriptione 1. 28. Qui incrementum feudi possidet, investituram probare non tenetur sed simpliciter jurare 1. 4. 3. Feudum guardiae feudum esse 1. 4. 3. vel jure pignoratitio possideri 1. 4. 4. adversus vasallum possessorem dominus, qui id ait, probare tenetur: eo non probante, possessori est defensio, eique juramentum deferri potest 1. 4. 3. nisi possessor dicat se ex feudo pignori sibi dato investitum. Tunc enim ei incumbit probatio 2. 12. Vasallum possidente feudum Camerae aut Canavae: tenetur feudum (quod directum esse ait) jurare tuae conditionis esse, hoc est directum esse: aut juramentum de eo domino deferre 2. 21 Feudum paternum esse, sed ne possessoris juramento creditur 1. 4. 2.

De juramento pacis servandae.

Ut a 18 ad 70 annum omnes ad juramentum pacis servandae obstringantur & ut ejusmodi juramentum quoque quinquennio renovetur 2. 53.

De infidelitate.

De infidelitatis poena sit jure Longobardico, non Mediolanensi 2. 39 *vers. nec est.*

De condictione causa data, causa non secuta.

Condictio ex causa domino competit.

SI domino potente vasallus deservire noluerit, domino condictio ex causa competit ad repetendum feudum 2. 22.

De contrahenda emptione.

De vano vasalli feudum alienantis.

NUlli licet feudum totum vel partem aliquam vendere, vel quocunque modo distrahere sine auctoritate vel jussu 2 23 vel permissione 2. 55 illius domini ad quem spectare dignoscitur. Hujusmodi alienationes hactenus perpetuo cassantur, & in irritum deducuntur, nullius temporis praescriptione impediente, emptori bonae fidei ex empto actione de pretio contra venditorem competente. Callida machinationes quorundam, qui pretio accepto, quasi sub colore investiturae, quam sibi licere dicunt, feudum vendunt & in alios transferunt, ita prohibentur ut venditor & emptor qui tam illicitas alienationes reperti fuerint contraxisse, feudum amittant, idque ad dominum libere revertatur. Lotharius 2 3. 1. 2 9. 14 *in fin.* 2 58 4 2. 44 2. 52 2. 55. Conradus 2. 34 Fridericus 1 3 1. 2. 55

De poena notarii instrumentum alienationis feudi conficientis

Scriba seu notarius qui hoc instrumentum sciens conscripserit, post amissionem officii, cum infamiae periculo manum amittit 2. 55.

De omni alienatione feudi hic agi.

Quod dicitur de venditione feudi, intelligi oportet de omni alienatione 2. 42. 2 95. ibi *vel quocunque modo.*

Quarum feudorum alienatio prohibita sit.

Quod de feudi prohibita alienatione dicimus, locum etiam habet in feudo, in quo dominus districtum vel etiam honorem habet 1. 5 2. Sed & in eo quod paterna sit hic vel secundus acceptum & alienatum est ab eo qui sine herede legitimo decessit 1 5 2

In proximiorum agnatorum praejudicium, id est, sine eorum consensu, feudum alienari non posse.

Paternum feudum (quod hodie censetur ad XIII. usque gradum) non potest frater in fratris praejudicium alienare: saepe denique ut de eo sit investitus, proinde, nisi sit ejusmodi alienatione aut investitura, frater fratri defuncto sine legitimo herede masculo succedat 1. 8. Rem, quae a communi parente per successionem ad nos pervenit, seu alienari prohibitam, non possumus alienare in fraudem proximiorum adgnatorum; licet in feudum dare possimus, citra fraudem tamen, alias rescinditur infeudatio: jure protimiseos proximiori adgnato competente 4. 3. 1. Feudum paternum agnatis, ad quos id reversurum est, non consentientibus aut ratum non habentibus alienare non possumus, etiam in filium, vel domini voluntate interveniente 2 39. Si proximus successor feudi consensit, feudum in ulterioris gradus personam

nem transferri, nullum ad feudum regressum habet 2. § 1. est enim inter ipsos adgnatos feudi alienatio permissa. Licet prohibeatur alienatio, inter adgnatos, si tamen paternum sit feudum conceditur 2. 39.

De generali alienatione vasalli.

In generali alienatione vasalli non continetur feudum, nisi nominatim dictum sit 2. 26. *vers. in generali.*

De certo venditione.

Capitaneus curtem vendens, non intelligitur beneficium quod in ea extat, vendidisse 2. 51.

Qua lege vasallus feudum alteri dare possit.

Nemo alia lege, quam ipse habeat, feudum alteri dare potest: verbi gratia, qui sibi ac suis masculis feudum habet, alteri ea lege dare non potest, ut feminae habeant: alias feudum ipsum amittit: & secundum quosdam ipse qui dedit & qui accepit: secundum alios cum masculi defecerint 2. 34. 2. Vasallus arctiore lege, quam ipse habeat, feudum in alium potest transferre 2. 50.

Conditiones tacite alienationem sequuntur.

Si feudum quod alienari potest, alienatum fuerit, conditionem primae feudi tacite sequuntur adquirentem 2. 34. 2. 2. 69.

Feudum alienatum cui committatur.

Feudum illicite alienatum domino aperitur, neque in causam feudi recidit, etiam si vasallus id postea recuperet 2. 44. Quid si domini voluntate vasallus feudum alienavit, feudum postea recuperaverit? Id habebit non jure feudi, sed aut jure proprio, aut jure libelli (si id ad libellum vasallus alienavit) domino feudum non est commissum: quin ipse venditor feudum emptori potest evincere reddito ei pretio, ac praeterea quanti ejus interest 2. 26. 6. *vers. si vasallus*, idque Obertus ita sentit 2. 43. Nam quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, id intelligendum, cum a sciente alienatur 2. 42.

De alienatione feudi in potentiores.

In potentiorem extraneum alienare non licet rem communem in fraudem proximiorum adgnatorum 5. 13.

Domino quatenus permissa feudi vasalli alienatio.

Dominus sine consensu vasalli feudum ad alium transferre non potest, seu alium de feudo investire, sed nec feudum ejus alii promittere; quod si fecerit, pro non facto habebitur 2. 22. 2. 55. 1. id tamen Mediolani non obtinet 2. 55. 1. Vivente & ignorante vasallo (cui nullus est heres) dominus potest feudum vasalli alienare, dummodo nullum ex eo detrimentum vasallus sentiat: quod tamen Placentinis non probatur 3. 27.

De allodii venditione.

De allodii simplicis & infeudati alienatione v. *lib.* 3. *tit.* 54.

De jure προτιμήσεως.

Qui ex parentela habent communem agrum, domum, vineam, vel rem immobilem divisam vel indivisam (ad Feuda hoc caput non ita pertinet) aut ex communi emptione vel aliquo hujusmodi titulo, eam alienare, vel emphyteusim dare, aut locare non potest; nisi prius denunciaverit illis, qui per ordinem ad jus προτιμήσεως vocantur: quales sunt parentes conjuncti, socii, conjuncti extranei, qui sub uno servitio vel censu connexi, ex aliqua parte ut vicini & confines. Denunciatis datur mensis pretii justi offerendi, cum usuris legitimis: absentibus, procuratoribus, menses quatuor: non denunciatis, decennium. Porro consensu etiam tacito, ut si venditioni interfuerunt & tacuerunt, amittitur jus προτιμήσεως ut & praescriptione temporis decennali, & ingratitudine sive indignitate. In fraudem hujus legis facta alienatio rescinditur: ad potentiores personas fieri prohibetur: quinimo convicti perjurii emptor & venditor, rem & ejus pretium amittunt, utrumque fisco committitur. Nisi rem vendit proximioribus, quibus jus προτιμήσεως competit 5. 13. Ex causa tamen dotis, donationis propter nuptias, vel simplicis donationis, vel donationis causa mortis, vel ex testamento, vel permutatione, vel transactione vera, non simulata, licet in fraudem proximiorum alienare 5. 13. 5. 14.

De rescindenda venditione.

Si beneficium in fraudem consuetudinis & legis alienatum & in feudum datum fuerit: tunc rescissa investitura reddita a proximiore adgnato pretio, is, qui investituram accepit, compellitur, eam restituere 2. 3. 2. Sed novo jure facta in fraudem legum, feudi alienationes a scientibus cassantur, & in irritum deducuntur, feudo penitus domino commisso, & ad pretium emptori actione non competente 2. 52. 2. 55. nisi de evictione sibi prospexerit 2. 8. 2. 80.

De actionibus empti & venditi.

Emptori bonae fidei an empto actio contra venditorem competit 2. 55.

Locati & conducti.

De locatione fraudulenta & per libellum: & quid ea sit.

Locare feudum (quo etiam vocabulo feudum quod in curia domini est, intelligitur 2. 3. 2.) vasallus potest, nisi locatio sit fraudulenta alienatio; sicut est per libellum hujusmodi enim locatio, venditio dici potest. Libellario autem nomine locamus, quoties sub vilissima duorum denariorum pensione perpetuo aliquid sive a 73. § 13 utendum concessimus 3. 9. in fin. est enim prohibitum quadam solutione nomine libelli vendere 2. 55.

De tertia feudi & partis ejus locatione.

Totum vel pars (aliam partem licebat 2. 3.) feudi ita locetur (quod Mediolani non obtinet) nihil interest. feudum enim eo casu amittitur, neque valet quod factum est 2. 53. & mortuo vasallo sine legitimo herede, ut usi, mortuo, feudum revertitur ad dominum.

Per libellum alienatio feudi quatenus permissa.

Quod dictum est, feudum per libellum alienari non posse, intelligendum est, sine voluntate domini. Nam si cum Domini voluntate vasallus feudum totum, vel medium libellario nomine dederit, stabilis permanet alienatio 2. 13. Quinimo, sine voluntate domini vasallus certis casibus feudum per libellum dare potest (verbi gratia, singulari privilegio Ecclesiae feudum in perpetuum libellum dare potest, quamvis feudum nunquam sit reversurum ad dominum, cujus ecclesia nunquam desinat esse heres) puncto non potest 2. 13. Fratri vel nepoti per libellum facta alienatio valet, etiam sine voluntate domini 2. 13 in fin. Licet prohibeatur beneficii alienatio, inter adgnatos tamen si feudum paternum fuit, conceditur: & si libellum unus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio 2. 39. Si quis ea lege feudum acceperit, ut ipse, & sui heredes, & cui ipse dederit, habeant, poterit id ad libellum dare: quod licet proprium feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censetur, ut eo his causis amittatur, quibus & verum feudum 2. 4. 8.

Feudum recuperatum quo jure sit penes recuperantem.

Sin vasallus voluntate domini feudum per libellum alienavit, & id postea recuperaverit, penes eum remanet, non jure beneficii, sed jure libelli 2. 44.

De libellariis.

De libellariis & precariis, vide *lib.* 3. *tit.* 28. § 2.

De locatione in fraudem proximioris agnati.

Si locatio facta sit in fraudem proximioris agnati, vid. 5. 13. Si in emphyteusim detur in fraudem proximioris adgnati 5. 13.

De subfeudationibus an licita & quatenus.

Beneficium a vasallo in feudum, si nihil in fraudem legis fiat, recte dari potest 2. 26. 6. *vers. beneficium*; (nec enim licet sub colore investiturae, aliquo permisso, feudum vendere, eo enim casu feudum emptori ereptum ad dominum revertitur 2. 55.) dum tamen militi detur 2. 26. 6. *vers. beneficium:* & secundo persona sit talis, quae feudo servire possit 2. 34. 2. In tertiam (ea lege de qua supra diximus) vasallo licet subinfeudare 2. 34. 3. in quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio non extenditur. ut cum feudum perveniat in quartam personam ei auferre dominus possit 2. 34. 2. Qui suum beneficium alii dat in feudum, non debet alia lege dare nisi qua ipse habeat, ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse & sui heredes masculi & feminae. Eo casu quidam putant dantem feudum amittere: & alii dantem & accipientem. alii, tunc domino feudum aperiri, cum masculi defecerint 2. 34. 2.

De rerum permutatione.

Si quis fecerit cambium de beneficio sui militis, sine illius consensu, cujus est beneficium, pro non facto habetur 2. 28. 7. Si quis cambium proprietatis nomine feudi habeat 2. 4. 3.

Si cambium feudi a domino vasallus petat 2. 25. si permutet in fraudem proximioris adgnati 5. 13. *vers. ex causa.*

An per acceptabilem vel substitutum domino servire possit vasallus, vide *lib.* 2. 55. 1. 2. 99.

De pignoribus & hypothecis.

De pignore quod consultum.

Pignus quod consultum dicitur, fieri non potest ex feudo 2. 8. *in fin.*

De pignore totius vel partis feudi.

Pignorare totum vel partem feudi sine domini consensu non licet 2. 55. Olim qui pro pignore plus medietate obligasset, ita ut transactum seu distractionem permitteret, vel dolo hoc egisset, amissione feudi mulctabatur 2. 5.

Pignus in feudum converti posse.

Pignus in feudum converti potest 2. 4. 4. 2. 28. 2. 28.

De pacto legis commissoriae.

Si quis obligaverit aliquam rem pignori, eo pacto, ut si statuto tempore pecunia soluta non fuerit, res sit creditoris & eam pro feudo habeat, potest debitor quandocunque pecuniam solvendo, pacto non obstante, pignus recuperare 2. 27. 2. 58. 7.

An mortui vasalli feudum pro pignore possit retineri a creditore.

Creditor debitore mortuo feudum ejus pro pignore sibi retinere non potest, sibi fruges extantes retineat 2. 86.

De evictionibus

Vasallo quatenus debeatur evictio a domino.

Generaliter verum est in feudis, dominos de evictionibus teneri 2. 80. ut in dominum investiti regressum habeant de evictione 2. 46. Si tamen quis sciens investituram alterius beneficii acquisierit, de evictione nullam adversus dominum actionem habet de evictione, quoniam in alienam rem fidem habuit 2. 80. 2. 87. 2. 96. Ac nisi pacto speciali sibi prospexerit, de evictione agere non poterit 2. 8. Ignorans vero recte aget ut aliud feudum ejusdem bonitatis seu quantitatis sibi praestetur 2. 8. In eo vero nulla differentia est, qui investituram facit, utrum sciverit, vel ignoraverit 2. 8. Si domino laudato seu vocato, nec defendente, vasallus causam per sententiam amiserit, eique feudum sit evictum, dominus vasallo feudi cambium debet, id est, feudum ejusdem aestimationis (quod erat tempore rei judicatae) restituere tenetur, vel nummos in feudum datos numerare 2. 25. id est, aestimationem litis quam vice feudi sibi subiit vasallus, quare sententia judicis victus excolvere.

De usibus & fructibus, & casibus, & amotibus accessionibus & mora.

De usibus legitimis.

Ut tutores, curatores, procuratores, defensores jure προτιμήσεως uti volant, intra quatuor menses veniant, & solvant justum pretium cum legitimis usuris & expensis necessariis, atque ita accipiant jus προτιμήσεως 5. 13.

De fructibus.

Si vasallus decesserit, nullo in feudo relicto herede masculo, jus feudi ad dominum pertinet. Fruges autem extantes ad filiam vasalli vel etiam uxorem ejus, & hac ratione creditor eas retinere potest, licet pignus habere non possit 2. 86. 2. 45. Alia distinctio a quibusdam affertur: ut si vasallus sine liberis masculis ante mensem Martium moriatur, fructus illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertineant: si post Kalendas Martii usque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Alii volunt quandocunque tempore anni decedat vasallus, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere 2. 28. 1. *vers. hic consequenter.*

Si duo fratres in casa communi post mortem patris remanserint, id est, habitaverint, simul & eorum unus feudum adquisiverit feudum alteri, eo qui adquisivit, sive vivo, sive mortuo non communicatur nisi per pactum: fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 12.

De casibus.

Qui investitus est eadem lege & eodem jure rem habere debet, quo habet, qui eum investivit 2. 98. 2.

De accessionibus.

Omne incrementum feudi ad vasallum pertinet, nisi dominus aliquid sibi in eo reservavit 2. 4. 5.

Si vasallus in feudo aliquod aedificium fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat: dominus aut patiatur aedificium auferri, aut solvat pretium meliorationis 2. 98. 1. *vers. si vasallus.* Idem dicendum si vasallus pretio servitutem feudo adquisivit 2. 28. 1. Quidam dicunt omnino ad dominum pertinere 2. 28. 2. Sed & in ea re haec distinctio recepta, ut si quid feudo a vasallo additum sit, si quidem tale est, ut per se subsistere possit, ut per se censeatur, ut praedium, id non accrescat feudo: si vero per se non possit subsistere, ut servitus, plerisque placet, feudo accedere & fieri partem feudi disponendam esse 2. 28. 1.

Qui incrementum possidet, investituram probare non tenetur, sed simpliciter, quod ad eam rem attinet, jurejurando ejus statur 2. 4. 5.

Ab eo qui feudum cum omni incremento accepit, feudum nobis cedi potest. quo vivo, si quid feudo accrescat, ad nos pertinet. Id autem quod eo mortuo accrescit, ejus est ad quem feudum reverti debet 2. 4. 6.

Si pretio, dolo, aut injuria vasalli feudo quid decreverit, vasallo, donec feudum tenet, obesse potest: domino autem et eo per longa tempora, non nocebit 2. 8. *vers. Res in fin.*

De mora.

De mora vasalli in investitura petenda, fidelitate offerenda, domino juvando ac certiorando, hostendiciis solvendis, injuria facienda, in quo se elicadu, suis locis dictum est.

Si jure προτιμήσεως uti volens, moram fecerit in justo pretio emptori offerendo, v. 2. 3.

De eo quod interest.

Si investitura facta & fidelitate subsecuta dominus differt vasallum mittere in vacuam possessionem, omnem utilitatem ei praestat 2. 7. in fin.

Si facta de feudo investitura, poeniteat dominum, antequam possessionem transferat, praestando interesse vasallo, non liberatur, ac proinde possessionem feudi, de qua investituram fecit, tradere compellitur 2. 26. 6.

Si vasallus feudum alienavit ignorans, non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum: ad interesse vero emptori ignoranti condemnandus 2. 26. 6. *vers. vasallus.*

Ut tutores, curatores procuratores & defensores jure προτιμήσεως uti volentes, si intra quatuor menses justum pretium cum legitimis usuris & necessariis impensis emptori non obtulerint, sarciant de propriis suis quicquid incommodi personae illae habuerint 5. 13. 14. de quodam ex titulo *de evictionibus*.

De impensis, & pecuniis sumptibus.

Id quod de communi expensum est alteri pro parte competenti est restituendum 2. 12. in fin.

Jure προτιμήσεως uti volens justum pretium cum usuris legitimis & expensis necessariis offerre ac solvere debet 5. 13.

Sumptibus domini servitia praestantur a vasallo 2. 107.

Hostendicium nomine in Lombardia de modio a 12. denarii in Teutonica terra tertia pars fructuum solvitur. facta computatione fructuum solummodo ejus anni quo hostem faciunt 2. 40. in fin.

De probationibus & praesumptionibus.

Onus probandi cui incumbat.

Probationis onus ei incumbit, qui feudum novum esse ait 2. 11. 2. 15. 2. 26. Bonus tamen judex ex casu juramentum deferre poterit, cui magis aequum videbitur 2. 33.

De nova & veteris investiturae probatione.

Nova investitura primum probanda est per pares ejusdem Curiae (si tamen Dominus vasallos habeat, alias extranei testes sufficiunt 2. 33. *vers. qua autem* 2. 58. 2. 2. 58. 2. *in fin.*) non per confessionem domini, aut breve testatum. Quamquam alii volunt vel per confessionem domini, vel per breve testatum ab extraneis confirmatum probari etiam posse 2. 33. Vetus vero investitura (quae fit vel a domini successore vel vasalli successore) etiam per extraneos probari potest. non tamen per feminas 2. 33.

Si investituram factam esse negetur.

Si dominus neget se investituram fecisse actori 2. 10. 2. 26. ejusve patri 2. 26. 1.

Inopia probationum res deciditur per jusjurandum 2. 10. 2. 2. 3. *in fin.* post sortem, vel cum sacramentalibus secundum quosdam: & si cliens ulius sit gastaldio vel actor domini, vel guardiam feudum habet: tunc enim domini religioni statur 2. 10.

De praesumptionibus.

Unusquisque sibi, suis heredibus ac soboli videtur prospicere 2. 18. 2. 90. Pares, pecunia, odio vel gratia corrumpi, non est suspicandum 2. 58. 3. *in fin.* Privati feudum, vel libellum perpetuum dare non possumus, ecclesiae possumus. Ecclesia enim cultrix & custos justitiae, non patitur contra justitiam aliquid fieri in se, vel in alterum, privato vero saepe obviat justitiae 2. 29.

De fide instrumentorum.

De libro.

Si cui militi fidelitas requisita fuerit a domino, dominus secundum quosdam librum militi ostendere debet, miles autem eam facere debet 2. 76. Liber autem quod vasallos ostendi solicat, non necessitate fit, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitae fidelitatis memoriae causa 2. 76.

De instrumento publico.

Vasallus investituram per instrumentum publice confectum probare potest 2. 33. a tribus vel duobus paribus confirmatum. Quod si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit, tunc qui probare desiderat, pares illius curiae, qui interfuerunt, offerre debet 2. 3.

Quod si investitura ab eo qui vasallos non habebat, dicatur facta, tunc per quoslibet idoneos testes, aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationum res decidatur per jusjurandum 2. 2. 1.

De brevi testato.

De probatione per breve testatum, v. 2. 2. *in fin.* 2. 3. 2. 4. 2. 4. 2. 3. 4. 5. 2. 33. 2. 58. 2. 92.

De notario & scriba.

Si notarius vel scriba sciens instrumentum alienationis illicitae feudi conscripserit, v. 2. 52. 2. 55.

De testibus.

An in nova vel veteri investitura contraria testes admittantur.

Nova investitura paribus Curiae; vetus, etiam testibus extraneis, non tamen feminis, probatur. Quanquam

JOANNIS DUCÆ.

De vestibus externis prohibitis.

Alterum vero illius Imperatoris providentiæ specimen: quod cum videret Romanas divitias, in peregrinas ac sumptuosas vestes, sericas, Assyrias, Babylonicas, atque Italicas, vario ac solerti artificio confectas effundi: decreto sanxit ne quis subditorum iis uteretur, nisi ipse, quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet: sed iis contenti essent, quas Romanæ provinciæ ac manus præberent. Necessariarum enim rerum usus est immutabilis: & subditi quantum licet, principum sequuntur cupiditates, idque lex eis est & honor, quod principibus visum fuerit. Proinde cernere erat illa quoque brevissimo tempore voluisse: nobilitas autem limites Romanis vestimentis definitos: & divitias domo, quod ajunt, domum ferri.

MICHAELIS PALÆOLOGI.

De primatu, & appellatione & commemoratione Papæ Romæ.

Proinde tot difficultatibus circumventus Imperator, ac pene ad desperationem compulsus, legatos ad Papam mittit, de ineunda veteris & novæ Romæ ecclesiarum concordia, modo Caroli (1) expeditionem averteret. Ea legatio a Pontifice benigne audita est: qui ea se facile, quæ Imperator petivisset, confecturum esse pollicitus: statimque suos legatos illis adjungit, qui concordiam conciliarent, atque amplecterentur. Cujus hæc tria (2) capita fuerunt: Primum, ut in sacrorum voluminum hymnodiis, Papæ cum quatuor aliis patriarchis mentio fieret: Alterum, ut liceret cuivis Romam veterem, quæ curia major & perfectior esset, appellare: Tertium, ut illi principatus in omnibus deferretur.

INCERTI IMPERATORIS.

De episcopatibus demptis a laicis.

Episcopatus quidem episcopis nullo tempore clauduntur, quominus qui electi sunt, ad ea revertantur: quemadmodum & in Megarensi episcopatu factum est, qui tot annis quot hominum memoriam excedunt deletus extinctusque fuerat, & per jussionem Imperialem, synodalemque actum metropoli Athenarum paulo ante rursus est.

(1) Andegavensis. (2) Papa Romanus Primatum Orientis prosequitur, & in quibus consistat potissimum primatus.

CANONES (1) SANCTORUM
ET
VENERANDORUM APOSTOLORUM,
PER CLEMENTEM A PETRO APOSTOLO ROMÆ ORDINATUM EPISCOPUM, IN UNUM CONGESTI.
GREGORIO HALOANDRO (2) INTERPRETE.

Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinator (3).

2. Presbyter ab uno episcopo ordinator (4), item diaconus, & reliqui clerici.

3. Si quis episcopus aut presbyter, præter ordinationem Domini, quam de sacrificio instituit, alia (5) quæpiam, puta aut mel, aut lac, aut pro vino siceram (6), aut confecta quædam, aut aves, aut aliqua animalia, aut legumina supra altare obtulerit (7), ut qui contra ordinationem Domini faciat, deponitor: excepto novo frumento, & uve opportuno tempore. Præterea licitum non esto aliud quippiam admovere ad altare, quam oleum in candelabrum, & incensum oblationis tempore.

4. Omnium (8) aliorum pomorum primitiæ (9) episcopo & presbyteris domum mittuntur, non super altare. Manifestum est autem, quod episcopus & presbyteri inter (10) diaconos & reliquos clericos eas dividunt.

5. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus uxorem suam prætextu (12) religionis non abjicito: si abjicit, segregator a communione: si perseverat, deponitor.

6. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus seculares (10) curas non suscipito, alioqui deponitor (13).

7. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum diem paschæ (14) ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit: deponitor.

8. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quicunque ex sacerdotali consortio oblatione facta, non (15) communicaverit: causam dicito. Et si bona ratione subnixa sit, veniam promeretor. Sin minus dixerit, a communione excluditor, tanquam qui populo autor offensionis fuerit, mota contra (16) eum suspicione qui obtulit.

9. Quicunque fideles ecclesiam ingrediuntur, & scripturas audiunt, neque apud preces (17) & sanctam communionem permanent (18), eos tanquam, qui ordinis in ecclesia perturbationem inducunt, a communione arceri oportet (19).

10. Si quis cum (20) excommunicato (21), licet in domo, preces (22) conjunxerit: iste communione privator.

11. Si quis cum deposito clerico, ut (23) cum clerico preces conjunxerit, deponitor & ipse.

12. Si quis clericus aut laicus a communione segregatus, seu nondum in communionem receptus, ad aliam profectus civitatem, sine commendatitiis (24) literis receptus fuerit: a communione excluditor, tam qui receperit, quam qui receptus est. Si excommunicatus fuerit, in longius illi tempus excommunicatio protenditor.

13. Episcopo qui parochiam (25) suam dereliquerit, alteri insilire (26) nefas esto, licet a pluribus (27) ad hoc compellatur: nisi rationabilis aliqua causa subsit, quæ hoc ipsum facere vi adiget, nempe quod plus lucri & utilitatis his, qui illic constituti sunt, verbo pietatis conferre possit: neque hoc tamen a seipso, sed multorum episcoporum judicio & exhortatione maxima.

14. Si quis presbyter, aut diaconus, aut quicunque tandem de clericorum consortio, relicta parochia sua in aliam concesserit, & omnino transmigratione facta præter voluntatem (28) sui episcopi in alia parochia moram traxerit: hunc jubemus, ne porro in ministerio publico sit ecclesiæ, maxime (29) si accersente ipsum episcopo ejus, redire contemnat, perverso illic ordine perseverans, ut laicus tamen illic locorum in communionem admittitor.

15. Quod si episcopus (30) ad quem accesserint, pro nihilo reputata vacationis a ministerio ecclesiastico pœna, quæ contra eos definita est, ipsos ut clericos susceperit: a communione excluditor, ut perversi ordinis magister.

16. Qui post (31) baptismum duabus (32) implicitus fuit nuptiis, aut concubinam (33) habuit: is episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique in consortio sacerdotali esse non potest.

17. Qui viduam (34) duxit, aut divortio separatam a viro, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam, quæ publicis mancipata sit spectaculis;

(1) Hi canones non obtinent in Gallia, Imbert. p. Inst. Goth. Neque probat sedes Apostolica, nec sancti Patres illis assensum præbuerunt. Ab hæreticis enim Apostolorum nomine compositi dignoscuntur, c. 1. distinct. 16. & c. 3. dist. 16. & Conc. [illegible] lib. 2. cap. 1. num. 4. in fin. & num. 1 [illegible]. (2) Alia autem editio Canonum apud Photium & Balsamonem hæc in multis dissimilis, Gotb. Sunt etiam [illegible] Canones Apostolorum, quos dicunt non ab Apostolis editos, sed paulatim e diversis diverso tempore collectos, & non eodem nomine comprehensos, [illegible] Tiguri apud Gesner. Ann. [illegible]. Græce & Latine, [illegible].

(3) Χειροτονείσθω. Balsamon hoc caput refert non ad electionem episcopi, quæ fiebat a populo per manuum elevationem, sed ad ordinationem, quæ fit ab Antistitibus in ecclesia.

(4) De ordinatione presbyteri & clerici. (5) Oblationes supra altare ut fiunt mellis, lactis, sicera, confectorum, avium, animalium, leguminum. (6) Sicera est quidquid sine vino inebriat, Balsamon. (7) De oblationibus vide Duarenum 2. de Benef. 3. Vigilium 3. [illegible] Pont. [illegible] 13. Oblationem pro defunctis Græci [illegible] vocant, Balsam. hic.

(8) Deest hoc capitis initium apud Balsamon. (9) Primitias ἀπαρχὰς τῶν ἄλλων [illegible] Græci vocant, Paulus [illegible] & gesta bulla Nicephori. De primitiis vide Duarenum 7. de beneficiis 2. Rebuffum in tract. de decimis [illegible]. Vigil. [illegible] Pont. 13. (10) Primitiæ inter quos & a quibus olim dividebantur. (11) Vid. dist. 30. c. si quis, c. 13. synodi in Trullo. (12) Κοσμικάς, adde can. 80. infr. (13) Nisi esset [illegible]. (14) Pascha enim nemo cum Judæis celebret ante vernum æquinoctium. Jubet ergo Canon, Pascha celebrari post XIV. lunam primi mensis, id est, Martii, vid. [illegible] Concilii Carthaginensis, & ibid. Balsamon. (15) De precum episcopi, presbyteri, & diaconi communioni adstantis, nec tamen communicantis. (16) Hæc verba [illegible] indicant hic agi de episcopis, presbyteris, diaconis & similibus personis communionem offerentibus [illegible] non communicantibus. Videntur enim recusantes communionem, offerentem in suspicionem aliquam trahere: hoc facit Can. 2. synod. Antioch. (17) Quæ fiunt in sancta celebratione: Balsamon c. 2. synod. Antioch. negat hoc caput pertinere ad vespertinas & matutinas laudationes. (18) De laicis precibus & communioni adstantibus, & ad finem usque non permanentibus, vid. d. Can. 2. synod. Antioch. (19) Communicationis loco excogitatum fuit [illegible], ad eorum exhibitionem qui sanctorum mysteriorum participes esse non possunt: [illegible] de manu sacerdotis accepto ad finem usque communionis perseverarent, Balsam. ad d. c. 2. (20) Adde d. Can. 2. in fin. (21) Excommunicatio Græcis ἀκοινώνητος, [illegible]. (22) Can. 14. synod. Sardicens. Can. 2. synod. Carthagin. colloqui tamen excommunicato nemo prohibetur, Balsam. hic. (23) Id est, quidpiam clericale & sacerdotale agenti: & ita Balsamon intelligit. Nam eo eo (inquit) quod quis cum aliquo excommunicato precatus fuerit, non efficitur depositus, sed excommunicatus. (24) Ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν. Canonicarum epistolarum, alias sunt συστατικαί, aliæ εἰρηνικαί, five ἀπολυτικαί. Συστατικὰ γράμματα, hic & Can. 33. infr. & 11. 12. synod. Chalcedonens. & Arriano in Epistola testimoniales literæ dicuntur, dantur proprie separatis a communione, ignotis, suspectis, vel postulandis quibus absolutio declaratur: vel species συστατικαί sunt [illegible], quæ & formatæ dicuntur, can. 23. synod. Carthag. ut formatæ epistolæ, Suetonio in Domitiano cap. 13. Quæ εἰρηνικαί sive ἀπολυτικαί dicuntur, dantur episcopis in comitatum principis, vel clericis in aliam civitatem euntibus, Chalced. cap. 11. Antioch. cap. 7. cap. 8. & [illegible] synod. in Trullo cap. 17. [illegible]. Quarum usum frequentem apud Christianos Nazianzenus notat contra Julianum his verbis, [illegible]. vid. Cujac. ad Novell. Just. [illegible] Gerard. Rodolphum Granensem lib. de literis canonicis, formatis, pacificis, commendatitiis, ac [illegible], quibus in ecclesia primitiva [illegible] usa est [illegible]. (25) Can. 16. synod. Nicæn. (26) Quo verbo Balsam. translationem [illegible] non intelligit, nisi quis, inquit, vellet reprehendere Gregorium Theologum [illegible] Constantinopolitanam & alias [illegible], qui ex episcopatibus translati sunt in sedem [illegible] patriarchales. (27) Quid, si non permittatur ab Imperatore [illegible] recte id permitti ait Balsamon. (28) [illegible] dimissoriam, can. 15. synod. in Trull. (29) Vid. Can. 3. synod. Antioch. (30) Balsamon excipit Constantinopolitanum & Carthaginensem. (31) Cur ita? quia, inquit Balsamon, omnia peccata per baptismum eluuntur. (32) Διγαμία, adde dist. 3. cap. si quis post, [illegible] de sum. Trin. (33) Παλλακήν, id est, pellicem, ut Nov. 137. cap. 2. adde Phot. 9. nomoc. 29. (34) Vid. d. 3. [illegible] dist. 34. c. si quis viduam,

Arcalis : epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex conſortio ſacerdotali eſſe non poteſt.

18. Qui duas (1) ſorores duxit, aut conſobrinam (2), clericus eſſe non poteſt.

19. (3) Clericus qui ſe fidejuſſorem (4) dat, deponitor.

20. Si quis humana violentia (5) eunuchus factus eſt, aut in perſecutione amputata ei ſunt virilia, aut ita natus fuit, & dignus eſt: efficitor epiſcopus.

21. Qui ſibi (6) ipſi virilia amputavit, clericus (7) non efficitor: ſui enim ipſius homicida eſt, & inimicus creationi Dei.

22. Si quis cum clericus eſſet, virilia (8) ſibi ipſi amputaverit, deponitor: homicida etenim ſui ipſius eſt.

23. Laicus qui ſeipſum (9) mutilavit, per tres annos a communione ejicitor: nam, quia ipſe vitæ ſuæ poſuit inſidias.

24. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus in fornicatione (10) aut perjurio (11), aut furto deprehenſus, deponitor, non tamen a communione excluditor. Dicit enim ſcriptura (12): Bis (13) de eodem delicto vindictam non exiges. Eidem conditioni conſimiliter & reliqui clerici ſubduntor.

25. Ex (14) his qui cœlibes in clerum pervenerunt jubemus, ut lectores tantum & cantores, ſi velint, nuptias contrahant.

26. Epiſcopum aut presbyterum, aut diaconum, qui vel fideles delinquentes, vel infideles injuriam inferentes percutit (15), & terrorem ipſis per hujuſmodi vult incutere, deponi præcipimus: nuſquam enim Dominus hoc nos docuit. Imo vero contra, cum ipſe percuteretur, non repercutiebat: cum laceſſeretur conviciis, non regerebat convicium: cum pateretur, non comminabatur.

27. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, ob certa crimina juſte depoſitus (16), attingere miniſterium, quod aliquando tractaverat, auſus fuerit; omnino hic ab eccleſia abſcinditor.

28. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus pecuniæ (17) interventu hanc dignitatem nactus fuerit: deponitor tam ipſe, quam qui eum ordinavit, & omnino a communione abſcinditor: quemadmodum Simon (18) Magus a [me] Petro.

29. Si quis epiſcopus ſæcularium magiſtratuum familiaritate uſus, per (19) ipſos eccleſiam nactus fuerit: deponitor: ſegregantor quoque a communione, quicumque cum ipſo communionem habent.

30. Si quis presbyter proprium aſpernatus epiſcopum, ſeorſim conventicula (20) egerit, & altare erexerit, cum de nullo crimine epiſcopum in pietate, ac juſtitia condemnavit, deponitor: quaſi qui principatum ambiat, tyrannus enim eſt. Conſimiliter & reliqui clerici qui ſuam illi calculum apponunt. Laici vero a communione ſegregantor. Atque hæc poſt unam, & item alteram ac tertiam epiſcopi exhortationem fiunto.

31. Si quis presbyter, aut diaconus, per epiſcopum a communione excluſus ſit: hunc non quam ab (21) alio fas eſto ſuſcipi, quam ab eo qui ipſum a communione excluſit: niſi forte fortuna epiſcopus qui ipſum a communione ſegregavit, defunctus ſit.

32. Nemo peregrinorum epiſcoporum, aut presbyterorum, aut diaconorum ſine commendatitiis (22) ſuſcipitor literis: & ſi eas obtulerit, attentius in diſquiſitionem vocantor. Et quidem ſi prædicatores pietatis fuerint, ſuſcipiuntor: ſin minus, ubi neceſſaria ipſis ſuppeditaveritis, ad communionem & ulteriorem ipſos conſuetudinem non admittitote, multa enim per obreptionem fiunt.

33. Cujuſque gentis epiſcopos oportet ſcire quiſnam inter ipſos primus (23) ſit, habereque ipſum quodammodo pro capite, neque ſine illius voluntate quidquam agere inſolitum, illa autem ſola quemque pro ſe tractare, quæ ad paruchiam ejus, & loca ipſi ſubdita attinent. Sed neque ille citra omnium voluntatem aliquid facito. Ita enim concordia erit, & Deus glorificabitur per Dominum in ſancto Spiritu.

34. Epiſcopus extra (24) terminos ſuos in civitatibus & regionibus ſibi non ſubjectis, ordinationes facere non præſumito. Si vero præter voluntatem eorum qui civitates illas aut regiones detinent, id feciſſe convictus fuerit, deponitor tam ipſe, quam etiam hi quos ordinavit.

35. Si quis ordinatus epiſcopus miniſterium & curam populi ſibi commiſſam non (25) ſuſceperit: hic a communione ſejunctus eſto tamdiu, donec ſuſceperit: (*quod etiam accommodant. Similiter autem & presbyter & diaconus.*) Si vero non præ voluntate ſua, ſed præ (26) malitia populi non ſuſceperit, maneto ipſe quidem epiſcopus, clerus vero ejus civitatis a communione ſegregator, eo quod tam inobedientem populum non correxerit.

36. Bis (27) in anno epiſcoporum celebrator ſynodus, & pietatis inter ſe dogmata in diſquiſitionem vocanto, atque ita incidentes eccleſiaſticas contradictiones dirimunto: ſemel quidem quarta feria Pentecoſtes, ſecundo duodecima Hyperberetæi (28).

37. Omnium (29) rerum eccleſiaſticarum curam epiſcopus gerito, & eas diſpenſato quaſi inſpectante Deo, non licitum autem ei eſto quippiam ex iis ſibi tanquam proprium aſſumere aut cognatis ſuis (30) elargiri, quæ Deo dedicata ſunt. Quod ſi pauperes illi ſint: ut pauperibus ſubminiſtrato, non tamen horum prætextu res eccleſiæ vendito.

38. Presbyteri & diaconi, abſque (31) voluntate epiſcopi nihil peragunto, ipſius enim fidei populus Domini commiſſus eſt, & pro eorum animabus ab ipſo repetetur ratio.

39. Manifeſtæ (32) ſunto privatæ res epiſcopi, (ſi modo & privatas habet) manifeſtæ item ſunto Dominicæ: ut privatas quidem res epiſcopus, cum moritur quibus vult, & quomodo vult, relinquendi facultatem habeat: neque occaſione eccleſiaſticarum rerum intercidant res epiſcopi, qui nonnunquam uxorem, & liberos, aut cognatos, aut ſervos habet: juſtum eſt enim apud Deum pariter & homines, ſimul ne eccleſia per ignorantiam rerum epiſcopi damni aliquid ſuſtineat, ſimul ne epiſcopus aut cognati ejus prætextu Eccleſiæ oblædantur, aut etiam qui illum generis proximitate contingunt, incidant in negotia, ejuſque mors implicetur diffamationibus.

40. Præcipimus (33), ut epiſcopus res eccleſiæ in poteſtate habeat (34). Nam ſi pretioſæ hominum animæ fidei ejus committendæ ſunt, multo utique magis oportuerit, & de pecuniis mandatum dare, ut illius arbitratu diſpenſentur, neque non cum timore Dei, ſummaque ſollicitudine per presbyteros ac diaconos (35) erogentur in pauperes. Percipiat autem & ipſe (ſi modo indiget) quantum ad neceſſarios ſuos & hoſpitio exceptorum fratrum uſus opus habet, ne quo modo ipſe poſteriore loco habeatur, quam cæteri. Ordinavit enim lex (36) Dei, ut qui altari inſerviunt (37) de altari nutriantur: quando nec milites unquam ſuis ſtipendiis arma hoſtibus inferant.

41. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus qui vel aleæ (38), vel ebrietatibus (39) indulget: vel deſinito, vel deponitor.

42. Subdiaconus, aut cantor, aut lector qui conſimilia facit, vel deſinito, vel a communione ſejungitor: ſimiliter & laici.

43. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui uſuras (40) a mutuum accipientibus exigit, vel deſinito, vel deponitor.

44. Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui cum hæreticis preces (41) conjunxerit, duntaxat a communione ſuſpenditor: Si vero etiam ipſos tanquam clericos aliquid agere permiſerit, deponitor.

45. Epiſcopum, aut presbyterum, qui hæreticorum baptiſma, aut ſacrificium ſuſceperit, deponi præcipimus. Quæ etenim conventio inter Chriſtum (42) & Belial? aut quæ particula fideli cum infideli?

46. Epiſcopus, aut presbyter, ſi eum qui verum baptiſma habeat, iterum (43) baptizaverit, aut pollutum ab impiis non baptizaverit, deponitor: ut qui crucem & mortem Domini derideat, neque diſcernat veros ſacerdotes a ſacerdotibus impoſtoribus.

47. Si quis laicus cum ſuam a ſe uxorem abjicit, alteram duxerit, aut ab alio dimiſſam (44), a communione ſegregator.

48. Si quis epiſcopus aut presbyter ſecundum ordinationem Domini non baptizaverit *in Patrem & Filium & Spiritum ſanctum*, ſed (45) *tres principio carentes, aut tres filios, aut tres paracletos*: deponitor.

49. Si quis epiſcopus aut presbyter, in una initiatione non tres (46) immerſiones, ſed unam (47) duntaxat quæ in mortem Domini detur, peregerit: deponitor. Non enim dixit Dominus, In mortem meam baptizate: ſed, Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus ſancti.

50. Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quivis omnino de ſacerdotali conſortio, nuptiis (48), & carnibus & vino (49) abſtinuerit: non (50) propterea quo mens ad cultum pietatis reddatur exer-

---

(1) Vid. epiſt. Baſilii ad Diodorum, de eo qui duas ſorores duxit in matrimonium [illegible] (2) [illegible] (3) Laudatur hic canon ab Harmenop. [illegible] (4) Nov. Juſt. 123. c. 6. vid. Novell. Leonis [illegible] ... hoc eſt, ut ne clericus ſe fidejuſſorem [illegible] pro alio. (5) Vid. Photium [illegible] (6) Can. [illegible] ... (8) Vid. c. 21. ſupr. eod. (9) Can. 21. (10) diſt. [illegible] (11) Vid. Nov. Leon. [illegible] Baſil. can. 20. [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) Solis lectoribus & cantoribus poſt ordinationem conceditur uxorem ducere. (15) Vid. tit. [illegible] de cler. per- [illegible] (16) Can. 4. [illegible] ſyn. Antioch. [illegible] (17) l. 42. [illegible] C. de epiſcop. Nov. Juſt. 123. [illegible] (18) Act. 8. verſ. 18. (19) Nov. 123. [illegible] (20) Vid. l. 41. C. de epiſc. (21) Vid. c. 12. ſupr. eod. (22) Dixi ad d. c. 12. ſupr. (23) De gradibus epiſcoporum [illegible] (24) Can. 13. & 22. ſyn. Antioch. [illegible] ... ad Dominum. (26) De epiſcopis qui a ſuis parochiis non ſuſcipiuntur, c. 18. ſynod. Ancyrana. (27) Nov. 123. [illegible] ſynod. Nicæna [illegible] (28) Hyperberetæum, menſis October apud Macedones ultimus: unde & proverbio Hyperberetæus dicitur de ceſſatore, Suid. [illegible] (29) Vid. tit. C. de epiſc. aud. (30) Nov. Juſt. [illegible] (31) Presbyteri atque diaconi ſubſunt epiſcopo. (32) [illegible] C. de epiſcop. vid. Phot. [illegible] (33) [illegible] cap. præcipimus. (34) Vid. [illegible] (35) Vide quæ dixi ad Nov. 123. cap. [illegible] (36) 1. Cor. 9. verſ. 13. (37) [illegible] Balſamon legit [illegible] (38) Dixi ad Nov. [illegible] (39) Vid. Phot. [illegible] (40) Can. 17. ſynod. Nicæna, [illegible] Balſamon [illegible] (41) Vid. can. 10. ſupr. [illegible] (42) Belial cum Chriſto nulla communio. (43) Vid. tit. C. ne ſanctum baptiſma. (44) De conſecrat. d. 4. [illegible] (45) Baptiſmi formulas obſerva. (46) De trina immerſione in baptiſmo. (47) Una tantum immerſione in domini mortem non eſt baptizandum. (48) 1. Cor. 7. verſ. 3. (49) Ciborum promiſcuus uſus eſt, de quo vide Luc. 10. 1. Cor. 10. [illegible] de ciborum [illegible] abſtinentia, vid. 1. Cor. 8. v. 13. & cap. 10. [illegible] de tolerandis in eo infirmis, vid. Rom. 14. verſ. 1. (50) 1. Tim. 4. v. 3.

exercitationis, sed propter abominationem (1): oblitus, quod omnia (2) pulcra valde, & quod masculum & fœminam Deus creavit hominem, sed diffamationibus lacessens creationem Dei vocat ad calumniam: aut corrigitor, aut deponitor & ex ecclesia rejicitor. Consimiliter & laicus.

51. Si quis episcopus, aut presbyter, eum qui a peccato revertitur (3), non recipit, sed rejicit: deponitor, eo quod Christum offendat qui dicit, ob unum peccatorem qui resipiscat, gaudium oboriri in cœlo.

52. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus carnibus (4) & vino festivis diebus non utitur: idque per abominationem, non propter exercitationem ad cultum pietatis, deponitor, tanquam qui cauterio notatam habeat conscientiam, & multis auctor sit offendiculi.

53. Si quis clericus in caupona (5) cibum capere deprehensus fuerit: a communione excluditor: excepto tamen eo qui necessario in itinere in commune diverterit hospitium.

54. Si quis clericus episcopum contumelia affecerit, deponitor: principi enim populi tui non (6) maledices.

55. Si quis clericus contumelia affecerit presbyterum, aut diaconum: a communione segregator.

56. Si quis mancum, aut mutum surdumve, aut cæcum, aut eum cui vitiosus (7) incessus est subsannaverit: communione privator, consimiliter & laicus.

57. Episcopus, aut presbyter qui (8) negligentius circa clerum, vel populum agit, neque in pietate eos erudit, a communione segregator. Si vero in ea socordia perseveraverit, deponitor.

58. Si quis episcopus (9), aut presbyter, clerico ex inopia laboranti necessaria non suppeditaverit, a communione rejicitor: sin perseverat, deponitor, ut qui fratrem suum necaverit.

59. Si quis falso inscriptos impiorum (10) libros, tanquam sacros in ecclesia ad populi & clerici corruptionem publicaverit, deponitor.

60. Si accusatio contra fidelem instituatur de fornicatione, aut adulterio, aut quacunque alia actione prohibita, & convictus (11) fuerit: in clerum non perducitor.

61. Si quis clericus per metum (12) humanum, vel Judæi, vel Græci, vel hæretici, negaverit, siquidem nomen Christi, *ab ecclesia* rejicitor: si vero nomen clerici, deponitor: pœnitentia tamen ductus, ut laicus recipitor.

62. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex sacerdotali consortio, comederit carnes in sanguine (13) animæ ejus, aut a bestiis (14) abreptum, aut suffocatum deponitor, hoc enim lex prohibuit (15). Sin vero laicus fuerit, a communione excluditor.

63. Si quis clericus, aut laicus, synagogam (16) Judæorum, aut hæreticorum conventiculum ingressus fuerit, ut preces (17) cum illis conjungat: deponitor, & a communione secluditor.

64. Si quis clericus in concertatione aliquem pulsaverit (18) & uno ictu, ac pulsatione interemerit, deponitor, propter temeritatem suam. Sin vero laicus sit, arcetor a communione.

65. Si quis Dominicum (19) diem, aut Sabbatum (20), uno (21) solo dempto jejunare deprehendatur, deponitor: sin laicus, e communione ejicitor.

66. Si quis virginem sibi non desponsatam (22) admotu (23) vi detinet: a communione suspenditor. Non licitum autem esto ad aliam ducere, sed eam detineto quam solicitavit quamvis paupercula sit.

67. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, secundam (24) ab aliquo ordinationem susceperit: deponitor cum ipso, quam qui ipsum ordinavit: nisi forte constet ordinationem eum habere ab hæreticis. Qui enim a talibus baptizati (25) aut ordinati sunt, hi neque fideles, neque clerici esse possunt.

68. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor sacram quadragesimam (26) Paschæ, aut quartam feriam, aut parasceven non jejunaverit, deponitor: præterquam (27) si imbecillitate impediatur corporis: Sin laicus sit, communione privator.

69. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino quicunque ex clericorum consortio cum Judæis (28) jejunaverit, aut communem festum diem cum ipsis egerit, aut lautia festi, nempe azyma, aut aliud hujus generis, ab eis susceperit, deponitor: si laicus, a communione segregator.

70. Si quis Christianus oleum (29) ad sacra gentilium, aut in synagogam Judæorum in festis eorum detulerit, aut lucernas incenderit: a communione excluditor.

71. Si quis clericus, aut laicus, ceram, aut oleum ex sancta surripiat ecclesia: a communione sejungitor.

72. Vas aureum & argenteum sanctificatum, aut velamen (30) linteumve, nemo amplius in suos usus assumito, iniquum enim est. Cæterum si quis deprehensus fuerit, excommunicatione mulctator.

73. Episcopum de aliquo per fide dignos accusatum (31) homines, ab episcopis vocari necessarium est. Et si quidem comparuerit, & confessus convictusque fuerit, censura irrogator ecclesiastica. Si vero vocatus non obtemperaverit, secunda (32) quoque vice vocator, missis duobus ad ipsum episcopis. Quod si per contumaciam (33) ne sic quidem comparuerit; synodus suam contra ipsum pronuntiato sententiam, ne quid tergiversando detractandoque judicium lucri facere videatur.

74. Ad dictionem testimonii contra (34) episcopum hæreticus (35) non admittitor, sed neque fidelis, si solus sit. In ore enim duorum aut trium testium consistet omne dictum.

75. Item non oportet episcopum fratri, aut filio, aut alteri cognato, humano gratificari affectu (36): neque enim ecclesiam Dei conferre debet in heredes. Enimvero si quis id fecerit, irrita permaneto ordinatio: ipse autem excommunicatione percellitor.

76. Si quis oculo (37) defectus, aut obtuso crure exsistat, & dignus sit, episcopus efficitor, non enim mutilatio corporis ipsum polluit, sed inquinatio animæ.

77. Qui vero mutus (38), surdusve & cæcus est, episcopus non efficitor: non quia oblæso corpore est, sed ne ecclesiastica impediantur munia.

78. Si quis (39) dæmonem habeat, clericus non efficitor: sed neque cum fidelibus preces fundito. Mundatus vero recipitor: & si dignus fuerit, efficitor.

79. Qui ex vita gentili advenerit, & baptizatus est, aut ex conversatione prava: justum non est enim protinus (40) promoveri in episcopum. Injurium est, eum qui prius (41) non specimen & documentum de se præbuerit, aliorum doctorem existere, nisi alicubi dono divinæ gratiæ hoc fiat.

80. Dicimus, quod non oporteat episcopum, aut presbyterum publicis (42) se administrationibus immiscere: sed vacare & commodum se exhibere usibus ecclesiasticis. Animum igitur inducito hoc non facere, aut deponitor. Nemo enim potest duobus dominis servire, juxta præceptum Dominicum.

81. Servi (43) si in clerum promoveantur citra dominorum voluntatem, hoc ipsum operatur redhibitionem. Si quando vero servus, quoque gradus ordinatione dignus videatur, qualis & noster (44) Onesimus apparuit, & domini consenserint, manuque miserint, & domo sua ablegaverint: efficitor.

82. Episcopus, aut presbyter aut diaconus qui militiæ (45) vacaverit, & simul utrumque retinere voluerit, tam officium Romanum, quam functionem sacerdotalem, deponitor. Quæ enim Cæsaris sunt, Cæsari: & quæ Dei, Deo.

83. Quisquis Imperatorem (46), aut Magistratum contumelia affecerit, supplicium luito, & quidem si clericus sit, deponitor: si laicus, a communione removetur.

84. Sunto omnibus vobis, clericis simul & laicis, venerandi (47) ac sacri libri: veteris quidem Testamenti, Mosis quinque, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Jesu filii Nave unus, Judicum unus, Ruth unus, Regnorum quatuor, Derelictorum ex libro dierum duo, Hester unus. De Machabæorum gestis tres, Job unus: Psalterium unum: Salomonis tres, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum: Prophetarum duodecim, unus Esaiæ, Hieremiæ unus, Jezechiel unus, Daniel unus. Inquiritor autem a vobis extrinsecus, ut adolescentes vestri addiscant, item Sapientiam eruditi Syrach. Nostra vero, hoc est Novi Testamenti, Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis: Pauli Epistolæ quatuordecim, Petri Epistolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una, Clementis epistolæ duæ, & præceptionis quæ vobis episcopis per (48) me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt, quas omnibus publicare non oportet, ob quædam arcana quæ in se continent: Et actiones nostras Apostolorum.

INDEX

(1) Cap. 52. *infr. eod.* (2) 1. *Tim.* 4. *v.* 4. *& seq.* ut & quondam Bogomili, Balsam. [illegible] (3) Pœnitenti parcitur, *Nov.* [illegible] *C. de summa Trin.* [illegible] *Syn. Laod.* adde *can.* [illegible] *Carthag.* [illegible] (4) Vid. *can.* 52. *supr. eod.* adde [illegible] *Ancyranæ Synodi*, ubi de Bogomilorum jejuniis. (5) *Can.* 24. [illegible] *synod. Laod. &* [illegible] *synod. Carthaginens.* [illegible] (6) *Exod.* 22. *vers.* 28. *act. Apost.* 23. *vers.* 5. (7) [illegible] (8) Caecos mutos intellige, [illegible] de quibus vid. *epist. ad Tit.* [illegible] (9) Episcopus dispensator pauperum. (10) Libri impiorum non legendi, vide Photium [illegible] *synod. in Trullo*, ubi [illegible] *C. de haeret.* (11) Criminis alicujus convictus clericus esse non potest, sic ad diaconatum promovendi ἀνέγκλητοι, 1. *Timoth.* 3. *vers.* 10. eligendus enim episcopus ἀνεπίληπτος [illegible] *Cod. de episc.* [illegible] *Cod. de episc. aud. Novell.* 6. *cap.* 1. (12) Negantis nomen Christi per metum poenam observa. (13) Carnem in sanguine animæ ejus comedere vetat hic Canon, id est, suffocata & morticina, *Levit.* [illegible] *Act.* 15. adde quæ dixi ad *Nov. Leon.* 58. *de interd.* [illegible] (14) Carnis animalis a bestiis abreptis esus interdictus, ut & suffocati. (15) *Deut.* 12. *vers.* 23. (16) Synagogas Judæorum Christus & Apostoli sunt ingressi. (17) Adde *Can.* [illegible] *synod. in Trullo* [illegible] (18) Vid. *Canon* [illegible] *supr. eod.* vid. Photium [illegible] (19) Dominicus dies resurrectionis, Dominica die jejunari prohibet synodus Gangrensis [illegible] *Petri Alexandrini*. (20) Sabbatho non jejunatur, ne quis Judaizans videatur [illegible] (21) Sabbathum magnum intellige, quo Domini corpus exanime in sepulchro jacuerat. (22) Sponsam alterius rapere non licet [illegible] pauperculam [illegible] vid. *canon.* [illegible] *synod. Ancyr.* adde epistolam Gregorii Thaumaturgi in proœm. (23) De iis qui specie matrimonii mulieres rapiunt, vide Photium [illegible] *synod. in Trullo* [illegible] *synod. Chalced.* [illegible] (24) Ordinatio episcopi, presbyteri, vel diaconi, iterari non debet, ut nec actus legitimi. (25) Adde *canon.* [illegible] *supr.* (26) Quadragesima sacra Paschæ a clericis servanda, [illegible] *C. de feriis*, Photium 7. *nomocan.* [illegible] *synod. Laod. canon.* [illegible] *synod. in Trull.* (27) Jejunium ecclesiæ imbecillitatis causa potest omitti, alias omittere non licet [illegible] (28) Sic jejunare more Judaico, aut cum Judæis non licet, *canon.* [illegible] *synod. Laod.* (29) Oleo utebantur gentiles in templis [illegible] (30) Veli nomine [illegible] quidquid textile est, significat. (31) Accusari ut possit Episcopus, dixi ad *Novell.* [illegible] vide Photium [illegible] *nomocan.* [illegible] (32) Episcopi ne fiant contumaces. (33) Contumacem episcopum damnari potest. (34) Quot & qui adversus episcopos testificentur, vide Photium [illegible] *nomocan.* [illegible] *synod. Chalced.* [illegible] *synod. Carthag.* [illegible] (35) Hæreticus in episcopum testis esse non debet. (36) [illegible] ita legit Balsamon, cui consonus *canon.* [illegible] *synod. Antioch.* [illegible] *episcop.* [illegible] (37) Luscus, seu ἑτερόφθαλμος, vel claudus Episcopus esse potest. (38) Mutus, aut surdus non potest in episcopatum eligi. (39) [illegible] non tamen privatur communione, *canon.* [illegible] *epist. Tim. Alex.* (40) Aliud est prohiberi [illegible] fieri episcopum: aliud [illegible] Hic enim recentes Christianismum complectentur, id est de recenti, vel non ita pridem Christianus ex Judæo, vel Pagano factus est. Ille, ætate tantum juvenis. (41) Vide quæ dixi ad *Novell.* [illegible] (42) [illegible] *synod. Carthagin.* vide Phot. [illegible] *nomoc.* [illegible] *Novell. Leonis* [illegible] *Cod. de episcop.* (43) De servis qui fiunt clerici, vid. [illegible] *Cod. de episcop. Novell.* [illegible] adde *Novell. Leon.* [illegible] vide Phot. [illegible] *nomocan.* [illegible] (44) Potest ex hoc loco argumentum duci, hos canones Apostolorum esse, quod Onesimi fiat in epist. ad Philemonem mentio [illegible] (45) Vel militaribus commendationibus, *Bals.* (46) Adde *canon.* [illegible] *supr. eod.* vid. [illegible] *C. si quis Imperatori maledixerit*; Photium [illegible] *nomocan.* [illegible] adde [illegible] *Apost.* [illegible] (47) Σεβάσμια, καὶ ἅγια βιβλία. (48) Colligere hinc possis Clementem horum Canonum auctorem fuisse: qua de re dicere plenius propter temporis brevitatem supersedeo.

INDEX
CANONUM APOSTOLICORUM

id est,

RERUM IN CANONIBUS APOSTOLICIS TRACTATARUM.

Obla-

CON-

CONSUETUDINES FEUDORUM

INDEX

ALTER INDEX ORDINE ALPHABETICO.

Prior numerus librum, secundus titulum, hæc nota * titulos ex editione Cujacii sumptos ostendunt.

EPITOME FEUDORUM
DIONYSIO GOTHOFREDI AUTORE.

De jure Feudorum.

Feudi etymon.

FEudis operam daturum prius nosse oportet, unde nomen Feudi descendat. Est autem Feudum a fidelitate & fide. Potest tamen convenire, ut sine juramento fidelitatis feudum habeatur, *libro feudor.* 2. *tit.* 3. *in fin. lib.* 2. *tit.* 24. §. 3. *tit.* 40. 97.

Beneficii seu Feudi definitio.

Beneficium in genere dicitur benevola actio &c. *lib.* 2. *tit.* 23. Senec. 5. *de beneficiis cap.* 6. In specie vero & quod attinet ad hunc Feudorum tractatum, Beneficium seu Feudum id dicitur, quod ita benevolentia ita datur, ut Proprietas rei immobilis beneficiatae, id est beneficio datae & acceptae, penes dantem remaneat; ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque ejus masculos & feminas (si de his nominatim dictum sit) perpetuo pertineat: ad hoc, ut ille, ac sui heredes, fideliter domino serviant, ita uti expressum est.

De juris praeceptis.

Legibus & moribus praeceptum est, jus suum cuique tribuere, honeste vivere, alterum non laedere 5. 74.

De origine juris feudorum & autoritate Prudentum.

AB initio feuda ita fuerunt in dominorum potestate, ut quando vellent, ea auferrent: dein annalia; tum ad eum quem ex liberis vasalli dominus elegisset: postrema ad omnes filios aequaliter deferri coepta *lib.* 2. *tit.* 1. §. 3 & ad nepotes ex filio 1. 2. 2. Quinetiam feudum e patre acceptum seu paternum ad fratres defuncti sine legitimo herede, id est masculo deferri coeptum: at non adquisitum a fratre, aut separatim, vel communiter: nisi nominatim ita conventum esset 3. 3. 2. Quemadmodum nec ad filiae defertur, nisi ex jure ita adquisitum 2. 2. 3. vel nisi a domino redemerint, aut gratiose propter servitium & amorem patris obtinuerint 2. 24. Ad venientes ex latere ad septimum geniculum seu gradum, olim non ultra fratres patrueles 1. 1. 4 hodie in infinitum defertur 2. 50. Hoc jus duobus libris in editionibus vulgaribus comprehensum: quinque vero in Cujacii editione. Prioris autor Gerard Niger Consul Mediolan. teste Othone Frisingensi 2. *de rebus gestis Friderici* 13. Secundi et tertii, Obertus de Orto 2. *Feudor.* 1. & 2. *Feudor.* 24. §. 2. Quartus ex variis & incertis autoribus est conflatus. Quinto continentur constitutiones quaedam imperatoriae. his libris ab Hugolino (Odofredo teste) insertae. Quod ad prudentes juris feudalis attinet: citatur Obertus de Orto 3. 2. 1. 23. 2. 23. 2. 28 2. 30. 2. 31. 2. 34. 3. 2. 34. 2. 2. 36. 2. 41. in Mediolanensi curia versatus 2. *Feudor. dicitur* 24. 2. 25. 1. 51. 3. *& inibi passim.* Mediolanensis consul fuit *teste Othone Frisingensi.*

Ex peritis juris feudalis citatur etiam Gerardus Capagistus 2. 25. 2. 28. 2. 30. 2. 32. 34. 3. 2. 36. 2. 51. 2. *& ibi passim.*

De legibus.

CAusarum aliae dirimuntur jure Romano, aliae Longobardorum legibus, aliae secundum regni consuetudinem, quae pro diversorum locorum & curiarum moribus varia in diversa esse solet *lib.* 2. *tit.* 1.

In judicio, quo de feudis agitur, illud dici solet: Legum Romanarum non esse vilem autoritatem, sed non adeo eam suam extendere, ut usum vincant aut mores 2. 1.

Strenuus legisperitus, sicubi casus emerserit, qui consuetudine feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta 2. 1.

De constitutionibus Principum.

PRincipum constitutiones his libris variae extant Corradi 2. 1. 2. 2. 34 40. Lotharii 2. 9. 13. 19. 2. 3. 2. 3. 2. 24. 3. 2. 18. 2. 44. 2. 35. 2. 76. 58. 5. 6.
Friderici 2. 3. 1. 2. 27. 1. 33. 2. 2. 53. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 17.
Henrici 5. 2. 3. 4.
Romani 5. 25. 26.
De consuetudine regni, vide 2. 7. 2. 28.
Leges plerumque ad casus praeteritos trahi 2. 35.
De jure Romano & legibus Romanorum 2. 2.
De lege Salica vide *lib.* 2. *tit.* 29.
De legibus Longobardorum 2. 2. 2. 8 *in fin.* 2. 39.
De Longobardis 1. 10. 2. 58. 2. 2. 58. 3. 2. 53. 4.
De Canonum statutis 2. 57. 1.
De Decretis 2. 6.

De constitutionibus principum, vide *Titulum proxime sequentem.*

De moribus curiarum 2. 23. hinc illa, Mediolani non tenetur. Mediolani non abutuntur 2. 50. e Mediolani consuetudo 2. 59. 2. 2. 40 Mediolanenses 3. 27. *in fin.* viri prudentes Mediolanenses 2. 28. Sapientes Mediolanenses 2. 49. Mediolanensium Curia 2. 30. ea 4 mos 26 3 usus 2. 28 2. 2. 29. 2. 32. 2. 37. 2. Archiepiscopus Mediolanensis 2. 35 Mediolanenses irrationabiliter considerant 2. 24. Citantur quoque viri Placentini 2. 27. 3. Cremonenses 2. 27. 2. Et usus qui in Lombardia 2. 40. sed & in Teutonia 2. 49.
Responsa citantur 2. 40.
Pronuntiata & judicata 2.
Citatus & Eugenius Papa 2. 23.
Honorius III. Pontifex, vid. *Constitutiones Friderici* 2. 4. 3. 22.
Urbanus 2. 6.

De statu hominum seu jure personarum & earum divisione.

De Duce, Marchione, Comite, Capitaneis vel Valvasoribus majoribus & minoribus vel Valvasinis.

QUi a principe de Ducato, Duces: qui de Marchia, Marchiones: qui de Comitatu, Comites: qui de plebe aliqua ejusve parte, Capitanei (olim proprie majores Valvasores) qui a Capitaneis, Valvasores minores: qui a minoribus Valvasoribus investiti, minimi Valvasores & Valvasini appellantur *lib.* 2. *tit.* 10.

De his, qui in Feudum dare possunt vel non.

Feudum dare possunt Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, Praepositus (si antiquitus consuetudo eorum fuerit) Dux, Marchio, Comes (qui & regni & regis capitanei) regni vel regis Valvasores (qui & Capitanei). Ab his minores Valvasores feudum accipiunt 2. 1. ecclesiasticae personae, (aliud in laicis) ad suam tantum vitam, feudum dare possunt: ac proinde successores eorum non tenentur feudi investituram ratam habere 3. 3. 2. 9. Si, qui in feudum dare non potest, in feudum dederit, nullum habebit vigorem infeudatio 2. 6. *in fin.*

De plebeis.

Qui ab antiquis temporibus beneficium non habent, plebei, id est, jus parium (aut, ut quidam volunt, nobilitatis) non habent 3. tit. 30.

De liberis.

Libertas est facultas qua naturaliter quid cuique facere libet, nisi vi vel jure prohibeatur 5. 13.

De servis.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manumissi in feudo non succedunt 3. 30. Servus communi jure militia privatur, adeo ut si dominus servum in militia retinet, in 5. libras condemnatur 5. 30. *in fin.*

Nomenclatura generalis personarum de quibus his libris tractatur.

DE Abbate, v. 1. 1. *in pr.* 1. 5 1. 6 2. 40 *in fin.* 9. sq. Abbatissa v. 1. 1. *in pr.* 1. 3. 1. 6. 2. 89. Absente 3. 43 Acceptabili 2. 35. 2. 39. Actore 1. 24. 2. Actore domini 1. 10 Aestime regis 1. 20 *in fin.* Adoptivo 2. 26. 4. Adsono 3. 37. 10 Advocato 2. 27. 9. Agnatis 1 2. 11. 2. 30 2. 35 1 26. 5. 1. 26. 6. 2. 45. 2 49. 3. 98. Agricultoribus 5. 17. 12. Antecessore 2. 32. Antecessoribus vasalli 2. 25. Antiquiore domino 2. 28. 4. Arbitro 2. 46. 2. 34. Archiepiscopo 1. 1. *in pr.* 2. 3 3. 2. 32. 2. 89. Archiepiscopo Mediolanensi 2. 35. Ascendentibus 2. 50. Auctore 2. 25 Avo 3. 34 1. 1. 19. 2. 22. Bannito 2. 28. Bono judice 2. 32. Capitaneis 1. 14. 1. 2. 25. 1. 17. 2. 18 1. 19. Capitaneis improprie dictis 1. 27. Capitaneis principe 1. 17. Capitaneis proprie appellatis 1. 27. Capitaneis Regis vel Regni 1 1. 2. 15. quis Capitaneus 2. 10 2. 31. 2. 53. 2 89 Claudo 2. 36. Clerico 1. 35. 1. 1. 26. 2. 26. 4. 2. 27. 2. 2. 30. 2. 32. 2. 33. 2. 36. 2. 40. *in fin.* 2. 109. Clientulis 1. 30. 1. 23 Cognatis patrui magni 2. 22. Coherede 2. 38. 2. 78. Comite 1. 1. *in pr.* 1. 23. 1. 24. 2. 10. 2. 53. 2. 55. 2. 34. 3. 89. Comite judice 2. 27. 2. 2. 27. 3. Comparibus 2. 54. Conrado 3. 34. 2. 40 5. 3. Conjuge vel amico 2. 58. Consobrinis 1. 34. 2. Consortibus 2. 35. 3. Contumace 2. 26. Converso 2. 22. 2. 30. Creditore 2. 86. Cremonensibus 2. 27. Curia 2. 9. 2. 10. 2. 22. 2. 23. 2. 34. 2. 46. 2. 52. 2. 76. 2. 89. Curia Mediolanensi 2. 30. 2. 34. Curiae majoribus 2. 89. Curte 1. 4. 5. 2. 83. 2. 33. Curtis paribus 2. 46. Damnatis 2. 36. Defensoribus locorum 2. 53. Delatore 2. 74. 2. Descendentibus 2. 50. 1. 3. 24. 3. 2. 26. 6. Dissipatore 2. 98. Doli capace 2. 26. 2. *in fin.* Domestico 3. 5. 2. 55. 2. Domina 1. 5. Dominae filia 2. 24. 2. Domino antiquiore 2. 28. 4. Domino aequali, majori, inferiore 2. 34. 2. Domino plebis seu cattaneo 2. 6. Domini paribus 1. 12. Duce & Ducibus 1. 1. *in pr.* 2. 19. 2. 10. 2. 52. 2. 53. 2. 54. 2. 89. 2. 100. Ecclesia 1. 23. 2. 103. Ecclesiasticis personis 2. 26. 2. 2. 92. Egeno 2. 38. Emptore 2. 26. 6. 2. 41. 2. 42. 2. 58. 5. 2. 55. Episcopo 2. 1. *in pr.* 1. 3. 1. 3. 1. 6. 2. 20. 2. 35. 2. 40. *in fin.* 2. 52. 2. 54. 2. 95. Excommunicato 2. 28. Extraneis testibus 2. 32. Fidali seu vasallo 1. 1. 2. 2. 4. 2. 4. 5. 2. 5. *in princ. & fin.* 2. 10. 2. 26. 2. 23. 2. 57. Filiabus 1. 1. 3. 1. 3 1 8. 2. 8. 11. 1. 1. 2. 2. 14. 2. 3. 4. 2. 12. 2. 17. 1. 24. 1. 2. 126. 2. 2. 30. 2. 31. Filia domini 1. 9. Filio 1. 2. 1. 2. 1. 8. 2 1. 34. 1. 3. 23. 2. 46. 2. 50. 2. 35. 2. 38. 4. Filio domini 2. 28. Filio feudum adquirente 2. 27. 4. Filio fratris 2. 19. 2. Filio impubere 2. 26. 5. Filio masculo 2. 26. 5. 2. 28. 2. Filio militis 2. 28. Filio prioris matrimonii 2. 26. 4. Filio secundi matrimonii 2. 26. 4. 2. 103. Filio & successore domini 2. 2. Filio vasalli 2. 35. 2. Femina 1. 6. 2. 2. 33. 2. 3. 2. 2. 32. 3d. 2. 2. 104. Fratre 1. 2. 2 1 5 2. 1. 2. 1. 1. 2. *in fin.* 2. 13 5. 14. 2. 3 34. 2. 2. 39. 1. 1. 20. 2. 11. 2. 12. 2. 18. 2 24. 21. 2. 26. *in fin.* 2. 28. 4. 2. 29. 2. 37. 2. 52. 2. 90. 2. 93. Fratre patris 1. 19. 2. Fratre patruelis 1. 4. Fratris filio 2. 5 2. 32. Friderico ejusque constitutionibus 2. 3. 2. 2. 27. 2. 39. 3. 2. 55. 2. 100. 5. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. Gastaldio 1. 2. 2. 1 10. 32. 2. 22. 2. 94. Corrado Capagistro 2. 25. 28. 30. 32. 2. 34. 2. 34. 2. 2. 36. 2. 51. passim Haereticis 5. 19. 5. 7. 8. 2. Henrico ejusque constitutionibus 5. 2. 3. 4. Herede 1. 9. 2. 14. 2. 25. 2. 28. 5. 2. 58. 2. Herede legitimo 2. 25. Herede masculo 2. 34. 2. Hoste regis 1. 2. 2. 7. Honestis testibus, v. Testibus. Ignorante 2. 9. 1 2. 42. 2. 26 6. Imperatore 2. 14. 2. 18. 2. 26. 2. 53. 2. 2. 100. Imperfecto 2. 36. Impubere 2. 26. 5. Intermediariis 5. 10. Inculpato seu accusato 2. 39. Indigno 2. 24. 2. Infami 2. 52. 2. Infante 2. 32. Inferiori domino 2. 94. 2. Infeudato 2. 39. Ingrato 2. 24. *in pr.* & §. 1. Inimico 2. 37. Investitore 2. 27. 2. 34. 2. 33. Investito 2. 9. Invito 2. 36. Judice 2. 46. Judice agnati 2. 32. Judice Curtis 2. 18. Judice ordinario 2. 23. Laicis 2. 9. 2 32. 2. 33 Legitimatis 2. 26. 4 Legitimo herede 2. 1. 2. 2. 33. 2. 21. Legitimis liberis 2. 29. Longobardis 2. 2. 8. *in fin.* 2. 39. Lothario ejusque constitutionibus 1. 9. 2. 13. 2. 10. 2. 2. 3. 2. 9. 19. 3. 2. 38. 2. 44. 2. 35. 5. 5. 5. 6. Magistratu 2. 53. 3. Majore 2. 3. 53. 2. 85. Majore Curiae 2. 89. Majore domino 2. 34. 2. Majore judice 2. 33. 2. Majore potestate 2. 22. Manumisso 2. 106. Marchionibus 1. 1. *in pr.* 2. 10. 2. 13. 2. 19. 2. 53. 2. 33. 2. 54. 2. 55. 2. 2. 89. Marito 1. 15. 1. 17. 2 85. Masculis 1. 13. 1. 6. 3. 1. 8. 1. 1. 19. 1. 19. 1. 1. 20. 1. 24. 2. 41. 2. 95. Masculini sexus heredibus 2. 24. 2. Descendentibus 2. 34. 2. Matre 2. 20. 2. 103. Mediolano & Mediolanensibus 1. 1. 5. 2. 23. 2. 26. 2. 27. 1. 2. 10. 2. 14. 2. 19. 2. 32. 2. 34. 2. 37. 2. 2. 39. 2. 40. 2. 49. Mercatoribus peregrinantibus 2. 27. 3. Militibus 1. Vasallis 1. 10. 1. 1 21. 1. 22. 1. 1. 22. 1. 22. 1. 1. 23. 1. 27. 2. 17. 2. 22. 2. 26. 1. 2. 26. 6. 2. 27. 1. 1. 27. 1. 2. 34. 1. 2. 52. 2. 76. 2. 88. Minoribus 2. 1. 2. 26. 4. 2. 27. 2. 93. Mortuo 1. 5. 2. 24. Muliere 2. 26. 4. Muto 2. 6. 2. Muto & surdo 2. 36. Naturalibus filiis legitimatis 2. 26. 4. Nepotibus 1. 1. 2. 1. 12. 2. Nepotibus ex filio 1. 1. 2. 19. 1. 4. 21. 2. 50. Nepotibus ex filia 2. 11. Nepote seu filio fratris 1. 5. 2. 19. Nepte 1. 5. 2. 21. 2. 90. Nobilibus 2. 32. Nobili conjuge 2. 29. Notario 2. 32. 2. Nuncio 1. 26. 2. 38. 2. Nupta filio domini 1. 5. Nuru domini 2. 24. 2. Oberto de Orto 2. 2. 2. 23. Palatinis 2. 52. 2. 54. Papa Eugenio 1. 19. Papa Urbano 1. 6. Paribus 2. 24. 1. 2. 39. 2. 58. 3. 2. 73. 2. 78. 2. 79. 2. 82. Paribus Curiae 1. 10. 2. 10. 2. 32. 2. 34. 55. 2. Paribus Curtis 1. 2. 1. 1. 3 1. 4. 1. 4. 1. 1. 4. 5. 2. 2. 2. 19. 2. 46. 2. 51. 5. Paribus domus vel curiae 1. 11. Paribus testibus 2. 58. 2. Parium judicio 1. 18. 2. 10. 3. Parium laudatione 2. 76. Parium laudamento 1. 21. Parentibus 2. 38. 1. Parente agnationis alicujus communi 3. 11. Parente domini vel vasalli 2. 53. Parentibus, id est, cognatis 2. 24. Patre 1. 1. 2. 1. 1. 3. 1. 14. 1. 1. 18. 1. 21. 24. 1. 26. 1. 2. 50. 2. 84. Patriarcha 2. 89. Peregrinis 5. 17. 10. Persona conjuncta 2. 91. Persona ecclesiastica & saeculari 2. 91. Persona tertia, quarta 2. 54. 3. Personali servitio 2. 26. 5. Placentinis 1. 26. 1. 31. 27. Primatibus locorum 2. 53. Principe 1. 7. Privato 1. 13. Proclamatore seu actore 2. 37. Proceribus 2. 54. Procuratore 2. 3. 1. Progenie 2. 90. Prole feminini sexus 2. 11. Pronepotibus ex filia 2. 1. Plebe & plebis parte 3. 10. Plebeis 2. 10. *in fin.* 3. 33. Pluribus dominis 2. 77. Possessore 1. 26. 2. 27. 2. *in fin.* Posterioribus patrui 2. 95. Praelatis Ecclesiarum 2. 31. Praeposito 1. 1. 6. 1. 26. Pronepte 3. 11. Proscriptis 2. 36. Proximis & proximioribus agnatis 2. 9. 1. 2. 3. 1. 2. 50. *in fin.* 2. 24. 3. 2. 37. 8. 36. 3. Publicis latronibus 2. 73. 5. Rebellibus 5. 25. Receptatoribus 2. 33. 2. Rectoribus locorum 2. 53. Rege 1. 26. 2. 28. Reo 1. 26. 2. 38. 1. Roma 1. 1. 3. 1. 1. 5. 2. 54. Roncaliis 2. 52. Rustico 2. 27. 3. 2. 34. 1. Sacramentalibus 2. 12. 1. 4. 2. 1. 10. 2. 26. 1. 1. 25. 2. 41. Sciente 1. 26. 1. 2. 9. 1. 3. 34. 2. Scriba 2. 56. Scutiferorum feudis 2. 74. Saeculari persona 2. 91. Secundi matrimonii filiis 2. 103. Senioribus seu dominis 1. 17. 1. 18. 1. 2. 51. 3. 2. 52. Servis 2. 5. 1. 2. 10. 6. Sorore domini 1. 5. 2. 24. 2. Substituto acceptabili 2. 99. Successoribus 1. 9. 1. 22. 2. 40. 2. 2. 35. Surdo & muto 2. 36. Testibus 1. 26. 1. 2. 82. 3. 88. 2. 92. Testibus corruptis odio, gratia, pretio 2. 3. 2. 58. 3. Testibus duobus, tribus, pluribus 2. 58. 1. Testibus extraneis 1. 26. Testibus idoneis 1. 10. 1. 11. 2. 2. 2. 2. 13 3. 23. Testibus quinque 3. 57. Testibus septem 2. 37. 3. Testibus liberis 2. 38. 1. Testibus testimonii boni 2. 37. 2. Valvasoribus 2. 30. 2. 53. Valvasoribus majoribus 1. 7. 2. 14. 2. 13. 2. 1. 19. 1. 18. 1. 1. 13. 2. 30. 2. 89. Valvasoribus minoribus 1. 7. 1. 3. 15. 2. 16. 2. 18. 1. 18. 1. Valvasinis minimis 1. 7. 1. 25. 26. Valvasoribus regis vel regni 1. 1. *in pr.* 2. 1. 5. Valvasoris filio 2. 10. Valvasino 2. 10. Vasallo 1. 9. 1. 13. 1. 23. 1. 36. 2. 26. 2. 3. 47. 2. 79. Venientibus ex latere 1. 2. 4. Urbano Papa 1. 6. Uxore 1. 27. 1. 31. 1. 2. 8. 2. 29.

De Adoptionibus.

ADoptivus filius in feudo non succedit 2. 26. 4. *vers. Adoptivus.*

De rebus & earum divisione.

De rebus immobilibus & quasi.

BEneficium seu feudum in immobilibus seu rebus soli aut solo cohaerentibus tantum consistit, aut his, quae inter immobilia connumerantur, veluti cum de Camera aut de Cavena feudum detur 2. 1. *in fin.* 2. 23.

De soldata.

Qui soldatam (praestatio est annua quorumdam soldorum, vini vel annonae, quae morte dantis vel accipientis finitur, nec transit in heredem) habuit vel etiam habet, nullum paradigmum aut usum obtinet 2. 10.

Nomenclatura generalis rerum quarum his libris fit mentio.

DE allodio 2. 26. 1. *in princ. & in fin.* infeudato 2. 54. Patrimo 2. 19. *in fin.* aqua conditione 3. 34. Angariis 2. 56 2. 81. Annona ejusque pretio 2. 27. 4. Annua praestatione 2. 20. Argentariis 2. 56. Armis bellicis 2. 21. armandis 2. 56. Beneficio seu feudo 1. 1. 2. 3. 16. 2. 26. 6. 2. 1. 3. quid sit 2. 23. Beneficio avi 3. 9. 3. communibus bonis empto 1. 20. ecclesiastico 2. 27. 3. 2. 40. 3. hereditario 2. 83. cujus nomine jusjurandum fidelitatis fieri debet vel non debet 5. 24. 3. materno 3. 19. novo 1. 14. 2. 2. 3. 2. 22. 3. 32. 2. 49. 2. 31. paterno 1. 14. 2. 1. 24 3. 27. 3. 3. 24. 3. 2. 83. regali 2. 54. 2. 40. 2. veteri 2. 3. 98. Bonis vacantibus 2. 36. Brevi recordationis 2. 2. *in fin.* 1. 5. 1. 4. 2. 2. 3. 1. 4. 3. 2. 22. 2. 88. 2. 98. Camerae seu de Camera feudo 2. 1. 1. 2. 2. 1. 2. 58. Casa communal 2. 12. Castro 1. 4. 3. Cavenae seu de Cavena feudo 2. 3. 2. 2. 2. 1. 2. 58. Civitate 2. 53. 2. Conscientia 2. 58. Criminali causa 2. 53. 3. Culpa 1. 17. 2. 23. 2. 26. 2. 78. Contractu 2. 58. 3. Curia & curte, dixi supra de personis. Debito servitio 2. 55. Debito hereditario 2. 48. Dignitatis feudo 2. 23. Dignitate legali 2. 54. Dimidio reditus feudi 2. 55. Districtu 2. 54. Dominico 2. 25. Dominicaria vice 2. 82. Domus paribus 2. 11. Domus destructione 2. 53. 2. Donationibus 5. 28. Ducato 2. 55. 2. 3. 100. Duello 2. 37. 2. 27. 3. Duplo 2. 23. 2. Ecclesia 1. 13. Equis & armis communibus 2. 36. Eandem etiam 2. 9. armis & equis communibus adquisito 2. 12. Camerae 2. 1. 1. 2. 2. 3. 2. 58. Cavenae 2. 1. 2. 2. 2. 58. Comitatus 1. 13. 1. 14. Communiter a fratribus adquisito 1. 2. 2. Conditionali & non conditionali 2. 75. ex divisione veniente 2. 50. Divisio dividendo 2. 53. 2. dignitatum 2. 23. ducatus 2. 14. feminino 2. 30. filii 2. 84. cujus nomine fidelitas non praestatur 2. 24. 1. Guardiae & Gastaldiae 2. Habitationis 2. 105. Hereditaria aperto 2. 26. 2. Improprio 2. 81. Indiviso 2. 36. 4. initium habente a fratribus 1. 8. 2. lege commissoria dato 2. 27. 2. 58. 6. ligio 2. 99. Marchiae 2. 13. 1. 24. Militis 2. 26. 2. Novo 2. 26. 2. 43. partito 2. 77. paterno 1. 4. 2. 1. 8. 1. 1. 8 2. 1. 10. 2. 11. 12. 2. 26. 6. 29. 1. 2. 11. 2. 27. 2. 26. 2. 49. 2. 56. 2. 37. 2. 39. 2. 45. 3. 46. 2. 50. 2. 93. Proprio 2. 34. 1. 3. 2. Propriam feudi naturam non habente 2. 48. recto seu cujus possessio justa 2. 2. 2. 2. 20. 2. 98. 2. 39. reverso ad eum, qui dedit 1. 4. 5. 2. 6. 2. quod reverti speretur 2. 26. 3. ad servitium certum dato 2. 58. 7. scutiferorum 2. 74. vero 2. 48. veteri v. *beneficium*, uxoris 2. 85. Feudi alienatione 2. 3. Conditione 1. 3. 2. 2. 2. 2. 26. 3. 2. 26. 6. 2. 76. 2. 89. Causa 2. 44. consuetudine 2. 10. Honore 2. 81.

Jure

Jure 1. 2. 3. 2. 44. 3. 86. Natura 1. 7. Nogis 2. 58. Origine 2. 1. 1. Portugne 2. 32. proprietate 2. 26 6. successione 1. 8. 1. 9. usu 2. 10. Paulo, Feudum a fidelitate vel 8. de 48. 8. 3. opponitur hereditati 2. 58. 5. allodio 2. 26. 3. acquiritur, retinetur, amittitur 1. 5. aperitur domino 2. 42. in fin. 2. 49. in fin. 2. 44. extinguitur 2. 25. 3. emanat vel jure proprio vel jure libelli 2. 44. revertitur ad dominum 2. 5. Feudum accipere ad proprium vel libellum 2. 48. accipere pro vice dominicaria, vallitania, duncta vel aliis angariis 2. 81. in dotem dare 2. 9. 2. 2. 12. 2. 27. per feminam recognoscere 2. 27. ut feudum possidere 2. 26. 4. pro feudo accipere 1. 4. 3. 5. 4. 4. tenere 1. 4. 5. habere 2. 48. quosi feudi nomine retinere 1. 26. Fidelitate 2. 3. 1. 2. 4. in fin. 2. 76. Fidelitatis forma 2. 6. 7. Fidelitatem facere 2. 21. 2. 26. 4. 3. 53. 2. 2. 92. 2. 93. 2. 100. 2. 101. jurare 2. 5. Fidelitatis duae 2. 22. Fluminibus navigabilibus 2. 56. Fodro 3. 21. 1. Fratre 2. 24. 2. 2. 26. 6. 2. 34. 3. 2. 43. 2. 52. 3. 2. 97. Fructibus 2. 12. 2. 28. 3. 2. 86. Fragibus extantibus 2. 86. Furto 2. 53. 2. Fustibus 2. 27. Gastaldio feudo 1. 2. 2. 12. 2. 94. Generatione secunda & tertia 2. 52. 2. 3. 95. Generali alienatione 2. 26. 6. Geniculo septimo 1. 1. 4. Gradibus succedentium 2. 31. 2. 82. 2. 26. 6. 2. 3. 2. 37. Guardia 1. 2. 1. 4. 3. 2. 20. in fin. Guerra 2. 27. 8. 2. 28. Habitationum feudis 2. 105. Hereditate & feudo oppositis 2. 58. 3. repudiata 2. 45. recusata 2. 52. 4. Hereditario beneficio 2. 83. debito 2. 45. onere 2. 45. sacramento ne principali 2. 58. 3. Homicidio 2. 39. 2. Hostenditiis 2. 40. Immobilibus 2. 4. 1. Impropria feudis 2. 82. Incendio 5. 10. Inanibus nuptiis 2. 56. sacramento mansi 1. 4. 5. & feudi 1. 4. 5. Incuria 2. 55. Infamia 2. 52. 2. 55. Infantia 2. 22. Infeudato allodio 2. 34. infinito 2. 54. 2. 2. 28. Ingratitudine 2. 23. 2. 24. 2. Ingressu curiae seu qualitate paris & vasalli 2. 88. Initio 2. 55. Injuria 2. 24. 2. 53. 3. Innocentia 2. 27. 2. 2. 27. 5. Insidiis 2. 57. Instrumento publice confecto 2. 25. falso 2. 38. 9. publicato 2. 2. 2. 3. interesse 2. 96. Inquisitione 1. 26. 3. 28. Investitura 3. 25. 2. 15. propria & abusiva 2. 2. nova 2. 32. 2. 42. vasallo illicita 2. 54. veteris beneficii 2. 52. Invasitura dono 2. 27. 3. Investituram accipere 1. 2. 1. 2. 3. 4. 5. adimplere 1. 4. 5. confirmare 1. 3. dare 2. 3. facere 2. 3. 2. 3. 2. 3. 2. 55. negata 1. 23. ratam habere 2. 3. Judicato 2. 43. Judicio parium 1. 18. 1. 22. 3. Juramento 2. 12. 2. 33. Jurisdictione 2. 5. 2. 54. 2. 79. Jure 2. 43. beneficii, proprio libelli 2. 44. feudi 2. 48. 3. ejus rigore 2. 27. Jurejurando 2. 13. 22. 2. 2. 1. 2. 25. 7. 26. 2. 32. justu 1. 2. 03. Justa absentia 2. 22. causa metu 2. 22. 2. 52. 3. ignorantia 2. 26. 2. Justo errore 2. 92. 92. 53. 3. uso 4. 15. Laqueis venatorum 2. 27. 3. Laqueis pœna 2. 87. 8. Latere aequatis 2. 32. 2. 30. Laudamento 2. 22. 2. parium 2. 32. sapientum 2. 19. Laudatione parium 2. 76. Lege actiori 2. 108. eadem 2. 58. 2. Commissoria 2. 7. 2. 31. 6. Conradi 2. 9. 1. 2. 34. Friderici 2. 3. 2. Longobardorum 2. 11. 39. Lotharii 2. 13. 2. 3. 2. Regis 2. 10. Salica 2. 29. Levissima re 2. 79. Libello, libellariis & precariis 2. 5. 2. 13. 5. 9. 2. 49. 2. 44. 2. 48. 2. 53. 3. 13. 2. Libris centum, triginta, quinquaginta, viginti tribus 2. 13. 3. decem & tribus 2. 33. 2. decem 2. 29. viginti quinque 2. 7. 2. 22. 27. 4. Centum 8. 2. in fin. Libro 2. 76. Linea eadem 2. 50. Lombarda 2. 10. 2. 58. 2. 2. 38. 3. Longa possessione 2. 93. 2. Locatione per libellum 2. 9. 1. fraudulenta 2. 9. 2. Lotum Caesaris 2. 56. domini 2. 82. Majestatis crimine 2. 56. 5. 29. Mola fixa 2. 87. 2. 80. Mansione 2. 27. 3. Manso 2. 6. 5. Manus amputatione 2. 27. 2. 53. mana militare expugnare 2. 27. 2. calida invadere 2. 27. suarum 2. 27. 3. de manu eripere 2. 27. 3. Marchia 2. 23. 2. 10. 2. 57. 3. Materno beneficio & feudo v. Beneficium v. Feudum. Matrimonio ad Morganaticam 2. 29. secundo 2. 103. Medietate feudi 1. 3. 1. 13. Mediolano, dani Medio 1. 13. Mercede 2. 2. 1. Metu praesto 2. 53. 3. Mitiore sententia 2. 91. Milite nationa 2. 27. 3. ordina militum 1. 19. Modernis 1. 27. Modiis frugaldiis 2. 27. 4. Monetis 2. 56. Moribus curiarum 1. 23. 2. 16. 3. Morte 3. 22. 1. 4. 6. Multarum & poenarum compendiis 2. 56. Meris civitatem 5. 41. 2. Natura feudi 2. 56. 2. 48. Navigiis 5. 19. 9. Negligentia 2. 24. 2. Nova possessione 2. 33. 2. & nova investitura 2. 32. 2. 49. Novo beneficio 2. 45. 2. 49. feudo 2. 49. jure 1. 5. 4. Onere hereditario 2. 45. Ordinatione defuncti 2. 8. ordinata, id est, stricto jure 1. 4. 1. ordine male feudum intrare, id est per vim 2. 22. Pactis dixi ad tit. de pactis feudorum: Palatio seu placito comitis 2. 07. 3. 2. 56. Paradogio seu pedagio 2. 30. Parangariis 2. 56. Paremtela 2. 53. 2. Parricidio 2. 24. 3. Parte 2. 18. 2. 2. 2. 43. 3. 44. Paterno beneficio & feudo v. Beneficium vid. Feudum supra. Pace 2. 27. 2. 53. Peccato 2. 39. Pecunia 2. 38. Pedagio 3. 10. Perjurio 2. 26. 1. 2. 26. 6. 2. 39. in fin. Permissione 2. 55. Perpetuo libello 2. 13. Personali servitio 2. 26. 5. Pignore 2. 4. 4. 15. 3. 13. 1. 27. 2. 28. 2. 55. 2. 96. Pignore consulto 2. 8. in fin. Piscationum reditu 2. 56. Praescriptione 2. 26. 4. 2. 87. Pretio 3. 3. 6. in fin. 2. 2. 2. 26. 2. 26. 5. 2. 29. 4. 2. 52. Principali causa 2. 26. 2. 82. sacramento 2. 58. in fin. Privilegiis 3. 12. 3. Probatione 1. 22. 3. 81. 2. 88. Progenie 2. 96. Prole feminei sexus 2. 82. Plaustrorum praestatione 2. 56. Plebe utriusque parte 1. 10. Portu 1. 56. Possessione vide tit. de acquir. & amittenda possessione. Potestate constituendorum magistratuum 2. 56. majore 2. 2. Praetorio 2. 9. 10. fin. 3. 22. 2. Pretio emptione 2. 58. 2. Proprio 1. 42. 1. 48. 2. 79. feudo 2. 34. jure 2. 44. Proprietate 2. 29. 2. 26. 6. Haereditatum jura 3. 13. 14. 15. 16. Pugna 1. 22. Puberum sacramentis 2. 53. 3. Publicatis bonis 2. 53. 7. Quartis & tertiis quae a Longobardis viris, uxoribus fieri solent 2. 8. in fin. Quasi feudo 2. 25. Quasi refutatione 2. 39. Quinquaginta milliariis 2. 53. 3. Rapina 2. 27. 2. Rationibus vasalli 3. 3. 2. 79. Rationabili usu 2. 83. Recto feudo 2. 20. 2. 39. 2. 81. Redemptione seu retractu 2. 9. 1. Refutatione 2. 9. 3. quasi refutatione 2. 39. Regali beneficio 2. 34. Regalia 2. 56. Regio dictione 2. 29. Regressu evictionis 2. 46. Religione domini 2. 10. Clientali 1. 22. Repudiata hereditate 2. 45. Rebus Ecclesiae 1. 6. maternis 2. 26. 4. solis 2. 5. 3. soli cohaerentibus 2. 1. 3. per se subsistentibus & non subsistentibus 2. 8. 2. Resolvta Investitura 2. 3. 2. Restiis 2. 27. 3. Reverentia 2. 22. Ripatica 2. 56. Roma 1. 13. 2. 1. 3. Roncholiis 2. 58. Sacramento vid. titulum de jurejurando. Salica lege 2. 29. Salva reverentia 2. 22. Satisfactione 2. 73. Scientia certa 2. 28. 3. Scopis excoriari 2. 27. 8. Scutiferorum feudo 2. 74. Sententia 2. 32. 2. 32. 1. Separatione 2. 76. Servitio 2. 2. 2. 2. 24. 2. 26. 6. 2. 27. 2. personali 2. 26. 5. nominatim & indeterminate promisso 2. 23. praestando 2. 107. faciendo 2. 77. recusato 2. 24. 2. Servitute 3. 8. Sobole 2. 90. Soldata 2. 10. Solemnitate consuetudine 2. 31. Solidis quinque 2. 27. 8. viginti 2. 27. 3. Stipendiis militiae 2. 54. Superfluitas feudi 2. 93. Sumptibus 2. 107. Teloneis 2. 56. Testimonio 2. 27. 2. Tempore rei judicatae 2. 29. Thesauro invento 2. 56. Titulis Entitate 2. 6. Toto 2. 23. 2. 44. 2. 45. Traditione 2. 87. 2. 82. Transactione 3. 3. Tribus accipiendibus quotis 3. 2. Vacantibus bonis 2. 56. Vectigalibus seu teloneis 2. 56. Venatione 2. 27. 9. Venditione 2. 54. Veneno 2. 24. 2. Veritate 2. 23. 2. 46. Verona 3. 19. Vero feudo 2. 48. Veteri feudo & beneficio, vide supra feudum & beneficium. Viis publicis 2. 56. Vice dominicarum feudo accepto 2. 82. vallicaria feudo accepto 2. 82. Vilissima duorum denariorum pensione 2. 93. Vi 3. 33. 5. Ultione injuriae 2. 24. Voluntate domini 1. 13. 2. 32. 1. Voto religionis 2. 26. 4. Usu sapientum 2. 3. 4. feudi 2. 2. Mediolanensium 1. 28. 2. 57. regni 1. 13. 2. 58.

De officio domini.

INter dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum ingenium intervenire debet 2. 51. in fin. Dominus vicem fideli suo reddere debet &c. 2. 24.

Feloniam in vasallum committens feudo privatur 2. 26. 6. & domino 2. 48.

Si dominus feudum de Camera aut Cavena debet vasallo, & sine culpa promissoris utraque evacuata est, expectandum est vasallo, ut iterum de ea solvi possit. Dominus enim posse intelligitur omni aere deducto. Et aequum est videre egentem, quem prius habuit in conjugem & amicum 2. 58.

Vasallum mittere in possessionem & in eadem vasallum in judicio defendere debet, dixi in fin. tit. de capitaneis.

Juvare & defendere vasallum debet, glossa vide 2. feud. 28 ab omnibus recepta.

Justitiam vasallo facere tenetur 2. 13.

De officio vasalli.

DOmino bellum faciente alicui, si vasallus id sciat juste agi, aut si de eo dubitat dominum adjuvare tenetur; si injuste agi sciat, non tenetur 2. 28.

Eadem lege vasallus domino excommunicato aut a rege bannito, servitium praestare non tenetur 2. 28.

Contra omnes debet vasallus dominum adjuvare & contra fratrem & filium (& patrem) sed non contra dominum antiquiorem; hic enim potentior est praeferendus 2. 18. in fin.

Operas suas vasallus ultro offerre non tenetur, nisi sciat dominum versari in magno periculo 2. 26. 6. vid. ibi.

Personales operas & servitium, etiam alius vasalli nomine praestare potest 2. 55. 2. 99. in fin. Vide plura in fin. tit. de juramento, ubi de nova forma fidelitatis agitur.

Dominum justitiam facere negligentem vasallus degradari potest 2. Feud. 24.

De officio parium.

AD officium parium spectat, ut vasallum de suo recto feudo prius investiri faciant fidelitatis jurejurando dilato, donec de principali causa cognoscatur 2. 20.

Pares majorem de suo pari quam de suo domino jurisdictionem habent 2. 72. Curia contumacem dominum adire debet, eumque salva reverentia compétenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiae se committat &c. 2. 22.

De jurisdictione.

SI de feudo fuerit controversia inter Capitaneos, coram Imperatore lib. 2. t. 28. vel Rege definiri debet 2. 34. quod Mediolani non obtinet 2. 34.

Si inter duos vasallos sit controversia, dominus cognoscit 2. 55. 2.

Si inter majores & minores Valvasores de feudo fuerit controversia, in judicio parium lis definienda, vel per judicem sortis 2. 28.

Si inter dominum & vasallum sit controversia, Pares Curiae a domino sub fidelitatis debito conjuncti cognoscant 2. 55. 2.

Si contentio fuerit inter dominum & fidelem de investitura feudi, per pares ejusdem Curiae (jurejurando prius ab eis interposito 2. 56.) lis diriminitur.

Orta quaestione de investitura feudi, factio sit an non: inter dominum & vasallum, pares judicent. Ea tamen cusa ante de feudo prius investiendus (ut ita pares aliquos habeat) fidelitate jurejurando dilato, donec in principali causa, hoc est, de investitura cognoscatur. De alio tamen feudi controversia interim investiri & jurare potest 2. 81.

Si contentio orta fuerit de feudo inter generum fidelis mortui & ejus agnatos, non apud dominum, sed apud ordinarium judicem vel arbitrum lis diriminitur 2. 87.

Pares majorem jurisdictionem habent de suo pari, quam de suo domino 2. 72.

Curiae judicium a vasallo declinari non potest 2. 47. nisi dominus pares nullos habeat.

Ab iniqua sententia parium ad Imperatorem appellatur ipsis paribus et non praesentibus judicaturum 2. 22.

Paribus jurare nolentibus Imperator adiri potest 2. 36.

Quod quisque juris &c.

UT vasallus calumniae sacramentum a domino non exigat: quod etiam a parte domini intelligendum est in quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur 2. 48 3.

Si quis jus dicenti non obtemperaverit.

SI dominus per admonitus facere desiterit, id quod curia jusserit, tunc licet vasallo ad majorem potestatem ire & fidei causulere, & si dominus ei justitiam facere noluerit, poterit eum deprodere 2. 23. in fin.

De in jus vocando.

DOminus vasallum ad curiam vocare debet; & si non venerit, iterum vocare debet usque in spatium tertio septem vel decem dierum, arbitrio curiae terminando. Quod si neque venerit ad tertiam vocationem, hoc ipso feudum amittit; & ideo debet curia dominum mittere in possessionem: sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio, alioquin & beneficium & possessionem amittit. E contrario si vasallus de domino conqueritur, eum in curiam vocabit, & in eadem curia de domino conquerantur. Curia autem debet adire dominum, eumque salva reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiae se committat 2. 22.

De pactis.

De pactis contra communem feudi rationem.

SI contra communem feudi rationem in investitura intervenit, vide 2. 2. 2.

Si ut ad feminas feudum perveniat.

Si specialiter dictum fuit, ut ad feminas feudum pertineat 1. 1. 3. Si pactum fuit, ut filiae succederent 2. 24. 2. in fin. Si quis ita investitus fuerit, ut ad feminas feudum transire 2. 38. vers. similiter. Si investitura fuerit facta in patre, ut filii & filiae succedant in feudum 1. 8. 2. Si ea tenore feudum quis acceperit, ut ejus descendentes masculi & feminae illud habere possint 1. 8. 2. Si duo fratres in heredes masculos & feminas de beneficio investituram acceperint 2. 90. Si ejus conditionis sit feudum vel eo pacto adquisitum, ut ad filias, nepotes, pronepotes & deinceps, ad eo filia nepotes & pronepotes, ad prolem feminini sexus, vel ex feminino sexu descendentes pertineret 2. 21. Si feudum ea lege alicui datum sit, ut ipse & heredes sui masculi & feminae, & cui dederit, habeat 2. 26. 6. vers. feudum. Si quis sibi vel heredibus suis masculis, vel, his deficientibus, feminis beneficium per investituram accepit 2. 17. Si duo fratres simul investiti fuerint eo tenore, ut quamdiu ipsi vel eorum heredes masculi viverent, & masculis deficientibus, feminae si superessent, feudum haberent 2. 18. Si quis ea lege feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit, habeat 2. 98. 2. 26. 6. vers. feudum.

Si ut ad fratres feudum pervenerat.

Si eo pacto facta sit investitura, ut frater fratri succederet 2. 12. Si hoc nominatim dictum sit, ut uno fratre defuncto sine legitimo herede alter succederet 2. 2. Si per investituram a domino ordinatum fuerit, ut frater succedat fratri 2. 20. Si dictum fuerit, ut frater fratri succedat 2. 8. 2. in fin.

Si ut ne filii, aut in certa re succedant.

Si quis ea lege uxorem minus nobilem duxerit, ut nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis paternis, quam dederit tempore sponsaliorum, verbi gratia decem libras 2. 29. Si cum uxore ea conditione matrimonium contractum est, ut ne filii ea ex nati patri ab intestato succederent 2. 27. versic. filii.

Si ut ad patrem feudum deferatur.

Si nominatim cum domino pactum sit initum, ut si filius ante patrem decesserit, feudum ad patrem revertatur 2. 82.

Si ut filii matri succedant.

Si specialiter dictum, ut filii matri succederent 2. 29.

Si ut post mortem possessoris feudum habeatur.

Si feudum ita datum fuerit, ut post decessum ejus, qui possidet, habeatur 2. 5.

Si ut sine juramento fidelitatis habeatur.

Si eo pacto adquisitum sit feudum, ut sine juramento fidelitatis habeatur 2. 5. in fin. 2. 24. 3. 2. 49. 2. 76.

Si ut omne feudi incrementum vasallus habeat.

Si ita dictum fuerit, ut omne incrementum feudi pertineret ad eum, qui investituram accepit 2. 3. 4. 5. 6.

Si pactum de non petendo.

Si Titius cum Sempronio fratre feudum paternum possidente pactum fecit, de eo feudo non petendo a Sempronio, ejusque heredibus 2. 26. in fin.

Si tacita conditione exceptae.

Si nominatim in ipsa traditione taciae conditiones sint exceptae 2. 89.

De generali alienatione.

Si nominatim dictum fuerit, ne in generali alienatione contineretur feudum 2. 26. 6. vid. ne generale.

De certo genere servitii.

Si ita convenit, ut festivis diebus vasallus vadat cum uxore domini ad Ecclesiam 2. 3. 2.

De evictione.

Si emptor sciens rem alienam, pacto speciali sibi prospexit de evictione 2. 8.

De feudo non auferendo.

Si hoc actum est, ut domino non liceat feudum improprium vasallo auferre 2. 81. Si specialiter cautum est, ut feudum habitationis morte accipientis finiretur 2. 105.

De refutatione feudi.

Si frater fratri vel domino vel extraneo partem feudi dederit 2. 85.

De jure subfeudandi.

Si quis feudum sibi suisque heredibus (masculis) habuerit, non debet alii dare, ut ipse habeat & sui heredes masculi & feminae 2. 34. 2.

De pacto legis commissoriae.

Non potest contrahentium feudum constitui, ut si tempore statuto pecunia soluta non sit, pro feudo habeatur 2. 27. 2. 58. 7.

De servitio.

Ad certum servitium feudum dari potest 2. 35. 7.

De refutatione feudi.

Uni dominorum partem feudi refutare vasallus potest, paribus aliorum dominorum reservatis: facta per refutatione, domini, quem elegerit, servitium exhibere debet, tamen eum offendere non debet 2. 38.

De Transactionibus.

De transactione non fraudulenta.

TRansigere cum adversario, citra fraudem domini vasallus potest: nec quod accepit transactionis nomine feudum erit 2. 26. 4. vers. si vasallus 2. 42.

De transactione rei communis.

Transigere de re communi in fraudem proximioris agnati non licet 5. 13.

De his qui notantur infamia.

SCriba, qui instrumentum, aut probibitum conscribit post amissionem officii, cum infamiae periculo manum amittit 2. 52. 2. in fin. 2. 55. in fin. 9.

De Procuratoribus.

INvestitura per se vel per suum nuncium dari & accipi potest 2. 58. 2. Utrum ipse vel alius pro eo investituram faciat vel suscipiat, nihil interest, potest enim hoc negotium & per procuratorem ab utraque parte expediri 2. 5. 2. vers. sed utrum.

De negotiis gestis.

De agnatorum retributione.

PAter in filiam feudum conferre non potest, etiam domini voluntate, nisi agnati consentiant aut ratum habeant 3. 50.

nam transferri, nullum ad feudum regressum habet 2. 3. 1. est enim inter ipsos adgnatos feudi alienatio permissa. Licet prohibeatur alienatio, inter adgnatos, si tamen paternum sit quum conceditur 2. 39.

De generali alienatione vasalli.

In generali alienatione vasalli non continetur feudum, nisi nominatim dictum sit 2. 34 *vers. in generali.*

De curtis venditione.

Capitaneus curtem vendens, non intelligitur beneficium quod in ea extat, vendidisse 2. 51.

Qua lege vasallus feudum alteri dare possit.

Nemo alia lege, quam ipse habeat, feudum alteri dare potest: verbi gratia, qui sibi ac suis masculis feudum habet, alteri ea lege dare non potest, ut fœminæ habeant: alias feudum ipsum amittit: & secundum quosdam ipse qui dedit & qui accepit: secundum alios cum masculi defecerint 2. 34. Vasallus arctiori lege, quam ipse habeat, feudum in alium potest transferre 2. 108.

Conditiones tacitæ alienationem sequuntur.

Si feudum quod alienari potest, alienatum fuerit, conditiones primæ feudi tacite sequuntur adquirentem 2. 34 & 2. 89.

Feudum alienatum cui committatur.

Feudum illicite alienatum domino aperitur, neque in causam feudi recidit, etiam si vasallus id postea recuperet 2. 44. Quid si domini voluntate vasallus feudum alienavit, feudum postea recuperaverit? Id habebit non jure feudi, sed suo jure proprio, aut jure libelli (si id ad libellum vasallus alienavit) domino feudum non est commissum: quin ipse venditor feudum emptori potest evincendo reddito ei pretio, et præterea quanti ejus interest 2. 26 4. *vers. si vasallus*, idem Obertus ita sentit 2. 42. Nam quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, id intelligendum, cum a sciente alienatur 2. 42.

De alienatione feudi in potentiores.

In potentiorem extraneum alienare non licet rem communem in fraudem proximiorum adgnatorum 5. 13.

Domino quatenus permissa sit feudi vasallo alienatio.

Dominus sine consensu vasalli feudum ad alium transferre non potest, seu alium de feudo investire, sed nec feudum ejus alii promittere; quod si fecerit, pro non facto habebitur 2. 22. 0. 55. 1. id tamen Mediolani non obtinet 2. 55. 1. Vivente & ignorante vasallo (cui nullus est heres) dominus potest feudum vasalli alienare, dummodo nullum ex eo detrimentum vasallus sentiat: quod tamen Placentinus non probatur 3. 27.

De allodii venditione.

De allodii simplici & infeudati alienatione v. *lib. 3. tit. 54.*

De jure προτιμήσεως.

Qui ex parentela habens communem agrum domum, vineam, vel rem immobilem divisam aut indivisam (ad Feuda hoc caput non ita pertinet) cum eo communi emptione vel aliquo hujusmodi titulo, eam alienare, in emphyteusim dare aut locare non potest; nisi prius denunciaverit illis, qui per ordinem ad jus προτιμήσεως vocantur: quales sunt parentes conjuncti, socii, conjuncti extranei, qui sub uno servitio vel censu continentur ex aliqua parte ut vicini & consortes. Denunciatio datur mensis pretii justi offerendi, cum usuris legitimis tutoribus, procuratoribus, menses quatuor; non denunciatis, decennium. Porro consensu etiam tacito, ut si venditioni interfuerint & tacuerint, amittitur jus προτιμήσεως ut & præscriptione temporis decennali, & ingratitudine sive indignitate. In fraudem hujus legis facta alienatio rescinditur: in potentiores personas fieri prohibetur: quinimo convicti perjurii emptor & venditor, rem & ejus pretium amittunt, utrumque fisco committitur. Nisi rem vendat proximioribus, quibus jus προτιμήσεως competit 5. 33. Ex causa tamen dotis, donationis propter nuptias, vel simplicis donationis, vel donationis causa mortis, vel ex testamento, vel permutationis, vel transactione vera, non simulata, licet in fraudem proximiorum alienare 5. 33. 3. 24.

De rescindenda venditione.

Si beneficium in fraudem consuetudinis & legis alienatum & in feudum datum fuerit: tunc rescissa investitura reddito a proximiore adgnato pretio, is, qui investituram accepit, compellitur, eam restituere 2. 3. 1. Sed novo jure factæ in fraudem legum, feudi alienationes a scientibus cassantur, & in irritum deducuntur, feudo penitus domino commisso, & ad pretium emptori actione non competente 2. 52. 3. 55. nisi de evictione sibi prospexerit 2. 8 2. 80.

De actionibus empti & venditi.

Emptori bonæ fidei ex empto actio contra venditorem competit 3. 55.

Locati & conducti.

De locatione fraudulenta & per libellum: & quid ea sit.

Locare feudum (quo etiam vocabulo feudum quod in curia domini est, intelligitur 3. 5. 1.) vasallus potest nisi locatio sit fraudulenta alienatio: sicut est per libellum: hujusmodi enim locatio, venditio dici potest. Libellario autem nomine locamus, quoties sub vilissima duorum denariorum pensione perpetuo ... 2. 9. in fin. est enim prohibitum quadam collusione nomine libelli vendere 2. 55.

De totius feudi & partis ejus locatione.

Totum aut pars (olim partem licebat 3. 5.) feudi ita locatur (quod Mediolani non obtinet) nihil interest, feudum enim eo casu amittitur, neque valet quod factum est 1. 13 & mortuo vasallo sine legitimo herede, id est, masculo, feudum revertitur ad dominum.

Per libellum alienatio feudi quatenus permissa.

Quod dictum est, feudum per libellum alienari non posse, intelligendum est, sine voluntate domini. Nam si cum Domini voluntate vasallus feudum totum, vel medium libellario nomine dederit, stabilis permanet alienatio 3. 13. Quinimo, sine voluntate domini vasallus certis casibus feudum per libellum dare potest (verbi gratia, singulari privilegio Ecclesiæ feudum in perpetuum libellum dare potest, quamvis feudum nunquam sit reversurum ad dominum, cujus ecclesia nunquam desinat esse heres) privato non potest 2. 13. Fratri vel nepoti per libellum facta alienatio valet, etiam sine voluntate domini 2. 13. in fin. Licet prohibeatur beneficii alienatio, inter adgnatos tamen si feudum paternum fuit, conceditur: & si libellum unus alteri fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio 2. 39. Si quis ea lege feudum acceperit, ut ipse, & sui heredes, & cui ipse dederit, habeant, poterit id ad libellum dare: quod liceat propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur, ut eo his causis amittatur, quibus & verum feudum 3. 4. 8.

Feudum recuperatum quo jure sit penes recuperantem.

Sin vasallus voluntate domini feudum per libellum alienavit, & id postea recuperaverit, penes eum remanet, non jure beneficii, sed jure libelli 2. 44.

De libellariis.

De libellariis & precariis, vide *lib. 3. tit. 12. § 5.*

De locatione in fraudem proximioris agnati.

Si locatio facta sit in fraudem proximioris agnati, vid 5 13 Si in emphyteusim detur in fraudem proximioris adgnati 5 13.

De subfeudationibus an licitæ & quatenus.

Beneficium a vasallo in feudum, si nihil in fraudem legis fiat, recte dari potest 2. 36. 6. *vers. beneficium*; (nec enim licet sub colore investituræ, alioquin permissæ, feudum vendere, eo enim casu feudum emptori ereptum ad dominum revertitur 2. 55.) dum tamen militi detur 2. 36. 6. *vers. beneficium*: & secundo persona sit talis, quæ feudo servire possit 2. 34 2. In infinitum (ea lege de qua supra diximus) vasallo licet subinfeudare 2. 34 3 in quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio non extenditur ut cum feudum pervenit in quartam personam, ei auferre dominum possit 2. 34. 2. Qui suum beneficium alii dat in feudum, non debet alia lege dare nisi qua ipse habeat, ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse & sui heredes masculi & fœminæ. Eo casu quidam putant dantem feudum amittere: & alii dantem & accipientem, alii, tunc domino feudum aperire, cum masculi defecerint 2. 34 2.

De rerum permutatione.

Si quis faciat cambium de beneficio sui militis, sine illius consensu, cujus est beneficium, pro non facto habetur 2. 22. 1. Si quis cambium proprietatis nomine feudi habeat 2 4 3.

Si cambium feudi a domino vasallus petat 2. 15. si permittet in fraudem proximioris agnati 5 13. *vers. ex causa.*

An per acceptabilem vel substitutum domino servire possit vasallus, vide *lib.* 2. 55. 1. 2. 33.

De pignoribus & hypothecis.

De pignore quod consultum.

Pignus quod consultum dicitur, fieri non potest ex feudo 2. 8. *in fin.*

De pignore totius vel partis feudi.

Pignorare totum, vel partem feudi sine domini consensu non licet 2. 55. Olim qui pro pignore plus medietate obligasset, ita ut transactum seu distractionem permitteret, vel dum hoc egisset, amissione feudi mulctabatur 2. 5.

Pignus in feudum converti posse.

Pignus in feudum converti potest 1. 4. 4. 2. 18. 2. 18.

De pacto legis commissoriæ.

Si quis obligaverit aliquam rem pignori, eo pacto, ut si statuto tempore pecunia soluta non fuerit, res sit creditoris & eam pro feudo habeat, potest debitor quandocunque pecuniam solvendo, pacto non obstante, pignus recuperare 2 39 2. 58. 7.

An mortui vasalli feudum pro pignore possit retineri a creditore.

Creditor debitore mortuo feudum ejus pro pignore sibi retinere non potest, licet fruges extantes retineat 2. 86.

De evictionibus

Vasallo quatenus debeatur evictio a domino.

Generaliter verum est in feudis, dominos de evictionibus teneri, si non in dominum investiti regressum habeant de evictione 2. 96 Si tamen quis sciens investituram alterius beneficii acquisierit, eo evicto nullam adversus dominum actionem habet de evictione, quoniam in acquirendo malam fidem habuit 2 80 2. 87. 2. 96 At nisi pacto speciali sibi prospexerit, de evictione agere non poterit 2 8 Ingenuus vero recte agere ut aliud feudum ejusdem bonitatis seu quantitatis sibi præstetur 2. 8 In eo vero nulla differentia est, qui investituram facit, utrum scivit, vel ignoraverit 2. 8 Si domina laudata seu vocato, nec defendente, vasallus causam per sententiam amiserit, eoque feudum sit evictum, dominus vasallo feudi cambium debet, id est, feudum ejusdem æstimationis (quod erat tempore rei judicatæ) restituere tenetur, vel nummos in feudum datos numerare 2 25. id est, æstimationem litis quam vice feudi subire vasallus, quam sententia judicis victor exsolvit.

De usuris & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus & mora.

De usuris legitimis.

Ut tutores, curatores, procuratores, defensores jure προτιμήσεως uti volentium intra quatuor menses veniant, & solvant justum pretium cum legitimis usuris & expensis necessariis, atque ita accipiant jus προτιμήσεως 5 33.

De fructibus.

Si vasallus decesserit, nullo in feudo relicto herede masculo, jus feudi ad dominum pertinet. Fruges autem extantes ad filias vasalli vel etiam uxorem ejus, & hac ratione creditor eas retinere potest, licet pignus habere non possit 2. 86 2 45 Alia distinctio a quibusdam infertur ut si vasallus sine liberis masculis ante mensem Martium moriatur, fructus illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertinent. si post Kalendas Martii usque ad Augustum omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Alii volunt quandoque tempore anni decedat vasallus, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere 2 28 3. *vers. his consequenter.*

Si duo fratres in casa communi post mortem patris remanserint, id est, habitaverint, simul & eorum unus feudum acquisiverit feudum alteri, ea qui acquisierit, sive vivo, sive mortuo non communicatur nisi per pactum: fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 82.

De causis.

Qui investitus est eadem lege & eodem jure rem habere debet, quo habet, qui eum investivit 2. 98. 2.

De accessionibus.

Omne incrementum feudi ad vasallum pertinet, nisi dominus aliquid sibi in eo reservavit 2. 4. 5.

Si vasallus in feudo aliquod ædificium fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat: dominus aut patiatur ædificium auferri, aut solvat pretium meliorationis 2. 28 1. *vers. si vasallus.* Item dicendum si vasallus pretio servitutem feudo adquisivit 2. 28 3. Quidam dicunt omnino ad dominum pertinere 2. 28. 2. Sed & in ea re hæc distinctio recepta, ut si quod feudo a vasallo additum sit, si quidem tale est, ut per se subsistere possit, ut per se censeatur, ut prædium, id non accrescat feudo: si vero per se non possit subsistere, ut servitus, plerisque placet, feudo accedere & fieri partem feudi disponendam esse 2. 28. 1.

Qui incrementum possidet, investituram probare non tenetur, sed simpliciter, quod ad eam rem attinet, jurejurando ejus statur 2. 4. 5.

Ab eo qui feudum cum omni incremento accepit, feudum nobis cedi potest: quo mortuo, si quid feudo adcrescat, ad nos pertinet. Id autem quod eo mortuo adcrescit, ejus est ad quem feudum reverti debet 2 4. 6.

Si pretio, dolo, aut injuria vasalli feudo quid decreverit, vasallo, donec feudum tenet, obesse potest: domino autem et non per longa tempora, non nocebit 2. 8 *vers. Rei in fin.*

De mora.

De mora vasalli in investitura petenda, fidelitate afferenda, domino juvando ac sectorando, hostenditiis solvendis, justitiam faciendo, in jure se sistendo, suis locis dictum est.

Si jure προτιμήσεως uti volens, moram fecerit in justo pretio emptori offerendo, v. 5 3.

De eo quod interest.

Si investitura facta & fidelitate subsecuta dominus differt vasallum mittere in vacuam possessionem, omnem utilitatem ei præstet 2 7 in *fin.*

Si facta de feudo investitura, pœniteat dominum, antequam possessionem transferat, præstando interesse vasallo, non liberatur, eo premde possessionem feudi, de quo investitum fecit, tradere compellitur 2. 26. 6.

Si vasallus feudum alienavit ignorante, non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum ad interesse vero emptori ignoranti condemnandus 2 26 6. *vers vasallus.*

Ut tutores, curatores procuratores & defensores jure προτιμήσεως uti volentes, si intra quatuor menses justum pretium cum legitimis usuris & necessariis impensis emptori non obtulerint, præstant de propriis suis quicquid incommodi personæ illæ habuerint 5. 21. adde quædam ex titulo de evictionibus.

De impensis, & expensis sumptibus.

Id quod de communi expensum est alteri pro parte competenti est restituendum 2. 22 in *fin.*

Jure προτιμήσεως uti volens justum pretium cum usuris legitimis & expensis necessariis offerre ac solvere debet 5 33

Sumptibus domini servitia præstantur a vasallo 2. 107.

Hostenditiarum nomine in Lombardia de modio 2 12. denarii In Teutonica terra tertia pars fructuum solvitur: facta computatione fructuum solummodo ejus anni quo hostem fecerit 2. 40. in *fin.*

De probationibus & præsumptionibus.

Onus probandi cui incumbat.

Probationis onus ei incumbit, qui feudum novum esse ait 2. 11. 2. 25 2. 26 Bonus tamen judex eo casu juramentum deferre poterit, cui magis æquum videbitur 2. 33.

De novæ & veteris investituræ probatione.

Nova investitura prius probanda est per pares vasallos ejusdem Curiæ (si tamen Dominus vasallos habeat, alias extraneis testibus sufficit 2. 33. *vers. quo autem* 2. 58. 2 2. 58. 3. in *fin.*) non per confessionem domini, aut breve testatum. Quanquam alii volunt vel per confessionem domini, vel per breve testatum ab extraneis confirmatum probare etiam posse 2. 32 Vetus vero investitura (quæ sit vel a domini successore vel vasalli successore) etiam per extraneos probari potest non tamen per feminas 2 32.

Si investituram factam esse negetur.

Si dominus neget se investituram fecisse, actori 2. 30. 2. 86. adjuvet petit 2. 26. 1.

Inopia probationum res decidatur per jusjurandum 2. 30 2. 2. 3. in *fin.* post illum, vel cum 10 sacramentalibus secundum quosdam: nisi sit clientulus sit castaldus vel actor domini, vel guardia feudum habet: tunc enim domini religioni statur 2 30

De præsumptionibus.

Unusquisque sibi, suis heredibus ac sodalibus videtur prospexisse 2. 18 2. 90. Pares, pecunia, odio vel gratia corrumpi, non est suspicandum 2. 58 3. in *fin.* Prælato feudum, ad libellum perpetuum dare non possumus, ecclesiæ possumus. Ecclesia enim cultrix & custos justitiæ, non patitur contra justitiam aliquid fieri in se, vel in alterum, privata vero sæpe obviat justitiæ 2. 13.

De fide instrumentorum.

De libro.

Si cui militi fidelitas requisita fuerit a domino, dominus secundum quosdam librum militi ostendere debet, miles autem eum facere debet 2. 76. Liber autem quod vasallos ostendi solet, non necessitate fit, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitæ fidelitatis memoriæ causa 2. 76.

De instrumento publico.

Vasallus investituram per instrumentum publice confectum probare potest 2. 25. a tribus vel duobus paribus confirmatum. Quod si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit, tunc qui probare desiderat, pares illius curiæ, qui interfuerunt, afferre debet 2. 3.

Quod si investitura ab eo qui vasallos non habebat, dicatur facta, tunc per quoslibet idoneos testes, aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationum res decidatur per jusjurandum 2. 2. 6.

De brevi testato.

De probatione per breve testatum, v. 1. 2. in *fin.* 2. 3. 3. 4 3. 4 3. 1 4 5 2. 32 2. 33. 2. 92.

De notario & scriba.

Si notarius vel scriba sciens, instrumentum alienationis illicitæ feudi conscripserit, v. 2. 52. 3. 55.

De testibus.

An in nova vel veteri investitura extranei testes admittantur.

Nova investitura paribus Curiæ; vetus, etiam testibus extraneis, non tamen fœminis, probatur 2. 32. In

32. In clericorum tamen feudis pariter adhibentur pares & extranei: quia cum clerici de feudo investiunt, saepe absconse & non praesentia fratrum confratrum hoc facere student 2. 26. Si tempore investitionis pares abfuerint 2. 26. aut jurare noluerint, neque jurare eos dominus compulerit 2. 2. in fin. princ. etiam extranei sunt recipiendi, qui si veritatem celare voluerint, forte amore, vel pretio vel alia qualibet causa, a comite vel populo jurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicens, nec verum scienter tacebunt 2. 26.

Qui pares non pro paribus habeantur.

Pro pari, domino vel vasallo diffitentibus, non eligitur, qui nondum fidelitatem juravit 2. 26. Paradegium seu Paragium non adquirit, qui feudum habet vel habuit 2. 10. 2. Nam ille ut testis eligi potest, qui tempore investiturae par fuit, licet postea par esse desierit 2. 19. Pares enim dicimus, pares eos, qui eorum testimonio utitur, intelligimus, & qui ab eodem domino feudum tenent, non alienum 2. 26.

De possessoris jurejurando.

Si testibus res probari non potest, possessoris sacramento res deciditur 2. 26. in pr. 2. 2. in fin. pr.

Testes vocati esse debent.

Si testes investiturae interfuerint, & eos vasallus ad testimonium vocaverit, eorum testimonio cum sacramento creditur 2. 26.

De foeminis.

Foeminae testes in investitura, etiam vasalli, probanda admitti non possunt 2. 32.

De servis.

Testes liberi ac liberae conditionis esse debent 32. 38. 2.

De numero testium.

Coram duobus saltem testibus investitura fieri debet; & tamen is, qui tacuerit, vasallum habet 2. 2. 2. 26. 2. 3. 58. 2. Pluralis enim locutio duorum numero contenta est 2. 58. 2.

Qui non possidet & investituram factam esse ait, eam per duos saltem pares de domo ipsius domini probare debet, vel etiam cum pares absunt, per alios duos idoneos testes 2. 26. 2. Si possidet, tunc sine probatione ulla testium, debet solus jurare, se vel patrem suum fuisse investitum 2. 26. 2. in fin. Quinque testibus integrae opinionis causam ingratitudinis vasalli probandam 2. 37.

An vasallus in dominum testis esse possit.

Vasallus testimonium in dominum ferre non potest in causa criminali, in civili modica potest 2. 38. 2.

De juris & facti ignorantia.

De fidelitate non facta.

Justo errore excusatur vasallus qui fidelitatem non fecit 2. 5. 2.

Justa ignorantia vel parvi temporis negligentia, cum iniquae possessionis periculo, domino in possessione damnum afferre non debet 2. 26. in fin.

De ignorantia.

Ignoranti subvenitur 2. 26. vers. vasallus.

De servo investito.

Servus investiri potest, nisi ignorantia praetendatur 2. 3. vers. personam.

De sponsalibus.

De desponsatione & tempore sponsaliorum 2. 2. 29.

De donationibus ante nuptias.

Quartae sive tertiae ratione, quae a Longobardis seu Romanis viris, uxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet 2. 8. in fin. hujusmodi tertiae & quartae dabantur a maritis uxori, hypobolis seu vice donationis propter nuptias loco. & a Longobardis Morgengabe appellabantur, quasi diceres donationem a viro uxori collatam mane die nuptiarum: quas de re quaedam infra dicentur titul. de pactis conventis.

Donationis propter nuptias causa feudum alienare in fraudem proximioris adgnati non licet 2. 13. 56.

De incestis nuptiis.

Ne. Ins nuptias contrahentium bona inter Regalia seu fiscalia numerantur 2. 56.

De secundis nuptiis.

Secundi matrimonii filii in feudo materno liberis prioris matrimonii praeferuntur 2. 26. 4. vers. mulier. dummodo tale feudum sit adquisitum secundi viri ac mariti contemplatione 2. 103.

De jure dotium.

Feudum in dotem dari an possit.

Pater feudum in dotem pro filia dare nullius curiae consuetudine potest 2. 9. 1. Potest tamen ipsa foemina feudum, si quod habet, marito in dotem dare, quo casu, si matrimonio superstite sine liberis decesserit, feudum ad maritum non pertinet 2. 13. Casus ille in difficili est: Foemina paternum feudum in dotem dedit, duobus filiis ex eo matrimonio procreatis, quorum unus duas filias, alter unicum filium masculum reliquit, foemina mortua, succedit masculus ille unicus, non foeminae, ejus amitae 2. 27.

Dotis causa alienare in fraudem proximi 2. 13. 2. 13.

De pactis conventis.

De pacto, an filii, aut in re aliqua tantum succedant.

Filii nati ex ea uxore cum qua matrimonium tali conditione contractum est: Ne filii ex ea nati patri ab intestato succedant, in feudo non succedunt. Nam quamvis ratione improbetur talis conditio, ex usu tamen admittitur 2. 26. 6. vers. filii nati. Quidam habens filium ex nobili conjuge, ea mortua, minus nobilem desponsavit ea lege, ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia X. libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit (quod Mediolanenses dicunt, accipere uxorem ad Morganaticam, alii lege Salica) hic filius ex ea susceptis decessit. Hi in proprietatem seu allodium patri non succedunt, aliis fratribus extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non extantibus, fratribus tamen succedunt sine legitima prole decedentibus, usu Mediolanensi 2. 29.

Soluto matrimonio.

Vir uxori non succedat & e contra.

Maritus uxori in feudo non succedit nisi specialiter investitus 2. 15. Quod si simul investiti, sibi aequaliter feudum adquirant: uno tamen eorum uno alterum mortuo, pars defuncti superstiti non adcrescit, sed domino feudi defertur 2. 85.

De naturalibus liberis.

Naturalis filius patri non succedit in feudo quamvis legitimatus sit 2. 26. vers. naturalis.

De administratione tutorum.

Ut tutores vel curatores minorum 25. annis, quibus in proximioribus jus [illegible] competit, intra quatuor menses a denunciatione de facto, justum pretium vel emptori cum usuris legitimis solvant. alias si id negligunt, sarciant de propriis suis quicquid incommodi minores habuerint 5. 29.

De testamentis.

De feudo parenti an testari liceat.

Si quis decesserit filiis & filiabus superstitibus succedunt tantum filii aequaliter 2. vel nepotes ex filio loco sui patris 2. nulla ordinatione defuncti in feudo manente vel valente 2. 8.

An ad pias causas de feudo testari liceat.

Nulli licet feudum totum vel partem pro anima judicare sine permissione illius domini ad quem feudum spectare dignoscitur 2. 55. 2. 9. 1.

De allodiis in fraudem proximiorum an testari sit permissum.

Allodia nostra in testamento seu ultima dispositione alienare possumus, in fraudem proximioris adgnati 2. 13. 5. 14.

De adquirenda vel omittenda hereditate.

An, & a quibus feudum defuncti adiri possit, repudiata ejus hereditate.

Adgnatus feudum quod paternum dicitur, sibi delatum retinere potest, repudiata hereditate: ita ut de hereditariis debitis non teneatur 2. 45. dixi supra, titulo Familiae erciscundae. Filius vero defuncti non potest 2. 45. 2. 51. nisi adgnatis consentientibus a domino investiatur quasi de novo beneficio: quo facto licebit ei renunciata hereditate feudum retinere, nullo onere hereditario ei imminente 2. 45.

De suis & legitimis liberis, & an filiae et filii nepotibus heredibus.

De liberis masculis.

Mortuo vasallo prima causa liberorum ejus 2. 11. masculorum 1. 39. in succedendo. Itemque proles ejus masculi ex usque alia prolem masculo descendens succedit, & prolem foemininam, atque ea prolem omnem foemininam descendentem (nisi feudum ex conventione adquisitum, ut foeminae sunt masculi succederent 2. 23 de quo infra plura, & supra titulo de pactis) sed & fratres defuncti excludit 2. 29. Succedunt autem filii inter se aequaliter 2. 8.

De adoptivis.

Adoptivus filius patri in feudo non succedit 2. 26. vers. adoptivus.

De legitimatis.

Naturalis filius patri non succedit in feudo, quamvis legitimatus sit 2. 26. vers. naturalis.

De natis ex matrimonio ad Morganaticam.

Natus ex matrimonio ad Morganaticam contracto patri in feudo non succedit. Ad Morganaticam matrimonium contractum dicitur, si ita contractum fuerit: Ne ex eo matrimonio nati in feudo succederent 2. 26. vers. filii. Usu quoque Mediolanensium, si pactum quis inierit cum secunda uxore minus nobili ea lege, ut, nec ipsa, nec filii ejus amplius habeant de bonis patris quam dixerit tempore sponsaliorum, verbi gratia X. libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit (quod Mediolanenses dicunt uxorem ducere ad Morganaticam, alii lege Salica) hi in proprietate aliis extantibus, patri non succedunt: sed nec in feudo, aliis etiam non existentibus, licet legitimi fiat. Succedunt tamen fratribus sine legitima prole decedentibus in ipsa proprietate, non in feudo 2. 29.

De filiis secundi matrimonii.

Filii secundi matrimonii in feudo materno, prioris matrimonii liberis praeferuntur 2. 26. 4. vers. mulier, dummodo tale feudum fuerit adquisitum secundi viri ac mariti contemplatione 2. 103.

De filiis vasalli delinquentis.

Vasalli feudum delinquentis licet ad agnatos proximiores (qui quarto gradu sunt 2. 26. 6. vers. si vasallus) quandoque pertineat: filius tamen ad id nullatenus adspirabit, nisi id iterum a domino licite adquiratur 2. 26. 6. vers. si vasallus 2. 31. alii tamen putant feudum ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus delinquentis superest, cui sententiae alii contradicunt 2. 98. adde quae notavi ad tit. de bonis damnatorum infra.

Nepos ex filio ut succedat.

Conradi lege feudum ad nepotem ex filio producta 2. 2. Succedunt filii aequaliter vel nepotes ex filio, loco sui patris 2. 8. Filii vel nepotes ex parte filiorum 2. 2. seu patrum suorum succedunt 2. 24. Si quis miles mortuus fuerit sine filio masculo & nepotem reliquerit, in beneficium avi in patris vicem succedit 2. 29. in fin. Filiis existentibus masculis vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendentibus, caeteri removentur adgnati 2. 12. Filius patri succedit, non filia, nisi ex pacto, vel nisi feudum sit foemineum: tunc enim succedit filia patri & matri, secundum quosdam succedit nepos ex filia solus, & sic usque in infinitum 2. 50.

Nepotes ex filia ut succedant.

Ad ex filia nepotes, seu pronepotes successio feudi non pertinet. Prolis enim foeminini sexus vel ex foemineo sexu descendens, ad hujusmodi successionem adspirare non potest, nisi ejus conditionis sit feudum vel ex pacto adquisitum 2. 11.

Foemina & filiae an & quando in feudis succedant.

Non patet locus foeminae in feudi successione, donec masculus superest ex eo qui primus de hoc feudo fuerit investitus 2. 29. Filiae in feudis parentibus non succedunt nisi investitae fuerint 2. 8. 21. 29. 2. in fin. nisi ex pacto: vel nisi feudum sit foemineum. (tunc enim succedit filia matri, si foemineum sit feudum, patri, si in investitura lauch id adjectum, ut filia succederet 2. 50.) nisi conditionem feudo adjectam atque implere possint, ut masculus. multo magis in feudo succedunt, si nulla sit adjecta conditio, idque aequitatis esse 2. 104. Filiae extantibus 2 8. 2. 1. 14. 2. in fin. aut ex filio nepotibus 2. 50. filiae non succedunt 2. 36. in fin. etiamsi investitura facta fuerit in persona patris ea lege, ut filii ea filiae succederent 2. 11 2. 8. 2. 4. 2. in fin. ut ejus descendentes masculi & foeminae habere possint 2. 2. 6. ut lo se, descendentesque suos id haberent 2. 104. multo minus filiae succedunt, si vasallus pro se vel heredibus suis masculis vel his deficientibus foeminis, feudum acceperit 2. 17. Aliud nisi si feudum ita adquisitum sit, ut in eo succedant foeminae sicut masculi, foeminae enim cum ipsis masculis succedent: atque ut verborum & sententia contrahentium 2. 104. 2. Nullo herede masculo existente feudum paternum filiae delatum est. eadem moritur relictis duobus filiis, quorum unus duas filias, alter unicum masculum reliquit, quid juris? foeminae eo casu non succedent 2. 17. Qui feudum adquisiverat, ut ad foeminas transiret, duos tantum filios superstites: quarum una filium, altera filiam reliquit: Gerardi sententia (aliud Obertus sentiente) masculus praefertur 2. 31. vers. similiter. Feudum a duobus fratribus ita adquisitum, ut quamdiu ipsi, vel heredes eorum masculi viverent, haberent, masculis deficientibus foeminae si superessent eorum unus moritur relicta unica filia: succedit ei filia, non frater: unusquisque enim sibi, suaeque soboli, ac proli heredibusque videtur prospexisse potius quam aliis: quo alias si sine filia frater mortuus fuisset, vi pacti succedisset 2. 18. 2. 90. Quid si simpliciter in heredes masculos & foeminas duo illi fratres investiti? uno sine liberis masculis aut filiabus moriente, feudum non ad superstitem fratrem sed ad dominum perveniet 2. 90. Si feudum ita fuerit adquisitum a viro & uxore, ut in se, descendentesque suos id haberent, foeminae excluduntur a masculis ejus matrimonii: quibus non extantibus, cum filiis alterius matrimonii concurrent; si neque ex eo, neque ex alio matrimonio filii fuerint, partem feudi filiae, partem alteram dominus feudi habiturus est 2. 103. 3.

Neptes & proneptes an feudis an succedant.

Ad neptes vel proneptes successio feudi non pertinet 2. 31. quod de filiabus tamen dictum est superiore capite, ad neptes, proneptes & deinceps extendi potest, cum in eodem sexu eadem sit juris dispositio.

De nepotibus & pronepotibus ex filia.

De nepotibus & pronepotibus ex filia 2. 11. dictum est supra.

Ad SC. Orphitianum & ut matri liberi succedant.

Matri in feudo aequaliter succedunt liberi, etiamsi id specialiter non sit dictum, vel investiti non sint, id enim aequitatis est 2. 15.

Si feudum sit foemineum, filia matri succedit: secundum quosdam nepos ex filia solus 2. 50.

Matri succedunt filiae deficientibus masculis 2. 30. 2. 98 vers. similiter 2. 67. Etiam sine speciali stipulatione matris, ut feudum ad filias deferretur (quod tamen quibusdam non probatur) 2. 30. aliae foeminae non succedunt masculis extantibus, ut supra dictum est.

Ad SC. Tertyllianum, & ut liberis succedant parentes.

Ascendentes descendentibus in feudo non succedunt 2. 50. 2. 84. nisi nominatim cum domino pacti fuerint, ut si filius decesserit ante patrem, feudum ad patrem revertatur, alias defuncto eum patrem filio, pater non succedit, sed dominus 2. 84.

De legitimis heredibus.

In paterno frater fratri feudo ut succedat.

Post filios masculos, post nepotes ex filio, ac deinceps, post filias certis casibus, earumque liberos, uti superius dictum est, succedunt ex latere omnes per masculum descendentes usque in infinitum, si feudum sit paternum 2. 50.

In novo feudo frater fratri ne succedat.

In novo feudo frater fratri non succedit 2. 50. novo, inquam, id est a fratre adquisito, nisi pacto speciali investiturae respectu, frater fratri jus succedendi fuerit stipulatus 2. 12. Quid si cum in casa communi duo vel plures fratres habitarent, eorum unus feudum adquisierit? fratri defuncto etiam sine liberis, frater non succedet, sed ad dominum feudum revertetur, fructus tamen erunt communes donec simul habitaverint 2. 12. Quid si cum equis & armis communibus vel pecunia communi fuerit feudum adquisitum? frater fratri etiam non succedet, ne forte invitus dominus alium quam quem voluerit sibi adquirat vasallum, dum tamen meminerimus, id quod de communi expensum est, alteri pro parte competente esse restituendum 2. 12. Quid si feudum consentiente Domino cessum ea refutatum liberis a parente fuerit & eorum unus sine liberis moriatur? qui superstites erunt fratres, defuncto fratri succedent in eo feudo, tanquam paterno, non tanquam adquisito 2. 24.

Nepotes ex fratre patruo ut succedant.

Liberis ac nepotibus & deinceps masculis defuncti non existentibus, in feudo, quod paternum dicitur, succedunt fratres defuncti, cum fratrum praemortuorum filiis 2. 12. In feudo enim paterno fratrum filii patrem mortuum repraesentant, & succedunt una cum patruis: quorum si unus sine liberis masculis moriatur, [illegible] fratres vel nepotes succedunt 2. 24. 1.

Patri ut nepoti succedant.

Filio ex fratre sine liberis mortuo succedit ejus patruus 2. 29.

Quid si Gaius Titii avus de quo beneficio investitus fuerit, & Titius sine herede masculo moriatur? Titii successio non pertinet ad Sempronium ejusdem Titii patruum magnum seu Gaii fratrem: hujusmodi enim feudum Sempronio nunquam fuit paternum. Feudum enim paternum dicimus, quod fuit illius parentis, qui eum adgnationis, de qua quaeritur, fuit communis 2. 23.

De patruelibus, consobrinis & sobrinis.

Deficientibus fratribus ac fratrum praemortuorum filiis, adgnati ulteriores in feudo paterno succedunt 2. 23. Verbi gratia, patrueles 2. 3 4. 2. (aut ut ibidem legitur consobrini vel sobrini 2. 2. 50.) patrui magni 2. 23.

Communia de successionibus.

Successione beneficium adquiri.

Per successionem quoque sicut per hereditatem beneficium ad nos pertinet 2. 12. 2. 33.

Qui retinere possint feudum.

Caecus feudum paternum retinere potest 2. 36. Claudus feudum paternum potest etiam retinere 2. 36. Imperfecti, quemadmodum caecus & claudus, feudum paternum retinere possunt 2. 36. Mutus, qui omnino non loquitur, quorundam sententia, feudum retinere non potest: si tamen magnum fuerit feudum, aliudque non habens unde se alere atque exhibere possit, alimenta ex feudo consequetur 2. 36. in fin. alii volunt, mutum, surdum, etiamsi ita natus sit, feudum paternum retinere posse 2. 36. idque aequius esse puto.

Qui non retineant.

Servi post delatam successionem feudi, etiam manumissi,

missi, in feudo non succedunt 2. 106. Si vasallus monachus 0. 21. aut clericus fiat, vel habitum religionis assumat, feudum amittit; ita, ut si feudum ejus novum fuerit, dominum: si paternum, proximos adgnatos habeat heredes 2. 26. *vers. qui clericus* 2. 109.

De ordine succedendi gradibus & proximioribus.

In successionibus feudorum deferendis ordo legum Romanarum servandus 2. 37. Ad proximiores ex linea defuncti, (proximiores dicuntur respectu aliarum linearum) feudum defertur, omnibus ex hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur 2. 50. Proximioribus quemadmodum jus προτιμήσεως competat, alias dictum est & ovbit.

Vasallo delinquente qui succedant.

Si vasallus ita in dominum peccaverit, ut feudum amittere debeat, non ad proximos, sed ad dominum beneficium revertitur: si non in dominum sed in alios, non ad dominum sed ad proximos feudum pertinet, si tamen beneficium fuerit paternum 2. 14. 2. 2. 27.

Qui semel feudum refutavit, an possit in eo aliquando succedere.

Partem meam feudi paterni Titio adgnato, ejusdem feudi socio refutavi, non ea mente, ut a domino quasi de novo beneficio investiretur, sed ut sibi suisque heredibus, & cui is dedisset, haberet. Mortuo Titio sine libere masculis pars quondam mea feudi ad me revertitur: non ad Sempronium Titii ac meum adgnatum socium ac participem ejusdem feudi 2. 83.

In feudis dignitatum an sit successio.

Hodie in feudo Comitatus, Marchiæ, Ducatus & aliarum dignitatum legalium successio est 2. 33. *in fin.* 2. 55. 1. olim non erat nisi ab Imperatore ita per investituram fuisset adquisitum 1. 14. Et quia in ejusmodi feudis non admittitur divisio 2. 55 1. majori natu deferuntur: aut eo furioso vel infami, secundo genito, aurea bulla Caroli 4. c. 25.

An vir uxori & è contra succedat.

Si vir & uxor simul investiantur, sibi æqualiter feudum adquirunt, alterutroque uno ante alterum mortuo, pars alteri seu superstiti non adcrescit, sed domino defertur 2. 85 Marito uxori in feudo non succedit nisi specialiter investitus sit 1. 15 17.

Dominus vasallo an succedat.

Si vasallus decedit, nullo in feudo relicto herede, jus feudi ad dominum pertinet 2. 86. Huc referri possunt, quæ superius dicuntur *tituł. de bonis damnatorum*: & *tituł. de acquirenda & amittenda possessione*.

De donationibus.

De vasallo.

Donare feudum vasallus non potest, non consentiente domino 2. 55.

De Domino.

Quod dicitur dominum donationes facere posse duobus vel tribus testibus idoneis præsentibus 2. 8. 3. ad investituras pertinet, non ad donationes, in præjudicium vasalli.

De eo, qui liberos habet, & de eo, qui non habet.

Qui liberos habet, in fraudem proximioris adgnati, alteriori feudum dare non potest, donatum tamen adgnatus proximior alterioi evincit pretio numerato. Qui liberos non habet, alterior feudum donare non potest in fraudem proximioris, ac proinde feudum ita donatum proximior adgnatus alteriori evincet, nullo etiam pretio numerato 2. 26 5. *in fin.*

De uxore & marito.

Filia feudum paternum jure sibi delatum, etiam moriens sine liberis, marito superstiti in præjudicium domini donare non potest 2. 15.

Si quis ea lege feudum possideat, ut cui ipse dederit, habeat.

Si quis ea lege alicui feudum dederit, ut ipse & sui heredes, & cui ipse dederit habeat, qui sic accepit, poterit id vendere vel donare, vel aliter si placuerit, etiam sine domini voluntate alienare 2. 48.

Ex dono donatorem non convenire.

Iniquum est, si aliquis ex dono suo conveniatur 2. 58. 3.

De dono investituræ.

De investitura dono v. 2. 27. 2. *vers* si duo homines.

De variis donationum generibus.

De donatione propter nuptias, simplici donatione causa mortis v. 5. 13.

De dote.

De feudo in dotem dato v. 2. 17.

De re allodiali.

Simpliciter vel causa mortis donare licet rem allodialem in fraudem proximioris adgnati 5. 13 5. 14.

De acquirenda, retinenda, vel amittenda possessione feudi: ubi de investitura & caussis amittendi feudi.

Proprietas & possessio feudi penes quos sit.

Proprietas rei immobilis beneficiatæ, penes dantem remanet: ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transit, ut ad eum, heredesque masculos ejus, quin etiam feminas (si de his nominatim dictum sit) in perpetuum pertineat: ad hoc, ut ille & sui heredes fideliter domino serviant 2 23 in fi. Ac proinde possessio beneficii ad vasallum pertinet, proprietas ad dominum 2. 8. *in fin.*

Feudum quibus modis adquiratur.

Feudum adquiritur & successione & investitura 2. 1. 3. 2. 11.

Investitura quid.

Investitura nihil aliud est, quam possessio 2. 2. ac proinde investire nihil aliud est, quam in possessionem feudi vasallum mittere.

Quibus modis fit investitura.

Fit autem investitura aut reipsa, aut alio modo, qui pro investitura habeatur. (Ut si vasallo hasta vel corporeum quiddam tradatur 2. 2.) Si ita dicatur: Vade in possessionem fundi & teneas illum pro feudo 2. 33. Idem existimandum, si vasallus aliquo tempore tenuerit aliquid beneficii nomine, domino præsente, & non contradicente, & servitium ejus quasi a vasallo receperit 2. 33.

Pro investitura habeatur, & qui per XXX annos rem aliquam in feudum possedit, & servitium domino exhibuit: quamvis enim de ea re non sit investitus, præscriptione tamen XXX annorum se tueri potest 2. 26. 4. Hoc tamen interesse videtur, quod & qui domino jubente sine investitura feudi possessionem nanciscatur, teneat possessionem quamdiu vixerit, quasi feudi nomine retinere potest, heredes ejus nullo modo ei succedent 2. 35 7.

De possessione vacui.

Investitura (abusiva scil.) facta & fidelitate subsecuta, omni modo cogitur dominus investitum in vacuam possessionem mittere 1. 4. 1 7. *in fin.* Quod si differat, omnem utilitatem ei præstat 2 7. *in fin.*

Quinimo si facta de feudo investitura, pœniteat dominum antequam possessionem transferat, præstando interesse vasallo, non liberatur: quoniam dominus possessionem feudi, de quo investituram fecit, tradere compellitur 2. 26 4.

Qui & per quos investire possumus.

De novo beneficio mulier 2 3. 1. (aliud jure stricto 2. 81.) sed & major XVIII. annis investire potest 2. 3. 2. 91. 2. De Veteri omnes personæ minores XXV. annis 2. 3 2. 91. seculares, ecclesiasticæ, feminæ 2. 91. Per procuratorem possumus investire 2. 3. 1.

Qui & a quibus possumus investiri vel non.

Investiri potest maritus de uxoris feudo, jubente ac sciente uxore 2. 85. Fidelitatem facere recusans investiri non potest 2. 3. 3. *in fin.* Servus etiam investiri non potest, nisi habeatur pro libero 2. 3. 1. Quinimo post delatam successionem si manumissi, non succedunt 2. 106. Per procuratorem possumus investiri 2. 3. 1.

Quibus de rebus possit investitura fieri.

De spe feudi, ad se aliquando reverendi dominus alium investire pure non potest: sub tempore vel conditione potest, ut ejusmodi investitura tum demum capiat effectum, cum id feudum domino ejusve heredi fuerit apertum. In ecclesiasticis personis aliud esse quidam æstimant. Nam si ecclesiastica persona talem fecerit investituram, non aliter valebit, nisi ipsi ecclesiasticæ personæ, non etiam ejus successori, feudum aperiatur. Verum obtinuit episcopos & clericos, ea, quæ in dominico inveniunt tempore sui introitus, in feudum dare posse 1. 35 In ejusmodi investitura hoc etiam notandum, consensum ejus de cujus feudo agitur non requiri 2. Id. 2. 2. 33. Qui alienæ rei vel obligatæ sciens investituram accepit, de evictione agere non potest, nisi pacto speciali sibi prospexerit: si ignorans, recte aget ut aliud ejusdem bonitatis seu quantitatis ei præstetur. In hoc autem nulla est differentia, utrum qui investituram fecit, sciverit vel ignoraverit 2. 8.

Quibus præsentibus fiat investitura.

Qui vasallos habet, saltem coram duobus ex illis investituram solenniter facere debet, alioquin, licet alii interfint, investitura minime valet 2. 2. Excipiuntur tamen clerici; hi enim investituram facere possunt testibus extraneis præsentibus 2. 26. Si vasallos non habeat, coram extraneis, brevi testato 2 4.

Quomodo probetur.

Domino in possessione feudi constituto, ac negante, se de eo feudo investituram fecisse, actor investituram probare potest, vel per publicum instrumentum, vel per pares curiæ domini. Qui si nulli sint aut jurare nolint, per extraneos etiam. Qui si etiam non extent, jurisjurandi electio domino datur, ideoque aut jurare cogitur aut referre jusjurandum 2. 4. Vasallo vero in possessione constituto (ut si feudum Cameræ vel cavenæ in duabus seu tribus acceptionibus quietus quasi possideat) & domino investituram negante: tunc non est opus probatione, sed possidenti vasallo datur electio, ut aut juret suum esse feudum rectum, (id est ejus se justam possessionem habere) aut domino referat jusjurandum 2. 4. 2. 26. v. plura *supra titulo de Probationibus*.

De retinenda possessione.

Vasallum in possessionem missum dominus in possessione tueri ac defendere debet, uti superius ostensum, titulo *de evictionibus*. Si investituram vasallus feudi fateatur dominus, alterius vero feudi neget: ex æquo & bono ejus etiam feudi ita ambigui & controversi defensionem debet vasallo 2. 4. 1. Domino feudum novum esse dicente: adgnatis vero defuncti, paternum esse contendentibus, manet interim possessio apud vasallum 2. 36. Si vero inter filiam & adgnatum defuncti contentio est de feudo, illa, allodium seu libellarium dicente, his, feudum esse asserentibus, apud filiam interim possessio collocanda 2. 36. 1. Quod si inter filiam defuncti & dominum lis oritur, domino, feudum esse, illa allodium vel libellarium asserente, filia in possessione interim esse debet 2 16. 1. *in fin.* Ac prioribus duobus casibus, adgnatis: posteriori, jurisjurandi electio filiæ datur 2. 26.

De minore, impubere, muto, surdo, cæco, claudo, imperfecto, femina, clerico.

Minor 2. 26 4. *vers. si tamen.* Ut & impubes 2. 26. 3. Mutus, surdus, cæcus, claudus, imperfectus etiam ita natus 2. 36. (de muto tamen quidam dubitant 2. 6. *in fin.* ut & de femina & clerico 2. 36.) feudum sibi delatum retinent.

De hereditariis obligationibus, actionibus.

Heres tenetur stare investituræ factæ a parente 2. 58. 2. Idque locum habet in omni successione non laico tantum, sed & clericis & ecclesiasticis 2. 33. & modo de suis aut Ecclesiæ bonis, investiti solitis investituram fecerint, non si de alieno 2 1. 3 1. 23. *in fin.*

De amittenda possessione seu quibus modis feudum amittatur

Citra delictum ut amittatur.

Vasallus feudum amittit aut citra delictum, aut ex delicto. Citra delictum feuda impropria (ut si quis pro vice dominicaria, vel villicari vel pro decania, vel pro aliis quibuscunque angariis feudum acceperit) domini arbitrio auferuntur, nisi aliud pactum sit 2. 81. Sic feuda habitationum, nisi aliud actum sit, morte accipientium finiuntur 2 105. Minores etiam valvasores sine culpa devestiri possunt, nisi vel fecerint hostem Romæ vel feudum amiserint 2. 7. Mutus feudum retinere non potest, si tamen magnum fuerit feudum, nihilque mutus habeat, unde se exhibeat, alimenta ex eo consequetur 2. 6. *in fin.* Sed tamen alii volunt mutum, surdum, ut & cæcum, & claudum & aliter imperfectum, etiamsi sic natus sit, feudum retinere posse 2. 36. Sexus quoque huic rei impedimento. Nam feminæ in feudis ordinarie ac regulariter non succedunt 2. 36 *in fin.* de quo plura diximus *supra titul. de pactis & vit. de fuit.* Monachismo quoque feudum amittitur, feudum enim eo casu novum, ad dominum: paternum ad adgnatos ejus defertur 2. 21. Idem dicitur, si quis clericus fiat aut novum religionis assumat 1. 26. 4. *vers. qui clericus*, aut fiat conversus 2 30 hac enim ipso feudum amittit, etiamsi habitum clericalem deponat 2. 26. 4. *vers. qui clericus* 2. 30. & breviter, clericatu feudum amittitur. Hujus rei ratio ea adfertur, quod desinat esse miles seculi, qui factus est miles Christi: & quod beneficium non pertineat ad eum, qui non debeat gerere officium 2 21. 2. 30. *in fin* 2. 36 2. 109 Ad hæc, feudum vasallus amittit, si id domino refutarit 2. 5. *in fin. princ.* 2. 36. (sic e contrario dominus feudum amittit per refutationem 2. 9. 1) & consensit eos investiri, ad quos secundum textum morum feudum non pertinebat: quo facto nullo modo ad id repetendum regressum habet 2. 5. 1. 2. 39. 2 44.

Ex delicto & ingratitudine ut amittatur.

Amittendi feudi causæ ob ingratitudinem certa regula aut definitione comprehendi non possunt. Egregiæ tamen, ut ita dixerim, causæ ingratitudinis sunt, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi 2. 23.

Si adversus dominum vasallus deliquerit.

Si inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetiverit 2. 57. Si inimicis domini amicitias suas copulavit 2. 57. Si credentiam ad domini damnum sciens manifestaverit 1. 17. 2. d. Si in aliis sic versatus est, ut potius inimicus, quam fidelis esse credatur 2. 57 Si delator sui domini extitit, & per suam delationem grave dispendium sustinere fecerit 2. 24. 2. v. *item si delator*. Si sciens dominum aufugerit, vel vicum aut castrum, in quo est 2. 5. 1. 17. 2. 24. *vers. porro*. Si impias manus in personam domini ubicunque injecerit 2. 24. *vers. porro*. Si alias graves vel inhonestas injurias intulerit, *vers. porro*. Si morti ejus veneno vel gladio, vel aliter insidiatus sit 2. 24. *vers. porro*. Si sciens dolo, vel negligentia vel fraude non certioraverit, quam citius potuit, dominum, de assaltu, morte, captione, patrimonii grandi jactura 2. 24. *vers. præterea*. Si dominum in acie periclitantem non munitum, non vulneratum ad mortem dimiserit 2 5. 1. 17 1. 21. 2 24 2. 2. 57 Si a morte eum liberare potuit, non liberaverit 2. 38 *vers. si a morte*. Si cognoverit dominum inclusum, aut obsessum, & eum cum posset non liberaverit 2. 24 2 *vers. item si delator*. Si domino justitiam facere neglexerit 2. 92. Si dominus a filio domestico vel vasallo vasalli offensus fuerit, & vasallus a domino requisitus deducere ad dominum eum qui offendit neglexerit: his enim casibus feudo privabitur 2. 38 2. 2. 5. *vers. quæsitum*.

Si adversus personas domino conjunctas.

Si dominum suum cucurbitaverit 2. 57. id est, si cum uxore (aliud erit, si cum ejus vidua 1. 21.) domini concubuerit, aut id tentaverit, aut cum ea turpiter luserit 2 5. Si cum domini vel dominæ filia vel nuru, id est nupta filio, concubuerit 1. 3. 1. 24 2. Si cum sorore domini in ejus domo manente (quæ in capillo dicitur) se immiscuerit 1. 3. 2. 24 2. *vers. rursus*. Quod si unum tantum ex domini cucurbitaverit? illius tantum parte privabitur 2. 38 Quod si fratrem domini interfecit? feudo non privatur 2. 37.

Si adversus feudi & investituræ conditionem.

Si citra causam justam impedimenti id propter quod beneficium datum fuerit, servitium facere recusaverit 2. 24. 2. *vers. sed non est* (hoc tamen fallit, si beneficium tale fuit, ut nullum pro eo servitium præstaret 2. 107. 2 24. 1. 2. 3. *in fin.*) Si dominis suis potentibus deservire noluerit 1 21. Si major XIV annis 2. 35. dolo 2. 97 citra justum impedimentum, puta mortem, capitales inimicitias, infantiam, justam absentiam 1. 22. 2. 52. per annum & diem cessaverit in petenda investitura 2 24 Si fidelitati faciendæ obnoxius, non justo errore ductus 2. 91. ter citatus jurare fidelitatem noluerit 2 24. 1. 2. 3 *in fin.* Si dominum abjuraverit, id est, si non dubius negavit se a domino feudum habere 2. 34. *in fin.* feudum, inquam, non rem aliam domini suum, inquam feudum, non alterius 2. 26. 3. Si indicta publica expeditione vocatus a domino, spatio justo ac competenti venire contempserit, aut pro se acceptabilem domino non miserit, aut hostenditiam non solverit 2. 54 2 35. 1. 2. 40. Si a domino in jus eum vocante ter citatus, non comparuerit intra annum 2. 22.

Si adversus adgnatos proprios.

Si fratrem proprium (aliud si fratrem domini) 2. 37. dolo malo interfecit 2. 37.

Si qua similis causa.

Si qua similis vel major causa fuerit, feudo privabitur 1. 17. 2. 24. 2. *vers. sed quia sæpe*, *Novell.* 115. *cap.* 3. *l. ult. C. de ingratis liberis*, *Novell.* 22. *cap.* 13 *Novell.* 117. *cap.* 8. 9. *l.* 8. *C. de repudiis*, et *C. de revoc. donat.*

Quibus ex caussis vasallus feudum non amittit.

Non omni ex causa, ex qua opinio vasalli gravatur, feudum amittit; nam & sæpe delinquit, (ut cum beneficii portionem alienat absque domini scientia) beneficium retinet, tametsi fidem promissam servare non videatur 2 24 2. *in fin.* Sic cogitationis pœnam non sentitur, ideoque si dominum offendere voluerit, non offenderit, feudo non privabitur 2. 31. *vers. si voluerit*. Sic non privatur feudo, si fratrem domini sui interfecit 2. 37. Si dominum injuste bellum facientem non adjuvit 2. 28. Si eundem non adjuvit adversus antiquiorem dominum, is enim cæteris a vasallo præferendus 2. 28. *in fin.* Si non requisitus a domino enim spatio domino se non repræsentavit 2. 26. 4. *vers. et si*. Si non magno periculo domino imminente servitium non obtulit, si tamen servire paratus sit 2. 26. *vers. item* 2 28. 1. 37. 1. Si æs alienum domini solvere neglexerit, aut etiam non solvit, licet eo non solum dominus forte in pejsimum possit incidere 2. 26. *vers. item* 2. 36 *in fin.*

Imperatorem amittendi feudi pœnis etiam obnoxium.

Imperator succedens in aliquo ducatu, nisi fidelitatem faciat, feudum amittit, potest tamen eo casu alium ducem in ducatu constituere, qui feudo serviat & domino fidelitatem faciat 2 100.

Qui non amittunt beneficium sine culpa.

Capitanei Regis a Rege, sed nec capitanei impropriis sumpti ab ipsis Capitaneis Regis possunt devestiri sine culpa. Minores possunt sine culpa, nisi fecerint hostem Romæ 1. 7.

Quot testibus causa ingratitudinis superioris probanda.

Quibus testibus opinione integrae causae ingratitudinis probandae a. 57.

Quibus ex causis dominus causam amittat.

Dominus quoque feudum variis modis amittit, citra delictum scilicet vel ex delicto. Citra delictum feudum amittit, si refutationem feudi faciat a. 9. 1. Ex delicto, quibus ex causis vasallus feudum amittit, ob easdem ipse dominus in vasallum delinquens feudi proprietatem amittit, eaque vasallo committitur & adquiritur a. 26. domino committente feloniam & a. 47. In his enim omnibus dominus fideli suo vicem reddere debet, quod si non fecerit, merito censetur malefidus a. 6. Quin etiam dominum Curiae vel majoris potestatis judicio non adquiescentem vasallus depraedari potest a. 12. *Ingrati vasalli vel domini bona sui committantur. Vide infra titulum de bonis damnatorum.*

De usurpationibus, & usucapionibus.

Praescriptione nulla obstante dominus alienationem feudi factam illegitime, revocare potest: sed & hostenditiam, id est, poenam vasalli non respondentis ad delictum a. 40.

De praescriptione temporis a. 55. a. 83. a. 87.

De quocunque tempore a. 28. 3.

De quantocunque tempore a. 26. *vers. licet* a. 28. 5.

De antiquis temporibus a. 20.

De longo tempore a. 28. Longi temporis praescriptione feudum bona fide adquiri potest a. 85. Etiam longi temporis facto, vasallus conditionem domini ejusve ad quem feudum reverti debet, deteriorem facere non potest a. 8. 10 *princ.* & 1. verbi gratia servitutem imponere a. 8. 1. tertiam aut quartam uxori donare propter nuptias a. 8. 2.

De hora a. 22.

De septem diebus a. 24. 1.

De spatio tertio, septem vel decem dierum a. 22.

De quatuor septimanis a. 17. quicunque *vers. quod si.*

De triginta diebus 5. 23.

De Mense Martio, Augusto a. 18. 3.

De sex septimanis a. 27. *vers. quod si.*

De quatuor mensibus 5. 23.

De anno 1. 1. 2. 1. 2. *in princ.* 2. 26. 11. 2. 28. 2. 27. 4. *vers. etsi* a. 27. 4. 2. 55. 2. 2. 73. 2. 76. 2. 97.

De anno & die a. 24. a. 40. a. 52. 3. 2. 54. *in fin. princ.*

De anno & mense a. 22.

De quinquennio a. 53. 1. *in fin.*

De decennio 5. 23.

De XVIII. a. 53.

De XX. annis & ultra 5. 25.

De majore XXV annis a. 55. *in princ.*

De XXX. annis & triginta annorum praescriptione 1. 28. 2. 26. 4. a. 90. 1.

De XL. annis a. 58. 2.

De LXX. annis a. 53.

De re judicata.

Si vasallus causam amisit per sententiam a. 25. Vasallus si de suo beneficio agit aut convenitur, sive obtineat, sive non, licet ignorante domino, firmum erit illud judicium a. 26. 6. *vers. si vasallus.*

De confessis.

Novam investituram, domini etiam confessione probari posse quidam ajunt, quidam negant a. 32.

De exceptionibus.

Vasallus si feudi nomine convenitur, utiliter agendi & excipiendi habet potestatem a. 45. defensionem potest opponere a. 8. *vers. vel.*

De exceptione pacti de non petendo seu renunciationis 1. 5. 1. a. 9. 1. a. 38. a. 19. a. 44.

De obligationibus & actionibus.

Heredes & successores obligantur ex investitura suorum auctorum 1. 3. 2. 23. *in fin.* a. 35. a. 58.

De rei vindicatione a. 8. a. 45.

De condictione ex causa 1. 21.

De actione ex empto a. 55.

De solutionibus.

Æs alienum domini solvere vasallus non tenetur, tametsi dominus non solvendo, in perjurium possit incidere a. 26. *vers. item*, a. 39. *in fin.*

De furtis.

Ut furtum legitimum puniatur a. 53. 2. Ut qui quinque solidos valens aut plus furatus fuerit, laqueo suspendatur, qui minus scopis & forpice excorietur & tondeatur a. 27. 8. De Rapina 5. 17. 2. De publicis latronibus a. 27. 6.

Arborum furtim caesarum.

Ut qui vineas aut pomaria inciderit praescriptioni & excommunicationi incendiariorum subjiciatur 5. 20. *in fin.*

De incendio, rate & nave expugnata.

De incendiariis plenissime v. 5. 10.

De rate expugnata piratis v. 5. 27. 9.

De Constitut. Friderici a. 9.

De injuriis.

Ut injuria legitime puniatur a. 53. 2. Si quis aliquem intra pacis edictum vulneraverit a. 27. Si quis aliquem absque sanguinis effusione fustibus percusserit, vel crines ejus aut barbam expilaverit a. 27. Si absque percussione quis alium invaserit Zitterhand, id est calida manu ut verberibus contumeliisque male tractaverit a. 27.

De Receptatoribus violatorum pacis.

a. 27. a. a. 53. 1. *vers. receptatores.*

De Collegiis.

De conventiculis & conjurationibus a. 53. 2.

De Accusationibus.

Vasallus dominum accusare aut testimonium in eum ferre, in causa criminali non potest, in civili modica potest a. 31. 1.

Eoque pertinet quod supra dictum est, vasallum delatorem domini, & per suam delationem grave dispendium dominum sustinere facientem, feudum amittere a. 24. 2. *vers. si delator.*

Si rusticus militem, vel miles rusticum, vel miles militem de pace violata accuset v. a. 27. 3.

Ad Leg. Jul. Majestatis.

De crimine Majestatis v. a. 56. Qui sint rebelles, v. *lib.* 5. *tit.* 20.

Si civitas, oppidum, Dux, Marchio, Comes, Capitaneus, valvasor major aut minor pacem violaverit a. 53. Si Episcopus pacem violaverit a. 53. a. a. *Episcopus* si clericus de pace violata damnatus sit a. 27. 1. si quis hominem intra pacis edictum constitutum vulneraverit: injuria affecerit, vel occiderit a 27. *vers. si quis alium*. Si quis pacem jurare aut servare noluerit a. 53. a. *vers. qui pacem*. Si quis violatorem pacis acceperit apud se a. 27. a. a. 53. a. *vers. receptatoribus.*

Ad Leg. Cornel. de sicariis.

De homicidio a. 53. 1. *vers. Homicidium*. De veneno a. 24. 2.

De vi publica.

Armorum usus quemadmodum rustico, mercatori peregrinanti, cuivis denique in placito comitis permissus a. 27. 5.

Ad Leg. Cornel. de falsis.

De instrumento falso a. 58. 3.

De Annona.

Ne quis ultra pretium annonae in provincia statutum, carius annonam vendat a. 27. 4.

De poenis.

De poena laquei a. 87. 8. manus amputationis a 27. de fustigatione, tonsione a 27. 8. domus destructione a 55. Librarum centum XXX. LX III. v. a. 53. X III. V. vide a. 27. a a. 27. 4.

De bonis damnatorum.

Ex delicto vasalli feudum ad dominum reverti solet a 17. a 21 a. 98. Si crimen quod vasallus admisit, dominum (verbi gratia si contra legem Lotharii feudum alienavit a 24. 3. a. 58.) non extraneum spectat, feudum (si tamen paternum fuit) domino committitur: ut hanc habeat suae injuriae ultionem: sin minus, non ad filios, aut descendentes damnati a. 26. 6. *vers. si vasallus* a. 51 sed ad vasalli proximum a. 24. a. 37. *in fin. princ.* adgnatos, qui quarto gradu a. 26. 6. *vers. si vasallus*: alii tamen putant feudum ad dominum non pertinere, donec aliquis masculus delinquenti superest, cui sententiae alii contradicunt a 98.

Si vasallus unum tantum dominum cucurbitaverit, ejus tantum parte privatur a. 98.

Cum feudum hereditarium uni ex coheredibus propria culpa aufertur, caeteris non fit praejudicium, eo tamen vivo vel suis heredibus, feudum ad caeteros venire a 78.

Ob praelati ecclesiastici delictum feudum, Praelato tantum vivente, committitur, eo mortuo ad Praelati successores revertitur a 40. 2.

Ob delictum in vasallum admissum dominus feudum amittit, ipsique vasallo adquiritur a 26. *vers. domino committente* a. 26. a 47.

Imperator nisi fidelitatem faciat, aut alium in feudo adquisito ac delato sibi constituat, feudum amittit a. 100.

Res & pretium vendentium & ementium rem in fraudem proximiorum, si in eo perjurii convincantur, fisco committitur 5. 19.

De bonis vacantibus, indigno ereptis contrahentium incestas nuptias, damnatorum proscriptorum committentium crimen majestatis & aliis v a. 56.

De Appellationibus.

Ab iniquo sententia parium ad Imperatorem appellari a. 32. a. 26.

De jure fisci.

V. Titulum quae sint Regalia a. 56. & 5. 23.

De re militari.

Ne servi sacerdotum, diaconorum & rusticorum filii cingulum militare assumant 5. 21. *in fin.*

De extraordinariis cognitionibus & si Judex &c.

De illicitis exactionibus a. 53. a. *in fin.*

Si judex vel magistratus justitiam facere neglexerit a. 55. 1. *vers. judices.*

Si quis advocatiam vel aliud beneficium inornate tractet a. 27. 7.

Venatio quibus & quemadmodum interdicta a. 27. 5. *vers. nemo retia.*

Pabulatio quatenus peregrinanti permissa a. 27. 8. *in fin.*

De verborum significatione.

Nomenclaturam personarum & rerum *vide in titulo de statu hominum & rerum divisione supra.*

Advocatia a. 27. a est dignitas urbis vel Ecclesiae praepositura *c. salvator* 1. *quasi* 3. *c. in quibusdam de poenis, c. praeterea de jure patronatus*. Hinc advocatus Augustae apud Urspergens. Advocatia Ratisbonae, in chronicis Fland. Tugurinensis in Austria Lazii, Advocatus & Advocatia in donatione Caroli magni apud Mutium chronic. 9.

Allodium de quo a 54. & a 17. *in fin.* & a. 26. 2 a. 29. id dicitur, cujus possessor nemini laudat 1st. Inde, allodium proprietas dicitur a. 9 a. 29. proprium a. 42. Jus proprii a. 44. hereditas a 45. 1. 52. 3. res mancipi a Sigberto.

Armandiae vel Armaniae a. 56. Fabricae, publica armamentaria *Novell.* 85.

Cambium 1 4. a a 22. *vers. si quis*, id est permutatio.

De Camera feudum a. 38. a. 1

De Cavena feudum 1. 58. 1 a. 12.

In Capillo fmor a 24 a. id est, innupta.

Chentalus a. 10 vasallus.

Credentia 1. 17 arcanum, secretum.

Cucurbitare dominum est cum uxore domini concumbere: vel concubitum ejus tentare a 5. a. 57.

Curtis 1. a 1. domus, palatium, castrum.

Felonia a. 26 d. a 37. a. 58. a. 39 a. 47.

Fidelis a. 1 11. id est, vasallus.

Decania a. 6.

Domnicaria vice a. 82.

Gastaldiae feudum a a. a. 94. quod alicui tanquam actori aut procuratori praedii domini datur.

Gastaldus vel actor domini 1. 10.

Geniculus 1. 1. 4 id est, gradus.

Guardiae feudum 1. 2. 1. 4. 3. 1. 11. a. 94. quod alicui tanquam custodi casae dominicae datur.

Guarentizare 1 34. id est, evictionem praestare.

Hostenditiae, adjutorium quod faciunt vasalli dominis cum rege in hostem pergentibus a. 40.

Hostem facere 1. 7. a. 40. id est, in expeditionem bellicam ire.

Inadiare a. 27. *in fin.* est pignori obligare, *engager*.

Judex Curtis 1. 18. Is judicabat inter convasallos de feudalibus controversiis.

Verbum *legitimus heres*, in feudis masculum significat 2. 13. a. 34. *vers. professio* a. 26. *in fin.*

Mansus 1. 4. 5. hereditas, praedium.

Marchio a marcha: quae ut plurimum juxta mare posita a. 10.

Ad Morganaticam matrimonium a. 29. Albertus Argentinensis.

Morganatico jure donatum. Morganghebe donatio collata in uxorem mane die nuptiarum.

Paragium [seu Pedagium vel Paradogium] adquirere a. 10. Jus parium consequi.

Plebeii a. 10. qui noviter feudum acceperunt a Capitaneis.

Precaria a. 9. *in fin.* cessio ususfructus.

Regaliae a. 56.

Sacramentales a. 4. a. 10. 1. 28.

Senior 1. 17. id est, dominus.

Soldata dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit 1 10 *in fin.*

Tituli Ecclesiae a. 6. praedia clericis ad alimenta deputata.

Valvasor v. *nomenclaturam personarum tit. de statu hominum.*

Valvasinus a. 10.

Vasallus v. *Nomenclaturam personarum tit. de statu hominum.*

Villicaria vice a. 82.

De regulis juris.

Regula aut definitione certa causae feudi amittendi non possunt comprehendi: sunt tamen ut ita dicam, egregiae quaedam ingratitudinis causae, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi a. 23.

Feminae locus non patet in feudi successione, donec masculus superest ex eo, qui primus de hoc fuerit investitus a. 17.

Invitus alium quam quem voluerit, sibi adquirere vasallum dominus non cogitur a. 12.

Non vult heres esse, qui ad alium transferri voluit beneficium a. 51. a. 49 a 44.

Factum fratris fratri in feudo paterno non nocet a. 93. Culpa unius coheredis, caeteris non praejudicat a. 78.

Secundum libertatem respondendum 5. 14.

Persona servilis post delatam successionem etiam manumissa, in feudo non succedit a. 106.

Qui ex liberalitate conveniuntur domini, in id quod facere possunt condemnandi a 58. Iniquum est, si quis ex dono suo conveniatur a. 58. 3.

Quod ab initio de jure non valuit, tractu temporis convalescere non debet a. 55.

Qui in alterius locum succedunt, justam causam habent ignorantiae a. 92.

Vasallus vasalli mei, vasallus meus est a 32 a 32.

Ætati a 22. & imprudentiae succurritur a 26. 6

Minor fidelitatem facere non cogitur, donec venerit in majorem aetatem, in qua doli capax sit a. 26. 4. *vers. si minori.*

Dolus abesse videtur, si justa causa impediat a. 52. *in fin.*

Æquitas in paribus causis paria jura desiderat a. 54.

Quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur a. 33. 1.

Inter dominum & vasallum nulla fraus, nec ullum malum ingenium intervenire debet a 32 *in fin.* a. 97.

Ex omni felonia ex qua vasallus feudo privatur, ex eadem dominus feudo etiam privatur a 47. a. 26 6. *v. domino*, non est aequum videre egentem quem prius habuerit in conjugem vel amicum a. 58. 1.

Id quod de communi expensum, pro parte communi restituendum a. 12.

Qui suum beneficium alii dat, non debet alia lege dare, nisi qua ipse habet a. 54. 1

Quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, id intelligendum est, cum a fratribus alienatur beneficium a. 45. *in fin.*

Ecclesia non desinit esse heres a 13 adde quaedam de Ecclesiae laude ex 1 13.

Desinit esse miles seculi, qui factus est miles Christi a. 21 a 109

Abstinere a malo non sufficit, nisi fiat, quod bonum est a 27

Qui qualibet ratione de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum potest investituram facere a 3.

Pluralis locutio duorum numero contenta a 38. a

Pares majorem jurisdictionem habent de suo pari, quam de suo domino a. 79

Actore nihil probante qui convenitur, obtinet, vel absolvitur a. 33 *vers. ubi autem.*

Ligius homo duorum esse nemo potest a. 99.

Unusquisque sibi suisque heredibus additur prospexisse a. 18 a. 90.

Justa ignorantia, vel parvi temporis negligentia cum iniquae possessionis perjurio, domino in possessione damnum afferre non debet a 26 *in fin.*

Feudum non sub praetextu pecuniae, sed amore & honore domini adquirendum a 27

Legum Romanarum non est vilis autoritas, sed non adeo vim suam extendunt, ut usum vincant aut mores a. 1.

Parem corrumpi pecunia, odio, gratia, non est suspicandum a 58. *in fin.*

Promptiores sumus ad absolvendum quam ad condemnandum a 28. 1

Investitura fidelitatem praecedere debet a. 4.

In generali alienatione feudum non continetur a. 26. *vers. in generali.*

Qui praesens actum impedire potest nec contradicit, is habetur pro consentiente a. 9. *vers. si porro* a. 26. 5. *vers. iterum* a. 33. *vers. inde autem.*

Natura novas deproperat formas edere a. 24. *vers. sed quia.*

Ratihabitio, etiam tacita, confirmat actum invalidum a. 39.

Portionem feudi alienans, fidem promissam servare non videtur a. 24. a. *in fin.*

Legitima factum, superveniente facto, non retractandum a 106.

Stipendium consequi debet qui suum obsequium commodat a. 107.

Resoluto jure dantis resolvitur jus accipientis 1. 13. a. 8. a. a. 9. *in fin. princ.*

IN-

INCIPIUNT (1)
FEUDORUM (2) CONSUETUDINES (3).

LIBER I.

TIT. I.

DE HIS, QUI FEUDUM DARE POSSUNT, ET [QUI NON:] ET QUALITER ACQUIRATUR, ET RETINEATUR.

Feudum dare possunt prælati ecclesiarum, si ecclesiæ est consuetudo & nobiles seculares, & qui ab eis feudum accipiunt. Bald. *Qui feudum dare possint.* 1. 2. 3. 4. *De acquirendis feudis.* 5. *De natura feudi.*

QUia de feudis tractaturi sumus, videamus: primum (4) qui feudum dare possunt. † Feudum (5) autem dare possunt archiepiscopus (6), episcopus, abbas, abbatissa, præpositus, si antiquitus (7) consuetudo eorum fuerit feudum dare.
† Dux (8), Marchio (9), & Comes similiter feudum dare possunt, qui (10) propria regni, vel regis capitanei (11) dicuntur. Sunt & alii qui ab istis feuda accipiunt, qui proprie regis, vel regni valvasores dicuntur: sed hodie capitanei appellantur: qui (12) & ipsi feuda dare possunt. Ipsi vero qui ab eis accipiunt feudum, minores (13) valvasores dicuntur.

Vasallus ipso vivo non privatur feudo, ipso vero mortuo ad filios æqualiter pertinet feudum, Bald.

§. 1. Et quia vidimus de personis: videamus qualia prius habuerunt initia. † Antiquissimo (14) enim tempore sic erat in dominorum potestate connexum, ut quando vellent, possent auferre rem in feudum a se datam. † Postea (15) vero eo ventum est, ut per annum tantum firmitatem haberent. Deinde (16) statutum est, ut usque ad vitam fidelis (17) produceretur. Sed cum hoc jure successionis ad filios non pertineret: sic (18) progressum est, ut ad filios deveniret: in quem scil. dominus hoc vellet beneficium confirmare. Quod hodie (19) ita stabilitum est, ut ad omnes æqualiter (20) veniat.
§. 2. Cum (21) vero Conradus (22) Romam proficisceretur, petitum est a fidelibus (23) qui in ejus erant servitio, ut lege ab eo promulgata, hoc etiam ad nepotes (24) ex filio producere dignaretur, & ut frater fratri sine legitimo (25) herede defuncto (vel filius) in beneficio quod eorum patris (26) fuit, succedat. † Sin autem unus ex fratribus a domino (27) feudum acceperit (28): eo defuncto, sine legitimo herede, frater ejus in feudum non (29) succedit: quod etsi communiter (30) acceperint, unus alteri non succedit, nisi (31) hoc nominatim dictum sit: scil. ut uno defuncto sine legitimo herede, alter succedat, herede vero relicto alter frater removebitur.
§. 3. Hoc (32) autem notandum est, quod licet filiæ, ut masculi, patribus succedant: legibus (33) tamen a (34) successione feudi removentur (35), similiter & earum filii (36), nisi (37) specialiter dictum fuerit, ut ad eas pertineat. §. 4. Hoc quoque sciendum est, quod beneficium (38) ad venientes ex latere ultra fratres patrueles non progreditur successione secundum usum ab antiquis sapientibus constitutum, licet moderno (39) tempore usque (40) ad (41) septimum (42) geniculum (43) sit usurpatum: quod (44) in masculis descendentibus, novo jure usque in infinitum (45) extenditur.

Feudum quod datur a capitaneis, vel regis valvasoribus propriam habet naturam quod vero a minoribus datur, propriam naturam non habet: duobus casibus exceptis qui in litera continentur. Baldus.

† Notandum est autem, quod illud beneficium, quod a regis capitaneis, atque regis, (vel regni) valvasoribus aliis impenditur, proprio (46) jure feudi censetur. Illud (47) vero quod a minoribus in alios transfertur, non jure feudi judicatur: (licet aliter in curia Mediolanensi observetur) sed quando voluerint, recte auferre queunt: nisi Romam cum illis in exercitu (48) perrexerint: quo casu in jus feudi transit, (& adjudicatur:) vel nisi aliquid propter feudum acceperint: tunc enim nisi (49) restituto pretio (50) auferre non possunt.

TIT. II.

[DE (51) FEUDO GUARDIÆ (52), ET GASTALDIÆ (53).]

Feudum guardiæ, & gastaldiæ, & illud, quod pro mercede alicujus rei datur, elapso anno revocari potest: nisi ad certum tempus detur. Sed si gastaldi nomine proprii feudi dicant se possidere, non defendunt sibi possessionem, nisi de suo jure probent, Bald.

Item

ITem (1) illud, quod datur nomine gastaldiæ, vel guardiæ, & pro mercede (2) alicujus rei (3), transacto (4) anno (5) potest (6) jure auferri etiam pretio pro eo dato, non restituto, nisi (7) ad certum (8) tempus datum fuerit. §. 1. Si vero gastaldi aliquid nomine (9) proprii (10) feudi possederint (11), non valebunt propterea possessionem sibi defendere, nisi per pares curtis (12), vel breve testatum (13) potuerint probare, se, antequam gastaldi essent, vel postquam desierunt esse, investituram accepisse.

T I T. III.

(QUI (14) SUCCESSORES FEUDUM (15) DARE (16) TENEANTUR.)

Successor prælati non cogitur investituram a prædecessore factam, & non expletam de feudo, quod alius tenet, ratam habere. Bald.

SI vero archiepiscopus (17), episcopus, vel abbas, vel abbatissa investituram ejus feudi, quod alius detinebat (18), eo tenore alicui dederit (19), *ut post decessum ejus qui possidet, habeat*: & ante decesserit archiepiscopus, quam ille qui feudum possidebat; successores eorum non (20) coguntur (21) eam investituram facere, vel confirmare, etiamsi pares ejus curtis adsint testes, vel breve testatum (22) inde sit: nisi (23) ille, qui investituram acceperit, nomine ejus feudi in possessionem missus (24) sit eo consentiente (25), qui detinet. Sed si ille, qui feudum possidet, prius decesserit, quam ille qui investituram fecit: jure cogitur (26) eam ratam habere. † Laici (27) vero iisdem (28) modis omnibus, quibus supra diximus, si aliis investituram dederint, heredes eorum, si rationibus claruerint (29), omnimodo eam adimplere compelluntur.

T I T. IV.

(SI DE INVESTITURA FEUDI CONTROVERSIA FUERIT.)

Si investitura sit facta coram paribus, vel per breve testatum, dominus tenetur investitum mittere in possessionem. Bald.

SI autem controversia (30) inter dominum & fidelem de feudi investitura fuerit: quid juris sit, videamus. Et si investitura facta fuerit coram paribus (31) curtis, aut in brevi testato: recte eum qui investitus est, cogitur dominus mittere (32) in feudi possessionem. Si vero fuerit in possessione; & mota fuerit ei controversia a (33) domino: ei defensio (34) detur propter possessionem (35). Si autem non fuerit in possessione, nec supra dictis modis poterit probare: tunc illius erit defensio (36), qui investituram dicitur fecisse. §. 1. Si vero feudum aliquis habuerit, de quo nulla controversia est, & dixerit *se investituram alterius feudi accepisse ab eodem domino*, nec in possessione fuerit, nec prædictis (37) rationibus probare potuerit: licet domini esset defensio: ex ordine (38) tamen, quia aliunde vasallus est, remittitur domino ex æquitate defensio. §. 2. Cum autem quis dixerit feudum ad se per successionem pertinere, adserendo, illud esse paternum (39): si fuerit in possessione medietatis (40), vel alicujus partis, vel (41) cambium (42) proprietatis nomine illius feudi habuerit (43), vel aliis (44) justis rationibus illud esse paternum probare potuerit, jure obtinebit: si vero probare non poterit prædicto modo, dabitur ei defensio (45) cum duodecim sacramentalibus (46).

Si vasallus possidet castrum nomine recti feudi, dominus autem dicat eum nomine guardiæ possidere: domino incumbit probatio: & si probaverit, vasallus condemnabitur: nisi vasallus probet se legitime investitum a domino, postquam in guardiam ab eo accepit: domino vero in probatione deficiente, vasallo datur defensio. Bald.

§. 3. Item si (47) vasallus possederit castrum, quod dixerit *se pro feudo tenere*, & e contra dominus (48) *per guardiam* (49) dixerit *se ei dedisse*, domini esse probatio: & si poterit probare, tunc ille, qui tenet, domino debet restituere, vel (50) probare per pares curtis (51), vel per breve testatum, postquam in guardiam suscepisset, se a domino pro feudo investituram accepisse. Domino vero in probatione deficiente, tunc illius erit defensio, qui possidet (52).

Si creditor emit pignus, desinit esse pignus: nisi esset emptio simulata, & de simulatione constaret per certa indicia. Bart.

§. 4. Similiter (53) si aliquis possederit castrum, vel aliam rem, & dominus dixerit *se pro pignore ei dedisse*, e contrario (54) ille dixerit *se accepisse pro feudo*, si potuerit dominus probare, quod ei pro pignore dedisset: tunc ille qui tenet domino restituet, vel probet supradicto modo, se, postquam a domino pro pignore accepit, feudi nomine accepisse, & si dominus non poterit probare, se nomine pignoris dedisse, erit defensio illius, qui possidet. §. 5. Si quis de manso (55) uno feudi nomine investituram acceperit, & dixerit, *quod omne* (56) *incrementum pertineat ad eum per investituram*: si (57) dominus reservaverit sibi aliquid (58) in ipsa carta (59), tunc oportebit fidelem incrementi investituram per pares curtis vel per breve testatum probare. Sed si (60) dominus in ipsa carta nil sibi retinuit: tunc omne incrementum jure feudi fidelis obtinebit. Si vero fidelis in possessione incrementi fuerit, non oportebit eum investituram probare, se jurare.

Si

[illegible]

Si secundus vasallus accipiat investituram de feudo a primo vasallo cum eius incrementis, & aliquid huic accedat feudo, vivente primo vasallo: totum incrementum est ipsius vasalli secundi. Bart.

§. 6. Rursus si aliquis (1) acceperit investituram feudi *cum omni incremento, quod ei obvenerit* (2), & aliquid accreverit vivente (3) eo, (4) a quo acceperit, ipsius erit, & si ille, qui investituram fecit, sine herede decesserit, & feudum reversum fuerit ad eum (5), a quo ipse tenuerit, vel ad alium: quidquid post mortem ejus, qui dedit, accreverit, ad eum (6) pertinebit, ad quem regressum fuerit.

T I T. V. (7).

QUIBUS MODIS FEUDUM AMITTATUR (8).

Casus primus feudi amittendi.

QUia supra dictum est, quibus modis feudum acquiritur, & retinetur: nunc videamus, qualiter amittatur. Si enim dominus prælium campestre (9) habuerit & vasallus eum morantem in ipso prælio dimiserit (10) non mortuum, nec ad mortem vulneratum: feudum amittere debet (11). † Item si fidelis cucurbitaverit (12) dominum, id est cum uxore (13) ejus concubuerit, vel concumbere se (14) exercuerit, aut cum ea turpiter luserit (15), vel si cum filia, aut (16) [cum nepte ex filio, aut cum nupta filio] aut cum sorore domini concubuerit, (hæc ita obtinent, si in domo domini maneat (17)) jure feudum amittere censetur. † Similiter si dominum assalierit (18), vel castrum domini, sciens (19) dominum, vel dominam ibi esse.

† Item si fratrem suum (20) occiderit, vel nepotem (21), id est filium (22) fratris. † Aut si libellario nomine amplius (23) medietate (24) in feudum (25) dederit, aut pro pignore (26) plus medietate obligaverit, ita ut (27) transactum permittat: vel dolo hoc egerit, amissione feudi multabitur. † His omnibus casibus feudum ad (28) dominum revertitur. † Rursus si fidelis minus medietate libellario nomine [feudum] dederit, & sine herede (29) decesserit, & feudum ad dominum redierit, vel postquam ad libellum dederit, vel pignori obligaverit, & domino (30) refutaverit (31): tunc ille, qui ab eo acceperit, nullo jure adversus dominum se tueri poterit.

Qui consentit, jura sua perdit, & aliena fortificat. Bald.

§. 1. Præterea si ille, ad quem feudum per successionem jure obvenire debet, consenserit (32) eos investire, ad quos secundum rectum morem non pertinet: nullo modo ad eum repetendum regressum habet. † Item si fuerint duo fratres & unus investituram feudi acceperit: si postea feudum cum fratre divisarit (33), & (34) ille, qui feudi partem accepit, postea plus medietate vendiderit (35), & sine (36) herede legitimo decesserit, feudum ad dominum revertitur.

† Item si quis feudum habuerit in (37) curte (38) domini sui: non poterit ipsum feudum in aliqua parte libellario nomine alicui sine consensu domini sui dare, vel pignori obligare. Similiter si extra curtem detinuerit, & (39) dominus districtum (40) habuerit, vel (41) alium honore: si (42) alienaverit sine voluntate (43), jure ad dominum revertitur.

T I T. VI.

(EPISCOPUM, VEL ABBATEM, VEL ABBATISSAM, VEL DOMINUM (44) PLEBIS FEUDUM DARE NON POSSE.)

Episcopus, Abbas vel Abbatissa, vel dominus plebis non possunt de cætero infeudare res ecclesiarum sibi subjectarum, quæ vocantur tituli. Bald.

ITem si episcopus vel Abbas, vel Abbatissa, vel dominus (45) plebis, feudum dederit de rebus ecclesiarum, quæ eis subjectæ sunt, & tituli (46) vocantur: nullum habet vigorem, secundum hoc quod constitutum est a Papa Urbano in sancta synodo, hoc est illud, quod (47) post ejus decretum fuerit datum: quod autem ante datum fuerit, firmiter permanere debet. Idem juris est, si sit Præpositus (vel Abbatissa,) vel alia ecclesiastica persona, quæ antiquitus (48) non sit solita in feudum dare: scilicet ut quod dederit, de jure non valeat.

Fœmina posita in copula cum masculo, non succedit simul cum eo, sed ita demum, si masculus non est. Bald.

§. 1. Quinetiam si quis eo tenore feudum acceperit: *ut ejus descendentes masculi & (49) fœminæ illud habere possint*: relicto masculo ulterius (50) fœminæ non admittuntur. §. 2. Mutus (51) feudum retinere non (52) potest (53), scil. qui (54) nullo (55) modo loquitur (56): sed si feudum fuerit magnum, quo ei ablato se exhibere (57) non valeat: tantum ei relinqui debet unde se sustinere possit.

† Et his omnibus casibus feudum amittitur, & ad dominum revertitur.

T I T. VII.

(58) DE NATURA FEUDI.

Non potest de Comitatu, Marchia, vel Baronia investitus per principem, de his pro libito devestiri. Bald.

NAtura feudi hæc est, ut si (59) princeps investierit capitaneos suos de aliquo feudo, non potest eos devestire sine (60) culpa, id est Marchiones, & Comites, & ipsos, qui proprie hodie appellantur capi-

Tom. IV.

quin, & feudum amittit, & non valebit quod factum est. Quod dictum est alienare, intelligas de libello (1). (Huic consuetudini derogatum est per legem Lotharii (2)). Mediolanenses (3) vero irrationabiliter (4) considerantes dicunt clientulum etiam alienare posse in totum, & sine domini voluntate. † Inde potest præsumi, si clientulus fecerit libellum in perpetuum de feudo suo alicui ecclesiæ (5), non valet: ideo (6) scilicet, quia (7) nunquam reversurum sit ad dominum, cum *ecclesia non desinat* (8) *esse heres*: quod observandum est (&) in privato ex natura (9) perpetui libelli. Sed (10) diversum observatur in ecclesia, quam in privato. Ecclesia (11) enim cultrix & auctrix justitiæ non patitur contra justitiam aliquid fieri in se, vel in alterum: privatus vero sæpe obviat justitiæ. † Et si clientulus fecerit libellum, vel aliud (12) de medietate feudi sine domini voluntate: eo mortuo sine legitimo herede masculo (quod verbum (13) ita intelligendum est in feudo, id est, sine filio masculo) revertitur (14) feudum ad dominum. † Si vero cum (15) domini voluntate totum, vel medium alienaverit, stabilis permaneat alienatio, fratri vero vel nepoti (16) per libellum facta alienatio, etiam (17) sine voluntate domini. (Item (18) in Feudo comitatus, vel marchiæ, vel aliarum dignitatum non (19) est successio secundum rationabilem usum: sed hodie hoc est usurpatum (20));

T I T. XIV. (21).

(22) DE FEUDO MARCHIÆ, VEL DUCATUS, VEL COMITATUS.

In feudis dignitatum non succedit heres, nisi sit investitus. Bald.

DE marchia, vel ducatu, vel comitatu, vel aliqua legali dignitate si quis investitus fuerit per beneficium ab (23) Imperatore: ille (24) tantum debet habere; heres enim non succedit ullo modo, nisi (25) ab imperatore per investituram acquisierit.

1. SI (26) capitanei, vel valvasores majores, vel minores investiti fuerint de beneficio: filii vel nepotes ex (27) parte filiorum (28) succedunt. Si vero unus ex his filiis, vel nepotibus sine descendentibus masculini sexus heredibus mortuus fuerit, prædicti (29) fratres vel nepotes per investituram patris & avi in beneficium succedunt. Et similiter intelligendum est in consobrinis (30).

2. SI (31) duo fratres simul (32) investiti fuerint de beneficio novo, & non de paterno: si unus eorum sine descendentibus (33) masculini sexus mortuus fuerit, dominus succedit non frater: nisi (34) pactum (35) fuerit in investitura, quod frater fratri succedat. Per pactum enim frater succedit, non dominus. Et quod diximus de fratribus, ut unus alii succedat per pactum: idem (36) dicendum est de filiabus; (37) si hoc pactum convenerit: & sic per pactum (38) filiæ (39) succedunt.

T I T. XV.

AN (40) MARITUS SUCCEDAT UXORI IN BENEFICIO.

Maritus uxori non succedit in feudo, etiam fœmineo, nisi specialiter sit investitus. Bald.

SI fœmina (41) habens beneficium (& maritum (42)) moriatur: nullo (43) modo succedit (44) in beneficium (45) maritus, nisi (46) specialiter investitus fuerit. † Et si ipsa fœmina filios dimiserit: dicunt quidem (47), filios non debere succedere in beneficium matris, nisi specialiter sit dictum, vel investiti fuerint: quia secundum usum regni (48) ad beneficium vocantur paternum, & non maternum. Sed secundum æquitatem (49) dicamus filios (50) debere succedere. Hoc dicimus de capitaneis, & de majoribus valvasoribus, & de minoribus: de minimis autem & de iis, qui beneficium tenent a majoribus (51) valvasoribus, sic servatur, sicut inferius (52) dicemus.

T I T. XVI. (53).

DE FEUDIS DATIS MINIMIS VALVASORIBUS QUID JURIS SIT.

Minores valvasoribus minimis feudum auferre possunt quandocunque, pretio tamen restituto, si quod acceperint. Bald.

SI minores valvasores beneficium tollere voluerint minimis valvasoribus, liceat (54) eis facere: accepto (55) si beneficium (56) vendiderint (57) eis. Si vero pretium de beneficio acceperint, tunc aut pretium reddant, aut beneficium dimittant.

T I T. XVII. (58).

(59) QUIBUS MODIS FEUDUM AMITTATUR.

SI capitanei, vel majores valvasores, qui hodie vocantur capitanei (60) (licet improprie dicantur minores) seniores (61) in bello dimiserint (62) vel, si credentiam (63) ad eorum damnum scienter manifestaverint (64), si valvasores seniorum uxores adulteraverint (65), si scienter seniores assalierint (66) vel (67) similes (68) culpas commiserint: beneficio carere debent.

T I T. XVIII. (69).

APUD (70) QUEM VEL QUOS CONTROVERSIA FEUDI DEFINIATUR.

SI contentio fuerit de beneficio inter capitaneos (71), coram Imperatore definiri debet. Si vero fuerit contentio inter minores valvasores & majores de beneficio; in judicio parium definiatur, vel per judicem (72) curtis.

SI (73) aliquis de capitaneis, vel de majoribus valvasoribus, vel de minoribus suum beneficium, sive totum (74) sive partem alienaverit (75) & (76) ipse vel heres ejus sine herede decesserit: quia beneficium senioribus aperitur, totum quod fecit, revocari debet.

TIT.

[illegible]

T I T. XIX.

(1) CONSTITUTIONES FEUDALES DOMINI LOTHARII IMPERATORIS, QUAS (2) ANTE (3) JANUAM BEATI PETRI IN CIVITATE ROMANA CONDIDIT OBSERVANDAS.

SI quis ex (4) militum ordine decesserit, qui de feudo investitus fuerit: ut constitutum habemus, observetur de beneficio (5), & successione, & culpis. † Si vero inculpatus (6) fuerit una de his nominatis culpis, ut habemus infertum, observetur per constitutionem domini Lotharii (7) Imperatoris, quæ est constituta tempore Eugenii Papæ ante januam beatissimi Petri Apostoli in civitate Romana per laudamentum (8) sapientum (9) Papiæ, atque Mediolani, Mantuæ, Veronæ, quæ Brenus (alias Hybernus) vocatur, & Parmæ, Lucæ & Pisæ, & Syponti, & Marchionum atque ducum vel capitaneorum atque valvasorum majorum.

Decedente milite vasallo succedit sibi filius, & nepos ex eo, & frater: germano & patruus si feudum sit avitum. Bald.

(Imp. Lotharius Eugenio Papæ, & universo populo),

SI (10) quis miles mortuus fuerit sine filio masculo, & nepotem (11) reliquerit, in beneficium avi (12) in patris vicem (13) succedit. Et si heredem (14), & fratrem (15) reliquerit, in beneficium patris ipse (16) succedit. Et si filius fratris mortuus fuerit, frater patris (17) in beneficium sui (18) defuncti (19) succedat (20).

T I T. XX. (21).

DE BENEFICIO FRATRIS, ET QUALITER FRATER IN BENEFICIUM FRATRIS SUCCEDAT.

Frater fratri defuncto sine filio non succedit in novo feudo. Bald.

SI quis acquisierit (22) beneficium & sine filio masculo mortuus fuerit & fratrem reliquerit: frater non succedat fratri, sed dominus (habeat) nisi (23) per investituram a domino ordinatum fuerit, *ut frater succedat fratri, si mortuus fuerit sine herede masculo: vel succedat frater fratri morienti sine filio:* vel nisi beneficium de (24) communibus (25) bonis fuerit (26) emptum (27). Vel utriusque nomine domino serviant: si insimul steterint: (28) vel (29) in hostem regis acquisierint (30).

T I T. XXI.

(31) DE FEUDO SINE CULPA NON AMITTENDO.

SAncimus, ut nemo miles (32) sine (33) cognita (34) culpa beneficium (35) suum amittat (36): si (37) ex culpis iis, vel causis convictus (38) non (39) fuerit, quas milites usi (40) sunt nominare, quando fidelitatem faciunt dominis suis: vel (41) per laudamentum (42) parium suorum: vel (43) si dominis suis (44) deservire noluerint, tunc condictio (45) causa data proponitur ad reperendum feudum, ex quo non servit domino. Nam si steterit viginti annis & ultra quod non servierit domino: nisi (46) necesse fuerit domino, feudum non amittit.

Vasallus feudo privatur alienando, cum uxore Domini concumbendo, & in pugna, cum posset eum juvare dimittendo. Bald.

SI (47) quis miles beneficium suum vendiderit (48) totum sine (voluntate vel) jussu domini sui: ut proprium beneficium amittat (49) decernimus, dominus vero habeat: vel si concubuerit (50) cum uxore domini sui, domino vivente (51): vel si in pugna suum dominum dimiserit (52), & cum eo non laboraverit (53), si potuerit.

T I T. XXII.

[QUO TEMPORE MILES INVESTITURAM PETERE DEBEAT].

Si miles intra annum & mensem post mortem domini non petat investituram ab ejus herede vel post mortem patris a domino: perdit feudum. Bart.

SAncimus, ut nemo miles (54) ultra (55) annum, & (56) mensem, vadat, ut investituram beneficii sui a filio (57), vel successore domini sui petat, vel post mortem [domini sui, vel] patris sui, vel alterius, cui succedere debet: nisi justa (58) causa intervenerit, quare non petierit; veluti (59) mortis (60) vel capitales inimicitiæ (61), vel infantia (62), vel justa absentia (63): & si (ut supra dictum est) non petierit, damnetur.

SI (64) quis fecerit investituram, (65) vel (66) cambium (67) de beneficio sui militis (68), sine illius consensu, cujus est beneficium: pro non (69) facto habeatur.

Miles non potest devestiri a domino sine (70) culpa, & causa cognita, & convicta, per laudamenta parium. Bald.

SAncimus, ut nemo miles (71) adimatur de possessione sui beneficii, nisi (72) convicta culpa: quæ sit laudanda (73) per judicium parium suorum, sicut supra (74) diximus. Si autem dixerit miles, quod sui pares inique judicassent, miles in possessione maneat per sex hebdomadas: & ad (75) nostram veniat præsentiam cum (76) illis, qui laudamentum (77) atque judicium fecerint, & ante nos definiemus.

T I T. XXIII. (78).

DE (79) CONTENTIONE INTER DOMINUM ET VASALLUM (80) DE INVESTITURA FEUDI:

Si inter militem vasallum & dominum contentio sit de investitura: domino deficiente in probatione, vasallo possidenti defertur jusjurandum domino autem possidente, militi vasallo incumbit probatio. Bald.

SI quis miles (81) in possessione sui beneficii fuerit, & dominus investituram negaverit; miles (82) affirmet per jusjurandum, si potuerit, quod suum sit beneficium per investituram domini sui; & si dominus possederit, & miles sic dixerit, quod investitus fuerit a domino suo, & dominus negaverit: adhibeantur pares illius, & per ipsos inveniatur veritas: & si pares non fuerint, veritas inveniatur per dominum (83); quia (84) non est bonum, ut veritas denegetur.

TIT.

[illegible]

T I T. XXIV. (1).

(2) QUEMADMODUM FEUDUM AD FILIAM (3) PERTINEAT.

Vasallo defuncto sine liberis, filia non succedit in beneficio patris. Bald.

SI quis sine filio masculo (4) mortuus fuerit, & reliquerit filiam: filia non habeat beneficium (5) patris, nisi (6) a domino redemerit (7). Si autem dominus ei dare voluerit propter servitium & amorem patris: non (8) revocetur (9) ab ullo ex parentibus (10) suis, neque damnetur.

T I T. XXV. (11).

(12) QUIBUS MODIS FEUDUM CONSTITUI POTEST.

Feudum sine investitura constitui non potest. Bald.

SCiendum est, feudum sine (13) investitura nullo (14) modo constitui posse, etiamsi domino jubente (15) quis alicujus rei nomine feodi possessionem nanciscatur, & teneat: licet tamen possessionem taliter adeptam, dum vixerit, quasi (16) feudi nomine retinere: hæreda ejus in hoc jure nullo modo ei succedente (17).

SI (18) dominus, qui investiit, forte sit clericus (19), & contigerit, ut ante moriatur, quam vasallus possessionem feudi nancisceretur: exinanitur (20) feudum, quod generaliter in omnibus clericis, qui feudum dant, observatur.

T I T. XXVI. (21).

SI (22) DE INVESTITURA INTER DOMINUM ET VASALLUM LIS ORIATUR.

SI inter dominum & vasallum lis oriatur de investitura feudi, domino sc. investituram se fecisse negante: si (23) testibus res probari non poterit, possessoris (24) sacramento res decidatur. † Idem [&] in eorum successoribus (25) observatur. † Si vero testes interfuerint, & eos vasallus ad (26) testimonium vocaverit (27), eorum testimonio cum sacramento (28) credatur. Testes (29) vero sint pares (30) ejus, & (31) qui ab eodem domino feudum teneant: qui si tempore investitionis absuerint, etiam extranei (32) sunt recipiendi, qui etiam (33) si veritatem celare voluerint, forte amore (34), vel pretio, vel alia qualibet ex causa, a comite (35), vel a populo (36), jurare compellantur, quod ex ea causa falsitatem non dicant, nec vera scientes (37) tacebunt. His enim non cogentibus (38) eos, vasallus cum ipso domino ad (39) imperatorem (40) ire festinet: eique causam intimet: & quod Imperator inter eos judicaverit, observetur. Si autem se venturum, vel nuncium missurum vasallus promittat: ex quo promiserit, usque ad annum quiete possideat. Si vero ad regem non venerit, vel (41) non miserit intra annum, domini (42) sacramento causa finiatur. Et si testes sacramento jam dicto præstito se non interfuisse dixerint: domini sacramento quæstio terminetur. Hæc omnia etiam in clericorum personis locum habent: præterquam quod de personis testium dictum est. In (43) clericorum feudo pariter accipiuntur pares, & extranei; hoc ideo, quia cum clerici quosdam de feudo investiunt, sæpe absconse (44) & sine (45) præsentia suorum (46) confratrum (47) hoc facere student.

Orta contentione inter dominum & vasallum, si vasallus dicit, se vel patrem suum investitum, debet probare per testes saltem duos suam intentionem. Bald.

§. 1. Si quis se vel patrem suum ab aliquo defuncto, vel patre ejus, de feudo investitum esse contenderit: nisi per duos (48) pares de domo (49) ipsius domini probaverit quod intendit: vel etiam cum pares absunt, per alios (50) idoneos duos testes: tunc in electione domini est, utrum velit jurare cum duodecim (51) sacramentalibus, illum, qui feudum quærit, per se, vel patrem ejus, si de hoc quæratur, de ipso feudo investitum non fuisse. Quod si jurare noluerit, actor juret cum duodecim sacramentalibus, se, vel patrem suum investitum fuisse. Quod si jurare noluerit: qui conveniret, est absolvendus. Secundum enim morem Mediolanensium hæc sacramenta præstanda sunt, tam a filiis (52) actoris, vel rei, quam ab ipsis principalibus personis. Si autem aliquis in possessione (53) feudi sit, de quo dominus dicit eum investitum non fuisse: tunc sine probatione ulla testium debet solus jurare se, vel patrem suum fuisse investitum. Hæc autem sunt ita tenenda, si (54) per unum (55) annum sciente domino, & non contradicente in possessione [feudi] permansit. Alioqui justa ignorantia, vel parvi temporis negligentia cum iniquæ possessionis perjurio quandoque domino in possessione damnum afferat.

T I T. XXVII.

DE FEUDO DATO IN VICEM LEGIS COMMISSORIÆ (56) REPROBANDO (57).

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ. Baldus.

SI (58) quis obligaverit aliquam rem pignori eo (59) pacto, *ut* (60) *si statuto tempore pecunia soluta non fuisset, res esset creditoris, & eam pro feudo habeat*, potest debitor quandocunque (61) pecuniam solvendo, pacto non obstante pignus recuperare: Feudum enim non (62) sub prætextu pecuniæ, sed amore & honore domini adquirendum est (63).

SI (64) quis investierit aliquem de (65) feudo sui militis, viri (66) Placentini prorsus asserunt hanc investituram non aliter valere, nisi eo consentiente, cujus erat feudum. Mediolanenses & Cremonenses nihil distare asseverant, utrum eo sciente, vel ignorante, dummodo, eo vivente, nullum detrimentum de feudo suo sibi contingat. Hoc autem dicendum est de eo milite, qui feudi successores non habet.

T I T. XXVIII. (67).

(68) DE USU MEDIOLANENSIUM SECUNDUM QUOSDAM.

Filia militis dicenti patrem investitum de pignore & xxx. annos nomine feudi possedisse, defertur jusjurandum. Jacob. de Fel.

QUidam obligaverat terram quandam suo militi: deinde cum filius (sui) domini longum post tempus pecuniam offerendo pignus liberare

---

(1) *Tit.* 20. Cujac. (2) Ut filia in feudo paterno non succedat nisi fuerit investita, Cap. (3) *tit.* 1. §. 3. (4) Filio vel nepote, vel deinceps. (5) *Sub.* paternum, ut notat Petrus de Certo. Baldus, Iacobus, Ardizo, Odofredus. sed tamen Pileus & Bernardus hunc locum de paterno & antiquo interpretantur. & Baldus quidem de feudo quod vasallus pro se & heredibus suis masculis & feminis recepit. (6) *arr.* 8. in *fin.* *supr. eod.* (7) Redimo omne anni vel eorum, id Gallis *relief* appellant: adde 2. *feud.* 19. Alii interpretantur, nisi meruerit opera sua. (8) Investire filiam vasalli in feudo novo dominus potest invitis agnatis. (9) Imo revocatur, *arr.* 8 *supr. eod.* Solve, revocatur, si agnati non consenserunt. 2. *feud.* 20. secus si consenserint, 1. *feud.* 1. §. 4. vel dic, investiri posse in feudo novo, non in antiquo. Priore enim casu non succedunt agnati. Atqui nullum videtur dubium, ut possit filiam vasalli dominus investire in eo feudo, quod ipse mortuo vasallo habiturus sit invitis agnatis. Quid? cum dicemus, rem dubiam in feudis esse, ut possit, exstantibus vasallo agnatis, eius filiam investire? An potius dominum non posse agnatis exstantibus filiam vasalli investire, nisi his casibus, de quibus hic agitur? An hic dicemus filiam investitam, vivente patre? An invitis agnatis revocari posse, si feudum ex sua parte adquisitum, pro se, & heredibus suis masculis & feminis? (10) Id est, agnatis. (11) Feudum sine investitura non constituit. Cujac. (12) *tit.* 24. Cujac. (13) Feudum (ut habeat propriam naturam feudi) sine investitura constitui non potest. Idemque si non praesente curia, dominus jusserit aliquem possessionem alicujus rei apprehendere feudi nomine, feudum rectum non erit, ut ad heredes descendat. Hujusmodi jussus non est investitura. Corporalis apprehensio rei etiam volentate domini facta rectum feudum non inducit. Quid si coram curia id jusserit? etiam pro investitura habebitur. Ravennas. Quid si per annum passus sit dominus vasallum possidentem, & ab eo servitia receperit? Investitus vasallus recte videtur. c. 1. *infr. de inv.* *recti feudi*. Quid si sine servitio 30. vel 40. annis possederit? rectum feudum fuerit: & ad heredes descendet, c. *si quis infr. si de feudo fuerit controvers.* Quid si domini jussus intervenerit, nullos pares habentis? Baldus negat recte feudum fore: Contra Alvarotus, rectum fore ait: Ravennas & Laudensis cum defuncto rectum fore putant, si hujusmodi jussio a principe intervenerit, *arg. l. omnium* 22. *C. de testam.* l. pen. *C. de don. inter vir. & ux.* Quid, si domini jussus in brevi tantum aliquo testato inscriptus fuerit? rectum fuerit feudum: par enim auctoritas parium, & testium, *cap.* 1. *infr. quid sit investitura.* (14) Non aliquo, 2. *feud.* 20. §. 4. & *arr.* 13. solve, ut infr. eod. Conditoribus & acquisitae successione. c. 2. *infr. de feud. cog.* & praescriptione, c. *si quis infr. si de feud. fuerit contr.* (15) Absentibus scil. paribus, alias si praesentibus id jubeat, jussus pro investitura erit, *ut d. tit.* 23. (16) Quasi feudum non transit in heredem. (17) Nisi praescripserit spatio 30. ann. *ut d.* § 4. *Greb.* Quia si provocaverit ad Imperatorem, annum habet ad appellationem prosequendam, *auth. ei qui C. de temp. appellat.* & consequenter per eum annum quiete possidere debet, ut pendente appellatione nihil innovetur, Alvarot. *hic num.* 1. Ans. (18) Feudum non traditum morte domini clerici perimi, *sic. eo.* Cujac. (19) *Sub.* vel de bonis Ecclesiae investiverit: non proprio. Hoc enim casu comparatur laico, c. 1. *infr. de clericis.* (20) Imo non exinanitur, successores enim investientis post sententiam tenere cogentur investiturum, 2. *feud.* 17. *infr. eod.* solve. Cogantur utique si clericus, vel de suo, aut ecclesiae bonis investiens solitus investituram fecerit. c. *arr.* 15. non si de alieno, ut *hic*, & *sic* 1. *supr. eod.* (21) *sic* 34. (22) De contentione investiturae feudi inter dominum & vasallum, Cujac. (23) Probationibus enim deficientibus fides adhibetur possessoris juramento, si modo possessio praesumptione aliqua juvabitur, veluti si possessor annos, nec vi, nec clam, nec precario, quiete & libere possederit, *legi* 22. *et supr. eod.* (24) Successores rursus possunt de investitura suo auctori facta, *ut hic*, & § 1. *infr. eod.* si modo facti veritatem nosse possunt: non alias, *l. videamus* 4. *ff. de in litem jurando.* (25) Testes citandi sunt: aliter non citati testimonium non valet, adde Bart. in *l. pr.* *testium* 4. § *his vero* 20. *ff. de his quae ut indignis.* (27) Etiam inviti testimonium dicimus. (28) Testibus plerumque non creditur nisi juratis, *ut hic*, vid. *l.* 9. *C. de testibus.* Similem regula tetis non juratus [illegible]. (29) Testis pro domino vasallus esse potest, in negatio ac lite feudali, *ut hic*. Quo jure? quia nec prohibitus est jure [illegible] adhibendus, *l.* 1. *ff. de testibus.* (30) Id est, convasalli. (31) Parium definitio: Pares sunt qui ab eodem domino feudum tenent. (32) Extranei (paribus curiae absentibus) testes investiturae esse possunt: in testibus idoneis absentibus, aut deficientibus extranei admittuntur, adde *l. consensu* 8. *C. de repud.* (33) Testis, etiam si veritatem amore, pretio, vel alia causa celare voluerit, jurare & testimonium dicere cogetur, *ut hic*, unde colligunt admitti etiam testimonium eius, qui pecunia accepta testimonium falso dicere voluit. Praeterea falsum testem eum non puteri, qui initio rei gestae veritatem amore, pretio, vel alia simili causa celaverit, cum tamen a judice tacuerit & testimonium dixerit. Quid si post juramentum celet, vel aliud referat? testimonium vitiatum, ad hunc locum vide Sociniam regula *Testium corruptis aut.* (34) Vid. *l.* 4. *ff. de testibus.* (35) Id est, judex ordinarius. (36) Praepositi e Cujacio hunc locum emendet. Est autem praepositus militis, & vicarius comitis. (37) In scribitur. Cujac. ut est *infr.* 2. *feud.* 1. me sciente. (38) Testes producti coram arbitro, possunt & debent cogi per judicem ordinarium ad judicandum & testimonium perferendum. (39) *tit.* 20. in *fin.* *supr. eod.* (40) A denegata justitia, aut justitia quasi denegata, non tantum appellatur superior judex, sed princeps etiam adiri potest, et post Bartolum, Baldum, Angelum notat Ravennas. (41) In causa feudali etiam ante litem contestatam, sententiam definitivam dici posse hinc colligit Ravennas: ut in causa appellationis, *l. ult.* § *illud C. de temp. appell.* (42) Possessio nuda vasallum non juvat, nisi legitime probetur: ea enim neglecta, juramento domini fides habetur, *ut hic*. (43) Testes in clericorum feudis aeque jure admittuntur pares curiae & extranei. Quid ita? Clerici clam saepe faciunt suae investituram. (44) Clericorum investituram alii et saepius occultiores. (45) Quid? possunt clerici suis agnatis non potentioribus, sed aequalibus iisdem prorsus conditionibus & pactis vasalli feudum emptum, conferre, vel emphyteusim? possunt. (46) An & feudum investire de re ecclesiastica, cui feudo suo Ecclesiam agere, praelatus potest? non potest. Bald. & Oldrad. hic. (47) Capituli. (48) *l.* 12. *ff. de testibus.* Testes duo sufficiunt ad investituram feudi probandam. (49) Qui & pares domus. (50) Extraneos. (51) Vid. *tit.* 10. *infr. eod.* (52) Dixi *supr. eod.* in princ. (53) *tit.* 23. *supr. eod.* (54) Imo aliud tenendum est in hac ipsa hypothesi: quippe juramentum vasallo possidenti non prius defertur quam longa possessione sit munitus 2. *feud.* 23. in *fin.* anno autem uno, de quo hic, non adquiritur longa possessio. *C. de longi temp. praescript.* (55) Possessio in feudis praesumptionem pro vasallo tunc inducit, quum vasallus in possessione feudi fuerit per annum, quieta, & ut investitus domino sciente & non contradicente. Unde notant, Tiraq. illum hic praesumi ex solo annali patientia, cum praesumptione investiturae. (56) 2. *feud.* 1. *l. ult. C. de pact. pignor.* (57) Feudum lege commissoria, vel sub pacto commissorio constitui non potest, *ut hic*. Proinde praeterito id genus pacto, potest dominus idemque debitor rem suam revocare, restituto emptori vasallo pretio. Ut in pignore, ita in feudo pactum hoc commissorium reprobatum est. *l. ult. C. de pactis pign.* Quid si pactum hoc (legis commissoriae scil.) ex intervallo adjectum est? valere existimatur, *l.* 2. *C. de pactis pign. l. Calippus* 45. *ff. de solutionibus.* Quid? in casibus pignori acceptis, potestne creditor uti jurisdictione? Vid. *l. creditor* 24. in *fin.* *ff. de pign. act.* (58) *tit.* 10. Cujac. (59) Quid si ita conveniat circa pignoris ullam mentionem, ut nisi statuto tempore decem mihi solveris, Tusculanum praedium meum sit: aut feudum habeas emptum justo pretio? valebit utrumque pactum, *l. ult. ff. de contrah. empt. l. si fundus* 16. in *fin. ff. de pign.* Bald. Alvar. Ravennas. (60) Formula legis commissoriae notatur, *l.* 2. *ff. de lege commissoria, l. 1. C. de pactis pign.* (61) Etiam post triginta annos. Nam jus offerendi pretii, debitori potestatis & facultatis jure competit. Atqui juri seu facultati non praescribitur. Quid si debitor in mora luendi pignoris sit constitutus fuerit? praescribitur jus offerendi, vel eo tempore non expectato. *l. si convenit* 10. *ff. de pignor. act.* (62) 2. *feud.* 23. in *fin.* *infr. eod.* Imo, feudum intervenientе etiam pecunia potest adquiri, *arr.* 1. in *fin.* 2. 25. 24. in *pr. supr. eod.* 2. *feud.* 12. Solve: pecunia adquiri non potest, eo contractu, qui jam est reprobatus: alias justo contractu, feudum pecuniae nomine adquiri fine. (63) Et merito, cum feudum originem ex beneficio & amicitia habeat. (64) *tit.* 9. Cujac. (65) *tit.* 2. *supr. eod.* (66) De feudo vasalli viventis inviti potestne dominus alium quendam investire? Placentini praecise negant: Mediolanenses & Cremonenses adhibita distinctione, putant id feudum etiam conferri posse, dummodo nullum praejudicium fiat ipsi vasallo viventi, aut ejus successoribus, eo mortuo, hoc est, putant feudum alienum posse in diem & sub conditione conferri, *ut hic*. Atqui pactum futurae successionis injustum est, *l. ult. C. de pactis*? hoc pactum non est de futura successione, sed potius de jure caduci, quod collatum est in id tempus, quo nullum jus in ipsum feudum tertio alicui sit. (67) *tit.* 40. Cujac. (68) Si dominus feudum militi suo obligaverit. Cujac.

berare voluisset: filius militis contendebat patrem suum a domino suo defuncto de prædicto pignore investitionem (1) feudi accepisse. Unde viri prudentes Mediolanenses interrogati laudaverunt (2), in electione filii militis esse, aut cum XII. sacramentalibus (3) jurare (4), patrem suum vel se, a domino suo per investituram prædictam terram tenuisse: ita ut per (5) XXX. (6) annos contestatio pignoris a (7) parte domini adversus ipsum, vel patrem suum facta non fuisset. Si autem ipse jurare noluerit, filius (8) defuncti domini necesse habet jurare cum duodecim sacramentalibus, defunctum militem inde per feudum investitum non fuisse. Quod si ita jurare recuset, investire ipsum filium militis domini filius de jam dicta terra per feudum debet.

(1) Id est, investituram. (2) Id est, responderunt. (3) [illegible] sup. eod. (4) Imo in electione eius non est jurare, cum ejus juramento credi lex vetet, [illegible] sup. eod. Solon. Lex vetat possessori pignoris juramentum deferri, [illegible] nisi se muniret triginta annorum præscriptione, ut hic. (5) Feudum non intelligitur consolidatum, nisi receptione servitiorum; nisi servitia sint recepta longissimo, hoc est triginta annorum spatio; & quidem continuo sine interruptione ulla. (6) [illegible] (7) Feudum præscriptione acquiritur, [illegible] etiam ad heredes. In re præscripta jure feudi locum habet successio: quia præscriptio veritati [illegible] de serv. [illegible] (8) tit. 26. in pr. & §. 1.

OBERTI DE ORTO

DE FEUDIS

LIBER SECUNDUS.

TIT. I.

DE (1) FEUDI COGNITIONE.

Causæ generaliter aut deciduntur jure Romano, aut Legibus Longobardorum, aut consuetudine: sed causæ feudales deciduntur consuetudine. Bald.

OBertus de Orto Anselmo [filio] suo [dilecto] salutem. Causarum (2), quarum cognitio frequentar nobis committitur, aliæ dirimuntur jure Romano: aliæ [vero] legibus Longobardorum (3): aliæ autem secundum regni consuetudinem, quæ quanquam sint variæ, & quanquam secundum diversorum locorum, aut curiarum mores sint diversæ, nec breviter possint dici, nec hoc libello facile comprehendi: usum tamen feudi, qui in nostris partibus obtinet, prout possibile est, exponere tibi necessarium duxi. In judicio etenim, quod de feudis agitur, illud legibus nostris contrarium dici solet. Legum autem Romanorum non est vilis autoritas: sed non adeo vim suam extendunt, ut usum (4) vincant, aut mores. Strenuus autem legisperitus, sicubi (5) casus emerserit, qui consuetudine (6) feudi non sit comprehensus, absque calumnia uti poterit lege scripta.

SCiendum (7) est autem feudum, sive beneficium nonnisi (8) in rebus soli, aut solo cohærentibus, aut in iis, quæ inter mobilia (9) connumerantur (veluti cum de camera (10), aut de cavena (11) feudum datur) posse consistere: ac feudum neminem posse acquirere, nisi (12) investitura (13), aut successione (14).

TIT. II. (15).

QUID (16) SIT INVESTITURA.

Investitura alia propria, ut possessio: alia abusiva, ut quando hasta, vel aliud corporeum porrigitur vasallo a domino pro investitura. Bald.

INvestitura quidem propria (17) dicitur (18) possessio, abusivo (19) autem modo dicitur investitura, quando hasta, vel aliud corporeum (20) quidlibet porrigitur a domino [feudi] se investituram facere dicente: quæ (21) siquidem ab illo fiat qui alios (22) habet vasallos, saltem coram duobus (23) ex illis solenniter fieri debet: alioqui, licet alii intersint testes, investitura minime valeat (24). † Si enim domino adhuc in possessione constituto, an facta sit investitura, quæratur: non debet probare nisi per pares curtis illius domus, vel per publicum instrumentum, a tribus vel a duobus paribus confirmatum. Nam si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit: tunc qui probare desiderat, pares curiæ illius, qui interfuerint, offerat, qui si denegaverint, forte corrupti (25) odio vel gratia seu pretio, & dicant se non interfuisse, cum investitura facta fuerat, vel non reminisci (26): tunc domino cogente jurent tactis (27) sacrosanctis scripturis, *quod hujus rei veritatem nesciant*, & tunc actor aut alios producat pares, aut jurisjurandi domino detur electio: ut proinde juret investituram factam non esse: aut sacramentum vasallo referat: & ille aut juret, aut acquiescat. Quod si jurare pares aliqua ex causa recusaverint, nec (28) dominus eos jurare compellat: licet vasallo etiam per extraneos probare investituram. Testibus vero deficientibus jurisjurandi electio domino detur.

Vasallo possidenti feudum cavenæ, non opus est probatione: sed aut juret, aut referat. Bald.

§. 1. Si vero vasallus (29) quidem possideat, vel si feudum cameræ (30) aut cavenæ, in duabus seu tribus (31) acceptionibus quietus, quasi (32) possideat: dominus autem feudum negans esse rem suam petat: vel quod de camera vel de cavena bis (33) vel ter (sicut diximus) jam solutum est, deinceps solvere renuat: tunc non est opus probatione: sed possidenti date electione, aut juret suum esse feudum rectum (34), aut (35) domino referatur jusjurandum. † Si (36) autem investitura ab eo, qui vasallos non habebat, dicatur facta: tunc per quoslibet idoneos (37) testes (38), aut per publicum instrumentum probari potest: aut inopia probationis emergente, res decidatur per jusjurandum.

Contentione orta inter dominum & vasallum de pactis appositis inter eos præter conditionem feudi vel naturam, domino quidem incumbit probatio: eo autem in probatione deficiente, vasallo defertur jusjurandum. Baldus.

§. 2. Præterea si aliquis tenor præter (39) communem (40) feudi rationem in investitura a domino dicatur intervenisse: vel si dicatur feudum sub tali conditione (41) dedisse, *ut vasallus in festivis diebus vadat* (42) *cum uxore sua ad ecclesiam*: omni facultate probandi domino adempta habeat vasallus potestatem defendendi se per sacramentum.

† Item si vasallus (per) pactum speciale contra feudi consuetudinem allegat, velut (43) *de filiorum* (44) *successione*: liceat ei tenorem, si potest, sicut investituram probare, quod si in probatione defecerit, vel cessaverit: concedatur domino hoc denegare jurejurando præstito.

TIT.

(1) De feudis sive eorum consuetudine Mediolanensi. vid. Cujac. (2) Causæ feudales deciduntur, vel jure Romano, vel Longobardo, vel consuetudine regni. Quo ordine? [illegible] (3) Longobardæ leges authenticæ esse hinc colligitur. (4) Consuetudines feudales vincunt leges Romanas, ut hic. Consuetudini standum est, quidquid disponat jus commune. [illegible] (5) In feudalibus negotiis [illegible] spectanda est primum consuetudo [illegible] (6) [illegible] (7) In quibus rebus feudum consistat, [illegible] Cujac. (8) Feudum non consistit nisi in re immobili, vel quasi immobili. [illegible] (9) l. 14. C. de [illegible] (10) Id est, cum ex ærario, vel arca domini vasallo assignatur stipendium certum [illegible] (11) Vel de Cavena, id est quæ ex cellario domini, vasallo præbentur annuo. Utrumque feudum de Camera scilicet & Cavena in curte domini est. Proprium feudum est extra curtem & consistit in immobili.

(12) [illegible] (13) Vid. tit. 3. infr. eod. (14) Vid. tit. [illegible] infr. eod. (15) tit. 5. Cujac. (16) De investitura feudi. Cujac. (17) Propria investitura quid. (18) Investitura propria, apprehensio est corporalis possessionis feudi: impropria, abusiva & ficta, sine corporali possessione ipsius feudi. Fit verbis tantum, quibus tamen symbolum aliquod corporeum adjungi solet [illegible] (19) Abusiva investitura. (20) Puta vexillum, baculus, gladius, virga, annulus, Galli [illegible] (21) Investitura propria coram duobus saltem testibus, iisque paribus Curiæ (si modo jus paris [illegible] habeat) fieri debet: deinde inducendus est investitus in possessionem ipsam feudi. Hoc si defuerint, nulla nascetur inde obligatio. [illegible] (22) Hi dicuntur pares curtis, [illegible] (23) [illegible] (24) Cur ita? [illegible] (25) l. 1. feud. 26. vers. testes supr. eod. (26) Testis, qui dicit se non in præsenti meminisse, ac sequenti post die dicit se meminisse, neque suspectus, neque falsus, neque varius est.

(27) Adde tit. 3. infr. eod. (28) Quid? qui non cogit pares ipsos jurare ac testimonium dicere dominus, num feudo privetur, [illegible] Baldus negat. [illegible]

(29) Superiore casu dictum est de domino possidente. (30) Vid. tit. 1. in fin. supr. eod.

(31) Facit tit. 41. vers. inde etiam dicitur infr. eod. [illegible] (32) Jura quasi possidentur. (33) Possessio feudi [illegible] (34) Feudum rectum dicitur, [illegible] (35) Jurare vel referre [illegible] (36) Pars altera decisionis propositæ [illegible] (37) [illegible] (38) Probationum [illegible] Testes, ut hic, publicum instrumentum, jusjurandum. infr. eod.

(39) Pactum insolitum investituræ, qui intervenisse ait, id probare debet: quo deficiente in probatione, causa jurejurando adversarii deciditur. [illegible] (40) Pactum etiam insolitum feudi investituræ adjectum, est servandum. (41) Hinc feudum conditionale. tit. 71. [illegible] (42) Quid si [illegible] Bald. in l. quisquis [illegible] C. de episcopis, adde l. in [illegible] ff. de [illegible]

(43) Pactum ut filiæ succedant, est præter communem feudi rationem, & tamen servandum.

(44) Tit. 11. [illegible] infr. [illegible]

T I T. III.

PER (1) QUOS FIAT INVESTITURA (2), ET PER QUOS RECIPIATUR.

Vetus investitura fieri potest etiam a minore, vel a quocunque: nova autem non potest. Bald.

INvestitura autem aut fit de veteri (3) beneficio (4), aut de novo (5). Quæ de veteri fit, etiam (6) a minore potest fieri. Sive autem a minore, sive a majore fiat, non de omni possessione vasalli, sed (7) de justa (8) tantum facta intelligitur, nisi aliud nominatim dicatur. Novi vero investitura feudi non ab alio recte fit: nisi ab eo, qui legitime suorum bonorum administrationem habet. Qui (9) enim qualibet ratione aliquid de suis rebus impeditur alienare (10), is nec per feudum poterit investituram (11) facere.

Res, cujus alienatio prohibetur, in feudum dari non potest. Bald.

§. 1. Sed etiam res, cujus alienatio prohibetur (12), nec per beneficium dari conceditur (13), nisi in casibus: ut ecce si quis ex agnatis suis rem (14), quæ a communi parente per successionem ad eum pervenerit (15), alienare voluerit: non permittitur ei etiam secundum antiquam consuetudinem alii eam vendere, nisi (16) tibi (17) vel alii proximiori (18) pro æquali (19) pretio accipere volenti. Per feudum tamen (20) cuilibet (21) dari potest: nisi fiat in fraudem (22) nostræ consuetudinis, vel legis novæ bonæ memoriæ Lotharii (23) [vel Friderici (24)] Imperatoris. Tunc enim rescissa (25) investitura, reddito a te (26), vel ab alio proximiori, videlicet secundum antiquam (27) consuetudinem, pretio, si quod dederit; is, qui investituram accepit, compellatur rem tibi restituere. † Personam vero investituram accipientis non distinguimus: nam etiam servus (28) investiri poterit: nisi ignorantia (29) prætendatur. † Sed utrum ipse vel alius pro (30) eo investituram faciat, vel suscipiat, nihil interesse putamus; potest enim hoc negotium, & per (31) procuratorem ab utraque parte expediri. † Fœminam quoque etiam (32) novi feudi investituram (33) facere posse plerique consentiunt (34). Nulla (35) autem investitura debet ei fieri, qui fidelitatem facere recusat (36); cum (37) a fidelitate feudum dicatur vel a fide (38); nisi eo pacto acquisitum sit ei feudum, *ut sine* (39) *juramento fidelitatis habeatur*.

T I T. IV.

QUID PRÆCEDERE DEBEAT AN INVESTITURA, VEL FIDELITAS.

Fidelitatem præcedere debet investitura. Bald.

UTrum autem præcedere debeat fidelitas investituram, an investitura fidelitatem, quæsitum scio, & sæpe responsum est, investituram (40) debere præcedere fidelitatem (41). † Fidelitatem (42) autem dicimus jusjurandum, quod a vasallo præstatur domino.

T I T. V.

QUALITER (43) JURARE DEBEAT VASALLUS (44) DOMINO FIDELITATEM.

Vasallus domino jurare debet quod sibi erit fidelis; & quod credentiam sibi commissam non manifestabit. Bald.

QUaliter autem debeat jurare vasallus fidelitatem, videamus. Jurare scilicet sic (45) debet: Ego juro ad hæc sancta Dei Evangelia (46), *quod a modo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vasallus domino: nec id quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit [dominus], pandam* (47) *alii ad ejus detrimentum, me sciente* (48).

† Si (49) vero domesticus, id (50) est, familiaris ejus sit cui jurat: aut si ideo jurat fidelitatem, non quod habeat feudum (51), sed quia (52) sub jurisdictione (53) sit ejus cui jurat, nominatim vitam (54) membrum, mentem, & ejus rectum honorem custodire jurabit.

T I T. VI.

DE FORMA FIDELITATIS.

Vasallus & dominus sibi invicem auxilium & consilium præstare debent. Bald.

IN epistola Philiberti episcopi in decretis 22. (55) causa, de forma fidelitatis, aliquid scribere monitus, hæc vobis quæ sequuntur breviter ex librorum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem jurat, ista sex (56) in memoria semper habere debet, incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile. *Incolume*: ne sit in damno domino suo de corpore (57) suo. *Tutum*: ne sit ei in damno de (58) secreto (59) suo, vel de munitionibus suis per quas esse tutus potest. *Honestum*: ne sit ei in damno de sua justitia (60), vel de aliis causis quæ ad honestatem ejus pertinere videntur. *Utile*: ne sit ei in damno de suis (62) possessionibus. *Facile*, vel *possibile*: ne id bonum quod dominus suus facere leviter poterat, faciat ei difficile: neve id quod possibile ei erat, faciat impossibile. Ut fidelis hæc documenta caveat, justum est. † Sed quia (63) non (64) sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est: restat (65) ut in sex prædictis consilium & auxilium domino præstet, si beneficio vult dignus videri, & de fidelitate esse salvus (66). Dominus quoque in his omnibus vicem (67) fideli suo reddere debet: quod si non fecerit, merito censebitur malefidus, sicut ille qui in eorum prævaricatione, vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit perfidus & perjurus.

T I T. VII.

DE NOVA FORMA FIDELITATIS.

Traditur hic nova forma jurisjurandi fidelitatis, quod præstat vasallus domino. Bald.

EST & alia de novo super fidelitatis juramento forma inventa, & omnium approbata consuetudine: quæ hodie fere in omni curia videtur obtinere, hæc scilicet: Ego *Titius juro super* (68) *hæc sancta Dei Evangelia, quod ab hac hora in antea usque ad ultimum diem vitæ meæ ero fidelis tibi Cajo domino meo contra omnem* (69) *hominem excepto* (70) *Imperatore, vel rege*. Quod verbum si recte intelligatur, nulla quidem indiget adjectione (71), sed integram & perfectam in se continet fidelitatem: sed propter (72) simplices, & nominis significationis ignaros, ad illius verbi interpretationem hoc adjici

solet:

sulet: id est. Ego juro, *quod nunquam scienter ero in consilio, vel (1) in facto (2) quod tu amittas vitam, vel membrum aliquod: vel quod (3) tu recipias in persona aliquam læsionem, vel injuriam, vel contumeliam, vel quod tu amittas aliquem honorem quem nunc habes, vel in (4) antea habebis, & si scivero vel audivero de aliquo qui velit aliquid istorum contra te facere, pro (5) posse (6) meo, ut non fiat, impedimentum (7) præstabo. Et si impedimentum præstare nequivero, quam cito (8) potero, tibi nuntiabo (9): & contra eum, prout potero, auxilium (10) meum tibi præstabo, & si contigerit te rem aliquam quam habes vel habebis, injuste vel (11) fortuito (12) casu amittere, eam recuperare juvabo, & recuperatam omni tempore retinere. Et si scivero te velle juste (13) aliquem offendere, & inde generaliter (14) vel specialiter fuero requisitus (15), meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium. Et si aliquid mihi de secreto manifestaveris, illud sine licentia tua nemini pandam (16), vel per quod pandatur faciam: & si consilium mihi super aliquo facto postulaveris: illud tibi dabo (17) consilium quod (18) mihi videbitur magis expedire tibi: & nunquam ex persona mea aliquid faciam (19) scienter quod pertineat ad tuam, vel tuorum injuriam vel contumeliam.*

§. 1. Investitura (20) vero facta & fidelitate subsecuta (21) omni modo cogatur dominus investitum in vacuam possessionem mittere (22), quod si differat, omnem (23) utilitatem (24) ei præstabit.

T I T. VIII.

DE INVESTITURA DE RE ALIENA FACTA.

Miles ignorans a comite de aliena vel aut impignorata investitus, habet contra dominum actionem pro evictione, sciens autem, non, nisi stipulatio aut pactum intervenerit. Bald.

CUm de re aliena, vel alii obligata investitura fiat, illud distinguitur, utrum scienti an ignoranti facta sit. Qui (25) enim alienæ rei sciens (26) investituram accepit: nisi (27) pactu speciali sibi prospexerit, de evictione (28) agere non poterit: ignorans (29) vero recte aget, ut (30) aliud (31) ejusdem bonitatis seu quantitatis (32) ei præstetur (33). Sed in eo nulla est differentia: qui investituram facit, utrum scivesit vel ignoraverit.

REi (34) autem per beneficium recte investitæ vasallus hanc habet potestatem, ut tanquam (35) dominus possit a quolibet possidente sibi quasi (36) vindicare (37): & si ab alio ejus rei nomine conveniatur, defensionem (38) opponere (39), nam & servitutem (40) eidem rei debitam petere potest & retinere. † Quid ergo si pretio vel dolo, aut incuria (41) servitutem (42) rei beneficiariæ imponi (43) patiatur, & ad dominum ex qualibet causa postea beneficium revertatur? an ex eo præjudicium domino generetur, quæsitum fuit? & responsum est, ut vasallo quidem, donec (44) feudum tenet, possit obesse: domino autem etsi per longa tempora perseveraverit, invitus minime noceat.

Vasallus potest feudi conditionem facere meliorem non deteriorem in alterius præjudicium. Bald.

§. 1. Econtrario autem si quid feudo a vasallo additum sit: si (45) quidem tale adjectum sit, quod per (46) se subsistere possit, id est, ut per se censeatur, ut (47) prædium: id non accrescit feudo. Si vero per se non (48) possit subsistere, ut servitus (49): plerisque placet feudo accedere, & sicut partem (50) feudi disponendam esse: meliorem (51) namque conditionem feudi facere potest: deteriorem (52) vero sine (53) domini voluntate, vel eorum agnatorum (54) ad quos per successionem pertinet, facere non potest.

Feudum alienari non potest in alium, quinimo nec pignori obligari. Bald.

§. 2. Quamvis enim possessio (55) per beneficium ad eum pertineat, tamen (56) proprietas ad alium spectat: & ideo quartæ (57) sive tertiæ ratione, quæ a Longobardis seu a Romanis viris uxoribus fieri solet, post mortem viri ad mulierem nihil pertinet, nam nec (58) pignus quod consultum (59) dicitur, fieri potest ex feudo.

T I T. IX.

QUALITER OLIM POTERAT FEUDUM ALIENARI.

Olim regulariter venditio feudi pro parte dimidia permittebatur, altera parte retenta. Bald.

EST autem optime consuetudine interdicta feudi alienatio: super qua multæ & diversæ sententiæ dabantur in singulis civitatibus, seu curiis: donec Imperator divæ memoriæ Lotharius tertius promulgavit super hoc novam constitutionem (60), quæ posita est in titulo de beneficiis. Necessitate (61) namque suadente, poterat olim (62) vasallus, domino inscio vel invito feudi partem vendere, retenta videlicet alia parte. † Si vero vel totum, vel partem volebat per feudum aliquem investire (63): hoc licebat ei sine (64) fraude facere. Si autem dissentiante domino vendebat, sive per feudum investiebat, (quod (65) & ipsum sincere hodie & sine fraude licet ei facere) si tamen sine (66) herede masculo descendente decedebat, vel feudum in manu domini refutabat (67), aut alia forte ratione intercedente culpa (68) amittebat: tunc (69) omnis feudi alienatio ad irritum revocabatur: eo (70) excepto, quod ille qui secundo loco beneficium acceperat, non amittebat, si (71) priori domino servire, & ab eo feudum recognoscere volebat.

Casus enumerat in quibus etiam de jure antiquo alienatio fuerat prohibita. Bald.

§. 1. Donare (72) autem, aut judicare (73) pro anima, vel in dotem (74) pro filia

(1) Consilii & facti ... [illegible]

filie dare, nullus curiæ poterat consuetudine; licet posset locare (1), nisi locatio esset fraudulenta alienatio: sicut (2) est per libellum (3), ut dicatur (4) venditio. Quis enim dubitat, quod libellario (5) nomine sub (6) vilissima duorum (7) denariorum pensione (8) perpetuo concedetur utendum, alienatum (9) in fraudem esse? Porro sive de bona consuetudine, sive de prava quæramus; concessa (10) erat domino pro æquali pretio redemptio: nisi hoc beneficium amiserit (11) dominus per refutationem, vel annali silentio, ex quo sciverit (12), computando. Præscriptione autem triginta (13) annorum submovebatur, tam sciens quam ignorans; in prohibendo autem vel redimendo potior (14) erat proximi agnati, quam (15) domini conditio: si tamen feudum erat paternum. † De illa vero feudi alienatione (16) quæ a domino fit, si dubitetur, lex (17) Imperatoris Corradi consulatur: quæ posita est in jam dicto titulo de beneficiis.

T I T. X.

QUIS (18) DICATUR DUX (19) MARCHIO, COMES, CAPITANEUS, VEL VALVASOR.

QUi a principe de ducatu aliquo investitus est, dux (20) solito more vocatur. Qui vero de marchia, Marchio dicitur. Dicitur autem marchia (21), quia marchia, ut & plurimum juxta mare sit posita. Qui vero de aliquo comitatu (22) investitus est, comes appellatur. Qui vero a principe, vel ab aliqua potestate (23) de (24) plebe aliqua vel plebis parte per feudum est investitus, is capitaneus (25) appellatur, qui proprie valvasores (26) majores olim appellabantur. † Qui vero a capitaneis antiquitus beneficium tenent, valvasores (27) sunt. Qui autem a valvasoribus feudum quod a capitaneis habebant, similiter acceperint, valvasini (28) id est, minores (29) valvasores appellantur: qui antiquo quidem more consuetudinem feudi nullam habebant: valvasore (30) autem sine filio mortuo, feudum quod valvasori minori (31) dederat, ad capitaneum revertebatur, sed hodie eodem jure utuntur in curia Mediolanensi, quo & valvasores.

† Cæteri vero, qui (32) ab antiquis temporibus beneficium non tenent, licet noviter a capitaneis seu valvasoribus acquisierint, plebeii (33) nihilominus sunt. Nam illi, qui soldatam (34) habuerunt vel acceperunt vel habent: per eam nullam pedagiam (35), sed nec feudi usum acquirunt. Soldata (36) autem est præstatio quædam annua gratuita quæ a neutra parte transit (37) in heredem: morte enim dantis vel accipientis (38) interveniente finitur. Soldata vero dicitur, quia plerumque in (39) solidorum (40) donatione consistit: quandoque autem in (41) vino & annona consistit.

T I T. XI.

DE (42) SUCCESSIONE FRATRUM (43) VEL GRADIBUS SUCCEDENTIUM IN FEUDO.

Feudum acquiritur investitura & successione. Bald.

PEr successionem (44) quoque; sicut per investituram beneficium ad nos pertinet. Mortuo enim eo qui beneficium tenebat, prima (45) causa liberorum est. Filiis enim existentibus masculis (46) vel ex filio (47) nepotibus vel deinceps per masculinum sexum descendentibus ceteri removentur agnati (48). Ad filias (49) vero seu neptes, vel proneptes, vel ex filia nepotes, seu pronepotes successio feudi non pertinet. Proles enim fœminei sexus, vel ex fœmineo sexu descendens ad hujusmodi successionem aspirare non potest: nisi (50) ejus conditionis sit feudum, vel eo pacto (51) acquisitum. † His (52) vero deficientibus vocantur primo fratres (53) cum (54) fratrum præmortuorum filiis, deinde agnati ulteriores (55), quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum: hoc (56) est, si fuit illius parentis, qui ejus fuit agnationis communis. Si enim Titii avus de novo beneficio fuerit investitus, Titio sine legitimo herede masculo defuncto, ejus feudi successio non pertinet ad ejusdem Titii patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendentem, imo revertitur ad dominum. Ad cognatos enim ejus beneficium non pertinet, neque beneficii successio.

† Si vero dominus vel alius beneficium defuncti novum esse dicat, agnatus autem illius proximus paternum esse contendat: tunc onus probationis incumbit illi (57) qui novum dicit. Sed scio aliter pronuntiatum esse. Bonus (58) enim judex causa cognita diligenter intuebitur, cujus potius jurejurando dirimenda sit hæc quæstio, utroque scilicet in probatione deficiente.

T I T. XII.

DE (59) FRATRIBUS DE NOVO BENEFICIO INVESTITIS.

In feudo non habet locum jus accrescendi inter eos qui prætendunt primam seu primordialem investituram. Baldus.

SI duo fratres de novo beneficio, & non (60) de paterno simul investiti fuerint: uno sine herede defuncto, ad alterum non (61) pertinet ejus beneficii portio: nisi (62) facta fuerit eo pacto investitura.

† Si (63) duo fratres in casa (64) communi post mortem patris remanserint, id est habitaverint (65) simul, & unus eorum feudum acquisierit, plerique (66) dicunt ad alium non pertinere, sed ad dominum, nisi per pactum: sed neque vivente eo qui acquisierit, neque post mortem ejus: fructus tamen erunt communes, donec simul habitaverint. Quod si cum (67) equis vel armis (68) communibus vel pecunia communi sit acquisitum, adhuc idem dicunt; ne forte invitus (69) dominus alium quam quem voluerit, sibi acquirat vasallum, dum tamen meminerimus id, quod de communi expensum est, alteri pro parte competenti esse restituendum.

T I T. XIII.

DE (70) INVESTITURA, QUAM TITIUS ACCEPIT A SEMPRONIO.

Maritus non succedit uxori in beneficio ea mortua sine herede. Baldus.

TItius a Sempronio talem investituram accepit feudi, *ut haberet ipse, & heredes sui legitimi masculi, & iis omnibus deficientibus fœminæ*, Porro Titius superstite tantum filia decessit. Ipse a domino investitus (71) fuit, & feudum in (72) dotem (73) dedit (74) mari-

[illegible]

maritoque superstite sina liberis decessit. Quærebatur, si ad maritum successio feudi pertineat? Responsum est non (1) pertinere.

T I T. XIV.

DE (2) VASALLO DECREPITÆ ÆTATIS, QUI FEUDUM REFUTAVIT (3), UT FILII INVESTIRENTUR.

Si vasallus decrepitæ ætatis feudum refutavit, ut filii investiantur, & investiti sunt, postea decedente altero filiorum post investituram fratri superstite, & sine herede, frater sibi succedit, & non revertitur ad dominum. Baldus.

QUidam vasallus cum decrepitæ ætatis esset, feudum suum in manu (4) domini ad hoc refutavit, *ut Sejum & Sempronium filios suos de eodem beneficio investiret*. Vasallo mortuo Sempronius sine legitimo herede, Sejo adhuc superstite, decessit. Lis est inter dominum, tanquam (5) novum feudum sibi delatum esse dicentem: & Sejum paternum esse contendentem. Unde eorum sententia prævaluit, qui dixerunt hoc feudum quamvis refutatum, nihilominus esse paternum.

T I T. XV.

DE (6) INVESTITURA IN MARITUM FACTA.

Si contentio est inter maritum filiæ vasalli, & agnatum de beneficio, an sit paternum vel novum, quæstio dirimi debet coram judice ordinario vel arbitro. Bald.

VAsallus superstite tantum una filia decessit, illa vero maritum accepit: cui dominus accepta (7) pecunia partem (8) feudi, quod pater puellæ habebat, retenta sibi parte altera dedit. Nunc quidam agnatus defuncti cum marito agit, dicens totum hoc feudum esse paternum, & ideo omnimodo esse ad se devolutum. Econtra maritus contendit, hanc partem quam ipse habet, novum feudum esse: & ideo domino apertum: quæritur igitur, utrum apud dominum eundem, & in ejus curia cogatur agnatus defuncti litigare, vel apud agnati judicem (9), vel arbitrum (10) utriusque consensu electum hoc esse debeat? Mihi (11) & aliis placet potius apud judicem ordinarium, vel arbitrum, quam apud eundem dominum hoc litigium fore determinandum. † Item placet agnatum non (12) semper cogendum probare feudum hoc esse paternum, sed ab adversa parte novum esse probandum (13). Quo deficiente in probatione, tunc agnato (ut dictum est) causa (14) cognita detur electio, quatenus vel juret esse paternum, vel (15) alteri parti referat jusjurandum; & ille aut juret aut taceat. † Illud tamen sciendum est, quod si (16) inter duos qui dixerint se esse vasallos, de feudo fuerit dubitatio: alter alterum invitum trahere non potest ad dominum, vel ejus curiæ judicium (17). Si vero cum sua curia dominus vocaverit eos, nemini (18) eorum licet illius domini vel ejus curiæ examen declinare.

T I T. XVI.

DE (19) CONTROVERSIA FEUDI APUD PARES TERMINANDA.

SI inter dominum & vasallum de feudo orta fuerit contentio (20) per (21) pares illius domus, sicut lex (22) Corradi (23) dicit, dirimatur: si tamen pares habeat. Et siquidem dominus & vasallus consenserint (24) in eligendis paribus, nulla dubitatio est. Si vero dissentiant: tunc quid faciendum sit, quæritur: sed prævaluit eorum sententia, qui dixerunt dominum (25) debere eligere prius (26), quem aut quos voluerit: & vasallus similiter hoc (27) faciat secundum numerum a domino comprobatum. Ille tamen vasallus, qui fidelitatem domino non juravit, domino vel vasallo dissentiente, pro pari (28) non est (29) eligendus.

T I T. XVII.

DE EO, QUI SIBI (30) (VEL HEREDIBUS SUIS MASCULIS ET FŒMINIS) INVESTITURAM ACCEPIT.

Si vasallus pro se & heredibus suis masculis, & his deficientibus fœminis, investituram accepit, fœmina non succedit in beneficio, quamdiu masculus superest.

QUi sibi vel heredibus suis masculis, vel, (31) his deficientibus, fœminis per beneficium investituram feudi accepit: una tantum filia superstite, nullo alio descendente relicto decessit. Hæc marito paternum feudum in dotem (32) dedit & decessit, duobus filiis ex eo procreatis; quorum unus duas filias reliquit: alter vero uno filio masculo relicto decessit: de prædicto itaque feudo urgentem vidimus quæstionem: masculo quidem hoc feudum totum sibi, quia solus ejus, qui primo investituram accepit, heres masculus sit, vindicante: fœminis vero totam sui patris partem sibi defendentibus, quia ex eo nullus exstitit masculus. Cumque inter sapientes sæpe super hac quæstione sit disputatum: tandem pro masculo pronunciatum est. Non enim patet locus fœminæ in feudi successione, donec (33) masculus superest ex eo, qui primus de hoc feudo fuerit investitus. † Nam & illud judicatum scio: si ille, qui proprium (34) feudum suum militi pro beneficio dedit, duobus filiis relictis decesserit, quorum unus filia tantum relicta obiit: alter vero filio masculo relicto superstite defunctus est: quod miles non debet feudum suum per fœminam recognoscere, donec superest masculus ex eo qui primam investituram fecit. Alii dicunt per filiam debere recognoscere, cum de paterno allodio (35) esset hoc feudum: alioqui si aliunde esset, verum esset quod dicitur per fœminam non debere recognoscere.

T I T. XVIII.

DE (36) DUOBUS FRATRIBUS A CAPITANEO (37) INVESTITIS.

DUo fratres, scilicet Titius & Sejus, a quodam capitaneo de novo beneficio simul investiti sunt: eo videlicet tenore (38), *ut quamdiu ipsi, vel eorum heredes masculi viverent, & masculis deficientibus, fœminæ, si superessent, feudum haberent*. Ex fratribus his unus, una filia relicta, altero adhuc vivente decessit. Quæritur, cui portio defuncti deferatur, utrum filiæ, an fratri? Respondetur, filiæ (39): unusquisque (40) enim sibi suisque heredibus videtur prospexisse. Si tamen is, qui filiam reliquit, sine herede decessisset, propter tenorem investituræ insertum, ejus pars fratri, non domino est quæsita.

T I T. XIX.

AN (41) REMOVERI DEBEANT TESTES QUI PARES ESSE DESIERUNT.

Si inter dominum & vasallum contentio est de investitura: illi, qui pares fuerunt tempore investituræ, non removentur postea a testimonio, licet desierunt esse pares. Bald.

EX facto quæsitum scio: si inter dominum & fidelem de investitura feudi contentio emerserit, quia *factam eam dominus neget*: si vasallus offerat eos testes, qui tempore investituræ pares erant, sed postea quolibet ex causa pares esse desierunt: an ideo sint removendi, quia nunc non sunt pares? Sed quamvis alii aliter sentiant: tamen mihi & quibusdam aliis videtur sufficere eos tempore investituræ saltem pares fuisse. Quid enim peccavit (42), qui investituram accepit (43), si illi, quos eo tempore (44), utpote idoneos, adhibuit, postea pares esse desierunt?

T I T. XX.

DE (45) CONTROVERSIA INTER EPISCOPUM ET VASALLUM.

Si inter episcopum & vasallum est contentio de investitura ab ejus prædecessore facta, pares curiæ cognoscunt. Bald.

EX eo quod scriptum (46) est, si inter dominum & vasallum de feudo nascatur quæstio, quod per pares ejusdem curiæ dirimenda sit:

sit: quæsitum est, si quis dixerit se a quodam episcopo (1) fortassie jam defuncto de annua (2) præstatione, aut qualibet alia re per feudam investituram accepisse: & cum successore ejus agat, & ille respondendo neget hunc esse vasallum: utrum per pares ejusdem curiæ sit judicandum super hac quæstione? Opponit enim vasallus, quod dominus eum negat (3) esse vasallum, & ideo in ea curia pares non habet. Item dicit vasallus, quod prius de suo recto (4) feudo debet investiri, quam a nomine judicari: domino respondente, quod quicquid (5) inter eos sive de investitura, sive de fidelitate, sive de principali causa agendum est: per suam curiam est expediendum. Sed laudatum (6) sæpe scio, pares illius curiæ secundum præfatum modum esse eligendos prius, ad quorum spectat officium, ut illum prius (7) de suo recto feudo investiri faciant: sed fidelitatis jusjurandum differatur, (8), donec de (9) principali (10) causa cognoscatur. Ex illo enim apparebit, utrum jurare debeat, an non: quod totum expeditæ quæstionis est. Sed si constiterit vasallum aliquid aliud præter id, de quo quæritur, ab eodem domino tenere pro feudo: tunc quin debeat de suo recto feudo investituram accipere, & fidelitatem jurare, & sic ad principalem causam accedere, non est dubitandum.

T I T. XXI.

DE (11) VASALLO MILITE, QUI ARMA BELLICA DEPOSUIT.

Miles seculi, qui factus est miles Dei, eo quod venerabilem domum intravit, & feudo renunciavit, feudum amittit. Bald.

Miles, qui beneficium tenebat, cum esset sine liberis, venerabilem (12) domum (13) intravit, & seculo renunciando, arma bellica deposuit, habitumque religionis assumpsit, & sic conversus factus est. Hic donec vixerit, feudum retinere conatur, quod dominus vel agnatus ad se pertinere contendit. Sed judicatum est domini, vel (14) agnati conditionem esse potiorem, eo quod desiit esse miles seculi, qui factus est miles Christi: nec beneficium pertinet ad eum, qui non debet gerere officium.

T I T. XXII.

DE (15) MILITE VASALLO, QUI CONTUMAX EST.

Dominus vocat militem, qui ab eo feudum possidebat, dicendo eum in culpam incidisse, per quam feudum amittere debeat, hic non respondet: quæritur, quid faciendum sit domino? Respondeo eum ad curiam vocari debere, & si non venerit, iterum eum debere vocari usque in spatio tertio septem (16) vel decem (17) dierum, arbitrio ejusdem curiæ terminando. Quod si neque venerit ad tertiam (18) vocationem, hoc ipso feudum amittat: & ideo debet curia dominum mittere in possessionem. Sed si intra annum venerit, restituitur ei possessio: alioquin & beneficium, & possessionem amittit (19): ut in Lombardia de iis, qui ad palatium venire contempserint, *l. si cujuscunque* (20). † Si vero vasallus conqueritur de domino, forsan quia *feudum male ordine intravit* (21): domino perperam respondente (22), quid vasallo faciendum sit, quæritur? Respondeo, eum curiam debere vocare, & in eadem curia de domino conqueri. Curia autem debet adire dominum, eumque *salva* (23) *reverentia competenter cogere, ut vel possessionem restituat & acquiescat, vel judicio curiæ se committat*. Quod si ter admonitus facere distulerit: tunc liceat vasallo ad aliam majorem potestatem ire, & sibi consulere: & si dominus ei justitiam facere noluerit (24), poterit eum deprædare (25).

[L I B E R III.] (26)

T I T. XXIII.

IN (27) QUIBUS CAUSIS FEUDUM AMITTATUR.

Primo pater scribit filio, præmittens excusationem sui, dicens, quod causæ, quibus feudum amittitur, non possunt sub regula definiri: & addit qualiter vasallus contra dominum se debeat habere, postea definit beneficium dupliciter. Baldus.

Obertus de Orto, Anselmo (filio) suo salutem. Cogis me, & super hoc sæpe scribendo multum urges, ut causas quibus beneficium amittatur enumeratas, tibi significarem. Quod ideo distuli, quia sæpius circa nostræ (28) Reipublicæ curam occupatus, & multis privatorum causis, aliisque rerum innumerabilium impedimentis detentus, onus illud subire non volebam. At ne videar preces tuas parvi pendere, & studium discendi tibi nunc imminens negligere: quid mihi super hoc videatur, paucis explicabo: dummodo memineris causas (29) illas sub aliqua certa regula aut definitione tutanda non posse comprehendi. Nam sicut de probationibus in Digestis (30) scriptum reperimus: sic & de his causis sine calumnia dicere possumus. Si quis enim dixerit, quæ causæ quemadmodum alicui domino ad ingratitudinem alicujus vasalli probandam possint sufficere, nullo certo modo posse definiri: nihil erraverit. De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium amittatur, non enim ad hoc sufficit omnis occasio, per quam fidelis accepti beneficii videtur ingratus: sed sunt (31) quædam (ut ita dixerim) egregiæ (32) ingratitudinis (33) causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi. Quomodo (34) enim vasallus, quam (35) humiliter, quam devote, quam benigne, quam fideliter erga dominum suum debeat se habere potius ex naturalibus (36) & bonis curiarum consuetudinibus potest percipi, quam (37) lege, aut scripto aliquo posse comprehendi. † Inprimis te illud scire oportet, beneficii illius quod est (38) genus, talem esse definitionem (39): beneficium (40) nihil aliud est quam benevola (41) actio (42), tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo: in id quod facit prona, & sponte sua parata, ut ait Seneca (43). † Hujus autem generis species quædam est beneficium illud (44), quod ex (45) benevolentia ita datur alicui, ut proprietas (46) quidem rei immobilis (47) beneficiatæ penes datorem remaneat: ususfructus vero illius rei ita ad accipientem transeat, ut ad eum heredesque suos masculos sive fœminas, (si (48) de his nominatim dictum sit) *in perpetuum pertineat: ad hoc* (49) *ut ille & sui heredes fideliter domino serviant*: sive (50) servitium illud nominatim (51) quale esse debeat, sit expressum, sive indeterminate sit promissum.

T I T. XXIV.

QUÆ FUIT PRIMA CAUSA BENEFICII AMITTENDI (52).

Si vasallus ab herede domini, vel heres vasalli a domino non petiit investituram intra annum & diem, amittit beneficium. Bald.

Prima autem causa beneficii amittendi hæc fuit, & adhuc est in plerisque curiis: (sed in nostra curia Mediolanensi non obtinet) quod si (53) vasallus per (54) annum & diem domino suo mortuo steterit, quod heredem domini sui, investituram petendo fidelitatem pollicendo non adierit: tanquam ingratus (55) existens beneficium amittit: & e converso, si domino superstite vasallus decesserit, & filius ejus per jam dictum tempus neglexerit petere investituram, beneficio carebit (56).

Si

[illegible]

Si dominus a vasallo petierit fidelitatem, investituram pollicendo nec legitime requisitus eam praestare voluerit, tanquam ingratus feudum amittit. Bald.

§. 1. Est & alia ingratitudo notanda, si dominus investituram pollicendo vasalli fidelitatem petiarit; & illo eam praestante, dominus tribus vicibus convenienti tempore interposito, forte septem (1) dierum spatio, ad curiam suam super hoc reclamaverit (2), & vasallus (3) tribus vicibus citatus a (4) suis paribus jurare noluerit: si (5) tamen beneficium tale sit, ut pro eo jusjurandum fidelitatis fieri debeat. Sunt (6) enim quaedam feuda ita data, *ut (7) pro his fidelitas non sit praestanda*.

Vasallus amittit feudum, si cum domino non ivit in praelium, dum potuit. Bald.

§. 2. Item qui dominum suum cum quo ad praelium iverit, in acie periclitantem dimiserit (8), beneficio (9) indignum se indicavit.

† Praeterea si vasallus sciverit aliquem contra dominum suum assultum (10), vel mortem, vel captionem, aut patrimonii grandem (11) jacturam facere molientem; debet dominum super hoc quam citius potest (12), certiorare (13), ut proinde dominus sciens prudensque periculum valeat declinare. Quod si non fecerit, doloque vel negligentia sua, vel fraude celaverit: beneficio se cariturum agnoscat. † Rursus si domini, vel dominae filiae, vel nurui (14) aut sorori (15) in domo adhuc manenti, quae in capillo (16) dicitur (17), sese immiscuerit: feudo quo se monstravit indignum, carere debet. † Porro si dominum assalierit (18), vel vicum (19), in quo est, per vim aggressus fuerit, vel impias (20) manus in personam domini ubicunque (21) ingesserit (22), vel alias graves (23), vel inhonestas injurias intulerit: vel morti (24) ejus veneno, vel gladio, vel aliter insidiatus fuerit, beneficium amittit (25).

† Illud tamen non lateat, quod si (26) quis suo domino justitiam (27) facere noluerit, feudum quod tenebat, perdet: sicut in alio (28) libello tibi scripsisse hoc credo. † Sed non est alia justior causa beneficii auferendi, quam si (29) id, propter (30) quod beneficium datum fuerit, hoc servitium facere recusaverit (31). quia beneficium amittit. Aliud est si forte ideo non servierit, quia (32) non potuerit: tunc enim feudum non amittit. † Item si delator (33) domini sui extiterit, & per suam delationem grave (34) dispendium eum sustinere fecerit: vel si cognoverit dominum inclusum, & eum, cum (35) potuerit, non liberaverit (36): feudum perdit. † Praedictis modis beneficium debere amitti, tam naturalis, quam civilis ratio suadet: quod potest colligi, si quis novam (37) constitutionem justas exheredationis (38) causas enumerantem & alias constitutiones veteres, justas ingratitudinis (39), & repudii (40) causa quibus matrimonia recte contracta solvuntur, & donationes (41) jure perfectae revocantur, subtiliter scrutatus fuerit. Sed quia natura (42) novas deproperat edere formas, potest multis modis contingere, aut aliae emergant causae, quibus videntur juste adimi posse feudum (43): ideoque judex solers & discretus, & aequitati obsecundare solicitus, cuncta subtiliter dispensans, providens, si qua fuerit antiquioribus causis similis (44) seu major: ut proinde sciat utrum beneficium sit amittendum, an nihilominus retinendum.

† Illud enim est certum, quod non (45) ex omni causa ex qua opinio vasalli gravatur, beneficium amittitur. Nam & saepe dejerat (46), & beneficium nihilominus retinet: utputa qui beneficii portionem alienat, absque domini scientia, beneficium quidem retinet (47), sed fidem promissam servare non videtur (48).

Ubicunque dominus principaliter offenditur per reatum vasalli, ibi ad dominum feudum revertitur. Bald.

DEnique (49) saepe quaesitum est vasallo propter justam culpam a feudo cadente, utrum (50) ad dominum an ad successorem vasalli beneficium pertineat: sed haec distinctio tam ratione quam moribus comprobata est: ut si quidem vasallus ita in dominum peccaverit, ut feudum amittere debeat: non ad proximos, sed ad dominum beneficium revertatur, ut hanc saltem habeat suae injuriae ultionem (51). Si vero non in dominum, sed alias graviter deliquerit, vel grave quid commiserit, sicut ille qui fratrem (52) suum interfecit, vel aliud grave crimen (quod parricidii appellatione continetur) commiserit, feudum amittit: & non ad dominum, sed ad proximos pertinet: si tamen beneficium fuerit paternum. Sic enim saepe pronunciatum scio. Si vasallus contra constitutionem bonae memoriae Lotharii (53) imperatoris beneficium alienaverit: quia dominum contemnere (54) videtur, ad dominum beneficium pertineat: scriptum est enim ut pretio (55) se caritatem (56) agnoscat.

(57) (LIBER QUARTUS.)

T I T. XXV.

SI (58) DE FEUDO VASALLUS AB ALIQUO INTERPELLATUS FUERIT, ET DOMINUS EUM DEFENDERE NOLUERIT.

Dominus vasallo cum extraneo litem habenti de feudo, de evictione tenetur, si monitus eum non defenderit. Bald.

NEgotium tale est: Quidam vasallus a domino tenebat feudum de quo ab aliquo interpellatus fuit: & sic vasallus dominum vocavit (59), ut eum defenderet: domino renuente ad judicium venire, vasallus amisit causam per sententiam: nunc vero vasallus cambium (60) feudi a domino petit: ad quem dominus respondens, ait illum nunquam ab eo hoc feudum tenuisse, nec ab eo investituram accepisse, contra quem vasallus dicit se hoc feudum ab eo tenuisse, & investituram recepisse, ab eo petiisse, ut eum in judicio defenderet: nec eum tempori inficiabatur illum esse, quod idoneis totum testibus probat vasallus. Respondi. Super negotio isto quod literis insinuasti, nobis visum est sapientum nostrae civitatis consilium, videlicet Oberti de Orto, & Gerardi Capagisti, ut si vasallus cum de feudo interpellabatur, auctorem suum, id est dominum, ut eum defenderet, vocavit, & hoc probare possit: si in eo judicio vasallus fuerit victus (61) de re aliena investitum fuisse: ut dominus vasallo ejusdem aestimationis, quod erat tempore rei judicatae, feudum restituat, vel (62) nummos (63) in feudum dandos numeret: & hoc cum certus est vasallum de feudo victum fore. Sed si dominus neget hoc feudum unquam ab eo tenuisse, nec ab eo domino ipsum vasallum, vel ejus antecessores unquam investituram accepisse; & hoc vel per instrumentum publice confectum, vel per pares curtis vasallus potest probare: dominus ad restitutionem feudi tenebitur: alioquin dominus sacramentum subire cogetur, illum qui est in causa, vel ejus antecessores a se vel a suis antecessoribus nunquam hoc feudum tenuisse, vel investituram accepisse: quo facto dominus absolvendus erit.

T I T. XXVI.

SI (64) DE FEUDO DEFUNCTI CONTENTIO SIT INTER DOMINUM, ET AGNATOS VASALLI.

Si contentio est inter dominum, & agnatos defuncti, agnati interim ante litem finitam constituendi sunt in possessione. Bald.

SI

SI feudo defuncti militis fit contentio inter dominum, & agnatos defuncti, domino novum feudum, agnatis vero paternum esse contendentibus: agnati (1) in possessione feudi de quo quæritur, constituendi sunt. Eo facto super principali (2) quæstione cognoscendum est: utroque autem deficiente in probatione, electio jurisjurandi agnatis danda (3) est (4).

Si contentio est inter filiam & agnatos de beneficio, filia interim debet esse in possessione.

1. INter (5) filiam defuncti, & agnatos ejus, de quodam prædio mota est quæstio, agnatis feudum, filia vero allodium (6) sive libellarium (7) esse asserentibus: super possessione apud quem manere debeat, quærebatur. Responsum est, apud filiam possessionem interim esse collocandam: deficientibus vero hinc inde probationibus, per jusjurandum, causa cognita res decidetur, electione (8) danda agnatis (9).

§. 1. Defuncto milite inter dominum, & filiam illius super quodam feudo quærebatur, domino feudum, filia allodium sive libellarium esse allegante. Respondi, filiam in possessione feudi manere debere (10), donec de eo judicetur: probatione vero hinc inde cessante, electio jurisjurandi filiæ danda est.

Investitura sumit effectum, cum feudum sibi vel heredi suo fuerit apertum. Bald.

2. MOribus (11) receptum est, dominum de feudo militis (12) sui, quod (13) post (14) mortem ipsius ad dominum reverti sperabatur, in alium militem investituram facere posse: quæ investitura tunc demum capiet effectum, cum feudum domino aut heredi suo fuerit apertum. Secus est in ecclesiasticis (15) personis: nam si ecclesiastica persona talem faciat investituram; non aliter valebit, nisi sibi, non etiam successori suo feudum aperiatur: & in tali investitura consensus ejus de cujus feudo sit, exquiri non oportet.

Si vasallus domino inficiatur feudum, vel feudi partem, aut ejus conditionem: convictus postea de mendacio perdit feudum, & ejus conditionem, Bald.

3. VAsallus (16) si feudum, vel feudi partem, aut feudi conditionem ex certa scientia inficiatur (17), & inde convictus (18) fuerit, eo quod abnegavit feudum ejusve conditionem, expoliabitur (19): alius autem vasallus, quamvis hoc sciens non patefaciat, feudum tamen retinet: aut si aliam (20) rem domini celaverit vasallus, feudum tamen non amittit.

Qui per triginta annos rem alicujus tanquam in feudo possedit, & pro ea servitium præstitit domino, præscribit in feudum. Bald.

4. SI (21) quis per (22) triginta (23) annos (24) rem aliquam ut feudum possedit (25), & servitium (26) domino exhibuerit: quamvis (27) de ea re non sit investitus, præscriptione tamen triginta annorum se (28) tueri potest (29).

QUi (30) clericus efficitur, aut votum religionis assumit: hoc (31) ipso feudum amittit (32).

ETsi (33) vasallus omni anno (34) domino se non repræsentat (35): feudum tamen non (36) amittit.

OMnes (37) filii ejus qui feudum acquisierit, fidelitatem facere debent (38), maxime si (39) indivisum (40) habent: quod si (41) feudum ex divisione ad unum tantum pervenerit, ille tantum faciet fidelitatem.

ADoptivus (42) filius in feudum (43) non succedit (44).

MUlier (45) habens feudum, relictis filiis ex duobus matrimoniis decessit: inter quos feudi quæstio aliarumque rerum maternarum vertebatur: obtinuit filios (46) prioris (47) matrimonii tam in feudo, quam in cæteris potiores esse.

NAturales (48) filii, licet postea fiant legitimi, ad successionem feudi (49) nec (50) soli, nec cum aliis admittuntur.

SI (51) minori (52) datum (53) fuerit feudum, fidelitatem facere (54) non cogatur, donec venerit in majorem ætatem, in qua doli capax sit: feudum tamen retinet.

Si filius impubes successit vasallo, non cogitur facere fidelitatem nec servitium personale potest præstare. Baldus.

§. 5. Si quis decesserit filio impubere (55) relicto, fidelitatem nec ipse nec alius pro eo facere cogitur (56). Idem (57) de servitio personali: alius tamen pro eo faciens servitium admittetur.

TItius (58) filios masculos non habens, partem suam feudi (59) Sejo, partem ejusdem feudi possidenti agnato suo concessit (60). Sempronius proximior agnatus mortuo demum Titio partem illius feudi nullo dato pretio recuperare potest. † Quod (61) si Titius filios proprios (62) haberet (63), pretio reddito etiam vivo Titio: quod si (64) consensit (65) alienationi, vel per annum ex quo scivit, tacuit: omnino removebitur.

Facta domino de feudo abusiva investitura, cogitur dominus vasallum mittere in possessionem, nec liberatur interesse præstando. Baldus.

SI facta (66) de feudo (67) investitura pœniteat (68) dominum antequam possessionem transferat: an præstando interesse vasallo, liberetur,

[illegible]

tur, quæsitum fuit? Responsum est, prætermissa illa condemnatione, dominum possessionem (1) feudi, de quo investituram fecit, tradere compellendum.

FIlii (2) nati ex ea uxore cum qua matrimonium tali (3) conditione contractum est, *ut (4) filii ex ea nati, patri ab intestato succedant*: in feudo succedunt (5), nam quamvis ratione improbetur talis conditio, ex usu tamen admittitur (6).

Ei qui non vult aliquid consequi, sed jus quæsitum conservare, non currunt jus afferendi, nisi dies fuerit appositus. Baldus.

LIcet (7) vasallus domino servitium non (8) offerat: quantocunque (9) tempore steterit (dummodo domino petenti servire paratus sit) beneficium non amittit, si (10) tamen sciat ei magnum periculum imminere, ultro adjutorium suum ei debet præbere. † Inde quæsitum est, si dominus in perjurium (11) incidat, quia (12) dare non valeat quod dare juraverat, & vasallus eum liberare (13) possit suam pecuniam (14) dando, & non faciet, an beneficium amittat? Et responsum est, non amittere.

SI (15) vasallus culpam (16) committat, propter quam feudum (17) amittere debeat, neque filius neque ejus descendentes ad id feudum revocabuntur: sed agnati (18) qui quarto gradu sunt, dummodo ad eos pertineat.

IN (19) generali alienatione vasalli (20), non (21) continetur feudum, nisi nominatim dictum sit.

Si vasallus feudum ignorans alienavit, feudum non amittit & sibi restituendum est, non domino: tenebitur tamen ad interesse emptori ignoranti. Bald.

SI (22) vasallus feudum alienavit (23) ignorans (24): non domino, sed ipsi vasallo feudum restituendum est: ad interesse vero emptori ignoranti (25) condemnandus est vasallus.

VAsallus (26) feudum (27) quod sciens (28) abnegavit, amittit: ignoranti (29) vero subvenitur. Quod si dubitet (30), dubitanter (31) respondere debet.

BEneficium (32) a vasallo in (33) feudum, si nihil in (34) fraudem legis fiet, recte dari potest, dum (35) tamen militi detur.

SI (36) vasallus de beneficio suo agat (37), vel (38) conveniatur: sive obtineat, sive (39) non: (licet ignorante (40) domino fiat) omni tempore firmum erit illud judicium, nam & transigere (41) recte poterit: nec (42) quod accepit transactionis nomine feudum erit.

Si dominus commisit feloniam, per quam si eam committeret vasallus in dominum, amitteret feudum: dominus etiam perdere debet feudi proprietatem. Bald.

DOmino (43) committente feloniam (44), ut ita dicam, per quam vasallus amitteret feudum, si eam committeret: quid obtinere debeat de consuetudine, quæritur? & respondetur, proprietatem feudi ad (45) vasallum pertinere: sive peccaverit in vasallum, sive in alium (46).

FEudum (47) ea lege datum, *ut ipse & heredes sui masculi & feminæ, & cui (48) dederit, habeant*: iisdem culpis amittitur, quibus & aliud feudum. Quod si vasallus alienavit: feudum esse definit apud emptorem.

TItius (49) cum Sempronio fratre suo feudum paternum possidente pactum fecit *de eo feudo non petendo a (50) Sempronio heredibusve suis* (51). Sempronio sine herede masculo defuncto, inter Titium & Sejum fratrem suum de eo feudo quæstio orta est, quid inde fieri debeat, quæritur? responsum est, pactum non obstare Titio.

T I T. XXVII.

DE (52) PACE (53) TENENDA (54), ET EJUS VIOLATORIBUS.

Imperator adulatur omnibus, suadens quod debeant servare pacem, & statuit pœnam contra non servantes. Baldus.

FRidericus (55) Dei gratia Romanus Imperator semper augustus, episcopis, ducibus, comitibus, marchionibus, & omnibus ad quos literæ istæ pervenerint, gratiam suam & pacem, & dilectionem. Quoniam divina præordinante clementia, solium regiæ majestatis conscendimus, dignum est, ut cujus præcellimus (56) munere, illi omnino pareamus in opere. Inde est, quod nos, tam divinas, quam humanas leges in suo vigore manere cupientes, & ecclesias sive ecclesiasticas personas sublimare, & ab incursu, & invasione quorumlibet defensare intendentes, quibuscunque personis jus suum conservare volumus, & pacem (57) diu desideratam, & antea toti terræ necessariam, per universas regni partes habendam regia auctoritate indicimus. Qualiter autem eadem pax tenenda sit, & servanda in subsequentibus declarabitur evidenter. † Si quis (58) hominem intra pacem constitutum occiderit (59), capitalem (60) subeat sententiam, nisi per duellum (61) hoc probare possit, quod vitam suam defendendo (62) illum occidit. Si autem omnibus manifestum sit, quod non necessario, sed voluntarie illum occiderit: tunc neque per duellum neque quolibet alio modo excusabitur, quin capitali damnetur sententia. † Si vero violator pacis a facie judicis fugerit, res ejus mobiles (63) a judice in populum publicentur (64), & dispensentur (65): heredes (66) autem sui hereditatem quam ipse tenebat, recipiant, tali (67) conditione interposita: ut jurejurando spondeant, quod (68) *ille violator pacis nunquam de cætero ipsorum voluntate, aut consensu aliquod emolumentum inde percipiat.* Quod si heredes neglecto postmodum juris rigore, hereditatem ei dimiserint: comes (69) eandem hereditatem regiæ ditioni assignet, & a regio jure beneficium suscipiant (70). † Si quis alium intra pacis edictum vulneraverit (71), nisi quod in duello, & vitam suam defendendo hoc fecerit, probaverit, manus (72) ei amputetur: & (sicut superius dictum est) judicetur: & judex in causa ipsum, & res ejus secundum rigorem justitiæ strictius consequatur. † Si quis aliquem ceperit, & absque sanguinis effusione fustibus (73) percusserit, vel crines (74) ejus, aut barbam (75) expilaverit: decem (76) libras ei, cui injuria illata esse videtur, per compositionem impendat: & (77) judici (78) viginti libras persolvat. Si vero temerarius absque percussione eum invadat, eo quod vulgo dicitur cissator (79) & calida manu, ac verberibus contumeliisque male tractaverit, quinque libras pro tali excessu componat, & judici pro tali excessu decem libras persolvat. Quicunque judici suo pro excessu viginti libras invadiaverit (80): prædium suum pro pignore illi tradat, & intra quatuor septimanas invadiatam pecuniam persolvat. Quod si intra quatuor septimanas prædium suum solvere neglexerint: heredes sui, si voluerint, hereditatem recipiant, & comiti intra sex septimanas viginti libras persolvant. Si autem comes (81) eandem hereditatem regiæ potestati consignet: proclamatori (82) etiam damnum restituat, & prædium a rege beneficiali jure obtineat.

Clericus qui pacem violavit, vel pacis violatorem receptavit, si quidem comparet in judicio, pœna pecuniaria punitur. Si vero est inobediens, pœna majori puniendus est. Baldus.

§. 1.

---

(1) *tit. 7. in fin. supr. eod. 1. feud. 4. supr. eod.* (2) Quando filii in feudum non succedant, tit. 16. Cujac. (3) Ea de re contraxere plerumque solent nobiles, qui habentes liberos ex nobili uxore, ex defuncta, plebejam ducunt, facit *tit. 20. infr. eod.* (4) Pactum de non succedendo patri in feudo, valet, *ut hic*, quod tamen jure civili non valet, *l. pactum 5. C. de collat.* Quid, valetne pactum, ut ne priores matrimonii liberi succedant? valere notant, si non nobiliore femina secundo nuptiæ contrahantur: quæ (nisi id pactum convenisset) non fuisset alias contracta. *Bald.* (5) In feudum non succedunt. Bart. Cujac. *hic*, *ad l. 24. ff. de verb. oblig.* (6) Jam non est admittenda, *arg. tit. 1. supr. eodem.* (7) Vasallum non teneri offerre servitium, *tit. 27.* Cujac. (8) §. 4. *vers. est supr. eod.* (9) [illegible]

[illegible]

§. 1. Si clericus (1) de pace violata pulsatus fuerit, id est, notatus & proscriptus fuerit: aut pacis violatorem in contubernio (2) suo habuerit: & de his in præsentia sui episcopi sufficienti testimonio convictus fuerit: comiti (3) in cujus comitatu idem clericus hoc perpetravit, viginti libras persolvat: & de tanto excessu secundum statuta canonum episcopo satisfaciat. Si autem idem clericus inobediens extiterit: non solum officio & beneficio ecclesiastico privetur, verumetiam tanquam proscriptus habeatur. §. 2. Si judex populi (4) clamore aliquem pacis violatorem ad castrum alicujus domini secutus fuerit: dominus (5) cujus castrum id esse cognoscitur ad faciendam justitiam (6) illum producat. Quid si de sua fuerit diffisus innocentia, & ante conspectum judicis venire formidaverit? si mansionem in castro habet, dominus ejus omnia bona mobilia (7) sub sacramento judici repræsentet: & eum de cætero in domo sua tanquam proscriptum non (8) recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit, dominus ejus secure eum adducere faciat, & postmodum judex cum populo eum tanquam pacis violatorem persequi (9) non desistat. † Si duo homines pro uno beneficio contendunt, & unus super eodem beneficio investitorem producit: illius (10) testimonium, cum investitor donum (11) investituræ cognoscit, comes (12) primo recipiat: & si idem probare poterit idoneis testibus, quod absque rapina (13) hoc idem beneficium habuit, remota controversiæ materia, id obtineat. Quod si de rapina præsente judice convictus fuerit: rapinam dupliciter (14) solvat: beneficio (15) vero careat: nisi justitia & judicio dictante illud in posterum requirat. † Si tres, vel plures contendunt de eodem beneficio, producentes utrimque diversos investitores: judex (16), in cujus præsentia causa ventilatur, a duobus (17) requirat (18) boni testimonii hominibus, in provincia (19) eorundem litigatorum commorantibus, per sacramentum, quod juraverint, quis illorum absque rapina ejus beneficii possessor extiterit: & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate, possessor beneficium suum quiete obtineat: nisi (20) judicio & justitia dictante alter de manu sua illud eripiat.

Miles a rustico de pace violata pulsatus, militari manu se purgabit. Baldus.

§. 3. Si rusticus militem de violata pace pulsans, manu (21) sua juraverit (22), quod non de voluntate sua, sed de necessitate hoc fecit, manu (23) militari se miles expurgabit. † Si miles rusticum de violata pace pulsaverit, & manu sua (24) juraverit, quod non voluntate, sed necessitate hoc fecit: de duobus unum rusticus eligat, an divino (25) an humano (26) judicio innocentiam suam ostendat: aut septem testibus idoneis, quos judex elegerit, se purget. † Si miles adversus militem pro pace violata aut aliqua capitali causa duellum (27) committere voluerit: facultas pugnandi ei non concedatur, nisi (28) probare (29) possit, quod (30) antiquitus ipse cum parentibus suis natione (31) legitimus miles existat. §. 4. Post (32) natalem (33) sanctæ Mariæ unusquisque comes (34) septem boni testimonii viros sibi eligat, & de (35) qualibet provincia cum ipsis sagaciter disponat: & quanto pretio (36) secundum qualitatem temporis sit annona vendenda, utiliter provideat. Quicunque vero contra deliberationem ipsius, intra anni terminum altius (37) modium, & carius vendere præsumpserit, tanquam violator pacis habeatur: & totidem viginti libras comiti (38) exolvat, quot modios sive maldios (39) altius vendidisse convictus fuerit.

Rusticus arma non portet: nec mercator, qui negotiandi causa per provinciam transit, nec miles ad palatium comitis. Baldus.

§. 5. Si quis rusticus (40) arma vel lanceam portaverit, vel gladium: judex, in cujus potestate repertus fuerit, vel arma tollat (41), vel viginti solidos pro ipsis recipiat a rustico. † Mercator negotiandi causa per provinciam pertransiens, gladium suum suæ sellæ (42) alliget (43), vel super vehiculum suum ponat (44): non (45) ut quem lædat innocentem, sed ut a prædone se defendat. Nemo (46) retia (47) sua aut laqueos, aut alia quælibet (48) instrumenta ad capiendas venationes tendat, nisi ad ursos, apros, vel lupos capiendos. † Ad palatium (49) comitis nullus miles ferat arma, nisi rogatus a comite.

Publici latrones antiqua damnantur sententia. Bald.

§. 6. Publici (50) latrones & convicti (51), antiqua damnentur sententia.

§. 7. Quicunque advocatiam (52) suam, vel aliquod aliud beneficium inornate tractaverit, & a domino suo admonitus non resipuerit, & in sua perdurans insolentia, ordine (53) judiciario tam advocatia quam beneficio exutus (54) fuerit, si postmodum ausu temerario advocatiam vel beneficium invaserit, pro violatore habeatur.

Si furatus est aliquis valorem quinque solidorum, vel amplius, laqueo suspendatur: si vero minus, scopis, & forcipe excorietur & tundatur.

§. 8. Si (55) quis quinque solidos (56) valens: aut (57) plus fuerit furatus, laqueo (58) suspendatur: si minus, scopis & forcipe excorietur, & tundatur (59). † Si ministeriales alicujus domini inter se guerram habuerint: comes (60) sive judex, in cujus regimine eam fecerint, per leges & judicia ea ratione prosequatur. † Quicunque per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quanto propinquius secundum (61) viam stans in loco amplecti poterit ad refectionem & reparationem (62) equi sui: impune ipsi equo porrigat. Licitum sit etiam ipsi uti herba & viridi (63) sylva, & sine vastatione aliqua quilibet utatur pro sua commoditate, & usu necessario.

T I T. XXVIII. (64).

HIC (65) FINITUR LEX. DEINDE CONSUETUDINES REGNI INCIPIUNT.

Vasallus dominum suum non adjuvans in prælio juste, feudum perdit. Bald.

DOmino guerram (66) faciente alicui, si (67) sciatur, quod juste, aut cum dubitatur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem: ad offendendum vero alium non adjuvet, si vult. Sed si eum adjuvare noluerit, non tamen feudum amittet, secundum Obertum de Orto, & Gerardum (Capagistum). Alii vero sine distinctione dicunt semper debere eum adjuvare. Sed Obertus & Gerardus utuntur eo argumento, quod quemadmodum dominum excommunicatum (68), vel a rege (69) bannitum, non est obligatus vasallus ad adjuvandum vel servitium ei præstandum, imo solutus est interim (70) sacramento fidelitatis, nisi ab ecclesia (71), vel a rege (72) fuerit restitutus (73): ita nec istum injuste guerram alicui facientem.

H. h Vasal-

Vasallus non cogitur domino offerre servitium. Jacobus de Belvis.

AD (1) hoc quantocunque tempore stetarit vasallus, quod domino non servierit, secundum usum Mediolanensium, beneficium non amittit, nisi (2) servitium facere tenuerit (3): vel nisi a domino ei denunciatum fuerit, & ille, cum potuerit, diu steterit, quod servitium nullum ei fecerit. Bonus tamen judex varie ex personis causisque definiet, & finget vasallum remotum esse, vel propinquum: paratum esse vel non: dominum guerram habere, vel non: utrum etiam magnam vel parvam, & annuntiavit ei dominus, vel non; hæc omnia vertuntur in cognitione causæ: & promptiores (4) simus ad absolvendum quam ad condemnandum. Tu tamen scias, quod si vasallus sciat dominum obsidari, vel aliter ei mortem imminere: & cum potuerit, ei non nunciaverit, vel etiam sine nuncio eum non adjuvarit; feudo privabitur (5).

SI (6) vasallus in feudo aliquod (7) ædificium (8) fecerit, vel ipsum sua pecunia melioraverit, & contigerit postea, ut vasallus sine filio masculo decedat, dominus aut patiatur ædificium auferri, aut solvat pretium meliorationis. Idem dico si pretio servitutem feudo acquirat: Quidam alii dicunt omnino ad dominum pertinere.

Si vasallus nullo herede relicto ante Martium decesserit, fructus domino pertinent ad quem devolvitur feudum. Baldus.

(HIc (9) consequenter dicitur, quod) si vasallus decedat sine herede masculo, & contingat feudum ad dominum reverti, sic distinguitur, quod si (10) ante Martium, omnes fructus (11) illius anni ex feudo provenientes ad dominum pertinebunt. Si vero post Kalendas Martii usque ad Augustum, omnes fructus qui interim percipiuntur, ad heredes vasalli pertineant. Si vero post Augustum, omnes fructus anni percipiet dominus. † Quidam tamen dicunt quocunque tempore anni decedat, omnes pendentes fructus ad dominum pertinere.

COntra (12) omnes debet vasallus dominum adjuvare, & contra fratrem & filium (& patrem) nisi (13) contra alium dominum antiquiorem (14): hic enim cæteris est præferendus.

T I T. XXIX.

DE (15) FILIIS NATIS EX MATRIMONIO AD MORGANATICAM (16) CONTRACTO.

QUidam habens filium ex nobili conjuge, post mortem ejus non valens continere, aliam minus (17) nobilem duxit: qui nolens existere in peccato eam desponsavit, ea lege (18), *ut nec ipsa nec filii ejus amplius habeant de bonis patris, quam dixerit tempore sponsaliorum: verbi gratia decem libras, vel quantum voluerit dare quando eam desponsavit*: quod Mediolanenses dicunt accipere uxorem ad morganaticam, alibi, lege Salica (19): hi filiis ex ea susceptis decessit. Isti in proprietatem (20) non succedunt aliis extantibus: sed nec in feudo, etiam aliis non existentibus: qui licet legitimi sint, tamen in beneficio minime succedunt. In proprietate vero succedunt patri, prioribus non existentibus. Succedunt etiam fratribus sine legitima prole decedentibus secundum usum Mediolanensium.

T I T. XXX.

DE (21) FEUDO FŒMINÆ.

Filiæ matri in feudo fœmineo succedunt, masculis non extantibus, secundum Obertum & Gerardum: sed secundum alios non succedunt, nisi per pactum sit actum. Bald.

SI fœmina habens feudum decesserit: quia fœmineum est feudum, & sine pacto speciali, deficientibus filiis masculis, ad filias pertinebit. Obertus & Gerardus. Alii vero dicunt, nisi (22) per pactum speciale ad eas non pertinere; sicut si datum esset filio masculo: quia si (23) ideo quod est fœmineum sine pacto transit in fœminas: eadem (24) ratione, quia est fœmineum, transit in fœmineam prolem, etiam masculis extantibus: quod falsum est. † Ex hoc illud descendit, quod dicitur clericum (25) nullo modo in beneficium paternum debere succedere, etiamsi posteaquam habitum religionis assumpserit, postposuerit. Idem in omnibus (26) qui habitum religionis assumunt, et conversi. Hi enim nec postea in feudo succedunt, & si quod habent, perdunt.

T I T. XXXI.

SI (27) VASALLUS FEUDO PRIVETUR, CUI DEFERATUR.

VAsalli feudum delinquentis (28), licet ad agnatos quandoque pertineat, filius tamen ad id nullatenus (29) aspirabit, nisi id iterum a domino licite acquirat sibi gratiam (30) faciente: Verbi gratia, si non sunt alii ex latere, quibus aperiatur: ad ejus petitionem admittuntur, qui quarto gradu sunt remoti ab eo, qui id acquisivit, & etiam usque ad infinitum (31), dum (32) tamen hos constet ab eo per masculos descendisse.

T I T. XXXII.

QUI (33) TESTES SUNT NECESSARII AD NOVAM INVESTITURAM PROBANDAM.

Nova investitura probatur per testes pares curiæ, aut per breve testatum a paribus confirmatum, sive dominus sit laicus, sive clericus. Bald.

SIve clericus, sive laicus sit dominus, ad probandam novam investituram, semper (34) pares curiæ sunt necessarii; & si sine eis facta sit investitura, etiamsi dominus confiteatur factam; quia tamen sine hac solemnitate facta est, non valet, etiam si probari possit per breve testatum. Sed si alii contra testantur, & si dominus confiteatur factam, deerrante postea ad solennitatem (35) consuetudinis (36), non (37) audiatur: sed tale habeatur, ac si pares affuissent: sed alii, etiamsi probari possit per breve testatum, ut Obertus & Gerardus, nisi a paribus curiæ fuerit confirmatum. Consules tamen Mediolanenses nuper in quibusdam omnia contra rescripserunt; in quo fere omnes Mediolanenses consenserunt, & consentiunt; ut breve testatum non a paribus, sed ab aliis (38) confirmatum sufficiat ad probandam novam investituram. Novam (39) investituram dico, quando feudum primo quæritur. De veteri (40) autem beneficio investituræ, quæ fit a domini successore, vel vasallo successori, etiam extranei (41) recipiuntur ad testimonium, præter fœminas (42), secundum usum Mediolanensium. Istæ enim nec in causis feudi, nec aliorum, recipiuntur ad testimonium; cæteri autem recipiuntur in omnibus quæ ad causas feudi pertinent, præterquam de nova investitura.

TIT.

(1) Propter cessationem servitii præstandi feudum non amittit, *ut in* ... Const. (2) ... *sup. eod. tit. 31. inf. eod.* ... *feud.* ... (3) Servitium facere domino vasallus cogitur, si vel a domino, vel a lege, vel die dicta interpellatus ... [illegible]

[illegible]

T I T. XXXIII.
DE (1) CONSUETUDINE RECTI FEUDI.

SCiendum est itaque, feudum acquiri (2) investitura, successione (3), vel eo quod habeatur pro (4) investitura, ut (5) ecce si dominus alicui coram paribus curiæ dixerit: *Vade in possessionem illius fundi, & teneas illum pro feudo.* Licet enim non intercessisset investitura (6), tamen tale est ac si intercessisset: quia ille ejus voluntate possessionem fundi nactus est (7) feudi nomine: inde etiam dicitur, quod si alius probaverit se aliquid nomine beneficii aliquo (8) tempore tenuisse domino præsente, & non (9) contradicente, & servitium (10) ejus quasi a vasallo recipiente: licet non probet investituram, veruntamen obtinebit præstito juramento: nisi aliud contra inducatur.

† Quod autem dictum est, ut per pares probetur investitura: intelligendum (11) est de eo domino, qui (12) alios habet vasallos: ceterum sufficiunt extranei. Nec dicatur investituram, ubi sine paribus facta est (13), valere: quoniam tunc temporis aberant pares, qui etiamsi absint, tamen expectandi (14) sunt. † Sacramentum (15) non semper est dandum possidenti: sed (16) quandoque possidenti, quandoque petenti, quandoque neutri datur: & cum alicui horum datur, ita demum datur, si (17) aliquid pro eo sit, quod judicem moveat. Ubi nihil est, quod faciat pro aliquo eorum, præter possessionem solam, tunc secundum quod judici melius visum fuerit, aut possidenti dabitur sacramentum: aut actore nihil probante, qui convenitur, etiamsi nihil præstiterit reus, tamen absolvitur, vel obtinet. † Et cum datur, aut (18) datur a judice, aut a parte: si a parte, aut subeat cum duodecim sacramentalibus secundum inferiorem distinctionem, aut referat pars cui delatum est. Si a judice: juret ille cui delatum est, cum duodecim vasallis, cum suis parentibus (19): ceteris si vult, habeat extraneos. Dominus vero, si vult, cum parentibus, aut cum vasallis solis, aut cum parentibus vasalli, vel cum extraneis mistis parentibus, vel vasallis: & jurabit vasallus sine (20) mentione conscientiæ. Dominus quoque de suo facto similiter. De (21) facto vero patris vel avi, aut ulterius ascendentis juramento conscientia præponetur. Quidam tamen dicunt, non quidem conscientiam esse præponendam.

Vasallus a domino non poterit exigere juramentum calumniæ: sed nec dominus exigere potest a vasallo. Baldus.

§. 1. In quibus etiam causis sacramentum calumniæ a domino non exigetur: quod nuper rex Fridericus in Romandiola (22) constituit: ut vasallus calumniæ sacramentum a domino non exigat: quod etiam a parte (23) domini intelligendum est: ut quod (24) quisque juris in alium statuit, ipse eodem jure utatur. † Similiter vasallus dominum accusare (25), vel testimonium (26) contra eum reddere non debet in civili causa modica (27) aut criminali. Quidam tamen dicunt, in criminali non licere, in civili licere (28): in quibus si contra fecerit, feudo privabitur.

Si contrarie est de beneficio inter dominum & vasallum: domino possidente, vasallo autem in probatione deficiente, absolvitur dominus sine juramento. Bald.

§. 2. Item (29) si inter dominum & vasallum controversia sit de beneficio: possidente domino, & vasallo in probatione deficiente: qui convenitur nullo præstito sacramento absolvatur: vasallo vero possidente, & actore in probatione deficiente: si (30) longa sit vasalli possessio, ejus juramento (31) causa finiatur. Ubi (32) vero nova est possessio, sacramentum ei non præstabitur, sed domino deferatur: nisi aliud faciat pro possidente.

T I T. XXXIV. (33).
DE LEGE CORRADI.

Si inter capitaneos regis est contentio, coram rege debet definiri per Corradi: si vero inter valvasores, coram paribus curiæ. Bald.

LEx Corradi (34) de beneficio, quæ dicit: Si inter capitaneos controversia sit, coram (35) rege finiatur, si inter valvasores, coram paribus curiæ, Mediolani non tenetur: sed talis distinctio ibi observatur, quia si inter duos, quicumque fuerint, de beneficio regali controversia fuerit, quorum uterque a rege se dicit investitum fuisse, tunc causa coram eo decidatur: ceteræ vero causæ apud pares curiæ.

† Si autem inter pares duos de aliquo beneficio controversia sit, quorum uterque suum feudum proprium esse dicat: sive afferant eundem investitorem, sive diversos: coram judice (36) vel arbitro (37) finiatur. Sed cum unum producunt investitorem: si possidenti (38) dominus guarentizare (39) voluerit (40), sine fraude ipse obtinebit: nisi adversarius contra aliquid induxerit (41).

Dominus sine vasalli voluntate, feudum alienare non potest, sed hoc non servatur Mediolani. Bald.

§. 1. Ex eadem lege descendit, quod dominus sine (42) voluntate vasalli feudum alienare (43) non potest: quod Mediolani non obtinet. Ibi enim sine curia etiam beneficium totum recte alienatur: dum tamen aut æquali domino, aut majori (44) vendatur. Inferiori vero sine vasalli voluntate non licet partem alienare, etiam majori retenta parte ejus feudi: Verbi gratia, est vasallus, qui ab eodem domino in (45) pluribus locis feudum tenet. Si partem feudi in uno loco vendat, in alio sibi teneat: iste non debet emptori servire: sed per priorem dominum totum beneficium recognoscere: cum curia vero cuicumque beneficium etiam (46) rustico, & sine vasalli voluntate, potest: dum tamen non totum alienetur, Obertus. Quidam autem dicunt, ut Gerardus, non valere, si fiat inferiori.

Non potest regulariter vasallus feudum sine voluntate domini alienare: etsi det alii in feudum, & personæ sibi æquali. Bald.

§. 2. Similiter (47) nec vasallus feudum sine voluntate domini alienabit: in (48) feudum (49) tamen recte dabit, si secunda persona sit talis, quæ feudo servire possit: ut (50) si dans miles est, & ille, qui accepit feudum, inveniatur miles, ad hoc feudum si contigerit, domino similiter servire (51), ut & prior possit: & hoc ut dare liceat in (52) infinitum. In quibusdam tamen curiis ultra tertiam personam feudi concessio (53) non extenditur: ut cum feudum pervenit in quartam personam, ei auferre dominus possit. † Profecto ille, qui suum beneficium alii dat in feudum: non debet alia (54) lege dare, nisi qua ipse habeat: ut si habeat sibi suisque heredibus (quod intelligi (55) debet de solis masculis) non debet alii dare, ut habeat ipse, & sui heredes masculi & feminæ. Unde quibusdam placet, quod qui taliter dedit, eo ipso beneficium amittit. Gerardus & alii dicunt, quod qui dedit (56), & cui datum est, beneficium perdit. Secundum alios vero tunc domino aperitur, cum masculi defecerint.

SI (57) fuerit inter dominum & vasallum de beneficio controversia, domino dicente: *Hoc, quod tenes in feudum, a me habes*: ille vero negaverit (58) prorsus (59): si quidem probatum fuerit, ipsum ab eo auferatur. † Sed cum dubitanter (60) responsum fuerit, *nescio*: minime, secundum quosdam: sed secundum alios tunc demum privabitur, si fraudulenter, id est sciens (61) hoc negaverit.

T I T. XXXV.
DE (62) CLERICO, QUI INVESTITURAM FACIT.

CLerico investituram faciente de suis bonis, ejus successor omnifariam cogitur eam adimplere. Cumque de bonis ecclesiæ eam fecerit, si possessio rei pro beneficio investituræ penes eum fuerit, ipse & ejus successor ipsam adimpleant (63): quod etiam in laicis contingit. Ubi vero de alterius feudo fecerit investituram, si quidam pute, non valeat: sed si sub tempore vel conditione quo feodum sibi aperiatur, valebit investitura etiam sine voluntate vasalli

(1) Quot modis feudum adquiratur. (2) Feudum adquiritur quatuor modis, investitura, successione, adoptione [illegible] … & si quis [illegible] in possessione per annum, domino sciente & non contradicente. (3) [illegible] (4) Quasi investitura. (5) Feudum rectum est, quoties quis mancipatur possessione feudi, præcedente licentia domini [illegible] curiæ, ut hic. [illegible]

[illegible]

falli facta. Si tamen ante decesserit investitor quam feudum ad eum revertatur, successor non cogitur eam habere ratam: aut cum se vivente feudum apertum fuerit, possessionem tradat, & investituram adimpleat. Et ideo sciendum (1) est Archiepiscopum Mediolanensem non posse dare in feudum quod tempore introitus sui in dominico (2) invenerit: sed si ei postea feudum aperiatur, ipsum recte dabit. Profecto alii episcopi & clerici ea quæ in dominico habent, & feuda his aperta eum dederant, & hodie dant.

T I T. XXXVI.

AN (3) MUTUS VEL ALIAS IMPERFECTUS FEUDUM RETINEAT.

Succedit militi patri mutus, aut aliter imperfectus in feudo. Bald.

MUtus & surdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, etiam si sic natus fuerit, totum feudum paternum retinebit (4). Obertus & Gerardus & multi alii. Quidam tamen dicunt eum qui talis natus est, feudum retinere non (5) posse: quia ipsum servire (6) non valet. Sic dicimus in clerico (7), & in fœmina, & in similibus.

T I T. XXXVII.

AN (8) ILLE QUI INTERFECIT FRATREM DOMINI SUI, FEUDUM AMITTAT.

Vasallus si fratrem domini sui interfecit, non amittit feudum: sed si fratrem suum occiderit proditionaliter, vel aliam feloniam commisit, ut sine verecundia in curia esse non possit, feudum amittit, & transit ad agnatos. Bald.

SI quis interfecerit fratrem domini sui, non ideo beneficium amittit: sed si fratrem suum (9) interfecerit ad hoc, ut totam hereditatem habeat, vel aliam feloniam commiserit: verbi gratia, hominem tradendo, ut in curia amplius stare non possit, privabitur beneficio: quia tamen erga dominum non fuerit facta, ad agnatum proximiorem feudum pertinebit, si paternum fuerit: eodem prorsus observando quantum ad ordinem gradus qui continetur in legibus. Cum autem ad dominum respicit felonia, feudum tunc domino aperitur.

1. NOn (10) cogitur vasallus omnino, secundum usum Mediolanensem, dominum adire (11), & servitium ei offerre: sed cum nunciatum ei fuerit, tunc domino, si potest, serviat.

T I T. XXXVIII.

DE (12) VASALLO QUI CONTRA CONSTITUTIONEM LOTHARII REGIS BENEFICIUM ALIENAVIT.

Vasallus in quantum beneficium alienavit inscio aut nolente domino, in hoc gravatur, quia alienatum ad dominum redit. Bald.

SI vasallus contra constitutionem Lotharii (13) regis beneficium alienaverit: si totum, perdat totum: si partem (14), partem perdat, & ad dominum revertatur. Et ideo si contra unum dominorum quorum communis vasallus erat, fecerit feloniam, eum forte cucurbitando (15): ejus solius parte privabitur, & si voluerit unius solius partem refutare, aliis sibi reservatis, hoc facere poterit: quia vasallus etiam sine domini voluntate recte feudum refutare (16) potest: post refutationem tamen ad serviendum non tenetur: sed eum quidem tunc (17) offendere non debet.

T I T. XXXIX.

DE ALIENATIONE PATERNI FEUDI.

Vasallus feudum paternum etiam domini voluntate alienare non potest, non consentientibus agnatis.

ALienatio (18) feudi paterni (19) non valet etiam (20) domini voluntate, nisi agnatis consentientibus (21) ad quos beneficium quandoque sit reversurum (22): nec in filiam (23) vasallus feudum poterit confirmare agnatis non consentientibus, vel postea ratum non habentibus (24), & licet prohibeatur beneficii alienatio inter agnatos (25), tamen si paternum fuit, concederetur (26): & si (27) libellum unus alteri (28) fecerit de feudo paterno, non est libellus, sed quasi refutatio (29).

SI (30) inter dominum & vasallum de (31) beneficio fuerit controversia: coram (32) paribus finiatur. Ubi autem dicit vasallus prius de suo recto (33) feudo debere se a domino investiri: si quidem sine controversia de alio sit vasallus, indubitanter primo investiendus est: & postea cognoscendum est quod sit suum rectum feudum, aut quod non. Sed si nihil aliud ab eo tenet pro beneficio, nisi de quo controversia est: tunc tota causa prius ventilanda est: & sic videndum, utrum postea investiendus sit.

De felonia, aut de infidelitate, secundum consuetudinem Mediolanensem, non fit pugna: sed secundum legem Lombardiæ. Baldus.

NOn (34) est consuetudo Mediolani, ut de felonia (35) aut de infidelitate pugna fiat: licet contrarium sit, quod præcipit lex Longobardorum (36), ut de infidelitate pugna fiat.

SI (37) a morte vasallus dominum liberare potuerit (38), & (39) non fecerit, beneficio carebit: sed licet potuerit facere ne dominus in (40) peccatum præcipitaretur, veluti perjurium: non tamen feudo privandus erit.

T I T. XL.

DE CAPITULIS CORRADI (41).

Si vasallus vel ejus heres intra annum & diem veterem non petierit investituram a domino, vel herede ejus, feudum amittit: sed Mediolani non servatur. Bald.

HÆc sunt capitula quæ rex Corradus (42) fecit in Romandiola (43) de beneficiis. Constituit enim, ut si post mortem domini (44), vasallus, vel post mortem vasalli (45) heredes ejus per annum & diem steterint, quo dominum vel heredem ejus non adierint, fidelitatem pollicendo & investituram petendo: si (46) tale sit beneficium, ut fidelitas sit præstanda, ipsum perdant: sicut & antiquitus consuetudo fuit: sed non Mediolani. † Præterea ut liceat dominis omnes alienationes feudi factas, nulla (47) obstante præscriptione (48), revocare. † Similiter in petendis hostenditiis (*hostenditiæ* dicuntur adjutorium quod faciunt dominis Romani cum rege in hostem pergentibus) vasalli qui cum eis non (49) vadunt: verbi gratia, in Lombardia (50) de modio XII. denarios: in Theutonica terra tertiam partem fructuum, facta computatione fructuum solummodo ejus anni quo hostem faciunt.

Ob prælati delictum ecclesia ad tempus feudo privatur. Bartolus.

† Item si clericus (51), veluti episcopus, abbas, beneficium habens a rege datum non solummodo personæ, sed ecclesiæ, ipsum propter suam culpam perdet, eo vivente, & ecclesiasticum beneficium, vel honorem habente, ad regem pertineat: post mortem vero ejus ad successorem ejus revertatur.

T I T. XLI.

DE (52) CONTROVERSIA INTER MASCULUM ET FŒMINAM DE BENEFICIO

ITem sciendum est, quod si (53) inter masculum & fœminam controversia fuerit, masculo dicente, *hoc est feudum*, fœmina negante: nisi apertis probationibus fœmina ostenderit non esse feudum, creditur (54) masculo cum suo juramento affirmanti cum duodecim sacramentalibus. † Sed si inter dominum & fœminam, domino dicente *feudum*, fœmina negante: probationibus deficientibus detur fœminæ sacramentum. † Item si sit inter dominum & emptorem (55) feudi: si emptor dicat *non esse feudum*, domino in probatione deficiente, sacramento emptoris finiatur. Quidam tamen distinguunt: ut si magna eorum pars (56) quæ vasallus ibi tenebat, feudum sit: detur domino sacramentum, alibi fœminæ (57).

T I T. XLII.

DE (58) CONTROVERSIA INTER DOMINUM ET EMPTOREM FEUDI.

DOmino cum emptore feudi agente (59), si vasallus jurare (60) poterit, quod ignorans (61) esse beneficium, vendidisset (62), credens (63) proprium (64): electioni (65) emptoris committitur (66), utrum domino velit ipsum cedere, an vasallo restituere. Obertus dicit omnia vasal-

[illegible]

vasallo restituenda. Quo restituto; id beneficium vasallus retinebit, non nocente nec obstante venditione, eo quod ignorans alienavit: & quod dicitur, alienatione feudum aperiri domino, intelligendum est, cum (1) e scientibus alienatur beneficium. Et quod dicitur de venditione, idem est (2) in omnibus alienationibus.

T I T. XLIII.

DE (3) CONTROVERSIA INTER VASALLUM, ET ALIUM DE BENEFICIO.

Vasallus agere & conveniri potest pro feudo, & pro parte feudi, etiam domino absente, & quasi pro re propria. Bald.

SI controversia inter vasallum & alium de beneficio fuerit, adversario proprietatem totius (4), vel partem, vel aliud aliquod jus sibi vindicante: causa per vasallum, etiam domino absente, quasi propria ad finem perducatur: ipse enim solus utiliter agendi (5), & excipiendi habet potestatem: & si pro eo, aut contra eum judicatum fuerit, vel cum adversario transegerit (6), dummodo fraudulenter (7) actum non sit, etiamsi post beneficium domino aperiatur, tale erit, ac si eo causam agente judicatum fuisset: & ideo ab eo ratum haberi oportet.

T I T. XLIV.

QUID (8) JURIS, SI POST ALIENATIONEM FEUDI VASALLUS ID RECUPERAVERIT.

Culpa quæ non transivit in perpetuam privationem, non potest purgari. Bald.

PRæterea si vasallus ante constitutionem Lotharii (9) regis feudum alienavit: quod in quibusdam (10) curiis pro (11) parte, in quibusdam pro toto olim licebat, & ipsum postea recuperabat, pro feudo sibi retinebat: hoc est, in causam feudi recadebat. Hodie vero si ipsum alienavit, siquidem illicite, licet (12) postea (13) recuperaverit, tamen penes eum non remanebit: utpote domino ad quemcunque pervenerit, apertum. † Profecto si domini voluntate vendiderit, per libellum, vel aliter alienaverit: si idem postea recuperaverit feudum, penes eum remanebit, non jure beneficii, sed aut jure proprio, aut jure libelli, aut aliter: secundum quod idem recuperaverit: dummodo scias, quod si ad libellum domini voluntate id dederit, si quidem pro libello ei datur singulis forte annis, & hoc jure feudi censebitur. Illud vero jus quod per libellum transtulerit, & postea recuperaverit: pro beneficio non tenebit, sed velut alterius rei datæ per libellum, etiam (14) si feudum domino refutaverit, libellum (15) retinebit.

T I T. XLV. (16).

AN AGNATUS, VEL FILIUS (DEFUNCTI) POSSIT RETINERE FEUDUM REPUDIATA HEREDITATE.

Primo tractat, an agnatus possit hereditatem agnati repudiare, & feudum retinere. Secundo an filius vasalli possit hereditatem repudiare, & feudum retinere. Secunda in versicul. si vero.

SI contigerit vasallum sine omni prole decedere: agnatus ad quam universa hereditas pertinet, repudiata (17) hereditate, feudum, si paternum fuerit, retinere poterit: nec de debito hereditario aliquid feudi nomine solvere (18) cogitur: sed in fructibus (19) si quos reliquit, ut de eis debitum solvatur, quo tempore decesserit, (secundum quod supra diximus) considerabitur. † Ubi vero filium reliquit, ipse non (20) potest hereditatem sine beneficio repudiare: sed aut utrumque retineat, aut utrumque repudiet: quo repudiato, ad agnatos, si paternum sit, pertinebit: & licet alterum sine altero retinere non possit, agnatis tamen consentientibus poterit dominus eum, si voluerit, quasi de novo beneficio investire: quo facto licebit ei repudiata hereditate feudum tenere, nullo onere ei hereditario imminente.

T I T. XLVI.

AN (21) APUD JUDICEM, VEL CURIAM DOMINI QUÆSTIO FEUDI DEBEAT TERMINARI?

EX eo, quod supra (22) diximus, ut si inter duos de beneficio fuerit controversia, coram (23) judice, vel arbitro (24) finiatur: talis hic sit quæstio. Quidam sine filio decedente, alius credens beneficium, quod ipse tenebat, apertum domino esse, ab eo investitus est eius beneficii nomine, econtra apparent agnati qui feudum sibi vindicant quasi paternum. Est igitur quæsitum, an apud curiam domini, vel judicem sit hæc quæstio terminanda? Et responsum scio, quia ad dominum quodammodo causa spectare videtur, ad quem investitus habebit regressum (25) de evictione: ut coram paribus finiatur curtis, & licet alter per se non possit alterum trahere ad curiæ judicium: generaliter tamen, etiam inter duos causa fuerit de beneficio, nos curia vocante, non (26) licebit eorum alicui ejus curiæ judicium (27) declinare.

T I T. XLVII.

QUALITER (28) DOMINUS PROPRIETATE FEUDI PRIVETUR.

Dominus propter feloniam commissam in vasallum, feudi proprietate privatur: sicut econtra vasallus feudo. Bald.

EX facto quæsitum scio, & ego a pluribus quæsivi, si dominus contra vasallum apertam feloniam fecerit: an sicut vasallus feudum debet amittere, ita dominus proprietate privetur? Et quidam dicunt, ex omni felonia, qua vasallus (29) feudo privetur, & dominus (30) proprietate privetur. Alii non nisi ex magna felonia: alii ex nulla. Sed prior sententia mihi placet, non habita distinctione qualis vasallus sit, utrum per sacramentum, vel non.

T I T. XLVIII.

DE (31) FEUDO NON HABENTE PROPRIAM FEUDI NATURAM.

Si miles accepit castrum in feudum a duce, ut ipse & sui heredes, quibus dederit; id habeant: non habet hoc feudum propriam feudi naturam. Bart.

SI quis ea lege alicui feudum dederit: *ut ipse & sui heredes, & cui (33) ipse dederit (34) habeant*: Respondeo, iste, qui sic accepit, poterit (35) id vendere, vel donare, vel aliter, si sibi placuerit, etiam sine voluntate domini alienare, & ille etiam cui datum fuerit, non habebit ipsum pro feudo (36) nisi (37) sicut (38) ei datum est.

† Sed qualitercumque ei datum fuerit, *sive ad proprium, sive ad libellum*: licet propriam feudi naturam non habeat, jure tamen feudi censebitur: ut ex his causis ipsum amittat, quibus & verum feudum.

† Ubi enim sic datum est feudum, *& cui in feudum dederit*, aliud est: & propriam feudi naturam habet (39).

T I T. XLIX.

DE (40) EO QUI FINEM (41) FECIT AGNATO DE FEUDO PATERNO

TRes erant agnati, vel plures, unus eorum habebat feudum, quod erat paternum: sed alter eorum finem & refutationem (42), ei suisque heredibus, & cui ipse dederit, fecit, decessit iste sine filio masculo. Alter qui non refutavit, vendicat sibi totum. Alter vero, qui refutationem fecit, vult ad successionem venire, pacto non obstante. Sapientes quidam Mediolanenses interrogati, responderunt non (43) obstare illud pactum, nisi feudum omnino refutaverit vel nisi ad hoc refutaverit, ut dominus eum quasi de novo (44) beneficio investiret. Tunc enim secuta investitura nova, quasi novum sit feudum, non succedit.

T I T. L.

DE NATURA SUCCESSIONIS FEUDI.

SUccessionis feudi talis est natura (45), quod ascendentes non (46) succedunt: verbi gratia pater filio: inferius vero filius patri succedit, & non (47) filia nisi ex pacto, vel nisi sit fœmineum (48). Tunc enim succedit filia matri (49) & patri: secundum quosdam (50) succedit nepos ex filio (51) solus & sic usque in infinitum (52): ex latere omnes per masculos descendentes, usque in infinitum, si feudum sit paternum. Paternum (53) autem voco, quicunque ex superioribus id adquisivit: dummodo scias quod si quis habens beneficium quatuor superstitibus filiis decedat: & feudum ad unum tantum ex divisione veniat, & iste superstitibus filiis duobus vel tribus decedat, qui patrueles dicuntur, & ad unum (54) eorum beneficium feudi ex divisione perveniat: & similiter iste superstitibus filiis decedat, qui patrueles dicuntur: ad quorum unum feudum similiter perveniat: sicut etiam ex aliis superioribus vel primis fratribus supersunt masculi: si ille qui feudum habet, decesserit nullo filio relicto: an ad omnes, vel ad quos perveniat, quæritur? Respondeo, ad solos, & ad omnes qui ex illa linea sunt, ex qua iste fuit. Et hoc est quod dicitur ad proximiores pertinere. Isti vero proximiores esse dicuntur respectu aliarum linearum: sed omnibus hac linea deficientibus, omnes aliæ lineæ æqualiter vocantur.

T I T. LI.

DE (55) CAPITANEO QUI CURIAM VENDIDIT, AN INTELLIGATUR BENEFICIUM VENDIDISSE.

QUidam capitaneus in quadam curte sua beneficium dedit militibus, & postea eandem curiam vendidit, non habita mentione beneficii. Controversia est inter capitaneum & emptorem, dicente emptore se curiam cum beneficio emisse: domino vero contradicente, ad eum beneficium non pertinere. Respondetur, illud beneficium in venditione non (56) contineri, nisi expresse de eo actum sit.

1. Qui-

1. QUæsitum (1) esse apud me scio: si filius vivente (2) patre dominum offenderit, ita quod feudum emitteret, si pater decessisset: utrum feudum amittat: vel non? secundum istos sic, secundum Gerardum non, & Obertum similiter.

Dispositio solius animi ad delictum, non perficit delictum: sed insidiæ habentur pro delicto contra dominum consummato. Bald.

2. SI (3) voluerit vasallus dominum offendere, sed (4) non laboraverit: feudum non emittit. Gerardus & Obertus, similiter etiam si laboraverit, non amittit feudum, nisi (5) insidiatus ei fuerit, & hoc probatum fuerit.

Feudum non transit ad fœminam, licet per pactum sit actum, si vasallus superest. Bald.

3. SImiliter (6) si quis investitus fuerit de feudo, ita ut ad fœminas transiret, & duas fillas tantum reliquerit, quarum una filium habeat, & altera filiam: utrum post mortem illarum masculus tantum feudum habere debeat? secundum Gerardum masculus tantum. Obertus contra, & econtra si filius ille habuerit.

4. FIlius (7) non (8) potest recusare hereditatem patris absque feudo, propinquus autem potest.

Si contentio est inter vasallum & emptorem de feudo, vasallo deficiente in probatione, electio jurisjurandi datur emptori. Bald.

5. SI (9) contentio fuerit inter filiam & propinquum de hereditate & de feudo: cum filia feudum habere non possit: quia dicat ipsa, hoc est de mea hereditate (10): & ille dicat, imo de feudo: electio (11) propinqui erit discernere veritatem jurejurando. Gerardus & Obertus. Et similiter si contentio fuerit inter aliquem qui emisset (12) a seniore, & vasallum: quia dicat vasallus, hoc est de feudo meo: ille autem neget: electio emptoris est veritatem jurejurando discernere, cum pares curtis veritatem non testantur: Gerardus & Obertus.

Feudum non potest constitui sub pacto legis commissoriæ. Bald.

6. SImiliter (13) feudum lege commissoria (14) datum non valet, id est, si ad certum tempus pecunia non solveretur creditori, ut habeat in feudum. Gerardus & secundum Obertum valet.

7. SImiliter (15) post feudum dari ad certum (16) servitium. Gerardus & Obertus.

T I T. LII.

DE PROHIBITA FEUDI ALIENATIONE PER LOTHARIUM (17).

Feudum vasalli non alienet sine voluntate dominorum suorum. Bald.

Lotharius divina favente Clementia III. Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus, ac triumphator, semper Augustus Universo populo.

1. IMperialis benevolentiæ proprium esse judicemus, commoda subjectorum investigare, & eorum calamitatibus diligenti cura mederi: similiter reipubl. bonum statum, ac dignitatem imperii omnibus privatis commodis praponere. Quocirca omnium fidelium nostrorum tam futurorum quam præsentium noverit universitas, qualiter dum apud Ronchalias (18) secundum antiquorum imperatorum consuetudinem pro justitia ac pace regni componenda consideremus: omnia quæ ad honorem imperii Romani spectare videntur, sollicite indagantes, perniciosissimam pestem, & reipubl. non mediocre detrimentum inferentem resecare proposuimus. Permultas enim interpellationes ad nos factas comperimus (19) milites sua beneficia passim distrahere: ac ita omnibus exhaustis, suorum seniorum servitia subterfugere: per quod vires imperii maxime attenuatas cognovimus, dum proceres nostri milites suos omnibus beneficiis suis exutos ad felicis. nostri nominis expeditionem nullo modo transducere valeant. Hortatu itaque & consilio archiepiscoporum, episcoporum, ducum, comitum, marchionum, palatinorum, cæterorumque nobilium, similiter etiam judicum hoc edictali lege in omne ævum Deo propitio valiturum decernimus, nemini (20) licere beneficia quæ a suis senioribus habent, sine ipsorum permissione distrahere, vel aliquod commercium (21) adversus tenorem nostræ constitutionis excogitare, per quod imperii vel dominorum minuatur utilitas. Si quis vero contra hæc nostræ legis saluberrimæ præcepta ad hujusmodi illicitum commercium accesserit, vel aliquid in fraudem hujus legis machinari tentaverit: pretio (22) ac beneficio se cariturum agnoscat. Notarium (23) vero qui super hoc illicito contractu libellum vel aliud instrumentum conscripserit: post amissionem officii, ipsum infamiæ periculum sustinere sancimus. Dat. 7. die mensis Novembr. M. C. XXXVI.

Imperator LOTHARIUS August. universo populo.

2. SAtis bene dispositum ad utilitatem regni, & ad perniciosam pestem destruendam, in scriptis inserere curavimus. Quidam (24) miles bina beneficia a duobus dominis, prout solitum est, acquisivit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se dividentes, alter eorum domino suo pro beneficio quod ad eum pervenit, fidelitatem nullo anteposito (25), sicut pater fecerat, fecit. Alter vero frater pro suo beneficio alteri domino suo similiter, quia nullum alium dominum habere videbatur, nullo anteposito fidelitatem fecit. Defuncto posteriore fratre sine filiis, utique (26) feudum in patrimoniam venit, ut prius personam, & sic dominus posterius talem fidelitatem quærit, qualem ejus frater fecerat. Quas ampumnnres altercationes, sancimus quod frater fecit (scilicet in dando simpliciter) ali (27) superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem, & usque in infinitum pervenit, si hoc actum erit.

Si vasallus intra annum & diem dolose non petierit investituram, amittit feudum. Si vero justa causa impeditus non fecerit, non perdit feudum. Bald.

Imperator LOTHARIUS Augustus, &c. Eugenio (28) Papæ, & universo populo.

1. QUoniam inter (29) dominum & vasallum nulla fraus nec ullum malum ingenium debet intervenire, idcirco per hanc præsentem legem sancimus, si vasallus non (30) dolose per annum (31) & diem steterit quod a domino sui beneficii investituram non petierit, feudum non ob hoc amittat, dolus (32) enim abesse videtur, si justa causa impediente steterit. Dat. 6. kal. Septembr. anno a nativitate Domini M. C. XXXVII. indictione 5.

T I T. LIII.

DE PACE (33) TENENDA INTER SUBDITOS, ET JURAMENTO FIRMANDA ET VINDICANDA: ET DE PŒNA JUDICIBUS APPOSITA, QUI EAM VINDICARE, ET JUSTITIAM FACERE NEGLEXERINT.

FRIDERICUS (34) *Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universis subjectis suo imperio*, Salutem.

HAc edictali lege in perpetuum valitura, jobemus, ut (35) omnes nostro subjecti imperio, veram & perpetuam pacem inter se observent: & ut inviolata inter omnes perpetuo observetur, duces, marchiones, comites, capitanei, valvassores, & omnium locorum rectores, cum omnibus locorum primatibus & plebeiis, a decimo octavo (36) anno (37) usque ad septuagesimum, obstringantur juramento, ut pacem teneant, & rectores locorum adjuvent in pace tenenda atque vindicanda: & in fine uniuscujusque quinquennii de prædicta pace tenenda omnium sacramenta renoventur. † Si quis vero aliquod jus de quacunque re vel facto contra aliquem se habere putaverit, judicialem (38) adeat potestatem, & per eam jus sibi competens exequatur.

† Si quis vero ausu temerario prædictam pacem violare præsumpserit: si (39) civitas est, pœna centum librarum (40) auri (41) cameræ nostræ inferenda puniatur, oppidum vero triginta (42) libris auri mulctetur: duces autem, marchiones (43), & comites quinquaginta auri libras præstent: capitanei quoque & maiores valvasores, viginti (44) auri libris puniantur: minores vero valvasores & omnes alii prædictæ pacis violatores (45) tres libras auri inferre cogantur, & (46) damnum passo secundum leges resarciant. §. 1. Injuria seu furtum legitime (47) puniatur. † Homicidium quoque & membrorum deminutio, vel aliud quodlibet delictum legaliter (48) vindicetur. † Judices vero & locorum defensores, vel quicunque magistratus (49) ab Imperatore, vel ejus voluntate constituti seu confirmati, qui justitiam facere neglexerint, & pacem violatam vindicare legitime supersederint: damnum omne injuriam, passo resarcire (50) compellentur: & insuper si major judex est sacro ærario pœnam decem librarum auri præstet: minor autem pœna trium librarum auri mulctetur. † Qui (51) vero ad prædictam pœnam persolvendam inopia dignoscitur laborare corporis (52) sui correctionem cum verberibus patiatur, & procul ab eo loco quem inhabitat, quinquaginta milliaria per quinquennium vitam agat.

Domus ubi conventicula aut conspirationes fiunt, confiscatur: & receptans violatorem legis, pari cum eo pœna punitur. Bald.

§. Conventicula (53) quoque in civitatibus, omnesque conjurationes, & extra, etiam occasione parentelæ, & inter civitatem & civitatem,

(1) [illegible] … (53) [illegible]

tatem, & inter personam & personam, sive inter civitatem & personam, modis omnibus fieri prohibemus: & in præteritum factas cassamus, singulis conjuratorum pœna unius libræ auri puniendis. Episcopos vero locorum ecclesiastica censura violatores hujus sanctionis, donec ad satisfactionem veniant, volumus coercere. Receptatoribus (1) etiam malefactorum, qui prædictam pacem violaverint, & prædam ementibus, nostram indignationem subituris, & eisdem pœnis feriandis. Præterea bona ejus publicentur (2), & domus ejus destruatur (3). Qui pacem jurare & tenere noluerit, beneficio & lege pacis non fruatur. Illicitas etiam exactiones (4), maxime ab ecclesiis (quarum abusus jam per longa tempora inolevit) per civitates & castella omnino condemnamus & prohibemus: & si factæ fuerint, in duplum reddantur.

Sacramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum, inviolabiliter observentur. Jacob. de Bel.

§. 3. Item sacramenta (5) puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inviolabiliter custodiantur. Per vim autem & justum metum etiam a majoribus (maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) extorta, nullius esse momenti jubemus.

T I T. LIV.

DE ALLODIIS (6).

AD hoc qui allodium suum vendiderit, districtum & jurisdictionem (7) Imperatoris vendere non præsumat: & si fiat, non valeat. Si vero contigerit allodium aliquod etiam infeudatum (8) conferri ecclesiæ, vel pro oblatione fidelium, vel per emptionis & venditionis, alteriusve hujusmodi contractum: infeudatus nisi per gratiam ecclesiæ, tanquam de novo receperit, feudum quod habebat, retinere non poterit. Ut autem æquitas quæ in (9) paribus causis paria jura desiderat, per universitatem totius imperii servetur: firmiter statuimus, tam in Italia quam in Alemania, ut quicumque indicta publica expeditione Romana, ad suscipiendam imperii coronam, regem, aut sub rege dominum suum non (10) adjuverit, aut eundo cum ipso, aut pro quantitate (11) feudi stipendia militiæ persolvendo, si de vocatione legitima a domino suo convinci per compares suos poterit, feudum perdat: & dominus in suos usus illud habeat redigendi liberam facultatem.

T I T. LV.

DE PROHIBITA FEUDI (12) ALIENATIONE PER FRIDERICUM (13).

Omnis alienatio feudi contra hanc legem facta etiam antiqua quandocunque, cassatur, & bonæ fidei emptori pretium restituatur. Bald.

FRIDERICUS Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus.

IMperialem decet solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subjectorum commoda investigare, ut regni utilitas incorrupta persistat, & singulorum status jugiter servetur illæsus. Quapropter dum ex prædecessorum nostrorum more universalis curiæ Roncaliæ (14) pro tribunali sederemus, a principibus Italicis, tam rectoribus ecclesiarum, quam aliis fidelibus regni, non modicas accepimus querelas, quod beneficia eorum & feuda quæ vasalli ab eis retinebant, sine dominorum licentia pignori obligaverant, & quadam collusione nomine libelli (15) vendiderant, unde debita (16) servitia amittebant: & honor imperii, & nostræ felicis expeditionis complementum minuebatur. Habito ergo consilio episcoporum, ducum, marchionum, & comitum, simul etiam & palatinorum judicum, & aliorum procerum, hac edictali Deo propitio perpetuo valitura lege sancimus, ut (17) nulli liceat feudum totum vel partem (18) aliquam vendere vel pignorare, vel quocunque modo distrahere seu alienare, vel pro anima judicare, sine permissione illius domini ad quem feudum spectare dignoscitur. Unde Imperator Lotharius (19) tantum in futurum præcavens ne fieret, legem promulgavit. Nos autem ad pleniorem regni utilitatem providentes, non (20) solum in posterum, sed etiam hujusmodi alienationes illicitas hactenus (21) perpetratas, hac præsenti sanctione cassamus, & in irritum deducimus, nullius (22) temporis præscriptione impediente: quia quod (23) ab initio de jure non valuit, tractu temporis convalescere non debet: emptori bonæ fidei ex (24) empto actione de pretio contra venditorem competente. Callidis (25) insuper machinationibus quorundam obviantes, qui pretio accepto, quasi sub colore investituræ, quam sibi licere dicunt, feudum (26) vendunt, & in alios transferunt: ne tale figmentum vel aliud ulterius in fraudem hujus nostræ constitutionis excogitetur, modis omnibus prohibemus: pœna (27) auctoritate nostra imminente, ut venditor & emptor, qui tam illicitas alienationes reperti fuerint contraxisse, feudum amittant: & ad dominum libere revertatur. Scriba vero qui hoc instrumentum sciens conscripserit, post amissionem officii, cum infamiæ periculo manum (28) amittat. Præterea si (29) quis infeudatus major (30) quatuordecim annis sua incuria vel negligentia per annum (31) & diem steterit quod feudi investituram a proprio domino non petierit: transacto hoc spatio feudum amittat, & feudum ad dominum redeat (32).

Si vasallus legitimæ ætatis non iverit cum domino in expeditionem, vel illuc non miserit alium pro se domino acceptabilem: vel non solverit domino dimidiam partem reditus feudi unius anni: feudum amittat. Baldus.

§. 1. Firmiter etiam statuimus, tam in Italia, quam in Alemania, ut (33) quicunque indicta publica expeditione vocatus a domino suo, in eadem expeditione spatio competenti temere venire supersederit, vel alium (34) pro se domino acceptabilem mittere contempserit, vel dimidium (35) reditus feudi unius anni domino non subministraverit, feudum quod ab episcopo, vel alio domino habuit, amittat: & dominus feudi in usus suos illud redigendi modis omnibus habeat facultatem.

† Præterea ducatus, marchia, comitatus, de cætero non (36) dividatur (37): aliud (38) autem feudum, si consortes voluerint, dividatur: ita (39) ut omnes qui partem feudi habent jam divisi, vel dividendi, fidelitatem faciant: ita (40) tamen, ut vasallus pro uno feudo plures dominos habere non compellatur: nec dominus (41) feudum sine voluntate vasalli ad alium transferat.

Si filius vasalli offendit dominum patris sui, tunc aut pater a domino requisitus debet eum ducere ad satisfaciendum domino, aut filium a se separare: alioquin privabitur feudo. Bart.

§. 2. Insuper si filius (42) vasalli dominum offenderit, pater a domino requisitus deducat filium ad satisfaciendum domino: vel a se filium separet: alioqui feudo privetur. Si autem pater vult eum deducere ut satisfaciat, & filius contemnit: patre mortuo in feudum non succedit: nisi prius satisfecerit domino. Parique modo vasallus pro omnibus suis domesticis faciat. † Illud quoque præcipimus, ut si vasallus de (43) feudo suo alium vasallum habuerit; & vasallus vasalli dominum domini sui offenderit, nisi pro servitio alterius domini sui hoc fecerit, quem sine (44) fraude ante (45) habuerit, feudo suo privetur; & ad dominum suum a quo ipse tenebat, revertatur; nisi requisitus ab eo, paratus fuerit satisfacere majori domino quem offenderit, & nisi vasallus idemque dominus a domino suo requisitus (46), eum qui majorem dominum offenderit, requirat ut satisfaciat, suum feudum amittat. † Præterea si inter duos vasallos de feudo sit controversia, domini sit cognitio, & per eum controversia terminetur. Si vero inter dominum & vasallum lis oriatur, per pares curiæ a domino sub fidelitatis debito conjuratos terminetur. Illud quoque sancimus, ut in omni sacramento fidelitatis Imperator (47) nominatim excipiatur.

T I T. LVI.

QUÆ (48) SINT REGALIÆ (49).

Imp. FRIDERICUS.

REgaliæ (50), armandiæ (51), viæ publicæ, flumina navigabilia, & ex (52) quibus fiunt navigabilia, portus, ripatica (53), vectigalia (54), quæ vulgo dicuntur tolonia, monetæ (55), mulctarum pœnarumque (56) com-

(1) *tit.* 29. §. 3. *supr. eod.* *l.* 1. *ff. de recept.* *l. ultim.* *ff. de abigeis*, *l.* 1. *C. de* [illegible] *l.* 12. *C. de furtis*, *l.* 1. *ff. de incendio*, *l. penult.* *C. ad leg. Juliam de vi publ.* *l.* 12. *C. ad leg. Fab. de plag.* *l.* 3. *C. de crim.* [illegible] (2) In [illegible], dispensetur a judice, dissipentur, Gonthero. (3) Vide quæ scripsi ad leg. [illegible] *ff. communi dividundo.* *l.* 24. *ff. de pœnis*, *l.* 4. *ff. de re militari.* (4) Pecuniæ [illegible] *l.* 2. *C. de episcopis & cler.* §. 2. [illegible] *de* [illegible] *& servitudine*, *l.* 6. §. 3. *ff. de officio præsid.* (5) Translatus est hic § in [illegible] (6) *tit.* [illegible] *supr. eod.* Allodium est, cujus possessor nemini laudes est. Inde allodium, proprietas dicitur [illegible] *supr. eod.* 1. *feud.* [illegible] Sigebertus. (7) Aliud feudum, [illegible] 3. *supr. eod.* 2. *feud.* 3. *in fin.* [illegible] a vasallo adquisito, feudo non adcrescunt [illegible] *supr. eod.* alienatione feudi jurisdictio non comprehenditur [illegible] *supr. eodem.* [illegible] ad instar feudi, [illegible] alienari jurisdictionem non posse. (8) Allodium infeudari posse. (9) Paria paribus [illegible] (10) Vid. [illegible] *supr. eodem.* 1. *feud.* 1. (11) Vid. [illegible] (12) Proprie; [illegible] feudis improprie [illegible] *supr. eod.* [illegible] conditionem [illegible] domini & vasalli conventione. (13) [illegible] *supr. eodem*, [illegible] Gontherum. (14) Dixi *tit.* [illegible] *supr. eodem.* (15) [illegible] *infr. eod.* (16) Causa hujus constitutionis. (17) Prima regula de feudorum alienatione & pignoratione. (18) Et ita [illegible] *supr. eod.* [illegible] *feud.* [illegible] (19) [illegible] *supr. eod.* (20) Secunda regula de feudorum alienatione. (21) Leges plerumque tendunt ad [illegible] (22) Longi [illegible] *supr. eod.* non tamen [illegible] (23) Dixi *ad l.* [illegible] *ff. de reg. jur.* [illegible] (24) *l.* 13. *ff. de actionibus empti.* (25) Tertia regula de feudorum alienatione. (26) Quarta regula, seu prima causa feudi amittendi. (27) Adde [illegible] *supr. eod.* (28) Vide quæ dixi ad *Novell.* [illegible] (29) Secunda causa feudi amittendi. (30) Minore [illegible] (31) Dixi 1. *feud.* [illegible] (32) Nisi [illegible] in integrum, locum etiam habet in præscriptione [illegible] de consuetudine [illegible] (33) Tertia causa feudi amittendi. (34) Licet vasallo [illegible] dare, [illegible] *infr. eod.* (35) [illegible] *supr. eod.* [illegible] §. 2. *ff. qui & a quibus manum.* *l.* 25. *in fin.* *ff. de oper. libert.* *l.* 3. *supr. eodem.* (36) Quinta regula de alienatione feudi per divisionem. (37) Sed majora [illegible] [illegible] *infr. eod.* (38) Non regale scilicet, [illegible] *supr. eod.* 2. *feud.* 9. Possuntur vasalli feudum dividere [illegible] Possunt & consequenter emphyteusim, [illegible] a feudo ad emphyteusin [illegible] (39) Vide [illegible] *infr. eodem.* (40) *tit.* 101. *infr. eodem.* (41) [illegible] *supr. eod.* 2. *feud.* [illegible] (42) Dixi ad [illegible] *supr. eod.* (43) 2. *feud.* [illegible] (44) Hinc illud Gallorum, [illegible] (45) [illegible] *supr. eod.* (46) [illegible] *supr. eod.* [illegible] §. 2. (47) Vid. [illegible] *supr. eod.* (48) Regalia seu regalia quæ sunt: Nam hic exempla quædam subjiciuntur tantum, ut non ipsa Regalia definiantur. Regalia, jure sunt summa Regis ac regni [illegible] honoris [illegible] Majora sunt hæc. Leges condere. Magistratus creare, nobilitati & famæ restituere, legitimare spurios, monetam cudere, [illegible] Pœnæ Capitalis & Jusjurandi gratiam facere, [illegible] Minora vero sunt hæc, mulctarum & pœnarum compendia, [illegible] Quid? possitne Princeps regalia alteri [illegible] Potest [illegible] (49) Regalia sunt hæc quæ sequuntur [illegible] ab Imperatore aliquo [illegible] (50) Regalia sunt armandiæ &c. (51) Armandiæ, fabricæ, & publica armamentaria. [illegible] (52) Id est, [illegible] (53) Id est, [illegible] (54) *C. de vectigal.* [illegible] (55) *l. penultim.* *C. de falsa moneta.* (56) Pœna maleficiorum sunt fiscales, adde *l.* [illegible] *C. de modo mulctarum*, *l.* 1. *ff. de jure fisci.*

compendia (1), bona vacantia (2), & quæ ut ab indignis (3), legibus auferuntur, nisi (4) quæ specialiter quibusdam conceduntur; bona contrahentium incestas (5) nuptias, condemnatorum (6) & proscriptorum, secundum quod in novis (7) constitutionibus cavetur, angariarum (8), parangariarum, & plaustrorum (9), & navium præstationum, & extraordinaria (10) collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem, potestas constituendorum (11) magistratuum ad justitiam expediendam; argentariæ (12) & palatia in (13) civitatibus consuetis; piscationum (14) reditus & salinarum (15), & bona committentium crimen majestatis (16), & dimidium (17) thesauri in loco Cæsaris inventi, non data opera, vel loco religioso; si data opera, totum ad eum pertineat.

T I T. LVII.
QUOT TESTES SUNT NECESSARII AD PROBANDAM FEUDI INGRATITUDINEM.

Ad probandam ingratitudinem delicti, quinque testes requiruntur idonei, opinione integra, & manifeste probantes. Bald.

Imperator HENRICUS August. universo populo &c.

SI vasallus inhonestus factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit, insidiisque eum clandestinis vel manifestis appetivarit, vel inimicis (18) ejus suas amicitias copulaverit, atque in aliis sic (19) versatus est, ut potius inimicus quam fidelis esse credatur, vel si eum cucurbitaverit (20), seu in campestri bello suum dominum reliquerit: feudo privabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque (21) testibus summæ atque integræ opinionis probatum fuerit manifeste. Dat. (22) 8. Idus Augusti feliciter.

T I T. LVIII.
DE (23) NOTIS FEUDORUM.

NOtandum est in feudo quod de cavena (24) seu camera dicitur, non debere dari nisi (25) cum sit in camera, vel cavena, unde solvi possit: vel si ita evacuata sit cavena sine culpa promissoris, expectandum est, donec iterum de cavena vel de camera dari possit.

† Dominum autem feudi dare posse intelligitur, omni (26) ære alieno deducto. Non enim æquum est quem videre egentem, quem prius habuit in conjugem (27), (vel amicum).

1. QUod (28) autem pares tantum debeant interesse investituræ feudi, & non alii: hoc tunc (29) verum est, cum dominus vasallos alios (30) habuerit. Alioqui adhibeat dominus quos meliores poterit, liberos tamen argumentatione legis de ultimis voluntatibus, in Lombarda (31) scilicet illa quæ dicit. Si quis donationem facere voluerit de suis rebus alicui, vel investituram: adhibeat sibi de parentibus (32) suis (& per eandem legem juraut) duos testes idoneos, vel tres, vel plures. Pluralis enim locutio, duorum (33) numero contenta est.

2. ITem (34) sciendum est non esse impedimentum investituræ, etsi investituram faciat de re quam communem (35) dominus habeat cum aliquo: quia si sponte dividere noluerit ille cum quo habet rem communem, qui investivit potest cogere (36) per judicem illum qui investitus est, ut dividat. † Item heredes ejus necesse (37) habent tenere firmam investituram quam pater fecit. Item eadem (38) lege & eodem (39) jure debet habere rem iste qui investitus est: quam haberet qui eum investivit, cum coherede suo, scilicet (40) ut adæquatio (41) percurrat usque ad quadraginta annos. † Item investitura per se, vel per suum (42) nuncium dari & accipi potest, quæ omnia supradicta colligi possunt per supradictas LL. Longobard. titulo *de ultimis voluntatibus*, *l. si quis*, & C. *communi dividundo*, *l.* 1. & 2.

† (Idcirco (43) pares necessarii sunt in instrumento investituræ, & non alii: ne quid excogitetur falsitatis in perniciem domini, aliis testibus inductis, corruptis forte pecunia, vel odio, vel gratia: quæ non (44) sunt suspicanda in paribus).

SI (45) instrumentum (46) diceretur falsum a domino: daretur (47) defensio vasallo qui instrumentum ad se deferret: ut in Lombard. (48) *qualiter quis se defendere debet l. de chartis*, & auferetur domino, qui veritatem noverit. & iniquum erit si aliquis ea dono suo conveniatur. Domini est defensio ex ordine (49), cum vasallus non possideat. † Notandum est quod de omni controversia quæ inter dominum & vasallum oritur, si pares veritatem noverint, omnino cogi debere a domino & (50) paribus dicere veritatem, qui si (51) dicant se nescire, cum sciant, & vasallus postulet: dominus eos coget jurare, & veritatem dicere; ut C. *de testibus*, *l. si quando*. & in Lombard. *ut judex unus*, &c. & in titulo *qualiter quis se defendere debet l. si qualiscunque causa*, & tit. *de testibus*, *l. ut quicunque*, & *l. ult.*

CUm (52) datur (53) domino defensio de investitura, quæ dicitur esse facta; jurare debet se investituram non fecisse. Cum (54) vero datur successori ejus, jurare debet se non credere investituram factam esse ab antecessore suo. † Si qua investitura facta esse dicatur, semper debet nominare (55) dominum a quo investitura facta dicitur; cum multum discrepet sacramentum hæreditarium a principali sacramento. C. *de rebus cred.* & *jurejurando*, *l.* 3. & *l. generaliter* & ut habes de tutore qui jurat quod credit & existimat; ut C. *de juram. calum. l.* 2. de conscientia (56) enim sua jurare debet, & non de alieno facto (cum iniquum sit aliquem jurare de alieno facto) heres vel successor, nec etiam filius; ut *D. rerum amotarum*, *l. Marcellus*; sed contrarium reperitur in Lombard. quia licet filius minorem virtutem habeat quam pater, tamen debet præcise jurare patrem suum non fuisse debitorem, ut in Lombard. *qualiter quis se defendere debet l. si contigerit.*

Hic est finis feudorum in editione vulgata. Sequuntur fragmenta sive extraordinaria capitula, quæ doctissimus Cujacius restituit ex Ardizone & Alvarotto usque ad finem libri quarti. Ac deinde liber V. ab eodem Cujacio confectus ex variis Imperatorum diversorum feudalibus constitutionibus.

T I T. LXXIII.
DE ALIENATIONE FEUDI.

SUmmopere mandare curamus, ut si quis aliquem de beneficio investiverit, quod ille qui investitus fuerit, non potest per proprium vendere, nec (57) pro libellario re locare, nec infeudare, nisi majorem partem apud se retinuerit: & si in desperatione filiorum fuerit, nulla ratione, nec quolibet modo dare potest. Quæ omnia si facta fuerint, nullius momenti erunt; & eo defuncto, omnia ad priorem dominum revertuntur, & si dominus conquestus fuerit paribus, pares auditis rationibus intra anni spatium expedire faciant, vasallo non faciente satisdationem, domino dent possessionem, salvis suis rationibus; nisi diffinitivam promeruerint sententiam.

T I T. LXXIV.
DE FEUDIS SCUTIFERORUM (58).

FEuda scutiferorum, ut ad (59) libitum dominorum possint adimi, rationis non est, dum tamen serviant secundum laudationem curiæ.

T I T. LXXV.
DE CONDITIONE FEUDI NON IMPLETA.

UT inter conditionalia (60), & non conditionalia aliqua sit differentia, dicimus, quod si quis alicui dederit beneficium conditionale (utpote quæ dantur propter habitationem) (61) deserta habitatione beneficium amittetur, & etiam cum certo constituuntur fatestio, non dato fatestio non poterit retinere beneficium.

T I T. LXXVI.
DE FIDELITATE.

QUoniam de fidelitate mentionem fecimus, super ea aliquid summatim despiciamus. Si beneficium est sine (62) fidelitate, & vasallus aliquid, quod sit contra suum dominum, fecerit, amittat beneficium laudatione parium; hoc idem dicimus in iis, qui fidelitatem jurant. Si cui militi fidelitas requisita fuerit a domino, domi-

domino secundum quosdam librum mihi ostendere debes, & miles eum facere debet vel parium laudationi stare intra annum: quod nisi factum fuerit, miles secundum quosdam de beneficio damnari potest, quod contra præceptum domini Lotharii (1) regis Papiæ datum videtur. Librum autem quod vasallo ostendi soleat, non necessitate fieri, sed voluntate. Est enim quoddam signum requisitæ fidelitatis memoriæ causa. Et venis aliquando ut vasallus dicat domino se facturum fidelitatem, quam pares laudaverunt, tunc non perdit beneficium, si stat per dominum, quod faciat curiam. Qui fidelitatem jurant, si voluntate utrorumque separatio facta fuerit, fidelitas finitur: si sua voluntate vasallus vel judicio parium feudum dimisit, fidelitas durat.

T I T. LXXVII.

SI PLURES SINT DOMINI VEL VASALLI, AN PLURES (2) FIDELITATES VEL SERVITIA DEBEANTUR.

Cum plures fratres vasalli paternum habent beneficium, donec illud indivisum possident, una fidelitas, & unum servitium domino fieri debet: Si vero partitum (3) fuerit, quot partes, tot erunt fidelitates. Servitia vero non pro partibus, ut unum primum, videlicet graviora, sed pro quantitate beneficii moderanda. Plures autem domini, etsi feudum inter se dividant, nullo modo nisi unam fidelitatem ex feudo habere poterunt. Servitium vero omnibus non gravitate, sed moderamine faciendum est.

T I T. LXXVIII.

CULPAM (4) UNIUS EX COHEREDIBUS CÆTERIS NON PRÆJUDICARE.

Cum feudum hereditarium uni ex coheredibus propria culpa auferetur a paribus per judicium, cæteris non præjudicat. Hoc autem ita intelligitur, ut vivo (5) eo, vel suis (6) heredibus feudum ad cæteros venire non intelligatur.

T I T. LXXIX.

UT RATIO VASALLI PRIUSQUAM (7) DOMINI DISCUTIATUR.

Si contentio fuerit inter dominum & vasallum, & dominus habuerit aliquam rationem contra vasallum, & vasallus contra dominum, vasalli ratio prius discutiatur: quoniam pares majorem (8) jurisdictionem habent de (9) suo pari, quam de suo domino.

T I T. LXXX.

DE EVICTIONE.

Generaliter verum est in feudis dominos (10) de evictionibus teneri; at si quis sciens (11) investituram alterius beneficii acquisierit, eo evicto nullam adversus dominum vasallum actionem habere dicimus, quoniam in acquirendo malam habuit fidem.

T I T. LXXXI.

DE FEUDIS IMPROPRIIS (12) QUÆ AUFERUNTUR (13) DANTIS ARBITRIO.

Unum quidem non minus utile, sed satis congruum superioribus adverti, & ex comprobato (14) usu in scriptis bono arbitrio reducere procuravi. Si quis igitur pro vice dominicaria (15) vel villicaria, ut dicam, pro decania (16), vel aliis quibuscunque angariis feudum quod improprium est, acceperit, nisi specialiter hoc actum sit inter contrahentes, id est, nominatim feudum cum honore feudi, & ita, ut non liceat domino auferre quod datum fuerit, etiam si administratio illa auferatur: quod datum penitus ablata administratione sine omni obstaculo auferre liceat. Si autem quod superius dictum est, probare conetur, & quodammodo possidere vasallus quibusdam credatur, non jurejurando decidi oportet, sed testibus vel instrumento aliisve legitimis probationibus causa firmiter approbetur.

T I T. LXXXII.

PRIUS (17) POSSESSIONEM RESTITUENDAM ESSE QUAM DE PRINCIPALI CAUSA AGATUR.

Si qua contentio de beneficio inter aliquos (prout sæpe fieri solet) orta fuerit, si unus dominus vel loco domini habeatur, & alter vasallus vel loco vasalli habeatur: si per pares secundum usum regni judicium ventiletur, primo (18) de suo recto beneficio investiri debet, & si possessio aliqua perturbata fuerit, modo restitui debet.

T I T. LXXXIII.

SI UNUS EX FRATRIBUS DEDERIT (19) SUAM PARTEM FRATRI, VEL DOMINO VEL EXTRANEO.

Si alter ex fratribus (20) qui paternum (21) habeat beneficium, suam portionem dederit domino vel alicui extraneo: dominus vel extraneus tamdiu (22) teneat sine præjudicio, quamdiu ille, qui dedit, heredem masculum habuerit: si vero sine herede decesserit, iter frater si vixerit, vel ejus heres sine ullo obstaculo & temporis præscriptione (23) beneficium, quod hereditarium (24) est, vindicet a quocunque possidente. Hoc idem dicimus, & si fratres fuerint, & alter ab altero in fratribus acquisierit: hoc enim verissimum ex usu comprobato didicimus.

T I T. LXXXIV.

PATREM (25) IN FEUDO FILII NON (26) SUCCEDERE.

Quoddam usui traditum recordationis causa in scriptis ponere procuravi. Si quis igitur habens filium, ipsum per dominum investire fecerit, nisi (27) nominatim cum domino pactus fuerit, ut si filius decesserit ante patrem, quod feudum ad patrem revertatur: dicitur defuncto ante patrem filio, patrem carere beneficio, & domino adquiri beneficium.

T I T. LXXXV.

DE INVESTITURA FACTA MARITO VEL UTRIQUE CONJUGI.

Si maritus de feudo suæ uxoris investiatur ea absente, nisi nominatim quasi gerando (28) uxoris negotium investiatur: sibi acquirit feudum ea sciente vel jubente. Si vero uterque insimul (29) investiatur, pro parte sibi proficiunt: nisi cum jam dicta distinctione factum fuerit, & dicimus etiam, ut si unus ante alterum sine herede decesserit, quod alterius (30) pars domino adquiratur.

T I T. LXXXVI.

DE FRUCTIBUS (31) FEUDI.

Unam quidem satis usitatum dicimus, quod si aliquis decesserit nullo in feudo relicto herede, jus feudi ad dominum pertinere dicimus: Fruges autem exstantes non ad dominum, sed ad filias ipsius vasalli, vel etiam ad uxorem ejus pertinere, & hac ratione creditor (32) eas retinere potest, licet pignus habere non possit: & hoc cum distinctione Imperialium Constitutionum.

T I T. LXXXVII.

AN PRÆSCRIPTIONE (33) FEUDUM ADQUIRATUR.

In beneficiis ut in cæteris contractibus, præscriptiones currere satis humanum, & rationi congruum videtur. Si quis ergo feudum alienum bona fide ab aliquo justa traditione acceperit, licet dominus non sit, cum verus dominus in traditione putetur, longi (34) temporis præscriptione jus sibi acquirit. Si vero malam (35) fidem habuerit, nulla se poterit tueri præscriptione, nec etiam de evictione agere poterit.

T I T. LXXXVIII.

DE PROBATIONE INVESTITURÆ.

De ingressu (36) curiæ a quibusdam varia ac diversa putantur: nos autem quod sæpius ac rationabiliter in multis curiis & civitatibus intelleximus, in scriptis bonæ recordationis causa inserere procuravimus. Quicunque igitur beneficium per investituram acquisierit sine possessionis traditione, pares ad investituram habeat, ut pro ipso veritas discernatur, cum controversia inde fuerit. Sane si possidet, aliis quibusdam adjuvetur adminiculis. Veruntamen quia milites inopes vasalli sunt, per testes vel per breve testatum probatio satis competens esse dignoscitur.

T I T. LXXXIX.

CONDITIONEM TACITE FEUDUM SEQUI.

Beneficia conditionalia (37), quæ in majoribus curiis a veteri tempore esse noscuntur: utpote Patriarcharum, Archiepiscoporum, Abbatum, Abbatissarum, Ducum, Marchionum, Comitum, Capitaneorum, sive etiam majorum valvasorum, si duobus, tribus vel deinceps aliis dantur vasallis, tacitæ (38) conditiones eos sequuntur, nisi nominatim in ipsis traditionibus ipsæ conditiones excipiantur. Hoc idem etiam de his conditionibus, quæ noviter (39) constituuntur ad harum similitudinem verissimum fore sapientibus placet.

T I T. XC.

FRATREM FRATRI IN FEUDO NOVO (40) NON SUCCEDERE.

Si duo fratres in heredes masculos & fœminas de beneficio investituram acceperint, altero decedente filia relicta, neptem cum patruo ad feudum venire dicimus: cum unusquisque (41) fratrum suæ soboli bene consuluit. Si enim frater suus sine ulla progenie decesserit, feudum non ad superstitem, sed ad dominum perveniet: nisi pactum de successione factum foret.

T I T. XCI.

DE INVESTITURA VETERIS ET NOVI BENEFICII.

Beneficium intelligitur de veteri (42) & novo: & cum de veteri fit investitura, satis sit si de recto (43) beneficio fiat investitura. Hæc autem investitura ab unaquaque (44) persona fieri potest, sive seculari sive ecclesiastica, si antiquitus (45) eorum consuetudo fuerit: hæc secundum quosdam, & a fœmina, & a minore 25. ann. fit. De

novo

(1) tit. 32. supr. eod. (2) tit. 14. §. 1. supr. eod. (3) Feudum potest dividi, ut hic, non tamen regale, tit. 55. §. 2. in fin. (4) tit. [illegible] infr. eod. [illegible] 12. supr. eod. (5) tit. 82. infr. eod. (6) tit. 94. infr. eod. (7) Ad judiciorum ordinem id pertinet, ut & similes in infr. eod. (8) Vid. etiam. 22. in fin. supr. eod. (9) Id est, tam in suum convasallum, quam in suum dominum. (10) tit. 8. 25. 42. supr. eod. (11) tit. [illegible] & 26. infr. eod. (12) tit. 42. supr. eod. (13) tit. 29. supr. eod. tit. 92. infr. eod. 2. feud. 8. §. 2. & tit. 2. 10. (14) Ex eodem usu formatur decisio, infr. 93. (15) Dixi 2. feud. 2. (16) Decania, quidam ita legunt. Cæterum Decanus Longobardorum & Gallorum legibus, non tantum is est qui in militia, decuriis imperat: sed & qui domi judicandi munere fungitur, ut advocatus, centenarius, millenarius, quingentenarius. (17) tit. 20. & 22. §. 1. supr. eod. (18) Dixi tit. 2. §. 1. supr. eod. (19) Id est, refutaverit. (20) De feudo a patre refutato, vid. tit. 19. supr. eod. (21) De quo vid. tit. 40. supr. eodem, 1. feud. 4. §. 2. (22) tit. 78. supr. eod. (23) Longa non XXX. annorum, ut supr. §. 2. 39. §. 4. supr. eod. 1. feud. ult. adde tit. 88. infr. eod. (24) Paternum feudum hic dicitur hereditarium. Interpretibus hereditarium est quod quis habere non potest, nisi sit heres. (25) tit. 39. supr. eod. (26) Vacige casum qui nunc sequitur. (27) Pater contracto [illegible] filium de feudo investire faciens, filio succedit: alias non succedit, d. tit. 10. (28) Per gestorem potest investitura accipi, ut hic: & per nuntium, tit. 18. §. 2. supr. eod. per procuratorem, tit. 4. §. 1 [illegible] sed utrum supr. eod. (29) tit. 102. infr. eod. 2. feud. 21. (30) Et ita juri accrescendi hoc casu locus non est. (31) Adde tit. 24. §. 1. & tit. 43. supr. eod. (32) tit. 41. supr. eod. (33) Præscriptione [illegible] feudum adquiritur, infr. eod. tit. 6. §. 1. in fin. 26. 2. feud. ult. (34) XXX. annorum, alias non currit præscriptio, vid. tit. 43 supr. eod. (35) Tit. 80. supr. eod. tit. 80. supr. eod. (36) Id est, de qualitate vasalli & paris. (37) Quibus adjecta est conditio aliqua, tit. 6. §. 2. tit. 71. supr. eod. (38) Qualitas feudi, feudum tacite sequitur. (39) Vid. tit. 100. infr. eod. (40) Aliud in paterno, 1. feud. 8. in fin. tit. 14. §. 2. tit. 20. (41) tit. 58. supr. eod. (42) tit. 2. supr. (43) De quo vid. tit. 20. (44) 2. feud. 2. (45) 6. tit. & 6.

novu si fiat invasiture, nominatim & da certe re oportec fieri. Hæc investiture e moliere secundum quosdam non valet: quibusdam velere placet: quæ sententie mitior (1) est. A minore autem 18. eenorum non valet: huc etiam de minoribus ann. 25. afferitur, ut quibusdam placet. A prælatis Ecclesietum vero tradi, & legitime dici potest jure, ut valeat investitura, dum tameo dissipator (2) videri non possit: quod si aliter intelligeretur, nullum beneficiem ab ecclesiasticis personis datum retineri posset. Dicitur etiam quod si conjunctæ (3) personæ gratie, vel etiam alicoi alieri tale dedit feudem, quod duos consimiles vasallos acquirere posset, inutile est beneficium.

T I T. XCII.

JUSTO (4) ERRORE EXCUSARI VASALLUM QUI FIDELITATEM NON FECIT.

QUicunque paratus est facere bene fidelitatem domino suo, prout pater feceret fidelitatem patri vel antecessori domini, dum tameo hæc bene fide dicat, & non dolose, sed justo errore, omnino condemnari non potest. Cum enim controversia est inter ipsos, per antiquitatem feudi, vel per breve testatum, vel per testes domino incumbit probatio, alioquin per vasallum veritas inquiratur.

T I T. XCIII.

FACTUM FRATRIS (5) FRATRI IN FEUDO PATERNO NON NOCET.

QUoddam satis bene dispositum ad utilitatem, & ad perniciosam calliditatem destruendam, in scriptis inserare curavimus. Quidam (6) miles bina beneficia a duobus dominis, prout solitum est, acquisivit: qui decedens duos reliquit filios, qui paterna beneficia inter se dividentes, alter eorum suo domino pro beneficio quod ad eum venit fidelitatem nullo (7) antepositu, sicut pater fecerat, fecit. Alter vero frater alteri domino similiter pro seu beneficio, quia alium nullum dominum habere videbatur, nullo antaposito fidelitatem fecit: defuncto posteriore fratre sine filiis utrumque feudum in eam, ut prius, venit personam; & sic dominus talem fidelitatem quærit, qualem frater ejus fecerat: quas altercationes amputantes dicimus, illud, quod frater fecit, nihil superstiti obesse: licet in secundam & tertiam generationem, & usque ad infinitum pertineat.

T I T. XCIV.

DE FEUDO GUARDIÆ (8) ET GASTALDIÆ.

QUod nomine gastaldiæ vel guardiæ in feudum datur, ablata gastaldia vel guardia jure auferri (9) potest (10).

T I T. XCV.
DE SUCCESSIONE FEUDI.

QUidam dominus habens beneficium, reliquit duos filios & unusquisque ipsorum habuit duos vel tres filios: unus illorum fratrum decessit, una tantum filia relicta: portionem illius non (11) ad omnes superstites, sed ad patruos (12) illius & suis posteritatibus (13) pertinere dicimus.

T I T. XCVI.
DE INVESTITURA ALIENI BENEFICII.

SI quis acceperit investituram alterius beneficii, inutilis est hæc investiture, & qui sciens hoc egit, de evictione (14) agere non potest.

T I T. XCVII.

NON AMITTERE FEUDUM EUM QUI SINE DOLO CESSAVIT PER ANNUM IN PETENDA INVESTITURA.

INter (15) dominum & vasallum nulla fraus (16) debet esse, & inde potest accipi, si vasallus non dolose steterit per annum (17) quærere investituram sui beneficii, non damnabitur, dolus (18) enim abest, si justa causa impediente steterit, vel aliter cum amore servitium fecerit domino suo. Dicimus autem ut si contra (19) ea quæ in fidelitate nominantur fecerit, beneficio carebit.

T I T. XCVIII.

EX DELICTO VASALLI FEUDUM AD DOMINUM REDIRE.

VAsallus habens feudum deliquit contra dominum, aut judicatum est: agnati cum domino litigant, quidam domino dicunt pertinere: quidam agnato. Dicimus autem ad dominum non (20) pertinere, donec (21) aliquis masculus se delinquanti vasallo superest, alii vero contradicunt.

T I T. XCIX.
DE FEUDO LIGIO.

SI quis investitus de feudo ligio, pro quo contra (22) omnes fidelitatem domino debet, Lucio & Titio ex se descendentibus filiis, sibi heredibus institutis, vita decesserit, divisione facta, si ad solum Titium feudum pervenerit, rationabiliter placuit eum solum fidelitatis sacramento esse obnoxium, ad quem solita feudi jura transierint; quod si ab alio domino Lucius postea feudum per investituram acquisierit, pro quo similiter ei contra omnes homines fidelitatem fecerit; decedente Titio sine liberis, ad quem devolvatur feudum, quod ex divisione habuerat, an ad alium fratrem eo ad dominum quæri potest? & cum placeat (23) quem ligium hominem duorum esse non posse, videri potest feudum ad dominum pertinere, sed rectius visum est feudum, quod per investituram acquisierit, impedimentu ei non esse, liceteque ei per (24) substitutum acceptabilem domino priori servire.

T I T. C.

IMPERATOREM FEUDUM AMITTERE VEL ALIUM PRO SE FIDELEM DARE.

EX facto incidisse scio Fridericum principem nostrum (25) cum ab initio Dux esset, & pro Ducatu fidelitatem faceret, divino nutu postea imperatorem electum, petita ab eo fidelitate pro ducatu, petenti domino respondisse, non teneri se fidelitatem facere, cum omne hominum genus sibi fidelitatem debeat, & ipse soli Deo & Romano Pontifici. Sed cum insistente feudi domino de hoc contenderetur, proceribus prudenter visum est, feudum amissum esse (26), vel alium (27) Ducem in Ducatu constituendum, qui feudo servire debeat, & domino fidelitatem faciat.

T I T. CI.
ECCLESIAM FIDELITATEM NON FACERE (28).

DE negotio super quo nos consulere voluisti, tibi secundum jus curiæ & usum feudi breviter respondemus, quatenus pro feudo, quod ab aliquo per Ecclesiam detinetur, nulla sit facianda fidelitas (29).

T I T. CII.

NON COGI VASALLUM PRO UNO FEUDO DUAS FIDELITATES FACERE (30).

INsuper etiam te instructum esse volumus, quod si dominus a quo feudum tenebatur, diem suum pluribus heredibus relictis obierit: vasalli qui communiter illud tenent, non coguntur fidelitatem pro eo feudo facere, nisi domini illud feudum primo partiuntur: quoniam secundum jus feudi non debet quis duas (31) fidelitates pro eodem feudo facere.

T I T. CIII.
FILIOS TANTUM SECUNDI MATRIMONII MATRI IN FEUDUM SUCCEDERE.

MUlier quæ feudum secundi viri contemplatione acquisierat, si ex utroque matrimonio superstitibus liberis decesserit, solos ex (32) secundo viro susceptos filios ad feudi successionem admitti, usu cornasum obtantum est.

T I T. CIV.
CASUS QUIBUS FŒMINA IN FEUDO SUCCEDIT.

SI cui militi ad certum (33) servitium feudum fuerit datum, isque relicta ex se descendente fœmina, decesserit, quæ id servitium juxte feudi conditionem non minus decenter (34) præstare possit quam masculus, etsi in investitura minime cautum sit, ut & fœminæ ad id aspirare valeant, eam tamen admitti rectum putamus, quinimo hoc casu, simul cum masculo in feudo eam succedere quidam putant, quod multo magis dignum observantia existimamus, cum feudum sic datum est, ut nullum pro eo servitium fiat, ut pleraque hodie feuda dantur. §. 1. Item si quis eo tenore de feudo aliquo sit investitus, ut in eo succedant fœminæ sicut (35) masculi, sive feudum id ad certum fuerit datum servitium, sive pro eo indeterminata fuerit promissum servitium, investito moriente in feudum succedunt pariter & mares & fœminæ, quanquam enim superstite (36) masculo ex eo qui primus feudum adquisivit, fœminæ excludantur, & si in maribus & fœminis fuerat acquisitum (ut in feudis regulariter tradi solet) sermonem tamen investituræ, nec non vim verborum & sensum contrahentium intuentes, discretionem sexus in ejusmodi feudi successione non fecimus. §. 2. Jugales (37) a quodam milite simul (38) de eodem feudo investiti fuerant, ut in se descendentesque suos id haberent. Hi ex se filio & filia superstitibus defuncti sunt, inter quos feudi quæstio agitatur, masculus enim universum feudum sibi vindicat: fœmina vero ad paternum feudum pariter cum fratre vocari se defendit; quidam pro masculo, quidam pro fœmina pronuntiant. Eorum qui pro filia judicant, sententiam sequendam esse censeo, cum filia ex antedictorum jugalium contubernio superest, ex prædefuncta uxore alio suscepto masculo qui consanguineus ad eam frater sit. In cæteris (39) priorum sententia sane sequenda est: quod si sola ex eo matrimonio relicta filia, nullo ex eo vel alio connubio superstite masculo, ab hac luce subtracti fuerint, feudum scindi fert prudentum nostræ civitatis opinio, ut dimidiam quidem partem fœmina sibi acquirat, reliquam vero dominus aut ejus heres accipiat.

TIT.

(1) [illegible] sequenda. (2) Prælatus [illegible] infeudare potest, at non dissipare. (3) Novell. 120. cap. 5. (4) tit. 26. §. 9. vers. vasallus. (5) Vid. tit. 28. supr. eod. (6) tit. 12. §. 2. supr. eod. (7) Hoc feudi ligii proprium est. tit. 99. infr. eod. (8) 1. feud. 2. & 4. §. 5. (9) Vid. tit. 81. supr. eod. (10) Nisi aliud convenerit. tit. 105. infr. eod. (11) tit. 10. in fin. supr. eod. (12) Ad fratres. Cujac. (13) Id est, posteris. [illegible] §. 3. [illegible] de [illegible]. (14) Evictione non agit qui sciens alienum beneficii investituram accepit. tit. 26. in fin. supr. eod. (15) Dixi tit. 13. §. 3. in fin. supr. eod. (16) Dolus inter vasallum & dominum [illegible]. (17) Id diem. 1. feud. 22. (18) Dolum excusat justa causa impediens. (19) 2. feud. 24. §. 2. vers. sed non est, 2. feud. 21. (20) Cujacius hanc negationem expungit. (21) tit. 18. supr. eod. (22) Feudi ligii proprium hoc est, ut qui feudum ligium a domino acceperit contra omnes ei fidelitatem debeat. tit. 99. §. 2. tit. 95. supr. eod. [illegible] ne quidem Imperator excipiatur, antiquiorve dominus. In [illegible] homologi [illegible], tit. 23. in fin. supr. eod. (23) Duorum homologus nemo esse potest, ut hic, non homologus, potest. d. tit. in fin. (25) Facit tit. 53. §. 2. tit. 100. (26) Libri feudorum tempore [illegible] videntur sub Friderico Imp. (28) Aliud in ecclesia, tit. 101. supr. (27) Vicarium scil. & substitutum, ut tit. 51. §. 1. tit. 99. supr. eod. (28) Id est, [illegible] esse juramento fidelitatis, & ita derogat legi generaliter conceptæ. tit. 3. in fin. supr. eod. (29) Igitur major [illegible] quam imperatoris auctoritas, tit. 100. supr. (30) Quid si plures feudum adquisiverint? omnes fidelitatem facere debent. tit. 26. §. 4. vers. omnes. (31) tit. 31. §. 5. supr. eod. tit. 91. supr. eod. (32) Simil. 36. §. 4. vers. [illegible]. (33) tit. 51. §. 9. (34) Puta, ut [illegible] domum [illegible]. tit. 5. in fin. supr. eod. (35) 1. feud. 1. §. 3. tit. 4. §. 2. tit. 8. & 9. feud. 26. §. 1. vers. feudum vel lege. Ut hujus feudi succedunt fœminæ cum masculis. (36) Sic est Gerardi sententia, de qua dixi 1. feud. 8. in fin. ab omnibus recepta. (37) Id est, conjuges. (38) Ut tit. 91. supr. eod. [illegible] feudum partim fœmininum, partim paternum, & sic mixtum. (39) Id est, quoties filia ex eodem matrimonio fratres habet.

T I T. CV.

DE FEUDIS HABITATIONUM.

FEuda habitationum (1) nisi (2) aliud specialiter cautum sit, morte accipientium finiuntur (3).

T I T. CVI.

SERVOS POST DELATAM SUCCESSIONEM MANUMISSOS IN FEUDUM NON SUCCEDERE.

QUæsitum scio, dudumque apud prudentes fuisse causam hanc: si servi (4), quibus maculæ (5) servitutis obstaculo fuerat, libertate donati fuerint, an ad feudi successionem valeant adspirare? Denique post magnas varietates obtinuit sententia distinguentium, quo tempore libertatis donum assecuti fuerint: ut siquidem eo tempore (6), quo coheres alter, utpote his constitutis inhabilibus, aut dominus quasi ad se devolutum vindicasset, ab ejus successione sint penitus alieni, ne quod legitime factum est, superveniente facto postea retractetur: qui si re integra manumissi fuerint, in feudum recte succedere queunt.

T I T. CVII.

UT VASALLI SUMPTIBUS DOMINI SERVITIA PRÆSTENT.

ANtiquetum esse ipsis rerum experimentis, nos ipsi cognovimus, fideles, nisi (7) aliud contractibus pactiones insertæ desiderent, dominorum (8) sumptibus eisdem servitia ministrare. Justum namque est, ut illi consequantur stipendium, quo tempore suum commodant reperiuntur obsequium, præsertim cum nec quisquam propriis cogatur impendiis militare, maxime cum extra (9) civitatis suæ territoria servitiis exhibendis eos convenit fatigare.

T I T. CVIII.

VASALLUM FEUDUM POSSE IN ALIUM ARCTIORI LEGE TRANSFERRE.

NUlla juris constitutione aut consuetudinis, usufque longævi observantiæ prohiberi sollicitatus invenio, vasallum, arctiori (10), quam ipse habeat, lege, feudum in alium ubilibet posse transferre.

T I T. CIX.

CLERICATU FEUDUM AMITTI.

ET jure & moribus receptum est, vasallum clericali (11) se militiæ dedicantem feudum amittere. Scriptum est enim in divinis eloquiis: Miles Christi serviat Christo: milites seculi serviant seculo.

(1) tit. 10. sup. eod. (2) tit. 44. supr. eod. (3) Re deserta habitatione, d. tit. 73. (4) An servus investiri possit, vid. tit. 3. §. 1. vers. personam. (5) Servitutis macula. (6) In feudis delatæ successionis tempus spectatur, facit tit. 50. supr. eod. (7) Conveniunt contractum, l. 1. §. 3. & 4. ff. de pact. (8) Sumptu dominico servitium præstatur a vasallo, Vid. Ardizonem de feud. cap. 95. An & a liberto servitium eodem modo præstatur patrono sumptu ? minime, vid. l. sed uilla 18. ff. de oper. libert. (9) Vid. Curtium a. partes 1. [illegible] (10) tit. 84. §. 2. tit. 48. 80. in fin. (11) tit. 21. tit. 36. §. 4. vers. qui clericus supr. eod.

LIBER QUINTUS (1)

DE FEUDIS,

QUO

VARIÆ CONSTITUTIONES IMPERATORUM AD HANC PARTEM JURIS PERTINENTES CONTINENTUR.

T I T. I.

CONSTITUTIO CONRADI (2) DE BENEFICIIS.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis: Conradus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus, omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus & nostris tam præsentibus quam futuris notum esse volumus, quod ad reconciliandos animos seniorum & militum, ut ad invicem semper inveniantur concordes, & ut fideliter nobis & suis senioribus serviant & devote, præcipimus & firmiter statuimus, ut nullus miles Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, Marchionum, vel Comitum, vel hominum qui beneficium de nostris publicis bonis, aut de ecclesiarum prædiis nunc tenent aut tenuerint, aut hactenus injuste perdiderint, tam de nostris majoribus valvasoribus, quam eorum militibus sine (3) certa & convicta culpa suum beneficium perdat, nisi secundum consuetudinem antecessorum nostrorum & judicium parium suorum. Si contentio emerserit inter seniorem & militem, quamvis pares judicaverint, illum suo beneficio carere debere, & ille dixerit, hoc injuste, vel per odium factum esse, ipse suum beneficium teneat, donec senior & ille quem culpat, cum paribus ad nostram præsentiam veniant, & ibi causa juste determinetur. Senior vero & miles qui culpatur, qui ad nos venire debuerint, sex (4) hebdomadas antequam iter incipiat ei cum quo litigaverit innotescat. Hoc autem de majoribus valvasoribus observetur. De minoribus vero in regno nostro, aut ante seniores, aut ante missum (5) nostrum eorum causa finiatur. Præcipimus etiam, ut si aliquis miles sive de majoribus, sive de minoribus, de hoc seculo migraverit, filios ejus beneficium tenere, si vero filios non habuerit, & aviaticum (6) ex masculo filio reliquerit, pari modo beneficium habere, servato usu majorum valvasorum in dandis (7) equis & armis suis senioribus. Si vero forte aviaticum ex filio non reliquerit, sed fratrem legitimum ex parte patris, & si seniorem offensum habuerit, sibi vult satisfacere (8) & miles ejus esse, beneficium quod patris sui fuit habeat. Insuper & omnibus modis prohibemus, ut nullus senior de beneficio suorum militum cambium (9) aut precarium aut libellum sine (10) eorum adsensu facere præsumat. Illis vero quæ tenent proprietario jure, aut per præcepto sui porrectum libellum, sive per precariam, nemo ea devestire audeat injuste. Fodrum (11) autem de castellis quod nostri antecessores habuerant, habere volumus: illud vero quod non habuerunt, nullo modo exigimus. Si quis hanc jussionem nostram infregerit, auri optimi libras C. componat, medietatem cameræ nostræ, & medietatem cui damnum illatum fuerit.

T I T. II.

CONSTITUTIO HENRICI DE CAUSIS AMITTENDI FEUDI.

IMperator Augustus Henricus secundus. De militum beneficiis quoniam duabus variisque causis in regno nostro esse cognovimus, ideo ad Reipublicæ statum quædam statuimus. Si (12) quis ergo dominum suum interfecerit, vel vulneraverit, ipsum dominum suamve dominam obsederit, vel eum cucurbitaverit (13), vel contra ea, quæ in fidelitate nominantur, fecerit, vel his supradictis consilium dederit, parium laudatione beneficium amittat. Si vero de supradictis se defendere voluerit, testibus a parte domini deficientibus, cum tribus paribus se expurget: si autem parem habere non potuerit, cum duodecim propinquioribus parentibus se defendat (usu vero curiali solus defendat). Si quis autem suorum parium idoneus tamen exinde se veritatem scire dixerit, & per pugnam eum fatigare voluerit, ut per (14) pugnam se defendat, edicimus. Si quis autem fuit, qui domino non servierit, parium laudatione beneficium amittat (curiali tamen usu id redimere potest pro medietate, quantum valuerit), sed si hoc defendere noluerit, duos vel unum saltem parem ostendat, & cum his se servisse juret: & si pares paremve habere nequiverit, cum tribus vel duobus propinquioribus parentibus se intra annum (15) servisse juret: (usu tamen curiali solus jurare conceditur. Qualiter autem juret, an solus, aut cum aliis, nihil interest, dum tamen servitia nominet.) Si autem concorditer cum domino suo se habuerit dominum sæpe videndo, tunc dicimus ut probet per testes servitium fecisse, & per se non stetisse. Si etiam aliqua inter dominum & vasallum discordia fuerit, vel si domicilia in longinquum habuerint, vasallus domino se repræsentando servitium promittat, & si necesse fuerit, hoc probet jurejurando, saltem ad finem controversiæ vasallo a paribus dato. Si quidem intra unum servierit, quod levissimum fuerit, & dominus aliud servitium imposuerit, quod vasallus neglexerit, unde damnum domino illatum fuerit usque ad fruges, feudatarius parium existimatione damnum resarciat. De aliis vero culpis unde beneficium non amittitur, parium laudatione defendat se, ut supra, vel emendat.

T I T. III.

ALIA CONSTITUTIO HENRICI DE VASALLO QUI UNUM EX DOMINIS REFUTAVIT.

IMperator Henricus: Si contigerit feudum locatum, aut neglectu fidelis consortibus (16) applicari, nullum ea eo levamen detrusus excipiet, ne senioris sui contemptus illusus fiat, ob quem feudum jure dimiserat. Sane qui aliter fecerint, quam quod mens saluberrimæ nostræ constitutionis exposcit, beneficio se cariturum esse cognoscant, ita ut eis amplius sperare non liceat, seniori danda licentia tam ab ipsis eorumque posteris, quam cæteris detentatoribus prædictum beneficium vindicandi.

(1) Hoc libro continentur quædam Constitutiones Imperatoriæ compilatæ atque hic insertæ ab Hugolino. Cujac. de feud. cap. 2. circa fin. & Borcholt. [illegible] (2) 1. feud. 1. §. 1. [illegible] 2. feud. 24. 40. (3) 1. feud. 21. 22. §. 2. (4) d. §. 2. (5) Vicarium. (6) Id est, nepotem ex filio, 2. feud. 1. §. 2. (7) 2. feud. 20. (8) 2. feud. 12. §. 1. [illegible] §. 2. (9) De cambio adde 2. feud. 4. §. 2. 20. §. 1. tit. 29. (10) 2. feud. 9. in fin. [illegible] §. 1. (11) Annonam militarem. v. Ammonius 1. (12) Causæ feudi amittendi. (13) [illegible] feud. 1. supr. & 2. feud. 26. 27. (14) 2. feud. 20. in princ. & §. 3. & tit. 20. §. 2. (15) Quod minimum est, ut infr. eod. (16) Id est, dominorum, ut 2. feud. [illegible]

T I T. IV.

ALIA CONSTITUTIO HENRICI EJUSDEM, UT INGRATITUDO VASALLI PROBETUR TESTIBUS QUINQUE.

Imp. Henricus Aug. universo populo.

SI (1) vasallus inhonestis factis atque indecentibus machinationibus dominum suum offenderit &c.

T I T. V.

CONSTITUTIO LOTHARII DE FEUDIS NON ALIENANDIS.

Lotharius divina favente clementia tertius Imperator Romanorum, pius, felix, inclytus ac triumphator semper Augustus universo populo.

IMperialis (2) benevolentiæ proprium esse judicamus, commoda subjectorum investigare &c.

T I T. VI.

ALIA EJUSDEM LOTHARII CONSTITUTIO DE INVESTITURA NON PETITA INTRA ANNUM.

Imp. Lothar. Eugenio papæ, & universo populo.

QUoniam (3) inter dominum & vasallum nulla fraus, nec ullum malum ingenium debet intervenire &c.

T I T. VII.

CONSTITUTIO FRIDERICI DE FEUDIS NON ALIENANDIS ET ALIIS CAPITULIS.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universo populo.

IMperialem (4) decet solertiam ita Reipublicæ curam gerere, & subjectorum commoda investigare &c.

T I T. VIII.

ALIA DE JURE FISCI.

Imp. Fridericus.

REgalia (5) sunt armanniæ, viæ publicæ, flumina navigabilia, & ea quibus fiunt navigabilia &c.

T I T. IX.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM FRIDERICI DE PACE TENENDA.

FRidericus (6) Dei gratia Romanus Imperator, semper Augustus, Episcopis, Ducibus, Comitibus, Marchionibus, & Rectoribus &c.

T I T. X.

ALIA CONSTITUTIO FRIDERICI IMPERATORIS DE INCENDIARIIS ET PACIS VIOLATORIBUS.

FRidericus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus. Decet fidelitatis nostræ tempora, generali populum provinciarum tranquillitati circumspectionis nostræ studio provideri, ut dum in subjectis dominationis virtute pollemus, reprobos quoslibet ac scelerosos a subditorum injuriis arceamus æquitatis nostræ correctione. Considerantes quippe quæ damna, quantæque desolationes hominum & provinciarum, per seditiones & incendia provenerint, & quantos præterea futurorum timores reportent, ea quæ de conscientia & consilio principum, & aliorum fidelium nostrorum, tam liberorum, quam ministerialium, ad reprimendas incendiariorum insolentias, imperialis nostra sancit auctoritas, universalis imperii fidelibus nota fieri volumus, & sicut in castro nostro Nurimberg hæc ordinata & confirmata sunt, firmiter indicimus observanda. Primum igitur de incendiariis (7) demandamus generaliter, ut si liber homo, ingenuus, ministerialis, vel cujuscumque conditionis fuerit, incendium commiserit pro guerra propria, pro amico, pro parente, vel causæ cujusquam alterius occasione, de sententia & judicio imperiali, proscriptioni statim subjectus habeatur. Hic excipiuntur, si qui forte manifesta guerra castra manifeste capiant: & si quæ ibi suburbia, aut stabula aliave tuguria præjacent, igne succedunt. Excipiuntur & judices quos in malefactores pœnam justitia exigente exercere contingit. Quod si aliquis in Ducatu alicujus incendium fecerit, ipse proscriptum pronuntiet, ac deinde justitiæ suæ auctoritate eum proscribat. Idipsum faciant Marchiones, Palatini, Comites, Landgravii, & Comites alii, nec alicui eorum liceat talem absolvere, nisi domino Imperatori.

Quicunque etiam incendiarium in domo sua scienter receperit, & consilium auxiliumve ei impenderit, damnum & injuriam passo pro facultate sua restituat. Judici vero x. libras monetæ de illa diœcesi in qua commissum est, persolvat, ac domino Imperatori pro voluntate & gratia sua disponat. Si quis autem super hac culpa innocentiam suam probare vel ostendere voluerit, cum duobus viris veracibus culpa in præsentia judicis se expurget.

Si quis autem cuiquam imposuerit, quod incendiarium receperit, & de hoc ipsum jure voluerit convenire, hoc nequaquam ei fieri liceat, nisi præstito primo calumniæ sacramento. Dominus etiam Imperator proscriptorum neminem a sententia proscriptionis absolvat, nisi de illicitis primo damnis cum injuriato componat, & nisi conscientia judice hoc faciat.

Proscriptum vero, quem pro incendio sententiam proscriptionis incurrisse omnibus notum fuerit, diœcesanus Episcopus, si ad satisfactionem inobediens extiterit, a communione Ecclesiæ Dei & fidelium Christi abjiciat, & extraneum eum reddat, nec eum absolvat, quousque læso damnum restituat: & e converso, quem Episcopus legitimis inducüs citatum justitia dictante excommunicaverit, & hoc judici insinuaverit, judex eum banno proscriptionis condemnet, & nec prius eum absolvat, quam coram Episcopo de his pro quibus condemnatus est, satisfaciat. Quod si a proscriptione illa prædicto modo fuerit absolutus, & Episcopo suo voluerit obedire, incendium primo abjuret, deinde sit in arbitrio Episcopi, qualem ei pœnam injungat, ad visitandum sepulchrum Domini, aut limina Jacobi Apostoli. Si autem proscriptus eo, ut dictum est, modo absolvi desideraverit, domino Imperatori fines imperii per annum & diem abjuret. Si quis autem a proscriptione & excommunicatione similiter non fuerit absolutus intra annum & diem, universo jure, honore, & legalitate privatus habeatur, ita ne ferendo testimonio, vel ad judicandum, de cætero nequaquam sit admittendus. Omni quoque feudali jure carebit perpetuo.

Item si in reisa (8) alicujus domini, cum ipso domino cujus est reisa, aliquis fuerit, qui incendium (ut sæpius contingit) faciat, dominus ipse, cujus est ipsa reisa, jurabit super reliquias, quod non fecerit conscientia, vel mandato, vel voluntate sua. Reum autem abjiciet a se & nunquam recipiet. Quod si illum post satisfactionem receperit, tenetur universum damnum quod ille commisit, restituere.

Item si contingat dominum aliquem in villa aliqua hospitari violenter, & fortuito evenerit, domum aliquam incendi, & ille cui fit damnum, dominum impetierit, quod mandato suo, vel voluntate, vel conscientia sua factum sit, damnum damnificato restituat.

Item si incendiarius captus fuerit, & coram judice negare voluerit incendium se commisisse, si forte notorium non fuerit, per provinciam judex si possit eum cum septem idoneis testibus convincere, capite plectatur. Sed si notorium fuerit, nullius requirendum est testimonium, sed statim decollandus. Item si Castellani cujusquam domini descendentes a castro domini sui, incendium fecerint domino absente a provincia, castrum domini propter hoc non erit comburendum, sed bona incendiariorum, quæcunque extra castrum fuerint reperta, comburantur. Post reversionem vero domini, si dominus incendiarium retinere voluerit, & a se non repulerit, castrum ejus similiter erit comburendum. Item si proscriptus propter incendium in aliquam domum confugerit, de qua non possit haberi, nisi domus incendatur, propter hoc incendium non erit quis incendiarius, sed damnum pro incendio restituere debet. Item si incendiarius super castrum aliquod agitatus confugerit, & dominus, cujus est castrum, forsitan dominus, vel vasallus, vel consanguineus fuerit, dominus ille non debet eum persequentibus repræsentare, sed juvabit eum a castro in sylvam vel alias, ubi securus sibi videatur. Quod si nec dominus vel vasallus, nec cognatus fuerit, persequentibus eum statim repræsentet, vel cum eo in eadem culpa sit.

Statuimus etiam, & eodem firmitate edicto sancimus, ut quicumque alii damnum facere, aut lædere ipsum intendat, tribus ad minus ante diebus per certum nuntium suum diffiduciet eum. Quod si læsus diffiduciatum se fuisse negare voluerit, nuncius idem si vivus est, juret quod contradixerit ei ex parte domini sui, loco & tempore designato. Si mortuus est nuncius, juret dominus junctis sibi duobus viris veracibus, quod contradixerit ei, ne dolo mediante de fide violata quis valeat inculpari. His sancientes adjicimus, ut quicumque treugas alicui dederit, nisi ibi determinatum & acceptum fuerit, quo tenore servet vel non servet eas, contradicere eis ante terminum statutum nequaquam possit. Quod si fecerit, ut violator fieri judicatur.

Item qui nuncium aliquem, pro eo quod contradicturus mittitur, læserit, fidem suam violavit, & de cætero omni honore suo carebit, & in posterum nullus ei contradicet. De filiis (9) quoque sacerdotum, diaconorum, rusticorum, statuimus, ne cingulum militare aliquatenus assumant: & qui jam assumpserunt, per judicem provinciæ a militia pellantur. Quod si dominus alicujus eorum eum in militia contra judicis interdictum retinere contenderit, dominus ipse judici in x. libras condemnetur, servus autem omni jure militiæ privetur. Statuimus etiam, ut si quis vineas (10) aut pomaria exciderit, proscriptioni & excommunicationi incendiariorum subjicietur. Ut autem hæc tam utilis ordinatio omni tempore rata permaneat, & eo quo dicta est tenore inconvulsa consistat, eam legibus prædecessorum nostrorum Imperatorum atque regum jussimus interseri, & perpetuo jure servari. Cui si quis ausu temeritatis contraire præsumpserit, Dei omnipotentis & nostræ perpetuæ indignationis sit reus. Fiat, fiat. Actum Nurimberg in præsentia Principum. Consilio, & consensu eorum. Anno incarnationis M. CLXXXVII. 3. Kal. Jan.

T I T. XI.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM DE PACE COMPONENDA ET RETINENDA INTER SUBJECTOS, ET ALIIS CAPITULIS.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus universis subjectis suo imperio, Salutem.

HAc (11) edictali lege in perpetuum valitura jubemus, ut omnes nostro subjecti imperio &c.

T I T. XII.

ALIA CONSTITUTIO EJUSDEM FRIDERICI DE PACE CONSTANTIÆ.

IN (12) nomine sanctæ & individuæ Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperat. semper Augustus &c.

TIT.

(1) Vid. 2. feud. 27. (2) Vid. 2. feud. 52. in princ. (3) Vid. 2. feud. 22. §. 2. (4) Vid. 2. feud. 55. (5) Vid. 2. feud. 56. (6) Vid. 2. feud. 27. (7) De incendiariis. (8) Reisa militaris excursio, hin. Raisgeleidum, apud Aventinum, multa non responderis ad delectum. (9) Filii sacerdotum remoti a cingulo militari. (10) l. 2. & l. 3. ff. arborum furtim c. Reisg. 24. §. 2. 6. Matthæ. 7. (11) Vid. 2. feud. 53. (12) Vid. infr. tit. 18.

T I T. XIII.

ALIA CONSTITUTIO FRIDERICI DE JURE ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΣ (1)

SAncimus a modo in omni provincia & in omni civitate, ſi quis ex parentela (2) habeat communem agrum (3), domum, vel vineam, vel rem immobilem diviſam, vel indiviſam, aut ex communi emptione, vel aliquo hujuſmodi titulo, vel alio modo aliquo conjunctim, & voluerit alienare ſupradictas res per venditionem, vel emphyteuſim (4) vel locationem, non ante liceat ei alienare, quam denuntiaverit illis quos vocavimus per ordinem in jus προτιμήσεως. In primis (5) vocentur parentes, qui ſunt conjuncti, poſt hos ſocii, poſt hos illi qui ſunt conjuncti, etiam ſi extranei ſint, poſt hos vocentur omnes qui ſunt ſub uno ſcrelio, & qui ſunt conjuncti ex aliqua parte. Sin autem plures ſint in jure προτιμήσεως, omnibus denuntietur, ut intra (6) triginta dies ſolvendo juſtum (7) pretium ſine mora aut quantum quivis emptor ſine fraude dederit, unuſquiſque portionem ſuam accipiat. Verum ſi intra ſtatutum terminum juſtum pretium non ſolverit, de cætero non habebit jus προτιμήσεως, niſi ſi quis eorum erat in captivitate, vel deportatus, vel in exilium miſſus, vel abſens reipublicæ cauſa, aut ex propria ſua cauſa, vel minor viginti quinque annis: & licet iſti fuerint abſentes ex juſta cauſa, tamen tutores eorum, vel curatores, vel procuratores, vel defenſores intra quatuor menſes debent venire & ſolvere juſtum pretium cum legitimis uſuris (8) & expenſis neceſſariis, & accipere jus προτιμήσεως, & extraneos omnimodo expellere, & ſi neglexerint hoc facere, ſarcient de propriis ſuis quidquid incommodi illi habuerint. Licet autem ſupra diximus omnes vocari ad jus προτιμήσεως, tamen ſi (9) probatum fuerit quod atroces injurias vel manus impias venditori vel ejus familiæ intulerint, vel ipſius ſubſtantiæ gravem jacturam moliti ſunt, vel contra ejus vitam niſi ſunt, omnes iſti nullo modo ſine voluntate venditoris ad jus προτιμήσεως veniunt. Ex (10) cauſa tamen dotis vel donationis propter nuptias vel ſimplicis donationis vel donationis cauſa mortis vel ex teſtamento, permutatione, tranſactione, & parentes & extranei omnes poſſunt alienare, niſi quis vendendo vel locando ei qui non habuit jus προτιμήσεως ſimulate donaverit vel legatum dederit. Ideoque illi qui habent jus προτιμήσεως, poſſunt exigere juramentum (11) a venditore & emptore, & poſt juramentum ſi probatum fuerit contra Conſtitutionem noſtram ſimulate hoc feciſſe venditorem & emptorem, rem & pretium (12) perdent, & fiſco applicabitur, fiſcus autem vendet rem illam illis qui habent jus προτιμήσεως. Sed ſi ante juramentum probatum fuerit hoc eos feciſſe, venditio erit irrita, & venditor cogetur (13) invitus vendere illis qui habent jus προτιμήσεως. Prohibemus autem potentiores (14) perſonas aliquid accipere prætextu adoptionis, vel donationis ſimplicis aut cauſa mortis, ex teſtamento, vel ex uſucapione, aut ſub prætextu defenſionis, niſi forte parentes fuerint. Potentiores (15) autem dicimus, qui non tantum per ſe, ſed etiam per propinquos poſſint inferre timorem alienatoribus, aut promiſſionem beneficii. Quod ſi aliquis ex potentioribus hoc præſumpſerit facere, ſit alienus ab illa re, & æſtimationem illius rei præſtet fiſco. Tranſacto tamen decennio (16) ſine denunciatione, nulla de cætero moveatur controverſia illis qui poſſident ex aliquo contractu vel ex donatione vel ex teſtamento, ab illis qui habent jus προτιμήσεως vel etiam fiſco.

T I T. XIV.

ALIA EJUSDEM DE JURE ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΣ.

QUum omnibus hominibus qui legibus reguntur & moribus, præceptum eſſe conſtet, jus ſuum cuique tribuere (17), nec cuiquam jus ſuum detrahere, libertatis (18) procedente gratia qua naturaliter quod cuique facere libet, niſi quid vi aut jure prohibetur, eſt conceſſa facultas, res ſuas unicuique liberum eſſe aut propter (19) nuptiae donationis, aut dotis, aut ſimplicis donationis, aut cujuslibet alienationis, aut ultimæ voluntatis diſpoſitionis cauſa ſive teſtamentario jure in alium transferre, non eſt ambigui juris. Sed quoniam & jure præcipitur, honeſte vivere, alterum non lædere, ne hi qui cognatione vel communione, vel aliquo propinquitatis modo eorum qui vendunt urbanis ruſticiſve prædiis adhærendo ab his qui intromiſcentur, lædantur, vel aliter ipſe venditione impediantur, jure προτιμήσεως præferri ſancimus &c.

T I T. XV.

ΝΕΑΡΑ ΡΩΜΑΝΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ. ΠΕΡΙ ΕΚΠΟΙΗΣΕΩΣ ΚΤΗΜΑΤΩΝ,

[illegible] &c. (20)

Vocantur hac conſtitutione in jus προτιμήσεως cognati primum conſortes, veluti fratres, qui paterna prædia pro diviſo aut pro indiviſo poſſident, hi ſunt qui dicuntur οἱ ἀναμὶξ [illegible] συγγενεῖς, auctoribus Græcis interpretibus, qui & inde adnotant recte conſortes extraneos præferri cognatis non conſortibus. Poſt cognatos conſortes vocantur ſocii, deinde qui rem communem habent citra ſocietatem, ſive ſint cognati ſive extranei, tum ii qui communi cenſus vinculo tenentur, licet non eodem loco cenſum exſolvant, poſtremo vicini & confines. Hi teſtato denuntiandi ſunt antequam venditio fiat extraneo. Denunciatis datur menſis, procuratoribus totum menſes quatuor, non denunciatis decennium, dominis ὑποτελείας & feudorum longe alia tempore, *l. ultima Cod. de jure emphyt. & ſupra 2. titul. 9.* & ii qui præſentes venditioni adfuerint, & tacuerunt, ut interpretes Græci adnotant rectiſſime, non venditioni conſenſiſſe, nec pro denunciatis habentur. *l. Titia §. Lucia ff. de legat. 2. l. Gaius ff. de pign. act.* Conſenſu amittitur jus προτιμήσεως & præſcriptione temporis, & ingratitudine ſive indignitate. Datur etiam hac Novell. jus προτιμήσεως convicanis, ſecundum *l. 1. C. non lic. habit. metr.* Eſt & aliud hac Novell. caput de locupletioribus & potentioribus, ut ne quid ex bonis tenuiorum adquirant [illegible], ut explicatius enarrant interpretes, non igitur niſi [illegible] aut [illegible] jura, & ad definitionem potentiorum, Novell. Conſtantini Porphyrogennetæ [illegible] declarat nihil intereſſe potentior ſit qui emerit, an is qui potentiori domeſticus ſive [illegible] fuerit, Fridericus male propinquus. Igitur ne potentiores quidem derogare poſſunt juri προτιμήσεως, quinimo ſeverius cum his agitur; nam neque donationis aut teſtamenti aut tranſactionis aut patrocinii aut adoptionis jure ad bona tenuiorum pervenire poſſunt. Sed eadem & hos quos ſuperiores tuetur præſcriptio decennii.

Poſtremum caput vetat alienationem prædiorum militarium: quod omnino pertinet ad feuda, & conſentit etiam cum Friderici & Lotharii Conſtitutionibus, ne milites per inopiam muneribus militaribus reddantur inhabiles, publicove depereat cenſus qui eo nomine dependi ſolet, qua de re viſum etiam eſt proponere Novellam Conſtantini Porphyrogennetæ.

T I T. XVI.

ΝΕΑΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ.

ΩΣΠΕΡ [illegible] &c.

Ut Lotharii & Friderici Conſtitutione feuda nullo modo poſſunt a militibus alienari, ita nec ea prædia militaria quæ relata ſunt in Codices militares ex hac Conſtitutione, quæ feudis comparamus. Cætera autem quæ Codicibus militaribus abſunt, poſſunt alienari uſque ad certum modum, pura ſecundum ejus diſtinctionem, ſi modo retineat ſibi tantum ex iis miles quantum conficientis quatuor vel duabus libris auri ſufficiat, ne ſcilicet omnino redactus ad inopiam, & militiæ reddatur inutilis, quæ eſt etiam ratio Conſtitutionum Lotharii & Friderici. Sed hoc diſtabant illa prædia militaria a feudis, quod illis a nemine recognoſcebant, quippe cum eorum eſſent milites pleno jure domini, & conſequenter quod alienatione aliis non aperirentur, ſed illis ipſis reſtituerentur. Cæterum ut Fridericus nullam cenſet emptori præſcriptionem temporis opitulari poſſe, quominus venditio reſcindatur, ita nec Conſtantinus, niſi 40. annorum quaſi ſcilicet omnis qui ea prædia emerit in eo pro malæ fidei poſſeſſore habeatur, *l. 7. C. de agr. & cenſ.* licet in fructuum & ejus quod intereſt ratione diſtinguat inter bonæ & malæ fidei emptorem, ſicut Fridericus in pretii repetitione. Et prætereа longi tantum temporis præſcriptionem excludere Fridericus voluit. Militibus hac ſive novella ſive edicto Conſtantinus adnumerat cenſitos, & quid juris ſit ſi prædia militis a milite emerit, definit & alia quædam.

FEUDORUM FINIS.

CON-

(1) Pauca de jure προτιμήσεως (cujus originem ad jus divinum quidam referunt, Lev. 25.) dicendum. Jure Romano, ſi teſtator vetuiſſet fundum alienari extra familiam, fundo in genere alieno, proximiori agnato fideicommiſſi petitio competebat. *l. 69. §. ult. ff. de legat. 2.* fundo alterutri agnato relicto, non competebat, arg. *l. 114. §. 15. ff. de legat. 1. l. 32. in fin. l. 40 §. 1. ff. de legat. 2. l. 10. ff. ad leg. Falcidiam.* Apud eoſdem, etiam proximis conſortibuſque conceſſum erat, extraneos ab emptione removere, quod licet poſtea vetitum, *l. 14. C. de contr. empt. l. 22. ff. de reb. auctor. jud.* redactum tamen eſt, ut hic, genealogicum videlicet atque paterni feudi retractio, proximioribus agnatis conceſſo, ut hic, & 2. feud. 26. §. 1. verſ. Titius, jure civili dominus præferturi extraneo in emendis melioribus coloni, *l. 3. C. de jure emphyteutic.* ex conſuetudinario apud quoſdam ... [illegible] ... allodialem fundorum & crebrius obnoxiorum retractus proximis permiſſus eſt, his concurrentibus. Qui retrahit ſibi et in uſum ſuum, non alteri, intra tempus retractui definitum, exhibens ... pretium emptori offerre debet. arg. 2. feud. 3. §. 2. ... *l. 10. ff. de actor.* ... *l. 3. §. 4. ff. de act. empt.* aut id quod apparet, deponere, ac de eo, quod obſcurius erit ſatiſdationem offerre, *l. 3. l. 26. §. 1. ff. de liberali cauſa.* Goth. Vid. in hanc analyſin Matth. de Afflict. ... de jure protimeſ. ... (2) Id eſt, cognatione, aut agnatione ... (3) In quibus contractibus jus (4) In rebus mobilibus, jus retractus locum non habet. verſ. ex cauſa infr. eod. (5) Qui retractus locum habeat, ut hic; in quibus non habeat, verſ. ex cauſa ... retractus competat, ut hic, potiores in jure retractus ſint. (6) Intra quod tempus jus retractus ... intra quatuor menſes. (7) De juſto pretio ... & aliud tempus 4. menſium infr. eod. ... (8) De uſuris & expenſis neceſſariis, a retrahente emptori a retrahente offerendis. (9) Qui ex agnatis removeantur a jure προτιμήσεως, ſive retractus. (10) In quibus contractibus jus προτιμήσεως locum non habet. (11) De juramento ab emptore ſimulate præſtando. (12) Pœna committentis in jus retractus. (13) Invitus ... (14) In fraudem cognatorum non licet fundum alienare in ... quis vendere cogitur. (15) Potentiores perſonæ quæ dicantur. (16) Quo tempore ... poſſeſſores perſonas. ... præſcribunt adverſus privilegiatos venditores agnatos. (17) *l. 10. §. 1. ff. de juſtitia & jure.* (18) §. 1. *inſtit. de jure perſon.* (19) ... ſupr. eod. (20) Vid. ... [illegible]

CONSTITUTIONES
FRIDERICI SECUNDI IMPERATORIS
INCIPIUNT.

TIT. I. vel TIT. XVII.

De statutis & consuetudinibus contra libertatem ecclesiæ editis, & immunitate locorum religiosorum ubique morantium & fori privilegio, & Gazaris, & Patarenis, & aliis hæreticis, eorumque successoribus, & navigiis peregrinis & advenis quocunque locorum hospitantibus, eorumque successoribus, & de agricolarum securitatibus.

Fridericus (1) Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus, Marchionibus, Comitibus, cunctisque populis, quos clementia nostræ regit imperium,
Salutem & gratiam.

IN die qua de manu sacratissimi patris nostri summi pontificis recepimus imperii diadema, curavimus ad Dei & ecclesiæ suæ honorem, edere quasdam leges, quas in præsenti pagina jussimus annotari, per totum nostrum imperium publicandas. Per imperialia vobis scripta præcipiendo mandamus, quatenus eas quisque literas in suo districtu irrefragabiliter & inconcusse serves.

Et sunt hæ leges (2).

Ad decus & honorem imperii, & laudem Romani principis nihil omnino magis videmus accedere, quam ut expurgatis quibusdam erroribus, & iniquis quorundam statutis penitus destitutis, de cætero ecclesia Dei plena quiete vigeat, & secura gaudeat libertate. Sane adeo infidelium quorundam & injustorum iniquitas abundavit, ut non dubitent contra apostolicam disciplinam, & sacros canones statuta sua confingere, contra ecclesiasticas personas, & ecclesiæ libertatem. Cum ego dispositione divina favente nihil velit ecclesia (quæ nihil debet præter bonum appetere) quod nobis eodem concursu & eadem non placeat voluntate.

§. 1. NOS (3) Fridericus Romanorum Imperator semper Augustus, hac edictali lege irritamus, & irrita nuntiamus omnia statuta (4) & consuetudines, quæ civitates, vel loca, potestates, consules, vel quæcunque aliæ personæ contra (5) libertatem ecclesiæ, vel ecclesiasticas personas edere, vel servare adversus canonicas vel Imperiales sanctiones præsumpserint: & ea de capitularibus (6) suis mandamus intra duos menses post hujus publicationem edicti penitus aboleri: & (7) si de cætero similia attentaverint, ipso jure decernimus esse nulla, & eos sua jurisdictione privatos, superiori protinus applicanda: necnon locum ubi deinceps talia præsumpta fuerint, banno mille marcharum præcipimus subjacere: potestates (8) vero, consules, rectores, statutarii & scriptores dictorum statutorum, necnon & consiliarii locorum ipsorum, qui secundum statuta vel consuetudines memoratas judicaverint, sint ex tunc ipso jure infames: quorum sententias & actus alios illegitimos præcipimus aliquatenus non tenere. Quod si per annum hujus nostræ constitutionis inventi fuerint contemptores: bona (9) eorum per totum nostrum imperium mandamus impune ab omnibus occupari: salvis nihilominus aliis pœnis contra tales in generali concilio promulgatis.

§. 2. Item (10) nulla (11) potestas, vel persona publica, vel privata collectas sive exactiones (12), angarias, vel parangarias ecclesiis, vel aliis piis locis, aut ecclesiasticis personis imponere, aut invadere bona ecclesiastica præsumant: quod fecerint, & requisiti ab (13) ecclesia, vel ab imperio, emendare contempserint, triplum (14) refundant: & nihilominus banno imperiali subjaceant; quod absque satisfactione debita nullatenus remittatur (15).

§. 3. Item (16) quæcunque communitas, vel persona per annum in excommunicatione (17) facta propter libertatem ecclesiæ perstiterit, ipso jure imperiali banno (18) subjaceat: a quo nullatenus extrahatur, nisi (19) prius ab ecclesia absolutus fuerit.

§. 4. Item (20) statuimus, ut nullus ecclesiasticam personam in criminali quæstione vel civili trahere ad (21) judicium seculare præsumat, contra constitutiones imperiales, & canonicas sanctiones. Quod si fecerit, actor a jure suo cadat, & judicatum non teneat: & judex sit ex tunc judicandi potestate privatus. Statuimus enim, ut si quis clericis vel personis ecclesiasticis justitiam (22) denegare præsumpserit tertio requisitus, suam jurisdictionem amittat.

§. 5. Gazaros (23), Patarenos, Leonistas, Speronistas, Arnaldistas, Circumcisos (24) & omnes hæreticos utriusque sexus, quocunque nomine censeantur, perpetua (25) damnamus infamia, diffidamus atque bannimus (26), præcipientes, ut bona talium confiscentur, nec ad eos ulterius revertantur: ita quod filii ad successionem eorum pervenire non possint: cum longe gravius sit æternam quam temporalem offendere majestatem. Qui autem inventi fuerint sola suspicione (27) notabiles, nisi ad mandatum ecclesiæ juxta considerationem suspicionis, ac qualitatem personæ, propriam innocentiam, congrua purgatione monstraverint, tanquam infames & banniti ab omnibus habeantur: ita quod si sic per annum manserint, ex tunc eos sicut hæreticos condemnamus.

§. 6. Statuimus (28) etiam hoc edicto in perpetuum valituro, ut potestates, consules, seu rectores, quibuscumque fungantur officiis, pro defensione fidei præstent publice juramentum (29), quod de terris suæ jurisdictioni subjectis universos hæreticos ab ecclesia denotatos, bona fide pro viribus exterminare studebunt, ita quod a modo, quandocunque fuerit quis in potestatem, sive perpetuam, vel temporalem, assumptus, hoc teneatur capitulum juramento firmare, alioqui nec (30) pro potestatibus, nec pro consulibus habeantur: & eorum sententias irritas ex tunc decernimus & inanes.

§. 7. Si (31) vero dominus temporalis requisitus & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica pravitate: post annum a tempore admonitionis elapsum, terram illius ipsis exponimus catholicis occupandam: qui eam exterminatis hæreticis, absque ulla contradictione possideant, & in fidei puritate conservent: salvo jure domini principalis: dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod aliud impedimentum opponat, eadem nihilominus lege servata contra eos qui non habent dominos principales.

§. 8. Credentes (32) præterea, receptatores (33), defensores, & fautores hæreticorum bannimus, firmiter statuentes, ut si postquam quilibet talium fuerit ab ecclesia excommunicatione notatus, satisfacere contempserit infra annum, ex tunc ipso jure sit factus infamis, nec ad publica officia seu consilia, vel ad eligendum aliquos ad hujusmodi, neque ad testimonium admittatur, sit etiam intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat. Nullus præterea ei super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quod si forte judex extiterit, ejus sententia nullam habeat firmitatem: nec causæ aliquæ ad ejus audientiam perferantur. Si fuerit advocatus, ejus patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta per eum confecta, nullius penitus sint momenti (34).

§. 9. Navigia (35) quocunque locorum pervenerint, si quo casu casu contingenti rupta fuerint, vel aliter ad terram pervenerint, tam navigia ipsa, quam navigantium bona, illis integra (36) reserventur ad quos spectabant, antequam navigium illud periculum incurrisset, sublata omnium locorum penitus consuetudine, quæ huic adversatur sanctioni: nisi talia sint navigia, quæ piraticam (37) exerceant pravitatem, aut sint nobis vel Christiano nomini inimica. Transgressores vero hujus nostræ constitutionis, bonorum suorum publicatione mulctentur: & si res exegerit, eorum audacia juxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.

§. 10. Omnes (38) peregrini (39) & advenæ libere hospitentur (40) ubi voluerint: & hospitati, si testari voluerint, de rebus suis ordinandi liberam habeant facultatem: quorum ordinatio inconcussa servetur. Si qui vero intestati (41) decesserint, ad hospitem nihil perveniat: sed bona ipsorum per manus episcopi loci tradantur heredibus, si fieri potest: vel in pias causas erogentur. Hospes (42) vero si aliquid de bonis talium contra hanc constitutionem nostram habuerit, triplum episcopo restituat, cui visum fuerit assignandum: non (43) obstante statuto aliquo, seu consuetudine seu privilegiis, quæ hactenus contrarium inducebant. Si (44) qui autem contra præsumpserint, eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem: ut in eo puniantur, in quo deliquerint: aliter prout culpæ qualitas exegerit, puniendi (45).

§. 11. Agricultores (46), & circa rusticitatem occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi (47) sint quacunque parte terrarum: ita ut nullus inveniatur tam audax, qui (48) personas, vel boves, agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit quod ad operam rusticalem pertinet, invadere, capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem hujusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, infamiam ipso jure incurrat, imperiali animadversione nihilominus puniendus.

§. 12. Nos vero Honorius (49) episcopus, servus servorum Dei, has leges a Friderico Romanorum Imperatore filio nostro carissimo pro utilitate omnium Christianorum editas laudamus, approbamus & confirmamus, tanquam in æternum valituras, & si quis ausu temerario, inimico humani generis suadente, quocunque modo has infringere tentaverit; indignationem Dei omnipotentis, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum se noverit incursurum.

EX.

EXTRAVAGANTES,

QUAS

NONNULLI XI. COLLATIONEM APPELLANT.

TIT. I. vel TIT. XIX.

QUOMODO IN LÆSÆ MAJESTATIS CRIMINE PROCEDATUR.

HENRICUS SEPTIMUS (1) divina favente gratia Romanorum Imperator, semper Augustus.

AD reprimendum multorum facinora qui ruptis totius debitæ fidelitatis habenis, adversus Romanum imperium, in cujus tranquillitate totius orbis regularitas requiescit, hostili animo armati conantur nedum humana, verum etiam divina præcepta, quibus jubetur, quod omnis anima Romanorum principi sit subjecta, scelestissimis facinoribus & assiduis rebellionibus demoliri: ne ex eorum absentia, in detestando læsæ majestatis crimine processus & sententia retardentur, & tanti sceleris nefanda temeritas remaneat impunita: Hac edictali, Deo propitio, perpetuo valitura lege sancimus, ut in quocumque læsæ majestatis crimine, & maxime, ubi contra Romanorum imperatores vel reges aliquid quod dictum tangat asseratur commissum, possit procedi per accusationem, inquisitionem (2), seu denuntiationem; summarie & de plano, sine strepitu, & figura judicii, prout illi, qui jurisdictioni præest, videtur expedire. Ad hoc, si qua communitas, corpus, vel collegium, vel alia quævis persona, cujuscunque status, dignitatis, vel conditionis existat, super dicto crimine per nuncium, vel per literas, seu etiam per edictum publice propositum citata, vel citatum neglexerit in termino personaliter vel legitime comparere: contra ipsam vel ipsum perinde ac si præsentialiter omnibus interesset, vel lis foret legitime contestata, tam ad receptionem testium, & eorum publicationem, & sequentia, quam ad definitivam sententiam, & ejus executionem procedatur: legibus & consuetudinibus non obstantibus quibuscunque. Hanc autem generalem legem nostram extendi jubemus ad præterita (3), præsentia & futura: quam legem se nunc absque alterius temporis exspectatione transcursus suum integrum vigorem decernimus obtinere.

TIT. II. vel XX.

QUI SINT REBELLES.

Idem ad perpetuam rei memoriam.

QUoniam nuper est auditum nostrum deductum, quod inter nonnullos fideles & subditos nostros provinciæ Lombardiæ, aliorumque locorum Italiæ disceptationes & dubia sæpius oriuntur, an infidelis & rebellis imperii quisquam reputari debeat, nisi prius per nostræ majestatis sententiam condemnatus appareat: & nos attendentes quod acta prava malorum potius quam verba sententiarum ipsos faciunt pœna condignos, & eo ipso quod quis peccat, correctionem meretur: & quanto plus differtur punitio, tanto amplius culpa crescit, & gentibus perniciosius in exemplum transit. Tenore præsentium declaramus, decernimus, & pronuntiamus, quod illi (4) omnes & singuli sunt rebelles, & infideles nostri imperii, qui quomodocunque publice vel occulte (5) contra nostrum honorem & fidelitatem rebellionis opera faciunt, & contra nostri imperii prosperitatem aliquid machinantur: contra nos, seu officiales (6) nostros in iis quæ ad commissum eis officium pertinent, rebellando: Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam declarationis & pronunciationis infringere, vel ausu temerario contra ire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem nostram, & pœnam mille librarum nostræ cameræ solvendarum se noverit incursurum. Data Pisis 4. Nonas Aprilis: regni nostri anno quinto, M. CCCXI.

(1) *Henricus VII. Lutzelburgensis* anno 1309. Imperium obtinet, annis 5. imperavit, Lombardiam sibi subjicit, victor Romam intrat, & ibidem coronatur, tandem veneno in Eucharistia a Monacho ordinis prædicatorum oblato tollitur. *Blond. Platin.* Ei successit *Ludovicus V. Bavarus*. Hoc Imperatore *Clemens V.* pontifex fuit. Interim sæva hanc constitutionem ab eo latam Pisis, Anno 1312. refert *Crus.* 2. *tit.* 10. *infr. ad. Goth.* Juxta formam harum constitutionum Henricus VII. contra Robertum utriusque Siciliæ regem processit, & adversus eum perduellionis sententiam tulit, paulo post quam eas edidisset, eumque capitis supplicio, regnorum, dignitatum, bonorumque omnium amissione damnavit, *Albert.* in *l.* *quisquis num.* 11. *C. ad leg. Jul. majest.* Quæ tamen omnia Clemens V. postea annullavit, *Clem. pastoralis de re jud. Aol.* (2) Pragmatici vocant secretam informationem. *quo de* vid. Clarum 5. *sent.* §. *fin.* q. 1. & 2. n. 9. 10. 11. 20. 21. (3) Vid. *l.* 7. *C. de legibus.* (4) Rebelles sunt qui vel publice vel occulte rebellionis opera faciunt (ita hic loquitur textus) adversus Principis honorem & fidelitatem, Imperii prosperitatem, aut officiales Principis in commisso sibi officio occupatos. (5) Per insidias. (6) Adde *l.* 1. *C. ad leg. Jul. majestat.* vid. Clarum 5. *sent.* §. *læsa majestas*, in *versic. quare etiam*.

LIBER
DE PACE CONSTANTIÆ (1)

Composita inter Imperatorem FRIDERICUM (2) & filium ejus HENRICUM, & quosdam Nobiles Alemaniæ ex una parte, Et Civitates Lombardiæ, Marchiæ & Romaodiolæ ex altera.

TIT. III. vel XXI.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis: Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperator, semper Augustus, & filius ejus Henricus, sextus Romanorum Rex, Augustus. † Imperialis clementiæ immensa serenitas mansueta, eam semper in subditis suis dispensationem favoris & gratiæ habere consuevit, ut quamvis districta severitate excessuum delicta debeat & possit corrigere: magis tamen studet propitia tranquillitate pacis & piis affectibus misericordiæ Romanum imperium regere, & rebellium insolentiam ad debitam fidem, & debitæ devotionis obsequium revocare. Ea propter cognoscat universitas fidelium imperii tam præsentis ætatis, quam successivæ posteritatis, quod nos solita benignitatis nostræ gratia, ad fidem & devotionem Lombardorum, qui aliquando nos & imperium nostrum offenderant, viscera nobis innatæ pietatis aperientes, eos & societatem ac fautores eorum in (3) plenitudinem gratiæ nostræ recipimus, offensas omnes & culpas quibus nos ad indignationem provocaverant, clementer eis remittentes: eosque propter fidelia devotæ sinceritatis servitia, quæ nos ab eis credimus (4) certissime recepturos, in numero dilectorum nostrorum fidelium computandos censemus. Pacem itaque nostram quam eis clementer indultam concessimus præsenti pagine jussimus subscribi: & auctoritatis nostræ sigillo (5) communiri: cujus est hic tenor & series.

Nos Romanorum Imperator Fridericus, & filius noster Henricus Romanorum Rex, concedimus vobis, civitatibus, locis & personis societatis regalia (6) & consuetudines nostras tam in civitate quam extra civitatem, videlicet Veronæ & castro ejus, suburbiis etiam, & aliis civitatibus & suburbiis, locis & personis societatis in perpetuum, videlicet ut in ipsa civitate omnia habeatis sicut hactenus habuistis, vel habetis. Extra vero omnes consuetudines (7) sine contradictione nostra exerceatis, quas ab antiquo exercuistis vel exercetis tam in foro, vel in nemoribus, & pascuis, & pontibus, aquis & molendinis, sicut ab antiquo habere consuevistis, vel habetis in exercitu, in munitionibus civitatum, in jurisdictione, tam in causis criminalibus (8), quam in causis pecuniariis, intus & extra, & in cæteris, quæ ad commoditatem spectant civitatum.

Volumus ut regalia quæ vobis non concessimus, in hunc modum cognoscantur per episcopum loci: & homines tam de episcopatu quam de civitate eligantur viri bonæ opinionis, & qui ad hoc idonei esse credantur: tales qui nec contra civitatem nec nostram majestatem privato vel speciali odio teneantur: qui jurent bona fide & sine fraude perquirent, & inquisita consignabunt ea quæ specialiter ad nostram excellentiam spectant. Si autem huic inquisitioni supersedendum esse putaverint: censum duorum millium marcharum argenti per singulos annos petimus. Attamen competenti moderatione moderabimur etiam quantitatem istam si enormis visa fuerit. Si (9) quis autem super his quæ vobis concessimus vel permisimus, sive in civitate, vel extra civitatem, querimoniam apud majestatem ipsam deposuerit: ejus (10) querimoniam non admittemus, & silentium ei imponemus.

Hoc quod nos (11) vel noster antecessor Rex vel Imperator episcopis, ecclesiis, vel civitatibus, vel aliis quibuscumque personis, clericis vel laicis ante (12) tempus guerræ dedit (13), vel quolibet concessionis titulo concessit, firmum & ratum habemus: salvis superioribus concessionibus, ut pro ea solita nobis servitia exhibeantur: sed census non præstetur.

Commoditates quas pro bono pacis civitatibus concessimus in civitatibus, vel extra, illorum regalium nomine non intelligimus, pro quibus census debeat præstari.

PRIVILEGIA (14) omnia & data, & concessiones, quæ in præjudicium vel damnum civitatum, vel locorum, vel personarum civitatis occasione guerræ in aliquujus injuriam prædictorum a nobis, vel nunciis nostris indulta sunt, cassentur (15), & in irritum deducantur. In civitate illa in qua episcopus per privilegium Imperatoris vel Regis comitatum habet, si consules per ipsum episcopum consulatum recipere solent, ab ipso recipiant, sicut consueverunt recipere: alioquin unaquæque civitas a nobis consulatum recipiat. Consequenter vero in singulis civitatibus consules constituentur a nuncio nostro qui sit in civitate vel in episcopatu: & investituram recipient: & hoc usque quinquennium, finito quinquennio unaquæque civitas a nobis recipiat, & intra quinquennium a nuncio nostro, sicut dictum est, nisi in Lombardia fuerimus: tunc enim a nobis recipiet. Eadem observentur in successore nostro. Et omnes investituræ gratis fiant. Cum autem nos Imperator divina vocatione decesserimus vel regnum filio nostro concesserimus, simili modo a filio nostro, vel ejus successore investituram recipietis.

In causis (16) appellationum, si quantitas viginti quinque librarum imperialium summam excesserit, appellatio ad nos fiat salvo jure & moribus Brixiensis ecclesiæ in appellationibus: ita tamen, ut non cogantur in Alemaniam ire: sed nos habebimus proprium (17) nuncium in civitatibus, vel episcopatu, qui de ipsa appellatione cognoscat, & juret quod bona fide, & sine fraude causas examinabit & definiet secundum (18) leges & mores ipsius civitatis, intra duos menses a contestatione litis, vel a tempore appellationis receptæ: nisi justo impedimento, vel consensu (19) utriusque partis remanserit. Consules qui in civitatibus constituentur, tales sint qui fidelitatem fecerint nobis, vel faciant antequam consulatum recipiant.

Vasalli tanquam vasalli, & cæteri omnes tanquam subditi jurare debent fidelitatem principi, nisi sint tales personæ, quibus juramentum remittatur. Bald.

§. 1. Vasalli nostri (20) a nobis investituram (21) recipiant, & fidelitatem faciant sicut (22) vasalli: cæteri omnes sicut cives a sedecim (23) annis usque ad septuaginta: nisi (24) tales personæ sint, quibus debeant & possint sine fraude sacramenta remitti. Vasalli, qui tempore guerræ (25) vel treugæ non postulaverint investituram, vel debita servitia nobis non exhibuerint, hac occasione feudum non amittant. † Libellariæ (26) & precariæ in suo statu permaneant, secundum consuetudinem uniuscujusque civitatis, non obstante lege nostra, quæ dicat, Imperatoris Friderici more omnia & ablata: etiam injurias quas nos per nos & per (27) nostros ab universitate societatis, vel ab aliquo de societate, vel coadjutoribus societatis sustinuimus, per nos cum nostra parte remittimus gratis, & plenitudinem nostræ gratiæ eis damus.

† Moram (28) superfluam (29) in civitate vel episcopatu pro damno civitatis non faciemus. Civitates (30) munire (31), vel extra munitiones facere eis liceat. † Item societatem quam nunc habent, tenere, & quoties voluerint, renovare (32) eis liceat. † Pactiones (33) timore (34) nostro, vel per impressionem nunciorum factæ cassentur, & pro infectis habeantur, nec pro eis aliquid exigatur. † Pacta Placentinorum, scilicet pactum pontis Padi, & fictum (35) ejusdem pontis, & regalium & datium, & pactum, quod episcopus Hugo fecit de castro Arquato, & si aliqua facta sunt similia ab ipso episcopo vel a commune, vel ab aliis de societate nobiscum, vel nostro nuncio, ipso ponte remanente cum omnibus suis utilitatibus Placentinis, ita tamen quod teneantur persolvere fictum abbatissæ sanctæ Juliæ de Brixia, & si quæ sunt similes.

Dicit quod sententia per imperatorem lata contra rebelles occasione rebellionis & partialitatis, rescinduntur facta pace.

§. 2. Sententiæ (36) quoque quæ (37) de jure & secundum leges & consuetudines contra aliquem vel aliquos de societate latæ sunt, teneant, sicut de jure contra eos tenerent, si gratiam nostram non habuissent. Quæ vero contra aliquem vel aliquos de societate latæ sunt occasione guerræ seu discordiæ, in irritum deducantur. Possessiones omnes quas quisque de societate tempore guerræ tenebat juste, si per vim ablatæ sint ab eis qui de societate non sint, cum fructibus (38) & sine damno restituantur: vel si eas recuperaverit, quiete possideat: nisi per electos arbitros (39) ad cognitionem regalium nobis assignentur. Opizoni (40) marchioni omnem offensam, quam nobis vel alicui partis nostræ fecerit, postquam in societate fuerit, vel per se, vel per aliquam personam cum societate, vel defendendo aliquem de societate, imperiali clementia per nos & nostram partem remittimus, & in plenitudinem nostræ gratiæ eum recipimus: nec per nos, nec per interpositam personam pro præteritis offensis sibi vel parti ipsius aliquam inferemus injuriam, læsionem, vel coercitionem.

† Amplius eam jurisdictionem quam Mediolanenses exercere (41) consueverunt in comitatibus Seprii & Martesanæ & Burgeriæ, & in aliis comitatibus, exceptis locis quæ Pergamenses nomine nostro tenent inter Alduam & Oleum, excepto Romano veteri & Bariano, & eam quam modo exercent, libere & quiete habeant & possideant, sine contradictione nostra, & successorum nostrorum, salvis pactis & datis, & concessionibus in suo robore durantibus, quæ Mediolanenses per commune fecerunt civitatibus Pergamo, Novariæ, & Laudo: nec per hanc concessionem lædendis (42): nec ullum præjudicium fiat juri aut consuetudini

(1) Hæc constitutio de pace Constantiæ promulgata est Constantiæ in conventu principum [illegible] Roncaliæ. (2) [illegible] (3) In gratia plenitudinem [illegible] (4) [illegible] (5) [illegible] (6) Regalia [illegible] (7) [illegible] (8) [illegible] (9) [illegible] (10) [illegible] (11) [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) [illegible] (15) [illegible] (16) De causis appellationum. [illegible] (17) [illegible] (18) Appellationis causa [illegible] (19) [illegible] (20) [illegible] (21) De investitura.

(22) Juramentum aliud est vasalli, aliud civis. (23) [illegible] (24) [illegible] (25) [illegible] (26) De libellariis & precariis. (27) [illegible] (28) [illegible] (29) [illegible] (30) [illegible] (31) [illegible] (32) [illegible] (33) [illegible] (34) [illegible] (35) [illegible] (36) [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] (39) Arbiter [illegible] (40) Is est Marchio Opizus [illegible] (41) [illegible] (42) [illegible]

dini alicujus civitatis & societatis præter dictas concessiones. † Pacta inter civitates & societates quondam facta nihilominus firma & illibata permaneant: nec aliquid intelligatur acquisitum Mediolanensibus in episcopatu Laudensi præter dictas concessiones: salvo jure aquæ Lambri Mediolanensibus, si quod habent, vel in pedagio. Omnes de societate qui fidelitatem nobis jurabunt, in sacramento fidelitatis adjicient, quod possessiones & jura quæ nos habemus in Lombardia, & possidemus extra societatem, jurabunt bona fide nos manutenere, si opus fuerit, & cum super hoc per nos, vel per certum nuncium nostrum fuerint requisiti: & si amiserimus, recuperare: ita videlicet quod finitimæ civitatis obnoxiæ sint principaliter ad hoc faciendum: & si opus fuerit, aliæ teneantur ad competens auxilium præstandum.

† Civitates quæ sunt extra Lombardiam in suo confinio, similiter teneantur facere. Si qua vero civitatum ea quæ in conventione pacis ex parte nostra statuta sunt, non observaverit: cæteræ civitates eam ad id observandum bona fide compellant: pace nihilominus in suo robore permanente.

† Nobis autem intrantibus Lombardiam, fodrum (1) consuetum & regale, quæ solent & debent, præstabunt: & vias & pontes bona fide & sine fraude & sufficienter reficient, in eundo & redeundo mercatum (2) sufficiens nobis & nostris euntibus & redeuntibus bona fide, & sine fraude præstabunt: in omni decimo anno fidelitates renovabunt in iis qui eas nobis non fecerunt, cum nos petierimus vel per nos vel per nostrum nuncium. Si qui ex parte nostra de suis justis possessionibus expulsi sunt, restituantur sine fructibus & damno: nisi in causa principali suæ proprietatis jure possit se tueri possessor: salvis prioribus concessionibus: & omnes offensæ eis remittantur: eodem jure servando iis qui sunt ex parte nostra circa restitutionem: nisi civitas adstringatur juramento, ut non restituat: quo casu arbitrium boni viri volumus pro restitutione succedere, & si qua controversia fuerit orta de feudo inter nos & aliquem qui sit de societate, per pares illius civitatis, vel episcopatus in quo descendit, agetur: & secundum (3) consuetudinem illius civitatis in eodem episcopatu terminetur, nisi nos in Lombardia fuerimus, tunc enim in audientia nostra, si nobis placuerit, agitabitur.

† Item volentibus venire contra pacta non per violentiam facta, & juramento firmata inter civitates & civitates, societates & societates, vel civitatem & alias personas, nos audientiam denegabimus.

† Item nos restituimus stratam Veronensibus: & nominatim recipimus Ozolinum in plenitudinem gratiæ nostræ, & omnem offensam ei remittimus. Datum apud Constantiam solenni curia 7. kalendas Julii.

Sequentia desunt in editione Cujac.

HAnc igitur secundum formam præscriptam, & ut per mediatores pacis, videlicet Gulielmum episcopum Astensem, Henricum Marchionem Sarnensem, fratrem Fridericum de sylva benedicta, & Rodulphum camerarium nostrum, una cum his bona fide (4) intelleximus & secundum tenorem, quo eandem pacem & concordiam jurari fecimus, & secundum quod Lombardi eam bona fide intellexerunt, in perpetuum ratam haberi, & conservari statuimus: & ut firma permaneat & inconcussa, præsentem paginam nostri impressione sigilli fecimus communiri.

Nomine vero civitatum quibus sic gratiam nostram reddidimus, & præscriptam fecimus concessionem seu promissionem, hæc sunt: Vercellæ, Novaria, Mediolanum, Laude, Pergamum, Brixia, Mantua, Verona, Vincentia, Padua, Tarvisium, Bononia, Faventia, Mutina, Rhegium, Parma, Placentia. Istis autem civitatibus & locis pacem servari volumus, & gratiam nostram reddimus. Præscriptam autem concessionem seu promissionem his non facimus, videlicet Imolæ, Castro sancti Cassiani, Bobio, Plebi de Guerbadona, Ferothæ, Beluciæ, Tenetæ. Ferrariæ autem gratiam nostram reddimus, & præscriptam concessionem facimus seu promissionem, si intra duos menses post reditum Lombardorum a curia nostra de pace præscripta fuerint.

Hanc itaque pacem & concordiam, sicut præscriptum est, tam nos, quam filius noster Henricus Romanorum Rex, per camerarium nostrum Rodulphum jurari fecimus in animam nostram.

Hi autem sunt principes & nobiles curiæ, qui præscriptam pacem & concordiam per se firmam tenere juraverunt: Hermannus Monaster. episcopus, Henricus Cirnensis electus, Citalinus, Curiensis, Abbas Gottfradus imperialis aulæ cancellarius, Otto dux Bavariæ, Fridericus dux Suevorum, filius noster Bertoldus dux Zaeringæ, Bertoldus Marchio Histriæ, Hermannus Marchio Veron. Comes Henricus dux Spleten. Comes Theopoldus de Lexchomienda, Comes Ludovicus, frater cancellarii de Olfelm, Rodulphus camerarius, Guarnerius de Lombardia, Cuno de Minsbera, Corradus Pincerna.

Hi sunt nuncii qui ex parte Longobardorum pacem præscriptam & concordiam receperunt, & in præsentia nostra juramento confirmaverunt. † De Mediolano, Guido de Landriano, Pinamonte di Vicomercato, Adobatus Bultraffus, Guilielmus Burrus, Guercius de Buxulla, Aldericus de Bonate, Rogerius Marcellinus, Loterius Medicus.

† De Brixia, Obrandus de Martinengo, Gozed de Turbiado, Desiderius judex, Rodulphus de Concipio, Boccarius de Manerbio, Albericus de Caprino. † De Placentia, Girardus (5) de Artizone, Jacobus Strictus, Hermenus de Carnocampo judex.

† De Pergamo, Albertus de Mapello, Attonicienus (6), Joannes de Piterigo, Lanfranchus de Monacha, Albertus Attonis, Albertus Albertonin. † De Verona, Corus judex, Ubertinus de Carcere, Valerianus de Castello, Martius de Castello, Theobaldinus de Nicando, Theobaldinus de Nascenguerra. † De Vincentia, Pileus judex, Ubertinus de Fonte vivo, Cardenarius Marchus de Paoliana.

† De Padua, Jansmaellinus (7) judex, Bugaiesgua de Foore Glina.

† De Terviso, Florius judex, Gumbertinus.

† De Mantua, Alexandrinus, Jacobus de Amica, Angelus judex, Henricus de Angelo.

† De Faventia, Bernardus judex, Hugolinus de Azo.

† De Bononia, Antonius Potestas, Rolandus Guarini, Matthæus Rodolphi. † De Mutina, Arlotus, judex, Reinerius de Bacacabata.

† De Rhegio, Albertus cambiator, Rolandus de Charitate...

† De Parma, Jacobus Petri Bravi, Mallobarus judex, Vetulus judex, Corradus Banzoni. † De Laude, Vincentius (8) de Sifitaga, Anselmus de somma ripa. † De Novaria, Opizo de Briona, Terdixius Cabalacias, Gerardus de Bomprando. † De Vercellis, Meardus & Vercellinus.

† HÆ autem sunt civitates & loca, quæ pacem præscriptam sub juramento Lombardorum nobiscum receperunt, & eandem per se juraverunt: Papia, Cremona, Communitetdona, Asta, Cæsarea, Janua, Alba, & aliæ civitates & loca, & personæ quæ sunt, & quæ fuerunt in pace nostra.

† HÆC autem sunt nomina nuntiorum, qui investituram consulatus a nobis nomine civitatum receperunt: De Mediolano, Adobatus. De Placentia, Gaardus Artizonus. De Laude, Vincentius Corno. De Vincentia, Pileus. De Padua, Jansus. De Trevisio, Florius. De Mantua, Alexandrinus. De Faventia, Bernardus. De Bononia, Antonius. De Mutina, Arlotus. De Rhegio, Rolandus. De Parma, Jacobus Petri Bravi. De Novaria, Opizo. De Vercellis, Meardus. De Pergamo, Aroficierius.

† SIGNUM domini Friderici Romanorum inclytiss. Imperatoris. Ego Gotifredus imperialis aulæ cancellarius vice Christiani Moguntinæ sedis archiepiscopi & Germaniæ archicancellarii recognovi.

† ACTA sunt hæc anno incarnationis millesimo centesimo octogesimotertio: indictione prima: regnante domino Friderico Romano imperatore gloriosissimo, anno regni ejus octogesimosecundo imperii vero tricesimonono. Datum apud Constantiam in solemni curia 7 kalend. Julii.

† IN Christi nomine juro ego quod a modo ero fidelis domino imperatori Friderico, & ejus filio regi Henrico, non ero in consilio vel facto, quod ipsi perdant vitam (9), vel membrum, aut mentem, seu coronam imperii vel regni, vel caput, & si scivero aliquem fecisse vel facere volentem: per me vel per alium domino imperatori, vel regi, vel nuntio ejus, sine fraude manifestabo eis & adjuvabo honorem coronæ tenere: & si perdiderit, recuperare bona fide in exercitu & comitatu adjuvabo. Insuper pacem domini imperatoris Friderici, & filii ejus regis Henrici, & suæ partis factam cum societate Lombardiæ, & illius societatis, sicut scriptum est inde, sine fraude intra quindecim dies post jurata bono (10) intellectu, & sigillo imperatoris sigillata observabo bona fide, & sine fraude, & hoc jurare faciam omnes masculos mecum habitantes a decimosexto anno supra usque ad septuagesimum, intra quindecim dies postquam juratum habuero: exceptis servis: & qui per me jurare noluerint, intra tertiam diem imperatori, vel regi, vel suis nuntiis manifestabo per breve. Millesimo centesimo octogesimo tertio, indictione prima. Ego juro omnibus civitatibus societatis Lombardiæ, Marchiæ, & Romaniæ, & locis & domino Opizoni Marchioni Malaspinæ, & omnibus personis prædictæ societatis, concessiones & permissiones atque pacta, sicut in scripto pacis inter nuntios domini imperatoris, & rectores & nuntios civitatum societatis Lombardiæ facto continentur, firmas tenere: nec ero in consilio vel facto ubi aliquid prædictorum minuatur alicui de societate: & si qua persona, aut civitas, vel locus alicui civitati, vel loco, aut personæ prædictæ societatis, aut jam dicto Marchioni auferre vel detinere voluerit, eos vel eas manutenere, & defendere bona fide sine fraude contra omnes adjuvabo: & omnia præcepta quæ rectores concorditer omnes, vel major pars mihi fecerint sine fraude observabo: & omnia supradicta, attendam a kalendis Martii usque ad triginta annos: & in capite uniuscujusque quinquennii, scilicet si per majorem partem rectorum requisitus fuero, renovabo: & hoc totum sine fraude jurare omnes homines meæ civitatis a decimo octavo anno usque ad septuagesimum faciam, & hæc omnia faciam jurare consules vel potestates meæ civitatis, & credentias (11) usque ad illum terminum, qui mihi constitutus fuerit per rectores Lombardiæ & Marchiæ, & Romaniæ, in hoc eloquio.

DIE Lunæ undecimo kalendas Januarii in Placentia, in ecclesia sanctæ Brigidæ, in præsentia Mirabelli, Gullielmi, Garonii notarii, ibique in eorum præsentia rectores Lombardiæ, Marchiæ, & Romaniæ fecerunt prædictum sacramentum: nomina quorum sunt hæc: De Brixia Aldericus de Salla. De Verona Vuzo judex. De Bononia Prendiparte potestas. De Padua Baznus. De Novaria Rugerius Marcellinus potestas. De Terviso Oldericus de Montelio. De Mantua Gullelmus de Azo. De Placentia Bonizo judex. De Pergamo Albertus de Offa potestas. De plebe de Granatius Petrus Collus judex. De Faventia Gulielmus Botious potestas. De Mediolano Petrus vicecomes.

HÆC sunt nomina eorum qui juraverunt, ut (12) superius legitur, ut dicti rectores juraverunt, eo excepto, quod non fuerunt districti facere jurare homines suæ civitatis. De Brixia, Desiderius judex, Martinus de Pontenalupis, Paa Confalonerius. De Padua, Gamphos Achalaone. De Verona, cancellarius Gresconorum, & Vivianus advocatorum. De Terviso, Travisius de Gualperto. De Pergamo, Lanfrancus. De Monancha, Oprandus judex, Joannes de Petengo. De Novaria, Fridericus de Bon. Michael Capra. De Mutina, Rolandus de Baimonte. De Garino, Bonalellus de Garbonensibus. De plebe de Gmeatoria Gregorius consul item juravit, suus rector. De Faventia, Anteus judex: anno a nativitate Domini millesimo centesimo octogesimo, indictione prima: & postea sequenti die Martis 12. kalend. Januarii Arnaeus de Parma rector idem sacramentum fecit, ut pridem rectores: & Albertus de Theobaldo similiter.

FRAG.

(1) Fodrum hic in tit. 1. supr. eodem, & 2. feud. 56. Antonius 9. c. 9. annonam militarem interpretatur. Sunc Lotharius & Carolus in suis legibus. Mareschalos iterum ad fodrum designant, Gambėrus, et quoque quod fodrum vulgari nomine dicunt, Lucius 9. in cap. praeventus de jure patronatus, fodrum Elbergaria, regium & similia: tamquam a propriis tradi. cta ab ecclesiis exigunt, adde 2. Othon. 21. 27. 4. Radev. 10. c. 6. 31. (2) Princeps res subditorum emere debet, non injuria auferre, ut Alc. Quid si vectura princ. ut restituitur: aut vassalus in vendendo nimium sit tenax? aliud putat Alvanensis. (3) Consuetudo loci, ubi res est fundata, spectanda. (4) Contractus ex bona fide interpretationem recipere hinc colligunt. (5) Infra, Girardus Artizonus. (6) Infra Arofiencius. (7) Infra Jansus.

(8) Infra Vincentius Corno. (9) Principis sui vitam, membra, mentem, coronam eius vel regni, caput, honorem adjuvare vasalli tenentur. (10) Contractus ad bonum & sanum intellectum revocandos esse hinc colligunt. Cavillari jus non oportet, l. 1. § 1. ff. de act. Cavan. l. 117. l. 223. ff. de verb. sign. l. 60. ff. de aqu. pur. (11) Credentiam adversus juramentum revelans officialis, officio suo privandus est, adde 2. feud. 4. (12) Tabellio sacramentum percipientes quosdam testium nominatos, sequentes vero eadem modo testimonium dixisse perscripserit, non petit quaeritur eius testimonii: quasi dictum ac petitum sit ab his, qui praemeditatum inter se sermonem habuerant. Quippe quod de praemeditato testium sermone dicitur, l. 3. § 1. ff. de testib. ad eos qui suspecti sunt pertinet, non ad eos qui extra sunt [illegible].

FRAGMENTA JURISPRUDENTIÆ ANTE-JUSTINIANEÆ.

INDEX

Titulorum, qui in fragmentis XII. Tabularum continentur.

Numerus hic est paginarum.

INDEX

Titulorum Institutionum Ulpiani, & Caii, ac Receptarum Sententiarum Julii Pauli

Numeros in Ulpiano titulum, in Caio, & Paulo prior librum, posterior titulum ostendit.

DUO

DUODECIM TABULARUM FRAGMENTA.

LIBER PRIMUS.

De cultu divino.

AD divos adeunto caste (2), pietatem adhibento, opes (3) amovento. Qui secus faxit, Deus (4) ipse vindex (5) erit.

Qui colendi.

Separatim nemo habessit (6) deos neve novos (7): sed ne advenas (8), nisi publice adscitos (9), privatim colunto.

Ubi colendi.

Constructa a patribus delubra (10) habento, lucos (11) in agris habento, & larum (12) sedes, ritus (13) familiæ (14), patrumque (15) servanto.

Qui colendi.

Divos, & eos qui cœlestes semper habiti, colunto, & ollos (16), quos in cœlum merita (17) vocaverunt, Herculem, Liberum, Æsculapium, Castorem, Pollucem, Quirinum, ast (18) olla, propter quæ datur homini adscensus in cœlum, Mentem (19), Virtutem (20), Pietatem, Fidem (21), earumque laudum delubra sunto. Nec ulla vitiorum (22) sacra solemnia obeunto.

Quo tempore colendi.

Feriis (23) jurgia (24) amovento: easque in famulis, operibus patratis (25), habento, itaque, ut ita cadat in annuis anfractibus (26), descriptum esto, certasque fruges, certasque baccas sacerdotes publice libanto: hoc certis sacrificiis, ac diebus (27). Itemque alios adles (28), ubertatem lactis, fœtusque servanto. Idque ne committi possit, ad eam rem, & rationem, cursus annuos sacerdotes finiunto.

Quibus hostiis colendi.

Quæque quoque (29) divo decoræ, grataque sint hostiæ, providento.

[illegible]

De sacerdotibus, Pontificibus & Flaminibus.

Divisque aliis alii sacerdotes (1), omnibus pontifices (2), singulis flamines (3) sunto.

De Vestalibus.

Virgines Vestales (4) in urbe custodiunto (5) ignem (6) foci publici sempiternum queque & privatim, & publice modo (7), ritusque fiat, discunto ignari a publicis sacerdotibus.

De sacerdotum officio.

Eorum autem duo (8) genera sunto: unum (9), quod praesit caerimoniis, & sacris: alterum, quod interpretetur (10) fatidicorum (11), & vatum (12) effata incognita, cum senatus populusque adsciverit.

De Auguribus & Aruspicibus.

Interpretes autem Jovis optimi maximi, publici augures (13) signis, & auspiciis (14) postea vidento, disciplinam tenento. Sacerdotes vineta (15) virgetaque (16), & salutem populi auguranto, quique agent rem duelli (17), quique populare auspicium praemonento: olliique obtemperanto: divorumque iras providento, iisque parento: caelique fulgura regionibus ratis (18) temperanto; urbemque, & agros, & templa liberata (19) & effata (20) habento: quaeque augur injusta, nefasta (21), vitiosa, dira (22) defixerit (23), irrita (24) infectaque (25) sunto; quique non paruerit, capitale esto (26).

De Fecialibus.

Foederum (27), pacis, belli, induciarum, oratores, feciales (28), judices sunto, bella disceptanto.

De Etruscis & Aruspicibus.

Prodigia (29), portenta ad Etruscos (30), & haruspices (31) si Senatus jusserit, deferunto; Etruriaeque (32) principes disciplinam docento; quibus divis creverint, procuranto; iidemque fulgura atque obstita (33) pianto.

De sacris nocturnis.

Nocturna (34) mulierum sacrificia (35) ne sunto (36), praeter olla, quae pro populo rite fient. Neve initianto, nisi ut assolet Cereri (37), Graeco (38) sacro.

De expiationibus.

Sacrum (39) commissum, quod (40) neque (41) expiari (42) poterit impie commissum est; quod expiari poterit, publici sacerdotes expianto.

De ludis.

Ludis (43) publicis, quod (44) sine curriculo, & sine certatione corporum fiat, popularem laetitiam in cantu, & fidibus, & tibiis moderanto, eamque cum divum honore junganto.

De

[illegible]

De Ritibus.

Ex Patriis ritibus (1) optuma (2) colunto. Praeter (3) Idææ (4) matris famulos (5), eosque justis diebus, ne quis stipem (6) cogito.

De Sacrilegio.

Sacrum (7) sacrove commendatum (8) qui clepserit (9) rapseritque, (10) parricida (11) esto.

De Perjurio.

Perjurii poena (12) divina, exitium; humana (13) dedecus.

De incesto.

Incestum (14) pontifices supremo (15) supplicio sanciunto (16).

De Impietate in Deo.

Impius (17) ne (18) audeto placare donis iram deorum.

De Votis.

Sancte vota (19) redduto. Poena violati juris esto. Quocirca ne quis agrum (20) consecrato, auri, argenti (21), eboris (22) sacrandi modus esto.

De Sacris privatis.

Sacra privata (23) perpetua (24) manento (25).

De religiosis sumptibus funerum.

Deorum manium (26) jura (27), sancta (28) sunto. Hos (29) leto datos (30), divos habento. Sumptum in illos (31), luctumque (32) minuunto.

Hominem mortuum in urbe (33) ne sepelito (34), neve urito (35).

Hoc plus (36) ne facito. Rogum (37) ascia (38) ne polito (39).

Mulieres genas ne radunto (40), neve lessum (41) funeris ergo habento.

Homini (42) mortuo ne ossa legito, quo (43) post funus faciat (44); neve aurum addito.

Servilis unctura (45) tollatur, omnisque circumpotatio (46).

Ne

[illegible]

[illegible]

Ne sumptuosa (1) aspersio (2).

Neve longæ (3) coronæ (4), ne acerræ (5) præterantur (6).

Coronam (7) virtute partam & ei qui pepeRisset, & ejus parenti, sine (8) fraude esse lex impositam jubet.

Ut uni plura (funera (9) ne) fierent, neve lecti plures (10) insternantur. Neve aurum (11) addito (12). Ut (legendum *Ast*) quoi auro dentes (13) juncti (lege *vincti* (14)) essent (15) (lege *erunt*) astim (legendum *im* (16) cum illo sepeliretur (lege *sepelire*) & ne (lege *ureretur*) se fraude (lege, sine (17) fraude esto).

Uti ne rogum (18) bustumve (19) novum propius (20) LX. pedes adjici ædes alienas invito domino, neve forum (21) sepulchri, bustumve (22) usucapi (23) liceret.

Fragmentum quod ex moribus P. Romani præter superiora ex XII. Tabulis descripsi ex Cicerone 3. *de legibus*.

Funus ut indicatur, si quid ludorum dominusve funeris utatur accenso atque lictoribus.

Honoratorum virorum laudes in concione memorantor, easque etiam ad cantus tibiarum prosequuntor, cui nomen Næniæ.

EX LIBRO CICERONIS III. DE LEGIBUS.

De Magistratibus majoribus in genere (24).

JUsta imperia sunto, iisque cives modeste, ac sine recusatione parento (25). Magistratus nec obedientem, & noxium civem multa (26), vinculis (27), verberibusque (28) coercento; ni par, majorve potestas, populusque prohibessit (29); ad quos provocatio esto. Cum magistratus judicassit, inrogassitve: per (30) populum multæ (31), pœnæ certatio (32) esto (33).

De militaribus.

Militiæ (34) ab eo, qui imperabit (35), provocatione esto; quodque is, qui bellum gerat, imperassit, jus ratumque esto. Minores (36) magistratus, periti juris (37), plures prælia (38) sunto. Militiæ (39) quibus jussi erunt imperanto, eorumque tribuni sunto (40).

De Magistratibus & Quæstoribus.

Domi pecuniam publicam custodiunto (41).

De Triumviris Capitalibus.

Vincula sontium servanto (42).

De Quæstoribus parricidii.

Capitalia (43) vindicanto.

De Triumviris monetalibus.

Æs (44), argentum (45), aurumve publice signanto.

De decemviris litium.

Liteis (46) contractas judicanto; quodcumque senatus creverit (47), agunto.

De ædilibus.

Suntoque ædiles (48) curatores urbis (49), annonæ (50) ludorumque (51) solemnium; ollisque vel honoris amplioris gradum is primus (52) adsensus esto.

De Censoribus.

Censores (53), populi civitates (54), soboles (55), familias (56), pecuniasque (57) censento; urbis (58) templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia (59) tuentor: populique partes in tribus (60) distribuunto, exin-

[illegible]

pecunias, ævitates, ordines (1) partiunto: equitum (2) peditumque (3) prolem describunto: cælibes (4) esse prohibento, mores (5) populi regunto: probrum (6) in senatu ne relinquunto: bini (7) sunto: magistratum quinquennium (8) habento: reliqui magistratus (9) annui sunto, eaque potestas semper (10) esto.

De officio Prætoris.

Juris disceptator, qui privata (11) judicet, judicarive jubeat, prætor (12) esto is juris civilis custos (13) esto, huic potestati parento. Quotcumque (14) senatus creverit, populusque jusserit, tot sunto.

De officio Consulis (15).

Regio (16) imperio duo (17) sunto: iique præeundo (18), judicando (19), consulendo (20), prætores (21), judices (22), consules, appellantor: militiæ summum (23) jus habento, nemini (24) parento salus (25) populi suprema (26) lex esto. Eundem magistratum, ni interfuerunt decem anni, ne quis capito. Ævitatem annali (27) lege servanto.

De Dictatore, & Magistro Equitum.

Ast quando duellum (28) gravius (29), discordiæ (30) civium escunto ne amplius sex (31) menses, si senatus creverit, idem juris, quod duo consules, tenento, iique ave (32) sinistra (33) dictus (34) populi magister (35) esto.

Æquitatem (36) quicumque regat, habeto (37) pari (38) jure cum (39) eo, quicumque erit juris disceptator (40). Ast quando consulis (41) est, magistratusve (42) populi, reliqui magistratus ne sunto.

De Auspiciis, & autoritate Senatus.

(43) Auspicia (44) patrum sunto: ollique ex (45) se produnto, qui comitiis creare (46) consules rite possint.

Imperia, potestates, legationes, cum Senatus creverit, populusve jusserit, ex urbe exeunto.

De re militari.

Duella (47) jesta (48) juste (49) gerunto: sociis (50) parcunto: se, & serves continento: populi sui gloriam augento: domum cum (51) laude redeunto: rei suæ (52) ergo ne quis legatus esto.

De Tribunis plebis (53).

Plebes (54) quos pro se contra vim (55), auxilii ergo, decem (56), creassit, tribuni (57) ejus sunto: quodque ii prohibessint, (58) quodque plebem rogassint ratum esto: sanctique (59) sunto: neve plebem orbam (60) tribunis relinquunto.

De

De Senatoribus & Senatusconsultis.

Omnes (1) magistratus auspicium (2), judiciumque (3) habento: eque his senatus esto: ejus decreta, rata sunto, ast ui potestas par, majorve (4) prohibessit. SC. perscripta servanto. Is ordo vitio (5) vacato, cæteris specimen (6) esto.

De Suffragiis & creatione magistratuum.

Creatio magistratuum, judicia, populi jussa, vetita, cum suffragio consciscentur (7), optimatibus nota, plebi libera (8) sunto.

De Quæstoribus (9).

At si quid erit, quod extra magistratus coërcatio (10) æsussit, qui coëreat, populus creato, eique jus coercendi dato.

De jure populi, & senatus.

Cum (11) populo, patribusque agendi jus esto consuli, prætori, magistro populi (12), equitumque, eique, quem produnt, patres consulam rogandorum ergo: tribunisque, quos sibi plebs rogassit, jus esto cum patribus agendi: idem (13), ad plebem, quod census (14) ecit, ferunto. Quæ cum populo, quæ cum patribus agentur, modica (15) sunto. Senatori, qui nec (16) adierit, aut causa aut culpa esto. Loco (17) senator, & modo (18) orato: causas (19) populi teneto. Vis (20) in populo abesto. Par, majorve potestas plus (21) valeto. Ast qui turbassitur (22) in agendo, fram actoris esto. Intercessor rei malæ, salutaris (23) cuive esto. Qui agent, auspicia servanto; auguri publico parento: promulgata, proposita, in ærario (24) cognita, agunto: nec plus, quam de singulis rebus semel consulunto: rem populum docento, doceri a magistratibus, privatisque patiuntor. Privilegia (25) irroganto (26): de (27) capite civis, nisi per (28) maximum (29) comitiatum, ollosque, quos censores in partibus populi locassint, ne ferunto: donum (30) nè capiunto, neve danto (31), neve (32) petenda, neve gerenda, neve gesta potestate. Quod quis earum rerum migrassit (33), noxiæ pœna par esto. Censores fide legem custodiunto (34). Privata (35), ad eos acta referunto: nec eo (36) magis lege liberi sunto.

(1) Nisi dimoveret Ciceronis in hunc locum interpretatio, putarem legendum esse *Senatores*, [illegible] lex vella videretur, Senatores auspicium [illegible], judicandi potestatem penes eos esse, eaque his [illegible] dari. nec enim ita proprie quis [illegible] magistratibus atque ex senatoribus fieri, & ut paucis dicam, Nemo non videt agi hoc capite de senatu atque senatoribus, non de [illegible]. (2) Non videmus magistratum eligi, nemine inconsulto. (3) Id est, potestatem [illegible]. (4) Conjungenda est hæc sententia superiori capiti, de magistratibus: Ni par majorve potestas, populusve prohibessit. Varro 4. *epist. ad Oppium*, teste Gellio 14. *cap.* 7. Intercedendi ne senatusconsultum [illegible], jus fuit iis solis, qui eadem potestate, qua ii, qui senatusconsultum facere vellent, majoreve essent. Hoc ille. Intercedere tamen proprium tribunorum fuit. Notandum est, quod superiore loco scribit idem Varro, Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbis, & extraordinario jure Tribunos militares, qui pro consulibus fuissent, Decemviros, quibus tum imperium consulare esset, item Triumviros reipublicæ constituendæ causa creatos, jus consulendi senatum ex ordine habuisse. (5) Hinc aliud [illegible] capite de censoribus. Eorum in senatu ne relinquunto. (6) Quales enim summi civitatis viri fuerint, talis civitas erit, Claudianus: *Hoc se custodiere [illegible] Romanos edicta [illegible]*. (7) Id est, fierent. (8) Suffragia ab initio palam & voce ferebantur a populo. Sed quoniam intererat populi (propter potentiores) voluntatem in judiciis tegere, lata sunt quatuor leges tabellariæ. Gabinia, qua populo potestas facta est suffragia ferendi per tabellam, quoties ageretur de magistratu aliquo demandando. Cassia, quoties ageretur de capite fortunisque civium, excepto perduellionis crimine. Papiria, quoties de jubendis ac vetandis legibus ageretur. Cœlia, in perduellionis etiam crimine tabellam populo dedit, quod lex Cassia exceperat. Hic de causa Cicero in *Agraria* 2. & [illegible] *Sextum*, tabellam appellat vindicem tacitam libertatis: & in Oratione pro Cornelio, principium institutum libertatis Cassiam legem appellat. Et tamen nostra lege suffragia populi, optimatibus nota esse jubet. Si enim, non igitur libere? Cicero hanc legem tabellariam ut non omnino probat, ita penitus non improbat. Improbat, quia bonorum interest, scire, quid quisque sentiat, quam voluntatem tabella occultat: ideoque magis avertere judicia de potentissimis hominibus extare voce, quam tabella. [illegible] tabella condemnatos, quam voce. Probat vero, quatenus arbitrio locum habet, & ea tamen conditione, ut quisque optimo & gravissimo civi tabellam offerat. Quod de lege Mariana adjicit, non facit pontes angustos: Pontium nomine intelligit mensas, quibus suffragiorum cistæ imponebantur: quarum mentionem facit autor ad Herennium, & Suetonius in *Julio*. Ut ad libera populi suffragia reveretur, C. Cæsar ex [illegible], Augustus restituit, quod diu non mansit. Hinc fit ut Modestinus in l. 1. ff. *ad l. Jul. de ambitu*, dicat legem de ambitu in urbe suo cessasse temporibus, quia tunc ad principis curam magistratus creatio pertinebat: & Juvenalis *satyr.* 10. *Jampridem ex quo suffragia nulli vendimus.* (9) [illegible] *de origine juris*, l. [illegible] *de off. quæst.* (10) Æstatis tribuni, ab ære dando dicti: Fest. in *Ærarii*. (11) Vide 10. Gell. 7. (12) Magister populi, dictator ut *supr. cap. de dictatore.* (13) Idem. (14) Censuerit: Festus. *Lebebant*, quod nunc erit Lipsius 2. *epistola* [illegible], sic apud veteres Censere pro censere, & emeratio pro Cæsario. (15) Modesta. (16) Multa dicebantur senatores, qui cum in senatum venire deberent, non adessent, *Varro* apud Gell. 14. *cap.* 7. (17) Id est, ingenio, *Cicero.* (18) Id est, ne sit infinitus. Nam brevitas non modo senatori, sed etiam oratori magna laus est. Cicero ibi. Veritatis simplex, Ammianus 16. & *alibi*: Tum laudanda brevitas, cum nihil detrahit cognitioni justorum, hinc [illegible] est, Brevitate non minui fidem chirographi, *l.* 14. *C. de donationibus.*

(19) Senatori necessarium est, nosse rempublicam pote, quot habeat militum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quot amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere, tenere, consuetudinem decernendi nosse exempla majorum, *Cic.* (20) Nihil est enim tam exitiosum civitati, nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta republica, quidquam agi per vim. (21) Quod pars major civium fecerit, omnes fecisse videntur. (22) Turbassit, turbaverit. Nemo causam quærat seditionis [illegible] hanc veniam, ne quis turbas concitantis de fide dispotat, ex eo [illegible] & periculo necessitatem requirens, l. 4. C. *de summa Trinitate.* [illegible] etiam lex jubet, qui turbulentis se acclamationibus populi accommodant, l. 28. §. 3. ff. *de pœnis.* ut & authores seditionis & tumultus, l. 38. §. 2. ff. *de pœnis*, lex id [illegible], intercessori deferendum. Impediri enim bonum rem melius, quam concedi malam, *Cicero.* (23) Leges promulgatæ in ærario condi solitæ, Sueton. in *Julio*, ut & Senatusconsulta. (24) Hac lex non tollit privilegia certis personis aut corporibus data, sed vetat legem de una tantum persona concipi posse in omnia tempora. Quintilianus *declamat.* 264. In pluribus tempus ferri de singulis leges possunt, ut de Menandro, l. 5. in pr. ff. *de captivis*, de Hostilio Mancino l. ult. ff. *de legation.* vide Cujac. *obs.* 8. (25) Cicero *pro domo*, Vetant XII. Leges privatis hominibus irrogari. Cicero *pro Sextio*, XII. tabulis sancitum, ne neque privilegium irrogari liceret. Idem in Solonis legibus fuisse cautum Æneas Gazæus scribit in Theophrasto his verbis [illegible]. Idem institutum fuit apud Athenienses, ne scilicet lex ulla ferretur, nisi in eas Athenienses convenissent non minus 6000. Demosth. *contra Timocratem*. Hinc illud referri potest jura non in singulas personas, sed generaliter constitui, l. 8. ff. *de legibus*, a judicibus generaliter constitutiones observari, l. ult. C. *si contra jus.* (26) Cicero pro Sextio: XII. tabulis sancitum est, ut non liceret de capite, nisi comitiis centuriatis rogari, & post de capite non modo ferri, sed ne judicari quidem posse nisi comitiis centuriatis. (27) Et merito. Nam universi populi gravius est judicium, quam partis, descriptusque populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium consilii, quam fuse in tribus convocatus. (28) Maximus comitiatus, centuriata comitia. (29) Gellius 20. c. 1. Nisi durum esse legem putes, quæ judicem, arbitrumve jure datos, qui ob rem dicendam, pecuniam accepisse convictus est, capite punitur, vid. l. 6. §. 2. ff. *de off. procons.* l. 38 ff. *de off. præsid.* Novell. 8. c. 8. & 17. [illegible] l. 2. C. *de pœna jud.* l. 1. C. *quando provoc. non est necess.* l. ult. C. *ad leg. Jul. repetund.* Hinc venalis sententia ipso jure nulla, l. [illegible] l. 11. ff. *de societate*, Plato 6 *de legibus*.

(30) Per se vel per alios: quod tamen moderatum est, moderatio glaubitur videtur [illegible] id est, a nemine quippe accipere inhumanum, passim vilissimum: ab omnibus vero accipere avarissimum est. l. 6. §. 3. ff. *de off. procons.* Altera moderatio fuit, permitti presidibus accipere xeniorum, potulentumque quod intra dies paucos prodicetur, [illegible] ff. *de off. præsid.* (31) [illegible] ff. *ad leg. Jul. de amb.* (32) Observanda fuit hæc lex [illegible] tempora. (33) Id est, quisquis has leges contempserit, aut neglexerit. (34) Sueton. l. 2. §. 13. ff. *de origine juris*. Novell. 38. §. [illegible] Novell. 133. c. 4. Novell. 145. [illegible] apud Græcos fuerunt [illegible]. (35) Privati: sensus est, eos qui magistratum gesserint, cogi apud censores edere & exprimere quid in magistratu gesserint. Vide quæ scripsi ad Novell. 8. c. 8. (36) Id est, nec anus.

LEGUM XII. TABULARUM

F R A G M E N T A

A D

PANDECTARUM ET CODICIS

SERIEM ACCOMMODATA.

T I T. I.

De legibus.

1. Jura non in singulas personas sed generaliter constitui *l.* 8. *de legibus.*

PRivilegia (1) *ne irroganto*. Hæc Cicero 3. *de legibus*. *Idem pro Sestio*, Cur, cum XII. Tabulis sancitum esset, *ut neque privilegium irrogari* (2) *liceret*, nulla vox est audita Consulum.

2. Priores leges ad posteriores trahi.

Intertex Fabius ajebat in XII. Tabulis legem esse, *ut quodcunque postremum* (3) *populus jussisset id jus ratumque esset*. Hæc Livius 7. & 9. Cicero *pro Balbo*: & 2. *de inventione* autor *ad Herennium libro* 2. Varro 8. *de lingua*.

T I T. II.

De statu hominum.

1. De partu 10. & 11. mensium.

D*Ecemviri in X. mense gigni hominem non in undecimo* (4). Hæc Gellius 3. c. 6.

2. De partu deformi.

Deinde cum esset cito legatus, tanquam ex XII. Tabulis, insignis ad deformitatem (5) puer, brevi tempore nescio quo pacto creatus, multoque tetrior & fœdior natus est, Cicero 3. *de legibus*.

3. De Patrono & Cliente.

De Patrono & Cliente v. infr. titul. *De extraord. criminibus* c. 2.

T I T. III.

De his qui sunt sui.

1. Trina venditione liberos emancipari.

ID enim lex (6) XII. Tabularum jubet his verbis: *si pater filium ter* (7) *venundarit* (8), *filius a patre liber* (9) *esto*, hæc Ulpian. 10. §. 1. Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger, apud Festum *in addes*. *Sei pater filiom ter venomduit* (10), *filius a patre liber esto*.

T I T. IV.

De rebus.

1. Quæ res sacræ fieri non possint.

GAjus libro sexto ad legem XII. Tabularum. *Rem, inquit, de qua controversia est, prohibemur* (11) *in sacrum dedicare, alioquin dupli pœnam patimur*, nec immerito, ne liceat eo modo duriorem adversarii conditionem facere, *l. ult. ff. de religiosis*.

TIT.

(1) De hac lege dixi in [illegible] legum Ciceronianarum [illegible]. (2) Id est in privatos homines ferri. Nam privilegium omne secundum Decemviros [illegible] secundum Jurisconsultos (verbi gratia [illegible], creditorum & id genus) probum ac justum. (3) l. 26. l. 27. l. 28. ff. *de legib.* (4) Vide ad Novellam *de restitutionibus* & ea qua parit XI. mense. (5) Locus est meo judicio valde corruptus: quem in difficultate [illegible] ad deformes, & non monstruosos partus, quorum fit mentio in l. 38. l. 14. ff. *de Statu hom.* l. 135. ff. *de verb. sign.* (6) Ante legem 12. Tabul. Romulus id constituerat teste Dionysio, [illegible] lege Romuli filium ter venditum, ter manumissum [illegible]. Lege 12. Tabularum imaginarias fuisse venditiones seu mancipationes & manumissiones. (7) De trina venditione filiorum dixi ad Ulpianum *tit.* 10. (8) Venundarit, nam ut veteres dixere *Addue*, Festus in *Adduet*, ita & credo, venundum. (9) Id est, ingenuus haud libertinus, sic libertas pro ingenuitate, l. 21. ff. *de Statu hom.* l. 27. ff. *de liberali causa*. Paul. 5. *sentent.* in princ.

(10) Filio ita vendito non competebat postliminium, Cicer. 1. *de Orat.* (11) Forsitan permisit in eam mortuum inferre his verbis, ne non mortuum inferunto, quibus verbis nec non lex magis permittit quam prohibet, dixi ad l. 271. ff. *de verb. signif.* quæ sumpta est ex Gaji lib. V. ad legem 12. Tabularum, adde Cujacium 22. *observ.* 36.

T I T. V.

De pactis.

REm *ubi pagunt, orato ni* (1) (quidem legunt *oranto*, alii *orationi*; lege *oratione*) *pagunt* (lege *pagunto*). Autor ad Heren. 2. Joseph. Scaliger apud Festum *in plorare* hanc legem ita restituit: *Rem ubi pagunt, oranto: ni pagunt, ante meridiem in foro aut in comitio causam conjiciunto* &c. quæ vide in *titulo de Judiciis infr.* Cujacius vero *ad l. 6. ff. de pactis* ita restituit, *Ubi paguntor, ita ni pagunt, in comitio &c.*

2. Pacta servenda.

Cum (2) *nexum* (3) *faciet, mancipiumque* (4) *uti lingua nuncupassit* (5), *ita* (6) *jus esto* (7), Festus in *Nuncupata*.

Cum ex XII. Tabulis satis esset eantum præstari *quæ essent lingua nuncupata* (8): *quæ qui inficiatus esset duplo* (9) *pœnam subiret*, Cicero 3. *officiorum*.

Ut totum illud *uti lingua nuncupassit*, non in XII. Tabulis, sed in magistri carmine scriptum videretur. Cic. 1. *de oratore*.

3. Pactis ipso jure (10) tolli actionem de membro rupto.

Si membrum rupit, ni (11) *cum eo pacit* (12) *talio esto*, Festus in *Talionis*, v. *infr. de damno*, & *titulum de injuriis*.

4. De jurejurando.

Nullum vinculum ad adstringendam fidem, jurejurando majores arctius esse voluerunt; id indicant leges in XII. Tabulis, Cic. 3. (13) *officiorum*.

5. De furto pacisci.

De furto pacisci licet, dixi *infr. Tit. de furtis* c. 5.

6. Qui coronam victoris ergo propositam pacit (14), ipse pecuniave ejus arguitur. Plin. 21. *c.* 3.

T I T. VI.

De receptis arbitris.

1. De arbitro corrupto, *vide titul. proximum de Judiciis.*
2. De tribus arbitris familiæ erciscundæ, *v. titul. famil. erciscund. in fin.*

T I T. VII.

De judiciis.

1. De judicio sisti.

SI *in jus vocat, atque* (15) *eat* (16), Cic. 2. *de legibus*.

Lege jus est, *ut in jus eas cum vocaris*, Autor ad Herennium.

2. De reo fugiente.

In duodecim, quod est: *Si calvitur* (17) *pedemque struit* (18), *manum* (19) *endo* (20) *jacito*. Festus in *Struere*.

3. De dilationibus & earum causis.

Lex duodecim (21) tabularum: *Si judex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico* (22) *impediatur, jubet diem judicis esse diffisum* (23), *l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus*.

Si (24) *in jus vocat, si morbus* (25), *ævitas* (26) *vitiumve escit, qui in jus vocabit, jumentum dato* (27): *si nolet, arceram* (28) *ne sternito*, 20. Gell. 1. *si quid horum fuit vitium, judici, arbitrove, reove dies diffisus* (alii male difensus) *esto*, Festus, id est, dilatus *l. 2. §. 3. ff. si quis caution.* Acron in *Horat.*

4. De Antestatione & manus injectione.

De hac lege duodecim tabularum his verbis cautum est: *Si vis*, (quidam legunt: *Si in jus*) *vocationi* (quidam legunt *vocati*, Cujacius 7. *observat.* 16. legit *vocat*, Lipsius 4. *epist.* 27. fuat) *testamini igitur* (Cujacius legit, *ni eat*, *manum* (29) *injicito*) *en capito* (legendum *encapito*, id est, *incipito*, Lipsius *d. loco em capito*) *antestatos* (30). Porphyrio ad illa verba Horatii 1. *serm.* 9. & licet antestari. Fuerit igitur ita lex concepta: *Si in jus vocatus non eat manum injicito, encapito antestari*, Rævardus, si vis vocationi fuat, testamini, igitur Em capito antestari, Lips. 4. *epist.* 27. pro veteri lectione, si vis vocationi fuat, testamini, igitur Em capito antestari, ita emendat; si vis vocationi fuat, antestaminor: ni it, eurem capito antestari.

5. De testium citatione & denunciatione.

Vagulatio in lege XII. Tabularum significat quæstionem cum convitio, *Cui testimonium defuerit is tertiis* (31) *diebus ob* (id est, *ad*) *portum* (32) *obvagulatum* (33) *ito* (34), Fest. in *vagulatio*.

6. De plus petitionibus.

Quod alter plus (35) *lege* (36) *agendo petierit, quam quantum lex in XII. Tabulis permiserit, quod eum impetrasset, causa cadit.* Eoque nomine reo exceptio hæc competebat, *cujus pecuniæ dies fuisset*. Cic. 2. *de orat.*

7. De pœna corrupti judicis aut arbitri.

Dure autem scriptum esse in istis legibus quid existimari potest? Nisi duram esse legem putas quæ *judicem* (37), *arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam, pecuniam accepisse convictus est, capite punit*, Hæc Gell. 20. *cap.* 1.

8. Si judex falsam vindiciam tulit.

Si vindiciam falsam &c. *vid. in fin. titulum de possessionibus & interdictis*.

9. Apud quos judices de capite civis Romani agi oporteret.

Cur cum sacratis legibus & XII. Tabulis sancitum esset, *ut neque privilegium irrogari liceret, neque de capite nisi comitiis centuriatis rogari, nulla vox est audita consulum?* hæc Cicero in oratione pro Sestio, & post: *De capite non modo ferri, sed ne judicari quidem posse nisi centuriatis comitiis*.

10. De temporibus judicandi.

Rem ubi pagunt, orato pagunt (38) *in comitio aut in foro ante meridiem causam conjicito* (39), Autor ad Heren. 2. In XII. Tab. verbum hoc ita scriptum est: *Ante* (40) *meridiem causam conscito* (41), *cum perorant ambo præsentes. Post meridiem præsenti* (42) *litem* (43) *addicito. Si ambo præsentes, sol* (44) *occasus suprema* (45) *tempestas* (46) *esto* 17. Gell. 2.

Festus *in supremum*. In legibus XII. *Solis * occasus suprema tempestas esto*, Macrob. 1. *saturnalium* 3. *in fin.* Dies ita dividitur: Primum tempus diei, dicitur mediæ noctis inclinatio. Deinde gallicinium, deinde conticinium, cum & galli conticescunt & homines etiam tum quiescunt. Deinde diluculum. Id est, cum incipit dignosci dies, inde mane, dum dies clarus, *& post*, a mane ad meridiem, hoc est, ad medium diem (puto legendum *a mane ad medium diem, meridies*) Inde jam supra, vocatur tempus occiduum, *& mox suprema tempestas*, Id est, diei novissimum tempus, sicut expressum est in XII. Tab. *Solis occasus suprema tempestas esto*.

Plin. 7. *c.* 57. Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum literis uterentur, *cap.* 58. Veteres Græcas fuisse easdem pene quæ nunc sunt Latinæ &c. *cap.* 59. sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior &c. *cap.* 60. Tertius consensus fuit in horarum observatione jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græcia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. XII. Tab. *Ortus tantum & occasus nominatur, post aliquot annos adjectus est & meridies*. Accenso Consulum id pronunciante, cum Curia (alii legunt *cum a curia*) inter Rostra & Græcostasim prospexisset solem (hanc vocem quidam expungunt) Solem. A columna (solem e columna) ænea (legunt nonnulli Mænia) ad carcerem inclinato sidere, *supremam* pronunciabat, sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum, Hæc ille: Suprema, summum diei, id est, a supremo (quidam legunt *superrimo*). Hoc tempus XII. Tabulæ dicunt *occasum esse solis*: sed postea lex Prætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo Prætor in Comitio supremam pronuntiavit populo. Varr. 5. *de lingua*. Idem 6. *de lingua*, supremum

mum a supremo dictum. Itaque in XII. Tabul. *Solis occasu, diei suprema tempestas esto*. Libri Augurum, pro tempore tempestatem dicunt, id est, supremum augurum tempus.

11. Qui satisdare cogantur.

Ennius verbum hoc ex XII. Tabulis vestris accepit: in quibus si recte commemini, ita scriptum est. *Assiduo, vindex (1) assiduus (2) esto: Proletario (3) civi, quoivis volet vindex esto*, 16. Gell. 10.

12. Judicio sisti.

Indicant XII. Tabulæ, *aut status (4) dies cum hoste (5)*, Cic. 1. offic.

13. De confessis & in jure.

v. infr. tit. de hereditatibus ab intestato §. 69.

14. De tempore judicati faciendi.

v. infr. de hered. ab intest. §. 27.

De servitutibus Titul.

Vide infr. tit. Finium regundorum, ubi de via & hujusmodi servitutibus.

T I T. VIII.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

A*Nimalium nomine, quæ ratione carent, si qua lascivia aut pavore aut feritate pauperiem fecerint noxalis actio lege XII. Tabularum prodita est*, Inst. si quadrupes. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, actio ex lege XII. Tabularum descendit, quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est animal: aut æstimationem noxiæ offerri*, l. 1. ff. *si quadrupes*. Ita lex esse potuit. Si equus calcitrosus alium percusserit, aut bos cornu petere solitus cornu petierit &c.

T I T. IX.

De damno dato.

1. De rupto.

R*Upitias* (7), in XII. Tabulis significat damnum dederis, Festus *in voce rupitias*.

Sarcito, in XII. Tabulis Servius suspicans ait significare, damnum solvito, præstato, Festus *in voce Sarcito*.

Ex his duobus fragmentis possis ita legem concipere. *Quod rupsitias, sarcito*.

2. De membro rupto.

Talionis mentionem fieri in XII. Tabulis ait Verrius, hoc modo: *Si membrum rupserit (8), ni cum eo pacit, talio esto*: Festus in Talionis, dicam de hac lege ad *tit. de injur. infr.*

T I T. X.

De noxalibus actionibus.

C Elsus differentiam facit inter legem Aquiliam & legem XII. Tabularum. Nam in lege antiqua (*id est XII.*) *Si servus sciente domino furtum fecit, vel aliam noxam commisit, servi nomine actio est noxalis, nec dominus suo nomine tenetur* (9), l. 2. §. 1. ff. *de noxalibus*.

Noxales actiones sunt aut legibus aut Edicto Prætorio. Legibus, veluti *furti ex legibus XII. Tabularum*, §. 4. *Inst. de noxalibus actionibus*. *Si servus furtum faxit, noxamve nocuit*, l. 2. §. 1. *vers. sed si placeat ff. de noxal. act.*

T I T. XI.

Finium regundorum, & de servitutibus.

1. De viarum latitudine.

V*Iæ latitudo ex lege XII. Tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractum* (10), id est, ubi flexum est, *sedecim*, Cajus in l. 8. *de servitut. rusticorum*. Anfractum est ab origine flexum duplici, dictum ab ambitu & frangendo, ab eo leges (11) *jubent in directo pedum octo esse, in anfracto sedecim*, id est, *in flexu*. Var. 6. *de lingua*.

2. Si aquæductus privato noceat.

Si per publicum locum aquæductus privato nocebit, erit privato actio ex lege XII. Tabularum, uti noxa domino caveatur, l. 5. *ff. ne quid in loco publico*.

3. Si aqua pluvia nocet.

Et sic verba legis XII. Tabularum veteres interpretati sunt, *si aqua pluvia nocet ei*, si nocere poterit, *l. 21. ff. de statuliber.*

4. De Interstitiis.

Gajus *lib. 4. ad legem XII. Tabul.* sciendum est, inquit, in actione finium regundorum illud observandum esse, quod ad exemplum quodammodo ejus legis scriptum est, quod Athenis Solonem dicitur tulisse: nam illic ita est, [illegible Greek] (22) [illegible Greek] (23) [illegible Greek] (24) [illegible Greek]. *Id est*: Si quis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitque; terminum ne excedito. Si maceriam: pedem relinquito. Si vero domum: pedes duos. Si sepulchrum aut scrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum spatii relinquito. Si puteum, passus latitudinem. At vero oleam aut ficum, ab alieno ad novem pedes plantato: cæteras arbores ad pedes quinque. Hæc ille.

5. Qui viam debet, eam munitam præstet.

Si via sit immunita (15), jubet lex qua (16) velit, agere jumentum, Cicero pro Cæcina.

6. De legitimo spatio ac sestertio pede inter duas insulas relinquendo.

Ambitus proprie dicitur inter vicinorum ædificia, locus duorum pedum & semipedis (17) ad circumeundi (18) facultatem relictus, Festus in *Ambitus*.

7. De crassitudine parietis communis.

Leges publicæ (19) non patiuntur majores crassitudines quam sesquipedales (20) constitui loco communi: cæteri autem parietes, cum spatia angustiora fierent, eadem crassitudine locantur: lateritii vero (nisi diplinthii (21) aut triplinthii fuerint) sesquipedali crassitudine non (22) possunt plusquam unam sustinere contignationem. In ea autem majestate urbis & civium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare. Ergo cum recipere non posset area plana tantam multitudinem, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipsa coegit devenire. Itaque pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmenticiis altitudines extructæ contignationibus una coaxatis, & cœnaculorum summas utilitates perfecerunt & despectationes. Ergo mœnianis (23) & contignationibus variis alto spatio multiplicatis, populus Romanus egregias habet sine impeditione habitationes. Hæc Vitruv. 2. c. 8.

8. De quinque pedum præscriptione.

Ex hac non rerum sed verborum discordia, controversia nata est de finibus. *in qua quoniam usucapionem XII. Tabul. intra quinque (24) pedes esse noluerunt*, depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinamus. nec Mamilia (25) lege singuli, sed ex XII. tres arbitri fines regemus, Hæc Cic. 1. *de legibus*.

9. De tribus arbitris finium regundorum.

Nec Manilia cum singulis lege [alii ita habent, Nec Manilia lege singuli] sed cum his te arbitro [alii rectius legunt: *Sed ex his tres arbitri*: Cujacius (26) vero quam optime, *sed ex duodecim tres arbitri*], si vis, (alii legunt *Fines*, & recte) regemus (27), Cic. 1. *de legibus*. Possis ita hanc legem restituere. *Ut si vicini inter se jurgant, finibus regundis tres arbitros darent; eisque totius rei jus arbitriumque permitterent*.

T I T. XII.

Familiæ erciscundæ.

H*Æc actio proficiscitur ex lege XII. Tabularum* (28) 1. *ff. familiæ*.

De religiosis & sumptibus funerum, Titul. (*v. supra* 66.).

T I T. XIII.

De contrahenda emptione & venditione.

1. De traditione.

V*Endita res & tradita, non aliter emptori adquiruntur, quam (29) si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti (30) expromissore vel pignore dato*, quod quanquam cavetur lege XII. Tabularum: tamen recte dicitur & jure gentium, id est naturali id effici.

§. 41.

[illegible]

§. 41. *Instit. de rerum divis.* Sub vos placo (inquit Festus *in Sub vos*) in precibus fere cum dicitur, significat id quod supplico, *ut in legibus, Transque dato* (1), *endoque* (*lege endo* (2)) *plorato*. Hæc Festus.

2. De Nexu.

Dictum est de Nexu supr. tit. *de pactis*.

3. De amancipatione.

Mancipatio (3), est imaginaria quædam venditio, quæ sic agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus (4), & præterea alio ejusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens. Is qui mancipium accepit æs tenens, ita dicit: *Hunc ego hominem ex jure Quiritum meum esse ajo, isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra*. Deinde ære (5) percutit libram, idque æs datur ei a quo mancipium accipitur, quasi pretii loco. *Quæcunque igitur res mancipi* (6), *lege* XII. *Tabularum, aliter nisi per hanc solennitatem alienari non poterat*, Boetius *in topic. Ciceronis*.

4. De Monopoliis.

Gajus *lib.* 4. *ad legem* XII. *Tabularum*: Sodales sunt, inquit, qui sunt ejusdem collegii: Græci [illegible] vocant. *His autem potestatem facit lex* (7): *pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant*. Sed hæc lex videtur esse ex lege Solonis translata. Nam illa ita est [illegible] &c. *l. ult. ff. de collegiis*.

5. Rem litigiosam alienari non posse.

De ea re dictum est *supr. titulo de rebus*.

6. Statuliberos vendi posse.

Statuliberum venundari (8) *posse legem* XII. *Tabularum putaverunt, l.* 25. *ff. de statuliberis, emptori tamen dando pecuniam, ad libertatem perventuri: idque lex* XII. *Tabularum jubet*, Ulpian. 2. §. 4. *in fin.*

T I T. XIV.

De pignoribus.

NAncitor (9) in XII. Tabulis, nactus erit, prædatus erit. Idem in fœdere (10) Latino: *Pecuniam quis* (11) *nancitor* (12), *habeto: & si quid pignoris nancitor* (legunt alii *nanxitor*) *sibi habeto*: (13). Festus in Nancitor.

T I T. XV.

De usuris.

1. De unciario fœnore.

SAne vetus urbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumque creberrima causa, eaque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo XII. (14) Tabulis sanctum: *Ne quis unciario* (15) *fœnore amplius exerceret*, cum antea ex libidine locupletum ageretur dein (16) rogatione tribunicia ad semuncias redacta. Postremo vetita versura (17), Tacitus 6. *Annal. anno urbis* 786.

2. Usurarii pœna quadruplum.

Majores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt *furem dupli condemnari: fœneratorem quadrupli*. Marcus Cato *initio libri de re rustica*.

T I T. XVI.

De testibus.

DE intestabili, v. *infr. titulo de testamentis*, ubi de testamento per æs & libram.

De falso testimonio, v. *infr. tit. de publicis judiciis*, ubi de falsis.

De intestatione & manus injectione, v. *supr. titul. de judiciis c.* 4.

De testium citatione & denunciatione, v. *supr. tit. de judiciis c.* 4. *de obvagulatione c.* 5.

T I T. XVII.

De nuptiis.

1. Nuptias auspicato fieri.

APud antiquos non solum publica sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo *ex more* (18) *nuptiis etiamnum Auspices* 19 *interponuntur*: qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpantur. Hæc Valerius 2. *c.* 1. *de aupt.*

2. De nuptiis inter patres & plebeios interdictis.

Ne connubium patribus cum plebe esset, non Decemviri tulerunt paucis his annis pessimo exemplo publico, cum summa injuria plebis? Hæc Livius 4.

3. De societate bonorum & sacrorum inter virum & uxorem.

[illegible] (20) [illegible] (21) [illegible]. Hæc Dionysius Halicarnass. 2.

4. De usurpata muliere.

Lege non esse usurpatam (22) *mulierem, quæ cum kal. Januariis apud virum causa matrimonii esse cœpisset, ante diem quartum kalendas Januarias sequentes usurpatum isset*. Hæc Gell. 3. *c.* 2. & Macrobius 1. *saturnal.* 3.

5. De moribus uxoris (23).

Si mulier aliquid peccasset, pœnam luebat ex læsi (mariti) arbitrio. Idque maximorum pœnarum proprium. Cognati cum marito ea de re judices erant. Graviora illa erant [illegible]. Utrumque damnavit Romulus (24), [illegible]: hæc desumpta sunt ex Dionysio Halicarnass. *lib.* 2.

Gellius 10. *c.* 23. Qui de victu, inquit, atque cultu populi Romani scripserunt, mulieres Romæ atque in Latio abstemias egisse: Hoc est, vino semper, quod temetum (25) prisca lingua appellabatur, abstinuisse dicunt: institutumque ut cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa, ut odor indicium faceret, si bibissent (idem refert Plinius 14. c. 13.) Bibere autem solitas ferunt, loream, passum, murrinam, &, quæ id genus optant, dulcia. Sed M. Cato non solum existimatas, sed multatas, a judice mulieres refert, non minus *si vinum bibissent*, quam si probrum & adulterium admisissent. Verba M. Catonis adscripsi ex oratione quæ inscribitur de dote, in qua id quoque inscriptum est, & post. Si quid perverse tetreque factum est a muliere, *si vinum bibit*, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur. Hæc ille. Plinius idem prope refert *d. loco*. Non licebat, inquit, fœminis Romæ *vinum bibere*. Invenimus inter exempla, Egnatii Mecennii uxorem, *quod vinum* (26) *bibisset*, e dolio, interfectam fuisse a marito, eumque cædis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, matronam quod loculos, in quibus erant claves *vinariæ cellæ*, resignavisset, a suis inedia mori coactam, & post, Cneus Domitius judex pronunciavit mulierem videri *plus vini bibisse* quam valetudinis causa, viro insciente, & dote multavit. Hæc Plinius. Valerius 2. *c.* 1. de usu vini mulieribus interdicto. Vini usus, inquit, olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus a Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Cæterum, ut non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & abundanti auro, & multa purpura usæ sunt: & quo formam conciniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt. Nulli enim tunc subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre sancte, & aspici mutuo pudore custodiebantur.

6. Si mulier adulterium commiserit.

v. *tit. de adulteriis infr. eod.*

7. Uxor marito sua heres & quando.

v. *tit. de suis & legitimis infr.*

8. De donationibus inter vir. & uxorem.

Moribus apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent. *l.* 1. *ff. de donat. inter vir.*

9. De jurgio & simultate inter virum & uxorem.

Quoties inter virum & uxorem aliquid jurgii (27) intercesserat, in sacellum Deæ Viriplacæ, quod est in palatio veniebant (28). Tum ibi invicem locuti, quæ voluerant, contentione animorum deposita, concordes revertebantur. Dea nomen hoc a placandis viris assecuta fertur: veneranda quidem, & nescio an præcipuis & exquisitis sacrificiis colenda: utpote quotidianæ ac domesticæ pacis custos in pari jugo caritatis, 2. Val. 1. *de sacello Deæ viriplacæ*.

10. De repudiis & divortiis.

Suas res sibi (29) habere jussit & XII. (30) Tabulis claves (31) ademit (32), exegit (33). Hæc Cic. 2. *Philipp.*

11. De secundis nuptiis.

Quæ uno (34) contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur, 2. Valer. 1.

T I T. XVIII.

De Tutoribus & Curatoribus.

1. De testamentaria tutela.

VErbis legis XII. Tabularum hic, *ut legassit sua rei ita jus esto*, latissima potestas tributa videtur: & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi, *l.* 120. *ff. de verborum signif.*

Tom. IV. L l . Testa-

(1) Id est traditio. Tradere est trans dare seu movere. Accius apud Nonium [illegible] propositor navem in fugam [illegible]. (2) Endoplorato, est [illegible]. Festus in [illegible]. Implorare cum fletu rogare, supplicare, invocare publicam [illegible], *l.* [illegible] *ff.* [illegible] quod metus causa. Clamare, Festus in Plorare. Lex Servii Tullii hæc est, Si parentem puer verberit, ast olle plorassit, puer divis parentum sacer esto. Proclamare, *l.* [illegible] *ff. ad leg. Corneliam de sicariis*. (3) Dixi ad Ulpianum [illegible] adde Gajum [illegible] *Instit.* [illegible] §. 6. (4) Impubes libripens esse non potest neque antestari, ut Gajus refert *lib.* 2. (5) Quod & Raudus, Varro [illegible] *de lingua Lat.* Porta Raudusculana, quod ærata fuit. Æs raudus dictum [illegible] mancupiis (id est mancipationibus) [illegible]. Raudusculo libram ferito, adde Festum in Rodus. Rauduscli meminit Cic. [illegible] *ad Attic.* [illegible] (6) Vide Ulpianum [illegible]. (7) 12. Tabularum scil. Est enim hæc lex desumpta ex [illegible] Caii ad legem 12. Tabul. (8) Lex 12. Tabularum emptionis verbo omnem alienationem complexa videtur, *l.* [illegible] *ff. de* [illegible]. (9) De hoc verbo vide quædam [illegible] §. 4. *infr. eod.* (10) Hoc caput non pertinet ad legem 12. Tabul.

(11) [illegible] pro Qui. (12) Id est, [illegible], pro [illegible], ut [illegible] pro [illegible]. (13) Hoc statuit, ut quod ante bellum contraxerit Latinus cum Romano, sive mutuum sit, sive pignus, ut id valeat. (14) Livius 7. hanc [illegible] refert ad M. Duillium, C. Marcio, (inquit) Cn. Manlio Coss. de unciario fœnore a M. Duilio Tribuno plebis rogatio perlata est, & plebs aliquanto cum cupidius scivit, accepit, [illegible]. Sed [illegible] 12. Tabul. pene antiquatam a Duillio [illegible] fuisse. (15) Uncia [illegible] est, cum quoque anno [illegible] in centenos [illegible] sextans, cum [illegible] quadrans, cum ternis: triens, cum quaternis: quincunx, cum quinis: semis, cum senis: septunx, cum septenis: bes, cum octonis: dodrans, cum novenis: dextans, cum denis: deunx, cum undenis: as, cum duodenis. (16) Id est, decem annis post Duillii rogationem, de qua superius dictum est. Livius T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. semunciarium tantum, ex unciario, fœnus factum. (17) Id est, [illegible], vide [illegible]. (18) Hoc caput ex moribus populi Romani petitum, vel, ut [illegible], [illegible] veteris consuetudinis Romanorum fuit. (19) Cic. 1. de divinat. Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem gerebatur. Quod etiam nunc Nuptiarum auspices declarant, qui re omissa nomen tantum tenent. In sacellum [illegible] causa constat ex eodem Cicer. *ibid.* Idem in *Cluentio*. Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus, Virgilius 4. Æneid. [illegible] Juven. satyr. 10. [illegible] Catullus [illegible]. Plaut. in Prologo Casinæ [illegible]. (20) Conventionem in manum intelligit, de qua alias dixi ad Ulpian. 9. adde *l.* [illegible] *ff. de don. int. vir. & uxor.* (21) Dixi ad *l.* [illegible] *ff. de ritu nuptiarum*, adde [illegible] *in pr.* (22) De usurpata muliere, vid. [illegible] (23) Vid. titulum C. de repudiis & judicio de moribus sublato. (24) Lex est Romuli, quam tamen verisimile est relatam fuisse in 12. tabulas, hujusque rei [illegible] facit Gell. ut dicam inferius. (25) Temetum vinum, unde temulentia, [illegible] Temetum. (26) Adde quæ scripsi ad Novell. [illegible] (27) Vid. *l.* [illegible] §. 12. *ff. de donat. int. vir. & uxor.* (28) Ad aures populi Romani hoc referri oportet. (29) Caius *l.* 2. §. 1. & §. 2. *ff. de divortiis*. In repudiis, inquit, id est renunciatione, comprobata sunt hæc verba: *Tuas res tibi habeto*. Item hæc, *tuas res tibi agito*. In sponsalibus vero discutiendis hæc verba probata sunt: *Conditione tua non utor*. (30) Caput [illegible] 12. Tabular. Si ex lege repudium missum non sit &c. *l.* 43. *ff. ad leg. Juliam de adulteriis*. (31) Dixi hac de re ad *l.* [illegible] *ff. de* [illegible]. (32) Illud observandum. Repudium inter uxorem & virum a condita urbe usque ad 520. (vel ut apud Gellium est 523. *lib.* [illegible]) Tertullianus *libro de monogamia* & in *apologetico*, post conditam urbem) nullum accidisse, primumque Spurium Carbilium uxorem sterilitatis causa (id enim olim licuit, *l.* [illegible] *ff. de donat. int. vir. & uxor.*) repudiasse, 2. Valer. 1. *de primo repudio*. Ad id autem movebatur, quod juraverat apud Censores, uxorem se liberorum quærendorum causa habere. Gell. 17. *cap. ult.* [illegible] Gell. [illegible] (33) Huc illud Catonis pertinet, Vir, inquit, cum divortium facit, mulieri judex & pro Censore est, imperium quod videtur habet, ap. Gell. 10. (34) Univiriæ apud Gentiles admodum commendatæ: hinc, Fortunæ muliebri coronam non imponebant nisi univiræ, sicuti nec matri Matutæ, Tertullianus *de monogamia*. Ex alia lege coronabat univira, alia multivira. Arnob. 2. Morum certe illud Athenagoræ *in Apol.* [illegible]. & illud Tertulliani *libro de monogamia*. Unum matrimonium novimus, sicut unum Deum, quæ de re & alias dixi.

Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur eadem lege XII. Tabularum, *Uti (1) legassit super pecunia, tutelave suæ rei, ita jus esto*, hæc Ulpian. 11. §. 14.

2. Liberis in potestate positis tutorem a parente dari.

Lege XII. Tabularum permissum (2) est parentibus, liberis suis sive fœminini, sive masculini sexus, si modo in potestate sint, tutores testamento dare, *l. 1. ff. de testam. tut.*

3. De legitimis tutoribus & de legitima adgnatorum tutela.

Quibus testamento tutor datus non est, his ex (3) lege XII. Tabularum adgnati sunt tutores qui vocantur legitimi, *Instit. de legitima adgnatorum tutela.*

Legitimæ tutelæ, lege XII. Tabularum adgnatis delatæ sunt & consanguineis, *l. 1. ff. de legitimis tutoribus.*

Per eminentiam legitimi dicuntur, qui ex lege XII. Tabularum introducuntur seu propalem ut adgnati: seu per consequentiam, ut patroni, Ulp. 11. §. 3. (4).

4. Tutelam proximos adgnatos nancisci.

Si plures sint adgnati, proximus tutelam nanciscitur (5), Cajus *l. 12. ad Edictum Provinciale, in l. 9. ff. de legit. tutoribus.*

5. De legitima patronorum tutela.

Ex eadem lege XII. Tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos, liberosque eorum pertinet, quæ & ipsa legitima vocatur, non quia nominatim in ea lege de ea tutela caveatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem ac si legis verbis introducta esset. Eo enim ipso quod hereditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent, jusserat lex ad patronos, liberosve eorum pertinere, crediderunt veteres, voluisse legem etiam tutelam ad eos pertinere, *Inst. de legitima patron. tutel.*

Tutela legitima, quæ patronis defertur lege XII. Tabularum, non quidem specialiter vel nominatim delata est. sed per consequentias (6) hereditatum, quæ ex ipsa lege patronis datæ sunt, *l. 3. ff. de legit. tutoribus.*

6. De legitima (7) fœminarum tutela.

Fœminarum legitimas tutelas lex Claudia (8) sustulit (9), Ulp. 11. §. 8. *in fin.* Moribus tutor datur mulieri quæ cum tutore suo lege aut legitimo judicio agere vult, Ulpian. 11. §. 24. Mulieres omnes, propter infirmitatem consilii, majores in tutorum potestate esse voluerunt, Cicero *pro Muræna*, Majores nostri nullam, ne privatam quidem rem agere fœminas sine auctore voluerunt: sed in manu esse parentum, fratrum, virorum (10), *Livius* 34. In officiis apud majores ita observatum, ut pupillaris tutela muliebri præferatur, Massurius 3. *juris civilis* apud Gell. 5. c. 13.

7. De Curatoribus & de Curatore furiosi.

Emancipati furiosis fratribus & sororibus lege (11) XII. Tabularum legitimi curatores erant, *l. 5. Cod. de curator. furios.*

Lex est, *si furiosus est, agnatorum, gentiliumque (12) in eo pecuniaque ejus potestas esto*, Cic. 2. *de inventione.*

Qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant XII. Tabulæ, itaque non est scriptum si insanus, sed, *si furiosus esse incipit*, Cic. 3. *Tusculan.*

Lex XII. Tabul. furiosum in curatione jubet esse agnatorum, 12. Ulp. 2.

Furiosi, licet majores viginti quinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum ex lege XII. Tabularum.

8. De curatore prodigi.

Lege XII. Tabularum prodigo (13) interdicitur (14) bonorum suorum administratio, Ulp. *lib.* 1. ad Sabinum in *l. 1. de curatoribus furioso & aliis.*

Prodigi, licet (15) majores viginti quinque annis sint, tamen in curatione sunt adgnatorum ex lege XII. Tabularum, §. 3. *Inst. de curatoribus.*

Lex XII. Tabularum prodigum, cui bonis interdictum (16) est, in curatione jubet esse cognatorum, 12. Ulp. 13.

9. De suspectis tutoribus.

Suspecti crimen ex legibus XII. Tabularum (17) descendit. Ulpianus *l. 1. §. 2. ff. de suspectis tutoribus*, *Inst. de suspectis tutoribus.*

Atque iste dolus malus etiam legibus erat vindicatus, *ut tutela XII. Tabulis*, Cic. 3. *offic.*

10. De tutelæ actione in duplum.

Si ipsi tutores rem pupilli furati sunt, videamus *an ea actione quæ proponitur ex lege XII. Tabularum adversus tutorem in (18) duplum singuli in solidum teneantur*. & quamvis unus duplum præstiterit, nihilominus etiam alii teneantur &c. *l. 55. §. 1. ff. de administ. tutor.*

T I T. XIX.

De testamentis & legatis.

1. De libera (19) testandi facultate.

OLim lege XII. Tabul. libera erat legandi potestas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare, quippe cum ea lege (20) ita cautum esset, *Uti quisquam legassit suæ rei, ita jus esto*, *Inst. de lege Falcid. in princ.*

Uti quisquam legassit de re sua, ita jus esto, Nov. 22. c. 2.

Verbis legis XII. Tabularum his, *Uti legassit suæ rei, ita jus esto*, latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, & tutelas quoque constituendi: sed id interpretatione coangustatum est vel legum, vel autoritate jura constituentium, *l. 120. ff. de verb. signif.*

Uti legassit super pecunia, tutelave suæ rei ita jus esto 11. Ulpian. 12.

Paterfamilias uti super familia, pecuniave sua legassit, ita jus esto, Autor ad Herenn. 1.

2. Lege adquiri quod legatum est.

Lege nobis adquiritur legatum (21) ex lege XII Tabularum 19. Ulp. 17.

3. Suos nominatim institui & exheredari a patre & avo paterno oportere.

Emancipatos jure civili (22) neque heredes instituere neque exheredare necesse est, quia non sunt sui, §. 3. *Inst. de exhered.*

4. Mater, avusque maternus necesse non habent nominatim instituere aut exheredare.

Neque matri filium, filiamve neque avo materno nepotem, neptemve ex filia, si eum eamve heredem non instituat, exheredare necesse est, sive de jure civili quæramus, sive de edicto Prætoris, §. *ult. in fin. Inst. de exheredatione.*

5. Hereditates testamentarias lege XII. Tabularum confirmari.

Lege obvenire hereditatem non improprie quis dixerit, & eam quæ ex testamento debeatur: *quia lege XII. Tabularum testamentariæ hereditates confirmantur*, *l. 130. ff. de verbor. signif.*

6. De testamento per æs ac libram.

Ex iisdem Tabulis id quoque est. *Qui se siverit* (lege *qui se sierit* (23)) *testatior* (lege *testarier* (24)) *libripensve* (25) *fuerit in testimonium* [quidam legunt *ni testimonium*] *fariatur* (quidem legunt *fatiatur* (26)) *improbus* (quidam ita legunt *improbus quibus*: alii *improbus quatvis*: alii *improbus civis*) *intestabilisque* (27) *esto*, hæc Gell. 15. c. 13. *in fin.* idque ita emendavit Cujacius *ad titul. Inst. de testam. ordinand.* ex Codice in bibliotheca Joannis Biturigum ducis reperto.

7. Testamentum uno eodemque tempore & contextu perficiebatur testibus præsentibus.

Constitutum est, *ut uno eodemque tempore quod jus civile quodammodo exigebat, testamentum fieret, & post*, ita ut testes quidem & eorum præsentia uno contextu celebrandi testamenti gratia, a jure civili descendant: subscriptiones autem testatoris & testium ex sacratum constitutionum observatione adhibeantur: signacula autem & testium numerus (28), ex edicto Prætoris, §. 3. *Inst. de testam. ordinand.*

Eos qui in utero sunt, si nati sui heredes nobis futuri sunt, possumus instituere heredes, siquidem post mortem nostram nascantur ex jure (29) civili; si vero viventibus nobis ex lege Julia, Ulpian. 12. §. 19.

T I T. XX.

De hereditatibus ab intestato.

1. Jus intestati legibus XII. Tabularum angustum.

A*Ngustissimis finibus constitutum per legem XII. Tabul. jus percipiendarum hereditatum Prætor ex æquo & bono dilatavit*, §. 2. *Inst. de bonorum possess.*

2. De suis & legitimis heredibus & de liberis in potestate positis.

Intestatorum hereditates ex lege XII. Tabularum *primum (30) ad suos pertinent* (31) §. 1. *Inst. de hered. quæ ab intestato.*

3. De emancipatis.

Emancipati liberi jure civili nihil juris habent, neque enim sui heredes sunt, qui in potestate patris esse desierunt, neque ullo alio jure per legem XII. Tabularum vocantur, sed Prætor æquitate naturali motus,

motus, dat eis bonorum possessionem, unde liberi, §. 9. *Instit. de hered. quæ ab intestato*.

4. De nepotibus ex filio (1) præmortuo.

Lex XII. *Tabularum filio mortuo nepotem vel neptem: pronepotes vel proneptes in locum patris sui ad successionem avi vocat*, §. 11. *in fin. Inst. de hered. quæ ab intest.*

5. De eo qui in utero.

Ex lege (2) XII. Tabularum ad legitimam hereditatem qui in utero fuit, admittitur, si fuerit editus. Inde solet remorari insequentes sibi adgnatos, quibus præfertur si fuerit editus. Inde & partem facit his qui pari gradu sunt, ut puta frater unus est & uterus: vel patrui filius unus natus & qui in utero est, *l.* 3. §. *utique* 9. *ff. de suis*.

6. De liberis matri succedentibus.

Lex XII. Tabularum ita stricto jure utebatur & præponebat masculorum progeniem & omnes qui per feminini sexus necessitudinem sibi junguntur, adeo expellebat, *ut ne quidem inter* (3) *matrem & filium, filiamve ultro citroque hereditatis capiendæ jus daret*, nisi quod Prætores ex proximitate cognatorum, eas personas ad successionem bonorum, possessione unde cognati accommodata, vocabant, *Inst. de senatusc. Tertull. in princ.*

7. De & filiabus liberis feminini sexus patri succedentibus.

Lege antiqua XII. *Tabularum omnes* (4) *similiter ad successionem ab intestato vocabantur*; quod & Prætores sequuti esse videntur: ideo simplex ac simile jus & in filiis & in filiabus &c. §. 5. *Inst. de exhered. liber.*

8. De uxore in manu viri & nuru quæ in filii manu.

Intestatorum hereditates lege XII. Tabularum primum ad suos heredes pertinent: sui autem heredes existimantur liberi qui in potestate morientis fuerint, veluti filius filia, *& post*: Idem & in cæteris deinceps liberorum personis datum intelligimus. *Uxor* (5) *quoque quæ in manu ejus est, quæ filiæ loco est; ita nurus, quæ in filii manu est: nam & hæc neptis loco est, sed ita demum erit sua heres, si filius cujus in manu erit, dum pater moritur in potestate ejus non sit. Idemque dicemus & de ea quæ in nepotis manu matrimonii causa sit*, Gajus 3. *Institutionum* apud Ruffinum *tit.* 16. *collationis leg. Mosaicarum*.

9. De legitima adgnatorum & cognatorum successione.

Agnatus agnato mortuo succedit.

Si paterfamilias moritur, familia, pecuniave ejus agnatorum (6) *gentiliumque esto*, Autor ad Herennium 1. & 2. *de invent.*

10. Agnatus agnato sine liberis mortuo succedit.

Si nullus sit suorum heredum, tunc hereditas pertinet ex eadem lege XII. *Tabularum ad agnatos*. Gajus 3. *Institutionum* apud Ruffinum *tit.* 16. *collationis legum Mosaicarum*.

11. Non quivis agnatus succedit, sed proximus.

Ast si intestatus (7) *moritur, cui suus* (8) *heres nec escit, proximus familiam* (9) *habeto*, 26. Ulp. 1. *Hæc autem est lege* XII. *Tab. si intestatus moriatur cujus heres nec est: agnatus proximus* (10) *familiam habeatur* (11) (legendum *habeat.*) Ulpianus libro singulari sub titulo de legitimis hereditatibus apud Ruffinum *tit.* 16. *collationis legum Mosaicarum*.

Si nemo suus heres, vel eorum quos inter suos heredes Prætor vel constitutiones vocant, existat, qui successionem quoquo modo amplectatur, tunc ex lege XII. Tabularum *ad agnatum proximum pertinet hereditas*, *Instit. de legitima agnat. success. in princ.*

Si plures sint gradus adgnatorum, lex XII. Tabularum *proximum vocat*. §. 5. *Instit. de legitima agnat. success.*

12. Adgnatus proximus dicitur etiam is qui solus est adgnatus.

In vulgari substitutione qua ei qui supremus morietur, heres substituitur, recte substitutus etiam unico intelligitur, *exemplo legis* XII *Tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur*, *l.* 162. *ff. de verborum significatione*.

13. Ut quis proximus dicatur, mortis defuncti tempus spectatur.

Non omnibus simul adgnatis dat lex XII. *Tabularum hereditatem, sed his qui tunc cum certum est aliquem intestato* (12) *decessisse, proximo gradu sunt*. Gajus *apud Ruffinum dicto loco*.

14. Sororibus defuncti excludi ulteriores adgnatos.

Si sui heredes non sint, ad consanguineos, id est fratres & sorores ex eodem patre: si nec hi sunt, ad reliquos agnatos virilis sexus per mares descendentes ejusdem familiæ, intestati hereditas pertinet, hic enim cautum est lege XII. (13) *Tabularum &c.* Ulpianus *libro singulari sub titulo de legitimis hered.* apud Ruffinum *tit.* 16. *Collationis legum Mosaic.*

Nostræ hereditates ad feminas ultra (14) *consanguineorum gradum non pertinent. Itaque soror fratri sororive, legitima heres est. Amita vero & fratris filia, heres esse non potest*, Gajus apud Ruffinum *d. tit.* 16.

Soror jure consanguinitatis, tam ad fratris quam ad sororis hereditatem admittitur, Paulus 7. *sententiarum, sub titulo De testamentorum successionibus*, apud eundem Ruffinum *dicto tit.* 16. (15).

15. Post fratres & sorores defuncti succedunt agnati.

Si nec hi (id est consanguinei), ad reliquos cognatos virilis sexus per mares descendentes ejusdem familiæ, hereditas redit, hoc enim cautum ex lege XII. *Tabularum*, Ulpianus *sub titulo de legitimis hereditatibus*, apud eundem Ruffinum *d. tit.* 16.

16. Post agnatos succedunt gentiles.

Si nullus agnatus sit, eadem lex XII. *Tabularum gentiles ad hereditatem vocat*. Gaius 3. *Inst.* apud Ruffinum *dicto tit.* 16.

Si agnatus defuncti non sit, eadem lex XII. *Tabularum gentiles ad hereditatem vocat, his verbis: Si gnatus* (lege agnatus) *nescit* (16) (lege *nec sit*) *gentiles familiam heres hanc*, (*familiam herciscant*, Orsellus, *familiam habeant*, P. Pithœus) nunc nec gentilitia jura in usu (17) sunt, hæc Ulpianus *libro singulari sub titulo de legitimis hereditatibus* apud eundem Ruffinum *d. loco*.

17. De his qui sunt ejusdem gradus.

Si plures eodem gradu consistunt, simul admittuntur, Paulus 7. *sent.* apud Ruffinum *d. loco*.

18. Si cum fratribus defuncti fratres alterius filii vel nepotes concurrunt.

Si plures sint gradus agnatorum, aperte lex XII. *Tabularum proximum vocat. Itaque si sint defuncti frater & alterius* (18) *fratris filius aut patruus, frater solus habetur* (19), *d.* §. 5. *Instit. de legitima agnatorum*.

19. Duorum fratrum filii succedunt in capita.

Si defuncti nullus frater extet, sed sint liberi fratrum, ad omnes quidem hereditas pertinet: sed quæsitum est, si dispari numero sint, forte nati ex uno unus vel duo: & ex altero tres aut quatuor, utrum in stirpes dividenda sit hereditas, sicut inter suos heredes juris est, an potius in capita. Jamdudum autem placuit (20) *in capita dividendam hereditatem. Itaque quotquot erunt ab utraque parte personæ, in tot portiones succedunt*. Gajus 3. *Inst.* apud Ruffinum *d. loco in fin.*

Si duorum fratrum sint liberi, non in stirpes, sed in capita hereditas distribuitur, scilicet ut pro numero singulorum viritim distribuatur hereditas, Paulus apud eundem Ruffinum *dicto loco*.

Omnes fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, *non in stirpes, sed in capita*, Gajus 2. *Instit.* 8. §. *penult.*

20. De decimo gradu adgnationis.

Agnationis jure aliquem admitti ad hereditatem etiamsi decimo gradu sit, sive de lege XII. *Tabul. sive de edicto &c.* 9. 5. *Instit. de successione cognatorum*.

21. De adgnatis capite minutis.

Adgnati capite deminuti (21) *quique ex his progeniti sunt, ex lege* XII. *Tabularum inter legitimos non habentur: sed a Prætore tertio ordine vocantur*, §. 1. *Inst. de successione cognatorum*.

22. De feminis.

Lex XII. *Tabularum nulla discretione sexus cognatos admittit*. Paul. 4. *sentent.* 8. §. 3.

Lex XII. *Tabularum simplicitatem legibus amicam amplexa, simili modo, omnes adgnatos sive masculos sive feminas cujuscunque gradus, ad similitudinem suorum invicem ad successionem vocabat*. §. 3. *Instit. de legitima agnatorum successione* (22).

23. De agnatis & cognatis capite minutis.

Legitimæ hereditatis jus quod ex lege XII. *Tabularum descendit, capitis minutione amittitur*. 27. Ulpian. 5.

24. De successione libertorum & jure patronatus.

De Patrono ejusque liberis.

Si liberti intestati decesserint, nullo (23) *liberorum relicto, jus quod erat ex lege* XII. *Tabularum integrum reservavit*, §. 3. *Instit. de successione libertorum*.

Hereditatem libertorum, si intestati decessissent, jusserat lex ad patronos, liberosve eorum pertinere. *Institut. de legitima patronorum tutela.*

25. De patrona.

Si libertinus est vel libertina, ad patronum ejus legitima hereditas, patronamve (24) *e lege* XII. *Tabularum refertur*. Ulpian. *d. tit.* 16. apud Ruffinum.

26. De liberto remancipato.

Si is qui decessit liber fuit, ex remancipatione manumissus, lex quidem XII. *Tabularum manumissori legitimam hereditatem detulit*. Sed Prætor æquitate motus decem personas cognatorum ei prætulit has, scil. patrem, matrem, filium, filiam, avum, aviam, nepotem, neptem, fratres, sorores: ne quis occasione juris, sanguinis necessitudinem vinceret; sed Imperator noster in hereditatibus quæ ab intestato deferuntur, eas solas personas voluit admitti, quibus decimæ immunitatem tribuit, Ulpian. *d. loco*.

27. Si patronus libertum capitis accusavit.

Qui libertum capitis accusavit, ad legitimam hereditatem quæ ex lege XII. *Tabularum defertur, non admittitur*, *l.* 10. *l.* 18. *ff. de jure patronatus*.

28. De successionibus quæ fiebant per bonorum venditionem.

Æris confessi (25) *rebusque* (26) *jure judicatis, triginta* (27) *dies justi* (28) *sunto*.

(1) Vid. *l.* 9. C. *de suis & l.* 2. *d. tit.* (2) Adde *l.* 4. C. *de legitimis*. (3) Ad liberos matris intestatæ hereditas ex lege XII. Tabularum non pertinebat: quia feminæ suos heredes non habent. Sed postea Antonini & Commodi oratione in senatu recitata, id actum est, ut sine in manu conventione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant, exclusis consanguineis & reliquis agnatis. (4) Vid. *l.* 21. C. *de legit. hered.* §. 3. *vers. & quæ quidem [illegible] de legit. agnat. succ.* (5) Vid. Ulp. 22. § 14. *in fin.* (6) Extat hujus legis fragmentum in *l.* 53. *ff. de verbor. signif.* [illegible] (7) *l.* 2. § 2. *ff. de liberis & posthum.* (8) *l.* 7. *ff. de bonis damnat.* (9) *l.* 195. *ff. de verb. signif.* (10) Homo si decesserit & filium non habuerit, deinde hereditatem proximo eorum de tribu ejus [illegible] (11) Familiæ appellatio qualiter accipiatur videamus & quidem [illegible] in res & in personam deducitur: in res, ut puta in lege XII. Tabularum his verbis: *Agnatus proximus familiam habeto*. Hæc Ulpianus in *l.* 195. § 1. *ff. de verb. sign.* (12) Facit *l. ult.* § [illegible] C. *de [illegible]*. § 6. *Inst. de legitima agnat. success.* (13) Quod & jus explicatum dicitur, *l.* 14. C. *de legitimis*, jus XII. Tabularum in *l.* 14. § *ult. d. [illegible]* (14) §. 3. *vers. quod ad feminas* Iustinian. *de legit. adgn. success.* Idque erat Voconia, Paul. 4. *sent.* 8. §. 3. (15) Adde eundem Paulum 4. *sent.* 8. §. 3. & Ulpian. 26. § 6. (16) Sic apud [illegible] (17) Intestatorum hereditas lege XII. Tabularum primum suis heredibus [illegible] deferebatur, Paul. 4. *sentent.* apud eundem Ruffinum *d. tit.* & Gajus *libro* 3. *apud eundem Ruffinum* [illegible] (18) Frater [illegible] (19) Hodie non habetur [illegible] *Novell.* 118. ut fratrum filii succedant pariter ad [illegible] (20) Videtur hoc jus successionis ex interpretatione prudentum [illegible] *Novell.* 118. *cap.* 3. *in fin.* (21) Vide Ulp. 27. § 5. (22) Adde *l.* 4. C. *de legitimis heredib.* (23) Vid. Ulp. 29. § 1. (24) Vid. Ulp. [illegible] (25) Idest, de quo sola confessio est. Gell. 15. *in fin.* [illegible] (26) [illegible] (27) Id est, unus mensis [illegible] *l.* 2. C. Th. *de usuris rei judicatæ*. (28) Dies justi hic appellantur ea forma, qua Festus, in [illegible] dies, justos dies appellat, dies [illegible] quibus exercitu imperato, vexillum in arce ponebatur.

funto. Post deinde (1) *manus injectio esto, in jus ducito, ni judicatum facit* (2), *aut qui* (3) *pseudo eo in jure vim dicit* (4) *secum ducito, vincito aut nervo* (5) *aut compedibus quindecim pondo, ne* (6) *minore: aut si volet, majore vincito. Si volet, suo vivito. Ni suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras* (7) *farris in* (8) *dies dato, erat autem jus interea paciscendi: ac nisi pacti* (9) *forent, habebantur in vinculis dies sexaginta* (10). *Inter eos dies tertiis nundinis continuis ad Praetorem in comitium producebantur, quantaque pecunia judicati essent, praedicabatur; Tertiis nundinis capite poenas dabant, aut trans Tyberim peregre venum ibant. Verba legis* XII. *Tabularum ea erant, Tertiis nundinis, partes secanto: si plus minusve secuerunt, sine fraude esto.* Haec Gell. 20. c. 1.

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger apud Festum in nervum.

Æris confessei rebusque jure joudicateis, XXX. *dies justei sunto, Posidea indumanus jactio, esto, in jous ducito, ne judicatum facit, aut qui pseudo joure vindicit, secum ducito, vincito aut nervo, aut compedibus, quindecim pondo ne minore: aut, sei volet majore vincito, sei volet suo vivito: Nei suo vivit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato, sei volet plus dato.* Haec quae sequuntur e Revardo adjecta ac restituta: *Ni eum eo pacit sexagima dies in vinculis retineto. Trinis Nundinis continuis in Comitium procitato, aerisque aestimiam indicati praedicato. Tertiis nundinis poenas capite luito, aut trans Tyberim peregre venum ito. Ast si plures escunt rei, tertiis nundinis partes secanto, si plus minusve secuerint, ne si fraude esto, hoc loco: Nisi pro sine a veteribus usurpatum.*

T I T. XXI.
De hereditariis actionibus.

1. Ut mortuo debitore ejus heredes conveniantur non legatarii.

Creditores hereditarios adversus legatarios non habere personalem actionem convenit, quippe cum evidentissime lex XII. *Tabularum heredes huic rei faciat obnoxios, l. ult. C. de hereditariis actionibus.*

2. Actiones hereditarias inter coheredes dividi.

Defuncto creditore, multis relictis heredibus, *actionem personalem inter eos ex lege* XII. Tabularum *dividi, l. 1. C. si unus ex pluribus heredibus.* Obligatio dividitur per legem XII. Tabularum, *l. 25. §. 13. ff. familiae.*

3. Actiones hereditarias dividi inter coheredes pro portionibus hereditariis.

Ea quae in nominibus sunt, non recipiunt divisionem, cum ipso jure in portiones (11) *hereditarias ex lege* XII. *Tabularum divisa sint, l. 6. C. familiae.*

T I T. XXII.

1. De possessionibus & interdicto uti possidetis.

Gellius 20. c. 9. *Ex jure manu consertum* verba sunt ex antiquis actionibus: quae cum lege agitur & vindiciae contenduntur, dici nunc quoque apud Praetorem solent. *& post, ex Ennio.* Non ex jure manu consertum, sed magis ferro Rem repetunt, regnumque petunt, vadunt solida vi, *& post* Manum conserere, est de qua re disceptabatur in re praesenti, sive ager, sive quid aliud est, cum adversarium simul manu prehenderet, in ea re omnibus verbis *vindicare*: id est vindicia (12) correpta manu in re atque in loco praesenti, apud Praetorem ex XII. Tabulis fiebat, in quibus ita scriptum est: *Si qui in* (13) *jure manum conserunt.* Sed postquam praetores propagatis Italiae finibus, datis jurisdictionibus negotiis occupati, pacisci (lege proficisci) vindiciarum dicendarum causa longinquas res (14) gravabantur, institutum est contra XII. Tabulas tacito consensu, *ut litigantes non ex jure apud Praetorem manum consererent, sed ex jure manu consertum vocarent* (15): id est, alter alterum ex jure ad conserendam manum in rem, de qua ageretur, vocaret. Atque profecti simul in agrum de quo litigabatur, terrae aliquid ex eo, uti unam glebam, in jus in urbem ad Praetorem deferent: & in ea gleba (16), tanquam in toto agro vindicarent. Idcirco Ennius significare volens bellum, non ut ad Praetorem solitum est, legitimis actionibus, neque ex jure manu consertum, sed bello ferroque, & vera vi atque solida: quod videtur dixisse conferens vim illam civilem & festucariam, quae verbo diceretur, non quae manu fieret cum vi bellica & cruenta. Haec Gellius ad verbum.

2. Si judex falsam vindiciam in causa libertatis tulerit.

Vindiciae (17) appellantur res eae, de quibus controversia est, quod potius dicitur jus, quae fit inter eos, qui contendunt, *& post:* De quo verbo Cincius sic ait: Vindiciae olim dicebantur illae, quae ex fundo sumptae in jus allatae erant. At Ser. Sulpicius * jam [*lege* nomine] illam] singulariter formato vindiciam esse ait [*lege* rem] qua de re controversia est ab eo quod vindicetur; & in XII.: *Si vindiciam falsam tulit* * (*lege rei*) *si velit is* (*lege sive* (18) *litis*) *arbitros tres* (quidam legunt *tot arbitros aeris*) *dato, eorum arbitrio fructus* (quidam legunt *fructi*) *duplione* (19) *damnum decidito.* Haec Festus in in voce *Vindiciae.*

Initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam qui cum animadvertisset Appium Claudium *contra jus, quod ipse ex vetere jure in* XII. *Tabulas transtulerat, vindicias filiae a se abdixisse*, & secundum eum, qui in servitutem ab eo suppositus petierat dixisse, captumque amore virginis omne fas ac nefas miscuisse, indignatus, quod *vetustissima juris observantia* in persona filiae suae defecisset, utpote cum Brutus, qui primus Romae consul fuerat, *vindicias* (20) *secundum libertatem dixisset*, in persona Vindicis (21) Vitelliorum servi, qui proditionis conjurationem indicio suo detexerat, & castitatem filiae, vita quoque ejus praeferendam putaret: arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit. Haec Pomponius *in l. 2. §. 24. vers. initium ff. de origine juris.*

Appius Claudius M. Claudio clienti negotium dedit, ut virginem in servitutem assereret, neque cederet *secundum libertatem postulantibus vindicias*: quod pater puellae abesset, locum injuriae esse ratus. Virgini venienti in forum minister manum injecit, serva sua natam, suamque servam appellans esse, sequique se jubebat, cunctantem vi abstracturum. *& post*, fit concursus, *& post*: Jam a vi tuta erat, cum assertor nihil opus esse multitudine concitata ait, se jure non vi grassari: vocat puellam in jus, ad tribunal Appii perventum est; notam judici fabulam petitor peragit; puellam domi suae natam, furtoque inde in domum Virginii translatam, suppositamque ei esse, id ita judicio compertum afferre. Advocati puellae cum Virginium Reipublicae causa dixissent abesse, biduo affuturum, si ei nunciatum sit: iniquum esse absentem de liberis dimicare: postulant ut rem integram in patris adventum differat: *lege ab ipso lata, Vindicias* (22) *det secundum libertatem*: nec patiatur Virginem adultam famae prius, quam libertatis periculum adire. Appius decreto praefatur, quam libertati faverit, *eam ipsam legem declarare*, quam Virginii amici postulationi suae praetendant. Caeterum ita in ea firmum libertati fore praesidium, si nec causis, nec personis variet. In (23) his enim qui asserantur in libertatem, quia quivis lege agere possit, id juris esse: in ea quae in patris manu sit, neminem esse alium, cui dominus possessione cedat. Placere itaque patrem arcessiri: interea juris sui jacturam assertorem non facere, quin ducat puellam, sistendamque in adventum ejus, qui pater dicatur promittat, *& post*: Id quod constat, eundum videtur proponendum, *decressit vindiciam secundum servitutem*, *& post*: I, lictor summove turbam & da viam domino ad prehendendum mancipium. Cum haec intonuisset plenus irae, tum Virginius: Quaeso, inquit, Appi, primum ignosce patrio dolori, si quid inclementius in te sum invectus: deinde sinas hic coram virgine nutricem percontari, quid hoc rei sit, ut si falso pater dictus sum, aequiore hinc animo discedam. Data venia, seducit filiam ac nutricem prope Cluacinae ad tabernas, ibique ab lanio cultro arrepto: *Hoc te uno quo possum, ait, modo filia in libertatem vindico*, pectus deinde puellae transfigit, respectansque ad tribunal. Te, inquit, Appi, tuumque caput hoc sanguine consecro. Haec Liv. 3.

3. De arboribus caedendis.

Quod ait Praetor & lex XII. Tabularum efficere voluit, *ut quindecim pedes altius rami circumciderentur*, & hoc idcirco effectum est, ne umbra arboris vicino praedio noceret, *l. 1. §. 8. ff. de arboribus caedendis.*

4. De arboribus ex vicini fundo.

Si arbor ex vicini fundo inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII. Tabularum de adimenda ea *recte* agere potes, jus ei non esse ita arborem habere, *l. ult. ff. de arb. caed.*

5. De glande legenda.

Cautum est lege XII. Tabularum, *ut glandem* (24) *in alienum fundum procidentem liceret colligere.* Haec Plin. 16. c. 5.

T I T. XXIII.
De usucapionibus.

1. Immobilia biennio: mobilia anno usucapi.

Lex jubet usum & autoritatem (25) *fundi* (26), *esse biennium* (27) Cicero pro Caecinna: *caeterarum rerum annuus est usus.* Idem *in topicis, Instit. de usucapionibus l. 13. Cod. de servitutibus.*

2. Titulus in usucapione requisitus.

Jure civili constitutum fuerat ut qui bona fide ab eo qui dominus non erat, cum crederet eum dominum esse, rem emerit, vel ex donatione aliave quavis justa causa acceperit, usucaperet, Inst. de usucapionibus.

3. Quibus in locis annalis & biennalis usucapio locum habuerit.

Jure civili constitutum fuerat, *ut res mobiles, anno ubique uno: immobiles, biennio tantum in Italico* (28) *solo usucaperentur, Insti. de usucap.*

4. Res furtivae aut vi possessae non usucapiuntur.

Furtivarum rerum lex XII. *Tabul. & lex Atilia* (29) *inhibent* (30) *usucapionem*: vi possessorum, lex (31) Julia & Plautia (32), §. 2. *Instit. de usucapionibus.*

5. Res civium Romanorum a peregrino non usucapi.

Hostis apud majores nostros is dicebatur quem nunc peregrinum dicimus. Indicant enim XII. Tabulae *Adversus hostem aeterna auctoritas* (33) *esto.* Haec Cic. 1. offic.

6. De.

(1) Cujacius legit *poderinde* [illegible], *postidea*. Scaliger *apud Festum in Nervum*. (2) Facit, ne mei quips endo [illegible] in jure vindex est secum ducito, *Ravard.* Porro Nemut [illegible] pro nisi Festo. (3) Quips endo eo &c. quips antique, pro quispiam. (4) Vindicit, id est vindicaverit, eadem forma qua veteres [illegible], fonit, vid. Cujac. 1. *obser.* 30. (5) Graeci hunc nervum vocabant [illegible], vid. Joseph. Scaliger *apud Festum in Nervum*. (6) Ne majore, aut si volet, minore, Cujac. *d. loco*. (7) Libras 3. farris, Fornerius 1. *select.* ita emendat, ex [illegible] libras 3. id est, [illegible], movenur illo Plutarchi loco in *Camillo* [illegible] *quod a Cujacio non probatur*, 2. *obs.* 19. (8) Endo die, [illegible] alii endo die. Endo, pro in, sic Fudosirum Intrum, Festus in *Endoitium*, Endoplorato, implorato, Festus in *Endoplorare*. Endoprocinctu, in procinctu, Festus in *Endoprocinctu*. (9) Vestigia hujus sententiae extant in l. 20. *ff. de pact.* l. 4. §. 1. *de jurejurando*. l. 10. *ff. de [illegible] auctoris. judicii*. (10) Hi dies statuti non sunt judicati faciendi seu pignorum vendendorum, ut dicitur ad l. 31. in fin. *ff. de re judicata*. (11) Pro portione hereditaria, l. 1. *C. de usucapionibus*, pro parte competente, l. 1. *C. de hereditat. act.* pro portionibus hereditariis, l. 2. *C. si certum*. l. 25. *C. familiae*: pro hereditariis partibus, l. 1. *C. de hereditat. act.* adde l. 2. §. 2. *ff. de verb. oblig.* (12) Festus in *Superstites*. Superstites testes praesentes significat, cujus rei testimonium est quod superstitibus praesentibus, ii inter quos controversia est, vindicias sumere jubentur. (13) Josephus Scaliger apud Festum dicto loco hanc legem ita refert, *Sei quei in jure manum conserunt*, utreique *superstitibus* (id est, testibus) *praesentibus vindicias sumito*. (14) Lege in longinquas regiones. (15) Actor cum in jus vocasset adversarium hac in jure formula utebatur: Fundus qui est in agro, qui Sabinus vocatur, eum ego ex jure Quiritium meum esse aio: inde ego te ex jure manu consertum voco. Citatus vero reus hac formula utebatur: unde tu me ex jure manu consertum vocasti, inde ego te revoco. Idque ex Cicerone pro Murena colligi potest. (16) Vid. consuetudinem regni Daciae, v. 2. *Extra de consuetudine*. (17) Adde Arnob. 4. *adversus gentes*. (18) Cujacius ita emendat, 1. *obs.* 22. (19) De duplis fructibus, vid. Cujac *d. loco*. (20) Vide quae scripsi ad l. 14. *C. de liberali*. (21) Adde Senecam 2. *controvers.* 9. (22) Hominem apud sequestres deponi posse [illegible] Ulpianus l. 1. *ff. depositi*. Plautus in *Mercatore*, ubi [illegible] sequestro mihi data est. (23) Observa calumniosam legis interpretationem & restrictionem. (24) Caius libro 4. ad legem 12. Tabularum: Glandis appellatione fructus omnis continetur, ut Javolenus ait, exemplo Graeci sermonis, apud quem omnes arborum species [illegible], id est, extremitates arborum, appellantur, l. 236. in fin. *ff. de verb. signif.* (25) Usus & auctoritas, hic est [illegible], Hom. 2. *epistol.* Quaedam, si credis, consultis mancipat usus, per usum acquirere est usucapere, l. 10. *ff. de quibus causis majores*. (26) An & aedium? sic videtur. Cicero in topicis. Quod in re pari (inquit) valet, valeat & in hac, quae par est: ut quoniam usus auctoritas fundi, biennium est; sit etiam aedium, at in lege aedes non appellantur, & (lege ut) sunt caeterarum omnium, quarum annuus est usus. Haec ille, quid servitutes? viam, iter, actum, aquaeductum, qui biennio usus non est, amisisse videtur, vid. Paul. 1. *sent.* 17. §. 1. (27) Hoc jus abrogatum est. Nam hodie res mobiles per triennium: immobiles, decennio inter praesentes: viceunnio inter absentes usucapiuntur. *Inst. de usucap.* l. 13. *C. de servitutibus*, Paul. 5. *sentent.* 2. §. 3. (28) Hodie non solum in Italia, sed in omni terra, quae imperio Romano gubernatur, res mobiles triennio: res immobiles decennio inter praesentes, viceunnio inter absentes usucapiuntur, *Inst. de usucap.* (29) Accius, l. 33. *ff. de usurp. & usucap.* Gellius 17. cap. 7. legis, inquit, Atiniae verba sunt: Quod subreptum erit, ejus rei aeterna auctoritas esto. (30) Omnino scil. adeo ut bona fide possidentem non juvet, d. §. 2. l. 24. *ff. de usurp. & usucap.* (31) l. ult. *ff. vi bonorum rapt.* (32) l. 33. §. 2 *ff. de usurp. & usucap.* (33) Autoritas quid esset superius explicatum est.

6. De muliere usurpata & usurpata.

Quintum Mucium jurisconsultum dicere solitum, *lege non esse usurpatam (1) mulierem, quæ cum Kalendis Januariis apud virum causa matrimonii esse cœpisset, ante diem quartum Kalendas Januarias sequentes usurpatum isset*. Non enim impleri posse trinoctium, quod abesse a viro usurpandi causa ex XII. Tabulis deberet, quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, Gell. 2. *in fin.* 3. inciperet ex Kalendis. Virgilius quoque id ipsum ostendit. *Torquet* (inquit) *medios nox humida cursus, Et me sævus equis oriens afflavit anhelis*. Macrob. 1. *saturn.* 3.

7. De vestibulo sepulchri.

Quod forum, id est vestibulum sepulchri, bustumve usucapi vetat, tuetur jus sepulchrorum. Cic. 2. *de legibus*.

T I T. XXIV.

De privatis delictis & de furre.

1. Nocturnum furem quoquo modo posse occidi.

NOn abs re puto hoc loco id quoque admonere, quod Decemviri in XII. Tabulis inusitatissime Nox pro (2) nocto dixerunt. Verba hæc sunt: *Si nox furtum factum sit, si im (3) aliquis occisit, jure cæsus esto (4)*. Macrob. 1. *saturn.* 4.

Cicero pro Milone, XII. *Tabulæ nocturnum furem quoquo modo interfici impune voluerunt (5)*.

Cajus in *l.* 4. §. 1. *ff.* 1. *ad leg. Aquil.* lex XII. Tabularum *Furem noctu deprehensum occidere permittit*.

Gellius 11. c. 18. Decemviri nostri post reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulis scripserunt. *Furem qui manifesto furto deprehensus esset tum demum occidi permiserunt, si aut cum faceret furtum nox esset*, aut interdiu se telo, cum prehenderetur, defenderet.

2. Interdiarium furem se defendentem posse occidi.

Furem interdiu (6) deprehensum non aliter occidere lex XII. Tabularum permisit, quam si se telo (7) defendat, Cajus in *l.* 54. §. 2. *ff. de furtis*.

Interdiu deprehensum furem ita permittit lex occidere, si is se telo defendat, ut tamen æque cum clamore testificetur (8), *l.* 4. *in fin. ff. ad leg. Aquil.*

Duodecim Tabulæ, furem diurnum, si se telo defenderit, interfici impune (9) voluerunt, Cicero *pro Milone*.

Decemviri qui post reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulis scripserunt, *furem tum demum occidi permiserunt, si interdiu se cum telo, cum deprehenderetur, defenderet*, 11. Gell. 18.

Si quis furem occiderit, injuria occiderit. quamobrem? quia jus nullum constitutum est. Quod si se telo defenderit? non injuria, quid ita? quia constitutum est. Oratio pro M. Tullio apud Quintil. *l.* 5.

Hoc & in legibus antiquis secularibus invenitur, *impune occidi nocturnum furem quoquo modo: diurnum si se cum telo defenderit: jam enim plus quam fur est*, August. 11. *super Exod.*

3. De pœna furis manifesto deprehensi.

Decemviri nostri qui post reges exactos leges quibus P. Romanus uteretur in XII. Tabulas retulerunt, neque pari severitate in puniendis omnium generum furibus, neque remissa nimis lenitate usi sunt: *Furem qui manifesto furto prehensus esset, tum demum occidi permiserunt, si aut cum faceret furtum, nox esset*, aut interdiu se cum telo defenderet. *Ex cæteris autem manifestis furibus, liberos verberari (10), addicique jusserunt ei cui furtum factum esset, si modo id luci fecissent, neque se telo defendissent. Servos autem furti manifesti prehensos, verberibus affici & e (11) saxo præcipitari, pueros impuberes (12) Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamque ab his factam sarciri*. Hæc Gell. 11. c. 18.

4. De pœna furti non manifesti.

Aliis furtis omnibus quæ non manifesta appellantur pœnam imposuerunt dupli (13), Hæc Gell. 11. c. 18.

5. De furto pacisci (14) licet.

Nec conjunctionem Grammatici fere dicunt esse disjunctivam, ut Nec legit, nec scribit: cum si diligentius inspiciatur, ut fecit Sinnius Capito, intelligi possit eam positam esse ab antiquis pro non, ut & in duodecim est: *Si adorat (15) furto (16), quod nec manifestum erit, (17)*, & apud Plautum in Phasmate: Nec recte si illi dixerim, & Turpilium in Demetrio: Nec recte dici mihi quod jamdudum audio. Hæc Festus in voce *Nec*.

6. De furto (18) per lancem & licium concepto.

Decemviri in XII. Tabulis *ea furta quæ per lancem (19) & licium concepta essent, perinde ac si manifesta forent, vindicaverunt*, Hæc Gell. 11. c. 18.

Furtorum quæstiones *cum lance & licio evanuerunt (20)*, Hæc Gell. 16. c. 10.

7. De Tigno juncto.

Tignum (21) non solum in ædificiis quo utimur appellatur, sed etiam in vineis, ut est in XII. *Tignum (22) junctum (23) ædibus vineaque (24) & concapit (25) ne (26) solvito*, Hæc Festus *in Tignum*.

Lex XII. Tabularum, tignum ædibus junctum vindicare posse scit, sed interim id solvi prohibuit pretiumque ejus dari voluit, *l. qui res* 98. *in fin. ff. de solutionibus*. Tignum alienum ædibus junctum nec vindicari potest propter leges XII. Tabul. nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi adversus eum, qui sciens alienum junxit ædibus: sed est actio antiqua de Tigno juncto quæ in duplum ex Lege XII. Tabular. descendit, *l. in rem* 23. §. *tignum* 6. *ff. de rei vind.*

8. Arborum furtim cæsarum.

Fuit & arborum cura legibus, cautumque est XII. (27) Tabulis ut *qui injuria arbores (28) alienas cecidisset, lueret in singulas æris XXV*. Hæc Plin. 17. c. 1. Colonus, cum quo forte propter succisas arbores, sive e lege XII. Tabular. de arboribus succisis, sive e lege Aquilia damni injuria, sive interdicto quod vi aut clam postea conveniretur per exceptionem jurisjurandi defendi poterit, *l. in duobus* 28. §. *colonus* 6. *ff. de jurejurando*.

9. De pastu, sectioneque frugum.

Frugem aratro quæsitam furtim noctu pavisse aut secuisse puberi XII. Tabulis capitale erat: suspensumque (29) Cereri necari jubebant gravius quam in homicidio convictum. Impuberem Prætoris (30) arbitratu verberari, noxamque (31) duplione (32) decerni, hæc Plinius 18. c. 3.

10. De pastu pecoris.

Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascam: Aristo scribit, non sibi occurrere legitimam actionem qua experiri possim. Nam neque ex lege XII. *Tabularum de pastu pecoris (33), quia non in tuo pascatur*: neque de pauperie, neque damni injuria agi posse, in factum itaque erit agendum, *l.* 14. *in fin. ff. de præscriptis verbis*.

11. De sarptis vineis.

Sarpuntur vineæ id est putantur, ut in XII. quandoque sarptæ, donec dempta erunt, Festus *in sarpuntur*.

12. De incendio.

Cajus *l.* 4. ad legem XII. Tabularum: *Qui ædes (34) acervumve frumenti juxta domum positum combusserit (35), vinctus, verberatus igni (36) necari jubetur*, *l.* 9. *ff. de incendio*.

T I T. XXV.

De injuriis.

1. Pœna injuriarum ordinaria vigintiquinque asses.

NOnne tibi videtur esse dilutum, quod de injuria punienda scriptum est: *Si injuria* (lego *injuriam*) *alteri faxit, vigintiquinque æris (37) pœnæ (38) sunto*. Quis enim erit tam inops, quem ab injuria facienda (Pithœus legit injuriæ faciendæ libidine) vigintiquinque asses deterreant? & post, Lucius Neratius pro delectamento habebat, os hominis liberi manus suæ palma verberare. Eum servus sequebatur crumenam assium plenam portans: & quemcunque depalmaverat, numerari statim, *secundum* XII. *Tabul.* 25. asses jubebat. Propterea Prætores hanc legem abolescere & relinqui censuerunt, injuriisque æstimandis recuperatores se daturos, edixerunt: *& post*: non omnino omnes injurias ære isto pauco diluerunt, tametsi hæc ipsa paucitas assium, grave pondus æris fuit. Nam librariis assibus in ea tempestate populus usus est: sed injurias atrociores, ut de osse fracto, non liberis modo, verum etiam servis factas impensiore damno vindicaverunt, Hæc Gellius 20. c. 10.

Paulus libro singulari, & titulo *de injuriis* apud Ruffinum *titul.* 2. *collationis legum Mosaicarum*: Injuriarum (39), inquit, actio aut legitima est aut honoraria, legitima ex lege XII. Tabul. *Qui injuriam alteri facit quinque & viginti sestertiorum pœnam subit, quæ lex generalis fuit libero trecentos (40): servo* CL. *pœnam subito sestertiorum*.

2. De

[illegible]

2. De membro aut osse fracto & Talione.

Phavorinus: Nonnulle autem in istis legibus nec consistere quidem (sicut dixi) visa sunt. Velut ille lex Talionis, cujus verba (nisi memoria me fallit) hæc sunt: *Si membrum rupit* [Festus legit *rupserit* in voce Talionis] *meum, e pacto (ni cum eo pacit* (1). Festus ita legit *d. loco*) *talio* (2) *esto*, Hæc Gellius 20. *c.* 1. purior est autem lectio Festi quam Gellii.

Pœna injuriarum ex lege XII. *Tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat*: propter os vero *fractum, nummariæ pœnæ erant constitutæ*, quasi in magna veterum paupertate: & post, sed pœna injuriæ, quæ ex lege XII. Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit, Hæc Justinianus in §. 7. *Inst. de injuriis*.

3. De conviciis & famosis libellis.

Nostræ XII. Tabulæ, cum perpaucas res capite (3) sanxissent, in his quoque hanc sanciendam putaverunt: *Si quis actitavisset* (legunt nonnulli *occentasset* (4)) *sive carmen* (5) *condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri*, hæc Cicero 4. *de Republica* apud Augustinum 2. *de civitate Dei* 9. Rævardus ita hanc legem restituit: Si quis occentassit, actitassit, sive carmen condidissit, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri precareitur, capite pœnas luito.

T I T. XXVI.

De extraordinariis criminibus.

1. De termino moto.

NUma (6) Pompilius statuit, eum *qui terminum exarasset & ipsum & boves ejus sacros esse*, Festus *in Termino*.

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger: *Quei terminom exarassit, ipsus & boveis sacrei sunto*.

2. De Prævaricatione Patroni adversus Clientem (7).

Servius ad illos versus Virgilii 6. *Æneidos* 609. 610. Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat. Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti. Ex lege, inquit, XII. Tabularum venit, in quibus scriptum est: *Patronus si clienti* (8) *fraudem fecerit, sacer esto*, Hæc ille.

3. De collegiis illicitis.

Duodecim tabulis cautum esse cognoscimus: *Ne quis in urbe cœtus nocturnos agitaret*: deinde lege Gabinia promulgatum, qui conciones ullas in urbe conflavisset, more majorum, capitali supplicio multaretur, de te itaque Catilina sciscitor, tunc cœtus istos commilitonum tuorum *contra præcepta* XII. *Tabularum*, contra leges nostras, contra senatus ac plebis autoritatem, noctu cogendos esse putavisti? hæc Porcius Latro in declamatione adversus Catilinam.

T I T. XXVII.

De publicis judiciis.

1. De accusationibus.

I*Nterfici indemnatum* (9) *quemcunque hominem, etiam* XII. *Tabularum decreta vetuerunt*, Hæc Salvianus episcopus Massiliensis 8. *de judicio & providentia*.

2. De Majestatis crimine.

Lex XII. *Tabularum jubet eum, qui hostem concitaverit, quive civem hosti* (10) *tradiderit capite puniri*, Marcianus *in lege* 3. *ff. ad legem Juliam majestatis*.

3. De adulteriis.

Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui majorum (11) more *de communi* (12) *sententia coercerent* (13), *Tiberius autor fuit*, Suetonius *in Tiberio cap.* 35.

4. In adulterio uxores deprehensas jus fuisse maritis necare.

In adulterio uxorem tuam si deprehendisset, sine judicio impune necares: illa te (si adulterares) digito non auderet contingere, neque jus est. Cato *in oratione de dote* apud 10. Gell. 23.

5. De pellice.

Pellices nunc quidem appellantur alienis succumbentes non solum fœminis, sed etiam mares. Antiqui eam proprie pellicem nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: cui generi mulierum etiam pœna constituta est e Numa (14) Pompilio hac lege: *Pellex aram Junonis ne tangito: si tanget, Junoni crinibus demissis agnum fœminam cædito*, Hæc Festus *in voce Pellices*, & Gellius 4. *c.* 3. *in fin.*

6. De sicariis.

Id autem fuisse indicat lex (15) Numæ (16) Pompilii regis, his composita verbis: *Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto*, Festus in Parricida. *Sei imprudens se* (17) *dolo malo occisit pro capite occisei, & nateis ejus in concione arietem subiecito* (18): Josephus Scaliger apud Festum *in Subici*, hanc postremam partem ita restituit ex schediis Servianis.

7. De Parricidio.

Plorare, flere, inclamare, idem significat & cum præpositione implorare, est invocare, et apud antiquos plane inclamare, in Regis Romuli & Latii (lege Tatii & Servii Tullii) legibus. *Si parentes, puer verberit, ast olle* (*lege oloe*) *plorassit* (19. (*lege plorassint*) *parentes puer divets parentum sacer* (20) *esto*. *Si nurus, sacra divis parentum esto*, Hæc Festus in *Plorare*, apud quem tamen quæ pars hujus legis de nuru loquitur, ordine præcedit anteriorem. Præstat autem eam legem ita restitui, judicio Josephi Scaligeri.

8. De veneficiis.

Cajus *lib.* 4. ad legem XII. Tabularum: *Qui venenum* (21), *inquit, dicit, adjicere debet utrum malum an bonum &c. l.* 236. *ff. de verbor. signific.*

9. De falsis.

An putas Phavorine, *si non illa etiam ex* XII. *Tabulis, de testimoniis falsis pœna abolevisset: & si nunc quoque, ut antea qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio* (22) *dejiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus*? Hæc Gellius 20. *c.* 1. *in fin.*

10. De maleficiis.

Quid? non & legum ipsarum in XII. (23) Tabulis verba sunt? *Qui fruges excantasset* (24): & alibi, *qui malum carmen incantasset*, Hæc Plin. 28. *c.* 2.

Servius in Eclog. 8. Virgilii. *Atque satas alio vidi traducere messes*. Magicis, inquit, quibusdam artibus hæc fiebant, unde est in XII. Tabulis: *Neve alienam segetem pellexeris*, Hæc ille.

Hæc pestifera scelerataque doctrina: *Fructus alieni in alias terras transferri perhibentur*, nonne in XII. Tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum, & ei qui hoc fecerit supplicium constitutum? Hæc Augustinus 8. *de civitate Dei* 19.

Et apud nos in XII. Tabulis cavetur, *ne quis alienos fructus excantassit*. Rudis adhuc antiquitas credebat, *& attrahi imbres cantibus & repelli* (25): quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut hujus rei causa nullius Philosophi schola intranda sit, Hæc Seneca 4. *naturalium* 7. *in fin.* Tibullus 9. Cantus vicinis fruges traducit ab agris.

11. De lege Julia repetundarum, & corrupto judice.

De Judice qui ob rem dicendam pecuniam acceperit, dixi *supr. ad titul. de judiciis*.

12. De falsis vindiciis.

Dixi *supr. ad titulum de possessionibus & interdictis*.

T I T. XXVIII.

De pœnis.

DE capite civis nisi per maximum comitiatum ne ferunto, Cicero 3. *de legibus*.

T I T. XXIX.

De captivis.

S*Anates* dicti sunt, qui supra infraque Romam habitaverunt, quia cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi senata mente. Itaque in XII. cautum est: *Ut* (26) *idem* (27) *juris esset sanatibus, quod forctibus* (quidam legunt *forctibus*) id est bonis, & qui nunquam defecerunt a populo Romano, Festus *in Sanates*.

TITU-

Finis legum XII. Tabularum.

(1) Ab antiquo paco, quod est pacisci, vide Festum in voce Pacionem. [illegible]

TITULI
EX
CORPORE ULPIANI.

TIT. I.

DE LEGIBUS (1) ET MORIBUS (2), ET LIBERTIS.

§. 1.

Imperfecta lex est veluti Cincia (3), quæ supra certum modum donari prohibet exceptis quibusdam cognatis: & si plus donatum sit, non (4) rescindit. §. 2. Minus quam perfecta lex est, quæ vetat aliquid fieri; & si factum sit, non rescindit: sed pœnam injungit ei qui contra legem fecit, qualis est lex Furia (5) testamentaria, quæ plus quam mille assium legatum, mortisve causa prohibet capere: præter exceptas personas: & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit. §. 3. Lex aut (6) rogatur, id est, fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut derogatur, id est, pars primæ tollitur: aut subrogatur, id est, adjicitur aliquid primæ legi: aut abrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege.

§. 4. Mores (7) sunt tacitus (8) consensus populi, longa (9) consuetudine inveteratus. §. 5. Libertorum genera sunt tria (10): Cives (11) Romani, Latini (12) Juniani, Dedititiorum (13) numero.

§. 6. Cives Romani sunt liberti qui vindicta (14), censu (15), aut testamento (16), nullo jure impediente manumissi sunt. §. 7. Vindicta (17) manumittuntur apud magistratum, velut Prætorem (18), Consulem (19), Proconsulem (20). §. 8. Censu manumittebantur olim, qui lustrali (21) censu Romæ jussu dominorum, inter cives Romanos censum (22) profitebantur. §. 9. Ut testamento (23) manumissi liberi sint, lex duodecim Tabularum facit, quæ confirmat, quod datum (24) legatum est. §. 10. Hodie autem ipso jure liberi sunt ex lege Junia (25), qua lege Latini (26) sunt nominati, inter amicos (27) manumissi. §. 11. Dedititiorum (28) numero sunt, qui pœnæ (29) causa vincti sunt a domino (30): quibus vestigia (31) scripta fuerunt: qui propter noxam torti nocentesque (32) inventi sunt: quive traditi sunt, ut ferro aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam (33) conjecti (34) fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt: idque lex Ælia (35) Sentia facit. §. 12. Eadem lege (36) cautum est, ut minor triginta annorum servus (37) vindicta manumissus, civis Romanus non fiat, nisi apud consilium caussa probata fuerit: ideo sine consilio manumissum servum manere putat. Testamento vero manumissum perinde habere jubet, atque si domini voluntate in libertate esset, ideoque Latinus fit. §. 13. Eadem lex eum (38) dominum qui minor viginti annorum est, prohibet servum manumittere, præterquam si caussam apud consilium probaverit. In consilium (39) autem adhibentur (40) Romæ quinque Senatores (41), & quinque Equites Romani, in provincia (42) viginti Recuperatores (43), cives Romani. §. 14. Ab eo domino, qui (44) solvendo non est, servus testamento liber esse jussus, & heres institutus, etsi (45) minor sit triginta annis, vel in ea causa sit, ut dedititius fieri debeat, civis Romanus & heres fit; si (46) tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quod si duo pluresve liberi heredesve esse jussi sunt, primo (47) loco scriptus liber & heres fit. Quod & ipsum lex Ælia Sentia facit. §. 15. Eadem lex in (48) fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet. §. 16. Qui tantum in bonis (49), non etiam ex jure (50) Quiritium servum habet, manumittendo Latinum facit. In bonis (51) tantum alicujus servus est, velut hoc modo: Si civis Romanus a cive Romano servum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus (52) ei, neque in jure cessus (53), neque ab ipso anno (54) possessus sit. Nam quamdiu (55) horum quid fiat, is servus in bonis quidem emptoris est, ex jure Quiritium autem venditoris est. §. 17. Mulier (56), quæ in tutela est, item pupillus & pupilla manumittere non possunt.

§. 18. Communem servum unus ex dominis manumittendo, partem suam amittit: eaque adcrescit (57) socio, maxime si eo modo manumiserit, quo, si proprium haberet, civem Romanum facturus esset. Nam si inter amicos eum manumiserit, plerisque placet eum nihil egisse. §. 19. Servus, in quo alterius est usus-fructus, alterius proprietas, a proprietatis domino manumissus, liber non (58) fit, sed servus sine domino est. §. 20. Post mortem heredis (59), aut ante (60) institutionem heredis testamento libertas dari non (61) potest, excepto testamento militis. §. 21. Inter medias heredum institutiones libertas data: utrisque adeuntibus non (62) valet: solo autem priore adeunte, jure antiquo valet. Sed post legem Papiam Poppeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, si quidem primus heres vel jus antiquum habeat, valere eam posse placuit: quod si non habeat, non valere constat, quod loco non adeuntis, legatarii (63) patres heredes fiunt. Sunt tamen qui & hoc casu valere eam posse dicunt. §. 22. Qui testamento liber esse jussus est, mox (64) quam unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. §. 23. Justa libertas testamento potest dari his servis, qui testamenti (65) faciendi, & mortis (66) tempore, ex jure Quiritium testatoris fuerunt. §. 24. Lex Furia (67) Caninia jubet testamento ex (68) tribus servis non plures quam duos manumittis & usque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: a decimo usque ad triginta, tertiam partem, ut tamen adhuc quinque manumittere liceat, æque ut ex priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem, æque ut decem ex priori numero liberari possint: a centum usque ad quingentos, partem quintam, similiter ut ex antecedenti numero viginti quinque possint fieri liberi. Et denique præcipit, ne (69) plures omnino quam centum, ex cujusquam testamento liberi fiant. §. 25. Eadem lex cavet, ut libertates servis testamento nominatim (70) dentur.

[illegible]

T I T. II.

DE STATULIBERIS (1).

§. 1. QUi sub conditione testamento liber esse jussus est, statuliber appellatur (a). §. 2. Statuliber, quandiu (3) pendet conditio, servus heredis est. §. 3. Statuliber seu alienetur ab herede, sive suscipiatur ab aliquo: libertatis conditionem secum (4) trahit. §. 4. Sub hac conditione liber esse jussus, si decem millia heredi dederit, & si ab herede abalienatus sit, emptori (5) dando pecuniam, ad libertatem perveniet: idque lex XII. Tabularum jubet.

§. 5. Si per (6) heredem (7) factum sit, quo minus statuliber conditioni pareat, perinde fit liber, atque si conditio expleta fuisset.

§. 6. Extraneo (8) pecuniam dare jussus & liber esse, si paratus sit dare, & is qui jussus est dare, aut nollet accipere, aut antequam acceperit moriatur, perinde fit liber, ac si pecuniam dedisset. §. 7. Libertas & directo (9) potest dari hoc modo: *Liber esto*. *Liber sit*. *Liberum esse jubeo* (10): & per (11) fideicommissum, ut puta, *Rogo* (12) *fidei committo heredis mei, ut Stichum manumittat*. §. 8. Is qui directo liber esse jussus est, horcinus (13) fit libertus. Is autem, cui per fideicommissum data est libertas, non testatoris, sed (14) manumissoris fit libertus. §. 9. Cujus fidei committi potest ad rem aliquam (15) præstendam, ejusdem etiam (16) libertas fidei committi potest.

§. 10. Per fideicommissum libertas dari potest tam proprio servo testatoris, quam heredis, aut legatarii, vel cuilibet extranei servo (17).

§. 11. Alieno servo per fideicommissum data libertate, si dominus eum justo pretio non vendat, extinguitur (18) libertas, quoniam nec pretii computatio (19) pro libertate fieri potest. §. 12. Libertas sicut dari, ita & adimi (20) tam testamento quam codicillis testamento confirmatis potest: ut tamen eodem (21) modo adimatur, quo & data est.

T I T. III.

DE LATINIS (22).

§. 1. LAtini jus Quiritum (23) consequuntur his modis, beneficio (24) principali, liberis (25), iteratione (26), militia (27), nave (28), ædificio, pistrino: præterea ex Senatusconsulto, veluti quæ sit ter enixa. §. 2. Beneficio (29) principali Latinus civitatem Romanam accipit, si ab imperatore jus Quiritum impetraverit. §. 3. Liberis jus Quiritum consequitur Latinus, qui minor (30) triginta annorum manumissionis tempore fuit. Nam lege Julia cautum est, ut si civem Romanam, vel Latinam uxorem duxerit testatione interposita, quod liberorum (31) quærendorum caussa uxorem duxerit, postea filio filiave nato natave, & anniculo facto, possit apud Prætorem vel Præsidem provinciæ caussam probare, & fieri civem Romanum tam ipse, quam filius filiave ejus & uxor, scilicet si & ipsa Latina sit; nam si (32) uxor civis Romana sit, partus quoque civis Romanus est, ex senatusconsulto, quod auctore Divo Adriano factum est. §. 4. Iteratione (33) fit civis Romanus, qui post Latinitatem, quam acceperat, major triginta annorum, iterum (34) juste manumissus est ab eo, cujus ex jure Quiritum servus fuit. Sed huic concessum est ex senatusconsulto, etiam liberis (35) jus Quiritum consequi. §. 5. Militiam Quiritum accipit Latinus, si inter vigiles (36) Romæ sex annis militaverit, ex lege Visellia (37). Præterea (38) ex senatusconsulto concessum est ei, ut si triennio inter vigiles militaverit, jus Quiritum consequatur. §. 6. Nave (39) Latinus civitatem Romanam accipit, si non (40) minorem quam decem millia modiorum navem fabricaverit, & Romam sex annis frumentum portaverit, ex edicto divi (41) Claudii.

* (42)

T I T. IV.

DE (43) HIS QUI SUI JURIS SUNT.

§. 1. SUi juris sunt familiarum suarum principes (44), id est paterfamiliæ, itemque materfamiliæ (45). §. 2. Qui matre quidem certa, patre autem incerto nati sunt (46), spurii appellantur.

T I T. V.

DE HIS QUI IN POTESTATE SUNT.

§. 1. IN potestate sunt liberi parentum ex (47) justo matrimonio nati. §. 2. Justum (48) matrimonium est, si inter eos (49), qui nuptias contrahunt, connubium (50) sit, & tam masculus pubes, quam fœmina potens (51) sit, & utrique consentiant (52), si sui juris sunt, aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt. §. 3. Connubium (53) est uxoris jure ducendæ facultas. §. 4. Connubium habent cives (54) Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem & peregrinis, ita si (55) concessum. §. 5. Cum (56) servis nullum est connubium (57). §. 6. Inter (58) parentes & liberos infinita cujuscunque gradus connubium non est. Inter cognatos autem ex transverso gradu, olim quidem usque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam ex tertio (59) gradu licet uxorem ducere. Si (60) tamen fratris filia, [non etiam sororis filia,] aut amita, vel matertera, quamvis eodem gradu sit: eademque ratione: noverca, vel privigna, vel nurus, vel socrus nostra fuit, ducere non possumus. §. 7. Si quis eam, quam non licet, uxorem duxerit, incestum (61) matrimonium contrahit: ideoque liberi in potestate ejus non fiunt, sed quasi (62) vulgo concepti, spurii sunt. §. 8. Connubio (63) interveniente, liberi semper patrem (64) sequuntur: non interveniente connubio, matris conditioni accedunt, excepto eo, qui ex peregrino & cive Romana, peregrinus nascitur: quoniam lex Mensia ex alterutro peregrino (65) natum deterioris parentis conditionem sequi jubet.

§. 9.

§. 9. Ex (1) cive Romano & Latina Latinus nascitur, & ex libero & ancilla, servus: quoniam cum his casibus connubia non sint, partus sequitur matrem. §. 10. In his qui jure contracto matrimonio nascuntur, conceptionis (2) tempus spectatur, in his autem qui non legitime concipiuntur, editionis: veluti si ancilla conceperit, deinde manumissa pariat, liberum parit. Nam quamvis non legitime concepit, cum editionis tempore libera sit, partus quoque liber est.

T I T. VI.

DE DOTIBUS (3).

§. 1. DOs aut datur aut dicitur (4), aut promittitur (5). §. 2. Dotem dicere (6) potest mulier (7), quæ nuptura est, & debitor mulieris, si jussu ejus dicat institutus (8): parens mulieris virilis sexus per virilem sexum cognatione junctus, velut pater, avus paternus. Dare, promittere dotem omnes (9) possunt. §. 3. Dos aut profectitia dicitur, id est, quam (10) pater mulieris dedit (11): aut adventitia, id est, ea quæ a quovis alio (12) data est. §. 4. Mortua in matrimonio muliere, dos a patre profecta, ad (13) patrem revertitur, quintis (14) in singulos liberos in infinitum relictis penes virum. Quod si pater non sit, apud maritum remanet. §. 5. Adventitia (15) autem dos semper (16) penes maritum remanet, præterquam si is qui dedit, ut sibi redderetur, stipulatus fuit: quæ dos specialiter receptitia (17) dicitur. §. 6. Divortio facto, si quidem sui juris sit mulier, ipsa habet actionem, id est, dotis repetitionem: quod si (18) in potestate patris sit, pater adjuncta filiæ persona habet actionem rei uxoriæ (19). Nec (20) interest adventitia sit dos, an profectitia. §. 7. Post divortium defuncta muliere, heredi (21) ejus actio non aliter datur, quam si moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit. §. 8. Dos si pondere, numero, mensura contineatur, annua, bima, trima die reddetur (22): nisi si, ut præsens reddatur, convenerit. Reliquæ dotes statim redduntur. §. 9. Retentiones ex dote fiunt (23) aut propter liberos (24), aut propter mores (25), aut propter impensas (26), aut propter res donatas (27), aut propter res amotas (28). §. 10. Propter liberos retentio fit (29), si culpa mulieris aut patris cujus in potestate est, divortium factum sit. Tunc enim singulorum liberorum nomine sextæ (30) retinentur ex dote: non plures quam tres sextæ (31) in retentione (32) sunt, non in petitione. §. 11. Dos quæ semel functa est (33), amplius fungi non potest, nisi aliud matrimonium sit (34). §. 12. Morum nomine, graviorum quidem sexta (35) retinetur: leviorum item octava (36): Graviores mores (37) sunt, adulteria (38) tantum: leviores, omnes reliqui. §. 13. Mariti mores puniuntur, in ea quidem dote quæ a (39) die reddi debet. Ita propter majores mores (40) præsentem (41) dotem reddit: propter minores (42) senum mensium die. In ea autem quæ præsens reddi solet, tantum ex fructibus jubetur reddere, quantum in illa dote quadriennio redditur: quod repræsentatio (43) facit. §. 14. Impensarum species sunt tres (44): aut enim necessariæ (45) dicuntur, aut utiles (46), aut voluptuosæ (47). §. 15. Necessariæ sunt impensæ, quibus non factis dos (48) deterior (49) futura est: veluti si quis ruinosas (50) ædes refecerit. §. 16. Utiles sunt, quibus non factis quidem deterior dos non fuerit; factis autem fructuosior (51) dos effecta est: veluti si vineta & oliveta fecerit. §. 17. Voluptuosæ (52) sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret: neque factis, fructuosior effecta est; quod evenit in viridariis (53), & pictoriis (54) similibusque (55) rebus.

Tom. IV.

T I T. VII.

DE JURE DONATIONUM INTER (56) VIRUM ET UXOREM.

§. 1. INter (57) virum & uxorem donatio non (58) valet, nisi (59) certis ex caussis: mortis (60) caussa divortii (61) caussa, servi manumittendi (62) gratia. Hoc amplius principalibus (63) constitutionibus concessum est mulieri, in hoc donare viro suo, ut is ab Imperatore, lato clavo (64), vel equo (65) publico, similive (66) honore (67) honoretur. §. 2. Si maritus divortii causa res moverit, rerum quoque amotarum actione tenebitur (68). §. 3. Si maritus pro muliere se obligaverit (69): vel in rem ejus impenderit (70): divortio facto, eo nomine cavere (71) sibi solet stipulatione tribunitia (72).

§. 4. In potestate parentum sunt etiam ii liberi quorum caussa probata est, per errorem contracto matrimonio inter dispares (73) conditionis personas. Nam seu civis Romanus Latinam, aut peregrinam (74), vel eam, quæ Dedititiorum numero est quasi per ignorantiam (75) uxorem duxerit: sive civis Romana per errorem peregrino, vel ei qui Dedititiorum numero est, aut etiam si Latino ex lege Ælia (76) Sentia nupta fuerit, caussa probata, civitas redditur tam liberis quam parentibus, præter eos qui Dedititiorum numero sunt, & ex eo fiunt in potestate parentum liberi.

T I T. VIII.

DE ADOPTIONIBUS (77).

§. 1. NOn (78) tantum naturales liberi in potestate parentum sunt, sed etiam adoptivi. §. 2. Adoptio fit aut per populum (79), aut per Prætorem (80), vel Præsidem (81) provinciæ. Illa adoptio quæ per populum fit, specialiter arrogatio dicitur (82). §. 3. Per populum (83), qui sui (84) juris sunt (85). Per Prætorem (86) autem, filii familiæ (87) a parentibus dantur in adoptionem. §. 4. Arrogatio Romæ (88) tantum fit: adoptio autem, etiam (89) in provincia apud Præsidem. §. 5. Per Prætorem vel Præsidem provinciæ adoptari tam masculi quam fœminæ, & tam puberes quam impuberes possunt. Per populum vero Romanum, fœminæ quidem non arrogantur (90). Pupilli (91) antea quidem non (92) poterant arrogari: nunc autem possunt ex constitutione Divi Antonini. §. 6. Hi

q ui generare non possunt, velut spado (1), utroque modo possunt adoptare. Idem juris est in cœlibe (2). §. 7. Item is (3) qui filium non habet, in locum nepotis adoptare potest. §. 8. Si paterfamiliæ arrogandum se dederit, liberi (4) quoque ejus quasi nepotes, in potestate fiunt arrogatoris. §. 9. Fœminæ (5) vero neutro modo possunt (6) adoptare, quoniam (7) nec naturales liberos in potestate habent.

T I T. IX.

DE HIS QUI IN MANU SUNT.

FArre (8) convenitur (9) in manum, certis verbis, & testibus X. præsentibus, & solenni (10) sacrificio facto, in quo panis (11) quoque farreus adhibetur.

* . *

T I T. X.

QUI IN POTESTATE MANCIPIOVE SUNT QUEMADMODUM EX JURE LIBERENTUR (12).

§. 1. LIberi parentum potestate liberantur emancipatione (13), id est, si postea quam mancipati fuerint, manumissi sint. Sed filius quidem ter (14) mancipatus (15), ter manumissus, sui juris fit. Id enim lex duodecim Tabularum (16) jubet his verbis: *Si pater filium ter venundarit* (17), *filius a patre liber esto*. Cæteri autem liberi præter filium (18) tam masculi quam fœminæ, una (19) mancipatione manumissioneque sui juris fiunt. §. 2. Morte (20) patris filius & filia sui juris fiunt. Morte autem avi nepotes ita (21) demum sui juris fiunt, si post mortem avi in potestate patris futuri non sunt: veluti si moriente avo pater eorum aut jam decessit, aut de potestate dimissus est. Nam si mortis avi tempore, pater eorum in potestate ejus sit, mortuo avo, in patris sui potestate fiunt. §. 3. Si patri vel filio aqua (22) & igni (23) interdictum sit, patria potestas tollitur quia peregrinus fit is, cui aqua & igni interdictum est. Neque autem peregrinus (24) civem Romanum, neque civis Romanus peregrinum in potestate habere potest. §. 4. Si pater ab hostibus captus sit, quamvis servus hostium fiat: tamen cum reversus fuerit, omnia pristina jura recipit, jure postliminii. Sed quandiu apud hostes est, patria potestas in filio ejus interim pendebit (25): & cum reversus fuerit ab hostibus, in potestate filium habebit. Si vero ibi decesserit, sui juris filius erit. Filius quoque si captus fuerit ab hostibus, similiter propter jus postliminii, patria potestas interim pendebit. §. 5. In potestate parentum esse desinunt (26) & hi qui Flamines (27) Diales (28) inaugurantur, & quæ virgines Vestæ (29) capiuntur.

T I T. XI.

DE TUTELIS (30).

§. 1. TUtores constituuntur tam masculis (31) quam fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat, propter (32) ætatis infirmitatem; fœminis autem tam impuberibus, quam puberibus, & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam.

§. 2. Tutores autem legitimi sunt, aut senatusconsultis constituti, aut moribus (33) introducti. §. 3. Legitimi tutores sunt, qui ex (34) lege aliqua descendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex lege duodecim Tabularum introducuntur, seu propalam, quales sunt agnati: seu per (35) consequentiam, quales sunt patroni.

§. 4. Agnati sunt, a patre cognati virilis sexus, per virilem (36) sexum descendentes, ejusdem (37) familiæ: veluti (38) patrui, fratres, filii fratris patruelis. §. 5. Qui liberum caput mancipatum sibi vel a parente (39), vel a coemptore (40) manumisit: per (41) similitudinem patroni, tutor efficitur, qui fiduciarius (42) tutor appellatur.

§. 6. Legitimi tutores, alii tutela in jure cedere (43) possunt:

§. 7. Is cui tutela in jure cessa est, Cessitius (44) tutor appellatur: qui sive mortuus fuerit, sive capite minutus, sive alii tutela cesserit, redit ad legitimum tutorem tutela. Sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, cessitia quoque tutela extinguitur.

§. 8. Quantum ad agnatos pertinet, hodie cessitia tutela non procedit: quoniam permissum erat in jure cedere tutelam fœminarum tantum, non etiam masculorum, fœminarum autem legitimas tutelas lex Claudia (45) sustulit (46). §. 9. Excepta (47) tutela patronorum legitima tutela capitis diminutione amittitur. §. 10. Capitis minutionis species sunt tres (48), maxima, media, minima.

§. 11. Maxima capitis diminutio est, per quam & civitas, & libertas amittitur, veluti cum incensus (49) aliquis venierit: aut cum mulier (50) alieno servo se junxerit, denuntiante (51) domino, & ancilla facta fuerit, ex senatusconsulto Claudiano (52). §. 12. Media (53) capitis diminutio dicitur, per quam sola civitate amissa, libertas retinetur, quod fit in eo cui aqua & igni interdicitur. §. 13. Minima (54) capitis diminutio est per quam & civitate & libertate salva, status duntaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, & in manu conventione. §. 14. Testamento quoque nominatim tutores dati confirmantur (55) eadem lege XII. Tabular. his verbis: *Uti* (56) *legassit super pecunia tutelave* (57) *suæ rei, ita jus esto*: qui (58) tutores dativi appellantur. §. 15. Dari testamento tutores possunt liberis qui (59) in potestate sunt. §. 16. Testamento tutores dari possunt hi, cum (60) quibus testamenti faciendi jus est, præter Latinum Junianum. Nam Latinus (61) habet quidem testamenti factionem, sed tamen tutor dari non potest, id enim lex Junia prohibet. §. 17. Si capite diminutus fuerit tutor testamento datus, non amittit tutelam, sed si abdicaverit (62) se tutela, desinit esse tutor (63). Abdicare autem est, dicere nolle se tutorem esse in jure. Cedere (64) autem tutela testamento datus non potest, nam & legitimus in jure cedere potest, abdicare (65) se non potest. §. 18. Lex Atilia (66) jubet mulieribus, pupillisve non habentibus tutores dari a Prætore, & majore (67) parte Tribunorum plebis: quos tutores Atilianos appellamus. Sed quia lex Atilia Romæ tantum locum habet, lege Julia & Titia prospectum est, ut in provincia quoque similiter a præsidibus earum (68) dentur tutores. §. 19. Lex Junia tutorem fieri jubet Latinæ, vel Latini impuberibus eum, qui etiam ante manumissionem ex jure Quiritium fuit. §. 20. Ex lege Julia de maritandis ordinibus, tutor datur a Prætore urbis ei mulieri virginive, quam ex hac causa lege nubere oportet, ad dotem dandam (69), dicendam (70), promittendamve (71), si legitimum tutorem pupilla (72) non habeat. Sed postea Senatus censuit ut etiam in provincia quoque, similiter a præsidibus earum ex eadem causa tutores dentur. §. 21. Præterea etiam in (73) locum muti, furiosive tutoris, alterum dandum esse tutorem ad dotem (74) constituendam Senatus (75) censuit. §. 22. Item ex Senatusconsulto tutor datur mulieri ei, cujus tutor abest (76), præterquam si patronus sit, qui abest. Nam in locum patroni absentis alter peti non potest, nisi

nisi ad hereditatem adeundam (1), & nuptias contrahendas. Idemque permisit in pupillo (2) patroni (3) filio. §. 23. Hoc amplius Senatus censuit, ut si tutor pupilli pupillave suspectus (4) a tutela submotus fuerit, vel etiam juste de causa excusetur (5), in locum ejus tutor alius detur. §. 24. Moribus tutor datur mulieri (6) pupillove qui (7) cum tutore suo lege aut legitimo judicio agere vult, ut auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus (8) tutor dicitur, quia a prætore urbis dari consuevit.

§. 25. Pupillorum pupillarumque tutores & negotia gerunt, & auctoritatem (9) interponunt. Mulierum autem tutores auctoritatem (10) duntaxat interponunt. §. 26. Si plures sunt tutores, omnes in omni re debent auctoritatem accommodare, præter (11) eos qui (12) testamento dati sunt: nam ex his vel unius (13) auctoritas sufficit.

§. 27. Tutoris auctoritas necessaria est mulieribus (14) quidem in his rebus, si lege aut legitimo judicio agant, si se obligent, si civile negotium gerant, si libertæ suæ permittant in contubernio alieni servi morari, si mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius, etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris auctoritate opus est.

§. 28. Liberantur tutela, masculi quidem pubertate (15). Puberem autem Cassiani (16) quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest; Proculeii (17) autem eum qui quatuordecim annos explevit: verum (18) Priscus eum puberem esse, in quem utrumque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Fœminæ autem tutela liberantur (19).

T I T. XII.

DE CURATORIBUS (20).

§. 1. CUratores aut legitimi sunt, id est, qui ex lege duodecim Tabularum dantur: aut honorarii (21), id est, qui a Prætore constituuntur. §. 2. Lex (22) duodecim Tabularum furiosum, itemque prodigum cui bonis interdictum est, in curatione jubet esse agnatorum. §. 3. A Prætore constituitur curator, quem ipse Prætor voluerit, libertinis prodigis, itemque ingenuis, qui ex testamento parentis heredes facti, male dissipant (23) bona: his enim ex lege curator dari non poterat: cum ingenuus quidem non ab intestato, sed ex testamento heres factus sit patri: libertinis autem nullo modo patri heres fieri possit, qui nec (24) patrem habuisse videtur, cum servilis cognatio nulla (25) sit. §. 4. Præterea dat curatorem ei etiam, qui nuper pubes factus, idonee negotia sua tueri (26) non potest.

T I T. XIII.

DE (27) CŒLIBE (28), ORBO (29), ET SOLITARIO (30) PATRE.

§. 1. LEge Julia (31) prohibentur uxores ducere, senatores (32) quidem liberique eorum, libertinas (33), & quæ ipsæ, quarumve pater materve artem ludicram (34) fecerit: item corpore (35) quæstum facientem. §. 2. Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam (36), a lenone, lenave manumissam, & in adulterio (37) deprehensam, & judicio publico damnatam (38), & quæ artem ludicram (39) fecerit: adjicit Mauricianus (40), & a senatu (41) damnatam.

T I T. XIV.

DE PŒNA LEGIS JULIÆ (42).

FŒminis (43) lex Julia a morte viri anni tribuit vacationem (44), a divortio sex mensium: lex autem Papia a morte viri, biennii (45): a repudio, anni & sex mensium.

T I T. XV.

DE DECIMIS.

VIr & uxor inter se matrimonii nomine (46) decimam capere possunt (47). Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, præter decimam quam matrimonii nomine capiunt, totidem (48) decimas pro numero liberorum accipiunt. Item communis filius, filiave, post nonum diem amissus, amissave, unam decimam adjicit, duo (49) autem post (50) nonum (51) diem amissi, duas decimas adjiciunt. Præter decimam, etiam usumfructum tertiæ partis bonorum ejus capere possunt: & quotcunque liberos habuerint, ejusdem partis proprietatem. Hoc amplius mulier petere præter decimam dotem potest legatam sibi.

T I T. XVI.

DE SOLIDI (52) CAPACITATE INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. ALiquando vir & uxor inter se solidum capere possunt: velut si uterque, vel alteruter eorum nondum ejus ætatis sit, qua quidem liberos exigit (53): id est, si vir minor annorum vigintiquinque sit, aut uxor annorum viginti minor, item si utrique lege Papia finitos in matrimonio annos excesserint, id est, vir sexaginta ann. uxor quinquaginta, item si cognati inter se coierunt usque ad sextum (54) gradum: aut si vir absit, & donec (55) abesset, intra annum postquam abesse desierit, libere inter eos testamenti factio est. Si jus (56) liberorum a principe (57) impetraverint: aut si filium filiamve communem habeant: aut quatuordecim ann. filium, vel filiam duodecim amiserint, vel si duos trimos, vel si tres (58) post nonum diem amiserint, ut intra annum (59) tamen & sex menses. Etiam unus cujuscunque ætatis impubes amissus solidi capiendi jus præstat. Item si post mortem viri intra (60) decem menses uxor ex eo peperit, solidum ex bonis ejus capit. §. 2. Aliquando nihil (61) inter se capiunt, id est, si contra legem Juliam, Papiamque Poppeam contraxerint matrimonium: verbi gratia, si famosam quis uxorem duxerit, aut libertinam senator.

§. 3. Qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimum annum neutri (62) lege paruerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis tenebitur, ex senatusconsulto (63) Perniciano. Sed Claudiano Senatusconsulto major sexagenario (64), si minorem quinquagenaria duxerit, perinde habetur, ac si minor sexaginta annorum duxisset uxorem. Quod si major quinquagenaria minori sexagenario nupserit, impar (65) matrimonium appellatur: & senatusconsulto Calvitiano (66) jubetur non proficere ad capiendas hereditates & legata dotes. Itaque mortua muliere, dos caduca (67) erit.

T I T. XVII.

DE CADUCIS (68).

§. 1. QUod quis sibi testamento relictum, ita ut jure civili capere possit, aliqua ex causa non ceperit, caducum appellatur, veluti (69) cecidit ab eo: verbi gratia, si cœlibi (70), vel Latino (71) Juniano legatum fuerit, nec intra dies centum vel cœlebs legi paruerit (72), vel Latinus jus Quiritum consequutus sit: aut si ex parte scriptus (73), vel legatarius ante apertas tabulas decesserit, vel peregrinus (74) factus sit. §. 2. Hodie (75) ex constitutione Imperatoris Antonini, omnia caduca fisco vindicantur (76) sed servato (77) jure antiquo liberis & parentibus. §. 3. Caduca (78) cum suo onere fiunt: ideoque libertates & legata fideicommissa ab eo data, ex cujus persona here-

[illegible]

hereditas caduca facta est, salva sunt: scilicet (1) & legata & fideicommissa cum suo onere sunt caduca.

T I T. XVIII.

QUI HABEANT JUS ANTIQUUM IN CADUCIS.

Item liberis (2) parentibus (3) testatoris usque ad tertium gradum lex Papia jus antiquum dedit: ut heredibus illis institutis, quod quis ex eo testamento non capit, ad hos pertineat, aut totum, aut ex parte, prout pertinere possit.

T I T. XIX.

DE DOMINIIS (4) ET ADQUISITIONIBUS RERUM.

§. 1. Omnes res aut mancipi sunt (5), aut nec mancipi. Mancipi (6) res sunt prædia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus: quam urbana, qualis domus. Item jura prædiorum rusticorum velut via, iter, actus & aquæductus. Item servi & quadrupedes, quæ dorso collove domantur, velut boves, muli, equi, asini: ceteræ res nec mancipi sunt. Elephanti (7) & cameli, quamvis collo dorsove domentur, nec mancipi sunt: quoniam bestiarum numero sunt.

§. 2. Singularum rerum dominia nobis adquiruntur, mancipatione (8), traditione (9), usucapione (10), in jure cessione (11), adjudicatione (12), lege (13). §. 3. Mancipatio propria species alienationis est (14), & (15) rerum mancipi (16): eaque fit certis (17) verbis, libripende (18), & quinque testibus præsentibus. §. 4. Mancipatio locum habet inter cives Romanos, & Latinos Colonarios (19) Latinosque Junianos, eosque peregrinos, quibus (20) commercium datum est. §. 5. Commercium est emendi (21) vendendique invicem jus.

§. 6. Res mobiles non nisi præsentes mancipari possunt, & non plures quam quæ manu capi possunt. Immobiles autem, etiam plures simul, & quæ diversis locis sunt, mancipari possunt. §. 7. Traditio (22), proprie (23) est alienatio rerum (24). Nec mancipi rerum dominia, ipsa (25) traditione deprehendimus: scilicet, si ex justa causa traditæ sunt nobis. §. 8. Usucapione (26) dominia adipiscimur, tam mancipi rerum, quam nec mancipi. Usucapio (27) est autem dominii adeptio (28), per continuationem possessionis anni, vel biennii; rerum mobilium anni, immobilium biennii. §. 9. In jure cessio quoque communis alienatio est, & mancipi rerum, & nec mancipi, quæ fit per tres (29) personas, In jure cedentes, vindicantes, addicentes. §. 10. In jure cedit dominus, vindicat is, cui ceditur, addicit (30) Prætor. §. 11. In jure cedi res etiam incorporales possunt, velut ususfructus (31), & hereditas (32), & tutela (33) legitima, & libertas (34). §. 12. Hereditas in jure ceditur, vel antequam (35) adeatur, vel posteaquam adita fuerit. §. 13. Antequam adeatur, in jure cedi potest legitimo ab herede: postquam adita est, tam a legitimo, quam ab eo qui testamento heres scriptus est. §. 14. Si antequam adeatur hereditas, in jure cessa sit, perinde heres fit cui cessa est, ac si ipse heres legitimus esset. Quod si posteaquam adita fuerit, in jure cessa sit, is (36) cui cessa est, permanet heres, & ob id creditoribus defuncti (37) manet obligatus: debita vero pereunt, id est, debitores defuncti liberantur. §. 15. Res autem (38) corporales, quasi singulæ in jure cessæ sunt, transeunt ad eum cui cessa (39) est hereditas. §. 16. Adjudicatione (40) dominia nanciscimur, per formulam (41) Familiæ erciscundæ (42), quæ locum habet inter coheredes: & per formulam Communi dividundo (43), cui locus est inter socios: & per formulam Finium regundorum (44), quæ est inter vicinos. Nam si judex uni ex heredibus aut sociis, aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, statim illi acquiritur, sive mancipi, sive nec mancipi sit. §. 17. Lege nobis adquiritur velut caducum (45) vel (46) ereptitium (47) ex lege Papia Poppæa (48): item legatum (49) ex lege XII. Tabularum, sive mancipi res sint, sive nec mancipi.

§. 18. Adquiritur autem nobis etiam per (50) eas personas, quas in potestate, manu, mancipiove habemus. Itaque si quidem (mancipio puta) acceperint, aut traditum (51) eis sit, vel stipulati fuerint (52), ad nos pertinent. §. 19. Item si heredes instituti (53) sint, legatumve (54) eis sit: & hereditatem jussu (55) nostro adeuntes nobis adquirunt, & legatum ad nos pertinet. §. 20. Si servus alterius in bonis (56), alterius ex jure Quiritium sit, ex omnibus causis adquirit ei, cujus in bonis est. §. 21. Is quem bona fide possidemus, sive liber, sive alienus servus sit, nobis adquirit ex duabus causis tantum; id est, quod ex re nostra, & quod ex operibus (57) suis adquirit: extra (58) has autem causas, aut sibi adquirit, si liber sit, aut domino, si alienus servus sit. Eadem sunt & in eo servo, in quo tantum usumfructum habemus.

T I T. XX.

DE TESTAMENTIS (59).

§. 1. Testamentum est mentis nostræ justa contestatio (60), in id solenniter factum, ut post mortem nostram valeat.

§. 2. Testamentorum genera fuerunt tria (61): unum quod calatis (62) Comitiis; alterum quod in procinctu (63); tertium quod per (64) æs (65) & libram appellatum est. Illis duobus testamentis abolitis, hodie solum in usu est, quod per æs & libram fit: id est, per mancipationem (66) imaginariam (67): in quo testamento libripens adhibetur, & familiæ emptor, & non minus quam quinque (68) testes, cum (69) quibus testamenti factio est. §. 3. Qui in (70) potestate testatoris est, aut familiæ emptoris, testis et (71) libræ pens adhiberi non potest: quoniam familiæ mancipatio inter (72) testatorem & familiæ emptorem fit. & ob id domestici (73) testes adhibendi non sunt.

§. 4. Filio familiæ emente, pater (74) ejus testis esse non potest.

§. 5. Ex duobus fratribus (75) qui in eadem patris potestate sunt, alter familiæ emptor, alter testis esse non potest: quoniam quod unus ex his mancipium accipit, adquirit patri, cui filius suus testis esse non debet: pariter (76) & qui in potestate ejus est constitutus.

§. 6. Duo fratres, qui in ejusdem patris potestate sunt, testes utique, vel alter testis, alter libripens fieri possunt, alio (77) familiam emente: quoniam nihil (78) nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. §. 7. Mutus (79), surdus (80), furiosus (81), pupillus (82), fœmina (83) neque familiæ emptor (84), neque testis, libripensve fieri potest. §. 8. Latinus Junianus (85), & familiæ emptor, & testis, & libripens fieri potest: quoniam cum eo testamenti factio est (86). §. 9. In testamento, quod per æs & libram fit, duæ (87) res aguntur, familiæ mancipatio, & nuncupatio testamenti. Nuncupatur (88) testamentum in hunc modum, Tabulas testamenti testator tenens ita dicit. *Hæc uti his tabulis cerisve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium præbitote* (89). Quæ nuncupatio & testatio vocatur. §. 10. Filius familias (90) testamentum facere non potest: quoniam nihil suum habet, ut testari de eo possit. Sed Divus Augustus Marcus (91) constituit, ut filius familiæ miles (92), de eo peculio quod in castris adquisivit, testamentum facere possit. §. 11. Qui de (93) statu suo incertus est (factio quod patre peregre mortuo, ignorat se sui juris esse) testamentum facere non (94) potest. §. 12. Impubes (95), licet sui juris sit, testamentum facere non potest: quoniam nondum plenum judicium animi habet.

§. 13. Mutus (96), surdus (97), furiosus (98), itemque prodigus (99) cui lege bonis interdictum (100) est, testamentum facere non possunt: mutus

[illegible]

tus, quoniam (1) verba nuncupationis loqui non potest: surdus, quoniam (2) verba familiæ empturis exaudire non potest: furiosus, quoniam (3) mentem non habet, ut testari de ea re possit: prodigus, quoniam (4) commercium illi interdictum (5) est, & ob id familiam mancipare non potest. §. 14. Latinus Junianus, item is qui Dedititiorum numero est, testamentum facere non potest. Latinus (6) quidem, quoniam nominatim lege Junia prohibitus est, is autem qui Dedititiorum (7) numero est, quoniam nec quasi civis Romanus testari potest, cum sit peregrinus (8): nec quasi peregrinus, quoniam nullius certæ civitatis sciens (9) ut adversus (10) leges civitatis suæ testetur. §. 15. Fœminæ post duodecimum annum ætatis testamenta facere possunt tutore auctore, donec in tutela sint. §. 16. Servus publicus (11) prætoris, parte dimidia testamenti faciendi habet jus.

T I T. XXI.

QUEMADMODUM (12) HERES INSTITUI DEBEAT.

Heres institui recte potest his verbis (13), *Titius heres esto*, *Titius heres sit*, *Titium heredem esse jubeo*. Illa autem institutio, *Heredem instituo*, *Heredem facio*, plerisque improbata est (14).

T I T. XXII.

QUI HEREDES INSTITUI POSSUNT.

§. 1. Heredes institui possunt, qui testamenti factionem (15) cum testatore habent. §. 2. Dedititiorum numero heres institui non potest, quia peregrinus (16) est, cum quo testamenti factio non est. §. 3. [Latinus Junianus (17),] si quidem mortis testatoris tempore, vel intra (18) diem cretionis civis Romanus sit, heres esse potest: quod si Latinus manserit, lege Junia capere hereditatem prohibetur. Idem juris est in persona cælibis (19) propter legem Juliam.

§. 4. Incerta (20) persona heres institui non potest, veluti hoc modo: *Quisquis primus ad funus meum venerit heres esto*; quoniam certum consilium debet esse testantis. §. 5. Nec (21) municipia, nec municipes heredes institui possunt (22): quoniam incertum (23) corpus est, ut neque cernere universi, neque pro libito de herede cernere (24) possint ut heredes fiant. Senatusconsulto (25) tamen concessum est, ut a libertis suis (26) heredes institui possint. Sed fideicommissa hereditas municipibus restitui potest (27): idque hoc senatusconsulto (28) prospectum est. §. 6. Deos (29) heredes instituere non possumus præter eos, quos senatusconsulto, constitutionibus Principum instituere concessum est: sicut Jovem Tarpeium (30), Apollinem Didymæum (31), sicuti Martem in Gallia (32), Minervam Meliensem (33), Herculem Gaditanum (34), Dianam Ephesiam (35), matrem deorum Cybelem (36), eam quæ Smyrnæ colitur & Cœlestium (37) Salinensem Carthaginis.

§. 7. Servos heredes instituere possumus nostros cum (38) libertate; alienos sine libertate: communes, cum libertate, vel sine libertate (39). §. 8. Eum servum qui tantum in bonis noster est, nec cum libertate heredem instituere possumus, quia Latinitatem consequitur: quod non proficit ad hereditatem capiendam (40). §. 9. Alienos servos heredes instituere possumus: eos tamen, quorum cum dominis testamenti factionem habemus. §. 10. Communis servus cum libertate recte quidem heres instituitur, quasi proprius, pro parte nostra: sine libertate autem, quasi alienus, propter socii partem. §. 11. Proprius servus cum libertate heres institutus, si (41) quidem in eadem causa permanserit, ex testamento liber & heres fit, id est necessarius.

§. 12. Quod si ab ipso testatore vivente manumissus, vel (42) alienatus sit: suo arbitrio, vel jussu emptoris hereditatem adire potest. Sed si sine libertate sit institutus, omnino non (43) constat institutio.

§. 13. Alienus (44) servus heres institutus, si quidem in ea causa permanserit, jussu domini debet hereditatem adire. Quod si vivo testatore manumissus, aut alienatus a domino fuerit: aut suo arbitrio, aut jussu emptoris poterit adire hereditatem. §. 14. Sui (45) heredes instituendi sunt, vel exheredandi. Sui autem heredes sunt liberi quos in potestate habemus, tam naturales, quam adoptivi: item uxor quæ in (46) manu est, & nurus quæ in manu est filii, quem in potestate habemus. §. 15. Posthumi (47) quoque liberi, id est, qui in utero sunt, si tales sunt, ut nati in potestate nostra futuri sint, suorum heredum numero sunt. §. 16. Ex suis heredibus filius quidem neque heres institutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere testamentum. Reliquæ vero personæ liberorum, velut filia, nepos, neptis, si præteritæ sint, valet testamentum. §. 17. Scriptis (48) heredibus adcrescunt, sui quidem heredibus in partem virilem, extraneis autem in partem dimidiam. §. 18. Posthumi, quoque liberi cujuscumque (49) sexus omissi, quod valuit testamentum, agnatione rumpitur (50). §. 19. Eos qui in utero (51) sunt, si nati sui heredes nobis futuri sunt, possumus instituere heredes: si (52) quidem post mortem nostram nascantur, ex jure civili (53): si vero viventibus nobis, ex lege Julia (54). §. 20. Filius qui in potestate est, si non instituatur heres, nominatim exheredari debet: reliqui sui heredes utriusque sexus aut nominatim, aut inter (55) cæteros. §. 21. Posthumus filius nominatim exheredandus est: filia posthuma, cæteræque posthumæ fœminæ vel nominatim, vel (56) inter cæteros (57): dummodo inter cæteros exheredatis aliquid legetur. §. 22. Nepotes & pronepotes, cæterique masculi posthumi præter filium, vel nominatim, vel inter cæteros, cum adjectione legati sunt exheredandi: sed tutius (58) est tamen nominatim eos exheredari: & id observatur magis.

§. 23. Mancipatos (59) liberos cum jure civili neque heredes instituere, neque exheredare necesse sit, tamen prætor jubet, si non instituantur heredes, exheredari masculos omnes, nominatim fœminas vel inter cæteros: alioqui contra tabulas bonorum possessionem eis pollicetur. §. 24. Inter necessarios heredes, id est, servos (60) cum libertate heredes scriptos, & suos scilicet necessarios, id est, liberos qui in potestate sunt, jure civili nihil interest (nam utrique etiam inviti heredes sunt) sed jure prætorio suis & necessariis heredibus abstinere se a parentis hereditate permittitur (61): necessariis autem tantum heredibus abstinendi potestas non datur. §. 25. Extraneus heres, si quidem cum cretione (62) sit heres institutus, cernendo fit heres: si vero sine (63) cretione, pro herede (64) gerendo. §. 26. Pro (65) herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus utitur: velut qui auctionem (66) rerum hereditariarum facit, aut servis hereditariis cibaria dat. §. 27. Cretio (67) est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum: utrum expediat ei adire hereditatem, necne, velut (68). *Titius heres esto cernitoque (69) in diebus centum proximis, quibus scieris (70), poterisque: nisi ita creveris, exheres esto.* §. 28. Cernere est (71) verba cretionis dicere, ad hunc modum (72): *Cum me Mævius heredem instituerit, eam hereditatem adeo cernoque.* §. 29. Sine cretione heres institutus, si constituerit, nolle se heredem esse, statim excluditur ab hereditate, & amplius eam adire non potest. §. 30. Cum cretione vero heres institutus, sicut cernendo fit heres, ita non (73) aliter excluditur, quam si in-

si intra diem cretionis non creverit; ideoque etiam si constituerit nolle se heredem esse, tamen si supersint dies cretionis, pœnitentia actus, cernendo heres fieri potest. §. 31. Cretio autem vulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris (1), in qua adjiciuntur hæc verba; *Quibus scieris, poterisque*. Continua (2), in qua non adjiciuntur.

§. 32. Ei qui vulgarem cretionem habet, dies illi dati computantur, quibus scit se heredem institutum esse, & potuit cernere. Ei vero qui continuam habet cretionem, etiam illi dies computantur quibus (3) ignoravit se heredem institutum, aut scivit, sed non potuit cernere.

§. 33. Heredes aut (4) instituti dicuntur, aut substituti; instituti, qui primo gradu scripti sunt, substituti, qui secundo gradu, vel sequentibus. §. 34. Heredes scripti sunt, veluti (5): *Titius heres esto, cernitoque in diebus proximis centum quibus scieris, poterisque. Nisi ita creveris, exheres esto: tunc Mævius heres esto, cernitoque in diebus, & reliqua*. Similiter & deinceps substitui potest. §. 35. Si sub imperfectam (6) cretionem heres institutus sit, id est, non adjectis his verbis (7): *Si non creveris exheres esto*: sed si ita (8), *si non creverit, tunc Mævius heres esto*: cernendo quidem superior inferiorem excludit; non cernendo autem (9), sed pro herede gerendo, in partem admittit substitutum. Sed postea Divus Marcus constituit, ut & pro herede gerendo, ex (10) asse fiat heres. Quod si neque creverit, neque pro herede gesserit, ipse excluditur, & substitutus ex asse fit heres.

T I T. XXIII.

QUEMADMODUM TESTAMENTA RUMPUNTUR (11).

§. 1. Testamentum jure factum infirmatur duobus modis, si ruptum (12) aut irritum (13) factum sit. §. 2. Rumpitur testamentum mutatione, id est, si postea aliud (14) testamentum jure factum sit: item agnatione (15), id est, si suus heres agnascatur, qui neque heres institutus, neque ut oportet, exheredatus sit.

§. 3. Agnascitur suus heres, aut (16) agnascendo, aut adoptando, aut in manum conveniendo, aut in (17) locum sui heredis succedendo: velut nepos mortuo filio, vel emancipato; aut manumissione, id est, si filius ex prima secundave mancipatione manumissus, reversus sit in patris potestatem. §. 4. Irritum (18) fit testamentum, si testator capite diminutus (19) fuerit, aut si jure facto testamento nemo extiterit heres. §. 5. Si is qui testamentum fecit, ab (20) hostibus captus sit, testamentum ejus valet: si quidem (21) reversus fuerit, jure postliminii, si non (22) ibi decesserit, ex lege Cornelia, quæ perinde successionem ejus confirmat, atque si in civitate decessisset.

§. 6. Si (23) septem signis testium signatum (24) testamentum, licet jure civili ruptum vel irritum factum sit, Prætor scriptis heredibus juxta tabulas bonorum possessionem dat, si testator & civis Romanus, & suæ potestatis cum moreretur fuit, quæ bonorum possessio cum re, id est, cum effectu habetur, si nemo alius jure heres sit. §. 7. Liberis (25) impuberibus in potestate manentibus tam natis quam posthumis, heredes substituere parentes possunt duplici modo: id est, aut eo quo extraneis, ut si heredes non extiterint liberi, substitutus heres fiat: aut proprio jure, id est, si post mortem parentis heredes facti intra pubertatem decesserint, substitutus heres fiat. §. 8. Etiam exheredatis (26) filiis substituere parentibus licet. §. 9. Non aliter impuberi filio substituere quis heredem potest, quam (27) si sibi quoque heredem instituerit, vel ipsum filium, vel quemlibet alium.

§. 10. Milites quomodocunque (28) fecerint testamenta, valent: id est, etiam sine legitima observatione. Nam principalibus (29) constitutionibus permissum est illis, quomodocunque vellent, quomodocunque possent, testari. Idque testamentum quod miles contra juris regulam fecit, ita demum valet, si vel in (30) castris mortuus sit, vel post missionem intra (31) annum.

T I T. XXIV.

DE LEGATIS (32).

§. 1. Legatum est, quod legis modo, id est, imperative (33), testamento relinquitur. Nam ea quæ precativo modo relinquuntur, fideicommissa vocantur. §. 2. Legamus autem quatuor (34) modis, per vindicationem (35), per damnationem (36), sinendi modo (37), per præceptionem (38). §. 3. Per vindicationem (39) his verbis legamus: *Do, lego, capito, sumito, sive habeto*. §. 4. Per damnationem (40) his verbis: *Heres meus damnas esto dare, dato, facito, heredem meum dare jubeo*. §. 5. Sinendi (41) modo ita: *Heres meus damnas esto sinere Lucium Titium sumere illam rem, sibique habere*. §. 6. Per præceptionem (42) sic: *Lucius Titius illam rem præcipito*. §. 7. Per vindicationem legari possunt res quæ utroque (43) tempore ex jure Quiritium testatoris fuerunt (44), mortis, & quando testamentum faciebat: præterquam si pondere, mensura, numero continentur: in his enim satis est, si vel mortis duntaxat tempore fuerint ex jure Quiritium. §. 8. Per damnationem omnes res legari possunt, etiam (45) quæ non sunt testatoris, dummodo tales sint, quæ dari possint. §. 9. Liber homo, aut res populi, aut sacra, aut religiosa, nec per damnationem legari potest: quoniam (46) dari non potest. §. 10. Sinendi modo legari possunt res propriæ testatoris (47) & heredis ejus. §. 11. Per præceptionem legari possunt res, quæ etiam per vindicationem. Si ea res quæ non fuit utroque (48) tempore testatoris ex jure Quiritium, per vindicationem legata sit, licet jure civili non valeat legatum, tamen senatusconsulto Neroniano firmatur: quo cautum est, ut quod minus pactis (49) verbis legatum est, perinde sit, ac si optimo jure legatum esset. Optimum (50) autem jus legati per damnationem est. §. 12. Si duobus eadem res per vindicationem legata sit: siquidem disjunctim, singulis in solidum (51) debetur: si vero conjunctim, velut *Titio & Seio, hominem Stichum do, lego*, jure civili concursu partes fiebant, non concurrente altero pars ejus alteri adcrescebat. Sed post legem Papiam Poppæam, non capientis pars caduca fit. §. 13. Si per damnationem eadem res duobus legata sit, siquidem conjunctim (52), singulis partes debentur, & non capientis pars jure civili in hereditatem remanebat, nunc autem caduca fit: quod si disjunctim (53), singulis in solidum (54) debetur. §. 14. Optione autem legati, per vindicationem data, legatarii electio est, veluti: *Hominem optato, eligito*. Idemque est, & si tacite (55) legaverim: *Titium (56) hominem (57), aut decem heres meus dato*: hominem dare heredis (58) electio est. §. 15. Ante heredis institutionem legari non (59) potest: quoniam & potestas testamenti ab heredis institutione (60) incipit. §. 16. Post mortem heredis legari non potest (61), ne ab heredis herede legari videatur: quod juris civilis ratio non patitur. In mortis autem heredis (62) tempus legari potest: velut *cum heres moriatur* (63). §. 17. Pœnæ (64) causa legari (65) non potest (66). Pœnæ autem causa legatur: quod coercendi (67) heredis causa relinquitur, ut faciat quidem aut non faciat, non ut legatum pertineat: utputa hoc modo: *Si (68) filiam tuam in matrimonio Titio collocaveris, decem millia Seio dato*. §. 18. Incertæ (69) personæ legari (70) non (71) potest, veluti: *Quicunque filio meo filiam suam in matrimonio collocaverit, ei heres meus tot millia dato*. Sub (72) certa tamen demonstratione incertæ (73) legari potest, velut: *Ex cognatis meis qui nunc sunt, qui primus ad funus meum venerit, ei heres meus illud dato*. §. 19. Neque ex falsa demonstratione (74), neque ex falsa causa (75) legatum infirmatur: Falsa demonstratio (76) est, velut: *Titio fundum, quem a Titio emi, do, lego*, cum fundus a Titio emptus non sit: Falsa causa (77) est, velut: *Titio, quoniam negotia mea curavit, fundum do, lego*, ut (78) negotia ejus nunquam Titius curasset. §. 20. A (79) legatario legari non (80) potest.

§. 21. Legatum ei (81) tantum dari potest, qui (82) extraneus est. Ideoque filio familiæ heredi instituto, vel servo, neque a patre, neque a domino legari potest. §. 22. Heredi a (83) semet ipso legari non potest. §. 23. Ei qui in potestate (84), manu (85), mancipiove (86) est scripti heredis, sub conditione legari potest: sed requiritur, ut quo tempore dies legati cedit, in potestate heredis non sit.

§. 24. Ei cujus in potestate, manu, mancipiove est heres scriptus, legari non (87) potest. §. 25. Sicut singulæ (88) res legari possunt, ita universarum quoque summa legari potest: ut puta: *Mævius heres meus cum Titio hereditatem meam partito (89) dividito*: quo casu dimidia pars bonorum legata videtur. Potest autem & alia pars, velut tertia vel quarta legari: quæ species Partitio (90) appellatur.

§. 26. Ususfructus (91) jure civili legari potest earum rerum, quarum salva (92) substantia utendi fruendi potest esse facultas, & tam singularum rerum, quam plurium, id est, partis (93). §. 27. Senatusconsulto (94) cautum est, ut etiam earum rerum, quæ in abusu continentur, ut puta vini, olei, tritici, ususfructus legatus sit, legatario res tradantur cautionibus (95) interpositis, de restituendis eis, cum ususfructus ad legatarium pertinere desierit. §. 28. Civitatibus (96) omnibus, quæ sub imperio Populi Romani (97) sunt, legari (98) potest: idque a Divo Nerva introductum, postea a Senatu, auctore Adriano (99) diligentius constitutum est. §. 29. Legatum quod datum est, adimi (100) potest, vel eodem testamento, vel codicillis (101) testamento confirmatis.

(1) Legitima & utilis, de cujus effectu vid. §. 30. in fin. infr. eod. (2) Et hæc ideo quod in initio vulgari cretionis hæc verba adjungunt, quibus scieris poterisque. §. 30. & 31. supr. eod. §. 32. infr. eod. (3) In continua cretione dies etiamsi ignorati sunt, in vulgari non currunt. (4) L. 1. ff. de vulgar. & pup. substitut. Paul. 3. sent. 4. §. 1. (5) Formula heredis scribendi. (6) Imperfecta cretio, quoties non expressa exheredatio, sed alius ejus loco substituitur. (7) Formula perfectæ cretionis. (8) Formula imperfectæ cretionis. (9) Nota veterem differentiam cernendi & pro herede gerendi. Qui cernebat, excludebat inferiorem, qui pro herede gerebat, in partem admittebat substitutum. (10) Qui pro herede gerit, ex asse fit heres. (11) L. 1. D. [illegible] [illegible]

[illegible]

menis: dum tamen eodem (1) modo adimetur, quo modo datum est. §. 30. Ad heredem legatarii legata non aliter transfeunt, nisi (2) si jam die legatorum cedente, legatarius decesserit. §. 31. Legatorum (3) quæ pure vel in diem certum relicta sunt, dies cedit antiquo quidem jure, ex mortis testatoris tempore: per legem autem Papiam Poppeam, ex apertis (4) tabulis testamenti: eorum vero quæ sub conditione relicta sunt, cum conditio extiterit. §. 32. Lex Falcidia jubet, non plus quam dodrantem (5) toties patrimonii legari, ut omni modo quadrans (6) integer apud heredem remaneat. §. 33. Legatorum perperam solutorum repetitio non (7) est.

T I T. XXV.
DE FIDEICOMMISSIS (8).

§. 1. Fideicommissum est, quod non civilibus (9) verbis, sed precative relinquitur, nec ex rigore juris civilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis. §. 2. Verba fideicommissorum in usu fere sunt hæc (10): *Fideicommitto, peto, volo dari*, & similia.

§. 3. Etiam nutu (11) relinquere fideicommissum in usu receptum est. §. 4. Fideicommissum relinquere possunt, qui (12) testamentum facere possunt, licet non fecerint. Nam intestatus (13) quis moriturus, fideicommissum relinquere potest. §. 5. Res per fideicommissum relinqui possunt, quæ (14) etiam per damnationem legari possunt. §. 6. Fideicommissa dari possunt his, quibus legari potest.

§. 7. Latini Juniani (15) fideicommissum capere possunt, licet legatum capere non possint. §. 8. Fideicommissum & ante (16) heredis institutionem, & post (17) mortem heredis, & codicillis, etiam (18) non confirmatis testamento, dari potest, licet legari non possit.

§. 9. Item Græce (19) fideicommissum scriptum valet, licet legatum Græce scriptum non valeat. §. 10. Filio qui in potestate est, servove heredibus institutis, seu si his legatum sit, patris vel domini fidei committi potest, quamvis (20) ab eo legari non (21) possit.

§. 11. Qui testamento heres institutus est, codicillis etiam non confirmatis, rogari potest, vel ut hereditatem totam, vel ex parte alii restituat, quamvis (22) ne directo heres institui ne quidem confirmatis codicillis possit. §. 12. Fideicommissa non per formulam (23) petuntur, ut legata: sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius (24) vocatur: in provinciis vero, Præsidum (25) provinciarum. §. 13. Pœnæ (26) causa certæ vel incertæ (27) personæ ne quidem fideicommissa dari possunt. §. 14. Is qui rogatus est alii restituere hereditatem, lege quidem Falcidia locum non habente, quoniam non plus (puta) quam dodrantem, restituere rogatus est, ex Trebelliano (28) senatusconsulto restituit, ut ei & in eum dentur actiones, cui restituta est hereditas. Lege autem Falcidia interveniente, quoniam plus quam dodrantem, vel etiam totam hereditatem restituere rogatus sit, ex Pegasiano senatusconsulto restituit, vel (29) deducta parte quarta, ipse qui scriptus est heres, hereditatem restituat, & in ipsum actiones conserventur, is autem qui recipit hereditatem, legatarii loco habeatur. §. 15. Ex Pegasiano senatusconsulto restituta hereditate, commoda & incommoda hereditatis communicantur (30), inter heredem, & eum cui reliquæ partes restitutæ sunt interpositis stipulationibus ad exemplum partis (31) & pro parte stipulationum. Partis (32) autem & pro parte stipulationes proprie dicuntur, quæ de lucro & damno communicando solent interponi inter heredem & legatarium partiarium, id est, cum quo partitus est heres.

§. 16. Si heres damnosam (33) hereditatem dicat, cogetur a Prætore adire & restituere totam, ita ut ei & in eum qui recipit hereditatem actiones dentur, perinde atque si ex Trebelliano senatusconsulto restituta fuisset: idque ut ita fiat, Pegasiano senatusconsulto cautum (34) est.

§. 17. Si quis in fraudem tacitam (35) fidem accommodaverit, ut non capienti fideicommissum restituat, nec quadrantem eum deducere senatus (36) censuit: nec caducum vindicare ex eo testamento, si (37) liberos habeat. §. 18. Libertas (38) dari potest per fideicommissum.

T I T. XXVI.
DE LEGITIMIS HEREDIBUS (39).

§. 1. Intestatorum ingenuorum hereditates pertinent primum (40) ad suos heredes, id est, liberos qui in potestate sunt, ceterosque qui in liberorum loco sunt. Si sui heredes non sunt, ad consanguineos, id est, fratres & sorores ex eodem patre. Si nec hi sunt, ad reliquos agnatos proximos, id est, cognatos virilis sexus, per mares descendentes, ejusdem familiæ: id enim cautum est lege XII. Tabularum: *Ac si intestatus* (41) *moritur, cui suus* (42) *extabit heres nec adgnatus proximus familiam* (43) *habeto*. §. 2. Si defunctus (45) sit

filius ex (46) altero filio mortuo, jam nepos unus, vel etiam plures, ad omnes hereditas pertinet: non ut in capita dividatur, sed ut (47) in stirpes, id est, ut filius solus mediam partem habeat, & nepotes quotquot sunt alteram dimidiam. Æquum est enim nepotes patris sui loco succedere, & eam partem habere, quam pater eorum si viveret, habiturus esset. §. 3. Quamdiu suus heres speratur (48) heres fieri posse, tamdiu (49) locus agnatis non est: velut si uxor defuncti prægnans sit, aut filius apud hostes sit. §. 4. Agnatorum hereditates dividuntur in (50) capita, velut si sit fratris filius, & alterius fratris duo (51) pluresve liberi: quotquot sunt ab utraque parte personæ, tot fiunt portiones, ut singuli singulas capiant. §. 5. Si plures eodem gradu sunt agnati, & quidem eorum hereditatem ad se pertinere noluerint, vel antequam adierint, decesserint: eorum pars adcrescit (52) his qui adierint. Quod si nemo eorum adierit, ad insequentem gradum ex lege hereditas non transmittitur: quoniam in legitimis (53) hereditatibus successio non (54) est. §. 6. Ad feminas ultra (55) consanguineorum gradum legitima hereditas non pertinet: itaque soror fratri sororive legitima heres fit. §. 7. Ad liberos matris intestatæ hereditas ex lege XII. (56) Tabularum non (57) pertinebat: quia feminæ suos heredes non habent. Sed postea Imperatorum Antonini (58) & Commodi oratione in Senatu recitata, id actum est, ut sive in manu (59) conventione, matrum legitimæ hereditates ad filios pertineant, exclusis consanguineis, & reliquis adgnatis. §. 8. Intestati filii hereditas ad matrem ex lege duodecim (60) Tabularum non (61) pertinet: sed si jus liberorum habeat, ingenua trium, libertina quatuor, legitima heres fit ex Senatusconsulto Tertulliano (62), si (63) tamen ei filio neque suus heres sit, quive (64) inter suos heredes ad bonorum possessionem a Prætore vocantur: neque pater ad quem lege hereditas, bonorumve possessio cum re pertinet, neque frater consanguineus. Quod si soror consanguinea sit, ad utrasque (65) pertinere jubetur hereditas.

T I T. XXVII.
DE LIBERTORUM (66) SUCCESSIONIBUS VEL BONIS.

§. 1. Libertorum intestatorum hereditas primum ad suos (67) heredes pertinet: deinde ad eos quorum liberti sunt, velut patronum, patronam, liberosve patroni. §. 2. Si sit patronus, & alterius patroni filius, ad solum patronum hereditas pertinet. §. 3. Item patroni filius patroni nepotibus (68) obstat. §. 4. Ad liberos patronorum hereditas defuncti pertinet, ut in capita (69), non in stirpes dividatur. §. 5. Legitimæ hereditatis jus, quod ex lege duodecim Tabularum descendit, capitis minutione amittitur.

T I T. XXVIII.
DE POSSESSIONIBUS (70) DANDIS.

§. 1. Bonorum possessio datur aut contra (71) tabulas testamenti, aut adversus (72) tabulas intestati. §. 2. Contra (73) tabulas bonorum possessio datur liberis emancipatis (74), testamento præteritis (75), licet legitima ad eos non pertineat hereditas. §. 3. Bonorum possessio contra tabulas liberis tam (76) naturalibus, quam adoptivis datur. Sed naturalibus quidem emancipatis, non tamen & illis, qui in adoptiva familia sunt. Adoptivis autem, his tantum, qui in potestate manserunt. §. 4. Emancipatis liberis ex edicto datur bonorum possessio, si parati sunt cavere (77) patribus (78) suis qui in potestate manserunt, bona, quæ moriente patre habuerunt, se collaturos.

§. 5. Secundum (79) tabulas bonorum possessio datur scriptis heredibus, scilicet si eorum quibus contra tabulas competit, nemo sit, aut petere nolit. §. 6. Etiamsi jure civili non valeat testamentum, forte quod familiæ mancipatio vel nuncupatio defuit, si signatum testamentum sit, non (80) minus quam septem testium civium Romanorum signis, bonorum possessio datur. §. 7. Intestati datur bonorum possessio per septem gradus: Primo gradu liberis: Secundo legitimis heredibus: Tertio (81) proximis cognatis: Quarto familiæ (82): Quinto patrono, patronæ, liberisve patroni, patronæve: Sexto viro, uxori: Septimo cognatis manumissoris, quibus per legem Furiam plus mille asses capere licet. Si nemo sit ad quem bonorum possessio pertinere possit: aut si quidem, sed jus suum omiserit: populo bona deferuntur ex lege Julia caducaria (83). §. 8. Liberis (84) bonorum possessio datur, tam his qui in potestate usque in mortis tempus fuerunt, quam emancipatis: item adoptivis, non tamen etiam in adoptionem datis. §. 9. Proximi cognati (85) bonorum possessionem accipiunt, non solum per feminini sexus personam cognati, sed etiam agnati capite deminuti. Nam licet legitimum jus agnationis capitis minutione amiserint, natura tamen cognati manent. §. 10. Bonorum possessio

N n datur

[illegible]

datur parentibus & liberis intra (1) annum, ex quo petere potuerunt: cæteris intra centum (2) dies. §. 11. Qui omnes intra id tempus si (3) non petierint, ad bonorum possessionem sequens gradus admittitur: perinde ac si superiores non essent; idque per septem gradus fit. §. 12. Hi quibus ex successorio edicto bonorum possessio datur, heredes quidem non sunt, sed heredis loco constituuntur beneficio Prætoris. Ideoque seu ipsi agant, seu cum his agatur, fictitiis actionibus opus est: in quibus heredes esse finguntur. §. 13. Bonorum possessio aut cum re datur, aut sine re. Cum re (4), si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, quum alius jure civili evincere hereditatem possit: velut si suus heres intestato sit (5). Bonorum possessio sine re est, quum suus heres evincere hereditatem jure legitimo possit.

T I T. XXIX.

DE BONIS (6) LIBERTORUM.

§. 1. Civis (7) Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit. Ideoque sive testamento facto decedat, licet suus heres ei non sit, seu intestato, & suus heres ei sit, quamvis non naturalis, sed uxor puta quæ in manu fuit; vel adoptivus filius: lex patrono nihil præstat. Sed ex edicto Prætoris si testamento facto libertus moriatur, aut (8) ei nihil, aut minus quam partem dimidiam bonorum patrono relinquat: contra tabulas testamenti, partis dimidiæ bonorum possessio illi datur; nisi libertus aliquem ex naturalibus liberis successorem sibi relinquat; sive intestato decedat, & uxorem forte in manum, vel adoptivum filium relinquat, æque partis mediæ bonorum possessio contra suos heredes patrono datur. §. 2. In bonis libertæ patrono nihil juris ex edicto datur. Itaque si intestata moriatur liberta, semper ad eum hereditas pertinet. §. 3. Licet (9) liberi sint libertæ, quoniam non sunt sui heredes matri, obstat (10) patrono lex Papia Poppæa. Postea libertas quatuor liberorum jure tutela patronorum liberavit, & cum intulerit, jam posse eas sine auctoritate patronorum testari, prospexit ut pro numero liberorum libertæ superstitum virilis pars patrono debeatur. §. 4. Liberi patroni virilis sexus, eadem jura in bonis libertorum parentum suorum habent, quæ & ipse patronus. Fœminæ vero, ex lege quidem XII. Tabularum perinde jus habent, atque masculi patronorum liberi. §. 5. Contra tabulas autem testamenti liberti, aut ab intestato contra suos heredes non naturalis (11) bonorum possessio eis non competit. Sed si jus trium liberorum habuerunt, etiam hoc jure ea lege Papia Poppæa nanciscuntur. §. 6. Patronæ ex bonis libertorum illud jus tantum habent, quod lex XII. Tabularum introduxit. Sed postea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ (12), libertinæ tribus, id juris dedit quod patronus habet ex edicto.

§. 7. Item liberis ingenuæ trium liberorum jure honoratæ eadem lex id jus dedit, quod ipsi patrono (13) tribuit.

(1) §. 4. Inst. de bonor. possess. l. 2. §. 10. ff. de successor. edicto. l. 2. C. qui admitti ad bonor. (2) l. 1. ff. unde cognati. l. 1. §. 9. ff. de successor. edicto. (3) §. 4. Inst. de bonor. possession. (4) Aliàs Alui de eo re. (5) Sic bonorum &c. (6) V. L. 3. Instit. (7) In Latino sexus. §. 4. Inst. de successione libertorum. (8) Ut aut nihil &c. (9) Non sunt. (10) Non obstat. (11) Naturales. (12) Omerata §. 5. Instit. de Senatusconsulto Tertulliano. Theophilus dicit [illegible]. (13) Patrono.

J U L I I P A U L I

R E C E P T A R U M S E N T E N T I A R U M

A D F I L I U M

L I B R I Q U I N Q U E.

L I B E R P R I M U S.

T I T. I.

DE PACTIS ET CONVENTIONIBUS (1).

§. 1. De his rebus pacisci possumus, de quibus transigere (2) licet: Ex his enim pacti obligatio (3) solummodo nascitur. §. 2. Omne pactum posteriore pacto dissolvitur (4), licet pariat exceptionem. §. 3. Pacto convento Aquiliana stipulatio subjici solet (5), sed consultius est huic pœnam quoque subjungere: quia rescisso quoquo modo pacto, pœna ex stipulatu repeti potest. §. 4. Neque contra leges, neque contra bonos mores pacisci (6) possumus. §. 5. De rebus litigiosis & convenire & transigere possumus. Post rem judicatam pactum nisi donationis causa interponatur (7), servari non oportet.

T I T. II.

DE COGNITORIBUS (8).

§. 1. Omnes infames, qui postulare prohibentur, cognitores fieri non possunt, etiam volentibus (9) adversariis. §. 2. Fœmina in rem suam cognitoriam operam suscipere non prohibentur (10). §. 3. In rem suam cognitor, procuratorve ille fieri potest, qui pro omnibus postulat. §. 4. Actio judicati non solum in dominum, aut domino, sed etiam heredi, & in heredem datur (11).

T I T. III.

DE PROCURATORIBUS.

§. 1. Mandari potest procuratio præsentibus, & nudis verbis (12) & per literas, & per nuntium, & apud acta præsidis & magistratus. §. 2. Procurator aut ad litem, aut ad omne negotium, aut ad partem negotii, aut ad res administrandas datur (13).

T I T. IV.

DE NEGOTIIS GESTIS.

§. 1. Qui negotia aliena gerit & bonam fidem, & exactam diligentiam (14) rebus ejus, pro quo intervenit, præstare debet.

§. 2. Tutor post finitam tutelam si in administratione duret, actione negotiorum gestorum pupillo, vel curatori ejus tenebitur (15).

§. 3. Si pecuniæ quis negotium gerat usuras quoque totius temporis (16) præstare cogitur, & periculum eorum nominum, quibus collocavit, agnoscere, si litis tempore solvendo non sint. Hoc enim in bonæ fidei judiciis servari convenit. §. 4. Mater, quæ filiorum suorum rebus intervenit, actione negotiorum gestorum (17), & ipsis, & eorum tutoribus tenebitur. §. 5. Filiusfamilias aut servus, si negotium alicujus gerat, in patrem dominumve peculio tenus actio dabitur (18).

§. 6. Si pater vel dominus filiofamilias, vel servo aliena negotia agenda commiserit, in solidum tenebitur. §. 7. Pater si emancipati filii res sine ulla exceptione (19) e se donatas administraverit, filio actione negotiorum gestorum tenebitur. §. 8. Qui cum tutor, curatorve non esset, si pro tutore, curatoreve res pupilli, adultive administraverit, actione negotiorum gestorum (20) pro tutore, curatoreve tenebitur.

T I T. V.

DE CALUMNIATORIBUS.

§. 1. Calumniosus est, qui sciens, prudensque per fraudem negotium alicui comparat. §. 2. Et in privatis, & in publicis judiciis omnes calumniosi extra ordinem (21) pro qualitate admissi plectuntur.

T I T. VI.

DE REIS INSTITUTIS (22).

§. 1. De his criminibus, quibus quis absolutus est, ab eo qui accusavit, refricari accusatio non potest (23). §. 2. Filius accusatoris, si hoc crimen, quod pater intendit, post liberatum reum persequi velit, ab accusatione removendus est (24). §. 3. Crimen, in quo alius destitit, vel victus recessit, alius objicere non prohibetur.

TIT.

(1) In quibusdam veteribus legitur, De pactis & conventis, vid. Cujac. observ. [illegible] Diximus etiam pacta & conventa, pactum & conditionem, item pactum & contractum, l. 2. C. quando lib. ab emp. disc. (2) Est sensus, ut qua de re licet transigere, liceat & pacisci, contra. l. 18. C. de transact. l. 10. C. ad leg. Jul. de adult. [illegible] de re litigiosa: nam rei non litigiosæ pacti quidem verbum convenit, transactionis non item. (3) Naturalis, videlicet, quia exceptionem parit. (4) Non ipso jure, sed per replicationem. l. 27. §. 2. ff. de pactis. (5) Hic enim actio tollitur. l. 2. l. 4. l. 15. C. de transact. Consultius est etiam addere pœnalem stipulationem. l. 40. 41. C. de transact. l. 16. ff. eod. l. 15. ff. eod. (6) l. 6. C. de pact. l. 7. §. ult. præter ff. de pactis. l. 27. §. 4. ff. de pact. l. 31. §. 4. ff. de furtis. (7) Decidendi causa non possumus, nisi si lis adhuc subesse possit. l. 23 ff. de condict. indeb. l. 32. C. de transact. (8) Procurator agit absente. Cognitor præsente litigatore. l. 1 lib. C. Th. de cogn. & procur. [illegible] in causa [illegible] pro defensore sunt, qui patitur controversiam, ut ait ex eisdem. Asconius in 3 Ver. Justiniani tempore sublati sunt cognitores: ideoque ab his locis, quos ex jure antiquo [illegible] cum cognitoris nomen semper exemit, ut conjicere licet ex l. 28. §. 2. ff. de pan. [illegible] cum sententia Pauli lib. 3. tit. 25. (9) l. 7. ff. de postul. l. 8. §. 2. ff. de procur. (10) Pro certis personis nec postulare, nec cognitores fieri possunt, ut ex pro parentibus quidem hoc decreto, l. 31. ff. de procur. (12) In procuratore, & defensore idem juris est, l. 28. in fin. ff. de procurat. quasi defensor, non verus defensor est, l. 40. §. sed & si. l. 1. [illegible] ff. eod. proinde in ea huic sententiæ locus non est. (13) Non solemnibus. §. 2. Inst. de [illegible] (13) l. 1. §. 1. ff. de procur. (14) l. 20. C. de neg. gest. l. 24. C. de usur. Interdum dolum duntaxat, l. 1 §. interdum ff. de neg. gest. Interdum etiam casum, l. 11. ff. eod. (15) Quod ita procedit, si posterior actus ex eo officio connexus non sit: alioquin tutelæ actio sufficit. Item si post pubertatem nullo tempore administrationem incurrerit, alioque in utraque actio necessaria est, l. 13. & 14. ff. de contr. & tut. distr. (16) l. 24. C. de usur. ait, totius temporis, quod a Triboniano prætermissum est in l. 37. §. 1. ff. de neg. gest. (17) l. 24. C. de usur. l. 30. §. ult. ff. de negot. gest. (18) l. 24. ff. de neg. gest. (19) Id est pure & pracise, quod a Triboniano prætermissum est in l. 9. §. ult. ff. de negot. gest. (20) Actio pro tutela, diversa est ab actione negot. gestorum, l. 1. §. si quis quasi [illegible] qui pro tut. l. pen. ff. de tut. & rat. distr. cum tamen ut talis [illegible] vel cur. pet. (21) l. 3. ff. ad SC. Turp. Ubi sic legitur, & in privatis & in extraordinariis criminibus. & ita prorsus existimo Paulum scripsisse. Nam in publicis judiciis calumnia jure ordinario vindicatur, l. 1. §. 1 ff. ad SC. Turp. l. 13. ff. de testibus. Modo tamen omnia crimina extra ordinem puniuntur, l. 8. ff. de publ. jud. l. 7. §. ult. ff. ad leg. Jul. [illegible] (22) De reis destitutis, secundum perorationem [illegible] ab accusatore desertis. Sic destituta res in l. 4. C. ad SC. Turp. (23) l. 7. §. iisdem ff. de accus. l. 2. C. Theod. de calumniatorib. (24) l. 2. §. iisdem ff. de accusat. l. 1. ff. de gravat. l. 4. §. ult. ff. ad leg. Jul. de adult.

T I T. VII.
DE INTEGRI RESTITUTIONE.

§. 1. Integri restitutio est redintegrandæ rei, vel causæ actio (1). §. 2. Integri restitutionem prætor tribuit ex his causis, quæ per metum, dolum, & status permutationem (2), & justum errorem (3), & absentiam necessariam, & infirmitatem ætatis gesta esse dicuntur. §. 3. Integri restitutio plus quam semel non est decernenda, ideoque causa cognita (4) decernitur. §. 4. Integri restitutio aut in rem competit, aut in personam (5): In rem actio competit, ut res ipsa, qua de agitur, revocetur: In personam aut quadrupli pœna intra annum, vel simpli post annum peti potest. §. 5. Si aliquis ut se de vi latronum, vel hostium vel populi liberaret, aliquid mancipavit, vel promisit, ad metum non pertinet (6): mercedem enim depulsi metus tribuit. §. 6. Servus per metum mancipatus, quidquid adquisierit (7), vel stipulatus sit, ei adquirit, qui vim passus est.
§. 7. Vis est major rei impetus (8), qui repelli non potest.
§. 8. Qui quem domo incluserit, ut sibi rem manciparet, aut promitteret, extorsisse mancipationem videtur (9). §. 9. Qui quem ferro vinxit, ut sibi aliquid traderet, vel venderet, vim intulisse videtur.
§. 10. Qui in carcerem quem detrusit (10), ut aliquid ei extorqueret, quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.

T I T. VIII.
DE DOLO MALO.

§. 1. Dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur (11). §. 2. Si qui dolum, aut metum adhibuit, ut res ad alium transiret, uterque de vi & dolo actione tenetur (12).

T I T. IX.
DE MINORIBUS XXV. ANNORUM.

§. 1. Minor xxv. annorum, si aliquod flagitium admiserit, quod ad publicam coercitionem spectet, ob hoc in integrum restitui non potest (13). §. 2. Qui minori mandavit, ut negotia sua agat, ex ejus persona in integrum restitui non potest (14), nisi minor sua sponte negotiis ejus intervenerit. §. 3. Si major effectus res, quas minor egit, facto (15), vel silentio (16) comprobavit, adversus hoc quoque in integrum restitui frustra desiderat. §. 4. Si minor minori heres existat, heres ex sua persona (17), non ex defuncti, in integrum restitui potest. §. 5. Minor se in his, quæ fidejussit, vel fide promisit, vel spopondit, vel mandavit in integrum restituendo, reum principalem non liberat (18). §. 6. Qui sciens (19) prudensque se pro minore obligavit, si id consulto consilio fecit, licet minori succurratur, ipsi tamen non succurretur. §. 7. Minor adversus emptorem in integrum restitutus, pretio restituto, fundum recipere potest. Fructus enim in compensationem usurarum penes emptorem remanere placuit (20). §. 8. Minor adversus distractiones eorum pignorum, & fiduciarum, quas pater obligaverat, si non ita ut oportuit a creditore distractæ sint (21), restitui in integrum potest.

T I T. X.
DE PLUS PETENDO.

Causa cadimus aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate. Loco, si alibi: summa, si plus (22), quam debitur, petimus: tempore, petendo ante tempus: qualitate, ejusdem speciei rem meliorem postulantes.

T I T. XI.
DE SATISDANDO.

§. 1. Quotiens hereditas petitur, satisdatio jure desideratur: & si satisdatio non detur, in petitorem hereditas transfertur. Si petitor satisdare noluerit, penes possessorem possessio remanet (23). In pari enim causa potior est possessor. §. 2. Usufructuarius de utendo usufructu satisdare debet, perinde se usurum, ac si ipse paterfamilias uteretur (24).

T I T. XII.
DE JUDICIIS OMNIBUS.

§. 1. Hi qui falsa rescriptione usi fuerint, lege Cornelia de falsis puniuntur (25). §. 2. Ex his, qui ancillam corruperit alienam, aliam reformare cogendus est (26). §. 3. Qui falsum nesciens allegavit, falsi pœna non tenetur (27). §. 4. In caput domini, patronive, nec servus, nec libertus interrogari potest (28).

§. 5. Prægnantes neque torqueri, neque damnari, nisi post editum partum possunt (29). §. 6. Qui rescriptum a principe falsa allegatione elicuerint, uti eo prohibentur (30). §. 7. Qui de se confessus est, in alium torqueri non potest, ne alienam salutem in dubium deducat, qui de sua desperavit (31).

T I T. XIII.
DE JUDICATO.

§. 1. Qui exhibiturum se aliquem judicio caverit, mortuo eo, pro quo caverat, periculo cautionis liberatur (32). §. 2. Filiusfamilias jussu patris manumittere potest (33), matris non potest (34).
§. 3. Is, qui album raserit, corruperit, sustulerit, mutaverit, quidve aliud propositum edicendi causa turbaverit, extra ordinem (35) punietur. §. 4. Si id, quod emptum est, neque tradatur, neque mancipetur, venditor cogi potest, ut tradat, aut mancipet (36).
§. 5. Deteriorem servum facit, qui fugam suaserit, qui furtum, & qui mores (37) corpusve corruperit. §. 6. Qui ancillam alienam virginem immaturam corruperit, pœna legis Aquiliæ (38) tenetur.
§. 7. In petitione hereditatis ea veniunt, quæ defunctus mortis tempore reliquit, vel ea, quæ post mortem, ante aditam hereditatem (39) ex ea adquisita sunt. §. 8. Possessor hereditatis pretia earum rerum, quas dolo alienavit (40), cum usuris præstare cogendus est.
§. 9. Rerum ex hereditate alienatarum æstimatio in arbitrio petitoris (41) consistit. §. 10. Petitio hereditatis, cujus defunctus litem non erat contestatus, ad heredem non transmittitur (42).

T I T. XIV.
DE VIA PUBLICA.

Qui viam publicam exaraverit, ad munitionem ejus solus compellitur (43).

T I T. XV.
SI QUADRUPES DAMNUM INTULERIT.

§. 1. Si quadrupes pauperiem fecerit, damnumve dederit, quidve depasta (44) sit, in dominum actio datur, ut aut damni æstimationem subeat (45) aut quadrupedem dedat; quod etiam lege Pesulania (46) de cane cavetur. §. 2. Feram bestiam in ea parte, qua populo iter est, colligari prætor prohibet. Et ideo sive ab ipsa, sive propter eam ab alio alteri damnum datum fuerit, pro modo admissi extra ordinem (47) actio in dominum, vel custodem datur: maxime si ex eo homo perierit, vel fuerit læsus. §. 3. Ei, qui irritatu suo feram bestiam, vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit (48), eoque damnum dederit, neque in ejus dominum, neque in custodem actio datur.

T I T. XVI.
DE FINIUM REGUNDORUM.

In eum, qui per vim terminos dejecerit, vel amoverit, extra ordinem animadvertitur (49).

T I T. XVII.
DE SERVITUTIBUS.

§. 1. Viam, iter, actum, aquæductum, qui biennio usus non est, amisisse videtur. Nec enim ea usucapi possunt, quæ non utendo amittuntur (50). §. 2. Servitus hauriendæ, vel deducendæ aquæ biennio omissa intercidit (51), & biennio usurpata recipitur.

T I T. XVIII.
DE FAMILIÆ ERCISCUNDÆ.

Arbiter familiæ erciscundæ plus, quam semel dari non potest: & ideo de his, quæ divisa eo judicio non sunt, communi dividundo (52) arbiter postulatus partietur.

T I T. XIX.
QUEMADMODUM ACTIONES PER INFICIATIONEM DUPLENTUR.

§. 1. Quædam actiones, si a reo inficientur, duplantur (53), velut judicati depensi (54), legati per damnationem relicti, damni injuriæ legis Aquiliæ, item de modo agri, cum a venditore emptor deceptus est. §. 2. Ex his causis, quæ inficiatione duplantur, pacto decidi non potest (55).

[illegible]

T I T. XX.

DE FIDEJUSSORE, ET SPONSORE.

INter fidejussores ex edicto prætoris, si solvando sint, licet singuli in solidum teneantur, obligatio dividitur (1).

T I T. XXI.

DE SEPULCHRIS ET LUGENDIS.

§. 1. OB incursum fluminis, vel metum (2), corpus jam perpetuæ sepulturæ traditum, solemnibus redditis sacrificiis, per noctem in alium locum transferri potest. §. 2. Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis (3): & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur. §. 3. Qui luget, abstinere debet a conviviis, ornamentis, & alba veste (4). §. 4. Quidquid in funus erogatur, inter æs alienum primo loco (5) deducitur. §. 5. Qui alienum mortuum sepelierit, si in funus ejus aliquid impenderit, recipere id ab herede, vel a patre vel a domino (6) potest.

(1) Quod in Pandectis sub eod. de fidejuss. multis in locis demonstratur. Transit hoc quoque postea Justinianus ad reos constitutæ pecuniæ. l. ult. C. de constit. pec. (2) Vel ob aliam justam & necessariam causam, l. 1. C. de relig. & sumpt. fun. nostro afferri corpora Demetrio placuit, ad sumptus minuendos, M. Tull. 2. de leg. (3) l. 12. C. de relig. & sumpt. fun. l. 6. C. Theod. de sepulchro viol. (4) Sed mulieribus hic tristior habitus quandoque ex SC. remittitur, in l. 10. C. ex quib. caus. infam. irrog. (5) l. pen. ff. de relig. & sumpt. fun. (6) l. 14. §. ult. l. 31. l. 32. ff. de rel. & sumpt. fun.

JULII PAULI

RECEPTARUM SENTENTIARUM

LIBER SECUNDUS.

T I T. I.

DE REBUS CREDITIS ET JUREJURANDO.

§. 1. IN pecuniariis causis si alter ex litigatoribus jusjurandum deferat, audiendus est. Hoc enim & compendio litium, & æquitatis ratione provisum est. §. 2. Deferre jusjurandum prior actor potest: contrarium autem de calumnia (1) jusjurandum reo competit. §. 3. Si reus cum jurare velit, actor illi necessitatem jurisjurandi remisit (2), & hoc liquido appareat, actio in eum non datur. §. 4. Heredi ejus, cum quo contractum est, jusjurandum deferri non potest: quoniam contractum ignorare potest (3). §. 5. Si qui debitum quocumque modo confessus docetur, ex ea re creditori actio non datur, sed ad solutionem (4) compellitur.

T I T. II.

DE PECUNIA CONSTITUTA.

SI id, quod mihi Lucius debet, soluturum te constituas, teneris actione pecuniæ constitutæ (5).

T I T. III.

DE CONTRACTIBUS.

STipulatio est verborum conceptio, ad quam quis congrue interrogatus respondit, velut, *spondes, spondeo; dabis, dabo; promittis, promitto; fidei tuæ erit, fidei meæ erit* (6). Et tam pure, quam sub conditione (7) concipi potest.

T I T. IV.

DE COMMODATO, ET DEPOSITO PIGNORE FIDUCIAVE.

§. 1. QUidquid in rem commodatam ob morbum vel aliam rationem impensum est, a domino recipi potest (8). §. 2. Si facto incendio, ruina, naufragio, aut quo alio simili casu res commodata amissa sit, non tenebitur eo nomine is, cui commodata est: nisi forte cum posset rem commodatam salvam facere (9), suam prætulit.

§. 3. Servus vel equus si a latronibus, vel in bello, in aliam causam commodati (10) occisi sunt, actio commodati datur: custodia enim a diligentia rei commodatæ præstanda est. §. 4. Si rem æstimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferras, eaque perierit, siquidem ego te rogavi, meo periculo perit: si tu de vendenda promisisti, tuo periculo (11) perit.

T I T. V.

DE PIGNORIBUS.

§. 1. CReditor si simpliciter sibi pignus depositum distrahere velit, ter ante denuntiare debitori suo debet, ut pignus luat (12), ne a se distrahatur. §. 2. Fœtus, vel partus ejus rei, quæ pignori data est, pignoris jure non tenetur (13), nisi hoc inter contrahentes convenerit. §. 3. Compensatio debiti ex pari specie, & causa dispari admittitur: velut si pecuniam tibi debeam, & tu mihi pecuniam debeas, aut frumentum, aut cetera hujusmodi, licet ex diverso contractu, compensare, vel deducere debes. Si totum petas (14), plus petendo causa cadis.

T I T. VI.

DE EXERCITORIBUS.

FIliusfamilias si voluntate patris navem exerceat, patrem in solidum (15) ob ea quæ salva receperit, obligat.

T I T. VII.

AD LEGEM RHODIAM (16).

§. 1. SI levandæ navis gratia jactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est (17).

§. 2. Jactu navis levata si perierit, extractis aliorum per urinatores mercibus, ejus quoque rationem haberi placuit, qui merces salva nave (18) jactavit. §. 3. Nave, vel arbore vi tempestatis amissa, vectores ad contributionem non tenentur, nisi ipsis arborem salutis causa eruentibus (19) navis salva sit. §. 4. Levandæ navis gratia merces in scapham trajectas, atque ideo emissas, contributione earum, quæ in navi salvæ sunt, refici convenit. Navi autem perdita, conservatæ cum mercibus scaphæ rationem (20) non habetur. §. 5. Collatio contributionis (21) ob jactum salva nave fieri debet.

T I T. VIII.

DE INSTITORIBUS.

§. 1. SIcut commoda sentimus ex actu præpositi institoris, ita & incommoda sentire debemus. Et ideo qui servum, sive filium filiamve familias, sive ancillam præposuit negotiis, vel mercibus exercendis, eorum nomine in solidum convenitur (22). §. 2. Si quis pecuniæ fœnerandæ, agro colendo, condendis (23) vendendisque frugibus præpositus est, ex eo nomine, quod cum illo contractum est, in solidum fundi dominus obligatur, nec interest servus, an liber sit.

§. 3. Quod cum discipulis eorum, qui officinis, vel tabernis præsunt, contractum est, in magistros, vel institores (24) tabernæ in solidum actio datur.

T I T. IX.

DE IN REM VERSO.

SErvus, vel filiusfamilias, si acceptam pecuniam in rem patris, vel domini verterit hoc modo, agrum, puta, colendo, domum fulciendo, mancipia vestiendo, mercando, vel creditori solvendo, vel quid tale faciendo, de in rem verso in solidum dominum vel patrem obligat (25), si tamen ob hanc causam pecunia data sit.

T I T. X.

DE SC. MACEDONIANO.

QUi filiofam. contra interdictum amplissimi ordinis, pecuniam mutuam crediderit; post mortem patris, ex eo, quod vivo patre credidit, cum eo agere (26) non potest.

T I T. XI.

AD SC. VELLEJANUM.

§. 1. IN omni genere negotiorum, & obligationum, tam pro viris, quam pro fœminis intercedere (27) mulieres prohibentur.

§. 2. Mulier, quæ pro tutoribus filiorum suorum indemnitatem promisit, ad beneficium Senatusconsulti non pertinet (28).

T I T. XII.

DE DEPOSITO.

§. 1. SI sacculum, vel argentum (29) signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito, contrectaverit: & depositi, & furti actio mihi in eum competit. §. 2. In judicio depositi ex mora fructus veniunt, & usuræ rei depositæ (30) postulantur.

§. 3. In causa depositi compensationi locus non est (31), sed res ipsa reddenda est.

TIT.

(1) l. 34. §. qui jusjurandum, & l. si non fuerit ff. de jurejur. l. delata C. de reb. cred. & jurejur. (2) l. 6. ff. de jurejur. (3) Jurare enim scientem oportet, sciente animo suo. l. 10. §. 1. & §. pen. ff. de jurejur. l. 4. §. 1. ff. de in lit. jur. l. 11. §. 2. ff. rer. amot. (4) Quia ob id ipsum confessoria actio appellari poterit, l. 13. §. ult. l. 25 §. 1. ff. ad leg. Aquil. l. 4. ff. de confess. (5) l. 20. ff. de constit. pecun. (6) l. 1. §. stipulatio ff. de verb. oblig. (7) Vel in diem, & inter praesentes, nec scripturam exigit, l. 1. C. de usur. (8) Aut jure pensationis, aut contrario judicio. l. 18. §. 2. ff. commod. (9) l. 5. §. 4. ff. comm. (10) l. 1. §. si vero ff. de oblig. & act. l. 5. §. 6. ff. commod. (11) l. 17. §. 1. ff. de praescr. verb. l. 1. ff. de aestim. (12) l. 11. ff. de furt. l. 4. ff. de pign. act. (13) l. 1. §. cum praedium ff. de usur. Quod verum est in fructibus ab alio domino, quam debitore perceptis. Nam fructus, & foetus, quoties dem olim ad ipsum debitorem pervenit, procul dubio pignori tenentur, l. 13. ff. de pign. l. 3. C. in quib. caus. pign. vel hypoth. Idemque est in partu, l. 20. §. 1. ff. de pign. (14) l. 4. ff. de compens. (15) l. 1. §. 19. & §. 23. ff. de exerc. act. l. 1. §. 4. ff. naut. caup. (16) Non omnes hic leges nauticæ Rhodiorum explicantur, sed lex tantum ea, quae est de jactu. (17) l. 9. C. Theod. de naufr. l. 1. ff. de leg. Rhod. de jactu. (18) l. 4. §. sed si navis ff. de leg. Rhod. de jactu. (19) l. 1. § 1. l. 5. l. 6. ff. de leg. Rhod. de jactu. (20) l. 4. ff. de leg. Rhod. de jactu. (21) Vid. l. 75. ff. de verb. sign. l. 6. § ult. ff. de muner. & honor. l. 11. §. ult. ff. ad munic. (22) l. 11. §. 2. & seqq. ff. de institor. act. (23) Pro, Condendis, malim legere, Coemendis, ut in l. 5 §. 1. ff. de institor. act. (24) l. 5. §. 10 autem ff. de exerc. act. (25) Per totum tit. ff. de in rem vers. (26) Ipso quidem jure est actio, sed opponenda est exceptio SC. ne sequatur condemnatio, l. 11. ff. ad SC. Macedonianum. (27) Ita tamen, ut si intercesserint, opus sit exceptione, duobus casibus exceptis. Unus est in Novell. 134. alter in l. 11. §. ult. C. ad SC. Velleian. (28) Pugnant, cum hoc Pauli sententia, l. 6. ad fin. C. ad SC. Velleian. l. 1. & ult. C. si mat. ind. prom. uti sic legamus. Mulier, quæ tutoribus filiorum suorum indemnitatem promisit, arg. l. 2. C. si mat. indem. prom. d. l. 6. (29) l. 29. ff. depos. (30) Quia depositi actio bonæ fidei est, l. 2. §. sunt autem. l. 24. l. 25. in fin. ff. depos. l. 4. C. eod. (31) §. in bon. fid. Inst. de act. id ante Justinianum communibus locus indicat.

T I T. XIII.
DE LEGE COMMISSORIA (1).

§. 1. DEbitor distractis fiduciis a creditore, de superfluo adversus eum habet actionem (2). §. 2. Quicquid creditor per fiduciarium servum quæsivit, sortem debiti minuit (3). §. 3. Debitor creditori fiduciam (4) vendere non potest: sed alii, si velit, vendere potest, ita ut ex pretio ejusdem pecuniam offerat creditori, atque ita remancipatam sibi rem emptori præstet. §. 4. Si per suppositam personam creditor pignus suum invito debitore comparaverit, emptio non videtur, & ideo quandoque lui potest (5). Ex hoc enim causa pignoris, vel fiduciæ finiri non potest. §. 5. Si inter creditorem & debitorem convenerit, ut fiduciam sibi vendere non liceat, non solvente debitore, creditor denunciare ei solemniter (6) potest, & distrahere. Nec enim ex tali conventione fiduciæ actio nasci potest. §. 6. Creditor rem fiduciæ datam uni ex heredibus, vel extraneo legaverit, adversus omnes heredes (7) actio fiduciæ competit. §. 7. Si creditor rem fiduciariam fecerit meliorem, ob ea recuperanda, quæ impendit, judicio fiduciæ (8) debitorem habebit obnoxium. §. 8. Novissimus creditor priorem oblata pecunia, quo possessio in eum transferatur, dimittere potest. Sed & prior creditor secundum creditorem, si voluerit, dimittere non prohibetur, quamquam ipse in pignore potior (9) sit.

§. 9. Servus si mutuam pecuniam servitutis tempore acceperit, ex ea obligatione post manumissionem conveniri (10) non potest.

T I T. XIV.
DE USURIS.

§. 1. SI pactum nudum de præstandis usuris interpositum sit, nullius est momenti (11). Ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur (12). §. 2. Usuræ supra centesimam solutæ sortem minuunt (13), & consumpta sorte repeti possunt. §. 3. Trajectitia pecunia, propter periculum creditoris, quamdiu navigat navis, infinitas usuras (14) recipere potest. §. 4. Usuræ, quæ centesimam excedunt, per errorem solutæ repeti (15) possunt. §. 5. Si quis pignora debitoris citra auctoritatem judicantis abduxerit, violentiæ crimen (16) admittit. §. 6. Tutor in usuras non convenitur, si pecuniam pupillarem ideo non collocavit, quod idonea nomina non habest, quibus pecunia collocaretur: cujus rei contestatio apud Præsidem (17) provinciæ deponenda est.

T I T. XV.
DE MANDATIS.

§. 1. OB subitam valetudinem, ob necessariam peregrinationem; ob inimicitiam, & inanes rei actiones (18), integra adhuc causa, mandati negotio renunciari potest. §. 2. Si meis nummis mandato tuo aliquid tibi comparavero, & si rem postea accipere nolis, mandati actio mihi adversus te competit. Non enim tantum quod impensum est, sed & usuras (19) ejus consequi possum. §. 3. Certo pretio rem jussus distrahere, si minoris vendiderit, mandati judicio pretii summam poterit integrare: venditionem dissolvi non placuit (20).

T I T. XVI.
PRO SOCIO.

SIcut lucrum, ita & damnum (21) inter socios communicatur, nisi quod culpa socii, vel fraude eversum sit.

T I T. XVII.
EX EMPTO ET VENDITO.

§. 1. VEnditor, si ejus rei, quam vendidit, dominus non sit, pretio accepto, auctoritate (22) manebit obnoxius. Aliter enim non potest obligari. §. 2. Si res simpliciter traditæ evincantur, tanto venditor emptori condemnandus est, quanto (23) si stipulatione pro evictione cavisset. §. 3. Res empta mancipatione & traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur.

§. 4. Distracto fundo, si quis de modo mentiatur, in duplo (24) ejus, quod mentitus est, officio judicis æstimatione facta convenitur.

§. 5. Redhibitio vitiosi mancipii intra sex menses (25) fieri potest, propter latens vitium. §. 6. Si de servum quis pluris venderet, de artificio ejus, vel peculio mentitus est, actione ex empto conventus quanto minoris (26) valuisset, emptori præstare compellitur, nisi paratus sit eum redhibere (27). §. 7. Ex die emptionis, si pars pretii numerata sit, & fructus, & operæ servorum, & fœtus pecorum, & ancillarum partus ad emptorem (28) pertinet. §. 8. Fundum alienum mihi vendidisti, postea idem ex causa lucrativa meus factus est, competet mihi adversus te ad pretium recuperandum (29) actio ex empto. §. 9. Post rem traditam, nisi emptor pretium statim exolvat, usuras (30) ejus præstare cogendus est. §. 10. Mutus emere & vendere potest, furiosus autem neque emere (31), neque vendere potest.

§. 11. Servus bona fide (32) comparatus, si ex veteri vitio (33) fugerit, non tantum pretium dominus, sed & ea, quæ per fugam abstulit, reddere cogetur. §. 12. Cum probatio prioris fugæ deficit (34), servi responsioni credendum est (35). In se enim interrogari non pro domino, aut in dominum videtur (36). §. 13. In eo contractu, qui ex bona fide descendit, instrumentorum oblatio sine causa desideratur (37), si quo modo veritas de fide contractus possit ostendi.

§. 14. Fundus ejus esse videtur, cujus nomine comparatus est, non a quo pecunia numerata est (38): si tamen fundus comparaturi sit traditus. §. 15. Electo reo principali, fidejussor, vel heres ejus liberatur. Non idem in mandatoribus (39) observatur.

T I T. XVIII.
DE LOCATO ET CONDUCTO.

§. 1. HOmo liber, qui statum suum in potestate habet, & pejorem eum, & meliorem facere potest: atque ideo operas suas diurnas nocturnasque locat (40). §. 2. Fundi deterioris facti, & culturæ non exercitati, & ædificiorum non refectorum culpa, arbitrio judicis (41) domino a conductore sarciri potest.

T I T. XIX.
DE NUPTIIS.

§. 1. SPonsalia tam inter puberes, quam inter impuberes (42) contrahi possunt. §. 2. Eorum, qui in potestate patris sunt, sine voluntate ejus (43) matrimonia jure non contrahuntur: sed contracta non solvuntur (44): Contemplatio enim publicæ utilitatis (45) privatorum commodis præfertur. §. 3. Inter servos & liberos matrimonium contrahi non potest, contubernium (46) potest.

§. 4. Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed contractum matrimonium furore non tollitur (47).

§. 5. Vir absens uxorem ducere potest, fœmina absens (48) nubere non potest. §. 6. Libertum, qui nuptias patronæ, vel uxoris, filiæve patroni affectaverit, pro dignitate personæ (49) metalli pœna, vel operis publici coerceri placuit.

T I T. XX.
DE CONCUBINIS.

EO tempore, quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest (50). Concubina igitur ab uxore solo delicto (51) separatur.

T I T. XXI.
DE DOTIBUS.

§. 1. DOs (52) aut antecedit, aut sequitur matrimonium: & ideo vel ante nuptias, vel post nuptias dari potest. Sed ante nuptias data earum expectat adventum. §. 2. Lege Julia de adulteriis (53) cavetur, ne dotale prædium maritus invita uxore alienet.

T I T. XXII.
DE PACTIS INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. FRuctus fundi dotalis constante matrimonio percepti, lucro mariti cedunt, etiam pro rata anni (54) ejus, quo factum est divortium. §. 2. Omnibus pactis stipulatio subjici (55) debet, ut ex stipulatu actio nasci possit.

T I T. XXIII.
DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM.

§. 1. MOrtis causa donatio est, quæ impendente metu mortis (56) fit, ut valetudinis, peregrinationis, navigationis, vel belli.

§. 2. Manumissionis gratia (57) inter virum & uxorem donatio favore libertatis recepta est, vel certe quod nemo ex hoc fiat locupletior: ideoque servum manumittendi causa invicem sibi donare non prohibentur. §. 3. Inter virum & uxorem nec per interpositam personam (58) donatio fieri potest. §. 4. Inter virum & uxorem contemplatione donationis imaginaria venditio (59) contrahi non potest. §. 5. Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum est, ad eum res redit (60), qui donaverat. §. 6. Quocunque tempore contemplatione mortis inter virum & uxorem donatio facta est, morte secuta convalescit (61).

T I T. XXIV.
DE LIBERIS AGNOSCENDIS.

§. 1. SI serva conceperit, & postea manumissa (62) pepererit, liberum parit. §. 2. Si libera conceperit, & ancilla facta pepererit, liberum parit. Id enim favor libertatis exposcit.

§. 3. Si ancilla conceperit, & medio tempore manumissa sit, rur-

sus

sus facta ancilla pepererit, liberum parit. Media enim tempora (1) libertati prodesse, non nocere etiam possunt. §. 4. Ex ea muliere natus, quæ ex causa fideicommissi manumitti debuit, si post moram libertati factam nascatur, ingenuus (2) nascitur. §. 5. Si mulier divortio facto gravidam se sciat, intra tricesimum diem viro denuntiare debet, vel patri ejus, ut ad ventrem inspiciendum, observandumque custodes mittant: quibus missis (3), partum mulieris omnimodo coguntur agnoscere. §. 6. Si prægnantem se esse mulier non denuntiaverit, vel custodes ventris missos non admiserit, liberum est patri vel viro natum non alere. Ceterum negligentia matris, quominus suus patris heres (4) sit, obesse non debet. §. 7. Si mulier se ex viro prægnantem negat, permittitur marito ventrem inspicere (5), & ventri custodes dare. §. 8. Venter inspicitur per quinque obstetrices, & quod maxima pars earum denuntiaverit, pro vero (6) habetur.

§. 9. Obstetricem, quæ partum alienum attulit, ut supponi possit, summo supplicio (7) affici placuit.

T I T. XXV.

QUEMADMODUM FILII SUI JURIS EFFICIUNTUR.

§. 1. PAter ab hostibus captus desinit habere filios in potestate: postliminio vero reversus, tam filios, quam omnia (8) sui juris in potestatem recipit, ac si nunquam ab hostibus captus sit.

§. 2. Singulæ emancipationes (9) vel iisdem, vel aliis testibus fieri possunt, vel eodem die, vel intermisso tempore. §. 3. Emancipatio etiam die feriato (10) fieri potest. §. 4. Apud magistratus municipales, si habeant legis actionem (11), emancipari, & manumitti potest. §. 5. Filiusfamilias emancipari invitus (12) non cogitur.

T I T. XXVI.

DE ADULTERIIS.

§. 1. INventam in adulterio uxorem, maritus ita demum occidere (13) potest, si adulterum domi suæ (14) deprehendet.

§. 2. Eum, qui in adulterio deprehensam uxorem non statim dimiserit, reum lenocinii (15) postulari placuit. §. 3. In causa adulterii dilatio (16) postulata impartiri (17) non potest.

T I T. XXVII.

DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM.

§. 1. INimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillorum habuit, a tutelis excusant (18), ne paterno inimico pupilli committantur. §. 2. Ad curam ejus, cujus quis tutelam administravit, invitus (19) vocari non potest.

T I T. XXVIII.

DE POTIORIBUS NOMINANDIS.

§. 1. NOn recte potiorem videtur nominare, qui causam nominati potioris (20) non expresserit. §. 2. Potior quis esse debet non solum gradu generis, sed & substantia rei familiaris.

T I T. XXIX.

QUI POTIOR NOMINARI NON POSSIT.

LIbertus, quem pater tutorem dedit, si minus idoneus dicatur, excusari quidem non potest (21), sed adjungi illi curator potest.

T I T. XXX.

DE ORATIONE (22) DIVI SEVERI.

DOlo tutoris curatorisve detecto: in duplum (23) ejus pecuniæ condemnatione conveniuntur, qua minorem fraudare voluerunt.

T I T. XXXI.

DE FURTIS.

§. 1. FUr est, qui dolo rem alienam contrectat. §. 2. Furtorum genera sunt quatuor: manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati (24). Manifestus fur est, qui in faciendo deprehensus est, & qui intra terminos ejus loci unde quid sustulerat deprehensus est, vel antequam ad eum locum quo destinaverat, perveniret. Nec manifestus (25) fur est, qui in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest. §. 3. Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæsitum, & inventum est: Oblati (26) actione is tenetur, qui rem furtivam alii obtulit, ne apud ipsum inveniretur.

§. 4. Furti actione is agere potest, cujus interest (27) rem non perdidisse. §. 5. Concepti is agere potest, qui rem concepit, & invenit. Oblati is agere potest, penes quem res concepta (28), & inventa est. §. 6. Manifesti furti actio, & nec manifesti, & concepti, & oblati heredi quidem competit, sed in heredem (29) non datur.

§. 7. Servus, qui furtum fecerit, damnumve dederit, nisi id pro sui quantitate, dominus (30) sarcire sit paratus, noxæ dedi potest.

§. 8. Si servus furtum fecerit, deinde manumissus fuerit, aut alienatus, cum ipso manumisso, vel emptore agi potest. Noxa enim caput (31) sequitur. §. 9. Filiusfamilias si furtum fecerit, deinde emancipetur, furti actio in eum datur (32), quia in omnibus noxa caput sequitur. §. 10. Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is, cujus ope, aut consilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur.

§. 11. Qui meretricem (33) libidinis causa rapuit, & celavit, eum quoque furti actione teneri placuit. §. 12. Furti manifesti actio, præter pœnam quadrupli, ipsius rei persecutionem, genere vindicationis, & condictionis (34) continet. §. 13. Furti oblati actio adversus eum, qui obtulit, tripli est pœna (35), & ipsius rei repetitio.

§. 14. Furti quocunque genere condemnatus, famosus (36) efficitur.

§. 15. Quæcunque in caupona, vel meritorio stabulo, diversoriove perierint, in exercitores (37) eorum furti actio competit. §. 16. Rem pignori datam debitor creditori subtrahendo furtum facit, quam si & ipse similiter amiserit, suo nomine (38) persequi potest. §. 17. Pater, vel dominus de ea re, quæ filiofamilias, vel servo subrepta est, furti agere potest. Interest (39) enim ei deferri actionem, qui de peculio convenitur. §. 18. Si rem, quam tibi commodavi, postea subripui, furti actio competere tibi non poterit. Rei enim nostræ (40) furtum facere non possumus. §. 19. Si cum furtum quis quærit, damnum injuria dederit, actione legis Aquiliæ (41) tenebitur.

§. 20. Ob indicium comprehendi furis præmium promissum jure debetur (42). §. 21. Sive segetes per furtum, sive quælibet arbores cæsæ (43) sint, in duplum (44) ejus rei nomine reus convenitur.

§. 22. Qui tabulas (45), cautionesve subripuit, in adscriptam summam furti actione tenebitur: Nec refert cancellatæ, necne sint: quia ex his debitum dissolutum esse comprobari potest. §. 23. Servus, qui in fuga est, a domino quidem possidetur, sed dominus furti actione ejus nomine non tenetur, quia in potestate (46) eum non habet.

T I T. XXXII.

DE OPERIS LIBERTORUM.

EGentem patronum libertus obligatione doni, muneris, operarum, solutus, alere (47) cogendus est, pro modo facultatum (48) suarum.

(1) l. 5. ad fin. ff. de statu hom. (2) l. 2. §. generaliter ff. de suis & legit. hered. l. 55. ff. de fideicomm. libert. l. 3. C. eod. (3) Sed hoc pugnat cum l. 1. §. 15. ff. de agn. & al. lib. [illegible] (4) l. 1. §. 11. & §. 12. ff. de agn. & al. lib. (5) l. 1. ff. de inspiciendo ventre. (6) l. 1. §. 10. ff. de inspiciendo ventre. [illegible] (8) §. 5. Inst. quib. mod. jus patr. pot. solv. (9) [illegible] (10) l. 8. C. de feriis. (11) l. 4. ff. de adopt. [illegible] (12) [illegible] (13) [illegible] (14) l. 22. ff. ad leg. Jul. de adult. coerc. (15) l. 2. C. ad leg. Jul. de adult. (16) l. 41. ff. ad leg. Jul. de adult. coerc. (17) [illegible] (18) §. 11. Inst. de excus. tut. (19) [illegible] (20) [illegible] (21) [illegible] (22) [illegible] (23) l. 1. §. rationibus ff. de tut. & rat. distr. (24) Concepti, & oblati, actionum species [illegible] (25) l. 8. ff. de furt. [illegible] (26) Qui obtulit, ne apud se conciperetur, §. 4. Inst. de obl. quæ ex del. nasc. (27) Si ex honesta causa interest, l. 10. l. 85. ff. de furtis. (28) Quia pœnales sint, §. non autem Inst. de perp. & temp. act. (30) [illegible] (31) §. omnis Inst. de nox. act. l. 14. ff. de obl. & act. (32) [illegible] (33) Puto legendum esse, Qui non meretricem, ut in l. 39. §. 2. ff. de furt. non est ex hoc libro. (34) §. ult. Inst. de obl. quæ ex del. nasc. (35) Gellius lib. 11. cap. 18. [illegible] (36) Quocunque genere, suo nomine damnatus, famosus est, l. 1. ff. de his qui not. infam. (37) [illegible] (38) Hoc casu fur [illegible] (39) l. 52. §. [illegible] ff. de furtis. (40) Quia [illegible] (41) l. 29. §. [illegible] ff. ad leg. Aquil. (42) [illegible] (43) [illegible] (44) [illegible] (45) l. 27. §. ult. ff. de furtis, l. 27. ff. de furtis. (46) [illegible] (47) l. 34. ff. de oper. libert. (48) l. 2. §. 16. ff. de agn. & al. lib.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER TERTIUS.

TIT. I.
DE CARBONIANO EDICTO.

Si fratri puberi (1) controversia fiat, an pro parte impuberis differri causa debeat, variatum est. Sed magis est, ut differri non debeat.

TIT. II.
DE BONIS LIBERTI.

§. 1. In bonis liberti prior est patronus, quam filius alterius patroni. Item qui prior est filius patroni (2), quam nepos alterius patroni. §. 2. Libertus duos patronos (3) heredes instituit, alter eorum viso liberto moritur, is qui superest, contra tabulas testamenti, bonorum possessionem recte postulat. §. 3. Libertorum hereditas in capita, non in stirpes dividitur (4): & ideo si unius patroni duo sint liberi, alterius quatuor, singoli viriles, id est, æquales portiones habebunt. §. 4. Patronus (5), vel patroni liberi ex parte dimidia heredes instituti; æs alienum liberti pro portionibus solvere coguntur.

TIT. III.
DE LEGE (6) FABIANA.

Ea quæ in fraudem patroni a liberto quoquomodo alienata sunt, Fabiana (7) formula tam ab ipso patrono, quam a liberis ejus revocantur.

TIT. IV.
DE TESTAMENTIS.

§. 1. Testamentum facere possunt (8) masculi post completum XIV. annum fœminæ post duodecimum. §. 2. Spadones eo tempore testamentum facere possunt, quo plerique pubescunt, id est, anno decimo octavo (9). §. 3. Filiusfamilias, qui militavit, de castrensi peculio tam communi, quam proprio jure testamentum facere potest. Castrense autem peculium est, quod in castris adquiritur (10), vel quod proficiscenti ad militiam datur. §. 4. Cæcus testamentum facere potest (11), quia accire potest adhibitos testes, & audire (12) sibi testimonium perhibentes. §. 5. Furiosus tempore intermissi furoris (13) testamentum facere potest. §. 6. Mulieri, quæ luxuriose vivit, bonis interdici (14) potest. §. 7. Moribus (15) per prætorem bonis interdicitur, hoc modo: *Quando tua bona paterna avitaque (16) nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re (17), commercioque interdico.* §. 8. Qui ab hostibus captus est, testamentum quasi servus facere non potest. Sane valet testamentum id, quod ante captivitatem factum est, si revertatur, jure postliminii: aut si ibidem decedat, beneficio legis Corneliæ (18): qua lege etiam legitimæ tutelæ (19), hereditatesque firmantur.

§. 9. In insulam relegatus, & in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet civitatem, testamentum facere potest (20), & ex testamento capere. §. 10. Plures, quam septem ad testamentum adhibiri non nocent (21). Superflua enim facta prodesse, juri tamen nocere non possunt. §. 11. In adversa (22) corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest. §. 12. Prodigus recepta vitæ sanitate, ad bonos mores reversus (23), & testamentum facere, & ad testamenti sollemnia adhiberi potest. §. 13. Ex his, qui ad testamentum adhibentur, si qui sint, qui Latine nesciant, vel non intelligant, sed tamen sentiant (24), cui rei sint adhibiti, non vitiant testamentum. §. 14. Conditionum duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis: Possibilis est, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest (25). Quarum altera ex evento exspectatur, altera submovetur. §. 15. Conditiones contra leges (26) & decreta principum, vel bonos mores, adscriptæ nullius momenti sunt, veluti: *Si uxorem non duxeris: Si Filios non susceperis: Si homicidium feceris. Si barbaro habitu processeris*, & his similia.

§. 16. Quotiens non apparet (27), quis sit heres institutus institutio non valet. Quod evenit, si testator plures amicos unius nominis habeat. §. 17. Heredes aut instituti, aut substituti dicuntur (28). Instituuntur primo gradu: Substituuntur secundo, vel tertio scripti.

§. 18. Substituere quis pure & sub conditione (29) potest, & tam suis, quam extraneis, tam puberibus, quam impuberibus. §. 19. In quot volt uncias (30) testator hereditatem suam dividere potest, Impleto asse (31), sine parte heredes instituti ad prioris assis semissem æquis portionibus veniunt. §. 20. Servus alienus cum libertate heres institutus, institutionem non infirmat, sed libertas, ut aliena (32), supervacue data videtur. §. 21. Filio & extraneo (33) æquis partibus heredibus institutis, si præterita adcrescat, tantum suo avocabit, quantum extraneo. Si vero duo sint filii instituti, suis tertiam, extraneis dimidiam tollit. §. 22. Talis est posthumorum institutio: *Si qui post mortem meam posthumi nati fuerint, heredes mihi estote*: si vivo eo (34) nascantur, rumpunt, testamentum. §. 23. Nepos posthumus (35), qui in locum patris succedere potest, ab avo aut heres instituendus est, aut nominatim exheredandus, ne agnascendo rumpat testamentum. §. 24. Qui semel constituit ad se hereditatem pertinere, aut se rebus ejus immiscuit, repudiare (36) eam non potest, etiamsi damnosa sit.

TIT. V.
DE SC. SILANIANO.

§. 1. Hereditas ejus, qui a familia occisus esse dicitur, ante habitam quæstionem (37) adiri non potest, neque bonorum possessio postulari. §. 2. Occisus videtur non tantum qui per vim, aut per cædem interfectus est, velut jugulatus, aut præcipitatus, sed & is, qui veneno necatus (38) dicitur: Honestati enim heredis convenit, qualemcumque mortem testatoris inultam non prætermittere. §. 3. Domino occiso, de ea familia quæstio habenda est, quæ intra tectum fuerit, vel certe extra tectum cum domino (39) eo tempore, quo occidebatur. §. 4. Qui occisus dicitur, si constet eum sibi quoquomodo manus intulisse, de familia ejus quæstio non est habenda (40), nisi forte prohibere potuit, nec prohibuit. §. 5. Neroniano Senatusconsulto cavetur, ut occisa uxore, etiam de familia viri quæstio habeatur: idemque ut juxta uxoris familiam observetur, si vir (41) dicatur occisus.

§. 6. Servi, qui sub eodem tecto fuerunt, ubi dominus perhibetur occisus, & torquentur, & puniuntur, & si testamento occisi manumissi sint. Sed & hi torquentur, qui cum occiso in itinere (42) fuerunt.

§. 7. Servi de proximo si cum possent ferre, auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt (43), puniuntur. §. 8. Servos, qui in itinere circumdatum a latronibus dominum per fugam deseruerunt, apprehensos & torqueri, & summo supplicio (44) affici placuit.

§. 9. Habetur de familia quæstio, & si heres testatorem occidisse dicatur: nec interest, an extraneus (45), an ex liberis sit. §. 10. Omnibus, qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis aufertur hereditas (46), & nihil testamento in fraudem legis fuerit cautum.

§. 11. Sive falsum, sive ruptum, sive irritum dicatur esse testamentum, salva eorum disceptatione (47), scriptus heres jure in possessionem mitti desiderat. §. 12. Si inter heredem institutum, & substitutum controversia sit, magis placuit eum in possessionem rerum hereditariarum mitti, qui primo loco (48) scriptus est. §. 13. Scriptus heres, ut statim in possessionem mittatur, jure desiderat. Hoc post annum (49) impetrare non poterit. §. 14. In eo testamento heres scriptus, quod nec ut oportuit, oblatum, nec publice recitatum est, in possessionem mitti frustra (50) desiderat. §. 15. In possessionem earum rerum, quas mortis tempore testator non possedit, heres scriptus priusquam jure ordinario experiatur, improbe (51) mitti desiderat.

TIT. VI.
DE LEGATIS.

§. 1. Per præceptionem uni ex heredibus nomini legati, qui domi non erant, officio judicis familiæ erciscundæ (52) a coheredibus præstabuntur. §. 2. Ante heredis institutionem (53) legari non potest: inter medias heredum institutiones, sive alter, sive uterque adeat, potest. §. 3. Interdum dimidium, interdum totum debetur (54) legatariis: Dimidium, si per vindicationem legatum sit; totum si per damnationem. §. 4. Communi servo cum libertate, & sine libertate legari potest, totumque legatum (55) socio testatoris adquiritur. §. 5. Post mortem heredis legari non potest (56), quia nihil ab herede heredis relinqui potest. §. 6. In mortis tempus (57) tam sua, quam heredis ejus (58) legata confirmari possunt, hoc modo: *Lucio Titio cum morietur, do lego, aut, heres meus dare damnas* (59) *esto*. §. 7. Per vindicationem legatum, etsi nondum constituerit legatarius ad se pertinere, atque ita post apertas tabulas (60) ante aditam hereditatem decesserit, ad heredem suum transmittit. §. 8. Si res obligare creditori, cujus causam testator non ignorat, per damnationem legata sit, luitio (61) ad heredis sollicitudinem spectat.

§. 9. Servo insuliter interempto, legatarii damnum est (62): quia legatum nulla culpa heredis intercidit. §. 10.

[illegible]

§. 10. Damnari heres potest, ut alicui domum extruat, aut ære alieno eum liberet (1). §. 11. Sinendi modo (2) tam corporales res, quam quæ in jure consistunt legari possunt: & ideo debitori id, quod debet recte legatur. §. 12. Ejus rei, quæ legata est, exemplo heredis partem agnoscere, partem repudiare (3) legatarius non potest.

§. 13. Legatum nisi rei certæ sit (4), & ad certam personam deferatur, nullius est momenti. §. 14. Si quis sibi & Titio legatum adscripserit, magis est, ut totum (5) legatum ad conjunctum pertineat.

§. 15. Qui se filio testatoris impuberi tutorem adscripsit (6), ut suspectus e tutela removendus est, ad quam ultro videtur affectasse.

§. 16. Rem legatam testator si postea pignori, vel fiduciæ dederit, ex eo voluntatem mutasse (7) non videtur. §. 17. Ususfructus uniuscujusque rei (8) legari potest, & aut ipso jure (9) constituetur, aut per heredem præstabitur. Ex causa quidem damnationis per heredem præstabitur, ipso autem jure per vindicationem. §. 18. Furiosi, & ægrotantis (10), & infantis ususfructus utiliter relinquitur. Horum enim alius resipiscere, alius convalescere, alius crescere potest. §. 19. Ancillæ usufructu legato (11), partus ejus ad fructuarium non pertinent.

§. 20. Gregis usufructu legato, grege integro manente, fœtus (12) ad usufructuarium pertinent. §. 21. Areæ usufructu legato, ædificia (13) in eo constitui non possunt. §. 22. Accessio alluvionum ad fructuarium fundum, quia fructus fundi non est, non pertinet: venationes (14) vero, & aucupii reditus ad fructuarium pertinet.

§. 23. Servus neque torquere, neque flagellis cædere (15), neque in eum casum facto suo perducere usufructuarius potest, quo deteriores fiant. §. 24. Fructu legato si usus non adscribatur, magis placuit usumfructum videri adscriptum. Fructus enim sine usu (16) esse non potest. §. 25. Si alteri usus, alteri fructus legatus sit, fructuarius in usum concurrit (17), quod in fructu usuarius facere non potest.

§. 26. Cum conjunctim duobus usumfructum do, lego, legatum altero mortuo, ad alterum (18) in solidum pertinebit. §. 27. Usufructu legato de modo utendi cautio a fructuario solet interponi: & ideo perinde omnia se facturum (19), ac si optimus paterfam. uteretur, fidejussoribus oblatis cavere cogetur. §. 28. Ususfructus amissus ad proprietatem (20) recurrit. Amittitur autem quinque modis capitis minutione, rei mutatione, non utendo, in jure cessione, dominii comparatione. §. 29. Capitis minutione amittitur (21), si in insulam fructuarius deportetur, vel si ex causa metalli servus pœnæ efficiatur, aut si statum ex adrogatione, vel adoptione (22) mutaverit.

§. 30. Non utendo amittitur ususfructus, si possessione fundi biennio fructuarius non utatur, rei mobilis anno (23). §. 31. Rei mutatione amittitur ususfructus (24), si domus legata incendio conflagraverit, aut ruina perierit, licet postea restituatur (25). §. 32. In jure cessione amittitur ususfructus, quotiens domino proprietatis (26) eum fructuarius in jure cesserit. §. 33. Finitur (27) ususfructus aut morte, aut tempore: Morte, cum ususfructuarius moritur: Tempore, quotiens ad certum tempus ususfructus legatur, velut biennio, aut triennio.

§. 34. Fundo, vel servo (28) legato, tam fundi instrumentum, quam servi peculium ad legatarium pertinet. §. 35. Quærendorum fructuum causa (29) esse videntur, qui opus rusticum faciunt, & monitores, & villici, & saltuarii (30), item boves aratorii, aratra, bidentes, & falces putatoriæ, frumentum quoque ad sementem repositum.

§. 36. Cogendorum fructuum causa (31) comparata instrumento cedunt, velut corbes, alvei, falces messoriæ, & fœnariæ, item molæ olivariæ. §. 37. Conservandorum fructuum causa comparata (32), instrumento cedunt, velut dolia, cupæ, vehicula rustica, cibaria, pistores, asini, focariæ (33), item ancillæ, quæ vestimenta rusticis faciunt: fartor quoque & sutor continebuntur. §. 38. Uxores (34) eorum, qui operentur, magis est, ut instrumento cedant. Pecora (35) quoque, & pastores eorum stercorandi causa parata instrumento continentur.

§. 39. Ea autem, quæ custodiæ magis causa, quam ad usus patrisfamiliæ ea data sunt, instrumenti nomine (36) non continentur.

§. 40. Uxores eorum, qui mercedes (37) præstare consueverunt, neque instructionis, neque instrumenti appellatione continentur.

§. 41. Piscationis, & venationis instrumentum ita demum instrumento fundi continetur, si ex his (38) maxime fundi reditus cogatur.

§. 42. Fructus percepti instrumento fundi ita demum cedunt, si ibidem absumi a testatore consueverunt (39). §. 43. Fundo cum omni instrumento rustico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi sunt, legato, semina quoque, & cibaria (40) debebuntur. §. 44. Fundo cum omni instrumento rustico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi sunt, legato, tam supellex (41), quam æramentum, itemque argentum, & vestes, quæ ibi paterfam. instruendi gratia habere solet, debebuntur. Item ea mancipia, quæ usui patrisfam. esse solent. Itemque aves, & pecora, quæ instruendarum epularum gratia in fundo comparata sunt, exceptis his, quæ ibi custodiæ causa deposita sunt. §. 45. Fundo legato, *uti optimus maximusque est* (42), retia, apraria, & cetera venationis instrumenta continebuntur: quod etiam ad instrumentum pertinet, si quæstus fundi ex maxima parte in venationibus consistat. §. 46. Fructus, qui solo cohærebant mortis testatoris tempore, ad legatarium pertinent (43): ante percepti, ad heredem (44). §. 47. Fundo legato cum mancipiis & pecoribus, & omni instrumento rustico, & urbano, peculium (45) actoris vero testatorem defuncti, si ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere. §. 48. Actor, vel colonus ex alio fundo in eodem constitutus, qui cum omni instrumento legatus erat, ad legatarium non pertinet: nisi eum ad jus ejus fundi (46) testator voluerit pertinere. §. 49. Adjunctiones, quas fundo legato testator ex diversis emptionibus applicaverat (47), legatario cedere placuit. §. 50. Instructo prædio legato fabri ferrarii, item lignarii, putatores, & qui instruendi fundi (48) gratia ibidem morabantur, legato cedunt. §. 51. Instructo fundo legato libri quoque & bibliotheca (49), quæ in eodem fundo sunt, legato continentur.

§. 52. Servum studendi gratia ex eodem fundo (50), qui cum mancipiis fuerat legatus, alio translatum ad legatarium placuit pertinere.

§. 53. Fundo ita ut possederat legato (51), mancipia tam urbana, quam rustica, itemque aurum, & vestes, quæ eodem tempore in fundo comprehenduntur, ad legatarium pertinent. §. 54. Pascua, quæ postea comparata ad fundum legatum testator adjunxerat (52), si ejus appellatione contineantur, ad legatarium pertinent. §. 55. Quidquid in eadem domo (53), quam instructam legavit paterfam. perpetuo instruendi se gratia habuit, legatario cedit. §. 56. Instructa domo legata, ea legato continentur, quibus domus munitior, vel tuta ab incendio præstatur, tegulæ, specularia, vela (54) legato continebuntur. Item æramenta, lecti, culcitræ, pulvinaria, subsellia, cathedræ, mensæ, armaria, delphicæ, pelves, conchæ, æquimanalia, candelabra, lucernæ, & similia quacumque materia expressa. §. 57. Domo legata, balneum ejus, quod publice præbetur, nisi aliàs separetur (55), legato cedit. §. 58. Domo cum omni jure suo sicut instructa est, legata, urbana familia, item artifices (56), & vestiarii (57), & zetarii, & aquarii eidem domui servientes, legato cedunt. §. 59. Omnibus, quæ in domo sunt, legatis, cautiones debitorum, rationesque servorum legato (58) cedunt. §. 60. Mobilibus legatis, aurum, vel argentum (59) non debetur, nisi de iis quoque manifeste sensisse (60) testatorem possit ostendi. §. 61. Instrumento cauponio legato, ea debentur, quæ in cauponii usum parata sunt, velut vasa, in quibus vinum diffunditur, escaria, quoque, & pocularia vasa debentur. Sane ministri (61) earum rerum legato non cedunt. §. 62. Instrumento medici legato, collyria, & emplastra, & apparatus omnis (62) conficiendorum medicamentorum, itemque ferramenta legato cedunt. §. 63. Instrumento pictoris legato, colores, penicilli, cauteria (63), & temperandorum colorum vasa debentur. §. 64. Pistoris instrumento legato, cribra, asini, molæ (64), & servi, qui pistrinum exercent, item machinæ, quibus farinæ subiguntur, legato cedunt. §. 65. Instrumento balneatorio legato, balneator ipse (65), & scamna (66), & hypodia, fistulæ, milliaria, epitonia, rotæ aquariæ, jumenta quoque, quibus ligna deferuntur, legato cedunt. §. 66. Instrumento piscatoris legato, retia, & nassæ, & fuscinæ, & naviculæ, hami quoque & cætera (67) ejusmodi usibus destinata debentur. §. 67. Supellectile legata (68), capsæ, armaria, non solum librorum, aut quæ vestis ponendæ gratia parata sunt, debentur, sed & byssina, & (69) crystallina, & argentea, vitrea vasa, tam escaria, quam pocularia (70), & vestes stratoriæ legato cedunt. §. 68. Villis, vel agris separatim legatis, alterum alteri (71) cedit. §. 69. Servis legatis, ancillæ quoque debentur, non item servi legatis ancillis. Sed ancillarum appellatione tam virgines, quam servorum pueri (72) continentur, his scilicet exceptis, quæ fiduciæ (73) datæ sunt. §. 70. Servis amanuensibus legatis, omnes, qui ex conversatione urbana, & in ministerio fuerunt, debebuntur, nisi ex his aliqui perpetuo ad opus rusticum transferantur. §. 71. Venatores servi, vel aucupes, an inter urbana ministeria contineantur, dubium remansit: & ideo voluntatis est quæstio: tamen si instruendarum quotidianarum epularum gratia habentur (74), debentur. §. 72. Muliones (75), institores inter urbana ministeria continentur, item obsonatores, & vestiarii, & cellararii (76), & cubicularii, & arcarii, & coqui, placentarii, tonsores, pistores, lecticarii. §. 73. Pecoribus legatis, quadrupedes omnes continentur, quæ gregatim (77) pascuntur.

§. 74

§. 74. Jumentis legatis (1), boves non continentur. Equis vero legatis, equas quoque placuit contineri. Ovibus autem legatis, agni continentur, nisi anniculi sint. §. 75. Grege ovium legato, arietes (2) etiam continentur. §. 76. Avibus legatis (3), anseres, phasiani, gallinæ & aviaria debebuntur. An autem phasianarii, & pastores anserum, voluntatis quæstio est. §. 77. Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum dulce etiam vinum, palmæ, caricæ, uvæ passæ (4) debebuntur. Sed in hoc quoque voluntatis est quæstio, quia & in specie pomorum comprehendi possunt. §. 78. Frugibus legatis (5), tam legumina, quam hordeum, & triticum continentur. §. 79. Veste legata ea cedunt, quæ ex lana, & lino texta sunt: item serica, & bombycina, quæ tamen induendi, operiendi, cingendi, sternendi, injiciendive causa (6) parata sunt: pelles quoque indutoriæ continebuntur. §. 80. Veste virili legata, ea tantummodo debebuntur, quæ ad usum virilem salvo pudore attinent: Stragula (7) quoque huic legato cedunt. §. 81. Muliebri veste legata, omnia, quæ ad usum muliebrem (8) spectant, debebuntur. §. 82. Lana legata sive succida, sive lota sit, sive pectinata, sive versicoloria (9), legato cedit. Purpura vero, aut stamen subtemenve hoc nomine non continentur. §. 83. Mundo muliebri legato, ea cedunt, per quæ mundior mulier (10), lautiorque efficitur; velut speculum, conchæ, fitelli, item buxides, unguenta, & vasa, in quibus ea sunt: item sella balnearis (11), & cætera ejusmodi. §. 84. Ornamentis legatis (12) ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier, velut anuli, catenæ, reticuli, & cætera (13), quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. §. 85. Argento legato (14), massæ tantummodo debebuntur: Vasa enim, quæ proprio nomine separantur, legato non cedunt: quia nec lana legata (15), vestimenta debebuntur. §. 86. Vasis argenteis legatis ea omnia continentur, quæ capacitati alicui parata sunt: & ideo tam potoria, quam escaria, item ministeria omnia debebuntur, veluti urceoli, lances, pateræ (16), operataria, cochlearia quoque, itemque trullæ, calices, scyphi, & his similia. §. 87. Libris legatis, chartæ, volumina, membranæ, & philuræ continentur: Codices quoque debentur. Librorum enim appellatione non volumina chartarum (17), sed scriptura modus, qui certo fine concluditur, æstimatur. §. 88. Auro legato, gemmæ quoque inclusæ (18), itemque margaritæ, & smaragdi legato cedunt. Sed magis voluntatis esse quæstionem. Infectum enim aurum debetur, factum ornamentorum genere continetur. §. 89. Vasis argenteis legatis, emblemata (19) quoque ex auro inclusa legato cedunt. §. 90. Argento potorio legato, omnia (20), quæ ad poculorum speciem comparata sunt, debebuntur, veluti pateræ, calices, scyphi, urceoli, ceraphoria, & conchæ.

§. 91. Caruca cum junctura legata, mulæ (21) quoque legatæ, non mollio videtur, propter quotidianam loquendi consuetudinem.

§. 92. Mutatis codicillis, vel alio testamento quibus ademptum est legatum, vel certe rescissum (22), perpetuta solata repetuntur.

TIT. VII.

DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

§. 1. Mortis causa donat, qui ad bellum proficiscitur, & qui navigat, ea scilicet conditione (23), ut si reversus fuerit, sibi restituatur: si perierit, penes eum remaneat, cui donavit.

§. 2. Donatio mortis causa, cessante valetudine, & secuta sanitate, pœnitentia etiam revocatur (24): Morte enim tantummodo convalescit.

TIT. VIII.

AD LEGEM FALCIDIAM.

§. 1. Exhausta legatis, aut fideicommissis, vel mortis causa donationibus (25) hereditate, auxilio Falcidiæ institutus heres quadrantem retinere potest. §. 2. Quotiens de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus æstimatis, quarta facienda est, quæ apud heredem remaneat: aut certe exigenda cautio a legatario, ut quod plus dodrante perceperit, restituat (26).

§. 3. Ea, quæ mater eius filio donavit (27), in quartam non imputantur. §. 4. Ex mora præstandorum fideicommissorum, vel legatorum fructus, & usuræ peti possunt. Mora autem fieri videtur (28), cum postulanti non datur.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER QUARTUS.

TIT. I.

DE FIDEICOMMISSIS.

§. 1. Ab uxore, cui vir dotem prælegavit, fideicommissum relinqui non potest; quia non ex lucrativa causa testamento aliquid capit, sed proprium (1) recipere videtur. §. 2. A postumo herede instituto (2) fideicommissum dari potest. §. 3. Ab impuberer (3) herede instituto legatum, & fideicommissum dari potest.

§. 4. A surdo (4), vel muto, sive legatum acceperit, sive heres institutus sit, vel ab intestato successerit, fideicommissum relinquitur.

§. 5. Qui fideicommissum relinquit, etiam cum eo, cui relinquit, loqui potest (5): velut: *Peto, Gai Sei contentus sis illa re, aut, vobis illud præstari.* §. 6. Fideicommittere his verbis possumus: *rogo, peto, volo, mando* (6), *deprecor, cupio, injungo. Desidero* (7) quoque & *impero* verba utile faciunt fideicommissum. *Relinquo* (8) vero, & *commendo* (9), nullam fideicommissi pariunt actionem. §. 7. Tam nostras res, quam alienas per fideicommissum relinquere (10) possumus: Sed nostræ statim, alienæ autem, æstimatæ, aut redemptæ præstantur.

§. 8. Si alienam rem tamquam suam testator per fideicommissum reliquerit, non relicturus, si alienam scisset, ut inter legatum, ita inutile erit (11) fideicommissum. §. 9. Testator supervivens, si eam rem, quam reliquerat, vendiderit, extinguitur (12) fideicommissum.

§. 10. Codicillis, qui testamento confirmati non sunt, adscriptum fideicommissum jure debetur. §. 11. Filio quibuscunque verbis a patre fideicommissum relictum, jure debetur. Sufficit enim inter conjunctas personas, quibuscunque verbis, ut in donatione, voluntas expressa: & ideo etiam pridie (13), quam moriatur, recte relictum videtur.

§. 12. In tempus emancipationis, vel cum sui juris erit, fideicommissum relictum (14) quocumque modo patria potestate liberato debetur.

§. 13. Rogati invicem sibi, si sine liberis decessissent, hereditatem restituere, altero decedente sine liberis, hereditas ad eum pervenit, qui supervixit, nec ut ea pacisci (15) contra voluntatem testatoris possunt.

§. 14. Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommissum præstare non possunt. §. 15. Rem fideicommissam si heres vendiderit, eamque sciens comparaverit, nihilominus in possessionem (16) ejus fideicommissarius mitti jure desiderat.

§. 16. Quotiens libertis fideicommissum relinquitur, ad eos tantummodo (17) placuit pertinere, qui manumissi sunt, vel qui in eodem testamento libertatem, intra numerum legitimum consecuti sunt. §. 17. Cui ab herede fideicommissum non [illegible] non solum in res hereditarias (18), sed & in proprias (19) heredis [illegible]. §. 18. Jus omne fideicommissi non in vindicatione, sed in petitione (20) consistit.

TIT. II.

DE SC. TREBELLIANO.

Senatusconsulto Trebelliano prospectum est, ne solus heres omnibus hereditariis actionibus oneretur. Et ideo quotiens hereditas ex causa fideicommissi restituitur, actiones ejus in fideicommissarium transferuntur (21): quia unicuique damnosam esse fidem suam non oportet.

TIT. III.

DE SC. PEGASIANO.

§. 1. Inter heredem & fideicommissarium: cui ex Pegasiano hereditas restituitur, partis & pro parte stipulatio interponitur (22): ut heredi instituto pro quarta actiones, pro cæteris vero portionibus fideicommissario competant. §. 2. Totam hereditatem restituere rogatus, si quartam retinere nolit, magis est, ut ex SC. Trebelliano (23) debeat restituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommissarium dantur. §. 3. Lex Falcidia, itemque SC. Pegasianum deducto omni ære alieno, & Deorumque donis (24) quartam reliquæ hereditatis ad heredem voluit pertinere. §. 4. Qui totam hereditatem restituit, cum quartam retinere ex Pegasiano debuisset, repetere eam non potest (25). Nec enim indebitum solvisse videtur, qui plenam fidem defuncto præstare maluit.

TIT. IV.

DE REPUDIANDA HEREDITATE.

§. 1. Repudiari hereditas (26) non tantum verbis, sed etiam re potest & alio quovis indicio voluntatis. §. 2. Heres per magistratus municipales, ex auctoritate præsidis (27), fideicommissario postulante, hereditatem adire, & restituere compellitur. §. 3. Fideicommissarius si affirmet heredem nolle adire hereditatem, absente eo interposito decreto (28), & in possessionem mitti jure desiderat. §. 4. Suspectam hereditatem adire compulsus, omnia (29) ex Trebelliano restituit.

TIT. V.

DE INOFFICIOSI QUERELA.

§. 1. Inofficiosum dicitur testamentum, quod frustra, liberis exheredatis, non ex officio pietatis (30), videtur esse conceptum.

§. 2. Post factum a matre testamentum filius procreatus, non mutata ab ea, cum posset, voluntate ad exemplum præteriti, inofficiosi (31) querelam recte instituit. §. 3. Testamentum, in quo Imperator

tor (1) ſcriptus eſt heres, inofficioſum argui poteſt. Eum enim qui leges facit (2), pari majeſtate legibus obtemperare convenit.

§. 4. Qui inofficioſum dicere poteſt, hereditatem petere (3) non prohibetur. §. 5. Filius ex aſſe heres inſtitutus inofficioſum dicere non poteſt, nec intereſt, exhauſta, nec ne ſit hereditas, cum apud eum quarta (4) aut legis Falcidiæ, aut SC. Pegaſiani beneficio ſit remanſura. §. 6. Quarta portio liberis deducto ære alieno, & funeris impenſa præſtanda eſt, ut ab inofficioſi querela excludantur: libertates (5) quoque eam portionem minuere placet. §. 7. Filius in judicio patris ſi minus quartæ portione conſecutus ſit, ut quarta ſibi a coheredibus fratribus (6) citra inofficioſi querelam impleatur, jure deſiderat.

§. 8. Pactio talis, ut de inofficioſo teſtamento dicatur, querelam ſuper judicio futuram non excludit. Meritis (7) enim libentius, quam pactionibus aſtringi placuit. §. 9. Rogatus hereditatem reſtituere, etſi inofficioſi querelam inſtituerit, fideicommiſſo non fit injuria: quartam enim ſolummodo hereditatis amittit (8), quam beneficio Senatuſconſulti habere potuiſſet. §. 10. Heres inſtitutus habens ſubſtitutum, ſi de inofficioſo dixerit, nec obtinuerit, non id ad fiſcum, ſed ad ſubſtitutum (9) pertinebit.

T I T. VI.

DE VICESIMA (10).

§. 1. TAbulæ teſtamenti aperiuntur hoc modo, ut teſtes, vel maxima pars eorum adhibeatur, qui ſignaverint teſtamentum: ut ita agnitis ſignis, rupto lino aperiatur, & recitetur (11), atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas: ac deinde ſigno publico obſignatum in archivum redigatur: ut ſi quando exemplum ejus interciderit (12), ſit, unde peti poſſit. §. 2. Teſtamenta in municipiis, coloniis, oppidis, præfectura, vico, caſtello, conciliabulo facta, in foro, vel baſilica præſentibus teſtibus, vel honeſtis viris, inter horam ſecundam & decimam diei recitari debent, exemploque ſublato, ab iiſdem rurſus magiſtratibus (13) obſignari, quorum ſententia conſtat apertæ. §. 3. Teſtamentum lex ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiri voluit: & ideo quamvis ſit reſcriptis variatum, tamen a præſentibus intra triduum, vel quinque dies aperiendæ ſunt tabulæ: ab abſentibus quoque intra eos dies, cum ſupervenerint. Nec enim (14) oportet teſtamentum heredibus, aut legatariis, aut libertatibus, quam neceſſario (15) vectigali moram fieri.

T I T. VII.

DE LEGE CORNELIA.

§. 1. QUI teſtamentum falſum ſcripſerit, recitaverit, ſubjecerit, ſignaverit, ſuppreſſerit, amoverit, reſignaverit, deleverit, pœna legis Corneliæ (16) de falſis tenebitur, id eſt, in inſulam deportatur. §. 2. Non tantum is, qui teſtamentum ſubjecit, ſuppreſſit, delevit, pœna legis Corneliæ coercetur, ſed & is (17), qui ſciens dolo malo id fieri juſſit, faciendumve curavit. §. 3. Teſtamentum ſupprimit, qui ſciens prudenſque tabulas teſtamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommiſſariorum, aut libertatum non profert (18).

§. 4. Supprimere tabulas videtur, qui cum habeat, & proferre poſſit, eas proferre non curat (19). §. 5. Codicilli quoque (20) ſi lateant, nec proferantur, ſupprimi videbuntur. §. 6. Edicto perpetuo cavetur, ut ſi tabulæ teſtamenti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum (21) agi poſſit, quo ad exhibendum compellitur qui ſupprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque, & membranæ continentur.

T I T. VIII.

DE INTESTATORUM SUCCESSIONE.

§. 1. INter agnatos & cognatos hoc intereſt (22), quod in agnatis etiam cognati continentur, inter cognatos vero agnati non comprehenduntur. Et ideo patruus & agnatus eſt, & cognatus: avunculus autem cognatus tantummodo. §. 2. Si ſint fratres defuncti (23), & fratris filii, vel nepotes, fratre non exiſtente filius fratris nepoti præfertur.

§. 3. Feminæ ad hereditates legitimas ultra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur, idque jure civili (24), vel Voconia ratione videtur effectum. Ceterum lex XII. Tabul. nulla diſcretione ſexus cognatos admittit. §. 4. In hereditate legitima ſucceſſioni locus non eſt. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non poteſt (25), quia omnis ſucceſſio proximiori defertur. §. 5. Ab hoſtibus captus neque ſui, neque legitimi heredis jus amittit poſtliminio reverſus. Quod & circa eos, qui in inſulam deportantur, vel ſervi pœnæ effecti ſunt, placuit obſervari, ſi per omnia in integrum indulgentia principali (26) reſtituantur.

§. 6. Pro herede gerere, eſt deſtinatione futuri dominii aliquid ex hereditariis rebus uſurpare. Et ideo pro herede gerere videtur (27), qui fundorum hereditariorum culturas, rationeſque diſponit, & qui ſervis hereditariis, jumentis, rebuſve aliis utitur. §. 7. Ex pluribus heredibus iiſdemque legitimis, ſi qui omiſerint hereditatem, vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his, qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones accreſcunt. Quod in herede inſtituto cum, qui acceperat ſubſtitutum (28), evenire non poterit. Diverſa enim cauſa eſt ſcripti & legitimi.

T I T. IX.

AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM.

§. 1. MAtres tam ingenuæ, quam libertinæ, cives Romanæ, ut jus liberorum conſecutæ videantur, ter & quater peperiſſe ſufficiet, dummodo vivos (29), & pleni temporis pariant. §. 2. Quæ ſemel uno partu tres filios edidit, jus liberorum non conſequitur. Non enim ter peperiſſe, ſed ſemel partum fudiſſe videtur, niſi forte per intervalla (30) pariat. §. 3. Mulier ſi monſtroſum aliquid, aut prodigioſum enixa ſit, nihil proficit (31). Non ſunt enim liberi, qui contra formam humani generis, converſo more procreantur. §. 4. Partum, qui membrorum humanorum officia ampliavit, quia aliquatenus videtur effectus, matri prodeſſe placuit (32). §. 5. Septimo menſe natus matri prodeſt (33). Ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittere, ut aut ſeptimo pleno, aut decimo menſe partus maturior videatur. §. 6. Abortus, vel abactus venter partum efficere (34) non videtur. §. 7. Libertina ut jus liberorum conſequi poſſit, quater eam peperiſſe ſufficit. §. 8. Latina ingenua jus Quiritium conſecuta, ſi ter peperit, ad legitimam filii hereditatem admittitur, non eſt enim manu emiſſa. §. 9. Jus liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui ſuperſunt: habuit, quæ amiſit. Neque habet neque habuit, quæ beneficio principis jus liberorum conſecuta eſt.

T I T. X.

AD SENATUSCONSULTUM ORPHITIANUM.

§. 1. FIlii vulgo quæſiti ad legitimam matris hereditatem aſpirare non prohibentur (35), quia pari jure ut ipſorum matribus, ita ipſis matrum hereditates deferri debuerunt. §. 2. Ad filium ancillam, vel libertam ex SC. Claudiano affectam, legitima matris inteſtatæ hereditas pertinere non poteſt (36), quia neque ſervi, neque liberti matrem civilem habere intelliguntur. §. 3. Ad legitimam inteſtatæ matris hereditatem filii cives Romani, non etiam Latini admittuntur. Cives autem Romanos eo tempore (37) eſſe oportet, quo ab iiſdem legitima hereditas aditur. §. 4. Filius maternam hereditatem, eandemque legitimam, niſi adeundo (38) quærere non poteſt.

T I T. XI.

DE GRADIBUS.

§. 1. PRimo gradu ſuperiori linea (39) continentur pater, mater: inferiori filius, filia, quibus nullæ aliæ perſonæ junguntur.

§. 2. Secundo gradu continentur ſuperiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis: tranſverſa frater, ſoror: quæ perſonæ duplicantur. Avus enim, & avia tam ex patre, quam ex matre: nepos, neptis tam ex filio, quam ex filia: frater, ſoror tam ex patre, quam ex matre accipiuntur. Quæ perſonæ ſequentibus quibuſcunque gradibus ſimiliter pro ſubſtantia earum, quæ in quoque gradu conſiſtunt, ipſo ordine duplicantur (40). §. 3. Tertio gradu (41) veniunt ſupra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis, ex obliquo fratris, ſororiſque filius, filia, patruus, amita, id eſt, patris frater & ſoror: Avunculus, matertera, id eſt, matris frater & ſoror. §. 4. Quarto gradu (42) veniunt ſupra abavus, abavia, infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris & ſororis nepos, neptis, frater patruelis, ſoror patruelis, id eſt, patrui filius, filia: conſobrinus, conſobrina, id eſt, avunculi & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id eſt, amitæ filius, filia: itemque conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur. Quibus accreſcit patruus magnus, amita magna, id eſt, avi paterni frater & ſoror: Avunculus magnus, matertera magna, id eſt, aviæ tam paternæ, quam maternæ frater & ſoror. §. 5. Quinto gradu (43) veniunt ſupra quidem, atavus, atavia, infra atnepos, atneptis: ex obliquo fratris & ſororis pronepos, proneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini, conſobrinæ filius, filia, propior ſobrinus, ſobrina, id eſt, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. His accreſcunt propatruus, proamita, hi ſunt proavi paterni frater & ſoror: proavunculus, promatertera, hi ſunt proaviæ paternæ, maternæque frater & ſoror, proavique materni. §. 6. Sexto gradu (44) veniunt ſupra tritavus, tritavia, infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris & ſororis abnepos, abneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini, conſobrinæ nepos, neptis: patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis, id eſt, propioris ſobrini filius, filia qui conſobrini appellantur. Quibus ex latere accreſcunt propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius, filia: Abpatruus abamita, hi ſunt abavi paterni frater & ſoror: Abavunculus abmatertera, hi ſunt abaviæ paternæ, maternæque frater & ſoror, abavique materni. §. 7. Septimo gradu (45) qui ſunt cognati recta linea ſupra, infraque, propriis nominibus non appellantur: ſed ex tranſverſa linea continentur fratris, ſororiſve atnepos, atneptis, conſobrini filii, filiæque. §. 8. Succeſſionis idcirco gradus ſeptem conſtituti ſunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita (46) ſuccedentibus prorogari poteſt.

TIT.

[illegible]

T I T. XII.

DE MANUMISSIONIBUS.

§. 1. SErvum communem unus ex dominis manumittendo Latinum facere non potest, nec magis, quam civem Romanum: cujus portio eo casu, quo si proprius esset, ad civitatem Romanam perveniret, socio adcrescit (1). §. 2. Mutus, & surdus servum vindicta liberare non possunt (2). Inter amicos tamen, & per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad justam libertatem pervenire possit, conditione venditionis excipi potest. §. 3. Tormentis apud Præsidem subjectus, & de nulla culpa confessus, ad justam libertatem (3) perduci potest. §. 4. Fideicommissa libertas (4) data, facto heredis non mutatur, si servum, quem manumittere jussus est, vinxerit.

§. 5. Communem servum unus ex sociis vinciendo, futuræ libertati non nocebit. Inter pares enim sententias, clementior severiori præfertur. Et certe humanæ rationis est favere miserioribus, & prope innocentes dicere, quos absolute nocentes pronuntiare non possumus.

§. 6. Debitor creditorve servum pignoris vinciendo, dedititium facere non possunt. Alter enim sine altero causam pignoris (5) deteriorem facere non potest. §. 7. Servus furiosi domini, vel pupilli jussu vinctus (6), dedititiorum numero non efficitur: quia neque furiosus, neque pupillus exacti consilii capax est. §. 8. Non tantum si ipse dominus (7) vinciat, nocet libertati, sed & si vinciri jubeat, aut vincientis procuratoris actorisve factum comprobet. Quod si antequam sciret vinctum, solutionis ejus causas approbaverit, libertati futuræ vincula non nocebunt. §. 9. Cæco curator dari non potest (8), quia ipse sibi procuratorem instituere potest.

T I T. XIII.

DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS.

§. 1. EA conditione heres institutus, si liberos suos emancipaverit, omnimodo eos emancipare cogendus est (9). Pro conditione enim hoc loco emancipatio videtur adscripta. §. 2. Decedente eo, a quo fideicommissa libertas relicta est, heredes ejus eam præstare (10) cogendi sunt. §. 3. Si decedens servis suis libertatem ita dederit: Illum & illum liberos esse volo, eosque filiis meis tutores do, impeditur fideicommissa libertas: quia pupilli sine tutoris auctoritate manumittere non possunt, & habentibus tutores tutor dari non potest: sed interim vice absentium pupilli habentur, ut ex decreto amplissimi ordinis primum libertas (11), ac deinde tutela competere possit.

T I T. XIV.

AD LEGEM FUSIAM CANINIAM.

§. 1. NOminatim (12) servi testamento manumissi secundum legem Fusiam possunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo: *Stichus liber esto*. Cum autem: *Obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo*, ex Orphitiano SC. perinde libertas competit, ac si nominatim data sit. Officiorum enim, & artium appellatio nihil de significatione nominum mutat, nisi forte plures sint, qui eo officio designentur. Tunc enim nomen adjungendum est, ut eluceat, de quo testator sensisse videatur. §. 2. Codicillis testamento confirmatis datæ libertates cum his, quæ tabulis testamenti datæ sunt, concurrunt: & sive antecedant, sive sequantur testamentum novissimo loco adhibentur, quia ex testamento utræque confirmantur.

§. 3. Quotiens numerus servorum propter legem Fusiam Caniniam ineundus est, fugitivi quoque (13) quorum semper possessio animo retinetur, computandi sunt. §. 4. Lege Fusia Caninia cavetur, ut certus servorum numerus (14) testamento manumittatur. Subductis igitur duobus usque ad x. pars dimidia, a x. usque ad xxx. pars tertia, a xxx. usque ad c. pars quarta, a c. usque ad d. pars quinta. Plures autem, quam centum ex majori numero servorum manumitti non licet.

(1) Hinc Justinian. mutat in l. 1. C. de commun. serv. manum. (2) l. 10. C. qui testam. fac. possunt, l. 2. ff. qui & a quibus manum. (3) Auctor Ulpian. in fragm. tit. 1. (4) l. 2. ff. de fideic. lib. (5) l. 14. §. ult. ff. de pign. act. (6) [illegible] quemadmodum in lege Ælia Sentia de dedititiis accipiatur, Ulpian. exponit in l. [illegible] ff. de verborum significatione. (7) Hodie sublata est dedititiorum conditio. Itaque usui hæc esse non possunt. (8) Curator dari solet muto, surdo, prodigo, l. 41. ff. de procurat. Cæco non datur, l. [illegible] ff. de adoption. l. 2. ff. de bon. poss. fur. infanti. (9) l. 92. ff. de condit. & demonstr. (10) l. 12. § 1. ff. de fideic. libert. (11) l. 9. C. de fideic. libert. (12) l. 24. ff. de manum. testam. (13) l. 1. §. 14. l. [illegible] ff. de adquir. vel omitt. poss. l. [illegible] §. ult. ff. de leg. [illegible] (14) De quo in l. [illegible] C. Theod. de Judæis & in primo tit. hujus libri.

JULII PAULI

RECEPTARUM SENTENTIARUM

LIBER QUINTUS.

T I T. I.

DE LIBERALI CAUSA.

§. 1. QUi contemplatione extremæ necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderint, statui ingenuitatis eorum non præjudicant (1). Homo enim liber nullo pretio æstimatur. Idem nec pignori ab his, aut fiduciæ dari possunt. Ex quo facto sciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari possunt. §. 2. Veritati & origini ingenuitatis manumissio, quocumque modo facta fuerit, non præjudicat (2). §. 3. Descriptio ingenuorum ex officio fisci (3) inter fiscalem familiam facta, ingenuitati non præjudicat. §. 4. Qui metu & impressione alicujus terroris apud acta Præsidis servum se esse mentitus est, postea (4) statum suum defendenti non præjudicat.

§. 5. Post susceptum liberale judicium, si assertor causam deseruerit, in alium assertorem omne judicium transferri placuit. In priorem vero quod prodendæ libertatis gratia factum est, extra ordinem vindicatur. Non enim oportet susceptam status causam, nulla cogente necessitate, deliri (5).

T I T. II.

DE USUCAPIONE.

§. 1. POssessionem adquirimus animo & corpore: animo utique nostro (6): corpore vel nostro, vel alieno. Sed nudo animo adipisci quidem possessionem non possumus, retinere tamen nudo animo possumus, sicut in saltibus hybernis (7), æstivisque contingit.

§. 2. Per liberas personas, quæ in potestate nostra non sunt, adquiri nobis nihil potest. Sed per procuratorem (8) adquiri nobis possessionem posse, utilitatis causa receptum est. Absente autem domino comparata, non aliter ei quam si rata sit (9), quæritur. §. 3. Longi temporis præscriptio inter præsentes continuo decennii spatio, inter absentes vicennii comprehenditur. §. 4. Viginti annorum præscriptio etiam adversus Remp. prodest (10) ei, qui justum initium possessionis habuit, nec medio tempore interpellatus est. Actio tamen quanti ejus interest adversus eos Reipub. datur, qui se negotia defendere neglexerunt. §. 5. Si post motam (11) intra tempora quæstionem, res ad novum dominum emptione transierit, nec is per xx. annos fuerit inquietatus, avelli ei possessionem non oportet.

T I T. III.

DE HIS, QUÆ PER TURBAM FIUNT.

§. 1. IN eos, qui per turbam, seditionemve damnum alicui dederint, dandumve curaverint, si quidem res pecuniaria est, æstimatione dupli (12) sarcitur. Quod si ex hoc corpori alicujus, vitæ, membrisve nocetur, extra ordinem vindicatur. §. 2. Quidquid ex incendio, ruina, naufragio, navique expugnata raptum, susceptum, suppressumve erit, eo anno in quadruplum (13) ejus rei, quam quis suppresserit, celaverit, rapuerit, convenitur, postea, in simplum. §. 3. Hi, qui ædes alienas, villasque expilaverint, effregerint, expugnaverint: si quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniuntur (14). Telorum autem appellatione omnia, ex quibus saluti hominis nocere possunt, accipiuntur. §. 4. Receptores aggressorum, itemque latronum eadem pœna (15) afficiuntur, qua ipsi latrones. Sublatis enim susceptoribus, grassantium cupido conquiescit. §. 5. Fures, vel raptores balnearum plerumque in metallum, aut in opus publicum (16) damnantur. Nonnunquam pro frequentia admissorum judicantis sententia temperatur. §. 6. Incendiarii, qui consulto incendium inferunt, summo supplicio afficiuntur. Quod si per incuriam eorum ignis evaserit, dupli compendio (17) damnum ejusmodi sarciri placuit.

T I T. IV.

DE INJURIIS.

§. 1. INjuriam patimur aut in corpus aut extra corpus. In corpus verberibus, & illatione stupri. Extra corpus, conviciis (18), & famosis libellis: quod ex affectu uniuscujusque (19) patientis, & facientis æstimatur. §. 2. Furiosus, itemque infans affectu doli, & captu contumeliæ carent: idcirco injuriarum (20) agi cum his non potest. §. 3. Si liberis, qui in potestate sunt, aut uxori fiat injuria, nostra interest vindicare: ideoque per nos actio inferri potest si modo is, qui fecit, in injuriam nostram (21) id fecisse doceatur. §. 4. Corpori injuria infertur, cum quis pulsatur, cuive stuprum infertur, aut de stupro interpellatur (22). Quæ res extra ordinem vindicatur, ita ut pulsatio pudoris, pœna capitis vindicetur. §. 5. Solicitatores (23) alienarum nuptiarum, itemque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur. §. 6. Injuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto jure introducta est. Lege xii. tabul. (24) de famosis carminibus

(1) Pater filios vendere potest, si cogat egestas, l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr. & ita venditus filius fit servus emptoris [illegible]: sed reddito emptori pretio, aut mancipio pari, ingenuitatem pristinam recipiet: atque ita venditio illa, ingenuitati non præjudicat. (2) §. ult. Inst. de ingenuis. (3) Idem est, si pater liberos prostituerit, velut servos, l. 10. C. de liber. causa, l. 6. ff. de [illegible] (4) l. 4. l. 24. C. de liber. causa. (5) Libertas enim publicam tuteiam meretur, l. 2. ff. [illegible] l. 5. §. hoc interdictum ff. de lib. hom. exh. (6) Ex causa peculiari animo etiam alieno possessionem adquirimus, l. 3. §. [illegible] ff. de adquirenda possess. (7) Quod dicitur de saltibus, ad omnia prædia pertinet, l. 3. §. quod vulgo ff. de vi. (8) l. 1. l. 8. C. de adq. poss. l. 1. C. per quas person. nob. adq. (9) l. 42. §. ult. ff. de adquir. poss. l. 24. ff. de neg. gest. (10) Actio ratione quanti interest, in administratorem, vel curatorem civitatis competit, quod a possessore agros [illegible] non [illegible], l. ult. ff. de adm. rer. ad civit. pert. (11) Contraria est hæc sententia ex l. 2. C. de præscript. longi temp. (12) Intra annum, post annum in simplum, l. 4. ff. de vi turb. [illegible] (13) l. 1. ff. de inc. ruin. & nauf. (14) Extat hæc contraria in l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi publ. (15) l. 3. §. non tantum ff. de incend. ruina & nauf. l. 1. ff. de [illegible] l. pen. C. ad legem Jul. de vi pub. (16) Pari pœna afficiuntur nocturni fures, l. 1. ff. de fur. baln. (17) l. 28. §. 12. ff. de pœnis, l. 9. l. [illegible] ff. de inc. ruina & nauf. l. 10. ff. ad leg. Corn. de sic. & hoc est quod inconsultum [illegible] dicitor in l. 9. ff. de poll. (18) l. 2. §. omnem ff. de injur. (19) l. 3. § 1. ff. [illegible] §. ult. Inst. de injur. (20) l. 3. §. 1. ff. de injur. (21) Si patremfam. aut viduam esse existimaverit, non potest videri patri, aut marito injuriam fecisse, l. 18. § ult. ff. de injur. (22) Interpellatio pudicitiæ magis ad infamiam pertinere videtur, l. 1. § omnem ff. de injur. (23) l. 1. in princ. ff. de extraord. crim. (24) Capitis pœna plectebantur, l. 3. C. de fam. libell. alias in desuetudinem abierunt.

nibus, membris ruptis, & ossibus fractis. §. 7. Moribus, quotiens factum pro qualitate sui, arbitrio judicis (1) æstimatur, congruentis pœnæ supplicio vindicatur. §. 8. Mixto jure injuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur (2), vel cujus domus introitur ab his, qui vulgo Directarii (3) appellantur: in quo extra ordinem animadvertitur: ita ut prius ingruentis consilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilii, aut metalli, aut operis publici.

§. 9. Injuriarum civiliter damnatus, ejusque æstimationem inferre jussus, famosus (4) afficitur. §. 10. Atrox injuria (5) æstimatur aut loco, aut tempore (6), aut persona. Loco, quotiens in publico irrogatur: Tempore, quotiens interdiu: Persona, quotiens senatori, vel equiti Romano, decurioni, vel alias spectatæ auctoritatis viro.

§. 11. Qui per calumniam injuriæ actionem instituit, extra ordinem (7) punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit. §. 12. Injuriarum non nisi præsentes accusare possunt. Crimen ejus (8), quod vindictæ, aut calumniæ judicium expectat, per alios intendi non potest. §. 13. Fit injuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, cœno, luto obliniverit, aquas spurcaverit, fistulas, lacus, quidve aliud ad injuriam publicam (9) contaminaverit: in quos graviter animadverti solet. §. 14. Qui puero prætextato stuprum, aliudve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite persuaserit (10), mulierem, puellamve interpellaverit, quidve pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumve, quo id persuadeat, dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur. §. 15. Psaltarium (11), quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, & publice cantatum, tam in eos, qui hoc cantaverint, quam in eos, qui composuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, si personæ dignitas ab hac injuria defendenda sit. §. 16. In eos auctores, qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem (12) usque ad relegationem insulæ vindicatur. §. 17. Convitium judici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia (13) notantur. §. 18. Maledictum, itemque convitium publice factum ad injuriæ vindictam revocatur: quo facto condemnatus famosus efficitur. §. 19. Non tantum is, qui maledictum, aut convitium ingesserit, famosus efficitur, sed & is, cujus ope (14) consilione factum esse dicitur. §. 20. Servus, qui injuriam, aut contumeliam fecerit, si quidem atrocem, in metallum damnatur: si vero levem, flagellis cæsus (15) sub pœna vinculorum (16) temporalium domino restituitur.

T I T. V.
DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIBUS LITIUM.

§. 1. Res judicatæ videntur ab his qui imperium, potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, qua jus dicere possunt (17), itemque ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromisso autem judex sumptus rem judicatam non facit (18): sed si pœna inter eos promissa sit, pœna rei in judicium deductæ ex stipulatu peti potest. §. 2. Confessi debitores pro judicatis habentur: ideoque ex die confessionis tempora solutioni præstituta computantur. §. 3. Confiteri quis in judicio non tantum sua voce, sed & literis, & quocunque modo potest. Convinci autem non nisi scriptura, aut testibus potest. §. 4. Eorum, qui debere confessi sunt, pignora capi, & distrahi (19) possunt. §. 5. Ea, quæ altera parte absente decernuntur, vim rerum judicatarum non obtinent (20). §. 6. Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet (21); quinimo nec appellari (22) potest ab ea. §. 7. Res olim judicata post longum silentium in judicium deduci non potest, nec eo nomine in duplum (23) revocari. Longum enim tempus, exemplo longæ præscriptionis (24), decennii inter præsentes, & inter absentes viceennii computatur. §. 8 In causa capitali absens (25) nemo damnatur, neque absens per alium (26) accusare potest. §. 9. Falsis instrumentis religione judicis circumducta, si jam dicta sententia prius de crimine admisso constiterit, ejus causæ instauratio (27) jure deposcitur.

T I T. VI.
DE INTERDICTIS.

§. 1. Retinendæ possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quæ eam possessionem quam jam habemus, retinere volumus, quale est, Uti possidetis de rebus soli, & Utrubi de re mobili (28). Et in priore quidem is prior est, qui redditi interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero vero potior est, qui majore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidet (29). §. 2. Ut interdictum, ita & actio proponitur: Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cujus rei sollicitudo ad viarum curatores pertinet, a quarum munitione nemo exceptus (30) est. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere (31) condemnatur. §. 3. Non tantum si ipse dominus possessione dejiciatur (32). Unde vi utile interdictum est, sed & si familia ejus. Familiæ autem nomine etiam duo servi continentur.

§. 4. Vi dejicitur non tantum qui oppressu multitudinis, aut fustium, aut telorum, aut armorum metu terretur: sed & is qui violentiæ opinione comparata possessione cessit, si tamen adversarius eam ingressus sit (33). §. 5. De navi vi dejectus hoc interdicto experiri non potest, sed utilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemque de eo dicendum est, qui carruca, aut equo (34) dejicitur, quibus non abductis injuriarum actio datur. §. 6. Vi dejectus videtur, & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus est (35), ne ad fundum suum accederet (36). §. 7. Qui vi, aut clam, aut precario possidet, ab adversario impune dejicitur (37).

§. 8. Ex rebus vi possessis si aliquæ arserint, vel servi decesserint, licet id sine dolo ejus (38), qui dejecit, factum sit, æstimatione tamen condemnandus est, qui ita voluit adipisci rem juris alieni. §. 9. Si inter vicinos ex communi rivo aqua ducatur, inducti (39) prius debet ex his vicibus, quibus a singulis duci consuevit: ducenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam usurpanti nummariæ pœnæ irrogatur. Cujus rei cura ad sollicitudinem præsidis (40) spectat.

§. 10. Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, ut quis quod precario habet restituat, nam & civilis actio hujus rei, sicut commodati (41), competit eo vel maxime, quod ex beneficio suo (42) unusquisque injuriam pati non debet. §. 11. Precario possidere (43) videtur, non tantum qui per epistolam, vel quacunque alia ratione hoc sibi concedi postulavit, sed & is, qui nullo voluntatis indicio, patiente (44) tamen domino possedit. §. 12. Heres ejus, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit, magis dicendum est clam videri possidere (45). Nullæ enim preces ejus videntur adhibitæ. Et ideo persecutio ejus rei semper manebit, nec interdicto locus est. §. 13. Arbor, quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum imminet, nisi a domino sublucari (46) non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. Quod si conventus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramorum compescatur. Idque qualiscumque dominus (47) facere non prohibetur. §. 14. Adversus eum, qui hominem liberum vinxerit, suppresserit, incluserit, operamve, ut id fieret, dederit, tam interdictum, quam legis Fabiæ (48) super ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, ut exhibeatur (49) is, qui detinetur: Lege autem Fabia, ut etiam pœna nummaria coerceatur. §. 15. Bene concordans matrimonium separari a patre Divus Pius prohibuit (50): itemque a patrono libertum, a parentibus filium, filiamque, nisi forte quæratur, ubi utilius morari debeat. §. 16. Omnibus bonis, quæ habet, quæque habiturus est, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea, quæ in usu quotidiano habet (51), obligantur: ideoque de his nec interdictum redditur.

T I T. VII.
DE OBLIGATIONIBUS.

§. 1. Obligationum firmandarum gratia stipulationes (52) inductæ sunt, quæ quadam verborum solemnitate concipiuntur: & appellatæ, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum (53) appellaverunt. §. 2. Verborum obligatio inter præsentes (54), non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit. §. 3. Fructuarius servus, si quid ex re fructuarii aut ex operis suis (55) adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarii, adquirit, domino proprietatis adquirit. §. 4. Cum facto promissoris res in stipulatum deducta intercidit, perinde agi ex stipulatu potest, ac si ea res extaret, Ideo promissor æstimatione ejus (56) punitur, maxime si in dolum (57) quoque ejus concepta fuerit stipulatio.

T I T. VIII.
DE NOVATIONIBUS.

Non solum per nosmetipsos novamus quod nobis debetur, sed per eos etiam, per quos stipulari possumus: velut per filiumfamilias, vel per servum jubendo, vel ratum habendo (58). Procurator quoque noster ex jussu nostro, receptum est, ut novare possit.

TIT.

(1) Hoc est, quod ait in Justin. § pœna Inst. de injur. abolita actione legitima eam in judicia frequentari. (2) Et est publica accusatio. l. 17 ad fin. ff. de accus. (3) Qui se fraudulenter per tegulas, vel alio modo in alienas ædes dirigunt, & inde nomen. Dicimus & Derectarios, & derigere, l. 7 ff. de extr. crim. l. 1. ff. de effract. (4) l. 1. ff. de his qui not. infam. (5) De atrocibus injuriis a prætore propositæ sunt civiles actiones. Et idem etiam ex his causis, quæ lege Cornelia continentur, civiliter agi potest, l. 7. §. [illegible] l. [illegible] ff. de injur. (6) Exemplum in l. 7. §. ult. ff. eod. (7) Ita ut vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amotionem. l. 43. ff. de injur. [illegible] (8) Civilis injuriarum actio per procuratorem intendi potest, l. 11. §. 2. ff. de injur. l. 42. §. 1. ff. de procur. Accusatio non item, §. in summa Inst. de injur. (9) Hæc recensentur in l. 1. §. 1. ff. de extr. crim. (10) Extat hæc fere sententia in l. 2. §. ult. ff. de extr. crim. (11) Psalterium non pro organo, sed pro cantico dicit. (12) Generaliter omnis injuria nunc extra ordinem coercetur, l. ult. ff. eodem. (13) Extat hæc sententia in l. 42. ff. eodem. (14) l. 11. §. [illegible] ff. de injur. (15) l. [illegible] §. 4. l. ult. ff. eod. (16) Hæc pœna frequens est in servis, ut flagellis cæsi sub pœna vinculorum domino restituantur, [illegible] ff. de pœnis. (17) Nec enim de omni summa pronuntiare possunt, l. [illegible] ff. ad municip. (18) l. [illegible] C. de recept. arb. [illegible] ff. eod. (19) l. [illegible] §. ult. ff. de confess. l. [illegible] ff. de judic. (20) l. [illegible] ff. de re judic. [illegible] C. de recept. arb. [illegible] (21) Res judicata tantum inter præsentes tenet, l. [illegible] ff. de re jud. l. [illegible] C. quomodo & quando jud. [illegible] (22) l. [illegible] ff. de re jud. [illegible] C. quomodo & quando jud. [illegible] (23) l. [illegible] (24) Ut supra lib. [illegible] Actionem perpetuam ita accipit, ut in vetustissimo jure, æternam, & immortalem. [illegible] (25) Id est, exemplo adquisitionis longi temporis, ut supra tit. [illegible] (26) l. [illegible] ff. de pœn. (27) l. pen. [illegible] ff. de publ. jud. (28) l. ult. C. si ex fals. instrum. l. [illegible] ff. de recept.

(29) In illo vincit is, qui redditi interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet: in hoc, qui majore parte anni possedit, [illegible] l. [illegible] ff. de verb. sign. hæc est verum differentia. Hodie interdicta Uti possidetis, Utrubi exæquatum est l. [illegible] ff. Utrubi § sed interdicto quidem Inst. de interd. (30) Nisi qui muneris publici vacationem impetravit, l. [illegible] ff. de mun. & honor. (31) l. [illegible] ff. ne in flum. publico navig. [illegible] l. [illegible] §. ult. ff. ne quid in loco publ. (32) l. [illegible] §. prætor ff. ne quid in loco pub. (33) l. [illegible] ff. de vi. (34) Legendum credo, dejiciat non dejiciatur, l. [illegible] §. si quis autem ff. de vi & vi arm. (35) l. [illegible] §. si quis de nave ff. de vi. (36) l. [illegible] §. [illegible] ff. de vi & vi arm. (37) Qui a me vi, aut clam, aut precario possidet non habet interdictum Unde vi, si eum possessione dejecero. Sed si alius dejecerit, placet ei interdictum dari, l. [illegible] §. qui a me ff. de vi. (38) l. [illegible] §. [illegible] ff. de vi. (39) Hic locus mihi restituendus videtur, interdici prius debet, & his vicibus. (40) Ut l. [illegible] C. de servit. & aqua. (41) Civilis autem actio ex commodato non competit, quia precarium donatio potius est, quam civile negotium, l. 14. ff. de precar. (42) l. [illegible] ff. eod. (43) l. [illegible] ff. eod. (44) l. [illegible] §. ult. ff. de precar. (45) [illegible] de precario, l. [illegible] ff. de divers. temporal. præscript. (46) Sublucare est compescere luxuriem ramorum, quod usque ad 15. pedes, ut fiat, definitum est, a terra, l. [illegible] §. 7. ff. de arborib. cædend. (47) Id est, sive proprietarius, sive fructuarius, [illegible] (48) [illegible] l. ult. ff. de lege Fab. deinde gravior, l. ult. C. eod. (49) l. [illegible] ff. de lib. hom. exhib. (50) l. [illegible] §. ult. ff. de lib. exhib. (51) l. [illegible] & seq. ff. de pign. l. [illegible] C. quæ res pign. oblig. poss. (52) l. [illegible] §. conventionalis ff. de verb. oblig. (53) Isidorus hunc locum citat lib. [illegible] (54) Neque obstat l. [illegible] ff. de don. inter vir. & uxor. in qua epistola cautionis loco emissa inter præsentes intelligenda est ex l. [illegible] §. [illegible] ff. de verbor. oblig. Et idem omnes solemniter [illegible] §. si scriptum Inst. de inut. stipul. (55) l. [illegible] ff. de adquir. rer. dom. Quod extra duas illas causas stipulatur, proprietario adquirit, l. [illegible] ff. [illegible] (56) l. [illegible] in princ. ff. de verbor. oblig. (57) Pone his verbis: Dolum malum abesse abfuturumque esse. (58) l. [illegible] §. ult. l. [illegible] l. [illegible] ff. de novat.

TIT. IX.
DE STIPULATIONIBUS.

§. 1. SUbstitutus heres ab instituto (1), qui sub conditione scriptus est, utiliter sibi institutum hac stipulatione cavere compellit, ne petita bonorum possessione res hereditarias deminuat. Hoc autem casu ex die interpositæ stipulationis duplos fructos præstare compellitur. Hujus enim præjudicium a superiore differt, quod quæritur, an ea res, de qua agitur, major sit centum sestertiis, ideoque in longiorem diem concipitur. §. 2. Ex die accepti judicii dupli fructus (2) computantur. Et tam dantes, quam accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cognitorumque personæ, itemque sponsores eadem stipulatione comprehenduntur, eorum quoque quorum nomine promittitur.

§. 3. Quotiens judicatum solvi stipulatione satisdatur, omissa ejus actio rei judicatæ persecutionem (3) non excludit. §. 4. Emancipati liberi præteriti, si velint se miscere paternæ hereditati, & cum his, qui in potestate remanserint, communis patris dividere hereditatem, antequam bonorum possessionem petant, de conferendo (4) cavere cum satisdatione (5) debebunt. Quod si satisdare non possunt, statim ex fide bonorum confusionem (6), excepto peculio castrensi facere cogendi sunt.

TIT. X.
DE CONTRAHENDA AUCTORITATE.

§. 1. OB metum impendentis damni vicinus vicino satisdare debet (7), additis sponsoribus super eo, quod damni acciderit.

§. 2. De communi pariete utilitatis causa (8) hoc cœpit observari, ut ædificet quidem, cui ædificare interest: Cogatur vero socius portionis suæ impensas agnoscere.

TIT. XI.
DE DONATIONIBUS.

§. 1. SPecies extra dotem a matre in honorem nuptiarum, præsente filia genero traditæ, donationem perfecisse (9) videntur.

§. 2. Probatio traditæ, vel non traditæ possessionis, non tam in jure, quam in facto (10) consistit: ideoque sufficit ad probationem, si rem corporaliter teneant. §. 3. Pater si filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perseverans decesserit, morte patris donatio convalescit (11). §. 4. Cum ejus rei in duos donatio confertur, potior est ille, cui res tradita est. Nec interest posterior quis, an prior acceperit (12), & exceptæ, necne personæ sint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur (13), nec eo nomine si promiserit oneratur: quia lucrativæ rei possessor ab evictionis actione ipsa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hostibus eripuit, in infinitum donare (14) non prohibemur: si tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda est, quia contemplationem salutis certo modo æstimari non placuit.

TIT. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. EJus bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem conscivit, fisco (15) vindicantur. Quod si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admisit, non inquietabuntur, sed ordinariæ successioni relinquuntur. §. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas (16), qui affinem (17), vel cognatum cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut nec jure subsisteret operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus (18) id testamentum, quo filius ejus, vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. §. 4 Ætati ejus, qui accusat testamentum, si non obtineat, succurri solet in id, quod ita amisit, maxime si tutoris, aut curatoris consilio (19) actio instituta sit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale (20) administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. §. 6. Quotiens sine auctoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describant, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur (21) & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur.

§. 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet (22), nec ab eo donatum suscipi. §. 8. Imperatorem litis causa heredem instituì (23) invidiosum est: nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. §. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem factum esse jactaverat (24), a fisco occupari non possunt. §. 10. Privilegium fisci est (25), inter omnes creditores primum locum tenere.

§. 11. Quicumque a fisco convenitur, non ex indice, vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico (26) conveniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Cæterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falsam monetam percussisse dicitur (27), fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id fecisse dicuntur, ipsi quidam summo supplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte sciverit, omnino non possunt.

TIT. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. OMnes omnino deferre alterum (28) & causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert mares istud, an fœminæ faciant, servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur (29).

§. 3. Subornati sane eum deferre coguntur, qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores, ac delatores (30) puniuntur. §. 4. Damnati servi sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinore confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis (31).

TIT. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. IN criminibus eruendis quæstio quidem adhibetur (32), sed non statim a tormentis incipiendum est (33): ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur.

§. 2. Unius facinoris plurimi (34) rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & teneræ ætatis esse videatur.

TIT. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. SUspectos gratiæ (35) testes, & eos vel maxime, quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teste enim & vitæ qualitas spectari debet, & dignitas (36). §. 2. In adfinem, vel cognatum (37) inviti testes interrogari non possunt. §. 3. Adversus se invicem parentes & liberi (38), itemque liberti nec volentes ad testimonium admittendi sunt. Quia rei veræ testimonium, necessitudo personarum plerumque corrumpit. §. 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. §. 5. Qui falso (39), vel varia testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.

§. 6. In re pecuniaria tormenta, nisi cum de rebus hereditariis quæritur (40), non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut testibus explicantur.

TIT. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. SErvum de facto suo in se interrogari posse ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet qui per servum aliquid sine cautione commodat (41), aut deponit. §. 2. Judex tutelaris (42) itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem.

§. 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt: & hoc invito domino non est permittendum, nisi delator, cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus (43), vel certe deterioris facti servi subire taxationem.

§. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur (44). Nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum, servorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præside (45), neque a procuratore, neque in pecuniariis (46), quam in capitalibus causis interrogari possunt. §. 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest (47).

§. 7. Qui servum ideo comparaverit (48), ne in se torqueretur, restituto pretio poterit interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini (49), a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. §. 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus, ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus (50) haberi potest. §. 10. Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit (51), id forte velandæ conscientiæ suæ gratia, quam cum reo habuit, fecisse ducatur.

§. 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset (52), aut rei absentia defendatur (53). §. 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus (54) damnari potuisset. §. 13. In convictum reum (55), sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. §. 14. Reis suis edere crimina accusatores cogendi sunt (56). Scire enim oportet, quibus sint criminibus responsuri.

(1) Ex hoc loco pulchre explicabitur l. 12. ff. qui satisdare cog. & l. 2. ff. de prætor. stipulat. (2) Possessor rei alienæ, si condemnatus sit, ex die litis contestatæ duplos fructus reddat, l. 1. C. Theod. de fruct. & lit. exp. l. 1. C. Theod. de usur. rei judic. (3) Quæ enim [illegible] habet, quibus tamen intra tempora judicatis data experiri non potest, l. 1. ff. judicat. solv. l. 7. ff. de re jud. l. 4. §. 3. ff. de novat. (4) Recepto certe fratrum, vel quasi, l. 1. §. [illegible] ff. de collat. (5) l. 1. §. [illegible] ff. [illegible] §. 1. ff. de bonor. poss. contra tabul. (6) Aut omnino cavere, aut ejus portioni datur, l. 2. §. [illegible] §. si frater ff. de collat. (7) l. 10. §. [illegible] l. 13. ff. de damno infecto. (8) l. 32. ff. de damno infecto. (9) l. 31. §. 1. ff. de donat. (10) l. 77. ff. de rei vind. (11) Sola patris morte non confirmatur, l. 1. §. 1. ff. pro donato, l. 2. [illegible] ff. pro herede. Sed si patris extremo judicio fuerit confirmata, l. penult. ff. de collat. dot. (12) l. 15. ff. de rei vindic. (13) l. 18. §. ultim. ff. de donat. (14) Tribonianus hanc Pauli sententiam, quibusdam verbis nescio qua ratione immutatam, retulit in l. penult. §. 1. ff. de donat. (15) Extat hæc Pauli sententia in l. 45. §. [illegible] ff. de jure fisci. (16) l. 1. C. si quis aliq. test. prohib. l. 1. ff. eod. (17) Adfinitatis jure nulla est ab intestato successio. Itaque expungenda sunt illa verba, adfinem, vel. (18) l. 1. §. [illegible] ff. de his quæ ut indign. (19) Id enim non sua simplicitate, aut malitia, sed ex officio facit, l. 22. ff. de his quæ ut indign. l. 2. C. eod. l. 1. §. 9. ff. de his quæ ut indig. Pertinet ad hanc quæstionem l. 2. C. qui acc. non poss. (20) l. ult. C. de crim. [illegible] præsidi in sua provincia assidere potest. l. 3. ff. de offic. assess. (21) Illud additum in l. 3. C. de jure fisci, eos, quorum interest, custodiam evitare [illegible] prohibere posse. (22) l. 22. §. 7. ff. de jure fisci, l. 2. C. ne fisc. vel resp. (23) Extat hæc Pauli sententia in l. pen. ff. de bonor. [illegible] (24) Extat in l. ult. ff. qui test. (25) Fiscus prafertur omnibus in actione in personam rei persecutoria. Postponitur omnibus in actione in personam penali. In actione hypothecaria præfertur iis, qui priores sunt tempore: postponitur autem prioribus. l. [illegible] ff. de bon. auth. jud. poss. l. 10. ff. de jure fisci. l. 8. ff. qui pot. in pign. hab. (26) Refertur hæc sententia a Tribonian. in l. 2. ff. de fide instrum. (27) Statuitur hoc [illegible] sine distinctione [illegible] in l. 1. C. de fals. mon. & [illegible] in l. 2. (28) l. 4. C. de delatorib. (29) Arg. l. 1. C. de delator. (30) l. 2. §. 13. Pr. ff. de jure fisci. (31) l. ult. C. de delat. l. 2. §. pen. ff. de jure fisci. Quid si [illegible] de domini sceleris particeps constituntur? Videtur ex rescripto Trajani ea res dominum gravare: sed ab eo recessum est, l. 1. §. si servi ff. de quæst. (32) l. 10. §. 41. ff. de injur. l. 25. §. 4. ff. ad leg. Aquil. l. 9. ff. de quæst. (33) l. 1. §. 1. ff. l. 20. §. 2. ff. de quæst. l. 8. C. eodem. (34) l. 18. ff. de quæstionibus. (35) Extat pars quædam hujus sententiæ in l. penult. ff. de testib. (36) Tamen ea causa c [illegible] humiles, & infames audiuntur, l. 20. §. 2. ff. eod. (37) Ex lege Julia, l. 4. ff. de testib. (38) l. 6. C. de testib. (39) l. 16. ff. de testibus. (40) Placet his casibus ex inopia probationum servos audiri, non tantum si nondum sit certum, qui heredes sint, sed etsi de hereditate constet, l. 2. ff. de quæst. l. 1. & ult. C. eod. l. ult. [illegible] C. de pœn. delib. & infr. tit. proc. (41) l. 15. C. de quæst. l. 8. C. de testibus. & supr. lib. 2. tit. 13. (42) Extat hujus sententiæ pars quædam in l. 10. §. 4. ff. de quæst. (43) l. 11. ff. de quæst. Quod si servus in caput domini torqueatur in causa adulterii, quæ excepta est, non est necesse stipulationem interponi: quoniam absoluto domino datur condictio ex lege Julia in simplum: condemnato domino servus publicatur, l. 6. ff. de quæst. l. 27. §. ult. & l. prox. ff. ad legem Jul. de adult. quod tradi potest ad omnes causas exceptas. Hæc sententia Pauli non ad eum, qui in caput suum, vel in caput domini, sed ad eum, qui in caput alienum interrogatur, proprie pertinet. (44) l. 1. §. 9. ff. de quæst. & supr. lib. 1. Extat hæc sententia Pauli & in l. 18. §. 7. ff. de quæst. (45) Præses cognoscit de crimine, Procurator de bonis, non de crimine, l. 1. & 2. C. ubi caus. fisc. vel dom. dom. (46) Si in pecuniaria causa caput domini appetere non videntur, ex [illegible] probationum servos in dominum torqueri placet, l. 1. ff. de quæst. l. 1. C. eod. (47) Nisi socios sociam occidisse dicatur, l. 3. l. 17. §. [illegible] ff. de quæst. (48) Et ex rescripto Divorum fratrum, l. 1. §. 14 ff. de quæst. (49) Extat in Pandectis l. 18. §. 6. ff. de quæst. (50) l. 1. §. 13. ff. de quæst. (51) Nisi evidenter appareat commodi communionis sciente, captandæ impunitatis gratia hunc ad illius prodistionem festinasse, l. 4. C. de quæst. l. 1. §. cum quis ff. eod. (52) l. 39 §. 1. ff. de procur. l. 4. ff. de obseq. par. & patr. præst. (53) l. 71. l. 33. §. 2. ff. de procurat. l. 10. l. pen. ff. de publ. jud. l. 3. C. de accusat. (54) Quod si in commentariensis, cujus fraude, aut omnia negligentia custodia evaserit, consentiens in l. pen. C. de cust. reor. (55) l. 18. C. de pœn. (56) Ne (ut ait l. 28. ff. de quæst.) rei subitis criminibus opprimantur.

T I T. XVII.
DE ABOLITIONIBUS.

§. 1. POst abolitionem publicam (1) a delatore suo reus intra xxx. diem reperi potest (2), postea non potest. §. 2. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio (3). Mediocrium autem delictorum pœnæ sunt, metallum, ludus (4), deportatio. Minimæ, relegatio, exilium (5), opus publicum, vincula (6). Sane qui ad gladium dantur, intra annum consumendi sunt.

T I T. XVIII.
DE ABACTORIBUS.

§. 1. ABactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boves (7), capras X aut porcos quinque abegerint. Quidquid vero infra hunc numerum fuerit ablatum, pœna furti pro qualitate ejus, aut in duplum, aut in triplum convenitur, vel fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur. §. 2. Si ea pecore, de quibus quis litigat, abegerit, ad forum (8) remittendus est, atque ita convictus in duplum, vel in triplum furis more damnatur.

T I T. XIX.
DE SACRILEGIS.

QUi noctu manu (9) facta prædandi, ac depopulandi gratia templum irrumpunt, bestiis objiciuntur. Si vero per diem leve aliquid de templo abstulerint, vel deportantur honestiores, vel humiliores in metallum damnantur.

T I T. XX.
DE INCENDIARIIS.

QUi noctu fructiferas arbores (10) manu facta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honestiores damnum sarcire coguntur, vel curia submoventur, vel relegantur.

T I T. XXI.
DE VATICINATORIBUS, ET MATHEMATICIS.

§. 1. VAticinatores, qui se Deo plenos adsimulant, idcirco civitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad spem alicujus rei corrumperentur, vel certe ex eo populares animi turbarentur. Ideoque primo fustibus cæsi civitate pelluntur: perseverantes (11) autem in vincula publica conjiciuntur, aut in insulam deportantur, vel certe relegantur. §. 2. Qui novas, & usu, vel ratione (12) incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. §. 3. Qui de salute Principis, vel summa Reipublicæ Mathematicos, Ariolos, Aruspices, Vaticinatores consulit, cum eo, qui responderit, capite punitur.

§. 4. Non tantum divinatione quis, sed ipsa scientia, ejusque libris (13) melius fecerit abstinere. Quod si servi de salute dominorum consuluerint, summo supplicio, id est, cruce afficiuntur. Consulti autem si responsa dederint, aut in metallum damnantur, aut in insulam deportantur.

T I T. XXII.
DE SEDITIOSIS.

§. 1. AUctores (14) seditionis & tumultus, concitato populo, pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur. §. 2. Qui terminos effodiunt (15), vel exarant, arboresve terminales evertunt, vel qui convellunt bodonea (16), si quidem id servi sua sponte fecerint, in metallum damnantur, humiliores in opus publicum, honestiores in insulam, amissa tertia parte bonorum relegantur. §. 3. Cives Romani (17), qui se judaico ritu, vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis in insulam perpetuo relegantur: Medici capite puniuntur. §. 4. Judæi si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut deportantur, aut capite puniuntur (18).

T I T. XXIII.
AD LEGEM CORN. DE SICARIIS, ET VENEFICIS.

§. 1. LEx Cornelia (19) pœnam deportationis infligit eis, qui hominem occiderint, ejusve rei causa, furtive faciendi cum telo fuerint: Et qui venenum hominis necandi causa habuerint, vendiderint, paraverint, falsum testimonium dixerint, quo quis periret, mortisve causas præstiterint. Ob quæ omnia facinora in honestiores pœna capitis vindicari placuit, humiliores vero in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur. §. 2. Qui hominem occiderit, aliquando absolvitur. Et qui non occidit, ut homicida damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum puniendum est (20). Ideoque qui cum vellet occidere, id casu aliquo perpetrare non potuerit, ut homicida punietur. Et is, qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur.

§. 3. Qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit (21). Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. §. 4. Judex, qui in caput fortunasque hominis pecuniam accepit (22), in insulam bonis ademptis, deportatur. §. 5. Mandatores cædis perinde ut homicidæ (23) puniuntur. §. 6. Si putator ex arbore cum ramum dejiceret, non proclamaverit (24), ut vitaretur, atque ita prætereiens ejusdem ictu homo perierit, etsi in legem non incurrit, in metallum damnatur.

§. 7. Qui hominem invitum (25), libidinis, aut promercii (26) causa castraverit, castrandumve curaverit, sive is servus, sive liber sit, capite punitur. Honestior publicatis bonis in insulam deportatur.

§. 8. Qui abortionis (27), aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio afficiuntur. §. 9. Qui sacra impia, nocturnave, ut quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, faciendave curaverint (28): aut cruci suffiguntur, aut bestiis objiciuntur. §. 10. Qui hominem immolaverint (29), ex ejusve sanguine litaverint, fanum templumve polluerint, bestiis objiciuntur, vel si honestiores sint, capite puniuntur. §. 11. Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis objici aut cruci suffigi: ipsi autem magi (30) vivi exuruntur. §. 12. Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque his (31) publice, in insulam deportantur: humiliores capite puniuntur. §. 13. Si ex eo medicamine, quod ad salutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit (32): is, qui dederit, si honestior fuerit, in insulam deportatur, humilior autem capite punitur.

T I T. XXIV.
AD LEGEM POMPEJAM DE PARRICIDIIS.

LEge Pompeja (33) de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, avum, aviam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit. Hi etsi antea insuti culeo (34) in mare præcipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur, vel ad bestias (35) dantur.

T I T. XXV.
AD LEGEM CORNELIAM TESTAMENTARIAM.

§. 1. LEge Cornelia testamentaria (36) tenetur, qui testamentum, quodve aliud instrumentum sciens dolo malo recitaverit, subjecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpserit (37), fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit; quive nummos aureos, argenteos adulteraverit (38), laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitiaverit, vultuve Principum signatam monetam (39) præter adulterinam reprobaverit. Et honestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem post admissum manumissi capite (40) puniuntur. §. 2. Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum pecuniam acceperit, dederit, judicemve, ut sententiam ferat, vel non ferat, corruperit, corrumpendumve curaverit, humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso judice in insulam deportantur. §. 3. Judex qui contra sacras Principum constitutiones, contrave jus publicum quod apud se recitatum est, pronunciat, in insulam deportatur. §. 4. Qui rationes, acta, libellos, album propositum, testationes, cautiones, chirographa, epistolas sciens dolo malo in fraudem alicujus deleverit, mutaverit, subjecerit, subscripserit, quive æs inauraverit, argentaverit (41), quive cum argentum vel aurum poneret, æs stannumve subjecerit, falsi pœna coercetur.

§. 5. Amplissimus ordo decrevit (42) eas tabulas, quæ publici, vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent. §. 6. Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, resignaverit pœna legis Corneliæ tenetur (43): & plerumque aut humiliores in metallum damnantur, aut honestiores in insulam deportantur.

§. 7. Si quis instrumenta litis (44) suæ a procuratore suo, vel cognitore adversario prodita esse convicerit, tam procurator, quam cognitor, si humiliores sunt, in metallum damnantur: si honestiores, adempta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegantur.

§. 8. Instrumenta penes se deposita quicumque alteri altero absente reddiderit, vel adversario prodiderit, pro personæ ejus conditione, aut in metallum damnatur, aut in insulam relegatur (45).

§. 9. Qui falsis instrumentis, actis, epistolis, rescriptis, sciens dolo

(1) Abolitio duplex est, privata & publica. [illegible]

dolo malo usus fuerit (1), pœna falsi coercetur: ideoque humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam deportantur. §. 10. Si qui sibi falsum nomen imposuerit, genus parentesve finxerit, quo quid alienum interceperit, possederit (2), pœna legis Corneliæ de falsis coercetur. §. 11. Qui insignibus altioris ordinis utuntur, militiamque confingunt (3) quo quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur, honestiores in insulam deportantur. §. 12. Si qui de judicis amicitia, vel familiaritate mentientes eventus sententiarum ejus vendunt (4), quidve obtentu nominis ejus agunt, convicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

T I T. XXVI.

AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA ET PRIVATA.

§. 1. Lege Julia de vi publica damnatur, qui aliqua potestate præditus civem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem (5) necarit, necarive jusserit, torserit, verberaverit, condemnaverit, in publica vincula duci jusserit: Cujus rei pœna humiliores capitis, honestiores insulæ deportatione (6) coercentur.

§. 2. Hac lege excipiuntur, qui artem ludicram faciunt. Judicati etiam & confessi, & qui ideo in carcerem duci jubentur, quod jus dicenti non obtemperaverint (7), quidve contra disciplinam publicam fecerint (8). Tribuni etiam militum, & præfecti classium, alarumve, ut sine aliquo impedimento legis Juliæ per eos militare delictum coerceri possit. §. 3. Lege Julia de vi privata tenetur, qui quem armatis hominibus possessione, domo, villa, agrove dejecerit, expugnaverit, obsederit, cluserit, idve ut fieret, homines commodaverit, locaverit, conduxerit, quive cœtu, concursu (9), turba, seditione incendium fecerit, funerari, sepelirive aliquem prohibuerit, funusve eripuerit, turbaverit: Et qui eum, cui aqua & igni interdictum est, receperit, celaverit, tenuerit. Quive cum telo in publico fuerit: templa, portas, aliudve quid publicum armatis obsederit (10), cinxerit, clauserit, occupaverit. Quibus omnibus convictis, si honestiores sint, tertia pars bonorum eripitur, & in insulam relegantur, humiliores in metallum damnantur. §. 4. Creditor chirographarius si sine jussu præsidis per vim debitoris sui pignora cum non habuerit obligata, acceperit, in legem Juliam de vi privata committit (11). Fiduciam vero, & pignora apud se deposita persequi & sine auctoritate judicis vindicare non prohibetur (12).

T I T. XXVII.

DE LEGE JULIA PECULATUS.

SI quis fiscalem pecuniam attrectaverit, subripuerit, mutaverit, seu in suos usus converterit, in quadruplum (13) ejus pecuniæ, quam sustulit, condemnatur.

T I T. XXVIII.

AD LEGEM JULIAM REPETUNDARUM.

JUdices pedanei si pecunia corrupti dicantur (14), plerumque a præside aut curia submoventur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur.

T I T. XXIX.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS.

§. 1. Lege Julia majestatis tenetur is, cujus ope, consilio adversus Imperatorem vel Remp. arma mota sunt, exercitusve ejus in insidias deductus est, quive injussu Imperatoris bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit, sollicitaverit, deseruerit Imperatorem. His antea in perpetuum igni & aqua interdicebatur, nunc vero humiliores bestiis objiciuntur, vel vivi exuruntur: honestiores capite puniuntur. Quod crimen non solum facto, sed & verbis (15) impiis maxime exacerbatur. §. 2. In reum majestatis inquiri prius convenit, quibus opibus, qua factione, quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adulationis (16) alicujus, sed ipsius admissi causa puniendus est. Et ideo cum de eo quæritur, nulla dignitas a tormentis excipitur.

T I T. XXX.

AD LEGEM JULIAM AMBITUS.

PEtiturus magistratum, vel provinciæ sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit (17) convictus, ut vis publicæ reus in insulam deportatur.

T I T. XXXI.

DE PŒNIS MILITUM.

§. 1. SI pecunia accepta miles custodiam dimiserit, capite puniendus est (18). Et certe quæritur, cujus criminis reus dimissus esse videatur. §. 2. Qui custodiam militi prosequenti magna manu excusserint, capite puniuntur.

T I T. XXXII.

QUANDO APPELLANDUM SIT.

QUotiens jusjurandum (19) postulatur, eo tempore appellandum est, quo defertur, non quo juratur.

T I T. XXXIII.

DE CAUTIONIBUS, ET PŒNIS APPELLATIONUM.

§. 1. NE liberum quis & solutum haberet arbitrium retractandæ, & revocandæ sententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præstituta sunt. Et nisi juste appellaverint, tempora ad cavendum (20) in pœna appellationis præstituta sunt. Igitur morans eo in loco, ubi appellavit, cavere debet, ut ex die acceptarum literarum continui quinque dies computentur. Si vero longius, salva dinumeratione integri quinque dies cum eo ipso, quo literas acceperit, computantur.

§. 2. Ne quis in captionem verborum in cavendo incidat, expeditissimum est pœnam ipsam, vel quid aliud pro ea deponere (21). Necesse enim non habet sponsorem quis, vel fidejussorem dare, aut præsentem esse. Sed si contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod deposuit.

§. 3. Quotiens in pœna appellationis cavetur, tam unus, quam plures fidejussores, si idonei sunt (22), dari possunt. Sufficit enim etiam per unum idoneum indemnitati pœnæ consuli. §. 4. Si plures appellant, una cautio sufficit: & si unus caveat, omnibus vincit (23).

§. 5. Cum a pluribus sententiis provocatur, singulæ cautiones exigendæ sunt (24), & de singulis pœnis spondendum est. §. 6. Modus pœnæ, in quo quis cavere debet, specialiter in cautione exprimendus est, ut sciat, in qua stipulatio committatur (25). Aliter enim recte cavisse non videtur. §. 7. Assertor (26) si provocet, in ejusmodi tertium cavere debet, quanti causa æstimata est.

T I T. XXXIV.

DE DIMISSORIIS LITERIS.

§. 1. AB eo a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est, literæ dimissoriæ diriguntur, quæ vulgo Apostoli (27) appellantur, quarum postulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda est. §. 2. Qui intra tempora præstituta dimissorias non postulaverit, vel acceperit, vel reddiderit, præscriptione (28) ab agendo submovetur.

T I T. XXXV.

DE REDDENDIS CAUSIS APPELLATIONUM.

§. 1. MEritum appellationis causæ capitalis, & ipsam rationem status non nisi per nosmetipsos (29) prosequi possumus. Nemo enim absens aut duci in servitutem potest, aut damnari. §. 2. Moratorias appellationes, & eas, quæ ab executoribus, & confessis (30) fiunt, recipi non placuit. §. 3. Eum, qui appellat, cum convitio ipsius judicis (31) appellare non oportet: idoque quod ita factum est, arbitrio Principis vindicatur.

T I T. XXXVI.

POST PROVOCATIONEM QUID OBSERVANDUM SIT.

§. 1. QUotiens possessor appellet, fructus medii temporis deponi convenit (32). Quod si petitor provocet, fructus in causa depositi esse non possunt, nec recte eorum nomine satisdatio postulatur.

§. 2. Si propter prædia urbana, vel mancipia appelletur, pensiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, si de navi agatur, deponi solent.

T I T. XXXVII.

DE MERITIS APPELLATIONUM.

OMnimodo probandum est, ut quotiens injusta appellatio pronunciatur, sumptus, quos, dum sequeretur adversarius, impendit, reddere cogatur, non simplos, sed quadruplos (33).

CAJI

[illegible]

sus facte ancilla pepererit, liberum parit. Media enim tempora (1) libertati prodesse, non nocere etiam possunt. §. 4. Ex ea muliere natus, quæ ex causa fideicommissi manumitti debuit, si post moram libertati factam nascatur, ingenuus (2) nascitur. §. 5. Si mulier divortio facto gravidam se sciat, intra tricesimum diem viro denuntiare debet, vel patri ejus, ut ad ventrem inspiciendum, observandumque custodes mittant: quibus missis (3), partum mulieris omnimodo cognitur agnoscere. §. 6. Si prægnantem se esse mulier non denuntiaverit, vel custodes ventris missos non admiserit, liberum est patri vel avo natum non alere. Ceterum negligentia matris, quominus suus patri heres (4) sit, obesse non debet. §. 7. Si mulier se ex viro prægnantem negat, permittitur marito ventrem inspicere (5), & ventri custodes dare. §. 8. Venter inspicitur per quinque obstetrices, & quod maxima pars earum denuntiaverit, pro vero (6) habetur.

§. 9. Obstetricem, quæ partum alienum attulit, ut supponi possit, summo supplicio (7) affici placuit.

T I T. XXV.

QUEMADMODUM FILII SUI JURIS EFFICIUNTUR.

§. 1. PAter ab hostibus captus desinit habere filios in potestate: postliminio vero reversus, tam filios, quam omnia (8) sui juris in potestatem recipit, ac si nunquam ab hostibus captus sit.

§. 2. Singulæ emancipationes (9) vel iisdem, vel aliis testibus fieri possunt, vel eodem die, vel intermisso tempore. §. 3. Emancipatio etiam die feriato (10) fieri potest. §. 4. Apud magistratus municipales, si habeant legis actionem (11), emancipari, & manumitti potest. §. 5. Filiusfamilias emancipari invitus (12) non cogitur.

T I T. XXVI.

DE ADULTERIIS.

§. 1. INventam in adulterio uxorem, maritus ita demum occidere (13) potest, si adulterum domi suæ (14) deprehendat.

§. 2. Eum, qui in adulterio deprehensam uxorem non statim dimiserit, reum lenocinii (15) postulari placuit. §. 3. In causa adulterii dilatio (16) postulata impartiri (17) non potest.

T I T. XXVII.

DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM.

§. 1. INimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillorum habuit, a tutelis excusant (18), ne paterno inimico pupilli committantur. §. 2. Ad curam ejus, cujus quis tutelam administravit, invitus (19) vocari non potest.

T I T. XXVIII.

DE POTIORIBUS NOMINANDIS.

§. 1. NOn recte potiorem videtur nominare, qui causam nominati potioris (20) non expresserit. §. 2. Potior quis esse debet non solum gradu generis, sed & substantia rei familiaris.

T I T. XXIX.

QUI POTIOR NOMINARI NON POSSIT.

LIbertus, quem pater tutorem dedit, si minus idoneus dicatur, excusari quidem non potest (21), sed adjungi illi curator potest.

T I T. XXX.

DE ORATIONE (22) DIVI SEVERI.

DOlo tutoris curatorisve detecto; in duplum (23) ejus pecuniæ condemnatione conveniuntur, qua minorem fraudare voluerunt.

T I T. XXXI.

DE FURTIS.

§. 1. FUr est, qui dolo rem alienam contrectat. §. 2. Furtorum genera sunt quatuor: manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati (24). Manifestus fur est, qui in faciendo deprehensus est, & qui intra terminos ejus loci unde quid sustulerat deprehensus est, vel antequam ad eum locum quo destinaverat, perveniret. Nec manifestus (25) fur est, qui in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse negari non potest. §. 3. Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæsitum, & inventum est: Oblati (26) actione is tenetur, qui rem furtivam alii obtulit, ne apud se inveniretur.

§. 4. Furti actione is agere potest, cujus interest (27) rem non perdidisse. §. 5. Concepti is agere potest, qui rem concepit, & invenit. Oblati is agere potest, penes quem res concepta (28), & inventa est. §. 6. Manifesti furti actio, & nec manifesti, & concepti, & oblati heredi quidem competit, sed in heredem (29) non datur.

§. 7. Servus, qui furtum fecerit, damnumve dederit, nisi id pro sui quantitate, dominus (30) sarcire sit paratus, noxæ dedi potest.

§. 8. Si servus furtum fecerit, deinde manumissus fuerit, aut alienatus, cum ipso manumisso, vel emptore agi potest. Noxa enim caput (31) sequitur. §. 9. Filiusfamilias si furtum fecerit, deinde emancipetur, furti actio in eum datur (32), quia in omnibus noxa caput sequitur. §. 10. Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is, cujus ope, aut consilio furtum factum fuerit, furti actione tenetur.

§. 11. Qui meretricem (33) libidinis causa rapuit, & celavit, eum quoque furti actione teneri placuit. §. 12. Furti manifesti actio, præter pœnam quadrupli, ipsius rei persecutionem, genera vindicationis, & condictionis (34) continet. §. 13. Furti oblati actio adversus eum, qui obtulit, tripli est pœna (35), & ipsius rei repetitio.

§. 14. Furti quocunque genere condemnatus, famosus (36) efficitur.

§. 15. Quæcunque in caupona, vel meritorio stabulo, diversoriove perierint, in exercitores (37) eorum furti actio competit. §. 16. Rem pignori datam debitor creditori subtrahendo furtum facit, quem si & ipse similiter amiserit, suo nomine (38) persequi potest. §. 17. Pater, vel dominus de ea re, quæ filiofamilias, vel servo subrepta est, furti agere potest. Interest (39) enim ei deferri actionem, qui de peculio convenitur. §. 18. Si rem, quam tibi commodavi, postea subripui, furti actio competere tibi non potest. Rei enim nostræ (40) furtum facere non possumus. §. 19. Si cum furtum quis quærit, damnum injuria dederit, actione legis Aquiliæ (41) tenebitur.

§. 20. Ob indicium comprehendi furis præmium promissum jure debetur (42). §. 21. Sive segetes per furtum, sive quælibet arbores cæsæ (43) sint, in duplum (44) ejus rei nomine reus convenitur.

§. 22. Qui tabulas (45), cautionesve subripuit, in adscriptam summam furti actione tenebitur: Nec refert cancellatæ, necne sint: quia ex his debitum dissolutum esse comprobari potest. §. 23. Servus, qui in fuga est, a domino quidem possidetur, sed dominus furti actione ejus nomine non tenetur, quia in potestate (46) eum non habet.

T I T. XXXII.

DE OPERIS LIBERTORUM.

EGentem patronum libertus obligatione doni, muneris, operarum solutus, alere (47) cogendus est, pro modo facultatum (48) suarum.

JULII

[illegible]

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER TERTIUS.

TIT. I.
DE CARBONIANO EDICTO.

Si fratri puberi (1) controversia fiat, an pro parte impuberis differri causa debeat, variatum est. Sed magis est, ut differri non debeat.

TIT. II.
DE BONIS LIBERTI.

§. 1. In bonis liberti prior est patronus, quam filius alterius patroni. Item qui prior est filius patroni (2), quam nepos alterius patroni. §. 2. Libertus duos patronos (3) heredes instituit, alter eorum vivo liberto moritur, is qui superest, contra tabulas testamenti, bonorum possessionem recte postulat. §. 3. Libertorum hereditas in capita, non in stirpes dividitur (4): & ideo si unius patroni suo sint liberi, alterius quatuor, singuli viriles, id est, æquales portiones habebunt. §. 4. Patronus (5), vel patroni liberi ex parte dimidia heredes instituti, æs alienum liberti pro portionibus exsolvere coguntur.

TIT. III.
DE LEGE (6) FABIANA.

Ea quæ in fraudem patroni a liberto quoquomodo alienata sunt, Fabiana (7) formula tam ab ipso patrono, quam a liberis ejus revocantur.

TIT. IV.
DE TESTAMENTIS.

§. 1. Testamentum facere possunt (8) masculi post completum xiv. annum fœminæ post duodecimum. §. 2. Spadones eo tempore testamentum facere possunt, quo plerique pubescunt, id est, anno decimo octavo (9). §. 3. Filiusfamilias, qui militavit, de castrensi peculio tam communi, quam proprio jure testamentum facere potest. Castrense autem peculium est, quod in castris adquiritur (10), vel quod proficiscenti ad militiam datur. §. 4. Cæcus testamentum facere potest (11), quia accire potest adhibitos testes, & audire (12) sibi testimonium perhibentes. §. 5. Furiosus tempore intermissi furoris (13) testamentum facere potest. §. 6. Mulieri, quæ luxuriose vivit, bonis interdici (14) potest. §. 7. Moribus (15) per prætorem bonis interdicitur, hoc modo: *Quando tua bona paterna avitaque (16) nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re (17), commercioque interdico*. §. 8. Qui ab hostibus captus est, testamentum quasi servus facere non potest. Sane valet testamentum id, quod ante captivitatem factum est, si revertatur, jure postliminii: aut si ibidem decedat, beneficio legis Corneliæ (18): qua lege etiam legitimæ tutelæ (19), hereditatesque firmantur. §. 9. In insulam relegatus, & in opus publicum ad tempus damnatus, quia retinet civitatem, testamentum facere potest (20), & ex testamento capere. §. 10. Plures, quam septem ad testamentum adhibiti non nocent (21). Superflua enim facta prodesse, juri tamen nocere non possunt. §. 11. In adversa (22) corporis valetudine mente captus, eo tempore testamentum facere non potest. §. 12. Prodigus recepta vitæ sanitate, ad bonos mores reversus (23), & testamentum facere, & ad testamenti sollemnia adhiberi potest. §. 13. Ex his, qui ad testamentum adhibentur, si qui sint, qui Latine nesciant, vel non intelligant, sed tamen sentiant (24), cui rei sint adhibiti, non vitiant testamentum. §. 14. Conditionum duo sunt genera: aut enim possibilis est, aut impossibilis: Possibilis est, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest (25). Quarum altera ex eventu exspectatur, altera submovetur. §. 15. Conditiones contra leges (26) & decreta principum, vel bonos mores, adscriptæ nullius momenti sunt, veluti: *Si uxorem non duxeris: Si Filios non susceperis: Si homicidium feceris. Si barbaro habitu processeris*, & his similia. §. 16. Quotiens non apparet (27), quis sit heres institutus institutio non valet. Quod evenit, si testator plures amicos unius nominis habeat. §. 17. Heredes aut instituti, aut substituti dicuntur (28). Instituuntur primo gradu: Substituuntur secundo, vel tertio scripti. §. 18. Substituere quis pure & sub conditione (29) potest, & tam suis, quam extraneis, tam puberibus, quam impuberibus. §. 19. In quot vult uncias (30) testator hereditatem suam dividere potest. Impleto asse (31), sine parte heredes instituti ad prioris assis semissem æquis portionibus veniunt. §. 20. Servus alienus cum libertate heres institutus, institutionem non infirmat, sed libertas, ut alieno (32), supervacue data videtur. §. 21. Filio & extraneo (33) æquis partibus heredibus institutis, si præterito adcrescat, tantum suo avocabit, quantum extraneo. Si vero duo sint filii instituti, suis tertiam, extraneis dimidiam tollit. §. 22. Talis est posthumorum institutio: *Si qui post mortem meam posthumi nati fuerint, heredes mihi estote*: si vivo eo (34) nascantur, rumpunt, testamentum. §. 23. Nepos posthumus (35), qui in locum patris succedere potest, ab avo aut heres instituendus est, aut nominatim exheredandus, ne agnascendo rumpat testamentum. §. 24. Qui semel constituit ad se hereditatem pertinere, aut se rebus ejus immiscuit, repudiare (36) eam non potest, etiamsi damnosa sit.

TIT. V.
DE SC. SILANIANO.

§. 1. Hereditas ejus, qui a familia occisus esse dicitur, ante habitam quæstionem (37) adiri non potest, neque bonorum possessio postulari. §. 2. Occisus videtur non tantum qui per vim, aut per cædem interfectus est, velut jugulatus, aut præcipitatus, sed & is, qui veneno necatus (38) dicitur: Honestati enim heredis convenit, qualemcumque mortem testatoris inultam non prætermittere. §. 3. Domino occiso, de ea familia quæstio habenda est, quæ intra tectum fuerit, vel certe extra tectum cum domino (39) eo tempore, quo occidebatur. §. 4. Qui occisus dicitur, si constat eum sibi quoquomodo manus intulisse, de familia ejus quæstio non est habenda (40), nisi forte prohibere potuit, nec prohibuit. §. 5. Neroniano Senatusconsulto cavetur, ut occisa uxore, etiam de familia viri quæstio habeatur: idemque ut juxta uxoris familiam observetur, si vir (41) dicatur occisus. §. 6. Servi, qui sub eodem tecto fuerunt, ubi dominus perhibetur occisus, & torquentur, & puniuntur. & si testamento occisi manumissi sint. Sed & hi torquentur, qui cum occiso in itinere (42) fuerunt. §. 7. Servi de proximo si cum possent ferre, auditis clamoribus auxilium domino non tulerunt (43), puniuntur. §. 8. Servos, qui in itinere circumventum a latronibus dominum per fugam deseruerunt, apprehensos & torqueri, & summo supplicio (44) affici placuit. §. 9. Habetur de familia quæstio, & si heres testatorem occidisse dicatur: nec interest, an extraneus (45), an ex liberis sit. §. 10. Omnibus, qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis aufertur hereditas (46), si nihil testamento in fraudem legis fuerit cautum. §. 11. Sive falsum, sive ruptum, sive irritum dicatur esse testamentum, salva eorum disceptatione (47), scriptus heres jure in possessionem mitti desiderat. §. 12. Si inter heredem institutum, & substitutum controversia sit, magis placuit eum in possessionem rerum hereditariarum mitti, qui primo loco (48) scriptus est. §. 13. Scriptus heres, ut statim in possessionem mittatur, jure desiderat. Hoc post annum (49) impetrare non poterit. §. 14. In eo testamento heres scriptus, quod nec ut oportuit, oblatum, nec publice recitatum est, in possessionem mitti frustra (50) desiderat. §. 15. In possessionem earum rerum, quas mortis tempore testator non possedit, heres scriptus priusquam jure ordinario experiatur, improbe (51) mitti desiderat.

TIT. VI.
DE LEGATIS.

§. 1. Per præceptionem uni ex heredibus nummi legati, qui domi non erant, officio judicis familiæ erciscundæ (52) a coheredibus præstabuntur. §. 2. Ante heredis institutionem (53) legari non potest: inter medias heredum institutiones, sive alter, sive uterque edat, potest. §. 3. Interdum dimidium, interdum totum debetur (54) legatariis: Dimidium, si per vindicationem legatum sit: totum si per damnationem. §. 4. Communi servo cum libertate, & sine libertate legari potest, totumque legatum (55) socio testatoris adquiritur. §. 5. Post mortem heredis legari non potest (56), quia nihil ab herede heredis relinqui potest. §. 6. In mortis tempus (57) tam sua, quam heredis ejus (58) legata confirmari possunt, hoc modo: *Lucio Titio cum morietur, do lego, aut, heres meus dare damnas* (59) *esto*. §. 7. Per vindicationem legatum, etsi nondum constituerit legatarius ad se pertinere, atque ita post apertas tabulas (60) ante aditam hereditatem decesserit, ad heredem suum transmittit. §. 8. Si res obligata creditori, cujus causam testator non ignorat, per damnationem legata sit, luitio (61) ad heredis sollicitudinem spectat. §. 9. Servo fataliter interempto, legatarii damnum est (62): quia legatum nulla culpa heredis intercidit. §. 10.

(1) [illegible] (2) [illegible] (3) [illegible] … (62) [illegible]

§. 74. Jumentis legatis (1), boves non continentur. Equis vero legatis, equas quoque placuit contineri. Ovibus autem legatis, agni continentur, nisi anniculi sint. §. 75. Grege ovium legato, arietes (2) etiam continentur. §. 76. Avibus legatis (3), anseres, phasiani, gallinæ & aviaria debebuntur. An autem phasianarii, & pastores anserum, voluntatis quæstio est. §. 77. Dulcibus legatis, sapa, defrutum, mulsum dulce etiam vinum, palmæ, caricæ, uvæ passæ (4) debebuntur. Sed in hoc quoque voluntatis est quæstio, quia & in specie pomorum comprehendi possunt. §. 78. Frugibus legatis (5), tam leguinina, quam ptisana, & triticum continentur. §. 79. Veste legata ea cedunt, quæ ex lana, & lino texta sunt: item serica, & bombycina, quæ tamen induendi, operiendi, cingendi, sternendi, injiciendive causa (6) parata sunt: pelles quoque induitoriæ continebuntur. §. 80. Veste virili legata, ea tantummodo debebuntur, quæ ad usum virilem salvo pudore attinent. Stragula (7) quoque huic legato cedunt. §. 81. Muliebri veste legata, omnia, quæ ad usum muliebrem (8) spectant, debebuntur. §. 82. Lana legata sive succida, sive lota sit, sive pectinata, sive versicoloria (9), legato cedit. Purpura vero, aut stamen subtemenve hoc nomine non continentur. §. 83. Mundo muliebri legato, ea cedunt, per quæ mundior mulier (10), lautiorque efficitur; velut speculum, conchæ, strali, item buxides, unguenta, & vasa, in quibus ea sunt: item sella balnearia (11), & cætera ejusmodi. §. 84. Ornamentis legatis (12) ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier, veluti anuli, catenæ, reticuli, & cætera (13), quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. §. 85. Argento legato (14), massæ tantummodo debebuntur: Vasa enim, quæ proprio nomine separantur, legato non cedunt: quia nec lana legata (15), vestimenta debebuntur. §. 86. Vasis argenteis legatis ea omnia continentur, quæ capacitati alicui parata sunt: & ideo tam potoria, quam escaria, item ministeria omnia debebuntur, veluti urceoli, lances, patinæ (16), piperatoria, cochlearia quoque, itemque trullæ, calices, scyphi, & his similia. §. 87. Libris legatis, chartæ, volumina, membranæ, & philyræ continentur: Codices quoque debentur. Librorum enim appellatione non volumina chartarum (17), sed scripturæ modus, qui certo fine concluditur, æstimatur. §. 88. Auro legato, gemmæ quoque inclusæ (18), itemque margaritæ, & smaragdi legato cedunt. Sed magis voluntatis esse quæstionem. Infectum enim aurum debetur, factum ornamentorum genere continetur. §. 89. Vasis argenteis legatis, emblemata (19) quoque ex auro infixa legato cedunt. §. 90. Argento potorio legato, omnia (20), quæ ad poculorum speciem comparata sunt, debebuntur, veluti pateræ, calices, scyphi, urceoli, amphoriæ, & conchæ. §. 91. Carruca cum junctura legata, mulæ (21) quoque legatæ, non mulio videtur, propter quotidianam loquendi consuetudinem.

§. 92. Prioribus codicillis, vel alio testamento quibus ademptum est legatum, vel certe translatum (22), perpetuo soluta repetuntur.

TIT. VII.
DE MORTIS CAUSA DONATIONIBUS.

§. 1. Mortis causa donat, qui ad bellum proficiscitur, & qui navigat, ea scilicet conditione (23), ut si reversus fuerit, sibi restituatur: si perierit, penes eum remaneat, cui donavit.

§. 2. Donatio mortis causa, cessante valetudine, & secuta sanitate, pœnitentia etiam revocatur (24): Morte enim tantummodo convalescit.

TIT. VIII.
AD LEGEM FALCIDIAM.

§. 1. Exhausta legatis, aut fideicommissis, vel mortis causa donationibus (25) hereditate, auxilio Falcidiæ institutus heres quadrantem retinere potest. §. 2. Quotiens de modo quartæ retinendæ quæritur, propter periculum plus petendi, officio judicis omnibus æstimatis, quartæ facienda est, quæ apud heredem remaneat: aut certe exigenda cautio a legatario, ut quod plus dodrante perceperit, restituat (26).

§. 3. Ea, quæ mater vivo filio donavit (27), in quartam non imputantur. §. 4. Ex mora præstandorum fideicommissorum, vel legatorum fructus, & usuræ peti possunt. Mora autem fieri videtur (28), cum postulanti non datur.

[illegible]

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER QUARTUS.

TIT. I.
DE FIDEICOMMISSIS.

§. 1. Ab uxore, cui vir dotem prælegavit, fideicommissum relinqui non potest: quia non ex lucrativa causa testamento aliquid capit, sed proprium (1) recipere videtur. §. 2. A postumo herede instituto (2) fideicommissum dari potest. §. 3. Ab imperatore (3) herede instituto legatum, & fideicommissum dari potest.

§. 4. A surdo (4), vel muto, sive legatum acceperint, sive heres institutus sit, vel ab intestato successerit, fideicommissum relinquitur.

§. 5. Qui fideicommissum relinquit, etiam cum eo, cui relinquit, loqui potest (5): velut: Peto, Gai Sei contentus sis illa re, aut, volo tibi illam præstari. §. 6. Fideicommittere his verbis possumus: rogo, peto, volo, mando (6), deprecor, cupio, injungo. Desidero (7) quoque & impero verba utile faciunt fideicommissum. Relinquo (8) vero, & commendo (9), nullam fideicommissi pariunt actionem. §. 7. Tam nostras res, quam alienas per fideicommissum relinquere (10) possumus: sed nostræ statim, alienæ autem æstimatione, aut redemptæ præstantur.

§. 8. Si alienam rem tanquam suam testator per fideicommissum reliquerit, non relicturus, si alienam scisset, et solet legatum, ita inutile erit (11) fideicommissum. §. 9. Testatore supervivente, si eam rem, quam reliqueras, vendideris, extinguitur (12) fideicommissum.

§. 10. Codicillis, qui testamento confirmati non sunt, adscriptum fideicommissum jure debetur. §. 11. Filio quibuscunque verbis a patre fideicommissum relictum, jure debetur. Sufficit enim inter conjunctas personas, quibuscunque verbis, ut in donatione, voluntas expressa: & ideo etiam pridie (13), quam moriatur, recte relictum videtur.

§. 12. In tempus emancipationis, vel cum sui juris erit, fideicommissum relictum (14) quocumque modo patria potestate liberato debetur.

§. 13. Rogati invicem sibi, si sine liberis decesserint, hereditatem restituere, altero decedente sine liberis, hereditas ad eum pervenit, qui supervixit, nec ex eo pacisci (15) contra voluntatem testatoris possunt.

§. 14. Heres ante aditam hereditatem, legatarius antequam legatum accipiat, fideicommissum præstare non possunt. §. 15. Rem fideicommissam si heres vendiderit, eamque sciens comparaverit, nihilominus in possessionem (16) ejus fideicommissarius mitti jure desiderat.

§. 16. Quotiens libertis fideicommissum relinquitur, ad eos tantummodo (17) placuit pertinere, qui manumissi sunt, vel qui in eodem testamento libertatem, intra numerum legitimum consecuti sunt.

§. 17. Cui ab herede fideicommissum non relinquitur non solum in res hereditarias (18), sed & in proprias (19) heredis inducitur. §. 18. Jus omne fideicommissi non in vindicatione, sed in petitione (20) consistit.

TIT. II.
DE SC. TREBELLIANO.

Senatusconsulto Trebelliano prospectum est, ne solus heres omnibus hereditariis actionibus oneraretur. Et ideo quotiens hereditas ex causa fideicommissi restituitur, actiones omnes in fideicommissarium transferuntur (21): quia unicuique damnosam esse fidem suam non oportet.

TIT. III.
DE SC. PEGASIANO.

§. 1. Inter heredem & fideicommissarium, cui ex Pegasiano hereditas restituitur, partis & pro parte stipulatio interponitur (22): ut heredi instituto pro quarta actiones, pro cæteris vero portionibus fideicommissario competant. §. 2. Totam hereditatem restituere rogatus, si quartam retinere nolit, magis est, ut eam ex SC. Trebelliano (23) debeat restituere. Tunc enim omnes actiones in fideicommissarium dantur. §. 3. Lex Falcidia, itemque SC. Pegasianum deducto omni ære alieno, Deorumque donis (24) quartam residuæ hereditatis ad heredem volunt pertinere. §. 4. Qui totam hereditatem restituit, cum quartam retinere ex Pegasiano debuisset, repetere eam non potest (25). Nec enim indebitum solvisse videtur, qui plenam fidem defuncto præstare maluit.

TIT. IV.
DE REPUDIANDA HEREDITATE.

§. 1. Repudiari hereditas (26) non tantum verbis, sed etiam re potest & alio quovis indicio voluntatis. §. 2. Heres per magistratus municipales, ex auctoritate præsidis (27), fideicommissario postulante, hereditatem adire, & restituere compellitur. §. 3. Fideicommissarios si efficiunt heredem nolle adire hereditatem, absente eo interponi decretum (28), & in possessionem mitti jure desiderat. §. 4. Suspectam hereditatem adire compulsus, omnia (29) ex Trebelliano restituit.

TIT. V.
DE INOFFICIOSI QUERELA.

§. 1. Inofficiosum dicitur testamentum, quod frustra, liberis exheredatis, non ex officio pietatis (30), videtur esse conscriptum.

§. 2. Post factum a matre testamentum filius procreatus, non mutata ab ea, cum posset, voluntate ad exemplum præteriti, inofficiosi (31) querelam recte instituit. §. 3. Testamentum, in quo impera-

[illegible]

tur (1) ſcriptus eſt heres, inofficioſum argui poteſt. Eum enim qui leges facit (2), pari majeſtate legibus obtemperare convenit.

§. 4. Qui inofficioſum dicere poteſt, hereditatem petere (3) non prohibetur. §. 5. Filius ex aſſe heres inſtitutus inofficioſum dicere non poteſt, nec intereſt, exhauſta, nec ne ſit hereditas, cum apud eum quarta (4) aut legis Falcidiæ, aut SC. Pegaſiani beneficio ſit remanſura.

§. 6. Quarta portio liberis deducto ære alieno, & funeris impenſa præſtanda eſt, ut ab inofficioſi querela excludantur: libertates (5) quoque eam portionem minuere placet. §. 7. Filius in judicio patris ſi minus quarta portione conſecutus ſit, ut quarta ſibi a coheredibus fratribus (6) citra inofficioſi querelam impleatur, jure deſiderat.

§. 8. Pactio talis, ut de inofficioſo teſtamento dicatur, querelam ſuper judicio futuram non excludit. Meritis (7) enim liberos, quam pactionibus adſtringi placuit. §. 9. Rogatus hereditatem reſtituere, etſi inofficioſi querelam inſtituerit, fideicommiſſario non ſit injuria: quartam enim ſolummodo hereditatis amittit (8), quam beneficio Senatuſconſulti habere potuiſſet. §. 10. Heres inſtitutus habens ſubſtitutum, ſi de inofficioſo dixerit, nec obtinuerit, non id ad fiſcum, ſed ad ſubſtitutum (9) pertinebit.

T I T. VI.
DE VICESIMA (10).

§. 1. TAbulæ teſtamenti aperiuntur hoc modo, ut teſtes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui ſignaverint teſtamentum; ut ita agnitis ſignis, rupto lino aperiatur, & recitetur (11), atque ita deſcribendi exempli fiat poteſtas; ac deinde ſigno publico obſignatum in archium redigatur: ut ſi quando exemplum ejus interciderit (12), ſit, unde peti poſſit. §. 2. Teſtamenta in municipiis, coloniis, oppidis, præfectura, vico, caſtello, conciliabulo facta, in foro, vel baſilica præſentibus teſtibus, vel honeſtis viris, inter horam ſecundam & decimam diei recitari debent, exemploque ſublato, ab iiſdem rurſus magiſtratibus (13) obſignari, quorum præſentia conſtat aperta. §. 3. Teſtamentum lex ſtatim poſt mortem teſtatoris aperiri voluit: & ideo quamvis ſit reſcriptis variatum, tamen a præſentibus intra triduum, vel quinque dies aperiendæ ſunt tabulæ: ab abſentibus quoque intra eos dies, cum ſupervenerint. Nec enim (14) oportet teſtamentum heredibus, aut legatariis, aut libertatibus, quam neceſſario (15) vectigali moram fieri.

T I T. VII.
DE LEGE CORNELIA.

§. 1. QUi teſtamentum falſum ſcripſerit, recitaverit, ſubjecerit, ſignaverit, ſuppreſſerit, amoverit, reſignaverit, deleverit, pœna legis Corneliæ (16) de falſis tenebitur, id eſt, in inſulam deportatur. §. 2. Non tantum is, qui teſtamentum ſubjecit, ſuppreſſit, delevit, pœna legis Corneliæ coercetur, ſed & is (17), qui ſciens dolo malo id fieri juſſit, faciendumve curavit. §. 3. Teſtamentum ſupprimit, qui ſciens prudenſque tabulas teſtamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommiſſariorum, aut libertatum non profert (18).

§. 4. Supprimere tabulas videtur, qui cum habeat, & proferre poſſit, eas proferre non curat (19). §. 5. Codicilli quoque (20) ſi lateant, nec proferantur, ſupprimi videbuntur. §. 6. Edicto perpetuo cavetur, ut ſi tabulæ teſtamenti non appareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum (21) agi poſſit, quo ad exhibendum compellitur qui ſupprimit. Tabularum autem appellatione chartæ quoque, & membranæ continentur.

T I T. VIII.
DE INTESTATORUM SUCCESSIONE.

§. 1. INter agnatos & cognatos hoc intereſt (22), quod in agnatis etiam cognati continentur, inter cognatos vero agnati non comprehenduntur. Et ideo patruus & agnatus eſt, & cognatus, avunculus autem cognatus tantummodo. §. 2. Si ſint fratres defuncti (23), & fratris filii, vel nepotes, fratre non exiſtente filius fratris nepoti præfertur.

§. 3. Feminæ ad hereditates legitimas ultra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur, idque jure civili (24), vel Voconiana ratione videtur effectum. Ceterum lex XII. Tabul. nulla diſcretione ſexus cognatos admittit. §. 4. In hereditate legitima ſucceſſioni locus non eſt. Et ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non poteſt (25), quia omnis ſucceſſio proximiori defertur. §. 5. Ab hoſtibus captus neque ſui, neque legitimi heredis jus amittit poſtliminio reverſus. Quod & circa eos, qui in inſulam deportantur, vel ſervi pœnæ effecti ſunt, placuit obſervari, ſi per omnia in integrum indulgentia principali (26) reſtituantur.

§. 6. Pro herede gerere, eſt deſtinatione futuri dominii aliquid ex hereditariis rebus uſurpare. Et ideo pro herede gerere videtur (27), qui fundorum hereditariorum culturas, rationeſque diſponit, & qui ſervis hereditariis, jumentis, rebuſve aliis utitur. §. 7. Ex pluribus heredibus iiſdemque legitimis, ſi qui omiſerint hereditatem, vel in adeundo aliqua ratione fuerint impediti, his, qui adierunt, vel eorum heredibus omittentium portiones adcreſcunt. Quod in herede inſtituto tam, qui acceperat ſubſtitutum (28), evenire non poteſt. Diverſa enim cauſa eſt ſcripti & legitimi.

T I T. IX.
AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM.

§. 1. MAtres tam ingenuæ, quam libertinæ, cives Romanæ, ut jus liberorum conſecutæ videantur, ter & quater peperiſſe ſufficiet, dummodo vivos (29), & pleni temporis pariant. §. 2. Quæ ſemel uno partu tres filios edidit, jus liberorum non conſequitur. Non enim ter peperiſſe, ſed ſemel partum fudiſſe videtur, niſi forte per intervalla (30) pariat. §. 3. Mulier ſi monſtroſum aliquid, aut prodigioſum enixa ſit, nihil proficit (31). Non ſunt enim liberi, qui contra formam humani generis, converſo more procreantur. §. 4. Partum, qui membrorum humanorum officia ampliavit, quia aliquatenus videtur effectus, matri prodeſſe placuit (32). §. 5. Septimo menſe natus matri prodeſt (33). Ratio enim Pythagorei numeri hoc videtur admittere; ut aut ſeptimo pleno, aut decimo menſe partus maturior videatur. §. 6. Abortus, vel abactus venter partum efficere (34) non videtur. §. 7. Libertina ut jus liberorum conſequi poſſit, quater eam peperiſſe ſufficit. §. 8. Latina ingenua jus Quiritium conſecuta, ſi ter pepererit, ad legitimam filii hereditatem admittitur, non eſt enim manu emiſſa. §. 9. Jus liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui ſuperſunt: habuit, quæ amiſit. Neque habet neque habuit, quæ beneficio principis jus liberorum conſecuta eſt.

T I T. X.
AD SENATUSCONSULTUM ORPHITIANUM.

§. 1. FIlii vulgo quæſiti ad legitimam matris hereditatem aſpirare non prohibentur (35), quia pari jure ut ipſorum matribus, ita ipſis matrum hereditates deferri debuerunt. §. 2. Ad filiam ancillam, vel libertam ex SC. Claudiano effectam, legitima matris inteſtatæ hereditas pertinere non poteſt (36), quia neque ſervi, neque liberti matrem civilem habere intelliguntur. §. 3. Ad legitimam inteſtatæ matris hereditatem filii cives Romani, non etiam Latini admittuntur. Cives autem Romanos eo tempore (37) eſſe oportet, quo ab iiſdem legitima hereditas aditur. §. 4. Filius maternam hereditatem, eandemque legitimam, niſi adeundo (38) quærere non poteſt.

T I T. XI.
DE GRADIBUS.

§. 1. PRimo gradu ſuperiori linea (39) continentur pater, mater: inferiori filius, filia, quibus nullæ aliæ perſonæ junguntur.

§. 2. Secundo gradu continentur ſuperiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis: tranſverſa frater, ſoror: quæ perſonæ duplicantur. Avus enim, & avia tam ex patre, quam ex matre: nepos, neptis tam ex filio, quam ex filia: frater, ſoror tam ex patre, quam ex matre accipiuntur. Quæ perſonæ ſequentibus quibuſcunque gradibus ſimiliter pro ſubſtantia earum, quæ in quoque gradu conſiſtunt, ipſo ordine duplicantur (40). §. 3. Tertio gradu (41) veniunt ſupra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis, ex obliquo fratris, ſororiſque filius, filia, patruus, amita, id eſt, patris frater & ſoror: Avunculus, matertera, id eſt, matris frater & ſoror. §. 4. Quarto gradu (42) veniunt ſupra abavus, abavia: infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris & ſororis nepos, neptis, frater patruelis, ſoror patruelis, id eſt, patrui filius, filia: conſobrinus, conſobrina, id eſt, avunculi & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id eſt, amitæ filius, filia: itemque conſobrini, qui ex duabus ſororibus naſcuntur. Quibus accreſcit patruus magnus, amita magna, id eſt, avi paterni frater & ſoror: Avunculus magnus, matertera magna, id eſt, aviæ tam paternæ, quam maternæ frater & ſoror. §. 5. Quinto gradu (43) veniunt ſupra quidem, atavus, atavia, infra adnepos, adneptis: ex obliquo fratris & ſororis pronepos, proneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini, conſobrinæ filius, filia, propior ſobrinus, ſobrina, id eſt, patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. His accreſcunt propatruus, proamita; hi ſunt proavi paterni frater & ſoror: proavunculus, promatertera; hi ſunt proaviæ paternæ, maternæque frater & ſoror, proavique materni. §. 6. Sexto gradu (44) veniunt ſupra tritavus, tritavia, infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris & ſororis abnepos, abneptis, fratris patruelis, ſororis patruelis, amitini, amitinæ, conſobrini, conſobrinæ nepos, neptis: patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis, id eſt, propioris ſobrini filius, filia qui conſobrini appellantur. Quibus ex latere accreſcunt propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius, filia: Abpatruus abamita, hi ſunt abavi paterni frater & ſoror: Abavunculus abmatertera, hi ſunt abaviæ paternæ, maternæque frater & ſoror, abavique materni. §. 7. Septimo gradu (45) qui ſunt cognati recta linea ſupra, infraque, propriis nominibus non appellantur; ſed ex tranſverſa linea continentur fratris, ſororiſve atnepos, atneptis, conſobrini filii, filiæque. §. 8. Succeſſionis idcirco gradus ſeptem conſtituti ſunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita (46) ſuccedentibus prorogari poteſt.

TIT.

(1) [illegible] §. 2. ff. de ino. teſt. (2) l. 23. ff. de legat. 3. (3) l. 5. C. de inoff. teſt. [illegible] (4) l. 8. §. 8. ff. de inoff. teſt. [illegible]

[illegible]

(22) [illegible] (23) [illegible]

[illegible]

T I T. XII.

DE MANUMISSIONIBUS.

§. 1. SErvum communem unus ex dominis manumittendo Latinum facere non potest, nec magis, quam civem Romanum: cujus portio eo casu, quo si proprius esset, ad civitatem Romanam perveniret, socio adcrescit (1). §. 2. Mutus, & surdus servum vindicta liberare non possunt (2). Inter amicos tamen, & per epistolam manumittere non prohibentur. Ut autem ad justam libertatem pervenire possit, conditione venditionis excipi potest. §. 3. Tormentis apud Præsidem subjectus, & de nulla culpa confessus, ad justam libertatem (3) perduci potest. §. 4. Fideicommissa libertas (4) data, facto heredis non mutatur, si servum, quem manumittere jussus est, vinxerit.

§. 5. Communem servum unus ex sociis vinciendo, futuræ libertati non nocebit. Inter pares enim sententias, clementior severiori præfertur. Et certe humanæ rationis est favere miserioribus, & prope innocentes dicere, quos absolute nocentes pronunciare non possumus.

§. 6. Debitor creditorve servum pignoris vinciendo, dedititium facere non possunt. Alter enim sine altero causam pignoris (5) deteriorem facere non potest. §. 7. Servus furiosi domini, vel pupilli jussu vinctus (6), dedititiorum numero non efficitur: quia neque furiosus, neque pupillus exacti consilii capax est. §. 8. Non tantum si ipse dominus (7) vinciat, nocet libertati, sed & si vinciri jubeat, aut vincientis procuratoris actorisve factum comprobet. Quod si antequam sciret vinctum, solutionis ejus causas approbaverit, libertati futuræ vincula non nocebunt. §. 9. Cæco curator dari non potest (8), quia ipse sibi procuratorem instituere potest.

(1) Hoc Justinian. mutat in l. 1. C. de comm. serv. manum. (2) l. 10. & qui testam. fac. possunt, l. 1. ff. qui & a quibus manum. (3) Auctor Ulpian. in fragm. tit. 1. (4) l. 2. ff. de fideic. lib. (5) l. 26. §. ult. ff. de pign. act. (6) Vincula quemadmodum in lege Ælia Sentia de dedititiis accipiantur, Ulpian. exponit in l. 110. ff. de verborum signif. (7) Hodie sublata est dedititiorum conditio. Itaque usui hæc esse non possunt. (8) Curator dari solet muto, surdo, prodigo. l. 43. ff. de procurat. Cæco non datur, l. 2. ff. de adoption. l. 2. ff. de bon. poss. fur. infant.

T I T. XIII.

DE FIDEICOMMISSIS LIBERTATIBUS.

§. 1. EA conditione heres institutus, si liberos suos emancipaverit, omnimodo eos emancipare cogendus est (9). Pro conditione enim hoc loco emancipatio videtur adscripta. §. 2. Decedente eo, a quo fideicommissa libertas relicta est, heredes ejus eam præstare (10) cogendi sunt. §. 3. Si decedens servis suis libertatem ita dederit. Illum & illum liberos esse volo, eosque filiis meis tutores do, impeditur fideicommissa libertas: quia pupilli sine tutoris auctoritate manumittere non possunt, & habentibus tutores tutor dari non potest: sed interim vice absentium pupilli habentur, ut ex decreto amplissimi ordinis primum libertas (11), ac deinde tutela competere possit.

T I T. XIV.

AD LEGEM FUSIAM CANINIAM.

§. 1. NOminatim (12) servi testamento manumitti secundum legem Fusiam possunt. Nominatim autem manumittere intelligitur hoc modo: *Stichus liber esto*. Cum autem: *Obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo*, ex Orphitiano SC. perinde libertas competit, ac si nominatim data sit. Officiorum enim, & artium appellatio nihil de significatione nominum mutat, nisi forte plures sint, qui eo officio designentur. Tunc enim nomen adjungendum est, ut eluceat, de quo testator sensisse videatur. §. 2. Codicillis testamento confirmatis datæ libertates cum his, quæ tabulis testamenti datæ sunt, concurrunt: & sive antecedant, sive sequantur testamentum novissimo loco adhibentur, quia ex testamento utræque confirmantur.

§. 3. Quoties numerus servorum propter legem Fusiam Caninam ineundus est, fugitivi quoque (13) quorum semper possessio animo retinetur, computandi sunt. §. 4. Lege Fusia Caninia cavetur, ut certus servorum numerus (14) testamento manumittatur. Subductis igitur duobus usque ad x. pars dimidia, a x. usque ad xxx. pars tertia, a xxx. usque ad c. pars quarta, a c. usque ad D. pars quinta. Plures autem, quam centum ex majori numero servorum manumitti non licet.

(9) l. 92. ff. de condit. & demonstr. (10) l. 11. §. 1. ff. de fideic. libert. (11) l. 9. C. de fideic. libert. (12) l. 24. ff. de manum. testam. (13) l. 1. §. 14. l. 16. in fin. ff. de adquir. vel amitt. poss. l. 11. §. ult. ff. de liber. caus. (14) De qua in l. si Judæi C. Theod. de Judæis & in primo tit. hujus libri.

JULII PAULI
RECEPTARUM SENTENTIARUM
LIBER QUINTUS.

T I T. I.

DE LIBERALI CAUSA.

§. 1. QUi contemplatione extremæ necessitatis, aut alimentorum gratia filios suos vendiderint, statui ingenuitatis eorum non præjudicant (1). Homo enim liber nullo pretio æstimatur. Idem nec pignori ab his, aut fiduciæ dari possunt. Ex quo facto sciens creditor deportatur. Operæ tamen eorum locari possunt. §. 2. Veteri & origini ingenuitatis manumissio, quocumque modo facta fuerit, non præjudicat (2). §. 3. Descriptio ingenuorum ex officio fisci (3) inter fiscalem familiam facta, ingenuitati non præjudicat. §. 4. Qui metu & impressione alicujus terroris apud acta Præsidis servum se esse mentitus est, postea (4) statum suum defendenti non præjudicat.

§. 5. Post susceptum liberale judicium, si assertor causam deseruerit, in alium assertorem omne judicium transferri placuit. In priorem vero quod prodendæ libertatis gratia factum est, extra ordinem vindicatur. Non enim oportet susceptam status causam, nulla cogente necessitate, deliri (5).

T I T. II.

DE USUCAPIONE.

§. 1. POssessionem adquirimus animo & corpore: animo utique nostro (6); corpore vel nostro, vel alieno. Sed nudo animo adipisci quidem possessionem non possumus, retinere tamen nudo animo possumus, sicut in saltibus hybernis (7), æstivisque contingit.

§. 2. Per liberas personas, quæ in potestate nostra non sunt, adquiri nobis nihil potest. Sed per procuratorem (8) adquiri nobis possessionem posse, utilitatis causa receptum est. Absente autem domino comparata, non aliter ei quam si rata sit (9), quæritur. §. 3. Longi temporis præscriptio inter præsentes continui decennii spatio, inter absentes vicennii comprehenditur. §. 4. Viginti annorum præscriptio etiam adversus Remp. prodest (10) ei, qui justum initium possessionis habuit, nec medio tempore interpellatus est. Actio tamen quanti ejus interest adversus eos Reipub. datur, qui ea negotia defendere neglexerunt. §. 5. Si post motam (11) intra tempora quæstionem, res ad novum dominum emptione transierit, nec is per xx. annos fuerit inquietatus, avelli ei possessionem non oportet.

T I T. III.

DE HIS, QUÆ PER TURBAM FIUNT.

§. 1. IN eos, qui per turbam, seditionemve damnum alicui dederint, dandumve curaverint, si quidem res pecuniaria est, æstimatione dupli (12) sarcitur. Quod si ex hoc corpori alicujus, vitæ, membrisve noceatur, extra ordinem vindicatur. §. 2. Quidquid ex incendio, ruina, naufragio, navique expugnata raptum, susceptum, suppressumve erit, eo anno in quadruplum (13) ejus rei, quam quis suppresserit celaverit, rapuerit, convenitur, postea, in simplum. §. 3. Hi, qui ædes alienas, villasque expilaverint, effregerint, expugnaverint: si quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniuntur (14). Telorum autem appellatione omnia, ex quibus saluti hominis noceri possunt, accipiuntur. §. 4. Receptores aggressorum, itemque latronum eadem pœna (15) afficiuntur, qua ipsi latrones. Sublatis enim susceptoribus, grassantium cupido conquiescit. §. 5. Fures, vel captores balnearum plerumque in metallum, aut in opus publicum (16) damnantur. Nonnumquam pro frequentia admissorum judicantis sententia temperatur. §. 6. Incendiarii, qui consulto incendium inferunt, summo supplicio afficiuntur. Quod si per incuriam eorum ignis evaserit, dupli compendio (17) damnum ejusmodi sarciri placuit.

T I T. IV.

DE INJURIIS.

§. 1. INjuriam patimur aut in corpus aut extra corpus. In corpus verberibus, & illatione stupri. Extra corpus, conviciis (18), & famosis libellis: quod ex affectu uniuscujusque (19) patientis, & facientis æstimatur. §. 2. Furiosus, itemque infans affectu doli, & captu contumeliæ carent: idcirco injuriarum (20) agi cum his non potest. §. 3. Si liberis, qui in potestate sunt, aut uxori fiat injuria, nostra interest vindicare: ideoque per nos actio inferri potest si modo is, qui fecit, in injuriam nostram (21) id fecisse doceatur. §. 4. Corpori injuria infertur, cum quis pulsatur, cuive stuprum infertur, aut de stupro interpellatur (22). Quæ res extra ordinem vindicatur, ita ut pulsatio pudoris, pœna capitis vindicetur. §. 5. Solicitatores (23) alienarum nuptiarum, itemque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur. §. 6. Injuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto jure introducta est. Lege XII. tabul. (24) de famosis carminibus

(1) Pater filios vendere potest, si cogat egestas, l. 2. C. de patr. qui fil. suos distr. & ita venditum filium servus emptoris fit: sed reddito emptori pretio, aut mancipio pari, ingenuitatem pristinam recipiet: atque ita venditio illa, ingenuitati non præjudicat. (2) §. ult. Inst. de ingenuis. (3) Idem est, si pater liberos profiteatur, velut servos, l. 10. C. de liber. causa, l. 6. ff. de cens. [illegible] (4) l. 6. l. 14. C. de liber. causa. (5) Libertos enim publicam tutelam mereri, l. 2. ff. ne de stat. def. l. 5. §. hoc interdictum ff. de lib. hom. exh. (6) In causa peculiari animo etiam alieno possessionem adquirimus, l. 3. §. filiusfam. ff. de adquirendo poss. (7) Quod dicitur de saltibus, ad omnia prædia pertinet, l. 1. §. quod vulgo ff. de vi. (8) l. 1. l. 8. C. de adq. poss. l. 1. C. per quas person. nob. adq. (9) l. 42. §. ult. ff. de adquir. poss. l. 24. ff. de neg. gest. (10) Actio tamen quanti interest, in administratorem, vel curatorem civitatis competit, quod a possessore agens Reipub. non extraneus, l. ult. ff. de adm. rer. ad civit. pert. (11) Sumpta est hæc sententia ex l. 2. C. de præscript. longi temp. (12) Intra annum, post annum in simplum, l. 4. ff. vi bon. rapt. (13) l. 1. ff. de inc. ruin. & nauf. (14) Extat hæc sententia in l. pen. ff. ad leg. Jul. de vi publ. (15) l. 1. §. non tantum ff. de incend. ruina & naufr. l. 1. ff. de recept. l. pen. C. ad legem Jul. de vi pub. (16) Pari pœna afficiuntur nocturni fures, l. 1. ff. de fur. baln. (17) l. 28. §. 12. ff. de pœnis, l. 9. l. pen. ff. de inc. ruina & nauf. l. 10. ff. ad leg. Corn. de sic. & hæc est quæ incensarum ædium actio dicitur in l. 7. ff. de poss. (18) l. 1. §. omnem ff. de injur. (19) l. 3. §. 1. ff. eod. §. ult. Inst. de injur. (20) l. 3. §. 1. ff. de injur. (21) Si patremfam. aut viduam esse existimaverit, non potest videri patri, aut marito injuriam fecisse, l. 18. §. ult. ff. de injur. (22) Interpellatio pudicitiæ magis ad infamiam pertinere videtur, l. 1. §. omnem ff. de injur. (23) l. 1. in princ. ff. de extraord. crim. (24) Capitis pœnam probarunt etiam, l. 2. C. de fam. libell. alias in desuetudinem abierunt.

nibus, membris ruptis, & ossibus fractis. §. 7. Moribus, quotiens factum pro qualitate sui, arbitrio judicis (1) æstimatur, congruentis pœnæ supplicio vindicatur. §. 8. Mixta vero injuriarum actio ex lege Cornelia constituitur, quotiens quis pulsatur (2), vel cujus domus introitur ab his, qui vulgo Directarii (3) appellantur: in quo extra ordinem animadvertitur: ita ut prius ingruentis consilium pro modo commentæ fraudis pœna vindicetur exilii, aut metalli, aut operis publici.

§. 9. Injuriarum civiliter damnatus, ejusque æstimationem inferre jussus, famosus (4) efficitur. §. 10. Atrox injuria (5) æstimatur aut loco, aut tempore (6), aut persona. Loco, quotiens in publico irrogetur: Tempore, quotiens interdiu: Persona, quotiens senatori, vel equiti Romano, decurioni, vel alias spectatæ auctoritatis viro.

§. 11. Qui per calumniam injuriæ actionem instituit, extra ordinem (7) punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit. §. 12. Injuriarum non nisi præsentes accusare possunt. Crimen enim (8), quod vindictæ, aut calumniæ judicium expectat, per alios intendi non potest. §. 13. Fit injuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, cœno, luto oblinierit, aquas spurcaverit, fistulas, lacus, quidve aliud ad injuriam publicam (9) contaminaverit: in quos graviter animadverti solet. §. 14. Qui puero prætextato stuprum, aliudve flagitium abducto ab eo, vel corrupto comite persuaserit (10), mulierem, puellamve interpellaverit, quidve pudicitiæ corrumpendæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiumve, quo id persuadeat, dederit, perfecto flagitio capite punitur, imperfecto in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur. §. 15. Psalterium (11), quod vulgo dicitur canticum, in alterius infamiam compositum, & publice cantatum, tam in eos, qui hoc cantaverint, quam in eos, qui composuerint, extra ordinem vindicatur: eo acrius, si persona dignitas ab hac injuria defendenda sit. §. 16. In eos auctores, qui famosos libellos in contumeliam alterius proposuerint, extra ordinem (12) usque ad relegationem insulæ vindicatur. §. 17. Convitium judici ab appellatoribus fieri non oportet: alioquin infamia (13) notantur. §. 18. Maledictum, itemque convitium publice factum ad injuriæ vindictam revocatur: quo facto condemnatus famosus efficitur. §. 19. Non tantum is, qui maledictum, aut convitium ingesserit, famosus efficitur, sed & is, cujus ope (14) consiliove factum esse dicitur. §. 20. Servus, qui injuriam, aut contumeliam fecerit, si quidem atrocem, in metallum damnatur: si vero levem, flagellis cæsus (15) sub pœna vinculorum (16) temporalium domino restituitur.

T I T. V.
DE EFFECTU SENTENTIARUM ET FINIBUS LITIUM.

§. 1. RES judicatæ videntur ab his qui imperium, potestatemque habent, vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque a magistratibus municipalibus usque ad summam, qua jus dicere possunt (17), itemque ab his, qui ab Imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromisso autem judex sumptus rem judicatam non facit (18): sed si pœna inter eos promissa sit, pœna rei in judicium deductæ ex stipulatu peti potest. §. 2. Confessi debitores pro judicatis habentur: ideoque ex die confessionis tempora solutioni præstituta computantur. §. 3. Confiteri quis in judicio non tantum sua voce, sed & litera, & quocunque modo potest. Convinci autem non nisi scriptura, aut testibus potest. §. 4. Eorum, qui debita confessi sunt, pignora capi, & distrahi (19) possunt. §. 5. Ea, quæ altera parte absente decernuntur, vim rerum judicatarum non obtinent (20). §. 6. Trinis literis, vel edictis, aut uno pro tribus dato, aut trina denunciatione conventus, nisi ad judicem, a quo sibi denunciatum est, aut cujus literis, vel edictis conventus est, venerit, quasi in contumacem dicta sententia auctoritatem rerum judicatarum obtinet (21); quinimo nec appellari (22) potest ab ea. §. 7. Res olim judicata post longum silentium in judicium deduci non potest, nec eo nomine in duplum (23) revocari. Longum autem tempus, exemplo longæ præscriptionis (24), decennii inter præsentes, & inter absentes vicennii computatur. §. 8. In causa capitali absens (25) nemo damnatur, neque absens per alium (26) accusare potest. §. 9. Falsis instrumentis religione judicis circumducta, si jam dicta sententia prius de crimine admisso constiterit, ejus causæ instauratio (27) jure deposcitur.

T I T. VI.
DE INTERDICTIS.

§. 1. RETinendæ possessionis gratia comparata sunt interdicta, per quæ eam possessionem quam jam habemus, retinere volumus, quale est. Uti possidetis de rebus soli, & Utrubi de re mobili (28). Et in priore quidem is prior est, qui redditi interdicti tempore nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet. In altero vero potior est, qui majore parte anni retrorsum numerati, nec vi, nec clam, nec precario possidet (29). §. 2. Ut interdictum, ita & actio proponitur: Ne quis via publica aliquem prohibeat. Cujus rei sollicitudo ad viarum curatores pertinet, a quorum munitione nemo exceptus (30) est. Si quis tamen in ea aliquid operis fecerit, quo commeantes impediantur, demolito opere (31) condemnatur. §. 3. Non tantum si ipse dominus possessione dejicitur (32). Unde vi utile interdictum est, sed & si familia ejus. Familiæ autem nomine etiam duo servi continentur.

§. 4. Vi dejicitur non tantum qui oppressu multitudinis, aut fustium, aut telorum, aut armorum metu terretur: sed & is qui violentiæ opinione comparata possessione cessit, si tamen adversarius eam ingressus sit (33). §. 5. De navi vi dejectus hoc interdicto experiri non potest, sed utilis ei actio De rebus recuperandis, exemplo De vi bonorum raptorum datur. Idemque de eo dicendum est, qui carruca, aut equo (34) dejicitur, quibus non abductis injuriarum actio datur. §. 6. Vi dejectus videtur, & qui in prædio vi retinetur, & qui in via territus est (35), ne ad fundum suum accederet (36). §. 7. Qui vi, aut clam, aut precario possidet, ab adversario impune dejicitur (37).

§. 8. Ex rebus vi possessis si aliquæ arserint, vel servi decesserint, licet id sine dolo ejus (38), qui dejecit, factum sit, æstimatione tamen condemnandus est, qui ita voluit adipisci rem juris alieni. §. 9. Si inter vicinos ex communi rivo aqua ducatur, induci (39) prius debet ex his vicibus, quibus a singulis duci consuevit: docenti autem vis fieri prohibetur. Alienam autem aquam usurpanti nummaria pœna irrogatur. Cujus rei cura ad sollicitudinem præsidis (40) spectat.

§. 10. Redditur interdicti actio, quæ proponitur ex eo, ut quis quod precario habet restituat, nam & civilis actio hujus rei, sicut commodati (41), competit eo vel maxime, quod ex beneficio suo (42) unusquisque injuriam pati non debet. §. 11. Precario possidere (43) videtur, non tantum qui per epistolam, vel quacunque alia ratione hoc sibi concedi postulavit, sed & is, qui nullo voluntatis indicio, patiente (44) tamen domino possedit. §. 12. Heres ejus, qui precariam possessionem tenebat, si in ea manserit, magis dicendum est clam videri possidere (45). Nullæ enim preces ejus videntur adhibitæ. Et ideo persecutio ejus rei semper manebit, nec interdicto locus est. §. 13. Arbor, quæ in alienas ædes, vel in vicini agrum imminet, nisi a domino sublucari (46) non potest, isque conveniendus est, ut eam sublucet. Quod si conventus dominus id facere noluerit, a vicino luxuries ramorum compescetur. Idque qualiscumque dominus (47) facere non prohibetur. §. 14. Adversus eum, qui hominem liberum vinxerit, suppresserit, incluserit, operamve, ut id fieret, dederit, tam interdictum, quam legis Fabiæ (48) super ea re actio redditur. Et interdicto quidem id agitur, ut exhibeatur (49) is, qui detinetur: Lege autem Fabia, ut etiam pœna nummaria coerceatur. §. 15. Bene concordans matrimonium separari a patre Divus Pius prohibuit (50): itemque a patrono libertum, a parentibus filium, filiamque, nisi forte quæratur, ubi utilius morari debeat. §. 16. Omnibus bonis, quæ habet, quæque habiturus est, obligatis, nec concubina, nec filius naturalis, nec alumnus, nec ea, quæ in usu quotidiano habet (51), obligantur: ideoque de his nec interdictum redditur.

T I T. VII.
DE OBLIGATIONIBUS.

§. 1. OBligationum firmandarum gratia stipulationes (52) inductæ sunt, quæ quadam verborum solemnitate concipiuntur: & appellatæ, quod per eas firmitas obligationum constringitur. Stipulum enim veteres firmum (53) appellaverunt. §. 2. Verborum obligatio inter præsentes (54), non etiam inter absentes contrahitur. Quod si scriptum fuerit instrumento promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit. §. 3. Fructuarius servus, si quid ex re fructuarii aut ex operis suis (55) adquirit, ad fructuarium pertinet. Quidquid autem aliunde, vel ex re proprietarii, adquirit, domino proprietatis adquirit. §. 4. Cum facto promissoris res in stipulatum deducta intercidit, perinde agi ex stipulatu potest, ac si ea res extaret. Ideo promissor æstimatione ejus (56) punitur, maxime si in dolum (57) quoque ejus concepta fuerit stipulatio.

T I T. VIII.
DE NOVATIONIBUS.

NOn solum per nosmetipsos novamus quod nobis debetur, sed per eos etiam, per quos stipulari possumus: veluti per filiumfamilias, vel per servum jubendo, vel ratum habendo (58). Procuratur quoque noster ex jussu nostro, receptum est, et novare possit.

TIT.

(1) Hoc est, quod ait in Instit. § pœna Inst. de injur. abolita actione legitima eam in judicio frequentari. (2) Et est publica accusatio. l. 12. ad fin. ff. de accus. (3) Qui se fraudulenter per tegulas, vel alio modo in alienas ædes dirigunt, & inde nomen. [illegible] Directarius. & dirigere, l. 1. ff. de extr. crim. l. 1. ff. de effract. (4) l. 1. ff. de his qui not. infam. (5) De maxime injuriis a prætore proposita sunt civiles actiones. [illegible] lege Cornelia continentur, civiliter agi potest, l. [illegible] ff. de injur. (6) Exemplum in l. [illegible] §. ult. ff. eod. (7) Ita ut vel exilium patiatur, vel relegationem, vel ordinis amotionem, l. [illegible] ff. de injur. [illegible] (8) Civilis injuriarum actio per procuratorem intendi potest, l. [illegible] §. [illegible] ff. de injur. [illegible] (9) Hæc recensentur in l. 1. §. 1. ff. de extr. crim. (10) Extat hæc Pauli sententia in l. [illegible] ff. de extr. crim. (11) Psalterium [illegible] pro organo, sed pro cantico dicit. (12) Generaliter omnis injuria [illegible] extra ordinem coercetur, l. ult. ff. [illegible] (13) Extat hæc sententia in l. 42. ff. [illegible] (14) l. 11. §. [illegible] ff. de injur. (15) [illegible] (16) Hæc pœna frequens est in servis, ut flagellis cæsi sub pœna vinculorum domino restituantur, [illegible] (17) Nec enim de omni summa [illegible] possunt, l. [illegible] ff. ad municip. [illegible] (18) [illegible] (19) l. [illegible] ff. de re jud. [illegible] (20) [illegible] (21) Res judicata tantum inter præsentes [illegible] (22) [illegible] (23) [illegible] (24) [illegible] (25) [illegible] (26) [illegible] (27) [illegible] (28) l. ult. C. si in fals. [illegible]

(29) In illo vincit is, qui redditi interdicti tempore, nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possidet: in hoc, qui majore parte anni possedit: [illegible] Hodie interdicta Uti possidetis, Utrubi exæquata est [illegible] (30) Nisi qui munerum publicorum vacationem impetravit, l. 12. ff. de vac. & excus. [illegible] (31) [illegible] (32) [illegible] (33) l. 1. ff. de vi. (34) Legendum credo, dejiciatur non dejiciatur, [illegible] (35) [illegible] (36) [illegible] (37) Qui a me vi, aut clam, aut precario possidet [illegible] (38) [illegible] (39) Hic locus mihi restituendus videtur, [illegible] (40) [illegible] (41) [illegible] (42) [illegible] (43) l. [illegible] ff. eod. (44) l. [illegible] §. ult. ff. de precar. (45) [illegible] (46) Sublucare est compescere luxuriem ramorum, [illegible] ff. de arborib. cædend. (47) Id est, sive possessor, sive fructuarius, [illegible] (48) Cujus pœna nummaria primum fuit, [illegible] (49) [illegible] (50) [illegible] (51) [illegible] (52) [illegible] (53) [illegible] (54) Neque obstat l. [illegible] (55) [illegible] (56) [illegible] (57) Cum his verbis: Dolum malum abesse abfuturumque esse. (58) l. [illegible]

TIT. IX.
DE STIPULATIONIBUS.

§. 1. SUbstitutus heres ab instituto (1), qui sub conditione scriptus est, utiliter sibi institutum hac stipulatione cavere compellit, ne petita bonorum possessione res hereditarias deminuat. Hoc autem casu ex die interpositæ stipulationis duplos fructus præstare compellitur. Hujus enim præjudicium a superiore differt, quod quæritur, an ea res, de qua agitur, major sit centum sestertiis, ideoque in longiorem diem concipitur. §. 2. Ex die accepti judicii dupli fructus (2) computantur. Et tam dantes, quam accipientes, heredes quoque eorum, procuratores, cogniterumque personæ, itemque sponsores eadem stipulatione comprehenduntur, eorum quoque quorum nomine promittitur.

§. 3. Quotiens judicatum solvi stipulatione satisdatur, omissa ejus actio rei judicatæ persecutionem (3) non excludit. §. 4. Emancipati liberi præteriti, si velint se miscere paternæ hereditati, & cum his, qui in potestate remanserint, communis patris dividere hereditatem, antequam bonorum possessionem petant, de conferendo (4) cavere cum satisdatione (5) debebunt. Quod si satisdare non possunt, statim ex fide bonorum confusionem (6), excepto peculio castrensi facere cogendi sunt.

TIT. X.
DE CONTRAHENDA AUCTORITATE.

§. 1. OB metum impendentis damni vicinus vicino satisdare debet (7), additis sponsoribus super eo, quod damni acciderit.

§. 2. De communi pariete utilitatis causa (8) hoc cœpit observari, ut ædificet quidem, cui ædificare interest: Cogatur vero socius portionis suæ impensas agnoscere.

TIT. XI.
DE DONATIONIBUS.

§. 1. SPecies extra dotem a matre in honorem nuptiarum, præsente filia genero traditæ, donationem perfecisse (9) videntur.

§. 2. Probatio traditæ, vel non traditæ possessionis, non tam in jure, quam in facto (10) consistit: ideoque sufficit ad probationem, si rem corporaliter teneant. §. 3. Pater si filiofamilias aliquid donaverit, & in ea voluntate perseverans decesserit, morte patris donatio convalescit (11). §. 4. Cum unius rei in duos donatio confertur, potior est ille, cui res tradita est. Nec interest posterior quis, an prior acceperit (12), & exceptæ, necne personæ sint. §. 5. Invitus donator de evictione rei donatæ promittere non cogitur (13), nec eo nomine si promiserit oneratur: quia lucrativæ rei possessor ab evictionis actione ipsa juris ratione depellitur. §. 6. Ei, qui aliquem a latrunculis, vel hostibus eripuit, in infinitum donare (14) non prohibemur: si tamen donatio, non merces eximii laboris appellanda est, quia contemplationem salutis certo modo æstimari non placuit.

TIT. XII.
DE JURE FISCI ET POPULI.

§. 1. EJus bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem conscivit, fisco (15) vindicantur. Quod si id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admisit, non inquietabuntur, sed ordinariæ successioni relinquuntur. §. 2. Ei etiam velut indigno aufertur hereditas (16), qui affinem (17), vel cognatum cui ipse ab intestato successurus erat, testamentum facere prohibuit, aut nec jure subsisteret operam dedit. §. 3. Si pater, vel dominus (18) id testamentum, quo filius ejus, vel servus heredes instituti sunt, aut legatum acceperunt, falsum redarguant, nec obtineant, fisco locus est. §. 4. Ætati ejus, qui accusat testamentum, si non obtineat, succurri solet in id, quod ita amisit, maxime si tutoris, aut curatoris consilio (19) actio instituta sit. §. 5. In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale (20) administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse videatur. §. 6. Quotiens sine auctoritate judicati officiales alicujus bona occupant, vel describunt, vel sub observatione esse faciunt, adito procuratore injuria submovetur (21) & rei hujus auctores ad præfectos prætorio puniendi mittuntur.

§. 7. Litem in perniciem privatorum fisco donari non oportet (22), nec ab eo donatam suscipi. §. 8. Imperatorem litis causa heredem instituti (23) invidiosum est: nec enim calumniandi facultatem ex principali majestate capi oportet. §. 9. Ex nuda pollicitatione nulla actio nascitur: ideoque ejus bona, qui heredem Imperatorem facturum esse jactaverat (24), a fisco occupari non possunt. §. 10. Privilegium fisci est (25), inter omnes creditores primum locum tenere.

§. 11. Quicumque a fisco convenitur, non ex indice, vel exemplo alicujus scripturæ, sed ex authentico (26) conveniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Cæterum calumniosam scripturam vim justæ petitionis in judicio obtinere non convenit.

§. 12. Ejus bona, qui falsam monetam percussisse dicitur (27), fisco vindicantur. Quod si servi ignorante domino id fecisse dicantur, ipsi quidem summo supplicio afficiuntur, domino tamen nihil aufertur, quia pejorem domini causam servi facere, nisi forte sciente, omnino non possunt.

TIT. XIII.
DE DELATORIBUS.

§. 1. OMnes omnino deferre alterum (28), & causam pecuniariam fisco nunciare prohibentur. Nec refert mares istud, an fœminæ faciant, servi, an ingenui, an libertini, an suos, an extraneos deferant. Omni enim modo puniuntur. §. 2. Servi fiscales, qui causam domino prodere, ac nunciare contendunt, deferre non videntur (29).

§. 3. Subornati fane eum deferre coguntur, qui quod per se non potest, per alium deferat. Perinde autem subornatores, ac delatores (30) puniuntur. §. 4. Damnati servi sive post sententiam, sive ante sententiam dominorum facinora confessi sint, nullo modo audiuntur, nisi forte reos deferant majestatis (31).

TIT. XIV.
DE QUÆSTIONIBUS.

§. 1. IN criminibus eruendis quæstio quidem adhibetur (32), sed non statim a tormentis incipiendum est (33): ideoque prius argumentis quærendum est: & si suspicione aliqua reus urgeatur, adhibitis tormentis, de sociis & sceleribus suis confiteri compellitur.

§. 2. Unius facinoris plurimi (34) rei ita audiendi sunt, ut ab eo primum incipiatur, qui timidior, & teneræ ætatis esse videatur.

TIT. XV.
DE TESTIBUS.

§. 1. SUspectos gratiæ (35) testes, & eos vel maxime, quos accusator de domo produxerit, vel vitæ humilitas infamaverit, interrogari non placuit. In teste enim & vitæ qualitas spectari debet, & dignitas (36). §. 2. In affinem, vel cognatum (37) inviti testes interrogari non possunt. §. 3. Adversus se invicem parentes & liberi (38), itemque liberti nec volentes ad testimonium admittendi sunt. Quia rei veræ testimonium, necessitudo personarum plerumque corrumpit. §. 4. Testes, cum de fide tabularum nihil dicitur, adversus scripturam interrogari non possunt. §. 5. Qui falso (39), vel varie testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut curia submoventur.

§. 6. In re pecuniaria tormenta, nisi cum de rebus hereditariis quæritur (40), non adhibentur. Aliæ autem jurejurando, aut testibus explicantur.

TIT. XVI.
DE SERVORUM QUÆSTIONIBUS.

§. 1. SErvum de facto suo in se interrogari posse ratio æquitatis ostendit. Nec enim obesse ei debet qui per servum aliquid sine cautione commodat (41), aut deponit. §. 2. Judex tutelaris (42) itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis, vel de fide generis instrui non possunt, poterunt de servis hereditariis habere quæstionem.

§. 3. Servi alieni in alterius caput non nisi singuli torqueri possunt: & hoc invito domino non est permittendum, nisi delator, cujus interest quod intendit probare, pretia eorum quanti dominus taxaverit, inferre sit paratus (43), vel certe deterioris facti servi subire taxationem.

§. 4. Servo, qui ultro aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur (44). Nec enim oportet in rebus dubiis salutem dominorum, servorum arbitrio committi. §. 5. Servi in caput domini neque a præside (45), neque a procuratore, neque in pecuniariis (46), quam in capitalibus causis interrogari possunt. §. 6. Communis servus in caput alterius ex dominis torqueri non potest (47).

§. 7. Qui servum ideo comparaverit (48), ne in se torqueretur, restituto pretio poterit interrogari. §. 8. Servus in caput ejus domini (49), a quo distractus est, cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. §. 9. Si servus ad hoc fuerit manumissus, ne torqueatur, quæstio de eo nihilominus (50) haberi potest. §. 10. Quæstioni ejus latronis, quem quis obtulit, cum de eo confiteretur, fidem accommodari non convenit (51), id forte velandæ conscientiæ suæ gratia, quam cum reo habuit, fecisse docetur.

§. 11. Neque accusator per alium accusare, neque reus per alium defendi potest, nisi ingratum libertum patronus accuset (52), aut rei absentia defendatur (53). §. 12. Si pecunia data judici reus absolutus esse dicatur, idque in eum fuerit comprobatum, ea pœna damnatur, qua reus (54) damnari potuisset. §. 13. In convictum reum (55), sive torqueri possit, sive non possit, pro modo admissi sceleris statuendum est. §. 14. Reis suis edere crimina accusatores cogendi sunt (56). Scire enim oportet, quibus sint criminibus responsuri.

(1) Ex hoc loco pulchre explicabitur l. 30. ff. qui satisdare cog. & l. 9. ff. de prætor. stipulat. (2) Possessor rei alienæ si condemnatus sit, ex die litis contestatæ duplos fructus reddit, l. 1. C. Theod. de fruct. [illegible]

[illegible]

TIT. XVII.
DE ABOLITIONIBUS.

§. 1. Post abolitionem publicam (1) a delatore suo reus intra xxx. diem repeti potest (2), postea non potest. §. 2. Summa supplicia sunt, crux, crematio, decollatio (3). Mediocrium autem delictorum pœnæ sunt, metallum, ludus (4), deportatio. Minimæ, relegatio, exilium (5), opus publicum, vincula (6). Sane qui ad gladium dantur, intra annum consumendi sunt.

TIT. XVIII.
DE ABACTORIBUS.

§. 1. Abactores sunt, qui unum equum, duas equas, totidemque boves (7), capras X. aut porcos quinque abegerint. Quidquid vero intra hunc numerum fuerit ablatum, pœna furti pro qualitate ejus, aut in duplum, aut in triplum convenitur, vel fustibus cæsus in opus publicum unius anni datur, aut sub pœna vinculorum domino restituitur. §. 2. Si ea pecora, de quibus quis litigat, abegerit, ad forum (8) remittendus est, atque ita convictus in duplum, vel in triplum furis more damnatur.

TIT. XIX.
DE SACRILEGIS.

Qui noctu manu (9) facta prædandi, ac depopulandi gratia templum irrumpunt, bestiis objiciuntur. Si vero per diem leve aliquid de templo abstulerint, vel deportantur honestiores, vel humiliores in metallum damnantur.

TIT. XX.
DE INCENDIARIIS.

Qui noctu fructiferas arbores (10) manu facta ceciderint, ad tempus plerumque in opus publicum damnantur, aut honestiores damnum sarcire coguntur, vel curia submoventur, vel relegantur.

TIT. XXI.
DE VATICINATORIBUS, ET MATHEMATICIS.

§. 1. Vaticinatores, qui se Deo plenos adsimulant, idcirco civitate expelli placuit, ne humana credulitate publici mores ad spem alicujus rei corrumperentur, vel certe ex eo populares animi turbarentur. Ideoque primo fustibus cæsi civitate pelluntur: perseverantes (11) autem in vincula publica conjiciuntur, aut in insulam deportantur, vel certe relegantur. §. 2. Qui novas, & usu, vel ratione (12) incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. §. 3. Qui de salute Principis, vel summa Reipublicæ Mathematicos, Ariolos, Aruspices, Vaticinatores consulit, cum eo, qui responderit, capite punitur.

§. 4. Non tantum divinatione quis, sed ipsa scientia, ejusque libris (13) melius fecerit abstinere. Quod si servi de salute dominorum consulverint, summo supplicio, id est, cruce afficiuntur. Consulti autem si responsa dederint, aut in metallum damnantur, aut in insulam deportantur.

TIT. XXII.
DE SEDITIOSIS.

§. 1. Auctores (14) seditionis & tumultus, concitato populo, pro qualitate dignitatis, aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur. §. 2. Qui terminos effodiunt (15), vel exarant, arboresve terminales evertunt, vel qui convellunt bodones (16), si quidem id servi sua sponte fecerint, in metallum damnantur, humiliores in opus publicum, honestiores in insulam, amissa tertia parte bonorum relegantur. §. 3. Cives Romani (17), qui se judaico ritu, vel servos suos circumcidi patiuntur, bonis ademptis in insulam perpetuo relegantur: Medici capite puniuntur. §. 4. Judæi si alienæ nationis comparatos servos circumciderint, aut deportantur, aut capite puniuntur (18).

TIT. XXIII.
AD LEGEM CORN. DE SICARIIS, ET VENEFICIS.

§. 1. Lex Cornelia (19) pœnam deportationis infligit eis, qui hominem occiderint, ejusve rei causa, furtive faciendi cum telo fuerint: Et qui venenum hominis necandi causa habuerint, vendiderint, paraverint, falsum testimonium dixerint, quo quis periret, mortisve causas præstiterint. Ob quæ omnia facinora in honestiores pœna capitis vindicari placuit, humiliores vero in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur. §. 2. Qui hominem occiderit, aliquando absolvitur. Et qui non occidit, ut homicida damnatur. Consilium enim uniuscujusque, non factum puniendum est (20). Ideoque qui cum velit occidere, id casu aliquo perpetrare non potuerit, ut homicida punietur. Et is, qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur.

§. 3. Qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit (21). Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit. §. 4. Judex, qui in caput fortunasque hominis pecuniam acceperit (22), in insulam bonis ademptis, deportatur. §. 5. Mandatores cædis perinde ut homicidæ (23) puniuntur. §. 6. Si putator ex arbore cum ramum dejiceret, non proclamaverit (24), ut vitaretur, atque ita prætereuns ejusdem ictu homo perierit, etsi in legem non incurrit, in metallum damnatur.

§. 7. Qui hominem invitum (25), libidinis, aut promercii (26) causa castraverit, castrandumve curaverit, sive is servus, sive liber sit, capite punitur. Honestior publicatis bonis in insulam deportatur.

§. 8. Qui abortionis (27), aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. Quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio afficiuntur. §. 9. Qui sacra impia, nocturnave, ut quem obcantarent, interficerent, obligarent, fecerint, faciendave curaverint (28): aut cruci suffiguntur, aut bestiis objiciuntur. §. 10. Qui hominem immolaverint (29), exve ejus sanguine litaverint, fanum templumve polluerint, bestiis objiciuntur, vel si honestiores sint, capite puniuntur. §. 11. Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit, id est, bestiis objici aut cruci suffigi: ipsi autem magi (30) vivi exuruntur. §. 12. Libros magicæ artis apud se neminem habere licet: & si penes quoscunque reperti sint, bonis ademptis ambustisque his (31) publice, in insulam deportantur: humiliores capite puniuntur. §. 13. Si ex eo medicamine, quod ad salutem hominis, vel ad remedium datum erat, homo perierit (32): is, qui dederit, si honestior fuerit, in insulam deportatur, humilior autem capite punitur.

TIT. XXIV.
AD LEGEM POMPEIAM DE PARRICIDIIS.

Lege Pompeia (33) de parricidiis tenetur, qui patrem, matrem, avum, aviam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit. Hi etsi antea insuti culeo (34) in mare præcipitabantur, hodie tamen vivi exuruntur, vel ad bestias (35) dantur.

TIT. XXV.
AD LEGEM CORNELIAM TESTAMENTARIAM.

§. 1. Lege Cornelia testamentaria (36) tenetur, qui testamentum, quodve aliud instrumentum sciens dolo malo recitaverit, subjecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpserit (37), fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit: quive nummos aureos, argenteos adulteraverit (38), laverit, conflaverit, raserit, corruperit, vitiaverit, vultuve Principum signatam monetam (39) præter adulterinam reprobaverit. Et honestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem post admissum manumissi capite (40) puniuntur. §. 2. Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum pecuniam acceperit, dederit, judicemve, ut sententiam ferat, vel non ferat, corruperit, corrumpendumve curaverit, humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso judice in insulam deportantur. §. 3. Judex qui contra sacras Principum constitutiones, contrave jus publicum quod apud se recitatum est, pronunciat, in insulam deportatur. §. 4. Qui rationes, acta, libellos, album propositum, testationes, cautiones, chirographa, epistolas sciens dolo malo in fraudem alicujus deleverit, mutaverit, subjecerit, subscripserit, quive æs inauraverit, argentaverit (41), quive cum argentum, vel aurum poneret, æs stannumve subjecerit, falsi pœna coercetur.

§. 5. Amplissimus ordo decrevit (42) eas tabulas, quæ publici, vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori servent. Aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent. §. 6. Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, resignaverit pœna legis Corneliæ tenetur (43): & plerumque aut humiliores in metallum damnantur, aut honestiores in insulam deportantur.

§. 7. Si quis instrumenta litis (44) suæ a procuratore suo, vel cognitore adversario prodita esse convicerit, tam procurator, quam cognitor, si humiliores sunt, in metallum damnantur: si honestiores, adempta dimidia parte bonorum, in perpetuum relegantur.

§. 8. Instrumenta penes se deposita quicumque alteri altero absente reddiderit, vel adversario prodiderit, pro personæ ejus conditione, aut in metallum damnatur, aut in insulam relegatur (45).

§. 9. Qui falsis instrumentis, actis, epistolis, rescriptis, sciens dolo

(1) Abolitio duplex est, privata & publica. Post illam, ab alio, non ab eodem intra diem 30 repeti reus potest, l. 3. §. ult. ff. de accus. [illegible] ff. ad SC. Turpill. [illegible] (2) Post abolitionem publicam intra diem 30. etiam ab eodem repeti reus potest, [illegible] ff. ad SC. Turp. (3) l. 28. ff. de pœn. [illegible] [illegible]

dolo malo usus fuerit (1), pœna falsi coercetur: ideoque humiliores in metallum damnentur, honestiores in insulam deportentur. §. 10. Si qui sibi falsum nomen imposuerit, genus parentesve finxerit, quo quid alienum interciperet, possederit (2), pœna legis Corneliæ de falsis coercetur. §. 11. Qui insignibus altioris ordinis utuntur, militiamque confingunt (3) quo quem terreant, vel concutiant, humiliores capite puniuntur, honestiores in insulam deportantur. §. 12. Si qui de judicis amicitiis, vel familiaritate mentientes eventus sententiarum ejus vendunt (4), quidve obtentu nominis ejus agant, convicti pro modo delicti aut relegantur, aut capite puniuntur.

T I T. XXVI.

AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA ET PRIVATA.

§. 1. LEge Julia de vi publica damnatur, qui aliqua potestate præditus civem Romanum antea ad populum, nunc ad Imperatorem appellantem (5) necarit, necarive jusserit, torserit, verberaverit, condemnaverit, in publica vincula duci jusserit: Cujus rei pœna humiliores capitis, honestiores insulæ deportatione (6) coercentur.

§. 2. Hac lege excipiuntur, qui artem ludicram faciunt. Judicati etiam & confessi, & qui ideo in carcerem duci jubentur, quod jus dicenti non obtemperaverint (7), quidve contra disciplinam publicam fecerint (8). Tribuni etiam militum, & præfecti classium, alarumve, ut sine aliquo impedimento legis Juliæ per eos militare delictum coerceri possit. §. 3. Lege Julia de vi privata tenetur, qui quem armatis hominibus possessione, domo, villa, agrove dejecerit, expugnaverit, obsederit, cluserit, idve ut fieret, homines commodaverit, locaverit, conduxerit, quive cœtu, concursu (9), turba, seditione incendium fecerit, funerari, sepelirive aliquem prohibuerit, funusve eripuerit, turbaverit: Et qui eum, cui aqua & igni interdictum est, receperit, celaverit, tenuerit. Quive cum telo in publico fuerit: templa, portas, aliudve quid publicum armatis obsederit (10), cinxerit, clauserit, occupaverit. Quibus omnibus convictis, si honestiores sint, tertia pars bonorum eripitur, & in insulam relegantur, humiliores in metallum damnantur. §. 4. Creditor chirographarius si sine jussu præsidis per vim debitoris sui pignora cum non habuerit obligata, acceperit, in legem Juliam de vi privata committit (11). Fiduciam vero, & pignora apud se deposita persequi & sine auctoritate judicis vindicare non prohibetur (12).

T I T. XXVII.

DE LEGE JULIA PECULATUS.

SI quis fiscalem pecuniam attrectaverit, subripuerit, mutaverit, seu in suos usus converterit, in quadruplum (13) ejus pecuniæ, quam sustulit, condemnatur.

T I T. XXVIII.

AD LEGEM JULIAM REPETUNDARUM.

JUdices pedanei si pecunia corrupti dicantur (14), plerumque a præside aut curia submoventur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur.

T I T. XXIX.

AD LEGEM JULIAM MAJESTATIS.

§. 1. LEge Julia majestatis tenetur is, cujus ope, consilio adversus Imperatorem vel Remp. arma mota sunt, exercitusve ejus in insidias deductus est, quive injussu Imperatoris bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit, sollicitaverit, deseruerit Imperatorem. His antea in perpetuum igni & aqua interdicebatur, nunc vero humiliores bestiis objiciuntur, vel vivi exuruntur: honestiores capite puniuntur. Quod crimen non solum facto, sed & verbis (15) impiis maxime exacerbatur. §. 2. In reum majestatis inquiri prius convenit, quibus opibus, qua factione, quibus hoc auctoribus fecerit. Tanti enim criminis reus non obtentu adulationis (16) alicujus, sed ipsius admissi causa puniendus est. Et ideo cum de eo quæritur, nulla dignitas a tormentis excipitur.

T I T. XXX.

AD LEGEM JULIAM AMBITUS.

PEtiturus magistratum, vel provinciæ sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit (17) convictus, ut vis publicæ reus in insulam deportatur.

T I T. XXXI.

DE PŒNIS MILITUM.

§. 1. SI pecunia accepta miles custodiam dimiserit, capite puniendus est (18). Et certe quæritur, cujus criminis reus dimissus esse videatur. §. 2. Qui custodiam militi prosequenti magna manu excusserint, capite puniuntur.

T I T. XXXII.

QUANDO APPELLANDUM SIT.

QUotiens jusjurandum (19) postulatur, eo tempore appellandum est, quo defertur, non quo juratur.

T I T. XXXIII.

DE CAUTIONIBUS, ET PŒNIS APPELLATIONUM.

§. 1. NE liberum quis & solutum haberet arbitrium retractandæ, & revocandæ sententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præstituta sunt. Et nisi juste appellaverint, tempora ad cavendum (20) in pœna appellationis præstituta sunt. Igitur morans eo in loco, ubi appellavit, cavere debet, ut ex die acceptarum literarum continui quinque dies computentur. Si vero longius, salva dinumeratione integri quinque dies cum eo ipso, quo literas acceperit, computantur.

§. 2. Ne quis in captionem verborum in cavendo incidat, expeditissimum est pœnam ipsam, vel quid aliud pro ea deponere (21). Necesse enim non habet sponsorem quis, vel fidejussorem dare, aut præsentem esse. Sed si contra eum fuerit pronuntiatum, perdit quod deposuit.

§. 3. Quotiens in pœna appellationis cavetur, tam unus, quam plures fidejussores, si idonei sunt (22), dari possunt. Sufficit enim etiam per unum idoneum indemnitati pœnæ consuli. §. 4. Si plures appellant, una cautio sufficit: & si unus caveat, omnibus vincit (23).

§. 5. Cum a pluribus sententiis provocatur, singulæ cautiones exigendæ sunt (24), & de singulis pœnis spondendum est. §. 6. Modus pœnæ, in qua quis cavere debet, specialiter in cautione exprimendus est, ut sciat, in qua stipulatio committatur (25). Aliter enim recte cavisse non videtur. §. 7. Assertor (26) si provocet, in ejusmodi tertiam cavere debet, quanti causa æstimata est.

T I T. XXXIV.

DE DIMISSORIIS LITERIS.

§. 1. AB eo a quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est, literæ dimissoriæ diriguntur, quæ vulgo Apostoli (27) appellantur, quorum postulatio, & acceptio intra quintum diem ex officio facienda est. §. 2. Qui intra tempora præstituta dimissorias non postulaverit, vel acceperit, vel reddiderit, præscriptione (28) ab agendo submovetur.

T I T. XXXV.

DE REDDENDIS CAUSIS APPELLATIONUM.

§. 1. MEritum appellationis causæ capitalis, & ipsam rationem status non nisi per nosmetipsos (29) prosequi possumus. Nemo enim absens aut duci in servitutem potest, aut damnari. §. 2. Moratorias appellationes, & eas, quæ ab executoribus, & confessis (30) fiunt, recipi non placuit. §. 3. Eum, qui appellat, cum convitio ipsius judicis (31) appellare non oportet: ideoque quod ita factum est, arbitrio Principis vindicatur.

T I T. XXXVI.

POST PROVOCATIONEM QUID OBSERVANDUM SIT.

§. 1. QUotiens possessor appellat, fructus medii temporis deponi convenit (32). Quod si petitor provocet, fructus in causa depositi esse non possunt, nec recte eorum nomine satisdatio postulatur.

§. 2. Si propter prædia urbana, vel mancipia appelletur, pensiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, si de navi agatur, deponi solent.

T I T. XXXVII.

DE MERITIS APPELLATIONUM.

OMnimodo probandum est, ut quotiens injusta appellatio pronunciatur, sumptus, quos, dum sequeretur adversarius, impendit, reddere cogatur, non simplos, sed quadruplos (33).

CAJI

(1) [illegible] (2) [illegible] ... Sidonius Apollin. [illegible] ... Provocatio a magistratu olim ad Populum fiebat, nunc ad Imperatorem. [illegible] ... Tribonianus immutavit [illegible] ... (33) Videtur abrogari [illegible]

CAJI INSTITUTIONUM

LIBER PRIMUS.

TIT. I.
DE LIBERTATIBUS SERVORUM.

CAji Institutionum liber primus dicit, omnes (1) homines aut liberos esse, aut servos. Sed ex ipsis, qui liberi sunt, alios esse ingenuos, alios libertinos: Ingenuos (2), qui ingenui nati sunt: Libertinos, qui pro (3) justa (4) servitute manumissi, liberi fiunt. Ingenuorum omnium unus status est: libertorum vero ideo non unus est, quia tria (5) sunt genera libertorum: quia liberti aut cives Romani sunt, aut Latini, aut Dedititii. Tamen qui cives Romani sint, qui Latini, qui Dedititii, breviter explanandum est. §. 2. Cives Romani sunt, qui his tribus modis, id est, testamento (6), aut in Ecclesia (7), aut ante (8) Consulem fuerint manumissi. §. 3. Latini (9) sunt, qui aut per epistolam (10), aut inter amicos (11), aut convivii (12) adhibitione manumittuntur. §. 4. Dedititii (13) vero sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publice pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie (14), vel corpore quæcunque indicia (15), aut igne, aut ferro (16) impressa sunt, & ita impressa sunt, ut deleri non possint: hi, si manumissi fuerint, Dedititii appellantur. §. 5. Sed inter hæc tria genera libertorum ideo cives Romani meliorem statum habent, quia & testamenta facere, & ex testamento quibuscunque personis succedere possunt. Nam & Latini, & Dedititii, nec testamenta condere (17), nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt ullatenus vindicare. Tamen Latini certis (18) rebus privilegia civium Romanorum libertorum consequi possunt: Dedititii vero nulla ratione possunt ad civium Romanorum libertorum beneficium pervenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum (19) ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem manumittentur, civium Romanorum privilegia consequuntur.

§. 6. Non tamen omnes domini servos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cujus substantiæ creditoribus teneatur obnoxia (20), in fraudem creditoris sui servos suos manumittere voluerit, collata manumissio non valet. §. 7. Aut si libertus civis Romanus filios liberos non habuerit, & in (21) fraudem patroni sui servos suos manumittat, similiter data manumissio non valet.

§. 8 Præterea minor quicunque viginti annorum dominus servo suo libertatem dare non potest, nisi forte tantum minor manumissor, cui pater suus & mater e patrono donati sunt, eusdem manumittat, aut certa pædagogum (22), aut collectaneum manumittat. Nam quamlibet dominus, i. e. quatuordecim annos egressus (23), testamentum facere possit, & heredem instituere, & legata relinquere, libertatem tamen servis non (24) potest in hac ætate conferre.

TIT. II.
DE NUMERO (25) SERVORUM TESTAMENTO MANUMITTENDORUM (26).

COnstitutum est (27), quantum servorum numerum testamento, de quanta familia liceat manumitti, hoc (28) ordine: ut si quis duos servos habet, ambos manumittere possit. Qui vero tres, duos testamento manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decem, quinque. Qui undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sedecim, decem & septem: similiter quinque. Qui decem & octo, sex. Et ab hoc numero usque ad triginta, tertiam partem manumittere liceat. Qui amplius quam triginta habuerit, usque ad centum, quartam partem de numero servorum manumittere potest: qui vero plures quam centum habuerit, quintam partem manumittere potest. Sed & hoc statutum est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius quam (29) centum testamento manumittere liceat. §. 2. Nam qui voluerit aut in Ecclesia, aut ante Consulem, aut inter amicos aut per epistolam manumittere, potest his manumissionibus omnem (30) familiam jugo servitutis absolvere. §. 3. Nam si aliquis testamento plures manumittere voluerit, quam continet numerus suprascriptus, ordo servandus est: ut illis tantum libertas valeat, qui (31) prius manumissi sunt usque ad illum numerum quem explanatio continet superius comprehensa: qui vero postea supra constitutum numerum manumissi leguntur, integre in servitute eos certum est permanere. Quod si non nominatim servi, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confuse omnes servos suos, vel ancillas is qui testamentum facit, liberos facere voluerit, nulli (32) penitus firma esse jubetur hoc ordine data libertas: sed omnes in servili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebunt. Nam & si ita in testamento servorum manumissio adscripta fuerit, id est, in circulo (33), ut qui prior, qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex his libertatem valere manifestum est, si agnosci non potest qui prior, qui posterius manumissus fuerit. §. 4. Nam si aliquis in ægritudine constitutus, in fraudem (34) hujus legis facere noluerit testamentum, sed epistolis (35), aut quibuscunque aliis rebus servis suis pluribus quam per testamentum licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, ii qui prius manumissi fuerunt usque ad numerum superius constitutum, liberi erunt. Qui vero post statutum numerum manumissi fuerint, servi sine dubio permanebunt. §. 5. Nam si incolumis quoscunque diverso tempore manumisit: inter eos qui per testamentum manumissi sunt, nullatenus computentur.

TIT. III.
DE JURE PERSONARUM.

ALiquæ personæ sui (36) juris sunt, aliquæ alieno juri subjectæ sunt. Itaque cum (37) ostenditur quæ personæ alieno juri subjectæ sint, tunc evidenter agnoscitur, quæ sui juris sint. §. 2. In (38) potestate itaque dominorum sunt servi, quam potestatem omnes gentes habere certum est: sed distringendi in servos dominis pro sua potestate permittitur, occidendi (39) tantum servos suos domini licentiam non (40) habebunt, nisi forte servus dum pro culpæ modo cæditur, casu forsitan moriatur. Nam si (41) servus dignum morte crimen admiserit, iis judicibus quibus publici officii potestas commissa est, tradendus erit, ut pro suo crimine puniatur. §. 3. In (42) potestate etiam patrum sunt filii ex legitimo matrimonio procreati.

TIT. IV.
DE MATRIMONIIS.

LEgitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam (43) nuptiis (44) intervenientibus, vel consensu (45) ducat uxorem. §. 2. Sed non (46) omnes personas uxores ducere licet: quia nec (47) patri filiam, nec filio matrem, nec avo neptem, nec nepoti aviam. Quod non solum de personis quæ nobis propinquitate conjunctæ sunt, sed (48) etiam de adoptivis, hoc est, affiliatis, jussum est observari. Nam etsi (49) per emancipationem adoptio dissolvatur, nuptiæ tamen inter has personas semper constat illicitas. §. 3. Inter (50) fratrem quoque & sororem, sive eodem (51) patre ac matre nati fuerint, sive diversis matribus aut patribus, matrimonia esse non possunt. Inter adoptivos etiam fratres illicita sunt conjugia, nisi (52) forte adoptio emancipatione fuerit dissoluta: nam si emancipatio intervenerit, nuptiæ inter hujusmodi fratres licite contrahuntur. §. 4. Fratris quoque & sororis filiam (53) uxorem ducere non licet. §. 5. Sororem quoque patris (54) ac matris (55) uxores accipere non licet. §. 6. Genero quoque socrum (56) suam: nec socero nurum (57) uxorem accipere licet, neque vitrico privignam (58), neque privigno novercam (59). §. 7. Fratres enim amitinos, vel consobrinos in matrimonium jungi nulla ratione permittitur (60). §. 8. Sed nec uni viro duas (61) sorores uxores habere, nec uni mulieri duobus (62) fratribus jungi permittitur.

§. 9. Quod si quis incestas vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ nuptias inierit, nec (63) uxorem habere videtur, nec filios (64). Nam ii qui ex hujusmodi conceptione nati fuerint, quamlibet matrem videantur habere, patrem vero nullatenus habere censentur, & tanquam si de adulterio concepti fuerint, comparantur: qui spurii (65) appellantur, hoc est, sine patre filii. §. 10. Regula juris hoc continet, ut qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumunt: qui vero non (66) de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumunt eo tempore quo nascuntur. Ac proinde legitima conjunctione conceptus, etiamsi mater ejus statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur: nam qui non legitimo matrimonio concipitur, si mater ejus ex ancilla, dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur: si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, servus nascetur; quia non legitime, sed vulgo (67) conceptus est.

TIT. V.
DE ADOPTIONIBUS (68).

ADoptio naturæ (69) similitudo est, ut aliquis filium habere possit, quem non generavit. §. 2. Et ipsa adoptio duobus (70) modis fit: una quæ adrogatio dicitur: alia quæ adoptio. † Adrogatio est quando aliquis patrem non habens (71) adoptatur: & ipse se in potestatem adoptivi patris dat. Et ideo adrogatio dicitur (72), quia & ille qui adoptat, interrogatur, utrum illum quem adoptat, filium habere velit: & ille qui adoptatur, interrogatur utrum id fieri velit. † Illa vero alia adoptio est, ubi quis patrem habens (73), ab alio patre adoptatur.

(1) Inst. de jure personarum in pr. l. 3. ff. de statu hominum. (2) Inst. de ingenuis. (3) Ex justa. l. 4. ff. de statu hom. (4) De justa servitute v. l. 3. ff. de Rep. jure. (5) Dixi ad Ulp. 1. §. 5. (6) Dixi ad Ulp. 1. §. 6. (7) Cajo Scholion unde genere Ecclesia [illegible] (8) Idem ac a dictis, apud Prætorem, vel vindicta. Ulp. 1. [illegible] (9) Vide C. de Latina libertate toll. (10) Vid. l. un. §. 1. C. de Latina libert. toll. (11) Dixi ad Ulpianum 1. §. 10. [illegible] (12) Per mensam. Theoph. Inst. de libert. [illegible] (13) Vid. C. de dedititia libert. toll. Ulp. 1. §. 11. (14) Aut fronte. Theoph. Inst. de libert. §. [illegible] (15) [illegible] Theoph. ibid. vestigia, Ulp. 1. §. 11. cicatrices. [illegible] (16) Aut verberibus [illegible] (17) V. §. 4. Inst. de success. lib. (18) De quibus v. Ulpian. 3. (19) 3. Ulpian. [illegible] (20) Nec & solvendo, v. Ulp. 1. §. 14. Inst. quibus ex caus. manum. non licet, [illegible] ff. qui & a quibus manum. liberi non fiunt. (21) Dixi ad Ulp. 1. §. 11. (22) §. 5. Inst. quib. ex caus. manum. [illegible] ff. de manum. vindicta. (23) [illegible] (24) Id mutatum [illegible] §. 7. Inst. qui manum. (25) V. l. [illegible] ff. qui test. (26) Dixi ad Ulp. 1. §. 24. (27) Lege Fufia Caninia, v. Inst. de leg. Fuf. Can. tollenda. (28) V. Paul. 4. sent. 14. §. ult. (29) Dixi ad Ulp. [illegible] (30) Omnem familiam manumittere possumus. Inst. de lege Fuf. Can. (31) Dixi ad Ulp. 1. §. 24. [illegible] (32) [illegible] (33) Id est, in orbe servi & permixtim [illegible] (34) Veluti si testamento plures (quam lege definitum sunt) [illegible]

[illegible] (36) [illegible] (37) [illegible] (38) [illegible] de his qui sui vel alieni juris sunt. (39) [illegible] Inst. de his qui sui juris sunt. (40) Et ita jus vetus [illegible] ad leg. Corn. de sicar. (41) [illegible] (42) Inst. de patria potest. in princ. [illegible] de his qui sui juris sunt. (43) Vid. Inst. de nupt. in princ. [illegible] (44) Id est, [illegible] (45) Vid. [illegible] (46) §. 1. Inst. de nupt. [illegible] (47) [illegible] (48) [illegible] (49) [illegible] ff. de adopt. (50) §. 2. [illegible] (51) [illegible] (52) [illegible] (53) [illegible] (54) Id est, amitam. (55) Id est, materteram. [illegible] (56) §. 6. Inst. de nupt. (57) [illegible] (58) [illegible] (59) [illegible] (60) [illegible] (61) [illegible] (62) [illegible] (63) Poena incestarum nuptiarum. (64) [illegible] Inst. de nupt. [illegible] (65) Dixi ad Ulp. [illegible] (66) Adde l. [illegible] ff. de statu [illegible] (67) Qui falso conceptus [illegible] ff. de statu homin. (68) [illegible] (69) [illegible] Inst. de adopt. [illegible] (70) [illegible] (71) Id est, qui sui juris est. [illegible] (72) Unde dictus [illegible] (73) Et his non sui juris.

tur: & ille qui adoptatur, de certi patris potestate discedit, & in adoptivi patris incipit esse potestate. §. 3. Nam & fœminæ (1) adoptari possunt, ut loco filiarum adoptivis patribus habeantur: fœminæ vero adoptare (2) non possunt, quia nec filios ex se natos in potestate habent. §. 4. Spadones (3) aut qui generare non possunt, adoptare possunt. Et licet filios generare non possunt, quos adoptaverunt filios habere possunt. §. 5. Si quis vero filios habens se dederit adoptandum, non solum ipse in patris adoptivi potestatem redigitur, sed (4) & filii ejus, si tamen avum paternum non habuerint, in adoptivi patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

T I T. VI.

QUIBUS (5) MODIS FILII EXEUNT DE POTESTATE PATRIS.

Filii qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui juris fiunt. Sed si hic filius qui morte patris sui juris effectus est, filios habeat, in ejus post patris sui obitum erunt filii potestate. Nam si pater moriatur, & avus (6) paternus vivat, nepos ex filio sui juris esse non potest: quia in avi remanet potestate, qui (7) avo mortuo sui juris efficitur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc (8) nepotes liberi & sui juris erunt, & in patris emancipati potestatem non veniunt. §. 2. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium (9) missus fuerit: quia non potest filium civem Romanum in potestate habere homo peregrinæ (10) conditionis effectus. Item filius si vivo patre in exilium (11) missus fuerit in potestate patris civis Romanus esse non potest, quia similiter peregrinæ conditionis factus cognoscitur.

§. 3. Item si ab hostibus pater captus (12) sit: in potestate, quandiu apud hostes fuerit, filios non habebit. Sed si de captivitate evaserit, jure postliminii omnem, sicuti in aliis rebus, ita & in filios recipit potestatem. Si vero pater, qui ab hostibus captus est, in captivitate moriatur ab eo tempore, quo ab hostibus captus est, filii sui juris effecti intelliguntur. §. 4. Item per emancipationem (13) filii sui juris efficiuntur. Sed filius masculus tribus (14) emancipationibus de potestate patris exit, & sui juris efficitur. † Mancipatio autem, hoc est, manus traditio, quædam similitudo (15) venditionis est: quia & in (16) emancipationibus præter illum, hoc est, certum patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suum fiduciario (17) patri mancipat, hoc est, manu tradit: a quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio (18) fit, & sic de patris potestate exit. Quæ tamen mancipatio solebat ante Præsidem fieri, modo ante Curiam facienda est: ubi quinque testes cives Romani in præsenti erunt, & pro illo, qui Libripens (19) appellatur, id est stateram tenens, & qui Antestatus (20) appellatur, alii duo, ut septem testium numerus impleatur. Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei a fiduciario patre remancipetur (21), & a naturali patre manumittatur: ut si filius ille mortuus fuerit, ei in hereditate naturalis pater non fiduciarius succedat. Fœminæ (22), vel nepotes masculi ex filio, una emancipatione de patris, vel avi exeunt potestate, & sui juris efficiuntur. Et ii ipsi quamlibet una mancipatione de patris, vel avi potestate exeant, nisi a patre remancipati fuerint, & a naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, nisi fiduciarius, a quo manumissi sunt: nam si remancipatum sibi naturalis pater, vel avus manumiserit, ipse eis in hereditate succedit. Quod si habeat quis filium, & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio ejus est: aut si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, & hoc ei pro juris ordine licere manifestum est: Quod non solum de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potest.

T I T. VII.

DE TUTELIS (23).

Tutores aut legitimi sunt, aut testamentarii. † Legitimi sunt, qui pupillo per virilem (24) sexum (25) propinquitate conjunguntur: & qui proximior fuerit de adgnatis, ad ipsum legitima tutela pertinet: quia (26) is, qui proximus fuerit ad tutelam, ipse proximus est ad hereditatem. † Testamentarii (27) sunt, quos patres (28) aut avi paterni (29) in testamento suo tutores filiis (30) aut nepotibus delegaverint. Quod si nec testamentarius tutor fuerit, nec legitimus, tunc inquisitione judicis pupillis tutores dantur (31).

T I T. VIII.

DE CURATORIBUS (32).

Prætextis pupillaribus annis, quibus tutores absolvuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere. Sub curatore sunt minores ætate, majores eversores (33), insani. Ii, qui minores sunt, usque ad viginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui vero eversores, aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ sub curatore esse jubentur: quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.

CAJI

(1) [illegible] Ulp. [illegible] (2) V. [illegible] Ulp. [illegible] Inst. eod. (3) [illegible] Ulp. [illegible] Inst. eod. [illegible] (4) [illegible] Ulp. [illegible] Inst. eod.
(5) [illegible] Inst. [illegible] Novell. [illegible] De emancipationibus liberorum, [illegible] Quemadmodum filios efficiamus sui juris, Paul. [illegible] Ulp. qui in potestate mancipioque sunt, quemadmodum eo liberentur. (6) Inst. eod. in pr. [illegible] quando dies legat. Ulp. [illegible]
(7) [illegible] C. de his qui sunt sui. (8) Inst. eod. in pr. (9) Exilio patris filios sui juris, [illegible] Exilio filii pater suam potestatem amittit. [illegible] deportatione insulæ, [illegible] Inst. [illegible] interdictione, [illegible] Ulp. [illegible] relegatione, §. 2. Inst. eod. poenam servitutis, [illegible] de his qui sui sunt sui. (10) Peregrinus civem in sua potestate non habet, ut hic, ut e contra civis in sua potestate peregrinum non habet. Ulp. [illegible] (11) V. supr. eod. (12) Ulp. 10 §. [illegible] Inst. quib. modis jus patriæ potest. [illegible] (13) Tit. C. de emancipat. liber. Paul. 2. sent. [illegible] (14) V. [illegible] Ulp. [illegible] (15) Mancipatio, similitudo venditionis. Ter igitur mancipari [illegible] ter vendi. Trina mancipatio, trina venditio. (16) Hujusmodi venditiones liberorum personarum figuratæ, l. [illegible] C. de emancip. liber. & imaginariæ dicuntur, §. [illegible] Inst. quib. mod. jus patriæ potest. [illegible] & antiqua, [illegible] Novell. [illegible] Tab. [illegible] ter venundarit, filius a patre liber esto, Ulp. [illegible] Romuli [illegible] Dionys. Halicarn. [illegible] Olim parentibus licuit quoque filios interficere, dixi ad l. [illegible] de lib. & posthum. adde l. [illegible] C. de patria potestate. Hodie vetitum est, ne quis filium vendat, donet, vel pigneret, l. [illegible] C. de patrib. qui filios suos distraxerunt. Vetitum est etiam ne interficiat, d. l. ult. (17) Fiduciarius pater. (18) Ne id ita intelligas, quasi trinæ filii venditiones fierent non & eodem tempore, cum singulis diebus, adhibitis testibus fieri possent, vel eodem die, vel intermisso, Paul. 2. sent. [illegible] & ideo ut filius [illegible] prima, secundave mancipatione manumissus, reversus in patriam potestatem, adgnosceretur suus heres, Ulp. [illegible] (19) Libripens. (20) Antestatus. (21) Remancipatio. (22) Dixi ad Ulp. [illegible] in fin. (23) [illegible] Ulp. [illegible] Inst. [illegible] (24) [illegible] Ulp. [illegible] Inst. de legit. agnat. tut. (25) Legitimi tutores, propinqui masculi. (26) Ubi tutela, ibi hereditas, l. [illegible] ff. de legit. tutorib. (27) V. ff. de testam. tutel. (28) Id est, parentes, l. 1. ff. de test. tut. §. 3. Inst. de tutelis. (29) Quid mater? [illegible] liberis tutorem dare potest, confirmandum tamen a magistratu, l. [illegible] ff. de confirmando tut. (30) In potestate, d. l. [illegible] Ulp. [illegible] (31) V. titulum ff. de tutorib. datis. Adde Instit. de Atiliano tutore, [illegible] Ulp. [illegible] (32) [illegible] Ulp & [illegible] Instit. [illegible] D. [illegible]
(33) Prodigos intellige, qui neque tempus neque finem expensarum habent, l. [illegible] ff. de curatorib. [illegible] Ulp. [illegible] §. [illegible] Inst. de curatoribus, hinc domus eversio, l. ult. ff. de offic. præfecti, quam Græci [illegible] Hinc etiam patrimoniorum eversores, l. [illegible] ff. [illegible] familia herciscundæ. intervertores, l. [illegible] C. de jure fisci, eversores, l. [illegible] C. de palatinis sacr. largit. l. [illegible] C. Theod. de susceptor.

CAJI INSTITUTIONUM
LIBER II.

TIT. I.
DE REBUS.

CAjus superiori commentario de jure personarum aliqua disputavit (1). Nunc in hoc commentario de rebus iterum tractat.

§. 2. Omnes itaque res aut nostri juris sunt, aut (2) divini, aut publici: Nostri (3) juris sunt, quæ in proprietate (4) nostra esse noscuntur: Divini (5) juris sunt ecclesiæ, id est templa Dei, vel ea patrimonia, ac substantiæ, quæ ad ecclesiastica jura pertinent: Publici (6) juris sunt muri (7), fora, portæ (8), theatra (9), circus, arena (10), quæ (11) antiqui sancta appellaverunt (12), pro eo quod exinde tolli aliquid, aut contingi (13) non licet. Sed hæc omnia in nullius (14) bonis sunt, ideo (15) publici juris esse dicuntur. Sed & res hereditariæ (16) antequam aliquis heres existat, id est, quando dubitatur, utrum scriptus, an legitimus heres succedere debeat: in nullius bonis esse videntur (17). §. 3. Præterea quædam res corporales (18) sunt, quædam incorporales (19). §. 4. Corporales (20) sunt, quæ manu tangi possunt: velut ager, mancipium, vestis, aurum, argentum, & his similia. §. 5. Incorporales (21) sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quæ non in corpore, sed in (22) jure consistunt, sicut est hereditas (23), & obligationes diversis contractibus scriptæ. Et licet hereditas, vel emptio, aut diversi contractus res corporales in se habeant, jus tamen ipsius hereditatis, vel emptionis aliorumque contractuum incorporale est. §. 5. Incorporalia (24) etiam sunt jura prædiorum urbanorum, vel rusticorum: Prædiorum urbanorum (25) jura sunt, stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius erigendæ domus, aut non erigendæ, & luminum: ut ita quis fabricet ut vicinæ domui lumen non tollat. Prædiorum vero rusticorum (26) jura sunt, via vel iter, per quod pecus aut animalia debent ambulare, vel ad aquam duci, & aquæ ductus, quæ similiter incorporalia sunt. Hæc jura tamen rusticorum prædiorum Servitutes (27) appellantur. §. 6. Item regulariter constitutum est, ut superposita inferioribus cedant. Ut si quis in solo (28) nostro sine nostro permissu domum ædificaverit, ad eum, cujus terra est, domus ædificata pertineat. Vel si aliquis in agro nostro arbores, aut vineas, vel plantas (29) quascunque posuerit, similiter superficies (30) solo cedat (31). Vel si messem in campo seminaverit (32), omnia hæc quæ in terram alienam jactantur, domino terræ adquiruntur. Quod & de chartis (33), & pergamenis, si in alienis scribas, licet aureis vel argenteis literis, similiter ejus est scriptura cujus charta aut pergamenum fuerit. Quod & de tabulis, hoc est, si aliquis in tabula mea picturam fecerit, observatur: quia statutum est ut tabulæ pictura (34) cedat. §. 7. Quod si quis ex uvis (35) meis vinum, aut spicis (36) frumentum, aut ex olivis (37) oleum fecerit: ejus vinum, triticum, vel oleum est, cujus spicæ, aut uvæ, aut olivæ fuerint.

† Si quis etiam ex tabulis alienis navem (38), aut armarium, aut quodcunque ad usum pertinens fecerit, simili ratione ejus erunt, quæ facta fuerint, de cujus ligno facta probantur. † Similiter etiam, si ex lana (39), vel lino vestimenta fecerit, ejus erunt vestimenta cujus lana vel linum fuisse probabitur. §. 8. Sed in his omnibus superius comprehensis quicunque in terra aliena aliquid posuerit, aut ædificaverit, aut horum, quæ dicta sunt, aliquid fecerit, illis qui aliena præsumpserunt, hoc competit, ut (40) expensas vel impendia, quæ in his fecerint, a dominis, qui rem factam vindicant, recipere possint.

§. 9. Acquiritur autem nobis non solum per nosmetipsos, sed (41) & per eos, qui in potestate nostra sunt: sicut filii (42) vel servi (43): quia quicquid eis a qualibet persona donatum, vel venditum fuerit, aut heredes fuerint instituti, id patribus & dominis sine aliqua dubitatione acquiritur: præter (44) eos filios, quibus per leges castrense peculium habere permissum est. Hi vero servi, qui in usufructu (45) nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tantum usufructuario acquirere possunt, quod opere aut manibus suis fecerint, aut de mercedibus operis sui acceperint. Nam si eis aut hereditas, aut legatum dimittatur, aut donationis aliquid conferatur, hoc proprietario domino, non usufructuario acquiritur.

TIT. II.
DE TESTAMENTIS (46).

PEr universitatem (47), hoc est, omnia simul bona, acquirimus hereditate (48), emptione (49), adoptione: quia is quem adoptaverimus, si sine patre est, cum (50) omnibus bonis suis ad nos transit.

§. 2. Id quoque statutum est, quod non (51) omnibus liceat facere testamentum. Sicut ii sunt, qui sui (52) juris non sunt, & alieno juri subjecti sunt, hoc est, filii (53) tam ex nobis nati, quam adoptivi.

§. 3. Item testamenta facere non possunt impuberes (54), id est, minores quatuordecim (55) annorum, aut puellæ XII. §. 4. Item & ii qui furiosi (56), id est, mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. §. 5. Sed ii qui insani sunt, si intervalla (57) ipsius insaniæ habent, per intervalla quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

TIT. III.
DE EXHEREDATIONE (58) LIBERORUM.

IS qui filium in potestate habet, curam agere debet, ut testamentum faciens, masculum filium aut nominatim heredem instituat, aut nominatim exheredet. Nam si masculum filium in testamento præterierit, non valebit testamentum. §. 2. Si vero filiam (59) præterierit, non rumpit testamentum filia prætermissa, sed inter fratres suos legitimo stante testamento, suam sicut alii fratres, consequitur portionem. Si vero testamento extranei heredes scripti fuerint, stante testamento filia medietatem hereditatis acquirit. Nam si facto testamento in quo filius masculus prætermissus est, evenerit, ut vivente adhuc patre filius qui prætermissus est, moriatur, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamentum quod factum est, non valebit. §. 3. Posthumorum duo (60) genera sunt: quia posthumi appellantur ii qui post patris mortem de ventre nati fuerint: & illi qui post testamentum factum nascuntur. Et ideo nisi is qui testamentum facit, in ipso testamento comprehenderit: Quicumque (61) filius aut filia mihi natus natave fuerit, heres mihi sit: aut certe dicat: Exheres sit, valere ejus non potest testamentum: quia sicut superius (62) jam dictum est, legitime concepti pro (63) natis habeantur. Nisi quod melior (64) conditio est posthumæ quam natæ: quia nata, si prætermissa fuerit, non rumpit testamentum: posthuma vero, sicut masculus testamentum rumpit. §. 4. Si quis post factum testamentum adoptaverit apud populum (65) illum qui sui juris est, hoc (66) est, qui patrem non habet, aut apud Prætorem (67) illum adoptaverit qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita ejus rumpitur (68) testamentum. §. 5. Posteriore (69) quoque testamento quod jure factum est, id quod jure factum ante fuerat rumpitur. Quod si facto posteriore testamento heres scriptus, aut ante aditionem hereditatis moriatur, aut vivo testatore defecerit, aut conditio possibilis sub qua heres institutus est, impleta non fuerit, is qui testamentum fecit, intestatus mori videtur: quia testamentum quod prius fecerat, testamento posteriore rescissum est, & quod posterius factum est, his rebus quas diximus infirmatur. §. 6. Alio quoque modo testamenta jure facta infirmantur, si aliquis post factum testamentum capite (70) minuitur: id est aut ab hostibus capiatur, aut pro crimine in exilium deputetur. Similiter & si qui adoptatus fuerit, testamentum quod antequam adoptaretur, fecerat, non valebit. §. 7. Heredes autem sui sunt, aut (71) necessarii, aut extranei. † Sui (72) heredes appellantur filii aut nepotes ex filiis masculis, quos in potestate avus vel pater habet. Necessarii (73) sunt heredes servi qui cum libertate heredes instituuntur. † Necessarii ideo quia aut velint (74) aut nolint, necesse est eis heredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii, & putant (75) se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi servos suos manumittunt, & heredes necessarios faciunt, ut quum magis heres quam dominus infamiam incurrat, cum res ejus, id est, hereditas domini pro debitis venditur & creditoribus datur.

† Extranei (76) sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori junguntur, sed eos quicunque pro arbitrio suo scribit heredes.

TIT. IV.
DE SUBSTITUTIONIBUS (77) ET DE FACIENDIS SECUNDIS TABULIS.

SUbstitutio est, quæ post institutionem a testatore fieri solet, id est, secundi (78) heredis appellatio. Et duæ sunt (79), quarum una vulgaris dicitur, alia pupillaris. §. 2. Vulgaris (80) dicitur. Ille heres mihi esto; sive hic filius sive extraneus. Quod si hereditatem meam adire noluerit, illum substituo ad quem hereditas mea debeat pertinere.

§. 3. Pupillaris (81) substitutio filiis tantummodo impuberibus fieri potest, quæ ita fit; Ille filius meus, si (82) intra pubertatem decesserit, illum ei substituo. Sed pupillaris substitutio ita secreta (83) esse debet, ut ad notitiam substituti pervenire non possit, ne vitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliatur. Nam in extrema pagina (84) testamenti fieri debet, ut pars illa in qua substitutio pupillaris scripta est, quamdiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, in qua heres scriptus est, referatur. Hoc etiam & (85) de bonis fieri potest. §. 4. Nam si extraneus (86) heres scriptus sit, etsi aliquem substituere non possumus (87), ut heres extiterit, & intra aliquod tempus mortuus fuerit alius ei heres sit, potest tamen per fideicommissum obligari, ut alii rogatus a testatore hereditatem aut integram, aut pro parte restituat.

TIT.

[illegible]

T I T. V.
DE LEGATIS.

LEgatorum genera sunt quatuor (1), vindicationis (2), damnationis (3), sinendi modo (4), & praeceptionis (5). §. 2. Vindicationis (6) legatum est, si testator sic (7) locutus fuerit: illum servum tibi do, aut lego, vel: illam rem tibi praesume, sume, vindica (8). Quod post mortem testatoris statim legatarii non exspectato herede, sibi praesumit. Quam si praesumpserit, nec pro praesumpto legato ab herede potest calumniam sustinere, nec si alienam res fuerit quae legata est, legatarius hoc poterit ab herede repetere. Si per vindicationem una res multis legata sit, & singuli hanc ipsam rem praesumere velint, aequales singuli de re legata capiant portiones. §. 3. Per damnationem (9) isto ordine legatum dimittitur, ut testator in testamento scribat: heres meus illi hoc da, aut: illud illi ab herede meo dari jubeo (10). In quo genere legari etiam alienae (11) res per legatum dimitti possunt. Et necesse est heredi aut redimere eam rem, quae juris alieni est, & legatario tradere, aut si is cujus res est, vendere noluerit, quantum res illa valebit, legatario in pretio compensare. Sed si testator rem alienam quasi suam credens per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab herede petere non potest: & inutile est legatum. Nam si sciens alienam esse, per legatum dederit, necesse est ab herede, aut ipsam rem, aut aestimationem rei in pretio legatario dari. §. 4. Caeterum inter damnationis legatum & vindicationis hoc interest, quod per vindicationem res aliena (12) relinqui non potest, per damnationem eo pacto quo superius comprehensum est, potest. Illae etiam res quae (13) in rerum natura non sunt, per damnationem legato dimitti possunt, veluti si ita testator in testamento scribat: Fructus qui ex illo agro nati fuerint; aut, id, quod ex illa ancilla natum fuerit: quod in legato vindicationis fieri non potest: quia non potest hoc legatarius testatore mortuo continuo vindicare. §. 5. Inter legatum vindicationis, & damnationis ista similitudo (14) est, quod legatum vindicationis sive damnationis, si conjunctim (15), id est, duobus, aut pluribus una res legata dimissa fuerit, in utroque legato simul ab omnibus praesumitur. §. 6. Inter legatum vindicationis & damnationis ista distantia est, ut si disjunctim (16), id est, singulis quaecunque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis integre debeatur: id est, ut unus (17) rem ipsam accipiat, alii aestimationem rei ipsius in pretio ab herede accipiant. §. 7. Sinendi (18) modo hoc (19) legari verba sunt: illis heres meus rem illam illum permitto praesumere & sibi habere. Nam & propriam rem testator & (20) heredis sui & (alienam) (21) per sinendi legatum relinquere potest (22). In quo legato non quidem heres legatario rem quae relicta est jubetur tradere; sed vindicanti legatario non permittitur prohibere. §. 8. Praeceptionis (23) vero legatum nonnisi uni (24) ex heredibus dari potest, ut aliquid eius ex hereditate praecipuum relinquatur; & si aut conjunctim, id est, multis, aut disjunctim singulis relinquatur, omnibus una res tantum quae nominata est, debetur, non uni res (25), & alii aestimatio, sicut in legato damnationis est constitutum.

T I T. VI.
DE LEGE FALCIDIA (26).

LEge Falcidia constitutum est, quicumque heres fuerit institutus, quartam (27) partem totius hereditatis habeat. Quod si testator hereditatem suam legatis exinanierit, hoc statutum est, ut Falcidiam sibi de imminutione legatorum heres vindicet, constante nihilominus testamento. Hic de Pauli sententiis addendum.

T I T. VII.
DE FIDEICOMMISSIS (28).

POtest aliquis recto (29) jure heredem instituere & rogare eum, ut hereditatem suam, aut omnem, aut ex parte alii per fideicommissum reddat. Nam si heredem directo jure non instituerit, fideicommissarius non potest ad alium acceptam hereditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc observandum est, quod de Falcidia supra jam dictum est, ut heres institutus, etiamsi omnem hereditatem alii restituere jussus sit; ita hereditatem alii restituat, ut quartam (30) sibi de hereditate retineat. §. 2. Et singulae (31) quaecunque res per fideicommissum (32) dimitti possunt, hoc est, fundus, aut domus, aut mancipium, aut argentum. §. 3. Ab ipso fideicommissario (33) alteri fideicommissum dimitti potest (34). §. 4. Et a legatario (35) licet legatum dimitti non possit, fideicommissum potest. §. 5. Et non solum propriae res e testatore per fideicommissum dimitti possunt, sed etiam ipsius heredis aut legatarii, aut cujuslibet extranei (36). §. 6. Ne legatarius cui per testamentum parum dimissum est, plus (37) alii per fideicommissum [illegible], quam consequitur, reddere jubeatur. §. 7. Cum autem aliena res per fideicommissum relinquitur, necesse est heredi, vel legatario rem illam, quae per fideicommissum est relicta, aut redimere, & fideicommissario dare, aut (38) pretium ejusdem rei, quantum aestimata fuerit, fideicommissario numerare, sicut in damnationis legato fieri diximus (39). §. 8. Libertates (40) etiam servis per fideicommissum dari possunt, ut heres vel legatarius eo mancipia manumittant, quae testator ab iis ut manumitterent, speravit. Nec interest, utrum hoc testator de suis servis, an de ipsius heredis vel legatarii, aut de alienis fieri jubeat. Quod si de alienis fuerit, si [illegible] heres cogitur heres emere ipsum servum & manumittere. Sed si illum dominus suus noluerit vendere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re heres aestimationem in pretio dare non cogitur: sed cum per fideicommissum libertas datur, is qui manumissus fuerit, non testatoris, sed heredis libertus est. §. 9. Praeterea inter fideicommissa & legata sunt quaedam distantiae (41). † Fideicommissum ad eum cui aliquid commissum est, herede mortuo (42) poterit pervenire, si talis fuerit conditio testamenti: nam (43) legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillum relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati: fideicommissum vero etiam (44) si testamento codicilli non fuerint confirmati, nihilominus debetur. † Item (45) per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicommissum potest. Item (46) per legatum servo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum potest. † Item (47) per codicillos (48) nemo heres institui potest, quamvis testamento confirmati sint: sed is qui testamento heres fuerit institutus, potest (49) per codicillum rogari ut hereditatem quae ei data est, alii totam vel pro parte restituat: quod validum est, etiam codicilli testamento non fuerint confirmati. † Item (50) quamvis non possimus post (51) mortem ejus quem heredem instituimus, alium ei substituere: tamen per fideicommissum rogare eum possumus, ut cum morietur, alii eam hereditatem vel totam, vel pro parte restituat. Et quia, sicut superius dictum est, etiam post mortem heredis fideicommissum ei cui relictum est, dari potest, quod hoc ordine fit, ut testator scribat: illum heredem instituo, & volo, ut quum mortuus fuerit ad illum hereditas mea pertineat.

† Praeterea (52) & in hoc alia fideicommissorum & legatorum conditio est, quia fideicommissa, si tardius quam scriptum est, soluta fuerint, usurae (53) & fructus debentur: legatorum vero usurae non debentur, sed ex mora solutionis, si per damnationem relicta fuerint, duplicantur.

T I T. VIII.
DE INTESTATORUM HEREDITATIBUS (54).

INtestatorum hereditates primum ad suos (55) heredes pertinent. † Sui (56) autem heredes appellantur, filius filia, nepos neptis, pronepos proneptis ex nepote: quia omnes per virilem sexum descendentes sui vocantur. Naturales (57) sunt hae personae, ac si adoptivae. Adoptivorum enim comparatione legitimi naturales appellantur. Sed ita nepos vel neptis ex filio avo suo heredes sunt, si pater eorum de potestate patris, aut morte, aut emancipatione discesserit: nam si eo tempore quo aliquis moritur, filium in potestate habeat, & ex eo nepotes, illi vivo patre suo & in potestate avi constituto sui heredes avo esse non possunt (58). §. 2. Similiter posthumi (59) qui si vivo patre nati fuissent, in potestate ejus futuri erant, sui heredes sunt.

§. 3. Si quando aliquis moritur, & reliquerit filium, aut filiam, & ex alio filio mortuo nepotes neptesve; si ii vel nepotes ex filio defuncto, patri vel avo hac ratione succedunt, ut filius vel filia suas partes, & nepotes ex filio portionem quam (60) pater eorum erat habiturus, accipiant: quia regulariter constitutum est, ut inter suos proximior longiore gradu positum non excludat: & non in capita, sed in stirpem dividatur hereditas. Item si quis moriens filium non relinquat, sed ex duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est, ex uno filio unum, vel duos nepotes, ex altero tres aut quatuor, similiter, sicut superius dictum est, in stirpem (61) non in capita hereditas dividatur, hoc modo, ut illi duo nepotes ex uno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem: hoc est, ut tales accipiant portiones, quales patres eorum, si vixissent, habituri erant. §. 4. Si defuerint (62) heredes sui, tunc hereditas defuncti pertinet ad agnatos. Agnati (63) enim sunt per virilem sexum defuncto propinquitate conjuncti: id est, consanguinei fratres; hoc est, de (64) uno patre nati. Nec disputari potest, si de diversis (65) matribus nascantur, qui uno patre geniti sunt. Item patruus (66), id est, frater patris, fratris sui filio agnatus est. Ipso modo sunt fratres patrueles (67), hoc est, qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnoscitur, qui sint agnati, sicut supra diximus, per virilem sexum propinquitate conjuncti.

§. 5. Non tamen omnibus simul agnatis ex hereditatem propinquitas [illegible] dat, sed iis qui defuncto mortis (68) suae tempore proximiores inveniuntur. §. 6. In feminis vero alia conditio est: quia inter feminas sola tantum (69) soror consanguinea habetur agnata, ut germano suo defuncto, ab intestato ei agnationis jure succedat. Reliquae feminae, hoc est, amita, id est, patris soror, vel fratris filia, nec in capiendis hereditatibus propinquorum legitimae sunt, nec masculis propinquis agnationis jure succedunt. Ipsarum vero hereditates ad masculos propinquos agnationis conditione perveniunt. §. 7. Regulariter constitutum est, ut inter agnatos proximior (70) posteriorem excludat; & inter eos non in stirpem, sed in capita ab intestato dividatur hereditas. Nam inter suos, sicut superius diximus, alia ratio est, ut proximior posteriorem non (71) excludat, & semper hereditas in (72) stirpem non in capita dividatur. Nam si quis moriens dimiserat germanum, & ex altero germano filios: germanus frater quia gradu proximior est, solus succedit, fratris filii non (73) succedunt. Item si moriatur quis, & de

[illegible]

& de duobus germanis fratribus dimittat filios duntaxat masculos, ex uno fratre dimiserit duos, ex alio quatuor, similiter masculos: omnes quidem fratrum filii patruo suo ab intestato succedunt, sed non in stirpes, sed (1) in capita: ita ut illi duo ex una parte duas accipiant portiones, & illi quatuor ex alio accipiant quatuor portiones. Nam si sorores habuerint, in patrui hereditatem non veniunt, sicut nec sororis filii in avunculi hereditate succedunt. §. 8. Nam & hoc regulare est, ut cognati tunc intestatorum propinquorum hereditates capiant, quando (2) aut sui, aut agnati, defuerint.

T I T. IX.

DE OBLIGATIONIBUS (3).

Obligatio in duas species dividitur: Nam omnes obligationes aut ex (4) contractu nascuntur, aut ex culpa: Quæ ex contractu nascuntur, quatuor (5) genera sunt, quæ singula hoc ordine distinguuntur: Aut enim re (6) contrahitur obligatio, aut verbis (7), aut literis (8), aut consensu (9). §. 2. Re (10) contrahitur, quoties aliqua cuicumque mutuo (11) dantur, quæ in his rebus contingunt, quæ pondere (12), numero, mensura continentur: hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum detur, vinum aut oleum, aut æs, ferrum, argentum, vel aurum. Quæ omnia numerando, aut pensando, aut metiendo ad hoc damus, ut eorum fiant, qui ea accipiunt, & ad nos statuto tempore, non ipsæ res, sed aliæ ejus (13) naturæ quales datæ sunt, atque ipsius ponderis, numeri vel mensuræ reddantur. Propter quod mutuum appellatum est, quasi a me tibi ita datum sit, ut ex meo tuum fieret.

§. 3. Verbis (14) contrahitur obligatio ex interrogatione dantis, & responsione accipientis, ita ut si ille qui dat interroget: Hoc mihi dabis? qui accipiet, respondeat: Dabo. Aut in obligatione debitoris, si aliquis fidejussor (15) accedat, ille qui personam (16) fidejussori tradit, interroget: Illum fide tua esse jubes? & ille respondeat: Fide mea esse jubeo, hac conditione non solum ille qui debitor est, sed & is qui fidejussor exstitit, obligatur. Et non solum fidejussor ipse dum vivit, sed & heredes (17) ipsius, si ille defecerit, tenentur obnoxii. Creditor autem qui pecuniam dedit, in potestate habet (18) ad reddendam pecuniam quem velit tenere, utrum ipsum debitorem, an fidejussorem. Sed si debitorem tenere elegerit, fidejussorem absolvit, quia uno electo quem idoneum creditor judicat, alterum liberat. §. 4. Sunt & aliæ obligationes quæ (19) nulla præcedente interrogatione contrahi possunt, id est, ut si mulier sive sponso, sive jam marito suam futura dotem dicat (20). Quod tam de mobilibus rebus, quam de fundis fieri potest. Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligabitur, sed & pater ejus & debitor ipsius mulieris, si pecuniam, quam illa debebat sponso creditrici, ipse debitor in dotem dixerit. Hæ tantum tres (21) personæ, nulla interrogatione præcedente possunt dictione dotis legitime obligari. Aliæ vero personæ, si pro muliere dotem marito promiserint, communi jure obligari debent, id est, ut & interrogatæ respondeant, & stipulatæ promittant. §. 5. Item & alio casu uno loquente, & sine interrogatione alio promittente, contrahitur obligatio, id est, si libertus patrono aut donum, aut munus, aut operas se daturum esse juravit. Exponendum hic quid sit donum, aut munus vel operæ: in qua re supradicti liberti, non tam verborum solennitate, quam jurisjurandi religione tenentur. Sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest. §. 6. Præterea inutilis est promissio, etiamsi stipulatione interveniente facta sit, si id aliquis daturum se promittat, quod ita juris non est: hoc est, si aut ingenuum (22) hominem quasi (23) servum se daturum promittat; aut si mortuum (24) aliquis quem vivum credebat, promiserit; aut locum sacrum (25), aut sanctum, aut religiosum daturum se quicunque promiserit. §. 7. Præterea inutilis est promissio, si aliquis rem sub tali conditione promittat, quæ impleri pro (26) sui difficultate non possit. §. 8. Præterea inutilis est (27) interrogatio & promissio, si ita aliquis interroget debitorem, Post mortem meam, vel tuam, illud dari spondes? Quod propterea inutile visum est, quia a persona heredis obligatio incipere non potest. Et ideo nec heredi creditoris sub hac sponsione obligatur debitor, nec debitoris heres creditori tenetur obnoxius. §. 9. Item inutilis est (28) obligatio, si dicat creditor: Pridie quam moriar, dare spondes? Vel interroget debitorem, Pridie quam moriaris? Similiter & hæc stipulatio inutilis judicatur, quia non potest sciri, quando sit pridie quam aliquis moriatur, nisi postquam mortuus fuerit. §. 10. Item si (29) pure interroget creditor, & debitor sub conditione promittat. §. 11. Vel si creditor decem solidos debitorem interroget, & debitor quinque (30) promittat, hoc ordine integrum debitum vacillare cognoscitur. §. 12. Si quis nobis pecuniam debeat, possumus debitorem nostrum compellere, ut pecuniam quam nobis redditurus erat, alteri (31) se caveat redditurum. Neque potest ei cui pro nostro debito cavet, de certo & non omnino incerto sicut fieri solet, aliquid disputationis afferre, cum id quod a nobis accepit, alteri caverit redditurum. §. 13. Literis (32) obligatio fit, aut a re in personam, aut a persona in personam: A re in personam, velut si id quod ex emptione aut conductione aut societate debes, alii reddas: A persona in personam, velut si id, quod mihi alter debet, alteri personæ delegem, ut reddere debeat. §. 14. Consensu (33) fiunt obligationes ex emptionibus & venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus & mandatis: quia in ejusmodi rebus consensus magis quam scriptura (34) aut solennitas quæritur. In quibus rebus etiam inter (35) absentes obligatio contrahi potest, quod in aliis rebus fieri non potest. §. 15. Emptio igitur & venditio (36) contrahitur, cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiamsi pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretii aut arrha data fuerit. §. 16. Locatio & conductio simili (37) ratione consistunt, ut consensu, etiam verbo, definitio inter consentientes firma permaneat.

§. 17. Societatem (38) inire possumus, aut omnium bonorum, aut unius alicujus negotiationis. Et potest ita (39) iniri societas, si tamen hoc inter socios conveniat, ut unus pecuniam det; alter operam suam pro pecunia donet. Ex hujus rei definitio etiam verbo inita valet, ita ut quicquid societatis tempore qualibet modo fuerit adquisitum, sociis commune sit. §. 18. Permanet (40) autem inita societas, quamdiu in ipso consensu socii perseverant: quia sicut consensu contrahitur, etiam dissensu solvitur. Dissolvitur ergo societas aut morte (41) unius socii, aut contraria voluntate, aut capitis deminutione, id est, si unus ex sociis, sicut frequenter supra diximus, capite fuerit deminutus.

§. 19. Similiter & mandari (42) verbo potest. Et cum verbis mandatum fuerit, obligatio contrahitur. Possumus enim aut nostra negotia, aut aliena cuicunque agenda mandare, dummodo honestum (43) aliquid agi mandamus. Nam si contra (44) mores bonos aliquid mandare voluerimus, hoc est, si cuicunque mandemus, ut alicui furtum faciat, aut homicidium (45), aut adulterium admittat, in his rebus mandati obligatio non contrahitur. §. 20. Solvitur autem mandatum aut morte (46), cui mandatum est, aut contraria (47) illius voluntate qui mandavit. §. 21. Sed is cui mandatur, mandati formam egredi (48) non potest. Aut si egressus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, non præjudicet mandatori.

T I T. X.

QUIBUS MODIS OBLIGATIO TOLLATUR (49).

Tollitur obligatio solutione (50) debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio, etiam si aliud quam centum fuerat a debitore creditori redditum. Nam si quicunque pro (51) pecunia quam creditori cavit, acquiescente (52) creditore aurum, aut argentum, aut mancipia, vel alias quaslibet species habita æstimatione consentiente creditore dederit, obligatio evidenter solvitur. §. 2. Quia de obligationibus quæ ex contractu nascuntur, diximus, superest ut de his obligationibus quæ ex delicto nascuntur, simpliciter disputemus. Ex delicto (53) nascuntur obligationes, si aliquis furtum (54) fecerit, vel bona aliena rapuerit (55), vel damnum (56) alteri dederit, aut injuriam (57) fecerit. Quarumcunque omnium rerum uno genere ex delicto nascitur obligatio.

§. 4. Furtorum autem sunt genera quatuor (58): manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum (59) furtum dicitur, si quando fur, quæcunque rem tollit, in ipso furto deprehenditur. Nec (60) manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret, inventum non est, tamen furtum factum fuisse probatur. Conceptum (61) furtum dicitur, cum apud aliquem alterum res furtiva invenitur: Oblatum (62) furtum dicitur, cum res furtiva alicui ita a fure datur, ut apud ipsum furem inveniri non possit. §. 4. Præterea, qui rem alienam invito (63) aut nesciente domino contingit, vel tollere, aut de loco movere præsumit, furtum facit. §. 5. Et si quis rem utendam (64) acceperit, aut commendatam (65) apud se habuerit, & aliter ea usus fuerit quam acceperit, furti actione tenetur. §. 6. Præterea, si quis jumentum (66) alterius ad hoc accepit, ut ante quinque millibus duceret, si id decem millibus, aut longius quam ab illo qui dedit, fuerit constitutum, duxerit, furti reus erit. §. 7. Et in ista præterea quarumcunque similia sunt, secundum quæ & ille furti tenetur, qui ut fieret opem (67), aut consilium, aut studium commodarit: velut si quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excusserit (68), ut alii eam rapere possint.

F I N I S.

[illegible]

INDEX
OMNIUM TITULORUM

In hoc universo juris corpore comprehensorum.

NOTÆ LIBRORUM.

I. Institutiones.
D. Digesta seu Pandectæ.
C. Codex.
J. N. Justiniani Novellæ.
E. Edicta Justiniani Imperatoris.
N. J. Novellæ Justini Imperatoris.
C. T. Constitutiones Tiberii.
C. I. I. Constitutiones Justiniani, Justini & Tiberii.
N. L. Novellæ Leonis.
C. Imp. Constitutiones Imperatorum.
F. Feudorum Consuetudines.
Ex. Extravagantes.
XII. Tab. XII. Tabularum Fragmenta. p. pagina intelligitur Tomi IV.
Ulp. Titt. ex corpore Ulpiani.
P. Pauli Sententiæ receptæ.
Gai. Gaji Institutiones.

A

Agna-

Ba

quam.

tipe

uuuu

P

adju-

eeeee san-

S

T.

V.

Finis Titulorum in toto Corpore Juris contentorum.